

COMMENTARIORVM

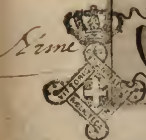
COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

IN OCTO LIBROS PHYSICORVM ARISTOTELIS STAGIRITAE,

Prima Pars.

ACCESSIT ETIAM QVAESTIONVM INDEX
quæ in hac prima operis parte acutißimè diſputantur.

VENETIIS,
Apud Iacobum Vincentium, & Ricciardum Amadinum,

M D C I I.

COPPIA.

GLi Eccellentissimi Signori Capi dell'Illustrissimo Consiglio de X. infrascritti, Hauuta fede dalli Signori Riformatori del Studio di Padoua per relatione delli tre a ciò deputati, cioè del R. P. Inquisitor, del circonspetto Secretario del Senato Lorenzo Massa, & di Domino Fabio Paulini Dottor, Letior publico, che nel Libro intitolato La Filosofia di Aristotele con li commentarij del Collegio Conimbricense della Compagnia del Iesu, non si troua cosa alcuna contra le leggi, & è degna di stampa, concedeno licentia, che possi esser stampata in questa città.

Dat. die 23. Octob. 1601.

D. Piero da Ponte } Capi dell'Illustrissimo
D. Hieronimo Diedo } Conseglio di X.

Illustrissimi Cons. X. Secret.
Leonardus Otthobonus.

1601 a di 23 Nou. Reg. in libro.

Antonius Lauredanus Off. con. Blasph.
Coad. & Secret. scrip.

INDEX QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM,

que in hoc primo uolumine continentur.

† 2

Quæstionis

LIBER SECVNDVS.

In Caput primum.

Quibus

ab

In Caput octauum & 9.

LIBER TERTIVS.

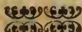
In Caput primum & secundum.

Omnem

INDEX RERVM PRÆCIPVARVM,

quę in hoc uolumine primo continentur.

** Actio

Num

MAXI-

Natura

NVMERVS.

OBIECTVM.

OPINIO.

ORDO.

PARMENIDES.

PARTES.

PHANTASIA.

PHILOSOPHIA, & Philosophus.

PHYSICA, PHYSIOLOGIA, Physicus.

PRO-

Vnde

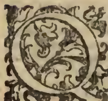
INDICIS VOLVMINIS PRIMI FINIS.

PROOEMIVM IN OCTO LIBROS PHYSICORVM ARISTOTELIS

De nomine definitioneque Philosophię.

Horum principes enumerat Plato in Protagora.

QVi olim magnarū rerum intelligētia, & doctrina, cæteris præstare videbantur, hos Græci σοφὸν, id est, sapientes nūcupabāt. Verùm hoc nomen, quod speciem arrogantiæ præferebat, ac multis erat inuidiosum, auctore Pythagora mutatum est, qui & se philosophū dici voluit, & philosophiā primus appellauit. Cū enim apud Leontium regem Phliasiorū doctè, & copiosè disseruisset; rogatus ab eo quidnā artis profiteretur, aut qua potissimum in re sapiens esset; respōdisse fertur, se neq; artem scire vllā, neq; esse σοφὸς, id est, sapientem; sed φιλόσοφον, id est, amicū sapiētiæ. Placuit nouitas eius vocabuli, quòd & veterem sapientum minueret inuidiam, & singularem testaretur sapientiæ dignitatē. Atq; hinc Philosophi, Philosophiæq; nomē latè increbuit, nec solùm a Pythagoreis, sed etiam à Platonicis, & eorū æqualibus, posterisq; omnibus communi fuit approbatione vsitatum. Cuius rei meminit D. Augustinus 14. de Trinit cap. 1. Clemens Alexandrinus 1. Stromatum, Iamblichus 1. de secta Pythagorica, aliique non pauci.

Philosophi & Philosophię nomē à Pythago. inuentum,

Lactāt. lib. 4. ca. 2. Plut. 1. de plac. c. 3. Cic. 1. & 5 Tusc. quæst.

Porro Philosophiam nō vno omnes mō definiere. †Quidam ita, Philosophia est amor sapientiæ. Hæc tamen explicatio, vt aduertit Hugo Victorius 2. Didascalon c. 1. nominis etymologia, non rei subiectæ naturā aperit: siquidem sapientia non in voluntate insidet, cuius est amare; sed in intellectu, cuius est intelligere, & sapere. Quanquam & illud dici potest, idcirco Philosophiam amorē definiri sapientiæ, quod excellens rerū cognitio haudquaquam sine amore constet. Quò pertinet illud ex libro de secretiore sapiētia secundum Aegyptios, Amor intelligentem comitatur, quia sine hoc intellectus quasi in solitudine atque silentio positus, nihil comprehendit.

†1. Philosophiæ definitio.

†Alii Philosophiam esse dixerunt, humanarum diuinarumque rerum cognitionem, & sciētiam. Qui nomine rerum humanarum corporum concretioni obnoxias, ac nobis familiares, diuinarum verò, nullo materiæ nexu cohærētes, & in recessu naturæ abscondítas intellexere. Vel, vt est aliorum sententia, per res humanas, eas, quę ad tuēda vitæ officia, & ciuilem societatem pertinent, significarunt: per diuinas autem, cæteras, quarum contemplatio Philosophum à cōmuni cœtu auocat, & reliquis mortalibus diuiniorem reddit. Et hæc quidē definitio, siue in Zenonis porticu, siue in Platonis Academia, orta fuerit, Philosophantiū scholas maximè peruagata est; eamque refert Plato in Theęteto, & Phędone, Cicero lib. 4. Tusculanarum q. Philo Iudæus in libro de congressu quærendæ eruditionis gratia. Verùm illa nō singulis Philosophiæ partibus; sed omnib. simul sumptis conuenit. Non enim quælibet pars Philosophiæ humana simul

†2. definitio D. Damasc. 1 Phys. Senec. epist. 15. Cic. 2. Offi.

& diuina considerat.

†3.definitio De hac defi nit. Clemẽs Alex.4.stro matum. Philo Iud.in li. de mũdi opif. Cic.1. Tusc. †duplex mors.

Rursus Plato in dialogo de sapiẽtia, †hanc aliam inculcat descriptionem, q̃ ex Pythagoræ disciplina manasse testatur D. Hieronymus in Apologia aduersus Rufinum: Philosophia est mortis cõtemplatio. Ea verò vt intelligatur, sciendum est †duplicem esse mortem; vnam, quæ in abscessu animi à corpore consistit: alterã, qua mens in corpore adhuc manens, à malis cupiditatibus abducitur, vt vitiorum soluta vinculis, cælestia B & diuina meditetur. Enim vero, vt est à Socrate in Phædone disputatum, nihil tam est homini veritatis lucem cernere cupienti inimicum, quàm corporis contagio, & voluptatis illecebra, quæ mentem concreta caligine offusam, falsis decipit imaginibus, nec a sensuum turba & colluuione ad mundi spectaculum, & ad rerum naturam perlustrandam egredi sinit. Vnde Mercurius ille, cui multiplex rerum scientia Trismegisti nomen dedit, eum, qui ad Philosophiã aspirat, in Asclepio hortatur, vt corpus, quo ad fieri possit, quasi vestem deponat, exuatque hoc inscitiæ indumentum, interitus vinculum, viuam mortem, sentiens cadauer, ductile sepulchrum, domesticum furẽ; qui dum blãditur, odit; dum odit, mẽtem ad terrenam fæcem deprimit, cænoque illigat, ne intelligentiã cælitus hauriat. Quoniam igitur hanc à corpore secretionem, quasi mortem, appetere docet, eaque maxime gloriatur Philosophia; ab hoc tam præclaro munere, nunc mortis contemplatio; nunc solutio animi à corpore; alias mortis affectus, seu consuetudo moriendi dicitur. Plura in hanc sententiam Xenophon lib. 4. de dictis Socratis, Proclus in libro de anima & dæmone, Alcinous in lib. de doctrina Platonis, Apuleius in lib. de Philosoph.

Mercurii Trimegisti sententia, quo pacto philosophãdum sit.

Philosophia cur mortis contemplatio.

Alias præterea definitiones tradunt Philosophiæ, Lactantius lib 4. c. 2. Iustinus Philosophus & martyr in dialogo cum Triphone, & alii. Sed ea nobis maximè probatur quam D. Damascenus li. 4. suæ Dialecticæ, & Ammonius initio prædicabilium ex veteribus, potissimumq; ex Aristotele 10. Metaph. ca. 5 referunt, videlicet, † Philosophia est cognitio rerum, vt sunt. Verba illa, vt sunt, idem valent, atque per suas caussas, si eas habueE rint. Sicut enim res, quarum caussæ inuestigantur, per caussas esse obtinent; ita percipi tunc dicuntur, vt sunt; cùm per easdem cognoscuntur. Debere autem Philosophiam caussas tenere inde constat; quia queadmodũ ex admiratione, id est, ex notitia effectuũ, & ignoratione caussarum, cæperunt homines philosophari, hoc est, caussas inquirere, vt Plato in Theæteto, & 1. Metaph. ca. 2. Aristoteles docet; ita par est eum perfecte Philosophum, seu sapientem iudicare, qui caussarum cognitionem sit assecutus. Accipitur tamen interdum Philosophia pro adũbratã, & imperfecta rerum intelligẽtia, vt apud Platonẽ in Cõuiuio, alias pro sola prima philosophia, vt apud Aristotelem 4. Metaph. c. 2. tex. 1. A nobis verò in progressu sub ea notione, qua postremò definita est, quaque dicitur cognitio rerũ, vt sunt, potissimũ considerabitur.

†4.definitio ex Aristotele potissimũ desumpta.

A

C

D

De duplici Philosophiæ distributione.

Refert hãc diuisionem D. Aug. li. 8. de Ciui. Dei c. 4. Lact. li. 3. c. 13. Alcinous in lib. de doct. Pla. Isido. in lib. de dial. † 1. Philosophiæ partitio. † A quibus celebrata.

VAriæ traditæ sunt apud antiquos Philosophiæ diuisiones, ex quib. duas, quæ celebriores habentur, quæq; ad præsens institutum magis faciunt, pertractabim⁹. Prima est, qua Philosophia distribuitur in Naturalem, Moralem, & Dialecticam. Comprehendit autem hoc loco Naturalis (fuso videlicet naturæ significatu, vnde nomen habet) non solũ Physiologiam, sed etiam Metaphysica, & Mathematicas disciplinas. † Porro huiusmodi sectio, de cuius auctore inter scriptores non satis conuenit, commendata fuit à Platone, vt testatur Alcinous in li. de eius doctrina c. 3. & Eusebius Cæsariẽsis initio li. 11. de pparatione Euagelica, eandẽq; secutus est Aristotel. 1. Top. c. 12. Chrysippus, Eudromus, Xenocrates, & alii quorũ meminit Laert⁹ i vita Zenonis post Plutarchum 1. de pla. c. 1.

Qđ verò hæc partiendæ Philosophiæ ratio apta sit, & perfecta, hunc in modũ ostendi potest. † Philosophia ad humanã felicitatem dirigitur. (Vt enim D. Augustinus lib. 19. de Ciuit. Dei c. 1. ex Platone asserit, Philosophãdi caussa nulla est homini, nisi vt beatus sit) humana autẽ felicitas, teste Aristotele ca. 7. & 8. primi lib. Eth. ad Nicomachũ, partim in actione vir-

†Qua ratio ne comprobetur. Lege Plat. I Gorgia, & Theæteto.

ne virtuti consentanea; partim in contẽplatione veritatis sita est. Oportet ergo aliquam dari scientiam, quæ honesti rationem contineat, & ad virtutem, morũque probitatem erudiat; hæc verò Moralis est Philosophia: item aliam, quæ abdita naturæ mysteria scrutetur, & in solius veritatis cognoscendæ studium incumbat; atque hæc Physica dicitur. Deinde huiusmodi scientiarum adeptio, & vsus disserendo constant, qua in re sæpe mens errore decepta hallucinatur. Statuenda est igitur tertia quædam ars, quę lucem præferat, solerterque prouideat ne veritatis locum falsitas obtineat; hęc autem Dialectica nuncupatur. Tot igitur numero sunt Philosophiæ partes.

* Confirmatur. *Idem confirmat D. Th. initio Eth. ad Nicom. hac fermè ratione. Præcipua cura sapientis circa ordinem versatur; siquidem, vt ex c. 2. libri primi Metaph. constat, ad sapientem maximè pertinet ordinare, *ordo autem rerum, quæ in Philosophiæ cõsiderationem veniunt, triplex est. Primus, quem ratio non efficit, sed inspicit tantum, atque expendit, cuiusmodi est rerum Physicarum ordo. Secũdus, quem ratio sibimet ipsa exhibet, cũ notiones suas, & effata inter se ordinatim disponit. Tertius, quem ratio voluntati præscribit, vt illa probe instituta rectũ, atq; honestum prosequatur. Primus Naturalem, Secũdus Rõnalem, Tertius Moralem scientiam requirit. Nõ igitur aut pluribus eget, aut paucioribus partib. contenta esse potest Philosophia.

* Triplex ordo rerũ.

* Illustratur similitudine. *Eiusdem tripartitæ varietatis rõnẽ similitudine quadam D. Augustinus explicat, partim li. 8. de Ciuit. Dei, c. 4. partim lib. 11. c. 25. ad hunc ferè modũ Quẽ admodum tria sunt, quæ in quolibet artifice, vt aliquid efficiat, spectantur; Natura, doctrina, vsus: quorũ primum ingenio; ẽm scientia, tertium fructu diiudicatur: sic triplex a Philosophis inueniri debuit disciplina. Naturalis, ꝑꝑ naturam; Rationalis, propter doctrina, Moralis, propter vsum. Et quoniam homo ita ꝓ creatus à Deo est, vt per id, quod in ipso præcellit, attingat ad id, ꝙ cunctis excellit: per huiusmodi tripartitam sciẽtiam attingit ad vnum, verum, optimũ Deũ, sine quo nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullus vsus expedit. Sunt

A itaq;, ex D. Augustini sententia, hæ tres Philosophiæ, tres veluti gradus, quib. ꝑ fectè sapiens, aspirãte cœlesti aura, summa petit, & ad Dei similitudinẽ ꝓpius euadit. Easdem quoq; appositè qui dixerit tria dona singularia; quib. humanæ mentes ad exemplum cœlestis Hierarchiæ illuminantur, purgantur, perficiuntur. Enim vero Dialectica dum artificio disserẽdi vera a falsis distinguit, animum affusa luce veritatis illustrat. Mo-

Ex doctrina D. Dionysii 3. c. cælestis Hier. quam explicat D.

B ralis Philosophia, dum mores cõponit, & vitiorum fibras euellit, purgat: Naturalis dum altiori abditarum rerum intelligentia, mentem exornat, perficit. Alias ad hanc rem adumbrandam similitudines, ac rationes habes apud Philonem Iudæum in libro de Agricultura, & Laertium in Zenone Cittico. Videẽt Plotinum lib. 3. Enneadis 1. de triplici ascensu ad mundum intelligibilem.

Tho. 1. p. q. 106. art. 1.

C Posterior Philosophię distributio ẽ, qua Philosophia, nõ vniuersa, sed ea tãtum, quæ in contemplatione posita est diuiditur; videlicet in Metaphysicã, Physiologiã, & Mathematicas disciplinas. Quia verò hæc partitio multas continet difficultates, quarum erit vtilis & iucũda explicatio, de illa articulatim, & vberiori filo disseramus.

* 2. partitio.

QVÆSTIO I.

D *Num contemplatrix Philosophia, in Metaphysicam, Physiologiam, et Mathematicã rectè diuidatur.*

ARTICVLVS I.

Non videri rectè diuidi.

QVòd tripartita illa contemplantis Philosophiæ distributio haud ꝓbè tradita sit, hunc in modũ videtur ostẽdi posse. * Primũm, Aristoteles ca. 2. lib.

E 4. Metaphys. affirmat tot esse partes Philosophiæ, quot substãtiarum genera: cũ igitur Mathematica non substantiã, sed quantitatem consideret, constat non numerari eam ab Aristotele in partib. Philosophiæ. Deinde Plato in Amatoribus vbi veri legitimiq; Philosophi adumbrat imaginem, eum tantũm Philosophi nomine dignum censet, qui in quæstionib. de communis vitæ, & morum discipli-

* 1. arg. ex Arist. & Platone.

na, pertractandis excellat; solam ergo Moralem doctrinam, veram esse Philosophiam arbitratur.

2 Secundò. Quemadmodum in quantitate, eiusq; affectionib. cognoscẽdis Mathematica versatur; ita aliquã dari scientiam oportet, quæ relationem, qualitatem, cæteraq; accidentia scrutetur: cum hæc non minus sint intellectu difficilia, nec minus ob naturarũ dissimilitudinẽ, peculiare explicationem deposcant. Sũt igitur multo plures philosophię partes. B

3 Tertiò. Essentia entis mobilis sicuti motum, cæterasq; proprietates, quæ ipsam consequũtur, origine antecedit, ita absq; iis cognosci potest; atq; eo modo spectata non pertinet ad Mathematicũ, qui in sola quantitate occupatur, neq; ad primã Philosophũ, qui abstrahit cõsiderationẽ a materia: sed neq; ad Physicũ; cum is nõ speculetur naturã sine motu. Quærenda est ergo alia scientia, quę essẽtiã entis mobilis ita sumptã cõsideret. C

4 Quartò. E contrariò. Sufficit vna sciẽtia ad ens in commune, oẽsq; eius partes contemplãdas. Igitur superuacanea est scientiarum multitudo. Antecedens suadetur bifariam. Primum, quia sicut omnia, quæ diuinæ reuelationis lumine cognoscimus, ad vnam Transnaturalem scientiam, nempè Theologiam, spectat; ita vniuersa, quæ natiui luminis instinctu a nobis sciuntur, ad vnam, eandemque naturalem sciẽtiam reduci possũt; D cum vtrobiq; sit par ratio. Secundo, quia cum omnia, analoga vnitate, in ente vnum sint; nihil impediet quominus vnius sciẽtiæ modum cũcta sortiatur. Quod si quispiam occurrat; ad fundandam arguendamve vnius scientię rationem, nõ sat esse analogam vnitatem, propterea quòd scientiarum vnitas ab vnitate abstractionum petenda sit, quæ abstractiones, minimũ, tres numerantur; cõtra id argumentis infrà positis iã sic obiicitur. E

5 †Quintò. Tres illæ principes Philosophiæ partes, Mathematica, Physica, & prima Philosophia, vel duæ earũ, interdum considerant vnam, eandemq; rem. Nõ ergo respiciunt diuersas illas abstractiones à materia, penes quas distinguãtur tanquam scientiæ diuersæ, cùm res eadẽ triplicem illam varietatem abstractionũ nequaquã sortiri posse videatur. Antecedens ostenditur. Namq; Mathematicus considerat quantitatem, vt notum est; eãdem verò contemplari debet Metaphysicus, †cùm summa genera, quæ primaria sectione ens diuidunt, contempletur: eãdem & Physicus, siquidem est vna è præcipuis entis mobilis affectionibus. Prætereà Physicus differit de motu, deq; omni substantia, quæ ortum, & occasum subit; de eisdẽ verò agit primus philosophus, vt videre est apud Aristotelem. li. 7. 8. & 12. Metaph. Deniq; primus philosophus considerat mentes à materiæ societate abiunctas, de quibus etiam Naturalis disceptat, vt patet in 8. huius operis libro. Perspicuum ergo manet res easdẽ in diuersis cõtẽplatis Philosophiæ partib. cõsiderari, atq; adeò sub eadẽ abstractione.

† Tres philosophicæ abstractiones.

†Metaphysicus considerat summa genera.

7. Metaph. ca. 2. 6. 7. 8. 12. 17. & 8. metaph ca. 1. & 12. Metaph. cap. 2.

6 Sextò. Plurib. modis contingit abstractio à materia, quã trib. ergo si per eius modi abstractionem scientiæ distinguuntur; plura erunt Philosophiæ membra, quã tria. Probatur antecedẽs. Enimvero, cũ omnia rerum omniũ attributa, quæ vocant transcẽdentia, itemq; summa genera, partim re ipsa in materia sint, partim extra illam; quæ abstractio a trib. vulgatis differt, vt consideranti patet. Deinde intelligentiæ, et si materia Physica prorsus vacent; cũ tamen possint in se noua accidentia recipere, haud dubiè participant adhuc potestate, seu, vt vocant, potentialitate, quæ genus quoddam est materiæ impropriè sumptæ; vnde libro de causis propositione 9. dicuntur intelligentiæ habere ὕλην. At Deus, Optimus, Max. vt qui sit actus omnino purus, ab omni prorsus materiæ ratione seiunctus est; Aliam igitur vendicat abstractionem ab ea, quæ intelligentiis conuenit, omnino diuersam. † Quare alia de transcendentib. summisq. generibus, alia de Deo, alia de cæteris motibus statuenda erit sciẽtia, neque hęc omnia in vnam includi Metaphysica poterũt; nisi ea, sub vno nomine, multiplici etiã scientiarum varietate distinguatur.

† Materia proportione quadam, et reb. immaterialib. inest.

ARTICVLVS II.

Referuntur diuersæ Auctorum sententiæ, & quænam earum vera sit, statuitur.

IN hac quæstione nulla fere apud veteres Peripateticos dissensio fuit. Sed enim

De his est Mirandula

nus lib. 13. de sing.cer. sect. 6. & 7. & initio li. 14.

enim quorundam recentiũ Philosophorum opinionib. agitata res est, & in contrarias partes distracta.*Sunt.n.qui contendant vnam duntaxat esse sciẽtiam, q̃ totam entis regionem peruagetur omnesq; eius partes speciatim, ac distinctè consideret, à Philosophis tamen in tria illa vulgata mẽbra dispertitã fuisse pp addiscentium commoditatem; quia tã multa, tamq; varia rerum genera in vnũ complicata simul addisci non poterãt; Et his quidem suffragatur quartum superioris articuli argumentũ.

* 1.opinio.

† Eius confutatio.

†Verũ hæc snia, & quia noua, & quia perexiguam probabilitatis speciẽ præse fert, nõ placet. Est verò noua; quia nulli vnq̃ Philosophorum in mentem venit, sciẽtias omnes ad vnã reuocare. Qui vbicunque de scientiarum varietate disserunt; de illis, vt de reb. natura, specieq; distinctis loquuntur. Id quod tum apud cæteros videre est, tum maximè apud Platonẽ in dialogo de regno, in Philebo, in Sophista, & 10. de Repub. Itemq; apud Aristotelem 1. Posterioris Analyticæ ca. 19. & 23. lib. 8. Top. c. 2. Primo de anima c. 1. & lib. 3. c. 8. ac sæpe alibi.

† Obscurat Philosoph. splẽdorem.

† Est etiam huiusmodi placitum per se minus probabile, vtpote quod Philosophiæ splendore nõ mediocriter obscurat, dum eã in vnius confusi corporis concretionem, quasi in ὁμοιομερίαν Anaxagoræ conicit, atq; illigat.

† Tollit discretam & cõspicuam notitiam rerũ sub sciẽtias cadentium.

†Deinde qui fieri potest vt tã ampla rerum sylua, et tanta dissidentiũ naturarũ varietas in vnius scientiæ comprehensionem veniat? Sanè quidem pari ratione dixerit quispiam, virtutũ omnium materiam, siue obiecta, ad vnã tantum virtutẽ pertinere. Quo quid in Morali doctrina absurdius? Præterea quòd scientiarum distinctio non à sola cõmoditate, sed ab ipsa natura orta sit, ex eo ostẽdi potest, quia vt Aristoteles 1. Post. c. 23. & Plato in dialogo de furore Poetico, cæteriq; Philosophi passim docet, sciæ per res sibi subiectas & attributas q̃ attributionis subiecti vocãt, inter se distinguũtur, ad eũ modũ, quo potẽtiæ p obiecta. Cum igitur, vt est etiã cõis Philosophantium vox, potentiæ, v.g. alẽdi, sentiendi, intelligendi, essentiali inter se differant discrimine, haud dubiè eodem inter se mutuò scientiæ dissidebunt. Denique intrinsecã esse & naturalem hãc scientiarum distinctionem palam testãtur, & principiorum, quib. singulæ vtuntur, dissimilitudo; & modi contemplãdi, attingendique obiecta prorsus diuersi.

† 2.opinio, quæ etiam reiicitur.

†Altera est opinio quorundam, aientium præter illas tres Philosophiæ partes dandas esse plures alias, ita vt Metaphysica tres, minimum, scientias genere diuersas suo nomine, & amplexu coerceat; vnam, quæ Deum contempletur; alteram, quæ de intelligentiis agat; tertiã, quæ de transcendentibus & generibus summis disserat. His fauet sextum proximi articuli argumentum. Sed neque verè, neque Aristotelicè loquuntur, vt in disputationis progressu planum fiet.

† 3. opinio veritati cõsona.

†Tertia igitur sententia à nobis amplectenda, est eorum, qui censent nec vnam duntaxat esse scientiam, nec plures Metaphysicas: sed vnam Metaphysicã, Physiologiam vnam, Mathematicas plures; atq; has oẽs sic esse inter se, & natura dissimiles, & amplitudine diffusas, vt ex earum distinctione vniuersa Philosophia, quæ in contemplatione versatur, efflorescat.

† Philosophorum assensu comprobata.

† Hanc assertionem cõfirmat inprimis authoritas Platonis apud Alcinoum in libro de doctr. Plat. cap. 6. tum complura Aristotelis testimonia, vt 6. Metaphy. cap. 1. tex. 2. & lib. 11. ca. 6. quæ sequitur D. Damascenus 1. cap. suæ Physiol. Boetius in lib. de Trinit. c. 2. Auicenna 1. Metaph. c. 11. Algazellus initio suæ Phil. Ptolemæus in Almagesto li. 1. ca. 1. & communis schola Peripateticorum.

Themistius & Philoponus hoc loc. Eustratius initio Eth. D. Thomas 11. Metaph. lec. 7. M. Alber. 1. Met. c. 1. Scotus 6. Metaph. q 1.

ARTICVLVS III.

Rectè distingui inspectricis Philosophiæ partes, pro varietate abstractionum a materia, & à motu.

Quæ sit ratio abstractionum in scientiis.

In q. de veri. q. 2. ar. 6. ad 1. in Prolog Met. & lib 6. lect. 1. & initio huius operis.

VT autem veritas liqdo appareat, obseruandum est ex D. Thoma opusc. 70. q. 3. art. 1. aliisque in locis, rei, quæ sub scientiæ speculationem venit, duo quasi attributa conuenire, vnũ merito intellectricis potentiæ, q̃ excolit, ac perficit, alterum ratione habitus scientiæ, quo attingitur. Ob priorem causam competit ei immateriale quidpiam esse; quia intelligendi vis expers est materiæ. Ob posteriorem, non potest nõ certitudinem, & immobilitatem obtinere; quia scientia est de rebus necessariis, omne autem

ne autem necessarium, firmũ atq; immobile esse oportet, siquidem id, quod motũ subit, qua tale, & esse & nõ esse põt, vt li.9. Metaph. ca. 9 tex. 17. Aristoteles ait. Ita verò necess e est, vt oẽ id qđ sub scientiæ cõteplationẽ cadit, aliq̃ sibi à materia, & a motu abstractione vẽdicet.

Artium cõtẽplatiũ numerus quo pacto astruatur.

His ita aduersis iam hoc mõ institutũ probabitur. Tot sunt scientiæ cõtẽplatiuæ, quot abstractiones a materia & à motu: hæ vero tres oino sunt; ergo tot dem erunt cõtẽplatiuæ scientiæ. Maior propositio suadetur, quia hasce abstractiones necessariò comitatur diuersi modi (scibilitates vocant) sub quibus scientiæ res subiectas per se attingunt, quiq; scientiis ipsis distinctionem pariunt. Vnde Aristoteles lib. 6. Metaph. c. 1. tex. 2. & lib. 11. c. 6. & primo de aia ca. 1. tex. 17. aliisq; in locis pro abstractionum varietate, scientiarum numerum constituit; quod et fecisse Platonem constat ex iis, quæ tradit Alcinous in libro de eius doctrina c. 7. Minor vero propositio ex eo ostenditur, quia datur vna abstractio à materia sensibili singulari tantum; altera à materia sensibili etiam cõi, non re, sed ratione: tertia ab oi materia & re, & ratione simul. Quarum prima ad Philosophum Naturalem pertinet, secũda ad Mathematicum, postrema ad Metaphysicũ. Enimuero Philosophus Naturalis considerat, v.g. hominem, vt ex aio constat, & corpore affecto qualitatibus sub sensum cadẽtib. quod materia sensibilis dicitur; nec tñ materiã singularem scrutatur, cũ singularia non p se spectent ad scientiã. Mathematicus affectiones triangulorum, aliaq; id genus cõtemplatur, quæ licet re ipsa in materia sensibili hæreant; non ea tñ, quatenus in eiusmodi materia sunt, expendit. Metaphysicus in cognitione primæ causæ, & intelligentiarum, atq; aliarum rerum, quæ neque in materia consistunt, neq; illam in suo conceptu includunt, versatur. Porro qđ de abstractione à materia diximus, similiter de separatione à motu intelligi debet. Liquet igitur tres esse abstractiones, atq; adeo totidem inspectricis Philosophiæ partes, neque alias præterea inuenere opus esse; cum omnia, quæ in scientiæ contemplationem veniunt; sub aliqua è tribus prædictis notionibus ab

Quæ abstractiones, q; bus scẽtiis cõmodẽtur.

A intellectu percipiatur. Atque hæc ratio a D. Thoma loco citato breuiter pstringitur. Porro autem in prædictis abstractionibus, licet interdum qđ re ipsa mobile est, aut materiæ cõiũctum nõ ut mobile, neq; vt materiale expendatur; non proinde tamen falsitas interuenit: siquidem neq; rei, quod non habet, ascribitur, neq; quod habet deuegatur; sed eã cogitatio duntaxat auocat, atq; abstrahit ab eo, cui re ipsa coniunguntur in abstrahendo autem, vt 2. huius operis li. c. 2. text. 18. & 7. Metaph c. 1. text. 3. Aristoteles docet, nec mendacium inest, nec error; quantum libet vis abstrahens, vni ta diuisim, materialia sine materia, mobile sine motu consideret.

Lege D. Th. 1. p. qu. 85. art. 1. ad 1.

ARTICVLVS IV.

Quod in mathematicis disciplinis, non vna tantum sit abstractio à materia.

SEd nos eũm triplicem à materia abstractionem inculcamus, triplicẽ intelligimus, partim specie, partim genere. Namq; tametsi Physiologia, abstractione specie vnam; vnã item specie Metaph. habeat: Mathematicæ tñ vnã genere, specie duplicem vendicant. Quod vt planum fiat, haud ignorandum est bipartitam esse materiam; sensibilem nimirum, & intelligibilem. Materia sensibilis est materia primæ induta accidentib. q̃ sensum mouent. Intelligibilis vero quæna dicatur, controuersum est. D. Tho. 1. p. q. 85. art. 1. credit esse eandem materiam primam, spectatã prout soli quantitati sub est. Cum D. Th. sentit Ferr. lib. 2. huius ope. q 2. Sonc. in 6. Meta. q. 1. Aliis hæc opinio non probatur. Nam cum Geometria cõi Philosophorum voce dicatur, nõ abstrahere cognitionem à materia intelligibili; si materia intelligibilis esset materia prima, iam consideratio Mathematica substantiam attingeret, quod negat Arist. 12. Metaphys. c. 8. tex. 44. omnesq; Græci interpretes partim 2. huius operis tex. 18. partim 1. de anima tex. 17. postea quẽ id ex eo ostendi, quia Mathematici siue definiant, siue demonstrent, nullam materiæ, aut alterius substantiæ mẽtionem faciunt. Et quidem merito, cùm Mathematicæ affectiones, eiusmodi mentione

Materia intelligibilis quo pacto diuidatur.

tione

tione haudquaq; indigeant, vtpote, quæ quantitati per se sumptæ, absq; vllo ordine ad substantiam, conueniunt, vt esse æquale, vel inæquale, esse diuisibile, habere proportionem, aliaq; eiusmodi. Afferunt igitur hi auctores, intelligibilem materiam esse magnitudinem, hoc est lineam, superficiem, corpus; diciq; materiam, ꝑ similitudinē, siue analogiā, q̄ cum materia prima habet: vt enim hæc, substantiales formas; sic illa, accidentarias suo modo recipit; intelligibilem vero appellari, quia prout ad Mathematicum spectat, non sensu, sed intellectu ꝑcipi potest. Hæc posterior sententia veri similior videtur, quam secutus est Alex. Aphrod. 7. Metap. c. 10. ad tex. 35. imo & D. Tho. 1. Post. c. 23. aliique nonnulli.

Lege Vicomercatū c. 2. l. 2. huius operis. The. Zimara 1. de aīa ad t. 17. Antoniu Zimara ꝑpo. 8. 1 theorematis.

Quib. ita explicatis statuimus* Mathematicam abstractionem non specie vnam, sed duplicem esse. Namq; res Mathematicæ vel cogitatione abiungūtur à materia sensibili tantum; vel simul et ab intelligibili. Si priori modo, ad Geometram pertinent; si posteriori, ad Arithmeticum. Geometra enim, teste Aristotele 2. lib. huius oper. cap. 2. tex. 20. & 1. Rhet. ad Theodectem cap. 2. contemplatur affectiones magnitudinis; Arithmeticus autem circa numeri proprietates occupatur.* Ex quo planum euadit, cur Mathematicæ plures sint, Physiologia vero vna, itemque vna Metaphysica; videlicet quia harum quælibet vnam duntaxat; illæ duplicem vendicat abstractionem. Ac nos hactenus de iis tantum Mathematicis egimus, quæ syncer æ, puræque Mathematicæ dicuntur. Sunt verò præter has aliæ, quæ mixtæ nuncupantur, propterea quòd inter Physiologiā, & purè Mathematicas mediæ sint, eorūque obiecta partim ad Naturalem Philosophum, partim ad Arithmeticū, vel Geometram spectent; vt Musica & Perspectiua. Numerus enim sonorus, circa quem Musica versatur, ex parte quidem numeri, Arithmeticum quidpiam est; ex parte sonori, Physicum. Qua de re Aristoteles lib. 2. huius operis cap. 2. ibidem que eius interpretes, ad tex 18. & 19. & li. 3. ad tex. 71. De tota etiā distributione Mathematicarum artiū agit Proclus in 1. Euclidis, Alcinous in libro de doctrina Plat. c. 6. Hugo Victori[s] 2. Didasc. c. 9l

* Mathematica abstractio duplex.

* Cur Mathematicę plures, vna verò Physica, & vna item Met.

Lege etiam Scaligerum in exercitationibus exot. exer. 321. & 322.

ARTICVLVS V.

Aliquot dubitationum enodatio, quæ superiùs dictis maiorem lucem affert.

VT ea, quæ de abstractionum varietate, & distinctione disseruimus, apertiora fiant, dubia quædā explicanda à nobis sunt, quæ multis, recentiū ꝑsertim Philosophorū, in nostra sniа inexplicabilia videntur. In primis enim intelligere se negant, quo pacto Metaphysicus & re & ratione cōsideratione auocet à materia, cùm non solū ea tractet, q̄ omninò extra materiam consistunt, sed etiam transcendentia, summaq; genera, quorum nonnulla partim insunt, partim non insunt in materia, vt substātia, & qualitas; alia penitus in materiā sunt immersa, vt situs & habitus: imò cū ipsam quoque materiam primam contemplетur, vt ex l. 7. Met. c. 3. constat.

Hāc difficultatem vt expediamus, cōpertum esse debet, inter ea prædicata, q̄ ad primæ Philosophiæ subiectum directò, ac per se spectant, quædam esse purè Metaph. idest. quorum nulla pars subiecta ab alio artifice per se tractatur, vt intelligentiæ: alia non purè Metaph. qualia sunt, q̄ in aliquib. inferiorib. materia implicantur, in quibusdā non; vt substātia, bonū, vnū, aliaq; id genus. Porrò autem vniuersa hæc in Primæ Philosophię tribunali re ipsa abiuncta à materia cēsentur, non eodem tñ mō; sed priora, quia nullam prorsus habent cum materia cōiunctionem, posteriora, quia & illam in suo conceptu non includunt, & s̄m se spectata, indifferentiā habent, vt re ipsa extra eam reperiantur. Quā abstractionem. D. Th. 6. Met. c. 1. aliiq; nonnulli, ex Auicenna 1. suæ Metaph. c. 2. voeant abstractionem s̄m indifferentiam. Quærūt tū aduersę opinionis assertores, quid tādem causę sit, cur ea, quę partim insunt, partim nō insunt in materia, ab illa potiùs abstracta, q̄ cum ea coniuncta censeantur; cum nulla videatur idonea rō afferri posse, cur illud potiùs, q̄ hoc dicatur. Quib. responsum volumus, id nō sine optima ratione à nobis dici. Namque idem valet, prædicto mō esse aliqd abstractum à materia, atq; esse ad illam

Prædicata Metaphysica quēdā, partim sunt à materia absoluta, partim materiæ coniugata.

Lege Sonc. in 12. Met. q. 1.

Quæsitum.

Responsio.

indifferens, seu non eam sibi ex se vendi- A care, vt loco citato D.Th. explicat. Quare vti verè affirmamus, aial ẽm se indifferens esse ad gradum rationalis; etsi re ipsa partim cum eo iunctum sit quatenus in homine continetur; partim ab illo separatum, prout in bellua includitur: ita probè asserimus, substantiã abstractã, separatamve esse à materia, hoc est indeterminatã, atq; indifferentẽ ad illam licet quadã ex parte materia vacet, prout videlicet in intelligentijs contine- B tur; ex altera in eam sit immersa, quatenus i substãtiis corpore pditis inuenitur.

Materia quo pacto a Metaphysico consideretur.

Quod verò ad alia summa genera attinet, q̃ neq; simpliciter, neq; ẽm indifferentiam a materia separata sunt; ea nõ absolutè, sed quoad diuisiuam cognitionem duntaxat, ad Metaphysicũ spectãt, quatenus ad eũ pertinet ens in suas partes generatim distribuere. Quo fit, vt, qa in ea partitione eiusmodi quoq; genera C occurrũt, de illis itidem cognoscat, quatenus ea ad entis amplitudinem percipiendam requirit, q̃ cognitio imperfecta est, & quasi perfunctoria. Eodem pacto considerat etiã Primus Philosophus materiam, quia in eam incidit, dum ens in actum & potentiam, cuius præcipuũ significatum materia est, dispertitur. Itaque ea, quæ nulla ex parte extra materiam cohærent, non nisi obiter & quasi ex accidente tractat Metaphysicus, nisi D forte prout ei, vt cõi oĩum artificum p̃sidi, ex officio incumbit scientiarũ Rempub. constituere, ac tueri, & vnicuiq; disciplinæ propriam, ac peculiarem materiã, in qua insistat designare. Hac enim ratione pro suo iure, & dignitate extra metas proprii obiecti formalis liberè excurrit, vt alibi explicatiũ; dicetur. Ex dictis perspicua relinquitur propositæ difficultatis solutio, quasi præ oculis habeatur; ad cõplura dubia, q̃ hac in E re passim occurrunt, diluenda vsui erit.

Quo pacto Met. materiam consideret, disqrit Auerroes in digress. ad te. 9.lib.7.Metaph. Aegidius in pœmiũ huius ope. Soc. 4. Meta.q.15. Iandunus 12.Met.q.1.

*Dubitatio circa abstractiones Mathematicas.

*Alia quoq; dubitatio circa Mathematicas abstractiones existit, q̃ nõ est à nobis silentio inuoluenda; videlicet qui fieri possit vt Arithmeticus, & Geometra non adhibeant in cõtemplationem materiã primam cũ quantitas, teste Aristotele 6.lib.Metaphy.c.1. t.1. aliisq; in locis, pendeat quoad suum esse a substãtia corporea, atq; adeò sine materia intelligi non possit. Sed occurrendum, nõ posse quidem quantitatem ẽm suã essentiam, cognitione oibus numeris perfecta, absq; explicito conceptu naturæ corporeæ intelligi: Verũ ad Arithmeticã, & Geometricã disciplinam nõ pertinere eiusmodi quantitatis cognitionẽ. Non enim illæ numerorum & magnitudinum affectiones eo vsq; persequũtur, vt eorum naturam enucleatè explorẽt, atq; adeò vt essentialem ipsorum habitudinem ad materiam scrutentur. Id q̃d præter alios aduertũt Philoponus, Themistius, Simplicius, & Auerroes, tum in 1.de anima ad tex.35. tum aliis in locis; itemque Alensis in proœmio Metaphysicæ, si eius est illud opus.

Explicatio dub.

Lege de hac re disserentẽ M. Albertum 5. Met.trac.3. ca.1. Antoniũ Andr. 6.Met.q.3. Theophilũ Zimarã. 13 de aia. ad t. 17. Antonium Zim. Theor.7.

ARTICVLVS VI.

Diluuntur argumenta initio quæstionis proposita.

NVnc tandem argumẽta, quæ initio quæstionis adduximus, diluẽda sunt. Ad primum dicendum: Aristotelem paulò pressiùs eo loco Philosophiæ nomen vsurpasse, nimirum pro ea tantũ scientia, quæ de reb. per se subsistentib. disputat. Platonem verò in Amatorib. vel augendæ rei gratia per hyperbolem locutum; vel non ex suo sensu, sed Socratis, quem in eo dialogo loquentẽ facit. *Constat autem Socratẽ vniuersam Philosophiam ad benè viuendi institutum, moresq; formandos inflexisse. Q̃d certè non illius tantum, sed aliorum quoque fuit de Morali Philosophia iudicium. Stoici namq; eã duntaxat Philosophiæ titulo ornabant. Vnde & sapientiã bonorum ac malorũ scientiã, vtrãq; degẽdæ arte definiebãt. Qua de re lege, si placet, Epictetũ in Enchirid. c.67. & Plutarchũ i opusculo, an seni gerẽda sit Resp.

*Cur M... *Socrates vniuersam philosophiam ad mores inflexit.

Ad 2. Respondemus: qualitatem, relationẽ, cæteraq; accidentia, nõ nisi sub aliqua è trib. illis abstractionib. à Philosopho considerari, ideoque ad aliq̃ trium scientiarum necessario pertinet. Exẽpli gratia colores, quia non nisi cum ordine ad sensibilem materiã spectantur, ad Physicum pertinẽt; trianguli, quia à materia sensibili, non verò intelligibili abstrahuntur, ad Geometram; scientiæ, qa sunt

sunt liberæ à materia, ad Metaphysicũ. Quod pari etiã mõ de relationib. dicendum est. Na verbi cã, inæqualitas inter duas angulorum species, negotii est Mathematici; pportio inter duos numeros, Arithmetici; relatio calefacientis, ad rẽ quæ calefit, Physici. Atq; ita inspectis iis quæ superius disseruimus, non erit difficile ea, quæ in singulis categoriis cõtinentur, vnicuiq; scientiæ adiudicare. Si quis tñ argumento nondũ satisfactũ putet, contendatq; præter quantitatẽ alia quoq; esse materialia accidentia, quorũ, non secus ac quantitatis, cognitionem Philosophus à materia sensibili auocare queat, atq; adeo posse debereq; circa illa nouam scientiã à Physiologia, & Mathematicis distinctam versari: is intelligat, esto, eiusmodi accidẽtia eo pacto cõsiderari posse admittamus; eam tñ considerationem nõ tanti esse, vt vna aliqua scientia cum dignitate occupari in ea debeat. Secus verò in quãtitate res habet, quæ ob recõditã fœcũditatẽ multiplicium affectionũ, quas sibi, put à materia sensibili abstrahitur, vendicauit, non vna tantũ, sed plures peperit disciplinas.

Cõtemplatio relationũ quorum sic artificũ.

Vberior eiusdẽ arg. explicatio.

Ad 3. negadum est, essentiã entis mobilis in se spectatã, & vt suas omnes pprietates origine antecedit, nõ pertinere ad Physicum. Nec enim is propterea dicitur non speculari naturam sine motu, ꝙ ipsam entis mobilis essentiam, in se sumptam non ẽt contepletur; sed qa motũ, qua motus est, à sua consideratione non excludit, vt reliquæ scientiæ; qn potiùs in eo inuestigando, & explicãdo magnam studii sui partem collocat.

Ens mobile in se spectatũ Physicæ considerationis est.

Ad 4. Negari debet antecedens ppositio, & ad priorem eius confirmationẽ dicendum, iõ cognita diuinæ reuelationis, fideiq; lumine, ad vnicã transnaturalem scientiam pertinere, cognita verò lumine naturali humanę rationis, ad vnicã scientiã naturalẽ spectare non posse; quia naturale lumen intellectus nihil aliud est, q̃ ipsa facultas, visq; intelligendi, q̃ ad actus scientiæ efficienter tãtum influit, nec magis ad hoc q̃ ad illud intelligibile, ad vnam q̃ ad aliam intellectionem ex se determinatur. Quo fit, vt ab eo scientiarũ vnitatem rite arguere nequeamus: at diuinæ reuelationis lumẽ haud ita se habet. In primis enim nõ

Cur à natiũ lumine intellectꝰ nõ petatur sciẽ

A est ipsa potentia, sed cœlesti dono potentiæ infunditur, eamq; ad certos actus inclinat. Deinde non efficienter solum, sed obiectiue etiã, atq; adeò formaliter, ad assentiendum cõcurrit, quatenus formalis ratio obiecti. Theologiæ, quod dicitur reuelabile, ab eo lumine desumitur, vt ab illo quod est rõ attingendi ea, quib. assentimur. Quia vero scientiarũ vnitas, & distinctio a rõne formali obiecti peti debet; ea verò rõ formalis iis oi b.q hoc B vitę statu diuinę reuelationis luce sciũtur, vna est, sicuti & vnũ lumen à quo ducitur, fit vt vnã tantum supernaturalem scientiã habeamus. Naturales verò plures. Ita liquet priori rationi, qua antecedens propositio cõfirmabatur, nihil cõcludi. Posteriori verò rectè occursũ est.

tiarũ distinctio.

Cõsule cap. in prologo senten. q. 3. ad finẽ. Caiet. 1. p. q. 1. art. 3.

Ad 5. Negandum est prius pronũciatum, & ad eius confirmationem dicendum, Mathematicã, Physiologiã, & Metaphysicã considerare quantitatẽ, vnam C quamq; pro rata parte sui iuris, hoc est sub propria abstractione. Videlicet Mathematicã quoad nõnullas affectiones, quæ quantitati absolutè & vt quantitas est, cõueniunt; cuiusmodi sunt æquale & inæquale, exuperantia & defectus, cõmensuratio & proportio, atq; aliæ, q̃ li. 4. Metaphysicæ c. 2. tex. 5. ab Aristotele numerantur. Physiologiã, put est entis mobilis proprietas, & oium sensibilium accidentium fundamentum. Metaphysicam, quia primus Philosophus, sal D tẽ dum ens per decem genera partitur, in quantitatem incurrat necesse est. Ad reliquam partem eiusdẽ argumenti pari rõne admitti debet, Metaphysicum agere de substãtia, quę ortui, & interitui subiacet, itemq; de motu, non quasi harũ rerum naturas, vt propriam ac peculiarem sibi materiã cõtempletur, sed vel put ad diuisiua cognitionem substantiæ, E actusue in cõe pertinent, vel (quod etiã de quantitate dici poterit) sm cõceptus quodã generales: vel deniq;, qa ita fert cõis cura, qua Prima Philosophia cæteris artib. psidet, vti superius monuimus. Admittendum quoq; est, Physicum non nihil de substantiis materialib. attingere; nõ quasi earum naturam in se spectatam scrutetur, sed vt earum circa cœlestium corporũ motus efficientiam declaret, probetq; non dari progressum infinitum

Qui artifices, qua varietate, quã titatem expendant. Iandunus 6. Met. q. 3.

D. Tho. 12. q. 66. a. 5. ad 1. & lib. 3. Met. lect. 4.

Substantias à materia sociatate abiunctas quatenus Physiologia cõsideret.

Hac de re nitum in iis, quę ita mouent, vt etiá mo Auic.1. Me. ueantur. Itaq; licet ea, quę in argumētó ca.1. Aegid. adducuntur, non in vnam tantum Phi 1. de gen. q. losophiæ partē cadant; haud ppea exi 14. Iauel. 12. stimandum est; id sub eadē abstractione Met. Sonc. contingere, aut cófundi, permiscerive in 12. Met. qu. sciētiis abstractationes á materia; vt ea, 1. Zimarra quæ diximus, attendenti manifestū erit. Theorema- Ad 6. quid respondendum sit, qđ ad te 53. Scali- summa genera, & transcendētia spectat, ger exercit. satis iam constat. Quod vō de Deo, & in 6. n. 3. Auer telligentiis obiicitur, difficiliore habet roes 12. Me explicatum. Sed hunc in modum enoda ta. ad tex. 5. ri pōt. Cùm abstractio a materia distinctionem scientiis præstare dicitur, materiæ nomen non tam amplè sumi debet, vt ad omnia, q quoquo modo materiam sapiunt, sese fundat; sed ita vt materiam duntaxat sensibilem, & intelligibilē cóprehendat. Cuius rei causa est; quia vti superius disseruimus, ideò scientię p abstractiones a materia distinguuntur, qa non feruntur per se in sua obiecta, nisi prout illa á materia, aliqua ex parte, abiuncta sunt: ea verò propterea abiuncta esse debent á materia, vt cum intellectu, quem perficiunt, suo mō conueniant. At Animus no clarè patet, ad illiusmodi conuenientiā ster à prima conciliandam nó oportere obiectū sciéorigine ta- tiæ á potentialitate, quę aliquo mō ma bella non teria dicitur, vindicari; cū intellectus ab scripta. ea neutiq; alienus sit, vtpote, qui ex sua primęua ratione totus est in potētia, nō secus ac tabula, in quam nullum adhuc artificis manus colorem induxit, nullá imaginem impressit. Sic verò perspicuū euadit, etsi Deus ita á materia liber sit, vt ét potentialitatem, q Metaphysicam materiam vocant, ab se respuat; huiusce tn maioris abstractionis gradum nó fat esse, vt alia de Deo, alia de intelligētiis instituatur Philosophia, cū eiusmodi ab Hac de re stractio non per se faciat ad scientiam. D Tho. 1. p. Ex dictis nemo colligat, scientiam, q q. 1. artic. 1. de Deo habetur, prout ad eius contem- & in 3. l. 33. plationem Theologus ascendit, id est, sa qu. 1. art. 2. cram Theologiam non esse á prima Phi Henric. losophia distinctam. Re enim vera distin Gan. 1. par. cta est, sicuti & ratio formalis, q illius sum. 2. 3. q. obiectum induit, & lumen, quo attingi 3. & 4. Alen tur; quod lumen sicuti cęlestis numinis sis. 1. par. q. afflatu nostris mentibus infunditur, ita 1. memb. 2. abstractionem a rebus, circa quas versa reliqui Dd. tur, minime curat. Sed enim hęc diuina in prol.

A Philosophia queádmodū antiquis Philosophis nondum affulserat, ita ab eis in scientiarum partitione omissa fuit.

QVÆSTIO II.

Sit ne Philosophia naturalis verè, ac propriè scientia, an non.

ARTICVLVS I.

B *Quid veterum nonnulli in proposita quæstione senserint, & argumenta pro eorum opinione.*

Vetus opinio fuit Heracliti Ephesii, & Cratyli eius discipuli (vt Plato in Theęteto, & 4. li. Metaphy. cap. 4. testatur Aristoteles) Philosophiā Naturalē non esse scientiā; Idemq, censuit Pythagoras, qui omnē subtilitatis Physicę comprehensionem opinionib conti neri asseuerabat. Socrates ét cū prius ad C arcana naturę inuestiganda animum appulisset, rerum naturaliū, vt ille aiebat, mutabilitate; & incōstantia deterritus, ac q in iis nihil certò sciri posse apud se statuisset, ad Moralem Philosophiam se conuertit. *Ia verò nouę Academię pro fessores non mō rerum Physicarum sciētiam negabat; sed aiebant etiam res omnes incertas esse, & dubias, veritatemq; ipsam, siue pp naturę tenebras quę sda, siue pp similitudinem rerum, vel obru- D ta, vel cōfusam latitare, adeo vt nihil verum cognosci posset, sed id tantum, qđ est verisimile. Atq; huiusmodi placitū, vt D. Augustinus li. 3. cótra Academicos ait, è Platonis fontib. Academici hausērunt, ipse verò Plato partim ab aliis antiquorib. accepit, partim à Socrate pceptore suo, qui primum in naturæ obscuritate, vti diximus, deinde in iis etiam q stionib. quę ad cōmunem vitam, & mo- E res pertinent, eos, qui se scire aliquid dicerent, acuta vrbanitate irridebat. *Docebat igitur Plato duos esse mundos, vnum intelligibilem, in quo ipsa veritas habitaret; alterum sensibilem, quē nos visu, tactuq; percipimus, & in cuius contemplatione Physici versantur: illum verum, hunc verisimilem: de illo veritatē, de hoc opinionem generari. Quibus sanè verbis videtur Plato solam opinionē Naturali Philosopho concessisse.

De Pythag. Laertius in eius vita; Tertullianus in li. de anima. De Socra Theodoret. in li. de materia, & mū do Xenop. lib. 1. de factis & dict. Socr. *De Acade. micis Cice. in Acad. q. D Aug. 19. de ciuit. De c. 4. & in libr. contra Acad. De hisce mūdis Plotinus lib. 4. Enn. 6. Ficinus ibidem & in conuiuium. *Mundi Platonici. Plut. Eugubinus 3. de perēni phi. c. 8. Clemēs Alex. lib. 5. Strom. Eus. Cęs. lib. 12. pp. Eu. c. 12.

Deniq;

A Deniq; fuit hæc apud veteres pertinagata de veritate querimonia, ꝙ ita humanę mentis cõmercium effugisse videretur, vt eã mortales nullo mõ inuenirent, & in eã quęrenda operã perderent.* Hinc Democritus, vt c. 3. li. 3. scribit Lactantius, ipsam in puteo, cui fundus nõ esset, demersã querebatur; Anaxagoras circũfusam caligine pronuntiabat; Empedocles angustas aiebat esse sensuum vias, quib. cognitio animum intrat. Sic B demum nonnulli antiquitatis Philosophi suos non tã scire, ꝙ nescire docebat auditores, eisq; suadere nitebatur nihil certi, aut perspecti haberi posse, præsertim in inuestigatione Physicę veritatis. Nec verò defuit argumenta, quib. hęc sententia probari videatur.

*Puteus Democriticus. Philosophorum qdam inscitiæ magistri.

De his Mirãdula l. 2. de Exam:

1. Argum.

Primum sit. Scientia est habitus omnino certus, atq; adeò de reb. certis & perpetuis, vt docet Plato in Charmide, fateturq; Arist. 1. Post. c. 2. & 6. Eth. c. 3. aliisque in locis. sed Philosophia Naturalis C non ita se habet, Non est igitur scientia: Probatur assumptio, qa Naturalis Philosophia cõsiderat elementa, & ex iis cõcreta corpora, quę passim gignuntur & intereunt, cõtemplatur et cælestiũ sphęrarum motus, syderum tactus, solis & lunæ eclypsim, atq; alia generis eiusdem, quę neq; perpetua sunt, neque dum existunt, eundem semper statum retinent. D Corroboratur ét vis argumẽti ex eo, qa noster intellectus in comparanda rerũ sciencia, dicitur considerationem abstrahere à materię cõditionib. & tpe; at ea, quę oriuntur, & occidunt, sunt in materiam immersa, & sub temporis mensuram cadunt, ab eoque dępẽdent, vt in 4. huius operis Aristoteles docebit.

2. Argum.

Secundum. Oĩs vera, perfectaq; scientia rei sibi subiectę natura exploratam habet, alioqui neq; proprietates, q̃ ab illa dimanant, pernoscet, vt Aristoteles E 6. Metaph. c. 1. tex. 1. asserit: sed rerum natura cõstantium, de quib. Naturalis Philosophus agit, solus Metaphysicus essẽtiam penetrat, vt idem ait tũ loco cit. tũ 4. eiusdem operis li. c. 2. t. 5 Nõ est igitur Naturalis Philosophia vera perfectaq; scientia. Dixerit fortasse quispiam, loq iis in locis Aristotelẽ, vel de essentia in cõe, quã essentia est, q̃ cõsideratio ad Metaphysicum pertinet; vel de essentia

Ita D. Tho. opuscul. 70. Sco. in prol. sent. q 1. Sõci. 4. Met. q. 11. itẽ Met. q. 9. Iadun 6. Metaph. q. 3.

A rerum materialium, nõ tota, sed quoad predicata qdam, tã reb. materialib. q̃ materię expertib. cõia; qualia sunt ens, & substantia absolutè spectata. Horũ namque predicatorum cognitio Metaphisici est propria. Verum hoc qui dixerit, nõn adhuc argumenti vim effugiet. Nam si substantię conceptũ sibi Metaphysi. vindicauit, cũ nemo rei alicuius ad categoriam substantiæ pertinentis essentiam sine conceptu substantiæ perfectè cogno B scat, fit vt nullius entis naturalis essentiam Physicus perfectè assequi valeat, dum se intrà suos limites continuerit.

3. Argume.

Tertium. Philosophus Naturalis contemplatur materiam sensibilem (vt Aristoteles asserit lib. 2. de ortu & interitu, c. 1. t. 6. & ex toto disciplinę Physicę pgressu constat.) atqui materia sensibilis est ens per accidens; cùm nõ sit aliud, q̃ materia prima affecta accidentib. q̃ sen C sum mouent; de ente verò per accidens non est scientia, vt ex c. 2. lib. 6. Metaph. tex. 4. & ex cap. 7. lib. 11. patet. Igitur Philosophia Naturalis, saltem quoad hanc partem, non potest esse scientia.

4. Argum.

Quartum. Magia est pars Physicæ, & tamen non est scientia; ergo neq; Physica simpliciter scientia appellandã est. Maior propositio probatur ex ipsa Magiæ definitione, q̃ ita se habet; Magia est pars Physiologiæ, q̃ ex mutua, & oppor D tuna naturalium variũ copulatione, docet opera edere extra omne admirationis captum. Minor suadetur, quia vt Aristoteles 1. Magnorum Moralium cap. 1. & 1. Eth. ca. 1. & 4. edocet, omnis doctrina est gratia boni alicuius, at Magia ad hominum perniciem inuenta est.

Pro hac Magiæ definitione consule. Victor. in relect. de arte Mac. q. 3. Cælium li. 6. lect. anti. c. 12. Iul Scalig. in Exercit. Exote. Exerc. 327.

5. Argum.

Quintũ. Physiologia, vt Philosophorum libros euoluenti planũ est, multis erroribus scatet, multaq; fidei Catholicę repugnantia passim docet: vnde est illud E *Tertulliani in li. de hęreticorum p̃scriptionib. hęreses à Philosophia subornãtur: & illud D. Hieronymi ĩ libro aduersus Pelagianos; oĩa hęreticorũ venena de philosophorum fontib. emanarunt: ac pulchrè quidã nostrorum ait, Philosophi patriarchę hęreticorum. Cùm igitur scientiam à falsitate, & errore maximè alienã esse oporteat, nõ videtur quo pacto Physiologia scientia dici possit.

Tertull. lib. contra Hermogenem.

6. argumen.

Sextum p Academicis hoc esto. Omnis

nis nostrā cognitio initum capit à sensibus; sensus aūt, vt experientia docet, inani rerum specie delusi frequenter errāt. Igitur nulla certa cognitio ad intellectum peruenire potest; atq; adeò nulla est oīnò scientia. Negant Peripatetici cō secutionem; sed probant Academici. Nā si sensus, qui nuntii sunt, & interpretes veritatis, falsa denuntiant, quo pacto intellectus verū à falso discernet? aut quē veritatis iudicem adhibebit? Nūquid se? at ipse oīs scientię à primęua sua origine inops est, nec vllam habet à natura inditam veritatis notionem. Num alium? at aliorum oīum par conditio est. Multò igitur satius erit à reb. oībus assensionem cohibere, quàm cum erroris periculo quicquam asseueranter dicere, multoque erit sapientius nihil existimare, quā falsæ opinionis naufragio animum cōmittere sapientis, præsertim in doctrina Physica, cuius cognitio non solùm à rebus, quę in sensus cadunt, proficiscitur, sed ad easdem reciproca vicissitudine redit, & terminatur.

ARTICVLVS II.

Physicam esse verè ac propriè scientiam.

De hoc philosophatiū dissidio Plato in Sophista. Euseb. Cæs. lib. 14. de præpa. Euang. D. Aug. 18. de ciu. Dei, ca. 41. Tertull. in li. de aīa.

ETsi Physicæ dignitas, & ad obtinendam scientiæ rationem perfectio, non satis olim iu confesso fuerit, siue rudiori seculo, infante adhuc, & balbutiēte Philosophia, siue etiam postea, adeò inter se dissidentib. pugnantib. Philosophantium sectis, vt nihil fere inter eos vlla de re conueniret; tū posteaq; emortua illorū tēporum peruicacia, Philosophia quasi è fluctib. emersa portum tenuit, plana oīnò res habita fuit & oīm confessione consensuque firmata Physicam in cœtu scientiarū esse collocandā.

Sit igitur conclusio, Physicam esse verè, ac propriè scientiam. Quæ probatur primùm ex vulgata illa diuisione, cuius suprà mentionem fecimus, qua Philosophia, seu Sophia in Physicam, Dialecticam, & Moralem sciētiam distribuitur. Confirmatur etiam testimonio Arist. 3. li. huius operis c. 4. tex. 34. & 1. de partibus aīaliū c. 1. & 2. Met. c. 3. t. 3. vbi Philosophiam Naturalem scientiam appellat; & 4. itē Met. c. 5. t. 23. quo in loco He-

A raclitū, & Cratylū cōtrariæ partis defensores scitię coarguit, ac planè cōfutat.

Neq; aliud fortassis opinati sunt magni illi Philosophi, quorum suprà mentioné fecimus, pſertim Pythagoras, Socrates, & Plato. Verisimile est. n. cū priores duo nihil, in Physica saltem disciplina, sciri posse dictitabāt, significare eos voluisse, tā esse arduā sapientiæ adeptionem, vt id, qđ scimus, præ iis, q̄ ignoramus, nihil penè sit. Vel ēt nō tam ignorā-

B tiam fateri, q̄ sciētiam modestè dissimulare cupiebant; * vt eorū insolētiā coercerent, qui cùm à vera & expressa sapiētia longè abessent, sibi sapientis nomen inauiter arrogabant. Quo in genere & Socratica modestia in primis cōmēdata fuit, & illud Pythagoræ laudatū, q eius auctoritate; vt superi[us] retulimus, Sophi nomen in Philosophi cōmutatū fuerit.

* Testatur id ex Heraclide Ponti co Cic. 5. Tusc. q.

De Platone verò, * vt eius scripta testā-

C tur, haud dubium est, quin senserit dari multarum rerum scientiam, & Naturalē Philosophiam in scientiis esse numerandā. Quanq; in hac assertione cū alia errata inseruit, tū illud, q nostris animis, priusquā concreti huius & terreni corporis domicilium subirent, innatas esse dixit oīum rerū intelligibiles formas, & quasi consignatas notione, easq; corporis societate, tanq; hausto obliuionis poculo, sopiri, deinde accedente studio,

D atq; ope phantasmatum excitari. Itaq; nullam denuò à nobis acquiri sciētiam, nec quicq; aliud esse discere, nisi recordari; vt cōstat ex Menone, & Phædro, aliisque eius libris. Nam qđ in Philebo, & 7. de Rep. solam Dialecticam (cuius nomine, vt Alcinous, aliiq; Platonici aduertunt, primam intelligit Philosophiā) q̄ inq̄ solam Dialectici appellatione scientię dignatur, non icctcò Physiologiam inter scientias connumerandam negat.

E Loquitur enim eo loco de sciētia admodū presse, vt in eam tantū cōueniat facultatem, q̄ cæteris patrocinatur, & tanq; è superiori loco pſidet, quod primę Philosophiæ propriū est. Illa verò eius de duplici mundo sententia, alia q̄dam secretioris disciplinæ arcana continebat, q̄ alibi opportuniùs referanda sunt. Sed quicquid illi existimarint, assertionis nostræ veritas hisce argum. astruitur.

* Præsertim in Epinomide.

Hunc errorē confutat Arist. 1. Met. c. 7. & alibi D. Irenæus lib. 2. cont. hær. à c. 60. D. Aug. 12. de Trinit. c. 15. D. Th. 1. p. q. 84. art. 3. & li. 2. cōtra gen. ca. 83. Mag. Albert. 1. Met. tra. 1 cap. 8.

Lege Alcinoū in l. de doctrina Pl. c. 6. Ficinū in 7. de Rep. Teophilum ad 1. c. r. de anima.

Primò. Quicunq; necessarium effectū per

per necessariā causam cognoscitur;is scire dicitur;sed Naturalis Philosoph⁹ cognoscit plurimos effectus p necessarias causas;dicetur igitur scire. Maior ꝓpositio in confesso est, constatq; ex definitione scientiæ tradita ab Arist. 1.Post c 2. Minor probatur.Naturalis.n.Philosophus cognoscit,verbi gr̃a.oẽ corpus esse diuiduum,quia est continuum:materiā non posse vi naturæ absq; oi forma cohærere,quia est pura potentia:hominem esse aptum ad capessendas disciplinas, quia præditus est ai o rõnis compote , aliaq; eius generis complura. Nam ꝗ hæc cognitio fit effectuum,siue affectionum p causas,nemo inficias ierit . Quòd verò in iis necessitas reperiatur,etsi negat adversarii,ex eo plane conuincitur , quia vbi res aliter se habere nequit , ibi immutabilitas,ac necessitas inest.Non posse autem hûc aliter se habere,facile deprehendet,qui. quid continuum, quid pura potentia sit,animaduertet.

Secundò,non minus certum necessarium ve est,hominem esse aptū ad capessendas disciplinas,quam triagulum habere tres angulos duob. rectis æquales: sed hoc in Mathematicis disciplinis demonstratur,& vera , perfectaq; scientia comprehenditur;ergo & illud in Physica;cùm in vtroque par conditio sit; nec idonea ratio afferri queat ,cur à natura potiùs trianguli,quam hominis , certa aliqua passio necessario dimanet .

Eucl. lib. 1. Elem.prop. 32.

Tertiò,si quid obstaret quominus de reb.Naturalib.scientia haberi posset;esset eorum mutabilitas, & inconstantia; at hęc non obstat;ergo nihil. Probatur assumptio.Primum,quia non oẽs res naturales fluxæ sunt,& mutabiles; siquidē sphæras cælestes ipsarum natura ab interitu defendit.Deinde,qđ esto corpora sublunaria dissoluantur, nunq̃ tñ de naturæ suæ & essentiæ gradu deiiciuntur, nec eas proprietates amittũt , quas sibi perpetuo,& inuariabili nexu vendicãt. Quare poterunt eiusmodi proprietates de illis per ipsarum essentiam, definitionem ve,tanquam per caussam,demõstratione ostendi;ea verò demonstratio veram perfectamq; scientiam pariet.Negari igitur non potest Philosophiam Naturalem verè,ac propriè scientiam esse.

Postremò.Etsi res Physicæ tàm essent mutabiles,q̃ putabat Heraclitus,adhuc de illis scientia haberetur: posset namque vel hoc vnum de illis demonstrari, eas nempè mutabiles esse, stabilemque seruare in sua mutabilitate constantiā. Immeritò igitur oẽm scientiæ rationē Naturali Philosopho denegabant Lege D.Tho.1.par.q.84.vbi ex Aristotelis doctrina in 4.Metaph.cap 5.tex. 22. Heracliti erroris fontem aperit.

ARTICVLVS III.

Confutantur academici.quibus tàm in Physicis,quam in cæteris reb. dubia & incerta erant omnia.

QVod verò ad Academicos attinet, q oẽm approbationem , q̃ Græci συγκατάθεσιν vocat,e medio tollebat, nihilq; sciri à nobis posse asseuerabant; Quod item asseruerunt Pyrrhonii philosophi (quos Græci σκεπτικοὺς,quasi cõsideratores appellabant) breuiter eorũ dogma hunc in modum refellitur.Natura,vt in se quisq; experitur,cunctis hominib.veri inueniẽdi, & cognoscẽdi appetitum indidit.Pot igitur aliqđ verum ab iis cognosci Nā alioq eiusmodi appetitus frustra esset ; cùm tñ, vt est cõe Philosophiæ placitum,neq; Deus, neq; natura quicqnam frustra moliantur.

Dehis.Ci.2. de fin. & 2. Acad.q et. Laertius li. 9. Sextus Pompeius. Pyrrhonic.1

Deinde:vnumquodq.attingere valet eam perfectionem,ad quam dirigitur à natura;atqui scire est perfectio , ad quā natura,vel potiùs naturę auctor Deus, hominem direxit; cũ humana felicitas, vt sapienter docet Aristoteles li.10.Eth. c.7.& 8.in cognitione,& contemplatione posita sit Aliqua ergo scientia ab homine obtineri potest.

Rursus , ex eo potissimùm tempore, quo homines a vaga,& agresti vita in ciuilem cultum,& societate coierunt, singulis pene seculis, nonnulli excellẽti ingenio viri,omne vitæ studium in tractãdis ingenuis artibus collocarunt , & ad exquirendam, asserendamq; veritatẽ incubuerunt:at verisimile non est, irritos & ignanes fuisse tot hominũ conat⁹. Aliqua igitur veræ,& expressę disciplinę rõ ab iis exercita,ac posteris tradita est.

Præterea,vt in li.de vera religione D. Augustinus argumentatur: Quisdubitat

an

an aliquid sciri cōtingat, se dubitare nō dubitat; sed certus est: Non est autē certus, nisi de eo, quod scit; ergo ipsum, q se scire dubitat, necesse est concedere se aliquid scire. Non igitur nihil scit.

Item, vt idem li. 2. cōtra Academicos animaduertit: Cùm Academici nihil nos verum, sed id tatùm quod verisimile est, cognoscere autumant; quid dicant non attendunt. Si enim verum ipsum quid sit nescimus; consequens fit, vt id, quod verisimile est, ignoremus; quemadmodum fieri nequit, vt Chrysippum Socrati simile esse quis sciat, si Socratem ipse nullo modo agnoscat.

Amplius, ait nouæ Academiæ pcipu⁹ auctor, & ignorātiæ magister Arcesilas, sapientem nihil approbare, ne se falsæ assertionis periculo cōmittat: oportet ergo dormientem semper, atq; officio mnium desertorem esse sapiētem. Si n qd amplectendum, fugiendùmve sit, humana rō sine temeritatis nota statuere non valet; certè neq; volūtas, quæ rationem sequitur, quicquam amare, aut odisse sine eadem temeritate poterit. Ne igitur sapiens quicquam temerè agat, ab omnibus vitæ communis actionibus cessabit. Quò quid insipientius, aut consilio magis inimicum fingi potest?

Deniq; hunc errorem, cùm oēm certitudinem, & veritatis constantiam, ac honestæ vitæ statū labefactet, Ecclesia Dei, cælestis disciplinæ præceptis erudita, tanquam dementiam detestatur, ut D. August. 19. de ciuit Dei, cap. 18. monet. Qui etiam hac de re vberiùs disputat libr 3. cōtra Academ. itemque D. Damascenus in sua Dialectica ca. 3. D. Epiphanius l. 1. to. 1. & l 3. to. 2. Tertull. in l. de anima. Item Scotus in. 1. d. 3. q. 4

ARTICVLVS IV.

Dissoluuntur primi articuli argumenta.

Reliquum est, vt argumétis initio p positis occurramus. Ac primi quidem difficultate victus Plato, vt nihilominus Physicæ dignitatem astrueret, eā que scientiam esse tueretur; * in Timæo, in Phædro, aliisq; in locis ideas inuexit, id est, formas quasdā a materiæ societate, & nascētium atq; intereuntium rerū Platonis ideæ.

A multitudine abiunctas, de quib. haberi scientia posset. Hæc tamen sententia procul a vero abest. Nō. n. eiusmodi ideæ dātur, vt non semel demonstratum est ab Aristotele: nisi fortè Plato, (quod alibi expendem⁹) de ideis illis loquatur, quas Theologi in mente diuina, vt æterna rerum faciendarum exēplaria, esse docent. Sed neq; ad has cōfugere Philosophū necesse est, cum demonstrationes cōficit, vt patet ex l. 7. Met. c. 6. t. 20. & ex doctrina

B librorum de posteriori resolut. ac dilucide ostendit D. Th. 1. part. q. 84. art. 1.

*Ad 1. argumentū igitur cōcessa Mai. ppositione, qđ ad Minorē attinet: negādum est, Physicam de rebus certis, & perpetuis non agere. Primum quia cōnexiones inter subiecta Physica, & pdicata essentialia, atq; eas affectiones, q̃ cū subiectorū natura indissolubili nexu cohæret, certæ sunt & perpetuæ. Deinde, qa tamet si elementa, & oinò ea, q̃ ex sub cœlesti Solu. 1. arg.

C materia coaluere, corrumpantur: eam tñ corruptionem sola singularia per se subeunt; naturæ vero cōes, de quib. propriè scientia est, non, nisi p accidens, rōne singularium, in quib. insunt. Quo fit vt eiusmodi naturæ vi sua, in seq́, spectata, stabiles sint & firmæ, ea videlicet firmitate, q̄ Philosophi negatiuam vocant, qa, vt lib 1. Post. c. 7. explicari solet, ex sese non intereunt, aut mutatur. Quod præter alios edisserit D. Th, 1. part. q. 86. art. 3. & in q.

D de veritate q. 1. art. 5 Alexander li. 1. Naturalium q. c. 3. Sed aduertendum præterea, quasdā esse naturaliū rerum affectiones, quę neq; ex contingenti, neq, prorsus necessario, sed medio quoda modo competunt; nimirum necessitate, quam Physicam appellant; quia ita cū rerum naturis cohæret, vt earū existētia requirat: quo pacto se habet motus comparatione cœlestium sphærarū, & ecclypsis re

E spectu Lunæ, aliaq; id genus, quæ rebus nō nisi in certo statu, vel maiori ex parte, sublatisve impedimentis insunt. Ea igitur fatemur in demōstratione omnib⁹ numeris pfectā non cadere. *Verùm nō in omnibus eadem subtilitas, & absolutio deposcenda est; sed quatenus fert subiectæ rei natura: vt Lyncoriensis, Iandunus aliiq; hoc loco animaduertūt ex Arist. lib. 1. Eth. c. 3. & 7. & lib. 2. Metaph, cap. 3. tex. 16. *Pro conditione rei pposita exigenda certitudo.

Ad

De ſenſu illiusce[illegible]ti, intellectus ab ſtrahit a materia, latè diſputat Zimàra i thc. propo.99.

Ad reliquã eiuſdem argumenti partẽ dicendũ cũ D.Th.3.cõtra gen.c.84. iccirco intellectũ dici à tempore, atq;etiam à loco conſiderationem abſtrahere, qa cõſiderat naturas cõmunes, quæ neq; ad certũ tempus, neq; ad certum locũ definiuntur; vt ait Plato in Parmenide, & Ari.1.Po.c.24.t.43. Dici item abſtrahære à materia, propterea ꝙ ſcientia non verſatur circa materiam ſingularem.

Sol.2.arg.

Ad 2.Conceſſa maiori ꝓpoſitione negetur aſſumptio, cuius ꝓbatio rectè diluebatur. Ad improbationem verò dilutionis reſponderi debet, poſſe Philoſophum Naturalẽ res Phyſicas pfectè cognoſcere in ſuo genere, id eſt, in genere Phyſico: ſiquidem intelligit materiã & formã, atq;oĩa prędicata, quę in ſuo cõceptu materiã includunt. Cæterùm non poſſe eas omnibusnumeris abſoluta cognitione aſſequi, ſi ignoret qd ens, quid ſubſtantia ſit; vt rectè ꝓbat argumẽtum, quorum tñ prędicatorum cognitio reuera ad Metaphyſicum pertinet. Quocirca, q naturaliũ rerum definitiones vſq; ad vltima prędicata pſequi voluerit, eorum intelligentiam à Metaphyſico mutuabitur, vel potius hac in re Metaphyſici pſonam aſſumet. Nec putãdum eſt, Naturalem Philoſophiã vllum facere dignitatis ſuæ diſpendium, ꝙ hac re à prima Philoſophia opem eſflagitet, ciq; vtpote omnium ſcientiarum reginę, faſces ſubmittat.

Sol.3.

Ad 3. dicito Philoſophũ Naturalem nõ ſolũ contemplari materiã, vt eſt affecta accidẽtibus; ſed etiã vt eſt altera pars cõpoſiti Phyſici quõ eſt ens p ſe, ſicuti & ipſum cõpoſitum, quod ex ea coaleſcit. Adde, nõ oĩa entia per accidẽs remoueri omninò à ſcientiis (vt patet in numero harmonico, & linea viſuali, q̃ Muſicę & Perſpectiuæ ſubiecta ſunt) ſed ea dũtaxat, q̃ nec in determinatas cauſſas reſolui queunt, nec paſſiones, quę in ſciẽtiis conſiderantur, ex ſe pariũt; vt muſicus albus, theſaurus caſu inuentus, aliaque eiuſmodi.

Solut. 4. De hiſce Magis D. Tho.q.16. de malo. & 3. cõtra. gẽ. c.104. Alenſis.3.p.q.16. n.3. Victoria.in relec. d arte Mag.

Ad 4. vt qd reſpondẽdũ ſit pateat, aduertendũ eſt duplicẽ eſſe Magiã, alteram maleficã, q̃ Græci γοητείαν vocant, q̃ ſcilicet præſtigiis, & veneficiis ad euertẽdam veritatem, hominesq; e ſtatu mẽtis deiiciendos, atq; alia eiuſmodi ſcelera A patranda, magna ex parte cõſtat, ac dæmonũ cõmerciis inauſpicata eſt: alterã peculiari nomine a Græcis μαγείαν appellatã, cuius pars illa, q̃ Phyſicam vocant, eo differt à Phyſiologia, ꝙ ex ea, q̃ hęc tradit, naturaliũ rerũ notitia, mutuos naturæ cõſenſus, & recõditas vires aptè copulando, doceat opera efficere, quæ admirationem excitent. Cuius rei nonnulla exempla ſcripſit D. Bonau. in 2.d 9.q.3.& Guill.Pariſienſis in ſuo opere B de vniuerſo corporeo & ſpirit.c.21.ac multa ex eo genere edidiſſe Apollonium aſſerit D.Iuſtinus in q̃onib. quas gentes proponebant q.24. Priorẽ igitur Magiã concedendum eſt, neq; partem eſſe Phyſicæ diſciplinæ, neq; artem; ſed artis abuſum, vt argumento concluditur, docetq; D.Th.quodlib.4.q.9 ar.1 & M.Albertus 1.Eth.tract.3.c.2. Vnde in hanc iuriſprudentia tum lege duodecim tabularũ, tũ C ſæpe aliàs pęnã ſanxit. Poſteriorem verò aſſerendum & artẽ eſſe, & ſcientiã ab antiquis Philoſophis in magno pretio habita, vt conſtat ex iis, q̃ docet Plato in Alcibiade primo. Cicero lib 1. de diuinatione. Plinius initio 30. libri. Tertullianus in lib de Idolat. Philo in lib.de ſpecialibus legib. Eſt aũt hæc practica ſciẽtia: qa praxim reſpicit, tãquã finem, vt ex dictis conſtat; vnde non eſt propriè, & intrinſecè pars Phyſiologiæ, qua ſpeculatricem D ſcientiam eſſe quæſtione ſequenti oſtendemus: ſed quidã quaſi riuulus ex illius fontib. deriuatus. Quare in illa definitione, q̃ in argumento ex nõnullis afferebatur, ſi vſurpetur, aut nomẽ partis, aut ipſa Phyſiologia, nimis amplè accipiẽda ẽ.

In iure ciuili Codice d maleficis.L. Nemo. L. Nullus. L. Culpa. Itẽ iure Can.26 q.6. le. etiã decretũ Tiberii Magos apud Diog. l.57 de hiſt. Rom.

Solu. 5.

Ad 5. dicendum; errores, quib. Philoſophorum libri aſperſi ſunt, non Philoſophiæ, ſed malè philoſophantium vitio, aut ignoratione fuiſſe inuectos. Vnde pclarè monet D. Grego. Nyſſenus in vita E Moſeos, philoſophiæ naturalis fœtus haud abſimiles eſſe filiis à Moſe ex alienigena vxore ſuſceptis, quos Deus vrgẽte ac premente Angelo circumcidi priùs curauit, q̃ Moſes diuinum legatũ in Ægypto ageret. Non multò ſecus, inquit ille, reſecanda ſunt ab inſtitutis philoſophiæ naturalis ea, quæ non ex ipſius artis principiis, quæ vera eſt; ſed ex hominum fidei lumine carentium opinionib. falſa, ac fidei repugnantia, quaſi quædã

infide-

infidelitatis præputia orta fuere.

Solut. 6. Ad 6. fatendum est, nostram cognitionem a sensib. pficisci, nosq; ab iis nonnunquam in errorem induci: verũ id non obstare, quominus certã multarum rerũ cõprehensionem, ac scientiam habere possimus. Nã primùm, vt cõstat ex doctrina Aristotelis 2. de anima, c. 6. tex. 63. multa sunt, in quib. sensus nunq̃ decipiũtur Neque enim falli possunt circa propriũ sensibile, secundum cõem rõnem spectatũ. Deinde esto, nonnunq̃ errent, sæpè ab intellectu corriguntur; qui licet nullã habeat a natura ingenitam speciẽ, vel scientiam, habet tamen inditum lumen, quo communissimis principiis sine vllo erroris, aut temeritatis periculo assentiatur, & quo alia ex aliis interdum perspicuè, ac certò, interdum probabiliter ratiocinando deducat; interdum etiam sine discursu quædã percipiat, atq; intueatur. Qua de re D. Thomas 1. p. q. 84. art. 6. & Scotus in 1. sent. dist. 5. q. 4. Lege etiã Tertullianum in libro de anima, vbi Academicorum cæcitatem coarguit, q̃ sensib. fidem omnem denegando, naturæ ordinem turbarint, ipsiusque Dei prouidentiam reprehenderint, quasi rebus intelligendis, & dispensandis fallaces ac mendaces internuncios præfecerit.

Academici diuinę prouidẽtiæ calumniatores.

QVÆSTIO III.

Sit-ne Philosophia naturalis cõtemplatrix scientia, an practica.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta probare videantur, esse practicam.

NAturalem Philosophiam non contemplatricem; sed practicam scientiã esse, conabitur quispiam hisce rationib. persuadere. Primùm, scientia contemplatrix sola rerum inspectatione cõtẽta est; sed Naturalis Philosophia non ita se habet: non est igitur contemplatrix. Maior propositio est apud Aristotelem 1. Met. c. 1. & 3. de anima, c. 10. tex. 49. Minor pbatur Naturalis nanq; Philosophia inclinat ad amorem Dei; siquidem, vt Alcinous in libro de doctrina Platonis, c. 30. & D. Thomas 1. cõtra Gentiles, capite secundo edisserunt, oĩs abditarum rerũ intelligentia humanã mentem ad naturæ Diuinæ similitudinem propius euehit: similitudo aũt, teste Aristotele tertio Magnorum Moralium c. 11. aliisq; in locis, magna est amoris conciliatrix. Quaobre Salomon Sapien. 7. multos in D. amicitiam sapientiæ beneficio receptos fuisse testatur. Igitur Philosophia Naturalis inclinat ad Dei amorem: at amor actio q̃dam est, siue opus nostri animi: inclinat ergo ad opus Huc ptinet, q̃ Philosophia tacita vi ad rerum humanarũ despectionem allicit, vt & experientia docet, & pclara multorum philosophorum exempla, quos ex sapientiæ studio, tantum humanarum rerum tædium cepit, vt omnibus diuitiis, vitæque voluptatibus nuntium renunciarint, velut de Socrate, Diogene, Empedocle, Anaxarcho & Heraclito Ephesio, aliisq; non paucis multi scriptores memoriæ prodiderunt. Quare nõ videtur Naturalis Philosophia in sola inspectione veritatis conquiescere.

1. argum.

Similitudo magna amoris cõciliatrix.

Plutarchus in libello de Exilio Laertius i Socrate. Cælius lib. 19. lect. antiquid. Phil. Iudæus i li. de vita contemplatiua. Theodore. ser. 6. de prouidentia.

†Deinde, Naturalis Philosophia non est libera; ergo neq; contemplatrix Cõclusio videtur apte colligi; liberũ enim in genere disciplinarũ, id dicitur, quod sui ipsius gratia quæritur; quo pacto se habet oĩs contemplatiua scientia, vt cõstat ex cap. 2. libri primi Metaphy. Assũptum pbatur. Nam si Philosophia Naturalis esset ars libera, esset vtiq; liberalis: Nõ esse autem liberalem ex eo ostẽditur; quia non est aliqua ex illis septẽ, quæ in vulgata liberalium artium diuisione recensentur.

† 2. argu.

Præterea, scientia, q̃ Deus de rebus Physicis habet, est tũm practica, tũm speculatiua, vt D. Tho. in 1. par. q. 14. art. 16. ostendit, ergo & ea, quam nos de iisdem rebus habemus, nõ speculatiua tantùm erit, sed etiam pactica.

3. argum.

Adde, q̃ ea saltem Physiologiæ pars, quæ humanæ voluntatis actiones considerat, nõ minùs videtur in practicis numeranda, quam pars illa Ethicæ doctrinæ, quæ in eisdẽ pertractandis versatur; cũm vtraq; circa operationem, quæ ratione dirigitur, atqueadeò circa praxim, occupetur.

4. argum. In libris de anima, cũ agitur de potentiis & earũ functionibus.

Tandẽ, Ars medendi est pars scientiæ Physicæ, quandoquidem agit de corpore humano, prout est sanitati morbisq; obno-

5. argum.

obnoxium, quòd pars quædā est subiecta enti mobili, atqui ars medēdi est practica, vtpote quæ dādis curandorum corporum præceptionib⁹ incubet, totamq; vim suam ad conseruadā, recuperādāmve sanitatem conferat, ergo & Physica practica erit: Nec enim ad vnum genus pars subiecta, ad aliud, totum pertinere potest.

6. argum. Accedit quòd Aristoteles Philosophiam & Medicinam sorores appellabat, alteramq; per alteram definiendam cēsebat, aiens Medicinam esse corporis Philosophiam; Philosophiam verò animi medicinam. Quod & ante Aristotelē cēsuisse Democritū refert Clemens Alex. in pædagogo c.2. & D.Isidorus Pelusiota epistolarum lib.1. epistola. 437. Quare videtur Philosophi hasce duas disciplinas naturæ societate, & communione iunxisse. Quò fit, vt si Medicina in practicis artibus numeretur, inter easdem Phisiologia reponi debeat.

ARTICVLVS II.

Statuitur vera sententia, dissoluunturque tria argumenta aduersariæ partis.

Physiolo. cōtemplatiua scientia. Asserendū tamen est, Philosophiam Naturalem cōtemplatricem esse, vt sentit Aristoteles 6. Metaph. ca. 1. te. 1. & 11. item Metaph. ca. 6. Plato apud Alcinoum in lib. de doctr. Plat. c. 7. D. Aug. 8. de ciuit. Dei. ca. 4. Boetius in opere de Trinitate. Hugo Victorius 2. Didascalon cap. 2. cæteriq; Philosophi vno consēsu. Accedit ad auctoritatem ratio. Nā contemplatrices disciplinę eo à practicis differunt, quòd practicæ, vt ipsum praxeos nomen indicat, opus aliquod suapte natura respiciant, proindeq; ad eiusmodi opus obeundum potentiā dirigant, tradātq; regulas & pcepta operandi: at verò cōtemplatrices solam veritatem, hoc est, ipsam dūtaxat rerum de quib⁹ disputāt, inspectionem sibi tanquam finem proponant. Hinc verò facilè quiuis intelliget, Naturalem Philosophiam contemplatricem esse; quādoquidem in sola rerum Physicarum natura explicanda versatur, nec vllas operis faciundi regulas exhibet, vt ipsius institutum ac progres-

sum intuentib⁹ conspicuum est. Nec refert quòd eam nonnulli, sicuti & alias speculatrices scientias, honoris aut pecuniæ gratia quærāt. Non enim artiū, sciētiarumve distinctio ex fine, quē sibi quisque arbitratu suo constituit, sed ex eo, ad quē ipsæ p se referūtur, sumenda est.

Ad primum igitur argumentū eorū, qbus nostra assertio impugnabatur, cōcessā maiori ppositione, neganda est minor; & ad eius pbationem dicendū, Philosophiam inclinare ad amorem Dei, & voluptatum honorumq; despicientiam, non tamen practicè, quasi ad id præceptiones det, sed tum ob eam causam, quæ in argumento adducitur, tùm quia diuina bonitas in rebus creatis elucens à philosopho cognoscitur, cognita amatur; & inanium rerum fucata vanitas ab eodem deprehenditur, deprehensa contemnitur. Solutio 1. arg pro aduersaria parte.

Ad 2. Neganda est antecedens propositio; cuius confirmatio refellitur, dicēdo Physicam esse quidē liberalem, siue ingenuam; cùm animùm excolat, liberā & ingenuam hominis partē: non cōtineri tamen in trita illa artium liberalium partitione; quia, vt aduertit Hugo Vict. lib. 3. Didascalon, non oēs liberales disciplinæ in ea recensentur: sed illæ dumtaxat, quas Encyclopædias, siue in circulo positas, ac populares vocabant, quib. adolescentes priusquām ad Phisicā accederent, erudiri mos erat, quæq; sæpius artes q̄ scientiæ dici cōnsueuerunt, vt testatur D.Thom. in 1. p. quæ. 57. art. 3. Solutio 2.

Ad 3. dicito cum eodem D.Tho. in 1. p q. 15. art. 3 & in Quæstionibus de veritate, quæ. 3. art. 3. Deū tùm speculatiue, tùm practicè res Physicas intelligere. Speculatiuè, put earum naturas, & affectiones absolutè considerat. Practicè, qua ratione easdem expendit, vt sub ipsius regulā, ac praxim, siue actu, siue potestate recidunt. Quapp †diuina cognitio, licet in se vna, & simplicissima sit; tamen put in res Physicas tendit, tùm ob suam ipsius eminentiā, & excellentē dignitatem; tùm verò ob diuersum illum modū, atq; ordinem, quem eiusmodi res, illius cōparatione sortiuntur; simul & practicæ, & contemplatiuæ scientiæ rationem obtinet. At †nostra Physiologia multo aliter se habet. Nam cùm res naturales haud- Solutio 3. †Scientiā diuinā de reb⁹ Physi. esse tū pract. tū spe culat. †Nostrā cō. item.

haudquaquam ab ipsius regula, praxiq; depédeát; sit, vt vno duntaxat mó, id est, contemplado in eas feratur, proindeq; speculatiua tantum sit. Neq, verò id, qd de voluntatis actionibus obiicitur, momentũ habet. †Non enim quęlibet actiones à voluntate ꝑfectæ rationem praxis habere putandæ sunt; sed illæ, quæ practici intellectus iudicio gubernãtur. Harũ verò consideratio non ꝑ se ad Physiologiã spectat, sed ad eas artes, quarũ id iudiciũ, siue dictamen ꝓprium est, vt ad Moralem doctrinam, quæ rectè viuendi normam tradit; similiterque ad cęteras artes, quæ quo pacto ipsarum materia tractanda sit, præscribunt.

LegeCapre. q.2.Prologi inBolu arg. Gregor.cótra 1 cóclu. †Solut.4.

Quæ actiones rationẽ praxeos obtineant.

ARTICVLVS III.

Diluitur vltimum primi articuli argumentum, & an ars medẽdi cõtemplatiua sit, exquiritur.

VT vltimo argumento planè satisfiat, expendendum hoc loco erit, sitne Medicina in practicis, an in cõtemplatiuis scientiis ponéda. Qua in re duę se offerunt sententiæ. † Altera existimatium, neq; practicam neq; contemplatiuam simpliciter dicendã; sed partim hoc partim illud. †Primum, quia celebre est apud Medicos, distribui Medicinam in practicam, & theoricam, cuius diuisionis mentionem facit Auic. initio suæ Metaphysicæ, & Galenus in finitionibus medicis. Deinde, qa medendi ars nõ solùm docet quibus morbis, quæ medicaméta adhibenda sint, in quo genere versatur doctrina Aphorismorum Hippocratis, quæ tota ad praxim spectat, sed etiam humani corporis structurã, temperamẽtum, aliaq; eiusmodi speculando considerat. Quare videtur ars medendi, tùm practicam, tùm speculatiuam esse.

† 1.opinio. Vt Lemosii 1. suorum cómen.1 Gale. ꝺ morb. med.item Aponẽsis differ. 4.etsi is dicat totá Medic. posse dici speculatiuam. † Eius confirm.

†Aliam opinionem, quæ nobis magis probatur, amplexus est Hugo Victor. 2. lib.Didascaló, cap.21. D.Tho.in Boetiũ de Trinit.q.5.art.1.Scotus q.4.in Prologo sentent. Isidorus 1. Ethic. Auerroes Collect.lib.6.c.1.& 1.de Anima Comm. 17.aliiq; complures, videlicet Medicinã simpliciter censendã practicam. † Quod hunc in modum ostendi potest. Scientia non à particularibus obiectis singulorũ habituum quibus constat, sed ab eo, qđ subiectum attributionis nominant, & à fine totius artis, contemplatiua, seu practica existimari debet.* at subiectũ attributionis Medicinæ est humanũ corpus, quatenus prosperæ & aduersæ subest valetudini; finis verò est sanitatem restituere, si amissa sit; conseruare, si amissa nõ sit; quę omnia, vt notũ est, ad praxim spectant. igitur ars medica simpliciter practica censenda est. Minor propositio est medicorũ, & Arist. 1 Eth.c.7.& 1. Rhet. ad Theod.ca.2. Maior ꝓbatur, Primùm qa par est quaelibet artem, & scientiã ab eo nomen & rationem capere, quò veluti ad scopum sua omnia cogitata, ac totum ꝓgressum dirigit. Deinde quia alioq multæ artes simpliciter practicæ, haud simpliciter tales dicendæ forent. Verbi gratia Moralis doctrina, nisi ad principem eius finem, quod opus quoddã est, videlicet recta vitæ institutio, ac morũ conformatio, attendendum sit; nemo eã absolutè practicam dixerit, cùm nõ pauci in ea sint habitus cõtemplatiui, id est, qui in se spectati nullam tradunt operãdi regulam, vt ii, q circa effata illa versantur, Iustitia est præstantior Fortitudine; virtutes sunt inter se cõnexæ, aliiq; complures. Idem quoque in Dialectica planum est, in qua consimiles habitus passim occurrunt; vt quibus hisce pronunciatis assentimur, enuntiatio est oratio verum vel falsum significans; demõstratio est syllogismus constãs ex veris, primis, & cæt. † Cùm igitur hoc nihil obstet, quò minus & doctrina Moralis, vt 2.Eth ca.2. Aristoteles docet, & Dialectica, vt idem 6.Meteph ca.1.te.2. innuit: Cùm, inquam, hoc nihil obstet; quò minùs hæ artes absolutè in practicis numerentur, consentaneum est, vt Medicina inter easdem simpliciter haberi debeat.

†2.opinio. Vt Thurisanus i Micr. Galen.lib.1. Fernelius initio suæ Phys.Amm. ĩ ꝓœm.ad 5 voces Porphyrii. Galen.Epidé.6

† Eius confirmatio. * Materia subiecta artimedicæ, & eius finis.

Lege Gal. 1. Apho. aph. 1.& 1.de ingenio san.6. 2. Auerro 1 coll cap. 1. Hal. æ. 1. Theoricæ.

Lege Capr. 1.d.35. q. 2. artic.2.

† Moralis scientia, & Dialectica simpliciter practicæ.

Quæ verò in contrariam partem adducta sunt, facilem habent explicatum. †Nam quod ad partitionem illam Medicinæ in practicam & theoricam, attinet, respondendum est cum D. Tho. & Auic. loco cit. aliter practicum & speculatiuũ sumi, cùm scientiæ ab se mutuò distinguunt; aliter cùm ars medica in practicã & theoricam diuiditur. Priori enim cõsideratione, ab vltimo scientiæ fine distinctio petitur; ita vt ea practica censeatur

†Dilutio argum. ꝓ cõtraria opinione.

tur;quæ in opus, vt in vltimum,ac principem finem tendit. Posteriori,non vltimus, ac primarius finis totius artis spectatur; sed perinde res habet, ac si dicamus vnam Medicinæ partem ab opere, atq; à praxi remotiorem eé,quæ nimirũ theoremata quæda é fontib⁹ hausta Naturalis Philosophiæ ꝑtractat,ac interim medendi regulas proximè non curat, & hac posse vtcunq; theoricam appellari: alteram opus vrgere, & è propinquo in ipsa praxim incũbere, quæ videlicet in datis præceptis disertè atq; explicitè occupatur,& hanc practicã esse. At ꝙ Medicina hoc modo in theoricam, & practicam diuidatur, nihil impedit, quominus absolutè practica dicenda sit, vt ex iis, quæ paulo antè disseruimus liquet.

†Explicatio 5.arg. superioris arti. Lege Zimaram in theorematis ꝓposi.22 vbi Cõciliatoré refellit.

†Quibus ita explicatis in prõptu iam erit quid respondendum sit ad vltimum primi articuli argumentũ, cuius diluẽdi gratia hæc prefati sum⁹. Negandũ quippe est medendi artem Physiologiæ parté esse; & ad probationem dicendum, licet corpus humanum, circa quod medicus occupatur, pars sit subiecta enti mobili, si vtrumque materialiter,seu vt res quędam est, sumatur; non tamen esse partem illi subiectam, si formalem vtriusq; rationem, ac modum, quo in sui artificis considerationem veniunt expendamus. Medicus enim ad humanũ corpus attendit, quatenus artis beneficio & industria aduersam valetudinem propulsare, secundã tueri potest; Physiologus entis mobilis essentiã,& affectiones,atq; etiam (teste Aristotele initio li. de sensu & sesili) sanitatis & ægritudinis caussas, vt a natura profectas, solo veritatis inquirendę studio,contemplatur.Quæ rationes inter se diuersæ sunt.

Ex dictis etiã ꝑspicuum relinquitur, nec eam partem artis medicæ,quæ nonnulla considerat theoremata é Naturali Philosophia petita, vt ea in rem suã accomodet,partem esse Naturalis Philosophiæ; cùm hæc ipsa consideratio instituto,atq; intetione totius artis ad praxim referatur, nisi quispiã malit dicere,effata illa Naturalis Philosophiæ,nó tractari à Medico, quà Medicus est; sed assũpta persona Physiologi; atq; ita nec per se in arte Medica includi, nec ex illius ꝑscripto,atq;ordine ad praxim spectare.

Nobis tamen prior sententia, quæ est D. Thomæ & Auicennę magis arridet.

†Sol. 6. Quo sensu Philosoph. & Medicina sorores dicantur. Lege Cic. ad fine primæ Tusc.Plutarcum in lib. de tuẽda bona valetudine.

Ad id, qđ ex Democriti, & Arist. dicto obiiciebatur,respondendũ,†eos Medicinam, & Philosophiam, id est,Sapiẽtiam sorores vocasse,nõ ꝙ praxeos, aut cõtemplationis cognatione inter se cõueniat; sed ꝙ vtraq; medeatur; hæc animo,illa corpori. Adde ꝙ priuatim inter Physiologiã,& artem Medicã non parua est affinitas, quatenus illa naturã contemplatur; hæc é naturæ legibus medẽdi præceptionis eruit: illa circa magnũ, hæc circa paruum mundũ versatur.ac denique vbi illa desinit,hæc incipit,vt initio lib. de sensu & sensili Aristoteles ait.

QVÆSTIO IIII.

Sit ne Physiologię subiectum ens mobile, an non?

ARTICVLVS I.

Quæstionis dissolutio.

Opiniones de subiecto Physi. Has opiniones recesẽt pa tim caie. in opusc. de subiecto Phi. partim Iandunus hoc lo. q. 2. *1.opinio. †2. opinio. *3.opinio.

NOuẽ circiter de materia subiectove huius doctrinæ in scolis Philosophorũ sentẽtiæ versantur; é quib⁹ tres celebriores sunt.*Prima est Auic. primo sufficientiæ, Algazellis in lib.de scientiarum diuisione, Magni Alber.initio huius operis Lyncoñiẽsis, Aegidii,& complurium arbitrantium esse corpus mobile, seu corpus naturale. †Secũda est Frãcisci Toleti,& Maioris hoc loco aliorumque asserẽtiũ esse ens naturale.*Tertia Auerrois, Simplicii, & D.Tho.quẽ secuti sũt Ferrarienfis,q.huius libri, Sonc.4.Meta. q.10.& Caietanus in opusculo,quo hac de re satis luculẽtè disseruit. Hi statuũt esse mobile. Sanè verò licet,harũ partiũ auctores sese mutuò oppugnent, neutiq̃ tñ expugnant.Nã si æquis animis attendere voluerim⁹, facilè apparebit hoc nõ tam esse rerũ, q̃ verborum dissidiũ, cùm re ipsa idem sint ens mobile,corpus mobile seu naturale, & ens naturale. Quocirca Aue.nõ tam ad verba,q̃ ad sententię veritatem attendẽs, rem subiectam physicę nunc ens mobile vocat,vt loco cit.& in 4.Metaphys.cõm.1.nũc corpus mobile,& 12.eiusdem operis,cõmento 5.alias etiam corpus naturale, vt li.7. comm.5.

Philosophi in hac quæ. rebus cõueniũt, verbis dissident.

† Mobile, nomē varii vſus.

Vt autem veritas magis eluceat, anno tandē eſt ex M. Alberto q. 2. huius libri vocabulum, †mobile, bifariam vſurpari à Philoſophis; Vno modo, vt deſignat aptitudinem ad motum, quæ proprietas quædam eſt entis naturalis: Altero, vt ſignificat principium a quo eiuſmodi aptitudo oritur, hoc eſt, materiam & formam ſubſtantialem, quæ principia ſunt motus, late accepto eius nomine, vt ſex illas ſpecies, quas Ariſtoteles in libro Categoriarum, capite de ſpeciebus motus, recē- ſuit, notione ſua comprehendit.

Quid inter ſit inter eus naturale & ens ſecūdū naturam.

Illud pterea ignorandum non eſt, qđ traditum fuit ab Ariſtotele 2. huius operis, c. 1. tex. 4. ens naturale dici, quod ex materia & forma cōſtat: ens verò ſm naturam latius fundi, complectiq; non modò ens naturale, ſed quamcumque illius affectionem, vt moueri, quantum eſſe, cōtineri loco, aliaque eiuſmodi.

Lege Ca. ad art. 3. q. 7. 1. p.

†Corp⁹ trifariam dicitur.

Deniq; ſciendum ex D. Tho. in 1. ſent. d. 25. q. vnica art. 1. & Henrico Gandauē ſi quodlib. 4. qu. 14. † corpus triplex eſſe, Mathematicū, Metaphyſicū, Phyſicū. Mathematicum, eſt vna è ſpeciebus quantitatis continuæ tergeminā habens dimenſionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Metaphyſicū, eſt, ꝙ, qua tale compoſitione metaphyſica ex genere & differentia, nempe ex ſubſtātia & corporeo conſtat: cætero quin Phyſica cōpoſitione ex materia & forma coaleſcit, poniturque in Categoria ſubſtantiæ. Deniq; Phyſicum, eſt materia prima, altera pars compoſiti naturalis: tametſi obtinuit iā vſus, vt non quæuis materia prima corpus dicatur; ſed ea duntaxat, quæ inſtrumentis ad functiones vitæ obeundas diſtincta eſt, ſeu q̄ eſt altera pars viuentis.

Quo ſenſu ens mobile dicatur Phyſiologia ſubiectum.

His ita cōſtitutis, cùm ens mobile, corpus mobile, ſiue naturale, & ens naturale, idem valere dicimus: mobile in poſteriori ſignificato vſurpamus, corpus verò mobile, prout corpus ſcđo mō ſumptū circumſcribit. Ex quo patet, neq; materiam primā, licet generationis ſubiectū ſit, neq; mētes corporeæ molis expertes, etſi loco moueātur, entis mobilis appellatione comprehendi, cùm ex materia & forma non conſtent. Liquet etiam, non rectè quoſdam Scoti ſectatores opinionem D Thomæ inſectari, quaſi Phyſiologię ſubiectum ſtatuerit compoſitum per accidens. Nec enim ens mobile, compoſitum per accidens eſt, aut complexum re; ſed vocabulo tantum, cùm idem valeat atque corpus categoriæ ſubſtantiæ.

Concluſio. 1. ratio.

Sit igitur cōcluſio, Ens mobile eſſe ſubiectum Philoſophiæ naturalis. Quæ ita probatur: Ens mobile, cū humanæ rationis lumine cognoſcatur, ac nonnullæ de illo proprietates demonſtrentur, vtique ad aliquam ſcientiam neceſſariò pertinebit: non ad aliam, vt inductione perſpicuū eſt. Ad naturalem ergo Philoſophiā.

2. ratio.

Secundò, Id eſt ſubiectum cuiuſq; ſcientiæ, cuius natura & affectiones per ſe in ea explicantur, vt cōſtat ex iis, quæ in 1. lib. de poſteriori reſol. c. 8. & 9. Ariſtoteles tradit: atqui ita ſe habet ens mobile ad hanc ſcientiam, vt eius inſtitutum, & doctrinæ progreſſum intuenti patet. Eſt igitur illius ſubiectum.

3. ratio.

Tertiò, Omnes conditiones, q̄ ex philoſophantium cōſenſu in artiū ſubiectis requiruntur, conueniunt in ens mobile comparatione Phyſiologiæ. Igitur neceſſario illi vti propriū ſubiectum attribuetur. Probatur aſſumptū. In primis namq; eā à cæteris ſcientiis diſtinguit, vt ex iis, quæ †ſuperius diſputauimus, facilè quis intelliget. Deinde eſt vnius naturæ, cùm per ſe ad categoriam ſubſtantiæ ptineat. Denique omnia, quæ in Phyſicam diſputationem veniunt, ad illud referuntur.

† Quæſt. 1. huius proœmii.

4. ratio.

Confirmatur deinde eadem aſſertio, quia id ſubiectum cuiuſq; ſciētiæ ritè habetur, quod in definitione propriæ ac pcipuæ affectionis, quæ in ea cōſideratur, poni ſolet: at in definitione motus, qui pcipua eſt earū ꝓprietatū, quæ a Phyſico cōſiderantur, ponitur ens mobile. Sic. n. definitur motus 3. hu⁹ ope. c. 2. t. 16. Motus eſt actus entis mobilis, vt mobile eſt.

5. ratio.

Poſtremò hanc ſniām non obſcurè approbaſſe videtur Ariſtoteles 6. Met. c. 1. tex. 1. hiſce verbis (Naturalis profectò facultas contemplatrix quædā ſcientia eſt eius, quod motu cieri poteſt.) † At ne quis vim in verbo faciens, colligere ex hoc loco velit aliorum ſniam, q̄ initio quæſtionis ab hac noſtra, re ipſā neutiq̄ diſcrepare aſſeruimus, Ariſtotelicæ doctrinę aduerſari. ibidem Ariſtoteles Phyſica ait incumbere in agnitionem ſubſtantiæ, q̄ in ſe principium motus & quietis habet id eſt, ſubſtantiæ mobilis: vt facilè appareat

† Occurritur obiectioni.

reat

reat, quod antea monuimus, in Peripatetica disciplina, ens mobile, substantiam mobile, ac similia idem omnino valere. Vnde indiscriminatim vsurpantur libr. 10. Met. summ. 2. c. 2. & lib. 11. summ. 7. c. 1. & 1. lib. de cælo, ca. 1. tex. 1. & lib. 3. capite & tex. 1. Quare non est quod explorata, & constituta re, longiorem hoc loco de vocabulis, vt nonnulli perperam faciunt, quæstionem texamus. Rectè enim dictum est illud à Platone, si verba, vbi opus est, contemneremus, reb. ditiores essemus: & illud à Galeno: Tunc cœpere homines res ipsas contemnere; cùm nimis curiosè ad nomina controuersias traduxerunt.

Philosophi cũ ingeniũ rerũ esse oportet, non verborum.

A

B

ARTICVLVS II.

Argumenta aduersus ea, quæ superiori articulo conclusa sunt.

NOnnulla tñ sese offerunt, quæ hactenus a nobis explicatã de subiecto Physicæ opinionẽ labefactare videãtur. In primis enim sic licebit argumentari. Eodem pacto se habet in Physica ens secundum naturam ad ens naturale, quo in prima Philosophia ens in cõmune ad substantiam: atqui primæ Philosophiæ subiectum non est substantia, sed ens in cõmune, vt statuit Aristoteles initio li. 4. Metaphysicorũ: ergo neq; subiectũ Physicæ erit ens naturale; sed ens ſm naturã.

1. argum.

C

Secundo, si nullæ essent substantiæ expertes materiæ, vt veteres Physici arbitrabantur, Physiologia esset prima Philosophia, teste Aristotele lib. 6. Met. c. 1. tex. 3. & lib. 11. ca. 6. ergo prima Philosophia sola immaterialium substantiarum consideratione à Physiologia distinguitur; proindeq; Metaphysicus neque accidens, neque substantiã in cõe sumptam contemplatur. Quare cùm hæc incognita relinqui non debeant; nec vero præter Physicũ alius sit artifex, cui eorũ cognitio iure demandanda sit; planè sequitur in iis etiam Physicũ versari; atque adeo Physiologiæ subiectum haudquaquam naturaliũ rerum terminis circumscribi.

2. argum.

D

E

Tertio, Nulla sciẽtia probat subiectũ suum esse, sed id tanq̃ notũ sumit, vt cõstat ex 1. Poster. c. 1. vbi Aristoteles supponendam esse ait de subiecto prænotionẽ ꝙ sit. At in 6. li. huius operis, c. 3. text. 32. probatur corpus mobile esse. Nullo igitur pacto corpus mobile subiectum Physicæ dici põt. † Qđ si quispia occurrat, non ꝓbari loco citato corpus mobile esse sed oẽ mobile esse corp⁹ instat atq; vrget Caietanus in sua illa disceptatione de subiecto naturalis Philosophiæ in hũc modũ † Nulla omno ars, cuius subiectum cõple xum est, omplexeve significatum, probat coniunctionem partium, è quib. subiectũ ipsum coalescit; alioqui iam ipsa sibi subiectum conderet, ac definiret, quod nulli particulari scientiæ conceditur; (oẽs enim id traditum sibi a communi scientia, artiumque omniũ regina accipiunt) sed Physicus, vt aduersarii fatentur, probat coniunctionem mobilis cum corpore. Igitur non potest sibi corpus mobile tanquam subiectum vendicare.

3. argum.

† Præoccupatio.

† Metaphysicę est cæteris discipli-nis subiecta distribuere.

Quarto, Si ens mobile esset subiectum Physicæ, sequeretur Philosophum Naturalem non abstrahere considerationem à materia: atqui abstrahit; cùm in libris de anima contempletur naturam animæ rationalis, quæ non dependet à materia. Aliud igitur physicæ quærendum est subiectum, quod videlicet partim à materiæ concretione liberum sit, partim eidem necessario cohæreat.

4. argum.

Quinto, Astrologus differit de ente mobili, vt mobile est; ergo ens mobile non disterminat physicam ab aliis disciplinis. Probatur assumptum; quia, vt cõstat tum ex iis, quæ in Astrologia docentur, tum ex Aristotele 1 Met. c. 7. tex. 19. & 10. Metaph. ca. 2. tex. 4. & ex Proclo in primum librum Euclidis; Astrolõgus nõ solum contemplatur cœlestium corporũ figuram, a terraque distantiam, sed etiã motum. Quare etiã Astrologus ens mobile, qua mobile, licet non totum, saltem ex parte considerat.

5. argum.

Sexto, Motus nõ est propria entis mobilis affectio; falsum est igitur, qđ in confirmanda conclusione superiùs diximus. Probatur antecedens, quia quantitas extra materiam diuinitus cohærens, mouetur, vt patet in diuina Eucharistia; & Angeli etiam locum mutant; cum tamẽ hæc non contineantur sub ente mobili, vtpote, quæ ex materia & forma non cõstent.

6. argum.

Septimo, Quantitas, & quies vidẽtur esse potiores entis mobilis proprietates: siquidem illa est fundamentum reliquorum materialium accidentium; hæc vero est fi-

7. argum.

est finis motus, saltē localis: oīs autem finis præstatior est eo, qđ ad finē dirigitur, vt liquet ex iis, quę docet Aristot. 2. huius operis ca.3.tex.31. adde q Pythagorei in bonorū genere statū seu quietē, in malis vero motum posuerūt. Nō rectè igitur asseruimus, motū præcipuam esse entis mobilis affectionem

ARTICVLVS III.

Occurritur proximi articuli argumentis.

HÆc tamē argumēta haudquaquā nos debent a suscepta de Physiologiæ subiecto opinione reuocare. Quare ad primū rñdemus: tametsi ens in cōe respectu substantiæ, & ens ēm naturā collatum ad ens mobile, aliquā inter se habeāt similitudinis rationem, ꝓut vtrūlibet superius quidpiā est eo, cui cōparatur: tamen qđ ad ꝓpositū argumenti attinet, plurimùm inter se differre. Enim vero præcipuę affectiones Metaphysicæ, vt vnū, verū, cæteriq; eiusmodi, nō substātiæ, sed enti in cōmune primo cōpetūt: at Physicæ ꝓprietates, vt esse motui obnoxiā, esse affectū quantitate, circumscribi loco, cæteraq; id genus, enti naturali, nō vero enti ēm naturam, primo cōueniunt. Quapp cum id scientiæ cuiusq; subiectū existimari debeat, in qđ primo cadūt præcipuæ, quæ in ea tractantur, affectiones, cōsequens est, vt subiectum primæ Philosophiæ rectè constitutū sit ens in cōmune; Physiologię vero ens naturale, non ens secuudum naturam.

Sol. 1:

Ad 2. Fatendū est cum Arist. loco cit. si nullæ omnino forēt immateriales substātiæ, nullā futurā primā Philosophiā, verum nō ex eo, qa Metaphysicus solas substātias a materia liberas cōtēpletur; aut q earum consideratione à Naturali Philosopho distinguatur; sed qa eiusmodi substātiis è natura rerū omnino sublatis, ens mobile reciprocaretur cū substātia in cōmune, omniaq; accidentia, ac tota entis amplitudinem in se vno cohiberet. Quo dato nihil ia primæ Philosophiæ cōsiderationi reliquū esset, vn apud veteres Physicos q nihil nisi materia cōcretū agnouerāt, Philosophia Naturalis dicebatur prima philosophia. Patet ergo ex dictis, nequaq censuisse Arist. generalē substantiæ, entisve conceptum ad Naturalem Philosophum pertinere.

Sol. 2.

Veteres naturæ interpretes Physiologiam à Metaph. nō distinxerūt.

Ad 3. Concessa maiori ꝓpōne (cuius vberior explicatio est apud Scot. 1. Metaph. q.1. & Ferrariēsem ad ca.12.l 1. cōtra gent.) Negandū est probari ab Arist. li.6. vel dari in rerū natura corpus mobile, vel omne qđ mouetur esse corpus; sed duntaxat omne mobile partibus constare, ac diuiduū esse; qđ fuerat ab antiquis negatū. Leucippus .n. & Democritus corpuscula quædam insectilia simul, & mobilia, è quibus res oēs coagmentatæ essent, inuexerūt. Est autē loco cit. hūc quem dicimus, nō quē aduersarii contēdunt, Aristotelicæ probationis scopum facilè videbit, qui illius disputationis filum perpenderit, vbi Aristo. longam argumentorū seriem hisce verbis cōcludit φανερὸν ὅτι πᾶν τὸ μεταβάλλον ἔσαι διαιρετὸν, id est, Patet igitur omne qđ mutatur, sectile esse.

Sol. 3.

Itē apud Antonium Andream. 1 Metaph. Zimaram in thor. pp.53 Auerroem hoc li. com. vlt.

Si quis verò hic opponat (quod contra omnes ferè de subiecto Physiologiæ sententias afferri potest) Aristotele primo huius operis ostendere in quolibet cōposito Physico dari duo pricipia componentia, videlicet, materiam & formā; atque adeò probare partes entis mobilis, siue entis naturalis; quod inde consequens est, non supponere esse ens mobile siue ens naturale; quod tamen cæteri artifices in suarum artium subiectis faciunt, occurrendum erit, probare quidem Arist. loco citato dari materiam & formam è quibus ens mobile constituitur; eosq; oppugnare, q naturæ principia demoliebantur, verùm assumpta Metaphysici ꝑsona, vt ipse admōnet tex.8. c.2. & Auicen. 1. suffici. ca.2. Quo pacto neque Arist. negat fieri debere, neq; est à Phylosophorū consuetudine alienū, demonstrare eius scientiæ, in qua versatur, subiectum esse; vt preter alios aduertit Caiet. in commentariis 1.p. ad art.3.q.2.

Obiectio.

Solutio.

Ad 4. Vt respondeamus, obseruandū est, in speculatione animæ rationalis tria occurrere, scilicet ipsam animæ essentiam absoluè spectatam; eius statum in corpore; statum eiusdem extra corpus. Reiecta verò longiori huius rei disceptatione in primū librū de anima; paucis interim respōdemus, cognitionē animæ ratio-

Solut. 4.

Lege Auerroem 3. de anima com. 17. M. Alb. 1 de ani tra. 1 ladunū ibi-

rationalis tertio modo sumptæ propriū A esse primi Philosophi, cuius est contempla ri intelligentias, in quarum illa statum, suo modo, transit cum abscedit a corpore. Primam verò, & secundam considera tionem propriè atq; ex officio ad Naturalem Philosophum pertinere. Prima quidem, tum quia anima, etiam rationalis, habet secundum suam quidditatem, respectum ad materiam; tum quia ad Physicum spectat, scrutari hominis essentiā, quæ nisi cognita animæ natura, intelligi non potest. Secundam verò, quia aīa in B hoc vitæ statu ē actu pars hominis, eget que materia; tùm ad officiū informandi, tùm ad actiones suas obeundas. Ad arg. igitur concessa maiori propositione, neganda est minor; & ad eius probationem dicendum, esto aīa rationalis possit p se ac seorsim consistere; pendere tn̄ à materia eo modo, quo diximus, itemque ēm suam naturam habere ordinem, ac respe C ctū ad corpus, cuius est forma. Quod satis est, vt Philosophus Naturalis non dicatur abstrahere à materia, dum in animi contemplationem incumbit; cùm reuera consideret materiam; ad quam ille animæ respectus terminatur.

Multiplex animæ rationalis consideratio.

Solu. 5.

Cœlestis motus theoria cuius sit artificis.

Astrologus non contemplatur motum, vt est actus entis in potētia.

Ad 5. Negādum est, quod assumit. Nā licet Astrologus cælestem motum speculetur, non proinde ens mobile quā mobile est cōsiderat; primùm, quia cælestiū corporum essentia, & causas minimè curat: deinde, quia neque motum expēdit, D vt est actus entis in potentia; sed secūdū mathematicas rationes, vt secundum numeros, æqualitatem, mensuram, propinquitatem, inæqualitatem, aliaque eiusmodi attributa. Qua de re lege Simplicium 2. huius oper. ad tex. 16. Alcinoum in libro de doct. Plat. c. 6. Auerroem 2. de cælo comm. 57. & 1. Met. cōm. 9. Gregorium in 1. d. 24. q. 2. artic. 2.

Solu. 6.

Ad 6. Dicendum quantitate extra cor E pus diuina virtute cohærentem, moueri per se, & vt quod: id tamen non ex natura sua habere sed vi antecedentis miraculi, quo obtinnit vt per se esset. Nos verò cùm motum enti mobili duntaxat cō uenire dicimus, de naturali tantum loquimur conuenientia. Quod autem ad Angelorum spectat lationem, dicendum, eā non esse motum physicum, de quo hic agitur; cùm angeli expertes sint molis corporeæ, sine qua nihil Physicè moueri posse docet Aristot. 6. huius operis.

Solu. 7.

Ad 7. Respōdendum est, etsi quātitas permanens in se sumpta motu præstantior sit, nihilominus motui inter affectiones entis naturalis principem locum tribui a Philosophis, propterea q (vt videre est in 8. huius operis cap. 3. tex. 22.) sit passio magis Physica, vtpote per qua rerum naturalium essentia, gradus, & species disquiri atq; explicari consueuerūt; adeò vt mot°, omnis pene Philosophicæ cognitionis magister habeatur. Ad id verò, quod de quiete obiicitur, dicendum, quietis nomen, vt annotarunt Scotus in 4. sent d. 48. q. 2. & Durandus ibidem q. 3. bifariam vsurpari, vno modo, pro sola motus priuatione: alterò, pro existentia mobilis in patria ac naturali sede, & quadam veluti fruitione & tranquillitate, q̄ in ea obtinet, dū illic sese meliùs tuetur, & in suo esse æquabilitatem habet, atq; ordinem pulchritudinemque vniuersi, quoad eius fieri potest, conseruat. Si igitur quies in hunc posteriorē sensum (sic de illa Pythagoræi loquebantur) capiatur, admittendum est, eam finem esse motus, eoque perfectiorem: sed enim id neutiqua obstare, quominus adhuc motus, affectio sit magis Physica, ob eam caussam, quam paulo antè retulimus. Atque hinc est, quod Physiologiæ subiecto non quantitas, non quies, non locus, non tēpus, non alia eiusmodi affectio; sed motus duntaxat, appellationem dedit.

QVÆSTIO V.

Quem ordinem locumve Naturalis Philosophia inter cæteras disciplinas obtineat.

ARTICVLVS I.

De doctrinæ ordine.

QVoniā Naturalis Philosophia tum doctrinæ, tū dignitatis ordine cū reliquis scientiis conferri pôt; cuius cōparationis intelligētia ad rite Philosophādum nō parū cōducit, minimè erit ab instituto alienū, hac ēt de re in præsentia disputare. Omissis aliis cæteris artib. Philosophiā Naturalē cū Mathematica, Morali, & Metaphysica solūmō cōferemus.

De ordine tradēdi disputat Boeti° in li. de disc. scholariū. Plutarch. in lib. de contrarietatibus Stoic.

†Pri-

Philo Iudęus in lib. de agricul. D. Augustinus l. de ordine.
† 1. concl.

†Prima Cóclusio sit. Mathematica doctrinæ ordine est prior Philosophia Naturali. Hęc est Hugonis Victoris in prologo cœlestis Hierarchię, & l. 2. Didascalô c. 18. D. Th. in opusc. 70. q. 5. art. 1. & 8. c. lib. 6. E hic etiã Henrici Gandauensis in summa, art. 7. q. 7 Simplicii hoc loco, & aliorum complurium; videturq; Arist. 6. Eth. ca. 8. vbi ait puerum fieri Mathematicum, Sapiẽtem vel Physicum nõ posse. Idem confirmat veterum intradẽdis disciplinis cõsuetudo. Plato .n. (vt & cęteris taceam*, eos q Mathematicis imbuti nõ essent, ac præsertim q se priùs i Geometrico puluere nõ exercuisset, à gymnasio arcebat, inscripsit Academiæ foribus hisce verbis: μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω. i. nemo huc ingrediatur ignarus Geometriæ. A: q; inde etiã est, φ idẽ Plato 7. lib. de Repub. Mathematicas vocat προπαιδείας quasi priores institutiones. qbus adolescẽtiũ animi ad reliquos doctrinæ satus pexercẽtur, & excolũtur. Stabilitur postremò conclusio ex eo, quia ĩ cõparãdis Mathematicis minus negotii est; vnde & pp addiscendi facilitate, cõmune disciplinarũ nomen apud Grecos facere suum; At Physica cùm reconditã naturę vim scrutetur, & à vaga, atq; errabunda sensuum notitia, magna ex parte pendeat, lõgi temporis obseruationem, ac experientiam requirit, proindeque multo est difficilior, & operosior.

Mathematicæ ignaros arcebat Plato à Mu'æo.
Mathematicæ iuuant ad pceptionem aliarũ artium.

2. concl.

Secũda Concl. sit: Physica doctrinæ ordine est prior, q̃ Moralis Phylosophia. Hac amplexi sunt Crysippus, Archedemus, Boethus, Sidonius, & Eudemus, referente Laertio in vita Zenonis, & Ammonio in Procemio ad Categorias. Item D. Tho. ad c. 8. li. 6. Eth. le. 7. Suadetur verò primùm ea ratione: qa in iis; quæ ad vitę disciplinã, & regẽdas, ac moderãdas hotum voluntates ptinẽt, fallacior est, & incertior, ac magis ardua experientia q̃ in Physicis; multoq, maturiori iudicio opus est ad eorũ intelligẽtiã: qbus componendi sũt mores, regenda fami'ia, instituenda Respublica. Quò spectat illud Arist. 1. Ethic. c. 3 iuuenem haudquaquã idoneum esse Moralis disciplinæ auditorem: quia nimirum in perturbationũm regno non potest esse firmum de rebus agendis iudicium; dumq; reciprocante cupiditatum æstu animus fluctuat, quo

Maturiori iudicio op* est ad Moralem doctrinam, q̃ ad Physicam.

A pacto vitiis imperandum sit; nõ capit; sed post adeptã quietẽ prudens fit ac sciens vt in 7. huius operis lib. ca. 3. tex. 20. docuit Aristo. imitatus Platonem in Cratylo. Cõfirmatur etiam conclusio ex eo, quia, vt Alexander, Simplicius, & Auerroes initio huius operis, imò & Aristot. cap. vltimo libri primi Eth. admonent, multa ex naturę fontibus, & Physicę veritatis contemplatione ad Moralem disciplinã necessario petenda sunt, vt qd

B sit anima. Nec enim, vt Plato ait in Alcibiade primo, scire possimus quomodo aliquid curandum sit, nisi eius naturam cognitam atque exploratam priùs habeamus; at Moralis Philosophia animæ medicatrix est. Præterea oportet Moralem Philosophum a Naturali sumere, quæ sint animæ facultates, vt quæ quib* subditæ esse debeant, & in quarũ actione beatitudo posita sit, edoceat. Quocirca Aristoteles in formanda morũ scien-

C tia, Physiologiam tanquam illius parentem sæpe adhibet, & Plato loco proximè citato, statuit à Philosophia ad iuris prudentiam incedendum esse.

Moralis philosophia animi medicina est.

Tertia Concl. Metaphysica doctrinæ ordine omniũ scientiarum postrema est. Hæc cõclusio de iis tãtùm scientiis, quæ, humani ingenii facultate cõparãtur, intelligi debet. Eam verò tradidit Auicenna primo suæ Metaph. cap. 3. D. Tho. 1. cõtra gent. ca. 4. Aegidius in procemio

D huius operis, M. Albertus. 1. Metaphy. tract. 2. ca. 10. ac cæteri fere Peripatetici cõmuni assensu, facileq; ex eo com pbatur, quia doctrinæ ordo postulat, vt quæ sciẽtia res maximè abstrusas, & à sensuũ consuetudine remotas considerat; ea postremo loco addiscatur: ita vero sese habere Metaphysicam, nemo ignorat; cum circa transnaturalem rerum contemplationem occupetur, vt vel ipsum eius nomen indicat, testaturq; Arist. 1. Metaph.

E ca. 2. & 1. de partibus animalium cap. 5. Adde φ eorum, quæ in aliis scientiis ptractantur, notitia ad diuinam Philosophiam animum præparat, & acuit, vt D. August. 2. lib. de ordine edisserit, aiens humanam rationem, cùm ad ea, quæ supra naturam sunt agnoscenda aspiraret, ne ascensũm frustrã moliretur, nève de alto caderet, inferiores disciplinas sibi tanquam gradus parasse.

3. concl.

Philosoph* p alias sciẽtias gradatim ad Metaphsiycam ascendit.

AR-

ARTICVLVS II.

Quibus argumentis proximi articuli conclusiones oppugnentur.

VNaquæq; earum cõclusioné, quas ꝓximè statuimus, suos habet oppugnatores. Prima Albertum Magnum hoc loco, Ammoniũ initio prædicabilium, & his antiquiores Plotinum, & Boethum, cõtendetes Mathemathica doctrinę ordine Naturali Philosophia posteriorem esse. Quorũ placitum hisce argumentis suadetur. Ab vno extremo adaliud non potest esse transitus nisi per mediũ: sed Mathematica est media inter Physiologiã, & Metaphysicã: ergo inter vtraq; perdiscenda est. Probatur assumptio; qa Mathematica vendicat sibi mediam abstractionem; siquidem Physiologus cõsiderat ea, quæ nec re, nec ratione; Metaphysicus, quæ ratione & re, Mathematicus, quæ nõ re, sed ratione abstrahuntur á materia: atq; ita Mathematicæ abstractio partim duabus aliis dissidet, partim cum iisdem, vti mediũ cũ extremis, conuenit. Huc pertinet ꝙ Pythagorici, & eorum doctrinæ ęmulus, Plato Mathematicas disciplinas medio diuinarum & Naturalium interstitio collocarunt.

1. obiectio contra. 1. conclu.

Deinde ita disputant, Cum oĩs nostra cognitio à sensibus oriatur, ea scientia priùs acquiretur, quæ de rebus sẽsui vicinioribus agit: sed Physica est eiusmodi; quandoquidẽ tractat ea, quæ primò sub sensum cadũt. Igitur ante scientias Mathematicas comparanda erit.

2. obiectio.

Secundam etiã cõclusionem impꝛobarunt Themistius initio huius operis. Eustratius 1. li. commentariorum in Ethica Aristot. & ante hos Zeno, & Diog. Babylonicus, rati minimè conuenire, vt qui Philosophiæ studia sequuntur, priùs ad naturæ, q̃ ad morũ scientiam animũ accomodent. Poterit verò pro hac sententia huiusmodi cõfici argumentũ. Nemo rectè philosophatur nisi morũ honestate præditus sit: sed ad hanc erudit, atque informat Moralis disciplina. Ea igitur priùs quærenda est. Maior ꝓpositio ostẽditur, quia, vt experientia docet, & Philosophi cõmuni assensu dicũt, vitia mẽti cæcitatem ac tenebras offundunt; & ne veritatis lucem cernat, impedimento sunt. Vnde Plato in Phædone affirmat philosophari nemiuẽm posse; nisi se quã maxime fieri possit, ab affectib⁹ sciũgat. Et Seneca eũ, qui dum literis nauat operam, cupiditatibus, ac vitiis seruit, ait nõ Phylosophum euadere; sed philologum, id est, sophistam, & popularis auræ vile mancipium.

contra. 2. cõcl. obiect.

Postremò, tertiam conclusionem reiiciunt è Neotericis Phylosophis nõnulli asserentes Metaphysicam doctrinæ ordine absolutè, ac simpliciter priorẽ esse reliquis disciplinis. Primùm, quia considerat supremas rerũ causas, nempe Deũ, & intelligentias, itemq; genera summa, & transcendentia, quorum omniũ cognitio ad subiecta aliarum scientiarum distinctè ꝓspicienda necessaria est; cùm nemo perfectam alicuius rei intelligentiam habere dicatur, nisi causas, à quib⁹ pendet, & communia eius prædicata intelligat. Deinde, qa reliquæ scientiæ sub alternatur Metaphysicæ, vt sentit Plato 7. de Repub. Proclus lib. 1 comment. in Euclidem, & tùm alii graues Peripatetici, tùm D. Tho. in tractatu de natura generis, si tamen eius est illud opus. Quare cùm scientia subalternãs ordine acquisitionis simpliciter prior sit quàm subalternata; si quidẽ huius principia, ab illius principiis dependent; cõspicuũ videtur Metaphysica doctrinæ ordine omnium scientiarum primam esse.

Contra 3. obiectio. Vt Miradulanus li. 20. ɗ singular. cert. sect. 2.

2. Obiect.

ARTICVLVS III.

Superiorũ argumentorũ explicatio.

TAmetsi ꝓposita argumenta in specie probabilia sint, reuera tamẽ nõ concludũt. Quare ad primũ dicẽdũ: Mathematicæ abstractionem mediam esse, quatenus cũ abstractione Physicæ, & Metaphysicæ, tanq̃ mediũ cũ extremis conuenit, vt ꝓbat argumentum: nõ ꝓinde tamen effici, vt disciplina Mathematica ordine acquisitionis inter Physicã & prima Philosophiã cõstituenda sit; quéadmodũ ex eo, ꝙ puniceus color inter cãdidũ & atrũ interiaceat, haud continuo sequitur, anteq̃ corpus puniceo colore ꝑfundatur, debere prius albescere. Itaq; possũt Mathematicę artes, quoad abstractionẽ dici mediæ; quo pacto eas Plato, & Pythagorei medias vocarũt; nõ tñ secundũ doctrinæ ordinẽ, de quo agitur.

Solu 1. contra 1. cõclu.

Ad 2.

Solu. 2. Ad 2. dicendũ: si ea, q prius sensui occurrunt, explicatu difficiliora sint, ac plus experientiæ requirãt, quo pacto se hñt res Physicæ cõparatæ eũ Mathematicis, tũ ceiusmodi rerũ doctrinã nõ prius, imo posteriùs acquirenda esse, q̃ earum, quæ à sensu longiùs absunt. Adde non oia entia Physica sensui vicinora esse, q̃ Mathematica: siquidem essentia entis mobilis, vt quãtitatẽ origine antecedit, res Physica est: & tamẽ a sensuũ notione magis distat, magisq; in recessu naturæ latet, quàm Mathematica quantitas.

Solu. obiec. contra 2. conclu. Ad argumentum verò, qđ secundam conclusionem oppugnabat; respondendum est: licet negari non debeat, vitæ ꝓbitatem ad capessendas disciplinas multum conferre, dum sedandis animi affectibus mentẽ purgat ad contemplandũ; nõ ex eo tamen necessario colligi, Moralem doctrinam Physiologiæ præire: tũm q̃a nõ pauci vitiis infecti scientias cõparant; tũm quia morum probitas nõ solùm Philosophãtium præceptis; sed etiã, ac multo magis, priuato studio, domestica disciplina & aliorum exemplo, aliisque ad id appositis mediis, accedente diuina ope adipiscitur.

Solu. 1. arg. aduersus 3. conclus. Quæ verò contra tertiam conclusionẽm obiecta sunt, ita diluentur. Ad primum respõdendum est, perfectam scientiæ adeptionem duplicem esse; vnam in suo duntaxat genere perfectam; alterã omnibus numeris vndique absolutã, & exquisitam. Si igitur de hoc posteriori sciendi genere loquamur, concedimus Metaphysicam doctrinę ordine, tãm Physicæ, quàm cæteris Phylosophiæ partibus anteire, vt probat argumentum, fateturq; D. Tho. ad initium huius operis: si de priori, quod nostra conclusio intelligebat, negamus. Ad cuius rei maiorẽ explicationem lege, quæ in prima quæstione huiusce proœmii disseruimus. *At enim cùm Metaphysica, posteriori illa consideratione, omniũ disciplinarũ prima sit, merito quispiam roget, cur non eã primã, sed vltimã esse nostra cõclusio absoluté ꝓnũciarit? Cui dubitationi occurrendum est, eius rei caussam fuisse, quia philosophi de priori doctrinæ genere, qđ communius ac frequentius est, ferè loquuntur. Deinde, quia ea scientia doctrinę ordine absolutẽ prior censetur, A quæ tractat res nobis simpliciter promptiores; magisq; ad intelligendum faciles, quarum cognitio ad sequentium cognitionem præparet, & quasi viam muniat, ita vero se habere Mathematicam & Physicam, comparatione primæ Phylosophiæ, constat ex dictis.

Lege Sco. i 1. d. 3. q. 2. §. 2. probo.

*Occurritur dubitationi.

Solu. 2. arg. aduersus 3. conclus. Ad 2. Contra eandẽ conclu. Si de germana, & ꝑfecta subalternatione, qualis 10. cap. li. 1. posteriorũ describi solet, sermo sit; dicendũ est, Metaphysica nõ subalternare sibi alias scientias. B Vt enim recté disputat Aegidius hoc loco, Heruęus in prol sent. quę. 6. & Sone. 4. Metaphys. q. 9 Omnis scientia proprie ac perfecté subalternata, capit à subalternante suarum conclusionũ principia, teste Aristo. 1. Post. loco citato: atnemo nescit, reliquas disciplinas multa habere sibi propria, ac peculiaria principia, quæq; a prima Philosophia non desumant. Secũdo idem ex eo concluditur, quia principia, C quibus subalternatæ scientiæ vtuntur, demõstrari solẽt ostẽsiua demonstratione, & ꝑ caussam in subalternantib⁹ at in cęteris disciplinis non pauca sunt principia immediata; quæ proinde eiusmodi demõstrationem haudquaquã subeunt. *Non inficiamur tamen, reliquas sciẽtias Metaphysicę imperfecté subalternari, tũm merito finis, quaten⁹ primus Phylosophus differt de supremo fine, ad quẽ D omnes inferiores scientiæ tandẽ respiciunt: tũm etiam, vtcunq; ratione principiorum, prout eidem incumbit eos, q Sophisticæ contentionis studio disciplinarũ principia negat, coarguere, & ipsa principia demõstratione ducẽte ad incõmodum, si opus sit, demonstrare. Ac de huiusmodi subalternatione locuti sunt auctores in argumẽto citato. Quæ in nõ sit reliquas sciẽtias primæ Phylosophiæ subiicit, vt earũ principia ab illius prin- E cipiis absoluté depẽdere existimãda sint. Q̃o fit, vt ex ꝓdicta subalternatione cõcludi nequeat, Metaph. ordine doctrinę reliquas disciplinas simpliciter anteire.

Hãc etiam rationem affert Trombeta ii. Met. q. 1. Niphus in ꝓlog. huius operis. Iauellus. 1. Metap. q. 2.

*Reliquas scientias im ꝑfecte subalternari Metaph.

ARTICVLVS IV.

De ordine dignitatis inter Physicã, & reliquas partes Philosophiæ.

QVonam mõ Physica, si doctrinę ordinẽ, ac methodũ spectemus, cæteras

teras Philosophiæ partes antecedat, sequaturve, superiori disceptatione planũ fecimus; proximum est vt quem dignitatis locum inter easdem obtineat, explicemus. Porrò contemplatricis dignitas scientiæ, ex comparatione tam ad eas, quæ in operando versantur, quàm quæ in contemplatione consistunt, dignoscitur. Et ipsæ contemplatrices inter sese, tùm propter subiectæ materiæ præstantiam, tùm ob demonstrandi certitudinem & euidentiã, aliæ aliis excellunt, vt 8. Topic. ca. 1. & initio librorum de Animã Aristoteles docet.

1. Conclus. Si igitur 1. conclus. Si Physica cũ practicis disciplinis comparetur, simpliciter eis dignitate præferenda est. Probatur, primùm, quia contemplatiuæ scientiæ, è quarũ numero Physica est; cùm in sola rerum inspectione versentur, propter se expetuntur, vt constat ex 1. Metap. ca. 2. id autem, quod sui gratia expetitur, vt etiam liquet ex 1. Eth. cap. 7. præstantius honorabiliusque est, vtpote quod non habet aliunde pendentem dignitatis suæ rationem. Deinde, quia scientiæ inspectrices proximè attingunt speculatiuam hominis felicitatem, quam optimo iure practicæ anteponit Aristoteles 10. Eth. ca. 6. 7. & 8. Et verò 12. Metaphys. cap. 7. text. 39. aliisque in locis post Platonem in Philebo, & 5. de Repub. contemplationem actioni præferendam admonet; & disertis verbis 6. Metaphys. cap. 1. & 2. cùm diuisionem scientiarum in contemplantes, agentes, effectrices, tradidisset, contemplantibus principem locum dedit.

Obiectio. Quòd si quis obiiciat, Moralem scientiam incumbere ad vitæ disciplinã corrigendam, quod munus tanto est contemplatione vtilius ac magis necessarium; quanto nostra magis interest probè viuere, quàm rectè contemplari. Præterea, Politica teste Arist. 1. Eth. cap. 2. ordinare reliquas artes; ordinare autem superioris esse facultatis.

Dilutio. Occurrendũ erit: munus doctrinę Moralis, vt probat argumentũ, fateturque Arist. 6 Eth. c 7. hominũ societati vtilius esse, magisque vitæ necessariũ; non proinde tamen honorabilius, vel ad scientiæ rationem absolutè præstantius. Honor enim, dignitasque scientiæ, quà scientia est, non ex fructu, aut necessitate, sed ex modo, quo rem sibi obiectam, finemque attingit, æstimari debet, quẽ modum eminentiorem esse in contemplatiuis, quàm in practicis scientiis, ex dictis constat. Quod verò ad Politicam attinet, dicendum; non sic eam reliquas scientias ordinare, quasi, eis vel materiã, in qua versentur, vel speculãdi methodũ præfiniat, (id enim supremæ Philosophiæ proprium est) sed quatenus ad ciuilem vsũ & vtilitatẽ eas accommodat, statuens quæ artes, quo tẽpore, à quibus perdiscendæ, aut exercẽdæ sint, vt ibidẽ explicat Arist. Hæc autem ordinãdi prærogatiua, nõ tãti est, vt ob eam Politica cęteris disciplinis nobilior censeri debeat: cùm ei ratio attingendi finẽ & obiectũ, præponderet. Atque hæc de comparatione Physicæ cum practicis artib. in præsenti satis sint. Nũc eadem cum speculatricibus conferamus.

2. Conclus. Sit 2. Concl. Si rei subiectæ prę̈stãtiam spectemus, dignitate prima est Metaphysica: 2. Philosophia naturalis: extrema Mathematica. Huic assertioni quatenus comparat Physicam cũ Metaphysica, fidem facit Aristot. illud è li. 6. Metaphy. ca 1. te. 3. si substantię separatæ nõ essẽt, Physica esset prima Philosophia: itemque illud è septimo eiusdem operis lib. c. 11. tex. 39. Physica est secunda Philosophia. Deinde vniuersim probatur cõclusio hac ratione. Na cùm substãtia in reb. primas teneat, præstatiores habentur eæ scientiæ, quę circa substantiã, quàm quæ circa accidẽtia, versatur. & inter scientias prioris generis, illę magis eminent, quę substãtias à materia liberas, vtpote in altissimo rerum gradu collocatas, quàm quæ materiæ permixtas considerãt: at Mathematica quantitatem. Physica materiales substãtias, prima Philosophia substantias materiæ expertes contemplatur.

De excellẽtia Metaph. inter alias sciẽtias Plato in Philebo, & in 7. de Rep. Ari. c. 1. l. 1. Met. Proclus c. 4. l. 1. comm. in Eucl. Simplicius ad t. 8. l. 1. Phys. Auerro. 1. de ani. comm. 1

3. Conclus. Sit 3. concl. Si demonstrandi certitudinem, & euidentiam expendamus, primus dignitatis locus Mathemat. secundus naturali Philoso. tertius Met. debetur. Hæc assertio est D. Tho. opus. 70. in Boetium de Trinit. qu. vlt. art. 1. & complurium aliorũ. Intelligenda verò est de certitudine, comparatione nostri intellectus. Ac priorem quidem eius pártem satis cõfirmat communis Phylosophorum vox, asserentium Mathemat. demõstrationes omniũ esse firmissimas, quod testatur Arist. 1. Eth. c. 3. & 2. Metap. c. 3. Auerroes eodem

Est etiã Pamphili in q. de certitudi sciẽt. & partim Aegidi. in prologo huius operis, & q. 24.

l.1.Met.par tim Soncin. 4.Met.q.14. Linconiensis in posteriora ca.23.

dem loco, & Ptolemæus in proœmio magnæ compositionis. Corroboratur item ex eo tota conclusio, quia consideratio Mathematica præterq̃ difficultatem nõ habet, ac nullius propemodum eget experientiæ, est à materia sensibili, motuq; absoluta, atq; ita minùs incerta. Naturalis verò totum studium ponit in reb. materia constantib. mutationiq; obnoxiis, quarũ affectiones magis recõditæ sunt, nec ita citra opinionum ambiguitatem à nobis percipi solent. Quòd verò Metaphysica, prout in nobis est (sic enim de illa in præsentia loquimur,) minorem q̃ priores duæ, certitudinem habeat, ex eo concluditur, quia res, quæ sub illius contemplationem veniunt, licet in se spectatæ altiorẽ certitudinis gradũ obtineant, videlicet materiæ atque oĩs mutationis expertes: tñn hoc vitæ statu vix longo studio percipiuntur, earumq, nonnullę adeò excellentis naturæ sũt, vt in iis mẽtis nostræ acies, perinde ac noctuæ oculus in solis splendore hebescat. Quod 2. Met.c.1.tex.1. & primo de partibus aialium c.5. Ari. ait, luculenterque ostendit Plato in Phædone & Theetero.

Solutio dubitationis.

Hic si quis roget, è duab. Mathematicis, Arithmetica, & Geometria, quænam excellat? Respondemus Arithmeticam. Nam si demonstrandi certitudinem spectemus, certior est, vt probat Aris. 1. Meta.c.2. quia disputat de iis, quę priora, ac simpliciora sunt, hoc est de numeris, qui absq; partium situ percipiuntur: Geometria verò de magnitudine, quæ sine eiusmodi situ nõ cognoscitur. Si vero ad rei subiectæ nobilitatem attendamus, inde maior Arithmeticæ excellentia perspicitur, quia versatur circa numerum, qui vt est abstractior a materia; ita nobilitate magnitudinem vincit, tum quia numerorum subtilitates, proportiones, ac mysteria nosse præclarum est humani ingenii opus, adeo vt Plato in Epinomide, & in 7. de Rep. dixerit, prudentiam atque humanitatem omnem è medio eos tollere, qui Arihmeticam è medio tollunt. Lege quæ in hanc sententiam scripsit Aristot. in Problem. sect. 30. Problem. 5.

Lege Bessa. libr.1. cõtra Calum. Pla. c 8 vbi Geometriam omnib. Matematicis certitudine anteponit. nõ rectè: vt pbat etiam Scal. Exer. 321.1 Card.

Explicatio alterius dubitationis.

Illud postremo in hac disputatione explicandũ superest, cũ scientię contemplatrices diuerso nobilitatis ordine sese mutuo præcedant, & aliæ præ aliis suam

A quandam habeant gratiam & pulchritudinem; quæ quib. absolutè pferendę sint? Dicendum vero; Metaphysicam splendore dignitatis supra oẽs absolutè eminere, hãc subsequi Physiologiam, infra subsidere Mathematicas, propterea q̃ subiectæ rei pstantia solidior est, & illustrior, ac certitudini suapte natura pponderat, vt constat ex iis, quę docet Ari. li.6. Met. c.1. tex.2. & li.11. c.6. alioqui, si ex demõ

B strandi certitudine nobilitas scientiæ absolute colligenda foret, certa notitia rei despicatissimæ, in maiori pretio & admiratione habenda esset, quam cognitio minùs certa rei nobilissimæ, quod absurdum dictu est, & alienum à sententia Arist. qui primo de partibus Anim. cap.1. asserit, sciẽtiam de rebus caducis, magis certam esse, sed minùs dignam, quàm eã, quæ de rebus æternis est.

C
De distributione Philosophiæ apud Aristotelem.

Omnes penè Philosophi, q ante Aristotelis tempora & ingenii & sciẽtiæ laude floruerunt, ad vnã duntaxat, aut alteram Philosophiæ partem, in qua excellerent, animum intenderunt. Thaletẽ enim, Anaximenem, atq; Anaxagorã, solius contemplatio naturæ detinuit. Pittacus, Periander, Solon, Lycurgus, cęteriq;

D his similes, de Repub. gubernanda scripsere Zeno, omnisq; Eleatica disciplina, in Dialecticæ præcepta incubuit. At Arist. nullam fere omisit partem Philosophię, quam non summo studio quæsierit, com prehẽderit, scriptis suis illustrarit. Itaq, antiquiores longo interuallo post se reliquit; & Socratem etiam, ac Platonem præceptores suos, quos & sua secula, & omnis deinde posteritas admirata est, su

E perauit. Socrates.n. (magnus alioqui Philosophus, & in quem omnes ferè Philosophiarum sectæ initium suæ disciplinæ retulerunt, Platonici, Academici, Cyrenaici, Cynici, Peripatetici, Megarenses, Stoici) nullo disciplinarũ ordine, vt Plutarchus in Aristotele refert, modo huc, modò illuc discurrebat; nec tam quid ipse sentiret, dicere; quam aliorum sententias refellere visus est. Plato etiam, vir alioqui singulari, ac diuino ingenio, & multa, reconditaq; doctrina; cùm alios plerumq;

De præstantia doctrinę & ingenii Aristotelis, Laerti in eius vita Ci.2. de or. Auerroes I proœmio Phys. Plin. li.8.c.16. & lib.18.c.34. Appollodo in Chro. Lucretius li.3. Cælius lib. 17.ca.17. le

ctionũ anti quarum, & l.29.c.8. Fõ seca in proœmio Meta. a c 3.

plerumque faciat differentes, Socratici dissimulandæ scientiæ consuetudinẽ seruat,& ambiguitate lectorum animos distrahit.Quo fit,vt quid ipse senserit(quẽ admodum D. Augustinus 8. de ciuitate Dei,capite 4.ait) non facile a quoquam diiudicari possit. Ita prorsus neq; Socrates,neq; Plato,certum aliquod disciplinę genus,vel omnib.numeris vndiq; perfectum & absolutum;vel certa,& constanti asseueratione explicatũ reliquit. Aris. verò seu Logicam,seu Physica, seu Ethicam,aut aliam quamuis facultatẽ aggrediatur,ab ipsis rerum primordiis,ad finẽ vsque perducta doctrinæ serie,mira ordinis elegantia,in suo quemque genere auditorem pfecte instituit,vt iure optimo bonarum artium parens, & lapis Lydi° Philosophorum dicatur.

Opera Ari. De libris Arist. Plut.in eius vita;de eiusdem bibliotheca; Strabo. 15. li.suæ Geograph.

Libros verò Arist.recẽset Laertius in eius vita,eorumq; summam ad quadringentos producit,de quib.nulla sit dubitatio,sed horum maior pars iniuria temporum intercidit; adeò vt non plus cẽtũ viginti nunc extent.Quę aũt in iis tractatur,ad quinq; genera,seu capita reduci possunt.Pars vna, epistolarum Poeticæ, & Rhetoricæ scriptionem continet. Altera,disserendi præcepta.Tertia,Ciuilem, Moralemq; doctrinam.Quarta, rerũ Naturalium.Quinta. Transnaturalium sciẽtiam.Cæteris autem hoc loco prætermissis;ea,quę Physiologiæ propria sunt,breuiter comprehensa sub vnum aspectum ponemus.Quã partem tanta diligentia, tam incredibili inuentionis copia, perfectus est Aristoteles; vt nihil ab eo terra, mari, cœlo omissum fuisse videatur. Vn,etsi diuinarũ rerũ intelligẽtia à multis Platone inferior iudicetur; in naturę tñ rõne oium calculis primas obtinuit. Quod in caussa fuit,vt eum tam Platonici,q̃ Peripatetici dæmonium vocarint,videlicet q̃ res naturales orbi lunæ subiectas,in quib.Dæmonũ genus versari aiebant,optime & accuratissimè tractarit.

Lege Bessarionem lib. 1.cõtra Calumn. Plat. cap. 3. & 7. Carpẽtariũ i Alcinoũ, Cęliũ Rh. lib.2.ca.11. Distributio Phisiologię Aristos.

Eius ergo Physiologia in decem circiter partes distribuitur. Prima,quæ octo Physicorum libris cõtinetur, generatim disserit de principiis,caussis,q; rerũ Naturalium,& cõib.earum affectionib. Secunda,libris de Cœlo comprehensa,ad partes enti mobili subiectas descendit,agitque de totius vniuersitatis structura, & A compositione; & de quinq; corporibus simplicib.cœlo nimirum,& quatuor vulgatis elementis,prout loci mutationem subeunt,definitamque in mundo sedem vendicant.Tertia,q̃ in libris de Generatione traditur,explicata ea,q̃ dissolubilibus,& caducis reb.vniuersè conueniunt; cuiusinodi sunt generatio,corruptio, alteratio;accretio,mixtio.Quarta, q̃ libri Meteororum complectuntur,doctrinam B exhibet de mixtis imperfectis,q̃ Meteora vocantur,vt de niue,glacie, grãdine, cometa,& iis,quæ repercussu lucis apparent,vt iris.Huic annectenda erat tractatio de metallis,lapidibus,ac cæteris,quę terræ sinu progignuntur,sed ea non extat,licet partim in libris Meteororũ,partim alibi,huius argumẽti nonnulla sparsim legantur. Scripsit vero de metallis Theophrastus libros duos,de lapidib. vnum:Itẽ de metallis Plin.lib.33.&34.Na C turalis historiæ,& de lapidibus libr. 36. & 37. eademque pertractat M.Albertus in suo opere de Mineralibus.Quinta, in libris de Anima inquirit caussas & rationes,tum animæ in commune;tum eius,q̃ ratione & intelligentia prædita est.Sexta,quæ est quædam veluti accessio ad libros de aĩa, disputat de generalib. partim omnium, partim quorundam viuentium affectionibus, vt de sensu,& sensili,de somno & vigilia, de vita,& morte, D deque aliis id genus.Septima, quæ dicitur Animalis historia,de animatiũ varietate,&ingenio multa commemorat.Qđ opus quia non subtilium demonstrationum aculeis;sed simplici narrationis filo contextum est; ad historię magis,quã ad scientiæ rationem spectat.Sequuntur postremo tres aliæ partes, quarum vna differit, inscribiturque de partibus animalium:altera de animalium generatione:tertia de animalium incessu;& de ani E malium motu eodem fere stylo.Vniuersam verò doctrinam de animalib. libros octoginta talentorum Græci nominãt; quod tantum Alexander impenderit ad obseruationem eorum,quæ in iis pertractantur.Promiserat autẽ Aristotiles initio Meteororum acturum se de plantis, quod & se præstitisset 5.li. de hist. anim. cap.1.ait;sed hi libri,temporum iniuria, ad nos non peruenere,imo neq; ad Alexandrum Aphrodisiensem,vt ipse cap.4. libri

De hac re Pli. 8. nat. hist.c.16. & Budæus li. 2.de asse.

libri de sensu & simili testatur. Nã q vulgò sub Aristotelis nomine circũferũtur, Aristotelici fontis aquas nõ sapiũt, ipsaq; ratio doctrinæ, tituli ꝓdit falsitatem. Persecutus verò est hanc partem Theophrastus nouem, qui nunc integri habẽtur, libris, de historia plantarum, & sex aliis de plantarum caussis: itemq; Plinius à libro 12. vsque ad vigesimum.

Quod verò attinet ad librũ de mundo ad Alexandrum, illud monuerimus, nõ cõstare Arist. ne sit an non. Multi eum ꝓ Aristotelico citant, vt Iustinus Philosophus in sua Parænesi. Bessario li. 3. contra Calumniatorem Platonis, c. 10. Fernelius li. 1. de abditis rerum caussis, Eugubin⁹ li. 4 de perenni Philosophia, Ioa. Pic. Mirandula li. 4. de Exam. vanit. ca. 1. Alii etsi Peripateticum fateantur, Aristotelicum tamen esse negant, tum ob alias caussas; tum q eius dictio comptior sit, & floridior; adeò vt interdum ad poeticas delicias ꝓgrediatur, qđ ab Aristot. grauitate, & breuitate maxime est alienum. Ex his quidem P. Victorius eius auctorem putat esse Nicol. Damascenũ, sed apertè errat. Nicolaus enim Augusti temporib⁹ vixit, at liber ille multo ante ad Alexan. Macedonem scriptus est. Alii à Theophrasto scriptũ putãt Nobis visũ est in re omninò dubia potiùs sententiã suspendere, quàm aliquid asseuerare.

Hac de re Theophil⁹ Zimara in ꝓœm. ad li. de anim.

Denique illud etiam aduertimus, nõ paruam esse inter Aristo. interpretes de nexu, ordineq; librorum, quos enumerauimus dissentionem, de qua tamen nihil in præsẽtia dicere satius existimauimus.

Cur Libri Physicorum περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, id est, de Naturali ausculatione inscribantur.

Varia inscriptio horũ librorum.

ADrastus in suis lib. de ordine Aristotelicarum cõmentariorum, tradit, hoc opus a nonnullis de principiis nuncupatum, ab aliis de Physico auditu, aliquos prioraquinq; volumina đ principiis inscripsisse, reliqua tria de motu. Qua appellationis varietate, & distinctione nonnunq Aristo. vsum fuisse liquet. Totius tamen huiusce operis communior, ac vulgarior titulus est, de Physico auditu, seu de Naturali auscultatione.

Vt 1. đ cęlo c. 5. t. 38. &c. 6. t 54. & in 3. eiusdẽ ope. c. 1. t. 5.

A Porrò autem, cur tractatio hæc, Physica dicatur, planũ est, videlicet qa doctrina, & explicationem eorum, quę ad vniuersam naturam communiter attinent, complexa est. Vnde verò Auscultationis nomen acceperit, non conuenit inter expositores, vt videre licet apud Auer. Philoponum, & Aegidiũ in hoc procemio, & Albertum tract. 1. c. 4. Omissis tamen cõtrouersiis, obseruatum est, tũ ab aliis, tum à Simplicio hoc loco à Plutarco in

B vita Alexandri, à Cicerone 5. de finibus, a Clem. Alex. 5. Strom Aristot. duo edidisse librorum genera (quã etiã scribendi rationem secutum fuisse Teoprastum, refert Cicero, loco ꝓxime citato, & Gal. in fragmento Naturalium facultatum) vnũ eorum, quos ἐξωτερικοὺς, id est externeos, seu populares nũcupauit, quorum ipse mentionem facit 1. de morib⁹ ad Eudemum, cap. 5. & primo de Anima c. 4 tex. 54. Alterum eorũ quos vocauit

C ἀκροαματικοὺς, i. Auscultatorios, quorum ite meminit in epist. ad Alexandrũ, q refert Gellius lib. 20. c 4. addens morẽ fuisse Aristoteli, Acroamaticę disciplinę exercendæ matutinum tempus in Lyceo dare, Exotericæ autem, vespertinum. Et verò priores libri faciliorẽ, ac minùs elaboratam scribendi rationem continent, quales sunt ii, in quib⁹ Poeseos, & Rhetoricæ precepta, aut animalium historia

D traditur. Ideoq; Exoterici, seu extranei nuncupantur, ꝙ ad vulgi sensum, captũq; accommodati sint, & interpretis vocem minùs requirant. Posteriores autẽ subtilioris Philosophiæ doctrinam a vulgari genere Philosophandi, & popularibus sententiis abhorrentem cõplectuntur: atq; ita Auscultatorii vocantur, propterea ꝙ & à discipulis maiori studio, attentioneq; audiendi, & à Magistris accuratius enarrandi sint. Ex hoc aũt nu-

E mero habentur libri omnes Metaphysici, & de anima, aliiq; nonnulli, & hi, quorum nũc explicationem aggredimur Ex quo iã prædictæ inscriptionis ratio plana relinquitur. Cur autem hi, potissimùm inter cæteros Acroamaticos, hoc titulo prænotentur, caussa esse videtur, ꝙ ad totam Physicam introducant, eiusq; prima fundamenta, & multas ac difficiles quæstiones in se contineant, proindeque vt hoc loco aduertit Psellus, peculiariter de ma-

De his lib. Ammonius i pręfatione ad categ. Eustratius 1. Eth. c. vl. ex recẽtiorib⁹ Vicomercatus hoc loc̃o & initio Met. Car. penturius disputatione đ ordine partiũ Phil. & ad c. 5. li. 1. de sadien. Æg. pi. Ludouicus Viuos icensura de Ari oper.

Cur Phisicorum libri potissimũ Acroamatici nuncupentur.

de magistro audiendi sint.

Lege Themistiũ hoc loco Gelliũ loco cita. Bessari. in pfatione ad Metaph.

Putat aũt Simplicius hos esse libros, de quorum editione Alexander Macedo cum Arist. per literas expostulauit, cum non imperio tantum, & rei bellicæ glorie, sed scientia quoq; cæteris mortalib. antecire cuperet, quam laudem adempta sibi existimabat eulgata abditissimarũ rerum, q in hoc opere continetur, explicatione. Plutarchus tamen in vita Alexãdri non de his, sed de Metaphysicis, Regis querimoniam interpretatur.

A Accedit plana ratio, quia in toto hoc opere de principiis, & affectionibus entis mobilis potissimum disseritur. Quæ vero pro contraria parte afferuntur, momentum non habent. Ac primæ quidem, & secundæ rationis explicatio satis liquet ex iis, quæ superius quæst. 1. art. 5. & 6. docuimus. Summa est, interdum Physicum, & Metaphysicum in eandẽ rem tractãdam concurrere, vnumquemque tamen sub propria abstractione.

Rationũ dilutio.

B Ad tertiam vero dicẽdum idcirco Aristotelem præclarum illud exordium libris de Cælo apposuisse, quia explicato ente mobili in commune, nouam ingrediebatur tractationem, quam ex abrupto inchoare non debuit.

Di ordine, materiaque librorũ Physicæ auscultationis.

Opinio existimantium 8. lib. Phys. Metap. esse.

Non defuere è recentiorib. Philosophis, qui contenderent, Physicam a libris de cælo inchoari, octo vero libros Physicorum, Primæ Philosophiæ attribuendos esse fuisseque in Philosophię vestibulo positos, non, vt partem per se Physicæ cohærentem, sed vt Naturali disciplinæ in primis vtiles, ac necessarios.

Eorum rationes.

Eorum præcipua argumenta sunt, quia in hoc opere agitur de substantia, & de natura, de quib. prima disserit Philosophia Deinde, quia Metaphysici negotii est demonstrare, non dari Platonicas formas, quæ per se extra singularia cohæreant, sed alias à materia quidem abiunctas, veruntamen singulares: hoc autem demonstrat Aristoteles in 8. huius operis, dum ostendit, perueniendum esse ad substantiam vnam, mutationis & corporeæ molis expertem, à qua motus omnis deriuetur. Postremo, quia initium librorum de Cælo illustre continet exordium, toti Physiologiæ plane commune

D

Improbatio superioris sententiæ.

Aduersaria tamen sententia omnino vera est, quam omnes tam Græci, quam Latini interpretes, & communis schola Peripateticorum amplectuntur, potestq; abunde confirmari testimonio Aristotelis, qui in primo aditu huius operis disserendum sibi ait de Physiologiæ principiis, quod in progressu li. 1 diserte facit. Item quia textu 8. & 12. docet non esse huius disciplinę, dogmata Parmenidis & Melissi coarguere, sed alterius superioris, id est, primæ, & diuinæ Philosophię.

E

Itaque statuẽdum; hosce octo libros, Physicæ auscultationis esse, cæterisque Physiologicis doctrinæ ordine præe. Continent enim communia principia, quib. tota Naturalis Philosophia innititur, explicationemque entis mobilis absolutè sumpti. Is autem in tradendis disciplinis ordo esse debet, (sicuti in Proemio huius operis, & initio libri de partibus animalium Aristoteles docet) vt ea primùm, quæ maximè communia sunt, pertractentur, deinde singula particulatim suis locis exponantur. Vnde facile iam erit intelligere, materiam huic operi subiectam, esse ens mobile in commune, in suppositione simplici, id est, à suis partibus præcisum, atque in se duntaxat spectatũ. Qua rõne distinguitur à subiecto totius Physicæ, quod est ens mobile in suppositione absoluta, hoc est tam secũdum se, quàm secundum suas partes consideratum, vt D. Thomas, aliique interpretes animaduertunt.

C

Res subiecta octo Phisicorum libris.

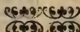
Quæ autem vnicuique libro subiecta res sit, paucis habeto. In primo, agitur de tribus rerum Physicarum principiis, materia, forma, & priuatione. In secundo, de natura & naturalium rerum caussis. In tertio, de motu, & infinito. In 4. de loco, vacuo, & tempore. In 5. de speciebus, vnitate, & contrarietate motuum. In 6. de diuisione motus in partes, ex quib. constat. In 7. denique & 8. inuestigatur primus motor eiusque attributa.

Partitio huius operis.

IN PRI-

IN PRIMVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

LegeD. August. in lib. de natura boni ca.3.& in libris de ordine.

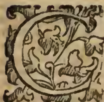
VEMADMODVM in naturę vniuersitate nihil ordine vel diuinius, vel ad speciem pulchrius inuenitur: ita nihil est, quod cuique doctrinæ maiorem afferat splendorem, & dignitatem, quàm rerum, quæ in ea traduntur, ordo, & dispositio. Cuius decessione omnia quasi artus sine neruis, nexuq; iacent, & in futilem, ac turbatam confusionem dissoluuntur. Hinc illa in Aristotelis Physiologia continuata series, atque omnium partium sese mutuò, & decenter excipientium, quasi in vnius corporis structuram, conspiratio. Quo certè Philosophus, alioqui, in Acroamaticis pręsertim libris, minimè perspicuitatis affectator, illud est assecutus, vt rerum difficultatem artificiosa tractandi commoditate mirificè condierit, & quasi affuso lumine collustrarit. Hanc igitur doctrinæ suæ methodum, & seriem proponit Aristoteles in prima huius libri parte, quæ præfationem continet, & vno capite absoluitur. Secundam verò, quæ reliquis octo capitibus comprehenditur, totam ad rerum Physicarum principia inuestiganda confert: ita vt veterum ea de re placitis in medium adductis, principiorum numerum primò exquirat, deinde quę tandem illa sint, explicet. Porrò Alexander Aphrodisiensis, initio libri secundi Metaphysicorum, opinatus est, eum librum esse toti contemplatrici Philosophiæ commune prooemium: atq; adeò ad hunc locum attinere. Nobis tamen contraria sententia, quam omnes Græci, Latinique interpretes amplexi sunt, omninò probatur, maximè cùm ea, de quibus Aristoteles eo libro disserit, non ad Physicam, sed ad Primam Philosophiam spectent, vt erit legenti perspicuum.

Methodus doctrinæ.

ARI-

ARISTOTELIS
STAGIRITÆ PHYSICÆ
AVSCVLTATIONIS
LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

VM a in omnibus doctrinis, quarum sunt: b principia, aut caussæ, aut elementa, c cognitio & scientia ex horum cognitione oriatur, (d si quidem vnumquodq; tũ nosse arbitramur, cùm caussas primas nouerimus, & principia prima, & vsque ad elementa) patet Naturalis quoque scientiæ ea primùm definire enitendũ esse, quæ ad principia attinent. Textus 1.

e *Insita verò naturaliter via est ex his, quæ nobis magis sunt nota & manifesta, ad ea, quæ natura sunt notiora, ac manifestiora. Non enim nobis, atq; simpliciter eadem nota. Qua propter necesse est, vt hoc modo progrediamur, nempe ex his, quæ natura minùs sunt manifesta, nobis autem manifestiora, ad ea quę naturaliter magis sunt manifesta, & notiora.* f *Quæ autem sunt magis confusa, primùm nobis nota sunt & manifesta: post verò hęc diuidentibus elementa, principia ex ipsis innotescunt.* Textus 2. Textus 3.

g *Quocirca ex vniuersis ad singula progredi oportet.* h *etenim totũ sensu est notius. Vniuersum autem totum est quoddam: siquidem multa, vt partes, comprehendit.* Textus 4.

i *Sic autem & nomina, quodammodo affecta sunt ad definitionem. Totum enim quoddam, & non distinctè significant: vt circulus: at eius definitio diuidit in singula.* k *Tueri quoq; principio viros omnes nuncupant patres, & mulieres matres, sed horum vtrumque postea discernunt.* Textus 5.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

VM in omnibus doctrinis a] Adhibet hoc capite quoddã futuri ordinis pręludium, & quam doctrinæ methodum in conscribenda Naturali Philosophia sequi debeat duobus pronunciatis declarat, quorum vtrumque accuratè confirmat. Primum pronunciatum est: In hac scientia à principiis ad ea, quæ principiis constant, progredi oportet. Secundum, quod tradit textu quarto ita habet: A communioribus ad minus cõmunia incedendum est. Prioris pronunciati confirmationem ita ferè concludit. In omni doctrina, in qua sunt principia, caussæ, vel elementa rerum, de quib⁹ agitur, ex horum perceptione cognitio ꝓficiscitur, ac scientia: sed Physiologia est doctrina, in qua sunt principia, caussæ, aut elementa naturalium rerum, de quibus in ipsa disseritur.

1. Pronunciatum.
2. Pronunciatum.

In ea igitur ex horum perceptione cognitio ac ſcientia comparari debet, proindeq; ab his initium capere neceſſe eſt.

b Principia, aut cauſſæ] Eſt hoc loco non parua inter Latinos, Græcos, Arabeſque diſſenſio, quid ſibi velint, quove diſſideant tria illa, principiũ, cauſſa, & elemẽta. Alexander Eudemum ſecutus, & D. Thomas per principiũ, cauſſam agentem ſignificari putant: per cauſſam, formam & finem: p elementa materiam. Auerroes & Albertus per principia, cauſſam efficientem: per cauſſas, finem: per elementa, formã & materiam intelligunt. Alii tria hæc eam dicunt inter ſe rationem habere, vt primum latiùs pateat ſecundo, ſecundum tertio. In quo ſenſu interdum ſumi apud Ariſtot. patet ex capite primo, ſecundo & tertio libro quinto Metaphyſicę. Sub hac verò notione acceptum principium definitur, tum aliter in libro Poeticæ capite 7. & libro quinto de generatione animalium, capite ſeptimo: tum hoc modo, lib. quinto Metaphyſicæ, cap. primo. Principium eſt id, vnde aliquid eſt, fit, aut cognoſcitur: ſicq; non modo omnes cauſſæ, ſed alia etiam multa, quæ cauſſæ non ſunt, principia nuncupantur, veluti terminus, à quo generatio progreditur, qui principium eſt generationis, non cauſſa: item principium viæ, aliaq; id genus complura. Cauſſa verò eſt, quæ confert eſſe rei, vel fouendo, & ſuſcipiendo, vt materia: vel informando, atq; actuando, vt forma: vel efficiendo, vt agens: vel finalizando (liceat enim ita loqui) vt finis. Elementum autem eſt ipſa materia. Denique recentium interpretum nonnulli aſſerunt, etſi horum vocabulorum vnum ad vnum genus cauſſę, aliud ad aliud interdũ accomodetur, hoc tamen loco minimè id fieri, neq, vt fiat, vllam eſſe rationem. Itaq; quidem ſingula, & vniuerſa ſignificare, nec niſi ornat⁹, vel maioris explicationis gratia, tria pariter adhibita fuiſſe, ac ſi diceret Ariſto. quomodocunq; cauſſæ nominẽtur, ſeu cauſſæ, ſeu principia, ſeu elementa: ab ipſarum cognitione reliquorum intelligẽtiam pendere. Nam ꝙ illa pro eodem interdum vſurpentur, conſtat ex Timęo Platonis, & ex lib. 6. Meta. cap. 1. tex. 1. vbi Ariſtoteles docet, in Mathematicis, & vniuerſim in qualibet ſcientia contemplatrice principia eſſe, cauſſas & elementa, id eſt, initia quædam doctrinę, qualia ſunt prima, & notiſſima effata, quę dignitates appellantur, quibus cætera tanquam fundamentis innituntur. Non deſignari autem eo loci omnia cauſſarum genera triplici illo vocabulo, inde perſpicuum eſt, ꝙ nõ omnes ſcientiæ cauſſas omnes pertractant, aut ex omnibus demonſtrant, vt annotauit hoc loco D. Thomas. Mathematicæ enim ſolam formam in demonſtratione aſſumunt, Metaphyſica, finem formam & agens; Phyſiologia, omnia genera cauſſarum. Harũ explicationũ poſtremę duæ magis placent, etſi reliquas minimè cõtemnendas opinamur.

Definitio principii.

Cauſſa quid.

Elementũ quid.

c Cognitio & ſcientia] Nonnulli hoc loco per cognitionem, definitiuam notitiam, per ſcientiam verò demonſtratiuã ſignificari putant; ꝙ vtraq; harum ex cauſſis habeatur. Hæc tamen interpretatio, ſi Græci contextus verba expendantur, parũ idonea, ac liberè excogitata deprehenditur. Verba enim εἰδέναι καὶ ἐπίστασθαι, quæ etiam 1. Metaph. ca 2. repetuntur, vel ambo ſignificant ſcientiam, quæ habetur per cauſſas, nec niſi ad maiorem explicationem ſimul ponuntur, vt Simplicius & Philoponus aiunt. Vel, vt putant Auerroes, & Themiſtius, (quod tamen nobis minùs probatur) primum, hoc ſaltem loco, ad plura ſe fundit, quam ſecundum: quia nimirum illud omnem prorſus cognitionem, ſiue per cauſam, ſiue alio quouis modo partam comprehendit: hoc verò eam duntaxat, quæ propriè ſcientia vocatur; ac ſi diceret Ariſt. ex horum perceptione cognitionem fieri, ac ſcientiam, id eſt gigni cognitionem, non quamlibet, ſed perfectam, & quæ ſcientiæ ritè appelletur.

Cognitio & ſcientia quo differant.

d Siquidem vnumquodque] Maiorem propoſitionem ſyllogiſmi, quo primum effatum probare cœperat, confirmat ex communi hominum ſenſu, & opinione, quæ veluti quædam tacitè loquentis naturæ vox eſt. Tunc enim inquit, nos aliquid ſcire exiſtimamus, cùm cauſſas primas primaq; principia vſq; ad elementa cognoſcimus. Aſſumptionem non probat, cuius rei cauſſam alii aliam reddunt. Simplicius putat idcirco eam Ariſtotelem hoc loco non probaſſe, quòd in huius libri decurſu multũ operæ in ea ſtabilienda collocaturus eſſet. Theophraſtus tamen Ariſtotelicæ ſcolæ auditor & ſucceſſor eam, in hunc modum confirmaſſe dicitur: Omne corpus eſt compoſi-

Cõmunis hominũ exiſtimatio, quaſi naturæ vox.

positum, quod autem compositum est, necessariò habet principia, & partes, ex quib. oritur, aut coalescit: atqui entia naturalia, quæ Physiologia scrutatur, sunt corpora, vt manifestum est: sunt igitur composita, constantque principiis, & caussis. Ex quo tā dem sequitur, Physiologiam doctrinam esse, in qua sunt principia, caussæ, &c.

e Insita vero] Hic etiam locus controuersus est, & in quo plerique interpretū dubia hærent sententia. Dicendum tamen probari nunc ab Aristotele posterius pronunciatum, nempe, à communioribus ad minus communia procedendum esse. Quę est D. Thomæ, & Philoponi expositio; licet aliter sentiant Auerroes, Themistius, & Theophrastus. Vt autem probationis vis eluceat, aduertendum est institutum Aristotelis esse explicare à quibusnam principiis exordiri velit. Quia namque paulò antè à principiis progrediendum sibi esse dixerat, posset alicui in dubium venire, esset ne à principiis rerum communiorum an minus communium initia ducturus. Ait igitur consilium sibi esse, à rerum magis communium initiis auspicari. Oportere autem ita fieri, ex eo probat c. 1. & 4. lib. 1. de partibus animalium: quia magnum in docendo vitium est sæpius idem dicere; hoc verò effugere nemo potest, nisi à maximè communibus ad ima per intermedia proficiscatur. Idem verò in præsentia ostendit conglobata quadā argumentatione, quæ tribus continetur syllogismis, in quorum vltimo propositum colligitur. Primus in hunc fere modum sese habet. A quibus insitum est a natura, vt progrediamur; ab iisdem progrediendum est; hæc autem ratio, & via à natura nobis est insita, vt à notioribus nobis ad notiora natura progrediamur; ab iis igitur progrediendum. Suppressa maiori propositione, minorem & conclusionem exprimit, eam vtriusque caussam reddens, quia non sunt, inquit, eadem nobis, & simpliciter nota. Hoc verò effatum, in quo sensu verum sit, excutiemus postea.

Acōioribus cur incipiēdum.

f Quæ autem sunt magis] Assumptionem effert secundi syllogismi, qui hāc formulam aptari potest. A notioribus nobis ad ea, quæ natura sunt notiora, incedēdum est, sed nobis primum ea, quæ confusa sunt, notiora existūt; à cōfusis ergo incedere oportet. Maior propositio est prioris syllogismi conclusio. Minor suadetur, quoniam elementa, & principia, id est partes, quas totum in se cōfusè cohibet, ex diuisione totius innotescunt. Quod planè indicat, rem totā prius sese exhibere cognoscendā, nobisq; magis esse manifestam; quā partes, ex quib. constat. Nemo. n. totum, qͥ ignorat, diuidit.

g Quocirca ex vniuersis] Conclusionem proponit tertii syllogismi, qui hoc mō cōcludi debet. A confusis proficiscendum est, communiora sunt cōfusa; si videlicet cum singularibus, seu partibus, quas suo complexu continent, conferantur: a communioribus igitur ad singularia, seu minus communia est proficiscendum. Maior est conclusio posterioris syllogismi. Minorem non expressit, quia satis perspicuū erat vniuersaliora tota quędam esse, q̄ sub se partes comprehendunt, alioqui vniuersalia nō essent.

Tria īdicia.

h Etenim totum] Sequuntur tria indicia, seu similitudines, quas Aristoteles quorsum afferat, inter expositores non satis conuenit. Dicendum tamen eo spectare, vt probet magis vniuersalia notiora nobis, esse. Primum indicium capitur a toto, quod sub sensus notionem cadit, hoc modo. Vt se habet sensus ad totum sensibile; sic proportione quadam intellectus ad totū intelligibile, totum autem sensibile notius sensui est, quam singulæ partes, ergo & totum intelligibile intellectui; At qui vniuersale respectu singularium est totum quoddam intelligibile, est igitur notius, quam singularia, seu quam minus vniuersalia.

i Sic autem & nomina] Secundum indicium petitur à toto, cuius natura definitione explicatur; ita ferè. Quo pacto afficitur intellectus ad rem definitam, dum eam simplici modo significatam, & inuolutam adhuc percipit, & ad partes, quæ naturam definiendo exprimunt, eodem afficitur ad totum vniuersale, & ad partes ei subiectas, siquidem vnumquodque eorum totum quoddam est; sed id, quod definitur, notius est intellectui, quam partes definiētes; ergo & totum vniuersale, quam partes subiectæ. Minor propositio liquet ex eo, quod nihil in definitione promptius priusve menti occurrit, quam res ipsa, quæ definitur.

K Pueri quoque] Tertiū affert indiciū, a progressu puerorum in cognoscendo; quasi ita argumentetur. Ea sunt nobis notiora, quæ pueri ductu, instinctuque naturæ,

Lege hac prius apprehendunt, sed pueri prius apprehendunt magis; quàm minus communia: ergo & nobis magis côia notiora erunt. Assumptionem probat, quia pueri prius sub vaga, & confusa mentis notitia viros omnes patres appellant, & mulieres matres; deinde vero; cum iam ætatis accessu sese exerit, atque elucet vis rationis, ad distinctam procedunt cognitionem, resque sigillatim dignoscunt, & parentes appellant suos.

dere Arist. 1 Probl. sec. 30. Prob. 4. Galenū in li. de form. fœtus.

Dubitatio. Hic fortasse quærat aliquis cur Aristoteles à principiis, & a caussis, nō aūt ab effectis progrediendū sibi esse dixerit, maximè cū in reb. physicis notiora nobis sint effecta q̃ caussæ? Vnde & qui primi Physiologiam inuenere, ab effectis ad causas progressi sunt, cum enim effecta contemplarentur, eorumque latentes caussas ignorarent, in admirationem adducti ad caussarum indagationem animum intenderunt. Sed occurrendū in naturalium rerum scientia comparanda alteram è duab. viis iniri posse, nimirū inuentionis, vel auscultationis.

Responsio. Priorem tenuere Physicæ inuentores: posteriorem consectari solent, qui partam iam, traditamve ab aliis scientiam ediscūt. Si igitur Physiologia primo modo acquirenda sit, haud dubiè ab effectis initium capere oportebit, siquidē qui Physicam veritatem inuentione propria inuestigant, primo aggressu in effecta incurrunt, vtpote quæ se vltro sensibus ingerunt, ac fere semper notiora sunt, quam ipsorum caussæ, quæ plerunque abditis naturæ recessibus occultantur. Quod si eadē disciplina posteriori modo perfectè atque absolute comparari debeat, caussis ducenda erunt exordia; propterea, quòd qui alios rerū cognitione perfectè instituunt, ea prius explicant à quibus cætera pendēt, hæc autem sunt principia & caussæ. Patet ergo cur Aristoteles in hoc Auscultatorio opere in quo exquisitè doctrinæ ordinem sequitur, à caussis, non ab effectis auspicandum sibi esse profiteatur.

QVÆSTIO I.

An perfecta cuiusq; rei cognitio omniū caussarū intelligentiā deposcit?

ARTICVLVS I.

Quæstionis dissolutio.

HVius excitandæ controuersiæ occasionem dedit Arist. initio superioris capitis, cum docuit tùm denique nos aliquid scire, cùm caussas primas, primaque principia, etiam vsque ad elemeta, cognita habemus. Vt autem quid sentiēdum sit dilucidè aperiamus, priùs à nobis varia cognitionum genera, quæ ad propositi explicationem attinent, in mediū afferenda sunt.

Quæ sit cognitio definitiua. Quæ demōstratiua. Cognitionū igitur alia definitiua est, alia demonstratiua. Definitiua dicitur, q̃ definitione comparatur; demonstratiua, quæ demonstratione acquiritur. Non sumitur autem a nobis hoc loco definitio, & demonstratio, suo nominis significatu; sed ita vt eam, dumtaxat definitionem, quæ subiectæ rei naturam declarat; & eā solùm demonstrationem quæ ex causis procedit cōplectamur. Enimverò demōstrationes ab effectis, imperfectæ sunt, & quasi inchoatæ, item verò definitiones, q̃ rei essentiam non attingunt, quædam potius sunt adumbrationes rerum; quā definitiones. Deinde harum cognitionum vnaquæque bipartito distribuitur, nimirū in simpliciter perfectam: & in eam, quæ in certo genere siue caussæ, siue scientiæ, perfecta nūcupatur. Rursus cognitio vniuersim accepta, aut est cōprehensiua rei; aut non comprehensiua. Cōprehensiua, vt explicat D. Th. 1. p. q. 12. art 7. & 3. cōtra gentes c. 55. dicitur, qua res cognoscitur, quantum ex se cognoscibilis est. Nō comprehensiua verò, q̃ non ita se habet.

Quæ comprehēsiua. Quæ non comprehensiua.

Illud præterea obseruandum est ex Aristotele 2. huius operis ca. 3. tex. 50. & 5. Met. c. 2. tex. 2. caussarum alias esse per se, alias per accidens. Caussæ per se vocātur, a quib. per se effecta pēdent, quo pacto homo progeniti ab se hominis caussa ē, & pictor eius imaginis, q̃ depinxit. Caussæ per accidens dicuntur, è quibus non per se pendent effecta; quomō grāmaticum Sophronisci est cā Socratis; & musicum Apellis causa picturæ.

Modos alios caussarum per se & per accidens habes apud Arist. locis hic ci. lege etiā D. Th. in li. de caussis c. 1. Caussæ aliæ per se. Aliæ per accidens Prima asser.

His positis sit prima assertio. Nec demonstratiua, nec definitiua rei cognitio, caussarū per accidens intelligentiā requirit. Hæc assertio est philosophorū cōis. Probatur verò ex eo, quia teste Aristotele 2. Metaph. cap. 1. text. 4. vt se habet esse cuiusque rei; ita & eius cognitio; nullius autem rei esse pendet simpliciter à caussis

caussis per accidens. Accedit, quod eiusmodi caussæ, cùm pro circunstantiarum occursu varientur, & earum complures in vtramq; partem eueniant; nequeunt sub certa mentis notionem cadere; proindeque nec ad definiendum, nec ad demonstrandum assumi debent.

2. assertio. Secunda assertio. Ad definitiuam cognitionem absolutè perfecta exigitur, sufficitq; omnium caussarū internarū perceptio: ad demonstratiuam verò absolutè perfectam, omnium tam internarum, quam externarum caussarum notitia necessaria est. Huius assertionis prior pars, etsi à quibusdam negetur; omnibus tamen melioris notæ philosophis probatur. Suadetur vero ex eo quia cognitio definitiua est, qua rei natura cognoscitur: rei autem natura omnib⁹, ac solis internis caussis cōtinetur. Posterior, quæ inter philosophos communior est, traditurq; ab Auerroe in Proœmio huius lib. tex. 1. & a land. hoc loco qu. 3. ea ratione ostēditur; quia cognitio demonstratiua est, qua cognoscimus caussam, ob q̄ res est; vnum quodq; autem nō ob solas internas caussas est; sed ob externas etia. Vnde Arist. 2. huius operis lib. c 7. tex. 70. & 8. Metaph. c. 4. tex. 12. docuit physicū per omnia caussarum genera demōstrare: & 2 Posterior. Analyticæ ca. 11. t. 1 t. nullū caussæ gen⁹a demōstratione excludit.

Idem astru. Auerroes & Ægi. Rom.

3. assertio. Tertia assertio. Cognitio definitiua in certo scientiæ genere pfecta, sola caussarum internarum, quæ ad eiusmodi scientiam attineant, perceptione cōtenta est: demonstratiua verò, etiam externas, quę tamen alterius facultatis non sint, exposcit. Hæc assertio perspicua videtur: siquidē à qualibet scientia eæ duntaxat caussæ, quæ ad eam spectant, postulandæ sūt; alioquin cogerentur artifices extra res sibi subiectas vagari, & in alienos terminos irrumpere. Ex quo intelliges posse Physicum perfectam rerum naturalium obtinere scientiam, pfectam, inquam, in suo genere; esto communia quæda earū attributa, quorum conceptus materiam non includit; atque adeò physicæ cōsiderationis metam excedūt, nō noscat: vt quid substantia sit, quid ens aliàque id genus, quæ tametsi ad rerum naturaliū essentia pertineant; sunt tamē Metaphysici negotii, vt fuit à nobis alibi explic.

A carum. Id, quod diximus de cognitione in certo scientiæ genere perfecta, similiter de cognitione pfecta, in certo caussæ genere accipiendum erit. Nec enim vt quis, verbi gratia, obtineat hominis cognitionem perfectam in genere caussæ materialis, oportet formalem caussam ascire, vt satis patet.

In pœ. huius operis. q. 2. art. 4. & 1. Metaph. q. 1. art. 1.

4. assertio. Quarta assertio. Cognitio cōprehēsiua rei non solùm perceptionem omniū eius caussarū, sed etiam effectuum, quos B possit edere, & proprietatum ac vnius q̄ essentia consequūtur, & denique omniū perfectionum, quæ in naturali eius potentia continentur, efflagitat. Hæc assertio astruitur à D. Thom. 1. part. quæst. 12 art. 7. & 2. lib. contra gentes. cap. 1. alüsq; in locis, potestq, ex eo probari, quia cognitio comprehensiua, vti diximus est ea, qua res cognoscitur, quantum ex se cognoscibilis est; vnumquodq; autē ex iis C omnibus cognosci potest, ac debet; siquidem dum aliquid horum nos latet, nō circumspicimus fines rei; quos tamē circumspicere debere eū, qui rem comprehendit, affirmat D. August. in l. de videndo Deum ad Paulinum cap. 9. Intellige autem (qd' aduertit Durandus in 1. dist. 35. quæst. 1.) debere à comprehendente, fines circūspici, vel positiuè, modū termi nūve statuendo, vti accidit in cōprehensione rei creatę; vel negatiuè, remouēdo D excessum; quo pacto res habet in cōptensione, qua se ipsū Deus comprehēdit, q essentiæ suæ metam non attingit; cùm illa nullis perfectionū limitibus definita sit; & actus perfectioque diuinæ essentię cognitionis actum non excedit; sed vtraque alteri ex æquo respondet.

Pro hac cōcl. lege Dur. i 1. d. 35. q. 1 Aliacētem item in 1. q. 3. art. 1 Gabri. qu. 7. & in 3. d. 14. q. 1. art. 3 dub. 2. Ochamū in 4. qu. 13. Capr. 1 pro qu. 1.

D. August.

Diximus porrò ad cōprehēsionē exigi notitiam pfectionum; non omnium; sed quæ in naturali rei potentia côtinētur; quia quæ ad potentiā, quæ obedientiæ dicitur, spectant, vt vnio Verbi diuini E respectu humanitatis, lumen gloriæ cōparatione intellectus creati, aliaq; eiusmodi, quemadmodum supra naturā eminent, sic ad cōprehensiuam eius notionē, non requiruntur. Imò neque ad illā deposcenda est cognitio omnium effectorū naturalium singulatim; sed eorum duntaxat, quæ sunt specie distincta quia indiuidua sub qualibet specie, possūt esse nō tot, quin plura; ideoque sub scientiam

Comprehēsiua cognitio nō requirit notitiā omnium effectorū singulatim.

Lege D.Th. 1.p.qu. 12. art. 8. Lege Fonse cā.5.Metap. c.28.qu.16. sect.1.

non cadunt: atq; omnia eiusdem speciei A sunt perfectione essentiali æqualia; pro indeque in caussa nō requiritur ad vnū virtus diuersa ab ea, quæ ad alia: at species sub eodē genere nec in infinitū multiplicari possunt; saltem hoc mūdi statu, semperq; alia essentiali perfectione, aliā excedit, iuxta illud Aristot. 8.Metapy.c. 3.tex.10.species sunt veluti numeri. Quare quo plures fuerint, eo maiorem diuersam que in sua caussa arguent perfectionem, atque adeo earum cognitio ad illius B vim comprehendendam exigetur. In singularibus verò non ita res habet.

ARTICVLVS II.

Argumenta, quibus ea, quæ proximè asserta sūt, oppugnari possūt.

Sed aduersus ea, quæ articulo proximo statuimus, nonnulla sese offerūt argumenta. Primum est: Accidens, teste C

1.argum. Aristotele 7. li. Metaph.ca.1.nequit sine substantia perfecte definiri, sicuti nec sine illa perfectè intelligi: & tamen substantia non est interna; sed externa caussa accidentis. Non igitur definitiua cognitio sola caussarum internarum perceptione contenta est.

2.argum. Secūdum, Quemadmodum multò perfectiùs ex demonstratione cognoscimus affectionem subiecto conuenire, cùm nō solùm internas, sed externas etiā caussas D penetramus: ita multò absolutiùs quid res sit per definitionem intelligimus, cū eius non modò internas caussas; sed externas simul cōprehendimus; alioqui superuacaneū esset, externas caussas internis in definitione adiungere; qd' tamen philosophi nō rarò faciūt. Vnde Aristot. ipse 1.Posteriorum c.2.demonstrationē, p finē; & in l 2 de anima c.8.te.90.vocē, per caussam efficientem definit. Nō min' igitur ad definitiuā, q̄ ad demonstratiuā E cognitionem, externæ caussæ requiruntur.

3. argum. Tertiū, Nulla caussa externa vendicat sibi nexū indissolubilem, ac necessariam cùm affectione, quæ demōstratur: igitur nulla earum adhibenda erit in ppositione æternæ veritatis. Quare cùm demonstratio ex necessariis cōstet, docente Aristotele.1.posteriorū ca.6. planè sequitur nullam caussam externā in demonstratione assumi posse. Primū pronunciatū suadetur ex eo, quia omnis caussa externa, aut est finis, aut efficiens, aut exemplar; quorum omnium caussalitas existentiam rei spectat, nec ab illa absolui potest: siquidem efficiens est à quo oritur actio, qua res producitur; finis est, cuius gratia fit aliquid; denique exēplar definitur id, quod efficiens imitatur.

Quartum, Tam definitio, quàm demonstratio, ingenerant menti notitiam necessariæ connexionis inter prædicatum & subiectum. Hæc autem connexio non videtur esse aliud quàm relatio quædam rationis, quæ proinde in natura rerum propriè caussam non habet. Nulla igitur prædictarum cognitionum ex caussis comparari potest. 4.argum.

Quintum, Vt est commune philosophantium proloquium, essentiæ non habent caussas; ergo cognitio, qua rei essētia cognoscitur; cuiusmodi est difinitiua, non poterit per causas obtineri. 5.argum. Alberti, l. de caussis, vbi citat Auicenam, Algazelle & Alpharabium

†Sextum, Nihil comprehenditur, nisi quod quantum ex se cognoscibile est, cognoscitur; Nulla igitur omnino res est, quę sub intellectus creati cōprehensionem recidat Probatur consecutio, quia nihil, vel à nostra, vel ab angelica mente tam perfectè intelligitur; quin à Deo infinitè perfectius intelligatur. D.Thom. 1. contra gen. c.52.Caponi li 1 1.d.8.q. 1.art 1. Socinatis 5. Metap.q.10.

†Septimū, Si ad perfectam rei comprehēsionem oporteret omnes eius caussas percipere, sequeretur materiam primā à nullo intellectu creato comprehendi: quod tamen falsum esse ex eo constat; qa alioqui proprium Dei non esset, cōprehensionem effugere. Cōsecutio ostenditur; qa nullus intellectus creatus naturæ virib. intelligit infinita: at materia prima habet essentialē ordinē ad infinitas formas specie differentes, a qbus p se pēdet. Nec enim eas tantū respicit, quas vsitato naturæ curriculo suscipit; sed [illegible] ēt q̄ ī eā diuina virtute induci qunt; qsidem cū qualibet earum, vt cū suo proprio actu, non secus ac cum iis, quas nunc recipit, in vnius compositi natura coire potest. †6.argu. † 7. argum.

Octauum, In disciplina Arist. qui mūdum finxit ab æterno, Bucephalus Alexandri habuit infinitos pgenitores; atq non solùm ab eo, à quo pximè fuit genitus; sed ab illis omnib' pendet, vt a caussis per se; quandoquidē id, qd' est per se caussa caussæ, est etia per se caussa effect': ergo 8.argum.

ergo si ad comprehendendum Bucephalum requiritur notitia omnium caussarium per se, cùm illæ infinitę sint; a nullo creato intellectu comprehendi poterit, vt proximè argumentabamur.

9. Argum. Lege D. Th. 3.p.q.10.ar.2.& 3.

Nonum, Ex eo D. Thomas aliiq; Theologi probant, animam Christi omnia effecta (non excipiendo singularia) quæ in potestate cuiuslibet rei creatæ sunt, cognoscere, quia alioqui non oés res creatas comprehenderet. Igitur ad cóprehensionem, necessaria est perceptio omniũ effectorum, non solùm in specie, sed in singulari etiam, quòd negabamus.

ARTICVLVS III.

Superiora argumenta nihil conficere aduersus ea, quæ articuli primi aßertionibus continentur.

Solutio 1.

HIsce argumentis hoc mó occurrendum erit. Primo quidem admittendo caussas externas nonnunq̃ ad definitiuam cognitionem deposci; non quidẽ ꝑ se; sed qua ex parte rei definitæ essentiam terminant, quo pacto se habet substãtia comparatione accidentis. Vnde huiusmodi caussæ à nonnullis, externæ quidẽ rei; sed internæ definitionib. dici consueuerunt. Quod vero de substãtia respectu accidentis dicimus; pari ratione intelligi debet de actib9, & obiectis respectu potẽtiarum; itemque de relatis, quorum vnũ reciproca vicissitudine altero ad sui definitionem & notitiam indiget.

Caussæ quę dam externę rei, internę definitionibus.

Solutio 2.

Ad ẽm, sunt qui propositũ admittãt, fateanturque definitiuam cognitionẽ externas etiam caussas requirere. Sed non rectè iudicant. Etenim cũ essentia cuiusque rei solis internis caussis cótineatur, non est cur ad sui notitiã externam caussarum opem asciscat. Nec verò quod hæ ad illas cognoscendas adiumento esse soleant, ideoq; pariter nonnunquam in definitione assumantur; idcirco earum perceptio ad definitiuam cognitionem; absolute necessaria censeri debet. Alioqui proprietatũ quoq; & effectorũ obseruatio ac notitia (quod iidẽ ii auctores negant) ad eandem posceretur: cũ hæc, teste Aristotele 1. de anima c. 3. tex. 11. ad rerũ essentias inuestigandas, & peruidendas multum cóferant. Videlicet cùm hoc loco de cognitione definitiua disputamus, non ea, quæ nos ad inueniendã, vel adũbrandam rei essentiam subsidiaria ope iuuent, aut quoquo mó manu ducant, inq̃rimus, hæc.n. latissimè patent; sed quę nã illa sint, in quorum perceptione cognitio definitiua, siue essentiæ notio ꝑ se cóstat; quæ ꝓfecto sunt caussæ internæ dũtaxat. Nam qui has perspectas habet, nihil essentiæ inexploratũ reliquit. Itaque negandum est perfectiùs, hoc est, plus essentiæ cóprehendere, qui etiã extraneas complectitur; siquidem extraneæ, extra essentiam sunt. At in demonstratiua cognitione secus accidit; cũ enim demóstrationis munus sit explicare ꝑꝑ quid prædicatum subiectæ rei conueniat; cumque illud tum ob internas, tum ob externas caussas conuenire possit; debuit sane demonstratio, & quam ipsa gignit, demonstratiua cognitio, nullum caussæ genus, à quo pdicatũ per se pendeat, aspernari.

Munus demonstrationis.

Solutio 3.

Ad tertium, dicẽdum in primis dubiũ non esse, quin per caussam etiam efficientem, finem, & exemplar demonstrari possint enunciationes, in quib. Physica tantũ necessitas insit, cuiusmodi sunt in Naturali philosophia, & Medicina non paucæ, vt æstiuo tempore magnum esse calorem, morbos Autũni difficilè curari. Deinde addendum, pronũtiata etiã absolutæ necessitatis haud dubie demonstrari posse per caussam formalem externã, q̃ mensurat essentiam rei, vt antecedit omnem existẽtiam, cuiusmodi sunt obiecta respectu potentiarum, & habituũ, ideæque diuinæ, quas speculatrices vocanr, præintelliguntur que ipsi diuinæ arti respectu creaturarum. Denique per efficiẽtem, & finẽ demonstrari posse de quauis re, quæ creari pót ipsam creabilem esse, factibilemve a Deo ꝑꝑ ipsum. Præterea, vt in totum argumento satisfaciamus, dicimus si caussæ externæ spectentur non ꝓut actu exercent caussalitates suas sub actu existentiæ, quo pacto ab Aristotele definiuntur, sed ẽm se; posse tunc effecta etiam absolute necessaria obtinere ad illas (si item simpliciter necessariæ sint) ordinem necessariæ depẽdẽtiæ, perpetuaq; connexionem cum eisdẽ; atq; adeo per eas demonstratione perfecta ostendi.

An caussæ externæ requiratur ad cognitionẽ demonstratiuam.

Solutio 4.

Ad quartum, omissa maiori ꝓpositio

ne, dicendum est cum Soncinate 6. Met. qu. 19. illam necessarii prædicati cum subiecto connexionem (quando necessitas est absoluta) formaliter quidem esse relationem rationis q̃ in reb. proprie caussam non habet; materialiter vero esse ipsa extrema, vt caussas habere possunt; ita & per eas demonstrari. Cũ n igitur connexionum caussas ex demonstratione tenere dicimur; connexio non formaliter, sed materialiter accipienda est.

Solutio 5. A B

Ad quintũ dicimus, effatum illud philosophorũ negantiũ essentias habere caussas, non esse intelligendum de caussis internis; sed de extrenis; imò neq; de iis in vniuersum, vt ex tertii argumẽti solutione cõstat, & † suo loco explicati' dicetur.

†Lib. 2 huius operis.

Solu. 6. Sextum, cui succubuit Ochamus in 4. distinctione 13. aiẽs creaturã à solo Deo comprehendi, facilè a nobis diluetur, si prius aduerterimus, rem q̃ libet ab vno intellectu cognitam,* dupliciter magis cognoscibilem dici. † Nimirũ, vel q̃ adhuc ab alio perfectiori intelligi possit, quod vocant magis cognoscibile ab extrinseco; quo pacto leo cognoscibilior est ab angelo, q̃ ab homine, & à Deo q̃ ab angelo; †vel quia perfectio ipsa, modusve rei cognitæ, non absolutè attingitur, & penetratur à facultate intellectrici, sine quod eius captum exuperet, siue alia de caussa: quod cognoscibilius ab intrinseco appellari consueuit; sicque diuina natura, ob infinitam suæ dignitatis amplitudinem, amplius ex se intellectilis est, q̃ à re vlla creata percipi queat. Vnde est illud D. Gregorii li. 1. in Ezechielẽ hom. 8. quantumcunque mens in cõtemplatione Dei profecerit, non ad illud, quod ipse est; sed ad illud, quod sub ipso est, attinget. Hoc posito respondetur argumẽto, sat esse ad cõprehensionem, si res, quã tum ab intrinseco cognoscibilis est, percipiatur, sic enim comprehensionis definitio intelligi debet, atque hoc mõ posse creaturam vnam quantum cognoscibilis est, ab alia cognosci.

De variis modis qb. res dicũtur cõprehẽdi Gab. in 1. d. 3. q. 7. & in 3. d. 14. q. 1. art. 3.

*Bifariã aliquid cõprehenditur.

†Vel sũma cognitione quæ esse potest.

†Vel sũma quã res potest.

C D E

Soln. 7. Ad septimum, omissa longiori disputatione, dicendum, vt quis naturali comprehensione, de qua hic agitur, materiã comprehẽdat, sat esse percipere formas oẽs, quæ hoc mundi statu viribus agentium naturalium in eam induci possunt, quas definito numero contineri commu-

An natura plures, quã quod fecit, facere species queat, pertractat

nis est philosophorum sententia tradita ab Aristotele 2. lib. Metaph. capite 2 & à Platone in Philebo. Neq; officit, q̃d materia, vt argumentum concludit, natura li propensione eas etiam formas physicas respiciat, quas ab aliis agentib. naturalibus, quæ à Deo crearentur, recipere possit. Vt enim illæ ad ordinem, cursumque vniuersi, prout nunc se habet, non p tinent: ita neq; earum cognitio ad materiam, pro hoc statu; comprehendendam exigenda est. Quod si q̃s pressius vrgeat, saltem si materia absolute spectetur, abstrahendo eius considerationem ab hoc, aut illo rerũ statu (quo pacto, vt omnes naturales formas sine exceptione æque respicit; ita oẽs ad perfectam sui notitiã requirit) si quis inquam vrgeat, materiã ita sumptam non posse vi naturæ ab intellectu creato omnibus numeris absoluta comprehensione intelligi. Occurrẽdũ erit; verũ id quidem esse, neq; debere absurdum videri, quòd aliqua creatura eo modo non comprehendatur. Non enim proprium Dei est naturali vi intellectus creati non posse comprehendi; sed neq; naturali, neq; supernaturali vi ab vllo, præterquam a se comprehendi posse. Atque huic etiam argumento tanquam corollarium damus, non posse magnitudinẽ pfectissima illa notione ab intellectu creato cõprehẽdi, cũ p se pẽdeat ab infinitis partib', ex quib. coalescit. Quãuis vt humano more cõprehendatur satis sit cognoscere eas partes, in quas vi naturę secari potest, ita vt pacta diuisione maneat q̃ haud dubie certo numero cõtinentur.

Aegidi' q̃d li. 5. q. 8. Scotus in 1. d. 2. q. 2. Bargiu d. 1. q. 2.

Solutio 8. Ad octauum dicendũ, equos cõtentos in illa serie progenitorum Bucephali ante eius parentem, licet sint caussæ per se; nõ tñ esse per se, siue essentialiter subordinatas, sed per accidens; quiquidem inde pendenter omnino ab actuali eorum cõcursu, qui tũc minime extabat. Bocephalus a suo parente genitus est, perinde ac si ipsi numq̃ præcessissent. Ad perfectam verò rei cognitionem non requiri notitiam caussarum per accidens subordinatarum; licet alioqui sint caussæ per se.

Solutio 9. Ad nonũ respondendũ est D. Thomã, cæterosq Theologos, dũ pbatione illa vtuntur, nõ loqui de cõi, & quasi vulgari comprehensione, quam dicimus omnium singularium notitiam non requirere; sed de-

de alia multò nobiliori;q eminētē animę Christi dignitatē,& excellentiam decet.

QVÆSTIO II.

Quænam sint nobis notiora cognitio ne distincta.

ARTICVLVS I.

Quid, & quotuplex sit cognitio distincta & confusa, & quo pacto vtraque ad alteram se habeat.

Testatur Iāblicus in tio ni de mysteriis. Cic. de na. deor. Laertius in Pythagora. Bellatio l.3. cōtra Gētil. Plato. ca.2.

QVemadmodū poetæ fabulis, Pythagorei Philosophi symbolis Platonici mathematicis, sic Arist. orationis breuitate arcana Philosophiæ obtexit, & obscurauit; id vero tū sępe alias, tū, vt interpretes aduertunt, in hoc procemio, cū de ordine singularia & vniuersalia cognoscedi, disseruit. Quocirca de iis erit à nobis in præsētia paulo fusius agendū. Vt aute tota hæc disceptatio explicatior sit, prius de cognitione distincta & cōfusa vniuersè, ac generatim disputabimus. Totū igitur, vt de eo qdē nūc agimus duplex est, vniuersale, & essentiale.

Totum duplex Vniuersale.

Totū vniuersa'e est, qd' ad partes subiectas refertur, vt animal ad hominem & belluā: dici ur vero à Proclo propositione 77. totū in partib', ab aliis totū potētiale, eo q partes in sua potestate cohibebat. Totū essentiale est, q refertur ad partes essentiæ, vt homo ad materiam & formā, vocaturq; à Proclo, loco citato, totum ex partib', ab aliis totum actuale, qd' partes in se actu cōprehēdat. Nomine partium intellige hoc loco nō eas tātū, quæ ppriè partes dicuntur, sed etiā, quæ vtcunq; modū partium habēt, quo pacto genera summa partes essentiæ habere dicuntur. Qua de re postea.

Essentiale.

Duplex cognitio. Lege Platonem 4 de Repub.

Quia vero totū in cognoscentis potētiæ notionē dupliciter cadit, distinctè videlicet & cōfusè, sit vt notitia totius bipartita sit, distincta vna, confusa altera. †Distincta est, qua totū omnibus, quę in eo cōtinētur, enucleatè inspectis, cognoscimus; veluti cum hominem sic intelligim', vt explicita pceptione cūcta eius essentialia pdicata teneam'. †Cōfusa est, qua totū iis, quæ in eo cōtinentur, promiscuè tantū ac permixtim cognitis, apphēdimus. Deinde cognitio distincta, aut est, qua totum actuale; aut qua totū vni-

†Distincta.

†Confusa.

A uersale dearticulatē, & distinctè cognoscitur. Illā distinctā actualē, hanc distinctā potentialē, philosophorū vsus vocat: totidemq; modis confusa cognitio dispertiri debet. Ita fit, vt quatuor hoc loco statuenda sint cognitionum genera, Cōfusa actualis, & confusa potentialis; distincta actualis, & distincta potentialis.

Discrimē inter cognitionem confusam, & distinctam.

Est aūt inter huiusmodi cognitiones nō parū discriminis. Na confusa distinctā præit, vt asseruit Aristot. ca. 1. huius libri

B tex. 2. D. Augustinus sexto Musicæ, Dexippus li. 2. quæstionum in categorias ca. 6. cæteriq; philosophi communi assensu. Id verò inde confirmat Scotus in 2. dist. 3. qu. 2. quia pgressus naturæ est ab imperfecto ad perfectum per mediū; cōfusa aūt cognitio quasi mediū est inter ignorationem & inter notitiam distinctam. Deniq; idem testatur experientia, siquidem prius in quolibet totum incurrim', quam ea, quæ in ipso continentur, particulatim distinguam'; sicq; naturę exploratores prius cōposita naturalia sub adū-

C brata & imperfecta notione intellexere; deinde ex eorundem sectione ad partes & elementa progressi sunt.

Aliud discrimen.

Differunt preterea, quia cognitio distincta actualis potest cum cōfusa potentiali consistere, itemq; distincta potentialis cum confusa actuali; si quis enim animalis definitionē calleat, & interim species, quæ sub illo sunt, ignoret, is & cognitionem distinctam actualem, & cōfu-

D sam potentialem animalis pariter obtinebit. Cōtra vero si omnes animalis species cognitas habeat, & eius definitionē nesciat, habebit vtique cognitionem distinctam potentialem, & cōfusam actualem eiusdem. At neque confusa actualis cum distincta actuali; neq; confusa potentialis cum distincta potentiali simul cohærere possunt vt præter alios ad-

E uertit Scotus in 1. distin. 2. quæst. 7. Quod tamen de vno eodemq; mentis actu intelligi debet; in diuersis enim simul reperiri nihil vetat. Nam, qui huiusmodi enūciationem, Homo est animal rationale, animo effingit, hominis conceptū, & cōfusum & distinctū vna elicit. Confusum, prout hominem ex parte subiecti per se apprehendit: distinctum, quatenus eius partes, nempe animal, rationale, ex parte prædicati expresse concipit.

Sunt

IN PRIMVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

LegeD. August. in lib. de natura boni ca.3.& in libris de ordine.

QVEMADMODVM in naturę vniuersitate nihil ordine vel diuinius, vel ad speciem pulchrius inuenitur: ita nihil est, quod cuique doctrinæ maiorem afferat splendorem, & dignitatem, quàm rerum, quæ in ea traduntur, ordo, & dispositio. Cuius decessione omnia quasi artus sine neruis, nexuq; iacent, & in futilem, ac turbatam confusionem dissoluuntur. Hinc illa in Aristotelis Physiologia continuata series, atque omnium partium sese mutuò, & decenter excipientium, quasi in vnius corporis structuram, conspiratio. Quo certè Philosophus, alioqui, in Acroamaticis pręsertim libris, minimè perspicuitatis affectator, illud est assecutus, vt rerum difficultatem artificiosa tractandi commoditate mirificè condierit, & quasi affuso lumine collustrarit. Hanc igitur doctrinæ suæ methodum, & seriem proponit Aristoteles in prima huius libri parte, quæ præfationem continet, & vno capite absoluitur. Secundam verò, quæ reliquis octo capitibus comprehenditur, totam ad rerum Physicarum principia inuestiganda confert: ita vt veterum ea de re placitis in medium adductis, principiorum numerum primò exquirat, deinde quę tandem illa sint, explicet. Porrò Alexander Aphrodisiensis, initio libri secundi Metaphysicorum, opinatus est, eum librum esse toti contemplatrici Philosophiæ commune proœmium: atq; adeò ad hunc locum attinere. Nobis tamen contraria sententia, quam omnes Græci, Latinique interpretes amplexi sunt, omninò probatur, maximè cùm ea, de quibus Aristoteles eo libro disserit, non ad Physicam, sed ad Primam Philosophiam spectent, vt erit legenti perspicuum.

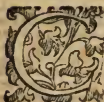
Methodus doctrinæ.

ARI-

ARISTOTELIS

STAGIRITÆ PHYSICÆ AVSCVLTATIONIS LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

VM a in omnibus doctrinis, quarum sunt: b *principia, aut caussæ, aut elementa,* c *cognitio & scientia ex horum cognitione oriatur, (* d *si quidem vnumquodq; tũ nosse arbitramur, cùm caussas primas nouerimus, & principia prima, & vsque ad elementa) patet Naturalis quoque scieutiæ ea primùm definire enitendũ esse, quæ ad principia attinent.* Textus 1.

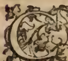
e *Insita verò naturaliter via est ex his, quæ nobis magis sunt nota & manifesta, ad ea, quæ natura sunt notiora, ac manifestiora. Non enim nobis, atq; simpliciter eadem nota. Qua propter necesse est, vt hoc modo progrediamur, nempe ex his, quæ natura minùs sunt manifesta, nobis autem manifestiora, ad ea quę naturaliter magis sunt manifesta, & notiora.* f *Quæ autem sunt magis confusa, primum nobis nota sunt & manifesta: post verò hęc diuidentibus elementa, principia ex ipsis innotescunt.* Textus 2. Textus 3.

g *Quocirca ex vniuersis ad singula progredi opertet.* h *etenim totũ sensu est notius. Vniuersum autem totum est quoddam: siquidem multa, vt partes, comprehendit.* Textus 4.

i *Sic autem & nomina, quodammodo affecta sunt ad definitionem. Totum enim quoddam, & non distinctè significant: vt circulus: at eius definitio diuidit in singula.* k *Tueri quoq; principio viros omnes nuncupant patres, & mulieres matres, sed horum vtrumque postea discernunt.* Textus 5.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

VM in omnibus doctrinis a] Adhibet hoc capite quoddã futuri ordinis prẹludium, & quam doctrinæ methodum in conscribenda Naturali Philosophia sequi debeat duobus pronunciatis declarat, quorum vtrumque accuratè confirmat. Primum pronunciatum est: In hac scientia a principiis ad ea, quæ principiis constant, progredi oportet. Secundum, quod tradit textu quarto ita habet: A communioribus ad minus cõmunia incedendum est. Prioris pronunciati confirmationem ita ferè concludit. In omni doctrina, in qua sunt principia, caussæ, vel elementa rerum, de quib⁹ agitur, ex horum perceptione cognitio ꝑficiscitur, ac scientia: sed Physiologia est doctrina, in qua sunt principia, caussæ, aut elementa naturalium rerum, de quibus in ipsa disseritur.

1. Pronunciatum.
2. Pronunciatum.

In ea igitur ex horum perceptione cognitio ac ſcientia comparari debet, proindeq; ab his initium capere neceſſe eſt.

b Principia, aut cauſſæ] Eſt hoc loco non parua inter Latinos, Græcos, Arabeſque diſſenſio, quid ſibi velint, quove diſſideant tria illa, principiũ, cauſſa, & elemẽta. Alexander Eudemum ſecutus, & D.Thomas per principiũ, cauſſam agentem ſignificari putant: per cauſſam, formam & finem: ꝑ elementa materiam. Auerroes & Albertus per principia, cauſſam efficientem: per cauſſas, finem: per elementa, formã & materiam intelligunt. Alii tria hæc eam dicunt inter ſe rationem habere, vt primum latiùs pateat ſecundo, ſecundum tertio. In quo ſenſu interdum ſumi apud Ariſtot. patet ex capite primo, ſecundo & tertio libro quinto Metaphyſicę. Sub hac verò notione acceptum principium definitur, tum aliter in libro Poeticæ capite 7. & libro quinto de generatione animalium, capite ſeptimo: tum hoc modo, lib. quinto Metaphyſicæ, cap. primo. Principium eſt id, vnde aliquid eſt, fit, aut cognoſcitur: ſicq; non modo omnes cauſſæ, ſed alia etiam multa, quæ cauſſæ non ſunt, principia nuncupantur, veluti terminus, à quo generatio progreditur, qui principium eſt generationis, non cauſſa: item principium viæ, aliaq; id genus complura. Cauſſa verò eſt, quæ confert eſſe rei, vel fouendo, & ſuſcipiendo, vt materia: vel informando, atq; actuando, vt forma: vel efficiendo, vt agens: vel finalizando (liceat enim ita loqui) vt finis. Elementum autem eſt ipſa materia. Denique recentium interpretum nonnulli aſſerunt, etſi horum vocabulorum vnum ad vnum genus cauſſę, aliud ad aliud interdũ accomodetur, hoc tamen loco minimè id fieri, neq; vt fiat, vllam eſſe rationem. Itaq; quidem ſingula, & vniuerſa ſignificare, nec niſi ornat*, vel maioris explicationis gratia, tria pariter adhibita fuiſſe, ac ſi diceret Ariſto. quomodocunq; cauſſæ nominẽtur, ſeu cauſſæ, ſeu principia, ſeu elementa: ab ipſarum cognitione reliquorum intelligẽtiam pendere. Nam ꝙ illa pro eodem interdum vſurpentur, conſtat ex Timęo Platonis, & ex lib. 6. Meta. cap. 1. tex. 1. vbi Ariſtoteles docet, in Mathematicis, & vniuerſim in qualibet ſcientia contemplatrice principia eſſe, cauſſas & elementa, id eſt, initia quædam doctrinę, qualia ſunt prima, & notiſſima effata, quę dignitates appellantur, quibus cætera tanquam fundamentis innituntur. Non deſignari autem eo loci omnia cauſſarum genera triplici illo vocabulo, inde perſpicuum eſt, ꝙ nõ omnes ſcientiæ cauſſas omnes pertractant, aut ex omnibus demonſtrant, vt annotauit hoc loco D.Thomas. Mathematicæ enim ſolam formam in demonſtratione aſſumunt, Metaphyſica, finem formam & agens; Phyſiologia, omnia genera cauſſarum. Harũ explicationũ poſtremę duæ magis placent, etſi reliquas minimè cõtemnendas opinamur.

Definitio principii.

Cauſſa qd.

Elementũ quid.

c Cognitio & ſcientia] Nonnulli hoc loco per cognitionem, definitiuam notitiam, per ſcientiam verò demonſtratiuã ſignificari putant; ꝙ vtraq; harum ex cauſſis habeatur. Hæc tamen interpretatio, ſi Græci contextus verba expendantur, parũ idonea, ac liberè excogitata deprehenditur. Verba enim εἰδέναι καὶ ἐπίστασθαι, quæ etiam. 1. Metaph. ca 2. repetuntur, vel ambo ſignificant ſcientiam, quæ habetur per cauſſas, nec niſi ad maiorem explicationem ſimul ponuntur, vt Simplicius & Philoponus aiunt. Vel, vt putant Auerroes, & Themiſtius, (quod tamen nobis minùs probatur) primum, hoc ſaltem loco, ad plura ſe fundit, quam ſecundum: quia nimirum illud omnem prorſus cognitionem, ſiue per cauſam, ſiue alio quouis modo partam comprehendit: hoc verò eam duntaxat, quæ propriè ſcientia vocatur; ac ſi diceret Ariſt. ex horum perceptione cognitionem fieri, ac ſcientiam, id eſt gigni cognitionem, non quamlibet, ſed perfectam, & quæ ſcientiæ ritè appelletur.

Cognitio & ſcientia quo differant.

d Siquidem vnumquodque] Maiorem propoſitionem ſyllogiſmi, quo primum effatum probare cœperat, confirmat ex communi hominum ſenſu, & opinione, quæ veluti quædam tacitè loquentis naturæ vox eſt. Tunc enim inquit, nos aliquid ſcire exiſtimamus, cùm cauſſas primas primaq; principia vſq; ad elementa cognoſcimus. Aſſumptionem non probat, cuius rei cauſſam alii aliam reddunt. Simplicius putat iccirco eam Ariſtotelem hoc loco non probaſſe, quòd in huius libri decurſu multũ operæ in ea ſtabilienda collocaturus eſſet. Theophraſtus tamen Ariſtotelicæ ſcolæ auditor & ſucceſſor eam, in hunc modum confirmaſſe dicitur: Omne corpus eſt compoſi-

Cõmunis hominũ exiſtimatio, quaſi naturæ vox.

positum, quod autem compositum est, necessariò habet principia, & partes, ex quib. oritur, aut coalescit: atqui entia naturalia, quæ Physiologia scrutatur, sunt corpora, vt manifestum est: sunt igitur composita, constantque principiis, & caussis. Ex quo tā dem sequitur, Physiologiam doctrinam esse, in qua sunt principia, caussæ, &c.

e Insita vero] Hic etiam locus controuersus est, & in quo plerique interpretū dubia hærent sententia. Dicendum tamen probari nunc ab Aristotele posterius pronunciatum, nempe, à communioribus ad minus communia procedendum esse. Quę est D. Thomæ, & Philoponi expositio; licet aliter sentiant Auerroes, Themistius, & Theophrastus. Vt autem probationis vis eluceat, aduertendum est institutum Aristotelis esse explicare à quibusnam principiis exordiri velit. Quia namque paulò antè à principiis progrediendum sibi esse dixerat, posset alicui in dubium venire, esset ne à principiis rerum communiorum an minus communium initia ducturus. Ait igitur consilium sibi esse, à rerum magis communium initiis auspicari. Oportere autem ita fieri, ex eo probat c. t. & 4. lib. 1. de partibus animalium: quia magnum in docendo vitium est sæpius idem dicere; hoc verò effugere nemo potest, nisi à maximè communibus ad ima per intermedia proficiscatur. Idem verò in præsentia ostendit conglobata quadā argumentatione, quæ tribus continetur syllogismis, in quorum vltimo propositum colligitur. Primus in hunc fere modum sese habet. A quibus insitum est a natura, vt progrediamur; ab iisdem progrediendum est; hæc autem ratio, & via à natura nobis est insita, vt à notioribus nobis ad notiora natura progrediamur; ab iis igitur progrediendum. Suppressa maiori propositione, minorem & conclusionem exprimit, eam vtriusque caussam reddens, quia non sunt, inquit, eadem nobis, & simpliciter nota. Hoc verò effatum, in quo sensu verum sit, excutiemus postea.

Acōioribus cur incipiēdum.

f Quæ autem sunt magis] Assumptionem effert secundi syllogismi, qui hāc formulam aptari potest. A notioribus nobis ad ea, quæ natura sunt notiora, incedēdum est, sed nobis primum ea, quæ confusa sunt, notiora existūt; à cōfusis ergo incedere oportet. Maior propositio est prioris syllogismi conclusio. Minor suadetur, quoniam elementa, & principia, id est partes, quas totum in se cōfusè cohibet, ex diuisione totius innotescunt. Quod planè indicat, rem totā prius sese exhibere cognoscendā, nobisq; magis esse manifestam; quā partes, ex quib. constat. Nemo. n. totum, qđ ignorat, diuidit.

g Quocirca ex vniuersis] Conclusionem proponit tertii syllogismi, qui hoc mō cō cludi debet. A confusis proficiscendum est, communiora sunt cōfusa; si videlicet eum singularibus, seu partibus, quas suo complexu continent, conferantur: a communioribus igitur ad singularia, seu minus communia est proficiscendum. Maior est conclusio posterioris syllogismi. Minorem non expressit, quia satis perspicuū erat vniuersaliora tota quędam esse, q̄ sub se partes comprehendunt, alioqui vniuersalia nō essent.

Tria īdicia.

h Etenim totum] Sequuntur tria indicia, seu similitudines, quas Aristoteles quorsum afferat, inter expositores non satis conuenit. Dicendum tamen eo spectare, vt probet magis vniuersalia notiora nobis esse. Primum indicium capitur a toto, quod sub sensus notionem cadit, hoc modo. Vt se habet sensus ad totum sensibile, sic proportione quadam intellectus ad totū intelligibile, totum autem sensibile notius sensui est, quam singulæ partes; ergo & totum intelligibile intellectui; At qui vniuersale respectu singularium est totum quoddam intelligibile, est igitur notius, quam singularia, seu quam minus vniuersalia.

i Sic autem & nomina] Secundum indicium petitur à toto, cuius natura definitione explicatur; ita ferè. Quo pacto afficitur intellectus ad rem definitam, dum eam simplici modo significatam, & inuolutam adhuc percipit, & ad partes, quæ naturam definiendo exprimunt, eodem afficitur ad totum vniuersale, & ad partes ei subiectas, siquidem vnumquodque eorum totum quoddam est; sed id, quod definitur, notius est intellectui, quam partes definiētes; ergo & totum vniuersale, quam partes subiectæ. Minor propositio liquet ex eo, quod nihil in definitione promptius priusve menti occurrit, quam res ipsa, quæ definitur.

K Pueri quoque] Tertiū affert indiciū, a progressu puerorum in cognoscendo; quasi ita argumentetur. Ea sunt nobis notiora, quæ pueri ductu, instinctuque naturæ,

Lege hac de re Arist. i Probl. sec. 30. Prob. 4. Galenū in li. de form. fœtus. — priùs apprehendunt, sed pueri prius apprehendunt magis; quàm minus communia: ergo & nobis magis cõia notiora erunt. Assumptionem probat, quia pueri prius sub vaga, & confusa mentis notitia viros omnes patres appellant, & mulieres matres; de inde vero; cum iam ætatis accessu sese exerit, atque elucet vis rationis, ad distinctam procedunt cognitionem, resque sigillatim dignoscunt, & parentes appellant suos.

Dubitatio. — Hic fortasse quæret aliquis cur Aristoteles à principiis, & à caussis, nõ aūt ab effectis progrediendū sibi esse dixerit, maximè cū in reb. physicis notiora nobis sint effecta q̃ caussæ? Vnde & qui primi Physiologiam inuenere, ab effectis ad causas progressi sunt, cum enim effecta contemplarentur, eorumque latentes caussas ignorarent, in admirationem adducti ad caussarum indagationem animum intenderunt. Sed occurrendū in naturalium rerum scientia comparanda alteram è duab. viis iniri posse, nimirū inuen-

Responsio — tionis, vel auscultationis. Priorem tenuere Physicæ inuentores: posteriorem consectari solent, qui partam iam, traditamve ab aliis scientiam ediscūt. Si igitur Physiologia primo modo acquirenda sit, haud dubiè ab effectis initium capere oportebit, siquidé qui Physicam veritatem inuentione propria inuestigant, primo aggressu in effecta incurrunt, vtpote quæ se vltro sensibus ingerunt, ac fere semper notiora sunt, quam ipsorum caussæ, quæ plerunque abditis naturæ recessibus occultantur. Quod si eadē disciplina posteriori modo perfectè atque absolute comparari debeat, causis ducenda erunt exordia; propterea, quòd qui alios rerū cognitione perfectè instituunt, ea prius explicant à quibus cætera pendēt, hæc autem sunt principia & caussæ. Patet ergo cur Aristoteles in hoc Auscultatorio opere in quo exquisitę doctrinæ ordinem sequitur, à caussis, non ab effectis auspicandum sibi esse profiteatur.

QVÆSTIO I.

An perfecta cuiusq; rei cognitio omniū caussarū intelligentiā deposcit?

ARTICVLVS I.

Quæstionis dissolutio.

HVius excitandæ controuersiæ occasionem dedit Arist. initio superioris capitis, cum docuit tùm denique nos aliquid scire, cùm caussas primas, primaque principia, etiam vsque ad elementa, cognita habemus. Vt autem quid sentiēdum sit dilucidè aperiamus, priùs à nobis varia cognitionum genera, quæ ad propositi explicationem attinent, in mediū afferenda sunt.

Quæ sit cognitio definitiua. — Cognitionū igitur alia definitiua est, alia demonstratiua. Definitiua dicitur, q̃ definitione comparatur; demonstratiua,

Quæ demõstratiua. — quæ demonstratione acquiritur. Non sumitur autem à nobis hoc loco definitio, & demonstratio, lato nominis significatu; sed ita vt eam, dumtaxat definitione, quæ subiectæ rei naturam declarat, & eā solùm demonstrationem quæ ex causis procedit cõplectamur. Enimverò demõstrationes ab effectis, imperfectæ sunt, & quasi inchoatæ, item verò definitiones, q̃ rei essentiam non attingunt, quædam po-

A tius sunt adumbrationes rerum, quā definitiones. Deinde harum cognitionum vnaquæque bipartito distribuitur, nimirū in simpliciter perfectam: & in eam, quæ in certo genere siue caussæ, siue scientię, perfecta nūcupatur. Rursus cognitio vniuersim accepta, aut est cõprehensiua rei; aut non cõmprehensiua. Cõprehensiua,

Quæ comprehēsiua. — vt explicat D. Th. 1. p. q. 12. art 7. & 3. cõtra gentes c. 55. dicitur, qua res cognoscitur, quantum ex se cognoscibilis est. Nō

B Quæ non comprehensiua. — comprehensiua verò, q̃ non ita se habet.

Modos aliós causarum per se & per accidens habes apud Arist. locis hic citatis lege etiā D. Th. in li. de caussis c. 1. — Illud præterea obseruandum est ex Aristotele 2. huius operis ca. 5. tex. 50. & 5. Met. c. 2. tex. 2. caussarum alias esse per se, alias per accidens. Caussæ per se vocā tur, a quib. per se effecta pédent, quo pacto homo progeniti ab se hominis caussa ē, & pictor eius imaginis, q̃ depinxit. Caussæ per accidens dicuntur, è quibus non per se pendent effecta; quomõ grāmaticum Sophronisci, est cā Socratis; &

C musicum Apellis causa picturæ.

Causæ aliæ per se. Aliæ per accidens Prima assertio. — His positis sit prima assertio. Nec demonstratiua, nec definitiua rei cognitio, caussarū per accidens intelligentiā req. rit. Hæc assertio est philosophorū cõis. Probatur verò ex eo, quia teste Aristotele 2. Metaph. cap. 1. text. 4. vt se habet esse cuiusque rei; ita & eius cognitio; nullius autem rei esse pendet simpliciter à

causis

caußis per accidens. Accedit, quod eiuſmodi cauſſæ, cùm pro circumſtantiarum occurſu varientur, & earum complures in vtramq; partem eueniant; nequeunt ſub certa mentis notionem cadere; pindèque nec ad definiendum, nec ad demóſtrandum aſſumi debent.

2. aſſertio. Secunda aſſertio. Ad definitiuam cognitionem abſolutè pfecta exigitur, ſufficitq; omnium cauſſarū internarū perceptio: ad demonſtratiuam verò abſolute perfectam, omnium tam internarum, quam externarum cauſſarum notitia neceſſaria eſt. Huius aſſertionis prior pars, etſi à quibuſdam negetur; omnibus tamen melioris notæ philoſophis pbatur. Suadetur vero ex eo quia cognitio definitiua eſt, qua rei natura cognoſcitur; rei autem natura omnib^9, ac ſolis internis cauſis côtinetur. Poſterior, quæ inter philoſophos communior eſt, traditurq; ab Auerroe in Procemio huius lib. tex. 1. & a ſand. hoc loco qu. 3. ea ratione oſtēditur; quia cognitio demonſtratiua eſt, qua cognoſcimus cauſſam, ob q̃ res eſt; vnum quodq; autem nō ob ſolas internas cauſſas eſt; ſed ob externas etiā. Vnde Ariſt. 2. huius operis lib. c 7. tex. 70. & 8. Metaph. c. 4. tex. 12. docuit phyſicū per omnia cauſſarum genera demōſtrare: & 2. Poſterioris Analyticæ ca. 11. t. 11. nullū cauſſæ gen^9 a demōſtratione excludit.

Idem aſtru. Auerroes & Ægi. Rom.

3. aſſertio. Tertia aſſertio. Cognitio definitiua in certo ſcientiæ genere pfecta, ſola cauſſarum internarum, quæ ad eiuſmodi ſcientiam attineant, perceptione côtenta eſt: demonſtratiua verò, etiam externas; quę tamen alterius facultatis no ſint, expoſcit. Hæc aſſertio perſpicua videtur: ſiqdē a qualibet ſcientia eæ duntaxat cauſſæ, quæ ad eam ſpectant, poſtulande sūt; alioquin cogerentur artifices extra res ſibi ſubiectas vagari, & in alienos terminos irrumpere. Ex quo intelliges poſſe Phyſicum perfectam rerum naturalium obtinere ſcientiam, pfectam, inquam, in ſuo genere; eſto communia quæda earū attributa, quorum conceptus materiam non includit; atque adeò phyſicæ côſiderationis metam excedūt, nō pnoſcat: vt quid ſubſtantia ſit, quid ens aliaque id genus, quæ tametſi ad rerum naturaliū eſſentia pertineant; ſunt tamē Metaphyſici negotii, vt fuit à nobis alibi expli-

A catum. Id, quod diximus de cognitione in certo ſcientiæ genere perfecta, ſimiliter de cognitione pfecta, in certo cauſſæ genere accipiendum erit. Nec enim vt quis, verbi gratia, obtineat hominis cognitionem pfectam in genere cauſſæ materialis, oportet formalem cauſſam aſciſcere, vt ſatis patet.

In pœ. hemius operis. q. 2. art. 4. & 1. Metaph. q. 1. art. 2.

4. aſſertio. Quarta aſſertio. Cognitio cōprehēſiua rei non ſolùm perceptionem omniū eius cauſſarū, ſed etiam effectuum, quos B poſſit edere, & proprietatum ac vniū q̃ eſſentia conſequūtur, & denique omniū perfectionum, quæ in naturali eius potentia continentur, efflagitat. Hæc aſſertio aſtruitur à D. Thom. 1. part. quæſt. 12 art. 7. & 2. lib. contra gentes cap. 1. aliisq; in locis, poteſtq, ex eo probari, quia cognitio comprehēſiua, vti diximus eſt ea, qua res cognoſcitur, quantum ex ſe cognoſcibilis eſt; vnumquodq; autē ex iis C omnibus cognoſci poteſt, ac debet; ſiquidem dum aliqd horum nos latet, nō circumſpicimus fines rei; quos tamē circumſpicere debere eū, qui rem comprehendit, affirmat D. Auguſt. in l. de videndo Deum ad Paulinum cap. 9. Intellige autem (qd' aduertit Durandus in 1. diſt. 35. quæſt. 1.) debere a comprehendente, fines circūſpici, vel poſitiuē, modū termini ſtatuendo, vti accidit in cōprehenſione rei creatæ; vel negatiuē, remouēdo D exceſſum; quo pacto res habet in cōpreſione, qua ſe ipsū Deus comprehēdit, q eſſentiæ ſuæ metam non attingit; cùm illa nullis perfectionū limitibus definita ſit; & actus perfectioque diuinæ eſſentię cognitionis actum non excedit; ſed vtraque alteri ex æquo reſpondet.

Pro hâc côcl. lege Dur. i 1. d. 35. q. 1 Alia cæteri item in 1. q. 3. art. i Gabri. qu. 7. & in 3. d. 14. q. 1. art. 3 dub. 2. Ochamū in 4. qu. 13. Capr. 1 pro qu. 1.

D. Auguſt.

Diximus porrò ad cōprehēſionē exigi notitiam pfectionum; non omnium; ſed quæ in naturali rei potentia côtinētur; quia quæ ad potentiā, quæ obedięE tiæ dicitur, ſpectant, vt vnio Verbi diuini reſpectu humanitatis, lumen gloriæ cōparatione intellectus creati, aliaq; eiuſmodi, quemadmodum ſupra naturā eminent, ſicad cōprehenſiuam eius notionē, non requiruntur. Imò neque ad illa deſcenda eſt cognitio omnium effectorū naturalium ſingulatim; ſed eorum duntaxat, quæ ſunt ſpecie diſtincta qa indiuidua ſub qualibet ſpecie, poſſūt eſſe nō rot, quin plura; idcoque ſub ſcientiā

Comprehēſiua cognitio nō requirit notitiā omniū effectorū ſingulatim.

Lege D.Th. 1.p.qu. 12. art. 8 Lege Fonse cā.5.Metap. c.28.qu.16. sect.2.

non cadunt: atq; omnia eiusdem speciei sunt perfectione essentiali æqualia; pro indeque in caussa nō requiritur ad vnū virtus diuersa ab ea, quæ ad alia: at species sub eodē genere nec in infinitū multiplicari possunt; saltem hoc mūdi statu, semperq; alia essentiali perfectione, aliā excedit, iuxta illud Aristot. 8.Metapy.c. 3.tex.10.species sunt veluti numeri. Quare quo plures fuerint, eo maiorem diuersam que in sua caussa arguent perfectionem, atque adeo earum cognitio ad illius vim comprehendendam exigetur. In singularibus verò non ita res habet.

ARTICVLVS II.

Argumenta, quibus ea, quæ proximè asserta sūt, oppugnari possūt.

Sed aduersus ea, quæ articulo proximo statuimus, nonnulla sese offerūt argumenta. Primum est: Accidens, teste Aristotele 7. li. Metaph. ca. 1. nequit sine substantia perfecte definiri, sicuti nec sine illa perfectè intelligi: & tamen substantia non est interna, sed externa caussa accidentis. Non igitur definitiua cognitio sola caussarum internarum perceptione contenta est.

1. argum.

2. argum. Secūdum, Quemadmodum multò perfectiùs ex demonstratione cognoscimus affectionem subiecto conuenire, cùm nō solùm internas, sed externas etiā caussas penetramus: ita multò absolutiùs quid res sit per definitionem intelligimus, cū eius non modò internas caussas, sed externas simul cōprehendimus; alioqui superuacaneū esset, externas caussas internis in definitione adiungere; qd' tamen philosophi nō rarò faciūt. Vnde Aristot. ipse 1.Posteriorum c.2.demonstrationē, per finē; & in l 2 de anima c.8.te.90.vocē, per caussam efficientem definit. Nō minus igitur ad definitiuā, quā ad demonstratiuā cognitionem, externæ caussæ requruntur.

3. argum. Tertiū, Nulla caussa externa vedicat sibi nexū indissolubilem, ac necessariam cùm affectione, quæ demōstratur: igitur nulla earum adhibenda erit in propositione æternæ veritatis. Quare cùm demonstratio ex necessariis cōstet, docente Aristotele.1.posteriorū ca.6. planè sequitur nullam caussam externā in demonstratione assumi posse. Primū pronunciatū suadetur ex eo, quia omnis caussa externa, aut est finis, aut efficiens, aut exemplar; quorum omnium caussalitas existentiam rei spectat, nec ab illa absolui potest: siquidem efficiens est à quo oritur actio, qua res producitur; finis est, cuius gratia fit aliquid; denique exēplar definitur id, quod efficiens imitatur.

Quartum, Tam definitio, quàm demonstratio, ingenerant menti notitiam necessariç connexionis inter prçdicatum & subiectum. Hæc autem connexio non videtur esse aliud quàm relatio quædam rationis, quæ proinde in natura rerum propriè caussam non habet. Nulla igitur prçdictarum cognitionum ex caussis comparari potest. 4. argum.

Quintum, Vt est commune philosophantium proloquium, essentiç non habent caussas; ergo cognitio, qua rei essētia cognoscitur; cuiusmodi est diffinitiua, non poterit per causas obtineri. 5. argum. Alberti, l. de caussis, vbi citat Auicennam, Algazellē & Apharabium

†Sextum, Nihil comprehenditur, nisi quod quantum ex se cognoscibile est, cognoscitur; Nulla igitur omnino res est, quç sub intellectus creati cōprehensionem recidat Probatur consecutio, quia nihil, vel à nostra, vel ab angelica mente tam perfectè intelligitur; quin à Deo infinitè perfectius intelligatur. D.Thom. 1. contra gen. c.52. Caponi li 1. d.8.q. 1. art 1. Socinatis 5. Metap.q.10. †6. argu.

†Septimū, Si ad perfectam rei comprehēsionem oporteret omnes eius caussas percipere, sequeretur materia primā à nullo intellectu creato comprehendi: quod tamen falsum esse ex eo constat; quia alioqui proprium Dei non esset, cōprehensionem effugere. Cōsecutio ostenditur; quia nullus intellectus creatus naturæ viribus intelligit infinita: at materia prima habet essentialē ordinē ad infinitas formas specie differentes, a quibus per se pēdet. Nec enim eas tantū respicit, quas vsitato naturæ curriculo suscipit; sed etiā eas quæ diuina virtute induci queunt; quidem cū qualibet earum, vt cū suo proprio actu, non secus ac cum iis, quas nunc recipit, in vnius compositi natura coire potest. † 7. argum.

Octauum, In disciplina Arist. qui mūdum finxit ab æterno, Bucephalus Alexandri habuit infinitos progenitores; atque non solùm ab eo, a quo proxime fuit genitus; sed ab illis omnib' pendet, vt à caussis per se, quandoquidē id, qd' est per se caussa caussæ, est etia per se causa effect': ergo 8. argum.

ergo si ad comprehendendum Bucephalum requiritur notitia omnium caussarium per se, cùm illæ infinitę sint; a nullo creato intellectu comprehendi poterit, vt proximè argumentabimur.

9. Argum. Lege D Th. 3.p.q.10.ar.2.& 3.

Nonum, Ex eo D. Thomas aliiq; Theologi probant, animam Christi omnia esse cta (non excipiendo singularia) quæ in potestate cuiuslibet rei creatæ sunt, cognoscere, quia alioqui non oēs res creatas comprehenderet. Igitur ad cōprehensionem, necessaria est perceptio omniū effectorum, non solùm in specie, sed in singulari etiam, quòd negabamus.

ARTICVLVS III.

Superiora argumenta nihil conficere aduersus ea, quæ articuli primi assertionibus continentur.

Solutio 1.

HIsce argumentis hoc mō occurrendum erit. Primo quidem admittendo caussas externas nonnunq̄ ad definitiuam cognitionem deposci; non quidē p̄ se, sed qua ex parte rei definitæ essentiam terminant, quo pacto se habet substātia comparatione accidentis. Vnde huiusmodi caussæ à nonnullis, externæ quidē rei; sed internæ definitionib. dici consueuerunt. Quod vero de substātia respectu accidentis dicimus, pari ratione intelligi debet de actib⁹, & obiectis respectu potētiarum; itemque de relatis, quorum vnū reciproca vicissitudine altero ad sui definitionem & notitiam indiget.

Caussæ quę dam externę rei, internę definitionibus.

Solutio 2.

Ad 2m, sunt qui propositū admittāt, fateanturque definitiuam cognitionē externas etiam caussas requirere. Sed non rectè iudicant. Etenim cū essentia cuiusque rei solis internis caussis cōtineatur, non est cur ad sui notitiā externam caussarum opem asciscat. Nec verò quod hæ ad illas cognoscendas adiumento esse soleant, ideoq; pariter nonnunquam in definitione assumantur; idcirco earum perceptio ad definitiuam cognitionem; absolute necessaria censeri debet. Alioqui proprietatū quoq; & effectorū obseruatio ac notitia (quod iidem auctores negant) ad eandem posceretur: cū hæc, teste Aristotele 1. de anima c.3.tex.11. ad rerū essentias inuestigandas, & peruidendas multum cōferant. Videlicet cùm hoc loco de cognitione definitiua disputamus, non ea, quæ nos ad inueniendā, vel adūbrandam rei essentiam subsidiaria ope iuuent, aut quoquo mō manu ducant, inq̄ rimus, hæc.n latissimè patent; sed quę nā illa sint, in quorum perceptione cognitio definitiua, siue essentiæ notio p̄ se cōsistat; quæ p̄fecto sunt caussæ internæ dūtaxat. Nam qui has perspectas habet, nihil essentiæ inexploratū reliquit. Itaque negandum est perfectiùs, hoc est, plus essentiæ cōprehendere, qui etiā extraneas complectitur; siquidem extraneæ, extra essentiam sunt. At in demonstratiua cognitione secus accidit; cū enim demōstrationis munus sit explicare p̄p̄ quid prædicatum subiectæ rei conueniat; cumque illud tum ob internas, tum ob externas caussas conuenire possit; debuit sane demonstratio, & quam ipsa gignit, demonstratiua cognitio, nullum caussæ genus, à quo p̄dicatū per se pendeat, aspernari.

Munus demonstrationis.

Solutio 3.

Ad tertium, dicēdum in primis dubiū non esse, quin per caussam etiam efficientem, finem, & exemplar demonstrari possint enunciationes, in quib. Physica tantū necessitas insit, cuiusmodi sunt in Naturali philosophia, & Medicina non paucæ, vt æstiuo tempore magnum esse calorem, morbos Autūni difficilè curari. Deinde addendum, pronūtiata etiā absolutæ necessitatis haud dubie demonstrari posse per caussam formalem externā, q̄ mensurat essentiam rei, vt antecedit omnem existētiam, cuiusmodi sunt obiecta respectu potentiarum, & habituū, ideæque diuinæ, quas speculatrices vocant, præintelliguntur que ipsi diuinæ arti respectu creaturarum. Denique per efficiētem, & finē demonstrari posse de quauis re, quæ creari pōt ipsam creabilem esse, factibilemve à Deo p̄p̄ ipsum. Præterea, vt in totum argumento satisfaciamus, dicimus si caussæ externæ spectentur non p̄ut actu exercent caussalitates suas sub actu existentiæ, quo pacto ab Aristotele definiuntur, sed ēm se; posse tunc effecta etiam absolute necessaria obtinere ad illas (si item simpliciter necessariæ sint) ordinem necessariæ depēdētiæ, perpetuaq; connexionem cum eisdē; atq; adeo per eas demonstratione perfecta ostendi.

An caussæ externæ requiratur ad cognitionē demonstratiuam.

Solutio 4.

Ad quartum, omissa maiori p̄positione,

de alia multò nobiliori; quæ eminétè animæ Christi dignitatē, & excellentiam decet.

QVÆSTIO II.

Quænam sint nobis notiora cognitione distincta.

ARTICVLVS I.

Quid, & quotuplex sit cognitio distincta & confusa, & quo pacto vtraque ad alteram se habeat.

Testatur Iāblicus in oratio ii de mysteriis. Cicero de na. deor. Laertius in Pythagora. Bessario l. 3. cōtra Calu. Plato. ca. 2.

QVemadmodū poetæ fabulis, Pythagorei Philosophi symbolis Platonici mathematicis, sic Arist. orationis breuitate arcana Philosophiæ obtexit, & obscurauit; id vero tū sæpe alias, tū, vt interpretes aduertunt, in hoc proœmio, cū de ordine singularia & vniuersalia cognoscēdi, disseruit. Quocirca de iis erit à nobis in præsētia paulo fusius agendū. Vt aute tota hæc disceptatio explicatior sit, priùs de cognitione distincta & cōfusa vniuersè, ac generatim disputabimus.

Totum duplex. Vniuersale.

Totū igitur, vt de eo qdē nūc agimus duplex est, vniuersale, & essentiale. Totū vniuersale est, qd' ad partes subiectas refertur, vt animal ad hominem & belluā: dicitur vero à Proclo ꝓpositione 77. totū in partib', ab aliis totū potētiale, eo ꝙ partes in sua potestate cohibebat.

Essentiale.

Totū essentiale est, ꝙ refertur ad partes essentiæ, vt homo ad materiam & formā, vocaturq; a Proclo, loco citato, totum ex partib'; ab aliis totum actuale, qd' partes in se actu cōprehēdat. Nomine partium intellige hoc loco nō eas tātū, quæ ꝓprié partes dicuntur, sed etiā, quæ vtcunq; modū partium habēt, quo pacto genera summa partes essentiæ habere dicuntur. Qua de re postea.

Duplex cognitio. Lege Platonem 4 de Repub.

Quia vero totū in cognoscentis potētiæ notioné dupliciter cadit, distinctè videlicet & cōfusè, fit vt notitia totius bipartita sit, distincta vna, confusa altera.

†Distincta.

†Distincta est, qua totū omnibus, quę in eo cōtinētur, enucleatè inspectis, cognoscimus; veluti cum hominem sic intelligim', vt explicita ꝑceptione cūcta eius essentialia ꝓdicata teneam'.

†Confusa.

†Cōfusa est, qua totū iis, quæ in eo cōtinentur, ꝓmiscuè tantū ac permixtim cognitis, apphēdimus. Deinde cognitio distincta, aut est, qua totum actuale; aut qua totū vniuersale dearticularē, & distinctè cognoscitur. Illā distinctā actuale, hanc distinctā potentialé, philosophorū vsus vocat: totidemq; modis confusa cognitio dispertiri debet. Ita fit, vt quatuor hoc loco statuenda sint cognitionum genera, Cōfusa actualis, & confusa potentialis; distincta actualis, & distincta potentialis.

Discrimé inter cognitionem confusam, & distinctam.

Est aūt inter huiusmodi cognitiones nō parū discriminis. Nā confusa distinctā præit, vt asseruit Aristot. ca. 1. huius libri tex. 2. D. Augustinus sexto Musicæ, Dexippus li. 2. quęstionum in categorias ca. 6. cæteriq; philosophi communi assensu. Id verò inde confirmat Scotus in 2. dist. 3. qu. 2. quia ꝓgressus naturæ est ab imperfecto ad perfectum per mediū; cōfusa aūt cognitio quasi mediū est inter ignorationem & inter notitiam distinctam. Deniq; idem testatur experientia, siquidem prius in quolibet totum incurrim', quam ea, quæ in ipso continentur, particulatim distinguam'; sicq; naturę exploratores prius cōposita naturalia sub adūbrata & imperfecta notione intellexere; deinde ex eorundem sectione ad partes & elementa progressi sunt.

Aliud discrimen.

Differunt preterea, quia cognitio distincta actualis potest cum cōfusa potētiali consistere, itemq; distincta potentialis cum confusa actuali; si quis enim animalis definitioné calleat, & interim species, quæ sub illo sunt, ignoret, is & cognitionem distinctam actualem, & cōfusam potentialem animalis pariter obtinebit. Cōtra vero si omnes animalis species cognitas habeat, & eius definitioné nesciat, habebit vtique cognitionem distinctam potentialem, & cōfusam actualem eiusdem. At neque confusa actualis cum distincta actuali; neq; confusa potentialis cum distincta potentiali simul cohærere possunt, vt præter alios aduertit Scotus in 1. distin. 2. quæst. 7. Quod tamen de vno eodemq; mentis actu intelligi debet; in diuersis enim simul reperiri nihil vetat. Nam, qui huiusmodi enūciationem, Homo est animal rationale, animo effingit, hominis conceptū, & cōfusum & distinctū vna elicit. Confusum, prout hominem ex parte subiecti per se apprehendit: distinctum, quatenus eius partes, nempe animal, rationale, ex parte prædicati expresse concipit.

Sunt

Quorundã sententia de cognitione distincta & confusa.

Sunt tamen, qui in his aliisq; id gen⁹ p nūciatis rem nullo mō cōfuse, sed distinctè percipi arbitrentur, propterea quod illis ita res pcipiatur, vt eius partes animo lustrentur: cognitionē aūt cōfusam talem esse volūt, vt partiū notitia nō ab eodem solū, sed à quocunq; alio conceptu, qui tunc menti insideat, prorsus excludat. Id quod etiam ex eo videtur cōfirmari posse, quia si cognitio distincta in eodem intellectu confusam admitteret, æqua ratione actus scientiæ, opinionis actum secū etiā pateretur, cùm vtrobiq; par dissidiū occurrat. Sicut .n. ex eo qd Socrates idem simul opinaretur & sciret sequeretur eum eidem rei vt potest & vt non potest aliter se habere, assensum dare: ita si idem pariter distinctè & confusè percipiat, fiet vt idem lustrando ac nō lustrādo partes simul apprehendat; quæ non minus sibi aduersantur.

Ratio.

Responsio.

Verùm etsi non multum omninò referat verum in hac controuersia dicatur; cùm vtrumlibet æqua ferè probabilitate dici possit; hæc tamen ratio propositum nōn euincit, vtpote, quæ, neq; verum assumit, neq; assumptum pbat. Non.n.eodem mō se habet cognitio distincta ad confusam, quo scientia ad opinionem; vt iam hinc perspicuum erit. Nam ex eo qd Socrates partes, verbi gratia, hominis vno cōceptu penetret, alio nō; cōsequēs ideo non est, vt existimet hominem habere, & non habere partes; siquidem ea existimatio in eiusmodi cognitione confusa & distincta, nec expresè nec implicite continetur.

Actus scientiæ & opinionis cur simul nō cohæreant.

At si vno actu pariter sciret, altero opinaretur hominem esse risibilem; simul saltem virtutē & implicitē, putaret hominem non posse non esse, & posse nō esse risibilem. Ea est enim opinionis & scientiæ vis, ac natura; vt constat ex iis, q primo lib. posterioris Analyticæ ca. 26. docuit Aristo. Vnde iam videre licet ex actu opinionis & scientiæ, nō aūt ex cognitione distincta & cōfusa in eodem intellectu cohærentibus, sequi pugnantia.

Est & alia dissimilitudinis ratio in pdictis. Nam cùm quis actū elicit sciētiæ, medium demonstratiuum, quo vtitur, iure nobilitatis trahit ad se rationē probabilem, si qua tūc menti occurrit, eamq; tanq̃ aduentitiā opē sibi adiungit, vt ambo ad vnum actū scientiæ conspirēt. Atque ita fit vt rō probabilis à medio demonstratiuo cohibita, in proprium effectum non erūpat; ac deniq; vt, vel ob hāc caussam, actus scientiæ, & opinionis vna constare in eadem mente nō possint. In cognitione aūt cōfusa, & distincta secus accidit, quia cùm animal, verbi gratia, p se intelligimus, & eius itidē partes sigillatim contuemur; ad huiusmodi pceptiones non assumimus (sicuti cū ex necessariis, & pbabilib⁹ argumentamur) aliqua media p æcurrentia, quorum vnum asciscere sibi alterum possit, & ad suum dūtaxat effectum producēdum transferre.

ARTICVLVS II.

Posse cognitionem distinctam vno simplici conceptu haberi.

Dubitatio.

Illud ptereà i hac disceptatione à nōnullis in dubiū vocatur; Nū distincta rei cognitio vnico simplici cōceptu habe ri possit, an plures necessariò requirat. Ac sanè qde si de angelorū cognitione agam⁹, citra ambiguitatem est nō exigere plures; cùm angeli pspicaci simplicitate cuncta intelligat, eodemq; intuitu hominē v.g. & essentialia eius pdicata comprehendat, vt ex D.Dion. 7.ca. de diuinis nominib⁹, præter alios, edisseri. D. Tho. 1.p.q.58.ar.4. Quod item dicendū esse de illa cognitione, qua beatæ mentes omnia diuina naturæ attributa intuentur, communis est Theologorum sententia.

D.Dionysius.

Cæterum num idem homini in hoc vitæ statu interdum accidat, haud satis liquet. Nobis tamē pars affirmatiua magis placet, quam amplectitur Heruęus qd lib.7.q.12. Et Caiet. ad cap 3. libri de ente & essentia. Nam cùm sensus vidēdi (vt ait Henricus Gandauēsis quodlibeto 8. q.33. & quodlibeto 15.q.6.) vnico obtutu multa distictè pcipiat, veluti cū duos lapides propè intuemur, qd causæ erit, cur nō idem intellectrici potentię cōcedatur? Præterea, cur animal rationis particeps putest hominis defini io, nō vno mentis actu distinctè cōcipiemus; an qa quæ distinctè cognoscimus necessariò vt plura concipimus, cùm illa particulatim exploremus q veiò vno actu complectimur, nō vt plura, sed vt vnum apprehendimus, qa plura, neq; simul intelligi, neque

Responsio.

Sensus videndi vno simplici agressu multa distinctè percipit.

que simplicem actũ terminare queũt? At si huiusmodi rō concluderet, neq; in angelicā mentē distincta cognitio sub vno actu caderet. Occurrendũ igitur est, ea, q̃ conceptũ simplicē distinctũ terminat, & vt plura, & vt vnum sumi; vt plura, in se ipsis, vt vnũ, quaten⁹ vnius obiecti rōne habēt. Ita verò præstari eidem cōceptui, tũ simplicitatē, tũ distinctionem; illa ab vnitate obiecti: hāc a multitudine rerũ, quas enucleatè cognoscimus. Est autem vnitas obiecti, ꝑut a nobis hoc loco, sumitur, vnitas quædam ordinis, quam habere necesse est, quæcunque menti per vnum actum simul obiiciuntur.

Ex dictis patet cognitionem distinctā nunc vno duntaxat cōceptu; nunc pluribus simul cōtineri. Qđ si distinctę cognitionis varietatem colligamus; inueniemus tribus ferè modis accidere, vt totũ aliqđ actuale distinctè cognoscatur. Primò si quis hominem, verbi gratia, vno cōceptu, & duob⁹ animal rōnale simul, apprehendat. Secundo, si duobus animal rōnale tantum. Tertiò, si vno animal rationale tantùm. Atq; hæ omnes cognitiones, quæq; suo mō, conceptus quidditatiui, seu definitiui dicuntur.

ARTICVLVS III.

Etiam naturas simplices sub cognitionē cōfusā actualē cadere posse.

QVæri etiā hoc loco solet nũ genera summa, aliæq; simplices naturæ cognitione cõfusa actuali percipi queāt? Scotus in 1.d.3.q.2. Ochamus & Gabriel eadem d.q.5. aliiq; non pauci negāt: quia ea duntaxat prædicta cognitionem subire opinatur, quorũ essentia simplex non sit: sed eiusmodi, vt cōstet partib⁹, quę dũ totum concipitur, latere cōcipiente possint. Idem etiam Scotus, eiusq; sectatores asserendum putat de ente, quod simplex quiddam & vniuocũ, non analogum esse magna contētione defendunt. Verior tñ est contraria sententia aientiũ posse hęc ora cognitione confusa actuali percipi. Sat est.n. ad huiusmodi notitiam qualiscunq; ratio totius, & partium; quæ ratio in prædictis naturis inuenitur Nam substantia, verbi causa, vt patet ex ipsius definitione, quæ est ens per se subsistēs, suo modo, etsi impropriè constat partibus,

Quo pacto ens & summa genera possint cōcipi cognitione confusa actuali.

A quatenus ens cōcipitur ad modum generis, ꝑ se subsistēs admodũ differentiæ. Qui igitur substantiā hac adhibita distinctione perceperit, dicetur eā distinctè cognoscere; q verò aliter, cõfusè. Item genera summa, omnesq; differentiæ specierũ, tã quę iam extant, q̃ quę diuina virtute ꝑduci queunt; & denique omnia proxima entis significata, sunt quodamodo partes essentiales entis, cùm sint ipsa rō, seu potius rationes entis, distinctè sumpti, vt

B alibi fusius dicetur. Hæc ergo si quis particulatim cōplecti posset, (q tamen soli deo cōpetit) is distinctā haberet entis notionē; alioq confusa tantùm; qualis est ea, q̃ formant, qui audito entis nomine absolute concipiunt id quod est, quæ à qbusdā vocabuli notio appellatur; ꝑpterea quòd nullum immediatum entis significatum particulatim attingat.

Ratione entis distinctè sumpti soli Deo cognitæ.

ARTICVLVS IV.

C

Explicatio quęstionis initio ꝓpositę & quorũdam obiectorũ dilutio.

HIs ita constitutis, ꝓpositæ cōtrouersiæ duab⁹ assertionib⁹ fiet satis. Prima sit: Cognitione distincta actuali, magis vniuersalia notiora nobis sunt, q̃ minus vniuersalia. Hæc assertio est omnium Philosophorũ firmata consensu, astruiturq; ab Arist.6. Topic c.3. & eam tradit Auerr. comm.1. huius libri D.Th. 1.p q.85.ar.3.& Scotus in 1.sent.d.3 q.2.

1. assertio.

D Secũda assertio: Cognitione distincta potentiali minùs vniuersalia notiora nobis sunt, q̃ magis vniuersalia. Hæc etiam Philosophorum omnium cōis est. Potest autem vtraq assertio ex eo ostendi, quia ea nobis notiora dicuntur, quorum cognitio ad aliorum intelligentiā requiritur; non è conuerso: at ita sese habent, quoad distincta cognitionem actualem, magis vniuersalia comparatione minùs

E vniuersaliũ, quorũ sunt partes essentiales; itemq; quoad distincta potentialem, minus vniuersalia respectu magis vniuersaliũ, quorũ partes subiectæ sunt. Siquidem id qđ partes habet, absq; omnium partium notione dilucide, & enodatè cognosci non potest, vt constat ex iis quæ superiori articulo docuimus.

2. assertio.

Obiiciet tamen aliquis. Inter hominē, & substantiam interfusa sunt infinita gene-

Obiectio 1.

genera: ergo si distincta hominis cognitio superiorum intelligentiam deposcit, vel aliquis intellectus creatus ꝓpria vi infinita comprehendet, vel nullus distinctè hominē cognoscet, quorū vtrūq; absurdū est. Probatur antecedēs, qa sicuti Deus inter hoiem, & leonem cócipit infinitas species, quas producere subinde posset, si vellet; ita supra hominem & infra substantiam cognoscit infinita genera intermedia, cùm vtrobique infinitatis concipiendæ æqua ratio videatur. Quòd si eiusmodi genera cognoscit, haud dubiè omnia ad essentiam hominis pertinent, proindeque ad distinctam eius notitiam requiruntur.

Obiectio. Secundo, si ad cognoscenda distinctè inferiora, oporteret superiora omnia cognoscere, nihil absque distincta entis notitia a nobis distinctè intelligi posset: qđ tamen falsum esse ex eo deprehenditur, quia distincta entis notio in solum Deū

Obiectio.3. cadere potest, vt superius diximus. Deinde Aristoteles 2 Posterioris Analyticę c. 14. & 15. tradens viam, ac methodū inuestigandi definitiones, docet à minùs vniuersalibus ad magis vniuersalia gradatim ascendere, statuitque promptius & faciliùs esse rerum minùs vniuersaliū, quam magis vniuersalium, naturam definiendo explicare: putat igitur cognitione distincta actuali priùs, faciliusq; minùs vniuersalia, quam vniuersaliora à nobis intelligi.

Obiectio 4. Præterea, non eadē sunt nobis & simpliciter, seu natura nota, vt cōstat ex proœmio huius operis, sed magis vniuersalia collata cum partib⁹ sibi subiectis sūt natura nota, cùm eas origine, & natura antecedant. Non igitur sunt nota nobis, & ex consequenti nec magis sunt nobis manifesta cognitione distincta actuali.

Dilutio 1. obiect. Hęc ita diluenda sunt. Ad primū neganda est antecedens propositio, & ad eius confirmationem dicendū, nec re ipsa interesse, nec a diuino intellectu concipi infinita prædicata inter hominē & substantiam, alioqui cùm eorum quodlibet deorsum versus nouā pfectionis gradū superiori adiungat, & omnes in hominis naturam coeant, sequeretur competere homini infinitos gradus perfectionis. At neque hoc neque aliud eiusmodi absurdum exiſtit, etsi fateamur (vt fatendū re-

A cera est) concipi à Deo inter hominē & leonē infinitas species, quę ab ipso successione pduci queunt. Nō ex eo, qp homo infinitis speciebus naturæ dignitate præluceat, nō sequitur (quod aliquis fortasse putaret) inesse homini infinitā pfectionem. Primùm, quia species nō habent inter se essentialem ordinem, quo aliæ aliis subordinentur, sicut ea, quę in eadem categoria ordinatim disponūtur. Species nō habēt inter se ordinem essentialem

B Deinde, quia species dum se excedunt, non seruant inter sese pportionem Arithmeticam, sed (vt quidam loquuntur) Geometricam, id est, nō sunt, quoad hoc veluti numeri, quorum maiores perdeūsis terminata incrementa, minores subinde q. æ. exuperat, neq; potest infinitos excedere, nisi, q ex infinitis vnitatibus coaluerit: sed sunt veluti figuræ, inter quas rotūda ita se habet, vt infinitæ figuræ describi possint, quarū nulla ad eam pertingat, Hæc de re Nouocastrē 1 1.d.44. q. 1. Greg. in 2. d 11 q.vn.ca. Son. 12. Metaph. q. 5.

C quamuis ipsa p actualem partium infinitudinem eas nō vincat. Sic nimirum nō excedit homo elephantem duplò, leonē triplò, equum quadruplò, atque ita infinitas species, vnamquamq; certi grad⁹ adiectione, iam enim in sese infinitos pfectionis gradus cohiberet, sed sola naturæ nobilioris, & innatę præstantiæ diuersitate, ad q̄ præstantiam infinitæ species inferioris notæ pertingunt. Ita patet quomodo primum argumentum dissoluendum sit.

D Secundo verò occurrendum est: ad cognitionem distinctam inferiorum nō requiri notitiam distinctam analogorum, sub quibus continentur, sed vniuocorū duntaxat. Cuius rei causa est, quia analoga secūdum omnia sua distincta significata simul sūpta, ad nullius inferioris determinatè accepti essentiam pertinet. Nec enim v.g. decē genera summa, quæ sunt distincta entis significata in hominis aut belluæ essentia continentur: at quicquid naturæ superiores vniuocę, vti animal, aut viuens, distinctè significant; id totum in quidditate inferiorum necessario includitur, vt perspicuum est. Dilutio 2.

E Ad 3. vt quid respondendū sit constet, sciendū ex Platone in Phædro duplicem esse, quod ad rem præsentem attinet, inuestigandæ definitionis viam. vnam qua a summus ad ima: altera, qua ab imis ad summa itur. Priorem tenet, qui superiora ge- Dilutio 3. Duplex ratio definiendi.

ta genera per differentias dispertiũt, donec perueniant ad illud, in quo solum est id, quod definitur, sicuti ii, qui signa formant, maiorem deligunt lapidem: deinde paulatim minuendo, & abscindendo, superflua, ad formãdos vultus, & mẽbra perueniunt. Alterã viam sequuntur, qui partes generi subiectas inspiciunt, atque inter se comparant, & differentias, in quibus eas cõuenire deprehẽderint, in communem generis definitionẽ accomodat. Verùm neutri cognitionem distinctã alicuius inferioris pfectè assequũtur, quin superiora prius intelligat. Nam eos, qui substantiam, deinde corpus, tum viuens, ac tandem animal per differentias diuidunt, vt hominis definitionem colligat: satis liquet priùs superiora genera, quã hominis naturam cognoscere. Sed neq; etiam de posterioribus dubium esse potest. Qui enim ad animalis definitionem cõstituendam, ab homine, & bellua sensitiuum excerpit, non cognoscit hominem omninò distinctè, nisi priùs animal etia distinctè percipiat. His positis dicendum est ad argumentum, cùm Arist. loco citato aït faciliùs esse specierum, q̃ generum definitionem inuenire, loq; de definitione, iuxta hũc secundum modũ procedendi. Deinde nõ agere de definitione, quæ cognitionem distinctam omnibus numeris absolutam parit; hæc enim omniũ superiorum generum, & differentiarũ expressionem requirit; sed de alia minus pfecta, quæ reciproca differentia & proximo genere contenta est. Nos verò cùm oĩa superiora cognitione distincta actuali notiora esse, & ad inferiorum notitiã requiri pronunciauimus, de perfectissima cognitione locuti fuimus.

Quo pacto dixerit Aristoteles, faciliorẽ esse specierũ q̃ generum definitionem.

ARTICVLVS V.

Quo sensu verum sit non eadem esse nobis nota, & simpliciter nota.

PRo explicatione quarti argumenti aduertendum est, bifariam dici aliqd natura notius, sicuti & natura prius; videlicet ordine perfectionis; vel generationis. Reiecta verò Stoicorum sententia, qui cùm naturæ prouidentiã, ac rationem per omnia commeãtem darent, idcirco aliquid natura notũ dici putarunt, q̃ illud natura ipsa cognosceret; ea nos ordine pfectionis priora ac notiora di-

Lege Arist. 1. Eth ca. 4. 7. Meta. c. 4. tex. 10. & 9. Metap. c 9. t. 15. & 1.

A cimus, quę naturam magis intellectibilẽ habent, seu quæ impensius à natura illustrantur, ac perficiũtur, quo pacto substãtiæ à materia seiunctæ, priores ac notiores sunt, quàm materia concretæ, & species, q̃ sua genera, & totum, quã partes, ex quib. coalescit. Ordine verò generationis priora ac notiora vocamus, à quibus alia dependent, & omninò, quæ ab aliis supponuntur, quo modo causæ oẽs priores & notiores sunt effectis, & naturæ communes iis, quas sub se cohibent. B His animaduersis, cùm asserit Arist. non eadem nobis esse & naturæ, siue simpliciter nota; in primis, naturæ nota vocat ea quę perfectiora sunt. Nec verò pfectiora vniuersim, ac simpliciter accipit, sed ea dũtaxat, quæ in eadem serie talia sũt, id est, minùs vniuersalia in comparatione magis vniuersalium, sub quibus continentur, hæc .n. eo in loco inter se comparabat. C Deinde nota nobis appellat ea, quæ cognitione distincta actuali, atque adeò accuratæ doctrinę & auscultationis ordine, quem sequi ppo suerat, illustriora existunt. Ita demum ppositi loci, quẽ multi opinionis suæ tuendæ studio aliò detorquent, sententia est ea, quæ inter magis minùs vniuersalia, notiora natura & priora, id est, perfectiora sũt, nõ posse ẽe nota nobis cognitionę distincta actuali. Quod certè verissimum est, quandoquidem minus vniuersalia perfectiora sunt, D quã magis vniuersalia, & ab illis quoad cognitionem distinctam actualem pendent, non contra. Ex quo iam perspicua relinquitur solutio quarti argumenti. Nam maior cùm propositio vera est, si p notiora, siue priora natura intelligantur, quę sunt pfectiora in eadem serie, & p notiora nobis ea, q̃ cognitione distincta actuali magis illustria sunt, & conspicua sed tũc minor propositio falsũ assumit:

E Duo tamen hic explicanda supsunt. Alterum, qui fieri possit vt Aristo. in eo pronunciato vniuersaliora accipiat, pro cognitione distincta notiora nobis sũt; cùm ea ibidem appellet confusa, & à cõfusis progrediendum sibi esse dicat. Alterum, an illa propositio: Non sunt eadẽ nobis, & simpliciter nota; in quouis rerum genere absolutè, ac sine discrimine vera sit? Priori dubitationi occurrendum est, quæsiti caussam esse, quia in tradẽda Phy-

post. c. 2. t. 5. 6. Top. c. 2.

Quænam appellet Arist. nota naturæ. Quę nota nobis.

Dilutio obiect. 4. superioris ar.

Dub.

Dub.

Physiologia eam Aristoteles iniit rationem, vt à cognitione distincta actuali, & confusa potentiali ad notitiam vtroque modo distinctam paulatim succederet. Id quod eius doctrinæ seriem intuenti perspicuum erit. Enimuerò priùs naturam entis mobilis generatim sumpti, & communiumprincipiorum ratione enodauit, relictis interea sub confusa notitia potentiali partibus subiectis: tunc ad partes ipsas singulatim illustrandas accessit, quarũ explicatione pfunct⁹ verã q; notitiam, distinctam scilicet actualem & potẽtialẽ, absolutam nobis reliquit.

Responsio ad poster. dub.

Ad id, quod secundo loco quærebatur, dicendum est, si per notiora natura accipiamus ea, quæ in eadem serie perfectiora sunt, & per notiora nobis, ea dũtaxat, quæ in eadem serie quoad cognitionem distinctam actualem magis sunt manifesta, sicuti Aristotelem intellexisse paulò antè asseruimus; tunc einsmodi enunciatum in materia subiecta vniuersim, atque absolutè verum esse, vt consideranti patebit. Quòd si per notiora nobis intelligantur quæcunque accuratæ doctrinæ ordine notiora sunt, & per notiora, seu priora natura, quæcunque magis à natura perficiuntur, ita vt non fiat tantummodo comparatio inter magis & minus vniuersalia eiusdem categoriæ; tunc prædictum enunciatũ nõ vniuersim, sed indefinitè verum esse. Multæ enim causæ suis effectis nobiliores cùm sint, iisdem nihilominus accuratæ doctrinæ ordine notiores existunt, vt tam in Physicis, quàm in Matematicis videre licet. Atque ita in iis idem simul & nobis, & simpliciter notum est, quod præter alios aduertit Commentator in 1. de anima comm. 11. cuius obseruationem, quod & Mathemat. disciplinas attinet, refellere conatus est Ambrosius Nolanus, sed non obtinuit.

Cõsule Themistium in 1. de anima cõ. 11. Theophilum. 2. de anima t. 12.

QVAESTIO III.

Sint ne maxime vniuersalia notiora nobis cognitione confusa actuali, an non?

ARTICVLVS I.

Prima opinio, eiusque argumenta.

HAnc quæstionem Peripatetici omnes, præcipuè Latini dissidentium opinionem varietate dubiam reddiderunt. Nam D. Thomas in procemio huius operis, & in 1. parte quæst. 85. art. 3. aliisq; in locis putat, primum cognitum ab intellectu nostro cognitione confusa actuali, esse ens. Quod etiam videtur sẽsisse Auicenna 2. lib. suæ Metaph. cap. 1. Eandemq; sententiam amplexi sunt alii ex Arabum disciplina, vt Auen Pace, & Algazellus. Præterea Alensis in 1. & 5. Metaph. si eius est illud opus, Iandunus q. 5. huius l. Aureolus apud Viguerium in 1. d. 2. qu. 2. & vt videtur Richardus in 2. d. 24. q 4. circa 3. princ. Caietanus ad 1. c. li de ente & essentia, cæteriq; Thomistiçæ scolæ alumni, quanquam hi D. Tho. sententiam nec eodem modo intelligũt, nec eadem ratione tuentur. Quidam enim essentialem ordinem in communibus naturis concipiendis ponunt. Ita vt necessario in intellectus primò concipiat ens, deinde substantiam, tertiò corpus, ac cætera deinde prędicata ordinatim vsque ad hominẽ, idq; potissimùm aiunt pueuire ex ipsa intelligibili specie, quæ eiusmodi naturas non æq; primò, sed ordine quodam repræsentet. Alii inter entis duntaxat perceptionem, & quancunque aliã notitiam, essentialem ordinem statuũt, ita videlicet vt ens necessario priùs concipiatur, quid verò post illud cõcipi debeat, non posse stata lege definiri.

Assertores partis affirmatiuæ. Cum D. Th. sentiũt Aegidius 7. Metaph. q. 1. Alfonsus Toletanus 3. de anim q. 1. ar. 3. Thienen. hoc loco q. 5. Vicomercatus ad t. proœ. Theophilus Zimara 2. de anima ad tex. 12.

Quòd igitur ens primo à nobis intelligatur, his argumentis probari videtur. Natura in iis, quæ promouet de potentia ad actum, incedit ab imperfectis ad perfectiora, vnde illud in 8. huius operis lib. cap. 7. t. 58. dignitate prius, est origine posterius, quod certè in hominis procreatione videre est. Fœtus naq; vt constat ex 2. de generatione animaliũ c. 3. in vtero matris primùm accipit animam vegetatricem, tum sentientem, postremo rationis compotem. Imo & idem liquet in iis, quæ artis industria elaborantur, semper enim ars naturæ æmula susceptum opus principiis leuiorib⁹ prætexit, & adumbrat, cum sensim expolit & perficit. Atqui noster intellectus, cùm à principio sit veluti tabula, in qua nihil re ipsa depictum est, vt docet Arist. 3. de anima cap. 4. tex. 14. procedit de pura potentia ad actum intelligendi, ergo progredi-

1. Argum. In generatione ab imperfecto ad perfectum pmotio est.

Ars naturæ æmula.

greditur ab imperfectis ad perfectiora, A atque adeo, priùs exprimit conceptum entis, qui omnium imperfectissimus est.

2. Argum. Secundo, ens in qualibet inferiori natura concretũ, est causa cur eiusmodi natura sub intellectũ cadat, siquidem vnũquoq, intelligitur quà ens: ergo ipsum ens priùs cognoscetur, si verum est illud Aristot. 1. posteriorum cap. 2. semper, qđ cuique rei vt sit, causa est, id potius est. Corroboraturq; argumentũ ex eo, quia esse intelligibile est vna è primariis affe- B ctionibus, seu ꝓprietatibus, quæ naturã entis cõsequũtur. Quare cum ꝓprietates superiorum priùs in superiora ipsa competat, q̃ in partes subiectas decidat, priùs enti cõuenict intelligibile esse, q̃ speciebus infimis. Ex quo fiet, vt illius cognitio harũ cõceptus necessario antecedat.

3. Argum. Tertio, ea notitia, quam vnaquæq; potentia cognoscens primùm elicit, est sui adæquati obiecti, vt id, in quod primùm aspectus fertur, est color: sed obiectũ adæ- C quatum intellectus, vt colligitur ex iis, quæ Aristo. docet 9. Metaph. c. 11. te. 20 est ens in commune: ergo id primum à nobis cognoscetur.

4. Argum. Quarto, primùm cognitũ complexũ est illud principium; impossibile est idẽ simul esse, & non esse; ergo & primum cognitum incomplexũ est ens. Probatur antecedens, quia illud principium est certissimum & veluti norma cęterorum, vt constat ex Aristotele 4. Metaph. cap. D 3. tex. 9. atque ita necesse est, vt eius nobis intelligentiam primo loco natura inferat, idq; veluti ostium ad aliarum rerũ notiones aperiat. Consecutio ostenditur, quia ens & non ens sunt termini, ex quibus principium illud constat, principio autem non nisi apprehensis terminis assentiri possumus.

5. Argum. Quinto, eo ordine progreditur intellectus, dum vniuersalia intelligit, quo sensus dum apprehendit singularia: atq E sensus priùs apprehendit singularia magis vniuersalium, ergo & intellectus magis vniuersalia priùs intelliget. Maior ꝓpositio confirmatur, qa sicuti noster intellect' in hoc viæ statu cognitionis suę primordia à sensu capit, ita sensũ præeũtẽ sequi debet, & id primum intelligere, qđ ille priùs obtulerit, ac renunciarit. Minor ꝓbatur, quoniam si videã procul venientem Socratem, primùm quidẽ aliquod animal esse coniector, hinc aliquẽ hominem, tandem Socratem, videlicet, quia priùs offeruntur cognitioni nostræ communium proprietates, hinc minùs communium, quoad ventum sit ad proprietates indiuiduorum.

6. Argum. Sexto, naturæ communiores sũt quędam tota comparatione minùs communiũ; sed totum prius innotescit, qua eius partes, vt constat ex iis, quæ Aristot. in ꝓœmio huius operis docuit: ergo priùs naturæ communiores, quam minùs communes à nobis intelligentur.

7. Argum. Septimo, ea priùs cognoscimus, quæ ad sui cognitionem pauciora requirunt, sed magis vniuersalia, sicuti pauciora prædicata sibi vendicant, ita pauciora requirũt ad sui cognitionem: ergo ea priùs cognoscimus.

8. Argum. Octauò, cuilibet promptum est communissima prædicata de inferioribus naturis enunciare, cùm tamen de illorum infimis speciebus frequenter etiam inter sapientes magnæ quæstiones versentur, vt de lapidib' & herbis, quæ sub quo genere collocentur, scimus, ad quam verò speciẽ pertineat, sępè ignoramus. Igitur notiora nobis sunt communiora, quam minus communia prædicata, atq; adeo species non sunt primo cognitę.

ARTICVLVS II.

Secunda opinio eiusq; confirmatio.

Scotus in 1. d. 3. q. 2. & in 1. Metaph. q. 10. arbitratur, id, qđ sub nostram intelligentiam primo cadit, esse speciem infimã, & quo naturę cõmuniores sunt, eo à nobis difficilius apprehẽdi cognitione confusa actuali, de qua instituta hæc quęstio est. Cum Scoto sentiunt non ii tantùm, qui eius doctrinam profitentur: sed alii etiã cõplures. Solet vero hæc opinio hisce fere rationibus stabiliri. Ea priùs cognoscimus, quæ sensibus viciniora sunt, & à singularib' faciliùs abstrahũtur: atq ita se habẽt species infimæ, cęteræq; naturæ minùs cõmunes, igitur eas primo cognoscimus. Maior ꝓpositio cõspicua videtur, siquidem noster intellectus rerum notitiã non nisi p sensus aucupatur, nec vniuersalia nisi abstrahẽdo per-

F. Mairo-nius, Lichetus, & Bargius in 1. d. 3. q. 2. Antonius Andr. 1 Met. q. 10. Achillinus 1. suę Phys. Fracastori' 1. de intellectione, sub finem.

percipit Minor ostenditur, nam ꝙ naturæ minùs communes sen sui propinquiores sint, nemò inficias ierit, cùm illæ magis cohæreant cum singularibus, quæ nó ex accidenti, vt vniuersales naturæ, sed per se, ac primaria ratione sesus afficiût, vt est apud Arist. 1. Posterioris Analyticæ ca. 24. Quòd item naturæ minus vniuersales facilius abstrahantur, ex eo cōuinci potest, quia illæ maiorem cum singularibus cognationem, & similitudinem gerunt, proindeque à paucioribus liberantur differentiis, veluti qui hominem & animal à Socrate euocat, hominé singulari duntaxat, animal verò & singulari & specifica exuit differentia.

Secunda ratio.

Deinde, Metaphysica, etsi inter oés disciplinas naturali lumine inuentas, dignitate prima sit, ordine tamen acquisitionis vltimū locum habet, nec nisi post alias scientias reperta est, igitur termini Metaphysicæ, qui omnium communissimi sunt, veluti ens, bonum, substantia, cæteriq; ciusmodi vltimo in nostram cognitionem deuenere. Ex quo sequitur, maximè vniuersalia non primò a nobis apprehendi.

3. Ratio.

Postremò, idem confirmatur hac ratione, qua potissimùm Scoti sententia nititur & illustratur. Causæ naturales nó impeditæ edunt primò nobilissimū, quẽ possunt, effectum. sed ea, quę ad primum actum intelligendi concurrunt, sût causæ naturales: igitur si nihil impedimenti adsit, producent effectum nobilissimum, id est, conceptum speciei infimæ, qui inter omnes communium naturarum conceptus, excellit. Propositio liquet. Nam cùm causæ naturales, vt est apud Aristo. 8. cap. secundi libri huius operis, naturæ necessitate agant, vtiq; totam vim suam agendo expromunt, qđ Philosophi vocant agere secundum vltimum potétiæ.

Caussæ naturales totá suá vim agendo expromunt.

Assumptio probatur, quia intellectionis causæ præcurrentes quidem sunt phantasmata, & intellectus agens; proximè verò effectrices sunt intellectus patiens & species intelligibilis, quorum omniū cōcursus actum voluntatis antecedit. Esse verò conceptum speciei infimæ, superiorum naturarum conceptibus nobiliorē, ex eo patet, quia præstantiorem naturá repræsentat. Namq; licet naturæ superiores plura sub se, & in sua potestate cohibeát, species tamen infimæ plura in se actu continent, cùm omnes gradus superiorum in sua essentia includant: at rei cuiusq; præstantia non ex iis, quæ potestate sub se habet, sed quæ in se actu possidet, æstimanda est.

Præstantia rei cuiusq; vnde æstimanda.

Nec huius argumenti vim effugiunt, q dicunt, intellectum in primo actu impediri à cognitione speciei infimæ, propterea ꝙ cùm morali hoc, crassoq; corpore, quasi cœno, vt Plato ait, obrutus sit, non est ita expeditus, vt syncerum illum intelligendi actum, qui circa speciē infimam est, elicere possit. Non, inquam, effugiunt, quia conceptus speciei nó est adeò nobilis, vt ab eo propter coniunctionem corporis retardari intellectus debeat. quin vero, vt in progressu dicem* experientia testatur, priùs intelligia nobis rem singularem, cuius tamen conceptus nobilior est, quàm speciei.

Zimara 2. de anima ad tex. 12.

ARTICVLVS III.

Explicatio quæstionis.

ANtequam propositæ quæstioni satisfaciamus, breuiter præmittim*, bifariam nos de cognitione magis & minùs vniuersalium loqui posse. Vno modo, positis impedimentis ex parte distātiæ, medii, potentiæ, & si quæ præterea esse possunt, de quibus Themistius 2. de anima c. 21. ad t. 63. (Nam visus exempli gratia ad manifestam discretionem quatuor opus habet, iusto spatio, aere puro, illeso oculo, motu moderato) Altero remotis omnino impedimétis, quo pacto Philosophi cùm de re quapiá absoluté quærunt, loqui solent. Hoc cōstituto duabus assertionibus res tota explicabitur.

Prima: Si nihil sit, quod impedimentum inferat, id quod ex communibus naturis à nostro intellectu primùm concipitur, est species infima. Hanc assertionem planè confirmant eæ rationes, quas articulo proximo ꝓ opinione Scoti adduximus, eique non pauca Aristot. testimonia suffragantur. Namq; 1. Metaph. cap. 2. & 1. posteriorū cap. 2. tex. 5. palam docet, ea, quæ sensui propinquiora sunt, notiora nobis esse; natura vero notiora illa, q longiùs absunt à sensu, & vt quicquam

Prima assertio.

quã generale & vniuersum est maxime, ita esse à sensu remotissimum. Item li. 2. Poste. c. 18. tex. 27. asserit intellectum abstrahendo progredi ab inferioribus, donec ad ea perueniat, quæ in partes diuidi non possunt, id est, donec euadat ad genera summa, q̃ extra generis & differentiæ cõpositionem consistunt. Putat igitur A: ist. non communiores naturas, vt genera, & ens, sed minus communes, atq; adeo species infimas a nostro intellectu priùs concipi, & ita eum interpretantur, defenduntq; Auerroes 3. de ani. com. 36. & 12. Metaphysicæ com. 4. Philoponus, & Themistius tùm hoc loco, tũ ad finem 2. li. post. & Ammonius in præfatione super Isagogem Porphyrii Denique eadem sententia placuit D. August. l. 8. de Trin. cap. 5. & lib. 9. cap. 6.

Auctorum testimoniis comprobatur.

Explicatio assertionis

Sciendum tamen est, cùm asserimus primum intellectus nostri conceptũ esse speciei infimæ, id non ita accipiendum, quasi velimus intellectũ, cùm primo recipit imaginem intelligibilem, necessario conceptum naturæ specificæ confestim elicere. Haud. n. ita res habet, quia, vt paulo post liquebit, cum aliquã singularis sensui occurrit, id quod primo apprehendimus, est ipsamet res singularis. Non est autem necesse, vt tunc duplicem pariter conceptũ eliciamus, vnũ indiuidui, alterum speciei. Imo experientia ipsa testis est, plerunq; solã tunc rei singularis notitia à nobis exprimi. Tantùm igitur volumus; siquem naturæ communis conceptum in puncto illo temporis, atque in primo illo occursu, intellectus gignat, cum necessario fore speciei infimæ, nõ autem naturę cõmunioris. Addimus tamen, neque repugnare, neq; difficile omnino esse vtrumq; conceptũ vna interdum elici, ab hominibus præsertim celeri & acuto præditis ingenio, maximè cùm negari nõ debeat, posse à nobis mul ta simul apprehendi, vt probat Scotus in 1. d. 3. qu. 6. Ochamus in 2. d. 21. Gregorius in 1. d. 1. art. 3. & nos alibi ex professo ostendemus.

Primus conceptus naturæ communis est infimæ speciei.

Item Lichetus in 1. d. 3. q. 1. Barginus d. 1. q. 4. Ma. d. 3. quæ. 11. Gabriel d. 1. q. 1. corol. 6

*2. Assertio

* Secunda assertio: Si non amoueãtur impedimenta, magis vniuersalia priùs à nobis concipientur, quàm minùs vniuersalia. In hac assertione impedimentorũ nomine eã duntaxat intelligenda sunt, q̃ obstant ne ex imagine sensu percepta

A efformari possit notitia indiuidui speciei, sicuti accidit, cum v. g. obiectũ extra debitam distantiam occurrit: tunc enim priùs illud sub notitia indiuidui generis quàm speciei sensu dignoscimus & quod inde consequens est, priùs genus, sub quo ipsum cõtinetur, quam speciem infimam intellectu apprehendimus, vt quintum primi articuli argumentũ concludebat.

B

ARTICVLVS IV.

Dilutio quorundam obiectionum.

Sed contra primam assertionem superioris articuli sic aliquis opponet. Si conceptus rei communis, quem intellectus post acceptam rei imaginem primò elicit, necessariò esset speciei infimæ, se quereretur aliquos item conceptus, quos postea naturaliter gignit, infimarũ specierũ esse; cũ in vtrisq; æqua rõ esse videa C tur: atq oppositũ docet experientia, sępe .n. non modo liberis sed necessariis quoque intellectionib. cõmuniores naturas priùs intelligimus. Non igitur inter naturas communes species infima à nostro intellectu primùm cognoscitur.

Deinde cõtra secundã conclusionem, ita obiicitur ex Scoto in 1. sent. loco cit. Id qđ è loco remotiori sensum ferit, cũ nõ possit non esse singulare alicuius speciei infimæ, cumq; agat quantum potest, D necessariò mittet imaginem, q̃ ipsummet singulare definitè exprimat. Deinde ea imago, quia vna & homogenea est, vtiq; in qualibet parte spatii habebit vim repræsentandi idem; licet quò longius fun ditur, eò hebescat magis, & obscurius repræsentet: igitur sensus ea affect' adhuc eliciet expressam similitudinem eiusdem singularis determinati, eamq; transmittet ad phantasiam, & ex cõsequenti, etiã E positis impedimentis, prius specifica natura, quàm generica concipietur.

Hisce obiectionib. ita occurres. Priori qdem negado, eandem esse rationẽ primariæ notitiæ, quã nimirum format intellectus, cum primum rei imaginem recipit, & aliarũ, quas genitis antea imaginib' educit. Nã cùm primò imaginem recipit, excitatur determinaturq; tũ ab imagine ipsa recens pducta, tùm à singulari sensibili interuentu phantasmatis, quod

Sol. 1. obi.

intelligentem speculari necesse est. Quo fit, vt si quem in eo temporis momento conceptum rei cõmunis elicuerit, is necessario esse debeat naturæ specificæ, cuius illud singulare est. Postquam vero intellectus speciebus intelligibilib' cõsignatus fuit, ea promptiùs apprehẽdit, ad quæ ipsum acrius excitari contingit, excitatus vero acrius ad ea, quorum memoriam identidem repetiuit, quorũ sunt expressiora in sensu phantasmata, ac deniq; ad quæ is, q intelligit, quoquo mõ magis afficitur, ab aliqua latenti causa ducitur, quę, vt docet experientia, interdum sunt singularia, interdũ minus aut magis vniuersalia. Lege, si placet, quę in hanc sententiam scripsit Fracastorius in 1. lib. de intellectione. Et Carpentarius in digress. de methodo Anal. super Alcin.

Lege Scotũ in quoli. q. 21.

Solu. 2. obi.

Posteriori, omissis controuersiis, hũc in modum satisfiet. Concedimus speciẽ, quæ è remotiori loco sensui imprimitur, referre adhuc determinatè totum singulare, à quo effluxit, v. g. hoc album. Negamus tamen potentiam videndi Socratis posse cum illa huius albi visionem elicere, quamuis huius colorati possit. Nam sicuti perceptio indiuidui speciei, quia pfectioris est obiecti, nobilior est, quàm indiuidui generis, ita expressiorẽ requirit imaginem. Ac quemadmodum hoc coloratum minus perfectum est, q̃ hoc album (quia videlicet hoc coloratum importat genus cum differentia singulari; hoc vero albũ speciem, q̃ genere perfectior est, cum eadem differentia) ita hoc coloratum ad sui expressionem non tam perfectam imaginem deposcit, atq; adeo per illam etiam euanescentem, abundè potentiæ repræsentatur.

Perceptio indiuidui speciei expressiorẽ imaginẽ requirit.

Dubitatio.

Dubitabit tamen quispiam hoc loco: qui fieri possit, vt visio huius albi oriatur ab imagine, quæ eiusdem speciei sit cũ ea, à qua huius colorati visio, pficisci tur; si huius albi, & huius colorati visio, vt est communis Philosophantium vox, inter se specie differũt. Huic dubitationi occurrendũ; nihil mirum esse, ꝙ ex vnius speciei imagine specierũ diuersarum apprehensiones educantur. Non .n. quælibet specie distinctæ apprehensiones specificam distinctionẽ imaginum, à quibus oriuntur, arguunt, sed adęquatę dũtaxat specie diuersæ, ita videlicet, vt ea imago,

Responsio.

A siue sensilis, siue intelligibilis censeatur, ab alia distingui specie, quæ sic se habet, vt notitia, quæ ab ipsa adæquatè proficiscitur, ab alia adæquate oriri nequeat. Eam vero notitiam ab imagine adæquatè oriri dicimus, qua quicqd imago expressè ac primario repræsentat, concipimus. Sicq; intelligibilis imago ꝓpria hominis, specie differt ab ea, quæ ꝓpria est animalis, quia conceptus ab illa adæquatè elicitus, ab hac adęquatè elici nõ põt; B cum illa hominem, hæc animal expressa, ac prima repræsentatione mẽti obiiciat.

ARTICVLVS V.

Dissoluuntur argumenta initio quęstionis proposita.

Reliquum est; vt primi articuli argumenta explicemus. Ac maior q̃dem ꝓpositio eius, quod initio adductũ C explicatione indiget. Si. n. significet oia minus perfecta necessario antcire perfectioribus, apertè falsa est. Nã cor in animalium ꝓcreatione prius effingitur & cohæret; quàm partes aliæ minus nobiles, & intellectus ipse in cõparanda sciẽtia ꝓgreditur assensũ principiorum, qui assensui cõclutionũ excellit. Quod si maior ꝓpositio intelligatur de imperfectioribus, quæ ad alia tanq̃ præcurrẽtes dispositiones requiruntur, tũc vera quidẽ D est, sed probandum fuit, conceptũ entis necessariam esse dispositionem ad cõceptum speciei infimæ, quod negamus. Addimus etiam, in eliciendis conceptibus proficisci intellectum ab imperfectioribus, quatenus procedit à conceptu confuso speciei ad distinctum eiusdem.

Quo pacto iu generatione priora posterib' imperfectiora sint.

Solutio secundi. Ens concretũ in qualibet natura inferiori, id est, natura entis analoga, quę ꝓomnia particularia entia funditur caussa est, cur vnumquodq; sub E intellectũ cadat, quatenus esse intelligibile, enti, vt ꝓpria ipsius passio, primo conuenit, ab illoq; in naturas inferiores quasi dilabitur. Verùm hinc non colligitur ens prius actu cognosci, q̃ species infimas: sicuti ex eo, ꝙ potentia ad risũ prius homini, quam Socrati conueniat, non sequitur risum prius homini quàm Socrati inesse. Illud vero Aristot. effatũ ex primo posteriorum, sic deberet ritè apta-

Explicatur effatum Aristotelicũ.

aptari, vt eo loco docuimus, ens in causa est cur species infimas concipiamus, siue ex conceptu entis venimus in cognitionem specierum infimarum: igitur ens manifestius nobis est, quàm species infimæ. At .n. antecedens ꝓpositio tūc falsa erit. Concluditur tamen hoc argumēto, ens suapte natura priùs cognoscibile eē, quam inferiores naturas, licet non priùs cognoscatur à nobis, quorum cognitio, vtpotè à sensu orta, ab inferioribus ad superiora paulatim euadit.

Solutio tertii. Si nomine adæquati obiecti significetur obiectū commune ab inferioribus abstractum, cōtinens sub se oīa, quę à potentia attinguntur, maior ꝓpositio ꝑspicuè falsa est, siquidem potentiæ sensitiuæ, neq; primario, neq; secūdario actu rem cōmunem attingunt, sed singularem duntaxat. Si verò significetur rō, sub qua res in potentiam cadit, ita vt sententia sit, primā notitiā cuiusq; potentiæ esse eius, qđ participat rōnem obiecti adæquati, tunc maior ꝓpositio admittenda est, sed in eo sensu dicendū ad minorē, nō solùm ens in cōe, sed qđlibet particulare ens esse obiectū adæquatū intellectus, siquidem oīa entia rationem cognoscibilitatis sibi vendicant: Arist. autem cum docet ens in commune esse obiectum intellectus, non sumit ens in commune etiam priori mō, sed prout inferiora comprehendit.

Potētiæ sēsitiuæ nō attingūt rem communē.

Solutio quarti: Principium illud: impossibile est idem simul esse, & non esse, non est primùm cognitum complexum, quasi ex omnibus principiis complexis primò occurrat. Nam sicut termini minùs communes cognitu priores sunt, ita principia, quæ ex illis constant intellectui se priùs ingerūt. Dicitur tamē principium illud, primum, ob nobilitatem perspicuæ certitudinis, quæ tanta est, vt nemo illud, modò compos rationis sit, mente inficiari possit. Appellatur quoq; cæterum principiorum norma, ꝙ cætera eius veritate innitantur, & à priori per illud confirmari possint, vt alibi dixim⁹. Atq; hæ causæ sunt, ob quas natura illius principii intelligentiā nobis primū enodasse perhibetur, non aūt ꝙ eius vel apprehēsio, vel assensus ordine inuētionis in nostro intellectu priùs gignatur.

Quę principia intellectui priùs occurrant.

Solutio quinti: Hoc argumentū con-

A firmat secundam tertii articuli conclusionem, nimirum si obiectū sit extra debitam distantia, priùs à nobis magis vniuersalia apprehendi. Aduertimus tn̄ cū Scoto in 1. sent. lo. cit. esto singularia magis vl'ium è longiori distātia priùs dignoscantur; non proinde tn̄ existimandum: acriùs ab iis sensum moueri, q̄ à singularibus minus vl'ium. Id .n. acrius mouet, quod actuosius est, seu, qđ magis actum participat, hoc autem esse singulare minus vniuersalium nemo negat.

B Quo fit, vt causa, ob quā prædicta singularia magis vniuersalium faciliùs dignoscantur, non ad maiorem ipsorum in agendo efficaciatem, sed imperfectionem potiùs referenda sit, quia videlicet ad sui notitiam, minùs expressam imaginem deposcunt, vti superiùs disseruimus.

Solutio sexti: Cùm naturæ communiores sumuntur, vt tota quædam sunt, respectu minùs communium, non vt tota

C actualia, sed vt tota potentialia spectātur, sicq; non iam in cognitionem cōfusam actualem, sed in potentialem cadūt. Quo liquet, sextum argumentum à propositæ disceptationis, in qua de cognitione confusa actuali agitur, scopo aberrare. Erit tamen operę pretium decernere hoc loco, quinam ordo sit cognitionis confusę potentialis. Sunt, q asserant magis vniuersalia secundū eiusmodi cognitionem interdum nobis notiora esse,

D videlicet cùm cognitio confusa potentialis, & distincta actualis in eandem incidunt, veluti cùm animalis essentiam ignoratis speciebus, quæ sub eo continentur penetramus. Sed nō rectè sentiūt. Nā cognitio distincta actualis magis vniuersalium, sublatis impedimentis, sēp est posterior confusa actuali minùs vniuersalium, vt ex dictis constat. Quare sēper confusa potentialis minùs vniuersalium, erit prior cōfusa potentiali magis

E vniuersalium, proindeq; absolutè statuēdum est, cognitionem confusam potentialem minùs vniuersalium, semp antecedere cognitionem eiusdem generis circa magis vl'ia. Hoc posito respondetur ad argumentum, nō omne totum via inuentionis priùs à nobis concipi, quā partes, sed id tantùm, quod sēsui magis appropinquat; hoc autem è communibus naturis est species infima. Neq; op-

Quid à nobis primò ītelligatur notitia confusa potentiali.

positum docet Aristoteles in procemio, vbi de progressu cognoscendi auscultatorio, accurateq; doctrinæ, disputat.

Solutio septimi: Ex eo, quod naturæ magis vniuersales pauciora in se prædicata cohibent, rectè colligitur, eas ad notitiā distinctam actualem paucioribus egere, atq; ita eo cognitionis genere priùs à nobis concipi. Verùm eadem ad notionem confusam actualem plura requirũt, quæ tenus à pluribus abstrahendæ sunt, quā naturæ minùs communes.

Naturæ magis vniuersales plura exigunt ad cōfusam sui notitiam.

B Solutio octaui: Receptis iā intellectu speciebus, plerumq; magis vnicuique in promptu est cōmuniora pdicata apprehendere, & de inferioribus enũtiare, ppterea quod illa, vt in pluribꝰ insunt, ita frequentiùs occurrunt, atq; adeo magis innotescunt. Sed .n. hoc nō impedit, quominùs cũ rei imago in intellectu primũ gignitur, priùs species infima, quā vlla natura superior, sublatis impedimentis cōcipiatur: quæ fuit nostra prima conclusio in tertio huiusce disputationis articulo: quā etiam solam argumenta Scoti, & ex mente ipsius, & re ipsa colligunt, vnde non est, quòd à nobis soluantur. C

QVAESTIO IV.

Sit ne singulare primò cognitum à nostro intellectu an non?

ARTICVLVS I.

D

Quæ argumenta suadere videantur, priùs vniuersale, quàm singulare à nobis intelligi.

Svperiori quæstione comparauimus naturas vniuersales inter sese, nunc easdem cũ singularibus cōferemꝰ. Quòd igitur vniuersales cognitione confusa priùs ab intellectu nostro percipiantur, defendunt Thomistæ prope omnes, & ex Scoti sectatoribus non pauci, idq; hisce ferè argumentis stabilire nituntur. E

Hos retulimus superiùs art. 1. quæst. 3.

Primum ar. Ex D.Tho. 1. contra gen. cap. 48.

Primùm, cùm omnis nostra cognitio p species fiat, ea priùs cognoscere intellectus debet, quæ ipsi directò priùs & clarius ab specie intelligibili repræsentantur: sed ita se habent naturæ cōmunes. Nam ex primaria, & formali expressione in specie cōtinentur, singularia verò

A nō nisi implicitè & virtute: igitur priùs naturæ communes, quàm singulares à nobis percipiuntur.

Deinde, materia ē in causa, cur res materiales minùs facilè à nobis intelligantur: ergo ea, quæ maximè sũt in materiā demersa, vti singularia, difficiliùs ac posteriùs ab intellectu nostro percipientur. Probatur assumptū, primùm, quia vnũquodque intelligitur ex suo actu, vt Aristoteles docet 9. Metaphy. c. 11. tex. 20. at materia non actus est, sed potentia. Secũdò, quia vt aduertit Plotinus Ennead. 5. lib. 5 cap. 1. cognitum debet esse cognoscenti cognatum: vnde omnis cognitio, vt est communis Philosophorum sententia, tradita in opere de secretiore sapiētia secundum Ægyptios cap. 3. lib. 2. fit p assimilationem inter vim cognoscẽtem, & rem cognitam: at intellectus cùm immaterialis sit, admodum est materiæ dissimilis. 2. Argum.

Plotinus.

Omnis cognitio similitudine fit cognoscentis cũ cognito.

Item, pueri, quorũ vox naturæ ipsius vox esse videtur, principio quemlibet virum vocant patrem, quamlibet fœminā matrem. Igitur naturæ ductu priùs communem rationem patris, quam huius patris apprehendunt, atq; adeò nō priùs singulare, quàm vniuersale intelligunt. Quare, & Aristo. in procemio huius operis ab hoc puerorum exemplo argumẽtum duxit ad comprobandum, vniuersalia tum magis, tum priùs nobis esse manifesta. 3. Argum.

Ad hæc, vniuersale est obiectũ intellectus, singulare obiectum sensus, vt testatur Aristoteles hoc in libro cap. 5. te. 49. ergo intellectus priùs vniuersale cognoscit, quàm singulare, alioqui priùs tenderet in non suum, quàm in suum obiectum. Huc pertinet, quòd etiam Aristoteles eodem loco ait, repetitq; in 5. libro Metaphysicæ cap. 11. textu 16. nimirum singulare esse primò notum sensui, vniuersale verò intellectui. 4. Argum.

Postremò, singulare intelligitur à nobis reflexè, vt asseruisse videtur Aristot. 3. de anima cap. 4. tex. 10. ergo eius cognitio posterior ē, quàm rei vniuersalis. Consecutio patet, quia omne reflexum est posterius directo. Liquet etiam priua tim ex ipso progressu cognitionis reflexe quam D.Thom. in dispntatis quæst. de anima, art. 20. & alibi, ac nonnulli eius 5. Argum.

D.Th. opusc. c. 29. & 43.

secta-

& 2. de anima lect. 13. & 1. part. q. 81. art. 3. & q. 86. art 1. Ferrariẽsis 3. de anima q. 13. Hispalensis 1. d. 39. q. 2. ar. 3 Capreo in 1. d. 35. quæ. 2.

A sectatores in hũc ferè modum explicãt. Cùm rei alicuius notitia mentem subit, ducitur primùm à phantasmate & intellectu agente, quasi intelligibilis quædã linea, quę deinde procurrit ad intellectũ patientem, inde ad rem vniuersalem spe cie repræsentatã, tùm a re vniuersali inflectitur ad phantasma, & ad rem singularem, quæ illius quasi inuolucro obtegitur. hoc est, vt planius dicamus, imprimitur a phantasmate, & intellectu agente in patientem species intelligibiles: tũc intellectus patiens ea informatus gignit cõceptum rei vniuersalis, mox attendẽs ad suum actum, aduertit illum genitum fuisse ab specie, speciem à phantasmate, phantasma a re singulari, atque ita tandem in hoc flexu deprehendit rem singularem, & existit in mente quidam veluti circulus intellectualis, quẽ Aristoteles significauit similitudine lineæ inflexæ, q in se ipsam veluti recurrit, cùm ex recta inflectitur in orbem.

Intellectualis circulus.

B Alii vero cognitionem reflexam singularis hoc modo fieri arbitrantur. Percipit intellectus naturam communẽ v. g. hominis tunc quia aduertit illam nõ separatim ac per se cohęrere, sed necessario in aliquo singulari existere, colligit dari aliquod singulare, in quo sit, atque ita dicitur singulare ipsum arguendo ac reflectendo cognoscere. Patet igitur notitiam reflexam singularis, siue hoc, siue illo modo contingat, posteriorem esse, quam conceptũ naturæ communis: quãdoquidem semper intellectus extremo loco naturam singularem apprehendit.

Vt Caietanus 1. p. qu. 86. art. 11.

ARTICVLVS II.

Concluditur singularia prius faciliusq; à nobis intelligi, quàm vniuersalia.

Conclusio.

ASserendum tamen est; priùs à nobis singularia, quã vniuersalia intelligi. Quod præter alios sentit Durãdus in 2 d. 3. q. 7 Ochamus in 1. d. 3. q. 5. Gregorius ibidem q. 3. Apollinaris 3. de anima q. 13. Burlęus, & Marsilius hoc loco. Hanc sententiam, qui species pprias rerum singularium in intellectu dari arbitrantur, ex eo maximè com pbare possunt, q intellectus priùs cõligneתur spe-

Eius assertores. Eandem sequũtur Ioã nes Maior i 1. d. 3. qu. 4. Bacon° ibi-

cie rei singularis, quàm vniuersalis, faciliusque ac promptius excitetur ad eliciendum conceptum adæquatũ talis speciei, exprimentem scilicet totum id, qđ species repræsentat, hoc est, ipsam rẽ singularem, quàm ad formandum conceptum naturæ communioris, ad quam ea species nec primario, nec adęquatè incli net. Verùm quia illustrior, magisq; Peripatetica est cõtraria opinio, prorsus negans intellectui eiusmodi species intelligibiles, quæ adæquatè repræsentent singularia (qua de re 3. de anima) nos illi modo insistentes ea probatione nõ vtemur. Nec vero desunt aliæ satis firmæ ad p. opositum concludendum.

dẽ. q. 1. Niphus 1. Metaph. disp. 2 Triobeta. 7. Metap. q. 7. Antonius. Andreas q. 14. Ioannes Canonicus 1. phys q. 2. Thinẽsis 3. đ anima ad tex. 11. Pic colomine° ĩ sua Phi. Moral. gradu. 5 cap. 18.

C Quod igitur conceptus rei singularis priùs, faciliusque à nobis eliciatur, quã rei vniuersalis ostẽdi potest, primo; quia singulare est propinquum sensui, à quo intellectus hoc statu cognitionẽ mutuatur, & in actu suo pendet. Quare priùs fertur intellectus ad singulare ipsum, quàm ad vniuersale concipiendum.

Secũdo, Conceptus rei singularis, cũ sit notitia præstantioris naturæ, pfectior est, quã conceptus rei communis in eadem serie: ergo priùs, saltem origine, ab intellectu nostro gignetur. Probatur cõsecutio, quia, vt Scotus rectè argumentabatur, caussæ naturales, cùm nihil impedimenti subest, mox producũnt nobi-

Opinio magis Peripatetica non dari species rerũ singularium.

D lissimum effectum, quẽ possunt: at vero cum primũm ex phantasmate rei singularis trãsmittitur species rei communis in intellectum, dantur caussæ, quæ sufficiunt ad productionẽ conceptus rei singularis; nimirũ eiusmodi species, & phãtasma; nec quicquam est quod impediat. Quare is cõceptus priùs oĩno elicietur.

Tertiò, Experientia ipsa dux philosophiæ ac magistra veritatis palam testatur, cùm res aliqua singularis sensum fe

Experiẽtia dux philosophiæ.

E rit, nihil priùs a nobis concipi, quàm rẽ ipsam singularem aduersatur ergo experientiæ qui negat singularia priùs a nobis intelligi.

Postremo, Si intellectus non intelligeret singularia nisi reflexè, & eo præser tim modo, quẽ aduersariç pris auctores tradunt, sequeretur inprimis nullum singulare à nobis determinatè concipi, sub notitia vaga duntaxat. Nam si nullum hominis, v. g. indiuiduum apprehendimus

Impugnatur prior mod° cognitionis flexæ supra explicatio.

mus, nisi scrutando singulare, à quo spe- A cies hominis in cõe genita est (qui erat prior modus explicandi cognitionem reflexam) cùm eiusmodi species a Socrate, vel à Platone, & alio quovis homine sine discrimine emitti potuerit, certè ea ratione ad nullum hominis indiuiduũ definitè perueniemus. Idemq; accidet, si singulare non percipiamus, nisi dum arguẽdo aduertimus, communẽ hominis v. g. naturam necessariò re ipsa in aliquo singulari existere, quo pacto alii cognitionem reflexam explicabant: Etenim cùm hominis natura in omnibus suis inferioribus contineatur, non magis ad hoc singulare, quam ad illud eo pacto ducemur. Rursus si prior ille modus cognitionis reflexæ verus esset, sequeretur cóceptum rei singularis efformari nó posse, nisi interposita longiori mora, dum scilicet intellectus eiusmodi recursus obit: imò nec elici nisi ab homine exercitato, quique priùs ab alio edoctus fuerit, C quo modo quasi filo, vt in Dædali labyrintho, viam regens per circuitus illos, & ambages, ad phantasma redeat. Quare minùs fuisset à natura homini consultum, cui tam perplexa & difficilis via data esset ad intelligenda singularia, in quibus tractandis omnis eius vita versatur.

ARTICVLVS III.

Diluuntur aduersariæ partis argumenta. D

NVnc corũ argumẽtis occurramus, qui ostendere nituntur prius vniuersalia, quam singularia in nostrum intellectum cadere. Ad primum dicendũ: nó oportere priùs intelligi id, quod species primariò repræsentat, sed id, ad qđ magis excitatur intellectus, magis autẽ excitatur ac ducitur ad intelligendũ, singulare, licet inadæquatè, & implicite in E specie intelligibili repræsentatum; quia phantasma, quod in sensu interno intellectui assistit, est ipsius singularis, præualetque ad determinandam ad illud intellectionem ob dependentiam intellectus nostri a sensu, hoc rerum statu, quantumvis species intelligibilis ex se magis ferat ad rem vniuersalem.

Ex Henrico Gadauensi

Secundi argumenti explicatio vt illustrior sit, aduertendum est † duob. modis dici posse cognitionem impediri à materia, vno ex parte subiecti, altero ex parte obiecti. Ex parte subiecti; quia quo illud magis materiale est; eo minùs idoneum ad vim cognoscendi, cũ semper hæc non nihil abstractionis a materia desideret. Vnde Aristo. 2. de aīa c. 12. tex. 124. † causam cur plantæ cognitione prorsus careant (etsi eis Plato quasi dormiẽtẽ sensum dederit) ad ipsarũ concretionẽ, & vt vocant, materialitatẽ refert: contra verò quò res magis a materia emergunt, eo pfectiorẽ obtinent cognoscendi gradũ, vt videre ẽ in bellua, homine, & angelo: hominis .n. cognitio pfectior est, q̃ belluæ, quia forma hominis pôt extra materiã cohærere, nõ aũt belluæ: & angeli itẽ cognitio nobilior, q̃ hominis, quia angel⁹ prorsus materia vacat, nó hó, qui ex corpore & aīo cõstat. Ita verò ex parte obiecti dicitur materia impedire, seu retardare cognitionem ob eas potissimũ causas, quæ in proposito argumẽto continẽtur. Verũ si qs aīum aduertat, facile videbit ex nulla earũ colligi posse, intellectionẽ plus à materia rei singularis, q̃ vniuersalis impediri. Non .n. materia rei singularis, aut magis potẽtia est, aut intellectui dissimilior, q̃ materia rei vniuersalis. Nã qđ obiiciunt natura singularẽ magis esse materia demersam, id ẽ, cõstitui ex materia magis contracta; id nihil momenti hẽt. Non. n. contractio illa difficiliorem reddit apprehensionẽ rei singularis; qn verò naturæ cões non nisi beneficio singularũ, q̃ primò in sensus, deinde in intellectũ species imprimũt, intelligi à nobis possunt. Quo fit, vt materia indiuidua non mó non impediat, aut retardet cognitionem; sed pro sua ẽt parte iuuet, ac promoueat, quatenus est in re singulari, a quo oĩs nostra cognitio ortum habet.

1. part. sum. art. 36. q. 1. lege etiã ꝑ eadem re Auerroem disp. 3. cõtra Algazellẽ. D. Th. 3. sen. d. 5. qũ. vnica, art. 1. & 2. contra gent. c. 44. Zimara in theor. propos. 1.

† Quo pacto materia impedit cognitionem.

† Plantæ ob nimis terrestrem corporis compagem sensu carent.

Intellectio nó magis à materia rei singularis quam vniuersalis impeditur.

Ad tertium, dicendũ cũ Greg. in 1. d. 3. q. 4 art. 3. & Ochamo d. 3. q. 6. pueros non idcirco primũ oẽs uiros patres appellare, q cõem patris, aut viri rationẽ primo concipiant, sed quia humore, & ea, quam humor exhalat, nebula celebrum occupante, adeo in illis interior sensus obductus est, adeoque imperfecte & quasi per vmbram operatur, vt singularia illa non nisi sub imperfecta & vaga notione percipiant, nec parentes ab

Lege D. Th. 1. p. q. 101. ar. 2. & in 2. sẽt. d. 23. q. 2. art. 2. Galenum li. 3. de loc. aff. Cerebri humiditas intelligendi actum interturbat.

aliis

aliis dignoscant, donec vi discernendi polleat, q̃ ętate procedente sensim emergit. Quòd si aduersariorum rō concluderet, eodem modo, vt auctores citati animaduertũt, pbari posset, belluas primā naturam communem apprehendere, q̃ ne apprehendunt quidem. Videmus siquidem agnos recens natos qualibet ouem, quasi matrem sequi; nimirum qa dũ vegetiori carent sensu, omnes oues tanq̃ matres apprehendunt. At .n. quia vaga illa & confusa singularium notitia, quatenus circa nullũ singulare definitè versatur, cōceptui confuso rei vniuersalis ad modũ cognata est, ideo Aristot. ab ea sumpsit argumentum, quo vniuersalia priùs à nobis intelligi comprobauit.

Notitia vaga singularium.

Ad quartum respondẽdũ est, adęquatum obiectũ intellectus, vt ex 9 Metaph. ca. 11. tex. 20. colligitur, nō esse vniuersale; sed ens in tota suæ significationis amplitudine, quo pacto tam vniuersalia, q̃ singularia complectitur: dici tamen interdum vniuersale, obiectum intellect⁹; qa cognitio vniuersalis, propria illi est, vtpote, quæ soli intellectui cōpetit, etsi nō sola; seu (quod codẽ redit) qa intellectus p vniuersaliũ cognitionẽ pręstat sẽsui, qui licet singularia pcipiat, vltra ea tamen nō ascendit. Reliqua verò Aristo. testimonia intelligẽda sũt de cognitione scientię, qua intellectus, vt ex 1 li. posterioris Analyticæ cōstat, vniuersalia p se ac primò contẽplatur; singularia verò nō nisi ex accidente & secundaria rōne.

Obiectum adæquatũ intellectus.

Quinti argumenti solutio plus habet difficultatis; illo namq; Aristo. testimonio ex c. 4. l. 3. de anima, tanquam gladio Delphico variè vtũtur Peripatetici. Nōnulli, è qbus est Henricus Ganda. quod. lib. 5. q 15. D. Thomas, eiusq; sectatores & pleriq; alii, quorũ explicatione in argumẽto retulim⁹, elicere ex eo conatur, singulare posterius à nobis intelligi; alii intelligi priùs. Atq; ex hisce posterioribus ẽ Greg. Ariminensis in 1. d 3. q. 3. ar. 2. & Burlæus initio huius libri. Reiecta tn̄ huiusce rei pleniori disceptatione ad eũ locũ tertii de anima, breuiter hic dicẽdum; Arist. vel nihil ibi de discrimine inter directam & reflexa cognitionem tradere voluisse; sed docere dũtaxat, animã pcipere vniuersale alia facultate distincta a sẽsu, quo singulare pcipit: distincta quidem, vel reipsa, vel sola rōne, sicuti linea flexa sola ratione differt a se ipsa ptensa; qp admodũ pbabile est. Vel, si etiã directæ & reflexæ cognitionis discrimen indicare voluit, haud obscurè cognitionẽ reflexam, q̃ singulari attribuit, priorẽ se cisse directa, quam assignat vniuersali. Hæc est .n. eius loci sententia; Anima percipit vniuersale, sicuti cùm extensa fuerit linea flexa; quasi videlicet mens in cognoscendo singulari priùs se inflectat ad sensum, postea verò rectò intuitu sese ad pcipiendũ vniuersalẽ cōuertat. At neq; iuxta hanc expositionem dici debet singulare cognosci reflexe, sed inflexè potiùs, vt ex contextu Græco planum est. Vnde patet Aristot. eo loco, aut neutri parti præsentis controuersiæ, aut nostræ potius fauisse. Lege etiam Fōsecam li. 1. Metaphys. cap. 2. q. 3. sect. 5.

Explicatur locus Arist. in 3. de anima.

Singulare tam reflexè qua inflexe a nobis intelligi.

QVÆSTIO V.

Vtrum singulare substãtiæ, an accidentis à nobis primò intelligatur.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis videatur primò intelligi singulare substantiæ.

Sveriori disputatione statuim⁹; priùs à nobis singulare, q̃ vniuersale intelligi: sequitur vt quod na illud singulare sit, accidentis ne, an substãtiæ videamus. Quòd igitur singulare substantiæ in nostrum intellectum primo cadat, suaderi pōt in primis testimonio Aristotelis 7. Metaphy. capit. 1. tex. 4. vbi ait substantiã esse cognitione priorẽ accidentib⁹. Deinde hac ratione: Id intellectus primo cōcipit, qp primo cogitatiua apprehendit; nã & cũ hac primo coniũgitur intellect⁹ agens: sed cogitatiua primo apprehendit substantiam singularem, ergo & intellectus. Maior ppositio suadetur, qa ex doctrina D. Diony. c. 4. de diuinis nominib⁹ infimum summi coniungitur summo infimi; summum aũt inter potentias cognoscentes est intellectus; infimum verò facultas sensitiua: itemq; omnium intellectuũ, humanus infim⁹ est, & inter omnes sentitrices facultates cogitatiua summa habetur. Minor pbatur, qa cùm substantiæ cognitio, accidentium perceptione

Aristo.

D. Diony. in finũ summi cōiungitur. summæ infimi.

nobilior sit, illam priùs quam hanc cogitatiua eliciet, si causa naturalis nô impedita edit primò nobilissimum effectũ, quem potest.

Itē, Anima nihil priùs, q̃ se ipsam intelligit. Non ergo priùs accidens quam substantiam percipit. Probatur antecedens: namq; id anima priùs intelligit, qđ. ipsi maximè præsens est, nihil aũt illi magis q̃ ipsa sibi cohæret, ac præsto adest.

Denique, Quòd saltem Deus in hominis intellectum primò cadat, hunc in modum ostenditur. Id, in quo cætera cognoscimus, & quo de aliis iudicamus, primò nobis perspectum esse oportet: vnde priùs lucem, quam colores sentimus, & principiis, quam conclusioni, priùs assensum damus; sed quicquid cognoscimus, non nisi in luce primæ veritatis cognoscimus, & per eam de cæteris iudicamus, vt scripsit Plato in Timæo, & D. August. 12. libro de Trinit cap. Igitur primò cognitum à nobis est veritas prima, id est, Deus.

Plato. D.August.

ARTICVLVS II.

Quæstionis explicatio.

IN hac quæstione diuersi diuersa, atq; aduersa sentiũt. Etenim sunt qui putet, substantiam non modò non intelligi a nobis primò, sed ne intelligi quidem, nostràq; omnem pscrutationē circa substantiarũ inuolucra, id est, accidētia, immorari, nec ad ipsam rei essentiam, aut substantiam peruenire. Qua de re lege, si placet, Nicolaum Cusam in libris de docta ignorātia, & in 3. Idiotæ dialogo copiosè disserentem. Alii censent priùs cōcipi a nobis substantiã, quam accidens; & ex his quidã priùs vniuersale, alii singulare, rursumq; ex his postremis quidam singulare vagum, alii determinatũ.

Variæ sententiæ de singulari primo cognito.

Lege Herueum quod. I. qu. 12.

Sit tamen conclusio. Singulare, qđ à nobis primò concipitur, est singulare sēsibile, determinatũ, nō substātiæ, (si eius formale spectetur) sed accidentis concretè sumpti. Hæc conclusio intelligi debet sublatis impedimentis. Probaturq; sigillatim. Nã cũ nostra cognitio ortũ habeat a sensu, eoq; vtatur velut præuio satellite, id primò mentem subit, quod primò sui speciem in sensus imprimit: hoc autē, vt ex superioribus constat, si nihil obsit, est singulare sensibile determinatum. Esse verò huiusmodi singulare nō substantiæ, sed accidentis, inde suadetur: quia substantia no mittit sui similitudinem ad sensum, alioq; esset sensibilis per se qđ negat Arist. 2. de anima ca. 6. te. 65. Deniq; debere id esse singulare accidentis concretè, nō abstractè sũpti, ex eo ostenditur, quia vnaquæq; res ita sensu percipitur, vt in eum agit. Quare cùm singulare sensibile nō nisi concretè sumptum agat, (Neq; enim id, quod calefacit, est hic calor sed hoc calidũ, docente Aristo. in I. de sēsu & sensili, c. 6. qa actiones sũt singulariũ p se existentiũ) fit vt singulare sensibile concretũ primò sub sēsũ cadat, & ex consequēti primũ ab intellectu pcipiatur. Adiecimus verba illa, si eius formale spectetur, qa cũ cōcreta accidētium, q̃ sui speciem in sensus mittũt, substātias cōnotent, necesse est, vt tam ipsa, quàm substantiæ, eodem actu apprehēdantur; sed hæ vt cōnotatæ, & accidentibus inuolutæ, ac proinde secundaria ratione, & implicitè; illa vt formaliter significata, atque adeò primò & per se. Ex his, quæ hactenus docuimus, licebit colligere; id, quod inter naturas communes à nobis primo loco intelligitur, esse naturam specificã eius accidētis, qđ amotis impedimētis priùs sub sensum cadit: quod asserit Scotus 7. Metap. q. 3. & Iandunus ibidem, aliiq; non pauci.

Conclusio.

Actiones sunt singulariũ per se existentiũ.

ARTICVLVS III.

Occurritur primi articuli argumētis.

AD primum argumentũ initio quęstionis propositum dic Aristot. eo loco septimi Metaph. loqui de accidēte sm accuratam & distinctam cognitionē, quæ p auscultationem habetur, quo pacto substantia cognitione prior est; cùm sine illa accidēs, nec absolutè intelligi, nec perfectè definiri possit. Nos verò in præsentia agere de accidente secundum notitiam confusam via inuentionis.

Sol. 1. argu.

Quo pacto substātia sit cognitione prior accidente.

Ad secundũ, Supposita nũc illa sētentia, quæ præter sensum cõmunē, plures sensus internos facit; quod an ita sit in libris de anima disquiretur, respondem' in primis negādo maiorem ppositionē: Nō enim intellectus agens cum sola cogi ta-

Sol. 2. argu.

gitatrice potentia iungitur, sed cũ phantasiã quoq; imo & cum sensu cõmuni, vt quidã putat. Quare cũ hę facultates sola accidentia percipiant, solam accidẽtis similitudinem vnã cum intellectu agente in patientẽ primo inferent. Quod vero ad illud D. Dionysii effatum spectat, dicendum erit, oẽs internos sensus reputari summũ inter potentias cognoscitiuas organicas. Aliter etiam eidem argumẽto occurri potest, videlicet admittẽdo maiorem propositionẽ cũ Ianduno 1. de anima q. 10. & Caiet. 1. p. q. 85. art 1. sed negando minorem. Licet enim cogitatiua ex accidẽtis similitudine imaginẽ substãtiæ effingat, tamen saltẽ prius natura apprehendit accidens, cuius speciẽ a phantasia recipit, esto illius, quam huius, apprehensio nobilior sit. Est .n. rata naturæ lex, vt quælibet potẽtia id, saltẽ prius origine, cõcipiat, cuius similitudine primo excitatur. Adde ẽt cogitatricem vim nõ nisi arguendo, & quoda veluti discursu, vt plerique arbitrantur, ad apprehẽsionẽ substantiæ deuenire, proindeq; nõ posse nõ imaginẽ accidentis, cũm qua intellectus agens mox cõcurrat, sibi priũs efformare. Deindeq; Ricardus in 2. d. 24. q. 3. circa 3. principale, Herueus quodl. 3. q. 12. negant substantiam ab vllo sensu percipi. Quæ sententia in vtrauque partem probabilis est: placuit autem affirmatiua D. Thomæ in 4. d 49. q. 2. art. 2. & in opusc. 16. Auerroi 2. li. de anima cõm. 63. Caiet. 3. p. q. 76 art. 7. aliisq; compluribus. Qua de re luculenter scripsit Mirandula li 5. de examine vanitatis ca. 10.

Altera solutio eiusdem argum.

Cogitatiua prius saltẽ natura apprehẽdit accidens, quã substantiã.

3. solu. alio.

Sol. 3. argu.

Ad tertium, dicito ex doctrina D. Augustini lib. 14. de Trinit. cap. 6. dupliciter intelligi posse mentem nostram sibi præsentem esse, videlicet præsentia essẽtiali; quia nimirum à se ipsa non abest: vel obiectiua, qui sibimet conceptu aliquo obiicitur. Priori mõ nõ posse quicquam prius, aut magis præsens illi esse, quam ipsa sibi est: posteriori priũs sese illi exhibere rem singularem sensibilem, cuius speciem recipit, maximẽ cũm se non nisi actu reflexo intelligat, postquam videlicet ad alia protẽsa in se ipsa recurrit. Quod Aristoteles significauit 3. de anima cap. 4. tex. 8. aiens cũm intellectus singula intelligibilia effectus fuerit, tunc demum sui ipsius capere notionem.

Quo pacto anima in se reciprocet, lege D. Th. 1. p. qu. 87. art. 1.

Ad quartum, omissa longiori disputatione, q̃ persequitur Henricus Gand. 1. p. summæ art 24. quæ. 7. & D. Thom. opusc. 70. quę. 1. art. 3. & 1. p. q. 88. art. 3. & Scotus in 1. sent. d. 3. q. 4. respondendũ est, ea q̃ intelligimus, nõ dici apud Platonem & D. Aug. percipi a nobis in luce primę veritatis tanquam in re cognita; sed tanquam in rõne cognoscendi, id est, nõ quasi dum quippia intelligimus ipsam primam veritatem priũs cognoscamus sed quia nihil in nostrum intellectũ cadit, nisi quatenus in eo prima veritas elucet, & participatur, & sacrũ illud ac diuinum lumen vt rebus ipsis veritatẽ, ita nobis vim eius percipiendæ, tuendæque largitur, vt ex eodem Platone D. Grego. Nazianzenus inquit. Enim vero quod ipsa prima veritas in se sumpta à nobis haud primo cognoscatur ex eo planum est, quia in hoc vitæ statu ad naturalem Dei cognitionem nõ nisi ex antecedente sensibilium rerũ notitia prouehimur. Atque hæc de ordine vniuersalia & singularia à nobis intelligendi satis sint.

Solu. 4. arg.

Nihil intelligimus nisi lumine è diuino lucis fõte ad nos defluente.

Hac de re D. Gregor. Naz. in sanctum lauacrũ orat. 3.

CAPVT SECVNDVM.

Ecesse a est itaque aut vnum esse principium aut plura; atq; si vnum, aut immobile, vt Parmenides, & Melissus inquiũt; aut quod moueatur, vt naturales philosophi; quorũ alij primũ principium ignem statuunt, alij aquam: at si plura, aut finita, aut infinita & si finita, vno autem plura; aut duo, aut tria aut quatuor, aut numero quopiam alio: si infinita, aut generis eiusdem, specie differentia, vt Democritus; aut etiam contraria. b *Non aliter inquirunt, qui ea quæ sunt quot sint scrutantur. Nam de his primùm quærunt è quibus sunt entia, vtrum vnum an plura: & si plura, an finita, an infinita. Quare inqui-*

Textus 1.

Textus 2.

inquirũt an principium, & elementum vnum sit, an multa. c Consideratio igitur de eo quod est, an vnum sit, & immobile, Naturalis non est. Nam vt Geometræ nulla contra eũ remanet ratio, qui principia tollit; sed aut alterius est scientiæ, aut omnium communis; sic neq; ei, qui de principijs disserit:

Textus 9. d Quando principium nõ est, si vnũ tantũ est, hocq; mõ vnũ. Alicuius.n. est, aut aliquorũ id, qd est principium. Considerare itaq; an hoc modo vnum sit, perinde est atq; contra aliã quãuis positionem, quæ sermonis gratia affirmetur, qualis est Heracliti, aut si quis id qd est, hominẽ vnũ esse dixerit disserere, aut contentiosam rationẽ diluere, quales quidẽ Parmenidis, & Melissi ambæ sunt

Textus 10. rationes; quippe quæ, & falsa assumãt, & nõ rectè concludant. Magis tamen Melissi rõ importuna est, & dubitationẽ non habet; sed absurdo vno dato cæ-

Textus 11. tera accidunt. In hoc verò nulla inest difficultas. e Nos aũt ponamus quæ natura constant aut omnia, aut quædam moueri; quod quidem inductione est manifestum. At neq; omnia diluere conuenit; sed ea tantùm quę ex principijs demonstrando falsa concludũt: quæ aũt sic nõ cõcludũtur, minimè. f vt quadrationẽ, quæ per segmẽta fit, Geometræ est dissoluere; at eã, quæ Antiphõtis

Textus 12. haudquaquam. g Sed quãquã naturæ consideratio hæc nõ sit; quia tamẽ, quod dicunt, naturales dubitationes habere accidit, bene res fortassis se habuerit, si de eis aliquantisper disseruerimus. Nam philosophiam habet consideratio.

Textus 13. Principium aũt omniũ accomodatissimũ est; quonã modo qui omnia vnũ eẽ inquiunt, h (cum ens multis modis dicatur) id inquiant. Vtrum omnia substãtiam, an quantitatẽ, an qualitatem. Rursus vtrum oĩa substantiam vnam, ceu hominem vnũ, aut equũ vnum, aut animam vnã, an qualitatẽ. hanc vero vnã, vt alborem, aut calorẽ, aut eius generis aliquid. Hæc namq; omnia inter se plurimum differunt, & dici non possunt. Nam si substantia, & quantitas &

Textus 14. qualitas sunt, & hæc quidem seu separata ab inuicem, seu nõ separata, entia sunt multa: sin verò omnia sint qualitas, aut quantitas (seu substantia sit, seu non sit) absurdum est, si tamen quod esse non potest, absurdũ dicendũ est aliorum etenim nullum præter substantiam est separatum, quando omnia de subiecta substantia dicũtur. Sed Melissus id, quod est, infinitum esse ait. Qua-

Textus 15. propter id, quod est, quantum est quoddam, cùm in quantitate sit infinitum. Substantia verò aut qualitas, aut affectio infinita esse non põt, nisi ex accidẽti, si quanta qu[illegible]dã sint simul. Nã infiniti rõ quãtitate vtitur, nõ substãtia, aut qualitate. S[illegible] igitur & substantia, & quãtitas sint, duo sũt entia nõ vnũ. [illegible] Si sola substantia infinitum non erit, nec vllam habebit magnitudinẽ, quã-

Textus 16. doquidem esset quantum quoddam. i Præterea cùm ipsum quoque vnum perinde atq; ens multis modis dicatur, quonam modo ipsum vniuersum inqui[illegible]nt

Textus 17. vnum esse, considerandum est. Dicitur autem vnum, aut continuũ, aut indiuiduum, aut quorum essentiæ ratio vna est, & eadem. Si igitur id quod est, continuum est, multa profectò est, cùm infinitè diuidi continuum possit. k Est autem de parte, & toto dubitatio fortassis ad rationẽ nõ ptinens, sed ipsa per se, vtrum pars & totum vnum sint, an plura, & quo pacto vnum aut plura & si plura, quomodo plura, quæ eadem ratio de partibus non continuis. Ea

si vtra-

si vtraque pars cum toto vnum sint, vt indiuiduum, quòd ipsæ quoq; inter se vnum erunt. At verò si indiuiduum, nihil quantũ erit, aut quale, neq; igitur infinitum id quod est, vt ait Melissus, neq; finitũ, vt Parmenides, cũ finis indiuiduus sit, non id quod est infinitum. l *Sed si entia omnia ratione sunt vnũ, vt uestimentum, & tunica, fit vt eundẽ, atq; Heraclitus sermonem pronũtiẽt. Boni enim, & mali, atque etiam non boni, & boni eadem erit essentia.*

Qua propter bonum, & nõ bonũ idem erunt, & homo itidem, & equus: ac sermo de eo non erit, quod vnum sint entia, sed de eo, quod nihil sint. Quin etiã id erit, tale esse, ac tantum. m *Sed posteri quoq; perinde, ac veteres, turbati sũt, timentes ne ipsis eueniret, vt res eadem vnũ esset, & multa. Quapropter alij ipsum est, auferebant, vt Licophron, alij dictionem immutabãt, vt hominem albere dicerent, non autem album esse, ne ipsum, est, adijcientes, multa id facerẽt, quod vnũ est,* n *quasi ipsum vnũ, aut ipsum ens vno modo diceretur. Multa verò sunt entia, aut rõne, vt exempli gratia, & alia est albi essentia, alia musici, atq; res eadem vtrũq; est: aut diuisione, vt totũ & partes; quo sanè in loco hæsitabant, & vnum multa esse fatebantur, perinde quasi res eadem vnũ, multa (quanquam non opposita) esse non posset. Est vero ipsum vnum, & potestate, & actu. His igitur, qui hoc modo aggrediuntur, videtur fieri nõ posse, vt ea quæ sunt, vnum sint.*

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Merhodus Aristotelicæ doctrinæ

Bsoluto huiusce disciplinæ procemio, sequitur tractatio ipsa, in qua Aristoteles imitatus naturã, quæ a principiis opus inchoat, disputationem rerum naturalium ab earũ principiis ordicur. Seruat autem in horum peruestigatione eũ ordinem, ac methodum, quã ipse antè perscripserat. Nam priusquã de singulis principiis particulatim differat, cõmunes, ac generales eorũ quæstiones ptractat, & ante omnia veterum sententias commemorat, vt ex earum diiudicatione firmior, atq; illustrior sit veritatis explicatio.

Modi, qbus principia videntur posse statui.

a Necesse est itaque] Tradit modos, quibus principia statui posse videantur, vt ex iis omnibus eos, quos ,pbarit, excerpat, & principiorũ numerũ statuat; nõ oẽs tamen recenset, vt annotarunt D. Tho. Auerroes, & Simplicius; sed qui magis ad rem præsentem faciunt. Possunt vero ii ad hanc summam, partitionemq; redigi. Oportet, aut vnũ esse principium, aut plura: si vnum, aut motus expers, aut mobile; si motus expers, aut finitũ, aut infinitũ. Similiter si mobile. Rursum, si plura, aut finita, aut infinita, si finita, aut duo, aut tria, aut alio certo numero cõprehensa. Si infinita, aut generis eiusdẽ, sed specie, & figura, situq; diuersa; aut genere & differẽtia, & inter se pugnantia. Igitur Parmenides, & Melissus vnũ dũtaxat principiũ, idq; mot⁹expers innexere, infinitũ Meliss⁹, Parmenides finitũ. Diog. Apolloniates, Anaximenes, Anaximader, & Thales vnum ẽt, sed infinitũ, & mobile. Hippasus, & Heraclitus vnũ quoq; veruntamẽ finitũ & mobile. Plura vero certo numero cõprehensa constituerunt Plato, Empedocles, & Pythagoræi; Plato tria, Empedocles quatuor, Pythagoræi decem. Infinita generis eiusdẽ, specie & figura discrepantia Leusippus, & Democ. generis diuersi, & inter se cõtraria, Anaxagoras. Quo autem modo singuli sua dogmata intellexerint, ac defenderint; patebit in progressu, nosq; id in quæstione de numero principiorum locupletius exponemus.

Qui vnum principium fecere. Qui plura finita. Qui infinita.

b Non aliter inquirunt] Variẽ hũc locũ explicãt Alexander, Simplicius & Auerroes. Videtur tamen significasse Aristot. hanc, q̃ sequitur, philosophandi rõnem, scrutando nimirùm Physicarum rerum principia, nequaquam nouam esse, cùm eam alii

ante

ante ipsum vsurparint: qui cũ eorũ, quib. vniuersitas constat, numerũ, seu multitudinem inuestigarent, re ipsa nihil aliud, quàm quot essent rerum initia disquirebant.

c Consideratio igitur] Antequam eorum placitum confutet, qui vnũ immobile fecere principiũ, ostendit non esse Physici negotii contra eos, qui ita senserint, disputatione inire; sed ad alia id facultatem, altioremve scientiam attinere; eò quod Physiologiæ tollãt principia, quib. sublatis oĩs physica disputatio collabitur, & euanescit.

d Quando principium non est] Ostendit eos, qui vnum duntaxat principium; idque motus expers faciunt, Philosophiæ Naturalis principia tollere. Primùm, quia ita vnũ faciũt principium, vt asserant vnum tantum esse in natura ens; cùm tamẽ rõ principii multitudinem arguat; siquidem omne principium refertur ad id, quod ab eo dependet, aut aliquo modo originem capit Deinde, quia negant motum, atque adeò totam euertunt naturam, quæ principium motus, & quietis dicitur. Quare perinde esse cum his Philosophis disputare, atque cum Heraclito, aut alio, qui omne; quod est, vnum hominem esse diceret. Porro Heraclitus cognomento tenebricosus, vnus fuit ex antiquioribus Philosophis, de quo illud narrant memorabile, quod quoties domo egrediebatur, flebat, sicuti & Democritus ridebat: quod alteri omnia, quæ agimus, miseriæ: alteri ineptiæ videbantur. Aiebat quoque Heraclitus rem nullam, ob perennem agitation. m, qua voluuntur omnia, magis hoc quàm suum oppositum esse; negabatque, vt quidam tradidere (etsi non tam animi assensu, quã concertandi studio) communissimum, ac notissimum illud axioma, Impossibile est idem esse & non esse. Lege Aristotelem 4. Metaph. 3.

Qui motũ negant, naturam tollunt.

Heraclitus

Plato.

e Nos autem ponamus] Ostensurus Plato lib. 10. de legib. esse Deos, sumit priùs, vti rem omnium oculis peruiam, dari in naturæ vniuersitate motum. Hunc locũ imitatus Aristoteles eadem hypotesi vtitur. Statuendũ, inquit, est hoc Physiologię principium satis manifestum, videlicet, res Physicas motu cieri, siue omnes in vniuersum, siue earum saltem aliquas; alterutrum namque ad rem propositam sufficit; & tamen hoc principium infitiantur Parmenides, & Melissus, cum omne quod est vnum tantum, idque à motu liberum faciant. Quare cùm tam longo itinere à Physiologia deflexerint, nõ erit Philosophi Naturalis cum iis disceptare, & eorum rationes coargue re, sed eas, quæ seruatis naturæ principiis, non rectè colligunt.

Quadratura circuli.

f Vt quadrationem quæ] Quemadmodum, inquit, Geometræ est dissoluere rationes, quæ per segmenta circulum quadrare nitebantur, non autem rationes quib. ad id Antiphon vtebatur, ita nec Physico incumbit, Parmenidi & Melisso respondere. Hunc locum vt intelligas aduerte, quadrare circulum esse reperire aream quadrati æqualem areæ circuli. In huius autem rei peruestigatione diu elaborarunt ante Aristotelis tempora multi excellenti ingenio Mathematici, atque inter alios Antiphon, & Hippocrates Chius, quorum meminit Aristoteles 1. libro posterioris Analyticæ c. 7. tex. 23. & 1. Meteororum c. 6. & 1. Elenchorum c. 10. sed neuter eorum circulũ quadrauit tametsi peius Antiphoni res processerit, qui inter argumentandum nonnulla Geometricis principiis repugnantia sumpsit. Quam ob caussam non attinet ad Geometram eius diluere rationem.

Antiphon.

Hippocrates.

Hac de re luculenter scripsit hoc loco Simplicius ad text. 11 & ex recentiorib. Petrus Nonius, & Ioannes Bruteon in libellis, quib. accuratè demonstrant frustra Orõtium conatum fuisse prædictam quadraturam ostendere. Verum verò ab aliis inuẽta iam fuerit, quæstio est. Nam Boetius in categoria relationum affirmat inuentam, qđ etiam Iamblicho visum fuit, vt testatur Simplicius hoc loco. Alii tamen id pernegãt. Sanè hisce proximis annis post diuturnam eius rei commentationem, eam tradidisse putatur Clauius in suis commentariis super Euclidem ad calcem libri sexti. Et verò siue ita res habeat, siue non, parum omnino ad huius loci explicationem refert

Iamblich*.

g Sed quanquam] Tametsi ad Physicum non spectat aduersus Parmenidem, & Melissum disserere, init tamen cum eis Aristoteles disputationem, propterea quod hæc perscrutatio aliquot naturales dubitationes attingat, & alia q̃dã, etsi à Physico, nõ tñ a Philosopho aliena. Ita hunc locum interpretati sunt Themistius & Simplicius, etsi Alexander, Porphyrius, & Auerroes aliter contextus verba distinguentes putarint significari

significari ab Aristotele Parmenidem & Melissum de natura dicere, sed quæ afferunt, non continere naturales dubitationes. Prior tamen interpretatio & veritati cósona, & germanior habetur.

1. Aristotelis arg. contra Parmé. & Mel.

h Cum ens] Assumpta, vt Alexander ait, Metaphysici persona duobus argumétis procedit Aristoteles contra Parmenidem & Melissum. Primum, quod ab amplitudine entis & multiplici eius significatu ducitur, ita se habet. Cùm ens multifariã, ac de multis dicatur nempe de substantia, de quantitate, deque aliis primis rerum generib. quærimus quonam pacto entis nomen vsurpent, cùm omnia vnum esse dicunt? aut enim vnum duntaxat entis significatum sumunt, nempe substantiam, aut quantitatem, ita vt ex eorum placito omnia sint vel substantia, vel quantitas aut omnia simul, ita vt non inficientur dari substantiam, & quantitatem, cæteraque entia; sed tamen asserant ea non esse plura. Si priori modo accipiãt, vel eiusmodi ens erit aliquid commune; vel singulare. Si commune, necessariò multa sub se cóprehendit, atq; ita plura iã admittere cogentur Si singulare, aut illud est substantia sine accidentib. aut accidés sine substantia. Si primũ non poterit esse quid finitũ: vel infinitũ, vt ipsi appellant, cũ finitum, & infinitũ sint affectiones quantitatis: si verò 2ũm, sequitur dari accidens extra subiectum, quod fieri nequit. Iã verò si posteriori modo capiant, secum ipsi pugnant, dum enim substantiam, dum quantitatem, dum qualitatem, dari in rerum natura inquiunt, plura concedunt entia, quæ tamen alioqui negant, dum omnia vnum esse asserunt. Nullo igitur modo Parmenides & Melissus suam tueri sententiam possunt.

2. argum.

i Præterea cùm ipsum quoque vnum] Eosdem insectatur, & premit ratione desumpta ex varia significatione vnius, hunc in modum. Cũ Parmenides & Melissus oĩa vnum esse autumant, vel intelligunt vnũ cótinuum, vt magnitudinem, vel vnum quid diuisionis expers, vt punctum; vel ratione oĩno vnum, qualia sunt gladius & ensis (q enim intelligere nequeant vnũ analogia, vel genere, aut specie, paulo ante demóstratum fuit) si vnum continuum, iam concedunt plura actu, vel potestate; cũ oẽ cótinuũ infinité secari possit. Si vnum diuisionis expers; tollunt igitur quantitatem, & qualitates eidem inhærentes, atq; adeò finitum, & infinitum, quod ipsorum positioné planè euertit. Ostendit verò Aristoteles finitum non esse indiuisibile: quia finitum est, quod finem obtinet, hoc verò indiuisibili non competit. cum sit ipse finis.

Omne continuum infinitè secari potest.

Quæstio de toto, & partibus.

K Est aũt de parte] Quia continuum, quod dixit potestate plura esse, totum quoddam est, dubitationem inserit de toto & partibus, vtrum sint vnum, an plura, & quonam modo? Ac quod non sint vnum probari posse inquit ex eo, quia si totum est idé, quòd pars, iam partes idem inter se erunt, videlicet quia quæ sunt idem in vno aliquo tertio, inter se quoque idem sunt.

l Sed si entia] Accedit ad aliud ꝓpositæ diuisionis membrum. Si velint, inquit, omnia ratione vnũ esse, iam Heracliti dogmatis rei tenentur, coguntur enim fateri, eãdem prorsus esse contrariorum rationem, vt atri, & candidi; imò & contradicétium, vt candidi, & non candidi, proindeq; idem esse ens, & non esse ens. Ex quo tandem sequitur omnia esse nihil. Sic enim licebit argumentari. Eadem est ratio atri, & candidi; sed atrum est non candidum, & non candidum non ens; non ens autem nihil; candidum igitur nihil est. Quod etiam de cæteris pari ratione concludi poterit. Hic aduerte huiusmodi consecutiones non simpliciter; sed ex hypothesi vim habere, si videlicet demus omnia vnum quid omnino esse, vt Parmenides & Melissus ponere videbatur. Quorum tamen dogma an ita se habuerit suo loco expendemus.

Ens & vnũ multifariã

m Sed posteri quoque] Reprehensionis aculeos cóuertit in quosdã Philosophos, qui ne eandem rem & vnum, & multa esse dicerent, atque ita Parmenidi, & Melisso consentire viderentur, non audebant pronuntiare Socratem esse album, aut Philosophum; sed alii quidem, vt Lycophron, verbum, est, e medio tollebant, appellantes Socratem album, Socratem Philosophum. Alii amoto verbo, est, alia verba vsurpabant, aientes Socratem albere, Socratem philosophari.

n Quasi ipsum] Ait Lycophronem, & alios ideò in eam incidisse turbationem, q ignorarent ens, & vnum dici multifariam; docetq; perperam eos verbum, est, é sermone tollere. Enim verò licet Socratem album & musicum esse pronuntiemus; non proinde

inde concedimus idem eodem modo sumptum vnum & plura esse; sed album, & musicum, quatenus in Socrate insunt, esse vnū quid subiecto; ratione verò, & essentia plura. Ex quo etiam fit, vt Socrates ipse, de quo ea enuntiantur, non eodem mō vnum plura dici debeat. Sicuti magnitudinem asserimus vnum esse & plura; sed vnum actu; potestate verò plura. Porrò non conuenit hoc loco inter expositores quinam ii fuerint, qui ad tollendam multitudinem, quam putabant inuehi verbo, est, ipsum in aliud cō mutabant. Aphrodisiensis credit fuisse Platonem, cuius sententiā non probatur Simplicio, & quidem meritò. Constat enim ex Philebo, Sophista, & Parmenide, Platonem neque vsum verbi, est, ab eiusmodi enuntiatis sustulisse, neque ignorasse eandem rem vnum quid & plura alio & alio modo dici posse.

Habes hoc c. ad text. 8. tritum illud Philosophorum axioma: Contra eos, qui principia negant, non esse disputandum. Quod etiam ante Arist. vsurpauit Hippocrates in lib. de hominis natura. Est autem huius axiomatis ea ratio, quia pronunciata cuiusq; scientiæ innituntur principiis, quæ si negentur, probari in eadē scientia non possunt. Vel enim per alia principia ostenderentur, vel per effecta. Non per alia principia, cū ponamus ea etiam negari. Non per effecta, quia qui ita est alicui scientiæ infensus, vt manifesta eius principia inficietur, etiam rationes ab effectis ductas inficiabitur. Nullo igitur pacto principia scientiæ probari in eadem scientia possunt. Quid igitur? Nū si principia negentur, disputatio omnis continuò silebit, & aduersariorum peruicacia impunè abibit? Minimè. Sed si ea scientia, cuius principia aduersarii inficiantur, subalternata sit, à subalternante opem requiret. Si non sit, ad primam Philosophiam prouocabit, vt eum illa suppetiis communium principiorum à calumnia vendicet. Poscet quoque opem à Dialectica, vel sibi ad rem propositam vtcunque confirmandam probabilia suggerat argumenta. Sunt enim hæc primæ Philosophiæ, vt disciplinarum omnium Reginæ, itemque Dialecticæ, vt communi earundem administræ, commissa munera. Quod ex iis, quæ primo libro prioris Analyticæ c. 8. textu 27. & primo Topicorum capite 2. apud Aristotelem leguntur, manifestum est.

Tub. Resp.

Primæ Phi. & Dialecticæ munia.

QVÆSTIO I.

Destinguatur ne totum re ipsa à suis partibus simul sumptis, an non?

ARTICVLVS I.

Quæ Argumenta affirmatiuam quæstionis partem ostēdere videātur:

PRoximo c. text. 17. inseruit Aristoteles quæstionem de distinctione totius, & partium, quæ si de partibus singulatim spectatis intelligatur, facilem habet explicatum, sicuti difficilem ea, quæ est de distinctione totius à partib. simul sumptis. Nam quòd totum à qualibet parte re ipsa differat, ex eo perspicuè patet, qa alioqui, vt Aristoteles loco citato disputat, vna pars esset idem re cum altera, siquidem, quæ vni & eidem sunt eadem, inter se quoque eadem sunt.

Palam esse totū distingui re ipsa à qualibet parte.

Num verò totū re ipsa à partib. simul sumptis dissideat, anceps omnino quæstio est, eaq; à nobis p̄sentia discutietur. Non q̄rimus aūt de toto per accidēs aut ex aggregatione, cuiusmodi sunt hō alb⁹ A lapidū aceruus: nec de toto Metaphysico, veluti de aiali, prout ex genere & differentia constat. nec ēt de toto vli, vt de eodem aiali, quatenus habet sub se species. Naq; Philosophorum prope oium cōsentiens opinio est, hæc à suis partib. non distingui. Tantū igitur in controuersiam vocamus, an totū Physicū, verbi gratia, hō quatenus ex corpore & aīo coalescit; aut totum integrū, seu, vti vocant, integrale, vt magnitudo, à suis partibus B simul sumptis re ipsa differat.

De quo toto sit quæstio.

Partem affirmatiuā tuentur Auicenna li. 3. Metaph. c. 4 Scotus 8. Metaph. q. 4 & in 3. sententiarum dist. 2. q. 2. eiusq; sectatores eodē loco, Heruæus quodlibeto 2. q. 14. Caietanus in comm. 3. partis, ad articulū quintum quōnis sextæ, Capreolus in 3 dist. 2. q. vnica, art. 1. Burlæus hoc loco, Ferrariensis tum q. 5. huius libri, tum 4. contra gentes, ad c. 81. Zimara in theoremaris propositione 75. & alii: quanq̄ C duo hi posteriores de quolibet toto integrali, sicuti & Ioannes a Neapoli quodlib. 2. quæst. de toto homogeneo contrariè opinantur. Porrò cum multis modis

Marronius in 3. d. 1. q. 10. Lichet⁹ d. 2. q. 2. Basfolius I 2. d.

12.q.2. Argentinas, d. 15. q. vnica ar.4. Anto. Aud.7. Met. q.18. Iaueli quæst. vlt.

dis vnum ab alio re ipsa differre posse, non asserunt huiusce opinionis auctores, distingui totum à collectione partiũ se toto, id est, per quamlibet sui partem, nec per aliquid sui, id est, per aliquam sui partem, sed de toto, id est, naturę suæ integritate, vel (quod eodem recidit) quia totum sit tertia quædam res, atq; vnum qd per se, partes verò non nisi plura, etsi incompleta, vtpote, ex quibus totũ ipsũ concrescit & coagmentatur. Probatur verò hæc sententia his argumentis.

1. Argum.

Primũ: Generatio est mutatio vna, habet ergo vnum simplicem terminũ: sed is nõ est relatio vnionis, siue nexus materiæ & formæ, tum quia alioq; nulla esset generatio substantialis, siquidem nõ substantia, sed accidens gigneretur, tũ quia, vt Aristot. docet 5. lib. huius operis cap. 2. tex. 10. ad relationem non fit per se vlla mutatio: nec etiam est forma, vt constat ex 7. Metaph. cap. 8. tex. 26. & 27. & multò minùs materia, cùm generationi supponatur, & ab ortu interituq; libera sit, nec deniq; potest esse materia & forma vnitæ, quandoquidem quocunq; mõ accipiantur, non sunt vnum, sed plura. Erit igitur aliquid aliud ab his re ipsa distinctum, id est totum. Corroboratur verò eiusdem argumenti vis, primùm quia aliquãdo nulla parte intereunte totũ corrũpitur, vt patet in interitu hominis: deinde quia in morte Christi seruatoris nostri retenta vnione partium humanitatis cum Verbo, dissoluta est vnio Verbi cũ humanitate, quod fieri non potuisset, nisi alia esset vnio inter Verbum & humanitatem, alia inter Verbum & partes simul sumptas. Ex quo sequitur humanitatem, & partes, non esse idem.

2. Argum.

Secundò: Nihil potest se ipsum realiter componere, alioq; idẽ sibi ipsi causa esset, quod fieri posse negant, omnium Philosophorum assensu, Plato in Hippia Maiori, & D. Aug. 1. de Trinit. cap. 1. sed partes realiter componunt totum, nõ sunt igitur ipsum totum. Nec satisfaciet, qui dicet partes non collectim, sed sigillatim acceptas totum conficere. Enimverò totum non ex partibus diuulsis, sed in vnum collectis, fit.

3. Argum.

Tertiò: Si totum per se non distingueretur re ipsa à suis partibus, sequeretur cõtra communem Philosophorum placitũ, nihil esse discriminis inter totum per se, & totum ex aggregatione. Probatur sequi. Nam si totum per se est suæ partes: cùm partes sint plura entia, & omne totum, quod est plura, sit totum ex aggregatione, plane fit, vt totum per se, sit totum ex aggregatione.

4. Argum. ex Arist testimoniis.

Quartò: Accedunt ad hanc sententiã confirmandam Aristotelis testimonia. Nam initio 2 de anima text. 2. & lib. 7. Metaph. cap. 3. tex. 7. & lib. 11. cap. 3. tex. 14. Archytam Tarentinum imitatus, diuidit substantiam in materiam, formam, & compositũ, asseritq; hæc esse tres substantias. Item 5. libro Metaph. ca. 14. te. 19. ait sex non esse bis tria, sed semel sex. & lib. 7. cap. 17. tex. vltimo, syllabam Ba, non esse B, & A. & eodem libro & capite carnem non solùm ignem ac terram, aut calidum frigidumq;, sed etiã aliud quidpiam esse, & apertius 8. lib. cap. 6. tex. 15. omnium, quæ partibus constant, totum non esse aceruo simile, sed aliquid præter partes. Videtur igitur Aristotelicæ doctrinæ prorsus consentaneum, totum reipsa a partibus suis distingui.

ARTICVLVS II.

Argumenta pro negatiua parte quæstionis.

Item Paludanus i 3. d. 1. q. 1. Niph. 7. Metap. q. 19. Achilli. I 1. de elemẽtis q. 24. Sotus & Toletus hoc loco vtranq; verò partẽ tuetur. Socin. 7. Met. q. 12.

Contrariam opinionẽ amplexi sũt de Græcis Themistius, Philopon⁹, Simplicius, Alexander, & Eudemus. Ex Latinis Duran 3. sent. distin. 2. quæstione secunda. Aegid. Rom. hoc loco, Gregorius Arim. in 1. dist. 24. quæst. prima, articulo 1. cæterique è schola Nominalium. Idem etiam videtur sentire Boetius in libro de Trinit. cap. 3. & Plato in dialogo de vno omnium principio. Suadetur aũt hæc sententia hunc in modum. Primùm, quæcunque ex iisdem constãt partibus, reipsa idem sunt. sed totum, & formæ ac materię collectio, constant ex iisdem partibus: ergo re ipsa idem sunt. Maior propositio conspicua est, & ab aduersariis in hac ipsa disputatione inculcata. Assumptio ostenditur. Nam quod illa collectio per se sumpta, remota tertia entitate, constet ex partibus, non videtur quo pacto negari possit. Cur enim homo albus, cæteraque id genus composita, constare partibus dicentur, non

verò collectio illa formæ, & materiæ? At quòd constet ex iisdem, quibus totũ, luce clarius est. Quòd si quispiam ex eo velit huiusce argumenti robur infringere; quia pari ratione ostendi etiã posset, totum non distingui à partibus separatis, siquidem tam disiunctarum, q̃ coeũtium inter se partium collectio ex iisdẽ fit paribus: is facilè reuincetur, propterea ꝙ satis pateat, non eandem esse vtrobiq; rationem, quãdoquidẽ partibus disiũctis deest vnio, sine qua totum per se non cohæret, quę non deest partibus cõiunctis à quibus duntaxat hæc opinio totum non distinguit.

Refellitur responsio.

Deinde, si totum Physicum re ipsa differret à suis partib⁹, quia ab illis componitur, sequeretur totum ex agregatione, vt aceruum lapidum, re ipsa quoq; à suis distingui, quod aduersarii negant. Probatur sequi. Et.n. sicut homo v.g. ex materia & forma, ita aceruus lapidũ ex lapidibus coalescit: alioquin totum non esset. Quod si q̃s occurrat, aceruũ lapidũ componi ex partibus non collectim, sic enim ab illis non differt; sed singulatim sumptis, idem de toto per se dicetur.

Rursus, quæcũq; in rebus creatis realiter differunt, essentia quoq, distinguuntur atqui totum & partes nõ distinguũtur essentia: ergo nec realiter. Minor ꝓbatur: quia cùm realitas deferat secũ essentiam, vbicunq; alia fuerit realitas, aliam dari essentiã oportebit, excepto mysterio Trinitatis, cui id proprium ac peculiare est, vt vnitas identitasq; eiusdem numero essentiæ non impediat realẽ personarum distinctionem. Minor aũt ex eo suadetur, quia essentia totius nihil est aliud quàm suæ partes, vt essentia hominis Physicè cõsiderati, materia & forma. Vnde & homo definitione Physica essentiali per nihil aliud, quam per suam materiam & formam, à Philosophis definiri consueuit.

Pręterea, quidquid aduenit enti cõstituto iam in actu, est accidens, vt constat ex iis, quæ tradit Aristot. hoc in lib. 8. a te. 75. atqui tertia illa entitas totius, si datur, aduenit materiæ copulatæ cũ forma quæ est actus: igitur tertia illa entitas est accidens, non substantia: sed accidens esse non potest, vt nemo non videt: quis enim dicat humanitatem esse accidens?

Ex D.Th. 4. contra gen. cap. 81.

A dens? ponenda igitur non est.

Item, si totum non esset res eadem cũ suis partibus, possent diuina virtute cõseruari partes simul sumptæ, atq; vnitæ sine toto, quod nequaquam videtur admittendum. Probatur assumptum. Nam etsi totum nullo modo sine partibus cohærere possit, propterea ꝙ illius essẽtia ex partibus cõstat: tamen cũ partes nõ constituantur ex toto, quid obstabit, (si illud origine antecedunt, reḡ; ab illo

B distinguuntur) quo minùs sine ipso cõseruentur? At ꝙ hoc admittendum nõ sit, ex eo suadetur, q̃a si anima Socratis informet materiam quantitate, cæterisq; accidentibus instructam, sanè coniunctũ illud ex materia, & forma, seclusa tertia entitate, intelliget, loquetur, loco mouebitur, deniq; oẽs vitæ actiones administrabit, & ex cõsequenti erit quoddã hominis indiuiduũ, atq; adeò totũ, simulq; totũ non erit, quia ita volũt aduersarii.

C Ad hæc, ea potissimùm rõne ducuntur, qui totum à partibus distinguũt, ꝙ pro certo habeant, partes non esse vnũ, totum vero per se, vnum esse: at partes simul sumptæ reuera vnum sunt. Nõ est igitur cur ab iis totum distinguant. Probatur assumptio. Namq; ideo homo v.g. vnum quid est, quia constat ex pura potentia & forma substantiali, vt asserit Aristoteles secundo libro de anima ca. 1. tex. 7. & 8. Metaphy. cap. vlt. text. 15. sed

D illa materiæ & formæ collectio, dempta quacunque alia tertia entitate, coalescit ex pura potentia & forma substantiali: est igitur vnum quid per se. Corroboratur q; iterum argumentum, quia si vnio imperfecta, ac secundum quid huiusmodi est, q̃ reperitur inter partes alicuius compositi per artem, veluti domus, aut nauigii, reddit partes vnum ẽm quid: certè vnio simpliciter perfecta, qualis inter

E materiã & formam cernitur, reddet eas vnum simpliciter. Accedit commune illud, & tritum argumentum, ꝙ res non sunt multiplicandæ absque necessitate: nulla vero necessitas cogit, ponere tertiam illam entitatem a partib⁹ distinctã.

Tandem, huic parti fauet id, quod ait Aristot. in secundo libro de anima ca. 1. te. 9. quemadmodum pupilla & aspectus est oculus, ita anima & corpus animal, & illud D. Augu. 7. de Trin. cap 4. Homo nihil

D. August.

nihil aliud est, quàm anima & corpus. Item illud ex symbolo D. Athanasii: Sicut anima & caro vnus est hô: ita Deus & homo vnus est Christus.

Symbol. Athanasii.

ARTICVLVS III.

Vtranque partem controuersiæ videri probabilem, veriorem tamen affirmatiuam.

IN hac disceptatione difficile est, quid sentias decernere; cum vtraq; opinio ꝑ se magni nominis Philosophos, & rônes penè pares habeat. Quare in re prorsus ambigua, vtriusq; partis argumenta diluemus, vt q̃ quisq; magis ꝓbant, amplectatur. Et verò nos in decursu harum in Aristotelem cômentationû, partê sequemur affirmatiuá, quæ aliquanto verior, & ad alios Philosophiæ locos explicandos, tuendosque expeditior videtur.

Plenioris autem doctrinę gratia quædam obseruanda erunt. Quorum primû est: nonnullos adductos superioribus argumentis ex aduerso pugnátibus, mediá viá tenuisse, asserentes totum & partes nec re ipsa differre, nec idem omnino esse, sed ratione distingui. Quorum placitum, etsi quibusdam arrideat; nobis tamen non probatur. Videtur enim in hac controuersia, si rem accuratè expendamus, aut innitêdum prioris sentêtiæ fundamentis, sicq; ponêdam tertiam illa entitatem: aut posterioris, ac non solû eiusmodi entitatem, vti superfluá, à toto ablegandam; sed & modum illum realem, qui exigitur ad distinctionem rationis, si sermo fit de distinctione non in sola mêtis notione existente, sed in reb⁹ ipsis reperta. Namque is etiam modus in tanta partium simul sumptarum, & toti⁹ identitate minimè necessarius existimari debet. Si quis verò obiiciat Socratem, q habet in se modum quendam entitatiuum, in quo sita est ratio suppositi, cuius merito dicitur per se subsistere, qui modus neque illius humanitati per se sumptæ, neque materiæ & formæ in se spectatis cônenit: atque adeò Socratê differre à partib. simul sumptis ratione concepta. Occurrendum est; nô conferri hoc loco partes Physicas cum supposito, sed cum natura: Quod si cum supposito comparentur, negandum non esse differre illas, vti

Media quædá opinio aliorum.

Partes non distingui à toto sola ratione côcepta.

Obiectio.

Dilutio.

argumentum comprobat. Sed de distinctione naturæ à supposito alibi.

Secundum est, si quis roget, quonam mô in ea snia, q̃ totum non distinguit à partib. collectio partium vnitarum ab earundem non vnitarum collectione differat, per aliquid sui, an se tota? Respondendum, nec per quamlibet, nec per aliquam sui partem distingui, cûm vtraque collectio eisdem côstet partib. sed distingui ipsa vnione, vt vnû quid per se à pluribus, quæ non sunt illud vnum: sed tamen erunt, si mutuò iungantur.

Collectio partiû vnitarum, quo pacto differat à collectione earûdem nô vnitarum.

Tertium est, quosdam ex iis, qui totû Physicum a partibus distinguunt, cêsuisse non differre totum côtinuû, vt lineá, & superficiem à suis. Quod ob id non sine probabilitate dictum existimari posset, quia ratio, ob quam prædicta distinctio inducitur, ea potissimum videtur esse, quòd totum Physicum, vnum simpliciter sit, eius verò partes absolutê plura entia, videlicet materia & forma: quod quia in partibus totius continui nô cernitur, quādoquidem non sunt actu plura entia, sed vnû quid actu, potestate vero plura, superfluum erit inter continuû & eius partes, realem statuere distinctionem. Verû hæc snia non videtur apte cohærere cum ea, q̃ totum Physicum à partibus re ipsa distinguit. Nec enim illa eo tantum argumento, quod à totius vnitate desumitur, stabiliêda est: sed alia quoque ratione, q̃ non minorem habet efficacitatem, & in toto etiam côtinuo vim obtinet, nimirum quod nihil ex se ipso constare, aut causari queat, totum vero continuum ex suis partib. causetur, & côstet, vt in primo articulo disputabamus.

Quosdá excipere totû côtinuum.

Sed parum conuenienter suæ sententiæ.

ARTICVLVS IV.

Dilutio argumêtorum probantium, distingui totum à suis partibus.

DIssoluamus nunc rônes primi articuli in eorum gratiam, quibus totum a partibus non distingui magis placuerit. Ad primam respondendum est ex doctrina Aristotelis, secundo huius operis c. 1. text. 14. & 7. Metaph. c. 8. tex. 26 & 27. in generatione cuiusq; rei duplicem terminum reperiri, vti unq; suo mô simplicem: vnum minus præcipuû, id est, for-

Solæ rationis art. 1.

mani, quæ in materiam inducitur. alterũ præcipuum, nempe ipsum compositum, quod etsi à partibus collectiuè sumptis non distinguitur, nihilominus vnũ quippiam est, quia eiusmodi partes cùm sint pura potentia & actus substantialis, eo sunt ingenio, vt in vnam naturã coeant, vti superiùs dictum fuit. Neque obstat, quod vtraque parte incolumi totum corrumpatur: nõ enim partes disiũctę, sed in vnum collectæ rationem totius obtinet. Quo fit, vt licet vtraq; maneat, iis tamen disiũctis totum nihilominùs intereat, videlicet pereunte, non solum vnione, sed etiam integritate totius, quod citra vnionem minime cohæret. Atque hinc etiam perspicua est solutio alterius partis eiusdem argumenti. Dicimus enim, in morte Christi dissolutam fuisse vnionẽ Verbi cum humanitate, non autem cum anima & corpore inuicem disiunctis: propterea quòd separata anima à corpore desiit esse humanitas, quæ non nisi vnitis partibus existit: atque ita non potuit Verbum vnitum esse humanitati, vtpote non iam existenti, potuit tamen vnitum esse partibus, quæ licet toto intereunte diuulsæ fuerint, in se tamen integrę, ac superstites mansere.

Et cõfirmationum eiusdem.

In morte Christi non fuit dissoluta vnio Verbi cum aia & corpore disiunctis.

Sol. 2.

Secundæ verò rationi faciebat satis adhibita ibidem responsio. Nec quod deinde obiicitur quicquam efficit. Enimverò partes vnitæ, sed tamen diuisiuè sumptæ, conflant totum, v.g. materia Socratis, cũ est copulata formæ, & eiusdem forma, cũ est adiuncta materiæ, componunt Socratem: non autem collectiuè sumptæ, quasi collectio ipsa materiæ & formæ Socratem constituat. At qui totum idem re cũ partibus vnitis esse inquiũt, partes in vnum associatas: non tamẽ collectiue, sed diuisiuè accipiunt. Atque hæc responsio valet ad infringenda alia complura iacula, quæ aduersarii eundem ad scopũ torquẽt: quale est illud, partes esse in toto, vt inquit Arist. 4. huius operis ca. 3. textu 23 nihil autem in se ipso esse posse. Item illud, partes antecedere origine ipsum totum, ordinari ad totum, & ab illo perfici: cùm tamẽ nihil se ipsum antecedat, nihil ad se ordinetur, aut à se pficiatur. Hæc enim omnia vera sunt, si de partib. vnitis diuisiuè, nõ autem collectiuè sumptis, intelligantur.

Explicatio aliarum rationum eodem spectãtium.

Sol. 3.

Tertia ratio cõsecutionem haud rectè infert. Licet enim totum per se, & totũ ex aggregatione in eo conueniant, quod vtrunque sit suæ partes simul acceptæ: differũt nihilominùs, quia partes totius per se constituunt absolutè vnũ ob causam ante explicatam, partes verò totius ex aggregatione cõstituũt absolutè plura, vnum verò secundum quid duntaxat, cùm simpliciter, actuq; plura sint, & ita se habeant, vt nec inter se cõtinnentur, nec sit in eis vna pars, quæ alteram tanquam actus suam potentiam subiectiuam eiusdem generis, hoc est, substantialem, informet.

Discrimen inter totũ p se, & totum per aggregationem.

Sol. 4.

Aristotelis verò testimonia facilẽ habent explicatum Namque in illa substãtiæ partitione nõ accipit materiam & formam collectiuè, sed diuisiuè. Cæteris verò ibidem citatis locis tantùm significat, partes nec abiunctas, nec diuisiuè acceptas, totum esse. Quanquam verba illa ex ca. vltimo lib. 7. Met. aliam attingunt difficultatem, circa rei mixtæ è quatuor elementis concretionem, de qua in libr. de ortu & interitu.

ARTICVLVS V.

Explicatio agrumentorum, quibus ostendebatur, totum à suis partibus re ipsa non differre.

Sol. primi ar. 2. art.

AD primum alterius partis argumẽtum dicendum est, quæ ex eisdem constant partibus, idem esse, dummodò ex iis eodem pacto constent, quod in re proposita non accidit. Nam totum conficitur ex partibus, vt vnum quid per se, collectio vero partium non item, quia partes siue vnionem inter se habeant, siue non, & vtcunque accipiantur, nõ possunt non esse plura, & ex consequenti nequit earum complexio, vt vnum quid p se, ex ipsis constare.

Sol. 2.

Ad secundum similiter dicendum: nõ eodem modo totum ex aggregatione & totum per se è partibus confici. Hoc enim conficitur è suis, vt vnum quid simpliciter; illud, vt simpliciter plura. Atque adeo quam aptè è posteriori compositione, tam ineptè è priori realis distinctio habetur.

Ad tertiũ dicendum: quemadmodũ in toto,

toto, vt in homine, sunt duę realitates partiales, nempe realitas formæ & realitas materiæ, & vna totalis, videlicet integritas totius: ita dari vnam essentiā totalem & integram, distinctā ab essentia partium, vt argumentum concludit: quia tn̄ definitiones traduntur ad enodandam aperiendamq; rei naturam, quæ non nisi per partes, quibus cōstat, explicitè & distinctè traditas innotescit, inde esse ꝙ illa totalis essentia per materiam & formam definiatur. Præter illas tamē semper loco generis ponitur aliud in definitione, quod sit idem cum ipso toto, vt cùm dicimus, homo est substantia cōstans corpore & animo rationali.

Distincta cognitio totius quo pacto habeatur.

Solut.4.

Ad quartum: dicito omnem formam informantē, quæ aduenit enti in actu, eē accidens: integritatem verò toti⁹ nō esse formā informantem, etsi habeat modū formæ comparatione suppositi: Qua de re lege, si placet, Heruæū in tract. de vnitate formarū q.18. in solutione argu.14.

Prima sol.5

Ad quintū, neganda est antecedens ꝓpositio Ad eius verò cōfirmationem sūt, qui respondeant, ideò partes vnitas nō posse absq; toto conseruari, quia non nisi in ipso toto vniūtur. Verùm non satisfaciunt, quia perperam statuunt nō vniri partes nisi in toto, cùm reuera, siue detur tertia entitas distincta ab entitate partium, siue non detur, negari minimè possit partes inter se quoq; associari, & mutui amoris nexu coniūgi. Quo fit, vt nulla iam ab eis idonea ratio afferatur, cur materia & forma cum hac vnione absq; toto conseruari nequeant: præsertim cùm hæc origine antecedat eam, q̄ in toto habent, quatenus in ipso cōcurrunt. Quanquam & illud multò est verisimilius, materiam & formā præter relationem mutuæ vnionis, quam inter se obtinent, non habere aliam erga totū, quæ propriè relatio vnionis dicatur, sed geminum duntaxat respectū, quo, prout partes sunt, ad totum, qua totum est, referuntur.

Refutatio solutionis.

Secunda solutio.

Est igitur aliorum responsio, productā forma confestim resultare totū, idq; non per aliam actionem distinctam ab ea, qua forma ꝓducitur: atq; ita fieri nō posse, vt ꝓductione formæ nō simul & totum gignatur. Sed neq; hi nodū expediunt, siue.n. resultantia illa totius, sit distincta actio, siue non, rōnem nō reddūt, quare à Deo nō possit impediri.

Non satisfacit.

Dicendū ergo potiùs; nō oīa, quę realiter differunt, posse diuina virtute separatim existere, cū nimirū vel vnū ex altero cōponitur, vt totū ex materia & forma; vel alterum cōtinet totā alterius essentiam, vt materia & forma essentiam compositi Physici: quia vtrunq; satis videtur impossibile, siue dari rem sine partib⁹ cōtinentibus eius essentiā, siue partes sine re, cuius essentiam continent.

Legitima solutio.

Ad sextum, admissa maiori propositione negāda est minor, & ad eius probationem dicendū; hominem nō iccirco dūtaxat esse vnum quid ꝑ se, quia ex pura potentia, suoq; actu substantiali cōstat; sed quia fit, vt tertium quidpiam ex iis ꝑ se cōsurgens, quo pacto non se habet collectio formæ & materiæ, quæ non est aliquid tertium, sed forma ipsa & materia. Adde noluisse Arist. loco cit. puram potētiam & formā substantialē esse vnū simpliciter, sed ex iis vnū condi. Ad argumenti verò confirmationem r̄ndendum erit, licet vnio, quæ est inter materia & formā, maior sit, q̄ quæ inter partes domus, aut cuiuslibet alteri⁹ rei arte factæ, conspicitur: nō proinde tamen vnionem illam efficere posse, vt materia & forma simpliciter vnum euadant: sed eò maiorem esse, quòd ita partes iungat, vt ex ipsis vnum quid per se coalescat.

Solut. 6.

Refutatio cōfirmationis.

Ad septimum dicito: verum quidem esse philosophicum illud pronunciatū, neq; ab eo deflexisse huius sententiæ auctores. Nec .n. tertiam illam entitatem inuexere, nisi cogente necessitate, quam propositis argumentis explicarunt.

Solut.7.

Ad vltimum respondendum est: effatum illud, Anima & corpus est animal, cæteraq; id genus, vera esse in sensu non identitatem, sed causam indicante: ac si diceremus: animal constitui ex anima & corpore, vt ex sua forma & materia.

Solut.

Ita patet, haud magno negotio vtriusque partis argumenta dilui. A qua verò D. Tho. steterit, controuersum est, nec inter eius sectatores conuenit. Nam & ipsi, alii in priorem, alii in posteriorem iuere sententiam, & vtriq; eam, quam sequuntur, illius esse volunt.

QVÆSTIO II.

Sit.ne materia prima ex se diuidua, & extensa, an non?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars affirmatiua ostendi videatur.

A

QVoniam Aristot. aduersus Parmenidē & Melissum asseuerauit, substantiam ex se omni prorsus magnitudine & extensione carere, id an verè dictū B sit, præsertim de materia, vbi maior occurrit difficultas, breuiter hoc loco expēdemus. Non defuere, è recentiorib⁹ præsertim Philosophis, qui partem quæst. affirmantē sequerentur, quibus hæc potissimum argumenta suppetunt.

Primū Arg. Primùm, materia ita sub quātitate oblitescit, vt diuersæ eius partes diuersis partibus quantitatis respondeant: ergo ipsa materia in se partes atq; extensionē possidet. Etenim ꝙ eiusmodi partes materiæ à partibus quantitatis diuersæ sint, ea ratio probat, quia si à materia omnē prorsus quantitatem cogitatione sepremus, adhuc occurrent animo partes illæ substantiales materiæ, & à quantitate & inter se re ipsa distinctæ.

2. Argu. Item, substantia corporea, spectata prout naturæ ordine antecedit quātitatem, est actu quoddā totum integrū, cōstans partibus substantialib⁹ sibi intrinsecis: hæ autem partes, quoad ipsā substantiam, non adueniunt toti quantitatis beneficio: alioq. quantitas conferret esse substantiale, qđ nemo dixerit: igitur substantia corporea ante oēm quantitatem vendicat actu partes, è quibus integratur, & coalescit: atq. huiusmodi partes nec esse, nec intelligi possunt absque extensione, cuius ministerio pluralitatem, seu multitudinem sortiantur: habent ergo secundum se propriam ac peculiarem sibi extensionem.

3. Argu. Deinde, quidquid est causa antecedētis, est etiam causa consequentis: sed materia, ex communi Philosophorum consensu, est causa quantitatis, & hāc sequitur diuisibilitas: Igitur materia est causa diuisibilitatis: atque adeò non à quantitate materia, sed a materia quantitas diuisibilitatem obtinet.

Præterea, si materia non est suopte ingenio, viq; proprii, extensa, vel ita se habet, quia sua natura indiuisibilitatē postulat: vel quia ex se est indifferēs, vt diuidua, aut indiuidua sit. Si detur primū, sequitur materiam nullo pacto diuiduā reddi posse, alioqui à natura ꝓpria decideret: si posterius, nihil obstabit, quominùs materia aliquas partes in extēsas, & insectiles habeat, qđ Philosophi negant. Quare non videtur inficiandū, materiam primam seclusa quantitate extēsionem, ac diuisibilitatem sortiri. 4. Argum.

ARTICVLVS II.

Materiam primam non nisi beneficio quātitatis extēsā ac diuiduā esse.

COntraria tamen sententia vera est, & Aristotelicæ doctrinę consentanea eamq; tuetur maior ac melior Philosophorum pars. Plotinus cap. 17 li. 6. C Enneade. 3. Auerroes in libro de substātia orbis, M. Albertus hoc loco tract. 2. cap. 4. D. Tho. prima par. quæst. 50 art. 2. Dur. in 1. Sent. distin. 34. quæ. 1. Heruæus quodlib. 1. quæst. 15. Capreolus in 2. dist. 18. qu. 1. art. 3. & d. 9. q. vnica art. 3. aliiq; complures. Suadetur verò hisce rationibus. Si materia citra quantitatem per se extensa & diuidua foret, sequeretur in quolibet composito Physico, plures D simul extensiones reperiri, vnam quātitatis, alteram materiæ, imò plures dimensiones corporis quanti, trifariam dimensas; cum illa materiæ extensio, si detur, nihil aliud reuera sit, quam trina dimensio è genere quantitatis. At enim hoc nequaquam admitti debere ex eo patet, q. alioqui nihil impediret, quominus facultate naturæ plures substantiæ corporea mole præditæ, in eodem loco simul existerent seque inuicem penetra- E rent: siquidem causa, ob quam repugnat ea simul esse, non est earum substantia, cùm duo Angeli in eodem loco pariter consistant, sed quantitas, quę proprium locum situmque vendicat, vt testatur Aristoteles 4. huius operis cap. 5. tex. 45. Quare si in vno composito multæ trinæ dimentiones in eodem situ per naturam cohæreant, quæ iam ratio supererit, cur duas substantias corporeas eiusdem naturæ vi simul esse, ac se mutuò

Conclusio. quæstionis

Vt Bernard Genaco apud Capr. 1 3. d 19. quæ. vnica art. 3. Bassolius. 1 4. d 12. q. 1. Lidinus q. 9 huius lib. Zim. 1 theo. pp. 98. Ferrar. 5. huius op. q. 4.

tuò penetrare posse, inficiemur.

Natura neque auara, neq; prodiga

Secundò: Natura ficuti necessaria nõ denegat, ita neque superfluum quicquã facit, nec efficere pluribus consueuit, qđ præstare æque bene paucioribus potest: atqui per solam quantitatis extensionẽ potuit extendere & diuiduã reddere materiam, omniaq; accidentia, quæ in ipsa magnitudine expansa sunt. Non igitur aliam extensionem præter eam, quæ à quantitate inducitur, corporeis substãtiis natura attribuit.

Accedit auctoritas Aristot. qui cap.2. huius libri tex.15. docuit substantiam solius quantitatis merito extendi: & 5. Metaphys. ca.13. t.18. inter affectiones quãtitati proprias recensuit, diuisibile esse.

ARTICVLVS III.

Diluuntur aduersariæ partis argumenta.

Lege ibidẽ Liche. q. 3.

Responsio 1. Arg. primi art.

Argumenta verò primi art. ita solues. Ad primum dicito cum Scoto in 2.d.3.q.4. eiusq; discipulo Bassolio in 4.d.12.q.1. art.1. Ioanne Maiore eadem q. & aliis, materiam ex se, ac seclusa etiã quantitate, habere partes substantiales, ex quibus intrinsecè componitur, nõ eas tamen habere extensas & ordinatim dispositas, atq; vnam extra aliam, nisi ministerio quantitatis, cuius officium est, eiusmodi partes, alioqui implicitas & confusas, explicare & euoluere. Itaq; ad argumentum concedendum est qđ assumit, fatendumq. partibus quatitatis respondere partes entitatiuas materiæ, tã inter se q̃ à materia re ipsa distinctas, sed negandum, eas extendi sine quantitatis beneficio. Atq; hinc patet solutio secũdi argumenti, cui quatenus assumit, par-

Ad 2.

tes materiæ non nisi opẽ quãtitatis multitudinem sortiri occurrendum, verũ id quidem esse, si sermo sit de multitudine extensiua, nõ tamen de multitudine entitatiua substantiali, quod vocant habere partes & partes. Quocirca si à materia omnem quãtitatis effectum cognitione separemus, non iam eã cum partibus extensis cõcipere fas erit, nisi Deus eiusmodi effectum aliquo modo, id est, quoad extensionem, quàm vocant negatiuam suppleat, quod verum fieri possit, non est huius loci persequi.

Huiusmodi partes entitatiuas nega. Capr. in 2.d.18.q.1. art.3.

Ad 3.

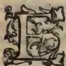
Ad tertium, diuisibilitatem præstari materiẹ a quantitate, & quantitati aliquo modo à materia, diuerso causẹ genere. Materia namq; sicut in genere causæ subiectiuẹ tribuit esse quantitati, ita ei omnes affectiones eidem proprias, atq; adeo diuisibilitatem confert. Rursus vero quantitas in genere causẹ formalis quasi vicem rependit, semetipsam materiæ donans, eamque formaliter afficiẽs, & extensam ac diuiduam reddens. Verũ licet ita res habeat, simpliciter tamẽ asserendum est, diuisibilitatem à quantitate dari, siquidem causa formalis potior est: vnde istiusmodi appellationes ipsis formis absolutè debentur, attribuunturq;.

Quo pacto quantitas, dicatur seq. materiam, explicat uni est hoc in li. q.1.c.4.

Ad 4.

Ad quartum, materiam haud icciréo dici nõ esse ab se extensam, q̃ natura sua poscat indiuisibilitatem, extensionemq; à se remoueat, vt rectè probat argumentum: nec itẽm propterea q̃ differens sit, vt diuidua, vel indiuidua existat. Re .n. vera nunquam sine extensione, & diuisibilitate cohæret, aut vllis naturæ viribus cohærere valet: sed quia licet ex se apta sit, vt extendatur, eam tamen extensionem non à se, sed quantitatis accessu obtinet.

CAPVT TERTIVM.

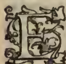

Atque etiam à soluere, quibus id mõstrãt, nõ est difficile. Vterq;.n. & Melissus & Parmenides contentiosè ratiocinantur. Nam falsa assumunt, nec rectè concludunt. Quamquã Melissi rõ magis est importuna, ac dubitationẽ non habet. Sed absurdo vno dato cætera sequntur, qđ quidẽ difficultatẽ nõ habet. Captiosè itaq; Melissum ratiocinari manifestũ est: sumpsisse a arbitratur, si quicquid ortum est principiũ habeat, id non habere, qđ ortum nõ est. b *Deinde hoc quoq; absurdum est, cuiuslibet rei, & generationis, nã solum simplicis, sed et alterationis princi-* Textus 3.

piũ, nõ qui dẽ temporis, sed rei esse existimare, perinde quasi mutatio nulla simul fieret. c *Quã itẽ ob causam si vnũ est, immobile est? Cur etenim, vt pars,*
Textus 25. *quæ vna cùm sit, vt hæc aqua, in loco eodẽ mouetur, nõ & ipsũ vniuersum? Alteratio deinde qua de caussa nõ erit?* d *Sed neq; vnũ specie esse põt, nisi eo, ex quo. Quo quidem mõ Naturales quoq; nonnulli vnũ aiunt esse, illo aũt*
Textus 24. *nõ aiunt. Nam & homo ab equo, & contraria inter se specie differũt.* e *Idẽ contra Parmenidem rõnum est modus, & si qui alij sunt pprij, solutioq; est, partim ꝙ falsa sumit, partim ꝙ non concludit. Falsa quidẽ sumit, quatenus id, qđ est, vno modo sumit dici, cùm multis dicatur.* f *nõ aũt cõcludit. Nã si sola alba sumantur, ipsumq; album vnum significet, plura alba, & non vnũ, nihil minùs erunt.* g *Neque enim quod album est continuatione erit vnum, neque ratione, cum alia albi sit ratio, alia eius, quod excipit. Nec separatus vllus albor erit: non .n. vt separatus, sed alia alboris essentia est, alia eius,*
Textus 26. *in quo est. Ad quam rem Parmenides animum nõdum aduerterat.* h *Ens igitur, qui ens vnum esse inquiunt, necesse est sumere non solum ipsum ens, vnũ, de quo dicatur, significare, sed quod proprie est, & quod propriè est vnum. Accidens namq; de subiecto aliquo dicitur, quare id non erit, cui id quod est, accidit quandoquidem ab eo, quod est, diuersum est. Aliquid igitur, quod non est, erit, Quamobrem alij non inerit id, quod propriè est, non .n. entis essentiam habebit, nisi ens multa significet, ita vt vnumquodque, quidpiam sit: sed id, quod est, significare vnum, est positum. Si ergo quòd propriè est nulli accidit, sed illi aliquid aliud, cur id quod est, id potiùs, quod*
Textus 27. *propriè est, quàm quod non est, significat? Nam si id, quod propriè est, idem etiam sit albũ. albi autem essentia non est, vt propriè sit (siquidem id quod est, accidere ei non potest, cum nihil sit, quod propriè nõ est) ipsum album pfectò non erit, non sic aũt veluti aliquod non ens, sed omno non erit. Itaq; id, quod propriè est, nõ erit, cùm id, quod propriè est, album esse verè affirmetur, quod quidem album, id quod non est, significabat: quare si albũ quo-*
Textus 28. *que id, quod pprie est significat, id quod est, plura significabit. Neq; igitur magnitudinem id, quod est habebit, siquidẽ ipsum proprie est. Nã vtriusq; partis ratio alia est. Id autem quod proprie est, in aliud quidpiam, quod proprie est, diuidi, ratione etiam manifestum est, veluti si homo ex his sit, quæ proprie sũt, necesse est & animal aliquid, quod pprie sit, esse & itidẽ bipes. Nã si entia proprie non fuerint, erũt accidẽtia. Aut igitur homini, aut cuipiam alteri subiecto. At esse nõn possunt. Accidens .n. aut id dicitur, quod inesse põt, ac nõ inesse, aut id, in cuius rõne id inest, cui accidit: vt sessio quidem est vt id quod separatur, in simo aũt naris, cui simum accidisse dicimus*
Textus 29. *inest ratio. Totius præterea ratio in eorum definitione non inest, quæ aut in eius ratione assumuntur, aut ipsum componunt, vt in bipede hominis ratio, aut in albo ea, quæ est hominis albi. Itaque si hæc huuc in modum se habẽt, bipedemq; esse homini accidit, aut separari ipsũ necesse est, vt homo nõ bipes esse possit, aut in bipedis ratione hominis inesse rationem: quod esse nõ potest, quãdoquidem illud in hominis inest rõne. Verùm si alij cuipiã bipes & ani-*

& animal accidāt, neutrumq; eorū ꝓpriè est, homo quoq; ex his erit, q̄ alij accidūt. Sed qđ ꝓpriè aliquid est, nullius sit accidēs, & de quo ambo, & vtrūque, id ēt, qđ ex his est dicatur. Ex indiuiduis itaq; vniuersū. Textus 30. *i Vtriq; aūt rationi nōnulli assensere, ei quidem, qua cōcluditur vnū esse oīa, si ens vnū significat; quoniā id est, qđ nō est: alteri verò, quæ ex diuisione est in partes duas æquales, indiuiduas magnitudines faciendo. Cōstat aūt ēt verum nō esse si ens vnū significet, & contradictio simul esse nō possit, id qđ nō est, nihil esse.* Textus 31. *Nā nihil ꝓhibet id qđ nō est, esse, nō oīno quidem, sed aliquod qđ nō est. At verò affirmare, nisi aliud quid sit præter id qđ est, oīa vnum esse, absurdum est. Quis .n. id, quod est, aliud eē intelligit, q̄ id quod propriè est? Quod si hoc sit, nihil sic prohibet, id quod est, multa esse, quemadmodum dictum est. Id igitur, quod est, non posse hoc modo vnum esse, est manifestum.*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

a Ea etiā soluere] Ingreditur ad dissoluēdas Parmenidis & Melissi rōnes etsi nullū habeant momentū, adeoq; sint captiosæ, & sophisticæ, vt nō mò falsū assumāt, sed & formulā ipsā argumētandi nequaq̄ seruet. Priùs tū Melissi diuidit rōnem, ꝙ futilior sit, ac magis inepta, nullāq; habeat difficultatē. Erat aūt illa in hūc penè modū cōclusa, vt Simplicius, aliiq; interpretes colligunt. Quidqđ genitū est habet principiū; ergo quidqđ genitum nō est, nō habet principium: sed id qđ est, genitū nō est, ergo principiū nō habet: qđ aūt non habet principium, neq; habet finem, ergo id, qđ est, finē non habet, atq; adeò infinitum est: sed id, quod est infinitum, necessariò est vnum, quia multa simul infinita esse non possint, iam .n. terminus definiretur, est igitur vnum: quare & immobile. Etenim cùm sibi semp simile sit, oēmq; occupet locùm, aliò ferri nequaquā poterit. Iam verò id qđ est, nō esse genitū ex eo ꝓbatur, quia vel ex ente, vel è nihilo esset genitum, quorū neutrū rectè dicitur, cùm ex nihilo fieri aliquid non possit; ex ente aūt si quid fiat, anteqnā gignatur necesse sit esse, quod contradictionē inuoluit.

Hæc est Melissi ratiocinatio, quam Aristoteles magis importunam vocat, quia veritatem apertius oppugnat. Eam igitur refellit, negando primam consequutionem, ꝙ ex opposito antecedentis oppositum consequentis inferat, quæ concludendi ratio, vt patet ex cap. 4. libri primi Elenchorum, nisi constet terminis reciprocantibus, omninò vitiosa est. Neque enim valet: Quidquid homo est, animal est: igitur quidquid homo non est, animal non est. Quòd verò termini, ex quibus Melissi argumentatio componitur, non reciprocentur, satis patet. Namq; si principium ꝓ principio magnitudinis sumatur, genitum verò ꝓ eo, quod generatione Physica productum fuit, aliquid habet principium, quod genitum non fuit, nempe corpus cæleste.

b Deinde hoc quoque] Melissum insectatur, quòd collegerit, id quod est, constare infinita mole, cò ꝙ careat principio, videlicet temporis, cùm tamen multa eiusmodi principium non habeant, quæ infinita non sunt: nimirum ponebat non dari principium temporis, aut generationis, siue substantialis, siue accidentariæ, sed rei, id est, magnitudinis duntaxat, quod aperte veritati repugnat. Infinitū corpus moueri non posse.

c Quam item] Negat Melisso hanc consecutionem. Id, quod est, habet infinitā molem: ergo est expers motus. Nam esto aliò demigrare nequiret, cur eodem loco cieri non posset, vti cœlum, ꝙ irrequieta vertigine circumuoluitur. tametsi nunquā secundum se totum sedem mutet? Deinde licet motu ad locū agitari impossibile foret, cur alterationem non subiret, saltem ratione suarum partium? Hoc posterius membrum iccirco videtur Aristoteles ad iecisse, quia vt ipsè primo de Cœlo, capite 5. & 6. demonstrat, corpus infinitum moueri loco non potest.

d Sed neque vnum] Postremò Melissum impugnat, qa intulerit, id, qđ est, esse vnum: cū fieri nequeat, vt oīa sint vnū specie, siquidem palam est hominem ab equo

specie distingui. Ac licet, inquit, non oīno absurdum videatur, asserere oīa eo, qđ est, id est, subiecto, seu materia vnum esse, vt veteres Physici Thales, Anaximenes, Heraclitus, aliique nõnulli arbitrati sunt, asserentes nihilominus res naturales differre accidentibus, habereq; rationes diuersas, affirmare tamen omnia eiusdem esse rationis, extremæ dementiæ est. Aduerte non admitti hic ab Aristotele, omnia entia ex materiæ permixtione constare, cum multis in locis, vt 8. lib. huius operis, & 12. Metaphysi. res aliquas à materiæ fæce absolutas in vniuerso dari concedat. Loquitur ergo de iis tantùm, quæ à veteribus peruestigatæ, & inuentæ fuerant, hoc est, de rebus Physicis. Neque verò harum omnium eãdem specie materiam esse opinatur, vt in primo libro de Cœlo ostendemus, sed earum duntaxat, quæ sub lunæ orbe continentur, in quarũ inspectione omnis penè antiquorum cura, & studium consumebatur.

cõcedit Aristot. res materiæ expertes.

e Idem contra Parmenidem] Confutat rationem Parmenidis, quã asserit & captiosè colligere, & à falso petitam esse. Etenim sic ille argumentabatur: Quidquid est prę ter ens, est non ens: sed non ens nihil est: ergo quidquid est præter ens, nihil est. id autem quod est vnum est: ergo quidquid est præter vnum, est nihil; ac proinde oĩa vnũ sunt. Hanc rõnem ait Aristoteles falsum assumere; quia cum ens multis modis dici soleat; de substãtia videlicet, & accidentib. à Parmenide tñ sumebatur, perinde ac si vno duntaxat modo, seu vniuocè diceretur. Vnde maior propositio prioris syllogismi vera est, accepto ente pro substantia & accidentib. sed tunc minor posterioris, scilicet ens est vnum, à veritate aberrat, quia substãtia & accidens, non vnum oĩno sunt, vt illi volebant, sed plura simpliciter, atq; vnum aliquo modo; vtpote analogica vnitate.

Ratio Parmenidis vitiosè cõcludit.

f Non aũt concludit] Ostendit rationem illã vitiosè concludere, quia seruata eadem argumentandi formula, reģ; alia sumpta, antecedens verum erit, & consequens falsum. Si. n. ponamus oĩa esse alba, & album significare vnum, id est, vniuocè obtinere rationem, vt re vera obtinet, sic licebit argumentari. Quidqđ est pter albũ, est nõ album, at non albũ nihil est, vt ex hypotesi constat; ergo quidquid est pter albũ nihil est; sed albũ est vnum, cùm sit vniuocum: ergo alba vnũ tantum erunt, non verò plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verũ est; quod postremò colligitur, falsum.

g Neque enim] Ostendit futura adhuc nihilominus plura alba, quia alba nõ erũt cõtinuatione vnum; siquidem albor niuis & lactis discreta erunt. Nec verò eandẽ habebunt rationem, quia natura alboris distincta erit à natura subiecti recipientis. Erit, inquit, distincta, non quasi dandus sit albor aliquis à subiecto abiunctus, sed quia nõ eandem vendicabit essentiam, quam subiectum, in quo inhæret.

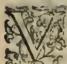
h Eos igitur] Iterum Parmenidẽ incusat, alia ex aliis texens prolixa quadã disputatione, q̃ ad hunc syllogismum redigi potest. Necesse est Parmenidẽ (si sibi constet) nomen entis pro sola substantia accipere: ex alia verò parte fieri nequit, vt ita sumat, vana est igitur, & inepta eius argumentatio maiorem, & minorem propositionẽ multis modis illustrat, tandemq; concludit nullũ Parmenidi effugiũ relinqui, nisi vt fateatur accipi à se ens pro substantia, q̃ nulla ex parte diuidi possit, asseratq; vniuersum ex indiuiduis partib. cõstare, qđ Zeno Eleates eius discipulus cõcedere minimè recusabat.

i Vtriq; autem rationi] Plato eiusq; auditor Xenocrates, vt constat partim ex Sophista Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (siue Aristoteles, siue Theophrastus, siue alius quispiam eius libri auctor fuerit) aduersus Parmenidem & Zenonẽ disputationem inierunt. Verùm ea pronuntiarunt, quæ reprehensione haud minùs indigeant, atq; ita segniter restiterunt, vt manus dare viderentur: Plato quidem Parmenidi, Xenocrates aũt Zenoni. Nã cum Parmenides colligeret: si ens vnum significet, oĩa esse vnũ: negabat Plato cõclusionem, inquiens posse ens significare vnũ, nec sequi proinde, ea quæ sunt, vnum esse; cùm etiam id quod nõ est, sit, quod ab ente diuersum est. Itaq; aiebat Plato non ens, id est, materiã primã (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non esse ens, sed re uera non ens; negabat aũt Parmenidi non ens nihil esse, qa materia prima aliquid est. Xenocrates verò Zenoni concedebat, posse magnitudinem in partes indiuiduas secari, ne sectiones aut in infinitũ progrederentur, aut in nihilũ desinerent. Hos igitur ob hanc caussam coarguit hoc loco Aristoteles, plura in hanc sententiam scripturus, præsertim aduersus Xenocratem, 6. huius operis libro.

Plato & Xenocrates segniter Parmenidi & Zenoni restiterunt.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Vt autem dicunt Physici, duo sunt modi. Quidam enim cùm id quod est corpus vnum, quòd subiectum sit fecerint, aut triũ aliquid, aut aliud, quod igne densius sit, aere verò rarius, densitate & raritate aliqua generãt, multa faciendo. Hæc aũt sunt contraria. Vniuersim verò exuperantia & defectio, vt magnum & paruum tradit Plato. Sed hic quidem materiam hæc fecit, & ipsum vnũ formã: ille verò ipsum vnũ, qđ subiectũ est, materiã: contraria aũt differentias, & formas. Alij ex vno, quæ insunt contrarietates, excernũt, vt Anaximander ait, & quotquot vnũ, & multa, ea q̃ sunt, esse inquiunt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi etenim ex permistione reliqua fecerunt, sed differunt inter se, ꝙ ille horum circuitum statuat, hic semel: & hic quidem infinita, partiumq; similiũ, & contraria, ille ea duntaxat, quæ nuncupãtur elementa. b Sic aũt esse infinita, videtur, Anaxagoras sensisse, ꝙ Physicorum communẽ opinionem, ex eo, quòd non est nihil fieri, veram esse existimaret. Hanc.n.ob caussam sic dicunt, erãt omnia simul, ac fieri tale est alterari. Alij verò cõfusionem, & secretionem. Præterea ex eo ꝙ contraria vicissim gignantur; quapropter inerãt. c Nam si quidquid fit, aut ex his, quę sunt, aut ex his, quæ nõ sunt, necesse est fieri; ex his aũt, quæ nulla sunt fieri non potest (consentiẽtem enim hanc naturæ omnes scrutatores habent opinionem) reliquũ ex necessitate accidere censuerunt, ex his quidem, quæ sunt, & quæ insunt; sed q̃ ob molis paruitatem sensu à nobis non pciperentur, generari. Quare cùm quodcunq; ex quocunq; fieri viderint. quodcũq; cuiq; inquiunt esse admistũ; ex eo autem, ꝙ in infinitorum admistione ob multitudinem maximè exuperat, videri ab inuicem differentia, atq; diuersa nominari. Nam totum syncerè album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non esse, sed cuius plurimum vnumquodq; obtinet, id rei naturam videri esse. d Porrò si infinitum, vt infinitum, incognitũ est, id certè, quod multitudine, aut magnitudine est infinitum, quantum quoddam incognitũ est, quod verò specie est infinitum, quale quidam incognitum. Cùm autem principia aut multitudine, aut specie sint infinita, ea, quę ex eis constant, sciri nõ possunt. Siquidem quod compositum est, tum scire existimamus, cùm ex quibus, & quot est cognoscimus. e Præterea si necesse est, cuius pars magnitudine & paruitate quãtauis esse potest, id etiam posse (earum aũt partium aliquam dico, in quam cùm insit, totum diuiditur) esse aũt anima, aut planta magnitudine & paruitate quãtauis non potest, partium quoque nullam esse posse manifestum est. Simili namq; modo & totum erit. At os, & caro, & quæ sunt eiusmodi, animalis, & fructus plantarum sunt partes. Carnem itaq; aut os, aut aliud quippiã magnitudine quantumuis, aut ad maius, aut ad minus esse non posse pspicuũ est. f Quinetiam si eius generis omnia in sese insunt vicissim, & non fiunt, sed cùm insint, secernũtur, & ab eo, cuius amplior inest copia, dicuntur; gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per secretionem, & ex aqua, caro; quodcunque item finitũ corpus à finito corpore consumitur, vnũquodq;

Textus 32. Textus 33. Textus 34. Textus 35. Textus 36. Textus 37.

n

specie distingui. At licet, inquit, non oĩno absurdum videatur, asserere oĩa eo, qđ est, id est, subiecto, seu materia vnum esse, vt veteres Physici Thales, Anaximenes, Heraclitus, aliique nõnulli arbitrati sunt, asserentes nihilominus res naturales differre accidentibus, habereq; rationes diuersas, affirmare tamen omnia eiusdem esse rationis, extremæ dementiæ est. Aduerte non admitti hic ab Aristotele, omnia entia ex materiæ permixtione constare, cum multis in locis, vt 8. lib. huius operis, & 12. Metaphysi. res aliquas à materiæ fæce absolutas in vniuerso dari concedat. Loquitur ergo de iis tantùm, quæ à veteribus peruestigatæ, & inuentæ fuerant, hoc est, de rebus Physicis. Neque verò harum omnium eãdem speciе materiam esse opinatur, vt in primo libro de Cœlo ostendemus, sed earum duntaxat, quæ sub lunæ orbe continentur, in quarũ inspectione omnis penè antiquorum cura, & studium consumebatur.

cõcedit Aristot. res materiæ expertes.

e Idem contra Parmenidem] Confutat rationem Parmenidis, quã asserit & captiose colligere, & à falso petitam esse. Etenim sic ille argumentabatur Quidquid est præter ens, est non ens: sed non ens nihil est: ergo quidquid est præter ens, nihil est. id autem quod est vnum est: ergo quidquid est præter vnum, est nihil; ac proinde oĩa vnũ sunt. Hanc rõnem ait Aristoteles falsum assumere; quia cum ens multis modis dici soleat; de substãtia videlicet, & accidentib. à Parmenide tñ sumebatur, perinde ac si vno duntaxat modo, seu vniuocè diceretur. Vnde maior propositio prioris syllogismi vera est, accepto ente pro substantia & accidentib. sed tunc minor posterioris, scilicet ens est vnum, à veritate aberrat, quia substãtia & accidens, non vnum oĩno sunt, vt illi volebant, sed plura simpliciter, atq; vnum aliquo modo; vtpote analogica vnitate.

Ratio Parmenidis vitiosè cõcludit.

f Non aũt concludit] Ostendit rationem illã vitiosè concludere, quia seruata eadem argumentandi formula, reḍ; alia sumpta, antecedens verum erit, & consequens falsum. Si. n. ponamus oĩa esse alba, & album significare vnum, id est, vniuocã obtinere rationem, vt re vera obtinet, sic licebit argumentari. Quidqđ est pter albũ, est nõ albũ, at non albũ nihil est, vt ex hypotesi constat; ergo quidquid est pter albũ nihil est; sed albũ est vnum, cùm sit vniuocum: ergo alba vnũ tantum erunt, non verò plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verũ est; quod postremò colligitur, falsum.

g Neque enim] Ostendit futura adhuc nihilominus plura alba, quia alba nõ erũt cõtinuatione vnum; siquidem albor niuis & lactis discreta erunt. Nec verò eandẽ habebunt rationem, quia natura alboris distincta erit à natura subiecti recipientis. Erit, inquit, distincta, non quasi dandus sit albor aliquis à subiecto abiunctus, sed quia nõ eandem vendicabit essentiam, quam subiectum, in quo inhæret.

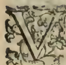
h Eos igitur] Iterum Parmenidẽ incusat, alia ex aliis texens prolixa quadã disputatione, q̃ ad hunc syllogismum redigi potest. Necesse est Parmenidẽ (si sibi constet) nomen entis pro sola substantia accipere: ex alia verò parte fieri nequit, vt ita sumat, vana est igitur, & inepta eius argumentatio maiorem, & minorem propositionẽ multis modis illustrat, tandemq; concludit nullũ Parmenidi effugiũ relinqui, nisi vt fateatur accipi a se ens pro substantia, q̃ nulla ex parte diuidi possit, asseratq; vniuersum ex indiuiduis partib. cõstare, qđ Zeno Eleates eius discipulus cõcedere minimè recusabat.

i Vtriq; autem rationi] Plato eiusq; auditor Xenocrates, vt constat partim ex Sophista Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (siue Aristoteles, siue Theophrastus, siue alius quispiam eius libri auctor fuerit) aduersus Parmenidem & Zenonẽ disputationem inierunt. Verùm ea pronuntiarunt, quæ reprehensione haud minùs indigeant, atq; ita segniter restiterunt, vt manus dare viderentur: Plato quidem Parmenidi, Xenocrates aũt Zenoni. Nã cum Parmenides colligeret: si ens vnum significet, oĩa esse vnũ: negabat Plato cõclusionem, inquiens posse ens significare vnũ, nec sequi proinde, ea quæ sunt, vnum esse; cùm etiam id quod nõ est, sit, quod ab ente diuersum est. Itaq; aiebat Plato non ens, id est, materiã primã (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non esse ens, sed re uera non ens; negabat aũt Parmenidi non ens nihil esse, q̃a materia prima aliquid est. Xenocrates verò Zenoni concedebat, posse magnitudinem in partes indiuiduas secari, ne sectiones aut in infinitũ progrederentur, aut in nihilũ desinerent. Hos igitur ob hanc caussam coarguit hoc loco Aristoteles, plura in hanc sententiam scripturus, præsertim aduersus Xenocratem, 6. huius operis libro.

Plato & Xenocrates segniter Parmenidi & Zenoni restiterunt.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

VT a autem dicunt Physici, duo sunt modi. Quidam enim cùm id quod est corpus vnum, quod subiectum sit fecerint, aut triũ aliquid, aut aliud, quod igne densius sit, aere verò rarius, densitate & raritate aliqua generãt, multa faciendo. Hæc aũt sunt contraria. Vniuersim verò exuperantia & defectio, vt magnum & paruum tradit Plato. Sed hic quidem materiam hæc fecit, & ipsum vnũ formã: ille verò ipsum vnũ, qđ subiectũ est, materiã: contraria aũt differentias, & formas. Alij ex vno, quæ insunt contrarietates, excernũt, vt Anaximander ait, & quotquot vnũ, & multa, ea q̃ sunt, esse inquiunt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi etenim ex permistione reliqua fecerunt, sed differunt inter se, ꝙ ille horum circuitum statuat, hic semel: & hic quidem infinita, partiumq; similiũ, & contraria, ille ea duntaxat, quæ nuncupãtur elementa. b Sic aũt esse infinita, videtur, Anaxagoras sensisse, ꝙ Physicorum communẽ opinionem, ex eo, quòd non est nihil fieri, veram esse existimaret. Hanc.n.ob caussam sic dicunt, erãt omnia simul, ac fieri tale est alterari. Alij verò cõfusionem, & secretionem. Præterea ex eo ꝙ contraria vicissim gignantur; quaꝑpter inerãt. c Nam si quidquid fit, aut ex his, quę sunt, aut ex his, quæ nõ sunt, necesse est fieri; ex his aũt, quæ nulla sunt fieri non potest (consentiẽtem enim hanc naturæ omnes scrutatores habent opinionem) reliquũ ex necessitate accidere censuerunt, ex his quidem, quæ sunt, & quæ insunt; sed q̃ ob molis paruitatem sensu à nobis non ꝑciperentur, generari. Quare cùm quodcunq; ex quocunq; fieri viderint. quodcũq; cuiq; inquiunt esse admistũ; ex eo autem, ꝙ in infinitorum admistione ob multitudinem maximè exuperat, videri ab inuicem differentia, atq; diuersa nominari. Nam totum syncerè album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non esse, sed cuius plurimum vnumquodq; obtinet, id rei naturam videri esse. d Porrò si infinitum, vt infinitum, incognitũ est, id certè, quod multitudine, aut magnitudine est infinitum, quantum quoddam incognitũ est, quod verò specie est infinitum, quale quidam incognitum. Cùm autem principia aut multitudine, aut specie sint infinita, ea, quę ex eis constant, sciri nõ possunt. Siquidem quod compositum est, tum scire existimamus, cùm ex quibus, & quot est cognoscimus. e Præterea si necesse est, cuius pars magnitudine & paruitate quãtauis esse potest, id etiam posse (earum aũt partium aliquam dico, in quam cùm insit, totum diuiditur) esse aũt anima, aut planta magnitudine & paruitate quãtauis non potest, partium quoque nullam esse posse manifestum est. Simili namq; modo & totum erit. At os, & caro, & quæ sunt eiusmodi, animalis, & fructus plantarum sunt partes. Carnem itaq; aut os, aut aliud quippiã magnitudine quantumuis, aut ad maius, aut ad minus esse non posse ꝑspicuũ est. f Quinetiam si eius generis omnia in sese insunt vicissim, & non fiunt, sed cùm insint, secernũtur, & ab eo, cuius amplior inest copia, dicuntur; gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per secretionem, & ex aqua, caro; quodcunque item finitũ corpus à finito corpore consumitur, vnũquodq;

Textus 32. Textus 33. Textus 34. Textus 35. Textus 36. Textus 37.

in vnuoquoq; inesse non posse manifestum est. Etenim ablata ex aqua carne, & rursus alia ex ea, quæ restat, per secretionem facta, tametsi minor ea quæ secernitur, semper sit: non tamen paruitate magnitudinē aliq̄ exuperabit. Si itaq; stabit secretio, quodcunq, in quocunq; non inerit, nam in reliqua aqua nihil carnis manebit: at si non stabit, sed ablatio semper fiat, in magnitudine finita æquales partes inerunt finitæ, multitudine infinitæ, quod esse non potest. g *Ad hæc, si omne corpus aliquo ablato necesse est minus fieri, & carnis quantitas cùm magnitudine, tum paruitate est definita,* Textus 38. *cōstat è minima carne nullū corpus secretū iri: nā minima minor secerneretur. Præterea in infinitis corporibus caro infinita, & sanguis, & cerebrum possent profectò inesse, separata quidem ab inuicem, sed q̄ nihil minus essēt. & vnumquodq; infinitum: quod à rōne est alienum.* h *Ad verò secretionē finem nunquam habituram, non scitè quidem dicitur, sed tamen rectè, cùm* Textus 39. *affectiones separari nō possint. Porrò habitibus atq; coloribus admixtis, si separentur, album quippiam erit, aut sanum, quod non aliud quiddam erit, nec in subiecto.* i *Absurda itaq; erit mens, quæ ea moliatur, q̄ fieri nequeū; siquidem segregare instituit, quod facere non potest. tum quantitatis rōne habita, tum qualitatis: quantitatis quidem, cùm minima nō sit magnitudo: qualitatis verò, quòd seiungi affectiones non possint.* k *At neq; eorū, quæ eiusdem sunt formæ, generationem rectè sumit. Lutum .n. partim in lutum diuiditur, partim non diuiditur: nec quemadmodum lateres ex domo, & domus ex lateribus, sic & aqua & aer ex se vicissim & sunt & fiunt. Præstat aūt pauciora sumere, ac finita, quod quidem facit Empedocles.* Textus 40.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

T a autem dicunt Physici] Postquam aduersus eos depugnauit, qui vnum immobile fecere principium, & eorum opinionem, vt à Physicę principiis deflectentem euertit. Nūc disputationem aggreditur cū iis, qui vel vnum, vel plura principia mobilia statuerunt, quos Physicos appellat, propterea q̄ naturam sicuti priores Philosophi non sustulerint, sed magis ad eam accomodatè locuti sint. Commemorat aūt initio huius capitis duo philosophantium genera, quorū alii vnum posuere materiale principium rerum Physicarum, ut vnū è tribus superioribus elementis, aut tale qd medium; duo verò contraria vice formæ, vt raritatem & densitatem, & vt vno verbo complectamur, exuperantiam & defectionem (hisce enim vocabulis omnia contrariorum genera notat Aristo.) atq; ita cum Platone qnadā ex parte consenserunt, nempe quoad principiorū numerū. Alii verò pmistione aut coitione in quodā sphæro, siue Chao, & item secretione res fieri opinati sunt. In q̄bus fuerunt Anaximander, Empedocles, & Anaxagoras, quorum tamen placitū, vt ipse exponit, consentiens nō fuit. Empedocles .n. secretionem illam, & permistionem ppetuam esse: Anaxagoras semel tantum secretionem fieri aiebat. Præterea Anaxagoras in illa congerie, infinita similium partium, atque inter se contraria collocabat: Empedocles quatuor tantùm vulgata elementa: Anaximander verò admixtionem quandam infinitam faciebat, ab eaq; res ad aliorum generationem secerni pronunciabat. Ex quo patet cur iidem, & vnum & plura inuexisse dicantur. Nempe vnum, qa vnum Chaos, seu confusionem ponebāt; plura, quia plures partes in eodē Chao inesse, vel ab eo secerni affirmabāt.

b Sic

b Sic autem esse infinita] Quoniam Anaxagoras sententiam suam verisimili ratione confirmabat, eam refellere instituit Aristoteles, proponitq; inprimis duo quædã illius fundamenta. Quorum primum erat, id quod omnium philosophorum consensu ratum habebatur, nempè, ex nihilo nihil fieri. Vnde concludebat nihil denuo gigni, sed generationes esse commutationes accidentarias, siue alterationes. Alterum fundamentum erat, contraria, vt vel sensibus, ipsis notum est, ex contrariis fieri, vti calida ex frigidis, humida è siccis. Ex quo arguebat omnia omnibus inesse.

c Nam si quidquid fit] Ex infinita & indigesta rerum omnium congerie, quã vocant Homœomeria, in qua res antea confusæ iacuissent progigni oĩa ostẽdebat Anaxagoras hunc in modum. Id quod fit, aut ex ente fit, aut è non ente, id est è nihilo: ex nihilo autem, vt ex prima suppositione manifestum est, nihil fit: quidquid ergo fit, ex ente fit: fit autem ex contrario, vt item ex 2. hypothesi liquet: aut ergo ex contrario manente in ipsa re, quæ gignitur, aut ex aliquo, quod inerat in contrario, ex quo gignitur. Non ex contrario manente, vt experientia docet; ergo ex eo, quod inerat in contrario. hoc autem non videtur esse quidquam aliud, q̃ multitudo infinitarũ partium similium rei, quæ producitur, quæ quidem partes delitescebant in re, ex qua ipsum genitũ emergit. Principia igitur rerum Physicarũ sunt infinita illa corpuscula.

Ita verò quia rem vnam ex alia gigni videmus, intulit Anaxagoras innexa esse singulis omnia, ita vt in qualibet re infinitæ essent rerum omnium, quæ ex ea fieri possunt, particulæ. Aiebat tamen rem ab eo tantùm, quod in ipsa abundaret, & emineret, nomen accipere, v.g. dici aquam si plures in ea essent aquulæ. Porrò hanc rationem ideo nõ diluit hoc loco Aristoteles, quia ex iis, quæ in progressu dicenda sunt, paruo negotio confutari põt. Breuiter aũt dissoluetur ab eo, qui dixerit quidquid fit, ex ente actu, vel ente potentia fieri, hoc est, vel ex ente forma aliqua prædito, vt ignẽ è ligno, vel ex materia prima, vt eũdem ignem ex materia, quæ in ligno inerat. Sic demũ qdquid oritur fieri ex ente actu, tamq̃ è contrario, quod in genito non manet, ex ente verò potentia, vt e subiecto, quod stabile & constans est. Itaque generari vnumquodque, vt Anaxagoras aiebat, ex eo quod in contrario præfuit, id tamen non esse infinitam illam corporum struem, sed materiam primam. Ex quo perspicuum relinquitur, non oportere omnibus cuncta inesse, oportere tamen formas naturales, contineri virtute in materia, è cuius potentia euocantur, vt suo loco patebit.

d Porrò si infinitum] Incusat in primis Anaxagoram, quòd rerum Physicarum principia non solùm numero, sed etiam specie, nec tantùm mole, sed etiam qualitatibus infinita posuerit. Si enim nos tunc scire cuiusque rei naturam putamus, cum illius principia cognita habemus, infinitum verò nostri intellectus aciem effugit, nimirum qui infinita dicit esse principia, rei quam tractat, intelligentiam adimit.

e Præterea si necesse est] Quia Anaxagoras in qualibet re naturali non solũ partes infinitas posuit, sed eas nullo termino, siue ad maius, siue ad minus definitas esse statuit; hanc eius positionem confutat Aristoteles, rõne ducta è definita aĩalium & stirpium magnitudine. Nã si horum partes quantæcunq; magnitudinis esse possent, ipsa quoque termino carerent, quod tũ vel ipso Anaxagora teste falsum esse cõstat.

f Quinetiam si eius] Ostendit non in qualibet re in esse omnia, argumentaturque in hunc modum. Sumatur certa quantitas aquæ, & ex ea carnis portio decidatur: aut igitur perpetuo ex aqua illa certæ magnitudinis caro adhuc extrahi poterit, aut excretio absumpta carne, deficiet. Primum dici non potest, tum quia omne finitũ corpus, si ab eo definitas partes secueris, necesse est definat, tum quia in re finita essent actu infinitæ partes æquales, quod est impossibile. Si autem detur secundum, sequitur, non iam quodcunque in quolibet inesse. At enim quia occurreret fortasse Anaxagoras, posse quidem secretionem illam in infinitum abire si minores, non vero si æquales subinde partes auferrentur, id etiam cõfutat Aristoteles, quia licet aliquando minores eximi possent, necessariò tamen dandus est exitus, deueniendumque ad carunculam ita exiguam, vt minor gigni vlla non possit.

Quærunt hoc loco Aphrodisæus, Simplicius, aliiq; interpretes; rectè ne Aristoteles Anaxagoræ obiecerit fore infinitas partes æquales in magnitudine finita, quado

quidem

mani, quæ in materiam inducitur. alterũ A præcipuum, nempe ipsum compositum, quod etsi à partibus collectiuè sumptis non distinguitur, nihilominus vnũ quippiam est, quia eiusmodi partes cùm sint pura potentia & actus substantialis, eo sunt ingenio, vt in vnam naturã coeant, vti superiùs dictum fuit. Neque obstat, quod vtraque parte incolumi totum corrumpatur: nõ enim partes diiũctę, sed in vnum collectæ rationem totius obtinet. B Quo fit, vt licet vtraq; maneat, iis tamen diiũctis totum nihilominùs intereat, videlicet pereunte, non solum vnione, sed etiam integritate totius, quod citra vnionem minime cohæret. Atque hinc etiam perspicua est solutio alterius partis eiusdem argumenti. Dicimus enim, in morte Christi dissolutam fuisse vnionẽ Verbi cum humanitate, non autem cum anima & corpore inuicem disiunctis: propterea quòd separata anima à corpore C desiit esse humanitas, quæ non nisi vnitis partibus existit: atque ita non potuit Verbum vnitum esse humanitati, vtpote non iam existenti, potuit tamen vnitum esse partibus, quæ licet toto intereunte diuulsæ fuerint, in se tamen integrę, ac superstites mansere.

Et cõfirmationum eiusdem.

In morte Christi non fuit dissoluta vnio Verbi cum aia & corpore disiunctis.

Sol. 2.

Secundæ verò rationi faciebat satis adhibita ibidem responsio. Nec quod deinde obiicitur quicquam efficit. Enimverò partes vnitæ, sed tamen diuisiuè sumptæ, D conflant totum, v.g. materia Socratis, cũ est copulata formæ, & eiusdem forma, cũ est adiuncta materiæ, componunt Socratem: non autem collectiuè sumptæ, quia si collectio ipsa materiæ & formæ Socratem constituat. At qui totum idem re cũ partibus vnitis esse inquiũt, partes in vnum associatas: non tamẽ collectiuè, sed diuisiuè accipiunt. Atque hæc responsio valet ad infringenda alia complura iacula, quæ aduersarii eundem ad scopũ torquẽt: quale est illud, partes esse in toto, E vt inquit Arist. 4. huius operis ca. 3. textu 23 nihil autem in se ipso esse posse. Item illud, partes antecedere origine ipsum totum, ordinari ad totum, & ab illo perfici: cùm tamẽ nihil se ipsum antecedat, nihil ad se ordinetur, aut à se pficiatur. Hæc enim omnia vera sunt, si de partib. vnitis diuisiuè, nõ autem collectiuè sumptis, intelligantur.

Explicatio aliarum rationum eodem spectãtium.

Tertia ratio cõsecutionem haud rectè infert. Licet enim totum per se, & totũ ex aggregatione in eo conueniant, quod vtrunque sit suæ partes simul acceptæ: differũt nihilominùs, quia partes totius per se constituunt absolutè vnũ ob causam ante explicatam, partes verò totius ex aggregatione cõstituũt absolutè plura, vnum verò secundum quid duntaxat, cùm simpliciter, actuq; plura sint, & ita se habeant, vt nec inter se cõtinuentur, nec sit in eis vna pars, quæ alteram tanquam actus suam potentiam subiectiuam eiusdem generis, hoc est, substantialem, informet.

Sol. 3.

Discrimen inter totũ p se, & totum per aggregationem.

Aristotelis verò testimonia facilè habent explicatum Namque in illa substãtiæ partitione nõ accipit materiam & formam collectiuè, sed diuisiuè. Cæteris verò ibidem citatis locis tantùm significat, partes nec abiunctas, nec diuisiuè acceptas, totum esse. Quanquam verba illa ex ca. vltimo lib. 7. Met. aliam attingunt difficultatem, circa rei mixtæ è quatuor elementis concretionem, de qua in libr. de ortu & interitu.

Sol. 4.

ARTICVLVS V.

Explicatio argumentorum, quibus ostendebatur, totum à suis partibus re ipsa non differre.

AD primum alterius partis argumẽtum dicendum est, quæ ex eisdem constant partibus, idem esse, dummodò ex iis eodem pacto constent, quod in re proposita non accidit. Nam totum conficitur ex partibus, vt vnum quid per se, collectio vero partium non item, quia partes siue vnionem inter se habeant, siue non, & vtcunque accipiantur, nõ possunt non esse plura, & ex consequenti nequit earum complexio, vt vnum quid p se, ex ipsis constare.

Sol. primi ar. 2. art.

Ad secundum similiter dicendum: nõ eodem modo totum ex aggregatione & totum per se è partibus confici. Hoc enim conficitur è suis, vt vnum quid simpliciter; illud, vt simpliciter plura. Atque adeo quam aptè è posteriori compositione, tam ineptè è priori realis distinctio habetur.

Sol. 2.

Ad tertiũ dicendum: quemadmodũ in

toto,

toto, vt in homine, sunt duę realitates partiales, nempe realitas formæ & realitas materiæ, & vna totalis, videlicet integritas totius: ita dari vnam essentiã totalem & integram, distinctã ab essentia partium, vt argumentum concludit: quia tñ definitiones traduntur ad enodandam aperiendamq; rei naturam, quæ non nisi per partes, quibus cõstat, explicitè & distinctè traditas innotescit, inde esse ꝙ illa totalis essentia per materiam & formam definiatur. Præter illas tamẽ semper loco generis ponitur aliud in definitione, quod sit idem cum ipso toto, vt cùm dicimus, homo est substantia cõstans corpore & animo rationali.

Distincta cognitio totius quo pacto habeatur.

Solut. 4.

Ad quartum: dicito omnem formam informantẽ, quæ aduenit enti in actu, eẽ accidens: integritatem verò toti⁹ nõ esse formã informantem, etsi habeat modũ formæ comparatione suppositi: Qua de re lege, si placet, Heruæũ in tract. de vnitate formarũ q. 18. in solutione argu. 14.

Prima sol. 5

Ad quintũ, neganda est antecedens ꝓpositio. Ad eius verò cõfirmationem sũt, qui respondeant, ideò partes vnitas nõ posse absq; toto conseruari, quia non nisi in ipso toto vniũtur. Verùm non satisfaciunt, quia perperam statuunt nõ vniri partes nisi in toto, cùm reuera, siue detur tertia entitas distincta ab entitate partium, siue non detur, negari minimè possit partes inter se quoq; associari, & mutui amoris nexu coniũgi. Quo fit, vt nulla iam ab eis idonea ratio afferatur, cur materia & forma cum hac vnione absq; toto conseruari nequeant: præsertim cùm hæc origine antecedat eam, q̃ in toto habent, quatenus in ipso cõcurrunt. Quanquam & illud multò est verisimilius, materiam & formã præter relationem mutuæ vnionis, quam inter se obtinent, non habere aliam erga totũ, quæ propriè relatio vnionis dicatur, sed geminum duntaxat respectũ, quo, prout partes sunt, ad totum, qua totum est, referuntur.

Refutatio solutionis.

Est igitur aliorum responsio, producta forma confestim resultare totũ, idq; non per aliam actionem distinctam ab ea, qua forma ꝓducitur: atq; ita fieri nõ posse, vt ꝓductione formæ nõ simul et totum gignatur. Sed neq; hi nodũ expediunt, siue.n. resultantia illa totius, sit di

Secunda solutio.

Non satisfacit.

cenda distincta actio, siue non, rõnem nõ reddũt, quare à Deo nõ possit impediri.

Dicendũ ergo potiùs; nõ oĩa, quę realiter differunt, posse diuina virtute separatim existere, cũ nimirũ vel vnũ ex altero cõponitur, vt totũ ex materia & forma; vel alterum cõtinet totã alterius essentiam, vt materia & forma essentiam compositi Physici: quia vtrunq; satis videtur impossibile, siue dari rem sine partib⁹ cõtinentibus eius essentiã, siue partes sine re, cuius essentiam continent.

Legitima solutio.

Ad sextum, admissa maiori propositione negãda est minor, & ad eius probationem dicendũ; hominem nõ iccirco dũtaxat esse vnum quid ꝑ se, quia ex pura potentia, suoq; actu substantiali cõstat; sed quia fit, vt tertium quidpiam ex iis ꝑ se cõsurgens, quo pacto non se habet collectio formæ & materiæ, quæ non est aliquid tertium, sed forma ipsa & materia. Adde noluisse Arist. loco cit. puram potẽtiam & formã substantialẽ esse vnũ simpliciter, sed ex iis vnũ condi. Ad argumenti verò confirmationem rñdendum erit, licet vnio, quæ est inter materia & formã, maior sit, q̃ quæ inter partes domus, aut cuiuslibet alteri⁹ rei arte factæ, conspicitur, nõ proinde tamen vnionem illam efficere posse, vt materia & forma simpliciter vnum euadant: sed eò maiorem esse, quòd ita partes iungat, vt ex ipsis vnum quid per se coalescat.

Solut. 6.

Refutatio cõfirmationis.

Ad septimum dicito: verum quidem esse philosophicum illud pronunciatũ, neq; ab eo deflexisse huius sententiæ auctores. Nec .n. tertiam illam entitatem inuexere, nisi cogente necessitate, quam propositis argumentis explicarunt.

Solut. 7.

Ad vltimum respondendum est: effatum illud, Anima & corpus est animal, cæteraq; id genus, vera esse in sensu non identitatem, sed causam indicante: ac si diceremus: animal constitui ex anima & corpore, vt ex sua forma & materia.

Solut.

Ita patet, haud magno negotio vtriusque partis argumenta dilui. A qua verò D. Tho. steterit, controuersum est, nec inter eius sectatores conuenit. Nam & ipsi, alii in priorem, alii in posteriorem iuere sententiam, & vtriq; eam, quam sequuntur, illius esse volunt.

QVÆSTIO II.

Sit.ne materia prima ex se diuidua, & extensa, an non?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars affirmatiua ostendi ideatur.

QVoniam Aristot. aduersus Parmenidē & Melissum asseuerauit, substantiam ex se omni prorsus magnitudine & extensione carere, id an verè dictū sit, presertim de materia, vbi maior occurrit difficultas, breuiter hoc loco expēdemus. Non defuere, è recentiorib' presertim Philosophis, qui partem quæst. affirmantē sequerentur, quibus hæc potissimum argumenta suppetunt.

Primū Arg. Primùm, materia ita sub quātitate oblitescit, vt diuersæ eius partes diuersis partibus quantitatis respondeant: ergo ipsa materia in se partes atq; extensionē possidet. Etenim q̄ eiusmodi partes materiæ à partibus quantitatis diuersæ sint, ea ratio probat, quia si à materia omnē prorsus quantitatem cogitatione separemus, adhuc occurrent animo partes illæ substantiales materiæ, & à quantitate & inter se re ipsa distinctæ.

2. Argu. Item, substantia corporea, spectata prout naturæ ordine antecedit quātitatem, est actu quoddā totum integrū, cōstans partibus substantialib' sibi intrinsecis: hæ autem partes, quoad ipsā substantiam, non adueniunt toti quantitatis beneficio: alioq; quantitas conferret esse substantiale, q̄d nemo dixerit: igitur substantia corporea ante oēm quantitatem vendicat actu partes, è quibus integratur, & coalescit: atq; huiusmodi partes nec esse, nec intelligi possunt absque extensione, cuius ministerio pluralitatem, seu multitudinem sortiantur: habent ergo secundum se propriam ac peculiarem sibi extensionem.

3. Argu. Deinde, quidquid est causa antecedētis, est etiam causa consequentis: sed materia, ex communi Philosophorum consensu, est causa quantitatis, & hàc sequitur diuisibilitas: Igitur materia est causa diuisibilitatis: atque adeò non à quantitate materia, sed a materia quantitas diuisibilitatem obtinet.

A Præterea, si materia non est suopte ingenio, viq; propria, extensa, vel ita se habet, quia sua natura indiuisibilitatē postulat: vel quia ex se est indifferēs, vt diuidua, aut indiuidua sit. Si detur primū, sequitur materiam nullo pacto diuiduā reddi posse, alioqui à natura ꝓpria decideret: si posterius, nihil obstabit, quominùs materia aliquas partes in extēsas, & insectiles habeat, q̄d Philosophi negant. Quare non videtur inficiandū, ma- B teriam primam seclusa quantitate extēsionem, ac diuisibilitatem sortiri. 4. Argum.

ARTICVLVS II.

Materiam primam non nisi beneficio quātitatis extēsā ac diuiduā esse.

COntraria tamen sententia vera est, & Aristotelicæ doctrinę consentanea eamq; tuetur maior ac melior Philosophorum pars. Plotinus cap. 17 li. 6. C Enneade. 3. Auerroes in libro de substātia orbis, M. Albertus hoc loco tract. 2. cap. 4. D. Tho. prima par. quæst. 50 art. 2. Dur. in 1. Sent. distin. 34. quæ. 1. Herūæus quodlib. 1. quæst. 15. Capreolus in 2. dist. 18. qu. 1. art. 3. & d. 9. q. vnica art. 3. aliiq; complures. Suadetur verò hisce rationibus. Si materia citra quantitatem per se extensa & diuidua foret, sequeretur in quolibet composito Physico, plures D simul extensiones reperiri, vnam quātitatis, alteram materiæ, imò plures dimensiones corporis quanti, trifariam dimensas; cum illa materiæ extensio, si detur, nihil aliud reuera sit, quam trina dimensio è genere quantitatis. At enim hoc nequaquam admitti debere ex eo patet, q̄a alioqui nihil impediret, quominus facultate naturæ plures substantiæ corporea mole præditæ, in eodem loco simul existerent seque inuicem penetra- E rent: siquidem causa, ob quam repugnat ea simul esse, non est earum substantia, cùm duo Angeli in eodem loco pariter consistant, sed quantitas, quæ proprium locum situmque vendicat, vt testatur Aristoteles 4. huius operis cap. 5. tex. 45. Quare si in vno composito multæ trinæ dimensiones in eodem situ per naturam cohæreant, quæ iam ratio superest, cur duas substantias corporeas eiusdem naturæ vi simul esse, ac se mutuò

Conclusio. quæstionis

Vt Bernard Genaco apud Capr. 1 3. d 19. quæ. vnica art. 3. Bassolius. 1 4. d 12. q. 1. Iādinus q. 9 huius lib. Zim. 1 theo. pp. 98. Ferrar. 5. huius op. q. 4.

tuò penetrare posse, inficiemur.

Natura neque auara, neq; prodiga

Secundò: Natura sicuti necessaria nō denegat, ita neque superfluum quicquã facit, nec efficere pluribus consueuit, qđ præstare æquè bene paucioribus potest: atqui per solam quantitatis extensionẽ potuit extendere & diuiduã reddere materiam, omniaq; accidentia, quæ in ipsa magnitudine expansa sunt. Non igitur aliam extensionem prÿter eam, quæ à quantitate inducitur, corporeis substãtiis natura attribuit.

Accedit auctoritas Aristot. qui cap. 2. huius libri tex. 15. docuit substantiam solius quantitatis merito extendi: & 5. Metaphys. ca. 13. t. 18. inter affectiones quãtitati proprias recensuit, diuisibile esse.

ARTICVLVS III.

Diluuntur aduersariæ partis argumenta.

Lege ibidẽ Liche. q. 3.

Responsio 1. Arg. primi art.

A Rgumenta verò primi art. ita solues. Ad primum dicito cum Scoto in 2. d. 3. q. 4. eiusq; discipulo Bassolio in 4. d. 12. q. 1. art. 1. Ioanne Maiore eadem q. & aliis, materiam ex se, ac seclusa etiã quantitate, habere partes substantiales, ex quibus intrinsecè componitur, nō eas tamen habere extensas & ordinatim dispositas, atq; vnam extra aliam, nisi ministerio quantitatis, cuius officium est, eiusmodi partes, alioqui implicitas & confusas, explicare & euoluere. Itaq; ad argumentum concedendum est qđ assumit, fatendumq; partibus quãtitatis respondere partes entitatiuas materiæ, tã inter se q̃ à materia re ipsa distinctas, sed negandum, eas extendi sine quantitatis beneficio. Atq; hinc patet solutio secũdi argumenti, cui quatenus assumit, par-

Ad 2.

tes materiæ non nisi opẽ quãtitatis multitudinem sortiri occurrendum, verũ id quidem esse, si sermo sit de multitudine extensiua, nō tamen de multitudine entitatiua substantiali, quod vocant habere partes & partes. Quocirca si à materia omnem quãtitatis effectum cognitione separemus, non iam eã cum partibus extensis cõcipere fas erit, nisi Deus eiusmodi effectum aliquo modo, id est, quoad extensionem, quàm vocant negatiuam suppleat, quod verum fieri possit, non est huius loci persequi.

Huiusmodi partes entitatiuas nega. Capr. in 2. d. 18. q. 1. art. 3.

Ad 3.

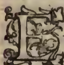
Ad tertium, diuisibilitatem præstari materię à quantitate, & quantitati aliquo modo à materia, diuerso causę genere. Materia namq; sicut in genere causæ subiectiuę tribuit esse quantitati, ita ei omnes affectiones eidem proprias, atq; adeo diuisibilitatem confert. Rursus vero quantitas in genere causę formalis quasi vicem rependit, semetipsam materiæ donans, eamque formaliter afficiẽs, & extensam ac diuiduam reddens. Verũ licet ita res habeat, simpliciter tamẽ asserendum est, diuisibilitatem à quantitate dari, siquidem causa formalis potior est: vnde istiusmodi appellationes ipsis formis absolutè debentur, attribuunturq;.

Quo pacto quantitas, dicatur seq. materiam, explicatum est hoc in li. 4. 1. c. 4.

Ad 4.

Ad quartum, materiam haud icciro dici nō esse ab se extensam, q̃ natura sua poscat indiuisibilitatem, extensionemq; à se remoueat, vt rectè probat argumentum: nec item propterea q̃ differens sit, vt diuidua, vel indiuidua existat. Re. n. vera nunquam sine extensione, & diuisibilitate cohæret, aut vllis naturæ viribus cohærere valet: sed quia licet ex se apta sit, vt extendatur, eam tamen extensionem non à se, sed quantitatis accessu obtinet.

CAPVT TERTIVM.

A etiam a soluere, quibus id mõstrãt, nõ est difficile. Vterq;. n. & Melissus & Parmenides contentiosè ratiocinantur. Nam falsa assumunt, nec rectè concludunt. Quamquã Melissi rõ magis est importuna, ac dubitationẽ non habet. Sed absurdo vno dato cætera sequuntur, qđ quidẽ difficultatẽ nõ habet. Captiosè itaq; Melissum ratiocinari manifestũ est: sumpsisse n. arbitratur, si quicquid ortum est principiũ habeat, id non habere, qđ ortum nõ est. b *Deinde hoc quoq; absurdum est, cuiuslibet rei, & generationis, nã solum simplicis, sed et alterationis principium,*

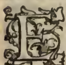
Textus 3.

piū, nō quidē temporis, sed rei esse existimare, perinde quasi mutatio nulla simul fieret. c *Quā itē ob causam si vnū est, immobile est? Cur etenim, vt pars,* Textus 25. *quæ vna cùm sit, vt hæc aqua, in loco eodē mouetur, nō & ipsū vniuersum? Alteratio deinde qua de caussa nō erit?* d *Sed neq; vnū specie esse pōt, nisi eo, ex quo. Quo quidem mō Naturales quoq; nonnulli vnū aiunt esse, illo aūt nō aiunt. Nam & homo ab equo, & contraria inter se specie differūt.* e *Idē* Textus 24. *contra Parmenidem rōnum est modus, & si qui alij sunt pprij, solutioq; est, partim ꝙ falsa sumit, partim ꝙ non concludit. Falsa quidē sumit, quatenus id, qđ est, vno modo sumit dici, cùm multis dicatur.* f *nō aūt cōcludit. Nā si sola alba sumantur, ipsumq; album vnum significet, plura alba, & non vnū, nihil minùs erunt.* g *Neque enim quod album est continuatione erit vnum, neque ratione, cum alia albi fit ratio, alia eius, quod excipit. Nec separatus vllus albor erit: non .n. vt separatus, sed alia alboris essentia est, alia eius,* Textus 26. *in quo est. Ad quam rem Parmenides animum nōdum aduerterat.* h *Eos igitur, qui ens vnum esse inquiunt, necesse est sumere non solum ipsum ens, vnū, de quo dicatur, significare, sed quod proprie est, & quod propriè est vnum. Accidens namq; de subiecto aliquo dicitur, quare id non erit, cui id quod est, accidit quandoquidem ab eo, quod est, diuersum est. Aliquid igitur, quod non est, erit, Quamobrem alij non inerit id, quod propriè est, non .n. entis essentiam habebit, nisi ens multa significet, ita vt vnumquodque, quidpiam sit: sed id, quod est, significare vnum, est positum. Si ergo quòd propriè est nulli accidit, sed illi aliquid aliud, cur id quod est, id potiùs, quod* Textus 27. *propriè est, quàm quod non est, significat? Nam si id, quod propriè est, idem etiam sit albū. albi autem essentia non est, vt propriè sit (siquidem id quod est, accidere ei non potest, cum nihil sit, quod propriè nō est) ipsum album pfectò non erit, non sic aūt veluti aliquod non ens, sed oīno non erit. Itaq; id, quod propriè est, nō erit, cùm id, quod propriè est, album esse verè affirmetur, quod quidem album, id quod non est, significabat: quare si albū quo-* Textus 28. *que id, quod pprie est significat, id quod est, plura significabit. Neq; igitur magnitudinem id, quod est habebit, siquidē ipsum proprie est. Nā vtriusq; partis ratio alia est. Id autem quod proprie est, in aliud quidpiam, quod proprie est, diuidi, ratione etiam manifestum est, veluti si homo ex his sit, quæ proprie sūt, necesse est & animal aliquid, quod pprie sit, esse & itidē bipes. Nā si entia proprie non fuerint, erūt accidētia. Aut igitur homini, aut cuipiam alteri subiecto. At esse nōn possunt. Accidens .n. aut id dicitur, quod inesse pōt, ac nō inesse, aut id, in cuius rōne id inest, cui accidit: vt sessio quidem est vt id quod separatur, in simo aūt naris, cui simum accidisse dicimus* Textus 29. *inest ratio. Totius præterea ratio in eorum definitione non inest, quę aut in eius ratione assumuntur, aut ipsum componunt, vt in bipede hominis ratio, aut in albo ea, quæ est hominis albi. Itaque si hæc huuc in modum se habēt, bipedēq; esse homini accidit, aut separari ipsū necesse est, vt homo nō bipes esse possit, aut in bipedis ratione hominis inesse rationem: quod esse nō potest, quādoquidem illud in hominis inest rōne. Verùm si alij cuipiā bipes*

& aut-

& animal accidãt,neutrumq; eorũ ꝓpriè est,homo quoq; ex his erit,q̃ alij ac cidũt. Sed qđ ꝓpriè aliquid est,nullius sit accidẽs,& de quo ambo, & vtrũque,id ẽt,qđ ex his est dicatur. Ex indiuiduis itaq; vniuersũ. i Vtriq; aũt rationi nõnulli assensere,ei quidem,qua cõcluditur vnũ esse oĩa,si ens vnũ significat; quoniã id est, qđ nõ est: alteri verò, quæ ex diuisione est in partes duas æquales,indiuiduas magnitudines faciendo. Cõstat aũt ẽt verum nõ esse si ens vnũ significet,& contradictio simul esse nõ possit,id qđ nõ est,nihil esse. Nã nihil ꝓhibet id qđ nõ est, esse, nõ oĩno quidem,sed aliquod qđ nõ est. At verò affirmare,nisi aliud quid sit præter id qđ est, oĩa vnum esse,absurdum est. Quis .n. id,quod est,aliud eẽ intelligit, q̃ id quod propriè est? Quod si hoc sit, nihil sic prohibet, id quod est, multa esse, quemadmodum dictum est. Id igitur, quod est, non posse hoc modo vnum esse, est manifestum. Textus 30. Textus 31.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Ea etiã soluere] Ingreditur ad dissoluẽdas Parmenidis & Melissi rõnes etsi nullũ habeant momentũ,adeoq; sint captiosæ,& sophisticæ,vt nõ mò falsũ assumãt,sed & formulã ipsã argumẽtandi nequaq̃ seruẽt. Prius tñ Melissi diuidit rõnem,ꝙ futilior sit,ac magis inepta, nullãq; habeat difficultatẽ. Erat aũt illa in hũc penè modũ cõclusa,vt Simplicius,aliiq; interp̃tes colligunt. Quidqđ genitũ est habet principiũ;ergo quidqđ genitum nõ est,nõ habet principium:sed id qđ est,genitũ nõ est,ergo principiũ nõ habet: qđ aũt non habet principium,neq; habet finem,ergo id,qđ est,finẽ non habet, atq; adeò infinitum est:sed id,quod est infinitum, necessariò est vnum, quia multa simul infinita esse non possint, iam .n. terminus definiretur, est igitur vnum:quare & immobile Etenim cùm sibi sẽp simile sit,oẽmq; occupet locũm,aliò ferri nequaquã poterit. Iam verò id qđ est,nõ esse genitũ ex eo ꝓbatur, quia vel ex ente,vel è nihilo esset genitum,quorũ neutrũ rectè dicitur,cùm ex nihilo fieri aliquid non possit;ex ente aũt si quid fiat,anteqnã gignatur necesse sit esse, quod contradictionẽ inuoluit.

Hæc est Melissi ratiocinatio,quam Aristoteles magis importunam vocat, quia veritatem apertius oppugnat. Eam igitur refellit,negando primam consequutionem, ꝙ ex opposito antecedentis opositum consequentis inferat, quæ concludendi ratio, vt patet ex cap. 4. libri primi Elenchorum, nisi constet terminis reciprocantibus, omninò vitiosa est. Neque enim valet: Quidquid homo est, animal est: igitur quidquid homo non est, animal non est. Quòd verò termini,ex quibus Melissi argumentatio componitur, non reciprocentur, satis patet. Namq; si principium ꝓ principio magnitudinis sumatur, genitum verò ꝓ eo, quod generatione Physica productum fuit, aliquid habet principium,quod genitum non fuit,nempe corpus cæleste.

b Deinde hoc quoque] Melissum insectatur, quòd collegerit, id quod est, constare infinita mole,cò ꝙ careat principio,videlicet temporis, cùm tamen multa eiusmodi principium non habeant, quæ infinita non sunt: nimirum ponebat non dari principium temporis, aut generationis, siue substantialis, siue accidentariæ,sed rei, id est, magnitudinis duntaxat, quod aperte veritati repugnat. Infiniti cor pu m u. ri .c co n m p. ste

c Quam item] Negat Melisso hanc consecutionem. Id, quod est, habet infinitã molem: ergo est expers motus. Nam esto aliò demigrare nequiret, cur eodem loco cieri non posset,vti cœlum, ꝙ irrequieta vertigine circumuoluitur. tametsi nunquã secundum se totum sedem mutet? Deinde licet motu ad locũ agitari impossibile foret,cur alterationem non subiret, saltem ratione suarum partium? Hoc posterius membrum iccirco videtur Aristoteles ad iecisse, quia vt ipse primo de Cœlo, capite 5. & 6. demonstrat, corpus infinitum moueri loco non potest.

d Sed neque vnum] Postremò Melissum impugnat, qa intulerit, id, qđ est, esse vnum:cũ fieri nequeat,vt oĩa sint vnũ specie, siquidem palam est hominem ab equo

specie distingui. Ac licet, inquit, non oĩno absurdum videatur, asserere oĩa eo, qd est, id est, subiecto, seu materia vnum esse, vt veteres Physici Thales, Anaximenes, Heraclitus, aliique nonnulli arbitrati sunt, afferentes nihilominus res naturales differre accidentibus, habereq; rationes diuersas, affirmare tamen omnia eiusdem esse rationis, extremæ dementiæ est. Aduerte non admitti hic ab Aristotele, omnia entia ex materiæ permixtione constare, cum multis in locis, vt 8. lib. huius operis, & 12. Metaphysi. res aliquas à materiæ fæce absolutas in vniuerso dari concedat. Loquitur ergo de iis tantùm, quæ à veteribus peruestigatæ, & inuentæ fuerant, hoc est, de rebus Physicis. Neque verò harum omnium eãdem specie materiam esse opinatur, vt in primo libro de Cœlo ostendemus, sed earum duntaxat, quæ sub lunæ orbe continentur, in quarũ inspectione omnis penè antiquorum cura, & studinm consumebatur.

côcedit Arist. res materiæ expertes.

e Idem contra Parmenidem] Confutat rationem Parmenidis, quã asserit & captiose colligere, & à falso petitam esse. Etenim sic ille argumentabatur Quidquid est præter ens, est non ens: sed non ens nihil est: ergo quidquid est præter ens, nihil est. id autem quod est vnum est: ergo quidquid est præter vnum, est nihil; ac proinde oĩa vnũ sunt. Hanc rõnem ait Aristoteles falsum assumere; quia cum ens multis modis dici soleat; de substãtia videlicet, & accidentib. à Parmenide tñ sumebatur, perinde ac si vno duntaxat modo, seu vniuocè diceretur. Vnde maior propositio prioris syllogismi vera est, accepto ente pro substantia & accidentib. sed tunc minor posterioris, scilicet ens est vnum, à veritate aberrat, quia substãtia & accidens, non vnum oĩ no sunt, vt il li volebant, sed plura simpliciter, atq; vnum aliquo modo; vtpote analogica vnitate.

Ratio Parmenidis vitiosè côcludit.

f Non aũt concludit] Ostendit rationem illã vitiosè concludere, quia seruata eadem argumentandi formula, reḋ; alia sumpta, antecedens verum erit, & consequens falsum. Si. n. ponamus oĩa esse alba, & album significare vnum, id est, vniuocã obtinere rationem, vt re vera obtinet, sic licebit argumentari. Quidqd est pter albũ, est nõ albũ, at non albũ nihil est, vt ex hypotesi constat; ergo quidquid est pter albũ nihil est; sed albũ est vnum, cùm sit vniuocum: ergo alba vnũ tantum erunt, non verò plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verũ est; quod postremò colligitur, falsum.

g Neque enim] Ostendit futura adhuc nihilominus plura alba, quia alba nõ erũt cõtinuatione vnum; siquidem albor niuis & lactis discreta erunt. Nec verò eandẽ habebunt rationem, quia natura alboris distincta erit à natura subiecti recipientis. Erit, inquit, distincta, non quasi dandus sit albor aliquis à subiecto abiunctus, sed quia nõ eandem vendicabit essentiam, quam subiectum, in quo inhæret.

h Eos igitur] Iterum Parmenidẽ incusat, alia ex aliis texens prolixa quadã disputatione, q̃ ad hunc syllogismum redigi potest. Necesse est Parmenidẽ (si sibi constet) nomen entis pro sola substantia accipere: ex alia verò parte fieri nequit, vt ita sumat, vana est igitur, & inepta eius argumentatio maiorem, & minorem propositionẽ multis modis illustrat, tandemq; concludit nullũ Parmenidi effugiũ relinqui, nisi vt fateatur accipi à se ens pro substantia, q̃ nulla ex parte diuidi possit, asseratq; vniuersum ex indiuiduis partib. cõstare, qđ Zeno Eleates eius discipulus côcedere minimè recusabat.

i Vtriq; autem rationi] Plato eiusq; auditor Xenocrates, vt constat partim ex Sophista Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (siue Aristoteles, siue Theophrastus, siue alius quispiam eius libri auctor fuerit) aduersus Parmenidem & Zenonẽ disputationem inierunt. Verùm ea pronuntiarunt, quæ reprehensione haud minùs indigeant, atq; ita segniter restiterunt, vt manus dare viderentur: Plato quidem Parmenidi, Xenocrates aũt Zenoni. Nã cum Parmenides colligeret: si ens vnum significet, oĩa esse vnũ: negabat Plato cõclusionem, inquiens posse ens significare vnũ; nec sequi proinde, ea quæ sint, vnum esse; cùm etiam id quod nõ est, sit, quod ab ente diuersum est. Itaq; aiebat Plato non ens, id est, materiã primã (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non esse ens, sed re uera non ens; negabat aũt Parmenidi non ens nihil esse, qa materia prima aliquid est. Xenocrates verò Zenoni concedebat, posse magnitudinem in partes indiuiduas secari, ne sectiones aut in infinitũ progrederentur, aut in nihilũ desinerent. Hos igitur ob hanc caussam coarguit hoc loco Aristoteles, plura in hanc sententiam scripturus, præsertim aduersus Xenocratem, 6. huius operis libro.

Plato & Xenocrates segniter Parmenidi & Zenoni restiterunt.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

VT a autem dicunt Physici, duo sunt modi. Quidam enim cùm id quod est corpus vnum, quòd subiectum sit fecerint, aut triũ aliquid, aut aliud, quod igne densius sit, aere verò rarius, densitate & raritate aliqua generãt, multa faciendo. Hæc aũt sunt contraria. Vniuersim verò exuperantia & defectio, vt magnum & paruum tradit Plato. Sed hic quidem materiam hæc fecit, & ipsum vnũ formã: ille verò ipsum vnũ, qđ subiectũ est, materiã: contraria aũt differentias, & formas. Alij ex vno, quæ insunt contrarietates, excernũt, vt Anaximander ait, & quotquot vnũ, & multa, ea q̃ sunt, esse inquiunt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi etenim ex permistione reliqua fecerunt, sed differunt inter se, ꝙ ille horum circuitum statuat, hic semel: & hic quidem infinita, partiumq; similiũ, & contraria, ille ea duntaxat, quæ nuncupãtur elementa. b Sic aũt esse infinita, videtur, Anaxagoras sensisse, ꝙ Physicorum communẽ opinionem, ex eo, quòd non est nihil fieri, veram esse existimaret. Hanc.n.ob caussam sic dicunt, erãt omnia simul, ac fieri tale est alterari. Alij verò cõfusionem, & secretionem. Præterea ex eo ꝙ contraria vicissim gignantur; quapropter inerãt. c Nam si quidquid fit, aut ex his, quę sunt, aut ex his, quæ nõ sunt, necesse est fieri; ex his aũt, quæ nulla sunt fieri non potest (consentiẽtem enim hanc naturæ omnes scrutatores habent opinionem) reliquũ ex necessitate accidere censuerũt, ex his quidem, quæ sunt, & quæ insunt; sed q̃ ob molis paruitatem sensu à nobis non ꝑciperentur, generari. Quare cùm quodcunq; ex quocunq; fieri viderint. quodcũq; cuiq; inquiunt esse admistũ; ex eo autem, ꝙ in infinitorum admistione ob multitudinem maximè exuperat, videri ab inuicem differentia, atq; diuersa nominari. Nam totum syncerè album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non esse, sed cuius plurimum vnumquodq; obtinet, id rei naturam videri esse. d Porrò si infinitum, vt infinitum, incognitũ est, id certè, quod multitudine, aut magnitudine est infinitum, quantum quoddam incognitũ est, quod verò specie est infinitum, quale quidam incognitum. Cùm autem principia aut multitudine, aut specie sint infinita, ea, quę ex eis constant, sciri nõ possunt. Siquidem quod compositum est, tum scire existimamus, cùm ex quibus, & quot est cognoscimus. e Præterea si necesse est, cuius pars magnitudine & paruitate quãtauis esse potest, id etiam posse (earum aũt partium aliquam dico, in quam cùm insit, totum diuiditur) esse aũt anima, aut planta magnitudine & paruitate quãtauis non potest, partium quoque nullam esse posse manifestum est. Simili namq; modo & totum erit. At os, & caro, & quæ sunt eiusmodi, animalis, & fructus plantarum sunt partes. Carnem itaq; aut os, aut aliud quippiã magnitudine quantumuis, aut ad maius, aut ad minus esse non posse ꝑspicuũ est. f Quinetiam si eius generis omnia in sese insunt vicissim, & non fiunt, sed cùm insint, secernũtur, & ab eo, cuius amplior inest copia, dicuntur; gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per secretionem, & ex aqua, caro; quodcunque item finitũ corpus à finito corpore consumitur, vnũquodq;

Textus 32. Textus 33. Textus 34. Textus 35. Textus 36. Textus 37.

b Sic autem esse infinita] Quoniam Anaxagoras sententiam suam verisimili ratio ne confirmabat, eam refellere instituit Aristoteles, proponitq; inprimis duo quædã illius fundamenta. Quorum primum erat, id quod omnium philosophorum consensu ratum habebatur, nempè, ex nihilo nihil fieri. Vnde concludebat nihil denuo gigni, sed generationes esse commutationes accidentarias, siue alterationes. Alterum fundamentum erat, contraria, vt vel sensibus, ipsis notum est, ex contrariis fieri, vti calida ex frigidis, humida è siccis. Ex quo arguebat omnia omnibus inesse.

c Nam si quidquid fit] Ex infinita & indigesta rerum omnium congerie, quã vocant Homœomeria, in qua res antea confusæ iacuissent progigni oia ostẽdebat Anaxagoras hunc in modum. Id quod fit, aut ex ente fit, aut è non ente, id est è nihilo: ex nihilo autem, vt ex prima suppositione manifestum est, nihil fit: quidquid ergo fit, ex ente fit: fit autem ex contrario, vt item ex 2. hypothesi liquet: aut ergo ex contrario manente in ipsa re, quæ gignitur, aut ex aliquo, quod inerat in contrario, ex quo gignitur. Non ex contrario manente, vt experientia docet; ergo ex eo, quod inerat in contrario. hoc autem non videtur esse quidquam aliud, q̃ multitudo infinitarũ partium similium rei, quæ producitur, quæ quidem partes delitescebant in re, ex qua ipsum genitũ emergit. Principia igitur rerum Physicarũ sunt infinita illa corpuscula.

Ita verò quia rem vnam ex alia gigni videmus, intulit Anaxagoras innexa esse singulis omnia, ita vt in qualibet re infinitæ essent rerum omnium, quæ ex ea fieri possunt, particulæ. Aiebat tamen rem ab eo tantùm, quod in ipsa abundaret, & emineret, nomen accipere, v.g. dici aquam si plures in ea essent aquulæ. Porrò hanc rationem ideo nõ diluit hoc loco Aristoteles, quia ex iis, quæ in progressu dicenda sunt, paruo negotio confutari põt. Breuiter aũt dissoluetur ab eo, qui dixerit quidquid fit, ex ente actu, vel ente potentia fieri, hoc est, vel ex ente forma aliqua prædito, vt ignẽ è ligno, vel ex materia prima, vt eũdem ignem ex materia, quæ in ligno inerat. Sic demũ q dquid oritur fieri ex ente actu, tamq̃ è contrario, quod in genito non manet, ex ente verò potentia, vt e subiecto, quod stabile & constans est. Itaque generari vnumquodque, vt Anaxagoras aiebat, ex eo quod in contrario præfuit, id tamen non esse infinitam illam corporum structum, sed materiam primam. Ex quo perspicuum relinquitur, non oportere omnibus cuncta inesse; oportere tamen formas naturales, contineri virtute in materia, è cuius potentia euocantur, vt suo loco patebit.

d Porrò si infinitum] Incusat in primis Anaxagoram, quòd rerum Physicarum principia non solùm numero, sed etiam specie, nec tantùm mole, sed etiam qualitatibus infinita posuerit. Si enim nos tunc scire cuiusque rei naturam putamus, eum illius principia cognita habemus, infinitum verò nostri intellectus aciem effugit, nimirum qui infinita dicit esse principia, rei quam tractat, intelligentiam adimit.

e Præterea si necesse est] Quia Anaxagoras in qualibet re naturali non solũ partes infinitas posuit, sed eas nullo termino, siue ad maius, siue ad minus definitas esse statuit; hanc eius positionem confutat Aristoteles, rõne ducta è definita aĩalium & stirpium magnitudine. Na si horum partes quantæcunq; magnitudinis esse possent, ipsa quoque nullo termino carerent, quod tñ vel ipso Anaxagora teste falsum esse cõstat.

f Quinetiam si eius] Ostendit non in qualibet re in esse omnia, argumentaturque in hunc modum. Sumatur certa quantitas aquæ, & ex ea carnis portio decidatur: aut igitur perpetuo ex aqua illa certæ magnitudinis caro adhuc extrahi poterit, aut excretio absumpta carne, deficiet. Primum dici non potest, tum quia omne finitũ corpus, si ab eo definitas partes secueris, necesse est desinat, tum quia in re finita essent actu infinitæ partes æquales, quod est impossibile. Si autem detur secundum, sequitur, non iam quodcunque in quolibet inesse. At enim quia occurreret fortasse Anaxagoras, posse quidem secretionem illam in infinitum abire si minores, non vero si æquales subinde partes auferrentur, id etiam cõfutat Aristoteles, quia licet aliquando minores eximi possent, necessariò tamen daudus est exitus, deueniendumque ad carunculam ita exiguam, vt minor gigni vlla non possit.

Quærunt hoc loco Aphrodisæus, Simplicius, aliiq; interpretes; rectè ne Aristoteles Anaxagoræ obiecerit fore infinitas partes æquales in magnitudine finita, quando

quidem

quidem partes, quæ infinitum è magnitudine auferuntur, æquales non sunt, sed sub inde minores. Occurendũ tamen est: rectè obiecisse. Cùm enim Anaxagoras e qualibet magnitudine omnia educi posse assereret, consequens erat, vt fateretur excerpta minima carne, quæ generari potest, manere nihilominus in eadem magnitudine infinitas carunculas minimæ illi æquales: cuius rei caussa in progressu fiet conspicua.

g Ad hæc, si] Iterum bipartita ratione demonstrat, non in quouis corpore ita inesse cuncta; vt ex eo omnia p secretionem gigni possint. Primum, quia cùm quantitas carnis, tum quoad magnitudinem, tum quoad paruitatem definita sit, necessariò dabitur minima caro, ex qua non iam alia secerni queat; alioqui daretur minor minima. Deinde, quia si omnia fieri ex omnibus possent, non solùm infinita; sed infinities infinita corpora in eadem re inessent, vt in qualibet parte cerebri infinitus sãguis, in qualibet parte sanguinis infinita caro. Ex quo fieret, vt quælibet res infinitam molem cohiberet.

h At verò secretionem] Asserebat Anaxagoras, Secretionem rerum nullũ vnq̃ finem habituram. Hoc ait Aristoteles verè dictum, sed non scitè. Verè, quia accidentia nequeunt à subiecto separari: s.n. habitus, & affectiones à subiecto possent abiũgi; iam daretur aliquod album, aut sanum, quod non esset hoc aliquid, vt lapis, aut homo, quodque non diceretur de subiecto, nec ei inesset, quod fieri non potest. Non scitè verò hoc pronunciauit Anaxagoras; quia non de accidentibus loquutus fuit, sed de aliis omnibus, quæ in infinita congerie iacebant.

i Absurda itaque] Pergit eundem exagitare, ꝙ mentem imprudentiæ tacitè insimularit, cùm eam asseruit è chao cuncta segregare voluisse, atq; adeò operam perdere in ea re, quæ conferri ad exitum non potest: siquidem secretionem illam absolui (vt ipse aiebat) impossibile est; tum quia datur minima caro, è qua alia vlterius excerni non potest, tum quia accidentia nequeunt à subiecto separari

K At neq;] Leui admodum argumento in eam opinionem incidit Anaxagoras, vt assereret nihil aliud esse generationem, quàm compositionem ex similium partiũ, coalitu, nimirum quia videbat lutum ex luto, aliaq; id genus ex similibus coagmetari. Namque licet multa eo modo fiant, plurima tamen sunt quæ aliter composita coalescunt; vt idem lutum ex terra, & humore. Deinde explicat modos alios, quibus res effici consueuerunt. Aliter enim lateres fiũt ex domo, & domus ex lateribus; aliter ex se inuicem gignuntur elementa. Tandem confutata his duobus capitibus eorũ sententia, q vel vnum tantùm, vel infinita fecere rerũ naturalium principia, mediam amplectitur opinionem, quæ nimirum plura, sed numero finita principia cõstituit.

QVÆSTIO I.

Vtrum res naturales ad maximũ & ad minimũ definitæ sint, nec ne?

ARTICVLVS I.

Iaciuntur instituta disputationis fundamenta.

Est huius controuersiæ disceptatio tum per se grauis, & Philosopho digna; tum huic loco propria, & ad ea, quæ ab Aristo. superiori capite dicta sũt, planius intelligenda, inprimis accomodata. Vt autem res tota dilucidè, & explicatè à nobis tractetur, nonnulla præmittenda sunt. Primum illud esto. Quatuor terminos, vt interim in commune

Duo termini magnitudinis, duo i-

A loquamur, constituere oportet, quibus definiri res naturales queant; duos magnitudinis, duos item paruitatis; vtrobiq; vnum internum, externum alterũ. Terminus internus magnitudinis, quem iampridem Philosophorum vsus maximum quod sic vocat, est ille terminus quantitatis, sub quo res esse potest, & sub maiori nõ potest; veluti si homo sub quinq; cubitorũ magnitudine esse queat

B sub maiori vero nequeat, magnitudo quinque cubitorũ erit terminus intern' magnitudinis humanę, Terminus externus magnitudinis, quẽ minimum quod non appellant, est ille, sub quo res esse non potest, sub minori vero potest; vt si homo constare nequeat sub quantitate sex cubitorum; sed sub quauis minori; quan-

tem paruitatis.

Terminus intern' magnitudinis.

Terminus extern' magnitudinis.

Termin⁹ internis parui tatis.

quantitas sex cubitorum erit terminus externus magnitudinis humanæ. Terminus internus paruitatis, qui minimũ qđ sic dicitur, est ille, sub quo res esse pōt, & sub minori non pōt; vt si homo queat sub vnius palmi quātitate consistere, nō autem sub minore, quantitas vnius palmi terminus erit humanæ paruitatis internus. Terminus externus paruitatis, q nuncupatur maximum quod non, est ille, sub quo res esse non valet, valet tamen sub quouis maiori. Verbi gratia si homo sub magnitudine dimidiati palmi cohæret nequeat, & sub quauis maiori queat, tunc quantitas dimidiati palmi erit termin⁹ extern⁹ paruitatis humanæ.

Termin⁹ externis parui tatis.

Secundum sit, vt aduertit D. Thomas in 4. senten. d. 12. q. 1. & 3. p. q. 77. ar. 2. & Scotus in 4. d. 12. q. 2. Duo sunt accidentia, quæ substantiam subiectam sensibus primo consequuntur, eiusq; duobus intimis principiis, materiæ & formæ, respondent; quantitas nimirũ, & qualitas. Quantitas respondet materiæ, primùm, quia nunquam abscedit, neq, accidit noua materia sine abscessu & accessu nouæ quātitatis. Secundò, quia sicuti materia est subiectũ accidentium, quæ in sensus cadunt, ita & quantitas suo modo. Tertio, quia quantitas est prima dispositio materiæ ad excipiendas formas. Vnde effectum est, vt Plato, magno, & paruo quæ sunt quātitatis affectiones, materiā significarit. Qualitas aũt respondet formæ, quia omnem formæ varietatem necessariò mutatio alicuius qualitatis cōsequitur. Item quia qualitati conuenit esse principiã agendi, sicut formæ, & nobiliores formas nobiliores qualitates se quūtur. Deinde quia qualitas, vt docet etiam D. Thom. in 12. q. 49. art. 2. est modus quidam substantiæ. Quare cùm modus, teste D. Aug. cap. 3. lib. 4. super Genesim ad literam, debeat secum mensuram, ac determinationem; determinare aũt, & finire propriũm formæ sit, (vnde vetus Philosophia formam finitũ nūcupabat; materia, infinitum) cōsequens est, vt qualitas peculiari rōne sequi forma dicatur.

Cur quātitas materiā sequi, eique respondere dicatur.

Cur formæ respondeat qualitas.

Tertium sit. Rerum quædam incipiūt per primum sui esse; aliæ per vltimũ sui nō esse. Priori modo incipit id, quod vere enunciamus nunc esse, & immediate ante non fuisse, quo pacto incipiunt substantiæ, quæ de integro gignũtur, & aliæ, quæ momento fiunt. Namq; vt primùm forma Socratis materiæ iungitur, licebit dicere, nunc est Socrates, & immediatè ante non fuit. Id verò incipit per vltimũ sui non esse, qđ verè affirmamus in hoc temporis momento non esse; sed immediatè post futurũ; quo pacto incipit motus, & ea, quæ per motum efficiuntur, vt calor qui per calefactionem, & albor, q per albefactionem acquiritur. Deinde rerum quædam per primum sui nō esse; aliæ per vltimum sui esse desinunt. Id per primum sui non esse desinit, quod verè dicimus in hoc momento nō esse; sed immediatè ante fuisse; qua ratione desinũt substantiæ, & motus. Nam Socrates v.g. desinit per primum sui non esse, quia vt primùm eius anima desiit corpus informare, verè dicimus, nūc nō est Socrates, q immediatè antea fuit. Deniq, id p vltimum sui esse desinit, quod verè affirmamus nunc esse, & immediatè post nō futurum; quem desinēdi modum sibi vēdicant indiuisibilia rerum successiuarum, vt momentum, & mutatum esse. Nam de quolibet horum verè dicimus, nunc est, & immediatè post non erit. Atq; hæc tota doctrina de rerum inceptione, & desitione, q̃ hic supponimus, octauo libro huius operis à nobis accuratè tradetur.

Varii modi, quibus res incipiunt & desinunt.

Quartum sit. Rerum Physicarum termini multis modis in quæstionē cadunt. Aut enim de iis quærimus sumptis reb⁹ in singulari; aut in specie; aut spectatis quoad generationem; aut quoad cōseruationem. Potest enim disceptatio esse, vtrũ hic, & ille ignis, & vtrum ignis absolutè consideratus, stato limite circũscribatur; itemque num res naturales in tanta quantitate progigni possint, vel etiam postquam genitę sunt, conseruari; quæ sanè quæstiones non parum inter se habent discriminis. Constat .n. ordinariè, plura ad cuiusq; rei ortum, q̃ ad eius conseruationem deposci, (sicuti ad figuram excipiēdam requiritur in cera mollitudo, non tamen ad eam retinendam,) præsertim cùm res quælibet, vbi iam in lucem prodiit, ipsa se tueri, & contrariis resistere propria vi nitatur.

Quàm variè rerũ nat. termini i quæstionem veniant.

Postremũ sit. In hac controuersia nō inquirimus deturne in tota rerum vniuersitate corpus aliquod omnium maximum,

QVÆSTIO II.

Sit.ne materia prima ex se diuidua, & extensa, an non?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars affirmatiua ostendi ideatur.

QVoniam Aristot. aduersus Parmenidē & Melissum asseuerauit, substantiam ex se omni prorsus magnitudine & extensione carere, id an verè dictū sit, prҫsertim de materia, vbi maior occurrit difficultas, breuiter hoc loco expēdemus. Non defuere, è recentiorib⁹ prҫsertim Philosophis, qui partem quæst. affirmantē sequerentur, quibus hæc potissimum argumenta suppetunt.

Primū Arg. Primùm, materia ita sub quātitate oblitescit, vt diuersæ eius partes diuersis partibus quantitatis respondeant: ergo ipsa materia in se partes atq; extensionē possidet. Etenim ꝙ eiusmodi partes materiæ à partibus quantitatis diuersæ sint, ea ratio probat, quia si à materia omnē prorsus quantitatem cogitatione separemus, adhuc occurrent animo partes illæ substantiales materiæ, & à quantitate & inter se re ipsa distinctæ.

2. Argu. Item, substantia corporea, spectata prout naturæ ordine antecedit quātitatem, est actu quoddā totum integrū, cōstans partibus substantialib⁹ sibi intrinsecis: hæ autem partes, quoad ipsā substantiam, non adueniunt toti quantitatis beneficio: alioq; quantitas conferret esse substantiale, qđ nemo dixerit: igitur substantia corporea ante oēm quantitatem vendicat actu partes, è quibus integratur, & coalescit: atq; huiusmodi partes nec esse, nec intelligi possunt absque extensione, cuius ministerio pluralitatem, seu multitudinem sortiantur: habent ergo secundum se propriam ac peculiarem sibi extensionem.

3. Argu. Deinde, quidquid est causa antecedētis, est etiam causa consequentis: sed materia, ex communi Philosophorum consensu, est causa quantitatis, & hāc sequitur diuisibilitas: Igitur materia est causa diuisibilitatis: atque adeò non à quantitate materia, sed a materia quantitas diuisibilitatem obtinet.

A Præterea, si materia non est suopte ingenio, viq; propria, extensa, vel ita se habet, quia sua natura indiuisibilitatē postulat: vel quia ex se est indifferēs, vt diuidua, aut indiuidua sit. Si detur primū, sequitur materiam nullo pacto diuiduā reddi posse, alioqui à natura ꝓpria decideret: si posterius, nihil obstabit, quominùs materia aliquas partes in extēsas, & insectiles habeat, qđ Philosophi negant. Quare non videtur inficiandū, materiam primam seclusā quantitate extēsionem, ac diuisibilitatem sortiri. 4. Argum.

B

ARTICVLVS II.

Materiam primam non nisi beneficio quātitatis extēsā ac diuiduā esse.

COntraria tamen sententia vera est, & Aristotelicæ doctrinҫ consentanea eamq; tuetur maior ac melior Philosophorum pars. Plotinus cap. 17 li. 6. Enneade. 3. Auerroes in libro de substātia orbis, M. Albertus hoc loco tract. 2. cap. 4. D. Tho. prima par. quæst. 50 art. 2. Dur. in 1. Sent. distin 34. quæ. 1. Heruæus quodlib. 1. quæst. 15. Capreolus in 2. dist. 18. qu. 1. art. 3. & d. 9. q. vnica art. 3. aliiq; complures. Suadetur verò hisce rationibus. Si materia citra quantitatem per se extensa & diuidua foret, sequeretur in quolibet composito Physico, plures simul extensiones reperiri, vnam quātitatis, alteram materiæ, imò plures dimensiones corporis quanti, trifariam dimensas; cum illa materiæ extensio, si detur, nihil aliud reuera sit, quam trina dimensio è genere quantitatis. At enim hoc nequaquam admitti debere ex eo patet, qa alioqui nihil impediret, quominus facultate naturæ plures substantiæ corporea mole prӕditæ, in eodem loco simul existerent seque inuicem penetrarent: siquidem causa, ob quam repugnat ea simul esse, non est earum substantia, cùm duo Angeli in eodem loco pariter consistant, sed quantitas, quæ proprium locum situmque vendicat, vt testatur Aristoteles 4. huius operis cap. 5. tex. 45. Quare si in vno composito multæ trinæ dimensiones in eodem situ per naturam cohæreant, quæ iam ratio superent, cur duas substantias corporeas eiusdem naturæ vi simul esse, ac se mutuò

Conclusio. quæstionis

C

Vt Bernard Genaco apud Capr. ī 3. d 19. quæ. vnica art. 3. Bassolius. ī 4. d 12. q. 1. Lādiuus q. 9 huius lib. Zim. 1 theo. p. 98. Ferrar. 5. huius op. q. 4.

D

E

tuò penetrare posse, inficiemur.

Natura neque auara, neq; pdiga

Secundò: Natura sicuti necessaria nō denegat, ita neque superfluum quicquā facit, nec efficere pluribus consueuit, qđ præstare æque bene paucioribus potest: atqui per solam quantitatis extensionē potuit extendere & diuiduā reddere materiam, omniaq; accidentia, quæ in ipsa magnitudine expansa sunt. Non igitur aliam extensionem præter eam, quæ à quantitate inducitur, corporeis substātiis natura attribuit.

Accedit auctoritas Aristot. qui cap. 2. huius libri tex. 15. docuit substantiam solius quantitatis merito extendi: & 5. Metaphys. ca. 13. t. 18. inter affectiones quātitati proprias recensuit, diuisibile esse.

ARTICVLVS III.

Diluuntur aduersariæ partis argumenta.

Lege ibidē Liche. q. 3.

Responsio 1. Arg. primi art.

Argumenta verò primi art. ita solues. Ad primum dicito cum Scoto in 2. d. 3. q. 4. eiusq; discipulo Bassolio in 4. d. 12. q. 1. art. 1. Ioanne Maiore eadem q. & aliis, materiam ex se, ac seclusa etiā quantitate, habere partes substantiales, ex quibus intrinsecè componitur, nō eas tamen habere extensas & ordinatim dispositas, atq; vnam extra aliam, nisi ministerio quantitatis, cuius officium est, eiusmodi partes, alioqui implicitas & confusas, explicare & euoluere. Itaq; ad argumentum concedendum est qđ assumit, fatendumq; partibus quantitatis respondere partes entitatiuas materiæ, easq; inter se & à materia re ipsa distinctas, sed negandum, eas extendi sine quantitatis beneficio.

Ad 2.

Atq; hinc patet solutio secūdi argumenti, cui quatenus assumit, partes materiæ non nisi opē quātitatis multitudinem sortiri occurrendum, verū id quidem esse, si sermo sit de multitudine extensiua, nō tamen de multitudine entitatiua substantiali, quod vocant habere partes & partes. Quocirca si à materia omnem quātitatis effectum cognitione separemus, non iam eā cum partibus extensis cōcipere fas erit, nisi Deus eiusmodi effectum aliquo modo, id est, quoad extensionem, quàm vocant negatiuam suppleat, quod verum fieri possit, non est huius loci persequi.

Huiusmodi partes entitatiuas nega. Capr. in 2. d. 18. q. 1. art. 3.

Ad 3.

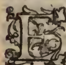
Ad tertium, diuisibilitatem præstari materię à quantitate, & quantitati aliquo modo à materia, diuerso causæ genere. Materia namq; sicut in genere causæ subiectiuę tribuit esse quantitati, ita ei omnes affectiones eidem proprias, atq; adeo diuisibilitatem confert. Rursus vero quantitas in genere causę formalis quasi vicem rependit, semetipsam materiæ donans, eamque formaliter afficiēs, & extensam ac diuiduam reddens. Verū licet ita res habeat, simpliciter tamē asserendum est, diuisibilitatem à quantitate dari, siquidem causa formalis potior est: vnde istiusmodi appellationes ipsis formis absolutè debentur, attribuunturq;.

Quo pacto quantitas, dicatur seq materiam, explicatum est hoc in li. 4. 1. c. 4.

Ad 4.

Ad quartum, materiam haud iccirco dici nō esse ab se extensam, qꝫ natura sua poscat indiuisibilitatem, extensionemq; à se remoueat, vt rectè probat argumentum: nec item propterea qꝫ differens sit, vt diuidua, vel indiuidua existat. Re. n. vera nunquam sine extensione, & diuisibilitate cohæret, aut vllis naturæ viribus cohærere valet: sed quia licet ex se apta sit, vt extendatur, eam tamen extensionem non à se, sed quantitatis accessu obtinet.

CAPVT TERTIVM.

EA etiam à soluere, quibus id mōstrāt, nō est difficile. Vterq;. n. & Melissus & Parmenides contentiosè ratiocinantur. Nam falsa assumunt, nec rectè concludunt. Quamquā Melissi rō magis est importuna, ac dubitationē non habet. Sed absurdo vno dato cætera sequuntur, qđ quidē difficultatē nō habet. Captiosè itaq; Melissum ratiocinari manifestū est: sumpsisse n. arbitratur, si quicquid ortum est principiū habeat, id non habere, qđ ortum nō est. b *Deinde hoc quoq; absurdum est, cuiuslibet rei, & generationis, nā solum simplicis, sed et alterationis principium,*

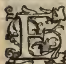
Textus 3.

piũ,nõ quidẽ temporis,sed rei esse existimare,perinde quasi mutatio nulla simul fieret. c Quã itẽ ob caussam si vnũ est,immobile est? Cur etenim, vt pars, quæ vna cùm sit, vt hæc aqua, in loco eodẽ mouetur, nõ & ipsũ vniuersum? Alteratio deinde qua de caussa nõ erit? d Sed neq; vnũ specie esse põt, nisi eo,ex quo. Quo quidem mõ Naturales quoq; nonnulli vnũ aiunt esse,illo aũt nõ aiunt. Nam & homo ab equo, & contraria inter se specie differũt. e Idẽ contra Parmenidem rõnum est modus,& si qui alij sunt pprij,solutioq; est, partim q falsa sumit, partim q non concludit. Falsa quidẽ sumit,quatenus id, qđ est,vno modo sumit dici,cùm multis dicatur. f nõ aũt cõcludit. Nã si sola alba sumantur,ipsumq; album vnum significet, plura alba,& nõn vnũ, nihil minùs erunt. g Neque enim quod album est continuatione erit vnum, neque ratione,cum alia albi sit ratio, alia eius, quod excipit. Nec separatus vllus albor erit: non .n. vt separatus,sed alia alboris essentia est, alia eius, in quo est. Ad quam rem Parmenides animum nõdum aduerterat. h Ees igitur,qui ens vnum esse inquiunt,necesse est sumere non solum ipsum ens, vnũ, de quo dicatur, significare, sed quod proprie est, & quod propriè est vnum. Accidens namq; de subiectõ aliquo dicitur, quare id non erit, cui id quod est, accidit quandoquidem ab eo, quod est, diuersum est. Aliquid igitur, quod non est, erit, Quamobrem alij non inerit id, quod propriè est, non .n. entis essentiam habebit, nisi ens multa significet, ita vt vnumquodque, quidpiam sit: sed id, quod est, significare vnum, est positum. Si ergo quòd propriè est nulli accidit, sed illi aliquid aliud, cur id quod est, id potiùs, quod propriè est, quàm quod non est, significat? Nam si id, quod propriè est, idem etiam sit albũ. albi autem essentia non est, vt propriè sit (siquidem id quod est, accidere ei non potest, cum nihil sit, quod propriè nõ est) ipsum album pfectõ non erit, non sic aũt veluti aliquod non ens, sed oĩno non erit. Itaq; id, quod propriè est, nõ erit, cùm id, quod propriè est, album esse verè affirmetur, quod quidem album, id quod non est, significabat: quare si albũ quoque id, quod pprie est significat, id quod est, plura significabit. Neq; igitur magnitudinem id, quod est habebit, siquidẽ ipsum proprie est. Nã vtriusq; partis ratio alia est. Id autem quod proprie est, in aliud quidpiam, quod proprie est, diuidi, ratione etiam manifestum est, veluti si homo ex his sit, quæ proprie sũt, necesse est & animal aliquid, quod pprie sit, esse & itidẽ bipes. Nã si entia proprie non fuerint, erũt accidẽtia. Aut igitur homini, aut cuipiam alteri subiecto. At esse nõn possunt. Accidens .n. aut id dicitur, quod inesse põt, ac nõ inesse, aut id, in cuius rõne id inest, cui accidit: vt sessio quidem est vt id quod separatur, in simo aũt naris, cui simum accidisse dicimus inest ratio. Totius præterea ratio in eorum definitione non inest, quę aut in eius ratione assumuntur, aut ipsum componunt, vt in bipede hominis ratio, aut in albo ea, quæ est hominis albi. Itaque si hæc hunc in modum se habẽt, bipediq; esse homini accidit, aut separari ipsũ necesse est. vt homo nõ bipes esse possit, aut in bipedis ratione hominis inesse rationem: quod esse nõ potest, quãdoquidem illud in hominis inest rõne. Verùm si alij cuipiã bipes & ani-

Textus 25. (beside "mul fieret")
Textus 24. (beside "nõ aiunt")
Textus 26. (beside "in quo est")
Textus 27. (beside "propriè est, quàm")
Textus 28. (beside "que id, quod")
Textus 29. (beside "inest ratio")

& animal accidāt, neutrumq; eorū ꝓpriè est, homo quoq; ex his erit, q̄ alij accidūt. Sed qđ ꝓpriè aliquid est, nullius sit accidēs, & de quo ambo, & vtrūque, id ēt, qđ ex his est dicatur. Ex indiuiduis itaq; vniuersū. Textus 30. *Vtriq; aūt rationi nōnulli assensere, ei quidem, qua cōcluditur vnū esse oīa, si ens vnū significat; quoniā id est, qđ nō est: alteri verò, quæ ex diuisione est in partes duas æquales, indiuiduas magnitudines faciendo. Cōstat aūt ēt verum nō esse si ens* Textus 31. *vnū significet, & contradictio simul esse nō possit, id qđ nō est, nihil esse. Nā nihil ꝓhibet id qđ nō est, esse, nō oīno quidem, sed aliquod qđ nō est. At verò affirmare, nisi aliud quid sit præter id qđ est, oīa vnum esse, absurdum est. Quis .n. id, quod est, aliud eē intelligit, q̄ id quod propriè est? Quod si hoc sit, nihil sic prohibet, id quod est, multa esse, quemadmodum dictum est. Id igitur, quod est, non posse hoc modo vnum esse, est manifestum.*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Ea a etiā soluere] Ingreditur ad dissoluēdas Parmenidis & Melissi rōnes etsi nullū habeant momentū, adeoq; sint captiosæ, & sophisticæ, vt nō mō falsū assumāt, sed & formulā ipsā argumētandi nequaq̄ seruēt. Priùs tñ Melissi diuidit rōnem, q̄ futilior sit, ac magis inepta, nullāq; habeat difficultatē. Erat aūt illa in hūc penè modū cōclusa, vt Simplicius, aliiq; interpretes colligunt. Quidqd genitū est habet principiū; ergo quidqd genitum nō est, nō habet principium: sed id qđ est, genitū nō est, ergo principiū nō habet: qđ aūt non habet principium, neq; habet finem, ergo id, qđ est, finē non habet, atq; adeò infinitum est: sed id, quod est infinitum, necessariò est vnum, quia multa simul infinita esse non possūt, iam .n. terminus definiretur, est igitur vnum: quare & immobile Etenim cùm sibi semp simile sit, oēmq; occupet locum, aliò ferri nequaquā poterit. Iam verò id qđ est, nō esse genitū ex eo ꝓbatur, quia vel ex ente, vel è nihilo esset genitum, quorū neutrū rectè dicitur, cùm ex nihilo fieri aliquid non possit; ex ente aūt si quid fiat, antequā gignatur necesse sit esse, quod contradictionē inuoluit.

Hæc est Melissi ratiocinatio, quam Aristoteles magis importunam vocat, quia veritatem apertius oppugnat. Eam igitur refellit, negando primam consequutionem, q̄ ex opposito antecedentis oppositum consequentis inferat, quæ concludendi ratio, vt patet ex cap. 4. libri primi Elenchorum, nisi constet terminis reciprocantibus, omninò vitiosa est. Neque enim valet: Quidquid homo est, animal est: igitur quidquid homo non est, animal non est. Quòd verò termini, ex quibus Melissi argumentatio componitur, non reciprocentur, satis patet. Namq; si principium ꝓ principio magnitudinis sumatur, genitum verò ꝓ eo, quod generatione Physica productum fuit, aliquid habet principium, quod genitum non fuit, nempe corpus cæleste.

b Deinde hoc quoque] Melissum insectatur, quòd collegerit, id quod est, constare infinita mole, eò q̄ careat principio, videlicet temporis, cùm tamen multa eiusmodi principium non habeant, quæ infinita non sunt: nimirum ponebat non dari principium temporis, aut generationis, siue substantialis, siue accidentariæ, sed rei, id est, magnitudinis duntaxat, quod aperte veritati repugnat. Infiniti cor pu m u… ri… co… … p… ste

c Quam item] Negat Melisso hanc consecutionem. Id, quod est, habet infinitā molem: ergo est expers motus. Nam esto aliò demigrare nequiret, cur eodem loco cieri non posset, vti cœlum, q̄ irrequieta vertigine circumuoluitur. tametsi nunquā secundum se totum sedem mutet? Deinde licet motu ad locū agitari impossibile foret, cur alterationem non subiret, saltem ratione suarum partium? Hoc posterius membrum idcirco videtur Aristoteles adiecisse, quia vt ipse primo de Cœlo, capite 5. & 6. demonstrat, corpus infinitum moueri loco non potest.

d Sed neque vnum] Postremò Melissum impugnat, q̄ intulerit, id, qđ est, esse vnum: cū fieri nequeat, vt oīa sint vnū specie, siquidem palam est hominem ab equo

specie distingui. Ac licet, inquit, non oino absurdum videatur, asserere oia eo, qd est, id est, subiecto, seu materia vnum esse, vt veteres Physici Thales, Anaximenes, Heraclitus, aliique nonulli arbitrati sunt, asserentes nihilominus res naturales differre accidentibus, habereq; rationes diuersas, affirmare tamen omnia eiusdem esse rationis, extremæ dementiæ est. Aduerte non admitti hic ab Aristotele, omnia entia ex materiæ permixtione constare, cum multis in locis, vt 8. lib. huius operis, & 12. Metaphysi. res aliquas à materiæ fæce absolutas in vniuerso dari concedat. Loquitur ergo de iis tantum, quæ à veteribus peruestigatæ, & inuentæ fuerant, hoc est, de rebus Physicis. Neque verò harum omnium eadem specie materiam esse opinatur, vt in primo libro de Cœlo ostendemus, sed earum duntaxat, quæ sub lunæ orbe continentur, in quarũ inspectione omnis penè antiquorum cura, & studium consumebatur.

côcedit Aristot. res materiæ expertes.

Ratio Parmenidis vitiosè côcludit.

e Idem contra Parmenidem] Confutat rationem Parmenidis, quã asserit & captiose colligere, & à falsò petitam esse. Etenim sic ille argumentabatur Quidquid est præter ens, est non ens: sed non ens nihil est: ergo quidquid est præter ens, nihil est. id autem quod est vnum est: ergo quidquid est præter vnum, est nihil; ac proinde oia vnũ sunt. Hanc rõnem ait Aristoteles falsum assumere; quia cum ens multis modis dici soleat; de substãtia videlicet, & accidentib. à Parmenide rñ sumebatur, perinde ac si vno duntaxat modo, seu vniuocè diceretur. Vnde maior propositio prioris syllogismi vera est, accepto ente pro substantia & accidentib. sed tunc minor posterioris, scilicet ens est vnum, à veritate aberrat, quia substãtia & accidens, non vnum oino sunt, vt illi volebant, sed plura simpliciter, atq; vnum aliquo modo; vtpote analogica vnitate.

f Non aũt concludit] Ostendit rationem illã vitiosè concludere, quia seruata eadem argumentandi formula, req; alia sumpta, antecedens verum erit, & consequens falsum. Si.n. ponamus oia esse alba, & album significare vnum, id est, vniuocã obtinere rationem, vt re vera obtinet, sic licebit argumentari. Quidqd est pter albũ, est nõ albũ, at non albũ nihil est, vt ex hypotesi constat; ergo quidquid est pter albũ nihil est; sed albũ est vnum, cùm sit vniuocum: ergo alba vnũ tantum erunt, non verò plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verũ est; quod postremò colligitur, falsum.

g Neque enim] Ostendit futura adhuc nihilominus plura alba, quia alba nõ erũt cõtinuatione vnum; siquidem albor niuis & lactis discreta erunt. Nec verò candẽ habebunt rationem, quia natura alboris distincta erit à natura subiecti recipientis. Erit, inquit, distincta, non quasi dandus sit albor aliquis à subiecto abiunctus, sed quia nõ eandem vendicabit essentiam, quam subiectum, in quo inhæret.

h Eos igitur] Iterum Parmenidẽ incusat, alia ex aliis texens prolixa quadã disputatione, q̃ ad hunc syllogismum redigi potest. Necesse est Parmenidẽ (si sibi constet) nomen entis pro sola substantia accipere: ex alia verò parte fieri nequit, vt ita sumat, vana est igitur, & inepta eius argumentatio maiorem, & minorem propositionẽ multis modis illustrat, tandemq; concludit nullũ Parmenidi effugiũ relinqui, nisi vt fateatur accipi a se ens pro substantia, q̃ nulla ex parte diuidi possit, asseratq; vniuersum ex indiuiduis partib. cõstare, qd Zeno Eleates eius discipulus cõcedere minimè recusabat.

Plato & Xenocrates segniter Parmenidi & Zenoni restiterunt.

i Vtriq; autem rationi] Plato eiusq; auditor Xenocrates, vt constat partim ex Sophista Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (siue Aristoteles, siue Theophrastus, siue alius quispiam eius libri auctor fuerit) aduersus Parmenidem & Zenonẽ disputationem inierunt. Verùm ea pronuntiarunt, quæ reprehensione haud minùs indigeant, atq; ita segniter restiterunt, vt manus dare viderentur: Plato quidem Parmenidi, Xenocrates aũt Zenoni. Nã cum Parmenides colligeret: si ens vnum significet, oia esse vnũ: negabat Plato cõclusionem, inquiens posse ens significare vnũ, nec sequi proinde, ea quæ sunt, vnum esse; cùm etiam id quod nõ est, sit, quod ab ente diuersum est. Itaq; aiebat Plato non ens, id est, materiã primã (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non esse ens, sed re uera non ens; negabat aũt Parmenidi non ens nihil esse, qa materia prima aliquid est. Xenocrates verò Zenoni concedebat, posse magnitudinem in partes indiuiduas secari, ne sectiones aut in infinitũ progrederentur, aut in nihilũ desinerent. Hos igitur ob hanc caussam coarguit hoc loco Aristoteles, plura in hanc sententiam scripturus, præsertim aduersus Xenocratem, 6. huius operis libro.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

T a autem dicunt Physici, duo sunt modi. Quidam enim cùm id quod est corpus vnum, quòd subiectum sit fecerint, aut triū aliquid, aut aliud, quod igne densius sit, aere verò rarius, densitate & raritate aliqua generāt, multa faciendo. Hæc aūt sunt contraria. Vniuersim verò exuperantia & defectio, vt magnum & paruum tradit Plato. Sed hic quidem materiam hæc fecit, & ipsum vnū formā: ille verò ipsum vnū, qđ subiectū est, materiā: contraria aūt differentias, & formas. Alij ex vno, quæ insunt contrarietates, excernūt, vt Anaximander ait, & quotquot vnū, & multa, ea q̄ sunt, esse inquiunt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi etenim ex permistione reliqua fecerunt, sed differunt inter se, ꝙ ille horum circuitum statuat, hic semel: & hic quidem infinita, partiumq; similiū, & contraria, ille ea duntaxat, quæ nuncupātur elementa. Textus 32. b Sic aūt esse infinita, videtur, Anaxagoras sensisse, ꝙ Physicorum communē opinionem, ex eo, quod non est nihil fieri, veram esse existimaret. Hanc.n.ob caussam sic dicunt, erāt omnia simul, ac fieri tale est alterari. Alij verò cōfusionem, & secretionem. Textus 33. Præterea ex eo ꝙ contraria vicissim gignantur; quapꝓter inerāt. c Nam si quidquid fit, aut ex his quę sunt, aut ex his, quæ nō sunt, necesse est fieri; ex his aūt, quæ nulla sunt fieri non potest (consentientem enim hanc naturæ omnes scrutatores habent opinionem) reliquū ex necessitate accidere censuerūnt, ex his quidem, quæ sunt, & quæ insunt; sed q̄ ob molis paruitatem sensu à nobis non ꝑciperentur, generari. Textus 34. Quare cùm quodcunq; ex quocunq; fieri viderint, quodcūq; cuiq; inquiunt esse admistū; ex eo autem, ꝙ in infinitorum admistione ob multitudinem maximè exuperat, videri ab inuicem differentia, atq; diuersa nominari. Nam totum syncerè album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non esse, sed cuius plurimum vnumquodq; obtinet, id rei naturam videri esse. d Porrò si infinitum, vt infinitum, incognitū est, id certè, quod multitudine, aut magnitudine est infinitum, quantum quoddam incognitū est, quod verò specie est infinitum, quale quidam incognitum. Textus 35. Cùm autem principia aut multitudine, aut specie sint infinita, ea, quę ex eis constant, sciri nō possunt. Siquidem quod compositum est, tum scire existimamus, cùm ex quibus, & quot est cognoscimus. e Præterea si necesse est, cuius pars magnitudine & paruitate quātauis esse potest, id etiam posse (earum aūt partium aliquam dico, in quam cùm insit, totum diuiditur) esse aūt animal, aut planta magnitudine & paruitate quātauis non potest, partium quoque nullam esse posse manifestum est. Textus 36. Simili namq; modo & totum erit. At os, & caro, & quæ sunt eiusmodi, animalis, & fructus plantarum sunt partes. Carnem itaq; aut os, aut aliud quippiā magnitudine quantumuis, aut ad maius, aut ad minus esse non posse ꝑspicuū est. f Quinetiam si eius generis omnia in sese insunt vicissim, & non fiunt, sed cùm insint, secernūtur, & ab eo, cuius amplior inest copia, dicuntur; gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per secretionem, & ex aqua, caro; quodcunque item finitū corpus à finito corpore consumitur, vnūquodq; Textus 37.

n

b Sic autem esse infinita] Quoniam Anaxagoras sententiam suam verisimili ratio ne confirmabat, eam refellere instituit Aristoteles, proponitq; inprimis duo quædã illius fundamenta. Quorum primum erat, id quod omnium philosophorum consensu ratum habebatur, nempè, ex nihilo nihil fieri. Vnde concludebat nihil denuo gigni, sed generationes esse commutationes accidentarias, siue alterationes. Alterum fundamentum erat, contraria, vt vel sensibus, ipsis notum est, ex contrariis fieri, vti calida ex frigidis, humida è siccis. Ex quo arguebat omnia omnibus inesse.

c Nam si quidquid fit] Ex infinita & indigesta rerum omnium congerie, quã vocant Homœomeria, in qua res antea confusæ iacuissent progigni oia eltēdebat Anaxagoras hunc in modum. Id quod fit, aut ex ente fit, aut è non ente, id est è nihilo: ex nihilo autem, vt ex prima suppositione manifestum est, nihil fit: quidquid ergo fit, ex ente fit: fit autem ex contrario, vt item ex 2. hypothesi liquet: aut ergo ex contrario manente in ipsa re, quæ gignitur, aut ex aliquo, quod inerat in contrario, ex quo gignitur. Non ex contrario manente, vt experientia docet; ergo ex eo, quod inerat in contrario. hoc autem non videtur esse quidquam aliud, q̃ multitudo infinitarũ partium similium rei, quæ producitur, quæ quidem partes delitescebant in re, ex qua ipsum genitũ emergit. Principia igitur rerum Physicarũ sunt infinita illa corpuscula.

Ita verò quia rem vnam ex alia gigni videmus, intulit Anaxagoras innexa esse singulis omnia, ita vt in qualibet re infinitæ essent rerum omnium, quæ ex ea fieri possunt, particulæ. Aiebat tamen rem ab eo tantùm, quod in ipsa abundaret, & emineret, nomen accipere, v.g. dici aquam si plures in ea essent aquulæ. Porrò hanc rationem ideo nõ diluit hoc loco Aristoteles, quia ex iis, quæ in progressu dicenda sunt, paruo negotio confutari põt. Breuiter aũt dissoluetur ab eo, qui dixerit quidquid fit, ex ente actu, vel ente potentia fieri, hoc est, vel ex ente forma aliqua prædito, vt ignẽ è ligno, vel ex materia prima, vt eũdem ignem ex materia, quæ in ligno inerat. Sic demũ quidquid oritur fieri ex ente actu, tamq̃ è contrario, quod in genito non manet, ex ente verò potentia, vt e subiecto, quod stabile & constans est. Itaque generari vnumquodque, vt Anaxagoras aiebat, ex eo quod in contrario præfuit, id tamen non esse infinitam illam corporum struem, sed materiam primam. Ex quo perspicuum relinquitur, non oportere omnibus cuncta inesse; oportere tamen formas naturales, contineri virtute in materia, è cuius potentia euocantur, vt suo loco patebit.

d Porrò si infinitum] Incusat in primis Anaxagoram, quòd rerum Physicarum principia non solùm numero, sed etiam specie, nec tantùm mole, sed etiam qualitatibus infinita posuerit. Si enim nos tunc scire cuiusque rei naturam putamus, cum illius principia cognita habemus, infinitum verò nostri intellectus aciem effugit, nimirum qui infinita dicit esse principia, rei quam tractat, intelligentiam adimit.

e Præterea si necesse est] Quia Anaxagoras in qualibet re naturali non solũ partes infinitas posuit, sed eas nullo termino, siue ad maius, siue ad minus definitas esse statuit; hanc eius positionem confutat Aristoteles, rõne ducta è definita aialium & stirpium magnitudine. Nã si horum partes quantæcunq; magnitudinis esse possent, ipsa quoque termino carerent, quod tũ vel ipso Anaxagora teste falsum esse cõstat.

f Quinetiam si eius] Ostendit non in qualibet re in esse omnia, argumentaturque in hunc modum. Sumatur certa quantitas aquæ, & ex ea carnis portio decidatur: aut igitur perpetuo ex aqua illa certæ magnitudinis caro adhuc extrahi poterit, aut excretio absumpta carne, deficiet. Primum dici non potest, tum quia omne finitũ corpus, si ab eo definitas partes secueris, necesse est desinat, tum quia in re finita essent actu infinitæ partes æquales, quod est impossibile. Si autem detur secundum, sequitur, non iam quodcunque in quolibet inesse. At enim quia occurreret fortasse Anaxagoras, posse quidem secretionem illam in infinitum abire si minores, non vero si æquales subinde partes auferrentur, id etiam cõfutat Aristoteles, quia licet aliquando minores eximi possent, necessariò tamen dandus est exitus, deueniendumque ad carunculam ita exiguam, vt minor gigni vlla non possit.

Quærunt hoc loco Aphrodisæus, Simplicius, aliiq; interpretes; recte ne Aristoteles Anaxagoræ obiecerit fore infinitas partes æquales in magnitudine finita, quado

quidem

Termin' internis paruitatis.

quantitas sex cubitorum erit terminus externus magnitudinis humanæ. Terminus internus paruitatis, qui minimũ qđ sic dicitur, est ille, sub quo res esse põt, & sub minori nõ põt; vt si homo queat sub vnius palmi quãtitate consistere, nõ autem sub minore, quantitas vnius palmi terminus erit humanæ paruitatis internus.

Termin' externis paruitatis.

Terminus externus paruitatis, q nuncupatur maximum quod non, est ille, sub quo res esse non valet, valet tamen sub quouis maiori. Verbi gratia si homo sub magnitudine dimidiati palmi cohæret nequeat, & sub quauis maiori queat, tunc quantitas dimidiati palmi erit termin' extern' paruitatis humanæ.

Secundum sic, vt aduertit D.Thomas in 4. senten.d.12.q.1.& 3.p.q.77.ar.2. & Scotus in 4.d.12.q.2. Duo sunt accidentia, quæ substantiam subiectam sensibus primo consequuntur, eiusq; duobus intimis principiis, materiæ & formæ, respõndent; quantitas nimirũ, & qualitas.

Cur quãtitas materiã sequi, eique respondere dicatur.

Quantitas respondet materiæ, primùm, quia nunquam abscedit, neq, accidit noua materia sine abscessu & accessu nouæ quãtitatis. Secundò, quia sicuti materia est subiectũ accidentium, quæ in sensus cadunt, ita & quantitas suo modo. Tertio, quia quantitas est prima dispositio materiæ ad excipiendas formas. Vnde effectum est, vt Plato, magno, & paruo quæ sunt quãtitatis affectiones, materiã significarit. Qualitas aũt respondet formæ, quia omnem formæ varietatem necessariò mutatio alicuius qualitatis cõsequitur.

Cur formæ respondeat qualitas.

Item quia qualitati conuenit esse principiũ agendi, sicut formæ, & nobiliores formas nobiliores qualitates se quũtur. Deinde quia qualitas, vt docet etiam D.Thom. in 12.q.49.art.2. est modus quidam substantiæ. Quare cùm modus, teste D.Aug.cap.3.lib.4.super Genesim ad literam, deceat secum mensuram, ac determinationem; determinare aũt, & finire propriũ formæ sit, (vnde vetus Philosophia formam finitũ nũcupabat; materia, infinitum) cõsequens est, vt qualitas peculiari rõne sequi forma dicatur.

Varii modi, quibus res incipiunt & desinunt.

Tertium sit. Rerum quædam incipiũt per primum sui esse; aliæ per vltimũ sui nõ esse. Priori modo incipit id, quod verè enunciamus nunc esse, & immediate ante non fuisse, quo pacto incipiunt substantiæ, quæ de integro gignũtur, & aliæ, quæ momento fiunt. Namq; vt primùm forma Socratis materiæ iungitur, licebit dicere, nunc est Socrates, & immediatè ante non fuit. Id verò incipit per vltimũ sui non esse, qđ verè affirmamus in hoc temporis momento non esse; sed immediatè post futurũ; quo pacto incipit motus, & ea, quæ per motum efficiuntur, vt calor qui per calefactionem, & albor, q per albefactionem acquiritur. Deinde rerum quædam per primum sui nõ esse; aliæ per vltimum sui esse desinunt. Id per primum sui non esse desinit, quod verè dicimus in hoc momento nõ esse; sed immediatè ante fuisse; qua ratione desinũt substantiæ, & motus. Nam Socrates v.g. desinit per primum sui non esse, quia vt primùm eius anima desiit corpus informare, verè dicimus, nũc nõ est Socrates, q immediatè antea fuit. Deniq, id p vltimum sui esse desinit, quod verè affirmamus nunc esse, & immediatè post nõ futurum; quem desinẽdi modum sibi vẽdicant indiuisibilia rerum successiuarum, vt momentum, & mutatum esse. Nam de quolibet horum verè dicimus, nunc est, & immediatè post non erit. Atq; hæc tota doctrina de rerum inceptione, & desitione, q̃ hic supponimus, octauo libro huius operis à nobis accuratè tradetur.

Quàm variè rerũ nat. termini i quæstionem veniant.

Quartum sit. Rerum Physicarum termini multis modis in quæstionẽ cadunt. Aut enim de iis quatenus sumptis reb' in singulari; aut in specie; aut spectatis quoad generationem; aut quoad cõseruationem. Potest enim disceptatio esse, vtrũ hic, & ille ignis, & vtrum ignis absolutè consideratus, stato limite circũscribatur; itemque num res naturales in tanta quantitate progigni possint, vel etiam postquam genitę sunt, conseruari; quæ sanè quæstiones non parum inter se habent discriminis. Constat .n. ordinariè, plura ad cuiusq; rei ortum, q̃ ad eius conseruationem deposci, (sicuti ad figuram excipiẽdam requiritur in cera mollitudo, non tamen ad eam retinendam,) præsertim cùm res quælibet, vbi iam in lucem prodiit, ipsa se tueri, & contrariis resistere propria vi nitatur.

Postremũ sit. In hac controuersia nõ inquirimus detũrne in tota rerum vniuersitate corpus aliquod omnium maximum,

mum, itemque aliud minimum. Liquet enim vltimum corporum cælestium cætera corpora magnitudine superare; cũ omnia suo amplexu coerceat. Patet etiã in qualibet rerum specie dari actu corp⁹ aliquod maximum, quod nimirum vel cætera eiusdem speciei amplitudine vincat, vel saltem a nullo eiusdem speciei vincatur: quod item de minimo eadem ratione dicendum erit.

ARTICVLVS II.

Statuuntur nonnullæ assertiones. Primùm de terminis rerum naturalium in communi, deinde de terminis viuentium.

1. assertio. His ita explicatis sit prima assertio. Res naturales spectato ordine vniuersi, quocunque modo summantur, nõ possunt esse quantæcunque magnitudinis. Ratio huius in promptu est; siquidem extra cœlestem mundum nullũ corpus refundi põt; in sublunari verò nullum valet esse maius eo, quod ex tota inferiorum rerum materia concresceret.

2. assertio. Secũda assertio. Res viuentes tũ quoad generationem, tũ quoad cõseruationem, aliquem habent suæ paruitatis, & magnitudinis terminũ. Hæc assertio pspicua erit ei, qui singulas rerum viuentium species decurret. Nam neq; homo, verbi causa, magnitudinem vnq̃ montis attingit, nec ad formicæ corpusculũ cõtrahitur; neq; mus ad equi magnitudinẽ excrescit, aut equus ad muris exiguitatẽ minuitur. Confirmatur quoq; in testimonio Arist. qui c. 4. huius li. te. 36. docuit, neq; stirpes, neq; animalia, aut horum partes quãtæcũq; magnitudinis, aut paruitatis cẽ posse; qđ item de animãtibus affirmat lib. 4. de generatione animaliũ cap. 4. & vniuersim de viuentibus, 2. de anima cap. 4. tex. 41. & 7. Politicorũ, c. 4.

3. assertio. Tertia assertio. Cuiibet speciei viuẽtium, quoad generationẽ, intrinsecũ paruitatis & magnitudinis terminum natura præliniuit. Hanc assertionẽ communi cõsensu approbant Philosophi, D. Tho. in 4. d. 44. q. 1. art. 3. & 2. de anima ad tex. 45. & in 2. d. 14. q. 2. ar. 1. & d. 36. q. 2. & 1. par. q. 7. art. 3. Caietanus eodem loco, Capreolus in 2. d. 19. q. 2. art. 3. Gregor.

Quos audito res habeat.

A in 1. d. 17. q. 2. art. 3. Duran. in 2. d. 18. q. 1. Eam vero sic intelligendã esse volumus, vt in qualibet specie alter sit magnitudinis, alter paruitatis termin⁹ ita præscriptus, vt nullũ singulare illius speciei gigni possit sub quantitate, quæ aut exuperet eum terminum magnitudinis, aut maneat infra eũ terminũ paruitatis: v. g. si maxima quantitas, in qua homo generari possit, sit triũ palmorũ; minima vero vnius digiti, nullus supra illã aut in-

B fra hanc gigni poterit; sed vel in alterutra harũ, vel intermedia, ut in magnitudine duũ palmorum, vel duũ & dimidii, & triũ digitorũ, vel deniq; in alia huiusmodi. Nã sicuti indiuidua cuiusq; speciei nõ omnia ad eandem magnitudinẽ euadunt; ita neq; omnia in eadẽ quantitate procreantur. Qua de re D. Tho. in 4. sen. loco citato, & Ferrariensis 4. contra gẽtes c. 11. Probatur igitur tertia hęc assertio hũc in modũ: Res viuentes nõ possũt

C gigni sub qualibet quãtitate, vt ex secũda assertione patet; sumatur igitur quãtitas in qua pp eius magnitudinẽm viuẽs generari nõ possit, minuaturq; cõtinuẽ, quousq; ad viuẽtis generationẽ apta sit: in ea imminutione dabitur pũctũ aliquod temporis, in quo liceat vere dicere, nũc est viuẽs, & immediate ante nõ fuit: vt articulo proximo supposuimus; ergo quãtitas illa, ĩ qua genitũ ẽ eiusmo

D di viuẽs, ẽ terminus intern⁹ magnitudinis ipsius; sub ea namq; generari potuit, nõ sub maiori, quia si sub maiori potuisset, vtiq; in ea prius fuisset genitum. Eodem mõ ostẽdere licebit; viuẽtia, quoad generationem, intrinsecum habere paruitatis terminum, sumpta nimirũ quantitate, in qua pp eius exiguitatẽ generari viuens non possit, quæ deinde augescat, &c.

Termini indiuiduorũ cuiusq; speciei.

Quarta assertio. Res viuentes quoad conseruationẽ in sua constitutione naturali vendicant terminum magnitudinis 4. assertio.

E & paruitatis internum: simpliciter tamẽ, hoc est, nõ spectata cõstitutione naturę ipsorũ congruẽte, vtrunq; terminũ externum habent. Vt hęc assertio intelligatur, sciendum est eam quantitatem & extẽsionẽ dici competere rei viuenti sin naturalem dispõnem, quam facultatis altricis rectè se habentis opera obtinere potest; ita vt, si collectio v. c. intra cutem humore noxio, intumescat, magisq;

exten-

extendatur eiusmodi maior extensio nō ei secundum naturalem constitutionem aduenire censeatur. Probatur aūt prior assertionis pars, qa sicuti anima intrinsecus definitam essentiā: & perfectionē habet, ita & vis nutriendi. q ab illa dimanat certo ac præfixo limite circunscripta est. Quare designari poterit certa quātitas, ad q viuens ministerio potētiæ nutrientis rectè ad operandum dispositæ prouehi queat, non verò ad maiorem.

Prior pars assertionis cōfirmatur

B Quòd item viuentia versus minimū prædicto modo terminentur, ex eo ostēditur quia cùm anima, vt est apud Arist. 2. lib. de anima cap. 4. text. 37 sit actus corporis organici, atq; adeo ad vitæ functiones obeundas certa organa requirat, cōsequēs fit, vt ad eum modum, quo ipsa determinata est, ita quantitatem etiam versus minimum definitam exigat.

Cur anima reqrat quātitatem definitā vers⁹ minimum.

Deinde confirmatur secunda pars cōclusionis in hunc modum; fundatur viuens ad eam vsq; molem, in qua (vt in secunda assertione diximus) cōseruari nequeat; in eo euentu dandum erit punctū aliquod tēporis, in quo verè dici possit, nunc non est viuens, & immediatè ante fuit, siquidē vt ex articulo superiori cōstat, viuentia desinunt p primum nō esse; ergo in eo momento dabitur quantitas, quæ sit terminus externus magnitudinis eiusmodi viuentis; nam sub ea esse non potest, & sub qualibet minore potest, vt perspicuum est.

Posterior pars assertionis ostēditur.

C

D Idem de minimo ostendere licebit; nempe, contrahatur viuens ad eam vsq; paruitatem, in qua seruari nequeat, in hac imminutione dabitur momentū, in quo, &c. Præterea si viuentia quoad cōseruationem absolutè spectatam, nō extrinsecū, sed intrinsecum haberent terminum; sequeretur posse ea desinere per vltimū sui eē, quod falsum est. Probatur consecutio, tunc enim daretur quātitas, seu extensio, in qua cōseruari possent, non verò in maiori. Qua data, ita fas erit argumentari. Augescat illa extensio per continuam tumefactionē; cùm huiusmodi incrementū per vltimum nō esse incipiat, quia p motum fit, dabitur instans, in quo verum sit dicere, nunc non est maior extensio, sed tempore proximè sequēti erit maior, ac proinde dabitur momentum, in quo vere affirmari possit, nūc est

A hoc viuens, & immediatè post non erit; quod est desinere p vltimum sui esse. Similis probatio adduci poterit ad ostendendum, viuentia quoad conseruationē absolutè spectatam non definiri interno limite versus minimū: minuatur .n. illa quantitas immediatè post, vel ergo tempore proximè sequenti manebit adhuc viuens; vel non. Si manebit, non ergo ille; qui ante assignabatur, erat terminus internus cōseruationis simpliciter si nō manebit; desinet per vltimum sui esse, quod fieri non potest.

B

Ex iis, quæ diximus, facile erit intelligere idem de partibus dissimilibus rerū viuentium, quod de ipsis viuentibus, tū quoad generationem, tum quoad conseruationem, dicendum fore siquidem uiuentium quantitas ex partium quantitate coalescit; quod & ratio ipsa conuincit, & Aristot. monuit in disputatione capitis 4. aduersus Anaxagoram.

Termini partiū dissimilarium rerū viuentium.

C

ARTICVLVS III.

Dilutio obiectorum contra ea, quæ proximè dicta sunt.

Verùm contra ea, quæ articulo superiori statuimus, ita quispiam obiecerit. Potentia nutriendi nō terminatur intrinsecè versus maximum; ergo neque ipsa viuētia, quoad cōseruationē in sua naturali constitutione, intrinseco magnitudinis termino definientur. Probatur assumptū, quia potentia nutriendi aliquado rē extra statū naturę cōgruentem educit, veluti cùm aliquis ad gigātis excrescit magnitudinem. Nā cùm illa extraordinaria molis decrrantis naturæ vitium sit, imò & monstrum, negari nō poterit, rem eo pacto extra statum suæ speciei debitum, atque adeò extra naturalem dispositionem collocari. 1. obiectio.

D

E Item constituatur Socrates in quanta maxima quantitate, s'm statum naturæ suæ conuenientem esse possit: tū alimentum capiat, cuius ipse repugnantiā natiuo calore facilè exuperet; cùm igitur à maiori vi possit actio procedere, adhuc eiusmodi alimentum decoquet, & in se conuertet; ac pinde ad ampliorem euadet quantitatem: non ergo quantitas Socratis prędicto modo terminabatur. 2. obiectio.

Præ-

3.obiectio. Præterea, ferunt Crocodilum quandiu viuit nullum facere crescendi finem; ergo non vendicat sibi certam incrementi magnitudinem.

4.obiectio. Ad hæc, Aristo. cap. 4. huius libri textu 38. aduersus Anaxagoram disputans, asseruit, è minima carne nullo modo aliã extrahi posse; censet igitur viuentia absolutè spectata intrinseco termino quoad conseruationem circumscribi.

5.obiectio. Postremò, aut terminus ille externus, in quo propter immodicam eius magnitudinem viuens interit, excedit quantitatem, sub qua idẽ viuens superstes fuit, vel non, si non excedit, ergo in eo nihilominus conseruabitur: si excedit, cùm ille excessus necessariò diuiduus sit, auferatur ab eo pars aliqua; ea dempta adhuc dabitur quãtitas minor termino illo extrinseco, in qua viuens conseruari nequeat. Non ergo terminus primo loco designatus, erat ille, in quo primò viuens consistere non poterat.

Dilutio 1. obiect. Hæc argumenta non difficilem habẽt explicatum. Ad primum responderi à quibusdam solet; cùm viuens natiua & intrinseca vi excrescit, quãtumlibet ad prodigiosam corporis molem euadat, nunquam ob id extra statum naturæ conuenientẽ collocari, propterea quod si altricis facultatis, quam ei natura largita est, ratio habeatur, tota illa quantitas ei iure debetur, sicuti & cuicunq; alteri sua maximè: cùm viuens, quãtumuis magna, aut parua constet quantitate, suæ speciei terminos numquam exeat, vt supra diximus. Quo fit, vt horum sententia gigãtes nec naturæ vitio proueniant, nec simpliciter mõstra habendi sint.

Improbatio. Hæc tamen solutio non placet, sed potius gigantes debere simpliciter monstra iudicari, vt suo loco patebit, atque adeo esse illos extra naturalem constitutionem humanæ speciei, siue extra quantitatem competente humanę naturę ordinatẽ se habẽti, esto ea quantitas nõ excedat molem, in qua homo absolutè conseruari queat.

Germana solutio. Respondem⁹ igitur: vim nutriendi, si ad functiones suas obeundas probè affecta sit, quo pacto à nobis sumitur, cùm eam interno limite definiri dicimus, neutiquam extra statum naturæ congruentem subiectum constituere; secus verò rem habere, cùm aliqua exuperanti, & maligna qualitate vtitur, tunc enim debitum, consuetumq; naturæ ordinem præterit, atque ita interdum corpora aut ipsorum partes, extra prædictos fines in immodicam & monstrosam quantitatem profundit.

Ad secundum dicendum: in eo euẽtu altricem facultatem nõ conuersurã, nisi quantum alia ex parte vi caloris humidum continenter absumentis effluxerit. Dilutio. 2. obiectio. Neque interim dum summa illa quantitas manet, vincere simpliciter resistentiã alimenti, alioqui vinceret, & nõ ageret, quod perinde esset, ac si ignis stupa appositam non combureret, sed subsisteret non vincendo re ipsa, neq; agendo, donec resolutio aliqua fiat. Constat. n. eius actiuitatem in alimentum pendere ex eo quòd res, quæ augescit, maximam sua quãtitatem obtineat, vel non obtineat, & deniq; ex vario statu subiecti. Quare neutiquam eueniet, vt corp⁹ in molẽ maiorem maxima porrigatur.

Ad tertium respondetur, licet Crocodilus perpetuò cresceret, habiturum nihilominus incrementi finem, eundem scilicet, quem vitæ. Dilutio 3. obiect. negandum tamen eum perpetuò crescere. Nam cùm vita consistat in calido & humido, à quibus viuẽtia augescunt, necesse est horum defectu & imminutione Crocodilum mori, quare non crescet iam Crocodilus antequã moriatur, in deterius vergente coctrice facultate: nec valente plus resarcire, quàm defluat, alioqui nunquam morte naturali Crocodilus solueretur. Etiam Crocodilo suã eẽ incremẽti metam.

Ad quartum, omissis aliorum solutionibus, dic locutum fuisse Aristot. eo loco de carne minima quoad generationẽ: Dilutio 4. obiect. disputabat enim contra Anaxagoram, qui res per secretionem gigni opinabatur, eumque incusabat, quod ex ipsius positione sequeretur, posse carnem minorem minima generari.

Ad quintum respondeto, extrinsecũ terminum, in quo viuens interit, excedere quantitatem, in qua idem superesse potest, non collectim, sed diuisim sumptam, id est, quamlibet quantitatẽ designatam, non tamen totam partium collectionem. Dilutio 5. obiect. Sumpta enim quacunq; parte; in qua viuens conseruatur, dantur infinitæ maiores, in quibus conseruari adhuc poterit, si tamen tota partiũ collectio sumatur, vltra istam iam consistere ne-

re neqbit. Imò nec in tota illa: siquidè tota illa collectio nec sumi, nec designari pôt, nisi in ipso instanti, quo ad terminum extrinsecû, in quo viuês interit, puenitur, nec illo minor, aut maior est.

ARTICVLVS IV.

De rerum inanimatarum terminis, quoad magnitudinem.

QVid verò de rerum non uiuentiû terminis sentiendum sit, suis quoque assertionib⁹ explicemus. Prima esto: Non viuentia, quæ ex viuentibus gignûtur, obtinent, quoad generationem, terminum magnitudinis internum; ita vt minimum quod non viuentis, sit maximum quod sic non viuentis: quoad conseruationem verò, externo limite continentur. Hæc assertio intelligenda est de hisce non viuentibus, spectatis prout à corruptione viuentium dependêt. Probatur autem facili negotio vtraque pars conclusiones. Prima hunc in modum: Datur quantitas aliqua, in qua, exempli gratia, hominis cadauer pgigni potest, & in maiori non potest: ergo hominis cadauer vendicat sibi, quoad generationê, intrinsecum magnitudinis terminum. Confirmatur assumptum: Nã in ea quãtitate, quæ ob excessum homini interitum affert, necesse est cadauer hominis generari, nec verò sub ampliori poterit; cùm primum non esse hominis, necessariò sit primum esse cadaueris. Quare illa erit maximum quod sit cadaueris. Secunda pars suadetur: quia eiusmodi nô viuentia non habent vim conuertendi in se alia corpora, quin potiùs ipsa per se extabescunt, & in alia soluuntur: atque adeò fateri necesse est, non posse illa, vel per tumorem, vel alio quouis modò infinitè porrigi; sed potiùs circumscriptione aliqua definiri, non interna tamen, ne per vltimum sui esse definant.

Secunda assertio: Reliqua nô viuentia, tam quoad generationem, q̃ quoad conseruationem, nullû vendicât magnitudinis terminû. Huic assertioni illud fidem facit, primùm φ ignis, cæteraque eiusmodi, quo molê obtinêt ampliorê, eò magis vigent, contrariorum vim acriùs depellunt, seque meliùs tuentur: ac demùm, cum ad actiones suas obeundas certa organa non requirant, nihil obstat ex vi formæ, quominùs in quantumuis ampla materia & generentur & consistant. Deinde, quia si igni aliquam incrementi metam natura posuisset, sequeretur maximum ignem non fore admotam stupam inflammaturum, quasi iam fastidio non possit alimenta capessere: quod ridiculum est, refelliturque verbis illis. Prouerbiorum 30. Ignis nuñquam dicit, sufficit. Item, quia si aq̃æ quantumlibet magnæ noua pars aquæ accedat, certè excrescet aquæ moles; neque verisimile est repugnatum iri à natura, ne noua illa aquæ pars priori copuletur; cùm id neque ratio, neque experientia persuadeat. Accedit testimonium Aristo. 2. de anima cap. 4. te. 41. vbi ex eo pbat, ignem non esse caussam accretionis viuentium, quòd nullis incrementi finibus, vltra quos excurrere nô possit, coerceatur; cùm tamen viuentibus stata ac certa magnitudo constituta sit. Porrò nostram hâc assertionem tuetur D. Thom. 2. de anima, ad t. proximè citatum, Ægidius, & alii ibidem; Scotus in 2. d. 2. quæst. 9. Albertus Magnus 2. de anima, tractatu 2. c. 4. Ochamus, & Gabriel in 3. quæ. 7.

ARTICVLVS V.

Argumenta contra superiores Assertiones.

SVnt tamen, qui contrà sentiant, affirmentq; nô viuentia aliquê habere magnitudinis terminû à natura definitû: quorû sñia his argumentis videtur comprobari. Et si quantitas absolutè spectata materiã sequatur, nihilominùs quoad terminationem, formã sequitur, eiq; pportione respôdet, cùm sit eius actus: sed ignis, & cuiusq; non viuentis forma, certa hêt circumscriptamq; naturã: ergo ei⁹ quantitas certa & circumscripta erit. Huc ptinet, φ nulla causa reddi possit, cur non idem de quantitate dicatur, qđ de calore & frigore, aliisque huiusmodi qualitatibus; quas tamen palam est, etiam in non viuentibus certo termino defi-

Marginal notes: 1. Assertio. De terminis cadauerum. — Suadetur prior pars assertionis. — Suadetur posterior pars. — 2. Assertio d̃ cæterorum non viuentiû terminû. — Vt Iandun⁹ hoc in li. q. 16. Ferra. c. 7. Achilin⁹ 1. sug Physicæ.

Termin' internis parui tatis.

quantitas sex cubitorum erit terminus externus magnitudinis humanæ. Terminus internus paruitatis, qui minimũ q̃d sic dicitur, est ille, sub quo res esse pôt, & sub minori non põt; vt si homo queat sub vnius palmi quãtitate consistere, nõ autem sub minore, quantitas vnius palmi terminus erit humanæ paruitatis internus. Terminus externus paruitatis, q nuncupatur maximum quod non, est ille, sub quo res esse non valet, valet tamen sub quouis maiori. Verbi gratia si homo sub magnitudine dimidiati palmi cohæret nequeat, & sub quauis maiori queat, tunc quantitas dimidiati palmi erit termin' extern' paruitatis humanæ.

Termin' externis parui tatis.

Secundum sit, vt aduertit D. Thomas in 4. senten. d. 12. q. 1. & 3. p. q. 77. ar. 2. & Scotus in 4. d. 12. q. 2. Duo sunt accidentia, quæ substantiam subiectũ in sensibus primo consequuntur, eiusq; duobus intimis principiis, materiæ & formæ, respondent; quantitas nimirũ, & qualitas. Quantitas respondet materiæ, primùm, quia nunquam abscedit, neq, accidit no ua materia sine abscessu & accessũ nouæ quãtitatis. Secundò, quia sicuti materia est subiectũ accidentium, quæ in sensus cadunt, ita & quantitas suo modo. Tertio, quia quantitas est prima dispositio materiæ ad excipiendas formas. Vnde effectum est, vt Plato, magno, & paruo quæ sunt quãtitatis affectiones, materiã significarit. Qualitas aũt respondet formæ, quia omnem formæ varietatem necessariò mutatio alicuius qualitatis cõsequitur. Item quia qualitati conuenit esse principiũ agendi, sicut formæ, & nobiliores formas nobiliores qualitates se quũtur. Deinde quia qualitas, vt docet etiam D. Thom. in 12. q. 49. art. 2. est modus quidam substantiæ. Quare cùm modus, teste D. Aug. cap. 3. lib. 4. super Genesim ad literam, deueat secum mensuram, ac determinationem; determinare aũt, & finire propriũ formæ sit, (vnde vetus Philosophia formam finitũ nũcupabat; materia, infinitum) cõsequens est, vt qualitas peculiari rõne sequi forma dicatur.

Cur quãtitas materiã sequi, eique respondere dicatur.

Cur formæ respondeat qualitas.

Tertium sit. Rerum quædam incipiũt per primum sui esse; aliæ per vltimũ sui nõ esse. Priori modo incipit id, quod vere enunciamus nunc esse, & immediate ante non fuisse, quo pacto incipiunt substantiæ, quæ de integro gignũtur, & aliæ, quæ momento fiunt. Namq; vt primùm forma Socratis materiæ iungitur, licebit dicere, nunc est Socrates, & immediatè ante non fuit. Id verò incipit per vltimũ sui non esse, q̃d verè affirmamus in hoc temporis momento non esse; sed immediatè post futurũ; quo pacto incipit motus, & ea, quæ per motum efficiuntur, vt calor qui per calefactionem, & albor, q per albefactionem acquiritur. Deinde rerum quædam per primum sui nõ esse; aliæ per vltimum sui esse desinunt. Id per primum sui non esse desinit, quod verè dicimus in hoc momento nõ esse; sed immediatè ante fuisse; qua ratione desinũt substantiæ, & motus. Nam Socrates v.g. desinit per primum sui non esse, quia vt primùm eius anima desiit corpus informare, verè dicimus, nũc nõ est Socrates, q immediatè antea fuit. Deniq, id p vltimum sui esse desinit, quod verè affirmamus nunc esse, & immediatè post nõ futurum; quem desinẽdi modum sibi vẽdicant indiuisibilia rerum successiuarum, vt momentum, & mutatum esse. Nam de quolibet horum verè dicimus, nunc est, & immediatè post non erit. Atq; hæc tota doctrina de rerum inceptione, & desitione, q̃ hic supponimus, octauo libro huius operis à nobis accuratè tradetur.

Varii modi, quibus res incipiunt & desinunt.

Quartum sit. Rerum Physicarum termini multis modis in quæstionẽ cadunt. Aut enim de iis quærimus sumptis reb' in singulari; aut in specie; aut spectatis quoad generationem; aut quoad cõseruationem. Potest enim disceptatio esse, vtrũ hic, & ille ignis, & vtrum ignis absolute consideratus, stato limite circũscribatur; itemque num res naturales in tanta quantitate progigni possint, vel etiam postquam genitæ sunt, conseruari; quæ sanè quæstiones non parum inter se habent discriminis. Constat n. ordinariè, plura ad cuiusq; rei ortum, q̃ ad eius conseruationem deposci, (sicuti ad figuram excipiẽdam requiritur in cera mollitudo, non tamen ad eam retinendam,) præsertim cùm res quælibet, vbi iam in lucem prodiit, ipsa se tueri, & contrariis resistere propria vi nitatur.

Quàm variè rerũ nat. termini i quæstionem veniant.

Postremũ sit. In hac controuersia nõ inquirimus deturne in tota rerum vniuersitate corpus aliquod omnium maximum,

mum, itemque aliud minimum. Liquet enim vltimum corporum cælestium cætera corpora magnitudine superare; cũ omnia suo amplexu coerceat. Patet etiã in qualibet rerum specie dari actu corp⁹ aliquod maximum, quod nimirum vel cætera eiusdem speciei amplitudine vincat, vel saltem a nullo eiusdem speciei vincatur: quod item de minimo eadem ratione dicendum erit.

ARTICVLVS II.

Statuuntur nonnullæ assertiones. Primùm de terminis rerum naturalium in communi, deinde de terminis viuentium.

1. assertio. HIs ita explicatis sit prima assertio. Res naturales spectato ordine vniuersi, quocunque modo summantur, nõ possunt esse quantæcunque magnitudinis. Ratio huius in promptu est; siquidem extra cælestem mundum nullũ corpus refundi põt; in sublunari verò nullum valet esse maius eo, quod ex tota inferiorum rerum materia concresceret.

2. assertio. Secũda assertio. Res viuentes tũ quoad generationem, tũ quoad cõseruationem, aliquem habent suæ paruitatis, & magnitudinis terminũ. Hæc assertio ꝑspicua erit ei, qui singulas rerum viuentium species decurret. Nam neq; homo, verbi causa, magnitudinem vnq̃ montis attingit, nec ad formicæ corpusculũ cõtrahitur; neq; mus ad equi magnitudinẽ excrescit, aut equus ad muris exiguitatẽ minuitur. Confirmatur quoq; in testimonio Arist. qui c.4. huius li. te. 36. docuit, neq; stirpes, neq; animalia, aut horum partes quãtecũq; magnitudinis, aut paruitatis eẽ posse; qđ item de animãtibus affirmat lib. 4. de generatione animaliũ cap. 4. & vniuersim de viuentibus, 2. de anima cap. 4. tex. 41. & 7. Politicorũ, c. 4.

3. assertio. Tertia assertio. Cuiliber speciei viuẽtium, quoad generationẽ, intrinsecũ paruitatis & magnitudinis terminum natura præfiniuit. Hanc assertionẽ communi cõsensu approbant Philosophi, D.Tho. in 4.d.44.q.1.art.3.& 2.de anima ad tex. 45.& in 2.d.14.q.2.ar.1. & d.36.q.2.& 1. par. q. 7. art.3. Caietanus eodem loco, Capreolus in 2.d.19.q.2.art.3. Gregor. (Quos auctores habeat.) A in 1.d.17.q.2.art.3. Duran. in 2.d.18.q.1. Eam vero sic intelligendã esse volumus, vt in qualibet specie alter sit magnitudinis, alter paruitatis termin⁹ ita præscriptus, vt nullũ singulare illius speciei gigni possit sub quantitate, quæ aut exuperet eum terminum magnitudinis, aut maneat infra eũ terminũ paruitatis: v.g. si maxima quantitas, in qua homo generari possit, sit triũ palmorũ; minima vero vnius digiti, nullus supra illã aut infra hanc B gigni poterit; sed vel in alterutra harũ, vel intermedia, ut in magnitudine duũ palmorum, vel duũ & dimidii, & triũ digitorũ, vel deniq; in alia huiusmodi. Nã sicuti indiuidua cuiusq; speciei nõ omnia ad eandem magnitudinẽ euadunt; ita neq; omnia in eadẽ quantitate procreantur. Qua de re D.Tho. in 4. sen. loco citato, & Ferrariensis 4. contra gẽtes c.11. Probatur igitur tertia hęc assertio hũc in modũ: Res viuentes nõ possũt C gigni sub qualibet quãtitate, vt ex secũda assertione patet; sumatur igitur quãtitas in qua ꝑꝑ eius magnitudinẽ minimẽ viuẽs generari nõ possit, minuaturq; cõtinuẽ, quousq; ad viuẽtis generationẽ apta sit: in ea imminutione dabitur pũctũ aliquod temporis, in quo liceat vere dicere, nũc est viuẽs, & immediate ante nõ fuit: vt articulo proximo supposuimus; ergo quãtitas illa, i qua genitũ e ciusmo D di viuẽs, ẽ terminus intern⁹ magnitudinis ipsius; sub ea namq; generari potuit, nõ sub maiori, quia si sub maiori potuisset, vtiq; in ea prius fuisset genitum. Eodem mõ ostẽdere licebit; viuẽtia, quoad generationem, intrinsecum habere paruitatis terminum, sumpta nimirũ quantitate, in qua ꝑꝑ eius exiguitatẽ generari viuens non possit, quæ deinde augescat, &c. (Termini indiuiduorũ cuiusq; speciei.)

Quarta assertio. Res viuentes quoad conseruationẽ in sua constitutione naturali vendicant terminum magnitudinis E & paruitatis internum: simpliciter tamẽ, hoc est, nõ spectata cõstitutione naturę ipsorũ congruẽte, vtrunq; terminũ externum habent. Vt hęc assertio intelligatur, sciendum est eam quantitatem & extẽsionẽ dici competere rei viuenti fin naturalem dispõnem, quam facultatis altricis rectè se habentis opera obtinere potest; ita vt si collectio v. c. intra cutem humore noxio, intumescat, magisq; (4. assertio.)

exten-

Prior pars assertionis cõfirmatur

extendatur eiusmodi maior extensio nõ ei secundum naturalem constitutionem aduenire censeatur. Probatur asit prior assertionis pars, qa sicuti anima intrinsecus definitam essentiã: & perfectionẽ habet, ita & vis nutriendi. q ab illa dimanat certo ac praefixo limite circunscripta est. Quare designari poterit certa quãtitas, ad q̃ viuens ministerio potẽtiæ nutrientis, rectè ad operandum dispositæ prouehi queat, non verò ad maiorem.

Cur anima requirat quãtitatem definitã vers⁹ minimum.

Quòd item viuentia versus minimũ praedicto modo terminentur, ex eo ostẽditur quia cùm anima, vt est apud Arist. 2. lib. de anima cap. 4. text. 37 sit actus corporis organici, atq; adeo ad vitæ functiones obeundas certa organa requirat, cõsequẽs sit, vt ad eum modum, quo ipsa determinata est, ita quantitatem etiam versus minimum definitam exigat.

Posterior pars assertionis ostẽditur.

Deinde confirmatur secunda pars cõclusionis in hunc modum; fundatur viuens ad eam vsq; molem, in qua (vt in secunda assertione diximus) cõseruari nequeat; in eo euentu dandum erit punctũ aliquod tẽporis, in quo verè dici possit, nunc non est viuens, & immediatè ante fuit, siquidẽ vt ex articulo superiori cõstat, viuentia desinunt p primum nõ esse; ergo in eo momento dabitur quantitas, quæ sit terminus externus magnitudinis eiusmodi viuentis; nam sub ea esse non potest, & sub qualibet minore potest, vt perspicuum est.

Idem de minimo ostendere licebit; nempe, contrahatur viuens ad eam vsq; paruitatem, in qua seruari nequeat, in hac imminutione dabitur momentũ, in quo, &c. Praeterea si viuentia quoad cõseruationem absolutè spectatam, nõ extrinsecũ, sed intrinsecum haberent terminum; sequeretur posse ea desinere per vltimũ sui eẽ, quod falsum est. Probatur consecutio, tunc enim daretur quãtitas, seu extensio, in qua cõseruari possent, non verò in maiori. Quia, data, ita fas erit argumentari. Augescat illa extensio per continuam tumefactionẽ; cùm huiusmodi incrementũ per vltimum nõ esse incipiat, quia p motum fit, dabitur instans, in quo verum sit dicere, nunc non est maior extensio, sed tempore proximè sequẽti erit maior, ac proinde dabitur momentum, in quo vere affirmari possit, nũc est hoc viuens, & immediatè post non erit; quod est desinere p vltimum sui esse. Similis probatio adduci poterit ad ostendendum, viuentia quoad conseruationẽ absolutè spectatam non definiri interno limite versus minimũ: minuatur .n. illa quantitas immediatè post, vel ergo tempore proximè sequenti manebit adhuc vinens; vel non. Si manebit, non ergo ille; qui ante assignabatur, erat terminus internus cõseruationis simpliciter si nõ manebit; desinet per vltimum sui esse, quod fieri non potest.

Termini partiũ dissimilarium rerũ viuentium.

Ex iis, quæ diximus, facile erit intelligere idem de partibus dissimilibus rerũ viuentium, quod de ipsis viuentibus, tũ quoad generationem, tum quoad conseruationem, dicendum fore siquidem uiuentium quantitas ex partium quantitate coalescit; quod & ratio ipsa conuincit, & Aristot. monuit in disputatione capitis 4. aduersus Anaxagoram.

ARTICVLVS III.

Dilutio obiectorum contra ea, quæ proximè dicta sunt.

1. obiectio.

VErùm contra ea, quæ articulo superiori statuimus, ita quispiam obiecerit. Potentia nutriendi nõ terminatur intrinsecè versus maximum; ergo neque ipsa viuẽtia, quoad cõseruationẽ in sua naturali constitutione, intrinseco magnitudinis termino definientur. Probatur assumptũ, quia potentia nutriendi aliquado rẽ extra statũ naturę cõgruentem educit, veluti cùm aliquis ad gigãtis excrescit magnitudinem. Nã cùm illa extraordinaria molis decrrantis naturæ vitium sit, imò & monstrum, negari nõ poterit, rem eo pacto extra statum suæ speciei debitum, atque adeò extra naturalem dispositionem collocari.

2. obiectio.

Item constituatur Socrates in quanta maxima quantitate, s'm statum naturæ suæ conuenientem esse possit: tũ alimentum capiat, cuius ipse repugnantiã natiuo calore facilè exuperet; cùm igitur à maiori vi possit actio procedere, adhuc eiusmodi alimentum decoquet, & in se conuertet; ac pinde ad ampliorem euadet quantitatem: non ergo quantitas Socratis praedicto modo terminabatur.

Præ-

3.obiectio. Præterea, ferunt Crocodilum quandiu viuit nullum facere crescendi finem; ergo non vendicat sibi certam incremēti magnitudinem.

4.obiectio. Ad hęc, Aristo.cap.4.huius libri textu 38.aduersus Anaxagoram disputans, asseruit, è minima carne nullo modo aliā extrahi posse; censet igitur viuentia absolutè spectata intrinseco termino quoad conseruationem circunscribi.

5.obiectio. Postremò, aut terminus ille externus, in quo propter immodicam eius magnitudinem viuens interit, excedit quantitatem, sub qua idē viuens superstes fuit, vel non, si non excedit, ergo in eo nihilominus conseruabitur: si excedit, cùm ille excessus necessariò diuiduus sit, auferatur ab eo pars aliqua; ea dempta adhuc dabitur quātitas minor termino illo extrinseco, in quo viuens conseruari nequeat. Non ergo terminus primo loco designatus, erat ille, in quo primò viuens constare non poterat.

Dilutio 1. obiect. Hæc argumenta non difficilem habēt explicatum. Ad primum responderi à quibusdam solet; cùm viuens natiua & intrinseca vi excrescit, quātumlibet ad prodigiosam corporis molem euadat, nunquā ob id extra statum naturæ conuenientē collocari, propterea q; si altricis facultatis, quam ei natura elargita est, ratio habeatur, tota illa quantitas ei iure debetur, sicuti & cuicunq; alteri sua maximè: cùm viuens, quātumuis magna, aut parua constet quantitate, suæ speciei terminos numquam excat, vt supra diximus. Quo fit, vt horum sententia gigātes nec naturæ vitio proueniant, nec simpliciter mōstra habendi sint.

Improbatio. Hec tamen solutio non placet, sed potius gigantes debere simpliciter monstra iudicari, vt suo loco patebit, atque adeò esse illos extra naturalem constitutionem humanæ speciei, siue extra quantitatem competente humanę naturę ordinatè se habēti, etsi ea quantitas nō excedat mōlem, in qua homo absolutè conseruari queat.

Germana solutio. Respondem' igitur: vim nutriendi, si ad functiones suas obeundas probè affecta sit, quo pacto à nobis sumitur, cùm eam interno limite definiri dicimus, neutiquam extra statum naturæ congruentem subiectum constituere; secus verò rem habere, cùm aliqua exuperanti, & maligna qualitate

A vtitur, tunc enim debitum, consuetumq; naturæ ordinem præterit, atque ita interdum corpora aut ipsorum partes, extra prædictos fines in immodicam & monstrosam quantitatem profundit.

Ad secundum dicendum: in eo euēru altricem facultatem nō conuersurā, nisi quantum alia ex parte vi caloris humidum continenter absumentis effluxerit. Neque interim dum summa illa quantitas manet, vincere simpliciter resistentiā alimenti, alioqui vinceret, & nō ageret, quod perinde esset, ac si ignis stupa appositam non combureret, sed subsisteret non vincendo re ipsa, neq; agendo, donec resolutio aliqua fiat. Constat.n.eius actiuitatem in alimentum pendere ex eo q; res, quæ augescit, maximam sua quātitatem obtineat, vel non obtineat, & deniq; ex vario statu subiecti. Quare neutiquam eueniet, vt corp' in molē maiorem maxima porrigatur. Dilutio 2. obiectio.

B

C Ad tertium respondetur, licet Crocodilus perpetuò cresceret, habiturum nihilominus crementi finem, eundem scilicet, quem vitæ. negandum tamen cum perpetuò crescere. Nam cùm vita consistat in calido & humido, à quibus viuētia augescunt, necesse est horum defectu & imminutione Crocodilum mori, quare non crescet iam Crocodilus antequā moriatur, in deterius vergente coctrice facultate: nec valente plus resarcire, q̄ defluat, alioqui nunquam morte naturali Crocodilus solueretur. Dilutio 3. obiect. Etiam Crocodilo suā eē incremēti metam.

D

Ad quartum, omissis aliorum solutionibus, dic locutum fuisse Aristot. eo loco de carne minima quoad generationē: disputabat enim contra Anaxagoram, qui res per secretionem gigni opinabatur, eumque incusabat, q; ex ipsius positione sequeretur, posse carnem minorem minima generari. Dilutio 4. obiect.

E Ad quintum respondeto, extrinsecū terminum, in quo viuens interit, excedere quantitatem, in qua idem superesse potest, non collectīm, sed diuisim sumptam, id est, quamlibet quantitatē designatam, non tamen totam partium collectionem. Sumpta enim quacunq; parte; in qua viuens conseruatur, dantur infinitæ maiores, in quibus conseruari adhuc poterit, si tamen tota partiū collectio sumatur, vltra illam iam consistere ne- Dilutio 5. obiect.

re ne-

re negabit. Imò nec in tota illa: siquidē tota illa collectio nec sumi, nec designari pōt, nisi in ipso instanti, quo ad terminum extrinsecū, in quo viuēs interit, puenitur, nec illo minor, aut maior est.

ARTICVLVS IV.

De rerum inanimatarum terminis, quoad magnitudinem.

QVid verò de rerum non uiuentiū terminis sentiendum sit, suis quoque assertionib⁹ explicemus. Prima esto:

1. Assertio. De terminis cadauerum.

Non viuentia, quæ ex viuentibus gignūtur, obtinent, quoad generationem, terminum magnitudinis internum; ita vt minimum quod non viuentis, sit maximum quod sic non viuentis: quoad conseruationem verò, externo limite continentur. Hæc assertio intelligenda est de hisce non viuentibus, spectatis prout à corruptione viuentium dependēt. Probatur autem facili negotio vtraque pars conclusiones. Prima hunc in modum:

Suadetur prior pars assertionis.

Datur quantitas aliqua, in qua, exempli gratia, hominis cadauer pgigni potest, & in maiori non potest: ergo hominis cadauer vendicat sibi, quoad generationē, intrinsecum magnitudinis terminum. Confirmatur assumptum: Nā in ea quātitate, quæ ob excessum homini interitum affert, necesse est cadauer hominis generari, nec verò sub ampliori poterit; cùm primum non esse hominis, necessariò sit primum esse cadaueris. Quare illa erit maximum quod sit cadaueris.

Suadetur posterior pars.

Secunda pars suadetur: quia eiusmodi nō viuentia non habent vim conuertendi in se alia corpora, quin potiùs ipsa per se extabescunt, & in alia soluuntur: atque adeò fateri necesse est, non posse illa, vel per tumorem, vel alio quouis modò infinitè porrigi; sed potiùs circumscriptione aliqua desiniri, non interna tamen, ne per vltimum sui esse definant.

2. Assertio d̄ cæterorum non viuentiū terminū.

Secunda assertio: Reliqua nō viuentia, tam quoad generationem, q̄ quoad conseruationem, nullū vendicāt magnitudinis terminū. Huic assertioni illud fidem facit, primùm q̄ ignis, cæteraque eiusmodi, quo molē obtinēt ampliorē, eò magis vigent, contrariorum vim acriùs depellunt, seque meliùs tuentur: ac demùm, cum ad actiones suas obeundas certa organa non requirant, nihil obstat ex vi formæ, quominùs in quantumuis ampla materia & generentur & consistant. Deinde, quia si igni aliquam incrementi metam natura posuisset, sequeretur maximum ignem non fore admotam stupam inflammaturum, quasi iam fastidio non possit alimenta capessere: quod ridiculum est, refelliturque verbis illis. Prouerbiorum 30. Ignis nun quam dicit, sufficit. Item, quia si aquæ quantumlibet magnæ noua pars aquæ accedat, certè excrescet aquæ moles; neque verisimile est repugnatum iri à natura, ne noua illa aquæ pars priori copuletur; cùm id neque ratio, neque experientia persuadeat. Accedit testimonium Aristo. 2. de anima cap. 4. te. 41. vbi ex eo pbat, ignem non esse caussam accretionis viuentium, quòd nullis incrementi finibus, vltra quos excurrere nō possit, coerceatur; cùm tamen viuentibus stata ac certa magnitudo constituta sit. Porrò nostram hāc assertionem tuetur D. Thom. 2. de anima, ad t. proximè citatum, Aegidius, & alii ibidem; Scotus in 2. d. 2. quæst. 9. Albertus Magnus 2. de anima, tractatu 2. c. 4. Ochamus, & Gabriel in 3. quæ. 7.

ARTICVLVS V.

Argumenta contra superiores Assertiones.

Vt Iandun⁹ hoc in li. q. 16. Ferra. c. 7. Achilin⁹ 1. sug Physicæ.

SVnt tamen, qui contrà sentiant, affirmentq; nō viuentia aliquē habere magnitudinis terminū à natura definitū: quorū snia his argumentis videtur comprobari. Et si quantitas absolutè spectata materiā sequatur, nihilominùs quoad terminationem, formā sequitur, eiq; pportione respōdet, cùm sit eius actus: sed ignis, & cuiusq; non viuentis forma, certa hēt circumscriptamq; naturā: ergo ei⁹ quantitas certa & circumscripta erit. Huc ptinet, q̄ nulla causa reddi possit, cur non idem de quantitate dicatur, qđ de calore & frigore, aliisque huiusmodi qualitatibus; quas tamen palam est, etiam in non viuentibus certo termino

definiri: nec enim ignis, verbi gratia, calorem, aut aqua frigus vltra certam mēsuram, quam designare solemus per octo decemve gradus, obtinere possunt.

2 Sicut intensio perfectio est qualitatis; ita & extensio quantitatis: sed qualitates, saltem quę naturalis ordinis sūt, vendicant certam graduum intēsionem, quam naturæ viribus prætergredi non possunt: ergo & quantitas certam habebit extensionem, vltra quam progredi nequeat.

3. Quemadmodum forma ignis per totam materiam sparsa est, & diuidua in partes, augescitq; appulsu nouæ materiæ; ita & forma cuiusq; viuentis imperfecti, veluti lacertę, nisi ꝙ viuentia alimento intus attracto, ac propria nutritione increscunt, cætera verò non item: atqui etiam viuentia imperfecta certis limitibus cōtinentur (vt fuit a nobis superius dictum) ergo & ignis, atque alia huiusmodi corpora vitæ expertia.

4. Huius sententiæ videtur Aristoteles. Namque in libro primo de generatione animalium, capite primo, ait naturam effugere infinitum, qa vbiq; finem quærit: & 8. huius operis, ca. 2. te. 15. asserit, nihil eorum, quę natura fiunt, esse indeterminatum: censet igitur Aristoteles, non viuentia terminata esse.

ARTICVLVS VI.

Explicatio argumentorum superioris articuli.

Solutio primi argum.

VErùm hisce argumētis hunc in modum fiet satis. Ei, quod primo loco obiectū est, dicendo; quantitatem nō modo sequi materiam, vt initio huius quæstionis præfati sumus; sed ēt formā; alio tamen atque alio modo. Materiam namq; sequitur absolutè, formā vero tāquam id, a quo modum & terminū accipit, vt Simplicius aduertit hoc in libro, tex. 69. Itaq; præfinitur quantitas à forma, ēt in nō viuentibus, hoc pacto: ꝙ forma huius ignis singularis, dum ꝑseuerat simpliciter eadem, id est, dum ei non detrahitur neq; adiungitur noua pars formæ (q̄ adiunctio detractiovè necessario efficit, vt non omnino & absolutè, sed ex parte, eadem forma maneat) hanc certam & designatam quantitatem obtinet.

Quantitas alio modo materiam, alio formā sequitur.

A Quod si eadē forma, cōuertendo in sese aliquod combustile, extēdatur; tūc pro ratione sui incrementi, aliam iā quantitatem vendicabit. Ad hunc igitur sensū, determinatio quantitatis sequitur modum formæ. Verùm sicuti formæ non viuentiū, de qbus hic agimus, sine vlla meta extendi possunt accessu nouarum partium, vt superiùs ostendimus; ita si absolutè spectentur, non vendicant sibi certam quantitatem versus maximum.

B Sed iam vrget altera argumenti pars, quærendo videlicet, cur non viuentia absolute spectata, quoad gradus suarum qualitatum, definiantur, non vero quoad quantitatis extensionem. Occurrendum tamē est; aliā esse rationem in calore & frigore, cæterisq; qualitatibus aliam in quātitate. Nam calor, v.g. consequitur formā, quoad eius pfectionem intensiuam, quæ cùm certa sit, certa etiā postulat accidentia quoad intensionem: C itē calor est vis instrumentaria ignis, & principium agendi ipsius. Quare cū natura comparatum sit, vt id, quod definitam habet essentiā, definite operetur, planè sequitur, calorem ignis, etiā absolutè sumpti certo graduū termino cōtineri, vt ipsa quoque ignis actio definita sit. At quantitas sequitur formam, quoad eius quasi extensiuam perfectionem; deinde non est principium agendi, sed re D cipiendi dūtaxat. Vnde ex maiore illius amplitudine simpliciter maior formæ ꝑfectio non arguitur.

Aliter quātitatem, aliter qualitates finiri.

Quod ad ēm attinet argumentum, iā ex proximè dictis constat, cur naturales qualitates magis ac magis sine limite intendi nequeant. Solùm igitur explicandum superest, cur non idem de quantitatis extensione dicatur. Est igitur ratio dissimilitudinis, qa amplitudo illa non simpliciter ꝑ se, sed ex accidēte quātitate E aduenit, nempe rōne nouæ materiæ aduenientis. Cùm .n. apposito combustibili augescit ignis, quælibet materiæ portio noua secum inuehit quātitatē, cuius accessu prior quātitas excrescit. Neque absurdum est admittere, hac qualemcūque quantitatis ꝑfectionem limitata nō esse. At maior qualitatis intensio, cùm supra eandem materiæ partē replicetur, simulque qualitatem, si actiua sit, ad agendum fortiorem reddat, maiorem sim-

Sol. 2. argu.

ſimpliciter in ea perfectionem arguit.

Sol. 3. argu. Alia lex viuentium etiam imperfectorum, alia non viuentium, quod ad terminos.

Ad tertium; negandum eſt, eodem mõ ſe rem habere in viuentibus, & in non viuentibus. Namque viuentia certam habent à natura ſibi deſtinatam ſedē (quæ in animantibus eſt ventriculus, in arboribus medium quid inter caudicem & radicem) in qua alimentum decoquant, & vnde cæteris membris materiam ad accretionem tranſmittant. In qua parte, tã quam in foco, ad concoctionem præſtãdam acrior vis natiui caloris inſidet. At enim huiuſmodi calor, & quia certæ intenſionis eſt, & quia cum alimento depugnat, in eóque congreſſu aliquid diſpendii neceſſario accipit, & progrediente tẽpore ſenſim langueſcit; fit, vt nequeat q̃tumlibet magnam alimenti portionẽ parare, ſed certam, & quæ in extremas corporis partes, ſi longo tractu diſtent, peruenire non poſſit. Quare cùm viuens ſine alimento non conſiſtat; planè ſequitur, viuentium incremẽta aliquo termino definiri. In rebus verò inanimis multò ſecus accidit. Nec enim habent certam aliquam partem, quæ aduentitiam materiã diſponat, ac ſi quid detrimenti ab aduerſario accipiunt, id partã victoria confeſtim reſarciunt; vt videre eſt in igne.

Sol. 4. argu.

Ad quartum dicendum eſt: Ariſtotelem priori loco tantũmodò docere, non poſſe naturã, alia animantia ex aliis generando, infinitas ſpecies moliri: poſteriori verò negare infinitum, quod in rerum procreatione Empedocles, & Anaxagoras poſuere: ille.n. ifinitas vices mouendi & quieſcendi elementis attribuit, hic aſſeruit mentem innumerabilibus ſeculis obtorpuiſſe, deinde manum admouiſſe operi.

Impbatur quorũdã recentiorũ opinio.

Ex dictis colligi poteſt, nõ rectè quoſdam noſtræ ætatis Philoſophos aſſeruiſſe; viuentia, quæ formam extenſam habent, non habere definitam incremẽti legem, poſſeque, niſi externo impedimento cohibeantur, in immenſum luxuriare, & grandeſcere: quibus & experientia ipſa refragatur, & ea Ariſtotelis teſtimonia, quæ articulo ſecundo huius quæſtionis ad aſſertionem ſecundam retulimus. Neque obſtat, quòd vitis in terrã defoſſa, & iterum ac ſæpius emerſa, ſine termino propagari poſſit. Nam ea, quæ diuerſis in locis alias atque alias radices agit,

A non vnius, ſed plurium vitium rationẽ obtinet; ſicuti etiã hedera, quæ erratico lapſu paſſim fibras emittit. Quanquam neque de his conſpicuè oſtendi poteſt, non habere illa præſcriptam extenſionis ſuæ menſuram.

ARTICVLVS VII.

Aſſertiones de termino paruitatis corporum vitæ expertium.

B QVod ad terminum paruitatis corporum non viuentium ſpectat, nõ libet omnes omnium ſententias in mediũ afferre, ſed duas dũtaxat celebriores. Prima eſt Scoti, in 2. ſententiarum, d 2. q. 9. & 5. Metaphyſ. item 9. Occhami, in 2. d. 8. & aliorum: quam etiam probabilem cẽſet Ioannes Maior, in 1. d 17. q. 16. Hi putant, inanima homogenea neutiquã terminari verſus minimum. 1. Opinio.

C Secunda eſt Auerroris, 6. huius operis lib. com. 32. & 99. Diui Thomæ, 1. par. q. 7. art. 3. & in 2. d. 30. q. 2. ar. 2. Durandi, in eodem 2, d. 18. q. 1. Capreoli, & Hiſpalenſis d. 19. q. 1. Soncinatis 8. Metaphyſ. q. 3. Ferrarienſis hoc in libro, q. 7. Richardi, quodlibeto 3. q. 5. Gregorii in 1. d. 17. q. 2. art. 3. aliorumque, aſſerentium terminari: quã opinionem aſſerit Themiſtius amplexum fuiſſe Theophraſtum, Ariſtotelicæ doctrinæ alumnum, & ſcholæ ſucceſſorem. 2. Opinio.

D Nos hanc controuerſiam duplici concluſione dirimemus. Prima ſit: Homogenea inanima, quoad partes quæ toti inhæreſcunt, nullo paruitatis termino continentur. Hæc deſumpta eſt ex Ariſtotele, in libro de ſenſu & ſenſili, c. 3. eiuſque veritas inde patet: quia in q̃titate ignis, verbi cauſa, nulla eſt tam exigua pars, qua non ſit alia minor; quælibet autem pars quantitatis hæret in materia, q̃ neceſſe eſt forma ignis indutam eſſet: inſuper verò quælibet pars ignis, eſt ignis, ꝙ in compoſitis heterogeneis non accidit. Itaque in quolibet igni nulla eſt tã exigua ignis portio, qua non exiſtat alia minor in eodem igne. 1. Cõcluſio.

E Secunda ſit. Quælibet nõ viuẽtia, quo ad generationem, intrinſecus terminantur verſus minimum; quo ad conſeruationem autem, ſimpliciter externo paruitatis limite clauduntur. Hæc aſſertio 2. cõcluſio.

ſpecie diſtingui. Ac licet, inquit, non oĩno abſurdum videatur, aſſerere oĩa eo, qd eſt, id eſt, ſubiecto, ſeu materia vnum eſſe, vt veteres Phyſici Thales, Anaximenes, Heraclitus, aliiq; nõnulli arbitrati ſunt, aſſerentes nihilominus res naturales differre ac cidentibus, habereq; rationes diuerſas, affirmare tamen omnia eiuſdem eſſe rationis, extremæ dementiæ eſt. Aduerte non admitti hic ab Ariſtotele, omnia entia ex materiæ permixtione conſtare, cum multis in locis, vt 8. lib. huius operis, & 12. Metaphyſi. res aliquas à materiæ fæce abſolutas in vniuerſo dari concedat. Loquitur ergo de iis tantùm, quæ à veteribus peruestigatæ, & inuentæ fuerant, hoc eſt, de rebus Phyſicis. Neque verò harum omnium eãdem ſpecie materiam eſſe opinatur, vt in primo libro de Cœlo oſtendemus, ſed earum duntaxat, quæ ſub lunæ orbe continentur, in quarũ inſpectione omnis penè antiquorum cura, & ſtudium conſumebatur.

Cõcedit Ariſtot. res materiæ expertes.

e Idem contra Parmenidem] Confutat rationem Parmenidis, quã aſſerit & captioſè colligere, & à falſo petitam eſſe. Etenim ſic ille argumentabatur Quidquid eſt præter ens, eſt non ens: ſed non ens nihil eſt: ergo quidquid eſt præter ens, nihil eſt. id autem quod eſt vnum eſt: ergo quidquid eſt præter vnũm, eſt nihil; ac proinde oĩa vnũ ſunt. Hanc rõnem ait Ariſtoteles falſum aſſumere; quia cum ens multis modis dici ſoleat; de ſubſtãtia videlicet, & accidentib: à Parmenide tñ ſumebatur, perinde ac ſi vno duntaxat modo, ſeu vniuocè diceretur. Vnde maior propoſitio prioris ſyllogiſmi vera eſt, accepto ente pro ſubſtantia & accidentib. ſed tunc minor poſterioris, ſcilicet ens eſt vnum, à veritate aberrat, quia ſubſtãtia & accidens, non vnum oĩno ſunt, vt illi volebant, ſed plura ſimpliciter, atq; vnum aliquo modo; vtpote analogica vnitate.

Ratio Parmenidis vitioſè cõcludit.

f Non aũt concludit] Oſtendit rationem illã vitioſè concludere, quia ſeruata eadem argumentandi formula, reĉ alia ſumpta, antecedens verum erit, & conſequens falſum. Si.n. ponamus oĩa eſſe alba, & album ſignificare vnum, id eſt, vniuocã obtinere rationem, vt re vera obtinet, ſic licebit argumentari. Quidqd eſt pter albũ, eſt nõ albũ, at non albũ nihil eſt, vt ex hypoteſi conſtat; ergo quidquid eſt pter albũ nihil eſt; ſed albũ eſt vnum, cùm ſit vniuocum: ergo alba vnũ tantum erunt, non verò plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verũ eſt; quod poſtremò colligitur, falſum.

g Neque enim] Oſtendit futura adhuc nihilominus plura alba, quia alba nõ erũt cõtinuatione vnum; ſiquidem albor niuis & lactis diſcreta erunt. Nec verò eandẽ habebunt rationem, quia natura alboris diſtincta erit à natura ſubiecti recipientis. Erit, inquit, diſtincta, non quaſi dandus ſit albor aliquis à ſubiecto abiunctus, ſed quia nõ eandem vendicabit eſſentiam, quam ſubiectum, in quo inhæret.

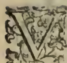
h Eos igitur] Iterum Parmenidẽ incuſat, alia ex aliis texens prolixa quadã diſputatione, q̃ ad hunc ſyllogiſmum redigi poteſt. Neceſſe eſt Parmenidẽ (ſi ſibi conſtet) nomen entis pro ſola ſubſtantia accipere: ex alia verò parte fieri nequit, vt ita ſumat, vana eſt igitur, & inepta eius argumentatio maiorem, & minorem propoſitionẽ multis modis illuſtrat, tandemq; concludit nullũ Parmenidi effugiũ relinqui, niſi vt fateatur accipi a ſe ens pro ſubſtantia, q̃ nulla ex parte diuidi poſſit, aſſeratq; vniuerſum ex indiuiduis partib. cõſtare, qđ Zeno Eleates eius diſcipulus cõcedere minimè recuſabat.

i Vtriq; autem rationi] Plato eiuſq; auditor Xenocrates, vt conſtat partim ex Sophiſta Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (ſiue Ariſtoteles, ſiue Theophraſtus, ſiue alius quiſpiam eius libri auctor fuerit) aduerſus Parmenidem & Zenonẽ diſputationem inierunt. Verùm ea pronuntiarunt, quæ reprehenſione haud minùs indigeant, atq; ita ſegniter reſtiterunt, vt manus dare viderentur: Plato quidem Parmenidi, Xenocrates aũt Zenoni. Nã cum Parmenides colligeret: ſi ens vnum ſignificet, oĩa eſſe vnũ: negabat Plato cõcluſionem, inquiens poſſe ens ſignificare vnũ; nec ſequi proinde, ea quæ ſunt, vnum eſſe; cùm etiam id quod nõ eſt, ſit, quod ab ente diuerſum eſt. Itaq; aiebat Plato non ens, id eſt, materiã primã (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non eſſe ens, ſed re uera non ens; negabat aũt Parmenidi non ens nihil eſſe, qa materia prima aliquid eſt. Xenocrates verò Zenoni concedebat, poſſe magnitudinem in partes indiuiduas ſecari, ne ſectiones aut in infinitũ progrederentur, aut in nihilũ deſinerent. Hos igitur ob hanc cauſſam coarguit hoc loco Ariſtoteles, plura in hanc ſententiam ſcripturus, præſertim aduerſus Xenocratem, 6. huius operis libro.

Plato & Xenocrates ſegniter Parmenidi & Zenoni reſtiterunt.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

VT a autem dicunt Physici, duo sunt modi. Quidam enim cùm id quod est corpus vnum, quod subiectum sit fecerint, aut triũ aliquid, aut aliud, quod igne densius sit, aere verò rarius, densitate & raritate aliqua generãt, multa faciendo. Hæc aũt sunt contraria. Vniuersim verò exuperantia & defectio, vt magnum & paruum tradit Plato. Sed hic quidem materiam hæc fecit, & ipsum vnũ formã: ille verò ipsum vnũ, qđ subiectũ est, materiã: contraria aũt differentias, & formas. Alij ex vno, quæ insunt contrarietates, excernũt, vt Anaximander ait, & quotquot vnũ, & multa, ea q̃ sunt, esse inquiunt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi etenim ex permistione reliqua fecerunt, sed differunt inter se, ꝙ ille horum circuitum statuat, hic semel: & hic quidem infinita, partiumq; similiũ, & contraria, ille ea duntaxat, quæ nuncupãtur elementa. b Sic aũt esse infinita, videtur, Anaxagoras sensisse, ꝙ Physicorum communẽ opinionem, ex eo, quod non est nihil fieri, veram esse existimaret. Hanc.n. ob caussam sic dicunt, erãt omnia simul, ac fieri tale est alterari. Alij verò cõfusionem, & secretionem. Præterea ex eo ꝙ contraria vicissim gignantur; quapꝑter inerãt. c Nam si quidquid fit, aut ex his, quę sunt, aut ex his, quæ nõ sunt, necesse est fieri; ex his aũt, quæ nulla sunt fieri non potest (consentiẽtem enim hanc naturæ omnes scrutatores habent opinionem) reliquũ ex necessitate accidere censuerũt, ex his quidem, quæ sunt, & quæ insunt; sed q̃ ob molis paruitatem sensu à nobis non pciperentur, generari. Quare cùm quodcunq; ex quocunq; fieri viderint, quodcũq; cuiq; inquiunt esse admistũ; ex eo autem, ꝙ in infinitorum admistione ob multitudinem maximè exuperat, videri ab inuicem differentia, atq; diuersa nominari. Nam totum syncerè album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non esse, sed cuius plurimum vnumquodq; obtinet, id rei naturam videri esse. d Porrò si infinitum, vt infinitum, incognitũ est, id certè, quod multitudine, aut magnitudine est infinitum, quantum quoddam incognitũ est, quod verò specie est infinitum, quale quidam incognitum. Cùm autem principia aut multitudine, aut specie sint infinita, ea, quę ex eis constant, sciri nõ possunt. Siquidem quod compositum est, tum scire existimamus, cùm ex quibus, & quot est cognoscimus. e Præterea si necesse est, cuius pars magnitudine & paruitate quãtauis esse potest, id etiam posse (earum aũt partium aliquam dico, in quam cùm insit, totum diuiditur) esse aũt anima, aut planta magnitudine & paruitate quãtauis non potest, partium quoque nullam esse posse manifestum est. Simili namq; modo & totum erit. At os, & caro, & quæ sunt eiusmodi, animalis, & fructus plantarum sunt partes. Carnem itaq; aut os, aut aliud quippiã magnitudine quantumuis, aut ad maius, aut ad minus esse non posse pspicuũ est. f Quinetiam si eius generis omnia in sese insunt vicissim, & non fiunt, sed cùm insint, secernũtur, & ab eo, cuius amplior inest copia, dicuntur; gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per secretionem, & ex aqua, caro; quodcunque item finitũ corpus à finito corpore consumitur, vnũquodq;

Textus 32.
Textus 33.
Textus 34.
Textus 35.
Textus 36.
Textus 37.

b Sic autem esse infinita] Quoniam Anaxagoras sententiam suam verisimili ratione confirmabat, eam refellere instituit Aristoteles, proponitq; inprimis duo quædã illius fundamenta. Quorum primum erat, id quod omnium philosophorum consensu ratum habebatur, nempè, ex nihilo nihil fieri. Vnde concludebat nihil denuo gigni, sed generationes esse commutationes accidentarias, siue alterationes. Alterum fundamentum erat, contraria, vt vel sensibus, ipsis notum est, ex contrariis fieri, vti calida ex frigidis, humida e siccis. Ex quo arguebat omnia omnibus inesse.

c Nam si quidquid fit] Ex infinita & indigesta rerum omnium congerie, quã vocant Homœomeria, in qua res antea confusæ iacuissent progigni oĩa ostẽdebat Anaxagoras hunc in modum. Id quod fit, aut ex ente fit, aut è non ente, id est è nihilo: ex nihilo autem, vt ex prima suppositione manifestum est, nihil fit: quidquid ergo fit, ex ente fit: fit autem ex contrario, vt item ex 2. hypothesi liquet: aut ergo ex contrario manente in ipsa re, quæ gignitur, aut ex aliquo, quod inerat in contrario, ex quo gignitur. Non ex contrario manente, vt experientia docet; ergo ex eo, quod inerat in contrario. hoc autem non videtur esse quidquam aliud, q̃ multitudo infinitarũ partium similium rei, quæ producitur, quæ quidem partes delitescebant in re, ex qua ipsum genitũ emergit. Principia igitur rerum Physicarũ sunt infinita illa corpuscula.

Ita verò quia rem vnam ex alia gigni videmus, intulit Anaxagoras innexa esse singulis omnia, ita vt in qualibet re infinitæ essent rerum omnium, quæ ex ea fieri possunt, particulæ. Aiebat tamen rem ab eo tantùm, quod in ipsa abundaret, & emineret, nomen accipere, v.g. dici aquam si plures in ea essent aquulæ. Porrò hanc rationem ideo nõ diluit hoc loco Aristoteles, quia ex iis, quæ in progressu dicenda sunt, paruo negotio confutari põt. Breuiter aũt dissoluetur ab eo, qui dixerit quidquid fit, ex ente actu, vel ente potentia fieri, hoc est, vel ex ente forma aliqua prædito, vt ignẽ è ligno, vel ex materia prima, vt eũdem ignem ex materia, quæ in ligno inerat. Sic demũ quidquid oritur fieri ex ente actu, tamq̃ è contrario, quod in genito non manet, ex ente verò potentia, vt e subiecto, quod stabile & constans est. Itaque generari vnumquodque, vt Anaxagoras aiebat, ex eo quod in contrario præfuit, id tamen non esse infinitam illam corporum struem, sed materiam primam. Ex quo perspicuum relinquitur, non oportere omnibus cuncta inesse, oportere tamen formas naturales, contineri virtute in materia, è cuius potentia euocantur, vt suo loco patebit.

d Porrò si infinitum] Incusat in primis Anaxagoram, quòd rerum Physicarum principia non solùm numero, sed etiam specie, nec tantùm mole, sed etiam qualitatibus infinita posuerit. Si enim nos tunc scire cuiusque rei naturam putamus, cum illius principia cognita habemus, infinitum verò nostri intellectus aciem effugit, nimirum qui infinita dicit esse principia, rei quam tractat, intelligentiam adimit.

e Præterea si necesse est] Quia Anaxagoras in qualibet re naturali non solũ partes infinitas posuit, sed eas nullo termino, siue ad maius, siue ad minus definitas esse statuit; hanc eius positionem confutat Aristoteles, rõne ducta è definita aĩalium & stirpium magnitudine. Nã si horum partes quantæcunq; magnitudinis esse possent, ipsa quoque termino carerent, quod in vel ipso Anaxagora teste falsum esse cõstat.

f Quinetiam si eius] Ostendit non in qualibet re in esse omnia, argumentaturque in hunc modum. Sumatur certa quantitas aquæ, & ex ea carnis portio decidatur: aut igitur perpetuo ex aqua illa certæ magnitudinis caro adhuc extrahi poterit, aut excretio absumpta carne, deficiet. Primum dici non potest, tum quia omne finitũ corpus, si ab eo definitas partes secueris, necesse est desinat, tum quia in re finita essent actu infinitæ partes æquales, quod est impossibile. Si autem detur secundum, sequitur, non iam quodcunque in quolibet inesse. At enim quia occurreret fortasse Anaxagoras, posse quidem secretionem illam in infinitum abire si minores, non vero si equales subinde partes auferrentur, id etiam cõfutat Aristoteles, quia licet aliquando minores eximi possent, necessariò tamen dandus est exitus, deueniendumque ad carunculam ita exiguam, vt minor gigni vlla non possit.

Quærunt hoc loco Aphrodisæus, Simplicius, aliiq; interpretes; recte ne Aristoteles Anaxagoræ obiecerit fore infinitas partes æquales in magnitudine finita, quãdo

Termin' internis paruitatis. quantitas sex cubitorum erit terminus externus magnitudinis humanæ. Terminus internus paruitatis, qui minimû qđ sic dicitur, est ille, sub quo res esse pôt, & sub minori non pôt; vt si homo queat sub vnius palmi quátitate consistere, nô autem sub minore, quantitas vnius palmi terminus erit humanæ paruitatis internus. Terminus externus paruitatis, q nuncupatur maximum quod non, est ille, sub quo res esse non valet, valet tamen sub quouis maiori. Verbi gratia si homo sub magnitudine dimidiati palmi cohærere nequeat, & sub quauis maiori queat, tunc quantitas dimidiati palmi erit termin' extern' paruitatis humanæ.

Termin' externis paruitatis.

B

Secundum sit, vt aduertit D.Thomas in 4. senten.d.12.q.1.& 3.p.q.77.ar.2. & Scotus in 4.d.12.q.2. Duo sunt accidentia, quæ substantiam subiectam sensibus primo consequuntur, eiusq; duobus intimis principiis, materiæ & formæ, respondent; quantitas nimirû, & qualitas. Quantitas respondet materiæ, primùm, quia nunquam abscedit, neq, accidit nouæ materia sine abscessu & accessu nouæ quátitatis. Secundò, quia sicuti materia est subiectû accidentium, quæ in sensus cadunt, ita & quantitas suo modo. Tertio, quia quantitas est prima dispositio materiæ ad excipiendas formas. Vnde effectum est, vt Plato, magno, & paruo quæ sunt quátitatis affectiones, materiã significarit. Qualitas aût respondet formæ, quia omnem formæ varietatem necessario mutatio alicuius qualitatis cõsequitur. Item quia qualitati conuenit esse principiû agendi, sicut formæ, & nobiliores formis nobiliores qualitates sequûtur. Deinde quia qualitas, vt docet etiam D.Thom. in 12.q.49.art.2.est modus quidam substantiæ. Quare cùm modus, teste D.Aug.cap.3.lib.4.super Genesim ad literam, debeat secum mensuram, ac determinationem; determinare aût, & finire propium formæ sit, (vnde vetus Philosophia formam finicû nûcupabat; materia, infinitum) cõsequens est, vt qualitas peculiari rõne sequi forma dicatur.

C

Cur quãtitas materiã sequi, eique respondere dicatur.

D

Cur formæ respondeat qualitas.

E

Tertium sit. Rerum quædam incipiût per primum sui esse; aliæ per vltimû sui nô esse. Priori modo incipit id, quod verè enunciamus nunc esse, & immediate aute non fuisse, quo pacto incipiunt substantiæ, quæ de integro gignûtur, & aliæ, quæ momento fiunt. Namq; vt primùm forma Socratis materiæ iungitur, licebit dicere, nunc est Socrates, & immediatè ante non fuit. Id verò incipit per vltimû sui non esse, qđ verè affirmamus in hoc temporis momento non esse; sed immediatè post futurû; quo pacto incipit motus, & ea, quæ per motum efficiuntur, vt calor qui per calefactionem, & albor, q per albefactionem acquiritur. Deinde rerum quædam per primum sui nô esse; aliæ per vltimum sui esse desinunt. Id per primum sui non esse desinit, quod verè dicimus in hoc momento nô esse; sed immediatè ante fuisse; qua ratione desinût substantiæ, & motus. Nam Socrates v.g. desinit per primum sui non esse, quia vt primùm eius anima desiit corpus informare, verè dicimus, nûc nô est Socrates, q immediatè antea fuit. Deniq, id p vltimum sui esse desinit, quod verè affirmamus nunc esse, & immediatè post nô futurum; quem desinẽdi modum sibi vẽdicant indiuisibilia rerum successiuarum, vt momentum, & mutatum esse. Nam de quolibet horum verè dicimus, nunc est, & immediatè post non erit. Atq; hæc tota doctrina de rerum inceptione, & desitione, q̃ hic supponimus, octauo libro huius operis à nobis accuratè tradetur.

Varii modi, quibus res incipiunt & desinunt.

Quartum sit. Rerum Physicarum termini multis modis in quæstionẽ cadunt. Aut enim de iis quatenus sumptis reb' in singulari; aut in specie; aut spectatis quoad generationem; aut quoad cõseruationem. Potest enim disceptatio esse, vtrû hic, & ille ignis, & vtrum ignis absolutè consideratus, stato limite circûscribatur; itemque num res naturales in tanta quantitate progigni possint, vel etiam postquam genitę sunt, conseruari; quæ sanè quæstiones non parum inter se habent discriminis. Constat .n. ordinarie, plura ad cuiusq; rei ortum, q̃ ad eius conseruationem deposci, (sicuti ad figuram excipiẽdam requiritur in cera mollitudo, non tamen ad eam retinendam,) præsertim cùm res quælibet, vbi iam in lucem prodiit, ipsa se tueri, & contrariis resistere propria vi nitatur.

Quàm variè rerû nat. termini i quæstionem veniant.

Postremû sit. In hac controuersia nô inquirimus detúrne in tota rerum vniuersitate corpus aliquod omnium maximum,

mum, itemque aliud minimum. Liquet enim vltimum corporum cælestium cætera corpora magnitudine superare; cũ omnia suo amplexu coerceat. Patet etiã in qualibet rerum specie dari actu corp' aliquod maximum, quod nimirum vel cætera eiusdem speciei amplitudine vincat, vel saltem a nullo eiusdem speciei vincatur: quod item de minimo eadem ratione dicendum erit.

ARTICVLVS II.

Statuuntur nonnullæ assertiones. Primùm de terminis rerum naturalium in communi, deinde de terminis viuentium.

1. assertio. HIs ita explicatis sit prima assertio. Res naturales spectato ordine vniuersi, quocunque modo summantur, nõ possunt esse quantæcunque magnitudinis. Ratio huius in promptu est; siquidem extra cœlestem mundum nullũ corpus refundi põt; in sublunari verò nullum valet esse maius eo, quod ex tota inferiorum rerum materia concresceret.

2. assertio. Secũda assertio. Res viuentes tũ quoad generationem, tũ quoad cõseruationem, aliquem habent suæ paruitatis, & magnitudinis terminũ. Hæc assertio ꝑspicua erit ei, qui singulas rerum viuentium species decurret. Nam neq; homo, verbi causa, magnitudinem vnq̃ montis attingit, nec ad formicæ corpusculũ cõtrahitur; neq; mus ad equi magnitudinẽ excrescit, aut equus ad muris exiguitatẽ minuitur. Confirmatur quoq; in testimonio Arist. qui c. 4. huius li. te. 36. docuit, neq; stirpes, neq; animalia, aut horum partes quãtecũq; magnitudinis, aut paruitatis eẽ posse; qđ item de animãtibus affirmat lib. 4. de generatione animaliũ cap. 4. & vniuersim de viuentibus, 2. de anima cap. 4. tex. 41. & 7. Politicorũ, c. 4.

3. assertio. Tertia assertio. Cuilibet speciei viuẽtium, quoad generationẽ, intrinsecũ paruitatis & magnitudinis terminum natura præfiniuit. Hanc assertionẽ communi cõsensu approbant Philosophi, D. Tho. in 4. d. 44. q. 1. art. 3. & 2. de anima ad tex. 45. & in 2. d. 14. q. 2. ar. 1. & d. 36. q. 2. & 1. par. q. 7. art. 3. Caietanus eodem loco, Capreolus in 2. d. 19. q. 2. art. 3. Gregor. (Quos auctores habeat.)

A in 1. d. 11. q. 2. art. 3. Duran. in 2. d. 18. q. 1. Eam vero sic intelligendã esse volumus, vt in qualibet specie alter sit magnitudinis, alter paruitatis termin' ita præscriptus, vt nullũ singulare illius speciei gigni possit sub quantitate, quæ aut exuperet eum terminum magnitudinis, aut maneat infra eũ terminũ paruitatis: v. g. si maxima quantitas, in qua homo generari possit, sit triũ palmorũ; minima vero vnius digiti, nullus supra illã aut infra hanc gigni poterit; sed vel in alterutra harũ, vel intermedia, ut in magnitudine duũ palmorum, vel duũ & dimidii, & triũ digitorũ, vel deniq; in alia huiusmodi. Nã sicuti indiuidua cuiusq; speciei nõ omnia ad eandem magnitudinẽ euadunt; ita neq; omnia in eadẽ quantitate procreantur. Quã de re D. Tho. in 4. sen. loco citato, & Ferrariensis 4. contra gẽtes c. 11. Probatur igitur tertia hæc assertio hũc in modũ: Res viuentes nõ possũt gigni sub qualibet quãtitate, vt ex secũda assertione patet; sumatur igitur quãtitas in qua ꝑ eius magnitudinem viuẽs generari nõ possit, minuaturq; cõtinuẽ, quousq; ad viuẽtis generationẽ apta sit: in ea imminutione dabitur pũctũ aliquod temporis, in quo liceat vere dicere, nũc est viuẽs, & immediate ante nõ fuit: vt articulo proximo supposuimus; ergo quãtitas illa, i qua genitũ ẽ eiusmo di viuẽs, ẽ terminus intern' magnitudinis ipsius; sub ea nãq; generari potuit, nõ sub maiori, quia si sub maiori potuisset, vtiq; in ea prius fuisset genitum. Eodem mõ ostẽdere licebit; viuẽtia, quoad generationem, intrinsecum habere paruitatis terminum, sumpta nimirũ quantitate, in qua ꝑ eius exiguitatẽ generari viuens non possit, quæ deinde augescat, &c. (Termini indiuiduorũ cuiusq; speciei.)

4. assertio. Quarta assertio. Res viuentes quoad conseruationẽ in sua constitutione naturali vendicant terminum magnitudinis & paruitatis internum: simpliciter tamẽ, hoc est, nõ spectata cõstitutione naturę ipsorũ congruẽte, vtrnnq; terminũ externum habent. Vt hęc assertio intelligatur, sciendum est eam quantitatem & extẽsionẽ dici competere rei viuenti sin naturalem dispõnem, quam facultatis altricis rectè se habentis opera obtinere potest; ita vt; si collectio v. c. intra cutem humore noxio, intumescat, magisq; exten-

extendatur eiusmodi maior extensio nõ ei secundum naturalem constitutionem aduenire censeatur. Probatur asit prior assertionis pars, qa sicuti anima intrinsecus definitam essentiã: & perfectionẽ habet, ita & vis nutriendi. q ab illa dimanat certo ac præfixo limite circunscripta est. Quare designari poterit certa quãtitas, ad q viuens ministerio potẽtiæ nutrienti, rectè ad operandum dispositæ prouehi queat, non verò ad maiorem. Quòd item viuentia versus minimũ prædicto modo terminentur, ex eo ostẽditur quia cùm anima, vt est apud Arist. 2. lib. de anima cap. 4. text. 37 sit actus corporis organici, atq; adeo ad vitæ functiones obeundas certa organa requirat, cõsequẽs sit, vt ad eum modum, quo ipsa determinata est, ita quantitatem etiam versus minimum definitam exigat.

Prior pars assertionis cõfirmatur

Cur anima requirat quãtitatem definitã vers⁹ minimum.

Deinde confirmatur secunda pars cõclusionis in hunc modum; fundatur viuens ad eam vsq; molem, in qua (vt in secunda assertione diximus) cõseruari nequeat; in eo euentu dandum erit punctũ aliquod tẽporis, in quo verè dici possit, nunc non est viuens, & immediatè ante fuit, siquidẽ vt ex articulo superiori cõstat, viuentia desinunt p primum nõ esse; ergo in eo momento dabitur quantitas, quæ sit terminus externus magnitudinis eiusmodi viuentis; nam sub ea esse non potest, & sub qualibet minore potest, vt perspicuum est.

Posterior pars assertionis ostẽditur.

Idem de minimo ostendere licebit; nempe, contrahatur viuens ad eam vsq; paruitatem, in qua seruari nequeat, in hac imminutione dabitur momentũ, in quo, &c. Præterea si viuentia quoad cõseruationem absolutè spectatam, nõ extrinsecũ, sed intrinsecum haberent terminum; sequeretur posse ea desinere per vltimũ sui eẽ, quod falsum est. Probatur consecutio, tunc enim daretur quãtitas, seu extensio, in qua cõseruari possent, non verò in maiori. Qua data, ita fas erit argumentari. Augescat illa extensio per continuam tumefactionẽ; cum huiusmodi incrementũ per vltimum nõ esse incipiat, quia p motum fit, dabitur instans, in quo verum sit dicere, nunc non est maior extensio, sed tempore proximè sequẽti erit maior, ac proinde dabitur momentum, in quo vere affirmari possit, nũc est hoc viuens, & immediatè post non erit; quod est desinere p vltimum sui esse. Similis probatio adduci poterit ad ostendendum, viuentia quoad conseruationẽ absolutè spectatam non definiri interno limite versus minimũ: minuatur .n. illa quantitas immediatè post, vel ergo tempore proximè sequenti manebit adhuc viuens; vel non. Si manebit, non ergo ille; qui ante assignabatur, erat terminus internus cõseruationis simpliciter si nõ manebit; desinet per vltimum sui esse, quod fieri non potest.

Ex iis, quæ diximus, facile erit intelligere idem de partibus dissimilibus rerũ viuentium, quod de ipsis viuentibus, tũ quoad generationem, tum quoad conseruationem, dicendum fore siquidem uiuentium quantitas ex partium quantitate coalescit; quod & ratio ipsa conuincit, & Aristot. monuit in disputatione capitis 4. aduersus Anaxagoram.

Termini partiũ dissimilarium rerũ viuentium.

ARTICVLVS III.

Dilutio obiectiorum contra ea, quæ proximè dicta sunt.

Verùm contra ea, quæ articulo superiori statuimus, ita quispiam obiecerit. Potentia nutriendi nõ terminatur intrinsecè versus maximum; ergo neque ipsa viuẽtia, quoad cõseruationẽ in sua naturali constitutione, intrinseco magnitudinis termino definientur. Probatur assumptũ, quia potentia nutriendi aliquãdo rẽ extra statũ naturę cõgruentem educit, veluti cùm aliquis ad gigãtis excrescit magnitudinem. Nã cùm illa extraordinaria molis deerrantis naturæ vitium sit, imò & monstrum, negari nõ poterit, rem eo pacto extra statum suæ speciei debitum, atque adeò extra naturalem dispositionem collocari. 1. obiectio.

Item constituatur Socrates in quanta maxima quantitate, sim statum naturæ suæ conuenientem esse possit: tũ alimentum capiat, cuius ipse repugnantiã natiuo calore facilè exuperet; cùm igitur à maiori vi possit actio procedere, adhuc eiusmodi alimentum decoquet, & in se conuertet; ac pinde ad ampliorem euadet quantitatem: non ergo quantitas Socratis prędicto modo terminabatur. 2. obiectio.

Præ-

3.obiectio. Præterea, ferunt Crocodilum quandiu viuit nullum facere crescendi finem; ergo non vendicat sibi certam incrementi magnitudinem.

4.obiectio. Ad hæc, Aristo.cap.4.huius libri textu 38.aduersus Anaxagoram disputans, asseruit, è minima carne nullo modo aliã extrahi posse; censet igitur viuentia absolutè spectata intrinseco termino quoad conseruationem circunscribi.

5.obiectio. Postremò, aut terminus ille externus, in quo propter immodicam eius magnitudinem viuens interit, excedit quantitatem, sub qua idē viuens superstes fuit, vel non, si non excedit, ergo in eo nihilominus conseruabitur: si excedit, cùm ille excessus necessariò diuiduus sit, auferatur ab eo pars aliqua; ea dempta adhuc dabitur quãtitas minor termino illo extrinseco, in qua viuens conseruari nequeat. Non ergo terminus primo loco designatus, erat ille, in quo primò viuens constare non poterat.

Dilutio 1. obiect. Hæc argumenta non difficilem habēt explicatum. Ad primum responderi à quibusdam solet; cùm viuens natiua & intrinseca vi excrescit, quãtumlibet ad prodigiosam corporis molem euadat, nunquam ob id extra statum naturæ conuenientē collocari, propterea quòd si altricis facultatis, quam ei natura elargita est, ratio habeatur, tota illa quantitas ei iure debetur, sicuti & cuicunq; alteri sua maximè: cùm viuens, quãtumuis magna, aut parua constet quantitate, suæ speciei terminos numquam excat, vt supra diximus. Quo fit, vt horum sententia gigãtes nec naturæ vitio proueniant, nec simpliciter mōstra habendi sint.

Improbatio. Hæc tamen solutio non placet, sed potius gigantes debere simpliciter monstra iudicari, vt suo loco patebit, atque adeò esse illos extra naturalem constitutionem humanæ speciei, siue extra quantitatem competente humanę naturę ordinatē se habēti, esto ea quantitas nō excedat molem, in qua homo absolutè conseruari queat.

Germana solutio. Respondem' igitur: vim nutriendi, si ad functiones suas obeundas probè affecta sit, quo pacto à nobis sumitur, cùm eam interno limite definiri dicimus, neutiquam extra statum naturæ congruentem subiectum constituere; secus verò rem habere, cùm aliqua exuperanti, & maligna qualitate A vtitur, tunc enim debitum, consuetumq; naturæ ordinem præterit, atque ita interdum corpora aut ipsorum partes, extra prædictos fines in immodicam & monstrosam quantitatem profundit.

Dilutio.2. obiectio. Ad secundum dicendum: in eo euētu altricem facultatem nō conuersurã, nisi quantum alia ex parte vi caloris humidum continenter absumentis effluxerit. Neque interim dum summa illa quantitas manet, vincere simpliciter resistentiã B alimenti, alioqui vinceret, & nō ageret, quod perinde esset, ac si ignis stupa appositam non combureret, sed subsisteret non vincendo re ipsa, neq; agendo, donec resolutio aliqua fiat. Constat.n. eius actiuitatem in alimentum pendere ex eo quòd res, quæ augescit, maximam sua quãtitatem obtineat, vel non obtineat, & deniq; ex vario statu subiecti. Quare neutiquam eueniet, vt corp' in molē maiorem maxima porrigatur.

Dilutio 3. obiect. C Ad tertium respondetur, licet Crocodilus perpetuò cresceret, habiturum nihilominus crementi finem, eundem scilicet, quem vitæ. negandum tamen cum perpetuò crescere. Nam cùm vita consistat in calido & humido, à quibus viuētia augescunt, necesse est horum defectu & imminutione Crocodilum mori, quare non crescet iam Crocodilus antequã moriatur, in deterius vergente coctrice facultate: nec valente plus resarcire, quàm D defluat, alioqui nunquam morte naturali Crocodilus solueretur. Etiam Crocodilo suã eē incremēti metam.

Dilutio 4. obiect. Ad quartum, omissis aliorum solutionibus, dic locutum fuisse Aristot. eo loco de carne minima quoad generationē: disputabat enim contra Anaxagoram, qui res per secretionem gigni opinabatur, eumque incusabat, quòd ex ipsius positione sequeretur, posse carnem minorem minima generari.

Dilutio 5. obiect. E Ad quintum respondeto, extrinsecū terminum, in quo viuens interit, excedere quantitatem, in qua idem superesse potest, non collectim, sed diuisim sumptam, id est, quamlibet quantitatē designatam, non tamen totam partium collectionem. Sumpta enim quacunq, parte; in qua viuens conseruatur, dantur infinitæ maiores, in quibus conseruari adhuc poterit, si tamen tota partiū collectio sumatur, vltra iniam iam consistere nec.

re neqbit. Imò nec in tota illa: siquidē tota illa collectio nec sumi, nec designari pôt, nisi in ipso instanti, quo ad terminum extrinsecū, in quo viuēs interit, puenitur, nec illo minor, aut maior est.

ARTICVLVS IV.

De rerum inanimatarum terminis, quoad magnitudinem.

QVid verò de rerum non uiuentiū terminis sentiendum sit, suis quoque assertionib^9 explicemus. Prima esto: Non uiuentia, quæ ex uiuentibus gignūtur, obtinent, quoad generationem, terminum magnitudinis internum; ita vt minimum quod non uiuentis, sit maximum quod sic non viuentis: quoad conseruationem verò, externo limite continentur. Hæc assertio intelligenda est de hisce non viuentibus, spectatis prout à corruptione viuentium dependēt. Probatur autem facili negotio vtraque pars conclusiones. Prima hunc in modum: Datur quantitas aliqua, in qua, exempli gratia, hominis cadauer pgigni possit, & in maiori non possit: ergo hominis cadauer vendicat sibi, quoad generationē, intrinsecum magnitudiuis terminum. Confirmatur assumptum: Nā in ea quātitate, quæ ob excessum homini interitum affert, necesse est cadauer hominis generari, nec verò sub ampliori poterit; cùm primum non esse hominis, necessariò sit primum esse cadaueris. Quare illa erit maximum quod sit cadaueris. Secunda pars suadetur: quia eiusmodi nō viuentia non habent vim conuertendi in se alia corpora, quin potiùs ipsa per se extabescunt, & in alia soluuntur: atque adeò fateri necesse est, non posse illa, vel per tumorem, vel alio quouis modò infinitè porrigi; sed potiùs circumscriptione aliqua definiri, non interna tamen, ne per vltimum sui esse desinant.

1. Assertio. De terminis cadauerum.

Suadetur prior pars assertionis.

Suadetur posterior pars.

Secunda assertio: Reliqua nō viuentia, tam quoad generationem, q̄ quoad conseruationem, nullū vendicat magnitudinis terminū. Huic assertioni illud fidem facit, primùm ꝙ ignis, cæteraque eiusmodi, quo molē obtinēt ampliorē, eò magis vigent, contrariorum vim a-

2. Assertio d cæterorum non viuentiū terminū.

A criùs depellunt, seque meliùs tuentur: ac demùm, cum ad actiones suas obeundas certa organa non requirant, nihil obstat ex vi formæ, quominùs in quantumuis ampla materia & generentur & consistant. Deinde, quia si igni aliquam incrementi metam natura posuisset, sequeretur maximum ignem non fore admotam stupam inflammaturum, quasi iam fastidio non possit alimenta capessere: quod ridiculum est, refelliturque B verbis illis. Prouerbiorum 30. Ignis nunquam dicit, sufficit. Item, quia si aquæ quantumlibet magnæ noua pars aquæ accedat, certè excrescet aquæ moles; neque verisimile est repugnatum iri à natura, ne noua illa aquæ pars priori copuletur; cùm id neque ratio, neque experientia persuadeat. Accedit testimonium Aristo. 2. de anima cap. 4. te. 41. vbi ex eo pbat, ignem non esse caussam ac- C cretionis viuentium, quòd nullis incrementi finibus, vltra quos excurrere nō possit, coerceatur; cùm tamen viuentibus stata ac certa magnitudo constituta sit. Porrò nostram hac assertionem tuetur D. Thom. 2. de anima, ad t. proximè citatum, Aegidius, & alii ibidem; Scotus in 2. d. 2. quæst. 9. Albertus Magnus 2. de anima, tractatu 2. c. 4. Ochamus, & Gabriel in 3. quæ. 7.

D

ARTICVLVS V.

Argumenta contra superiores Assertiones.

SVnt tamen, qui contrà sentiant, affirmentq; nō viuentia aliquē habere magnitudinis terminū à natura definitū: quorū snia his argumentis videtur comprobari. Et si quantitas absolutè specta- E ta materiā sequatur, nihilominùs quoad terminationem, formā sequitur, eiq; pportione respōdet, cùm sit eius actus: sed ignis, & cuiusq; non viuentis forma, certā hēt circumscriptamq; naturā: ergo ei^9 quantitas certa & circumscripta erit. Huc ptinet, ꝙ nulla causa reddi possit, cur non idem de quantitate dicatur, qđ de calore & frigore, aliisque huiusmodi qualitatibus; quas tamen palam est, etiam in non uiuentibus certo termino F defi-

Vt Iandun^9 hoc in li. q. 16. Ferra. c. 7. Achilin^9 1. sug Physicæ.

definiri: nec enim ignis, verbi gratia, calorem, aut aqua frigus vltra certam mēsuram, quam designare solemus per octo decemve gradus, obtinere possunt.

2. Sicut intensio perfectio est qualitatis; ita & extensio quantitatis: sed qualitates, saltem quę naturalis ordinis sūt, vendicant certam graduum intēsionem, quam naturæ viribus prætergredi non possunt: ergo & quantitas certam habebit extensionem, vltra quam progredi nequeat.

3. Quemadmodum forma ignis per totam materiam sparsa est, & diuidua in partes, augescitq; appulsu nouæ materiæ; ita & forma cuiusq; viuentis imperfecti, veluti lacertę, nisi quod viuentia alimento intus attracto, ac propria nutritione increscunt, cętera verò non item: atqui etiam viuentia imperfecta certis limitibus cōtinentur (vt fuit a nobis superiùs dictum) ergo & ignis, atque alia huiusmodi corpora vitæ expertia.

4. Huius sentētiæ videtur Aristoteles. Namque in libro primo de generatione animalium, capite primo, ait naturam effugere infinitum, qa vbiq; finem quærit: & 8. huius operis, ca. 2. te. 15. asserit, nihil eorum, quę natura fiunt, esse indeterminatum: censet igitur Aristoteles, non viuentia terminata esse.

ARTICVLVS VI.

Explicatio argumentorum superioris articuli.

Solutio primi argum.

Quantitas alio modo materiam, alio formā sequitur.

VErùm hisce argumētis hunc in modum fiet satis. Ei, quod primo loco obiectū est, dicendo; quantitatem nō modo sequi materiam, vt initio huius quæstionis præfati sumus; sed ēt formā; alio tamen, atque alio modo. Materiam namq; sequitur absolutè, formā vero tāquam id, a quo modum & terminū accipit, vt Simplicius aduertit hoc in libro, tex. 69. Itaq; prefinitur quantitas à forma, ēt in nō viuentibus, hoc pacto: quod forma huius ignis singularis, dum pseuerat simpliciter eadem, id est, dum ei non detrahitur neq; adiungitur noua pars formæ (q adiunctio detractiovè necessario efficit, vt non omnino & absolutè, sed ex parte, eadem forma maneat) hanc certam & designatam quantitatem obtinet.

A Quod si eadē forma, cōuertendo in sese aliquod combustile, extēdatur; tūc pro ratione sui incrementi, aliam iā quantitatem vendicabit. Ad hunc igitur sensū, determinatio quantitatis sequitur modum formæ. Verùm sicuti formæ non viuentiū, de qbus hic agimus, siue vlla meta extendi possunt accessu nouarum partium, vt superiùs ostendimus; ita si absolutè spectentur, non vendicant sibi certam quantitatem versus maximum.

B Sed iam vrget altera argumenti pars, quærendo videlicet, cur non viuentia absolutè spectata, quoad gradus suarum qualitatum, definiantur, non vero quoad quantitatis extensionem. Occurrendum tamē est; aliā esse rationem in calore & frigore, cæterisq; qualitatibus aliam in quātitate. Nam calor, v.g. consequitur formā, quoad eius pfectionem intensiuam, quæ cùm certa sit, certa etiā

Aliter qnātitatem, aliter qualitates finiri.

C postulat accidentia quoad intensionem: itē calor est vis instrumentaria ignis, & principium agendi ipsius. Quare cū natura comparatum sit, vt id, quod definitam habet essentiā; definite operetur, planè sequitur, calorem ignis; etiā absolutè sumpti certo graduū termino cōtineri, vt ipsa quoque ignis actio definita sit. At quantitas sequitur formam, quoad eius quasi extensiuam perfectionem; deinde non est principium agendi, sed re

D cipiendi duntaxat. Vnde ex maiore illius amplitudine simpliciter maior formæ pfectio non arguitur.

Sol. 2. argu.

Quod ad 2m attinet argumentum, iā ex proximè dictis constat, cur naturales qualitates magis ac magis sine limite intendi nequeant. Solùm igitur explicandum superest, cur non idem de quantitatis extensione dicatur. Est igitur ratio dissimilitudinis, qa amplitudo illa non simpliciter p se, sed ex accidēte quātitate

E aduenit, nempe rōne nouæ materiæ aduenientis. Cùm .n. apposito combustibili augescit ignis, qualibet materiæ portio nouā secum inuehit quātitatē, cuius accessu prior quātitas excrescit. Neque absurdum est admittere, hac qualemcūque quantitatis pfectionem limitata nō esse. At maior qualitatis intensio, cùm supra eandem materiæ partē replicetur, simulque qualitatem, si actiua sit, ad agendum fortiorem reddat, maiorem sim-

simpliciter in ea perfectionem arguit. A

Sol.3. argu. Alia lex viuentium etiam imperfectorum, alia non viuentium, quod ad terminos.

Ad tertium; negandum est, eodem mõ se rem habere in viuentibus, & in non viuentibus. Namque viuentia certam habent à natura sibi destinatam sedē(quæ in animantibus est ventriculus, in arboribus medium quid inter caudicem & radicem) in qua alimentum decoquant, & vnde cæteris membris materiam ad accretionem transmittant. In qua parte, tã quam in foco, ad concoctionem præstãdam acrior vis natiui caloris insidet. At enim huiusmodi calor, & quia certæ intensionis est, & quia cum alimento depugnat, in eòque congressu aliquid dispendij necessario accipit, & progrediente tẽpore sensim languescit; fit, vt nequeat q̃tumlibet magnam alimenti portionẽ parare, sed certam, & quæ in extremas corporis partes, si longo tractu distent, peruenire non possit. Quare cùm viuens sine alimento non consistat; planè sequitur, viuentium incremẽta aliquo termino definiri. In rebus verò inanimis multò secus accidit. Nec enim habent certam aliquam partem, quæ aduentitiam materiã disponat, ac si quid detrimenti ab aduersario accipiunt, id partã victoria confestim resarciunt; vt videre est in igne.

Sol.4. argu. Ad quartum dicendum est: Aristotelem priori loco tantùmodò docere, non posse naturã, alia animantia ex aliis generando, infinitas species moliri: posteriori verò negare infinitum, quod in rerum procreatione Empedocles, & Anaxagoras posuere: ille.n. īfinitas vices mouendi & quiescendi elementis attribuit, hic asseruit mentem innumerabilibus seculis obtorpuisse, deinde manum admouisse operi.

Impbatur quorũdã recentiorũ opinio. Ex dictis colligi potest, nõ rectè quosdam nostræ ætatis Philosophos asseruisse; viuentia, quæ formam extensam habent, non habere definitam incremẽti legem, posseque, nisi externo impedimento cohibeantur, in immensum luxuriare, & grandescere: quibus & experientia ipsa refragatur, & ea Aristotelis testimonia, quæ articulo secundo huius quæstionis ad assertionem secundam retulimus. Neque obstat, quòd vitis in terrã defossa, & iterum ac sæpius emersa, sine termino propagari possit. Nam ea, quæ diuersis in locis alias atque alias radices agit, non vnius, sed plurium vitium rationẽ obtinet, sicuti etiã hedera, quæ erratico lapsu passim fibras emittit. Quanquam neque de his conspicuè ostendi potest, non habere illa præscriptam extensionis suæ mensuram.

ARTICVLVS VII.

Assertiones de termino paruitatis corporum vitæ expertium.

B QVod ad terminum paruitatis corporum non viuentium spectat, nõ libet omnes omnium sententias in mediũ afferre, sed duas dũtaxat celebriores. Prima est Scoti, in 2. sententiarum, d 2.q.9. & 5. Metaphys. item 9. Ochami, in 2. d.8. & aliorum: quam etiam probabilem cẽset Ioannes Maior, in 1.d 17.q.16. Hi putant, inanima homogenea neutiquã terminari versus minimum. 1.Opinio.

C Secunda est Auerroris, 6. huius operis lib.com.32. & 99. Diui Thomæ, 1.par. q.7.art.3. & in 2.d.30.q.2.ar.2. Durandi, in eodem 2,d.18.q.1. Capreoli, & Hispalensis d.19.q.1. Soncinatis 8. Metaphys. q.3. Ferrariensis hoc in libro, q.7. Richardi, quodlibeto 3.q.5. Gregorii in 1.d.17. q.2.art.3. aliorumque, asserentium terminari: quã opinionem asserit Themistius amplexum fuisse Theophrastum, Aristotelicæ doctrinæ alumnum, & scholæ successorem. 2.Opinio.

D Nos hanc controuersiam duplici conclusione dirimemus. Prima sit: Homogenea inanima, quoad partes quæ toti inhærescunt, nullo paruitatis termino continentur. Hæc desumpta est ex Aristotele, in libro de sensu & sensili, c.3. eiusque veritas inde patet: quia in q̃titate ignis, verbi causa, nulla est tam exigua pars, qua non sit alia minor; quælibet autem pars quantitatis hæret in materia, q̃ necesse est forma ignis indutam esset: insuper verò quælibet pars ignis, est ignis, quod in compositis heterogeneis non accidit. Itaque in quolibet igni nulla est tã exigua ignis portio, qua non existat alia minor in eodem igne. 1.Cõclusio. E

Secunda sit. Quælibet nõ viuẽtia, quo ad generationem, intrinsecus terminantur versus minimum; quo ad conseruationem autem, simpliciter externo paruitatis limite clauduntur. Hæc assertio 2. cõclusio.

ita suaderi potest. In primis, quod non viuentia aliquem habeant paruitatis terminum, docet experientia, mater Philosophiæ. Videmus enim, si ignis in minutas partes abeat, illico extingui. Deinde quia vnumquodque sit propter suã operationem, vt testatur Aristot. secundo de Cælo, cap. 3. tex. 17. & primo Ethic. ca. 7. non consueuit natura aut generare, aut conseruare corpora, nisi sub ea quãtitate, in qua functiones suas obire queãt: potest verò esse tam exigua quantitas, in qua id præstare non valeant. Iam verò, quod huiusmodi paruitatis terminus, etiam in nõ viuentibus debeat esse intrinsecè definitus quoad generationem, ita probatur: Nõ viuentia nequeunt in quantuuis parua quantitate generari, vt proxima rõ ostendit: augescat igitur ea quantitas, in qua, v. g. terra progigni non possit, necessariò deueniendum erit ad punctũ aliquod temporis, in quo formæ terræ eam materiam, quæ continuè increuit, subire possit: sed materia sub ea quantitate est minimũ quod sit terrę, quoad generationem: igitur terra (quod de cęteris inanimis pari ratione dici debet) intrinseco termino definitur, quoad generationem. Secunda verò pars assertionis ex eo confirmatur: quia si nõ viuentia, quoad conseruationem, simpliciter terminata essent intrinsecè, sequeretur, ignem, verbi gratia, posse per vltimum sui esse desinere; videlicet si minimus ignis immediatè post aliquod momentũ in densitatem coeat.

Hinc collige, posse ignem conseruari infra minimum quod sit generationis, cùm admittamus, posse minimum ignem aliquantulum addensari. Neque id mirandum est, cùm plura ad cuiusque rei generationem, quàm ad conseruationẽ, natura ipsa requirat; vt articulo primo huiusce quæstionis astruximus.

Terminus cõseruationis minor termino generationis.

ARTICVLVS IIX.

Argumenta, quibus proximi articuli assertiones oppugnantur.

NVnc ad ea argumenta veniamus, quibus probari videtur, nõ viuentia, saltem homogenea, vt elemẽta, omni paruitatis termino carere. Primum ita

A habet: Nulla est in re combustibili tam exigua pars materiæ, qua nõ sit alia minor, quæ priùs excipiat calorẽ summũ, cæterasq; dispositiones ad formã ignis; siquidẽ ignis agit vniformiter, nõ difformiter, ac prius in viciniores quàm in remotiores partes vim suã explicat: ergo nulla est, tam minuta materię pars in quã nõ ipsa quoq; forma ignis induci queat. Probatur consecutio: quia si dispositã ca-

B parte materiæ, non confestim in eam induceretur forma ignis, sequeretur, formam rei interituræ consistere, aliquandiu in materia affecta dispositionibus sibi repugnantibus, & alteri formæ propriis; quod est absurdum.

Secundum: Quemadmodum alimentum continuè in rem alitam cõuertitur, ita continuè corrumpitur: igitur in ea corruptione nunquam superauerit conuertenda tam exigua pars, quin minor ad-

C huc supersit. Ex quo planè colligitur, alimentum non vendicare certum terminum, quoad conseruationem.

Tertium: Esse diuiduum in partes, est affectio rei quantæ, vt constat ex doctrina Aristotelis, quinto Metaphy. cap. 13. tex. 18. ergo, cùm quilibet ignis quantitate præditus sit, quilibet in minutiores ignes, qui separatim cohæreant, dispertiri poterit; atque adeò ignis versus minimum caret termino.

Diuisibilitas affectio quantitatis.

D Quartum: Sumatur ignis, cuius dimidia pars sit infra eam, in qua dicũt posse eius forma conseruari: tum cõstituatur diuinitus in vacuo, ibique ab Angelo in duas æquales partes dispertiatur. Vel huiusmodi ignis in nihilum interibit, vel diuidetur in partes alterius naturæ, vel in ignes. Primum admitti non debet, quia sicuti creare, ita in nihilum redigere, solius diuinæ virtutis est. Secundum etiam dici non potest, quia vnumquodque se-

E catur in ea, ex quib⁹ cõponitur. Dandũ est igitur tertiũ; ex quo sequitur, ignẽ nunquàm esse in tã exigua quãtitate, quin adhuc in minori sine vllo termino possit cõsistere.

ARTICVLVS IX.

Diluuntur superiora argumenta.

NOn imus inficias, hæc argumenta admodum probabilem reddere opinio-

nionem Scoti, eiusq́, sectatorum. Verùm possunt illa a nobis non ita magno negotio dilui. Quod ad primũ attinet, nónulli, (è quorum numero est Soncinas 8. Metaphys. q 23. Capreolus in primo, distinct. 17. quę. 2. art. 2. & in 2 distin. 19. quæst. vnica, art. 3. Ægidius 1. de generatione, quæ. 25 Auerroes lib. 8. huius operis, commento 23. eiusq; assecla Iandunus, lib. 6. qnæst. 15) arbitrantur, qualitates habere minimum quoad extensionem, ita vt dispositiones, quas quęque forma ad sui introductionem postulat, non possint suscipi in quantumlibet parua quantitate; sed in præfinita ac certa, quæq; non sit minor illa, quam forma substantialis rei generandæ exposcit. Quare si ignis infra acari magnitudinem progigni nequeat, aiunt complexionem illam qualitatum, quam ignis postulat, non posse infra acari magnitudinem coalescere. Itaque negant primum argumenti pronunciatum

Sol. 1. arg. Nos tamen contra opinamur; nimirũ qualitate, sicuti nullo quoad intensionem, ita nullo quoad extensionem, paruitatis termino finiri, quod probat argumentum. Dandum est igitur prius ꝓnunciatum, sed negandum posterius; & ad eius confirmationem respondendum: nihil incommodi sequi ex eò, q̀ forma persistat in materia, cuius aliqua pars imbuta sit qualitatibus alterius formæ, interim dũ eæ qualitates sese extendũt, per quantitatem aduenienti formæ cõgruentem, quã vbi primùm occupabũt, hoc est, in ipso momẽto, quo dispositiones fuerint in ea quantitate, quæ sit minimum quod sic, comparatione formæ aduenientis, confestim priori forma intereunte noua succedet. Hæc tamen intelligenda sunt, cùm totũ aliquod compositum, exempli gratia, totus aliquis ignis, seorsim producitur, vt is, qui solarium radiorum coitu excitatur. Nam cùm ab altero vicinam materiam corripiente gignitur, non oportet expectare, dum igneæ qualitates ad certam extensionem se ꝓferant, qnia noua pars ignis simul inhærescit, & continuatur toti: atque ita non sequitur, dari ignem per se consistentem minorem minimo. Id quod etiam in viuentium nutritione accidit, in qua nulla est tam exigua alimẽti pars

Alia ratio ĩ generatione integra, alia in partialiquo ad paruitatis terminum.

cuius materia non accipiat formam viuentis; non tamen per se, sed ita vt toti continuè agglutinetur.

Sol. 2. Solutio secundi hæc in primis esse potest. Ne cibus continuam conuersionem subeundo ita decrescat, vt cogatur manere infra minorem quantitatem, q̃ sit ea, sub qua eius forma cohęrere valeat, antequam id contingat, natura, vt est in eiusmodi rebus prouida, quò imminens incommodum adueitat, cùm ad eas angustias ventum fuerit, totum apparatum dispositionum, quæ ad formam viuentis requiruntur, simul cum ipsa forma, & ad consequentiam illius, subito inferet ex vi prauiæ dispositionis, quamuis imperfectæ in ea parte materiæ.

Dubitatio. Iure tamen petierit aliquis, quando id præstandũ sit à natura? Nam si id prębstare debeat in eo instanti, in quo cibus attigerit certam illã quantitatem, infra quam nullo modo cõseruari iam possit; sequitur, cibum claudi simpliciter intrinseco termino paruitatis quoad conseruationem, quod supra neganimus, asserentes, non viuentia quoad conseruationem absolute loquendo non nisi externis limitibus finiri. Dicendum est igitur,

Responsio. prædictas dispositiones introducendas simul cum forma in eo instanti, in quo peruentum fuerit ad maximum qđ non cibt, hoc est, ad eam quãtitatem, in qua iam præ exiguitate nequeat manere forma cibi, in qualibet aũt maiori queat.

Alia respõsio, quæ magis placet. Atque hanc solutionem vberioris doctrinæ gratia ꝓposuimus; magis tñ placet sentẽtia, quæ decernit, in ea continua conuersione, cùm ventũ fuerit ad maximum quod nõ cibi, inducendam subitò in illud esse formam rei viuentis absque ꝑfectis dispositionibus. Maius n. incommodum est ꝑfectas dispositiones momẽto inferri in materiã occupatam adhuc contrario repugnante, & successiuè vincendo, q̃ formã, q̃ serpebat, indueiin materiam, in qua nondũ dispositiones ad gradum ꝑfectum euaserint, ad quẽ ipsa forma paulò post sese ꝑuehet. Quemadmodũ è cõtrario, ponimus, formã ligni, verbi causa, manere sub ꝑfectis dispositionibus ad formam ignis, quousq; illæ per quantitatem sufficientem ad introductionem formæ ignis sese extendant.

Dubitatio. Maior tamen exurit dubitatio, quid Dubitatio.

dicendum, si accipiatur corpus, quod nō per conuersionem in substantiā alterius sed p condensationem, paulatim ad minorem extensionē contrahatur, vt aqua in loco perfrigido; nec enimtunc apparet, in quo termino debeat consistere, si in infinitum diminui non potest. Sūt qui dicant; debere eiusmodi corpus sese continere in termino intrinseco conseruationis secundum naturalem dispositionem, obnitente videlicet forma communi conatu, & repugnantia totius naturę, non secus, ac depugnare solet, ne vacuum detur. Alii dicunt, tale corpus aliquantulum infra eiusmodi terminū descensurum. Nec enim natura, vt experiētia passim docet, similibus dispendiis naturalium dispositionum vsque adeò obsistit: sub quo verò termino manere debeat, quia non est maior ratio, cur sub hoc, quam sub illo stet, præfiniet ipsius naturæ auctor & parens DEVS, cuius est, naturæ impotentiam & inopiam in iis, aliisq; eiusmodi euentis, ordinaria statāq; lege supplere.

Quorundā responsio.

Responsio aliorum.

Legitima explicatio dubit.

Neutrum tñ ex iis perfugiis necessarium videtur, cùm facilè dici possit cōuenienter iis, quæ proximè asserta sunt, & mox dicentur; tantulā illa aquam in loco perfrigido addensandā esse, quousq; perueniat ad maximum quod non, & in eo puncto conuertendam tn circumiectū corpus: sicuti etiam mox in solutione quarti argumenti, defectione minimi ignis in pleno, ex D. Thoma dicetur. Si autem corpus aliquod ponatur in vacuo, quod occupare ac replere non possit, quantumuis rarefiat, quæraturq; in quònam termino subsistere debeat rarefactio; tunc alter ex illis modis, quos attulimus, sequendus erit.

Sol. 3.

Solutio tertii: Nō est affectio rei quātæ secari posse in partes, quarum quælibet separatim consistat; sed habere aptitudinem, vt in eas ex vi quantitatis secari possit, licet interdū eam diuisionē fieri

A aliunde repugnet, vt in re proposita accidit Nā q̃ hæc quantitatis siue rei quātæ affectio, hoc modo intelligenda sit, eo patet; quia alioqui (vt Gregor. in 1. dist. 17. quæ. 2. ar. 3. & Caietanus 1. par. ad articulum tertium quæ. septimæ, aduertūt) dicendum foret, substantiam cœli, quia quantitate prædita est, diuidi posse, cùm tamen Cœlum, vt ab interitu, ita a sectione prorsus immune sit.

B Solutio quarti: Putat Caietanus, fore in eo euentu, vt materia in nihilum cedat: quod etiā ꝓbabile existimant Greg. Ferrariensis, & Soncinas. Alii verò opinātur, mansurā sine omni forma substātiali materiam. Quòd si quis obiiciat, isthæc miracula, cùm toties naturæ facultatem excedant, nō posse ab Angelo præstari. occurrent, ea nō ad vim secātis Angeli, sed Dei, q inanitatem illā spatii pri⁹ induxit, referenda esse. Aliter quodq; ad argumentū respondet Ferrariensis: nimirum, sicuti eiusmodi sectio non nisi posito miraculo, ac pter naturæ ordinē fit; ita ad naturæ auctorem pertinere, partes ignis in id, quod volet, conuertere. Solutio 4.

C

Quæ responsio magis satisfacit admissa ipsa diuisione. Potiùs tamen dicendū; in eo euentu, si res naturæ suæ relinquatur, non sectum iri illum ignem ab Angelo, tota renitente ac repugnāte natura, vt paulò ante de corpore sese addensante, iuxta priorem modum soluendi propositam difficultatem, dicebamus.

D

Quid verò si ignis in spatio pleno diuidatur? Multi hypothesim non admittūt, aientes, non minus etiā tunc a natura depugnatū iri, ne qd ignem illum dispertiat, q̃ ne aliquod inane spatium in mundo fit. Sed melius D. Thom Iandunus, Capreolus, & pleriq; alii censent, eas partes in vicina corpora conuertendas, ita videlicet, vt eo temporis momēto, in quo diuisio absoluta fuerit, abiecta forma ignis, induant formam circumfusi corporis, illique inhærescant. Dubium.

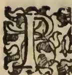
CAPVT QVINTVM.

Textus 42.

Porrò a omnes cōtraria principia faciūt, tū hi, b qui vniuersum vnū & immobile dicūt eē, (quandoquidē Parmenides frigidū & calidum principia facit, ignemq; & terrā hæc nominat) tū qui rarū & densū. Democritus quoq; solidum & inane: quorū alterū vt id qd est, esse ait; alterum vt id, qd nō est. Quinetiam sitū, figurā, & ordi-

ordinẽ, q̃ contrariorũ sunt genera: situm, vt sursum, & deorsũ, antè & retrò; figuram, vt angulos habens, & nõ habẽs, rectũ & circulare. Quòd igitur cõtraria sunt principia, oẽs statuere manifestũ est. c Idq; optima rõne. Nãq; principia nec ex sese vicissim esse, nec ex alijs, & ex his oĩa oportet. Cõtrarijs aũt primis hæc insunt. Quòd .n. sint prima, ex alijs nõ sũt: ꝙ verò contraria, nõ vicissim ex sese. Atqui & rõne, quonam mõ hoc accidat, cõsiderandũ est. Textus 43.
d Sumendũ itaq; primũ est; omniũ q̃ sunt, nihil in quoduis agere, in quouis pati, neq; ex quouis fieri, nisi ex accidẽti quis sumpserit. Quo namq; pacto albũ ex musico possit fieri, nisi albo aut nigro musicũ esse acciderit? Sed album quidẽ fit è non albo, atq; eo nõ quouis, verùm ex nigro, aut intermedijs; & musicũ è nõ musico, sed non è quolibet, verùm ex eo, in quo musicæ est priuatio, aut è medio, si aliqđ sit inter ipsa. Neq; igitur in quoduis primũ interit; Textus 44.
vt albũ non in musicũ, nisi interdũ ex accidenti, sed in nõ albũ; nõ tamen in non albũ quoduis; sed in nigrũ, aut intermediũ: similiter & musicũ non in quoduis, sed in id, qđ musica priuatũ est, aut si aliquid inter hæc locatũ est.
e Nec secus res habet in cæteris. Nã & eorũ, q̃ simplicia nõ sũt, sed cõposita, eadẽ est rõ: sed ꝙ dispositiones oppositæ nomẽ nõ habeãt, accidere id latet. Textus 45.
Necesse enim est, quidquid constat harmonia, ex eo fieri, quod harmoniam non habet; & quod caret harmonia, ex eo fieri, quod illam obtinet; atq; hoc ipsum, quod harmonia est præditum, in harmoniæ vacuitatem interire, non in quamlibet, sed in oppositam. Nihil aũt interest de harmonia hoc dicere, Textus 46.
an de ordine seu compositione, cùm eandem esse rationem sit manifestũ. Atqui & domus, & statua, & aliud quiduis eodem fiunt modo. Nam & domus ex eo fit, quòd hoc modo composita hæc non essent, sed diuisa; & statua, & quæ forma sunt figurata, ex figuræ priuatione. Ac vnumquodque horum partim ordo est, partim composit o. Quòd si ita res habet, quidquid gignitur, è contrarijs profectò gignitur; & quidquid interit, in contraria interit, atq; in ea, quæ inter hæc locata sunt. E contrarijs autem ea fiunt, quæ in illorũ medio locata sunt, vt colores ex albo & nigro. Quæcunq; igitur fiunt Textus 47.
natura, aut contraria sunt, aut ex contrarijs. Et aliorum quidem plurimi, Textus 48
hucusq; ferè (vt ante diximus) vna profecti sunt. Omnes enim elementa, & q̃ ab ipsis principia nũcupatur, quanq̃ sine rõne, ponunt, cõtraria tamen, quasi ab ipsa coacti veritate, statuũt: f sed differũt inter se ꝙ alij priora alij posteriora, & nõnulli rõne, alij sensu notiora accipiũt. Quidã.n calidũ & frigidũ; alij humidũ & siccũ; alij par & impar; nõnulli cõcordiã atq; discordiã, generationis caussas ponũt, q̃ quidẽ inter sese eo mõ, qui dictus est, differunt.
g Vt eadem quodammodo & diuersa dicant: diuersa quidẽ, quemadmodũ & plurimis videtur; eadem verò proportione, cùm ex eadem serie accipiant. Textus 49.
Namq; contrariorũ alia cõtinent, alia cõtinentur. Sic igitur eodẽ, & diuerso mõ, meliusq; & deteriùs enunciãt. Et alij quidem rõni (vt antea dictũ est) alij sensu notiora. Vniuersum .n. ratione est notũ, singula aũt sensu: nam rei vniuersa rõ; eius verò q̃ in parte, est sensus. Ceu magnum, & paruũ rõne, rarũ & densũ sensu. Principia igitur contraria esse oportere, manifestum est. Textus 50

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Orrò a omnes] Reiectis eorum opinionibus, qui vnũ duntaxat, vel infinita posuere rerum naturaliuni principia, mediam approbaturus Aristoteles statuit hoc Capite, aliqua saltem principia cõtraria esse: idq; ꝓbat ex communi oim Philosophorum assensu. Omnes .n. contraria fecere principia: quanquam nõ optima aliqua ratione ducti, sed veritate ipsa cogente. Namq; vt scripsit Menander, venit in lucẽ veritas vel non quæsita & vt D.Tho. hoc loco ait, quemadmodum lapis nulla antecedente cognitione suopte impetu in centrum vergit; ita humana mens interdum sine vlla exquisita ratione, tacita quadam vi, & impulsu veritatis ipsius, in veritatem, quasi in suum centrum, pergit.

b Tum hi qui] Tria recenset opinionũ genera, vt ostendat, omnes antiquos Philosophos ad inducendam principiorũ contrarietatem conspirasse. Prima est Parmenidis, qui tametsi vnum immobile finxisset, coactus tamen ea cõcedere, quæ sensui patent, calidum frigidumq; adiecit, quorum alterum ignem & ens, alterum terram & non ens esse aiebat. Secunda est Melissi, qui etiam non solũm vnum mobile, sed raritatem quoq; & densitatem, vti principia, inuexit. Tertia est eorum, qui plura quam vnum constituerunt, inter quos Democritus duplici de causa contrarietatem admisit. Primum, quia arbitrabatur oia ex inani & atomis, quæ inter se pugnãt, coaluisse: deinde, quia asseruit, sua illa indiuidua corpuscula ordine, figura, situq; differre.

Opinio Parmenidis.

Opininio Melissi.

Aliorũ sententia.

c Idq; optima ratione] Principia esse inter se contraria, hunc in modum confirmat: Principia dicuntur, quæ nec ex sese mutuo, neque ex aliis sunt, sed ex ipsis sunt omnia: prima contraria ita se habent: ergo prima contraria sunt principia, atq; adeò quædam principia sunt contraria. Probat assumptionem ac prima contraria nõ fieri ex aliis suadet: quia si fierent, nõ essent prima. Nã cùm omne ꝙ fit, è contrario fiat, tanquã termino, à quo actio proficiscitur, vt inductione patet; necesse est, ea, quæ ex aliis fiunt, prima non esse, cũ sint alia priora, ex qbus ipsa emergant. Deinde ostẽdit, neq; ex sese mutuo fieri, qa sunt cõtraria, quorũ ea est natura, vt se mutuo intermãt.

Principia esse inter se contraria.

d Sumendum itaque] Vt pateat è contrariis omnia effici, aliquot pronunciata sumit, eaq; variis exemplis confirmat. Videlicet: Nihil in quoduis agere aptum esse: Nihil è quouis pati posse: Item, Quoduis non è quouis effici, neque in quoduis interire, seu dissolui; sed vnumquodque in contrarium agere: à contrario perpeti: ex contrario fieri: & in contrarinm dissolui. Intellige, per se, nam per accidens quiduis in quoduis agit: à quouis patitur: ex quouis fit: in quoduis interit.

e Nec secus res habet] Effatum illud; Non quodlibet fit e quolibet; veritatem habere inquit, in omnibus tam simplicibus, quàm nõ simplicibus, & in iis, quæ harmonia, ordine, aut compositione constant. fiunt enim hæc ex priuatinẽ oppositis, vt musicum è non musico, habente tamen priuationem musicæ; similiterq; exercitus è non exercitu, & ex inordinato, apto tamen vt redigatur in ordinem; domus è non domo, & ex incomposito, quod tamẽ ad compositionem subeundam idoneum sit.

f Differunt inter se] Ostendit veterum Philosophorum, in assignandis contrariis principiis, discrepantiã. Nam quidam ꝓ principiis accipiebant priora cõtraria, alii posteriora: quidam notiora sensui, alii notiora intellectui: & ex prioribus alii calidũ & frigidum, alii humidum & siccũ: ex posteriorib⁹ alii numeros, parem & imparem, videlicet Pythagorici; alii litẽ & amicitiã, nimirũ Empedocles eiusq; sectores.

g Vt eadẽ quodãmõ & diuersa] Fuit inter priscæ Phylosophiæ auctores, circa principiorũ cõtrarietatẽ, dissiduũ & cõuenientia. Dissiduũ, qa aliĩ alia contraria posuere: Cõuenientia, qa oia contraria ab eis tradita, proportionẽ habẽt inter se; idq; multas ob caussas, videlicet qa è contrariorũ serie vniuersa desumũtur; qa ea, q̃ communiora sũt, vt exuperãtia & defectio, cõtinẽt sub se alia, v.g. calidũ & frigidũ: (Enimvero oia contraria ad priuationẽ & habitũ; exuperantiã & defectionẽ, quodamodo pertinẽt, prout vnũ perfectione & dignitate aliud exuperat, vt docet Arist. 10. Metaph. cap. 7. te. 16.) Postremo, quia oia priora sunt, alia ſm sensum, alia secundum intellectum.

QVAE-

QVÆSTIO I.

Vtrum principia rectè ab Aristotele definita sint an non.

ARTICVLVS I.

Prænotantur quædam ad explicandam principiorum definitionem.

Definitio principiorũ.

PRoximo capite hunc in modũ Arist principia definit. Principia sunt, quę nec ex sese, nec ex aliis, sed omnia ex ipsis sunt. Vt aũt huiusce definitionis intelligentia illustrior euadat, animaduertendũ in primis erit, Principium varias habere apud Theologos & Philosophos notiones, quas tradit D. Damascenus in l. aduersus Manichæos, Arist. l. 5. de generatione animalium c. 7. l. Poeticæ, c. 6. l. 5. Metaph. c. 1. te. 1. & c. 5. huius lib. tex. 42. Cæteris verò in præsentia omissis, de vltima, q̃ huius instituti ꝓpria est, disseremus. Sciendum verò; principium, si propriè sumatur, latiùs patere, qua caussã: quia ad rationem principii sat, si ex eo, tanquam ex primo, aliquid sit, fiat aut cognoscatur; vt verò caussa dicatur opus est, vt ab illo accipiat esse, ab eoq; depẽdeat. Vnde locus, è quo quisque proficiscitur, principium est viæ, non tamen caussa viæ; & priuatio est principiũ generationis, nõ tamen generationis caussa.

Multiplex acceptio principii.

Principium latiùs patere quam caussam.

Discrimen inter caussam & principium.

Rursus autẽ, quia nihil nisi a diuerso pendere propriè dicitur, fit vt omne, qđ respectu alicuius rationem caussæ obtinet, necessario ab illo, & essentia & virtute differat: ita videlicet, vt aut omnino extra essentia eius sit; quo pacto se habent finis & efficiens comparatione sui effectus: aut saltem non sit tota eius essẽtia; sicuti materia & forma respectu compositi, etiam simul sumptæ, & vnitæ, si totum ab illis etiam ita cõstitutis distinguatur, quod magis probaumus. Atq; hæc ratio est, vt annotauit D. Tho. 1. p. q. 33. art. 1. cur Pater in diuinis principium Filii dicatur, & Pater ac Filius principiũ Spiritus Sancti, nõ tamen caussæ: quia nimirum ita Filius a Patre, & Spiritus Sanctus ab vtroque procedit, vt nihilominus eandem numero essentiam communem habeant.

Leg. D. Th. opus. 1. c. 1

Nõ eodem modo apud Græcos & Latin. caussa vsurpatur.

Nec obstat, q̃ Græci doctores, vt D. Chrysost. & Theodoretus in commentariis epistolæ ad Hebræos, & D. Damasc. lib. 1. fidei orthodoxæ cap. 11. & in li. aduersus Manichæos, & D. Athanasius in actis Nicenæ synodi, Patrẽ caussam Filii; & D. Basilius Patrem Spiritus Sctĩ causã appellant. Namq; nomen græcũ αἰτία, quod caussam significat, nõ eandẽ apud Græcos, quam apud Latinos, energiam habet: significato enim vocis, Caussa, vt etiam aduertit D. Tho. q. 10. de pot. art. 1. respõdet ex aduerso apud Latinos Effectus, q, vt diximus, diuersam à sua caussa essentiam obtinet. Apud Græcos verò significato nominis αἰτία, respondet ab alio procedens, quod latiùs patet quàm effectus; vt perspicuum est. Itaq; doctores citati nomen caussæ non ad aliquam dependentiã, sed ad solam originem significandam vsurpatunt. Quòd si quis obiiciat, etiam Latinos caussæ nomine in diuinis vti; siquidem D. Augustinus. 7. de Trinit. cap. 1. & in lib. 83. qu 16. scribit, Deum suæ sapientiæ caussam esse: & D. Hieron. ad caput 3 epist. ad Ephesios, asserit Patrem sui originem esse, suæq; caussam substantiæ. Occurrendum erit, horũ Patrum dicta interpretanda esse in sensu negãte; quasi dixerint, Dei sciẽtiã substãtiamq; non aliunde pendere, sicuti rerũ creatarum substantia scientiaq; depẽdet.

Obiectio.

Responsio.

Principium bifariam sumitur.

Secundo aduertendum est: principiũ duobus modus sumi posse; vno denominatiuè, id est, pro re, cui relatio principii aduenit, v. g. pro materia: altero formaliter, hoc est, pro ipsa relatione principii ad principiatum, quæ relatio in commune sumpta, vniuoca esse non potest; cùm comprehendat sub se quasdam relationes reales, cuiusmodi est relatio principii, quæ dicitur de Patre respectu Filii: alias rationis, qualis est ea, quæ conuenit priuationi respectu generationis; hęc enim realis esse non potest, cum non sit inter extrema vtrinque realia. Quinetiã nec principium denominatiuè sumptum vniuocam habet rationem; siquidem ens & non ens, in vnam eandemq; communem naturã conuenire nequeunt: at materia & forma sũt vera & positiua entia; priuatio verò non item. Quapropter rectè annotauit Mag. Albertus ex Auerroe & Auicenna, rationem principii competere his tribus sm̃ prius & posterius: primùm quidem dici de forma, vtpote quæ

sit

sit præcipua pars quidditatis rei genitę; secundò de materia, quæ cùm sit pura potētia, naturæ dignitate & in ratione principandi minùs præstans est, quā forma; præstantior tamen, quam priuatio, q̃ neque in re genita manet, neque vllum entis gradum obtinet. Quo fit, vt priuatio inter principia tertium ac postremum dignitatis locum sortiatur.

Quam latè pateat definitio principiorum.

Tertiò, neque illud ignorandum est; Aristotelem in definitione principiorum non omnia, sed sola rerum naturalium principia, de quibus disserebat, complexum fuisse: quo pacto, nomen principii quadam ex parte minus late manat, quā caussæ; cū non omnes caussas, sed solam materiam & formam comprehendat: ex altera verò latiùs funditur, siquidem cō plectitur etiam priuationem, quæ nō est caussa. Nec obstat, qđ Aristoteles 12. Metaph. c. 2. text. 12. priuationē caussam vocat: vsurpat enim eo loco nomen caussæ non Philosophicè & propriè; sed ad sensum & consuetudinem vulgi, appellātis caussam, quidquid ad aliud quoquo mō requiritur, siue id ab eo depēdeat, vt ab impertiente aliquod esse, siue non.

ARTICVLVS II.

Particulatim enodatur principiorũ definitio.

His ita explicatis, vt ad ipsam principiorum definitionem veniamus, tres in ea conditiones exprimuntur. Prima, Vt principia non sint ex sese mutuò: secunda; ne sint ex aliis: tertia; vt ex ipsis fint, hoc est, constent aut fiant omnia. Prima ex eo suadetur, quia principia sunt prima contraria: hæc autem ita se habēt, vt vnum ex altero esse non possit; quod in progressu planum fiet. Secunda inde probatur, quia si principia essent ex aliis, essent ex prioribus, atque ita non essent prima; nec principii, sed principiati haberēt rōnem, vt scripsit Plato in Timæo. Tertia ostenditur, quia cū principiata ex semetipsis esse nequeant, vtiq; necessario erūt ex aliis: non ex principiatis ergo ex principiis. Atque adeo rectè principia dicuntur, ex quibus omnia sunt, omnia inquā entia naturalia, quæ primò ac simpliciter fiunt.

Cōditiones principiorum.

Sane verò particula, Ex, discrimen ponit inter principia rerum naturalium, & inter caussas externas, quæ sunt finis, efficiens, & exemplar. Nec enim ex his, si propriè ac philosophicè loquamur, vlla res constat, aut fit: sed efficiens est, à quo; finis, propter quem; exemplar; ad cuius imitationem res efficitur. At principium est id, ex quo res constat, vel oritur.

Vt pricipia rerum naturalium differant ab externis caussis.

Porrò autem, per primam definitionis particulam excluduntur quatuor vulgata elementa, & alia composita, quę ex se vicissim fieri solent: per secundam ea, q̃ licet non ex se mutuo fiant, aut cōstent; conficiuntur tamen ipsa ex aliis, vt corpora cœlestia ex materia & forma: per tertiam substantiæ separatæ, figmenta, accidentiaque omnia, & vniuersim ea, ex quibus nullum cōpositum naturale oritur, aut coalescit. Sed hæc disputatione proximē sequentis articuli clariora euadent.

ARTICVLVS III.

Obiecta aduersus proximè dicta.

1. obiectio.

VErùm contra ea, quæ nunc asserui mus, hunc in modum licebit obiicere. Cùm ex principiis esse omnia dicitur, vel particula, Ex, significat habitudinem termini à quo, vel habitudinem partis componentis. Si primùm, falso igitur principia dicuntur non ex se esse; cū aliqua principia sint prima contraria, quæ proinde ex se inuicem, vt ex termino fieri debent. Si secūdum, sequitur priuationem non esse principium; cùm priuatio non sit pars compositi. Quare non rectè ea particula videtur addita.

2. obiectio.

Secundo. Forma equi fit ex materia; si quidem de illius potentia excitatur; fit item ex sui priuatione, cùm generatio sit progressio à priuatione formæ ad formam. Ergo principia fiunt ex se.

3. obiectio.

Deinde: Materia & forma, cū sint spēs q̃da, habent suū genus & differētiā, ex q bus cōpositione metaphysica cōstituuntur. Ergo aliqua principia fiunt ex aliis.

4. obiectio.

Præterea. Corpora cœlestia non oriūtur ex trib. illis principiis: non igitur oia ex ipsis fiunt. Probatur assumptum; q a in corpora cœlestia nō cadit priuatio, neq; cœlesti, forma contrarium habet, vt docet Aristoteles 1. de cœlo c. 3. tex. 25.

Postremo;

5. obiectio. Postremo; In definitione principiorũ non definiuntur sola principia singularia, sed neque principia in cõmune sum pta: igitur nulla principia in ea definiuntur. Probatur antecedens quoad priorẽ partem quia singularia non cadunt sub sciẽ iam Suadetur item quoad posteriorem; quia definitio rei communioris, secundaria saltem ratione, conuenire debet singularibus: at hæc singu'arib. principiis non conuenit; siquidem ex principiis Socra is vel Platonis, non fiunt omnia, vt luce clarius est.

ARTICVLVS IIII.

Dilutio obiectorum.

Responsi ad 1. NOn erit tamẽ difficile hæc dissolue re Ac quod ad primũ attinet, dissidium est inter expositores, quo pacto in definitione principiorum particula, Ex, ab Aristotele accipiatur. Na Simplicius, Philoponus, & Burlæus hoc loco, itemque Capreolus in 2. d, 12. ar. 3. putãt, primo & secundo loco, cũm, s. principia dicuntur nec ex se, nec ex aliis esse, importari habitudinem duntaxat partis cõponentis: cũ vero additur, sed ex ipsis fiunt omnia, exprimi habitudinem tam partis componentis, quã termini a quo. Alii vero biq; rationem partis componentis designari inquiunt Verùm neutra harum interpretationũ nobis placet. Non prima, quia admittit, Aristotelẽ in ea definitione vnum vocabulum in alia & alia significatione vsurpasse, quod nisi cogente necessitate (quę hic tamen nulla est) absque vitio non fit. Non secunda, quia priuationem à numero principiorum excludit; cùm res genita non componatur ex priuatione. Dicendum est igitur cum Aegidio, aliisq; nõnullis, particulam; Ex, sem per eodem modo accipiendã esse, ita videlicet, vt significet habitudinem vel partis componentis, vel termini à quo: vtrũque.n. complectitur verbum illud, Sunt; cùm principia dicuntur, ex quibus sunt omnia, id est, constant, aut fiunt: nulla autem principia, siue cõtraria sint, siue nõ, mò abstractè sumantur, quo hic ab Aristotele accipiuntur, vt D. Th. annotauit, ex aliis fieri dicenda sunt, cùm ne fiant quidem; sed sola singularia per se existẽtia, atque adeo sola concreta, docente Aristotele c. 7. huius libri tex. 64. & lib 7. Metaph. ca. 8. tex. 26. & 27. Quare nec forma ignis, nec candor, nec frigus: aliaue eiusmodi abstracta, fieri dicenda sunt; sed ignis, cãdidum, frigidum; atque ita res habet in cæteris.

Et Toletus q. 11. Sotus art. 1. q. 5.

Particula, ex quo pacto sumatur in definitione pricipiorum.

obiectio. Quod si quis obiiciat, animum rationis compotẽ, cùm peculiari, sibique propria actione à Deo creetur, propriè fieri; occurendum erit, non fieri actione physica, de qua hic agitur, quanquam in eius etiam productione seruetur effatum illud Philosophorum, aientium actiones terminari ad supposita; siquidem anima humana est quid singulare, per se existens, quo pacto nomen suppositi in eo pronunciato accipitur.

Dilutio.

Ad 2. Ad secundum dicendum: formam eq nec ex priuatione, nec ex materia fieri, cum non fiat, vti proximè statuimus. Si vero quis opponat, rem genitã effici ex contrario, id est, ex priuatione sui; solam vero formã dici ex priuatione effici, cũ eius duntaxat priuatio in materia insit: quare non compositum, sed formam effici. Respondendum erit, id, quod genera tione propriè fit, quod est solum compositũ, effici ex priuatione, non ratione sui adæquatè, siue secũdum se totum; sed ratione partis, hoc est, merito formæ, ex qua componitur. Adde etiam; id, quod gignitur, v.c. equum, fieri ex non equo, hoc est, ex re, quæ nõ est equus, vt ex re priuata, & tanquam ex termino à quo, integro siue totali, qui terminus contrarius est termino ad quem totali, videlicet equo: sicuti priuatio aduersaria est equinæ formæ, quæ denuo acquiritur.

Quomõ cõpositũ Physicũ fiat ex priuatione.

Ad 3. Ad tertium: materiam, & formã, præterquam quod non propriè fiunt, nõ fieri ex genere & differẽtia, vt ex termino, aut vt ex partibus re ipsa componentib. quomodo principiorum definitio intelligenda est; sed vt ex iis, à quibus sola ratione cõponuntur: vel (quod eodem recidit) materiam & formam habere quidem alia principia, non physica, sed metaphysica, vt vocant.

Ad quartũ: Aristotelẽ non intellexisse, res omnes physicas ex illis trib. principiis oriri, sed eas tantum, quæ generationem & interitum subeunt. Quare tria illa principia simul sumpta non cõueniunt re, corporib. cœlestib. sed eorum duntaxat duo, materiam videlicet & formam.

Tria principia non cernũtur in corporibus cœlestibus.

Quo

Quo fit, vt si de principiis intrinsecis & constituentibus loquamur, omnium rerum physicarũ principia complexus fuerit Aristoteles. Quidquid alii velint, cõtendentes sola principia rerũ, q̃ gignuntur & intereũt, tradita ab eo fuisse hoc ĩ libro. Quos sanè refellit tũ ipsa principiorum definitio, q̃ principiis tam generationis, q̃ constitutionis, quarumlibet rerũ naturalium, et cœlestium, accomodatur; tum Aristotelicæ doctrinæ series ac methodus: pmiserat siquidem in pœmio Arist. se ab vniuersaliorib' ad minùs cõmunia progressurũ. Nec quenquã tur bet, q cap. 7. tex 68. concluserit, se rerũ, quæ generãtur & intereunt, principia explicuisse. Nõ. n iis verbis significare voluit, dissolubilium tantum rerum principia ab se tradita esse; sed tria illa simul accepta inueniri in rebus generabilibus: atq; adeò eam, quam assignauit, principiorum definitionem, omnium rerũ physicarum principia comprehendere.

Remotio obiectionis

Ad 5.

Ad quintũ. in definitione principiorũ definiri primò communia principia; secundaria verò ratione principia singularia: sed verba illa, ex ipsis fiunt omnia, partitiuè accipienda esse, vt intelligam', vnumquodque ens naturale fieri ex suis, siue ex singulis tribus. Itaque, vt definitio principiis Socratis accommodetur, sat est, ex ipsis constare gignive Socratẽ. Si aũt petas, an hæc definitio non modò singulis tribus principiis conueniat, sed vnicuiq; eorum, vt materiæ vel formæ seperatim acceptis. Respondemus, cõuenire, si tñ mutentur ea, q̃ collectionem significant; dicamusq; principium esse id, q̃ nõ ex alio, sed ex ipso est aliquid, hoc est, per se constat aut gignitur. Quæ lex seruari consueuit, cùm definitiones traduntur in numero plurali, nec distributiuè tantũ, sed distributiuè simul & collectiuè sumũtur, vt i re pposita accidit.

Quo pacto definitio prĩcipiorũ cuilibet princi pio accõmo dari possit.

QVAESTIO II.

Vtrum prima contraria sint rerum naturalium principia, an non.

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte negatiua.

Eodem capite te. 42. asseruit probauit; Aristo. prima cõtraria esse rerum naturalium principia. Verùm q lõgè aliter res habeat, conabitur quis hũc in modum suadere. Quatuor primariæ qualitates, quæ sub sensum cadunt, videlicet calor, frigus, humor, siccitas, sunt prima cõtraria, cũ non oriantur ex aliarum qualitatum permistione: & tamen nõ sũt principia rerũ naturaliũ; vt ex iis, q̃ superiùs disputata sunt, liquidò cõstat. Ergo prima contraria nõ sũt principia.

Secundò. In quolibet genere; tã substantiæ, q̃ accidentium, vt asserit Aristo. hoc in libro tex. 50. & 56. datur vna prima contrarietas, atq; adeò aliqua prima contraria: & tñ accidentia non possunt esse rerum naturalium principia: Ergo prima contraria neutiquam inter principia numerari possũt.

Tertiò. Principia nec ex se, nec ex aliis sunt, id est, constant aut fiunt: prima cõtraria fiunt ex sese: ergo prima contraria non sunt principia. Maior patet ex ipsa principiorum notione. Minor ostẽditur, qa quicquid fit, ex suo contrario fit, vt hoc in libro, loco cit. cõprobauit Aristo.

Quartò. Si qua prima contraria forẽt principia, maximè essent forma substantialis & eius priuatio: sed hæc non sunt prima contraria: ergo nulla. Probatur assumptio. Nam si hæc essent prima, nõ darentur alia ipsis priora: quod tñ falsum esse inde patet, quia forma in commune, vt comprehendit tam formã substantialem, quàm accidentariam; & priuatio formæ etiã in commune acceptæ; sunt priora, quàm forma substantialis, & eius priuatio: cùm omnia superiora inferioribus, q̃ sub se continent, priora sint, vt patet ex iis, quç tradit Aristoteles in Categoriis, cap. de modis prioris.

ARTICVLVS II.

Enodatio propositæ difficultatis, & argumentorum dilutio.

Prima contraria qnotuplex modis dicatur.

Vt hunc modum, in quo multi frustrà laborant, dissoluamus, aduertendum erit, prima contraria bifariã dici: vno modo; accipiendo nomen contrariorum pressè ac propriè, quo pacto primę quatuor qualitates, calor, frigus, siccitas, & humor, contraria prima nuncupantur; quia præterquàm q sub eodem genere maximè differũt, &c. nõ habent

bent a'ia priora, è quorum permistione oriantur, sicuti habent candor & nigredo, quæ ex quatuor prædictis qualitatibus inter se variè attemperatis obueniũt. Alio modo dicuntur prima cõtraria, sed impropriè, fusaq; contrariorum significatione, ea quæ priuatiuè opponuntur. Vocantur autem contraria, quia more contrariorũ sese interimũt: prima, quia omnium generum contrarietas ad priuatiuam oppositionem reuocatur. Quod vt planè intelligas, aduerte, in quolibet genere, teste Aristot. cap.6. huius lib. te.50. & 56. dari in vnam primam contrarietatem, quatenus vnumquodq; genus per contrarias differentias diuiditur; vt constat ex eodem Aristot. lib. 10. Metap. cap. 10. tex. 23. Deinde, cùm harum differentiarum vna alteri dignitate excellat, qa species sunt veluti numeri; cumq; omne id, quod deterius est, priuationem, vel quasi priuationem nobilioris in se habeat, fit inde, vt omnium generum contrarietas ad priuatiuam oppositionem, tanqua ad aliquid communius & prius, reducatur: quod Aristot. 10 Metaph. ca. 7. tex 16. diser is verbis docet. Ex quo iam liquet, cur opposita priuatiuè, prima contraria nuncupentur.

Rursus verò, vt rerum quædam sunt entia simpliciter, nempe substantiæ; aliæ non simpliciter, nimirum accidentia. ita ex primis contrariis priuatiuè, quædam sunt prima simpliciter, alia nõ item Prima simpliciter sunt, quæ in genere substantiæ versantur, id est, forma substantialis, & eius priuatio. Prima non simpliciter sunt, quæ ad alias Categorias pertinent, reducunturve; cuiusmodi est qlibet forma accidentaria, eique respondẽs priuatio, vt visus & cæcitas. Postremo

Duo genera primorum. cõtrariorũ.

Rursus alia

A hæc ipsi prima contraria simpliciter, aut sunt cõtraria se totis, seu per se primo, & non ratione alicuius partis, vt forma equi & eius priuatio: aut sunt contraria ratione partis alicuius, vt equus & nõ equus; non enim hæc inter se priuatiuè opponuntur, nisi ratione formæ, ex qua equus constat, & cuius negatio in non equo includitur.

B His animaduersis, cùm Aristot. ait, prima contraria esse principia, loquitur de primis contrariis priuatiuè, & in genere substantiæ, & quæ se totis contraria sunt. Quo pacto, vt ex superioribus liquet, dubiũ non est, quin eiusmodi pronunciatũ verissimum sit: quandoquidẽ prima contraria ita sumpta, reciprocantur cum forma substantiali, eiusq; priuatione, q̃ sunt duo generationis principia. Nec proposita in aduersum partẽ argumenta vllam iam habent difficultatem. Nam quatuor qualitates primæ, &

C ea cõtraria, q̃ in quolibet genere, ta substantiæ, quam accidentium reperiuntur, esto sint prima contraria in quoda sensu; nõ tamen sunt prima contraria simpliciter, de quibus hoc loco se mo est. Nec etiam prima cõtraria simpliciter, si sint contraria se totis, qualia sunt sola abstracta, fiunt ex aliis, cũ abstracta nõ fiant. Nec deniq; ex eo, q̃ forma & eius

D priuatio in commune, quoad prædicationem & reciprocandi consequentiã, priora sint, quam forma substantialis & priuatio ei respondens, non, inq̃, ob id forma substantialis & priuatio desinũt esse prima simpliciter, in ratione principiadi; de qua sola prioritate in hac quæstione agitur: cùm id non obstet, quominùs talia sint, vt nec ex sese, nec ex aliis, sed ex ipsis omnia constent aut fiant.

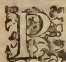
Responſ. ad quæst. propositam.

Solutio 1. & 2. argum.

Sol.3.

Sol.4.

CAPVT SEXTVM.

PRoximum a verò est, vt dicamus, vtrum sint duo, an tria. Vnũ enim non põt esse, q̃ contraria vnum nõ sint: b Sed neq; infinita, quoniã id, qđ est, sub scientiã non caderet, & q̃ in omni genere vna sit contrarietas, substãtia autem vnum genus est quoddam. c Quinetiã ex infinitis esse possunt p̃stat verò ex finitis, vt ponit Empedocles, q̃ ex infinitis, cùm oĩum caussam ex finitis reddere censeat, perinde ac Anaxagoras ex infinitis. Sunt ṗtereà alia aliis priora contraria, aliaq; ex aliis fiunt, vt dulce & amarum, album & nigrum: principia verò mane-

Textus 51. *manere semper debent. Nec igitur vnũ, nec infinita esse, ex his cõstat.* d *Cùm autem finita sint, ratio quædam suadet, duo sola non facere. Dubitauerit.n. profectò aliquis, quònam modo densitas raritatem, aut hæc ipsa densitatẽ facere apta est. Similis verò & cuiusuis alius contrarietatis rõ est: neq; .n. cõcordia discordiã copulat, aut ex ea aliqd facit, nec discordia ex illa sed vtraq; aliud quippiã tertiũ. Sunt verò & qui plura assumãt, è quibus eorũ, q̃ sunt,*
Textus 52. *naturã fabricẽtur.* e *Quinetiã contrarijs aliã naturã nisi quispiã subijciat, reuocare in dubiũ aliquis hoc possit: contraria .n. nullius rei essentiam videmus eẽ: principiũ aũt de subiecto aliquo dici non debet. Principij .n. principiũ erit; quandoquidẽ subiectũ principium est, & eo, qđ de substãtia dicitur, prius videtur.* f *Substãtiam pterea substantiæ contrariam esse non dicimus. Qui igitur fieri poterit, vt è non substãtijs substantia constet? aut nõ sub-*
Textus 53. *stantia substantiã quomodo pcedet? Quocirca si quis & priorem, & hãc orationem verã esse existimauerit, eũ necesse est, si vtranq; tueri voluerit, tertiũ aliquod subijcere.* g *veluti ij dicunt, qui vniuersũ vnã quandam naturã, aut*
Textus 54. *aquã, aut ignem, aut aliquid quod in horum sit medio, esse inquiũt. Porrò id magis uidetur esse, qđ in horum est medio. Nã ignis, & terra, & aer, & aqua, contrarietatibus magis tenẽtur. Quare nõ absurde ij agunt, qui subiectũ faciunt aliud ab his. Aliorum aũt, qui aerem; siquidem aer minus, q̃ cætera,*
Textus 55. *differẽtias sẽsiles obtinet: aqua deinde sequitur.* h *Verũ hoc vnũ contrarijs oẽs figurãt, vt dẽsitate & raritate: intensioneq; & remissione: q̃ exuperãtiã & defectionẽ oĩno esse (vt priùs dictũ est) cõstat. Et quidẽ videtur opinio hæc vetus esse, vnũ, exuperantiã & defectionẽ eorum q̃ sunt, esse principia; quãquã non eodem mõ, ꝙ duo agere, vnũ pati veteres dicerent: posterorum aũt*
Textus 57. *nõnulli cõtrariũ potiùs inquiũt, vnũ agere, & duo pati.* i *Iis igitur, q partim hæc, partim eiusmodi alia cõsiderãt, tria esse elemẽta affirmare, cũ rõne quadã coniunctũ (vt ante diximus) videtur; sed tribus plura, minimè. Tũ.n. ad patiendũ, vnũ est satis: tũ si quatuor positis, duæ erunt cõtrarietates vtriusq; separatim, cõtrarietatis naturã quãdã mediã eẽ oportebit. Si verò ex sese possũt vicissim generare, altera pfectò supuacanea erit cõtrarietas.* k *Sed nec plures possũt esse cõtrarietates primæ: quãdoquidem substãtia vnũ quoddã, gen⁹ est eius qđ est, prĩcipia igitur eo solũ, ꝙ aliud alio prius & posterius est, nõ genere, inter se different. In vno.n. genere, vna semp ẽ cõtrarietas, oẽsq; ĩ vnã videntur cõtrarietates reduci. Vnũ itaq; elementũ nõ esse, nec duob⁹ aut tribus plura, manifestũ est. Horũ aũt vtrũ sit, magnã, vt dixim⁹, dubitationem habet.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Nõ posse eẽ vnum tantũ prĩcipium.

Nõ posse eẽ principia infinita.

Roximum a verò est] Postquã principiorum contrarietatem, tũ aliorum Philosophorũ testimoniis tũ rõne confirmauit: accedit iã ad eorũ multitudinem cõstituendã; ostenditq; nec posse esse tantummodo vnũ, nec infinita, nec duo solũ, nec plura trib⁹. Acq; in primis nõ posse vnũ esse, ex eo demõstrat, quia principia sunt cõtraria, vt ex superiori disputatione patet: contraria autem multa esse oportet, alioqui idẽ sibi aduersaretur.

b Sed neq; infinita] Quadrifariã ostẽdit, nõ posse eẽ infinita principia. Primùm, quia si essent infinita, cùm infinitum humanæ mentis facultatem superet; non possent res na-

res naturales in nostram scientiam cadere: Siquidem hæc absque principiorum notione obtineri nequit. Secundò, quia in quolibet genere, siue categoria, vt in qualitate, quantitate, cæterisque huiusmodi, vna est contrarietas. ergo & in substantia vna erit: vnius autem contrarietatis duo sunt extrema, quæ vno subiecto, in quo vicissim insunt, contenta sunt: nequeunt igitur principia substantiæ esse infinita.

Hic aduerte, nomine contrarietatis intelligi ab Aristotele oppositionem priuatiuam, qualis est inter substantiam & non substantiam, album & non album: qua de re separatim in quæstionibus plura dicemus.

c Quinetiam.] Tertiò idem confirmat: quia frustra fit pluribus, quod potest effici paucioribus: at omnia quæ gignútur, cóstare possunt in natura positis finitis principiis, vt ponebat Empedocles: quare non est cur infinita statuantur. Quartò; quia si principia essent infinita, cúm ea sint cótraria, & semper maneant, omnia contraria essent principia, ac semper manerent, quod a vero abest. Aduerte autem hanc rationem momentū habere aduersus eos, qui principiorum infinitudinem, omnia cótrariorum genera continentem, inducerent, alioqui nihil conficere, vt consideranti patet. Quo autem sensu verum sit, principia semper manere, alibi exposuimus.

Non sufficere duo tantum principia. d Cùm autem finita sint.] Docet, nō esse duo tantū principia, sed addendum tertium, quod vtriusque pugnam suscipiat; argumentaturque hunc in modum. Vnum cótrarium (intellige in abstracto) non potest aliud contrarium simile sibi efficere: neq; enim calor frigiditatem ipsam in calorem vertit, aut contrà; dandum est ergo tertiū quoddam subiectum, é quo contraria sese mutuò pellant, & è quo ignis, verbi gratia, electa forma aquæ suam inducat, ignemque generet. Quæ. 8. c. 6. huius l. ac a. 2.

e Quinetiam] Dandū esse tertium illud principium, duabus adhuc rationib' probit ostendere. Quarum prior hæc est: Principia sunt substantia, essentiave rerū naturalium: atqui contraria nullius rei essentia esse possunt, cū se mutuò interimant: igitur saltem non oīa principia sunt contraria. Huius rationis maiorem propositioné suppressit, eius tñ confirmationém adhibuit, quæ ita se habet. Principium non dicitur tanquam accidens de subiecto; quia alioqui principii esset principium, siquidem subiectū principium est. at fieri nequit, vt principii principiū sit, vt patet ex principiorum definitione, qua principia dicūtur, q nec ex se, nec ex aliis, sed ex ipsis sunt oīa. ergo, &c.

Non omnia principia esse cótraria.

f Substantiam præterea] Altera ratio est: Fieri nō potest, vt substantia sit ex non substantiis, aut non substantia sit prior quàm substantia hoc autem accideret, si omnia principia essent contraria, cum contraria saltem aliqua, sint non substantiæ; & omne principium sit prius eo, cuius est principium: fatendum est igitur, non omnia principia esse contraria. Ex quo sequitur, ponendam esse tertiam quandam naturam, ex qua simul cum forma compositum coalescat.

g Veluti hi dicunt] Suam sententiam cófirmat auctoritate veterum Philosophorum, qui vnum commune principium statuerunt, tametsi eorum nullus veritatem explorate perceperit; atq;, rectiùs philosophari, qui mediū aliquod inter elementa, q̃ qui vnū ex elementis subiectū fecere. Priores.n. mediū statuunt magis alienum à contrarietate, quale esse oportet, qđ generationi substernitur. Quapp verisimilior est eorum sñia, qui aerem, deinde qui aquā, q̃ eorum, qui ignem materiam ponunt, quia aeris contrarietates siue affectiones minùs quam aquæ, sensu percipiuntur, & aquæ, q̃ ignis, propterea quòd aer natura humidus est, & tamen aquæ humiditas magis sensum afficit. Item aer calidus est, sed calor ignis magis sentitur, Deniq, ignis aquæ comparatus vendicat contrarietatem, quæ sensum vehementiùs ferit, habetq; maioré vim ad repellendum ex se id, quod nouam formam inducere conatur, & quidquid arripuerit, absumit. Quæ omnia à conditione subiecti, cuius est pati, quā maximè abhorrent.

h Verùm hoc vnum] Suū illud cōe subiectum, contrariorū varietate superiores Philosophi adornarunt, vt raro & denso. & horum maiori minorive intensione, q̃ ad exuperantiam & defectionem pertinent. Fuit tñ inter eos dissensio. Nam cum tria ponerent antiquiores, vnum tantùm pati, nempe materiam, duo alia, nempe contraria, inter se depugnare affirmabant: posteriores verò contra duo pati, vnum agere contendebant vt Plato, qui magnum & paruum pro materia posuit, & vnam formam.

i Iis

i Iis igitur qui] Ostendit, principia non esse plura, quàm tria. Præsumit autem, sat esse vnum commune subiectum ad patiendum, deindeita argumentatur. Nō sunt necessaria plura principia ad agendum,q̄ duo: Tria igitur sūt principia. Antecedentem propositionem probat: Nam si plura sint contraria,quà duo; v. g. quatuor, duæ erunt contrarietates; atq; adeo duæ mediæ naturę, in quam vtrumq; par contrariorum seorsim agat: quod superuacaneum est,cùm ad vtriusq; pugnam sustinendā sufficiat vnum commune subiectum. Quod si prædicta contraria ponantur esse eiusmodi, vt in se mutuo agere queant, atq; adeo vnum tantùm subiectum deposcant, iam alterum eorum par satis erit; proindeq; duo tantùm erunt contraria. Hæc ratio intelligenda est de contrariis simpliciter primis, quæ omnia ad vnum commune genus reuocantur, nec eoru plura genera dari possunt, vt ex iis, quæ in quæstione de principiorum contrarietate disseruimus, planum est.

K Sec nec plures esse possunt] Altera ratione idem propositum conficit. In vno, inquit, genere seu categoria, vna tantùm est prima contrarietas, ad quam videlicet reliquæ in eodem genere contentæ reducantur: Ergo in genere substantiæ erit vna duntaxat prima contrarietas, licet sub ea plures contineantur, aliæ priores,aliæ posteriores. Vnde sequitur in generatione substantiæ duo tantùm inueniri contraria, quæ vnà cum communi subiecto ternarium numerum compleat.

CAPVT SEPTIMVM.

Textus 57. *Os sanè hunc in modum dicimus, omnem primùm generationē pertractātes, quandoquidem naturæ consentiens est, communia primùm exponere; tum ea, quæ cuiusq; ppria sunt, contēplari.* a *Dicimus nimirum, ex alio aliud, & ex altero alterum generari, aut cùm simplicia dicimus, aut cùm cōposita. Quod verò dico, eiusmodi est. Fieri potest, vt homo fiat musicus, & vt nō musicum musicum, aut non musicus homo homo musicus. Ac simplex quidē, quod fit, hominem & non musicum dico: simplex verò, cuius est generatio, musicum: at compositum tā id, quod fit,q̄ id, cuius est generatio; tùm hominem non musicum,aut musicum, aut hominē musicum fieri dicimus.* b *De horum autem altero non solùm dicitur hoc aliquid fieri; sed etiam ex hoc, vt è non musico musicus:de altero verò in omnibus non dicitur; quandoquidē ex*
Textus 59. *homine musicus non fit,sed homo fit musicus.* c *Porrò eorum, quæ vt simplicia fieri dicimus, alterum cùm fit,remanet,alterum non remanet. Nam cùm homo fit musicus, homo remanet; sed nō musicum & musica priuatum,neq;*
Textus 60. *simplex neque compositum remanent.* d *His constitutis, ex omnibus q̄ fiunt, siquis animaduertat, hoc licet accipere, aliquid semper,quod fiat,subijciendum esse, quod etsi numero vnum est, specie tamen non est vnum, nā specie & ratione idem dico. Hominis .n. & musicæ ignari essentia diuersa est, & alterum quidem remanet, alterum nō remanet; siquidē id remanet, quod nō opponitur, nempe homo; musicum autem, & musicæ ignarum, idq; quod ex*
Textus 61. *vtrisq; constat, vt homo musicæ ignarus, non permanent. Aliquid autē ex aliquo fieri, & non hoc fieri, in his, quæ non remanent,magis dicitur; vt ex musicæ ignaro musicum fieri,ex homine minimè. Quanquam interdum in his, quæ remanent, similiter dicitur; quandoquidem ex ære fieri statuā dicimus, non æs statuam fieri. In eo autem, quod opponitur, & nō permanet,modo vtroq; dicitur,nempe ex hoc illud,& hoc illud fieri. Etenim ex musicæ ignaro, &*

ro, & musicæ ignarum, musicũ fieri dicitur. Quare & in composito similiter. Siquidem ex homine musicę ignaro, & homo musicæ ignarus, musicus homo dicitur fieri. e Cum autem ipsum fieri multis modis dicatur, & aliqua non fieri, sed fieri aliquid: solæ autem substantiæ omnino fie i in alijs quidem cõstat necessariò aliquid subijci, nempe id, quod fit. f Nam & quantum, & quale & quod ad aliud refertur, & quando, & vbi, re aliqua fiunt subiecta, quòd de alio subiecto sola substantia non dicitur, de ea autem cætera omnia: sed substantiam quoque & alia omnia, quæ oĩno fiunt, è subiecto aliquo fieri, animum aduertenti manifestũ fiet. Aliquid .n. quod subijcitur semp est, ex quo id fit, quod oritur: vt plantæ, & animalia ex semine g Quæ aũt omnino fiunt, alia fiunt figuratione, vt statua ex ære; alia accessione, vt quæ augescunt; alia detractione, vt è lapide Mercurius; alia compositione, vt domus; alia alteratione, vt quorũ materia immutatur. Omnia autem, q̃ sic fiũt, ex subiectis fieri manifestũ est. Ex his igitur, q̃ dicta sunt, manifestũ est, quidquid fit, compositũ semper esse. Atq; est quidem aliquid, quod fit, aliquid verò quod illud ipsum fit quod sane est duplex; aut .n. subiectum, aut oppositum. Opponi verò ignarum musicæ, homo subijci dicitur: & figuræ quidẽ, aut formæ, aut ordinis priuatio, oppositũ; æs aũt, aut lapis, aut aurum subiectum. h Siquidem igitur rerum natura constantium caussæ atq; principia ea sunt, ex quibus primis cónstant & ortæ sunt, non ex accidente, sed quod quæque sua essentia dicitur; perspicuum est, rem omnem ex subiecto fieri & forma. Musicus enim homo, ex homine & musico quodammodo componitur. Namque rationes in eorum rationes dissolues. Ex his itaque fieri ea, quæ fiunt, constat. i Est autem subiectum numero quidem vnum; sed specie duo. Homo enim, & aurum, & omnino materia, numero potest comprehendi; quandoquidem hoc quidam est magis, & quod gignitur ex ea, nõ ex accidẽte gignitur. At priuatio, & contrarietas accidens. Vnum vero est forma, vt ordo, aut musica, aut aliorum quidpiam, quę sic dicuntur. k Quapropter principia tum duo, tum tria dici possunt. Et quidem contraria dicere partim licet (vt si quis musicum, & musicæ ignarum dixerit; item calidum & frigidum; aut harmonia præditum, & eadem priuatum) partim verò non licet, siquidem contraria vicissim pati non possunt. Sed hoc quoque dissoluitur, quòd aliud sit subiectum, quod contrarium non est. Quare nec contrarijs quodammodo plura sunt principia, sed duo (vt sic dicam) numero: nec rursus duo omnino, quod ipsorum essentia diuersa sit, sed tria. Hominis .n. & musicæ ignari, item æris & figuræ priuati, diuersa est essẽtia. Quot igitur rerum naturæ, quæ generationi subijciuntur, sint principia, & quomodo tot sint, dictũ est: palamq; est, cõtrarijs subijci aliquod oportere: & cõtraria duo esse: alio aũt quodammodo necessarium nõ est. Ad faciendam .n. mutationem, contrariorũ altero tũm præsente, tum absente satis erit. l Quæ aũt subijcitur natura, proportione sciri potest. Quam .n rationem ad statuã æs habet, aut lectica ad lignum, vel ad aliquid aliud eorum, quæ formã obtinent materia, & quòd informe est, antequã formam accipiat eandem ipsa ad

Textus 62.
Textus 63.
Textus 64.
Textus 65.
Textus 66.
Textus 67.
Textus 68.
Textus 69.

essentiam, & quod est hoc quiddam, atq; ens, habet. m *Vnum igitur principiū est, nec ita vnū est aut ens, vt hoc quiddā. Vnū verò est rō, & præter hęc priuatio ei cōtraria. Hæc aūt quomodo sint duo, & quomodo plura, superiùs dictū est. Primū quidē illud diximus, contraria sola eē principia, deinde illud, necessariū esse aliud quiddā subijci, & esse tria. Ex his verò, q̄ nunc tradidimus, manifestum est, quæ contrariorū sit differentia, & quemadmodū principia inter se affecta sint, & quid est subiectū. Sed vtrum forma essentia sit, an subiectū, nōdū constat. Id verò perspicuū est principia tria esse & quēadmodū tria, quisve eorū sit modus. Quot ergo, et q̄ sint prīcipia, ex his dispiciatur.*

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Væ proximis duobus capitibus de rerum naturaliū principiis disseruerat Aristot. eadem nunc accuratius pertractare aggreditur, præsertim verò id, quod ad principiorum numerū constituēdum spectat. Ait aūt, traditurum se principia generationis in commune, vt deinde ad particularia descendat, q̄ viam rationemq; doctrinæ, vt quam maximè naturæ consentaneā, secuturū se in prooemio huius operis dixerat, & sæpe alibi cōmēdat.

a Dicimus nimirum] Vt ad ea, quæ in ꝑgressu dicturus est, viam aperiat, docet, primùm in omni generatione posse nos vti terminis tū simplicibus, tum compositis; tum ex parte termini a quo, tum ex parte termini ad quē generatio tendit. Simplicibus quidē, si ex parte termini a quo sumatur aut sola priuatio, aut solū subiectū: ex parte verò termini ad quem sola forma in concreto; vt si quis dicat hominem fieri musicum, non musicum fieri musicum. Compositis verò, si ex parte termini à quo sumatur aggregatum ex priuatione & subiecto; & ex parte termini ad quē, aggregatū ex subiecto & forma; vt si quis dicat hominem non musicum fieri hominē musicum.

1. Discrimē inter priuationem, & subiectum. b De horum autem altero] Duo statuit discrimina inter priuationē & subiectū, ex parte termini à quo sumuntur. Alterū est; ꝙ cū sola priuatio ponitur ex parte termini à quò, vtramlibet loquēdi formulā vsurpare possumus, ita vt dicam' nō musicū fieri musicū, vel ex non musico fieri musicum: at verò cùm solū subiectū ponitur, nó semp idem liceat. Namq; tametsi rectè qs dixerit, ex ligno fieri cathedrā, vel ex ære

2. Discrimē. statuam, non tñ rectè pronuntiarit ex homine musicū fieri, sed hominem fieri musicū.

c Porrò eorum] Alterum discrimen est; quòd subiectum post generationem maneat, non autem priuatio: manet enim Socrates, qui factus est musicus, non musicū verò minimè. Quo ex discrimine intelliges, licet subiectum ad terminum, à quo generatio oritur, reuera pertineat, non tamen esse ipsum terminum; quandoquidē termino à quo euanescente, illud perseuerat, in req; manet, cùm secus fieri oporteret, si subiectum verè ac simpliciter esset terminus a quo.

d His constitutis] Ex dictis colligit, præter duo cōtraria subiiciendū esse oī generationi aliā quandam naturā, q̄ tertium principiū dicatur. Namq; licet eiusmodi natura & priuatio, idē numero, hoc est, idem subiecto sint, dissidēt tñ ratione & essētia, quod ad principiorum distinctionē sat est. Distinguūtur prædicto modo. probat diuersa vtriusq; definitio, vt patet in homine & non musico. Deinde, quia subiectum manet in re genita, priuatione abeunte. Deniq; q̄a cùm priuationē sumimus, rectè dicimus ex non musico fieri musicū, vel non musicum fieri musicum: cùm aūt subiectū accipimus, non ita; vt paulò ante monuerat: quandoquidem nō dicimus ex homine musicū effici, esto in quibusdam ita loqui fas sit, vt cū ex ære statua fieri pronūtiamus.

e Cùm autem fieri] Persequitur idē institutum, ratiocinaturq; hoc modo. In qualibet mutatione, tam substantiæ, quàm accidentis, tam rei naturalis, quàm arte factę, datur tertium quid, duorum contrariorum vicissitudinem sustinens. Cū igitur plura inueniri mutationū genera nō possint, sequtur, in oībus tria illa principia cōcurrere. Docet autem, generatione substātiali fieri aliquid, oīno ac simpliciter, vt cùm homo

ignisve producitur:generatione verò accidentaria non fieri simpliciter, sed fieri tale, vt album aut quantum.

f Nam & quantum,& quale] Probat,ostenditq̃ìle variis exemplis,in omni gene ratione mutationeque dari aliquod subiectum;quod etiam facit libro quinto huius operis,& primo de ortu & interitu.

g Quæ autem omnino fiunt] Dissentiunt hoc loco expositores.Alexander putat, redigi ab Aristotele in summã oẽs modos generationis,tam substantiæ, q̃ accidẽtiũ: sicque interpretatur particulam,Omnino,siue simpliciter,vt sit idem , quod vniuersim Alii volunt,adhiberi eam particulam ad significanda, quæ simpliciter gigni perhibentur,ita vt etiam arte facta,quæ hic ab Aristotele recensentur, dicantur simpliciter effici;quia licet eorum forma non sit substantia,tũcùm fiunt,nõ dicũtur fieri hoc aut illud,vt cùm sphæra aut Mercurius ex ære efformantur;sed absolutè fieri . Cuius rei eam rationem affert D.Thomas,quia arte facta quodammodo censentur in genere substantiæ,propter materiam.Non enim,vt se habet candidum ad subiectum;ita & statua:quia candidum significat candorem,& connotat subiectum;statua vero & formam & materiã significat.Quæ sñia videtur Aristotelis,tertio huius operis,capite septimo,tex.65.vbi docet,subiectum,ex quo arte facta constant, esse eorum partem,nõ secus ac materia cuiusque rei naturalis,est pars totius.Quod nequaquam asseruisset, si res arte factæ subiecta connotarent.Nemo n.Cygnum partem albi rectè dixerit.Accedit cõis conceptio,qua cùm arte facti alicuius,vt domus,nomen audimus, non magis formam,q̃ materiam apprehendimus.Vtraq; prædictarum interpretationum nobis placet,etsi priorem improbauit Simplicius.Deinde exemplis confirmat Aristoteles,oĩa quæ fiunt è subiecto fieri.Vnde concludit;quidquid fit esse compositum, cùm ex materia subiectove,& forma denuo accedente coalescat.Deinde subiicit,cũ in qua libet effectione sit id,ad quod effectio terminatur,& id,cui ipsa effectio attribuitur,quod duplex est,nempe subiectum & oppositum;liquidò colligi,in qualibet effectione tria inueniri,nimirum subiectum,terminum,& eius oppositum:vt cùm Socrates fit musicus,oppositum est non musicum,subiectum Socrates,musicumvero terminus. Quod similiter patet in eo,quod per artem aliquam figuram aut effigiem recipit. Quæcumq; fiunt,fieri è subiecto.

h Siquidem igitur] Cum principia,inquit,rerum naturalium sint ea,ex quib. ip sæ per se constant & fiunt,tanquam ex eo,quod earum essentia dicitur;patet,quamlibet rem naturalem ex materia & forma,vt ex propriis principiis confici. Quod item ex eo concluditur,quia vnumquodque ex iis fit,in quæ dissoluitur;res autem naturales in materiam & formam duntaxat dissoluuntur:sicuti & ea quæ ex accidente & subiecto coalescunt,vt homo musicus,in subiectum & formam accidentariam. Quamlibet rem naturalẽ ex materia & forma confici.

i Est autem subiectum .] Discrimen statuit inter subiectum materiamve,& priuationem:quia materia potest numerari,cũ sit magis aliquid;priuatio vero sit accidens. Item,quia genitum fit ex materia per se,tanquam ex principio componente , ex priuatione vero non nisi accidentario , quatenus videlicet constituitur ex materia , cui priuatio accedit. Discrimẽ inter materiam, & priuationem.

K Quapropter principia] Ostẽdit,principia posse quodã sensu dici duo,alio tria. Nam si materia & priuatio sumantur,quatenus subiecto vnum sunt, efficient eũ forma duo tantùm principia;quatenus sunt specie duo,efficient tria cum eadem.

l Quæ autem subiicitur.] Materiæ naturam & conditionem explicat, ducta similitudine à rebus arte factis nec abs re.Nã cùm ars naturæ æmula sit,facilè erit ex iis,q̃ arte fiunt,in Physicarum rerum cognitionem venire. Asserit ergo, materiam esse puram potentiam;quia vt se habet arte factorum materia ad formas,quæ per artem inducũtur;sic proportione quadam materia rerum Physicarum, ad essentiam & hoc quiddã atque ens,hoc est,ad formas naturales,in quibus essentia,& quidditas rerum potissimum consistit:Quare sicuti arte factorum materia,vt lignum & æs,nullam artificialem formam,ita materia rerũ Physicarum nullã formã naturalem in sua essentia cohibet.Ex quo sequitur,hanc esse purã potentiã.Est autem hic locus desumptus ex Platonis Timæo,vbi Plato de materia disserens;Tertiũ,inquit,genus locus est,q interit quidem nunq̃,sed omnib. quę gignuntur,sedem exhibet,qui absq; vllo sensu tangitur,&

 adulterina

adulre: ita quadam ratione comprehendi vix potest.

m Vnum igitur] In summam colligit ea, quæ hactenus de numero, & contrarietate principiorum disputauit, ad sitque, nondum planè ex dictis constare, sitne materia magis substantia, quam forma; an contra. Quam tamen controuersiam in præsenti non dirimit; vel quia illius explicatio, vt ait Themistius, non ad Physicum, sed ad primã Philosophũ spectat, vel potiùs, quia, vt sentiunt D. Thomas, & Auerroes; eam in sequentem librum reiicit, vbi formam materiæ præferendam statuet, docebit que formam non solùm esse naturam, sed multò magis, quam materiam; quod hũc in modum ostendit. Id est magis natura, per quod ens naturale actu est: atqui ens naturale actu est per formam, non autem per materiam; quia forma est actus & perfectio, materia verò est pura potẽtia: ergo, &c. Item quia, vt nihil artificiosum est, nisi quod artis forma actu habet: ita nihil naturale erit, nisi formam naturalem actu possideat. Quo patet, quidditatem rei naturalis potissimùm in forma consistere.

QVÆSTIO VNICA.

Sint ne tria principia rerum naturalium, an non?

ARTICVLVS I.

Eorum sententia, qui omnia vnum esse crediderunt.

QVanta fuerit de rerum Phys. principiis apud veteres Philosophos dissensio, refert Arist. c. 2. huius lib. & in primo Metaphysicorum à c. 3. aliisque in locis: Item Hippocrates in libro de natura humana: Plato in Theæteto & Sophista. Theophrastus 3. ca. suæ Metaphysicæ (si eius est illud opus) Plotinus lib. 9. Enneadis secundæ, & ex sacris doctoribus Iustinus martyr, in sua parænesi ad gentes, D. Epiphanius li. 3. aduersus hæreses, tomo 2. D. Irenæus li. 2. aduersus hęreses ca. 19. D. Clemens lib. 8. recognitionum, aliiq; nonnulli. Erit autem operæ pretiũ, eiusmodi placita breuiter comprehensa sub vno aspectu ponere. Atque vt ab illis auspicemur, q, si verbo teneantur, in tradẽdis principiis a veritate longiùs defluere, nec tam ea ponere, quã tollere visi sunt.

Xenophanes Colophonius, Archelai, vt quidam aiunt, seu Botonis Atheniensis auditor: & Parmenides Eleates, q Xenophani operã dedit, teste Aristotele 1. Metap. c. 5. & Clemente Alexandrino li. 1. Stromatum. item que discipulus Parmenidis, Melissus Samius omnia vnum esse asseruerunt, licet nonnihil inter eos fuerit discriminis. Nam Xenophanes, vt scripsit Aristoteles in libello de Xenophane, Zenone, & Gorgia, vnum illud ens infinitum esse aiebat, similiterque Melissus;

A Parmenides verò finitum, etsi alii aliud de eis prodiderint.

Quoniam autem huiusmodi placita, si ex eo, quem præ se ferunt, sensu æstimentur, non tam dissidẽtium Philosophorũ dogmata, quam dormientium somnia esse videntur: iccirco Aristoteles ipse, esto ea hoc libro acerbe insectatus fuerit; in libello tamen proximè citato, aliisq; in locis, eadem mitiùs interpretatur, quod & alii posteà fecere. Nec verò id difficile, B aut alienum fuit. Enimvero cùm hi Philosophi scripta sua ænigmatũ inuolucris, verborumq; insolentia obtexerint & obscurarint; promptum cuiq; erat, ea in varios sẽsus ducere. Igitur Plotinus Ennea de 5. lib. 1. c. 8. Philoponus, & Simplicius ad cap. 2. huius lib. aliique nonnulli asserunt, eos vnius entis nomine, ens à materiæ cõcretione abiunctum significasse: quasi dixerint vnum esse genus entiũ materię expers, cætera verò, ne entis quidẽ C appellationem mereri, quod instabilia sint, mutationique obnoxia. Quod vnius entis nomine significarint.

Alii, vt ex scriptis Eudemi Simplicius loco citato memorat, putãt, illos omnia vnum dixisse, id est, vnam esse mundi vniuersitatem, quæ res omnes, quasi vnũ qd suo complexu continet, nec alterius rei creatæ ope indiget, quam intelligẽtiã innuit etiam Aristoteles primo de generatione, cap. 8. eamque affert Crassus ille D Ciceronianus, in 3. de Oratore ad Quintum fratrẽ. Denique sunt, qui autument, eos per vnum ens intellexisse ens primũ, intelligibile, ac sempiternum, omnisque mutationis expers, in quo vniuersa in simplicem coeunt vnitatem, id est, Deum, quem Parmenides finitum dixerit, quòd finitum, id est, non inchoatum,

sed

sed perfectam & absolutam, nec aliunde pendentem obtineat rationem: Melissus verò non re, sed ratione à Magistro dissidens, infinitum nuncuparit, quòd nulla potentiæ, spatii, aut temporis circumscriptione definitus sit.

Porrò hāc fuisse horum Philosophorū mentem, nonnulli haud leuibus coniecturis suspicantur. Primùm, quia celebre fuit apud antiquos Physiologiæ proceres, vnitatis & vnius entis nomine primam rerum omnium caussam describere, quò pertinet illud Mercurii Trimeg. ἡ μόνας ῥίζα τῶν ἁπάντων, id est, vnitas radix omnium rerū.. Deinde, quia constat ex Arist. 1. Metaphysi. ca. 5. & Tullio li. 2. Academicarum quæstionum; Xenophanem vnū illud ens, Deum appellasse: verisimile est aūt à Xenophane Parmenidem, atq; ab hoc Melissum id accepisse: quod etiā (sicuti & multa alia) credunt nonnulli ad Philosophos manasse è diuinis literis, præsertim ex 3. cap. Exodi, vbi Deus cum Moyse loquens, nomen Entis sibi tanquam proprium assumit; Ego, inquit, sum, qui sum: & paulò post, Qui est misit me ad uos.

Vt autem intelligas, quo sensu dici queat, omnia vnū quid in Deo esse, aduerte bifariā vnumquemq; effectum spectari posse; nimirum vel s̄m id, quod in se actu possidet; vel vt in sua caussa potestate continetur, quod virtuale esse effectus vocant. At priori quidem modo, quilibet effectus diuersum quid est à caussa; posteriori nihil aliud, quam ipsa virtus & potestas caussæ. Quo fit, vt si illa sit vnum, effectus quoq; prout in ea continentur, vnum quidpiam sint. Ad hunc igitur sensum, res omnes dicuntur vnū in Deo esse, quatenus in eius potestate cōtinentur. Vnde est illud D. Anselmi in Monologio; omnia effecta in Deo sunt, non q̄ in se ipsis sunt, sed q̄ idē ipse est: & illud Platonis in Sophista; in mūdo intelligibili, siue primo Archetypo, id est, Deo omnia vnum sunt, licet in sensili, caducoq; mundo turbata multitudine diuidantur. Et item illud D. Diony. 5. cap. de diuinis nomin. In diuina bonitate sunt omnia immēsuratè & vnicè sicut in monade omnis numerus vniformiter est, & in centro omnes lineæ ad se ipsas, & ad vnum initium, à quo processere, coniunctæ & copulatæ continentur. Quare si prædicti Philosophi suum illud dogma, ad huius tam reconditæ veritatis intelligentiā retulere, non modò reprehendendi nō sunt, sed magnopere etiā commendandi. Certè Parmenidem defendit, atque interpretatur Simplicius, hoc in libro ad textum. 6. Bessario, 2. libro contra Calumniatorem Platonis, cap. 3. & Nicolaus Cusa, in lib. de filiatione Dei. Lege etiam pro eadem re Eugubinum, lib. 3. de perenni Philosophia, cap. 6. & 7. & F. Mirandulam li. 6. de exam. van. ca. 1.

Quo pacto oia in Deo vnum sunt.

Anselmus.

Plato.

Dionysius.

Dubitatio.

Quid igitur caussæ fuit, dicet aliquis, cur sese Arist. in eos Philosophos tā seuerum iudicē exhibuerit, eorumq; dicta, etsi in speciem falsa, re ipsa tamen veritati consona, tot argumentis confutarit? Nimirum vetus Philosophantium consuetudo fuerat, ab Aegyptiis, & Caldęis, atq; a Pherecide Pytagoræ Magistro ducta, vt Philosophiæ mysteria, aut nō scriberent omnino, aut scriberent dissimulanter, id est, implicita recedentium sensuū obscuritate, & Mathematicis imaginibus atq; ænigmatibus recōderent. Nefas enim putabant, & arcana sapientiæ profanum vulgus admittere, & quæ natura in abdito collocasset, & a se magno studio quæsita, ac vix tandem reperta essēt, ea desidi & ignauæ multitudini communicare. Arist. verò, etsi iudicaret Philosophiam passim euulgandam nō esse; eam tamen doctrinæ rationem, q̄ cūcta in ambiguuo relinqueret, & interdum inani falsitatis specie veritatem obumbraret, minimè probandam censuit. Itaque ob hanc caussam, tum hoc loco Parmenidem & Melissum, tū alibi antiquos Philosophos, frequenter impugnat, in iis etiam rebus, quibus rectè eos sensisse intelligit, non tam quid illi significare vellent, quàm quod primo verborum aspectu indicare viderentur, expendens. Ne scilicet imperitioribus, qui vocabulis hærent, hallucinandi, & in errores incidendi occasio relinqueretur. Quod animaduertit pręter alios D. Thomas 3. Metaphys. ad tex. 15. Eustratius 1. Ethic. cap. 6. Bessario lib 1. contra Calumniatorem Platonis cap. 3. & lib. 2. ca. 7. Sed iam ad eos pergamus, qui vnum aliquod corpus, rerum naturalium principium fecere.

ARTICVLVS II.

Opinio eorum, qui vnum duntaxat rerum naturaliũ principium inuexere.

HEsiodus non solũ Poeta, sed Philosophus inprimis nobilis, terrã è chao primùm natam extitisse, atq; omnium rerum materiale principium esse, in sua Theogonia pronunciauit, nõ Philosophicè, sed Poeticè atque ex opinione vulgi, terram cœli coniugem, atque omnium communem matrem vocauit. Idem censuisse Pherecidẽ, scripsit Theodoretus in libro de materia & mundo; itemque Sextus Philosophus in 9. libro πρὸς φυσικούς. Credibile tamẽ est, Pherecidem nõ solam terram principium existimasse; cum Aristo. primo Metaphys. cap. 7. tex. 14. affirmet, nullum ex veteribus Philosophis, qui vnum tantũ principium inuexere, terram rerum initium fecisse; videlicet, quòd nimium densa, concretaq; sit, & aduentitias formas ægrè excipiat.

Thales Milesius, Ionicæ familiæ parens, vnus è septem Græciæ sapientibus, & eorum antiquissimus, vt ait Tatianus apud Eusebium lib 10. de præparatione Euangelica, cap 3. decreuit elementum, rerum omniũ esse aquam, ex qua (vt Origenes in l. φιλοσοφουμένων refert) modò addensata, modò in raritatem abeunte, vniuersa constarent. Nam cùm veterum mentes opinio imbuisset, mundũ animal quoddam esse, nihil Thales ad omnium rerũ originem & procreationem magis appositum cẽsuit, quàm humidum, quo videlicet animalia viuunt, quo pascuntur, quo deficiente occidunt. Non desũt autem, qui eum ad hanc sententiam excitatũ fuisse putent Homerico illo carmine, ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν Oceanum diuum genesim, Tethymque parentem. Cũ Thalete sensisse Anaximandrum, refert Aristo. in lib. de Xenophane, etsi alii aliam ei sententiã attribuant.

Antiquimũ dũ animal fecere.

Anaximenes, Ioniæ familiæ alumn⁹, eiusq; auditor Diogenes Apolloniates, Idæus Imereus, & Archelaus Atheniensis cognomento Physicus, Magister Socratis, aerem rerum principium esse dixerunt, ea forsitan adducti ratione, quòd aer vltrò cedat, cõtrariis minus obsistat, in minutissimas partes euadat, & ad quamuis formam sese accomodet.

Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui, quòd obscurè admodum scripserit, σκοτεινὸς dictus est, rerum primordia igni dederunt, nimirum quòd inter omnia elementa loco & dignitate emineat, quòd per omnia cõmeet, quòd cætera illi in pabulum cedant.

Præter superiores Philosophos, alii quoque vnum fecere rerum principium, sed à quatuor elementis diuersum: quorum opinionem Aristo. hoc in lib. cap. 6. tex. 54. verisimiliorem censuit, propterea quòd elementa contrarietate dissidentiũ qualitatum maximè teneantur, qua vacare materiale principium oportet. Ex horum numero Rheginus Hippus, mixtum posuit ex aqua & igni. Anaximander Milesius, mutata forsitan priori sententia, medium inter aerem & aquam; vel vt alii tradunt, medium inter ignem & aerem, illo densius, hoc rarius.

ARTICVLVS III.

Eorum placita, qui multa principia, partim infinita, partim finita statuerunt.

Leucippus & alii.

LEucippus Eleates, & Democritus Abderites siue Milesius, secuti Mochum Phœnicium, quem ante Troiæ excidium floruisse memorant, infinita fecere rerum primordia, id est, infinitas atomos insectiles, penitus solidas, omniumque patibilium qualitatum expertes, ex quarum concretione & inani, mundum coaluisse asserebant, ad eum modũ, quo ex viginti quatuor literis varie coeuntibus, omnis dictionum varietas existit; vocabat autem Democritus eiusmodi in sectibilia πανσπερμίαν, quasi rerum semen. In eadem fere sententia fuit Epicurus, in quem, vt Lactantius in libro de ira Dei, cap. 10. inquit, vanitas omnis de Leucippi fonte profluxit. Eamque sequitur Poeta Lucretius, in 1. & 2. li sui poematis, aliique nonnulli. Anaxagoras et Clazomenius, similium partium infinitatem, induxit, & rudis inordinatæque

Epicurus. Lucretius. Anaxagoras.

naturæ

naturæ cõfusam congeriem, quam *ὁμοιομερίαν* dixit, in eaque aiebat res infinito tempore sine distinctione iacuisse; sed euocatis postea ex eadem singulis rebus, in ordinemque digestis, diuinam mentem vniuersum instruxisse pariter, & ornasse.

Zareta. Plura, non tamen infinita rerũ initia, alii posuere; ex quib. Zareta Chaldæus, lucẽ & tenebras sub patris & matris nomine; Hippus Rheginus aquam & ignẽ; Oenopides Chius ignem & aerem; Onomacritus ignem, aquam, & aerem, Empedocles añt Agrigentinus, præter illa tria terram, & chaos siue sphæram, quod vniuersa corpora in vnam speciem informẽ concluderet. Ab hoc verò, lite vniuersitatis imperium tenente, segregari fingebat elementa ad rerum procreationem; ac rursus dominatu, conciliatuque amicitiæ, & antiquæ necessitudinis innouato fœdere, infera superis permisceri, atque vniuersa inter sese confundi.

Hippus. Oenopides Onomacritus. Empedocles.

Pythagorei. De numeris Pythagoricis lege Plutarchum li. 1. de placitis Philos. c. 3.

Pythagorei, vt erant Arithmeticæ studiosi, totum naturę ordinem, initia, vires & affecta, in numeros retulerunt, præsertim in denarium, cui (vt ad librũ 14. Met. Ari. Syrianus refert) ex Pythagoræ disciplina mysteria quędam, & occultam vim inesse existimabant, tum etiam ob numeri huius excellentiam, in quo cæteri clauduntur. Nam qui ad denariũ perueniũt, inde, quasi absoluta numeri perfectione, ad vnitatem redeunt, eamque iterant. Itaque totam naturæ vniuersitatem decada appellarunt, ac decem principiorum cõiugationes effinxerunt, ex quibus omnia fierent, & quasi ad numerum aptè caderent: ita, vt duas series, quas *συστοιχίας* dixerunt, hinc inde constituerent; vnam boni atque habitus, alteram mali & priuationis; vtrique decem principia sic assignantes, vt altera alteri aduersaria essent, videlicet:

Finitũ. Infinitũ.	Quiescẽs. Qđ mouetur.
Impar. Par.	Rectum. Obliquum.
Vnum. Multitudo.	Lumen. Tenebræ.
Dextrũ. Sinistrũ.	Bonum. Malum.
Mas. Fœmina.	Quadratũ. Altera parte longius.

Has decem principiorum cõplicationes, asserit Aristoteles primo Metaphysicæ capite 2. Alcmeonem à Pythagoricis, vel hos ab illo accepisse. Aiebãt quoque iidem Pythagorici, numeros esse totam essentiam rerum, ex potentia & actu constitutam, & totam rerum quidditatẽ constare ex pari & impari. Quibus verbis quid indicare voluerint, non planè constat. Verisimile est, quod Auerroes ad caput quintum libri primi Metaphysicorũ censet, eos nomine paris & imparis, materiam & formam adumbrasse, ob similitudinis rationem: Numerus enim par, cũ in duo æqua diuiduus sit, aptus est diuisioni, at materia caussa est interitus, atq; adeò diuisionis. Item impar, quia sectioni minùs est idoneus, formæ assimulatur, quæ nexus & stabilitatis caussa est. Siquidem forma non aliam desiderat materiã cùm interim materia alias appetat formas, quo ex appetitu diuortium oritur & dissolutio: eoque spectat illud Philonis Iudæi in libro allegoriarum; Binarius est imago materiæ, quæ diuiditur, secaturque tanquam mortalis.

Plato. Denique, vt cæteros omittamus, Plato rerum principia esse dixit, vnum, tanquã formam, itemque magnum & paruũ, tanquam materiam; vt ei Aristoteles sæpe attribuit: vt Plutarchus mentem, ideam, & materiam. Iustinus verò Philosophus & martyr, in sua Parœnesi scribit, Platonem in sententia de principiis, sicuti aliis plerisque in rebus, varium fuisse; quòd aliquando tria principia posuerit, Deum, Materiam, Speciem; alias quatuor, quippe qui mundi animam tribus illis adiecerit. Lege Alcinoum, in libro de doctrina Platonis capite 9. Bessarionem libro secundo contra calumni. Platonis capite quinto. Simplicium hoc in loco ad textum sextum. Themistium ad text. 32.

ARTICVLVS IV.

Aristotelis sententia de principijs rerum naturaliũ, eiusq; cõfirmatio.

Conatu prorsus inani atq; irrito cõtendit Simplicius, hoc in libro ad tex 6. Philosophorum placita, hactenus à nobis enumerata, ad verum aliquẽ sensum reducere. Nos Aristotelis duntaxat opinionẽ tueri atq; illustrare nitemur, qui in hac controuersia, non sine magna ingenii

ingenii laude, veritatem planè assecutus est, & quæ ab aliis falsò dicta erant, reiecit, quæ verè, sed obscurè, in perspicuā lucem transtulit. Minimè verò mirandū est, veteres illos naturæ interpretes, balbutiente adhuc Philosophia, hac in re, vt in multis aliis, non omnino veritatē inuenisse. Vt enim Seneca l. 6. Naturalium quæ. c. 5. ait, Sat magni animi fuit, naturæ latebras cæpisse dimouere. Nec res vlla consummata est, dum incipit, in omniq; negotio longè semper a perfecto fuere exordia.

Prima conclusio, qua proposita quæst. respōdetur. Sit igitur prima conclusio. Tria tantū sūt principia generationis rerum naturalium; materia scilicet, forma, & priuatio: id quod exemplo illustrari pōt. Nam in cōpia, quæ ad Socratis generationē concurrunt, sunt inprimis materia, & anima rationalis, quæ est forma hominis, è quibus illa hanc excipit, hæc illā pficit, illa huius pulchritudinem amat, hæc in illius gremio cōquiescit; ambæ verò Socratem ipsum componunt. Sed præter illas datur etiam tertium principium, nimirum eiusdem animæ rationalis priuatio, q̄ in materia præfuit, & accessu formæ abolita est. Hæc assertio, cùm sit ex earum numero, quas Dialectici exclusiuas appellant, duas habet exponentes, quarū prior est; principia tria esse: posterior; nō esse plura, q̄ tria. Vtranq; Ari. ca. 6. & 7. huius libri luculēta oratione cōfirmauit, cuius potiora argumenta ad hoc vnū reuocari possunt.

1. Ratio. Principia generationis rerū naturalium sūt cōtraria, itemq; non cōtraria; q̄, vt minimum, tria esse oportet: hæc aūt sufficiunt: tria igitur sunt, nō plura, nec pauciora. Antecedēs ppositio quadripartita est. Prima pars ex eo suadetur; qa termini cuiusq; mutationis, à quorū vno in alterū pgressio fit, non possunt sibi non aduersari: id quod non solùm Arist. loco cit. & 3. lib. huius operis patefecit, sed Philosophi etiam oēs confitentur. Secunda verò probatur; quia principia, quæ rem cōponūt, contraria esse nequeūt, alioqui non rem conficerent, sed destruerent, cùm contraria se ipsa vltro citroq; interimant. Tertia ex eo fidē habet; quia opus est saltē tertia quadā natura, quæ nulli duorum contrariorum aduersaria sit, quæq; in rei genitæ compositionem cedat. Quarta de-

A niq; pars confirmatur, qa tertia illa natura subiecta satis est, tū vt p se contrariorū pugnā exciperat, tū vt cū altero eorū, id est, cū forma rē genitam cōponat.

2. Ratio. Secūdò, probari pōt eadē assertio hūc in modum: Quicquid generatur, pgreditur a nō esse ad esse (id .n. ipsum generationis nomē præ se fert) sed ergo progreditur a nō esse, id est, a nihilo simpliciter, aut a nō esse, id est, ab aliquo, qd

B idcirco nō esse dicitur, qa caret pfectione, seu forma, q̄ suscipere aptū sit. Primū dari nō pōt, quia ea pgressio, creatio est, nō generatio. Dabitur ergo 2m, id est, pficiscetur à nō esse, hoc est, a materia, in qua insideat priuatio formæ rei, q̄ gignitur; atq; adeò in qualibet generatione dabitur materia, forma & priuatio. Cùmq; tria hæc sufficiant, non plura erunt constituenda principia.

3. Ratio. Postremò: Tria hæc requiruntur, ac satis sunt, vt p ea substatialis generatio

C à ceteris mutationibus distinguatur. Nō est igitur cur plura pauciorave statuam. Antecedēs pbatur, quia generatio substantialis p priuationē secernitur à motu, qui oritur à termino positiuo, p materiam à creatione, q̄ nullum subiectum supponit. Deniq; per formam vnaquæque generatio ab alia distinguitur, vt 5. huiusce operis libro patebit.

Ex dictis constat, omnia hæc principia

D distinctā rationem principiandi sibi vendicare, Materia .n. est principium mutationis qa transit ab vno termino ad alium, abiiciendo terminum à quo, recipiendo terminum ad quem. Forma, quia ad eam transit materia ipsam in se recipiendo. Priuatio, quia est id, à quo materia migrat ad formam, & quod in trāsmutatione per se abiicit.

Sunt aūt tria hæc principia essentialia generationi, hoc est, quę sola atq; oīa ad nudam generationis essentiam perci-

E piendam, siue ad definitiuum illius conceptum simpliciter exigūtur, ac sufficiūt: cùm tota ratio intrinseca generationis in eo consistat, absoluatuq; vt sit progressio a priuatione formę in materia, ad nouam formam quæ acquiritur.

2. conclus. Secunda conclusio: Duo tantum sunt principia res naturales constituentia, videlicet materia & forma. Hanc assertionem probauit Aristot. cap. 7. huius libri vsque

vsque ad tex. 65. poteſtque ex eo cõfirmari, quia priuatio, cum aduerſetur formæ, eiq; accedẽte abſcedat, cum præterea nõ ſit ſubſtãtia; haudquaquam ad rem genitam componendam coire valet, proinde q̃ue ad id ſola forma & materia relinquitur. Quòd verò hæc eſſentiam cõſtituat, ſuo loco patebit.

ARTICVLVS V.

Argumenta aduerſus ea, quæ proximè concluſa ſunt.

B

CONtra ea, q̃ ſuperiori articulo ſtatuimus, non nulla ſeſe offerunt argumenta. Primum: Cauſa efficiens generationis debet etiam in naturalium rerũ principiis numerari: plura igitur ſunt principia, q̃ tria. Antecedens ſuadetur: quia omnis actio pendet per ſe a cauſa efficiẽte, alioqui efficiens non eſſet cã p ſe; imò & à cauſa finali, & exemplari, quæ nõ minus etiam, quæque in ſuo genere, in effectum per ſe influũt. Adde, quòd cùm abſoluta cuiuſque rei cognitio omniũ cauſarum intelligentiam depoſcat, vt alibi oſtendimus, non videtur, quo pacto generationis notio abſq; eiuſmodi cauſarũ perceptione haberi queat. Vnũ fit, vt eas generatio in ſuo conceptu, tanq̃ principia ſibi eſſentialia, debeat includere.

C

Secundùm: Non minùs pro ſe progreditur generatio a forma abeunte, quam à priuatione formæ ſuccedentis: ergo ſi hæc priuatio eſt per ſe generationis principium, illa itidem forma erit. Probatur aſſumptum: quia tam fieri nequit, vt ſine illa forma, quàm vt ſine hac priuatione generatio detur; cum ſemper generatio vnius ſit corruptio alterius.

D

Tertiũ: Tam videtur per ſe requiri ad generationẽ habilitas, ſiue aptitudo materiæ ad excipiendam formam, quàm materia ipſa: ergo eiuſmodi habilitas erit aliud principium à cæteris diſtinctũ. Antecedens probatur, quia nihil gignitur, niſi ex idonea aptaque materia, adeo vt cęleſtis materia, & forma ſublunaris, nec diuinitus in vnum cõpoſitum per ſe coire poſſint, quia nimirum materiæ cæleſti ad rerum intereũtium formas excipiendas habilitas deficit.

E

Quartùm: Generatio nõ tendit per ſe ad formam, ſed ad compoſitũ, vt Ariſtoteles docuit hoc in libro c. 7. tex. 64. Igitur forma non eſt principium per ſe. Probatur conſecutio; quia ſi generatio nõ tẽdit per ſe ad formam, certe nec illam in ſuo conceptu includet; ex quo fiet, vt forma non per ſe, ſed ex accidente ad generationem pertineat.

Quintùm. Quòd generationem à creatione per ſubiectum, & à motu per priuationem haud probè diſtinxerimus, videtur oſtendi. Primum; quia actiones non a ſubiecto, neq; à termino a quo, ſed a termino ad quem feruntur, diſtinctionẽ accipiunt. Deinde; quia cùm gratia in aĩa à Deo creatur, eiuſmodi creationi ſubiicitur anima; atq; adeò etiam creationi ſupponitur ſubiectum. Item, quia cùm vnũ corpus ab altero illuminatę, & cõtinuo motu ad ipſum accedente, maiora lucis incrementa accipit, ea mutatio, quia continua, eſt verè motus, & tñ non poteſt generatio ab ea diſtingui, cùm illa etiam a priuatione incedat.

Sextùm: Ad actionem, qua Deus primos humani generis parentes initio mũdi procreauit, concurrerunt materia, priuatio, & forma: & tñ non videtur admittendum, eã fuiſſe veram generationẽ; cũ fuerit actio quædam per extraordinariã Dei potentiã miraculo exhibita. Non ergo tria illa principia, ſolius rerum naturalium generationis principia ſunt.

ARTICVLVS VI.

Argumentorum diſſolutio.

SVperiora argumenta ſic diluẽ. Ad primum nega propoſitionẽ antecedentem, & ad eius probationem dicito, rectè concludi, generationem pendere per ſe à cauſa effectrici, finali & exẽplari. Cæterùm id nõ ſat eſſe, vt hæ eſſentialia principia generationis conſtituendi ſint; requiritur enim præterea, vt in conceptu generationis per ſe includantur; quod nõ ita eſſe, conſtat ex dictis: ſiquidem generatio definitur eſſentialiter, progreſſio à priuatione formæ in materia ad nouam: in qua definitione nulla externarum cauſſarum mentio fit. Vrgebit tamen quiſpiã hoc modo Generatio eſt actio quædã: ſed actio includit in ſuo conceptu cauſſam agentem; cùm definiatur actus agentis, quatenus agens eſt: igitur agẽs pertinet per ſe ad conceptũ generationis. Occurrendum

Solutio 1. argumenti.

Generatio quo pacto eſſentialiter generationis.

Triplex cõsideratio generationis.

rendum tamen, generationem trifariam A spectari posse: primũ, vt ꝓcedit ab agēte; deinde, vt recipitur in patiēte; tertiò, absolutè, vt mutatio est: primo modo includere in suo conceptu definitiuo agēs; secundo patiens; tertio neutrum.

Ad reliquã partem eiusdem primi argumenti dices, perfectam cognitionẽ definitiuam non requirere perceptionem caussarum externarum, vt in alio huius libri loco docuimus; proindeq; similes caussas non spectare essentialiter ad ge- B nerationem, sed ea tãtùm principia, quę ad definitiuam eius notitiam exiguntur.

Sol. 2.

Ad 2m: formam abeuntẽ non includi per se in conceptu definitiuo generationis, sicuti priuatio formæ geniti: nec formam illam ꝑ se ad generationem requiri: si.n. nulla forma excedente noua succederet, (quod diuina virtute fieri pôt, etsi per naturam semper interitus vnius antecedat generationem alterius) adhuc nihilominùs tota generatio constaret. C

Sol. 3.

Ad tertium dicendũ; vel per materiæ habilitatem intelligi potentiam materiæ, vel non repugnantiam ad accipiendas formas, quæ quodãmodo a materia fluit. Si primum, liquet non cõcludi, danda esse quartum aliud principiũ, siquidem potẽtia materiæ est ipsa materia, nec ab ea vllo modo distinguitur: si 2m, occurrendũ, eiusmodinõ repugnãtiã siue aptitudinem, includi in priuatione, vt quippiam qđ ab illa concernitur; quandoquidem priuatio definitur negatio formæ in subiecto apto. Quo fit, vt ea aptitudo sit quædam veluti appendix principii, non autem principium per se. Cur aũt priuatio potius, quàm eiusmodi aptitudo, principium constituatur, causa est; quia ratio generationis nõ ab aptitudine materiæ, sed à priuatione per se depẽdet, vt ex definitione generationis patet. Vnde colliges, nõ rectè Argẽtinam in 2. sen. d. 18. q. 1. ar. 2. asseruisse principia rerum naturalium rectiùs poni materiam, formam, & rationes seminarias, id est, habilitates singulis rebus naturalibus à DEO inditas; quam materiam, formã & priuationem.

Aptitudo materiæ, & priuatio quomodo se habeat.

Imꝓbatur opinio Argentinatis.

Solut. 4.

Ad quartum, reiecta alium in locum longiori disputatione, de termino generationis, respondendũ est generationẽ, vt supra attigimus, tendere per se & ad formam & ad compositum: ad formam, vt ad terminum minùs præcipuum; q dicitur produci vt quo (excepta anima rationali, quæ à Deo creatur) ad compositum verò, vt ad terminum principalẽ, qui dicitur fieri vt quod. Atq; ita interpretandum esse locum Aristote. in argumento adductũ; neq; ex illo haberi, generationem non proficisci etiam suo modo per se ad formam; eamque in suo conceptu includere. Verùm licet tã forma, quam compositum, per se terminet generationem: quia tamen sola forma, vt distinctiuum per se illius, eam terminat (composita enim ratione duntaxat formarũ eiusmodi distinctionem conferunt) fit inde, vt non compositum, sed forma principium generationis habeatur; maximè cùm compositum non se habeat ad generationem, vt principians, quod ad principii rationem necessarium erat, sed vt principiatũ, genitumve principiorum concursũ.

Ad quintum respondendum: actiones mutationesq; eatenus dici per terminos ad quos distingui, quatenus omnes, verbi gratia, generationes inter se, & creationes item inter se omnes, ac similiter motus à terminis ad quos proficiscuntur, mutuam distinctionem capiunt. Quod D tamen non efficit, quominùs generationes secundum modum à nobis explicatum, ab alterius generis mutationibus actionibusve, per aliud quidpiam differant. Ad id verò, quod de gratiæ creatione obiicitur, dicendum, nos eo in loco de propria duntaxat creatione fuisse locutos, non de impropria, qualis ea est, qua gratia in præiacente subiecto a Deo producitur, vt in 8. huius operis libro docebimus.

Solutio 5.

Ad diluendum verò id, quod de discrimine inter motum generationemq; E opponebatur, intelligendum est, dupliciter posse motũ à termino positiuo tendere: nimirum, vel qa ab eo ia in subiecto existẽte incipit, & cõtinuatur: vel qa ab eo continuatur, non tamen incipit. Secundũ priorem modũ incedit motus, quo Socrates è pallido fit candidus: secundum posteriorem is, quo aer è tenebricoso fit lucidus, per continuum accessum corporis illuminantis; semper enim post inchoatum motum, vna pars lucis

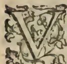
Quo pacto omnis mot° icedat a termino positiuo.

lucis aliam iam acquisitam supponit tã- A quam terminum, è quo ad vlteriorẽ par tem acquirẽdam motus ꝓgreditur. Hoc posito dicendum; motus omnes, de quibus, cùm motũ generationemq́; distinximus, locuti fuimus, incedere à termino positiuo, alterutro è duobus iis modis, quos diximus: proindeque ratum adhuc manere propositum discrimen.

Ad sextum dicito; procreationem illã primorum parentum veram fuisse generationem: nec obstare, ꝗ supra vsitatum naturæ cursum acciderit; cùm omnia, quibus generatio essentialiter constat, ad eam concurrerint. Non enim ꝗ aliquid miraculo aut naturæ vi fiat, sat est ad essentiæ discrimen arguendum, si intrinseca omnia conueniant. Solut. 6. Procreatio primorum parentum fuit vera generatio.

CAPVT OCTAVVM.

Iterum a autem dubitationem hoc vno dũtaxat dissolui modo, post hæc dicemus. Primi .n. Philosophi, cùm veritatem naturamq; rerum inuestigarent, quasi ad aliam quandam viam imperitia deducti à verò aberrarunt, atq; inquiunt, rem nullã aut generari aut interire, propterea ꝙ necesse sit, id quod gignitur aut ex eo qđ sit, gigni, aut è nihilo; è quorũ neutro gigni possit. Nã id, quod sit, nõ gigni, quandoquidẽ iam sit; è nihilo verò nihil fieri, ꝙ subijci aliquid oporteat. Atque hoc sane modo id, quod deinceps accidit adijciendo multa esse negant, id solum, quod est, cõcedentes. Illi igitur ob ea quæ dicta sũt, in hãc opinionem adducti sunt. b *Nos autem dicimus, ex eo, quod sit, aut eo, quod non sit, fieri aut id, quod nõ est, aut id, quod est: facere aliquid, aut pati, aut quiduis hoc fieri, vno modo ab eo nihil differre, medicum aliquid facere, aut è medico aliquid esse, aut fieri. Quare cùm hoc bifariam dicatur, illud quoq;, ex eo, quod sit, & id quod est, aut facere aliquid, aut pati, duobus modis dici manifestum est. Aedificat itaq; medicus, non vt medicus, sed vt ædificator, idemque albus fit, non vt medicus, sed vt niger; medetur autem, medicusq́; esse desinit, quatenus est medicus. Cùm verò maximè propriè medicũ quidpiam facere, aut pati, aut è medico fieri, si hæc quatenus medicus aut patiatur, aut faciat, dicamus, illud quoque planum est, ex eo, quod non est, fieri, id significare, quatenus non est. Quod cùm illi non distinxissent, à veritate abducti sunt, & ob hanc ignorationem eò ignorantiæ deuenerunt, vt aliarum rerum nullã, generari aut esse existimarẽt, imò verò vniuersã tollerent generationẽ.* c *Nos autem & ipsi dicimus, nihil quidem omnino ex eo, quod non est, fieri; tamen ex eo, quod non est, ex accidenti fieri; ex priuatione enim fit, quæ est per se non ens, & non inest. Sed admirationi hoc est, ac videtur fieri non posse, vt hoc modo ex eo, quod non est, aliquid fiat.* d *Similiter verò neque ex eo quod est, neque id quod est fieri, nisi ex accidenti: & perinde hoc fieri, ac si ex animali animal fieret, & ex aliquo animali aliquod animal, vt si ex equo fieret canis. Non solùm enim ex aliquo animali fieret canis, sed ex animali, non tamen vt animal; quandoquidem hoc iã est. Quòd si aliquod animal non ex accidenti fieri debeat, non ex animali erit. Atque etiam si quidpiam, quod est, non ex eo quod est; neq; ex eo quod non est. Nã ex eo, quod non est, fieri, quid nobis significet, dictum est, nempe quatenus nõ est. Sed neque id tollimus, rem omnem esse, aut non esse. Vnus igitur hic est modus*

Textus 71. Textus 72. Textus 73. Textus 74. Textus 75. Textus 76.

Textus 78. *modus. e Alter est, quoniã actu & potestate hæc dici possunt, quod quidem alibi magis exquisitè est definitum. Quare, vt diximus, dubitationes diluuntur, quibus adducti, aliqua eorum quæ dicta sunt summouent. Ob hæc enim veteres ab ea via, quæ ad generationem est, & ad interitum, atque omnino mutationem, tantopere aberrarunt. Hæc namq; si perspecta fuisset natura ab omni eos ignoratione liberasset.*

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Dogmata, negantiũ generationem & interitũ substãtialẽ.

Eterum a autem] Refert absurdas quorundam Philosophorũ opiniones, qui ex inscitia principiorum cò adducti sunt, vt omnem substantiæ generationem interitumq; negarint. Erat aũt eorũ ratio hæc. Quidquid oritur aut ex eo quod est, oritur, aut è nihilo. Non ex eo quod est, quia iam res esset antequam oriretur: nõ ex nihilo; quia è nihilo fieri aliquid nõ potest, siquidem semper aliquid subiici oportet, è quo res gignatur. Nulla est igitur generatio, proindeq; nullus interitus Vnde etiã colligebant, vnum tantùm dari ens, quod neq; gigni, neq; oriri posset. Quo patet, huius sententiæ & rõnis auctores fuisse Parmenidem & Melissum, de quibus supra.

b Nos autem] Vt propositam rationem diluat, monet prius, dupliciter accidere posse, vt ex eo quod est, aut ex eo quod nõ est, aliquid fiat; nimirum per se; aut ex accidente: quod exemplo medici aperit, quem facere aliquid aut pati, aut è quo fieri quidpiam totidem modis dicimus; nimirum per se, & quà medicus est, mederi, & ex medico non medicum fieri; ex accidente verò ædificare & albescere. Hanc aũt distinctionem ait Aristoteles antiquos ignorasse, ideoque generationes è medio sustulisse.

Bifariã fieri quidpiã ex eo, qđ non est.

c Nos autem & ipsi] Propositam rationem diluit, explicando inprimis posteriorem partem assumptionis. Nam si intelligant, non posse aliquid fieri è nihilo, siue ex nõ ente, vt non ens est, tanq̃ ex principio componente, concedenda est eis assumptio; sed in eo sensu neganda maior ꝓpositio: significat enim quidquid fit, fieri ex aliquo in actu, aut ex nihilo in actu; hunc enim duntaxat entis modũ veteres agnoscebant. Si verò contendant, ex non ente per accidens nihil fieri, vt ex principio componente, id est, nihil fieri ex materia, cui accidit non ens, id est, cui accidentariò conuenit priuatam esse forma rei, quæ gignitur; tunc neganda est minor propositio.

d Similiter verò] Respondet ad priorem partem assumptionis, aitq; ens non fieri ex ente per se, sed per accidens. Vt enim, si animal fieret ex animali, & quoddam animal ex quodam animali, ceu canis ex equo, animal in commune, quod includitur in cane, non fieret per se ex animali incluso in equo, sed canis fieret per se ex equo, seu non cane, quia natura non fertur per se in productionem eius, quod iam erat in materia, sed eius quod nondum erat: ita si ens, vt ens, fieret, oporteret nullum præcedere ens, atque ita ex nihilo fieret; quod est impossibile. At cùm non fiat ens, vt ens, sed hoc vel illud ens, fit est præcedere aliquod non ens, nimirum id, quod effici debet, licet hoc non ens reuera aliud ens sit. Est itaque Aristotelis institutum hoc loco, docere; vt fiat hoc ens, non debere ex nihilo fieri, sed ex aliquo ente; dummodo id, ex quo fit, non sit illud ipsum, quod efficitur.

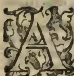
Ens, vt ens, non fit, sed hoc vel illud ens.

Ens aliud actu, aliud potestate.

e Alter est] Ostendit, aliter quoque dilui posse antiquorum rationem, adhibita nimirum distinctione entis, quod partim dicitur actu, vt homo, & ignis. partim potestate; vt lib 9. Metaphys. ca. 12. explicatius dicitur. Itemque posita diuisione non entis, in non ens actu, & non ens potestate, id est, purum nihil. Tum ad priorem partem assumptionis respondet, res naturales fieri ex ente potestate, id est, ex materia prima, non verò ex ente actu. Ad posteriorem, easdem ex non ente actu, non tamen ex non ente potestate fieri. Colligit deinde, manifestum iam esse, quo pacto dubitatio veterũ Philosophorum, generationem negantium, dissolui possit, nempè si acutè perspiciatur natura materiæ priuationem habentis: sic enim facilè apparebit, quo pacto ex eo quod est, & ex eo quod non est, res gignantur.

CA-

CAPVT NONVM.

Ttigerunt a quidam igitur eam: & nonnulli alij; sed nō satis. Primum.n.quia Parmenidem rectè dicere consentiunt; ex eo, quod non est, aliquid omnino fieri fatentur. Deinde si numero est vna; potestate quoque vna esse illis videtur, quod sanè plurimum differt. b Nos n.materiam, & priuationem esse diuersa dicimus, ipsorumq; alterum materiam non esse ex accidente, priuationem verò per se; rursus materiam ad substantiæ rationem propiùs quodammodo accedere priuationem nequaquam. c Illi verò magnum & paruum, aut vtrunq; simul, aut alterum seorsum, nō ens similiter. Quare ternarij alius hic, alius ille est modus. Huc vsq; n peruenere, naturam aliquam esse subijciendā: sed hanc vnam faciunt. Nam dualitatem etsi aliquis ipsam facit, nempe magnum & paruum, nihilo minus tamē idem facit quando alteram despexit, videlicet priuationem. d Illa.n.permanens eorum, quæ fiunt, vnà cum forma, causa ē, perinde atq; mater. At cōtrarietatis altera pars nō esse omnino persæpe ei videtur, qui ad eius maleficium animum attenderit. Cùm enim diuinū quiddam sit, & bonum, & expetendum, aliud quidem contrarium e esse dicimus aliud quod natura sua ipsum expetat atque desideret. e Illis aūt accidit, vt suum ipsius interitum contrarium expetat. At neq; se ipsa expetere potest forma, quandoquidem non egeat: neque contrarium cùm vicissim sese contraria interimant. Sed hoc, est materia perinde appetent illud ac si mare fæmina, & quod turpe est appetat pulcrum. At nec turpe, nec fæmina per se, sed ex accidenti. f Partim verò & interit & oritur, partim non. Nam quatenus est id, in quo, ea ex parte interit; quandoquidem in eo est id, quod interit, nempe priuatio. Quo autem potestate est, ea non interit; sed necesse est eam neq; oriri, neq; interire. Nam si oriatur aliquid, primū subijci oportet, ex quo insito oriatur, quæ quidem est ipsius natura. Quamobrem erit, antequam fiat. Dico enim materiam, quod rei cuiusq; subiectum est primum, è quo insito non ex accidenti aliquid oritur, & in quod si quidpiam interit, vltimum abeat. Quare erit intercempta, antequam intereat. g Principium autem, quod in genere formæ est, vtrum vnum sit, an multa, & quot, aut quæ sint: primę Philosophię munus est exquisitè definire. Quare in id tempus reijciatur. De naturalibus verò, & quæ intereunt, formis, in his, quę post demōstrabuntur, dicemus. Principia igitur esse, quæq; & quot sūt numero, hūc in modū à nobis sit definitum. Rursus verò aliunde exorsi dicamus.

Textus 79.

Textus 80.

Textus 81.

Textus 82.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Ttigerunt a quidem] Coarguit Platonicos, q tametsi materiæ cognitionem attingerent, eam tamen à priuatione neutiquam distinguebant, proindeq; sicuti priuatio simpliciter est non ens, ita materiam absolutè non ens pronunciabant. Fuerunt autem in hunc errorem adducti ratione illa Parmenidis; quidquid est præter ens, est non ens, tū illud sumebant, materia est præter ens, cùm non sit ens actu: vnde concludebāt, materiam simpliciter esse non ens. Deinde, quia arbitrabantur, quæcunque sunt vnum

subie-

adulre; ina quadam ratione comprehendi vix potest.

m Vnum igitur] In summam colligit ea, quæ hactenus de numero, & contrarietate principiorum disputauit, addítque, nondum planè ex dictis constare, sitne materia magis substantia, quam forma; an contra. Quam tamen controuersiam in præsenti non dirimit; vel quia illius explicatio, vt ait Themistius, non ad Physicum, sed ad primũ Philosophũ spectat, vel potiùs, quia, vt sentiunt D. Thomas, & Auerroes; eam in sequentem librum reiicit, vbi formam materiæ præferendam statuet, docebit que formam non solùm esse naturam, sed multò magis, quam materiam; quod hûc in modum ostendit, Id est magis natura, per quod ens naturale actu est: atqui ens naturale actu est per formam, non autem per materia; quia forma est actus & perfectio, materia verò est pura potẽtia: ergo, &c. Item quia, vt nihil artificiosum est, nisi quod artis forma actu habet: ita nihil naturale est, nisi formam naturalem actu possideat. Quo patet, quidditatem rei naturalis potissimùm in forma consistere.

QVÆSTIO VNICA.

Sint ne tria principia rerum naturalium, an non?

ARTICVLVS I.

Eorum sententia, qui omnia vnum esse crediderunt.

QVanta fuerit de rerum Phys. principiis apud veteres Philosophos dissensio, refert Arist. c. 2. huius lib. & in primo Metaphysicorum à c. 3. aliisque in locis: Item Hippocrates in libro de natura humana: Plato in Theæteto & Sophista. Theophrastus 3. ca. suæ Metaphysicæ (si eius est illud opus) Plotinus lib. 9. Enneadis secundæ. & ex sacris doctoribus Iustinus martyr, in sua parænesi ad gentes, D. Epiphanius li. 3. aduersus hæreses, tomo 2. D. Irenæus li. 2. aduersus hęreses ca. 19. D. Clemens lib. 8. recognitionum, aliiq; nonnulli. Erit autem operæ pretiũ, eiusmodi placita breuiter comprehensa sub vno aspectu ponere. Atque vt ab illis auspicemur, q, si verbo teneantur, in tradẽdis principiis a veritate longiùs defluere, nec tam ea ponere, quã tollere visi sunt.

Xenophanes Colophonius, Archelai, vt quidam aiunt, seu Botonis Atheniensis auditor: & Parmenides Eleates, q Xenophani operã dedit, teste Aristotele 1. Metap. c. 5. & Clemente Alexandrino li. 1. Stromatum. itemque discipulus Parmenidis, Melissus Samius omnia vnum esse asseruerunt, licet nonnihil inter eos fuerit discriminis. Nam Xenophanes, vt scripsit Aristoteles in libello de Xenophane, Zenone, & Gorgia, vnum illud ens infinitum esse aiebat, similiterque Melissus;

A Parmenides verò finitum, ecsi alii aliud de eis prodiderint.

Quoniam autem huiusmodi placita, si ex eo, quem præ se ferunt, sensu æstimentur, non tam dissidentium Philosophorũ dogmata, quam dormientium somnia esse videntur: iccirco Aristoteles ipse, esto ea hoc libro acerbe insectatus fuerit; in libello tamen proximè citato, aliisq; in locis, eadem mitiùs interpretatur, quod & alii posteà fecere. Nec verò id difficile,

B aut alienum fuit. Enimuero cùm hi Philosophi scripta sua ænigmatũ inuolucris, verborumq; insolentia obtexerint & obscurarint; promptum cuiq; erat, ea in varios sẽsus ducere. Igitur Plotinus Enneade 5. lib. 1. c. 8. Philoponus, & Simplicius ad cap. 2. huius lib. aliique nonnulli asserunt, eos vnius entis nomine, ens à materiæ cõcretione abiunctum significasse; quasi dixerint vnum esse genus eorũ, mat entis nomi

C terię expers, cætera verò, ne entis quidẽ appellationem mereri, quod instabilia sint, mutationique obnoxia. Quod vni' entis nomine significarint.

Alii, vt ex scriptis Eudemi Simplicius loco citato memorat, putat, illos omnia vnum dixisse, id est, vnam esse mundi vniuersitatem, quæ res omnes, quasi vnũ quid suo complexu continet, nec alterius rei creatæ ope indiget, quam intelligẽtiã innuit etiam Aristoteles primo de generatione, cap. 8. eamque affert Crassus ille Ciceronianus, in 3. de Oratore ad Quin-

D tum fratrẽ. Denique sunt, qui autument, eos per vnum ens intellexisse ens primũ, intelligibile, ac sempiternum, omnisque mutationis expers, a quo vniuersa in simplicem coeunt vnitatem, id est, Deum, quem Parmenides finitum dixerit, quòd finitam, id est, non inchoatam,

sed

sed perfectam & absolutam, nec aliunde pendentem obtineat rationem: Melissus verò non re, sed ratione à Magistro dissidens, infinitum nuncuparit, quòd nulla potentiæ, spatii, aut temporis circumscriptione definitus sit.

Porrò hãc fuisse horum Philosophorũ mentem, nonnulli haud leuibus coniecturis suspicantur. Primùm, quia celebre fuit apud antiquos Physiologiæ proceres, vnitatis & vnius entis nomine primam rerum omnium caussam describere, quò pertinet illud Mercurii Trimeg. ἡ μόνας ῥίζα τῶν ἁπάντων, id est, vnitas radix omniumrerũ. Deinde, quia constat ex Arist. 1. Metaphysi. ca. 5. & Tullio li. 2. Academicarum quæstionum; Xenophanem vnũ illud ens, Deum appellasse: verisimile est aũt à Xenophane Parmenidem, atq; ab hoc Melissum id accepisse: quod etiã (sicuti & multa alia) credunt nonnulli ad Philosophos manasse è diuinis literis, præsertim ex 3. cap. Exodi, vbi Deus cum Moyse loquens, nomen Entis sibi tanquam proprium assumit; Ego, inquit, sum, qui sum: & paulò post, Qui est misit me ad uos.

Vt autem intelligas, quo sensu dici queat, omnia vnũ quid in Deo esse, aduerte bifariã vnumquenq; effectum spectari posse; nimirum vel s̃m id, quod in se actu possidet, vel vt in sua caussa potestate continetur, quod virtuale esse effectus vocant. At priori quidem modo, quilibet effectus diuersum quid est à caussa; posteriori nihil aliud, quam ipsa virtus & potestas caussæ. Quo fit, vt si illa sit vnum, effectus quoq; prout in ea continentur, vnum quidpiam sint. Ad hunc igitur sensum, res omnes dicuntur vnũ in Deo esse, quatenus in eius potestate cõtinentur. Vnde est illud D. Anselmi in Monologio; omnia effecta in Deo sunt, non ꝗ in se ipsis sunt, sed ꝙ idẽ ipse est: & illud Platonis in Sophista; in mũdo intelligibili, siue primo Archetypo, id est, Deo omnia vnum sunt, licet in sensili, caducoq; mundo turbata multitudine diuidantur. Et item illud D. Diony. 5. cap. de diuinis nomin. In diuina bonitate sunt omnia immẽsuratè & vnicè sicut in monade omnis numerus vniformiter est, & in centro omnes lineæ ad se ipsæ, & ad vnum initium, à quo processere, coniun-

Quo pacto oia in Deo vnum sunt.

Anselmus.

Plato.

Dionysius.

A ctæ & copulatæ continentur. Quare si prædicti Philosophi suum illud dogma, ad huius tam reconditæ veritatis intelligentiã retulere, non modò reprehendendi nõ sunt, sed magnopere etiã commendandi. Certè Parmenidem defendit, atque interpretatur Simplicius, hoc in libro ad textum. 6. Bessario, 2. libro contra Calumniatorem Platonis, cap. 3. & Nicolaus Cusa, in lib. de filiatione Dei. B Lege etiam pro eadem re Eugubinum, lib. 3. de perenni Philosophia, cap. 6. & 7. & F. Mirandulam li. 6. de exam. van. ca. 1.

Dubitatio.

Quid igitur caussæ fuit, dicet aliquis, cur sese Arist. in eos Philosophos tã seuerum iudicẽ exhibuerit, eorumq; dicta, etsi in speciem falsa, re ipsa tamen veritati consona, tot argumentis confutarit? Nimirum vetus Philosophantium consuetudo fuerat, ab Aegyptiis, & Caldęis, atq; a Pherecide Pytagoræ Magistro du- C cta, vt Philosophiæ mysteria, aut nõ scriberent omnino, aut scriberent dissimulanter, id est, implicita recedentium sensuũ obscuritate, & Mathematicis imaginibus atq; ænigmatibus recõderent. Nefas enim putabant, & arcana sapientiæ profanum vulgus admittere, & quæ natura in abdito collocasset, & a se magno studio quæsita, ac vix tandem reperta esset, ea desidi & ignauæ multitudini communicare. Arist. verò, etsi iudicaret Phi- D losophiam passim euulgandam nõ esse; eam tamen doctrinæ rationem, ꝙ cũcta in ambiguuo relinqueret, & interdum inani falsitatis specie veritatem obumbraret, minimè probandam censuit. Itaque ob hanc caussam, tum hoc loco Parmenidem & Melissum, tũ alibi antiquos Philosophos, frequenter impugnat, in iis etiam rebus, quibus rectè eos sensisse intelligit, non tam quid illi significare vellent, quàm quod primo verborum a- E spectu indicare viderentur, expendens. Ne scilicet imperitioribus, qui vocabulis hærent, hallucinandi, & in errores incidendi occasio relinqueretur. Quod animaduertit pręter alios D. Thomas 3. Metaphys. ad tex. 15. Eustratius 1. Ethic. cap. 6. Bessario lib. 1. contra Calumniatorem Platonis cap. 3. & lib. 2. ca. 7. Sed iam ad eos pergamus, qui vnum aliquod corpus, rerum naturalium principium fecere.

ARTICVLVS II.

Opinio eorum, qui vnum duntaxat rerum naturaliũ principium inuexere.

HEsiodus non solũ Poeta, sed Philosophus inprimis nobilis, terrã è chao primùm natam extitisse, atq; omnium rerum materiale principium esse, in sua Theogonia pronunciauit; nõ Philosophicè, sed Poeticè atque ex opinione vulgi, terram cœli coniugem, atque omnium communem matrem vocauit. Idem censuisse Pherecidẽ, scripsit Theodoretus in libro de materia & mundo; itemque Sextus Philosophus in 9. libro πρὸς φυσικούς. Credibile tamẽ est, Pherecidem nõ solam terram principium existimasse; cum Aristo. primo Metaphys. cap. 7. tex. 14. affirmet, nullum ex veteribus Philosophis, qui vnum tantũ principium inuexere, terram rerum initium fecisse; videlicet, quòd nimium densa, concretaq; sit, & aduentitias formas ægrè excipiat.

Thales Milesius, Ionicæ familiæ parens, vnus è septem Græciæ sapientibus, & eorum antiquissimus, vt ait Tatianus apud Eusebium lib 10. de præparatione Euangelica, cap 3. decreuit elementum, rerum omniũ esse aquam, ex qua (vt Origenes in l. φιλοσοφουμένων refert) modò addensata, modò in raritatem abeunte, vniuersa constarent. Nam cùm veterum mentes opinio imbuisset, mundũ animal quoddam esse, nihil Thales ad omnium rerũ originem & procreationem magis appositum cẽsuit, quàm humidum, quo videlicet animalia viuunt, quo pascuntur, quo deficiente occidunt. Non desũt autem, qui eum ad hanc sententiam excitatũ fuisse putent Homerico illo carmine, ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν Oceanum diuum genesim, Tethymque parentem. Cũ Thalete sensisse Anaximandrum, refert Aristo. in lib. de Xenophane, etsi alii aliam ei sententiã attribuant.

Antiqui mũdũ animal fecere.

Anaximenes, Ioniæ familiæ alumn⁹, eiusq; auditor Diogenes Apolloniates, Idæus Imeteus, & Archelaus Atheniensis cognomento Physicus, Magister Socratis, aerem rerum principium esse dixerunt, ea fortitan adducti ratione, quòd aer vltrò cedat, cõtrariis minus obsistat, in minutissimas partes euadat, & ad quamuis formam sese accomodet.

Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui, quòd obscurè admodum scripserit, σκοτεινὸς dictus est, rerum primordia igni dederunt, nimirum quòd inter omnia elementa loco & dignitate emineat, quòd per omnia cõmeet, quòd cætera illi in pabulum cedant.

Præter superiores Philosophos, alii quoque vnum fecere rerum principium, sed à quatuor elementis diuersum: quorum opinionem Aristo. hoc in lib. cap. 6. tex. 54. verisimiliorem censuit, propterea quòd elementa contrarietate dissidentiũ qualitatum maximè teneantur, qua vacare materiale principium oportet. Ex horum numero Rheginus Hippus, mixtum posuit ex aqua & igni. Anaximander Milesius, mutata fortitan priori sententia, medium inter aerem & aquam; vel vt alii tradunt, medium inter ignem & aerem, illo densius, hoc rarius.

ARTICVLVS III.

Eorum placita, qui multa principia, partim infinita, partim finita statuerunt.

Leucippus & alii.

LEucippus Eleates, & Democritus Abderites siue Milesius, secuti Mochum Phœnicium, quem ante Troiæ excidium floruisse memorant, infinita fecere rerum primordia, id est, infinitas atomos insectiles, penitus solidas, omniumque patibilium qualitatum expertes, ex quarum concretione & inani, mundum coaluisse afferebant, ad eum modũ, quo ex viginti quatuor literis varie coeuntibus, omnis dictionum varietas existit; vocabat autem Democritus eiusmodi insectibilia πανσπερμίαν, quasi rerum semen. In eadem fere sententia fuit Epicurus, in quem, vt Lactantius in libro de ira Dei, cap. 10. inquit, vanitas omnis de Leucippi fonte profluxit. Eamque sequitur Poeta Lucretius, in 1. & 2. li sui poematis, aliique nonnulli. Anaxagoras et Clazomenius, similium partium infinitatem, induxit, & rudis inordinatæque naturæ

Epicurus. Lucretius. Anaxagoras.

naturæ cõfusam congeriem, quam ὁμοιομερίαν dixit, in eaque aiebat res infinito tempore sine distinctione iacuisse; sed euocatis postea ex eadem singulis rebus, in ordinemque digestis, diuinam mentem vniuersum instruxisse pariter, & ornasse.

Zareta. Plura, non tamen infinita rerũ initia, alii posuere; ex quib. Zareta Chaldæus, lucẽ & tenebras sub patris & matris nomine; Hippus Rheginus aquam & ignẽ; Oenopides Chius ignem & aerem; Onomacritus ignem, aquam, & aerem, Empedocles aũt Agrigentinus, præter illa tria terram, & chaos siue sphæram, quod vniuersa corpora in vnam speciem informẽ concluderet. Ab hoc verò, lite vniuersitatis imperium tenente, segregari singebat elementa ad rerum procreationem; ac rursus dominatu, conciliatuque amicitiæ, & antiquæ necessitudinis innouato fœdere, infera superis permisceri, atque vniuersa inter sese confundi.

Hippus. Oenopides Onomacritus. Empedocles.

Pythagorei. De numeris Pythagoricis lege Plutarchum li. 1. de placitis Philos. c. 3.

Pythagorei, vt erant Arithmeticæ studiosi, totum naturę ordinem, initia, vires & affecta, in numeros retulerunt, præsertim in denarium, cui (vt ad librũ 14. Met. Ari. Syrianus refert) ex Pythagoræ disciplina mysteria quędam, & occultam vim inesse existimabant, tum etiam ob numeri huius excellentiam, in quo cæteri claudùntur. Nam qui ad denariũ perueniũt, inde, quasi absoluta numeri perfectione, ad vnitatem redeunt, eamque iterant. Itaque totam naturæ vniuersitatem decada appellarunt, ac decem principiorum cõiugationes effinxerunt, ex quibus omnia fierent, & quasi ad numerum aptè caderent: ita, vt duas series, quas συστοιχίας dixerunt, hinc inde constituerent; vnam boni atque habitus, alteram mali & priuationis; vtrique decem principia sic assignantes, vt altera alteri aduersaria essent, videlicet:

Finitũ	Infinitũ.
Impar.	Par.
Vnum.	Multitudo.
Dextrũ.	Sinistrũ.
Mas.	Fœmina.
Quiescẽs.	Qđ mouetur.
Rectum.	Obliquum.
Lumen.	Tenebræ.
Bonum.	Malum.
Quadratũ.	Altera parte longius.

Has decem principiorum cõplicationes, asserit Aristoteles primo Metaphysicæ capite 2. Alemeonem à Pythagoricis, vel hos ab illo accepisse. Aiebãt quoque iidem Pythagorici, numeros esse totam essentiam rerum, ex potentia & actu constitutam, & totam rerum quidditatẽ constare ex pari & impari. Quibus verbis quid indicare voluerint, non planè constat. Verisimile est, quod Auerroes ad caput quintum libri primi Metaphysicorũ censet, eos nomine paris & imparis, materiam & formam adumbrasse, ob similitudinis rationem: Numerus enim par, cũ in duo æqua diuiduus sit, aptus est diuisioni, at materia caussa est interitus, atq; adeò diuisionis. Item impar, quia sectioni minus est idone⁹, formæ assimulatur, quæ nexus & stabilitatis caussa est. Siquidem forma non aliam desiderat materiã cùm interim materia alias appetat formas, quo ex appetitu diuortium oritur & dissolutio: eoque spectat illud Philonis Iudæi in libro allegoriarum; Binarius est imago materiæ, quæ diuiditur, secaturque tanquam mortalis.

Plato. Denique, vt cæteros omittamus, Plato rerum principia esse dixit, vnum, tanquã formam, itemque magnum & paruũ, tanquam materiam; vt ei Aristoteles sæpe attribuit: vt Plutarchus mentem, ideam, & materiam. Iustinus verò Philosophus & martyr, in sua Parẹnesi scribit, Platonem in sententia de principiis, sicuti aliis plerisque in rebus, varium fuisse; quòd aliquando tria principia posuerit, Deum, Materiam, Speciem; alias quatuor, quippe qui mundi animam tribus illis adiecerit. Lege Alcinoum, in libro de doctrina Platonis capite 9. Bessarionem libro secundo contra calumni. Platonis capite quinto. Simplicium hoc in loco ad textum sextum. Themistium ad text. 32.

ARTICVLVS IV.

Aristotelis sententia de principiis rerum naturaliũ, eiusq; cõfirmatio.

CONatu prorsus inani atq; irrito cõtendit Simplicius, hoc in libro ad tex 6. Philosophorum placita, hactenus à nobis enumerata, ad verum aliquẽ sensum reducere. Nos Aristotelis duntaxat opinionẽ tueri atq; illustrare nitemur, qui in hac controuersia, non sine magna ingenii

ingenii laude, veritatem planè assecutus est, & quæ ab aliis falsò dicta erant, reiecit, quæ verè, sed obscurè, in perspicuã lucem transtulit. Minimè verò mirandũ est, veteres illos naturæ interpretes, balbutiente adhuc Philosophia, hac in re, vt in multis aliis, non omnino veritatẽ inuenisse. Vt enim Seneca l. 6. Naturalium quæ. c. 5. ait, Sat magni animi fuit, naturæ latebras cæpisse dimouere. Nec res vlla consummata est, dum incipit, in omniq; negotio longè semper a perfecto fuere exordia.

Prima conclusio, qua propositæ quæst. respõdetur.

Sit igitur prima conclusio. Tria tantũ sũt principia generationis rerum naturalium; materia scilicet, forma, & priuatio: id quod exemplo illustrari põt. Principia, quæ ad Socratis generationẽ concurrunt, sunt inprimis materia, & anima rationalis, quæ est forma hominis, è quibus illa hanc excipit, hæc illã pficit, illa huius pulchritudinem amat, hæc in illius gremio cõquiescit; ambæ verò Socratem ipsum componunt. Sed præter illas datur etiam tertium principium, nimirum eiusdem animæ rationalis priuatio, q̃ in materia præfuit, & accessu formæ abolita est. Hæc assertio, cùm sit ex earum numero, quas Dialectici exclusiuas appellant, duas habet exponentes, quarũ prior est; principia tria esse: posterior; nõ esse plura, q̃ tria. Vtranq; Ari. ca. 6. & 7. huius libri luculẽta oratione cõfirmauit, cuius potiora argumenta ad hoc vnũ reuocari possunt.

1. Ratio. Principia generationis rerũ naturalium sũt cõtraria, itemq; non cõtraria; q̃, vt minimum, tria esse oportet: hæc aũt sufficiunt: tria igitur sunt, nõ plura, nec pauciora. Antecedẽs ppositio quadripartita est. Prima pars ex eo suadetur; qa termini cuiusq; mutationis, à quorũ vno in alterũ pgressio fit, non possunt sibi non aduersari: id quod non solùm Arist. loco cit. & 3. lib. huius operis patefecit, sed Philosophi etiam oẽs confitentur. Secunda verò probatur; quia principia, quæ rem cõponũt, contraria esse nequeũt, alioqui non rem conficerent, sed destruerent; cùm contraria se ipsa vltro citroq; interimant. Tertia ex eo fidẽ habet; quia opus est saltẽ tertia quadã natura, quæ nulli duorum contrariorum aduersaria sit, quæq; in rei genitæ compositionem cedat. Quarta deniq; pars confirmatur, qa tertia illa natura subiecta satis est, tũ vt p se contrariorũ pugnã excipiat, tũ vt cũ altero eorũ, id est, cũ forma rẽ genitam cõponat.

2. Ratio. Secũdò, probari põt eadẽ assertio hũc in modum: Quicquid generatur, pgreditur a nõ esse ad esse (id .n. ipsum generationis nomẽ præ se fert): aut ergo progreditur a nõ esse, id est, a nihilo simpliciter, aut a nõ esse, id est, ab aliquo, qđ idcirco nõ esse dicitur, qa caret pfectione, seu forma, q̃ suscipere aptũ sit. Primũ dari nõ põt, quia ea pgressio, creatio est, nõ generatio. Dabitur ergo sẽm, id est, pficiscetur à nõ esse, hoc est, a materia, in qua insideat priuatio formę rei, q̃ gignitur; atq; adeò in qualibet generatione dabitur materia, forma & priuatio. Cùmq; tria hæc sufficiant, non plura erunt constituenda principia.

3. Ratio. Postremò: Tria hæc requiruntur, ac satis sunt, vt p ea substãtialis generatio à ceteris mutationibus distinguatur. Nõ est igitur cur plura pauciorave statuam. Antecedẽs pbatur, quia generatio substantialis p priuationẽ secernitur à motu, qui oritur à termino positiuo, p materiam à creatione, q̃ nullum subiectum supponit. Deniq; per formam vnaquęque generatio ab alia distinguitur, vt 5. huiusce operis libro patebit.

Ex dictis constat, omnia hæc principia distinctã rationem principiandi sibi vendicare. Materia .n. est principium mutationis qa transit ab vno termino ad alium, abiiciendo terminum à quo, recipiendo terminum ad quem. Forma, quia ad eam transit materia ipsam in se recipiendo. Priuatio, quia est id, à quo materia migrat ad formam, & quod in trãsmutatione per se abiicit.

Sunt aũt tria hæc principia essentialia generationi, hoc est, quę sola atq; oĩa ad nudam generationis essentiam percipiendam, siue ad definitiuum illius conceptum simpliciter exigũtur, ac sufficiũt: cùm tota ratio intrinseca generationis in eo consistat, absolutaq; sit, vt sit progressio a priuatione formę in materia, ad nouam formam quæ acquiritur.

2. conclus. Secunda conclusio: Duo tantum sunt principia res naturales constituentia, videlicet materia & forma. Hanc assertionem probauit Aristot. cap. 7. huius libri vsque

vsque ad tex.65.pôtestque ex eo cōfirmari, quia priuatio, cum aduersetur formæ, eaq; accedēte abscedat, cum præterea nō sit subsistēs, haudquaquam ad rem genitam componendam coire valet, proindeque ad id sola forma & materia relinquitur. Quòd verò hæc essentiam cōstituat, suo loco patebit.

ARTICVLVS V.

Argumenta aduersus ea, quæ proximè conclusa sunt.

CONtra ea, q̄ superiori articulo statuimus, non nulla sese offerunt argumenta. Primum: Causa efficiens generationis debet etiam in naturalium rerū pricipiis numerari: plura igitur sunt principia, q̄ tria. Antecedens suadetur: quia omnis actio pendet per se a causa efficiēte, alioqui efficiens non esset. cū p se; imò & à causa finali, & exemplari, quæ nō minus etiam, quæque in suo genere, in effectum per se influunt. Adde, quòd cùm absoluta cuiusque rei cognitio omniū causarum intelligentiam deposcat, vt alibi ostendimus, non videtur, quo pacto generationis notio absq; eiusmodi causarū perceptione haberi queat. Vñ fit, vt eas generatio in suo conceptu, tanq̄ principia sibi essentialia, debeat includere.

Secundùm: Non minùs pro se progreditur generatio a forma abeunte, quam à priuatione formæ succedentis: ergo si hæc priuatio est per se generationis principium, illa itidem forma erit. Probatur assumptum: quia tam fieri nequit, vt sine illa forma, quàm vt sine hac priuatione generatio detur; cum semper generatio vnius sit corruptio alterius.

Tertiò: Tam videtur per se requiri ad generationē habilitas, siue aptitudo materiæ ad excipiendam formam, quàm materia ipsa: ergo eiusmodi habilitas erit aliud principium à cæteris distinctū. Antecedens probatur, quia nihil gignitur, nisi ex idonea aptaque materia, adeo vt cœlestis materia, & forma sublunaris, nec diuinitus in vnum cōpositum per se coire possint, quia nimirum materiæ cælesti ad rerum intereuntium formas excipiendas habilitas deficit.

Quartùm: Generatio nō tendit per se ad formam, sed ad compositū, vt Aristoteles docuit hoc in libro c.7.tex.64. Igitur forma non est principium per se. Probatur consecutio; quia si generatio nō tēdit per se ad formam, certe nec illam in suo conceptu includet; ex quo fiet, vt forma non per se, sed ex accidente ad generationem pertineat.

Quintùm. Quòd generationem à creatione per subiectum, & à motu per priuationem haud probè distinxerimus, videtur ostendi. Primum; quia actiones non à subiecto, neq; à termino à quo, sed à termino ad quem feruntur, distinctionē accipiunt. Deinde; quia cùm gratia in aīa à Deo creatur, eiusmodi creationi subiicitur anima; atq; adeò etiam creationi supponitur subiectum. Item, quia cùm vnū corpus ab altero illuminatur, & cōtinuo motu ad ipsum accedente, maiora lucis incrementa accipit, ea mutatio, quia continua, est verè motus, & tñ non potest generatio ab ea distingui, cùm illa etiam a priuatione incedat.

Sextùm: Ad actionem, qua Deus primos humani generis parentes initio mūdi procreauit, concurrerunt materia, priuatio, & forma: & tñ non videtur admittendum, eā fuisse veram generationē; cū fuerit actio quædam per extraordinariā Dei potentiā miraculo exhibita. Non ergo tria illa principia, sōlius rerum naturalium generationis principia sunt.

ARTICVLVS VI.

Argumentorum dissolutio.

SVperiora argumenta sic diluē. Ad primum nega propositionē antecedentem, & ad eius probationem dicito, rectè concludi, generationem pendere per se à causa effectrici, finali & exēplari. Cæterùm id nō sat esse, vt hæc essentialia principia generationis constituenda sint; ieq ritur enim præterea, vt in conceptu generationis per se includantur; quod nō ita esse, constat ex dictis: siquidem generatio definitur essentialiter, progressio à priuatione formæ in materia ad nouam: in qua definitione nulla externarum caussarum mentio fit. Vrgebit tamen quispiā hōc modo Generatio est actio quædam: sed actio includit in suo conceptu caussam agentem; cùm definiatur actus agentis, quatenus agens est: igitur agēs pertinet per se ad conceptū generationis Occurrendum

Solutio 1. argumenti.

Generatio quo pacto essentialiter generationis.

Triplex cōsideratio generationis. tendum tamen, generationem trifariam A spectari posse: primū, vt ꝓcedit ab agēte; deinde, vt recipitur in patiēte; tertiò, absolutè, vt mutatio est: primo modo includere in suo conceptu definitiuo agēs; secundo patiens; tertio neutrum.

Ad reliquā partem eiusdem primi argumenti dices, perfectam cognitionē definitiuam non requirere perceptionem caussarum externarum, vt in alio huius libri loco docuimus; proindeq; similes caussas non spectare essentialiter ad ge- B nerationem, sed ea tātùm principia, quę ad definitiuam eius notitiam exiguntur.

Sol. 2. Ad 2m: formam abeuntē non includi per se in conceptu definitiuo generationis, sicuti priuatio formæ geniti: nec formam illam ꝑ se ad generationem requiri: si.n. nulla forma excedente noua succederet, (quod diuina virtute fieri pōt, etsi per naturam semper interitus vnius antecedat generationem alterius) adhuc nihilominùs tota generatio constaret. C

Sol. 3. Ad tertium dicendū; vel per materiæ habilitatem intelligi potentiam materiæ, vel non repugnantiam ad accipiendas formas, quæ quodāmodo a materia fluit. Si primum, liquet non cōcludi, dandū esse quartum aliud principiū, siqdem potētia materiæ est ipsa materia, nec ab ea vllo modo distinguitur: si 2m, occurrendū, eiusmodi nō repugnātiā siue aptitudinem, includi in priuatione, vt quippiam qđ ab illa concernitur; quandoqdem priuatio definitur negatio formæ in subiecto apto. Quo fit, vt ea aptitudo sit quædam veluti appendix principii, non autem principium per se. Cur aūt priuatio potius, quàm eiusmodi aptitudo, principium constituatur, caussa est; quia ratio generationis nō ab aptitudine materiæ, sed à priuatione per se depēdet, vt ex definitione generationis patet. Vnde colliges, nō rectè Argētinatem in 2. sen. d. 18. q. 1. ar. 2. asseruisse principia rerum naturalium rectiùs poni materiam, formam, & rationes sēminarias, id est, habilitates singulis rebus naturalibus à DEO inditas; quam materiam, formā & priuationem.

Aptitudo materiæ, & priuatio quomodo se habeat.

Imꝓbatur opinio Argentinatis.

Solut. 4. Ad quartum, reiecta alium in locum longiori disputatione, de termino generationis, respondendū est generationē, vt supra attigimus, tendere per se & ad formam & ad compositum: ad formam, vt ad terminum minùs præcipuum; q dicitur produci vt quo (excepta anima rationali, quæ à Deo creatur) ad compositum verò, vt ad terminum principalē, qui dicitur fieri vt quod. Atq; ita interpretandum esse locum Aristote. in argumento adductùm; neq; ex illo haberi, generationem non proficisci etiam suo modo per se ad formam; eamque in suo conceptu includere. Verùm licet tā forma, quam compositum, per se terminet generationem: quia tamen sola forma, vt distinctiuum per se illius, eam terminat (composita enim ratione duntaxat formarū eiusmodi distinctionem conferunt) fit inde, vt non compositum, sed forma principium generationis habeatur; maximè cùm compositum non se habeat ad generationem, vt principians, quod ad principii rationem necessarium erat, sed vt principiatū, genitumve principiorum concursu.

Ad quintum respondendum: actiones mutationesq; eatenus dici per terminos ad quos distingui, quatenus omnes, verbi gratia, generationes inter se, & creationes item inter se omnes, ac similiter motus à terminis ad quos proficiscuntur, mutuam distinctionem capiunt. Quod tamen non efficit, quominùs generationes secundum modum à nobis explicatum, ab alterius generis mutationibus D actionibusve, per aliud quidpiam differant. Ad id verò, quod de gratiæ creatione obiicitur, dicendum, nos eo in loco de propria duntaxat creatione fuisse locutos, non de impropria, qualis ea est, qua gratia in præiacente subiecto a Deo producitur, vt in 8. huius operis libro docebimus. Solutio 5.

Ad diluendum verò id, quod de discrimine inter motum generationemq; E opponebatur, intelligendum est, dupliciter posse motū à termino positiuo tendere: nimirum, vel qa ab eo ia in subiecto existēte incipit, & cōtinuatur: vel qa ab eo continuatur, non tamen incipit. Secundū priorem modū incedit motus, quo Socrates è pallido fit candidus: secundum posteriorem is, quo aer è tenebricoso fit lucidus, per continuum accessum corporis illuminantis; semper enim post inchoatum motum, vna pars lucis

Quo pacto omnis motꝰ icedat a termino positiuo.

lucis aliam iam acquiſitam ſupponit tã- A
quam terminum, è quo ad vlteriorẽ par
tem acquirẽdam motus ꝓgreditur. Hoc
poſito dicendum; motus omnes, de qui-
bus, cùm motũ generationemq́; diſtin-
ximus, locuti fuimus, incedere à termi-
no poſitiuo, alterutro è duobus iis mo-
dis, quos diximus: proindeque ratum
adhuc manere propoſitum diſcrimen.

Ad ſextum dicito; procreationem illã Solut. 6.
primorum parentum veram fuiſſe gene- Procreatio
rationem: nec obſtare, ꝙ ſupra vſitatum primorum
naturæ curſum acciderit; cùm omnia, q- parentum
bus generatio eſſentialiter conſtat, ad fuit vera ge-
eam concurrerint. Non enim ꝙ aliquid neratio.
miraculo aut naturæ vi fiat, ſat eſt ad eſ-
ſentiæ diſcrimen arguendum, ſi intrinſe-
ca omnia conueniant.

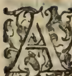

CAPVT OCTAVVM.

Vterum a autem dubitationem hoc vno dũtaxat diſſolui modo, Textus 71.
poſt hæc dicemus. Primi.n. Philoſophi, cùm veritatem natu-
ramq; rerum inueſtigarent, quaſi ad aliam quandam viam im-
peritia deducti à verò aberrarunt, atq; inquiunt, rem nullã aut
generari: aut interire, propterea ꝙ neceſſe ſit, id quod gignitur aut ex eo qđ
ſit, gigni, aut è nihilo; è quorũ neutro gigni poſſit. Nã id, quod ſit, nõ gigni,
quandoquidẽ iam ſit; è nihilo verò nihil fieri, ꝙ ſubijci aliquid oporteat. At- Textus 72.
que hoc ſanè modo id, quod deinceps accidit adijciendo multa eſſe negant, id
ſolum, quod eſt, cõcedentes. Illi igitur ob ea quæ dicta sũt, in hãc opinionem
adducti ſunt. b *Nos autem dicimus, ex eo, quod ſit, aut eo, quod non ſit, fieri* Textus 73.
aut id, quod nõ eſt, aut id, quod eſt: facere aliquid, aut pati, aut quiduis hoc
fieri, vno modo ab eo nihil differre, medicum aliquid facere, aut è medico ali-
quid eſſe, aut fieri. Quare cùm hoc bifariam dicatur, illud quoq;, ex eo, quod Textus 74.
ſit, & id quod eſt, aut facere aliquid, aut pati, duobus modis dici manife-
ſtum eſt. Aedificat itaq; medicus, non vt medicus, ſed vt ædificator, idem-
que albus fit, non vt medicus, ſed vt niger; medetur autem, medicusq́; eſſe
deſinit, quatenus eſt medicus. Cùm verò maximè propriè medicũ quidpiam
facere, aut pati, aut è medico fieri, ſi hæc quatenus medicus aut patiatur, aut
faciat, dicamus, illud quoque planum eſt, ex eo, quod non eſt, fieri, id ſignifi-
care, quatenus non eſt. Quod cùm illi non diſtinxiſſent, à veritate abducti
ſunt, & ob hanc ignorationem eò ignorantiæ deuenerunt, vt aliarum rerum
nullã, generari aut eſſe exiſtimarẽt, imò verò vniuersã tollerent generationẽ.
c *Nos autem & ipſi dicimus, nihil quidem omnino ex eo, quod non eſt, fieri;* Textus 75.
tamen ex eo, quod non eſt, ex accidenti fieri; ex priuatione enim fit, quæ
eſt per ſe non ens, & non ineſt. Sed admirationi hoc eſt, ac videtur fieri non
poſſe, vt hoc modo ex eo, quod non eſt, aliquid fiat. d *Similiter verò* Textus 76.
neque ex eo quod eſt, neque id quod eſt fieri, niſi ex accidenti: & perinde
hoc fieri, ac ſi ex animali animal fieret, & ex aliquo animali aliquod
animal, vt ſi ex equo fieret canis. Non ſolùm enim ex aliquo animali fieret
canis, ſed ex animali, non tamen vt animal; quandoquidem hoc iã eſt. Quòd
ſi aliquod animal non ex accidenti fieri debeat, non ex animali erit. Atque
etiam ſi quidpiam, quod eſt, non ex eo quod eſt; neq; ex eo quod non eſt. Nã
ex eo, quod non eſt, fieri, quid nobis ſignificet, dictum eſt, nempe quatenus nõ
eſt. Sed neque id tollimus, rem omnem eſſe, aut non eſſe. Vnus igitur hic eſt
modus

CAPUT NONUM.

Ttigerunt a quidam igitur tamen & nonnulli alii; sed nõ satis. Textus 79.
Primum.n.quia Parmenidem rectè dicere consentiunt; ex eo, quod non est, aliquid omnino fieri fatentur. Deinde si numero est vna; potestate quoque vna esse illis videtur, quod sanè plurimum differt. b Nos n.materiam, & priuationem esse diuersa dicimus, ipsorumq́; alterum materiam non esse ex accidente, priuationem verò per se; rursus materiam ad substantiæ rationem propiùs quodammodo accedere priuationem nequaquam. c Illi verò magnum & paruum, aut Textus 80.
vtrunq; simul, aut alterum seorsum nõ ens similiter. Quare ternarij alius hic, alius ille est modus. Hucusq; n. peruenere, naturam aliquam esse subijciendã: sed hanc vnam faciunt. Nam dualitatem etsi aliquis ipsam facit, nempe magnum & paruum, nihilo minus tamẽ idem facit quando alteram despexit, videlicet priuationem. d Illa.n.permanens earum, quæ fiunt, vna cum forma, Textus 81.
causa ẽ, perinde atq; mater. At cõtrarietatis altera pars nõ esse omnino persæpe ei videtur qui ad eius maleficium animum attenderit. Cùm enim diuinũ quiddam sit, & bonum, & expetendum, aliud quidem contrarium ei esse dicimus aliud quod natura sua ipsum expetat atque desideret. e Illis aũt accidit, vt suum ipsius interitum contrarium expetat. At neq; se ipsa expetere potest forma, quandoquidem non egeat: neque contrarium cùm vicissim sese contraria interimant. Sed hoc, est materia perinde appetent illud ac si mare fœmina, & quod turpe est appetat pulcrum. At nec turpe, nec fœmina per se, sed ex accidenti. f Partim verò & interit & oritur, partim non. Nam Textus 82.
quatenus est id, in quo, ea ex parte interit, quandoquidem in eo est id, quod interit, nempe priuatio. Quo autem potestate est, eo non interit; sed necesse est eam neq; oriri, neq; interire. Nam si oriatur aliquid, primũ subijci oportet, ex quo insito oriatur, quæ quidem est ipsius natura. Quamobrem erit, antequam fiat. Dico enim materiam, quod rei cuiusq; subiectum est primum, è quo insito non ex accidenti aliquid oritur, & in quod si quidpiam interit, vltimum abeat. Quare erit interempta, antequam intereat. g Principium autem, quod in genere formæ est, vtrum vnum sit, an multa. & quot, aut quæ sint: primę Philosophię munus est exquisitè definire. Quare in id tempus reijciatur. De naturalibus verò, & quæ intereunt, formis, in his, quę post demõstrabuntur, dicemus. Principia igitur esse, quæq; & quot sũt numero, hũc in modũ à nobis sit definitum. Rursus verò aliunde exorsi dicamus.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Ttigerunt a quidem] Coarguit Platonicos, q tametsi materiæ cognitionem attingerent, eam tamen à priuatione neutiquam distinguebant, proindeq́; sicuti priuatio simpliciter est non ens, ita materiam absolutè non ens pronunciabant. Fuerunt autem in hunc errorem adducti ratione illa Parmenidis; quidquid est præter ens, est non ens, tũ illud sumebant, materia est præter ens, cùm non sit ens actu: vnde concludebãt, materiam simpliciter esse non ens. Deinde, quia arbitrabantur, quæcunque sunt vnum

subie-

subiecto, eadem vnum esse potestate ac ratione. Quare cũ animaduerterent, materiã & priuationem vnum quidpiam subiecto esse; colligebant esse quoq; idem ratione & essentia, atq; adeo materiam simpliciter esse non ens.

Materiã esse non ens per accidens.

b Nos enim] Docet, se Platonicorũ hac in re sententiã abhorrere, quod cẽseat, materiã & priuationẽ rõne inter se differre, materiamq; esse non ens per accidens, rõne videlicet priuationis, quæ ipsi accidit, priuationẽ verò esse non ens per se. Rursus materiã esse aliquo mõ substãtiam, priuationẽ verò nullo pacto in substantiis numerari posse.

c Illi verò magnum) Cùm Platonici magnum & paruum pro materia statuerint, & vtrumq; nõ esse, aut vtrumq; simul, aut alterũ seorsim affirmarint, fit, vt ternarius principiorũ ab eis & ab Arist. positus, necessariò sit diuersus. Licet.n. Platonici subiectum dari fateantur, ab eo tamen potestate & ratione tertium, nimirum priuationẽ, non distinguunt, vtique eam contemnentes propter maleficium, quod molitur, dũ in caussa est, vt materia alteram formam expetat, & eã, cui actu cõiuncta ẽ, repudiet.

Materiã & priuationẽ inter se formaliter distingui.

d Illa.n. permanẽs] Dũ Platonicos insectatur, duabus rõnibus, materiã & priuationem formaliter inter se differre ostẽdit. Prior ita habet: Materia pmanet cũ forma, eamq; suo gremio excipit, tanquam mater semen ad gignẽdam plem: sed priuatio cũ formæ aduersetur, neq; cum ea manet neq; illam excipit: Nõ igitur priuatio & materia formaliter idem sunt. Hanc verò rõnem illustrat, edocens formam quidpiam diuinũ esse, & bonũ atq; expetibile, quod materia ingenita sibi ppensione exoptat & affectat.

e Illis autem accidit] Posterior rõ hæc est: Si materia & priuatio formaliter idẽ essẽt, sequeretur aliqd sui ipsius interitũ appetere, quod à naturæ legibus quàm maximè est alienũ. Probatur cõsequutio: Nã forma, cùm pulchrũ & diuinũ quidpia sit, admodũ appetibilis ẽ: nõ appetit verò ipsa se, qa nihil eius, quod possidet, desiderio tenetur, sed eius duntaxat, quo caret; forma aũt seipsa carere non põt. Reliquũ est igitur, vt materia affecta priuatione, formã tanquam proprium actum pfectionemq; desideret. Quare si qs autumet, materiã non differre formaliter à priuatione, cõsequens erit, vt dicat, priuationem appetere formam, cuius aduentu perit, ac pinde idẽ sibi ipsi exitiũ optare.

Materiã per se neq; generationẽ neque interitum subire.

f Partim verò] Absoluit materiæ tractationem, docens materiã per se & suapte natura, seu rõne substantiæ, neq; generationem neq; interitum subire, sed ex accidẽte duntaxat, id est, rõne priuationis, quæ in ea suo modo gignitur atq; interit, cũ incipit esse, rursusq; aboletur. Non gigni aũt, nec interire per se materiam, ex eo ostẽdit, qa gigneretur ante suũ ortum, & ante suũ interitum interiret, quod fieri nequit. Hoc aũt sequi ea rõne demonstrat, qa quidquid fit, ex aliquo, quod primũ subiicitur, necesse est fiat; & quod interit, in aliquod vltimũ subiectum intereat oportet: quod sanè nihil aliud est, quàm materia ipsa, quæ definitur, primum cuiusq; subiectum, ex quo insito vnũquodq; nõ ex accidente generatur, & in quod, si qdpiã interit postremò resoluitur.

Materiæ definitio.

g Principium autem] Cum forma è tribus principiis vnum sit, tantumque in re constituenda habeat momenti, vt ipsa totam penè essentiam contineat, doctrinæ ratio postulare videbatur, vt post diligentem materiæ & priuationis disputationẽ, de forma non minus accuratè ageretur. Occurrit Aristot. generalem formæ tractationem ad primam spectare Philosophiam, explicationem verò formarum naturalium & intereuntium, in iis, quæ sequuntur, tradendam esse. Quod præstat partim 2. huius operis, partim in lib. de ortu & interitu, & de animalibus, aliisq; Physiologiæ libris.

QVÆSTIO I.

Insit-ne rebus physicis materia.

ARTICVLVS I.

Quibus potissimum argumẽtis Philosophi in rebus physicis materiam astruxerint.

Constituto sexti & septimi cap. cõtrouersiis principiorũ numero, sequitur vt eas quæstiones, quæ principia singulatim attingunt, disputemus. Atq; vt à materia ordiamur, in cuius agnitionem omnes ferè, qui de natura scripserunt veritate duce ferebantur, licet eius nomen minùs apertè celebrarint. Inprimis asserendæ materiæ complures fuere rationes ac viæ, quas tradidit Aristote. partim ca.6. huius lib. partim 8 Metaph. cap.1. tex.4. & lib. 12. cap.2. tex.7. Plató in Ti-

in Timæo, Plotinus lib. 4. Enneadis 2. ca. 6. Auerroes 4. huius operis, comm. 38. & 8. Metaph. com. 12. ac plerique alii. Nos paucis id probare hunc in modum possumus. † Cùm ignis ex aqua ignem generat, aqua non ex toto interit, neq; in nihilum abit; siquidem posse in nihilum redigere, solius diuinę virtutis est: manet ergo aliquid, quo superstite ac seruato, fiat aquæ in ignem conuersio. Id autem non est forma aquæ; siquidē hæc nequit cum forma ignis in eodem composito cohærere: est igitur materia.

D. Damascenus in suis Physicis c. 3. Sco. 7. Metaphys. q. 5. Alb. M. hoc loco tract. 3 ca. 11. Greg. Arim. in 2. d. 12. q. 1. art. 1.

† argu.

2. argum. Item: Vt communi sapientum decreto ratum est, ex nihilo quicquam gigni nō potest: gignitur ergo ex aliquo, qđ prius extiterat: id aūt non est forma, ea namque denuò inducitur: est igitur quippiā, quod aduenientem formam excipiat, & vnum idemque permaneat, id est, materia. Atq; hæ duæ rationes collectæ sunt ex ea disputatione, qua Aristoteles proximis capitibus materiam inuestigauit, asseruitque.

3. argum. Tertiò comprobatur idem institutum: quia sicuti in summo rerum gradu est actus purus, nullius indigus, formarū omnium effector, & oīs mutationis expers, in quem series efficientium caussarū vltimo desinit: ita in infimo esse aliqđ debet, quod sit pura potentia, omnium egena, formarum omnium receptrix, & ipsa per se informis, nullam effectricem vim habens, atque ad omnes corporeas mutationes subeundas idonea, in quam caussarum patientium ordo terminetur: hoc autem nihil aliud, quam materia est. Lege pro hac ratione, si placet, Alcinoū in lib. de doct. Plat. cap. 11. Ficinum lib. 5. de immoralit. animarum cap. 4. Scotum in 2. d. 12. q. 1.

4. argum. Deniq; idem confirmatur hunc in modum: Omnes ens naturale ex forma & ex aliquo subiecto coalescit, alioqui nō esset compositum Physicum: vel ergo illud subiectum ex alio, atque ita in infinitum; vel deueniendum erit ad vnum, quod ex alio concretum non sit. Atqui non est admittenda infinita illa progressio; siquidem non datur infinitum in natura. Fatendum ergo erit, dari aliquod subiectum, quod ex alio priori non fit, atque adeò materiam.

A

ARTICVLVS II.

Materiam a Deo fuisse creatam, & generationis atque interitus expertem esse.

Porrò aūt in confesso est (quicquid de hac re Arist. & prisci Philosophi senserint, qđ 8. lib. huius operis expēdemus) materiam à nullo agente creato, sed a solo Deo ꝓductam fuisse; quod ita

B concluditur. Materia nō nisi ꝑ creationem efficitur: sed creare ad solā diuinam potētiā spectat: ergo materia à solo Deo effici potuit. Maior probatur; qa si materia nō crearetur, cùm non hēat esse à se; id .n. solius Dei propriū est; sanè fieret præsupposito aliquo subiecto: qđ tamē repugnat; cùm materia sit ipsum primū subiectum, vt docuit Aristo. cap. 9. huius libri tex. 92. Minorem verò ꝓpositionē

C ostendit communis illa ratio, qua Theologi probant, solius diuinæ virtutis esse, res creare. Nam quanto id, quod producitur, remotius est ab actu, tanto maiorem requirit virtutem in producente: id autem, quod è nihilo fit, tam remotum est ab actu, vt remotius esse nequeat; ac proinde requiret virtutem, qua maior esse non possit, id est, infinitam, quæ soli Deo conuenit.

D. Tho. 1. p. q. 45. art. 5. & 1. contra gent. ca. 44. Capr. in 1. d. 47. q 1. ar. 1 Hēricus ꝗ lib 4. q. vlt.

D Ita verò planè constat, non generari materiam, quam etiam non interire certum est: vtrunq; autem nonnulli hoc argumento confirmant. Si materia generationi & interitui esset obnoxia, sequeretur dari aliquid prius primo, & aliquid posterius vltimo; quod est manifesta implicatio. Probatur sequi. Nam materia est primum in generatione, postremum in interitu, hoc est, vltimum, in quod res abit seu resoluitur: omne autem, quod generatur, ex aliquo priori generatur, &

E quod corrumpitur, in aliquid posterius desinit. Adde, ꝙ si materia interiret, vel alia singulis momentis à Deo crearetur, quæ formas reciperet; vel iam diu omnis rerum ortus & propagatio, deficiente materia, q̄ totius corporeæ naturæ fundamentum habetur, concidisset: quorū primum absurdum inauditumque est, posterius experientiæ palàm repugnat. Quare rectè dictum est à Plotino, capite septimo libri quarti Enneadis 2. reclamare

mare cótra Empedoclem (cuius dogmate elementa materia rerum Physicarum erant) ipsam elementorum corruptionem, quòd materiam ab ortus & interitus vicissitudine liberam esse oportet.

Cæterùm, licet materia suapte natura ortum & occasum nesciat, docuit tamen Aristot. capite vltimo huius libri, posse eam quodammodo dici interire & gigni ratione priuationis. Nam cùm subeunte forma, eius priuatio aboletur, interit vtcunq; materia, quia desinit tali subesse priuationi: cùm rursus post formam abolitam priuatio reuiuiscit, eadem materia quodammodo exoritur, quatenus priuationem, qua spoliata erat, recipit. Quærat tamen aliquis, cur Aristo. potiùs à priuatione, quàm à forma, ortū & interitum materiæ communicari cēsuerit; cùm id potiùs accidere videatur materię ratione formæ, quæ, vt est verum ens, ita ortū & corruptionem veriùs subit? Respondet Simplicius, caussam esse, quia cùm forma aduenit, quodammodo materia absconditur; cùm recedit, manet nudata. Quo fit, vt formæ ortu interire potiùs, & interitu oriri dicenda sit materia; cum tamen interitu priuationis intereat & ortu oriatur. Sed occurrendum potius, etsi id materiæ tam priuationis, quàm formæ merito contingat; ab Arist. tamen ideò soli priuationi attributum fuisse, quia cùm materia & priuatio, vt ante docuerat, subiecto ac numero sint idem, oportet vt alterum alteri, id quod suum est, quasi propinquiori iure, communicet.

Generatio & interitus quo pacto materiæ competant.

Quæstio.

Respõs. Simplicii.

Germana responsio.

QVAESTIO II.

Vtrum materia apposite definiatur, cognoscatur, appelletur.

ARTICVLVS I.

Explicatur materiæ definitio.

QVemadmodū, teste Dionysio 1. ca. de diu. nom. & in libro de mystica Theologia cap. 2. & 3. Deus Opt. Max. ob infinitam suæ naturæ perfectionem, bifariam à nobis cognoscitur; vno modo, remouendo ab eo quæcunq; non sunt perfectiones simpliciter, veluti cū dicimus, Deum non discurrere, non esse corporea mole præditum (haud secus, inquit loco citato Dionysius, ac faciunt ii, qui effigiem è quauis materia educētes, omnia tollunt, quæ impedire possint liquidum latentis decoris intuitum, ipsamq; in se ipsa pulchritudinem occultam sola ablatione pādunt) altero, affirmando ea, quæ important perfectionem simpliciter, vt cùm Deum summe bonū, summè sapientem esse pronūtiamus. Ita materia, vt præter alios aduertit D. Bona. in 2. d. 3. art. 1 q. 2. n. 12. ob eius tenuitatem ac defectum, dupliciter à nobis explicatur: vel inficiatione, cum ei omnē actum perfectionemq; denegamus: vel affirmatione, cùm eidem id, quod defectum & potentiā designat, attribuimus. Priori modo descripta fuit à Platone in Thimæo, & ab Arist. 7. Metap. c. 3. t. 8. hisce verbis Materia nō est qd, nec quale, nec quantum, nec aliquid eorum, quib⁹ ens determinatur. Quam etiam materiæ describendæ rōnem secutus est D. Augu. lib. 12. Confess. cap. 3. & 6. Vbi materia, inquit, nō calor est, nō figura, nō corpus est, nō spiritus; nō tamen omnino nihil.

Cognoscitur a nobis De⁹ partim inficiatione partim affirmatione.

Eisdem modis, sed ob dissimilem rōnem percipitur à nobis materia.

Posteriori, definita est ab Aristot. tum aliis in locis, tum cap. 6. huius libri tex. 82. hoc pacto. Materia est primū cuiusq; subiectum, è quo quippiam eo fit pacto, vt non per accidens insit. Quæ definitio, vt extranea ordinatim ac facilius ab ea reiiciantur, hunc in modum componēda erit. Materia est id, ex quo quidpiam fit, nō per accidens; sed per se, tanquā è subiecto primo. Dicitur, ex quo quidpiā fit, ad remouendas caussas externas, efficientem, finalem, & exemplarem. Non. n. ex iis propriè res fieri dicuntur; sed ab efficiente, propter finem, ad exemplar. Dicitur, non p accidens, ad excludendā priuationem: quia licet priuatio sit principium per se generationis, non tamē ex illa per se constat res genita: quo pacto verbum, fit, hoc loco accipitur: non cōstat, inquam, ex illa per se, sed per accidens; quatenus priuatio accidit materiæ, quæ per se rem constituit. Debet quoq; verbum, fit, ita sumi, vt importet nō solùm compositionem entis per se, sed realem, non verò rationis, ad remouenda subiecta omnia, siue corporea siue corporis expertia, comparatione eorum, q ex ipsis & ex accidentibus coalescunt, quæ

Definitio materiæ.

Eius enucleatio.

quæ dicuntur composita per accidens; vt homo albus, angelus sapiens: itemq; ad remouenda genera & differentias, quæ rem genitam non reali, sed metaphysica compositione constituunt. Dicitur, tanquam è subiecto, vt excludantur formæ substantiales Physicæ, è quibus res naturales non constant, vt è subiecto, id est, vt ex aliquo earum generationi præiacente. Denique, additur, primò, (vt quibusdam placet) ob rerum arte factarum materias, ex quibus arte facta non fiunt, vt ex primo subiecto, cùm ex necessariò sint côposita Physica, quæ ex alio priori subiecto consurgunt. Quanquam si arte facta, quod verisimilius iudicamus, tâ subiectum, q̃ formam arte inductam, significent: cùm proinde nullo iam pacto maneant entia per se, asserendum sit, ea reie cta fuisse per particulam, fit, particulam verò, primò, ad vberiorem duntaxat explicationem adhiberi.

Alias præterea descriptiones materiæ ex Aristotelis fontibus haustas, lege, si placet, apud M. Albertum in opere de quatuor coæquis quæst. 2. art. 2.

ARTICVLVS II.

Quo pacto materia sub intelligentiam cadat.

QVod ad materiæ notionem spectat, quæstio est, possitne illa sine forma intelligi, an non? Themistius hoc in libro, ad tex. 61 & Scotus qu. 1. Prologi sententiarum, & in 2. d. 12. q. 1. affirmant. Negat D. Thom. in 1. p. q. 87 art. 1. Auerroes 4. libro huius operis, com. 17. Aegid. quodl. 2. q. 13. & pleriq; alii. Hęc dubitatio ita explicanda est, vt dicamus, essentiam materiæ sine forma intelligi nô posse. Primum, quia, vt est apud Aristot. in 2. li. cap. 2. te. 20. materia est relatû (videlicet è numero eorum, quæ transcendentia vocatur) relatum inquam ad formam, atque adeò, quoad suam essentiâ, pendet à forma, & quod inde consequens est, sine illa intelligi nequit. Deinde, quia tota ratio materiæ in potentia consistit, potentia verò absq; suo actu non intelligitur, at actus materiæ est forma.

Nequit materia secundû essentiâ absq; forma cognosci.

Sed non est hoc loco prætereundum, quod D. Aug. lib. 12. confess. ca. 5. docet, A materiam ignorando cognosci, cognoscendo ignorari; nimirum quia vt Ægidius in suo 5. libro Hexameron ca. 3. declarat, materia, habet sese vt tenebræ, cû in se spectata omni formæ splendore careat. Ac queadmodum tenebræ nô videndo percipiuntur, percipiendo non videtur (dicimur enim tenebras intueri, cùm nullum colorem aut lucem cernimus; dicimur easdem non cernere, cùm colorem aut lucem aspicimus) ita materia tunc B percipitur, cùm in ea nullus omnino actus cognoscitur; tunc ignoratur, cùm actus apprehenditur. Neque hoc pugnat cum iis, quæ proximè docuimus materiâ videlicet p formam, atque actum cognosci. Aliud est enim, intelligi materiam per ordinem relationemve ad actum, quod illic asseruimus; aliud intelligi, dû ipsa tâquam actus apprehenditur, quod hic negamus.

D. Aug sententia de cognitione materiæ.

Remotio obiectionis

C Quæri etiam solet, num intellectus noster proprium materiæ conceptum possit effingere? Ratio dubitandi in eo est, q Timæus Pytagoricus, quem secutus est Plato in eo libro, qué ab illo Timæû appellauit, docuit, materiam percipi à nobis adulterina cognitione, atq; adeò non ei propria & germana. Asserendum tamen; nihil impedire, quominùs prædictum conceptum efformare valeamus, cùm materia sit quoddam ens, vendicâs attributa, quæ & ipsi propria sunt, & nostræ D mentis aciem non effugiunt, vt esse puram potentiam, esse primum subiectû. Item quia perfecta & distincta cognitio entis naturalis, quam Physiologia tradit, non nisi ex propria & peculiari notitia materiæ primæ haberi potest. Neq; his repugnat Timai pronuntiatum; qui nihil aliud voluit, quâ solere nos, cùm materiam primò quærimus incurrere in formas, quarum inficiatione eam cognoscimus: quod cùm fit, non materiæ E in se, sed in suis formis intelligentiâ capimus. Verùm licet ita res habeat, nô idcirco tamen negari debet, aliis quoque modis posse materiam cognosci; quemadmodum nec per solam formarum negationem; sed aliter etiam eam Philosophi definire consueuerunt, vt ex articulo superiori constat.

Quæstiuncula.

Responsio.

Idé explicat D. Damasc. in suis phy. cap. 3.

ARTICVLVS III.

Quibus nominibus materia à Philosophis nuncupetur.

QVoniam verò materia ob naturalem nuditatẽ in abdito delitescit, ea Philosophi, vt, quoad fieri posset, i cõspectũ educerẽt, varus nominibus quasi vestibus adornarunt: de quib⁹ Alcinous lib. de doct. Platonis ca. 8. Plotinus c. 6. lib 6. Enneadis 3. Simplicius hoc in lib. com. 8. Albertus tract. 3. c. 12. Auic. ca. 2. sufhc. Igitur Ægiptii materia fæcem primæ vitæ dixerunt, ꝙ omnium substãciarum, q̃ a fonte diuini esse profluxere, despicatissima sit. Substantiarũ diximꝰ, nõ accidentium; qa si cum accidentibus materia comparetur, nõ necesse est, vt illis, pſertim oĩbus, dignitate cedat. Qua de re Scotus in 2. d. 12. q. 2. Iidem materiam descripta Lunæ effigie adumbrabant: ꝙ sicuti Luna alieno fulgore cõspicua est, ac modo hanc, modò illam speciem exhibet; ita materia nõ nisi aduentitio ornatu splendeat, & ad aliam atque aliã subinde formam sese effingi patiatur.

Iam Plato, qui inter cœteros Philosophos Aristotele antiquiores, reconditam materiæ naturam propiùs attigit, eam appellauit Non ens. Sic enim ait in Timæo: Quid est, quod semper est, generationem autem non habet? & quid est: quod gignitur quidem, nunquam autem est? Quo loco per id, quod semper est, (vt interpretatus fuit Porphyrius, teste Simplicio ad tex. 30. huius li.) significauit ideam, per id, quod non est, materiã primam. Dicta est etiam materia a Platone, τὸ μέγα καὶ μικρόν, id est, magnum & paruum. quod nonnulli inter Platonis dogmata ἄγραφα, id est, nõ scripta, sed discipulis familiariter inculcata, recensent. Alii verò, licet in eius libris, qui nunc extant, non inueniatur, aiunt tamẽ mandatum esse literis à Platone; quod Porphyrius ex 11. lib. Dercillidis de Philosophia Platonis, refert. Cur autẽ hisce vocabulis materiam significarit, non planè constat. Quidam inquiunt, vocari Magnum, ꝙ cuncta possit recipere; paruum, ꝙ ex se nihil actu possideat. Porphyrius verò in libro de occasionibus cap. 11. ita scripsit: Materia est tum paruum, tum

De hac materiæ appellatione disserit Plotinus c. 6. l. 6. Enneade 3. Bessario c 5 li. 2. contra Calum. Pl. Picus Mirãdula, cap. 6. libri de ente & vno.

A magnũ, ꝙ fiat semper, maneat verò nũquam, neq; tamen aufugere possit; quippe cùm totius entis sit defectus. Quamobrem quidquid promittit, mentitur, ac si magnum quid appareat, iterum euadit paruum; quasi ludus quidam est, in non ens aufugiens. Hæc ille. Quibus similia inuenies apud Plotinum c. 7. li. 6. Enneadis 3. Idem Plato in Theæteto materia vocat dissimilitudinis regionem, id est, diuinitati vndiq; dissimillimam, ꝙ longissimè a Deo absit, vtpote propè nihil.
B In Timæo appellat πανδεχές, id est, omnia habens, sinum gremium, conceptaculum, ꝙ formas excipiat foueatq;. In Philebo autem eam nuncupat multitudinem, ꝙ, vt superiùs explicauimus, diuisionis causa sit. Ob quam etiam causam tum ab eodem, tum à Iamblicho, in li. de secta Pytagorica, dicta est dualitas, quæ est prima multitudo, ac reliquarum omnium multitudinum radix & origo.
C Alii quoq; ex Platonicis, eandem essentiæ primæ quasi inanem vmbram nominarunt; ac cùm materiales formas idearum imagines esse dicerent, eam instar speculi, quod eiusmodi imagines reciperet, esse voluerunt.

Lege etiam D. Damasc. 1 Physicis c. 3. vbi aliam huiusce vocabuli ratio nem disertè explicat.

Denique Aristoteles materiam vocat elementum, subiectũ, & imitatione Platonis matrem. Elementum, quatenus ex ea res naturales primo cõstant, & in eãdem vltimo desinunt. Subiectum, prout
D accidentariis formis subest; eæ namq; in subiecto propriè esse dicuntur: licet interdum, etiam respectu formæ substantialis, subiectum dicatur. Matrem, qua ratione formas suo quasi gremio excipit & fouet, iisq; grauidata, cuncta gignit & fundit ex sese, & , vt D. Dionysius, 4. ca. de diuinis no. ait, naturam ipsam nutrit. Quod tamen nõ ad aliquam materiæ potentiam effectricem, sed patientem duntaxat referendum est, vt luculẽtè edisse-
E rit Plotinus cap. 19. lib. 6. Ennead. 3. Quibus autem vocabulis etiam in sacra historia. 1. cap. Geneseos, informis materiæ conditio & natura designata sit, docet D. Augustinus lib. 1. de Genesi contra Manich. cap. 7.

Lege Ficinũ c. 4. comm. I lib. Plotini ð reditu animæ ad diuinũ prælu dium.

Lege Themistiũ in dicto cap. I. Simpliciũ & Alex. ad tex 16.

QVÆ.

QVÆSTIO III.

Quonam pacto sese habeat materia ad potentiam.

ARTICVLVS I.

Quæstionis explicatio.

1.concl. PRoximum est, vt, quid de potentia materiæ sentiendũ sit, statuamus. Sit prima conclusio: Materia secundum se est pura potentia, id est, neq; actus, nec aliquid ex potentia & actu compositum. Hęc assertio est tã Peripateticæ, quàm Platonicæ scholæ cõis: colligiturq; ex Aristotele, tum alijs in locis, tum hoc in libro c.7.tex.69. vbi materiam primã appellat quidpiã informe: & 1.de gen.c.3.tex.11 vbi statuit, materiæ primæ rationem in potentia cõsistere. Idem sentit Plato in Timæo, cùm materiã primã gremium appellat, siue conceptaculum omnis formæ, speciei & qualitatis expers. Idem D. Aug. 12. libr. Confess. c.3. & 6. & in li. de natura boni, cap. 18. & D. Damascenus in sua Philosophia, c.3. Item Plotinus c.6. li. 4. Enneadis 2. Porphyrius lib. de occasionibus, c. 11. Alcinous lib de doctrina Platonis, c. 8. Deinde probatur ratione, hunc in modum. Si materia prima nõ esset pura potentia, vel esset tantum actus, vel quid ex actu & potentia concretum: sed neutrũ dici potest: est igitur pura potentia. Maior propositio conspicua est. Minor suadetur quoad priorem partem: Namque oĩs actus vel est informans, vt candor; vel per se subsistens, atq; a materiæ societate oĩno seiunctus, vti Deus Opt. Max. & intelligentiæ: sed materia prima neuter horum est: igitur actus non est. Probatur assumptio, ac primum, quòd non sit actus informans. quia alioqui dandũ esset aliud subiectum prius ipsa, ab eaque informatum, quod fieri, nequit; cũ materia sit primum subiectum, vt ex superioribus liquet. Deinde, quòd neq; sit actus per se subsistens, ex eo facilè conuincitur; quia iam esset ens completum, & forma ipsa perfectius: nã actus non informans, quẽadmodum est à materia liberior, quàm informans; ita & informantem naturæ dignitate antecellit. Iam verò secunda pars assertionis initiò propositæ, ex eo suadetur: quia si materia prima ex actu & potentia constaret, esset vtiq; cõpositũ naturale, atq; adeò nec esset primum subiectũ, nec ex ea simul cum forma vnum fieret.

Lib. 2. Phys. c. 1. text. 11. & 2. de an. c. 1. text. 7. & li. 8. Met. ca. 5. text. 8. & lib. 12. ca. 2.

Vide etiam Proc'um in expositione Timæi, & Chalcidiũ.

Sed ecce duo Aristotelicæ familiæ nobiles Philosophi, Henricus Gandauẽsis, & Scotus: ille quodli. 1. q. 10. hic in 2. d. 12. q. 1. materiam actum entitatiuum dicendam esse contendunt. Appellant verò actum entitatiuum, rem actu existentem; quemadmodum & rem non existẽtem, quæ existere tamen possit, potentiã vocant obiectiuã. Hæc tñ sñia modusve loquendi non placet Primùm, quia Aristoteles nullum actum entitatiuũ agnoscit, qui vel informans, vel per se oĩno extra materiam cõsistens non sit, quorũ neutrum in materiam competit. Deinde, quia materia, licet actum existentiæ, & quidem sibi proprium, obtineat; non tñ est formaliter idem oĩno cum eo; siquidem existentia cuiusq; creaturæ ex natura rei ab essentia distinguitur, vt suo loco explicabimus. Quare nec secundum hanc considerationem, materia actus entitatiuus simpliciter dici debet.

Hæc opinio nõ multis refellit Sõcinas 7. Met. qu. 17. & 9. Metph. q. 2. Capreol' in 1. d. 3. q. 3 ar. 2. & in 2. d. 13. q. 1. ar. 3. Iauellus 9. Metph. q. 2. Eam tamen defendit. Ant. Andr. 7. Met. q. 6. Bargius in 1. d. 5. q. 1. ad fin.

2. Coclusio. Secunda conclusio: Potentia est essentialis materiæ. Probatur, primùm, quia esse potentiam (intellige passiuam, de qua hic agitur) est esse subiectum capax formæ: at materia ex sua essentia tale quiddam est. Scdò; materia & forma inter se sibi respondent, quoad attributa vnicuique propria: ergo tam intrinsecè conuenit materiæ esse potẽtiam, quàm formæ esse actum: atqui forma essentialiter est actus: ergo materia essentialiter est potẽtia. Tertiò; si potentia esset accidens materiæ, non posset ex materia & forma vnum per se fieri: ergo potentia non est accidens materiæ. Probatur assumptum, quia ideò ex materia & forma fit vnum per se, vt testatur Aristoteles. 8. Met. c 6. tex. 15. quia ex potentia & actu sui generis, id est, qui in genere etiã substantiæ sit, suopte ingenio existit vnum: ergo si potẽtia materiæ esset eius accidens, nullo modo materia & forma in vnius compositi naturam coalescerent. Atque hæc nostra assertio est tum aliorum compluriũ, tum D. Thomæ, 1. cõtra gent. c. 43. & in 1. sent. d. 3. q. 4. art. 1. Henrici Gandauẽsis, in sua summa, art 35. q 8. Heruæi in tractatu de vnitate formarum q. 16. & Aegidii hoc loco: à quibus non dissentit Auerroes,

Vt Ferrariẽsis hoc in li. q. 11. Soncinatis 8 Met. q. 6. Cęprco li 1 1. d 42. q.

 cùm

1.ad argu. Aureoli cõtra 4.concl. cùm initio lib. de substantia orbis, dicat materiam substantiari p se posse, & potentia esse differentiã essentialẽ materiæ. A

3. concl. An materia sit actiua, disputat Ægidius quodl. 2.quæst. 12.

Tertia cõclusio: Materia nõ est potẽtia actiua, seu principiũ actionis. Hæc ex superiorib. colligitur, traditurq; ab Arist. li. 1. de gene. c 7. te. 55. & li. 2. c. 9. tex. 53. à Plotino c. 18. li. 7. Ennead 3. ab Alcinoo, li. de doct. Platonis c. 11. à D. Aug. in li. de natura boni c. 18. vbi docet materiam primam syluam dici, q operantibus apta sit: nõ vt aliqua ipsa faciat; sed vnde aliq d fiat. Potest aũt huiusce assertionis veritas ostendi: primùm, quia actio cùm sit actus agentis, & quidem secundus, non nisi ab actu primo oritur: materia autẽ non actus est, sed potentia. Secundò, quasi materia esset agendi principium, sequeretur, quæcunque eadem specie materia constant, eandem agendi vim habere, sicque res quæuis sublunaris quamlibet rem sublunarem gigneret; & vt in primo sui poematis lib. Lucretius canit, ex omnibus rebus omne genus nasci posset, nil semine egeret, è mare primùm homines, è terra posset oriri scamigerum genus, &c. Quod si quis dicat, actionũ varietatem esse à formis, sed ita vt simul cum illis materia operetur: is neutiquã satisfaciet; nam cùm materia non sit actus, vti diximus, neq; actum includat, proindeq; nullam habeat actiuitatem; consequens est, vt neq; integrũ, nec partiale agendi principium sit. Adde, cùm vniuersę actiones agentium naturalium ab eorum formis, vt à principio actiuo, elici queant, minimè fuisse conueniens, vt auctor naturæ eam agendi vim materiæ communicaret.

1. ratio. Secunda.

Præocupatio.

ARTICVLVS II.

Argumenta, quibus probari videtur, materiam non esse puram potentiam.

Insana dogmata quorundam de materia. Almariani.

MAnichæi teste D. Aug. in li. de natura boni c. 18. vt erant innumeris erroribus implicati, asseruerũt, materiã esse corporũ oĩum formatricẽ. Alii (quorũ meminit D. Tho. 1. p. q. 3. ar 8. & M. Albertus hoc loco, tract. 3 ca. 13. & li. 6. Ethic. tract. 2. c. 14.) suscepto cũ Manichæis insaniæ certamine, cò prolapsi sũt, vt dixerint, materiã nõ solum nõ esse purã potentiã; sed esse ipsum purũ actum, hoc est, Deũ. Vtriq; sanè indigni, quorũ nomen in Philosophorum scolis audiatur, quos tam stulta & impia psuasio procul à veritate pietateq; disiunxit. His ergo reiectis, erit fortasse, q suadere contendat, materiam nõ esse purã potentiã, inprimis hoc modo: Materia nõ est potentia: ergo nec pura potentia. Probatur assumptũ: Materia in se est actu ens: ergo bonum qd ac pfectum: omnis aũt perfectio actus est: ergo materia nõ est potentia, sed actus. Deinde potentia q̃ res habet ad aliqd obtinendum, eo adepto cõfestim esse desinit, alioq; simul res existeret in potẽtia & actu: ergo si materia est ipsamet potentia ad formã, vtiq; accessu formæ in nihilum abibit, quod est apertè falsum. Item, quantitas dicitur à Philosophis sequi materiã: hoc aũt non ob aliam caussam dictum videtur, nisi quia quantitas fluit à materia: at huiusmodi fluxus actiuitatem supponit, & actiuitas non nisi ab actu est: igitur materia non est dicenda pura potentia, sed potius actus. Præterea, materia est aliquid re & essentia à forma distinctũ: quidquid aũt ab alio distinguitur, actum includit; siquidem actus est, qui separat, vt est apud Aristo. 7. Mataph. ca. 13. tex. 49. ergo materia includit aliquem actum, & ex consequenti non est nuda potentia. Huc etiam pertinet, q materia cœlestis & sublunaris continentur sub materia in commune sumpta, vt spẽs sub genere: omnis verò species p aliquam differentiam cõstituitur; & oĩs differentia est forma & actus, vt docuit Porphyrius cap. de differẽtia. Quare non videtur negãdũ, in essentia materiæ aliquem includi actum, proindeq; eam non esse puram potẽtiã.

B 1. argum.

2. argum.

C 3. argum.

4. argum.

D 5. argum.

E

ARTICVLVS III.

Superiorum argumentorum dilutio.

HÆc tamen argumenta nostra assertionem minimè euertũt, possũtq; facili negotio explicari. Ac qd ad primũ spectat, Manichæi, (qui, vt D. Aug. 2. lib. retract ait, multa bona posuerunt in natura mali, & multa mala in natura boni) materiã non bonum, sed malum qd esse

Sol. 1. argu.

existi-

existimarunt: quos plane confutat illud sacræ paginæ testimoniū, c. 1. Geneseos, Vidit Deus cūcta q̄ fecerat, & erant valde bona. Eundemq; errorem pluribꝰ verbis insectatur & conuincit D. Damasc. in dialogo aduersus Manichæos, & D. Aug. lib. de natura boni, superiùs citato. Asserendum igitur, materiā bonū quid esse, quatenus recipiendis formis conueniēs est, ac suo etiam modo pulchrum; prout rerum species componendo, vniuersitatis ornatum auget, vt D. Dionysius 4. ca. de diuinis nom. docet. Itemq; perfectū, non absolutè, sed in suo genere; siquidē ei ad rationem perfectæ potentiæ passiuæ nihil deest, & vnumquoq; perfectum dicitur, cùm est in debito statu sui esse, vt rectè ait M. Albertus in lib. de quatuor coæuis, quæst. 2. ar. 1.

De hac re fusius D. Tho. 3. cōt. gent. cap. 7.

Sol. 2. Secundum argumentum falsum assumit: non enim, qui potentiam ad cursū habet, cùm init cursum, potentia deficitur, sicuti neque tantum cùm actus est, potentia est, vt aiebant nonnulli, quos Aristot. 9. Metaph. ca. 3. tex. 5. impugnat. Illud tamen inficiandum non est, receptricem potentiā, quali est potentiæ materiæ, præsente actu, priuationem eius actus abiicere: cùm fieri nequeat, vt potentia actum simul, eiusque priuationē in se habeat; tametsi nihil vetet, inesse simul eidem potentiam, hoc est, inclinationem ad actum ipsum.

Nihil est simul in actu & potentia habente priuationem a ctu.

Sol. 3. Tertium solues, negando, iccirco quātitatem dici a Philosophis se qui materiā quod ab ea fluat: re enim vera non fluit, nisi a composito, interuentu formæ: sequi verò materiam dicitur, ob eas caussas, quæ a nobis in disputatione de maximo & minimo explicatæ sunt.

Sol. 4. Quarti argumenti maiorem propositionem negat Aureolus, apud Grego. in 2. d. 12. quæ. 1. art. 2. & alii, quos Scotus refert ibidem, quæst. 1. asserentes, materia non distingui à forma: sed non rectè negāt. Nā si materia & forma essēt vna eademq; res, sequeretur, nullā eē substāriam physicā verè ac realiter compositā; cùm partes, quæ aliquod totū reipsa cōstituunt, inter se re ipsa distingui oporteat. Itē sequererur, tolli funditꝰ rerum generationē; cùm in oī generatione præiacere debeat materia, cui forma recens adueniat. Admissā igitur maiori ꝓpositione; explicanda est minor, dicendumq; actum esse, qui separat, id est, qui facit res inter se differre: at materiam primā & formam nō differre inter se, siquidem in nulla vniuoca natura cōueniūt: qđ in iis, q̄ proprie differunt, exigitur: sed esse primò diuersa, quomodo sese habent suprema genera. Vel dicendū, actum esse, qui separat, aut intrinsecus, quo modo homo & equus distinguuntur ꝑ formas, quas in sua essentia includūt: aut extrinsecus, quo pacto distinguitur materia à forma, quam vti suum actum relatione transcendenti respicit.

Eos impugnat ibidē Scot. & Grego. itē Gab. & Bassolinꝰ ꝑterea Sōc. 7. Metaphy t. 19. Diony. Carth. in 2. d. 12. quæ. 6. Alēis 8. Metaph. ad t. 4.

Ad quintū respōdendū est, materiam sublunarem & cælestem cōstitui differētiis, quæ formæ quidē sunt, & actus metaphysici: sed istiusmodi actus nō adimere rationem potentiæ, cùm ipsi consistāt in potentialitate & ordine ad formam, atque adeò potentiæ quædam fiūt.

QVÆSTIO IV.

Vtrum materia formam appetat?

ARTICVLVS I.

Concluditur pars affirmatiua.

Inter omnes Philosophos, q materiæ intelligentiam assecuti fuere, constat, ingenitū esse materiæ appetitum formæ: quod Aristot. tum aliis in locis docuit, tum hoc in libro, cap. 9. tex. 81. aiens formam expeti à materia, vt pulchrū à turpi. Id verò vt planiùs intelligas, aduerte (ex disciplina Platonis, in Hippia Maiori, & in Phædro) Pulchritudinē, quod ad rem præsentem attinet, nihil esse aliud, q̄ splendorem quendā rei, qui visu perceptus animum allicit. Quoniā verò materia, vt est nuda potentia, ita nullum efficienter progignit accidens, quo se spectandam præbeat; necessariò fit, vt ex se pulcritudine illa careat, ac turpis sit. Vnde eam nonnulli in diuinis literis, ca. 1. Gen. ꝑ terram inanem, id est, omni specie carentem, adumbratā putat. Deinde, cùm forma colores, cæteraq; ad decorē ꝑtinentia, secū inuehat, ortū quoq; inde est, vt materia ornatum ab illa mutuetur, eamq; ꝑpterea expetat, vt natiuam nuditatem & informitatem quodammodo occultet, eiusq; pulcritudinem, quasi suam, præ se ferat: vt enim Plato lo-

De amore inter formā & materiā Plato ī Symposio: Themistius hoc loco, ad te. 81.

Cur materia expetat formam.

co proximè citato ait, sola pulchritudo eam sortem accepit, vt maximè omnium amabilis sit. Sed ob id etiã, & multò magis, materia formam appetit, vt beneficio illius, quæ, vt idẽ Plato in Timæo scripsit, participata quædam est diuinæ naturæ similitudo, ad actum primum substantialem, id est, Deum, à quo longissimè abest, aliquantulum accedat: quod materia tunc obtinet, cùm à forma perficitur, eiusq; merito ad certam aliquã entis naturalis speciem vocatur.

Appetitur materiæ qd nam sit.

Est autem hic materiæ appetitus, vt D. Thom. quæst. 4. de pot. art. 1. & hoc in libro, ad text. 81. ait, nihil aliud, quam eiusdem materiæ ad recipiendam formã inclinatio, quæ ipsi materiæ penitus insita est, sicuti & cæteris rebus ad propriũ finem perfectionemq; sectanda, pro cuiusque natura, suæ propensiones insunt. Licet verò hic appetitus vnus idemque sit, nec a materia distinguatur, vt sentit D. Thom. 1. p. q. 59. ar. 2. & Scotus in 2. d. 3. q. 5. tamen respectu formæ, quam nõdum possidet, dicitur appetitus desiderii respectu eius, qua fruitur, appetitus complacentiæ nuncupatur.

ARTICVLVS II.

Refellitur opinio Auicennæ, negantis, conuenire materię appetitum formæ.

Inter Auerroẽ & Auicennã dissidia vnde. Ratio Auicennæ.

Avicenna tamen, qui multis in rebus Arist. Philosophiam interpellauit, vnde ei magna fuere cum Auerroe dissidia, hunc appetitũ neutiquã in materiam competere existimat, primò sufficientiæ cap. 2. Nam vel materia, inquit, formas appeteret, quia illis omnino caret; qđ falsum est, cùm materia sine forma non sit: vel quia plures simul habere optat, quod etiam à vero abest; cùm materia non appetat id, quod obtinere non potest: vel quia earum, quas actu habet, satietate afficitur; quod nõ minus est absurdum, & à materiæ simplicitate alienũ. Nullo igitur pacto materia formam expetit. Huius tamen argumenti facilis est dilutio. Dicendum namq; est, materiam appetere absolutè omnes formas, quas habere potest, siue illas actu possideat, siue nõ: siquidem hic appetitus nihil est

Solutio.

A aliud, quã ordo & inclinatio ad formam; materia aũt ad omnes formas æqua ratione inclinatur ac refertur. Itaq; Auicennæ ratio falsum assumit: aliunde enim materiæ appetitum rimari debuit, vtpote ex ipsius inclinatione, quam ad omnes formas indiscriminatim habet.

Cur materia formarũ desiderio teneatur.

Sed cur materia, dum vnam actu formam cohibet, præsertim si ea forma humana sit, qua nullam suscipere nobiliorem potest, aliam nihilominus desideret? B Videlicet, quia nulla eius appetitum extensiue satiat, vt probè ait Scotus in 1. d. 1. qu. 1. Item quia quantumuis perfecta sit ea forma, quam actu possidet, nisi alias etiam sine discrimine appeteret, ad easq; recipiendas apta esset, nequaquã vnius corruptio in alterius generationem euaderet; atque ita (supposito cõtrariarum qualitatum incursu, qui omnibus formis sublunaribus abscessũ molitur) rerum intereuntium species penitus C occiderent. Ob hanc igitur caussam Aristoteles 2. de gen. c. 9. tex. 51. & 1. Oecon. cap. 3. censet, materiam causam esse conseruationis rerum; quatenus videlicet inductione recentium formarum, quas appetendo recipit, & recipiendo expetit, sublunarium rerum vniuersitas continuata perenniq́ue serie subsistit, atque ita res naturales immortalitatem æmulantur, & ad imaginẽ opificis sui se componunt, quoad possunt. Sed eadem quoque D materia, teste Aristotele 9. Metaph. cap. 9. tex. 17. rerum interitus causa habetur; vnde & 7. eiusdem operis lib. ca. 7. text. 22. principium non essendi dicitur, quia dum qualitates priorum formarum expultrices admittit, composito interitum machinatur.

Cnr materia dicatur causa cõseruationis rerum.

Cur interitus caussa. Cur materiæ potius quã formæ, corruptibilitatis ascribatur, lege apud Sonc. li 9 Metap. quæst. 29.

Quærat tamen aliquis, an vt materia formam, ita forma materiam appetat? Cui dubitationi respondendum est, cùm E appetitus, prout hoc loco a nobis sumitur, non sit aliud, quã inclinatio & forma ad materiam, vt ad suam potentiam, cum qua compositum condit, naturaliter inclinetur; haud dubiè etiam formã habere appetitum materiæ: dici tamẽ peculiari ratione materiam appetere formam, propterea quod hæc illam actuat & perficit, atque illius finis est.

QVÆ-

QVÆSTIO V.

Vtrum materia ad compositi naturalis essentiam pertineat, an non?

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta probare videantur, non pertinere.

QVæstio hæc non parum inter Philosophos dubia extitit. Vt. n. antiquos Physicos omittamus, q sola materiã tota rei quidditatẽ esse iudicabãt, inter Peripateticos ẽt cõtrouersa ẽ. Auerroes 7. Met. c6 21. & 34. licet fateatur, materiã substantiæ compositi naturalis partẽ esse, & substãtiæ nomen cõstitutũ ex materia & forma significet: negat tamẽ materia partẽ esse quidditatis, seu essentiæ. Cui si obiicias, materiã poni à Philosophis in essentiali rerũ physicarũ definitione: respondet, illã non merito sui, sed tanq̃ vehiculũ quidditatis, in definitionem venire. Eadem sniam amplexus est Iandunus 7. Met. li. q. 12. & alii, quib. fauet Alexãder Aphrodisiẽsis 2 Met. text. 12. & Themistius 3. de anim. tex. 9. & 38. — Negatiuæ partis defensor Auerroes.

1. arg. Sunt aũt pro illa hæc potissimũ argumẽta. Hõ, vt est tritũ Peripateticæ doctrinæ axioma, essentia distinguitur ab equo: ꝓ spicuũ est aũt, nõ distingui per materiã. quæ in oĩb. reb sublunarib. vna specie ẽ: ergo per solã formã; proindeq; nomine essentiæ forma dũtaxat intelligitur. Huc pertinet, quod Aristoteles 2. libro huius operis ca. 3. tex. 28. aliisque in locis, formam appellat ipsum quid est, seu rationem quidditatis: quibus verbis quidditatem in sola forma ponere videtur.

2. arg. Scdò: sicut se habet materia secundaria ad arte facta, ita materia prima ad res naturales: sed materia secundaria, vt lignũ aut æs, non cõstituit essentiam arte factorũ; neq;. n. substantia in accidentiũ quidditate cõtineri põt: arte facta autẽ, qua talia, id est, ex sua forma, sunt accidentia: Ergo neque materia prima naturalium rerum essentiam constituet.

3. arg. Tertiò: Vermis, qui ex speciebus sacræ Eucharistiæ nonnunquã gignitur, haud dubiè ens naturale est, & tamen non cõstat ex materia: cum materia panis post consecrationem euanescat, atque ita generationi vermis nulla subsit materia: non igitur omne ens naturale ex materia constat. Ex quo sequitur, materiam nõ pertinere ad essentia entis naturalis.

4. arg. Quartò. Si materia in essentia Socratis, v. g. contineretur, hæc singularis materia esset de illius essentia: qđ falsum esse ꝓbatur. Primò, q̃a materia Socratis actione caloris, humidum depascentis, perpetuò dilabitur: at rei essentiam fixam esse stabilemq́ue oportet. Deinde, quia cùm intereunte Socrate, forma cadaueris in eius materiam succedat, sequeretur, eandem materiam singularem ad diuersorũ essentiam, videlicet Socratis & cadaueris, pertinere: quod videtur absurdũ. Itẽ, q̃a si hæc singularis materia esset de huius hominis essentia, non posset idem homo in corporum resurrectione ad vitam reuocari, nisi idem corpus assumeret: qđ tamen videtur falsum, cùm eadem materia, saltem partiatim, ad multos attinere possit, vt patet in iis, qui humanis carnibus vescuntur, quarum materiam sibi copulant.

ARTICVLVS II.

Explicatio totius controuersiæ.

1. concl. PRoposita quæstio tribus conclusionibus enodanda est. Prima sit: Negari non debet materiam esse partem essentiæ compositi naturalis. Hæc conclusio est Boetii, in libro de duabus naturis & vna psona Christi: & Auicennæ 5. Metaph. c. 4 Alexãdri Alensis 3. par. q. 6. D. Thomæ 1. p. q. 75. ar 4. & 1. contra gẽtes c. 21. Scoti in 3. d 22. q. vnica, Durandi in 4. d. 44. q. 1. & aliorũ. Probatur primo. Hõ verbi gratia, ex sua essentia est ens naturale, siqdẽ cõtinetur in categoria substãtiæ sub corpore; qđ idẽ esse atq; ens naturale, alibi docuimus: atq ens naturale est totum physicũ, cuius essentia ex partib. constat, non aliis, q̃ ex materia & forma: igitur nõ forma duntaxat, sed materia ẽt, in hominis, ac proinde in cæterorũ entiũ naturaliũ q̃dditate includitur. — 1. ratio. In ꝓœm. huius operis q. 4. art. 1.

2. ratio. Secũdo: Si tota essentia, hominis v. g. in sola forma consisteret, vtique hõ esset sola anima rõnalis; quod falsum est. Primũ, quia sequeretur, aĩam esse ens ꝑ se vnum & completum; cum negari non possit, hominis naturam esse vnum quid perfectum; atq; ita ex corpore & anima

non fieret vnum per se. Secundo, quia cũ aia rationalis interitu vacet, absolutè cẽsendum foret, hominem esse immortalẽ; quod nemo dixerit. Accedit auctoritas D. Augustini li.16. de ciuitate Dei, c.3. vbi Varronem commendat, ꝙ hominem nec animam solùm, nec solum corpus, sed vtrumq; esse statuerit; & 3. eiusdẽ operis libro, c. vlt. vbi docet, animam non totũ esse hominem, sed meliorem eius partẽ, quod item asserit D. Damascenus libr.3. fid. orth. c.3. aduersus Platonem. Idemq; confirmat illud in symbolo Athanasii, Anima rõnalis & caro vnus est homo.

Auctoritate August.

Damasc.

Symbo. Athanas.

2. concl.

Secunda cõclusio sit: Materia singularis includitur in essentia cuiusque compositi physici singularis. Hęc est Philosophorum communis quam asserit D. Thomas 1. part. q.1 1. art. 1. & 1. contra gentes c.81. & 4. d. 44 q.1. art. 1. & ibidẽ Capreolus, Caietan⁹ ad 2. caput libri de ente & essentia, Heruæus in tract. de vnitate formarum. Probatur autem hunc in modũ: Quemadmodum se habet homo in communi ad communem materiam; ita Socrates ad materiam singularem: sed cõis materia includitur in essentia hominis in cõi sumpti: ergo & materia singularis in essentia Socratis. Secundò idem ex eo confirmatur, qa si quidditas Socratis in sola anima rationali consisteret; sanè cũ hominis, in cõmune spectati, essentia ex anima rationali & materia constet, non posset homo de Socrate secundum essentiam verè affirmari; neq; esset idem re cũ illo. Enimuerò differentia singularis Socratis, nihil tunc communi hominis naturæ adderet, præter differẽtiã singularẽ huius aiæ rõnalis. Quare differentia singularis Socratis, esset idem re cũ anima, & distingueretur re ab homine, sicut anima ipsa; ac, quod inde fit, homo per contractionem & coniunctionem cum Socreitate, nequiret in naturam vnam coire cum Socrate, nec de eo secundum essentiam verè affirmari.

Prob. 1.

Prob. 2.

3. concl.

Tertia conclusio sit: Materia singularis, q̃ in cuiusque indiuidui essentia continetur, non est indeterminata & vaga, sed certa, & vna atque eadem, saltem cõtinuatione. Huiusce conclusi ɔnis priorem partem: quæ asserit, materiã rei singularis debere certam esse & definitam: approbat etiam cõis Philosophorũ consensus, eandemque ea ratio persuadet; quia definitæ & determinatæ rei, qualis est, v.g. Socrates, certam ac definitam q̃ditatem esse oportet: rei autem singularis quidditas non in sola forma, sed in materia etiam consistit, vt ex superiorib. patet. Potest quoque idem ex eo stabiliri, quia ad astruendam, qua fides docet, resurrectionis veritatem, fatendum est, nostros animos ad eadem corpora redituros esse, nimirum quia non diceretur idem hõ ad vitã excitari, nisi ex eodẽ corpore reuiuisceret. Quare negari nõ põt, ad vnitatem essentiæ cuiusq; hominis, certæ ac definitæ materiæ vnitatem requiri.

Probatur prior pars.

Durandus tamen in 4. d 44. q. 1. contẽdit, ad essentiam Socratis non magis hanc quàm illam materiam pertinere. Putat enim, materiam, eo quod pura potentia sit, nullam ex se vnitatem aut diuersitatem obtinere, sed eam a forma accipere: atq; adeò si Socratis animus relicta materia, q̃ prius informarat, Platonis materiam subeat; hanc & illam materiã vnã simpliciter, atque eandem censenda esse, eundemque omnino Socratẽ, ac si priori sua materia cõstaret. Sed nõ rectè philosophatur. Etenim vnicuiq; materiæ singulari duplex vnitas conuenit: vna propria atque intrinseca, altera aduẽtitia & externa. Propria est, quã materia sibi ex sese vendicat, in eo etiam naturæ momẽto, quo formam antecedit. Namq; vt materia est quid, re ipsa differens a forma; ita suam habet, sibique propriam vnitatem: siquidem ens & vnum inter se reciprocatur. Nec propterea, quòd materia sit pura potentia, hac vnitate carere debet, quæ tam puræ potentiæ, quam actui cõis est. Vnitas aduentitia materiæ ea dicitur, quæ ipsi ex formis, quas induit, aduenire consueuit. Sicut enim cum ab illis informatur & perficitur, aliquod ab eis esse mutuatur; ita aliquam vnitatem. Est autem inter huiusmodi vnitates magnum discrimen. Nam prior, quemadmodum materiæ intrinseca est, ita eam reddit simpliciter vna: posterior vero, vt est aduentitia, ita eam non nisi ex parte, siue aliquo modo vnam efficit. Item prior sicuti essentiam materiæ comitatur, ita stabilis est, ac semper eadem. at secunda, quia extrinsecus aduenit, nempe à formis, ex earũ diuersitate, varia & lubrica est.

Opinio Durandi.

Refellitur.

Materiæ duplex vnitas.

Discrimẽ inter pdictas vnitates.

ca est. Durandus igitur, quia priorem illam materi · v iitatem nō vidit, putauit, solam formam vnitatem identitatemq; materiæ præstare: atque ita vbi d itur eadem forma, eandem necessario dari materiam; quod est omnino à veritate alienum: cū n quælibet materia singularis, vt est vna int insecè, ita sit discreta & diuisa ab alia secundum substantiam & essentiam singularem: alioqui nō possent materia Socratis & Platonis ab se diuisę, diuin i virtute conseruari separatæ a formis Q od falsum esse ostendemus in ea, quæ proximè sequitur, quæstione.

Declaratur altera pars cōclusionis. Quod ad aliam conclusionis partem attinet, qua asseruimus, non oportere, vt materia ad rei singularis essentia pertinens, simpliciter, atque omnimodè sēper eadem maneat, sed vel saltem continuatione vna sit: id ppterea adiecimus, quia plurima sūt rerum physicarum indiuidua, quorum materia, quo ad omnes partes, fixa & stabilis non est, cūm aliæ cōtinenter dilabantur, alię succedant, vt in homine, cæteris q; rebus anim i is patet. Sed nobis hac in re aduersatur Magister sententiarum, qui in 2.d.30. ad eā sententiam deflexit, vt crederet illā duntaxat materiam, quam quisque humido primigenio adusam à parētibus accepit, ad singulorū hominum essentiam pertinere, eamq; toto vitę decursu integram perseuerare, nec ipsi partem vllam aduenientis materiæ inhærescere. Quam opinioné refellendi in 1. lib de ortu & interitu, vbi de nutritione disputari cōsueuit, commodior est locus. Nunc illud statuimus, materiam Socratis, verbi gratia, tā illam quam a progenitoribus accepit, q̄ quæ ipsi p nutritionem agglutinata est, ad eius essentiam, vt ipsius partem physicam, spectare: neque toto vitæ cursu omnino vnam eandem q; permanere, sed vnam duntaxat continuatione; quia nimirum Socrates continuo successu partes alias acquirit, alias abiicit, neq; vnā nouam materiam de integro assumit: si enim assumeret, cum illa non posset nō esse simpliciter diuersa, iam desineret, qui erat, esse Socrates. Lege, quæ de hac re scripsit D. Thomas. 1. p. quæst. 119. ar. 1. Caiet. ibidem, & Ochamus in 4. q. 11.

Opinio Magistri. Nō pbatur. Quæ materia ptineat ad essentiā Socratis.

ARTICVLVS III.

Soluuntur argumēta primi articuli.

Argumenta verò, initio quæstionis proposita, non concludunt. Quare ad primum dicendum erit: hominem dici essentia distingui à leone; quia differt ab illo specifica differentia, quæ licet à materia suo modo sumatur, principaliter tamen ducitur a forma. Quod etiam in caussa est, vt forma dicatur ab Aristo. rō quidditatis. Et (vt quidam interpretantur) cur anima à Platone homo appelletur, nimirum, quia melior pars essentiæ in ea consistit.

Forma cur ro quidditatis ab Arist. dicatur.

Ad 2. bifariā respondéri solet D. Tho. primo de interpretatione, aliiq; nonnulli censent, arte facta, vt statuam, primò ac per se formam dun axat importare; materiam verò, nō nisi secundaria ratione, & tanquam vehiculum siue subiectū formæ: quod videtur etiam placuisse M. Alberto 2. huius operis tract. 1. c. 2. Hi ad argumentum negabunt maiorem propositionem, dicentq;, entia naturalia, propterea q̄ materia & forma ex æquo inuehant, includere materiam in sua essētia; non verò arte facta, eò q̄ nō eodem modo se habeant. Alii putant, arte facta tam formam arte inductam, quàm materiam secūdariam, veluti aurum aut æs, ex quo statua, v. g. fit, ex æquo significare; atq; adeò omnia arte facta esse composita per accidens. Hi concessa maiori propositione, minorem negabunt. Enimuerò, licet substantia in essentia accidētis contineri nequeat; nihil tū obstat, quomin' cōtineri possit in essentia eius, quod ex accidente & substantia, accidētaria compositione coalescit, cuiusmodi sunt arte facta. Hæc posterior sententia, verisimilior est, videturq; Aristo. 3. huius operis c. 7. tex. 66. vbi docet, subiectū, ex quo arte facta constant, esse eorum partem, non secus, ac materia cuiusque rei naturalis, est pars totius. Quod nequaquam asseruisset; si res arte factæ subiecta connotarent nemo n. Cygnum partem albi rectè dixerit. Accedit communis cōceptio, qua cūm arte facti alicuius, vt domus, nomen audimus, non magis formam, quam materia apprehendimus.

Materia arsit d quidditare arte factorum.

Lege fonsecam 5. Met. cap. 7. qu. 5. sect. 4.

Affirmatiua pars probabilior.

Tertium argumentum attingit difficulta-

cultatem, de constitutione vermis enati ex speciebus sacræ Eucharistiæ, quã controuersiam pertractat D.Tho.3.p.qu.77. ar.5. Ægidius theoremate 44.& 45. Durandus in 4.d.12. q.2.ar 2. Scotus q.vlt. & alii Dicendum tamen breuiter est, in eo euentu, receptis primùm in quãtitate dispositionibus ad formam vermis, ipso generationis momēto subiici à Deo materiam, vel denuo creatam, vel aliunde ascitam, vel potiùs eandemmet, q̃ euanuerat, reproductam; ex qua simul cum forma, vermis componatur.

Innocẽtius li.4. de officio missæ ca. 11. Capreo. in 4.d.12. q. 1.ar.3. Rich. arti.2. q. 2. Gabriel lec. 45 in canonem.

Ad 4 Concesso priori pronuntiato, ad primã eius impugnationem dicendũ erit, tametsi materia Socratis ꝑpetuò dilabatur, esse tamen vnam cõtinuatione, sicuti consueuimus dicere eandem flammam, quę lignis subinde appositis, atq; absumptis continenter alitur. Ad secundam verò; non esse absurdum, eandē singularem materiam, cùm suapte natura sit commune formarum subiectũ, in essentia diuersarum includi, quatenus nũc hoc, nunc illud, pro formarum sibi succedentium varietate, componit.

Quo pacto materia Socratis perseueret vna.

Ad 3 Fatendũ est, haud posse verè eũdem hominem ad vitã reuocari, nisi reddito sibi, quo vixit, corpore. Quòd si eadem pars materiæ ad multos ꝑtinuerit, futurum, qđ D.Aug.22.de ciuit.c.20.docet, vt illi reddatur, i quo esse primò cœpit. Nam ab illo, inquit, tanq̃ mutuo accepta deputari debet, quæ sicut æs alienum redhibenda est, vnde sumpta fuit Deus verò id supplebit in alio, vel aliunde, vel ex partibus, q̃ per nutritionē defluxere. Adde ēt, vt idem homo reuiuiscere censeatur, non oportere, vt quidq̃d in eo materiæ fuit, atque idem omnino corpus quoad omnes partes, resurgat: quemadmodum neq;, vt idem Socrates viuere dicatur, necessum est, vt ex iisdem partibus nulla mutatione variatis constet: alioqui non idem homo esset, Socrates puer & ætate adultus.

Resurrectionis beneficio ad vitã redeũtibus, vt eadē materia reddēda sit.

Quod attinet ad eos, q infantes obiere, cũ in iuuenili ætate, congrua corporis magnitudine, vitæ reddendi sint: aliũde eis compensandum erit, qđ ad idoneam quantitatem desiderabitur, vt D.Aug.in Enchir.ca. 85. & 22.de ciuit.ca.14.ait. Si quis verò obiciat, hisce infantib' denuò conferendam, septuplo v.g. ampliorem materiam, quam ipsi habuerint: & cum tam insigni diuersitate materiæ seruandã identitatem rei singularis, proindeq; nõ videri, materiam ad singularum rerum essentiam spectare. Occurrit Sotus in 4. d.44.art. 2. eiusmodi materiam præstandam à Deo, quodammodo supplente, eo naturæ defectu, vim nutrientis facultatis, cuius ministerio, quantalibet materia eis accreuisset, singularis naturæ idētitatem seruassent. Reliqua ad huius dubii explicationem spectantia, persequitur D.Tho.4. lib. contra gentes ca. 81.& in 4.sent.d.44 q.1. art. 2. in responsione ad quęstiunculam quartam, D.Bonauen. eadem d.art.2.q.1. Scotus item d. 1. Capreolus quæst.1.art.3.

De infantũ corporibus in resurrectione. Obiectio. Responsio

QVÆSTIO VI.

Vtrum-ne materia diuina virtute absque omni forma substantiali cohærere possit, an non?

ARTICVLVS I.

Quæstionis in vtranque partem disputatio.

Extra totius creatæ naturæ facultatē esse, vt materia sine oi forma relinquatur, indicat tum ipsa 16 materiæ, quę est pura potentia, & ab actu formæ, vt eius adminiculo existat, physica saltē necessitate dependet: tum decretum naturæ, q̃ nihil otiosum patitur; esset verò otiosa materia absq; forma, cùm ꝑ se nullam operationem sustinere queat: tũ postremo id quoq; suadet institutum agentium naturalium, q̃ per se in generatione rerum, nullius interitum vtpote naturæ malum (sed nouæ formæ inductionem, spectant. Cæterum illud est inter Peripateticos valde controuersi, possit ne materia diuinitus absq; oi forma cōsistere.

In hac igitur quæstione negãtē partē defendit, Hugo Victor. l.1.de Sacram.p. 1.cap.4. Magister sent.in 2 d.12 ca 5. D. Thom. in quæst.de pot. q.4.art.1.in 1. p. q.66 ar.1.& quodl.3 ar 1.D.Bonau.in 2. d.12.q.1.Durandus ibidē q.2.Capreolus d.13 q.vnica. Caiet.ad 5.ca. libri de ente & essentia, q.8. Aegidius li.1.Hexam.c.1 Henricus quodlib 6.q.1.aliiq; permulti. Præcipuæ vero rōnes ꝑ hac sententia hæ

ferme

1. ratio. fermè sunt. Materia secundum se est pura potentia: actus aūt illius est forma substantialis: ergo si materia esset actu sine omni forma substantiali, esset actu sine actu, quod contradictionem inuoluit. Illustraturq; magis eadem ratio hunc in modum: Esse accidentarium absq; accidentaria forma cohærere non potest; vt candidum sine candore. ergo nec substantiale esse absq; forma substantiali, cùm eadem sit vtriusq; ratio: atqui esse materiæ est esse substantiale: non igitur sine substantiali forma manere poterit.

Arg. in 2. d. 12. quæ t. 1. Ferra. ad c. 4. li. 2. cōtra gent. Iandunus q. 6. huius li. Zimara theo. 15. Achillin^v 1. d elemen: is q 7. Alfonsus Tol. 2. d an. q. 1. art. 1.

2. ratio. Secunda: Materia omnem actum existentiæ mutuatur à forma: ergo non potest sine existentia formæ cohærere. Probatur assumptum: quia vt se habet actus purus ad potentialitatem; ita pura potētia ad actum. ergo sicuti actus purus nullam habet potentialitatem; ita pura potentia nullum habet actum; proindeque omni actu existentiæ caret.

3. ratio. Tertia. Omne indiuiduum, directò vel C reductitiè sub aliquo certo genere contentum, directò etiam vel reductitiè alicui infimæ speciei illius generis subiacet; alioq; immediatè subeēt generi, quod fieri nequit: atq; materia singularis, si absq; forma substantiali cohæreret, reductitie contineretur sub corpore in categoria substantiæ; quia spectaret ad illud tanquā eius pars, & tamen nulli infimæ speciei illius generis subesset, nec. n. ad hominem, vel equum, aliamve speciem pertineret: nulla igitur ratione materia sine forma esse potest.

4. ratio. Quarta: Natura hominis in commune, non potest esse extra oīa singularia, nec natura singularis absq; supposito, vel suo, vel alieno, supplente vicem proprii: ergo nec materia potest conseruari sine omni forma. Priorem partem antecedētis concedunt oēs Peripatetici; posteriorem melior Theologorum pars. Consecutio ea ratione ostenditur: quia difficiliùs atq; operosius habetur, puram potentiam sine actu, quam id, quod est ens in actu, absq; alio actu conseruare: at hominis natura, tam in commune, quàm in singulari spectata, est ens in actu, vtpote ex materia & forma consurgens.

Lege D. Th. 1. p. q. æ. 54. art. 7 Capr. in 1. d. 45. q. 1. art. 12.

5. ratio. Vltima: Vnū relatum ex iis, quæ sim esse dicuntur, non potest altero, ad quod refertur, extincto diuina potestate conseruari. ergo nec materia sine forma. Consecutio probatur: quia propterea relata secundum esse eo pacto se habent, quia secundum essentiam referuntur ad suos terminos; quod non minùs in materia respectu formæ conspicitur.

Aduersam partem secutus est Hēricus Gand. quodli. 1. q. 10. Scotus in 2. d. 12. q. 2. Richardus q. 4. Gabriel q. 1. ar. 3. Greg. ibid. q. 2. aliiq; non pauci, hisce argumentis. Omne absolutum ab altero item absoluto re ipsa distinctum, ac prius natura eo, potest diuinitus sine illo cōseruari; nam quæ ita se habent non tā arctè sibi cohærent, quin citra contradictionē mutuò disiungi valeant: sed materia est qd absolutum (esse enim relatum transcendens, non adimit entis absoluti rōnem) & a forma re ipsa distinctum, vt est communis Philosophorum sententia, itemq; prius origine, quàm illa, vt docet Aristo. hoc in libro c. 6. tex. 52. Potest igitur diuina potentia absque forma conseruari.

1. arg. p affirm. parte. Maironius in 2. d. 12. q. 2. Bassolius ibi. q. 1. ar. 3. Anto. And. in tracta. de trib. principiis q. 2. de materia Lichá. ad loc. Scoticitatū. Trōbeta 8. Metaph. q. 1 Sax. & Marsi. hoc loco.

†Deinde: quidquid in reb creatis fit interuentu causæ secundariæ, ad essentiā rei nullo modo attinentis, pōt Deus vi sua sine eiusmodi causa præstare, sed forma est causa secundaria conseruans materiam, & in eius essentiam non inclusa: ergo nihil obstabit quominùs materia sine forma diuinitus conseruetur.

†2. argu.

3. argum. Deniq; plus depēdet à priori posteriùs q̄ à posteriori priùs: sed accidens est posterius substantia; materia est prior forma: plus ergo dependet accidens à substantia quam materia à forma: atqui diuina virtute potest accidens sine substātia cohærere, vt patet in sacra Eucharistia: ergo & materia absq; omni forma.

ARTICVLVS II.

Accuratius explicatur vtriusq; opinionis fundamentum. Dissemitur de causa existentiæ. Statuitur, materiam, non capere existentiam à forma.

VT propositæ quæstionis difficultatē enodemus, vtriusq; sententiæ fundamenta paulo explicatius proponendā sunt. Negatiuæ partis assertores, opinionis suæ præsidiū in hoc maximè collocāt. Statuunt, totam existentiæ originem è for-

Cōsule Auicenna 1 sua Metap. trac. 2. c 3 & 4. Capreolū i

1.d.8.q.ar.3 Caie.ad c.5. & 7.de ente & essentia. Heruæum in tract.de vnitate formarum qu.9. Zimaram in Theor. pro. 10.

forma esse, ita nimirum, vt sicuti vis intelligendi a forma humana; ita existentia à qualibet forma, quadá naturæ cõsecutione, oriatur, indeq; in materiam & in totum subiectum deriuetur. Hoc autẽ ita se habere, hisce rationibus videtur cóncludi.† Existere substantialiter, est nobilissimus effectus: cùm igitur omnis effectus suæ causæ proportione respondeat; fatendum erit, existentiam à nobilissima causa prouenire: hæc autem est forma: oís ergo existentia à forma oritur. Nam ꝙ existere præstantissimus sit effectus, ex eo ostenditur, quia existere est quid maximè actuale, & præcipua quædam diuini esse participatio, vt testatur D.Diony. 5.c.de diu.nom. Quare & ipsam essentiã videtur nobilitate vincere. Quod verò forma inter cæteras causas emineat, inde liquet, qa potiorem quidditatis partem confert, & specificat, perficitq; compositum: vnde & à Platone in Timæo diuina proles nuncupatur.

†1.ratio.

2. ratio.

Secundò idem suadetur: quia si existere substantialiter non prouenirèt à sola forma, sed materia à se ipsa existentiam haberet; multa absurda in Philosophia admittenda essent: Inprimis, materiã nõ rectè dici propè nihil. Quis.n. iure dixerit propè nihil id, quod ex se actum habet, & quidem præstantissimum, cuiusmodi est existentia? Deinde sequeretur, formam non esse caussam materiæ; iccirco.n. forma causa materię dicitur, quia tribuit illi esse. Quòd si non præstat materiæ esse existẽtię, cùm ei esse essentiæ nõ conferat, vt perspicuum est; vtiq; nullũ iam esse relinquetur, quod ipsa exhibere possit; atque adeo caussa illius non erit.

Huic etiam plurimùm adstipulatur illud Boetii, 1.de Trin.c.3. & in opu.de vnitate & vno; Omne esse est à forma: & illud apud Peripateticos in primis celebre; Existentia est vltima actualitas ois formæ. Nõ videtur igitur negandum, omnẽ existentiam à forma proficisci. Quod cũ ita sit, vtiq; fateri iam oportebit, nõ posse dari existentiã sine forma, alioqui daretur effectus formalis sine causa formali. Patet etiam, nequire materiam existere sine forma, cùm sine existẽntia existere nihil possit. Atque hoc modo sese habet Thomisticæ opinionis fundamentũ.

Aduersæ opinionis fundamentum.

Cæterùm, qui arbitrantur, posse materiam diuina virtute sine omni forma cõsistere, alia via incedunt: persuasum habent, existentiam non a sola forma prouenire; sed tam materiam, quàm cætera entia, vt vnumquodq; ab alio distinguitur, ita aliq̃ sibi propriam existentiã vẽdicare. Id quod breuiter hunc in modum probari potest. Existentia cuiusq; nõ distinguitur ab essentia, nisi vt modus rei à re: ergo vt vnumquodq, essentiam ab alio distinctam habet; ita & distinctam sibi propriam existentiam. Assumptum alibi longiori disputatione stabiliendũ erit: interim ex eo fidem habeat, quòd si quis animum attendat, planè inueniet, inter essentiã & existentiam rei, nec maiorem requiri, nec verò minorem sufficere distinctionem.

Existentia quo pacto distiguatur ab essentia

Priuatim verò, ꝙ materia propriã habeat existentiam, nec eam a forma mutuetur, hisce rationib. conuincitur. Vnaquæq; res tunc existentiam capit, cùm in rerum natura ꝓducitur: sed materia pro ducta est à Deo per creationem; formæ vero, rationali excepta, producuntur ꝑ generationem: non igitur materia eandem obtinet existentiam, quàm formæ. Secundo; materia, cum sit formarũ receptaculum, prius natura existit, q̃ singulæ formæ. non igitur a formis existentiã capit. Tertio; si existentia materiæ esset à forma, sequeretur, toties materiam interire, quoties priorem formã abiicit, toties produci, quoties nouam recipit; qđ nemo dixerit. Consecutio ꝓbatur, quia tũc res interit, cùm existentiam amittit: tunc producitur, cùm eam recipit. Quòd si quis occurrat, non interire materiam amissa priori existentia, propterea ꝙ eodem temporis momento aliam recuperet; is nequaquam argumenti vim effugiet. Nam cùm noua forma non eàdem numero existentiam inferat, iam nõ eadem materia numero perseuerabit; atq; ita materia illa singularis interitũ subibit quod fieri non posse superius demõstrauimus.

Materia habet ꝓpriã existentiam

Præocupatio.

Ad eas vero rationes, quibus probari videbatur, omnem prorsus existentiam à forma oriri, ita respondendum erit. Ad primam quidem; existentiam esse nobilissimum omnium attributorum, quæ essẽtiam consequũtur, verùm ipsum esse essẽtiæ simpliciter dignitate præstare, (etsi nonnulli

Respõdetur ad argumẽta, putantiũ omnem existentiam capi a forma

nonnulli contra opinentur, qui alibi à nobis impugnati sunt) cuius quidem esse potiorem partem, forma minimè cōfert ipsi composito; quod satis est, vt illa inter causas, saltem internas, principatum obtineat, vt probat argumentū.

Ad secundum, negandum est sequi incommoda illa, quæ in argumento colliguntur. Non enim sequitur primū quia, quamuis materia propriam habet existētiam, adhuc nihilominus pura potentia est, & in genere substantiæ propè nihil. Nec etiam secundum, quia, licet forma non tribuat materiæ totam existentiam, adhuc tamen causa illius dicitur, quatenus eam informando actuat ac perficit, atq; ita summet esse substātiale extrinsecus illi cōfert; sicut & materia suā formis attribuit, eas excipiendo ac fouendo: vnde materia & forma sibi mutuò causæ esse dicuntur. Illud verò Boetii, Omne esse capitur à forma, intelligendum est de esse specifico ac perfecto, vt Scotus & Gregorius loco citato interpretantur. Illud item Peripateticū axioma; Existentia est vltima actualitas omnis formæ, perinde accipiendum est, ac si diceretur, vltimam actualitatem formæ (sicuti & aliarum rerum) esse ipsius existentiam; quod verissimum est, neq; iis, quæ à nobis dicta sunt, aduersatur.

Quo pacto existentia dicatur vltima actualitas formæ.

ARTICVLVS III.

Concluditur pars affirmatiua quæstionis.

His ita disputatis, quoniam secunda opinio earum, quas art. 1. retulimus, firmiores pro se rationes habet, solidioriq; innititur fundaméto, amplectenda à nobis est; asserendumq; posse materiam diuina virtute sine omni forma substātiali cōsistere: id quod fiet, adhibēte Deo maiorē cōcursum, quo, quidquid forma materia actuando præstat, ipse in genere efficientis causæ suppleat. Nec id mirum videri debet, cùm etiā Deus in sacra Eucharistia cōcursum causæ materialis sufficiat, conseruando extra subiectum quantitatem, cæteraq; accidentia, quæ priùs in materia inhærebant; conseruando inquam actiuè, vt est communis Theologorum sententia.

Obiectio.

Sed opponet aliquis. Id, quod Deus creat, immediatè conseruat: sicut. n. nihil cum Deo, etiam vt instrumentū, concurrit ad creandum; ita neq; ad conseruandū. Cum igitur Deus materiā creet, eandem per se immediatè conseruabit, ac sine vllo formæ concursu, quem erga materiam oi forma spoliatam compensari oporteat. Respondendum tamen, etsi cū Deo creante nihil efficienter concurrat; quia conferre esse ex nihilo, infinitam virtutem arguit: nihil tñ obstare, quominùs ad esse rerum, quæ creantur, cōcurrat creatura in alio causæ genere; quomodo in prima rerum molitione, cùm Deus corpora cælestia & elementa creauit, tā materia ad eorum formas excipiēdas, sustētandasq; quā formæ ad materiam actuandam & fouendam, concurrerunt.

Dilutio.

Non est aūt hoc loco prætereundum, quosdam fuisse, qui in tuenda sententia de conseruatione materiæ absq; forma, longius progressi, affirmarint, non solū posse diuina virtute fieri, sed effectum iā aliquando, vt materia absq; omni forma consisteret. Nonnulli enim, quos Argentinas in 2. d. 12. q. vnica, art. 2. refert, opinati sunt, in ipsa nascentis mūdi origine, fuisse à Deo procreatam materiam absq; vlla forma, idq; significari c. 1. Geneseos illis verbis; Terra autem erat inanis & vacua: vbi, vt D. Augu. cap. 4. libri imperfecti de Genesi ad literā ait, per terram, quæ omnibus elementis subiicet, materia; per inanitatem, eius informitas designatur, quod et inculcat 12. Confess. cap. 7. Atq; huic sententiæ suffragari etiā videntur D. Ambro. lib. 1. Hexam. cap. 8. D. Basilius homilia 2. Hexam. D. Chrys. hom. 2. in Genesin, Eucherius in 1. cap. Gene. & rursum D. August. 12. Confess. cap. 6. & 8. qui materiæ informitatem inductione formarum priorem fuisse affirmant. Marsilius etiam in 3. quæst. 13 ar. 1. & Gabriel in 3. d. 21. quæst. vnic. art. 3. credunt, in morte Christi, abscedente anima, mansisse diuinum illud corpus sine vlla forma. Verùm hæ sententiæ nō placent. Nulla enim ratio persuadet, fuisse aliquando materiam sine forma, tametsi diuinitus esse potuerit. Nā quod ad locum illum Geneseos attinet) præterquam quod inanis terræ nomine, nō nisi ipsum terræ elementum, quod inane, id est, sine ornatu & pulchritudine iace-

Opinio existimātiū fuisse aliquādo reipsa materiam sine forma.

Improbatio.

Ita Ambrosius, Theodoretus, Chrysostomus,

Beda, aliiq; interpretes. iacebat, propriè significatur; materia verò per tropum duntaxat)etsi D. August. per informitatem, omnis formæ vacuitatem intellexerit; eam tamen non nisi origine formas antegressam fuisse crediderit, vt ipsemet 1. super Genesin ad litt. cap. 15. & lib. 5. cap. 8. explicat. Reliqui verò Patres citati, per materiæ informitatem nō omniū formarum, sed decoris & distinctionis priuationem significarūt. Neq; etiam in morte Christi fuit materia sine forma, quia ab-eunti animę forma cadaueris successit. Qua de re in lib. de generatione plura.

Lege D.Th. 1. p.q.66.ar. 1. Vdalricū in sua sūma lib. 4.

ARTICVLVS IIII.

Responsio ad argumenta, quibus ostendi videbatur, non posse materiam diuina virtute absq; forma, consistere.

SVperest, vt ad contrariæ partis argumēta respondeam*. Ad primū dicendum. formā substantialem esse actū substantialē materiæ, id est, actū substātialiter informantem materiam: quocirca si materia esset actu sine forma substātiali, esset actu sine actu, hoc est, haberet actū accidentarium, nimirum existentiā absq; actu substātiali: sed id nullā cōtradictionē inuoluit, q̄ n inuolueretur si materia sine existentia existeret. Reliqua verò eiusdem argumenti pars, hãc habet explicationem. Quēadmodum effectus formæ accidentariæ, siue accidentaria forma eē non pōt; ita neq; effect⁹ formæ substantialis sine substantiali forma, veluti animatū sine anima: sed .n. esse siue existere materiæ, nō est effectus formalis formæ substātialis, sed existentię, q̄ materia ꝓpriam obtinet, vti diximus. Itē sicut existere accidentis sine existentia accidētis esse non pōt; ita neq; existere substantiæ substātialis absq; substantiæ existentia. Potest tamen aliqua substantia, videlicet materia, cohærere sine existentia formæ substātialis, vt fuit à nobis comprobatum.

Existere materię, nō est effectus formalis formę substātialis.

Ad 2. negandū est antecedēs, & ad eius ꝓbationem dicendum; nō eodem prorsus modo sese habere puram potentiam ad actum, quo actus purus ad potentialitatē: quamuis in eo conueniāt, ꝙ vt actus purus nullam continet potentialitatem, ita pura potentia nullum in sua natura actum physicum includit.

Ad 3. dicendum: materiā Socratis exutam oī forma constitui per se, ac determinatè sub materia rerum dissolubiliū, tanq̄ sub specie infima incompleta; reduci verò tanq̄ partem ad totum ad corpus dissolubile, qd̄ ponitur in categoria substantiæ: neq; oportere, vt ad aliq̄ illius speciem determinatè pertineat; cùm ad oēs, quarum formæ in eam induci possunt, indiscriminatim duci queat. Sicut .n. materia absq; oī forma nullius compositi specifici pars actu esset, ita ad nullum actu reduceretur. Neq; hoc absurdum videri debet, tum quia huiusmodi reuocatio materiæ ad certam speciem, quam componit, non est de essentia materiæ; tum quia te ipsa materia absque forma collocaretur, vti monuimus, sub certa specie; id ē, sub materia subiunari.

Materia sine forma, ad q̄ specië pertineat.

Ad 4. concesso antecedente negāda est consecutio, & ad eius probationem dicē dum; haud semper esse operosius, putam potentiam sine actu, quàm vnum actum sine alio conseruare: hoc enim posterius nonnunquam implicationem inuoluit, vt in propositis exemplis. Nam si natura communis per se extra singularia existeret; esset, ac non esset singularis: non esset, quia ita supponitur: esset, qa existere in rerum natura, sicuti operari & ꝓduci, non conuenit superioribus nisi per inferiora: quandoquidem, vt existere est vltima cuiusq; rei actualitas; ita non nisi vltimò pfectis & terminatis in sua serie, qualia sunt sola singularia, primò conuenire debet, cæteris verò ipsorum merito ac beneficio. Quòd verò suppositi rationem attinet, repugnat etiam, dari naturam absq; supposito, cui innitatur; quia subsisteret ꝑ se tāquam a nullo dependens, quod in rebus creatis nulli, præterquàm supposito, cōuenit: simulq; non subsisteret, vtpote suppositi adminiculò carens; quādo ita volūt aduersarii.

Cur natura cōmunis extra singularia existere non possit.

Contra sentiūt Caieta. 3.p.q.4.ar.2. Medina ibi.

Ad 5. concedendum est, cum D. Tho. q.7. de potent. art. 9. cum Scoto in 2.d.1. q.4.& 5. & d.12.q.2. cum Capr. in 1.d.30 q.1. art.1. & in 4.d.12.q.1. art.3. cum Durando in 3.d.1.q.1. & aliis; vnum relatū sin esse mutuū, no posse, etiā diuina virtute, absq; suo correlatiuo in rerū natura dari; sequeretur .n. esse ac non esse relatum. Nam quemadmodum tota ratio eius-

Idem asserit Maironius. in 1.d.29.q

[6. Gabr. super Ca. lect. 44. Bargius in 1. d. 18.]

eiusmodi relatorum, cōsistit in referēdis mutuò inter se subiectis & quasi in trāsitu ad alia; ita eorum essentiam cōsequitur, vt si vnum existere ponatur, illud reciproca alterius existētia comitetur: idq; indissolubili prorsus necessitate. Nec eodem mō se res habet ī materia, cæterisq; relatis transcendentib⁹, cōparatione suorum terminorum. Nam respectus relatorum ẽm eẽe superueniunt subiectis, vt similitudo lapidi, paternitas Sophronisco. Nec huiusmodi subiecta appellant, nisi dependenter ab existentia terminorum. Non .n. lapis dicitur similis, nisi q̀ aliud in rerum natura sibi simile habet: nec pater vocatur, (si philosophico & nō populari more loquēdum sit) nisi actu habens filiū. Quod relatis trāscendētibus minimè conuenit, cùm non adueniant subiectis q̃ denominent, & quæ ꝑ ipsa ad aliud referantur; sed sint ipsamet subiecta, aut aliud quid simile.

[Oppositū tuetur Gregorius.]

Non inficiamur tamen, videri etiam probabilem sententiam Gregorii, in 1. d. 28. q. 2. art. 1. existimantis, posse diuina virtute existere vnum relatum mutuum absque suo termino. Qua de re alibi ex professo disseruimus.

QVÆSTIO VII.

Sit-ne priuatio ens, an non?

ARTICVLVS I.

Quæstionis dissolutio.

Sequitur, vt de Priuatione, altero rerū physicarum principio, disseram⁹; ac primum, sit ne verū ens, nec ne? Qua in dubitatione non desunt argumenta, qbus affirmatiua pars ostendi videatur.

[Argumenta in parte affirmatiuam]

Primùm: quia tā in diuinis literis, quam apud Philosophos, quædā de priuatione enuntiantur, q̃ non nisi in verum ens cadere possunt, quale est illud 1. ca. Geneseos; Et tenebræ erant super faciem abyssi: vbi tenebræ, quę priuatio quædā lucis sunt, dicūtur esse; esse autem nō est eius, quod essentiam nō habet.

[A testimoniis sacræ paginæ.]

Item, q̀a in Hymno trium puerorū inuitantur tenebræ ad diuinam laudem, illis verbis; Benedicite lux & tenebræ Domino: qđ tñ non videtur conuenire nisi ei, quod aliquam entis rōnem obtinet, quā Deo, quoad pōt, acceptam referat, atq; ita diuinam bonitatem totius esse fonté commendet; id enim significat diuina laus in sacris literis, cùm ea, quæ intellectu carent, laudare Deum dicuntur.

[Ab Aristotele.]

Deinde, apud Aristo. c. vlt huius libri tex. 80. priuatio appellatur malefica: id autem, quod maleficum est, aliq̃ nocendi vim, & ex consequenti aliq̃ entitatem habet. Item 2. de anima ca. 2. te. t38. priuationes dicūtur ꝑcipi sensu, vt tenebræ aspectu: nihil verò sensu percipitur, nisi quod sensum agendo mouet: ergo, &c.

[A definitione priuationem.]

Præterea, priuationes formaliter sumptæ, habent essentiales definitiones; cæcitas .n. ẽm essentiam definitur priuatio aspectus: Habet igitur essentiam, atq; adeò sūt verè res.

[Ab earum cōceptibus.]

Ad hæc, cæcitas, & quæcunq, alia priuatio, intelligitur, exprimiturq; à nobis ꝑ aliquem conceptum: at cōceptus, vt Arist. docet, primo đ interp. cap. 1. est imago & similitudo rei. Negari igitur non potest, priuationé eẽ rem.

[1. assertio.]

Hæc cōtrouersia duplici assertione dirimenda est. Prima sit: Priuatio formaliter sumpta, nec est ens reale, nec rationis. Probatur facilè: Namq; ex doctrina Aristot. quinto libro Metaph. c. 22: tex. 27. & libro decimò capite septimo, te. 15 Priuatio est negatio formæ, in subiecto natura apto: negatio autem cùm nihil aliud sit, quàm remotio, nullum esse in rerum natura, nec verò in intellectu ponit. Quod non obscurè testatus est Aristoteles, cap. 8. huius lib. tex. 75 cùm docuit priuationem ꝑ se, id est, ex sua propria ratione ac vi, esse non ens.

[Quo pacto priuationes quemadmodū fiant entia rationis.]

Illud tamē est aduertendū, quod D. Tho. quarto Metaphy. ca. 2. admonet, videlicet priuationes & negationes quodammodo entia rationis fieri, nō per se, sed ex accidente, quatenus eis aliq̃d rationis obuenit, vt cùm ab intellectu, tāquam subiecta aut prædicata in propositionibus, assumuntur. Quò spectasse videtur Aristo 4. lib. Metaphy. cap. 2 tex. 2 vbi cùm priuationes entia quodammodo esse pronuntiasset, adiecit: dicimus enim non ens esse non ens: quasi diceret, efficimus enim negationes ipsas & priuationes, subiecta & prædicata enūtiationum: atque ita id, quod ipse in rebus, & ex natura sua nō habent, intellectus nostri beneficio assequuntur.

[2. assertio.]

Secunda assertio: Priuatio formaliter sum-

ſumpta, eſt in reb. ſecluſa operatione intellectus. Hæc eſt contra nonnullos, præſertim e recentiorib. Philoſophis, exiſtimantes, priuationes in ſola mentis notione eſſe: eam tñ amplectitur Caietan⁹, prima parte, qõne quadrageſima octaua articulo ſecundo, & in libello de ente & eſſentia, capite primo: Ferrarienſis 3. cõtra gentes c. 19. Eandemq; innuit D. Thomas in quæſtionibus de malo, q. 1. art. 2. Suadetur verò in hunc modum: Forma, eiuſq; priuatio, vt Ariſtoteles docet in c. de oppoſitis, verſantur circa idem ſubiectum: ergo quoties in tempore à natura cõſtituto ſubiectum forma caruerit, inerit ei formæ priuatio. Hoc autem cõtingit, ſecluſa qualibet mentis actione: igitur priuatio ineſt in rebus formaliter ſine intellectu. Aduerte autem, priuationem eſſe in rebus, non per aliquam exiſtentiam, quæ ipſi formaliter competat. Nam cùm exiſtentia poſitiuum quidpiã ſit, fieri nequit, vt negationẽ re ipſa pro priè informet. Dicitur ergo priuatio exiſtere fundamentaliter, ſeu merito ſui fundamẽti, quatenus videlicet exiſtit ſub iectum cui ſuo modo re ipſa conuenit.

ARTICVLVS II.

Solutio argumentorum, quæ probare videbantur, priuationem eſſe ens.

Sol. 1. Idem aſſerit D. Anſelm⁹ in lib. de caſu Diaboli c. 41. de conceptus virginis cap. 5.

NVnc argumenta ſuperiùs adducta diluamus. Ad id, quod primo loco propoſitum fuit, reſpondendum eſt ea D. Auguſtino, in lib. de vita beata, c. 4 tenebras (qđ de cæteris priuationib. ſimiliter accipiatur) ita dici eſſe in aliquo, ac ſi diceretur non eſſe ibi lux. Quod Caietanus ad art. 2. quæſtionis quadrageſimæ octauæ, 1. part. planiùsediſſerens, inqt priuationem dici ineſſe rebus, per remotionem formæ in actu exercito; qa nimirum priuatio inſidet ſubiecto non vt inhærens, id enim entis poſitiui eſt, ſed vt exercens actum remouendi formam.

Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dic: omnia, quæ quoquo mõ in naturæ vniuerſitate eſſe dicuntur, etiã ea, q nullum entis gradũ obtinent, diuinam bonitatem prædicare, hoc eſt, ad bonitatis diuinæ laudem contemplantiũ mentes allicere. Quod D. Auguſtinus cũ aliis in locis, tum in lib. de natura boni ad uerſus Manichęos, hiſce verbis explicat. Priuationes rerum ſic à Deo ordinatur, vt non indecenter vices ſuas habeant: quemadmodum in cãtu interpoſitiones ſilentiorum certis moderatiſq; interuallis, licet vocum priuationes ſint, ſuauitati cantilenæ aliquid conferunt; quemadmodum item vmbræ in picturis eminentiora quæq; diſtinguunt, ac non ſpecie, ſed ordine placent. Vnde & in Hymno trium puerorum etiã lux & tenebræ laudant Deum, id eſt eius laudẽ in bene conſiderantiũ cordibus pariunt. Ex quo patet, non eo duntaxat modo, qui in argumento affertur: ſed hoc etiam, quem D. Auguſtinus tradit, ſumi verbum, Laudare, in diuinis literis: quo pacto in ea etiã, quæ intellectu carent, imo & quæ verè entia non ſunt, cadere poteſt.

Rerum priuationes; quo pacto ordinentur a Deo.

Conſule D. Iſidorum in lib. de ſummo bono.

Sol. 2.

Ad ſecundum argumentũ, quoad priorem partem, dicendum: hac maximè de cauſſa inter alias priuationi maleficium attribui, quia materia ex eo, quòd abſẽtium formarum priuationem in ſe cõtinet, vt actũ formæ, quo caret, admittat: actum formæ, cui veluti matrimonio cõiuncta erat, repudiat, atque ita adulterina quadam ratione maleficium committit. Ex quo non colligitur, aliquam ei effectricem vim ineſſe, vt erit conſideranti perſpicuum. Ad poſteriorem partẽ eiuſdem argumenti dicendum eſt: Ariſtotelis ſntam eo loco eſſe, tenebras percipi viſu, non ꝙ aliqua videndi actio feratur in tenebras, ſed qa aſpectus nõ percipit lucem; qđ eſt percipi tenebras negatiuẽ.

Tenebræ quomò percipi viſu dicantur.

Sol. 3.

Ad tertium: priuationes vt propriè eſſentiam non habent, ita nec propriè definitiones eſſentiales vendicare; ſed explicationes quaſdam remotionum, in quibus ipſæ conſiſtunt.

Sol. 4.

Ad 4. Ex eo, quòd priuationum cõceptus habeamus, non ſequi, priuationes eſſe reuera entia, ſeu poſitiuum quidpiã. Cùm enim cõceptus rerum imagines dicuntur, nomine rerum tam res ipſæ, ꝗ earum priuationes & negationes ſignificantur, ac ſi diceremus, cõceptus eſſe eorum, quæ à nobis intelliguntur, ſimilitudines, ſiue illa entia ſint, ſiue non. Nam autem priuationes non ſolùm conceptibus formarum, quas negant, ſed aliis, q ipſis

proprii ac peculiares sint, percipiantur, cuius cõtrouersiæ affirmatiuam partem veriorem credimus; tractat Aegidius in 1.dist.36.q.2.Capreolus in 2.d.39. qu.1. art.3.& Ferrariensis 1.contra gent.c.71. A

QVÆSTIO VIII.

Vtrum priuatio vere principium rerum naturalium sit, an non?

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur, non esse.

1.arg. NEgantẽ propositæ quæstionis partem, conabitur quis hunc in modum suadere. Principia, vt Aristoteles docuit c.6.huius libri tex.50.manere semp oportet: sed priuatio accessu formæ aboletur: non est igitur principium. B

2.arg. Secundò: Priuatio, teste eodem Arist. c.6.huius libri tex. 66.est principium ex accidente: igitur non est vere proprieq; physicarum rerum principium. Consecutio probatur: quia si omnia, quæ ad generationẽ ex accidente concurrunt, principia censenda essent, plura forent principia, quàm tria. Nam iis etiam annumerari deberet, v.g. forma rei intereuntis, sine qua non datur generatio. C

3.arg. Deinde: Si qua priuatio esset rerũ naturalium principium, maximè esset priuatio formæ rei, quæ gignitur: sed ea nõ est: nulla igitur est. Probatur assumptio: quia huiusmodi priuatio numquam dari videtur. Nec enim datur in eo temporis momento, quo forma inducitur, siquidem præsente forma euanescit eius priuatio. Nec etiam tempore antecedente, qđ ita ostenditur: Priuatio est negatio formæ in subiecto natura apto: sed ante pũctum generationis materia non est apta ad formam, cùm nondum habeat dispositionum omnium apparatum, ad eam excipiendam. igitur tempore antecedente non est in materia priuatio formæ. D

4.arg. Item. Esse principiũ est esse ens (principium enim relationẽ significat ad ea, quæ a principio dependent, aut quoquo modo procedunt) atqui superiori quæstione ostensum fuit, priuationem non esse ens: non potest igitur priuatio esse principium. E

ARTICVLVS II.

Priuationem esse vere principium, nec superiora argumenta oppositum concludere.

IN hac cõtrouersia Plato, & ex antiq̃s Philosophis nõnulli, Priuationem è numero principiorum exclusere; vel qđ eam tanq̃ non ens despicatã habuerint: vel quia nihil in ipsa præter maleficium agnouerint. Rectius Aristoteles, qui eam principiis annumerauit; non quidem iis, quæ in compositionem veniunt, sed q̃ p se ad generationem requiruntur. Cuius suæ veritas, paucis hunc in modum cõfirmari poterit. Id, vnde per se generatio proficiscitur, vere ac propriè principiũ illi' est: sed generatio per se oritur a priuatione, tanquam à termino à quo. ergo priuatio est principiũ per se generationis. Maior propositio nota est: minor p batur: quia generatio (vt sæpe diximus) est progressio à non esse, vt a termino à quo; hic autem cùm non sit materia (siquidem terminus, à quo res oritur, vt pote formæ geniti contrarius, non manet, materia autem semper manet) cõsequẽs fit, vt sit ipsa formæ priuatio. Plato & alii, priuationem nõ numerarũt inter pricipia. LegeAphrodisæum li.2. Nat.q.c.11.

Argumẽta verò superius adducta, hũc in modũ explicãda sunt. Ad primũ, omissa Græcorũ & Latinorũ interpretum in eo loco enarrando dissensione, respõdẽdum est, necessariò manere principia, nõ oĩa, sed q̃ in rei genitæ compositionẽ coeunt: vel oĩa simpliciter manere, id est, oĩa ad quamlibet generationẽ, seu singula tria ad singulas generationes concurrere, vt Ammonius & alii interpretãtur. Sol.1.arg. Horũ explicatiõnes col legit Zimara in suis dilucidationibus.

Ad 2. Priuationem dici principium p acciden, nõ generationis (sic enim principium per se est) sed compositionis, quatenus materiæ, ex qua compositum coalescit, accidit, habere in se priuationem formæ. Aduertit etiam D. Thomas in explicatione ei' loci, dici priuationẽ priciпiũ p accidẽs, si accipiatur p priuatione formæ alterius rei, non eius, q̃ gignitur. Sol.2.

Ad 3. admittenda est maior ppositio, neganda minor; & ad eius probationem dicendum: materiam, q̃diu formã nõ habet, esse illa absolutè priuatam, aptamq; ex sese ad eam recipiendam; quamuis proxi- Sol.3.

proximam & completam aptitudinē tūc solùm obtineat, cùm peruentum fuit ad terminū, complementumq; omnium accidentium, quibus ab agente disponitur, qui terminus in ipso tantum generationis momēto datur: extrinsece tamen, cū in eo omnia prædicta accidentia ex toto pereant, abscessu formæ prioris, factaque vsq; ad materiam primam resolutione, vt in libris de ortu & interitu dicemus. Vt verò ipso puncto generationis prius natura, q̄ materia forma recipiat, inest ei summa aptitudo ad ipsam recipiendam, ex vi accidentiū, q̄ toto tēpore prçcedēti in ea fuerūt, & in ea pgressione naturæ, siue in eo priori, vt loquūtur, insidet in materia exactissima formæ priuatio. Nec repugnāt in eodē instanti tēporis, s̄m aliam & aliā considerationem, dari in materia & priuationē formæ, & ipsam formam; licet talis priuatio in eodem instāti re ipsa ac simpliciter aboleatur.

Sol. 4. Ad 4. dicito, si illud ꝓnuntiatum, esse principium est esse ens, significet, q̄dquid principii rōnem habet, necessario ēē ens; falsum id esse: si aūt sensus illius sit, id, cui relatio principii conuenit, posse aliq̄ rationis entitatem intellectus beneficio obtinere, eo modo, quo superius diximus: tunc verum quidem esse, quod in prædicto effato assumitur, sed non rectè ex eo concludi, priuationem in se spectatam esse ens; seu positiuum aliquid.

Sol. 5. Quomodo ens possit pendere à non ente. Ad 5. negari debet; id quod est ens, nō posse à nō ente dependere, dummodo ab eo non dependat vt ab influente, aut impertinente aliquod, esse; sed tanq̄ à termino, atq; vt ab eo, quod essentialiter ad suum conceptum requirit. Ita verò sese habet generatio respectu priuationis.

QVÆSTIO IX.

Num in quolibet re naturali, præter materiam danda sit forma substantialis, necne?

ARTICVLVS I.

Formam substantialem antiquioribus Philosophis magna ex parte ignotā, posterioribus notā fuisse.

INstitutæ disputationis serie postulat, vt de tertio rerū naturaliū principio, hoc est de forma disseramus. Porrò inesse rebus naturalibus non materiam solum, sed etiā formam, quæ sit pars quidditatis, licet veteris Physiologiæ auctores, vt constat ex 1. lib. Metaph. c. 2. & ex iis, q̄ tradit Laertius li. 7. de vitis Philosophorum; magna ex parte latuerit: agnouit tamē inprimis Italicæ sectæ institutor Pythagoras; tum eiusdē familiæ alumnus Timæus Locrensis, q̄ materiam ex se nullas habere formas, & tñ ens subinde posse recipere, variis similitudinibus expressit, in hunc fere modū. Qui vnguēta suauiter redolentia confecturi sūt, humidā materiam; q̄ certo cōdite odore volunt, ita præparāt, vt odorem nullū ꝓprium habeat: & q̄ materiis mollibus, impressioniq; cedentibus, figuras imprimere aliquas volunt, nullam oīno priorem in eis figuram apparere patiuntur, sed exactissima quadam leuigatione eas poliūt. Ita illud, q̄ in omnib. passim cæterorum oīum simulacris rectè figurandū est, his oībus formis natura sua carere necesse est: Hæc Timæus apud Platonē. Ipse aūt Plato ex propria quoq; sententia, (vt liquet ex iis, q̄ ab eo variis in locis, & ab Alcinoo in libro de eius doctrina ca. 8. tradita sunt) substātiales formas posuit. Quatū duo genera statuit, vnum expers materiæ; qd̄ ideam dixit: alterū cū materia coniunctū, qd̄ formæ nuncupatione minus dignum credidit, ideoq; receptā imaginem appellandum censuit. Pythagoras & Timæus formarū assertores.

Aristoteles. Iam verò Aristo. substantialem formam positionem multò apertiùs & luculentius astruxit, plurimis in locis, vt hoc in lib. ca. 7. tex. 65. & li. 2. ca. 1. tex. 12. Itē 2. de ortu & interitu ca. 9. tex. 51. lib. 2. de anima cap. 1 & in toto eo opere. lib. 7. Metaph ca. 4. & lib. 12. cap. 2. Cuius sententententiam oēs ferè consequentes Philosophi magno consensu approbarunt; & si ex Platonicis nonnulli magistri sui vestigia persequētes, circa modum, quo forma cum materia societatem coit, à Peripateticis dissenserint; qua de re separatim suo loco.

ARTICVLVS II.

Affirmatiuam quæstionis partē omnino veram esse.

SOlet autem substantialiū formarum assertio multis ex capitibus lōgo ratio-

rationũ ductu, a Philosophis cõprobari. A Nos potiora tantùm argumenta in medium afferremus: quorum primũ ita habet. Res naturales sunt compositæ, non ex materia dũtaxat; quia cùm hominis, lapidis, & leonis eadem sit cõmunis materia, eadem foret oium essentia, & definitio: habent igitur præter materiã proprias formas quibus inter se differant.

1. ratio.

Quòd si qs occurrat, composita physica constare ex materia, q̃ sit substantia, atq; etiam ex forma, nõ tamen q̃ substãtia sit, B sed accidẽs; is facilè cõfutabitur. Imprimis hoc modo: Materia est nuda potentia, vti superiùs demonstrauimus, & tamen est substantia, vt aduersarius fatetur: ergo & forma multo maiori iure substãtia erit. Secundò; si forma esset accidens, nulla esset generatio substantialis siquidem materia gigni non põt; inductio verò accidentiũ, nõ substantialis, sed accidentaria generatio est. Tertiò; vel ipsa composita naturalia sunt accidẽtia, C vel substantiæ: si accidentia, non igitur constituuntur ex materia, quæ sit substãtia. si substantiæ, non ergo constant ex forma, quę sit accidens; alioqui aut nõ substantia ex substantiis, aut non accidens ex accidentibus coalesceret, quorum neutrum fieri potest.

Responsio.

Confutatio datæ respõsionis.

Rursus idẽ hunc in modum suadetur. Singulis reb[9] naturalibus aliquæ ꝓpriæ & peculiares functiones cõueniũt, vt homini rõcinari, equo hinnire, igni calefacere, atque ita cæteris: sed eiusmodi functiones oriri nequeũt à materia, q̃, vt supra ostẽdim[9], nullã effectricem vim habet: oriuntur ergo à substantiali forma. Nec satisfaciet, q dixerit proficisci à materia instructa accidẽtibus. Quæro enim, cur isthæc potiùs accidẽtia in hac materia, q̃ illa conspiciantur; cur igni potiùs calor, q̃ frigus competat? cur aerem leuitas, nõ grauitas sequatur? Cũ igitur huius rei causa ad materiam referri nõ possit, tum qa ob insitam inertiã, nudæq; potentiæ sterilitatem, nullum ex se accidẽs ꝓfundit; tum qa cùm vna atq; eadem sit in rebus sublunaribus, eadem iis oibus accidentia promiscuè inessent; planè sequitur talium accidentium originem ad formam substantialem, vti ad ipsorũ fontem referendam esse.

2. ratio.

Materiæ nullũ ex se accidens ꝓfundit.

Substantialis formæ encomia.

Proinde negari non põt, vnicuiq; rei naturali suam inesse formam substantialem, ex qua constet; a qua gradus præstantiæ & perfectionis in cõpositis physicis desumantur; à qua omnis rerũ propagatio dependeat; à qua sua cuique rei nota & character insideat; quæ, quidqd operis in natura fit ꝑ sua facultate moliatur; quæ oẽs eliciat, tum vitæ, tum reliquorum munium actiones, cui accidẽtia tanquam instrumẽta subsidio veniat; quæ denique spectabilis huiusce mundi theatrum, sua varietate ac pulchritudine mirificè distinguat atque exornet.

QVÆSTIO X.

Vtrum apta idoneaque sit formæ substantialis definitio.

ARTICVLVS I.

Solutio propositæ dubitationis.

Cvm varia sint formarum genera; quandoquidẽ aliæ sunt accidentariæ, vt calor; aliæ substantiales, vt anima: rursusq; substantialiũ aliæ assistentes, vt intelligentia mouẽs cœlum; aliæ informantes, vt formæ elementorũ, stirpiũ & animalium: non quærimus hoc loco de definitione formæ in cõe, sed substantialis informantis dũtaxat. Huius ergo descriptionẽ paucis complexus est Aristo. 2. lib. ca. 3. tex. 28. aiens, formam esse rationẽ quidditatis, id ẽ, id in quo cuiusq; D compositi naturalis essentia pręcipuè cõtinetur; seu, quod essentiam rei, eiusque definitionem absoluit, & ab aliis distinguit. Apertiùs hunc in modum definiri potest: Forma est actus simplex, substantialis, vnum per se cum materia constituens. Dicitur actus, ad excludendã materiã: simplex, ad reiiciendum quodlibet ex multis actibus inter se diuersis cõcretũ, vt albũ dulce: Substantialis, ad remo E uendas formas simplices accidentarias: Deniq; dicitur, cõstituens vnum ꝑ se cũ materia; propter intelligentias, quę nequeunt cũ materia in vnius cõpositi naturã venire. Aduerte aũt verbũ illud, cõstituens, nõ ita accipiendũ, quasi forma existimari nõ debeat, nisi q̃ actu vnum ꝑ se cum materia componit: sic enim animus rationis particeps, dum extra materiam per se cohæret, non esset forma; cùm tamẽ ex sua essentia, à qua destitui nequit,

Cuius formæ definitio inquiratur.

Formæ definitio.

Eius enucleatio.

nequit, sit actus & forma corporis. Ea igitur particula sic intelligenda est, vt forma constituat, id est, suapte natura constituere possit, vnum p se cũ materia.

ARTICVLVS II.

Quibus nominibus substantialis formæ vis & præstantia à Philosophis describatur.

SAnè verò vt multiplex est formæ dignitas: ita eam Philosophi variis nominibus appellarũt, & quasi definierũt. Pythagoras. Pythagoras eam vocauit Vnum; ꝙ incertam ac vagam materiæ rõnem, in vnam certamvè speciem contrahat: vel ꝙ vnitatem affectet; sicuti materia multitudinem seu diuisionem, tum ꝙ anima, quæ inter formas principatum habet, vnionẽ elementorum, partiumq; corporis efficiat. Nã cùm corpus ex elementis coalitũ in perpetuo fluxu sit, continentis cuiuspiam opera egebat, ne fatisceret. Hinc est illud Pythagoræum dogma: Rerum tria sunt initia, infinitum, Vnum, Duo; hoc est, Deus, Forma, Materia.

Timæus. Timæus Locrus apud Platonem, eam dixit Mentem, aiens mundũ hunc, q sub aspectum cadit, necessitate, id ẽ materia; & mente, id est, forma constare: quo loco formã mentẽ appellauit, ꝙ sit adumbrata quędam primi ac puri actus, diuinæq; mentis similitudo. Ob q̃ etiam rationem à Platonicis Diuina soboles dicta est. Platonici. Plato. Nuncupat itẽ Plato formas physicas, Similitudines & Effigies, ꝙ sint imitationes quædam idearum: & Vmbras, ꝙ eam videãtur habere rationem ad ideas, q̃ vmbræ ad corpora. Ideoq; 7. de rep. ait, nos in hoc mortalium orbe, nõ aliter ac que in specu, esse collocatos, ac solas inspicere rerum vmbras, quas ob assuctudinem existimamus verè esse.

Aristoteles. Apud Aristo. nuncupatur forma Diuinum, Pulchrum, Optimum, Finis. Diuinum ꝙ sit participatio quædam diuini esse, vti proximè dicebamus: pulcrum, ꝙ materiam decoret, totamque mundi quasi scenam, spectanda varietate exornet: optimum, ꝙ sit quidpiam maximè perfectum & appetibile: finis generationis, ꝙ genitor in re, quam efficit, eam sibi vti propriæ formæ effigiem exprimẽdam proponat, vt declarat D. Tho. 1 p. A q. 44. art. 4. Alii. A quibusdã appellatur Terminus, quoniam vt antea dicebamus, materiam diffluentem ac vagam, certis finibus coerceat, veluti norma quadam mensuraq; rerum. Vnde Aristot. 3. huius operis ca. 7. tex. 67. dixit formam causam esse terminationis & continentiæ. Ab aliis dicitur Character, ꝙ cuiq; rei quasi notam imprimat, qua cognosci & distingui possit à cæteris: vnumquodque enim ex sua forma spectatur ac secernitur. B Deniq; vulgari nomine dicitur forma, ꝙ sicuti forma per artem inducta materiã secundariam, vt æs & lignum; ita ipsa materiam primam concinnet atq; efformet. Plura in hanc sententiam scripsit Albertus M. hoc in lib. tract. 3. cap. 17.

QVÆSTIO XI.

Vtrum ex forma substantiali & materia vnum fiat?

C ARTICVLVS I.

Argumenta in negatiuam partem controuersiæ.

SVperiori quæstione, cùm formam definiremus, asseruimus, ex illa & materia vnum quidpiam effici: nunc ad illustriorem rei notitiam, an id ita se habeat, disquiremus. Ac primùm nonnulla sese offerunt argumenta, quibus pars negatiua pars ostendi videatur.

D Primum est, Vel ex materia & forma substantiali fit vnum, interuentu alicuius medii, quod eas conciliet, & mutuò connectat; vel proximè absq; vllo medio, aut vinculo: sed neutrum horũ videtur dandum: nõ igitur ex materia & forma substantiali vnũ fit. Probatur Minor, quoad priorem partem; q a tale mediũ si datetur, oporteret esse aliquod accidẽs, qđ prius in materiam reciperetur id verò esse non posse ex eo ostenditur; q a cũ E inter actum primum & ẽm sit ordo essẽtialis, nequit materia ẽm ante primum admittere. Item, quia si esset accidẽs, iã materia & forma accidentario nexu iũgerentur; nec ex illis vnum qd substãtiale, sed accidẽtarium coalesceret. Quoad posteriorem verò partem suadetur eadẽ Minor; quia vt Proclus ait cõm. 3. in Timæũ, multitudo oĩs, nisi incomposita futura sit, eget conciliatrice harmonia, hoc est, requirit proportionem accommodatio- 1. argu.

tionemq; ipsarum rerum inter se, quæ accōmodatio non nisi tertio aliquo, velut sequestri, perficitur. Item, quia si forma posset p se atq; immediatè copulari cum materia; posset ei saltem diuina virtute sine media quantitate vniri; sicq; ex anima rōnali & materia resultaret compositū vnum p se, quod nō aliud foret q̃ homo. Quare existeret homo sine capite & corde, cæterisq; partibus integratibus; quod non videtur concedendum.

2. argu. Secundum. Si ex materia & forma substantiali fieret vnum per se, fieret quoq; ex materia & forma accidentaria per se vnum: sed ex his nō fit, vt palam est: ergo nec ex illis. Maior pbatur; quia vtrobiq; videtur par ratio inueniri, cùm non solùm forma substantialis, sed etiam accidentaria sese habeat ad materiā, vt actus ad potentiam, quam perficit.

3. argum. Tertium. Quæ magis distant, minùs inter se vniuntur; sed forma substantialis & materia magis distant, quam accidens & subiectum, cùm forma substantialis sit ens in actu, materia ens in potētia: contrà verò tam accidens, q̃ eius subiectū sint entia in actu: Igitur minùs possunt inter se vniri forma & materia, q̃ accidens & subiectū: quare cùm hæc nō conueniant in vnam tertiam naturam, quæ sit ens per se neq; illa conuenient.

4. argum. Quartum. Ea, quæ non affectant mutuam vnionem, non possunt inter se naturaliter coniungi: sed materia cùm sit, vt alibi diximus, causa diuersitatis & multitudinis; (vnde a Philosophis dualitas & infinitum vocabatur) minimè affectat vnionem: non pōt ergo naturaliter cum forma coniungi; proindeq; nec ex mutuo eorum complexu vnum quid existet.

5. argum. Quintum. Saltem inter materiam & formam humanam non potest naturalis nexus intercedere: ergo saltē hæ nō possunt in vnius compositi p se natura cōnecti. Antecedens pbatur: quia si talis vnio esset naturalis, sequeretur animam separatam habere natiua ppensionē ad materiam, sicq; statim extra corpus eē ei violentum; & qđ inde videtur cōsequi, resurrectionem corporum futuram naturalem, nō verò diuinæ potestatis miraculo exhibendam; quod falsum est.

6. argum. Sextum. Si ex hac forma & hac materia fieret vnum per se, pari ratione ex hac forma & quacunq; alia materia posset effici per se vnum: sed non pōt; ergo, &c. Maior probatur: quia quælibet materia prima est pura potentia, quæ videtur esse tota rō, cur ex illa & forma substantiali dicatur vnum fieri. Minor inde suadetur: quia si ex hac forma & qualibet materia posset fieri vnum, vtiq haberet hæc forma sine discrimine ordinē ad quamlibet materiam quod tamē falsum esse ea rō ostendit, quia non magis pendet forma à certo efficiente, quam à certa materia, a qua educitur, cuivè vnitur. Quare sicuti forma huius eq, v.g. nequiuit ab alio, q̃ a pprio suo pgenitore effici, ita nec e cuiuslibet materiæ, sed certe & definite potestate educi potuit. Et qđ inde consequēs est, nō cuilibet materiæ, sed certe sibiq; a natura destinatæ, ad vnius cōpositi societatem cōiūgi poterit.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua quæstionis.

VT propositæ quæstioni satisfiat, pnotandū est, quinq; eē, qđ ad præsens institutū attinet, vnitatū discrimina à quibus totidem modis vnum dicitur. — Quinq; vnitatū modi.

Prima vnitas ē aggregationis, vt in aceruo lapidum. Secūda ordinis, vt in exercitu, quæ maior est, quam prima; magis.n. vniuntur, quæ ordinem habent, quàm quæ turbata confusione dissoluta sunt.

Tertia est vnitas p accidens, vt in accidente, & subiecto cui inhæret; q̃ maior est quàm secunda; etenim in secūda nullum eorum, quæ ordinem habēt, in altero insidet. Quarta est vnitas p se in rebus cōpositis, q̃ videlicet resultāt ex compositione partium, in aliq̃ tertiam naturam coeuntium: qualis cernitur in quātitate bipalmari, composita videlicet ex duob. palmis inter se, vno eodemq; communi termino coniunctis. Et hæc vnitas maior est, q̃ tertia, cùm vnitas per se reddat absolute vnum; vnitas verò p accidēs nō nisi cum adiectione & sm quid. Quinta est vnitas per se in rebus simplicibus, & in substantiis à materiæ commistione liberis: & hæc cæteris longè pstat, cū emineat extra omnem cōpositionem partiū realiter dissidentium. Cùm ergo ab his quinq; vnitatū differentiis vnū dicatur,

dum in quæstionem adducimus, vtrũ ex materia & forma vnum fiat, accipiendũ est vnum, vnitate quarto modo sũpta.

Conclusio.

Cóclusio sit: Ex materia & forma substantiali fit vnum per se. Hæc traditur ab Arist. li. 2. de anima c. 1. te. 7. & 8. Met. c. 6. te. 15. a D. Thom. 1. p. q. 75. art. 7. Scoto. 8. Metaphy. c vlt q. 4. Duran. in 2. d. 12. q. 2. Alensi 3. p. q. 7. memb. 1. ar. 1 Estq; eius veritas inde cóspicua, q. a ex formæ & materiæ nexu resultát cóposita naturalia; vt hõ, ignis, cælum aliaq; eiusmodi, quorũ vnumquodq; est totum quid p se vnum.

à Sonc. 8. Meta. q 28. Iauello q. 7

Si quis verò sciscitetur, quænam huiusce mutuæ cohæsionis & nexus caussa sit: dicendum in primis, non posse materiam & formam in vnum coniungi, nisi illa ad hãc recipiendam idoneis accidétibus ab agente præparetur; atq; ita dari causã extrinsecã prædicti nexus, nempe ipsum generãs: tum præterea dispositiones ab eo inductas; q̃ partim ad caussam ipsam efficientem, partim ad materialẽ spectant. Ad efficientem, quatenus sunt instrumenta, p quæ generans operatur: ad materialem, quatenus vagam materiæ potentiam coercent, habilemq; reddunt ad hanc certam & definitam formam recipiendam. Cæterùm nulla datur interna caussa media, cur ex materia & forma substantiali vnum per se fiat (eo mõ, quo, v g. in linea datur punctum, copulans in vnum duas lineæ medietates) nec huius rei alia ratio est, nisi q pura potentia, eiusq; actus substantialis, ad se primò vicissim ordinantur, & ingenita propensione absq; alio medio in vnum conspirant, ac deniq; naturali quadam societate ad totum perficiendũ vniuntur, vt locis antè citatis docet Aristoteles, edisseritq; Scotus in 2. d. 12. q 1. & Auerroes 2. de anima, commento 7. D. Thomas 2. contra gent. cap. 70.

Dispositiones ab agéte inductæ ad q genus caussæ pertineant.

Cur ex materia & forma substantiali fiat vnum per se.

Quare minime audiendi sunt Academici, qui q viderent hominis formam & materiam, naturas esse q̃ maximè dispares, commenti sunt, animum nostrum à summo rerum opifice conditum, priusq̃ densum hoc & tenebricosum nostri corporis ergastulum subeat; inprimis corpusculo quodam illustri, tanquã simplici veste indui; tum alio subtili quidẽ, sed minùs splẽdido, & ex tenuiũ præsertim elementorum pmistione concreto exterius cõtegi; vt iis stipatus, in tertium hoc mortale corpus ingrediatur, & huiusce medii interiectu cũ eo societatem coeat. Hæc inquam Academicorum, non tam dogmata, quàm insomnia, auscultanda nequaq̃ sunt. Vt. n. in præsentia omittamus eum errorẽ, quo humanos animos ante propria corpora conditos faciunt: etsi materia & forma, siue humana, siue alia quæcunq;, vsq; adeò inter se naturis distent, vt sint primò diuersæ; possunt tamen sine eiusmodi vinculo in vnius cópositi rationem arctissimè associari: q a ad id non naturæ similitudo spectari debet, sed coaptatio & proportio, q̃ magna est rerũ conciliatrix. Vnde & Plato ipse, tam mundi, quam hominis partiũ vincula, proportiones esse, quib. singula inter se colligantur, in Timæo prodidit.

De hoc Academicorum dogmate Galenus li. de dog. Plat. & Hip Bessario lib. 3. contra Calumn. ca. 22 Fernelius li. 4. Phys. c. 2.

Proportio magna rerũ cóciliatrix.

ARTICVLVS III.

Dubij cuiusdam enodatio.

Sanè cùm formæ tanta ad societatem cum materia ineundam insit propensio, iure quæsierit aliquis; nũ anima separata non impedita, possit vt propria semetipsã vnire corpori, si ei omnibus suis organis, totoque accidentium apparatu instructũ, absq; alia forma substatiali dimittus offeratur. In hac dubitatione affirmatiuam partem sequutus est, præter alios, Henricus Gandauẽsis, quodlib. 11. q. 14. negatiuam Scotus, in 4. d. 43. qu. 3. art. 3. & Capreolus, eadem dist. q. 2 ar. 3. Richardus verò ibidem, in 3. principali q. 2. vtranque prob. bilem iudicat.

Cum Henrico videtur sentire Aureolus, & Bernardus. apud Capr. ead. quæst.

Placet opinio Henrici. Non est n. cur negemus, posse animam sese intimè præsentem exhibere tali corpori, quemadmodũ & spatio, in quo consistit, & aeri à quo spatium occupatur, intimo atque indiscreto situ adest. Deinde, cùm animã in corpore disposito, vt in priorio perfectibili existentem, naturæ necessitate sequatur informatio animatioq; eiusdem corporis, non secus ac albedinẽ corpori inhærentẽ dealbatio; vtiq; nó est ẽt, cur inficiemur, copulatũ iri tunc anima Socratis cum suo corpore, ita vt ex vtriusque nexu Socrates reuiuiscat. Non. n. ꝓpterea id, quod interierat, dicetur idem numero redire p naturam; sed vi miraculi, quo ponimus cóstitui diuinitus materiam

Occupatio.

riam

riā eo mō, quo diximus. Neq; etiam tūc desiderabitur actio, qua attingatur vnio animæ cū corpore: tū qa in hominis generatione eiusmodi actio ex parte generantis nō est distincta ab illa, qua materia cōgruis dispositionibus pparatur, quæ præparatio in hoc euētu diuina virtute pstanda est: tū quia, vt anima Socratis ea dē actione creatur, & vnitur materiæ; ita nūc eadē actione, qua sese in materiam intulerit, eidem copulabitur. Et verò id amplius habet ortus aliarum formarū, q̄ è materię sinu educūtur, q; præter illā, vel illas potiùs actiones, qbus materia ad earū receptionē disponitur (tot.n. interueniūt actiones, quot accidētia realiter distincta a generāte in materiā inducūtur) alia quoq; detur actio ab eodem generante elicita, q̄ ad formā intrinsecè terminetur, eā simul pducendo & copulando cū materia. Quod in anima hominis minime cadit: hæc .n. vt est p se subsistes atq; immaterialis; ita corporea generantis actione immediatè, siue intrinsecè attingi nequit: etsi dici possit extrinsecus attingi actionibus, materiam ad ipsius introductionem concinnantibus.

Lege Capr. i 2.d.15.q.3 art. 3. Scot. d.17.q 1.

Lege Ferra. 1.cōtra gēt. c.20.Son. 7. Meta. q.25.

Vt verò ea, q diximus, planiùs intelligas, aduerte, circa prædictā vnionē materiæ cum forma, vnionem trifariam sumi. Primùm, p actione, qua forma materiæ vnitur. Secundò, p illapsu, quo forma sese in materiæ substātiā penitus insinuat, pariterq; substātia materiæ in se, ac quo quasi gremio formam recipit, q nexus est vnio substantialis. Tertiò, p relatione vnius, q̄ consurgit inter materiā & formā. Hæc ergo tria in eodem tempore puncto constant, eo tñ ordine, vt actio, qua forma materiæ iūgitur, sit prior natura, q̄ vnio substantialis; (siquidem hæc illā supponit) & vnio substantialis prior sit, q̄ relatio vnionis; quia illa proximum est huius fundamentum, siue, vt vocant, ró fundandi. Verùm præter hęc datur vnitas totius compositi, quod est tertia quædam natura, a materia & forma realiter differens, vt † alibi statuimus.

Vnio tripliciter accipitur.

Lege Caie. 1 p.q.76.ar. 1.

† Cap.2.huius lib. q. 1. art. 3.

ARTICVLVS IIII.

Respōsio ad argumēta primi articuli.

Sol.1. argu.

NVnc primi articuli argumēta soluamus. Ad primū dicēdum est: inductis à generante siue à causa effectrici accidētibus, quib⁹ materiam ad recipiendam formā idonea redditur, nō requiri aliqd mediū, quo materia & forma inter se cociliẽtur, sed suopte ingenio ac p se immediatè copulari. Itaq; dāda est prior pars maioris, in hūc sensū intellecta, & ad primā eius impugnationē dicendū, vt plura in vnū coeant, egere mutua accōmodatione & pportione inter sese; verùm hac inter materiā & formam dari, vti diximus. Quod verò ad secundā impugnationem attinet, Henricus Gandauensis quodl 7. q.17. Ægidius in 1 d. 23.q.2. Sonc.5. Metaph.q.22. Maironius in 4 d.12.q.8. negant, posse diuinitus effici, vt forma materiam oī quātitate exutā informet. Idemq; de mente S.Thomæ esse, ac sibi videri probabile, scripsit Capreolus in 1.d.42. q.1.ar. vlti. Nobis tamen oppositum videtur cum Argentinate, in 3.d.5. q.1.ar.1. Scoto in 4.d.10.q.2. Bassolio d.12.qu.2. & aliis. Nec .n. ex eo vlla sequetur implicatio. Itaq; pōt diuina virtute anima Socratis nudæ materiæ vniri: quo in euētu resultabit ex iis compositū quoddam naturale, nempe Socrates, constans partibus physicis, ad eius essentiam pertinentibus; licet organorū apparatu & integrantiū partium distinctione careat. Hæc .n. vt Socrates cohæreat, non absoluta, sed physica tantū necessitate exiguntur, cùm sint accidentia materiæ, totique composito aduentitia. Sol.2.

Ad 2m, neganda est maior, dicendūque, nō eandem esse rōnem in forma accidentaria, atq; in substātiali, vt ex vtrauis simul cum materia vnum fiat. Materia.n. per se primo ordinatur ad formā substantialem, vt potentia ad actum sui generis insita proportione idoneum, aptumq; vt ambo in vnam tertiam naturam coeant: q̄ habitudo inter materiam & accidentariam formam nequaq̄ cernitur. Quòd si quis opponat Aristo.li.2. de anima c. 1.tex.7. asserrere, ex corpore & anima fieri vnum, quemadmodū ex cera & figura. Quare si ex his non efficitur vnum p se, nec ex anima & corpore, & vniuersim nec ex materia & forma vnū p se constare. In promptu est qđ respōdeamus; nimirū, similitudinem formæ & ceræ non in eo positam esse, q eadem sit vnitas eius, quod ex anima & corpo- Obiectio. Dilutio.

re, & eius, quod ex cera & figura resultat: sed quod neque anima, neque figura egeant medio, quo connectantur ad constituendum compositum. etsi quoad vnitatem dispar sit vtriusque compositi conditio, cum alterum sit vnum per se, aliud vero per accidens.

Sol. 3. Ad tertium Dicendum; quae magis distant quoad proportionem, minus inter se vniri, non tamen quae magis distant secundum naturas: nunc vero materiam & formam, si mutua vtriusque proportio & habitudo spectetur, maiorem inter se habere conuenientiam ad condendum vnum, quam subiectum & accidentia, vt ex dictis patet. At non deerunt, qui probare

Obiectio. contendant, ex subiecto & accidente effici vnum per se, propterea quod generatio accidentaria, qua Socrates albescit, est mutatio per se vna, & proinde in vnum terminum per se ferri debet, non in aliud,

Responsio. quam in compositum ex Socrate & albedine. Resistendum tamen his erit, fatendo eam mutationem esse per se vnam; sed negando, terminari ad compositum ex Socrate & albedine: re enim vera non terminatur nisi ad album, quod est quid per se vnum, vtpote importans primario albedinem; secundario, vt connotatum, Socratem, cui albedo insidet.

Sol. 4. Ad quartum, negandum est, materiam non affectare vnionem cum forma, siquidem naturali propensione in ea fertur, ipsamque expetit, vt alibi ex Aristotele & Platone docuimus. Neque obstat, quod a quibusdam Philosophis materia diuisionis & multitudinis causa perhibeatur; (ob id videlicet potissimum, quod in sublunari orbe, dum alias atque alias formas successione admittit, & ipsa vna eademque secundum speciem manens in varias partes secatur, singularium sensibilium multitudinem & diuersitatem mundo exhibet) Non enim hoc mutui inter ipsam & formam amoris consensum conspirationemque adimit, cum vis amoris ex parte materiae in eo consistat, quod ad formas inclinetur, easque in se recipere exoptet, & receptas suo gremio complectatur ac foueat, nec nisi contrariarum qualitatum impulsu dimittat.

Sol. 5. Ad quintum, negandum est antecedens, & ad eius probationem dicendum; animam habere ad corpus naturalem inclinatio-

Ita D. Augustinus 12. super Genes.

nem, etiam dum est ab eo separata: & hunc statum nec esse illi violentum, cum ei anima ipsa non renitatur, quod ad rationem violenti exigitur: nec tamen naturalem, (quidquid putarit Auicenna, cuius opinionem alibi confutauimus) cum naturale sit animae, esse in corpore, cuius forma est: sed esse ei praeter naturam, vt sentit D. Thomas 1. p. q. 89. art. 1 & Caiet. in commentariis eiusdem loci, qui statum inter violentum & naturalem medius est. Verum licet anima ingenitam propensionem habeat ad corpus, non ideo eo resurrectio censenda erit naturalis; sed simpliciter supra naturam, ex parte modi & principii actiui, quod erit virtus diuina, supra consuetum naturae ordinem & facultatem agens: esto praedicta resurrectio secundum quid naturalis dici possit, videlicet quoad finem, quatenus naturale est animae vniri corpori, vt explicat S. Thomas 4 contra gentes c. 81. Scotus in 4. d. 43. q. 4.

c. 35. D. Th. 1. p q. 76. ar. 1. ad 6.

Leges The. in 4. d. 43. q. 1. ar. 3. Caie. 1. p. q. 76. ar. 5. Ferr. loco hic cit. contra gent.

Pro explicatione vltimi argumenti aduerte inprimis, si materia caelestis & sublunaris inter se specie distinguantur, quod in libris de caelo expendimus; nec materiam caelestem habere ordinem ad formas sublunares, nec materiam sublunarem ad formas caelestes; proindeque nulla vi, etiam diuina, posse ex iis promiscue fieri vnum: quia non ex qualibet pura potentia & actu substantiali, sed ex iis, quae inter se ordinem & proportionem habent, vnum conficitur. Si vero formam aliquam singularem ex inferioribus cum materia inferiori comparemus, non poterit ea cuilibet materiae (esto quaelibet sit pura potentia; nec enim ex hoc tantum id vnionis petenda est) per naturam vniri, sed sibi propriae & peculiari: quia si forma materialis sit, pendet naturaliter eius conseruatio & productio ab ea materia, ex cuius potestate elicitur; vt probat ratio adducta in argumento, ad confirmationem minoris propositionis. Licet non oporteat eam materiam decursu temporis eadem prorsus esse, quoad omnes sui partes, sed talem eandem continuatione. Quod si forma immaterialis sit, hoc est, anima humana, pendet etiam a propria materia, non quoad esse, cum extra illam cohaereie valeat, sed quoad officium informandi.

At enim vero, vt Fonseca li. 5. Met. c. 2. q. 14. sectione 2. & 3 annotauit, quaelibet forma sublunaris, poterit cuiuis portionis in-

ni inferioris materiæ diuina virtute cōiungi: nō quod earum inclinatio a Deo mutari possit; cùm sit ipsa materiæ & formæ natura: sed quia si ambæ secundū se absolutè spectentur, ad se mutuò inclinantur, habentq; congruam proportionem, vt vniri queant: nullaque forma sublunaris ab vlla materia inferiori dependet necessitate absoluta, sed physica duntaxat, quatenus hæc numero forma ab agentibus naturalibus, quæ limitatę virtutis sunt, non nisi interuentu & instrumentaria vi horū singularium accidentium, pōt in hac materia produci, eidemque vniri, si materialis sit, vel vniri tantum, si immaterialis existat. Item etiam (quod ex eo sequitur) quatenus in nulla materia, præterquam in hac, datur completa habilitas naturalis, ad hāc singularem formā recipiendam. Quę completa habilitas duo requirit, videlicet proportionem ipsius materię ad formam, & aptitudinē ad illam recipiendā sibiq; copulandā, vel ad copulandam solùm, in ordine ad agens physicum. Vnde intelliges, ad vnionem huius materiæ cum hac forma, diuina virtute per agendam, pauciora requiri, quàm si eadem vnio agētiū naturaliū facultate præstari debeat.

Materia & forma sublunaris absolutè spectatæ, ad se vicissim inclinantur.

QVÆSTIO XII.

Vtrum omnes ac solæ formæ ordinis naturalis è materię subiectiuè potentia educantur.

ARTICVLVS I.

Videri partem negatiuam veram, quo ad formas naturalis ordinis.

QVia formæ, de quibus in hac disceptatione agimus, aliæ sunt naturalis ordinis, vt forma equi, albedo, quantitas: aliæ non naturalis vt gratia, lumen gloriæ, & formæ artificiales (accipimus n. naturale ita presse, vt ab arte facto distinguatur) propositam disceptationem ab iis, q̄ priori genere continentur, auspicabimur. Ac primū quod dicendū nō sit, eiusmodi formas de materiæ potētia educi, hunc in modū videtur ostendi.

Formarum maxima genera.

1. argum. Formæ s̄m rationes, quas Theologi seminales vocāt, latēt in materia: ergo etsi ante cuiusq; rei compositæ ortū nondū

A se probant, actu tn̄ in materia iam insidēt; atq; adeò non ab illa denuo excitantur. Assūptū probatur testimonio D. Augu. c. 7. & 8. li. 3. de Trin. vbi docet oīum, quæ ad oculos nostros prodeunt: occulta quędā semina in elemētis mūdi, latere, per q̄ illa, q̄ in occulto erant, in apertum progrediuntur. Accedit, quod si formæ nō actu piacent in materia, sed à genitore efficiūtur, nulla generatio respectu materiæ naturalis erit, sed violenta, cū ab Aristo.
B li. 3. Ethicorum ca. 1. violentum definiatur id, cuius principium extra est, ita vt nullam id quod patitur, vim conferat.

2. argum. Secundò. Quod creatur, nō egreditur de potestate materiæ, vt Philosophi vna voce consitentur, at formæ omnes, si nihil earum præfuit, è nihilo fiunt; quod nihil est aliud, quàm creari. Igitur nulla è materiæ potestate egreditur.

3. argum. Tertiò. Idem probare licet in formis notionalibus, siue intentionalibus, per
C quas nimirum potentiæ in obiecta intēdunt, quales sunt imagines colorū, cæterarq; cognoscibilium rerū similitudines. Nam cùm eductio realem transmutationem designet, eiusmodi aurum formæ sine rei transmutatione adueniant, quo pacto de subiecti potentia educentur.

Formæ intētionales.

4. argum. Quartò. Ascensus lapidis, mot9 circularis ignis, aspectus homini cæco diuina virtute collatus, relatio similitudinis in
D ter duos candores, cæteræq; relationes, quæ rebus physicis adueniunt, sunt naturales formæ: & tamen has de materiæ potencia non educi, ea ratio probare videtur; quia in lapide non est potentia naturalis ad ascensum, sed violenta; in igne nōn nisi neutra ad conuersionem; in cæco nō nisi obedientialis ad aspectū. Denique relationes, sicuti produci non dicuntur, ita neq; educi dicendæ sunt.

E

ARTICVLVS II.

Quibus argumentis videatur oppositum ostendi de formis non naturalis ordinis, & de anima rōnali.

1. argum. De formis artificialibus. COntrà vero, quod formæ nō naturales a subiecti potentia educātur, videtur posse concludi: ac pro artificialibus ita opponim9. Formæ artificiales (vt formæ statuæ) habent in subiectis potētiam naturalem, qd eis forsitan quis de-

esse crederet:educuntur igitur de illorũ potestate. Probatur antecedẽs; primũ, q̃a ars nõ quamlibet materiam, sed natura aptam & idoneã ad opus assumit. Vt.n. est in prouerbio Pythagorico: Nõ ex quouis ligno fit Mercurius. Deinde, q̃a alioqui dicendum esset, eas formas creari ad eum modum, quo gratia creari dicitur, propterea quòd anima non habeat respectu illius naturalem potentiam.

Pythagoricum prouerbium.

2.arg. De gratia.

Sed q̃ ipsa ẽt gratia excitetur de potẽtia aiæ, probatur. Namq; vel aia in genere causæ subiectiuæ, per se & vi sua continet, conseruatq; gratiã diuinitus infusã; vel ad eã continendã supernaturali Dei auxilio eget. Hoc posterius non videtur dandũ, si detur primũ, sequitur animam habere naturalem inclinationem & potentiam ad recipiendam gratiã. Nam q̃d quid potest aliq̃ formam naturaliter sustinere, potest eandẽ naturaliter recipere. Nihil ergo obstat, quo min⁹ gratia de animæ potentia eliciatur, proindéque a simili a dona supernaturalia.

3.arg. De forma humana.

Postremò, Forma humana prodit è potentia materiæ; nõ est igitur cur inter cæteras rerũ naturaliũ formas ab hac cõi lege excipiatur. Antecedens ostenditur. Primùm, q̃a non minorem vim habet hõ ad formã suæ speciei è materia promendam, q̃ cæteræ ai antes; alióquin præstantissimũ ai al deterioris esset conditionis. Scdò, in materia est potentia naturalis passiua, ad excipiendã formam humanã: Ergo in ordine agentium naturaliũ dabitur ẽt aliqua facultas actiua, à qua in eandẽ materiã inferatur. Deinde, q̃a vis actiua instrumenti, põt virtute principalis agentis excitari vltra suã speciẽ; vt patet in phantasmate, cuius instrumẽtaria opera ac ministerio, intellectus agẽs species intelligibiles in patiente imprimit: Potest igitur facultas gignendi, etsi materiæ inhæreat, prout atq; rationalis instrumẽtum est, alterius animæ productionẽ attingere. Quare non videtur negandũ, animũ hominis elici è potentia materiæ.

ARTICVLVS III.

Refutantur falsæ quorundam sententiæ:

IN proposita q̃one, magna dissidentiũ Philosophorum contentione certatũ fuit. Qui enim Anaxagoræ disciplinã secuti sunt, asseruere, formas oẽs singulis in reb occultas esse, viq; gignentis causæ ex fortuita ac turbata congerie in ordinem traduci, & quasi sopitas excitari, atque in certã speciem cõponi. Hanc opinionem c.4. huius libri cõfutauit Aristoteles. Altera fuit Platonis sñia in Phedone, qui docuit rerum intereuntium formas non semper in materia existisse; sed in ipsam ex idearum fontib. id est, (si p̃be eum Aristoteles interpretatur) à substantiis quibusdam, per se extra singularia cohærentib. in materiæ conceptaculũ influere. Hoc etiam placitum multis in locis coarguit Aristoteles, ostendens, eas substantias nullo pacto in natura dari posse, frustraque illas ad rerum generationem asciscí. Auicẽna autem in sua Metaphysica tract.9 c.4. & 1. sufficientiæ c. 10. intelligentiam quandam finxit inter cæteras postremam, eandemque sublunaris mundi gubernatricem, à qua in materiam, ab agente physico priùs dispositam, rerum naturalium formæ inducerẽtur: quam proinde cholcodem, hoc est, formarum datricem vocauit.

Opinio Anaxagora.

Platonis.

Vt 1.Met. c. 7.text.25.& li.7.c.8. tex. 28.& li. 12. c.3.text. 18. & li.13 à c. 7.& 2.de gener.c.9. Auicennæ.

Sentẽtia Peripatetica, de eductiõe formarum.

Contra illum Platonis, & hunc Auicẽnæ errorem, reclamat tum natura ipsa, indignè ferens adimi sibi nobilissimam suã operationem, id est, generationẽ substantialẽ, tum schola Peripatetica cõi cõsensu. Argumentatur verò contra eũ D. Thomas 3.contra gentes c.69. & 103 aliisq; in locis, ratione desumpta è septimo Met. Aristotelis c 7.& 8. hunc in modum. Oẽ agens producit sibi simile: id autem, quod in natura generatur, non est forma tantum, sed compositũ: ipsum (q̃a eius est fieri, cuius est esse; compositũ autem propriè est, quia p se in suo esse cohæret & subsistit) oportet ergo, vt ipsũ generans non sit forma tantũm, sed cõpositum ex materia & forma. Quare nec Platonicæ ideæ, nec intelligentia Auicẽnæ; sed id quod ex forma & materia constat, formas in materiam inducit, & cõposita naturalia progignit.

Vt 1.p.q.65. art.4. & qu. 105.art.1.de potent. q.6. art. 3. quod lib 9 ar. 10. vide ẽt Heruꝰum qu 4. de vnit. for.

Quod si quis hanc rationẽ cauilletur, quòd ex ea sequi videatur, nullum compositum physicum posse à Deo effici, cũ inter illud, quã tale est, & Deũ similitudo non sit: occurrit D. Thomas, compositam ex materia & forma assimilari Deo,

Impugnatur hæc rõ à Dur.i 2.d. 7.q.4. ꝓpu-

non

gnatur à Ferrar. 3. côtra gent. c. 103. non quidem ſm ſpeciem, ſed ſecundum continentiam virtualem: quatenus formæ oes & materia ipſa, quæq; ex his conſtituuntur, virtute in Deo inſunt; quod cū nulli formæ creatæ, quantumlibet naturæ dignitate excellat, conuenire pōt. Sola .n. forma, quæ eſt actus purus, atq; omnis limitationis expers, ad nullū certum effectum coarctatur; ſed incircunſcriptè totam eſſendi & operandi vim in ſe cohibet, vt D. Diony. 5. capit. de diuinis nom. ſapienter docet. A B

D. Aug. 12. de ciu. c. 24. & ſequent. & lib. 3. de Trin. cap. 8. Alenſis 2. par. qu. 43. mem. 2. diſt. Tho. 3. côt gent. c. 103. D. Bonau. in 2. d. 7. qu. 2. & aliorum eadem d.

Ita vero comunis eſt Theologorū ſententia, nō poſſe vllā ſubſtantiam a materia abſolutā, excepto Deo formam aliq̄, ſiue ſubſtantialem, ſiue accidentariam, in materiam ꝑ ſe inducere, ſed dūtaxat applicando naturalia actiua paſſiuis; hoc ē, nō poſſe angelos, ignem v. c. ꝑducere, niſi cauſſas phyſicas, quibus excitari ignis queat, apte copulado. Id quod etia hac rōne oſtenditur. Namſi poſſent eiuſmodi formas ꝑ ſe inuehere i materiam, vel id efficerent tanq̄ agentia naturalia, vel tanq̄ artificialia, ideſt, more eorum, q̄ arte operantur. Non priori mō; quia cauſę naturales determinatæ ſunt a natura ad certas actiones, peculiariaq; effecta edēda; vt ignis ad ꝑducendum ignem, non aquam, calor ad calorem, non frigus: at Angeli non ad vnam magis, q̄ ad aliam formam exhibendam præmuniuntur. Nō poſteriori mō; quia ars ſupponit natura, atq; ita Angeli ſupponerent formā phyſicam, quam inducere in materiam conarentur. Nullo igitur pacto per ſe formam aliquam gignere queunt. Quia tamen elementorum proprietates, & aſtrorum contuitum, influxumq; ſyderum, ac deniq; omnium rerum occultas vires ꝑnoſcunt; & corpora, q̄ ipſis quoad motū localem obediunt, paruo negotio aliunde comportare queunt: non eſt eis difficile, formas, quæ ꝑ eiuſmodi cauſas in materiam introduci poſſunt, ad eū modum excitare. Atq; hoc pacto Magi, ope dæmonum, quibus ſe nefaria ſocietate aſtringūt, nonnunq̄ opera edunt admiranda; neq; tantùm ſpectricis & fictitiis rebus oculorum aciem eludunt, ſed veras etiam res, vti veros ſerpentes ſubitò progenitos, aſpectui offerunt, vt præter alios docet D. Auguſt. 20. lib. de ciuitate Dei cap. 19 & 3. lib. de Trinit. ca. 7. & 8. C D E

Magi interdum ope dęmonum res veras aſpectui exhibent.

ARTICVLVS IIII.

Approbatur Ariſtotelis opinio, traduntur q; variæ potentiarum notiones quæ ad rē præſentē faciūt.

Inter ea Philoſophorū dogmata, quæ articulo proximo confutauimus, medium locum tenet Ariſtotelica, & vera ſententia, q̄ ſtatuit, formas ante euiuſq; rei ortum, neq; actu exiſtere; ſic enim nihil denuò gigneretur: neq; prorſus non exiſtere; alioqui iam aliquid natura ex nihilo efficeret: ſed eſſe poteſtate in materia, & naturalium cauſarum efficacitate, de illius potentia & quaſi gremio excitari, & ad actū perfectionemq; adduci. Quod Ariſtc. decretum aſtruit D. Thom. 1. p. qu. 45. art. 8. Henricus Gand. quodl. 4. q. 14. Scotus in 2. diſt. 18. quæſt. vnica. Dur. qu. 2. Capreolus diſt. 17. qu vnica. Heruæus in tractatu de vnitate formarum quæſt. 3. aliique Peripatetici fere omnes, variis in locis.

Sententia Ariſtotelis.

Vt tamen huic doctrinæ lucem aſſeramus, explicandum erit, quid ſit naturalis potentia; quid ea, quam obedientialem vocant; q̄d etiam neutra, & violenta. Potentia naturalis eſt ordo, propenſio inclinatioue, cuique rei inſita, ad idquod ſibi conſentaneū eſt, vt potentia materiæ ad formam ſibi ꝓportionatam, vis oculi ad videndum, intellectus ad intelligendum. deniq; cuiuſq; ſubiecta facultas ſeu capacitas ad actum ſibi naturalem. Potentia obedientialis, eſt aptitudo, ſeu nō repugnantia, q̄ res habent ad aliquod obtinendum, ab eo, cui vel præter, vel ſupra naturæ modum obediūt aptę ſunt. Quomodo ineſt ligno potentia ad formam ſtatuæ quæ eſt præter naturam, prout natura ab arte diſtinguitur, & humanitati conuenit potentia ad vnionem cum Verbo diuino, vt D. Thom. ait 3. p. q. 4. art. 1 quæ vnio eſt ſupra vim & facultatem totius naturę creatæ.

Soncinas 7. metaphy. q. 27. & 28.

Potentia naturalis.

De potentia obedientiali. D. Tho. in 2. d. 18. q. 2 ar. 2. Capr in 2. d. 42. q. vnicam, art. 3. H. rue. trac. de materia cœli qu. 1.

Num verò præter hanc bipartitā potentiæ notionem, danda ſit etiam in rebus phyſicis potentia neutra, & violenta, comparatione aliquorum effectuum, diſceptatio non parua eſt. Vocatur autem potentia neutra ea, qua res neque repugnat, neque inclinatur: violenta, qua repugnat. Scotus q. 1. prol. & in 2. d. 2. q. 6. aliiſq;

Potentia neutra.

aliisque in locis, vtranque dari putat. Caiet. in 3. com. tract. 3. q. 1. violentã admittit, neutram negat. Nos quid verisimilius videatur, ita breuiter statuimus.

Violenta Opinionẽ Scoti tuetur Fichet & Barg. eisdẽ in locis.

Si materia sumatur, non per se tantùm, sed vnà cum forma, cui subest, nonnulli actus sese offerent, ad quos non naturalem habeat potentiam, sed violentã, vel neutram. Huiusce pnunciati veritas hûc in modum ostenditur. Forma terrę affecta grauitate, sicuti deorsum nititur, ita & ascēsui repugnat: igitur materia, put terrenæ formæ in eum modum spectatæ subiacet, recipiet ascensum cum renitẽtia & repugnantia: ac proinde respectu assensus, dicetur habere potentiam violentam.

Forma ignis vt se habeat ad motũ circularem.

Rursus forma ignis neq; repugnat motui circulari, neq; ad illum inclinat, eùm sit ei præter naturam. Ergo materia, prout substernitur formæ igneæ recipit motum circularem, sine inclinatione aut repugnantia; atq; adeò respectu illius potentiam neutram vendicabit, quæ etiam obediẽtialis dici poterit, prout vtranq; explicauimus. Sane hunc in modum accepta potentiæ neutrius & violentæ assertio, minimè videtur à Philosophis repudianda.

ARTICVLVS V.

Quid sit, formam educi de potentia materiæ, & quibus id formis competat.

QVibus ita positis, omissa Philosophorum hac de re controuersia, dicimus. vt aliqua forma de subiecti potentia educi perhibeatur, duplicem conditionem requiri, ac sufficere:

1. conditio. vnam, vt ad id naturalis potentia subiecto insit; aliòqui ipsa eductio non esset naturalis:

2. conditio. alteram, vt quod educitur, sine talis subiecti adminiculo nec effici nec permanere possit; quod vocant pendere in fieri & conseruari a materia. Etenim quod nõ ita dependet, haudquaquã è subiecto educi, sed extrinsecus aduenire censetur, vt Aristot. loco, quem mox citabimus, de animo rationis participe enũtiat. Ita patet, vtranq; conditionem requiri. Nec vero est, cur vlla amplius addatur.

Porro ob defectum primum conditionis, neq; gratia, neq; lumen gloriæ, cæteraq; id genus; imò nec artificiales formæ, vt in progressu magis patebit, de potentia subiectorum excitari dicẽtur. Ob defectum secundæ constat, humanum animum non elici è potestate materiæ, quæ etsi hæc ad eum recipiẽdum innatam habeat propensionem, ipse tñ extra illa cohærere per se valet, & eodem concursu, quo creatur, & in materiæ gremiũ à Deo infunditur, extra materiã creari potuisset.

Anima humana nõ elicitur de potestate materiæ.

Liquet igitur, q̃ nam esse debeat propositæ disceptationis conclusio, nimirũ omnes ac solas formas, quæ naturalis ordinis censentur, educi è potentia materiæ subiective, dempta forma humana. Etenim in his omnibus, vt ex argumentorum solutione cõspicuum fiet, quæ explicatæ conditiones reperiuntur, præter quam in forma rationis participe, in qua secunda conditio locum non habet. Vnde Aristoteles 3. cap. lib. 2. de generatione animalium, affirmat solam formã humanam extrinsecus accedere; id est, neutiquàm è materiæ sinu, vt reliquas formas, educi. Atq; hanc materiæ vim & potentiam, vel balbutiebat, vel somniabat vetus Philosophia, cùm oĩa in omnibus, id est, omnes rerum naturalium formas in materia, è qua res physicæ constant, esse prædicabat.

Cõclusio totius q̃stionis.

Proposita cõclusio intelligenda est de iis formis, quæ nunc in materiam inseruntur. Nam eæ, quarum composita in prima rerum molitione a Deo procreata sunt, videlicet formæ corporum cœlestium, & elementorum, non fuere eductæ de potestate materiæ. Nam enim rectè, ac propriè de materiæ potestate educi censetur, nisi ea forma, cuius priuatio cum dispositionibus in materia præfuit; sic enim priorem conditionem, q̃ supra posuimus, intelligenda volumus. At nequaquam dicendum est, præfuisse tunc in materia priuationem eiusmodi formarum; cùm tam ipsæ, quam earum materia & composita, eodem instanti à Deo producta fuerint. Nunc verò non solùm formæ elementorum, de sublunaris materiæ potestate euocantur: sed ipsæ etiam formæ cœlestes, de potestate suæ materiæ euocari possent, si eam Deus cũ suis dispositionibus absq; formis creasset; vel nunc ab eis formas remoueret, deinde easdem aliasve induceret.

Formæ corporũ cœlestiũ nõ fuerunt eductæ de potentia materiæ.

AR-

ARTICVLVS VI.

Diluuntur argumenta primi articuli.

Nunc ad dilutionem argumentorũ, quæ initio proposuimus, veniamus. Quod ad primum attinet, quæ nã sint rationes seminariæ, de quibus loco citato D. Augustinus agit, pertractat D. Thomas 1. par. q. 115. art. 2. Durandus in 2. sent. dist. 18. q. 2. Heruæus ibidem, quæst. vnica art. 3. & in tractatu de materia cœli, quæst. 2. Ægidius in 2. distin. 8. Capreolus in 1. dist. 42. qu. vnica art. 3. Vdalricus in sua summa lib. 4. Henricus Gandauensis quodlib. 4. q. 14. Sed omissis controuersiis dicendum, rationes seminarias nihil esse aliud, quàm naturalium caussarum, seu agentium, seu patientium, potentias & facultates, in quibus, veluti quibusdam seminibus, naturalia effecta continentur. Dicuntur autem in iis latere formæ, nõ quasi in ipsis actu sint, sed potestate: vt supra diximus. Ad reliquam argumenti partem respondendum, formarum è materia eductionem non esse violentam; qa tametsi externa vi fiat, ipsa tamen materia neutiquam iis recipiendis obluctatur: quod in definitione violenti intelligendũ esse, monet D. Thomas 12. q. 6. art. 4.

Item D. Th. in 2. d. 19. q. 1. art. 2.

Rationes seminariæ q̃ sint.

Sol. 2.

Ad secundum; reiecta Theologorum quorundam sententia, quos refert Magnus Albertus in 2. d. 1. art. 12. aientium, omnes formas à Deo creari, & aliorum, qui putarunt formas esse materiæ coæuas, & in ea præexistere, non omnino expresso & absoluto actu, sed inchoatione quadam (cuius opinionis fuisse Magnum Albertum hoc loco tract. 3. cap. 3. & 15. putant nonnulli; quibus aduersatur Soncinas 7. Metaph. quæ. 28. aiens eum aliter censuisse) respondemus, admissa maiori propositione, dicendoque in primis, nullam formam, excepta humana, propriè fieri; quia effectio non nisi in rem per se subsistentem cadit, vt superiùs diximus: atque ita nullam formam effici è nihilo. Ita D. Thomas 1. p. quęst. 90. art. 2. Responderi etiam pôt, id creari, quod fit è nihilo, id est, nullo præiacẽte subiecto, è quo esse eius, quod fit, dependeat. Liquet autem, omnes formas naturales excepta humana, à materiæ societate omnino pendere, cùm extra illam cohærere non possint. Quòd si qs obiiciat, gratiam creari, & tamen effici præiacente subiecto, nempe angelo vel anima rationali. Occurrendum erit, gratiam suo modo creari, vt 8. libro patebit: at licet fiat præiacente subiecto, id tamẽ non habere potentiam, naturaliter receptiuã illius, quo pacto definitio creationis intelligenda est.

Nulla forma, excepta humana, ꝑpriè fit.

Ad tertium: Ægidius in 2. sent. dist. 13 quæst. 2. Argentinas ibidem quæ. vnica, art. 3. Soncin. 7. Metaphys. qu. 8. aliique nonnulli opinantur, notionales formas haudquaquam educi è materia: idemq; de luce asserendum inquiunt Alensis 8. Metaphys. ad tex. 13. & Dionysius in 2. dist. 13. q. 1. Sed oppositum potiùs dicẽdum cum Richardo, in 2. dist. 13. quæst. 1. aliisq; compluribus. Itaque inficiamur, id tantum debere dici è materia elici, quod cum transmutatione reali fit, si eam trãsmutationem intelligant, qua aliquid per motum propriè sumptũ producitur, aut qua non imago rei, sed res ipsa efficitur. Credimus enim, vt forma aliqua dicatur, educi de potentia cuiuslibet subiecti, sat esse, gigni illam in subiecto, interueniente duplici illa conditione, quã articulo superiori posuimus, siue per motum, siue absq; motu fiat, siue esse reale, siue notionale habeat.

Vt Heruæo quodli. 7. q. 20. & in 2. d. 18. quæ. 1. art. 2.

Ad quartum dicendum: licet terra aliquo modo potentiam habeat violentam ad ascensum, & ignis neutram ad motum circularem, vti diximus; tamen materiam primam per se spectatam, quo pacto de illa hoc loco agimus, potentiã habere naturalem ad vtrumlibet horũ motuum, vt ad actum naturæ suæ congruentem.

Sol. 4.

Quare hos etiam motus educi de potentia materiæ quanquam nulli locali id propriissimè conueniat; quia aut is motus consideratur, vt idem cum superficie continentis, atque ita non inhæret mobili, vt de eius potentia educi propriè dicatur: aut sumitur, vt idem cum vbi, siue cum existentia mobilis in loco spatiove. Quæ existentia forma non est, sed modus quidam, vt tertio huius operis libro dicemus. Quòd verò attinet ad aspectum cæco diuinitus collatum, asserendum

Aspectus cæco diuina

virtute tributus educi tur de potẽtia oculi.

rendum est, educi eum nihilominus de potentia oculi; quia semper oculus natura sua inclinatur ad obtinendum aspectum, vt ad formam sibi commensuratam. Nec obstat, quod amissum naturaliter recuperare nequeat. Id enim ex accidente est, nec impedit, quin per se ac simpliciter ea forma sit de numero illarum, quæ suopte ingenio ab agente naturali in materiam induci posse dicuntur. Relationes autem, cùm spectata generis sui natura resultare possint, ac sæpe resultent, absque vlla actione propria earũ subiecta attingente, vtique pronuntiãdum est, non proprie illas de subiectorum materiæ-ve potestate educi.

Relationes nõ propriè de subiecti potestate educuntur.

ARTICVLVS VII.

Respondetur secundi articuli argumentis.

Argumenta verò, quæ articulo secundo proposuimus, ita diluenda sunt. Ad primum respondemus (etsi alii contrà opinentur) formas artefacto rum, quæ simpliciter artificiales sunt (de his enim hoc loco agimus) non elici de potentia materiæ, quia respectu illarũ non insidet materiæ naturalis potentia, sed obedientialis tantũ: vt præter alios annotauit D. Thomas, & Ægidius lib. 2. huius operis, ad textum secundum, Scotus in 2. dist. 18. quæst. vnica, & Capreolus in 2. dist. 6. quæst. vnica art. 3. Na cùm necesse sit, potentiam actui proportione respondere, nequit materia naturalem habere potentiam, nisi ad formas sibi naturales, etiam prout naturale ab artefacto distinguitur. Ad argumẽtum igitur negandum est antecedens, & ad priorem eius confirmationem dicendum, artificem assumere quidem materiam aptam, idest, quæ ad opus flecti & efformari possit; non tamen quæ ad formam artificiosam naturalem propensionem habeat.

Sol. primi arg. 2. artic.

Formas simpliciter artificiales non elici de potentia materiæ.

Adde ad formas artificiales, de quibus sermo est, nullam terminari productionem, atque adeò neque eductionem sed solùm esse modos quosdã quantitatis, ex varia illius incisione aut compositione resultantes. Quare minùs etiam, quàm relationes, dici posse educi de potestate materiæ.

Formæ artificiales sunt modi quantitatis.

Ad refellendam verò posteriorẽ eiusdem argumenti partem, aduertendum erit; neque gratiam, neque artificiales formas, inuenire in subiecto naturalem potentiam; si propriè sumatur, & vt à nobis in quarto huiusce disceptationis art. explicata fuit: hoc tamen esse discrimẽ, quod si potentia naturalis receptiua, fuso vocabuli significatu accipitur, pro ea, quæ ab agente creato ad actum perduci potest: sic artificiales formæ habent in materia siue subiecto potentiam naturalem, non autem gratia, quæ à solo agẽte supernaturali efficitur. Hæc igitur causa est, cur gratia creari seu concreari dicatur, non tamen formæ artificiales, nimirum; quia illa fit ex nihilo, idest, non præsupposito subiecto, quod habeat potentiam aliquo modo natralem ad eam recipiendam; cùm tamen secus accidat formis artificialibus; vt ex dictis constat.

Discrimẽ inter gratiam & artificiales formas, quoad potẽtiam, quam in subiecto inueniunt.

Ad secundum, omissis aliorum respõsionibus, dicimus; animã in genere causæ subiectiuæ, naturaliter sustinere & conseruare gratiã diuinitus infusam sibiq; inhærentem, nec ad eiusmodi causalitatem præstandam maiori, quàm communi & generali Dei concursu indigere: nõ habere tamen ad gratiam recipiendã naturalem potentiam, cùm illam ab agente naturali, sed supernaturali tantùm recipere possit, & naturalis potentia receptiua necessariò respiciat naturale agens. Quo fit vt simpliciter negari debeat, inesse ei naturalem inclinationem aut potentiam ad gratiam, aliosq; habitus super naturales.

Sol. 2.

Nõ inest animæ naturalis inclinatio ad gratiam.

De actibus verò eius ordinis, vt de intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, de actibus Theologicis fidei, spei, & charitatis, ac similibus, maior dubitandi ratio est; quia ad eos eliciendos, vi etiã nostra efficienter concurrimus. Sed nec dicendum est, habere nos potentiã simpliciter naturalem, siue actiuam, siue passiuam, ad eiusmodi actus: siquidem non, nisi diuini ordinis auxilio subleuati, eos exercere possumus. Quod latiùs persequi non est Physici instituti.

Nõ habem' potẽtia simpliciter naturalem ad actus Theologicos fidei, aliosq; eiusmodi.

Ad vltimum, negandum est quod assumit, & ad primam eius confirmationem fatendum, inter cęteras animantes solum hominem propriam formam

c po-

è potestate materiæ non educere; verùm A id non ex naturæ imperfectione, sed ex animæ rationalis dignitate ꝓficisci, quæ vt mortis fatum nescit, & extra materiã per se cohærere potest, ita de materiæ sinu non exit, sed à solo Deo creatur: quod tamen no impedit, quo minùs pro gignere hominem homo dicatur; quia, vt aduertit Caietanus prima parte quæ. 118. art. 2. vt vnum aliud generet, non necesse est vt producat partes, ex quibus res genita coalescit, sed vt eas mu- B tuò coniungat atque vniat. Idque homo in generatione præstat; attingit enim introductionem animæ rationalis, & eius cum materia copulationem. atque hàc potentiam actiuam naturalem, ad vniẽdam animam rationalem cum materia, fateor, respondere in rebus Physicis potentiæ passiuæ, quam habet materia ad eandem animam recipiendam. Plura in hanc sententiam D Tho. 2. contra gent. cap. 89. alijsque in locis, & Henricus C Gandauensis quodlib. 3. q. 16.

Vt vnum aliud generet quid requiratur.

Illud verò, quod de vi instrumentaria obiicitur, futile est, ac nullius momenti: fieri enim haudquaquam potest, vt agens creatum, opera instrumenti purè materialis, aliquid immateriale producat: facultas autem gignendi purè materialis est. Secus tamen accidit in effectione specierum intelligibiliũ, ad quas producendas vtitur anima vi intellectus agentis, vt principalis instrumenti excitantis, atque eleuantis phantasma. Qua de re suo loco planiùs ac pleniùs.

Ex dictis manifestum est, hominis animum quadam ex parte in materiæ fæcẽ immergi, siquidem societatem init cum corpore; ex altera ab ea liberum esse, cùm extra illam per se cohærere valeat. Vnde magni quidã Philosophi, vt Trismegistus in Asclepio, auctor libri de caussis propositione prima, aliiq; nonnulli, in horizonte æternitatis ac temporis, eum positum esse dixerunt: quia scilicet, quatenus in se materiæ expers & immortalis est, ad diuina, quæ extra omne tempus consistunt, transcendit; quatenus verò materiæ coniungitur, ad mutationes, quas tempus metitur & absumit, depressus est. Nempe hac ratione princeps auctorq; naturæ Deus, hominem commonitum esse voluit, ne qui terrena mole esset concretus, sese vana iactatione insolenter efferret: neve etiã, qui mentem haberet, cœlestem ac diuino satu editam, abiecta & terrena cupidè expeteret; sed a corporis societate se, quoad fieri posset, auocans, & diuinitatis amore succensus, ad cœlestia & æterna ardenti studio anhelaret.

Hac de re D. Thom. 4. cõ. gẽ. c. 55. Ficinus li. 3. de immort. anim. cap. 2. Bessario l. 2 ca. 7. contra Calumn. Picus in Heptaplo. ca. 7

FINIS PRIMI LIBRI.

IN SE-

IN SECVNDVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

Franciscus Beatus 2. Metaph. secutus Sadoletum. Cardinalem.

ECENTIVM Philosophorum nonnulli eum librum Metaphisicæ, quem Latini secundum, Græci Ἄττὸ ἔλαττον, id est, primum minorem vocant, ad hunc de naturali auscultatione pertinere, eiusq; esse proœmium, sed veterum errore, ad hoc loco, quasi caput à reliquo corpore auulsum fuisse opinati sunt. Hanc tamen sententiam meritò reijcit communis Græcorum & Latinorum interpretum consensus, qui neq; secundum librum Metaphysicæ loco mouent, neque hunc ab illo auspicantur. Est autem Aristotelis institutum, agere hic non de materia & forma tantùm, vt censet Philoponus; neque etiam de fine & efficiente duntaxat, vt putat Simplicius: sed tum de materia & forma, quatenus naturę sunt; tum vniuersim de omnib. quatuor caussarum generibus. In his enim tota huius libri explicatio consumitur. Neque verò hoc libro, vbi, vt Auerroes inquit, totius Naturalis Philosophię fundamenta iaciuntur, quadripartitam hanc varietatem prætierise debuit Aristoteles; cùm citra eius obseruationem & notitiam, neq; rerum naturalium vis & essentia, neq; Physica mutatio, in cuius peruestigationem tanto studio Physiologus incumbit, intelligi possunt. Quòd si quispiam sciscitetur, quo iure Philosophus Naturalis de caussis disserat, quarum contemplatio Metaphysici propria esse videtur? Occurrendum; proprium esse Metaphysici, de caussis in commune, vt caussę sunt, agere, & eas priuatim scrutari, quæ à materia abiunctæ sunt, tametsi ipsam quoquę materiam suo modo consideret, vt † alibi diximus. Verùm alios quoq; artifices, vnumquemque pro ratione suæ artis, caussas tractare. Namq; Dialecticus de ijs agit, quatenus ad demonstrandum aptę idoneæq; sunt: Physicus, prout res naturales attingunt, habentq; ordinem ad motum: cęteri denique, qua ex parte ad earum rerum, quæ suę facultatis propriæ sunt, intelligentiam pertinent.

Institutum Aristotelis.

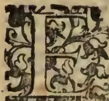
Iaciūtur in hoc lib. Physiologiæ fūdamenta.

Lege M. Al. 3. Metaphy. tract 3. ca 1 Auerroem 2 Metaphy. con. 6. † In proœmio huius oper. quæst. 3.

ARISTO-

ARISTOTELIS PHYSICORVM LIBER SECVNDVS.

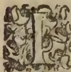
CAPVT PRIMVM.

Orum, a quæ sunt, quædam natura cōstant, quædam per alias causas. Natura quidem animalia, & partes ipsorum, & plantæ, atq; simplicia corpora, vt terra & ignis, aer & aqua. Hæc.n.& huiusmodi alia, natura dicimus cōstare. Quę oīa ab ijs videntur differre, q̄ natura nō cōstant. Textus 1. b *Nam q̄ cōstāt natura, ea oīa motionis & quietis in se habere principiū videntur; alia quidem in loco, alia accretionis & imminutionis, alia alterationis. At lectica & vestis, & si quod aliud tale est genus, quatenus quidē horū nominū singulis appellantur, atq; vt ab arte proficiscūtur, nullū mutationis impetū insitum habēt: quatenus verò accidit, vt lapidea, aut terrea, aut ex his admista sint, obtinent.* Textus 2. c *Tanq̄ natura motionis & quietis, eius rei, in qua est, primum, & per se & non ex accidenti, principium quoddam sit, & causa.* Textus 3. d *Dico aūt, non ex accidenti, q̄ sibi, ipse sanitatis causa medicus aliquis esse potest, qui nō vt sanatur, artem medicam possidet; sed ipsum esse medicū et sanari, accidit. Vnde & nonnunquā inter se abiunguntur. Atq; id quidem, quod dictum est.* e *Naturā aūt habēt, quæ tale obtinent principium; suntq; hæc oīa substantia, siquidem subiectū quidam sunt, & in subiecto semper est natura.* Textus 4. f *Secundum verò naturam tum hęc sunt, tum q̄ in his per se insunt, vt igni sursum ferri. Hoc n. natura non est, neq; habet naturam: sed naturaliter inest, & secundum naturā. Quid igitur naturæ sit, & quid natura esse, quidve secundū naturām, dictum est.* Textus 5. g *Ridiculum aūt est, naturā esse enti, demōstrare; cùm huius generis rerū complures esse; perspectū sit. Quæ aūt sunt manifesta, per obscuriora ostendere, eius est, quidquid p se notum, & quid nō per se, dijudicare nō pōt: quo quidem modo affici eum posse obscurū nō est: ab ortu .n. vsq; aliquis cæcus, de coloribus rōcinaretur. De nominibus itaq; homines eiusmodi differere, nihilq; ōino cōcipere est.* Textus 6. h *Horū aūt, q̄ natura constant natura atq; essentia, primū quidē informę subiectū eē, nōnullis videtur: vt lectica natura lignū, statuæ æs. Cuius rei signū esse Antiphon dicebat, q̄ si lectica in terram defossa māserit, viresq; sumpserit putredo, ita vt germinet, nō lecticā, sed lignum exoriturū, tanq̄ dispositio, quæ lege constat, & ars ex accidēte insit; ea verò essentia sit q̄ etiā permanet ab his perpetuò continenterq; affecta.* Textus 7. i *Quod si horū vnūquodq; ad aliud quidpiā, hoc eodem mō affectū est; vt æs quidem & aurum ad aquā, ossa aūt & ligna ad terram, itemq; aliud quidvis, ipsorū naturā atq; essentiam illa esse. Quapropter alij terram, alij ignem, alij aerem, alij aquam,* Textus 8. Textus 9.

alij horum aliqua, alij omnia hæc naturam esse inquiunt. Quod enim quisq; tale esse existimauit, seu vnum, seu plura id, totq; vniuersam substantiam esse statuunt, reliqua verò omnia, horum affectiones, & habitus, & dispo-
Textus 10. *sitiones. Et horum quidem vnumquodq; sempiternum esse; siquidem eorum alia in alia non mutantur, reliqua verò infinitè generari atque interire.* k *Vno igitur modo natura sic dicitur, prima, quæ cuique subiecta est materia rerum earum, quæ motionis mutationisq; principium in se habent. Alio au-*
Textus 11. *tem modo forma & species ea quæ vt rõ dicitur. Quo .n. modo id, quod ex arte est, atq; artificiosum, ars dicitur, eodem planè, quod est secundum naturam, & naturale, nuncupatur natura. At neque id ex arte quidquam habere neque artem esse dixerimus, si potestate solum erit lectica, speciemq; lecticæ nondum possideat, neque in his, quæ constant natura. Nam quod potestate caro est, aut os, suam ipsius naturam non antè habet, neque natura constat, quàm formam, quæ vt ratio est, acceperit: quam definientes, quid*
Textus 12. *est caro, aut os, dicimus. Alio itaq; modo natura, forma & species, quę nisi rõne separari non potest, eorum erit, quę motionis principium intra se con-*
Textus 13. *tinent. Quod aũt ex his est, natura quidem non est, sed constat natura.* l *Atq; natura magis ipsa est, quam materia, quandoquidem magis vnumquodq; esse tum, cùm actu est, dicitur, quã cum potestate. Ex homine enim homo nascitur, non lectica ex lectica. Quæ causa est, vt figuram naturam esse non concedant; sed lignum; propterea ꝙ si germen proferat, non lectica, sed lignum exoriatur. Quòd si hoc ita habet, forma quoq; est natura, siquidem homo*
Textus 14. *ex homine gignitur.* m *Quinetiam natura, quæ vt generatio dicitur, ad naturam via est. Non enim vt mederi ad sanitatem, non ad artem medicã est via (siquidem mederi à medica arte, non ad medicinam artem esse est necesse) sic ad naturã se habet natura: sed id, quod nascitur, ex aliquo ad aliquid venit, aut nascitur. Ad quod igitur veniendo nascetur? non ad id sanè, ex quo, sed ad id, ad quod. Quamobrem forma est natura.* n *Forma autem & natu-*
Textus 15. *ra bifariàm dicuntur: quum & priuatio quodammodo sit forma. An verò priuatio cõtrariumque aliquod in ea, quæ omnino est, generatione habeatur, necne, posterius considerandum est.*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

N priori huius libri parte, quæ duobus primus capitibus cõtinetur, agit Aristo. de Natura, & de naturalis Philosophiæ cõsideratione, eiusdemq; à Mathematicis discrimine, propterea ꝙ hæc multũ cõferãt ad pnoscendam causarũ vim, quarũ explicatio, vt antea præfati fuimus, huiusce libri scopus est. Porrò vt naturæ definitionẽ inueniat, tradatq; proponit initiò generalem quandam & illustrem rerum diuisionem, tum vt more suo à communioribus ad minus communia, & à notioribus ad minus nota incedat; tum quia, vt 14. c. lib. 2. Post. & 4 cap. 7. lib. 7. Metaph. docet, ad inuestigandam cuiusq; rei essentiam, nulla commodior aut magis compẽdiaria via esse potest, quam si primò communiora in partes distrahamus. Sic enim facile est paulatim eò vsque rem persequi, dum definitio ex duabus tantùm rebus genere inquam, & recipocra differentia coalescat. Atque hanc methodum post Platonem in Phædro, & in Legibus; secutus etiam fuit Aristoteles 2. lib. de anima cap. 2.

& 3.

& 3. huius operis c. 1. illic animæ, hic motus definitionem inquirens.

a Eorum quæ sunt] Partitio ita se habet. Eorum, quæ sunt, quædam natura cõstat, quædã per alias causas. Natura cõstant animalia, & eorũ partes integrãtes, vt caput, cor, pedes. Item oia stirpium & herbarum genera, & quatuor vulgata elemẽta. Non .n. hæc ideò simplicia corpora dicuntur, ꝙ materia & forma careant, sed ꝙ non fiat ex elementis cõcreta, vti corpora mixta. Circa hãc distributionem, omissis interpretum cõtrouersiis, aduerte; nomine eorum q̃ sunt, comprehẽdi res oẽs materiales, siue accidentia sint, siue substantiæ: Per ea verò, q̃ constant natura, significari quæcũque ex materia & forma componuntur, id est, entia naturalia: deniq; appellatione eorum, q̃ sunt ob alias causas designari cætera materialia, quorũ causæ internę nõ sũt naturæ, vt statuã, cuius intimum principiũ est forma p artem inducta; item candidum v. g. cuius intrinseca rõ est candor, aliaq; id genus cõcreta. Quærat aliqs, cur Arist. inter res naturales, non solum animantia, sed eorum partes nominatim recensuerit? Alexander, Themistius, & Philoponus, causam fuisse inquiunt, ne quis putaret, sicuti artificialium rerum partes aliquæ non arte constãt, sed natura, vt ligna & lapides, quibus domus coagmentatur, ita rebus natura constantibus aliquas partes inesse, q̃ non à natura, sed ab arte proficiscantur. Alii eam rationem afferunt, videlicet quia cùm partes dissimilares viuentiũ non eodem, quo totũ, vocabulo nuncupentur, (Nõ enim pes aut caput, animal dicitur) ne quis fortè ambigeret, num ipsæ quoque res naturales essent, voluisse Aristotelem eam dubitationem remouere. Quænam constẽt natura. Dubitatio. Responsio.

b Nam quæ natura] Statuit discrimen inter illa, quæ natura constant, & quæ p alias causas sunt, præsertim arte facta: ꝙ ea, quæ constant natura, oia insitũ motus & quietis principium cõtineant, alia quidem motus ad locum, vt corpora cœlestia; alia alterationis, vt reliqua corpora: aut item accretionis & decretionis, vt viuẽtia: at verò, quæ per alias causas sunt, vt lectica, vestis, cæteraq; artis ingenio elaborata, quã eiusmodi, non habeant in se motus aut quietis causam, nisi forte ex accidẽte, qa nimirum accidit lecticæ, argenteam aut ligneam esse, aliave simili materia cõflatam. Discrimẽ inter illa, quę natura constant & quę p alias causas sunt.

c Tanquam natura] Ita vertendũ fuit, nõ vt in Argyropo'i cõtextu legitur: Quæ cùm ita sint, patet naturã, &c. Sic .n. habet Græcus contextus. Quanuis fni a in idem recidat. Colligit ergo Arist. naturæ definitionem, ex naturalium & arte factarũ rerũ discrimine ad hũc modũ. Id, quo naturalia ab iis, quæ p alias causas sũt, id est, ab arte factis, differunt, est principiũ & causa, vt id moueatur & quiescat, in quo primum, p se, & nõ ex accidẽti inest: sed natura ita se hẽt. Natura igitur ẽ principiũ, & cã, &c. Definitio naturæ.

d Dico autem] Explicat, cur verba illa, non ex accidenti, adhibuerit: Nimirum, quia fieri potest, vt ægrotus, si medicinam calleat, se ipsum sanet: Verùm id non sat erit, vt ars medendi censeatur natura, cùm non nisi per accidens ægroto insit. Similiterque accidere docet in iis, quę manu efficiunt, vt in naui, ędificio: Nullum enim per se motionis principium vendicant.

e Naturam autem] Exposuit, quidnam esset natura; declarat nunc, quæ sunt ea, quæ à natura dicuntur: monetq; dici inprimis, quæ naturam habent, id est, entia naturalia. Hæc verò probat necessariò esse substantias, quia natura aut est subiectum, id est, materia, aut in subiecto insidet, id est forma. Nihil verò ex materia & forma constituitur, quod substantia non sit. Alias afferũt huius loci interpretationes Simplicius, Themistius, Philoponus, & Auerroes, quas breuitati cõsulentes omittimus. Quæ dicuntur à natura.

f Secundum verò] Docet etiam à natura dici, quæ secundum naturam appellantur, quorum notio latiùs funditur. comprehendit enim non solùm composita physica, sed omnes affectiones, quæ iis per se ac naturaliter competunt; vt igni in superum locum tendere, terræ in medio mundi esse.

g Ridiculum autem] Non deesset fortasse, q obiiceret, debuisse Aristo. antequã naturæ definitionem traderet, an natura sit exquirere, & reuera esse, argumentis concludere. Occurrit, præstandum id esse ab iis, qui de re abdita, & de qua dubitari possit an sit, dillerunt. At naturam esse neminem latere, cùm palã videamus res moueri. Quare superuacaneã fore eam demonstrationem, quam si quis velit conficere, rei, quæ citra ambiguitatem est, per obscuriora fidem facere conabitur; quod hominis Obiect.

 est, no-

est,nota ab ignotis distinguere nescientis,& oẽs demonstrandi leges temerè violãtis: Sicuti accideret ei, qui ab ortu cæcus de coloribus disputare contenderet; oporteret enim illum de rebus sensui manifestis & conspicuis,per ignotas sibíque inexpertas ratiocinari,totaque ea disceptatio magis esset verborum,quàm rerum, quarum ille perfectam notionem minimè posset assequi Nam cùm omnis nostra cognitio proficiscatur à sensibus,consequens est,vt qui aliquo sit orbatus, obiectorum ad illum spectãtium solidam & expressam intelligentiam obtinere non valeat.Quod monuit et Aristoteles 14.c.li.1.posterioris Analyticæ.Hic aduerte, licet non habeatur tanq̃ per se omnibus notum,quid natura sit,vt patet ex discrepantib. ea de re philosophorũ dogmatib.esse tñ omnino manifestum,dari naturam,id est,principium aliquod,vñ motus oriatur,cùm apertè conspiciamus motum esse. Auicenna tñ hoc loco,vt alias con- suevit,Aristotelem increpat,autumans non esse per se notum in Physiologia,dari naturam,cùm ipsemet Aristoteles 7.& 8.huius operis ostendere nitatur,oẽ quod mouetur,habere aliquod principium sui motus.Resistendum tamen Arabi est,negando probari id ab Aristotele loco citato,cum solùm demonstret, nihil posse ab se simpliciter moueri,semperque inter rem mouentem & motam aliquod esse discrimen.

Auicenna Aristotelẽ coarguit.

h Eorum] In explicanda tradendaq; natura,diuersæ extiterunt antiquorũ sñiæ, quæ hoc loco breuiter proponuntur.Aiebant pleriq; eorum,totam rei naturam & essentiam in solo subiecto,hoc est,materia consistere,sed in hac tradenda varii erant.Ió verò materiam naturã faciebant,quia in confesso erat apud illos,naturam & essentiã cuiusq; rei perpetuã esse debere.Id qđ materiæ conuenire,ostendebat Antiphon exẽplo arte factorum.Si enim quispiam(aiebat ille)lecticam terræ immiserit, & ea cõputruerit,ac germinarit, vtique abolita figura lignum aliud orietur:at si forma perpetua esset,lectica alia pullularet Itaque statuebant antiqui philosophi,quæcunque per artem adueniunt,& vniuersim dispositiones lege cõstantes,id est,mutabiles (quæ enim lege sanciuntur,pro temporum varietate mutantur)neutiquam posse ad naturam essentiamve pertinere,siue rerum naturalium,siue arte factarum.

Antiphon.

i Quod si.] Similiter cætera,quæ ad aliud comparata,ita sese ad illud habent, vt lignum ad lecticam decernebant illius esse materiam.Vnde alii terram,alii aquã, vel aliud elementum,aut vnum,aut plura,aut hæc omnia, naturam totamq; essentiã esse prædicabant,quia cæteris intereuntib.elementa semper in mundo permanent.Videbitur aũt fortasse alicui,repugnare sibi Aristotelem,cùm hoc loco affirmet, quosdã terram existimasse naturam esse,id ipsum verò neget lib.1.Met.c.7.sed nõ repugnat. Hic enim non solos Philosophos , vt in Metaphysica , sed poetas etiam comprehendit,è quorum numero Hesiodus,etsi alioqui nobilis Philosophus,poetam agens , & opinionem vulgi secutus,scripsit in sua Theogonia, terram esse primum omnium materiale principium.Quæ sententia ideò multitudini arrisit,quòd videret terram , quasi communem parentem , affatim omnia suppeditare , vt annotauit Arnobius libro 5. contra gentes.

conciliãtur loca Aristotelis.

K Vno igitur.] Concedit antiquis,materiã naturã esse,si accipiatur pro materia prima, & informi subiecto. Asserit tñ,non solùm materiam esse naturã, sed etiã formam,imò hanc multo potiori iure naturã appellari.Formã verò, de qua loquitur,describit illis verbis,forma & species ea,quæ vt ratio dicitur:vt pateat , eam a se formã naturam dici,quæ adhibetur in definitione explicante rei essentiam. Hanc igitur probat naturam esse,apta quadam similitudine à reb.arte factis petita.Nã quemadmodũ id,quod ex arte est,& artificiosum dicitur,dicitur ars,hoc est,quidquid habet,qua tale,id ab arte siue à forma artis habet.ita id,quod est naturam,& naturale est , vocatur natura,id est,a forma naturali obtinet,vt naturale sit & dicatur.Atq; vt nihil artificiosum est,nisi quod artis formã actu habet,ita nihil ens naturale erit , nisi formã naturalem actu possideat.Quo patet,quidditatem rei naturalis potissimùm in forma consistere,atq; adeò formam non solùm naturam esse, sed multo magis quam materiam Idem inuenies assertum 2.de generat.animalium c.primò Monet autem Aristoteles,agere se in præsenti non de aliqua forma,quæ re ipsa extra materiã cohæreat , vel a rebus sensibilibus abiuncta sit,sed quæ ab his sola cogitatione separetur.

Forma magis natura quam materia.

l Atque

l Atq; natura] Pergit ostendere, formam magis esse naturam, quàm materiã, hunc in modum. Id est magis natura, per quod ens naturale actu est: atqui ens naturale est in actu per formam, non aũt per materiam; quia forma est actus & perfectio, materia verò est pura potentia: ergo, &c. Rursus idem cõfirmat assumpto argumento Antiphõtis. Nam si ꝓpterea, quòd ex lectica putrescente non lectica, sed lignum oritur, lignũ naturam esse colligebat; certè cum ex homine homo nascatur, idque non materiæ, sed formæ beneficio, consequens fit, vt forma maximè sit natura.

m Quin etiam] Concludit formam esse naturã, hac ratione. Ideo natura vno modo accipitur, pro generatione seu natiuitate viuentium, quia tam generatio, quam id quod gignitur, tendit ad naturam: tendit verò ad formã: igitur forma est natura. Aduertit aũt Arist. non eodem modo se habere naturam, sumptam pro generatione, quo se habet medicatio. Nam ἰάτρευσις, hoc est, medicatio non dicitur ἀπὸ τῆς ὑγιείας, id est, à sanitate, quæ est terminus ad quem, sed ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς, id est, ab arte medica, a qua vt à principio oritur. Natura verò cum pro natiuitate sumitur, sortitur appellationem à termino ad quem. Qua de re in quinto huius operis disputãdum erit.

n Forma autem] Formam, atque adeò naturam, bifariam sumi inquit, vno modo pro ea, quæ verè & propriè forma est. Altero, pro formæ priuatione, quæ prout subiectum afficit, & suo modo informat, vtcunque etiam formæ nomen sortitur. Subdit postremo, expendendum alibi esse, vtrum priuatio in generatione substantiali detur, necne? Si enim talis priuatio admittatur, & ea sit forma, cùm repugnãtia inter formas sit contrarietas, iam sublãtiuo erit aliquid contrarium. Quod si admittẽda non sit, ruent ea, quæ de principiis rerum Naturalium superiori libro tradita sunt. Hanc dubitationem reiicit in alium locum, videlicet in libros de ortu & interitu.

QVÆSTIO I.

Quam naturam hoc loco Aristoteles definierit.

ARTICVLVS I.

De multiplici naturæ significatu.

NE consonantiũ vocabulorũ sylua, ad naturæ definitionem inueniendã percipiendamque, alicui fortassis viã obstruat, operæ pretium erit, varias naturæ acceptiones quasi ramos obuios præcidere. Inprimis ergo, vt ait Hugo Victorius primo Didascalô c. 11. accipitur natura pro mente diuina, rerum omniũ opifice & parente. Hãc autem Philosophi quidã boni, sed non boni Latinitatis auctores, naturam naturantẽ appellarunt: Atque i. à naturæ nomẽ vsurpat Stoicorum acutissimus Seneca, quarto de officiis libro, cùm asserit, nihil aliud esse naturam, q̃ Deum: & D. Augustinus 15. de Trinitate c. 1. cùm inquit, supra hanc nostram naturam esse naturam non creatã, sed creatricem, id est, Deum. Hinc ortum habuit diuisio naturæ, in vniuersalem & particularem: vbi per vniuersalem naturam Deus potissimùm designãtur, qui naturas omnes ipse cohibet & continet, ꝑ particularem res exteræ, quas etiam nõnulli naturam naturatam vocant.

Prima naturæ acceptio.

De naturæ significatis Aris. 5. Met. c. 4. Boetius in li. de duab' nat. Themistius & Simplicius hoc loco ad t. 7. & 16. Auic. 1. Suff. c. 6. Auer. in epitome Met.

A

Secundò, accipitur natura pro cuiusque rei qdditate seu essentia. Quo significato docet fides, a in tribus personis diuinis vnam esse naturam, & b Verbi incarnati vnionem non in natura, sed in ꝑsona effectam fuisse. Quo item modo dicere consueuimus, definitionem esse orationem, quæ rei subiectæ naturam declarat. Quanqua si propriè loquamur, hoc est discrimen inter essentiam, quidditatem, & naturam. quod essentia importat ordinem ad esse rei, cuius est; quidditas ad definitionem, qua quid res sit explicatur; natura ad operationem.

B

Tertiò, pro tota vniuersitate rerũ creatarum. Quo sensu scripsit Aristoteles 12. Met. c. 7. text. 38. naturam pendere à primo principio: sicq; miraculum dicimus, c quod totius naturæ vim excedit.

Quartò, pro caussis naturalibus, quatenus secundum insitam propensionem agunt. Quo pacto accepta natura, multa obtinuit apud Philosophos encomia, exempli caussa; Naturam nihil frustra moliri; d facere optimũ quod potest; e odisse superfluum; f non denegare necessaria; g non pati aliquid torpere aut feriari; h abhorrere à vacuo; i iustã esse & vnicuique suũ distribuere, non qdem iuxta ꝓportionem Arithmeticã æqualiter, sed

C

2. Acceptio.

a In Symbolo Athanasii.

b In concilio Chalc. ĩ Symbolo fidei.

c d. Th. 1. p. q. 105. ar. 7. & quodl. 4. art. 5.

d Aris. 1. Polit. c. 2. & 2. de gener. anim. c. 4.

e Lib. 2. de cęl. c. 5. tex. 34. & de iuuẽt. & sene. cap. 2.

f Li. 2. de gener. anim c. 4.

g Libr. 3. de anim. c. 9 te. 41.

h Lib. 1. Eth. ca. 7. & 2. de cęl. c 3 t. 17.

i Lib. 4. Ph. a ca. 6.

cap.6. K Galen° l. 5. de vsu par c.8. l Them. 1. de cœl. ca. 2. & Auer. l. 12. Me. com. 18. Prima ac propria naturæ significatio

iuxta Geometricam, æquabiliter, K item que opus naturæ esse op° intelligētiæ. l Quintò, pro natiuo calore, ac cuiusq; animantis temperamento, quod ex quatuor primarum qualitatum mistione cōcretū est. Vnde illud apud Galenū in li. artis Medicæ cap. 77 Natura opifex, medicus verò minister; & illud, Cōsuetudo est altera natura. A

Denique, vt reliquas eiusdem vocabuli notiones, q̄ multo plures sunt, omittamus, accipitur natura pro viuentium generatione, quæ natiuitas vocatur: atque hæc est prima & germana, tam apud Latinos, quàm apud Græcos, huius vocis significatio. Dicitur enim Latinis natura, quasi a nascendo: Græcis verò φύσις ἀπὸ τοῦ φύειν, quod est nasci. At enim, q̄a generatio ab interno principio oritur, deriuatum est naturæ nomen, ad significandum internum cuiusque rei principium, vnde primò vnaquæque res habet vt moueatur, siue illud rebus viuentibus, siue expertibus vitæ insit. B C

ARTICVLVS II.

Responsio ad propositam dubitationem.

HÆc est autem natura, quam Aristoteles hoc loco, & lib. 5. Meta. c. 4. definit, quæ, vt in progressu patebit, materiam & formam cōprehendit. Nec audiendi sunt Trismegistus, Pythagoras, Plato, & alii, qui, vt partim ex 10. Platonis de Republ. & secundo de natura Deorum Ciceronis, partim ex Auicenna primo sufficientiæ, c. 7. & Alberto hoc in loco, tractatu primo, c. 5. liquet, arbitrati sunt; id vnā res habet vt naturaliter moueatur, atque adeò naturam, esse vim q̄dam, seu formam absolutam, per vniuersas mundi partes commeantem, cuius solertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando. D E

Veterū quorūdam opinio de natura.

Est aūt diligenter aiaduertēdum, materiā & formā, quod ad rem præsentem attinet, dupliciter considerari posse. Vno mō s̄m se absolutè: altero s̄m proprias cālitates, quas quidem exercent tū in se mutuo, dum materia formā recipit & sustētat, rursusq; forma materiā actuat, & perficit; tum erga cōpositum, dum ambę mutuo cōplexu ipsum condunt; tū ēt in operationem seu motum, quo naturalia ab arte factis distinguuntur. Hoc igitur loco definita est ab Aristotele natura, seu forma & materia, secundum hāc tertiam notionem modumvè, vt ex ipsa definitione planum fiet.

Natura analogum.

Scdō aiaduertendum est, naturā analogum quoddam esse, vt præter alios asserit Auerroes hoc in lib. tex. 2 Syrianus apud Simplicium comme 3: & Eudemus apud eundem comm. 12. itemq; Magnus Albertus tract. 1. c. 3. Quibus suffragatur Aristoteles; tum hoc li. c. 1. tex. 12. tum 5. Met. c 4. t. 5. & 1. de partibus animalium c. t. dum ait, formam magis esse naturā, quàm materiam Sanè q̄ natura, vt materiam & formam comprehendit, non sit quid vniuocum, patet ex eo, quia alioq̄ vnus idemq̄ gradus vniuocus, bis in eodem composito re ipsa contineretur. Nā corpus in cōe haberet in se gradū illum naturę, semel ratione materię, iterum ratione formæ: qui nō potest non esse re ipsa distinctus, cū materia & forma, in q̄b. contrahitur, inter se realiter differāt. Est verò natura analogū s̄m proportionem, quia vt se habet materia ad motū, cuius principiū & cā est, ita proportione quadam forma. Obtinent ēt ambæ disparē nobilitatis gradum: cùm forma sit entelechia, actus & pfectio; materia vero pura potentia, ac propè nihil. Vñ fit, vt caussalitas formæ, si generatim loquamur, caussalitate materiæ pstantior habeātur.

Vnde cōstet naturā non esse vniuo-

QVÆSTIO II.

Vtrum naturā rectè ab Aristotele definita sit, nec ne?

ARTICVLVS I.

Approbatur, enodaturque naturæ definitio ab Aristotele tradita.

Naturæ definitio.

NAturam ita definiit Arist. hoc loco: Natura est principium & caussa, vt id moueatur & quiescat, in quo primo, per se, & non ex accidente inest. Quā definitionem optimo iure approbant tuenturque Peripatetici omnes, vt qua nulla verior, aut magis ad rem apposita a Philosophis tradatur. Quo autem pacto ea sit intelligenda, sic habeto. Prima illius pars est, Principium, & caussa, quæ vicē generis

Particulatī explicatur.

generis obtinet. Debet autem caussa ita A sumi, vt pateat i omnia ac sola quatuor caussarũ genera; quo latiùs funditur principium, quam caussa, vt * alibi diximus. Additur autẽ caussa principio, ad remouenda peincipia, quæ non sunt caussę, vt priuatio; quæ licet principium sit generationis, non tamen illius caussa est. Vnde nõ recte Magnus Albertus hoc in li. tract. 1. c. 7. priuationem ad totam naturæ definitionẽ admisit, repugnante Arist. ac nullam aliam, excepta materia & forma, naturam agnoscente, vt ex lib. huius progressu & ex 5. Metaph. c. 4. constat.

1. Libr. ca. 1 ad tex. 1.

B

Secũda est, Moueatur & quiescat. Nomẽ motus, ac proinde ẽt quietis, amplè sumendum est hoc loco, ita vt oẽs mutationes Physicas, siue momento, siue tpe editas cõprehẽdat. Amouet aũt hæc particula a notione naturæ ea, quæ tametsi alioqui caussæ sint, non sunt tñ caussę motus & qetis: vt formæ Mathematicæ; item ea, quæ licet caussæ motus existãt, nou tñ sunt caussæ motus Physici, vt substantiæ separatæ, prout à se mouentur.

C

Tertia est: In quo inest. Per hanc excludũtur caussæ externæ, à quibus res Physicæ quoquo modo cientur, vt forma ignis respectu aquæ, quam calefacit, cęlũ respectu ignis, quem mouet.

Quarta est, Per se, & non ex accidẽte: Quæ, vt Commentator aduertit, intelligenda est ante particulam primo, adhibeturq; ad reiiciendas caussas, q̃ ex accidente in ipsa re, q̃ mouetur, insident. cuiusmodi est ars medendi, qua verbi caussa, Hippocrates sibi ipsi sanitatem p̃stat; quæ iccirco natura, non dicitur, q. a esto caussa sit, vt Hippocrates ad sanitatẽ redeat, nõ tñ ei p̃ se, sed accidẽtario inest.

D

Postrema est: Primò, hoc est, non per aliud, siue ita, vt nihil priùs insit. Hac excluduntur nonnullæ qualitates, quæ cũ caussæ sint, cur composita Physica, quib. per se ac necessario competunt, mouean tur: nõ tñ eis primo insunt, quia, s. datur in ipsa re composita, aliæ principales ac priores caussæ motuum. Quo ex genere sunt natiuus calor comparatione viuentium, grauitas respectu lapidis, aliaq; id genus, a quibus licet motus, vt ab instrumentaria caussa per se oriantur; nihilominùs aliæ sunt in re, q̃ mouetur, eorum motuũ antecedentes, magisque principales caussæ, videlicet materia & forma.

E

Sũt qui verba illa, primo & per se, cũ verbo, moueatur, coniungenda esse affirment: sed nõ ita est; cũ ea Græcus contextus verbo, inest, aperte copulet: sic.n. hẽt ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως, καθ' αὑτὸ, καὶ [μὴ] κα[τ]ὰ συμβεβηκός. id est, in quo inest primo, p̃ se, & non ex accidente. Nec obstat, quod Arist. 5. Met c. 4. t. 5. natura definiens, particula, primo, verbo Moueatur, adiunxerit, aiens, naturam esse, vnde primus motus in vnoquoque est, eorũ, quæ natura constant: quasi dixerit, naturã esse caussam, cur ens naturale, in quo inest, moueatur primo. Non inq̃ obstat; quia vt Alexander aduertit, vocabulũ, primus nõ idẽ eo loco valet, atq; particula, primo, hic apposita. Illic.n. Philosophus nomine primi motus lationem intellexit, quam 8. Physicorum cap. 7. t. 55. omnium motuum principem nuncupauit, sicque naturam definiit per eum dũtaxat motum, qui ad locum pertinet, vt per oĩum primum; ac maximè notum, cunctisque rebus Physicis communem.

Aliter quoque particulam, prim°, exponit ibidem Alexander.

ARTICVLVS II.

Argumenta aduersus natura definitionem.

ERit tñ, qui superiorib. hunc in modũ obiiciat. Corpora cęlestia, excepto Cœlo Empyreo, nunq̃ quiescunt; totus terræ glob. nunq̃ loco mouetur: ergo neque natura cœlestium corporũ est principium quietis; nec natura terræ principium motus. Quare non rectè natura dicitur principiũ motus & quietis. Nec satisfaciet qui dixerit, haud oportere naturam in qualibet re principiũ esse motus ad locum, dummõ sit alterius mutationis principiũ, vt alterationis, q̃ nõ solum conuenit terræ elemento, sed suo ẽt mõ corporib. cœlestib. dũ afiusa solis luce collustrantur. Nõ inquam satisfaciet, cùm Aristoteles 5. lib Met. proximè citato loco, definierit naturam principiũ lationis eorum, quæ natura constant, non obscurè indicans, omnem naturam esse principium motus secundum locum.

1. Argum.

Præoccupatio.

Scđo. Quicqd naturaliter mouetur, non nisi à natura mouetur; sed corpora grauia & leuia, cũ i p̃pria loca tẽdũt, mouẽtur à progenitore suo, vt 8 li. hui° operis

2. Argum.

ris cap.4. tex.29. aliisq; in locis Aristot. sentit, mouenturq; ab illo naturaliter; cùm ipsorum motus haud dubiè natura his sit: ergo progenitor est eorum natura, tamen non in eis est. Non igitur natura est principiū motus eius, in quo est.

3. argum. Tertiò: Id quod gignitur, nondū existit, cùm generatio sit progressio à non esse ad eē rei: ergo si natura est causa mutationis rei, cui inest, nequaquam forma rei genitæ poterit dici natura, respectu generationis; quod tamen à cōmuni Philosophorum sententia alienum videtur.

4. argum. Quartò: Tota naturæ definitio competit humanitati Socratis; vtpote quæ principiū est & causa, cùr Socrates moueatur, &c. Tota item videtur conuenire Deo, respectu rerum naturalium, in quibus necessariò existit: & tamē neque humanitas, neque Deus, sunt natura hoc loco definita; cùm non sint forma, nec materia. Igitur definitio naturę non reciprocatur cum re definita.

5. argu. Quintò: Non minùs igni naturale est, producere sibi simile, quàm ferri sursū: ergo forma ignis, quæ est natura, nō minùs dicetur principium mouendi id, in quo est, quàm mouendi aliud.

Sextò. Vel in definitione naturæ, quietis nomine intelligitur, tam quies in termino ad quem, quàm in termino à quo, vel alteram tātummodò ex his. Nō tantummodò alteram; cùm vtriusq; eadem sit ratio, saltem comparatione materiæ, q̄ ad quemlibet motum & quietē, suopte ingenio indifferēs est: nō vtraq;, cū natura non possit inclinare simul ad opposita, cuiusmodi sūt, qes in termino a quo, & in termunū ad quē. Non igitur natura rectè dicitur pricipiū & cā, vt res qescat.

ARTICVLVS III.

Responsio ad superiora argumenta.

AD primum horum, reiecta opinione Plutarchi primo de placitis c. 1 & Magni Alberti hoc loco tract. 1. ca. 3. aliorumq; putantium, non definitā hic ab Aristō. naturam corporum cœlestiū, sed intereuntiū duntaxat: occurrit Simplicius, corpus cœleste, etsi irrequieto motu agitetur, quiescere tamen per cētrum, polos, & axes, quæ nunquam locum mutant: q̄ interpretationē affert

Simplicii responsio ad 1. argum.

A etiam Philoponus. Sed ea nobis minimè placet; ppterea q̄ nimis impropria, atq; adeò definitioni parum cōueniens sit ea quietis acceptio, vtpote qua Cœlum pariter moueri & quiescere dicatur. Porphyrius, Themistius, Alexander, Auicēna, D. Thomas, & alii affirmant verba illa, moueatur & quiescat, disiunctim intelligenda esse; vt sensus sit, naturā esse principium motus, vel quietis, vel vtriusque. Nobis videtur, ea ēm mentem Arist. B partim disiunctim, partim copulatim accipienda esse; ita vt natura sit principiū & causa, aut motus tantùm, vt in corporibus cœlestib⁹, aut motus simul & quietis, vt in cæteris corporibus. Est. n. perpetua Aristo. sententia (vt constat ex iis, quæ docet 3. huius operis tex. 1. & 1. de Cœlo, te. 5.) omnibus rebus Physicis, siue caducæ, siue immortales sint, inesse propensionem ad motum, itemq; sphæ- C ras cœlestes nō habere in se quietis principium. Vnde est illud, quod 9. Metaph. cap. 9. tex. 17. scripsit; videlicet nō esse pertimescendum, ne Cœlum quiescat, qa non est, inquit, in eo potentia cōtradictionis, idest, potentia vt moueatur & nō moueatur; sicuti D. Tho. ibidem exponit. Quod placitum videtur etiam, de communi veterum Philosophorū sēsu, vt annotauit Scotus in 4. dist. 48. q. 2.

Responsio aliorum.

Germanæ solutio.

Secundum Aristotelē omnib⁹ corporib⁹ inest propēsio ad motum. Nō omnibus ad quietem.

D Si tamen, non quid Aristot. senserit, sed quid sentiēdum sit, quæratur; placet sentētia existimatium, cœlum nō ad motum duntaxat, sed etiā ad quietem suopte ingenio inclinari; licet posito eo, q nunc est, rerum ordine, nō nisi miraculo quicturum sit. Itaq; cœlestem naturam ex se principium esse, nō solum motus, sed etiam quietis. Qua de re planiùs ac plenius in libris de cœlo. Ad alteram verò partem argumenti, de motu terræ, dicendum; terræ globum, saltem ratione E partium, moueri: deinde habere etiā naturalem potentiam, vt totus deorsum feratur, si a propria sede extraheretur; cui potentiæ haud necesse est respondere aliquam vim actiuam naturalem, quæ totā terram sursum leuet: sufficit enim causa effectrix descensus; quæ quidem est tū genitor ipsius terræ, tum eius forma substantialis, atque etiam grauitas, cuius beneficio suis conglobata nutibus descenderet.

Cœlum nō solū ad motum, sed ad quietem etiam inclinatur.

Tota terræ moles habet potentiam actiuā qua deorsū.

Ad secundum respondendum est, non omne id, à quo res vtcunque natu aliter cieri dicitur, naturam esse eius, quod motum subit; sed id tantùm, à quo, vt à principio intrinseco, mouetur.

Ad tertium; ea, quę momento fiũt, dum fiunt, iã esse: id aũt, quod gignitur, momento fieri, atq; ita dum gignitur, tam ipsum, quàm eius formam, eodem puncto temporis actu existere. Neq; officit, ꝙ prius origine sit forma, quam res genita: vt. enim forma dicatur natura respectu generationis, sat est, dari vtrũq; in eodem instanti temporis.

Ad quartum dicendum; humanitatẽ Socratis nõ esse primò causam motus & & quietis; sed partes ipsius, materiam scilicet & formam, quæ sunt ea priores; atque ita se habent, vt per eas hoc ipsũ de illa à priori demonstrari queat. Deũ verò non dici rebus inesse, vt hoc verbũ in naturæ definitione intelligitur, & à nobis in tertia illius particula explicatum est, art. 1. huiusce quæst.

Ad quintum dicimus; etsi forma, q̃ est natura, nõ solùm sit principium motus, eius, in quo inest; sed possit etiam esse principium mouendi alia: vt hoc loco, commento 12. aduertit Simplicius: tamen non fuisse ab Aristo. definitam naturam, per principium mouendi alia, ne excluderetur materia, q̃ haud dubiè natura est, nec aliud mouet, sed duntaxat motũ in se recipit. Deinde, quia maximè fuit rõni consentaneum, vt Arist. naturã definiret ꝑ id, quo naturalia à non naturalibus dissident: hoc autem solum est principium motus, eius in quo inest. Nã rerum quędam supra naturam eminent: vt Deus & intelligentiæ, quæ ob eximiã suam dignitatem immobiles sunt; Deus quidem absolutè, intelligẽtiæ verò quatenus non habẽt in se principium, quo Physicè moueantur. Quædã infra naturã consistunt, videlicet res arte factæ, q̃ adeò ignobiles sunt, vt nec quo ipsæ moueantur, nec quo alia moueat, principiũ in se habeant. Aliæ medium locum obtinẽt, nempe res Physicæ, quæ neq; ita sũt abiectæ, vt principium nullius motus vẽdicent, neq; ita perfectæ, vt neutiquam moueri possint; sed mediam conditionẽ sortitæ, & aliud mouere queunt, v. c. gignendo sibi simile; & se ipsas mouere, vt locũ acquirant, augescant, aliamve eiusmodi perfectionem sibi cõgruentem possideant. Quo fit, vt entia naturalia, licet ab arte factis, per principiũ mouẽdi se (& mouendi alia, differant (vtroq; n. carent arte facta) cũ ab iis, quæ supra naturam sũt, non nisi per principium mouendi se distinguantur. Atq; adeò patet, cõmune discrimẽ, quo naturalia à nõ naturalibus differunt, esse, ꝙ naturalia habeant in se principium, quo ipsa moueantur, ꝑ quod proinde natura definiri debuit, vt ex eo rerum naturalium proprietas & essentia magis innotesceret.

Ad vltimum respõdent aliqui graues Philosophi, quietis nomine nõ significari ab Aristot. quietem in termino a quo, sed duntaxat in termino ad quem; ꝓpterea ꝙ natura non inclinet ad priorẽ quietem; v. c. ad eam, qua lapis in aere detinetur; sed ad posteriorem, quã obtinet, dum in natiua sede consistit. Cùm tamẽ materia, vt ipsemet fatẽtur, respectu motus violẽti, sit natura hoc loco definita; vnde & nullus datur motus, qui non sit naturalis respectu materiæ, vt in ꝓgressu diximus: consequens est, vt eadẽ materia, comparatione cuiuslibet quietis, etiam violentæ, natura sit, atque adeò, vt in naturæ definitione omnis quies promiscuè intelligi debeat. Nam esto, composita Physica non inclinentur ad omnẽ quietem ex parte formæ; inclinantur tamen ex parte materiæ, quæ natura quædam est hic definita. Nec est absurdũ, eãdem materiam inclinari simul ad quietes oppositas, dummodò non inclinetur ad eas simul obtinendas: quemadmodum nemo negarit, inesse eidem materiæ simul ꝓpensionem ad qualitates cõtrarias, veluti ad candorem & nigredinem, esto iis simul affici non possit.

Quietis nõmine quęnã quies intelligatur in definitione naturæ.

QVÆSTIO III.

Vtrum definitio naturæ principio dũtaxat passiuo cõueniat, an nõ?

ARTICVLVS I.

Diuersę Philosophorum sententiæ, & earum confutatio.

SCotus in 2. di 18. quæst. vnica, & eius sectatores; itemq; Burlæus hoc loco

&, vt

Opinio Scoti & aliorū. & vt videtur, Simplicius commento 12. tex.16.& 17. sic naturæ definitionem interpretantur, vt nomine principii & caussæ solùm principium passiuum designari putent, statuantq́; , nulli actiuo principio, quà tale est, sed passiuo tantum, naturæ notionem conuenire. Quàuis .n. ipsam quoq; formam naturam esse fateantur: aiunt tamen eam haud quaquam natura dici, nisi quatenus principii passiui rationem obtinet, id est, prout materiam aptam habilemque reddit ad motum excipiendum.

A

B

Prima ratio Scoti. Probat verò opinionem suam Scotus hoc modo. Propterea mutatio naturalis dicitur, qa est à natura; omnis autem naturalis mutatio est à principio passiuo tantùm: igitur natura non est principiū actiuū, sed passiuū. Maior & cōsequutio perspicuæ videntur. Minor suadetur, qa ea mutatio dicitur naturalis, qua vnumquodque aptum est mutari, à quocunque agente mutetur. Hoc autem nulli rei Physicæ conuenit ob actiuum principium, sed passiuū tātùm: sicut.n. res non mouetur, nisi qa patitur; ita nec mouetur naturaliter, nisi quia motum recipit.

C

2. Ratio. Secundò ita disputat. Natura, qua natura, est principium internū eius, quod mouetur. sed principium motus non est internum rei, quæ mouetur, vt actiuum est, sed vt passiuum; siquidem accidit, v.c. ægroto qui sanatur, habere in se artem, qua ad sanitatem moueatur: igitur natura, quà natura, passiuum tantum, nō actiuum principium censeri debet.

D

Aliorū sententia, superiori aduersa. Alii superioribus ex aduerso oppositi arbitrantur, naturæ nomine solū principium actiuū comprehendi: qa si principium passiuum esset natura, quilibet motus, etiam violentus, esset rei Physicę naturalis; quandoquidem oīs motus habet principium passiuum in re, quæ mouetur. Præterea idem confirmatur, quia Arist. c.2. huius libri, tex.2.& 3. discrimē constituit inter naturalia & arte facta, φ illa habeant in se principia suorum motuū; hæc verò minimè: loquebatur aūt de actiuis principiis; nā passiua vtriusq; communia sunt, vt patet in statua, quæ nō minus apta est ad recipiendum in se suum motum, quàm rude lignum. Quare in solo principio actiuo videtur Aristoteles naturæ rationem ponere.

E

Refutatio prioris sententiæ. Neutra tamen harum opinionum, aut vera, aut Aristotelica est. Non prior, qa rebus natura constantibus, nō minùs naturale est agere, quàm pati, & mouere se, q̄ moueri a se; vt planum est in viuentib⁹, q̄ operationes suas ab interno principio actiuo naturaliter edunt. Quare nō minus propriè dicetur natura principium actiuum, quā passiuum. Item quia formæ ignis comparatæ ad motum, quo in superiora tendit, prout est illius caussa efficiens, conuenit tota naturæ definitio. Cùm igitur forma ita sūpta sit principium actiuum, negari nō poterit, aliquod actiuum principium, quà tale, esse naturam. Tertiò, quia si Aristoteles nomine principii & caussæ passiuum duntaxat principium significare voluisset, vtiq; per eas particulas artem medendi à naturæ definitione exclusisset.

Impugnatio posterioris. Posterior quoq; sententia, & Aristoteli, & veritati repugnat. Aristoteli, quia cap.1.tex.10.& cap.2.tex.21.& c.8.te 81. huius libri; disertis verbis docuit, nō solum formam, sed etiam materiā esse naturam: quod repetit lib.5. Metaph.ca.4 tex.5. Rationi, quia cùm essentia cōpositi naturalis, non ex sola forma, sed ex materia etiam constet; non forma tantū, sed materia quoq; natura erit: quandoquidem essentia cuiuslibet cōpositi Physici, qua tale est, ex naturis coalescit.

ARTICVLVS II.

Explicatio veræ opinionis, & argumentorum aduersarum partium dilutio.

Tam formā quàm materia esse naturam. Peripatetica igitur, & veritati cōsona doctrina est, naturæ definitione comprehendi tum materiā, tum formā: & illam quidem principium esse passiuū motus, eius in quo est; hanc verò actiuū; tametsi hæc non semper actiuum principium sit, sed interdum formale; quo pacto se habet anima ad vitales fūctiones, quarum nō solum efficiens, sed etiā formalis caussa est, teste Arist. 2.li. de anima cap.4 tex.36. & 37. eodemq; modo affecta est cœlestis forma erga motum circularem, ad quem cœlum, nō ex parte materiæ dūtaxat, sed etiam ex parte formæ, suopte ingenio inclinatur. Nec verò putandum est, huiusmodi propensionem à

Forma cœli é caussa formalis sui motus.

forma

forma ipsa distingui, aut illi vt quidpiã adiectitium inesse. Est enim idem prorsus cum ea, sicuti inclinatio materiæ ad formam idem omnino est cum materia.

Responsio ad 1. argu. Scoti.

Nunc ad primi articuli argumenta respondeamus. Ad primum Scoti pro priori sententia, dicendũ, multa esse, quę non solum ob principium passiuum, sed etiã ob actiuum, quod in se habent, naturaliter apta sunt moueri. vt viuentia. Quare concessa maiore propositione, negetur minor, & quod ad eius probationem assumitur. Quanuis enim res non moueatur, nisi quia patitur; potest tamen ob id etiam naturaliter moueri, quia se ipsam mouet; atq; ita erit ei motus naturalis, ratione principii passiui & actiui simul.

A 2. arg.

Ad secundũ admittenda est maior propositio: assumptioni verò occurrendum, etsi principium motus ex eo quod actiuum, non necessariò internũ esse debeat; cùm multa principia actiua motus externa sint; aliquando tamen principiũ efficiens motus necessariò internum esse, vt in viuentibus: quo pacto non se habet ęgrotus, cùm artis suæ beneficio sanatur, qui illius motus principium in se ipso ex accidente habet.

Sol. 1. pro. 2 opi. Omnes motus comparatione materiæ naturales sunt.

Ad primam verò earum rõnum, quib⁹ secunda opinio nitebatur, respondendũ est; omnes motus cõparatione materiæ naturales dici posse, nõ omnes tñ respectu compositi Physici naturales esse: quã sicuti potior natura est forma, q̃ materia; ita vt motus alicui composito naturalis sit, formæ magis, quã materiæ habenda rõ est: proindeq; esto quemlibet motum materia inclinetur, nisi ad eum forma ipsa propensionem habeat, nõ erit rei compositæ simpliciter naturalis existimandus, sed aut violentus, si ei forma obnitatur, aut præter naturã, si neq; ad eum procliuitatem, neq; repugnantiam vendicet. Quòd si quis vrgeat, naturam esse causã, vt id, in quo inest, id est, ipsũ compositũm Physicum, naturaliter moueatur. Occurrendum, sat esse ad rõnem naturæ, si causa sit, vt ipsum compositũ moueatur naturaliter. vel absolute, cùm motus à forma oritur, vel s͂m quid, cùm non prouenit a forma, sed in materiam tantummodò recipitur. Nec repugnat, eundem motum alicui simpliciter violentum esse, quia forma in contrarium nititur; & aliquo modo naturalem, quatenus materia habet insitam vim receptiuam omnium motuum, siue eis forma repugnet, siue obsequatur.

Occupatio.

Solut. 2. Discrimen inter naturalia & arte facta.

Ad secundam respõdemus; discrimen traditum ab Aristotele, inter naturalia & arte facta, sic esse intelligendum, vt nullum arte factum, quã tale, habeat in se principium determinatum ac certum, siue actiuum siue passiuum, sui motus; quod verissimum est. Nam cùm, v.g. sta tua indifferenter ex ære, auro, aut ligno, conflari possit, ex se non magis hoc, quã illud principium, etiã passiuum, sui motus vendicat; quod in rebus naturalibus multò secus accidit.

QVÆSTIO IV.

Vtrum anima in naturæ definitione contineatur.

ARTICVLVS I.

Opinio existimantium non contineri, eiusq́; refutatio.

TAmetsi proxima disputatione mõstratum fuerit, nõ rectè principium actiuum a naturæ definitione remoueri: adhuc tamẽ peculiaris exsistit dubitatio, circa animam, quæ fons est vitalium functionum, earumq́; principium actiuum. Nam Simplicius, ad textum primum & secundum huius libri, atq; (vt idem refert) Eudemus, itemq́, Magnus Albertus hoc loco tract. 1. c. 2. & li. de origine animæ. c. 4. & Auicen. primo sufficientiæ c. 5 arbitrantur, anima non esse naturã. Primùm, quia natura, (vt testatur Arist. 9. Metaph. c. 2. tex. 3.) præfinita & determinata est ad vnum: at anima non ad vnã, sed ad omnes loci differentias motum efficit. Secundò; quia Peripatetici tria faciunt principia, naturam, animam, & intellectricem vim: vbi animam à natura distinguunt. Tertio, qa saltem anima humana nullo mõ videtur esse natura; cùm Aristot. 1. de partibus animalium cap. 1. perspicuè ostendat, non esse Physici negotii, animum rationis participem considerare, propterea q natura non sit.

Assertores partis negatiuæ.

Lege 4 c. l. 3 de diuina sapiẽt sẽcundũ Ægypt.

Contraria tñ opinio tuenda est, quam sequũtur Alexander apud Simplicium,

hoc

Animam esse naturam. Animam est hoc loco com.3. Auerroes, & Themistius ad tex.3. & maior ac melior Philosopho rum pars. Primùm, quia tota naturæ definitio, vt omnes eius partes consideranti planum erit, conuenit animæ. Deinde, quia nutritio, accretio, cæteræque vitales functiones, connumerãtur ab Aristotele hoc libro c.1. tex.1. inter motus naturales, haud dubie quia oriuntur à natura; oriuntur verò ab anima. Præterea, quia Aristoteles c.8. text.80. stirpium & animantium exemplo suadet, naturã alicuius finis gratia operari: & 1. de partibus animalium ca.1. docet, ad Physicũ attinere, de aïa sentiente & vegetante absolutè disceptare, quia sunt naturæ. Negari igitur non põt in Peripatetica disciplina, aiam verè ac propriè naturã esse.

Etiam intellectricem animam naturam esse. Quòd autem concedendum sit, nõ cæteras tantum animas, sed intellectiuam quoq;, esse naturã; probatur ex eo, quia omnis forma substantialis corporis Physici est natura; siquidem, vt ex superiori capite liquet, naturæ notio, tã materiã, quam formam comprehendit: at anima intellectiua est verè & essentialiter forma humani corporis, vt est decretum in Cõcil. Lateranense. Viennense. Concilio Lateranensi 5. sub Leone 10. sess.8. & in Viennensi sub Clemente 5. & refertur in Clementina, de summa Trinitate, & fide Catholica. Atq; illud etiam monemus, animum rationis compotem non secundum alios tantum gradus, vt sentiendi & vegetandi; sed etiam secundum gradum intelligendi, naturam esse. Namq; sub eo etiam gradu est verè forma compositi Physici, nempe hominis, vltimam ei differentiam conferens, atq; eius esse absolués q propriũ formæ est.

Refellitur sententia Platonis, & aliorum. Quare minimè probamus eam sententiam, cuius auctor fuit Plato, assertores Themistius, Simplicius, Philoponus, & de Latinis nonnulli, qui volunt, animã humanam, prout intellectiua est, gubernatoris duntaxat, non verè informantis locum in corpore obtinere, atq; adeò secundum eum gradum non esse verè formam corporis. Licet enim intellect⁹ corpori nequaquam hæreat; id tamen non impedit, quo minus intellectiua anima, cui insidet, ẽm gradũ intellectiuum, qui ab eius substantia re ipsa non distinguitur, verè ac propriè corp⁹ informet. Qua de re plura in secundo, de anima.

A

ARTICVLVS II.

Solutio argumentorum primi articuli.

Quo sensu dicatur natura ad vnũ determinata. NVnc eorum argumentis, qui animã è naturæ definitione excludebat, occurramus. Ad primum respõdendum est; cùm natura determinata ad vnum dicitur, non accipi naturæ nomen in toto significationis suæ ambitu, sed paulò pressius, vt iis tantùm conuenit, quæ sine delectu operantur: quo sensu (vt Scotus in quodlibetis q.2. explicat) idcirco natura ad vnum determinata perhibetur, q̃a cũ libertatis expers sit, neque è multis hoc aut illud pro arbitratu suo eligere, sed ad vnum definitè contendit. B

Huius effati vberiorem explicationem habes apud Zimarã, in theoremat is pro pos 121. Ad secũdum: in illa etiam partitione anguste admodũ vsurpari naturæ nomẽ, prout nimirum materiam & formam rei duntaxat inanimatæ comprehendit.

In proœmio huius operis q.4. art.3. ad 4. Ad tertium Aristotelem humani animi considerationem non omnino Naturali Philosopho adimere; sed tantùm vel le, eam non omni ex parte Physicam esse, vt † alibi explicuimus. Nec absolute negare, animam intellectricem esse naturam; sed quoad eas affectiones, quæ ipsi à corpore abiunctæ, & extra materiæ fæcem conueniunt, vt esse in loco definitiue, capere intelligibiles rerum notiones superni luminis influxu, & quædam alia: C

Explicatur locus Arist. 1. de partib. animalium cap.1. quorum merito, vt ad statũ substantiarũ separatarũ quodammodò ascēdit, ita si ñ ca præcisè rationem spectetur, natura nõ est. Itaque Arist. per id humanam mentẽ ab aliis rerum viuentium formis eo loco secernit, quod illa cùm immortalis sit ac multo præstatioris notæ, a corpore abscedens, transnaturalem cõditionem accipere adire queat, hæ vero minime. D

QVÆSTIO V.

Vtrum ars & natura similitudinis rationem inter se habeant?

ARTICVLVS I.

Quibus inter se rebus conueniant.

QVoniã ex naturæ & artis collatione illustrior eu idet naturæ cognitio, hoc loco inter se conferemus. Mirificè igitur inter se conueniunt, pariter

que

quæ differunt, ars & natura. Conueniũt A primò; quia naturæ opera procedunt, sicuti opera artis, idest, certa pscriptione, ratis legibus, compositè, & ordinatè. Quod Philosophos (non eos hic intelligas, qui præter pallium nihil Philosophi habuere) ad eam mentem excitauit, vt intelligerent fatérenturq; res Physicas diuinæ artis prouidentia & solertia gubernari: videlicet, quia intuebantur, dissimilium rerum, ex quibus vniuersũ constat, varietatem in vnum ordinẽ cõ- B uenire & compositione (quod artis proprium est,) contineri. Vnde naturam artem DEI, & Deum Ἀριστοτέχνην, id est, optimum artificem dixerunt: & Plato duplicem artem posuit, vnam diuinã, humanã alteram: atq; humanæ oĩa, quę artificum opera elaborantur; diuinæ vniuersa, quæ natura fiũt, attribuit.

De hac re Philo Iud. in l. de Monarchia.

Secundò: Conueniunt; quia sicuti agens naturale effectum producit sibi co- C gnatum, ac similem rõne formæ, ex qua ipsum constat: ita artifex opus effingit, intelligibili formæ siue exemplari a se concepto, proportione respondens. Sic verò, vt formæ naturales habent primò esse in agente, in quo potestate continẽtur, quod virtuale nuncupatur; deinde in materia, quam idemmet agens apparat: ita arte factorum formæ obtinẽt primò esse in mente artificis, quod ideale dicitur, postea verò in materia, quam D idem artifex perpolit.

Tertiò; Quia sicuti ars naturam, ita natura DEVM supponit. Id est, quemadmodum ars nihil efficit, nisi suppedita to sibi composito Physico, in quo artificiosam formam concinnet. ita natura nihil gignit, nisi præiacente materia à Deo creata, in qua naturalem formam inducat. Sicque per hos gradus res in lucem exeunt. Deus profert è nihilo; natura ex ente potentia; ars ex ente perfecto: Deus creando; natura generando; ars componendo concinnandove.

Lege D. Au. li. 83. qu. t. Sco. in 4. d. 1 q. 1. Ægip. quodl. 5. q. 1

Quartò; Quia tam ars, quàm natura, sensim proficit, & ab imperfectioribus ad perfectiora incedit. Ars enim, v.g. pictoris, primo susceptum opus leuiter adumbrat; tum in omnem colorum varietatem paulatim cõformat, ac tandẽ perficit: & canendi ars musicos, priusquam ad rem veniant, proludere nonnihil iubet. Natura item, exempli causa, in effingendo fœtu (quod in cæteris etiam suo modo seruare consueuit) initio rude qd sine membrorum distinctione exhibet, tũ sensim expolit, donec animal perfectis lineamentis in decentem speciem stato tẽpore absoluat. Sic intellige, quod scripsit Arist. in problematis sect. 10 probl. 44. naturam facere prauè omnia, & plura praua, quam recta; videlicet quia in procreatione animantium (de iis. n. illic sermo erat) à principio prauè agi, id est, impfecte, & quasi rudi penicillo; & plura facit praua, quã recta, id est, plura imperfecta & ignobilia. Nã siue terrestria, siue aquatilia, v.g. contemplemur, haud dubiè multo ampliorem multitudinem eorum, quæ inferiori gradu stant, inueniemus. Nimirum, quia vt vnumquodq; excellit magis, ita plura exigit, proindeque difficilius & rarius in vitam prodit.

Per quos gradus res prodeant in lucem.

Lege Arist. 2. de anima cap. 4.

Quintò; Quia sicuti natura est mensura artis, ita ars est mensura arte factorũ. Et vt natura diuinam artem; ita humana ars naturam, quoad eius fieri pôt, emulatur. Quocirca ars diuina exemplar naturæ, & natura diuini archetypi exemplum, simulq; exẽplar humanę artis dicitur; & à quibusdam etiam ars humana, nunc altera natura, nũc naturæ simia appellari consueuit, vtpote quæ ex natura multa effinxerit, vt ex vmbra picturam, ex antris ædes, ex auium volatu vela, ex piscium pinnis remos, ex cauda gubernaculum. Sanè vero vt natura, quo diuinæ artis præstantiam magis exprimit, eo altiorem gradũ obtinet: ita ars tãto cõmẽdatur amplius, quanto ad naturã propius accedit, res q; veris viciniores imitando exhibet; ita vt quæ viuentes referunt, spirare ipsæ videãtur. Quale illud.

Quo pacto ars sit naturæ æmula, Hugo lib. 1. Didascaló.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis: adde aquã, natabũt.

Martialis lib. 3.

E Et aliud de lacerta.

Inserta phialæ Mentoris manu ducta,
Lacerta viuit, & timetur argentum.

lib. 5.

Hac artis excellentia Zeuxis vuas pinxit, adeo veritate repræsentata, eo vt aues aduolarint. Hac Appelles Alexandrum magnum fulmen tenẽtem expressit, ita vt digiti eminere, & fulmen extra tabulam esse videretur; tanto operis & famæ successu, vt vulgo dicerent, duos esse Alexandros, vnum Philippi filium, nullis

Zeuxis & Appellis mira opera.

A nullis viribus superabilem; alterũ opus Apellis, nulla arte imitabilem.

Sed illud hic quoque obiter aduerte, res creatas nõ solum diuinã artem æmulari; sed vnamquamq; earum aliam se pfectiorem, pro suo captu exprimere. Nã terra v g. animalis speciem præ se fert, ꝙ habeat superfluentes aquas, tanquã venas; saxeos montes pro ossibus; plantas & herbas velut capillos, vt præter alios tradit auctor operis de diuina sapiẽtia sm Ægyptios, lib.8.c.2. Et vniuersim inferiora corpora ad cœlestium rationẽ sese, vt possunt, accomodant teste Arist. 9. Metaph.cap.9.text.18.videlicet, quia vt cœlestia iugi motu circumeũt, ita sublunaria quasi in orbem perpetuò oriuntur & occidunt; & vt stellæ errantes nũc magis nunc minus ad nos accedunt; ita in subcœlesti mundo alia atque alia rerum facies & vicissitudo, secundum quadripartitam anni varietatem, conspicitur. Quin & ipsi etiam cœlestes globi alias diuiniores causas imitantur, nimirũ intellectuales substantias, quatenus vt hæ intelligendo ad alia procedunt, dein de reflexa cognitione in se recurrunt; sic illi ab eodem ad idem punctum perenni agitatione commeant.

Quæq; res aliam in se pfectiorem imitari nititur.

Sextò; Quia vt in rebus naturalibus, ita in iis etiã, q́ artificioso studio elaborantur, casus locum inuenit. Et in naturalibus quidẽ multa passim occurrunt exempla: In arte factis duo quã simillima a scriptoribus celebrantur, q́ Plinius l.35. Naturalis histo. ca 10. cõmemorat.

Lege etiam Plutarch. in libello de fortuna.

Septimò; Quia, (vt Aristot. docet hoc in li.ca.8.tex.86.) neque natura (sumit autem naturam, prout ab anima intellectrici distinguitur) neque ars deliberat: quod tamen nõ de quauis arte intelligi debet, siquidem medicina, nauigatoria, & mille id genus, deliberãt; sed vt Arist. ipse 3. Ethicorum ca.3. explicat, de iis, q́ per certa & statuta media finẽ attingunt, cuiusmodi est ars saltandi, & effingendi literas. Qđ hisce verbis Themistius quoque edisserit, non consultat faber lignarius, vtrum prius secandum sit, aut dolandũ: nec gramaticus, quemadmodum literarum elementa scribenda sint, hoc est A, aut B: Nec verò cum Cleonẽ scribit, cogitat, quam primam, quam secundam literam collocet: ædificator etiam nõ consultat, vtrum iacenda primo fundamenta sint, an parietes construendi, an tectum apponendum: Eodem modo textor, & lapicida, dum suo officio funguntur, non consultant: sed habet sibi suum quisque certum finitumque opus, nec ordinem ad finem propositum pertinentem ignorat.

Quæ artes deliberant, quæ non.

ARTICVLVS II.

B *Quibus rebus inter se dissideant.*

Differunt quoq; ars & natura multifariã. Primò, quia ars non efformat veras res, vt veram arborem; sed veri imitatrices, &, vt quidam rectè ait, verè falsas, dũ veris ludit coloribus, ad veri speciem referẽdam ex arte collocatis. Atq; hinc est, ꝙ picturas vigilantiũ insomnia nonnulli appellarunt; ꝙ in illis non res ipsæ, quoad esse propriũ, sed rerum duntaxat imagines se ostendant.

C Secũdò differunt; quia quoties ars & natura ad opus aliquod faciendum cõspirant, ars pficit naturã, vt docet Arist. c.8. huius libri tex.79. Præterea ars obtinet locum lucis & regulæ; natura verò est, quæ formatur ac regitur, vt patet in eo qui arte canit. Nec tamen propterea simpliciter asserendum est, artem præstare naturæ, vt aduertit Plotinus Ennea.4. l.1. & Galenus l.6. de morbis vulgaribus D commen.9. licet enim effecta naturæ, vt vox & pedum agitatio, ab artis præscriptione modificentur; simpliciter tamen suum esse a natura capiunt.

Tertiò; Quia vt D. Tho. 2. contra gentes cap.76. ait, formæ p artem inductæ, artis actionem non cõsequuntur, sicuti formæ à natura editæ. Nec n. domus aliam domũ, quemadmodũ equus equũ alium progignit. Huiusce aũt discriminis rõ est, quia naturales formæ, vt eun- E dem in progenitore & in re genita essẽdi modũ obtinent, ita eandem sortiũtur agendi vim: at artificiosæ aliter in mẽte ideaq; artificis, aliter in rebus ipsis arte factis insunt, vt planum est.

Cur artificiales formæ cõsequãtur actionẽ artis.

Quartò; Quia cùm forma rei, q́ interit in instanti generationis abscedat, vel extinguatur, simulq; oĩa illius accidẽtia aboleãtur, sic inde, vt forma naturalis adueniat enti in potentia, id est, nudæ materiæ, cum tamen formæ arte factorũ superue-

peruenirint etiā actu, siue rei iam perfectæ & absolutæ, id est, toti composito. Vnde ars dicitur ibi incipere, vbi natura desinit.

Ars incipit, vbi natura desinit.

Quinto; Quia (vt obseruat Plotinus, c. 1. li. 8. Ennead. 3. & Auerroës in sua paraphrasi super libr. de ortu & interitu) ars in externa superficie præcipuè versatur, quæ videlicet externam faciem, & elegantiam potissimum affectat. Natura verò in abditioribus elaborandis impensius occupatur; vt quæ rebus magis necessaria, ac potioris momenti sint, proindeque ab optima parente curari magis debeant.

Lege Eustratium ad ca. 4. li. 6 Eth. Auerroë 12. Met. com. 18 Ægidium quodl. 2. q. 12. Alex. in opusc. de mistione.

Sexto; Quia formæ naturales sunt actuosæ, & quasi viuæ: formæ verò arte factorū tanquā stolidæ & emortuæ, nullā effectricem vim habentes; vtpote, quæ nihil aliud sint, quā compositio, & ordo, & figura, seu modus quidam ac determinatio quantitatis; ut constat ex iis, quæ docuit Aristot. primo huius operis ca. 5. tex 46. Ideoq; vt quantitas suopte ingenio est ignaua & iners, dataq; a natura, quasi altera materia ad sustinenda accidentia: ita formæ per artem inductæ, nullam ex se ad agendum efficacitatem obtinent. Atque hinc est, quod res naturales possunt habere in se motionis & quietis principium; arte factæ verò, quā tales, non item: docente Aristot. non solum hoc lib. cap. 1. tex. 2 sed etiam in 6. Ethicorum capite quarto; & 12. Metaphysic. cap. 3. tex. 14.

QVÆSTIO VI.

Possit ne ars opera naturæ moliri, an non?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis videatur posse.

VT ea, quæ de artis naturæq; conuenientia & discrimine tradidimus, apertiora fiant, expendendū hoc loco erit, possitne ars naturæ opera efficere? Quod enim possit, videtur ostēdi imprimis; quia (vt alia huiusce generis complura omittamus) Dædali statuæ (sicuti Arist. 1. Politicorum ca. 3. & 1. de anima c. 3. tex. 44. & Plato in Menone aiūt) huc illuc sponte discurrebant. Item, quia legimus apud Philostratum in Apollonii Tyanei vita, tripodes quosdā aureos in Iarchæ gymnosophistæ conuiuio seipsos

1. Argum.

A mutasse, & aureos pincernas conuiuis operam suā præstitisse. Item quia, (teste Fauorino apud Gellium li. 10. Noctiū Atticarum ca. 12.) Archytas columbam ligneā confecit, ponderibus atq; aura intus inclusa ita libratā, vt media aere suspensa volitaret. Deinde, quia notū est, Archimedē sphæram vitreā fecisse, vbi astrorū ortus & obitus, defectus solis & lunæ, & deniq; omnium cœlestium sphærarū syderumq; conuersiones, rata ordinis cō B stantia & æquabilitate distinctæ visebantur: quod humani ingenii miraculū, imitatus postea est Posidonius, vt testatur Cicero libro 2. de natura Deorum.

Secundo: Quædam artes edūt effectus ad quos natura non pertingit, ergo & à fortiori eos, quos natura edere potest. Probatur assumptū, exemplo annulorū & imaginū Astronomicarum, id est, quæ certo astrorum situ & influxu compin C guntur, quarum vi multa supra vsitatū cursum naturæ effici, tradunt auctores, vt Porphyrius referente D. Aug. 10. libro de ciuitate, capit 11. Plato in 2. dialogo de iusto, Plotinus ca. 40 lib. 4. Ennead. 4. 2. argu.

Præterea, idem conuinci potest artificio Alchymiæ, cuius professores verum aurum abs se fieri prædicant: verisimile aūt non est, semper eorum opera & sumptus in fumum abire. Quare non videtur negandum, multa naturæ opera artis in D genio effici; imò & in nonnullis artem non naturam æmulari, sed vincere. 1. argum.

ARTICVLVS II.

Propositæ controuersiæ explicatio.

TAmetsi proposita quæstio amplam disputandi segetem offerebat, ne tamen æquo longiores simus, rem quā fieri possit breuiter expediemus. Conclusio sit: Neq; ars, neq; artificialis forma, aliquod naturæ opus vi sua efficere valet. Conclusio.

E Probatur: Nā inprimis ars non aliter cū artifice concurrit, quā tradendo ei regulas & præcepta operis faciundi: at huiusmodi regulæ non habent vim, inducēdi naturalem aliquam formam in materiam. Idem quoq; de forma artificiali ex eo patet, quia (vt superiori quæstione ostendimus) formæ per artem inductæ nullam ad agendum vim obtinent. Probato.

Sed enim aduertēdū est: licet neq; ars, neque

neq; forma artis, queant per se motum efficere; posse tamen ei modum quendã adhibere, vt videlicet hoc aut illo pacto fiat: sicq; saltatio, quæ facultate motrici in membris hærenti exercetur, ab arte habet, vt eleganter, concinnè, & numerose exerceatur. Sic etiam, cum aliquid ꝑ artem è plano fit acutum, artis beneficio celerius mouetur; non q̃ figura ipsa plana aut acuta, ad motum efficienter concurrãt; sed quia plano corpori plus medii sese opponit quàm acuto, atq; ita faciliùs hoc, quam illud, interiecti corporis repugnantia vincit. Qua de re Arist. ad calcem lib. 4. de Cœlo.

Adiecimus in conclusione, Vi sua: quia aliena vi, id est, applicando naturalia actiua passiuis, nõ dubium, quin ars multa naturæ opera efficiat: vt patet in Medicina, quę natiua herbarum virtute ægris corporibus sanitatem reddit; & in multis artibus, quæ adhibito igni, aliisve eiusmodi causis naturalibus, variè materiã immutant. Qua item ratione dæmones, vt * superiori lib. diximus, diuersas formas, etiam animantium, imperfectorum tamen, in materiam inferunt; sic n. dæmonum ope Magi Pharaonis, * serpẽtes exhibuere, non adumbratos, sed veros, vt sentit D. Augu. 3. lib. de Trinitate c. 7. & in li. octogintatrium quæstionum q. 76. Origenes homi. 13. in Marcum; D. Thomas de potentia qu 6. art. 5.

* Cap. 9. q. 10.

* Exod. 7.

1. Consectarium.

Ex dictis duo inferuntur consectaria. Primum est: Cùm malefici incãtant serpẽtes, feras detinent, homines a statu mẽtis deiiciunt, & turpi amore irretiunt, aliaq; eiusmodi complura efficiunt: non posse ea à characteribus & figuris, quib⁹ ad id vtuntur, proficisci; sed præstari dæmonum industria, qui ad ea signa tacito vel expresso fœdere accurrũt, vt hominũ mentes ludificent, & superstitione imbutas, a veri Numinis cultu auocent. Hinc D. Aug. 10. li. de Ciuitate Dei, c. 11. Porphyrii confutat errorem, qui inter vitiũ sacrilegæ curiositatis & Philosophiæ ꝓfessionem, sententiis alternantibus fluctuans, aiebat, ꝑ figuras & imagines Astronomicas, quarum antè meminimus, admirabiles in terra effectus edi. Qua in re dupliciter errabat: primum, quia formis corporum artificialium vim agentẽ tribuebat: deinde quia dæmones à culpa vindicare nitebatur, eorum præstigias, & maleficia in cœlestium corporum afflatus conferendo.

Error Porphyrii.

2. Consectarium.

Alterum consectarium est: Artificio naturalis Magiæ, occultas naturaliũ causarum vires inter se copulantis, multa absque interuentu dæmonum fieri: quæ licet admirationem excitent, q̃ supra naturæ facultatem effici videantur; reuera tamen Physicam habent rationem. Quale est, videri extendi ꝑ triclinium vitem; apparere subito conuiuas oẽs truncos, aut asininis capitibus, & alia: de quibus scripsit Guillielmus Parisiẽsis, in suo opere de vniuerso corporali & spirituali. Quibus & similia nõ pauca circũforanei ludificatores aspectui exhibẽt arte exercitatissima, quæ celeri motu atq; agitatione defixum in res obtutũ frustratur.

ARTICVLVS III.

Primi articuli argumentis nihil cõtra proximè dicta concludi.

ARgumenta vero initio proposita, sic erunt explicanda. Ad 1. dicendum: Statuas, aliaq; id genus arte facta, non moueri à suis formis, nec ab arte, sed à natura, compositis intus latenti artificio machinulis, & argento viuo, aliisve eiusmodi quæ motum illum efficiant, sicuti videmus in horologiis, quæ libratis certa ratione ponderibus cientur. Itaq; hasce motiones ars non efficit, sed modificat & attemperat.

Ad 2. Neq; annulos, neque imagines Astronomicas, vllã ex se ad tales effect⁹ vim habere, aut illam è Cœlo excipere, vt oñdit D. Th. 2. 2. q. 96. ar. 2. Quare quę de eiusmodi reb⁹ circũferũtur, vel ad fabulã ptinent, vel ad dæmonũ præstigias.

Ad 3. quid respondendum sit, proxima quæstione statuemus.

QVÆSTIO VII.

Num chymicæ artis industria verũ aurum efficiat.

ARTICVLVS I.

Qui negatiuam partem sequantur, & quibus argumentis.

AVri sacra fames vt aurũ inueniret, Chymicam excogitauit, artem naturæ

turæ vel æmulam vel inuidã, quę aurũ progignere ſtudet, quod terra à ſe progenitum gremio cohibet, ne, ſi pariat, nõ tam aurũ fundat, quã venenum luxuriæ & auaritiæ. Hæc igitur ars, num verũ atq; oĩ ex parte probatũ aurum efficiat; in controuerſia eſt. Efficiat, inq̃, non vi ſua; ſic enim nõ poſſe, ex iis, q̃ ſuperiùs diſputata ſunt, conſtat: ſed applicando naturalia actiua paſſiuis, hoc eſt, adhibendo variam pmixtionem & temperiem ſulphuri & argento viuo, q̃ perhibẽt cõem eſſe materiam argento & auro, cæteriſq; metallis pcreãdis; vt teſtatur Mag. Alb. lib. 3. de mineralibus, cap. 9. & Leuinus lib. 2. de occultis naturæ miraculis, c. 32.

Aſſertores partis neg. In hac controuerſia D. Tho. 2. ſententiarum d. 7. q. 3. ar. 1. & de Potent. q. 6. ar. 1. Ægidius in 3. quodl. q. 8. poſt Auerroem in paraphraſi ad primum lib. de generatione anim. & Auicennam in ſuis commentariis Meteororum, & Haſtem nobilem Philoſophum, quem refert Alb. loco cita. arbitrati ſunt, aurum chymicum nõ eſſe verũ, ſed fucatum. Probat aũt id

1. Ratio. D. Tho. ex eo, quia forma auri nõ videtur induci, niſi vi caloris æthereì, & à ſole præſertim dilapſi. Vnde aurum cõfectum calore igneo, quo chymici artifices vtuntur, non niſi adulterinũ erit, vtpote

2. Ratio. ab illegitimo parente editum. Accedit, q verisimile omnino eſt, naturam ad auri generationem ſolam mineram delegiſſe, terræ ſinu incluſam, quò vndique, vt veteres aiebant, Deorum cœtus, id eſt, cœleſtium corporum vires confluunt.

3. Ratio. Eandem ſententiam ea ratione cõfirmat Ægidius, quia quæ in quolibet genere perfecta ſunt, non vagam habent, ſed certam & definitam ortus ſui cauſã. Quare cum aurum inter omnia metalla nobilitate prælucear, vno duntaxat modo fiet, nimirum eo, quem natura adhibet, humanæ arti ignotum.

4. Ratio. Denique idem alii ſtabiliũt hũc in modum. Negari nõ põt, in iis, q̃ ad naturã, vel ad mores, vel ad artium diſciplinam pertinent, magnam vim habere argumẽtũ ab experientia ductũ: at lõga experiẽtia compertum eſt, huiuſce artis pfeſſores, cũ magnis impenſis & pertinaci ſtudio pro vero auro conficiendo deſudarint, non niſi fucatum excuſiſſe. Igitur eiuſmodi auri confectio impoſſibilis eſt.

A

ARTICVLVS II.

Solutio propoſitæ quæſtionis.

Concluſio. NIhilominus ſentẽtia noſtra eſt: Etſi perdifficile ſit, chymicæ rationis artificio verum aurum pducere; non videri tamen id oĩno impoſſibile iudicandum. Huius aſſertionis priorem partem ſuadet experientia: Poſteriorem approbat D. Tho. ſecunda ſecundæ, q. 77. art. 2.

B Magnus Alb. li. 3. de Mineralibus cap. 9. Henricus Gand. quodlib. 5. q. 3. Zimara in tractatu de differẽtiis naturæ & artis. Mirandulanus lib. 9. de euerſione ſingularis certaminis, ſect. 7. aliiq; è iunioribus Philoſophis non pauci. Qui eo potiſſimùm ducuntur argumento, q, cùm ars æmula imitatrixq; naturæ ſit, nõ apparet, cur naturam in efformando vero auro imitari non poſſit, quam ſæpè aliis 1. Argum.

C in rebus, quæ operoſiores videbantur, ad viuum expreſſit. Conſtat enim, quædam animalia artis induſtria progigni: vt apes ventribus boum recentibus cũ fimo obrutis, vel iuuencorum corpore exanimato; bufones elixatura anatis ſub dio poſitæ; & id genus complura. Plini. Nat. hiſt. lib. 11. cap. 20.

Præterea: Angeli naturali cognitione perſpectũ habent, q̃ materiam, qua etiã qualitatum temperationem veri auri generatio requirat. Igitur ſi oĩa inuicem 2. Argum.

D ritè componant, & tempeſtiuè applicẽt, obſeruato etiã ad id aſtrorum influxu; legitimum aurum pferent, ſicuti & veros ſerpentes. Quare põt legitimum aurum arte confici. Quòd ſi qs reſpondeat, poſſe quidem, ſed non hominũ arte, de qua noſtra diſceptatio eſt. cõtra id obiicimus; quia nihil omnino cõuincit, eius artis peritiam adeò ſupra humani ingenii captum eſſe, vt neutiquam ad homines peruenire poſſe iudicanda ſit.

E Nec ſanè refert, q ea nũc fortaſſe lateat, neq; hactenus ex fornace chymico verũ aurũ pdierit: cùm multa indies hominũ ſolertia & induſtria inueniatur, ſuperiorib. ſeculis ignota, vt vſus tormẽtarii pulueris, & pyxidis nauticæ, ars typographica, artificiũ ſeparandi aurũ ab argento, ſacchari ex arũdinib. excoquẽdi, miſcendi ſpecula plana vitrea. Etſi ex his quædã non tã recens inuẽta, q̃ poſtliminiò in vſũ reuocata eſſe nõnulli putent. Quarundã rerum artificia recẽs inuenta.

neq; forma artis, queant per se motum efficere; posse tamen ei modum quendã adhibere, vt videlicet hoc aut illo pacto fiat: sicq; saltatio, quæ facultate motrici in membris hærenti exercetur, ab arte habet, vt eleganter, concinnè, & numero sè exerceatur. Sic etiam, cum aliquid ꝑ artem è plano fit acutum, artis beneficio celerius mouetur; non ꝙ figura ipsa plana aut acuta, ad motum efficienter concurrãt; sed quia plano corpori plus medii sese opponit quàm acuto, atq; ita faciliùs hoc, quam illud, interiecti corporis repugnantiã vincit. Qua de re Arist. ad calcem lib. 4. de Cœlo.

Adiecimus in conclusione, Vi sua: qa aliena vi, id est, applicando naturalia actiua passiuis, nõ dubium, quin ars multa naturæ opera efficiat: vt patet in Medicina, q̃ natiua herbarum virtute ægris corporibus sanitatem reddit; & in multis artibus, quæ adhibito igni, alijsve eiusmodi causis naturalibus, variè materiã immutant. Qua item ratione dæmones, vt * superiori lib. diximus, diuersas formas, etiam animantium, imperfectorum tamen, in materiam inferunt; sic. n. dæmonum ope Magi Pharaonis, *serpẽtes exhibuere, non adumbratos, sed veros, vt sentit D. Augu. 3. lib. de Trinitate c. 7. & in li. octogintatrium quæstionum q. 76. Origenes homi. 13. in Marcum; D. Thomas de potentia qu 6. art. 5.

* Cap. 9. q. 10.

*Exod. 7.

1. Consectarium.

Ex dictis duo inferuntur consectaria. Primum est: Cùm malefici incãtant serpẽtes, feras detinet, homines a statu mẽtis deiciunt, & turpi amore irretiunt, aliaq; eiusmodi complura efficiunt: non posse ea à characteribus & figuris, quibꝰ ad id vtuntur, proficisci; sed præstari dæmonum industria, qui ad ea signa tacito vel expresso fœdere accurrũt, vt hominũ mentes ludificent, & superstitione imbutas, a veri Numinis cultu auocent. Hinc D. Aug. 10. li. de Ciuitate Dei, c. 11. Porphyrii confutat errorem, qui inter viti sacrilegæ curiositatis & Philosophiæ fessionem, sententiis alternantibu ctuans, aiebat, ꝑ figuras & imag stronomicas, quarum antè mem admirabiles in terra edicius e re dupliciter errabat: primu mis corporum artificialium tribuebat: deinde quia d

Error Porphyrii.

vindicare nitebatur, eorum præstigias, & maleficia in cœlestium corporum afflatus conferendo.

Alterum consectarium est: Artificio naturalis Magiæ, occultas naturaliũ causarum vires inter se copulantis, multa absque interuentu dæmonum fieri: quæ licet admirationem excitent, ꝙ supra naturæ facultatem effici videantur; reuera tamen Physicam habent rationem. Quale est, videri extendi ꝑ triclinium vitem; apparere subito conuiuas oẽs truncos, aut asininis capitibus, & alia de quibus scripsit Guillielmus Parisiẽsis, in suo opere de vniuerso corporali & spirituali. Quibus et similia nõ pauca circũforanei ludificatores aspectui exhibet arte exercitatissima, quæ celeri motu atq; agitatione defixum in res obtutũ frustratur.

2. Consectarium.

ARTICVLVS III.

Primi articuli argumentis nihil cõtra proximè dicta concludi.

ARgumenta vero initio proposita, sic erunt explicanda. Ad 1. dicendum: Statuas, aliaq; id genus arte facta, non moueri à suis formis, nec ab arte, sed à natura, compositis intus latenti artificio machinulis, & argento viuo, alijsve eiusmodi quæ motum illum efficiant, sicuti videmus in horologiis, quæ libratis certa ratione ponderibus cientur. Itaq; hasce motiones ars non efficit, sed modificat & attemperat.

Ad 2. Neq; annulos, neque imagines Astronomicas, vllã ex se ad tales effectꝰ vim habere illum è Cœlo excipere, vt ondit q. 96, ar. 2. Quare de ei circũferuntur, bul d dæmonũ onde atuen

Æ

turæ vel …
progignere studet . …
genitum gremio …
tam auri fundat, q̄ …
auaritiæ. Hæc igitur …
oi ex parte probatā …
controuersia …
sic enim nō posse, …
rata sunt, con…
ralia actiua p…
variam p… &
phuri & argen… q̄
esse materiam …
metallis …
lib. 3. de …
lib. 1. de …

Assertores partis neg. In hac …

Ægi…
in para…
tione …
ment…
lem …

1. Ratio. co …
nō …
D. …
tur …
le …
cum …

2. Ratio. v…
ab …
v…

3. Ratio.

4. Ratio.

xtus 22.

xtus 23.

Textus 24.

Textus 25.

… m;
… uber
… ib Por
… us autem
… est, cùm alij
… m, formam, &
…, aut faber æs ali
… nis versatur, quæ se
… nominē generant. Quo
… ophis primæ est definire.

… XPLANATIO.

… am disseruit de Natura, & in ea dispu…
… ent… fecit Naturalis Philosophiæ; ex-
… inter Physicum & Mathematicum, Na-
… Astrologiam, vt quę cuiusque contemplatio
… tur planè constet. Putaret enim fortasse
… quod Mathematicus consideret plana, solida,
… ntur in corporibus ad Naturalem Philosophum
… contempletur cœlestium sphærarum accidentia,
… di, quæ Physici negotii sunt; præsertim cùm Phy
… , & absurdum sit, eum, qui in substantiæ inspectio-
… Intelligit autem Aristoteles, appellatione Mathema
… qui plana, solida, & longitudines considerat; vel tam Geo…
… m, qui absolutè Mathematici nuncupantur.

ris cap. 4. tex. 19. aliisq; in locis Aristot. A sentit, mouenturq; ab illo naturaliter; cùm ipsorum motus haud dubiè natura his sit: ergo progenitor est eorum natura, tamen non in eis est. Non igitur natura est principiũ motus eius, in quo est.

3. argum. Tertiò: Id quod gignitur, nondũ existit, cùm generatio sit progressio à non esse ad eẽ rei: ergo si natura est causa mutationis rei, cui inest, nequaquam forma rei genitæ poterit dici natura, respectu generationis; quod tamen à cõmuni Philosophorum sententia alienum videtur. B

4. argum. Quartò: Tota naturæ definitio competit humanitati Socratis; vtpote quæ principiũ est & causa, cur Socrates moueatur, &c. Tota item videtur conuenire Deo, respectu rerum naturalium, in quibus necessariò existit: & tamẽ neque humanitas, neque Deus, sunt natura hoc loco definita; cùm non sint forma, nec materia. Igitur definitio naturę non reciprocatur cum re definita. C

5. argu. Quintò: Non minùs igni naturale est, producere sibi simile, quàm ferri sursũ: ergo forma ignis, quæ est natura, nõ minùs dicetur principium mouendi id, in quo est, quàm mouendi aliud.

Sextò. Vel in definitione naturæ, quietis nomine intelligitur, tam quies in termino ad quem, quàm in termino à quo, vel alteram tãtummodò ex his. Nõ tantummodò altera; cùm vtriusq; eadem sit ratio, saltem comparatione materiæ, q̃ ad quemlibet motum & quietẽ, suopte ingenio indifferẽs est: nõ vtraq; cũ natura non possit inclinare simul ad opposita, cuiusmodi sũt, qes in termino à quo, & in terminũ ad quẽ. Non igitur natura rectè dicitur pricipiũ & cã, vt res qescat. D

ARTICVLVS III.

Responsio ad superiora argumenta.

AD primum horum, reiecta opinione Plutarchi primo de placitis c. 1 & Magni Alberti hoc loco tract. 1. ca. 3. aliorumq; putantium, non definitã hîc ab Aristo. naturam corporum cœlestiũ, sed intereuntiũ duntaxat: occurrit Simplicius, corpus cœleste, etsi irrequieto motu agitetur, quiescere tamen per cẽtrum, polos, & axes, quæ nunquam locum mutant: q̃ interpretationẽ affert

Simplicii re sponsio ad 1. argum.

etiam Philoponus. Sed ea nobis minimè placet; ꝓpterea q̃ nimis impropria, atq; adeo definitioni parum cõueniens sit ea quietis acceptio, vtpote qua Cœlum pariter moueri & quiescere dicatur. Porphyrius, Themistius, Alexander, Auicẽna, D. Thomas, & alii affirmant verba illa, moueatur & quiescat, disiunctim intelligenda esse; vt sensus sit, naturã esse principium motus, vel quietis, vel vtriusque. Nobis videtur, ea ẽm mentem Arist. partim disiunctim, partim copulatim accipienda esse; ita vt natura sit principiũ & causa, aut motus tantùm, vt in corporibus cœlestib⁹, aut motus simul & quietis, vt in cæteris corporibus. Est .n. perpetua Aristo. sententia (vt constat ex iis, quæ docet 3. huius operis tex. 1. & 1. de Cœlo, te. 5.) omnibus rebus Physicis, siue caducæ, siue immortales sint, inesse propensionem ad motum, itemq; sphæras cœlestes nõ habere in se quietis principium. Vnde est illud, quod 9. Metaph. cap. 9. tex. 17. scripsit, videlicet nõ esse pertimescendum, ne Cœlum quiescat, qa non est, inquit, in eo potentia cõtradictionis, idest, potentia vt moueatur & nõ moueatur; sicuti D. Tho. ibidem exponit. Quod placitum videtur etiam, de communi veterum Philosophorũ sẽsu, vt annotauit Scotus in 4. dist. 48. q. 2.

Responsio aliorum.

Germanæ solutio.

Secundum Aristotelẽ omnib⁹ corporib⁹ inest propẽsio ad motum. Nõ omnibus ad quietem.

Si tamen, non quid Aristot. senserit, sed quid sentiẽdum sit, quæratur; placet sentẽtia existimatium, cœlum nõ ad motum duntaxat, sed etiã ad quietem suopte ingenio inclinari; licet posito eo, q nunc est, rerum ordine, nõ nisi miraculo quieturum sit. Itaq; cœlestem naturam ex se principium esse, nõ solum motus, sed etiam quietis. Qua de re planiùs ac plenius in libris de cœlo. Ad alteram vero partem argumenti, de motu terræ, dicendum; terræ globum, saltem ratione partium, moueri: deinde habere etiã naturalem potentiam, vt totus deorsum feratur, si à propria sede extraheretur; cui potentiæ haud necesse est respondere aliquam vim actiuam naturalem, quæ totã terram sursum leuet: sufficit enim causa effectrix descensus; quæ quidem est tũ genitor ipsius terræ, tum eius forma substantialis, atque etiam grauitas, cuius beneficio suis conglobata nutibus descenderet. E

Cœlum nõ solũ ad motum, sed ad quietem etiam inclinatur.

Tota terræ moles habet potentiam actiuã qua deorsũ.

Ad

Ad secundum respondendum est, non omne id, à quo res vtcunque naturaliter cieri dicitur, naturam esse eius, quod motum subit; sed id tantùm, à quo, vt à principio intrinseco, mouetur.

Ad tertium; ea, quę momēto fiūt, dum fiunt, id esse: id aūt, quod gignitur, momento fieri, atq; ita dum gignitur, tam ipsum, quàm eius formam, eodem puncto temporis actu existere. Neq; officit, ꝙ prius origine sit forma, quam res genita: vt enim forma dicatur natura respectu generationis, sat est, dari vtrūq; in eodem instanti temporis.

Ad quartum dicendum; humanitatē Socratis nō esse primò causam motus & & quietis; sed partes ipsius, materiam scilicet & formam, quæ sunt ea priores; atque ita se habent, vt per eas hoc ipsū de illa à priori demonstrari queat. Deū verò non dici rebus inesse, vt hoc verbū in naturæ definitione intelligitur, & à nobis in tertia illius particula explicatum est, art. 1. huiusce quæst.

Ad quintum dicimus; etsi forma, q̄ est natura, nō solùm sit principium motus, eius, in quo inest; sed possit etiam esse principium mouendi alia: vt hoc loco, commento 12. aduertit Simplicius: tamen non fuisse ab Aristo. definitam naturam, per principium mouendi alia, ne excluderetur materia, q̄ haud dubiè natura est, nec aliud mouet, sed duntaxat motū in se recipit. Deinde, quia maximè fuit róni consentaneum, vt Arist. naturā definiret ꝑ id, quo naturalia à non naturalibus dissident: hoc autem solum est principium motus, eius in quo inest. Nā rerum quædam supra naturam eminent: vt Deus & intelligentiæ, quæ ob eximiā suam dignitatem immobiles sunt; Deus quidem absolutè, intelligētiæ verò quatenus non habēt in se principium, quo Physicè moueantur. Quędā infra naturā consistunt, videlicet res arte factæ, q̄ adeò ignobiles sunt, vt nec quo ipsæ moueantur, nec quo alia moueat, principiū in se habeant. Aliæ medium locum obtinēt, nempe res Physicæ, quæ neq; ita sūt abiectæ, vt principium nullius motus vēdicent, neq; ita perfectæ, vt neutiquam moueri possint; sed mediam conditionē sortitæ, & aliud mouere queunt, v. c. gignendo sibi simile; & se ipsas mouere, A vt locū acquirant, augescant, aliamve eiusmodi perfectionem sibi cōgruentem possideant. Quo fit, vt entia naturalia, dicec ab arte factis, per principiū mouēdi se & mouendi alia, differant (vtroq; n. carent arte facta) tū ab iis, quæ supra naturam sūt, non nisi per principium mouendi se distinguantur. Atq; adeò patet, cōmune discrimē, quo naturalia à nō naturalibus differunt, esse, ꝙ naturalia habeant in se principium, quo ipsa moueantur, B ꝑ quod proinde natura definiri debuit, vt ex eo rerum naturalium proprietas & essentia magis innotesceret.

Ad vltimum respōdent aliqui graues Philosophi, quietis nomine nō significari ab Aristot. quietem in termino à quo, sed duntaxat in termino ad quem; ꝓpterea ꝙ natura non inclinet ad priorē quietem; v. c. ad eam, qua lapis in aere detinetur; sed ad posteriorem, quā obtinet, C dum in natiua sede consistit. Cùm tamē materia, vt ipsemet fatētur, respectu motus violēti, sit natura hoc loco definita; vnde & nullus datur motus; qui non sit naturalis respectu materiæ, vt in ꝓgressu dicemus: consequens est, vt eadē materia, comparatione cuiuslibet quietis, etiam violentæ, natura sit, atque adeò, vt in naturæ definitione omnis quies promiscue intelligi debeat. Nam esto, composita Physica non inclinentur ad omnē D quietem ex parte formæ; inclinantur tamen ex parte materiæ, quæ natura quædam est hic definita. Nec est absurdū, eādem materiam inclinari simul ad quietes oppositas, dummodò non inclinetur ad eas simul obtinendas: quemadmodum nemo negarit, inesse eidem materiæ simul ꝓpensionem ad qualitates cōtrarias, veluti ad candorem & nigredinem, esto iis simul affici non possit.

Quietis nōmine quęnā quies intelligatur in definitione naturæ.

E

QVÆSTIO III.

Vtrum definitio naturæ principio dūtaxat passiuo cōueniat, an nō?

ARTICVLVS I.

Diuersę Philosophorum sententiæ, & earum confutatio.

SCotus in 2. di. 18. quæst. vnica, & eius sectatores; itemq; Burlæus hoc loco

&, vt

Opinio Scoti & aliorū.

& vt videtur, Simplicius commento 12. A tex.16.& 17. sic naturæ definitionem interpretantur, vt nomine principii & caussæ solùm principium passiuum designari putent, statuantq́; , nulli actiuo principio, quà tale est, sed passiuo tantum, naturæ notionem conuenire. Quáuis .n. ipsam quoq; formam naturam esse fateantur: aiunt tamen eam haud quaquam natura dici, nisi quatenus principii passiui rationem obtinet, id est, provt materiam aptam habilemque reddit ad motum excipiendum. B

Prima ratio Scoti.

Probat verò opinionem suam Scotus hoc modo. Propterea mutatio naturalis dicitur, qa est à natura; omnis autem naturalis mutatio est à principio passiuo tantùm: igitur natura non est principiū actiuū, sed passiuū. Maior & cōsequutio perspicuæ videntur. Minor suadetur, qa ea mutatio dicitur naturalis, qua vnumquodque aptum est mutari, à quocunque agente mutetur. Hoc autem nulli rei Physicæ conuenit ob actiuum principium, sed passiuū tātùm: sicut.n.res non mouetur, nisi qa patitur; ita nec mouetur naturaliter, nisi quia motum recipit. C

2. Ratio.

Secundò ita disputat. Natura, qua natura, est principium internū eius, quod mouetur. sed principium motus non est internum rei, quæ mouetur, vt actiuum est, sed vt passiuum; siquidem accidit, v.c. ægroto qui sanatur, habere in se artem, qua ad sanitatem moueatur: igitur natura, qua natura, passiuum tantum, nō actiuum principium censeri debet. D

Aliorū sententia, superiori aduersa.

Alii superioribus ex aduerso oppositi arbitrantur, naturæ nomine solū principium actiuū comprehendi: qa si principium passiuum esset natura, quilibet motus, etiam violentus, esset rei Physicæ naturalis; quandoquidem oīs motus habet principium passiuum in re, quæ mouetur. Præterea idem confirmatur, quia Arist c.2. huius libri, tex.2.& 3. discrimé constituit inter naturalia & arte facta, qd illa habeant in se principia suorum motuū; hæc verò minimè: loquebatur aūt de actiuis principiis; nā passiua vtriusq; communia sunt, vt patet in statua, quæ nō minus apta est ad recipiendum in se suum motum, quàm rude lignum. Quare in solo principio actiuo videtur Aristoteles naturæ rationem ponere. E

Refutatio prioris sententiæ.

Neutra tamen harum opinionum, aut vera, aut Aristotelica est. Non prior, qa rebus natura constantibus, nō minùs naturale est agere, quàm pati, & mouere se, q̄ moueri à se; vt planum est in viuentib⁹, q operationes suas ab interno principio actiuo naturaliter edunt. Quare nō minus propriè dicetur natura principium actiuum, quà passiuum. Item quia formæ ignis comparatæ ad motum, quo in superiora tendit, prout est illius causa efficiens, conuenit tota naturæ definitio. Cùm igitur forma ita sūpta sit principium actiuum, negari nō poterit, aliquod actiuum principium, quà tale, esse naturam. Tertiò, quia si Aristoteles nomine principii & caussæ passiuum duntaxat principium significare voluisset, vtiq; per eas particulas artem medendi à naturæ definitione exclusisset.

Impugnatio posterioris.

Posterior quoq; sententia, & Aristoteli, & veritati repugnat. Aristoteli, quia cap.1.tex.10.& cap.2.tex.21.& c.8.te 81. huius libri; disertis verbis docuit, nō solum formam, sed etiam materiā esse naturam: quod repetit lib.5. Metaph.ca.1 tex.5. Rationi, quia cùm essentia cōpositi naturalis, non ex sola forma, sed ex materia etiam constet; non forma tantū, sed materia quoq; natura erit: quandoquidem essentia cuiuslibet cōpositi Physici, qua tale est, ex naturis coalescit.

ARTICVLVS II.

Explicatio veræ opinionis, & argumentorum aduersarum partium dilutio.

Tam formā quam materia esse naturam.

Peripatetica igitur, & veritati cōsona doctrina est, naturæ dēfinitione comprehendi tum materiā, tum formā: & illam quidem principium esse passiuū motus, eius in quo est; hanc verò actiuū; tametsi hæc non semper actiuum principium sit, sed interdum formale; quo pacto se habet anima ad vitales fūctiones, quarum nō solum efficiens, sed etiā formalis causa est, teste Arist. 2.li. de anima cap.4 tex.36. & 37. eodemq; modo affecta est cœlestis forma erga motum circularem, ad quem cœlum, nō ex parte materiæ dūtaxat, sed etiam ex parte formæ, suopte ingenio inclinatur. Nec verò putandum est, huiusmodi propensionem à forma

Forma cœli é causa formalis sui motus.

forma ipsa distingui, aut illi vt quidpiã adiectitium inesse. Est enim idem prorsus cum ea, sicuti inclinatio materiæ ad formam idem omnino est cum materia.

Responsio ad 1. argu. Scoti.

Nunc ad primi articuli argumenta respondeamus. Ad primum Scoti ꝓ priori sententia, dicendũ, multa esse, quę non solum ob principium passiuum, sed etiã ob actiuum, quod in se habent, naturaliter apta sunt moueri. vt viuentia. Quare concessa maiore ꝓpositione, negetur minor, & quod ad eius ꝓbationem assumitur. Quamuis enim res non mouetur, nisi quia patitur; potest tamen ob id etiam naturaliter moueri, quia se ipsam mouet; atq; ita erit ei motus naturalis, ratione principii passiui & actiui simul.

A 2. arg.

Ad secundũ admittenda est maior ꝓpositio: assumptioni verò occurrendum, etsi principium motus ex eo quod actiuum, non necessariò internũ esse debeat; cùm multa principia actiua motus externa sint; aliquando tamen principiũ efficiens motus necessariò internum esse, vt in viuentibus: quo pacto non se habet ęgrotus, cùm artis suæ beneficio sanatur, qui illius motus principium in se ipso ex accidente habet.

Sol. 1. pro. 2 opi. Omnes motus comparatione materiæ naturales sunt.

Ad primam verò earum rõnum, quib⁹ secunda opinio nitebatur, respondendũ est; omnes motus cõparatione materiæ naturales dici posse, nõ omnes cũ respectu compositi Physici naturales esse: qa sicuti potior natura est forma, q̃ materia; ita vt motus alicui composito naturalis sit, formæ magis, quã materiæ habenda rõ est: proindeq; esto quemlibet motum materia inclinetur, nisi ad eum forma ipsa ꝓpensionem habeat, nõ erit rei compositæ simpliciter naturalis existimandus, sed aut violentus, si ei forma obnitatur, aut præter naturã, si neq; ad eum procliuitatem, neq; repugnantiam vendicet.

Occupatio.

Quòd si quis vrgeat, naturam esse causã, vt id, in quo inest, id est, ipsũ compositum Physicum, naturaliter moueatur. Occurrendum, sat esse ad rõnem naturæ, si causa sit, vt ipsum compositũ moueatur naturaliter. vel absolute, cùm motus à forma oritur, vel s̃m quid, cùm non prouenit a forma, sed in materiam tantummodò recipitur. Nec repugnat, eundem motum alicui simpliciter violentum esse, quia forma in contrarium nititur; & aliquo modo naturalem, quatenus materia habet insitam vim recepti uam omnium motuum, siue eis forma repugnet, siue obsequatur.

Solut. 2. Discrimen inter naturalia & arte facta.

Ad secundam respõdemus; discrimen traditum ab Aristotele, inter naturalia & arte facta, sic esse intelligendum, vt nullum arte factum, quã tale, habeat in se principium determinatum ac certum, siue actiuum siue passiuum, sui motus: quod verissimum est. Nam cùm, v.g. statua indifferenter ex ære, auro, aut ligno, conflari possit, ex se non magis hoc, quã illud principium, etiã passiuum, sui motus vendicat; quod in rebus naturalibus multò secus accidit.

QVÆSTIO IV.

Vtrum anima in naturæ definitione contineatur.

ARTICVLVS I.

Opinio existimantium non contineri, eiusq; refutatio.

Tametsi proxima disputatione mõstratum fuerit, nõ rectè principium actiuum a naturæ definitione remoueri: adhuc tamẽ peculiaris existit dubitatio, circa animam, quæ fons est vitalium functionum, earumq; principium actiuum.

Assertores partis negatiuæ.

Nam Simplicius, ad textum primum & secundum huius libri, atq; (vt idem refert) Eudemus, itemq; Magnus Albertus hoc loco tract. 1. c. 2 & li. de origine animæ c. 4. & Auicen. primo sufficientiæ c. 5 arbitrantur, animã non esse naturã. Primùm, quia natura, (vt testatur Arist. 9. Metaph. c. 2. tex. 3.) præfinita & determinata est ad vnum: at anima non ad vnã, sed ad omnes loci differentias motum efficit. Secundò; quia Peripatetici tria faciunt principia, naturam, animam, & intellectiuam vim: vbi animam à natura distinguunt.

Lege 4 c. 13 de diuina sapiẽt. secundũ Ægypt.

Tertio, qa saltem anima humana nullo mõ videtur esse natura; cùm Aristot. 1. de partibus animalium cap. 1. perspicuè ostendat, non esse Physici negotii, animam rationis participem considerare, propterea q̧ natura non sit.

Contraria cũ opinio tuenda est, quam sequũtur Alexander apud Simplicium, hoc

Animam esse naturam. Animam esse hoc loco com. 3. Auerroes, & Themistius ad tex. 3. & maior ac melior Philosopho rum pars. Primùm, quia tota naturæ definitio, vt omnes eius partes consideranti planum erit, conuenit animæ. Deinde, quia nutritio, accretio, cæteræque vitales functiones, connumerãtur ab Aristotele hoc libro c. 1. tex. 1. inter motus naturales, haud dubie quia oriuntur à natura; oriuntur verò ab anima. Præterea, quia Aristoteles c. 8. text. 80. stirpium & animantium exemplo suadet, naturã alicuius finis gratia operari: & 1. de partibus animalium ca. 1. docet, ad Physicũ attinere, de aia sentiente & vegetante absolutè disceptare, quia sunt naturæ. Negari igitur non põt in Peripatetica disciplina, aiam verè ac propriè naturã esse.

Etiam intellectricem animam naturam esse. Quòd autem concedendum sit, nõ cæteras tantum animas, sed intellectiuam quoq;, esse naturã; probatur ex eo, quia omnis forma substantialis corporis Physici est natura; siquidem, vt ex superiori capite liquet, naturæ notio, tã materiã, quam formam comprehendit: at anima intellectiua est verè & essentialiter forma humani corporis, vt est decretum in Concilio Lateranensi 3. sub Leone 10. sess. 8. & in Viennensi sub Clemente 5. & refertur in Clementina, de summa Trinitate, & fide Catholica. Cõcil. Lateranense. Viennense. Atq; illud etiam monemus, animum rationis compotem non secundum alios tantum gradus, vt sentiendi & vegetandi; sed etiam secundum gradum intelligendi, naturam esse. Namq; sub eo etiam gradu est verè formi compositi Physici, nempe hominis, vltimam ei differentiam conferens, atq; eius esse absolués ꝙ ppꝛium formæ est.

Refellitur sententia Platonis, & aliorum. Quare minimè probamus eam sententiam, cuius auctor fuit Plato, assertores Themistius, Simplicius, Philoponus, & de Latinis nonnullis qui volunt, animã humanam, prout intellectina est, gubernatoris duntaxat, non verè informantis locum in corpore obtinere, atq; adeò secundum eum gradum non esse verè formam corporis. Licet enim intellect⁹ corpori nequaquam hæreat; id tamen non impedit, quo minus intellectiua anima, cui insidet, ẽm gradũ intellectiuum, qui ab eius substantia re ipsa non distinguitur, verè ac propriè corp⁹ informet. Qua de re plura in secundo, de anima.

ARTICVLVS II.

Solutio argumentorum primi articuli.

NVnc eorum argumentis, qui animã è naturæ definitione excludebat, occurramus. Ad primum respõdendum est, cùm natura determinata ad vnum dicitur, non accipi naturæ nomen in toto significationis suæ ambitu, sed paulò pressius, vt iis tantùm conuenit, quæ sine delectu operantur: quo sensu (vt Scotus in quodlibetis q. 2. explicat) idcirco natura ad vnum determinata perhibetur, qa cũ libertatis expers sit, neque e multis hoc aut illud pro arbitratu suo eligere, sed ad vnum definitè contendit. Quo sensu dicatur natura ad vnũ determinata.

Ad secũdum: in illa etiam partitione angustè admodũ vsurpari naturæ nomẽ, prout nimirum materiam & formam rei duntaxat inanimatæ comprehendit. Hui⁹ effati vberiorem explicatiouem habes apud Zimarã, in theoremat: is pro posi 121.

Ad tertium: Aristotelem humani animi considerationem non omnino Naturali Philosopho adimere; sed tantùm velle, eam non omni ex parte Physicam esse, vt † alibi explicuimus. Nec absolutè negare, animam intellectricem esse naturam; sed quoad eas affectiones, quæ ipsi à corpore abiunctæ, & extra materiæ fæcem conueniunt, vt esse in loco definitiue, capere intelligibiles rerum notiones superni luminis influxu, & quædam alia: quorum merito, vt ad statũ substantiarũ separatarũ quodammodo ascedit, ita si ſic tum cã præcisè rationem spectetur, natura nõ est. Itaque Arist. per id humanam mentẽ ab aliis rerum viuentium formis eo loco secernit, quòd illa cùm immortalis sit ac multo præstatioris notæ, a corpore abscedens, transnaturalem cõditionem acquirere adire queat, hæ vero minimè. In proœmio hui⁹ operis q. 4. art. 3. ad 4. Explicatur locus Arist. 1. de partib. animalium cap. 1.

QVÆSTIO V.

Vtrum ars & natura similitudinis rationem inter se habeant?

ARTICVLVS I.

Quibus inter se rebus conueniant.

QVoniã ex naturæ & artis collatione illustrior eu idet naturæ cognitio, hoc loco inter se conferemus. Minimè igitur inter se conueniunt, pariterque

quæ differunt, ars & natura. Conueniũt primò; quia naturæ opera procedunt, sicuti opera artis, idest, certa pscriptione, ratis legibus, compositè, & ordinatè. Quod Philosophos (non eos hic intelligas, qui præter pallium nihil Philosophi habuere) ad eam mentem excitauit, vt intelligerent faterenturq́; res Physicas diuinæ artis prouidentia & solertia gubernari: videlicet, quia intuebantur, dissimilium rerum, ex quibus vniuersũ constat, varietatem in vnum ordinẽ cõuenire & compositione (quod artis proprium est,) contineri. Vnde naturam artem DEI, & Deum Ἀριστοτέχναν, id est, optimum artificem dixerunt: & Plato duplicem artem posuit, vnam diuinã, humanã alteram: atq; humanæ oĩa, quę artificum opera elaborantur; diuinæ vniuersa, quæ natura fiũt, attribuit.

De hac re Philo Iud. in l. de Monarchia.

Secundò: Conueniunt; quia sicuti agens naturale effectum producit sibi cognatum, ac similem rõne formæ, ex qua ipsum constat: ita artifex opus effingit, intelligibili formæ siue exemplari a se concepto, proportione respondens. Sic verò, vt formæ naturales habent primò esse in agente, in quo potestate continẽtur, quod virtuale nuncupatur; deinde in materia, quam idemmet agens apparat: ita arte factorum formæ obtinẽt primò esse in mente artificis, quod ideale dicitur, postea verò in materia; quam idem artifex perpolit.

Tertiò; Quia sicuti ars naturam, ita natura DEVM supponit. Id est, quemadmodum ars nihil efficit, nisi suppedita to sibi composito Physico, in quo artificiosam formam concinnet: ita natura nihil gignit, nisi prçiacente materia à Deo creata, in qua naturalem formam inducat. Sicque per hos gradus res in lucem exeunt. Deus profert è nihilo; natura ex ente potentia; ars ex ente perfecto: Deus creando; natura generando; ars componendo concinnandove.

Lege D. Au. li. 83. qu. 1. Sco. in 4. d. 1 q. 1. Ægip. quodl. 5. q. 1

Per quos gradus res prodeant in lucem.

Quartò; Quia tam ars, quàm natura, sensim proficit, & ab imperfectioribus ad perfectiora incedit. Ars enim, v.g. pictoris, primo susceptum opus leuiter adumbrat; tum in omnem colorum varietatem paulatim cõformat, ac tandẽ perficit: & cauendi ars musicos, priusquam ad rem veniant, proludere nonnihil iu-

A bet. Natura item, exempli causa, in effingendo fœtu (quod in cæteris etiam suo modo seruare consueuit) initio rude qd sine membrorum distinctione exhibet, tũ sensim expolit, donec animal perfectis lineamentis in decentem speciem stato tẽpore absoluat. Sic intellige, quod scripsit Arist. in problematis sect. 10 probl. 44. naturam facere prauè omnia, & plura praua, quam recta; videlicet quia in procreatione animantium (de iis.n. illic B sermo erat) à principio prauè agi, id est, impfectè, & quasi rudi penicillo; & plura facit praua, quã recta, id est, plura imperfecta & ignobilia. Nã siue terrestria, siue aquatilia, v.g. contemplemur, haud dubiè multo ampliorem multitudinem eorum, quæ inferiori gradu stant, inuenimus. Nimirum, quia vt vnumquodq; excellit magis, ita plura exigit, proindeque difficilius & rarius in vitam prodit.

Lege Arist. 2. de anima cap. 4.

C Quintò; Quia sicuti natura est mensura artis, ita ars est mensura arte factorũ. Et vt natura diuinam artem; ita humana ars naturam. quoad eius fieri põt, emulatur. Quocirca ars diuina exemplar naturæ, & natura diuini archetypi exemplum, simulq; exẽplar humanę artis dicitur; & à quibusdam etiam ars humana, nunc altera natura, nũc naturæ simia appellari consueuit, vtpote quæ ex natura multa effinxerit, vt ex vmbra picturam, D ex antris ædes, ex auium volatu vela, ex piscium pinnis remos, ex cauda gubernaculum. Sanè vero vt natura, quo diuinæ artis præstantium magis exprimit, eo altiorem gradũ obtinet: ita ars tãto cõmẽdatur amplius, quanto ad naturã propius accedit, resq; veris viciniores imitando exhibet, ita vt quæ viuentes referunt, spirare ipsæ videantur. Quale illud.

Quo pacto ars sit naturæ æmula, Hugo lib. 1. Didascaló.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis: adde aquã, natabũt.

Martialis lib. 3.

E Et aliud de lacerta.

lib. 5.

Inserta phialæ Mentoris manu ducta,
Lacerta viuit, & timetur argentum.

Hac artis excellentia Zeuxis vuas pinxit, adeo veritate repræsentata, vt aues aduolarint. Hac Appelles Alexandrum magnum fulmen tenẽtem expressit, ita vt digiti eminere, & fulmen extra tabulam esse videretur; tanto operis & famæ successu, vt vulgo dicerent, duos esse Alexandros, vnum Philippi filium, nullis

Zeuxis & Appellis mira opera.

nullis viribus superabilem; alterũ opus Apellis, nulla arte imitabilem.

Sed illud hic quoque obiter aduerte, res creatas nõ solum diuinã artem æmulari; sed vnamquamq; earum aliam se perfectiorem, pro suo captu exprimere. Nã terra v. g. animalis speciem præ se fert, ꝙ habeat superfluentes aquas, tanquã venas; saxeos montes pro ossibus; plantas & herbas velut capillos, vt præter alios tradit auctor operis de diuina sapiẽtia sm Ægyptios, lib. 8. c. 2. Et vniuersim inferiora corpora ad cœlestium rationẽ sese, vt possunt, accomodant teste Arist. 9. Metaph. cap. 9. text. 18. videlicet, quia vt cœlestia iugi motu circumeũt, ita sublunaria quasi in orbem perpetuò oriuntur & occidunt; & vt stellæ errantes nũc magis nunc minus ad nos accedunt; i a in subcœlesti mundo alia atque alia rerum facies & vicissitudo, secundum quadripartitam anni varietatem, conspicitur. Quin & ipsi etiam cœlestes globi altas diuiniores causas imitantur, nimirũ intellectuales substantias, quatenus vt hæ intelligendo ad alia procedunt, dein de reflexa cognitione in se recurrunt; sic illi ab eodem ad idem punctum perenni agitatione commeant.

Quæq; res aliam in se pfectiorem imitari nititur.

Sextò; Quia vt in rebus naturalibus, ita in iis etiã, q̃ artificioso studio elaborantur, casus locum inuenit. Et in naturalibus quidẽ multa passim occurrunt exempla: In arte factis duo quã simillima a scriptoribus celebrantur, q̃ Plinius l. 35. Naturalis histo. ca 10. cõmemorat.

Lege etiam Plutarch. in libello de fortuna.

Septimò; Quia, (vt Aristot. docet hoc in li. ca. 8. tex. 86.) neque natura (sumit autem naturam, prout ab anima intellectrici distinguitur) neque ars deliberat: quod tamen nõ de quauis arte intelligi debet, siquidem medicina, nauigatoria, & mille id genus, deliberãt; sed vt Arist. ipse 3. Ethicorum ca. 3. explicat, de iis, q̃ per certa & statuta media finẽ attingunt, cuiusmodi est ars saltandi, & effingendi literas. Qđ hisce verbis Themistius quoque edisserit, non consultat faber lignarius, vtrum prius secandum sit, aut dolandũ: nec gramaticus, quemadmodum litera: um elementa scribenda sint, hoc est A, aut B: Nec verò cum Cleonẽ scribit, cogitat, quam primam, quam secundam literam collocet: ædificator etiam nõ consultat, vtrum iacenda primo fundamenta sint, an parietes construendi, an tectum apponendum: Eodem modo textor, & lapicida, dum suo officio funguntur, non consultant: sed habet sibi suum quisque certum finitumque opus, nec ordinem ad finem propositum pertinentem ignorat.

Quæ artes deliberant, quæ non.

ARTICVLVS II.

Quibus rebus inter se dissideant.

Differunt quoq; ars & natura multifariã. Primò, quia ars non efformat veras res, vt veram arborem; sed veri imitatrices, &, vt quidam rectè ait, verè falsas, dũ veris ludit coloribus, ad veri speciem referẽdam ex arte collocatis. Atq; hinc est, ꝙ picturas vigilantiũ insomnia nonnulli appellarunt; ꝙ in illis non res ipsæ, quoad esse propriũ, sed rerum duntaxat imagines se ostendant.

Secũdò differunt; quia quoties ars & natura ad opus aliquod faciendum cõspirant, ars pficit naturã, vt docet Arist. c. 8. huius libri tex. 79. Præterea ars obtinet locum lucis & regulæ; natura verò est, quæ formatur ac regitur, vt patet in eo qui arte canit. Nec tamen propterea simpliciter asserendum est, artem præstare naturæ, vt aduertit Plotinus Ennea. 4. l. 1. & Galenus l. 6. de morbis vulgaribus commen. 9. licet enim effecta naturæ, vt vox & pedum agitatio, ab artis præscriptione modificentur; simpliciter tamen suum esse à natura capiunt.

Tertiò; Quia vt D. Tho. 2. contra gentes cap. 76. ait, formæ per artem inductæ, actionem non cõsequuntur, sicuti formæ à natura editæ. Nec enim domus aliam domũ, quemadmodũ equus equũ alium progignit. Huiusce aũt discriminis ratio est, quia naturales formæ, vt eundem in progenitore & in re genita essẽdi modũ obtinent, ita eandem sortiũtur agendi vim: at artificiosæ aliter in mẽte ideaq; artificis, aliter in rebus ipsis arte factis insunt, vt planum est.

Cur artificiales formæ cõsequãtur actionẽ artis.

Quartò; Quia cùm forma rei, q̃ interit in instanti generationis abscedat, vel extinguatur, simulq; oĩa illius accidẽtia aboleãtur, fit inde, vt forma naturalis adueniat enti in potentia, id est, nudæ materiæ, cum tamen formæ arte factorũ superue-

peruenitan: enim ars, sine rei iam perfectæ & absolutæ, sit è, toti composito. Vnde ars dicitur ibi incipere, vbi natura desinit.

Ars incipit, vbi natura desinit. Lege Eustratium ad ca. 4. li. 6 Eth. Auerroë 12. Met. com. 18 Ægidium quodl. 2. q. 12. Alex. in opusc. de mistione.

Quinto; Quia (vt obseruat Plotinus, c. 1. li. 8. Ennead. 3. & Auerroes in sua paraphrasi super lib. de ortu & interitu;) ars in externa superficie præcipuè versatur, qa videlicet externam faciem, & elegantiam potissimum affectat. Natura vero in abditioribus elaborãdis impensius occupatur; vt quæ rebus magis necessaria, ac potioris momẽti sint, proindeque ab optima parẽte curari magis debeant.

Sexto; Quia formæ naturales sunt actuosæ, & quasi viuæ: formæ verò arte factorũ tanquã stolidæ & emortuæ, nullã effectricem vim habentes; vtpote, quæ nihil aliud sint, quã compositio, & ordo, & figura, seu modus quidam ac determinatio quantitatis; ut constat ex iis, quæ docuit Aristot. primo huius operis ca. 5. tex. 46. Ideoq; vt quantitas suopte ingenio est ignaua & iners, data q; a natura, quasi altera materia ad sustinenda accidentia: ita formæ per artem inductæ, nullam ex se ad agendum efficacitatem obtinent. Atque hinc est, q res naturales possunt habere in se motionis & quietis principium; arte factæ verò, quà tales, non item: docente Aristot. non solum hoc lib. cap. 1. tex. 2 sed etiam in 6. Ethicorum capite quarto; & 12. Metaphysic. cap. 3. tex. 14.

QVÆSTIO VI.

Possit ne ars opera naturæ moliri, an non?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis videatur posse.

Vt ea, quæ de artis naturæq; cõuenientia & discrimine tradidimus, apertiora fiant, expendendũ hoc loco erit, possit ne ars naturæ opera efficere? Quod enim possit, videtur ostẽdi imprimis; quia (vt alia huiusce generis complura omittamus) Dædali statuæ (sicuti Arist. 1. Politicorum ca. 3. & 1. de anima c. 3. tex. 44. & Plato in Menone aiũt) huc illuc sponte discurrebant. Item, qa legimus apud Philostratum in Appollonii Tyanei vita, tripodes quosdã aureos in Iarchæ gymnosophistæ cõuiuio seipsos mutasse, & aureos pincernas cuiuis operam suã præstitisse. Item quia, (teste Fauorino apud Gellium li. 10. Noctiũ Atticarum ca. 12) Archytas columbam ligneã confecit, põderibus atq; aura intus inclusa ita libratã, vt media aere suspensa volitaret. Deinde, qa notũ est, Archimedẽ sphæram vitreã fecisse, vbi astrorũ ortus & obitus, defectus solis & lunæ, & deniq; omnium cœlestium sphærarũ syderumq; conuersiones, rata ordinis cõstantia & æquabilitate distinctæ visebantur: quod humani ingenii miraculũ, imitatus postea est Possidonius, vt testatur Cicero libro 2. de natura Deorum.

Secundo: Quædam artes edũt effectus ad quos natura non pertingit, ergo & à fortiori eos, quos natura edere potest. Probatur assumptũ, exemplo annulorũ & imaginũ Astronomicarum, id est, quæ certo astrorum situ & influxu compinguntur, quarum vi multa supra vsitatũ cursum naturæ effici, tradunt auctores, vt Porphyrius referente D. Aug. 10. libro de ciuitate, capit 11. Plato in 2. dialogo de iusto, Plotinus ca. 40. lib. 4. Ennead. 4. — 2. argu.

Præterea, idem conuinci potest artificio Alchymiæ, cuius professores verum aurum abs se fieri prædicant: verisimile aũt non est, semper eorum operã & sumptus in fumum abire. Quare non videtur negandum, multa naturæ opera artis ingenio effici; imò & in nonnullis artem non naturam æmulari, sed vincere. — 3. argum.

1. Argum.

ARTICVLVS II.

Propositæ controuersiæ explicatio.

Tametsi proposita quæstio amplam disputandi segetem offerebat, ne tamen æquo longiores simus, rem q̃ fieri possit breuiter expediemus. Conclusio sit: Neq; ars, neq; artificialis forma, aliquod naturæ opus vi sua efficere valet. — Conclusio.

Probatur: Nã inprimis ars non aliter cũ artifice concurrit, q̃ tradendo ei regulas & præcepta operis faciundi: at huiusmodi regulæ non habent vim, inducẽdi naturalem aliquam formam in materiam. Idem quoq; de forma artificiali ex eo patet, quia (vt superiori quæstione ostendimus) formæ per artem inductæ nullam ad agendum vim obtinent. — Probato.

Sed enim aduertẽdũ est: licet neq; ars, neque

neq; forma artis, queant per se motum efficere; posse tamen ei modum quendã adhibere, vt videlicet hoc aut illo pacto fiat: sicq; saltatio, quæ facultate motrici in membris hærenti exercetur, ab arte habet, vt eleganter, concinnè, & numero sè exerceatur. Sic etiam, cum aliquid ꝑ artem è plano fit acutum, artis beneficio celerius mouetur; non q̃ figura ipsa plana aut acuta, ad motum efficienter concurrat; sed quia plano corpori plus medii sese opponit quàm acuto, atq; ita facilius hoc, quam illud, interiecti corporis repugnantiã vincit. Qua de re Arist. ad calcem lib. 4. de Cœlo.

Adiecimus in conclusione, Vi sua: q̃a aliena vi, id est, applicando naturalia actiua passiuis, nó dubium, quin ars multa naturæ opera efficiat: vt patet in Medicina, q̃ natiua herbarum virtute ægris corporibus sanitatem reddit; & in multis artibus, quæ adhibito igni, aliisve eiusmodi causis naturalibus, variè materiã immutant. Qua item ratione dæmones, vt * superiori lib. diximus, diuersas formas, etiam animantium, imperfectorum tamen, in materiam inferunt; sic. n. dæmonum ope Magi Pharaonis, * serpẽtes exhibuere, non adumbratos, sed veros, vt sentit D. Augu. 3. lib. de Trinitate c. 7. & in li. octoginta trium quæstionum q. 76. Origenes homi. 13. in Marcum; D. Thomas de potentia qu. 6. art. 5.

* Cap. 9. q. 10.

* Exod. 7.

Ex dictis duo inferuntur consectaria. Primum est: Cùm malefici incãtant serpẽtes, feras detinẽt, homines a statu mẽtis deiiciunt, & turpi amore irretiunt, aliaq; eiusmodi complura efficiunt: non posse ea à characteribus & figuris, quib² ad id vtuntur, proficisci; sed præstari dæmonum industria, qui ad ea signa tacito vel expresso fœdere accurrũt, vt hominũ mentes ludificent, & superstitione imbutas, a veri Numinis cultu auocent. Hinc D. Aug. 10. li. de Ciuitate Dei, c. 11. Porphyrii confutat errorem, qui interuitiũ sacrilegæ curiositatis & Philosophiæ ꝓfessionem, sententiis alternantibus fluctuans, aiebat, ꝑ figuras & imagines Astronomicas, quarum antè meminimus, admirabiles in terra effectus edi. Qua in re dupliciter errabat: primum, quia formis corporum artificialium vim agentẽ tribuebat: deinde quia dæmones à culpa vindicare nitebatur, eorum præstigias, & maleficia in cœlestium corporum afflatus conferendo.

1. Consectarium.

Error Porphyrii.

Alterum consectarium est: Artificio naturalis Magiæ, occultas naturaliũ causarum vires inter se copulantis, multa absque interuentu dæmonum fieri: quæ licet admirationem excitent, q̃ supra naturæ facultatem effici videantur; reuera tamen Physicam habent rationem. Quale est, videri extendi ꝑ triclinium vitem; apparere subito conuiuas oẽs truncos, aut asininis capitibus, & alia: de quibus scripsit Guillielmus Parisiensis, in suo opere de vniuerso corporali & spirituali. Quibus ẽt similia nó pauca circũforanei ludificatores aspectui exhibẽt arte exercitatissima, quæ celeri motu atq; agitatione defixum in res obtutũ frustratur.

2. Consectarium.

ARTICVLVS III.

Primi articuli argumentis nihil cõtra proximè dicta concludi.

ARgumenta vero initio proposita, sic erunt explicanda. Ad 1. dicendum: Statuas, aliaq; id genus arte facta, non moueri à suis formis, nec ab arte, sed à natura, compositis intus latenti artificio machinulis, & argento viuo, aliisve eiusmodi quæ motum illum efficiant, sicuti videmus in horologiis, quæ libratis certa ratione ponderibus cientur. Itaq; hasce motiones ars non efficit, sed modificat & attemperat.

Ad 2. Neq; annulos, neque imagines Astronomicas, vllã ex se ad tales effect² vim habere, aut illam è Cœlo excipere, vt ostẽdit D. Th. 2. 2. q. 96. ar. 2. Quare quę de eiusmodi reb² circũferuntur, vel ad tabulã ptinent, vel ad dæmonũ præstigias.

Ad 3. quid respondendum sit, proxima quæstione statuemus.

QVÆSTIO VII.

Num chymicæ artis industria verũ aurum efficiat.

ARTICVLVS I.

Qui negatiuam partem sequantur, & quibus argumentis.

AVri sacra fames vt aurũ inueniret, Chymicam excogitauit, artem naturæ

turæ vel æmulam vel inuidã, quę aurũ progignere studet, quod terra à se progenitum gremio cohibet, ne, si pariat, nõ tam aurũ fundat, q̃ venenum luxuriæ & auaritiæ. Hæc igitur ars, unm verũ atq; oĩ ex parte probatũ aurum efficiat; in controuersia est. Efficiat, inq̃, non vi sua; sic enim nõ posse, ex iis, q̃ superius disputata sunt, constat: sed applicando naturalia actiua passiuis, hoc est, adhibendo variam ꝑmixtionem & temperiem sulphuri & argento viuo, q̃ perhibẽt cõem esse materiam argento & auro, cæterisq; metallis ꝓcreãdis; vt testatur Mag. Alb. lib. 3. de mineralibus, cap. 9. & Leuinus lib. 2. dè occultis naturæ miraculis, c. 32.

Assertores partis neg. In hac controuersia D. Tho. 2. sententiarum d. 7. q. 3. ar. 1. & de Potent. q. 6. ar. 1. Ægidius in 3. quodl. q. 8. post Auerroem in paraphrasi ad primum lib. de generatione anim. & Auicennam in suis commentariis Meteororum, & Hallem nobilem Philosophum, quem refert Alb. loco cita. arbitrati sunt, aurum chymicum

1. Ratio. nõ esse verũ, sed fucatum. Probat aũt id D. Tho. ex eo, quia forma auri nõ videtur induci, nisi vi caloris æther ei, & à sole pręsertim dilapsi. Vnde aurum cõfectum calore igneo, quo chymici artifices vtuntur, non nisi adulterinũ erit, vtpote

2. Ratio. ab illegitimo parente editum. Accedit, ꝙ verisimile omnino est, naturam ad auri generationem solam mineram delegisse, terræ sinu inclusam, quò vndique, vt veteres aiebant, Deorum cœtus, id est, cœlestium corporum vires confluunt.

3. Ratio. Eandem sententiam ea ratione cõfirmat Ægidius, quia quæ in quolibet genere perfecta sunt, non vagam habent, sed certam & definitam ortus sui causã. Quare cum aurum inter omnia metalla nobilitate præluceat, vno duntaxat modo fiet, nimirum eo, quem natura adhibet, humanæ arti ignotum.

4. Ratio. Deniq; idem alii stabiliũt hũc in modum. Negari nõ pôt, in iis, q̃ ad naturã, vel ad mores, vel ad artium disciplinam pertinent, magnam vim habere argumẽtũ ab experientia ductũ: at lõga experiẽtia compertum est, huiusce artis ꝓfessores, cũ magnis impensis & pertinaci studio pro vero auro conficiendo desudarint, non nisi fucatum extulisse. Igitur eiusmodi auri confectio impossibilis est.

ARTICVLVS II.

Solutio propositæ quæstionis.

Nihilominus sentẽtia nostra est: Etsi perdifficile sit, chymicæ rationis artificio verum aurum ꝓducere; non videri tamen id oĩno impossibile iudicandum. Huius assertionis priorem partem suadet experientia: Posteriorem approbat D. Tho. secunda secundæ, q. 77. art. 2. Magnus Alb. li. 3. de Mineralibus cap. 9. Henricus Gand. quodlib. 5. q. 3. Zimara in tractatu de differẽtiis naturæ & artis. Mirandulanus lib. 9. de euersione singularis certaminis, sect. 7. aliiq, è iunioribus Philosophis non pauci. Qui eo potissimũm ducuntur argumento, ꝙ, cũm ars æmula imitatrixq; naturæ sit, nõ apparet, cur naturam in efformando vero auro imitari non possit, quam sæpè aliis in rebus, quæ operosiores videbantur, ad viuum expressit. Constat enim, quędam animalia artis industria progigni: vt apes ventribus boum recentibus cũ fimo obrutis, vel iuuencorum corpore exanimato; bufones elixatura anatis sub dio positæ; & id genus complura. — Conclusio. — 1. Argum. — Plini᷑ Nat. hist. lib. 11. cap. 20.

Pręterea: Angeli naturali cognitione perspectũ habent, q̃ materiam, qua etiã qualitatum temperationem veri auri generatio requirat. Igitur si oĩa inuicem ritè componant, & tempestiuè applicẽt, obseruato etiã ad id astrorum influxu; legitimum aurum ꝓferent, sicuti & veros serpentes. Quare pôt legitimum aurum arte confici. Quòd si qs respondeat, posse quidem, sed non hominũ arte, de qua nostra disceptatio est. cõtra id obiicimus; quia nihil omnino cõuincit, eius artis peritiam adeò supra hũmani ingenii captum esse, vt neutiquam ad homines peruenire posse iudicanda sit. — 2. Argum.

Nec sanè refert, ꝙ ea nũc fortasse lateat, neq; hactenus ex fornace chymico verũ aurũ ꝓdierit: cũm multa indies hominũ solertia & industria inueniatur, superiorib᷑ seculis ignota, vt vsus tormẽtarii pulueris, & pyxidis nauticæ, ars typographica, artificiũ separandi aurũ ab argento, sacchari ex arũdinib᷑ excoquẽdi, miscendi specula plana vitrea. Etsi ex his quędã non tã recens inuẽta, q̃ postliminio in vsũ reuocata esse nõnulli putent. — Quarundã rerum artificia recẽs inuenta.

L Quare

Quare non videtur existimandū, cōfectionem veri auri per Alchymiā oino impossibilem esse, licet per q̄ difficilis sit. A

Responsio ad arg. contrarię partis. Argumenta autem, quæ à D Tho. in cōtrariam partem adducta sunt, ita soluētur. Primùm quidem aiendo, multa fieri cœlestis caloris vi, quæ etiam vi caloris

Ad 1. ignei perficiuntur, maximè cum hi calores iuxta veriorem sententiam inter se specie non differant.

A 2. Secundū verò argumentū, à loco mineræ metallariæ, parum habet roboris. Licet .n. aurum in terræ gremio, vt in patrio solo, natura gignat, nō ꝓinde tamē eius effectionē ei loco ita videtur addixisse, vt nullo modo extrà effici queat.

Ad 3. Ad rōnem Ægidii inficiandū est, nō posse interdū id, quod in suo genere excellit, multis modis gigni, cùm videamus ignē, elementorū oium principem & actione alterius ignis, & radiorum coitu, & duorum corporum attritu generari.

Illud tādem in hac disceptatione monendū censuimus; Chymicā, prout nūc se habet, ac interim, dū certioribus veri auri à se cōfecti experimētis artificium nō ꝓbat, noxiam perniciosamq; iudicādam, ac ꝓinde nequaq̄ exercendam; tū ne fucatum, minusve pfectum aurum ꝓ legitimo & naturali diuendat, tū ne fornaculæ promittēdo lucra decipiat. Quo nomine eius professores haud fati benè in republica audiunt. Eoq; spectat illud

B Ioannis 22. in Extrauagante, Spondet: Alchymistæ spondent, quas nō habent, diuitias. Et denīq; ea causa fuit, vt Diocletianus huiusce artis libros diligenter conquisitos flammis dederit, vt li. 7. lect. antiq. cap. 2. Cœlius testatur.

Ex dictis ꝓspicua iam est solutio vltimi argumēti superioris cōtrouersiæ, cui' occasione hæc disseruim'. Nō .n. Alchymia si aurū efficit, id ꝓpria vi efficit; sed applicando naturalia actiua passiuis.

CAPVT SECVNDVM.

Textus 16.

Vm a verò definitū sit, quot modis dicitur natura; posthac cōtemplādū est, quo Mathematicus à Physico differat. Nā plena, & solida, & lōgitudines, & puncti, q̄ Mathematicus considerat, naturalia corpora obtinēt. Insuper, an Astrologia à Naturali scientia sit diuersa, an pars. (Textus 17.) *Absurdū namq; est, si quia sol est aut luna, Physici sit scire, nullū eorū, quæ p se insūt, accidētiū scire; præsertim cū naturæ scrutatores de solis quoq; & lunę figura, & vtrū terra & mundus rotūda sint, necne, disserere videātur.* (Textus 18.) b *Atq; hæc quidē Mathematicus quoq; ptractat, sed nō vt corporis naturalis vnumquodq; terminus est: nec itē accidētia contēplatur, quà ex parte eius generis accidūt rebus. Quapropter abiūgit, siquidem à motu cogitatione possūt disiungi, nihilq; interest, nec cùm disiungūtur vllū falsū existit.* (Textus 19.) c *Hoc verò idearū quoq; auctores cùm faciunt, falluntur. Nam naturalia abiungunt, quæ minùs quàm Mathematica possūt abiungi.* d *Quod ita declarabitur, si vtrorumque, & ipsorum, & accidentium definitiones afferre aliquis nitatur. Nam par quidem & impar, rectum & curuum, quin etiam numerus & linea, sine motu definientur: caro autem, & os, & homo minimè. Sed hæc vt nasus simus, non vt curuum dicuntur.* (Textus 20.) e *Declarant verò, & quæ in Mathematicis sunt magis Naturales, vt Perspectiua Musica, & Astrologia: nam contra quodammodo, ac Geometria, sese habent: siquidem Geometria naturalem lineam contemplatur, sed non quatenus est naturalis: Perspectiua verò Mathematicam quidem lineam, non tamen quatenus Mathematica; sed qua ex parte est naturalis.* (Textus 21.) f *Cùm autem natura bifariam dicatur, tum forma, tum materia; sic contemplari hæc debemus, perinde ac quid est simum dispiceremus. Quare nec sine materia*

teria, nec ex materia. g *Nam & de hoc dupliciter dubitare aliquis sanè possit, cũ duæ sint naturæ, vtrã Physicus contempletur, an id, quod ex ambab. cõstat sed si id, quod ex ambab. etiam vtramque. Vtrum igitur ad eandem, an ad aliam atque aliam attinet, vtramque cognoscere? Ad veteres quidem respiciẽti, materiam considerare videbitur: Formam namque & essentiam Empedocles ac Democritus parum admodum attigerunt.* h *At si ars imitatur naturã, formamque & materiam ad quendam vsque terminum cognoscere, eiusdẽ est artis (ut sanitatem, & bilem atque pituitam, in quibus est sanitas, medici; domus similiter formam materiamque, vt lateres & ligna, ædificatoris, eodemque modo & in alijs: ambarum quoque naturarum habere cognitionem, Naturalis profectò erit scientiæ.* i *Id præterea, cuius causa, & finis, & quæ eius sunt causa, eiusdem sunt: Natura autem finis est, & cuius causa. Nam quorũ motionis continuæ aliquis est finis, is vltimum est, & id cuius gratia.* K *Quapropter & Poeta ridiculè eò adductus est, vt diceret: Finem habet, cuius gratia erat genitus: non enim omne, quod vltimum est, finis est; sed id quod optimum.* l *Quinetiam artes materiam faciunt, aliæ quidem omnino, aliæ ad opus idoneam, eáque vtimur,* m *quòd nostri gratia sint omnia; siquidem finis quoquo modo & nos sumus. Id enim cuius gratia, bifariã dicitur, vt* n *in libro de Philosophia est traditum. Duæ verò materiei præsunt artes, eamque cognoscunt, ea quæ in vsu est posita, & quæ effectrici præest; architectura: quare & quæ vtitur, quodammodo est architectura, sed differunt, quòd altera formam; altera, vt effectrix, materiam cognoscat, Qualis namque claui est forma, gubernator cognoscit & iubet: alter verò, quali è ligno erit, quibusve ex motib. Porrò in his, quæ arte fiunt, operis gratia materiam nos facimus: in rebus autem naturæ suppetit.* o *Præterea ex his, quæ ad aliquid sunt, materia est, cùm alij formæ alia materia subijciatur. Ad quem igitur vsque terminum, formam, & quid est, cognoscere Physicus debet. An vt Medicus neruum, aut faber æs aliquo vsq; ? Vnaquæq;. n. alicuius rei est gratia, & in eis formis versatur, quæ se parari nõ possunt, in materia aũt sunt, siqdẽ hõ & sol hominẽ generant. Quo aũt mõ ea, q̃ separata est, se hab at, & qd sit, Philosophi primæ est definire.*

Textus 22. Textus 23. Textus 24. Textus 25.

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Ostquam a] Aristoteles postquam disseruit de Natura, & in ea disputatione, quædam veluti fundamenta iecit Naturalis Philosophiæ; explicat in hoc capite discrimen inter Physicum & Mathematicum, Naturalem Philosophiam & Astrologiam, vt quę cuiusque contemplatio sit, quibúsve terminis contineatur, planè constet. Putaret enim fortasse aliquis, nullam in iis esse differentiam, quòd Mathematicus consideret plana, solida, longitudines, & puncta, quæ inueniuntur in corporibus ad Naturalem Philosophum spectantibus: item quòd Astrologus contempletur cœlestium sphærarum accidentia, vt motum & figuram, aliaque eiusmodi, quæ Physici negotii sunt; præsertim cùm Physicus cœlestium naturam scrutetur, & absurdum sit, eum, qui in substantiæ inspectione versatur, accidentia omittere. Intelligit autem Aristoteles, appellatione Mathematici, vel solum Geometram; qui plana, solida, & longitudines considerat; vel tam Geometram, quàm Arithmeticum, qui absolutè Mathematici nuncupantur.

Discrimē inter Mathematicum & Physicum.

b Atq; hæc quidem] Statuit discrimen inter Mathematicū & Naturalem Philosophum, inter Astrologia & Physica: quę licet eisdem in reb. versentur, non eundem tñ cōsiderandi modum habeant. Enimveró accidentia, q̄ Naturalis Philosophus expendit, quatenus naturalium corporum termini & affectiones sunt, & vt materiæ nexu implicantur, eadem Mathematicus cōsiderat, abstrahendo illa à corporib. Physicis, & à materia. Qua in re nullum committit errorem, cū illa syncero, atq; omnino simplici mētis conceptu abiungat, nec re ipsa corporib. inesse inficietur, vt cùm quis hominem cōcipit, non concipiendo Socratem, in quo est. Differt quoque Astrologus à Philosopho Naturali, quia hic contemplatur cœli naturam & essentiam, itemque motum, vt est illius actus, ab eiusque principiis oritur, aliisque similiter: Astrologus veró, nihil curans cœli naturā, motuū proportiones, æqualitates, distantias, & his affinia ꝑpendit.

c Hoc vero idearum] Arrepta ex dictis occasione, idearum assertores coarguit, qui quòd eam abstractionem, quæ sola mente fit, non perciperent, ideas inuexerūt, id est, formas quasdam æternas & immutabiles, rerum nascentium & intereuntium, per se extra singularia cohærentes: cùm tamen fieri nequeat, vt tales formæ à singularib. abiunctæ sint, vtpote quæ etiam mente minus, à materia secerni valent; quam Mathematicæ, quæ non re, sed cogitatione, à materia diriminuntur.

Quo pacto formæ Mathematicæ abstrahātur à materia.

d Quod ita declarabitur] Bifariā ostendit, Naturales formas minùs à materia & motu, qui materiam sequitur, abiungi posse, q̄ Mathematicas. Primum, quia in definitionibus formarum Mathematicarum, vt paris, imparis, recti, curui, numeri, ac figuræ, nec motus locum habet, nec materia; cum tñ in Naturalium formarum definitionib. (vt carnis, ossis, nerui) materia adhibeatur. Videlicet habent se Naturales formæ ad Mathematicas, vti simū ad curuum. vt. n. simū sine naso intelligi non potest, q̄ à est propria illius affectio, ipsumq; connotat: ita formæ Physicæ absq; materia percipi nequeunt, Mathematicæ queunt. Lege hoc loco Simpliciū, & Procluni in primum Eucl.

e Declarant verò] Alia ratione comprobat, Physicam consideratione mmus esse à materia abiunctam, quàm Mathematicam; quòd videlicet Musica, Perspectiua, & Astrologia, quæ ex Mathematicis ad Naturalem scientiam propiùs accedunt, ea quę considerant, non prorsus à materia auocant.

f Cùm aūt natura] Cùm, inquit, naturæ notio tā formam, q̄ materiam cōprehēdat, fit vt res naturales, ex his constitutæ, considerentur vt simum (quę paulò ante declaratum fuit) proindeq; non percipiantur absq; materia, licet non ex materia; q̄a nimirum haudquaq̄ ex materia primò & principaliter innotęscunt, cū oīs cognitio ab actu & formæ oriatur. Aliter tñ D. Thomas, Philoponus, & Albertus Magnus interpretantur verba illa, nec ex materia: vt sit sensus; esto Physicus non cōsideret res naturales absq; materia, tñ præcipuam eius curam & studium circa formam versari.

g Nam & de hoc] Cùm natura sit duplex, & forma & materia; ait posse ambigi, an vtriusque contemplatio ad Naturalem Philosophum pertineat. Tum quasi respondendo interrogat, & interrogando respondet, reuera pertinere, cū tam materia, quā forma, sint partes compositi Naturalis, quod Physicus considerat, eiusdemque artificis munus sit, partes, & quod ex partibus coalescit, contemplari: etsi veteres in solius materiæ cognitionem incubuerint; etiam Empedocles, & Democritus, qui tamen inter alios nonnullam formæ notitiam obtinere videbantur.

h At si ars] Probat vtriusq; naturæ inspectionem Physici negotii esse, in hunc ferè modum. Cum ars naturæ solertia, qua potest, imitetur; vt se habet ars ad arte facta, ita se habebit Naturalis scientia ad res Physicas: atqui ars non formā dumtaxat, sed materiā et considerat. Igitur Naturalis scientia non sola rerū Physic formā, sed earūdem quoq; materiā expendet. Assumptionem probat; q̄a Medicus non sanitatem tantum cognoscit, sed humores ēt, in quib. ea, vt in materia, consistit; itemq; architectus non sola ædium formā, sed ligna, & lapides, ac reliq̄ materia attēdit. Monet vero Aristoteles, artes cōsiderare materiam, vsque ad quendam terminum, quia artes omnes, & facultates, ac scientiæ certos habent limites, vltra quos non procedunt.

i Id præterea cuius] Alia rōne idem ita concludit. Eiusdem scientiæ est, finem, & ea q̄ finis gratia sunt, ꝑpendere. sed materia est gratia formæ, & forma est finis: ergo

naturalis

naturalis Philosophiæ erit, & materiam & formam contemplari. Quòd verò forma sit finis, probat ex eo; quia id ad quod aliqua cõtinuata motio tendit, & cuius gratia fit, est vltimum & finis: at continuata motio, qua disponitur ornaturque materia, tendit ad formam, in eamque terminatur. Duo hic aduertenda sunt. Alterum est, appellatione naturæ significari ab Aristotele formã, propterea quòd sit potissima naturæ pars. Alterum est, propterea dixisse Arist. finem id esse, ad quod continuata motio tendit; quia si motio interrumpatur, & mobile subsistat ante id, quò pergebat, eiusmodi terminus non dicetur habere rationem finis, sed is, ad quem vltimo progressionem destinarat.

K Quapropter] Reprehendit Poetam, qui quòd videret finem esse extremum, & esse id cuius gratia, putauit omne extremum rectè dici finem. Vnde & de mortuo pronuntiauit, finem habet, gratia cuius est genitus. Non est enim quodlibet extremum finis, sed id, quod optimi habet rationem, & cuius gratia fit aliquid. Hunc Poetam ait Philoponus esse Euripidem, insignem Tragœdiarum scriptorem. Senarius tamen, qui ab Aristotele citatur, videtur fuisse in aliquo eius opere, quod iniuria temporis interciderit, cum in iis, quæ nunc exstant, non reperiatur. Euripides.

l Quin etiam artes] Explicat hoc loco Aristoteles diuersa munia artium, quæ in opere sunt positæ; quorsum verò, non satis inter expositores liquet. Videtur tamen eo spectare, vt variarum artium exemplo concludat, Naturalem Philosophiam nequaq; materiam negligere aut ignorare. Aduertendum est igitur, quadripartitam esse varietatem artium, quæ in externum opus incumbunt. Quarum duo genera materiam faciunt, alia duo imperant. Porrò ex iis artibus, quæ materiam faciunt, quædam omnino faciunt, aliæ duntaxat ad opus præparant, & idoneam reddunt. Materiam omnino faciunt, vt figulina lutum: præparant, vt statuaria marmor. Rursus, earum quæ imperant (quas principes vocant) quædam faciendis operibus, quibus vtuntur, præsunt, vt gubernatoria arti nauium effectrici; illa enim huic magnitudinem formamque nauis præscribit: quædam præsunt operibus, quæ aliis vtenda tradunt, vt nauium construẽdarum ars ei, quæ ligna particulatim dedolat & expolit; & hæc illi, quæ in cædendis lignis occupatur, quarum opus gubernatoriæ obseruit. Ex his ratum esse vult Arist. Philosophiam Naturalem materiam cognoscere, cùm eam non ignorent operariæ artes, tam quæ in materia peculiariter insistunt, vt planum est; quam quæ formam adhibent, præcipiuntve, cùm hanc in materiam idoneam inferendam curent.

m Nostri gratia sint] Arte factarum rerum molitionem ait nostri gratia esse, nosque eius finem aliquo modo haberi. Quod ne quis miretur, cùm finis operis videatur esse id, in quod continuata motio desinit, vt paulò antè dixerat; monet finem duplicẽ esse, nimirum finem cuius, id est, cuius acquirendi gratia actio exercetur, qualis est sanitas; & finem cui, hoc est, cui res comparatur, cuiusmodi est Socrates, cui valetudo acquiritur: atque hoc posteriori modo nos finem esse arte factorum, cùm illa in nostros vsus cedant.

n Vt in lib. de Philosophia] Quem appellet hoc loco Philosophiæ librum, non constat. Simplicius Themist. & Philoponus, intelligunt libros de moribus. Verum in his diuisio illa finis non inuenitur. D. Thom. putat significari libros primæ Philosophiæ; sed neque in his, si horum nomine intelligat libros Metaph. saltem perspicuè legitur, etsi ex quibusdam verbis 7. cap. lib 12. vtcunque elici possit. Verisimile fortasse est, indicari ab Aristo. libros alios de Philosophia, quorum meminit Laertius, & Cicero 3. de natura Deorum. Inuenitur tamen prædicta finis distributio in libr. 2. de anima cap. 4. text. 37. Finis cuius, & finis cui.

o Præterea ex his quæ] Tandem quòd tam materia, quam forma, ad contemplationem Physicam pertineat, ex eo probat; quia relata, seu quæ mutuò referuntur, sub eandem scientiam cadunt: materia verò & forma mutuo referuntur. Cui rei argumento est, quod cuiusque compositi naturalis forma non quamlibet materiam sine discrimine, sed certam & determinatam exposcit, pariq; modo materia non cuiusuis formæ, sed certæ, & proportione sibi respondentis, capax est.

QVÆSTIO VNICA

Vtrum mathematicæ, quæ mediæ appellantur, magis Naturales, quàm Mathematicæ sint, an nō?

ARTICVLVS I.

Videri magis esse naturales.

CONstat ex doctrina Aristotelis, tū superiori cap. tum lib 6. Metaphy. cap. 1. tex. 2. scientiarum Mathematicarum duas tantùm esse, quæ propriè & exquisitè Mathematicæ dicantur, nempe Arithmeticam & Geometriam: alias inter has & Physiologiam, medium obtinere, ꝙ earum subiectum partim Mathematicum, partim Naturale sit; videlicet Perspectiuam, Musicam, Astronomiam. Enimverò Geometer lineas & magnitudines à materia absoluit, easq; solo animo comprehendit: Perspectiuus lineas existentes ponit, & easdem considerat vt cadunt sub aspectum, qui radiis rectis in linearum modum ab oculo ad rem, quæ videtur, porrectis fit. Item Arithmeticus numeros ab omni materia seiunctos expendit: Musicus eosdem vt re ipsa existentes in materia sensibili, in voce nimirum aut sono, contemplatur. Similiter sphæram & Magnitudinē Geometer à materia abstrahit: eadem vero Astrologus, prout corporibus cœlestibus coniuncta sunt, considerat.

1. Argum. Cùm igitur tres pdictę disciplinæ partim ad Mathematicam, partim ad Physiologiam accedant; quæri solet hoc loco, an magis Naturales, vel magis potiùs Mathem. sint? Ac ꝙ magis sint Naturales ex eo primum suaderi potest, quia (vt* in prœmio huius operis ostendimus) scientiæ contemplatrices capiūt vnitatem & distinctionem secundum abstractionem, a motu & à materia: hę vero scientiæ in gradu abstractionis cū Naturali Philosophia cōueniunt; siquidem visum, sonum, quantitatemq; in subiecto certo considerant, quæ omnia sensibilia sunt, nec ratione abstrahuntur à materia.

Quęst. 1. art. 3.

2. Argum. Secundo, idem hunc in modum probatur. Mathem. non substantiam considerat, sed quantitatem: atqui saltem Astronomia & Perspectiua considerant substantiam: Non ergo ad Mathematicā spectant. Minor ostenditur, in primis qa id de Astronomia conceptis verbis docet Aristot. lib. 12. Metaph. cap. 8. tex. 44. Sed de Perspectiua quoq, idem suadetur. Nam Perspectiuus demonstrat, exempli gratia, figuram multorū laterum æqualium, directè visui oppositam, videri circularem, propterea ꝙ eius anguli visū effugiunt: demonstrat, inquam, id ex imbecillitate potentiæ sensitricis, & ex natura substantiæ, huic accidenti subiectæ. Itaq; de ipsa quoque substantia cognoscit ac iudicat.

Tertiò: idem ex eo confirmatur: quia harum artium subiecta, à subiectis earū, quibus subalternantur, non differunt, nisi ratione accidentis adiuncti, v. g. numerus sonorus, quæ est res Musicæ subiecta, additione tantùm sonori, a numero dissidet. Quare cùm sonorum ad Physicam spectet, simpliciter dicendum erit, Musicam magis Naturalem esse, parique modo Perspectiuam, & Astronomiam. 3. Argum.

Denique id videtur censuisse Aristoteles proximo ca. tex. 20. illis verbis, Declarat vero & quæ in Mathematicis sunt magis Naturales, vt Perspectiua, Musica, & Astrologia. 4. Argum.

ARTICVLVS II.

Magis esse mathematicas, quàm Naturales.

AMplectenda tamen est opinio D. Tho. hoc loco ad tex. 20. & opusc. 70. Ferrariensis q. 2. huius libri, Soncinatis 6. Metaph quæ. 11. aliorumq; asserentium, Perspectiuam, Musicam, & Astronomiam magis, esse Mathematicas, quàm Naturales Primùm, quia in vulgata Mathematicarum artium partitione connumerantur. Deinde quia ab iis, qui se Mathematicos profitentur, tractari consueuerunt. Item quia affectiones, quæ de earum subiectis demonstrantur, per media Geometriæ, & Arithmeticæ ostendi solent: demonstrationes vero & scientiæ, eo pertinent, vnde media accipiunt;

piūt: cùm medium veluti formale quippiam sit in scientiis.

Sol. 1. rat. pro contr. patte. Aduersariorum autem rationes hunc in modum explicandæ erunt. Prima, dicendo licet harum disciplinarum subiecta quadam ex parte sub sensum cadant; secundum id tamen, quod à subalternatibus desumunt, quodque in iis, quod ad rem propositam attinet, potioris momenti habetur, nec sensum, nec sensilé materiam attingere.

Solut. 2. Ad secundam dicendum: Mathematicas omnes circa quātitatem versari, sed enim sinceras hoc differre à mediis, quòd illæ quantitatem ab omni subiecto auocent; hæ vero eandem in subiecto certo ac definito meditentur, vt Astronomia in substantia cœlesti Eaq; causa est, cur Mathematicæ mediæ aliquo modo sub- A stantiam spectent; videlicet non quòd eius substantiam scrutentur; sed quia eā sub consideratione quantitatis ad certū subiectum definitæ vtcunque inuoluunt. Quæ consideratio substantiæ quasi ex accidente se habet, non per se omnino, vt in Physica.

Ad tertiam: Etsi Mathematicæ mediæ differant à suis subalternantibus ob accidentariam conditionem, quā earum subiecta contrahunt, id tamen non obsta- B re, quominus ad earum naturam magis appropinquent, propter eas rationes, quas ante assignauimus. Solut. 3.

Ad vltimam: non significasse inibi Aristotelem hasce disciplinas simpliciter magis esse Naturales, sed eas è Mathematicis magis Naturales esse, quam quæ puræ Mathematicæ nuncupantur. Solut. 4.

CAPVT TERTIVM.

Isce autem definitis, quæ & quot numero causæ sint, considerandum est. Nam cùm hæc tractatio sciendi sit gratia; scire autem aliquid, non priùs putemus, quam propter quid vnūquodquè sit, sumamus, quod quidem aliud non est quā causam primam sumere, nobis quoque in generatione & interitu, & omni naturali mutatione agendum hoc esse manifestum est, vt earum principijs cognitis, quidquid queritur, ad ea reducere enitamur. Textus 27. *a Causa itaq; vno modo id dicitur, equo, cùm insit, aliquid fit; vt æs statuæ, & argētum phialæ, horumq; genera.* Textus 28. *b Alia est forma, & exemplar, quæ essentiæ quidem est ratio, atq; eius genera, vt harmoniæ diapason, duo ad vnum, & omnino numerus, & partes, quę insunt in ratione. c Præterea id, vnde mutationis aut quietis primū est principiū, qualis causa est is, qui cōsulit, & pater filij, & vno nomine id, quod efficit, eius, quòd fit, & quod immutat eius quod immutatur.* Textus 29. *Insuper vt finis, hic aūt est, id, cuius causa: vt deambulandi sanitas. Cur .n deambulat? vt valeat, dicimus: quod cùm dicimus, causā reddidisse arbitramur, atq; omnium sanè, quæ alio mouente inter ipsū fiunt & finē, vt inter sanitatem extenuatio, aut purgatio aut medicamēta, aut instrumenta. Vniuersa .n. hęc finis sunt gratia; sed differunt inter se quòd alia sint opera, alia instrumēta. Causæ igitur tot ferè modis dicuntur. d Cùm aūt causæ multis modis dicantur, fit interdum, vt multa eiusdem rei non ex accidente sint causæ; vt statuæ statuaria & æs, non per aliud quidpiā sed quatenus statua est: quanquā non eodem modo, sed alterum quidem vt materia, alterum vt id vnde est motus. e Quędam verò vicissim sibi sunt causę, vt exercitatio boni habitus, & hic exercitationis; sed non eodem modo, at ille* Textus 30.

 vt si-

vt finis, hæc vt principium motionis. f *Quin etiam contrariorum idem est causa. Quod enim cùm adest, alicuius rei est causa, id cùm abest, contrarij interdum causam esse dicimus: vt gubernatoris absentiam nauis submersionis, cuius salutis eius præsentia erat causa.* g *Quæ autem nunc traditæ sũt cau-*
Textus 31. *sæ, omnes in quatuor modos manifestissimos cadũt.* h *Syllabarum namq; elementa, eorũ quæ opificio constant, materia: ignis, & quę sunt eiusmodi corporum, totius partes, & conclusionis hypotheses, vt id ex quo sunt causæ. Horum verò quædam sunt vt subiectum, veluti partes.* i *Quędã vt essentia, vti totum, composito, & forma.* k *Semen autem, & medicus, & qui cõsulit, & omnino efficiens, causæ sunt omnes, vnde mutationis, vel status, vel motionis est principium. Alia vt finis, bonumq; ea terorum. Id enim cuius gratia optimum finisq; aliorum esse debet. Nihil autem refert, bonum ipsum dicatur an quod appareat bonum. Et tales quidem, & tot specie sunt causæ.*
l *Caussarum autem modi numero quidem multi sunt, sed si summatim colli-*
Textus 32. *gantur, hi quoq; erunt pauciores. Multis enim modis causæ dicuntur: & earum, quæ eiusdem sunt generis, alia prior est, alia posterior: vt sanitatis medicus & artifex, & harmoniæ diapason duplum & numerus, & semper ea, quæ continent ad singula.* m *Præterea vt accidens, & horum genera; vt sta-*
Textus 33. *tuæ, alio modo Polycletus, alio statuarius; cùm statuario vt Polycletus sit accidat. Quinetiam quę accidens continent; vt si homo, aut omnino animal statuæ sit causa.* n *Sunt verò & accidentium alia alijs remotiora, alia propinquiora; vt si albus & musicus statuæ causa dicantur.* o *Præter autem*
Textus 34. *omnes, quæ propriè, & quæ ex accidenti dicuntur, aliæ sunt, quę ꝙ possint, alię ꝙ agant, dicuntur; vt ædificationis domus, ędificator, aut is qui ædificat ædificator.* p *Idem verò & in his, quorum causæ sunt causæ, dicetur, quod in*
Textus 35. *his quæ exposita sunt: vt in hac statua, aut statua, aut omnino signo; & ære hoc, aut ære, aut omnino materia, atq; in accidentibus eodem mõ.* q *Sed &*
Textus 36. *coniuncta tum hæc, tum illa dicentur, vt non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus statuarius.* r *Porrò hæc omnia numero sunt sex, quæ bifariam dicuntur: aut enim vt singula, aut vt genus, aut vt id quod est accidenti, aut vt genus accidentis, aut hæc vt coniuncta, aut vt simpliciter dicta: omnia verò aut agentia aut quæ possunt agere.* s *Hoc autem differunt, ꝙ quæ effi-*
Textus 37. *ciunt, & singula, atq; ea quorum sunt causæ, simul sunt, & non sunt: vt hic qui medetur, & hic qui sanatur; & hic qui ædificat, & hoc quod ædificatur. At quę sunt potestate, non semper, cùm domus & ædificator non simul intereant.* t *Rei autem cuiusq; causa summa quærenda est, veluti & in alijs:*
Textus 38. *vt homo ædificat, quoniam architectus est; architectus autem est ex architectura. Hæc itaque prior est causa, eodemq; modo in omnibus. Præterea generum genera, & singulorum singula: at statuarius statuæ, & hic huius, quæ possunt efficere eorum quæ possunt esse, quę autem efficiunt eorum quæ efficiuntur. Ac causæ quidem quæ sint, & quemadmodum sint causę, satis*
Textus 39. *à nobis sit definitum.*

CAPI-

CAPITITIS TERTII EXPLANATIO.

Accedit ad disputandū de Causis: cuius tractationis eam rōnem affert, quia huiusce disciplinæ propositum est scire, id est, cognoscere propter quid res sit, omnesque affectiones entium naturalium ad suos fontes & principia reducere. Quod nemo perfectè assequi poterit, nisi teneat causas rei vsque ad primam, id est, proximam.

a Causa itaq;] Totum hoc caput et hoc loco transtulit Arist. in li. 5. Meta. est 5 2. eius li c. in quo omnes causarum modos recenset. Exorditur autem à Materia, propterea quod antiquis Philosophis magis innotuerit. Quam definiens, ait esse id, e quo, cùm insit, aliquid fit. Est autem definitio hæc intelligenda eo modo, quo à nobis superiori lib. explicata fuit, ita vt soli materię primæ conueniat, subintellecta videlicet particula, primò, in verbo, insit. Nec obstant exempla rerum arte factarum, quæ Aristoteles ad rem illustrandam adhibuit, non ob proprietatem, sed propter analogiam, seu proportionem vtriusque materiæ. Definitio materiæ.

b Alia est forma] Alterum causæ genus est Forma, quæ ratio essentiæ vocatur, quod in ea rei essentia præcipuè sit posita. Cur autem Aristo. formam & exemplar coniunxerit, dissident interpretes. S. Thom. arbitratur, voluisse comprehendere eorum dogma, qui essentias à materia abiunctas exemplaria rerum esse voluerunt. Alexan. putat, formam dictam esse ab Arist. exemplar, quod natura formam potissimum respiciat, eaq; adepta conquiescat. Themistius & Philoponus aiunt, formam appellari exemplar, quod agens naturale in generanda perficiendaq; re ita se habeat, vt ii, qui in arte factis affabrè moliendis exemplar, quod imitētur, sibi proponunt. Alii, quorū explicatio magis arridet, aiunt, voluisse Aristot. causam exemplarem in hoc secūdo causarū genere numerare: quæ est interpretatio Fonsecæ lib. 5. Metaph. loco citato. Cur Arist. formam & exemplar cōiunxerit.

c Præterea id vnde] Tertium genus causæ est Efficiens, quod definitur id, vnde mutationis aut quietis primum est principium: id est, vnde primò secundum exequutionem mutatio aut quies prouenit. Postremum est finis, qui dicitur id, cuius gratia cætera fiunt. Cætera intellige, quæ ad ipsum referuntur. Nam cùm, verbi gratia, Socrates ad obtinendam sanitatem deambulat, à cibo abstinet, potionem sumit, horū omnium causa dicitur bona valetudo, quia hæc omnia eius obtinendæ gratia fiunt. Definitio efficientis. Definitio finis.

d Cùm autem causæ] Proponit tria quædā pnūnciata, ad perfectiorem causarū intelligentiam vtilia. Primum est: Eiusdem effectus plures causas esse posse, nō solùm per accidēs, (vt satis liquet;) sed etiā p se. Quod verū est, tam de causis eiusdem generis, quarum vna est superior, alia inferior, vt hic statuarius, statuarius, artifex: q̄ de pluribus diuersi generis, cuiusmodi sunt materia & efficiens, vt æs & statuarius respectu statuæ. Plures tn̄ causæ totales & eiusdem ordinis, nullus effectus habere potest. 1. Pronūciat.

e Quædam verò] Secundum pronunciatum est: Causas diuersorum generū posse sibi mutuò esse causas: vt patet in deambulatione & bona valetudine; quarū hæc finis est illius, illa causa efficiens huius. 2. Pronunç. Pronunc.

f Quinetiam] Tertium pronunciatum: Idem alio & alio mō contrariorū effectuū causam esse posse. Nā idem gubernator, si adsit naui, cā est salutis; si absit naufragii.

g Quæ autem nunc] Quia vnumquodq; genus causæ latè funditur, ne quis propterea existimaret, plures esse generales causandi modos, docet quatuor omnino esse, ad quos videlicet reliqui aut pertineant, aut reuocentur.

h Syllabarum namq;] Docet, in genere materialis causæ constitui literas respectu syllabarum, composita Physica respectu eorum quæ arte elaborantur, elementa respectu mistorum, partes integrantes respectu sui totius, & hypotheses siue sumptiones respectu conclusionis. Nam hec omnia habent se tanquā id ex quo, siquidē ex literis constant syllabæ, ex naturalibus arte facta, &c. Aduertit autem Alensis l. 5. Metaph. in comm. huius cap. hypotheses siue sumptiones bifariam considerari posse, nimirum vel quoad terminos, vel quoad vim concludendi. priori modo spectare ad causam materialem, quia conclusio constat ex maiori & minori extremo, quæ in præmissis continentur: posteriori pertinere ad causam efficientem. Quæ pertineant ad genus causæ materialis.

i Quæ-

Quæ pertineant ad genus causæ formalis.

i Quædam vt essentia] Tria refert ad genus caussæ formalis, nimirum totum, cópositionem, & formam. Vocat autem Totum, vt Alensis explicat, id quod coalescit ex partibus, ordine quodam duntaxat inter se iunctis: vt exercitus. Compositionem verò id, quod componitur ex partibus, non solùm ordinem habentibus, sed in vnam aliq̃ formam coeuntibus: vt domus. Denique Formam peculiari nomine appellat ea, quæ propriè forma dicitur: cuiusmodi est forma hominis, aut lapidis.

K Semen autem] Commemorat spectantia ad caussam efficiētem, deinde ad caussam finalem: monetque, finem oportere bonum quid esse, alioqui nequaquam cætera eius gratia fierent, cùm nostra actio non nisi bonum quid spectet: nihil tamen referre, vtrum id reuera bonum sit, an speciem tantùm boni obtineat.

1. Diuisio caussarum.

l Caussarum autem] Distinxit caussarum genera, ex quatuor modis caussandi per se & essentialibus, nunc eosdem modos variis diuisionib. partitur, secundum diuersas habitudines caussarum ad effecta; vt annotarunt D.Th. & Alensis. Prima diuisio ita habet: Caussarum, quæ eiusdem generis sunt, id est, quæ vel oēs, exempli gratia, materiales sint, vel omnes efficientrices, alia est prior, id est, communior; alia posterior, id est, minus communis. Vt in genere causæ materialis, marmor, est causa minùs communis statuæ; lapis vero, cómunior. In genere item efficientricis causæ, statuarius causa est minus vniuersalis statuæ, artifex vniuersalior; similiterque res habet in cæteris.

2. Diuisio.

m Præterea vt accidens] Secunda diuisio duas subdiuisiones continens hæc est: Caussarum quædam sunt per se, quædam ex accidente. Et iterum, caussarum ex accidēte aliæ magis, aliæ minus vniuersales: aliæ propinquæ, aliæ remotæ. Causa per se ea dicitur, a quo per se, & vt talis est, effectus pendet; vt statuarius cóparationē statuæ. Causa ex accidente est, á qua non per se pendet effectus, est tamen coniuncta cum causa ꝑ se. Quo modo ait Aristoteles, Polycletum esse causam per accidens statuæ, quia accidit statuario esse Polycletum. Causa ex accidente minùs vniuersalis, est idem Polycletus respectu statuæ; vniuersalior verò, homo, animal. Hic aduerte, dupliciter rem aliq̃ posse dici causam ex accidente: vno modo, quia accidit causæ per se; sicuti Polycletus & album accidunt statuario, qui est causa per se statuæ. Altero, quia licet sit causa per se, comparatur tamen cum eo, quod accidit effectui per se; vt si statuæ accidat candor, statuarius, qui est causa per se statuæ, causa est ex accidente, cóparationē candidi. Porrò Arist. hoc in loco solam causam ex accidenti priori modo explicauit

Subdiuisio causæ ex accidente.

n Sunt verò accidentium] Hic tradit subdiuisionem causæ ex accidente, in ꝓpinquiorem & remotiorem. Cā propinquior est accidens, quod a cā per se minùs distat. Remotior verò item accidens, quod à cā per se longiùs abest, veluti candidum & musicū, quia statuarii sunt accidentia, sunt cā per accidens statuæ. verùm quia Musica minùs ab arte statuaria distat, q̃ candor, (siquidem Musica ars est, sicut & staturia; candor vero non est ars) iccirco Musica propinquior statuæ causa est, quam candidum.

3. Diuisio.

o Præter autem omnes, quæ] Tertia diuisio est, qua causa vniuersim diuiditur, in eam quæ potestate, & in eam quæ actu causalitatem exercet. Potestate, vt statuarius cùm nihil operis molitur. Actu, vt idem cum operi manum admouet.

p Item verò] Docet, eas, quas tradidit, caussarum partitiones posse etiam effectis suo modo accommodari. Effectorum enim quædam communia sunt, quædam minus communia: alia per se, alia ex accidente: alia actu, alia potestate.

4. Diuisio.

q Sed & coniuncta] Quarta diuisio est: Caussarum aliæ coniunctæ sunt, aliæ simplices. Coniunctæ, de quibus hoc loco agit Arist. (nam aliis etiam modis innecti possunt) sunt complexiones caussarum per se & per accidens; veluti Polycletus statuarius comparatione statuæ, Apelles pictor respectu imaginis. Simplices vero, vt Polycletus per se, vel statuarius per se.

12. modi caussarum.

u Porro hæc oīa] Omnes caussarū modos, de quib. hactenus disseruit, ad duodecim reducit. Nā si sumantur tres coniugationes, nempe ea vniuersalis & particularis, per se & per accidens, connexa & simplex: & quilibet horum modorum cum potētia & actu complicetur, duodecim modi euadent. Nempe vniuersalis actu, vl'is potentia; particularis actu, particularis potentia; per se actu, per se potentia; per accidens actu, per accidens potentia; simplex actu, simplex potentia, cónexa actu; connexa potentia.

s Hoc

[Hoc autem differunt] Cōstituit discrimen inter causas singulares actu, & singulares potētia (idē intellige de vniuersalibus) quod nempe causas actu & effecta actu, simul esse vel nō esse oporteat; ita vt si existat id quod actu causat, necessariò existat id quod actu causatur, & cōtra. Causæ vero potestate non ita se habent; siquidem stāte domo potest artifex interire; itemq; potest existere artifex, etsi non actu domum ædificet.

2. Theoremata. t Rei aūt] Subiicit duo theoremata, tractādis causis accōmoda. Alterum est. [In comparāda sciētia tamdiu eē pgrediendū, quousq; deprehēdatur & assignetur causa summa eius rei, cuius scientia inuestigamus. Vocat aūt causam summā eā, q̄ proximè effectū attingit, siue immediatā; qualis est Architectura respectu opificii. Alterū: Reddendas eē effectibus idoneas & congruentes causas: nempe effectui singulari singularem causam, vniuersali communē, effectui actu causam actu, atque ita cæteris.

CAPVT QVARTVM.

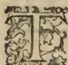
Icuntur verò & fortuna & casus in causarū numero esse, multaq; fortuitò & casu & esse & fieri. Quonā igitur mō fortuna & casus in his sint causis. & vtrū sint idē fortuna & casus, an diuersa, et quid oīno fortuna sit, quidve casus, cōsiderādū est.

a *Cùm ēt nōnulli, vtrū sint, necne, dubitēt: nihil n. à fortuna fieri inquiūt, sed oīum, quæ casu aut fortuitò fieri dicimus, definitam aliq̄ causam esse: vt fortuitò ad forū pficiscendi, & eius quem volebat quidē, nō putabat aūt, inueniendi, rei alicuius, cùm ad forū venisset, emendæ voluntatē causam esse. Similiter & cæterorum. q̄ à fortuna dicūtur esse. aliq̄ semper causam sumi posse non aūt fortunā.* b *Quinetiam si aliquid esset fortuna, absurdum sanè videri, & meritò dubitare aliquis posset, cur veterū sapientū nemo, qui generationis & interitus causas tradiderit, quicquā de fortuna definierit. Sed (vt videtur) ne illi quidē à fortuna quidpiā pficisci arbitrabātur.* c *Quanq̄ hoc quoq; est admirandū, cū à fortuna & casu multa fiāt & sint, quorum singula in aliq̄ eorū, q̄ fiūt, causam (ut sermo antiquus fortuna tollens ait) referri posse non ignorātes, eorū tamē nōnulla à fortuna, cē oēs inquiūt, alia minimè. Quapropter aliq̄ mentionē facere debuerāt. At nec illorū quicq̄, nempe amicitiā, aut litem, aut ignē, aut mentē, aut aliud aliquid eiusmodi, fortunā eē censuerūt. Absurdum igitur est, eos seu esse eā nō putauisse. seu cùm putauerint, prætermisisse; presertim cùm interdum vtantur: vt Empedocles nō semp aerem in summū locū ait secerni, sed vt contigerit. Inquit .n. in Cosmopœia; Sic currere tū contigit, sæpius aūt aliter. Animalium etiam partes à fortuna inquit factas esse.* e *Sunt etiā, qui mundi huius aliorumque oīum causam in casū referāt: conuersionem .n. & motum enim, qui vniuersum distinxit, & in hūc ordinem redegit, casu esse.* f *Et hoc sanè admiratione maxima dignum est, quod animalia quidem & plantas, neq; esse, neq; fieri à fortuna, sed aut naturam, aut mentem, aut aliquid aliud tale causā esse affirmēt; propterea quod ex cuiusq; semine nō quoduis fiat, sed ex tali oliua, ex tali aūt homo: Cœlum verò, & ea, quæ inter sensilia diuiniora sūt casu effici censeāt, talemque eorum nullam, qualis plantarum & animalium est, causam esse. Atqui si ita est, hoc ipsum consideratione dignū est, preclarumq; erit de eo aliquid dicere. Nam præterquam quod alioqui absurdum est id, quod dicitur, ab-*

Textus 40. Textus 41. Textus 42. Textus 43. Textus 44. Textus 45.

surdius adhuc est hęc dicere, cùm nihil in Cœlo casu videant fieri, in his aũt, quę nõ fortuna, fortuitò multa accidere, cuius tamen contrariũ fieri cõueniebat. g Sunt aũt nonnulli, quibus fortuna causa quidem esse videtur, sed mẽti humanę incognita: perinde ac diuinũ quiddã, admirandumq; numen sit. Quid itaq; vtrũq; sit & fortuna & casus, & vtrũ idẽ sint an diuersa, & quomodo in eas causas, quæ definitæ sunt, cadant, considerandum est.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Radicis causarũ generibus, ad pfectã earũ notionem desiderari cẽsuit Arist. tract. de Casu & Fortuna; qbus nõnulli rerũ naturaliũ, vt Demo. & Emped. alii humanarũ, vt multi, pſertim de vulgo, efficiẽtiam attribuebãt. Proponit igitur explicãdũ, vtrũ Cas' & Fortuna sit, an-nõ? Si sit qdnã sint, q̃ rõnem causę obtineãt, & quo pacto inter se distinguãtur.

1. Ratio. a Cùm etiam] Aliquot opiniones veterum recenset, in primis eorũ, q casum & fortunam nihil oĩno esse contendebant; quod duplici rõne probare conabantur. Primum ita: Nullus est effectus, cui certa & definita causa nõ respondeat: ergo nihil casũ aut fortuitò euenit. Consequutio videbatur perspicua: siquidem ea duntaxat in casum & fortunã homines cõferunt, quorũ incertam ac indefinitã causã esse putant. Assumptum verò inductione ostendebant: Cùm enim quispiam, v. g. forum petens, in eum, quem non quærebat, incidit, huius rei causa fuit itio illa, seu voluntas in forum eundi, ibiq; res venales emendi. Atq; ita facile erit, cæteris euentis causas dare.

negãtium, casũ & fortunam aliquid esse.

2. Ratio. b Quinetiam] Secunda ratio, quę est ab auctoritate, in hunc modum conclusa erat: Veteri Physiologiæ inuentores, in explicando rerum naturalium ortu & interitu, earumq; causis disquirendis, nullo numero habuere fortunam, nullamq; eius mentionem fecere: Igitur fortuna nihil omnino est.

Responsio ad 2. c Quanquam hoc quoq;] Omissa priori rõne posteriorẽ diluit, afferens potiùs veteres reprehendendos esse, q de casu & fortuna nihil disseruerint, q̃ ex ipsorũ hac in re silentio colligendum, casũ & fortunã non dari, præsertim cùm interdũ fortunæ nomẽ vsurparint, imò & nonnulla fortuitò euenire concesserint. Prior aũt rõ ex iis,

Ad 1. q̃ inferius dicenda sũt, facilè dissoluetur. Nempe effectus, q casu & fortuitò cõtingũt, rarò cùm effectis p se intentis iungi, vt inuentionem thesauri cum fossione agri: proindeq; huiusmodi effectus certæ ac præfinitæ causæ rõnem, ad q̃ referatur, nõ habere.

Empedocles. d Præsertim cùm interdum] Quòd Empedocles fortunã posuerit, probat ex iis, quæ in eius Cosmopœia, hoc est, in lib. de mũdi fabrica, leguntur, videlicet aerem casu in superum locum euolasse, cum sepius alio modo fuisset agitatus. itemq; partes animantium fortuitò concursu inter se coaluisse.

Democritus. e Sunt etiam qui] Democritus, cùm animantium, stirpium, aliarumq; minorum mũdi partiũ generationẽ, in mentem, aut naturã, aliasue causas retulisset: tñ ipsã molitionẽ, compositionemq; vniuersitatis attribuit fortuito concursui atomorũ, in infinito spatio temere discurrentiũ; vt testatur Arist. 1. de Cœlo, & 1. de part. anima ca. 1.

Coarguitur. f Et hoc sanè admiratione] Superioris sentẽtię falsitatẽ ex eo cõuincit, q perabsurdũ sit, corpus cœleste, & ea quæ inter aspectabilia excellunt, & stabiliora ac diuiniora sunt, casũ effecta fuisse; cætera verò, in quibus fortuiti euentus sæpe visuntur, causas certo ordine constitutas vindicasse. Hac ipsa ratione vtitur etiam Arist. 1. de partibus anim c. 1. Quamobrem, inquit, verisimiliùs dixerim, Cœlũ & factum esse ab eiusmodi causa, si factum est, & magis esse ob eam causam, quã animalia caduca atq; mortalia. ordo enim, & ratus certusq; status, longè magis in reb. patet cœlestibus, q̃ in nobis: incerta autem, inconstans, & fortuita conditio in genere mortali potiùs est.

g Sunt autem] Tertia opinio erat Stoicæ familiæ, & aliorum Philosophorũ ante Arist. tempora existimantium fortunam causam esse multorum effectuũ, sed reconditam, atq; humanæ menti ignotam, & diuini quid habentem. Hãc nõ impugnat hoc loco, q ridicula sit, possitq; ex iis, quæ inferiùs dicenda sunt, facili negotio cõfutari.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

Rimum a itaq; cùm alia semp eodem modo fie i videamus, alia plerunq; : perspicuū est, fortunā neutrius horū generis causam dici: idq; quod fortuitò euenit, nec eius esse generis, qd necessariò & semper est, nec eius quod plerunq;. Sed cùm quędā pter hæc et fiāt, eaq; oēs fortuna d inquiāt proficisci, fortunā & casum aliquid esse manifestum est. Nā & quæ sūt eiusmodi, ea fortuitò fieri, & q̄ fortuitò fiunt, ea esse eiusmodi nouimus. b Eorum aūt q̄ fiunt, quędā alicuius gratia fiūt, quędā nō fiunt. Et horum alia delectu fiunt, alia nō delectu. In his verò, quæ alicuius sūt gratia, ambo inueniūtur. Quare pspicuū est, etiā in ijs q̄ nec necessario sūt, nec plerunq; nonnulla esse, in quibus esse pōt, quod est ad finem referri. Ad finem aūt referuntur & ea, q̄ mente agi possunt, & quæ natura. c Quæ igitur eiusmodi sunt, cùm fieri ea accidit, fortuitò dicimus fieri. Vt.n. res alia est per se, alia quæ accidit, sic & causa esse pōt: vt domus causa quidē per se id est, quod vi ædificandi est præditum; album aūt aut musicū accidunt. Et causa quidem p se definita est, q̄ verò accidit indefinita; quā siquidem vni accidere possunt infinita. Vt igitur dictum est, cùm in his, quæ alicuius fiunt gratia, id fit, tum casu esse & fortuito dicitur. Horum aūt inter se differentia post definietur; hoc verò nunc cōstet, in his, q̄ alicu us fiunt gratia, ambo esse; vt pecunia accipiendæ gratia venisset, si accepturū se illā sciuisset. Venit aūt nō ea de causa, sed accidit vt venerit, idq; fecerit accipiendi causa: & hoc quidem nec plerunq;, nec necessariò in eum locum pficiscens (finis aūt, qui est acceptio, in his causis nō est, quæ in eo sunt sitæ, sed in his, q̄ sub delectum & mentem non cadunt) tumq; fortuitò venisse is dicitur. Quòd si delectu, eiusq; rei gratia aut semp veniens, aut plerumq; accipiens, non fortuitò. In his igitur, quæ cùm alicuius sint gratia, delectu fiunt, causā, quæ accidat, fortunam esse, manifestum est. Quare cùm delectus absq; mente non sit, mens & fortuna in eodem versantur. d Causæ igitur à quibus fieri id potest, quod fortuitò euenit definitè non sint necesse est, quo fit, vt fortuna rei nō definitæ esse, atq; homini occulta videatur. Atq; etiā fit, vt fortuitò nihil euenire possit videri. Omnia namq; hæc, p rōnem habeant coniūctam, rectè enunciamur. Nam aliquo quidem modo à fortuna aliquid fit; ex accidenti enim fit. Atq; vt accidens, fortuna est causa; pprie aūt nullius: vt domus architect⁹ cā est, ex accidenti aūt tibicen: infinitæq; sūt multitudine, quibus, cùm v nisse pecuniam acceperit, nō eius rei gratia profectus: Nam & videre aliquem volens, & insectans, & spectaturus, & fugiens. e Illud etiam rectè dicitur, fortunam esse; quiddam a ratione alienum: quādoquidem rō in his versetur, quę aut sunt semper, aut plerumq;; fortuna autem in his, quæ præter hæc fiunt. Quare cùm ea, quæ hoc modo sunt causæ definita non sint, fortuna etiam quoddam est non definitum. f Sed tamen de quibusdam aliquis dubitauerit, num fortunæ quæuis causæ esse possint, vt sanitatis, aut spiritus, aut æstus sed non detonsio; siquidem causarum ex accidenti aliæ alijs sunt propinquiores. g Secunda autem dicitur fortuna, cùm bonum aliquod euene-

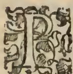
Textus 48.
Textus 49.
Textus 50
Textus 51.
Textus 52.
Textus 53.
Textus 54.
Textus 55.

rit:

rit: aduersa, cùm malum: sed cùm magna hęc fuerint, fortunæ grandis prosperitas, magnumq; infortunium. Quare & cùm parum abest, quin excellens aliqđ in malum aut bonum incidamus, infortunio magno, aut grandi fortunæ prosperitate vtimur, quandoquidem mens perinde statuit, ac si id iam adesset. Nã quod parum abest, nihil abesse propemodum videtur. Fortunæ etiam grandis prosperitas, ratione optima incerta est: fortuna etenim incerta est, quando nihil, nec semper, nec plerunque fortuitum esse potest. Vtrunque igitur, casus

Textus 57. *& fortuna, causæ ex accidenti in his sunt, quę nec omnino, nec plerumq; fieri contingit, & horum, quæ in his fiunt, quæ alicuius sunt gratia.*

CAPITITIS QVINTI EXPLANATIO.

1. Partitio effectuum. Rimùm a itaq;] Vt suam de Casu & Fortuna sententiam explicet, duplicem præmittit diuisionem. Prima est: Effectuũ quidam semper eodem modo proueniunt, nullamq; habent varietatem; vt ortus & occasus sydcrum: quidam plerunq;, non tñ semper; vt pluuiæ per hyemem, canities in senectute. alii nec semper, nec plerunq;, vt nasci hominẽ bicipitẽ, vel Sole in Cãcro existẽte frigere apud nos. Illud ergo pro certo habendũ esse ait, ea q̃ in priorib. duob. mẽbris continentur, nõ pertinere ad fortunã: q̃ verò in aliis, posse fortuitò contingere, vt cõis hominum cõsensus testatur.

2. Partitio. b Eorum autem] Altera diuisio est: Eorum, quæ fiunt, quædam sunt gratia alicuius, id est, ob aliquem finem, quædam minime. Rursus, quæ gratia alicuius fiunt, bipartitò distribuuntur: Alia namq; animi deliberatione & consilio peraguntur, vt rei familiaris administratio; alia natura, vt germinatio arboris. Additq;, in iis, q̃ alicuiᵘ gratia fiunt (intellige vel actu, vel potestate) ambo inueniri, id est, casum & fortunam.

In quib rebus fortuna & casus reperiatur. c Quæ igitur] Particulatim declarat, q̃nã ea sint, in quib. fortuna aut casus interueniant doceтq;, vt Simplicius & Themistius interpretantur, esse illa, q̃ gratia alicuius, seu mente, seu natura fiunt, si fini causæ per accidens, hoc est, cum ex his sequitur aliquid diuersum ab eo, cuius gratia fiebat: tunc enim id, quòd sequitur, fortuitũ dicitur. Quod vt planum sit, præ oculis habendum est, tam causarum, quam effectorum, quædam esse per se, quædam per accidens. Ac quemadmodum quæ p̃ se dicuntur, certam definitamque rationem habent; ita quæ per accidens, ancipitem & indeterminatam obtinere. Verbi causa, fossor, quia per se est causa fossionis, præfinitum habet ordinem, modumq; ad eiusmodi effectum: at ex accidente multa tam ipsi, quam eius effectui iungi queunt: siquidem potest fossor esse musicus, albus, senex, aut iuuenis. Item potest fossioni adiungi inuentio viperæ, thesauri, aut cãi bonum. Ea igitur eueniunt casu, & fortuitò, quæ prædicto modo effectui, in quem causa per se intendit, ex accidente iunguntur; vt thesauri inuentio fossioni terræ.

Euẽtus fortuitus non vendicat definitas causas. d Causæ igitur] Quoniã ea, q̃ casu eueniunt, multifariã accidere possunt, colligit, fortuitũ euentũ non habere cãs definitas, sed varias & incertas. Vnde ẽt intelligi posse ait, non multũ ab his differre, q̃ alii de fortuna docuerũt, videlicet fortunã esse causam, & non esse causam: esse causam ex accidenti, vt est architectus tibicen respectu domus: & non esse causam p̃ se ac definitã, vt est profectio in forũ, collata cum inuẽtione eius qui pecuniam dedit, quæ profectio ob multas & varias causas esse potuit.

Fortuna est præter rationem. e Illud ẽt] Illud quoq; ab aliis non inscitè prolatum, inquit, fortunã esse quid p̃ter rationem. cùm rõ in iis, quæ rarò eueniũt, nulla appareat. Idem repetit. li.1. Rhet. ad Theodect. c. 5. hisce verbis: Verum eorum quoque bonorum, quæ præter rationem accidunt, fortuna cã est: vt si cùm cæteri fratres deformes sint, solus pulcher sit; vel si cũ cæteri thesaurum non viderint, solus aspexerit; vel si, cùm proximus sagitta interierit, is ne tactus quidem sit, &c. Nam hæc omnia fortunatorum esse videntur.

f Sed tñ de quib.] Cum idem effectus fortuitus multas causas ex accidente habere possit, alias remotiores, alias propinquiores, in controuersiam adducit quænã ex

iis

iis caussis fortuna existimāda sit. Vt si quis capillum totonderit, deinde æstus, aut venti perflatus accesserit, & sanitatem præter opinionem recuperet, in quod horum, vt in fortuitam causam conferenda valetudo sit? sentit verò, vt interpretatur Philoponus, viciniorem causam magis dicendam fortunam.

e Secunda autem] Solet fortuna variis affici epithetis ratione effectuum, quos inducit. Horum nonnulla perstringit hoc loco Aristoteles.

CAPVT SEXTVM.

Differunt autem, quoniam casus latiùs patet: Nā quod est à fortuna, casu est; quod vero casu, nō oē à fortuna. In ea. n. oīa fortuna, & qđ ab ea proficiscitur, cadit, quib. fortunæ grandi prosperitate vti, & omnino agere datū est. Vnde & necesse in reb. agendis fortunam versari. b *Idque ex eo scire licet, ꝙ fortunæ grandis prosperitas, aut cum felicitate idem esse, aut illi affinis videatur. Quare cū felicitas actio sit quædām, siquidem bona est actio, ea profectò, in q̄ actio non cadit, ne fortuitā quidem rem vllā possunt efficere* c *Ob eamq; causam, neq; inanimatum vllum, neq; bellua, neq; infans, ꝙ delectum non habeant, quidpiā agunt eorum, quæ fortuna eueniunt: nec item fortunæ grandi prosperitate, aut excellenti infortunio, nisi quadā similitudine vtuntur: vt Protarchus fortunatos dixit lapides, è quib. aræ extructæ essent, ꝙ honore afficerentur, cùm alij eiusdem generis pedibus conculcarentur. Sed etiam hæc ipsa quodāmodo à fortuna perpetiuntur, cùm fortuna is egerit, cuius actio in eis versatur: alio modo non patiuntur. Casus autem alijs quoq; animalib. & multis inanimatis cōgruit; vt equum dicimus casu venisse, quòd cùm venisset, seruatus est, cum tamen vt seruaretur non venisset: tripes quoque casu cecidit, ꝙ sedendi quidem sit causa, sed vt subsellium esset, nō ceciderit. Perspicuum itaque est in his, quæ alicuius gratia omnino fiunt, cùm non eius, quod euenit, gratia, cuius causa extra est, fiunt, tum nos* ταὐτόματον, *id est, casu id fieri dicere. Horum autem ea fortunæ tribui: quæ cùm in delectum cadant, in his, quæ delectu sunt prædita, casu efficiuntur* d *Signum autem est, quia vox* μάτην, *quæ valet frustra, tum vsurpatur, cùm id, cuius gratia aliquid fit, factum non fuerit sed illud qđ eius gratia. Vt si deābulatio deijciendi alui sit gratia. eaque deambulanti non subsequatur, frustra dicimus ambulasse, & suo effectu frustratam ambulatio nem: perinde ac* μάτην, *hoc est, frustra id sit, quod cùm alterius gratia aptum sit esse, id non perficit, cuius gratia est comparatum. Nam si quis se frustra lauisse dixerit, ꝙ sol nō defecerit, ridiculus profectò fuerit. siquidē lotio eius gratia instituta non erat. Sic igitur* τὸ αὐτόματον, *hoc est, casus nominis rōne dicitur, cū* αὐτὸ μάτην, *hoc est, frustra ipsum fuerit effectum. Decidit nāq; lapis non feriendi gratia: casu igitur decidit. propterea ꝙ ēt cadere possit, feriendi gratia ab aliquo deiectus. Ab his aūt q̄ fiunt natura, id qđ fortuna euenit, maximè abiunctū est. Nā cū pter naturā effectu quidpiā est nō à fortuna, sed casu potius factum fuisse enuntiamus. Quanquam & hoc quoq; diuersum est quandoquidem vnius caussa externa est alterius insita. Quid igitur casus, & quid*

Textus 58.

Textus 59.

Textus 60.

Textus 61.

Textus 62.

Textus 63.

Textus 64.

quid fortuna, & quid inter se differunt, dictum est. e Vtrumq; autem eorum ad eum causæ modum pertinet, vnde motus oritur principium: Aut enim eorum quę natura, aut eorum quæ mente fiunt, caussæ sunt semper; sed earum multitudo definita non est. f Cùm verò eorum, quorum caußa, aut mens, aut natura esse potest, casus & fortuna sint caussę, idque tum demum, cùm eorum aliquid fit ex accidenti, nihilque quod ex accidenti sit, ea antecedat quæ sunt per se, proinde quæ ex accidenti causa est, ea sit posterior, quæ per se est; casus nimirum & fortuna mente, & natura erunt posteriora. Quare si quàm maximè cœli caussa sit casus, mentem & naturam, cùm aliorum multorum, tum huius vniuersi priorem esse caussam, necesse est.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Quid sit fortuna.
Quid casus.

Differunt a autem] Casus & fortunæ discrimen in eo esse docet, quod fortuna minùs latè pateat, & in iis duntaxat posita sit, quæ ex proposito & cōsulto geruntur: casus vero non ita se habeat. Sed enim aduertendū est, casum bifariam sumi Vno modo pressè; quo pacto neque casus est fortuna, nec cōtra vlla fortuna casus. Definitur enim ita accepta fortuna, caussa per accidens in iis, quæ alicuius gratia delectu fiunt. Casus vero definitur, causa per accidens in iis, quæ alicuius gratia fiunt, sine delectu tamen. Altero modo accipitur casus, vt est quid commune casui & fortunæ: sicque licet omnis fortuna casus sit, non tamen retro commeant. Ac secundum hanc rationem sumitur casus hoc loco ab Aristotele, definiturque ita: Casus est caussa per accidens in iis, quæ alicuius gratia fiunt.

Fortuna quorum sit.

b Idque ex eo scire] Esse fortunam eorum tantum, quæ consulto geruntur, probat Aristoteles, quia fortuna iis competit, quibus contingit esse bene fortunatos, & quorum proprium est in rebus agendis versari. Quod ex eo intelligi potest, quia fortunæ excellens prosperitas, aut est idem quod felicitas, quæ actio quędam est, aut est illi cognata. Quare si iis tantùm conuenit fortuna, quorum est agere, & agere est eorum, qui vtuntur deliberatione (cætera enim magis aguntur, q̃ agunt) consequens fit, vt fortuna tantùm reperiatur in iis, quæ consulto fiunt. Circa hanc rationem aduerte ex 1. Eth. c. 7. felicitatem consistere in actione rationi consentanea, quæ hominis est propria, cique in vita perfecta contingit. Quæ felicitas non idem est, quod prosperitas, sed ei aliquantulum affinis, quatenus ipsam ornat, & cumulatiorem reddit, licet non defuerint, qui in ea felicitatem absolutè collocarint: ad quorum dogma, etsi falsum, allusit Aristoteles, cùm dixit, prosperam fortunam aut felicitatem esse, &c.

c Ob eamque caussam] Licet iis, quæ delectu carent, fortunæ ratio non conueniat, si propriè loquendum sit, conuenit tñ similitudine quadam. Quo sensu Protarchus fortunatos dixit lapides è quibus Deorum altaria constarent, quod eis homines honorem cultumque exhiberent; & infortunatos eos, qui humi strati cōculcarentur pedibus. Addit etiam Arist ea in quæ deliberatio non cadit, licet circa fortuitos euentus aliquid non agant, posse tamen eos perpeti, si aliquid intercueniat factum ab iis, q fortuito egerint. Exemplum esse potest infans, qui alicuius opera obiectus feris ab iis sustentatus est, deinde ad regni fastigium peruenit.

d Signum aũt] Argumento à Græci vocabuli notatione ostendit, casum reperiri in iis, q̃ alicuius gratia fiunt, sine consilio, siue naturæ impulsu, siue ab animatis, siue ab animæ expertibus efficiantur. Nam casus & frustra sunt sibi admodum vicina, siquidem αὐτόματον, quod Latinis est casus, deducitur ἀπὸ τοῦ μάτην, quod est frustra: at frustra dicimus, quicquid alicuius gratia comparatum fuit, neq; tñ illud obtinuit.

e Vtrunque autem] Statuit casum & fortunam ad genus caussæ efficientis pertinere, quia nimirum sunt caussæ ex delectu, aut naturæ impulsu efficientes ex accidente

cidente adiungitur, quod casu euenit: veluti cùm fossioni terræ, quam per se & consilio fossor moliebatur, thesauri inuentio annectitur; aut lapsui lapidis suopte pondere deuoluti, vulneratio prætereuntis Socratis.

f Cùm verò aũt] Ex iis, quæ hactenus disputauit, progreditur contra Democritum, qui cœlestis mundi ortum casui & fortunæ ascribebat. Nam cùm casus & fortuna sint causæ per accidens, eorum quæ à mente vel natura fiunt, nihil ab iis proficisci potest, quin aliquid quidpiam à mẽte, vel natura priùs oriatur, ex quo deinde fortuitus casus sequi possit. Quare si cœlum casu procreatum foret, oporteret aliquem effectum per se eius molitionem antegressum fuisse, quod absurdum dictu est.

QVÆSTIO I.

Sit-ne fortuna & fatum in rebus, an non?

ARTICVLVS I.

Veræ de fortuna sentẽtiæ explicatio.

Ethnici, vt erant infinitis superstitionib. implicati, Fortunæ numen dedere; nec solùm Poetæ, qui multa mentiũtur, sed etiam nonnulli Philosophi. Tametsi horum quidã, dũ in re stulta volũt esse sapientes, fortunæ sexum mutarunt, non Deã, vt Poetæ, sed Deũ appellantes. Fuerunt aũt in hunc errorem inducti, q̃ viderent latentes quosdã & inopinatos euentus, quorum causam cũ ignorarent, nec tñ nullam esse sibi persuaderent, ac cultum aliquod esse numen, à quo ii ꝓuenirent, id est, fortunam statuerunt. Vnde illud Ciceronis, Ignoratio rerum atque causarũ, fortunæ nomen induxit.

Cur Ethnici fortunæ numen tribuerint.

Porrò Cebes Philosophus, aliiq́; veteres, fortunã cœcã effinxere, furenti similem, volubili saxo pendentem. Quo picturæ artificio significare volebant, eam nihil rõne aut iudicio, oĩa temerè & cæco impetu administrare; rerum humanarum aleã fusq́; deq́; vertere; iniq̃ vexatricẽ esse, malis propitiã, bonis aduersam, vagã ac versatilem, & in sola leuitate cõstãtem. Quò pertinet illud Boetii l. 2. de consolat. prosa 2. hunc continuum ludũ ludimus; rotã volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis immutare gaudemus. Sed aliis etiam modis Ethnici fortunã pingebant, ad eius potentiã significandã. Nã Bupalus, vt Pausanias li. 4. ait, primus apud Smyrnæos statuã Fortunæ fecit, capite polũ, altera manu cornucopiæ quasi dominam gerentẽ. Porrò hanc tam absurdã, & ridiculam de fortunæ imperio & diuinitate sñiam, coarguit præter alios, D. Aug. 4. li. de ciuitate Dei c. 18. & Lactantius l. 3. c. 28. & 29. Ea igitur explosa, duas cõclusiones statuem⁹.

Fortunæ pictura, eiusque significatio.

Alia fortunæ effigies.

1. Conclus.

Prima sit: Negari non debet, dari in reb. fortuna sumatur, vt est cã ꝑ accidens in iis, q̃ ob aliquem finem ex electione operantur. Hæc conclusio compꝛobata fuit ab Arist. c. 5. huius li. nec opus est plurib. eam argumentis stabilire: tametsi nõ defuerunt ex posterioribus Philosophis qdam, ætate Magni Alberti, vt idem hoc in loco tract. 2. ca. 10. commemorat, qui contra senserint, affirmarintque non dari vllo modo casum, aut fortunam.

B

2. Conclus.

Secunda cõclusio. Respectu Dei Optimi Maximi, nihil casu aut fortuito euenire potest. Hæc traditur à D. Aug. l. 3. de Trin. c. 4. hisce verbis: Nihil in ista totius creaturæ amplissima quadã immensaq́; Rep. est, qd non de interiori atq; intelligibili aula summi Imperatoris, aut iubeatur, aut ꝑmittatur. Astruitur verò ab eodem in l. 83. q. 34. hũc in modũ: Quicqd casu fit, temere fit: quidquid temerè fit, sine prouidẽtia fit: sed nihil extra diuinæ prouidẽtiæ regulã accidit: ergo respectu illius nihil temerè aut vice fortuita põt accidere. Scdò idem suadetur, quia si qd comparatione Dei posset fortuito cõtingere, posset Deus esse cã per accidens alicuius: quod repugnat; primum, quia oĩs cã per accidens habet aliã nobiliorẽ, ad quam reuocetur: deinde, quia id qđ est causa per accidens, inscienter incurrit in effectum; quod Deo neutiquam conuenit, de quo rectè scripsit Boetius 5. li. ꝓximè citati operis, metro 2.

C

Repugnat, Deum esse causam per accidens alicuius rei.

D

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole resistunt:
Non nox atris nubibus obstat.
Quæ sunt, quæ fuerint, veniuntq́;
Vno mentis cernit in actu:
Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere solem.

ARTICVLVS II.
Quo sensu admitti aut negari fatum debeat.

Dicamus etiam nonnihil de Fato, ꝙ casui & fortunæ cognatū est. Quidam fatū, inane nomen sine re esse putarunt. Alii ita fati legib. addixere oia, vt voluntatis arbitriū tollerent, aientes fatum esse indeclinabilem rerum seriē, & catenam per æternæ consequentiæ ordines semetipsam implicantem; siue naturalem & necessariam rerum consequentiam. Alii præterea fati ordinem ac prouidentiam ad species, non verò ad singularia, saltem intereuntia, extenderunt.

His tñ reiectis, q longè deuium à veritate iter tenuerunt, admittendum est, dari in reb. fatum; sed quale, mox dicemus: neq; propterea aut rerum contingentiā, aut voluntatis delectum & libertatē adimi; cū minimè conueniat, vt fatū impediat, vel è medio tollat, modū agēdi particularium causarum, quarum aliæ ex libertate, alia solo naturæ impetu, aliæ cōtingenter, aliæ necessariò ex se ac suopte ingenio operantur. Præsertim cum hæc in agendo varietas, ad pulchritudinē & ornatum vniuersi magnopere conducat: quam qui mundo adimunt, similes iis sunt, qui è pictura colorum differentiā, è musica vocum varietatem, è tragœdia personarum multitudinem tollunt.

Dari fatum in rebus.

Est igitur fatū, apud eos qui rectè sentiunt, nihil aliud, q̄ inhærens reb. mobilibus immobilis dispositio, per quam diuina prouidentia suis quæq; nectit ordinibus. vt definit Boetius li. 5. de consolatione, prosa 6. Siue, est ordo cārum secūdarum, diuinam prouidētiam exequentiū. Quam priorem definitionem hinc intelliges. Cum Deus per causas medias plerasque effecta exhibeat, pôt eiusmodi causarum ordinatio bifariam considerari: vno modo, prout in ipso Deo est; sicq; vocatur prouidentia, & definitur, ratio ordinis rerum in diuina mente existens. Altero, prout est in causis ordinatis, directisque à Deo ad effecta producenda: atque ita prædicta ordinatio fati rationem obtinet, diciturq; dispositio, seu ordo reb. mobilib. inhærens: mobilib. inquā, quia causæ secundariæ, in quib. fatum reperitur, in se spectatæ, mutationi sunt obnoxiæ; & in hanc vel illā partem cadere possunt. Appellatur nihilominus idem ordo immobilis, quia stabilis est ac firm⁹, non in se vel absolute, sed relatus ad diuinā ꝓuidentiā, è cuius fonte descendit. Dicitur postremò ꝓuidentia diuina, per eiusmodi ordinem cuncta nectere; quia quæ Deus facienda apud se statuit, illius interuentu re ipsa promit ac perficit.

Quid sit fatum.

Quid prouidentia.

Verū obiiciet aliquis: Fatum est cā rerum, quæ fato ꝑficiuntur, ꝑtinetq́ ad effectricis causæ genus, cū ea, quæ ei subiecta sunt, efficit. Igitur fatum nō est ordo. Probatur consequutio, quia ordo est relatio; relatiꝫ autem nullam efficiēdi vim possidet. Secundò: D. Augu. in Ioan. tract. 37. & li. 5. de Ciuit. Dei c. 9. & in lib. de doctrina Christiana, aliisq; in locis, fatuos censet eos, qui fatum aliquid esse putār. Itemque D. Greg. in homilia 10. Epiphaniæ monet, neq̄ fatum esse existimemus. Igitur fatum nihil est.

Obiect. 1.

Obiect. 2.

Ad primum horum dicendum: si fatū ex sua formali ratione spectetur, esse relationem illam ordinis, nec eo modo ad causam efficientem ꝑtinere: sed dūtaxat cum ꝓ causis ipsis ordinatis accipitur. Ad secundum: cūm Patrum auctoritas fatum damnat, fatum sumere ꝓ ineuitabili illa necessitate rerum contingentiū, & arbitrii libertatem adimente; quam, vti diximus, nonnulli falso inducebant.

Dilut.

Dilut. 2.

CAPVT SEPTIMVM.

Textus 68. *T a verò causas esse, & tot, quot diximus, numero, manifestum est. Totidem n. qō ea comprehendit, qua pp quid quæritur. Nam qō propter quid, aut ad formā* b *in immobilib. vt in Mathemat. vltimò reducitur; siquidem ad recti, aut commensurati, aut alterius cuiuspiam definitionē ad extremū reuocatur.* c *Aut ad ꝙ id primum mouit; vt cur bellum intulerunt? quia ꝑdati sunt: aut cuius gratia? vt imperium obtineant: aut materia in his q̄ generantur. Has igitur, totq; esse*

Textus 69.

causas

cās perspicuum est. d *Cùm aūt causæ sint quatuor, oēs nosse Physici est, & qō nem, quæ quæritur propter quid, in oēs reducens, naturaliter reddet materiā, formam, id qd mouet, & id cuius gratia. Sed plerunq; tres in vnum coeunt, q̄doquidē forma, & id cuius gratia, sunt vnū: id aūt, vnde motus origo est, eius est speciei, cuius hæc sunt: hoīem nāq; hō generat, atq; oīno ea, q̄ cū mouēt mo uentur: quæ aūt non ita se habent, non iā ad Phys. spectant. Neq; n. motū, aut motus principiū in se habentia, sed ab oī motu libera motionē efficiunt.* e *Quo fit, vt tres sint tractationes; vna de immobili, altera de mobili quidem, sed eo qd non intereat; tertia de ijs q̄ intereunt.* f *Cā itaq; propter q̄ ab eo redditur, q & ad materiā, & ad formā, & ad id qđ primū mouit, reducit Generationis.n. hoc mō maximè cās considerant, quid post aliquid fiat, & q l primū effecit, aut quid perpessum fuerit, eodemq; mō semper id, qđ deinceps sequitur.* g *Duplex aūt principium est, qđ naturaliter mouet: quorum alterū, quia motionis principium in se non habet, non est naturale: quo in genere est si quid mouet, nec mouetur; veluti id, qđ immobile penitus est, & oīum primū.* h *Itemq; essentia & forma: finis n. est & cuius gratia. Quare cū natura alicuius gratia efficiat, hāc quoque necesse est scire.* i *Et causa propter quam omni ex parte reddi debet;* k *veluti ex hoc illud necessario fieri, ex eo autem illud, aut omnino, aut plerunque, etsi hoc futurum est, vt ex propositionibus conclusio, & quia hæc essentia est, & quia sic præstat, non omnino, sed pro cuiusque essentia.*

Textus 70. Textus 71. Textus 72. Textus 73. Textus 74.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

T a verò cās] Quoniā tā varios cārum mōs recēsuit, ne qs inde fortasse occasionē capiat existimandi, plura esse carum genera, q̄ quatuor, hūc cōfirmat numerū, ostēdēs, nec plura, nec pauciora esse, argumētaturq; in hūc modū: Tot sunt genera cārum, quot ea, q̄ qrun tur: hæc aūt qua tuor sunt: igitur cārū genera sunt quatuor. Maiorē ppositionem subticuit; minore inductione comprobat. Vsurpauit aūt verba illa, pp quid, ἀντίμαχον, fusa significatione, quomodo caussis omnib. accommdantur, alioqui finali duntaxat.

Comprobatur quaternarius numerus causarum.

b Ad formam in immobilib.] Exempla causæ formalis dicit reperiri in immobilibus, id est, in iis, q̄ absq; materia motuq; considerantur, quales sunt res Metaphysicæ & Mathematicæ: idq; in Mathematicis priuatim ostendit, vbi quærentib. pp quid aliquid ita se habeat, definitionem, q̄ solam formā cōprehendit, reddimus, in eamq; vlti mo explicationem cōtrouersiæ resoluimus. Vt si quis a Mathematico petat, cur linea aliqua recta sit? respondebit, quia ex æquo sua interiacet puncta, seu quia linearum à puncto ad punctum tendentium minima est: q est lineæ rectæ definitio. Si petatur, cur aliquis angulus rectus sit? dicet quia linea recta, super recta ad perpendiculū cadens, angulos rectos facit. Si rogetur, cur aliquæ lineæ sint mensuratæ? respondebit, qa habent communem aliquam mensuram: quæ est commensuratarum linearum definitio.

c Ad id quod] Proponit exempla aliarum causarum, quæ item redduntur, cum disquirimus, quamobrem aliquid sit; vt q̄obrem Phocensib. Thebani bellum intulerunt? redditur cā mouens, seu efficiens: quia Phocenses eorū templū spoliarunt. Quā obrem Rex Persarum Græciæ bellum intulit? redditur finis, quia Græciæ volebat imperare. Quamobrem putruit lectus? redditur materia, quia constabat ex ligno.

Variarum causarum exempla.

d Cū aūt causæ] Statuit pertinere ad Physicum, nosse oīa cārum genera, eaq; posse reddere, naturaliter, id est, ex propriis principiis differendo. Ad huius verò rei vlteriorem explicationem duo subiicit. Alterū est: Causarum, ad substantiæ generationē concurrentium, plerumq; tres in vnum coire: scilicet formas rei generatis & genitæ,

atq; etiam finem,tametsi non eodem prorsus mô. Finis naq; & forma rei genitæ sunt idem numero inter se;non tamen idem numero,sed specie tantum, cum forma generantis.Quod videre est in procreatione hominis,& aliorum similium,quæ cum mouent,mouentur:talia enim sunt,q̃ Physicã motionem efficiunt.Ait aũt ita plerunque fieri,qa non semper ita res habet.Nã in generationib. quas æquiuocas nominãt,vt cũ sol ex putrescẽte materia murẽ generat,forma generãtis spẽ differta forma rei genitæ.

Tria genera mouentiũ. e Quo fit] Nota secũdò;cũ tria sint mouentiũ genera,scilicet immobilia,hoc est, Deus & intelligentiæ:mobilia interitus expertia,id est,cælestia corpora.mobilia interitui obnoxia,nempe cæteræ res naturales:vnumquodque ex his suam tractationem exposcere,licet duo posteriora ad eundem artificem pertineant. Nã primum negotii est Metaphysici,secundum & tertium Physici.Ac de primo disseruit Arist.in li.primæ Philosophiæ;de secundo in l.de Cælo,de tertio in cæteris operibus suæ Philosophiæ.

f Causa itaq;] Probat iã,omnes quatuor causas pertinere ad Phys.considerationẽm.Nã eiusdem disciplinæ est,generationem & generationis cãs scire. Quare cũ ad Physicã pertineat,ortũ rerum naturaliũ considerare, pertinebit & eius cãs cognoscere.Porro aũt inueniri in qualibet generatione cãs omnes,inde cõstat,quia; inuenitur inprimis id,gratia cuius efficiẽs operatur,id est,finis;& forma ipsa, q̃ inducitur & itẽ quod patitur,formamq; recipit,id est materia;ac deniq; efficiens , quod rem gignit.

Quæ mouẽtia ptineãt ad Physicũ. g Duplex autem] Dixerat,cãs, quæ ita mouent vt ipsæ immobiles sint,considerationis Physicæ non esse.Nunc quia posset id quispiam in dubium vocare,propterea quod omnia einsmodi mouentia,naturaliter,hoc est, vi ac facultate propriæ naturæ moueant,& quæcunque mouent naturaliter, videntur cadere sub contemplationem Physicam:occurrit,non quæ quouis modo naturaliter mouent,pertinere ad Physicũ, sed quæ habent in se principium motionis,quo ipsa creantur:quod longè abest à primo mouente,hoc est,Deo,in quo nulla prorsus mutatio inueniri potest.

h Itemq;essentia] Forma,quatenus rationem finis obtinet,vnum est ex immobilibus;quia finis mouet,nullum in se motum subeundo:pertinet tamen eius consideratio ad Physicum,quia cùm natura gratia finis operetur,nemo exactè naturam cognoscer,qui formam etiam, qua finis est,ignorauerit.

Physicus p omnes causas demonstrat. i Causa propter quam] Docet,Physicum per omnia causarum genera demõstrare.Nam per causam efficientem demonstrat,rem quampiam effici;aut necessariò,vt fieri dies longiores,quia sol ad nos propiùs accedit:aut plerumque , vt ex eo quod genitor bipes sit,prolem futuram bipedem.Per causam materialem; vt mixta dissolui, quia constant ex quatuor elementis.Per formam;vt hominem esse aptum ad capessendas disciplinas,quia est particeps rationis.Per finem; vt dentes aduersos acutos esse, quia dantur à natura ad diuidendum cibum.

K Velnti ex hoc] Causam efficientem indicat illis verbis,Ex hoc illud:materialem illis,Vt ex propositionibus conclusio;est enim talis conclusio,quia constat, tam q̃ ex materia,talib. terminis,in maiori & minori ꝓpositione dispositis.Formalẽ illis. Quia hæc essentia est;na forma est pcipua rõ qddıtatis.Deniq; finalem illis.Quia sic ꝑstat;nã ex fine,tanq̃ ex mensura,sumitur rõ cõuenientiæ;vti oculos debere esse in capite,qa ita speculatorib. conuenit. Addit aũt,Pro cuiusq; essentia, quia finis vnicuiq; proprius est illi optimũ qd spectata eius natura,q̃ vt in aliis alia est,ita & alius finis.

QVÆSTIO I.

Vtrum causa rectè a Philosophis definiatur,an non.

ARTICVLVS I.

Traditur variæ causæ definitiones, è quibus vna maximè probatur.

Sequitur vt de causis dilleramus,quarum tractatio præcipui momenti in A Physiologia est:non solũ,qa causæ sunt quasi fontes aliqui perennes ac redũdãtes,vnde existunt oia,quæcunq; natura rerum capit & cõtinet: sed ẽt quia ex earum ignoratione & effectorum notitia, admiratio existit,à qua sicuti(teste Ari. 1.Met.c.2.post Plat.in Theæteto)initium duxit Philosophia;ita tunc absoluta censetur,cũ admiratione ipsa deposita perfectam causarũ notitiã amplexa est.vnde Hesiodus

Hesiodus in li. qui inscribitur Opera & dies, eum felicem vocat, qui potuit rerũ cognoscere causas.

Vt igitur, quid causa sit, primùm scrutemur, sciendum est, causæ nomẽ multifariam vsurpari: nonnunquam admodũ amplè, aliquando nimis presè, interdũ medio quodã modo. Admodum amplè, & more populari, dum ita sumitur, vt cũ principio reciprocetur; quo pacto causæ nomen accepit Ari. 12. l. Met. c. 2. t. 12. cũ priuationem causam vocauit. Nimis presse, cùm causa spectatur prout habet ordinem ad effectum, & effectus quatenus ab efficiendo dicitur; sic enim solã agentem causam complectitur. Atque in hoc sensu ait D. Aug. l. 83 q. 28. omnem causam efficientem esse: & Plato in Hippia Maiore, efficiens & causam nihil omnino differre. Medio quodã modo, cũ omnia ac sola quatuor vulgata causarũ genera comprehendit. Quæ propria est, & à Phil. passim vsurpata causę notio: atq; in eo sensu erit à nobis de causa hoc in loco disputandum. Porrò causæ definitionẽ nullibi expressè tradit Ari. sed ex iis, quæ proximo superiori c. tex. 68. docuit, hãc interpretes eliciunt: Causa est id, ꝑ reddimus, cum propter quid res quęque ita se habeat, inquritur. Quo in loco verbum, propter quid, (quod si propriè sumatur, ad causam finalem duntaxat pertinet) fusa significatione vsurpauit, ita vt in omnes causas pateat. Plut. verò l. 1. de placitis Philos. c. 11. ex veterum decretis ita causam definit: Causa est per quã aliquid contingit. Auicenna, in sua Metph. tract. 6. c. 1. Causam censet esse id, qđ tribuit esse rei. Boetius in Topicis, D. Th. aliique Peripatetici, hanc definitionẽ crebrò vsurpant, quam ex l. de causis elicitam volunt: Causa est id, ad quod aliud sequitur. Intelligunt autem, sequi aliud ita, vt ab illo esse accipiat. Namq; ex facultate ad ridendũ sequitur humanitas, cùm risibile & homo inter se reciprocentur; & tamen facultas ad ridendum non est humanitatis causa, quia humanitas suum esse ab illa non accipit.

Cæterùm ex omnibus definitionib. illa nobis magis arridet: Cã est id, à quo aliquid per se pendet. Eius autem explicatio in iis, quæ superiori lib. circa definitionem principiorũ disseruimus, magna ex parte continetur. Quare non est, cur actũ agamus. Illud tantũ adiicimus, particulam Per se, poni ad remouendas causas per accidens, vt musicũ respectu ædificii: & eas, quas appellant conditiones vel causas sine quibus non; cuiusmodi aliaque id sunt rerum occasiones, locus, & tempus, genus, sine quibus actio non procedit, cum tamen effecta non per se & directò ab illis pendeant.

Causæ nomẽ varie sumitur.

Varię definitiones causæ.

Definitiõ, q̃ cæteris præfertur.

ARTICVLVS II.

Obiecta contra definitionem causa.

Obiectio.

SEd iam aliquis obiiciet; Nonnulla dãtur, quæ nõ sunt causæ, à qnib. tñ aliqua per se depẽdent; quædam item sunt causæ, à quibus non pendent per se alia: igitur definitio causæ, nec soli nec toti definito cõuenit. Prior antecedẽtis pars ostenditur. Nã vnum relatum pẽdet per se ab alio, cùm relatorum proprietas sit, sese mutuò in rerũ natura ponere & tollere. Item, generatio pendet per se à priuatione; siquidẽ priuatio est per se principium illius. Item, homo pendet per se ab animali rationis participe; quandoquidem illius essentia hæc est. Præterea, humanitas Christi pẽdet per se à Verbo diuino, vt à terminante ipsius depẽdentiã. Et tamen neque vnum relatum comparatione alterius causa est, cum ambo sint simul natura, vt in relationis categoria docet Arist. neque priuatio est causa generationis, vt ex superiori lib. patet; neque animal particeps rationis est causa hominis, si verum est, quod alibi dixim⁹, omnem causam distingui essentia à suo effectu: neque item Verbum diuinũ, quatenus terminat humanitatis dependentiam, potest esse causa, quia cũ radix causalitatis diuinæ erga creaturas sit potentia diuina, quæ est eadem in tribus ꝑsonis, iam omnes tres personæ terminarent dependentiam humanitatis, atq; adeò omnes illi essent vnitæ, quod decretis fidei repugnat. Ergo, &c.

Prior pars obiect. probatur.

Deinde posterior pars antecedẽtis ita suadetur. Commune Philosophorum effatum est; id qđ est primum in vnoquoque genere, esse causam reliquorum; & tamen aliqua dantur in generib. prima, à quibus non pendent reliqua: ergo aliquid est causa, à quo aliud non per se pẽdet.

Suadetur posterior pars

det. Probatur assumptio: quia candor est primus in genere colorum, & lux prima inter oẽs qualitates, q̃ sub sensum cadũt; & tñ neq; à candore alii colores, neq; à luce oẽs qualitates sensibiles pendent.

ARTICVLVS III.

Dilutio obiectorum.

SVperiora obiecta, quæ ad confirmandam priorem antecedentis partẽ illata fuere, paruo negotio cõfutabit, qui dixerit, nihil ꝑ se ab aliquo pendere (saltem prout pẽdere hoc loco à nobis sumitur) nisi ab eo accipiat esse: quo pacto nõ sunt affecta, aut vnum relatum comparatione alterius; aut generatio respectu priuationis. Item, dependentiã ꝓpriè sumptam non versari inter ea, q̃ essentia nõ differunt: sicq; hominẽ, si propriè & philosophicè loquendũ sit, non pendere ab animali rationali. Quod vero attinet ad dependentiam humanitatis à diuino Verbo, quod altioris negotii est, respondemus, humanitatem pendere ab illo, vt à puro termino, non vt a conferente ꝑ se primò aliquod esse naturæ: proindeque Verbum diuinum non propriè humanitatis causam esse; habere tamen modum quendam formalis causę respectu illius, quatenus eam supra omnem naturæ modum perficit, suam ei subsistentiam & ꝑsonalitatem attribuendo.

Circa id, quod postremò obiectũ fuit, aduerte, inprimis effatũ illud: Primũ in vnoquoq; genere est cã reliquorũ; non inueniri in 2.l.Met.c.1.t.4. vnde nonnullis citatur. Eo .n. loco tantũ docet Arist. semper illud esse magis tale, ꝑꝑ qđ vnũ quoque tale est. Deinde, quod ad eius intelligentiã spectat, non parũ inter se auctores dissident; vt videre ẽ apud Capreolum in 2.dist.14.q.vnica ar.1. Ferrariensem ad c.13.l.1.contra gentes. Omissa 16 giori disputatione, placet interpretatio Durandi in 2.dist.15.q.vltima, (etsi Thomistis non probetur) videlicet id qđ est primũ in vnoquoq; genere, esse cãm reliquorum; si sit primum in aliquo genere cãlitatis: quo primũ efficiens est cã oium efficientium; & vltimus finis, qui est vltimus & principalis in genere finiũ, est cã finalis aliorum. Primum verò, siue ꝑ̃stantius in genere ꝑdicamẽtali, hoc est, inter species alicuius categoriæ (cuiusmodi ẽ candor inter colores, lux inter sensiles qualitates) non oportere esse aliorũ causam, si causa propriè sumatur. Addimus tamen, id, quod ita primum est, posse vtcunque vocari causam exemplarem aliorum, quatenus est veluti mensura, cuius maiori minorive propinquitate eorũ ꝑfectio æstimatur: s̃m quam considerationem alia quoquo modo ab illa pendere dicenda sunt. Vnde patet, nihil superioribus argumentis fuisse conclusum contra causæ definitionem; cuius multò vberior & illustrior explicatio tradita est à Fonseca, lib.1.Metaph.c.7.q.1.sect.3.

Quo pacto primum in vnoquoque genere dici possit causa reliquorũ.

B

QVÆSTIO II.

Vtrum ne causarum genera quatuor sint, an non?

C

ARTICVLVS I.

Constituitur causarum numerus.

DE numero causarum, neq; inter priscæ doctrinæ viros, neq; inter posteriores Philosophos satis constitit. Nõnulli .n. quib. causarum turba displicuit, solã materiam causæ nomine dignã habuere, similes iis, qui opus aliquod Phidiæ aut Praxitelis intuentes, solũ in eo marmor aut æs admirantur. Alii ad materiæ iacentis inertiam, efficientis causæ vim tantummõ adiunxere. Alii numero gaudentes impari, tres fecere cãs, Deũ, materiã, & formã. Deniq; , vt cæteros omittamus, fuere ẽ recentioribus Philosophis, qui octo causarum genera, non minùs inter se diuersa, quam sunt, quæ Aristoteles posuit, numeranda iudicarint.

Veterũ opiniones de numero cãrum quære apud Laerti, in vita Zenonis Critici. Mirandulam 1. de exam. vanit. c. 10.

D

Vera tñ est Arist. s̃nia, asserentis, quatuor esse duntaxat causarum genera; sci. licet, causam efficientem, finem, formam, & materiam. Quem ille numerum ex varietate quæstionũ, quib. ꝑꝑ quid aliqđ sit, quæritur, c.7. huius li. comprobauit. Nam cum cã sit ratio, quæ affertur ad q̃stionem explicandam; quot sunt genera quæstionum, tot erunt causarum. qñ̃ũ autem quatuor sunt genera. Aut enim q̃rimus, cuius gratia aliqđ fit, & est finis: aut à quo fit, & est efficiens: aut ex quo, & est materia: aut per quid, & est forma.

Quaternarius causarũ numerus cõprobatur.

E

Id ipsum quoque aliis rationibus cõfirmarunt, Albertus Magnus hoc loco tractatu

tractatu 2.c 7. & 5.Metaphysicorum ca. 3.D.Thomas in opusc.31. Auicena in sua Met.tractatu 6.c.1. Simplicius hoc in li. ad tex.68.Sufficiet tamen hæc vna ratio: Composita naturalia nó fiunt ex nihilo; quia per naturam ex nihilo nihil fit:fiét igitur ex aliquo præexistente; quod cũ non sit totum compositum(alioqui iam res ante ortum suum existeret) oportebit fieri simul ex alio denuo accedente, quod rem compleat absoluatq;:at quod præexistit,est plura potẽtia,seu materia. quod absolutionem affert,est actus, seu forma:igitur oĩa cõposita naturalia cõstant ex duplici cã interna; videlicet materia & forma.Rursus,præter has,qa nihil à se ipso effici potest,requirunt causam efficientem,a qua producantur: efficiens autem si non temerè & inordinatè agat,necesse est,vt ob aliquem finẽ operetur:erunt igitur cuiuslibet rei naturalis quatuor caussæ:duæ internæ,materia, s.& forma;& externę duę,vtpote efficiẽs & finis.Quòd si res naturales,quæ oium maximè cõpositæ sunt,atque adeo a pluribus dependent,plures causas non exigunt;planè sequitur, causarum numerũ ampliorem esse neutiquã posse,si de generalibus causandi modis loquamur.

Alia ratio.

ARTICVLVS II.

Obiecta quædam.

1. obiectio. SEd cõtra hæc sic licet obiicere.Instrumenta agentium,vt calor ignis,serra artificis, aliaq; huiusmodi; sunt veræ causæ,cùm in effecta per se influant:& tñ ad nullum ex quatuor generib. pertinẽt: plura igitur sunt causarum genera. Probatur assumptio: Nam quòd ad causam efficientem,ad q̃ pertinere videbãtur, re vera non pertineant,ex eo constare videtur,quia causa efficiens(vt Arist docuit hoc in li.c.3.t.29.) est, à qua effectus primò oritur: at effectus non primò oritur ab instrumento;cùm instrumentum non nisi virtute prioris agentis operetur.

2. obiectio. Deinde: Actus pendet per se ac secundum essentiam ab obiectis,in quæ ferun tur:ergo obiecta sunt causæ actuum: & tamen ad nullum è quatuor vulgatis generib.videntur pertinere:sunt igitur plura genera.Quod si quis respondeat, obiecta pertinere ad causam finalem, quia

Occupatio.

A actus referuntur ad obiecta,tanquã ad finem;in promptu est refutatio. Nulli'.n. rei essentia secundum se sumpta pendet à fine,sicuti nec ab efficiente;cùm hę duę causæ non respiciant effecta,nisi vel quatenus actu producuntur, vel vt producibilia sunt, quæ est quædam effectio rerum essentiam consequens,non verò ipsa essentia.

3. obiectio. Tertiò. Causa efficiens intellectu præ dita,dum ex arte agit,intuetur exẽplar, B qđ imitatur, & à quo per se pendet rès, quam efficit: igitur exemplar est cã p̃ se rerum arte factarum.Nec satisfaciet,qui dixerit, Arist. solas rerum naturaliũ cãs tradere instituisse. Namque licet res naturales non per se pendeant ab exẽplari creato,pendent tamen ab ideis, siue exẽ plaribus diuinis, respectu quorum arte facta quædam sunt.Quare etiam res naturales habent exemplaria, à quibus p̃ se dependent. Quæ cùm Arist.hoc loco C non tradiderit, sanè parum accuratè videtur causarum genera numerasse.

Occupatio.

ARTICVLVS III.

Dilutio obiectorum.

AD primum horũ respõdet Philoponus hoc in l.t.27.Instrumenta reduci ad cãm materialem: sed non rectè sentit. Primũ, qa sola cã efficiẽs propriè instrumenta habet. Deinde, quia instru- D menta influunt actiuè in effectum, dũ agentis actionem exequuntur,q materiali causæ non conuenit. Quare dicendum potius,instrumenta pertinere ad cãm efficientem,esto illis tradita causæ efficientis definitio non cõpetat;qa nimirũ non oẽs causæ efficientes ea definiuntur, sed præcipuæ tantùm,& q̃ dignæ habentur, quib. effecta simpliciter attribui possint.

Dilutio 1.ob Refellitur Philopon'.

Instrumẽta pertinẽt ad causam efficientem.

Ad 2m dic;obiecta,cõparatione actuũ, quib. speciem tribuunt,non pertinere ad E causam finalem,vt probat argumentum; sed ad formalem: nõ quidem internam, sed externam duntaxat,vt docet D. Thomas in prima secundę q.1.ar.3.Est enim proprium causæ formalis, certæ speciei notam rebus indere, quod actibus præstant obiecta; non quidem eos intrinsecè componendo, sed exteriùs mensurando.Nec officit, quòd illis notio causæ formalis, quam Aristoteles hoc in lib.

Dilutio 2.

Obiecta respectu actuũ pertinẽt ad causam formalẽ externam.

li.c.3.c.28 assignauit, simpliciter non accommodetur: nō enim eo loci causa formalis in tota suæ significationis amplitudine definita est.

Vltima obiectio peculiarem attingit difficultatem de causa exemplari, quæ seperatim à nobis excutienda est.

QVÆSTIO III.

Quid-nam sit exemplar.

ARTICVLVS I.

Enodatur exemplaris, seu Ideæ Definitio.

Cognitio idearū quanti sit momēti.

IDearum cognitionem nō solum ad sapientiæ studium necessariam, sed ad morum disciplinam perutilem esse, constat ex iis, quæ scripsit D. Augustinus li. 83. quæstionū, q. 46. & Clemens Alexandrinus li. 4. Stromat. Ille .n. negat, absq; ideis quenquam sapientem esse posse: hic affirmat, eum, qui diuinas ideas contemplatus fuerit, victurum quasi Deū inter homines; quòd nimirū altissima æstimanti, res istæ sublunares volent velut vmbræ. Porrò nos hoc loco de exemplari, siue idea disseremus, quòd hoc vnum sit è generibus causarum, vt mox patebit; de quo tamen Aristoteles aut nihil, aut ꝓpè nihil disputauit. Inprimis ergo, quod ad naturam definitionemq; ideæ spectat, variæ de illa fuere sententię; vt legere est apud Eusebium Cæsariensem lib. contra Philosophos c. 44. Alcinoum in li. de doctrina Platonis cap. 9. & Plutarchum li. de placitis cap. 3.

De natura ideæ diuersa dogmata.

Sed iis omissis placet ea definitio, quę colligitur ex D. Augustino l. 12. de ciuita te Dei c. 25. traditurq; à D. Thoma de veritate q. 3. art. 1. videlicet; Idea est forma, quam aliquid imitetur, ex intentione agentis, determinantis sibi finem. Quæ vt intelligatur, aduertendum est; formam, quod ad rem præsentem attinet, tripartitò diuidi; scilicet in formam à qua, ex qua, & ad quam. Forma à qua, est ea, à qua effectus, vt ab agēdi principio egreditur. Forma ex qua, est illa, è qua res cōstat. Vtriusque exemplum est animus hominis, à quo intelligendi actio manat, & ex quo simul cum materia homo cōponitur. Forma verò ad quam, est, ad cuius similitudinem aliquid fit.

Ideæ defini tio ex D. August.

Tripartita formarū varietas.

Enucleatur ideæ definitio.

Igitur in proposita definitione locum generis subit Forma, prout hanc triplicem formarum varietatem comprehendit. Verba illa, Quam aliquid imitatur, excludūt à ratione exemplaris formas, quas aliæ non imitantur; vt formam humanam comparatione formę ignis. Dein de illa, Ex intentione agentis, remouēt formas, quas effecta casu exprimūt: quo B pacto si Apelles, nihil ad Platonē respiciens, suis eum lineamentis fortuitò effingeret, non diceretur Plato illius imaginis exemplar. Additur, Determinantis sibi finem, vt reiiciantur formæ agentium naturalium; veluti forma ignis aliū ignē generantis. Neque enim illa ignis geniti exemplar propriè dicitur: quia cū ignis per intellectum & voluntatem nequaq̄ operetur, finem sibi præstituere nequit; quod tamen in iis, quæ propriè ad exemplar agunt, necessariò requiritur. Vn̄ D. C Thomas art. 3. quæstionis ꝓximè citatæ, admonet, nec ipsam diuinam essentiam, quā essentia est, sed quā intellecta, ideæ habere rationem. Quare probanda non erit eorū sētē, qui asserunt, effecta naturalia habere ideam sine exemplar sui, in causa proxima: nisi fortè exemplaris nomen laxiori significato vsurpent.

Formæ agētiū naturaliū nō sunt ideæ.

ARTICVLVS II.

D *Exemplar non esse rationem formalem, sed obiectiuam.*

POrrò, cùm multa in quolibet artifice reperiantur; vt ars, species intelligibilis, & conceptus, tum formalis, id est, imago expressa rei arte factæ; tū obiectiuus, hoc est, res ipsa arte facta, q̄ mente concipit: quæret aliquis, ecquod horum exemplaris habeat rationem? Cōis Philosophorū, Theologorumq; sn̄ia est; E exemplar siue ideā, si propriè sumatur, esse conceptum. Nam quòd neq; ars, neque species intelligibilis exēplar sit, ex eo manifestum est; quia hæc sunt agendi principia, nō verò id, q̄ artifex imitatur. Controuersia tñ non parua est, vter conceptus exemplar sit. alii namq; formalē, alii obiectiuum esse arbitrantur.

Communis sententia, exemplar esse cōceptū.

Priores suam sententiam inde cōprobant: quia oportet exemplar expressiuū esse

Quod sit cōcept⁹ formalis.

malis. esse rei q̃ exteri⁹ efformatur: at exprimere non rationi obiectiuæ, sed formali cõuenit.

1. Ratio.

2. Ratio. Deinde, q̃a ideæ sunt principia cognoscendi: ratio autẽ obiectiua nõ principium est, sed terminus, in quem fertur cognitio.

3. Ratio. Tertiò, quia si ideæ essent ratione obiectiuæ, hoc est, arte facta mente concepta, vel essent eadem singularia, q̃ exterius efformanda sunt, vel alia. Non eadem, tum quia idem sibi ipsi cã esset, tũ quia singularis differentia futuri arte facti pendet à concursu circumstantiarũ, quæ nõdum existunt, atq; adeo neq̃ artifex certam illius habere prænotionẽ. Sed neq; potest esse aliud singulare; cum artifex aliud sibi imitandum, saltem per se, non proponat: igitur arte factum mẽti obiectum non continet rationẽ ideæ.

4. Ratio. Postremo, idem ex eo confirmatur, quia ideæ in Deo non videntur esse rationes obiectiuæ, sed formales. Primũ, quia ex communi Theologorum sẽtẽtia, distinctio idearum est prima omnium, quæ in Deo respectu creaturarũ inuenitur: prior vero est distinctio rationum formaliũ, q̃ obiectiuarum. Secundo, quia si creaturæ à Deo conceptæ, vt hõ, leo, aquila, essent ideæ, sumeret Deus à creaturis rõnẽ operandi, nec per se sibi ad agedũ sufficeret; quod nullo pacto admittendum est.

Exemplar esse conceptũ obiectiuum aliorũ opinio.

Alii censent, exemplar esse conceptũ obiectiuum, quod ita probant.

1. Argum. Esto artifex nullum conceptũ formaret, sola cognitio sat esset, vt rem intellectam exteriùs effingeret. Dari igitur potest exemplar sine conceptu formali. Antecedens ostendi solet in beatis, qui diuinam naturam intuentes non formant verbum, vt est complurium Theologorum opinio: & tñ possunt nõnulla eorum, quæ in ea apprehẽdunt, externo opere efficere, nõ aliquam internam imaginem imitando; sed res obiectas exprimendo.

Beati multorũ sententia non formam verbũ.

2. Argum. Scdo ita argumentantur. Exemplar est id, ad q̃d artifex intuendo, operari dicitur: atqui artifex dum operatur, non intuetur suum conceptum formalem; nec necesse est ea reflexione vti: igitur conceptus formalis non est exemplar artificis.

3. Argum. Tertio Causalitas exemplaris consistit in quadã imitatione passiua: sed artifices non imitantur conceptum, cũ illum opere non exprimant, sed rem conceptu repræsentatam: ergo ea potiùs exemplar est:

4. Argum. Quarto: Platonici, qui ex omnib. antiquitatis Philosophis maximẽ ideas celebrarunt, appellabant eas, res ipsas à materię commercio, & singulariũ concretione abiunctas. Itẽ Boetius l. 3. de consolatione Philosophiæ, metro 9. loquẽs de mundo archetypo, mundi nomen ei indit. Tu, inq̃, cuncta superno ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse mundum mẽte gerens. Denique Arist. 7. Met. c. 7. t. 23. ait, corporis sanitatem fieri à sanitate, q̃ est in mente, quo loco per sanitatẽ quæ est in mente, haud dubiè intellexit exẽplar sanitatis, quod in medici animo insidet: hoc autem non sanitatis imaginẽ vocauit; sed sanitatem ipsam menti obiectã. Quare videtur hi auctores rõnẽ exẽplaris in conceptu obiectiuo collocasse.

Platonici ex antiqs Phil. maximè ideas celebrarunt.

Ap̃batur 2. opinio. Item Basilius in 1. di. 36. q. 2. arg. 2. Baconus quodli. 2. q. 2.

Hæc posterior opinio verisimilior videtur, quam amplexus est D. Thomas de veritate q. 93. art. 2. Durandus in 1. d. 36. q. 3. ar. 3. Scotus d. 35. q. vnica, Ochamus, & Gabriel ibidem q. 5. Aliacensis in 1. q. 6 art. 3. aliiquẽ ætatis nostræ Philosophi non pauci. Neque erit difficile aduersariæ sententiæ argumenta diluere.

Dilutio 1. argu. pro priori sententia.

Ad primum enim respondetur: nõ pertinere ad rationẽ exẽplaris in cõe, esse expressiuũ, seu declaratiuum rei, sed esse id, quod artifex intueatur, & imitando exprimat. Quanquam & illud dici potest, etiã conceptum obiectiuum exprimere rem, vel quatenus est quid exemplariter imitabile; vel ratione cõceptus, in quo repræsentatur. Peculiariter tñ diuinis ideis attribuitur, exprimere res ipsas; quia essentia diuina, quæ obtinet rationem ideæ, quatenus cognoscitur à Deo vt imitabilis à creaturis, eminẽter continet hominem, verbi gratia, cuius est idea, prout ab illo est imitabilis, similiterq́ue res cęteras, & eas perfectissimè repræsentat.

Quo pacto ideæ diuinæ res ipsas exprimant.

Dilutio 2. Ex hac solutione habetur secundi argumenti explicatio. Eodem enim modo, quo cõcedimus vel negamus, exemplar esse expressiuum rei, cõcedi etiam vel negari debet, esse rationẽ cognoscendi.

Dilutio 3. Ad 3. respondemus, ideam, siue exemplar artificis creati non esse illudmet singulare arte factum, q̃ re ipsa molitur; nec aliud extra mẽtem consistens, ad quod oculos referat, quasi id per se, aut necessario requiratur; sed esse arte factum aliud confusum, & quasi vagum, quod mente apprehendit,

prehendit, & ad cuius imitationem externum opus effingit.

Dilutio 4. Discrimē & cōuenientia inter ideam diuinam & creatam.

Ad 4. quod ad priorem eius partē attinet, respōdemus, rationes obiectiuas, t. creaturas, prout diuino conceptui obiiciuntur, posteriores esse rationib. formalib⁹: non tū essentiam diuinam, vt eidem conceptui repræsentatur, ēm rōnes imitabilitatis. Ad posteriorem partem eiusdem arg. dicimus, in nostra snia diuinas ideas non esse creaturas ipsas à Deo cognitas; & tñ esse rōnes obiectiuas, id est, ipsam diuinā essentiam conceptā à Deo, prout à reb. creatis est imitabilis. Itaque existimamus, diuinam & creatam ideam partim inter se conuenire, partim differre. Conuenire, quòd vtraque sit rō obiectiua: differre, qđ architecti summi idea non sit res, quam producere instituit, sicuti idea creati artificis. Cuius discriminis ea rō est, q a in essentia diuina, q̄ est primariū diuinæ intellectionis obiectū, continētur, ac relucent oi a, q̄ effici possunt; proindeq; necesse est, vt Deus in quouis opere faciundo ad eā principaliter respiciat, eandēq; primaria ratione imitetur. In artifice verò creato nō ita res habet.

QVÆSTIO IIII.

Vtrum exemplar vere ac propriè cā sit, ad genus cā formalis pertinēs?

ARTICVLVS I.

Concluditur pars affirmatiua.

Art. 1. superioris q. argum. 3. Prima probatio coclusionis.

HIs ita explicatis, vt ad qōnem antè excitatā veniamus; inprimis ꝙ exēplar verè ac propriè cā sit, facile conuinci pōt. Primū q a oē arte factū per se pendeat à suo exemplari; veibi gratia, cūcta q̄ in natura fiūt, ab ideis diuinis; & dom⁹, cæteræq; res arte laboratæ ab idea creati artificis, & à natura, cuius per se ęmulæ sunt vt alibi dixim⁹. Scđò, q a si de So-

Secunda.

cratis imagine cur sima sit, q̄spiā interroget, non dissoluetur perfecte qō, nisi exēplari, vt cā, reddito Tertiò quia non so-

Tertia.

lum ex Platonico dogmate in Timæo & Phædone, aliisque in locis; sed etiam cōi Theologorum sensu, ideæ dicuntur principes & primariæ rerum causæ.

Qui auctores reuocēt exēplar ad

Controuersia tñ est ad quod nā causæ genus exēplar pertineat. Scotus in suis theorem. & in 1. d. 2. q. 2. & d. 36. q. vnica A ar. 1. Heruæus eadem d. q. 1. D. Bonauentura in 3. d. t t. q. 3. Alensis prima parte q. 23. membro 4. ar. 1. aliiq; nonnulli putāt reduci ad cām efficiētem; q̄ opinio ita ꝓbari pōt. Eodē mō se habet forma intelligibilis ad arte factum, quo forma physica ad naturalem effectū, quem ꝓducit; vtraq; enim est forma agētis ipsius actionem determinans: sed forma Physica efficienter influit in̄ effectū, & ad cām efficientem pertinet. Ergo & forma intelli- B gibilis, siue exemplar. Scđò, exemplar respectu arte facti est vti sigillū cōparatione figuræ, q̄ exprimit, vt rectè ait Philo Iudæus in libro, qui inscribitur, ꝙ deterius potiori insidiari soleat. Atq sigillū efficienter exprimit figura, proindeq; ad cām efficientem reduci debet: ergo & exēplar. Adde ꝙ ideæ diuinæ tū a D. Dionysio 4. & 5. c. de diuinis nominibus & a D. Augustino 12. de ci. Dei c. 25. tū ab aliis Theologis nuncupantur effectrices rerū C existentium causæ. Quare non videtur negandum eas, proindeq; cætera exemplaria ad genus causæ efficientis pertinere.

causam efficientem. Quibus argumentis. Bonetus ca. 8. huius 3. libri. Niph⁹ 2. Met. disp. 4. ca. 2. Picolomineus ī sua Philos. Mor. Gradu 5. c. 47. Vallesius in controuers. phy. qu. 13. Bargius in 1. d. 2. q. 2. Philonis sententia de Ideis. D. Dionys. D. August.

Exemplar ꝑtinere ad genus causę formalis.

Verisimilior tñ est opposita sententia aientium exemplar secundum eam cālitatem, q̄ sibi, quatenus exemplar est, vēdicat, hoc est, quatenus est forma obiectiua, vnde sumitur imitatio, non ad cām efficientem, sed formalem spectare. Quā tuetur Magnus Albertus in 1. d. 20. ar. 1. Aegidius in theorematis ꝓpositione 37. D Henricus Gandauensis quodlib. 9. q. 1. Durandus in 1. d. 45. q. 2. Argentinas q. vnica ar. 2. Caietanus ad ar. 4. q. 6. primæ partis, & ad art. 3. q. 44. aliiq; nonnulli, Probaturq; in hunc modum. Exemplar, vt ex dictis patet, nihil est aliud, q̄ id, ad quod respiciens artifex operatur, quod que imitando exprimit; atq; ita exēplar eatenus causare dicitur, quatenus passiua imitatione certam formam indit rei arte factæ: sed in hoc causandi mō nulla E apparet vis, aut influxus causæ efficientis, sed formalis extrinsecæ dūtaxat. Igitur exemplar non ad efficientem; sed ad formalem causam pertinet. Secundo idē confirmatur ex D. Dionysio 5. c. de diuinis nominibus D. Augustino li. 83. quæst. Boetio libr. 1. de Trinitate, Proclo, aliisque Platonicis, qui ideas diuinas nunc formas sine materia, nunc formas archetypas, & primęuas vocant. Pro quo etiam

Abulensis c. 5. Matth. q. 12. A causalitate propria exemplaris.

Testimoniūs Dionysii. Augustini. Boetii.

Procli á nominis etymologia.

etiam facit ipsa nominis etymologia. Nã qđ grecè ἰδέα Latinè forma dicitur.

Itaq, statuimus exemplar ꝓpriè causam esse, comprehendiq; generali forma lis causæ nomine & ratione. Nã cõmunis formæ notio in eo cōsistit, vt rei quidditatẽ & speciem tribuat. Ac ea qdem forma, quæ materiã ꝑ se informãdo id præstar, interna est, quæ per solam imitabilitatem, externa, atque exemplar.

Respōsio ad argumenta aduersariorum.

Ad ea igitur argumenta, q̃ ostendere videbantur, exẽplar efficiẽtis causæ obtinere rõnem, hunc in modũ respondendũ erit. Ad primum qdem dicendo; formam physicã agentis, itemq; formam intellectualem partim inter se cõuenire, partim differre: cõuenire, ꝙ vtraq; sit forma determinãs: differre, ꝙ hæc per passiuam imitationem; illa ꝑ actiuam influxũ determinet formetq; effectum. Ex quo patet nõ eandem esse vtriusq; rõnem causandi. Ad 2m admissa maiori, eiusq; cõfirmatione quatenus cõcludit aliquid similitudinis inueniri inter figuram & exemplar, neganda est assumptio. Non.n. figura sigilli aliquam effectricẽ vim habet respectu formæ, quam in cera exprimit (sicuti nec eã habet quantitas, cuius modus est figura, vt alibi diximus) nec si eam obtinere, idem ꝓpterea de exemplari dicendum foret, cùm in multis similitudo deficiat. Ad vlt. respondendum est; ideas diuinas esse effectrices rerũ causas, non qua ideæ sunt, sed ratione diuinæ artis, ad quam pertinent, seu quatenus re ipsa idem sunt cum essentia diuina.

Figura non concurrit effectiuè. Hoc in li. c. 1. q. 5. art. 2.

ARTICVLVS II.

Exemplar non reductitiè, sed directò ad formalis causæ genus pertinere.

Platonici exẽplaria cęteris causis antepofuere.

IVre tamen quæsierit aliquis, nũ exemplar ad causam formalem internam, quasi illius cõcausa & appendix, reuocari debeat? R̃demus nõ debere reuocari, sed per se distinctũ formalis causæ genꝰ cõstituere Quod censuit Plato in Timęo, & Phædone, alijq; eiusdem sectæ alũnis, vtpote qui in causarum partitione exempla ria cæteris causis prætulerint, eaque ab illis tum nobilitate, tum causandi modo ac notione distinxerint. Idem tuẽtur præter alios Henricus Gandauensis quodlib. 9. quæst. 2. & Fonseca lib. 1. Metaph. c. 7. q. 1. sect. 5. vbi totam hanc controuersiam accurate pertractat.

Suadetur verò hæc sententia. Primũ, quia etsi forma informans & exẽplar in generalis formalis causæ notione conueniant; differunt tñ, vt ex dictis constat, secundum speciales causandi modos. Secundò, quia causalitas formæ intelligibilis suapte natura præit causalitatem formæ informantis; neq; illa ab hac causandi vim mutuatur; cùm prius sit artificem opus ipsum interius efformare, & intelligibilem formam imitatione passiua ab externa forma exprimi, q̃ formam externam informare materiam, compositũq; ipsum cõdere. Tertiò, quia exemplar est prototypa ratio essentię rei, cuius exemplar est, forma verò inducta ab agẽte est participata quædã illius similitudo, quæ materiam informando, essentiam cõplet.

Caussalitas formæ intelligibilis antecedit causalitatẽ formæ informantis.

Exemplar ẽ ratio prototypa.

Quo patet, non minus præcipuã causalitatẽ in suo genere pstare exemplar, quàm formam internam, atq; adeò non debere causam exemplarem, quasi appẽdicem & concausam ad formalem reduci, sed vtramq; propriè, ac per se, vti duo membra specie distincta, sub vno cõmuni genere causæ formalis collocari. Nec quenquam turbet; ꝙ Arist. quatuor tantum causarum genera recensuit; spectauit. n. causas in commune dũtaxat, quas si speciatim persequi voluisset, non quatuor tantùm, aut etiam quinque addito exemplari, sed multo plures numerasset, vt ex singularum causarum diuisionibꝰ, quas tertiò huius libri cap. cum Aristotele explicuimus, planum est.

Occurritur obiectioni.

QVÆSTIO V.

Sitne omnis causa effectu suo nobilior?

ARTICVLVS I.

Quo sensu omnis causa dici possit effectu suo nobilior, itemq; de nobilitate materiæ, formæ, & exemplaris.

RES, quæ causa nuncupatur, bifariã, quod ad præsentem disputationem attinet, spectari põt: vno modo præcisè, prout causat; altero, secundum suam absolutam entitatẽ: quæ consideratio in effectum

Duplex cõsideratio rei quæ causa dicitur.

effectum similiter cadit. Potest enim effectus expendi, vel prout causatur, vel simpliciter ꝭm suam naturam. Hoc posito, si de causa & effectu priori mō sumptis loquamur, cōclusio sit: Omnem causam esse nobiliorem suo effectu. Probatur, qa præstantius ac diuinius est tribuere esse, quàm accipere, & non pendere ab alio, quam pendere: at causare non est aliud, quam tribuere esse, & omne, quod alicui esse confert, quà eiusmodi, non pendet ab eo, cui esse impertitur.

Prima cōcl. Eius proba tio. Lege D.Th. in 4.d.1.q.1. art.4. quæstiuncula 1. av 3.

Si autem cā & effectus ꝭm posteriorē notionem accipiantur, quid de vtriusq; nobilitate sentiendum sit, subiectis infrà cōclusionibus aperiemus. Sit igitur secūda conclusio: Materiam esse ignobiliorē forma & composito, quorum cā est. Probatur, quia vt 9.Met.c.10.t.19. Aristoteles docet, actus nobilior est, quàm potētia: at materia est pura potentia, forma verò actus. Item quia, vt constat ex ca.9. lib.1. huius operis t.81. forma est qd pulchrum & diuinū; materia verò turpe & quasi fæx quædam naturalibus reb. subsidens, ac ꝓpè nihil. Postremò, quia forma potiorem essentiæ partem continet: vnde hoc in lib c.3.t.28. dicitur ratio qd ditatis. Negari igitur non potest, materiam minus nobilem esse, quam formā. Ex quo ēt liquet, eādē deteriorē esse cōposito, cū in hoc forma ipsa includatur.

Secunda cōclusio. Eius confirmatio.

Idē astruit Plotinus li. 3.Enn;6. ca. 7. lege etiā quæ diximʼ 1.lib.c.9.

Si autem forma cum materia comparetur, quid sentiēdum sit, ex proximè dictis constat: si vero cum ipso composito, cuius etiam causa est, conferatur, non conuenit inter Philosophos, vtrum eorum alteri dignitate præstet. Platonici formam nobiliorem esse contendunt, quod etiam ex Peripateticis asserunt, Auerroes commento 4. huius libri, Iandunus 5. Metaphysi. quæst. 16. Zimara in theorematis propositione 10. & propositione 69. aliiq; nonnulli. Horum rō est quia compositum totam perfectionē capit à forma. Quare cùm propter quod vnumquodque tale, id magis sit tale, sequtur formam perfectiorem esse composito. Deinde, quia compositum præter formam continet in se materiam, quæ sicuti omnium est imperfectionum quasi mater, ita composito defectum potiùs, quā nobilitatem conciliat.

1 ratio.

2 ratio.

Sit tamen tertia conclusio: Formā esse ignobiliorem cōposito. Hæc inter Philosophos, & Theologos communior est, eamq; sequitur D.Thomas 3.parte q. 6. artic 5. Richardus in 2.d.15.q.2. circa 3. princ. Durand. in 3.dist.2.q 2. Capreolus eadem dist.q.vnica art.3. Soncina 7.Met. q.18. Simplicius hoc in li.t.4. & alii. Suadeti autē hæc opinio hoc modo potest. † Id, quod totam alterius perfectionē & amplius aliquid in se cōtinet, certè ꝑstātius illo est: sed ita se habet compositum respectu formæ; siquidē cohibet in se totum id quod forma, & ꝑtetea materiam. Igitur compositum præstantius est, quā forma. Atq; hæc ratio sumpta est ex Aristotele 7.Met.c.3.t.7. vbi sic ait; Quare si prior forma sit, & magis ens, quam materia, & id quoque, quod ex vtrisq; constat, prius per rationem eandem erit. Ita legit Aphrodisæus, non vt alii, q hūc locum in contrarium sensum rapiunt.

3.concl.

Ioānes Neapol. qdli.2. qu.7. Antonius Andr. 7.Me. Iauellus ibidē q. 4. Trombeta 12. Met. q.5.

† 1.ratio.

Item, Composito nobilior cōpetit modus essendi & operandi, quàm formę: igitur forma est eo ignobilior. Probatur assumptum, quia compositū, completū qd est, & per se subsistit, ac per se operatur, eiq; proprietates & idiomata attribuuntur. Non enim formam ignis, sed ignē calefacere & alium ignē generare dicimʼ. Accedit, quod præcipua naturæ intētio in totum fertur; quod totum propriè gignitur; quod partes cōparatione totius sunt veluti materia, vt Aristoteles docuit hoc in libro c.3.tex.31. Quæ omnia argumento sunt, totum absolutius quid & perfectius esse, quam partes.

2.ratio. Composito nobilior essendi modʼ conuenit.

Ad primā vero rationem aduersariorum respondendum erit; totum non omnem perfectionem capere à forma. Nam etiam materia perfectum quid est, non simpliciter, sed in suo genere, & in ratione subiectiuæ potentiæ, vt alibi diximus. Quo fit, vt ipsa quoque toti perfectionē adiungat, præsertim cùm eius quidditatem integret, & componat.

Sol.1. rationis pro contraria sent.

Ca.9. huius 1.lib q.3. artic.3.

Ad secundam dicendum; etsi materia quasi mater, ac seminarium quoddā sit imperfectionum, quæ rebus materiæ cōstantibus accidunt, quatenus eas varie mutabiles & interitui obnoxias reddit: ex alia tamen parte easdem suo modo ꝑficere; tum ob rationem proximè adductam; tum præterea quia est cōmune receptaculum, & quasi gremium accidentium,

Sol.2.

Etiam materia pro suo modo subiectum ꝑficit.

tium, quibus res corporeæ in suo gradu perficiuntur, quantumlibet ea imperfecta sint, facta ad res immateriales comparatione.

4. concl. Quod ad exemplarē causam attinet, quarta cōclusio sit: Causam exemplarem interdum esse effectu suo nobiliorē, interdum æq; aut minùs nobilē. Hæc intelligenda est de exemplari creato, q̄a diuinum infinitè perfectius esse palā est, cū sit ipsa diuina essentia cognita vt imitabilis. Probatio. Probatur verò conclusio, q̄a exēplar creatum interdum est res aliqua naturalis vt Alexander, quem Apelles suis coloribus & lineamentis exprimit: constat verò, Alexandri imaginem inferioris esse naturæ, quàm ipsum Alexandrū: nonnūquam est aliquod arte factum, vt domus, ad cuius similitudinem artifex manum dirigit; nemo autem ignorat arte factum, quod exterius effingitur, alias perfectius, alias æque, aut minùs perfectum euadere, quàm id, quod artifici ad imitandum propositum fuit.

ARTICVLVS II.

De finalis, & effectricis causæ præstantia.

Multiplex comparatio causæ finalis. Sequitur vt de finalis causæ excellentia dicamus. Potest cā finalis comparari, vel cum agente, quod ipsā allicit, & translatitia motione excitat; vel cū eius operatione, aut mediis, q̄ ad obtinendū finem applicantur. Nunc breuitatis cā, eam tātummodo cum operatione agentis, quæ, vt progressu patebit, ipsius finis effectus est, conferemus.

5 concl. Sit quinta conclusio: Causam finalem interdum esse effectu nobiliorem, interdum non. Vnde constet. Hæc quoad priorem partem liquet, tum aliis in reb. tum intuitiua diuinæ naturæ cōtemplatione, quæ est nostrarum actionum finis, & iis longe præstantior, ac diuinior. Quoad posteriorem etiam patet quotidianis exemplis, vt verbi causa, cùm quis gratia pecuniæ philosophatur, cum tamen Philosophiæ studium possessioni pecuniæ longè præstet.

6. concl. De cā efficiente, tam vniuoca, q̄ equiuoca sit sexta conclusio: Nullam cam efficientem principalem esse ignobiliorem Ostenditur. suo effectu. Probatur: Nam vel effectu id, quo propriā causam dignitate vinceret, à se ipso haberet; vel à cā. Non à se, vt patet, cùm nihil, præter Deum, habeat à se esse. Non à cā; quia nihil tribuit id, quod non habet, & q̄cq̄d effectui cā confertur, præexistit in cā, vel excellentiori modo, vel æq; perfecto. Quare fieri non potest, vt causa principalis suo effectu deterior sit. Ideo verò conclusionem ad principalem causam restrinximus; quia planum est, minùs præcipuas causas sępenumero effectis naturæ gradu inferiores esse, vt semen comparatione prolis, calorem respectu ignis.

† 7. concl. Pro hac cōclus. lege D Th. q. 4. 1. p. ar. 1. & 3. Scotū in 4. d. 12. q. 3. & in quodl. q. 5. Alen. 2. p. q. 83. mēb. 2 ar. 2. Her. quodli. 2. q. 2. Capr. in 1. d. 35. q. 1. ar. 1. & in 4. d. 12. q. ar. 3.

† Sit septima conclusio. Causam æquiuocam principalem, semper effectu nobiliorem. Hæc, quā asserit D. Dionysius c. 2. de diuinis nominib. D. Augustinus li. 83. q. q. 2. & li. 12. super Genes. c. 29. Auicenna 6. Met. c. 3. ex eo ostendi potest; q̄a effectus cōi Philosophantium voce differt specie à sua causā ęquiuoca; vnde ab eo naturæ discrimine desumpta est causæ æquocæ appellatio. Cùm igitur talis cā non habeat in se formaliter esse specificum effectus, oportet contineat illud eminenter, & meliori nota, atq; adeò, vt nobilioris naturæ sit, quā eius effectus.

8. concl. Sit octaua conclusio: Causam efficientem vniuocam, eiusq; effectum, tam s̄m naturam specificam, quàm indiuiduā, æqualem inter se obtinere perfectionem. Suadetur. Huiusce conclusionis veritas, quod ad perfectionem naturæ specificæ attinet, in cōfesso est, patetque ex ipsa vniuocæ causæ notione: dicitur enim causa vniuoca, quę specie conuenit cum effectu: proindeq; cùm naturæ specificæ perfectio neq; incrementa, neque diminutionem ferat, si Cur species dicātur quasi numeri. cutt nec numeri; nō enim ternarius pluribus, aut paucioribus quam tribus vnitatibus constare potest; fit vt effectus, & causa vniuoca parem specificæ perfectionis gradum sortiantur.

Singularia sub eadem specie nō se excedunt vl lo gradu essentiæ. At enim circa perfectionem naturarū singularium controuersia nō parua est. Verū q̄ ita sentiendum sit, vt statuimus, & quod singularia contenta sub eadem specie infima, nō sint alia aliis perfectio ra s̄m gradum suæ particularis essentiæ, affirmat Durandus in 2 d. 32. q. 3. Argentinas ibidem q. 1. Soncinas 8. Met. q. 26. & alii. Quò etiam inclinat Henricus Gādauensis quodli. 3. q. 5. etsi neutram partem

Articulus Parisiensis. tem afferat veritas, vt doctor Sorbonic' A auctoritatē Parisiēsis articuli, in quo vt ipse refert, erroris noīe æqualitas aīarū dānatur. Sed quoniā hęc quæstio non est huius loci, subsistimus in ipsa simplici assertione, quam etiam statuit, & defendit Fonseca lib. 5. Metaph. cap. 15. q. 16.

Dubitatio. Quærat tñ aliquis, si omnia eiusdem speciei indiuidua parē hñt essentiæ perfectionem, ex quo sequitur eorundē etiā naturales potentias in se æquales esse, vnde proueniat, vt alia pfectiùs, alia minùs perfectè operentur? Rñdemus, B

Responsio. prouenire id à qualitate materiæ, & meliori organorum apparatu, ac dispositione: hæc vero nō à particularib' progenitorib' solū tribui, sed ab aliarū caussarum concursu, vt à ppríetate patrii soli, & à natalitiis syderib' atq; apotelesmatis. In

D. Thom. Ptolem. quo sensu ait D. Thomas 3. contra gent. cap. 84. verū esse posse illud Ptolemæi in Cētiloquio, eū fuerit Mercuri' in natiuitate alicui' domorū Saturni, & ipse fortis in esse suo, dat bonitatē intelligentię C medullitus in reb'. Hinc et Hippocr. as-

Hippocr. seruit prudētiores esse, q ad meridiē spectāt, q̄ q ad Aqlonē, nec tā ira effrenes. Quò allusit, egregi' Poeta i eo carmine.

Non obtusa adeò gestamus pectora Pœni,

Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.

Plato. Plato quoq; in Timeo scripsit Atticā D regionē ob cœli tēperiem præclaris ingeniis esse fœcundā, Mineruāq; belli, ac

Attica præclaris ingeniis fęcūda. Philosophiæ amātem, locū sibi delegisse, qui simillimos sibi hoīes procrearet. Lege in hanc sententiam, si placet, Galenū lib. 3. Aphoris. cōm. 14. & lib. 2. de temperamentis. Auerroē 2. Meteororum ca 2. Plutarchum lib. 5. de placitis cap. 30.

QVÆSTIO VI.

In quonam caussalitas seu caussandi ratio consistat.

ARTICVLVS I.

Caussalitatem neque esse relationem caussæ, neque rem, quę denominatur caussa, absolutè sumptam.

Primū pronuntiatum. HAec controuersia aliquot pronuntiatis explicāda est. Primū sit. Caussalitas non est relatio caussæ. Probatur; nam cōferre esse effectui, est quid effectu ipso prius. Cùm igitur relatio effect' sit posterior effectu, eademq; simul natura sit cum relatione caussæ, planè sequitur relationē caussæ esse quid posterius, quā conferre esse, seu, quod eòdem recidit, q̄ caussalitatē rei, q̄ denoīatur caussa. Item caussalitas actiua, hoc est, per q̄ res caussat, est proximū fundamentū relationis caussæ; sicut caussalitas passiua, id est, p quā res caussatur, proximum est fundamentū relationis effectus: at relatio, eiusque fundamentū proximū non idē sunt. Caussalitas actiua proximum fundamentū relationis caussæ.

Secūdum pronuntiatum: Caussalitas non est res ipsa, q̄ caussa dicitur, s̄m suā naturam p̄cisè spectata; sed est quidpiā ei cōpetens, cùm ad effectum actu cōcurrit. Huiusce pronuntiati prima pars inde oñditur, qa caussalitas est posterior, q̄ id, quod denoīatur caussa, sumptū secundum se; posterior, inquam, vel tp̄e, vt patet in caussalitate, qua Socrates genitus est à Sophronisco; vel saltē origine, vt in caussalitate, qua sol eodē momento, quo est à Deo procreatus, lucem fudit. Secunda pars ex eo suadetur; quia vbi primū caussæ ad sua effecta p̄standa actu concurrunt, confestim dñr ipsę po ni in actu, nec ob aliud caussare dnr, nisi quia eiusmodi cōcursum exhibent. Quare nihil aliud erit caussalitas, quam hic concursus, de nouo adueniens rei, quæ denominatur caussa. 2. pronuntiatum.

ARTICVLVS II.

Caussalitatem in cæteris caussis, excepta efficiente, esse modum quendam rei, quę denominatur caussa.

TErtium pronuntiatum, quod superioris explicationem continet, hoc E esto: Caussalitas in omnib' caussis, prępterquam in efficiente, non est aliqua entitas media inter caussam, & effectum, ab vtroque distincta, sed est modus quidam eius, quod denominatur caussa, idē re cum ipso. Veritas huiusce pronuntiati, quod attinet ad materiam & formā, inde patet, quia, vt superiori libro ostendimus, materia, & forma se ipsis immediatè vniuntur, & totum condunt; atque adeò nec ad mutuam caussalitatem, nec ad 3. pronuntiatum. Materia, & formā immediatè iunguntur, & constituunt rem naturalem.

ad eam, quam erga compoſitum habet, A exercendam, vlla media entitate abſoluta indigent; ſicuti nec eam requirunt genus & differentia, ad conſtituendam ſpeciem.

Deinde in omnibus cauſſis, efficiente excepta, vniuerſim id ipſum oſtēditur ea ratione, ꝙ ſuperuacaneum ſit eiuſmodi entitatem re diſtinctā inuehere, cùm ſine illa ſingularum cauſſarum vis & defendi,& explicari facilè poſſit, vt ex iis, quæ inferius dicemus, planum erit: vbi etiā cur efficientē exceperimus, cōſtabit. B

Quo differat cauſalitas à re quæ denominatur cauſa.

Verùm ꝙ non ſit negandum cauſſalitatem differre ab eo, quod cauſſa nuncupatur, ſaltem, vt modum rei a re; hinc patet. Nā cùm aliqua ita cōparata ſint, vt vnū ſine altero non ſolùm intelligi, ſed exiſtere etiā poſſit; neceſſariò aliquid inter illa diſcriminis intercedit: at perſpicuum eſt poſſe rem, q̄ cauſſa appellatur, ſine cauſalitate apprehēdi; vt ſi quis naturam formæ, verbi gratia, ſin ſe concipiat. Cōſtat etiam poſſe eandē ſine cauſalitate ſua conſiſtere; quandoquidem cauſalitas non ineſt rei niſi cùm actu ad effectum concurrit; imò is modus ſe habendi nihil eſt aliud, q̄ ipſa res, q̄ cauſa denominatur, vt actu concurrit ad effectū: forma autē pōt exiſtere, quin actu materiam informet,& cōſeruet; vt patet in anima rónis participe, quæ per ſe extra materiam cohæret. Item materia poteſt diuina virtute cōſeruari, etſi nullā in ſe habeat formam, reſpectu cuius propriā cauſalitatem adminiſtret. Quod ſimiliter in aliis videre eſt. C D

QVAESTIO. VII.

Quæ ſit ratio cauſandi efficientis cauſæ.

ARTICVLVS I.

Videri modum rei, quæ cauſa dicitur, non verò actionem.

PEculiaris exiſtit difficultas circa cauſalitatem effectricis cauſæ; ſit ne etiā modus quidam idem re cum ipſa cauſa, quem modum nonnulli influxum appellant; an potiùs actio, qua effectus producitur, quæque re ipſa à cauſa diſtinguitur. Heruæus quodlib. 1. q. 2. Soncinas,& Iauellus 5. Metaphyſ. q. 4. aliique ætatis noſtræ magni nominis Philoſophi in priorem iuere ſentētiam, quæ hiſce argumentis videtur comprobari. Primùm, quia cùm in cæteris cauſis inueniatur ille modus, qui ſit propriè cauſalitas, non eſt cur etiam in cauſa efficiente non detur, cùm in omnibus æqua ratio eſſe videatur. E

Opinio Heruæi,& aliorum.

1. ratio.

Secundò, quia actio nō eſt aliud, quā effectus prout ſit, ſiue, vt vulgo loquuntur, in fieri. Vnde D. Gregorius Nazianzenus in ſermone de Spiritu ſancto docet actionem magis agi, q̄ agere. Quod item approbat D. Damaſcenus lib. 3 fidei orth. Quare vt effectus, ita & actio aliquam cauſalitatem priorem ſe requirit: hæc verò cauſalitas non pōt eſſe alia actio, ne in infinitum fiat additio; erit igitur modus cauſæ efficiētis idē re cū ipſa.

2. ratio.

Gregor. Nazianz.

Damaſc.

Tertiò, quia cauſalitas debet antecedere omne id, quod à cauſa oritur, cùm id omne cauſari dicatur; at manifeſtum eſt non effectum duntaxat, qui ex actione relinquitur, ſed ipſam quoq; actionē à cauſa proficiſci. Neq; ob eſt ꝙ actio nō propriè produci, ſed comproduci dicitur. Enim verò non id tantum, cui quod productionis, ſed id etiam in quod comproductionis nomen cadit; ab efficiente, vt à cauſa pendet, atq; adeò efficiēs, etiā reſpectu illius, cauſalitatem obtinet.

3. ratio.

Quartò, idem cōfirmatur hunc in modum: Deus nō creat ſine vera ac propria cauſalitate, cùm verè ac propriè cauſa ſit rei creatæ; & tamen non creat per aliquam actionem: ergo ſaltem reſpectu Dei fatendum eſt actionem non eſſe cauſalitatem. Probatur minor, quia nullum datur ſubiectum, in quo talis actio recipiatur. Nam ſi quis dicat recipi in ipſam rem creatam, facilè refellitur; quia cùm res producta ſit poſterior actione, qua producitur, & omne ſubiectum ſit prius actione, quam recipit, idem eſſet ſe ipſo prius & poſterius, quod fieri non pōt.

4. ratio.

ARTICVLVS II.

Efficientis cauſalitatem reuera in actione conſiſtere.

NObis tn̄ amplectenda videtur contraria opinio, quæ hiſce duobus pronun-

Primum pronunciatum. pronunciatis continetur. Primum est: In A efficiente dum actu causat, nō datur aliquis influxus, qui idem re sit cum ipso. Quod ita probatur. Neq; entitates, neq; earum modi frustra multiplicandi sunt: sed frustra, ac citra vllam necessitatē ponitur in causa agente eiusmodi influxus: nō est igitur ponendus. Minor suadetur, quia vt efficiens agat, satis est actio, qua effectū per se attingat. Nec obest, quòd modus causandi aliarum causarum in ipsismet caussis insidet, nec ab eis realiter B differt. Cæteris enim caussis non suppeditauit natura aliam rōnem, qua se suis effectis possent cōicare, præter eū modū. Cur aūt nō suppeditarit, mox dicemus.

Cōfirmatio.

2. Cōfirmatio eiusdem. Scdō, stabilitur idem pronuntiatum, quia Deus est propriè causa efficiens, dū creat, aut aliquid aliud efficit, & tamen haud ei tunc talis modus, siue influxus conuenit, alioqui admittendum esset, cadere in Deum aliquem mutationis modum, cum nempe habere inciperet mo- C dum illum realem absolutum, quem antea non habebat. Nec satisfaciet qui responderit, non dicēdū ob id mutari Deū:

Præoccupatio. propterea quòd nō censetur mutari nisi id, quod realem entitatem de nouo accipit cuiusmodi nō est influxus ille diuinæ voluntatis; cùm tantùm sit modus quidam habendi se ad effectum. Non inquā satisfaciet, quia esto concederemus, non dari mutationem propriè dictam, nisi cum res nouam entitatem realem accipit, mi- D nimè tamen inficiendum est (quod libro quinto fusiùs docebimus) id, quod nouum modum realem in se ipso admittit, subire reuera aliquā mutationem, saltem minùs presse accepto mutationis vocabulo, videlicet pro quacunq; varietate, qua subiectum aliter habeat, quā priùs; qualem mutationem ea quoq; subeunt, quibus noua relatio realis aduenit: cùm tamen à diuina natura oīs mutatio, etiam E minima, omnisq; vicissitudinis obūbratio longè absit. Vnde & Theologi cōi cōsensu negāt, potuisse Deo conuenire nouam relationem realem ad creaturas; quia sequeretur mutari Deum. Item. Si prædictus influxus in cæteris caussis agētib.

3. Confirm. inueniretur, competeret etiam voluntati dū agit: at quòd non competat suadetur. Nam cùm eo posito necesse sit statim sequi actionem, admittendum esset, actiones voluntatis eatenus tantùm elici a nobis liberè, quatenus in nostra potestate est, talem influxū vel edere, vel continere: atque ita ratiō bonitatis & malitiæ moralis nō esset primò formaliter in nostris actionib. sed in eo influxu. Quod a cōmuni Theologorum doctrina abhorret.

Fatendum tamen, si prædictus modus se habendi, siue influxus efficientis, non ponatur esse aliud, quàm effectum actu pendere ab ipso efficiente, quod est quidpiā efficienti extrinsecum: negari id nō posse, nec vllum incommodum inde sequi, siue in Deo, siue in nostra voluntate, vt quisq animum attenderit, facilè perspiciet. Verum neq; talis modus rectè appellatur influxus, neq; ratio causandi, siue causalitas efficientis censeri potest: quandoquidem effectum pendere actu ab efficiente supponit influxum ipsum, siue actionem efficientis in effectum, qua illi esse cōferat, tanquam propria ratione agendi, vti iam expressiùs dicemus.

Secundum pronuntiatum sit: Cālitas efficientis est eius actio. Veritas huiusce pronunciati, quòd est de mēte Magni Alberti hoc in libro tractatu secūdo, capite 6. D. Thomæ quinto Met. capite secundo, textu secundo, & complurium ætatis nostræ Philosophorum; inde ostenditur, quia causalitas est ratio, qua quæq; res aliquid per se causat, at rō, qua efficiens aliquid per se causat, est actio; cùm per eam proximè, & intrinsecè attingat effectum. Præterea causalitas efficientis vel est influxus, de quo paulò antè, vel actio; nec.n. aliud occurrit, in quo eius cāndi modus statui posse videatur: at illi influxus esse non pōt; vt ostendimus: est igitur actio. 2. pronūtiatum.

Si quis autem petat, cur soli causæ agenti cālitas realiter distincta attributa sit? Respondemus propterea sic fuisse cōparatum à natura, quia vt peculiare est efficienti, posse producere effectū interuentu formæ realiter ab eo diuersæ, vt igni alium ignem ministerio caloris: item que vt proprium eiusdem efficientis est, formam à se realiter distinctam, nō quolibet modo attingere, sed verè, ac simpliciter producere; & agere etiā in remota, diffundendo effectū per intermedia: ita consentaneum fuit, vt ipsi duntaxat rō causandi realiter diuersa conueniret. Dubitatio. Responsio.

ARTI-

A

ARTICVLVS III.

Occurritur aduersariæ partis argumentis.

NVnc cõtrariæ sentẽtiæ argumentis satisfacere conabimur. Ad primum quid respondendum sit, patet ex dictis. Ad secundum dicendũ, actionem secundum suam realitatem esse ipsum effectũ, dum fit; & sub hac consideratione habere se ex parte effectus, quatenus eius effectione cõproducitur, sed eandem spectatam, prout agens illius interuentu effectum attingit, habere se ex parte causæ; ac tametsi ab illa dependeat, non proinde inter eas dandam esse aliam intermediam causalitatem, quia id, quod ita à causa dependet, vt sit ipsa causalitas, nequaquam alia causalitate indiget; sicuti nec existentia aliam existentiã, qua existat, nec actio aliã poscit actionem, qua fiat. Sanè ꝙ hæc solutio probãda sit etiã iis, qui nobiscum arbitrantur, causalitates aliarum causarum esse modos se habendi rerum; & tamen circa efficientis causalitatem à nobis dissentiunt; ex eo potest suaderi, quia tales modi, licet nõ sint realiter distincti; sunt tamen aduentitii rebus, quæ causæ dicuntur, & in iis sustentantur; atq; adeò non possunt non vtcunq; ab iis ipsis rebus pendere: & tamen non iccirco alias exigunt causalitates, quarum vi in actum prodeant, alioqui oporteret in infinitum abire.

Causalitas vt antecedat id, qđ à causa pendet.

Ad tertium dicito, causalitatem debere anteire id quod à causa oritur, vel quoquo modo pendet, dummodo id nõ sit ipsa causalitas; nec sat esse, vti proximè ostendimus, actionem pendere ab efficiente, vt propterea inter ipsa alia media causalitas interponenda sit.

Actio creandi quo sub iecto recipiatur.

Ad quartum, concessa maiori propositione negandã est minor, & ad eius cõfirmationem respondendum; actionem creandi recipi in id, quod creatur; neque esse absurdum, vnam eandemque rem diuersa consideratione priorem, & posteriorem esse. Itaque res creata in genere causæ subiectiuæ antecedit creationem, eamque in se recipit; in genere causæ efficientis eandem subsequitur, ac per eam fit.

QVAESTIO. VIII.

Vtrum singulæ causæ peculiares sibi causalitates vendicent, an non?

ARTICVLVS I.

Vendicare, & quænam eæ sint?

B

CVm omnes causæ per modos rationesve causandi, tanquam per proprios actus, inter se differant, nemini dubium esse potest, quin vt quæque causa ab alia distinguitur, ita diuersam causalitatem sortiatur. Id quod etiam singula causarum genera percurrenti manifestũ erit. Vt igitur à materia ordiamur, Auicenna 6. suæ Metaphysicæ tractatu 2. c. 4. Magnus Albertus hoc in lib. tract. 2. c. 1. Ioannes Maior 2. sentent. dist. 12. arbitrantur, materiam respectu solius compositi causalitatem obtinere. Alii comparatione formæ duntaxat. Nam ꝙ materia simul erga formam & compositum, causalitatem habere nequeat, suadet ea ratio; quia sortiretur duplicem causandi modum; nec iam vna, sed multiplex causa esset. Priuatim verò pro priori sententia facit, ꝙ data causalitate materiæ circa formam, admittendum esset, animam quoque rationalem pendere à corpore, vt à causa sui esse; quod tamen eius immortalitati repugnat, cùm naturaliter fieri non possit, vt id, quod a materia habet esse, extra ipsam cohęreat. Posteriori id astipulatur, quia sicuti materia est pura potentia; ita omnis eius causalitas spectanda videtur circa actum, id est, circa formã, quã gremio suo excipit, fouetq;.

Duæ discrepantes sententiæ.

C

D

Neutra tamen harum opinionum vera est: sed ea, quæ materiæ duplicem attribuit causalitatem; vnam erga formã, alteram erga compositum. Nam cùm forma per se pendeat a materia, vel absolutè, vt à causa sui esse; quod cęteris formis cõmune est: vel quoad informationem; quia scilicet informandi officium citra materiam obire nequit; quod vnum animæ rationali conuenit: planum fit, materiam causalitatem habere respectu formæ. Rursus, cùm essẽtia cõpositi naturalis ex materia & forma cõstet, pspicuè patet, cõpositũ naturale pendere per se

E

Superiorũ sententiarũ refutatio.

Materia sortitur duplicem causalitatem.

N à ma

à materia, atq; adeò materiæ cālitatē circa ipsum quoq; versari. Iam vero hæc ratio causandi materiæ, diuersa sit ab illa, quā eadem materia ad formā habet, pspicuū videtur: aliter enim pendet forma, aliter cōpositum, á materia; eùm illa pendeat vt á recipiente, hoc vt á componente.

Similiter forma.

Porrò, qđ diximus de materia, æquiori iure de forma asserēdum est, videlicet eam duplici præditam esse causalitate: alteram in materiam, quam informando actuat; alteram in compositum, quod vnà cum materia partiatim condit. Est verò inter has causalitates discrimen: nam illa, quam materia & forma inter se mutuò exercent, antecedit origine eam, quā erga compositum habent; quandoquidem nostro intelligendi modo prius est, vniri inter se mutuis officiis materiam, & formam, quàm totum cōstituere. Sed enim, vt compositum naturæ dignitate partibus suis excellit; ita præstantior est materiæ & formæ causalitas erga ipsum, quàm mutua earundem inter sese.

Responsio ad argu. aduersariorū.

Igitur argumenta, quæ materiæ duplicem causalitatem nullo pacto conuenire posse suadebant, non persuadent. Nec enim illa propterea vnius causæ rationē habere desinet; cùm eius causalitas comparatione formæ sit quasi via ad eam, quā exequitur, respectu cōpositi, eumq; vtraque materiæ causalitas possit aliquo modo dici vna, nimirum ordine, quatenus prior ad posteriorem ordinatur. Similiter dicito de causalitatibus formæ.

Aīa rationalis quo pacto dici possit pendere á materia.

Quod verò de anima humana obiiciebatur, solutum iam est. Sicut enim illa extra aliarum formarū sortem eminet, potestq; separatim subsistere; ita non pendet á materia, vt á causa sui esse; sed quatenus sine eius consortio nec informandi munus administrat, nec etiam ad complendam absoluendamq; speciē pertingit, vt annotauit D. Thomas in qstionib' disputatis quæst. vnica de anima art. 1. in solutione duodecimi argumenti, lege quoq; Henricū Gandauensem quodl. 6. q. 14. Ad aliud de potētia materiæ dicendū, licet materia sit pura potentia, nō debere iccirco respectu etia illius, quod ex potentia & actu coalescit, id est, cōpositi.

His in hunc modum cōstitutis, causalitates omnes summatim, singulatimq; sub vnum veluti aspectū demus. Materia A & forma, vti proximè dictum fuit, geminam obeunt cālitatem; vnā mutuam, alteram erga cōpositum. Causalitas materiæ ad formā consistit in recipienda, fouenda, & subiectiuè cōseruanda forma, modo superiùs explicato. Cālitas formæ erga materiam sita est in actuāda, & formatiuè excolenda tuendaq; materia. Vtriusq; verò causalitas respectu totius, in eo cōponendo versatur; materiæ quidem in componendo more potentiæ, inchoatum & imperfectū esse conferentis: B formæ in cōponendo more actus rem pficientis, hoc est, in certo gradu ac specie collocantis. Exemplaris aūt causalitas cernitur in arte facto ēm passiuam imitationem efformando. Efficiētis in actione, qua effectum producit. Finis denique in eo, q eius gratia aliquid fiat. Sed hæc duo causalitatū genera iis, quæ in progressu disputanda sunt, illustriora fient. Ex dictis patet solutio quæstionis initio C propositę; siquidem ostendimus nullum esse causæ genus, quod proprium ac peculiarem causalitatem non vendicet.

Causalitas materiæ.

ARTICVLVS II.

Aliquot dubia, eorumq; explicatio.

1. dub.

EX iis, quæ hactenus disseruimus, dubia quædam emergunt. Primum est, e quibusnam latebris, quòve naturæ recessu prodeant in lucem modi illi, in quibus sitas esse diximus causalitates omnium causarum, excepta efficiente. Nam quòd ii in suis causis nō simul actu insint, hoc est, in materia omnes eius causalitates, similiterq; in cæteris; perspicuum videtur. Alioqui existerēt actu in quauis materia non tot, quin plures modi entitatiui reales; cùm non tot, quin plures formæ decursu tēporis ex ea educi possint. Quæ īn infinitudo, etto nō sit entitatum realiter differentium, admittenda nō est.

D

E

2. dub.

Secundum. Vtrum sicuti causis prædictæ causalitates actiuæ, aut quasi actiuæ conueniunt; ita & in effectis respondeāt consimiles causalitates, quæ nihil aliud sint, quàm modi sese habendi, effectorum, prout ea dependent actu a suis causis. Si enim ita sit, vtique oportebit, cùm exempli causa forma equi producitur, dari

dari in ea actu, quod minimum, tres modos reales & absolutos, videlicet vnum in ordine ad materiam; alterum ad finem; tertium ad efficiens, à quibus necessarium habet dependentiam.

3. dub. Tertium. An quemadmodum efficiés distinguitur realiter à sua causalitate actiua, ita eiusdem effectus à sua passiua realiter differat, cùm vtrinque videatur seruanda proportio.

Responsio ad 1. dub. Ad primum horum dicẽdum eos modos virtute seu potestate contineri in rebus, quæ denominatur causæ, ab iisdéq; singulatim in actum exilire data occasione: quemadmodum & oblato idoneo subiecto ad calorem recipiendum, adhibitisq; aliis circunstantiis cõfestim ignis promit calefactionem. Itaq; cùm forma ab agente inducitur in materiam, illicò materia sinu suo formam recipit ac fouet, sicq; erga illam suæ causalitatis munere defungitur. Deinde eadem materia, cũ postea aliam formam induit, abiecto modo, quo priorẽ fouebat, aliũ assumit; deinde alios, pro numero succedentium formarum; quia totidẽ oportet esse causalitates, quot sunt integra causata.

Cùm materia noua formã recipit, alium modũ induit.

Responsio ad 2. Ad ẽm respondemus: dandas esse in effectis cãlitates illas passiuas, siue dependentias: nec debere mirum videri, ꝙ in vnum effectum tot modi cõgerantur, cùm à totidem modis simul dependeat.

Ad 3. Ad tertium: modum se habendi, qui effectis respectu sui efficientis conuenit, non distinguere ab illis; quia nulla necessitas cogit attribuere eis nouam entitatem, sicuti cogit eam attribuere ipsi causæ respectu effectorum. Neq; oportet hac in re vtrinq; proportionem seruari.

QVÆSTIO. IX.

Vtrum causę sibi mutuò causa sint, an non?

ARTICVLVS I.

Negatiuæ partis argumenta.

Videbitur alicui, nequaquã fieri posse vt causæ sint sibi mutuò causæ. Nam cùm id, quod est causa causæ, sit etiam causa eius, quod ab eo causari dicitur, vt constat ex lib. de causis, propositione prima: si exempli gratia, materia

1. argumen.

A esset causa formę, & forma materię; vtiq; materia esset causa sui ipsius, qđ longè à vero abest. Deinde, q̃a cùm oĩs causa sit prior causato, idẽ respectu eiusdẽ esset prius & posterius: prius, vt causat aliud; posterius, vt ab eodẽ cãtur. Item, q̃a si efficiens esset causa finis, nõ esset finis simpliciter oĩum causarũ prima: esset enim quodã in sensu prior, nimirum vt ab eo pendet efficiens; in alio posterior, quatenus ipse pendet ab efficiente. Præterea, B cùm causæ dñr sibi mutuò causæ, vel appellatione causæ intelligitur ipsa relatio causæ ad effectũ, vel res, quæ denoĩatur causa, vel causalitas, modusve causandi vtriusque. Nõ primũ; quia relatio causę & effect⁹ sunt simul natura, sicq; vna nõ est causa alterius. Non ẽm; quia sanitas, quæ est finis Medici, non causat Medicũ. Nec tertium; quia forma nõ habet à materia perficere & actuare, in quo formæ cãsalitas cõsistit; nec finis habet a causa C efficiẽte, vt eius gratia aliq̃d fit, vel fiat, qui est modus proprius causandi finis. Nullo igitur pacto dicendũ videtur, causas sibi mutuò causas esse.

2. arg.

3. arg.

4. arg.

ARTICVLVS II.

Quæstionis dissolutio.

Nihilominus causas esse sibi mutuò causas, docuit Aristoteles hoc in libro. ca. 3. tex. 30. idéq; repetit 5. Metaph. D cap. 2. tex. 2. Quod si probè intelligatur, verissimũ est. Monet aũt D. Thomas ibidem, & Magnus Albertus hoc in libro tractatu 2. cap. 6. huiusmodi effatum nõ vniuersim accipi debere, quasi quælibet causa respectu vniuersarũ; vniuersę respectu cuiuslibet, causæ sint: sed indefinitè, cerniq; eius veritatem cõparato fine per se cum efficiente, & materia per se cum forma; sic vt inter finẽ & efficientem reciprocatio causæ sit, itemq; seorsum inter formã & materiam. Præterea ipsemet E Aristoteles locis citatis palã docuit, nõ cõparare se in eo ꝓnunciato causas eiusdem generis, sed diuersorũ. Quędã, inquit, vicissim sibi sunt causæ, vt exercitatio boni habitus, & hæc exercitationis; nõ tamen eodem modo, sed ille vt finis, hæc vt principium motionis.

Causas sibi mutuò causas esse.

Deinde aduertendũ est ex Alensi, in cõmentariis ad idem caput libri quinti

A Metaph. causam vnã dici posse cãm alterius, vel quoad causalitatem, vel quoad esse.

1. asertio.

Quib⁹ ita constitutis sit prima assertio: Finis est causa efficientis, quoad eius causalitatem, non tñ quoad esse. Huius prior pars traditur a Magno Alberto, & D. Thoma, locis citatis. Probaturque ex eo, q̃a cãlitas efficientis (vt suprà à nobis decretũ fuit) est eius operatio, & hæc inter finis effecta censetur; cũ efficiens nõ nisi finis alicui⁹ gratia operetur, vt in pgressu planũ fiet. Posterior verò pars liquet. Nã B v.g. Medicus nõ accipit esse à sanitate.

2. asertio.

Secunda assertio: Efficiens est cã finis, quoad esse, nõ tñ quoad eius cãlitatem. Hãc statuit ibidem Alensis, eiusq; prior pars inde suadetur, q̃a cum Medicus gratia acq̃rendæ sanitatis ægroto medicamenta adhibet, eũq; sanat, haud dubiè sanitatem ipsam in rerũ natura constituit. Quod intellige de iis finib⁹, q̃ ante agentis operationem nondum sunt. Qui.n. iam præexistũt; vt aurum, qđ auarus sibi finẽ C proponit; ii nõ quoad esse ab efficiente causantur, vt nemo nõ videt, sed quoad ipsam possessionem, adeptionemve. Posterior aũt pars ex eo cõspicua est, q̃a cãlitas finis præuenit oĩno causalitatem efficientis; vt ex prima assertione constat.

3. asertio.

Tertia assertio: Nec forma est causa materiæ, nec materia formæ, quoad causalitatẽ: vtraq; tñ alterius causa est quoad esse, vel simpliciter, vel aliquo modo. Hanc assignat loco notato S. Thomas. D Eius verò prior pars ex rõne concluditur, quia forma non tribuit materiæ sustẽtandi officiũ, nec materia formæ mun⁹ informãdi. Posterior patet ex dictis; q̃n quidem tam materia, q̃ forma materialis, simpliciter à se mutuò pendent: cùm nec illa naturaliter possit existere, nisi à forma actuetur; neq; hæc, nisi à materia foueatur. Quod si forma immaterialis sit, hoc est, animus hominis, pendet quoque à materia, nõ simpliciter, sed aliquo E modo, videlicet quoad actum informandi, vt sæpe diximus. Non q̃ forma huiusmodi actum à materia accipiat, sed quia ipsum non nisi in materiam exercet.

Causarum inuicem nexus.

De hac re Alensis 1. p. quæst. 17. memb. 3.

Haud ignorabis etiã, prædictũ Aristotelis axioma in alio quoq; sensu verum esse: nimirum si causæ sibi cãæ esse dicantur, quatenus nexu quodã aliæ ab aliis modum, ac veluti mensurã accipiunt: vt A D. Thomas 1. Post. cap. 7. & Aegidius Romanus eodem lib. ca. 4. explicaut. Materia namq; sumitur a forma, cum materia sic affecta esse debeat, vt excipiendæ formæ idonea sit: forma ex efficiente, cùm efficiens producat formam similem sui, vel secundum speciem, si efficiens vniuocum sit: vel secundum analogiã, si æquiuocum: efficiẽs ex fine, cum illud ab hoc ad operandum excitetur.

Qualis sit causarũ nexus inter se.

Sol. 1. arg.

At enim istiusmodi causarum cõnexio B non ita perpetua est, vt vbicunq; reperitur finis & efficiens, reperiatur etiã materia & forma: siquidem hæc duo posteriora nõ dantur in substantiis, corporea concretione liberis; esto duo priora dentur. Illud tñ ratũ firmumq; est, vbicunq; cernitur finis, cerni efficiens, & e cõuerso. Nã quidquid est propter finem, pendet à fine; alioqui finis nõ verè causa diceretur: quidq̃d vero pendet ab alio, ex se nõ habet esse, ac sibi relictum in nihi- C lum abit: omne aũt, quod tale est, requirit causam, à qua in esse educatur & cõseruetur; hæc aũt causa, est efficiens. ergo omne quod habet finem, habet etiã cãm efficientem. Rursus, q̃ nulli rei causa efficiens conueniat, cui non etiã finis competat, probatur. Nã quidquid ab efficiente causa fit, per aliquam actionem fit; & omnis actio spectat bonũ, & finem: ergo quidquid à causa efficiente fit, ꝑpter finem aliquem fit; &, qđ inde consequens D est, necessario sibi finem vendicat. Item; quod non habet causam efficientem, nõ habet esse ab alio, sed à se: quod habet esse à se, est propter se, & non ꝑp aliud, no igitur finem, cuius gratia sit, habet.

Illud quoq; certum est, quæcunq; ex materia & forma constant, eisdem causam finalem & efficientem cõpetere: cùm talia non possint habere esse ab se, atq; adeò necesse sit, ea ab alio, & alicuius E gratia fieri. Ob eamq; rem Physiologus per omnia causarum genera demonstrare dicitur; quia videlicet ad quodlibet naturale cõpositum quadripartita causarum varietas concurrit.

ARTICVLVS IIII.

Dilutio argumẽtorũ primi articuli.

NVnc argumenta initio quæstionis proposita soluamus. Ad primũ respondendũ est cum Scoto, in 4. d. 49. q. 2. &

Quo sensu verũ sit; Id, qđ est causa causæ, esse causam causati.

& in theorematis cõclusione 22.& aliis: tunc id, quod est causa alicuius, causam esse eius, quod ab eo causatur, cùm eiusdem generis causæ attexuntur, ita vt omnes, verbi gratia, formales sint: cuiusmodi cẽsentur omnia prædicata superiora, collatione partium subiectarum in eadẽ categoria, vel omnes efficientes: vt se habet sol ad lucem, lux ad colorem; itemq; parentes ad filios, & ad natos natorum, & qui nascẽtur ab illis. At cùm materia, vt in argumento sumitur, formæ causa dicitur, vel è cõtrario, variatur causæ genus, vt planum est. Ad secundũ: Non debere absurdum iudicari, si quid respectu eiusdem, non eodem tamen modo sumptum, & prius & posterius dicatur: quo pacto se habẽt ea, inter quæ causæ & effectus reciprocatio intercedit; vt ex iis, quæ paulò antè diximus, intelligi pót, annotauitq; D. Thomas hoc in lib. ca.3. tex.30. Ad tertium: Causam finalem nó dici simpliciter primam omnium causarum, ꝙ omnibus modis prior sit; quasi ipsam nulla causa ẜm aliquam considerationẽ antecedat: sed q̃a finis intentio etiã ipsius efficientis executionem pręit, dum illud translatitia motione ad agendum excitat, sicq; oĩum causalitatũ primordia sibi vendicat. Quod nó impedit, quominùs idem finis exequutione posterior sit; vt suo loco planiùs dicetur. Ad quartũ quid respondendũ sit, constat ex dictis: non.n. causæ sibi vicissim causæ esse dñr, ẜm relationes causę & effectus, vt argumentũ concludit: sed in quibusdam causis res ipsæ, quæ causæ denoĩantur, sibi mutuò causæ sunt quoad esse, vt materia & forma; seruato tñ discrimine illo, quod inter animam rationalem, cęterasq; formas statuim⁹ in aliis, causa vna est causa alterius quoad esse; nimirũ efficiens respectu finis: altera causa est alterius quoad causalitatem, nempe finis comparatione efficientis.

Sol. 2.

Sol. 3.

Sol. 4.

Causæ non sũt sibi mutuò causæ quoad relationes.

QVAESTIO. X.

Vtrum Deus res omnes in suo esse conseruet, an non?

ARTICVLVS. I.

Argumenta in partem negatiuam.

Cõseruatio quo pacto

CONseruare rem in suo esse, vt hoc loco à nobis accipitur, est cótinuare actionem, qua esse rei tribuitur; siue sumatur esse præhabitum etiam nunc cõferre: qđ in 8. huius operis libro accuratiùs explicabitur. Quærimus igitur, an res creatæ ita à Deo pendeant, vt seclusa eius conseruatrice actione nullaten⁹ possint cõsistere. Nónulli, quos refert confutatq́ue D. Augustinus, lib.5. de Genesi ad literã cap.20. arbitrati sunt, Deum tantũmodò fabricasse mundũ, nihilq; iã circa ipsum moliri; sed effici à mũdo omnia, sicut ille ordinauit & iussit. Nec desunt in eã sententiam argumenta. Primnm; quia si opera creati artificis, vt domus aut pictura, post absolutionẽ sine artifice cohærent, nec illius opem deposcũt; multò magis poterit Deus, cuius est infinita virtus, efficere, vt creaturæ, quæ sunt opera quædam diuinæ artis, cessante ipsius conseruatione, permaneant.

sumatur hoc loco.

1. argumen.

Deinde: Quædam res sunt, quæ non possunt non esse: atqui saltem hæ non egent conseruatione: non igitur creaturæ omnes à Deo cõseruantur. Maior probatur: quia quod per se inest alicui, semper ei conuenit, nec oppositum cõuenire potest; vt si binario competat per se esse parem, impossibile est esse imparem: at quibusdam formis per se competit esse; nimirum iis, quæ dicuntur per se subsistentes, vt angeli: ergo hæ saltem ita necessariò sunt, vt non possint non esse.

2. argumen.

Rursus: Ideò fortasse creaturæ videntur tali beneficio egere, quia ex se tendunt in nó esse: sed nũ tendunt: ergo, &c. Probatur assumptio: Tendere in non esse est contra rei naturam; cùm vnicuiq; insitum sit perpetuitatis desiderium: igitur nulla creatura ex se tendit in non esse; proindeq; non interibit, nisi aliunde in interitum cõpellatur: atqui multa sunt ita firma & stabilia, vt nequeãt aliunde in interitum cõpelli; veluti materia prima ai a rónalis, aliæq; res corruptionis expertes: ergo q̃ huiusmodi sunt, conseruationis beneficium non requirunt.

3. argumen.

Præterea: Vel Deus cõseruat calorem in aqua, eademmet actione, qua ipsum vnà cum igne produxit, vel diuersa. Non eadem; cùm prior actio re ipsa vna eademq; fuerit cùm actione ignis, quæ iam euanuit: non diuersa; siquidem vtraq; in eundem terminum fertur, videlicet in calorem. Nó ergo eiusmodi actio datur, atque

4. argumen.

atque adeo nec conseruatio; cùm Deus per se nō nisi agēdo cōseruare res possit.

5.argum. Postremo: Deus cōtinet in suo esse materiā & oēs formas, excepta rōnali, interuentu mutuæ earum causalitatis; & cōpositum per partes, è quib. coalescit; & omnia corpora corruptibilia ope suorū accidentium & proprietatum: ergo saltem non omnia immediatè conseruat.

ARTICVLVS II.

Astruitur affirmatiua pars quæstionis.

Conclusio. Sit tñ conclusio oīno certa: Deū creaturas omnes in suo esse continere, ita vt citra ipsius opē nec momento possint consistere. Hæc conclusio est Patrū omnium firmata consensu, eliciturq; è Sacris literis, vt inferius patebit: eandēque tuentur Scholasticæ Theologiæ professores, partim in 1. senten. d. 27. partim in 2. d. 1. & 37. & D. Thomas 1. p. q. 8. ar. 1. & q. 104. art. 1. & 3. contra gent. a ca. 65. Alensis 1. par. summæ q 10. membro 2. & 3. Henricus Gand. quodlib. 7. q. 3. Vdalricus libr. 2. suæ summæ. Probatur verò in hunc modum: Deus dicitur esse vbiq; p potentiam, præsentiam, & essentiam; ob id potissimū quia sibi omnia subdit, qa vniuersa intuetur, quia per omnia commeat, & singulorum essentiis intimè beneficeque illabitur: sed hic illapsus potissimū consistit in conseruando esse, quod rebus omnibus profundius inest, & fundamentum aliarum affectionum, quę rebus creatis adueniunt: sēp igitur Deus sustentat res in suo esse.

1.ratio.

De hac re Magister in 1. d. 32. & alii Doct. ibi.

2.ratio. Secūdò: Sicut opus artis humanę supponit naturam; ita opus naturæ diuinam artem: materia namq; arte factorū est a natura. naturalium verò à Deo p creatiōnē: sed arte facta sustulciuntur in suo esse beneficio naturalium; domus enim soliditate lapidum, firmitate lignorum, coagmentatione calcis, diuturnitatē obtinet. ergo & naturalia virtute Dei in suo conseruabuntur.

3.ratio. Tertiò. Si res creatę absq; influxu Dei consisterent, sequeretur posse aliquid repugnante Dei voluntate manere: hoc autem concedere nefas est, cùm de diuina potentia & dignitate palàm detrahat: ergo, &c. Maior propositio ex eo ostenditur; quia nulla apparet ratio, qua Deus, si velit, possit angelum in nihilum redigere, quàm subtrahendo influxum, quo ei esse tribuit, ac sine quo nec punctum temporis manere queat, quare si angelus absque eiusmodi influxu existat, etiam Deo nolente permanebit.

Lege Greg. in 2. d. 35. q. 1. artic. 3.

Quartò: Magis dependent creaturæ à Deo, q̄ lumen a corpore luminoso; cum prima cā (vt est in li. de causis, propositione prima) plus, īseparabiliusq; influat in effecta, q̄ causæ secūdæ: sed lux, nisi cōseruetur à luminoso, illico interit: ergo & creaturæ cessante Dei concursu in nihilum recident. Quare rectè D. Bonauentura in 1. d. 37. in primo principali, q. 1. comparauit esse creaturarū in ordine ad primā causam, cū figura impressā in aq̄ à sigillo; & cum pondere, qd̄ in aere manu tenetur: vt enim sublato sigillo cōfestim figura in aqua euanescit, & amota manu pondus ruit; ita si vel momēto cōseruantis Dei concursus abesset à rebus creatis, confestim oēs ad nihilū abirent. 4.ratio.

Iā diuina Sacræ Paginæ auctoritas eādem cōclusionem multis locis planè cōfirmat. In epistola ad Roman. c. 11. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt oīa. Ad Hebr. cap. 1. Portans oīa verbo virtutis suæ. Act. 17. Non longè est ab vnoquoq; nostrū: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Sapientiæ 7. Omnib. mobilib. mobilior est Sapientia: attingit aūt vbique pp suam munditiam. Et. ca 11 Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses, aut quomodo quodā te vocatum non esset conseruaretur? Sacræ Paginæ testimonia.

His concinunt Patrum dicta. Ac primùm D. Dionysii 10. de diuinis nominibus, vbi ait, Deum esse oī potentem sedē, omnia tenentem, id est, conseruantē, ne in nihilum ruant. Item D. Augustini, qui tum aliis locis, tùm 4. super Genes. ad literā cap. 12. hac de re luculentè disserit: Creatoris, inquit, potentia, & oī potentis, atq; omnitenentis virtus, cā subsistēdi est oī creaturæ, quæ virtus ab eis, quæ creata sunt, regendis, si aliquando cessaret, simul & illorum cessaret species, omnisque natura concideret. Neque enim sicuti cùm ls ucturam ædium fabricaueri quis, abscedit, atque illo cessante atque abscedente stat opus eius; ita mundus vel ictu oculi stare poterit, si ei Deus Patrum dicta.

Deus regimen sui subtraxerit. Eodem p- A tinet illud D. Gregorii, homilia 17. in Ezechielem: Sic est intus, vt extra sit; sic circūdat, vt penetret; sic præsidet, vt portet, sic portat, vt psideat. Et illud D. Anselmi in Monol. c. 12. Necesse est, vt sicut nihil factum est nisi per creatricem præsentem essentiā, ita nihil vigeat nisi per eiusdem seruatricem potentiam. Idem asserit D. Damascenus, in dialogo aduersus Manichæos. D. Gregorius Nazianzenus, oratione 2. de Theologia. Philo Iu- B dæus in li. de cōfusione linguarū, & in li. de congressu qrendæ eruditionis gratia.

Ethnici. Neq; huius assertionis veritas Ethnicos Philosophos latuit, vt auctor libri de mundo ad Alexadrum disertè docet. Vetus, inquit, sermo est, à maioribusq; proditus inter omnes homines, vniuersa tùm ex Deo, tùm per Deū cōstituta fuisse atq; coagmētata, nullamq; natura satis instructam ad salutem esse posse, quę citra Dei præsidium suę ipsa demum tu- C telæ permissa sit. Idem docuit Trismegistus, tum alibi, tū in Asclepio, aiens, mētem, id est, Deum, se ipsa stare conseruatricem rerum omnium, in eaq; vniuersa viuere & subsistere. Itē Scriptor operis de secretiori sapientia secundum Aegyptios, li. 12. ca. 17. hisce verbis: Sicut centrum circuli in se ipso est, lineæ autem ab eo ductæ ad ambitum, ipseq; ambitus cum punctis, in eodem centro existunt: D sic quoque naturæ omnes in agente primo consistunt, & ab eo conseruantur, ab eoque pendent, id appetunt, ad idque reuocantur. Deniq; idem sentit Plato in Timæo, eiusque sectatores, Plotinus, Iamblichus, Proclus, item Seneca in libro de consolatione fratris, vbi definit Deum rationem incorpoream, causarū causam, custodientem & regentem omnia: & alii, quorū meminit Iustinus Philosophus & martyr, in sua parænesi ad E gentes: & Eugubinus lib. 1. de perenni Philosophia à cap. 28.

2. Concl. Secunda cōclusio: Licet Deus res omnes conseruet immediatè, id est, suamet actione eas attingendo; quasdam tamen per se duntaxat, alias concurrentibus et caussis secundis, in suo esse tuetur. Pro

Explicatio. explicatione huiusce conclusionis sciendum est, dupliciter causas dici conseruare effecta, nimirum vel immediatè & p

propriam actionem, quo pacto luminosum conseruat lumē quod producit, vel mediatè, quia tantummodo per virtutē a se impressam, & in effectis relictam eā sustentat; sicq; conseruatur ignis ab suo progenitore, a quo calorem, siccitatem, aliasque eiusmodi affectiones, quib. constitit, in ortu accepit.

Hoc posito asserimus in prima conclusionis parte, Deum creaturas omnes immediate conseruare; quia licet reb. a sui ortus primordio ea contulerit, quæ ipsarū incolumitas requirebat, easdē nihilominus per se intimoq; illapsu cōseruat in suo esse. Quod ex eo sanè cōcluditur, quia, verbi gratia, ... superstite calore, cæterisq; eiusmodi ignem conseruantib. & eorum cōcursu non impedito, potest Deus ignem ipsum in nihilum deducere; quod non alia ratione præstabit, quā subtrahendo propriam suam actionem, qua ei esse tribuit. Similiterq; potest cōseruato igni calorem in nihilum redigere, continuando suæ actionis influxum erga ignem, denegādo aduersus calorē. Quare præter concursum, quo Deus cū caussis secundis ad earum conseruationem influit, alio etiam sibi peculiari, quā libet rē in suo esse detinet & sustentat, si res, cessante actione suæ caussæ secundæ, adhuc maneat.

Probatur prima pars concl.

Secunda pars cōclusionis inde patet: quia multa sunt, quæ nullam in natura creata causam habent, cuius ope fulciātur in suo esse, sed a Deo tantū pendent, vt Angeli: alia verò habent, vt cōstat ex vltimo superioris articuli argumento. Quæ igitur in priori cēsentur genere, ea tantummodo a Deo immediatè conseruantur: quæ in posteriori, tum a Deo, tū ab aliis etiam caussis.

Probatur 2. pars concl.

ARTICVLVS III.

Argumentis, quæ pro negatiua parte adducta sunt, nihil confici.

Argumenta initio quæstionis ppositta, nihil contra ea, q asseruimus, cōcludunt. Ad primū respondendū est Creaturas, vt ex dictis patet, multò magis à Deo pendere, q̄ arte facta à creato artifice. Quare nihil nimirum, si hæc, vbi semel absoluta fuerunt, sine artifice consistant; creaturæ autem nec per Dei potentiam sine diuina ope vel momento

Sol. 1. arg.

Creaturæ nec per Dei Potentiam absque ope diuina esse valent.

esse valeant. Neque hoc diuinæ potentiæ A & dignitati derogat, quin ea potiùs commendat, à qua, vt à perenni fonte ipsius esse, tanta necessitate vniuersa pendeat; simulq; ipsarum creaturarum imbecillitatem & inopiam testatur, quæ nisi à prima causa perenniter esse hauriant, in nihilum decident.

Sol. 2. Ad 2m: res quasdam, vbi semel productæ fuere, non posse nõ esse, si creatæ naturæ vires spectentur; qa scilicet a nulla creatura destrui queunt: nullam tamen dari, quæ ad diuinã potentiam collata, non possit desinere esse: siue enim formæ per se subsistentes sint, siue non sint, nullum esse obtinent, nisi diuini influxus beneficio, quo subtracto mox euanescēt.

Sol 3. Ad tertium: tendere in nõ esse, id est, habere ingenitam propensionem vt non sint, esse cõtra naturam creaturarũ; cùm oẽs ad oppositum inclinentur, habeãtq; (vt in argumento rectè assumitur) insitũ desiderium, sese, quoad fieri possit, perpetuandi: tēdere vero in non esse, id est, C non sibi sufficere; sed egere auxilio Dei sustentantis, vt sint: id nõ esse contra earum naturam, sed eam potiùs consequi, & comitari; licet hoc peculiare habeant res corruptioni obnoxiæ, quod ab aliis etiam in interitum vocentur.

Quo sensu dicatur creaturæ tendere in non esse.

Sol. 4. Ad quartum respondemus; eodem instanti, quo ignis desinit aquam calefacere, cessare totam illã actionẽ, quæ à Deo & ab igne oriebatur. Na cùm tota ab iis causis cõiunctim dependeat, cessante alterius influxu oportet eam euanescere. Itaq; actio, qua Deus calorem in aqua conseruat, est alia noua actio, nõ successiua, vt antea, sed fixa, vtpote in qua nec generatio noui caloris, nec intercurrentiũ partiũ fluxus inuenitur. Vnde etiam cõstat, hanc actionẽ non posse eandẽ esse cum priori Nõ enim stabilis & successiua actio in vnũ conuenire queunt. Imò nec per diuinã potentiam ambæ inter se E continuari poterunt; quia actio permanens, totaq; simul existens, & actio successiua, sunt distinctæ specie, ac proinde in vnũ continuũ copulari non possunt.

Poterit tamen Deus se solo cõcursum ignis calefacientis, maiorem concursum adhibendo, supplere; atq; ita eandẽ calefactionem longius protendere & continuare: quia dependentia huius singularis calefactionis ab hoc singulari igni, non essentialis est, sed physica duntaxat. Verùm hoc nihil ad propositam difficultatem, quæ tota erat de actione conseruatrici caloris iam producti.

Igitur ad argumentũ danda est posterior pars antecedentis, & ad eius impugnatione dicendũ, actionem, qua Deus calorem in aqua cõseruat, diuersam esse ab ea, qua pariter cum igni eundem calorẽ pduxit: posse tñ aliquo modo vocari eandẽ, rõne termini, in quo cõueniũt; B sicut enim in eundẽ numero calorem feruntur, ita eandẽ realitatem, non tamen eandem formalem rationem obtinet.

De hac motuum, & actionũ cum suis terminis identitate lib. 3. huius op.

Porrò aũt, cur qdam qualitates ita se habeant, vt cessante actione agentis naturalis, eodem momento pereant, sicuti lux; aliæ etiã in alieno subiecto aliquandiu pseuerent: tradit S. Thom. 1. p. q. 104. art. 1. edisseritq; Caietan' ad eũdẽ locũ.

Sol. 5. Ad quintum patet ex dictis quid respondendum sit: licet enim Deus quædã entia concurrentibus etiam causis secundis conseruet, nihilominus vniuersa per suam actionem attingendo sustentat.

QVÆSTIO XI.

Vtrum causæ secundæ reuera aliquid agant, an non?

ARTICVLVS I.

D

Qui ad negatiuam partem deflexerint, & quibus argumentis.

VEre illud a quopiam dictũ fuit, nihil tam riduculum & absurdũ esse, quin aliquem Philosophorum auctorẽ, & defensorem aliqñ habuerit. Ecce.n. in proposita quæstione non defuerunt, qui asseuerarint, res alias infra Deum nihil prorsus moliri, nullamve actionem administrare; sed ad earum præsentiam effecta oĩa, quæ ab eis oriri videtur, à Deo E effici. Quod cõmemorat præter alios Albertus M. hoc in li. tract. 2. cap. 3. D. Thomas 1. p. q. 105. art. 5 & 3. contra gentes ca. 69. Auerroes lib 9. Metaph. com. 7. & li. 12. com. 18. Quin verò hanc sententiã iampridem e scholis eiectã & sepultã, ab inferis reuocare ac tueri velle, aut certè ad eam inclinare videntur, Aliacensis in 4. sent. d. 1. q. 1. & Gabriel d. 2. q. 1 & 3.

A Tullio 2. lib. de diuinatione.

Opinio existimãtium, res creatas nihil agere.

Ac

Argumẽta quib' videtur comprobari.

Ac ꝙ istiusmodi assertio à veritate nõ abhorreat, huncin modũ videtur ostendi. Deo conuenit perfectissimus agendi modus: sed perfectius est edere effectum se solo,q̃ adminiculo alterius;illud.n.ce statur independentẽ virtutẽ causæ agentis,hoc verò inopiã & imbecillitatẽ, igitur Deus nihil aliarum causarum interuentu efficit, proindeq; causæ secundæ nihil reuera agunt. Secundo idem stabilitur Sacræ paginæ testimoniis,in primis illo ex c.12.ep.1. ad Cor. Qui operatur omnia in oibus: tum illo ex 2.ad Cor.3. Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid a nobis,quasi ex nobis.

2.opinio.

Alteram huic cognatam opinionẽ secutus est Auicebron Maurorũ princeps, in tractatu de materia & forma, quẽ librum fontis vitæ appellauit,quòd in eo, quasi in aliquo fonte, scientiæ vitam cõtineri existimaret. Hic,aliiq; ex Arabum disciplina Philosophi,arbitrati sunt,nullam penitus a corporibus oriri actionẽ; sed a substantia quadã materiæ experte, per oia corpora commeante. Suspicatur aũt D.Thomas 1.p.q.115.art.1. hoc placitum ex Academia fluxisse; quia Platonis decretũ fuit,materialiũ rerũ formas à substãtiis separatis, quas ideas vocabat, deriuari, & in materiæ sinũ transfundi.

Quòd verò corpora nõ agendi,sed patiendi tantùm vim habeant,nõ aliunde, q̃ ex ipsa corporeæ molis,quã circumferunt,imperfectione, inertia,& crassitudine ostendere nitebantur. Cõstat enim in primis,quantitatem rem esse inimicæ nostræ,nec magis actuosam,q̃ materia: præterea eius causa substantias corporeas situ ac loco distingui, nec sese permeare posse,vt intimo illapsu, qui ad agẽdum necessarius videtur, inter se iungantur. Quapropter statuebant, necessariò q̃rendã esse aliam cãm,à materia & quantitate absolutã, quæ naturaliũ rerũ actiones virtutis suæ præstantia exequatur.

Eius fundamentum.

ARTICVLVS II.

Errare eos, qui causis secundis actiones adimunt.

Refutatio superiorũ dogmatũ. Refellitur

VTriusq; tñ sententiæ dogma perabsurdũ est, & Philosopho indignũ, ac meritò stultitiæ nomine coarguitur à S.Thoma in 2. d. 1. quæst.1. art.4. & ab

A Auerroe 9.Metaph.cõm 7.eius auctores debile cerebrũ habuisse dñr: at † Aristoteles,more suo,eos sensu,vel pęna indigere pronunciasset:aut.n.ea quæ, sensib' obuia & conspicua sunt, nõ perceperũt, atq; ita egebant sensu;aut cùm perciperẽt,negabant, ideoq; ad confitendam veritatem supplicio compellendi erant.

etiã hæc op. à Durando i 2.d.1.q.5. †Vt in Top. lib.1.cap.9.

Negat planè hæc positio ea, quæ sensui patent, cùm neget solem illuminare, ignem calefacere,cæteraq; id genus. Nec B satisfaciẽt,si respõdeant, non sic hmõi actiones diffiteri; sed aliam earum cãm assignare. Nam cùm sensuum iudicio & æstimatione Sol ipse lucẽ mittat,& ignis vrat;profectò sensum negare conuincuntur, qui absq;verisimili argumento inficiantur,eas functiones ipsarũmet rerum esse,in quibus deprehenduntur.

Negant sensibus cõspicua.

Præterea; quia si Sol non vere illuminat,& aqua refrigerat, sequitur contra cõmunem vsum loquendi,hominumq; C iudicium , non esse vera ea pronunciata, quib' id efferimus. Nec enim,vt illa vera sint,sat est Deũ sole præsente lucẽ funde re, vel ad aquæ præsentiã producere frigiditatem. Nã cùm Deus præsente aqua possit etiam calorem gignere, nõ minùs aqua , q̃ ignis diceretur suopte ingenio calefacere. Imò & verè quis diceret,procreatum angelum à lapide,si Deus ad illius pręsentiam procreasset angelum.

Negant cõmunia pronuntiata.

Item, vt D.Thom.3. cõtra Gent.c.69. D disputat,cùm vnumquodq;(teste Aristotele 1.Eth c.7. & 2.de Cœlo c.3.tex.17.) suæ operationis gratia sit; vtique si res aliæ infra Deum, aut infra illam immaterialem substantiam Auicebronis,nihil agerent , frustra essent in mundi vniuersitate,perperamq; eis naturæ auctor tantam potentiarum varietatem , tot organorum apparatum,& distinctionem attribuisset ; cùm tamen ad rationem sapientiæ pertineat , vt nihil frustra sit in E operibus Sapientis.

Adimũt rebus finem , cuius gratia existunt.

Præterea ; cùm rerum naturalium facultates & essentiæ , non nisi effectis & actionibus innotescant, omnis earum facultas & quidditas occulto naturæ recessu nobis abscõderetur, nec esset ipsarum vlla scientia.

Tollunt è medio Naturalẽ sciẽtiam.

Adde; ꝙ exuberantem naturæ diuinæ bonitatem deceat, vt reb'creatis sui similitudinem, nõ quoad esse tantùm,sed quoad

Derogãt diuinæ bonitati.

quoad operationem etiam impertiret: atq; id ipsarum rerum dignitati maximè congruens; tum vt, quę interitui obnoxię sunt, ad se tuendas & conseruadas pro se agerent, & q̃ occasum nesciunt, cęteris pꝛ̃ficerent: tum vt oẽs partim agendo, partim patiendo, quodam quasi vinculo colligatæ essent; atq; ita vnitatis ordinẽ seruarent, in quo, teste Aristot. 12. Metaph. cap. 10. tex. 52. vniuersi bonum & perfectio magna ex parte consistit

Errãt in morali Phil. & fidei disciplina.

Ad hęc; Istiusmodi positio non solùm in Naturali, sed in Morali Philosophia, atq; etiam in Disciplina Fidei, perniciosi erroris labem continet. Nam cùm id, qđ tantùm recipit, non verò elicit actiones, haudquaquã liberè agat; fit proinde, vt omnis arbitrii nostri libertas, atq; adeò omnis ratio virtutis & vitii, meriti & demeriti, funditus tollatur; imò vt Deus auctor peccati fit, si ab eo solùm tum cæteræ, tum vitiosæ quoque actiones proficiscantur. Quo nihil absurdius, & à pietate veritateque alienius.

Refelluntur Sacrę Paginæ testimoniis.

Postremò, eundem errorem diuinarũ literarum testimonia conuincunt. In primis illud ex cap. 1. Gen. Germinet terra herbam virẽtem, & facientem semen, & lignũ pomiferum faciens fructũ: & illud apud Lucã 21. Videte ficulneam, & oẽs arbores, cùm pꝛducunt iam ex se fructũ: Et apud Marcum cap. 4. Vltrò terra fructificat, primùm herbam, deinde spicam. Quæ verba ipsis rebus creatis perspicuè actiones attribuunt. Id quod etiã Patres multis in locis testantur & docent. Lege D. August. 7. de ciuit. Dei ca. 30. D. Damascenũ 3. Fidei orth. c. 15. D. Anselmũ lib. de concordia præscientiæ, & liberi arbitrii. D. Basiliũ homil. 9. Hexameron, vbi naturã cõparat sphæræ seu globo, manu dimisso in decliuem locum: quod, vt hic per se fluit, donec in planiciem euadat; sic natura diuino excita imperio, generationũ & corruptionũ circuitus pꝛoprio motu ad finẽ vsq; mundi administrat.

Et Patrum.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum, quę in aduersam partem adducta sunt.

Argumẽta verò primi articuli facilè soluuntur. Ad primũ respondetur: Conuenire Deo pfectissimũ agendi modum: sed hunc nõ in eo cõsistere, vt Deus non admittat cõsortiũ aliarũ causarum efficientium: esi eas non admittat, ꝙ ab illis dependeat, vel ꝙ absq; earum ope se solo eadem effecta producere nõ possit; sed vt ipsis eam dignitatẽ impertiat: quæ agendi ratio nullũ arguit potentiæ defectum, aut imbecillitatẽ. Itaq; cõcessa maiori pꝛopositione, explicari debet minor: Si enim cõtendat, absolute ac simpliciter maioris esse pfectionis, edere effectum se solo; neganda est, ob eam pꝛoximè adducta: si aũt velit, maiorem pfectionem argui, ꝙ agens operetur se solo, quam simul cum alio, cuius ope & adminiculo egeat; concedenda est: sed hic agendi modus in Deum non cadit.

Quod ad Sacræ Paginæ loca spectat, nõ inficiatur D. Paulus, causas sc̃das suã habere efficientiã; sed docet, eas absque diuino concursu & auxilio nihil valere. Præterea loquitur inibi de solis Gratiæ operibus, quæ peculiari ratione ad Deũ, vt ad principẽ causam, referri debent.

Ratio aũt pro Auicembronis sententia nullã habet difficultatem. Vera sunt ea, quæ de quantitate obiicit, imperfectam esse, inertem, nullius actiuitatis. At nõ a quãtitate, sed aliunde hñt corpora agendi vim, nimirum à suis formis, tam substantialib⁹, q̃ accidẽtariis. Nec earum efficientiã inhibet quantitas, quin potiùs eam pro sua portione adiuuat; siquidem ignis, quò maior, posita æquali caloris intensione, lõgiùs calefacit: & gleba terræ, quò vastior, pari singularũ partium grauitatis intensione, celeriùs descendit. Est etiã quantitas nõ mediocris adiumento, dum materiã ad formarum substantialium introductionẽ præparat, dũ materialia accidentia sustinet, dum eius interuentu fit mutuus agentis & patientis contactus; q̃ vna est è cõditionib⁹ ad corpoream actionem req̃sitis. Nã ille agentis illapsus, quo patientis substantia penetretur, fictitius est, minimeq; physicis causis ad agendum necessarius: sat enim est, corpus esse attiguum ei, in quod pꝛoximè & immediatè agit. Nec audiẽdi sunt Democritici, inanium & insectilium partium inuentores, qui opinati sũt, non posse inter duo corpora actionẽ esse, nisi ab agente exiliant atomi, id est, minutissima

Hæc de re D. Thom 3. contra gen. cap. 69.

ſima corpuſcula ſectionis expertia, ſeq; in rei patientis vacuitatẽ inſinuẽt. Quod placitum confutat Aristoteles, primo de ortu & interitu, cap. 8. tex. 57. quia ſi ita res haberet, nõ poſſet corpus ſe toto pati: ſiqdem (eſto vacuũ daretur, quod tñ non datur) totum corpus, etiam eorum confeſſione, haudquaquã inane eſt. Deinde, quia oporteret vim & quantitatem corporis agentis, ſemper langueſcere & diminui atomorum effluxu; quod experientiæ aduerſatur. Lege contra hanc ſententia differentẽ D. Tho. 1. p q. 115. ar. 1.

QVÆSTIO XII.

Vtrum Deus cum cauſis ſecundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrat.

ARTICVLVS I.

Negatiuæ partis aſſertores, eorumque argumenta.

Durandus in 2. d. 1. q. 5. & d 37. q. 1. aliiq; nõnulli (quos referunt Henricus Gand. quodl. 14. q. 1. M. Albertus in 1. d. 37. art. 1. Vdalricus in ſua ſumma lib. 2.) in eam venere ſententiã, vt dixerint, ſolas cauſas ſecundas per ſe effecta ſua producere, neq; aliter cum ipſis Deũ ad ea concurrere, q̃ illud eſſe & agendi vim, q̃ eis initio pſtiterat, conſeruando: videturq; id hiſce argumẽtis cõprobari.

1. argumen. Cauſa prima (vt eſt cõe Philoſophantium proloquium) operatur medus cauſis ſecundis: ergo non quamlibet earum actionem vnã cũ ipſis immediatẽ efficit. Probatur conſecutio; quia agere immediatẽ, eſt agere ſine medio: quare repugnat, Deum agere mediis cauſis ſcdis, & earum actiones immediatẽ attingere.

2. argumen. Secundò: Potuit Deus reb⁹ a ſe creatis tribuere, vt ſine ipſius cõcurſu agerẽt, cũ id nullã inuoluat contradictionem; imò cũ ſupra naturæ facultatẽ nõ ſit, vt vnaquæq; res ſuum effectum ſe ſola edat; ſol aurũ, leonem leo, cæteraq; ſimiliter. igitur credibile eſt, Deũ hãc eis facultatem, atq; honorem impertiiſſet. Neq; obſtat, φ Deus in Diuinis Literis, vt Eſa. 26. dicitur oĩa opa noſtra in nobis operari: ſolet. n. interdum vni rei alterius actio at-

A tribui, vt cauſæ, q̃ effectũ ꝓduxit, operatio ipſius effectus, propterea φ illa huic formam rõnemq; agendi contulerit.

Tertiò: Si Deus ad quaslibet rei creatæ opationem ſimul etia agendo concurreret, vel eſſet vna eademq; Dei creaturæ actio, vel diuerſa: horũ neutrũ dici pōt: ergo neq; illud. Probatur aſſumptio. Ac primũ φ non ſit eadem actio. Nã ordo agentiũ rñdet ordini finiũ: quapropter vt eiuſdem actionis nõ poſſunt eſſe duo fines ꝓximi & ꝑfecti, ita nec duæ effectrices cãæ, niſi cũ amba partiatim concur- 3. argumen.

B rũt, & vtraq; alterius ſupplet defectũ; veluti cũ duo hoĩes idem pondus ferunt: vel cũ agentib⁹ eadem numero virtus cõperit, vt trib⁹ ꝑſonis diuinis eadem ſingularis facultas ad creandũ, a quib⁹ proinde vna eademq; creandi actio exoritur: qđ ñ in re ꝓpoſita locum non habet, cùm in Deum neq; indigentia, aut defectus vllus poſſit cadere, nec illi in rebus

C creatis eadem numero virtus cõueniat.

Ad φ opatio Dei & creaturæ nõ ſint actiones diuerſæ, ꝓbatur: tum qa actio capit diſtinctionem à termino, ꝓindeq; vbi vnus & idẽ fuerit terminus, vna tantũ erit actio, tũ qa vel actio diuina prius attingit effectũ, q̃ actio cauſæ ſcdæ, vel ſimul. Si priùs, aut ergo ꝓducit totũ eſſe ẽtũ priusq̃ cauſa ſcda, aut partem: ſi totũ, ergo cauſa ſcda nihil agit: ſi partem, Vnam eandemq; eſſe Dei & creaturæ actionem.

D igitur partem alia ꝓducit cauſa ſcda nõ cõcurrente Deo; qđ eſſe non põt, ſi nihil ſit à cauſa ſcda, qđ nõ etiã immediate è Deo efficiatur. Si verò actio Dei cũ actione cãæ ſcdæ ſimul attingit effectũ, vtique altera eiuſmodi actionum ſuperuacanea erit, cũ vna tantũ ſatis ſit. Quare dũ cauſa ſcda operatur, præter ſimplicem eius opationem, nulla Dei actio admittẽda eſt.

Quartò: Si cãæ ſcdæ non agerent, niſi actu cõcurrente prima, ſequeretur, pri- 4. argumen

E ma cam operari per ſcdas, vt per inferiores ſibiq; ſubiectas, atq; ita cas ſcdas eſſe inſtrumenta primæ cãæ. At re vera nõ eſſe, bifariã oſtenditur; qa inſtrumenta non ſolent eſſe ſm ſpeciem ſimilia effectis, vt aſciæ ſtatua, aut characteres calamo: ſcdarum verò cauſarum effecta frequenter cãs ſuas ſpecifica ſimilitudine referũt, vt hoĩem hõ, ignis ignem. Deinde, qa inſtrumenta ſeparata, vt actiones ſuas edant, priùs à cauſa principali accipiunt

piunt præuium quendam influxum, ab ipsarum operatione distinctū: verbi gratia, arcus, antequam sagittam vibret, impulsum à iaculatore recipit, qui ab actu ipso vibrandi sagittam realiter differt: at causæ secundæ, præsertim naturales, vt physicas actiones administrent, nullum eiusmodi influxum accipere tunc videntur, nec enim aut quidnam ille sit, aut quorsum detur, assignari potest.

ARTICVLVS II.

Veræ sententiæ explicatio.

Conclusio. ASserendum tñ est; Deum cum causis secundis ad quālibet earum actionem eliciendam, actu concurrere. Quæ assertio non solùm Philosophiæ principiis, sed diuinarum etiam Literarum doctrinæ ita consentanea est, vt oppositum aut minimè tutum, aut erroneum sit. Eā igitur cōmuni assensu tradunt scholastici theologiæ professores: D. Tho. 1. part. quest. 105. art. 5. D. Bonauētura in 1. dist. 45. quæst. 2. & in 2. d. 37. q. 1. Gregorius Arim. in 2. dist. 35. quæst. 1. art. 3. Albertus Magnus in dist. 35. art. 7. Alensis 1. p. q. 9. mēb. 2 Heruæus in tractatu de æternitate mūdi q. 1. Capreolus in 4. dist. 12. quest. 1. art. 3. vbi etiam ait, nostrā hanc positionem non nisi ab homine Manichæo negari posse.

Eius assertores.

Nec minori consensu nobis adstipulatur auctoritas Patrum: vt Anselmi in libro de concordia prædestinationis & præscientiæ: Gregorij Magni lib. 6. Moralium cap. 8. Nysseni lib. 8. suæ Philosophiæ: Nazianzeni oratione 2. de Theologia, Augustini lib. 3. de Trinit. cap. 3. & lib. 5. de Gen. ad lit. cap. 20. vbi ita scripsit: Mouet Deus occulta potentia vniuersam creaturam suam, eoq; motu illa versata, dum angeli iussa perficiūt, dum circumeunt sidera, dum alternant venti, dum abyssus aquarum lapsib' agitatur, dum virera pullulant, suaq; semina euoluunt, dum animantia gignuntur, dum iniqui iustos exercere permittuntur, explicat secula, quæ illi, cùm primum condita sunt, tanquam implicita indiderat, quæ tamen in suos cursus non explicarentur, si ea ille, qui condidit, prouido motu administrare cessaret. Hæc D. Augustinus, quo progressu, vti vides, à cœ-

Idem asseri: Philo in lib. de incorruptibilitate mundi: & Trismegist' in Cratere.

A lesti globo ad terrestrem descēdens, oēs omnium mundi partiū actiones concursui diuino subdidit; vt eorū impietatem reiiceret, qui tantum ei subiiciebāt, quæ supra huius cœli cōcretiq; aeris regionem fiunt; non autem quæ in inferiori mundo, cuius facies perpetuò variatur: aduersus quos eodem loco, ac proximis capitibus latè disputat.

Impietas quorūdam, quos D. Augustinus coarguit.

B Porrò autem nostra conclusio eisdem ferme rōnibus cōprobatur, quib' supra ostendimus, necessarium esse perennem Dei influxum ad res in suo esse tuendas: sed confirmari etiam amplius potest in hunc modum. In agentib' per se & essentialiter subordinatis (vt 2. Metaph. ca 2. tex. 5. aliisq; in locis affirmat Aristoteles) inferius non causat, nisi dependenter a superiori, ita vt superius simul cōcurrat ad ipsum causandi actum; imò (sicuti idem in 8. huius operis ca. 5. tex. 41. & auctor libri de causis, propos. prima

Contextus causarū essentialiter subordinatarum.

C docent) causa prior plus & efficaciùs mouet, quam posterior: sed Deus est suprema & prima causa, cui essentialiter ac per se subordinari oportet omnia agentia creata. Igitur nullum agens infra Deum aliquam edere potest actionem, quin Deus in eam proximè influat.

Secūdò, idem suadetur; quia nisi Deus hoc modo cōcurreret cum causis secundis, nequiret earum naturales actiones

D impedire, nisi obiiciendo contraria: qđ tamen & diuinæ potentiæ derogat, & aliter factum esse innuitur Sapientiæ 11. vbi diuinæ litteræ narrant, Babylonicæ fornacis ignē suaui Dei dispositione propriæ virtutis oblitū fuisse, ne cōbureret.

Tertiò: Quia nō minùs requiritur ad vnamquamque rem producendam, q̄ ad eam tuendam & cōseruandam. Quare si effecta causarum secūdarum (vt fuit à nobis superiùs demonstratum) sine influxu

E Dei ea proximè tuentis, nec momento consistere queunt certè nec produci sine eodem influxu poterunt. Ad extremum, idem nos Sacra pagina docet, vt illud in lib. Iob, cap. 10. Manus tuæ fecerunt me, & Plasmauerunt me totū in circuitu: & in psal. 146. Qui producit in moutibus fœnum: & Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt: & Act. 17. In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Deniq; passim diuinæ litteræ actiones causarum secundarum Deo ascribunt,

Corroboratur conclusio testim. sacræ pag.

aſcribunt, vt nimirum intelligamus, eas non ſolū a Deo vna cum cauſis ſecundis proficiſci, ſed ad ipſum, vt ad principem cauſam eas attingentem eſſe referēdas. A

ARTICVLVS III.

Occurritur primi articuli argumētis.

Diluamus nunc argumenta, quibus oppoſitum eius cōcluſionis, q̄ arti culo pximo ſtatuim⁹ pbari videbatur.

Ad primum, conceſſo antecedente ne ganda eſt conſecutio, & ad eius confir mationem reſpondendum; eatenus dici Deum agere mediis cauſis ſecundis, qua tenus vna cum illis operatur. Quod tñ non impedit, quominùs ipſe & omnibus agentibus intimè præſens ſit, & eorum actiones atque effecta immediatè attin gat, Itaque inficiandum eſt, agere imme diatè eſſe agere abſque medio iſtiuſmo di, hoc eſt, non adhibendo ad operatio nis conſortium aliud agens. B

Sol. 1. Quo ſenſu dicatur Deus agere mediis cauſis ſecundis.

Ad ſecundum, reſpondendum eſt, nul li creaturæ communicari potuiſſe, vt ſi ne concurſu primæ cauſæ ageret: quem admodum nec concedi potuit, vt abſq; illo permaneret. Eſſet enim, ac non eſſet creatura: eſſet, quia ita ponitur: non eſ ſet, quia res creatæ ex natura ſua, etiam quoad operationem, habent ordinem eſ ſentialis dependentiæ a primæva cauſa totius eſſe, cuius participata ſimilitudo ſunt. Atq; vt D. Thomas in q. de potent. q. 3. art. 7. ait, quemadmodum inſtrumē to artis, vt ſecuri, tribui nequit, vt abſq; fabri motione per ſe, atq; ex ſuamet for ma, artis opera moliatur: ita neq; agen ti creato, quod velut inſtrumentum di uinæ artis eſt, donari potuit, vt abſque ſummi artificis influxu actionem ederet. Quòd verò obiicitur, effecta cauſarū ſe cundarum nō excedere earum vim, fatē dum id quidem eſt, mō ponatur concur ſus primi agentis. Quòd itē aiunt, inter dum rei, quæ cauſam produxit, effectum cauſæ attribui, ita ſanè res hēt. ſed enim Deo nō ſolum ob id aſcribenda ſunt ef fecta cauſarum ſecundarum, ſed quia ip ſeorum productionem neceſſario attin git, ob rationes antè explicatas.

Sol. 2.

Cur creaturæ abſque Dei concurſu agere nō poſſint.

Ad tertium dicendum; vnā eandemq; eſſe actionem Dei & cauſæ ſecūdæ, & ad huius impugnationem reſpondendum: quamuis vna actio nequeat habere plu res fines internos perfectos, quia huiuſ modi finis eſt idem cū forma, q̄ acquiri tur; poſſe tñ habere plures externos to tales ēt non ſubordinatos. Idem namq; opus in gratiam duorum amicorū effici poteſt, ita vt non minus ob alterū tantū, quā pp vtrunq; ſimul fiat (in quo ſimili tudo inter finem & efficiens locum non habet) multò aūt notius eſt, poſſe eandē actionē plures habere fines ſubordina tos, quorum ſcilicet vnus ad alterū refe ratur, vt cū quis ob pecuniā, vt huius in teruētu honores obtineat, literis nauat operā. Atq; ita ex analogia finium neu tiq̄ cōcluditur, nō poſſe vnā actionē efi ci à duplici cā principali, & perfecta im mediatè operante, ſi vna alteri ſubordi nata ſit; quo pacto ſe habent cā prima & ſecunda. Licet enim vtraq; in ſuo genere perfectionem habeat, prima quidem ſm rationem vniuerſalis concurſus, ſecūda ſimiliter in ſuo gradu & ordine ſecundū rationem concurſus particularis: nihilo minùs ſecunda primæ ſubiicitur ac ſub ordinatur Quæ ſubiecto efficit, vt ambæ quaſi vnius agentis vim obtineant. Nam que, vt Caietanus 1. p. q. 52. artic. 2. rectè ait, eæ duntaxat cauſæ partiales cenſen tur, quæ in eodem cauſæ genere, eodem que ordine ad vnam illius generis cau ſam integrandam confluunt, ita vt neu tra pendeat ab altera in agendo; vt cùm duo homines lapidem vehunt: hoc au tem modo non concurrunt Deus & cau ſæ ſecundæ, vt ex dictis patet. C D

Sol. 3. Dei & cau-

ſæ ſecundæ eadē actio.

Cauſa prima & ſecunda in ſuo ordine perfectæ.

Cauſæ partiales quæ.

Poterunt tñ Deus & ignis, verbi cā, cū ad producendum calorem cōcurrunt, di ci ſimul in quodam ſenſu, & integræ & partiales cauſæ. Integræ, tum ob rōnem ante explicatam; tum quia q̄libet totum calorem gignit. Non enim inter ſe calo ris gradus partiuntur, vt illa hos, hæc il los producat: ſed vnaqueq; totum efficit calorem. Partiales, quatenus nec ſecūda ſine prima, nec prima ſine ſecunda, eo p̄ ciſe influxu, quē tunc adhibet, eiuſmodi calorem pduceret. Licet enim Deus eun demmet calorem, quem ſimul cum igni profert, ſe ſolo poſſit efficere: nō tamen eum efficere valet eo tantum concurſu, quem dū cum igni operatur, exhibere ſo let; ſed alio efficaciori, qui ignis influxū ſuppleat & compenſet: quicquid in con trariam E

Quo ſenſu Deus & cauſæ ſecundæ poſſint ſimul dici cauſæ integræ, & partiales. Cōſule Gr. in 2. d. 35. q. 1. art. 3.

trariam partem scripſerint quidā e ſchola Nominalium; & Antonius Cordubenſis li.1.q.Theologicarum q. 55 dub.4.

Pro explicatione quarti argumenti ſciendum eſt; Platonicum dogma fuiſſe, cās ſecundas proprie ac ſimpliciter cauſas non eſſe, ſed inſtrumenta primæ cauſæ duntaxat; vt legere eſt apud D. Damaſcenum in ſua Philoſophia ca. 9. vbi hac in re veteri Academiæ ſuffragatur: item apud Simplicium hoc in li.ad tex.29. Ficinum lib.2.de Immortalitate animorū c.11.& Beſſarionem libro 6.contra Calūniatorem Platonis ca. 2. At Peripatetici cauſas ſecūdas, vt par eſt, abſolute & ꝓprie cauſas vocant. quia liceta cauſa prima dependeant (quod Platonicis, vt eis cauſarum nomen non abſolutè concederent, perſuaſit) in ſuo tamen genere ꝑfectam cauſalitatem obtinent.

Dubit. Reſp. Si quis autem roget, nū ſimul & cauſæ ſimpliciter, & inſtrumenta Dei, nó cō iuncta, cuiuſmodi eſt calor reſpectu ignis, ſed ſeparata, dici queant? Reſpondemus, ꝑ iā alibi diximus; poſſe quidē eas appellari aliquo mō inſtrumenta, quatenus earū interuentu Deus agit: cæterū ſi inſtrumentum propriè ſumatur, inſtrumenta non eſſe, vt rationes in argumēto adductæ concludunt. Itaq; negandū eſt,

Sol.4.arg. vt cauſæ ſecundæ inſtrumenta primæ dicantur, ſateſſe, hanc ꝑ illas, vt ꝑ inferiores, ſibiq; ſubiectas agere Si cui tamē placuerit, cās ſecundas inſtrumenta primæ abſolutè vocare; is argumento cōcedat quod aſſumit, & ad eius impugnationē dicat, eas conditiones, q̄ inibi exprimuntur, non in omnib. ſed in vulgarib. artiū inſtrumentis, & in iis, quæ particularib. cauſis obſeruiunt, reperiri. Verū quia ſecunda huiuſce argumenti pars difficultatem quandam attingit, de motu cauſarum ſecundarum à primo agente; ea de re ſeparatim à nobis quęſtio inſtituetur.

QVÆSTIO XIII.

Vtrū-ne Deus aliqua p̄uia motione cauſas ſecūdas ad agēdū excitet?

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta affirmatiuam partem aſtruere videantur.

Circamodum, quo Deus cū cauſis ſecundis ad earum operationes & efA fecta concurrit, diſcutiēda ſe offert celebris opinio D. Thomæ 1.p.q.105.& in prima ſecundæ q.109.ar.1.& q.3.de potentia art.7.eiuſq; ſectatorum, Capreoli in 2.d.1.q.2. Ferrarienſis 3 contr.gent.c.70. & aliorum, exiſtimantium omnes cās ſecundas, antequam operentur, accipere à Deo influxum quendam & motum, q̄ ſit quaſi eſſe intentionale virtutis diuinæ, quo ad promendas actiones excitentur; eo modo, quo artium inſtrumenta, vt dolabra & ſecuris, præuiam motionē à fabro accipiunt, cùm ad opus conficiendū applicantur. Namq; eſto dolabra præacuta ſit, & ad expoliendum lignum idonea, haudquaquam tamen id expoliet, niſi artificis impulſu motuque cieatur. Sentētia D. Th. & aliorum.

B Habet aūt inprimis hæc ſententia ꝓ ſe cōe illud Peripateticæ ſcholæ effatū; quod etiā inculcat D. Aug. 8.de Geneſ. ad lit.c.20.& 5.de Ciuit.Dei c.9 ſcilicet, proprium eſſe primi ſupremiq; motoris, mouere non motum; ſicuti & primi alterantis, id eſt, cœli alterare, cū ipſum nō alteretur. Si enim ita ſit, cōſequens erit, vt cæteræ cauſę non moueant, niſi moueātur: qđ ēt diſertis verbis affirmat Ariſtoteles, 7. huius operis li.c.1.&li.8.c.5. At ſi cauſæ ſecundæ nō mouent, niſi motæ, ſanè oportet eas, antequam aliquid moliantur, præuio illo influxu cōcitari. Philoſophi cū axioma.

C Item: Cauſa prima non ſolùm eſt prima in eſſendo, ſed etiam in operando, atque ita priùs natura agit, quā cauſæ ſecundæ: hæc autem naturæ anteceſſio nō cernitur in concurſu diuino circa ipſam actionem cauſarum ſecundarum, cū eiuſmodi actio tota ſit à Deo & à cauſis ſecundis, nec vlla eius pars priùs a Deo, q̄ a cauſis ſecundis attingatur. Oportet igitur aliam dari actionem a Deo, vt ab integra cauſa, priùs natura elicitam; nēpe eam, qua agentia ſecundaria ab ipſo excitentur & moueantur.

D Præterea Cā ſecūda, cū operatur, cōi Philoſophorum aſſenſu dicitur maiorē acquirere perfectionem, q̄ cū in otio eſt: hæc autem perfectio non conſiſtit in ipſa actione, q̄ edit: quia calefactio ignis, verbi gratia, cæteræq; actiones tranſeuntes, non ſunt in agente, ſed in re quæ patitur, vt ſuo loco planum fiet. Aliqd ergo in ſe recipit cauſa ſecunda dum agit, quod eam perficiat: hoc aūt nō videtur eſſe Cauſa ſecūda, dū operatur, magis perficitur.

E

esse aliud, quā influxus ille, quo in actu constituitur, expediturq; ad eliciendam actionem. Quare nō videtur negandum, dari prædictum influxum.

ARTICVLVS. II.

Confutatio superioris sententiæ, & argumentorum, quibus nitebatur, dissolutio.

1. ratio. HAec tamen sententia non videtur probanda: in primis quia absq; necessitate res multiplicat. Vt enim, verbi causa, ignis calorem producat, supposita naturali eius vi, & idoneo subiecto ad recipiendum calorem, aliisque vulgatis circumstantiis; fictitium est ac superfluum, quicquid ampliùs de nouo ex parte Dei desiderat, præter concursum in actione & calorem, qui producitur. Nec vlla probabilis ratio affertur, cur istiusmodi influxus, vna cum influxu ignis nō satis sit ad producendum calorem; præsertim cùm illud, quod vocant esse intentionale diuinæ virtutis, & præuio illo motu induci inquiunt, necessariò sit quidpiam creatum, nec videatur posse esse aliud, quam qualitas, quæ non minùs, quam ignis, indigebit alio concursu ad operandum, sicque dabitur progressus in infinitum.

2. ratio. Secundo: quia si res creatæ nihil omnino absq; præuia illa excitatione moliri queunt, sequitur excitari inuitarique à Deo voluntatem, etiam ad actus vitiosos, quod nemo dicat. Plura ad hanc opinionem refellendam argumenta habes apud Ludouicum Molinam, in sua Concordia quæst. 14. art 13. disputat. 26.

Occurritur aduersariorum rationibus. Iis, quæ in aduersam partem adducta sunt, non erit difficile respondere. Nam quod afferunt de artium instrumentis, vt de securi, quæ sine præuio impulsu haudquaquam artificiosam sectionē edit, ita est: sed non eodem modo se habent alia agētia, quæ vel sibi propriam innatamque virtutem ad operandum obtinent, vt ignis; vel sunt ipsa agendi virtus, vt calor. Hæc enim aduentitio illo motu, quo ad exequendam actionē applicentur, nō indigent; vti superiùs declaratum fuit.

Quo sensu dicatur pro-prium primi mouentis, mouere non motū. Illud aūt Peripateticæ disciplinæ proloquiū, quo Thomistæ maximè innituntur, sic interpretandū est, vt pprīū sit supremi motoris, mouere nō motum, hoc est, agere independēter ab altiori causa. Quo itē sensu cāæ secundæ non mouent nisi motæ, hoc est, nisi depēdenter à primo agente, quod vnà cum ipsis operatur.

Quod de prioritate diuini concursus obiiciunt, parum hēt momēti. Nullo pacto concedendū est, Deum priùs natura agere, rōne alicuius prioris concursus, quē directò immittat in causam agentē, vt eam corroboret, & ad operandū excitet; cùm is non detur. Nec etiam rōne illius, quo actionem & effectū causę secundæ immediatè attingit, quasi aut totum, aut aliquā eius partem, per se priùs pducat absq; cōsortio causæ secundæ. Fatendum tn̄ est, Deum ẜm istiusmodi influxū priùs agere, duplici consideratione. Vna est, qua priora natura dīr, quæ pfectiora sunt, quo pacto se hēt diuinus cōcursus, qui causarum secundarum concursu multò est excellentior. Altera est, qua priora vocamus ea, à quibus non retrò commeat consecutio. Nec enim, si detur concursus diuinus absolutè, sequitur dari concursum ignis; etsi contrà ex eo, ꝙ detur concursus ignis, rectè colligatur dari diuinum concursum. Ad harū verò prioritatum rōnem, nō opus est, totum causarum secundarum effectum, aut aliquam eius partem, priùs a Deo, quàm à causis secundis produci, vt planum est.

Traditur hæc à Scot. in 1. d. 36. a Caiet. 1. p. q. 8. art. 1. De hac excellentia D. Tho. in 1. d. 1. q. 1. art. 4. Auerroes super 1. & 4. proposit. lib. de causis.

Quod vltimo loco obiectū fuit, ita diluces. Non dīr agentia naturalia, dum agunt, nouā acquirere perfectionē qua tunc constituantur in actu primo; in hoc enim sunt per formas iam antè sibi inditas, quarū interuentu agunt. Dici tn̄ possunt denuo perfici merito actionū, quas edunt; idq, dupliciter: vel pfectione intrinseca, id est, ipsis inhærente, cū agunt per immanentē actionē; vel extrinseca, cū per transeuntem. Nam ꝙ etiam actio transiens sit perfectio agentis creati, ex eo patet, quia maximū est creaturarum ornamentum, primam causam imitari, quod præstāt, dum agendo sese aliis cōmunicant: adeò vt D. Dionysius. 3 cœlestis hierarchiæ dicat, oīum diuinissimū esse, Dei cooperatorem fieri. In quā sententiam lege, quæ tradit S. Thomas lib. 3. contra gent. cap. 19. & Auerroes 12. Metaphy. commem. 36.

An actio trāsiens sit perfectio agētis, dispu tat Capr. in 4. dist. 49. q. 1. art. 3. Card. 1. p. q. 44. artic. 4. Ferr. 2. contra gēt. c. 9.

QVAE-

A

QVÆSTIO XIV.

Vtrum Deus immediatione virtutis & suppositi, cum omni agente creato operetur.

ARTICVLVS I.

Quid sit agere immediatione virtutis, & suppositi.

In quolibet agente duo insunt.

VT propositam dubitationem expediamus, sciendum est, quemadmodum in quolibet agente duo cernuntur, nimirum virtus, per quam operatur, vt in igni calor & res ipsa, quæ principaliter denominatur agere, vt ignis: ita, quod ad præsentem attinet disputationem, bifariam dici agens immediatè agere. vno modo, immediatione virtutis; altero immediatione suppositi, id enim est quod principaliter, & vt quod, opari dicitur.

B

Actio immediata immediatione virtutis.

Illud agit immediate immediatione virtutis, quod agit per virtutem non aliun de sibi communicatam, siue patiens immediatum sit agenti, siue ab eo distet. Exemplum prioris immediationis secundum virtuté, cernere est in igni, cùm per ingenitũ sibiq; proprium calorem aquã attiguam excalefacit: Posterioris in sole, cùm lumine per intermedia corpora traiecto, terram illuminat.

C

Virtutis mediatio.

Agere mediatè mediatione virtutis, est per virtutem sibi commodatam operari, siue item patiens distet ab agente, vt cum orbis lunæ lumen sibi a sole immissum in aerem iaculatur; siue non distet, vt cùm idem orbis prædictum iubar in sphæram ignis demittit.

D

Actio immediata immediatiōe suppositi.

Quod ad rationem suppositi attinet, id agit immediatè immediatione suppositi, inter quod & ipsum effectũ, siue rem patientem, nullum aliud suppositum, hoc est, singulare per se subsistens, interiectum est; quo pacto aqua manum, quam abluit; refrigerat.

Mediata mediatiōe suppositi.

Id agit mediatè mediatione suppositi, inter quod & effectum, siue rem quæ patitur, aliud cadit suppositum; vt inter fabrum & statuam, securis.

E

ARTICVLVS II.

Deum vtroque modo immediate operari.

Conclusio. Lege D.Th. 1.sent.d.37 q.1 art.1.& 3.cõtra gẽt. cap.68.

HIs animaduersis, respõdemus; Deũ cum quouis agente creato operari immediatè immediatione virtutis & suppositi. Quæ assertio quoad priorem partem ex eo constat; quia virtus diuina non est aliunde communicata, quin potiùs omnis rei creatæ virtus à Deo effluxit, atque eo pacto est virtus creaturæ, vt Dei quoq; virtus sit. Vnde intelliges, nullam rem creatam, si cum Deo cõparetur, agere posse immediatione virtutis; quãuis si vna cum altera conferatur, possit. Posterior pars conclusionis liquet ex eo, quia inter Deum & effectum rei creatæ, siue rem quę patitur, non est intermedium aliquod soppositũ, cùm tam Deus, quàm ignis, verbi causa, dum caloré producunt, secundum suam substantiam immediata sint manui, quæ calefit, cumq; ipsam caloris productionem immediatè attingant, vt ex iis, quæ à nobis superius disputata sunt, planum est.

Quorundã opinio.

Nonnulli tamen, è quorum numero est Ferrariensis ad cap.70. lib.3. contra gent. contendunt, vt aliquid censeatur agere immediatione suppositi, requiri præterea, vt per aliud suppositum non agat; nec sufficere, immediatè secũdum substantiam attingere effectum, & rem quæ patitur. Negant igitur, Deum, dum vna cum substãtiis creatis operatur, agere immediatè immediatione suppositi.

Improbatio.

Verùm, etsi non multũ referat, quo quisque modo loquatur, si de re constet; nos tamen priorem explicãdi rationem, quę vsurpatior est, amplectumur. Nec quod obiiciunt, momentum habet, videlicet si dicamus, Deum omnia effecta causarum secundarum operari immediatione suppositi, sequi tolli ordinem causandi inter Deum & supposita creata; eo quod non videatur seruari ordo causandi inter ea, quæ immediatè agunt. Nõ habet, inquã, momentũ: quia eiusmodi ordo non consistit in eo, quod supposita creata attingant per se suos effectus, & causa prima non nisi per secundas; sed in eo, quòd omnia agentia creata, & supposita omnia, dependeat à prima causa, vt a fonte totius

Ordo agẽdi inter Deum & supposita creata, in quo consistat.

esse,

esse, ita vt citra illius opem & influxum, nec cõsistere valeant, nec vllam operatio-nẽ exequi; vti iam suprà declaratũ fuit.

QVÆSTIO. XV.

Vtrum causa prima actionem secundæ, an secunda actionem primæ determinet?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis videatur, neutram ab altera determinari.

Duplex actionum determinatio.

DVplex est, quod ad propositã difficultatem spectat, actionũ determinatio: vna ẽm speciem, altera ẽm gradũ naturæ singularis. Tunc causa vna actionem alterius ẽm speciem determinat, cũ generalem illius rõnem, & indifferentiã ad certam speciem, vocat & cõtrahit, id est, cum ea causa, quæ ex sese tam vnius, q̃ alterius speciei actionem indiscriminatim edere potuisset, ab alia limitatur, vt huius certæ speciei, non alterius producat actionem. Similiter tunc causa vna actionẽ alterius ẽm gradum naturæ singularis determinat, cum ea, quæ sub eadem specie ad hanc vel illam actionem indeterminata erat, ad hanc certam singularem trahitur & definitur.

Hoc posito, inuestigandũ in præsentia est, quonã pacto causa prima & secunda, in actionib⁹ hunc in modũ determinandis, sese habeant? Non quærimus aũt, quid eiusmodi actiones formaliter specificet: id enim intrinsecè quidẽ præstat essentialis cuiusq; differentia, extrinsecè verò obiecta, à quibus actus in genere causæ formalis extrinsecæ speciem sortiuntur. Sed nimirum in quæstionem vocamus, vtra prædictarũ cãrum alterius actiones efficiẽter determinet? Porrò autẽ, q̃ alienum sit à veritate id, quod cõis philosophantium schola asserit, nempe cãm scdam determinare actionẽ primæ ẽm speciem, hunc in modum probatur. Id determinat ẽm speciem, à quo gradus specificus principaliter tribuitur: sed hic tribuitur principaliter à prima causa, cuius influxus est præcellentior, quæque fons est totius esse, tam specifici, quàm singularis. Non igitur causa secunda

Sensus propositæ quæstionis.

De determinatione secũdum speciem.

A actionem primæ eo pacto determinat.

Secundo: Vnus idemq; influxus diuinus ẽm speciem, sat est omnib⁹ actionib⁹ causarũ secundarũ perficiẽdis; sicuti vna, eademque specie illuminatio sufficit ad producenda lucem & calorem, & multarum specierum animantes, quæ ex putri materia obueniunt. Non est igitur cur dicamus, diuinum concursum trahi ad diuersas species.

Iam q̃ causa prima nõ determinet, vt multis visum est, actionem scdæ, quoad gradũ naturæ singularis, hisce argumentis videtur concludi. Vel eiusmodi gradus est à Deo, & à causa scda, vel à Deo tantum. Si à Deo, & à causa scda; nõ est igitur, cur soli Deo tribuatur. Quòd aũt nõ tantũ à Deo sit, apertè conuincitur. Primũ, quia cum gradus naturæ singularis, idem re sit cũ gradu specifico, impossibile est produci hunc à causa scda, illum verò à Deo tantũ absq; scdę causæ cõsortio: quæ enim re non dissident, neq; productione distingui possunt. Item, qa sequeretur, causas scdas nõ tendere per se in supposita, id est, in singularia per se existentia. Quo.n. pacto in ea per se ferri pñt, si non eliciũt actiones, quib⁹ illa per se efficiũtur? Tertiò, qa nulla ratio afferri poterit, cur non idẽ singularis effectus ab eadẽ causa diuerso tpe, vel à distinctis eodem, producatur, si singularitatẽ ipsam ordinaria lege Deus contribuit. Accedit testimoniũ Aristot. hoc in lib. cap. 3. tex. 38. & lib. 5. Metaphy. cap. 2. tex. 3. vbi docet, particulares effectus ad particulares cãs esse reducendos. Quare nõ est, cur singularitas ad primam cãm, quæ maximè vniuersalis est, referatur.

De determinatiõe quoad singularitatem.

ARTICVLVS II.

Quæstionis enodatio.

PRoposita difficultas duabus cõclusionibus explicanda est. Prima sit: Actio causæ primæ determinatur, quoad speciem, ab actione causæ secundæ. Hæc conclusio videtur Philosophorum omnium communis: patetq; ex eo; quia cùm causa prima in se spectata, possit hoiem & aquilam, cæteraq; eiusmodi sine discrimine producere. ratio, cur cum homine non aquilam, sed hominem; cum

1 cõclusio. Consule D. Tho. 3. contra gent. ca. 66. & in 2. dist. 1. qu. 1. art. 4.

O aquila

aquila non hoiem, sed aquilam ꝓcreet; A non alia sane est, nisi quia eius cōcursus à cōcursu hois vel aquilæ, ad huius potiùs, q̄ alterius speciei actionē effectúq; producendū, definitur & cōtrahitur. Ac de eiusmodi determinatione locutus est D. Dionysius 4. de diuinis nominib⁹, vbi scripsit. Deū vniformiter operari oĩa; diuersitatem aūt effectorum esse à causis secundis: quemadmodū sol ex se vniformiter illuminat; at ꝙ alii aliter lucem impertiat, a diuersitate subiectorū ꝓficiscitur. B Hæc assertio intelligenda est de iis tantùm actionib⁹ & effectis, quæ à causa prima concurrentibus secundis administrãtur: quæ enim à prima dũtaxat oriuntur, planū est non aliunde determinari.

2. conclu. Greg. 1 1.d. 17.q 4.ar.7. ad 7. & d.35 q.1.art.1. Secunda conclusio: Actio causæ scđæ determinatur per se primò à Deo, quoad singularitatem. Hanc tuentur pleriq; de schola Noĩalium, & è iuniorib⁹ Philosophis Theologisq; nōnulli. Suadetur que in hunc modū: Hic ignis, verbi causa, ex se non est determinatus ad certam numero calefactionē, tum quia pōt multas elicere, vt patet; tum qa natura non intendit definitè hoc singulare, vt alibi ex Auicenna docuimus. Igitur vt hãc calefactionem determinatè edat, oportet aliunde determinari. Sed in causis scđis nihil est, à quo determinari possit: recurrendū est ergo ad cām primam, q̄ ipsum virtutis suę efficacitate determinet, cuius certè est, ordinaria ac stata lege hūc quasi defectū naturæ supplere. Probatur minor: quia tam cœlestis influxus, q̄ cæteræ causæ effectrices, quæ quoquo modo cum igne concurrere possunt, indifferenter se hñt ad hanc vel illã calefactionem edendam. Item materia, in q̄ ignis agit, ex se ad quamlibet recipiendã apta idoneaq; est. Similiter locus nihilo magis ad vnã calefactionem, q̄ ad alteram facit. Nec putandū, hanc determinationem, si non à singulis circūstãtiis, saltem ab earum oium complexu, id est, ab hoc agente, hoc cęlesti influxu, hac materia, hoc loco, cæterisq; hmōi in vnum collectis, tribui posse. Hæc.n. omnia, vt nō singulatim solùm, sed vniuersim quoque sumpta, multis cōia sunt; ita nō possunt reddere aliquid ita vni ꝓprium, vt multis non conueniat. Nec denique sat est, cōfugere ad durationem, seu veram, seu imaginariã; quasi propterea ignis hanc potiùs calefactionem edat, q̄ aliam, qa agit dependenter ab hac duratione. Primùm; quia existimare, tantã inesse durationi vim, vt quod aliarū circūstantiarū collectio præstare non potuit, ipsa ꝑficiat, fictitiū est & ridiculū. Deinde, quia duratio, seu vera, seu imaginaria, vera rei causa non est; sed mensura potiùs & affectio, quæ rem iam constitutam & determinatam sequitur.

Determinatio actionis & effectus, ad eandem causam pertinent. Porrò, ad clariorem notitiã eorū quæ diximus, nōnulla animaduertenda erūt. Primum est: ad eandem causam pertinere determinationem actionis, quoad gradum naturæ singularis; & determinationē effectus, quoad eundem gradū. Nãq; eadem indifferentia cernitur in hoc numero agente, in hoc subiecto, in hoc loco, in hoc tempore vel momento, & in tota collectione harum circūstantiarū, ad productionem caloris, verbi gratia, C quæ cernitur ad calefactionem eliciendam, vt consideranti planum est.

Secundò obseruandum: cùm dicimus, hunc ignē indifferentem esse ad hãc vel illã calefactionem, hūc vel illū calorem ꝓducendū; id nō ita debere accipi, quasi hic ignis ad oēm prorsus calefactionē, caloremq; ꝓducendum, indifferens sit. Quælibet forma singularis pendet à designato agente. Non.n. ita res hēt, cum hic ignis, esto indifferens sit ad educendos ex hac materia infinitos calores; nō tamen sit indif D ferens ad educēdos eos, qui ab alio igni educi possunt: siquidem oĩs forma singularis naturalem hēt dependentiã à definito agēte particulari, quod 5 Metaph. lib. ostendemus. Sed nimirum sic id accipiendū est, vt cùm quilibet ignis possit multas calefactiones, multosq; calores edere, ex se tamen ad quemlibet horū, qui ad se pertinent, indifferens sit.

Tertiò sciendum: actionum & effectorum singularitatem non ita à Deo præfiniri, quasi tantùm ab eo indiuidualis dif E ferentia effectiuè tribuatur. Nam cùm tota actio, & totus effectus causarū secundarum, simul à Deo & à causis secundis procedat; impossibile est, differentiã indiuidualem, quæ est idem re cum eo qđ constituit, non produci simul à causis secundis. Dicitur ergo à Deo singularitas præfiniri, quia Deus, videns causam secūdam esse veluti in procinctu, vt exeat Quo pacto singularitas à Deo præfiniatur.

in actum certæ alicuius speciei, simulq; esse prorsus indifferentem ad plures singulares actus sub tali speciei, nec habere, vnde sese ad vnum potius, q̃ ad alium determinet: huic perplexitati occurrit efficacitate suæ voluntatis, præfiniendo quinā actus singularis, hoc loco, & tēpe momentove exercendus sit, sub illa specie, ad q̃ causa secunda se determinat. Ratione aūt, modumq; eius præfinitionis, sic licet mente concipere. Videns Deus, positis illis circūstantiis, concurrendum sibi esse ad eam speciem actus ex lege ordinaria, qua decreuit non destituere suo auxilio agens creatum, præfinit concursum indiuiduū, quo sibi placet influere. Quia verò nō diuerso, sed eodem numero cōcursu actioneve, Deus & causę sc̃dę influunt in ipsius causæ secundæ effectū, vt supra explicauimus, fit vt concursus etiam agentis creati determinetur in gradu indiuiduo, vt videlicet potiùs sit hic, quā ille alius eiusdē speciei, qui in illis circumstantiis indiscriminatim exhiberi posset. Atque ita, quòd actus & effectus hic potiùs sit, quam alius numero solo diuersus, in ipsum Deum resoluitur.

Obiectio. Quòd si quis obiiciat, videri ex dictis sequi, essentias habere causam efficientē; cùm dicamus, differentiam indiuiduam, quæ est pars essentiæ rerum singulariū, pduci per se primo à Deo determinante, & à causa secunda determinata.

Dilutio. Occurrendū erit, proloquium Philosophorum, affirmantium essentias non habere causam efficiētem, intelligi de cōnexionib' essentialib', qualis est inter hoīem & aīal particeps rōnis, quæ cùm nō sint aliud formaliter, q̃ relationes identitatum, fundamentaliter verò negationes diuersitatis, (vt doctè explicat Fonseca lib. 5. Metaph. c. 5. q. 1. sect. 4.) nequeūt ab vlla causa effici. Verū id nō impedit, quò min' ipsi termini essentiales, cuiusmodi est differētia indiuidua cuiusq; actionis & effect', cū in rerū natura sub actu existētiæ ponūtur, effectrices cās sortiātur.

ARTICVLVS III.

Solutio rationum, quæ initio proposita fuerant.

NVnc quo pacto primi articuli argumentis occurrendū sit, videamus.

A Ad primum negāda est maior ppositio. Non enim eius est determinare ſm speciem, ad quod pertinet, gradū specificū principaliter tribuere; sed eius q̃d definit, trahitq; caussam vniuersalem, vt huius potiùs, q̃ alterius speciei opationem effectumq; producat: quo pacto se habet causa secūda ad primā; cùm tamen causa prima ipsum esse specificū, vt præstatior & principalior causa, rei genitæ cōferat.

B Ad ſm dicendū est: cùm diuinus concursus nō sit aliud, q̃ externa Dei actio, & hæc in eūdem feratur terminū, in quē actio causæ secundæ; vt in calorem, dum cōcurrit cum igne calefaciente; & in leonem, dum concurrit cum leone generante: heri non posse, vt vnus cōcursus diuinus ſm speciem satis sit, omnibus secundarū causarum actionib' perficiēdis; ēsto eadem specie illuminatio sufficiat ad pducendam lucem, deinde lucis interuentu calorē, tum caloris ministerio variarum specierum aiantes ex putrescente C materia. Ratio discriminis palam est, qa non repugnat, vnam eandemq; rem singularem esse principium, siue instrumentarium, siue principale, actionum effectuumq; specie differentium; cùm tamen repugnet, eandem specie actionem ferri in terminos specie diuersos.

Cur diuin' cōcursus nō sit vbique vnus specie.

Rationes vero, quæ probare nitebantur, determinationem ad gradum naturæ singularis, non esse à causa prima, D facilè soluet, qui dixerit: ad primā quidem; ciusmodi gradum etiam à causis secundis tribui, vti exposuimus; sed ita, vt illæ ad eum conferendum à prima determinentur. Ad secundam; agentia creata præfinita, concursu primæ causæ determinantis, tēdere in singularia per se existentia; quia sic actiones edunt, quibus eiusmodi singularia per se efficiūtur. Ad tertiam, non posse eundum effectum sin E gularem ab eadem causa secunda diuerso tempore, vel à distinctis eodem tempore pduci: quia effectus singularis pendet ab hac numero actione, qua gignitur; & hæc actio ab hac numero duratione in qua elicitur: etsi duratio non conferat illi tanquam vera causa singularitatem, vt suprà ostendimus; sed tantummodò sit occasio, conditio, & indiciū singularitatis, vt 2. de gener. planiùs & enucleatiùs dicetur. Præterea, hic singularis

Gradus singularitatis etiam à causis secundis tribuitur.

Effectus singularis pendet per se ab hac singulari actione.

gularis effectus habet necessariã connexionem cũ sua causa, licet ab ea in actũ deduci non possit, nisi accedente diuini cócursus finitione. Neq; his repugnat, qđ Aristoteles ait, de reuocatione particulariũ effectuum ad particulares, nó ad vniuersales cãs: loquitur.n de causis vniuersalibus in prædicando, vt de artifice cóparatione statuarii. Deus autem non est causa vniuersalis in prædicando, sed in operando, vt ibidem expoluimus.

QVÆSTIO XVI.

Vtrumne recte concedatur, aliquid esse, quod diuina potentia fieri non possit.

ARTICVLVS I.

Multa effugere potentiã Dei ordinariã, nihil absolutã, nisi quod contradictionis repugnãtiã inuoluit. C

EGimus hactenus de cócursu Dei ſm ordinariam eius potentiam; núc de eodem ſm extraordinariam siue absolutã potentiam pauca disseremus. Inprimisq; ad explicitioné huius cótrouersiæ, quæ cæteris quæstionib' ad diuinam potentiã spectantib', tanquã fundamentum supponéda est, scire oportet, esti potentia diuina in se vna ac simplicissima sit, prout tñ rebus efficiédi cóparatur, in D ordinariã & absolutam diuidi: vt videre est apud D. Tho. 1. p. q. 25. art. 5. & in 3. d. 1. q. 2. art. 3. Gregoriũ in 1. d. 42. q. 1. Scotũ in 1. d. 44. q. 1. Capreol. d. 42. q. 1. art. 1. Alensem. 1. p. q. 20. memb. 5. Potẽtia Dei ordinaria est, quæ respicit cõem & vsitatum cursum, ordinemq; rebus inditum. Absoluta est eade diuina potẽtia, simpliciter ac sine vlla limitatione spectata.

Quæ potentia Dei ordinaria, quæ absoluta.

Hoc posito sit prima assertio: Multa nequeunt fieri à Deo ſm potentiã ordinariam, quæ ſm absolutã possunt. Hæc assertio probatur quoad prioré partem; E quia exempli causa, si ignis idoneæ materiæ apte congruenterq; applicetur, nó pót Deus cum eo non concurrere ad cóburendũ: siquidem id poscit cõis ordinarii iq; lex, qua rebus creatis eiusmodi cócursum exhibet. Quoad posterioré partem suadetur; quia pót Deus præter consuetum ordinem id cómune beneficium

1. Assertio.

A denegare; vt olim, cũ Hebræos pueros in Caldæorũ fornace seruauit incolumes. Náque, vt D. August. lib. 26. contra Faustum cap. 3. monet: edisseritq; S. Thomas prima p. q. 105. art. 7. Virt' diuina nequaqua secundarũ causarum ordini subiecta est; sed ei potiùs talis ordo subditur, vt qui à Deo ꝑcedat, non necessitate naturæ, sed arbitrio voluntatis. Potuisset enim Deus alium præscribere rerum or- B dinem: vnde & præter hunc ab ipso cóstitutum agere potest, cùm voluerit, ꝑducendo videlicet se solo tam effecta secundorum agentium, quàm alia, ad quæ res creatæ pertingere non possunt.

Secunda assertio: Absoluta Dei potentia fieri pót, quicquid cótradictioné nó implicat. Hęc assertio cõi Theologorũ Philosophorũq; assensu in scholis recepta est, & ab oĩbus tanquã irrefragabile axioma inter disputandum conceditur. Probatur aũt a Richardo in 1. d. 42. q. 7. quia, vbicunq; extrema non includunt repugnantia contradictionis, apta sunt, quantum ex parte ipsorũ est, per aliquã potentiam coniungi, nisi ex parte potentiæ sit defectus, qui in diuina attributa minime cadit. Idem quoq; ostenditur a D. Tho. 1. p. q. 25. art. 3. quia esse diuinũ, in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur, est infinitum, minimeq; limitatũ ad aliquod genus entis, sed in se cótinens pfe ctioné totius esse. Vnde quidquid pót habere rónem entis, cópręhéditur sub possibilibus, respectu diuinæ potentiæ absolutæ. Nihil aũt rationi entis opponitur, nisi nó ens, seu quod inuoluit esse, & nó esse simul: ex quo sequitur, ea oĩa ac sola, in quibus inest contradictio, absolutam Dei potentia effugere. Itaq; fieri à Deo non pót, vt sex non sint bis tria, qa alioqui essent, & nó essent sex: nec itẽ, vt homo nó sit aĩal particeps rónis, quia esset simul ac nó esset homo: nec, vt creatura cóseruetur sine Deo, qa esset dependens, cũ sit creatura, & nó esset dependés ex hypothesi: similiter neq; mẽtiri Deus pót, quia cũ sit ipsa veritas, esset Deus ac non esset. Atq; hanc rónem D. Dionysius 8. cap. de diuinis nominibus reddit Elymæ Mago, quærenti, quo pacto à nostro Theologo (intelligebat aute D. Paulũ) dictum esset, aliquid non posse Deum, si est omnipotens? dixerat enim 2. ad Timoth.

2. assertio.

Probatio.

Quę Dei absolutæ potentiæ subiiciantur.

Timoth.2. Deum se ipsum negare non posse. Nempe, inquit, negare se non potest Deus, quia seipsum negare, est à veritate cadere: est autem veritas Deus, atque ita à veritate cadere, à Deo est cadere. Lege plura in hanc sententiam apud D.Thom.2. contra gentes cap.25. Altissiodorensem lib.1. suæ summæ, Magnum Albertum in 1.sent.d.42.art.4. & 6. Durandum in 1.d.42.q.1. & 2. Heruæum quodl. 4.quest.9.

ARTICVLVS II.

Alia quædam ad eandem sententiam spectantia.

Diuina potentia non est coarctanda ad angustias nostri intellectus.

EST autem nō segniter obseruandū, cùm, an aliquid diuina virtute fieri possit, inquirimus, negatiuam partē nō temerè, aut ex intellectus nostri mensura, definiendam esse. Namq; (vt rectè ait D. Anselmus 2. lib. Cur Deus homo) Multa potest Deus facere, quæ hominis ratio nequit comprehendere, multaque sunt fidei mysteria; vt incarnatio diuini Verbi, sustentatio accidentiū extra subiectū, aliaq; eiusmodi; quæ intellectus humanus, nisi cęlesti disciplina sit institutus, negabit posse esse, licet illa reuera non contra, sed supra lumen rōnis sint. Vnde D. Augustinus in illa verba 1. ad Corint.1. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi: Sapientiam, inquit, huius mundi fecit Deus stultam, faciendo ac declarando id esse possibile, quod ipsa iudicat impossibile.

Secundò aduertendum est, cùm decernimus, non posse aliquid à Deo fieri, id non diuinæ virtutis imbecillitati, sed ipsius rei defectui, & quasi impotentiæ ascribi debere. Namque, vt Hugo Victorius 1.lib.de Sacramentis, parte 2.ca.22. sapienter & acutè disputat, non minus potens est Deus, ꝙ impossibilia nō possit; siquidem posse impossibilia, non est posse, sed non posse. Itaque omnia pōt Deus, quæ posse potentia est. His similia tradidit D. Ambrosius in c 23. Numerorū ad Chromatiū, D. Augustinus lib.26. contra Faustum cap.5. D. Anselmus in Proslogio cap.7. & hos secutus D.Thomas 1.p.q 25.art.3. vbi admonet, ea, quę contradictionem inuoluunt, congruen-

Itē D. Aug. 15.đ Trinit. c.15. & li 1. đ Symb.c.1. D. Anselm' lib. 1. cur De' hō.c.17.

A tiùs dici, ipsa ex se talia esse, vt non possint fieri, quàm non posse illa Deum facere. Sanè vt nemo imbecillum aspectū vocat, qui sonos non videt; nec infirmū auditum; qui colores nō audit; cùm hæc non pertineant ad eiusmodi facultatum obiecta: ita nec diuina potentia debilis censenda est, quòd simpliciter impossibilia præstare nequeat; cùm hæ sint extra terminos, atque obiecta executricis potentiæ.

B Tertiò, nec illud omittendum est, qđ iam ex dictis facilè quiuis intelliget; nimirum, licet potentia diuina infinita sit, non ꝓpterea admitti debere, posse Deū ex se id, quod simpliciter impossibile est, producere. Etenim cum productiuū, & producibile (liceat enim ita loqui) sese mutuò respiciant, nec aliquid dicatur productiuum, nisi eius quod producibile est; si Deus ex se esset productiuus alicuius impossibilis, iam impossibile C possibile foret.

QVÆSTIO XVII.

Vnde proueniat, vt aliquid diuina virtute possit aut nō possit fieri.

ARTICVLVS I.

Enodatio propositæ difficultatis.

D LIbet adhuc plenioris doctrinę gratia scrutari diligentiùs, quo ex fonte oriatur, vt aliquid a Deo factibile sit, aut nō sit. Quam dubitationem pertractat Henricus Gādauensis quodl.8. q.3. Scotus in 1.d.43.q.1. Bassolius d.42.q.2. Omissis controuersiis dicimus, producibilitatem esse affectionem, consequentem naturam entis veri, eo modo quo risibilitas consequitur hominis naturā. Quare vt essentia hominis causa est, ratiove interna, cur homo sit risibilis; ita E & natura cuiusque rei est causa, seu ratio interna, cur produci queat. Quia verò producibile importat ordinē ad productiuum (nihil enim dicitur producibile, nisi quia ab aliquo ꝓductricem vim habente effici potest) inde est, quod nihil cēsetur producibile, nisi primò quidem per ordinem ad Deum, qui est prima causa efficiens rerum omnium, deinde per habitudinem ad agens creatum,

à quo, Deo pariter concurrente, produci pôt. In idem recidet, si qs dicat, cám seu rónem, cur aliquid produci queat, esse negationé repugnantiæ terminorũ; qualis negatio cernitur, verbi gratia, inter lapidem & candorem, non tñ inter lapidem & particeps intellectus. Nã ratio, cur inter hos terminos, nô tñ inter illos, prædicta repugnantia verfetur, est; quia horum, non illorum, natura eiusmodi est, vt ea sequatur producibilitas, siue aptitudo, vt inuicé coniuncti produci valeát.

Dubitatio. Si quis aût petat, num ipsa natura terminorũ fm se sumpta, sublata omni existentiæ cõsideratione, aliquã habeat vlteriorem cám, ad quã referatur? Responsio. Respondemus habere, nempe Deum siue essentiam diuinã, quæ vt est fons & mensura totius esse, ita vnũquodq; ens ab ea dependet, tanquã adumbrata quadã illius similitudo. Ideoq; creaturæ dñr à Philosophis relata transcendentia cõparatione Dei: quod fieri non posset, nisi secundum suam essentiam a Deo péderent. (Creaturæ relata transcendentia ad Deum.) Ea est enim relatorum transcendentiũ conditio, vt pendeant essentialiter ab eo, ad quod referuntur. Porrò pendent creaturæ secundum se à Deo, vt à causa exemplari, seu quoad diuinas ideas: non quidem practicas, (etenim vt hæ ad arté diuinam, & ad actionem spectant; ita creaturæ præcisé secundũ suas essentias, absque vllo respectu ad existentiam, consideratæ, ab ipsis nô pendét) sed fm ideas speculatiuas, quæ artem potentiamque diuinam executiuam nostro intelligendi modo antecedũt. Nec mirum; cùm diuina essentia in illo priori perfectissimã rationem totius esse obtineat, rerũ omnes vt absolutissimum speculum repræsentet, & secundum suos gradus partim formaliter, partim eminenter, cõtineat: atq; ideo in prioritate illa non inchoatè duntaxat, vt quidam volũt, sed absolutè perfectéq; imitabilis iam sit à creaturis: in qua imitabilitate, prout obiicitur diuino intellectui, idearũ rõ potissimũ cõsistit. (De ideis speculatiuis cõfule Henricũ quodl. 8.q.1.)

Sempiternæ cõnexiones pendent ab essentia diuina. His adde, non modò simplices terminos, sed eorum etiam sempiternas connexiones, habere necessariam dependentiam ab essentia diuina, vt ab ipsarum causa suo modo: qa quidquid terminorum causa est, censetur etiam causa earum affectionum, quæ terminis necessariò conueniunt: quo pacto se hñt prædictæ connexiones, siue accipiãtur fundamentaliter, & vt sunt negationes diuersitatis prædicatorum à subiectis (licet ita sumptæ, vt non hñt entitaté, ita nec causam, nisi admodùm impropriè, videlicet quatenus eorum conditio fert) siue formaliter, quo pacto sunt respectus quidã identitatis vnius cum altero, vt supra docuimus; qui respectus, etiam quoad eam entitatem rationis quam sortiuntur, suo modo adumbrationes qdã sunt, quanquã obscurissimæ, primi ac diuini esse.

Respõsio ad quæstioné. Ex dictis habes, causam rationemve internam, cur vnumquodq; sit producibile, esse ipsam naturã terminorum: causam externam actiuam, à quo potest effici, & in ordine ad quã producibile nuncupatur, esse potestatem diuinam rerum omniũ effectricem; itemq; virtutem causæ creatæ (nisi sit res, quæ secundorum agentium facultatem oĩno excedat) vltimam verò causam, externam etiam, in quam, vt in fontem & mensuram totius entitatis, fit resolutio; esse diuinam essentiam eo, quo diximus, modo spectatam. Hinc non difficile erit a dissimili intelligere, cur aliquid a Deo effici non possit: est enim interna causa ipsa natura terminorum, quam sequitur repugnantia, ne inuicem coniungi possint; quę repugnantia ex eo oritur, qp tales termini à veri & primi esse participatione oĩno absint.

ARTICVLVS II.

Dubitationes circa superius dicta.

Circa ea, quæ superiùs statuimus, nonnullæ occurrunt dubitationes. Prima est: qp secundum Peripateticam doctrinam asserendum videatur, omnia, quantumlibet cõtradictionis repugnantiam inuoluát, posse à Deo fieri, vno tantum excepto: quandoquidem Aristoteles 6. Ethic cap. 2. laudat sententiã Agathonis, aientis vno tantum carere Deũ, videlicet, quòd non possit facere, vt id, quod præteriit, non præterierit. 1. dub.

Secũda. Quònam pacto creaturæ sint relata transcendentia, cõparatione essentiæ diuinæ, secundum rationes ideales spectatæ: cùm omnia relata transcendentia definiantur per habitudinem ad ea, quæ respiciunt; vt materia per habitudinem 2. dub.

nem ad formam, potentię ad sua obiecta, & tamen creaturæ non soleant a Philosophis difiniri per respectum ad essentiam diuinam, vt ex vulgatis earum definitionibus palam est.

3. dub.

Tertia: Num creaturæ, ſm suam essentiam præcisè sumptæ, solùmodo pendeat à Deo, vt ab archetypo speculatiuo, & mensura totius esse; an etiam vt à causa efficiente, finali, & exemplari practica: sicuti quidā nostræ ætatis excellenti ingenio & doctrina Philosophi arbitrantur. Nam ꝙ etiam hoc posteriori modo pendeant, hisce argumentis videtur cōcludi. Non magis pendet accidens à substantia, in genere causæ subiectiuæ & materialis, quā creatæ a Deo, in genere causæ efficiētis: (idem intellige de aliis duabus causis) sed dependentia illa est essentialis: ergo & hæc. Maior probatur: quia inde colligimus, accidens pendere essentialiter à substantia, ꝙ sine illa esse nequeat: at multò minùs creatura sine Deo cohærere pōt. Secūdò idem cōfirmatur: quia ens ſm suam essentiā definitur id, quod existere in rerum natura pōt. Quare cùm nihil dicatur posse existere, nisi cōparatum ad suum efficiens, sequitur, omne ens habere essentialem ordinem ad Deum, vt ad causam efficientem.

1. argum.

2. argum.

ARTICVLVS III.

Superiorum dubitationum explicatio.

Responsio ad 1. dub.

PRopositę dubitationes ita diluendæ sunt. Ad primam dicēdum: in primis Aristotelem non cognouisse extraordinariam, siue absolutam Dei potentiam, imò nec de ordinaria rectè sensisse: cum putarit, Deum agere necessitate naturæ, vt † alibi ostendemus. Deinde, Agathonis dictum non in tota eius amplitudine approbasse, vt reuera approbandum non est; sed quā ex parte præteritum nullo modo infectum reddi posse asserebat.

† Lib. 8. huius operis, cap. 2. q. 5. art. 2.

Ad 2. dub.

Ad secundam: creaturas, si quatenus entia sunt, spectentur, non nisi per habitudinem ad Deum, vt est causa ꝓtorypa totius esse, omnino distinctè ac perfectè intelligi & definiri posse: nec mirum, ꝙ in vulgatis definitionibus nulla Dei expressā mentio habeatur. Nam primùm generalis cōceptus entis in cōe, ad solum Metaphysicum ꝑtinet; vt in proœmio huius operis docuim⁹. Deinde, ipse Metaphysicus, licet essentias ꝓsequatur, vsq; ad dependentia à prima causa; ratiò tamen definitiones omnibus numeris absoluit ac perficit: vnde nec in iis primam causam solet exprimere.

Generalis conceptus entis pertinet ad primum Philosophum.

Ad 3. dub.

Tertia plus hēt difficultatis; neq; inficiamur, admodū ꝓbabilem esse Philosophorū opinionem, q̄ inibi retulimus. Verū, qa opposita & nobis & plerisq; aliis verisimilior videtur; dicimus, creaturas, vt qdem ꝓducibiles sunt, importare necessariam habitudinē ad ꝓductiuū, hoc est, ad Deū, & alias cas effectrices, in qb⁹ virtute continentur; vt fuit a nobis supe riùs declaratū. Verùm, quia ꝓducibilitas non est ipsa creaturarū essentia; sed affectio eam cōsequens: siqdem ante cōsiderationem potētiæ diuinæ exequutiuæ iā res hn̄t, ꝙ sint entia, quia iam sunt imitationes primi ac diuini esse: cōsequens fit, vt res, ſm suas naturas pręcisè spectatæ, non habeant essentialem ordinem ad Deū, vt ad causam efficientem, vel finalem, aut etiam exemplarem practicam. Namq; harum oīum causalitates se mutuis officiis comitantur; quandoquidem finis allicit, efficiens agit propter finem; item efficiens, si intellectu præditum sit, ꝓponit sibi exemplar, quod imitetur, ipsumq; exemplar eius actionē dirigit.

Mutui officiorum nexus inter causas.

Sol. 1. argu. circa. 3. du.

His positis, ad primum argumentum pro cōtraria opiōne, neganda est maior propositio, & ad eius cōfirmationem dicendū; non ex eo colligi, accidens pendere essentialiter à substantia, ꝙ sine illa esse nequeat: multa enim pendent essentialiter ab iis, sine qbus esse possunt; multa nequeunt esse sine iis, à qbus non essentialiter pendent. Pro priorib⁹ exemplum sit cōceptus rosæ, qui cū à rosa speciem capit, ab ea ſm suam essentiam dependet, vt a causa formali extrinseca; & tamen non existente rosa existit. Pro posteriorib⁹ sit lux, quæ nisi actu à luminoso cōseruetur, euanescit; & tamen nō pendet ab illo quoad essentiam, vt est cōis Philosophorū opinio. Causa igitur, cur accidens pendeat essentialiter à substantia in genere causæ subiectiuæ, est, quia accidens secundum suam naturam est habitudo, siue respectus transcendens

 ad

ad substantiam, quod non conuenit rebus creatis cõparatione Dei, vt triplicẽ illam causalitatem subit. Ad secundũ respondẽdum: cùm ens definitur id, quod potest existere, non definiri per essentiã, sed per effectionem, quæ essentiam consequitur: quemadmodum illa substantię definitio, substãtia est ens per se existẽs, non traditur per quidditatem substãtiæ, sed per proprietatem quandam eius comitem, ac si diceretur; substantia est res, habẽs quidditatẽ, cui debetur, vt in alio non insit: q̃d annotauit D.Tho. 4. sent. d. 12. q. 1. art. 1. ex Auic. in sua Metaph.

Sol. 2. arg.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrum accidens attingat productionem substantialis formæ, an non?

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum sententiæ.

1. opinio. IN hac controuersia duæ sunt extremæ sententiæ. Prior est quorundam recentium Philosophorum, & aliorum, quos in 7. lib. Metaph. q. 7. Soncinas refert, asserentium; formam substantialem rei generantis, nullum actiuum influxum generationi, aliisve actionibus obeundis, impendere: solaq; accidentia propria virtute, & vt principes causas, generare substantiam. Id, quod hac potissimum rõne confirmant: Calor, verbi gratia, sepósito omni concursu formæ substantialis, habet ex se vim calefaciendi, generandiq; ignem: ergo forma substãtialis nullo pacto ad id actiuè concurrit; alioqui efficeret natura pluribus, quod efficere paucioribus valet. Probatur assumptum. quia aqua calida manum calefacit, & ferrum ignitum calefaciẽdo generat ignem; quæ actiones cùm à forma aquæ & ferri alienæ sint ac peregrinæ, necessum est, vt solius caloris vi administrentur. Huc pertinet, q̃ sic calor intensus extra materiã in quantitate diuinitus seruetur, nõ modò stupam calefaciet, sed etiam igniet; nulla interim ad id forma, cùm nulla ibi esse ponatur, influxum adhibente.

Eius confirmatio.

2. opinio. Posterior sentẽtia huic aduersaria est, Scoti in prima dist. 37. q. 1. & in 4. dist. 12 q. 3. Durandi ibidẽ q. 2. & in 2. dist. 1. q. 4. Ochami in 2. q. 23. & aliorum; quã etiam pulchram, & subtilẽ vocat Iandunus primo de anima, qu. 8. Hi censent, accidens neq; vi propria, neq; vt substãtiæ instrumentum effectionem substantiæ attingere; sed materiã dũtaxat aptam idoneãq; reddere, vt in eam substãtia rei generantis formam substantialem immediatè ꝓducat. Videtur autem posse id hisce argumentis ostẽdi. Nihil vltra suum gradum aut speciem agit? sed substãtia altiorem naturæ gradum obtinet, q̃ accidens: non potest igitur substantia ab accidente effici. Quòd si quis occurrat, accidens non sua, sed substantiæ vi substantiam gignere; cuius oppositum ratio non probat: contrà obiicitur. Namq; aut vis illa, influxusve substantiæ, accidẽs est, aut substantia. Non substantia, vt patet: si accidens, eadem existit difficultas, & in infinitũ quæstio abibit. Ergo nec eo pacto dicendũ est, ab accidẽte substantiã effici.

Item Bassolii 4. d. 12. q. 2. Bargii in 1. d. 37. Bacconii in 2. d. 37. q. 1. art.

1. arg. pro 2. opiniõe.

Prœoccupatio.

Secũdò: In generatione vniuoca, qualis est, exempli causa, ignis ab igni ꝓductio, oportet formam rei genitæ consimilem esse formæ generantis: atqui forma ignis non est accidenti consimilis, sed substantiæ: non ergo ab accidente, sed à substantia generatur. 2. argum.

Tertiò: Substãtia potest esse immediatum suæ actionis principium: ergo nihil impedit, quominùs substantia substantiam immediatè producat, atq; adeò instrumentariã accidentium vim ad id neutiquam asciscet. Probatur antecedẽs: quia vel ita agere est infra, vel supra dignitatem substantiæ. Non infra; cùm conueniat Deo: non suprà; cùm competat accidentibus, vt calori qui immediatè calefacit. Nõ est igitur, cur negari debeat, substantiam immediatè operari. 3. argum.

Quartò: Vel actio, qua forma ignis ꝓducitur, immediatè egreditur à calore tantùm vel à calore & siccitate; cæterisq; accidentibus, quibus materia disposita fuit: vel proximè a sola forma substantiali ignis generantis. Non à calore tantùm, cùm præparatio ad formam non in eo duntaxat consistat. Non ab omnibus accidẽtibus, q̃ materiã ad susceptionem formę exornarunt; cũ vna simplex actio à multis principiis immediatè elici non possit. Igitur à sola forma substãtiali generantis: atq; adeò nullũ accidens ꝓductionem substãtiæ efficienter attingit. 4. argum.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Stabiliuntur duę assertiones, quibus proximi articuli sententiæ confutantur.

Neutra earum opinionum, quas retulimus, nobis probatur; sed alia inter vtranq; media, quæ aliquot assertionib⁹ explicanda est. Prima sit: Non rectè sentiunt, qui negant formā substantialē ad actiones suas obeundas actiuè influere. Quæ ita ꝓbatur: Agere, vna est è præcipuis rerum naturalium effectionibus; adeò vt cōmuni Philosophorum assensu dixerit Arist. 2. de Cœlo cap. 3. tex. 17. vnumquodq; suæ operationis causam esse: Par est igitur, ac naturæ ordini consentaneum, vt actio in ipsa rerū substantia causam habeat, à qua dimanet: hæc autem substantia nō potest esse materia, quæ nullam effectricem vim possidet: est igitur forma.

1. assertio.

Consule D. Tho. 3. cōtr. gent. c. 1. 69.

Secundò. Actio sequitur esse: ergo idē erit primarium essendi & agendi principium: sed forma substantialis est primarium ac principale principium essendi. Vnde ab Aristotele hoc in libro, cap. 3. tex. 28. dicitur ratio ipsa quidditatis. Erit igitur prima origo, & quasi fons, e quo rei naturalis actio proficiscatur.

Idē est primariū essen di & agendi principiū.

Tertiò: Nulla causa pōt effectū nobiliorēs notæ vi sua edere: atqui substātia est nobilior accidēte: ergo nullū accidēs vi ꝓpria substantiā gignet, sed vt instrumentū præstātioris agētis, id est, formæ.

Postremò, cōfirmatur eandem sententia testimoniis Aristotelis, q formæ substantiali disertis verbis efficientiā attribuit. Namque 7. huius libri cap. tex. 71. docet, causam formalem, finalem, & efficientem, nonnunquam in eadem rem incidere, vt in generatione equi. Et 2. de Ortu & interitu cap. 9. tex. 51. asserit, materiæ esse pati, formæ verò agere. Et ibid. tex. 53. eos reprehendit, qui omnē actionem è solis qualitatibus educebant. Et 2. de anima cap. 4. tex. 36. & 37. statuit, animam esse effectricē causam, vnde motionis principium emergit.

Eadē forma ad tria causarum genera pertinere potest.

Secunda assertio: Nulla substātia creata, sine instrumētaria accidentiū ope substantialē formā inducit. Hæc est D. Tho. 1. p. q. 77. art. 1. Auerrois 12. Metaphys. com. 18. Henrici Gandau. quodl. 14. q. 1. Aegidii Romani quodlib 3. q. 1. Capreoli in 1. d. 3. q. 3. art. 2. aliorumq; cōplurium. Suadetur autē, primùm; qa (quantùlibet aduersariæ partis auctores cōtrà dicant) nulla substantia creata est immediatum agendi principiū: videlicet, qa sicut agere sine dependentia ab alio priore, propriū est primæ causæ; ita eidē tantū conuenit agere more principalis agentis, sine dependentia ab alio posteriori, hoc est, absq; interuentu alterius, per quod in effectū influat. Item, qa forma agentis ita ordinatur immediatè ad esse, vt indiscriminatim se habeat ad hāc & illā operationē, nisi ab accidentib⁹, quorū ministerio vti dēt, determinetur. Vnde est, quod natura tantā agentiū qualitatum varietatē & apparatū substantiis attribuit. Deinde, qa (vt Auerroes lib. 7. Met. cōm. 22. & 31. & lib. 12. com. 18. rectè ait) eiusdē est, materiā præparare, & formā inducere. Quare cū non sola rei generantis substantia, sed accidētia quoque, materiam præparent, etiā accidentia suo modo formā inducent. Præterea, qa cùm substantia, effectrici accidentium ope, ad alias actiones perficiendas vtatur, consentaneū videtur, vt eandē opem ad substātiæ generationē adhibeat. Huc pertinet illud Aristotelis 4 c. lib. de sensu & sensili: Nihil, quatenus ignis, aut aqua, aut qdpiam aliud, agere aut pati natum est; sed quatenus cōtrarietatē subeunt, eatenus agūt patiunturq;. Hoc est, nulla res naturalis propriā elicit actionē immediatè ex sua forma substantiali, vt principio agendi; sed ex contrariis qualitatibus, vt ignis & aqua ex calore & frigore. Vnde colligit Alexander; ignem non quà calidus est actionem edere, Stoicam esse, non Peripateticam sententiam.

2. assertio.

Pro istiusmodi ꝓnunciato lege differentē Capr. in 1. d. 3 q. 3. art. 2. & in 4. d. 12. q. 1. art. 3.

Cur natura substantiis qualitates attribuit.

ARTICVLVS III.

Aliæ assertiones, quibus tota quæstio profligatur.

Tertia assertio sit. Accidētia facultate propria, siue vt principes causæ, non attingunt substantiales formæ ꝓductionem; attingunt tn̄ virtute substantię. Hæc ex superiorib⁹ colligitur, asseriturq; à D. Thoma 3. contra gent. cap. 69. & 3. p. q. 77. ar. 3. Mag. Alberto in 2. d. 12. ar. 12. Aegidio

3. assertio.

Eius auctores.

Aegidio in theorematib. ppos.43.& li.2. Hexam.cap.11. Paludano in 4.d.12.q.4. Maiore q.1.Richardo in 3. pricipali q.2. Argentinate qu.1. Hispalensi q.1. art.3. Ferrariensi.4.contra genr.c.66. aliisque cõpluribus Probatur aũt quoad priorẽ partem; quia si accidens vi ppria, seu vt princeps causa, substantialis formę productionẽ attingeret, vel id praestaret vt agens vniuocũ, vel vt ęquiuocũ. Non vt vniuocũ; quia non est eiusdẽ rõnis ac specie cum effectu. Non vt aequiuocũ; quia alioqui esset excellentioris naturae, quã substãtia. Non põt igitur accidens facultate propria substantialem formã gignere. Secundò: quia si accidens ea vi praeditum esset, vel eandẽ haberet forma substantialis, quod superuacaneum foret; vel ea careret, quod supra refutauimus.

Capr. in 4. d. 12. qu.2. Cai.1.p.qu. 54. artic. 3. Zimara in theor. ppo. 122. Toleta no 2. de am. c.3. art.1.

Corporacaelestia vt imperfecta animãtes pcreent.

Posterior pars hũc in modũ ostenditur. Corpora cęlestia procreãt in sub lunari mundo, ex putrescente materia, impfecta aialia, vt ranas & mures, aliasque id generis bestiolas: non põt aũt eas pducere nisi per instrumentariã operã qualitatũ, quas ab se demittunt; alioqui agerent primo in remotũ, quod fieri posse negat Arist.7.huius opis lib.ca.2.tex.10. Igitur coelestes illae qualitates, pductionem substantiae efficienter attingunt. Idẽ cõprobat aliorum aiantium generatio; in qua semen quasi parẽtis vice fungẽs, per vim formatricem sibi inhaerentem, paulatim membra effingit, ac stato tpe aiam vegetatricẽ, deinde sentientem pfert: q̃ certè non proferret, nisi eiusmodi vis instrumentum esset generãtis. Deniq; pro eodem facit, q radii solis, in speculo concauo reflexi, ignem edunt, non aliter, quã virtute solis, in quo omnes elementorum formae eminenter insunt.

4. assertio.

Quarta assertio: Accidentia virtute substantiae pductionem substãtialis formae attingere, nõ est aliud, q̃ accidentia esse virtutẽ instrumentariam substantiae principaliter operãtis. Pro explicatione huiusce assertionis haud ignorandũ est, multos è schola D.Thomae in ea opinione esse, vt putent, deriuari a substãtiis ad accidentia, per quae operantur, virtutem quandam, non stabilem, sed traiectitiã, adumbratam ac velut intentionale esse substantię in se continentem: quae virtus re quidem ipsa accidens, potentia vero,

Opinio Thomistar.

& efficacitate substantia sit. Atque hmõi virtute pfusa quodãmodo & corroborata accidentia, vltra vires suas ad substantiam generandã excitari inquiunt. Haec sententia, etsi patronũ habere videatur D.Tho.3.p.q.13.art.2. & in 4.d.1.q.1.ar. 4 & q.3.de poten.art.7. acriter impugnatur à Scoto in 4.d.1.q.5. & Durãdo ibid. q.4. Ac nõ etiã parũ verisimilis videtur, sicuti iam antea explicuimus, cum & de concursu cãae primae cũ agente creato disputaremus. Auget.n. res sine necessitate, cùm substantiae per sola nuda accidentia, vt p sua naturalia instrumẽta, absq; illa aduentitia virtute, q̃ fingunt, generationem substantiae exequi valear. Praeterea, cùm ea virtus adhuc intra accidentium cãcellos maneat, nihilo satisfit magis iis, qui contendunt, nõ posse accidẽs ad generandã substãtiam promoueri.

Parum probabilis.

Itaq; rectiùs philosophari eos arbitramur, qui volũt, cũ accidentia virtute substantiae formã substantialem gignere perhibentur, accipiendũ id esse intransitiuẽ, hoc est, idem valere, ac si diceretur esse ipsa virtus substãtiae generantis: qñquidem accidẽtia, vt sunt entia alterius, & nõ à se, sed à substantiis suũ esse hñt; ita eorũ vis non tam ipsorũ, q̃ substãtiae vis est. Cur igitur (rogabit aliqs) calor ignis ignẽ, non carnem; aialis calor carnem, nõ ignẽ generat, si neq; hic ab aialis forma, neq; ille à forma ignis virtutem aliq̃ aduentitiã sibiq; superadditã, ad hoc potius q̃ illud progignendũ, mutuatur? Nimirũ, quia pductio caloris ab igne, coniuncta est cũ productione siccitatis, & aliarum qualitatũ, quae materiã ad ignis formam praeparant ac determinant; similiterq; calefactionem ab aialis calore, in materiam alimenti inductam, comitantur alterationes alię, quib' materia ad formam carnis disponitur definiturq;. Quòd si fieri posset, vt exempli gratia, alimentum calore duntaxat (etsi hic inter alias quatuor primas qualitates pręcipu' nutritionis opifex sit) ab aiali afficeretur, haud dubiè non gigneretur ex eo caro; cũ planum sit, integram pfectamq; praeparationem ad eam generandam, multorum accidentiũ coitu & temperatione contineri. Quod similiter de aliarũ generabilium substãtiarum ortu, pro modo cuiusq; pronuntiandũ erit.

Quid sit, accidẽtia virtute substãtię pducere formã substantialem. Dub.

Resp.

Calor praecipu' opifex nutritiõis.

Quinta

5. assertio. Quinta assertio: Accidens non pót virtute propria aliud accidés producere, sed tantum virtute substantiæ. Ab hac propositione dissentit Scotus in 4. d. 12. q. 3. Aegidius in theorematis propositione 43. & plerique alii, ea potissimú innixi rône; quia ex eo, quòd, verbi gratia, calor aliú calorem vi sua gignat, non iccirco aget vltra propriam speciem. Quare nó est, cur hoc ei denegandum videatur. Cæterum nostra sententia verisimilior est, magisq; Philosophica, quam statuit D. Thomas in 1. d. 3. q. 4. art 3. Nam cum vnumquodq; vt se habet ad esse, ita ad operandum: sicut accidens non per se, nec virtute sua est, sed substatiæ, ita nec sua, sed substantiæ virtute operatur: nó quia calorem efficiendo aliqd se nobilius produceret, sed quia vi propria agendo naturæ suæ modum excederet.

Contra Scotū, & alios.

Statuitur à D. Thoma.

ARTICVLVS IIII.

Responsio ad argumenta, quibus prima opinio initio quæstionis proposita, nitebatur.

QVoniam ex iis, quę hactenus disseruimus, constat, primi articuli sententias a veritate aberrasse; earum argumenta diluenda à nobis hoc loco sunt. Atq; inprimis illud, quod omnem cócursum actiuum substantiali formæ adimebat, sic explicabitur. Cú aqua calida manú calefacit, eiusmodi actio, (vt probat argumentú) non oritur a forma substantiali aquę: tribuenda tamen est tum ipsi aquæ calidæ, tum calori, tum substátiali formę ignis, tum deniq; igni, alio & alio modo. Aquæ calidæ, vt supposito immediato, quod sin formam caloris, quam sustentat, calefacit. Calori, tanquá proximo principio, & rationi formali calefactionis, qđ tamen non propria, sed ignis virtute agit. Formæ substantiali ignis, vti principio principali actiuo, a quo in aquam calor defluxit, quodq; in eodem calore, vt in sua virtute operatur. Deniq; igni, tanq́ præcipuo agenti, qđ mediatè mediatione suppositi, sed immediatione virtutis, eam calefactionem exhibet.

Actio aquæ calidæ calefacientis vnde oriatur.

Id quod de actione aquæ calidæ manum calefacientis diximus, pari ratione asserendum est de actione, qua ferrum ignit; nisi velimus (quod quibusdam placet) non ferrum ipsum calore affectum, sed ignis scintillulas enicantes, ex particulis ferri in ignem conuersi, stupam incendio corripere. At enim si ignis productio a ferro ipso, vi cohibiti in eo caloris exerceatur, ascribenda erit ea productio ferro, vt supposito imediatè agenti per calorem, quem sustinet: calori, tanquá rationi formali calefactionis; cæteraq; similiter, vt de aqua calida diccbamus. Nisi quod discrimen illud, præter alia, cernitur inter generationé ignis ab igni, & eam quæ a ferro candenti est: quod hæc non fit a forma ferri, nisi quatenus vna cum materia calorem sustinet, atq; adeò denominatiuè duntaxat; illa vero fit a forma ignis eliciciuè, non quidem per aliam actionem distinctam ab ea, qua calor operatur, sed per vnam eandemque alioqui haberet etiam suppositum ignis aliam actionem diuersam ab actione formæ, siquidem vt forma per calorem, ita suppositum per formam agit.

Actio ferri igniti.

ARTICVLVS V.

Enodatio dubij, circa actionem caloris extra subiectum.

QVod attinet ad calorem, si extra subiectum diuina virtute ponatur, quærat aliqs, num is agere queat, igneḿ; producere. Na quod nequeat, hoc argumento videtur ostendi. Nó plus repugnat agere ignem in materia quantitate affectá, sed formæ substantialis adminiculo destitutam, eiq; formæ actum inuehere; q́ calorem per se cohærentem ex aere igné generare: sed illud ita repugnat, vt nequaquá possit fieri: ergo & hoc. Probatur assumptio; quia cú calor calefactioq; sint actus scd̃s, & hi naturæ ordine actú primum supponat; vtiq; nó videntur posse recipi in materiam exutá substátiali forma; quæ est actus primus eorundem.

Suppositi & formæ eadem actio.

Asserendú tamen est, caloré intensum extra substantiá, sed tamen in quátitate existentem (sine quantitate n. non dabitur mutuus contactus, quem ad eiusmodi actiones natura requirit) posse ignem generare; cùm nó sit negandú, in diuina Eucharistia species vini consecrati, quæ extra substantiá consistunt, iniectá aquá in vinum posse conuertere. Nec ratio in contrarium adducta quicquam negotii exhibet.

Actio caloris summi extra subiectum.

De hac re D. Tho. 3. p. q. 77. art. 3. & in 4. dist.

12. aliiq; Doct. ibidē exhibet. Etenim sicut in prædicto mysterio, species consecratæ aduentitia accidentia per se recipiunt, quāuis nulla ibi substātialis forma præsit: ita materia prima interuentu solius quantitatis summum calorem recipiet. Nimirum illa actus secundi à primo dependentia neutiquam essentialis est; sed physica duntaxat, quam diuinitus compensari posse, Eucharistiæ miraculo docemur.

Actus secūdi à primo qualis depēdentia.

Proposita dubitatione hunc in modū explicata, ad argumentum, quod illius occasio fuit, respondemus; summum calorem extra subiectum cohærentem, nō propria facultate ignem generaturum; sed substantiæ, nempe ignis, cuius ille instrumentaria vis est. At cuiusnam ignis? nempe eius, in quo prius extiterat, si iā antea in subiecto erat. Quòd si in nullo fuerit, sed denuo producatur; erit fortasse qui dicat, referendam tunc eam generationem ad aliquem ignem, indeterminatè ac vagè sumptum. Verùm id facilè coarguetur; cùm determinatus effectus certas ac pfinitas cās habere debeat. Spectabit igitur ea generatio, tanq̄ ad principem causam secundam, ad eum ignē, cui eiusmodi calor naturę distributione debetur. Namque vt omnes ignes, quos creare Deus potest, certum sibi calorem singularem, quo conseruentur, & actiones suas administrent; physica necessitate deposcunt, (cū istiusmodi singulares affectiones singulariū naturarum appendices, & quasi corollaria quædam sint) ita quiuis calor summo gradu intensus, aliquem certum ignem à Deo creabilem necessariò respicit; sicuti & qlibet alius effectus naturalis, certam habet causam effectiuam singularem, à qua depēdeat, vt lib. 5. Metaphys. patebit.

Altera dubitatio.

Resp.

ARTICVLVS VI.

Explicatio argumentorum pro secunda opinione.

AE verò rationes, quæ suadere nitebantur: accidentia nullo pacto substātiam producere, ita diluentur. Ad primam dicendum erit cum D. Thoma 2. cōtra gentes c. 21. & de veritate q. 27. ar. 4. nihil vltra suum gradū aut speciem q cq̄ moliri posse propria virtute; posse tamē virtute nobilioris agentis, quo accidentia, non sua, sed substantiæ virtute, substantiam gignunt. Ad secūdam; formam substantialem eius, quod vniuoca generatione producitur, non oportere similem esse formæ proximæ, qua generans vt instrumento vtitur; sed primæ ac substantiali formæ ipsius generantis. Ad tertiam negandum est, quod assumit; tamet si à nonnullis concedatur, & ad eius pbationem dicendum cum Caietano, ad art. 3. q. 54. primæ partis, tripliciter posse rem aliquam esse principiū productiuū actionis; videlicet proximum & nō principale, principale & non proximum, proximum & principale simul. Porro esse principiū primo modo, infimæ nouæ est; ideoque accidentium naturæ congruit. Esse principium secundo modo, mediū quid censetur; atque ita creatæ substantiæ accommodatur, quæ inter primā formam siue actum purum, id est, Deum, & inter accidētia, medium locum obtinet. Denique, esse principium tertio modo, supremam infinitamq; arguit perfectionem, (vti superius diximus,) & idcirco primæ duntaxat causæ conuenit, quæ neque medio, neque aliena virtute, ad operādū eget. Ex quo patet, cur nulla substātia creata, sine interuentu accidentium, formā substātialem in materiā inducat.

Sol.1.

Sol.2.

Sol.3.

Tripartita varietas principiorum actiuorum. Vt à Rich. 1. sent. 2. part. d. 3. in 2. principi. quæ. 7. à Guillielmo Pariensi in li. de Trin.

Ad quartā, quæ non mediocriter fauet opinioni existimantium, generationem non veram esse actionem, sed terminū duntaxat alterationis præeuntis, dicendum est: ignis generationem nō à calore tantum elici, sed communiter à cæteris accidentibus, quæ ignis formam inducunt: nec esse absurdum, vnam eādemque actionem à multis instrumentariis principiis, quatenus omnia materiā ad vnam formam præparant atq; ordināt, proficisci. Intellige autem oriri ab iis accidentibus generationem, non quasi ea tunc existant (omnia namque, vt in primo de generatione statuimus, pariter cū re corrupta ipso generationis momento intereunt) sed quia, cùm non nisi per accidens, vtpote alterius occasu occidāt perinde sese ad generationem eliciendā habent, ac si etiam tunc in rerum natura permanerent. Qua de re suo loco plenius ac planius.

Sol.4.

QVÆ-

QVÆSTIO XIX.

Vtrum ex omnibus accidentibus solæ qualitates agendi vim habeãt.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur, alijs quoque accidentibus eam vim inesse.

QVoniam ꝓxima quæstione statuimus; accidentia, tanquã substãtiarum instrumenta, productionem formarum substantialiũ attingere, proindeque agendi vim habere: proximũ est vt scrutemur, num ea vis solis qualitatibus, (vt est cõmunis philosophantium vox) an aliis quoq; accidentibus competat. Nã quòd aliis etiam conuenire asserendum sit, hisce argumentis videtur confici.

1. arg. Lege D. August. 15. de Trin. c. 26. Quicquid ab intellectu nostro ꝑcipitur, concurrit actiuè per suã speciem ad intellectionẽ & verbum; tanq̃ parẽs per seminariã virtutem ad gignendã sobolẽ: sed accidentia aliarum categoriarũ percipiuntur à nostro intellectu, vt planum est: igitur ea oĩa aliquã agendi vim possident; cum instrumenti actio principali agenti ascribatur, ab eoq; deriuetur.

2. argum. Deinde, teste Aristotele lib. 2. de cœlo cap. 3. tex. 17. & 1. Ethic. c. 7. Vnũquodq; est ꝓpter suã operationem, alioqui frustra esset: Igitur nihil est in natura rerũ, quod omnis actionis expers sit. Corroboraturq; argumentũ: quia sicuti optimũ & industriũ patrẽfamilias decet curare, q̃d ne domi suæ otiosum sit; ita cõgruere videtur, vt naturæ auctor in mundi vniuersitate, & in hac sua quasi domo, nihil obtorpescere, nihil sine opere & actione esse patiatur.

3. argum. Tertiò, idem priuatim ostẽditur in relationib⁹. Nulla. n. idonea ratio afferri potest, cur relationes nihil agant: & nõ desunt, quæ oppositum suadeant. Primùm, quia sunt actus: & omnem actũ sua actiuitas & actio comitantur. Item, quia relationes induunt rõnem causarum finalium; vt patet cũ quis rei literariæ nauat operã gratia honoris, qui relatio q̃dam est. Quod si relationes hanc calitatem, quæ inter oẽs præcipua est, interdum obeunt; cur non etiam modum causandi efficientis causæ aliqñ administrent?

4. argum. Quartò: Motus ad locum est quantitas, & tamen multis in rebus agendi facultatem obtinet: ergo aliqua quantitas habet vim actiuã. Probatur assumptio; primũ, quia sphæræ cœlestes ministerio motus, quo circumuehuntur, agunt in orbem sublunarẽ. Deinde, quia attritus duorum corporũ nõ calorem solum, sed interdum quoq; ignem excitat.

5. argum. Postremo: Multæ actiones sunt principia effectiuã aliarũ: ergo saltem actionibus conuenit esse principiũ agendi. Probatur antecedens. Nã ex cõplurũ Philosophorũ iudicio, cotemplatio causat efficienter delectationẽ; notitia intellectus, actum desiderii; finis appetitio, volitionem eorũ quæ ad finem sunt; & assensus principiorũ, assensum conclusionis. Nõ causant verò hæc vt ꝓductiones; (siquidem contemplatio, verbi causa, non est ipsa delectationis productio; nec appetitio finis, volitio mediorum, &c.) sed vt principia actiua, quib⁹ anima ad consequentes illas actiones eliciendas vtitur.

ARTICVLVS II.

Explicatio quæstionis.

IN hac disceptatione cõmuni Philosophorum voce celebratur, ex omnibus accidẽtib⁹ solas qualitates agendi vim obtinere. Verùm cùm vltimũ argumentum superioris articuli eorundem Philosophorum cõsensu probet, multas internas actiones esse principia actiua aliarum, videtur equidem cõmunis illa assertio ita accipienda, vt non simpliciter ex omnibus accidentibus, sed tantummodò è fixis, (cuiusmodi non sunt prædictę actiones, quæ vt plurimum confestim euanescunt) solæ qualitates agendi vim habeant. Estq; admodùm verisimile, ideò pronunciatum illud ab iis auctoribus ad solas qualitates restrictum fuisse, quia plerique internas operationes qualitatibus annumerant: sed quia verior est sententia, quæ illas ad actionis categoriam pertinere statuit; iccirco non videtur nobis absolutè pronunciandum, ex omnibus accidentibus solas qualitates esse principia actiua, sed adhibendam eam, quam diximus, moderationem. Explicatur cõe pronunciatum Philosophorũ.

Quoniam

Cur qualitates sint principia actiua formarum.

Quoniã autem magis ordinaria principia actiua formarũ substãtialium sunt qualitates, aduerte, eius rei conuenientiam & rationem inde esse. ꝙ cùm omne cõpositum naturale constet materia & forma, quarũ illa patiendi munus obit, hæc agendi, his duobus principiis duo alia eorundem officiorum quasi administra, contributa fuere: materiæ quantitas, formæ verò qualitas. Etenim materia interuentu quantitatis accidẽtia recipit (intellige, vt subiectum quo) forma verò ministerio qualitatũ operatur. Nã cum materia de suo extensa nõ sit, oportuit conferri illi à natura quantitatem, cuius interuentu extenderetur, corporaliaq; accidẽtia reciperet. Rursùm, cum forma substantialis immediatum agendi principium esse nequeat, procurandũ ei fuit à natura aliquod agendi instrumentũ, quo vteretur. Hoc vero esse qualitatem, ex eo constat, quia agentia naturalia per potentias, per calorem, frigus, humorem, siccitatem, aliaq; eiusmodi ad qualitatum genus pertinentia, operari solent. Itẽ quia, vti passim videmus, qualitates, alias sibi cõsimiles generãt, calorem calor, humorem humor: quod tamen cæteris ferè accidentibus denegatum est. Nec enim quantitas aliam quantitatem efficit, nec relatio relationem: similiterq; res habet in aliis, prӕterq̃ in nõnullis actionib⁹, vt antea monuimus.

Materiæ primatim subseruit quantitas: formæ qualitas.

Qualitatũ varietas quoad vim agendi.

Illud tamen ignorandũ non est, agendi vim non ad omnes qualitates eodem pacto se habere. Quædã enim sunt actiuæ realiter simul & intentionaliter: vt lux, & calor. Lux enim non aliam tantũ lucem producit, sed vna cum ea sui imaginem mittit, quæ perlata ad oculum, simul cum videndi facultate visionem efficit. Item calor non alium duntaxat calorem gignit, sed sui idolum ex se profert, quod sensiterio tactus inuilum, similiter ad sensionem caloris pariter cõcurrit. Aliæ vero sunt qualitates, quæ realiter tantùm agunt: vt potentiæ vegetatrices. Aliæ, quæ intẽtionaliter tantũ: vt calores. Aliæ, q neutro modo: vt character, & incorruptibilitas btõrũ corporũ.

Ex hoc etiam numero est figura, vt alibi diximus. Quanquam non desunt, qui eam faciũt principium actiuum motus ad locum; vt Durãdus in 1. d. 45. q. 2.

A & Magnus Albertus ad finem 4. libri de cœlo: vbi ait, figurã acutam esse partem potentiæ actiuæ medium secantis, eamq; potẽtiã ex trib⁹ coalescere re & integrari, videlicet ex acuto, graui, & duro. Vnde est, ꝙ acutiora, grauiora, & duriora, faciliùs penetrant & percurrũt mediũ.

Pro nostra tamen opinione sunt Scotus, in 4. dist. 1. q. 5. D Thomas secunda secundæ quæst. 96. art. 2. & 3. contra gent. cap. 105. Ferrariẽsis eodem loco, & alii.

Thienẽsis 4. de cœlo. cap. vlt.

B Idq; optima ratione Nam cùm figura nihil aliud sit, quàm modus quantitatis, & quantitas, vt sæpe diximus, omnis actiuitatis expers sit, vtpote quæ se habeat ex parte materiæ: cõsequens est, vt agendi vi careat. Nec obstat, ꝙ acuta corpora, cæteris paribus, per aquam velociùs descendunt. Nõ enim id ex eo prouenit, ꝙ acumen actiuè influat ad motum: solùm namq; dispositiue ad illam maiorẽ celeritatem præstandam sese habet, qua-

Corpora acuta cur velociùs descendant.

C tenus videlicet figuræ acutæ minor moles se opponit, atq; adeò minor resistentia ex parte corporis, quod perrumpitur: sicuti & figura plana, quia maiorem corporis portionem tangit, segniorem reddit motũ, vt docet Aristoteles 4. lib. de cœlo cap. vlt. tex. 44. & Cõmentator ibidem. Lege etiam, quæ in eandem sententiam scripsit Aristoteles in Mechanicis, ad eam quæstionem, cuius initium est; Cur ex figurarum genere, quæcunq; rotundæ sunt & circinatæ, &c.

D

ARTICVLVS III.

Respondetur ad primi articuli argumenta.

NVnc argumenta initiò ꝑposita soluamus. Ad 1. respondendũ est: Etsi species concurrãt actiuè ad intellectionem & verbum; non tamen omnia, quorum illæ species sunt, ritè dici per eas actiuè concurrere, nisi talia sint, vt ad eiusmodi specierum generationem, proximè vel remotè, aliquam vim actiuam cõtulerint: sic enim censebuntur species eorum instrumẽta, vtpote ab eis aliquo modo deriuatæ. Quare cùm non omnia accidentia eam actiuitatem ad generationem specierum intelligibilium, etiam remote, præbeãt, vt 3. lib. de anima ostendimus;

Sol. 1. argu.

E

Lege Gregorium 2. d. 25. q. 1.

dimus; fit vt non omnia, respectu intellectionum, actiua principia censeri debeat. Adde, quod nostra quæstio erat de principiis proximè elicientibus actionem, de quibus propositum argumentum nullam ingerit dubitationem.

Solutio 2. Ad 2. dic; effatum illud Aristotelis, de substantiis potissimùm intelligi, nec de omnibus vniuersim: cum materia nihil agat, etsi ad actiones formæ, pro rata sua portione, concurrat, nō quidem eas efficiendo, sed recipiēdo; Item etiam componendo totum, cuius est agere. Illud verò de cura patrisfamilias, sic explicabitur. Optimum patremfamilias, licet non patiatur domi suæ quicquā prorsus inutile & superuacaneum esse, non ab omnibus tamen opus exigere. Quod & diuini artificis sapientia mirificè præstat in hoc mundi opificio, in quo etsi non omnibus agendi vim tribueret, nihil tamen frustra condidit, nihil frustra esse finit; cùm tam ea, quæ agunt, quàm quæ non agunt, aliis pro naturæ suæ modo vtilia sint, vt erit consideranti perspicuum.

Nihil a Deo frustra conditum.

Sol. 3. Ad 3. Relationes esse actus: sed nō omni actui actiuitatem inesse, nec ab omni actionem proficisci; sed ab iis, qui perfectiorem naturæ gradum obtinent: cuiusmodi sunt potissimùm qualitates, quæ peculiari modo formā sequuntur, vt alibi etiam diximus. Nec refert, quod relationes interdum finis causalitatem sortiuntur. Licet enim finis, cōsideratione quadā, vt progressu patebit, principalis causa habeatur: modus tamen, quo efficiens mouet, maiorem perfectionem requirit; cùm moueat per influxum actiuum, veramque & germanam actionē. Quæ ratio causandi non potuit conuenire relationibus, quæ tantummodò sunt habitudines ad aliud, minimumque de natura entis possident; vt Auerroes 12. Metaphy. cōm. 19. docet. Vnde liquet, non sine causa agēdi vim relationib⁹ denegari. Quod ex eo etiam stabilitur, quia si relationes, tum ob alias causas, tum ob tenuitatem sui esse, nequeunt motum vel actionem terminare, vt 5. lib. patebit. certè multò minùs motū vel actionem inchoare poterunt. Plus enim ad inchoandum siue producendum, quàm ad determinandū exigitur. Accedit ratio Theologica. Nam si qua relatio esset operatiua, maximè essent

Lib. 1. hui⁹ Operis c. 4. q. 1. art. 1.

Relationes cur principium actionū nō sunt.

A diuinæ relationes, quæ cæteris infinitè eminentiores sunt: at quod hæ operatiuæ non sint, constat ex eo, quia cum verbi gratia, relatio Patris aliis personis nō conueniat, sequeretur, posse Patrem aliquid per eam operari sine aliarū personarum consortio, sicque Trinitatis opera non essent indiuisa: cuius oppositum nō solum affirmant Patres communi cōsensu, sed decreuit etiā sexta Synodus generalis, act. 11. in epistola Sophronii, & cōciliū Toletanū 6. can. 1. in symbolo fidei. B

Relationes diuinæ non sunt operatiuæ.

Sol. 4. Ad quartum respondemus, si hoc respondere est, ac non potius responsionē in suum locum reseruare: videlicet, neutrū ex iis duob⁹ effectis, quæ retulimus, actiuè ac per se causari à motu locali, prout cōtinuum ac quantum quidpiam est, quod argumentum ostendere nitebatur: vtrum verò ab eodem sub alia consideratione causentur, in libris de Cœlo patebit. Ad quintum argumentum quid respondendum sit, patet ex dictis. C

QVÆSTIO. XX.

Vtrum finis verè ac propriè causa sit, an non?

ARTICVLVS I.

Videri non esse.

D NOn est à nobis sine disputatione prætereunda finalis causa, cuius ignoratio veteres Philosophos multis erroribus implicuit, vt cōstat ex iis, quæ ab Arist. cap. 8. huius l. & 1. de partibus animal. c. 1. & 1. Metaph. à c. 3. in disputatione de causis tradita sunt. Quod ergo ad præsentem quæstionē spectat, erit qui probet, non debere finem inter causas numerari, inprimis hoc modo. Celebre est pronuntiatum in Philosophia; Causam & effectum simul esse: quod, vt E interpretes explicant, sic accipiendum est: vt si causa & effectus sumantur quoad relationes, quib⁹ se mutuò respiciūt, dicātur simul natura esse; si vero quoad ipsam causalitatem, rationemve causandi, perhibeantur esse simul duratione, siue temporaria, siue momentanea; cum fieri non possit, vt vlla res causet actu, quin id, quod ab ea causatur, pariter existat. Hoc cōstituto videtur facilè probari, finem

Pronuntiatum Philosophycum.

finem non esse causam; siquidem existente eius effectu, nondum ipse existit: vt patet, cùm quis obtinendi magistratus gratia literis nauat operā, cui futurus magistratus finis est; præsens verò studium, eiusdem finis effectus.

Secundò. Omnis causa est principiū, vt alibi diximus: nullum principium est finis: igitur nullus finis est causa. Minor probatur: quia teste Aristotele lib.3. Metaph.cap.2. tex.3. finis & principium opponuntur inter sese, cùm finis sit id, in quod desinitur; principium verò, id à quo incipitur.

Tertiò, φ finis saltem propriè causa non sit, ita ostenditur. Id quod impropriè causat, nō potest propriè causa esse: atqui finis causat impropriè; quādoquidem eius causalitas consistit in translatitia & impropria motione, vt mox patebit: nō igitur finis propriè causa est.

ARTICVLVS II.

Finem esse vere ac propriè causam, omniumque primam.

IN hac dubitatione prænotandæ sunt variæ diuisiones finium. Quarum prima assumitur ex iis, quæ docuit Aristoteles 2. de anima cap.4. tex.37.& hoc in lib.cap.2.tex.23. & cap.7. tex.71. vt etiā D.Thomas, Simplicius & Philoponus ibidem annotarunt: videlicet, finem aut

1.diuisio finis. esse finem cuius, aut finem cui. Finis cuius est id, cuius obtinendi gratia aliquid fit: vt valetudo, quā vt assequamur, medicamentum sumimus. Finis cui, est in cuius gratiam fit aliquid. vt ægrotus, cui valetudo medicamentorum interuentu procuratur.

2.diuisio. Secunda est: Finium alter vocatur generationis, alter rei genitæ. Ille est forma, quæ per generationem inducitur, & à generante intenditur: Hic operatio, cuius gratia vnumquodque esse dicitur. Quam diuisionē inculcat Auerroes 4.li. de Cœlo cōmem. 22. colligiturq; ex Aristotele 1. de Ortu & interitu ca.7. tex 55. & hoc in libro cap.7. tex. 70. itemque 2. de Cœlo cap.3. tex.17.

3.diuisio. Tertia: Quidā fines operationi præexistunt, nec agentia in eorum effectionem tendunt; sed ideò operantur, vt

A eis coniungi, aut assimilari possint. Sic Deus est finis, nō solùm creaturæ intellectualis, quæ ipso frui potest; sed etiam totius naturæ, quæ similitudinem diuinā esse, pro suo modo, affectat. Alii sunt fines, qui agentis actioni non præexistūt, sed ab eo efficiuntur: vt forma, quæ per generationē acquiritur. Hos docuit Aristoteles, hoc in lib.cap.2.tex.23. esse terminos motuum: quia formæ substantiales, præeuntibus dispositionib⁹, quæ motu inducuntur, materiam subeunt.

Lege Arist. 2.li.de cœl. c.12.tex.64 & li.12. Metaph.ca.11. tex.36. De his finibus. D. Th. 3. contra gent.c.18.

B His animaduersis, cōclusio sit. Finem non solùm esse verè ac propriè causam, sed omnium primam. Huiusce cōclusionis veritas, etsi quosdam ex antiquis Philosophis (vt initiò præfati sumus) latuerit; communi tamen assensu recepta est. Priorem eius partem asseruit probauitq; Aristoteles cap.3. huius libri tex.29. Patet autem ex eo; quia finis est, cuius gratia fit aliquid: vnumquodq; autem pen-

Conclusio.

C det per se ab illo, cuius gratia fit, & omne illud, a quo aliquid per se pendet, verè ac propriè causa illius est. Posterior pars eiusdem conclusionis traditur ab Aristotele, hoc in lib.cap.3.tex.31.& 12. Metaph. cap.1.tex.36. Suadeturq; ea ratione: quia cum efficiens non nisi alicuius gratia operetur, necesse est antequā agat, & materiæ formam inducat, moueri à fine; sicque finis motio causalitates

Lege D. Th. 1.p.quæst.6. art.4.

D omnium aliarum causarum, saltem origine, antecedit. Itaq; primū locum obtinet finis, secundum agens, tertium materia, quartum forma. Potest etiam ea ex parte causalitas finis, non origine tantùm, sed dignitate prior vocari: videlicet, quia vt agere quàm agi præstantius est, ita in ordine mouentium id excellit, quod mouet, non motum: quo pacto se habet finis, cū ipse moueat cæteras cau-

Causalitas finis nō origine tantū sed dignitate prior.

E sas, nec ab alia moueatur, vt docet Aristoteles loco proximè cit.& 3. de anima cap.10.tex.54. Lege Magnum Albertum hoc loco tractatu 2.ca.5. vbi aliam prioritatis seriem inter causas tradit. Deniq; aduerte, quadam consideratione singulas causas posse cæteris priores nuncupari. Nam si vetustas & stabilitas spectetur, prima est materia: si quidditatis notio, forma: si ratio physicæ motionis, efficiens: si modus excitandi ac pelliciendi, finis.

Argumenta

Sol. 1. arg. Argumenta autē, quæ oſtēdere videbantur, finē non verè ac propriè cauſam eſſe, hunc in modū refutanda erūt Ad 1. cōceſſis quæ in eo aſſumuntur, dicendū; etſi finis, cùm actu cauſat, non exiſtat ſecundum eſſe, quod habet in rebus, exiſtere tamen ſecūdum eſſe intentionale, qd̄ in mente obtinet, dum apprehenditur: quæ apprehēſio (vt paulò poſt dicemus) eſt conditio, ſine qua finis ſuam cauſalitatem exercere non poteſt.

Ita Sonc. 5. Metap. q. 3.

Sol. 2. Secundum refellitur inficiatione minoris. Licet enim finis, ſi pro extremo ſumatur, principio repugnet; non tamen ſi accipiatur, prout deſignat cauſam finalem, quæ principium eſt, quatenus ab eo ſua principiata dependent. Ariſtoteles tamen loco cit. cùm finem principio opponi dixit, principium ſumpſit pro eo vnde motus oritur, id eſt, pro efficiente, cui finis relatiuè opponitur, tū nō ad media tantū, ſed ad efficiens quoq; referatur.

Sol. 3. Tertio ſatisfit cōcedendo, motionem finis impropriam eſſe in genere motus; negando tamen, eſſe impropriam in ratione cauſandi. Nam eſto finis metaphoricè moueat, vt ſequenti quæſtione patebit; propriè tamen cauſat, quia propriè ab eo pēdet id, quod ab ipſo cauſatur.

QVÆSTIO XXI.

Vtrum cauſalitas finis in metaphorica motione conſiſtat, an non?

D

ARTICVLVS I.

Videri non in ea conſiſtere.

VT quæ nam finis cauſalitas ſit, ſcrutemur, ai aduertendū eſt ex D. Thoma in 1. 2. q. 9 art. 1. & Scot. in 1. d. 1. q. 4. duplicem eſſe motionem: vnā ꝓpriam, quæ fit per veram & germanam actionem; vt cùm ignis aqua calefacit: aliam impropriam & translatitiam; cuiuſmodi eſt ea, quæ mouere dicitur id, quod ſui amorem iniciendo allicit, trahitque ad ſeſe: ob quem tractum dicitur anima magis eſſe vbi amat, q̄ vbi animat, quia videlicet ad rem amatam quodammodo extra ſe abreptu rapitur, vt præclare docet D. Dionyſius 4. cap. de diu. nom.

Duplex motio, propria & translatitia.

E

Ex D. Bern.

Hoc poſito, in quæſtionem vocamus, nū cālitas finis conſiſtat in metaphorica

A illa motione, qua res, q̄ finis nūcupatur, ex ſui deſiderio cām agentē ad operandū allicit. Pars negatiua hiſce argumentis videtur cōcludi. Aliqd allicit, & non eſt finis; aliquid eſt finis, & nō allicit: ergo cālitas finis nō cōſiſtit in alliciēdo. Prior antecedentis pars ſuadetur, qa voluntas diuina allicitur à ſua bonitate ad operandū: (Quò ſpectat illud Boetii, lib. 3. de conſolatione Philoſophiæ, metro 3.

1. argum.

B

Quem non externæ pepulerunt fingere cauſæ
Materię fluitantis opus; verum inſita ſummi
Forma boni liuore carens.)

& tamen diuinæ volūtatis in ſe ſumptæ, nec finis, nec alia vlla cauſa eſſe pōt; cū Dei voluntas ab ipſo Deo nō diſtinguatur, quē aliūde cauſari nō poſſe, luce clarius eſt. Scd̄a pars eiuſdē antecedētis ꝓbatur, qa finis & boni vna eadēq; ratio eſt, at conſtat, aurum, v. g. in ſe actu bonum quidpiā eſſe, & tamen non ſemper allicere, cùm à multis contemnatur.

C

Secūdò; Motionem illā, qua finis cauſam agentē allicit, præcedit actio intellectus, obiicientis appetitui ipſum finem: ergo finis cālitas nō debet in ea motione conſtitui. Aſſumptū liquet, cū appetitus (teſte D. Auguſt. 8. de Trinit. cap. 53.) non poſſit ferri in ignotum. Conſequutio oſtenditur: quia cauſa finalis, vt paulò antè diſſeruimus, eſt oīum cauſarum prima, cæteraſq; cauſalitates præit: qd̄ eſſe non poteſt, ſi eius motionem anteuertit prædicta intellectus operatio.

2. argu.

Appetitus nō fertur in ignotum.

Tertiò: Cùm finis allicit, eo pacto mouet, quo is qui conſulit; ſiquidem vterq; inuitat, rem appetitui ꝓponendo, at motio cōſulentis ad efficientem cauſam ſpectat, vt Ariſtoteles hoc in libro cap. 3. tex. 29. hiſce verbis ediſſerit. Præterea id, vnde mutationis aut quietis primum eſt principium, qualis cauſa eſt is qui cōſulit, & pater filii, & vno nomine id qd̄ efficit, eius quod fit. Ergo & illa finis motio tota erit efficientis cauſæ.

3. argu.

Quartò: Etiam ea, quæ cognitione carent, gratia finis operātur, vt in ꝓgreſſu huius libri patebit, & tamen nō alliciuntur à fine; ſiquidē illiuſmodi allectio nō niſi prçeūte notitia fit. Igitur allectio appetitus nō requiritur ad cālitatem finis.

4. argu.

P Poſtremo:

5. argum. Postremò: Finis confert mediis appeti A bilitatem: sæpe enim media, quæ alioqui molesta & ingrata sunt, propterea quòd ad finem assequendum conducunt, reddũtur amabilia, actuque amantur; vt patet in sectione venæ, potione, abstinentia a cibo, aliisque id genus. Non igitur finis tãtummodò respectu causæ agentis, quã allicit, sed etiam respectu mediorum, causalitatem exercet.

ARTICVLVS. II.

B

Quæstionis enodatio.

Communis sententia. Alias tamẽ de hac re sẽtentias refert Heruę q. 1. quodli. 2. Soncinas loco hic citato.

IN hac disceptatione cõis Philosophorum opinio est, Causalitatem finis cõsistere in metaphorica illa motione, quã diximus. Ita sentit D. Thomas 1. contra gent. c. 75. Ferrariensis ibidem. Scotus in 1 d. 1 q 4. Gandauensis 1. p summę arti. 43. q. 6. Ochamus in 2. q. 3. art. 2. Alensis 1. p. q. 17. membro 3. Soncinas 5 Met. q. 2. M. Albertus eodem lib. tract. 1. c. 3. Auicenna lib 6. suæ Met. tractatu 5. c. 5. & C alii; quibus suffragatur Aristoteles 1. lib. de generatione c. 7. tex. 55. Vbi docet, causam, vnde principiũ motus existit. i. causam efficientem, actiuam esse; non ita eã, cuius gratia cætera fiunt, id est, finalem, quæ non est actiua, nisi per translationẽ.

1. assertio. Quia tñ hac in re non parua est difficultas, aliquot assertiones ad ea illustrãdam subiiciemus. Prima sit: Metaphorica motio, qua res cognita appetitũ allicit, D est ratio causandi finalis causæ; nõ tamẽ respectu cuiuslibet agentis, sed creati tãtùm.

Explicatio. Hanc assertionem vt intelligas, pauca accipe ea, quę in fine, quod ad pręsentem locum spectat, consideranda occurrunt. Primum igitur in sanitate, exempli gratia, cernitur peculiaris quædam entitas, naturæ animalis cõsentanea & accõmodata; quæ nihil aliud est, quam prima rum quatuor qualitatum permistio & tẽperies. Hanc consequitur relatio conue E nientiæ, seu bonitatis formalis. Post hæc

Triplices relationes. Lege Capr. in 2. d. 34. q. 1. Caiet. 1 p. q. 5. ar. 1. Ferr. 1. cõtra gẽt. c. 37.

suboritur relatio appetibilis: ideo enim vnumquodque appetitur, quia bonũ seu conueniens est. Tandem accedit relatio finis, qua sanitas ad media, & ad ea quæ ipsius gratia fiunt, refertur. † Quòd si qs obiiciat, Aristotelem hoc libro c. 3. text. 31. & 1 Eth. c. 1 supponere bonum & fi-

† Obiectio. nem idem esse: quare nõ rectè a nobis relationẽ finis à bonitatis relatione distingui. Occurrendum erit ex sententia Philosophi, bonum & finem idem esse, non quoad relationes, sed quoad fundamentum, cui innituntur, quod vnum idemq; est: vt in sanitate videre licet, quæ per eãdemmet entitatem, qua vitam animalis seruat, appetitur vt bona, mouetq; vt finis: & verò nõ appetit Socrates relationem bonitatis seu conuenientiæ, quã respectu illius sanitas habet; sed sanitatem ipsam, quæ tamen non nisi prout relationi conuenientis subiacet, appetitionem terminat. Nisi enim res voluntati proponatur, vt conueniens, nequaquam in ea sui amorem aut desiderium excitabit. Ratio autem, cui finem omnem, bonum qd piam, seu verum, seu adumbratum, esse oporteat, ea est: quia (teste D. Dionysio 4. c. de diuinis nominibus) nemo ad malũ spectans operatur; &, vt Seneca 4. de officiis, c. 17. ait, nemo est à naturę lege adeo alienus, vt malum, nisi sub aliqua specie boni, possit appetere.

Responsio. Bonum & finis vt conueniant; vt differant.

Lege initiũ 1. Ethic. Damascenũ 2. Fid. ort. cap. 22.

His ita explicatis, ꝙ motio, qua res sub ratione cõuenientis appetitui obiecta ipsum allicit, rõ causandi finalis causæ sit, ex eo cõcluditur; quia talis motio non pertinet ad causam efficientem, cuius est, proprio, & non trãslatitio motu mouere, nec ad cæteras causas: vt earum causandi modos intuenti planũ erit. Superest ergo, vt ad finalẽ causam spectet.

Quod autem finis non eam habeat cãlitatem, respectu cuiuslibet agentis, sed creati duntaxat, (vt annotauit Heruæus quodlib. 2. q. 1.) ea ratio probatur: quia, licet Deus externis suis actionibus operetur propter finem, testante Sacra pagina Prouerbiorum 16 illis verbis. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus: tñ nullus finis, diuinam voluntatem alliciendo, causalitatem erga illam exercet; cùm internæ Dei actiones nullã causam habere possint, vtpote quæ sint ipse Deus. Itaq; cùm ii auctores, quos antè retulimus, causalitatem finis in metaphorica motione constituunt, non loquũtur (si modò rectè sentiant) de eiusmodi causalitate, nisi in ordine ad agentia creata. Etsi ex eorum numero Soncinas parum consideratè, non qualemcunque, sed veram causalitatem finis, attribuerit bonitati diuinæ, respectu suæ volitionis.

Explicatio cõis sententię, de causalitate finis.

Secun-

2. assertio. Secūda assertio: Causalitas finalis causæ, si vniuersè loquamur, consistit in eo, quòd res, quæ causa denominatur, sit id, cuius gratia fit aliquid. Debet autē verbum, Fieri, (quod obseruat loco citato Heruæus) laxiore significato sumi, ita vt idem valeat, atq; accipere, esse actiuè ab alio. Qua vsurpatione non solùm res naturales, & arte factæ, aliæq; eiusmodi; sed ipsæ quoque actiones fieri dicuntur. Probatur autem huiusce assertionis veritas, ex ipsa finis notione. Nam cùm finis sit id, cuius gratia cętera fiunt; vt docuit Aristoteles hoc in libro c.3.text.31.& 2.de anima c.4.tex.37.& 2 Metaph.c.2.text.8. & 1. Ethic.c.7.consequens est, vt vniuersalis mod° causandi finalis causæ in eo cernatur, vt ab ipsa aliquid dependeat, quatenus eius gratia fit, quidquid illud sit: quod sequenti quęstione declarādū erit.

Explicatio.

ARTICVLVS III.

Dilutio argumentorum primi articuli.

Respondeamus nunc ad argumenta, quib. ostendi videbatur, metaphoricam motionem, qua finis appetitū allicit, nullo modo ad causalitatem finis, & respectu agentis creati, ptinere posse. Ad priorem partem eius, quod initio obiectum fuit, dicendum est. quidquid allicit, trahitque voluntatem, ita vt in ea tractum illum verè causet, verè finalem causam esse. Voluntatem autem diuinam nō sic trahi à sua bonitate; sed per simplicē quādam allectionem, ab omni dependentia & causalitate prorsus liberam, atq; adeo longe diuersam ab ea, qua volūtas creata in bonum rapitur Nam præterquam, quòd in diuinam naturam causalitas passiua nullo modo cadere potest, amor etiam, quo Deus in suam bonitatem fertur, & bonitas ipsa, omnino idem sunt; ac proinde sortiri inuicem non possunt rationem causæ & causati.

Sol. 1. argu.

Diuina bonitas nō allicit finaliter voluntatem diuinā.

Ad posteriorem argumenti partē respondendum: etsi, quidquid est actu finis, bonū quidpiam, seu verum seu adumbratum, sit; non tū retrò commeare, vt quidquid est bonum, sit actu finis. Nō.n. boni & finis, quoad reciprocationem, eadem ratio existit; licet cùm simul reperiūtur, eadem dici possit merito fundamenti, in quo conueniunt: sicuti & quælibet duo accidentia vnum dicuntur ratione subiecti, in quo inhærent. Non obstat aūt his, quòd, quicquid appetitur vt bonum, sit finis, saltem aliquo modo, respectu appetitionis creatæ; & e conuerso, quicquid vt finis appetitur, bonum sit.

Ad 2 Concedendum est prius pronuntiatum, negandum posterius, & ad eius confirmationem dicendum; actioni intellectus, obiicientis volūtati finem, præire aliam quādam finis causalitatem. Quod ex eo patet, quia fieri nequit, vt intellectus quicquam percipiat, quin eiusmodi perceptione contendat in obiectum sibi proprium & conueniens, ac proinde in aliquem finem, ad quem impellatur; vel à voluntate, cùm ab ea mouetur; vel aliunde, vti accidit in subitis & repentinis motibus, qui voluntatis concursum anteuertunt. In iis enim, etsi intellectui nullus præstituatur finis à voluntate creata; præstituitur tamen ex directione causæ primæ, hoc est, à Deo, naturarum propēsionumque omnium auctore. Quod similiter de finibus aliorum agentium, quæ naturæ necessitate operantur, in progressu dicemus Itaque adhuc ratum manet, motionem finis simpliciter priorem esse motione efficientis causæ: quia licet vna motio efficientis possit esse prior aliqua motione finis, omnis tamē efficientis motio in aliquam motionem finis, in qua tādem status sit, resoluitur.

Sol. 1.

Quænam finis causalitas sit prima.

Subitis motibus intellect° à quo pstituatur finis.

Tertium argumētum falsum assumit. Qui enim consulit, edisserendo proponit ea, quibus rei, de qua agitur, prosequutionem vel fugam suadeat; proindeque actiuè mouet: non ita verò finis, qui suæ bonitatis præsentiam obiectiuè tantum exhibet appetitui.

Sol. 3.

Ad 4. Fatēdum est, agentia naturalia, quæ cognoscendi & appetendi vi carent, non allici per se à fine, sicuti nec in ipsū per se contendunt; sed quatenus dirigun tur à prima causa, in qua eorum finis, cognitio, & amor præexistit. Vnde intelliges, motionem illam metaphoricā, qua finis appetitum excitat, eiusque actionē causat, ita conuenire soli agenti creato, vt non conueniat omni. Vltimi argumenti solutio ex iis, quæ in sequenti asserenda sunt, petenda erit.

Sol. 4.

Agentia cognitiōis expertia non alliciuntur per se à fine.

QVÆSTIO. XXII.

Vtrùm omnis operatio causæ agentis sit effectus finis, an non?

ARTICVLVS I.
Solutio quæstionis.

VT propositæ quæstioni satisfiat, aduertendum est, in eo, qui ex delectu seu liberè operatur, & finem aliquẽ obtinere studet, varias operationes, ordinem quendam inter se habentes spectari: quarum præcipuæ hæ sunt. Prima, simplex amor finis. Secunda; assequi finis desiderium. Tertia; intentio, qua volũtas finem adipisci optat; nõ iam simplici appetitione, vt antea; sed per media idonea, nondum tamen particulatim explicita, confusè. Quarta; mediorum ad comparãdum finem inuestigatio. Quinta: iudiciũ de mediis. Sexta; mediorum electio. Septima: eorundem mediorum executio, applicatiove. Octaua; adeptio finis. Est ergo inter Philosophos disceptatio, nũ hæ omnes actiones inter effecta causæ finalis numerandæ sint? Quidam eas tantùm numerandas putant, quæ circa media versantur. Quod inde videtur concludi: quia eę tantum actiones effecta finis censeri debent, quæ finis gratia sunt; cùm finis definiatur id, cuius gratia fit aliquid: at illæ tantum videntur esse gratia finis, quæ ad ipsum consequendum ordinantur; cuiusmodi sunt, quæ duntaxat circa media insistunt: præsertim cùm finis, quã finis, importet habitudinem ad media.

Variæ operationes ordinatim sese excipientes in iis, q̃ gratia finis operantur.

Controuersia de distinctione horũ actuum tractatur i prima secundę q. 12.

Prima opin.

Alii etiam: Intentionem reponunt inter effecta finis, non tamen eius amorẽ: propterea quòd fieri gratia alicuius, nihil aliud esse videatur, quam fieri ꝓpter aliquid amatum, quod conuenit intẽtioni, quæ amore finis elicitur, non autẽ ipsi amori, quem in eodem agente alius amor non antecedit.

Secunda opin.

Gregorius in 2. dist. 38. q. vnica art. 1. ibidemq́ue Gabriel notabili 2. Finem trifariam vsurpari volunt: communiter, ꝓpriè, & magis propriè. Communiter, cũ pro quolibet appetitus obiecto sumitur. Propriè, cũ accipitur pro illo, cuius gratia aliquid aliud est volitum. Magis propriè, cũ dicitur de eo, ad quod ita quidpiam dirigitur, vt ipsum ad aliud non re-

Tertia opi. Triplex acceptio finis.

A feratur: sicque prima duntaxat rerũ omnium causa, hoc est, Deus, finis appellatur, quia sicuti ab illo, vt à causa vniuersali, ac fonte totius esse, manarunt omnia; ita ad eundem, vt ad vltimum finem, peracto circulo recurrunt. Cùm ergo de sententia horum auctorum tot modis finis dicatur, totidem etiam dicentur finis effecta, videlicet communia, propria, magis propria. Communia erunt actiones tendentes in quoduis obiectum. Propria, B quæ in id, cuius gratia, &c. Magis propria, quæ in Deum feruntur.

Hæc tamen controuersia ita nobis explicanda videtur, vt dicamus duplicia esse effecta finis: alia, quæ verè & propriè; alia, quæ non solùm verè & propriè, sed perfectissimo modo effecta illius sunt: & in posteriori quidem genere eas tantùm actiones numerari, quæ in media explicitè feruntur; in priori cæteras contineri. Porrò hæc assertio hũc in modum probari C potest. Finis verè ac propriè suam causalitatem exercet, respectu illius primi actus, videlicet amoris erga ipsum: igitur eiusmodi actus est verè ac propriè effectus finis: quod similiter de reliquis actibus primi generis, per quos media nõ attinguntur, probatum manebit. Antecedens (quod præter alios asserit Henricus Gandauensis 2. p. sum. art. 46. q. 6.) ostenditur. Nam res, quæ finis denominatur, D mouet obiectiuè, metaphorico motu alliciendo voluntatem ad prædictum amorem; siquidem inest ei bonitas, & conuenientia, qua voluntatis affectum eo modo ad se trahat, vt planum est: hac autem motio verè ac ꝓpriè spectat ad aliquod causæ genus; cùm secundum illam amandi actus simpliciter à re ita mouente dependeat: item verò nulla datur causa, ad quam ea motio pertineat, præter finalẽ, cui (vt ex superioribus liquet) proprium E ac peculiare est, per translatitiam motionem caussare. Ergo talis amor verè ac ꝓpriè est effectus finis, vt finis. Iam quòd illæ tantùm actiones, quæ præhabita intẽtione finis circa media insistunt, finis effecta perfectissimo modo existimari debeant, suadet tũ insignis habitudo finis ad media; tum quòd eæ solùm actiones exercentur obtinendi finis gratia: in qua re præcipua vis & ratio caussandi finalis causæ sita videtur.

Responsio ad quæst.

Probatio assertionis.

Itaque

Cōis ratio effectorum cāæ finalis.

Itaq; generalis ratio effectorum causæ finalis in eo consistit, ꝙ illius gratia, id est, propter illius bonitatem quomodocunq; fiant. Quod & Aristoteles non obscurè indicauit, cùm in definitione finis generalibus illis verbis vsus est, Cuius gratia fit aliquid. Nec sanè inusitatū est, appellationem finis tribuere obiecto simplicis amoris, aliorumq; actuum similium, in quibus nulla mediorum ratio interuenit: cùm D. Thomas in prima secundæ, q. 1. art. 1. docuerit, omne obiectum voluntatis esse finem ac bonum.

Finis possessio quo pacto sit effectus causæ finalis.

Circa ipsam tamen possessionem finis aduerte, eam interdum esse operationē; vt patet in vltimo fine creaturæ intellectualis, qui per intuitiuam diuinæ naturæ cōtemplationem possidetur: nōnunquam esse quietem, cessationēve ab opere; vt videre est in corporib⁹ grauibus & leuibus, quæ ad naturalem locū, vt ad finem, contendūnt, & eo, per quietē omni motu inhibito, potiūtur. Prior ergo possessio propriè est effectus finis: posterior sicuti nō fit, ita non ꝑpriè dicitur illius effectus, etsi ad eum, vti cōplementū omnium antecedentiū operationum, reuocari debeat; nisi quis ita latè verbum, fieri, vsurpare velit, vt eius vim ad ipsam quoq; operis cessationem extendat: sic enim eiusmodi cessatio nō reductiue, sed propriè ad finis effecta pertinebit.

Quæst.

Iure hic etiam quæsierit aliquis; num appetibilitas, quam finis (vt vltimo superioris controuersiæ argumento ostensum videtur) mediis confert, inter finis effecta recensenda sit? Quidam affirmantem partem sequuntur. Sed explicatione res indiget. Si enim velint, finem cōferre mediis appetibilitatem, nihil aliud esse, quàm media appeti, quia conducunt ad finem; rectè sentiunt, nec huiusmodi effectus distinguitur ab iis quos hactenus fini attribuimus. Si autem significent, media mutuari à fine aliquam bonitatem, ratione cuius amabilia reddantur; aduertendum erit, cùm bonitas conuenientia quædam sit, &, exempli gratia, medicamentum ideo ægroto cōueniat, quia ad sanitatem acquirendam idoneum est; negari non posse, talem cōuenientiā, & quæ hanc consequitur, amabilitatem, aliquo modo à sanitate deriuari. Verùm; quia sanitas non habet actu

Explicatio quæst.

rationem finis, nisi cùm agentem causam in actu mouet; & nihil cēsetur actu mediū, nisi cùm fit, vel adhibetur, aliove modo simili reipsa tractatur ꝑpter aliud, vtiq; nō dicetur ea bonitas, a sanitate, vt à re causalitatem finis exercente, in medicamentum, tanquam in medium, deduci, nisi cùm medicamentum ab agente, verbi causa, quæritur, conficitur, aut apponitur, ad recuperandam eius interuentu sanitatem. At enim, quemadmodum ante operationes causæ agentis, sanitas est finis potestate; ita prædicta bonitas & appetibilitas, ante eiusmodi operationes inter effecta finis, non actu, sed potestate, vt cumq; numerari poterit. Itaq; fatemur, media à fine prædicto modo aliquam accipere bonitatem, quæ ad illius effecta si non propriè, saltem reductiuè pertineat. Asserimus item, omnes operationes agentis creati, tam externas, quàm internas, itemq; omnes externas agentis increati, esse effecta finium, quia vniuersæ feruntur in aliquod bonum, quod finis rationem habet.

ARTICVLVS II.

Obiecta contra superiùs dicta.

1. obiect.

ADuersus ea, quæ proximo articulo conclusa sunt, opponet aliquis. Deus agit propter finem, vt suprà ostendimus: ergo omnes actiones simpliciter propter finem sunt; atq; adeò non rectè excepimus actiones internas agentis increati. Secundò: Adepto fine cessat actio, vt docet Aristoteles 1. de generat. cap. 7. tex. 55. ergo nulla efficiētis causæ operatio tendit in finē adeptū seu possessum; cuius oppositum antè docuimus.

2. obiect.

Dilutio 1. obiect.

Horū tñ facilis explicatio est. Ad primum dicendū; sicuti motio metaphorica nō est ratio causandi, nisi respectu agentis creati: ita nec oēs actiones internas esse effecta finis, sed eas tantūmodò, q̄ ab illo pendere & causari possunt, quales sunt oēs, quæ ab agente creato exercentur, & solæ externę increati agentis. Hoc tamen non impedit, quominus Deus ꝑpter finem agere dicatur: non quidē ꝑ finem operantis, quasi ipse fine perficiatur: aut ad aliquem finem ordinetur, vt res creatæ; nec quasi desiderio finis agat, cum ei nihil desit, proindeq; desiderare

Quomodo competat Deo, agere ꝑpter finē.

nihil possit sed quia externas suas actiones, & opera ad finem destinat, amore sue bonitatis communicandæ. Vnde est illud D. Dionysii 4. cap. de diuinis nominibus: Diuinus amor non dimisit Deum esse sine germine Consule D. Thomam in 2. d. 1. q. 2. art. 1. & 2. Alensem. 1. p. q. 36. membro 3 Henricum quodlib. 4. q. 19.

Lege Ferr. 1. cont. gent. ca. 82. Dur. i 2. d. 1. q. 6. Driedonem 1. p. concor. c. 4. ad 4.

Dilu. 2. obi. Ad 2. dicito: pronuntiatū illud Aristotelis intelligendū esse de actionib', quibus finis quæritur, aut quoquo modo procuratur: eæ namq; post adeptionē finis superuacaneæ forent. Addit etiam D. Thomas in 4 d. 48. q. 2. art. 2. & ex eo Ferrariensis lib. 1. contra gent. c. 20 duo motuū actionūve genera reperiri: alios esse motus, quos sequitur finis; è quorū numero est deambulatio, qua bona valetudo sequitur: alios, quos finis ipse comitatur; quo pacto cœlestiū corporū motus comitatur imitatio diuinæ naturæ in causando, tanquā eorum finis. Ait ergo D. Thomas, motus prioris generis cessare præsente fine; posterioris nequaquā.

QVÆSTIO. XXIII.

Causet ne finis secundum esse intelligibile, an secundum existentiam, quam in rebus habet?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis videatur, causare secundum esse intelligibile.

Dupl. esse; vnum reale. alterū intētionale.

RES, quę finis denominatur, vti sanitas, duplex esse seu existentiā obtinet: alteram intelligibilē & obiectiuā, in mente ægroti aut medici: alterā realem in rebus ipsis; seu quomodolibet extra causas. Solet igitur a Philosophis in cōtrouersiam vocari, secundum quam existentia finis causet. Soncinas 5 Metaph. q. 3. aliiq; nonnulli putant, causare secundum existentiam intelligibilem, quibus videtur suffragari Auicenna 6. lib. Metaphys. cap. 5. & vt quidam è recentioribus Theologis volunt, D. Thomas in prima secundæ q. 21. art. 1.

1. argum. Sunt verò pro hac parte huiusmodi argumenta. Finis dicitur omnium causarum prima, vt supra ex Aristotele docuimus: atqui non pōt dici prima executione, sic enim postrema est; quin & res,

A quę denominatur finis, eo modo spectata, non obtinet rationem causæ, sed effectus, qui executione agentis cāæ in actu ponitur: est igitur prima secundū apprehensionem; sed eo modo, quo prima causa est, eo causalitatem exercet. Igitur finis exercet causalitatem secundum apprehensionem, seu, quod eodem recidit, mouet secūdum esse intelligibile Secundò: Finis mouet metaphoricè: sed hæc motio non procedit ab esse reali, sed ab 2. argum.

B esse obiectiuo finis, quod appetitū allicit, suam ei præsentiam exhibendo: ergo finis non causat, nisi sm esse obiectiuum. Tertiò: Finis requirit sui notitiā vt moueat: sed non eā requirit tantūmodo vt conditione: igitur vt rōnem formalē mouendi. Probatur minor: q a id, qđ variat speciē, non se habet vt cōditio, sed vt ratio formalis: at apprehensio obiecti variat speciē appetituū, vt docet S. Thomas 1. p. q. 80. art. 2. Nā appetitus naturalis, 3. argum.

C sensitiuus, & intellectiu', eo inter se specie differunt, ꝙ primus tendit in rē ignotam ipsi agenti, cognita tamen ab intellectu separato, à quo dirigitur: scđus fertur in rem sensu cognitā: tertius in rem cognitam intellectu ipsius agentis. Præterea: Nihil causat sm esse reale, nisi habeat realem existētiam: sed pleriq; fines non habent existētiam realem: ergo, &c. 4. argum.

D Probatur minor, quia fines, dum intenduntur, maiori ex parte nondum existunt: multi neq; postea existent, vt cùm quis nititur obtinere magistratum, quē non obtinebit: quidam natura sua non habent in rebus existētiam, vt cùm quis appetit ab aliis magni æstimari: nōnulli priuationes aut negationes sunt, vt cum quis vita priuari, aut aliis nō subiici desiderat. Quare multi sunt fines, quibus existentia realis non conuenit. Postremò: Relatio causæ ad effectum est rea- 5. argum.

E lis; cùm omnis causa, sicuti realiter esse confert, ita realiter effectum respiciat: sed relatio inter finem, & eius effectum, siue prout finis habet esse in rebus, siue vt intellectui obiicitur, non est realis: igitur finis neutro modo sumptus est verè causa. Minor suadetur: quia relatio realis poscit extrema actu realiter existentia: at nondum fine in esse reali constituto, existit operatio agentis, quæ est effectus causæ finalis.

ARTICVLVS. II.

Solutio Quæstionis.

Quæ in qualibet causa spectanda.

IN qualibet causa, quod ad rem pſentem attinet, tria spectari possunt: népe id quod per se ac simpliciter causat, ratio formalis causandi, & conditio sine qua causare non potest: vt in ignis generatione, id quod per se ac simpliciter ignem producit vt quod, est ipse ignis; ratio formalis calefaciendi, est calor; conditio, sine qua non calefaceret, est mutuus agentis & patientis contactus.

1. Conclus.

Hoc posito sit prima conclusio: In cã finali, id qđ causat simpliciter, & vt qđ, est res quæ denominatur finis. De hac cõclusione nulla videtur esse disceptatio aut dissensio inter Philosophos: cum planum sit, id quod principaliter mouet appetitum, esse verbi gratia, sanitatem, quæ appellationem finis vendicat, seu potius sanum.

2. conclus.

Secunda conclusio: Ratio formalis, secundum quam res, quæ denominatur finis, mouet causatq́; esse reale ipsius; non autem esse obiectiuum, siue apprehẽsum ab intendente finem, vt tale est. Hæc est D. Thomæ 1. contra gent. c. 75. Auerrois 12. Metaph. comm. 36. Ochami in 2. q. 3. art. 2. Gabrielis in 2. q. 1. art. 3. distinctionis 1. & aliorum complurium.

Esse reale dupliciter dicitur. Bacon. in 1. d. 1. q. 1. Iauel. 5. Met. q. 6.

Sed aduertendum, Esse reale bifariam accipi: vno modo pro eo, quod est verũ ac positiuum ens, & non dependens ab intellectus notione. Altero, ita fusè, vt complectatur omne esse, quoquo modo est possibile obtineri, vel saltem tanquã possibile aut non impossibile offertur appetitui: siue positiuum aliquid sit, siue habeat esse in rebus, siue in sola mente, ꝓut tamen prædictam possibilitatem, vel non impossibilitatem, in ordine ad possessionem induit. Igitur in nostra conclusione accipiendum est Esse reale, secundũ posteriorem hũc sensum: nam quodlibet horum potest metaphorico motu appetitum mouere. Addimus verba illa, aut non impossibile: quia interdum ambigitur, an res adipisci queat, (vt valetudo i letali morbo) & nihilominus intenditur, mediisque adhibitis procuratur. Sciendũ quoque, rem, etiam apprehensam vt impossibilem, simplici nonnunquam amore, imperfecto tamen & inefficaci appetitu: vt sentit Aristoteles 3. Ethic. ca. 2. non verò intendi, aut per media procurari; vt hic intelligimus.

Dubitatio.

At dubitari hoc loco solet, vtrũ Non esse reuera appetatur? Quam controuersiam perstringit D. Thomas 1. p. q. 5. a. 1. 2. ac latè persequitur Ferrariensis ad c. 19. lib. 3. contra gent. Durandus in 4. d. 50. q. 2. Heruæus quodl. 8 q. 8. Soncinas 9. Metaph q. 16. Paucis respõdemus, ipsum Nõ esse haud appeti innato appetitu, hic. n. in rei conseruationem necessario tertitur; sed actu elicito: non ita quidem, vt non esse per se ac solitariè expetatur, sed sub ratione boni alicuius, veri aut fucati: sicque damnati vellent non esse, vt suppliciorum æternitatem effugerent: & q̃ de peccatis, vt par est, dolent, vellent potius non fuisse, quam diuinum numen violasse. Itaq́; vt D. Thomas loco cit. explicat, Non esse ex accidente dumtaxat est appetibile; quatenus optatur remotio alicuius mali, quod aufertur per non esse: remotio verò mali non desideratur, nisi quia per malum quoddam esse adimitur. Quo tandem fit, vt solummodò ipsum esse per se appetatur.

Responsio.

Dubium. Responsio Heruæi.

Quæritur etiam, num relationes interdum rationem finis habeant? Heruæus quodl. 2. q. 1. ridiculum putat id affirmare; ꝓpterea ꝙ relationes minimum entitatis inter accidentia sortiantur. Nobis cõtrarium videtur. Putamus enim, relationes non reales tantùm, sed rationis etiã, nonnunquam fines esse humanarũ actionum: vt cùm quis relationem alicuius dignitatis ab hominum conceptu pendentis, & ab aliis magni æstimari optat. Non enim ad finis causalitatem obeundã plus entitatis requiritur. Pro qua re lege Fonsecam lib. 4. Metaph. cap. 2. quæst. 7. sect. 8. & lib. 5. cap. 2. q. 11. sect 14.

Legitima responsio.

Comproba secundæ cõclus.

His ita explicatis, suadetur iã secũda cõclusio ex eo: qa res, q̃ finis dicitur, ſm id, tãquã ſm rõnem formalẽ causandi, mouet, qđ cũ obtinetur, desiderium satiat; cũ nõ obtinetur, frustrari agens dicitur. Hoc aũt non ei conuenit ſm esse, qđ habet in mente: sic enim appetitũ non explet, sed acuit. Conueniet igitur secundũ aliud esse, nempe reale, quo adepto quiescit agens, non adepto frustra laborasse perhibetur. Secundò: Esse obiectiuum

finis non expetitur, nec procuratur ab A agente. Nec enim ægrotus desiderat esse intentionale valetudinis, qđ iā pridem eius animo obuersatur, nec illius gratia deambulat,& a cibo abstinet;sed pp esse reale valetudinis,q̃, humorib.ad tem periem redactis,reipsa assequi optat. Igitur finis non secundum esse obiectiuum, sed secundum esse reale per se ac simpliciter causam agentem mouet.

3.concl. Tertia conclusio: Esse obiectiuum est conditio,sine qua finis non mouet. Hæc ex eo pspicuē patet, quia finis mouet alliciendo cām agentem,quæ allectio sine ipsius finis præcognitione, ad modū superiùs explicatum,dari non potest.

ARTICVLVS III.

Refellūtur primi articuli argumēta.

Sol. Rationes, quib.ostēdi videbatur;id, quo finis per se ac simpliciter causat,esse existentiam obiectiuam:sic diluūtur. Ad 1.dic,causam finalem dici primā, quia primò mouet efficientem, & primò intenditur. Ad q̃ intētionem, licet apprehensio requiratur; nō proinde sequitur, causam finalem dici primā ſm apprehēsionem,tanquam secundum rationē formalem mouendi, sed tantummodo vt secundum cōditionem ad mouendū necessariam. Neq; his repugnat D.Thomas in prima secundæ q.1.art.1.vbi ait, finē esse primum & cām,vt est in intentione agētis,non vt est executione postremus: tantùm enim significat,finem esse cām,quatenus primò intenditur; (etsi non intendatur,nisi pp esse reale) itemq; si spectetur, prout efficientis executione produ-

Causa finalis quo sensu dicatur prima.

citur,ea præcise consideratione non causam,sed effectum esse.Quòd annotauit & Heruæus quodlib.2. qu.1.Ad 2.concessa maiore propos.neganda est minor: procedit enim motio a fine secundū esse reale,cognitum tñ.Nam ipsa entitas valetudinis,verbi gratia, ab intellectu cognita obiicitur appetitui;eumq; secundū suum esse reale futurum aut possibile,mō superiùs explicato,allicit. Tertia ratio diluitur, inficiatione minoris propositionis. Sol.2. Sol.3.

B Nam res,q̃ appetitur, prout exercet calitatē finis respectu appetitus, requirit notitiam,tanquam conditionem duntaxat; esto,prout subit rationem causæ formalis externæ, appetitum in varias species distinguentis, non se habeat ad notitiā, vt ad conditionem sine qua nō; sed vt ad quidpiam,ingrediens per se rationē formalem obiecti appetitus. Quod enucleatius persequi non est huius loci. Ad 4.Explicanda est maior propositio.Si enim in Sol.4.

C telligatur de esse reali iuxta priorē vsurpationem, de qua proximo art.neganda est:si iuxta posteriorem,concedenda, sed neganda minor; cuius probatio momentum non habet:quia solùm cōcludit, nō omnes fines habere existentiam realem priori modo. Ad 5.dicendum;ex eo, quod Sol.5. causæ realiter causent,non colligi, omnes relationes realiter effecta sua respicere:deposcit enim relatio realis (vt nunc alias conditiones omittamus) extrema

D vtrinque realiter existentia. Itaque realiter causare, non est habere relationem realem; sed præstare verum concursum, quem tamen nō semper relatio realis comitatur,ob defectum conditionem,quæ ad eam requiruntur.

CAPVT OCTAVVM.

Dicendum a autem est primùm, quamobrem ex his causis natura sit,quę alicuius agunt gratia,tum quæ in reb.n turæ necessitatis sit ratio,quandoquidem omnes ad hanc causam cōfugiunt: quòd enim calidum tale est,atq; etiam frigidum,& quæ sunt eiusmodi, hæc,& necessariò esse,& fieri,aptaq; esse. Nam vt aliquā aliam afferant causam,vt hic quidem discordiam & concordiam, ille mentem:cùm vix tamen attigerint,valere sinat. Text.75. b *Dubitatio autem est,quid prohibeat naturam, nec alicuius gratia,nec quia sic p̄stet agere,sed perinde ac Iupiter,qui non ideò pluit, vt frumentum augeat,sed necessariò;quandoquidem quod sublatum est refrigerari,& refrigeratum in aquam mutatum,descendat necesse est, quod quide* Text.76.

cùm

cum factum est, si alimentum augescere contingit. Nec secus, si cuiquam frumentum in area pereat, non vt periret pluit, sed ita res tulit. c *Quid ergo impedit, in natura quoq; partes sic sese habere? vt dentes necessariò oriri, anteriores quidem ad diuidendum, molares autem latos, & ad molendum alimentum vtiles; neque enim huius gratia genitos esse, sed ita accidisse. Similis est ratio aliarum partium, quæ ita videntur cōparatæ, vt alicuius sint gratia.* d *In quibus igitur omnia euenere, perinde atq; alicuius gratia essent facta, hæc casu aptè constituta, seruata sunt. Quæ autem non sic se habuerunt, ea perire, & pereunt, vt quæ Empedocles ait bouigena & androprora. Ac ratio quidem, qua aliquis ductus dubitare possit, hæc est, & si qua alia similis sit.*

Text. 77. e *At fieri non potest, vt hoc modo hæc sese habeant. Hæc namque, & quæcunque constant natura, aut semper sic fiunt, aut plerunque: quæ autem fortuna & casu, non item: neque enim hyeme crebrò pluere fortuitò casuq; videtur, sed si sub cane: neq; æstus sub cane, sed si hyeme. Si igitur aut casu, aut alicuius gratia videntur esse, casuq; aut ex accidenti esse non possunt, alicuius gratia profectò erunt. At natura cōstant, quæ eiusmodi sunt omnia, vt etiam ij, qui hæc dicunt, affirmarent. Alicuius itaque esse gratia, in his inest, quæ*

Text. 78. *& fiunt, & constant natura.* f *Præterea quorumque aliquis est finis, eius causa id quod prius est, & quod deinceps sequitur, aguntur.*

Itaq; vt quidque agitur, sic natura aptum est: & vt natura aptum est, nisi quid impedierit, agitur. Alicuius autem agitur gratia, quare & gratia illius natura est comparatum. Vt si domus ex ijs esset, quæ fiunt natura: sic profectò, vt nunc ab arte fieret. Et quæ fiunt natura, si non tantùm natura, sed arte etiam fierent, non secus conficerentur, atque natura sint apta. Alterum igi-

Text. 79. *tur alterius gratia.* g *Atque ars omnino alia perficit, quæ natura perficere non potest; alia imitatur. Si igitur quę arte fiunt alicuius sunt gratia, ea etiam quæ natura, manifestum est. Nam priora & posteriora, & in artificiosis &*

Text. 80. *in naturalibus rebus, eandem rationem inter se habent.* h *Sed in alijs animalibus, quæ nec arte, nec inquisitione, nec deliberatione agunt, maximè euidens est: quo fit, vt quodam dubitent, vtrum aranei, & formicæ, cęteraq; eiusmodi, mente, an alio quidam, opera sua efficiant? qui verò paulatim progreditur, ei in plantis quoque, ea quæ conferunt ad finem, fieri videntur; vt folia ad fructus tegendos. Quare si & natura, & gratia alicuius hirundo nidum facit, & araneus araneam, plantæ item folia fructuum gratia, & radices alimenti causa non sursum, sed deorsum mittunt, patet, talem causam in hisce esse, quæ*

Text 81. *natura fiunt & constant.* i *Cumq; natura sit duplex, altera quidem vt materia, altera verò vt forma, quæ eadem finis est, ob finem autem cætera: hæc*

Text. 82. *profectò causa erit cuius gratia. Peccatum verò fit & in rebus artificiosis: scripsit enim non rectè grāmaticus: & potionem non rectè medicus dedit: quapropter patet, in his quoque posse esse, quæ fiunt natura. Si igitur quædam, quæ rectè ab arte fiunt, alicuius sunt gratia; in quibus autem peccatur, alicuius quidem gratia illa aggreditur, sed non assequitur: non secus sese res in naturalibus habebit, atque mōstra errores eius erunt, quod alicuius agit gratia.*

Proinde

Proinde & inprimis constitutionibus bouigena nisi ad aliquem terminū, ac finem possent venire, corrupto principio aliquo, perinde atq; nunc semine gignebantur. k *Praeterea necesse est, semen primùm, non cōtinuò animalia generari, indigestusq; exortus princ pio semen fuit. Quin etiam in plantis illud inest alicuius gratia esse, sed minùs distinctū est. Vtrum igitur fiebāt, vt bouigena, androprora, sic vitigina, oleoprora, necne quandoquidem absurdū hoc esset: atq; necesse erat, siquidē & in aīalibus. Rursus ex seminibus prout casus ferret, generationem fieri oportebat.* l *Omnino aūt, qui sic ait, & ea tollit quae constant natura, & naturā. Natura enim ea cōstant, quae ab interno aliquo principio continenter mota, ad finem aliquem perueniunt; à singulis aūt non ad eundem, neq; ad quemuis, sed tamen semper ad eundem, nisi quid impediat. Id verò, cuius gratia, & id quod eius gratia, fortuitò quoq; possunt fieri, vt hospitem fortuitò venisse, & cùm lauisset, abijsse dicimus, cùm perinde egeris, quasi eius gratia venisset, qui tamen rei eius gratia non veniret; atque id ex accidenti, cùm in causis ex accidenti fortuna, sit, vt antea docuimus. At cùm semper aut ple unq; hoc fit, non est ex accidenti, neq; fortuitū. In rebus aūt natura semper hoc modo, nisi quidpiā obstiterit.* m *Absurdū aūt etiam illud est, nisi mouentem causam deliberare viderint, alicuius gratia fieri non putare. Atqui ars minimè deliberat: nā si in ligno extruendarum nauium ars inesset, eodem plane modo, quo natura, ageret. Si igitur alicuius gratia fieri, in arte inest, in natura quoq; profectò inerit. Perspicuum autem maximè hoc fit, cùm sibi quispiam medetur: huic namque natura similis est. Naturam itaque causam esse, & eā quidem eo modo, vt alicuius agat gratia, manifestum est.*

Text. 83. Text. 84. Text. 85. Text. 86.

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Icendum a autem] Duplicē cōtrouersiā discutiendā proponit, vtrāq; cum iis, q̄ superiùs disseruerat, cohęrentē. Vna est, vtrū natura in iis rebus, quas molitur, propter finem agat, an non? Altera, quaenā in Physicis rebus necessitatis sit ratio? Veteres namq; (vt constat ex iis, quae ab Aristot. lib. 2. de ortu & interitu, & 1. de partib. aīaliū itēq; a Platone in Phaedone scripta sunt) tantā vim in necessitate posuere, vt in ea causas oēs cōtulerint. Ac licet eorū nōnulli alias cas attigerint, nēpe Anaxagoras mentē; Empedocles, litem & amicitiam: eas tamen mox dimiserunt, aientes res necessariò sic esse constitutas, q̄ calidū & frigidū, & quae sunt eius generis, à quib caetera oriūtur, ita affecta sint.

Necessitati quatum veteres tribuerint.

b Dubitatio autem] Anteq̄ naturam ꝑpter finem agere ostendat, subijcit rōnem, qua antiqui Philosophi in contrariā sententiā adducti sunt: q̄ ratio in hūc ferè modū conclusa erat. Nihil prohibet asserere naturā, nec q̄ ita melius sit, nec alicuius gratia operari; cùm ex sola necessitate materiae reddi possit causa, cur naturae effecta ita se habeant: nō est ergo putandū, naturā agere gratia alicuius. Assumptū probabant: qa si quispiā pluuiae cam sciscitetur; aptè responderi pōt, nō ideò pluere, vt foecundētur agri, & sata augescant, sed ex materiae necessitate, quia scilicet tenuem vaporem, è terra excitatum, & ad mediam aeris regionem deductum, necesse est in nubes cogi, & dissolui in pluuiam; quae cùm grauis sit, suopte pondere deorsum feratur, atq; ita accidit, vt frumēti vbertas cōsequatur, si imber opportunus sit; aut sterilitas, si importunus.

Rationegātium, naturā agere ꝑpter finem.

c Quid ergo] Id quod de pluuia dictū est, iudicabant partib⁹ rerum naturaliū, vt aīantiū, accōmodari posse: v.g. dentes nō esse ad aliquē vsum cōparatos à natura, nec priores ideò acutos gigni, vt diuidant, nec alios ideò molares effici, vt cibū molat; sed accidere id temere cōfluente materia, & ad eummodū fortuitò cadentib⁹ partibus.

d In

d In quibus igitur] Aiebant iidem auctores, etiam in cæteris rebus casum dominari, licet quæ alicuius gratia fieri videntur, cùm tamen non fiant, aptè cadunt, diuturna sint; alia verò nullam habentia cõmoditatem, paulò post intereant; sicuti accidit bouigenis & androproris, id est, monstrosis animantibus, quæ superioribus & inferioribus partibus hominem referebant, cęteris bouem, vti finxit Empedocles.

e At fieri] Veterum sententiā coarguit, multisq; rõnib⁹ naturā finis gratia operari oñdit. Primùm ita: Quæcunq; fiunt, aut casu fiũt, aut alicuius gratia: sed quæ fiũt à natura, nõ fiunt casu: ergo gratia alicuius. Assumptionē ꝓbat· quia quæ fiunt à natura, aut semꝑ, aut plerunq; ita fiunt: q̃ verò casu, nec semper nec plerunque. Quis.n. dicat fortuitò accidere, vt hyberno tp̃e crebri effundantur imbres, & æstate æstus vigeat.

Prima ratio q̄ natura agat propter finem.

2. ratio.

f Præterea quarũcunq;] Hũc locũ aliter Philoponus, aliter Simplicius & Themistius, aliiq; interpretes explanãt: sed omissis cõtrouersiis, dicendũ; ꝓbari sedò ab Aristotele idē institutũ hoc modo: In Physicis reb⁹ vt vnumquodq; agitur, sic agi aptum est; & è contrario, vt est aptũ agi, sic agitur, nisi aliquid obsit: sed quod a natura fit, ita se habet, vt huic aut illi rei deseruiat, ac si ad illa natura ipsa cõparatũ esset: est igitur aptũ eius gratia fieri, atq; adeò re ipsa ita sit. Minorē ꝓpositionem inde oñdit, quia si domus ex iis esset rebus, q̃ natura fiunt, ex eisdē sanè partib⁹ coalesceret, ex quib⁹ nunc per artem constat. Itemq; si ea, quæ natura facit, ars efficeret, eũ in modum faceret.

g Atq; ars omnino] Non est noua ratio, sed explicatio præcedentis. Artis, inqt, aliæ efficiunt id, quod præstare natura non potest; vt nauem: aliæ naturam æmulantes idem faciunt, quod illa; vt ars medendi, quæ morbis contraria inducendo, sicuti & natura, sanitatem reddit. Atqui ea, quę fiunt ab arte, sunt propter finem. Ergo & illa, quæ a natura fiunt; maxime cũ in naturalibus, sicut & in arte factis, antecedētia quædam cernantur, quæ ex se ad consequentia referuntur.

3. ratio.

h Sed in aliis] Tertia ratio ita habet: Videmus araneos, formicas, cæterasq; eiusmodi aiantes, consilii & rõnis expertes, sine delectu, solius naturæ ductu, sua opera moliri, eo artificio atque ordine; vt multi dubitarint, mentene an alio quodam principio agerent: agunt igitur haud dubie propter finem. Quin etiam id videre & admirari licet in plantis, quæ omni sensu carent, & tamen folia efferunt apposite ad tegendos fructus; radicesque agunt non sursum versus, sed deorsum, vt alimentum & succum è terra possint attrahere, atque adeo gratia alicuius finis.

Finis naturæ in generatione.

i Cumq; natura] Docet, quina finis sit, ꝓpter quem natura in generatione rerum operatur: aitq; esse formā rei genitæ: intellige finem ꝓximũ & specificantem formaliter actionem. Na præter hunc alii quoq; naturæ fines existunt, vt progressu patebit. Quia verò obiicere quis posset, naturam sine instituto ac fine agere, q̄ interdũ in Physicis rebus prodigiosi partus monstraq; existant, quæ à natura non intenduntur. Occurrit obiectioni; simulq; nouam aliam rõnem instruit ad propositum confirmandũ, hoc modo. In rebus, quæ arte elaborantur, peccata contingunt, & tamen id non impedit, quò minus artifex gratia finis agere dicatur: quin potius inde eum propter finem operari intelligimus, quia ab scopo peccando aberrauit. Igitur licet interdũ in rebus naturalib⁹ eiusmodi offensiones & peccata incidãt, nõ ideò putandũ erit, natura nullũ finē spectare: sed ad ipsum aliquo defectu nõ potuisse pertingere. Quo pacto dicendũ foret, generatos fuisse ꝓdigiosos illos semibouës Empedoclis, si qñ essent geniti.

K Præterea necesse est] Ostendit, mõstra Empedoclis, de quib⁹ proxime dictũ fuit, non potuisse, vt ille tradidit, ꝓcreari. Primũ, quia nõ nisi ex semine paulatim gigni & conformari poterant. Secundo, quia etiã in stirpibus, vbi naturam finis gratia operari minùs, q̃ in aiantibus, conspicuum est, idem accidisset; atq; ita gignerentur, exempli gratia, oliuæ semiuites, aut vites semioliuæ. Tum præterea, quia nunc quoque similia animalia, membris fortuitò in vnum corpus confluentibus, prouenirēt. Ita verò Empedoclis figmento confutato, concludit Aristot. generationem aliquē habere finem. Etenim quæ ordine quodam progrediuntur, in finem aliquem tendunt: at rerum Physicarũ generatio ordine quodam ꝓgreditur. Nec enim natura mox animalia in lucem effert: sed deciso prius semine, eoq; paulatim sese ad sensitiuã formam cõponente.

l Omne autem] Ostendit, eos, qui naturam finis gratia operari negant, & res naturales,

turales,& naturam funditus tollere.Natura enim cõstant, quæ principium internum in se habent,quo non promiscuè ac sine discrimine ad quemlibet finem, neq; omnia ad eundem, sed vnumquodq; ad suum,nisi aliquo impedimento teneantur,peruenire solent.Quare sublato fine,neq; vllum ens naturale,neq; natura vlla erit.

m Absurdum autem] Diceret fortasse quispiam , naturam non agere propter finem,quia consilio & deliberatione non vtatur;quod tamen in iis,quę alicuius gratia operatur,requiri videtur.Huic occurrit.cũ ais, quæ haud dubiè finis gratia opus molitur,neq; consultet neq; deliberet(vt videre est in eo,q̃ strenuè cythara pulsat)non rectè eos sentire, qui, q̃ natura neq; deliberationẽ neq; consilium adhibeat ; temerè illam ac nullius finis operari autumant.Nã si ars,inquit,ipsis lignis,ex quibus nauis coagmentatur, inesset,non aliter tunc nauis fieret, ac modo ab externo fit principio: quemadmodum rei medicæ peritus non aliter ægrotum alium sanat,ac se, per artem sibi inhærentem Quare,vt natura non deliberat,ita neque ars:& vt nihilominus ars alicuius gratia operatur, ita & natura. Porrò quo pacto accipiendum sit , quod Aristoteles ait,artes non vti consilio & deliberatione,† supra exposuimus.

† Ca. 1. hui' li. q. 5. art. 1.

CAPVT NONVM.

Text. 87. *Trum a autem necessitas ex hypothesi insit , an etiam omnino & absolutè? Nunc enim necessitatem in generatione perinde inesse arbitrantur , ac si quis donum necessario extructam existimet, quòd grauia deorsum , leuia ad partem summã ferri sint apta . Itaque lapides & fundamentum subsidere , terram verò ob leuitatem supernè incumbere , in summo autem inprimis loco ligna eminere,vt quæ sint leuissima . Sed quanquam non sine his extructa est : non tamen eorum causa , nisi vt ob materiam , at celandi quædam conseruandiq; gratia. Nec secus in cæteris omnibus,in quibus illud est,alicuius esse gratia. Nam sine his quidem non sunt , quæ necessariam habent naturam , non tamen sunt propter illa,nisi vt ob materiam,sed alicuius sunt gratia : vt quamobrem serra talis?vt hoc fit,huiusq; gratia.Hoc quidẽ cuius gratia est , nisi esset ferrea, effici non posset. Quapropter si serra erit,opusq; ipsius , adesse ferrum necesse est. Ex hypothesi igitur necessitas est,non vt finis; siquidem in materia est necessitas,id autem cuius gratia, in ratione.* b *Necessitas autem,quæ est in disciplinis,& in his,quæ fiunt natura,aliquo modo est similis. Nam cùm rectũ hoc sit,necesse est triangulum tres angulos,qui duobus rectis æquales sint,habere:sed non si hoc sit,idcirco illud esse est necesse,verùm si hoc non est, neque rectum hoc est. In his autem,quæ alicuius fiunt gratia , contrario modo si finis erit,aut est;id quoq; quod antecedit,aut est,aut erit:quod si non erit,neq; est,vt illic nisi sit conclusio,principium non erit;ita hic finis, & id cuius gratia,quando hoc quoque principium sit,non actionis,sed cogitationis : ibi autem est cogitationis, quippe cùm actiones nullæ sint . Quare si domus futura est,hæc necesse est facta esse,aut esse , aut omnino materiam, quæ alicuius est gratia;vt lateres,& lapides si domus.Et quanquã finis non ꝓpter hæc est,neque erit nisi vt ob materiã.oĩno tamen nisi sint,nec domus erit, nec serra: illa quidẽ,nisi lapides suppetant; hæc verò, nisi ferrũ. Nã nec illic principia sunt, nisi duobus rectis triangulũ.Itaq; necessitatem,quæ vt materia dicitur, atque eius mentiones,in rebus physicis esse manifestũ est.* c *Et ambæ quidẽ causæ à*

Text. 88. / Text. 89. / Text. 90. / Text. 91. (margin references)

Physico

Text. 91. *Physico tradendæ sunt, sed magis ea, cuius gratia: quandoquidem materię hæc causa est, non illa finis. Atq; id cuius gratia, & principium à definitione & ratione est finis. Vt in rebus arte factis, quoniam domus est talis, hæc facta esse, & suppetere necessariò oportet: cumq; sanitas hoc sit, hæc esse facta, & esse necesse est. Non secus si homo hoc est, hæc; & si hæc, illa.* d *Fortasse autem &*
Text. 92. *in ratione id inest, quod necessarium est. Nã secandi opus cùm definierimus, talẽ esse diuisionẽ; hæc non erit, nisi tales dentes habeat, qui nõ erunt, nisi sint ferrei. Nonnullæ enim in definitione sunt partes, vt definitionis materia.*

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Duplex necessitas.

Trum a autem] Accedit ad alteram quæstionem pertractãdam: quæ videlicet in Physicis rebus necessitatis ratio sit. Pro cuius explicatione sciendum est; duplicem, quod ad propositum spectat, necessitatem inueniri: vnam absolutam, ex hypothesi alteram. Absoluta est, quæ proficiscitur a materia: quomodo necessarium est serram esse duram, quia constat ex ferro. Ex hypothesi vocatur ea, qua necessarium quidpiam dicimus, quia verbi gratia sine illo obtineri aliquis finis non potest: quo pacto cibus necessarius est animali ad seruandam vitam. Veteres igitur Physiologi, ad necessitatem priori modo sumptam omnia referebant, ita vt posteriorem ablegarent; ac si quis asse-reret, ideò ædificandam domum, quia fundamenta propter lapidum grauitatem infimum locum tenent, parietes verò & tectum ob lignorum leuitatem superiora occupant, non ad arcendas cœli iniurias. Hoc erratum corrigit Aristoteles, statuens vtramque necessitatem rebus Physicis inesse: quo pacto serra duplicem ob causam dura est, nimirum ratione materiæ, quia ferrea; & ratione finis, quia ad secandum est comparata. Addit tamen, necessitatem materiæ sumi à ratione, id est à forma, quæ finis est generationis.

b Necessitas autem] Vt necessitatem rerum Physicarum, quæ ex fine prouenit, magis declaret, similitudine quadam vtitur, desumpta à disciplinis: est enim vtrobique non absimilis necessitas: quatenus vt se habet in disciplinis principia; sic in ope-

Philosophi cũ axioma.

rationibus finis: quod repetit 7. Ethic. cap. 8. Quia tamen hæc non omnino similia sunt, sed ex parte, simul eorum discrimen explicat in hunc ferè modum. Si præmissę sunt veræ, conclusio vera est; quia ex vero non nisi verum colligitur: non tamen è contrario, si conclusio est vera, præmissæ semper veræ sunt; quia potest ex falso verũ colligi: si tamen conclusio falsa est, præmissæ falsæ erunt, quia falsum non sequitur ex vero. Sic res habet in disciplina syllogistica. At in actionibus, cæterisq; id genus, quæ gratia finis sunt, aliter euenit. Nam si ponitur finis, necessariò ponuntur media: vt posita forma, quæ est finis generationis, necessariò ponitur materia, quæ est propter formam: si autem est materia, non necessariò est hæc forma; si verò materia non sit, nec forma esse potest. Itaque quod in disciplinis principio competit, id in naturalibus accommodatur fini. Vnde patet horum inter se discrimen. Conueniunt tamen, ꝙ finis in naturalib⁹ sortitur principii rõnem, & eius principii, qđ simile est principio disciplinarum, nimirũ quod cogitationis, nõ actionis principiũ dicitur. Aduerte, nõ parũ esse difficultatis & dissensionis, in explicãdo exẽplo Mathematico, qđ hic Arist. adhibuit. Sed ad rei ꝓpositę intelligentiã sat est, accepisse rectum, pro pręmissis vnius demõstrationis: habere añt tres angulos æquales duob⁹ rectis, pro cõclusione.

c Et ambæ] Admonet, Physici esse, causas necessitatis in naturę rebus disquirere: idq; tam ex parte materiæ, in qua sola veteres Physiologi occupabantur; quam ex parte finis. Docet etiam, Physicum magis circa finis & formæ, quàm circa materiæ considerationem versari, quia illa est causa huius, non contrà. Deinde, quia in ratione & definitione, potius vtimur forma tanquam principio, quàm materia, idque tam in naturalibus, quàm in arte factis.

d Fortasse

d Fortasse antem] Ne quis putaret, solum finem in definitione adhibendum esse; ostendit non ita rem habere, sed id etiam, quod necessarium est, hoc est, materiam, in definitionem venire. Si quis enim sectionem, quæ ministerio serræ peragitur, definire voluerit, dicet esse diuisionem, quæ, nisi serra ferreis dentibus constet, effici non potest: qua in definitione ponitur ferrum, quæ serræ materia est.

QVÆSTIO I.

Vtrum natura alicuius gratia, quod facit, efficiat.

ARTICVLVS I.

Affirmatiuæ partis assertio, & illustratio.

Error veterum. NAturam nullo proposito fine agere, arbitrati sunt, qui solius materiæ necessitati addixere omnia, vt Anaxagoras & Empedocles; & qui rerum generationē ex partiū inter se temerè coeuntium permixtione cōstitisse disputarunt, Democritus & Epicurus. Sed hac tam absurdam, & à cōmuni Philosophorum iudicio, abhorrentem opinionē, incusat Plato in Timæo, Phædone, Philebo, & Politico, Aristoteles in extremis huius libri capitib⁹, & lib. 2. de ortu & interitu, & 1. de partibus aialium c. 11.

Coarguitur. Eandem quoque, tacente Philosophia, coarguit sese oīum oculis vltrò ingerēs naturæ pulchritudo, decorq; mirabilis, quem rerū dissimiliū inter se congruens varietas sic conciliat, vt eundem absque alicuius finis præscripto conciliare non posset. Neq; enim varietas, sine conuenientia & consensione aliqua, venustatē parit; neq; in tanta naturarū diuersitate stabilis esset, aut diuturna consensio, ni res physicæ in aliquod cōmune bonum, quod finis rōnem obtinere oportet, vniuersæ conspirassent. Est aūt hoc bonum,

Totius naturæ finis, rerum ordo & conseruatio. naturæ conseruatio ordoque. Cuius appetitio & studium insolētiam potentiorum partiū in mundo cohibet, infirmiorū imbecillitatem acuit, contrariorū impetū refrenat, ac deniq; sic vniuersa ad temperiem, & moderationē vocat, vt nō tam inter se dissidio dissidere, q̄ in cōmune fœdus & amicitiā coiisse videantur.

1. Ratio ꝓbans naturā gratia finis opari. Præterea idem ex eo conuinci potest; quia aut res naturales casu in opus incidunt, aut certa naturæ intentione. Non casu: primùm, quia iam quodlibet sine discrimine in quodlibet opus incurreret, atq; ita ꝓmiscuè oia ex omnib⁹ herent, neq; certo res semine indigetēt; illudq́; Lucretii primo sui poematis, qđ iā alibi retulimus, eueniret: E mari homines, è terra posset oriri Squamigerum genus, & volucres erumpere cęlo. (Lib. 1. hui⁹ ope. ca. 9. q. 3. art. 1.) Deinde, quia quod casu fit, rarò accidit, nec vno duntaxat, sed variis effici modis consueuit: at videmus, ꝓpria quędā effecta à peculiarib⁹ causis, certo semine, raro ordine, eadē vel semp vel plurimū rōne euenire. Feruntur igitur res naturales certo quodā naturæ impulsu & intentione in suū opus, quo absoluto cōquiescūt. Hoc aūt qđ est aliud, q̄ propter finē agere?

2. ratio. Rursus hoc ipsum palam indicant in animalib⁹ tot mēbra, tam ordinatè, tam prouidenter effecta; tot partium descriptio nō ad speciem solùm & elegantiā, sed etiā ad vsum apta; tot organorū apparatus; tot vires & potentiæ, tot multiformi contextu instrumenta. (Lege D. Augu. lib. 22.) Quę oia ad agendum, atq; adeò alicuius finis gratia tributa esse, qui negat, amens est. Quid enim magis a rōne alienū esse potest, q̄ existimare, ea, quæ humana arte fiunt, ad aliquem finem effici; vt nauem ad nauigandum, domum ad arcendas cœli iniurias, quæ verò tam admirabili solertia, tam excellēti diuinaq; ratione perfecta sunt, vt ea nulla humana ars assequi imitādo possit, vago & incerto fluitātis naturæ motu in eā forma ac speciē coaluisse, neq; ad scopū vllū fuisse destinata?

3. ratio. Idē testatur brutorū aiantium in fœtib⁹ educandis ingenii plenus amor; in operib⁹ conficiendis artificiū; in quærendo cibo industria; in se suaq; specie tuenda & cōseruāda solicitudo; arma, astus, stratagemata, quibus hostem aut aggrediuntur, aut declinant. Quæ oia cùm tanto naturæ impetu, & alacritate ab eis fiāt, liquidū est, effici alicuius cōmodi & boni gratia, ac ꝓinde ob aliquē finem.

4. ratio. Idem comonstrat quatuor elementorum, totidem regionibus globosè incumbantium, discors amicitia, & alterni, per occasum atq; obitum partium, recursus.

Nam

Nam ex terra aqua, ex aqua oritur aer, A ex aere ignis; deinde retrorsum vicissim ex igni aer, ex aere aqua, ex aqua terra generatur, atq; ita sese ad moderationē, ac velut æquilibrium, quoad fieri pôt, exæquant leuib⁹ grauia, calidis frigida, superis infima: videlicet eo fine, vt pmaneāt, docēte nos interim natura in maiorib⁹, æquabilitatē altricē cōcordiæ, cōcordiā rerum oium cōseruatricem esse.

5. ratio. Quid terræ moles? nonne sua magnitudine, constantia, pulchritudine, vtilitate, propositum satis confirmat? Hæret in mūdi medio stabiliter suspensa, ac veluti paribus examinata ponderibus; eadem rotunda, & forma dispar, vallib⁹ humilis, collibus supina, montib⁹ ardua, fluuiorum decursu, fontium scatebris irrigua: semper eadē, semper alia; nūc quasi brumæ senectute effœta & emortua, nūc nouo vernantis anni flore reuirescēs, & herbarū, ceu picturæ artificio, nunc his, nunc illis tincta colorib⁹, nulla sui parte inutilis, nulla propemodū infructuosa, interiùs gēmarum, auri, argēti, & aliorū metallorū opulentia diues: exteriùs vestita floribus, herbis, arborib⁹, frugibus, quorū incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. At enim, vt in hoc tanto naturæ apparatu diuina prouidentia mirificè elucet, ita finis alicuius intenti ratio facilè apparet.

6. ratio. Idem rursus probat Oceani immensitas, tam pulchra ad aspectū, tam fœcūda ad procreandā sobolem; tot piscium, & innatantium belluarū copiis abundans; & in eo non minùs admiranda, quòd, dum eius fluctus, siue quotidianis reciprocationibus, siue tempestatū vi, ad arenam feruntur, intra præfixos limites sese cōtinent, quasi scripta sibi legem in littore pertimescant, atq; instar indomiti equi, qui à sessore habenis retractus collū flectit, refugiunt. Certè qui hoc ascribit temeritati, quid temeritas sit nescit, cùm id, quod temerè fit, certa lege & tenore minimè constet; sed modò in hanc, modò in illam partem cadat.

7. ratio. Postremò, idem multo euidentiùs cōfirmat cœlestis mūdi machina, inferiorē mundū suo amplexu nō solùm cōtinens, sed fouens; illi stellarū suda nocte collucentes oculi, illa tot sphærarū inenarrabili celeritate cōuersio; ille planetarum ad eadē loca redeuntiū cursus; illud Solis iubar, suo accessu & recessu annuas varietates inducens, idemq; quotidiano ortu & occasu diem & noctē conficiens. Quare si ii, qui sphæram ab Archimede extructā videbant, nō dubitabant opus illud excellenti ingenio esse perfectum: quis ita mēte excutiat, vt neget, tam mirabile opificiū, diuina rōne & arte, atq; adeò alicuius finis gratia fuisse compositum? Deniq;, vt paucis cōcludamus, quòd B si libeat psequi, infinita materia est, hæc mundi vniuersitas non modò sese à Deo conditam, sed ad aliquem finem destinatam esse clamat: etenim indignum foret tanti artificis sapientia tam præclarum opus, etsi affabrè & concinnè, frustra tamen elaborasse, elaborasset aūt frustra, si nullū ei scopū, nullum finem cōstituisset; frustra enim & in cassum censetur id effectū, quod nullius gratia effectū est.

C In hanc sententiam multa satis luculenter scripsere Patres, D. Gregorius Nazianzenus secunda oratione de Theologia, D. Augustinus 1. de ordine, D. Chrysostomus in opusculo de prouidentia, D. Athanasius in oratione aduersus idola, D. Basilius, & D. Ambrosius in libro Hexameron, Theodoretus sermone 1. de prouidentia, Lactantius in libro de opificio Dei, & alii. Lactantius in lib. de ira Dei cap. 1. Trismegist⁹ in lib. de potestate & sapiētia. Cicero 2. de nat. Deorū. Plu. 1. de plac. c. 6. Seneca lib. de puidentia.

D

ARTICVLVS II.

Rationes, quibus ostendi videtur naturam nullius gratia operari.

SVbiciamus nūc argumenta, quib⁹ temeritatis assertores pbare nitereтur, Naturā non ob aliquē finem agere, sed temerè ac fortuito moliri oia. Primū est: Si natura pp finē ageret, magis beneficā sese in hoiem exhibuisset, q̄ in belluas: sed nō exhibuit; qn potiùs in has quasi matrē, in illū se quasi nouercā præbuit: 1. argum. E non ergo agit pter finē. Maior suadetur, qa ratio agentis pter finem, præsertim si à prima causa dirigatur, postulat, vt ea quę excellunt, beneficētius tractet, ac potiori loco habeat. Minor ostenditur, qa natura belluis vestitū attribuit; hoiem nudū, quasi è naufragio in littus eiecit. Item belluis, q̄ fortes & pugnaces sunt, arma dedit; timidis astu, pnicitate, & fuga consuluit, at hoiem ad pugnā in Lege Plin. lib. 7. c. 1.

arena

Lege Stobæi ser. 96. de vita breui.

arena inermem statuit, pernicibus tardiorem, armatis imbecilliorē. Denique, vt cætera omittamus, hominem toto vitæ decursu longè grauioribus miseriis & calamitatibus exposuit. E quibus Aristoteles, hanc hominis definitionem collegisse fertur: Homo est imbecillitatis exemplum, temporis spolium, fortunæ lusus, inconstantiæ imago, inuidiæ & calamitatis trutina: reliquum verò pituita & bilis. Quibus concinit illud Apuleii; in libro de Deo Socratis: Homines moribundis membris, leuib⁹ & anxiis mentibus, brutis & obnoxiis corporibus, dissimillimis moribus, & similibus erroribus, peruicaci audacia, pertinaci spe, casso labore, fortuna caduca, sigillatim mortales, sufficienda prole mutabiles, volucri tempore, tarda sapientia, cita morte, querula vita terras incolunt.

Hominis descriptio ab Aristotele collecta.

Alia ex Apuleio.

2. argum.

Secundum est: Ea, quæ fiunt propter finem, ordinatè fiunt: sed natura multa sunt præpostera & incomposita: ergo &c. Probatur minor, quia nonnunquam vices temporum mutantur, calente hyeme, frigente æstate; interdum elementa, aliæq; partes vniuersi, ab officiis exorbitant, vt testantur eluuiones Oceani, eruptiones ignium, immodici ventorum flatus, terræmotus, cæteraq; huius generis. Quin & in cœlesti orbe, Solis & Lunæ deliqua, deflexiones quædam esse videntur ab ordine, cùm minimè deceat, clarissima illa mundi lumina mortalibus obscurari.

3. argum.

Tertium: Ea quæ gratia finis fiunt, habent aliquē vsum & vtilitatem, sed multa existunt in natura prorsus inutilia, vt minuta quædam animalia; multa, quæ non modò nullam commoditatem exhibent, sed incommodum perniciemque afferunt, vt herbæ noxiæ, & venenatæ bestiæ: non igitur natura omnia, quæ facit, alicuius boni ac finis gratia efficit.

ARTICVLVS III.

Responsio ad argumenta proximi articuli.

NOn est tamen, quod superiora argumenta quenquam turbēt; eum.nequaquam difficilis sit eorum explicatio.

Responsio ad 1. arg.

Ad primum, cōcessa maiori propositione, neganda est minor. Nam multo melius cum homine, quàm cum cæteris animantibus actum est: cum illum Deus multis & preclaris donis ac muneribus, tam naturæ, qua gratię, exornarit; cumq; illi vberrimam copiam rerum omnium, tanquam in communi conuiuio proposuerit, totamq; naturam creatam ei quasi tributariam fecerit, vt disertè ostendit D. Damascenus lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 10. & Theodoretus sermone secundo de prouidentia.

Hominis excellentia.

Ad id, quod de vestitu & armis obiectum fuit: respondet Lactantius in libro de opificio Dei cap. 2. ideo hominem nudum & inermem à natura fuisse constitutum, quia ingenio poterat armari, & ratione vestiri, atq; eadem fere est aliorum auctorum communis responsio, nimirum, pro indumento & armis hausisse hominem mentis excellentiam, & ingenium sagax ac varium, quo illa excogitare & parare sibi posset: accepisse itē manum, tanquam commune organum, & instrumentorum omnium instrumentum, quo ad ea conficienda vteretur. Cuius ad id munus obeundum cōmoditates, latè explicat Aristoteles lib. 4. de partibus animalium cap. 10. & Galenus initio libri primi de vsu partium. Accedit, quod homo, seruata sui corporis dignitate, & pulchritudine, ab ipsa natura per se indutus & armatus esse non poterat, vt ostendit D. Gregorius Nyssenus in libro de hominis opificio, cap. 7.

Vt Galenus 1. de vsu partium.

Quod item opponitur de humanæ vitæ ærumnis, facilè soluetur ab eo, qui dixerit, inprimis in eas sua culpa decidisse hominem è felici statu, in quo à Deo collocatus fuerat. Deinde, iis præberi illi occasionem, ad exercendam perficiendamq; virtutē. Præterea, etiā ita deiectū brutis lōgè pstare, vt ex dictis planū est.

Ad secundum, concessa maiori propositione, neganda est minor, dicendūque; eiusmodi naturæ excursiones, vt nō absque Dei voluntate, & administratione fiunt; ita nec sine ordine contingere, etsi is interdum nō appareat, vt docet D. Augustinus lib. 3. de Trinit. cap. 2. & lib. 5. de Genesi ad literam cap. 21. Nimirum ipse ordo postulat, vt illa interdum accidāt, siue ita ferente concursu naturaliū causarum, quas sic diuina sapientia disposuit, & actus suos exequi finit; siue Deo aliter,

Respōsio ad 2. argum.

aliter, quàm tunc per naturam euentu- A rum esset, fieri imperante.

Quod verò ad planetarũ eclipses attinet, nullus in ea re ordinis defectus notari pôt, cũ ex illorum in cœlestib. globis situ, & rata motuum æquabilitate, (q̃ tã ad mundi ornatũ, q̃ ad cõmoditates sublunarium rerũ optimè constituta sunt) ita euenire oporteat, definitis temporũ interuallis. Addit quoq; D. Damascenus li. 2. fidei orthod. c. 7. iccirco id diuini artificis prouidentiã sanxisse vt eorũ cõfutaretur amentia, q̃ soli & lunæ diuinos honores exhibent: cũ pala sit, non inesse numen iis, q̃ mutationi obnoxia sunt, & interdũ lucis penuria laborãt, aut pulchritudinem suã cõspicuã reddere nõ valent.

Responsio ad 3. arg. Ad tertiũ respõdendũ est nihil a Deo superuacaneũ, aut alicuius finis expers, effectũ fuisse, licet ignoratib. primo aspectu secus videatur: vt si qs in fabri alicuius officina, instrumenta pter necessitatẽ multiplicata existimet, qa ipsorũ vsus ignorar. C Priuatim verò, q̃ minutæ bestiolæ nõ debeant superfluæ existimari, inde patet; qa cũ eæ quoq; i suo genere pulchræ sint, aliqd decoris vniuersitati rerũ, tanquã in cõem Rempub. pro sua portione conferunt: vt, pter alios, aiaduertit Aristoteles 1. de partib ai aliũ c. 5. Quippe diuinus artifex ita magn⁹ est in magnis require, vt minor non sit in paruis: recteq; a Plinio l. 11. Natural. hist. c. 2 scriptũ est, rerũ naturã nusq̃ magis, q̃ in minimis totã esse. Quò spectat illud D. Augustini libro 22. de ciuitate Dei c. 24. Ea plus habẽt ad mirationis, q̃ molis minimum: plus enim formicularum & apicularũ opera stupemus, quam immensa corpora balænarũ.

Minutæ bestiolæ nequaquã superfluæ.

Natura nusquã magis, quam in minimis, tota.

Nec aialia venenata superflua sunt, aut fine carentia: tum ob id, qd̃ paulò ante diximus; tũ qa, vt D. Augustinus 1. de Genesi contra Manich. c. 16. ait, saltẽ eo nomine cõmendari debent, q̃ nos cõmonefaciunt, vt vitã alia meliorem, in qua securitas summa est, diligamus. Item qa ea q̃ alioqui nocent, si eis cõgruenter ac scienter vtamur, plurimum afferre solẽt cõmoditatis; vt luculentè ostedit D. Ambrosius li. 3. Hexam c. 9. & li 6. c. 6. D. Hieronymus li. 2. contra Iouinianum D. Damascenus lib 2. fidei orthod. c. 10. & alii. Deinde quia vt scribit Lactantius li 6. c. 4. vtile fuit, offerre sese homini alia salutaria, alia, noxia, vt in his declinãdis, & illis appetendis, rõnis suæ vim exerceret.

Venenata animalia nõ sunt in mũdo superuacanea.

QVÆSTIO II.

Vtrum natura ad vnum tantum finem, & vno duntaxat modo feratur, an non?

ARTICVLVS I.

B *Varij fines, in quos natura cõtendit.*

Propositæ q̃oni respõndendũ est; non vnum tantummò, sed varios fines esse, ad quos natura, tanq̃ ad scopũ, collimat. Etenim vnumquodq; p naturæ suæ mõ captuq; hunc aut illum finẽ pximè respicit: particularia agentia priuatum; vniuersalia, si q̃ vberiori vi prædita sunt, cõem. Exempli gratia, leo, cũ leonem gignit, ad formã leonis geniti, vt ad ppinquã finem tendit: docẽte Aristotele c. 8. huius li. te. 81. at simul ẽt ad ppriæ speciei cõseruationem, vt ad alterũ huic innexum & cohærentem finẽ, aspirat Proni dit nimirũ, salutis suæ appetẽs, atq; immortalitatis æmula natura, vt singularia dissolubilia, qa p se ab iteritu vindicari nõ poterant generationũ beneficio, & nascẽdi fœcunditate seruarentur, atq; ita quodamõ sempiterna essent, no numero, sed specie: id qđ 1. de generatione aĩalium c. 1. & 2. de aĩa c. 4. te. 34. Aristoteles docet. D Corpora verò cœlestia, quia vniuersales causæ sunt, nõ vnius tantũ, sed oĩum sublunarium specierum perennitatẽ & cõe bonum, peculiariter p fine habent. Iccirco enim totum sublunarem mundum cõplexu suo coercent, ac ppetuo motu circumeunt, & influxu quasi irrorãt, vt species omnes, quo ad possint, tueantur.

Vnũquodque p gradu suæ naturæ propositum finẽ habet.

Est ẽt totius corporeæ naturæ vniuersalis finis, Hõ; vt post Platonem asseruit E Aristoteles 1 Polit. c. 5. docẽrq; Patres cõi cõsensu: tũ q̃ Deus spectabilem hũc mũdum hominis gratia procreauit, eiq; singulari beneficio subiecit oĩa; tum qa hõ iure insitæ nobilitatis, & eminẽtioris formæ prærogatiua, totã corporeã naturã ad se conuocat, sibiq; arrogat. Est enim naturæ lege cõparatum, vt q̃ inferioris notæ sunt, ad præstantiora, si eis præsertim aliquo modo vsui esse possint, referãtur. Quo pacto forma elementi, quæ omniũ dispi-

Hõ naturæ corporeæ finis.

Inferiora ad præstantiora ordinantur.

Q

despicatissima est, ad formam corporis mixti ordinatur; forma corporis mixti ad vegetatricem; vegetatrix ad sensus cō potem; hæc tandem ad animam rationalem, quæ omnium formarū numeros & perfectionem in se cohibet.

Est præterea finis alius homine vlterior, videlicet totius naturæ ordo & pulchritudo: vt tradit Aristoteles 12. Met. c. 10. tex. 52. Denique vltra hunc est alius cōsissimus omniumq; postremus, ob quē tota natura agit, nēpe ipsius naturę auctor & parens, Deus. Quod D. Dionysius c. 4. de diuinis nominib. Trismegistus in Primandro, Plato in Timæo, & 4. legum, & in epistola ad Dionysium auctor libri de Mundo ad Alexandrū, Aristoteles loco Met. proximè citato, aliiq; complures disserunt, idemq; testantur sacræ paginę oracula, cū Deum absolutè principiū & finem vocāt. Apocalyp. vltimo. Ego sum α & ω, principium & finis. Porrò dicitur & natura, dum agit, in Deum, vt in finē, cōtendere, quia diuinā perfectionē imitādo adumbrat, quatenus agendo fit alterius rei cā, sicuti & Deus omnium cā est. Deinde, quia operando respicit in aliquod bonum, quod necessariò participatio quædam summi boni est. Item q a appetitus semper quærit aliquid extremū, in quo quiescat, quod non est aliud, q̄ finis vltimus, id est, Deus. Postremò, quia ordo in finib. sequitur ordinem agentiū. Quare sicuti agentia secundaria nihil absq; influxu primæ causæ efficiunt, ita ad eum nituntur finem, quē primū agēs sibi propositum habet: sicq; vt agens primum semetipsum, tanquam vltimū suorum operū finem, intendit, quia vniuersa propter se operatur; ita eundem finem secundaria agentia spectant.

Ordo, naturæ finis. Deus vltimus finis rerum oium.

Hac de re Augustin. in Ench. & li. 1. de doctr. Christ. c. 23. D. Th. 3. con tra gent. à c. 17. & 1. p. q. 103. artic. 2. Themist. 1. huius operis cōm. 81.

ARTICVLVS II.

Diuersi modi, quibus res in fines suos feruntur.

VT aūt intelligas, quo pacto natura ad finem cōsequendum progrediatur, aduerte, triplicem esse gradum tendētium in finem. Primus ac supremus est eorum, q̄ non solū apprehendunt finem sub ratione boni & conuenientis; sed cognoscunt etiā habitudinem ꝓportionēque mediorum, ad illū obtinendū. Atq; hæc sola dicūtur sese in finem agere; q a videlicet hæc duntaxat ex delectu & ꝓpria intentione operantur sicq; in finem ordinant. Et in hoc gradu cōtinentur solæ substantię intellectus participes. Secūdus est eorum, q̄ ad summum, percipiūt finem materialiter, id est, sub rōne boni & cōuenientis: vt cū equus ex siti ad aq̄ mouetur, qui nec sui cursus ad obtinendā aquā, nec aquæ ad sedandā sitim, habitudinem ordinemve dignoscit. Huiusmodi sunt brutæ animantes, q̄ instinctu motuq; phantasiæ potiùs aguntur in finem, q̄ se ipsæ agunt. Tertius atq; infimꝰ est eorum, q̄ nullo mō cognoscunt finē. Quo pacto se habent ea, q̄ & intellectu & sensu carent. Ideò verò solis agentib. primi generis perfecta cognitio finis, vt finis, attributa est: quia ea tantū ad plura, de quorū delectu consultare queant, indeterminata sunt, cum cætera in actiones definitas naturæ impetu ferātur, nec deliberatione egeant. Quemadmodū (vt Auicennæ vtamur exemplo) nec citharędum de quolibet ictu fidium deliberare oportet; q a apud ipsum oēs fidiū ꝑcussiones ex artis regula determinatę sunt.

De hoc 2. gradu D. Tho. 1. p. q. 59. artic. 1. Fer. li. 3. con tra gent. ca. 16. & 81.

Non debet autem mirū videri, ꝙ etiā illa, quæ omnis finis notitia prorsus carent, ꝓp finem agere dicantur: dirigūtur enim in finem ab alia superiori & excellentiori cā, hoc est, ab ipso naturæ opifice, qui rerum omnium fines cognitione cōprehendit, ad eos obtinendos propensionem ac vires dedit. Quo, (vt M. Albertus hoc loco, & D. Thomas 1. p. q. 103. artic. 1. explicant) sagitta, licet motus sui ignara sit, impetu & directione iaculatoris in scopum tendit. Eoq; spectat illud Philosophorum sermone tritum, quod scripsit Themistius 1. de anim. comm. 23. & 1. huius operis text. 81. & Auerroes 12. Met. comm. 18. opus naturæ est opus intelligentiæ: id est, dū natura in opus incumbit, à prima intelligentia, hoc est, à Deo quasi diuinæ artis instrumentū, mouetur, & artifici ratione dirigitur. Hinc est ꝙ Hippocrates naturam mō indoctā vocat, vt in libro de alimento; modò doctam & eruditam, vt in libro de arte. Quod imitatus est Galenus li. 1. de vsu partiū, & li. 6. de locis affectis: videlicet indoctā vocant; quia in se consilii & deliberationis expers est: doctā, quatenus eius operibus

Item idē D. Th. 3. cōtra gent. ca. 24.

Opus naturæ opus intelligentiæ.

ribus intelligentia instat, ipsamq; regit.

ARTICVLVS III.

Confutatur quorundam sententia, iis, quę proximè conclusa sunt, ad aduersaria.

Plethо siue Gemistus, auctor Græc⁹, in opere, quod inscripsit De iis, qui bus Aristoteles à Platone dissentit, in Aristotelem inuehitur, ꝙ docuerit, naturā nullo proposito fine agere, dum ei deliberationem subtrahit. Sed prorsus sine ea, cùm non omnia, quæ propter finem operantur, consilio aut delectu egeant.

Opinio quorundam recent. Omisso tñ Plethone, sunt è recentiorib. Philosophis, quibus nec Aristotelicè, nec Philosophicè dictum videtur, naturam ideò agere propter finem, quia et si finem non per se ipsa cognoscat; vt in lapide & plerisque aliis liquet: regitur tamen ab ipso rerum omnium auctore, qui & fines intelligit, & agentib. naturalibus ad eos consectandos propensionē virtutemq; indidit. Venere autem in hāc sententiam hisce potissimùm argumētis.

1. argumen. Primum; quia superuacanea videtur illa motio & directio. Nam si fingamus, sine intelligentiis mūdum esse, adhuc grauia in infimum, leuia in superum locum, vt

2. argument. in fines suos, peruenient. Deinde; quia ridiculum fuerit, si interrogatus quispiā, cur lapis descendit, respondeat, quia mouetur ab intelligentia; cùm reuera mo-

3. argumen. ueatur à grauitate, cuius impetu deorsū

Lege Auerroem in Apologia aduersus Algazelle, & in Epitome 12. lib. Met. Mirandulanum li. 27. de euers. sin gul. cert. sectione 1. Iandunum 12. Met q. 22. Lege D. Th. in 2. d. 41. q. 1 art. 1. vergit. Tertiò; quia intelligentiæ apud Aristotelem aut prorsus ignorant sublunaris mundi species, aut eas non nisi generali & confusa notitia dignoscunt. Ex quo sequitur, in Peripatetica doctrina cœlestē naturā nō dirigi ab intelligētiis; cū nihil, nisi à cognoscēte, dirigatur.

†Impugnatio superioris sententiæ. †Hæc tñ opinio, nec vera, nec Aristotelica est. Nā id, quod gratia finis operatur, aliquo rectā cōtendit, ac velut in scopū collimat: id verò, qđ ita se habet, nō temerè, sed ordinatè progreditur: item quod progreditur ordinatè, necesse est vt actiones suas per se ordinet, vel ab alio circa eas ordinetur. Cū igitur ordinare, intellectus rōnis ve opus esse constet, & res naturales, excepto homine, intellectus rationisq; expertes sint, ac nihilominùs vniuersæ pp finem agant (vti superiùs demonstratum fuit) plane sequitur, recurrendum esse in iis ad aliud principium, supra ipsam naturam, à quo moueantur, ordinenturque in suos fines: at hoc non aliud esse potest, quàm ipse totius naturæ auctor, qui certis numeris & mensuris, certaq; serie singulis rebus suos fines præscribit, & ad eos quærendos propensionem, & idonea media concedit. Solet autem hoc illustrari, non solum exemplo sagittæ, quod suprà retuli mus; sed etiam imperatoris, qui ita belli summam administrat, vt ipse eius finem nouerit, quem gregarii milites nesciant; sed cum imperatoris ductu regantur, sat illis est, mandata ab eo accepta exequi.

Quòd verò hæc ratio explicandi modum, quo natura in finem tendit, Aristotelicæ doctrinæ consentanea sit, testantur nobiles interpretes, Simplicius hoc in libro ad tex. 78 Themistius li. superiori ad tex. 81. & 1. de aia ad text. 23. Auerroes 12. Metaphy. comm. 18. D. Thomas 1. p. q. 103 art. 1. Magn⁹ Albertus. c. 2. huius libri. Idemque significauit multis in locis Aristoteles, vt lib. 4. de generat. Animalium cap. 2. Vbi scripsit, naturam non absque ratione esse; quia videlicet ratione dirigitur. Et 1. de cœlo, cap. 4 tex. 32. vbi Deum cum natura iungit, aiens Deū & naturam nihil frustra moliri; quasi natura ideò nihil incassum agat, quia diuinæ sapientiæ ductu impellitur. Et 12. Metaphys. c. 10. text. 52. vbi duplicem statuit ordinem, vnum in natura, alterum in Deo: nimirum quia ordo naturæ à diuino ordine, hoc est, à Deo ordinante, deriuatur ac pendet. Lege etiam Arist. 1. Polit. c. 2. & 2. de part. ani. c. 13.

Argumenta in aduersam partem adducta facile diluentur. Sed enim supponendum illud est, quod superiùs non semel à nobis explicatum fuit: Cùm natura à superiori & diuiniori principio regi dicitur; huiusce principii nomine Deū intelligi, qui vt naturæ ipsius inclinationum & facultatum auctor est, finiumq; præcognitor; ita prædictā directionē sibi, vt propria, vendicat. Quo fit, vt non rectè quidā ad cæteras etiā intelligētias eam referendam putent. Ad primum igitur negari debet, superuacaneam esse hanc directionem, cùm nihil possit in finem tendere, quin ad eum ordinetur; Sol. 1. argu impugnatæ opinionis.

& oĩs ordinatio ab intellectu fit. Quòd verò additur, sublatis intelligentiis non tolli motionem rerũ in finẽ: dicendum, sublata prima intelligentia, hoc est, prima ac suprema substantia intellectrici, tolli oĩa. Ad 2m dicito: roganti, cur lapis in cẽtrum, vt in finem ꝓprium, feratur; non ridiculè, sed appositè & philosophicè respõderi, quia eò destinatur ab auctore naturæ, tum per suã formã, tum per grauitatem, vti per vim executricem motus. Ad tertium: quicquid de cæteris intelligentiis putarit Aristoteles, verisimilius esse, Deum, ſm eius placita, sublunaris mundi species, eorumq; singularia pernoscere, vt alibi ostendemus.

Sol. 2.

Sol. 3.

QVÆSTIO III.

An brutæ animantes solo naturæ instinctu in fines suos f rantur.

ARTICVLVS I.

Eorũ dogma, qui brutis vim rationis tribuerunt, & quibus argumẽtis.

SVperiori qõne explicatũ à nobis fuit, quo pacto bruta in suos fines rendãt; breuius tñ, q̃ res postulabat: nunc id accuratius edisseremus. Quærimus ergo, num bruta discursu aliquo rõnis, an solo naturæ instinctu, opa sua moliantur, & finẽ quærant? Porphyrius lib. 3. de abstinẽtia statuit, naturam oĩbus aĩantib9, quib9 sensum & memoriã dedit, rõnem quoque, imò & orationẽ, tam internam q̃ externã, tribuisse: additq́ue, Appollonium Tyanęum, Melampum, Tiresiam, & Thaletem, brutorũ sermones diiudicasse atq; intellexisse: quos nihil mirum si nõ intelligamus ipsi, qui plurimarum etiã notionum linguã minimè callemus. Asserit itaque, bruta rõnem participare: neq; per eam ab illis hoiem simpliciter distingui; sed ꝙ homini perfectum rationis acumen insit, illis imperfectum.

Eius argu. Confirmat istiusmodi dogma in primis ex mutua significatione, qua inter se bruta vtuntur, quod in auibus potissimùm apparet, quę sibi occinunt, vicissimq; respondent. Deinde, ex admirabili solertia, curaq; in futurum prospiciendi, vtilia consectãdi, declinandi aduersa. Præterea, testimonio Empedoclis & Platonis, atq; etiã Aristotelis, quos idẽ censuisse, ex eorũ dictis scriptisq; haberi ait.

Plutarchus etiã lib. 5. de placitis c. 20. scribit, dogma fuisse Anaxagoræ, omnia bruta ratione pollere: itemq; Pythagoræ, qui eorum animantium, quæ rationis expertia dicũtur, rationales esse animas pronuntiabat; licet in eis propter humorum asymmetriam & intemperiem, rationis lumen obscurum ac sopitum esset. Denique, huic sententiæ suũ agasi videtur Plutarchus ipse in dialogo, qui inscribitur; Quòd bruta ratiò inũt: vbi Gryllum Sophistam, à Circe deformatum in belluam, cum Vlysse disserentem facit, & luculẽta oratione eos coarguentem, qui omnes animãtes quæ præter hominem rationis inopes esse aiunt. Anaxagoræ & Pythagoræ dogma.

Sed vt Philosophorũ testimonia omittamus, nõ desunt etiam argumẽta, quibus probari videatur, brutas animantes ratione valere. Primùm; quia in eis multa elucent virtutum insignia: vt in leonibus magnanimitatis; in canibus amoris; in elephantis prudentiæ; in ciconiis pietatis; in turturibus coniugalis fidei; in columbis simplicitatis; in apibus, formicis, & gruibus, aliisque huiusmodi, ciuilis societatis. 1. argum.

Deinde; quia earũ nõnullæ tanto ingenio & artificio opa sua moliuntur, vt nõ nisi ex artis regula, atq; adeo rõne effice re illa videantur. Quin & hoibus varias artes indicarũt: vt araneus artem texendi; hirundo & vespæ ædificãdi; grues instruendi exercitum; milui gubernãdi nauem. Multa etiam ad tuendam vitam, & sanitatem remedia, quibus nunc medicinæ scientia diues splendet, ostenderunt. Atq;, vt cætera omittamus, inuentã phlebotomiæ beneficium debemus Hippopotamo, fluminis Nili equo incolæ: gulosus enim natura, cùm se sanguinis copia opprimi sentit, ad acutiores ripæ arundines affricto femore sibi venã pertundit, qua superflui sanguinis onus à se exigit, sistitq; cùm par est, volutato per crassum & obstruentem limum, corpore. 2. argum. Plin. lib. 8. nat. hist. ca. 26. & 27. Plut. in lib. de industria animal. D. Greg. Nazianz. orat. 2. de Thol.

Item; qa sæpenumero bruta res futuras præsagiunt. Cõpertum est n. ea mutationem aeris indicare, & pluuias ac tempestates dubio prædicere cælo; atq; alia huiusmodi, quæ multò, q̃ Physiologi & Astrologi, certius denunciant. 3. argum. Plin. lib. 8. c. 26. D. Ambros. lib. 5. Hex. cap. 9. D. Basil. ho. 7. Hex. 4. argum.

Rursus;

Plin.lib.8.à c.1. Aelian' lib.6.c.10.

Rursus; q̃a cõstat, multas esse belluas, quæ disciplinam capiant. Nā vt sturnos, galeritas, cornices, psittacos, & coruos, prætereamus, qui edocti humanā vocē reddunt: Elephanti panegyrica spectacula exhibere, varias in gestu figuras effingere, genu flectere, coronas astantib' offerre, atq; alia similia ludicra ediscunt. Ac, ne q̃d in hoc genere admirationi deesset, legimus Elephantū literas pscribere doctrina assueuisse. Nec verò bruta tūc solum, cùm ab hoibus instituūtur, disciplinæ specimen dant; sed ipsa sese mutuò instituere cõsueuerunt, q̃d maius est rõnis argumentū: siquidem in vniuersum, docere, q̃ discere, rõni vicinius ac pstantius habetur. Omissis ergo aliis, quæ de hac re à Plutarcho in lib. de aīalium industria, scripta sunt: Lusciniæ (teste Aristotele lib. 4. de hist. aīaliū c. 9. & Plinio lib. 10. hist Nat. cap. 29.) pullos suos vocem ad numeros modulari, & ad oēm cõcentus varietatē, atq; artifices argutias flectere pdocēt. Meditātur (inq̃t Plinius) iuniores, versusq;, quos imitentur, accipiūt: audit discipula intentione magna, & reddit, vicibusq; reticēt: intelligitur emēdatæ correctio, & in docēte q̃dā reprehēsio. Vnde qui pulli adhuc rudes capti sūt, & in caueis nutriti, min' suauiter canunt, videlicet ante legitimū tēpus à doctore & à schola musicæ subtracti.

5. argum. Præterea, quod ad astruendū belluis rõnem magnū videtur argumentū: egregius Dialecticę auctor & institutor Chrysippus, canem Dialectica quodāmodo præditum esse ostendebat, eo potissimū argumento, ꝙ canis feram psequens, cū ad triuium puenit, vbi duas vestigauit olfactu vias, & per eas transiisse fera nō deprehendit; tertiam nihil iam olfaciēs, mox arripit, quasi ita secū disputet: Aut fera, quā persequor, in hac partem deflexit, aut in illā, aut certè in hunc se anfractū intulit: sed nec in istam, nec in illā partem diuertit: hac igitur abierit necesse est. Quæ colligendi sagacitas, vtpote quasi diuisorio vtens syllogismo, q̃ sapiat artem Dialecticæ, nemo Dialecticus ignorat. Quid plus (inq̃t D. Basilius homil. 9 Hexam.) quid plus faciunt, qui linearum descriptionib' designandis tanta cum grauitate sedēt, lineisq; pulueri insculptis; è trib', vbi duas ppositiones sustulerint vt falsas, in ea demū, quæ triū reliqua est, verum cõperiunt? Hæc D. Basilius. Quæ etiā leges apud D. Ambrosiū lib. 6. Hexam. cap. 4 Non igitur inficiandum videtur, habere bruta vim rõnis. Ex quo sequitur, ea non solo naturæ instinctu in finem agi, quod propositæ controuersiæ caput erat.

ARTICVLVS III.

Longe abesse à ratione eam sententiam, quæ brutis rationem dat; cum illa solo naturę instinctu operentur.

EA sententia, quæ brutis vim rõnis attribuit, adeò absurda est, vt absurdum videatur, in ea coarguenda immorari; quā non modò Philosophorū gymnasia, sed cõmunis hoium sensus explodit & irridet. Quia tamen non defuere è recentioribus, qui eius patrocinium susceperint, eam paucis refellemus.

Errat ergo inprimis, ꝙ receptam hominis definitionem demolitur, neq; hominem a bellua essentiæ nota distinguit: cùm vtrunq; facit aīal rõne præditum. Non enim refert, ꝙ homini perfectam rõnis vim concedat, belluæ imperfectā: quādoquidem maior eiusdem rei perfectio, non inducit naturæ discrimen. 1. ratio. Lege Vallā in libello de Dialec. c. 9.

Deinde, q̃a si belluæ essent participes rationis, liberè & ex delectu agerent, q̃d nō ita esse, tum per se liquet, alioqui caderet in eas meritum & culpa; tum vero probatur à D. Nemesio in libro de Natura hominis c. 2. à D. Thoma 2. cõtra gentes c. 82. à M. Alberto hoc in lib. tract. 3. ca. 2. aliisq; Philosophis; quia videmus, singulis bellurum specieb' peculiarem inesse inclinationem, quam sequuntur. Omnes. n. vulpes subdolæ sunt; oēs araneæ ingeniosæ & insidiatrices; oēs grues circumspectæ; oēs lepores lupi prædatores; omnes apes industriæ; omnes formicæ pruidæ. Itemq; singulæ species ex innata ppensione certum habent modum operandi, à quo non deflectunt; ad certa opera; & non alia, sese applicant. At in homine multò secus euenit: nimirum q̃a ex liberi arbitrii facultate, suo quisque studio ducitur: hi ad hanc rem, illi ad aliam assuescunt; hi hanc, alii artem illam amplectuntur. Vnde rectè quidā 2. ratio. De hac re D. Basil. homil. 9. Hex. D. Gregor. Nazianzen' orat. 2. de Theolog.

a Hor. 2. ser. Sat. 1. a Millia quot capitum viuunt, totidem studiorum.

b Perf. Sat. 5. 3. ratio. b Mille hominum species, & rerum discolor vsus:
Velle suum cuiq; est, nec voto viuitur vno.

Potest quoq; idem demõstrari ex prę- stãtia rationis, cuius actio tam circa particularia, quã vniuersalia versatur; proindeque formam à materia independentem & immortalem requirit.

ARTICVLVS III.

Responsio ad argumenta primi articuli.

Sol. 1. arg. ADuersariæ partis rõnes nullum habẽt momentũ. Prima tantũ cõcludit, inesse belluis vmbrã quandã virtutis. Nã virtus iis solùm cõuenit, quæ delectu & arbitratu suo agunt. Similiter secunda tantùm probat, cõpetere eis imi- Sol. 2. tationem rationis & artis; vt docet Aristoteles lib. 8. de histor. anim. cap. 1.

Sanè verò, si ex eo, q̃ bruta cõcinnè & eleganter opera sua elaborãt, rectè colligeretur, inesse illis artẽ vsumq; rõnis: idem arguere liceret in arborib⁹, in quibus functiones altricis potentiæ nõ minùs admirationi sunt, quę ita radices terræ infigunt, ita surgunt, ita ramos explicant, quarum flosculã sic erumpunt, sic viuunt, sic adolescũt, vt nihil adgratiam D pulchrius, nihil ad pulchritudinem gratius aspectui occurrat. Itaq; vt arbores, naturalium facultatum vi, absq; sensu; ita brutæ animantes sensuum ope, solo instinctu, qui est veluti quædã imago artis, opera sua exequuntur & peragunt.

Sol. 3. Ad tertiam dicendũ, q̃ belluæ tempestatũ dent præsagia, & quædã interdum futura prænũcient, id non ad mẽtis præsensionem esse referendum, alioqui acutior illis, q̃ nobis, quia ea minùs præsen- E timus, ratio inesset, sed nimirũ, (vt præter alios aduertit D. Thomas 1. p. q. 86. art. 4. & Vdalricus lib. 4. suæ summæ) quã mentis exortes cùm sint, neque sensum intellectus ministerio occupent, sed temporũ conditionib⁹ oino vacent; facilius cœli & elementorũ influxũ, atq; aduentitias qualitates persentiscunt, ac cùm libertate careant, eis necessariò obtemperant, lætanturq; aut contrahuntur, pro humorũ, nunc se diffundentiũ, nunc colligentiũ, varietate; & affectus effectusq; alios, ẽm diuersam phantasiæ apprehensionem: hos, v.g. ante serenitatem, illos ante pluuiã exhibent. Quos quia in eis persæpe hoies obseruarunt, inde iam futuras tpõrum præsagiunt mutationes, quas tñ bruta ipsa nõ præuident. Nec.n. v.g. cùm delphini tranquillo mari vltra solitũ lasciuiunt, impendentem ex quã veniunt parte flatũ præsentiunt, (cum nul B la futurorum cognitio brutis cõpetat) sed eorũ phãtasia naturalium cãrum impressione mota, talem eis ludũ aut fugã dictat; similiterq; res habet in cæteris.

(Lege D. Th. 2. 2. q. 172. ar. 1. ad 3. & in disput. q. de ꝓphetia ar. 3. ad 19. & in 3. d. 26 qu. 1. art. 1. in sol. 4.)

(Delphini vt flatum denuncient.)

Sol. 4. Ad quartã dicendũ: quasdã esse aiantes, quæ licet rõne careant, nobiliorem tñ inter alias phantasiã sortitæ sunt, & humanã rõnem, atq; interdum prudentiã, imitantur, & suo modo docentur, ac docent, nõ aliquo discursu, sed internorum duntaxat sensuum opera ductuque. C

Sol. 5. Quod vero ad Chrysippi canem attinet, D. Ambr. in lib. Hexam. loco citato ait, canem in eo euentu ingenita sagacitate vim sibi rõnis asciscere, id est, humanæ mentis rõcinationem imitari, vt superius retulimus, quod D. Tho. secũda secundæ, q. 13. art. 2. planius edisserens, hæc aliaq; id genus referenda censet ad inclinationẽ, a diuina arte deriuatã, hoc est, ad naturalem industriã & instinctum.

Responsio ad argum. Porphyrii. Quod autem asserebat Porphyrius, ex Aristotelis doctrina colligi, existimasse illum bruta rõne pollere; falsum est, nisi rõnem sumat pro rõnis imitatione, quã solam brutis quibusdam Aristoteles attribuit, tum loco citato de historia aialium, tum 1. Metaph. c. 1. Quod item addebat Porphyrius, bruta inter se colloqui, & à quibusdã intelligi, non ita est, etsi ita esse crediderit quidã ex Hebræis doctorib⁹, teste Abulensi ad cap. 3. lib. 3. Regum, q. 1. asserens, eorum voces percalluisse Salomonem, non inquã ita res habet, si loquamur de signis ex instituto, quæ ad rõnem spectãt. Etsi nõ eamus inficias bruta signis vti naturalibus ad q̃ tñ percipienda intelligentiæ vis non requiritur, sed naturę instinctus. Vnde Aristoteles 1. Polit. c. 2. sermonem, inquit, homo habet solus oium aialium; bruta autem vocem. Hucusq; enim natura in iis processit,

(Brutæ aiantes vtuntur signis naturalibus.)

processit, vt sensum habeant iucundi & molesti: at sermo tribut⁹ nobis est, vt dãnũ, vtilitatẽ, iustũ & iniustũ ostendamus.

Epilogus quæstionis. Ex superiori disputatione constat, bruta non ratione aut discursu prædita esse: &, quod inde consequens est, solo instinctu in fines suos agi, qui erat huiusce cõtrouersiæ scopus.

QVÆSTIO IIII.

Quid nam sit brutorum animantium instinctus.

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum sententiæ.

QVoniam diximus, bruta naturæ instinctu in fines suos cõtendere; sequitur, vt qdnã eiusmodi instinctus sit, videamus. Occurrunt inprimis ii, qui putant, instinctũ brutorum esse naturalem quandã impressionem, à Deo iniectã, nõ tanquam habitum, sed per modũ actionis, & auxilii cuiusdã naturalis, quo Deus cum brutis, ad necessarias eorũ functiones administrandas, peculiari mõ concurrit; nõ multò secus, ac cũ hominib. cœlesti afflatu, supernaturaliq; ope, ad actiones q̃ naturæ vim excedunt. Huic similem in dissimili re sñiam secuti sunt Arabes Philosophi, qui corporis animantiũ fabricam, membrorum apparatum & delineamẽta admirati, fœtus conformationem nõ naturæ, sed altioris ac diuinioris principii manũ esse voluerunt. Fauet aũt prædictæ opinioni effatũ illud Peripateticũ: Opus naturæ est opus intelligentiæ. Deinde ipsum nomen, Instinctus, quod ex eo dicitur, quia aliquid aliunde instigetur: tum verò maximè brutorum opera, quæ ita ordinatè procedunt, vt artis, non naturę opera videantur.

1. opinio. Lege Vigueriũ Granatensem, in suis institutiõib. Theolog. c. 8.

Eius confirmatio.

2. opinio. Alii censent, huiusmodi instinctũ esse qualitatem quandam, ab auctore naturæ phantasiæ superadditam, quæ sit velut ars naturalis brutorum; imò & typos quosdam siue imagines eis infundi, quæ sint quasi ideę efficiendorum operũ. His fauere creditur D. Thomas in q. de verit. q. 13. art. 7 ad 6. vbi inquit, bruta accipere à principio naturalem æstimationem, ad noxia salutariaq; dignoscenda, quoniam id propria vestigatione assequi nõ poterant. Cancellarius etiam Parisiensis

A Gersonius, p. 4. in tractatu de definitionibus terminorum ad Theologiam pertinẽtium, arbitratur, instinctum esse inclinationem quandã, adiectam naturæ à primæua sua origine, ad finem obtinendũ.

Opinio Gersonii.

Quod verò qualitas illa & inclinatio brutis insideat, videtur probare eorũ in operib. moliendis artificium, alacritas, promptitudo. Esse aũt consignatas eorũ phantasiæ ab ortu rerum species, ex eo ostenditur; q̃a multa ab eis fiunt, q̃ absq; B innatis specieb. haudquaq̃ fieri posse videntur. Quærimus. n. qua notitia, verbi gratia, picus, cũ prima clauum cuneumve cauernulæ, in qua nidum habet, adãctum videt, herba mox quærit, qua allata admotaq;, statim exilit ferrũ cum crepitu arboris? Qua item cognitione ducitur mustela, cũ aduersus serpentẽ primò depugnatura, rutam conquirit & deuorat? Certè nisi picus ignotæ illius herbę, & mustela rutæ imaginẽ habeat; nullo C mõ eã vestigarit, aut inuẽtã prehẽderit.

Probatio eius.

De pico Aelianus li. 1. ca. 45 Plin. lib. 10. c. 18. de mustela Ar. lib. 8. de histor. ani. cap. 6.

ARTICVLVS II.

Quid in proposita controuersia sentiendum sit.

PRoposita quæstio aliquot assertionibus explicanda est. Prima sit: Brutis animantibus nequaquã ab ipso ortu spe- D cies cõsignatæ sunt. Hæc probatur ex eo, quia minimè decet, belluas hoc tam pręclaro naturæ dono antecellere homini, cuius anima à principio nullius rei imaginem impressam habet, sed est veluti tabula omnis picturæ adhuc expers; vt docet Aristoteles li. 3. de anima c. 4. tex. 14. Item quia, vt D. Thomas in 2. d. 20. qu. 2. ar. 2. aduertit, etiã infantib. naturalis instinctus cõuenit, vnde mamillas, inquit, capiunt, aliaq; ipsis cõuenientia solo na- E turæ ductu operantur. Cũm igitur eorũ phantasia nullis rerum imaginib. ab auctore naturæ consignata sit, sicuti nec intellectus, planè sequitur, nullam esse necessitatem, attribuendi congenitas species phantasiis brutorum animantium.

1. assertio.

Probatur.

Infantium instinctus.

Secunda assertio: Instinctus brutorum nihil est aliud, q̃ operatio phantasiæ, determinata ad iudicium conuenientis aut incommodi, determinansq; appetitũ ad fugam vel prosecutionem. Hæc assertio

2. assertio.

est Philosophorũ cõis. Ac primũ, qua ex parte decernit, instinctum pertinere ad phantasiam, traditur ab Aristotele 3. de anima c.3.tex.162.vbi docet;id, cuius ductu bruta operantur, esse imaginationẽ seu phantasiam. Accipimus enim hoc loco phãtasiã pro quolibet sensu interno: sicuti & iudicium, fuso vocabulo, pro imitatione quadã iudicii,qđ bruta rudi,simpliciq; actu, citra omnem compositionẽ & diuisionem exercẽt. Deinde probatur tota conclusio: quia instinctus brutorũ dicitur,ꝙ eo instigentur,diriganturq; ad aliquid operandum:hoc aũt præstat phãtasia,obiiciendo appetitui, quid conueniens aut contrariũ sit. Habere aũt sese in proponendo eo pacto, quo diximus, quoad determinationem,planũ est; cùm brutorum natura libertatis expers sit,& absque vllo delectu in actionem ruat.

Brutorũ instinctus vnde dicatur.

Porrò oritur prædicta operatio, in qua instinctus actualis cõsistit,ab ipsa potentia phantasiæ,q̃ est instinctus quasi habitualis; & cũ ea concurrit prima cã, non peculiari aliquo attactu,sed cõi,generali que influxu, vt sequenti articulo ostẽdemꝰ.

Phantasia instinctus quasi habitualis.

Quæret tñ aliquis,si omnium brutorũ phantasia in vnam speciem conuenit, vt videtur esse cõior Philosophorum sentẽtia,vndenam existat in brutis tanta operum varietas, vt apis fauos, araneus telã bõbix lanã, formica myrmecias, auis nidum, aliis vt eiusmodi ędificatiunculas construat?

Dubium.

Respondemus: quemadmodũ hominis cogitatiua, propter coniunctionem cum gradu discursiuo eam prærogatiuam obtinet, vt discurrat circa singularia,sicuti multi magni nominis auctores opinantur: ita phantasias brutorum specie differentium,quia oriuntur à formis diuersarum specierum, sortiri vim tradẽdi tam varias & tam discrepantes regulas operum faciendorum. Ad quod etiã non parum confert temperamentorũ diuersitas, quæ magna ex parte in hominibus ingeniorum, propensionumque dissimilitudinem parit.

Solutio. Cogitatiua hominis discurrit circa singularia.

Cæterùm illud est animaduertendũ: sicuti homines nullum intelligendi actũ eliciunt, quin priùs species è sensu hauriant,ita neq; bruta quicq̃ apprehendere,aut instinctu iudicare,quin priùs species à reb.moueantur: siquidem omnis cognitio à specie oritur. Ita verò hirundo, A exempli gratia,hunc in modum ad opus conficiendum procedit: Intuetur lutũ; deinde ex intuitu,imaginem illius admittit in phantasia;tum ęstimat conueniens id prehendere, & deferre versus hũc aut illum locum; subinde,ꝑhabito etiã quali cumq; iudicio lutum certo mo cõponit; rursumq; aliud similiter ad eundem locũ confert,atq; paulatim nidum fingit. Atque ex hoc progressu intelligi potest, hirundinem nec innatam speciem requirere, B nec sine specie in opere versari. Adde etiã,nec illi necessarium esse aliqđ futuri operis exemplar,ab initio impressum. Nec enim oportet,vt priusquã nidũ conficiat, quo pacto totus nidus efformandus sit,apud se statuat,sed vt dum singulas luti particulas applicat,phãtasia ei sigillatim dictet,vt vna alteri sic annectat.

Bruta nec innatas species requirunt,nec sine specieb. operantur.

ARTICVLVS III.

C *Refutantur aduersariorum opiniones,eorumque argumenta.*

EX dictis etiam non erit difficile eos coarguere,q(vt initio q̃onis retulimus)putauere,brutorũ instinctũ esse specialem motionẽ,qua cũ iis Deus ad opera conficienda concurrit. Sufficit.n.illis generalis cõcursus, quem omnib. reb.ad obeundas actiones naturæ suæ cõgruentes prima cã exhibet; q etiã sat est,vt virtus formatrix semini indita, animaliũ mem D bra delineet & cõponat:qđquid Arabes Philosophi opinentur. Neq; his officit,ꝙ opus naturæ intelligentiæ opus nuncupatur. Id enim nihil aliud significat,quã res naturales ex motione & directione primæ causæ, per virtutem & inclinationem ab ea datã, in actiones & fines suos tendere,vt supra exposuimus. Nec item bruta instinctu moueri dicuntur,ꝙ speciali actione instigentur ab auctore natu E ræ; sed qa cũ citra libertatem & delectũ agant, non tã se ipsa agere q̃ agi censentur,vt ait D.Damascenus li.2.Fid.orth.c.27. Quòd verò tàm grauiter & promptè opera sua moliuntur;non probat superadditã eorum phantasiæ operatricem aliquã facultatem: id enim præstare per se queunt phantasia & appetitus, cũ naturali primarum qualitatũ temperamẽto, cęterisq; eiusmodi accidẽtib. quib.singulæ

Quomodo opus naturæ intelligẽtiæ opus dicatur.

læ rerum species à natura exornantur.

De pico aue. Cùm autem quæritur, qua notitia picus, v. g. quærat primò herbã ad ferrum excutiendum occurrendum est, nõ moueri illum ab imagine herbæ, quã antea nullo sensu perceperat, sed à iudicio phantasiæ, volatum præcipiẽtis, licet ipse nec volatus sui habitudinem ad reperiendã herbam, aut herbam ipsam, locumve in quo sit, præcognoscat: tunc verò vbi herbam ostendit natura ipsa, determinari ad iudicandũ, esse eam sibi conuenientẽ, sicq; ipsam decerpere & in nidum cõportare, præcurrente semper ad eiusmodi actiones naturali phantasiæ dictamine.

LegeD.Th. 1.p.q.78.ar. 4.Sco. in 4 d.43.q.2. Dubitarit postremò quispiam, si brutæ animantes tam admirabilia opera naturæ instinctu perficiunt, cur nõ eodem quoque proportionem mediorum ad finem cognoscant? Cui respõdemus, ad cognoscendam proportionem vnius ad alterum, requiri vim collatiuam, quæ vnum cum altero conferat: quod cùm altioris negotii sit, q̃ vt a brutis præstari queat (illa enim, vt neq; componunt neq; diuidunt, ita neq; vnum alteri cõparant) consequens est, vt bruta habitudinem mediorum ad finem non percipiant.

Bruta non cognoscũt proportionẽ mediorum ad finem.

QVÆSTIO V.

Quid sit monstrum, & quibus modis accidat.

ARTICVLVS I.

Explicatur monstri definitio.

Antequam disquiramus, vtrum natura monstrũ intendat, explicandũ occurrit, quidnam sit monstrũ, & quo pacto generetur. Quid igitur mõstrum sit, varie solet à Philosophis explicari. Nobis placet vulgata illa definitio: Monstrum est naturalis effectus, a recta & solita fm speciem dispositione degenerãs. Dicitur Naturalis effectus; quia licet (teste Arist. hoc in lib. cap.8. tex.82.) etiam in reb⁹ arte factis, cùm ab artis regula desciscunt, monstra interdũ visantur; ea tñ non proprie, sed fm analogiam ad res Physicas, monstra appellari cõsueuerunt. Dicitur, A recta dispositione degenerãs; quia nemo ritè monstrũ nuncuparit, nisi id, in quo error intercidit, id est, deflexio aliqua ab ordine ac lege, quam naturæ

Definitio monstri. Eius explicatio.

A operib⁹ præscribit finis, propter quẽ natura ipsa operatur. Additur, Solita; quia (vt quibusdam videtur) qđ iam in vsu frequenti versatur, monstrũ non est, videlicet natura cum inueterata iam insolitaq; consuetudine cõspirante. Qua de causa Pygmæi, quorũ tota cohors pede nõ est altior vno, nõ simpliciter monstra dicendi erunt, quia spectata eorũ hoium, (si tñ hoies sunt) formatrice virtute, & illi⁹ soli, cęliq; ingenio, nõ iam ex accidente

Pygmæi.

B eiusmodi partus eueniũt. Quod item censendũ erit de quibusdã Gigantum familiis, quarum faciunt mentionem Diuinæ literæ. Item de iis hoibus, qui referente D. August. 16. de ciuit. Dei, cap 8 singula crura in pedib⁹ habent, nec poplitem flectunt: quos sciopodas, idest, vmbripedes vocãt, q per æstum in terra iacentes, resupini vmbra pedũ se protegãt. Itemq; de aliis, qui tam insigniter auriti sunt, vt

Gigantes.

Sciopodes.

C eis ad pedes aures defluant, atq; in alterutra in decubent, vt refert Boemus li.2. de morib⁹ gentium, cap.8. Magis tamen Philosophicum videtur, etiam quæ huiusmodi sunt, in mõstris numerare. Quare particulam illam, Solita, sic interpretandã credimus, vt monstrũ dicatur, effectus degenerans a dispositione solita, id est, ordinaria fm speciem, siue respectu huius causæ proximæ per accidens ita eueniat, siue nõ. Adiicitur postremò, Secundũ speciem, quia quælibet species certam

De sciopodibus etiam Plinius li.7. cap.2.

D vendicat dispositionem: vt quælibet species aialium certam mẽbrorum structuram, & partium lineamẽta. Ab hac ergo dispositione cùm fętus degenerat, id est, insigni aliquo vitio aut errore deflectit, monstrum est. Siue deerret ex parte, vt puer, qui capite arietino, aut bubulo; vitulus, qui capite humano, ouis, quæ bubulo nati dnr: referente Arist. lib.4. de gener. aialium. cap.3. vt etiã Arimaspi,

Arimaspi.

E qui vnum oculum in fronte gerunt; & qui sine ceruicib⁹ oculos habent in humeris; & qui caninis capitib⁹ pro voce latratum edunt: de quib⁹ Plinius lib 7. Naturalis hist. c.4. Siue deerret ex toto cùm videlicet fœtus in alterius aiantis effigiem & formã prorsus declinat, vt si bos agnũ pariat; qđ paulò ante Hierosolymæ euersionẽ prodigii loco accidisse, scribit Nicephorus hist. Ecclesi. lib.3 ca.4. & Iosephus lib.7. de bello Iudaico ca.12.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Diversi modi & rationes, quibus monstra accidunt.

*Pic. Mir. 1. d Exam. c. 6 Boem' li. 2. de mor. gēt. Ambrosius Pareus de monstris, & pdigiis l. 4.

PORrò aūt quot modis cōtingāt monstra, & quæ eorū causæ sint, explicat præter*alios Aristoteles lib 4. de gener. aialium cap. 4. & 8. Plutar. lib. 5. de placitis Philosophorū c. 8. Galenus de historia Philosophica c. 113. Magn' Albertus hoc in lib. tract. 3. c. 3. Sciendū est igitur, cùm aial vnum ab alio gignitur, quinq; potissimū, quod ad rem præsentem attinet, in generatione cōcurrere. Primum, est Virtus formatrix semini inhęrēs, quę more opificis totū corpus mēbratim delineat & effingit: 2m est Materia ipsa, ex qua fœtus coalescit: tertiū, Fœtus receptaculū: quartū, primarū qualitatū, quæ sensu percipiuntur, caloris inquā, frigoris, siccitatis, humoris, cōpletio: è quarū tēperatura aiantiū salus integritasq; depēdet: quintū, Id quod extrinsecus rem attingit, vt regionis salubritas vel inclemētia, syderū influxus, aliaq; eiusmodi.

Prima monstri causa.

His ita pósitis, solet inprimis mōstrū accidere, ob formatricis seu seminariæ virtutis ruditatem & hebetudinem, quæ dum fingendo insistit fœtui, totū opificium exactè elaborare, & articulatim ac distinctè exprimere nequit. Quo fit, vt interdū partes corporis confusæ & indiscretæ, atq; ad munia obeunda inutiles pdeant; nōnunquā etiā deterioris speciei formā induāt: eoq; pacto hoīes aliquando capitis effigie aliqñ enati dñr, referentur, vt supra citauimus, Aristot. lib. 4. de generat. aialium cap. 3. Natura. n. cùm perfectā expolitionem assequi non pōt, inferiori gradu contenta subsistit. Nonnunquā etiam ob defectū formatricis, mēbra non suo loco ponuntur. Quo iecur latere sinistro, lien dextro contineri visus est. Aliquando Hermaphroditi, seu Androgini nascuntur, si nimirū formatrix facultas, parib' ad vtrumq; sexū effingendū viribus, in materiā incumbat: de quib' Aristot. 4. ca. lib. proximè citati. Quod portentū non solum hoībus, sed & quadrupedū generi accidit, vt narrat Plinius lib 11. c. 49. etsi id Neronis principatu primū cuenisse arbitretur. Obseruat aūt Magnus Albertus, monstriferas A figuras rariùs apparere in partibus cordi & iecori vicinis, eò quòd virtus membrorum delineatrix vegetior ibi sit, circa remotiora verò segnius operetur.

Scda monstri causa, q tripartita ē.

Deinde, vitio materiæ trifariam obueniunt monstra. Primùm, ob multiplicem & promiscuam seminum diuersæ speciei confusionē: vbi etiam variæ virtutes formatrices se inuicem obturbāt. Eoq; modo, externis lineamētis semihomines, & semibestiæ aliquando nati sunt. Vnde in B mari pleraq; mōstrifera reperiuntur, vt ait Plinius lib. 9. histor. naturalis c. 2 videlicet perplexis, & in semet aliter atq; aliter, nunc flatu, nunc fluctu, cōuolutis seminib' atq; principiis; sicq; noui aliqd semper pariēte natura. Idemq; in Africa euenit, aggregantibus se feris ad paucos amnes inopia aquarum. Secundò, pter materiæ penuriā producuntur homines mēbris defecti: vt monoculi, vnipedes, quaternis tātum digitis, & interdū nani, C coactæq; breuitatis homunculi; qualē af firmat Nicephorus 12. Ecclesiast. historiæ cap. 37. fuisse in Aegypto quendā, qui ad perdicis duntaxat magnitudinē creuit. Itē ob exuperantiā materiæ, euadūt interdū hoīes ad gigantæā. Talis ille erat, cuius se molarem dentem vidisse narrat D. August. cap. 9. lib. 15. de ciuitate Dei: qui, inquit, dens, si in nostrorum dentiū modulos minutatim conciderētur, centum nobis videretur facere potuisse.

Tertia causa.

D Tertiò, ex parte receptaculi quo fœtus cōtinetur, datur monstruosō partui occasio: cùm, v. g. vna materia, quæ ab altera loco, diuersitate abiungi, & ad gemini ū fœtum cōformari cœperat, postea ob angustias, aliduve loci incōmodum, maiori siue minori ex parte confunditur. Atq; hoc modo sortiuntur interdum fœtus plura membra, q naturæ cursus postulet. Sic testatur D. August. ca. 8. lib. 16. E pximè citati operis, natū sua memoria fuisse quendā, superiorib' membris duplicē, inferiorib' simplicē, idest, cui erant duo capita, duo pectora, quatuor man'; vēter vnus, & pedes duo, sicut vni hoī.

Quarta causa.

Quartò, primarū qualitatū āsymmetria interdum naturæ obliquitates induicit, quaten' in causa est, vt facultates munia sua incongruē administrent: sicque cordis calor, intempestiue atq; vltra modum æstuans, & terrestriū partium quasi fumum

fumum excrementitium eleuans, infantibus in vtero barbam effundit; quod ætate nostra in Lusitania accidisse constat. Alii quoq; deficiente calore, & abundante humido, in pueritia canescunt. Quorum meminit Plinius, lib. 7. cap. 2.

Quinta causa. Quinto, inuehit monstrosas & deformes species, regionis circumfusiq; aeris affectio & constitutio: vnicuiq; enim patria quasi parens est, non minimã sibi in educendo & efformando fœtu partẽ, seu dicãs, cùm ei suas etiã qualitates impertiat, nunc quidem propitias, nunc aduersarias, & deformitatis effectrices. Vñ in Aegypto, ob regionis naturã, frequẽtius q̃ apud nos, monstrosi hoies oriuntur. (In Aegypto cur frequenter mõstrosi partus.) Idem afferendũ est de cœlestium corporum influxu, syderumq; afflatu, qui sicut aialium generationi plurimũ obseruit, ita & partus multiformiter afficit ac vitiat. Quo spectat illud Ptolemæi in centiloquio: Terrestres vultus vultib⁹ cœlestibus subiiciuntur. Quia vero interdum ea dominantur sydera, quæ hoium generationi maximè fauent, cõtingit aliquando (si credimus Magno Alberto in suis Mineralib⁹, & Iaduno hoc in lib. q. 24.) vt brutæ animantes per id tempus genitæ, imò & lapides qui tunc concrescunt, hominis effigiem ex parte imitentur, videlicet cœli aspectu humanæ figuræ expressionem, quantum potest, affectante.

Superioribus monstri causis addenda est etiam vis imaginandi parentum, quæ nõnunquã facultatem formatricẽ à scopo suo ab errare facit, & absurdas ac peregrinas formas, quas cõcipit, fœtui inprimit. (Parentum imaginatio) Sic narrat Auicenna 5. de aialib⁹ libro; gallinam, quæ, dum ouis incubaret, milui aspectu perterrita fuit, pullos exclusisse miluino capite. Estq; celebre exemplũ in diuinis literis Geneseos 30. qua rõne Iacob prouenerunt fœtus gregum maculosi. Lege Galenũ lib. de Theriaca ad Pisonem cap. 14. Fernelũ 7. Physiologiæ cap. 12. Leuinum lib. 4. de occultis naturæ miraculis cap. 7. & c. 19. lib. 1. Est aũt quæstio perobscura, quonam pacto imaginatio hos aliosq; his similes effectus edat, quã psequi nõ est huius loci.

Nec verò q̃s putet, oẽs nos mõstrorũ cãs recensuisse: non. n. oẽs, sed præcipuas & frequentiores collegimus. Esse autem multò plures, ex eo coniectari licet, q̃ mõstra peccata sunt, seu vitia à naturæ le- (Multo plures esse mõstrorũ cãs.) ge deflectẽtia: infinitis aũt modis à recto aberrare contingit. Vbi illud etiã aduertendũ est, nõnunq̃ in vnum idemq; monstrum multas cãs ex iis, quas retulimus, pariter cõuenire. Pòt enim v. g. homo duplicatis mẽbris generari, & ꝓpter abundantiã materiæ, & ob peruersitatem matricis, q̃ natura gemellos parãte, tunicas fœtũ obuoluentes distraxit & disrupit.

ARTICVLVS III.

Aliquot dubiorum enodatio.

Plenioris doctrinę gratia dubia q̃dam explicanda sunt. Primũ est: Verũ fieri possit, vt ex humana & belluina specie hoies nascantur? Rñdendũ primò videtur, nõ posse: q̃a istiusmodi effecta sequũtur deteriorem partem suæ cãæ. (1. dub.) Hanc tñ doctrinã experientia non oĩno comprobat: si verũ est, qđ iam contigisse, fuisseq; obseruatũ, nonnulli referunt; nimirũ ex cõgressu hois & belluæ, veros oĩno homines aliq̃n natos. Quod si ita habet, ad rõnem adductã dicendũ est; fieri posse, vt causa partialis nobilior, ita efficacitate sua pualeat supra minus nobilẽ, vt trahat effectũ ad suã speciẽ, nec in eo euẽtu oportere effectũ sequi deteriorẽ partem cãæ, sed qui par est vtriusq; vis & cõcursus, aut deterior etiã vincit. Ordinariẽ tñ & vtplurimũ existimandũ nõ est, ea monstra, q̃ semihoies & semibestiæ dñr, aut hoies esse, cùm nõ cõstet ꝓdiisse ex permistione humani seminis, nec videatur, saltẽ vtplurimũ, ea pmistio ad id sufficere, aut partim belluas esse, partim hoies, (cùm impossibile sit, duas naturas cõpletas in vnã speciẽ coalescere) sed re vera esse bruta alicuius certæ speciei, licet effigie vtraq; naturã imitentur. Vnde intelliges, Faunos & Satyros ab Ethnicis pro dijs habitos, qui humanã edebant vocẽ, & humani capriniq; corporis lineamenta præ se ferebãt, dæmonas fuisse fictitiis corporib⁹ indutos, cũ effigies ꝓbaret, eos non esse hoies; sermo, non esse belluas. (Fauni & Satyri.) Quanquam de illo, qui Diuo Antonio in eremo apparuit, nihil simile decernat D. Hieronymus in eiusdem Antonii vita, nec sententiam suam satis aperiat.

Scđm est: Vtrum aial, quod simplicia mẽbra geminata hẽt, (vt duo capita) vnũ aial sit, an plura? (2. dub.) Rñdet Arist. 4. ca. lib. 4. de gener. aialium iudicandũ id esse ac dijudicandũ ex vitæ principio, i. ex corde, è (De hac re Capr. in 2 d. 13. q. 1. ar. 3) quo

quo ai alia vitæ principiũ auſpicãtur: ita nimirũ, vt qđ vnum cor habuerit, vnum aïal cenſendũ ſit; qđ duo, id pro duobus haberi debeat. Neceſſe eſt.n. poſito ab initio generationis duplici vitæ fonte, duplicem quoq; aiam dari. Qua de re lege etiam Henricũ Gandau. quodl.6.q.14.

3. dub. Tertiũ eſt: Vtrum Gigantes abſolutè mõſtra habẽdi ſint? Oritur verò rõ dubitãdi ex eo, qa nequaq̃ putandũ eſt, Adamũ fuiſſe monſtrũ; vt qui à Deo ornatus fuerit oĩbus naturæ donis, quorũ vnum eſt, decens, & neq; cõtracta, neq; nimiũ profuſa magnitudo corporis, & tñ eum Gigãtem fuiſſe teſtari videtur ſacræ paginæ auctoritas Ioſuæ 14. illis verbis: Adã maximus ibi inter Eneacim, (i. Gigãtes) ſitus eſt. R͞ndemus, Adamũ non fuiſſe Gigantẽ, vt ꝓbat, cæteris omiſſis, ratio à nobis ꝓpoſita: quanquã ſecus arbitrentur Ioannes Lucidus lib.1. de emendatione tporũ ca.4. & Moſes Barcephas in lib. de paradiſo Loco aũt cit. ex lib. Ioſuæ, vocabulum illud Adã, vt pleriq; interpretes annotarunt, nõ deſignat primũ humani generis parentẽ; ſed eſt cõe nomen, idem valens atq; apud Latinos vox Homo, vt ſit ſenſus, collocatum illic fuiſſe quendã noie Arbã, hoĩem inter Eneacinos maximum. Alii etiã, eum locũ de primo parente intelligentes, ſuplatiuũ Maximus, nõ ad molem corporea referunt; ſed ad maximã, ſingularemq; dignitatẽ, qua primus parens inter oẽs hoĩes excelluit, tanq̃ caput & origo toti⁹ gn̄ris humani.

Adamũ nõ fuiſſe Gigãtem.

4. dub. Quartũ eſt: Vtrũ re vera monſtra nõnunq̃ ex corporũ cęleſtiũ influxu ꝓueniant? Nã ꝗ minime ita res habeat, & ꝗ oriãtur duntaxat motib⁹ inordinatis inferioris materiæ, dũ cœleſtis diſciplinæ legib⁹ nõ obſeqtur, cõtendit ſingularis ingenii Philoſophus Picus Mirãdula lib.3. cõtra Aſtrologos c.21. Cũm n. inqt ille, cœli opus ex oĩum luminũ conſpiratione diſſultet, ita tota illa ſuperior ſemp tpatur harmonia, vt ſicut in ipſa oĩa cõſonãt; ita per cã nihil diſſonet vnq̃ inferiori mundo: in quo quoties incócinnũ, aſperum, diſcors auditur, ad tactum cœli nõ referatur; ſed ad quatuor iſtas chordas citharæ ſublunaris, q̃ de inordinata materia, impuraq; contactæ cœleſti plectro, ad numerũ illas ſemp concordiãq; mouendo, cõtumaces interdũ inueniuntur. Hæc ille concinnè magis q̃ efficaciter. Enimverò quantũlibet cęleſtiũ corporũ motus ordinati ſint; id tñ nõ impedit, quomin⁹ aſtra ſ͞m diuerſos intuitus, interdũ ad hæc aut illa mõſtra generãda ſublunares cãs ꝓmoueant: queadmodũ & quorundã ſyderũ cõgreſſus exortuſve, tẽpeſtates maximas, & interdũ inundationes excitare expientia demõſtrat.

Reſponſio Mirãdulæ.

Vera explicatio.

QVÆSTIO VI.

Vtrum natura intendat monſtrum.

ARTICVLVS I.

Controuerſiæ explicatio.

VT ꝓpoſitam q̃ſtionẽ expediamus, duo ꝓnotanda ſunt. Primũ eſt: Cũ mõſtrum ſit vitiũ naturæ, ob aliqđ impedimentum à fine ſuo deficientis; quoties mõſtroſum a͞liqđ ꝓdit (vt equus biceps) ad hũc effectũ cõfluit tum cauſa impedita, tũ impediens. Impedita; vt Bucephalus, q aliũ equum ſibi ſimilem, atq; adeò vno capite ꝓditũ generare nititur. Impediens; vt exuperãtia materiæ, q̃ in cauſa eſt, vt equus genitus ꝑter naturæ ordinẽ duplex caput ſortiatur. Sc͞dm ſit: In bicipiti equo (qđ de cæteris monſtris pari mõ intellige) tria ſpecta ĩ p͞nt: videlicet ipſa natura equina; caput alterũ redundãs, qđ ꝓximũ deformitatis fundamentũ eſt; itẽq; obliq̃tas ipſa ſeu đformitas, quæ mõſtri noĩe formaliter ſignificatur.

Ad mõſtrũ cõcurrit cã impedita & impediens:

His poſitis, ſit prima cõcluſio: Cã impedita ꝑ ſe ſumpta nõ tendit in mõſtrũ, neq; quoad deformitatem, neq; quoad ꝓximum deformitatis fundamentũ. Hęc ꝓbatur, qa cauſa impedita, ſi per ſe ſpectetur, nititur ꝓducere effectũ ſibi ſimilẽ, ſine errore ac vitio: ſicuti & artifex ex ſe qdẽ conatur effingere arte factũ, quale ip ſe interiùs efformat & ꝓponit, qđq; à regula ſuæ artis nõ deficiat, at mõſtrũ diſſimile qddã eſt, & obliquũ ac læſum; vt docet Ariſt.4 de gener. aĩaliũ c.3. Præterea, qa cum mõſtrum generatur, dicitur cã impedita a ſuo fine deflectere, ipſumq; mõſtrum reſpectu eiuſdẽ cãæ fortuitò euenire cenſetur: qđ non ita eſſet, ſi cauſa impedita mõſtrum intenderet. 1. concluſ.

Probatio.

Sc͞da cõcluſio. Si cã impedita vnã cum impediente accipiatur, dici põt in monſtrum, quoad deformitatis fundamentũ, & ex cõſequenti quoad deformitatẽ ipſam, tendere. Hæc ſuadetur; qa licet parentes equi, verbi cauſa, mõſtroſi, ex ſe intendant, 2. concluſ.

intendát, tantã duntaxat materiã futuro fœtui impẽdere, quantã cõgrua illius generatio deposcat, ꝓindeq; non nisi ꝑfectũ equũ gignere instituant: ex hypothesi tñ, ꝙ vberiorem materiá ita suppeditarint, vt ex illa equũ gemino capite oriri oporteat; inficiãdũ nõ est, hoc in euentu intẽdi ab iis causis, in vnũ coeuntib⁹, bicipitẽ equũ. Id qđ etiã hunc in modũ cõfirmare licet, Naturã intendere aliquẽ effectũ, non est aliud, q̃ in illius effectionem inclinare & ꝓpendere, sed natura impedita, prout videlicet vtramq; cãm, tam impeditam q̃ impedientem, cõprehẽdit, inclinatur & ꝓpendet ad effectionem monstri: ergo intendit illud. Probatur assumptio: qa vnaquęq; causa ad illũ effectũ inclinatur, cuius per se vim effectricẽ habet: at natura impedita, seu causa impediens simul cum ea q̃ impeditur, & oĩbus circumstantiis cõcurrentib⁹ habent per se vim effectricẽ monstri, cũ illud ex ipsarũ cõiunctione necessariò sequatur: ergo, &c. Rursus idẽ ex eo corroboratur, qa Deus (vti mox dicemus) intendit mõstra: nõ intẽdit aũt illa ꝑ se immediatẽ, sed per cas scdas, q̃ ad id cõcurrũt: hæ aũt sunt, ca impediẽs & ĩpedita.

Cur monstrũ dicatur intendi simul à cã impediente & impedita.

Iccirco aũt nõ diximus monstrũ à sola impediẽte causa intendi, sed ab vtraq; simul; qa plerũq; causa impediens monstrũ non ecit, nisi causa etiã impedita ad ipsum ꝓximum deformitatis fundamentum efficienter concurrere. Atq; ita non ritẽ ac simpliciter sola causa impediens dicetur in monstrũ ferri, cũ illud ꝓducere per sẽ sola non possit, qđ in exemplo adducto videre est. Nãq; materiæ redundantia ita geminũ caput equo affingit, vt cam parentes ipsi efficienter suppeditent; iidẽq; proinde ad generationẽ superflui capitis effectiuẽ cõcurrant. Hoc aũt Philosophorũ cõplures significant, dum aiunt, cãm impeditã nõ quidẽ primariã, sed secundaria intentione in monstrum ferri; qa videlicet causa impedita ex se à mõstro abhorret, ac refugit: ꝓut tñ cum impediente iungitur, primario instituto cedens ad generatione monstri succumbit. Vnde Arist. 4. lib. de gener. aialiũ c. 4. mõstra appellat παρεκβάσεις, id est, naturæ excursus, & quasi digressiones: ꝓpterea ꝙ natura ꝑdicto modo ad gignenda mõstra digrediatur, sicq; in ea tẽdat. Neq; hæc eleuát peruulgatũ illud naturæ theorema, quo Natura dicitur nihil temerẽ aut inordinatẽ agere. Id enim verum est, cum nullo impedimẽto à primario suo instituto auertitur, nec aliunde eius actio interpellatur.

ARTICVLVS II.

Monstra non euenire præter intentionem primę causę.

CAeterum qdqd de particularib⁹ causis dicatur, constat, neq monstrum neq; aliud qdpiã, fortuitò aut casu euenire, respectu Dei, qui rerum oĩum euentus, & ꝓuidentia sua præuenit, & sapientia disponit. Intendit igitur Deus monstrũ, si spectetur, prout cũ causa impedita & impediente simul cõcurrit, atq; ita voluntate absoluta & efficaci: intẽdit verò nõ monstrũ, sed aĩal perfectũ, qua ex parte ad causam impeditã præcisẽ sumptã concursum dirigit, proindeq; voluntate cõditionata, vt vocant. Vnde putandũ nõ est, suo fine frustrari Deũ, cum nõ oĩum particularĩu carum fines absolutẽ velit; sed ad earũ sese naturas, & captum modũq; accõmodans, alias ad finem, vti decicuit, promoueat; alias pro ipsarũ imbecillitate à fine aberrare sinat. A fine, inqua, particulari, non a cõi, nec ab vniuersalis ꝓuidẽtiæ ordine, quo oĩa cõprehendũtur, eo pacto, quo lineæ à centro ductæ, circũferentiæ ambitu cõtinentur. Quo fit, vt (qđ Boetius lib. 4. de cõsolat. prosa 6. admonet) si qdpiã à præscripto sibi ordine discesserit, in aliũ relabatur: sicuti linea, si in hoc peripheriæ punctũ nõ incidit, in aliud necessariò incurrit.

Lege D. Augúst. l. 83. q. 24. D. Tho. 3. cont. gẽt. c. 9. & 1. p. q 103. art. 7. D. Bona. in 2. d. 37. q. 2. n. 32. Rich. ibidẽ qu. 2. circa 4. principale.

Hac de re D. Tho. 1. p. q. 2. 2. art. 4. & de verit. q. 5. art. 5.

Vult aũt Deus monstra in mũdo esse, tũ ob alias cás, de quib⁹ D. † Bonauẽtura in 1. d. 45. & Dionys. Carth. in lib. de venustáte mundi c. 9. tũ vt D. August. li. 16. de ciuit. Dei ca. 8. inquit, ꝓpter vniuersi pulchritudinẽ, vt nimirũ hoc spectabilis mundi theatrũ, non elegantiũ duntaxat, sed deformiũ quoque, velut imaginũ varietate exornetur. Etenim ea etiã, quæ fęda sunt, ad vniuersitatis decorem & elegantiã faciunt, eo modo, quo gratiã lucis cõmẽdat obscuritas noctis; & vmbræ atriq; colores picturæ augẽt venustatẽ, dũ eminẽtiora quæq; distinguunt, & differẽtia colorũ alterna vice sese excitãte, opposita iuxta se posita clari⁹ elucescũt.

Cur Deus monstra in mundo esse velit.

† In expositione literæ Magistri.

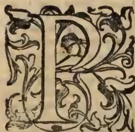
FINIS.

IN

IN TERTIVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

Postquam Aristoteles duobus libris superioribus, de Principijs, causisq́; rerum naturalium vniuersè disseruit; accedit nunc ad earum affectiones perscrutandas. Atque inprimis de Motu agere instituit, cuius consideratio præcipui momenti in Philosophia est. Primùm, quia partes contemplatricis Philosophiæ, per diuersam abstractionem à motu inter se distinguũtur; vt in prooemio huiusce operis disseruimus. Secundò, quia rebus omnib. naturalibus, vt vita quædam, motus inest. Sicut.n. (docẽte Platone 10. de legibus) ea viuũt, quæ motionis principium intra se continent, seq́; ipsa mouere dicuntur: ita quæ vt motum vtcunq; subeunt, vitam quodammodo participant. Tertiò, quia forma & materia, de quibus Aristoteles partim in 1. partim in 2. lib. egit, motu inuestigatæ ac deprehẽsę sunt; adeoq́; motus notitia cum naturę cognitione copulata est, vt hæc citra illius opem obtineri nequeat. Quartò, quia contemplatio motus, ad latentes, abditasq́; naturalium effectorum causas, & ipsarum causarum vim, speciem, gradum, & perfectionem videndam, magna ex parte viam demonstrat. Quintò, quia ex motu progressa est Philosophia ad inuestigationem, tum earum mentium, quæ cęlestes sphæras circumuoluunt, tum etiam supremę causæ, idest, Dei, in quem, vt in omnium rerum fontem ac principium, motum omnem desinere necesse est. Ob has ergo rationes, pręcipuo studio incumbit Aristoteles in tractationem Motus. Cæterum quia is continuum quiddã est, quod in partes diuiduas infinitè secari potest, nec sine infiniti notione perfectè intelligitur; iccirco post explicationem motus acturum se de Infinito pollicetur. Quod & accurate præstat, & cum aliarum artium emolumento: siquidem Geometria, Astronomia, Cosmographia, Geographia, & quæcunque circa Mundi machinã occupantur, à Physiologia postulant, vt infinitam molem reijciat; quia pingunt, describuntq́; Vniuersum permensum & finitum. Est itaque bipartita huius libri distributio. In priori parte quid sit Motus, & in quo insideat, explicatur: in posteriori de Infinito dissexitur.

Mot' cõside ratio quãti sit momenti in Philosophia.

Libri distributio.

ARISTO-

ARISTOTELIS PHYSICORVM

LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

Text. 1. *Vm ja autem Natura motionis mutationisq; principium sit, & doctrinam de natura tradere instituerimus, ignorandum haudquaquam est, quidnam sit motus: eo enim ignorato, naturam quoque necesse est ignorari. Cùm vero de motu definiuerimus, enitendum erit, vt ea, quæ deinceps sequuntur, eodem modo pertractemus. De numero autem continuorum motus videtur esse, atque in continuo infinitum primùm spectatur. Quo fit, vt continuum definientibus infiniti ratione vti sæpenumero accidat; siquidem continuum id est, quod infinitè potest diuidi. Ad hæc, sine loco, inani, & tempore, motus esse non potest.*
Text. 2. *Tum igitur ob hæc ipsa,* b *tum quia omnium sunt cōmunia, omnibusq; vniuersim conueniunt, manifestum est, vnumquodq; horum ante oculos positum considerandum esse. Nam contemplatio, quæ est de proprijs, eam consequitur, quæ ad communia attinet: primùm verò, vt diximus, motum.* c *Est igitur aliquid, quod actu solùm est, aliud quod potestate:* d *& actu, aliud*
Text. 3. *quidem hoc aliquid, aliud tantum, aliud tale: & in cæteris similiter, eius quod est, categorijs.* e *Eorum verò, quæ ad aliquid referuntur, alia quidem per exuperantiam, defectionemve dicuntur, alia quia efficiendi & perpetiendi, & omnino vt moueant & moueantur, potestatem habent. Nam quod mouendi facultatem obtinet, rem mobilem potest mouere: & quod mobile est, ab eo est mobile, quod potest mouere.* f *Motus autem absq; rebus non est, siquidem*
Text. 4. *quod mutatur, aut substantiæ, aut quantitatis, aut loci mutationem patitur. Quibus quidem rebus commune nihil, vt dicimus, quod neq; substantia, neq; quantitas, neq; aliarum Categoriarum vlla sit, accipere cùm liceat; fit, vt neque motus neq; mutatio vllius esse, nisi eorum, quæ dicta sunt, cùm præterea*
Text. 5. *nihil sit, queat.* g *Vnumquodque autem bifariam cunctis inest, vt substantia, cuius aliud est forma, aliud priuatio: & in qualitate aliud est album, aliud nigrum: & in quantitate aliud perfectum, aliud imperfectum: similiter & in latione aliud quidem suprà, aliud infrà; aut aliud quidem leue, aliud graue. Quare quos entis sunt species, totidem sunt motus atq; mutationis.*

CAPI-

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Methodus & ordo rerũ tractandarum.

Vm a autem] Summatim proponit, de quibus in progressu acturus sit, eorumq́; methodum & ordinem. Statuit autem differere imprimis de Motu, ꝙ absq; illius notione definitio Naturæ intelligi nequeat: postea verò de Infinito, quia motus est de numero continuorum, quæ in infinitum diuidi possunt. Atq; in hisce duobus explicandis, vt paulò antè præfati sumus, huius libri tractatio versatur. Deinde pollicetur, disputaturum se de Loco, Vacuo, & Tempore: quia sine loco & tempore motus Physicus non datur; nec sine vacuo, vt opinabantur veteres Philosophi. Ac de his tribus disserit in 4. huius operis.

b Tum quia omnium] Aliam subiicit rationem, ob quam de iis, quæ proposuit, disceptare instituat, videlicet ꝙ eæ sint cõmunes rerum naturalium affectiones, quarum tractatio minùs cõmunium explicationi anteire debet; cùm doctrinæ ordo efflagitet, vt ab vniuersis ad singula progrediamur. Quod alibi quoque admonuit, vt initio huius operis, & in 1. de animalium partibus cap 4.

Prima diuisio ad inueniẽdam motus definitionem.

c Est igitur] Ad inuestigandam tradendamque motus definitionem, diuisiones quasdam & hypotheses sumit. Prima diuisio hæc est: Rerum quædam sunt actu tantùm, quædam potestate & actu. Est autem in hac diuisione declaranda magna interpretum dissensio. Psellus, Alexander, Themistius, Simplicius, & Philoponus, per ea quæ sunt actu tantùm, substantias à materia abiunctas intelligunt: per ea quæ actu & potestate, decem genera: siquidem omnia per actum, & potestatem diuidi queunt, vt constat ex iis, quæ docet Arist. lib 5. Metaph. cap. 7. Alii ad absoluendam diuisionem, tertium adiiciunt membrum, faciuntq́; sectionem tripartitam, ita vt quædam sint actu tantùm; quædam potestate tantùm, alia & actu & potestate simul. Et hi quidem, per ea quæ sunt actu tantùm, formas omnes, tam à materiæ concretione liberas, quàm quæ materiam informant, siue substantiales, siue accidentariæ sint, designari putant. Denique in tertio membro ea intelligunt, quæ cum actu innexam potentiam gerunt, qualia sunt composita physica, quæ ex materia & forma constant. Porphyrius vult, appellatione actus notari quamlibet formam ad categorias pertinentem; nomine vero potestatis, materiam primam, quæ potentiam aptitudinemq́; habet ad excipiendas formas. Tandem, alii hunc locum ita interpretantur, vt sensus sit, rerum quasdam esse actu tantùm secundum aliquam formam, hoc est, habere formam summè perfectam; vt summè frigidum, quod omnem frigoris gradum possidet. hæ namque in potestate non sunt, ad vlteriorem eiusdem formæ gradum. Quasdam esse solùm potestate secundum aliquam formam, quæ videlicet ad illam acquirendam aptæ sunt, nondum tamen aliquam eius partem obtinere: quomodo aqua, quæ nihil adhuc caloris admisit, affecta est ad calorem. Alias denique pariter in actu & potestate esse respectu alicuius formæ, vt aquã partim calidam, partim frigidam. Harum interpretationum nulla nobis videtur aspernanda.

2. diuisio.

d Aliud quidem] Quidam putant, diuidi hoc loco id quod actu & potestate est, in decem genera; iuxta primam explicationem superioris diuisionis. Alii, diuidi in ea ens absolute sumptum. Vtrumlibet dicatur, parum omnino refert.

3 diuisio.

e Eorum verò] Tertia diuisio ita habet: Eorum, quæ ad aliud referũtur, duo sunt genera, quædam dicuntur per exuperantiam & defectionem; vt duplum & dimidium: alia, quia actiua sunt & passiua, hoc est, vendicant relationes, quæ actione passioneve seu fundamentis innituntur; vt relatio patris ad filium, filii ad patrem. Porrò ex hisce diuisionibus prima vtilis est ad dignoscendum, sitne motus potestas an actus: secunda, ad designandam illi propriam categoriam: tertia ad refellendos eos, qui motum à relatione neutiquam diffidere opinantur; cum tamen motus non relatio, sed relationis fundamentum sit. Aduerte autem, Aristotelem hoc loco ea tantùm relatorum genera, quæ ad præsens institutum pertinebant, fuisse complexum: sunt enim prætet hæc alia, quæ ab eod. m in 5. lib. Metaph. cap. 15 tradita sunt.

f Motus autem] Themistius, Symplicius, & Philoponus, aiunt, docere hoc loco

Aristo-

Aristotelem, motum aut in rebus mobilib⁹ esse, aut in mouentibus. A qua interpretione non videtur Psellus dissentire, inquiens refelli ab Aristotele Platonis de motu opinionem, qui in Sophista, Parmenide, & Timæo, constituit ideam quandam motus à rebus auulsam, cuius vi vnà cum aliis generib⁹ res procrearentur. Verisimilius est, ostendi hisce verbis, motum versari in rebus spectantib⁹ ad categorias, quarũ diuisio paulò antè fuerat tradita, nec dari aliqd vnum cõe & vnius rõnis, cui propriè ac primò motus conueniat. Quod planum est, cùm substantia, & quãtitas, cæteraq; in quibus motus versatur, essentiam vnam cõmunem & vniuocam nequaquã vendicent.

g Vnumquodq; aũt] Docet, eodem pacto motum diuidi, quo res in quibus versatur. Quare cùm genera singularũ categoriarũ, vt 10. lib Metaph. c. 10. fusius explicandũ erit, contrariis differentiis, altera perfectiori, altera minus pfecta, quasi forma & priuatione dispertiatur; vt aĩal in rõnis particeps & rõnis & inops; sic, vt motuum etiam species notionesve, ſm rationem perfecti atq; imperfecti, distribuendæ sint.

CAPVT SECVNDVM.

Vm a autem in vnoquoq; genere, aliud quidem actu, aliud potestate esse, diuiserimus, eius quod potestate est, quatenus tale est, actus motus est, vt rei, quæ alterari potest, qua ex parte alterari potest, alteratio: eius, quæ augeri potest, & oppositæ, id est, eius, quæ potest imminui (nullum enim vtriusq; nomen commune est) accretio & imminutio: eius, quæ generari & interire potest, generatio & interitus: eius, quæ ferri, latio. Et motum quidem hoc esse, perspici hinc potest. Nam cùm id, quod ædificari potest, quatenus ipsum tale esse dicimus, actu fuerit, ædificatur; idq; est ædificatio: similiter & disciplina, & sanatio, & volutatio, & saltatio, & incrementum, & ad senectutem progressio. b Quoniam autem quædam & potestate & actu sunt, non tamen simul, aut non eiusdem habita ratione, sed vt calidum quidem potestate, frigidum autem actu: complura vicissim iam agent & patientur. Nam res quæcũque agendi & patiendi simul habebit facultatem. Quare & id, quod naturaliter mouet, mobile erit, quòd quidquid eius generis est, motum cieat, cùm interim idem motu cieatur. Nonnullis autem, quicquid mouet, videtur moueri; quod quemadmodum sese habeat, ex aliis perspicuum euadet: aliquid enim est, quod mouet, idq; immobile. Actus aũt eius, quod potestate est, cùm actu est, & non quatenus actu, sed quatenus mobile est, agit, motus est. Atq; illud, quatenus hoc pacto, dico. Aes enim potestate statua est; æris tamen, quatenus æs est, actus, motus nõ est: neque n. idẽ est, æs esse, & potestate aliqua pditum esse vt moueatur. Quòd si oĩno, & rõne idẽ essent, æris pfectiò, quatenus æs est, actus, esset motus: sed idẽ nõ sunt, vt diximus. c Quod quidẽ in cõtrariis pspicuũ est: valere n. posse, & ægrotare posse, diuersa sunt; ægrotare nãq; idem ꝙ valere esset: at subiectum, idq; ꝙ valet & ægrotat, seu sit humor, seu sanguis, vnũ est & idẽ Cũ igitur eadẽ non sint, queadmodũ nec color & spectabile eadẽ sunt; manifestũ est, motũ actũ eius ꝙ potestate est, quatenus potestate est, esse. Illud igitur perspicuũ est, & actũ hunc esse, & tum, cum actus hic est, nec prius nec posterius fieri, vt qd moueatur. Fit. n. vt vnũquodq; interdũ quidẽ agat, interdũ non agat: vt ꝙ ædificari põt, quatenus põt ædificari, actus, ædificatio est. Aut. n. ædificatio hoc est, nempe actus eius, ꝙ põt ædificari, aut do-

Text. 6. Text. 7. Text. 8. Text. 9. Text. 10. Text. 11.

mus: sed cũ domus fuerit, nõ vltrà id erit, quod possit ædificari; ædificatur aũt id, quod põt ædificari. Quare necesse est ædificationem actũ esse: ædificatio verò motus est quidã. Atq; eadẽ definitio, alijs quoq; motib. cõueniet. d *Recte*
Text. 12. *aũt dictũ esse perspicuum est, tum ex his, quæ alij de ipso tradũt; tum* ꝙ *facilè non sit aliter eum definire. Neque. n. motum mutationẽq; in alio genere collocare aliquid põt, nec qui aliter de eo dixerunt, rectè dixere. Quid quidem ijs constat, qui, quemadmodũ eum nõnulli posuerint, considerabunt, cũ dixerint diuersitatem, inæqualitatem, & nõ ens, motũ esse: quorũ quidem nihil necesse est moueri, nec qua diuersa sunt, nec* q̃ *inæqualia, nec quę non entia. At neq;*
Text. 13. *ad hæc, aut ex his magis progreditur mutatio, q̃ ex oppositis. Causa autem, cur in his motum posuerint, est,* ꝙ *videtur quiddã esse non definitum: alterius verò seriei principia, cùm sint priuantia, definita nõ sunt: neque. n vllum eo-*
Text. 14. *rum hoc aliquid est, aut tale, aut in vlla aliarum categoriarũ.* e *Causa vero, cur motus quiddã non definitũ esse videtur, est,* ꝙ *neq; in rerũ potestate, neq; oĩno in actu põt collocari: nã neq; id, quod quantũ esse põt, neq; id quod actu*
Text. 15. *quãtum est, necessariò mouetur.* f *Atq; motus actus quidem aliquis videtur esse, sed imperfectus est. Causa aũt est, quoniã id, quod põt esse, cuius actus motus est imperfectũ est: atq; hanc ob cãm quid sit, difficilè est sumere. necesse est. n. aut in priuatione ipsum reponere, aut in potestate, aut in eo, quod oĩno & planè est actus: quorum nullum videtur posse esse. Is igitur, qui dictus est, modus restat, nempe actum quidem aliquem esse; sed talem actũ, qualem diximus, qui difficile sanè perspiciatur, sed tamen qui esse possit.* g *Mouetur ve-*
Text. 16. *rò, vt dictũ est, mouens omne, quod põt moueri, & cuius vacuitas à motu est quies. Cui enim motus inest, huius vacuitas à motu quies est. Nã in id agere, quatenus est tale, id demum mouere est: hoc verò tactu facit: quare simul &*
Text. 17. *patitur. Quãobrem motus actus est rei, quę vim habet vt moueatur, quatenus eam vim habet. Hoc autem rei, quæ mouẽdi vim habet, tactu efficitur, ex quo fit, vt simul etiam patiatur. Porro id, quod mouet, formã aliquã semper afferet, aut substãtiæ, aut qualitatis, aut quãtitatis, quæ tum, cũ mouet, principiũ & causa est motus: vt hõ, qui actu est, ex eo, qđ potestate est hõ, hoĩem facit.*

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Definitio motus.

Vm a autem in] Ad explicandam motus naturam, vtitur prima earum partitionum, quas proximo capite tradiderat. Tum ita motum definit: Motus est actus eius, quod potestate est: siue, actus entis in potentia, vt tale est. Quam definitionem membratim declarat. Atque in primis motum ἐντελέχειαν siue actum esse, hac ratione ostendit: Id, quo quidpiam in potestate existens ad actum ducitur, actus est: atqui res subiecta, vt aqua, quæ potestate calida erat, motu ad actum caloris ducitur: igitur motus est actus. Huius rationis assumptionem tantummodò exprimit, exemplisque confirmat.

b Quoniam autem] Vt remoueat id, quod quispiam fortasse existimaret, videlicet motum esse eorum duntaxat, quæ in potestate, non quæ in actu sunt: admonet, quædam esse in potestate & actu, non tamen respectu eiusdem, aut certè non simul. Nam actu frigidum, potestate calidum est; idemq; alio tempore est actu calidũ, cum

agendi

agendi & patiendi facultas eidem rei sæpe insit, idemq; moueat & moueatur, in rebus naturalibus. Quod sanè quidem nõnulli ad omnia mouentia extenderunt, rati nullam dari incorpoream substantiam, quæ videlicet ita motum efficit, vt motum nõ subeat. Cuius dogmatis falsitas 8.lib patebit. Ex dictis ratum esse vult Aristoteles, nihil obstare, quominus motus rectè dicatur actus eius, quod est in potestate.

c Quod quidem in contrariis] Argumento a contrariis probat, nõ esse idem secundum rationem, subiectum esse talis naturæ, & potestate esse hoc aut illud: nam alioqui contraria idem ratione essent; quod ita concludit. Sumatur aliquod subiectum, siue sanguis, siue aliquid aliud, quod potestate ægrum sit: si ratione idem sint, hoc subiectum, & potestate ægrum esse, similiter idem ratione erit, tale subiectum, & potestate sanum esse. Quare, cum ea, quæ sunt idem ad aliquod tertium, inter se quoque eadem sint; idem ratione erit, esse potestate sanum, & potestate ægrum: atque adeo sanum & ægrum idem erunt secundum rationem, cùm actus ratione & essentia iidem sint, quorum eædem omnino sunt potestates. At quòd sanum & ægrum eadem esse eo pacto non possint, liquidò constat. Sicuti nec color, inquit, & spectabile idem sunt: color enim est perspicui, quatenus perspicuũ est terminus; spectabile autem formaliter significat aptitudinem, vt res videatur, quæ aptitudo nõ eandem essentiam, & formalem rationem sortitur, quam color.

Quomodo quæcunque sunt eadẽ in vno tertio, īter se quoque eadem sint. Habetur ex hoc loco erutum illud Philosophicum: Quæcunque sunt eadem in vno tertio, inter se quoque eadem sunt. Cuius veritas examinatur à Theologis, disputantibus de mysterio Trinitatis: videtur enim id falsum esse, cùm tres diuinæ personæ sint idem in essentia, & tamen inter se re ipsa differant. Facilè tamen respondent, videlicet huiusmodi pronuntiatum intelligendum esse, cùm illud tertium adæquatè distribuitur, hoc est, cum accipitur pro omni re, pro qua accipi potest, quod non seruatur, cum ita argumentamur: Essentia diuina est Pater; essentia diuina est Filius; ergo Pater est Filius. Non enim essentia diuina sumitur pro omni re, quæ est essentia diuina. Atq; hæc explicatio, quam afferunt Durandus in 1.d.33.q.1. Argentinas d.2. q.2 art.1.& alii, congruit cum regulis syllogisticæ artis, de quib[9] Fonseca lib.6. instit. ca.24 Ochamus 3.p. Logicæ cap.26. Secunda explicatio est: Quæcunq; sunt eadem in vno tertio singulari prorsus incõmunicabili, esse eadem inter se: at essentiam diuinam cõmunicari tribus personis diuinis. Tertia est D.Thomæ 1.p.q.28. art.3. qui putat, prædictum axioma intelligendum, cùm accipiuntur illa, quæ in vno tertio sunt eadem & re & ratione; vt tunica & indumẽtum: quo tres diuinæ personæ non sunt idẽ in essentia. Atq; in hoc sensu locutum fuisse ait hoc loco Aristotelem.

d Rectè autem dictum] Ex aliarũ improbatione traditã à se motus definitionem cõmendat. Si quis.n. ad ea, quæ ab aliis in explicanda natura motus dicta sunt, animũ aduertat, à scopo eos aberrasse inueniet. Nã quidam motum esse aiebant diuersitatem, quia id, quod mouetur, semper aliter atq; aliter se habet. Alii inæqualitatem, quia dum res mouetur, nõ potest formam, quã acquirit, in eodẽ gradu obtinere Alii esse non ens, quia semper in motu superest aliquid formæ acquirendũ, quod nõdum est. Porrò huiuscemodi definitiones ex eo refellit: quia si motus eo pacto rectè definiretur, quidqd diuersitatẽ vel inæqualitatẽ haberet, essetve non ens. id omne moueri diceretur; qđ tñ longè à vero abest: liquidè aqua qescens diuersa est ab igne, & Socrates dũ sedet, inæqualis est formicæ, & homo nondũ genitus est nõ ens, hoc est, nõ existens, quæ tñ moueri non dĩr. Deinde, quia motus non magis ad hæc, q̃ ad opposita tendit: per motũ namq; interdũ res euadit alteri similis, interdũ etiã æqualis semperq; fit aliquod ens. Quocirca nõ est, cur potius motus per diuersitatem, inæqualitatem, & non ens, quam per similitudinem, æqualitatem, & ens, definiri debeat.

Impugnantur qui motum diuersitatẽ vel inæqualitatẽ vel non ens definiebãt.

e Causa verò] Almeo Crotoniates, vel Pythagoræi, è quorũ dogmatib. prædictæ motus definitiones manarunt; duos constituebant rerũ ordines, vt in 1.lib diximus, in quorũ singulis decem principia reponebant. In secundo aũt ordine ea collocabãt, quæ ipsi indefinita dicebant, q̃ priuantia siue imperfecta essent. Explicat igitur hoc in loco Arist. quid causæ fuerit, cur Pythagoræi motũ inter secũdi generis principia numerarint? nempe quòd persuasum haberẽt, eum indefinitum quiddam esse, nec in

Quid Pythagoræi d motu senserint

ARTICVLVS II.

Diuersi modi & rationes, quibus monstra accidunt.

*Pic. Mir. r. d Exam. c. 6 Boem' li. 2. de mor. gēt. Ambrosius Pareus de monstris, & pdigiis l. 4.

PORrò aūt quot modis cōtingāt monstra, & quæ eorū causæ sint, explicat præter *alios Aristoteles lib 4. de generat. aialium cap. 4. & 8. Plutar. lib. 5. de placitis Philosophorū c. 8. Galenus de historia Philosophica c. 123. Magn' Albertus hoc in lib. tract. 3. c. 3. Sciendū est igitur, cùm aial vnum ab alio gignitur, quinq; potissimū, quod ad rem præsentem attinet, in generatione cōcurrere. Primum, est Virtus formatrix semini inhęrēs, quę more opificis totū corpus mēbratim delineat & effingit: ſm est Materia ipsa, ex qua fœtus coalescit: tertiū, Fœtus receptaculū: quartū, primarū qualitatū, quæ sensu percipiuntur, caloris inquā, frigoris, siccitatis, humoris, cōpletio: è quarū tēperatura aiantiū salus integritasq; depēdet: quintū, Id quod extrinsecus rem attingit; vt regionis salubritas vel inclemētia, syderū influxus, aliaq; eiusmodi.

Prima monstri causa.

His ita pofitis, solet inprimis mōstrū accidere, ob formatricis seu seminariæ virtutis ruditatem & heberudinem, quæ dum fingendo insistit fœtui, totū opificium exactè elaborare, & articulatim ac distinctè exprimere nequit. Quo fit, vt interdū partes corporis confusæ & indiscretæ, atq; ad munia obeunda inutiles pdeant; nōnunquā etiā deterioris speciei formā induat: eoq; pacto hoies arietini capitis effigie aliqn enati dnr, referenturq; vt supra citauimus, Aristot. lib. 4. de generat. aialium cap. 3. Natura. n. cùm perfectā expolitionem assequi non pōt, inferiori gradu contenta subsistit. Nonnunquā etiam ob defectū formatricis, mēbra non suo loco ponuntur. Quo iecur latere sinistro, lien dextro contineri visus est. Aliquando Hermaphroditi, seu Androgini nascuntur, si nimirū formatrix facultas, parib' ad vtrumq; sexū effingendū viribus, in materiā incumbat: de quib' Aristot. 4. ca. lib. proximè citati. Quod portentū non solum hoibus, sed & quadrupedū generi accidit, vt narrat Plinius lib 11. c. 49. etsi id Neronis principatu primū euenisse arbitretur. Obseruat aūt Magnus Albertus, monstriferas

A figuras rariùs apparere in partibus cordi & iecori vicinis, eò quòd virtus membrorum delineatrix vegetior ibi sit, circa remotiora verò segnius operetur.

Scda monstri causa, q tripartita ē.

Deinde, vitio materiæ trifariam obueniunt monstra. Primùm, ob multiplicem & promiscuam seminum diuersæ speciei confusionē: vbi etiam varię virtutes formatrices se inuicem obturbāt. Eoq; modo, externis lineamētis semihomines, & semibestiæ aliquando nati sunt. Vnde in B mari pleraq; mōstrifera reperiuntur, vt ait Plinius lib. 9. histor. naturalis c. 2 videlicet perplexis, & in semet aliter atq; aliter, nunc flatu, nunc fluctu, cōuolutis seminib' atq; principiis; sicq; noui aliqd semper pariēte natura. Idemq; in Africa euenit, aggregantibus se feris ad paucos amnes inopia aquarum. Secundò, pter materiæ penuriā producuntur homines mēbris defecti: vt monoculi, vnipedes, quaternis tātum digitis, & interdū nani, C coactiq; breuitatis homunculi; qualē affirmat Nicephorus 12. Ecclesiast. historiæ cap. 37. fuisse in Aegypto quendā, qui ad perdicis duntaxat magnitudinē creuit. Itē ob exuperantiā materiæ, euadūt interdū hoies ad gigantæā. Talis ille erat, cuius se molarem dentem vidisse narrat D. August. cap. 9. lib. 15. de ciuitate Dei: qui, inquit, dens, si in nostrorum dentiū modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur facere potuisse.

Tertia causa.

D Tertiò, ex parte receptaculi quo fœtus cōtinetur, datur monstruosō partui occasio: cùm, v. g. vna materia, quæ ab altera loco, diuersitate abiungi, & ad geminū fœtum cōformari cœperat, postea ob angustias, aliduve loci incōmodum, maiori siue minori ex parte confunditur. Atq; hoc modo sortiuntur interdum fœtus plura membra, q naturæ cursus postulet. Sic testatur D. August. ca. 8. lib. 16. E pximè citati operis, natū sua memoria fuisse quendā, superiorib' membris duplicē, inferiorib' simplicē, idest, cui erant duo capita, duo pectora, quatuor man'; vēter vnus, & pedes duo, sicut vni hoī.

Quarta causa.

Quartò, primarū qualitatū asymmetriā interdum naturæ obliquitates inducir, quaten' in causa est, vt facultates munia sua incongruè administrent: sicque cordis calor, intempestiue atq; vltra modum æstuans, & terrestriū partium qualit

fumum

fumum excrementitium eleuans, infantibus in vtero barbam effundit; quod ætate nostra in Lusitania accidisse constat. Alii quoq; deficiente calore, & abundante humido, in pueritia canescunt. Quorum meminit Plinius, lib. 7. cap. 2.

Quinta causa. Quintò, inuehit monstrosas & deformes species, regionis circumfusiq; aeris affectio & constitutio: vnicuiq; enim patria quasi parens est, non minimã sibi in educendo & efformando fœtu partẽ vendicãs, cùm ei suas etiã qualitates impertiat, nunc quidem propitias, nunc aduersarias, & deformitatis effectrices. Vñ in Aegypto, ob regionis naturã, frequẽtiùs q̃ apud nos, monstrosi hoies oriuntur. In Aegypto cur frequenter mõstrosi partus. Idem asserendũ est de cœlestium corporum influxu, syderumq; afflatu, qui sicut aĩalium generationi plurimũ obseruit, ita & partus multiformiter afficit ac vitiat. Quo spectat illud Ptolemæi in centiloquio: Terrestres vultus vultib⁹ cœlestibus subiiciuntur. Quia vero interdum ea dominantur sydera, quæ hoĩum generationi maximè fauent, cõtingit aliquando (si credimus Magno Alberto in suis Mineralib⁹, & Iaduno hoc in lib. q. 24.) vt brutæ animantes per id tempus genitæ, imò & lapides qui tunc concrescunt, hominis effigiem ex parte imitentur, videlicet cœli aspectu humanæ figuræ expressionem, quantum potest, affectante.

Parentum imaginatio. Superioribus monstri causis addenda est etiam vis imaginandi parentum, quæ nõnunquã facultatem formatricẽ à scopo suo aberrare facit, & absurdas ac peregrinas formas, quas cõcipit, fœtui inprimit. Sic narrat Auicenna 5. de aĩalib⁹ libro; gallinam, quæ, dum ouis incubaret, milui aspectu perterrita fuit, pullos exclusisse miluino capite. Estq; celebre exemplũ in diuinis literis Geneseos 30. qua rõne Iacob prouenerunt fœtus gregum maculosi. Lege Galenũ lib. de Theriaca ad Pisonem cap. 14. Fernelũ 7. Physiologiæ cap. 12. Lemnium lib. 4. de occultis naturæ miraculis cap. 7. & c. 19. lib. 1. Est aũt quæstio perobscura, quonam pacto imaginatio hos aliosq; his similes effectus edat, quã psequi nõ est huius loci.

Multo plures esse mõstrorũ cãs. Nec verò q. putet, oẽs nos mõstrorũ cãs recensuisse. non. n. oẽs, sed præcipuas & frequentiores collegimus. Esse autem multò plures, ex eo coniectari licet, q̃ mõstra peccata sunt, seu vitia à naturæ lege deflectẽtia: infinitis aũt modis à recto aberrare contingit. Vbi illud etiã aduertendũ est, nõnunq̃ in vnum idemq; monstrum multas eas ex iis, quas retulimus, pariter cõuenire. Põt enim v. g. homo duplicatis mẽbris generari, & ꝓpter abundantiã materiæ, & ob peruersitatem matricis, q̃ natura gemellos parãte, tunicas fœtũ obuoluentes distraxit & disrupit.

ARTICVLVS III.

Aliquot dubiorum enodatio.

Plenioris doctrinę gratia dubia q̃dam explicanda sunt. Primũ est: Vtrũ fieri possit, vt ex humanã & belluina specie hoies nascantur? Rñdendũ primò videtur, nõ posse: qa istiusmodi effecta sequũtur deteriorem partem suæ cãæ. 1. dub. Hanc tñ doctrinã experientia non oĩno comprobat: si verũ est, qđ iam contigisse, fuisseq; obseruatũ, nonnulli referunt; nimirũ ex cõgressu hoĩs & belluæ, veros oĩno homines aliqñ natos. Quod si ita habet, ad rõnem adductã dicendũ est; fieri posse, vt causa partialis nobilior, ita efficacitate sua pualeat supra minus nobilẽ, vt trahat effectũ ad suã speciẽ, nec in eo euẽtu oportere effectũ sequi deteriorẽ partem cãæ, sed qñ par est vtriusq; vis & cõcursus, aut deterior etiã vincit. Ordinariè tñ & vtplurimũ existimandũ nõ est, ea monstra, q̃ semihoies & semibestiæ dñr, aut hoies esse, cùm nõ cõstet ꝓdiisse ex permistione humani seminis, nec videatur, saltẽ vtplurimũ, ea ꝑmistio ad id sufficere, aut partim belluas esse, partim hoies, (cùm impossibile sit, duas naturas cõpletas in vnã speciẽ coalescere) sed re vera esse bruta alicuius certæ speciei, licet effigie vtraq; naturã imitentur. Vnde intelliges, Faunos & Satyros ab Ethnicis pro diis habitos, qui humanã edebant vocẽ, & humani capriniq; corporis lineamenta præ se ferebãt, dæmonas fuisse fictitiis corporib⁹ indutos, cũ effigies ꝓbaret, eos non esse hoies; sermo, non esse belluas. Fauni & Satyri. Quanquam de illo, qui Diuo Antonio in eremo apparuit, nihil simile decernat D. Hieronymus in eiusdem Antonii vita, nec sententiam suam satis aperiat.

Scđm est: Vtrum aĩal, quod simplicia mẽbra geminata hẽt, (vt duo capita) vnũ aĩal sit, an plura? Rñdet Arist. 4. ca. lib. 4. de gener. aĩalium iudicandũ id esse ac discernendũ ex vitæ principio, i. ex corde, ẽ quo 2. dub. De hac re Capr. in 2. d. 13. q. 1. ar. 3

quo aialia vitæ principiū auſpicatur: ita nimirū, vt qđ vnum cor habuerit, vnum aīal cenſendū ſit; qđ duo, id pro duobus haberi debeat. Neceſſe eſt.n. poſito ab initio generationis duplici vitæ fonte, duplicem quoq; aīam dari. Qua de re lege etiam Henricū Gandau. quodl. 6. q. 14.

3. dub. Tertiū eſt: Vtrum Gigantes abſolutè mōſtra habēdi ſint? Oritur verò rō dubitādi ex eo, qa nequaq̄ putandū eſt, Adamū fuiſſe monſtrū; vt qui à Deo ornatus fuerit oībus naturæ donis, quorū vnum eſt, decens, & neq; cōtracta, neq; nimiū profuſa magnitudo corporis, & tñ eum Gigātem fuiſſe teſtari videtur ſacræ paginæ auctoritas Ioſuæ 14. illis verbis: Adā maximus ibi inter Eneacim, (i. Gigātes) ſitus eſt. R̄ndemus, Adamū non fuiſſe Gigantē, vt ꝓbat, cæteris omiſſis, ratio à nobis ꝓpoſita: quanquā ſecus arbitrentur Ioannes Lucidus lib. 1. de emendatione tꝑorū ca. 4. & Moſes Barcephas in lib. de paradiſo Loco aūt cit. ex lib. Ioſuæ, vocabulum illud Adā, vt pleriq; interpretes annotarunt, nō deſignat primū humani generis parentē; ſed eſt cōe nomen, idem valens atq; apud Latinos vox Homo, vt ſit ſenſus, collocatum illic fuiſſe quendā noīe Arbā, hoīem inter Eneacimos maximum. Alii etiā, eum locū de primo parente intelligentes, ſuplatiuū Maximus, nō ad molem corporea referunt; ſed ad maximā, ſingularemq; dignitatē, qua primus parens inter oēs hoīes excelluit, tanq̄ caput & origo toti⁹ gn̄ris humani.

Adamū nō fuiſſe Gigātem.

4. dub. Quartū eſt: Vtrū re vera monſtra nōnunq̄ ex corporū cœleſtiū influxu ꝓueniant? Nā ꝙ minime ita res habeat, & ꝙ oriātur duntaxat motib⁹ inordinatis inferioris materiæ, dū cœleſtis diſciplinæ legib⁹ nō obſeqtur, cōtendit ſingularis ingenii Philoſophus Picus Mirādula lib. 3. cōtra Aſtrologos c. 21. Cūm n. inqt ille, cœli opus ex oīum luminū conſpiratione diſſultet, ita tota illa ſuperior ſemp tꝑatur harmonia, vt ſicut in ipſa oīa cōſonāt; ita per eā nihil diſſonet vnq̄ inferiori mundo: in quo quoties incōcinnū, aſperum, diſcors auditur, ad tactum cœli ne referatur; ſed ad quatuor iſtas chordas citharæ ſublunaris, q̄ de inordinata materia, impuraq; contactæ cœleſti plectro, ad numerū illas ſemp concordiāq; mouendo, cōtumaces interdū inueniuntur. Hæc ille concinnè magis q̄ efficaciter. Enimverò quantūlibet cæleſtiū corporū motus ordinati ſint; id tñ nō impedit, quomin⁹ aſtra ſm̄ diuerſos intuitus, interdū ad hæc aut illa mōſtra generāda ſublunares cās ꝓmoueant: queadmodū & quorundā ſyderū cōgreſſus exortuſve, tēpeſtates maximas, & interdū inundationes excitare expientia demōſtrat.

Reſponſio Mirādulæ.

Vera explicatio.

QVÆSTIO VI.

Vtrum natura intendat monſtrum.

ARTICVLVS I.

Controuerſiæ explicatio.

VT ꝓpoſitam q̄ſtionē expediamus, duo ꝑnotanda ſunt. Primū eſt: Cū mōſtrum ſit vitiū naturæ, ob aliqđ impedimentum à fine ſuo deficientis; quoties mōſtroſum aliqđ ꝓdit (vt equus biceps) ad hūc effectū cōfluit tum cauſa impedita, tū impediens. Impedita; vt Bucephalus, q aliū equum ſibi ſimilem, atq; adeò vno capite ꝓditū generare nititur. Impediens; vt exuperātia materiæ, q̄ in cauſa eſt, vt equus genitus ꝑter naturæ ordinē duplex caput ſortiatur. Scđm ſit: In bicipiti equo (qđ de cæteris monſtris pari mō intellige) tria ſpectāri pñt: videlicet ipſa natura equina; caput alterū redundās, qđ ꝓximū deformitatis fundamentū eſt; itēq; obliqtas ipſa ſeu đformitas, quæ mōſtri noīe formaliter ſignificatur.

Ad mōſtrū cōcurrit cā impedita & impediens.

His poſitis, ſit prima cōcluſio: Cā impedita ꝑ ſe ſumpta nō tendit in mōſtrū, neq; quoad deformitatem, neq; quoad ꝓximum deformitatis fundamentū. Hęc ꝓbatur, qa cauſa impedita, ſi per ſe ſpectetur, nititur ꝓducere effectū ſibi ſimilē, ſine errore ac vitio: ſicuti & artifex ex ſe qdē conatur effingere arte factū, quale ipſe interius efformat & ꝓponit, qđq; à regula ſuæ artis nō deficiat, at mōſtrū diſſimile qddā eſt, & obliquū ac læſum; vt docet Ariſt. 4 de gener. aīaliū c. 3. Præterea, qa cum mōſtrum generatur, dicitur cā impedita a ſuo fine deflectere, ipſumq; mōſtrum reſpectu eiuſdē cāæ fortuitò euenire cenſetur: qđ non ita eſſet, ſi cauſa impedita mōſtrum intenderet. 1. concluſ.

Probatio.

Scđa cōcluſio. Si cā impedita vnā cum impediente accipiatur, dici pōt in monſtrum, quoad deformitatis fundamentū, & ex cōſequenti quoad deformitatē ipſam, tendere. Hæc ſuadetur; qa licet parentes equi, vel ibi cauſa, mōſtrōſi, ex ſe intendant, 2. concluſ.

intendat, tantã duntaxat materiã futuro fœtui impẽdere, quantã cõgrua illius generatio deposcat, pindeq; non nisi pfectũ equũ gignere instituant: ex hypothesi tñ, qp vberiorem materiã ita suppeditarint, vt ex illa equũ gemino capite oriri oporteat, inficiãdũ nõ est, hoc in euentu intẽdi ab iis causis, in vnũ coeuntib', bicipitẽ equũ. Id qđ etiã hinc in modũ cõfirmare licet, Naturã intendere aliquẽ effectũ, non est aliud, q̃ in illius effectionem inclinare & pendere, sed natura impedita, prout videlicet vtramq; cãm, tam impeditam q̃ impedientem, cõprehẽdit, inclinatur & pendet ad effectionem monstri: ergo intendit illud. Probatur assumptio: qa vnaquęq; causa ad illũ effectũ inclinatur, cuius per se vim effectricẽ habet: at natura impedita, seu causa impediens simul cum ea q̃ impeditur, & oibus circumstantiis cõcurrentib' habent per se vim effectricẽ monstri, cũ illud ex ipsarũ cõiunctione necessariò sequatur: ergo, &c. Rursus idẽ ex eo corroboratur, qa Deus (vti mox dicemus) intendit mõstra: nõ intẽdit aũt illa p se immediate, sed per cas secdas, q̃ ad id cõcurrẽtes aũt sunt, cã impediẽs & pedita.

Cur monstrũ dicatur intendi simul à cã impediente & impedita.

Iccirco aũt nõ diximus monstrũ à sola impediẽte causa intendi, sed ab vtraq; simul; qa plerũq; causa impediens monstrũ non edit, nisi causa etiã impedita ad ipsum pximum deformitatis fundamentum efficienter concurrere. Atq; ita non ritè ac simpliciter sola causa impediens dicetur in monstrũ ferri, cũ illud pducere per sẽ sola non possit, qđ in exemplo adducto videre est. Nãq; materiæ redundantia ita geminũ caput equo affingit, vt cum parentes ipsi efficienter suppeditent; iidẽq; proinde ad generationẽ superflui capitis effectiue cõcurrant. Hoc aũt Philosophorũ cõplures significant, dum aiunt, cãm impeditã nõ quidẽ primariã, sed secundaria intentione in monstrum ferri; qa videlicet causa impedita ex se à mõstro abhorret, ac refugit: pute tñ cum impediente iungitur, primario instituto cedens ad generatione monstri succumbit. Vnde Arist. 4. lib. de generat. aialiũ c. 4. mõstra appellat παρεκβάσεις, id est, naturæ excursus, & quasi digressiones: ppterea qp natura pdicto modo ad gignenda mõstra digrediatur, sicq; in ea tẽdat. Neq; hæc eleuãt peruulgatũ illud naturæ encomiũ, quo Natura dicitur nihil temerè aut inordinatè agere. Id enim verum est, cum nullo impedimẽto à primario suo instituto auertitur, nec aliunde eius actio interpellatur.

ARTICVLVS II.

Monstra non euenire præter intentionem primæ causæ.

Caeterum qđqđ de particularib' causis dicatur, constat, neq; monstrum neq; aliud qdpiã, fortuitò aut casu euenire, respectu Dei, qui rerum oium euentus, & puidentia sua præuenit, & sapientia disponit. Intendit igitur Deus monstrũ, si spectetur, prout cũ causa impedita & impediente simul cõcurrit, atq; ita voluntate absoluta & efficaci: intẽdit verò nõ monstrũ, sed aial perfectũ, qua ex parte ad causam impeditã præcisè sumptã coucursum dirigit, proindeq; voluntate cõditionata, vt vocant. Vnde putandũ nõ est, suo fine frustrari Deũ, cum nõ oium particularisi carum fines absolutè velit; sed ad earũ sese naturas, & captum modũq; accõmodans, alias ad finem, vti decet, promoueat; alias pro ipsarũ imbecillitate à fine aberrare sinat. A fine, inquã, particulari, non a cõi, nec ab vniuersalis puidẽtiæ ordine, quo oia cõprehendũtur, eo pacto, quo lineæ a centro ductæ, circũferentiæ ambitu cõtinentur. Quo fit, vt (qđ Boetius lib. 4. de cõsolat. prosa 6. admonet) si qdpiã à præscripto sibi ordine discesserit, in aliũ relabatur: sicuti linea, si in hoc peripheriæ punctũ nõ incidit, in aliud necessariò incurrit.

Lege D. August. l. 83. q. 24. D. Tho. 3. cont. gẽt. c. 9. & 1. p. q 103. art. 7. D. Bona. in 2 d. 37. q. 2. n. 32. Rich. ibidẽ qu. 2. circa 4. principale.

Hac de re D. Tho. 1. p. q. 2. 2. art. 4. & de verit. q. 5. art. 5.

Vult aũt Deus monstra in mũdo esse, tũ ob alias cãs, de quib' D.† Bonauẽtura in 1. d. 45. & Dionys. Carth. in lib. de venustate mundi c. 9. tũ vt D. August. li. 16. de ciuit. Dei ca. 8. inquit, ppter vniuersi pulchritudinẽ, vt nimirũ hoc spectabilis mundi theatrũ, non elegantiũ duntaxat, sed deformiũ quoque, velut imaginũ varietate exornetur. Etenim ea etiã, quæ feda sunt, ad vniuersitatis decorem & elegantiã faciunt, eo modo, quo gratiã lucis cõmẽdat obscuritas noctis; & vmbræ atriq; colores picturæ augẽt venustatẽ, dũ eminẽtiora quæq; distinguunt, & differẽtia colorũ alterna vice sese excitãte, opposita iuxta se posita clari' elucescũt.

Cur Deus monstra in mundo esse velit.

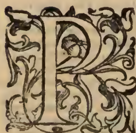
†In expositione literæ Magistri.

FINIS.

IN TERTIVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

Ostquam Aristoteles duobus libris superioribus, de Principijs, causisq; rerum naturalium vniuerse disseruit; accedit nunc ad earum affectiones perscrutandas. Atque inprimis de Motu agere instituit, cuius consideratio præcipui momenti in Philosophia est. Primùm, quia partes contemplatricis Philosophiæ, per diuersam abstractionem à motu inter se distinguũtur; vt in prooemio huiusce operis disseruimus. Secundò, quia rebus omnib. naturalibus, vt vita quædam, motus inest. Sicut.n. (docẽte Platone 10. de legibus) ea viuũt, quæ motionis principium intra se continent, seq; ipsa mouere dicuntur: ita quæ vt motum vtcunq; subeunt, vitam quodammodo participant. Tertiò, quia forma & materia, de quibus Aristoteles partim in 1. partim in 2. lib. egit, motu inuestigatæ ac deprehẽsę sunt; adeoq; motus notitia cum naturę cognitione copulata est, vt hæc citra illius opem obtineri nequeat. Quartò, quia contemplatio motus, ad latentes, abditasq; naturalium effectorum causas, & ipsarum causarum vim, speciem, gradum, & perfectionem videndam, magna ex parte viam demonstrat. Quintò, quia ex motu progressa est Philosophia ad inuestigationem, tum earum mentium, quæ cęlestes sphæras circumuoluunt, tum etiam supremę causæ, idest, Dei, in quem, vt in omnium rerum fontem ac principium, motum omnem desinere necesse est. Ob has ergo rationes, pręcipuo studio incumbit Aristoteles in tractationem Motus. Cæterum quia is continuum quiddã est, quod in partes diuiduas infinitè secari potest, nec sine infiniti notione perfectè intelligitur; iccirco post explicationem motus acturum se de Infinito pollicetur. Quod & accurate præstat, & cum aliarum artium emolumento: siquidem Geometria, Astronomia, Cosmographia, Geographia, & quæcunque circa Mundi machinã occupantur, à Physiologia postulant, vt infinitam molem reijciat; quia pingunt, describuntq; Vniuersum permensum & finitum. Est itaque bipartita huius libri distributio. In priori parte quid sit Motus, & in quo insideat, explicatur: in posteriori de Infinito differitur.

Mot' cõsideratio quãti sit momenti in Philosophia.

Libri distributio.

ARISTO-

ARISTOTELIS PHYSICORVM

LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

Text.1. *Vm ita autem Natura motionis mutationisq; principium sit, & doctrinam de natura tradere instituerimus, ignorandum haudquaquam est, quidnam sit motus: eo enim ignorato, naturam quoque necesse est ignorari. Cùm vero de motu definiuerimus, enitendum erit, vt ea, quæ deinceps sequuntur, eodem modo pertractemus. De numero autem continuorum motus videtur esse, atque in continuo infinitum primùm spectatur. Quo fit, vt continuum definientibus infiniti ratione vti sæpenumero accidat; siquidem continuum id est, quod infinitè potest diuidi. Ad hæc, sine loco, inani, & tempore, motus esse non potest. Tum igitur ob hæc ipsa,* b *tum quia omnium sunt cōmunia, omnibusq;*

Text.2. *vniuersim conueniunt, manifestum est, vnumquodq; horum ante oculos positum considerandum esse. Nam contemplatio, quæ est de proprijs, eam consequitur, quæ ad communia attinet: primùm verò, vt diximus, motum.* c *Est igitur aliquid, quod actu solùm est, aliud quod potestate:* d *& actu, aliud*

Text.3. *quidem hoc aliquid, aliud tantum, aliud tale: & in cæteris similiter, eius quod est, categorijs.* e *Eorum verò, quæ ad aliquid referuntur, alia quidem per exuperantiam, defectionemve dicuntur, alia quia efficiendi & perpetiendi, & omnino vt moueant & moueantur, potestatem habent. Nam quod mouendi facultatem obtinet, rem mobilem potest mouere: & quod mobile est, ab eo est mobile, quod potest mouere.* f *Motus autem absq; rebus non est, siquidem*

Text.4. *quod mutatur, aut substantiæ, aut quantitatis, aut loci mutationem patitur. Quibus quidem rebus commune nihil, vt dicimus, quod neq; substantia, neq; quantitas, neq; aliarum Categoriarum vlla sit, accipere cùm liceat; fit, vt neque motus neq; mutatio vllius esse, nisi eorum, quæ dicta sunt, cùm præterea*

Text.5. *nihil sit, queat.* g *Vnumquodque autem bifariam cunctis inest, vt substantia, cuius aliud est forma, aliud priuatio: & in qualitate aliud est album, aliud nigrum: & in quantitate aliud perfectum, aliud imperfectum: similiter & in latione aliud quidem suprà, aliud infrà; aut aliud quidem leue, aliud graue. Quare quos entis sunt species, totidem sunt motus atq; mutationis.*

CAPI-

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Methodus & ordo rerũ tractandarum.

Cum a autem] Summatim proponit, de quibus in progressu acturus sit, eorumq; methodum & ordinem. Statuit autem disserere imprimis de Motu, quia absq; illius notione definitio Naturæ intelligi nequeat: postea verò de Infinito, quia motus est de numero continuorum, quæ in infinitum diuidi possunt. Atq; in hisce duobus explicandis, vt pau lò antè præfati sumus, huius libri tractatio versatur. Deinde pollicetur, disputaturum se de Loco, Vacuo, & Tempore: quia sine loco & tempore motus Physicus non datur; nec sine vacuo, vt opinabantur veteres Philosophi. Ac de his tribus disserit in 4. huius operis.

b Tum quia omnium] Aliam subijcit rationem, ob quam de iis, quæ proposuit, disceptare instituat, videlicet quia ea sint cõmunes rerum naturalium affectiones, quarum tractatio minùs cõmunium explicationi anteire debet; cùm doctrinæ ordo efflagitet, vt ab vniuersis ad singula progrediamur. Quod alibi quoque admonuit, vt initio huius operis, & in 1. de animalium partibus cap 4.

Prima diuisio ad inueniẽdam motus definitionem.

c Est igitur] Ad inuestigandam tradendamque motus definitionem, diuisiones quasdam & hypotheses sumit. Prima diuisio hæc est: Rerum quædam sunt actu tantùm, quædam potestate & actu. Est autem in hac diuisione declaranda magna interpretum dissensio. Psellus, Alexander, Themistius, Simplicius, & Philoponus, per ea quæ sunt actu tantùm, substantias à materia abiunctas intelligunt: per ea quæ actu & potestate, decem genera: siquidem omnia per actum, & potestatem diuidi queunt, vt constat ex iis, quæ docet Arist. lib 5. Metaph. cap. 7. Alii ad absoluendam diuisionem, tertium adiiciunt membrum, faciuntq; sectionem tripartitam, ita vt quædam sint actu tantùm; quædam potestate tantùm, alia & actu & potestate simul. Et hi quidem, per ea quæ sunt actu tantùm, formas omnes, tam à materiæ concretione liberas, quàm quæ materiam informant, siue substantiales, siue accidentariæ sint, designari putant. Denique in tertio membro ea intelligunt, quæ cum actu innexam potentiam gerunt, qualia sunt composita physica, quæ ex materia & forma constant. Porphyrius vult, appellatione actus notari quamlibet formam ad categorias pertinentem; nomine vero potestatis, materiam primam, quæ potentiam aptitudinemq; habet ad excipiendas formas. Tandem, alii hunc locum ita interpretantur, vt sensus sit, rerum quasdam esse actu tantùm secundum aliquam formam, hoc est, habere formam summè perfectam; vt summè frigidum, quod omnem frigoris gradum possidet. hæ namque in potestate non sunt, ad vlteriorem eiusdem formæ gradum. Quasdam esse solùm potestate secundum aliquam formam, quæ videlicet ad illam acquirendam aptæ sunt, nondum tamen aliquam eius partem obtinere: quomodo aqua, quæ nihil adhuc caloris admisit, affecta est ad calorem. Alias denique pariter in actu & potestate esse respectu alicuius formæ, vt aquã partim calidam, partim frigidam. Harum interpretationum nulla nobis videtur aspernanda.

2. diuisio.

d Aliud quidem] Quidam putant, diuidi hoc loco id quod actu & potestate est, in decem genera; iuxta primam explicationem superioris diuisionis. Alii, diuidi in ea ens absolute sumptum. Vtrumlibet dicatur, parum omnino refert.

3 diuisio.

e Eorum verò] Tertia diuisio ita habet: Eorum, quæ ad aliud referũtur, duo sunt genera, quædam dicuntur per exuperantiam & defectionem; vt duplum & dimidium: alia, quia actiua sunt & passiua, hoc est, vendicant relationes, quæ actione passioneve seu fundamentis innituntur; vt relatio patris ad filium, filii ad patrem. Porrò ex hisce diuisionibus prima vtilis est ad dignoscendum, sitne motus potestas an actus: secunda, ad designandam illi propriam categoriam: tertia ad refellendos eos, qui motum à relatione neutiquam diffidere opinantur; cum tamen motus non relatio, sed relationis fundamentum sit. Aduerte autem, Aristotelem hoc loco ea tantùm relatorum genera, quæ ad præsens institutum pertinebant, fuisse complexum: sunt enim præter hæc alia, quæ ab eod. in 5. lib. Metaph. cap. 15 tradita sunt.

f Motus autem] Themistius, Symplicius, & Philoponus, aiunt, docere hoc loco Aristo.

Aristotelem, motum aut in rebus mobilib⁹ esse, aut in mouentibus. A qua interpretatione non videtur Psellus dissentire, inquiens refelli ab Aristotele Platonis de motu opinionem, qui in Sophista, Parmenide, & Timæo, constituit ideam quandam motus à rebus auulsam, cuius vi vnà cum aliis generib⁹ res procrearentur. Verisimilius est, ostendi hisce verbis, motum versari in rebus spectantib⁹ ad categorias, quarũ diuisio paulò antè fuerat tradita, nec dari aliqd vnum cõe & vnius rõnis, cui propriè ac primò motus conueniat. Quod planum est, cùm substantia, & quatitas, cæteraq; in quibus motus versatur, essentiam vnam cõmunem & vniuocam nequaquã vendicent.

g Vnumquodq; aũt] Docet, eodem pacto motum diuidi, quo res in quibus versatur. Quare cùm genera singularũ categoriarũ, vt 10. lib Metaph. c. 10. fusius explicandũ erit, contrariis differentiis, altera perfectiori, altera minus pfecta, quasi forma & priuatione dispertiatur; vt aĩal in rõnis particeps & rõnis & inops; sit, vt motuum etiam species notionesve, ẽm rationem perfecti atq; imperfecti, distribuendæ sint.

CAPVT SECVNDVM.

Vm a autem in vnoquoq; genere, aliud quidem actu, aliud potestate esse, diuiserimus, eius, quod potestate est, quatenus tale est, actus motus est, vt rei, quæ alterari potest, qua ex parte alterari potest, alteratio: eius, quæ augeri potest, & oppositæ, id est, eius, quæ potest imminui (nullum enim vtriusq; nomen commune est) accretio & imminutio: eius, quæ generari & interire potest, generatio & interitus: eius, quæ ferri, latio. Et motum quidem hoc esse, perspici hinc potest. Nam cùm id, quod ædificari potest, quatenus ipsum tale esse dicimus, actu fuerit, ædificatur; idq; est ædificatio: similiter & disciplina, & sanatio, & volutatio, & saltatio, & incrementum, & ad senectutem progressio. b Quoniam autem quædam & potestate & actu sunt, non tamen simul, aut non eiusdem habita ratione, sed vt calidum quidem potestate, frigidum autem actu: complura vicissim iam agent & patientur. Nam res quæcũque agendi & patiendi simul habebit facultatem. Quare & id, quod naturaliter mouet, mobile erit, quòd quidquid eius generis est, motum cieat, cùm interim idem motu cieatur. Nonnullis autem, quicquid mouet, videtur moueri; quod quemadmodum sese habeat, ex alijs perspicuum euadet: aliquid enim est, quod mouet, idq; immobile. Actus aũt eius, quod potestate est, cùm actu est, & non quatenus actu, sed quatenus mobile est, agit, motus est. Atq; illud, quatenus hoc pacto, dico. Aes enim potestate statua est; æris tamen, quatenus æs est, actus, motus nõ est: neque n. idẽ est, æs esse, & potestate aliqua pditum esse vt moueatur. Quòd si oĩno, & rõne idẽ essent, eris pfectiò, quatenus es est, actus, esset motus: sed idẽ nõ sunt, vt diximus. c Quod quidẽ in cõtrarijs pspicuũ est: valere. n. posse, & ægrotare posse, diuersa sunt; ægrotare nãq; idem ꝙ valere esset: at subiectum, idq; ꝙ valet & ægrotat, seu sit humor, seu sanguis, vnũ est & idẽ Cũ igitur eadẽ non sint, quẽadmodũ nec color & spectabile eadẽ sunt; manifestũ est, motũ actũ eius ꝙ potestate est, quatenus potestate est, esse. Illud igitur perspicuũ est, & actũ hunc esse, & tum, cum actus hic est, nec prius nec posterius fieri, vt qd moueatur. Fit. n. vt vnũquodq; interdũ quidẽ agat, interdũ non agat: vt ꝙ ædificari põt, quatenus põt ædificari, actus, ædificatio est. Aut. n. ædificatio hoc est, nempe actus eius, ꝙ põt ædificari, aut do-

Text. 6.

Text. 7.

Text. 8.

Text. 9.

Text. 10.

Text. 11.

agendi & patiendi facultas eidem rei sæpe insit, idemq; moueat & moueatur, in rebus naturalibus. Quod sanè quidem nõnulli ad omnia mouentia extenderunt, rati nullam dari incorpoream substantiam, quæ videlicet ita motum efficit, vt motum nõ subeat. Cuius dogmatis falsitas 8. lib. patebit. Ex dictis ratum esse vult Aristoteles, nihil obstare, quominus motus rectè dicatur actus eius, quod est in potestate.

c Quod quidem in contrariis] Argumento a contrariis probat, nõ esse idem secundum rationem, subiectum esse talis naturæ, & potestate esse hoc aut illud: nam alioqui contraria idem ratione essent; quod ita concludit. Sumatur aliquod subiectum, siue sanguis, siue aliquid aliud, quod potestate ægrum sit: si ratione idem sunt, hoc subiectum, & potestate ægrum esse, similiter idem ratione erit, tale subiectum, & potestate sanum esse. Quare, cum ea, quæ sunt idem ad aliquod tertium, inter se quoque eadem sint; idem ratione erit, esse potestate sanum, & potestate ægrum: atque adeo sanum & ægrum idem erunt secundum rationem, cùm actus ratione & essentia iidem sint, quorum eædem omnino sunt potestates. At quòd sanum & ægrum eadem esse eo pacto non possint, liquidò constat. Sicuti nec color, inquit, & spectabile idem sunt: color enim est perspicui, quatenus perspicuũ est terminus; spectabile autem formaliter significat aptitudinem, vt res videatur, quæ aptitudo nõ eandem essentiam, & formalem rationem sortitur, quam color.

Quomodo quæcunque sunt eadẽ in vno tertio, inter se quoque eadem sint.

Habetur ex hoc loco effatum illud Philosophicum: Quæcunque sunt eadem in vno tertio, inter se quoque eadem sunt. Cuius veritas examinatur à Theologis, disputantibus de mysterio Trinitatis: videtur enim id falsum esse, cùm tres diuinæ personæ sint idem in essentia, & tamen inter se re ipsa differant. Facilè tamen respondent, videlicet huiusmodi pronuntiatum intelligendum esse, cùm illud tertium adæquatè distribuitur, hoc est, cum accipitur pro omni re, pro qua accipi potest, quod non seruatur, cum ita argumentamur: Essentia diuina est Pater; essentia diuina est Filius; ergo Pater est Filius. Non enim essentia diuina sumitur pro omni re, quæ est essentia diuina. Atq; hæc explicatio, quam afferunt Durandus in 1. d. 33. q. 1. Argentinas d. 2. q. 2 art. 1. & alii, congruit cum regulis syllogisticæ artis, de quib⁹ Fonseca lib. 6. instit. ca. 24 Ochamus 3. p. Logicæ cap. 26. Secunda explicatio est: Quæcunq; sunt eadem in vno tertio singulari prorsus incõmunicabili, esse eadem inter se: at essentiam diuinam cõmunicari tribus personis diuinis. Tertia est D. Thomæ 1. p. q. 28. art. 3. qui putat, prædictum axioma intelligendum, cùm accipiuntur illa, quæ in vno tertio sunt eadem & re & ratione; vt tunica & indumẽtum: quo tres diuinæ personæ non sunt idẽ in essentia. Atq; in hoc sensu locutum fuisse ait hoc loco Aristotelem.

Impugnantur qui motum diuersitatẽ vel inæqualitatẽ vel non ens definiebant.

d Rectè autem dictum] Ex aliarũ improbatione traditã à se motus definitionem cõmendat. Si quis. n. ad ea, quæ ab aliis in explicanda natura motus dicta sunt, animũ aduertat, à scopo eos aberrasse inueniet. Nã quidam motum esse aiebant diuersitatem, quia id, quod mouetur, semper aliter atq; aliter se habet. Alii inæqualitatem, quia dum res mouetur, nõ potest formam, quã acquirit, in eodẽ gradu obtinere Alii esse non ens, quia semper in motu superest aliquid formæ acquirendũ, quod nõdum est. Porrò huiuscemodi definitiones ex eo refellit: quia si motus eo pacto rectè definiretur, quidqd diuersitatẽ vel inæqualitatẽ haberet, essetve non ens. id omne moueri diceretur; qđ tñ longè à vero abest: siquidẽ aqua qefcens diuersa est ab igne, & Socrates dũ sedet, inæqualis est formicæ, & homo nondũ genitus est nõ ens, hoc est, nõ existens, quæ tñ moueri non dñr. Deinde, quia motus non magis ad hæc, q̃ ad opposita tendit: per motũ namq; interdũ res euadit alteri similis, interdũ etiã æqualis sẽmperq; fit aliquod ens. Quocirca nõ est, cur potius motus per diuersitatem, inæqualitatem, & non ens, quam per similitudinem, æqualitatem, & ens, definiri debeat.

QuidPythagorei id mo tu senserint

e Causa verò] Almeo Crotoniates, vel Pythagoræi, ẽ quorũ dogmatib. prædictæ motus definitiones manarunt; duos constituebant rerũ ordines, vt in 1. lib diximus, in quorũ singulis decem principia reponebant. In secundo aũt ordine ea collocabãt, quæ ipsi indefinita dicebant, .q. priuantia siue imperfecta essent. Explicat igitur hoc in loco Arist. quid causæ fuerit, cur Pythagoræi motũ inter secũdi generis principia numerarint? nempe quòd persuasum haberẽt, eum indefinitum quiddam esse, nec in

R 2 potestate

potestate aut in actu absolutè collocari posse. Non quidem in potestate; quia quod quantum, aut quale potestate est, nondum mouetur, quod actu, iam nō mouetur.

f Atq; motus] Statuit nihilomin⁹, debere motū appellari actū, quis impfectum, qa est rei impfectæ, tendentisq; ad vlteriorem gradū: siquidem dum motus rei, quę mouetur, inest, semper aliquid deest cōparandum. Unde est, ꝙ motus difficilè cognosci potest, quia omnis nostra cognitio ab actu oritur. Concludit proinde, cum motus nec priuatio sit, nec pura potentia, nec verò actus absolutè perfectus; aptè definiri actum eius, quod est in potestate, quatenus in potestate est.

Cur natura mot⁹ sit cognitis difficilis.

g Mouetur verò] Ostendit, cuinā motus conueniat, mouentine an mobili? Etsi, inqt, mouentia, q̄ per contactū agunt, & q̄ cùm nō mouentur, qescere dīr, (cuiusmodi sunt mouentia naturalia) simul moueant & moueātur: motus tū non est actus mobilis, vt mouens est, sed vt mobile est; tum qa ex accidente fit, vt id, qđ mouet, simul moueatur; tū qa semp id, qđ motionem efficit, formā aliquā substātialē accidentaláve, per q̄ mouet, actu possidet: id aūt, quod mouetur, in continua formæ acquisitione versatur. Quare cùm motus nihil aliud sit, quàm huiusmodi formæ acquisitio, haud dubiè motus erit actus mobilis, vt mobile est, nō mouentis, vt mouens.

QVÆSTIO I.

Rectène Aristoteles motū definierit.

ARTICVLVS I.

Explicatur definitio motus.

PRætermissis variis mot⁹ definitionibus, quas Plutar. l. 1. de placitis Philosorū. c. 23. Simpl. com. suo 8. t 7. hui⁹ li. & Albert⁹ hoc loco tract. 1. c. 6. asserūt: Peripateticas dūtaxat expendemus. Tres verò ab Arist. assignatæ sunt Prima ca. 2. huius lib. t. 6. nēpe. Motus est actus eius, qđ in potestate est, quaten⁹ tale est. Seu; Motus est actus entis in potētia, vt in potentia est. Scđa eodē cap. tex. 16. Mot⁹ est actus eius rei, q̄ vim hēt, vt moueatur, quaten⁹ ea vim hēt. Seu; Motus est actus mobilis, ꝓut mobile est. Tertia c. 3. t. 23. Motus est actus eius, quod agere & pati pōt, quatenus tale est. Licet verò q̄libet harū suo modo ad rem apposita sit; prima tū, quæ cæteris præstat, &, vt Simplicius ait, admiranda quadā rōne motus naturā explicat, enodanda à nobis est.

Tres definitiones motus.

Sciendū igitur primū, ex Auerroe lib. 5. huius opis com. 9. in calefactione v. g. ꝙ motus est ad calorem, duo, qđ ad rem p̄sentem attinet, spectari posse: nimirū calorem, q actu acqritur: & ipsam caloris acqsitionē, fluxúve. Est aūt valde cōtrouersum, in quonā horum formalis ratio motus cōsistat. Auerroes arbitratur, motū formaliter nihil esse aliud, q̄ formam ipsam, ꝓut successiuè acqritur: opinionē verò asserentē, rōnē mot⁹ cōsistere in ipsa via, ait celebrē esse, sed min⁹ veritati

A consentaneā. Cū Auertoe sentiūt M. Albertus, Simplicius, & alii. Videri aūt pōt D. Tho. eius opinionis, hoc in lib. lect. 2. cū dicat, motū esse ipsam formā fluentē. Quia tñ flux⁹ seu viæ ad formā distinctè nō meminit; haud satis liquet, vtrū eiusmodi fluxū itellexerit noīe formę fluentis, an illū à rōne formali mot⁹ secreuerit.

1. Opinio de formali ratione motus.

Nilominus verior cōiorq; est contraria opinio, q̄ Auerroes improbauit, motum. s. formaliter ac ꝓpriè esse ipsam acquisitionē continuā, fluxúve formæ. Ita

2. Opinio.

B Alexan. Alensis. lib. 5. Metaph. ad tex. 18. Auicēna, & de recentiorib. Philosophis cōplures. Sit igitur nostra assertio: Mot⁹ ſm suam ꝓpriam rōnem, non est forma per se, nec forma pariter cum flexu, seu acqsitione; sed est acqsitio ipsa tendentiave ad formā. Probatur; qa forma per se non est mutatio, atq; adeò nec motus.

Assertio.

C Itē, forma pariter cū fluxu (ita vt sumatur vtrunque, tanq̄ ex æquo significatū) est qd cōpositum per accidēs ex fluxu & forma. Huiusmodi aūt cōposita ꝑ accidens, nō cadunt in definitiones philosophicas & ꝓprias; qualis habetur hæc, de qua agimus. Cū igitur aliud non supsit, in quo cōsistat rō motus; vtiq; cōsistet in fluxu siue tēdētia. Quod ex eo etiā cōfir-

Motus non est formaliter ipsa forma.

Ratio motus consistit in fluxu.

D matur, qa moueri quidpiā nihil aliud ē, q̄ successiuè tēdere & accedere ad formā; seu quasi formā; q accessus seu via ad formā est prior natura, q̄ forma; sicuti alias via ꝑintelligitur termino, ad quē tēdit.

Ita verò cum nihil aliud sit motus, quàm successiua & cōtinua alicuius formæ acquisitio; necessariò, dum eiusmodi

acquisitio

acquiſitio durat, id, quod mouetur, potentiam habet aſſequendi vlteriorē aliquā partem formæ, quam cōparat. alioquin iam acquiſitio ceſſaſſet. Dicitur ergo motus actus, id eſt, perfectio entis in potentia, hoc eſt, eius rei, quæ adhuc eſt in potentia ad aliquam partem formæ, quæ acquiritur, vt eſt in potentia, id eſt, vt procedit vlterius, & cōtinuè ad eiuſmodi formā tendit. Exēpli gratia, acquiſitio caloris eſt motus; quia eſt actus ſeu perfectio aquæ, quæ caleſit, quæq; eſt in potentia ad nouam aliquam partem caloris, quatenus cōtinuè ad eā pergit. Vnde nō oīno à vero receſſit dogma Pythagoreorū, aientium motū eſſe non ens, videlicet ꝓ res, quæ motu acquiritur, nōdū eam entitatē ſeu ꝑfectiōnē obtineat, ad quam ꝓgreditur. Ob quam etiā cam Plato, in dialogo de Ente, motū potius ad genera non entiū, q̄ entiū, reuocauit.

Motus cur Pythagoreis nō ens.

Porrò in hac definitione locū generis obtinet Actus, quæ particula excludit, quidquid nullo modo actus eſt; vt materia prima: reliqua vicem gerunt differentiæ. Ac verba illa, Entis in potentia, remouent oēs mutationes momentaneas, quibus tota formæ perfectio ſimul obtinetur; cuiuſmodi eſt generatio hominis, qua tota forma humana, ſine vlla ſucceſſione, vno temporis puncto, in materiā inducitur Remouent etiam omnes actus perfectos; vt ſummum frigus, ſummū calorem; quæ nullā rei ſubiectæ poteſtatē relinquunt ad aliquam ſui partem prætereà aſſequēdā. Deniq; particula, Vt in potentia eſt, excludit actus imperfectos, qui licet ſint ex parte acquiſiti, ꝓindeq; actus entis in potentia; non tamen ſunt entis in potentia, vt in potentia, hoc eſt, rei tendentis in formā perfectiorem. Talis eſt calor remiſſus in aqua, quæ iam caleſieri deſiit. Eadem etiam reiiciuntur momētaneæ mutationes, quibus forma nondū perf. cta acquiritur: hæ namque actus quidem ſunt rei, potentiam habentis ad perfectiorem formam, non tamen ad eam paulatim progredientis.

Generatio nō comprehenditur in definitione motus.

ARTICVLVS II.

Obiectorum quorundam dilutio.

1. argum.

VErùm contra ſuperius dicta ſic aliquis obiiciet: Propoſitum Ariſtoteli fuit, motum Phyſicum duntaxat in præſentiarum definire, vtpote qui proprietas ſit entis naturalis: ſed definitio ab eo tradita conuenit etiam ſpiritalibus motionibus intellectus & voluntatis, quæ nequaquā Phyſici motus ſunt: igitur definitio nō reciprocatur cum definito. Minor ſuadetur: Nam ꝙ in voluntate & intellectu dentur motus, oſtendit Gregorius in 1. d. 7. q. 5. art. 2. quia habitus iuſtitiæ (quod etiā de cæteris habitibus, tam voluntatis, q̄ intellectus, eadē rōne concluditur) pōt immediatè poſt aliquod momentum temporis augeſcere intendiq;, adhibente ſucceſſiuè voluntate maiorē ac maiorem conatum, eūq; aliquandiu ſine intermiſſione cōtinuante: quo pacto incrementum habitus iuſtitiæ per continuum fluxum, atq; adeò per motum comparabitur. Quòd autem hiſce motibus cōueniat Ariſtotelica definitio, videtur perſpicuū; cùm ſint actus entis in potentia, vt in potentia.

Lege p eodē Alliacen ſem in 1. d. 14. q. 9.

Secundò: Mutationes, quib⁹ continua abiectione quædā formæ deperduntur, (vt imminutio quātitatis, remiſſio qualitatum) ſunt veri motus; vnde & decretio numeratur hic ab Ariſtotele inter motus: & tamen nō ſunt acquiſitiones, ſed abiectiones formarum: igitur definitio motus non conuenit toti definito.

2. argum.

Tertiò: Generatio & corruptio, quę ſunt momentaneæ quędam mutationes, referuntur hoc loco ab Ariſt. inter motus exēpla. nō igitur à definitione motus haſce mutationes excludere debuimus.

3. Argum.

Quartò: Ariſtoteles appellauit motū ἐντελέχειαν, ficto à ſe vocabulo; vt Porphyrius initio ſuarū quæſtionum in prædicamenta, aliiq; interpretes, præſertim Græci, annotarunt (etſi non deſint, qui hoc nomen vetuſtius eſſe dicāt, ſed à populari conſuetudine ad Philoſophicum vſum ab Ariſtotele primùm fuiſſe accōmodatum) atqui ἐντελέχεια perfectionem ſignificat, iiſq; accōmodatur, quæ omni ex parte abſoluta ſunt; vt animæ, q. 2. lib. de aīa c. 1. definitur ἐντελέχεια ſiue actus corporis organici. Non igitur motus rectè dicitur actus entis in potentia, vt in potentia; quod inchoationem quandam, imperfectionemq; deſignat.

4. Argum.

Ad primum horum dicendum eſt, dari eiuſdē modi tranſlatitios & ſpiritales motus,

Solutio 1. argumenti.

motus, sed eos hoc loco non definiri; quod non sint motus Physici, nec eis cōpetere definitionē: non. n. sunt actus entis, vt ea particula intelligitur, i. entis naturalis.

Solutio 2. Ad secundum bifariam respōdetur. Inprimis mutationes illas abiectiuas cōprehendi etiā in ea definitione: quia licet non sint reales & positiuæ acquisitiones; sunt tamen acquisitiones negatiuæ, & suo modo perfectiones, quo pacto vocamus perfectiorem imminutionē aut remissionē, qua plus quantitatis aut qualitatis abiicitur. Vel dicendū, tales mutationes, sicuti nō sunt veri & positiui actus, sed corruptiui duntaxat; ita non definiri hoc loco, reiiciq; per illā particulā, Actus, nec inter veros motus cēseri ab Arist. esto gratia exēplorū, in qb⁹ veritas nō requiritur, asserātur.

De mutationibus abiectiuis.

Solut. 3. Ad tertium varie interpretes respondent. D. Thomas hoc loco, & Simplicius 8. lib. in digress. ad t. 9. aiunt, motum hic explicatum generationem etiam cōprehendere. Verùm hæc responsio nō satisfacit: quia generatio non est actus entis in potentia, vt in potentia, ad modum supertiùs declaratū. Alii cum maiori probabilitate inquiunt, generationē & corruptionem, vt Auerroes 6. huius operis animaduertit, duob⁹ modis accipi. Vno, pro sola formæ substantialis inuectione aut expulsione, quæ momēto peragitur. Altero, vt etiam cōprehendit alterationem antecedēte, quæ quoniā via & progressio quædam est ad generationem, & corruptionem, nō immeritò illarum nomen vindicauit. Sed obiiciet aliquis: Generatio ita sumpta non differt à præcunte alteratione: ergo, cùm Aristoteles paulo ante inter species motus alterationē posuisset, superuacaneè eandem iterum sub nomine generationis, inter easdem species connumerasset. Occurrendū tamen, eam alterationem bifariam spectari posse, & vt immediatè terminatur ad disponendam materiam, & vt etiam vlteriùs ad ipsam formæ substantialis inductionem expulsionemve procedit. Quæ sunt rationes inter se diuersæ. Quare licet Aristoteles iam motum secundum priorem notionem, ipso alterationis nomine expressisset; non proinde fuisse superfluum, imò ad perfectionem doctrinæ conueniens, eundem rursus nomine generationis & corruptionis indicare.

Generatio, & corruptio bifariā sumuntur.

Obiectio.

Refutatio. Legedc hāc reDamasc. in Phys. cap. 5. Lucianū in dialogo pro cōtra T. Politianū li. 12. epist. ep. 1. Scalig. exer. 37. cōtra Car. Budæū de asse

A * Ad 4. vt quid respōdendum sit constet, haud ignorandū est, controuersiam esse non paruam de interpretatione nominis ἐντελέχεια, quod tū hoc loco, tum alibi apud Aristotelē sæpe legimus. Cicero in Tusculanis q. latinè vertit Continuatam motionē: vel quia legit ἐνδελέχειαν, cum litera δ, non autem ἐντελέχειαν cū τ. vel potius, quia existimauit, Aristotelē Atticorum more δ in τ mutasse; atq; ita opinatus est dici ἐντελέχειαν B ἀπὸ τῆς ἐνδελεχῦς, quod perenne seu cōtinuatū significat. Verum hæc Ciceronis interpretatio multis viris doctis displicuit. Nā prærerquam quod nullus Græcorum interpretū eam nominis ἐντελέχεια etymologiam dedit; si entelechia esset cōtinuata motio, perperam Aristoteles definiisset motum per entelechiam. Quæ enim definiendi ratio esset, qua motus definiretur per motionem, idem per idē? C Potiùs ergo dicendū ἐντελέχειαν perfectionem significare. Nam Græcis ἐντελὲς idem valet, quod Latinis perfectū, quasi ἐν τῷ τέλει, hoc est, in fine, qui cuiusuis perfectio est, existens. Cæterum etsi hæc sit huius nominis proprietas & vis; sumitur tamen aliquando, vt annotarunt interpretes, prout cōprehendit tam perfectionem absolutam, quo pacto anima dicitur entelechia; quàm inchoatam, qua ratione cōpetit motui, qui inchoata quædam D perfectio est, vtpote via & progressio ad ipsam perfectionem absolutam.

li. 1. Cœliū lib. 2. lect. antiq. c. 22. * Solut. 4.

Nō placet interpretatio Tullii.

QVÆSTIO II.

Vtrum successio, & continuata ad essentiam motus pertineant.

ARTICVLVS I.

Omnem motum successiuum, & continuum esse.

E IN hac qōne pro certo haberi dēt secundum doctrinā Peripateticam, veritatemq; ipsam, oēm motum & successiuū & continuum esse. Nam quod successiuus sit, constat ex ipsa motus definitione: siquidem successio in eo consistit, quod forma nō integra simul acquiratur, sed per partes; id est, vna pars post aliā. Hoc aūt indicāt verba illa, Act⁹ entis in potētia, vt in potētia. Accedit ad id cōprobandū, quod si motus esset quid permanens, motus nō esset:

Successio motus vnde probetur.

esset: nihil.n.quod manet, quà tale, mo- A uetur;nihil,qđ mouetur,manet. Nõ minùs quoq; apud Aristotelem cõstat, omnem motum continuũ esse.Id enim conceptis verbis asseruit 5.Metaphy.cap.13. tex.18.aiens,motum & tempus quanta, & continua quædam esse,& 1.c.huius libri,tex.1.vbi docuit,motũ videri de numero cõtinuorum,& lib.4.c.11. tex 99. cum ostendit,magnitudinem,motum,& tempus,continua esse.Idem quoq; ex eo probatur: quia motus est tendentia; vt B constat ex illius definitione: tendẽtia verò continuitatem importat.Item,quia si motus non fieret continuato progressu, fieret per instantiã certi & definiti temporis: quo modo arbitrãtur nõnulli viuentia accrescere,ita nimirum,vt singulis momentis partes minimæ quantitatis acquirantur.At ꝙ nõ ita res habeat, breuiter nunc ex eo ostẽditur,quia oporteret inter duo illa instãtia mobile quiescere, cum tamen nulla idonea ratio af- C feratur, cur post inchoatũ motum eiusmodi quies necessariò detur.Deinde, qa nullus motus esset vna mutatio, sed qd conflatum ex multis mutationib'instantaneis. Quod falsum esse patebit ex doctrina Aristotelis, libro 5. huius operis, cùm de motus vnitate agit.

Cõtinuitas motus vnde concludatur.

Quare non rectè Aristotelici quidam solis Lationibus continuitatem dant; rati,nec qualitatem, nec quantitatem,nec substantiam, cùm aggeneratur, cõtinuè D acquiri,sed interrupte & discretè:aduersus quos alibi erit ex professo disputandi locus.Fatemur tamen,continuitatem non ex æquo in omnibus motibus elucere; vt annotauit hoc loco Auerroes comme.6. Etenim in motu accretionis latet, in alteratione patet, in motu locali multo euidentiùs cernitur.

Cõtinuitas nõ ex æquo in omnibus motibus cõspicua est.

ARTICVLVS II.

Successionem pertinere ad essentiam motus.

Licet constet, oẽm motum successiuũ esse; dubium tñ est, vtrum successio sit essentialis motus,an solùmodo passio ab eo manans. Na ꝙ hæc posterior pars vera sit, ex eo suadetur, quia successio motus nihil aliud esse videtur,q̃ negatio existẽtiæ simultaneæ partiũ ipsius.Nulla

Argumenta partis negat.

verò negatio ꝑtinet ad essentiã entis positiui,cuiusmodi est motus. Itẽ,qa si successio foret de essentia motus,cũ successio sit alicui' rei successio,nec alterius q̃ mot',certè mot' esset successio sui ipsius.

Contraria tñ pars,q̃ asserit,successionẽ pertinere ad quidditatẽ motus,verisimilior est: præsertim in sententia,quã sequimur,aientium,motũ non esse formã, partim acquisita,partim acquirendã,sed viã tendentiã q; ad eiusmodi formã. Nõ enim possumus tendentiã absq; successione cõcipere:nec est aliud,mobile paulatim accedere ad ꝑfectionẽ formæ, quã fluido quodã progressu vnã eius partem post aliã acquirere;q̃ est propria formalis ratio successionis. Est & illud argumentũ: Nã quo vnũqđq, ab alio intrinsecè distinguitur, eodẽ intrinsecè constituitur: Mot' aũt ab instãtanea mutatione,eundẽ terminũ habente,eo differt,ꝙ hæc simul efficiatur,illa ꝑ successionẽ.

Cõfirmatio partis affir.

Quæ aũt pro aduersaria parte adducta sunt,ita diluenda erũt. Ad primũ negabitur assumptũ. Licet.n. successio per negationẽ illã explicari soleat; re tñ vera eius rõ non cõsistit in negatione; sed in entitate positiua,ꝙ videlicet vna pars post aliã fluxu quodã sequatur. Ad 2m dicendũ, sicuti mot' est fluxus formæ,ita esse successionẽ eiusdẽ formæ, cuius vna pars post aliã acqritur, sed hanc ipsam successionẽ, quæ accidentariò conuenit formæ, essẽtialiter icludi in motu,esseq; successionẽ motus,quaten' vna eius pars alteram subsequtur. Ex quo tñ non rectè infertur,motũ esse successionẽ sui ipsius, sed duntaxat continere successionem in sua qdditate. Itaq; falsum est illud, qđ in argumẽto assumitur, nimirũ successio non est successio alterius rei, q̃ motus.

Sol.1.arg. pro parte neg.

Solut.2.

ARTICVLVS III.

B

Continuitatem non pertinere ad essentiam motus.

1.Argum.

Quod ad cõtinuitatem spectat, sunt opinionis qui illam de essentia motus esse arbitrarentur. Quod ita esse ex eo imprimis ostendi potest; quia motus iuxta eam sententiam,quã vt probabiliorem statuimus,est fluxus formæ,q̃ paulatim acquiritur:hic aũt fluxus nihil est aliud, quã 2. argum.

Quod ita esse ex eo imprimis ... (right margin residue: tium, conti nuitatẽ in- cludi in es- sentia mot')

continuata quædam successio. Deinde, quia si continuitas non pertineret ad essentiã motus, seclusa per intellectum continuitate, adhuc integra relinqueretur motus essentia: qd nõ videtur posse fieri. Nam vel tũc mot⁹ cõstaret mutatis esse, quæ sunt indiuisibilia, partes illius copulãtia; vel non. Si non constaret, iam igitur motus sm suam essentiam non esset mutatio vna, sed plures, quia eius partes nullo inter se vinculo essent coniunctæ, imo diuisæ & discretæ. Si constaret; ergo motus essentia neutiquam cohęreret in intellectu sine mutatis esse, ac proinde nec sine continuitate. Ex quo sequitur, motum in sua natura, & ratione formali, continuitatẽ

3. Argum. includere. Huc pertinet locus ille superiùs à nobis citatus ex 1. c. huius lib. tex. 1. vbi Aristoteles ait, videri motũ de numero continuorum.

Asseritur pars negatiua. Nihilominùs probabilior est aliorum sententia, qui putant; cõtiuuitatem, esto indissolubili nexu motum comitetur, nõ pertinere tñ ad illius essentiam, sed esse proprietatem ab ea oriundam. Ita M. Albertus tractatione de quantitate capite 4. & 8. Auerroes 4. lib. huius operis com. 119. vbi ait, tempus mensurare quantitatem accidentem motui. Fonseca 5. Metaphys. ad ca. 13. q. 8. sect. 3. Pererius lib. 14. suæ Philosophiæ capite 8. Iandunus hoc

1. Ratio. loco q. 2. aliiq; nõ pauci. Quod hisce argumentis probatur. Motus, quà motus, est acquisitio formæ: sed acquisitio non est formaliter continuitas: ergo motus, qua motus, non est formaliter siue essen-

2. Ratio. tialiter continuitas. Secundò: Motus ex sua ratione est ens incompletum; cum sit progressio seu via formæ imperfectæ ad perfectionem: at continuitas ipsius est quid completum; siquidem natura continuitatis, quæ in motu inuenitur, solum

Cõtinuitas motus, est quid cõpletum. cõsistit in extendendo cõtinuè successiuã acquisitionem formæ, quæ ratio non designat incompletum quid, sicuti nec continuitas temporis, aliarũmve specierum quantitatis cõtinuæ: igitur motus in sua essentia nõ includit continuitatem, alioqui idem esset ens incompletum & completum, aut saltem incompletum ex com-

3. Ratio. pleto constaret, quod fieri nequit. Tertio Motus est analogum, vt aiunt Græci interpretes, & M. Albertus hoc loco ad te. 4. Itemq; D. Thomas, Aegidius Roman⁹

A Aurreoes, cæteriq; Philosophi communi assensu: patetq; ex eo, quia sequitur varietatem formæ, cuius est acquisitio, atque ita funditur per diuersas categorias vt lib. 5. explicabitur: at continuitatis ratio simplex & vniuoca est, vtpote, quæ secundum vnum eundemq; communẽ modum, successiuam acquisitionem formæ extẽdit, siue forma sit quãtitas, siue qualitas, siue res alterius prædicamenti. Fatẽdum est ergo, continuitatem esse extra essentiam motus. Et verò cùm motus omnis, vt supra ostendimus, continuus sit; reliquum est, vt continuitas perpetua eius affectio censeatur. Ad ea autem, quæ contrariam opinionem astruere nitebantur, hunc in modum respondetur. Ad primũ quidem, nihil esse aliud motum, quã fluxum: & eiusmodi fluxum non includere in sua essentia continuitatem, sed successionem duntaxat; licet ea motus successio sine continuitate non sit. Ad secundum; si continuitas à motu cogitatione abiungatur, remansuram integram motus essentiam: neque eius partes concipiendas tunc fore, vti copulatas per mutata esse; neque vt diuulsas, aut discretas, sed vt fluentes sine interruptione, continuitate quadam negatiua, ita vt eiusmodi partes nec dicantur diuisæ, nec continuatæ. Nõ quidem diuisæ, qa perenniter fluunt, nulla interposita quiete. nec tamen cõtinuatæ; quia non cohærent sibi per mutata esse, quę sunt nexus ac termini positiui motus. Quo etiam pacto mansura esset substantia lapidis, si ab eo diuina virtute q̃titas re ipsa separaretur, & in eodem situ relinqueretur conseruareturque nempe cõtinua negatiuè, quia videlicet eius partes non essent diuulsæ: nec tamen continuatæ per superficies, sed cõpactæ, in eodẽ situ, vel quasi situ, in quo antea erãt. Ad locum ex 1. huiusce libri capite, dicito; non esse mentem Aristotelis, motum secundum suam essentiam esse de numero continuorum; sed duntaxat vendicare sibi continuitatem, vt quidpiã ab ipsius essentia fluens: in quem etiam sensum accipi debent verba Arist. sicubi motui continuitatem per se attribuit.

Communis sententia, motum esse analogum.

B Cõtinuitas est ꝑpetua motus affectio.

Resp. ad 1. argum.

C Ad 2.

D

E Ad 3.

Relactio. Sed obiiciat quispiam, Aristotelem interdum appellare motum continuum ꝑ accidens; vt in categoria quantitatis, vbi ait motum esse quantum ratione temporis: &

ris, & in quarto huius operis capit. 11. tex. 99. vbi docet, motum esse continuum, propter id quod mouetur: quare non videri, continuitatem comitari per se motum, vt passionem ab eius natura manantem. Occurrendum; motum triplicem sortiri continuitatem. Vnam ratione durationis, quam consumit; siquidem omnis motus tempore fit. Alteram merito subiecti, in quo insidet. Nã quemadmodum candor, cæteraque accidentia materialia, diffunduntur in subiecto, extenduntur que illius extensione; ita & motus, vt in 6. huius operis cap. 4. tex. 33. demonstrabit Aristoteles. Tertiam sibi peculiarem & intrinsecam, quę consequitur ipsam formæ acquisitioné, vt necessaria eius affectio. Igitur de prima continuitate intelligendus est Aristoteles in categoria quantitatis: de secunda quarto huius operis, loco citato: de tertia loquuti sumus in hac disceptatione, de qua etiam agit Aristoteles 5. Metaph. cap. 13. tex. 18. vbi affirmat, motum non esse continuũ ratione subiecti, sicuti candidum, aliaq; id genus accidẽtia; sed ratione formæ, ad quam tendit, sed quatenus est formæ acquisito.

Dilutio. Trifariam motus cótinuitaté obtinet.

Dubitatio.

Quæri etiam solet, num omnes motuum continuitates eiusdem infimæ speciei sint, an non? Cui dubitationi respondemus, si continuitas sumatur, vt comprehendit continuitates, tã materiales, quæ Physicis motibus cõueniunt; quàm immateriales, quæ motibus spiritualibus competunt, non esse vnam speciẽ. Quod suadet ipsa intercapedo & distantia naturarum, quæ cernitur inter res ordinis adeò diuersi, id est, spiritalis & materialis. Si autem continuitas spectetur, prout tantùm motibus Physicis accommodatur, dicendum, omnium motuum continuitatem censendam vnius infimæ speciei; quia nulla in ea inuenitur ratio; quę maiorem probet distinctionem; pręsertim cùm nihil obstet, quò minus rebus specie differentibus aliqua eiusdem infimæ speciei proprietas insit. Vt videre est, tum in aliis, tum in corpore quantitatiuo, quod vnum specie in cœlestibus & sublunaribus corporibus visitur.

Responsio.

Ex dictis facilè quiuis intelliget, sex modis posse spectari motum. Primò, vt progreditur ab agente: secundo, vt recipitur in patiente: tertiò, vt est forma imperfecta, quæ tendit ad perfectionem: quartò, vt est acquisitio huius formæ: quinto, vt est successiuus: sexto, vt est continuus. Si autem petas, quonã pacto motus hisce modis consideratus sese habeat, quo ad vendicandum, aut non vendicandum, in prędicamentis locũ; sic habeto. Motus primo modo ptinet ad prædicamentum actionis: secundo, ad prædicamentũ passionis: tertio, cùm sit ens incópletum, vt patet, non ponitur simpliciter in aliquo prædicamento; sed reuocatur ad illud, in quo eadem forma, sub modo completo, per se cõstituitur: quarto, similiter in nullo prædicamento absolutè collocatur, quia est etiam ens incópletum, videlicet acquisitio formæ imperfectæ, tendentis ad perfectionem; reducitur tamen ad prædicamentũ sui termini: quinto, eãdem rationem sortitur, quam tertio & quarto modo sumptus, quia sub hac quoq; notione est ens incópletum, vtpote rei incópletæ essentiã cõponẽs; nullũ enim cópletum, vt superius monuimus, rem incópletam constituit: sexto, ponitur in prædicamẽto quãtitatis, inter species quantitatis cótinuæ successiuæ; quemadmodũ & tẽpus, à quo distinctam speciẽ cótinuitatem sortitur; cùm hui⁹ partes instantibus, illius verò mutatis esse copulentur. Etsi contrà existimarit Aureolus apud Capreolum in 2. d. 2. quæst. 2. art. 2. asserens, tempus formaliter nihil aliud esse, quàm successionem motus. Qua de re alibi fusius.

Sextuplex cõsideratio motus.

Sub quæ cõsideratione ad qđ prædicamẽtum motus pertineat.

Cótinuitas mot⁹ distinguitur specie à continuitate temporis.

QVÆSTIO III.

An motus à termino, in quem tendit, & à mobili, re ipsa distinguatur, necne.

ARTICVLVS I.

Videri distingui à termino, videri à mobili non distingui.

IN hac disceptatione, de duplici distinctione agendũ nobis est. Primò de distinctione mot⁹ à termino, in quẽ fertur: scdo de distinctione eiusdem à subiecto, cui inhæret. Quod ad prioré attinet, Aureolus apud Capr. in 2. d. 1. q. 2. art. 2. Argentinas in 2. d. 19. q. 1. Venetus ad ca. 3. huius

Pro priori parte cõtro uersiæ. Baconus in 2. d. 1. q. 2. art. 2.

huius libri, multiq; alii opinati sunt, motum distingui re à termino, qui p ipsum acquiritur: videturq; hæc snia hisce rõnibus ostendi. Si calefactio non distingueretur re ipsa à calore; cũ calefactio caloris, per ipsam producti, cã sit: sequeretur aliquid sui ipsius causam esse; qd tñ fieri posse negat D. Aug. 1. de Trin. c. 1. cõstatque ex eo, quia causa est id, à quo aliqd pendet: nihil verò pendet à se ipso.

1. Argum.

A

2. Argum. Secundò: Motus est via & progressio ad terminum; est velox, aut tardus; est qd successiuum, & compositum ex partibus, quæ permutata esse copulantur: hæc autem non competunt in terminũ motus; nec enim calorem, verbi causa, velocem aut tardum dicimus, &c. Igitur motus distinguitur re à suo termino.

B

3. Argum. Tertiò: Quæcunq; ita sunt affecta, vt alterum sine altero cohærere possit, distinguuntur re ipsa inter se; alioqui eadẽ res simul esset ac non esset: atq terminus motus, verbi gratia calor, in quem calefactio fertur, cessante calefactione manet: ergo, &c.

C

4. Argum. Quartò: Motus est idem re cum termino: ergo corruptum potest naturæ virib. redire; quod Philosophi constanter negant. Probatur consecutio: quia fieri potest, vt aliquod corpus, idem nunc conficiat spatium, quod heri; atque ita vt idẽ vbi, quod hesterna die acquisierat, hodierna acquirat. Quare si motus est idem re cũ suo termino, cũ posito hoc euentu idẽ sit terminus vtriusq; motus, sequitur hodiernũ motũ esse idem re cũ hesterno; & ex consequenti, præteritũ motũ rediisse.

D

5. Argum. Quintò. Motus eius, qui Romã contẽdit, non est idem, cum existentia, quam illic habebit; cũ motus sine termino esse nequeat, & tñ fieri possit, vt is Romã nõ perueniat: non est igitur asserendum, lationem idem esse cum suo termino.

Pro altera parte quæstionis argumentum. Quod spectat ad collationem motus cum subiecto, in quo insidet; non distingui re ipsa ab eo motum, probatur; quia motus localis Angeli non videtur esse aliud, quam ipsa Angeli substantia, prout aliis atque aliis partibus spatii successiuè respondet, & tamen hic motus recipitur in eadem substantia Angeli, vt in subiecto: idemque videtur dicendum de lationibus Physicis, respectu suorum mobilium. Non igitur inter motum & subiectum realis distinctio intercedit.

E

ARTICVLVS II.

Totius controuersiæ enodatio.

1. Conclus. Sit tamen cõclusio: Motum a termino, quem petit, non re, sed formaliter tãtum distingui. Hæc conclusio est D. Thomæ 5. huius oper. ad t. 9. Alexãdri Auerrois, & Themistii. Item Ochami in 2. q. 9. ac cæterorum Nominalium. Pro eius verò explicatione aduertendum est, non eũdem esse terminum totius motus, & partis. Etenim si per totã calefactionẽ octo gradus caloris acquirantur, totius calefactionis terminus erunt iidem octo gradus; singulis autem calefactionis partib. respondebunt singulæ partes caloris, q nimirum per singulas partes motus acquisitæ fuerunt. Pari modo si per totam accretionem quantitas vnius palmi cõparata sit, terminus toti accretioni respondens, erit quantitas vnius palmi; at singulis partib. accretionis respondebunt singulæ portiones quantitatis per eam acquisitæ. Idem de latione suo modo dicendũ est. Nam si quis vnius leucæ spatium decurrat, toti lationi respondebit existẽtia integra leucæ; singulis autẽ lationis partibus, existentiæ in singulis partibus ipsius leucæ. Item Sonc. 5. Me. q. 36.

Confirmatio prioris partis conclusionis. Hoc posito, suadetur quoad priorem partem conclusio. Primùm, quia si motus re ipsa differret à termino, posset sine illo diuinitus conseruari: at quòd non possit, inde constat; quia cũ motus non sit aliud, quàm termini acquisitio, repugnantiam inuoluit, dari motum sine termino.

Secundò: Motus non habet diuersam existentiam à termino: ergo nec diuersã realitatem. Consecutio probatur: qa existentia nihil est aliud, quàm res ipsa sub certo modo, secũdum quem vnumquodque extra suas causas poni dicitur. Antecedens ostenditur: quia si motus haberet existentiam diuersam ab existentia termini, cùm vti res se habet quoad existentiam, ita & quoad productionem: sequeretur, motũ produci alia actione, distincta ab ea, qua eius terminus; deinde rursus illam actionem effici per aliam; sicq; in infinitum: quod nemo dicet. Denique confirmatur eadem cõclusio, vulgata illa Philosophorum ratione, quod res nõ

nisi

nisi eugēte necessitate multiplicādæ sint: A nulla aūt necessitas cogit, inter motū & terminū realem distinctionem inducere.

Cōfir. post. part. concl. Posterior pars conclusionis, quæ asserebat, motum formaliter distingui a suo termino, ostenditur iis rationibus, quas initio superioris articuli ad distinctionē inter motum & terminum comprobandam adduximus. Apertè enim conuincūt dari inter hæc distinctionem aliquam; verùm non maiorem, quam formalem. Porrò autem cùm formalis distinctio duplex B sit: (loquimur autem de distinctione formali ex natura rei) vna, qua quidpiā sub eadem realitate diuersas habet essentias; alia, qua sub eadem essentia diuersos modos: quæret aliquis, vtra harū distinctionum inter motum & terminum statuenda sit. Respondemus, in eorum sententia, qui motum nihil aliud esse, quàm ipsam formam fluentem opinantur, non distingui motum à termino, nisi penes diuersum modum eiusdem essentiæ: est enim C motus eademmet forma, quę acquiritur, eademque essentia, nihilo à se ipsa plus differens, quā quod aliter ac aliter se habeat, prout ab esse imperfecto ad perfectum progreditur, seu, vt Philosophi loquuntur, prout eadem forma nunc sumitur vt in produci, nunc vt in producto esse. At iuxta aliorum opinionem, quā statuimus, arbitrantium motum proprie ac formaliter esse ipsum fluxum, seu ꝓgressionem ad formam, dicendum erit, mo- D tum distingui essentia à termino. Enimverò motus secundum suam naturā est qd piam successiuū, vt superius ostendimus: forma autem, q acquiritur, vt calor verbi gratia, non ita se habet, etiam interim dum acquisitionem subit; quia si tunc secundum suam essentiam foret successiuꝰ, vtiq; etiam post acquisitionem finito motu, eius natura in successione consisteret quod longè aberrat à veritate.

Duplex distinctio formalis.

Motus distiguitur essētia termino.

E Veniamus nunc ad alterā controuersiæ partem, de distinctione inter motum, eiusque subiectum seu mobile. Prænotandum est, bifariam, quod ad rem præsentē attinet, quoduis mobile sumi posse; nimirum vel prout est affectum quātitate, vel absolutè secundum suam essentiam substantiam ve. Hoc posito, sit secunda conclusio: Omnes motus distingui re à mobili secundum substantiam spectato. Hęc

Altera pars quæst.

2. Conclus.

ita probatur: Motus, vt ostensum fuit, sunt idem re cum formis, quæ per ipsos acquiruntur: eæ verò formæ differunt re à substantia mobilis: ergo & motus. Probatur assumptio; nam quantitas, vt est cōmunior Philosophorum sententia, itemque vbi & qualitas (quæ sunt termini accretionis, lationis, & alterationis) distinguuntur re à substantia, quæ subiectum est horū motuum. Quod item de ea substantia, quæ nutritione acquiritur, dicendum est. Quòd si quis obiiciat, non videri ita rem habere in nutritione, in qua eadem rei viuentis substantia est subiectū, & est terminus, ad quem nutritio proficiscitur, qui est idem re cum nutritione, occurrendum, licet hodierna nutritio idē re sit cum substantia partiali, quæ per eā acquiritur; non tamen esse idem cum tota substantia rei nutritæ, de qua nostra conclusio intelligi debet.

Quantitas distinguitur re a substantia.

Occupatio.

Sit tertia conclusio: Motus omnes, excepta latione, distingui reipsa à mobili, secundum quantitatem consideratio. Hęc eadem ferè ratione nititur, qua superior. Nam motus sunt idem re cum terminis, ad quos tendunt: hi verò à quātitate mobilis reipsa differunt, vt consideranti perspicuum erit. Excipimus tamen lationis terminum, quia hic nihil aliud est, q̄ vbi; quod, vt in progressu patebit, à quantitate mobilis, prout modo huic, modo illi parti spatii respondet, non distinguitur. Id, quod diximus de termino nutritionis comparato cum substantia rei quæ nutritur, intelligi etiam debet de termino accretionis, collato cum quātitate rei quæ augescit. differt enim eiusmodi terminus à quantitate mobilis, nō quidem ab ea, quæ tunc acquiritur; sed a quantitate integra subiecti, quæ ex quantitate denuo accedente, & ex ea, quæ in subiecto præerat, coalescit.

3. Conclusi.

cōfirmatio.

ARTICVLVS III.

Explicatio argumentorum primi articuli.

NVnc primi articuli argumenta, quæ ex parte superioribus conclusionibus aduersari videtur, diluamus. Ad primum, quod variè diluitur à Capr. in 2. distinct. 1. Sol. 1. arg.

ſtinct. 1. quæſt. 2. art. 3. negandum eſt, calefactionem cauſam eſſe caloris. Neque enim rei productio cauſa rei dici debet; ſiquidem cauſa eſt id quod eſſe confert; actio verò non propriæ confert, eſſe, ſed eſt id quo confertur.

Sol. 2. Ad ſecundum neganda eſt cōſecutio: ſola enim formalis diſtinctio motus a termino abūdè ſufficit, vt aliqua de motu enuntientur, quæ de termino negari debeant; ſi terminus ſpectetur quoad formalem ſuam rationem, qua a motu diſſidet.

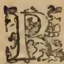
Sol. 3. Ad tertium reſpōdendum: etſi ea, quæ inter ſe neutiquam diſtinguuntur, mutuò abiungi non poſſint; ea tamen, quæ, cum ſint idem re, inter ſe formaliter differūt, interdum ita eſſe affecta, vt ſaltem vnum abſque altero, ideſt, abſq; ratione formali alterius cohærere poſſit; vt videre eſt in fundamento reſpectu relationis, cum qua re idem eſt, & tamen poteſt abſque illa cōſiſtere, vti candor abſque ſimilitudine. Idem verò accidit in motu & termino: illo namq; intereunte hic permanet; licet neque relatio ſine fundamento, neque motus ſine termino eſſe queant.

Sol. 4. Ad quartum reſpondetur, in eo euentu non ſimpliciter, id eſt, quoad ſuam realitatem & formalitatem, heſternuum motū, qui iam euanuit, redire; ſed quoad ſuam realitatē ſolùm, quatenus exercetur motus, qui eſt idem re cum illo, rōne termini, in quo ambo conueniūt.

Sol. 5. Ad quintum quid reſpondendum ſit, ex iis, quæ ſuperius diximus, patet. Neque enim totus motus eſt idem re cum vbi, ſeu cum exiſtentia mobilis, vt alicui parti ſpatii, ſed vt toti ſpatio adæquatur: pars autem motus idem eſt cum eadem exiſtētia, vt alicui portioni eiuſdem ſpatii reſpondet.

Ad id verò, quod identitatem motus cum re mota aſtruere videbatur, dicendum eſt; motum localem Angeli nō diſtingui re ab eius ſubſtantia, ad hanc vel illam partem ſpatii applicata. Nec id repugnat noſtræ concluſioni, quæ de Phyſicis duntaxat lationibus, cuiuſmodi nō eſt motus Angeli, intelligitur. Sed de hac re in progreſſu plura. Solutio argumenti p identitate motus cum mobili.

CAPVT TERTIVM.

Erſpicuum a verò etiam illud eſt, de quo dubitatur, motum in eo eſſe, quod mouetur: eſt enim actus eius, & ab eo, quod vim mouendi habet. Et eius quidem, quod mouendi vim habet, actus diuerſus non eſt, quippe cùm vtriuſq; actus eſſe debeat: b *mouendi quidem enim vim habet, quia poſſit; mouet autem eò quòd agat: ſed in id, quod cieri motu poteſt, actiuum eſt* c *Vnus igitur amborum æquè eſt actus. Vt enim, inter vnum & duo, & duo & vnum, idem eſt interuallum, vtique vnum idemq; ſunt accliue & decliue (hæc enim vnum quidem ſunt, ratio tamen vna non eſt) ita & in mouente, & eo quod mouetur, res habet.* Text. 18.

d *Exiſtit autem dubitatio logica: neceſſe enim eſt fortaſſe, alium quendam eius, quod efficit, alium eius, quod patitur, actum eſſe. Illius namque effectio eſt huius paſſio: opus verò & finis illius quidem effectus, huius autem affectio.* e *Cùm igitur ambo ſint motus, ſi diuerſi ſint, in quonam erunt? aut enim vterq; in eo quod patitur & mouetur, aut affectio in efficiente, & paſſio in patiente: quòd ſi & hæc nominari ποίησις, id eſt, effectio debeat, æquiuocè id fiet. Atqui ſi ita eſt, in eo quod mouet motus inerit. Eadem enim ratio eſt, de eo quod mouet & de eo quod mouetur: quare aut omne quod mouet, mouebitur, aut id, in quo motus ineſt, non mouebitur.* f *Quòd ſi vtraque, & effectio, & paſſio, in eo quod mouetur & patitur, & docēdi diſcendiq; actus, cùm duo ſint in eo qui diſcit; primùm quidem ſuus cuiuſq; actus in eo non inerit,* Text. 19.

erit, deinde illud absurdum est, duob. motibus simul moueri. Aliquæ enim duæ vnius rei, atq; ad vnam formam, alterationes erunt, quod fieri non potest. Sed vnus erit actus. g *At a ratione alienũ est, duorũ speciei diuersa vnum & eundem actum esse. Atq; si docendi & discẽdi actus sit idem, effectio item & passio; docere quoq; idem erit, quod addiscere, & efficere idem, quod pati: quare necesse erit eum omnem, qui docet discere, & qui agit pati.* h *An neq; alterius actum in alio esse absurdum est? Docendi enim actus eius, qui docet actus est, in aliquo tamen, & non abscissus, sed huius in hoc.* i *Nec quicquã prohibet, vnum & eundem non essentia, vt vestimentum & tunica; sed vt quod potestate est, ad id se habet quod agit, duorum esse. Neq; necesse est, eum qui doceat, discere, etiam si facere & pati sint idem: nõ ita tamen vt ratio essentiæ vna sit, qualis est vestimenti & tunicæ; sed vt via, quæ Thebis Athenas ducit, & Athenis Thebas, quemadmodum etiã antea diximus. Nõ enim eadem omnia his congruunt, quæ quouis modo eadem sunt; sed hisce tantùm, quorum essentia est eadem. At neque, si docendi discendiq; actus idem sit, docere & discere idem erunt, quemadmodũ neque, si inter ea, quæ disiuncta sunt vnum idemq; interuallum, propterea etiam hoc ab illo, & illud ab hoc distare, idem sunt. Vt autem omnino dicam, ne docendi quidem & discendi actus, aut actio & passio idem sunt propriè; sed motus, cui hæc insunt. Nam huius in hoc; & huius ab hoc actum esse, ratione diuersa sunt.* k *Quid igitur motus est, & vniuersè, & per partes dictum est: non enim obscurum est, quonam pacto vnaquæq; eius species definietur. Etenim alteratio rei, quæ potest alterari, quatenus potest alterari, actus est. Præterea modo notiori eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est, actus; tum vniuersè, tum in vnoquoque: vt ædificatio, aut sanatio. Eodem aũt modo de alijs singulis motibus dicetur.*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

De subiecto motus.

Erspicuum a] Ex iis, quæ proximè disseruit, perspicuum esse ait, quod multi in controuersiam adducunt, in quo videlicet motus insit. Constat enim, inesse in re, quæ mouetur, non in mouente; propterea quòd motus actus quidem est à mouente profectus, à quo actu, qui re ipsa vnus est, tam mouens quàm mobile nominantur. Neque enim putandum est, duos esse actus re diuersos, quorum alter ad motorem, alter ad rem quæ mouetur, pertineat.

Dari aliquẽ actum mouentis.

b Mouendi quidem] Priusquam demonstret, eundem mouentis & rei, quæ mouetur, actum esse; ostendit, aliquem esse actum mouentis, in hunc ferè modum: Quemadmodum mobile prius est in potestate ad motum, deinde actu mouetur; ita agens priùs est potestate mouens, deinde actu mouet: ergo sicuti datur actus, per quem id, quod priùs potestate mobile erat, fit actu tale; ita oportet actum aliquem esse, per quem id quod antea erat potestate mouens, efficiatur mouens actu.

Mouẽtis & mobilis eũdem esse actum.

c Vnus igitur] Re ipsa vnum eundemque esse actum mouentis & rei motæ, ex eo suadet; quia actus mouentis est actus rei quatenus agit, rei verò motæ quatenus patitur: idem autem est, quod mouens agendo efficit, & quod res, quæ mouetur, patiendo recipit; vt idem est interuallum, quod inter vnum & duo iacet, siue ab vno exorsi ad duo progrediamur, siue contrà à duobus ad vnum: eademque via accliuis, &

decliuis est, licet hinc iter capessentibus ascensus sit, illinc descensus, quamquã item accliuitatis & decliuitatis diuersa sit ratio.

d Existit autem] Pertractat controuersiam, de actionis & passionis conuenientia, quam logicam dubitationem appellat; quod logicis seu probabilibus argumentis, more dialecticorum, in vtramque partem agitari queat. Ac primum, quod actio & passio diuersi actus sint, ex eo probat: quia actio est actus agentis, passio actus patiẽtis. Quare cùm agens & patiens diuersæ res sint, actio & passio actus erunt inter se diuersi, maximè cùm id, quod actione producitur, patientis affectio sit, agentis verò effectus & finis atque opus.

De conuenientia actionis & passionis.

e Cùm igitur] Argumentatur pro altera parte quæstionis, probans actionem & passionem non esse distinctos actus. Si enim, inquit, inter se distinguerentur, aut vtrumque esset in patiente; aut actio in agente, & passio in patiente: quorum neutrum dici potest. Aduertit autem hoc loco Simplicius, tacuisse Aristotelem duo partitionis mẽbra: nempe, aut actio esset in patiente, & passio in agente, aut vtrumque in agente: quia primum nimis absurdum, & à ratione alienum videatur; secundum eiusdem, aut multò etiam maioribus, confutetur incommodis, quibus alterum, quo in patiente vtrumque esse dicitur. Quod ergo actio non sit in re, quæ agit, & passio in re, quæ patitur, suadet: quia si actio esset in agente, aut omne agens moueretur, siquidem motus est actus rei motæ; aut aliquid non moueretur, in quo motus inesset; quorum neutrum dici potest.

Actionẽ nõ esse i re quę agit.

f Quod si vtraque] Iterum in priorem controuersiæ partem disputat, ostendens actionem & passionem vnum eumdemque actum non esse. Primùm, quia sequeretur actum non consistere in eo, cuius actus est; siquidem actio, quæ est actus agentis, esset in patiente. Secundo; quia idem duobus motibus ad vnam formam tendentibus cieretur, videlicet motu actionis & motu passionis.

g At à ratione] Pergit ostendere, actionem & passionem non posse eundem actũ esse. Primum, quia rebus specie, imo & genere discrepantibus, agenti inquam & patienti, idem actus cõpeteret. Item, quia docere & discere, agere & pati, idem forent. Vnde vlterius sequeretur, eum qui docet necessario addiscere, & qui agit necessario pati; quæ omnia a vero maximè abhorrent.

h An neque] Propositam quæstionem hac assertione diluit: Actio & passio sunt re ipsa & subiecto vnus idemque motus, in patiente existens. Monet verò, nullum esse incommodum, eundem actum alia atque alia ratione pertinere ad duo, videlicet ad rem agentem & patientem: ad illam, tanquam ad id a quo fluit; ad hanc, tanquã ad id in quo recipitur.

Actio & passio vnus idẽque motus.

i Nec quicquam] Ostendit, non sequi ea incommoda, quæ sequi videbantur, si actio & passio vnus actus dicerentur. Ac primùm ad illud, quod colligebatur, nimirũ fore, vt qui docet, disceret, & qui agit, pateretur, respõdet, non posse id rectè colligi, nisi actio & passio idem omnino sint; quod tamen falsum est, cùm ratione inter se distinguantur eo modo, quo via, qua Athenis Thebas itur, & qua Thebis Athenæ petuntur, reipsa eadem est, ratione autem diuersa. Ex quo etiam intelligi poterit, quomodo alia his similia incommoda refellenda sint.

K Quid igitur] Colligit, expositum a se fuisse, quidnam sit motus, tum vniuersè, tum particulatim, illud nimirum apertè, hoc implicitè; cùm sit facile, communẽ motus definitionem ad singulas accommodare species. Nam si quis alterationem definiendo explicare velit, dicet, Alterationem esse actum eius, quod alteratur, quà tale est: quod item in cæteris facere licebit. Postremo, tradit aliam Motus definitionem, scilicet, motus est actus eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est. Quæ definitio naturam motus, vt actionis & passionis rationem habet, declarat. Actio enim est actus eius, quod agit, vt tale est: similiter Passio actus eius, quod patitur, vt tale est.

QVÆSTIO I.

Vtrum actio transiens in agente, an in patiente insit.

ARTICVLVS I.

Opinio existimantium in agente inesse.

CONstat ex cõi Philosophorũ doctrina, præsertim Aristotelis, in 9. lib. Met. c. 9. tex. 16. duo esse actionum genera: alterum immanentium, alterum transeuntium. Quod immanentes in agẽte recipiantur, ipsa ratio nomenq; immanentium planè indicat; etsi eas plerique auctores, è quorũ numero est D. Thomas, opusc. 48. Ferrariensis 2 li. de anima q. 22. & 2. contra gentes c. 82. Ægidius de mensura Angelorum q. 10 Scotus in quodlib. q. 13. Heruæus quodlib. 9. q. 8. affirment, nõ esse actiones veras de categoria actionum, sed qualitates potiùs ad pdicamentum qualitatis pertinentes. Quorum sententia alibi confutanda erit.

Quod ad transeuntes attinet, vtrũ in agente insint, an non, controuersia est? Scotus in 4. dist. 13. q. 1. Caietanus in commentariis 1. p. ad q. 25. arti. 1. Raymundus Lullius 2. libro suorũ prouerbiorũ, aliiq; nonnulli arbitrantur actionẽ transeuntem formaliter spectatã, hoc est, ipsam emanationem formæ ab agẽte, vt caloris ab igni; non in patiente, sed in agẽte recipi. Id verò multis stabilire nitũtur argumentis, in hunc fere modũ. Rõ formalis, qua actio à passione differt, nõ videtur esse aliud, q̃ relatio agentis ad patiens: hæc aũt relatio est in agente: ergo & ipsa actio. Minor pbatur, quia in quo subiecto est relationis fundamentum, in eodem est relatio; siquidẽ relatio & fundamentum re idem sunt: fundamentũ aũt relationis est potentia agentis, q̃ nullibi præter q̃ in re agente insidet. Huc ptinet, quod teste Arist. c. 1. l. de somno & vigilia: eiusdem est actus, cuius est potentia. Quare cùm potentia ad agendũ in agente sit, in eodem quoque erit actio. 1. Argu. pro sẽtẽtia ponentium actionem trã seuntem in agente.

Scdò. Aristoteles 8. huius operis c. 1. t. 9. ex eo probare contendit, Deũ ab æterno mundũ procreasse; quia alioqui sequeretur, Deum aliq̃ subiisse mutationẽ: hęc aũt ratio non videtur aliunde apud Aristotelẽ vim habere, nisi quia existimabat, actionem creandi in Deo inesse, quæ proinde si nouiter Deo accessisset, oporteret Deum mutari: censuit ergo Aristoteles actionem in re, quæ agit, inesse. 2. Argum.

Tertiò: Formalis effectus nullibi absq; sua forma esse põt: ergo agere, qđ est effectus formalis actionis, nulli cõueniet, nisi ei, qđ in se ipso actionẽ habuerit: atqui agere cõuenit igni, v. c. siquidem ignis dicitur calefacere: ergo ignis est q actionem recipit. Adde, q si actio esset in re q̃ patitur, eã vtiq; appellaret, atq; adeò patiẽs agere diceretur, q longè a vero abẽ. 3. Argum.

Quartò. Cũ vnus idemq; ignis duo ligna calefacit, vel est vna actio, vel duæ. Non duæ, tũ qa ignis eodẽ actu ad vtrũque lignũ calefaciendũ incũbit: tũ qa nõ diceretur eiusmodi ignis vnũ agens s̃m vnum principiũ agendi, sed duo. Est igitur vna actio. Quare cùm vnum accidens nequeat pariter in duobus subiectis inesse, erit in vno duntaxat, hoc est, in igne. 4. Argum.

ARTICVLVS II.

Concluditur, actionem inesse in patiẽte; simulque inter actionem, passionem, & motum, discrimen constituitur.

COntraria tamen sententia, existimãtium non solùm formam, quæ motu gignitur, sed ipsam quoque formæ productionem siue emanationem, inhærere in patiente, Peripatetica & vera est, eamque amplectuntur præter alios Themistius, Alexãder, Philoponus, Simplicius, Auerroes, Magnus Albertus, vt cõstat ex iis, quæ annotant ad text. 20. & 23. huius libri, & ad tex. 139 libri tertii de anima. Item Ferrariensis hoc loco q. 4. & c. 1. lib. 2. contra gent. Soncinas 5. Metaph. q. 37. Iauellus lib. 9. Metaphys. quæst. 15. Heruæus quodlib. 4. quæst. 4. Capr. in 2. dist. 1. quæst. 2. arti. 3. Secuti communem Magistrum D. Thomam, huiusce opinionis, quicquid alii velint, assertorem, tum aliis in locis, tum libr. 2. contra gentes, c. 1. Ac quod ita senserit Aristoteles, liquet ex ca. 3. huius libri, vbi docet, actionem & passionem esse vnum eundemque motum; hunc verò in re, quæ mouetur, Conclusio quæstionis.

motus, sed eos hoc loco non definiri; quod non sint motus Physici, nec eis cõpetere definitioné: non. n. sunt actus entis, vt ea particula intelligitur, i. entis naturalis.

Solutio 2. Ad 2m bifariam respõdetur. Inprimis mutationes illas abiectiuas cõprehendi etiã in ea definitione: quia licet non sint reales & positiuæ acquisitiones; sunt tñ acqsitiones negatiuæ, & suo modo pfectiones, quo pacto vocamus pfectiorem imminutioné aut remissioné, qua plus quantitatis aut qualitatis abiicitur. Vel dicendũ, tales mutationes, sicuti nõ sunt veri & positiui actus, sed corruptiui dun taxat; ita non definiri hoc loco, reiciq; per illã particulã, Actus, nec inter veros motus cẽseri ab Arist. esto gratia exéplorũ, in qb' veritas nõ rcqritur, asseratur.

Demutatio nibus abiectiuis.

Solut. 3. Ad tertium varie interpretes respondent. D. Thomas hoc loco, & Simplicius 8. lib. in digress. ad t. 9. aiunt, motum hic explicatum generationem etiam cõprehendere. Verùm hæc responsio nõ satisfacit: quia generatio non est actus entis in potentia, vt in potentia, ad modum superiùs declaratũ. Alii cum maiori probabilitate inquiunt, generationé & corruptionem, vt Auerroes 6. huius operis animaduertit, duob' modis accipi. Vno, pro sola formæ substantialis inuectione aut expulsione, quæ mométo peragitur. Altero, vt etiam cõprehendit alterationem antecedéte, quæ quoniã via & progressio quædam est ad generationem, & corruptionem, nõ immeritò illarum nomen vindicauit.

Generatio, & corruptio bifariã sumuntur.

Obiectio. Sed obiiciet aliquis: Generatio ita sumpta non differt à præeunte alteratione: ergo, cùm Aristoteles paulo ante inter species motus alterationé posuisset, superuacaneè eandem iterum sub nomine generationis, inter easdem species connumerasset.

Refutatio. Occurrendũ tamen, eam alterationem bifariam spectari posse, & vt immediatè terminatur ad disponendam materiam, & vt etiam vlteriùs ad ipsam formæ substantialis inductionem expulsionemve pcedit. Quæ sunt rationes inter se diuersæ. Quare licet Aristoteles iam motum secundum priorem notionem, ipso alterationis nomine expressisset; non proinde fuisse superfluum, imò ad perfectionem doctrinæ conueniens, eundem rursus nomine generationis & corruptionis indicare.

Legede hac reDamasc. in Phys. cap. 5. Lucianũ in dialogo p 3. cõtra T. Politianũ li. 12. epist. ep. 1. Scalig. exer. 37. cõtra Car. Budæũ de asse

A

* Ad 4. vt quid respõdendum sit constet, haud ignorandũ est, controuersiam esse non paruam de interpretatione nominis ἐντελέχεια, qđ tũ hoc loco, tum alibi apud Aristotelé sæpe legimus. Cicero in Tusculanis q. latinè vertit Continuatam motioné: vel quia legit ἐνδελέχειαν, cum litera δ, non autem ἐντελέχειαν cũ τ. vel potius, quia existimauit, Aristotelé Atticorum more δ in τ mutasse; atq; ita opinatus est dici ἐντελέχειαν ἀπὸ τοῦ ἐνδελεχοῦς, quod perenne seu cõtinuatũ significat.

li. 1. Cœliũ lib. 2. lect. antiq. c. 22. * Solut. 4.

B

Verum hæc Ciceronis interpretatio multis viris doctis displicuit. Nã præterquam quod nullus Græcorum interpretũ eam nõis ἐντελέχεια etymologiam dedit; si entelechia esset cõtinuata motio, perperam Aristoteles definiisset motum per entelechiam. Quæ enim definiendi ratio esset, qua motus definiretur per motionem, idem per idẽ? Potiùs ergo dicendũ ἐντελέχειαν perfectionem significare. Nam Græcis ἐντελὲς idem valet, quod Latinis perfectũ, quasi ἐν τῷ τέλει, hoc est, in fine, qui cuiusuis perfectio est, existens. Cæterum etsi hæc sit huius nominis proprietas & vis; sumitur tamen aliquando, vt annotarunt interpretes, prout cõprehendit tam perfectionem absolutam, quo pacto anima dicitur entelechia; q̃ inchoatam, qua ratione cõpetit motui, qui inchoata quædam perfectio est, vtpote via & progressio ad ipsam perfectionem absolutam.

Nõ placet interpretatio Tullii.

C

D

QVÆSTIO II.

Vtrum successio, & continuata ad essentiam motus pertineant.

ARTICVLVS I.

Omnem motum successiuum, & continuum esse.

E

IN hac qõne pro certo haberi dét 3m doctrinã Peripateticam, veritatemq; ipsam, oém motum & successiuũ & continuum esse. Nam quod successiuus sit, constat ex ipsa motus definitione: siquidem successio in eo consistit, quod forma nõ integra simul acquiratur, sed per partes; id est, vna pars post aliã. Hoc aũt indicãt verba illa, Act' entis in potẽtia, vt in potẽtia. Accedit ad id cõprobandũ, quod si motus esset quid pmanens, motus nõ esset:

Successio motus vnde probetur.

Cōtinuitas motus vnde concludatur.

esset: nihil.n.quod manet, quà tale, mo uetur;nihil,qđ mouetur,manet. Nō minùs quoq; apud Aristotelem cōstat, om nem motum continuū esse.Id enim conceptis verbis asseruit 5.Metaphy.cap.13. tex.18.aiens,motum & tempus quanta, & continua quædam esse,& 1.c.huius libri,tex.1.vbi docuit,motū videri de numero cōtinuorum,& lib.4.c.11.tex 99. cum ostendit,magnitudinem,motum,& tempus,continua esse.Idem quoq; ex eo probatur: quia motus est tendentia; vt constat ex illius definitione: tendētia verò continuitatem importat.Item,quia si motus non fieret continuato progressus fieret per instantiā certi & definiti temporis: quo modo arbitrātur nōnulli viuentia accrescere,ita nimirum,vt singulis momentis partes minimæ quantitatis acquirantur.At ꝙ nō ita res habeat, breuiter nunc ex eo ostēditur,quia oporteret inter duo illa instātia mobile quiescere, cum tamen nulla idonea ratio afferatur, cur post inchoatū motum eiusmodi quies necessariò detur.Deinde,qa nullus motus esset vna mutatio, sed qd conflatum ex multis mutationib⁹instantaneis. Quod falsum esse patebit ex doctrina Aristotelis, libro 5. huius operis, cùm de motus vnitate agit.

Quare non rectè Aristotelici quidam solis Lationibus continuitatem dant; rati,nec qualitatem, nec quantitatem,nec substantiam, cùm aggeneratur, cōtinuè acquiri,sed interrupte & discretè:aduersus quos alibi erit ex professo disputandi locus.Fatemur tamen,continuitatem non ex æquo in omnibus motibus elucere; vt annotauit hoc loco Auerroes comme.6. Etenim in motu accretionis latet, in alteratione patet, in motu locali multo euidentiùs cernitur.

Cōtinuitas nō ex æquo in omnibus motibus cōspicua est.

ARTICVLVS II.

Successionem pertinere ad essentiam motus.

Argumenta partis negat.

LIcet constet, oēm motum successiuū esse; dubium tñ est, vtrum successio sit essentialis motui,an solūmodo passio ab eo manans. Nā ꝙ hæc posterior pars vera sit, ex eo suadetur, quia successio motus nihil aliud esse videtur,q̃ negatio existētiæ simultaneæ partiū ipsius.Nulla

A verò negatio ꝑtinet ad essentiā entis positiui,cuiusmodi est motus. Itē,qa si successio foret de essentia motus,cū successio sit alicui⁹ rei successio,nec alterius q̃ mot⁹,certè mot⁹esset successio sui ipsius.

Cōfirmatio partis affir.

Contraria tñ pars,q̃ asserit,successionē pertinere ad quidditatē motus,verisimilior est: præsertim in sententia,quā sequimur,aientium,motū non esse formā, partim acquisitā,partim acquirendā,sed viā tendentiáq; ad eiusmodi formā. Nō B enim possumus tendentiā absq; successione cōcipere:nec est aliud,mobile paulatim accedere ad ꝑfectionē formæ, quā fluido quodā progressu vnā eius partem post aliā acquirere;q̃ est propria formalis ratio successionis. Est & illud argumentū: Nā quo vnūqđq, ab alio intrinsecè distinguitur, eodē intrinsecè constituitur: Mot⁹ aūt ab instātanea mutatione,eundē terminū habente,eo differt,ꝙ C hæc simul efficiatur,ille ꝑ successionē.

Sol.1.arg. pro parte neg.

Quæ aūt pro aduersaria parte adducta sunt,ita diluenda erūt. Ad primū negabitur assumptū. Licet.n. successio per negationē illā explicari soleat; re tñ vera eius rō non cōsistit in negatione; sed in entitate positiua,ꝙ videlicet vna pars post aliā fluxu quodā sequatur. Ad 2m dicendū, sicuti mot⁹est fluxus formæ,ita esse successionē eiusdē formæ, cuius vna pars post aliā acqritur, sed hanc ipsam successionē, quæ accidentariò conuenit D formæ, essētialiter includi in motu,esseq; successionē motus,quaten⁹vna eius pars alteram subseqtur. Ex quo tñ non rectè infertur,motū esse successionē sui ipsius, sed duntaxat continere successionem in sua qdditate. Itaq; falsum est illud, qđ in argumēto assumitur, nimirū successio non est successio alterius rei, q̃ motus.

Solut.2.

ARTICVLVS III.

B

Continuitatem non pertinere ad essentiam motus.

1.Argum.

QVod ad cōtinuitatem spectat, sunt opinionis qui illam de essentia motus esse ar existiman-bitrentur. Quod ita esse ex eo inprimis tium, conti ostendi potest; quia motus iuxta eam nuitatē in-sentētiam,quā vt probabiliorem statui- cludi in es. mus,est fluxus formæ,q̃ paulatim acqui sentia mot⁹ ritur:hic aūt fluxus nihil est aliud , quā 2. argum.

continuata quædam successio. Deinde, quia si continuitas non pertineret ad essentiã motus, seclusa per intellectum continuitate, adhuc integra relinqueretur motus essentia: quod nõ videtur posse fieri. Nam vel tũc mot⁹ cõstaret mutatis esse, quæ sunt indiuisibilia, partes illius copulãtia; vel non. Si non constaret, iam igitur motus sm̃ suam essentiam non esset mutatio vna, sed plures, quia eius partes nullo inter se vinculo essent coniunctæ, imo diuisæ & discretæ. Si constaret; ergo motus essentia neutiquam cohæreret in intellectu sine mutatis esse, ac proinde nec sine continuitate. Ex quo sequitur, motum in sua natura, & ratione formali, continuitatẽ includere. Huc pertinet locus ille superiùs à nobis citatus ex 1. c. huius lib. tex. 1. vbi Aristoteles ait, videri motũ de numero continuorum.

3. Argum.

Asseritur pars negatiua.

Nihilominùs probabilior est aliorum sententia, qui putant; cõtinuitatem, esto indissolubili nexu motum comitetur, nõ pertinere tñ ad illius essentiam, sed esse proprietatem ab ea oriundam. Ita M. Albertus tractatione de quantitate capite 4. & 8. Auerroes 4. lib. huius operis com. 119. vbi ait, tempus mensurare quantitatem accidentem motui. Fonseca 5. Metaphys. ad ca. 13. q. 8. sect. 3. Pererius lib. 14. suæ Philosophiæ capite 8. Iandunus hoc loco q. 2. aliiq; nõ pauci. Quod hisce argumentis probatur. Motus, quà motus, est acquisitio formæ: sed acquisitio non est formaliter continuitas: ergo motus, qua motus, non est formaliter siue essentialiter continuitas. Secundò: Motus ex sua ratione est ens incompletum; cum sit progressio seu via formæ imperfectæ ad perfectionem: at continuitas ipsius est quid completum; siquidem natura continuitatis, quæ in motu inuenitur, solum cõsistit in extendendo cõtinuè successiuã acquisitionem formæ, quæ ratio non designat incompletum quid, sicuti nec continuitas temporis, aliarũmve specierum quantitatis cõtinuæ: igitur motus in sua essentia nõ includit continuitatem, alioqui idem esset ens incompletum & completum, aut saltem incompletum ex completo constaret, quod fieri nequit. Tertio Motus est analogum, vt aiunt Græci interpretes, & M. Albertus hoc loco ad te. 4. Itemq; D. Thomas, Aegidius Roman⁹

1. Ratio.

2. Ratio.

Cõtinuitas motus, est quid cõpletum.

3. Ratio.

A Aurreoes, cæteriq; Philosophi communi assensu: patetq; ex eo, quia sequitur varietatem formæ, cuius est acquisitio, atque ita funditur per diuersas categorias vt lib. 5. explicabitur: at continuitatis ratio simplex & vniuoca est, vtpote, quæ secundum vnum eundemq; communẽ modum, successiuam acquisitionem formæ extẽdit, siue forma sit quãtitas, siue qualitas, siue res alterius prædicamenti. Fatẽdum est ergo, continuitatem esse extra essentiam motus. B Et verò cùm motus omnis, vt supra ostendimus, continuus sit; reliquum est, vt continuitas perpetua eius affectio censeatur. Ad ea autem, quæ contrariam opinionem astruere nitebantur, hunc in modum respondetur. Ad primũ quidem, nihil esse aliud motum, quã fluxum: & eiusmodi fluxum non includere in sua essentia continuitatem, sed successionem duntaxat; licet ea motus successio sine continuitate non sit. C Ad secundum; si continuitas à motu cogitatione abiungatur, remansuram integram motus essentiam: neque eius partes concipiendas tunc fore, vti copulatas per mutata esse; neque vt diuulsas, aut discretas, sed vt fluentes sine interruptione, continuitate quadam negatiua, ita vt eiusmodi partes nec dicantur diuisæ, nec continuatæ. Nõ quidem diuisæ, qa perenniter fluunt, nulla interposita quiete. nec tamen cõtinuatæ; quia non cohærent sibi per mutata esse, D quę sunt nexus ac termini positiui motus. Quo etiam pacto mansura esset substantia lapidis, si ab eo diuina virtute q̃titas re ipsa separaretur, & in eodem situ relinqueretur conseruareturque nempe cõtinua negatiuè, quia videlicet eius partes non essent diuulsæ: nec tamen continuatæ per superficies, sed cõpactæ, in eodẽ situ, vel quasi situ, in quo antea erãt. E Ad locum ex 1. huiusce libri capite, dicito; non esse mentem Aristotelis, motum secundum suam essentiam esse de numero continuorum; sed duntaxat vendicare sibi continuitatem, vt quidpiã ab ipsius essentia fluens: in quem etiam sensum accipi debent verba Arist. sicubi motui continuitatem per se attribuit.

Communis sententia, motum esse analogum.

Cõtinuitas est pperua motus affectio.

Resp. ad 1. argum.

Ad 2.

Ad 3.

Sed obiiciat quispiam, Aristotelem interdum appellare motum continuum p accidens; vt in categoria quantitatis, vbi ait motum esse quantum ratione temporis: &

Relatio.

ris, & in quarto huius operis capit. 1 r. tex. 99. vbi docet, motum esse continuum, propter id quod mouetur: quare non videri, continuitatem comitari per se motum, vt passionem ab eius natura manantem. Occurrendum; motum triplicem sortiri continuitatem. Vnam ratione durationis, quam consumit; siquidem omnis motus tempore fit. Alteram merito subiecti, in quo insidet. Nā quemadmodum candor, cæteraque accidentia materialia, diffunduntur in subiecto, extenduntur que illius extensione; ita & motus, vt in 6. huius operis cap. 4. tex. 33. demonstrabit Aristoteles. Tertiam sibi peculiarem & intrinsecam, quę consequitur ipsam formæ acquisitionē, vt necessaria eius affectio. Igitur de prima continuitate intelligendus est Aristoteles in categoria quantitatis: de secunda quarto huius operis, loco citato: de tertia locuti sumus in hac disceptatione, de qua etiam agit Aristoteles 5. Metaph. cap. 13. tex. 18. vbi affirmat, motum non esse continuū ratione subiecti, sicuti candidum, aliaq; id genus accidētia; sed ratione formæ, ad quam tendit, sed quatenus est formæ acquisitio.

Dilutio. Trifariam motus cōtinuitatē obtinet.

Dubitatio.

Quæri etiam solet, num omnes motuum continuitates eiusdem infimæ speciei sint, an non? Cui dubitationi respondemus, si continuitas sumatur, vt comprehendit continuitates, tā materiales, quæ Physicis motibus cōueniunt; quàm immateriales, quæ motibus spiritualibus competunt, non esse vnam speciem. Quod suadet ipsa intercapedo & distantia naturarum, quæ cernitur inter res ordinis adeò diuersi, id est, spiritalis & materialis. Si autem continuitas spectetur, prout tantùm motibus Physicis accommodatur, dicendum, omnium motuum continuitatem censendam vnius infimæ speciei; quia nulla in ea inuenitur ratio; quę maiorem probet distinctionem; pręsertim cùm nihil obstet, quò minus rebus specie differentibus aliqua eiusdem infimæ speciei proprietas insit. Vt videre est, tum in aliis, tum in corpore quantitatiuo, quod vnum specie in cœlestibus & sublunaribus corporibus visitur.

Responsio.

Ex dictis facilè quiuis intelliget, sex modis posse spectari motum. Primò, vt progreditur ab agente: secundo, vt recipitur in patiente: tertiò, vt est forma imperfecta, quæ tendit ad perfectionem: quartò, vt est acquisitio huius formæ: quinto, vt est successiuus: sexto, vt est continuus. Si autem petas, quonā pacto motus hisce modis consideratus sese habeat, quo ad vendicandum, aut non vendicandum, in prædicamentis locū; sic habeto. Motus primo modo ptinet ad prædicamentum actionis: secundo, ad prædicamentū passionis: tertio, cùm sit ens incōpletum, vt patet, non ponitur simpliciter in aliquo prædicamento; sed, reuocatur ad illud, in quo eadem forma, sub modo completo, per se cōstituitur: quarto, similiter in nullo prædicamento absolutè collocatur, quia est etiam ens incōpletum, videlicet acquisitio formæ imperfectæ, tendentis ad perfectionem; reducitur tamen ad prædicamentū sui termini: quinto, eādem rationem sortitur, quam tertio & quarto modo sumptus, quia sub hac quoq; notione est ens incōpletum, vtpote rei incōpletæ essentiā cōponēs; nullū enim cōpletum, vt superius monuimus, rem incōpletam constituit: sexto, ponitur in prædicamēto quātitatis, inter species quantitatis cōtinuæ successiuæ; quemadmodū & tēpus, à quo distinctam specie cōtinuitatem sortitur; cùm hui⁹ partes instantibus, illius verò mutatis esse copulentur. Etsi contrà existimarit Aureolus apud Capreolum in 2. d. 2. quæst. 2. art. 2. asserens, tempus formaliter nihil aliud esse, quàm succeßionem motus. Qua de re alibi fusius.

Sextuplex cōsideratio motus.

Sub quæ cōsideratione ad qđ prædicamētum motus pertineat.

Cōtinuitas mot⁹ distinguitur specie à continuitate temporis.

QVÆSTIO III.

An motus à termino, in quem tendit, & à mobili, re ipsa distinguatur, necne.

ARTICVLVS I.

Videri distingui à termino, videri à mobili non distingui.

IN hac disceptatione, de duplici distinctione agendū nobis est. Primò de distinctione mot⁹ à termino, in quē fertur: scdò de distinctione eiusdem à subiecto, cui inhæret. Quod ad priorē attinet, Aureolus apud Capr. in 2. d. 1. q. 2. art. 2. Argentinas in 2. d. 19. q. 1. Venetus ad ca. 3. huius

Pro priori parte cōtrouersiæ. Baconus in 2. d. 1. q. 2. art. 2.

huius libri, multiq; alii opinati sunt, motum distingui re à termino, qui p ipsum acquiritur: videturq; hæc snia hisce rõnibus ostendi. Si calefactio non distingueretur re ipsa à calore; cũ calefactio caloris, per ipsam producti, cã sit: sequeretur aliquid sui ipsius causam esse; qđ tñ fieri posse negat D. Aug. 1. de Trin. c. 1. cõstatque ex eo, quia causa est id, à quo aliqd pendet: nihil verò pendet à se ipso.

1. Argum.

2. Argum. Secundò: Motus est via & progressio ad terminum; est velox, aut tardus; est qd successiuum, & compositum ex partibus, quæ permutata esse copulantur: hæc autem non competunt in terminũ motus; nec enim calorem, verbi causa, velocem aut tardum dicimus, &c. Igitur motus distinguitur re à suo termino.

3. Argum. Tertiò: Quæcunq; ita sunt affecta, vt alterum sine altero cohærere possit, distinguuntur re ipsa inter se; alioqui eadē res simul esset ac non esset: atq terminus motus, verbi gratia calor, in quem calefactio fertur, cessante calefactione manet: ergo, &c.

4. Argum. Quartò: Motus est idem re cum termino: ergo corruptum potest naturæ virib. redire; quod Philosophi constanter negant. Probatur consecutio: quia fieri potest, vt aliquod corpus, idem nunc conficiat spatium, quod heri; atque ita vt idē vbi, quod hesterna die acq sierat, hodierna acquirat. Quare si motus est idem re cũ suo termino, cũ posito hoc euentu idē sit terminus vtriusq; motus, sequitur hodiernũ motũ esse idem re cũ hesterno; & ex consequenti, præteritũ motũ rediisse.

5. Argum. Quintò. Motus eius, qui Romã contēdit, non est idem, cum existentia, quam illic habebit; cũ motus sine termino esse nequeat, & tñ fieri possit, vt is Romã nõ perueniat: non est igitur asserendum, lationem idem esse cum suo termino.

Quod spectat ad collationem motus cum subiecto, in quo insidet; non distingui re ipsa ab eo motum, probatur; quia motus localis Angeli non videtur esse aliud, quam ipsa Angeli substantia, prout aliis atque aliis partibus spatii succes siuè respondet, & tamen hic motus recipitur in eadem substantia Angeli, vt in subiecto: idemque videtur dicendum de lationibus Physicis, respectu suorum mobilium. Non igitur inter motum & subiectum realis distinctio intercēdit.

Pro altera parte quæstionis argumentum.

ARTICVLVS II.

Totius controuersiæ enodatio.

1. Conclus. Sit tamen cõclusio: Motum a termino, quem petit, non re, sed formaliter tãtum distingui. Hæc conclusio est D. Thomæ 5. huius ope: i. ad t. 9. Alexãdri Auerrois, & Themi. tii. Item Ochami in 2. q. 9. ac cęterorum Nominalium. Pro eius verò explicatione aduertendum est, non eũdem esse terminum totius motus, & partis. Etenim si per totã calefactionē octo gradus caloris acquirantur, totius calefactionis terminus erunt iidem octo gradus; singulis autem calefactionis partib. respondebunt singulæ partes caloris, q nimirum per singulas partes motus acq sitæ fuerunt. Pari modo si per totam accretionem quantitas vnius palmi cõparata sit, terminus toti accretioni respondens, erit quantitas vnius palmi; at singulis partib. accretionis respondebunt singulæ portiones quantitatis per eam acq sitæ. Idem de latione suo modo dicendũ est. Nam si quis vnius leucæ spatium decurrat, toti lationi respondebit existētia integra leuca; singulis autē lationis partibus, existentiæ in singulis partibus ipsius leucæ.

Item Sonc. 5. Me. q. 36.

Confirmatio prioris partis conclusionis. Hoc posito, suadetur quoad priorem partem conclusio. Primùm, quia si motus re ipsa differret à termino, posset sine illo diuinitus conseruari: at quòd no possit, inde constat; quia cũ motus non sit aliud, quàm termini acquisitio, repugnantiam inuoluit, dari motum sine termino.

Secundò: Motus non habet diuersam existentiam à termino: ergo nec diuersã realitatem. Consecutio probatur: qa existentia nihil est aliud, quàm res ipsa sub certo modo, secũdum quem vnumquodque extra suas causas poni dicitur. Antecedens ostenditur: quia si motus haberet existentiam diuersam ab existentia termini, cùm vti res se habet quoad existentiam, ita & quoad productionem: sequeretur, motũ produci alia actione, distincta ab ea, qua eius terminus; deinde rursus illam actionem effici per aliam; sicq; in infinitum: quod nemo dicet. Denique confirmatur eadem cõclusio, vulgata illa Philosophorum ratione, quod res nõ nisi

nisi cogĕte necessitate multiplicādæ sint: A nulla aūt necessitas cogit, inter motū & terminū realem distinctionem inducere.

Cōfir. post. part. concl. Posterior pars conclusionis, quæ asserebat, motum formaliter distingui a suo termino, ostenditur iis rationibus, quas initio superioris articuli ad distinctionē inter motum & terminum comprobandam adduximus. Aperte enim conuincūt dari inter hæc distinctionem aliquam; verùm non maiorem, quàm formalem. Porrò autem cùm formalis distinctio duplex B sit: (loquimur autem de distinctione formali ex natura rei) vna, qua quidpiā sub eadem realitate diuersas habet essentias; alia, qua sub eadem essentia diuersos modos: quæret aliquis, vtra harū distinctionum inter motum & terminum statuenda sit. Respondemus, in eorum sentētia, qui motum nihil aliud esse, quàm ipsam formam fluentem opinantur, non distingui motum à termino, nisi penes diuersum modum eiusdem essentiæ: est enim C motus eademmet forma, quę acquiritur, eademque essentia, nihilo à se ipsa plus differens, quā quod aliter ac aliter se habeat, prout ab esse imperfecto ad perfectum progreditur, seu, vt Philosophi loquuntur, prout eadem forma nunc sumitur vt in produci, nunc vt in producto esse. At iuxta aliorum opinionem, quā statuimus, arbitrantium motum proprie ac formaliter esse ipsum fluxum, seu progressionem ad formam, dicendum erit, motum distingui essentia à termino. Enimuerò motus secundum suam naturā est qd D piam successiuū, vt superius ostendimus: forma autem, q̄ acquiritur, vt calor verbi gratia, non ita se habet, etiam interim dum acquisitionem subit; quia si tunc secundum suam essentiam foret successiu⁹, vtiq; etiam post acquisitionem finito motu, eius natura in successione consisteret quod longè aberrat à veritate.

Duplex distinctio formalis.

Motus distīguitur essētia termino.

Altera pars quæst. Veniamus nunc ad alterā controuersiæ partem, de distinctione inter motum, E eiusque subiectum seu mobile. Prænotandum est; bifariam, quod ad rem præsentē attinet, quoduis mobile sumi posse; nimirum vel prout est affectum quātitate, vel absolutè secundum suam essentiam substantiam ve. Hoc posito, sit secunda conclusio: Omnes motus distingui re à mobili secundum substantiam spectato. Hęc

2. Conclus.

ita probatur: Motus, vt ostensum fuit, sunt idem re cum formis, quæ per ipsos acquiruntur: ex verò formæ differunt re à substantia mobilis: ergo & motus. Probatur assumptio; nam quantitas, vt est cōmunior Philosophorum sententia, itemque vbi & qualitas (quæ sunt termini accretionis, lationis, & alterationis) distinguuntur re à substantia, quæ subiectum est horū motuum. Quod item de ea substantia, quæ nutritione acquiritur, dicendum est. Quòd si quis obiiciat, non videri ita rem habere in nutritione, in qua eadem rei viuentis substantia est subiectū, & est terminus, ad quem nutritio proficiscitur, qui est idem re cum nutritione, occurrendum, licet hodierna nutritio idē re sit cum substantia partiali, quæ per eā acquiritur; non tamen esse idem cum tota substantia rei nutritæ, de qua nostra conclusio intelligi debet.

Quantitas distinguitur re a substantia.

Occupatio.

Sit tertia conclusio: Motus omnes, excepta latione, distingui reipsa à mobili, secundum quantitatem consideratо. Hęc eadem ferè ratione nititur, qua superior. Nam motus sunt idem re cum terminis, ad quos tendunt: hi verò à quātitate mobilis reipsa differunt, vt consideranti perspicuum erit. Excipimus tamen lationis terminum, quia hic nihil aliud est, q̄ vbi; quod, vt in progressu patebit, à quantitate mobilis, prout modo huic, modo illi parti spatii respondet, non distinguitur. Id, quod diximus de termino nutritionis comparato cum substantia rei quæ nutritur, intelligi etiam debet de termino accretionis, collato cum quātitate rei quæ augescit. differt enim eiusmodi terminus à quantitate mobilis, nō quidem ab ea, quæ tunc acquiritur; sed à quantitate integra subiecti, quæ ex quantitate denuo accedente, & ex ea, quæ in subiecto præerat, coalescit.

3. Conclusi.

cōfirmatio.

ARTICVLVS. III.

Explicatio argumentorum primi articuli.

NVnc primi articuli argumenta, quæ ex parte superioribus conclusionibus aduersari videntur, diluamus. Ad primum, quod variè diluitur à Capr. in 2. di stinct. 1. Sol. 1. arg.

erit, deinde illud absurdum est, duob. motibus simul moueri. Aliquæ enim duæ vnius rei, atq; ad vnam formam, alterationes erunt, quod fieri non potest. Sed vnus erit actus. g *At a ratione alienū est, duorū speciei diuersa vnum & eundem actum esse. Atq; si docendi & discēdi actus sit idem, effectio item & passio; docere quoq; idem erit, quod addiscere, & efficere idem, quod pati: quare necesse erit eum omnem, qui docet discere, & qui agit pati.* h *An neq; alterius actum in alio esse absurdum est? Docendi enim actus eius, qui docet actus est, in aliquo tamen, & non abscissus, sed huius in hoc.* i *Nec quicquā prohibet, vnum & eundem non essentia, vt vestimentum & tunica; sed vt quod potestate est, ad id se habet quod agit, duorum esse. Neq; necesse est, eum qui doceat, discere, etiam si facere & pati sint idem: nō ita tamen vt ratio essentiæ vna sit, qualis est vestimenti & tunicæ; sed vt via, quæ Thebis Athenas ducit, & Athenis Thebas, quemadmodum etiā antea diximus. Nō enim eadem omnia his congruunt, quæ quouis modo eadem sunt; sed hisce tantùm, quorum essentia est eadem. At neque, si docendi discendiq; actus idem sit, docere & discere idem erunt, quemadmodū neque, si inter ea, quæ disiuncta sunt vnum idemq; interuallum, propterea etiam hoc ab illo, & illud ab hoc distare, idem sunt. Vt autem omnino dicam, ne docendi quidem & discendi actus, aut actio & passio idem sunt propriè; sed motus, cui hæc insunt. Nam huius in hoc; & huius ab hoc actum esse, ratione diuersa sunt.* k *Quid igitur motus est, & vniuersè, & per partes dictum est: non enim obscurum est, quonam pacto vnaquæq; eius species definietur. Etenim alteratio rei, quæ potest alterari, quatenus potest alterari, actus est. Præterea modo notiori eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est, actus; tum vniuersè, tum in vnoquoque: vt ædificatio, aut sanatio. Eodem aūt modo de alijs singulis motibus dicetur.*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

De subiecto motus.

Perspicuum a] Ex iis, quæ proximè disseruit, perspicuum esse ait, quod multi in controuersiam adducunt, in quo videlicet motus insit. Constat enim, inesse in re, quæ mouetur, non in mouente; propterea quòd motus actus quidem est à mouente profectus, à quo actu, qui re ipsa vnus est, tam mouens quàm mobile nominantur. Neque enim putandum est, duos esse actus re diuersos, quorum alter ad motorem, alter ad rem quæ mouetur, pertineat.

Dari aliquē actum mouentis.

b Mouendi quidem] Priusquam demonstret, eundem mouentis & rei, quæ mouetur, actum esse; ostendit, aliquem esse actum mouentis, in hunc ferè modum: Quemadmodum mobile prius est in potestate ad motum, deinde actu mouetur; ita agens priùs est potestate mouens, deinde actu mouet: ergo sicuti datur actus, per quem id, quod priùs potestate mobile erat, fit actu tale; ita oportet actum aliquem esse, per quem id quod antea erat potestate mouens, efficiatur mouens actu.

Mouētis & mobilis eūdem esse actum.

c Vnus igitur] Re ipsa vnum eundemque esse actum mouentis & rei motæ, ex eo suadet; quia actus mouentis est actus rei quatenus agit, rei verò motæ quatenus patitur: idem autem est, quod mouens agendo efficit, & quod res, quæ mouetur, patiendo recipit; vt idem est interuallum, quod inter vnum & duo iacet, siue ab vno exorsi ad duo progrediamur, siue contrà à duobus ad vnum: eademque via accliuis, &

declinis

decliuis est,licet hinc iter capessentibus ascensus sit,illinc descensus, quamquã item accliuitatis & decliuitatis diuersa sit ratio.

d Existit autem] Pertractat controuersiam,de actionis & passionis conuenientia, quam logicam dubitationem appellat; quod logicis seu probabilibus argumentis, more dialecticorum,in vtramque partem agitari queat. Ac primum, quod actio & passio diuersi actus sint,ex eo probat:quia actio est actus agentis,passio actus patiẽtis.Quare cùm agens & patiens diuersæ res sint,actio & passio actus erunt inter se diuersi,maximè cùm id,quod actione producitur,patientis affectio sit, agentis verò effectus & finis atque opus.

De conuenientia actionis & passionis.

e Cùm igitur] Argumentatur pro altera parte quæstionis,probans actionem & passionem non esse distinctos actus.Si enim,inquit,inter se distinguerentur, aut vterque esset in patiente;aut actio in agente,& passio in patiente: quorum neutrum dici potest.Aduertit autem hoc loco Simplicius,tacuisse Aristotelem duo partitionis mẽbra:nempe,aut actio esset in patiente,& passio in agente, aut vtrumque in agente: quia primum nimis absurdum, & à ratione alienum videatur; secundum eiusdem, aut multò etiam maioribus,confutetur incommodis,quibus alterum,quo in patiente vtrumque esse dicitur.Quod ergo actio non sit in re, quæ agit, & passio in re,quæ patitur,suadet:quia si actio esset in agente,aut omne agens moueretur,siquidem motus est actus rei motæ;aut aliquid non moueretur, in quo motus inesset;quorum neutrum dici potest.

Actionẽ nõ esse i re quę agit.

f Quod si vtraque] Iterum in priorem controuersiæ partem disputat,ostendens actionem & passionem vnum eumdemque actum non esse.Primùm, quia sequeretur actum non consistere in eo,cuius actus est;siquidem actio,quæ est actus agentis, esset in patiente. Secundo;quia idem duobus motibus ad vnam formam tendentibus cieretur,videlicet motu actionis & motu passionis.

g At à ratione] Pergit ostendere,actionem & passionem non posse eundem actũ esse.Primum,quia rebus specie,imo & genere discrepantibus, agenti inquam & patienti,idem actus cõpeteret.Item,quia docere & discere, agere & pati,idem forent. Vnde vlterius sequeretur,eum qui docet necessario addiscere, & qui agit necessario pati;quæ omnia a vero maximè abhorrent.

h An neque] Propositam quæstionem hac assertione diluit:Actio & passio sunt re ipsa & subiecto vnus idemque motus,in patiente existens.Monet verò, nullum esse incommodum, eundem actum alia atque alia ratione pertinere ad duo, videlicet ad rem agentem & patientem:ad illam,tanquam ad id a quo fluit; ad hanc, tanquã ad id in quo recipitur.

Actio & passio vnus idẽque motus.

i Nec quicquam]Ostendit,non sequi ea incommoda,quæ sequi videbantur,si actio & passio vnus actus diceretur.Ac primùm ad illud,quod colligebatur, nimirũ fore,vt qui docet,disceret,& qui agit,pateretur,respõdet,non posse id rectè colligi, nisi actio & passio idem omnino sint;quod tamen falsum est,cùm ratione inter se distinguantur eo modo,quo via,qua Athenis Thebas itur, & qua Thebis Athenæ petuntur,reipsa eadem est,ratione autem diuersa. Ex quo etiam intelligi poterit,quomodo alia his similia incommoda refellenda sint.

K Quid igitur] Colligit,expositum a se fuisse,quidnam sit motus,tum vniuersè, tum particulatim,illud nimirum apertè,hoc implicitè;cùm sit facilè, communẽ motus definitionem ad singulas accommodare species. Nam si quis alterationem definiendo explicare velit,dicet,Alterationem esse actum eius,quod alteratur, quà tale est:quod item in cæteris facere licebit. Postremo,tradit aliam Motus definitionem, scilicet,motus est actus eius,quod agere & pati potest,quatenus tale est. Quæ definitio naturam motus,vt actionis & passionis rationem habet,declarat. Actio enim est actus eius,quod agit,vt tale est:similiter Passio actus eius,quod patitur,vt tale est.

QVÆ-

QVÆSTIO I.

Vtrum actio transiens in agente, an in patiente insit.

ARTICVLVS I.

Opinio existimantium in agente inesse.

Constat ex cōi Philosophorū doctrina, præsertim Aristotelis, in 9. lib. Met. c. 9. tex. 16. duo esse actionum genera: alterum immanentium, alterum transeuntium. Quod immanentes in agēte recipiantur, ipsa ratio nomenq; immanentium planè indicat; etsi has plerique auctores, è quorū numero est D. Thomas, opusc. 48. Ferrariensis 2 li. de anima q. 22. & 2. contra gentes c. 82. Ægidius de mensura Angelorum q. 10 Scotus in quodlib. q. 13. Heruæus quodlib. 9. q. 8. affirment, nō esse actiones veras de categoria actionum, sed qualitates potiùs ad ꝑdicamentum qualitatis pertinentes. Quorum sententia alibi confutanda erit.

Quod ad transeuntes attinet, vtrū in agente insint, an-non, controuersia est? Scotus in 4. dist. 13. q 1. Caietanus in commentariis 1. p. ad q. 25. arti. 1. Raymundus Lullius 2. libro suorū prouerbiorū, aliiq; nonnulli arbitrantur actionē transeuntem formaliter spectatā, hoc est, ipsam emanationem formæ ab agēte, vt caloris ab igni, non in patiente, sed in agēte recipi. Id verò multis stabilire nitūtur argumentis, in hunc ferè modū.

1. Argu. pro sententia ponentium actionem trāseuntem in agente. Rō formalis, qua actio à passione differt, nō videtur esse aliud, q̄ relatio agentis ad patiens: hæc aūt relatio est in agente: ergo & ipsa actio. Minor ꝑbatur, quia in quo subiecto est relationis fundamentum, in eodem est relatio; siquidē relatio & fundamentum re idem sunt: fundamentū aūt relationis est potentia agentis, q̄ nullibi præte: q̄ in re agente insidet. Huc ꝑtinet, quod teste Arist. c. 1. l. de somno & vigilia: eiusdem est actus, cuius est potentia. Quare cùm potentia ad agendū in agente sit, in eodem quoque erit actio.

2. Argum. Scdò. Aristoteles 8. huius operis c. 1. t. 9. ex eo probare contendit, Deū ab æterno mundū procreasse; quia alioqui sequeretur, Deum aliq̄ subiisse mutationē: hæc aūt ratio non videtur aliunde apud Aristotelē vim habere, nisi quia existimabat, actionem creandi in Deo inesse, quæ proinde si nouiter Deo accessisset, oporteret Deum mutari: censuit ergo Aristoteles actionem in re, quæ agit, inesse.

3. Argum. Tertiò: Formalis effectus nullibi absq; sua forma esse pōt: ergo agere, qđ est effectus formalis actionis, nulli cōueniet, nisi ei, qđ in se ipso actionē habuerit: atqui agere cōuenit igni, v. c. siqdem ignis dicitur calefacere: ergo ignis est q actionem recipit. Adde, ꝙ si actio esset in re q̄ patitur, ei vtiq; appellaret, atq; adeò patiēs agere diceretur, ꝙ longè a vero abē.

4. Argum. Quartò. Cū vnus idemq; ignis duo ligna calefacit, vel est vna actio, vel duæ. Non duæ, tū qa ignis eodē actu ad vtrūque lignū calefaciendū incūbit: tū qa nō diceretur eiusmodi ignis vnū agens sm vnum principiū agendi, sed duo. Est igitur vna actio. Quare cùm vnum accidens nequeat pariter in duobus subiectis inesse, erit in vno duntaxat, hoc est, in igne.

ARTICVLVS II.

Concluditur, actionem inesse in patiēte; simulque inter actionem, passionem, & motum, discrimen constituitur.

Conclusio quæstionis. Contraria tamen sententia, existimātium non solùm formam, quæ motu gignitur, sed ipsam quoque formæ ꝑductionem siue emanationem, inhærere in patiente, Peripatetica & vera est, eamque amplectuntur præter alios Themistius, Alexāder, Philoponus, Simplicius, Auerroes, Magnus Albertus, vt cōstat ex iis, quæ annotant ad text. 20. & 23. huius libri, & ad tex. 139 libri tertii de anima. Item Ferrariensis hoc loco q. 4. & c. 1. lib. 2. contra gent. Soncinas 5. Metaph. q. 37. Iauellus lib. 9. Metaphys. quæst. 15. Heruæus quodlib. 4. quæst. 4. Capr. in 2. dist. 1. quæst. 2. arti. 3. Secuti communem Magistrum D. Thomam, huiusce opinionis, quicquid alii velint, assertorem, tum aliis in locis, tum libr. 2. contra gentes, c. 1. Ac quod ita senserit Aristoteles, liquet ex ca. 3. huius libri, vbi docet, actionem & passionem esse vnum eundemque motum; hunc verò in re, quæ mouetur,

tur,esse: & actionem esse actum huius in hoc,id est,in patiente,passionẽ vero,huius ab hoc.Quòd nō minùs luculente cō firmat lib.9.Met.c.9.te.16.cùm ait,actionem esse in eo,quod efficitur;vt ædificationem in eo,qđ ædificatur, & omnino motum in re,quæ mouetur.Vbi planè vides, Aristotelem non solùm formā quæ fit,sed eius etiam effectionem in patiente constituere.Præterea:actio,vt superius ostensum fuit, est idem cum termino ꝓducto;veluti calefactio cū calore: sed cū ignis aquā excalfacit, calor recipitur in aquam: ergo in eandem calefactio ipsa recipietur; alioqui idem accidens duob. subiectis simul inhæreret.Itē,si actio transiens inhæreret in agente,non esset transiēs,sed immanens,vt ex ipsa ratione immanentis actionis patet:ergo,&c.Nec satisfaciet,qui dixerit, actionem transeūtē differre ab immanente; quia ꝑ transeūtē semper efficitur aliquid operis,ꝗ illa pacta adhuc maneat.Nō, inquā,satisfaciet; cùm manifestū sit,actionem, qua cithara pulsatur,esse transeuntem: qua tamen ꝑ per acta nihil per eam confectū super est.

cōfirmatio.

Vt tamen apertiora reddātur,& vt primi argumenti,quod pro contraria parte adduximus,explicatio luculentior sit,declarandum hoc loco erit,quonam pacto actio & passio inter se & à motu dissideāt. Scotus in quodli.q.11.& 4.sent. dist. 13. q.1.sentit,totām rationem actionis consistere in relatione ad agens;passionis verò in relatione ad patiens.Capr.in 2. distinct.1.q.2.ar.1.conclusione 2.putat,formalem rationem actionis & passionis nō esse aliud,quam ipsum motum; differreque inter se,quod actio importet in obliquo relationem causæ ad effectū,id est, habitudinem origīs ipsius motus, quæ est in mouente;passio autem respectū,siue ordinem effectus ad causam,videlicet ad rem agentem, à qua motus emanat. Herueus quodlibeto 7.q.14. arbitratur, actionem esse motum, prout includit agens, extrinsecè tamen; passionem esse eundem motum,quatenus rem patientē, etiam extrinsecè,complectitur.

1.Pronūciatum.

Sed omissa longiori disputatione, duplici pronuntiato hæc dubitatio enodanda est.Primum sit:Actio & passio, neque relationem, neq; motum per se,neq; motum vnà cum agente & patiente extrinsecus adiunctis,formaliter significant. Prima pars huius pronūtiati ostenditur: qa si actio & passio relationem significarēt, pertinerent ad categoriam relationis.Secunda suadetur: quia cùm motus sit qd piam tum analogum,tum incompletū,si actio & passio formaliter essent motus, neutrum eorum spectaret per se ad vllū prædicamentum.Tertia probatur ex eodem absurdo,quia hęc tria,motus,agēs, & patiens,si vniuersè,tanquam ex æquo significata,sumantur, præterquam quòd ex parte motus analogiam habent, sunt quidpiam complexum,quod locum per se in prædicamentis non habet.Quare actio & passio non cōstituerent per se duplicem categoriā; quod à communi Philosophorum sensu abhorret.

2. Pronūciatum.

Secundum pronūtiatum sit.Actio,passio,& motus,sunt vna eademq; res;differunt tamen inter se formaliter, penes diuersos modos absolutos quos vendicāt. Huiusce pronuntiati veritas declaratur, astruiturq; simul ex eo; quia vna & eadē calefactio,quę motus est,re ipsa est actio & passio:vt enim manat ab agente, rationem actionis sortitur; vt excipitur in patiente,rationem passionis Quod Aristoteles 3.huius libri capite, hisce verbis explicauit:Omnino autem actio & passio, non idem sunt propriè,(id est, formaliter)sed motus,cui hæc insunt.Nam huius in hoc,& huius ab hoc actum esse,ratione diuersa sunt.At non dari inter hos terminos maiorem distinctionem, ex eo concluditur, quia quæuis alia maior distinctio superuacanea est. Esse vero prædictos modos,non respectiuos,sed absolutos,constat ex confirmatione secundæ partis primi pronūtiati.Porrò in hac differentia subeunda habet se motus, quasi materiale quid, in quo tenuissimæ illæ entitates,quas modos dicimus, resultāt. Quo fit,vt non eadem prorsus ratione & mot⁹ ab actione & passione, & actio passioq; inter se differant.

ARTICVLVS III.

Soluuntur argumenta contendentiū actionem in agente recipi.

Sol.1.argu.

His ita constitutis, ad primum superioris articuli argumentum nega. Actio & passio nō differantùm dum est, actionem & passionem differre

Passio non differunt solis respectibus. tantùm respectibus, si de intrinseca differentia loquamur, vt ex dictis patet: quàuis non eamus inficias, relationem agentis comitari semper actionem; relationé verò patientis, passionem. Sed enim hi respectus, non faciunt inter hæc essenciale discrimen. Ad reliquam argumenti parté dices, eiusdem esse actum, cuius est potentia, id est, ab eo, cui conuenit potentia, perficisci actum. Cæterùm non semper in eodem, in quo inhæret potentia, inesse actum, tanquam in subiecto.

Capreol' in 2.d.12.

Sol.2.arg. Ad 2. dicendum, non iccirco existimasse Aristotelé, si initio temporis procreatus fuisset mundus, mutatum iri Deum, quòd putarit actionem creandi debuisse in Deo, vt in subiecto recipi: sed quia cælestis disciplinæ luce destitutus, non intellexit, qua ratione posset Deus, sine voluntatis mutatione, nouam rerum creationé moliri. Quem errorem confutat D. Aug. 12. lib de Ciuit. Dei, c. 17. de eodemq; 6. huius operis lib. pluribus agemus.

Error Arist.

Solut.3. Ad 3. negatur, debere semper causam formalem in eo esse, quod ab illa appellationem sumit, & cui effectus formalis có uenit. Namque tametsi fatendum sit, effectum formalem sine forma dari non posse, potest nihilominùs forma ipsa rem, in qua non inest, extrinsecùs denominare, vt in re proposita accidit. Ad argumenti confirmationem dicito, rem ipsam q̃ est actio, denominare id, in quo recipitur, idque a quo egreditur, alio tamen & alio modo: nempe illud passiuè, hoc actiuè; hoc tanquam edens, illud tanquam recipiens actionem. Quod videre est etiam in loco, qui & aerem circũfusum, in quo inhæret, & Socratem denominat; sed aeré vt locantem, Socratem vt locatum.

Res, quæ est actio, denominat id à quo est, & id in quo ẽ.

Solut.4. Ad 4. proposito exemplo reuera duas actiones dari, duosque actus ab eodem igni prodeũtes, sicuti & duo calores. Nó dici tamen duo agentia: quia vt concreta multiplicentur, non sat est formarum multitudo; sed requiritur præterea suppositorum diuersitas. Vnde, si Verbum diuinum duas humanitates ad suæ hypostatis vnitatem copulasset; nó duo, sed vnus duntaxat homo diceretur; vt rectè asserit D. Thomas. 3. par. quæstione 3. artic. 7. Aduerte tamen, posse duas illas calefactiones aliquo modo vnam dici, ratione vnius principii, à quo manant: quemad-

Si Verbũ diuinum duas humanitates assũpsisset, diceretur vn' hó.

A modum & duæ lineæ, esto in se, & vt ad aliam atque aliam circunferentiæ parté terminantur, plures sint; vt tamen in centro coeunt, vnum quidpiam censentur.

QVÆSTIO II.

Vtrum latio in Mobili, an in corpore circumiacente inhæreat.

B

ARTICVLVS I.

Opinio existimantium, non inhærere in mobili.

Proposita quæstio non parum controuersa est. Sunt enim qui existiment, lationem non in mobili, sed in corpore circumfuso, vt in subiecto inesse, ac rem ipsam, quæ mouetur, extrinsecus tantũ denominare. Quam sententiam tueri debét quicunque per motum localem non aliũ C terminum, quàm ambientis corporis superficiem, acquiri putant. Nã cum terminus cuiusque motus idem re sit cum motu, fieri non potest, vt motus in alio subiecto hæreat, quam in eo, in quo est eius terminus. Huius ergo opinionis fuit D. Thomas in 4. distinct. 44. quæst. 2. art. 2. & 3. contra gentes capit. 82. Gregorius in 2. distinct. 1. quæst. 4. articu. 1. Soncinas 5. Metaphys. quæst. 40. Heruæus quodlib. 1. quæst. 9.

D Ac primùm, quòd per motum localé sola externa superficies acquiratur, vnde tota ferè controuersiæ explicatio pendet, ita suadetur. Aristoteles 8. huius operis cap. 7. text. 59. probat, motum localem cæteris motibus perfectiorem esse, quod mobile secundum eum non sit in potestate ad aliquid intrinsecum, sicuti est id, quod alteratur & augescit, aliamve subit mutationem: putat igitur, mobile per lationem nihil intrinsecum acquire- E re, atque adeò solam externam superficiem. Secundo idem confirmatur: quia Aristoteles tam in hoc opere, quam alias, quoties de locali motu philosophatur, nullius rei, quæ per eum rei motæ obueniat, mentionem facit, præterquam loci, hoc est, superficiei ambientis corporis. Tertio: quia si per motum localem aliquid mobili inhærens acquireretur, vel id esset absolutum, vel relatum:

1.Ratio.

2.Ratio.

3.Ratio.

non absolutum, quia non videtur, quidnam id esse queat; non relatum, quia ad relationē non est per se motus: ergo, &c.

4 Ratio. Quartò: Idem hunc in modum comprobatur: Loci acquisitio est verè ac propriè motus: ergo per motùm localē nulla forma inhærens mobili, sed locus duntaxat per se acquiritur. Antecedens ostenditur. Primùm, quia acquisitio loci est actus entis in potentia, vt in potentia; siquidem dum res mouetur, aliqua pars loci acquiritur, alia acquirenda superest. Item, quia locus habet omnes cōditiones, quas Philosophi in eo, quod ꝓpriè ac per se motum terminat, deposcunt, vt consideranti planum erit. Consecutio autē probatur; quia si forma illa, quam aduersæ partis auctores in ipso mobili constituunt, motu compararetur, cùm locus (vt proximè ostensum est) per se etiam latione acquiratur, vel nullus motus localis esset vnus per se, vtpote qui duplicem terminū natura differentem obtineret: vel danda essent plura genera lationum, a vulgatis distincta: vnum ad formam illam rei motæ inhærentem; aliud ad locum: quod alienum tamen est à cōmuni doctrina Philosophorum, apud quos ea motuum distinctio non legitur.

ARTICVLVS II.

Lationem inesse in mobili, nec aduersariorum argumenta concludere.

Cōcluditur pars affirmatiua. Contraria sententia, existimantiū lationem inhærere in ipso mobili, verisimilior, ac Philosophorum communior est. Eam defendit Sotus hoc in lib. quæst. 2. Toletus quæst. 3. Iandunus 4. Meteph. quæst. 4. Durandus in 2. dist. 15. q. 3. Ioannes Maior distinct. 2. quæ. 2. Ochamus in quæst. 9. ac omnis ferè schola Nominalium; in eademque videtur fuisse auctor sex principiorum, in explicatione categoriæ Vbi, cùm doceat, Vbi esse in re ipsa quæ mouetur: quod item asserit Scotus in 4. distinct. 49. quæst. 16. Probatur verò hac opinio hunc in modum; Aristoteles definiit superius motum, actum mobilis: atque ex professo docuit, motum esse in mobili vt in subiecto: quod etiā repetit 9. Metaph. cap. 9. text. 16. Igitur motus non in corpore circumiacente: sed in re quæ mouetur, inest. Secundo: Latio Angeli est quid spiritale, quod proinde recipi non potest in corpore: necesse est ergo, vt recipiatur in ipso angelo. Quare non omnis latio in corpore ambiente inhæret. Tertiò; dato per diuinam potentiam inani spatio, à terra vsque ad cauum lunæ, ascendat ignis in suam regionem. Eiusmodi ascensus est verè motus, & non inhæret in corpore circumstante, cum ibi nullum corpus sit; inhæret igitur in ipso igni. Respondent aduersarii, hoc euentu debere ignem moueri, non vero & positiuo motu, sed negatiuo. Occupatio. At nihil respondent. Nec enim inficiari queunt, dari in eo asceusu agitationem quandam veram & realem, ortam à leuitate & impulsu, cuius vi in sublime feratur; alioqui non vlterius pergeret quæ agitatio non aliud esse potest, quam latio, cū rem ab vna parte spatii ad aliam trāsferat. Quod verò hęc agitatio sit vera motio positiua, ex eo suadetur, quia alioꝗ posset ignis (quod admittendū nō est) ad cauum lunæ peruenire, Deo ad eiusmodi itionem nullum concursum præstāte. Nec enim pura negatio diuino cōcursu eget. Adde, quòd motus primi mobilis est verus ac realis, cùm is omnium lationum norma sit; docente Aristotele li. 8. huius operis ca 7. tex. 61. Et tamen primum mobile ex parte superiori (secundū Aristotelem) nullo obtegitur corpore, in quo eiusinodi motus insit. Fatendum igitur erit, in ipso primo mobili; non extrà, eum motum recipi.

Discrepātia inter assertores huius sententiæ. Est tamen inter eos, qui nostram hanc sententiam tuentur, non parum dissidii, in explicādo lationis termino, quem mobili inhærere dicimus. Sunt qui putent, esse relationem distantiæ ad polos, vel contenti ad superficiem continentem. Sed nō rectè sentiunt: Nulla enim relatio motu per se acquiritur, vt Aristot. cap. 2. lib. 5. huius operis docebit. Alii dicunt, esse qd resultans in mobili, ex circumiacētis corporis superficie. Sed hoc refellit superius argumentum, quo ostendimus, dari posse verum ac positiuum motum in vacuo, vbi nulla erit superficies, a qua in rē motam quicꝗ deriuetur. Statuendum igitur est, terminum motus esse ipsum vbi, siue existentiam in spatio: hanc aūt non esse aliud, ꝗ̄ mobilis quātitatē, prout in hac Quis sit terminus motus.

vel illa parte spatii existit, seu modum quendam, quem sortitur quantitas, prout nunc huic, nunc illi parti spatii, siue veri, siue fictitii, respondet. Suadetur autem hæc sententia, tum ex impugnatione aliarum; tum quia superuacaneum est, aliud quid cõstituere, quod per motum localem acquiratur; tum verò, quia hic terminus, quem ponimus, omni lationi, siue in vacuo, siue in pleno fiat, perpetuò obseruit, ac per se acquiritur. Non diximus autem, prædictum terminum esse ipsam substantiam rei mobilis, sed eius quantitatem: quia sicuti substantia corporea, de cuius motu agimus, per quantitatem certo vbi circũscribitur; ita eius vbi a quantitate peti debet, prout tamen partibus spatii commensuratur. Secus res habet in angelis, qui cùm sint corporeæ molis expertes, & non secundum quantitatem, sed secundum substantiã in suo vbi constituantur: consentaneum est, vt vbi, quod motu acquirunt, sit idem re cum ipsorum substantia, prout aliis atque aliis partibus spatii respondet.

Quodnã sis vbi angelorum.

Responsio ad 1. arg. aduersariorũ.

Argumenta verò contrariæ partis ita diluenda sunt. Ad primum dicendum, Aristot. tantùm negare, per lationem acquiri aut amitti formam aliquam distinctam re à mobili, sicuti in cæteris motibus accidit. Ad secundum, propterea cùm de latione disserit, non expressam facere mentionem vbi; sed loci: quia locus notior est, quàm vbi; & quia per loci differentias indicare vult differentias vbi, quæ per ordinem ad spatium, quod ordinariè ac secundum naturæ cursum loco circumfunditur, sumi debent. Ad tertium ex iis, quæ dicta sunt, patet responsio. Nempe motum localem terminari ad aliquod absolutum; nec tamen ad locum, sed ab vbi, vt explicatum est. Ad quartum dicendum: etsi corpus, dum fertur, ambientem superficiem simul acquirat, eam tamen acquisitionem ex accidenti sese habere ad lationem, quæ per se, vt diximus, ad vbi duntaxat terminatur. Itaque acquisitio superficiei, collocata ad rem motam, non est actus entis in potentia, vt in definitione motus intelligitur, id est, entis, quod per se eiusmodi formam acquirat. Nec item prædicta superficies habet conditiones necessarias, vt aliquid motum terminet; siquidem non per se, sed per accidens tantum obuenit. Cuius rei indicium est, quòd in vacuo dabitur verus motus, per quem tamen nulla externa superficies comparetur.

Ad 2.

Ad 3.

Ad 4.

CAPVT QVARTVM.

Text. 54.

Voniam autem scientia, quæ de natura est, in magnitudinibus, motu, & tempore versatur, quorum vnumquoque aut infinitum, aut finitum esse necesse est; quanquam non omnia infinita sint, aut finita, veluti affectio, aut punctum (huius enim generis nullum in horum altero collocari fortassis necesse est) eum sanè, qui naturam pertractat, decet contemplari, infinitum sit necne; & si sit, quid sit. b *Contemplationem autem de eo huius scientiæ esse propriam, eo indicatur, quòd quicunque hanc Philosophiam cum dignitate attigerunt, de infinito disseruerunt, idque vt quoddam rerum principium omnes ponunt: alij quidem,* c *vt Pythagorici, & Plato, per se, non vt aliquid quod alij accidat, sed vt substantiam. Verum Pythagorici in rebus, quæ sub sensum cadunt, cum separatum numerum non statuant, idque etiam quod extra cœlum est, esse infinitum: Plato verò extra quidem nullum corpus esse, neque ideas; propterea quod eas nullibi esse: infinitum tamen & in his, quæ cadunt sub sensum, & in illis esse.* d *Et illi quidẽ numerũ parem infinitũ esse: cum.n. cõprehensum terminatũq; rei argumentũ id esse, quod in numeris euenit.* e *Cum.n. normæ circa vnũ & seorsim ponuntur, aliã interdũ semper speciẽ, interdũ vnã exoriri.* f *Plato*

Text. 53.

Text. 52.

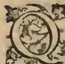
Text. 27.

aũt duo infinita, magnũ & paruũ. g *Physici aũt oẽs aliam quandã naturã, corũ, quæ elementa noĩantur; vt aquã, aut ignẽ. Eorum aũt, qui finita faciunt elementa, nullus facit infinita: sed qui elementa infinita statuunt, vt Anaxagoras & Democritus, ij oẽs infinitũ tactu continuũ esse aiunt; ille quidẽ è par*
Text. 28. *tibus similibus, hic verò ex oĩum figurarum seminario. Atq; etiã ille quãuis partẽ, nõ secus ac vniuersum, admistionẽ esse, propterea ꝙ rem quãuis è quauis fieri conspiceret. Nã & hinc videtur dixisse, res oẽs aliquando simul fuisse; vt hanc carnem, & hoc os, & ita rem quãuis: quãobrem & oĩa igitur & simul. Principium .n. secretionis non solum est in vnoquoque, sed etiã oĩum. Cum .n. id quod gignitur, ex hmõi gignatur corpore: oĩa aũt gignantur, quanquã non simul: aliquod quoq; generationis principium esse necesse est. Illud verò vnũ est, quod ille mentem noĩat, quæ quidem à principio aliquo intelli-*
Text. 29. *gendo agit. Quãobrẽ necesse est, aliquãdo simul fuisse, moueriq; olim cœpisse. Democritus aũt nullum primorũ corporũ aliud ex alio fieri ait; sed cõe tamen corpus, partiũ magnitudine & figura differens, oĩum principium est. Hãc igi-*
Text. 30. *tur contemplationẽ Physicos decere, ex his est perspicuum.* h *Porrò principium ipsum esse, probabiliter oẽs ponunt: nec .n. frustra esse nec vlla alia vis, prǽterquã principij, in eo inesse põt. Etenim oĩa aut sunt principium, aut ex principio. Infiniti aũt principium nõ est, ꝙ finis quoq; eius esset.* i *Præterea ingenitum & interitus expers, veluti principiũ sit quoddã. Quod .n. genitum est, finem id habeat necesse est: oĩs aũt interitus est finis. Quare vt dicimus, huius principiũ non est, sed aliorũ esse ipsum videtur, atq; etiã oĩa continere, regereq; oĩa; vt ij inquiunt, quicunq; alias causas, vt mentem, aut amicitiam, præter infinitum non faciunt: hocq; diuinũ esse; immortale .n. & quod perire nequeat: vt Anaximander ait, plurimique eorum, qui de natura disserunt.*
Text. 31. k *Quinq; aũt sunt, q̃ infinitũ quiddã esse, his, qui aduertunt, fidem faciant: tps, hoc .n. est infinitũ: diuisio, q̃ est in magnitudine, quandoquidem & Mathematici infinito vtuntur. Præterea ꝙ hoc tantũmodo generatio & interitus nunq̃ deficiant, si infinitũ sit, ex quo id ꝙ fit, auferatur.* l *Eo etiã, ꝙ finitũ ad aliquid semp terminetur, vt necesse sit, nullũ esse terminũ, sed aliud ad aliud*
Text. 32. *terminari semp necesse est.* m *Inprimis verò & maximè ꝓpriè illud est, quod cõem oĩbus dubitationem ingerit. Quòd .n. cogitationis nullus sit finis, & numerus infinitus esse videtur, & mathematicæ magnitudines, & id ꝙ est extra cœlũ. Id verò, ꝙ extra est, si infinitũ sit, corpus quoq; infinitũ videtur eẽ atq; etiã mũdi. Cur .n. potius in hac inanis parte, quẽ in illa? quare si vno in loco, vbiq; etiã necesse est molẽ esse. Iã vero si inane sit, locũ quoq; & corpus infinitũ necesse est esse. Nãq; in sempiternis posse & esse idẽ valent.* n *Hẽt aũt*
Text. 33. *dubitationem cõtemplatio, quæ est de infinito. Multa .n. quæ esse non possunt, his qui ipsum ponunt esse, & ijs qui ponunt non esse, eueniunt. Præterea vtro sit modo; vtrum vt substantia, an vt accidens per se alicui naturæ, an*
Text. 34. *neutro modo: sed nihilominus sit infinitum, aut infinita numero. Maximè autem Physici est considerare, sit ne magnitudo infinita, quæ sensu comprehendatur.* o *Primum itaque definiendum est, quot modis infinitum dicatur. Primo quidem modo id, cuius transitus esse non potest, propterea*

quòd

quòd habile non sit vt transeatur; queadmodum vox inuisibilis dicitur: alio id, quod transitum habet, sed ad eius finem nunquam venitur, aut quod vix. p Aut quod aptum quidem est habere, non tamen habet transitum aut finem. Praeterea infinitū omne, aut additione, aut diuisione, aut vtroq; modo.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Phisici esse, de Infinito disputare.

Voniam a autem] Postquam Aristoteles in priori huius libri parte de Motu vniuersè disseruit, nunc de Infinito disputare aggreditur. Ac primùm ostendit, disputationem hāc ad institutum Physici pertinere. Nam cùm Physicus circa magnitudines, motum, & tempus, qua ratione quædam entium naturalium affectiones sunt, versetur, & horum vnumquodq; finitum aut infinitum sit; consentaneum profectò est, vt eidem incumbat, deturne infinitum, & quidnam id sit, rimari. Admonet tamen, non omnia, etiam quæ in Physicam contemplationem cadunt, finita aut infinita esse: vt punctum, quod nec infinitatem vendicat, vt patet; nec finitatem, cùm non habeat terminum, sed ipse terminus sit. Item vt affectiones, quæ neutrum horum per se ac suopte ingenio sortiuntur. Porrò nomine affectionum, vel intelligit vniuersa accidentia, præter quantitatem, vt ait Psellus; vel omnes ac solas qualitates, vt placet Themistio & Philopono; vel qualitates solas, non tamen omnes, sed sensiles duntaxat, vt D. Thomas & Simplicius interpretantur.

b Contemplationem autem] Naturalis esse Philosophi, de Infinito disceptare, eo rursus probat, q̄ præstantissimi quiq; Philosophi, qui hanc de rebus Physicis doctrinā pro dignitate tradiderunt, de infinito disputarūt. Nec vero, vt de re ad naturā parum attinente, sed vt de ea, qua statuebant rerū principium; etsi alii alio modo.

Dissensio inter Platonē & Pythagoreos.

c Vt Pythagorici] Dissidium fuit inter Platonē & Pythagoricos, circa infiniti positionem. Nam Pythagorici ita infinitudinem numerorum, rerum principia esse arbitrabantur, vt numeros a rebus singularibus, etsi cogitatione, non tamen re, seiungerent, sed eos partim in reb⁹ sensilibus, partim in iis, quæ sensus effugiunt, extra mundum collocarent. Plato vero extra cōplexum vniuersi, nec vllum corpus, neq; ideas constituit: posuit tamen infinitum, tum in rebus sensui obnoxiis, videlicet magnum & paruum, quibus infinitatem inesse pronunciabat, tum etiam in ideis.

Pythagorici.

d Et illi quidem] Pythagorici, numerum parem infinitum esse aiebant, imparem finitum; atq; illum ab hoc comprehendi & ad finitatem vocari: quia videlicet impar pari additus, sectionem in partes æquales prohibet: vel quia vnitas, quæ impari numero peculiariter attribuit, q̄ eius additione parem superet, numerorū diuisionem terminat; siquidem vbi primum ad vnitatem ventum est, cessat diuisio.

Cur infinitas impari numero cōueniat.

e Cum enim] Quòd infinitas pari numero cōueniat, finitas impari, ex eo Pythagorici ostendebant; q̄a normis, quas Græci γνώμονας vocant, positis circa vnū, id est, additis vnitati, alia inter dū & alia numeri species semp nascatur, interdū eadē semp. Alia quidē & alia, si normæ, quæ pares sint numeri, eadē, si normę, quę impares sint, circumponantur. Quod vt intelligas, aduerte Pythagoricos eos numeros gnomones appellasse, q̄a quadratis numeris (ad imitationē geometricarū magnitudinū & figurarū) circumpositi, numerum instar gnomonis augerent, sed speciem eius non mutarent. Huiusmodi sunt omnes numeri impares, ordine sibi succedentes. Vbi diligenter aduertendum est, in numeris, quemadmodum & in geometricis figuris, quosdam esse triāgulares, alios quadratos, alios ab aliis figuris nomen habentes, vt Boëtius disertè exposuit. Sunt verò quadrati, verbi gratia, numeri, quorum latera sunt æqualia; siquidem ex numero semel in se ducto efficiuntur. Talis est quaternarius, qui ex binario semel repetito nascitur. Si ergo omnes numeri impares ordine collocentur; & eorum primus, nempe ternarius, circa vnitatem, quæ potestate primus est quadratus, constituatur, gignetur quaternarius, qui est primus quadratus actu. At si quaternario sm numerū imparem, nimirum quinariū, adiiciamus, efficietur secūdus

quadratus, videlicet nouenarius: huic rursus si tertium imparẽ, qui est septenarius, addamus, sexdenarius emerget, qui est alius quadratus: idemque perpetuò eueniet, nulla speciei numeri facta mutatione. Quòd si pares numeri addantur, alia atq, alia species numeri secũdum rationem figuræ orietur. Namq; in primis vnitatis adiectus binarius ternarium efficit, qui est numerus triangulus; huic si adiiciatur numerus par, videlicet quaternarius, septenarius emergit alterius speciei: itaque adiectione pari semper noua quadrati species excitatur. Ideoque impari finitudinem, pari infinitudinem Pythagorici ascribebant.

Plato duo posuit infinita.

f Plato autem] Plato duo constituit infinita, videlicet magnũ & paruum, vtrunque ex diuisione magnitudinis. Nam magnitudo in infinitum secari minuiq; potest; & cumulus, qui ea sectione consurgit, in infinitum etiam crescet.

g Physici autem] Docet Physicos, hoc est eos, qui motum & generationem interitumq; rerum naturalium admisere, principio infinitatem nõ per se, sed quasi quidpiam aduentitium attribuisse. Ponebant enim aliam quandam naturam, vt aquam, vel aerem, cui infinitudo conueniret; non tamen vti ratio substantiæ, sicuti Pythagorici & Plato existimaruut. Horum autem dogmata particulatim recenset, de quibus iam libro primo huius operis luculentè egimus.

h Porrò principium] Laudat veteres Philosophos, non quòd infinitum inuexerint; sed quia cùm illud posuissent, verisimili ratione principium esse dixerunt. Enim verò infinitum si est, frustra esse non potest: esset autem frustra, si principii vim non haberet. Nam quidqd in rerum natura existit, aut principium est, aut ex principio: infinitum autem ex principio esse non potest, quia omne id, quod habet principium, etiam finem habet: ratio autem finis infiniti essentiam demolitur. Hæc tamen ratio, cùm non seruet idem principii significatum, sed à principio temporis ad principium magnitudinis transeat, eodem vitio laborat: quæ fuit ratio Melissi, quam Aristoteles 1. huius operis cap. 2. vt captiosam & ineptam improbauit. Itaq; eam Arist. non vt propriam, aut ex suo sensu, sed ex veterum, qui infinitum ponebant, disputatione adduxit, vt præter alios annotauit hoc loco D. Thomas, etsi Græci interpretes eiusmodi probationem, tanquam Aristotelicam, communiter tueriq; adnitantur.

i Præterea ingenitum] Aiebant præterea infinitatis auctores, infinitum esse ingenitum & indissolubile; quod in Platonis Phædone legitur. Id autem ex eo suadebat: quia quidquid gignitur, finem habet, omnisque interitus finis quidam est. Denique aiebant, infinitum esse diuinũ quid, & oĩa cõtinere ac regere. Et huius quidẽ dogmatis assertores fuere, qui alias causas prẹter infinitũ non assignabãt; vt Anaximãder.

Rõnes antiquorum ad ponendum infinitum.

K Quinq; autem] Multas hoc loco rationes congerit, quibus antiqui Philosophi ad ponendum infinitum adduci poterant. Prima ratio est; quia tempus, cùm principio & fine careat, necessariò infinitatem obtinet. Secunda; quia quælibet magnitudo potest infinitè diuidi; vt constat ex placitis Mathematicorum, qui data qualibet linea partem aliquam ab ea auferri iubent, deinde aliam atq; aliam infinitè minorem sine termino: item quia præcipiunt, quamlibet datam lineam in duas æquales partes secare, & quolibet assignato triangulo alium minorem describere. Tertia; quia rerum dissolubilium ortus & interitus perennis est, nec vllum vnquam habebit finem: quod esse nequit, nisi rebus gignendis infinita materia subministretur: si enim finita esset, iamdiu fuisset exhausta, cùm necesse sit omne finitum ablatione finiti tandem absolui.

l Eò etiam quòd] Quarta ratio est; quia omne finitum corpus ab alio superiori coerceatur & terminetur oportet. Quare aut in magnitudinibus dandus erit infinitus progressus; aut deuenietur ad aliquod corpus, quod non iam ab alio contineatur. Ex quorum primo sequitur, dari infinitam multitudinem: ex posteriori, dari magnitudinem infinitam.

m Inprimis verò] Quinta ratio est à nostræ mentis cogitatione, quæ nullis tenetur limitibus. Nam quouis numero & magnitudine data, maiorem concipit; & quemcunq; terminum extra Cælum figit, vlterius subinde progreditur. Quod esse non potest, nisi hæc infinita re ipsa dentur; siquidem vt quæque res ad esse, ita ad sui cognitionem

cognitionem sese habet. Adde, quòd aut extra Cœli ambitum corpus aliquod est, aut infinitum spatium inane. Si detur primum, cum nulla maior sit ratio, cur corpus in hac, quam in illa parte spatii consistat; vtique erit infinitum corpus, a quo totum id spatium occupetur. Si autem posterius admittatur, cum vacuum nihil aliud sit, quàm locus, potestatem aptitudinemve habens ad cohibenda in se corpora; cumque in perpetuis esse & posse non differant: confitendum erit, extare actu infinitum corpus, eo loci contentum. Hac fere ratione vsus fuit Epicurus, ad mundorum infinitatem inducendam; quam Lucretius 2. Poematis sui libro decantauit. Obserua hic Peripateticum illud axioma: in æternis esse posse & posse idem valent: cuius veritatem octauo huius operis expendemus.

Axioma.

n Habet autem dubitationem] Quæstionem de infinito ancipitem esse ait; quòd siue id ponatur siue negetur, in vtramque partem incommoda occurrat & dubia, quæ non facilem habeant explicatum: atque inter alia, vtrum infinitum substantia, an accidens sit, aut neutrum horum. Maximè vero ad Physicum pertinere ait, disquirere, vtrum aliqua magnitudo subiecta sensibus infinita sit: Infinitudo enim rerum sensus effugientium ad alias spectat disciplinas.

Diuersa infiniti significata.

o Primum itaque] Exponit varias infiniti significationes, vt ambiguitate deposita, controuersia aptius diiudicetur. Inprimis ergo infinitum id dicitur, per quod transitus esse non potest, vt punctum & anima modo vox inuisibilis appellatur, quòd apta non sit, vt sub audiendi sensum recidat. Secundo dicitur infinitum, quod habet quidem transitũ, sed absq; fine, id est, quod aptum est, vt per illud transiri queat, nunquam tamen ad eius metam peruenitur, vt linea in infinitum porrecta, si daretur. Tertio id, quod etsi terminũ vendicet, vix tñ aut cum magno labore perfici põt, vt labyrinthus, qui vias in se identidẽ recurrentes, & inexplicabilẽ exitũ habebat.

p Aut quod aptum quidem est] Quartò dicitur id, quod aptum est habere transitum aut terminum, non tamen habet: quo pacto, vt Philoponus & Alexander explicant, circulus infinitus vocatur, quia cum possit in eo designari punctum, quod initium transitus sit; nullum tamen ex se actu designatum cõtinet. Quintò id, quod infinitam adiectionem capit, vt numerus; aut infinitam diffectionem, vt magnitudo; aut vtrumque, vt eadem magnitudo. Enim verò quocunque numero dato, potest dari alius maior, addita vnitate, ita vt in infinitum nouo semper incremento augescat, & quæuis magnitudo potest in duas partes diduci, atque vna earum rursus in duas alias diuidi, quarum vna priori addatur; ita vt illi fiat perpetua in cumulum adiectio, alteri perpetua detractio.

CAPVT QVINTVM.

Text. 35.

Eparatum a igitur à rebus sensilibus infinitum esse, quòd ipsum per se sit infinitum, non põt. Ipsum enim infinitum, si nec magnitudo sit, nec multitudo, sed substantia, & non accidens, diuidi non poterit: nam quod diuiduum est, aut magnitudo est, aut multitudo. Si verò diuidi non potest, infinitum non est, nisi vt vox inuisibilis. Sed hoc modo infinitum neq; illi ponunt, qui aiunt ipsum esse, neque nos scrutamur; sed vt id, quod non potest transiri. b *Quòd si ex accidẽte sit infinitum, eorum quæ sunt, elementum non erit, quatenus infinitum, vt nec linguæ inuisibile, quanquam inuisibilis sit vox.* c *Quonam item pacto aliquid per se infinitum esse potest, si neque numerus est, neque magnitudo, quorum per se est affectio quædam infinitum? minus enim esse necesse est, quàm magnitudinem aut numerum.* d *Perspicuum verò etiam est, infinitum ita esse non posse, vt id quod actus est, & vt substantiam, & princi-*

Text. 36.

Text. 37.

pium. Si enim constet partibus, quidquid eius accipias, erit infinitum. Nam infiniti essentia & infinitum sunt idem; si infinitum substantia est, & de subiecto non dicitur. Aut igitur diuidi non potest, aut infinitè diuiduum est. Vt autem res eadem multa sit infinita, fieri non potest. At quemadmodum aeris pars aer est, ita & infiniti infinitum; siquidem substantia est, & principium; partibus igitur vacat, & diuidi non potest. Sed actu infinitum esse
Text. 38. *non potest; quantum enim quiddam necesse esset.* e *Ex accidenti igitur est infinitum. Sed si ita sit, dictum est, principium statui ipsum non posse; sed illud cui accidit, aerem, aut parem. Quare absurdum enuntiant, qui ita aiunt, vt Pythagorici. Infinitum enim substantiam faciunt, simulque in partes,*
Text. 39. *distribuunt.* f *Sed hæc fortasse perscrutatio communior est; vtrum infinitum esse possit, & in Mathematicis, & in his quæ intelligentia apprehenduntur, & ijs quæ magnitudinem non habent. Nos autem consideramus, vtrum in his quę cadunt sub sensum, & de quibus doctrinam conscribimus, sit, necne sit corpus accretione infinitum. Ac logicè quidem considerantibus, ex talibus videri possit non esse.*
Text. 40. g *Si enim corporis ratio sit, superficie terminari; infinitum certè corpus, nec quod mente, nec quod sensu apprehendatur, vllo modo esse poterit. At neque numerus ita, vt separatus & infinitus. Etenim numerus aut id quod numerum habet, numerari potest. Si igitur fieri potest, vt res numerabilis numeretur, infinitum quoque poterit transiri.*
Text. 41. h *Magis autem naturaliter contemplantibus, ex hisce: neque enim concretum id esse potest, neque simplex.*
Text. 42. i *Concretum quidem corpus non erit infinitum, si elementa numero finita sunt: necesse est enim plura esse, & mutuam contrariorum inter se esse æquabilitatem, vtrumq; eorum infinitum non esse. Etsi enim vnius vis ab altero quantumcunq; vincetur (vt si ignis finitus sit, aer infinitus, æquabilisq; ignis, æqualem vi aerem, quantumuis multipla, excedat, modo numerum quendam habeat) tamen constat futurum esse, vt infinitum vincat, idq; ad interitum perducat, quod finitum est.*
Text. 43. *Vnumquodq; autem infinitum esse non potest. Corpus enim est, quod omnem in partem extenditur: quod autem est infinitum, absque vllo termino extensum est. Quare corpus infinitum, omni ex parte in immensum erit extensum.*
Text. 44. l *At neq; vnum & simplex infinitum corpus esse potest; nec (vt nōnulli aiunt) id quod est præter elementa, è quo illa generant; nec omnino: sunt enim nonnulli, qui id faciunt infinitum, non aerem, aut aquam, ne ab eo, quod inter illa infinitum est, cætera interimantur, quandoquidem inter se contraria sunt, vt aer frigidus est, aqua humida, ignis autem calidus: quorum vnum si infinitum es-*
Text. 45. *set, reliqua iam perijssent. Nunc verò aliud esse aiunt, è quo hæc sint. Huiusmodi autem esse non potest, non quia infinitum (de hoc.n. cōe quid dicendum est, quod ad omne corpus, aerem quoque, & aquam, & aliud quoduis, æquè attineat) sed quòd tale corpus, quod sub sensum cadat, non est pręter ea, quæ nuncupantur elementa. Cùm enim res omnis in id, è quo constat, dissoluatur; aliud quidpiam præter ignem, & terram, & aquam hic esset: nul-*
Text. 46. *lum autem conspicitur.* k *Neque igitur ignis, neque aliud vllum elementum,*

tum, infinitum esse potest. Omnino enim, & prӕterquam quòd infinitum esse aliquod ipsorum astruatur, non potest vniuersum (etsi finitum sit) aut esse, aut fieri vnum quid ipsorum: quemadmodum ait Heraclitus, omnia quodam

Text. 47. *tempore deflagratura. Eadem verò ratio de vno est, quod prӕter elementa Physici faciunt. Omnia etenim è contrario in contrarium mutantur, vt è calido in frigidum. Est vero etiam ex his de corpore omni sensili consideran-*

Text. 48. *dum, vtrum infinitum esse possit, an non.* l *Omnino autem sensile corpus infinitum esse non posse, ex his constat: omne enim corpus sensile alicubi esse aptum est, & vniuscuiusque locus est aliquis, atque etiam partis, & totius est idem; vt totius terrӕ & glebӕ vnius, ignis & scintillӕ: quare si vnius sit formӕ, aut immobile erit, aut semper feretur; quod fieri non potest. Cur enim deorsum magis, quàm sursum, aut ad quemuis locum? Dico autem, si sit gleba, quonam ipsa mouebitur? aut vbinam quiescet? Corporis enim, quod ei cognatum est, infinitus est locus. Vtrum igitur totum locum occupabit? & quomodo? quis igitur, & vbi est ipsius status & motus? An vbique quiescet? non ergo mouebitur. An vero ad omnem locum mouebitur? non igitur*

Text. 49. *stabit.* m *Quod si totum ex dissimilibus constet partibus, dissimilia etiam erunt loca: & primum quidem vniuersi corpus vnum non erit, nisi tactu: deinde hӕc aut finitӕ erunt specie, aut infinitӕ. At finitӕ quidem esse non possunt: erunt enim aliӕ infinitӕ, alia non erunt, si vniuersum sit infinitum; vt ignis, aut aqua Tale autem contrarijs, vt antea dictum est, exitio est. Ob quam etiam causam Physicorum nemo, ipsum vnum & infinitum ignem statuit aut terram; sed aut aquam, aut aerem, aut medium inter ea, quòd vtriusque loca apertè essent definita: hӕc autem ancipitem habeant locum, superum nempe & inferum.* n *At si infinitӕ & simplices, loca quoque & elementa erunt infinita: quòd si hoc esse nequeat, & loca sint finita, totum quoq; finitum esse necesse est. Fieri enim non potest, quin corpus & locus sint paria: nam neq; locus totus maior est, quàm corpus esse simul queat; simul verò etiam infinitum corpus non erit, neque corpus maius quàm locus: aut enim inane aliquod erit, aut corpus quodpiam, quod in nullo sit loco.*

Text. 50. o *Anagaxagoras autem de infiniti statu absurdè loquitur. Ipsum enim infinitum se ait firmare, idque ex eo, quòd sit in se, siquidem re alia nulla continetur: quasi vbi aliquid fuerit, ibi natura comparatum sit esse: quod quidem à vero abest, cum aliquid alicubi esse possit, vbi suapte natura non est.*

Text. 51. p *Si igitur quàm maximè vniuersum non mouetur, propterea quòd id, quod se sustinet, & in se est, à motu vacare necesse sit: causa tamen, cur moueri aptũ non sit, dicenda erat, non enim satis est eum, qui ita dixerit, aufugisse; nam & aliud quiduis à motu vacare potest, quod tamen, vt moueatur, aptũ esse nihil vetat.* q *Namq; & terra non fertur, nec si infinita esse, eaq; à medio cohibita: non propterea in medio conquiesceret, ꝙ nullus esset locus ad quem ferretur; sed ꝙ ei naturaliter id insitũ non esset: atqui dicere liceret, eã se nixu suo sustẽtare. Si igitur ne in terra quidẽ, quãquã esset infinita, hoc*

esset causa, sed quoniam pondus habet; pondus autem in medio manet, in quo medio est terra: similiter & infinitum ob aliam quandam causam in se manet,
Text. 52. *non quia infinitum, & ipsum se sustentat.* r *Simul verò perspicuum est necessarium esse, vt quauis pars conquiescat: vt enim infinitum in se manet, se ipsum sustentans; sic & quæcunque sumpta pars fuerit, in se manebit, cum totius & partis eiusdem speciei sint loca: vt totius terræ & glebæ, inferus; totius ignis & scintillæ, superus. Quare si infiniti locus est in se, partis quoq;*
Text. 53. *idem erit: in se igitur manebit.* s *Omnino autem constat non posse infinitum corpus esse, simulq; aliquem corporum locum; siquidem sensile omne corpus aut pondus habet, aut leuitatem; & quod graue est, ad medium fertur natura; quod leue, in superum locum: necesse enim est & infinitum corpus: non potest autem aut totum alterutro modo, aut dimidium vtroque affectum esse. Quo enim pacto diuides? quove modo infiniti alia pars in supero est loco, alia*
Text. 54. *in infero, aut in extremo, aut in medio?* t *Præterea omne corpus, quod sub sensum cadit, in loco est: loci autem species & differentiæ; superum & inferum, antè & ponè, à dextra & sinistra. Atq; hæ non solum ratione nostri & situ, sed in ipso etiam vniuerso distinctæ sunt: in infinito autem esse hæ non*
Text. 55. *possunt.* u *Atque omnino si locus infinitus esse non possit; in loco autem quodvis sit corpus; fieri non potest, vt corpus aliquod sit infinitum.. Atqui & quod alicubi est, in loco est; & quod in loco, alicubi: vt igitur infinitum quantum esse non potest (quantum enim quoddam fuerit: vt bicubitum, aut tricubitum, cum hæc quantum significent) sic quod est in loco, alicubi est: & id quidem aut in loco supero, aut in infero, aut in alia quapiam sex dimensionũ, quarum vnaquæque terminus est quidam.*

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Non dari infinitum.

Eparatum a igitur] Eorum dogma, qui infinitam substantiam à rebus sensilibus abiunctam ponebant, coarguit; disputatq; in hunc modum. Nullum insectile est infinitum, sed omnis substantia in se præcisè considerata est insectilis: ergo nulla est infinita; nisi fortè eo modo, quo vox inuisibilis appellatur. De qua tamen infinitudine non loquuntur aduersarii, neque nos; qui tantùm disquirimus, vtrumne aliqua magnitudo in infinitum protensa existat. Assumptio probatur: quia omne diuiduum, aut est multitudo, aut magnitudo.

Præoccupatio. b Quòd si ex accidente] Responderet fortasse quispiam, illam substantiam non per se, sed ex accidente diuiduam esse, videlicet ratione quantitatis; sicque per accidens infinitam esse posse. Hoc re fellit; quia iam talis substantia, quà infinita, non foret rerum elementum, vti Plato eius infiniti assertor volebat; sicuti nec inuisibile est elementum linguæ sermonisve; licet vox, quæ sermonis materia elementumq; dicitur, inuisibilis sit, propterea quòd inuisibile accidentariò ei competat; cum tamen elementum, rei, cuius elementum est, per se atq; intrinsecè conueniat.

Plato cuius infiniti assertor fuerit.

c Quoniam item] Alia ratione confirmat non dari infinitam substãtiam. Minus, inquit, potest à quantitate infinitum, q̃ ab infinito quantitas separari; quandoquidem plus à subiecto affectio, quà ab affectione subiectum pendet: atqui non põt dari quantitas, q̃ finita, vel infinita nõ sit: ergo nec dabitur finitudo, vel infinitudo extra quantitatem;

Non dari substātia infinitā contra Pythagoricos.

qnantitatem; & ex consequenti, nulla substantia per se ac vi sua infinita esse poterit.

d Perspicuum verò est] Non dari substantiam actu infinitam, & quæ rerū principium sit, vti Pythagori aiebant, eo suadet: quia oporteret eam esse quid simplex, qua le est omne principium, & eiusdem rationis partibus constare. Vnde sequeretur, quā libet eius portionem infinitam esse. Quod si velint, eam substantiam carere partibus, in quas possit diuidi: id ex eo confutat, quia iu infinitum omne quantum esse oporter, atque adeò sectile in partes.

e Ex accidenti igitur] Colligit ex dictis, si quod infinitum detur, id non per se, sed ex accidente infinitum esse posse. Quo fit, vt infinitum, qua tale, principiū esse nequeat, sed id tantùm, cui infinitudo conuenit: vt aer, quod Anaximenes, vel numerus par, quod Pythagorici statuebant. Quare & ii etiam incusandi sunt, qui Pythagorico more substantiam ponunt infinitam, & nihilominùs in partes sectilem esse volunt.

f Sed hæc fortasse] Superior disputatio de Infinito, aliquantulum extra limites Naturalis Philosophiæ diuagata est, quia vniuersalior erat & cōior. Nunc igitur in solis rebus subiectis sensui, quæ Physicæ considerationis propriæ sunt, de infinito inquisitionem facere statuit. Primumq; verisimilib. rationibus, quas logicas appellat; deinde firmis necessariisque argumentis ostendit, non posse in natura infinitum dari.

g Si enim corporis ratio] Inprimis ergo ita differit: Nihil, quod superficie clauditur, infinitum esse potest: omne corpus superficie clauditur: nullum igitur corpus pōt esse infinitū. Scdò ita: Nihil quod numerando cōprehendi & absolui potest, infinitudinem habet; cùm infinitum sit id, quod absolui nequit: sed omnis numerus, & id omne quod numerum habet, potest numerando absolui: nihil igitur tale infinitū est.

h Magis autem] Ratione alia magis Physica, hoc est, à principiis naturæ, & ab ingenio naturalium corporum desumpta, concludit, non posse dari corpus infinitum. Quod item 1. de Cœlo non absimili argumento comprobauit. Necesse est, inquit, omne corpus, aut ex elemētis concretum esse, aut simplex: sed neutrum horum infinitū esse potest: ergo, &c. Minor quoad priorem partem suadetur; quia cum elementa quatuor tantum sint, constaret vtique eiusmodi corpus certis numero elementis. Quare vel omnia terminatam haberent magnitudinem, sicque finitam molem efficerent; quaquod ex certis partibus terminatæ magnitudinis coalescit, finitum est. Vel vnum aliquod ex iis, aut plura, aut omnia, infinitam molem vendicarent: quod fieri non potest, quia oporteret vnum illud infinitum elemētum, vt ignem v.c. reliqua omnia extinguere, & in se conuertere: quando quidem supra omnem mēsuram proportionis, quoduis finitum agendi acrimonia & efficacitate vinceret. Eademq; ratione patet, nō posse plura ex iis elementis infinita præpollere magnitudine: nec item omnia, quia vnumquodque eorum mole sua totam infiniti spatii capacitatem obsideret.

i At neque vnum] Superest confirmanda altera assumptionis pars, videlicet nō dari corpus simplex infinitum. Agit autem in præsentia Aristoteles tantùm de corpore simplici, rectam lationem subeunte acturus nimirum de eo quod in orbem voluitur, in libris de Cœlo, vbi nullum eiusmodi infinitatem habere demonstrat. Non dari ergo prædictum corpus infinita mole præditum, ex iis, quæ paulò antè dicta sunt, facilè conuincitur. Nam & alia corpora interimeret, & nulli alteri locum daret. At enim quia, vt primo huius operis explicatum est; quidam rerum principium, non aliquod elementum, sed medium quid inter ea, contrarietatis expers, fecere; ꝑ quispiā diceret, absq; aliorum vastitate & incommodo infinitatem habere posse, vtpote contraria vi, qua perniciem moliatur, destitutum: id quoq; refutat Arist. probans, nō dari eiusmodi corpus, etiam infinitatis incommodis sublatis, cū nec sub sensum cadat, vt cætera; nec in mistorum veniat compositionem, sicuti nec in id mista dissoluuntur.

Heraclitus.

K Neque igitur ignis] Probat, mundū non posse aliquod ex elementis esse, etiā dempta infinitate; vt ignem, quo arsura omnia Heraclitus aiebat, aut aliud quid ab elementis diuersum: Nam quicquid mutatur, è contrario in contrarium mutatur; vt patet ex iis, quæ in 1. huius operis disputata sunt: at vnum elementum sibi ipsi aduersari non potest, aut propriam perniciem intendere: quare si vnum tantùm eiusmodi corpus in natura existeret, omnis rerum generatio & interitus omnino tolleretur;

quod

quod experientiæ palam repugnat.

l Omnino autem] Alia ratione sensilium corporum infinitatem impugnaturus, duo quædam præmittit. Alterum est: Omne corpus sub sensum cadens, certum habere in mundo locum. Loquitur verò de corpore sensili duntaxat; quia Mathematicũ non proprie locum vendicat. Alterum est: Totius & partis eundem esse locum naturalem. His positis ita disserit. Si detur corpus aliquod simplex vniusq; naturæ, infinita mole præditum, id aut immobile erit, aut perpetuò ciebitur; imò nec mouebitur, nec quiescet: hæc autem absurda sunt: ergo, &c. Probatur Maior: Si enim terræ gleba sumatur, ea nec mouebitur, nec quiescet; ad quem enim feretur locum, aut in quo quiescet? Nam cùm idem, vt antea sumpsimus, & totius & partis locus sit, & totum infinitorum locorum, versus omnem differentiam, obtineat capacitatem; vtique non erit maior ratio, cur in vnam potius, quam in aliam partem commeet, nec cur in vna magis, quàm in alia quiescat. Proindeque cum in omnes partes simul ferri nequeat, necessario quiescet. cum itemq; in omnibus partibus eiusdem spatii simul quiescere non possit, necessario mouebitur. Quare semper quiescet, & semper mouebitur; & numquam mouebitur aut quiescet.

Totius & partium idē locus.

m Quod si totum] Probat, non posse dari corpus infinitum dissimilium naturarum, hoc est, ex partibus specie differentibus concretū: haberent enim eiusmodi partes loca similiter specie distincta, cùm loca corporib. respondeant. Et quidem ex partes non vnum aliquid continuum, sed contiguum duntaxat efficerent; siquidem ea, quæ specie distinguuntur, non possunt in vnum quid continuatione, sed ordine tantū, aut alia eiusmodi compositione, coalescere. Vel igitur eiusmodi partes essent finitæ, vel infinitæ. Si finitæ, cùm efficiant infinitum, necessario vna ex iis, aut plures infinitam molem obtinerent, quæ proinde cæteras ad interitum & perniciem raperet. Vnde & veteres quidam Physiologi infinitatis assertores, vt hoc absurdum effugerent, id quod a contrariis magis liberum magisque innoxium videbatur, infinitum posuere.

Quæ specie differūt, nō possunt inter se continuari.

n At si infinitæ] Partes infiniti dissimilium naturarum, non posse infinitas esse, ex eo demonstrat, quia oporteret loca & elementa esse infinita: quod absurdū est: cū & locorū differentiæ certo numero cōprehēdantur, & elementa finitā sint. Quod aūt loca & elementa sibi mutuo respondeant, ea ratione cōfirmat; quia neq; locus maior est corpore, neque corpus loco: alioqui si corpore maior locus sit, & corpus infinitā molem obtineat, dabitur aliqd infinito maius; itemq; locus nō repletus corpore. Quod si locum corpus excedat, existet corpus sine loco: q̃ omnia à naturæ legib. abhorrent.

o Anaxagoras autem] Quia paulò antè docuit; si corpus infinitum, è dissimiliū naturarum partibus conflatum, finitum locum habeat, futurum vt detur corpus sine loco: cui sententiæ contradicit positio Anaxagoræ, asserentis; suum illud infinitum & miscellaneum Chaos immobile esse; non quia in loco aliquo consistat, sed quia se ipsum per se fulcit & sustentat. Refutat huiusmodi positionem, quod perinde loquatur Anagoras, ac si verum sit, vbicumq; corpus aliquod est, illic suopte ingenio, & natura suæ congruenter existere: cum tamen sæpè accidat, vt corpora extra natiuam sedem per vim detineantur.

Positio Anaxagoræ.

p Si igitur] Anaxagoram reprehendit, quod cum asseruerit infinitum motu vacare, quia in se ipso est; non tamen causam reddiderit, cur ad subeundum motum aptitudinem non habeat: cum multa sint, quæ re ipsa non mouentur, & tamen moueri apta sunt; vt lapis manu detentus.

q Namque &] Si infinitum, inquit, vt Anaxagoras volebat, propterea esset immobile, quia in se ipso est, certè eadem reddenda foret causa, cur terra in mundi medio quiescat, nec tantopere laborarent Philosophi in eius rei inuestigatione. Nunc vero aliter res habet: ideo enim quiescit, quia corpora grauia suopte pondere deorsum vergunt, & vbi natiuum patrium q; locum obtinere, consistunt: & ob hanc etiam causam terra, si infinita mole prædita esset, in mundi meditullio hæreret immobilis.

r Simul vero perspicuum] Dùm idem partis & totius locus sit, si daretur infinitum, & ideo quiesceret, quia in se ipso firmaretur; idem quoq; de parte dicendum foret, videlicet in se ipsa sustentari, proindeq; in se naturaliter quiescere. Quod tamen

Anaxagoræ

Anaxagoræ dictis repugnare, constat ex eo, quia propterea infinitum se ipso firmari aiebat, quia locum, quo detineri posset, habere nequibat. Quælibet aūt pars locum habet, quo cōprehendatur. Itaq; alia causa tradēda fuit, cur infinitū corpus quiescat.

f Omnino autem] Confutato Anaxagora, aliam affert rationem ad tollendum infinitum. Omne, inquit, corpus sensile, quod videlicet non conuertitur in orbem, aut graue, aut leue est: graue aūt suo impetu medium petit; leue in superiora euadit, vt experimento constat: sed corpus infinitum hanc legem subire nō potest: ergo nullum corpus sensile infinitum est. Probat assumptionem; quia si totū huiusmodi corpus graue aut leue sit, vel in ima sede constituetur, vel superū locum occupabit; qđ infinito repugnat, cuius ea natura est, vt oēs spatii differētias occupet. Si vero altera eius pars grauitate, altera leuitate polleat, id etiā cum rōne infiniti minimè cōgruit: siquidē in infinito nec pars supior, & inferior, nec media, & extrema, designari pōt.

In infinito non datur pars superior aut inferior.

t Præterea omne] Idem confirmat à locorum differentiis. Omne corpus sensile continetur loco: loci vero differentiæ sex numerantur: Suprà, infrà; antè, retrò; dextrum, sinistrum: hæc autem nequeunt competere infinito, quod nulla locorum circumscriptione terminatur: nullum igitur corpus sensile infinitum est.

Sex loci differentiæ.

u Atque omnino] Postremò ita concludit: Nullus locus infinitus est: igitur cum omne corpus loco circumscribatur, nullum erit infinitum. Antecedens probat: quia omne quantum certam habet & definitam magnitudinem, vt duorum triumve cubitorum: locus autem quantum est, cum sit ambientis corporis superficies.

Locus q.d.

CAPVT SEXTVM.

Text. 56.

Nfinitum itaq; actu non esse, ex his constat. Sed illud quoq; manifestum est; si infinitum oīno nō sit, multa accidere, quæ esse nō possunt. Nā & temporis principium aliquod finisq; erit, & magnitudines in magnitudines diuiduę nō erunt; numerus item infinitus non erit. Cum aūt hisce hoc pacto definitis constet, neutro modo esse posse: a *arbitro est opus, perspicuumque est, partim esse, partim non esse.* b *Dicitur verò esse aliud quidem potestate, aliud actu. Atque infinitum aliud est additione, aliud detractione. Magnitudinem vero actu infinitam non esse, dictum est; diuisione autem est: non enim difficile est, lineas insectiles tollere.*

Text. 57.

Restat igitur, potestate esse infinitum. c *Potestate autem esse, non ita sumi debet; vt si hoc statua possit esse, quòd hoc statua erit, ita & infinitum aliquid, quod actu futurum sit. Sed cum aliquid esse, multis modis dicatur; quemadmodum dies est, & certamen, quòd semper aliud & aliud fiat: sic & infinitum. In hoc enim est, & potestate esse, & actu: Olympia enim sunt, & quòd certamen possit fieri, & quod fiat.*

Text. 58.

d *Aliter autem in tempore, & in hominibus, & magnitudinum diuisione, infinitum conspicitur. Omnino quidem enim infinitum ex eo est, quod aliud semper, & aliud sumatur; & quod sumitur, semper illud quidem finitum sit, sed tamen aliud atque aliud semper. At in magnitudinibus eo, quod sumptum est manente, hoc accidit: in hominibus verò & tempore pereuntibus, ita vt non deficiant.*

Text. 59.

e *Id verò quod adiectione est, & id quod diuisione, quodammodo sunt idem. In eo enim quod est finitum adiectione, fit modo conuerso. Nam quatenus diuidi infinitè cernitur, eatenus adiici finito constat. Infinita enim magnitudine, si finita parte accepta, eadem proportione rursus quis accipiat, non eandem*

dem totius partem ea proportione auferens, finitam non transibit: sed si proportionem sic auxerit, vt eandem semper accipiat magnitudinem, transibit, Text. 60. *propterea quòd finitum omne quouis finito consumatur. Aliter igitur non est, hoc autem modo est infinitum; potestate enim & detractione. Actu verò etiam est, vt diem esse dicimus & ludum: & potestate ita est,* f *vt materia: & non per se, vt id quòd finitum est.* g *Et additione quidem infinitum hoc pacto est potestate, quod idem quodammodo esse dicimus, quod id quod est diuisione. Non cum semper aliquid ipsius praeterea accipiendum maneat, nō omnem tamen definitam magnitudinem exuperat, quemadmodum finitam omnem exuperat, minorq́; fit in diuisione: quare ne potestate quidem omnem excedere additione potest* h *nisi ex accidenti infinitum actu sit, quale corpus Physici extra mundum esse aiunt, cuius substantia sit aer, aut aliud quid eiusmodi infinitum: sed si infinitum corpus sensile actu sic esse non potest, cōstat ne potestate quidem adiiciendo esse posse, nisi vt dictum est, contrario* Text. 61. *modo, ac diuisione.* i *Nam & Plato propter hoc duo fecit infinita, quòd & augescendo videatur exuperare, in infinitumque abire; & auferendo. Cum tamen duo fecisset, non utitur. Neque enim in numeris infinitum detractione inest, cum vnitas sit minimum: neque item accretione, quandoquidem ad denarium vsque numerum facit.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Rbitro a opus] Hactenus controuersiam de Infinito, rationibus vltro citroque adductis pertractauit; nunc ad eam dirimendam arbitro opus esse inquit. Est autem inter iudicem & arbitrum discrimen; quòd ille ex lege sententiam ferat, hic ex aequo & bono litem componat, ita vt vtrique parti faueant, maxime cum iura vtriusq; paria momenta habere videntur. Quoniam ergo in quaestione de infinito, tam in partem negatiuam, quàm affirmatiuam, argumenta non parum firma occurrunt, inter vtramque arbitrum se & quasi sequestrem gerit Aristot. ac primum firmiores rationes, pro parte quae affirmat, summatim repetit, vt nimirum pateat, quanta aequitate infinitum nec omnino ponat, nec tollat.

Distinctio Aristotel. b Dicitur vero] Proponit diuisionem illam, qua in grauissimis Philosophiae quaestionibus dissoluendis vti consueuit, nimirum quaedam dici actu, quaedam potestate. Tum docet, infinitum multifariam diuidi. Est enim infinitum additione; vt numerus, qui infinitè augeri potest, diuisa in infinitum per aequales portiones quantitate. Item infinitum diuisione & detractione, vt magnitudo, cuius dissectio potest in infinitum abire (nec enim vnquam, vt quidam opinati sunt, ad insectiles lineas deueniendum erit) Item, infinitum potestate & infinitum actu. Vult ergo Aristoteles infinitum potestate dari, actu non dari

Infinitum quomodo potestate sit. c Potestate autem] Declarat, quidnam sit, dari infinitum potestate, aitque id non ita accipiendum, quasi infinitum, quod nunc non existit, paulò post actu perfecto existere queat; quomodo lignum, quod antea potestate statua erat, accedente artificis manu, in statuam actu efformatur: sed quia potest infinitum ad actum potestati admixtum perduci: ita vt numerus noua semper vnitate augescat, nunquam tamen vnitatum completam infinitudinem obtineat; & magnitudo perpetuam diuisionem subeat, nec tamen absoluatur, aut suarum partium adiectione infinitum cumulum efficiat. Quo pacto dies & certamen Olympicum, verbi gratia dicuntur actu esse. Nam neque dies simul totus praeterit, nec omnes ludi vnà exhibentur, sed vtrumque successione partium labitur. Quanquam hoc, praeter alia, discrimen in-

Infinitū potestate caret termino.

tercedit, quòd & hodiernus dies finiatur, & ludi decurso præfixi temporis spatio absoluantur: infinitum verò potestate nullum omnino habeat terminum; cum neque dissectioni defutura vnquam sit materia.

d Aliter autem] Confert infinitatem temporis & generationum, quas semper fuisse, nullumque finem habituras existimauit; cum infinitate, quæ cernitur in magnitudine, dum in partes diuiditur: docetque, huiusmodi infinita eo inter se conuenire, quia in eorũ quolibet vna pars post aliã sumi potest, ita vt quod sumptũ est, finitum sit, semperq; aliquid accipiendũ superfit: differre autem, quia in magnitudine partes, quæ sumptæ fuerunt, manent; in tempore vero & generationib. penitus euanescunt. Infinitas tẽporis & generationis. Infinitũ magnitudine.

e Id vero] Comparat infinitum diuisione, cum infinito adiectione. Licet enim inter se differant, quatenus vni detrahitur, alteri additur: sunt tñ eadem quodammodo, id est, secundum proportionem: quatenus vt magnitudo diuisione infinita dicitur, quòd per partes sibi proportione respondentes infinitè secari possit; ita numerus & itẽ magnitudo, infiniti rationem obtinent, prout hæc ex alterius magnitudinis partitione crescere, ille vero nouo semper accedentium vnitatũ incremento amplior reddi pòt. Infinitũ diuisione & adiectione.

f Vt materia] Ita se habet infinitum ad actum existendi, vt materia ad formam. Etenim vt materia non ita vni formæ subest, quin ad alias recipiendas potestatẽ obtineat; sic infinitum numquam ita prodit in actum, quin adhuc maneat in potentia, vt secundum aliam aliamque sui partem existat. Infinitũ vt materia.

g Et additione] Discrimen statuit inter infinitum diuisione & adiectionem. Nã cũ magnitudo per partes eiusdem proportionis infinite diuiditur, nequit ad tã paruã deduci quantitatem, quin ad minorem queat: at cũ magnitudo ex alterius diuisione in infinitum augescit, designatur moles, quam illa excedere non possit, imo ad quam pertingere nõ valeat. Si enim ab vnius palmi magnitudine partes detrahantur, nequaquã illa, q̃ earum adiectione efficietur, ad magnitudinem duorũ palmorum euadet; quin potius infra palmum necessario consistet, quia nunquam diuisio absoluetur.

h Nisi ex accidenti] inquit, infinitum ex accidente daretur, hoc est, vt Simplicius & Themistius, aliique Græci interpretantur, si extaret aliqua substantia, cui infinitudo accideret (quale infinitum quidam Physici, vt Pythagorei, extra mundi complexũ dari putabant) tunc nihil impediret, quominùs infinitum adiectione, quamlibet magnitudinem sua mole vinceret. Verùm eiusmodi infinitum fictitium esse constat, cùm omnia corpora cœli ambitu, qui finitus est, comprehendantur. Pythagorici.

i Nam & Plato] Docet, suam sententiam de infinito potestate, quod in dissectione adiectione inexhausta consistit, non differre à Platonis dogmate, qui quasi ænigma duo infinita inuexit, nempe magnum infinitæ adiectioni paruum infinitę diuisioni respondens. Eundem tamen reprehendit, quod, cùm Pythagorico more rerũ principia numeros fecerit, neutro horum infinitorum in numeris vsus fuerit: videlicet nec infinito secundum accretionem, cùm dixerit numeros vsq; ad denarium augeri, indeq; in orbem alternando reciprocare: nec etiam infinito diuisione, cùm numerorum diuisio, vbi ad vnitatem ventum est, consistat, neque vlterius procedat. Plato.

CAPVT SEPTIMVM.

Ontra a verò ac dicunt, infinitum esse accidit: non enim cuius nihil extrà est, id infinitũ est, sed cuius aliquid semper extra. Cuius signum est, quòd annulos, qui palam non habent, infinitos esse dicant, quòd semper extrà sumere aliquid liceat: quod similitudinem quadam vsi dicunt, sed non propriè. Oportet enim & hoc adesse, & idem nunquam sumi: in circulo autem ita non fit, sed quod deinceps sequitur, duntaxat aliud est. Infinitum igitur id est, cuius qui ratione magnitudinis aliquid sumunt, ijs aliquid semper licet extrà accipere. Text. 62. Text. 63.

***b** Cuius autem nihil extra est, hoc perfectum est, & totum. Sic enim*

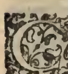
totum

totum definimus, à quo nihil abest, quod ad partes attineat: vt hominem totum, aut cistam. Vt autem vnumquodque definimus, ita & id quod propriè est. Vt totum est, cuius nihil extra est: à quo autem aliquid abest, id quidquid
Text. 64. *abfuerit, vniuersum non est. Totum autem & perfectum, aut idem sunt omnino, aut naturam habent affinem: perfectum verò nihil est, quod finem nõ habet; finis autem terminus est.* c *Quocirca existimandum est, Parmenidem melius, quàm Melissum dixisse. Hic enim totum infinitum ait esse: ille verò totũ à medio æquè distans terminis concludi: non enim infinitum cum toto & vni-*
Text. 65. *uerso, linum cum lino nectere est.* d *Nam & hinc grande id & excelsum; nẽpe omnia continere, & vniuersum in se habere; de infinito sumunt, propterea quòd cum toto quandam similitudinem habeat. Infinitum enim perfectionis magnitudinis materia est, & potestate totum, non actu: diuiduum autem detractione, & ei contraria additione. Totum vero & finitum non per se, sed*
Text. 66. *per aliud, & quatenus infinitum est, non continet, sed continetur.* e *Quare & ignotum est, quatenus infinitum est: speciem enim materia non habet. Quapropter patet, partis potius, quàm totius rationem infinitum habere. Materia enim totius est pars, vt æs statuæ æneæ.* f *Nam si & in rebus sensilibus continet; in his etiam, quæ mente apprehenduntur, magnum & paruum res eas, quæ mente apprehenduntur, continere oportebat. Absurdum autem est, & ex his, quæ esse non possunt, id, quod ignotum est & indefini-*
Text. 67. *tum, continere atque terminare.* g *Atque rationi consentaneè euenit, vt quod adiectione infinitum est, non ita esse videatur, vt omnem exuperet magnitudinem; diuisione autem esse.* h *Vt enim materia, ita & infinitum*
Text. 68. *intus continetur, species autem continet.* i *Meritò etiam fit, vt in numero ad minimum terminus sit, ad plura verò progrediendo omnis semper multitudo exuperetur: contrario autem modo in magnitudine. Fit enim, vt minus progrediendo magnitudinem omnem exuperet, ad maius autem magnitudinem infinitam non existere. Cuius rei causa est, quòd vnum, quidquid id fuerit, indiuiduum est: vt homo vnus est homo, & non multi, numerus verò plures sunt, aliquot ve vnitates. Quare in indiuiduo statum esse necesse est. Duo enim & tria, nomina sunt* k *paronyma, eodemque modo cæterorum numerorum vnusquisque. Versus autem plures concipere animo semper licet, quòd magnitudinis infinitæ sunt diuisiones. Quare potestate quidem est, actu autem non est: sed omnem definitam multitudinem, id, quod sumitur, semper excedit, separatusque non est à diuisione hic numerus, nec manet infinitio, sed fit quemadmodum & tempus & numerus temporis. In ma-*
Text. 69. *gnitudinibus autem est contrarium. Nam continuum quidem in infinita diuiditur; ad maius vero infinitum non est: quantum enim potestat , tantundem potest actu esse. Quare cum sensilis nulla infinita sit magnitudo, finita omnis magnitudo excedi non potest: Cœlo enim aliquid maius esset.* l *Nec*
Text. 70. *vero in motu, & magnitudine, & tempore, infinitum idem est, vt vna quadam natura; sed prioris ratione posterius dicitur, vt motus quidem, quòd prius magnitudo, in qua fit motus, aut quæ alteratur, aut augescit: tempus*

autem

autem ob motũ. Atq; nunc quidē hisce vtimur, post aũt, & quid vnũquodq; horũ sit, & cur oĩs magnitudo in magnitudines diuidi possit, dicere enitemur.

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Ontrà a verò] Probauit, non esse in reb. infinitum actu; nũc, priusquã aduersariæ partis argumenta dissoluat, quid infinitum sit, declarat. Ac primũ veteres reprehendit, q Infiniti naturã nõ rectè explicarint. Aiebant enim Infinitum id esse, cuius nihil est extra, id est, cui nihil deficit: cũ dicere potiùs debuissent, Infinitum esse id, cuius aliquid extrà semper est. Siquidem infinito additione semper restat aliqua pars adiicienda, & infinito diuisione aliqua adimenda. Probat verò, hanc ab se traditam descriptionem bonam esse, q consuetum sit, eos annulos, qui pala carent, infinitos vocare, quod, cũ rotundi sint, quauis eorum parte accepta aliã sumere liceat: quanq admodum impropriè annulum infinitũ dicimus, cũ infiniti ratio duo exigat, s. vt semper aliquid extra sumi possit, & vt numquam idem repetatur, sed aliud atque aliud; quod in circulo siue annulo nequaquam euenit. Infinitum quid sit.

b Cuius aũt] Ostendit, Infiniti descriptionem à veterib. traditã vitiosam esse; qđ potiùs finito, q̃ infinito cõpetat. Etenim id, cuius nihil est extra, totũ, perfectumq; censetur: siquidem totũ definire consueuimus id, cui nulla pars deficit: totũ vero & perfectum aut idem sunt, aut valde inter se cognata, quandoquidem perfectum est, quod finem, terminumq; obtinet. Vnde concluditur, id, cuius nihil est extrà, finitum esse, atque adeò descriptionem infiniti, ab antiquis assignatã, finito competere. Annotauit hoc loco Simplicius, totum & perfectum non eadem esse, sed affinia: quia subiecto eadem sunt, ratione differunt; quatenus perfectum dicitur id, quod principium, mediũ, & finem obtinet; totum vero addit partium compositionem. Quo fit, vt hoc latiùs pateat, quam illud. Simplicius verò, Philoponus & Albertus volunt, perfectum dici ratione finis, quem res sortita est; totum respectu partium, quibus constat. Totũ quid.

c Quocirca] Magis, inquit, veritati consentanea videtur Parmenidis, quam Melissi sententia. Ille enim vniuersum, quod perfectum est, finitum putabat; hic infinitum esse aiebat: atque ita pugnantia dicere videbitur, siquidem totum & perfectum cum infinito iungi nequeunt. Non enim sicut linum (veteri prouerbio) lino nectitur, sic infinitum cum toto & vniuerso cohærere potest: etsi ea nonnulli copularint, decepti similitudine, quam inter se habent.

d Ni & hinc] Infinitũ alia in se cohibere veteres pronuntiarunt, sumpta occasione ex ea similitudine, q̃ inter ipsum, & inter totum ac perfectum esse videtur. Cõsistit aũt hæc similitudo in eo, q infinitum s̃m diuisionem & detractionem, est quasi materia perfectionis magnitudinis totiusq;, & quasi totum dici potest, eo pacto, quo lignũ potestate statua nuncupatur. Est verò quasi materia, quia diuisiones adiectionesque interminatæ, non nisi ratione materiæ fiunt: quæ vt suopte ingenio pura potentia, & vaga atq; incerta est, ita multitudinem varietatemq; amat, ac seipsam dissecandam præbet. Vnde & infinitum non per se, & qua tale, sed merito formæ, totum quid ac perfectum haberi potest: nec etiam continere, sed contineri potius dicendum est.

e Quare & ignotum] Colligit ex dictis, Infinitum, qua infinitum, ignotum esse; cùm sit veluti materia, quæ vt est informis ex se, omnique actu substantiali carens, ita nostram, quæ ab actu oritur, intelligentiam effugit.

f Nam si & in rebus sensilibus] Si in rebus, inquit, sensui obnoxiis infinitum alia continet; idem enunciandum erit de iis, quæ non cadunt sub sensum. Quare infinita Platonis, videlicet magnum & paruum, etiam ideas, à sensu & rerum singularium cõcretione abiunctas, in se cohibebunt; quod perabsurdum est. Text 7.

g Atq; rationi] Asseruerat, infinitũ additione non omnem finitã magnitudinem superare, infinitum tamen diuisione omnem finitã vincere. Hoc cũ descriptione infiniti ab se apposita, (videlicet, Infinitũ est, cuius semper aliquid extra licet accipere) mirifice congruere ait. Si enim alia sit infiniti natura, consequens erit, vt in infinito

adiectione semper aliqd maius sumere liceat, non ita tamen, vt id quācunq; excedat magnitudinem, & in infinito detractione semper aliquid minus accipere valeamus.

Cur magnitudo non possit in infinitum crescere.

h Vt enim materia] Ratio, cur magnitudo nō possit in infinito augeri, est, qa accretio tendit ad formā, q̄ est ratio finitatis, siquidē potentiā materiæ cōtinet, & quasi refrænat: diuisio vero tēdit ad materiā, cui infinitas nō repugnat. Ratio aūt, ob q̄ diuisio dicitur tēdere ad materiā; accretio ad formā est, (vt sentit Auerr. hoc loco cōm. 66.) qa per diuisionē res ꝓgreditur ad imperfectionē, & ad non esse, quorū radix est materia, per accretionē accedit ad maiorē pfectionē, & ad esse, quorū origo & cā est forma. Vel, vt explicat D. Tho. ad tex. 67. & 1. p. q. 7. art. 3. quia per diuisionē tenditur ad partes; per accretionem ad totum: partes vero hūc se vt materia, totum vt forma. Adde etiā, ideo infinitum magis habere rōnem partis, q̄ totius, quia quæcunq; quantitas, siue detrahēdo, siue addendo, accipiatur, est pars eius infiniti, qđ ex ipsa cōstat.

Discrimen inter infinitum in numeris & in magnitudinibus.

i Merito etiam] Monet aliter se habere infinitudinē in numeris, aliter in magnitudinibus. In numeris. n. diuidendo non abitur in infinitū; cū tandē perueniendum sit ad vnitatem, quæ insectilis est, nec iam numerus dicitur: qa numerus plures est vnitates, vel ex pluribus vnitatibus coalescit. Datur tamen in iis infinitum adiectione; quandoquidē magnitudo in infinitum secari pōt, è cuius partibus maiorem numerū conficere, & alium atq; aliū grādiorem perpetuo extrahere licet. At in magnitudine secus accidit. Namq; versus minimū nullo termino clauditur, versus maximū aliqua est, vltra quā eiementum nō prouehitur: tum ob rationem superius assignatam, tum quia maiora quærenti vel ipsa extrema mundi facies occurrit, vt in numeris.

K Paronyma] Duo, inquit, & tria, nomina sunt paronyma, id est, denominatiua: quia ternarius hominum, v. c. denominatur à tribus vnitatibus. Aduertit deinde, cum numerus fiat ex diuisione, sicuti diuisio est infinita, non actu, sed potestate, ita & numerum. Quod similiter de temporis & motus infinitate pronuntiandum est.

l Nec vero] Licet magnitudo, motus, & tēpus, infinita sint, quia in partes infinitē diuiduas secari possunt; non eodem tamen modo infinitudinem subeunt. Primo enim conuenit infinitas magnitudini, tum per illam motui, quo res ad locum, vel cremen tum, vel qualitatem cietur, per motum vero tempori. Nam motus super magnitudine fit; tempus motū supponit, cumq; dimetitur. Qua de re li. 6. planius ac plenius.

1. Pronunc.

Nota hoc capite tria effata Peripatetica, ad infinitum pertinentia. Primū ad t. 69. scilicet: Infinitum est, cuius semp aliquid est extra, hoc est, in quo sumpta qualibet parte ratione quantitatis, semper alia restat accipienda. Quæ est descriptio infiniti secundum extensionem (de hoc. n. Arist. in præsentia disserit) proindeq; nihil mirum, si diuinæ infinitati non competat. Est autem infinitum ꝫm extensionem triplex: magnitudine, vt corpus; successione; vt tempus; multitudine, vt numerus.

Infinitū extensione triplex.

2. Pronunc.

Scdm ad t. 65. Infinitū, qua infinitū, ignotū est. Quo vsus etiā fuit Aristo 1. huius opis lib. c. 4. t. 35. & lib. 2. Metaph. c. 2. tex. 2. 11 & t. 33. & 1. Poster. c. 3. De quo aūt infinito, & quo pacto id intelligendū sit, in qōnibus de cognitione infiniti disseremus.

3. Pronunc. Quātitatis duplex cōsideratio.

Tertiū ad t. 68. Ex disſectione cōtinui accrescere numeros absq; termino. Porrò aūt cum quantitas (vt aduertit Mag. Alber. cap. 1. huius libri) bifariam spectari possit, vel put est terminus corporis naturalis; vel ꝫm se præcise: priori modo non pōt quantitas infinite diuidi, sed deficere oportet sectionē, vt planum est, cum oīa corpora naturalia versus minimū aliquo termino claudantur, vt in 1. huius opis ostēdimus: posteriori nō repugnat, per partes eiusdem ꝓportionis abire sectionem in infinitum.

CAPVT OCTAVVM.

Text. 71.

Athematicorum autem cōtemplationē sermo hic nō aufert, qa ita infinitū esse negat, vt accretione actu fiat, transitū nō habens: neq; enim infinito opus nunc habent, neq; vtuntur; sed solū vt finitā quantā velint, suppetat. Atq; etiā instar magnitudinis maxima, minima quæq; pōt diuidi. Quare ad demon-

strandum

tradū illo mō, nihil refert: ipsum aūt esse in magnitudinib. quæ sunt, erit b. *Cū aūt causæ quadrifariā sint diuisæ, patet, infinitatem vt materiam causam esse, & ipsius quidem essentiam priuationem esse; quod aūt per se subest, continuū, & sensile. Videntur verò & alij omnes infinito vti, vt materia. Quare & absurdum est, id quod continet, ipsum facere, & non id potius quod continetur.* c *Iā restat vt rationes aggrediamur, quib. infinitum esse potestate solùm, sed vt definitum videtur. Aliæ enim earum necessariæ non sunt, nonnullis vero aliæ quædam verè resistunt: neq; enim, vt generatio non deficiat, infinitum corpus sensile actu esse necesse. Potest enim, cum finitum sit vniuersum, vnius interitus, alterius esse generatio* d. *Aliud præterea est tangere, aliud esse terminatum. Illud enim ad aliquid est: & alicuius; siquidem quod tangit aliquid tangit, finitorumq; alicui accidit. Quod verò terminatum est, non est ad aliquid: neq; itē res quæuis rem quæuis tangit.* e *Illud vero absurdum est, cogitationi fidem adhibere: non enim in re exuperantia defectioq; est, sed in cogitatione. Vnumquēque enim nostrum multiplo maiorem cogitare aliquis infinite augens pōt, nec propterea extra orbem quispiam est, aut ea, quā habet, magnitudine est præditus quod ita quispiam cogitat, sed quoniam, ita est: hoc autem accidit.* f *Tempus autem, & motus, & intelligentia, infinita sunt, eo, quod sumitur, non permanente. Magnitudo verò neq; detractione, neq; accretione, quæ in cogitatione posita sit, est infinita. Sed de infinito, quēadmodū sit, & nō sit, & qd est, dictū sit.*

Text.72.

Text.73.

Text.74.

Text.75.

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Mathematicorum a] Putaret quispiā, Aristotelem sublato infinito euertisse theoremata Mathematicorū, qui in demonstrationib. lineas infinitas pduci iubent. Occurrit, Mathematicos nec infinitū actu, quod ipse sustulit, requirere; nec illud in natura rerū ponere: sed sola cogitatione lineā in immensum protendere, ne eis finita, ad id, quod ostendere nitūtur, desit. Quin verò non solùm ipsis, inquit, non opus est infinita linea, sed neq; maxima: cùm etiam quantumlibet paruam, imaginaria sectione possint diuidere; esto figuræ non nisi in magnitudinibus actu existentibus reuera insint.

b Cū aūt] Veteres infinitatis auctores infinitū rerū principiū esse voluere. Id neoīno abs re dictū videri possit, docet, infinitū potestate, quod ipse cōcedit, ad genus causæ materialis reduci posse, ob eā cognationem, quā cū materia habet; quatenus materia suopte ingenio infinita atq; interminata est, & a forma terminū mutuatur. Itē, quia infiniti rō in priuatione consistit, cū formaliter importet negationē actus perfecti absolutiq; (tale quippe est infinitum potestate) cumq; priuatio a materia subiecto nō differat vt in 1. li. declaratum fuit. Accedit veterū Philosophorū auctoritas, qui infinito, tanquā materia vsi sunt. Nā Thales, Anaximander, & alii, qui infinitū corpus inuexere, illud rerū, quæ gignuntur & occidunt, materiā prædicabant. Ex quo etiā intelligi poterit, infinitum non rite dici continere, cùm materia contineatur magis, quā cōtineat.

c Iam restat] Accedit ad refellendas rationes quarto capite adductas, quæ infinitum non potestate modò, sed actu dari suadebant. In quibus explicandis non eundem, quem in proponendis, ordinem seruat. * Ad tertiam, quæ obiiciebat; nisi esset in finitum actu, fore vt rerum generatio exhaustis principiis subsisteret, proindeque dādam materiam infinitè extensam, è qua per detractionem partium res genitæ successione perpetua componerentur: respondet, nihil eiusmodi infinito opus esse; quia, cùm vnius interitus sit alterius generatio, quæ vnius fuerat materia, illo intereunte, alterius, quod denuò gignitur, materia fit.

Solutio rationum, pro infinito statuendo.

*Solut. 3.

Solut. 4. d Aliud præterea] Ad quartā rñdet; non omne finitum corpus, aliud, quo definiatur, cō.ingere, vt videre eſt in extrema ſphæra cœleſtis mundi, q̄ nullo ſupiori corpore continetur, ſed ꝓpria ſuperficie conuexa clauditur. Itaq; nō idem valent, tangere & terminatum eſſe: nam tangere, refertur ad aliud, nempe ad id quod tangit, cum omnis contactus ſit inter plura: terminari vero non reſpicit aliud, ſed duntaxat internum rei terminum, finemq; importat, ſiue alio corpore ambiatur, ſiue non.

Solut. 5. e Illud vero] Quintam diluit, aiens quam maximè a ratione alienum eſſe, rerum veritatem imaginatione metiri, & quod quiſque animo apprehenderit, id rebus ineſſe exiſtimare; cum ſæpe mente effingamus, quæ nullo modo ita habent. Alioqui ſi quis magnitudini alicui ſua cogitatione incrementa addat, & hominem multiplo grandiorem inſtar montis, vel formicæ corpuſculo præditum concipiat; ita erit.

Sol. 1, & 2. f Tempus autem] Primæ & ſecūdæ ita occurrit, vt fateatur, tēpus & motum, atq; etiam mentem, dum alia atq; ſubinde concipit, infinita eſſe; non actu, ſed poteſtate: ſimiliterque, magnitudinem: etſi hoc ſit diſcrimen, ꝙ illorum partes cum fluxæ ſint, non permaneant, ſed rapim euaneſcant; huius vero partes conſiſtāt, & incolumitatem ſeruent. Item ꝙ tēpus & motus (ſic putauit Ariſtoteles, qui mundi æternitatem finxit) initio & fine careant; magnitudo vero ſimpliciter dimenſionē finitā vendicet.

Axioma. Obſerua in hoc cap. ad tex. 73. Philoſophicum illud axioma : Generatio vnius eſt corruptio alterius: hoc eſt, rata ſtabiliq; naturæ lege, vnius rei interitum alterius generatio excipit. Quod vſurpauit etiam in eandem ſententiam Ariſtoteles, ca. 3. lib. 1. de Ortu & interitu; vbi eius veritas ex profeſſo declaratur, examinaturque.

QVÆSTIO I.

Poſſit ne viribus naturæ dari in rebus infinitum, an non.

ARTICVLVS I.

Infiniti nomen multipliciter accipi.

PRopoſitam q̄ōnem ab infiniti acceptionib⁹ cōmodè auſpicabimur. Præter eā igitur notionē, qua id infinitū dicitur, qđ omnigenā in ſe ꝑfectionem cohibet, q̄ infinitas in ſolū Deū Opt. Max. conuenit, aliæ quoq; tradūtur a Philoſophis, quas Ariſt. c. 4. huius lib. & D. etiā Damaſc. in ſuis Phyſicis c. 11. D. Tho. 1. p. q. 7. art. 4. Henricus Gandau. 2. parte ſuæ ſummæ art. 44. q. 2. aliiq; nōnulli recenſent. (Greg. in 2. d. 2. q. 2. ar. 1.)

Infinitum actu & poteſtate. Cæteris ei omiſſis, infinitum, qđ ad præſentē locū attinet, bifariā dicitur; videlicet infinitū actu, & poteſtate. Rurſus

Infinitum actu duplex. Infinitū actu duplex eſt: vnū qđ propriè infinitū cenſetur, appellaturq; ab Ariſt. C ἀφωρισμένον, à recentiorib⁹ Philoſophis infinitum categorematice: aliud, qđ impropriè infinitū actu dicitur. Infinitum actu priori mō eſt, qđ actu continet infinitas partes, æquales vni certæ, nō cōicantes inter ſe, ſimulq; exiſtēte. Dixim⁹, Aequales, q̄a in qualibet finita magnitudine inſunt infinitæ partes ꝓportionales, quæ tñ æquales non ſunt. Addidim⁹, æquales vni certæ; q̄a in quauis magnitudine finita cōtinentur infinitæ partes æquales, nō tñ vni certæ, continentur. n. duæ medietates æquales inter ſe, & tres tertiæ inter ſe item æquales, & quatuor quartæ, atq; ita in infinitū: verū hæ non ſunt vni certæ æquales, vt planū eſt. Adiecimus, Non cōicantes; q̄a cubitus hēt infinitas partes æquales vni certæ, cōicantes tñ inter ſeſe. Nam ſi q̄s duos palmos deſignet; deinde medietatē poſteriorē ex B primo palmo, & priorē ex ſcđo accipiat; efficiet vnū palmū cum vtroq; cōicantē: rurſus vero, ſi vltimā quartam ex primo palmo ſumat; & tres priores quartas ex ſcđo, identidē alterū palmū conficiet, cū vtroq; tñ cōicantē. ſicq; in infinitū. Additū eſt, Simul exiſtentes, ad excludendū tp̄s & motū, q̄ etſi ab æternitate fuiſſent, vt Ariſt. falſo putauit; quia tñ haud conſiſterent partib⁹ ſimul cohærentib⁹, infinita actu non eſſent. Infinitū actu impro- C priè dictū eſt id, qđ continet actu infinitas partes, q̄ tñ ordinē inter ſe nō hñt, vt primæ, ſcđæ, tertiæ, & ſic deinceps: atq; ad cōſtitutionē vnius rei finitæ ꝑtinent; vt infinita multitudo punctorū in linea. (2. Impropriè infinitum.)

Infinitū poteſtate illud eſt, qđ ex infinitis partib⁹ coaleſcit, nō tamen eo modo, quo infinitum actu. Hoc vero triplex eſt; nempe infinitum ſucceſſione, diuiſione, adiectione. Infinitum ſucceſſione eſt id, quod licet infinitas partes vni certæ (Infinitū poteſtate triplex.)

æquales

æquales vendicet, non eas tamen simul A habere potest: vt motus & tempus, si initio caruissent. Infinitum diuisione est qli bet magnitudo, quæ per partes proportionales dissecari pôt, ita vt diuisio nullum sit exitum habitura. Infinitum adiectione est, quod potest infinitè augescere. vt numerus accessus vnitatum, & magnitudo additione partium ex alterius magnitudinis dissectione. Porro dicũtur hæc potestate infinita, quod perfectum actum & absolutionem sortiri nequeant; B vt ex dictis patet.

ARTICVLVS II.

Quibus argumentis probari videatur, posse naturæ viribus dari infinitum.

DVo potissimũ disputari hoc loco à Philosophis solent. Vnum, sit ne aliquid actu infinitum, vel esse queat ꝑ naturam? Alterum, num id diuina saltẽ virtute effici possit? Vt igitur a primo ordiamur, quod multa infinita in reb. naturæ dentur, his argumẽtis conabitur quispiã suadere. Primo: Esse finitum vel infinitũ, est affectio quantitatis, vt Aristoteles c. 4. huius libri textu 24. docuit: ergo ne altera huius disiuncti pars vacet, vtraq; quantitati conueniet; atque ita dabitur quantitas aliqua infinita.

1. Argum.

2. Argu.

Secundò: In magnitudine vnius palmi D insunt duæ lineæ extremæ, A, B, vni' palmi, & inter eas cadunt aliæ pari longitudine, quæ necessariò erunt infinitæ, cùm copulent infinitas partes ꝓportionales intermedias: igitur dantur in magnitudine infinitæ partes, non communicantes, æquales vni certæ, atq; adeo infinitum actu. Adde quòd omnes eiusmodi lineæ, sunt æquales lineis alteri' magnitudinis pedalis, idq; per relationẽ realem æqualitatis. Quo fit, vt non solùm detur actu E infinitus numerus linearum, sed etiam relationum.

3. Argu.

Tertio: Sit corpus lucidum A, qđ momento aliquid luminis traiiciat in corp' B, sibi oppositum: deinde tẽpe proxime in sequenti, progrediatur idem A versus B, paulatim in eo lucem intẽdens (siquide, vt constat ex 21. & 26. primi Perspectiuę, luminosum, quo propinquius est opaco, eo vberiore luce, tũ intensiuè, tum extensiuè, ipsum illustrat) in fine horæ erit in corpore B ifinita lux: ergo virib. naturæ dabitur ifinitũ. Proxima assumptio inde suadetur: quia A, cum in quolibet: puncto temporis vicinius sit ipsi B, in quolibet lucem augebit: atq; ita cum per infinita instãtia nouam semper lucem intulerit; sequitur B, pacto motu, habere in se infinitas partes luminis, quæ qualitatem actu infinitam reddant.

4. Argu.

Quartò: Deus pôt efficere nõ tot, qn plures, species belluarum, magis ac magis perfectas, quarum tamẽ nulla ad humanæ speciei dignitatem & perfectionẽ attingat: igitur species humana cohibet actu infinitam perfectionem. Assumptũ in progressu huiusce tractationis de infinito, accuratiùs à nobis confirmandum est. Interim breuiter ex eo suadetur; qa id nullam contradictionem inuolui. Cõ C sequutio verò probatur; quia qdquid innata perfectione superat, non tot, quin plura, quorũ vnumquodq; alio perfectionis gradu aliud excedit, videtur in se infinitos gradus perfectionis actu includere.

5. Argu.

Quintò: Generationes hominum ẜm Aristotelẽ fuerunt ab æterno; ergo cùm noster animus immortalis sit, erunt nũc ex Aristotelis ẜnia infinitæ animæ actu.

ARTICVLVS. III.

Quæstionis dissolutio.

1. Argu.

QVid tñ hac in re sentiendũ sit, nonnullis assertionib. aperiemus. Prima sit: Non potest viribus natura dari in rebus infinitum actu, priori modo. Hæc assertio, quam Arist. contra Anaxagorã, Anaximandrum, Xenophanem, Colophonium, Seleucum, atque alios infiniti assertores, tum hoc loco à text. 40. vsque ad 56. tum 1. de Cœlo cap. 4. à t. 33. vsque ad 76. ostendere conatus est, hunc in modum confirmari potest. Ac primũ, ꝙ nullum detur corpus infinitum Nam omne corpus Physicum naturaliter cieri pôt, vel motu recto, vt corpora grauia & leuia; vel in orbem, vt sphæra cœlestes: sed corpus infinitum neutro mô valet motũ subire: ergo nullum eiusmodi infinitum in natura datur, dari ve pôt. Assumptio quoad priorẽ partẽ suadetur: qa si corpus infinita mole in oẽs partes diffundatur,

Nõ dari corpus infinitum.

datur, omnem locum occupabit; ac proinde nequibit motu recto cieri, cũ nihil spatii, quo vergat, ei suppetat. Si verò ex parte infinitũ non sit, sed v.g. ad O. tantum duntaxat, neq; etiam tunc recto motu ferri poterit: quia neq; versus Orientẽ, cũ in ea ex parte omne spatium occupet: neq; versus Occidentẽ, quia deseret aliquid eius spatii, quod Orientem versus tenet; atq; ita sequitur, versus eã partẽ occupare & non occupare infinitũ spatium. Non põt igitur recto motu agi. Secunda pars eiusdem assumptionis, ꝙ nimirum neq; in orbem agitari posset, sua detur Prius tñ sumendum est ex Geometrica disciplina, vt videre est apud Eucl. l.3. propoſit.16. omnes lineas rectas ductas à centro eiusdem circuli, quo ab eo longiori tractu dissident, eo a se ipsis longius distare, ac proinde si infinitè distent à cẽtro, inter se quoq; infinito interuallo sine peripheria vlla abiuncta esse. Hoc posito, iam hunc in modum institutũ ꝓbatur: Si infinitũ corpus in orbem volueretur, ductis ab eius cẽtro duab. lineis A, B, & in diuersas partes infinitè porrectis, motu progrediente, tandem vna ad alterius locũ perueniret: sed inter illas est infinita spatii intercapedo, vt ex hypothesi liquet: posset igitur infinita distantia finito tempore percurri; quod absurdum est.

Consule D. Th. 1. p. q. 7. art. 3.

A B C D E (margin letters)

Alia eiusdẽ rei ꝓbatio.

Rursus, ꝙ neq; vna aliqua moles infinita nec infinita corporũ multitudo possit effici à natura, ostenditur. Vel enim natura eiusmodi infinitum extra cœlũ conderet; vel sub cœli ambitu. Non extra cœlum, quia ibi nihil est, natura verò ex nihilo nihil efficit. Non sub cęli ambitu, quia finito spatio nequeunt corpora infinita concludi. Non potest igitur natura vllam corporum infinitudinem moliri.

Nullam dari substãtiã creatam infinitæ essentiæ.

Præterea, ꝙ nulla substantia creata infinitam habeat essentiam, hac rõne concluditur: Omnis substantia creata vel est materia; vel forma, seu in aliquo recepta, seu ꝑ se omnino cohærens vel est cõpositũ ex materia & forma. Si est materia, satis patet finitum ꝗd esse cũ materia sit pura potentia, & ꝓpè nihil: si forma in aliquo recepta, finitur ꝑ subiectũ ꝙ informat: si non recepta, circũscribitur, ac terminatur ipso intrinseco limite sui esse, ꝙ necessariò est finitum; cũ sit aliunde participatum & acceptum, nimirum à prima causa, vt à fonte totius esse: si compositum ex materia & forma, non potest non esse finitæ essentiæ; siquidem nullum infinitum ex solis finitis constat. Igitur nulla substantia creata habet essentiam infinitam.

Nullã esse affectionem rei creatæ infinite perfectam.

Postremò, ꝙ nec vlla qualitas, nec alia huiusmodi rei creatæ affectio, infinitè perfecta sit, ex eo conuincitur: quia affectiones respondent essentiæ, quæ in qualibet creatura finita est & circumscripta, vti nunc ostendimus. His accedit testimonium Sacræ Paginæ, quæ Sapientiæ 11. nos docet; Omnia Deum in numero, pondere & mẽsura, fecisse.

2. Assertio.

Secũda assertio: Infinitum actu posteriori mõ datur in rerum natura. Hæc assertio ex ipsa ratione infiniti hoc modo accepti colligitur, estq; duntaxat probabilis, quia, vt 6 huius operis libro ostendemus, probabile est, dari actu in linea infinitã multitudinem punctorum, quib. infinitæ partes proportionales lineæ copulentur.

3. Assertio.

Tertia assertio: Infinitum potestate primo modo non datur in rerum natura; daretur tamen, si motus & tempus ab æternitate extitissent: vtrum verò extitere potuerint, in 8. libro disquiremus.

4. Assertio.

Quarta assertio: Infinitum potestate secundo & tertio modo, potest vtcunq; in rebus naturaliter dari: Hæc probatur: quia magnitudo, (vt in 6. li. demonstrat Aristoteles, cui assentitur D. Augustinus 11. de Trinit. c. 10. & in epistola ad Nebridium) est diuidua in partes infinitas, quæ dũ magnitudinem secant, numerum augent, quãlibet earũ nouã vnitatem aduehente, atq; ita potest simul, & magnitudo sine exitu diuidi, & numerus sine termino augescere. Diximus, istiusmodi infinitum vtcunq; dari posse, quia eatenus tantũ existimandum est, magnitudinem in infinitum secabilem esse, quatenus ei ẽm se duntaxat, & Mathematico more spectatæ, non repugnat infinitè dispertiri: simpliciter namq; haud posse infinitè diuidi, ex eo ꝑspicuũ est, quia quantitas necessariò inhæret rei naturali; res autem naturales certum vendicant terminum quantitatis versus minimum. Quo fit, vt nec ipsæ, nec earũ quantitas, in minores partes sine termino sectionem ferant; vt aduertit D. Th. in q. de potentia q. 4. art. 1. in solutione 5. arg. Adde, præter hæc, alia quædam potestate infinita dari posse, vt cognitiones Angelorum, &

Quomõ intelligendũ, magnitudinem esse diuisibilem in infinitum.

rum, & animarum rationis participum; quæ infinita æternitatis duratione nô tot, quin plures, futuræ sint.

ARTICVLVS IV.

Diluuntur aliquot obiectiones circa ea, quæ proximo articulo continentur.

VT ea, quæ proximò articulo tradita fuere, cumulatiùs percipiãtur, obiecta quædam diluemus. Ac primùm aduersus rationem, quæ probabat, nô posse infinitum corpus circumagi (quæ petita est ex Aristotele 1. de cœlo c. 5. tex. 35.) oppo-

1. Obiectio côtra rationem Aristotelis. suit Xenarchus ineptè, iussum fuisse ab Aristotele duci a centro seu medio infiniti lineas rectas; quandoquidem centrû definitur id, a quo lineæ ad peripheriã ductæ sunt æquales, quod in corpore infinito dari non potest, cû principii & finis exps

2. Obiectio. fit. Secundò, contra eandem rationê hunc in modum obiicitur: Linea recta, (vt docet Euclides 1. lib. definitione 4.) est, quæ duobus punctis terminatur: igitur perperam in eo argumento iub. mur rectam li-

3. Obiectio. neam in infinitum porrigere. Tertiò: Infinitum nullis limitibus circumscribitur: igitur spatiû interceptû inter duas lineas à centro ductas, infinitum esse non pôt.

1. Obiectio contra 4. cô clus. Deinde, quartam assertionem sic aliqs oppugnabit. Non potest quælibet magnitudo diuidi in infinitum, per partes inæquales eiusdem proportionis: igitur non datur infinitum potestate, secundò & tertio modo. Probatur assumptum: quia si vtrobique essent infinitæ, non plures partes essent in magnitudine bipedali, quam pedali; quod non videtur admittendum.

2. Obiectio. Item; Aristoteles hoc in li cap. 6. tex. 60. docuit, etsi per diuisionem continui, quacunque eius parte data posse dari minorẽ non tamen per additionem, quacunque magnitudine posita maiorem dari posse. Hinc sic licebit argumentari: Vel Aristoteles eo loco agit de magnitudine Physica, vel de Mathematica: non de Physica; hæc enim in infinitum secari nequit: ergo de Mathematica, atque adeo secundum Peripateticã doctrinam quantitas Mathematica non potest infinitè augeri, cuius oppositum in nostra assertione côtinetur.

A Ad primam superiorum obiectionum, contra rationem Aristotelicam, dicendû est; in corpore infinito quodcunque punctum vicem medii atque centri obtinere. Non quidem positiuè, quasi æqualiter distet ab extremis, cùm in infinito extrema non dentur; sed negatiuè, quia, docente Aristotele 2 li. Metaph c. 2. tex. 6. in infinito nullum punctû designari potest, quod magis vergat ad vnum extremum, quam ad aliud: ob eandem. rationem, quia om- Respô. ad 1. obiec. côtra rationem.

B ni termino caret. Huiusmodi verò centrû negatiuum ad institutum comprobandû sat est. Nam a quocunq; puncto lineę sine termino percexerint, infinitum inter se spatium relinquent, quod tempore finito conficiatur. Ad secundam: illam lineæ definitionem, non in omnem lineam, sed in eam duntaxat, quæ finita est, conuenire. Ad tertiam; lineas in infinitum porrectas a centro, distare & non distare Ad 2. Ad 3.

C ab se infinitè: distare, quia sine termino extenduntur: non distare, quia sunt termini vtrinq; includentes superficiem, quæ inter illas cadit, & quia ipsæmet includû tur ex vtroque latere aliis lineis; quæ inclusio est prorsus contra rationem distantiæ infinitæ. Verùm hanc implicationem sequi ex hypothesi dari infiniti.

Ad primam vero earum obiectionum, quæ quartam assertionem oppugnabant, negandum est quod assumit, & ad eius Refutatio primæ contra 4. asser.

D confirmationem dicendum; totidem partes in maiori & in minori magnitudine reperiri: nec debere id mirum videri, cùm ea sit continui natura, vt diuidendo absolui non possit; alioqui constaret ex indiuiduis partibus, sicque continuum non esset. Verùm hoc est inter maiorem & minorem magnitudinem discrimen, quòd illa in ampliores, hæc in minores partes diuidatur. Ad 2 aduertendum inprimis est, cùm Aristoteles ait, v- Ad 2.

E nam magnitudinem ex diuisione alterius non posse infinitè accrescere; no negare, posse predictam magnitudinê magis magisque cumulari, ita vt sine termino seipsa maior euadat: sicut enim infinitè vna diuiditur, sic & altera augetur; cùm vnius diminutio in alterius cedat incremêtum: sed tantû docere, ex partib. a magnitudine. v.g. pedali disiectis, nô posse assurgere molem infinitam, aut quacunque data maiorem; quandoquidem amplior, quã

 pedalis,

pedalis, effici ex ea non potest, alioqui partes toto maiores essent. Hoc posito, cùm magnitudo dicitur ab Aristotele in infinitum posse diuidi, non tamen posse in infinitum augeri, id de magnitudine Mathematica, certa tamen & definita, & de incremento secundū posteriorem sensum intelligi debet: quasi dicat, posse magnitudinē pedalem diuidi in infinitum, nō tamen infinita molē posse ex ea fieri

Quæ magnitudo possit in infinitū secari, non tamen in infinitum crescere.

ARTICVLVS V.

Explicatio argumentorum, quæ astruere nitebantur, dari vi naturæ infinitum.

NVnc ad argumenta, quæ secūdo articulo ad probanda infinitudinem adduximus, respondeamus. Ad primum dicimus; finitum vel infinitum non iccirco passionem quantitatis appellari, quòd aliqua detur quātitas infinita; sed quia, si infinitum in rebus Physicis daretur, id in quantitate inesset: quo fit, vt neutra pars illius disiunctī simpliciter redundet. Alii, è quib' est Scotus 2. Metaph. q. 6 respondent, affectionem quantitatis esse finitum vel infinitum actu seu potestate: licet autem infinitum actu non sit; potestate tamen esse ad eum modum, quem superius declarauimus.

Sol. 1 argu. 2. art.

Ad secundum: in qualibet magnitudine nō dari actu infinitas lineas discretas; sed vnam duntaxat, pūctorum nexu vndiq; sibi cohærētem: quæ licet in magnitudine vnius palmi habeat infinitas partes palmares, vt in argumento assumitur; eæ tamen nō sunt simpliciter plura entia: siquidem illa duntaxat absolutè plura dicūtur, quorum vnumquodq; est indiuisum in se, & diuisum a quouis alio; quod tamen neq; lineis, neq; aliis partibus magnitudinis cōuenit, cum sint in toto indiscretè & indistinctè, & insuper vnum quid tertiū finitum, videlicet vnā certā, & circumscriptam magnitudinem componant. * Sed obiiciat aliquis: Si Deus produceret candorem, cōstantem actu infinitis partibus, vni certæ æqualibus, ac non communicantibus, eum candorem haud dubiè futurum actu infinitum, esto illius partes non essent absolute plura entia, sed eo pacto quo infinitæ lineæ in magnitudine pedali. Quare ex eo, quòd lineæ non sint actu plura entia, non adimi rationem infinitudinis. Occurrēdum tamen, diuersam omnino esse rationem in lineis pedalis magnitudinis, atq; in gradibus infiniti candoris. Lineæ namque ita sunt in magnitudine per modum vnius, vt componant aliud quid finitum, nimirum pedalem magnitudinem: at infiniti grādus candoris non ita se haberent, quia non constituerent aliud tertium finitum; vt planum est. Ad appendicem eiusdem argum. respondendum est cum Capr. in 1. d. 30 art. 1. relationes illas æqualitatis inter infinitas lineas, nō esse reales, sed rōnis; quæ nō sunt inter extrema, q̄ sint entia actu plura, id est, idiuisa in se, & diuisa a quocūq; alio.

Solut. 2.

Quæ simpliciter plura dicantur.

D. Tho. q. d. lib. 2. qu. 2. art. 2. Capr. in 1. d. 45. q. 1. art. 2.

* Obiectio.

Solutio.

Ad 3. dicendum, postquā luminosum A, primo tpis puncto ad corpus B, lumen explicuit, augere in eo (in tactio esse tamen) lumen cæteris punctis horæ insequētis, quā ad illud magis, ac magis appropinquat, eo modo, quo ipsum illuminationis tēpus singulis instan ib' maius iam est, q̄ in quolibet instanti præcedenti fuerat. Verum vt totū illud tēpus non excedit mensurā finitam, v. g. vnius horæ; ita lumen in fine horæ productū, non nisi definitorū graduum esse posse. Enimverò infinita momenta horæ non transeunt immediatè, ēm post primum, deinde tertium, sicq; deinceps: sed post quodlibet sequuntur immediatè infinita pertinentia ad tēpus ipsum, quod immediatè post quoduis instas sequitur, atq; ita transuolant per modum vnius finiti tpis, cuius sunt partes; proindeq; eorū præteritio nequit arguere infinitum incremētum in forma, quæ per illa omnia eo modo, quo diximus, augebatur.

Solut. 3.

Lege Gregoriū in 1. dist. 17. q. 4. art. 2.

Ad 4. concesso antecedente, neganda est consecutio, & ad eius probationē dicendū: licet humana natura omnes belluarum species, quæ produci à Deo possunt, dignitate vincat: nō eas tamen ita exuperare, quasi vna vno gradu, aliam alio, atq; ita infinitas infinitis excedat; sed ita, vt supra omnes diuersitate excellentioris naturæ emmeat, vt * alibi iam in hoc opere planius docuimus.

Solut. 4.

*Cap. 1. l. 1 q. 2. art. 4.

Quinto argumēto Algazellus, & Auicenna manus dedere, nec absurdū putarunt, concedere infinitū rebus, quæ inter

Solut. 5.

se ordinem non habent; id enim est infinitum per accidens. Alii censuerunt, animum hominis Aristoteli mortalem esse: vt Plutar.c.1. li.5. de Placitis Philosophorum, Alexander Aphrodisiensis in suis Commentariis de anima, Iustinus Philosophus & Martyr in Parænesi, D. Gregorius Nazianzenus & Nissenus, hic in lib. de anima, ille in disputatione cótra Eunomium, aliiq; nonnulli. Sed neutra harum solutionum placet. Nó prima; quia in nullo rerum genere infinita multitudo actu esse esse potest, saltem viribus naturæ; vt in progressu planius fiet. Non secunda; quia vt in libris de anima ostendetur, verisimilius est, non latuisse Aristotelem animi nostri immortalitatem. Sunt, qui ad Palingenesiam & Pythagoricas fabulas confugiunt, constituentes certum animorum nostrorum numerũ, qui nunc cœlestem vitam, nunc mortali huic corpori immersam viuant, & in alia atq; alia corpora transmigrent. In qua sententia ex infinitis hominũ generationibus, animorum infinitas non arguitur. Sed ab hoc etiam errore alienam fuisse Aristotelis doctrinã, eodẽ loco patebit.

Lege Plotinum Enn. 4. li. 8. Philostratũ in vita Apollonii, Laertiũ in Pythagora, Porphyrium in l. de abstinentia, Plutarchum in Orationi bus de esu carnium. D. Gre. Nys. l. 2. de homine c. 7. & 8. D. Nemesiũ de homine cap. 2. Pliniũ l. 53. cap. 10. Greg. Naz. in oratione ad Epis. 150.

Quid igitur in præsentia dicendum? Nempe, vel Aristotelem infinitum in rebus immaterialibus concessisse, nó rectè. Ad quam interpretationem inclinare videtur D. Tho. 2. contra gentes cap. 81. etsi inibi afferat, non satis cóstare, quid huic argumento Aristoteles responderet. Vel sanè Aristotelem pugnantia dixisse; cùm generationum æternitatem induxit, & animarum infinitudinem negauit. Ex quo fortasse effectum est, vt suam ille de immortalitate animæ sententiam disputationum ambage implicuerit, & quasi alter Zeuxis Agamemnonem pallio obuoluerit, seu potiùs, vt quidam inquiũt, quasi sepia atramento asperserit, ne caperetur.

QVÆSTIO II.

Possit-ne infinitum actu diuina virtute produci, an non.

ARTICVLVS I.

Partis affirmatiuæ argumenta

Baconius in 2. d. 1 qu. 7.

Hviusce controuersiæ affirmantem partem defendunt Greg. in 1 d. 43. q. 4. Aliacensis d. 42 q. 1. art 3. Ocham quodl. 2. q. 5. & in 2. q. 8. Argentinas d. 1. q. 2. art. 4. Maior & Almainus in 3. d. 13. q. vnica, aliiq; permulti. Quæ sententia hisce potissimùm argumentis probatur. Primò: Infinitæ potentiæ respondet infinitus effectus; siquidem quo potẽtia maior est, eò plura potest, & infinitudo potentiæ ex actu æstimatur: sed Deus habet infinitam potentiam: igitur potest infinitum aliquid efficere. Huc pertinet, quòd non minoris dignitatis est diuinus intellectus, quam voluntas diuina. Quare cũ intellectus diuinus infinita cognoscat, poterit etiam voluntas infinita velle, & ex consequenti infinita producere.

Mairo. in 1. d. 43. Bassol. eadem d. q. vnica.

1. Argum.

2. Argum.

Secundò: Magnitudo, cuius Deus ideã habet, quæq; diuino intellectui vt producibilis obiicitur, nullis limitibus est coercita; alioqui designari posset magnitudo, qua Deus maiorem procreare non posset, quod à vero abest: igitur magnitudo à Deo producibilis, est actu infinita.

3. Argum.

Tertiò: Maior est diuina potestas, quã vis infinitorum ignium, si essent, at si essent infiniti ignes, possent infinitas combustiones edere; ergo easdẽ poterit Deus se solo efficere.

4. Argum.

Quartò: Si Deus necessitate naturę ageret, produceret infinitum: ergo idẽ nũc, si velit, producet; cùm eius potẽtia re ipsa minor non sit, quã in eo statu foret. Probatur assumptum. quia tunc exprimeret quantum maximum suæ potentiæ conatũ, actuq; constitueret in natura rerũ nó tot, quin plura, atq; adeo infinita simul.

5. Argum.

Quintò: In continuo sunt infinitæ partes proportionales: sed Deus pót eas omnes separatim conseruare: ergo & infinitum actu efficere. Maior propositio patet. Minor probatur: Nã quicquid Deus cóseruat interuentu causæ secundariæ, quæ non est de essentia rei, potest ipse per se immediatè conseruare: atqui Deus conseruat in continuo partes proportionales interuentu vnionis earundem inter se, quæ vnio non est de ipsarum essentia: pót igitur easdem sine vnione conseruare.

6. Argum.

Sextò: In quolibet momẽto huius horæ, potest Deus creare vnum Angelũ, & vnum lapidem; igitur cum in fine horæ transacta fuerint infinita momenta, creati erunt à Deo infiniti Angeli, & infiniti lapides. Idem argumentum confici potest, posito per diuinam potentiam motu

motu cælesti ab æterno: tunc enim posset Deus in quolibet die vnum Angelum, & vnum lapidem aut hominem creare; quo concesso, sicuti iam nunc effluxissent infiniti dies, ita essent actu infiniti Angeli, & infiniti lapides vel homines.

Septimò. Efficiat Deus hoc puncto temporis, quam multa in eo potest efficere, tunc rogo, vel eiusmodi res à Deo effectæ finitæ sunt, vel infinitæ: finitæ esse nequeũt, quia sequeretur, non posse Deũ vltra fini tã multitudinẽ aliquid efficere: erunt igitur infinitæ. Quare diuina potestate poterũt simul infinita in rerũ natura cõstitui.

ARTICVLVS II.

Argumenta partis negatiuæ.

Capreol^9 & Hispalensis in 1.d.43.q. 1. Caietan^9 1.p.q.7.ar.3. Ferrariẽsis 1. cõtra gẽt. c.81. Bargi^9 in 1.d.8.q.2. Marsil in 1. q.42.art. 3. Sotus q.vlt. huius lib.

QVòd verò nullum infinitum à Deo effici possit, arbitratur D.Th.1.p.q. 7. quodli.9.art.1.& quodlib. 12.art.2. D. Bonauetn.in 1.dist. 43.q.3. Richardus q. 5.& 6.Dur.q.2.Scotus in 2.dist. 1.qu.3.& plerique alii. Ad quam sententiam confirmandam, hæc potissimùm afferri solent argumenta.

*1. Ratio. *Si non repugnat produci infinitum, producat Deus in aliquo rerum genere (vt aduersarii argumentabantur) totum quod potest (nec enim illud erit plus quàm infinitum) verbi gratia, tãtam molem corporis, aut tot Angelos, aut tot gradus gratiæ, quot potest. Tunc, vel iis productis potest adhuc Deus plura efficere, vel non. Si detur primum; sequitur cõtra hypothesin, Deum nõ produxisse omnia, quæ poterat. Si secundum; admittendum erit, illis productis exhaustam fuisse diuinam potentiam, ita vt iam ne vnum quidem Angelum, aut gradum vnũ gratiæ queat producere, quod absurdũ est. Non potest igitur infinitum à Deo effici.

2. Ratio. Item Contradictionem implicat, totũ exæquari parti; cùm omne totũ sua parte maius esse, vnum sit è primis principiis; at qui id absurdum sequeretur ex infinita multitudine: nullo igitur pacto ea dari potest. Probatur assumptio: Nam binarius est pars quaternarii: in multitudine autẽ infinita tot essent quaternarii, quot binarii; cum vtrique sint infiniti, & infinito nihil sit maius.

3. Ratio. Præterea: Quidquid Deus efficit, necessariò sub certa intentione, & ad aliquem vsum ac finem efficit; alioqui temerè & frustra ageret: sed quicquid eo modo à Deo producitur, aut produci potest, finitum est; cùm infinitum nec ad certam intentionem referri queat, nec vllum rebus vsum aut bonum afferre valeat: non potest ergo infinitum à Deo procreari.

Et hæ quidem rationes infinitum vniuersè tollunt. Nunc aliæ, quæ infinitorũ genera particulatim demoliantur, afferendæ sunt. Inprimis, quòd nulla quantitas infinita esse possit, ita concluditur. 4. Ratio. Non magis repugnat, existere naturam aliquã genericã, quæ non sit per differentias specificas determinata; quàm existere quantitatem, quæ non sit definita & contracta per aliquam speciem & mensuram quantitatis: sed ita se haberet quantitas infinita; nec enim esset bicubita, aut tricubita, alteriusúve speciei: ergo eam esse omnino repugnat.

Deinde, quòd nullum corpus Physicũ infinita mole præditum dari queat, ea ratione ostenditur. 5. Ratio. Quia eiusmodi corpus posset, ac non posset moueri: posset, quia esset ens naturale: non posset, quia sequerentur incommoda, explicata ad initium articuli tertii superioris disputationis; quæ, si rectè inspiciantur, non solùm valent ad probandum, nõ dari re ipsa infinitum; sed nec vlla vi dari posse, cùm ad repugnãtiam & cõtradictionem deducant.

Rursus idem hũc in modum suadetur: 6. Ratio. Efficiat Deus magnitudinem aliquam infinite extensam hinc versus Orientem: deinde coniungat inter se, & coacervet omnes illius partes in figuram rotundam. Hoc dato, huiusmodi partes efficient, ac non efficient infinitam molem versus omnes loci differentias; quod contradictionem inuoluit. Non potest ergo prædicta magnitudo dari. Probatur assumptio: nã quòd efficere debeat infinitam illam magnitudinem, patet; quia quod vndequaque continet infinitas partes, æquales vni certæ, & non communicantes, id versus omnem locum est infinitum. Quòd eam efficere nequeant, ex eo perspicuum est, quia partes illæ non occupant nunc maiorem locum, quàm antea; siquidem noua illa copulatio nullum eis attullit incrementum.

Ex dictis constat, non posse dari virtute diuina multitudinem rerum materialium actu infinitam. Etenim cùm ex infinita

ta corporum multitudine, infinita magnitudo conflari queat; eadem ex illa, quæ ex hac, contradictio colligetur. Sed idem amplius hoc pacto ostendi solet: Creet Deus infinitos homines, quorum singuli habeāt singulos aureos dūtaxat. His creatis sequitur vnūquemq;, nullo excepto, posse ex illo aureorum numero decē sibi aureos vēdicare, ita vt singuli aureos denos habeant, cùm antea nō nisi singulos haberent: quod oī no repugnat. Probatur consecutio. Namque auferat Deus simul ab illis hominibus omnes aureos, & in vnum cumulum congerat: deinde ex eo cumulo reddat singulis denos. Tunc vel illi aurei sufficient; vt quilibet obtineat decem, vel non. Si sufficient, habetur propositum: si non sufficient, sed in aliquo tandem finientur, sequitur, prædictos aureos nō esse infinitos; quod repugnat hypothesi. Igitur vel dicendum fuit, productionem infinitorum hominum cū singulis aureis, inuoluere contradictionē; vel singulos posse habere denos aureos, nullo denuo producto: quod non minus repugnat.

8. Ratio. Quod autem contradictionem implicet, dari multitudinem substantiarū materia carentium, ita probatur: Creet De⁹ infinitos Angelos in spatio decem cubitorum, qui se applicent ad mouendū lapidem per idem spatium; sequitur eos posse mouere, & non posse mouere lapidem: non igitur creari poterant. Consecutio ostēditur, inprimis quòd possent mouere; quia haberent ad id motricem virtutem. Deinde, quòd non possent; quia applicarent impulsum infinitum, atque ita momento traiicerent lapidem per totū illud spatium, proindeque non mouerēt, cùm motus necessario tempus cōsumat, vt 6. lib. patebit.

Obiectio. Erit tamen qui obiiciat, parum firmam videri hanc rationem; qa licet illa infinitorum Angelorum collectio infinitam vim motricem obtineret, non proinde infinitū ederet impulsum, sed finitum: qualem etiam nunc Deus impendet, si velit lapidem mouere, etsi alio qui infinitam vim ad mouendum habeat.

Dilutio. Occurrendum tamen, diuersam esse rationem in Deo, atque in Angelis. Namque potentia motiua Angelorum, cùm suapte natura ad actum mouendi ordinetur, sicuti & cæteræ vires creaturarū ad proprios actus, si virtus illa infinita possibilis est, possibilis quoq; erit actus, ad quem ordinatur; & è cōuerso, si is impossibilis sit, & illa etiā impossibilis erit. At vis diuina non ita se habet; nec enim ad motum ordinatur, cùm nullum attributum diuinum propter creaturas, tanquā propter finem, sit, vt luce clarius est.

Tandem, quòd nulla qualitas, nullum ve aliud accidens infinitè intensum, à Deo produci queat, ostendi potest ratione illa, qua paulò suprà vsi fuimus, ad euertendam infinitudinem hominum habentium singulos aureos. Efficiat enim Deus candorem infinitum hoc modo: productis infinitis lapidibus, quorum singuli singulos habeant gradus candoris: eos oēs gradus in vno lapide constituat: tum rursus ex iis in vnum cōiunctis, vnicuiq; lapidi denos gradus impertiat: vel ii gradus sufficient, vt singulis lapidibus deni attribuantur, vel non, &c. 9. Ratio.

Speciatim verò, quòd qualitas actiua infinitè intensa creari nequeat, ex eo ostēditur: quia posita, verbi gratia, infinita grauitate in lapide, posset simul ac non posset lapis moueri; vt disputat Aristoteles 1. de cœlo c 6. Posset, quia esset corp⁹ mobile: non posset, quia decurreret spatium in instanti. Etenim quo mobile grauius est, eò velociùs ac breuiori tempore fertur, proindeque si infinita grauitate polleat, infinita velocitate feretur, atque adeò in vno puncto temporis; quod naturæ motus repugnat, vt superiùs de motu lapidis ab infinitis Angelis efficiēdo, argumentabantur. 10. Ratio.

ARTICVLVS. III.

Pars negatiua præfertur, & dissoluuntur argumenta affirmatiuæ, licet ea quoque probabilis iudicetur.

IN hac graui & difficili cōtrouersia negatiua pars præferenda est, tum qa firmioribus nititur argumentis, tum quia eam melioris notæ Philosophi amplexi sunt; vt ex collatione eorum, quos vtrinque citauimus constat. Quin verò Commentator, in opere, quod inscribitur De structio destructionum, disputat. 1. ad du-

 bium

bium 7. Impossibile, inquit, est apud omnes Philosophos, dari infinitum actu, siue corporeum siue incorporeũ: ac nemo sapientũ intelligere hoc potuit, nisi Auicenna (excepit autem Auicennam, quia admisit dari actu infinitas animas rationales, innixus errore existimantiũ generationes fuisse ab æterno, simulq; certissima veritate confitentium animã nostrã immortalem esse) in huiusmodi autẽ causa vel maximè spectanda est, præter momenta rationum, auctoritas. Nam si grauissima quæq; ingenia non potuere concipere, infinitum actu in rebus creabilib. habere rationem entis veri & factibilis; certè magnum est argumentum, ita esse, licet id perspicuis rationibus non côuincatur. Nihilominus, quia affirmatiua et pars suam habet probabilitatem, & assertores non ignobiles; ac præsertim, qa nullo argumento palã reuincitur, vtriusque partis rationes diluemus, vt quam quisque voluerit, tueri possit.

Vtrãq; partem ꝓbabilem censet Gabriel in 2.d.1.q.3.

Sol.1.arg.1. art.

Ad primum eorum, quæ pro parte affirmatiua adduximus, respondendũ est cum D.Th. 1.p.q.25.ar.2.& Henrico Gãdauensi in summa art.35.q.6. non oportere infinitæ potentiæ respondere effectum infinitum, quia causa æquiuoca, cuiusmodi est diuina potentia, comparata ad creaturas, non adæquate in effectu suo ostenditur. Vel dicito cum eodem D.Th. 1.p.q.45.art.5. infinitæ Dei potentiæ responderе aliquem effectum infinitum, non quoad substantiam rei productæ; sed quoad modum, quo producitur.

Ex actione creandi arguitur virtus infinita.

Nam in creatione, etsi res createȩ in se finitæ essentiæ & perfectionis sint; modus tamen eas producendi, arguit virtutem infinitam. Etenim tanto maior vis in cã agente requiritur, quãto potentia, ẽ qua res educi debet, remotior ẽ ab actu. Quare si res è nulla præiacente potentia, siue è nihilo educenda sit, sicuti ea q̃ creatur, haud dubiè infinitam deposcet virtutem; siquidem nulla est proportio nullius potentiæ ad aliquã potentiam, quã supponit vis agentium naturalium. Tertiò responderi potest; ad astruendam infinitatem diuinæ potentiæ sat esse, posse Deũ in quouis rerum genere non tot, nec tã perfecta, quin plura perfectioraq; efficere. Ad reliquam eiusdem argumenti partem dicendum; non minoris esse dignitatis diuinam voluntatem, quàm diuinum intellectum: sed non inde sequi, vt quæcunque Deus quolibet modo concipit, eadem etiam velit; cùm palam sit, Deum intelligere contradicentia, & Chimærã, aliaq; eiusmodi omnium iudicio impossibilia, quæ velle non potest. Nempe voluntatis & intellectus diuini præstantia, nôn ex multitudine eorum, in quæ secũdaria rõne tendunt; sed ex primario obiecto, quod ipse Deus est, æstimari debet.

Cõsule Scotum in 1. d. 2. & in 2. d. 2.q.1. Capr. in d.43.q.1. art.2.

Solut. 2. Lege Capr. in 1.d. 35.q. 2.ar.1. ad 3. Aureoli cõtra 2.concl. Hispalẽsem q.1.art.4.

Ad secundum dicendum; quamcunq; magnitudinem, cuius Deus ideã habet, esse finitam; itemq; omnem certã, seu designabilem magnitudinem, quæ diuino intellectui obiicitur, certis limitib. teneri. Verũ vt nulla tãta est, qua Deus maiorem non percipiat; ita nec vllam notari posse, qua maior ab illo effici nequeat.

Solut. 3. Lege Caiet. 1.p.q.7.a.4.

Ad tertium, concessa maiore & minore propositione, neganda est consecutio; quia datis ex hypothesi infinitis ignibus, non esset impossibile, dari infinitas cõbustiones; cũ hoc nihilo repugnet magis, q̃ illud; simpliciter tamen vtrumq; impossibile est, ideoq; neutrum a Deo effici potest; non ob diuinæ virtutis defectum, sed propter rei ipsius repugnãtiã.

Solut. 4.

Ad quartum dicendum est; si Deus necessitate naturæ operaretur, futurũ fuisse, vt non haberet virtutem infinitã. Nãque eo modo operari, imperfectionis est q̃ cũ infinita virtute cohærere nõ potest. Quod si ex hypothesi infinitã virtutem possideret, eamque totam applicaret atque effunderet, produceret quidem infinitum, sed per hypothesin impossibilem vt paulò supra dicebamus.

Solut. 5.

Ad quintum, admittenda est maior ꝓpositio, neganda minor, & ad eius probationem dicendum: maiorem veram esse, modo nulla inde sequatur contradictio; quæ tamen sequeretur, ex separatione omnium partium continui. Nam præter communem infiniti repugnantiam, illa quoque priuatim existeret, ex diuisione continui in omnem sui partem, quòd partes, quæ peracta diuisione manerent simul, & non diuiduæ, & diuiduæ essent. Nõ diuiduæ, quia omnis earum partitio esset exhausta: diuiduæ, quia continuum secatur in ea, quibus constat; non constat autem indiuiduis, vt 6.lib. demonstrabitur.

Ad

Solut. 6. Ad sextum dicendum; in quolibet instanti horæ sigillatim sumpto posse Deū creare vnum hominem, aut Angelum; non tamen in omnib^s momentis collectiuè acceptis. Etenim productiones illæ nō possent non ordinatè procedere, secunda post primam, tertia post secundam, atq; ita deinceps: momenta verò in tempore non ita se habent; sed post quodlibet sequuntur immediatè infinita. Quapropter negandum est, in infinitis momentis finiti temporis collectiuè posse Deum creare, quamuis nullum designari queat, in quo non possit: quæ tamen ratio non habet locum in altera argumenti parte; siquidem dies in successione temporis habent ordinem immediatum inter se. Vnde posita mundi æternitate, concedendū est, potuisse Deum singulis diebus, nō solum diuisiuè, sed etiā collectiuè sumptis, creare Angelos: qua hypothesi admissa, iam nunc existerent infiniti actu. Verum qui prorsus negat, istiusmodi infinitum dari posse; negare etiam debet, potuisse mundū, quoad res successiuas, ab æterno condi. Qua de re libro 8. Quamuis dici etiam, sed minus probabiliter, posset; si ita Angeli crearentur, debuisse eos successiue in nihilū redigi, ne vnquā infiniti actu euaderent.

Durandus in 2. d. 1. q. 3.

Bassol. in 2. d. 1. q. 5.

Solut. 7. Ad septimum vt pateat quid respondendum sit, aduertendum est; infinitum potentia, quod syncategorematicum vocant, hoc est, non tantum quin maius, seu non tot quin plura, haud esse quidpiam certum, quod designari possit: si enim posset designari, non rectè diceretur, non tantum quin maius: quo fit, vt istiusmodi infinitum secūdum se totum nequeat ad actum perduci, iam enim desineret esse incertum, & indeterminatū. Hoc posito, ad argumentum explicari debet prius pronunciatum. Aut enim petit, vt quemlibet angelorum numerum certum ac definitum, ex illis quos Deus in hoc temporis puncto creare potest, creet; quo pacto cōcedendū est, na ex eo nō infertur infinitū actu, cum eiusmodi multitudo necessariò finita sit, aut postulat, vt absolutè, quęcunq; Angelorū numerū hoc momento efficere Deus pōt, eum eodē momēto efficiat; quod negandum est, cum repugnet, infinitū potentia ad completum actum peruenire.

ARTICVLVS IIII.

Respondetur argumentis pro negatiua parte adductis.

SEd quia affirmātem etiam partē probabilem iudicauimus, ad argumenta contrariæ respōdebimus. Ad primū: posse Deū in quolibet rerum genere producere infinitum, non producendo totū, quod pōt in eo genere, ita vt suam potentiam exhauriat. Nā si, v. g. efficiat corp^s versus oēm dimensionem infinitè extēsum (vbi se maior obiicit difficultas) adhuc poterit illud in nihilum reducere, suaq; omnipotentia idē subrogare, & aliud deinceps in infinitum eodem in spatio simul cōstituere, ita vt sese inuicem penetrent. Quamuis etiā multitudine infinita producta, poterit semper in eodem genere absq; termino aliā producere, aut priorem augere. Nec tamen sequetur, priorem illam nō fuisse infinitam: potest namque multitudini infinitæ additio, & detractio fieri, absq; amissione infinitudinis. Quòd si esset multitudo corporum infinita versus omnem loci differentiā, non posset ei quicquam addi, nisi aliorum corporum penetratione, subrogatione ve, vt de magnitudine dictū fuit.

Ad 1. argu. 2. art.

Pro explicatione secundi argumenti, sciendum est ex Platone in Philebo, magis & minus, & æquale & inæquale, non competere quantitati infinitæ. Nam vt Scotus in 2. d. 1. q. 3. aliiq; nonnulli animaduertunt, quantitas primò diuiditur per finitam & infinitam; deinde finita in maiorem & minorem, æqualem & inæqualem, relicta omnino extra huiusmodi affectiones quantitate infinita: videlicet, quia ad rationem maioris pertinet excessus, ad rationem minoris defectus; ad rationem æqualis & inæqualis commensuratio, & proportio, quæ omnia finitatem includunt. Hoc posito, respondendum est ad argumentum; in numero infinito binarios comparatos quaternariis nec plures esse, nec pauciores, nec æquales inæqualesve; quia huiusmodi attributa finitis duntaxat numeris conueniunt. Vnde & effatum illud; Omne totum est maius sua parte, nō in numero infinito, sed finitis tantum locū habet.

Ad 2.

Item Maironius in 1. d. 43. qu. 10. Greg d. 44. q. 4. art. 2. Lichet^s in quodlibet Scoti q. 5. Bassoliu s in 2. d. 1. q. 5.

Ad tertium: Si aduersarii velint, quicquid à Deo effici potest, necessariò cadere sub certa intentione, ex parte Dei producentis; quia nimirũ Deus certa ac definita sua notione id producet: rectè quidem assumunt, sed non rectè colligunt: potest enim Deus notitia definita, id est, non vaga, sed in singulare aliquod certæ speciei directa, infinitum producere. Si autem contendant, nihil Deum posse efficere, nisi sub certa intentione ex parte effectus, quia nimirum res ab eo producta debet esse finiti numeri, gradus, aut extensionis, tunc nec probè assumunt, nec assumptũ confirmant. Nã quod aiũt, infinitum nullũ habere vsum aut cómoditatem, falsum est; qa si id à Deo produceretur, conduceret saltẽ ad ostendendã eminentiã diuinæ virtutis, quæ eiusmodi infiniti productione magis innotesceret.

Ad 3. Ad quartum: Cùm quantitas diuiditur in bicubitam & tricubitã, aliasq; eiusmodi mensurarũ species, nõ diuidi quantitatem absolutè sumptam, sed finitam. Quare etsi implicatio sit, existere naturam genericam, quæ non sit determinata per differentias specificas: non implicare tamen, dari quantitatẽ, quæ in nulla illarum specierum contineatur; siquidem eiusmodi species non totam quantitatis vim & naturam exhauriunt, sed finita tantùmodo. Diuidetur enim quantitas in quãtitatem finitã & infinitã; illa in cubitũ, bicubitum, &c. nec in aliam & aliã quãtitatem incertæ magnitudinis.

Ad 4. Ad quintum, omissis aliis solutionibus, respondemus, non esse absurdũ concedere, corpus infinitũ posse & nõ posse moueri: non quidem eodẽ modo spectatum, sic enim implicatio foret; sed diuersa ratione: nimirum, si consideretur præcisè ẽm sua principia intrinseca, videlicet materiam & formam, moueri posse; si expendatur prout est præditum mole infinita, quæ motus exercitium impedit, non posse. Quod & similibus aliarum rerum exemplis illustratur. Nã corpus cœleste, si ad eius substantiam attendamus, diuidi neqt, cùm sit omnis noxæ & corruptionis expers: si ad eius quantitatem, non repugnat ei diuidi, cùm omne quantum sit diuisibile. Præterea, ẽm probabilem sententiam, Deus potuit ab æterno lapidem procreare, eumq; in aere suspensum tenere: eiusmodi vero lapis posset & non posset ab æterno descendere: posset, quia esset ens mobile, ac natura sua inclinatum ad descensum: non posset, qa motus, quo deorsum tenderet, esset finitæ durationis, quẽ ex æternitate esse omnino repugnat. Itaq; perspicuũ videtur, nullam sequi contradictionem ex eo, ꝙ infinitum corpus nullum motũ localem exercere queat. Quòd si quis obiiciat, hac solutione collabascere argumentũ, quo Aristoteles demonstrat, Cœlum nõ esse infinitum: id enim ex eo probat, qa sequeretur, posse moueri per infinitum spatium finito tempore. Occurrendũ est, argumentum Aristotelis manifesta niti experientia, qua cõstat, Cœlũ ab Oriente ad Occidentẽ volui: hinc enim ad absurdum illud deducit, ꝙ posset moueri; cùm re vera iam moueatur, & nõ posset, quia finito tempore infinitum spatium conficeret. Obiectio. Dilutio.

Ad 6. Ad sextum dicendum; infinitas illas partes in vnum coaceruatas, effecturas molem infinitam versus omnem loci differentiam, cùm reuera sint infinitæ actu. Nec mirum, ꝙ nunc maius occupent spatium, quam antea, id enim prouenit ex diuerso situ, quem nunc inter se inuicem, atq; in spatio sortiuntur.

Ad 7. Ad septimum dicendum; cùm in infinito numero aureorum sint denarii infiniti, & vnũ infinitum nõ sit maius alio; cõsequens esse, vt ex ea infinitudine singuli homines denos aureos sibi possint assumere. Ea est enim infiniti lex & natura, vt nõ possint singuli homines cum singulis aureis creari, quin pariter singulis hominibus deni aurei respondeant. Quod etsi mirum videatur; non videbitur tamen à veritate alienũ ei, qui mentem retulerit ad infinitatem numerorũ, quã Deus cõcipit (licet nullum certum numerum infinitum cognoscat, vt asserit D. August 12. de ciuit. Dei ca. 18. cùm tamen collectio omnium sit infinita.) In ea enim nõ dubium, quin Deus totidem denarios, quot binarios, apprehendat: dum enim suæ scientiæ perspicacitate numeros numeris cõparat, vel singulis binariis nullo excepto singulos denarios confert, vel in aliquo tandem binario denarii deficiunt: si detur secundum, sequitur denarios non esse infinitos, quod est

est apertè falsum; si detur primum, habetur propositum.

Ad 8. Ad octauum respondendũ est; quemlibet Angelum ex infinito illo numero posse lapidi impulsum imprimere, non tamen totam Angelorum collectionem; idque propter absurdum, quod ex momentaneo motu sequeretur. Quòd vero obiicitur, potentiam motricem Angelorum ordinari ad efficiendum motum, facilè soluitur: sat enim est ordinari ad mouendum singulatim.

Ad 9. & 10. Aliam quoque solut. habes apud Aliacẽsem 1.q.15.ar.3. Ad nonum, ex 7. argumenti solutione, quid respondendum sit, constat. Ad vltimum dicito; posita infinita grauitate, lapidem ea præditum non descensurum in instanti, quia non cõcurret cum ea Deus, vt impetu infinito, sed finito duntaxat feratur.

QVÆSTIO III.

Vtrũ quacunq; specie possit alia perfectior à Deo in infinitum creari.

ARTICVLVS I.

Quæ argumẽta probare videantur, non posse.

Quorundá error. NOnnulli (quorum meminit Hugo Victorius lib. 1. de sacramẽtis, parte 2. cap. 22.) in eo errore fuerunt, vt putarent, Deum præter ea, quæ facit, nec aliud quicquam facere posse, nec melius aut perfectius. O nisia verò hac impietate, quam coarguit Sacræ Paginæ auctoritas, dum infinitam virtutem Deo attribuit; controuersia est inter Catholicos Philosophos, num Deus quacunq; specie possit aliã nobiliorem cõdere. Quòd enim non possit, & ꝙ aliqua sit, vltra quam virtus diuina nequeat, arbitratur Henricus Gandauensis quodlib. 5. q. 3. & quodlibet 8. quest. 8. Scotus in 3. dist. 13. quæst. 1. Durandus in 1. d. 44. quæst. 2. Aureolus apud Capreolum in d. 43. qu. vlt. art. 2. Solet autem hæc sententia hisce ferè argumentis probari. Datur res aliqua in natura, videlicet materia prima, qua deterior nulla esse potest: ergo in mente diuina aliqua alia est, qua nulla præstantior effici queat; cum nulla videatur maior ratio, cur per gradus creaturarum descendendo perueniendum sit ad infimum, & ascendendo non sit in aliquo summo consistendum. Antecedens

Item Aescu lan' hoc in lib. lect. 7. quæst. 3.

1. Argum.

probatur, primum ex illis D. Augustini verbis 12. confess. cap. 7. Duo fecisti, Domine, alterum prope te, id est, naturam Angelicam; alterum prope nihil, id est, materiam primam. vnum, quo superior tu esses; alterũ, quo inferius nihil esset. Deinde, quia si Deus posset creare aliqd materia prima despicatius, vel id esset forma, siue accidentaria, siue substantialis, vel cõpositum ex materia & forma. Si forma; cùm omnis forma, siue informans, siue omnino per se subsistens, sit actus, & materia sit pura potentia; omnisq; actus nobilior sit quàm potentia, non posset ea forma non esse præstantior, quam materia prima. Si vero esset compositum, cum omne cõpositum includat formam, necessariò dignitate sua materiam vinceret.

Deinde: Vniuersitas specierum, quas Deus creare potest, distat à Deo, sicuti finitum ab infinito; alioqui daretur in illa species aliqua infinitè perfecta: igitur per eam ascendendo impossibile est infinitè progredi, sed necessariò dandus erit status, in aliqua specie certa, & determinata. 2. argum.

Item: Species procedunt à Deo, vti numerus ab vnitate, teste D. Dionysio 5. ca. de diuinis nominibus, sed aliquis est numerus, inter quem & vnitatem alius cadere non potest, nempe binarius, ergo & aliqua creatura est ita Deo ꝓpinqua, vt inter ipsam & Deũ alia effici nequeat. 3. argum.

Præterea: Deus nõ põt essentiã humanæ speciei perfectiorẽ reddere, nec duas species, quæ æqualẽ perfectionẽ inter se habeãt, ꝓducere: sicuti nec quaternariũ augere seruata specie quaternarii, aut duos numeros æquales efficere; ergo nec poterit qualibet specie aliam nobilioris essentiæ creare; cum vtrobique æqua ratio videatur. 4. argum.

Denique: Vniuersum nõ põt esse pulchrius aut pfectius, ꝙ nunc est, vt asserit August. in Enchir ca. 10. Gregorius Nazianzenus in Homil. Natiuit. Theodoretus lib. 6. Græcanicarũ affectionũ. Cum igitur vniuersi pulchritudo, & perfectio ex speciebus, quibus constat, varietate efflorescat, sequitur, non posse id aliis melioris notæ specieb' à Deo ornari, proindeque non qualibet specie creata aliam præstantiorem creari posse. 5. argum.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Qualibet specie, & omnino quauis re creata, posse à Deo aliam nobiliorem procreari: nec aduersariorum argumenta concludere.

Contraria tamen sententia amplectenda est, dicendumque; nullã esse speciem, qua Deus non possit aliam nobiliorẽ efficere, & vniuersim nihil inesse in rebus creatis, ita quãtitate amplum, vel gradu intensum, vel specifica dignitate excellens, quo non possit Deus infinitè ꝓgrediẽdo aliud maius perfectiusq; producere. Huius opinionis est D. Tho. 1. p. q. 25. art. 6. & 2. contra gent. cap. 26. D. Bonauent. in 1. d. 44. q. 1. Capr. in 1. d. 43. q vlt. art. 2. & dist. 35. quæst. 2. Argentinas in 2. d. 1. q. 2. art. 4. Richardus quodlib. 2. q. 4. Heruæus quodlib. 7. q. 2. Aegidius quodlibet 3. q. 5. Soncinas 12. Metaph. q. 5. & alii. Quod vero ita sentire oporteat, suadetur. Primùm. quia

1. ratio. hæc progressio infiniti syncategorematici nullam inuoluit repugnantiam, nec ex parte diuinæ potentiæ, quæ est infinita; nec ex parte effectus: esto negetur, posse a Deo infinitum creari. Non enim per eiusmodi incrementa veniẽdum erit ad aliquam creaturam actu infinitam, sed quæcunque designabitur, circumscripta ac limitata erit.

2. ratio. Secundò. quia si quauis re producta non posset à Deo produci maior ac perfectior; sequeretur, exhauriri diuinã potentiam, certisq; rerum limitibus coerceri: quod quid aliud quæso est, quam diuinæ potentiæ infinitatem negare?

3. ratio. Tertiò: Essentia diuina, vt est infinitè perfecta, ita infinitis modis est imitabilis: igitur nulla species eam ita perfectè imitabitur, quin eandem alia perfectius imitari queat, atq; adeò nulla creari poterit adeo nobilis, quin nobilior possit.

Sol 1. arg. supiori art. De hac cõt. Scot. in 2. d. 12. q 2. §. ad argument. Ad ea vero, quæ pro contraria sententia adducta sunt, non erit difficile respondere. Ad primum concedimus; materiam esse infimam omnium substantiarum, quæ a Deo creati possunt: licet non putemus, eam accidentibus, saltem omnibus, deteriorem esse; quandoquidem materia est eius per se existens, nobilius autem est existere per se, q̃ inhærere alteri: nisi id, quod alteri inhæret, tantam aliunde nobilitatem vendicet, vt ea existentiæ per se præponderet; vti videre est in nonnullis accidẽtibus; præsertim iis, quæ diuini ordinis sunt; vt gratia, lumen gloriæ, intuitiua cõtemplatio diuinæ naturæ. Itaq; admittendum est, licet Deus qualibet specie completa, & qualibet item forma, aliã non solũ perfectiorem, sed etiã imperfectiorem possit efficere, nullã tñ substãtiam materia prima ignobiliorem creare posse; quæ est sententia Richardi quodli 2. q. 5. & in 2. sent. d. 12. q. 2. Durandi eadem d. q. 1. Argentinatis in 1. d. 44. q. 1. art. 2. Aegidii quodlib. 3. q. 5. aliorũq; Philosophorũ cõis. Nec propterea, ꝙ aliqua minima substãtia in rebus detur, iccirco maximam quoq; dari oportet, perfectio enim substãtiæ crescit per accessum ad diuinã perfectionẽ, vbi impossibile est ad summũ perueniri: qa cùm diuina perfectio sit infinita, nulla creatura eã ita exactè imitari põt, quin alia exactius possit. At imperfectio substãtiæ est per recessum a Deo, quẽ nõ repugnat in aliqua substãtia dari maximũ. Itẽ Abulen sis ad caput 22. Matth. q. 222.

Sol. 2. Lege Bassoliũ i 1. d. 36. q. 3. Hispalẽsem d. 35. q. 1. art. 4. Ad secundum: vniuersitatem specierum, quæ creari possunt, distare a Deo, vt quid simpliciter finitum; vt infinitum tamen secundum quid, seu syncategorematicè, hoc est, in infinitum progrediẽs, quia ita continet omnem perfectionem speciebus cõmunicabilem, vt in ea, nulla certa species designari possit, quæ actu infinitè perfecta sit, & qua nõ possit dari alia perfectior. Non valet autem (vt aduertit Capr. in primo sentẽ. loco cit.) hæc consecutio: Deus videt infinitũ progressum specierum sese proportione excedentium, ergo videt aliquam infinitam speciem. Sicuti nec consecutio hæc momentum habet: In continuo sunt infinitæ partes, quarum secunda est minor quàm prima, & tertia quam secunda, atque ita in infinitum, ergo in continuo est aliqua infinitè parua.

Sol. 3. Ad tertium: species procedere à Deo sicuti numeros ab vnitate. Primùm, quia quemadmodum numeri insunt in vnitate, tanquam in radice, & in ea vnum qd sunt, atq; ab illa profecti multiplicantur, ita rerum species in Deo, vt in fonte totius esse, cõtinentur, & in eo quidẽ vnam hñt rõnem, sed extra illũ in multitudinem

Cur species dicatur esse quasi numeri.

nem abeunt. Prætereà; quia sicut numeri ab vnitate progressi in infinitũ augescunt: ita qualibet specie à Deo creata, potest alia atque alia perfectior produci, ita vt in nulla consistere necesse sit. Nõ esse verò similitudinem in eo, quod argumentum probare nititur: nec enim quæ similia dicuntur, in omnibus paria esse debent.

Solut. 4. Ad quartum: non posse alicui speciei nouum addi gradum essentialis perfectionis, quia iam non eadem maneret essentia; vt nec quaternarius, si ei noua vnitas accederet. Nec item dari posse sub eodem genere duas species pari inter se dignitate, sicuti nec dari possunt duo numeri (quibus etiam quoad hoc species similes sunt) quorum vnus non alterum excedat. At in productione aliarũ atq; aliarum specierũ non ita res habet, cum ex ea nulla sequatur repugnãtia.

Solut. 5. Lege D.Th. 1.p.q.25.ar. 6. & in 2.d. 44 q. vnica art.2. Albertũ Magnũ, ar.2. Richardum ibidẽ q 1. Dur. q. 3. Aegidiũ q.2. Argẽt. & Capr. q. vnica. Ad vltimum: Vniuersum bifariam spectari, nimirum vel quoad partes quibus constat, vel quoad ordinem & dispositionem illarũ. Priori modo creari posse aliud pulcrius & perfectius, nec id negare Patres, qui in argumento citantur: posteriori non posse. Neq; enim hoc vniuersum, quod nunc est, valet fieri elegantius, quoad partium, è quibus constat, situm & dispositionem; vt patebit ex iis, quæ dicemus 4. lib huius operis, cum de locis elementorum disputabimus.

QVÆSTIO IIII.

Num quodlibet infinitum à Deo cognosci atur.

ARTICVLVS I.

Omne infinitũ cognosci à Deo nullũ tamen successiuè posse cognosci.

Ex D.Th. 1. p.q.7. art 2. Durado in 1.d.39.q.2. Scot. 1 qdl. q. 14. VT aperiamus, quid in proposita quæstione statuendum sit, nonnulla præmittenda sunt. Primò; infinitũ duobus modis sumi: altero formaliter, vt nimirum significat negationem finitionis; altero materialiter, hoc est, pro re quæ infinita dicitur; vt pro numero infinito, vel infinita magnitudine.

Duplex consideratio infiniti.

† Cognitio infiniti varia. † Deinde, duplicem esse infiniti materialiter sumpti notitiam: vnam, qua cõfusè apprehenditur; quo modo dicitur cognoscere infinitum is, qui cognoscit vniuersale, cohibens sub se potestate infinita; &, qui percipit magnitudinem vnius palmi, in qua insunt infinitæ partes proportionales, quas tamen sigillatim non concipit. Aliam, qua infinitum dilucidè ac distinctè cognoscitur, vt si quis easdem partes enucleatè percipiat. Prætereà, cognitionem distinctam infiniti, aut esse successiuam, quâ vnum post aliud cognoscitur: aut non successiuam, qua cuncta simul intelliguntur. Denique, distinctam cognitionem infiniti, vel ita sumi posse, vt dicatur infinita percipi in alia re cognita, in qua elucent, vt in essentia diuina, vel in se ipsis, seu in proprio genere, quo pacto angeli per congenitas sibi rerum imagines, tum alia, tum ordinem vniuersi, & rerum species à Deo creatas, cognoscunt. Cognitio infiniti distincta dupl.

Status quæstionis. His positis, nõ excitatur à nobis quæstio, de infinito formaliter sumpto. Eo namq; modo perspicuum est, infinitum à quouis intelligi. Neq; etiã quærimus, an infinitum materialiter spectatum, cõfusa cognitione apprehendi possit? quia item posse, nullam habet dubitationem. Sed, vtrum distinctè intelligi queat in se aut in alio, simul aut successiuè?

Quorundã Philosoph. error. Igitur quidam ex antiquis Philosophis, quos D. August. 12 lib. de ciuit. Dei cap. 18. refert, adeò hallucinati sunt, vt dixerunt, Infinitum ne in Dei quidem cognitionem cadere posse. Qui cũ etiam mundi nouitatem negarent, afferebant, recurrere per interualla rerum ortus, & occasus, & eosdem temporum circuitus; ne, si nõ eadem repeteretur, non posset. Deus infinita diuersitate variata, vel præscire cuncta vt faceret, vel scire cum fecisset. In hos certè conuenit illud. † Sacri Vatis. In circuitu impii ambulant. Opinionum namq; inanitate circumacti, mentem diuinã, infinita omnia scientia complectentem, ex humani intellectus imbecillitate & angustiis metiẽtes, impiè lapsi sunt. Sit igitur prima nostra conclusio: Deum quodlibet infinitum comprehendere, etsi nullum successiuè possit cognoscere. Hæc cõclusio ꝓbatur quoad priorem partem, hunc in modũ: Diuinus intellect⁹ habet infinitam vim ad cognoscendum; & id, in quo res concipit, nempe ipsius essentia, est infinitum †Psalm. 11.

1. cõclusio. Pro hac cõclus. lege D. Tho. 1. cõt. gent. ca. 69. & 70. & in opuscu. 3. cap. 133.

quid

Capr. in 1. d.43. ar.2. quid in repræsentando: cognoscit igitur infinita. Item: Deus perfectissime cōprendit efféctricem suā virtutem, sed per eam potest non tot, quin plura, efficere; vt superius demōstrauimus: cognoscit igitur non tot, quin plura, atq; adeò infinita. Posterior cōclusionis pars ex eo cōstat: quia is, qui successiuè cognoscit, partim est in actu, partim in potentia. In actu, cōparatione eorū, quæ iam percipit: in potentia, respectu eorum, quæ subinde percipit. At diuinus intellectus, cum sit actus purus, neq; esse in potentia ad aliquid noue cognoscendū. Accedit, ꝙ omnis successiua intellectio mutationē infert, quæ nullo modo in Deum cadit.

2. conclu. Sit secunda conclusio: Deus non solū intelligit infinita cognitione simplicis intelligentiæ, qua concipit res secūdum se; sed etiā notitia intuitiua, qua eas sub esse existentiæ comprehendit. Hæc probatur: quia Deus intuetur cogitationes Angelorum, & animarum rationalium, quæ in infinitū multiplicandę sunt: cum diuina essentia, per quā intelligit, perfectissimè repræsentet, tam ea quę iam existunt, quàm quæ aliquādo erunt, aut esse possunt. Item: quia vel Deus è futuris cogitationibus nouit finitas, vel infinitas. Si infinitas, habetur propositum: si finitas, oportebit ergo id, quod Deus cognoscit, per progressum rerum transiri; quod est manifestè absurdum. Hanc cōclusionem fusius explanat D. Thomas 1. p q.14. art.12. & 13. Nec sibi repugnat sanctus Doctor, dum aliis in locis, vt 1. cont. gent. cap 69. asserit, Deum intuitiua cognitione non intelligere infinita. Loquitur enim tunc de rebus per se existentibus, vt interpretatur Capr. in 3. d. 14. q.2. art.1 Caiet. 3. p q.10. art.3. & Fer. 1. contra gentes cap. 69. Hæ enim in infinitum multiplicari non debent: cum substantiarum ortus & interitus die iudicii terminandi sint.

ARTICVLVS II.

Obiecta contra superius dicta, eorunque confutatio.

VErum contra primā conclusionem obiiciat aliquis, cum Durando in 1.Obiectio. 1. d.39. 2. Si Deus cognosceret quodlibet A infinitum, vtiq; comprehenderet omnes partes, in quas continuum diuidi pōt, omnesq; earum dissectiones. At ꝙ eas nō cognoscat, pbatur: quia vel partes, quas in continuo percipit, diuiduæ sunt, vel induiduæ. Non indiuiduæ, quia iam cōtinuum constaret ex indiuisibilibus: nec diuiduæ, quia diuina notitia non omnes cōtinui partes cōprehenderet; cum oporteret semper alias cognitione diuidēdas superesse. Nō igitur omnes continui par B tes Deus intelligit. Confirmaturq; idem rursus ex eo, quia non minus repugnat, cōtinuum diuidi actu in omnes suas partes, q̄ eas oēs cognosci. Nō minus enim Deus eas concipiendo absolueret, & ad minima atq; insecti ia redigeret, q̄ si eas de a se mutuo re ipsa abiūgēdo secuisset.

Secundò Ex eo, ꝙ Deus possit efficere non tot, quin plura, non sequitur, eū producere actu infinita: ergo pari ratione ex eo, ꝙ non tot, quin plura intelli- 2. Obiect. C gat, nō rectè infertur, eum infinita actu comprehendere. Quare probatio primæ conclusionis vitiosa est.

Hisce obiectionib. ita occurres. Primæ quidem cum Capr. in 1. dist. 35. quæst. 2. art. 1. & Ferr. 1. contra gentes c.69. dicendo, Deum cognoscere partes omnes cōtinui, quæ haud dubiè diuiduæ sunt: ita tamen eas cognoscere, vt earum partes omnes, atque omnium partium partes, enucleatè cōprehendat: sic enim eas cō- D cipit, vt in continuo insunt. Quare cum in continuo nulla sit, quæ secari in alias non possit, nullum Deus apprehendit, cuius etiam partes alias non concipiat. Obseruādum tamen est discrimen, inter realem cōtinui diuisionem, & cognitionem diuinam eiusdem secundum omnes partes. Nam cum in duas medietates cōtinuum diuiditur, destruitur prius continuum, manētq; duæ medietates, in quas dissectū fuit. Deinde, cum rursus duæ me- E dietates in quatuor quartas diuiduntur; destructis duabus medietatibus, manent quatuor quartæ, atq; ita in infinitū. At cognitione, qua Deus duas cōtinui medietates & harum infinitas partes concipit, non dissecatur ipsum cōtinuum, sed sartū tectumq; manet. Quin fit, vt si continuum re ipsa in omnes suas partes diuideretur absoluta diuisione, residua esse deberēt sola indiuisibilia: quæ ex diuisione,

Diluit. 1. obiectionis. Eodem mō respondet Bassolius in 1. d.43. q.1. Hispalensis dist. 35. q.1. art.4.

Discrimen inter cognitionē omnium partiū infiniti, & sectionem earundem.

sione, minores partes, necessario maiores euertunt. At posita cognitione, qua Deus omnes partes proportionales penetrat, adhuc nihilominus sumere fas est partes sectiles, nô ad quas vltimò diuina cognitio terminata sit, quasi in illis non contineantur infinitæ aliæ eadē cognitione comprehensæ; sed quæ adhuc sint partes côtinui, pinde q; diuisibiles

Dulut. 2. obiect. Secundæ occurrendum est; diuersam esse rationem in productione infiniti, & in eius cognitione. Nam productio infiniti est actio externa Dei, secundũ quam potest infinitum ad actum potentiæ permixtum deduci; imo ob ipsius infiniti repugnantiam, impossibile est eiusmodi productionem ad completum omnino actum terminari, oportetq; semper aliquid relinqui sub potestate producentis, quod in actum non prodeat. At cognitio infiniti, cum sit actio interna Dei, omnibus modis completa esse debet, & in omnia, in quæ potest, actu tendere. Præsertim quia, si Deus quædam actu, alia potestate cognosceret, posset ei noua notitia accedere, quod sine intellectus diuini mutatione non fieret. Vnde patet, ex eo, q Deus non tot quin plura cognoscat, sequi, cõprehendi ab eo actu infinita; licet ex eo, q efficere possit non tot quin plura, haud recte inferatur, posse ab eo produci actu infinitum.

Cur Deus cognoscat actu pfecto infinitũ, & tñ non possit infinitũ actu pfecto producere.

QVÆSTIO V.

Possit ne intellectus creatus proprijs viribus infinita cognoscere.

ARTICVLVS I.

Concluditur non posse.

Impugnatur hic error à D. Th. 1. p. qu. 12. art. 4. & 3. cont. gent. c. 52. & Scoto in 4. d. 49 q 11. & Richar. ibid. q. 6. ar. 2. & Castro li. 3. aduersus hæres. vcib.

NOn defuere, qui arbitrarentur, Infinitum perfectione, hoc est, Deum Opt. Max. posse a nobis in hac vita, solius naturæ facultate, clarè ac perspicuè videri, nisi mentes nostræ côcreta vitiorum caligine offusæ, tanti luminis splendore perstringeretur: pinde, si quis animum excoleret, atq; omnino repurgaret, nullo præterea auxilio ad tam excellentem cognitionem, in qua nostra beatitudo consistit, indigere. Hunc errorem Sacræ Paginæ testimoniis iam antea confutatũ, dãnauit Concilium Viennense sub Clemente 5. quod decretum habetur in Clementina, Ad nostrum, de hæreticis. Quare de huiusmodi infiniti cognitione nulla quæstio relinquitur. beatitudo hære. 4. & 5.

De aliis tamen, hoc est, de Infinito extensione & multitudine, ad q̃ cætera infinita reducũtur, disceptatio est, cui nos hac côclusione faciemus satis: Non pôt intellectus creatus naturali sua virtute percipere infinita; siue simul, id est, non intelligendo vnũ post aliud; siue successiuè tpe finito. Quæ pbatur inprimis testimonio Arist. 1. huius oper. c. 4. tex. 34. & c 7. t. 65. & 2 Metaph. c. 2. tex. 11. & 3. Rhetoricorũ ad Theodect. c. 8. vbi docet: Infinitũ, quà infinitũ, ignotum esse. Præterea, quia infinitũ excedit pportionem potentiæ finitæ: omnis aũt res creata, sicuti essentiam, ita & potentiam finitam habet. Huc pertinet id, quod traditũ est ab Arist. 1. de cœlo cap. 11. tex. 116. potentias actiuas definiri maximo qđ possunt, id est, certum ac definitum habere terminum à natura præfixũ, vltra quem progredi nequeũt, eoq; termino earum perfectionem æstimari. Accedit quoque experientia; constat enim, quo mens pluribus rebus percipiendis intenta est, eo singulas minus pfecte cognoscere. Addidimus, tempore finito, quia si motus fuisset ex æternitate, iam nunc quælibet intelligentia infinitas sui orbis conuersiones cognoscendo decurrisset.

Conclu.

Lege D. Th. de verit. q. 2 art. 9. & 1. p. q. 14 ar. 12. Capr. i 1. d. 35. quæ. 2.

Porrò hæc nostra côclusio partim est D. August. 4. in Genes. c. 35. & 15. de Trinitate c. 24 partim D. Thomæ 1. p. q. 86. art. 2. & 1. lib. cont. gent. ca. 70. & opusc. 9. quæst. 81. Scoti in 4. dist. 1 quæst. 1. Durandi in 2. dist. 3. q. 7. Aegidii in 1. d. 39. q. 3. & aliorum complurium.

Assertores ppositæ côclusionis.

ARTICVLVS II.

Respondetur argumentis quorundã, existimantium posse angelum vi naturæ infinita cognoscere.

A Superioris articuli côclusione dissentiũt Capreo. in 2. d. 3 q. 2. art. 3. Soncinas 12. Metaph. q. 62. aliiq; nônulli. Opinantur enim, posse Angelum, si, q̃ maximum pôt, conatum faciat, aliqua infinita simul distinctè cognoscere. Qđ hisce ferè argumentis cõfirmant. † Primum: Intelligentia, quæ Solis sphæram circum-

Itẽ Aescul; nus li 1. h ius operis lect. 7. q. 2. & Gratiadeus lect. 7. quæst. 2.

† 1. argum.

circumuoluit, cōprehendit effectricem vim Solis; alioqui (ait Soncinas) nō haberet motor proportionem cū proprio orbe, quam tamen prædicat Aristoteles 12. Metaph. cap. 8. tex. 44. atqui Sol potest infinitas species progignere, & absque dubio producturus esset infinita indiuidua, si mundus in æternum duraret: ergo intelligentia cognoscit actu eiusmodi infinita. Cōsecutio probatur: quia nemo causam cōprehendit; quin omnia eius effecta explorata habeat.

2. argu. Deinde argumentatur Sōcinas: Quilibet angelus cognoscit simul omnia, quæ vna specie intelligibili repræsentantur, sed omnes numeri, eorumq; proportiones, repræsentantur vna specie (alioqui si singulos numeros singulæ species referrent, cum nullus sit, quem percipere angelus non possit; sequeretur, consignatas illi esse infinitas species intelligibiles) ergo angelus vno actu infinitas numerorum species apprehendit.

3. argum. Tertiò: Ideo intellectus noster nō potest quamlibet multa cōcipere: quia est immersus hoc mortali corpore, quod mentem degrauat, nec quicquam intelligit, nisi operante simul phantasia, quæ rerum obiectarum multitudine obruitur, ac defatigatur; vt Plato in Phedro scripsit, ipsaq; experiētia docet. Cum igitur mentes angelicæ hisce impedimentis liberæ sint; nihil obstabit, quominus infinita intelligant. Adde, ꝙ non vt sensus excellenti sensibili; ita intellectus, præsertim qui à sensu non pendet, excellenti intelligibili læditur, & ab aliorū perceptione retardatur: quin potius quantò nobiliora capit obiecta, tanto ad alia cognoscenda habilior fit, teste Aristotele 3. lib. de anima cap. 4. tex. 7.

Aliorum opinio. Circa eandem nostram conclusionem alii ad extremam quandam sententiam deflexere, arbitrati, licet cœlestium corporum motus fuissent ab æterno, nō potuisse intelligentiam omnes cęli conuersiones successiuè cognoscere. Afferunt autem pro se illud Aristotelis: Infinitū, quà infinitum, ignotum est. Quibus verbis innuit Philosophus, infinitum sic intellectus aciem effugere, vt nec infinito tempore percipi queat. Item: quia si intelligentia omnes globi cœlestis cōuersione nouisset, potuisset earum omnium

1. argum.

2. argum.

A vno actu recordari, atq; ita naturali vi infinita simul comprehendere. Deinde id etiam addunt; ꝙ nulla ratio cogat asserere, intelligentiam prædictas cōuersiones, tanquam plura cognita, sigillatim percepturam fuisse; cum motus cęli vnū quid sibi cohærens, & continuum sit. 3. argum.

Hęc tamen argumēta leuiora sunt, nec ob ea à cōmuni Philosophorum placito abscendendum fuit. Ad primum igitur Soncinati dicendum; intelligentia comprehendere virtutem Solis, nec tamen B iccirco intelligere actu infinita. Nam qđ ad singularia attinet, quanquam si rerū generationes nullum essent finem habiturae, infinita secundum potentiam, seu non tot quin plura, à Sole gignenda essent; ad eius tamen comprehensionem, singularium cognitio nō requiritur. Sicut enim naturale agens, in nullius singularis definitè sumpti productionē per se fertur; ita ad sui cōprehensionem nullius notitiam per se deposcit. Sed quid C de speciebus dicendū? Nempe non oportere angelum, ad Solis vim comprehendendam, infinitas cognoscere: quia neq; actu infinitæ sunt, vt perspicuum est; neque earū multiplicatio in infinitū procedit; vt alibi ex Arist. doctrina & cōmuni Philosophorum sententia statuimus.

Respōsio ad 1. arg. prioris sententiæ.

Ad secundum Caiet. 1. p. q. 54. art. 2. & Fer. 2. contra gent. cap. 101. negant maiorem propositionem, & rectè quidem: D fieri enim pōt, vt vna species plura actu repræsentet, quàm vt ad omnia illa angelus distinctè possit aduertere. Quin etiam ad minorem respondemus, angelo neq; inditas esse infinitas species intelligibiles numerorum, neq; vnam, quæ omnes numerorum species distinctè referat: sed per species rerum sub numeros cadentium percipere numerum, aut vnitatem, vt cōmunem earū affectionē. Itemque, numero quouis apprehenso E promptum ei esse, maiores ac minores numeros subinde cōcipere, addendo detrahendòve vnitates: similiterq; figurarum & proportionū differentias cognoscere. Quod in nobis etiam locū habet. Ad 2.

Ad tertium dicēdum: intellectum nostrum nō ob id solum haud posse infinita percipere, quia corporis cōmercio, & intercurrentiū phantasmatum turba degrauatur, ac præpeditur; sed quia cum sit Ad 3.

Cur neque noster, neq; angelic' intellectus ifinita cognoscat.

A sit virtus finita, nó habet proportionem cum infinito distinctè cognito. Quæ ratio etiam in intellectu Angelico, cuius item perfectio finita est, cócludit. Quod autem opponitur, intellectum non lædi excellentia rei intelligibilis: ita sanè est; nec enim a re cognita uoxam subire potest, cùm non hæreat in corpore, vt sensus, qui dissoluta à vehementi sensibili primarum qualitatũ in organo insidentium temperie, offenditur ac labefactatur. B Verùm esto, intelligibile intellectricem potentiam nó lædat; esto etiam, nónunquam vnius rei perceptio intellectũ expediat ad plura cognoscenda, vt cognitio causæ ad percipienda effecta: sæpe tamen intelligibile sua nobilitate aut multitudine intellectus vim excedit, ita vt ab eo percipi nequeat, & vniuersim omnis infinita multitudo distinctè cognita illius terminos transcendit.

Sol. 1. argu. p posteriori sententia. Consule D. Tho. 1. cót. gent. ca. 69. Hispalésem in 1. dist 35. art. 3. Scot. ĩ 3. d. 14. q. 1

C Ad primum verò eorum, quibus posteriores Philosophi nitebantur, dicito; Aristotelem eo modo negare, infinitum posse cognosci; quo etiam negat, posse pertransiri. Quare sicuti inficiatur, decurri posse infinitum finito tempore; concedit tamen, in tempore infinito posse, cũ posuerit infinitas orbium cœlestium cóuersiones præteriisse: ita negat, infinitũ finito tempore posse cognosci; admittet tamen, in tempore infinito posse.

Solut. 2. Lege Aegidiũ in tract. de cognitione angelorum qu. 9. ad 10.

D Ad secundum: non eandem esse rationem, in notitia successiua infinitarũ circumuectionum, & in vno actu, quo intelligentia earum omnium simul recordaretur, hic enim in infinita simul tenderet, quod fieri non posse monstrauimus; successiua autem cognitio non ita se haberet; vt luce clarius est.

Solut. 3.

Ad tertiam: negari non posse, Angelum cunctas sui orbis reuolutiones perceptum fuisse: licet enim vnum continuum motum omnes cóstituant; tamen E sicuti nos in eodem cœlesti motu dies plures designamus, cur non idem efficeret Angelus? aut qui posset non aduertere, & notare noctium, & dierum vicissitudines, atq; adeò singulas ab eodẽ ad idem punctum Solis conuersiones?

QVÆSTIO VI.

An intellectus creatus ad infinita simul cognoscenda diuinitus excitari queat.

ARTICVLVS I.

Statuitur posse.

Consule Caput, Firmiter de summa Trinit. 1. assertio.

NOn adducimus in controuersiam, an intellectus creatus ad intuitiuam diuinæ naturæ cognitionem eleuetur, id enim fide constat. Sed, vtrum vel in ipsa diuina essentia, vel extra illam, infinita simul intelligere possit? Sit igitur prima assertio: Intellectus creatus diuina ope adiutus, potest in Verbo cognoscere simul infinita. Hác assertionem etsi improbent nonnulli, quos refert Capr. in 3. d. 14. q. 2. ar. 1. eam tamen multi graues auctores approbant. Ex quib' Magister senten. in 3. d. 14. cap. 1. Albertus Magnus ibidem art. 1. eiusq; discipulus Vdalricus, arbitrantur; animam Christi cognoscere in diuina essentia oĩum rerum possibilium naturas. Quod etiam Durand. in 4. d. 49 q 6. art. 2. & Godofredus quodlib. 6. q. 3. de quouis beato asserendum putant. Atque horum sententiæ oĩno adstipulatur D. Fulgentius, in responsione ad 3. q. Ferrãdi diaconi. D. autem Tho. 3. p. q. 10. art. 2. & 3. cont. gent. cap. 59. & 60. & de verit. q. 8. art. 12. eiusque sectatores (quorum sententia verisimilior est) asserũt, nullum beatũ omnia possibilia intelligere: quia iam diuina essentia ab intellectu creato comprehenderetur (siquidem quò plura effecta in causa videntur, eo magis causa penetratur: atq; adeò cognitis omnibus, quæ ab ea effici possunt, omnino cóprehenditur) sed quemlibet videre actu aliqua infinita: nimirum, animam Christi cognoscere omnia, quæ fuerunt, sunt, eruntve aliquando, & quæcunque cótinentur in potestate creaturarum, quæ a Deo conditæ sunt; quia hoc ad ipsius dignitatem pertinet, cui subiecta sunt omnia. Alios verò beatos videre ordinem vniuersi, & omnium rerum ad illius perfectionem attinentium naturas, atque etiam infinitas species figurarum, numerorum, & proportionum: quia horum cognitio

Nullũ beatum cognoscere omnia possibilia.

sum in intensione, seu perfectione cogni A tionis: quis enim inficietur, præstantiorem esse eam notitia, qua homo & leo, q̃ illa, qua homo duntaxat intelligitur?

Arg. Adami. Deinde; ita opponit Adam⁹ in 3.q.10. Id, quod infinitis intellectionibus æquiparatur, infinitum esse oportet; sed cognitio, qua percipiuntur infinita numero, æquiparatur infinitis intellectionibus, quibus ea singulatim côciperentur: ergo est actu infinita, atque adeò sicuti dari actu infinitum non potest, ita neq; B infinitorum cognitio.

Argumēta, ꝙ non repugnet, infinita finito tēpore succesfiue cognosci. Præterea, circa tertiam conclusionem sunt qui putent, non esse contra rationē infiniti, decurri cognitione tempore finito. Itaq; potuisse illud eo pacto a diuino intellectu côcipi, nisi Deo successiua cognitio repugnaret. Est autem pro hac sententia inprimis illud, quod in qualibet hora transeunt infinita instantia. Deinde, quia cum flamma lignum absumit, corrupta prima ligni superficie versus C ignem, resultat alia; tum hac intereunte alia exoritur, atq; ita in infinitū: sicq; peracta ligni deflagratione trāsactæ sunt infinitæ superficierum generationes, totidemq; interitus. Tertio, quia cū corpus sphæricum mouetur super planum, finito tempore peragit infinitos contactus discretos, cum tangat omnia puncta eo modo, quo sunt in continuo, hoc est, discretè. Quare cum alia infinita tempore finito transeant, nihil impediet ex parte D infinitudinis, quominus infinitum finito tempore cognoscendo transigatur.

Respons. ad arg. Scoti. Hæc tamen nihil contra ea, quæ statuimus, concludunt. Atq; inprimis argumentum Scoti quo pacto diluēdum sit, iam patet: nimirum, licet cognitio extensiua intensiuam supponat, & huius excessus illius excessum arguat, nó tamen oportere intensionem & extēsionem per æqualia incremēta sibi perpetuò respondere; præsertim cum potētia ex peculiari E concursu agentis infiniti supra vim suam elevatur. Tunc enim efficacitate supernaturalis auxilii, quodammodo ei infinitas intensiua suppletur, & compensatur. Similiter respōdendum est Adamo; licet cognitio infinitarum rerum æquetur infinitis intellectionibus, quoad extensionem obiecti; non tamen eis æquari quoad intensionem. Ad argu. Adami.

Respons. ad alia argu. Ea vero, quæ contra tertiam assertionem obiecta sunt, parum momenti habent. Nam instantia esto sint infinita; tamen quia sunt partes finiti temporis, nó nisi per modum vnius finiti labuntur. Idemq; dicendum de superficiebus, & tactibus discretis globi: superficies enim ligni non intereunt, aut gignuntur seorsim, sed ad combustionem ligni, quæ vna & continua est, & tactus globi ita sunt discreti, vt nihilominus ad vnum eundemq; motum globi pertineat. Quo fit, vt hæc oīa non tanq̃ infinita simpliciter sed quasi vnū quid finitum trasuolent. Ad. 1. Ad. 2. Ad. 3.

Vberior explicatio tertii argu. Præterea (quod planè rem explicat, occurrinq; instantiæ de côtactibus, quos faceret punctus, si à corpore separatus duceretur ab angelo supra lineam; qui proinde contactus ad nullius motū corporis pertinerent) illa momenta, superficies & contactus, ita se habent, vt post quodcunq; illorum sequantur immediatè infinita. At plures intellectiones successione elicitæ, non succedunt per modum vnius, quod componant, vt patet: itemq necessario procedunt ordinatè, secunda post primam, & sic deinceps: nec verò ita, vt post vnamquamq; designatam eliciantur immediatè infinitè. Vnde fieri non potest, vt in omnibus momentis horæ collectiuè acceptis eliciantur. Qua etiam ratione supra qu. 1 huius loci art. 3. ad sextum, negauimus, posse à Deo per singula horæ instantia collectiuè sumpta angelos creari.

FINIS TERTII LIBRI.

COMMENTARIORVM COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

IN OCTO LIBROS PHYSICORVM ARISTOTELIS STAGIRITAE.

Secunda Pars.

Accessit tum Quæstionum, quæ in hac secunda Operis parte disputantur, tum rerum quæ in ea continentur

INDEX.

Ex libris D. Antonij [illegible] Collegio [illegible]

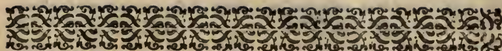

VENETIIS

Apud Iacobum Vincentium, & Ricciardum Amadinum.

M D C I I.

INDEX CAPITVM,

QVAESTIONVM, ET ARTICVLORVM,

QVÆ IN HOC VOLVMINE SECVNDO CONTINENTVR.

† 2 In

In

INDEX RERVM PRAECIPVARVM,

QVÆ IN HOC VOLVMINE SECVNDO CONTINENTVR.

Forma

Cur

Probabilia

Non

LAVS DEO.

IVDICIVM DOCTORVM, QVIBVS HOC OPVS perlegendi cura demandata est à serenissimo Principe Cardinale Alberto, supremo in Lusitania Inquisitore.

PErlegimus hanc partem Cursus Conimbricensis, id est, Commentarios in octo libros Physicorum Aristotelis, nihilque in eis inuenimus, quod fidei, aut bonis moribus repugnet. Quin vero censuimus esse opus, & doctrinæ subtilitate, & styli nitore, & rerum, quæ in eo tractantur, copia & varietate insigne, nec Philosophis tantum, sed Theologis quoque per quàm vtile futurum. Quod proinde non modo typis excudi, sed immortalitati commendari debeat.

D. Gabriel à Costa.

D: F. Ægydius à Præsentatione.

FACVLTAS GENERALIS PRÆPOSITI SOCIETATIS IESV.

QVod iam pridem optabant multi, vt cõmunes Philosophiæ Commentarij manu scripti, qui in Conimbricensi liberalium artium Academia Societati nostrę commissa, quotidiano excipientium labore dictabantur, recognoscerentur, auctique & locupletati mandarentur typis: id vt fieret, aliquot ante annos à Reuerendo admodum patre nostro Generali Claudio Aquauiua constitutum erat. Sed cum res longiùs protraheretur, eius cura nobis demandata, cùm prouinciam eius nomine lustraremus, non iudicauimus tantum scholasticorum leuamen diutiùs esse differendum. Itaque maiori diligentia adhibita, cùm pars ea, qua libri de Naturali auscultatione exponuntur, opera & industria, examine etiam & correctione præstanti ingenio Magistrorum parata esset ad prælum, & reliqui deinceps Commentarij diligentius perficerentur, non fuit cur expectarentur ij, qui ad Dialecticam pertinent, vt ab eis typographica editio totius Philosophię curriculi initium sumeret: dum enim illi excuduntur, hi recognoscentur, complementumq; accipient. Cum igitur in hac Commentariorum parte nihil reperiatur, quod sanæ doctrinæ aduersetur, Opusq; ipsum perutile sit, & ad rem accommodatum, eiusdem Patris nostri Generalis speciali facultate nobis communicata concedimus, vt Typographorum opera in lucem emittatur. Olysipone 10. Cal. Nouemb. Anno Domini 1591.

PETRVS FONSECA.

IN QVARTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS,

Proœmium.

RADITA libro superiori motus & infiniti doctrina, persequitur Aristot. cæteras rerum Physicarum proprietates. Continet autem liber hic tripartitam explicationem loci, vacui, & temporis; de quibus cognoscere, & disserere naturalis philosophi est. De loco, tum quia oportet ea, quæ materia constant, loco aliquo cohiberi, & circunscribi; tum quia latio sine loco non est. De vacuo, quia pleriq; veterum id à loco minimè distinxerunt, idemq; omnino locum, & vacuum, neq; locum absque inani dari posse arbitrati sunt. De tempore, quia omnis motus tempore fit; ac quidquid gignitur, & interit, tempori subiacet, eiusq; mensura continetur. Agit autem Aristot. primùm de loco, vt annotauit Simplicius, quia tempore imo & motu prior est locus. Non prius tamen de loco, quàm de motu disseruit, quia quemadmodum cum rerum naturalium causas pertractaret, prius egit de ijs, quæ intrinsecæ sunt, quæque rei essentiam constituunt, hoc est, de materia & forma, tum de externis videlicet de fine, & efficiente; ita consentaneum iudicauit affectiones, quæ rebus Physicis inhærent, cuiusmodi est motus, initio perquirere, postea de ijs, quę extrà habentur, è quarum numero locus est, disceptare.

Tripartita huius libri doctrinæ.

Cur Aristoteles non prius de loco, quàm de motu egit.

ARISTOTELIS PHYSICORVM LIBER Quartus. Cap. I.

T autem infinitum, sic locus vtrum sit, nec ne, & quomodo sit, & quid sit, Physicum cognoscere necesse est. Nam & ea, quæ sunt, alicubi esse omnes existimant: quod enim non est, nusquam esse. Vbi enim Tragelaphus, & Spinx sunt? & motuum communissimus maximeq; proprius in loco est, quem ... hoc est, lationem appellamus. Text. 1.

b *Illud verò multas habet dubitationes, quidnam tandem sit locus. Nam nec* Text. 2.

idem ex omnibus, quæ insunt, videtur esse, nec dubitatum quicquam de eo, aut
Text.3. inuentum ab alijs habemus. c Ac locum quidem esse translationis vicissitudine videtur constare. Illic enim vbi aqua nunc est, cùm inde effusa erit, vt ex vase, aer vicissim inerit: interdum verò hunc eundem locum aliud quoddã corpus occupat. Hoc igitur ab his omnibus, quæ subintrant, & mutãtur, diuersum videtur: in quo enim aer nunc est, in eo priùs aqua erat. Quare constat locum & receptaculũ, in quod, & ex quo translata sunt, aliquid esse ab vtroq; diuersum.
Text.4. d Præterea & lationes naturaliũ, simpliciumque corporum, ut ignis & terra, & aliorum huius generis non solum declarãt locum aliquid esse; sed etiã vim quandam habere: vnumquodq; enim nisi prohibeatur, in suum ipsius fertur locum, aliud quidem in superum, aliud in inferum. Hæ autem loci sunt partes
Text.5. & species, superum & inferum, & sex dimensionum reliquæ. Nec solùm quoad nos hæc sunt, superum, & inferum, dextrum, & sinistrum. Etenim nobis non eadem semper sunt, sed ex situ, prout nos conuerterimus, existunt. Quo fit vt idem dextrum sit sæpe & sinistrum, inferum, & superum, ante, & retro. In natura verò vnumquodque per se distinctum est; non enim superum quiduis est; sed quò ignis & leue fertur. Similiter & inferum non quiduis, sed quò grauia, & terrea, tanquam non situ solo, sed facultate etiam differant.
e Declarant verò & Mathematica, quæ cùm in loco nõ sint, situ tamen nostro dextrum habent, & sinistrum, ita vt eorum situs animo tantùm concipiatur, cùm nihil horum habeant natura. f Præterea qui inane aiunt esse, ij locum esse
Text.6. se pronuntiant, quandoquidem inane locus sit, qui corpore est destitutus. Ex his igitur existimare aliquis possit, locum quidpiam esse à corporibus diuersum, corpusque omne sensile in loco esse. Videri autem potest & Hesiodus rectè dicere, cùm Chaos primum fecerit. Inquit enim;

Principio Chaos est generatum ante omnia, post quod.
Pectus habens latum tellus.

Quasi primùm oporteret receptaculum rebus præparari, propterea quod, vt plerique, omnia alicubi, et in loco esse existimaret. Quod si eiusmodi est, admi-
Text.7. randa quædam, & omnibus antiquior loci vis erit. Id enim, sine quo aliarum rerum nulla est, ipsum autem est sine alijs, necesse est primum esse. Etenim locus non perit, ijs quæ in eo sunt intereuntibus. g Sed dubium existit, si est, quid
Text.8. sit, vtrum corporis quædam moles, an quæpiam alia natura; ipsius enim genus primò quærendum est.

Dimensiones quidem tres habet, quibus corpus omne definitur, longitudi-
Text.9. nem, & latitudinem, & multitudinem: fieri autem non potest, ut locus sit corpus, propterea quòd in eodem duo essent corpora. h Præterea, si corporis locus est, & receptaculum, constat & superficiei esse, & cæterorum extremorum. Eadem enim accommodabitur ratio, quandoquidem illic vbi aquæ superficies priùs erat, aeris superficies vicissim erit; sed puncti, & loci puncti differentiam nullam habemus; quare si locus ab hoc diuersus non est, nec ab vllo quoque cæterorum diuersus erit, nec aliud quid est locus præter horum vnum-
Text.10. quodque. i Quid enim locum esse tandem ponemus? neque enim elementum,

tum, neque ex elementis vel in rebus corporeis, vel in corpore vacantibus id esse potest, quod huiusmodi obtinet naturam; magnitudinem namque habet, corpus autem non est; ac sensilium quidem corporum elementa sunt corpora, ex elementis autem, quæ mente apprehenduntur, magnitudo nulla exoritur.

k *Cuius præterea rei causam locum esse aliquis posuerit? nulla enim causarum quatuor ei congruit. Neque etenim ut materia rerum est causa, cum ex eo nihil constet; neque vt species, & ratio, neque vt finis, nec ut mouens causa.* Text. 11.

l *Iam verò si sit, ipse quoq; erit alicubi; nam Zenonis dubitatio rationem aliquam quærit. Si enim quidquid est, in loco est, manifestum est fieri, ut loci quoque sit locus; hocque in infinitum proficiscetur.* Text. 12.

m *Præterea, si vt corpus omne in loco est, sic in omni loco est corpus, quonam pacto de his, quæ augescunt, dicemus? si enim cuiusque locus nec minor est, nec maior, necesse est ex his eorum locum simul augeri. His itaq; non solùm quid est, verum etiam an sit, dubitare necesse est.* Text. 13.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

a VT autem infinitum.] Disceptationem de loco, sicuti & de infinito, ad naturalem Philosophum pertinere astruit, ac potissimùm quæstiones illas: Vtrum ne locus sit, nec ne, Quomodo sit, Quid nam sit. Id quod duplici ostendit argumento. Primùm, ex cōmuni confessione mortalium, quorū mentes opinio imbuit, quæcunque sunt loco contineri, ita vt vindicare esse, & in loco existere, inter se reciprocari putēt. Secundò, quia cum ad Physicum spectet communissimum & rebus naturalibus maximè propriū motum, id est, lationem pertractare, necessariò et natura loci, in quo latio versatur, cognoscenda erit.

Spectare ad Physiologū contemplationem loci.

Porro quid sibi velit secundum illud problema, Quomodo locus sit, non sat conuenit inter Græcos interpretes. Themistius referendum id putat ad modum, quo locus esse habeat, videlicet, num per se cohæreat, vt substantia, an in alio insit more accidentium. Magis appositè Simplicius, Quomodo sit, idem valere inquit, ac Quæ sint loci affectiones. Licet enim ea quæstio ex doctrina secundi posterioris Analyticæ tertium locum vendicet, hìc tamen secundum obtinuit: quia sæpe ex ijs, quæ rebus insunt, ad earum substantiam, & naturam cognoscendam prouehimur.

Interpretū dissensio.

b Illud verò dubitationes.] Loci contemplationē multis difficultatibus inuolutā esse ostendit, tū quia loci naturā scrutanti, nunc materia, nunc forma, nunc corpus, nunc aliud quidpiā esse videtur ita, vt vix citra erroris periculum controuersia diiudicare liceat. Tum quia cùm veteres de loci natura nullam (qui primus ad scientiā acquirendam gradus est) dubitationem attigerint, vtique nullum in hac peruestigatione reliquere vestigiū, cui insistere valeamus. Vnde etiā conspicua erit vtilitas huiusce doctrinæ. Nam vt extremo cap. Elenchor. Arist. scripsit, eorum, quæ in disciplinis traduntur, quædam ab ijs ipsis auctoribus inuenta fuère: alia sunt, quorū fundamenta ab alijs cū iacta fuerint, non ita difficiles in ijs absoluendis progressiones posteri repererunt. At enim multò, inquit, plus vtilitatis habent illa initia, quàm reliqua omnis, quæ ex his proficiscitur accessio. Namque, vt dici solet, principium maxima totius pars est, ideoque difficillimum, quia quantò vi & facultate maiore est, tantò minore est magnitudine. Vnde & difficile cernitur, eo autem inuento, arduum non est conferre, cæteraque adijcere. Huc pertinet illud Trismegisti in Cratere, principium complectamur: hoc n. cognito, vniuersa facillimè percurremus. Et Hesiodium illud, principium dimidium totius. Quod refert Plato 6. de legibus, & Aristot. 5. lib. Politic. In primo verò Ethic. cap. 7. ait principium plusquam dimidium videri.

Loci consideratio obscura.

Dubitatio primus ad scientiam gradus.

Principij quāta vis.

c Ac locum quidem.] Non solùm dari locū, sed esse quid distinctū ab ijs, quę loco cōtinentur, multis confirmat rationibus. Prima sumitur ex successu: & alterna vicissitudine corporū, quæ hinc inde commigrant. Hoc modo receptaculū illud, quod nunc ab aqua, verbi gratia, nunc defluente aqua, ab aere occupatur, nō solum in rerū natura existit, sed est etiam aliquid à corporibus, quæ recipit, diuersum: atqui receptaculum huiusmodi, lo-

Locum distingui a re locata.

1. Ratio.

cus est: non solũ igitur locus datur, sed est quid a corporibus distinctum, ac seiunctũ.

2. Ratio. d Praeterea &c.] Secunda ratio, quæ ducitur a latione, ita habet. Id, quò simplicia corpora naturaliter rapiuntur, non modo est in rebus; sed etiam vim quandam habet eas conseruandi, tuendique; at corpora simplicia insita naturæ propensione alia sursũ, alia deorsum, quæ naturales loci differentiæ sunt, naturæ impetu commeant, locus igitur non modo est in rebus, sed prædictam etiam virtutem sibi uendicat.

3. Ratio. e Declarat uero, & Mathematica.] Placet Græcis interpretibus aliam hic rationem subijci ad probandum locum esse. Dari, inquit, locum res Mathematicæ ostendunt, quæ etsi per se, ac vi sua in loco non sint, sicuti nec per se mouentur, tamen nostræ mentis beneficio, loci differentias sortiuntur. Nam quemadmodum lineas cogitatione a motu materiaq; absoluimus, ita eis læuam, & dextram, quam natura nõ habent, imaginando tribuimus. Lege Aristotelem lib 2. de Cœlo, cap. 2.

4. Ratio. f Præterea qui.] Hæc est alia ratio ad idem institutum, ab auctoritate quorundam Philosophorum, qui vacuum posuêre. Nam cum vacuum sit locus carens corpore, iam locum dari fatebantur. Profert autem in eandem sententiam Hesiodi testimonium,

Hesiodus. qui in sua Theogonia scripsit, ante omnia effectum Chaos, nõ solum vt rudem & indigestam molem, sed ut commune corporum latentium gremium, hiantem sinum, deinde terram ad excipiendas dissimilium corporum formas, quæ per generationem inducendæ erant. Putabat enim locum præcedere oportere ea, quæ loco recipiuntur. Quod si ita est, inquit Arist. admiratione, & spectatu dignissima, cæterisq; uetustior loci vis est, cùm sine alijs extitisse perhibeatur, alia uerò sine ipso cohærere nõ possint.

Videri locum nihil esse. g Sed dubium.] Probauit hactenus locum esse, nunc in contrariã partem disserit, pariterq; loci naturam, & definitionem scrutatur. Proponit ergo sex argumenta, quibus ostendi uidetur non dari locum. Primum ita habet. Si locus quidpiam esset, maximè uideretur esse corpus, siquidem constat tergemina dimensione, longitudine, latitudine, & profunditate, quibus corporis natura definitur: atqui corpus esse non potest, quia cum locus, & id, quod loco cohibetur, simul sint, sequeretur duo corpora simul existere, seque permeare: locus igitur nihil est.

2. Argum. h Præterea si corporis.] Secundum argum. ita concluditur: Si locus ex alterna corporum vicissitudine, & translatione sic argueretur, dandus etiam foret locus superficiei, & lineæ, imò & puncti: siquidem hæc etiam alio transferuntur, sibique mutuò succedunt: at horum nullum locum dari liquet ex eo, quia si puncti locus esset, cùm locus, & id, quod loco continetur, æqualia sint & coniuncta, iam locus esset quid insectile, sicuti punctus, atque adeò duo indiuisibilia quantitatis simul essent, quod fieri non potest. Idem similiter de linea, & superficie demonstrabitur.

3. Argum. i Quid enim locum.] Tertium argum. Si detur locus, magnitudinem habeat necesse est, cùm sit corpori æqualis, & tamẽ eam habere non põt. Non igitur locus datur. Probatur minor. Nam si eam haberet, uel tunc locus esset corporeũ elementum, ex elementisve corporeis constans, atq; ita duo corpora simul existerent, seque penetrarent; uel esset elementum uacans corpore, aut ex elementis corpore uacantibus constitutũ, quod etiam fieri nequit, quia eiusmodi elementa non dantur in natura.

4. Argum. k Cuius præterea rei.] Quartum argum. Si, inquit, locus sit, utique erit causa rerũ, quæ ipso continentur, cũ ei vim quandam obtinere perhibeatur. Sed hoc dici non potest, quia nullum est causæ genus, ad quod referri queat, vt causarum genera sigillatim intuentibus perspicuè patebit. Ergo, &c.

5. Argum. l Iam verò si sit.] Quintum arg. est Zenonis, qui ex aliorum Philosophorũ cõfessione sumebat, omnia, quæ in rerum vniuersitate sunt, loco contineri. Tunc ita argumentabatur. Quidquid est, cohibetur loco; ergo si locus est, ipse etiã loco cohibetur. Sed hoc fieri nequit, quia daretur progressus infinitus in locis. Impossibile est igitur dari locũ.

6. Argum. m Præterea, sit vt.] Sextum arg. Si locus ita est à natura cõparatus, vt omne corpus in loco, & in omni loco corpus sit, sequitur, cùm res virentes incrementa accipiunt, ipsum quoq; locum cum ijs dilatari & crescere; si quidem vberior quantitas maiorẽ locum deposcit: at non apparet qua ratione locus dilatari possit, cũ immobilis sit, & incrementi expers. Nulle est igitur existimate dari in natura locũ, quo res continentur.

CAP.

CAP. II.

a *CVm autem aliquid per se, aliquid per aliud dicatur, locus quoque alius communis est, in quo omnia insunt corpora, alius proprius, in quo primo vt in cælo nunc es, quia in aere, qui est in cælo, in aere autem quia in terra, et in hac similiter, quia hoc in loco, qui nihil præter te continet. Si igitur locus est id, quod vnumquodque corpus primò continet, certè erit extremum: quare cuiusque rei species, & forma, qua magnitudo, & magnitudinis materia terminatur, locus esse videbitur. hæc.n. uniuscuiusque est terminus. Qui ergo ita considerant, ijs cuiusque rei forma est locus.* Text. 14.

b *Quatenus autem magnitudinis videtur interuallum, materia: hoc.n. à magnitudine diuersum est, idq; est, quod à forma, veluti à superficie, vt termino continetur, & terminatur: huiusmodi est materia, & id quod est interminatum Terminus namq; & affectiones cum a sphæra fuerint detracta, nihil præter materiã remanet.* c *Quocirca & Plato materiam & receptaculum ait in Timæo idem esse. Quod enim accipere aptum est & receptaculũ, vnum idemq; esse. Cùm verò aliter ibi, aliter in his, quæ dogmata ἄγραφα, id est, non scripta nominantur, id quod accipere aptum est, sumat, locum tamen & receptaculum idem esse enuntiauit. Inquiunt quidem enim omnes locum aliquid esse: quid verò sit, hic solus dicere aggressus est. Quid itaq; ex his considerãt, ijs non iniuria videbitur difficile esse quid locus sit, cognoscere, siquidẽ horum alterutrum seu materia, seu species est, alioqui enim etiam altissimam hæc habent contemplationem, & separata inter se non est facile ea intelligere.* Text. 15. Text. 16.

d *Illud verò intelligere non est difficile, vtrumuis horũ locũ esse non posse. Forma.n. et materia à re non seiunguntur, locus aũt potest seiungi, quandoquidem eò vbi aer erat, aqua vicissim ingreditur, aere & aqua sibi mutuò locum cedentibus, & alijs corporibus similiter. Quare nec pars, nec habitus est locus, sed ab vnaquaq; re põt seiungi: locus.n. vasis similitudinem videtur habere. Vas namq; locus est, qui potest transferri, nullaq; rei pars est. Quatenus igitur à re est separabilis, forma non est, quà aũt continet, à materia diuersus est. Videtur aũt semper id, quod alicubi est, & ipsum aliquid esse, & extra ipsum aliquid aliud. Platoni quidẽ (si digrediendo liceat dicere) causa reddenda erat. cur formæ, & numeri in loco non sunt, si locus est id, quod participat, siue magnum id sit & paruum, siue materies, vt in Timæo scripsit. Præterea, quonã pacto in suum ipsius locũ quodq; ferretur, si locus materia esset, aut forma? Non.n. põt id locus esse, quo nihil mouetur, neque superum est aut inferum. Quare in his quærendus est locus.* e *Quod si in re ipsa locus inest, inesse autẽ necesse est, si materia est, aut forma locus in loco erit. Vnd.n. cum re mutatur, moueturque & forma, & quod est indefinitum, non semper sunt in eodem, sed vbi est res. Quare locis erit locus.* f *Quin etiam aqua ex aere genita locus perijt, quod in eodem loco corpus, quod genitum est, non sit. Quis igitur est interitus? Ea igitur, quibus aliquid esse necessariò concluditur, & rursus ea, quæ de eius essentia dubitationem ingerunt, dicta sunt.* Text. 17. Text. 18. Text. 19. Text. 20. Text. 21. Text. 22.

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Locus duplex. Cōmunis & proprius. a Cum autem.] Loci naturam explicaturus docet duplicem esse locum, communem, & proprium. Locus proprius dicitur, qui primò, ac immediatè rem cōtinet, qua. is est superficies concaua aeris Socratem ambientis. Communis est, qui rem non primò, & immediatè complectitur, veluti cœlum respectu Socratis, quem aliorum corporum interie

Locu videri formam. ctu ambit. Hoc posito, probat locum videri formam esse, hoc modo. Forma est terminus siquidem terminat magnitudinem, id est extensionem materiæ, & materiam magnitudinis, id est ipsam substantiam materiæ tali affectam extensione: sed locus est etiam terminus, cùm definiat, ac circumscribat rem locatam: videtur igitur concedendum locum formam esse. Hęc ratio, vt aduertunt Simplicius, Commentator, & D Tho. nullam habet speciem veræ probationis, cum constet ex vtraque propositione affirmante in secunda figura: proindeque tantummodo gratia disputandi ab Aristotele affertur.

Videri materiam. b Quatenus aût.] Proponit rationem, quæ suadet locum esse materiam: nempe quia locus nihil aliud esse videtur, q̄ interuallum: quandoquidem hoc æquale est magnitudini, sicuti & locus: at materia interuallum est, seu receptaculum, in quo formæ recipiuntur, quod quidem à formis ipsis, quasi terminis, & limitibus cohibetur, cùm suopte ingenio indefinitum, & vagum quidpiam sit. Et verò, quòd materia à formis, & dimensionibus diuersam habeat naturam, (nam id etiam ad rationem loci cōparatione rei contentæ exigitur) ex eo ostenditur, quia terminis, & dimensionibus, aliisque id genus cogitatione à materia abiunctis, adhuc materia integram, incolumemque essentiam retinet.

Platoni materia & locus idem. c Quocirca.] Propter similitudinem, quę inter locum, & materiam cernitur, vt proximè dictum fuit, scripsit Plato in Timæo materiam & receptaculum, siue locum idem esse: quanquam aliter pronuntiarit in dogmatibus, quæ ab eo discipulis tradita, non tamen literis commendata sunt, vbi materiam, magnum & paruum nuncupauit. Vnde cùm omnes

Solus Plato loci naturam explicare aggressus est. communi assensu locum ponerent, solus Plato quid nam esset, explicare aggressus fuit, etsi verbis aliquantulum remotis: siquidem non tam quid locus, q̄ quid materia esset declarauit, aiens materiam conceptaculum, siue locum formarum esse.

Locum nō esse formā, nec materiam. d Illud verò intelligere] Ostendit locum nec formam esse, nec materiam, proindeque nihil superioribus argumentis fuisse conclusum, argumentatur verò in hunc modum. Id, quod separatur a re, non potest esse eius forma, aut materia, cùm hæ rei naturalis essentiā constituant, sed locus separatur à re, vt ex corporum translatione constat. Igitur locus nec forma est, nec materia, nec item alia rei compositæ pars, aut accidens illi inhærens. Deinde quod materia non sit locus separatim probat, quia loci est continere, materia verò nō con

Reprehēditur Plato. tinet, sed continetur potiùs. Hic Platonem reprehendit, quod cùm materia, vt in Timæo scripsit, locus formarum sit, vel magnum & paruum, vt aliàs docuerat, non tamen causam reddidit cur ideas & numeros extra omnem locum esse affirmaret.

e Quod si in re ipsa.] Idem institutum confirmat hoc modo. Res, quæ mouentur, in loca propria feruntur: in materiam & formam nulla res fertur, quia vnumquodque suam intra se materiam & formam continet. Non igitur locus materia aut forma est. Item, si forma & materia locus forent, iam locus vna cum re mota cieretur, & locum sibi etiam vindicaret, atque ita loci locus esset, quod absurdum est.

f Quin autem] Non parua est interpretum dissensio in explicatione huius loci. Nonnulli è quorum numero est Aspasius, referente Simplicio, arbitrantur rationem hanc cum iis quæ proximè antecedunt, & sequuntur, minimè cohærere, sed cōtinuandum cum text. 35. vbi Aristot. probauit non posse dari locum, quia oporteret illum augescere: hic verò idem ab eo ostendi, quia sequeretur corrumpi locum intercúte aere, ex quo aqua gignitur: cùm tamen nulla eiusmodi interitus causa possit inueniri.

Aliorū explanatio. Psellus, Alexander, & Philoponus volūt probari hic ab Arist. locū non esse formā, quia cùm res corrumpitur, forma interit, nec tamen interit locus, qui contrariū non habeat. Simplicius D. Tho. & Magnus Albertus aiunt, concludi locum nec formam esse, nec materiā, quia cum ex aere aqua gignitur, necessarium foret locum vtramque mutationem subire, videlicet tam formæ quæ corrumpitur, quam materiæ, quæ in maiorem coit densitatem, quod est absurdum. Neutra harum explicationum congruit verbis contextus, quę non negant,

gāt, sed asserũt potiùs re intereũte locũ corrũpi. Germana interpretatio est demōstrari ab Aristotele locũ nō esse materiã, propterea quod cũ ex aere aqua orit, locus, q aerē cōtine bat, abolet, q̃a nō pōt aqua eũdē occupare locũ, sed aliũ minorē. Qui ergo, inquit, fieri pōt, vt locus materia sit, cũ locus pereat supstite materia, aut q̃s materiæ interitus esse pōt, cũ aliis, atque aliis formis sibi succedētibus eadem pseueret neque vnquam occidat.

CAP. III.

a *POST hæc verò sumendum est, quot modis in alio aliud est. Vno quidem modò vt digitus in manu, & omnino pars in toto: alio vt totum in partibus, non enim a partibus diuersum est totum: alio vt homo in animali, & omnino vt species in genere, alio vt genus in specie, & omnino vt pars speciei in speciei ratione. Præterea vt sanitas in calidis, & frigidis, & omnino forma in materia. Quin ēt vt res Græcorum in rege, & omnino in eo, quòd primum mo uet. Ad hæc vt in bono, & omnino vt in fine. Hoc autem est id, cuius gratia. Omnium verò maximè proprium est, vt in vase, & omnino in loco.* Tex. 23.

b *Quæret autem aliquis, vtrum aliquid in se esse possit, an nihil, imò omnia, aut nusquã sint aut in alio. Hoc verò est bifariã, aut per se, aut per aliud.* Tex. 24.

Cum enim id, in quo est, & id, quod in eo est, totius fuerint partes, totum dicetur in se esse. Dicitur enim & ex partibus, vt albus, quòd superficies sit alba: & sciens quòd vis ea, quæ ratiocinatur. Amphora igitur in se non erit, nec vinum, amphora autem vini erit. Vtrũque enim & id, quod inest, & id, in quo est, eiusdem rei sunt partes. Ita igitur aliquid in seipso esse pōt. c *Primùm aũt non pōt: vt album in corpore: superficies enim in corpore est: scientia aũt in anima. Per hæc aũt fiunt appellationes, quod in homine sint, vt partes. Amphora verò & vinum, cùm separata sunt, partes non sunt. sed cùm sunt simul. Itaque cùm partes fuerint, idem in se erit, vt album in homine, quod sit in corpore, & in hac quia in superficie, in hac verò non per aliud. Atque hæc quidē superficies, & album diuersæ sunt speciei, atque & natura, & vi vtrumque est præditum.* Tex. 25. *Nec igitur si inductione consideremus, in se quicquam esse vllo eorum, qui definiti sunt, modorum videmus, nec itē esse posse ratione planum efficitur. Ambo enim vtrumque esse oportebit, vt amphoram & vas & vinũ esse, vinum aũt, & vas, & amphoram, siquidem aliquid in se ipso esse potest. Quare ut quã maximè in sese vicissim insint, tamen amphora vinum recipiet, non quatenus ipsa est vinum, sed qua ex parte amphora est: vinum autem in amphora est: vinum autem in amphora inerit, non qua parte ipsum est amphora, sed quatenus illa amphora est. Ac ratione quidē diuersa esse est manifestũ, cũ eius, in quo est alia sit ratio, alia eius, quod est in eo.* Tex. 26. d *Sed neq; ex accidente esse pōt: duo. n. corpora simul erunt, propterea q amphora in se erit, si id esse in se pōt, cuius natura ad recipiendũ est apta, præterea, & illud ad quod recipiendũ est comparatum, vt vinum, si vini. Perspicuum est igitur aliquid in se primum esse non posse.* Tex. 27. e *Illud verò, de quo Zeno dubitabat, si locus est, in quo sit, non est difficile diluere: nihil. n. prohibet primũ locum in alio inesse, nō tamen vt in eo, vt in loco insit, sed quēadmodũ sanitas in calidis, ut habitus, calidũ verò in corpore ut affectus. Ita nō erit necesse in infinitũ abire. Illud uerò* Tex. 28. Tex. 29.

manifestum est, cum vas nihil eius sit, quod in ipso inest, (aliud .n. est id quod primum inest, aliud id, in quo) locum nec materiam esse, nec formam, sed aliud, hæc namq; materia & forma, illius, quod inest, aliquid sunt, & de his quidem sit dubitatum. Sed quid tandem locus sit, perspicuum fieri hoc modo potest.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Octo modis aliquid in alio esse potest. Octauus omniũ maxime proprius.

a POst hæc.] Vt proposita quæstio explicatius enodari queat, & argumentis in contrariam partem adductis commodè satisfieri, enumerat modos, quibus aliquid in alio esse dicitur, ad quos, si qui præterea sunt, reuocari poterunt. Primus est, quo pars, siue integrans, siue physica est in toto. Secundus, quo totum est in partibus. Tertius, quo species est in genere, & vniuersim pars subiecta in suo toto vniuersali. Quartus, quo genus est in sua specie, cæteræque partes Metaphysicæ in re definita. Quintus, quo forma siue substantialis, siue accidentaria est in materia, uel subiecto. Sextus, quo res sunt in efficiente, aut in imperante, aut mouente. Septimus, quo effecta sunt in fine. Octauus, maximeque proprius est, quo aliquid in alio est, vt in vase, & omnino in loco.

Quæstio Nu aliquid in se ipso esse possit. 1. Assertio. Aliquid posse esse in se ipso per aliud. Suadetur.

b Quærat aliquis.] Explicatis modis, quibus aliud in alio est, in controuersiam vocat, vtrum ne aliquid in se ipso esse possit, vel potius omnia, aut nullibi sint, aut in alio. Priusquam respondeat, sumit bifariam intelligi posse aliquid in se ipso esse: nimirum aut per se, hoc est, primò, siue secundum se totum: non autem ratione partis: aut aliud, id est, ratione partis, seu ratione alterius, quo pacto Socrates dicitur candidus, q eius superficies candida sit, & scientia præditus, quia in eius animo scientia insidet. Duplici ergo assertione quæsito respondet. Prior est, aliquid posse in se ipso esse per aliud. Hanc ex eo concludit, quia fieri potest, vt aliquid ratione suarum partium in se insit: cum nimirum id, in quo aliquid est, & id, quod in ipso est, sunt partes alicuius totius, verbi gratia, propterea quod amphora in qua vinum continetur, & ipsum vinũ, sunt partes huiusce cõplexi, vini amphora ieccirco vini amphora in se ipsa esse phibetur, nó quidẽ primò, sed ratione partiũ. Nã quia amphora continet, ideo vini amphora dicitur continere, & quia vinũ cõtinetur, ieccirco vini amphora cõtineri dicitur, atque ita vini amphora ratione suarum partiũ in se ipsa est.

2. Assertio. Nihil in se ipso per se esse. Probatur.

c Primum autem.] Statuit posteriorem assertionem, videlicet nihil in se primũ, siue per se, esse posse. Ac rursus explicat, quonam modo aliquid ex parte in se esse queat. Deinde prædictam assertionem confirmat. Nam si quis modo omnes, quibus aliquid in alio esse dicitur, sigillatim percurrat, nullum sanè reperiet quo aliquid per se, siue primum, in se ipso esse dicatur. Tum alia ratione idem comprobat Si enim, inquit, in se ipso primum, ac per se aliquid sit, vt amphora vini, necesse erit tam vinum, q̃ amphoram, vtrumque ipsorum esse. Nam cùm ratio amphoræ sit recipere, ratio vini recipi, si amphora vini in se erit, ambæ hæ rationes vtrique competent, quia amphora erit in amphora, & vinum in vino: atque amphora quatenus recipiet, amphora erit: quatenus recipietur, vinum: itemque vinũ prout se recipiet, amphora, prout recipietur, vinum erit.

Nec ex accidente. Confirmatio.

d Sed neque ex accidente.] Demonstrat nec ex accidente posse aliquid in se ipso esse. Quod vt intelligas aduerte, esse in aliquo ex accidente, prout hoc loco ab Aristotele sumitur, idem valere, atque accidere alicui, quod est in illo per se: quo pacto anima est in loco, quia corpus, quod informat in loco est. Probat ergo propositum Aristoteles ex eo, quia sequeretur duo corpora simul esse. Nam si amphora est ex accidente in se sit, erit amphora in eo, quod per se in ipsa inest: hoc est, in vino, & ita vtrumlibet erit in amphora, vinum per se, amphora ex accidente, atque adeo duo corpora eundem locum obtinebant.

Quo pacto solui possit ratio Zanonis, nitẽtis locũ è medio tollere.

e Illud vero de quo Zeno.] Ex dictis facilem esse ait explicationem rationis, qua Zeno locum è medio tollere contendebat, propterea quod si locus sit, erit in aliquo, vt in loco, tum rursus ille locus in alio erit, sicque in infinitum quæstio abierit. Nam cùm tam multis modis, inquit Aristoteles, aliud in alio esse perhibeatur, non oportet quidquid est in aliquo, vt in loco esse. Locus igitur in aliquo est, non tanquam in loco, sed vt in subiecto, vel vt in materia. Nam quod locus nec materia ipsa, nec forma sit, conspicuum iam est, cùm hæ sint partes rei compositæ, quæ à loci natura longè absunt.

CAP. IIII.

a *Sumamus de ipso, quæ verè per se inesse ei videntur. Primum igitur locũ id, cuius est locus continere, nihilq; eius esse arbitramur. Præterea locũ primum nec minorem esse, nec maiorē, nec à quaq; re destitui, & separabilem esse, deinde locum omnem superum & inferum habere, & vnumquodq; corpus ad propria loca naturaliter ferri, & in eis conquiescere, idq; aut in supero, aut infero loco efficere. His autem positis contemplari reliqua debemus.* Tex. 30. Tex. 31.

b *Enitendum autem est ita considerare, ut definitio eiusmodi reddatur, ex qua & ea, de quibus dubitatur, dissoluantur, & quæ inesse videntur in loco ei conueniunt. Præterea difficultatis, & quæ de eo sunt dubitata causa innotescat. Ita enim pulcherrimè vnumquodque fuerit monstratum.*

Primum quidem illud intelligentia est apprehendendum, nullam de loco futuram fuiße perscrutationem, nisi aliquis esset motus, qui ad locum pertineret. Nam & cœlum in loco esse ob id maximè arbitramur, quod semper motu cieatur. Eius autem alius est latio, alius accretio, & imminutio: in accretione enim, & imminutione locus mutatur, & quod prius hic erat, id rursus locum minorem, aut maiorem occupauit. c *Aliud verò est quod per se actu mouetur: aliud, quod ex accidenti: & huius aliud per se moueri potest, vt corporis partes, & nauigij clauus; aliud nō potest sed semper ex accidenti, vt albor, & scientia. Hæc enim propterea locum mutant, quod id, in quo insunt, mutet.* Tex. 32.

d *Quoniam autem dicimus in cœlo esse, vt in loco, propterea quod in aere, qui est in cœlo; & in illo quidem non omni, sed ob extremum eius, idq; quod continet (nam si vniuersus aer sit locus, æqualia profectò non erunt vniuscuiusq; locus, & vnumquodque: videtur autem æqualis esse, talisq; est primus, in quo est) cùm id, quod continet, diuisum non fuerit, sed continuum, in illo nō vt in loco esse dicitur, sed vt pars in toto: cùm autem seiunctum fuerit & tetigerit, in primo est extremo eius, quod continet, quod neque rei, quæ in ipso est, pars est, nec interuallo maius, sed æquale, quod eorum, quæ se tangunt, extrema sint simul, & continuum quidem cùm sit, non in illo, sed cum illo mouetur. Cùm autem diuisum est in illo, seu id quod continet, moueatur, seu non moueatur. Præterea cum diuisum non fuerit, vt pars in toto esse dicitur, seu aspectus in oculo, aut manus in corpore: sin diuisum sit, vt aqua in vase aut in dolio vinum. Manus enim vnà cum corpore mouetur, aqua autem in vase.* Tex. 33. Tex. 34.

e *Quid igitur sit locus ex his iam constat. Quatuor. n. fere sunt, quorum vnum esse locum necesse est: aut enim forma aut materia, aut interuallum aliquod extremis interiectum, aut ipsa extrema si interuallum nullum sit, præter corporis, quod inest, magnitudinem. Perspicuum autem est triā ex his esse non posse. Sed forma videtur esse propterea quod continet. Eius enim, quod continet, et eius, quod continetur, extrema sunt simul. At ambo quidē extrema sunt, non tamen eiusdem, sed forma, rei; locus autem, corporis continentis.* Tex. 35.

f *Quia verò quod continetur, atq; diuisum est, eo, quod continet manente, sæpius mutatur; vt aqua ex vase, interuallum, quod intercedit, videtur esse veluti res quædam præter id corpus, quod transfertur. Quod non ita est; sed* Tex. 36.

co-po-

porum eorum, quæ transferuntur, & tangere sunt apta, quoduis incidit.

Text.37. g *Quòd si interuallum aliquod sit, quod per se esse, & in eodem loco manere natura sua aptum sit, infinita profectò loca erunt: aqua enim, & aere locum mutantibus, quod vniuersa aqua in vase facit, idem partes omnes in toto facient.* h *Simul verò & locus loco mutabitur: ita loci alius erit locus, multaque loca simul erunt. Locus autem partis, in quo mouetur, cùm totum vas transfertur, alius non est, sed idem. In eo enim, in quo est aer transfertur, item aqua, aut aquæ partes, non autem in eo, ad quem accedunt, qui quidem*

Text.38. *loci est pars, qui totius cœli est locus.* i *Atqui & materia locus esse videbitur, si in eo, quod quiescit, separatumque non est, sed continuum, quispiam consideret. Quemadmodum enim si alteratur, erit hoc nunc quidem album, rursus verò nigrum, & nunc quidem durum, rursus molle: ac ideo materiam aliquid esse dicimus: sic esse ex huiusmodi aliquo viso, imaginationeque locus videtur. Sed illud quidem ex eo euenit, quia quod erat aer, id nunc est aqua, locus autem, quod in eo nunc est aqua, in quo modo erat aer.*

Sed materia (vt antea dictum est) nec a re separabilis est, nec continet, cùm tamen vtrumque loco conueniat. Si igitur horum trium nullum est locus nec materia, nec forma, nec interuallum vllum, quod semper sit ab interuallo eius rei, quæ transfertur, diuersum, necesse est quatuor illorum reliquum esse, nempe extremum corporis, quod continet. Atque id corpus dico contineri, quod latione potest moueri. k *Locus autem quid sit perspicere, magnum quid esse, atque difficile videtur, tum quod & materiæ, & formæ speciem referat, tum quod rei, quæ transfertur translatio in eo, quod continet,*

Text.40. *quiescente efficitur. Videtur enim interuallum posse esse a magnitudinibus, quæ mouentur, diuersum. Ad quod etiam aer aliquid conducit, qui vaca-*

Text.41. *re corpore videtur, non solùm enim vasis extrema locus videtur esse; sed id etiam, quod vt inane interiectum est. Vt autem vas est locus, qui potest transferri, ita & locus vas est immobile. In eo itaque, quod mouetur, cùm aliquid mouetur, idque quod intus est, locum mutat, veluti in flumine nauigium, vt vase potiùs, quàm vt loco, eo quod continet, vtitur: locus enim immobilis vult esse. Quocirca vniuersum flumen magis est locus, quoniam*

Text.42. *vniuersum est immobile.* l *Quamobrem locus eius, quod continet, extremum est immobile primum. Atque hanc ob causam medium vniuersi, & conuersionis extremum, quod ad nos pertinet, hoc quidem sursum, illud verò deorsum, maximè propriè omnibus videtur esse, quandoquidem illud semper manet, orbis autem extremum modo eodem semper consistit: quare cùm leue id sit, quod natura sursum fertur, graue quod deorsum, terminus, qui ad medium continet, infra est, & ipsum quidem medium: qui verò est ad extremum, supra est, & ipsum extremum.*

m *Ob eamque causam locus, idque quod continet, planum quoddam, & quasi vas videtur esse, simul etiam cum ipsa re quodammodo est locus, propterea quod termini simul sunt cum eo, quod est terminatum.*

CAP.

CAP. QVARTI EXPLANATIO.

a Svmamus igitur.] Vt loci naturam inuenire,& apposité explicare queat, præcipuas quasdam illius affectiones, quæ loco inesse communi hominum intelligentia opinio neque iudicantur, inculcat, ita dilucidè vt res explicationem minimè requirat: præter id, quod ait, omnem locum, superum, inferumque obtinere, quod duobus modis interpretes explicant. Nimirum vel disiunctim, ita vt doceat Aristoteles omnem locum, aut superum aut inferum esse, quæ est interpretatio Simplicij, Themistij, & Philoponi. Vel copulatim, vt afferat in omni loco superum esse & inferum, quo pacto pars aeris, quæ ignem tangit, superior est, quæ terram, inferior. Non recensuit autem hic cæteras loci differentias, quod hæ, vt Simplicius annotauit, & præcipuæ, & naturalibus corporibus magis propriæ habeantur. Loci affectiones.

b Enitendum autem est.] Constitutis tanquam fundamentis loci proprietatibus, quæ maximè idonea ratio est ad indagandum quid res sit, vt 1. de Anima, cap. 1. Aristoteles docet, quàm accuratam, exactamque loci definitionem tradere in animo habeat, exponit. Monetque inquisitionis loci causam fuisse lationem: ideo enim veteres Philosophi cælum maximè in loco esse arbitrati sunt, quod perenni motu agitetur. Tum motum, qui ad locum pertinet, trifariam distribuit, videlicet, in lationem, accretionem, diminutionem, licet duo posteriores non verè, ac simpliciter motus locales sint, sed duntaxat motum localem adiunctum habeat, quatenus omne id, quod augescit, maiorem locum accipit, & id, quod diminuitur, minorem. Omnem locum superũ inferumque obtinere, quis sensus. Maximè idonea ratio ad inuestigandam quiditatem rerum. Tripartita distributio motus localis.

c Aliud verò est.] Tradit partitionem quandam eorum quę mouentur, aiens quędam moueri per se, id est, ratione sui, vt composita physica: quædam ex accidente, hoc est, ratione alterius, cui insunt, vt rerum physicarum partes, earumque accidentia. Deinde eorum, quæ ex accidente mouentur, quædam posse per se motum subire, vt easdem rerum physicarum partes, si a toto abiungantur, alia non posse, vt accidentia. Multiplex notio eorũ quę mouentur.

d Quoniam autem.] Repetita locorum, quam superiùs tradidit, sectione, nempe quædam esse propria, alia communia, quorum illa rei contentæ æqualia, & commensurata sunt, hæc verò non item, docet id quod in aliquo vt in toto est, dum ei cohæret, non esse in illo, vt in loco, saltem actu: fore tamen in eodem tanquam in loco actu si continuitate sublata, prima eius superficie contineri incipiat. Et verò tunc vtriusque extrema simul erunt, & æqualitatem sortientur, & quod diuersum auulsumque est in eo, cui erat continuum, non cum eo moueri dicetur. Id, quod in aliquo vt ĩ toto est, nõ esse in illo, vt in loco saltẽ actu.

e Quid igitur sit.] Ex ijs, quæ paulò ante docuit, liquidum esse ait quidnam locus sit, nimirum extremum continentis. Nunc tamen idipsum confirmat propositis sub vnum aspectum ijs, quæ loci naturam imitantur, quorum vnum duntaxat locum esse oportet. Aut locus (inquit) forma est, aut materia, aut interuallum quod inter extrema, id est, inter superficiem concauam corporis continentis intercipitur, vel est superficies ipsa continentis corporis, sed de tribus prioribus nullum esse potest, erit ergo quartum. Assumptionem probat. Etenim quod non sit forma perspicuum est, siquidem forma est interna rei, locus verò extrinsecus adiacet. Nam licet continentis, & contenti corporis superficies simul sint, tamen superficies corporis ambientis, non rei locatæ, sed locanti inhæret. Nec propterea quod forma & locus continere dicuntur, locus forma est: aliter enim hæc, aliter ille continendi officium administrat, vt ex dictis constat. Definitio loci. Locum nõ esse formã.

f Quia verò.] Vlle dit locum non esse spacium illud, quod intra superficiem circumfusi corporis iacet, vt prisci Philosophi aiebant. Quod vt planè intelligatur, sciendum est veterum nonnullos credidisse in toto vniuerso quoddam esse veluti corpus tribus constans dimensionibus, quæ res omnes permearent, atque omnium rerum conceptaculum, & locus essent. Confirmabant verò suam persuadere sententiam hunc in modum. Locus est id, quod manens idem alia subinde atque alia corpora admittit, sed ita se habet interuallum extremis corporis continentis interiectum, ergo istiusmodi interuallum locus est. Hanc rationem eo coarguit Aristoteles, quod dimensiones distinctas a dimensionibus corporis contenti perperam inducat, cum eas ponere nulla ratio, aut necessitas cogat. Locum nõ esse spaciũ. Veterũ sententia de receptaculo omnium rerum.

g Quod

g Quod si interuallum.] Duplici argumento ostendit locum non esse spacium illud. Primum, quia si tale spacium tergemina dimensione præditum in natura esset, darentur actu infinita loca, quod nemo dicet. Probatur assumptum. Nam si locus esset interuallū: cùm vnum corpus viribus naturæ aliud permeare nequeat, sequeretur rem loco contentam infinitè diuidi, eam nempe interuallo dissecante, atque ita dari infinitas partes locis infinitis distinctas. Huius argumenti vim aliter Simplicius, Themistius, aliique interpretes exponunt, omnes tamen a partium, & locorum infinitate petitam esse inquiunt.

Refellitur opinio veterū de spacio, siue interuallo.

h Simul verò & locus.] Secundum argumentum ita habet. Si locus esset spacium rem locatam permeans, sequeretur locum in loco esse, locumque mutare, & plura simul loca esse, quæ omnia longè absunt a vero. Probatur sequi. Nam si aqua in vase contineatur, & valis interuallum aquæ sit locus, vasque ab vno loco ad alium deferatur, ita vt in alio interuallo consistat, iam locus aquæ, videlicet interuallum intra vasis latera inclusum, locum mutabit, & locum alium, nempe spacium, in quo sit, obtinebit: sicque interuallum in interuallo, atque adeò locus in loco, & multa simul loca erunt: nimirum totius vasis, deinde aquæ, præterea partium aquæ. At enim istiusmodi incommoda omnino effugit qui circumfusi corporis superficiem locum facit. Hæc enim nec locum per se mutat, nec in loco est, nec plures quæ contineant extrinsecè vnà existere oportet.

Aliud arg. cōtra antiquos Phil. existimantes spaciū esse locū.

Declinari incōmoda posita superficie circumfusi corporis pro loco.

i Atqui Materia.] Probauit hactenus locum neque formam, neque interuallum cauo ambitu inclusum, nec materiam esse: rursus nunc, ne qua supersit dubitatio, materiam non esse confirmat. Licèt enim materiæ naturam imitetur, quatenus vt eadem materia varijs subinde formis induitur, ita, locus immotus manens idemque perseuerans continuò diuersa corpora vicissim recipit, plurimùm tamen inter se natura differunt. Primùm, quia materia diuersas formas excipiens fit rei compositæ pars, non autem locus. Deinde, quia materia re incolumi non potest ab ea disiungi, neque illam continere dicitur, quæ tamen loco rite conueniunt. Reliquum est igitur vt locus, quoniam nec materia, nec forma, nec interuallum est, vltima corporis continentis superficies sit, continentis inquam id, quod lationem subit.

Locus materiæ naturam imitatur, non tamen est materia.

k Locus autem quid sit.] Loci naturam cognitu, inuentuque difficilem esse ait, quia formæ & materiæ similitudinem præse fert: similitudo autem sæpenumero deceptionem parit, vt Plato in Sophista monet, tum quia translatio quiescente, immobilique loco fieri debet, quæ immobilitas, atque adeò loci ratio interuallo conuenire videtur. Persistit nihilominus in sententia, asseuerans locum esse superficiem, non quamlibet, sed immobilem. Quo fit vt tametsi quodlibet vas locus appellari possit, & quiuis locus vas dici queat, ampliata nimirùm vocabuli significatione, vt locus idem valeat atque cōtinens, tamen, si propriè loquendum sit, non ita se res habeat, quia vas aquam, verbi gratia, continens nō propriè locus aquæ dicitur, propterea quòd simul cum ea mouetur. Qua etiam de causa aqua fluminis nauigium circumfluens cùm moueatur, non propriè locus habetur, sed magis ipse fluuius, qui immobilis est: licet neque hic propriè locus sit, cū non primò contineat.

Loci natura cognitu difficilis.

Locus superficies immobilis.

l Quamobrem locus.] Proponit iam absolutam, atque omnibus numeris perfectam loci definitionem, nimirum, Locus est extremum, seu finis corporis continentis immobilis primus. Quæ tamen loco non in tota sui significati amplitudine, sed proprio, & immediato solùm conuenit. Quo verò pacto ea sit intelligenda, enucleatè a nobis in progressu explicabitur. Probat autem Aristoteles locum immobilem esse testimonijs veterum philosophorum, qui mundi medium icirco maximè propriè locum infimū dici putabant, & con causam cœli faciem locū superum, quod hæc in eodem situ maneant.

Perfecta loci definitio.

Veteres mūdi mediū maximè locum putabant.

Porro aūt quid sibi velint ea verba, Terminus, qui ad mediū, &c. nō cōstat inter expositores, aliterque illa Philoponus, Porphyrius, & Simplicius, aliter Themistius interpretātur. Omissis tñ cōtrouersijs, videt Aristoteles per terminū, qui ad mediū cōtinere dicitur, significare superficiē cōtinentē ea corpora, quæ suopte ingenio in mediū tēdūt, videlicet infimā aeris superficiē, quæ globū ex aqua & terra conflatū circūdat: mediū autē vocare centrū mundi, ad quod grauia descendunt, docereque vtrūque horū esse infra. Per terminū vero, qui ad extremū continet, designare lunæ superficiē, quæ ad extremū cœli versus nos esse dicitur. Itaque eiusmodi superficiem, extremumve, sursum esse.

Loci obscuri explicatio, de qua dissentiūt interpretes.

m Ob

m Ob eamque causam.] Declarat quo pacto locus dicatur superficies prima, videlicet, quia cùm locus sit planum quoddam, idest, superficies adæquatè respondens rei locatæ, cumque termini vtriusque, idest, tam contenti, quàm continentis corporis, simul sint: consequens est, vt locus sit superficies contento corpori primùm occurrens. Cur locus dicatur superficies prima.

CAPVT V.

a *ID itaque corpus in loco est, extra quod aliud corpus est, quod ipsum contineat: illud verò non est, extra quod nullum est. Quapropter etiam si aqua eiusmodi fuerit, partes quidem ipsius mouebuntur, propterea quod alia aliam contineat: vniuersum verò partim mouebitur, partim non mouebitur: vt totum quidem enim simul locum non mutabit, in orbem autem mouebitur: hic namq; partium est locus. Nec sursum quidẽ, & deorsum, in orbem autem aliquæ, aliæ verò sursum, & deorsum, quæ densitatem habent, & raritatem.* b *Quemadmodum autem dictum est, aliqua sunt in loco potestate, aliqua actu. Quapropter cùm id, quod similium est partium, continuum fuerit, partes potestate sunt in loco: cùm autem diuisum quidem sit, sed partes se tangunt, vt cumulus, actu. Et alia quidem per se, vt corpus omne, quod vt latione, aut accretione mobile est, per se alicubi est.* Tex. 43. Tex. 44. Tex. 45.

Cœlum autem, vt diximus, nusquam est totum, neq; vllo in loco; si quidem nullo corpore continetur, sed quatenus mouetur, eatenus partibus est locus, quandoquidem alia aliam continet: alia verò ex accidenti, vt anima & cœlum. Omnes enim partes quodammodo sunt in loco, siquidem in orbem alia aliam continet, ex quo fit, vt in orbem id solùm, quod superum est, moueatur.

c *Vniuersum autem alicubi non est: quod enim alicubi est, & ipsum aliquid est, & aliud quid, in quo continetur, oportet esse: at extra vniuersum, ac totum nihil est. Ob eamq; causam in cœlo sunt omnia: quandoquidem cœlum vniuersum fortasse est. Non est aũt cœlum locus, sed cœli aliquid, nempe extremum, ac terminus quiescens, qui mobile corpus contingit. Atq; hanc ob causam terra in aqua est, hæc in aere, hic in æthere, æther in cœlo, cœlum non vltrà in alio.* d *Illud verò ex hisce est perspicuum, si locus hoc modo definiatur, dubitationes omnes dissolui posse: neque enim necesse est locum simul augeri, neque puncti esse locum, neque in eodem loco duo corpora, neque corporeum quidpiam interuallum esse. Corpus nanque est quicquid loci extremis interiectum non autem corporis dimensio. Estq; etiam locus alicubi, non vt in loco, sed vt terminus in eo est, quod est terminatum. Non enim in loco est quicquid est, sed corpus mobile.* e *Atq; etiam in suum quæq; locum ratione optima res fertur. Quod enim deinceps collocatum est, & tangit non vi, idest cognatum: ac ea quidem, quæ copulata sunt, impatibilia sunt, quæ verò se tangunt, vicissim pati, atque agere apta sunt.* f *In suo etiam quicque loco non sine ratione naturaliter quiescit. Hæc enim pars in toto loco eam habet rationem, quam separata pars ad totum; vt cùm aquæ aut aeris particulam quis mouet. Sic verò & aer ad aquam se habet, quoniam alterum materiæ vim obtinet, alterum formæ: aqua quidem aeris, aer autem quasi cuiusdam illius actus: aqua enim potestate est aer, & aer potestate aqua alio modo. Sed post de his differendum erit, nunc per occasionem necessariò dicendum* Tex. 46. Tex. 47. Tex. 48. Tex. 49.

dicendum fuit. Quod verò obscurè dictum est, dilucidiùs tunc erit. Si igitur idem sunt materia, & actus (vtrunq; enim aqua est, sed vnum potestate, alterum actu) eam profectò rationem, quam pars ad totum, quodammodo habebit. Quare & se tangunt: copulata autem erunt, cùm vtrunque actu vnum fuerit. Ac locum quidem esse, & quid sit dictum est.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Quanā secundū se & absolutè in loco sint. a ID itaque corpus.] Ex tradita loci definitione ostendere aggreditur quænam corpora, & quibus modis in loco sint. Ac primùm docet ea secundum se & absolutè in loco esse, quæ ab alio corpore continentur: siquid verò extra se aliud corpus non habeat, vt vniuersum, id non posse prædicto modo locum obtinere, imò nec motum subire, nisi merito partium.

Vocabulo vniuersi quid nam Aristot. significarit. Quid Aristoteles, Vniuersi appellatione significare uoluerit, magna est interpretum dissensio. Nam Græci ferè omnes significari uolunt cœlestem duntaxat mundum, quem inquiunt ratione partium, idest orbium, quibus constat, quorum inferiores à superioribus continentur, in loco esse: non autem secundum se totum, cùm extra cœli complexum nullum sit corpus. Magnus Albertus, & Auerroes, designati censent totam corporei mundi vniuersitatem, quæ similiter ratione partium, non ratione totius, locum habere potest.

Motus sursū & deorsum ijs tantùm conuenit, quæ rarefieri, & condensari queunt. D. autem Thomas, aliique nonnulli intelligunt primam sphæram, seu primum mobile, quod, Aristotelis sententia, nullo ambitur corpore. Atque hæc interpretatio germanior est, magisque cōsentiens cū verbis Aristotelis, præsertim ijs, quæ de loco actu, & potestate paulò pòst sequuntur. Illa autem verba, Nec sursum quidem, &c. sic intelligito: extremæ sphæræ partes non ita se habent, vt aliæ quidem in orbem agitentur, aliæ in superum, aut inferum locum eant: hoc enim ijs tantùm, quæ rarefieri, & addensari possunt, conuenit.

Modi, quibus res in loco esse possunt. Potestate. Actu. Per se. Ex accidente. b Quemadmodum autem.] Enumerat modos, quibus res in loco esse queunt: nimirum potestate, vel actu: per se, vel ex accidente. Potestate dicuntur in loco esse partes cuiuslibet continui, quæ ita in eo insunt, vt ab illo diuisæ nō sint, diuidi tamen possint. Actu verò sunt, verbi gratia, eædem partes, cùm ab se mutuò diuisæ fuerunt, ita tamen, vt vna alteram tangat, & in modum acerui contineat. Per se, illa quæ ratione sui in loco sunt, vt Socrates, vt arbor, vt elementa. Ex accidente, quæ sunt in eo, quod in loco per se est: vt animus in corpore, vt color in magnitudine, vel quæ sunt in loco per aliud, vt continuū non circunfusum alio corpore, quod merito partium ad modum ante explicatum in loco est. Docet ergo Aristot. supremam sphæram non contineri loco per se, sed ex accidente, & per aliud, videlicet partium beneficio: eiusdem verò partes, quæ sibi inuicem innexæ in orbem rapiuntur, in loco esse potestate duntaxat. Supremū cœlum nō per se, sed ex accidente in loco esse.

c Vniuersum autem.] Hic vniuersum pro tota corporeæ molis vniuersitate sumit, atque non esse ipsum per se in loco, quia nullum extra se corpus vendicat. Quo fit, inquit, vt cœlum omnia ambitu suo coerceat, tanta molis amplitudine, vt propemodum vniuersi nomen sibi arroget, quatenus cætera corpora illius comparatione parum habent momenti.

Locus corporum sublunarium non est cœlum, sed eius cócaua superficies. Non est tamen sublunarium corporum locus cœlum ipsum, sed caua eius superficies, eatenus immobilis, quatenus in gyrum sic torquetur, vt secundum se totam non aliò migret. Neq; item, inquit, eiusmodi superficies proprius ac proximus inferiorum corporum locus habetur, sed communis, ac remotus. Namque excepto igni, qui lunari globo proximè cohæret, singula alium peculiarem, sibique proprium locum sortiuntur, vtque terra in aqua est, aqua in aere, aer in igni, ignis in prima cœli sphæra, alij orbes in superioribus vsque ad extremum qui vt nullum iam supra se habet, ita in loco actu non est.

Responsio ad argumēta, quæ locum tollebant. d Illua verò ex hisce.] Perspecta loci definitione, facile esse inquit argumenta, quæ ipsum è medio tollere videbantur, dissoluere. Respondet igitur ordine retrogrado, vel potius ex ijs, quæ hactenus docuit, responsionem petendam vult. Imprimis quod ab 6. attinet, non oportere locum propriè augescere, cùm locus non sit corpus, & incrementum solis corporibus propriè conueniat. Itaque dum corpus loco contentum augescit, simul

Ad 6. etiam corpus circunfusum, vt aer, vel aqua cedit, eoque cedente, caua superficies ipsi in-

Ad 2. hærens maior fit, atque ita per accidens locus augetur. Ad 2. superficiem, lineam, & pun

ctum

ctum non transferri aliò per se, sicuti corpora, sed tantummodò ex accidente, ideoque solis corporibus conuenire in loco esse. Ad 1. locum non esse corpus, nec constare tribus dimensionibus, sed esse superficiem longitudinem tantùm, ac latitudine præditam. Ad 3. locum non habere magnitudinem, cum neque sit corpus, neque corporeum interuallum, quale veteres fingebant. A 1. Ad 3.

His non obstat quòd locus dicitur æqualis rei contentæ, vt enim annotauit Magnus Albertus, & Auerroes comment. 77. huius libri, duplex est æqualitas, altera dimensionis, altera continentiæ. Aequalitas dimensionis est, qua vnum secundum omnes dimensiones, longitudinem, videlicet latitudinem, & profunditatem alteri adæquatur. Aequalitas continentiæ, est qua vnum alteri æquale est secundùm longitudinem, & latitudinem duntaxat. Igitur prior æqualitas solis corporibus conuenit, posterior autem loco aptatur, qui extremæ superficiei rei contentæ ex æquo respondet, simulque cum ea existit.

Estque etiam. Ad quintum respondet non omnia, quæ in rerum natura existunt, in loco esse, sed quædam esse tantummodò in alio vt terminum, seu finem in eo quod terminatur, finiturve. Est autem re vera locus in locante tanquam in subiecto Nec oportet omnia quæ sunt, in loco esse, cùm solis corporibus conueniat circunscribi loco. Ad quartum, cuius hic mentionem omisit Aristoteles, dicendum est locum proyt vim rei conseruatricem habet, ad efficientem causam pertinere. Ad 5. Ad 4.

e Atque etiam.] Exponit quamobrem corpora grauia, & leuia suopte ingenio in proprium locũ ferantur. Causam verò ait esse, quia quodlibet naturæ societate coniunctum est cum eo quod naturali ordine deinceps sequitur, & quod nulla vi adhibita, sed sponte sua tangit, vt aer cum igni. Commonefacit autem non eodem pacto se rem habere in prędictis corporibus, quo in partibus alicuius totius: hæ namque ita implicitam cognatamque naturam obtinent, vt in se mutuò non agant, intellige actiones per se ad interitum ducentes, illa verò sine discrimine vicissim agant, & patiantur. Cur grauia & leuia suapte vi in propriã loca tendãt.

f In suo etiam.] Rationem affert cur vnumquodque in sua natiua sede quiescat: nimirum, quia ad illam tendit, sicuti pars auulsa ad suum totum, vt pars aquæ ad aquam. Atque ita quemadmodum pars toti adhęrescit, ita corpus vbi ad locum peruenit consistit. Habere autem sese corpus locatum, vt partem comparationem loci, locum verò vt totum, ex eo ostendit, quia aqua, verbi gratia est vt materia, aer verò vt actus & forma. At materia rationem partis obtinet, forma rationem totius, quia totum absoluit, & perficit. Sed cur, dicet quispiam, aqua respectu aeris veluti materia est, quia, inquit, est in potentia, vt ex ea aer gignatur. Hoc autem vt intelligas, aduerte, cum intereunte re minus perfecta, alia perfectior generatur, vt ex embrione homo, tunc dici corruptionem secundum quid, generationem verò simpliciter. Cum autem perfectiori corrupta, imperfectior generatur, conuersa vice generationem secundùm quid, corruptionem simpliciter nuncupari. Quoniam igitur tam aer respectu aquæ, quàm omnia superiora elementa comparatione inferiorum, vt altiorem sedem, ita & eminentiorem dignitatis locum vendicant, ideo aqua dicitur in potestate esse, vt ex ea gignatur aer, non ita verò contra. Cũr corpora in proprijs locis quiescant. Aqua respectu aeris obtinet rationem materiæ. Cur.

QVÆSTIO I.
Rectè ne Aristoteles loci naturam explicarit.

ARTICVLVS I.
Obijcitur contra loci definitionem ab Aristotele traditam.

Contra ea, quæ Aristoteles proximis capitibus de loco scripsit, hæc opponuntur. Primò: Loci proprium est corpora ad se allicere, allecta fouere, ac conseruare, vt constat ex ijs, quæ tradit Aristot. hoc in libro, text. 40. 48. & 49. & lib. de historia animalium, c. 28. & 29. Theophrastus lib. 2 de causis plantarum, c. 9. & Ptolemæus in 2. tractatu Quadripartiti: at superficies cũ sit quantitas, nullam habet alliciendi, aut conseruandi vim, vt aduertit Commentator ad text. 84. huius libri. Non est igitur locus superficies, sed potiùs qualitas, quæ eiusmodi officia præstet. Prima obiectio.

Deinde. Turris immota, flatu venti aliã atque aliã induit superficiem, cymba etiã cùm secundo amne labitur, interdum eandem aquæ superficiem se attingentem ferat. 2. Obiectio.

uat ergo si locus est superficies, res non mota mutat ocum, res mota locum non mutat, quo quid absurdius?

3. Obiect. Praeterea Superficies continens rem locatam inhaeret in corpore circunfuso, & ex consequenti eo modo, saltem ex accidente, mouetur: ergo fieri nequit vt locus sit superficies, alioqui locus esset mobilis, cuius oppositum docuit Aristoteles.

4. Obiect. Rursum. Locus est superficies: ergo vbi plures erunt superficies, erût & plura loca: & vbi vna, vnus duntaxat, quod tamen nô videtur concedendum: sequeretur enim vnum locatum, vti lignum, cuius altera pars aquis mersa est, altera extat, duobus in locis simul esse, quia gemina superficie concluditur, vna aquae, altera aeris. Item duo corpora, si diuina virtute se penetrêt, & eadem antigua superficie contineantur, esse vnum duntaxat locatum, quorum neutrum veritati congruit.

5. Obiect. Item. Sicut Angelus propriè loco mouetur, ita propriè in loco esse debet: non est aût in superficie: non est igitur superficies locus. Assumptio probatur, quia cùm Angelus sit expers materiae, consentaneû non est, vt rei materiatae superficie cohibeatur. Ad haec: Corpus Christi in sacra Eucharistia continetur superficie, quae ante consecrationem incrat materiae panis: & tamê non est in ea, vt in loco, ergo non omnis superficies continens est locus.

Magister in 1. dist. 37. Henric. quodlib. 4. q. 7. Alêsis 2. p. qô. 33. D. Th. 1. p. q. 53. ar. 1.

6. Obiect.

7. Obiect. Tum. Si lapis absque omni quantitate diuinitus conseruetur, manebit nihilominus in loco: cum negari non possit alicubi eum esse: & tamen locus non erit illi aequalis: quia aequalitas est relatio inter corpora affecta quantitate: Non igitur locus est aequalis locato.

8. Obiect. Postremò: Summa sphera, cum propriè moueatur, non potest non esse in loco: & tamen ex Aristot. sententia non continetur alio corpore, ergo non omne, quod est in loco, ab alio circunscribitur, ex quo sequitur locum non esse superficiem continentem.

ARTICVLVS II.

Quaestionis explicatio.

IN hac controuersia de loco, duo potissimum sunt, quae maiorem explicationem desiderant. Alterum, quae sit A loci natura, & essentia: alterum, qua ratione locus ab Aristot. immobilis dicatur. Quod ad primum attinet, multiplices de eo quondam fuere, atque etiam nunc vigent Philosophorum opiniones, quas cômemorat D. Thomas opusculo 52. Albertus Magnus, Auerroes, & Themistius hoc in libro, Auicenna 2. Sufficientiae cap. 6. aliique nonnulli. Igitur Stoici, & ex Aca- B demicis quidam arbitrati sunt locum esse spatium, quod à corpore occupatur, quale est id, quod inter cauum vasis interiacet. Ideque visum fuit Stratoni Lampsaceno, Syriano, Galeno, & Philopono. Verû hanc sententiam non eadem omnes via secuti fuere. Quidam enim eiusmodi spatium verum ens & positiuum, ac reale esse opinati sunt, quos superius Aristot. refutauit. Alij C asseruerunt non esse ens reale, sed quidpiã imaginarium, quod nimirum sola mente concipimus, longum, latum, ac profundû, aptum vt per alternationem, & successum corpora recipiat, aptum, inquam, non per aliquam potentiam, quae in ipso haereat, sed quae in corporibus vicissim subeuntibus insideat. Atque haec opinio in hunc D posteriorem modum explicata, nonnullis optimae notae auctoribus vehementer placet, fortasseque à nullo hactenus satis firmis rationibus profligata est, licet eam quoque Aristot. improbârit, dum statuit locum esse superficiem ambiêtis corporis.

Mirandula lib. 6. de Examine vanit. cap. 4. De natura loci variae opiniones. Opin. Stoicorum, & Academicorum. Stratonis. Syriani. Galeni. Philoponi: Côsule Philoponû in sua digressione de loco. Themistiû ad tex. 36. Lege Auicennam 2. suff. cap. 6. Scaligerum exercit. 5. in Card. Côfutata ab Aristot.

Ea igitur omissa, nonnulli è posterioribus Peripateticis, è quibus est Scotus in quodlibetis qu. 11. autumant locum nôn E esse propriè superficiem, sed relatione continentis ad rem contentã, superficiem verò importari a loco tanquam materiale quid ipsius, ab huiusmodi relatione connotatû. Verum non rectè sentiunt, nec Aristoteli cê. Primû, quia affectiones, quae loco, quã locus est, accommodantur, ut esse aequalê, plenum, vacuum, aliaque huiusmodi, non in relationem, sed in superficiem compe- F tunt. Secundo, quia vbique Aristot. locû definit esse superficiem. Non est autem verisimile nûquam ab eo secundum propriã eius rationem fuisse definitû. Vera igitur, & Aristotelica sentêtia est, locum propriè esse superficiem, etsi negandum non sit, conuenire illi, vt quippiam connotatum, relationem continentis ad contentum corpus. Verum autem locus vera quantitatis species sit, an nô, alibi discutiendû veniet.

Opi. Scoti, & aliorum. Impugnatur. Vera & Aristotelica sentêtia de natura loci. D. Damasc. in Physicis cap. 10.

Quod

De loci immobilitate

Lege D. Tho. in q. de verit. q. 1. art. 6.

Quod ad loci immobilitatem spectat, non solùm Aristoteles, sed etiam Theophrastus, & Eudemus in axiomatibus de loco, referente Simplicio, imò & omnes Philosophi antiquitatis, ut Philoponus ait, censuerunt locum immobilem esse oportere, & quidem meritò, cùm id, quod mouetur, necessariò locum relinquat; non possit autem ipsum relinquere si vnà cum mobili feratur. Quo pacto autem hæc immobilitas loco conueniat, dissidium est inter Peripateticos, D. Thomam, Scotum, & Auerroem, horumque sectatores, sed omissa lõgiori disputatione, quid sentiendum videatur paucis aperiemus.

Dissidium inter Peripateticos.

Extra cęlũ diffundi infinitũ spacium.

Sciendum igitur est (quòd ad finem libri 8. magis patebit) dari extra cœlum spatium quoddam infinite patẽs; quod non est aliquid reale, sed imaginarium, in quo concipere fas est puncta, lineas, & superficies in eodem imaginario interuallo permanentes, simileque spatium occupari ab hoc vniuerso corporeo, quod spatium ante mundi creationem perinde vacabat corpore, atque vacat illa immensitas extra cœlum patens. Quoniam verò res omnes intra hoc spatium cohibentur, potest quælibet ambientis corporis superficies, in qua vera loci ratio consistit, bifariam sumi, nimirum uel secundum se, vel prout ei imaginaria illa superficies circumquaque respondet. Si priori modo spectetur, mobilis quidem est, saltem ex accidente, ad motum corporis, cui inhæret, si posteriori, immobilis: quia superficies imaginaria, quæ illam hinc inde ambit, neutiquam mouetur.

Germana ratio immobilitatis loci.

Hoc igitur pacto intellexit Aristoteles omnem locum immobilem esse oportere; nempe qua ratione cõparatur ad superficiem illam imaginariam motus omnis expertem.

ARTICVLVS III.

Dilutio eorum, quæ in primo articulo obiecta fuere.

Reliquum est vt ea, quæ articulo primo obiecta sunt, diluamus. Pro explicatione primi annotandum est (quod præter alios aduertit Ferrariensis, q. 1. huius libri) locum dupliciter sumi; vel Mathematicè, vel Physicè. Priori modo

Duplex acceptio loci.

A esse solam superficiem, nec vllam vim allicientem, aut conseruantem obtinere. Posteriori esse item superficiem, non tamen solam ac nudam; sed affectam qualitatibus ad tuenda corpora idoneis, quarũ merito naturalis locus corpora ad se allicit, ut finis, eademq; efficienter cõseruat, ac fouet. Quare minimè assentimur Ianduno, qui q. 5. huius lib. in eam abijt sententiam, ut dixerit superficiem esse quasi loci materiam; virtutem autem conseruandi rem locatam esse tanquam formã.

Refellitur Iandunus.

B Namq; etsi naturalis locus hæc duo vendicet; eius tamen propria ratio & forma, est superficies; vt articulo superiori ex Aristotele ostendimus. Reliqua verò consectaria tantùm illius sunt, & veluti connotata; nempe relatio distantiæ, relatio æqualitatis, virtus conseruandi rem contentam, aliaq; eiusmodi.

Propria ratio loci.

Dilut. 1.

Quare ad argumentum dicimus, etsi loco naturali conueniat vis conseruandi, quæ ad qualitatis categoriam pertinet, non debere proinde C locum qualitatem censeri; cùm eiusmodi virtus ad formalem eius rationem nõ attineat. Hic tamen aduertes, cùm loco naturali conseruatrix virtus attribuitur, id non ita accipiendum, quasi eiusmodi virtus in sola ambientis corporis superficie inhæreat, aut ab ea, vt à primario fonte ad rem locatam permanet. Re enim vera non ita est, tum quia superficies, ut proximum argumẽtum rectè assumebat, & aduertit Commentator, nullam habet D efficientiam; tum quia id, quod præcipuè rem in naturali loco conseruat, est influxus per intermedia corpora è cœlo deriuatus. Itaque eatenus naturalis locus habere vim conseruandi dicitur, quatenus dum corpus intra eius cauitatem, & complexum cohibetur, conseruatrices qualitates melius recipit.

Virtus loci conseruans rem locatam.

Supficies nullã efficiendi vim possidet.

D. Thom. opusc. 52.

Dilut. 2.

Quo pacto res immota locũ mutet, res mota nõ mutet locum.

Ad 2. dicendum, nihil absurdi esse, quòd res immota locum mutet, dummodò nõ mutet situm, & vbi, & quòd res mota nõ E mutet locum, dummodò alium situm, aliudque vbi acquirat, quod in propositis exemplis accidit. Nam dum turris in eodem spacio persistit, semper eundem situm, idemque vbi retinet, ac dum cymba diuersas partes interfusi spacij decurrit, diuersum situm, & vbi comparat, ut ex ijs, quæ superiori lib. docuimus, perspicuum est. Adde etiam, rem non mo-

tam locum mutare, & viceuersa rem motam locum non mutare, si locus sumatur pro sola superficie continente sine respectu ad imaginariam; non autem, si vnà cum ea spectetur: nec esse absurdum variari locum priori modo sine motu; etsi ad vulgi sensum nulla omnino loci mutatio absque motu dari possit. Atque hinc patet tertij argumenti solutio, licet enim superficies continens in se præcisè considerata per accidens moueri queat; est tamen prorsus immobilis, si vnà cum imaginarij spacij superficie accipiatur.

Dilut. 3. A

Dilut. 4. Ad 4. nihil vetare, quo minus vnum, idemque corpus duabus superficiebus locum unum efficientibus contineatur; qui tamen locus non simpliciter, sed aggregatione vnius sit. Si uerò duo corpora virtute diuina sese permeent, & una eademque superficie circumtegantur, duo locata appellanda erunt, propterea quòd in adiectiuis, quale est locatum, si supposita denominata sint plura, licet forma vna tantum sit; multiplicatur tamen denominatio, quemadmodum si eadem numero albedo poneretur in pluribus lapidibus, nihilominus plura alba adiectiuè dicerentur.

B

Multiplicatis suppositis multiplicatur adiectiua etsi forma vna sit. C

Dilut. 5. Ad 5. Angelum non existere in loco circumscriptiuè, de qua existentia locutus est Aristoteles; sed definitiuè, ac propriè quidem moueri, non physico motu, qui est actus corporis, sed spiritali, qui duntaxat in substantias à materiæ concretione liberas competit. Huiusmodi porrò motum non ad corporum superficiē tendere; sed ad ubi, quod est idem cum substantia Angeli, vti superius diximus.

Quis sit terminus motus loca lis Angeli. D

Dilut. 6. Ad 6. Etsi corpus Christi sub specie panis contineatur; non tamen in ea esse vt in loco circumscriptiuo, quia non quælibet superficies, qua corpus ambitur, locus circumscriptiuus est; sed ea tantùm, quæ corpori contento adæquatur, commensuraturque; ita videlicet, ut quælibet eius pars, parti corporis contenti, tota toti corpori respondeat. Quod in diuino Eucharistiæ mysterio non accidit, in quo totum Christi corpus sub panis specie, & sub qualibet ipsius speciei parte continetur, vt Concilium Trident. sessione 13. cap. 3. docet. Qui est modus existendi in loco definitiue. Quamquam propriè loquendo, nec definitiuè est corpus Christi in speciebus sacræ Eucharistiæ, siquidem ita est ibi, vt sit etiam alibi, ac proinde non propriè definitur ipso ambitu specierum.

E

Cōc. Trid. D. Th. 3. p. q. 76. ar. 3.

Alēsis 4. p. q. 10. mēb. 9. Aegydius atheor. 9. alij doct. in 4. d. 12.

Dilut. 7. Ad 7. respondet Caietanus prima parte quæst. 52. artic. 1. huiusmodi corpus amota quantitate nullibi fore. Potiùs tamen dicendum, si diuinitus in eodem situ conseruetur (quod an fieri possit, non est huius loci disquirere) mansurum in loco, non qualem Aristoteles definit; sed qui ad eum reuocari debeat: adhuc enim circunfusum erit ambiente superficie, non ita tamen vt inter ea sit mutuus contractus, quem Aristotelicus locus requirit, quemque relatio propria æqualitatis comitatur. Vltimum argumentum difficultatē attingit de loco supremi cœli, de qua separatim à nobis disputandum est.

QVAESTIO II.

Vtrum supremum cœlum in loco sit.

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum sententiæ.

IN hac controuersia supremi cœli appellatione primum mobile intelligi debet, quod tametsi re vera Empyreum cœlum supra se habeat, vt Theologi doctores ex Diuo Basilio, Athanasio, Damasceno, Chrysostomo, Theophylacto, Strabo, & Beda, communi consensu asserunt; tamen secundum Aristotelem, veteresque Philosophos nullo alio corpore continetur; vnde iuxta ipsorum doctrinam, de eius loco non parua disceptatio est. Enimuerò cùm re ipsa moueatur, locum requirit, rursusque idem cùm ambiente careat superficie, quonam pacto locum habere possit, non apparet. Hæc igitur difficultas multis occasionem dedit ab Aristot. discendi existimandique, rectius sensisse veteres, qui locum interuallum fecere. Verùm his omissis Alexander, vt Simplicius refert, existimauit cœlum neutiquam in loco esse: quia uel esset in loco per se, vel ex accidente: actu vel potestate; quorum nullum competere ei videtur. Nam quòd nec per se, nec actu sit in loco, probauit Aristotel. cap. quinto huius libri text. 45. Quòd autem non sit ex accidente,

D. Th. 1. p. q. 66. ar. 3. Alens. 2. p. q. 51. mē. 5. Alber. Ma. in tract. de quatuor coæu. q. 4. art. 13. Vdalricus in sua sum. li. 4. alij do. in 2. d. 2.

Quid nōie supremi cœli hoc loco intelligat.

Opinio Alexandri. Eius arg.

dente, inde patet, quia neque accidens est, neque pars alterius in loco existentis. Quod denique nec potestate, ex eo concluditur; quia non repugnaret eam potestatem ad actum reduci, sicque posset aliquando supremum cœlum actu in loco esse, atque adeò ab alio corpore contineri. Hæc tamen sententia Peripatetico dogmati aduersatur, vt facilè perspiciet, qui textum illum proximè citatum legerit, ubi Aristoteles disertis verbis edocet cœlum esse in loco per accidens. Intelligit autem cœli nomine primam sphæram; cùm ex eo probet non esse per se in loco, quia nullo alio corpore ambitur. Ad rationem verò Alexandri dicendum est, nō omne quod per accidens in loco est, vel partem, vel affectionem esse alterius in loco existentis, ut progressu patebit.

Aduersat Aristot.

Respondet ad argum. Alex.

Opinio Gilberti.

Gilbertus Porretanus libro de sex principijs, in explicatione categoriæ, Vbi, credit (vti eum M. Albertus interpretatur) locum vltimi cœli esse conuexam eius superficiem. Sed hoc etiam placitum haud obscurè contradicit Aristoteli hoc in libro cap. quarto, text. 35. affirmanti locum esse quid diuersum à re locata, eique extrinsecus circumfundi. Nec Gilbertus censuit prædictam superficiem verè ac propriè locum esse; sed vtcunque pro loco haberi posse; cùm ibidem paulò inferius hæc verba subiecerit: Si globum illū extimum concessuri sumus in loco esse, diffiteri non poterimus, quin aliquod præterea corpus sit, in quo cœli facies extrema coerceatur. At enim præterea nihil est. Igitur nec in loco globus is fuerit.

Sententia Arabū, qui b⁹ alij quoque suffragantur.

AuemPace, & Alpharabius, itemque Auerroes hoc in libro comm. 43. (quorum sententia non displicet M. Alberto tract. primo, c. 13. & Ianduno quæst. 9.) opinantur locum supremi orbis esse mundi centrum, propterea quòd per id res habet locum, per quod immobilitatem & stabilitatem. At supremus orbis ratione centri vt docet Aristot. lib. 8. huius operis cap. 9. text. 76. quodammodo immobilis est: quatenus ita circa ipsum voluitur, ut secūdum se totum non mutet locum. Item quod eodem recidit, quia nō aliorsum demigrat, nec temerè vagatur; sed æqua semper ab eo distantia in gyrum vertitur. Quò spectat illud Manilij. 1. Astronomicon cap. 1.

Arg. quod cētrum sit locus cœli.

A

Quod nisi librato penderet pondere tellus,
Nō ageret cursus mūdi subeuntibus astris,
Phœbus ad occasum, & nunquam remearet ad ortus,
Lunave sub mersos regeret, per inania cursus.

Manilius.

Confirmant etiam hanc opinionem ex eo, quia is debet existimari locus cuiusque corporis, qui eius lationi per se conuenit, eidemque speciem & distinctionem tribuit. At latio cœli circularis est: hæc autem sumit speciem à medio, seu centro, per idēque, vti per suum terminum, dissidet à motu recto. Cui rei argumento sunt vtriusque motus definitiones. Rectus enim definitur, quo sursum, vel deorsum itur: circularis, qui circa medium fit; vt constat ex 1. libro de cœlo, cap. 2. tex. 5.

B

Definitio motus recti, & circularis.

Nihilominus hi etiam Philosophi à veritate aberrarunt, siue acceperint centrū pro puncto, in media mundi vniuersitate sito, quod paribus à cœli circumferentia radijs attingitur; siue pro terra, quæ cum item mundi medium occupet, & ad vniuersum cœli complexum instar puncti habeat, centrum quoque dici consueuit. Non enim aut puncto, aut terræ, proprietates loci competunt respectu cœli: videlicet continere, contingere, proximum esse & æquale locato, aliæque eiusmodi. Deinde, quia si cœlum ideo per centrum in loco esset; quia illius gratia stabilitatem quodammodo sortitur; non minùs etiam per polos in loco esse perhiberetur; cùm eorum quoque respectu nō minùs quàm centri, constantiam & stabilitatem assequatur. Item, quia qua ratione cœlestis globus haberet centrum pro loco, eadem haberet ignis, & totus ille aeris tractus, qui eadem, qua cœlum, vertigine circa centrum voluitur. Cùm tamen constet, alium esse locum ignis & aeris; nimirum concauum lunæ, & concauum ignis. Accedit quod cap. 5. huius libri, tex. 45. docuit Aristoteles, supremum cœlum esse in loco per accidens, quod ei comparatione centri nullo pacto conuenit. Nec satisfaciūt, qui respondent cœlum dici ab Aristotele esse in loco per accidens, non quidem ratione centri; sic enim (ex eorum sententia) per se in loco est; sed quatenus terrā ambit, quæ per se continetur loco, videlicet aeris, & aquæ superficie; atque ita huiuscemodi locum censeri ex accidēte con-

C

D

E

Improbatio superioris sententiæ.

Terra instar puncti cōparatione cœli.

Ignis codē circūactu cū cœlesti globo fert.

tam locum mutare,& viceuersa re
tam locum non mutare, si locus s
pro sola superficie continente sine
ctu ad imaginariam; non autem
cum ea spectetur: nec esse absurd
tari locum priori modo sine mot
ad vulgi sensum nulla omnino loci
Dilut. 3. tio absque motu dari possit. Atq
paret tertij argumenti solutio, lic
superficies continens in se praec
derata per accidens moueri queat
men prorsus immobilis, si vnà cu
ginarij spacij superficie accipiatur
Ad 4. nihil vetare, quo minu
Dilut. 4. idemque corpus duabus superfi
cum unum efficientibus continea
tamen locus non simpliciter, se
gatione vnius sit. Si uerò duo
virtute diuina sese permeent, &
demque superficie circumtegan
Multiplica locata appellanda erunt, propte
tis supposi in adiectiuis, quale est locatum,
tis multi- sita denominata sint plura, s
plicātur ad vna tantum sit; multiplicatur
iectiua etsi nominatio, quemadmodum si
forma vna mero albedo poneretur in plu
sit. dibus, nihilominus plura alba
dicerentur.
Dilut. 5. Ad 5. Angelum non existere
cumscriptiuè, de qua existenti
est Aristoteles; sed definitiuè,
quidem moueri, non physico
est actus corporis, sed spiritali,
taxat in substantias à materiæ co
Quis sit ne liberas competit. Huiusmodi
terminus motum non ad corporum superfic
motus loca dere; sed ad ubi, quod est idem cu
lis Angeli. stantia Angeli, vti superius diximu
Dilut. 6. Ad 6. Etsi corpus Christ
panis contineatur; non tan
vt in loco circumscriptiuo,
libet superficies, qua corp
eius circumscriptiuus est;
quæ corpori contento ad
mensuraturque; ita vide
eius pars, parti corporis
ti corpori respondeat.
Eucharistiæ mysterio
totum Christi corpu
sub qualibet ipsius
Cōc. Trid. tur, vt Concili
D. Th. 3. p. cap. 3. docet.
q. 76. ar 3. loco definitiue
quando, nec

...ot proprius accedere, quàm proin... ut magis Peripateticam tueamur; ...eamus inficias, modum illum exi... in loco ratione partium impropriū. Quod fortasse Alexandrum mouit, ...premum cœlum in loco esse absolu... Sed urget ultimum primi ar... argumentum. Suprema sphæra ..., proprieque mouetur, utpote cuius cæteris dignitate & effectu præcel... ...tur actu, ac simpliciter in loco esse ... Deinde illud, quia nobilissimo cor... quale est primum mobile, debetur ...imus modus existēdi in loco; at cō... loco potestate & ratione partium, ...perfectè ac diminutè in loco esse. ...e alius modus existendi in loco su... ...e sphæræ quærendus est. Occurren... tamen, ut aliquid actu, ac propriè la... ...m subeat, non oportere, ut alio cor... ambiatur, locumve compareт; sed ut ...rat aliud, atque aliud ubi; quod etiā ...cio undique inani acquiri posse ex ... constat. Item, vltimæ sphæræ con... ...e nobilissimum modum existendi, ...uidem in loco, nec enim id necesse ...ed in spacio, seu ubi; hunc uerò esse ..., quo aliquid ita sese habet, ut à nul... ...rpore supernè comprehendatur; quia ...corpori subiectum esse, imperfectio... ...rguit.

QVAESTIO III.

...singula elementa in mundi ...uersitate proprium sibi locum ...dicent, necne.

ARTICVLVS I.

...sitæ quæstionis illustratio.

A ...quæ naturæ uniuersitas con... ...abilia, quæque Dei, cuncta ...ndere ac mensura efficien... ...mirifice commendant, est ... apta singulorum corporū ... dignitate, dispositio. Quæ ...t in prima rerum molitione ...uneris artifex singula ab se ...éderet, singula ei tunc qui... ...rum perfecta absolutoque ...simul in numerum compo... ...entasa inspexit, non bona ...ualde bona uisa fuerint. ...nquit Moyses, cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Nimirum, quia non in singulis, sed uniuersis elucet ordo ille, & dispositio omnem continens ornatum, & decoris ac pulchritudinis excellentiam. Porrò de hac corporum, præsertim uerò elemētorum suis in locis dispositione, breuiter à nobis est in præsentia disserendum. Qua de re philosophati sunt D. Ambrosius cap. 4. lib. 3. Hexameron. D. Damascenus lib. 2. fidei Orthodoxæ c. p. 6. D. Nemesius in lib. de natura B hominis cap. de elementis. Philo Iudæus in lib. de plantatione Noe. Plato in Timeo, alijque nonnulli.

Euch. A-bul. Lippo. in Gen c. j. Status q-stionis. Clemens Alex. in o-rat. exh. ad Græcos. au-ctor libri de mundo ad Alex. Macrob. l. b in som-niū Scip.

In hac igitur mundi uniuersitate, quia corpora omnia pro cuiuslibet conditione, & natura separatis quasi stationibus dispo ni decens erat, id diuinæ mentis solertia ratione planè singulari perfecit. In primis enim corpora cœlestia, pulcherrimum Dei opus intermicātibus astrorum luminibus tanquam floribus adornatum, tot signorum C figuris & uarietate conspicuum, tot titulis ordinis, beneficentiæq; insigne, corpora inquam cœlestia luce tam clara, mole tam ampla, agitatione tam rapida; denique omnium simplicium corporum præstantissima supremam mundi sedem obtinuere. Terra, quia inter elementa infimæ dignitatis est, utpote grauis, crassæ, concretæq; substantiæ, in meditullio atq; infima uniuersi regione subsedit. Supra hanc affusa est aqua, quod minus rudis & D crassa minusq; grauis existat, atque adeò naturæ nobilioris sit, quàm terra. Supra aquam aer eminet, ob insitam perspicuitatem & subtilitatem subiectis elementis præcellentior. Tandem ignis omnium elementorum perfectissimus, ut ipsius tū perspicuitas & subtilitas, tum in agendo efficacitas ostendunt, supremum locum iuxta cœlestes sphæras uendicauit. Ita fit, vt cauum cœlestis globi locus ignis pariq; modo ima cuiusque elementi superficies E inferioris elementi locus habeatur. Tametsi non incongruè quis dixerit, ut ex Themistio superius retulimus, superiorem aeris superficiem spectare etiam ad locum ignis, ipsumq; integrare, similiterque se habere extimam superficiem cuiusq; elementi ad superius: licet hæ loci rationem minus propriè sortiantur; quia proprij loci est continere, quod non nisi superiori cōparatione inferioris ti...

Situs & ordo corporū simpliciū. Locus cœlestiū sphærarum.

Aquæ.

Aeris.

Ignis.

g Quod si interuallum.] Duplici argumento ostendit locum non esse spacium illud. Primum, quia si tale spacium tergemina dimensione præditum in natura esset, darentur actu infinita loca, quod nemo dicet. Probatur assumptum. Nam si locus esset interuallũ: cùm vnum corpus viribus naturæ aliud permeare nequeat, sequeretur rem loco contentam infinitè diuidi, eam nempe interuallo dissecante, atque ita darii finitas partes locis infinitis distinctas. Huius argumenti vim aliter Simplicius, Themistius, alijque interpretes exponunt, omnes tamen a partium, & locorum infinitate petitam esse inquiunt.

Refellitur opinio veterũ de spacio, siue interuallo.

h Simul verò & locus.] Secundum argumentum ita habet. Si locus esset spacium rem locatam, permeans, sequeretur locum in loco esse, locumque mutare, & plura simul loca esse, quæ omnia longè absunt a vero. Probatur sequi. Nam si aqua in vase contineatur, & vasis interuallum aquæ sit locus, vasque ab vno loco ad alium deferatur, ita vt in alio interuallo consistat, iam locus aquæ, videlicet interuallum intra vasis latera inclusum, locum mutabit, & locum alium, nempe spacium, in quo sit, obtinebit: sicque interuallum in interuallo, atque adeò locus in loco, & multa simul loca erunt: nimirum totius vasis, deinde aquæ, præterea partium aquæ. At enim istiusmodi incommoda omnino effugit qui circumfusi corporis superficiem locum facit. Hæc enim nec locum per se mutat, nec in loco est, nec plures quæ contineant extrinsecè vnà existere oportet.

Aliud arg. cõtra antiquos Phil. existimantes spaciũ esse locũ.

Declinari incõmoda posita superficie circũfusi corporis pro loco.

i Atqui Materia.] Probauit hactenus locum neque formam, neque interuallum cauo ambitu inclusum, nec materiam esse: rursus nunc, ne qua supersit dubitatio, materiam non esse confirmat. Licèt enim materiæ naturam imitetur, quatenus vt eadem materia variis subinde formis induitur, ita, locus immotus manens idemque perseuerans continuò diuersa corpora vicissim recipit, plurimùm tamen inter se natura differunt. Primùm, quia materia diuersas formas excipiens fit rei compositæ pars, non autem locus. Deinde, quia materia re incolumi non potest ab ea disiungi, neque illam continere dicitur, quæ tamen loco rite conueniunt. Reliquum est igitur vt locus, quoniam nec materia, nec forma, nec interuallum est, vltima corporis continentis superficies sit, continentis inquam id, quod lationem subit.

Locus materiæ naturam imitatur, non tamen est materia.

k Locus autem quid sit.] Loci naturam cognitu, inuentuque difficilem esse ait, quia formæ & materiæ similitudinem præse fert: similitudo autem sæpenumero deceptionem parit, vt Plato in Sophista monet, tum quia translatio quiescente, immobilique loco fieri debet, quæ immobilitas, atque adeò loci ratio interuallo conuenire videtur. Persistit nihilominus in sententia, asseuerans locum esse superficiem, non quamlibet, sed immobilem. Quo fit vt tametsi quodlibet vas locus appellari possit, & quiuis locus vas dici queat, ampliata nimirùm vocabuli significatione, vt locus idem valeat atque cõtinens, tamen, si propriè loquendum sit, non ita se res habeat, quia vas aquam, verbi gratia, continens nõ propriè locus aquæ dicitur, propterea quòd simul cum ea mouetur. Qua etiam de causa aqua fluminis nauigium circumfluens cùm moueatur, non propriè locus habetur, sed magis ipse fluuius, qui immobilis est: licet neque hic proprie locus sit, cũ non primò contineat.

Loci natura cognitu difficilis.

Locus superficies immobilis.

l Quamobrem locus.] Proponit iam absolutam, atque omnibus numeris perfectam loci definitionem, nimirum, Locus est extremum, seu finis corporis continentis immobilis primus. Quæ tamen loco non in tota sui significati amplitudine, sed proprio, & immediato solùm conuenit. Quo verò pacto ea sit intelligenda, enucleatè a nobis in progressu explicabitur. Probat autem Aristoteles locum immobilem esse testimonijs veterum philosophorum, qui mundi medium idcirco maximè propriè locum infimũ dici putabant, & con causam cœli faciem locũ superum, quod hæc in eodem situ maneant.

Perfecta loci definitio.

Veteres mũdi mediũ maximè locum putabant.

Porro aũt quid sibi velint ea verba, Terminus, qui ad mediũ, &c. nõ cõstat inter expositores, aliterque illa Philoponus, Porphyrius, & Simplicius, aliter Themistius interpretãtur. Omissis tñ cõtrouersijs, videt Aristoteles per terminũ, qui ad mediũ cõtinere dicitur, significare superficiẽ cõtinentẽ ea corpora, quæ suopte ingenio in mediũ tẽdũt, videlicet infimã aeris superficiẽ, quæ globũ ex aqua & terra conflatũ circũdat: mediũ autẽ vocare centrũ mundi, ad quod grauia descendunt, docereque vtrũque horũ esse infra. Per terminũ vero, qui ad extremũ continet, designare lunæ superficiẽ; quæ ad extremũ cœli versus nos esse dicitur. Itaque eiusmodi superficiem, extremumve, sursum esse.

Loci obscuri explicatio, de qua dissentiũt interpretes.

m Ob

m Obeamque causam.] Declarat quo pacto locus dicatur superficies prima, videlicet, quia cùm locus sit planum quoddam, idest, superficies adæquatè respondens rei locatæ, cumque termini vtriusque, idest, tam contenti, quàm continentis corporis, simul sint: consequens est, vt locus sit superficies contento corpori primùm occurrens. Cur locus dicatur superficies prima.

CAPVT V.

a ID itaque corpus in loco est, extra quod aliud corpus est, quod ipsum contineat: illud verò non est, extra quod nullum est. Quapropter etiam si aqua eiusmodi fuerit, partes quidem ipsius mouebuntur, propterea quod alia aliam contineat: vniuersum verò partim mouebitur, partim non mouebitur: vt totum quidem enim simul locum non mutabit, in orbem autem mouebitur: hic namq; partium est locus. Nec sursum quidē, & deorsum, in orbem autem aliquæ, aliæ verò sursum, & deorsum, quæ densitatem habent, & raritatem. Tex. 43. b Quemadmodum autem dictum est, aliqua sunt in loco potestate, aliqua actu. Quapropter cùm id, quod similium est partium, continuum fuerit, partes potestate sunt in loco: cùm autem diuisum quidem sit, sed partes se tangunt, vt cumulus, actu. Et alia quidem per se, vt corpus omne, quod vel latione, aut accretione mobile est, per se alicubi est. Tex. 44. Tex. 45.

Cælum autem, vt diximus, nusquam est totum, neq; vllo in loco; si quidem nullo corpore continetur, sed quatenus mouetur, eatenus partibus est locus, quandoquidem alia aliam continet: alia verò ex accidenti, vt anima & cælum. Omnes enim partes quodammodo sunt in loco, siquidem in orbem alia aliam continet, ex quo fit, vt in orbem id solùm, quod superum est, moueatur.

c Vniuersum autem alicubi non est: quod enim alicubi est, & ipsum aliquid est, & aliud quid, in quo continetur, oportet esse: at extra vniuersum, ac totum nihil est. Ob eamq; causam in cælo sunt omnia: quandoquidem cælum vniuersum fortasse est. Non est aūt cælum locus, sed cæli aliquid, nempe extremum, ac terminus quiescens, qui mobile corpus contingit. Atq; hanc ob causam terra in aqua est, hæc in aere, hic in æthere, æther in cælo, cælum non vltrà in alio. Tex. 46. d Illud verò ex hisce est perspicuum, si locus hoc modo definiatur, dubitationes omnes dissolui posse: neque enim necesse est locum simul augeri, neque puncti esse locum, neque in eodem loco duo corpora, neque corporeum quidpiam interuallum esse. Corpus nanque est quicquid loci extremis interiectum non autem corporis dimensio. Estq; etiam locus alicubi, non vt in loco, sed vt terminus in eo est, quod est terminatum. Non enim in loco est quicquid est, sed corpus mobile. Tex. 47. e Atq; etiam in suum quæq; locum ratione optima res fertur. Quod enim deinceps collocatum est, & tangit non vi, idest cognatum: ac ea quidem, quæ copulata sunt, impatibilia sunt, quæ verò se tangunt, vicissim pati, atque agere apta sunt. Tex. 48. f In suo etiam quicque loco non sine ratione naturaliter quiescit. Hæc enim pars in toto loco eam habet rationem, quam separata pars ad totum; vt cùm aquæ aut aeris particulam quis mouet. Sic verò & aer ad aquam se habet, quoniam alterum materiæ vim obtinet, alterum formæ: aqua quidem aeris, aer autem quasi cuiusdam illius actus: aqua enim potestate est aer, & aer potestate aqua alio modo. Sed post de his differendum erit, nunc per occasionem necessariò dicendum. Tex. 49.

dicendum fuit. Quod verò obscurè dictum est, dilucidiùs tunc erit. Si igitur idem sunt materia, & actus (vtrunq; enim aqua est, sed vnum potestate, alterum actu) eam profectò rationem, quam pars ad totum, quodammodo habebit. Quare & se tangunt: copulata autem erunt, cùm vtrunque actu vnum fuerit. Ac locum quidem esse, & quid sit dictum est.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Quanā secundū se & absolutè in loco sint.

a ID itaque corpus.] Ex tradita loci definitione ostendere aggreditur quænam corpora, & quibus modis in loco sint. Ac primùm docet ea secundum se & absolutè in loco esse, quæ ab alio corpore continentur: siquid verò extra se aliud corpus non habeat, vt vniuersum, id non posse prædictu modo locum obtinere, imò nec motum subire, nisi merito partium.

Vocabulo vniuersi quid nam Aristot. significarit.

Quid Aristoteles, Vniuersi appellatione significare uoluerit, magna est interpretum dissensio. Nam Græci ferè omnes significari uolunt cœlestem duntaxat mundum, quem inquiunt ratione partium, idest orbium, quibus constat, quorum interiores à superioribus continentur, in loco esse: non autem secundum se totum, cùm extra cœli complexum nullum sit corpus. Magnus Albertus, & Auerroes, designati censent totam corporei mundi vniuersitatem, quæ similiter ratione partium, non ratione totius, locum habere potest. D. autem Thomas, aliique nonnulli intelligunt primam sphæram, seu primum mobile, quod, Aristotelis sententia, nullo ambitur corpore. Atque hæc interpretatio germanior est, magisque cōsentiens cū verbis Aristotelis, præsertim ijs, quæ de loco actu, & potestate paulò post sequuntur. Illa autem verba, Nec sursum quidem, &c. sic intelligito: extremæ spæræ partes non ita se habent, vt aliæ quidem in orbem agitentur, aliæ in superum, aut inferum locum eant: hoc enim ijs tantùm, quæ rarefieri, & addensari possunt, conuenit.

Motus sursū & deorsum ijs tantùm conuenit, quæ rarefieri, & condensari queunt.

b Quemadmodum autem.] Enumerat modos, quibus res in loco esse queunt: nimirum potestate, vel actu: per se, vel ex accidente. Potestate dicuntur in loco esse partes cuiuslibet continui, quæ ita in eo insunt, vt ab illo diuisæ nō sint, diuidi tamen possint. Actu verò sunt, verbi gratia, eædem partes, cùm ab se mutuò diuisæ fuerunt, ita tamen, vt vna alteram tangat, & in modum aceruì contineat. Per se, illa quæ ratione sui in loco sunt, vt Socrates, vt arbor, vt elementa. Ex accidente, quæ sunt in eo, quod in loco per se est: vt animus in corpore, vt color in magnitudine, vel quæ sunt in loco per aliud, vt continuū non circunfusum alio corpore, quod merito partium ad modum ante explicatum in loco est. Docet ergo Aristot. supremam sphæram non contineri loco per se, sed ex accidente, & per aliud, videlicet partium beneficio: eiusdem verò partes, quæ sibi inuicem innexæ in orbem rapiuntur, in loco esse potestate duntaxat.

Modi, quibus res in loco esse possunt. Potestate. Actu. Per se. Ex accidente.

Supremū cœlum nō per se, sed ex accidente in loco esse.

c Vniuersum autem.] Hic vniuersum pro tota corporeæ molis vniuersitate sumit, atque non esse ipsum per se in loco, quia nullum extra se corpus vendicat. Quo fit, inquit, vt cœlum omnia ambitu suo coerceat, tanta molis amplitudine, vt propemodum vniuersi nomen sibi arroget, quatenus cætera corpora illius comparatione parum habent momenti. Non est tamen sublunarium corporum locus cœlum ipsum, sed caua eius superficies, eatenus immobilis, quatenus in gyrum sic torquetur, vt secundum se totam non aliò migret. Nec item, inquit, eiusmodi superficies proprius ac proximus inferiorum corporum locus habetur, sed communis, ac remotus. Namque excepto igni, qui lunari globo proximè cohæret, singula alium peculiarem, sibique proprium locum sortiuntur, vtque terra in aqua est, aqua in aere, aer in igni, ignis in prima cœli sphæra, alij orbes in superioribus vsque ad extremum qui vt nullum iam supra se habet, ita in loco actu non est.

Locus corporum sublunarium non est cœlum, sed eius cōcaua superficies.

d Illud verò ex hisce.] Perspecta loci definitione, facile esse inquit argumenta, quæ ipsum è medio tollere videbantur, dissoluere. Respondet igitur ordine retrogrado, vel potius ex ijs, quæ hactenus docuit, responsionem petendam vult. Imprimis quod ab 6. attinet, non oportere locum propriè augescere, cùm locus non sit corpus, & incrementum solis corporibus propriè conueniat. Itaque dum corpus loco contentum augescit, simul etiam corpus circunfusum, vt aer, vel aqua cedit, eoque cedente, caua superficies ipsi inhærens maior fit, atque ita per accidens locus augetur. Ad 2. superficiem, lineam, & punctum

Responsio ad argumēta, quæ locum tollebant. Ad 6. Ad 2.

ctum non transferri aliò per se, sicuti corpora, sed tantummodò ex accidente, ideoque solis corporibus conuenire in loco esse. Ad 1. locum non esse corpus, nec constare tribus dimensionibus, sed esse superficiem longitudinem tantùm, ac latitudine præditam. Ad 3. locum non habere magnitudinem, cum neque sit corpus, neque corporeum interuallum, quale veteres fingebant. A 1. Ad 3.

His non obstat quòd locus dicitur æqualis rei contentæ, vt enim annotauit Magnus Albertus, & Auerroes comment. 77. huius lib i, duplex est æqualitas, altera dimensionis, altera continentiæ. Aequalitas dimensionis est, qua vnum secundum omnes dimensiones, longitudinem, videlicet latitudinem, & profunditatem alteri adæquatur. Aequalitas continentiæ, est qua vnum alteri æquale est secundùm longitudinem, & latitudinem duntaxat. Igitur prior æqualitas solis corporibus conuenit, posterior autem loco aptatur, qui extremæ superficiei rei contentæ ex æquo respondet, simulque cum ea existit.

Estque etiam. Ad quintum respondet non omnia, quæ in rerum natura existunt, in loco esse, sed quædam esse tantummodò in alio vt terminum, seu finem in eo quod terminatur, finiturve. Est autem re vera locus in locante tanquam in subiecto Nec oportet omnia quæ sunt, in loco esse, cùm solis corporibus conueniat circunscribi loco. Ad quartum, cuius hic mentionem omisit Aristoteles, dicendum est locum prout vim rei conseruatricem habet, ad efficientem causam pertinere. Ad 5. Ad 4.

e Atque etiam.] Exponit quamobrem corpora grauia, & leuia suopte ingenio in proprium locū ferantur. Causam verò ait esse, quia quodlibet naturæ societate coniunctum est cum eo quod naturali ordine deinceps sequitur, & quod nulla vi adhibita, sed sponte sua tangit, vt aer cum igni. Commonefacit autem non eodem pacto se rem habere in prędictis corporibus, quo in partibus alicuius totius: hæ namque ita implicitam cognatamque naturam obtinent, vt in se mutuò non agant, intellige actiones per se ad interitum ducente, illa verò sine discrimine vicissim agant, & patiantur. Cur grauia & leuia sua apte vi in propria loca tendāt.

f In suo etiam.] Rationem affert cur vnumquodque in sua natiua sedē quiescat: nimirum, quia ad illām tendit, sicuti pars auulsa ad suum totum, vt pars aquæ ad aquam. Atque ita quemadmodum pars toti adhęrescit, ita corpus vbi ad locum peruenit consistit. Habere autem sese corpus locatum, vt partem comparationem loci, locum verò vt totum, ex eo ostendit, quia aqua, verbi gratia est vt materia, aer verò vt actus & forma. At materia rationem partis obtinet, forma rationem totius, quia totum absoluit, & perficit. Sed cur, dicet quispiam, aqua respectu aeris veluti materia est, quia, inquit, est in potentia, vt ex ea aer gignatur. Hoc autem vt intelligas, aduerte, cum intereunte re minus perfecta, alia perfectior generatur, vt ex embrione homo, tunc dici corruptionem secundum quid, generationem verò simpliciter. Cum autem perfectiori corrupta, imperfectior generatur, conuersa vice generationem secundùm quid, corruptionem simpliciter nuncupari. Quoniam igitur tam aer respectu aquæ, quàm omnia superiora elementa comparatione inferiorum, vt altiorem sedem, ita & eminentiorem dignitatis locum vendicant, ideo aqua dicitur in potestate esse, vt ex ea gignatur aer, non ita verò contra. Cur corpora in proprijs locis quiescant. Aqua respectu aeris obtinet rationem materiæ. Cur.

QVÆSTIO I.

Rectè ne Aristoteles loci naturam explicarit.

ARTICVLVS I.

Obijcitur contra loci definitionem ab Aristotele traditam.

Contra ea, quæ Aristoteles proximis capitibus de loco scripsit, hæc opponuntur. Primò: Loci proprium est corpora ad se allicere, allecta fouere, ac conseruare, vt constat ex ijs, quæ tradit Aristot. hoc in libro, text. 40. 48. & 49. & lib. de historia animalium, c. 28. & 29. Theophrastus lib. 2 de causis plantarum, c. 9. & Ptolemæus in 2. tractatu Quadripartiti: at superficies cū sit quantitas, nullam habet alliciendi, aut conseruandi vim, vt aduertit Commentator ad text. 84. huius libri. Non est igitur locus superficies, sed potiùs qualitas, quæ eiusmodi officia præstet. Prima obiectio.

Deinde. Turris immota, flatu venti aliā atque aliā induit superficiem, cymba etiā cùm secundo amne labitur, interdum eandem aquæ superficiem se attingentem seruat. a. Obiectio.

uatur: ergo si locus est superficies, res non mouetur; mota ... ta mutat locum, res mota locum non mutat, quo quid absurdius?

3. Obiect. Præterea: Superficies continens rem locatam inhæret in corpore circunfuso, & ex consequenti eo modo, saltem ex accidente, mouetur: ergo fieri nequit vt locus sit superficies, alioqui locus esset mobilis, cuius oppositum docuit Aristoteles.

4. Obiect. Rursum. Locus est superficies: ergo vbi plures erunt superficies, erũt & plura loca: & vbi vna, vnus duntaxat, quod tamen nõ videtur concedendum: sequeretur enim vnum locatum, vti lignum, cuius altera pars aquis mersa est, altera extat, duobus in locis simul esse, quia gemina superficie concluditur, vna aquæ, altera aeris. Item duo corpora, si diuina virtute se penetrẽt, & eadem attigua superficie contineantur, esse vnum duntaxat locatum, quorum neutrum veritati congruit.

5. Obiect. Item. Sicut Angelus propriè loco mouetur, ita propriè in loco esse debet: non est aũt in superficie: non est igitur superficies locus. Assumptio probatur, quia cùm Angelus sit expers materiæ, consentaneũ non est, vt rei materiatæ superficie cohibeatur. Ad hæc: Corpus Christi in sacra Eucharistia continetur superficie, quæ ante consecrationem intrat materiæ panis: & tamẽ non est in ea, vt in loco, ergo non omnis superficies continens est locus.

Magister in 1. dist. 37. Henric. quodlib. 4. q. 7. Alẽsis 2. p. q. 33. D. Th. 1. p. q. 53. ar. 1.

6. Obiect.

7. Obiect. Tum. Si lapis absque omni quantitate diuinitus conseruetur, manebit nihilominus in loco: cum negari non possit alicubi eum esse: & tamen locus non erit illi æqualis: quia æqualitas est relatio inter corpora affecta quantitate: Non igitur locus est æqualis locato.

8. Obiect. Postremò: Summa sphera, cum propriè moueatur, non potest non esse in loco: & tamen ex Aristot. sententia non continetur alio corpore, ergo non omne, quod est in loco, ab alio circunscribitur, ex quo sequitur locum non esse superficiem continentem.

ARTICVLVS II.

Quæstionis explicatio.

In hac controuersia de loco, duo potissimum sunt, quæ maiorem explicationem desiderant. Alterum, quæ sit

A loci natura, & essentia: alterum, qua ratione locus ab Aristot. immobilis dicatur. Quod ad primum attinet, multiplices de eo quondam fuere, atque etiam nunc vigent Philosophorum opiniones, quas cõmemorat D. Thomas opusculo 52. Albertus Magnus, Auerroes, & Themistius hoc in libro, Auicenna 2. Sufficientiæ cap. 6. aliíque nonnulli. Igitur Stoici, & ex Aca-

Mirandula lib. 6. de Examine vanit. cap. 4.

De natura loci variæ opiniones.

B demicis quidam arbitrati sunt locum esse spatium, quod a corpore occupatur, quale est id, quod inter cauum vasis interiacet. Idéque visum fuit Stratoni Lampsaceno, Syriano, Galeno, & Philopono. Verũ hanc sententiam non eadem omnes via secuti fuere. Quidam enim eiusmodi spatium verum ens & positiuum, ac reale esse opinati

Opin. Stoicorum, & Academicorum. Stratonis. Syriani. Galeni. Philoponi: Cõfule Philoponuũ in sua digressione de loco.

C sunt, quos superius Aristot. refutauit. Alij asseruerunt non esse ens reale, sed quidpiã imaginarium, quod nimirum sola mente concipimus, longum, latum, ac profundũ, aptum vt per alternationem, & successum corpora recipiat, aptum, inquam, non per aliquam potentiam, quæ in ipso hæreat, sed quæ in corporibus vicissim subeuntibus insideat. Atque hæc opinio in hunc

Themistiũ ad tex. 36.

D posteriorem modum explicata, nonnullis optimæ notæ auctoribus vehemente placet, fortasseque à nullo hactenus satis firmis rationibus profligata est, licet eam quoque Aristot. improbarit, dum statuit locum esse superficiem ambiẽtis corporis.

Lege Auicennam 2. suff. cap. 6. Scaligerum exercit. 5. in Card.

Ea igitur omissa, nonnulli è posterioribus Peripateticis, è quibus est Scotus in quodlibetis qu. 11. autumant locum nõ

Confutata ab Aristot. Opi. Scoti, & aliorum.

E esse propriè superficiem, sed relatione continentis ad rem contentã, superficiem verò importari a loco tanquam materiale quid ipsius, ab huiusmodi relatione connotatũ. Verum non rectè sentiunt, nec Aristoteli cõ. Primũ, quia affectiones, quæ loco, quà locus est, accommodantur, ut esse æquale, plenum, vacuum, aliaque huiusmodi, non in relationem, sed in superficiem competunt.

Impugnatur.

F Secundo, quia vbique Aristot. locũ definit esse superficiem. Non est autem verisimile nũquam ab eo secundum propriã eius rationem fuisse definitũ. Vera igitur, & Aristotelica sententia est, locum propriè esse superficiem, esti negandum non sit, conuenire illi, vt quippiam connotatum, relationem continentis ad contentum corpus. Verum autem locus vera quantitatis species sit, an non, alibi discutiendũ veniet.

Vera & Aristotelica sententia de natura loci. D. Damasc. in Physicis cap. 10.

Quod

De loci immobilitate

Quod ad loci immobilitatem spectat, non solùm Aristoteles, sed etiam Theophrastus, & Eudemus in axiomatibus de loco, referente Simplicio, imò & omnes Philosophi antiquitatis, ut Philoponus ait, censuerunt locum immobilem esse oportere, & quidem meritò, cùm id, quod mouetur, necessariò locum relinquat; non possit autem ipsum relinquere si vnà cum mobili feratur. Quo pacto autem hæc immobilitas loco conueniat, dissidium est inter Peripateticos, D. Thomam, Scotum, & Auerroem, horumque sectatores, sed omissa lõgiori disputatione, quid sentiendum videatur paucis aperiemus. Sciendum igitur est (quòd ad finem libri 8. magis patebit) dari extra cœlum spatium quoddam infinite patẽs; quod non est aliquid reale, sed imaginarium, in quo concipere fas est puncta, lineas, & superficies in eodem imaginario interuallo permanentes, simileque spatium occupari ab hoc vniuerso corporeo, quod spatium ante mundi creationem perinde vacabat corpore, atque vacat illa immensitas extra cœlum patens. Quoniam verò res omnes intra hoc spatium cohibentur, potest quælibet ambientis corporis superficies, in qua vera loci ratio consistit, bifariam sumi, nimirum uel secundum se, vel prout ei imaginaria illa superficies circumquaque respondet. Si priori modo spectetur, mobilis quidem est, saltem ex accidente, ad motum corporis, cui inhæret, si posteriori, immobilis: quia superficies imaginaria, quæ illam hinc inde ambit, neutiquam mouetur. Hoc igitur pacto intellexit Aristoteles omnem locum immobilem esse oportere; nempe quia ratione cõparatur ad superficiem illam imaginariam motus omnis expertem.

Lege D. Tho. in q. de verit. q. 1. art. 6.

Dissidium inter Peripateticos.

Extra cęlũ diffundi infinitũ spacium.

Germana ratio immobilitatis loci.

ARTICVLVS III.

Dilutio eorum, quæ in primo articulo obiecta fuere.

Reliquum est vt ea, quæ articulo primo obiecta sunt, diluamus. Pro explicatione primi annotandum est (quod præter alios aduertit Ferrariensis, q. 1. huius libri) locum dupliciter sumi; vel Mathematicè, vel Physicè. Priori modo

Duplex acceptio loci.

Secunda Pars.

A esse solam superficiem, nec vllam vim allicientem, aut conseruantem obtinere. Posteriori esse item superficiem, non tamen solam ac nudam; sed affectam qualitatibus ad tuenda corpora idoneis, quarũ merito naturalis locus corpora ad se allicit, ut finis, eademq́; efficienter cõseruat, ac fouet. Quare minimè assentimur Ianduno, qui q. 5. huius lib. in eam abijt sententiam, ut dixerit superficiem esse quasi loci materiam; virtutem autem conseruandi rem locatam esse tanquam formã. B Namq; etsi naturalis locus hæc duo vendicet; eius tamen propria ratio & forma, est superficies; vt articulo superiori ex Aristotele ostendimus. Reliqua verò cõn sectaria tantùm illius sunt, & veluti connotata; nempe relatio distantiæ, relatio æqualitatis, virtus conseruandi rem contentam, aliaq́; eiusmodi. Quare ad argumentum dicimus, etsi loco naturali conueniat vis conseruandi, quæ ad qualitatis categoriam pertinet, non debere proinde C locum qualitatem censeri; cùm eiusmodi virtus ad formalem eius rationem nõ attineat. Hic tamen aduertes, cùm loco naturali conseruatrix virtus attribuitur, id non ita accipiendum, quasi eiusmodi virtus in sola ambientis corporis superficie inhæreat, aut ab ea, vt à primario fonte ad rem locatam permanet. Re enim vera non ita est, tum quia superficies, ut proximum argumẽtum rectè assumebat, & aduertit Commentator, nullam habet D efficientiam; tum quia id, quod præcipuè rem in naturali loco conseruat, est influxus per intermedia corpora è cœlo deriuatus. Itaque eatenus naturalis locus habere vim conseruandi dicitur, quatenus dum corpus intra eius cauitatem, & complexum cohibetur, conseruatrices qualitates melius recipit.

Refellitur Iandunus.

Propria ratio loci.

Dilut. 1.

Virtus loci conseruans rem locatam.

Superficies nullã efficiendi vim possidet. D. Thom. opusc. 52.

Ad 2. dicendum, nihil absurdi esse, q̃ res immota locum mutet, dummodò nõ mutet situm, & vbi, & quòd res mota nõ E mutet locum, dummodò alium situm, aliudque vbi acquirat, quod in propositis exemplis accidit. Nam dum turris in eodem spacio persistit, semper eundem situm, idemque vbi retinet, ac dum cymba diuersas partes intersusi spacij decurrit, diuersum situm, & vbi comparat, ut ex ijs, quæ superiori lib. docuimus, perspicuum est. Adde etiam, rem non mo-

Dilut. 2. Quo pacto res immota locũ mutet, res mota nõ mutet locum.

tam locum mutare, & viceuersa rem motam locum non mutare, si locus sumatur pro sola superficie continente sine respectu ad imaginariam; non autem, si vnà cum ea spectetur: nec esse absurdum variari locum priori modo sine motu; etsi ad vulgi sensum nulla omnino loci mutatio absque motu dari possit. Atque hinc patet tertij argumenti solutio, licet enim superficies continens in se praecisè considerata per accidens moueri queat; est tamen prorsus immobilis, si vnà cum imaginarij spacij superficie accipiatur.

Dilut. 3.

Ad 4. nihil vetare, quo minus vnum, idemque corpus duabus superficiebus locum unum efficientibus contineatur; qui tamen locus non simpliciter, sed aggregatione vnius sit. Si uerò duo corpora virtute diuina sese permeent, & una eademque superficie circumtegantur, duo locata appellanda erunt, propterea quòd in adiectiuis, quale est locatum, si supposita denominata sint plura, licet forma vna tantum sit; multiplicatur tamen denominatio, quemadmodum si eadem numero albedo poneretur in pluribus lapidibus, nihilominus plura alba adiectiuè dicerentur.

Dilut. 4.

Multiplicatis suppositis multiplicatur adiectiua etsi forma vna sit.

Ad 5. Angelum non existere in loco circumscriptiuè, de qua existentia locutus est Aristoteles; sed definitiuè, ac propriè quidem moueri, non physico motu, qui est actus corporis, sed spiritali, qui duntaxat in substantias à materiae concretione liberas competit. Huiusmodi porrò motum non ad corporum superficiẽ tendere; sed ad ubi, quod est idem cum substantia Angeli, vti superius diximus.

Dilut. 5.

Quis sit terminus motus localis Angeli.

Ad 6. Etsi corpus Christi sub specie panis contineatur; non tamen in ea esse vt in loco circumscriptiuo, quia non quaelibet superficies, qua corpus ambitur, locus circumscriptiuus est; sed ea tantùm, quae corpori contento adaequatur, commensuraturque; ita videlicet, ut quaelibet eius pars, parti corporis contenti, toto toti corpori respondeat. Quod in diuino Eucharistiae mysterio non accidit, in quo totum Christi corpus sub panis specie, & sub qualibet ipsius speciei parte continetur, vt Concilium Trident. sessione 13. cap. 3. docet. Qui est modus existendi in loco definitiuè. Quamquam propriè loquendo, nec definitiuè est corpus Christi in speciebus sacrae Eucharistiae, siquidem ita est ibi, vt sit etiam alibi, ac proinde non propriè definitur ipso ambitu specierum.

Dilut. 6.

Cõc. Trid. D. Th. 3. p. q. 76. ar. 3.

Alēsis 4. p. q. 10. mẽb. 9. Aegydius aitheor. 9. alij doct. in 4. d. 12.

Ad 7. respondet Caietanus prima parte quaest. 52. artic. 1. huiusmodi corpus amota quantitate nullibi fore. Potiùs tamen dicendum, si diuinitus in eodem situ conseruetur (quod an fieri possit, non est huius loci disquirere) mansurum in loco, non qualem Aristoteles definit, sed qui ad eum reuocari debeat: adhuc enim circunfusum erit ambiente superficie, non ita tamen vt inter ea sit mutuus contractus, quem Aristotelicus locus requirit, quemque relatio propria aequalitatis comitatur. Vltimum argumentum difficultatẽ attingit de loco supremi coeli, de qua separatim à nobis disputandum est.

Dilut. 7.

QVAESTIO II.

Vtrum supremum caelum in loco sit.

ARTICVLVS I.

Diuersa Philosophorum sententia.

IN hac controuersia supremi coeli appellatione primum mobile intelligi debet, quod tametsi re vera Empyreum coelum supra se habeat, vt Theologi doctores ex Diuo Basilio, Athanasio, Damasceno, Chrysostomo, Theophylacto, Strabo, & Beda, communi consensu asserunt; tamen secundum Aristotelem, veteresque Philosophos nullo alio corpore continetur; vnde iuxta ipsorum doctrinam, de eius loco non parua disceptatio est. Enimuerò cùm re ipsa moueatur, locum requirit, rursusque idem cùm ambiente careat superficie, quonam pacto locum habere possit, non apparet. Haec igitur difficultas multis occasionem dedit ab Aristot. discedendi existimandique, rectius sensisse veteres, qui locum interuallum fecere. Verùm his omissis Alexander, vt Simplicius refert, existimauit cęlum neutiquam in loco esse: quia uel esset in loco per se, vel ex accidente: actu vel potestate; quorum nullum competere ei videtur. Nam quòd nec per se, nec actu sit in loco, probauit Aristotel. cap. quinto huius libri text. 45. Quòd autem non sit ex accidente,

D. Th. 1. p. q. 66. ar. 3. Alens. 2. p. q. 51. mẽ. 3. Alber. Ma. in tract. de quatuor coaeu. q. 4. art. 13. Vdalricus in sua sum. li. 4. alij do. in 2. d. 2.

Quid nõie supremi cę li hoc loco intelligat.

Opinio Alexandri.

Eius arg.

dente, inde patet, quia neque accidens est, neque pars alterius in loco existentis. Quod denique nec potestate, ex eo concluditur; quia non repugnaret eam potestatem ad actum reduci, sicque posset aliquando supremum cœlum actu in loco esse, atque adeò ab alio corpore contineri. Hæc tamen sententia Peripatetico dogmati aduersatur, vt facilè perspiciet, qui textum illum proximè citatum legerit, ubi Aristoteles disertis verbis edocet cœlum esse in loco per accidens. Intelligit autem cœli nomine primam sphæram; cùm ex eo probet non esse per se in loco, quia nullo alio corpore ambitur. Ad rationem verò Alexandri dicendum est, nō omne quod per accidens in loco est, vel partem, vel affectionem esse alterius in loco existentis, ut progressu patebit.

aduersat Aristot.

Respondet ad argum. Alex.

Gilbertus Porretanus libro de sex principijs, in explicatione categoriæ, Vbi, credit (vti eum M. Albertus interpretatur) locum vltimi cœli esse conuexam eius superficiem. Sed hoc etiam placitum haud obscurè contradicit Aristoteli hoc in libro cap. quarto, text. 35. affirmanti locum esse quid diuersum à re locata, eique extrinsecus circumfundi. Nec Gilbertus censuit prædictam superficiem verè ac propriè locum esse; sed vtcunque pro loco haberi posse; cùm ibidem paulò inferius hæc verba subiecerit. Si globum illū extimum concessuri sumus in loco esse, diffiteri non poterimus, quin aliquod prætereà corpus sit, in quo cœli facies extrema coerceatur. At enim prætereà nihil est. Igitur nec in loco globus is fuerit.

Opinio Gilberti.

AuemPace, & Alpharabius, itemque Auerroes hoc in libro comme. 43. (quorum sententia non displicet M. Alberto tract. primo, c. 13. & Ianduno quæst. 9.) opinantur locum supremi orbis esse mundi centrum, proptereà quòd per id res habet locum, per quod immobilitatem & stabilitatem. At supremus orbis ratione centri vt docet Aristot. lib. 8. huius operis cap. 9. text. 76. quodammodo immobilis est: quatenus ita circa ipsum uoluitur, ut secūdum se totum non mutet locum. Item quod eodem recidit, quia nō aliorsum demigrat, nec temerè vagatur; sed æqua semper ab eo distantia in gyrum vertitur. Quò spectat illud Manilij. 1. Astronomicon cap. 2.

Sententia Arabū, qui b⁹ alij quoque suffragantur.

Arg. quod cētrum sit locus cæli.

Quod nisi libratum pondere tellus,
Nō ageret cursus mūdi subeuntibus astris,
Phœbus ad occasum, & nunquam remearet ad ortus,
Lunave sub mersos regeret, per inania cursus.

Manilius.

Confirmant etiam hanc opinionem ex eo, quia is debet existimari locus cuiusq; corporis, qui eius lationi per se conuenit, eidemq; speciem & distinctionem tribuit. At latio cœli circularis est: hæc autem sumit speciem à medio, seu centro, per idēque, vti per suum terminum, dissidet à motu recto. Cui rei argumento sunt vtriusq; motus definitiones. Rectus enim definitur, quo sursum, vel deorsum itur: circularis, qui circa medium fit; vt constat ex 1. libro de cœlo, cap. 2. tex. 5.

Definitio motus recti, & circularis.

Nihilominus hi etiam Philosophi à veritate aberrarunt, siue acceperint centrū pro puncto in media mundi vniuersitate sito, quod paribus à cœli circumferentia radijs attingitur; siue pro terra, quæ cum item mundi medium occupet, & ad uniuersum cœli complexum instar puncti habeat, centrum quoque dici consueuit. Non enim aut puncto, aut terræ, proprietates loci competunt respectu cœli: videlicet continere, contingere, proximum esse & æquale locato, aliæque eiusmodi. Deinde, quia si cœlum ideo per centrum in loco esset, quia illius gratia stabilitatem quodammodo sortitur; non minùs etiam per polos in loco esse perhiberetur; cùm eorum quoque respectu nō minùs quàm centri, constantiam & stabilitatem assequatur. Item, quia qua ratione cœlestis globus haberet centrum pro loco, eadem haberet ignis, & totus ille aeris tractus, qui eadem, qua cœlum, vertigine circa centrum uoluitur. Cùm tamen constet, alium esse locum ignis & aeris; nimirum concauum lunæ, & concauum ignis. Accedit quod cap. 5. huius libri, tex. 45. docuit Aristoteles, supremum cœlum esse in loco per accidens, quod ei comparatione centri nullo pacto conuenit. Nec satisfaciūt, qui respondent cœlum dici ab Aristotele esse in loco per accidens, non quidem ratione centri; sic enim (ex eorum sententia) per se in loco est; sed quatenus terrā ambit, quæ per se continetur loco, videlicet aeris, & aquæ superficie; atque ita huiuscemodi locum censeri ex accidēte conuenire

Improbatio superioris sententiæ.

Terra instar puncti cōparatione cœli.

Ignis eodē circūactu cū cœlesti globo fert.

uenire cœlo. Non inquam satisfaciunt; quia cùm Aristot. capite proximè citato locum supremi cœli inuestigasset, vnum duntaxat inuenit modum existendi in loco, qui uerè ei posset attribui; nimirum per accidens, ac merito partium. Quare non obtinet supremum cœlum duplicem locum, nec se habet ad centrum, ut ad locum per se, & ad locum terræ, uti ad locũ sibi per accidens congruentem. Accedit, quòd si Aristoteles duplicem hunc locum respectu cœli comprobasset; vtique eius, qui per se illi conuenit, mentionẽ fecisset.

Aristoteles vnũ duntaxat modũ existendi in loco attribuit supremo cœlo.

Igitur ad argumenta, quibus aduersarij utebantur, facile respondetur. Ad primum, neganda est maior propositio. Non enim per id res locum habet, per quod constantiam & immobilitatem; sed per id, quo, vt primo rei ambientis termino, circumscribitur. Ad secundum, concedenda est maior, neganda minor. Licet namq; motui cœli per se competat circa cẽtrum efficienon tamen centrum ipsum speciem aut distinctionem ei cõfert; sed terminus, ad quem per se tendit, quique per ipsum comparatur: tametsi, quia eiusmodi terminus ad cẽtrum mundi ordinem habet, soleat motus circularis cœli definiri per respectum ad centrum. Qua de re quinto huius operis, & primo de cœlo planius ac plenius.

Solutio argumẽtorũ superioris sententiæ.

Centrũ nõ confert speciem distinctionemve circulari motui.

ARTICVLVS II.

Quid Aristoteles in proposita dubitatione sensisse videatur.

Exponamus igitur quid in hac controuersia secundum Peripateticam doctrinam verisimilius appareat. Sane Aristoteles cap. 5. huius libri statuit cœlum esse in loco ex accidente, ac beneficio partium, ut non semel diximus. Verùm quidnam hisce uerbis significare uoluerit, dubitatio est, augetque difficultatem, quod haud satis inter expositores constet, num cœli appellatione totum mundum æthereum ex sphæris cœlestibus conflatum, an supremum tantùm orbem designarit. Simplicius & Themistius priorem explicationem sequuntur, aiuntque propterea cœlum apud Aristotelem esse in loco per accidens, ac merito partiũ; quia sphæ-

Supremũ cœlum Aristoteli esse in loco per accidens. Quid sit esse per accidens in loco, interpretatio Simplicij & Themistij.

A ræ, quæ illius partes sunt, ita se habent, vt vna in alia vsque ad supremam contineatur; additque Themistius supremum cœlum ratione proximi orbis, quem caua superficie tangit, in loco esse. Vltimus, inquit, circulus, qui inerrabilis dicitur, vtpote arcens & continens cæteros, simpliciter in loco nõ est, sed penes interna, quæ ambit. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur; penes externa autem omnino expers est loci.

B Diuus Thomas in commentarijs eiusdem capitis, & opusc. 52. & quodlib. 6. artic. 3. Heruæus, quodlib. 10. quæst. 7. Ferrariensis q. 2. huius libri, alijq; nonnulli appellatione cœli supremum tantummodo intelligunt, aiuntque dici illud ab Arist. contineri loco per accidens, & ratione partium; quia partes, quibus constat, licet inter se continuatæ sint; tamen vnaquæque in altera sibi cohærente, ut in loco inest, dum aliæ alias in orbẽ continent,

Explanatio D. Thom. eiusq; sectatorum.

Cur supremum cœlũ perhibeat esse p accidens in loco.

C & aliæ sequuntur, aliæque antecedunt: sed enim quia nihil in eo, cui continuatur, tãquam in loco actu esse potest, non esse eiusmodi partes (atque adeò neq; cœlum ipsum) tanquam in loco actu, sed potestate, quatenus vnaquæque ita continetur in alia, ut si diuiderentur, esset in ea tanquã in loco actu, ac per se. Nec obstat, quòd cœlum, cùm ab interitu alienum sit, re ipsa diuidi nequit; sat enim est, ut Ferrariensis hoc loco ait, non repugnare illi di-

Cur partes cœli dicantur esse in loco non actu, sed potestate.

D uisionem, si spectetur absolutè, prout est affectum quantitate.

Sanè verò, quòd Aristoteles nomine partium, subiectas primo orbi sphæras non intellexit, atq; adeò, quod de supremo tantùm cœlo fuerit locutus, argumento est, quòd in tota illa disputatione de loco nullam sphærarum mentionem interposuit. Deinde, quia perspicuis uer-

E bis sanxit partes cœli esse quodammodo in loco; quod de inferioribus sphæris respectu superiorum haudquaquam dixisset; cùm illæ in his non quodammodo, sed proprie ac simpliciter, ut in loco insint. Tertiò, quia non ob aliam causam eam attulit partitionem, qua quædam in loco actu, alia potestate esse perhibentur, nisi vt doceret, partes vltimi cœli non actu, sed potentia in loco esse, ut paulò ante explicuimus.

Hæc sententia uidetur ad Aristotelis mentem

mentem proprius accedere, quàm proinde nos ut magis Peripateticam tuemur; etsi nō eamus inficias, modum illum existendi in loco ratione partium impropriū esse. Quod fortasse Alexandrum mouit, ut supremum cœlum in loco esse absolutè negaret. Sed urget ultimum primi articuli argumentum. Suprema sphæra actu, proprieque mouetur, utpote cuius latio cæteris dignitate & effectu præcellit. Igitur actu, ac simpliciter in loco esse debet. Deinde illud, quia nobilissimo corpori, quale est primum mobile, debetur nobilissimus modus existēdi in loco; at cōtineri loco potestate & ratione partium, est imperfectè ac diminutè in loco esse.

Vltimū argu. 1. art.

Quare alius modus existendi in loco supremæ sphæræ quærendus est. Occurrendum tamen, ut aliquid actu, ac propriè lationem subeat, non oportere, ut alio corpore ambiatur, locumve comparet; sed ut acquirat aliud, atque aliud ubi; quod etiā in spacio undique inani acquiri posse ex dictis constat. Item, vltimæ sphæræ conuenire nobilissimum modum existendi, non quidem in loco, nec enim id necesse est; sed in spacio, seu ubi; hunc uerò esse illum, quo aliquid ita sese habet, ut à nullo corpore supernè comprehendatur; quia alteri corpori subiectum esse, imperfectionem arguit.

Responsio.

QVAESTIO III.

Vtrum singula elementa in mundi vniuersitate proprium sibi locum vendicent, necne.

ARTICVLVS I.

Propositæ quæstionis illustratio.

Dignitas ordinis. Ex partiū cōiunctarū ꝓportione & ordine sese pulchritudo exerit. Cōsule D. Aug. in Enchi. c. 10. & 3. de Gen. ad lit. c. vlt.

INter alia, quæ naturæ uniuersitas continet, admirabilia, quæque Dei, cuncta numero, pondere ac mensura efficientis, sapientiam mirificè commendant, est rerum ordo, & apta singulorum corporū, pro cuiusque dignitate, dispositio. Quæ causa fuit, ut in prima rerum molitione cum tanti muneris artifex singula ab se procreata expēderet, singula ei tunc quidem bona, at cum perfecto absolutoque opere cuncta simul in numerum composita & coagmentata inspexit, non bona duntaxat, sed ualde bona uisa fuerint. Vidit Deus, inquit Moyses, cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Nimirum, quia non in singulis, sed uniuersis elucet ordo ille, & dispositio omnem continens ornatum, & decoris ac pulchritudinis excellentiam. Porrò de hac corporum, præsertim uerò elemētorum suis in locis dispositione, breuiter à nobis est in præsentia disserendum. Qua de re philosophati sunt D. Ambrosius cap. 4. lib. 3. Hexameron. D. Damascenus lib. 2. fidei Orthodoxæ c. p. 6. D. Nemesius in lib. de natura hominis cap. de elementis. Philo Iudæus in lib. de plantatione Noe. Plato in Timeo, aliique nonnulli.

Euch. Abul. Lippo. in Gen. c. 1. Status quæstionis. Clemens Alex. in orat. exh. ad Græcos. au ctor libri de mundo ad Alex. Macrob. l. 1. in somniū Scip.

In hac igitur mundi uniuersitate, quia corpora omnia pro cuiuslibet conditione, & natura separatis quasi stationibus dispo ni decens erat, id diuinæ mentis solertia ratione planè singulari perfecit. In primis enim corpora cœlestia, pulcherrimum Dei opus intermicātibus astrorum luminibus tanquam floribus adornatum, tot signorum figuris & uarietate conspicuum, tot titulis ordinis, beneficentiæq; insigne, corpora inquam cœlestia luce tam clara, motu tam ampla, agitatione tam rapida; denique omnium simplicium corporum præstantissima supremam mundi sedem obtinuere. Terra, quia inter elementa infimæ dignitatis est, utpote grauis, crassæ, concretæq; substantiæ, in meditullio atque infima uniuersi regione subsedit. Supra hanc affusa est aqua, quod minus rudis & crassa minusq; grauis existat, atque adeò naturæ nobilioris sit, quàm terra. Supra aquam aer eminet, ob insitam perspicuitatem & subtilitatem subiectis elementis præcellentior. Tandem ignis omnium elementorum perfectissimus, ut ipsius tū perspicuitas & subtilitas, tum in agendo efficacitas ostendunt, supremum locum iuxta cœlestes sphæras uendicauit. Ita fit, vt cauum cœlestis globi locus ignis pariq; modo ima cuiusque elementi superficies inferioris elementi locus habeatur. Tametsi non incongruè quis dixerit, ut ex Themistio superius retulimus, superiorem aeris superficiem spectare etiam ad locum ignis, ipsumq; integrare, similiterque se habere extimam superficiem cuiusq; elementi ad superius: licet hæ loci rationem minus propriè sortiantur; quia proprij loci est continere, quod non nisi superiori cōparatione inferioris ritè conuenit,

Situs & ordo corporū simpliciū. Locus cœlestiū sphærarum. Aquæ. Aeris. Ignis.

uenit, vt aduertit D. Thom. 3. cont. gent. cap. 82. Item quia, docente Aristot. 4. de cœlo, cap. 3. unumquodque tendit in locum sibi præscriptum, tanquam in formã; non habet autem modũ formæ id, quod subest, sed quod insidet; & superne incumbit.

Intestinũ bellum elemẽtorum, eorũdemq; cõiunctio.

Esse autem eum, quem diximus, elementorum ordinem optime cõstitutum, ex eo deprehendi potest, quòd elementa sic locata, inter sese qualitate vna conueniant, altera dissentiant; atq; ita licèt vna ex parte interitum sibi machinentur, ex alia tamen communium qualitatum veluti brachijs sese complectantur, & edicta concordia ad consensum, mutuumq; cõmercium fœderentur. Etenim terra est arida & frigida, aqua frigida & humida; aer humidus & calidus; ignis calidus ac siccus. Itaque terra siccitate, aquæ aduersatur; sed eidem conciliatione frigoris copulatur: aer cum igne, humiditate; cum aqua calore depugnat, idemq; calore igni, humiditate aquæ annectitur. Sicque per hunc circuitum & chorum quendam discordis concordiæ, elementa inter se pariter vinciuntur, & dissociantur. Ideòque Zareta Chaldæus mundum ex natura & harmonia componebat. Quò spectat illud Alcinoi in libro de doct. ina Platonis, cap. 12. Inter ignẽ ac terram, aer & aqua secundum proportionis consonantiam interiecta sunt, ut quemadmodum se habet ignis ad aerem, sic aer ad aquam; vtque aer ad aquam, sic aqua ad terram; ac rursus ut terra ad aquam, sic aqua ad aerem, vtq; aqua ad aerem, sic aer ad ignem, &c. Eodem etiam pertinet illud Boetij lib. 4. de consolatione philosophica, metro 6.

Chorus elementorum ex qualitatũ dissidijs, & cõmercijs inter se deuinctus. Lege Trismegistũ in Asclepio D. Damasc. in suis Physic. cap. 12. D. Aug. 11. de Ciuita. Dei. c. 17. Lactãtium lib. 7. c. 5. Plot. lib. 2. Ennead. 3. cap. 2. Zareta Chaldæus. Plato apud Alcinoum. Situs elementorum secundum proportionis consonantiam. Boet.

Hæc concordia temperat æquis.
Elementa modis, vt pugnantia
Vicibus cedant humida siccis:
Iunganturq; fidem frigora flammis,
Pendulus ignis surgat in altum,
Terræq; graues pondere sidant.

Et verò mirifice hoc contrariorum coalitu, & cohærentia, elementaris mundus decoratur. Vnde (vt præter alios obseruat auctor libri de mundo ad Alexandrũ) ars naturæ magisterio edocta, ac physicæ rationis æmula, in suis operibus tum ob necessitatem, tum ob elegantiam contraria inter se coniungere & attemperare cõsueuit. Sic pictura ex diuersis pigmentorum coloribus, atris, albis, luteis & puniceis imagines exemplaribus consonas facit. Sic Musica acutis & grauibus sonis, longisq; & breuibus inter se coeuntibus, vnum ex ijs absolutum concentum reddidit. Sic Grammatica ex elementis vocalibus, & mutis omnem literaturæ artem concinnauit. Denique hisce consimilia non pauca in ijs, quæ artium industria elaborat, passim occurrunt.

Vt singula elementa suapte impetu naturalia loca petant. Ignis in pyramidis figuram acuminatus ascendit. Causa terræmot⁹ orti ab aere nitenti eua dere ad locũ superũ.

Quòd autem elementa eum ordinem ac situm, quem exposuimus, natura sua postulent, experimento ac sensu conspicuum est. Videmus enim flammam ignis in pyramidis figuram acuminatam conari aerem transcendere; nimirum quia ignis ad lunæ cõcauum natiuam sedem habet. Constat quoq; aerem supra aquam ferri; quia si qua vi aquam subeat, cõfestim per ampullas quasi scaturiendo emergit. Nec minus etiam liquet eundem supra terram commeare, ut intueri licet in eo motu terræ, qui ab aere est (non enim omnis ab aere prouenit) is enim tunc accidit, cùm aer telluris sinu receptus grassatur in angusto; atque ut liberè in superum locum abeat, tandiu circum claustra fremit, & impetu terram concutit, donec indomita naturæ vi effractis vinculis viam aperit, & quasi indignabundus foras erumpit. Rursum intuemur aquam in aere demissam ad terræ usque superficiem descendere; itemq; terram, & lapides in aquam iactos ad imum labi. Quod certè non aliunde prouenit, nisi quia elemẽtorum proprius ac naturalis ordo est, ut summus sit ignis, quia leuissimus; hunc attingat aer, quia leuitate proximus; infima sit terra, quia grauissima; huic incumbat aqua, quia minus grauis.

Nõ potuisse aliter elemẽta rectè disponi.

Ex quo patet, quam apta, quam congrua, quam decora elementaris mundi coagmentatio sit. Nec enim elementorũ loca sine magno incõmodo aliter dispẽsari potuerũt. Nã aut grauibus leuia subijcerentur; aut duo sibi proxima perfecto duarum qualitatum dissidio pugnarent; aut aliquod elemẽtum supponeretur terræ, quæ sua opacitate cœlestium corporũ influxum ad eiusmodi elementum impediret; aut deniq; aliud simile absurdum in natura daretur. Priuatim autem quod cœlum in summo loco, terra in imo aptissime consistat, ex eo ostenditur; quia cùm cœle-

Lege D. Th. in 1. d. 44. q. vnica art. 2. & 1. p. q. 25. art. 6. ad 3.

Confœdera trix diligẽtia naturę. cœlestis machina solida sit, & quasi ex ære A fusa, terra autem in medio volubilis vniuersitatis suo librata pondere immobilis hæreat, sit ita, ut cætera passim fluctuantia; hinc soliditas cœlorum, illinc terræ stabilitas in unum coarctent & cōstringant, ne citra legitimos terminos distusa, mundi compositionem & concordiam disrumpant.

Nec illud prætereundum est, quod animaduertit D. Thomas in opuscu. 52. Richar. in 2. distinct. 14. quæst. 5. circa 3. princip. & Auerroes hoc in lib. comm. 43. uidelicet superficiem concauam ignis (idem quoque intellige de cæteris elementis collatione inferiorum) ic cum esse naturalem aeris, non solum quòd superficies sit rei prædictam cum aere qualitatum affinitatem, & coniunctionem habentis; sed etiã, ac multo magis quod, in ea à cœlo distantia, ut supra diximus, cœlestem influxum commodius excipit. Aliter enim corpora cœlestia in primam huius interualli partem, aliter in secundam, & tertiam, ac cæteras, quæ ordine sequuntur, influentem vim demittunt; tametsi ad cuiusque corporis naturam, si in loco suo insit, accōmodatè semper, & congruenter agant. Nam in altiorem partem sublunaris regionis, totumque illum tractum, qui ad ignem pertinet, influunt aptè ad naturam ignis: deinde in subsequentem plagam, quæ secunda est, appositè ad naturam aeris, similiterque in reliquas ad terræ vsque medi- D tullium.

Quo pacto cœlum beneficã vim in elemẽta distribuat.

De cœlesti influxu D. Aug. 3. de Trini. c. 4. D. Dionys. c. 4. de diui no. D. Basil. hom 6. Hexa. Ptolemæus li. 2. Almagesti. Trismegistus in Asclepio aliįsq; complures.

Postremò. Neque illud ignorabis, corpora cœlestia eo melius, accommodatiusque in elementa perfectiora, ignem & aerem beneficam vim transmittere, quo illa lunari globo viciniora sunt. Contra uerò eandem vim tanto opportunius diffundere in minus perfecta elementa, terram & aquam, quãto longiori interstitio dissident, modò natiui loci terminos nō transgrediantur. Quod in causa est, vt partes aeris & ignis, etiam dum patriæ regionis commodis fruuntur, quoad fieri potest ascendere, similiterq; partes aquæ, & terræ descendere nitantur.

Cur aer & ignis certatim nitantur altiorē locũ capescere; terra & aqua inferiorem.

ARTICVLVS II.

Obiecta aduersus ea, quæ art. superiori continentur.

VErùm contra superius dicta hunc in modum licebit obijcere. In primis quod ignis locus non sit concauum lunæ: Nam si illic esset ignis, splenderet, saltem nocturno tempore, videreturq; à nobis, sicuti & nostratem ignem eminus collucere intuemur: atqui non ita res habet, B non igitur ignis illic est. Secundò, quia præalta montium iuga frigida sunt; siquidem non hyberno tantùm, sed æstiuo etiã tempore niue albicant; quæ tamen vicinitate ignis, si suprà esset, incalescere deberent. Tertiò, quia ignis semper eget pabulo, ac deficiente materia, quam voret, & ad quam inhærescat, mox interit (ob eamq; rem, vt annotauit Philo Iudæus in libro de incorruptibilitate mundi: Vulcanus, quo ignis significatur, à poetis di- C ctus est claudus, quia subnititur materia incensa.) Cum igitur supra aerem nullũ igni pabulum, nulla suppetat materia, nō videtur inibi ei sedes constituta.

1. Obiect. De loco ignis.

Vt ab Homero Odis. sex 8.

Deinde, locus naturalis, ut superius ex Aristotele, alijsq; Philosophis docuimus, habet vim quandam conseruatricem corporis. sed eminentior pars aeris continenter ab igne corrumpitur, eique in pastum cedit: igitur locus aeris non est concauum ignis.

2. De loco aeris.

Rursus, locus naturalis cuiusque corporis debet totum corpus undique ambire, & suo amplexu coercere: atqui nec concauum aquæ ambit totam terram, nec concauum aeris totam aquam: cùm magna terræ pars sit aquis detecta, & bona item aquæ copia inclusa sit terræ visceribus; ergo neq; superficies aeris locus aquæ.

3. De loco aquæ, & terræ.

Item, quamdiu aquę terra subducitur, tamdiu fertur deorsum, fereturq; ad centrum, si eousque terra subtrahatur; igi- E tur locus aquæ uendicat totum spacium à concaua aeris superficie vsque ad centrum uniuersi.

4. De loco aquæ.

Pręterea, vnumquodque elementum quiescit in suo loco naturali; sed oppositũ accidit aquę respectu loci, quem nunc occupat, non ergo is locus naturalis ei est. Probatur assumptio, quia mare reciproco æstu perenniter agitatur, ita ut inter duos lunæ exortus bis accedat, bisque remeet

Lege Cardinalē Cōtarenū in lib. de elementis, & Carpentariū in lib. item de clement.

vicenis & quaternis horis. Item quia perpetuò ab oriente in occidentem fluit, ut à nautis Lusitanis, & alijs fuit obseruatum. Deinde, quia præter hunc ordinarium motum, alios nonnunquam habet extraordinarios, quibus aut in terras effunditur, aut recedit, & subsidet. Sic enim multa loca antea habitata inundauit, multæque factæ Insulæ sunt, quæ antea iunctæ erant continenti, veluti cum Sicilia ab Italia auulsa est; Cyprus à Syria, Eubea à Bæotia, nec defuere qui putarent totum Mediterraneum mare per Herculeas columnas, & Graditanum fretum intra terras irrupisse, totumque illum tractum, qui nunc aquis tegitur occupasse. Pari etiam modo subsidente mari aliquot Insulæ emersere, vt Rhodos, Delos, Alone, & Therasia. Qua de re Plinius lib. 2. à cap. 85. vsque ad ca. 92. Patet igitur aquā non quiescere supra terram, atq; adeò nō esse illi eum locum naturalem.

Insulæ factæ quę antea erāt iūctæ continenti. Insulę quę subsidente mari extitere.

6\. Ad hæc: Cùm Deus Opt. Max. terram initio mundi nascentis creauit, constituit ipsam intra eam sphæram, qua naturalis eius locus concluditur; tum tertia creationis die patefecit in ea ingentes, ac profundissimos alueos, quibus mare toti terrę antea circumfusum excepit: sic enim id factum explicat præter alios D. Damascenus 2. lib. fidei orthod. cap. 9. at hoc fieri non potuit, nisi eleuata extra suum locum terra: non igitur terra in suo naturali loco nunc sita est.

De loco terræ.

Lege D. Aug. 1. de Genes. ad lit. c. 12. & Bedam in Hexam.

7\. Postremò: Quælibet pars terræ conatur quantùm potest ipsum mundi centrū occupare; non ergo eius locus est concaua aquæ superficies. Antecedens probatur, quia omnia perpendicula paulatim sibi inuicem appropinquant versus centrum. vnde ratum est apud Mathematicos, si puteus ad perpendiculum vsq; ad terræ centrum fabricaretur, eius parietes paulatim coarctatum iri, donec in centrum uniuersi concurrentes, pyramidis quasi figuram absoluerent. Neque obstat quod ædificiorum parietes ad perpendiculum extructi æqua ab se distantia videantur descendere; id enim propterea est, quia non potest in tam paruo spacio perpendiculorum accessus deprehendi.

De loco terræ.

Clau. in 1. c. Sacrob. ex 1. elemē. Eucli. propos. 19.

ARTICVLVS III.

Refutatio bonorum.

NOn est tamen propter superiora argumenta à communi Philosophorum de elementorum loco sententia abscedendum, tametsi id, quod primò retulimus quosdam è recentioribus permouerit ad asserendum non dari ignem ad lunæ concauum, quos lib. 4. de cœlo latiori disputatione confutabimus. Ad primam igitur eius argumenti partem respondēdum est cum M. Alberto 1. Meteor. & de quatuor coæuis q. 4. artic. 21. & Aegidio quolib. 5. q. 17. ignem in sua sphæra non lucere, neque à nobis conspici, quod nimis rarus, ac tenuis sit. Nec enim lux nisi in corpore compacto, & denso splendorem iaculatur, ac nostro conspectui effulget. Ad secundam partem dic, montium fastigia licet igni propinquiora sint, quam terrarum plana; adhuc tamen ab eo tam longè distare, ut calorem inde non hauriant. Ad tertiam dicito cum Ioan. Maiore in 2. d. 14. q 7. & alijs, nostratem ignem deficiente pabulo extingui propter ingruentem hinc inde contrariorum incursum, quem cum sustinere nequeat, cedit, atque in vicina corpora conuertitur, nec nisi dum alitur, viget. In propria vero regione haud ita habet. Nec enim ita contrarijs impetitur, & ob suam etiam magnitudinem pertinacius resistit.

Dilutio 1. obiect.

Cur ignis in sua sphę ra non fit cōspicuus. Cur montium cacumina ab igni non caleant. Cur noster ignis deficiente pabulo extinguatur.

Ad 2. respondendum est. Non oportere locum naturalem vsque adeò rem locatam tueri, vt inter eam, & corpus continens nihil omnino pugnæ, ac dissidij intercedat, nihilve incommodi hinc inde capiatur: sed ita, vt in eo res locata melius, quàm alibi conseruetur, in eoq; tam naturæ propriæ, quàm ordini, & pulchritudini uniuersi congruenter fit. Adde etiā, quamuis aer ab igni detrimentum ferat, id tamē reciproca vicissitudine alia ex parte resarcire. Qua de re ita scripsit Philo Iudæus in libro de mundi incorruptibilitate. Egregia quædam est in elementis quaternarum virium compensatio æqualibus iustisque regulis ac terminis vices suas dispensantium: sicut enim anni circulus quaternis vicibus distinguitur, alijs partibus post alias succedentibus, & per ambitus eosdem usque recurrente tēp.

Dilut. 2.

Philo. Iud.

pari

pari modo, & elementa mundi viciſſim ſibi ſuccedentia mutantur, & (quod diceres incredibile) dum mori videntur, redduntur immortalia, iterum atq; iterum metiendo idem ſtadium, & ſurſum atque deorſum per eandem viam curſitando continuè. A terra enim accliuis via incipit, quæ liqueſcens in aquam mutatur; aqua porro euaporat in aerem, aer in ignem extenuatur. Ac decliuis altera deorſum tendit à capite, igne per extinctionem ſubſidente in aerem, aere verò in aquam ſe denſante, aqueo quoque liquore in terram craſſeſcente. Hactenus Philo, vbi more ſuo Platonizat. Similia namq; leguntur apud Plat. in Timæo.

Vt ſe elementa per ortus & obitus quaſi ad æquilibrii exæquent.

Alterni elementorum recurſus.

Lege etiã de eadẽ re librum de mundo ad Alexandrũ circa med. D. Damaſce. lib. 1. fidei ortho. c. 3. D. Grego. Nic. de opere ſex dierum.

A

Ad 3. Si elementa, ut peculiares ipſorũ naturæ depoſcunt, collocata in mundo eſſent, debuiſſe terram aquis, aquas aere vndiq; circunfundi, & contegi. Nunc verò aliter rem habere; ſic diuina prouidentia diſponente, propter hominum in primis, deinde brutorum animantium & ſtirpium, quæ in terra gignuntur, vitam, & propagationem. Nec indecens, aut indecorum fuit, ob hunc finem, naturæ ordinem immutari, quemadmodum & in minori mundo, id eſt, in homine nonnulla propter certum finem præter materiæ naturam viſuntur, ut in eo oſſe, quod ſynciput appellatur: hoc enim cum prædurũ, ac ualde terrenum ſit, atque iccirco graue, ratione materiæ ac ponderis debebat inferiorem humani corporis partem tenere, & tamen ſuperiorem occupat, ut nimirum præſtantiorem hominis partem aduerſus imminentia pericula tueatur.

Dilut. 3. Lege Theodoretũ ſermo. 3 de prouidentia.

B

C

D

Dilut. 4.

Ad 4. Concedendum aquam deſcendere dum ei terra ſubtrahitur, deſcenſuramque eo pacto vſq; ad centrum, vt argumentum aſſumit; verũm cum primum infra ſuæ ſphæræ terminos egreditur, nõ iam propria, ac peculiari inclinatione ferri; hac enim tantummodò ad locum ſibi à natura præſtitutum, ac certis ſpacijs dimenſum contendit; ſed agi communi eo impetu, quo ſingula corpora ſublunaria accurrunt ad impediẽdum vacuum: quod ſanè quidem daretur, niſi ſuperiora corpora, cum eis inferiora ſubtrahuntur, deſcenderent, & in eorum locum ſuccederent. Addimus quoque ſi à terræ ſuperficie vſque ad centrum foramen fieret, id quo aere oppleretur, lapſutam vſque ad

Impetu corporũ ad vacuũ impediendũ.

Elementa minus præſtantia eminentiorem

E

centrum aquam in ipſum coniectam, propterea quod elementa grauia ubique ſe ſeculbus ſubijciunt, & ſupponunt, vt nimirum ſeruent ordinem uniuerſi, in quo minus præſtantia altiorem locum nobilioribus deferunt.

locum deferunt nobilioribus.

Ad 5. Quodlibet elementum cùm naturali loco potitur, quieſcere, niſi aliqua externa vi aliunde interpelletur, ſicuti accidit igni, & ſuperiori aeris parti, quæ eadem, qua cœlum, uertigine perpetuò rapiuntur: itemque mari quod aſtrorum vi tam quotidianis, rata conſtantia, quam extraordinarijs motibus interdũ cietur. Animaduertit autem D. Thomas, 1. p. q. 105. art. 6. & 3. contra gent. cap. 100. cùm aqua aſcendit, licet eiuſmodi motus non ſit ei naturalis, ſi ſecundum propriam ſuã formam præciſè ſpectetur: tamen eùm ex impreſſione corporum cœleſtium prouenit, uti reciprocus maris æſtus, eum aſcenſum non debere omnino contra aquæ naturam iudicari, eo quod ſublunaria corpora ſuopte ingenio cœleſtibus ſubijciuntur, & obtemperant.

Dilut. 5. Lege quoque D. Th. in diſputatis, q̃one de miraculis art. 1. ad 17. argu. & in opuſc. 3. cap. 136. Ferrar. 3. contr. gẽt. cap. 100.

Motus prouenientes ex impreſſione corporum cœleſtium.

Ad 6. Admittendum eſt, terram, vt argumentum concludit, ſupra propriã ſphæram, in qua à Deo creata eſt, eleuatam fuiſſe, idque ſummi artificis beneficentia factum; vt aqua terræ cauernis excepta, terram ipſam magna ex parte naufragio liberaret, eandemque ſtirpium, & terreſtrium animantium habitationi commodam redderet. Verum non ideo eam deſiſſe eſſe in loco naturali, qua ex parte aquis tegitur: cùm eius locus naturalis ſit aquæ ſuperficies.

Dilut. 6.

Terra ſupra ſphæram propriam à Deo eleuata, cur.

Ad vltimum concedendum quamlibet terræ portionem quantum poteſt niti eentro vniuerſi appropinquare, vt argumentum conuincit; ſed enim ex eo non ſequi aquæ ſuperficiem non eſſe terræ locum; ideo namque terra ad centrum propius accedere conatur; quia illic cœleſtem influxum ad naturæ ſuæ conſeruationem commodius recipit.

Dilut. 7.

QVAE-

QVAESTIO IV.

Possint ne duo corpora simul esse, an non.

ARTICVLVS I.

Refellitur opinio existimantium naturaliter posse.

Sententia arbitrãtium posse duo corpora vi naturæ se mutuò penetrare.

QVoniã in disputatione de loco sumpsit Aristoteles fieri non posse, ut corpora simul essent, quod nonnulli in cõtrouersiam vocatũt; ea de re in præsentia differemus. Duæ igitur sese offerunt extremæ sententiæ. Altera quorũdam, quos refert Alexãder in opusculo de mixtione, & Fernelius 2. lib. suæ Physiologiæ cap. vltimo, aientium posse duo corpora, etiã viribus naturæ, in eodem loco esse, quod si placitum hisce argumentis videtur probari posse. 1. Argum. Primùm, quia in ferro candenti corpus ignis per ferrum meat. Item, quia cùm panis in aquam iniectus madescit, aqua totam panis substantiam quoquo 2. uersum subit. Prætereà, quia vas plenum cinere tantundem aquæ recipit, quantum si inane sit, nec ob aliam, ut uidetur, rationem; nisi quia aqua cinerem ipsum intimè peruadit, & in eodem situ cum eo 3. manet. Aquæ plenus Cyathus aureos excipit. Cui etiam simile est, quod aquæ cyphus ad summa labra plenus nummos excipit, nec effunditur; additis, inquit Plin. lib. 2. cap. 2. ponderibus ad vicenos sæpe denarios.

Cõfutatio superioris sententiæ. Cæterum hæc sentẽtia omnino à vero abest, reclamatq; contra eam experiẽtia. Siquidem constat corpora omnia sese mutuò pellere, nec unũ nisi altero abscedente alterius locum subire; idque uidemus non solùm in corporibus cõcretæ, crassæq; substantiæ; sed etiam in tenuioribus ut in aqua, & aere, indicio clepsydrarum, quæ inferne aquam sursum rapiunt, quam certè rapere non possunt quamdiu aere sunt plenæ; sed cùm per foramen superius aer, qui intus est, inspiratione attractus subintranti aquæ locum dat.

Cur duo corpora nõ possint, simul esse. Variæ opiniones. Causam verò cur vnumquodque corpus aliud à suo loco excludat, nec secum esse patiatur, inquirit D. Thomas super Boetium de Trinitate in quæstione de causa pluralitatis art. 3. profertq; ea de re diuersas Philosophorum sententias. Sed omissis controuersijs, pro certo habendũ

A est ex doctrina Auicennæ in sua suffic. rationem eiusmodi exclusionis petendam ab eo, quòd occupandi locum, certumq; in ipso situm habendi, causa est. Ab eodẽ enim fonte prouenit & quòd res loco, ac situ circumscribatur, & quòd aliam ad sui consortium non admittat. Id autem nec materia est, nec forma; quia hæc per accidens se habent ad locum; sed quantitas trifariam dimensa, (nam duæ superficies in eodem situ esse possunt) cuius benefi- Possũt duæ superficies esse simul.

B cio res materia prædita extensionem alterius corporis expultricem sortiuntur. Quo autem modo huiusmodi effectus à quantitate oriatur, proximo sequenti articulo exponemus.

Nunc argumenta paulò ante proposita diluamus, quæ nihil omnino exhibent negotij. Nam neque in ferro candenti ignis substantiam ferri permeat, (etsi ob multitudinem caloris in tam densa & compacta materia ita videatur) cùm in eo quamdiu C forma ferri est, ignis forma non sit. Neque item panis madens ab aqua penetratur; sed huius partes intra illius meatus excipiuntur. Neq; ideo tantundem aquæ in vas cinere plenum reconditur, quantum vacuum; quod ibi detur corporum penetratio; sed quia cinis aquam ipsam in vaporem, halitumque soluit, cum quo & cineris partes aliquæ exhalantur, nempe tenuiores & calidiores. Atque hæc solutio est Aristotelis in problematis section. D 25 problem. 8. & Eudemi in 3. Naturaliũ. Addit que Aristoteles, in cinere complures esse meatus, quib. aqua sese insinuat, & addensat, facta particulatim constipatione: itaq; cinerem collabi, & subsidere; atque humorem per caua, & sinus excipere. Ad aliud de cypho, dicendum immissis nummis non effundi, quia partes aquæ in cumulum ad medium intumescunt cohibente liquoris fluxum labiorũ cyphi siccitate, quæ si madefiant, mox dilabetur aqua. E

De ferro ignito lege quæ scripsit D. Th. sup Boet. de Trin. in hac quæst: Capreol. in 4. d. 44. q. 3. art. 3. Paludanus ibid. art. 2. Maior. d. 49. q. 9.

Cinere plenũ vas cur aquæ tantũ recipit ac vacuum.

ARTICVLVS II.

Certum esse posse duo corpora virtute diuina eodem loco simul existere.

PRofligata eorum opinione; qui duo corpora naturæ facultate in eodem loco simul constituebant. Sequitur nunc altera

Argumẽta pro parte negatiua.

Lege Duran. in 4. d. 44. & Palud. ansi. q. 3. ar. 3.

altera extrema sententia eorum, qui id ne diuina quidem uirtute fieri posse autumant, quæ hunc in modum videtur probari posse. Non minus repugnat duo corpora, quàm plures eiusdem corporis partes simul existere; sed hoc ita repugnat ut nullatenus fieri queat; ergo & illud. Minor suadetur, primum, quia ad quantitatis essentiam pertinet habere partem extra partem; quod haud sane quidem seruabitur, si partes in eodem situ maneant. Secundò, quia alioqui possent partes alicuius corporis supra se ad unum aliquem situm ita replicari, vt, uerbi gratia, totum brachium digito includeretur, sicq; totum non iam excederet suam partem, quod contradictionem inuoluit.

a Hæc tuet. D. Tho. 5. p. q. 54. ar. 1. Henric. Gād. quod li. 9 q. vlt. Scot. in 4. d. q. 16. D. Bonau. ibidem in 5. princ. q. 1. Rich. in 4. princ. q. 5. Capr. d. 44 q. 3. art. 2. Cōfirmat Patrū sententia, & authoritate. Leon. Cyrill. Greg. Esych. Damasc. August. Iust.

a Nihilominus cōtraria sententia, quę statuit posse duo corpora diuina virtute in eodem loco manere, adeò certa est, ut de ea Christiano Philosopho dubitare nō liceat; cùm sacra nos doceāt oracula Christum illæso Virginis matris vtero natum, clauso sepulcro surrexisse, & ad discipulos obseratis ianuis ingressum, & deniq; dum ad Patrem ascenderet cœlestia corpora penetrasse: quæ omnia ex Patrum sensu & interpretatione, constat ita potentiæ diuinæ miraculo accidisse, ut duo corpora sese penetrarint, eodemque in loco simul extiterint. Id nimirum præter alios testatur Leo Magnus sermone 2. de Natiuitate. D. Cyrillus Hierosolymitanus in oratione de Christi occursu, & Simeone. D. Gregorius in homilia quadam de octaua Paschæ. Esychius homil. 2. de laudibus Virginis. D. Damascenus 4 lib. fidei orthodoxæ cap. 19. D. August. tum alibi, tum libro de quinq; hæresibus aduersus Manichæos & lib. 22. de ciuit. Dei cap. 8. D. Iustinus martyr in quæstionib. gentium quæst. 117.

Difficultas in proposita assertione.

Porro autem licet Theologi doctores nostram assertionem communi assensu tueantur; dissidium tamen, difficultasq; non parua est in explicando quidnam virtus diuina præstet, quid exhibeat, subtrahatve, cùm duo corpora eodem in loco ponit. Ad huius ergo rei intelligentiam aduertendum erit, essentialem ac propriam quantitatis rationem consistere in extensione partium, hoc est, ut quantitas ipsa in ordine ad se habeat partem unam extra aliam. vnde sicuti effectus formalis

Essentia quātitatis. De hac re D. Tho. in 4. d. 20. q. vnic. ar. 3.

A candoris est reddere, verbi gratia, niuem candidam; ita effectus formalis quantitatis est extendere partes materiæ, easq; in toto ipso inter se ordinare, ac distinguere. Hanc autem primæuam quantitatis rationem aliquot Physicæ proprietates consequuntur: videlicet (vt cæteras; quæ ad rem præsentem non faciunt, omittamus) commensurari spacio, ita ut singulæ eius partes singulis partibus circumfusæ superficiei respondeant. Item replere locum; & distingui situ à quacunq; alia quātitate: quæ affectiones primò quidem ipsi quantitati, tum eius beneficio corpori, cui inhæret, accommodantur.

Scot. ibidē q. 1. art. 2. Aegidius Theor. 12. Affectiōes consequentes naturā quātitatis. Commensurari spacio. Replere locum. Distingui situ.

B Quod ergo ad primariam illam rationem attinet, planum est non adimi eam diuinitus quantitati, cùm duo corpora in eodem situ locantur: alioqui admittendū foret, quantitatem à natura sua deijci. Ac enim neq; ei tunc commensuratio ad proprium locum aufertur. Namque tametsi constare sine hac quantitas valeat (vt patet in diuina Eucharistia, vbi corporis Christi dimēsio superficiei panis nō adęquatur, sed tota in tota, & tota in qualibet parte specierum existit) tamen cùm duo corpora sese penetrant, vtrunq; loco continetur, vtriusque partes loci partibus respondent. Circa alteram uerò proprietatem, quæ occupatio, repletio ve loci dicitur, controuersia est. Scotus in 4. d. 49. quæst. 16. hunc in modum ratiocinatur.

C In Sacra Eucharistia dimensio corporis Christi est tota in qualibet parte specierum. Opinio Scoti.

D Duæ quantitates non pugnant inter se contrarietate formali: sic enim quantitati aduersarium nihil est, vt in eius categoria Aristoteles docet; pugnant tamen uirtute, quatenus geminam efficiunt spacij repletionem, quarū altera cùm locus, quantum repleri natus est, occupetur, non potest quantitas non aliam ab se quantitatē excludere, & remouere. Quapropter si causa aliqua detur, quæ vi sua præstare queat, ut unum saltem è duobus corporibus alicubi sit, nec locum expleat, ea sanè præstiterit, vt duo eodem in loco pariter insint. Cùm uerò id nullum agens naturale possit; possit autem Deus, consequens est, ut duo corpora per naturam nequeant simul eodem in loco esse, queāt tamen diuina virtute. Quòd autem Deus prædictam loci repletionem impedire valeat, suadet Scotus ex eo, quia quantitas est effectrix causa repletionis loci, atque adeo

Quātitati nihil contrarium.

E

adeò poterit Deus eiusmodi efficientiam subtractione sui concursus inhibere.

Refellitur. Hæc via propositam explicandi difficultatem admodum celebris fuit in scholis Theologorum ætate Magni Alberti, ut ipse refert in 4.d.44. art. 25. Cæterum bifariam Scotus eam sequendo à veritate deflexit. Primùm, quia censuit eùm duo corpora in eodem loco sunt, alterutrum duntaxat, non ambo locum replere; cùm tamen, vt probè inquit Albertus, intelligi nequeat quonam modo corpus in loco existat, & tamen locum non repleat; quasi verò aliud sit replere locum, quam eius circumscriptione teneri, ac locari. Vnde & D. Thomas in additionibus ad 3. par. quæst. 83. art. 2. Insania, inquit, videtur, dicere corpus gloriosum non replere locum quando cum alio non glorioso alicubi simul constituitur; alioqui abscedente corpore non glorioso, locus vacuus maneret. Peccauit etiā Scotus, quòd quantitatem causam effectricem repletionis esse crediderit; cùm tamen, ut præter alios, rectè annotauit eius discipulus Bassolius in 4. distinct. 49. quæstio. 4. post Auerroem 4. libro huius operis commen. 84. quantitas non magis actiua sit, quàm materia.

Vbicunq; est corpus locū replet

Quantitas est expers omnis actiuitatis.

Quæ cùm ita se habeant, dicendum præter loci repletionem habere quantitatem, vt paulò supra aduertimus, aliud munus huic affine, & cognatum, nimirū quodlibet corpus secundum situm ab alio distinguere, & aliorsum remouere, quod præstat quantitas penetrationi obsistendo, non quidem actiuè; cùm omnis actiuitatis expers sit; sed negatiuè, non admittendo alterius corporis subingressum. Qui modus causalitatis ad genus causæ materialis pertinet; hoc autem officio, (retenta interim prædicta loci repletione) diuinitus priuatur quantitas, cùm duo corpora in eodem situ, & loco ponuntur; quemadmodum & in diuina Eucharistia, seruata distinctione, atque ordine dimensionum corporis Christi in ordine ad subiectum, & ad totum, adimitur ei commensuratio in ordine ad locum.

Munus quātitatis distinguere situ vnum corpus ab alio.

Quantitas corporis Christi in diuina Eucharistia nō retinet cō mēsuratio nē in ordine ad locū.

Additimus autem congruenter ijs, quæ dicta sunt, quod pluribus Theologorum placet, cùm corpora gloriosa alia corpora penetrabunt, ad eiusmodi penetrationem non concursuram efficienter subtilitatis dotem; siquidem penetrationi non resistit vlla vis actiua, quæ proinde agendo superari debeat; sed tantummodo ipsa quantitas, prout habet munus distinguendi corpora quoad situm. Vnde neque ipse Deus agendo; sed potius subtrahendo quantitati influxum quoad resultantiam illius effectij, penetrationem corporum exhibet. Verum hęc enucleatius scrutari non est huius loci.

Dos subtilitatis quo modo se habeat ad penetrationē corporum.

Ad argumentum igitur, quod nostram conclusionem euertere nitebatur, concedēda est maior propositio, negāda minor: & ad priorem eius confirmationem dicendum, partes corporis, quæ in eodem situ diuinitus collocantur, adhuc seruare eam extēsionem, & distinctionem, in qua essentia quantitatis consistit, ut ante explicuimus. Ad posteriorem, concedendū posse partes quātitatis supra se diuina virtute, quantumlibet replicari; ex quo tamen nō colligitur totum nō fore maius sua parte. Licet enim brachium ad locum non ampliorem, quàm digiti, plicādo reuocetur; adhuc uberiorem molem ac longitudinē, quàm digitus, in se re ipsa cohibebit; sicuti mille panni cubita esto ad vnius cubiti longitudinem plicentur, non idcirco defecerint longitudinem millecuplo maiorem, quàm vnius duntaxat cubiti sit, in se claudere.

Explicatur argumētū initio art. propositū.

Esto partes quantitatis supra se replicentur, nō propterea desinet totum esse maius sua parte.

QVAESTIO V.

Vtrum idem corpus simul in duobus locis diuina virtute esse queat.

ARTICVLVS I.

Qui authores partem negatiuam defendant, & quibus argumentis.

EST hæc controuersia vtilis; scituque iucunda, in qua magna dissidentium Theologorum contentione certatur. D. Thomas 3. p. quæst. 75. artic. 1. & libro 4. contra gentes c. 64. Henricus Gandauēsis quodlib. 9. quæst. 32. Durandus in 4 dist. 10. quæst. 1. Aegidius quodlib. 1. quæst. 1. & quodlib. 2. quæst. 17 Herueus quodlib. 11. quæst. 13. alijque complures negantē partem amplexi sunt, his potissimum nixi argumentis.

Capr. in 4. d. 10. q. 1. Paludan. d. 44. q. 3. Ferrar. 4. cōtra gent. ad ca. 63.

1. Esse corpus in loco circumscriptiuè est

1. Argum.

est ita loci circumscriptione terminari ac definiri, vt extra illum non sit; atqui si idē corpus duobus in locis existat, erit extra quemlibet eorum; ergo erit circumscriptiuè in loco.

A

2. Argum.

2. Non minus ad cuiusque rei naturā, & essentiam pertinet, vt à se ipsa indiuisa, & indiscreta existat; quam vt diuisa & discreta sit à quacunque alia, sed fieri nequit, etiam diuinitus, vt res aliqua singularis non sit discreta ab alia; cùm vnumquodque sua essentia ab alio discernatur; ergo fieri etiam nequibit, vt à seipsa discreta sit; at discretam esse oportet, si à se loco diuidatur; igitur loco ab se diuidi impossibile est.

B

3. argum.

3. Si Deus Petrum, qui nunc Romæ est, Conimbricæ statueret; vel id præstaret aliqua actione, qua illi esse quod iam Romæ possidet, Conimbricę conferret; vel sola immutatione terminata ad ubi, quorum neutrum dici potest. Non primum; quia si Petrus Conimbricæ diuinitus esse accipiat, dicetur denuò produci; cū per nouā actionem esse aquirat; quod tamen hypotesi repugnat. Ponimus enim Petrum iā antea Romæ fuisse. Non secundum, quia non videtur minor concursus requiri ad Petrum Romæ iam existentem, alibi collocandum, quàm ad esse eidem iam vita functo, vel nōdum nato diuinitus tribuendum; atqui ad hoc posterius, certum est aliam actionem deposci præter eam, qua ubi acquiritur. Nulla igitur ratione fieri potest, vt idem corpus simul duobus in locis à Deo ponatur.

C

D

4. argum.

4. Si eadem res simul in multis locis sit, plurima absurda, & incredibilia sequentur. Primum eandē rem simul contrarijs motibus cieri: poterit enim Petrus Romæ sursum, hic deorsum tendere; Romæ calefieri, si sit prope ignem, hic refrigerari, si frigida abluatur. Item sequetur priuantia, atque adeo contradicentia affirmari de eodem. Mouebitur enim hic Petrus, si velit; & eodem tempore quiescet Romæ. Item Romæ viuet, hic interibit, si hic occidatur, non autem Romæ. Item Romę erit videns; hic cæcus, si hic ei oculi eruantur, non illic. Ex his autem licebit concludere, Petrum simul moueri & non moueri, viuere & non viuere; uidentem ac non videntem esse. Quæ omnia contradicentia sunt, nec diuina virtute cohære-

E

re valent. Quare perspicuum videtur, nullo pacto idem corpus simul duobus in locis collocari posse.

ARTICVLVS II.

Solutio quæstionis.

Astruitur pars affir.

Maironius in 4. d. 1. q. 1. Bassoli d. 10. q. 3. ar. 2. Argētinas ibi. q. 1. art. 1. Aliacensis q. 5. ar. 2.

CONTRARIA tamen propositæ quæstionis pars multo verisimilior est; quam tuetur Hugo Victorius lib. 2. de sacramē tis p̄. 8. c. 1. Scotus in 4. d. 10. q. 2. Richardus ibidem Ochamus q. 4. Marsilius q. 7. Ioannes Maior q. 2. Gabr. q. vnica, & in Canone lectione 46. aliíq́; non pauci. Probatur autem hęc sentētia hisce rationibus. Primum, non minori necessitate corporum multitudo, multitudinem locorum, quam vnitas corporis, loci vnitatem exigit: at compertum est duo corpora (vt superiori quęstione ostēdimus) diuina virtute in eodem loco esse posse, igitur nec vnum in pluribus esse repugnabit.

1. Ratio.

2. Ratio.

Deinde, Maius mirabiliusq́; est, vnum & idem corpus Christi simul in cœlo esse, & in sacra Eucharistia, quàm esse in cœlo, alioq; in loco extra sacramentum; sed primum, vt fides docet, potest diuina virtute fieri, reque ipsa fit; ergo & posterius effici poterit. Maior propositio suadetur, quia difficilius est poni idē extra modum sibi naturalem, quàm secundum modum naturæ suæ congruentē: at Christi corpus in Eucharistia est modo non naturali; siquidem est ibi totum sub qualibet parte speciei panis; cùm tamen modus ei naturalis postulet, vt ambienti superficiei commensuretur, sitq́; totum in tota superficie, pars in parte: ergo, &c.

3. Ratio.

Item, Nulla sequetur contradictionis implicatio, si Christus latēs sub diuini huius sacramenti specie manū suam alicui vidēdam exhibeat; sed tunc manus circūscribetur loco, sicuti nunc in cœlo circumscribitur: ergo idem duobus locis definiri repugnantia non est. Postremò ad hoc cōfirmandum nonnulli in testimonium assumunt id, quod de sancto Ambrosio legitur; qui dum Mediolani diuinis rebus assisteret, simul & se Turone exequijs D. Martini interfuisse testatus est.

D. Anton. 2. p. tit. 10. c. 11. §. 4.

Hæc sunt potiora huiusce partis argumenta. Rogabit tamen quispiam, num corpori duobus in locis ita constituto eadem vtrobique accidentia cōuenire debeant.

beant.

beant. Cui dubitationi, omissis cõtrouersijs, triplici pronunciato satisfaciemus: Primum sit. Accidentia, quæ ordinẽ habent ad locum, siue ad vbi, vel idem sunt cum eo, vt iacere, stare, moueri, quiescere, percuti, cæteraq; id genus, nõ oportet vt corpori vtrobiq; accidant. Etenim sicut illi Romæ existenti non conuenit idem vbi, quod Conimbricæ, vt luce clarius est; ita nec competere oportet ea, quæ ad ipsum vbi, siue locum ordinem important, vel ab eo re ipsa non differunt.

1 Pronunciatum. Pro hisce pronũciatis lege Scotũ, Sotũ, & Gabrielẽ locis cit.

Secundum pronunciatum sit. Cætera accidentia, vtrobiq; ei conuenient. Nam cùm idem omnino corpus sit, quæcunq; dependentem à loco rationẽ non habuerint, vbicunq; illud extiterit, ex ipsa rei natura, necessaria consecutione, non nouo miraculo, sed præcedentis vi, in eo resultabunt. Itaq; si vno in loco prope ignem sit, nõ idcirco prope ignẽ in alio erit, vtrobiq; tñ calescet; quia calescere est quidpiam à loco absolutũ: calescet, inquam, nisi in altero loco existat prope aliud corpus, quod ad ipsum refrigendum parem vim atq; ignis ad calefaciendum habeat: tunc enim cum actio non nisi à vincente fit, utrunq; agens sese impediet, & alterius actionẽ prohibebit. Quod si alterum præualuerit, eius tantum procedet actio. Pari modo si vno in loco percutiatur, sentiet quid in altero dolorem; non tamen in eo percutietur; quia percussio motus est localis; dolor verò ordinem ad locum non habet. Itẽ in vtroq; nutrietur, & augescet, non in vtroq; alimentum hauriet; vtrobiq; febri iactabitur, ac morietur, nõ vtrobiq; uenenum aut medicamenta accipiet. Atq; ex his de cæteris etiam iudicare facile erit.

Si corpus in vno loco sit prope agens calidũ in alio prope frigidum, quid euẽturum sit.

Dubitatio.

Sed quid si Petrus duobus in locis positus sibi hincinde in via occurrat; Maironius in 4. d. 11. q. 1. & Scotus d. 10. q. 2. art. 5. respondent, si aduersa facie secum ipse congrediatur, mansurum in eodem spacio; quia cùm sit unum idemq; corpus, sibi nequaquã obsistet. Verum haud probè respõdet. Nec enim id quod aiunt, absque nouo miraculo fieri posset; quandoquidẽ undecunq; sibi ille appropinquet, in eundem locum recipi nequit; cum diuersa eiusdem corporis membra sese permeent. Si enim quasi alter Ianus uersus utranq; partẽ frontem habere debeat; A utique iam frons per occiput meabit. Si uersus unam duntaxat partẽ; neutiquam id fieri poterit, quin dũ se ad unum, eundemque locum occupãdum insinuat, anteriores partes per alias à se diuersas penetrent, ut consideranti planum est.

Quorundã responsio, quę nõ probatur. Legitima solutio.

Tertium pronunciatum. Diuinitus, nouoque miraculo fieri poterit, ut ea etiã, quæ ad ubi, siue ad locum ordinem non habent, eidem corpori uno in loco, non tamen in alio conueniant; verbi gratia, ut B hic uiuat, Romæ moriatur, hic cæcus sit, Romæ uideat; hic materia sit coniuncta formæ, illic omni forma careat. Cuius pronunciati ueritas ea ratione ostẽditur; quia nulla ex his sequitur implicatio. Qđ si quis obijciat, ex eo quod Petrus simul videns & cæcus; mortuus, ac viuus sit, concludi eum simul uidentem, & non uidentem, mortuum ac nõ mortuum esse; quę sunt contradicentia; proindeq; nec diuina uirtute constare possunt. Occurrendum erit ad ueram contradictionem, requiri, C vt prędicata pugnantia comparentur cum eodem respectu eiusdem loci, quod in re proposita non seruatur. Vbi aduerte, licet Petrus eodem tempore viuat ac mortuus sit; non tamen absolutè dicendum, eum simul viuere, & non viuere; quia qui ait Petrum non uiuere, ex modo ipso negationis uerbo propositæ, quæ significatũ uerbi absolutè, atq; omnimodis remouet à subiecto, significat eum nullibi viuere; quod falsum est. Itaque non manent hæ D duæ propositiones simul veræ; Petrus uiuit; Petrus non uiuit; sed prior uera, quatenus significat eum alicubi uiuere, quod uerũ est. Posterior falsa, quia significat eundẽ nullibi uiuere, quod nõ ita est.

3. Pronunciatum. Lege Gabrielem in expositione canonis lect. 46. Ochamũ in Centilogio cõ. 31. Obiectio.

Nõ repugnat Petrũ diuina virtute vno in loco viuere in alio esse mortuũ.

ARTICVLVS III.

Occurritur argumentis initio propositis.

E HIs animaduersis, non erit difficile contrariæ partis argumenta diluere, atq; omnem effugere contradictionem. Ad primum namq; dicendum, id, quod loco circumscribitur, sic eo coerceri, ut naturæ facultate extra illum esse non possit; quare non colligi idem corpus contineri & non contineri loco, sed vno in loco naturaliter, in plu- Sol. 1.

in pluribus autem non nisi per diuinam potentiam esse.

Sol. 2. Ad secundum, Non pertinere ad essentiam Petri, vt à se indiscretus, & ab alio sit diuisus quoad locum; sed quoad quidditatem, idest, ut eius propria & singularis quiditas non sit ab eo seiuncta; & vt discreta sit à quiditate alterius; quod Petrus non amittet, licet duobus in locis diuinitus ponatur.

Sol. 3. Ad tertium in primis dicendum, Petrum non constitutũ iri à Deo alio in loco per actionem ipsius Dei terminatã ad vbi; sed ad ipsum esse Petri intrinsecè; quia ibi non datur mutatio à loco in locum; sed ex eo quod Deus conserat esse Petro alibi, naturali consecutione, & absque vllo speciali Dei cõcursu acquirit Petrus aliud vbi. Est tamen difficultas, vtrum actio illa Dei intrinsecè terminata ad ipsum esse Petri sit eadem, qua Deus Petrum alibi conseruat, an diuersa. Et quidem vtrumque probabiliter dici potest. Verisimilius tamen videtur, esse essentialiter eandem; sed aliter modificatam speciali Dei concursu. Quandoquidem terminus, cæteraq; concurrẽtia sunt eadem præter vbi, & locum, qui locus extrinsecè ad illum se se habet. Confirmaturq; hæc sententia; quia si Deus corpus Christi domini existens in sacra Eucharistia relinquat suæ naturæ ut occupet spacium, nequaquam illi in spacio esse conferet per actionem essentia distinctam ab ea, qua ipsum conseruat absque extensione in ordine ad locum.

Actio, qua Deus idẽ corpus in loco alio constituet non terminabitur intrinsecè ad locum; sed ad esse ipsius corporis. De identitate illius actionis est ea, qua Deus idẽ corpus alibi conseruat.

B Conueniuntque hæc cum ijs, quę argum. superiori ad tertium pronunciatum dicta sunt: videlicet nouum miraculum requiri, ut Petrus Romæ, & Conimbricæ simul existens, in altero horum locorum viuat, in altero moriatur. Nam ex eo quod eadem essentialiter actione vtrobique accipiat esse, consequitur, ut si vno in loco intereat, in altero etiam moriatur, nisi ibi C nouo miraculo conseruetur. Siue tamen actio, qua Deus rei uno in loco existenti alibi conferet esse, dicatur eadem essentialiter, siue diuersa; non proinde sequitur rem denuò produci, cùm noua productio sit actio, qua res accipit esse, quod nondum habet: ponimus autem Petrum alibi iam habere esse.

CAP. VI.

a *Vtrum autem inane sit, necne, & quemadmodum, aut quid sit, non secus, ac de loco Physici esse contemplari censendum est. Nam ex his, quæ existimantur, non dissimilem habet & probationem & improbationem.* Text. 50.

Qui enim inane esse aiunt, vt locum quendam & vas ponunt, quod plenum quidem videatur esse, cum molem, cuius est capax, intra se habet: cum verò ea priuatum est, inane, tanquam idem sint inane, plenum, & locus, eorum autem ratio, & essentia non eadem.

b *Considerationis autem exordium esse debet, vt ea sumamus, quæ ij aiunt, qui esse inquiunt: rursus ea, quæ ij, qui igitur inquiunt non esse; tertiò cões de eo opiniones. Qui igitur non esse enituntur demonstrare, nõ id inane refellunt, quod homines uolunt dicere; sed quod errando statuunt, vt Anaxagoras, & qui hoc modo redarguunt, aerem enim esse aliquid demonstrant vtres torquendo, aerisq; robur ostendendo, atq; in clepsydris intercipiendo, cùm homines inane internallum esse velint, in quo nullum est corpus, quod cadat sub sensum. Sed cùm quidquid est, putent corpus esse, aiunt id inane esse, in quo omnino nihil est. Itaq; id esse inane, quod aeris plenum est. Non igitur hoc demonstrandum est aerem aliquid esse, sed interuallum à corporibus diuersum nullum esse seu separabile, seu quod actus sit, corpusq; omne intercipiat, ita vt continuum non sit, vt Democritus, & Leucippus, aliiq; multi Physiologi inquiunt, seu etiam quod extra sit vniuersi corpus continuum. Hi igitur non per ianuam problemati occurrunt,* Text. 51. Text. 52.

sed

Text. 53. *sed ij potius qui esse asseuerant.* c *Inquiunt verò primùm quidem motum in loco, qui latio est, & accretio, non fore: non enim motus posse esse videtur, nisi sit inane, siquidem id, quod plenum est, capere non potest: quod si capiat, duoq; sint simul, fieri etiã potest, vt quotcunque corpora simul sint: differentiæ enim ratio, cur id, quod dictum est, esse non queat, afferri non potest. Sed si hoc esse possit, ab eo quoque, quod minimum est, id quod est maximum, excipietur; quandoquidem quod magnum est, multa est parua. Quare si multa æqualia in eo-*

Text. 54. *dem esse possint, multa quoque inæqualia poterunt. Ac Melissus quidem vniuersum esse immobile his demonstrat. Si enim, inquit, moueatur, inane est: necesse est: inane autem ex his, quæ sunt, non est.*

Vno igitur modo inane demonstrant non esse.

Text. 55. d *Alio verò, quod res quædam coire premiq; videntur, quemadmodum dolia vinum cum vtribus aiunt capere, tanquam coeunte corpore, ac dẽsato in ea inania, quæ insunt.* e *Præterea & accretio per inane fieri omnibus videtur: ali-*

Text. 56. *mentum enim corpus esse: duo autem corpora simul esse non posse.* f *Testimonium etiam afferunt ex cinere, qui tantundem aquæ excipit, quantum vas inane. Esse verò & Pythagorici inane dixerunt, atque id, cælum, tanquam ex infinito spiritu respiret, ingredi, quod naturas seiungit, propterea quòd inane separatio sit quædam, atque disiunctio eorum, quæ deinceps sunt posita. Hocque*

Text. 57. *in numeris primum esse, inane enim ipsorum naturam distinguere. Tot igitur, & talia fere ea sunt, quibus ducti alij esse, alij non esse inane censent.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Disputatio de Vacuo. a **V**Trum autem inane.] Sequitur disceptatio de vacuo, quam Aristoteles non minus, quàm eam, quæ de loco est, ad Physicum pertinere ait, easdemque in illa quæstiones, & problemata occurrere propter affinitatem, quæ inter vacuum, & locum est; quæ proinde non absimilem doctrinæ methodum, & seriem exposcit.

Veterum opiniones. b Considerationis.] Quoniam duæ fuerunt in re proposita Veterum sententiæ; altera vacuum ponentium: altera idem negantium, vocat ad calculos eorũ argumenta qui posteriorem partem tuebantur, inter quos Anaxagoras disputationem suscepit aduersus plebem, quæ errore decepta existimabat ubi nullum esset corpus, quòd in sensus caderet, ibi necessariò dari vacuum. Erat autem ratio Anaxagoræ huiusmodi. Id, quod aere plenum est, vacuum nõ est; sed spacium quod vacuum esse dicitis, plenum est aere, quem constat esse aliquid: igitur id nullo modo vacuum est. Assumptionem ostendebat argumento utrium, qui si inflati sint, comprimi, & conuolui nequeunt, certè non nisi ob aeris corpulentiam coitioni, compressionique obnitentem. Item indicio clepsydrarum, quæ non ante aquam admittunt, quàm aer inclusus facessat. Hanc uiam refellendi uacuum improbat Aristot. quòd parum ad rem apposita, parumque efficax sit: quamuis enim vulgi uacuum tollat, non tamen confutat uerum uacuum, in quo nullum re uera corpus sit, quale nonnulli philosophorum induxere, alij quidem asserentes dari inane corporibus interiectum ad rerum continuationem dissoluendam, alij infinitam uacuitatem extra cœli ambitum ponentes.

Anaxagoras plebé vacuũ ponenté coarguebat. Ratio Anaxagoræ. Improbat ab Arist.

Rõnes pro vacuo inducendo. Prima ratio à motu locali. c Inquiunt uerò.] Profert in medium aliquot rationes earum, quibus ueteres philosophi uacuum astruere nitebantur. Prima est: si vacuum non esset, nihil posset moueri loco; igitur uacuum est. Assumptionem probabant, quia corpus quod locum mutat, uel inani spacio excipitur, uel pleno; si inani, habetur propositum: si pleno, sequitur duo corpora sese permeare, imò non duo solùm, sed complura simul, itemque eodem spacio

maius &

maius & minus corpus indiſcriminatim poſſe includi: cùm eadem ratio ſit in vno & pluribus, in magno & paruo. Siquidem magnum poteſt in particulas ad loci capacitatem accommodatas diuidi, & ex multis particulis in unum corpus coeuntibus, magnū quid conſurgit. Cùm igitur hæc omnia abſurda ſint, & à ratione aliena, ad eaq; vrgeantur ij qui uacuum fugiunt, conſequens eſt, ut id velint nolint, concedant. Factūq; proco dem auctoritas Meliſſi, qui vacuum ad motionē obeundam v'q; adeò neceſſariū indicabat, vt quia id dari nō poſſe credebat, motum tolleret, & vniuerſum immobile faceret. Meliſſus vacuū ad motum requirebat.

d Alio verò.] Secunda ratio ita habet: Dum corpora denſantur, premunturq; e, in minorem ſeſe molem recipiunt, & anguſtiorem occupant locū, vt videre eſt in liquoribus dum congelaſcunt. in lana & ſpongia dum manibus coercentur, itemq; in vino, ſiquidem experientia notum eſt, dolium tantundem uini capere cum vtribus, quantū ſine illis: hoc autem non aliunde obuenit, niſi quia inſunt ijs corporibus inanes quidam meatus in quos partes, quæ ab ſe prius diſtabant, contrahuntur, & coeunt. Negari igitur non poteſt dari in ijs vacuum. Secūda ratio ab ijs, quę addenſantur.

e Præterea accretio.] Tertia ratio eſt à uiuentium accretione, quæ cùm fiat hauſto intus, & in corpus diſtributo alimento, partes inanes, in quas id ſeſe inſinuet, neceſſario requirit, ne multa corpora in eodem ſitu maneant. Hanc rationem decantauit Lucretius 1. ſui poematis hiſce carminibus. Tertia rō ab accretione viuētiū.

Diſſipat in corpus ſeſe cibus omne animantum:
Creſcunt arbuſta, & fœtus in tempore fundunt, Lucret.
Quod cibus in totos vſque ad radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omnes.
Quod niſi inania ſint, quà poſſent corpora quæque
Tranſire, haud ulla fieri ratione videres.

f Teſtimonium etiam.] Quarta ratio eſt ab experimento cinerum, quibus plenū vas tantum liquoris excipit, quantum abſq; illis excepiſſet. Quinta, quæ Pythagoreorum eſt, ducitur à rerum inter ſe diſcretione: namq; ſi uacuum non foret, cuius interuentu res direm ptæ & diſſociatæ eſſent, oporteret ex omnibus corporibus vnum quid effici, & coagmentari. Porro aiebant Pythagorei; ex infinito uacuo extra mundum incubante, cęlum quoſdā ſpiritus quaſi reſpiratione ad ſe trahere quos inſpiret inſtuatq; inferiori mundo ad diſcriminanda corpora; ita tamen, ut eiuſmodi vacuo primum quidem numeri participent, tum reliqua eorum beneficio. Quarta ra tio à cineribus. Quinta à rerū inter ſe diſtinctione. Vacuū Pythagoricū.

CAP. VII.

a *Vt autem ſciamus vtro modo ſe habeat, ſumere debemus quid nomen ſignificet. Videtur igitur inane locus eſſe, in quo ſit nihil. Cuius rei cauſa eſt, quia quod eſt, id omne corpus eſſe arbitrentur.*

Omne autem corpus in loco: inane verò locum, in quo nullum eſt corpus. Quare ſicubi nullum eſt corpus, ibi nihil eſſe. Rurſus corpus omne ſub tactum cadere, eiuſmodi autem id eſſe, quod pondus habet, aut leuitatem. Ratiocinatione ergo efficitur id eſſe inane, in quo graue, aut leue nihil eſt. Atque hæc quidem vt prius etiam diximus ex ratiocinatione efficiuntur. Abſurdum autem eſt punctum inane eſſe. Oportet enim locum eſſe, in quo corporis, quod ſub tactum cadit, dimenſio eſt. Inane igitur vno modo videtur dici id, quod corporis plenum non eſt, quod ſentitur tangendo, quod quidem eſt corpus graue, & leue. b *Ex quo etiam aliquis quæret, quid nam dicerent: ſi interuallum colorem habeat, aut ſonum, vtrum inane, nec ne? an conſtat, ſi corpus quod tactu apprehendatur, excipiat, inane eſſe: ſin minus non eſſe?* Text. 58.

c *Alio autem modo id, in quo neq; hoc quiddam eſt, neque ſubſtantia vlla corporea. Quocirca nonnulli corporum materiam inane eſſe aiunt, idemq; & lo-* Text. 59.

cum hoc ipsum ponunt,idq; non rectè. Materia enim à corporibus separabilis non est, inane autem quærunt, vt separabile. d *Quoniam autem & de loco*
Text. 60. *constitutum est,& inane,si sit, locum esse corporis expertem necesse est, locus verò quemadmodum sit,& non sit,dictum est, constat hoc quidē modo inane non esse,neque separatum,neque inseparabile. Inane enim non corpus, sed*
Text. 61. *corporis internallum esse debet. Quapropter inane aliquid videtur esse, quoniam & locus,& ob easdem causas. Motus enim, qui in loco fit,in mentem venit,& his qui locum aiunt esse quidpiam à corporibus, quæ incidunt, diuersum,& his,qui in[illegible]e. Ac motus quidem causam inane esse sit censent, vt id in quo mouentur.*

Text. 62. *Quod quidem tale est, qualem locum esse aiunt nonnulli.* e *Nulla autem necessitas cogit, si motus sit,inane esse. Ac omnino quidem omnis motionis, nullo modo; quod Melissus ignorauit, quandoquidem alterari id, quod plenum*
Text. 63. *est,potest. At neque eius motus,qui fit in loco. Cedere enim vicissim sibi possunt,cùm præter corpora,quæ mouentur,nullum est internallum separatum. Atque hoc perspicuum est sic in rerum continuarum, ut in humidarum conuersionibus.* f *Possunt etiam corpora non in uacuum cogi,sed quod ea,quæ insunt, extrudantur, vt cùm aqua premitur, is,qui inest, aer.*

g *Præterea augeri,non aliquo solùm introeunte, sed etiam alteratione, ut si ex aqua aer gigneretur.* h *Omnino autem & ratio ea, quæ est de accretione, & ea,quæ de aqua in cinerem infusa, ipsæ sibi sunt impedimento: aut enim nō quæuis pars augetur,aut non corpore, aut fieri potest vt duo corpora sint simul, aut totum corpus necesse est inane esse, si vndique,& per inane augetur. Dubitationem igitur communem uolunt diluere, sed inane esse nō demonstrant.*
Text. 64. *Eadem verò est & cineris ratio. Itaque perspicuum est facile esse ea soluere, è quibus demonstrant inane esse.*

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

VT autem sciamus.] Propositis in vtramq; partem ad concedendum,aut tollendum vacuum rationibus; priusquam Aristoteles suam de eo sententiam constituat,explicandam sibi esse ait notionem vocabuli κενὸν, idest, uacuum. Quod præstat

Prima uacui definitio.
eius significata descriptionesve ex antiquorum placitis eruendo. Earum prima est, qua vacuum dicitur locus,in quo nihil,seu nullum corpus insidet. Apud illos namque ens,

Substantia & corpus apud [illegible] [illegible] cabantur.
siue substantia & corpus reciprocabantur. Et verò quia ipsdem corpus tactu definiebāt, aientes corpus esse id,quod sub tactum cadit, rursusq; tactile corpus uocabant, quod pondere, aut leuitate affectum est; docet ex eorum sententia, hanc etiam haberi vacui definitionem; vacuum est locus,in quo nihil graue,aut leue continetur. Monet autem neutram harum notionum (quod nonnulli fortitan putarant) in punctum conuenire, cum punctum locus non sit, nec trinam dimensionem capere valeat.

Secūda definitio vacui.
b. Ex quo etiam aliquis.] Traditam à veteribus uacui definitionem reprehendit, quod ex ea sequatur interuallum carens corpore sub tactum cadente, occupatum tamen corpore alijs sensilibus qualitatibus prædito,ut sono,aut colore,si quid tale in natura existeret,eiusmodi inquam interuallum,vacuum esse:quod à uero abest; cùm vacuum omni corpore carere debeat.

Coarguit definit. uacui [illegible] tradi.
Itaque uerba illa, An constat notant quid ueteres,si modo sibi constarent, responsuri essent.

c Alia autem.] Aiebant Platonici,vacuum id esse, in quo non est hoc aliquid, nec

illa

vlla corporea substantia. Hanc etiam definitionem improbat, quòd ex ea colligi possit, materiam esse uacuum; cùm in materia nullum insit corpus, sed forma dumtaxat, imò & esse locum, quod ijdem fatentur. At non debere id concedi ex eo conuincit, quia si materia esset locus, possent res ab ea, sicuti & à loco, separari. Quod non ita est. Platonici uacuū definierint.

d Quoniam autem & de loco.] Docet ex propria sententia quid uacuum sit: asseritq;, vacuum esse locum carentem corpore, intellige, aptum tamen, ut eo repleatur. Tum statuit aduersus priscos Philosophos neutiquam vacuum natura dari, nec inserui rebus, nec ab ijs diuulsum, etsi id motus gratia dudum videbatur. Nam cùm ipsi statuerint uacuum sicuti & locum esse trinam illam dimensionem, probatumq; sit non debere eam admitti; perspicuum relinquitur uacuum non esse, cum ex utroq; eadem propemodum absurda consequantur. Germana uacui definitio.

e Nulla autem necessitas.] Antequam prius rationibus uacuum refellat, argumenta, quibus id ueteres inducere conabantur, diluit. Ad primum respondet, saltem ad motum alterationis non requiri uacuum, siquidem Socrates in eodem uestigio hærens potest albescere: deinde neq; ad lationem exigi, vt Melissus falsò putabat; cùm possint corpora sibi mutuò cedere, & alia alijs abeuntibus nouum locum acquirere, ut uidere est in mari, sine cùm fluctuat, aut reciprocante æstu agitatur, sine cùm natantium gregibus facili recessu dat locum; itemq; in conuersionibus solidorum corporum. Cùm enim rota tonsoria in orbem torquetur, unà & inferiores partes ascendunt, & superiores loco pelluntur, eduntq; uicissim inferioribus. Rñsio ad argumēta pro uacuo. Ad 1. Quo pacto latio absq; vacuo det.

f Possunt etiam corpora.] Diluit secundum argumentū, aiens posse addensari, premiq; corpora, non quòd partes uacuo recessu ad hunc usum parato excipiantur; sed quia tenuioribus particulis compressione explosis, necesse est contractius corpus, & minus spacij, quàm antea occupare. Atque hac responsione satisfit quoque [illegible] de cineribus, quia aquam imbibunt, qua de re alibi etiam scripsimus. Ad[illegible] autem non eo tantum modo, quem hic tradit Aristoteles, densationem fieri, cùm non sit necesse omnibus corporibus inesse tenuiores particulas, quæ compressæ, & quasi euanescentes extrudantur, ut in subtilissimo igni patet: sed hæc in lib. de Generatione. Ad 2. Quib. modis condensatio fiat.

g Præterea augeri.] Neq; tertium argumentum uacui necessitatem probat. Possunt enim res augescere accretione minus propria, ut cùm ex aqua, alteratione præeunte, gignitur aer in maiori, ut solet, quantitate; ad quam accretionem obeundam perspicuum est inanes meatus non requiri. Adde etiam, neq; ad eam, quæ accretio propriè vocatur, & in solis viuentibus conspicitur, eiusmodi innanitates exigi: crescunt enim res uiuentes alimento suscepto intra poros, qui vel oppleti sunt corpusculis, eidem alimento facilè locum dantibus, uel latera habent contigua ei sese confestim pandentia. Ad 3. Quō uiuētia accrementa sumāt absq; interuētu uacui.

h Omnino autem.] Secundam partem proximæ solutionis à nobis traditam; quæ ualet ad difficultatem de incremento rerum uiuentium explicandam, suppressit ibi Aristoteles: hic uerò quia, quam ipse attulit, responsio hunc nodum minime soluit, admonet prædictam aduersariorum rationem ancipitem esse, ac lubricam, seq; ij sim demoliri; quia dum ex accretione vacuum probat, accretionem tollit. Nam si ut res augescat, dandi sunt in ea aliqui inanes meatus, uel non quælibet pars quoquo uersum incrementa accipiet; quia non quælibet inanis est, aliqui totum inane quiddam foret: uel accretio fiet non accedente corpore, uel si accedente corpore fiet, multa corpora simul erūt. Quæ absurda qui inuehunt, quid aliud faciunt, quàm accretionem tollunt? Idem similiter de cineribus iniectam aquam recipientibus concludendum erit. Quo patet, uacui auctores in suamet arma ruere, ac se ipsos reuincere: proindeq; non esse ob eorum rationem à proposita sententia recedendum. Non posse dari inanes meatus, vt res augeantur. Anct. res vacui i sua arma ruere.

CAP. VIII.

a *SEd inane ita separatum, ut nonnulli aiunt, non esse, rursus dicamus. Si enim cuiusq; simplicis corporeis aliqua latio est naturalis, vt ignis in superum locum, terræ in inferum, & ad medium, constat profectò, inane latio-*

nis caussam non esse. Cuius igitur inane est caussa? Motus enim, qui in loco fit, caussa videtur esse, huius autem non est. b *Praeterea si aliquid est, ut locus*
Tex. 65. *expers corporis, cùm inane fuerit, quonam corpus, quod in illud iniectum est, fertur? Neque enim per vniuersum, quae eadem ratio & contra eos est, qui separatum quiddam, in quod res feratur, locum esse existimant. Id enim, quod in eo positum est, quomodo feretur, aut manebit? Atque etiam ratio, quae de supero est, & infero, inani eadem meritò accommodatur, quandoquidem inane locum faciant ij, qui aiunt illud esse.* c *Quinetiam in loco, aut in inani quomodo inerunt? Non enim accidit, cùm totum positum fuerit, vt in loco separato, atque manente corpore. Pars enim nisi sit abiuncta, in loco non erit, sed in to-*
Tex. 66. *to. Iam verò si locus non est, neque inane erit.* d *Quod si quis consideret, hisce, qui inane esse inquiunt, ueluti necessarium ob motum cõtrarium potiùs accidit, nihil moueri posse, si sit inane. Nam quemadmodum qui terram quiescere ob similitudinem inquiunt, ita & inani statum esse est necesse: non enim est quo magis aut minùs moueatur, quòd quatenus inane differentiam non habeat. Ac primùm quidem quòd motus omnis aut vi, aut natura efficiatur.*
Tex. 67. *Necesse est autem, si violentus fuerit, & naturalem esse, quandoquidem uiolentus praeter naturam est: qui verò est praeter naturam, naturali est posterior, ita vt aliorum motuum nullus futurus sit, nisi is sit, qui naturalis cuiq; corpori naturaliter congruit. Atqui naturalis quomodo erit, cùm nulla in vacuo atque infinito sit differentia? Quatenus enim infinitum, nihil erit aut supra, aut infra, aut medium: qua autem ex parte inane est, superum ab infero non differet. Nam ut nihili nulla est differentia, sic eius quod non est: inane autem non ens quoddam & priuatio videtur esse. At naturalis latio differentiam habet, quare & quae mouentur natura, erunt differentia. Aut igitur nullius naturalis ulla est latio, aut si est, non est inane.*
Tex. 68.

e *Ea insuper, quae iaciuntur, nunc mouentur, eo, qui impulit, non tangente, aut ob antiperistasin, ut quidam aiunt: aut quòd pulsus aer motu celeriore pellat, quàm eius, quod iactum est, latio sit, qua in proprium locum fertur. In*
Text. 69. *inani autem nihil horum esse potest, nec ferri quicquam, nisi ut id, quod uehitur.* f *Nullus praeterea potest dicere, cur id quod motum est, alicubi stabit. Cur enim hìc potius, quàm ibi? quare aut quiescat, aut infinitè ferri necesse*
Text. 70. *est, nisi potentius aliquid impediat. Nunc verò etiam in inani, propterea ꝑ cedat, uidentur ferri: sed inane omni ex parte similiter affectum est, ita ad omnem partem ferentur.*

Text. 71. g *Sed perspicuum quoque ex his est id, quod dicitur. Videmus enim idem pondus, corpus ve duabus de causis celerius ferri: vel quia id, per quod fertur differt, ut per aquam, aut per aerem, aut per terram, uel quia id quod fertur, si caetera eadem sint, dispari est pondere, aut leuitate. At id quidem per quod fertur, causa est, propterea quòd impedit, maximè quidem si contrà feratur, tum si maneat, idque magis, quod diuidi facilè non potest. Cuius generis est id, quod est crassius.* h *A igitur per B in C tempore feretur, per D autem, quod tenuius est partium, in tempore, si B & D longitudines aequales sint inter se pro corporis impedientis ratione. Sit .n. B aqua, D autẽ aer: quo igitur aer aqua est tenuior,*

& mi-

& minus corporeus, eo celerius A per D quam per B feretur. Habeat verò celeritas ad celeritatem rationem eandem, quam aer ad aquam habet. Quare si duplo tenuior est, duplo tempore spacium B quàm D E conficiet: atque erit C tempus temporis E duplum. Ac perpetuò quo id, per quod fertur, minus corporeum erit, minusque aptum ad impediendum, faciliusque ad diuidendum, eo celerius feretur. Nulla autem inanis proportio est, quâ à corpore excedatur, quemadmodum nihil ad numerum. Si enim quatuor tria, vno excedunt, duo autem, pluribus, vnum praeterea pluribus, quàm duo, nulla erit proportio, qua nihil excedant. Id namque quod excedit, in exuperantiam & id quod exceditur, diuidi necesse est: quare quatuor erunt id, quo excedunt, & nihil. Quam quidē ob causam, nec linea punctum excedit, nisi ex punctis constet: similiter vero & inane nullam ad plenum proportionem potest habere; quare nec motus. Sed si tantum tanto per tenuissimum fertur, omnem profectò per inane exuperabit proportionem. Sit enim inane, quod aequalis sit, qua B & D magnitudine: tum si trāseat, & moueatur aliquo quidem tempore, quod sit G breuiore verò quàm E, hanc quoq; inane ad plenum habebit rationem. Text. 72

Sed tanto tempore, quantum est G ipsius D partem, quae est H ipsum A: transit verò etiam, si quid sit, quod tenuitate ab aere ea proportione differat, quàm tempus E ad tempus G habet, idque F dicatur. Si enim corpus F tanta tenuitate D vincat, quanto tempus E ipsum G excedit A, si feratur tanto tempore, quantum est G, contraria celeritate ipsum F transit. Si igitur in F nullū sit corpus, maiori etiam celeritate, sed in G ferebatur. Ita aequali tempore inane, & plenum transit, quod esse non potest. Perspicuum igitur est, si aliquod est tempus, in quo per vacuum aliquid feratur, hoc, quod esse non potest; euenire. Tempore enim aequali plenum, & vacuum transire aliquid sumetur, propterea quòd corpus vnum eandem ad aliud habebit proportionem, quam tempus ad tempus. Vt verò in summa dicam, huiusce rei, quae accidit, causa manifesta est. Omnis enim motionis ad omnem motionem proportio est; quandoquidem est in tempore; omnis autem temporis ad omne tempus, modò finita ambo sint, proportio est; vacui autem ad plenum non est. Haec igitur eueniūt, quatenus ea differunt, per quae feruntur. Text. 73.

i *Haec verò ex eorum, quae feruntur, exuperantia. Videmus enim ea, quae ponderis, aut leuitatis momentum maius obtinent, si, quod ad reliqua pertinet, figuris non differant, per aequale spacium celerius citari, idque ea proportione, quam magnitudines inter se habent: quare & per inane; quod fieri non potest. Quam enim ob causam celerius ferentur? in plenis enim necesse est, quandoquidem quod maius est, celerius vi diuidit. Id namque quod fertur, aut proiectum est, aut figura diuidit, aut momento, quod obtinet. Aequa igitur celeritate omnia ciebuntur, quod esse non potest. Ex his igitur, quae dicta sunt, perspicuum est, si inane sit, contrarium eius effici, propterea quòd ipsum statuunt ij, qui illud aiunt esse.* Text. 74. Text. 75.

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Non dari a vacuum in natura. Naturam corporum simpliciũ sui motus causã esse.

SEd inane ita separatum.] Solutis Veterum argumentis, aggreditur ad demonstrandum non posse in natura uacuum, neque à corporibus separatum, idest, spacium quoquo uersum omni uacans corpore, neque intra corpora inclusum, quale esset in re uiuente, aut in cineribus, si inanes haberent meatus. Quia uerò antiquitatis Philosophi ad tuendam lationem uacuum ponebant, ostendit neutiquam ob eam inducendum fuisse: quandoquidem natura cuiusque corporis simplicis propriæ motionis caussa est, cũ unumquodque suo pondere aut leuitate in natiuum locum feratur.

b Præterea si.] Secundò idem concludit, quia si uacuum dent non quasi effectricem motus causam, sed ut sit inane spacium, quo excipiantur corpora; non solùm ob id necessarium non est, sed eo constituto motus omnis tollitur. Etenim nulla tunc ratio supperet, cur huc potius, quàm illuc corpus feratur, in hanc aut illam partem magis inclinet, omnibus locorum differentijs ita confusis, ut inter inferum & superum nullum discrimen habeatur.

Vacuũ potius motũ impedir, quã iuuat. Posito vacuo omnes locorũ differẽtiæ tolluntur.

c Quin etiam.] Ostendit non posse dari uacuum tanquã spacium ad excipiẽnda corpora, quia oporteret Veterum decretis hæc ab illo undique peruadi, atque ita sequerentur partes corporis in hoc uacuum separatum ingressi, esse per se in loco: quandoquidẽ partes omnes penetratæ essent ab illo spacio, darenturq́; in eo infinita loca: cum tamen partes, quamdiu in toto sunt, non nisi ratione totius locum uendicet. Vnde colligit, si tale spacium locus non sit, nec inane esse, quia ex illorum opinione inane & locus subiecto idem sunt.

Causa motus proiectorum secundũ Platonem.

e Ea insuper quæ.] Huiusce rationis momenta ut intelligas, aduerte Platonem in Timæo causam motus proiectorum, quæ à mouente primo separata nihilominus ferantur, retulisse ad antiperistasim, hoc est, ad uim circumfusi aeris raptim à tergo confluentis ad occupandum locum à proiecto derelictum; alios verò existimasse, iccirco proiecta cieri q; aer à proijciente semel percussus, alias aeris partes dissecãs, proiecta ipsa impetu suo ferat, &c.; ea deorsum labi sinat interim dum naturalem eorum conatum exuperat. Hoc posito, ostendit Aristoteles non dari vacuum, propterea quòd neutro horũ modorum proiecta in eo moueri possent, cùm nullum inibi corpus rem motam circunstet. Sed enim an hæc ratio ex vera hypothesi concludat, remque conficiat, alibi expendemus.

Vacuum vndiq; vniforme.

f Nullus præterea.] Rursus institutum persequitur hoc argumento. Vacuum omni ex parte uniforme est, sibiq; simile. Nulla igitur causa erit, cur potius in una, quàm in alia eius parte mobile consistar. Quare aut semper quiescet, aut si motum semel arripuerit, perpetuo fluctuabit: quod absurdum est. Neq; rectè philosophantur, dum in uacuo eam ad motum inesse commoditatem inquiunt, quòd facilè cedat, & impetum nequaquam demoretur, cùm ostensum sit nullum in eo motum iniri posse.

Causæ tarditatis, & celeritatis motuum.

g Sed perspicuum.] Pergit ostendere motum impeditum iri à uacuo, si detur. Primum tamen sumit duas ob causas, mobile unum alio tardius, aut celeriùs ferri. Altera est medij dissimilitudo. Velociùs enim per aerem, quam per aquam lapis descendit, quia medium, quod tenuius, solutiusq́; est, faciliori negotio diuiditur, proindeq; minus retardat. Sed impedit etiam agilitatem medium, cum in contrariam partem uergit, & rei motæ impetum infringit. Altera est inæqualitas ponderis & leuitatis. Nam cæteris paribus celerius descendit corpus præditum maiori pondere, quam minori.

h A igitur per B.] Eadem, inquit, proportio celeritatis est motus, qui fit per spaciũ tenuius ad celeritatem eius, qui fit per crassius, quæ est tenuitatis ad crassitudinem; ita nimirum, ut si illud duplo tenuius sit, res mota duplo celerius feratur, sed vacui ad plenum quoad tenuitatem crassitiemve, nulla proportio est; ut per se liquet. Ergo nulla item erit quoad velocitatem; atq; adeò cùm motus, qui in spacio pleno exercetur, tẽpus consumat, utiq; is, qui in uacuo fiet, momentaneus erit, quod esse non potest. Hanc rationem Aristoteles sumptis more suo elementis, longo orationis tractu explicat.

i Hæc uerò ex eorum.] Ratione ab ipsis mobilibus desumpta, concludit non posse in uacuo motum peragi. Sequeretur enim duo corpora quantumlibet pondere, aut figuris dissimilia (nam etiam figuræ non parum conferunt ad motum) quouis spacium

aequa

æqua celeritate decurrere, quod absurdum est. Consecutio probatur. Namque ideò cum duo mobilia in patriam sedem tendunt, id quod pondere, aut leuitate præualet, locorum intercapedinem citiùs transmittit, & metam tenet, quia maiori impetu medium corpus scindit; at in vacuo nullum est corpus, quod scindi debeat. Idem similiter de figuris ostendi potest, nimirum figuram nihil motum expedire, aut tardare: etenim propterea plumbeum in rotundam effigiem conformatum per aquam citissime demeat, in bracteolam uerò expensum innatat, aut segniter admodum labitur, quia huic plus medij, quàm illi scindendum occurrit. Quæ ratio in uacuo nulla est.

Cur plumbum rotundæ figuræ per aquam celerrimè descendat.

CAP. IX.

IS quidem inane putant esse ipsum per se separatum, si motus in loco esse de-
beat. Hæc verò proinde est ac locum separatum quid esse affirmare, quod
quidem esse non posse, antea est traditum. Atqui a etiam si ipsum per se con-
sideremus, id quod inane dicitur, re vera inane videbitur. Quemadmodum enim Text. 76.
si tesseram in aqua aliquis merserit, tantandem aquæ cedet, quanta est tessera;
ita & in aere, quanquam sensum subterfugiat. Atq; perpetuò corpus omne,
quod potest cedere, eò, quo cedere aptum est, necesse est, nisi comprimatur, cede-
re; aut deorsum semper, si latio deorsum sit, vt terræ; aut sursum, si ignis; aut ad
vtrumq; locum, si aer, qualecunque id fuerit, quod in eo ponatur. At in inani
esse quidem hoc non potest, quippe quòd corpus non est. Per tesseram autem
æqualis dimensio, quæ prius erat in inani, meare videbitur: quemadmodum si
aqua, aut aer tesseræ ligneæ non cederet, sed omni ex parte per ipsam mearet.
Atqui & tessera tanta est magnitudine, quantum inane occupat; quæ etsi calida
est, aut frigida, aut grauis, aut leuis, nihilominus tamen ratione ab omnibus af-
fectibus, etsi non separata, diuersa est. Molem autem dico tesseræ ligneæ. Qua-
re etiam si ab alijs omnibus separata fuerit, & neq; grauis sit, neq; leuis æqua-
le inanis spacium occupabit, in eademq; loci & inanis erit parte, quæ ei sit æqua-
lis: quo igitur re tesseræ corpus ab æquali inani, locoq; differt? Ac si duo eius
generis in eodem erunt, cur non & quotcunque? vnum igitur hoc absurdum est,
& quod esse non possit. Perspicuum verò etiam est, tesseram, cùm transfertur,
id habere, quod alia omnia habent corpora. Quare si à loco nihil differt, quid Text. 77.
attinet corporibus locum facere præter vniuscuiusq; molem, si moles affectuum
expers? Nihil enim conducit, si eiusmodi aliud æquale interuallum circa ip-
sam ponatur. Oporteret præterea manifestum esse, quale in his, quæ mouentur,
inane sit, nunc autem nusquam est intra mundum. Aer namque aliquid est, Text. 78.
quamuis non uideatur; neq; aqua, si pisces essent ferrei.

Rei enim, quæ tangi potest, indicium pertinet ad tactum. Inane itaq; sepa-
ratum non esse, ex his constat. b Sunt autem nonnulli, qui ex raro & denso pu- Text. 79.
tant perspicuum esse, vacuum existere. Nisi enim rarum ac densum sint, ne
coitum quidem & compressionem esse posse. c Quod si non sit, aut omnino mo-
tum futurum non esse, aut vniuersum (vt ait Xuthus) fluctuaturum, aut inæ-
qualem semper aerem, & aquam mutationem esse; quemadmodum si ex aquæ
poculo aer genitus sit, simul ex æquali aere tantundem aquæ genitum esse, aut
necessariò inane esse. Aliter namque cogi, aut distendi non posse.

Text. 80. d *Si igitur rarum id eſſe aiunt, quod multa inania continet ſeparata, perſpicuum eſt, ſi inane ſeparatum eſſe non poſſit, quemadmodum nec locum ſpacium babens, nec rarum quidem ſic eſſe.*

Tex. 81. *Quòd ſi non ſeparatum, ſed tamen aliquod inane ineſſe aiunt, minus quidem non eſſe non poteſt. Efficitur autem primùm non omnis motus cauſam inane eſſe, ſed eius, quo in ſublime itur, quandoquidem rarum leue eſt; quæ etiam cauſa eſt, ut ignem rarum eſſe inquiant: deinde motus cauſa inane non ſic eſſe, vt id in quo, ſed quemadmodum vtres, quòd ipſi ſurſum ferantur, id quod cohæret, efferunt, ita & inane ſurſum ducere.* e *Atqui inanis latio, aut locus, qui*

Tex. 82. *eſſe poteſt? inanis enim inane erit, ad quod feretur. Quam item rei grauis lationis deorſum cauſam eſſe aſſignabunt? quin etiam conſtat, ſi quo rarius quidpiam, & inanius fuerit, eo celerius ſurſum feretur; ſi omnino erit inane, celerrimè*

Tex. 83. *delatum iri. Fortaſſe verò & fieri non poteſt, vt hoc moueatur. Eadem verò eſt ratio, vt quemadmodum in inani omnia ſunt immobilia, ita & inane ſit immobile. Conferri enim inter ſe celeritates non poſſunt.*

f *Cùm verò vacuum non eſſe quidem dicamus, de alijs autem verè ſit dubitatum, aut motus non erit, ſi denſatio & rarefactio non fuerint, aut cœlum fluctuabit, aut aqua ex aere, & aer ex aqua ſemper æqualis fiet, quandoquidem conſtat, ex aqua plus aeris fieri.*

Neceſſe eſt igitur, niſi ſit compreſſio, aut id quod hæret, pulſum efficere, vt quod extremum eſt fluitet, aut alio in loco ex æquali aere in aquam fieri mutationem, vt vniuerſi tota moles ſit æqualis, aut nihil moueri. Semper enim cùm ſit tranſlatio, huc accidet, niſi in orbem circum obſtiterit: non ſemper autem in orbem latio eſt, ſed etiam in rectum. Hi igitur ob cauſas eiuſmodi uacuum ali-

Tex. 84. *quod eſſe aſſeuerarent.* g *Nos autem ex his, quæ poſita ſunt, dicimus unam eſſe contrariorum materiam, & calidi, & frigidi, & aliarum naturalium repugnantiarum. Atque ex eo quòd poteſtate eſt, id quod actu eſt, fit. Et ſeparabilis quidem non eſt materia, ratione autem diuerſa, atque numero una; uerbi gratia, coloris & calidi & frigidi. Eſt uerò & corporis materia eadem, & magni & parui; quod quidem perſpicuum eſt. Cùm enim ex aqua aer fit, eadem materia, re alia nulla aſſumpta; aer facta eſt: ſed quod erat poteſtate, actu factū eſt. Rurſus aqua ex aere ſimili modo, interdum quidem è magnitudine in paruitatem, interdum è paruitate in magnitudinem.* h *Simili igitur modo ſi aer ex magna mole in minorem, & è minori in maiorem mutetur, materia, quæ poteſtate eſt, vtrumque fit. Quemadmodum enim è frigida calida, & è calida frigida eadē fit, quia eſt poteſtate; ita & ex calida calidior nulla materiæ parte, quæ calida non eſſet, cùm minus calida erat, calida reddita; quemadmodum neq; ſi orbis maioris circumferentia, & conuexitas minoris fiat, vel eadem, uel alia, nihil cōuexum factum eſt, quod antea conuexum non eſſet, ſed rectū. Non enim intermiſſione aliquid magis eſt, aut minus. Non itē flammæ ullam magnitudinem licet accipere, in qua albor, & calor non inſit. Sic igitur & calor prior ad poſteriorem ſe habet. Quare & molis, quæ cadit ſub ſenſum, magnitudo: & paruitas tenditur, non quòd res ulla ad materiam accedat, ſed quoniam in materia vtriuſque ineſt facultas.*

Idem

Idem itaq; est rarũ & densum, & una eorũ materia. i *Est aũt densum quidē grave, rarũ uerò leue. Duo enim sunt in vtroq; & denso, & raro. Nã & graue & dũrũ densa videtur esse contrariaq; rara, leue & molle. Graue aũt & durum discordãt in plumbo & ferro.* k *Ex his ergo, quæ dicta sunt, perspicuũ est inane non esse neq; separatum, sed ſimpliciter, neq; in raro, neq; potestate, nisi quis uelit Lationis causam inane omnino appellare. Sic uerò grauis, leuisq; rei materiæ, ut talis est, inane erit. Densum namq; & rarũ, quatenus hac repugnantia prædita sunt, lationis sunt efficientia: quæ verò ex parte durũ sunt, & molle, passionis & impatibilitatis, & nõ lationis, sed alterationis potius. Et de inani quidem quemadmodum est, & non est, hoc modo sit definitum.* Tex. 85. Tex. 86.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

a Atqui etiam ipsum.] Etiam nunc in expugnationem uacui incumbit, hoc argumento. Si quis, inquit, tesseram in aquam iaciat, confestim aqua cedit capedinē ei pro magnitudine exhibens; idemq; præstat aer; etsi id conspectum fugiat. At hoc, qđ omnes concedunt, in spacio inani accidere non potest, siquidem cessio corporibus duntaxat conuenit. Et tamen cùm assertores uacui ponant interuallum inane in tres dimensiones porrectum, in quo sensilia corpora excipiantur; fateri coguntur dari dimensionũ penetrationem, quam fugiunt, quæque non minus absurda est, quàm si tessera per aquã ipsam mearet. Nec euadunt, si respondeant dimensiones uacui non esse affectas qualitatibus sensum mouentibus. Etenim causa cur plura corpora simul esse nequeant, non est sensilium qualitatum permistio, sed tergemina dimensio. Quare si ipsa etiam tessera omnib. accidentibus exuatur, non minus ei tũc aquæ penetratio repugnabit, quàm nũc. Alia vacui impugnatio. Defensores vacui penetrationé corporũ admittere coguntur. Præoccupat.

b Sunt autem nonnulli.] Confutatis ijs, quæ uacuum lationis gratia ponendũ contendebant, accedit nunc ad eos refellendos, qui argumento à raritate & spissitudine, & ijs, quæ circa hæc uersantur, alterationibus petito, uacuum corporibus insertum dari probabant hunc in modum. Non possunt corpora in densitatem coire, nisi earum partes subeant meatus, qui antea inanes erant; nec item rarescere, nisi dum sese extendunt ac dilatant, partes aliquas interius inanes relinquant. Negari igitur non debet, inesse corporibus huiusmodi uacuum. Argumentũ à raritate & densitate ad probandũ uacuum.

c Quòd si non fit.] Si quis fortasse prædictæ rationi occurreret, coitionem, dilatationemve corporũ negando: confestim obijciebant, sequi inde nullum dari motũ; aut si detur, cœlum fluctuare, vt Xuthus Pytagoricus aiebat. Nam cieri per aerem lapis non põt nisi occursantem nisi aerem abigat, pellatq;. Pelli uerò nequit, nisi vel aliquantulũ comprimatur, & coeat in angustum, ut aditum nouo hospiti faciat, vel omnia corpora vicina eodem pulsu sese trudant, quousq; ad cœlum ipsum perueniatur, quod loco cedat, & more restagnantis pelagi fluctuet. Obijciebant etiam, nisi corpora nunc in raritatem abeant, nunc in densitatem coeant, futurum vt cùm ex aqua oritur aer, necessariò tantundem aquæ alibi ex aere generetur, vt æqua proportione vbiq; regionum spacia occupentur: alioqui admittendam prædictam mundi fluctuationem. Xuthus Pythagoric⁹.

d Si igitur ratum.] Assertores vacui intra corpora incubantis refutat, nam uel suum illud rarum cohibet multa vacua separata, hoc est magna, quale est vacuũ à corporibus abiunctum; vel duntaxat parua. Si dem primum, iam eisdem argumentis conuincẽtur, quibus ij, qui separatum vacuum induxere, de quibus supra. Si posterius, cõcedant necesse est, non omnis motus vacuum causam esse; siquidem raritas, quam leuitas comitatur, non nisi motui, quo sursum itur obseruit; & densitas, ex qua grauitas oritur, non iuuat nisi motum, quo pondera deorsum tendunt. Sequitur præterea, contra eorũ dogmata vacuũ non esse causam motus, tanquã id, in quo res mouetur, quod ad spatiũ pertinet, sed tanquã id, à quo fertur: quomodo vtres inflati, quia leues, natantē sustinent. Refutatio vacui à corporibus inclusi.

e Atqui inanis latio.] Demonstrat vacuum non posse motus causam esse eo modo, quo vtres, qui corpus ei applicitum euehunt, quasi vacuum corpora ipsa secum rapiat; quia admittendum esse locum, motumq; vacuo conuenire, atq; ita dari vacui vacuum, Vacuũ nõ posse esse causã motus.

cùm

cùm vacuum locus sit. Quæ omnia à vero absunt. Nam si vacuum statuas causam motus,quo in sublime itur,nullam iam causam, cur pondera in inferiorem locum vergant, afferre possunt:quandoquidem fieri nequit,ut idem specie sit causa motuum specie differentium. Præterea sequeretur vacuum summa celeritate corpora delaturum, cùm summam raritatem celeritas summa consequatur.

f Cum verò vacuum.] Argumentum à densitate & raritate,quo ueteres Philosophi uacuum corporibus imbibitum suadebant,quia nihil habet difficultatis, hoc loco repetit,monetq; non ei satisfieri,siquis dicat absque compressione,& uacuo, cæterisq; incommodis posse corpora in orbem agi;adhuc enim supersunt lationes rectæ; pro quibus alia solutio reddenda sit.

Cur rarescãt,& densentur corpora. g Nos autem ex ijs.] Causam cur rarescant & densentur corpora, non ad inane,sed ad materiam;quæ raritati,& densitati,alijsq; accidentibus subiecta est, referendam esse inquit. Quod vt planè intelligatur,quædam ex ijs,quæ de natura materiæ, eiusq; facultate in primo huius operis explicata sunt,inculcat.

h Simili igitur modo.] Docet quemadmodum una eademq; materia ob insitæ potestatis amplitudinem,alio & alio tempore calescit & frigescit;congelascit & soluitur,funditur,premitur,insculpitur,effigiatur,& deniq; omnes tam substantiales, quàm accidentarias formas alternat:sic idem corpus rarefieri;addensarique nulla extrinsecus facta accessione vel detractione. Quemadmodum, inquit, si ponamus maioris orbis conuexitatem contrahi,siue eadem,quæ antea erat,esse perhibeatur: siue alia,nihil quod antea non esset, conuexum euasit; sed è minori conuexitate maior effecta est: siquidem quo minor est orbis,eo circumferentia magis conuexa est, & contrà:sic cùm raritatem, aut densitatem corpus accipit eadem materia,quæ eadem potestate,ut nunc rara sit,nũc densa,& ex consequenti,ut nunc ampliorem,nunc contractiorem molem obtineat, perducitur ad huiusmodi actum nulla denuò addita, uel adempta materiæ, uel quantitatis portione. Itaque cum aer ex aqua gignitur, tota aquæ materia recipit actu formam aeris,& uberiorem quantitatem, ad quam erat in potentia, idque nulla noua materiæ parte assumpta, Item cùm ex aere aqua oritur,tota aeris materia, quæ potestatem habebat, ut aquæ formam indueret, & sub minori mole esset,utrumque actu excipit: neque uerò aut in aere inanes meatus relinquuntur materia rarescente, aut in aqua obturantur,crassescente

Quomodo rarescant, & addensentur.

i Est autem densum.] Quoniam ij, qui vacuum corporibus inclusum adhibebant, densitatem & raritatem causam motus prædicabant,exponit hoc loco Aristoteles; quonam pacto rarum & densum ad leuitatem & grauitatem sese habeant,aiens,id qđ densum est,grauitate pollere;quod rarum leuitate, itemq; densæ unà cum grauitate duritiem,raro unà cum leuitate mollitudinem competere licet hoc non ita sit perpetuum; ut quo quodq; durius est,eo sit grauius;siquidem plumbum ferro est grauius; & tamen mollius,quod item in auro & argento uiuo,si cum eodem ferro uel ære conferatur, intueri licet. Huiusce diuersitatis causa uidetur esse,quia plumbum, argentum viuum, & aurum plus habent de terrena concretione, ideoq; præponderant; crudiora tamen sunt & minus cocta,unde & molliora. Lege M. Albertum in Miner. Georgium Agricolam in lib. de ortu & causis subterraneorum; & in lib. de natura fossilium.

Quomodo rarũ & densum ad leuitatem & grauitaté sese habeant. Non quo vnũquodque dulcius,eo grauius.

k Ex his ergo.] Concludit disputationem de uacuo,colligitque ex ijs, quæ hactenus disseruit,nec esse uacuum separatum,idest,expers corporis;nec omnino,idest,extra corpora;nec in raro,idest corporibus insertum,quod rarefactionis sit causa; nec potestate, idest corporibus immistum;licet ratione ab eis diuersum, ut interpretatur Philoponus. Nisi quis uacui nomine abuti uelit pro causa motus:sic enim admitti uacuum potest,ac debet;quia materia grauitate & leuitate affecta, prout est eiusmodi,lationẽ efficit; esto quatenus mollitudinem,& duritiem obtinet,non mouendi, sed patiendi, & resistendi, atq; alterationes subeundi causa habe tur.

Epilogus disputationis de uacuo.

Obserua ad text. 84. doctrinam Aristotelis asserentis rarefieri & densari materiam absque ullius nouæ rei accessu, recessuve. Quod nobis usui erit ad constituendam in libris de Ortu & interitu affirmatiuam partem eius quæstionis, qua Vtrum in rarefactione noua quantitas comparari soleat,disquiritur.

Quæstio de acquisitione quãtitatis in rarefactione.

QVAE-

QVAESTIO I.

Vtrum ne vacuum in natura detur, an non.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis videatur dari.

1. argum. ETsi Aristoteles eorũ argumenta, qui vacuũ inducere conabantur, accuratè diluerit; non desunt tamen alia, quæ id astruere videãtur. In primis enim sic licet argumẽtari. Quicquid in eo spacio est, in quo priùs nullum corpus fuerat, & tamen esse poterat; id existit, vbi priùs fuit vacuũ; atqui mundus est nunc in eo spacio, in quo ante rerũ procreationem nullum corpus extiterat, poterat tamen esse, vt euẽtus comprobauit; Est igitur in spacio, quod priùs vacuũ fuit atq; adeò aliquando fuit vacuum.

2. argum. Secundo. Aristoteles 2. de cęlo c. 4. tex. 27. probat, sphæras cœlestes esse in speciem rotundam conglobatas, quia alioqui daretur vacuum; oporteret enim ob succedentium angulorum vicissitudinẽ nunc esse corpus, vbi antea non erat; rursusq; non esse, vbi antea fuerat. Hoc posito, sic ratio concluditur. Cœlum empyreum, vt est recepta Theologorum doctrina, non constat figura rotunda, sed quadrata; ergo si moueatur, dabitur vacuum; at cùm sit corpus physicum, potest naturaliter moueri; pòt ergo naturaliter dari vacuũ. (Theologorum sñia cœlũ Empyreũ esse quadratũ.)

3. argum. Tertio. Si uas plenum aqua calida undiq; obturatum in loco perfrigido collocetur, aqua in gelu concrescet, densiorque effecta minorem spacij intercapedinem occupabit; ergo aliquid spacij intra vas inane relinquetur, atq; ita natura ipsa vacuum efficiet.

4. argum. Quartò. Si duæ tabulæ perfectè planæ sic inter se coniunctæ & cohærentes, vt nihil prorsus inter eas interiectum sit; harum vna poterit ab altera vi naturæ abiungi, ac secundum omnes partes simul eleuari; hoc autẽ non fiet, nisi dato vacuo; potest igitur naturaliter vacuum induci. Minor probatur, quia spacium fusum inter duas tabulas, non potest accessu alterius corporis momento repleri; nec verò immediatè post; cùm neq; motus puncto temporis fiat, neq; immediatè post totũ eiusmodi spacium repleri queat.

5. argum. Quintò. Si natura tantopere horreret vacuum, oporteret eius vitandi gratia interdum vnum corpus relicta naturali statione, ad locum alium sibi repugnantem cum priuato incõmodo, propter commune bonum vniuersi commigrare; sed hoc non videtur naturæ consentaneum, non igitur natura vacuum odit. Assumptio ita probatur. Vehementior est inclinatio cuiusque rei ad suum peculiare bonum tuendum & procurandum; quàm ad commune; ergo nullũ corpus cum suo detrimento propter commune bonum proprium locum deseret. Hoc antecedens ostenditur, quia natura, vt dici solet, reflectitur in seipsam, nec alterius bonum nisi gratia sui quærit; unde est illud Aristot. 8. Ethicorum cap. 3. Bonum amabile est, maximè aut unicuiq; proprium, ergo uehementius appetit proprium, quàm cõe bonũ. (Natura reflectitur in seipsum.)

6. argum. Sextò. Si quis à Deo in extrema cęli ora constituatur, poterit inde extra cœlum manum tendere, aut iaculum intorquere; ergo extra cœlum est spaciũ non repletũ corpore, aptum tamen repleri, atq; adeò uacuum.

ARTICVLVS II.

Nullibi dari in natura vacuum.

NOn tantus ueterum Philosophorũ in negando uacuo consensus, quanta est totius naturæ ad illud impediendum conspiratio. Fuerunt enim nonnulli, quos Aristot. hoc in lib. c. 6 Plutar. 1. de placitis Philosophorũ c. 18. & Theodoret. in lib. de materia & mundo commemorant, qui asseruerunt dari vacuum; & alij quidem extra mundum, ut Stoici & Pythagorei, qui supra cœlestes globos infinitum inane posuere, aientes inspirari, communicariq; id mundo, ut eius interuentu, disiunctaque ea, quæ cęli ambitu coercentur, diuidi & distingui inter se possent; alioqui futurum, ut omnia in turbatam congeriem, naturamve unam concrescerent. Alij autem vacuũ corporibus immixtum, ac per mundi uniuersitatem porrectum inuexere, vt Democritus & Leucippus, quos deinde secutus est Epicureorum grex. Quid enim hi vacuum negarent, qui in dolorũ vacuitate, & inani voluptatũ illecebra fœlicitatem collocabãt? (Assertores uacui. F. Mirandula de Examin. vanit. lib. 3. c. 12. & li. 6. c. 5. Stoici, & Pythagorici.)

An

Sócinio. At non dari vacuum in rerum natura, tum experientia Philosophiæ magistra, tū ratio persuadet. Experientia, quia propterea, v.g. latera foliium, si cōstricta sint, nulla vi duci queunt, nisi aperto orificio, quo aer interiectum spacium occupaturus subeat. Ob id si aer ex fistula attrahatur, confestim aqua ascendit. Ideo si os phialæ calefactum aerem intra se cohibentis supra aquam ponatur paulatim aqua sursū commeat; aer enim contractu aquę refrigeratus, addensatur & coit; sicq; minorē occupat locum. Eademq; causa est, cur eu curbitulæ, quæ medicis in vsu esse solent, carnem sursum attrahant; nimirum quia aer, qui prius igni incaluerat, & in raritate abierat, extincta flamma, frigiditatem, & densitatem recipit, atq; adeò in minorem contractus molem, inane spacium relinqueret, nisi ad id replendū caro eleuaretur. Deniq; idem conspicitur in multis machinis, alijsque rebus artis ingenio fabricatis, quibus hæc naturæ inanitatem fugientis solertia summam præbet commoditatem.

Cur cucurbitulæ, quibus medici utuntur, carnem in tumorem eleuent.

ARTICVLVS III.
Quamobrem natura tantopre vacuū exhorrescat.

COmmonstrat etiam ratio physica non debuisse in rebus admitti vacuum. Vbi se nobis duplicis causæ consideratio offert: nempe finis, ob quem natura vacuum fugiat, & efficiētis, siue mediorum, quorum interuentu, ac vt in eo impediendo vtatur. Quod ad primum attinet, constat ingenitum esse rebus omnibus se se tuendi & conseruandi appetitum. Hinc enim est solicitudo illa, qua salutaria & vtilia quærunt, noxiaq; declinant: hic elementarijs corporibus ad procreandum sibi simile inclinatio: hinc animantibus in educando fœtu cura, & vigilantia: hinc literatis hominibus tam acre studium componendi libros: hinc Rempublicam tractantibus, & ijs qui militarem vitam sequuntur, alijsq; eiusmodi, tam ardens desiderium relinquendi aliquod rei ab se præclarè gestæ monumentum, aut trophæum. Videlicet quia hunc in modum res omnes caducæ interitu sese vindicare student; ac si non numero, saltem specie; si non per se, per ea saltem ad ipsas pertinent, immortalitatem obtinere nituntur; vt ita ad diuinæ naturæ similitudinem, quantum fieri possit, accedant. Speciatim verò, quod rem præsentem proprius attingit, non ob aliam sane rationem tantus cuiuslibet corporis partib. mutuæ inter se cōiunctionis & societatis amor insidet. Hic nempe amor eas consectari facit figuram rotundam (quæ maxima est vnionis conciliatrix, vtpote in qua nihil dissidet, nihil absistit, nulla est inęqualitas) hic inquam amor eas in rotunditatem componit, ut uidere est in aquæ guttulis; quæ frondium lanugini, saxisve illatæ confestim se in orbem affigunt, & è tegulis dependentes in rotundam speciem coeunt; dumq; natiuum pondus, quod eas deorsum trudit, vincere possunt, conglobatæ cohærent: videlicet quia unitę & collectæ multo fortius operantur, & aduersariorum iniurias repellunt, atq; adeò incolumitatē & diuturnitatē conseruant. Porrò autem quòd partes in suo particulari toto faciunt, idem quoq; præstant inter se singula corpora in sublunari mundo, cuius structura ex ijs quasi membris coagmentatur & coalescit. Certatim namq; se vicinis agglutinant, & in vnum, quoad fieri potest, coeunt, quia nimirum diuulsis partibus necesse est totum dissipari & euerti. Qua de re ita philosophatur Crassus ille Ciceronianus 3. de Oratore. Ac mihi quidem veteres illi maius quoddam animo complexi, plus multo etiam vidisse videntur, quàm quantum nostrorum ingeniorum acies intueri potest, quia omnia hæc, quæ supra, & subter vnum esse, ac vna vi & consensione naturæ constricta esse dixerunt; nullum enim est genus rerum, quod aut auulsum à cæteris per se ipsum constare, aut quo cætera si careant, vim suam atq; æternitatem conseruare possint.

Lege Arist. 2. de anima c. 4. tex. 34. 1.

de cœl. c. 2, 9 tex. 100.

Natura diuinæ immortalitatis æmula.

Corporib. vnde tātus cōiunctionis amor.

Figura rotūda vnionis conciliatrix.

Vnita & collecta, fortius agunt, & aduersariorū vim repellunt.

Crassus Ciceroniat.

Sciendum tamen, ob id vel maximè partes vniuersi mutatam cohæsionem tan topere affectare, vt ita excipiant, reddantque inuicem cœlestium corporum influxum, a quo hæc inferiora dependent, vti 1. Meteor. ca. 2. Aristoteles ait. Atq; hæc tandem ratio & causa est, cur natura vacuum fugiat, videlicet quia vacuum dissoluit illā rerum conseruatricem vnionem, impeditq; ne sublunaris mūdus dilapsam è cœlo vim hauriat, cùm fieri nequeat, vt per inane interstitium vis illa traijciatur.

Cur à vacuo abhorreat natura.

Vbi

Duplex finis ratio cuiusque rei physicæ.

A Vbi animaduertere licet, vnũquodq; ens naturale ad duo conseruanda obnixè contendere, nempe ad commune totius naturę,& ad suum poprium ac peculiare bonum. Enim verò cum quæuis res Physica & ens quoddam particulare sit, si in se præcisè spectetur;& simul etiam ad naturæ communitatem pertineat,prout est totius vniuersi membrum;vt quidem priori modo se habet,suum priuatum bonum expetitur posteriori commune.

Ad commune bonum ardentiori conatu tendit natura.

Quod commune quãto excellentius est, ac diuinius, B vt I.Ethic.cap.I.Aristoteles docet, tantò ad ipsum vehementiori conatu aspirat.Et si inde aliquid interdum capiat detrimenti;veluti cum se manus ictui exponit, vt caput incolume seruet, hominemq; ab interitu vendicet.

Vacuũ toti naturæ perniciosũ.

Et hoc quidem non infrequenter accidere consueuit,dum corpora mutuæ societatis & coniunctionis bonum quærunt,& vacuum vti malum toti naturæ maximè perniciosum impediunt. Etenim sæpè eius rei causa corpora grauia; nulla externa vi impellente,in sublime fe C runtur,ibiq; manent:sæpè leuia deorsum tendunt,& in loco inferiori subsistunt,sæpè etiam contraria,quæ se alioqui fugiũt, ac mutuum congressum deuitant, quasi deposita antipathia in vnum coeunt.

Hic est igitur à Philosophis potissimũ celebratus finis,ob quem vacuum natura horret.

Alia causa uitandi ua cui apud Aristotelé.

Si quis tamen Aristotelis dogmata circa vacuum perpendat, inueniet aliam præterea eius fugæ causam esse quærendam:siquidè lib.2.de cœlo cap 4.tex.27. D probat non conuenire supremæ sphæræ aliam figuram,quàm rotundam; quia alio qui esset inibi vacuũ,vt 2.proximi ar.argumento ostendebamus,

Quoddam genus uacui minus proprij.

Liquet autem,eiusmodi vacuo non inuehi ea, quæ diximus, incommoda; cùm extra cœlum non sint corpora,quorum societas dirimi, nec influxus,cuius transmissio impediri queat; què fine asserimus à natura in impediendo uacuo spectari. Dicendum ergo in primis,hoc uacuum impropriè rationem ua- E cui sortiri, ut progressu patebit, itemq;

Lege Richardũ in 2.d.14.q.3.circa 3. princip.

minoris momenti esse; quia ex eo prædicta absurda minimè sequerentur: deinde propterea neque hoc permitti à natura, quia magna uidetur imperfectio esse,ut spaciũ,qđ aliquo corpore semel natura occupauit,postea inane relinquat, siue id intra cœli cõplexũ,siue extra mũdum,accidat.

AR-

ARTICVLVS IIII.

Qua vi,quibusue medijs vtatur natura ad declinandum vacuum.

QVod uerò spectat ad causam actiuam instrumentariam aliàue media, quorum interuentu quodlibet corpus obsistit, ne uacuum detur, uel ad id impediẽdum quolibet modo accurrit; dicimus eam causam non unam esse.

De ui motrice inhærente sub cœlestibus corporibus ad impediẽdũ uacuũ.

Frequenter enim utitur natura ad id communi quadã ui motrice, quæ ad hoc munus omnibus corporibus sublunaribus,(præter peculiares suas uirtutes, quibus propria loca petunt)uidetur attributa,cuius impulsu ad omnem loci differentiam, cùm opus est, rapiantur. Sicuti impulsus externus,eiusdem speciei cùm sit, ad omnia locorum discrimina obseruit,prout à causa impellente dirigitur. Interdum uerò non hanc uim adhibet,sed asciscit operam alteratricium qualitatum,quæ corpus rarefaciunt, & in ampliorem molem fundunt. Nonnunquã magno impetu uasa frangit, aut denique alia id genus media,prout occasio & necessitas fert,accommodat. Quinetiam haud rarò nullo motu,nulla actione, nulla deniq; ui effectrice;sed per negatiuam quandam obsistentiam uacuo repugnat; ut cũ latera follium compressa clauso orificio di uelli non sinit.

Semper natura cõpẽdio studet.

Semper tamen natura in his, ut in cæteris rebus compendio studet; & quantum potest facilioribus ac simplicioribus utitur medijs;vt, exempli gratia,si ad fugam uacui, corpus sursum attrahere,quàm densatione impedire,promptius sit, illud præstat, non hoc: si contrà,hoc, non illud. Item si per solum motum localem sine rarefactione corpus aliunde trahere sufficiat,rarefactioni parcit; alioqui utrumque exhibet.Ita patet quis finis sit,ob quem natura uacuum odit, & qua ui ad id impediendum uti consuescat.

AR.

ARTICVLVS V.

Argumenta initio proposita nihil conficere.

Sol. 1. Ar.

ARgumenta verò, quæ inane suadere nitebantur, nequaquam persuadent. Quare eorum primo occurriendum erit, ad rationem vacui non sat esse corporis negationem, sed requiri priuationem, hoc est locum non repletum corpore, aptum tamen repleri: at ante mundi creationem eiusmodi locus non extitit, cum nullius adhuc superficies corporis vspiam esset. Quòd si quis minùs quidem philosophicè sentiens neget ad rationem vacui locum requiri, negare tamen nō poterit exigi naturalem aptitudinem ad excipienda corpora; antequam autem mundus conderetur, aptitudo spacij non erat naturalis, cùm non posset ab agente naturali ad actū perduci. Quare non rectè Auerroes 4. huius Operis com. 6. & 1. de cœlo. com. 92. intulit, ab ijs, qui mundi nouitatem defendunt, concedendum esse, in eo spacio, in quo mundus continetur, vacuum fuisse.

Ratio uacui exigit ī spacio naturalē aptitudinē ad excipienda corpora.

Solut. 2.

Ad secūdum dicendum, cœlum empyreum, quamuis non habeat figuram idoneam ad circularem motum; sed ad cœlestis patriæ curiam, & beatorum sedes accommodatam, posse tamen vtcunque moueri; nec eius motu absolutè extra mundū inductum iri vacuum, sed vacui commutationem ex vna parte in aliam: siquidem quantum spacij secundum angulos, si moueretur, desereret, & vacuum relinqueret, tantundem successiuè occuparet, versus eam partem, ad quam tenderet. Illam uerò Aristotelis argumentationem, oportere cœlos esse figuræ rotundæ, quia alioqui, dum mouētur, vacuum daretur, non necessariam esse, sed probabilem: quia esto naturaliter impossibile non sit moueri cœlos, licet angulari figura præditi essent; tamen non conuenit eos talis figuræ esse, vt spacium semel corpore occupatum, rursus motu suo vacuū relinquant. Quòd si quis opponat, sequi ex his dari nunc viribus naturæ vacuum ad extimam cœli empyrei superficiem, quandoquidem est ibi spaciū vacans corpore, quod occupari posset angulis prominentibus eius cœli, si in orbem versaretur, quod naturaliter fieri posse admittimus. Respondendum erit eiusmodi

Ex Motu cœli empyrei, licet quadratū sit, nō sequeretur dari propriè uacuū extra mundum.

A vacuum non habere propriè rationem vacui, quia præterquam quod non circumfunditur loco, nequit repleri naturaliter, nisi ex alia parte deserendo & reliquendo inane tantundem spacij.

Tertiū pari facilitate dissoluitur. Aqua enim vase illo contenta, vel nō concrescet inhibente concretionem natura, quæ vacui periculum anteuertit. Vel si concrescet, vas ipsum disrumpetur; debent autē partes vasis ita à se mutuò abiungi, & aeri B subeunti locum dare, vt in eo instanti, quo fractio terminatur, congelatio extrinsecus īchoetur: alioqui si fractio & congelatio eodem momento inciperent, cum immediatè post inceptionem congelationis, peracta fractio esse nequeat; haud dubiè medio illo tempore nonnihil vacui intra ipsū uas daretur. Solet tamen hoc loco disputari, si ponamus tam ex parte aquæ, quam ex parte uirtutis condensantis, atq; etiā ipsius uasis, æqualiter se habere omnia, C quanam parte frangendum sit vas; cū nec secundum omnem partē comminui possit, nec ulla sit ratio, cur hac potius quam illa disrumpi debeat. Sunt qui respōdeāt, frangendum qua parte forte fortuna acciderit, quibus fauet D. Thom. 2. de cœl. ad text. 93. Verùm non rectè ad casum confugiunt, vbi assignare nequeunt causam per accidēs coniunctam causæ per se, quod ad casum necessariò requiritur. Alij censent, quemadmodum cum ignis aquam excal- D facit, ideo hunc potiùs singularem calorē, quam illum producit; quia agit in hoc subiectum, hoc tempore, & loco, ac denique sub hac circumstantiarum collectione: ita uas illud hac potiùs, quàm illac defringengendum quia concurrunt tales circunstantiæ, quibus non nisi secundum hanc partē frangi possit. Sed neq; hæc responsio satis facit, ut constat ex ijs, quæ à nobis 2. huiusce Operis dicta sunt: cùm ostendimus, ef- E fecta quoad singularitatem, non præfiniri & determinari precisè ab ijs circūstantijs, sed à prima causa. Quare idem in præsenti difficultate dicendum erit: spectat nāq; ad naturæ principem, & authorem Deum limitare naturalium causarum concursum circa hæc, aut illa singularia, ad quæ producenda indiscriminatim atq; indefinitè se habent causæ secūdæ, ut loco citato planiùs disseruimus. Respōderi etiam potest, in proposito euentu nullatenus in gelu cogendam

Solut. 3.

Cōgelatio aquę, in uase côrentę, & uasis fractio nō possunt in eodem instanti incipere.

Dubium.

Quorundā responsio.

Responsio aliorum.

Legitima explicatio dub. primę causæ est pfinire concursum naturalium, quoad effectorū singularitatē.

Alia eiuſdē dub. enodatio.

A cogendam aquam, neq; frangendum vas, vt antea dicebamus. Nam quod corpus vndiq; æqualiter reſiſtens minimè cedat, aut fractioni ſuccunbat, patet tum alijs experimentis; tum eo, quod ſi ouum prematur qua parte in longum, ac geminos vertices ſe porrigit, ne à robuſtiſſimo quidem communi valet; quia videlicet ſub ea figura vndiq; ſe æqualiter fulcit, ac reſiſtit. Qua de re lege Leuinum lib. 4. de occultis naturæ miraculis, cap. 14.

Sol. 1.

B Quartò ſatisfit negãdo, è duabus tabulis perfectè planis poſſe alterã ab altera ita abiungi, vt pariter ſecũdum omnes partes leuetur; quamuis ſi vna ſupra aliam ſucceſſiuè trahatur; mutuò ſeparari queãt. Neq; hoc mirum videri debet; cum experientia conſtet, non poſſe tabulam planam ſimul totam ab aqua excolli, quin pariter aqua tabulæ inhæreſcens in ſublime feratur. Quod apertiùs etiam cernere licet in follibus, quorũ latera, vt non ſemel diximus, nullo pacto ſeparari queunt occluſo orifi C cio, quo ſe aer inſinuat. Hinc collige, ſicuti eiuſmodi tabula ſecundum omnes partes ab altera ſimul deglutinari non poteſt, ita neq; ſecundum omnes ſimul poſſe cũ ea proximè copulari. Id quod ex eo conſtat; quia quemadmodum, ſi prædictæ tabulæ ſecundum omnes partes à ſe pariter diſiungerẽtur, opporteret aerem incipere ſimul exiſtere in quauis parte tabularum per vltimum non eſſe, quod fieri nequit, (cùm aer immediatè poſt inſtans eleuationis nõ D poſſit ad tabularum medium peruenire; ſed antequã eò perueniat, decurrere priùs debeat totum ſpacium, quod inter initiũ, mediumq; ipſarum intercedit) ita ſi ſecundum omnes partes ſimul iungerẽtur, oporteret aerem deſinere eſſe ſimul in quauis parte tabularum per primum non eſſe; quod pari modo admitti non debet, ut ex proxima ratione liquet. Itaq; quoties duæ tabulæ ſimul iunguntur, nõ immediatè ſe E ſe contingunt ſed alio corpore interiacente, ut aere, uerbi gratia, aut aqua. Id quod ita ſe habere aſſerit Ariſtoteles 3. de anima cap. 11. text. 113.

Nõ poſſe tabulam planã ſecundũ omnes partes ſimul cum altera plana ĩmediatè coniũgi.

Obiectio.

Quod ſi quis obijciat ſequi ex dictis, poſſe tantulum aerem tenere ingẽtem ferri molem ne deſcendat, nèue proximè cum ſubiecto corpore copuletur: occurrendum erit non debere id abſurdum aut à ueritate alienum iudicari; cùm ſecus fieri non poſſit; alioqui omnes

Refutatio.

A partes interclusi aeris ſimul egrederẽtur, quod impoſſibile eſſe demonſtrauimus.

Sol. 5.

Quinti nõ eſt difficilis explicatio. Vtiq; negari debet uehementiorem eſſe appetitum quem ſingulis rebus ad priuatũ, quã ad commune bonum tuendum, & procurandum natura inſeuit, ut D. Thom. 1. p. q. 60. art. 5. & quodlib. 1. art. 8. docet. Nãq; ut pars propter totum eſt, ita naturali propenſione magis ad bonum totius & ad commune bonum, quam ad ſuum pecu B liare inclinatur. Nec verò natura iccirco in ſe reflecti dicitur, quòd priuatum bonum communi anteponat, aut commune non niſi propter ſe expetat; ſed quia cõmunis boni procuratio in ipſius quoque priuatæ rei commodum cedit. Neq; aliud Ariſtoteles uult 8. Ethicorum; qui dum aſſerit unicuiq; proprium bonum maxime expetibile eſſe, non priuatum cum communi, ſed priuatum unius cum priuato alterius comparat.

Pars naturali propenſione magis inclinatur ad bonũ totius, quàm ad priuatũ bonũ tuendum.

Sol. 6.

C Sexti ſolutio ita habet. Poſſet quiuis in extrema cœli ora conſtitutus brachia porrigere, & iaculum uibrare per ſpacium illud quod extra mundum patet: non iccirco tamen id ſpacium cenſendum eſt aptũ ad recipienda corpora per naturalem aptitudinem; quod ad rationem uacui exigitur. Etenim ut nemo illic ui naturæ collocari poteſt, ita nec prædictum ſpacium naturalem habet aptitudinem ad ea corpora excipienda. His adde, quæ ſuperiùs dixi D mus de rõne uacui improprij extra cœlũ.

QVAESTIO II.

Poſſit ne virtute diuina dari vacuum.

ARTICVLVS I.

Poſſe & ſi id quidam negarint.

Argumentum quo negatiuæ pars controuerſiæ probari uidet.

Pars negatiua quæſtionis hunc in modum videtur oſtendi. Dari vacuum eſt E contra ordinem vniuerſi; ſed nihil poteſt contra hunc ordinem à Deo fieri: nequit ergo diuina virtute vacuum dari. Maior ex ijs, quæ proxime diſputata ſunt, conſtat. Minor ſuadetur. Primum, quia id, quod eſt contra ordinem vniuerſi, eſt inordinatum, ac præpoſterum. Quod verò ita ſe habet à ſummi artificis manu, cuius perfecta ſunt opera, longè abeſt. Secundò, quia ordo rebus inditus adũbrat,

ac repræsentat diuinam bonitatē, eaque repræsentatio est finis diuinæ operationis. Cum igitur Deus præter hunc finem nihil exterius possit agere, vtique nec præter vniuersi ordinem quicquam moliri poterit. Tertio, quia totus cursus naturæ est à diuina sapientia, sicuti arte facta ab arte humana, vt asserit D. August. in illud Ioãnis: Quod factum est in ipso, vita erat. Quare cùm artifex nihil faciat contra artē suam, nisi per errorem, qui in Deum non potest cadere; nequibit Deus quicquam facere contra ordinem, cursumue naturæ. Ex quo sequitur non posse ab eo exhiberi vacuum.

August.

In hac difficultate qui negant spacium extra cœlum, nec putant intelligibilem esse distantiam vllam, aut interuallum capax corporis absque corpore, affirmant (quod huiusce opinionis consectarium est) vacuū nec diuina virtute, saltem intra cœli complexum dari posse. Nos vero vt partē priori assertioni aduersa amplectimur, tuemurque libro 8. huius operis, in disputatione vtrum Deus sit extra cœlū, ita hoc loco hanc conclusionem statuimus. Vacuum intra quæuis corpora diuinitùs dari potest.

Astruitur pars affirm. quæst.

Quod probatur: Primum, quia potest Deus totum ignis elementum in nihilum redigere, & alijs corporibus; quæ ad eius locum replendum confluxura sunt, communem opem ad motum denegare: imo esto eam non deneget, cum illa totum spacium momento traijcere non queant, interim vacuum dabitur. Item, quia potuit Deus solas sphæras cœlestes creare, sicq; totam sublunaris mundi intercapedinem inanem relinquere.

ARTICVLVS II.

Explicatio rationis, quę negatiua pars controuersiæ ostendi videbatur.

ID verò, quod in aduersam partem adduximus, hunc in modum soluēdum erit. Si res sumantur quatenus secundum obedientiariam potentiam Deo subduntur, nihil quod circa eas Deus fecerit, contra earum naturam aut ordinem dici debet. Vnde D. Augustin. libro 26. contra Faustum cap. 3. ait id esse cuilibet rei naturale, quod ille fecerit, à quo est omnis mo-

In potestate diuina est facere q

A dus, numerus, ordoq; naturæ. Si autem res secundum se præcisè spectentur, erit quidem contra ordinem vniuersi dari vacuum; sed contra hunc ordinem ire, in potestate Dei est.

noluerit cō tra ordinē uniuersi.

Ad primam verò huius rei impugnationem dicendum; id quod est præposterum, & inordinatum, id est, ab omni prorsus ordine deflectens, non posse à Deo fieri, cùm repugnet aliquod Dei opus non referri ordinarique ad eius bonitatem, quæ est præ

B cipuum diuinæ voluntatis obiectum, posse tamen Deum facere quidpiam alienum ab uno aliquo rerum ordine, vt ab eo, quē res naturales habent ad impediendum vacuum; sed consentaneum alteri, quem ipse præstituere nouit; quod proinde nequaquam inordinatum dici debebit. Ad secundam, non solùm eum ordinem, qui nunc in rebus elucet, repræsentare diuinam bonitatem, sed alios etiam, quos Deus pro suo arbitratu possit inuehere. Ad tertiam,

Præcipuū diuinæ voluntatis obiectum diuina bonitas.

C artem diuinam non se totam explicare in creaturarum productione, ideoq; secundum ipsam posse Deum aliter, atque vsitatum naturæ curriculum sese habet, operari. Vnde esto liberum Deo sit contra naturæ cursum ire, non proinde tamen contra suam diuinam artē efficere quidquam dicetur.

Diuina ars non se totā explicat in effectione creaturarū.

QVAESTIO III.

D *Vtrum virtus angelica possit vacuum in naturam inducere.*

ARTICVLVS I.

Statuitur non posse, proponitur sententia aliter iudicantium.

IN hac quæstione pars negatiua asserenda est. Quæ probatur primum quia dari uacuum est contra ordinem: cursumq;

Astruitur pars negatiua.

E totius naturæ corporeæ, quem immutare is tantùm potest, qui naturæ conditor & ordinator est. Secundò, quia nemo inficias ierit uacuum dari miraculum esse, at miraculum propria uirtute solus Deus edit. Tertiò, quia si Angeli possent uacuum efficere; concedendum foret posse naturaliter uacuum dari; quod tamen à communi Philosophorum sensu abhorret.

Sunt tamen qui in hac difficultate diuersum

Aduersæ oppos.

uersum respondendi modum uti probabilem afferant. Pro quo aduertunt cùm in disceptationē uocamus num Angelica virtute repugnet dari vacuū, dupliciter hanc quęstionem posse intelligi. Vno modo, vt quæramus num virtus Angelica comparata ad resistentiam, qua, verbi gratia, aer vacuo resistit, maior sit, ita vt illam præcisè, quantum ex se est, non consideratis alijs circumstantijs, superare posset, atq; ita uacuum inducere. Alio modo, ut sit sensus, nū spectando etiam decretū, quo Deus statuit sibi duntaxat reseruare ius immutandi naturæ cursum, & ordinem vniuersi (iuxta illud D. Pauli cap. 2. epistolæ ad Hebræos. Non enim Angelis subiecit Deus orbem terrę; & illud Iob. c. 34. Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem quem fabricatus est?) num inquam sic, in potestatem Angelorum cadat vacuum facere.

Hoc posito respondent, si quæstio secundum priorem sensum intelligatur, posse virtute Angelica dari vacuum: si secundum posteriorem, non posse. Prior pars huiusce conclusionis hunc in modum suadetur, Angelica virtus superat resistentiā, qua aer vacuo resistit: ergo possunt Angeli amoto hinc inde aere spaciū hoc vacuū reddere. Antedens probatur: Nā vel eiusmodi conatus, & repugnantia est finita, vel infinita. Non infinita, quia nullum infinitū in rebus creatis datur. Si finita, potest ergo vinci à virtutē finita, quæ ipsam proportione maioris inæqualitatis excesserit: modo talis uirtus detur: at quod saltem omnium angelorum virtus in vnum collecta eiusmodi excessum habeat verisimile omnino est.

D. Paul. assertio existimātiū posse ab Angelis vacuū euehi. Eorum ratio.

Quod si quis contendat virtutem vacuo obsistentem adhuc maiorē esse, quęritur, quonam excessu maior sit? Si excessu, v. cau. mille gradum, Deus potest denuò plures creare Angelos, qui vnà cum alijs excessum illū vincant. Iam ergo tunc Angelica virtus prædictam resistentiam superabit. Et verò, cùm nulla ratio conuincat Angelos non eo numero iam actu creatos esse, perperam quis negarit posse ab angelis, qui nunc existunt, vacuum fieri. Neq; rectè (inquiunt illi) philosophantur qui autumant conatum, siue imperū, quo natura corporea contra vacuum depugnat, & ad ipsum impedimentū ubiq; præsto adest, non teneri certis limitibus, sed posse effundi non tantum, quin maiorem; quod vocant infinitum syncategorematice; ac proinde eam vim à solo Deo cohiberi, uincique posse. Nā quod hæc sententia à ueritate aberret inde perspicuum est, quia si eiusmodi impetus infinitè posset augescere, cum dimanet à facultate naturali indita sublunaribus corporibus, sicuti ascensus ignis à leuitate; sequeretur eam facultatem esse actu infinitam; siquidem id, quod non tam intensum, quin intensiorē actu re ipsa potest edere, nullum habet suæ perfectionis terminū, estq; iam actu infinitum.

Quo probant conatū naturæ repugnantis vacuo posse uinci ab angelis.

Posterior autem pars conclusionis ex eo ostenditur; quia dari uacuum est contra ordinē uniuersi, cursumq; naturę, cu ius immutandi ius sibi Deus retinuit, ut ex superioribus patet. Neq; ad hanc assertionem illustrandam exempla desunt. Nā Angelus, qui solis sphærā torquet, potest naturali sua uirtue solem retro agere, sicuti Ezechiæ Regis tempore; uel eius cursum sistere, sicuti pugnante Iosue fecit: ad hoc enim præstandum non eget Angelus maiori, quam ordinario Dei concursu: cùm sol neq; retro mouēti; neq; detinenti obsistat: & tamen spectato cursu rerum, quem Deus ratum esse iubet in cœlestibus corporibus nequiquam id Angelus efficere poterit. Item si ad terræ pondus dū taxat, & motricem Angelorum uirtutem attendamus, non est absurdum concedere, posse Angelos totam terræ molem; si singuli, pro sua quisq; ui, portionē arripiat, loco suo leuare: quod tamen nequaquam admittendum erit, si consideremus dispositionem, situmq; principalium partium uniuersi, quem diuino præscripto stabilē, perpetuumq; esse conuenit.

Probatio posterioris partis assertionis antea propositæ.

4. lib. Reg. cap. 20. Iosue c. 10

Ad ea uerò argumenta, quæ pro nostra conclusione adducta sunt, respondebunt, ad primum quidem concedendo nihil, quod est contra ordinem totius naturæ posse uirtute Angelica fieri, si loquamur de potentia secundum posteriorem illum sensum in conclusione explicatum; aliquid tamen esse contra eum ordinem, quod secundum priorem considerationem fieri posse admittendum sit. Ad 2. quemadmodum solem retro agere miraculum est, ut ait D. Tho. 1. p. q. 105. ar. 8. & lib. 3. cōt. gēt. c. 101. post D. Aug. li. 21. de ciu. Dei

Quo pacto respōdeāt ad argumē ta p cōcl. quæ in hoc art. constituta fuit.

Secunda Pars. D

Dei cap. 8. quia nimirum esto Angelus naturali sua virtute id præstare queat; dicitur tamen esse supra facultatem totius naturæ creatæ, quatenus solius Dei nutu, & quasi dispensatione fieri potest: ita vacuū inducere, licet ob eandem rationem mira culum sit; non id tamen impedire, quominus Angelica potestate secundum se fieri non repugnet. Ad 3. rectè dici à philosophis non posse vacuum dari naturæ viribus; quia licet ex proportione virtutis Angelicæ ad ipsum vacuum, repugnantia non sit, est tñ alinnde, vt ex dictis patet.

ARTICVLVS II.

Superioris sententiæ confutatio.

Haec tamen sententia præterquam quod noua est, non satis firmo nititur fundamento. Etenim resistentia, qua res per se vacuo repugnant, non cadit sub aliquam mensuram certam, quæ proinde à maiori virtute finita vinci queat, sed est eiusmodi, vt à virtute quidem infinita superari possit, non tamen ab vlla minori. Quod in multis alijs animaduertere est, ut in resistentia, qua cœlum repugnat diuisioni; & in vacuo ignis ita exiguus, vt in partes, quæ maneāt, secari nequeat; item qua quoduis corpus penetrationi resistit. Sicut igitur partes cœli, & illius minimi ignis ita sibi inuicem adherescūt, vt nulla vi finita diuelli possint: ita existimandum est adglutinari partes vniuersi tanto nexu, vt inter se vacuum non admittant. Præsertim cùm id comprobet manifesta experientia, qua videmus nullam tantam vim adhiberi huic colligationi, vt eam dirimat vel tantulum vacuum efficiendo. Sanè si illa à virtute finita vinci posset, tot ei interdum apponerentur machinæ; tā multa obstacula objicerentur, vt ipsam vincerent, retardarentve. Viget tamen difficultas illa, qui fieri possit, vt natura finita non tantum quin maiorem impetum ad vacuum impediēdum præstet. Respondetur eam resistentiam primò, ac per se non fieri per impetum aliquem vel impulsum à natura expressum; sed per ipsam naturalem colligationem partium vniuersi inter se; sicut non absimili ratione cœlum, & igniculus ille in uacuo diuisioni resistunt. Atque ex appetitu eiusdē colligationis si uacuū diuina uirtute fiat intra res sublunares, & circuniecta corpora naturis suis relinquantur, dilatabuntur quoad fieri possit per spaciū uacuū, non ut illud directò occupent, sed ut se quoad fieri possit attingant, mutuoq; iungantur, ad eum modum, quo caro intumescit intra cucurbitulas addensante se aere, ut superius diximus.

Resistentia naturæ cō tra uacuū nequit superari ab ulla finita uirtute.

Dubitatio.

Responsio.

Primo igitur & per se occurrit natura vacuo ob ipsum naturalē appetitum mutuæ colligationis partium vniuersi inter se. Inde autem secundariò sequitur vt res loco moueatur ad replendū vacuum v. c. cùm ex fistula altero orificio aquam attingente, per alterum aer inculsus attrahitur & ascendit aqua: is ascensus secundariò, spectata naturæ intentione, sequitur ad appetitum vnionis, quo aqua aeri sursum adducto ita firmiter adhærescit, ut ab illo diuelli non possit; similiterq; cùm ob hanc causam corpora rarescunt, & dilatantur per tumorem, aliòve modo, patet primò & immediatè non moueri loco, sed ex consequentia rarefactionis. Qui motus localis tametsi fiat impetu finito, nihilominùs naturaliter impediri non potest ēt ab Angelo (cui alias corporeæ res quoad motum localem obnoxiæ sunt) propterea quòd latio in eo euentu est ueluti corollariū alterius affectionis corporeæ, quę Angelo non subijcitur, nimirum illius appetitus retinendæ colligationis cum allijs partib. vniuersi, ratione cuius omnia corpora quasi catenata huc illuc trahuntur, aut in maiorem abeunt raritatem, ne omnino diuellantur. Qui appetitus in resistendo machinis & obstaculis est infinitus syncategorematicè; quia scilicet non potest resistere virtuti infinitæ, & cuius minori potest. Quod non in re proposita dūtaxat euenire alijs exemplis supra ostendimus. Addè quòd si Angelus vim naturalem haberet ad vacuum faciendum, haudquaquam satis firma, & idonea ratio assignari posset, cur re ipsa ei nō permitteret a Deo in tātillo spacio id facere, quemadmodum alia, quæ in eius facultatem recidunt, permitti ei solent, nisi cùm ne permitti debeant, grauissima causa interuenit. Accidit quòd eodem fundamento innitentibus asserendū foret non Angelica duntaxat, sed humana etiam, aut alterius agentis naturalis vi posse uacuum induci. Nam si repugnantia, qua natura obsistit

Vt natura occurrat uacuo.

Motus corporum ad impediendū uacuū.

Appetitus & vis ad resistendū uacuo quāta.

stitit uacuo certis limitibus circumscripta est,atq; adeò talis,ut superari queat à maiori ui finita, quàm Angeli saltem aliquo magno numero exhibere queunt; subindeq; uacuum facere: eodem modo licebit argumentari,posse etiam homines,si coniunctis uiribus magnam conatum adhibeant,disiungere simul secundum omnes partes tabulas illas immediate cõiunctas, de quibus quæst. præcedenti art.3. ad 4. argum. atq; adeò intra illas uacuũ facere.

Repugnantiã, qua natura vacuo resistit, nõ contineri certis finibus.

QVAESTIO IV.

Vtrum corpus in vacuo moueri possit,an non.

ARTICVLVS I.

Concluditur pars affirmatiua.

EXpendamus nunc quo pacto sese haberet motus ad uacuum, si diuina virtute esset. Ac primum num in eo corpus cieri posset. Pro ea parte,quæ negat, hæc sunt argumenta. Omnis motus sublunaris pendet à cœlesti influxu:sed per inanẽ intercapedinẽ nequit eiusmodi influxus transmitti,ut planum est;non potest ergo ullum corpus in uacuo moueri. 2.Si corpus ab una parte spacij uacui ad aliam cõmearet,eam partem,quam nũc occupat, postmodum inanem relinqueret, atq; ita naturaliter vacuum daretur: sed hoc fieri non potest;ergo neq; illud. Tertiò,Omnis latio est ad locum; in vacuo locus non est;ergo nec latio. Quartò, Cùm vacuũ nihil sit, nulla potest in eo esse distantia, quæ percurratur; atqui omnis motus localis requirit distantiam;ergo nullus fit in vacuo.His adde rationes,quibus Aristoteles 8.cap huius libri hoc idem institutum confirmauit.

Primũ arg. in partem negat.

2. argum.

3. argum.

4.argum.

Cõclusio.

Asserendum tamen corpora in vacuo tum ab externo motore,tũ à se ipsis moueri posse.Quod probatur,primùm quia nulla ratio est cur Angelus in vacuo iaculum intorquere non possit. Deinde quia si tota sublunaris mũdi plaga vacua esset, & in eius medio ignis à Deo creatur conseruareturque, nihil ignẽ impediret, quo minus in suum naturalem locum per inane ascenderent incitatus tum à leuitate sibi ingenita,tum vel maximè à communi inclinatione iungendi se corporibus cœlestibus,vnde conseruatrix vis in inferiorẽ mundum deriuatur.

ARTICVLVS II.

Diluuntur superioris articuli argumenta.

AD argumenta initio superioris articuli proposita hunc in modum respondetur. Ad 1.non omnem motum interiorum corporum à cœlesti influxu ita pendere,vt citra illius opem exerceri nequeat;quod in libris de cœlo explicatiùs dicemus. Ad 2.corpus,quod in vacuo ab vna parte ad aliã trãsit,etsi parte spacij quam relinquit,inanem reddat,non ideo censeri propria virtute vacuum efficere, tum quia id potiùs referri debet ad potentiã diuinam,quæ spacij inanitatem inuexit; tum quia quacunque eiusmodi corpus pergit, aliud vacuum occupat, sicq; non tam vacuum facit quam cõmutat,& compensant.Hisq; cõsonat id,quod diximus suprà q.1.de vacuo art.5. Ad 3.terminũ quem latio per se requirit,non esse locũ, sed vbi; quod etiam in vacuo inuenitur, vt 3.libro statuimus. Ad 4.duplicem esse distantiam, vnam positiuam;repertam in spacio, quod à corpore occupatur; alterã quodammodo priuatiuam,quæ nimirum reperitur vbi nullum corpus actu est, esse tamen potest.Atq; hæc ad motum sufficit, & in vacuo esset, si id daretur, imo etiam nũc est in infinitis spacijs imaginarijs,quæ extra cœlũ Empyreum funduntur.Lege Henricum Gandauẽsem quodlib.3.q.3.Scotum in quodl.q.11.

Sol.1.arg.

Sol. 2.

Sol.3.

Sol.4.

Extra mũdum patet infinitum spaciũ imaginarium.

Ad rationes Aristotelis,dicendum eas tantùm probare contra veterum placita, vacuum ex se potiùs lationem tollere, quàm illius caussam esse:Deinde non concludere in nullo prorsus vacuo motum dari;sed in eo,quod omnes locorum differentias confunderet; quale vacuum foret si neq; cœlum,neque sublunaria corpora extarent: tunc enim cùm nulla maior esset ratio cur elementa in hanc potiùs, quàm illam partem vergerent, omnis eorum motio cessaret.Quod verò attinet ad cætera argumenta, quibus motum in vacuo refellit,quia oportet per ipsum traiectionem corporũ in instanti fieri;ea quidnam momenti habeant, proxima seq.quæst.disceptandum erit.

Quo pacto diluendæ sint rationes Aristotelis.

QVAESTIO V.

Vtrum posito vacuo, corpus in instanti an tempore cieretur.

ARTICVLVS I.

Non nisi tempore cieri posse.

Assertores partis affirmatiuæ. Conclusio negatiuæ partis. Magnus Albertus hoc loco tract. 2. capite 6. & 7 Gregorius in 2. distinct. 6. quæst 3. artic. 2. Auerroes hoc in libro comm. 71. Aegydius, Burlæus, Iandunus, & Saxonia putant motum in uacuo non tempore, sed momento peractum iri. Idemq; censuisse autumant Aristot. 8. c. huius libri. Verùm contraria opinio aientium talem motum necessariò debere tēpus consumere, etsi à M. Alberto dicatur in intellectum cadere non posse, videtur tamen & intellectu facilis, & veritati consentanea. Eam verò secutus est post Auē Pace, & Auicennam D. Thomas in 4. d. 44. q. 2. art. 3. quæst. 2. Scotus in 2. d. 2 q. 9. alijq; complures. (In his sunt Aesculan, Iauell. Ferrariensis, Lichetus in 2 d. 2. q. 9. Sonc. 12. Metaph. q. 43.) Probatur autem hūc in modum. Successio motus non solùm prouenit ex medio, quatenus plenum est; sed etiam prout intercapedinem, & distantiam extremorum cohibet; sed hæc distantia manet in spacio vacuo; ergo ratione illius adhuc motus in vacuo tempus consumet. (1. Ratio.) Maior suadetur; quia terminorum distantia in causa est, ne corpus simul in termino à quo, & in termino ad quem & in locis intermedijs esse possit. (Distantia terminorū in causa est ne mobile simul existat in diuersis partibus spacij.) Minor ostēditur; quia si spaciū, quod inter cauum lunæ, & terram iacet, inane esset, non minus tunc quàm modò cœlum à terra distaret.

2. Ratio. 2. Constituatur in medio spacij uacui columna viginti palmorum, descendatq́ue lapis unius palmi iuxta columnam: nō potest is eodem puncto sui descensus esse simul iuxta primam partem palmarum columnæ, itemq; iuxta secundam, decimā, & vigesimam, alioqui pluribus locis inter se distantibus simul adæquaretur, eodemq́ue momento totum viginti palmorum spacium occuparet. Erit igitur prope quemlibet palmum in alio, atque alio instanti. Quare cùm inter quælibet duo instantia intercipiatur tempus, iam lapis nō momento, sed tempore descendet. Idem concludi potest, si ponamus columnā viginti palmorum per spacium inane deorsum uergere, ita ut imam partem columnæ digitus quiescens attingat, tunc enim nequibit columna eodem instanti descensus secundum totam suam longitudinem digitum tangere; illiq; adæquari; ac proinde necesse erit in alio atq; alio momento eum tangere, & eidem secundum diuersas partes successiuè respondere.

Tertiò: Proijciatur pila ab Angelo per spaciū vacuum tāta vi in terram, vt reper cussa ad eundem locum unde emissa est, redeat, ibiq; rursum detineatur; tunc vel recurret ad eundem locum eo ipso instanti, quo egressa est, uel alio. Si eodem, semper igitur ibidē permansit; atq; adeo mutata non est. Si alio; ergo cùm inter illa instantia tempus effluxerit, haud dubiè nō momento, sed tempore motum peregit. 3. Ratio.

ARTICVLVS II.

Explicatio argumentorum, quibus Arist. probare visus est motum in vacuo momentaneum fore.

Ne tamen aduersariorum sententiā indicta causa damnare videamur, præcipua eorum argumenta audiamus. Ea verò sunt, quæ octauo capite huius libri apud Aristotelē leguntur; quæ nunc planius exponenda erunt. Primum ita habet: Eadem est proportio celeritatis in motu, qui fit per medium tenuius ad celeritatem eius, qui fit per crassius, quæ est tenuitatis ad crassitiem; & ex consequenti eadem erit proportio temporum, intra quæ mobile per eiusmodi spatia defertur; atqui manifestum est in uacuo nullam esse proportionem subtilitatis ad plenum; cum in uacuo nullum sit corpus: ergo nulla erit proportio celeritatis motuss nullaq́ue temporis, quo spacium plenum, & uacuum decurritur; atque adeò spacium plenum in tempore, vacuum in instanti conficietur. Primū argum. Aristotelis.

Secundum argumentum est huiusmodi: Si motus per vacuum fieret in tempore, tria potissimum incommoda sequerentur. In primis vacui ad plenum aliquam esse proportionem: enim verò cùm duo pondera mouentur; quæ est proportio tēporis ad tempus, eadem est spacij ad spacium quoad subtilitatē, modo cætera sint paria. Quare cùm inter tempus, quoad ais consumi in vacuo, & tempus quod in pleno consumitur, aliqua sit proportio; siquidem 2. argum.

dem quælibet duo tempora finita respondent sibi aliqua proportione; necessariò fiet ut uacui ad plenum aliqua sit proportio; quod falsum est. Item sequeretur mobile aliquod eodem tempore, quod decurrit totum spaciū unius stadij inanis, posse etiam transmittere partem spacij pleni, quod absurdum uidetur. Consecutio probatur: Nam si mobile. A. in tempore. E. transmittit totum spacium plenum D. certe in parte temporis. E. æquali tēpori G. in quo ponis transmitti totum spaciū uacuum, transmittet partem aliquam spacij C. Sequeretur præterea idem mobile posse idem spacium plenum tam breui tēpore, quàm vacuum conficere. Ponamus enim spacium illud uacuū, quod uno quadrante percurrebatur, occupari corpore aliquo, quod aere sit quadruplo subtilius; tunc sic licebit argumentari. Quanto medium subtilius est; tanto tempus quod in eo consumitur, est breuius; sed corpus intermedium est quadruplo subtilius, ergo tempus erit quadruplo breuius; atqui cū spacium aere plenum erat, consumebatur una hora: igitur nunc unus tantùm quadrans consumetur; sed in quadrante etiā antea idem spacium cum plenum erat, decurrebatur, ergo tantum temporis consumitur in eodem spacio pleno quantum in uacuo.

3. argum. Tertium argumentum est: Si motus in uacuo tēpus consumeret, sequeretur duo corpora quantumlibet inæquali pondere posse æquali tempore quodcunq; spaciū uacuum decurrere, quod falsum est; cùm experientia testetur, corpora quo grauiora sunt, eo maiori uelocitate deorsum vergere, si modo reliqua sint paria. Consecutio probatur; quia causa cur mobile grauius maiori pernicitate descēdit, est quia faciliùs secat medium, per quod transit. Quare cùm in uacuo nullum sit intermedium corpus quod secari debeat; consequens erit, ut quælibet duo mobilia quātumuis dispari grauitate, æquè uelociter descendant.

Apud quos superiora argumenta propositū conficiant. Ita se habent Aristotelicæ rationes: Verùm si quis animum aduertat facilè uidebit illas apud eos tantùm concludere, qui non aliam moræ causam in motibus agnoscunt, præter crassitudinem, & resistentiā intermedij corporis, ut aeris, uel aquæ. In qua sententia uidentur fuisse ueteres

A philosophi, contra quos eo loco disputat Aristot. Quod verò ij procul à ueritate aberrarint, tum ex prima ratione superioris articuli intelligi potest; tū etiam quia uidemus corpora cœlestia, quibus ex parte medij nihil obsistit, tempus nihilominus motu consumere. Quare asserendū videtur Aristotelem non ex propria sententia affirmasse omnem corporis mutationem in uacuo momentaneam esse debere, sed ex illa ueterum hypothesi id tanquam absurdum intulisse.

Aristotelē nō ex propria sīnæ pronūciasse motū in uacuo fore momentaneum.

B Ad primum igitur illius argumentum respondendum est eandem esse proportionem temporis ad tempus, quæ spacij ad spaciū, modò de eo tantùm loquamur tempore, quod ob resistentiam medij consumitur; non autem de illo, quod tū propter medij resistentiam, tum ob intercapedinem spacij, & terminorum repugnantiam impenditur: Quocirca si pondus aliquod integram horam consumat in conficiendo spacio pleno certæ magnitudinis,

Sol. 1. arg.

C ratione quidē distantiæ tres quadrantes, vnum verò ob resistentiam medij; eiusmo di pondus feretur per idem spacium plenum corpore duplo subtiliori, non in dimidio horæ, sed in tribus quadrantibus, & dimidiato; cōsumet enim tres quadrantes ob distantiam spacij, sicuti antea consumebat, itemq; vnius quadrātis medietatem ob resistentiam medij duplo minorem, quam antea. Itaque quarta duntaxat pars horæ quę ratione medij resistentis

D insumebatur minui debet in eadē proportione, qua medij resistentia minuitur. Hinc tamen colligi non potest, motum in vacuo fieri in instanti. Etenim quia nulla est proportio spacij vacui ad plenum, quoad medij resistentiam, cum in vacuo nullum corpus medium interiaceat, rectè sequitur ob resistentiam medij nullum in vacuo tempus consumi. Verùm quia adhuc in vacuo spacij intercapedo, & repugnantia terminorum relinquitur; iccirco

Distantia spacij non momento, sed tēpore traijcitur.

E idem tempus, quod in pleno ratione distantiæ consumebatur; etiam in vacuo cō sumetur; si utriusq; spacij eadem sit distantia, cæteraq; paria.

In vacuo manet intercapedo spacij, & terminorū repugnantia.

Ad primum incommodum eorū, quę secundo argumento inferuntur, respondendum est, rectè concludi eandem esse proportionem spacij uacui ad plenū, quæ est temporis ad tēpus, si de spacij distan-

Sol. 2. arg.

tia,deq; temp re, quod ob illam consumitur, tantummodo loquendum sit. Id autem,quod secundo loco pro incommodo colligitur,dicimus absolutè incommodum non esse;quod tamen foret,si mobile ob solam medij resistentiam moram traheret, sic enim momento per uacuũ cieretur,uti diximus. Denique quod tertio loco obiectum est, diluitur negando consecutionem. Id verò, quod eius confirmandę gratia adducitur, planum est nihil conficere, nisi ponamus mobile ob solam A intersusi corporis resistentiam, tempus deposcere,quod pernegatum fuit.

Ad tertium argumentum respōdetur, causam totam cur mobile grauius maiori velocitate deorsum uergat,non esse quod medium faciliùs diuidat, sed etiam quia maior virtus motiua illius,facilius ipsum ad loca,in quibus simul esse nequit, perducit. Itaq; neganda est consecutio:patet igitur Aristotelis rationes nihil contra ea, quę superiori articulo statuimus, concludere. Sol.3. arg. Cur mobile grauius maiori celeritate descendat.

CAP. X.

Text.87. a *Illud autem ea,quæ dicta sunt,sequitur,vt de tempore differamus. Ac primum quidem rectè fiet si exotericis etiam rationibus de eo dubitetur,utrũ*
Text 88. *sit,necne,& deinde,quæ ipsius natura. Non esse igitur,aut vix obscurè esse,ex his suspicari aliquis potest:eius enim pars vna præterijt,nec est;alia futura est,et nondum est,ex quibus & infinitum,& quod semper sumitur tempus constat. At quod ex his,quæ nulla sunt, concretum est,id essentiam habere non posse vi-*
Tex. 89. *debitur.* b *Ad hæc rei omnis,quæ in partes possit diuidi,si modo sit,necesse est, tum cum est,aut aliquas eius partes esse,aut omnes;temporis autem,cùm in partes queat diuidi,alia fuerunt,aliæ futuræ sunt,nullaq; est. Præsens verò momentum pars non est:namq; & pars metitur,& totum ex partibus constare debet: tempus autem ex momentis non videtur constare. Quin etiam hoc præsens mo-*
Tex. 90. *mentum,quod præteritum,& futurum videtur terminare.* c *Vtrum vnum & idem semper maneat an aliud non est facile. Si enim aliud, & aliud, nullaque temporis pars alia & alia simul est, quarum vna non contineat,alia non contineatur,vt minus tempus à maiori,momentum præterea,quod non est,prius autem fuit, necesse est interdum perijsse, ipsa quoque profectò momenta simul non erunt,idq; semper quod antecedit,interijsse necesse est. In se igitur interijsse non potest: propterea quod tum fuit:sed neq; in alio momento. Id enim ponatur, non posse temporis momenta inter se cohærere,vt nec puncta. Si ergo non in eo,quod hærebat,sed in alio interijt,simul certè cum infinitis medijs momentis fuit, quod*
Tex.91. *esse non potest.* d *Nec verò idem semper potest manere. Nullius enim rei diuiduæ terminatæ vnus est terminus,neq; si ad vnũ cōtinua fuerit,neq; si ad plura.*
Tex.92. *Momentum autem terminus est,terminatumq; tempus licet accipere. Cumq; simul tempore esse,& neq; prius,neq; posterius idem sit,atque eodem momēto esse,si quæ prius,& quæ posterius fuerunt,in hoc sunt momento,fit,vt quæ ante annorum decem millia fuerunt,simul sint cum ijs,quæ hodierno fiunt die,vnumque alio neque prius sit,neq; posterius. De ijs igitur,quæ in eo insunt,tot sint du-*
Tex. 93. *bitata.* e *Quid autem tempus est,& quæ ipsius natura æquè ex his, quæ tradita sunt,incertum est,atque ea, de quibus nuper disseruimus. Alij enim vniuersi motum esse aiunt,alij sphæram ipsam. Atqui & conuersionis pars tempus quoddam est,conuersio verò non est, quandoquidem quod sumptum est, conuer-* sionis.

sionis pars est, non conuersio. Insuper si plures essent cęli, cuiusque ipsorum motio tempus peræque esset, ita multa tempora simul essent. f Vniuersi autem sphæra ijs, qui id dixerunt, visum est tempus esse, propterea quod in tempore, vt Tex. 94. *in sphæra vniuersi omnia continneantur. Sed hoc quod dixerunt, fatuum magis est, quàm vt ea, quæ, cum esse non possint, ipsum consequuntur, considerare debeamus. g Sed quoniam tempus motus quidam & mutatio maximè videtur esse, hoc considerandum est. Cuiusq; igitur mutatio, & motus in eo, quod mutatur, solùm inest, aut vbi est id quod mouetur, & mutatur. At tempus peræquè vbique est, & apud omnia. Omnis insuper mutatio celerior est, & tar* Tex. 95. *dior: tempus autem non est, quandoquidem velox, & tardum tpe definiuntur.*

Velox enim est, quod breui tempore multum mouetur, tardum, quod longo parum. Tempus verò tempore non definitur, nec vt quantum quiddam est, nec Tex. 96. *vt quale. Motum igitur non esse constat, nihil vero interfit, vtrum motū nunc dicamus, an mutationem.*

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

a ILlud autem.] Sequitur tertia, & postrema huiusce libri pars, in qua de tempore differit Aristoteles. Ac primùm utrum ne tempus sit, deinde quidnam sit, disquirit. Quod ad priorem attinet quæstionem, eius partem negantem rationibus exotericis, idest, populariter, & in speciem ueritatis concludentibus suadet, hunc in modum. Id, quod constat partibus, quæ re ipsa non extant, non est, sed tempus ita se habet, (etiam id quod ex infinitis partibus nunquam defectu is coalescit) cum nō constet, nisi præterito & futuro, quorum neutrum actu existit. Non igitur tempus est.

Disputatio de tēpore. Argumēta qd nullum sit tēpus.

b Ad hæc rei.] Secunda ratio: id, quod est diuiduum in partes, nequit actu in natura rerum esse, nisi vel omnes eius partes existant, ut plānæ, uel aliquæ saltem, ut motus; atqui temporis nulla omnino pars existit: non est ergo tempus. Assumptionem probat, quia præteritum euanuit, futurum nondum est; momentum autem non videtur pars temporis, quia omnis pars quanta alicuius totius, ut apud Mathematicos ratum habetur, aliquoties sumpta metitur & absoluit totum, ipsumq; condit; quod momento accommodari non potest.

c Vtrum unum & idem.] Diceret quispiam tempus esse, quia existit momentum, quod est utriusque temporis confinium, siue terminus præteriti, initiumq; futuri: id diuisorio, seu bicipiti argumento refellit. Si enim momentum existeret, uel unum tantummodò esset in toto tempore; uel aliud & aliud, quorum neutrum dici potest. Ac primùm quod non aliud & aliud sit, ostendit, quia aut simul essent, aut successione. Non simul, quia duæ partes temporis nequeunt simul esse, nisi alteram altera cōtineat, maior minorem, ut mensis diem, dies horam; vnum uerò momentum altero maius non est. Non successione, quia sequeretur momentum interire, quod impossibile est. Vel enī in se ipso interiret, uel in alio: non in se, quia tunc est; non in alio, quia momenta nō sibi proximè cohærent, sed necessariò medium tempus funditur. Nullo igitur pacto momentum interit. Quare perspicuum uidetur non dari in tempore aliud & aliud momentū.

Biceps argūm ad tps impugnandum. Nō permanere semp idē momētum.

d Nec uerò idem.] Quod non idem semper momentum permaneat, suadet. Primū quia nullum continuum finitum vno duntaxat termino clauditur, sed pluribus; vt linea pluribus punctis, superficies lineis, corpus superficiebus. Quare cùm momentum sit terminus temporis, non unum tempori solum inerit, sed plura. Secundò, quia cùm simul tempore dicantur esse ea, quæ eodem temporis momento sunt, si unum, idemque momentum in toto esset tempore, ea, quæ multis abhinc seculis fluxere, simul tempore cū ijs quæ nunc forent, quod absurdum est.

Nō permanere semp idē momētum.

e Quid autem tempus.] Accedit ad scrutandam naturam temporis, quam quęstionē

Temporis natura cognitu difficilis. multis difficultatibus obstructam esse ait, tum ob ea, quæ proposita iam sunt, tum ob dissidentes veterum opiniones. Nam alij, è quorum numero, ut multis videtur, fuit Plato, tempus cœli conuersionem esse dixerũt; alij, ut Pythagorei cœlum ipsum. Opiniones de natura temporis. Prioris verò sententiæ auctores duplici argumento confutat. Primùm quia eorum iudicio pars conuersionis cœli est tempus, & tamen pars conuersionis cœli non est conuersio. Nec enim conuersionem appellamus, nisi cùm ab eodem ad idem fit reditus. Deinde quia cum plures sint globi cœlestes, plura essent tempora, quod à vero abest.

Platonis Pythag. argumentũ Pythagoricorũ. f Vniuersi autem.] Exponit quo argumento Pythagorici in eam sententiã venerint, nimirum quod in cœli complexu, ita & tempore, omnia contineantur; quasi ita argumentarentur, cœlum omnia continet, tempus omnia continet, igitur cœlum est tẽpus. Quæ ratiocinatio ex affirmantibus in secunda syllogismorum figura vitiose concludit.

Motũ non esse tẽpus. g Sed quoniam tempus.] Aliorum dogma, qui motum tempus esse arbitrabantur, coarguit. Primùm quod motus mutatiove, tantum est in re, quæ mouetur, aut mutatur, aut ubi est id, quod motum mutationemve subit, tempus autem æqua ratione vbique, & apud omnia fit. Præterea quòd motus omnis velocior, & tardior appellctur, nõ autem tempus tardum: namque, & uelox tempore definiuntur; siquidem uelox mobile dicimus, quod breui tempore longum spacium conficit, tardum, quod longo tẽpore breue. At tempus neque ut quantum est, neq; secundum affectiones, quæ ipsi attribuuntur, cuiusmodi sunt calidum, frigidum, salubre, tẽpore definiri aut explicari solet.

CAP. XI.

a *AT neque est sine mutatione. Cùm enim ipsi cogitatione nihil mutamur, aut si mutemur, minime animaduertimus, nullum tempus præteriisse nobis videtur, quemadmodum nec bisce, quos fabulæ tradunt, in Sardo*

Tex. 97. *apud heroas dormire, cùm á somno fuerint excitati. Prius enim momentum cum posteriori coniungũt, vnum quodque efficiunt, & id, quod intercedit, eximunt, propterea quod sensu id non apprehendant. Vt igitur si aliud, & aliud momentum temporis non esse, sed vnum & idem, tempus non esset, ita cũ aliud aliudque esse non latet, medium tempus nullum videtur esse. Quamobrem & tum cùm nullam distinxerimus mutationem, euenit, vt temporis nulla in nobis sit cogitatio, sed in vno & indiuiduo manere anima videatur: cum autem sensu apprehendimus, & distinguimus, tum tempus præteriisse dicimus, perspicuum est sine motu, & mutatione tempus non esse. Ita illud constat nec tempus motum*

Tex. 98. *eße; nec absque motu.* b *Sumendum verò est (quandoquidem quid ist tempus quæramus) quid sit ipsius motus, hinc exordium ducendo: simul namque motus, & temporis sensum habemus. Nam in tenebris quamquam corpus nostrum nihil patiatur, si tamen animo agitemur, statim tempus aliquod simul videtur fuisse; sed & cum tempus aliquod videtur præteriisse, simul & motus quidam apparet fuiße. Quare aut motio, aut motionis aliquod est tempus. Cum igitur motus non sit, aliquid eius sit, neceße est.* c *Cum autem id, quod mouetur ex aliquo ad aliquo ad aliquid moueatur, magnitudoque omnis continua sit, magnitudinem motus consequitur. Quod enim magnitudo continua sit, motus quoque est continuus: quod autem motus, & tempus. Nam quantus*

Tex. 99. *motus est, tantum & tempus videtur semper fuisse.*

Tex. 100. d *At verò & prius, atq; posterius in loco primum sunt, quandoquidem situ in eo insunt. Cùm autem in magnitudine prius, & posterius insint, neceße est &*

in mo-

in motu prius & posterius inesse, iis quæ illic sunt, proportione respondentia. Atqui etiam in tempore illa insunt, quod horum alterum, alterum semper sequatur. Prius autem & posterius in motu, re quidem ipsa & subiecto idem sunt, quod motus, ratione verò diuersa sunt, & motus non sunt. e *Atqui & tempus cognoscimus, cùm motum distinguimus priori & posteriori distinctis: tũc; fuisse tempus dicimus, cùm prioris & posterioris in motu sensum habuerimus. Distinguimus autem quod aliud & aliud ea esse, & aliquid aliud intercedere existimemus. Cùm enim extrema à medio diuersa esse animo concipimus, temporisq; momenta duo esse anima affirmat, aliud quidem prius, aliud posterius, tum hoc ipsum esse tempus dicimus. Nam quod momentis terminatur, tempus videtur esse, idq; positum sit. Cùm igitur temporis momentum vt vnum sensu apprehendimus, non autem vt prius & posterius in motu, vel vt idem quidem, nõ tamen prioris aut posterioris alicuius nullum tempus videtur fuisse, quandoquidem nec motus. Cùm autem prius & posterius, tum tempus dicimus. Hoc enim est tempus, numerus motus ratione prioris, & posterioris. Non ergo tempus est motus, nisi vt numerum motus habet.* f *Argumentum autem est, quod plus & minus ex numero diiudicamus, maiorem verò & minorem motum ex tempore. Tempus ergo numerus est quidem.* g *Cùm autem duplex sit numerus (nam & quod numeratur, quodq; numerabile est, & id, quo numeramus, numerum dicimus) tempus est id, quod numeratur. Aliud verò est, id, quo numeramus, aliud id, quod numeratur.* h *Ac quemadmodum motus alius semper est, & alius; sic & tempus: omne autem tempus simul idem est. Momentum enim subiecto idem est, ratio verò eius alia est, & alia. Momentum autem tempus metitur, vt prius est, atque posterius.* i *Est verò præsens momentum partim idem, partim non idem. Quatenus enim in alio, & alio est, diuersum est, quæ ipsius sane essentia, & ratio est. Subiecto autem idem est. Magnitudinem enim (vt dictum est) motus sequ tur, hunc autem tempus; similiq; modo punctum id, quod fertur ex quo motum priusque & posterius, quæ in eo insunt, cognoscimus. Atq; hoc sanè subiecto idem est (quandoquidem punctum est, aut lapis, aut aliud eius generis) ratione autem aliud & aliud, non secus ac Sophistæ Coriscum in Lyceo, & in foro alium, & alium esse, quod alibi sit, & alibi, accipiunt. Id verò quod fertur, momentum sequitur, perinde, ac motum tempus. Nam eo quod fertur, prius & posterius in motu cognoscimus, vt autem prius et posterius numerari possunt, momentum est. Quare & in his momentum tempore subiecto idem, est, (prius nanq; est, aut posterius, quod est in motu) ratione autem aliud est. Qua enim ex parte prius, & posterius numerari possunt, momentum est. Quod etiam notum est maximè, quandoquidem & motus ex eo, quod mouetur, & latio ex eo quod fertur. Hoc enim quiddam est id, quod fertur, motus autem non est. Partim igitur idem semper, partim non idem præsens momentũ dicitur. si quidem & id quod fertur.* k *Perspicuum verò etiam est, si tempus non sit, momentum non esse, & si momentum non est, tempus non esse. Vt enim simul sunt id quod fertur, & latio, ita & numerus eius quod fertur, & lationis.*

Tex. 101. Tex. 102. Tex. 103. Tex. 104. Text. 105.

Ac tempus quidem lationis est numerus; momentum verò, vt id, quod fertur, veluti vnitas numeri. l *Quin etiam ex momento continuum est tempus, & per*

& per momentum diuiditur. Namque & lationem, & id quod fertur, hoc sequitur, quandoquidem motus, & latio vna est, quia id, quod fertur, vnum est, & non quidem subiecto (posset enim interrumpi) verum etiam ratione. Hoc etiã priorem, posterioremq; motum distinguit. m Hoc ipso autem & punctum quodammodo sequitur, quippe cùm punctum etiam quodammodo longitudinem &

Text. 106. *copulet, & diuidat. Etenim huius quidem principium, illius verò finis. Sed cum hoc modo aliquis sumit, vt pro duobus vno vtatur, insistere necesse est; si idem punctum principium sit & finis: temporis autem momentum, quia id quod fertur, mouetur, aliud semper est. n Quare tempus est numerus, non vt eiusdem puncti, quod principiũ sit, & finis, sed vt lineæ potiùs extrema, & non vt partes, tum ob id quod dictũ est (medio enim puncto, vt duobus vtitur, eoque fit, vt insistat.) Tum verò etiam, quod perspicuum sit neque momentum temporis eius partem esse, neque diuisionem motus, quemadmodum nec puncta lineæ, quandoquidem lineæ duæ vnius sunt partes. o Temporis igitur momentum qua ex parte terminus est, non est tempus, sed accidit: quatenus autem numerat, numerus est. Termini enim eius sunt tantùm, cuius sunt termini: numerus verò horum*

Text. 108. *equorum, nempe denarius alibi etiam est. Tempus igitur numerum motus esse prioris, & posterioris ratione, & continuum, quandoquidem continui est, perspicuum est.*

CAPITIS VNDECIMI EXPLANATIO.

AT a neque.] Docet, licet tempus non sit motus, haud tamen sine motu esse; cuius rei argumentum affert, quod nisi motum percipimus, non credimus tempus effluxisse, vti accidit ijs, qui cùm diu, vt tradunt fabulæ, in Sardo insula apud heroas dormijssent, à somno excitati, præteritum tempus cum in sequenti coniunxere, quasi medium nihil præterijsset, quia videlicet nullum interim motionis sensum habuerant. Fuerant autem hi heroes nouem Herculis liberi, qui cùm ad Sardiniam appulsi essent, vt Strabo lib. 5. refert, ibid. interijsse dicuntur, & ad Aristotelis vsque tempora integris corporibus fuisse, ita vt dormientium speciem exhiberent. Apud hos vero ait Simplicius videri aliquos longiori tempore consopitos fuisse, quorum hic exemplo vsus sit Aristoteles. Themistius tamen hunc longiorem somnum heroibus ipsis attribuit.

Nõ dari tẽpus absq; motu. Fabula eorũ, qui apud Heroas in Sardo insula dormierunt.

b Sumendum verò est.] Quoniam tempus non est motus, nec tamen est sine motu diligentius excutit qua ratione cum motu iungatur. Ac primùm quòd paulò ante dixerat, inculcat; nimirum temporis & motus conceptionem se mutuo comitari, idque non solùm in motibus, qui corpore exercentur, sed etiam in ijs, qui ad animum pertinẽt. Hęc est huius loci germana interpretatio; non ea, quam affert Auerroes aiens monere Aristotelem tempus non omnes corporeos motus sequi; sed imaginationis motum duntaxat

Temporis & mot⁹ notionem sese mutuò comitari.

c Cùm autem id.] Vt propositam difficultatem ab ipso fonte aperiat, docet quo pacto se habeat continuitas ad magnitudinem super quam res fertur, & ad motum, ac tempus; aitque magnitudinem primo esse continuam; per hanc, motum, per hunc, tempus. Si enim magnitudo discreta sit non continua, nequaquam motus continuitatem obtinebit, nec tempus, si motus sit interruptus. Addit etiam quatenus est motus tantum esse tẽpus. Quod cùm falsum videatur, quia cùm duo mobilia feruntur alterum velox, aliud tardum, illud breui tempore multum, hoc longo tempore breuem motum efficit. Occurrit Diuus Thomas Aristotelem non de quouis motu id asserere, sed de motu primi orbis, in quo motus & tempus, quoad longitudinem & breuitatem ex æquo sese habent. Adde quantus est motus, tantum & tempus esse, si loquamur de extensione, quam tempus sortitur ex parte termini per motum acquisiti, non autem de sua peculiari, qua adæquatur

Quomodo se habeat cõtinuitas ad magnitudinem, motum, & tempus.

quatur durationi imaginariæ, q̃ modo maior, modo minor æqualibus motibus respõdet.

d At vero & prius.] Exposuit quo ordine continuitas magnitudini, motui, temporiq; conueniat. Nunc quo item ordine prius & posterius eisdem insit, declarat, asseritq; cerni hæc duo primum in magnitudine, cuius partes propriè situm vendicant, quem prioris & posterioris ratio importat, deinde in motu, postremò in tẽpore. Dicitur enim prior motus pars ea, quæ in priori parte magnitudinis fit, ea posterior, quæ in posteriori. Item ea pars temporis prior habetur, quæ priorem motus partem metitur, posterior, quæ posteriorem. Monet quoq; prius & posterius re ipsa; subiectoque idem esse cum motu: ratione tamen distingui. quia videlicet ita in motu existunt, vt alia sit ratio motus, quã motus, alia quã prius & posterius. Quo ordine prius & posterius competant magnitudini, motui, ac tẽpori.

e Atqui & tempus.] Quoniam motus bifariam spectari potest: vno modo vt est actus entis in potentia, altero vt habet partem priorem, ac posteriorem; docet tunc nos in temporis cognitionem venire, cùm apprehensa priore, & posteriore motus parte, motum ipsum distinguimus. Nam tum demum præterijsse tempus indicamus, cum prius, ac posterius in motu percipimus, seu cùm apprehendimus duo puncta motus, duòve mutata esse, vnum prius, alterum posterius, atq; inter ea motum: tunc enim simul apprehendere fas est duo momenta, quæ ipsi mutatis esse respondeant, & idem re cum illis sint, itemq; durationem, quæ interfluentem motum metitur, & idem etiam re cum illo est. Vnde colligitur nihil aliud esse tempus, quam numerum motus ratione prioris & posterioris, id est, partes motus ab animo numeratas sub ratione prioris, & posterioris. Qua ratione in notitiam temporis venia mus. Quid sit tẽpus.

f Argumentum autem est.] Cur tempus numerum motus esse dixerit; hunc in modum declarat. Id, quo plus ac minus in motu indicamus, est numerus motus (numero enim rerum multitudinem æstimare consueuimus) sed tempore iudicamus plus, ac minus in motu, hoc est, motũ maiorem, minorémve esse: igitur tempus est numerus motus. Cur tẽpus dicatur numerus motus.

g Cùm autem duplex.] Quoniam numerus duplex habetur; numerans, quo res numeramus, & numeratus, hoc est, res ipsæ, quæ numerantur: rursumque numerus numeratus bipartitò diuiditur, in eum scilicet, qui rebus actu disiunctis, & in eum qui rebus inter se continuatis, ac sola cogitatione diuulsis inest, appellat Aristot. tempus numerum numeratum posteriori modo, hoc est, partes motus, re ipsa inter se cohærentes & connexas, prout tamen ab animo numerante discretæ, & quoad durationem definitæ sunt. Numerus duplex, numerans & numerat[...]

h Ac quemadmodum.] Nonnulla subijcit, ex quibus earum dubitationum, quæ superiori cap. propositæ sunt, dissolutio colligatur. Primumq; docet quemadmodum motus in successione consistit, ita & tempus. Nec enim fieri potest vt non sit fluentis naturæ id, quod rem in fluxu positam, cuiusmodi est motus, metitur. Discrimen tamen esse ait inter motum & tempus, quòd tempus semper idem sit apud omnes, non verò motus: sicuti & momentum idem re est, licet ratione diuersum. In hunc locum intelligunt Themistius, Simplicius, Philoponus, & Auerroes. Tẽpus, & motum in successione cõsistere. Discrimen inter motũ & tempus.

i Est verò præsens.] Adduxerat in controuersiam sitne vnum, idemq; momentum toto tpe, an plura. Eam dubitationem hoc loco diluit, statuitq; in toto tempore partim esse vnum, & idem momentum, partim non. Esse vnum subiecto, quatenus in toto motu est vna, eademq; res mota: esse autem plura; quatenus momentum, nunc hoc nunc illud mutatum esse dimetitur. Adde posse quoq; vnum dici, quia sicuti Mathematici imaginantur lineam fieri ex fluxu puncti, atq; ita quodammodò manere in tota linea vnum idemq; punctum; sic fas est cogitatione fingere ex fluxu momenti effici tempus, esseq; vnum momentum in toto tempore, licet alioqui re ipsa multa sint. In tẽpore partim esse vnũ idemq; momentum, partim non.

k Perspicuum verò etiam est.] Docet momentum & tempus sic inter se affecta esse, vt neutrũ sine altero esse queat. Nam latio, & mobile simul sunt, ita vt nec mobile, prout fertur absq; latione esse possit, nec contrà; proindeq; tempus & momentum simul esse debent, siquidem tempus est numerus lationis; momentum verò mobilis, sicuti vnitas numeri, quatenus vt vnitatibus res numeratas, ita momentis mobilia, prout feruntur secũdũ ratione prioris, & posterioris, quæ momento copulant, & clauduntur, metiri solemus. Nec tẽpus sine momẽto, nec momentũ sine tẽpore esse potest.

l Quin etiam ex momento.] Declarat cognationem, seu conuenientiam inter momentum, & tempus, lationem, & mobile. Nam quemadmodum ratione mobilis vnitatem diuisionemq; sortitur, sic tempus beneficio momenti vnum, continuumq; est, & eiusdem Conueniẽ

interuentu

tiŭ intet interuentu sectionem accipit. Monet autem vt motus ab eo quod fertur, vnus dicatur, non sufficere mobile esse idem subiecto v.c. eundem lapidem; sed oportere esse idem ratione.id est, lapidem eundem; prout motui subest, ita vt motum quiete nequaquam intercumpat: facta enim intermissione: non iam mobile continuitatem motui præstabit, sed diuisionem, & discrimen prioris motus à posteriori. Hæc videtur germana huius loci explicatio, non ea, quam affert Simplicius de momento tempus secante.

momentū & tempus, latione, & mobile.

Nō est idē motus, qui quiete interšpitur.

m Hoc ipso autem & punctum.] Vt momento partes tēporis copulat, & distinguit, ita punctum partes lineæ; hoc tamen differunt, quod idem punctum manet, eodemq; tam quam duobus, nunc vt fine nunc vt principio vti possumus, momentum autem confestim euanescit, sēperq; aliud, & aliud est. Quo fit vt nemo idem reciprocādo accipere valeat.

Contensio & descrimen inter momentū & punctū.

n Quare tempus est numerus.] Quia momentū raptim transuolat, colligit non ideò tempus numerum motus definiri, quia sit numerus ratione vnius eiusdemq; momenti, quod in ipso, vt punctum in linea, signari possit; sed ratione diuersorum, quæ tamen non sint partes, e quibus tempus coalescat, & integretur, eo modo quo linea vna è duabus. Aliter hunc locum Aspasius, Alexander, & Philoponus legerunt; nostra tamen lectio, & interpretatio, quam Simplicius, Porphyrius, & Themistius secuti sunt, probatior est.

Tempus nō dici numerū motus rōne vnius, eiusdemque instantis.

o Temporis igitur momentum.] Concisis & obscuris verbis causam reddere videtur, cur momentum non sit tempus, nimirum, quia cùm illius sit terminus; eius naturam, & essentiam participare nequit, sed ei accidit, licet quadam ratione eiusdē numerus censeri debeat; quatenus eius interuentu prius & posterius tempori inesse deprehenditur. Licet enim reliqui numeri circa res alias versentur; vt denarius circa equos, & homines; numerus tamen motus illic tantùm est, vbi eius termini, id est, momenta insident.

Cur momentū nō sit tēpus.

CAP. XII.

Minimus a autem numerus omnino, & absolutè binarius est, quidam verò numerus partim est, partim non est; vt lineæ minimus numerus multitudine quidem sunt duæ, aut vna magnitudine autem minus non est. Nam linea omnis semper diuiditur quare & tempus similiter: minimum quidem enim numero vnum est, aut duo, magnitudine verò non est. b Constat verò etiam cur velox, & tardum non dicatur, sed multum & paucum, longum, & breue. Qua enim ex parte continuum est, longum & breue, qua autem numerus; multum & paucum. Velox verò & tardum non est, quandoquidem nec numerus quo numeramus, velox, aut tardus vllus est. c Quin etiam idem vbiq; simul est, prioris autē & posterioris ratione idem non est, quippe cum & mutatio ea quidem, quæ præsens est, vna est: quæ autē facta est, & quæ futura est, diuersæ. Tempus vero numerus est, non quo numeramus, sed qui numeratur, quod quidū prioris & posterioris ratione aliud sēper; aliudq; esse accidit, quoniā & momenta alia sunt, & alia. Est autē numerus vnus & idem is, qui centum est equorum, & is qui centum est quo um, & is qui centum virorum quorum vero numerus est, ea diuersa sunt, nempe homines & equi. d Præterea vt vnus idemq; motus iterum atq; iterum esse potest, sic & tempus potest, vt annus, aut ver, aut autumnus. e Metimur autem non motum solum tempore, sed & motus tempus, quod sese vicissim determinent. Tempus enim motum definit, quippe quod eius est numerus, motus autem tempus. Atque multum paucùmue tempus dicimus motu metientes, perinde ac numerum re numerata, vt vno equo numerum equorum: numero namque equorum multitudinem cognoscimus, & rursus vno equo ipsum equorum numerum.

Text. 109.

Text. 110.

Text. 111.

Text. 112.

Nec secus res babet in tempore, & motu: nam motum tempore, & tempus motu metimur. f *Atque id quidē rationi est consentaneū. Magnitudinē enim motus sequitur, & motum tēpus, quatenus & quanta sunt, & cōtinua, atque diuidua. Nā quod magnitudo eiusmodi sit, ita motus affectus est: ob motum autem tempus: metimurque & magnitudinem motu, & motum magnitudine: longā enim viā si ambulatio multa sit, et hāc multā si via longa sit, esse dicimus, itidem & tempus si motus, & motum si tempus.* g *Cùm autem tempus & motus, & ipsius moueri mensura sit, motū eo metitur, quòd aliquē motū definiat; qui totū metietur (quemadmodum & longitudinem vlna magnitudinem aliquā definiendo, quæ totum repetitione quadam metietur)* h *ac motum esse in tempore idem est, ac tēpus metiri, & eum & eius esse. Simul enim & motū, & eius esse metitur. Atque hoc est ipsū id tempore esse, eius mensura definiri. Perspicuū verò est, & alijs quoq; idem esse, in tempore esse, atque ipsorum esse tempus metiri. In tempore enim esse duorum, alterum est. Vnū iā esse cū tempus est: alterū, vt dicimus nonnulla esse in numero. Quod quidem significat aut partem numeri esse, & effectionē, & omnino ipsius numeri aliquid, aut ipsius esse numerū. Cū autē tēpus numerus sit, momentū quidem, & prius & quæ sunt eius generis, sic sunt in tempore, vt in numero vnitas & impar, & par, cum hæc aliquid sint numeri, illa temporis aliquid. Res autem in tempore sunt, vt in numero aliquid est. Quo fit vt à numero contineantur, quemadmodum ea, quæ in loco sunt, à loco. Illud verò etiam perspicuum est, esse in tempore non idem esse, quod tum esse cùm tempus est, quemadmodum nec in motu, aut in loco esse, idem est, quod esse cum motus est, aut locus. Si enim in aliquo esse ita erit, res omnes in quauis reerunt, ac cœlū in milio, quandoquidē cū miliū est, tum quoq; est cœlū.* Text.113. Text.114. Text.115.

Sed hoc quidem accidit, illud verò sequatur necesse est, & cùm est id, quod in tempore est, aliquod tempus esse & cum est id, quod in motu est, motū esse. Cū verò id, quod est in tēpore, in eo sit, vt in numero, maius quid tēpus eo omni, quod in tempore est, sumetur. Quocirca necesse est omnia, quæ in tempore sunt, à tempore contineri, quemadmodum & cætera, quæ sunt in aliquo, vt quæ in loco, à loco. i *Atque etiam aliquid pati à tempore, quemadmodum & dicere consueuimus, & tempus absumere omnia, & senescere tempore, & temporis causa obliuisci, non item didicisse, aut iuuentutē, pulchritudinèmve nactum esse. Tempus enim, potiùs per se interitus causa est, siquidem numerus motus est; motus autem id quod est, de suo statu demouet.* k *Quare manifestum est ea, quę semper sunt, quatenus semper sunt, non esse in tempore, quippe quæ tempus non contineat, nec eorum esse metiatur; Quod quidem eo argumento declaratur, quod nihil à tempore patiantur, tanquam ea, quæ non sunt in tempore.* l *Quoniam autem tempus mensura est motus, quietis quoque ex accidenti mensura est, quandoquidem quies omnis in tempore est. Non eam, vt quod est in motu, ita quod in tempore, necesse est moueri: siquidem tempus motio non est, sed numerus motionis.* Text.117. Text.118.

In motionis autem numero id quoq; potest esse, quod quiescit: non enim quidquid est immobile, quiescit, sed quod motu priuatū est, moueriq; aptū est, quēadmodum

modum prius est traditum. In numero verò esse idem est, quod aliquem rei esse numerum, illiusq; esse eo, in quo est, numero, ut mensura definiri: quare si in tẽpore à tempore. m *Id verò quod mouetur, & id quod quiescit, quatenus quidã id mouetur, hoc autem, quiescit, tempus metietur.*

Text. 119. *Eorum enim & quies, & motus quanta sint, metietur. Quapropter tempus non omnino id, quod mouetur, vt quantum quoddam est, metietur; sed vt motus eius quantus est. Quo fit, ut quæcunq; nec mouentur, nec quiescunt, ea non sint in tẽpore, siquidẽ in tempore esse, est temporis mensura definiri: tempus aũt motus,*

Text. 120. *& quietis mensura est. Manifestũ itaq; est, neq; id omne, quod non fit, in tẽpore esse, cuius generis ea sunt, quæ aliter se habere non possunt, vt diametrũ lateri esse commensuratã. Omnino enim si motionis per se, aliarum aũt rerum ex accidenti mensura tẽpus est, perspicuum est, quorum esse metitur, eorum omnino esse in eo consistere, vt quiescant, aut moueantur.* n *Quæcunq; ergo oriuntur, & occidunt, & omnino quæ aliquando sunt, aliquando non sunt, esse in tẽpore necesse est. Est enim aliquod maius tempus, quod esse ipsorum, idq; quod essentiam metitur, superabit. Eorum aũt, quæ non sunt, quæcunq; tempus contineat, si altera ex parte contineat, alia quidem fuerunt, vt Homerus olim fuit, alia fuerunt, vt futurũ aliquid: quod si vtraq; ex parte & fuerunt & erunt.* o *Quæ verò nullo nec sunt, nec erunt. At hæc quidem in his, quæ non sunt, quorum opposita semper sunt, vt diametrum commensuratam lateri non esse, semper est, hocque in tempore non erit; quare nec commensuratam esse. Quapropter semper non est, quia contrarium ei sit, quod semper est. Quorum verò contrarium non semper est, ea omnia & esse possunt, & non esse, eorumq; ortus est, atq; interitus.*

CAPITIS DVODECIMI EXPLANATIO.

Temporis attributa. 1. Attrib. a MInimus autem.] Commemorat quædam temporis attributa, quibus tradita definitio magis elucescet. Primum est, Dari minimum in tempore, multitudine, non magnitudine: videlicet quia tempus est numerus numeratus, in quo datur minimũ, nempe binarius, cùm tamen in magnitudine minimum non detur quoad molem, siquidem continui in minores partes dissectio termino caret.

2. Attrib. b Constat verò etiam.] Secundum attributum est, Tempus dici multum, & paucũ, longum, & breue; non autẽ velox, & tardum. Nam qua ratione continuum est, continui appellationem asciscit, diciturq; longum, & breue, vt longa dies, breuis hora. Quatenus numeratur, & intellectus opera discreti conditionem subit, multum & paucum vocatur, vt multa secula, pauci anni. Quæ vocabula discretorum sunt propria. Non tamen velox, aut tardum tempus, si proprie & philosophicè loquendum sit, vocabitur, quia velox & tardum mensuratur tempore, tempus vero se ipso mensurari non potest.

Tempus, si philosophice, propriè que loquamur nõ dici velox, aut tardũ.

3. Attrib. c Quin etiam idem.] Tertium attributum, Tempus quodammodo esse idem, quodammodo diuersum. Idem, quia vbiq; eadem communis duratio res tempori subiectas ambit, & comprehendit; sicuti & vbiq; eadem est primi orbis conuersio, quam ea duratio comitatur. Diuersum, ratione prioris & posterioris, & quia aliæ partes alijs succedunt, aliaque momenta in locum antecedentium subrogantur. Nec mirum, cum tempus sit numerus non numerans, qui vnus idemq; specie multis rebus specie dissidentibus conuenit, (nam eodem binario equos & homines numeramus) sed numeratus, qui pro rerum diuersitate varius est.

Tẽpus est numerus nõ numerãs, sed numeratus.

4. Attrib. d Præterea vt vnus.] Quartum attributum, Vt vnus idemq; motus redit, sic & idẽ tempus;

tempus. Non quasi hæc eadem numero recurrant, & tempus, quod euanuit, remeet: sed quia eadem secundum speciem perpetua successione vigent, & singulis annis ver, æstas, autumnus, hyems stato ordine vices alternant. Vnde illud Poetæ, Atq; in se sua per vestigia voluitur annus. Aduerte etiam, licet non eædem temporis partes ad numerum recurrant; non proinde tamen asserendum tempus, quod redit, simpliciter numero distingui ab eo quod fluxit, cùm ex omnibus supremi globi conuersionibus nulla quiete interruptis, vna perennis & continuata motio fiat, quam vnum etiam tempus simili continuatione metiri necesse est.

Tépus primi mobilis, quod redit, nó simpliciter numero distinguit.

5. Attrib.

e Metimur autem.] Quintum attributum, Tempus sic esse numerum, & mensurã motus, vt motus quoque reciproca vicissitudine ipsius temporis mensura habeatur: sicuti ex numero res numeratas, hoc est, earum multitudinem, & ex rebus numeratis numerum deprehendimus. Sanè quod ex motu tempus notari possit, tum alijs rebus compertum est, tum in horologio arenario, vbi peracto pulueris traiectu, effluxisse horam cognoscimus. Cæterùm est inter tempus, & motum differentia, quod tempus motum prius definiat, tempus verò à motu posterius mensuretur.

Tépus & motus se vicissim metiuntur.

f Atq; id quidem.] Causam adhuc reddit cur motus, & tempus se vicissim metiantur, nempe quòd motus magnitudinem, tempus motum consequitur; quare ut ex magnitudine motum, & ex motu æstimamus magnitudinem, (nam si ambulatio longa est, longam viam dicimus, & rursus ambulationem longam, si iter longum sit) ita etiam motum tempore & motu tempus definimus, & ex vno in alterius cognitionem ducimur.

Motus magnitudiné consequit, tépus motum.

g Cum autem tempus & motus] Explicata natura temporis, docet in reliqua parte huius capitis, quo pacto se habeat tempus ad ea, quæ tempore continentur. Primumq; ait tempus esse mensuram motus, & ipsius moueri. Nam tempore, inquit, metimur aliquam motus partem, quæ subinde reliquarum mensura sit, vt hodiernam cœli conuersionem, quæ ad certum numerum repetita, mensem conficit, quod & in dimensione permanente solet accidere, veluti cùm aliquoties iterata ulna certam aliquã magnitudinem absoluimus.

Quo pacto affectũ sit tempus ad ea, q̃ tépore cótinentur.

Porrò quid nam sit discriminis inter motum & moueri, quæ Aristoteles etiam in 6. huius Operis libro vsurpat, non sat liquet inter expositores. Simplicius idem ualere inquit. Alij, quorum interpretatio magis arridet, uolunt motum significare rem ipsam, quæ est motus tanquam habitum: moueri autẽ, tanquam actum, ita ut moueri importet relationẽ ad id, à quo est motus, & ipsum quoq; esse, existentiamve motus significet.

Discrimen inter motum, & moueri.

h Ac motum esse in tempore.] Motum esse in tempore idem valere ait, ac motum, eiusq; esse à tempore mensurari. Addit autẽ non solum motum, sed etiam res alias, quæ in tempore sunt, sub temporis mensuram uenire; intellige quatenus fluunt & labuntur. Deinde subijcit modos alios, quib. in tempore res esse dici possunt. Primus est, qui ea sunt in tempore, quæ dum tempus præterit, existunt: quem modum, ut impropriũ, & alienum explodit. Secundus, quo aliquid est tempore, ut in numero; quod dupliciter accidit, uel enim est in numero tanquam aliquid ipsius; quo pacto unitas, & par, impar, cæteræq; numeri affectiones in numero sunt: uel tanquam in eo; a quo mensuratur. Secundùm quam notionem decem equi, & decem lapides in denario sunt. Motus igitur hoc posteriori modo est in tempore; quia tempus est numerus motus. Ac quemadmodum ea, quæ in loco sunt, à loco; ita quæ sunt in tempore, à tempore continẽtur. Quo etiam fit, ut ab eo uincantur, sicut res omnes numeratæ à numero, si quidem quocunq; dato numero, alius maior esse potest.

Res quæ in tépore sũt, sub temporis mensurã cadere. Varij modi quibus res in tempore esse dicũtur. Quæ continentur tempore a tépore vincũtur.

i Atq; etiam aliquid.] Quæ tempore continentur, non solùm ab eo excedi, sed etiã pati inquit. Nam computrescere, inueterari, consumi & aboleri tempore res dicimus; eorumq; memoriam extingui. Vnde illud Latini Poetæ, *Omnia fert ætas, animum quoq;*. Addit tempus interitus potius, quàm ortus; & obliuionis, quàm scientiæ authorẽ habendũ; quia est numerus motus, cuius natura vt fluxu constat, nullamq; stabilitatẽ seruat, ita res è statu deturbat, & ad interitũ vocat. Quod Aristoteles in progressu magis explicat.

Tépus causa interit⁹, & obliuionis.

k Quare manifestum est.] Colligit ex dictis res interitus expertes, ut Deum Opt. Max. cæterasq; substantias à materia liberas, itemq; orbes cœlestes, quoad substantiam spectatos, neque in tempore esse, nec tempore definiri. Quia quæ tempori subduntur,

fluxa,

Quæ tēpori subijciū tur, fluxa sūt & mortalia.

fluxa, & caduca sunt, vt tempus; eiusq; iniurijs patent. Hoc ipsum de sempiternis & diuinis mentibus repetit 1. de cœlo cap. 9.

Mensura quietis quænam sit.

l Quoniam autem tempus.] Quia oppositorum eadem consideratio & disciplina est, postquam egit de mensura motus, & earum rerum quæ motui sunt obnoxia; nunc quæ nam quietis mensura sit, declarat; aitq; idemmet tempus quietis mensuram esse, non per se tamen, sed ex accidente. Cuius assertionis eā causā reddit, quia ut motus non est nisi in tēpore, ita nec quies, utpote quæ priuatio motus sit. Ac quod tempus non solius motus sit mensura, inde suadet, quia licet quidquid est in motu, existat in tempore; non tamen retrocommeant, vt quicquid in tempore est in motu existat. Non metitur autem tempus quietem per se, sed ex accidente: quia tempus id tantum per se metsurat, in quo datur prius & posterius, & partes sibi mutuò succedentes; quæ in quiete per se, ac reipsa non dantur: sed facta comparatione ad motum, quatenus dum res quiescit, apta est subire motum, cui prioris ac posterioris ratio per se conuenit.

Tempus per se solū motū, nō quietē metitur.

m Id verò, quod mouetur.] Quia tempus non motum duntaxat, & quietem metitur, sed etiam res motui & quieti subiectas: ait tempus non esse mensuram harum rerum prout magnitudine prædita sunt, sed quatenus motum & quietem subeūt. Quo fit vt ea, quæ prorsus immobilia sunt, nequaquam tempore definiantur. Sicuti nec ea quæ semper non sunt, vt plura figmenta, nec ea, quæ nunquam non sunt, ut diametrum esse incommensurabilem lateri quadrati. Quod demōstrat Euclid. in ult. propos. li. 10. Hæc enim ut motu uacant, ita ab eius mensura excluduntur.

Sub tēporis mēsurā cadunt res motui & quieti obnoxię. Euclid.

n Quæcunque ergo oriuntur.] Quæ ortum & occasum subeunt, in tempore esse inquit: cum ea omnia tempus excedat. Docet etiam ea, quæ non sunt, & ad tempus pertinent, bipartitò distribui. Nam quędam ex altera tantummodò parte continentur tempore, videlicet quæ iam fuere & non erunt, vt bellum Troianum; & quæ erunt, & nondum fuere, vt orbis deflagratio: Alia ex vtraque parte, si quæ iam fuerunt, & futura sunt, vt homines, quos Christiana religio in die iudicij diuina virtute ad vitam reuocandos docet. Quod tamen Aristoteles ignorauit, proindeque de ijs tantùm, quæ secundm speciem recurrunt, in hoc tertio membro agit.

Quædā ex altera duntaxat parte continētur tempore.

Quædā ex vtraque.

o Quæ verò nullo modo.] Quæ nullo pacto mensurantur tempore, ea extra omnium temporum differētias esse inquit; nec esse, nec fuisse, nec futura vnquam. Ad quod genus pertinent, quæ semper non sunt, nec possuunt esse: qualia censentur omnia, quorum opposita semper sunt. Nam quorum opposita aliquando non sunt, non necesse est semper non esse. Igitur quæ semper non sunt, vt diametrum esse lateri commensurabilem, & quæ semper sunt, vt oppositum huius: ea nequeunt aliquando esse, aliquando non esse, & ex consequenti, non possunt contineri tempore, aut ab eo mensurari. Obserua hic, quod annotauit etiam Sotus, doctrinam esse Aristotelis connexiones propositionum, quæ simpliciter necessariæ sunt, ut hominem esse animal particeps rationis; diametrum esse incommensurabilem costæ, non cadere sub mensuram temporis, sed perpetuas esse, & sempiternæ veritatis. Quam sententiam grauiter & accuratè pertractat Fonseca lib. 5. Metaph. cap. 5. q. 1. contra Heruæum quodlib. 1. q. 10.

Quæ nullatenus tēpore mensurantur.

Cōnexiones sempiternæ inter extrema simpliciter necessaria.

CAP. XIII.

Tex. 121. a *Momentum autem præsens, temporis, vt dictum est, continuatio est. Præteritum enim futurumque tempus connectit, atque omnino temporis terminus est, siquidem cuius principium est, illius finis. At hoc vt in puncto, quod manet, perspicuum non est. Diuidit autem potestate, & qua ex parte tale est, aliud semper est. Vt autem connectit, semper idem, veluti in lineis Mathematicis, in quibus idem semper cogitatione punctum non est, quādoquidem diuidentibus aliud est, quatenus autem vna est, idem omnino est. Sic & temporis momentum partim quidem est temporis diuisio potestate, partim termi-*

latio

*nus vt vtrinsque & copulatio. Idem autem est, & per idem diuisio, &
copulatio, ratio verò diuersa est.* b *Ipsum itaq; nunc hoc vno modo dicitur, aliò
verò cùm tempus huic propinquum fuerit. Venit nunc, quoniam hodie venit:* Text.122.
*quæ autem Ilij acta sunt, non nunc, neq; item inundatio nunc facta est, non quod
tempus vsque ad ea continuatũ non sit; sed quod procul abest.* c *Aliquando autẽ* Text.123.
*tempus est terminatum ad prius, atq; posterius momentum: vt aliquãdo capta
est Troia. & aliquando erit inundatio. Oportet enim ad momentum esse termi-
natum. Erit ergo tempus quoddam ab hoc ad illud certa præditum quantitate,
atq; etiam ab hoc fuit ad præteritum. Quòd si nullum est tempus, quod non sit* Text.124.
*aliquando, tempus omne finitum erit. Nunquid igitur deficiet, an non? siquidẽ
motus semper est: aliudne igitur, an idem sæpius? Perspicuum est, ut motus est,
sic & tempus esse: si enim vnus, idemq; est, vnum idemq; erit tempus: quòd
si non vnus, non erit.*

Quoniam autem momentum finis ac principium temporis est, quamquam Text.125.
*non eiusdem, sed exacti finis; futuri principium, vt circulus in eodem cauum, &
inflexum habet, ita & tempus in principio, & fine semper est. Ob eamque cau-
sam, aliud semper videtur esse, quandoquidem momentum non eiusdem princi-
pium est, & finis: simul namq; & secundum idem essent opposita; quo fit, vt nõ
deficiat, siquidem in principio semper est.* d *Ipsum autem, iam, pars est futuri* Text.126.
*temporis, præsenti momento indiuiduo propinqua: quãdo ambulabis? iam, quia
tempus, in quo est ambulaturus, propinquum est. Atq; etiam præteriti tẽporis
à præsenti momento non multum distans: quando ambulasti? iam. Ilium autem
iam captum esse non dicimus, quod à præsenti momento nimis distet. Ipsum ve-
rò, nuper, est id, quod præsenti momento propinquũ est, atq; præteriti temporis* Text.127.
*pars est. Quando venisti? nuper; si tempus præsenti momento fuerit propinquũ.
Quod verò longius abest, olim dicitur. At subitò id dicitur, quod in tempore ob
paruitatem sub sensum non cadente, immutatur.* e *Mutatio autẽ omnis uim de* Text.128.
*statu dimouendi natura habet: omnia verò in tempore oriuntur, & occidunt.
Iccirco alij sapientissimum dixerunt. Paro autem Pythagoricus (rectius dicẽs)
insipientissimum, quod obliuione in eo capiantur. Perspicuum ergo est interitus
potiùs, ut etiam antea diximus, causam per se esse, quam generationis; siquidem
mutatio de statu dimouendi per se vim habet, generationis autem & ipsius eße
ex accidẽti. Cuius rei argumentum sufficiens est, quod cum nihil oriatur, nisi mo
ueatur quodammodo, & agat, tamen occidit, quamquam nihil moueatur, atq;
hunc occasum tempori tribuere maximè consueuimus; at neq; hunc ipsum tem-
pus affert: sed accidit vt in tempore hæc quoq; fiat mutatio. Tempus itaq; esse,
& quid sit, quotq; modis ipsum, nunc dicamus, & quid aliquando, quid nuper,
quid iam, olim, & quid repente, dictum est.*

CAPITIS DECIMITERTII EXPLANATIO.

a MOmentum autem.] Priorem partem huiusce capitis consumit Aristoteles in Momentũ.
explicanda notione quorundam vocabulorũ ad subiectam materiam pertinen- tur.
tium, videlicet, nunc, siue momentũ, aliqñ, iam, nuper, olim, subitò. Momentũ, siue nunc

bifariam accipitur, interdum pro instanti, quod præteritum cum futuro nectit, estque principium huius, & finis illius, eo modo, quo punctum in medio lineæ, cuius partes, ut commune vinculum copulat, etsi id minus eluceat in instanti, quod confestim euolat, nec signari potest. Docet autem instans ita partes temporis coniungere, vt eas potestate diuidat; quia possumus animo comprehendere vnam temporis portionē instanti clausam, non considerando aliam illius interuentu cum priori cohærentem, quo pacto instans non sumitur ut vnum, etsi prout connectit, vt unum sumatur; quia id, quod vnit, vnum esse oportet: vti etiam in lineis mathematicis puncto accidit.

Quomodo instans partes & oris iungat.

Secūda momēti vsurpatio.

b Ipsum itaque.] Accipitur secundò momentū siue instans, pro eo tempore, quod præsenti momento propinquum est, seu præteritum, seu futurum sit. Quod enim à præsenti momento parum distat, in eo quodammodo esse perhibetur. Sic dicimus Socratem non venisse, aut nunc venturum, quia paulò ante venit, aut paulò post veniet. Quod tamen de ijs, quæ longè distant, vt bellum Troianum, aut terræ eluuio, minime pronunciamus.

Aliquādo. ποτὲ. Quæstio.

c Aliquando.] Aliquando significat tempus quoddam à præsenti momento disiunctum, quod tamen ad aliquod prius posteriusve momentum claudatur, finitumque sit. Quomodo dicimus expugnatam aliquando fuisse Troiam, aliquando mundum igni deflagraturum. Cum verò nullum tempus à nobis sumi possit, quod hoc vocabulo non indicetur; siquidem nullum est tempus, quod non habuerit aliquando, aut habiturum sit præfinitum exordium, (quod de quouis determinato tempore etiam secundum Aristotelem verum est) argumentum id esse inquit ad temporis finitatem comprobandum.

Quòd si nullum.] Quasi obiter & ex occursu in quæstionē uocat, vtrumne tempus aliquo termino circumscribendum omnino sit, an non. Item si tempus infinitis sæculorum ætatibus duraturum sit, an idem semper vel potius aliud, atque illud recurrat. Quā controuersiam diluit, aiens eandem esse, quoad hoc, temporis & motus conditionem, proindeque ut motus non ad numerum, sed speciem idem remeat, ita & tempus. Ad posteriorem respondet, nunquam esse defecturum tempus, quia semper est in fine & principio, quatenus quodlibet eius momentum est terminus præteriti, & exordium futuri, ita ut tale momentum re quidem ipsa unum sit, ratione autem diuersum, sicuti curuū & inflexum in circulo. Hac de re in 8. huius operis ubi ostendemus hoc argumento, & alijs, quibus Aristoteles temporis & mundi æternitatem asserere conatus fuit, nihil omnino confici.

Temporis & motus eandē esse condōnem quoad finem.

Iam. ἤδη. Nuper. ἄρτι. Olim. πάλαι. Subito. ἐξαίφνης.

d Ipsum autem iam.] Iam, significat tempus præsenti momento vicinum seu præteritum sit, seu futurum. Quare si quis tempore, quod post momentum, præsens subsequitur, scribere statuit, iam se scriptum inquit. Nuper, designat partem temporis præteriti, instanti præsenti proximam. Itaque latius patet Iam, quam nuper. Olim, significat partem temporis præteriti à præsenti instanti admodum remotam. Sic dicimus homines olim ritu belluino in syluis vixisse. Denique Subitò fieri dicitur id, quod quàm breuissimo tempore mutationem aliquam subit.

Simonides ipsum sapientissimū appellauit. Paro Pythagoricus insipientissimum. Cur reruū corruptionē tpi attribuimus.

e Mutatio autem omnis.] Quod supra dixerat, apertius exponit, videlicet cur tēpus interitus magis, quàm generationis causa perhibeatur. Vnde cùm Simonides tempus sapientissimum appellasset, quod eo sapientiam homines adipiscantur, cum Paro Pythagoricus vituperauit, insipientissimum potius vocans, quòd eo omnium rerum memoria intercidat. Causa igitur, cur rerum occasus tempori ascribi soleat, est, quia tempus est numerus mutationis: mutatio uerò per se rem è suo statu deducit. Licet enim formæ in materiam præeunte motu inferantur: prius tamen quę insunt abolentur, priusque subiectum ad internecionem rapitur. Non quasi hæc ab ipso tempore efficiantur, sed quia eo intercurrente fiunt. Accidit etiam, quod cùm generationis causa ferè manifesta sit, corruptionis uerò, præsertim naturalis, quam senectus inuehit, adeo lateat, fit inde vt eorum occasum ad tempus referamus. Lege Aristotelem initio libri 4 Meteororum & 1. de generatione, ubi ueram ac germanam interitus causam disquirit. Quod etiam præstat Simplicius hoc loco.

CAP.

CAP. XIIII.

a QVibus hunc in modum pertractatis, perspicuum est mutationem omnem, & quicquid mouetur, necessariò esse, & moueri tempore. Celerius enim & tardius in omni mutatione reperitur, quum in omni ita videatur. Celerius autem moueri id dico, quod cùm per idem interuallum æquabili mouetur motu, in id, quod subiectum est, prius mutatur, vt in latione, si vtrumq; in orbem, aut vtrunque recta moueatur: eodemque modo in alijs. Prius autem & posterius in tempore sunt; quippe cùm prius ac posterius dicamus, distantię, quæ à præsenti est momento, habita ratione, quod quidem momentum præsens præteriti, & futuri terminus est: ita cùm momenta præsentia in tempore sint, prius quoque & posterius inerunt; siquidem in quo est momentum, in eo etiam est quæ ab ipso momento distantia est. Contrario autem modo in tempore præterito, atq; in futuro prius dicitur. Nam in præterito id prius dicimus, quod à præsenti momento abest longius; id posterius, quod propius accedit. In futuro autem id prius, quod propius est; id verò posterius, quod remotius. Cùm ergo prius in tempore sit, idq; omnem motum consequatur, patet mutationem omnē, omnemq; motum esse in tempore. b Id verò etiam consideratione dignum est, quonam modo ad animam affectum est tempus, & quæ causa sit vt in omnibus tpe esse, tum in terra & mari, tum etiam in cælo videatur: An quia motionis affectio quædā est, aut habitus? quippe cùm numerus sit. Hæc verò omnia cùm sint, loco moueri apta sunt, tēpusq; & motus simul sunt & potestate, & actu. Tex. 129. Tex. 130.

c Vtrum verò si anima non sit, tempus esse possit, nec ne, meritò aliquis dubitauerit. Nam si id, quod numerare debet, esse non potest, nec numerabile quicquam esse poterit, quamobrem nec numerus, cùm numerus sit, aut id quod numerat, aut quod potest numerari. Quod si aliud nihil nisi anima, & animæ mens numerare aptum est, fieri non potest, vt anima sublata tempus sit, nisi id, quod subiecto tempus est, vt si absque anima effici motus possit. Prius autem & posterius in motu sunt, tempus verò, hæc est, quatenus possunt numerari. Tex. 131.

d Ambiget verò etiam aliquis, cuius nam motionis tempus sit numerus? an cuiusuis? siquidem generatio in tempore est, & interitus, & accretio, & alteratio, & latio. Cuiusq; igitur motionis, quatenus motio est, numerus est. Quo fit, vt motionis continuæ simpliciter numerus sit, non cuiusdam. At fieri potest vt aliud quoq; nunc moueatur, quorum motionis vtriusq; erit numerus: aliudne igitur tempus erit, duoq; æqualia simul tpa? an non? e Tempus.n. omne unum similiter est, & simul, specie aūt & quæ simul non sunt. Vt enim si sint hi quidē canes, illi aūt equi, & vtriq; septem, idem est numerus; sic & motū, qui simul perficiuntur, idem tēpus. Ac quamquā hic fortaße velox sit; ille tardus, & hic quidē latio, ille alteratio, attamen tps idem (siquidē & numerus æqualis) & simul alterationis, & lationis. Atq; hanc ob causam, quod rerum æqualium, & quæ sunt simul, vnus & idem vbiq; est numerus, motus quidem diuersi sunt & separati, cùm tempus vbiq; idem sit. f Quoniam autem latio est, & in ea conuersio, singulaq; vno aliquo generis eiusdem numerantur, vnitates vnitate, equi equo, sic & tempus tempore aliquo definito. Text.132. Text.133.

Metitur autem, ut diximus, & motus tempus, & tempus motum. Quod quidem ideo est, quod motio tempore definita, & motionis, & tēporis quantitatē metitur. g *Si igitur id, quod primum est, omnium, quæ eiusdem sunt generis mensura est, conuersio, quæ æquabilis est, maximè mensura est, cùm ipsius numerus in primis sit motus. Ipsa quidem alteratio, & accretio, & generatio, quæ æquabiles non sunt, latio autem est.* h *Quo fit vt sphæræ motus ipse esse videatur, cùm alios motus, atq; etiam tempus hic metiatur. Ob hoc vero id quoque accidit, quod dici consueuit. Inquiunt enim res humanas, aliasq; naturalem motum, ortumq; & occasum subeuntes, circulum esse, idq; ex eo, quod hæc omnia tempore iudicantur, finemq; & principium accipiunt quadam veluti circuitione. Nam & ipsum tempus circulus quidem videtur: hoc autem ideo rursus videtur, quòd eiusmodi lationis mensura est, eaq; ipsum metitur. Proinde res eas, quæ oriuntur, circulum esse pronunciare, aliud nihil est, quàm temporis circulum quendam esse dicere, atq; hoc, quod conuersio ipsum metiatur. Id enim quod mensura definitur, totum præter mensuram aliud nihil videtur, nisi plures*

Text. 134. *mensuræ.* i *Illud quoque rectè dicitur, cuium, & canum numerum, si æqualis sit, eundem esse, denarium verò non eundem, neq; secundum eadem; quemadmodum nec triangula eadem esse id quod lateribus æqualibus, & quod inæqualibus continetur, quamquam figura eadem, cum vtrumq; sit triangulum. Eadem enim ea dicuntur, cuius differunt, vt triangula trianguli differentia differunt: ideo triangula diuersa, figuræ autem non diuersæ, sed in vna, eademq; diuisione, quippe cum figura ea quidem, quæ talis est, circulus sit: quæ verò talis triangulum, cuius id, quod tale est, æquis lateribus continetur, id vero quod tale, non æquis. Figura igitur eadem est, triangulum non idem. Quare & numerus idē est; cùm eorum numerus numeri differentia non differat; denarius vero non idē, quod ea diuersa sint, de quibus dicitur, siquidem alia canes sunt, alia equi. Ac de tempore quidem tum ipso, tum his, quæ ad ipsum attinentia huius considerationis sunt propria, dictum est.*

CAPITIS DECIMIQVARTI EXPLANATIO.

Omnē motū esse in tempore.

a QVibus hunc in modum.] Quod capite duodecimo strictim asseuerat, videlicet motum in tempore esse; id nunc vberiùs explanat, monstratq; in hunc modum: Omnis motus mutatioue, (Nam hæc duo pro eodem vsurpat hoc loco) potest esse alio motu celerior, aut tardior. Igitur omnis motus est in tempore. Cōsecutionem probat: quia cum spacia, per quæ mobilia feruntur, sunt æqualia, & motus æqualis sibiq; similis, id celerius moueri dicitur, quod prius ad spacij metam peruenitur, id tardiùs, quod posteriùs. Quare cum prius & posterius designet tēps, sequitur oēm motum in tēpe esse.

Appellat verò hic motum æquabilem eum, qui non est modò uelox, modò tardus. Alioqui si mobile velox celeritatem, qua iter arripuit, inhibeat; fieri poterit, vt serius terminum prehendat, quàm mobile tardum.

b. Id verò etiā m.] Duas excitat quæstiones, quarum enodatio ad subiectæ rei intelligentiam, non parum lucis afferet.

Quæstiones duæ.

Prima est, utrum ne tempus sine anima esse possit, an non.

Sol. 2.

Secunda, cur tempus vbiq;, terra, mari, cœlo esse dicatur. Huic ergo posteriori primùs occurrens, docet cum tempus mensura motus sit, & affectio quædam naturæ societate cum eo coniuncta, iis simul e consequens, ad ea, quæ vbilibet mouentur, necessariò pertinere, essicq; in illis, ut mensuram in rebus, quas metitur.

c. Verum

c Vtrum uero.] Priorem controuersiam diluit aiens, sublato animo, pariter & tempus sublatum iri. Quod ex eo suadet, quia si id quod numerādi munus obit, non sit, vtique nec id, quod numeratur esse poterit: enim hæc mutuo sibi respondeant; at anima officio numerandi fungitur, tempus autem est numerus motus. Sol. r.

Obijcit Boethus apud Themistium, sublato sensu adhuc sensile extabit; ergo & dempto numerante, numerus, animoq; extincto, tempus manebit. Obiectio Boethi.

Occurrendum tamen, sublato sensu actu & potestate, etiam tolli id, quod sub sensum cadit, qua tale est. Quod de numerante, & numero similiter pronunciari debet. Eoque videtur respexisse Aristoteles, cùm docuit mansurum absq; anima id, quod subiecto est tempus, idest, motum, non tamen prout est quid numeratum. Dilutio.

Adiecit autem uerba illa, nisi anima ipsa causa motionum sit; propter dogma Platonicum, quo decernitur animam mundi omnia quoquo uersum permeantem, generationū, motuumq; omnium causam esse. Anima mūdi Platonica.

d Ambiget vero.] Aliam proponit quæstionem, vtrum tempus sit numerus unius alicuius motus, an cuiusuis. Ac primùm, quòd tempus numerus cuiusuis motus esse videatur, inde probat, quia omnis motus in tempore fit, vt inductione patet. Deinde in contrariam partem disserit, quia fieri potest, ut simul duo corpora moueantur: si autem tempus cuiusuis motus numerus sit, duo erunt tempora simul inter se æqualia, quod uidetur absurdum. Quæstio. An tēpus sit numerus cuiuslibet motus.

e Tempus enim omne.] Respondet, non dari simul duo tempora æqualia, quia omne tempus, quod simul & similiter est, seu in quo fiunt ea, quæ simul fieri perhibentur, unū est. Quæ autem simul non existunt, videlicet præteritum, & futurum, unum tantummodo specie sunt. Responsio.

Si quis verò admiretur, quòd unum idemque tempus ad tot motus specie inter se discrepantes pertineat, eam admirationem tollit exemplo numeri, qui ad res numeratas dissimilium penitus naturarum accommodari solet, vt cùm duos equos, & duos leones eodem binario numeramus. Quodnam tempus sit cōmunissima mensura.

f Quoniam autem.] Disquirit quod nam tempus omnium motuum, temporumque mensura & regula sit.

Ad quam dubitationem profligandam, sumit in primis motum circularem, speciem quandam lationis esse, tum monet vnumquodq; aliquo sibi propinquo, & congeneo numerari, ut unitates vnitate, equos equo, tempus definita aliqua sui parte, ut diem hora, mensem die. Subinde repetit, quod superius docuit, tēpus motumq; se uicissim metiri. Tempus & motū se vicissim metiri.

g Si igitur id quod.] Propositam difficultatem expedit, decernitq; id tēpus esse numerum, siue normā aliorum, quod in motu maximè æquabili insidet, qualis est supremi globi conuersio, tum quia maximè nota, & vulgata est, tum quia inter motus principatū obtinet: id verò quod in quolibet genere primum est, reliquorū mensura habetur. Porrò quod supremi orbis circumuectio præ alijs motibus, alteratione inquam, decretione: & sublunaribus lationibus, æquabilitatem sortita sit, planum est. Non enim inferiora corpora motus suos vniformi celeritate obeunt, sed est quod repente, est quod pedetentim albescit, est quod breuiter est, quod tardè admodum incrementa sumit, similiterq; in cæteris euenire conspicimus. Sed hæc alibi fusius, & enucleatius pertractanda. Primū in unoquoq; genere, est mēsura reliquorum.

h Quo fit vt sphæra.] Solet interdum rerum similitudo & cognatio in errorem inducere. Hæc causa fuit, ut quidam falsa ueritatis specie delusi, conuersionem cœli tempus esse putarint. Aemulatur enim hic motus uim, ac naturam temporis, dum omnes alios motus metitur, & in orbem redit. Quod tum ex se patet, tum ex sermone hominum, qui rerum humanarum, & naturalium generationem, atque interitum subeuntiū vicissitudinem, motumque circulum appellant, propterea quod more circuli in se reciprocantis uersatur. Similitudo causa deceptionis.

Quod ēt tempori conuenire, dierum, mensium, annorumq; recursus palàm ostendit.

Aduerte celebre esse illud apud auctores, Circulus res mortalium. Cui etiam consonat illud, Omnium rerum uicissitudo. Quæ sententia significat in rebus humanis nihil esse perpetuum, nihil stabile, sed omnia uelut æstuario quodam fluxu refluxuque decedere & accedere. Circulus res mortaliū. κυκλος τὰ ἀνθρώπινα

Vicissitudo iucunda. Idem etiam in rebus naturæ magna ex parte accidit, quarum est in primis iucunda vicissitudo, procurante natura uarietatem ad leuandum fastidium. Lege Aristot. 1. Rhetor. c. 11. & lib. 7. Moralium Eudemiorum c. 4. & in problem. sect. 17. problem. 3.

Nō uariari tempus diuersitate motuum. i Illud quoque rectè.] Docuerat ante, non uariari multiplicatiue tempus diuersitate motuum, quos metitur, idque similitudine à numeris desumpta illustrarat, idem nunc explicatius edisserit, assignatq; rationem, cur decem hominum, & decem equorum eundem esse numerum dicimus, non eundem tamen denarium. Monet uerò idem esse de numero, quod de figura pronunciandū: cùm utrobique idem eueniat. Porrò dicimus duos triangulos, quorum alter laterum æqualium est, alter inæqualium, eādem esse figuram, non eundem triangulum, quia illa dicūtur eadem esse in aliquo communi, quæ in aliqua differentia id proximè diuidente conueniunt: illa autem diuersa, quæ differentijs proximè diuidentibus discrepant. Quare cùm triangulus æquilaterus, & triangulus trium laterum inæqualium conueniant in differētia, quæ figuram proximè secat, quæq; triangulum in commune constituit, nimirum in triangulari, dissideant autem differentijs quę triangulum in commune proximè dispertiunt, utique dicentur eadem figura, sed non idē triangulus. Pari ratione, cùm duo binarij in differentia proximè diuidente numerum, & constituente binarium conueniant, differant autem proprijs singularibus differentijs, quibus proxmè binarius diuiditur, dicentur idem numerus, non idem tamen binarius.

Quænā dicātur in aliquo cōmuni eadem esse.

Obiectio. Sed contra hæc in promptu est obiecto. Socrates & Plato non solùm in natura animalis unum sunt, sed etiam in natura hominis, siquidem vt Porphyrius in sua Isagoge cap. de specie, communi Dialecticorum approbatione & consensu docuit, plures homines communione speciei sunt unus homo. Non igitur regula, quam hic tradit Aristoteles ad eadem, & diuersa cognoscenda, rectè se habet.

Dilutio. Occurrendum tamen est cum Simplicio, inferiora bifariam cum superioribus comparari: uel considerando tantùm naturas ipsas superiorum, uel differentias, quibus ex proximè diuiduntur. Priori modo, de quo egit Porphyrius, Socratem & Platonem non in animali tantùm sed in homine etiam unum quid esse. Posteriori, quem hic expendit Aristoteles non esse Socratem & Platonem unum in homine; cum non conueniant in una aliqua differentia, per quam homo diuidatur; esse tamen in animali unum, quia in quadam eius differentia, nimirum rationis participe consentiunt.

Philosophicum axioma. Nota hoc capite ad tex. 133. philosophicum illud axioma, Primum in unoquoque genere est cæterorum mensura. Quod usurpat etiam Aristoteles 8. huius operis libro cap. 9. text. 76. & 10. Metaph. cap. 4. text. 7. Nonnulli, in quibus est D. Thomas, 1. par. quæst. 2. artic. 3. id ita enuntiant, ut dicant primum in quolibet genere esse caussam reliquorum. Cuius rei ueritatem alibi excussimus.

QVAESTIO I.

Rectene tempus ab Aristotele definitum fuerit, an non.

ARTICVLVS I.

Non videri rectam definitum.

1. argum. Strationis. Temporis definitionem ab Aristot. traditam hunc in modum impugnabant Straton Lampsacenus Theophrasti discipulus. Tempus est quantitas continua, numerus quantitas discreta; igitur tempus non est numerus, atq; adeò nec numerus motus.

2. argum. Galeni. Item: Eandem improbat Galenus hoc fere argumento. Prius & posterius explicantur per tempus; ergo si per hæc tempus definitur, idem per se ipsum declaratur; quæ ratio definiendi circulum continet, & inepta est; cum oporteat id, quod ad rem implicitam enodandam assumitur, illustrius esse, quod nulli rei sui ipsius cōparatione conuenit.

Lege F. Mirandulam lib. 6. c. 13. in Galeno.

3. argum. Plotini. Præterea: Ad hunc modum Plotinus argumentatur. Mensura debet esse quid manifestius, vipote qua ad res cuiuslibet quantitatem etiā vulgo ostendendam vtimur: atqui tempus est quid obscurum, & motu ignotius. Non igitur motus mensura est. Adde quod tempus pendent à motu, vt è priori, & tanquam ab eo, in quo fundatur: mensura verò non pendent à re, cuius mensura est, sed è contrario res à sua mensura.

4. arg. pro Pythag. Quartò: Sic Pythagorei pro se opponent. Id censeri debet tempus quod ad dimetiendas successiuarum actionum moras

rasmaximè aptum sit:hoc autem non potest esse aliud,quàm ipsa sphæra cœlestis, quatenus nunc in vna,nunc in alia parte spacij solem, ac reliqua sydera spectanda exhibet,quæ dum cernimus,moraru in teruallo notamus: Ergo tempus nihil est aliud,q̄ sphæra cœlestis eo modo sumpta.

5. argum. Quintò : Cum omnis motus corporum cœlestium perfectissimā cōstantiam, & æquabilitatem habeat;non minùs constās & æquabilis est lunæ,solis, ac reliquorum planetarum orbiumque conuersio; quàm motus primi mobilis:ergo non in sola prima sphæra,vt superiori cap. Aristot. docuit,tempus insidet. Accedit sacræ paginæ auctoritas ca. 1. Genoseos, docens posita fuisse luminaria in firmamento cœli,vt diuiderent diem, ac noctem, essentque in signa, & tempora, dies, & annos. Ad quem etiam locum Philo Iudæus in libro e dmundi opificio.Factæ sunt,inquit, stellæ ad mensuras temporum.Nam Solis Lunæque & aliorum syderum recursus, dies,& menses,annosq; conficiunt.

6. argum. Sextò: Tempus non solū est numerus motus, sed etiam quietis; igitur tempus non debuit definiri numerus motus duntaxat;sed motus,vel quietes.Antecedens probatur ex D. Augustino id asserēte. 11. Confessionū lib.cap.24. hisce uerbis. Etsi variè corpus aliquando mouetur,aliquando stat;non solum motum eius, sed etiā statum tempore metimur, & dicimus tantùm stetit, quantum motum est, aut duplo, uel triplo stetit ad id quod motum est. Confirmatur quoque idem antecedens ex eo, quia sicuti nullum corpus nisi tempore mouetur, ita nullum momento;sed tempore quiescit, ut in libris, qui sequuntur,conspicuum fiet.

7. argum. Septimo: Nullum uerum ens componitur ex ijs, quæ neutiquam esse possunt; sed tempus ita se habet;non est igitur uerum ens, atque adeo non ei conuenit Aristotelica definitio. Minor suadetur, quia tempus constat ex præterito, præsenti, & futuro. At quod nullum horum possit esse probatur, quia præteritum iam eua nuit, futurum nondum est;præsens autem non

D.August. uerè esse tempus suadetur ex D. August. libro proximè citato,cap. 15.ubi docet siquid intelligitur temporis, quod in nullas iam,uel in minutissimas momentorū partes diuidi possit,id solum esse, quod præ-

A sens dicatur, quod tamen ita raptim a futuro in præteritum transuolat, ut nulla morula extendatur;nam si extēditur. diuiditur in præteritum, & futurum; præsens autem nullum habet spacium. Quo patet id, quod ex tempore præsens dicitur,esse solum momentum, quod nequiquam tempus est,sicuti nec punctus linea. Eodem spectat illud Senecæ lib. 6. Nat. quæst. cap. vltimo. Nec quod futurum est meum est,nec quod fuit;in puncto fu- Senecæ.

B gientis temporis pendeo.

ARTICVLVS II.

Approbatur, enodaturque temporis definitio ab Aristotele tradita.

ETsi tēpus esse pro cōperto habeatur, nemoq; sit, qui illud in ore non habeat;siquidē passim vsurpamus hodie, heri,nuper,& similia,tēpus significantia; tñ eius naturam cognoscere perdifficile est. Tempus quā sit cognitu difficile.

C Quod significabant Aegyptij Philosophi, depicta imagine serpentis caudā suam sub guttur attractam occultantis. Per spiras enim dierū, annorumq; volubiles series; ut D.Cyrillus ait,designabant, per caudā verò occultatam,latentem eius naturam. Neq; solùm difficile est quid tempus sit percipere, sed perceptum oratione explicare. Quò pertinet illud D.Aug. 11.Cōfessio.c.14. Quid est ergo tempus? si nemo ex me quærat,scio; si quærenti explicare velim,nescio. Aegyptij. Cyrillus. August.

D Fuerūt igitur hac de re variæ antiquorum sententiæ,quas cōmemorauit Aristoteles cap. 10.huius libri, Simplicius in sua digressione de tpe. Plutarchus lib. 1. de placitis c.21.Galen.in lib. de historia philosophica ca.34.Sextus lib.3.Pyrrhonic. suppositionum.Plato,ut eum Theophrastus, Eudemus,& Alexander contra Simplicium interpretantur,existimauit tēpus esse conuersionē cœlestis mundi.Sic enim in Timæo scripsit: Nox igitur, & dies ad Philosophorū placita de natura tpis. M. Alber. hoc loco trac.3.c.2. Mirandula libro 3. de exam. vanit. c.12.

E hunc modum,& ob has generata sunt causas, nempe unius sapientissimæ conuersionis circuitus. Mensis autem, qñ luna lustrato suo cursu solem consecuta est;annus,vbi sol suum totum confecit, & peragrauit orbem. Cæterorum aūt syderum ambitus ignorantes hoīes, præter admodum paucos, neq; nomen appellant, neqs inter se numero commetiuntur. Itaq; ut Platonis opinio.

sic dicam, nesciunt hos syderum errores id ipsum esse, quod ritè dicitur tempus, multitudine quidē infinita, sed admirabili uarietate præditos. Alij arbitrati sunt tempus esse amplissimam sphæram totius vniuersi, cuius opinionis Pythagoras auctor fuisse credit, licet Archytas eius occasionē Pythagoreis dedisse existimetur, vtpote qui, Simplicio referente, docuerit tēpus naturæ vniuersi dimensionē esse. Eratosthenes autē tempus definiebat, solis iter. Plotinus deniq; vitam animæ in motu transeuntē ex alia in aliam vitam.

Sententia Pythagoræ ab Archita. De alijs opinionibus Damascij, Stratonis, Iamblici, Procli lege Simpliciū. Eratosthenis. Plotini.

Cæterum omnes hæ definitiones parū appositæ sunt, uel quia nimis obscuræ, vel quia rem ipsam non attingunt. Optimaq; habetur ea, quam Aristoteles superius tradidit, videlicet: Tempus est numerus motus secundum prius, & posterius. Vt autē ea clarior, illustriorq; euadat, singulas ipsius partes enucleatius exponemus. Prima est, numerus, aduerte igitur numerū, quod ad præsens institutum attinet, diuidi à Peripateticis ex doctrina Aristot. hoc in libro ad tex. 102. in numerum à rebus abstractum, ut in binarium, & ternariū; & in numerum rebus concretum, ut in binarium lapidum, ternarium leonum. Item numerum concretum reb. duplicem haberi; vnum, qui ex partibus reipsa diuersis coalescit; cuiusmodi est binarius duorum hominum: alterum, qui constat ex unitatibus non re, sed cogitatione disiunctis, vt si quis continuum aliquod in duo diuidat intellectu partiatur, & ex ijs binarium conficiat. His positis, cùm Arist. tempus numerum uocat; numerū sumit pro eo, qui rebus est concretus; idest pro numero partiū motus, seu pro partibus motus numeratis; remq; pro numero, qui conficitur ex unitatibus, non re, sed mente ab se diuisis: cùm dicat tempus meriri partes motus, quæ re ipsa continuæ sunt, sibiq; cohærentes; sed tamen ut diuisæ, ac separatæ concipiuntur.

Definitio tpis ab Aristotele tradita oīum optima. Duplex numerus. A rebus abstractus. Rebus concretus. Itē concretus duplex. Cōsule D. Damasc. in Physi. c. 10. D. Aug. 12. de ciu. Dei c. 15. Aegyd. in 1. d. 19. q. 2. ar. 1. & d. 37. q. 1. art. 3. M. Alb. in tractat. de quatuor coæ. q. 3. art. 11.

Altera particula est, motus: Pro cuius explicatione haud ignorandum est, quod præter alios edisserit S. Thom. in 2. d. 12. q. 1. art. 5. & opusc. 48. in explicatione Categoriæ Quando, Argentinas in 4. d. 48. art. 4 q. vnic. Alensis 2. p. q. 9. m. 9. D. Bonauen. in 1. d. 37. nu. 33. Gilbertus in Boetiū de cōsol. Caiet. 1. p. q. 10. art. ult. & Capr. in 2. d. 2. q. 2. art. 3. uidelicet, bifariā tempus vsurpari: vno modo prout est numerus, seu mensura motus summè æquabilis, ac primi, qualis est conuersio supremæ sphæræ: altero quatenus est mensura cuiusq; motus, & in qualibet re actu motū subeunte insidet. Iuxta priorem illā notionem tempus unum tantùm est, sicuti & vnū primū mobile: iuxta posteriorē tot sunt tpa, quot motus: iuxta priorem, tps est mensura propria, & interna motus primi mobilis, simulq; communis & externa aliorum omnium motuum: iuxta posteriorem, tempus per se est mensura duntaxat motus, cui inest. Secundum priorē sumitur tempus Apoc. 10. cum Angelus iureiurando asserit non futurum tempus amplius, quia nimirum, vt D. Thomas eo loco interpretatur, post diem vniuersalis iudicij non erit amplius tempus primi mobilis, cessante eius & aliorum corporū cœlestium conuersione: secundum posteriorem loquitur D. August. 12. de Ciuit. Dei, cap. 15. ubi concludit, si ante cœlum & terram fuerunt Angelici motus, fuisse ēt tempus; & 11. Confess. cap. 23. cùm ita scribit: Cur enim non potius omnium corporum motus sint tempora? An verò si cessarent cœli lumina, & moueretur rota figuli nō esset tempus? Et paulò inferius: Nemo mihi dicat cœlestium corporum motus esse tempora; quia & cuiusdā voto cùm sol stetisset, vt victor Iosue prælium perageret, sol stabat, sed tempus ibat.

Duplex tēporis vsurpatio. Duplicem hāc notionē tempo...s astruēt in 2. d. 2. q. 2. art. 3. Iandunus 4. huius operis q. 28. Iauellus q. 23. etsi eā nō uideat admittere D. Thom. opusc. 36. c. 2. Auic. Alex. Themist. Auer. Theophr. & Porphyrius, quos refert M. Albertus hoc loco trac. 3. c. 4. Qua rōne unū tantū sit tēpus, uel plura. D. Aug. Ios. c. 10.

Igitur Aristoteles tempus priori duntaxat modo sumptum definiji, quod illud præstantissimum sit, & in tota vniuersitate naturæ maximè notum. Commonefacit autem D. Tho. 1. p. q. 66. art. 4. si alius orbis cœlestis à Deo fieret, qui cæteros suo complexu cohiberet, suoq; motu circumuolueret, futurum ut in eius conuersione ponendū esset illud tpis indiuiduū, quod Aristotelica definitione explicatum est: id eñ tunc oīum prima mēsura foret.

Quod tps definierit Aristot.

Aduerte etiam, præter hoc tēpus singulare, dari aliud, vnumquodq; in essendo, & vniuersale in mensurando, nempe tēpus imaginarium, quod illo est antiquius, æquabilius & vniuersalius. Antiquius, quia tēpus primi mobilis cœpit cū eius motu; tps uero imaginariū initio caret. Aequabilius, quia reliqua tpa, si spectentur præcisè comparatione motuum, quibus adæquantur, alia celeriùs, alia tardius fluunt, sicut

Tēpus imaginarium. Antiquius. Aequabilius.

ſicut & ipſi motus, paremq́; extenſionem cum illis ſortiuntur, ut progreſſu ẽt dicemus; at tempus imaginariũ æqua ſemper labitur velocitate; quia à nullo motu pendet. Vniuerſalius, quia non alia tantùm, quæ ſub temporis menſuram cadunt metitur, ſed ipſius etiam motus primi mobilis, & eius d rationis regula eſt. Verumtamẽn in eo longè deteriorem conditionẽ ſortitur, quòd nequaquam ſit aliquid poſitiuum & reale, ſed imaginarium: non quaſi in ſola imaginatione tanquã figmentum conſiſtat; ſed quia vt in ſpacio imaginario, (de quo alibi) dimenſiones quaſdam veris dimenſionibus reſpõdentes cõcipimus, ita & in huiuſmodi tempore apprehendimus ſucceſſionem quandam velut inſtantibus copulatã, quæ motus omnes & quietes, ac tempora ipſa metitur.

Vniuerſalius.

Sequitur tertia definitionis particula, ſecundum prius & poſterius. Pro qua itẽ obſeruandum eſt, quamlibet Phyſicam lationem dupliciter ſecari poſſe: vel rõne ſubiecti, in quo ineſt, & cuius extenſione protenditur, ſicuti candor, cæteraq́; accidentia, quæ in corporibus hærent: vel ſecundum propriam ac peculiarem ipſius motus continuitatẽ. Iuxta priorem medum omnes partes motus ſimul exiſtunt, nec in eis vlla datur ſucceſſio, aut prius & poſterius, ſicuti nec in ſubiecti partib. Iuxta poſteriorem, quemadmodum interim dũ mobile cietur, alias partes ſpacij prius, alias poſterius decurrit (idẽ ſuo modo intellige de cæteris motibus comparatione partium formarũ, ad quas tendunt) ita alias ſui fluxus partes prius obtinet, alias poſterius. Has verò quia tempus menſurat, iccirco definitur numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Quod idem ualet, ac ſi dicamus: Tempus eſt partes motus numeratæ, prout durãt; quarum aliæ labuntur prius, aliæ poſterius.

Phyſica latio biſariã diuidua eſt

Lege capr. in 2.d.2.q. 2. art.6. Ric.quodl. 3.q.6.

Qua conſideratione partes motus exiſtãt ſimul.

Porro docuit tum Ariſt. hoc in lib. cap. 14. tex. 131. tum D. Auguſt. 11. Confeſſ. cap. 28. tempus eſſe opus animæ, ſeu pendere ab anima; quia ipſum conſiderarunt non abſolutè, ſed prout in primo mobili ab anima limitatur, & præſcribitur ad metiendos motus ſublunaris mundi. Quo pacto anima ſumit diuerſas partes eiuſdẽ temporis, quæ ſunt menſuræ durationũ; uerbi gratia, eam partem tpis, quæ conſequitur vnam ſolis à puncto Orientis ad idem punctum circuitionem, eamq́; appellat, diem, & eandem in viginti quatuor partes diſtribuit, quarũ unamquamque horam uocat. Quo liquet tempus definitum ab Ariſtotele non eſſe ens reale, nec per ſe contineri in quantitatis categoria; ſed eſſe ens rationis; cùm illa ſectio & limitatio, ſola mẽtis actione fiat: licet alioqui tempus abſolutè ſpectatũ (quicquid ſenſerit Aphrodiſæus, Galenus, & alij his multò antiquiores, quorum meminit M. Albertus in ſumma de quatuor coæquæuis q.3.art.10.) ens reale ſit; cùm motus, ſublata omni apprehenſione intellectus, in ſuo eſſe perſiſtat, atq; adeo realẽ, propriamq́; ſibi durationem vendicet; quæ non eſt alia, quam tempus. Quare Pariſienſes artic. 199. errorem cenſuerunt affirmare, tempus nihil eſſe in re, ſed in ſola mentis notione; tẽpus videlicet, quod eſt duratio ſimpliciter ſumpta. Ita patet quo pacto definitio temporis intelligenda ſit.

Quod tẽpus pẽdeat ab anima.

Lege M. Albert. in ſũ. de 4. coæu. q.3. ar. 10. Auerr. cõ. 131. D. Thom. ibi. & opuſc. 44. Sõc. 5. Metaph. q. 24.

Tẽpus abſolutè ſpectatũ eſſe ens reale.

Articulus Pariſiẽſis.

Idem latè pbat Gregor. in 2.d. 2.q.1. Cõſule ẽt Gen. Gãd. quodlib. 3. q. 10. D. Th. in 1.d. 19. q. 5. ar. 1.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum, quæ initio propoſita ſunt.

NVnc primi articuli argumentĩs occurramus. Ad primũ dicendũ eſt, tempus, ſpectatum prout eſt in rebus, eſſe continuum; prout eſt in mente, ſeu quatenus ab intellectu diuiditur, modo ſuperius explicato, eſſe quidpiam diſcretum: Ariſtotelem autem hac poſteriori uſurpatione tempus definijſſe. Conſule M. Albertum hoc loc. tract. 3. cap 5. Auerroem comm. 109. D. Thom. Simplic. & Themiſt. tex. 100. & 101.

Sol. 1.

Qua conſideratione tps ſit continuũ, qua diſcretum.

Ad ſecundum: Prius & poſterius in definitione temporis non explicari per tẽpus. Nam hæ particulæ, ut ſupra declaratum fuit, deſignant partes motus, prout ſucceſſiuè fluunt, & à nobis numerantur ſecundum ſucceſſionem unius poſt aliã. Vbi patet prius & poſterius non explicari per tempus.

Sol. 2.

Ad tertiũ: Tempus ſecundum ſuã naturam eſſe quidpiã ignotius motu; cùm motus ſenſui per ſe pateat, atq; omnium oculis ſeſe vltro ingerat; nõ ita uerò tps: ſed enim id non obſtare, quo minus tps ſecundum rõnem menſuræ notius ſit motu, qui ab eo mẽſuratã; quatenus deprehẽdimus hunc & illũ motũ uelocẽ aut tardum

Sol. 3.

duma

dum esse, quia paruam, aut longam morā facit. Ad reliquam eiusdem argumēti partem dicendum, licet tempus quoad suum esse à motu pendeat, motum nihilominus pendere à tempore, vt à mensurante: nec esse absurdum duo aliqua ab se mutuò pendere diuersa consideratione.

Quo pacto tēpus pendeat a motu, motus a tēpore.

Sol. 4. A quartum: Cōcedenda est propositio, ad assumptionem uerò dicendum, sphęrā cœlestem prout sidera circumuehit, & ea nobis uidenda præbet, nihil facere ad dimetiendas mutationes, earumq; moram notandam, nisi ipsius mundi cęlestis conuersio quoad sui durationem spectetur. Quare non rectè Gregorius Ariminensis in 2. d. 2. q. 1 art. 1. hoc potissimum argumento adductus, cōtendit nihil esse aliud tempus, quàm ipsum cęlū; aduersus quē lege differentem Capreolum eodem loco quæst. 2. art. 3. ubi indignè fert susceptū fuisse ab illo patrocinium eius opinionis, quam Aristot. ante duo annorum millia stultitiæ nomine improbauit, ut constat ex cap. 10. huius libri tex. 94.

Reijcit opinion Greg.

Sol. 5. Ad quintum: Etsi omnes cęlestium corporum motus, pro sua quisq; ratione, sint æquabiles, atq; in ijs etiam tempus insit, primum tamen ac nobilissimum tempus insidere in moto omniū maxime æquabili, sibiq; simili, qualis est motus primi mobilis teste Aristot. 8. huius operis cap. 10. tex. 83. & lib. 2. de cęlo cap. 6. text. 36. licet istiusmodi tempus à motibus inferiorum orbium distinctionem, & varia appellationum discrimina sortiatur. Etenim à motu solis distinguitur in annos, à motu lunæ in menses, aliasq; id genus durationum mensuras. De quibus lege, si placet, Macrobium lib. 2. in somnium Scipionis cap. 11. Aduerte tamen cum in 1. Geneseos dicūtur luminaria cęlo affixa, vt sint in tēpora, non sumi ibi tempus pro mensura motus, quod Græcè dicitur χρόνος, sed prout designat oportunitatem ad res faciendas, ut ad serendum, nauigandum, aliaq; eiusmodi, q̄ diuersis anni tēporib. fiunt, Græce καιρὸς, Hebraicè Mogadin.

Tēpus primi mobilis ut narias appellationum differentias sortiatur.

Sol. 6. Ad sextum: Tempus esse per se mēsuram motus; quietis autem ex accidente, ut Aristotel. asseruit c. 12. huius lib. text. 118. quatenus videlicet quies est priuatio motus. Nam ea quæ per se habitui conueniunt, ex accidente priuationi accōmodantur. Vt cùm aspectus per se sit luminis, ex accidente est tenebrarū. Quod enim tempus solius motus, non autem quietis per se mensura sit, ex eo conuincitur; quia tempus metitur rem secundū prius & posterius, à quorum vno ad alterum est transitus; at hæc in quiete non insunt, nisi facta ad motum relatione, atque adeò ex accidente. Ob hanc igitur rationem Aristoteles non per quietem, sed per motum tempus definijt; cum vnumquodque per id, quod per se illi cōuenit, definiri oporteat.

Cur tēpus nō definiat p quietē, sed per motū duntaxat, etsi illam quoq; metiatur.

Sol. 7. Ad vltimum: Concessa maiori, negandā est minor, dicendumq; alium existendi modum uendicare res successiuas, aliū permanentes: etenim hæ constant partibus simul existentibus; illæ partibus, quę cùm in perpetuo fluxu consistant, ita se habent, ut non nisi una intereunte alia succedat. Itaq; fatendum est partes temporis non existere simul; negandum nullo modo existere. Et vero è tribus temporibus, præterito, præsenti, & futuro; præsens dicitur actu existere; non quod eius partes cohæreant simul, sed quia ita præteruolant, ut tamen copulentur pręsenti instanti, quo etiam modo extitit id, quod iam effluxit, & existet, id quod futurum est. Cùm autem D. Augustinus loco citato nihil temporis præsens appellare vult præter id, quod in eo diuidi non potest, quod est momentum, paulo pressius nomen præsentis vsurpat: Seneca verò de præsenti instanti loquitur.

Quo pacto res successiuæ existunt.

ARTICVLVS IV.

Vberior explicatio superioris argumenti: & quod tempus non existat per sola instantia.

QVoniam ea, quæ de temporis existentia paulò ante diximus, nonnihil habent difficultatis, illustrandi à nobis hoc loco sunt. Ac primùm uidebitur alicui tempus per sua duntaxat momenta existere. In primis quia celebre est apud Philosophos Nihil simul esse dum fit. Quare cùm tempus per successionem perficiatur; consequens est ut dum successiuè fluit, non sit, sed per sola momenta. Secundò, quia cùm omnes passim in ore habeant, nihil nos è tēpore præter instans habere; cōis hominum consensus

Videri tēpus per sola momenta existere.

1. argum.

2. argum.

3. Argum. sus videtur, totam temporis existentiam in instantia includi. Pro quo etiam facit quod esse cuiusque rei est à forma, momenta verò sunt partes formales temporis, reliqua vicem materiæ obtinent.

Tēpus nō simpliciter existere p momenta.

Afferendum tamen est tempus absolutè ac simpliciter non per instātia, sed per suas partes successiuas actu existere: esto aliquo modo dici queat existere etiam per instantia. Huius assertionis prior pars, quam statuit præter alios Durandus in 2.d.2.q.4. hisce rationib. ostenditur. Existentia cuiusq; est idem re cum ipso. sed existentia instantis non est idem re cum tempore; quia cùm sit idem cum instanti, instans & tempus essent realiter idem, iuxta axioma illud philosophicum. Quæcunq; sunt eadem in vno tertio, sunt eadem inter se. Igitur existentia instantis est alia ab existentia temporis. Item quodlibet momentum est in sectile, ac totum simul, similiterq; ipsius existentia; tempus autem est diuiduum, & successiuum, itemq; existentia illius: ergo existentia instantis non potest esse existentia temporis, alioqui res successiua existeret simul, quod à natura successiui longè abest. Quod ad posteriorem partem assertionis spectat, ex eo illa confirmatur; quia cum instantia sint quasi partes formales temporis: consentaneum est vt dum illæ existunt dicatur per ea tempus existere, præsertim si loquamur de existentia præfinita, & tota simul, qualis habetur in tempore sola existentia indiuisibilis, quæ est instantium.

Existentia est idem re cum eo, cuius existentia est.

Instātia sūt veluti partes formales tēporis.

Argumenta verò, quæ nostræ conclusioni aduersabantur, nihil conficiunt. Nam dictum illud, Nihil est dum fit, intelligi debet non de successiuis, vt annotauit Auerr. 3. huius operis cōm. 57. D. Thom. 1. 2. d. 1. q. 1. art. 2. cap. in 2. d. 2 q. 2. art. 3. nec etiā de permanētibus, quæ momento fiunt. Quod enim momento fit, simul est ac fit; sed de ijs permanentibus, quæ per motum efficiuntur, de quibus ait Aristoteles 8. huius operis cap. 8. text. 69. tunc primò esse, cùm datum est vltimum instans eius temporis, in quo fiebant. Item illud, è tempore nihil habemus præter instans, sic interpretandum est, vt nihil è tempore præfinitum, & determinatum ac simul habeamus, præter instans, quo ea pars temporis, quæ immediate præcedit, & ea, quæ proxime subsequitur, inter se copulantur, etenim tempus præsens ex his partibus conflatum haud dubiè indefinitum est, sicuti & partes ipsæ, vt pote quæ incertè extensionis sunt, id est, non tam exiguæ, quin minores.

Quo pacto intelligēdū nihil nos habere è tēpore pręter instans.

Quod postremò obiiciebatur, vnumquodq; habere esse, id est, existentiam à forma, difficultatem inuoluit de causa existentiæ, quam primo huius operis libro explicuimus. Nec est quod hoc loco actum agamus. Negandum est existentiam tribui à sola forma, licet forma vt in composito naturali, principem locum tenet, sic ei potiorem existentiam conferat. At enim hoc ipsum de formis proprijs duntaxat intelligi debet, non de ijs, quæ per analogiam tantum, ac similitudinem, formæ dicuntur, cuiusmodi sunt instantia respectu temporis. Quod hactenus de existentia temporis diximus, asserendum quoque suo modo erit de existentia motus; cùm in vtroque par, atque eadem ratio sit.

Existentia non tribuitur à sola forma.

QVAESTIO II.

Vtrumne tēpus à motu distinguatur.

ARTICVLVS I.

Non esse motum & tempus res diuersas, esto ex natura rei differant.

Non excitamus controuersiam de tēpore primi mobilis comparato ad aliorum corporum motionem, cuius externa mensura est; sic enim nemo dubitat re ipsa inter se distingui tempus & motum; cum in subiectis re diuersis hæreant. Intelligenda est ergo quæstio de quolibet tempore respectu eius motus, quem intrinsecus metitur. Sunt qui afferant tempus ita sumptum, esse rem à motu diuersam. Primum, quia si eadem res essent, cùm tempus mensuret motum, à se ipso tempus mensuraretur, quod est absurdum. Secundò, quia tempus videtur esse soboles motus, tum quia est passio illius, docente Arist. 5. Metaph. cap. 13. text. 18. tum quia prius & posterius in tempore gignitur ab eo, quod prius & posterius in motu est; fieri autem nequit vt soboles idem re sit cum progenitore. Tertiò, quia Aristot. hoc in lib. cap. 10. text. 94 coarguit eos, qui motum sphæræ, tempus esse contendenbant, & cap. 11. text. 118. disertis verbis

Status q̄st.

Opinio existimātium differre tēpus realiter à motu.

1. Argum.

2.

3.

Conclusio. verbis docet motum non esse tempus.

Suadetur prior pars conc. Nostra tamen conclusio sit, tempus non distingui re à motu; distingui tamen ab illo ex natura rei. Prior pars huiusce conclusionis suadetur, tum quia nulla ratio, aut necessitas cogit tempus à motu re ipsa distinguere: tum quia si eo pacto dissiderent, posset vtrumque sine altero diuinitus conseruari, quod nemo concedet: tum quia tempus definitum est ab Aristotele, numerus motus secundum prius, & posterius, id est, partes ipsæ motus numeratæ, B quatenus durant.

Suadetur posterior pars. Altera verò pars conclusionis inde patet; quia tempus est duratio motus, & eius mensura, atque eo natura posterius; itemq; partes motus copulantur mutatis esse; partes autem temporis instantibus. Postremò, quia sæpè temporis extensio parua est, motus verò magna; si videlicet longa spacia locorum celeriter decurrantur: & è contrario sæpè motus extensio breuis est, temporis autem longa; si breue spacium tardè conficiatur. Nec C contra hanc rationem est quod Aristot. 11. cap. huius libri docuit, magnitudinem, motum, & tempus inter se æqualia esse: loquitur enim ibi de extensione, quam tempus obtinet ex parte termini per motum acquisiti; non de ea quæ ipsi tempori propria, & germana est, qua adæquatur durationi imaginariæ, vt in explicatione contextus admonuimus.

Diluuntur argumẽta. Argumenta vero initio proposita nullam aduersus traditam conclusionem vim D habent. 1. Licet enim tempus & motus idem re sint; cùm tamen ex natura rei differât, ea distinctio sat est, vt vnum alterum mensuret, nec tamen se ipsum propriè metiatur. 2. Item licet tempus motum supponat ipsumque veluti quædam natiua proprietas consequatur, non proinde tamen illius soboles ritè ac propriè censebitur, cùm nõ ppriè dicatur ab eo gigni, aut produci. 3. Aristot. autem non eos reprehendit, qui tempus idem re cum motu cœli faciebant, sed qui nullum prorsus inter hæc discrimen E esse opinabantur.

ARTICVLVS II.

Quonam modo tempus ab existentia continuitatis motus differat.

SVperiori articulo statuimus discrimen inter motum & tempus: proximum est, A vt quo nam modo tempus ad existentiam continuitatis motus sese habeat, scrutemur. Sunt qui inter hæc nihil omnino discriminis esse putent, idemq; de aliarum rerum duratione, & existentia absolutè decernant. In his sunt Scotus in 2. d. 2. q. 2 & in quodlib. q. 6. & in 2. d. 2. q. 2. Bassolius ibid. qu. 1. art. 3. Ochamus in 2. q. 10. Gabr. d. 2. q 1. Quibus ea potissimùm fauent argumenta; quod nihil aliud est rẽ durare, quã existere, nec aliud est rẽ quampiam esse breuis aut prolixæ durationis, quàm esse breuis, aut prolixæ existentiæ. Item quia si existentia, & duratio essent distincta ex natura rei, eo pacto distinguerentur inter se creatio & conseruatio; cuius oppositum in 8. huiusce operis libro ostendemus: Assumptum probatur, quia creatio tendit in rem sub esse existentiæ; conseruatio verè fertur in eandem quatenus iam durat.

Qui putẽt tempus, & existentiã continuitatis motus neutiquam differre.

1. Argum.

Tertio, quia si duratio ab existentia differret tanquam eius mensura, esset quidpiam ea posterius, sicq; existentia non probe diceretur à Philosophis vltimus modus siue postrema actualitas cuiusq; vltra quã nihil iam amplius rei productæ adueniat. Tandem, quia nec rerum, nec rationum formalium eiusdem rei multitudo absq; necessitate inuehenda est nulla autẽ videtur esse necessitas ob quam duratio, & existentia cuiusquam inter se vllo pacto distingui debeant.

Dissolutio propositæ dubit. Nobis tamen verisimilior videtur sententia Richardi in 2. d. 2. q. 1. art. 1. circa primum principale, Maironij q. 2. Argentinatis quæst. 1. artic. 1. & aliorum putantium durationem differre ab existentia, non quidem realiter, (alioqui possent ambo, diuina saltem virtute ab se mutuò disiuncta conseruari) sed tamen ex natura rei: atq; adeò tempus, de quo in hac disceptatione priuatim quærimus, ex natura rei distingui ab existentia continuitatis motus.

Durationẽ differre ab existentia. Probatur. Primum, quia ratio existentiæ in eo tantum consistit, vt res sit extra suas causas: duratio verò significat protensionem, seu moram rei in suo esse, cum nimirum res vltra instans durando protenditur: vel saltem importat mensuram superuenientem existentiæ; quod in omnem rem conuenit, siue per vnum duntaxat momentum duret, siue diutius perseueret.

Deinde, sic idem institutum comprobatur

tur existentia Dei, & eius æternitas, quæ est duratio diuini esse, distinguuntur virtute inter se. Aeternitas enim est attributũ quod vtcumq; demonstrari potest à priori per immutabilitatem; esse verò, est ipsa Dei natura, subindeq; nequit à priori demonstrari, vt D. Thomas prima parte quæstione 2. art. 2. ac cæteri ferè Thelogi communi consensu tradunt; ergo existentia & duratio in rebus creatis non idem omnino erunt; ita vt nullam inter se admittant distinctionem. Probatur consecutio, quia absurdum videtur, hæc extra Deum in maiorem colligi vnitatem quàm in ipso Deo: cùm res quò longius à fonte, ac principio sui esse recedunt, eo magis degenerent a simplicitate, & in multitudinem habeant.

Existentia non habet in prædicamentis locũ. Vltimò, idem speciatim de tempore hũc in modum concluditur. Si tempus nequiquam differret ab existentia, cùm hæc ex vnanimi Philosophorum placito non habeat in Categorijs locum; sequeretur tempus haud rectè in serie Quantitatis, vt propriam illius speciem collocari, quod tamen Aristoteli, & communi sententiæ repugnat. Nec satisfacit huic argumento Bassolius in 2. d. 2. quæst. 1. art. 3. aiens tempus non esse durationem motus, sic enim reijceretur à prædicamentis; sed esse motus extensionem; eoq; modo inter species quantitatis reponi. Non inquam satis facit, quia negat tempus esse durationem motus, quod omnis Peripatetica schola confitetur.

Refellitur Bassolij responsio.

Tẽpus non esse durationẽ, sententia minimè Peripatetica.

Ex dictis collige essentiam, existentiam, & durationem, quæ tria in qualibet re creata nexu quodam inter se colligata reperiuntur, eum seruare ordinem, vt essentia prior sit; secundum locum habeat existentia; tertium ac postremum duratio.

Diluuntur argumenta existimantium tẽpus nõ differre ab existentia motus. Nostra igitur sententia hunc in modum explicata, & stabilita, non erit difficile aduersariæ partis assertoribus respondere. Namq; eorum primo argumento negamus existere nihil esse aliud, quàm durare: cur autem id inficiemur, constat ex discrimine inter durationem & existentiam à nobis tradito.

Ad secundum, negandã est consecutio, & ad eius probationem dicendum, malè ibi assignari discrimen inter creationem, & conseruationem, vtraq; enim tendit in esse sub esse existentiæ; sed creatio cum nouitate, conseruatio sine nouitate, essendi, quæ diuersitas accidentaria tantùm est.

Quod ad tertij argumenti explicationem attinet, sunt qui effatum illud; Existentia est vltima cuiusq; rei actualitas, non ita interpretandum censeant, quasi existentia sit vltima ordine generationis; sed ita vt dicatur vltimus, id est, supremus gradus, quo vnaquæq; res adornatur, & perficitur. Nos tamen qui arbitramur cum D. Thoma q. vnica de anima, art. 6. existentiam etiam ordine generationis postremam esse; respondemus existentiam dici postremam actualitatem, & modum rei, quia vnaquæq; forma & perfectio habet sese ad existentiam vt potentia ad actum, quatenus potest secundum se existere & non existere, neq; potentialitatem exuit dum non stat actu sub existentia. Hoc vero modo etiam duratio ad existentiam comparata, est in potestate ad illam, vt ad vlteriorem gradum, quatenus sumpta secundum suã essentiam est indifferens vt ponatur in rebus. Quo fit vt existentia maneat vltimus modus rei, vt pote, cui ipsa quoque duratio præconcipitur, & à qua existens dicitur, commodata inuicem mutua appellatione, vt sicut existentia à duratione durans; ita duratio ab existentia existens nuncupetur. Verùm quia in hac reciprocatione, existentia modo præit durationem, modò subsequitur, respondendum potiùs ideo existentiam dici postremam actualitatem, quia est id, per quod tandem res, quæ producitur, formaliter ponitur extra suas causas; licet eidem aliquid præterea superueniat, quod posterius sit.

QVAESTIO III.

Num præter tempus aliæ aliarum rerum durationes constituendæ sint.

ARTICVLVS I.

De æternitate, æuo, & quibusdam alijs durationibus.

Omnis mẽsura debet esse congenea & accõmoda mensurato.

CVm duratio sit mensura esse cuiusq; rei; cumq; oporteat mẽsuram proportione respondere ijs, quæ sub mensuram cadunt, docente Arist. 10. Met. c. 3. tex. 4. fit inde vt pro diuersitate modi, quo res à suo

suo esse deficere aut non deficere possunt, A omnes rerum durationes constituendæ sint. Porro autem quædam res sunt, quæ per nullam potentiam queunt in suo esse persistere; vel quia suopte ingenio sunt in perpetuo fluxu, & successione; quo modo sese habent omnes motus, quorum propria mensura est tempus: vel quia fieri nequit vt amplius quàm momento durent, cuiusmodi sunt mutata esse, quibus partes motus copulantur. Atque horum mensura est instans.

Est res alia ab his omnino diuersa, nimirum Deus Opt. Max. qui in suo esse ita perseuerat, vt contradictionem implicet, ab eo deficere; atq; ad ipsum secundum nostrum modum intelligendi vtcunq; mensurandum (infiniti enim propriè ac per se mensura nulla esse potest) cōstituitur æternitas; quam Bœtius lib. 5. de consolatione Philosophiæ prosa 6. hunc in modum definijt. Aeternitas est interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio: hoc est duratio omnino inuariabilis, atq; independens. Vt paucis complectamur, quod multis explicant D. Thomas 1. p. q. 10. art. 1. alijq; doctores in 2. sent. dist. 2. Vt enim solum diuinum esse omnino immutabile est, & in se infinite perfectum, nec aliunde pendens; ita propria ac reciproca eius duratio talis esse debet.

Aeternitas.

Duratio diuini esse.

Inter Deum, qui non potest non in suo esse persistere, & ea quæ nequeunt in suo perseuerare mediæ quædam res sunt, quę possunt à suo esse aliquo modo cadere, & in eo aliquandiu permanere, quarum duo sunt generales ac communes gradus. Aliæ namque per solam diuinam virtutem deficere possunt: & harum quædam sunt naturalis ordinis, quædam supernaturalis, & quasi diuini. Ordinis naturalis, vt Angeli, & eorum natiuæ facultates, itemq; species eis congenitæ. Præterea animæ rationis participes, & earum immateriales potentiæ; itemq; cœlestia corpora, & materia prima; quæ omnia mensurantur æuo. Potest autem definiri æuū hoc modo: æuum est duratio seu mensura esse creati naturalis, stabiliter, ac perenniter sese habentis. Dicitur, esse creati, ad remouendam æternitatem. Naturalis, ad remouendam mensuram rerum supernaturalium. Stabiliter, seu permanenter sese habentis, ad excludendas mensuras

Duo generales & cōmunes gradus rerum.

AEuum. quarū rerū sit duratio.

rerum successiuarū, & quæ raptim fluunt, vt tempus, quod mensurat motum, & instantia, quæ mensurant mutata esse. Perenniter, ad excludēdas mensuras rerū permanentium, quæ interitui subiacent, cuiusmodi est duratio substantiarum corruptibiliū.

In æuo nec successio nec partiū distinct.

Res verò ordinis supernaturalis, quæ in altero propositæ subdiuisionis membro cōtinebantur, sunt v. c. intuitiua cognitio diuinæ naturæ; beatifica dilectio cuiusq; beati; & lumen gloriæ. Hæc verò aliam sui B esse mensuram sortiuntur, nimirum æternitatem, vti vocant, participatam, quæ eo differt ab æuo, quod hæc sit duratio esse rei supernaturalis, & quasi diuini ordinis. Illud verò rei naturalis.

Aeternitas participata quibus cōpetat.

Quod attinet ad alterum gradum rerum, quæ videlicet suapte natura deficere, & aliquandiu permanere possunt: hic tripartitam rerum continet varietatem. Nam quædam subiectæ sunt mutationibus ad interitum ducentibus, & tamen ip- C sæ quoad suum proprium esse aliquandiu perseuerant, vt Substantiæ, quæ ortum, & occasum subeunt. Hæ verò si spectentur quatenus aliqua eiusmodi mutationū afficiuntur; mensurantur temporē; non per se, sed ex accidente. Si autem sumantur quoad suum esse duntaxat, tunc non tempore mensurantur, sed alia quadam mēsura à tēpore, & ab æuo distincta, & inter hęc media, quā Hēricus Gandauensis q. libeto 5. quæst. 12. medum æui appellat. D Nam quòd tempore, vt quidam putant, non mensurentur, communis est Theologorum sententia, D. Thom. opuscul. 43. Heruæi quodlibeto 2. quæst. 2. Aegidij in 1. dist. 19. quæst. 2. art. 1. ad 4. Scoti in 2. distinct. 2. quæst. 4. Durandi ibidem q. 6. Capreoli in 4. dist. 43. q. 1. art. 3. licet hi in assignanda prędictarum substantiarum mēsura, nequaquam inter se conueniant.

Substantiæ corruptibiles qua duratione mēsurētur.

Modus æui, quibus rebus accommodetur.

E Sanè quidem non mensurari illas tempore, si præcisè quoad suum esse spectentur, ea ratio probat; quia oportet mensuram rei mensuratæ accommodatam, & congeneam esse. Quare cùm substantia rerum corruptibilium ita sumpta non sit quidpiam successiuum; consequens est, vt tempore, quod successiuum est, non mensuretur. Neq; obstat, quod Aristoteles hoc in lib. cap. 12. docet generabilia in tempore esse, eoq; mensurari; loquitur enim de ijs prout motui, & quieti subiacent. Quòd ipse

ipse eodem capite hisce verbis disertè explicat. Id verò, quod mouetur, & id quod quiescit, quatenus quidem id mouetur, hoc autem quiescit, tempus metitur, & cæt. Non inficiamur tamen admodum esse probabilem contrariam sententiam, quam tuetur Fonseca lib. 5 Metaph. c. 12. quæst.

Vt verò cæteras mensuras persequamur; quæ formæ sunt, quæ suapte natura per motum acquiri solent; sed enim postea quam comparatæ fuerunt, permanere in suo integro esse queunt, cuiusmodi sunt qualitates, in quibus per se alteratio versatur; & quantitas ad quam per se tendit accretio. Et hæ quidem si quoad illud esse permanens, ac fixum considerentur, mensurantur modo æui, sicuti generabiles, caducæq; substantiæ. Alia deniq; sūt entia, quæ non necessariò per motum comparantur, sed plerunq; mutatione aliqua momentanea; & tamen possunt in suo esse manere. Hæc verò aut naturalis ordinis sunt, vt intellectiones, conceptus, itemq; habitus scientiarum, & virtutum, aliaq; huiusmodi. Quæ omnia, quatenus in suo esse indiuisibiliter consistunt, mensurantur etiam modo æui. Vel sunt ordinis supernaturalis, vt gratia, fides, charitas, aliæq; virtutes, & dona diuinitùs infusa. Atq; hæc aliam vendicant mensuram, quæ modus æternitatis participatæ dici potest.

Modus æternitatis participatæ.

ARTICVLVS II.

De tempore spiritali continuo, de tempore discreto, de instantibus naturæ.

Mensura motuū spiritalium.

QVæret tamen aliquis; cum spiritales formæ, vt habitus scientiarum, & virtutum, non solùm momento acquirantur; sed possint etiam successiua cōtinuatione intendi, vt tertio huius operis libro statuimus, num ad dimetiendos huiusce modi motus alia mensura adhibenda sit. Cui dubitationi affirmatiuè respōdemus: oportet enim eis attribui durationem successiuam continuam & spiritalem; ac proinde tempus quodd. m diuersæ rationis ab eo, quo motus Physici mensurantur. quin verò si de supernaturalis, & diuini ordinis formis sermo sit, & eæ, quod fieri potest per continuam successionem, atq; adeò per motum diuinitùs infundantur, concedendum erit dari adhuc tēpus aliud, quod eum motum dimetiatur. Etenim tanta distinctionis latitudo, quanta inter res corporeas & immateriales; & inter res diuini & naturalis ordinis intercedit, non potest non aliam durationem, diuersamq; sui esse mensuram vindicare.

Mensura motuū spiritaliū supernaturalis & diuini ordinis. De tempore antecelorum meminit d. August. 8. in Gen. c. 21.

Sed illud præterea aduertendum est, plures intelligendi seu volendi actus eiusdem Angeli, quorum vnus alteri succedit, dupliciter spectari posse. vel ita vt vna aliqua ipsorum collectio sumatur; vel vt singuli per se, ac seorsim expendantur. Igitur duratio totius collectionis, appellatur tempus discretum. Tempus, quia cernitur in ea prius & posterius, quatenus ex huiusmodi actibus alij præeunt, alij subsequuntur: discretum, quia prædicti actus non continuè, sed discretè sibi inuicem succedunt. Si verò singulatim considerentur, duratio vnius cuiusq; dicitur instans temporis discreti, siue momētanea sit, siue nō modo hæc sit uniformis. Vnde non erit difficile videre quantum inter tempus discretum, & continuum sit discriminis. Illud enim ex solis constat instantibus; hoc etiam ex partib. continue fluentibus; illud metitur actiones discretas; hoc continuum motum; illius instantia interdum insectilia sunt, interdum non; siquidem potest Angelus eum intelligendi actum, quem in hoc instanti elicuit, vel immediatè pôst inhibere, vel tota hora continuare; at instantia temporis continui carent omnino partibus, quia raptim fluunt, & immediatè pôst euanescunt, vt mutata esse, quorum sunt mensuræ.

Tēpus discretum.

Instantia tēporis discreti.

Discrimina inter tēpus cōtinuū & discretum.

Postremò nec illud ignorandum est, præter instantia temporis esse alia, quæ instantia naturæ dici consueuerunt, quæ nihil aliud sunt, quam antegressiones quædam, quibus ea, quæ vtcunq; rationem, seu modum causæ habent uel alijs supponuntur, effectus suos seu quasi effectus pręeunt, esto omnia simul in eodem puncto indiuisibili temporis esse incipiant aut conueniant. Quo pacto contingit in unum, idemq; temporis instans includi multa naturæ instantia: ratione quorum alia priora, alia posteriora natura uocamus. u. g. eodem momento temporis Petrus est substantia, est corpus, est uiuens, est animal, est homo, est deniq; Petrus. Verum quia ex his prædicatis, ut quodq; altius

Infinita naturę. De antegressione instantium naturę C. 12. q. di 2. q. unica.

Vicissitudo iucunda. Idem etiam in rebus naturæ magna ex parte accidit, quarum est in primis iucunda vicissitudo, procurante natura uarietatem ad leuandum fastidium. Lege Aristot. 1. Rhetor. c. 11. & lib. 7. Moralium Eudemiorum c. 4. & in problem. sect. 17. problem. 3.

Nō uariari tempus diuersitate motuum. i Illud quoque rectè.] Docuerat ante, non uariari multiplicatiue tempus diuersitate motuum, quos metitur, idque similitudine à numeris desumpta illustrarat, idem nunc explicatius edisserit, assignatq; rationem, cur decem hominum, & decem equorum eundem esse numerum dicimus, non eundem tamen denarium. Monet uerò idem esse de numero, quod de figura pronunciandū: cùm utrobique idem eueniat. Portò dicimus duos triangulos, quorum alter laterum æqualium est, alter inæqualium, eadem esse figuram, non eundem triangulum, quia illa dicūtur eadem esse in aliquo communi, quæ in aliqua differentia id proximè diuidente conueniunt: illa autem diuersa, quæ differentijs proximè diuidentibus discrepant. Quare cùm triangulus æquilaterus, & triangulus trium laterum inæqualium conueniant in differētia, quæ figuram proximè secat, quæq; triangulum in commune constituit, nimirum in triangulari, dissideant autem differentijs quę triangulum in commune proximè dispertiunt, utique dicentur eadem figura, sed non idē triangulus. Pari ratione, cùm duo binarij in differentia proximè diuidente numerum, & constituente binarium conueniant, differant autem proprijs singularibus differentijs, quibus proximè binarius diuiditur, dicentur idem numerus; non idem tamen binarius.

Quænā dicātur in aliquo cōmuni eadem esse.

Obiectio. Sed contra hæc in promptu est obiecto. Socrates & Plato non solùm in natura animalis unum sunt, sed etiam in natura hominis, siquidem vt Porphyrius in sua Isagoge cap. de specie, communi Dialecticorum approbatione & consensu docuit, plures homines communione speciei sunt unus homo. Non igitur regula, quam hic tradit Aristoteles ad eadem, & diuersa cognoscenda, rectè se habet.

Dilutio. Occurrendum tamen est cum Simplicio, inferiora bifariam cum superioribus comparari: uel considerando tantùm naturas ipsas superiorum, uel differentias, quibus ex proximè diuiduntur. Priori modo, de quo egit Porphyrius, Socratem & Platonem non in animali tantùm sed in homine etiam unum quid esse. Posteriori, quem hic expendit Aristoteles non esse Socratem & Platonem unum in homine; cum non conueniant in una aliqua differentia, per quam homo diuidatur; esse tamen in animali unum, quia in quadam eius differentia, nimirum rationis participe consentiunt. Nota hoc capite ad tex. 133. philosophicum illud axioma, Primum in unoquoque genere est cæterorum mensura. Quod usurpat etiam Aristoteles 8. huius operis libro cap. 9. text. 76. & 10. Metaph. cap. 4. text. 7. Nonnulli, in quibus est D. Thomas, 1. par. quæst. 2. artic. 3. id ita enuntiant, ut dicant primum in quolibet genere esse caussam reliquorum. Cuius rei ueritatem alibi excussimus.

Philosophicum axioma.

QVAESTIO I.

Rectene tempus ab Aristotele definitum fuerit, an non.

ARTICVLVS I.

Non videri rectam definitum.

1. argum. Stratonis. TEmporis definitionem ab Aristot. traditam hunc in modum impugnabant Straton Lampsacenus Theophrasti discipulus. Tempus est quantitas continua, numerus quantitas discreta; igitur tempus non est numerus, atq; adeò nec numerus motus.

2. argum. Galeni. Item: Eandem improbat Galenus hoc fere argumento. Prius & posterius explicantur per tempus; ergo si per hæc tempus definitur; idem per se ipsum declara- A tur; quæ ratio definiendi circulum continent, & inepta est; cum oporteat id, quod ad rem implicitam enodandam assumitur, illustrius esse; quod nulli rei sui ipsius cōparatione conuenit.

Lege F. Mirandulam lib. 6. c. 3. in Galeno.

3. argum. Plotini. Præterea: Ad hunc modum Plotinus argumentatur. Mensura debet esse quid manifestum, vtpote qua ad rei cuiuslibet quantitatem etiā vulgo ostendendam vtimur: atqui tempus est quid obscurum, & motu ignotius. Non igitur motus mensura est. Adde quod tempus pendent à mo- B tu, vt è priori, & tanquam ab eo, in quo fundatur: mensura verò non pendent à re, cuius mensura est, sed è contrario res à sua mensura.

4. arg. pro Pythag. Quartò: Sic Pythagorei pro se opponent. Id censeri debet tempus quod ad dimetiendas successiuarum actionum moras

rasmaximè aptum sit:hoc autem non potest esse aliud,quàm ipsa sphæra cœlestis, quatenus nunc in vna,nunc in alia parte spacij solem, ac reliqua sydera spectanda exhibet,quæ dum cernimus,moraruna in terualla notamus: Ergo tempus nihil est aliud,q̄ sphæra cœlestis eo modo sumpta.

5. argum. Quintò: Cum omnis motus corporum cœlestium perfectissimā cōstantiam, & æquabilitatem habeat;non minùs constās & æquabilis est lunæ,solis, ac reliquorum planetarum orbiumque conuersio; quàm motus primi mobilis:ergo non in sola prima sphæra,vt superiori cap. Aristot. docuit,tempus insidet. Accedit sacræ paginæ auctoritas ca. 1. Geneseos, docens posita fuisse luminaria in firmamento cœli,vt diuiderent diem, ac noctem, essentque in signa, & tempora, dies, & annos. Ad quem etiam locum Philo Iudæus in libro e dmundi opificio.Factæ sunt,inquit, stellæ ad mensuras temporum.Nam Solis Lunæque & aliorum syderum recursus, dies,& menses,annosq; conficiunt.

6. argum. Sextò: Tempus non solū est numerus motus, sed etiam quietis; igitur tempus non debuit definiri numerus motus duntaxat;sed motus,vel quietes. Antecedens probatur ex D. Augustino id asserēte.11. Confessionū lib.cap.24. hisce uerbis. Etsi variè corpus aliquando mouetur,aliquan do stat;non solum motum eius, sed etiā statum tempore metimur, & dicimus tantùm stetir, quantum motum est, aut duplo, uel triplo stetir ad id quod motum est. Confirmatur quoque idem antecedens ex eo, quia sicuti nullum corpus nisi tempore mouetur, ita nullum momento;sed tempore quiescit, ut in libris, qui sequuntur,conspicuum fiet.

7. argum. Septimo:Nullum uerum ens componitur ex ijs, quæ neutiquam esse possunt; sed tempus ita se habet;non est igitur uerum ens, atque adeo non ei conuenit Aristotelica definitio. Minor suadetur, quia tempus constat ex præterito, presenti, & futuro. At quod nullum horum possit esse probatur, quia præteritum iam eua nuit, futurum nondum est;præsens autem non

D.August. uerè esse tempus suadetur ex D. August. libro proximè citato,cap. 15.ubi docet siquid intelligitur temporis, quod in nullas iam,uel in minutissimas momentorū partes diuidi possit,id solum esse, quod præsens dicatur, quod tamen ita raptim a futuro in præteritum transuolat, ut nulla morula extendatur;nam si extēditur. diuiditur in præteritum, & futurum; præsens autem nullum habet spacium. Quo patet id, quod ex tempore præsens dicitur,esse solum momentum, quod neutiquam tempus est,sicuti nec punctus linea. Eodem spectat illud Senecæ lib. 6. Nat. quæst. cap. vltimo. Nec quod futurum est meum est,nec quod fuit;in puncto fugientis temporis pendeo. Senecæ.

ARTICVLVS II.

Approbatur, enodaturq; temporis definitio ab Aristotele tradita.

ETsi tēpus esse pro cōperto habeatur, nemoq; sit, qui illud in ore non habeat;siquidē passim vsurpamus hodie, heri,nuper,& similia,tēpus significantia; tñ eius naturam cognoscere perdifficile est. Quod significabant Aegyptij Philosophi, depicta imagine serpentis caudā suam sub guttur attractam occultantis. Per spiras enim dierū, annorumq; volubiles series; ut D.Cyrillus ait,designabant, per caudā verò occultatam,latentem eius naturam. Neq; solùm difficile est quid tempus sit percipere, sed perceptum oratione explicare. Quò pertinet illud D.Aug. 11. Cōfessio.c.14. Quid est ergo tempus? si nemo ex me quærat,scio; si quærenti explicare velim,nescio.

Tempus quā sit cognitu difficile.

Aegyptij.

Cyrillus.

August.

Fuerūt igitur hac de re variæ antiquorum sententiæ,quas cōmemorauit Aristoteles cap. 10. huius libri, Simplicius in sua digressione de tpe. Plutarchus lib. 1. de placitis c. 21. Galen.in lib. de historia philosophica ca. 34. Sextus lib.3. Pyrrhonic. suppositionum. Plato,ut eum Theophrastus, Eudemus,& Alexander contra Simplicium interpretantur,existimauit tēpus esse conuersionē cœlestis mundi.Sic enim in Timæo scripsit: Nox igitur, & dies ad hunc modum,& ob has generata sunt causas, nempe unius sapientissimæ conuersionis circuitus. Mensis autem, qñ luna lustrato suo cursu solem consecuta est;annus,vbi sol suum totum confecit, & peragrauit orbem. Cæterorum aūt syderum ambitus ignorantes hoies, præter admodum paucos, neq; nomen appellant, neq; inter se numero commetiuntur. Itaq; ut sic

Philosophorū placita de natura tpis. M. Alber. hoc loco trac. 3. c. 2. Mirandula libro 3. de exam. vanit. c. 12. Platonis opinio.

Sententia Pythagoræ ab Archita. De alijs opinionibus Damasij, Stratonis, Iamblici, Procli legem Simpliciũ. Erathostenis. Plotini.

sic dicam, nesciunt hos syderum errores id ipsum esse, quod ritè dicitur tempus, multitudine quidē infinita, sed admirabili uarietate præditos. Alij arbitrati sunt tempus esse amplissimam sphæram totius vniuersi, cuius opinionis Pythagoras auctor fuisse creditur, licet Archytas eius creationē Pythagoreis dedisse existimetur, vt pote qui, Simplicio referente, docuerit tempus naturæ vniuersi dimensionē esse. Erathostenes autē tempus definiebat, solis iter. Plotinus deniq; vitam animæ in motu transeuntē ex alia in aliam vitam.

Definitio tpis ab Aristotele tradita omnium optima.

Cæterum omnes hæ definitiones parũ appositæ sunt, uel quia nimis obscuræ, vel quia rem ipsam non attingunt. Optimaq; habetur ea, quam Aristoteles superius tradidit, videlicet: Tempus est numerus motus secundum prius, & posterius. Vt asit ea clarior, illustriorq; euadat, singulas ipsius partes enucleatius exponemus. Prima est, numerus, aduerte igitur numerũ, quod ad præsens institutum attinet, diuidi à Peripateticis ex doctrina Aristot. hoc in libro ad tex. 102. in numerum à rebus abstractum, ut in binarium, & ternariũ; & in numerum rebus concretum, ut in binarium lapidum, ternarium leonum. Item numerum concretum reb. duplicem haberi; vnum, qui ex partibus reipsa discretis coalescit; cuiusmodi est binarius duorum hominum: alterum, qui constat ex unitatibus non re, sed cogitatione distinctis, vt si quis continuum aliquod in duo dimidia intellectu partiatur, & ex ijs binarium conficiat. His positis, cùm Arist. tempus numerum uocat; numerũ sumit pro eo, qui rebus est concretus; idest pro numero partiũ motus, seu pro partibus motus numeratis; itemque pro numero, qui conficitur ex unitatibus, non re, sed mente ab se diuisis: cùm dicat tempus me tiri partes motus, quæ re ipsa continuæ sunt, sibiq; cohærentes; sed tamen ut diuisæ, ac separatæ concipiuntur.

Duplex numerus. A rebus abstractus. Rebus concretus. Itē concretus duplex. Cõsule D. Damasc. in Physi. c. 10. D. Aug. 12. de ciu. Dei c. 15. Aegydiũ in 1. d. 19. q. 2. ar. 1. & d. 37. q. 1. art. 3. M. Alb. in tractat. de quatuor coæ. q. 3. art. 11.

Altera particula est, motus: Pro cuius explicatione haud ignorandum est, quod præter alios ediss... S. Thom. in 2. d. 12. q. 1. art. 5. & opusc 48 in explicatione Categoriæ Quando. Argentinas in 4. d. 48. art. 4 q. vnic. Alensis 2. p. q. 9. m. 9. D. Bonau. in 1. d. 37 nu. 33. Gilbertus in Boetiũ de cõsol. Caiet. 1. p. q. 10. art. ult. & Capr. in 2. d. 2. q. 2. art. 3. uidelicet, bifariã tem-

Duplex temporis vsurpatio. Duplicem hãc notionē temporis asserit etc.

A pus vsurpari: vno modo prout est numerus, seu mensura motus summè æquabilis, ac primi, qualis est conuersio supremæ sphæræ: altero quatenus est mensura cuiusq; motus, & in qualibet re actu motũ subeunte insidet. Iuxta priorem illã notionem tempus unum tantùm est, sicuti & vnũ primũ mobile: iuxta posteriorē tot sunt tpa, quot motus: iuxta priorem, tps est mensura propria, & interna motus primi mobilis; simulq; communis & externa

B aliorum omnium motuum: iuxta posteriorem, tempus per se est mensura duntaxat motus, cui inest. Secundum priorē sumitur tempus Apoc. 10. cum Angelus iureiurando asserit non futurum tempus amplius, quia nimirum, vt D. Thomas eo loco interpretatur, post diem vniuersalis iudicij non erit amplius tempus primi mobilis, cessante eius & aliorum corporũ cœlestium conuersione: secundum posteriorem loquitur D. August. 12. de Ciuit.

C Dei, cap. 15. ubi concludit, si ante cœlum & terram fuerunt Angelici motus, fuisse & tempus; & 11. Confess. cap. 23. cùm ita scribit: Cur enim non potius omnium corporum motus sint tempora? An verò si cessarent cœli lumina, & moueretur rota figuli nõ esset tempus? Et paulò inferius: Nemo mihi dicat cœlestium corporum motus esse tempora; quia & cuiusdã voto cùm sol stetisset, ut victor Iosue prælium perageret, sol stabat, sed tempus ibat.

Iandunus 4. huius operis q. 28. Iauellus q. 23. etsi eã nõ uideat admittere D. Thom. opusc. 36. c. 2. Alex. Themist. Auer. Theophr. & Porphyrius, quos refert M. Albertus hoc loco trac. 3. c. 4. Qua tõne unũ tantũ sit tēpus, uel plura. D. Aug.

Iosf. c. 10.

D Igitur Aristoteles tempus priori duntaxat modo sumptum definijt, quod illud præstantissimum sit, & in tota vniuersitate naturæ maximè notum. Commonefacit autem D. Tho. 1. p. q. 66. art 4. si alius orbis cœlestis à Deo fieret, qui cæteros suo complexu cohiberet, suoq; motu eos circumuolueret, futurum ut in eius conuersione ponendũ esset illud tps indiuiduũ; quod Aristotelica definitione explicatum est: id enĩ tunc omnium prima mẽsura foret.

Quod tps definierit Aristot.

E Aduerte etiam, præter hoc tēpus singulare, dari aliud, vnumquoq; in essendo, & vniuersale in mensurando, nempe tēpus imaginarium, quod illo est antiquius, æquabilius & vniuersalius. Antiquius, quia tēpus primi mobilis cœpit cũ eius motu; tps uerò imaginariũ initio caret. Aequabilius, quia reliqua tpa, si spectentur precisè comparatione motuum, quibus adæquantur, alia celeriùs, alia tardius fluunt, sicut

Tēpus imaginarium. Antiquius. Aequabilius.

ficut & ipsi motus, paremq; extensionem cum illis sortiuntur, ut progressu ét dicemus; at tempus imaginariū æqua semper labitur velocitate; quia à nullo motu pendet. Vniuersalius, quia non alia tantùm, quæ sub temporis mensuram cadunt metitur, sed ipsius etiam motus primi mobilis, & eius d rationis regula est. Verumtamen in eo longè deteriorem conditionē sortitur, quòd nequaquam sit aliquid positiuum & reale, sed imaginarium: non quasi in sola imaginatione tanquā figmentum consistat; sed quia vt in spacio imaginario, (de quo alibi) dimensiones quasdam veris dimensionibus respōdentes cōcipimus, ita & in huiusmodi tempore apprehendimus successionem quandam velut instantibus copulatā, quæ motus omnes & quietes, ac tempora ipsa metitur.

Vniuersalius.

Sequitur tertia definitionis particula, secundum prius & posterius. Pro qua itē obseruandum est, quamlibet Physicam lationem dupliciter secari posse: vel rōne subiecti, in quo inest, & cuius extensione protenditur, sicuti candor, cæteraq; accidentia, quæ in corporibus hærent: vel secundum propriam ac peculiarem ipsius motus continuitatē. Iuxta priorem modum omnes partes motus simul existunt, nec in eis vlla datur successio, aut prius & posterius, sicuti nec in subiecti partib. Iuxta posteriorem, quemadmodum interim dū mobile cietur, alias partes spacij prius, alias posterius decurrit (idē suo modo intellige de cæteris motibus comparatione partium formarū, ad quas tendunt) ita alias sui fluxus partes prius obtinet, alias posterius. Has verò quia tempus mensurat, icciro definitur numerus motus secundum prius, & posterius. Quod idem ualet, ac si dicamus: Tempus est partes motus numerat æ, prout duāt; quatum aliæ labuntur priùs, aliæ posteriùs.

Physica latio bifariā diuidua est. Lege capr. in 2.d.2.q. 2. art. 6. Ric. quodl. 3.q.6. Qua consideratione partes motus existūt simul.

Porro docuit tum Arist. hoc in lib. cap. 14. tex. 131. tum D. August. 11. Confess. cap. 28. tempus esse opus animæ, seu pendere ab anima; quia ipsum considerarunt non absolutè, sed prout in primo mobili ab anima limitatur, & præscribitur ad metiendos motus sublunaris mundi. Quo pacto anima sumit diuersas partes eiusdē temporis, quæ sunt mensuræ durationū; uerbi gratia, eam partem tpis, quæ consequitur vnam solis à puncto Orientis ad idem punctum circuitionem, eamq; appellat, diem, & eandem in viginti quatuor partes distribuit, quarū unamquamque horam uocat. Quo liquet tempus definitum ab Aristotele non esse ens reale, nec per se contineri in quantitatis categoria; sed esse ens rationis; cùm illa sectio & limitatio, sola mētis actione fiat: licet alioquì tempus absolutè spectatū (quicquid senserit Aphrodisæus, Galenus, & alij his multò antiquiores, quorum meminit M. Albertus in summa de quatuor coæquæuis q. 3. art. 10.) ens reale sit; cùm motus, sublata omni apprehensione intellectus, in suo esse persistat, atq; adeo realē, propriamq; sibi durationem vendicet; quæ non est alia, quam tempus. Quare Parisienses artic. 199. errorem censuerunt affirmare, tempus nihil esse in re, sed in sola mentis notione; tēpus videlicet, quod est duratio simpliciter sumpta. Ita patet quo pacto definitio temporis intelligenda sit.

Quod tēpus pēdeat ab anima. Lege M. Albert. in sū. de 4. coæqu. q. 3. ar. 10. Auerr. cō. 131. D. Thom. ibi. & opusc. 44. Sōc. 5. Metaph. q. 24.

Tēpus absolutè spectatū esse ens reale. Articulus Parisiēsis. Idem latè pbat Gregor. in 2. d. 2. q. 1. Cōsule et Gen. Gād. quodlib. 3. q. 10. D. Th. in 1. d. 19. q. 5. ar. 1.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum, quæ initio proposita sunt.

NVnc primi articuli argumentis occurramus. Ad primū dicendū est, tempus, spectatum prout est in rebus, esse continuum; prout est in mente, seu quatenus ab intellectu diuiditur, modo superius explicato, esse quidpiam discretum: Aristotelem autem hac posteriori usurpatione tempus definijsse. Consule M. Albertum hoc loc. tract. 3. cap. 5. Auerroem comm. 109. D. Thom. Simplic. & Themist. tx. 100. & 101.

Sol. 1. Qua consideratione tps sit continuū, qua discretum.

Ad secundum: Prius & posterius in definitione temporis non explicari per tēpus. Nam hæ particulæ, ut supra declaratum fuit, designant partes motus, prout successiuè fluunt, & à nobis numerantur secundum successionem unius post aliā. Vbi patet prius & posterius non explicari per tempus.

Sol. 2.

Ad tertiū: Tempus secundum suā naturam esse quidpiā ignotius motu; cùm motus sensui per se pateat, atq; omnium oculis sese vltro ingerat; nō ita uerò tps: sed enim id non obstare, quo minus tps secundum rōnem mensuræ notius sit motu, qui ab eo mēsurat; quatenus dēprehēdimus hunc & illū motū uelocē aut tardum

Sol. 3.

dum esse, quia paruam, aut longam morã facit. Ad reliquam eiusdem argumẽti partem dicendum, licet tempus quoad suum esse á motu pendeat, motum nihilominus pendere á tempore, vt á mensurante: nec esse absurdum duo aliqua ab se mutuò pendere diuersa consideratione.

Quo pacto tẽpus pendeat a motu, motus a tẽpore.

Sol. 4. A quartum: Cõcedenda est propositio, ad assumptionem uerò dicendum, sphærã cœlestem prout sidera circumuehit, & ea nobis uidenda præbet, nihil facere ad dimetiendas mutationes, earumq́; moram notandam, nisi ipsius mundi cœlestis conuersio quoad suï durationem spectetur. Quare non rectè Gregorius Ariminensis in 2.d.2.q. 1 art. 1. hoc potissimum argumento adductus, cõtendit nihil esse aliud tempus, quàm ipsum cęlũ; aduersus quẽ lege differentem Capreolum eodem loco quæst. 2. art. 3. ubi indignè fert susceptũ fuisse ab illo patrocinium eius opinionis, quam Aristot. ante duo annorum millia stultitiæ nomine improbauit, ut constat ex cap. 10. huius libri tex. 94.

Reijcit opinio Greg.

Sol. 5. Ad quintum: Etsi omnes cęlestium corporum motus, pro sua quisq; ratione, sint æquabiles, atq; in ijs etiam tempus insit, primum tamen ac nobilissimum tempus insidere in moto omniũ maxime æquabili, sibiq; simili, qualis est motus primi mobilis teste Aristot. 8. huius operis cap. 10. tex. 83. & lib. 2. de cęlo cap. 6. text. 36. licet istiusmodi tempus á motibus inferiorum orbium distinctionem, & varia appellationum discrimina sortiatur. Etenim á motu solis distinguitur in annos, á motu lunæ in menses, aliasq́; id genus durationum mensuras. De quibus lege, si placet, Macrobium lib. 2. in somnium Scipionis cap. 11. Aduerte tamen cum in 1. Geneseos dicũtur luminaria cęlo affixa, vt sint in tẽpora, non sumi ibi tempus pro mensura motus, quod Græcè dicitur χρόνος, sed prout designat oportunitatem ad res faciendas, ut ad serendum, nauigandum, aliaq; eiusmodi, q̃ diuersis anni tẽporib. fiunt, Græce καιρὸς, Hebraicè Mogadin.

Tẽpus primi mobilis ut uarias appellationum differentias sortiatur.

Sol. 6. Ad sextũm: Tempus esse per se mẽsuram motus; quietis autem ex accidente, ut Aristotel. asseruit c. 12. huius lib. text. 18. quatenus videlicet quies est priuatio motus. Nam ea quæ per se habitui conueniunt, ex accidente priuationi accõmodantur. Vt cùm aspectus per se sit luminis, ex accidente est tenebrarũ. Quod enim tempus solius motus, non autem quietis per se mensura sit, ex eo conuincitur; quia tempus metitur rem secundũ prius & posterius, á quorum vno ad alterum est transitus; at hæc in quiete non insunt, nisi facta ad motum relatione, atque adeò ex accidente. Ob hanc igitur rationem Aristoteles non per quietem, sed per motum tempus definijt; cum vnumquodque per id, quod per se illi cõuenit, definiri oporteat.

Cur tẽpus nõ definiat p quietẽ, sed per motũ duntaxat, etsi illam quoq; metiatur.

Sol. 7. Ad vltimum: Concessa maiori, neganda est minor, dicendumq́; alium existendi modum uendicare res successiuas, aliũ permanentes: etenim hæ constant partibus simul existentibus; illæ partibus, quę cùm in perpetuo fluxu consistant, ita se habent, ut non nisi una intereunte alia succedat. Itaq; fatendum est partes temporis non existere simul; negandum nullo modo existere. Et vero e tribus temporibus, præterito, præsenti, & futuro; præsens dicitur actu existere; non quod eius partes cohæreant simul, sed quia ita præteruolant, ut tamen copulentur pręsenti instanti, quo etiam modo extitit id, quod iam effluxit, & existet, id quod futurum est. Cùm autem D. Augustinus loco citato nihil temporis præsens appellare vult præter id, quod in eo diuidi non potest, quod est momentum, paulo pressius nomen præsentis vsurpat: Seneca verò de præsenti instanti loquitur.

Quo pacto res successiuæ existunt.

ARTICVLVS IV.

Vberior explicatio superioris argumenti: & quod tempus non existat per sola instantia.

QVoniam ea, quæ de temporis existentia paulò ante diximus, nonnihil habent difficultatis, illustrandi á nobis hoc loco sunt. Ac primùm uidebitur alicui tempus per sua duntaxat momenta existere. In primis quia celebre est apud Philosophos Nihil simul esse dum fit. Quare cùm tempus per successionem perficiatur; consequens est ut dum successiuè fluit, non fit, sed per sola momenta. Secundò, quia cùm omnes passim in ore habeant, nihil nos è tẽpore præter instans habere; cõis hominum consensus

Videri tẽpus per sola momenta existere. 1. argum.

2. argum.

3. Argum. sus videtur, totam temporis existentiam in instantia includi. Pro quo etiam facit quod esse cuiusquo rei est à forma, momenta verò sunt partes formales temporis, reliqua vicem materiæ obtinent.

Tépus nõ simpliciter existere p momenta.

Existentia est idem re cum eo, cuius existentia est.

Asserendum tamen est tempus absolutè ac simpliciter non per instãtia, sed per suas partes successiuas actu existere: esto aliquo modo dici queat existere etiam per instantia. Huius assertionis prior pars, quam statuit præter alios Durandus in 2.d.2.q. 4 hisce rationib. ostenditur. Existentia cuiusq; est idem re cum ipso. sed existentia instantis non est idem re cum tempore; quia cùm sit idem cum instanti, instans & tempus essent realiter idem, iuxta axioma illud philosophicum. Quæcunq; sunt eadem in vno tertio, sunt eadem inter se. Igitur existentia instantis est alia ab existentia temporis. Item quodlibet momentum est insectile, ac totum simul, similiterq; ipsius existentia; tempus autem est diuiduum, & successiuum, itemq; existentia illius: ergo existentia instantis non potest esse existentia temporis, alioqui res successiua existeret simul, quod à natura successiui longè abest. Quod ad posteriorem partem assertionis spectat, ex eo illa confirmatur; quia cum instantia sint quasi partes formales temporis: consentaneum est vt dum illæ existunt dicatur per ea tempus existere, præsertim si loquamur de existentia præfinita, & tota simul, qualis habetur in tempore sola existentia indiuisibilis, quæ est instantium.

Instãtia sũt veluti partes formales tẽporis.

Argumenta verò, quæ nostræ conclusioni aduersabantur, nihil conficiunt. Nam dictum illud, Nihil est dum fit, intelligi debet non de successiuis, vt annotauit Auerr. 3. huius operis cõm. 57. D. Thom. i 2.d.1.q.1.art.2.cap.in 2 d.2 q.2.art.3. nec etiã de permanẽtibus, quæ momento fiunt. Quod enim momento fit, simul est ac fit; sed de ijs permanentibus, quæ per motum efficiuntur, de quibus ait Aristoteles 8. huius operis cap. 8. text. 69. tunc primò esse, cùm datum est vltimum instans eius temporis, in quo fiebant. Item illud, e tempore nihil habemus præter instans, sic interpretandum est, vt nihil è tempore præfinitum, & determinatum ac simul habeamus, præter instans, quo ea pars temporis, quæ immediate præcedit, & ea, quæ proxime subsequitur, inter se copulantur, etenim tempus præsens ex his partibus conflatum haud dubiè indefinitum est, sicuti & partes ipsæ, vt pote quæ incertè extensionis sunt, id est, non tam exiguæ, quin minores.

Quo pacto intelligẽdũ nihil nos habere è tẽpore prÿter instans.

Quod postremò obiiciebatur, vnumquodq; habere esse, id est, existentiam à forma, difficultatem inuoluit de causa existentiæ, quam primo huius operis libro explicuimus. Nec est quod hoc loco actum agamus. Negandum est existentiam tribui à sola forma, licet forma vt in composito naturali, principem locum tenet, sic ei potiorem existentiam conferat. At enim hoc ipsum de formis proprijs duntaxat intelligi debet, non de ijs, quæ per analogiam tantum, ac similitudinem, formæ dicuntur, cuiusmodi sunt instantia respectu temporis. Quod hactenus de existentia temporis diximus, asserendum quoque suo modo erit de existentia motus; cùm in vtroque par, atque eadem ratio sit.

Existentia non tribuitur à sola forma.

QVAESTIO II.

Vtrumne tẽpus à motu distinguatur.

ARTICVLVS I.

Non esse motum & tempus res diuersas, esto ex natura rei differant.

NOn excitamus controuersiam de tẽpore primi mobilis comparato ad aliorum corporum motionem, cuius externa mensura est; sic enim nemo dubitat re ipsa inter se distingui tempus & motum; cùm in subiectis re diuersis hæreant. Intelligenda est ergo quæstio de quolibet tempore respectu eius motus, quem intrinsecus metitur. Sunt qui asserant tempus ita sumptum, esse rem à motu diuersam. Primum, quia si eadem res essent, cùm tempus mensuret motum, à se ipso tempus mensuraretur, quod est absurdum. Secundò, quia tempus videtur esse soboles motus, tum quia est passio illius, docente Arist. 5. Metaph. cap. 13. text. 18. tum quia prius & posterius in tempore gignitur ab eo, quod prius & posterius in motu est; fieri autem nequit vt soboles idem re sit cum progenitore. Tertiò, quia Aristot. hoc in lib. cap. 10. text. 94 coarguit eos, qui motum sphæræ, tempus esse contendenbant, & cap. 11. text. 118. disertis

Status qſt.

Opinio existimãtium differre tẽpus realiter à motu.

1. Argum.

2.

3.

verbis

Conclusio. verbis docet motum non esse tempus.

Suadetur prior pars conc.

Nostra tamen conclusio sit, tempus non distingui re à motu; distingui tamen ab illo ex natura rei. Prior pars huiusce conclusionis suadetur, tum quia nulla ratio, aut necessitas cogit tempus à motu re ipsa distinguere: tum quia si eo pacto dissiderent, posset vtrumque sine altero diuinitus conseruari, quod nemo concedet: tum quia tempus definitum est ab Aristotele, numerus motus secundum prius, & posterius, id est, partes ipsæ motus numeratæ, quatenus durant. Altera verò pars conclusionis inde patet; quia tempus est duratio motus, & eius mensura, atque eo natura posterius; itemq; partes motus copulantur mutatis esse; partes autem temporis instantibus. Postremò, quia sæpè temporis extensio parua est, motus verò magna; si videlicet longa spacia locorum celeriter decurrantur: & è contrario sæpè motus extensio breuis est, temporis autem longa; si breue spacium tardè conficiatur. Nec contra hanc rationem est quod Aristot. 11. cap. huius libri docuit, magnitudinem, motum, & tempus inter se æqualia esse: loquitur enim ibi de extensione, quam tempus obtinet ex parte termini per motum acquisiti; non de ea quæ ipsi tempori propria, & germana est, qua adæquatur durationi imaginariæ, vt in explicatione contextus admonuimus.

Suadetur posterior pars.

Diluuntur argumẽta.

Argumenta verò initio proposita nullam aduersus traditam conclusionem vim habent. Licet enim tempus & motus idem re sint; cùm tamen ex natura rei differãt, ea distinctio sat est, vt vnum alterum mensuret, nec tamen se ipsum propriè metiatur. Item licet tempus motum supponat ipsumque veluti quædam natiua proprietas consequatur, non proinde tamen illius soboles ritè ac propriè censebitur, cùm nõ ppriè dicatur ab eo gigni, aut produci. Aristot. autem non eos reprehendit, qui tempus idem re cum motu cœli faciebant, sed qui nullum prorsus inter hæc discrimen esse opinabantur.

1.

2.

3.

ARTICVLVS II.

Quonam modo tempus ab existentia continuitatis motus differat.

SVperiori articulo statuimus discrimen inter motum & tempus: proximum est, A vt quo nam modo tempus ad existentiam continuitatis motus sese habeat, scrutemur. Sunt qui inter hæc nihil omnino discriminis esse putent, idemq; de aliarum rerum duratione, & existentia absolutè decernant. In his sunt Scotus in 2.d. 2.q.2 & in quodlib.q.6.& in 2.d.2.q.2. Bassolius ibid. qu.1. art.3. Ochamus in 2.q. 10. Gabr. d.2.q 1. Quibus ea potissimum fauent argumenta; quod nihil aliud est rè durare, quã existere, nec aliud est rẽ B quampiam esse breuis aut prolixæ durationis, quàm esse breuis, aut prolixæ existentiæ. Item quia si existentia, & duratio essent distincta ex natura rei, eo pacto distinguerentur inter se creatio & conseruatio; cuius oppositum in 8. huiusce operis libro ostendemus: Assumptum probatur, quia creatio tendit in rem sub esse existentiæ; conseruatio verè fertur in eandem quatenus iam durat.

Qui putẽt tempus, & existentiã continuitatis motus neutiquam differre.

1. Argum.

C Tertio, quia si duratio ab existentia differret tanquam eius mensura, esset quidpiam ea posterius, sicq; existentia non probe diceretur à Philosophis vltimus modus siue postrema actualitas cuiusq; vltra quã nihil iam ampliùs rei productæ adueniat. Tandem, quia nec rerum, nec rationum formalium eiusdem rei multitudo absq; necessitate inuehenda est nulla autẽ videtur esse necessitas ob quam duratio, & existentia cuiusquam inter se vllo pacto distingui debeant.

D Nobis tamen verisimilior videtur sententia Richardi in 2.d.2.q.1.art.1. circa primum principale, Maironij q.2. Argentinatis quæst.1. artic.1.& aliorum putantium durationem differre ab existentia, non quidem realiter, (alioqui possent ambo, diuina saltem virtute ab se mutuò disiuncta conseruari) sed tamen ex natura rei: atq; adeò tempus, de quo in hac disceptatione priuatim quærimus, ex natura rei distingui ab existentia conti- E nuitatis motus. Primum, quia ratio existentiæ in eo tantum consistit, vt res sit extra suas causas: duratio vero significat protensionem, seu moram rei in suo esse, cum nimirum res vltra instans durando protenditur: vel saltem importat mensuram superuenientem existentiæ; quod in omnem rem conuenit, siue per vnum duntaxat momentum duret, siue diutius perseueret.

Dissolutio propositæ dubit.

Duratione differre ab existentia.

Probatur.

Deinde, sic idem institutum comprobatur

tur existentia Dei, & eius æternitas, quæ est duratio diuini esse, distinguuntur virtute ac inter se. Aeternitas enim est attributũ quod vtcumq; demonstrari potest à priori per immutabilitatem; esse vero, est ipsa Dei natura, subindeq; nequit à priori demonstrari, vt D. Thomas prima parte quæstione 2. art. 2. & cæteri ferè Theologi communi consensu tradunt; ergo existentia & duratio in rebus creatis non idem omnino erunt; ita vt nullam inter se admittant distinctionem. Probatur consecutio, quia absurdum videtur, hæc extra Deum in maiorem colligi vnitatem quàm in ipso Deo: cùm res quò longiùs à fonte, ac principio sui esse recedunt, eo magis degenerent a simplicitate, & in multitudinem habeant.

Existentia non habet in prædicamentis locũ.

Vltimò, idem speciatim de tempore hûc in modum concluditur. Si tempus nequiquam differret ab existentia, cùm hæc ex vnanimi Philosophorum placito non habeat in Categorijs locum; sequeretur tẽpus haud rectè in serie Quantitatis, vt propriam illius speciem collocari, quod tamen Aristoteli, & communi sententiæ repugnat. Nec satisfacit huic argumento Bassolius in 2. d. 2. quæst. 1. art. 3. aiens tempus non esse durationem motus, sic enim reijceretur à prædicamentis; sed esse motus extensionem; eoq; modo inter species quantitatis reponi. Non inquam satis facit, quia negat tempus esse durationem motus, quod omnis Peripatetica schola confitetur. Ex dictis collige essentiam, existentiam, & durationem, quæ tria in qualibet re creata nexu quodam inter se colligata reperiuntur, eum seruare ordinem, vt essentia prior sit; secundum locum habeat existentia; tertium ac postremum duratio.

Refellitur Bassolij responsio.

Tẽpus non esse durationẽ, sententia minimè Peripatetica.

Diluuntur argumenta existimantium tẽpus nõ differre ab existentia motus.

Nostra igitur sententia hunc in modum explicata, & stabilita, non erit difficile aduersariæ partis assertoribus respondere. Namq; eorum primo argumento negamus existere nihil esse aliud, quàm durare: cur autem id inficiemur, constat ex discrimine inter durationem & existentiam à nobis tradito.

Ad secundum, neganda est consecutio, & ad eius probationem dicendum, malè ibi assignari discrimen inter creationem, & conseruationem, vtraq; enim tendit in rem sub esse existentiæ; sed creatio cum

A nouitate, conseruatio sine nouitate, essendi, quæ diuersitas accidentaria tantùm est.

Quod ad tertij argumenti explicationem attinet, sunt qui effatum illud; Existentia est vltima cuiusq; rei actualitas, non ita interpretandum censeant, quasi existentia sit vltima ordine generationis; sed ita vt dicatur vltimus, id est, supremus gradus, quo vnaquæq; res adornatur, & perficitur. Nos tamen qui arbitramur cum

B D. Thoma q. vnica de anima, art. 6. existentiam etiam ordine generationis postremam esse; respondemus existentiam dici postremam actualitatem, & modum rei, quia vnaquæq; forma & perfectio habet sese ad existentiam vt potentia ad actum, quatenus potest secundum se existere & non existere, neq; potentialitatem exuit dum non stat actu sub existentia. Hoc vero modo etiam duratio ad existentiam comparata, est in potestate ad illam, vt ad vlteriorem

C gradum, quatenus sumpta secundum suã essentiam est indifferens vt ponatur in rebus. Quo fit vt existentia maneat vltimus modus rei, vt pote, cui ipsa quoque duratio præconcipitur, & à qua existens dicitur, commodata inuicem mutua appellatione, vt sicut existentia à duratione durans; ita duratio ab existentia existens nuncupetur. Verùm quia in hac reciprocatione, existentia modo præit durationem, modò subsequitur, respondendum potiùs ideo

D existentiam dici postremam actualitatem, quia est id, per quod tandem res, quæ producitur, formaliter ponitur extra suas causas; licet eidem aliquid præterea superueniat, quod posterius sit.

QVAESTIO III.

Num præter tempus aliæ aliarum rerum durationes constituendæ sint.

E

ARTICVLVS I.

De æternitate, æuo, & quibusdam aliis durationibus.

Omnis mẽsura debet esse congenea & accõmoda mensurato.

CVm duratio sit mensura esse cuiusq; rei; cumq; oporteat mẽsuram proportione respondere ijs, quæ sub mensuram cadunt, docente Arist. 10. Met. c. 3. tex. 4. fit inde vt pro diuersitate modi, quo res à

suo

suo esse deficere aut non deficere possunt, omnes rerum durationes constituendæ sint. Porro autem quædam res sunt, quæ per nullam potentiam queunt in suo esse persistere; vel quia suopte ingenio sunt in perpetuo fluxu, & successione; quo modo sese habent omnes motus, quorum propria mensura est tempus: vel quia fieri nequit vt amplius quàm momento durent, cuiusmodi sunt mutata esse, quibus partes motus copulantur. Atque horum mensura est instans.

A

Est res alia ab his omnino diuersa, nimirum Deus Opt. Max. qui in suo esse ita perseuerat, vt contradictionem implicet, ab eo deficere; atq; ad ipsum secundum nostrum modum intelligendi vtcunq; mensurandum (infiniti enim propriè ac per se mensura nulla esse potest) cõstituitur æternitas; quam Boetius lib. 5. de consolatione Philosophiæ prosa 6. hunc in modum definijt. Aeternitas est interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio: hoc est duratio omnino inuariabilis, atq; independens. Vt paucis complectamur, quod multis explicant D. Thomas 1. p. q. 10. art. 1. alijq; doctores in 2. sent. dist. 2. Vt enim solum diuinum esse omnino immutabile est, & in se infinitè perfectum, nec aliunde pendens; ita propria ac reciproca eius duratio talis esse debet.

Aeternitas.

Duratio diuini esse.

Inter Deum, qui non potest non in suo esse persistere, & ea quæ nequeunt in suo perseuerare mediæ quædam res sunt, quæ possunt à suo esse aliquo modo cadere, & in eo aliquandiu permanere, quarum duo sunt generales ac communes gradus. Aliæ namque per solam diuinam virtutem deficere possunt: & harum quædam sunt naturalis ordinis, quædam supernaturalis, & quasi diuini. Ordinis naturalis, vt Angeli, & eorum natiuæ facultates, itemq; species eis congenitæ. Præterea animæ rationis participes, & earum immateriales potentiæ; itemq; cœlestia corpora, & materia prima; quæ omnia mensurantur æuo. Potest autem definiri æuũ hoc modo: æuum est duratio seu mensura esse creati naturalis, stabiliter, ac perenniter sese habentis. Dicitur, esse creati, ad remouendam æternitatem. Naturalis, ad remouendam mensuram rerũm supernaturalium. Stabiliter, seu permanenter sese habentis, ad excludendas mensuras

Duo generales & cõmunes gradus rerum.

AEuum.

Quarũ rerũ sic duratio.

rerum successiuarũ, & quæ raptim fluunt, vt tempus, quod mensurat motum, & instantia, quæ mensurant mutata esse. Perenniter, ad excludẽdas mensuras rerũ permanentium, quæ interitui subiacent, cuiusmodi est duratio substantiarum corruptibiliũ.

In æuo nec successio nec partiũ distinct.

Res verò ordinis supernaturalis, quæ in altero propositæ subdiuisionis membro cõtinebantur, sunt v. c. intuitiua cognitio diuinæ naturæ; beatifica dilectio cuiusq; beati; & lumen gloriæ. Hæc verò aliam sui esse mensuram sortiuntur, nimirum æternitatem, vti vocant, participatam, quæ eo differt ab æuo, quod hæc sit duratio esse rei supernaturalis, & quasi diuini ordinis. Illud verò rei naturalis.

B

Aeternitas participata quibus cõpetat.

Quod attinet ad alterum gradum rerum, quæ videlicet suapte natura deficere, & aliquandiu permanere possunt: hic tripartitam rerum continet varietatem. Nam quædam subiectæ sunt mutationibus ad interitum ducentibus, & tamen ipsæ quoad suum proprium esse aliquandiu perseuerant, vt Substantiæ, quæ ortum, & occasum subeunt. Hæ verò si spectentur quatenus aliqua eiusmodi mutationũ afficiuntur; mensurantur temporẽ; non per se, sed ex accidente. Si autem sumantur quoad suum esse duntaxat, tunc non tempore mensurantur, sed alia quadam mẽsura à tẽpore, & ab æuo distincta, & inter hęc media, quã Henricus Gandauensis quodlibeto 5. quæst. 12. modum æui appellat. Nam quòd tempore, vt quidam putant, non mensurentur, communis est Theologorum sententia, D. Thom. opuscul. 44. Heruæi quodlibeto 2. quæst. 2. 2. Aegidij in 1. dist. 19. quæst. 2. art. 1. ad 4. Scoti in 2. distinct. 2. quæst. 4. Durandi ibidem q. 6. Capreoli in 4. dist. 43. q. 1. art. 3. licet hi in assignanda prędictarum substantiarum mẽsura, nequaquam inter se conueniant.

C

Substantiæ corruptibiles qua duratione mẽsurẽtur.

D

Modus æui, quibus rebus accommodetur.

Sanè quidem non mensurari illas tempore, si præcisè quoad suum esse spectentur, ea ratio probat; quia oportet mensuram rei mensuratæ accommodatam, & congeneam esse. Quare cùm substantia rerum corruptibilium ita sumpta non sit quidpiam successiuum; consequens est, vt tempore, quod successiuum est, non mensuretur. Neq; obstat, quod Aristoteles hoc in lib. cap. 12. docet generabilia in tempore esse, eoq; mensurari; loquitur enim de ijs prout motui, & quieti subiacent. Quod ipse

E

ipse eodem capite hisce verbis disertè explicat. Id verò, quod mouetur, & id quod quiescit, quarenus quidem id mouetur, hoc autem quiescit, tempus metitur, & cæt. Non inficiamur tamen admodum esse probabilem contrariam sententiam, quam tuetur Fonseca lib. 5 Metaph. c. 12. quæst.

Vt verò cæteras mesuras per sequamur; quæ formæ sunt, quæ suapte natura per motum acquiri solent; sed enim postea quam comparatæ fuerunt, permanere in suo integro esse queunt, cuiusmodi sunt qualitates, in quibus per se alteratio versatur; & quantitas ad quam per se tendit accretio. Et hæ quidem si quoad illud esse permanens, ac fixum considerentur, mensurantur modo æui, sicuti generabiles, caducæq; substantiæ. Aliæ deniq; sūt entia, quæ non necessariò per motum comparantur, sed plerunq; mutatione aliqua momentanea; & tamen possunt in suo esse manere. Hæc verò aut naturalis ordinis sunt, vt intellectiones, conceptus, itemq; habitus scientiarum, & virtutum, aliaq; huiusmodi. Quæ omnia, quatenus in suo esse indiuisibiliter consistunt, mensurantur etiam modo æui. Vel sunt ordinis supernaturalis, vt gratia, fides, charitas, aliæq; virtutes, & dona diuinitùs infusa. Atq; hæc aliam vendicant mensuram, quæ modus æternitatis participatæ dici potest.

modus æternitatis participatæ.

ARTICVLVS II.

De tempore spiritali continuo, de tempore discreto, de instantibus naturæ.

Mensura motnū spiritalium.

QVæRAT tamen aliquis; cum spiritales formæ, v. g. habitus scientiarum, & virtutum, non solùm momento acquirantur, sed possint etiam successiua cōtinuatione intendi, vt tertio huius operis libro statuimus, num ad dimetiendos huiuscemodi motus alia mensura adhibenda sit. Cui dubitationi affirmatiuè respōdemus: oportet enim eis attribui durationem successiuam continuam & spiritalem; ac proinde tempus quoddam diuersæ rationis ab eo, quo motus Physici mensurantur. quin verò si de sui e naturalis, & diuini ordinis formis sermo sit, & eæ, quod fieri potest per continuam successionem, atq; adeò per motum diuinitùs infundantur, concedendum erit dari adhuc tēpus aliud, quod eum motum dimetiatur. Etenim tanta distinctionis latitudo, quanta inter res corporeas & immateriales; & inter res diuini & naturalis ordinis intercedit, non potest non aliam durationem, diuersamq; sui esse mensuram vindicare.

Mensura motuū spiritalium supernaturalis & diuini ordinis. De tempore angelorum meminit d. Aug. lib. 8. in Gen. c. 21.

Sed illud præterea aduertendum est, plures intelligendi seu volendi actus eiusdem Angeli, quorum vnus alteri succedit, dupliciter spectari posse. vel ita vt vna aliqua ipsorum collectio sumatur; vel vt singuli per se, ac seorsim expendantur. Igitur duratio totius collectionis, appellatur tempus discretum. Tempus, quia cernitur in ea prius & posterius, quatenus ex huiusmodi actionibus alij præeunt, alij subsequuntur: discretum, quia prædicti actus non continuè, sed discretè sibi inuicem succedunt. Si uerò singulatim considerentur, duratio unius cuiusq; dicitur instans temporis discreti, siue momētanea sit, siue nō, modo hæc sit uniformis. Vnde non erit difficile videre quantum inter tempus discretum, & continuum sit discriminis. Illud enim ex solis constat instantibus; hoc etiam ex partib. continue fluentibus; illud metitur actiones discretas; hoc continuum motum; illius instantia interdum infectilia sunt, interdum non; siquidem potest Angelus eum intelligendi actum, quem in hoc instanti elicuit, vel immediatè pōst inhibere, vel tota hora continuare; at instantia temporis continui carent omnino partibus, quia raptim fluunt, & immediatè pōst euanescunt, vt mutata esse, quorum sunt mensuræ.

Tēpus discretum.

Instantia tēporis discreti.

Discrimina inter tēpus cōtinuū & discretum.

Postremò nec illud ignorandum est, præter instantia temporis esse alia, quæ instantia naturæ dici consueuerunt, quæ nihil aliud sunt, quam antegressiones quædam, quibus ea, quæ vtcumq; rationem, seu modum causæ habent ad alijs supponuntur, effectus suos seu quasi effectus præeunt, esto omnia simul in eodem puncto indiuisibili temporis esse incipiant aut conueniant. Quo pacto contingit in unum, idemq; temporis instans includi multa naturæ instantia: ratione quorum alia priora, alia posteriora natura uocamus. u. g. eodem momento temporis Petrus est substantia, est corpus, est uiuens, est animal, est homo, est deniq; Petrus. Verum quia ex his prædicatis, ut quodq; altius

Infinita naturæ. De antegressione instantium naturæ C. 11. 3. di. 2. q. unica.

tiùs eminet, ita est causa inferioris, sic A inde ut quodlibet in suo instanti naturę præcedat sibi inferius, ac prius etiam, quam illud, Petro competat. Unde patet in eo temporis instanti, quo Petrus genitus est, tot concurrisse instantia naturę ratione prædicatorũ, q̃ sibi in recta serie vendicat; quæ ei superiora prædicata cõuenitũt. Prætereà si natiuas cuiusq; rei ꝓprietates cõsideremus, cũ subiectũ earũ fons, & causa sit, & aliæ aliorum interuentu oriantur, ut docet D. Thom. 1. p. q. 77. art. 6. & 7. hic etiam multa naturę instantia in B vno temporis momẽto inueniemus: ipsum namq; subiectum prius natura est, quam proprietates; & ex his vnaquæq; naturæ ordine antecedit eam; quæ ipsius interiectu dimanat, ut facultas cognoscendi, appetendi uim.

E: dẽ instâ ti temporis concurrent multa naturæ instan tia.

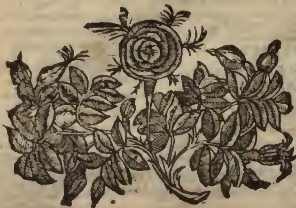
At objiciet tamen aliquis. Si Socrates C sit prius animal, quam rationis particeps, sequi in aliquo instanti existere Socratẽ, nec tamen in eo esse hominem, quod nemo dixerit. Sed negandum est sequi id. Etenim ut annotauit Durand. in 2. dist. 1. q. 2. ex instantib. naturę non rectè arguitur existere unum sine alio; cùm eiusmodi instantia nõ sint mensuræ durationum; sed potius signa quędam indicantia non pendere unum ab altero, posse unum præconcipi sine altero, ut substantiam sine corpore, corpus sine uiuente, particeps rationis sine Socrate.

Obiect.

Dilutio.

Haud nos præterit Theologorum nonnullos vt Scotum, Ochamum, & Durãdum in 2. d. 2. aliter durationum mensuras distribuere, aduersus quos disputare in præsenti supersedemus, ne dũ mensuras durationum quærimus, libri mensuram excedamus.

QVARTI LIBRI FINIS.

IN

IN QVINTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

VEMADMODVM ratio motus in naturæ rebus latissimè funditur, ita illius in Physiologia contemplatio varia est, ac multis inuoluta difficultatibus. Quocirca hoc etiam libro, & ijs, qui sequuntur, de eo agit Aristoteles. Cum verò libro tertio explicatum reliquerit, quid sit motus, & in quo subiecto insideat; nunc reliqua ad eius considerationem spectantia persequitur. Et in prima quidem huius libri parte tradit species motus: in secunda eius vnitatem, & diuersitatem explicat: in tertia de eiusdem contrarietate disserit. Libri scopus. Distributio.

CAP. I.

Omne a *autem quod mutatur,* b *aliud quidem ex accidenti mutatur, vt cùm ambulare musicum dicimus, propterea quòd hoc ambulet, cui accidit, vt musicum esset. Aliud verò simpliciter dicitur mutari, quòd eius aliquid mutetur, vt quæ per partes dicuntur. Corpus enim sanatur, quoniam oculus, aut thorax, quæ totius corporis sunt partes. Est verò aliquid, quod nec ex accidenti mouetur, nec quod eorum quæ in eo sunt, aliud quidpiam, sed quòd ipsum primò moueatur. Atque hoc est id, quod per se mobile est. Alia autem motione aliud, vt alterabile, & alterationis id, quod curari potest, aut quod calescere diuersum est.* c *Similiter autem res habet in eo quod mouet.* Text. 1. Text. 2.

Nam aliud ex accidenti mouet, aliud per partem, quod eorum, quæ illius sunt aliquid, aliud per se primò, vt Medicus quidē medetur, manus autem percutit. d *Quoniam autem est id, quod primum mouet, & aliquid, quod mouetur, atque etiam tempus, in quo, & præterea id, ex quo, & id quò (omnis enim motus ex aliquo est, & ad aliquid: nam quod primùm mouetur, & id quò, & id ex quo diuersa sunt, vt lignum & calidum, & frigidum, quorum aliud est id quod, aliud id quò, aliud id ex quo) perspicuum est motum in ligno esse, non in forma. Nam nec mouet, nec mouetur forma, aut locus, aut quantitas; sed id, quod mouet, & res, quæ mouetur, & id quò mouetur.* e *Magis enim ex eo ad quod, quàm ex eo, ex quo mutatio nominatur. Quapropter & interitus in non ens mutatio est, tametsi ex eo quod est, id quod interit, mutatur, et generatio, in id quod est, quamuis ex eo, quod non est.* f *Ac quid motus sit antea dictum est. Formæ autem, & affectiones, & locus, ad quę mouentur ea, quæ mouentur, moueri non possunt, veluti scientia, & calor. Sed aliquis dubitabit, num affectiones motus sint: albedo autem affectio. In motum enim mutatio erit. Sed fortassis albedo motus non est; sed dealbatio.* g *Est autem & in illis id, quod ex accidenti, & id, quod per partem, atque per aliud, & id quod primum, & nō per aliud:* Text. 3. Text. 4. Text. 5.

vt quod albescit in id, quod sub intelligentiã cadit, ex accidẽti mutatur. Accidit enim vt color sub intelligẽtiã cadat. In colorem autẽ, quoniã coloris pars albedo est: Et ad Europã, quod Athenæ pars sunt Europę. At verò in album colorẽ p se.

Itaque perspicuum est quemadmodum motus per se, & ex accidenti, & per aliud quidpiam, & primum, tum in eo quod mouet, tum in eo quod mouetur, intelligatur. Motum præterea non in forma esse, sed in eo, quod mouetur, actuque mobile est. h *Ac ea quidem, quæ ex accidenti est mutatio, prætermittatur, quod in omnibus sit, & semper, & omnium: quę autem non ex accidenti, non in omnibus, sed in contrarijs, & medijs, & in contradictione. Cuius rei fidem facit inductio. Ex medio enim, vt ex contrario mutatur. Nam eo vt contrario vtitur, si cum vtroque comparetur, quippe cùm medium quodammodo extrema sit: Ideo & hoc cum illis, & illa cum eo collata quodammodo contraria dicuntur. Vi fidium media netæ comparatione graui sono, & hypatę, acuto prędita est. Et fuscum cum nigro comparatum album est, cum albo nigrum.* i *Quoniam autem omnis mutatio ex aliquo est in aliquid (id quod nomẽ μεταβολὴ indicat, siquidem μετ' ἄλλο τι, id est post aliud aliquid, et hoc quidẽ prius, illud posterius declarat) quatuor modis mutari id quod mutatur, pōt. Aut enim ex subiecto in subiectũ, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex non subiecto in subiectum, aut ex subiecto in non subiectum. Dico autem subiectum id, quod affirmatione declaratur.* k *Tres itaque ex his, quę dictę sunt, necesse est esse mutationes, eam quę ex subiecto est in subiectum, & quę ex subiecto in non subiectum, & quę ex non subiecto in subiectum. Nam quę est ex non subiecto in non subiectum, non est mutatio, propterea quod in oppositione non sit posita: nec enim in contrarijs est, nec in contradictione.*

Text 6.

Text. 7.

l *Porro ea, quę è non subiecto in subiectum, in contradictione est mutatio, generatio est: ea quidem, quę simpliciter omninoque est, simplex: quędam verò cuiusdam, vt quę ex non albo in album est, generatio huius est, quę verò è non ente simpliciter in substantiam est, generatio simpliciter est, qua simpliciter fieri, non aliquid fieri dicimus. Quę autem ex subiecto est in non subiectum interitus: simpliciter quidem is, qui ex substantia ad non esse: quidam autem is, qui in oppositam negationem, vt de generatione quoque est dictum.* m *Itaque si non ens multis modis dicitur, neque id moueri potest, quod in compositione, & diuisione positum est, nec item id, quod potestate est, quod ei opponitur, quod simpliciter actu est (nam quod est non album, aut non bonum, moueri potest ex accidenti, cùm homo esse possit id, quod est non album, quod autem simpliciter non hoc est, nullo modo, siquidem quod non est, moueri non potest) si inquam res sic habet fieri etiam non potest, vt generatio sit motus. Id enim generatur, quod non est. Nam & si quàm maximè per accidens generatur, tamen de eo, quod simpliciter gignitur, non ens verè affirmatur.* n *Similiter verò & quiescere. Hęc autem omnia incommoda ex eo sequuntur, quod id, quod non est, moueatur atq; etiam si quidquid mouetur, in loco est, id autem quod non est, in loco nõ est, quippe quod alicubi esset. Neq; igitur interitus est motus. Nam quod contrarium est motui, aut motus est, aut quies. Generationis autem contrarium, interitus*

Text. 8.

teritus est. o *Quoniam autem motus omnis mutatio est quadam, et tres sunt, quas diximus, mutationes, è quibus generatio, & interitus, quæ contradictione tenentur, motus non sunt, ea duntaxat mutatio, quæ è subiecto est in subiectum, motus sit necesse est.* Text. 9.

Subiecto autem aut contraria aut media. Nam priuatio contrarium ponatur, nudumq; & album, & nigrum affirmatione declarantur. p *Si igitur in substantiam, & qualitatem, & vbi, & id, quod ad aliquid est, & quantum, & agere aut pati, categoriæ diuisæ sunt, tres sint motus necesse est, & eius quod quantum est, & eius quod quale, & eum qui in loco fit.* Text. 10.

Μεταβάλλει δ᾽ ἀεὶ.] id est, mutatur autē, ita incipit contextus Græcus; cùm uerò particula, δὲ, sit nota continuationis, & ea, quæ ad calcem superioris libri continentur, nullum cum ijs, quæ hic traduntur, nexum habeant; sunt qui putent hunc librum cum antecedente non coniungi, nec ab Aristotele hoc ordine fuisse compositum; uel certe, quod uerisimilius est, quædam initio desiderari. Et uerò dici potest quanquam prima uerba huius, & extrema illius non cohæreant; cohærere tamen prima huius, cum ijs, quæ in illo, paulo suprà de temporis & motus comparatione disseruntur.

b Aliud quidem.] Vt ad ea, quæ de motu, alijsq; ad ipsum attinentibus pertractanda sunt, uiam muniat, præsumit in hac prima ingressione, decernitq; quot modis mutatio, id est motus (nam hoc loco mutationis, & motus uocabulo indiscriminatim pro motu utitur) accidere soleat. Itaq; triplicem motus diuisionem tradit: ratione mobilis, mouentis, & formæ, quæ motu aquiritur. Prima diuisio ita se habet: Eorum quæ mouentur, quædam ex accidente mouentur: quædam per partem, quæ tamen simpliciter moueri dicuntur: alia per se primo; id est, nec ex accidente, nec merito partis alicuius. Primo modo accidentia omnia moueri dicimus, cum subiectum, cui inhærent, mouetur, ut album deambulare quia Socrates deambulat. Secundo modo Socratem sanari, quia oculo sanatur. Tertio, eundem currere, quia cursus ei per se, ac primariò inest. Subdit uerò id quòd iuxta hanc postremam notionem, motum init, esse aliud, & aliud. Quibus uerbis, omissa Auerrois & Simplicij interpretatione, qui eorum intelligentiam assecuti non sunt, significat id quod per se mouetur, diuersitate motuum uariari; tum quia alteratione generatim sumpta, alterabile; sanatione, sanabile uocatur: tum quia nō omnia omnes motionum species subeunt. Mouetur enim loco cœlum, non alteratur: sanatur animal, non lapis. Tripartita motus diuisio.

c Similiter autem res habet.] Non absimilis diuisio assignari potest, ratione mouentis. Nam quod mouet, aut ex accidente mouet, ut cum musicus ædificat: aut per partem, ut cum Socrates percutere dicitur, quia manu percutit, aut per se primò, ut cum medicus curat. Sicut enim musica ex accidēte ædificatori conuenit, ita medico per se curatio.

d Quoniam autem est id.] Ambiguitatem habet hic locus, ut interpretum in eo explicando dissidia ostendunt. Videtur tamen Aristoteles antequam tertiam partitionem subijciat, probare motum non esse in termino ad quem itur, nec in termino à quo, sed in re, quæ mouetur, ut lib. 3. demonstratum fuit. Id uerò ut pateat, monet prius quinq; in omni motu reperiri; id quod primum mouet, id quod mouetur, tempus in quo fit motus, terminum à quo & terminum ad quem. Deinde sumit id quod primò mouet, itemq; terminum à quo, & ad quem diuersa esse. Quibus positis ostendit motus non esse in termino ad quē, seu in forma, quia forma ut locus, aut quātitas, nec mouet, nec mouet: quin potius tria hæc, id q mouet, res q mouetur, & id quò tēditur, in quouis motu tanquā diuersa inueniunt. Quare fieri nequit, ut & id quò tenditur, & id q motum recipit, idē sit. Quinq; in omni motu inueniri.

e Magis enim.] Concisè & obscurè probat motum non esse in termino à quo, hunc in modum. Magis congruit ut motus sit in eo, ad quod tendit, quam in eo, a quo proficiscitur, si in alterutro esse oporteat; siquidem mutationes, motusq; uniuersi ab eo, in quod feruntur, appellationem obtinent: quia motus, ut probatum fuit, non est in termino ad quem, ergo multo minus erit in termino à quo.

f Ac quid motus.] Probat rursus motum non esse in termino ad quem, ex ipsa motus natura & definitione. Nam motus est actus mobilis, ut mobile est; forma uerò, quæ acquiritur, ut qualitas, locus, quantitas, non sunt ipsum mobile, ac proinde nec ipse motum recipiunt. Mouet autem dubitationem num prædictæ affectiones sint motus. Respondetq; non esse. Nec enim albedo motus est; sed dealbatio, quæ est albedinis acquisitio: alioqui si albedo esset motus, daretur ad motū mutatio, ex quo fieret ut res moueretur, cū iam non mouetur; & ut res non moueretur, cū mouetur; quia haberet motū perfectū adeptum terminū, & non haberet motum ante terminum adeptum, sed dū est in uia ad illum.

Dubit. Sol.

Motus partitio.

g Est autem & in illis.] Tertiam affert partitionem desumptam à forma, quæ acquiritur. Nam quæ ad aliquam formam tendunt, quædam ratione illius ex accidente mouentur, quo pacto, id, quod albescit, dicitur ex accidente proficisci ad formam, quæ sub intellectus notitiam cadit. accidit enim ut albedo, ad quam per se tendit, intellectu comprehendatur. Alia dicuntur moueri ratione partium, quomodo id, quod ad candorē pergit, dicitū proficisci ad colorem, quia cādor est pars colori subiectæ. Alia deniq; per se primò mouētur: sicq; id quod frigescit, per se primò ad frigus mutatur. Et quod albescit, ad albedinem.

Qua rōne e medijs uel ad media fiat mutatio. Mediū cū uno extremo comparatum fit uicem extremi.

h Ac ea quidem.] Docet ablegandam simul esse, & ab hac disciplina remouendam mutationem ex accidente, quod d e re quauis in rem quamlibet esse possit, ut ex albo in musicum, ac promiscue in rebus omnibus uersatur, quia nihil est, quod hisce mutationibus non subiaceat. Itaq; eam solam mutationem hoc in loco tractandam, quæ est inter contraria, media, aut contradicentia; sub quo ultimo membro priuantia complectitur. Exponit autem quo pacto è medijs, ut in media mutatio per se fieri possit, quia medium, inquit, cum alterutro extremorum comparatum, ob eam, quam cum utroq; extremo conuenientiam habet, alterius ex remi rationem subit, ut fulcum comparatione candidi, nigrum est; comparatione nigri, candidum: & in cytharæ fidibus media collatione primæ, grauis, respectu ultimæ, acuta dicitur.

Quid sit mutatio.

Varia mutationum genera.

i Quoniam autem omnis mutatio.] Vt mutationis per se genera & partes explicet, constituit prius mutationem semper ex uno in aliud fieri, idque ait uel ipso mutationis nomine indicari. Nā μεταβολὴ qd' est mutatio, μετ' ἀλλό τι, hoc est, post aliquid aliud significat, atque adeò unum prius, alterum posterius. Cū igitur mutatio fit ex uno in aliud, (quandoquidem ut annotarunt Simplicius, & Auerroes, id quod eandem seruat dispositionem, non dicitur mutari) fit ut quod modis extrema hæc iunguntur, totidem mutationum genera fingere liceat: nimirum aut inter terminos positiuos aut inter negatiuos, aut inter terminum a quo negatiuum, & ad quem positiuum, aut inter terminum a quo positiuum, & ad quem negatiuum. Vocat autem terminum positiuum subiectum, negatiuum non subiectum.

k Tres itaque.] Relicta ea coniugatione, quæ est inter terminos utrinque negatiuos, quod ij nec contradicentem nec contrariam oppositionem seruent, statuit in cæteris tribus ueram esse mutationem, nempe eam quæ est inter utrumque positiuum, ut inter calidum & frigidum, quæ mutatio dicitur motus Eam quæ est inter terminum à quo negatiuum, & ad quem positiuum, ut cum ex non homine gignitur homo, quæ uocatur generatio. Eam quæ est inter terminum à quo positiuum, & ad quem negatiuum, ut cum ex homine fit non homo, quæ appellatur corruptio.

Diuisio generationis in generationē simpliciter, & in generationem secundū qd.

l Porro ea.] Subinde diuidit generationē, in generationē simpliciter, qua gignitur id, quod simpliciter ens est, nimirum substantia: & in generationem secundum quid, (hanc uocat generationem huius) qua comparatur ens secundum quid, hoc est, accidens. Corruptionem quoq; similiter distribuit in corruptionem simpliciter, qua mutatur aliquid è substantia in non substantiam, ut ex homine in non hominem; & in corruptionem secundum quid, qua quidpiam ab esse accidentario, in negationem eiusdem, ut ex calido in non calidum transit.

Generationē substātialem non esse motum.

m Itaque si non ens.] Duplici ratione confirmat generationem substantialem non esse motum, prius tamen edocet non ens trifariam accipi. In primis pro eo, quod in sola mētis notione soloq; intellectu componente & diuidente, non uerò in ipsis rebus inest, ut hominem esse bellum, aliāq; pure commentitia. 2 pro materia prima, quæ appellatur non ens, quod non sit ens simpliciter actum includens, sed pura potentia. Tertiò, pro

negatione

negatione alicuius esse accidentarij, ut pro non albo. His positis ita differit. Non eni primo modo moueri non potest, ut perspicuum est: nec etiam secundo. quia vt aliquid moueatur, oportet ut simpliciter sit. Nec denique tertio, nisi forte ex accidente, quatenus Socrates, cui non album accidit, mouetur. Id autem, quod gignitur, fit ex non ente secundo modo, idest, ex materia prima, quæ est subiectum generationis: ergo id, quod gignitur qua tale, non mouetur, proindeq; generatio non est motus.

n Similiter uerò.] Altera ratio breuiter & obscurè hunc in modum conclusa est. Ea, quæ motus alios subeunt, possunt etiam per se lationem subire, & quiescere, atq; adeo continentur loco: at materia prima, quæ est subiectum generationis, cum nō simpliciter ens sit, nequaquam per se loco continetur. Non igitur per se moueri pōt: atq; adeo generatio non est motus. Quod uerò nec corruptio motus sit, probat: quia alioqui gñatio ei cōtraria, esset motus, aut quies; siquidē motui nō nisi motus, uel quies aduersat: gñatio aūt nec mot⁹ est, nec q̄es, ut ex dictis cōstat. Quare nec corruptio mot⁹ erit. Corruptionem non esse motū.

o Quoniam autem.] Cum mutatio in tria membra superius distributa sit, pateatq; motum primis duobus non comprehēdi, reliquum esse inquit, ut ad tertium pertineat, quod est è subiecto in subiectum, siue ex vno contrario in aliud, ita tamen ut contrariorum nomine intelligantur non solum extrema ut candidum, & atrum, sed etiam media: imo & priuantia: non tamen quæ substantiæ, sed quę accidentis priuationem inuehunt. Quod annotauit Simplicius: Priuatio enim substantiæ ad terminos generationis & interitus, non autem motus spectat.

p Si igitur in substantiam.] Motum pressè sumptum in tria membra partit, pro numero Categoriarum, ad quas motus esse potest. In eum scilicet, qui est ad Quantitatē, & accretio uel imminutio dicitur. In eum, qui est ad Qualitatem, vocaturq; alteratio; & in eum, qui ad locum, seu Vbi, quem lationem nominat. Recensuit autem hoc loco Aristoteles septem duntaxat Categorias, quia ut Alexander apud Simplicium animaduertit, in cæteris planum erat, non versari motum. Diuisio motus pressè sumpti.

CAP. II.

a *IN Substantia autem motus non est, quod eorum quæ sunt, nihil Substantiæ aduersetur.* b *At neq; in eo quod est ad aliquid. Fieri enim potest, ut altero mutato, alterum uerè dicatur, quāquam nihil mutatum. ita eorum motus ex accidente est.* c *Nec sanè eius est, quod facit, & patitur, nec vllius quod moueatur, aut moueat. Motionis enim motus non est, nec generationis generatio, nec omnino mutationis mutatio. Primum enim bifariam contingit motionis esse motionem. Aut vt subiectum, veluti homo mouetur, quod ex albo nigrum mutetur. Num igitur & motus aut calefit, aut refrigeratur, aut locum mutat, aut augescit, aut imminuitur? At hoc esse non potest, quippe cū eorum, quæ subiecta sunt, mutatio nullum sit.* d *Aut quod subiectum aliud quidpiam è mutatione in aliam speciem mutetur, veluti homo è morbo in sanitatem. At ne hoc quidem potest fieri, nisi ex accidenti. Nam ipse motus ex alia specie in aliam mutatio est: itemq; ortus & interitus eodem modo; quamquam hoc inter sit, quod hæ mutationes in opposita sūt hoc modo, motus verò alio. Simul igitur ex sanitate in ægritudinem, & ex hac ipsa mutatione in aliā mutatur. Constat autem cum ægrotauerit, fore vt mutatum sit in quauis, quiescere nanq; non potest, & insuper non in quauis semper, illaq; ex aliquo in aliquid aliud. Quare sanatio, quæ opposita erit, ex accidenti: vt si ex recordatione in obliuionem immutetur quoniam cui inest, illud mutatur, interdum quidem in scientiam interdum in sanitatem.* e *Insuper si mutationis erit mutatio, & generationis generatio, in infinitum res progredietur: necesse est autē & priorem esse si posterior*

Tex. 11. (beside "tionis esse motionem")
Tex. 12. (beside "è mutatione in aliam")
Tex. 15. (beside "Insuper si mutationis")

erit, vt si generatio simplex aliquando orta est, & id quod fit, factum est: quare quod fit simpliciter, nondum erat: sed aliquid quod fit iam, & fit.

Et rursus hoc interdum factum est: quare nondum erat id, quod fit. Quoniam autem eorum, quæ infinita sunt, nihil est primum, primum non erit. Quamobrem nec quod hæret. Neq; igitur generari, neq; moueri, neq; mutari aliquid potest.
Text.14. *f Præterea eiusdem rei motus contrarius est, & quies, item generatio, & interitus. Quare id, quod oritur, tum cùm oritur, interit. Nec enim vt primum oritur,*
Text.15. *nec postea nam esse oportet id, quod interit. g Oportet etiam ei, quod gignitur & mutatur, materiam subesse; quæ igitur erit? veluti alterabile aut corpus est,*
Text.16. *aut anima. Ita igitur quod fit, motus, aut generatio. Et rursus aliquid, ad quod mouentur. In huius enim ex hoc ad hoc motione aliquid oportet esse, & non motum, aut generationem, quo etiam tandem pacto erit? non enim generatio disciplinæ erit disciplina.*

Text.17. *Quare nec generationis generatio, nec alicuius aliqua. Præterea si tres sunt motionis species, harum aliquam necesse est esse subiectam naturam, & ea, ad quæ mouentur, vt ex necessitate lationem alterari aut ferri. Omnino autem cùm id omne quod mouetur, trifariam moueatur, aut ex accidenti, aut quod eius pars aliqua, aut per se, ex accidente duntaxat mutationem mutari profectò contingit: vt si is, qui sanatur, currat, aut discat. Eam verò, quæ est ex accidēti, iam diu præ-*
Text.18. *termisimus. h Quoniam autem nec in substantia, nec in eo quod est ad aliquid, nec in eo quod est facere, & pati, motus est, restat in qualitate tantùm esse & quantitate, & vbi. In his enim omnibus contrariorum repugnātia inuenitur. Is igitur motus, qui est in qualitate, sit ἀλλοίωσις, hoc est, alteratio. Hoc enim cōmune nomen coniunctū inditum est. Dico aūt qualitatem non eam, quæ in substātia, (nam & differentia qualitas est) sed patibilem; ex qua pati, aut impatibile esse aliquid dicitur. Is autem, qui est in quantitate, commune quidem nomen non habet, vtriusq; verò αὔξησις καὶ φθίσις, hoc est accretio, & imminutio, quorū is, qui ad perfectam est magnitudinem, accretio, qui verò ex hac, imminutio. Qui autē est in Loco, & proprius & communis, nomine destituitur. Quod verò commune est, φορά, hoc est, latio nominetur, quanquam ea sola propriè dicuntur ferri, in quorū potestate non est, vt cùm locum mutant, insistant, & quæcunq; se ipsa loco*
Text.19. *non mouent. i Mutatio aūt, quæ in eadem specie ad magis est, & minus alteratio est. Qui enim è contrario in contrariū est motus, aut omnino est, aut aliqua ex parte. Ad minus quidē proficiscens in contrariū dicetur mutari: ad magis autē, vt ex contrario in ipsum. Nihil enim interest aliqua ex parte, aut omnino mutari, nisi quod contraria aliqua ex parte esse oportebit. Magis aūt & minus esse, est contrarij plus aut minus inesse, & non inesse. Hos igitur tres motus tantū esse*
Text.20. *ex his perspicuum est. k Immobile autem est tum qđ omnino moueri non potest, vt sonus inuisibilis, tū qđ multo tēpore vix mouetur, aut qđ tarde incipit, qđ difficulter mobile dicitur, tum quod moueri aptū est, & potest, tunc aūt cum aptū est, & vbi, & quemadmodum non mouetur, quod quidem solum inter immobilia ἠρεμεῖν, hoc est, quiescere nomino. Nam quies motui contraria est, quare priua-*
Text.21. *tio eius erit, quod accipere aptum est. Quid igitur motus est, & quid quies, & quot mutationes, & quales sint motus, ex his quæ dicta sunt, constat.*

CA-

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

IN a Substantia autem.] Explicatius declarat, quod ad calcem superioris capitis strictim asseruerat, nimirum ad tres duntaxat Categorias esse per se motum, ad Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Primumq; inductione ostendit ad nullam aliam Categoriam esse per se motum: deinde esse ad hæc tria. Quod ergo ad Substantiam non sit; ex suadet; quia motus est e contrario in contrarium; Substantia verò contrarium non habet.

Ad tres tñ Categorias esse motum.

b At neque in eo quod est.] Ostendit neque ad Relationem esse per se motum: quia non potest ad id motus esse, quod alicui absq; eius mutatione accidere potest: at Relatio ita se habet. Si enim Plato albedine præditus sit, Socrates nigredine, postmodum verò Socrates albescat, vtique Plato sine vlla sui mutatione Socrati similis fiet, noua similitudinis relatione, quam antea non habebat. Monet autem dari ad relationem motum ex accidente; nimirum quia saltem in altero relatorum mutatur subiectum ad relationis fundamentum; vt in proposito exemplo, Socrates ad albedinem.

Non dari motum ad substantiã. Neq; ad relationem.

c Nec sane eius.] Aggreditur ad demonstrandum vnius motus alterum motum mutationemue non esse: atque adeo ad actionem, & passionem nullum motum dari. Quoniam autem bifariam intelligi potest, vnum motum alterius esse; nimirum vel tanquam eius, in quo inhæret, vel tanquam termini à quo, vel ad quem proficiscitur; ostendit inprimis motum nequaquam esse alterius motus subiectum; siquidem fieri nequit, vt motus albescat, refrigeretur, aut loco moueatur, aut alios huiusmodi affectus, qui subiectorum proprij sunt, sustineat.

Neque ad motum.

d Aut quod subiectum aliud.] Accedit ad alterius partis confirmationem, probatq; nullum subiectum ex vna mutatione tanquam ex termino à quo, in aliam mutationem moueri, nisi forte ex accidente, vt cum post lationem sequitur dealbatio. Prius tamen sumit motum esse mutationem è termino vnius speciei ad terminum alterius, vt à calido in frigidum: & hoc ipsum etiam in alijs mutationibus, quæ motus non sunt, vt in ortu & interitu reperiri; esto discrimen sit, quod hæ versentur inter contradicentes terminos, motus verò non nisi inter contrarios. Hoc posito, ita videtur argumentari: Si, v.c. ægrotatio tenderet ab vna mutatione, tanquam ex termino à quo, ad aliam, tanquam ad terminum ad quem, cum termini debeant esse contrarij, tenderet simul ex sanitate ad ægritudinem, & ad sanationem, sicque idem simul & sanitatis, & ægritudinis motu afficeretur, quod repugnat.

Termini motus.

e Insuper si mutationis.] Aliam hic subijcit rationem, quæ interpretib. multum exhibet negotij. Nam & obscura est, & non eodem modo in exemplaribus inuenitur. Non enim Simplicio referente, Aspasius, & Alexander legerunt, vt vulgata habent exemplaria. Rationis vis hæc videtur. Si mutationis vlla foret per se mutatio, v.c. si esset generatio generationis, daretur progressus in infinitum; hic esse non potest; ergo nec generationis generatio. Maior suadetur, quia si istius generationis, qua ignis producitur, alia generatio est; erit & alia tertia, qua secunda gignatur similiterq; alia quarta, qua gignatur tertia, atque ita in infinitum. Quod verò hoc admittendũ non sit, probat, quia si detur vltima generatio, qua hic ignis producitur, oportet dari etiã primam, vnde hæc ortum habet. Nam si hæc generatio actu nunc fit per aliam generationẽ, certè hæc generatio nondum peracta est, quia quod fit, nondũ absolutionem habet: Si autem hæc generatio nondum est, certe neque ipse ignis est. Rursus, si secunda generatio per aliã efficitur, secunda illa nondum est atque ita res habet in cæteris. Si ergo non detur aliqua prima generatio, quæ vere absoluta sit, certe nec dabitur hæc vltima generatio completa, atque adeo nihil perfecte fieri, aut perfecte moueri vnquam poterit, quod & rationi, & experientiæ repugnat. Itaq; recte colligitur, si detur vltima generatio, qua hic ignis re vera producitur, dari etiam primam.

Mutationis nõ esse mutationem.

Aduerte non repugnare sibi Aristotelem, cum hic negat progressionem infinitam in generationibus, quam alibi concedit posita mundi æternitate. Hic enim agit de generationibus essentialiter subordinatis, quarum quælibet cum antecedentibus ita connexa

Quem progressum in

finitum in generationib. concedat, aut nege Arist. — fit, vt nisi illæ actu existant, esse non possit. Alibi verò eas tantummodò statuit, in quibus accidentaria subordinatio inest, qualem habuissent hominum generationes, si ab æterno fuissent: hæ verò non ita sunt affectæ, vt posterior ab actuali existentia prioris dependeat.

Generationis nō esse generationem. — f Præterea eiusdem rei.] Præmittit interitum & generationem, motusq; omnes continuos, & quietem his repugnantem ad idem pertinere; ita vt quod moueatur vno motu, non repugnet ei contrarium subire, & quiete contraria quiescere, alio tñ & alio tpe; si non per naturam, saltem per vim extrinsecus illatam. Hoc posito, ita disseri... generationis generatio foret, cùm generatio & interitus circa idem versentur, generationis esset interitus. Quod falsum esse patet. Nam vel generatio interiret antequam esset, vel postquam desijt, vel cum est. Non antequam esset, vel postquam desijt; quia id, quod non est, nequaquam interit. Non cum est, quia tunc generatur, vt aduersarij concedunt. Non igitur generationis corruptio dari potest.

Nō dari generationis generationem. — g Oportet etiam.] Sequuntur tres rationes, quibus concludit nec generationis generationem, nec mutationis mutationem esse, quod iam suprà demonstrauerat. Prima est, quia omnis mutatio requirit subiectum, quod à mutatione ipsa diuersum sit, vt animam, vel corpus, itemque terminum ad quem proficiscitur. At si mutatio subiectum constituatur, quid nam rei sit tale subiectum, designari non potest: proindeque fictitium est. Secunda, Vt se habet generatio disciplinæ ad disciplinam, ita se habeat oportet generatio generationis ad generationem, cum vtrobique sit æqua ratio: at generatio disciplinæ, non est disciplina: ergo nec generatio generationis, generatio est. Tertia, Si aliqua mutatio mutationis daretur, cum tres sint mutationis species, illarum aliqua deberet esse subiectum, & moueri ad aliam tanquam ad terminum, sicque alteratio accresceret, aut moueretur loco.

Epilogus disputationis. — h Quoniam autem.] Exclusis Categorijs, in quibus motus esse non potest, colligit ad tres duntaxat motum esse: ad Quantitatem, ad Qualitatem, ad Vbi. Nam præter quam quod nihil obstat, quominus ad hæc motus proficiscatur; conuenit quoque eis idonea contrarietas. De inde, quia vocabulorum ratio ad ipsarum rerum notionem assequendam contemnenda non est quibus nominibus vnaquæque ex prædictis speciebus appelletur, exponit.

Occurrit dubitationi. — i Mutatio autem, quæ.] Ambigeret quispiam, esset ne verus motus ea mutatio, qua res ab intermedijs in eadem specie ad extrema commeat; vt è minus albo ad magis album. Hanc dubitationem tollit, aiens verum esse motum, dicique alterationem, loquitur enim de solis medijs qualitatū. Licet autē his non cōueniat pfecta cōtrarietas, quæ nimirum inter ipsa extrema, vt inter album & nigrum cernitur, conuenit tamen ea repugnantia, quæ ad veri motus rationem sufficit, quæ dicitur contrarietas ex parte: qualem habent illa, quorum vnum ad alterum extremorum plus vergit, vt magis, & minus album. Namque id magis album dicitur, quod plus de albo, minus de nigro. id minus album, quod plus de nigro, minus de albo obtinet. Annotauit autem Porphyrius, & si Aristoteles de ijs tantùm medijs, quæ ex contrariarum qualitatum permistione coalescunt, expresse loquatur, inueniri etiam suo modo magis minus que in alijs, videlicet in accremento, & decremento, & in spacio.

Contrariorum eadem scientia. — K immobile autem.] Absolutæ doctrinæ ratio poscebat, vt quia de motu egit, de quiete etiam disputaret, videlicet motui repugnante; cùm aduersariorum eadem sit scientia. In hoc loco præstat, ita dilucidè, vt interpretatione non egeat.

Duo contraria in gradu remisso posse inueniri simul. — Nota hic ad text. 19. sententiam Aristotelis docentis, id esse magis contrarium, cui minus inest contrarij, vt magis calidum, quod minus frigoris admistum habet, similiterq; id esse minus contrarium, quod de contrario plus obtinet. Quibus similia inueniuntur 4. cap. lib. 3. Topic. & 4. Metaphys. cap. 6. text. 27. Erunt enim hæc nobis vsui in libris de ortu & interitu ad refellendum Gregorium Ariminensem, Durandum, Sonemarem & alios negantes posse duo contraria gradu remisso in eodem subiecto coalescere.

QVAE-

QVAESTIO I.

Vtrumne motus in tribus tantum Categorijs per se versetur, an non.

ARTICVLVS I.

Videri in nulla e tribus categorijs per se versari.

IN hac controuersia duo à nobis disquirenda sunt. Primum, an motus tendat per se ad tres Categorias, Quātitatis, Qualitatis, Vbi. Deinde vtrum ad has tantum per se tendat. Quod ad primum attinet, in partem negatiuam hæc argumenta sese

1. Argum. offerunt. Quantitas est coæua materiæ, eique ingenita à sua prima origine; ita vt à nullo agente naturali denuò producatur: ergo quantitas nullo motu per se acquiritur. Antecedens, præterquam quod olim in Pythagorica, & Academica scola, deinde etiā in Arabica magno consensu receptum fuit, probatur. Nam si quantitas efficeretur ab agente naturali; vel efficeretur ab vno tantum, vel ab omnibus. Non ab vno tantùm, vt planum est. Si ab omnibus, oporteret igitur inesse cūctis commune aliquod principium effectiuum quantitatis; quod tamen non videtur dari in natura rerum: id enim vel esset ipsa quantitas, quæ tamen esse nequit, cùm non sit actiua: vel qualitas; quæ item esse non potest, cùm quantitas secundum naturam & originem prior sit omni qualitate eiq; necessariò præiaceat, tam quoad effectionem, quàm quoad esse, operationemque. Secundò, suadetur idem antecedens, quia sicuti nullum agēs creatum potest materiam primam producere; quia illam ad agendum necessariò supponit: ita nec quantitatem gignere valebit, cùm ipsam quoque prærequirat, tum ad excipiendam actionem, tum vt eius interuentu rem patientem contingat, siquidem omnis actio physica exposcit mutuum agentis, patientisq; contactum; qui absq; quantitate esse non potest.

Pythagorica, Academica, & Arabica schola quātitatē materiæ coæuam facere.

2. Argum. Item verò quod non sit motus ad Qualitatem probatur, quia cum omnis motus sit continuus, si ad qualitatem esset motus, posset qualitas cōtinua nouorum graduum seu partium accessione intendi; quod autem non possit ostenditur, quia sequeretur in fine incrementi motu peracto dari

A gradus infinitos qualitatis respondentes infinitis instantibus, quæ inter fluente motu intensionis præterierunt: Item quia Arist. 8. huius operis lib. cap. 3. tex. 23. palàm incusat eos, qui alterationem continuum motum fecere.

3. Argum. Præterea non terminari motum ad Vbi ita ostenditur. Situs & Vbi non differunt inter se: atqui ad Situm ex communi Peripateticorum sententia non est motus, ergo neq; ad Vbi. Probatur maior: Namque

B obtinere situm, vt stare aut iacere, nihil est aliud, quàm tali modo ipso vbi circumscribi: at obtinere quidpiam, & obtinere id tali modo, non videntur differre inter se, saltem discrimine ad diuersas categorias pertinente. Non potest igitur motus terminari ad Vbi. Quibus patet non tendere motum per se ad tres categorias.

ARTICVLVS II.

C *Videri motum in pluribus Categorijs versari quam tribus.*

1. Argum. CONtrà verò, quòd ad plures, quàm tres categorias sit per se motus, hisce argumentis videtur confici. Generatio terminatur ad substantiam, vt docet Aristot. lib. 2. huius oper. cap. 1. text. 14. & lib. 8. cap. 7. text. 62. & 1. de generatione cap. 5. text. 25. atqui generatio, si sumatur vt est positiua & vera actio, est motus. Igitur

D motus tendit per se ad substantiam. Minor probatur ex eodem Aristot. 7. huius operis cap. 4. text. 34. vbi ait vnam generationem esse alia tardiorem, & velociorem. Cùm ergo tarditas, & velocitas nulli mutationi præterquam motui conueniant, planè sequitur generationem in doctrina Peripatetica, si vt positiua & vera actio est, expendatur, motum esse.

2. Argum. Item si quid obstaret quo minùs ad Substantiam motus daretur, esse defectus contrarietatis: sic quidē omnis motus versa-

E tur inter contraria: sed hoc non obstat, ergo nihil. Probatur assumptio, quia ad motum non exigitur perfecta ratio contrariorum, alioqui non tenderet per se motus ad Quantitatem, neque ad Vbi, quibus nihil propriè, ac simpliciter contrarium est. Ac quod in substantijs qualiscunque contrarietas cernatur, patet ex eo, quòd vt Arist. 1. huius op. is cap. 5. text. 47 alijsq;

in locis docuit, quicquid corrumpitur, habet contrarium, omnia verò composita sublunaria corruptionem subeunt.

3. Argum. Deinde quod ad Relationem motus sit, probatur ex eo, quia iccirco id videtur negari, quòd Relatio creditur aduenire subiecto nulla in eo facta mutatione: at quòd non ita res habeat, & quod subiectum accessu nouæ relationis re vera mutetur, per spicuè ostendi potest. Primum, quia nihil incipit aliter affectum esse, atque antea, nisi mutationem aliquam subeundo. Quid enim est mutari nisi aliter affici? quicquid autem nouam acquirit relationem, haud dubie aliter afficitur: cùm denuò, verbi gratia, sit pater is, qui antea non erat. Quò pertinet illud D. Augustini lib. 11. Cófess. cap. 7. Quicquid non est, quod erat, & est quod non erat, moritur, & oritur. Item quia si res aduentu relationis non mutaretur, haud rectè Theologi post D. Ambrosium primo de Trinit. cap. 5. & D. Augustinum 5 de Trinit. capite 15. & 16. docerét, ppterea nó posse Deo nouã relationẽ realẽ aduenire; quia sequeretur diuinã naturam mutari. Rursusque idem confirmatur, quia quicquid ponitur in rerum natura, habet aliquod productiuum; alioqui idem se ipsum educeret de non esse, ad esse; quod fieri posse negat D. August. 1. de Trinit. c. 1. omne autem producturum efficit rem per aliquam actionem (is est enim modus causandi efficientis causæ.) Quare necessario relatio fiet per aliquam actionem sibi propriam; & quod inde consequens est, aduentu relationis subiectum mutabitur.

D. August. Magister in 1. d. 30. c. 1. D. Th. 2. có tra gent. c. 12. D. Ambr.

D. August.

4 Argum. quod multis argumẽtis coniunctis cóstat. Postremò, quod etiam ad alias Categorias motus sit, ostenditur. Ad Actionem, quia motus alterationis quo materia ad nouam formam recipiendam disponitur, tendit ad generationem tanquam ad terminũ sibi a natura præfixũ, quo adepto cessat.

Ad Quando, quia motus ad candorem vno eodemque actu fertur in ea, quæ à candore re ipsa non differunt, e quorum numero est duratio ipsa candoris, quæ in eo prædicamento ponitur.

Ad Situm, quia domus ædificatio, quæ motus quidam est, in nihil aliud primò spectat, quam in collocationem & situm lignorum lapidum, & cæterarum rerum, ex quibus domus coagmentatur; in Situm, in quam, non eum duntaxat, qui ad totum, A sed qui ad vbi pertinet.

Denique ad Habitũ, qa motio qua se q̃s que induit, versatur in applicãda veste, aut alio simili indumento, in qua applicatione, passiua & quasi informatione, propria huiusce prædicamenti ratio consistit.

ARTICVLVS III.

Totius quæstionis explicatio.

B VT huic controuersiæ fiat satis, nonnulla præfari oportet; è quibus illud sit primum. Motus nomen trifariam apud Aristot. vsurpari consueuit. Interdum fuso significato, vt nimirum omnem mutationem continuam comprehendit, siue ea sit actus entis in potentia, qualis est adgeneratio substantialis, quæ est actus materiæ primæ, in quam successiuè inducitur forma eius substantiæ, quæ ex parte gignitur, siue sit actus entis in actu secundum formam substantialem, manentis tamen in C potentia ad formam accidentariam, ad quam mutatur, qualis est omnis successiua mutatio, qua accidentaria forma acquiritur. Triplex motus acceptio. Prima.

Secundò capitur motus pro mutatione continua successiua, quæ est actus entis in actu substantiali, siue inter contrarios, siue inter contradicẽtes terminos versetur, sicq́; motus omnes ac solas mutationes accidẽtarias continuas comprehendit. Hoc modo accepit Aristot. motum lib. 3. huius operis cap. 2. cum ipsum definijt. In hoc etiam D sensu illum vsurpauit cap. 1. huius libri text. 8. cum probauit generationem substantialem non esse motum, quòd eius subiectum non sit ens simpliciter, sed materia prima, quæ est pura potentia; quod item repetit primo de ortu & interitu cap. 4 text. 24. aiens subiectum generationis substantialis esse materiam propriè sumptam: subiectum verò motus, materiam in minùs proprio significato, seu vt iam est ens actu per formam substantialem. Secunda.

E Tertiò sumitur motus paulò pressius, pro ea duntaxat mutatione successiua, quę est actus entis in actu substantiali, & inter extrema contraria versatur, comprehẽditq́; eas mutationes successiuas accidẽtarias, quibus à contrario in contrarium pergitur. Atq; hæc notio est, secundum quàm Aristot. motum expendit cap. 1. huiusce lib. text. 7. cùm mutationem generatim sumptam Tertia. Quo pacto acceperit

ptam partitus est in ortum & interitum atq; in motum; rursusq; generationem in substantialem & accidentariam.

Contraria tribus modis dici. Deinde animaduertendum est cõtraria, quod ad rem præsentem attinet, tripliciter dici, primò ac propriissimè ea, quæ sub eodē genere maximè distant, eidemque subiecto vicissim insunt, nisi alterum insit à natura, vt ex capite de oppositis constat. Secundò, numerãtur inter cõtraria quilibet duo termini positiui, inter quos cernitur latitudo aliqua, vel graduum, vt inter summè calidū & summè frigidum: vel qualitatis mediæ, vt inter album & nigrum, inter quæ cadit cæruleus color: vel extensionis, vt inter quantum vnius cubiti, & quantum sex cubitorum, inter quæ conspicitur latitudo cubitorum quinque: vel formæ, quæ ratione vnius partis successiue acquiritur, ratione alterius amittitur; quo pacto existentiam mobilis in principio, & in fine spacij interiacet latitudo existentiæ eiusdem mobilis fusi per intercapedinem, quæ successiuè acquiritur & abiicitur, dum mobile à principio ad finem pergit. Tertiò denique appellantur contraria, non ea tantùm, quæ primo aut secundo modo talia sunt, sed etiam priuantia, de quibus loquitur Aristot. 1. lib. huius operis cap. 5. text. 47. cùm docet rerum Physicarũ principia contraria esse.

Prima cõditio. Quæ cõditiones requirãtur ī eo, qd motū per se terminat. Denique attentè obseruãdum est, duas requiri & sufficere conditiones, vt aliquid per se motum terminet. Vna est vt habeat contrarium, quod semper supponatur existere in re motum ineunte, ita scilicet vt adeptio eius, ad quod per se motus fit, ab eiusmodi contrario, tanquam à termino à quo proficiscatur, tendatque ad alterum contrarium, vt ad terminum ad quē. Hanc verò conditionem tradidit Aristot. tū cap. 2. huius libri tex. 10. vbi tamen contraria non quæuis sine discrimine, sed iuxta secundam acceptionem, de qua proximè egimus, intellexit.

Secunda conditio. Secunda conditio est, vt id, quod motum terminat per se comparetur, neque subiecto absque mutatione adueniat, eaque non qualicunque, sed quæ sit vera actio & passio, qualis est illa, qua Socrates albescit, vel sanatur. Hanc etiã conditionem eodem capite, textuq; inculcauit Aristoteles.

Responsio ad proposi His ita constitutis, propositæ quæstioni respondendum est, ad tres dũtaxat Categorias, Quantitatis, Qualitatis, & Vbi, esse per se motum. Quæ conclusio cū statuat esse motū ad tres Categorias, nec ad plures tribus; vtraque eius pars suadetur. — tam quæstionem

Prior hunc in modum. In illis tribus cernūtur duæ conditiones traditæ; siquidem formæ horum prædicamentorum seruant cõtrarietatē, de qua locutus est Aristoteles, neq; subiectis absque eorū mutatione adueniunt, vt consideranti perspicuum fiet: ergo, &c. Posterior verò ostẽditur, quia in primis ad Substantiam non est per se motus ob defectum prioris conditionis. Nec enim in substantiis datur cõtrarietas requisita ad motum, de quo hic agitur; quia in ea non inuenitur per se latitudo motu per currenda; cum intensiuam non admittat; extensiuam non habeat nisi per accidens, nempe ratione Quantitatis. Nec est etiã motus ad Relationem, quia cum v. g. Socrates albescit, fit ei similis nix, nullã propriã mutationem niue subeunte. Eadem ratione neque est motus ad motū; atque adeò nec ad Actionem, & Passionem, quia hæc comproducuntur, acquiruntúrve productione, siue acquisitione formæ, quę motu acquiritur, quo fit vt non adueniant subiectis mutatione per se ad ipsa directò pertinente. Similiter ob eandem causam neque ad Quando, Situm & Habitum est per se motus, vt ex argumentorum dissolutione planius constabit.

Cur nō sit p se motus ad substantiam.

Neque ad relationē.

ARTICVLVS IV.

Occurritur primi articuli argumentis.

Sol. 1. arg. PRimi articuli argumenta hunc in modum diluenda sunt. Ad primum, negãdum est antecedẽs cum D. Thoma 1. part. q. 76. artic 6 M Alberto in summa de homine in tract. de nutritiua, Durando in 1. d. 8. secunda parte dist. q. 4. Capr. in 2. d. 18 qu. 1. art. 1. conclu 6. Caiet. ad cap. 7. libri de ente & essent. q. vlt. Heru. quodlib. 1. qu. 11. 10. Ferrariens. 4. contra gent. cap. 81. & aliis. Ad priorem verò eius confirmationem dicendū, quantitatē produci à quolibet genitore compositi naturalis non vi ipsius quãtitatis; vel etiam qualitatis, quæ immediatè attingat ipsam quantitatem: sed quatenus à tali progenitore efficitur compositum, cuius tū formam, tum materiam,

Quantitas à quo producatur.

teriam, vt in 1 huiusce Operis diximus, vtramque suo modo, naturali consecutione quantitas sequitur. Ad posteriorem respondendum, esto nullum agens creatum possit materiam primam efficere, (quia, vt alias rationes omittamus, cùm materia prima sit primum subiectum, necessariò ante se ipsam deberet supponi ad agentis creati actionem in se recipiendam) posse tamen quantitatem producere; quia in ipso generationis momento habet subiectũ, in quod agat, nimirum materiam primam, in qua, veteri quantitate cum reliquis accidentibus pereunte, noua quantitas gignitur, vt commune omnium materialium accidentium receptaculum, atque adeò prius natura, seu origine, quàm illa omnia: ac cùm toto tempore ante instans corruptionis perseueret quantitas rei, quæ interit, eius interuentu dabitur inter agens & patiens mutuus ille contactus, sine quo actio physica non procederet.

cap.4.q.1. art.1.

A

B

Sol.2. Ad secundum, quod alterationis continuitatem demoliri nitebatur, reiecta sententia quorundam D. Thomæ sectatorum, qui soli motui locali continuitatem dant, qui alibi ex professo refutabuntur, dicendum, & si qualitas continuo motu acquiratur, non proinde in fine motus dandam esse in subiecto qualitatem infinitè intensam, quia esto præterierint infinitæ partes motus, quibus infinitæ partes qualitatis acquisitæ fuerunt, eæ tamen partes non efficiunt actu infinitum, cùm non sint æquales vni certæ, & non communicantes. Licet etiam infinita sint instantia in tempore, v.g. vnius horæ, quo durat alteratio; quia tamen transeunt per modum vnius finiti temporis, fit vt qualitas non euadat infinitè intensa. Quod vberiùs explicauimus lib.3. ad cap.8.qu.1.art.5.ad 3. Intellige etiam in instanti alterationis continuæ nihil acquiri, sed in acquisito esse dari, quod immediatè antea acquirebatur. Ad locum Aristotelis dicendum, mentem institutumq; Philosophi ibi vt Græci, alijq; graues interpretes exponunt, solùm esse, res non perpetuò alterari, sed ab eo motu interdum quiescere.

capi.1.d. 17.q.2.ar. 2. Sonc.8. Metaph.q. 23. Ianelli. 8.huius op.q.7.cur in fine alterationis nõ euadat qualitas infinita.

C

D

E

Illud autem hic obiter aduertimus; & si qualitates secundum partes proportionales suæ intentionis in infinitũ diuidi queãt, tamen quia infinita sub nulla arte sunt, redegisse Philosophos quasi ex pacto ob suas

Vnde orta sit apud philosophos diuisio quali

disputationes eiusmodi partes seu gradus in numerum quendam certum. Vnde ponunt octo gradus caloris, octo frigoris, similiterque aliarum eiusmodi qualitatum. Et verò possent plures vel pauciores gradus numerare, si prædictas qualitates in minutiores, vel maiores partes secuissent.

tatum in certum numerũ graduum.

Ad tertium, neganda est maior, & ad eius probationem concedendum id, quod ea concluditur, videlicet vbi & situm non distingui inter se realiter, sed modo tantùm. Verùm non rectè ex eo colligitur sitũ, & vbi non distingui prædicamentis; cùm figura non differat à quantitate, nisi ut modus rei à re, & tamen ad diuersa prædicamenta pertineant. Vtrum autem situs & vbi, usu duntaxat populari an philosophico, duo prædicamenta re uera constituant, suo loco expendemus.

Sol.3.

ARTICVLVS V.

Respondetur ad argumenta secundi articuli.

Ad primum uerò argumentum eorum, quæ ostendere nitebantur motum terminari per se ad plures, quàm tres Categorias, concedenda est maior, neganda minor. Etenim generatio pro momentanea formæ introductione est positiua & uera actio ut sentit Scotus in 2.dist.2.qu.4.& 9.& in 3.dist.4.qu.unica Durandus in 1.dist.4 qu.1.& in 2.dist.1.qu.2.Capreolus in 2.d.13.qu.unica art.3.ad argum. contra 1.concl.Ferr.2.contra gent.cap.17. Sonc.7.Metaph.qu.22.Marsil.1.de gener. quæst.2.art.2.Auerr.4.huius operis cõm. 129 Simplic.hoc in lib.comm.8.Quam sententiam Peripateticam esse in 1.de ortu & interitu, ubi hac de re ex professo disputari solet, ostendemus. Quare ad confirmationem minoris dicendum, non accepisse eo loco Aristotelem generationem pro sola introductione substantialis formæ in materiam, quam ubique docet terminari ad substantiam, sed pro alteratione præuia simul cum introductione talis formæ, ut interdum usurpat: quod annotarũt præter alios Auerroes tum alibi, tum.8.libri huius operis comm.55.& M.Albertus 1. de generat tract.1.cap.21.Porro autem queadmodũ generatiõis secũdũ posteriorẽ sensum

Dilut.1.

Generatio sũpta pro momentanea introductiõe est vera actio.

Duplex vsurpatio generationis.

sensum spectatæ, non conuenit tarditas A & velocitas, nisi ratione alterationis; ita nec conuenit ad substantiam terminari, nisi ratione momentaneæ introductionis.

Dilut. 2. Ad secundum dicto, vt motus ad substantiam non detur, sufficere defectum contrarietatis, non quidem perfectæ; nec enim ea requiritur ad motum, sed qualis est à nobis superiùs explicata. Itaq; non sat est oppositio priuatiua, quæ substantiæ competit, quæque in ortu, & generatione cuiusq; rei interuenit, vt substan B tia per motum acquiratur.

Dilut. 3. Duplex mutationis acceptio. Ad tertium respondendum est, mutationem quod ad præsens institutum attinet, bifariam sumi. Vno modo late, sicq; mutari dicuntur quæcunque in se varietatem aliquam recipiunt, qualiscunque ea sit: & hoc pacto fatendum est mutari quicquid nouam relationem realem acquirit vt prior pars propositi argumenti concludit: & si ab huiuscemodi etiam mutatione, diuina natura longe absit. Alio mo C do propriè, ac propriè pro ea mutatione, quæ est vera actio, & passio. De hac verò loquitur Aristoteles cum ait relaationé acquiri absque subiecti mutatione, vti superiùs exposuimus. Ad posteriorem igitur partem argumenti; qua ostendi videbatur hanc quoque mutationem subire ea, quibus noua relatio aduenit, respondemus cum D. Thoma de potẽtia Dei quæst. D 7. art. 8. ad 6. rellationem habere effectri-

Quæ nam sit relatio-

cem causam; sed hanc esse id, quod producit fundamentum, v. c. albedinem, quæ fundamentum est similitudinis inter duo alba, eandemque actionem terminari ad fundamentum per se ac primò; secundariò ad relationem, quatenus hæc ab illa tanquam ab radice pullulat. Adde etiam nonnunquam relationé aduenire subiecto absque vlla actione, quæ ibi ad illud terminetur, vt patet in relatione similitudinis, quam Socrates iam antea candidus sortitur, cùm aliud subiectum denuo fit album.

nis causa efficiens. Confule etiam D. Thom. in 3. d. 2. q. 2. art. 2. q. 3. c. pr. & 1 d. 30. q. 1. ar. 1. & 1 3. d. 5. q. 1. art. 3 Sonc. lib. 5. Metap. q. 25. art. 6 M. Alber hoc loc tra ct. 1 c. 5 q.

Dilut. 4. Ad ea quæ vltimò obiecta sunt, dicimus motum, quo alteratrices qualitates calor, frigus, humor, siccitas comparantur, suapte natura ordinari ad generationem, in eamq; sæpè desinere: non tamen vt in terminum intrinsecum, sed tanquam in id, quod alterationi succedit. Quod ad situ a tionem spectat, omissis alijs solutionibus, quæ afferri etiam possent, respondemus, & si motus eodem actu in terminum, & in eius durationem contendunt, non ferri tamen per se in durationem, sed quatenus duratio idem re ipsa est cum termino. Quod asserendum quoque est de situ, qui non per se comparatur, sed acquisitione vbi, ad quod motus localis fertur; non autem ad modũ, illum, in quo ratio situs posita est. Idemqu e existimãdum de ratione formali prædicamenti Habitus; q ad motum localem, quo sibi quisque vestes applicat, non per se spectat.

situs nõ cõparatur per se, sed acquisitione vbi.

CAP. III.

Post a hæc autem dicamus quid sit simul, & quid separatim, & quid tangere, & quid intermedium, & quid deinceps, & quid hærens, & quid continuum, & quibus singula hæc congruere apta sunt. Loco igitur simul esse ea dicuntur, quæ in vno primo sunt loco, separatim autem quæ in alio: b *tangere ea, quorum extrema sunt simul. Intermedium id, quò res, quę mutatur; prius peruenire apta est, quàm ad id in quod vltimo mutatur, cùm natura continenter mutatur. Ad minimum autem in tribus est intermedium, quandoquidem contrarium mutationis extremum est.* c *Continenter autem mouetur quod nihil aut minimum intermittit, non quidem temporis (nihil enim prohibet eum, qui nihil intermittit, atq; etiam continuò post summam chordam infimam sonare) sed rei in qua mouetur. hoc autem in mutationibus locorum, atq; alijs etiam perspicuum est.* d *Contrarium verò in loco, quod rectа linea plurimum distat. Minima enim terminis clausa est, mensura autem quod terminatum est.* e *Deinceps verò id sequitur, inter quod, cùm aut natura, aut situ, aut aliquo alio sic definitum post princi-* Text. 22. Text. 23. Text. 24. Text. 25.

pium

pium tantum sit) & rem eam, quam deinceps sequitur, nihil eorum, quæ in eodem sunt genere, intermedium est. Dico autem vt linea, seu lineæ inter lineam, aut inter vnitatem vnitas, seu vnitates, aut inter domum domus. At aliud intermedium esse nihil proibet. Nam quod deinceps est, aliquid deinceps sequitur, & posterius quiddam est. Non enim vnum duo deinceps sequitur, neque secundam diem calendæ deinceps sequuntur, sed hæc illas. Id autem hæret, quod cùm deinceps sequatur, tangit. Quoniam autem mutatio omnis in oppositis est, oppositaq; sunt & contraria, & contradicentia, & nullum contradicentium est medium, perspicuum est in contrarijs medium esse. f Continuum autem est, quod cohærentis alicuius habet rationem. Dico verò tum esse continuum, cum vtriusque termini, quibus se contingunt, vnum & idem facti fuerint, atque (vt nomen significat) contineantur, quod esse non potest, si extrema sunt duo. Hoc autem definito, manifestum est continuum in his esse, ex quibus vnum aliquid contactu aptum est existere. Atque vt vnum est id quod continet, sic totum vnum erit, vt aut clauo, aut glutine, aut tactu, aut re rei adnascente. g Manifestum autem est primum esse id, quod deinceps est.

Nam quod tangit necesse est esse deinceps, quod verò deinceps, non omne tangere. Quamobrem deinceps esse his conuenit, quæ ratione sunt priora, vt numeris, tactus autem minimè. At si quid continuum est, necesse est tangat, si autem tangat, continuum nondum est. Non enim si simul sint, vnum esse eorum extrema necesse est, sed si vnum, necesse est etiam simul esse. Ita ortu copulatio postrema est. Tangant enim se necesse est extrema si copulari debeant. Quæ autem tangunt non omnia copulantur. At in quibus tactus non est, copulationem non esse constat. h Quare si punctum est & vnitas, qualia ponunt separata, idem esse non possunt. Illis enim tangere congruit, vnitatibus autem deinceps esse. Ac illorum medium aliquod esse potest (nam omnis linea inter puncta media est) harum non est necesse. Nullum enim inter binarium, & vnitatem medium est. Quid igitur est simul esse, & quid separatim & quid tangere, & quid intermedium, & quid deinceps sequi, & quid cohærens, & continuum, & quibus vnumquodq; horum conueniat, dictum est. Tex. 11. Tex. 12.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

POst a hæc autem] Hæc est altera huius libri pars, in qua de vnitate, & diuersitate motus Aristot. differit. Ad vberiorem verò intelligentiam eorum, quæ pertractanda sunt, quædam sibi explicanda proponit, quæ Simplicius congruere ait cum ijs, quæ de motu in tertio libro tradita sunt. Declarare ergo inprimis quæ dicantur esse simul, non quidem spectata tota vocabuli amplitudine; latè enim patet, vt constat ex lib. Categoriarum in capite de modis simul, sed quæ duntaxat loco simul esse dicantur. Ea igitur loco simul esse perhibentur, quę in vno primo, seu adæquato loco sunt: quo pacto se haberent duo corpora si se mutuò penetrarent, quod tamen naturæ viribus fieri nequit: separatim verò sunt quæ diuersis continentur locis. Vel aliter, & ad Aristot. mentem apposite, ea dicuntur simul, & in vno primo loco esse, quæ locum nulli alteri communicant; sed per se tantùm occupant; quo pacto sphæræ cœlestes in cœlesti mundo insunt. Nec enim in illo alia sunt corpora, præter sphæras ipsas. Quid sit esse simul. Prior explicatio. Posterior explicatio.

b Tangere ea.] Docet ea se tangere, quorum extremo sunt simul, id est, ita vt inter ipsa nihil sit interiectum. Intermedium autem dicit esse illud, in quod necesse est id, Quæ se tāgunt.

& fluere videntur. Quod si vna & eadem est ea, quæ mane, & quæ nunc sanitas inest, cur cùm intermissam rursus sanitatem receperit, hæc & illa vna numero non erunt? Eadem enim ratio est, f sed hoc differunt, quod si duo, propter hoc ipsum vt si numero vnus, etiam habitus necesse est. Vnus enim actus numero vnius numero est. At si habitus vnus est, non etiam actus vnus esse alicui fortasse videbitur. Nam cum ambulare desierit, amplius non est ambulatio, sed erit si rursus ambulet. Itaque si vnus & idem est, posse vnum & idem sæpius interire, & esse. Atque hæ quidem dubitationes à præsenti consideratione sunt alienæ. g Quoniam autē continuus est motus omnis, siquidē oīs potest diuidi, eum etiam, qui simpliciter vnus est, necesse est continuum esse, & si continuus, vnum. Non enim omni continuari omnis potest, vt nec aliud quoduis cuiuis, sed quorum extrema vnum sunt. Extrema autem aliquorū quidē non sunt, aliorum verò sunt specie diuersa, & homonyma. Quo enim modo se tangerent aut unum fierent lineæ, & ambulationis extrema. h Cohærebunt quidem & qui nō idē sūt specie, neq; genere, Aliquis enī mox ac cocurrit, febricitabit: & vt fax ex successione, latio cohæret, nō autem est continua. Positum enim est ea esse continua, quorum extrema unum sunt, quare cohærent & deinceps sequitur, quod continuatum sit tempus, continui autem quod motus: quod tum est cùm utriusque extremum unum sit. Text.38. Text.39. Text.40.

i *Ideo motus, qui simpliciter continuus, vnus que est specie, idē sit, & unius, & in uno tempore necesse est. Vno quidem in tempore, ne motionis uacuitas sit media. Nam in interuallo quiescere necesse est. Multi igitur, & nō unus motus sunt, quorum quies media est. Quare si aliquis motus statu intercipitur, is neque unus, neque continuus est. Intercipitur autem si tempus est intermediū. Nec uerò qui specie unus non est, quanquam tempus non intermittatur. Nam tempus quidem unum est, specie autem motus alius. Vnum enim motum specie quoque unum esse necesse. Hic autem ut simpliciter unus sit necesse non est. Quis igitur unus sit simpliciter motus, dictum est.* k *Is item qui perfectus est, unus dicitur, seu genere sit seu specie seu essentia perindè atque in cæteris, perfectum, & totum unius est. Fit autem interdum ut imperfectus quanquam sit, unus dicatur, modò continuus fuerit.* l *Aliter etiam præter eos, qui dicti sunt, motus unus dicitur, qui est æquabilis, nam is qui non est æquabilis, quodammodo unus non uidetur, sed is magis, qui est æquabilis, ut rectà linea. Inæquabilis enim sectilis est. Videntur autem differre intensione, & remissione. At uerò in omni motu æquabilitas inest, & inæquabilitas inest, & inæquabilitas. Nā & alteratio æquabilis esse potest, & latio super æquabili, ueluti circulo, aut recta linea: ac in accretione, & iminutione similiter.* m *Inæquabilitatis autem differentia ex eo interdum est in quo mouetur.* Text.41. Text.42. Text.43. Text.44.

Motus nāq; æquabilis, nisi in magnitudine æquabili esse nō potest, ut motus, qui in flexa linea, aut anfractu fiunt, aut alia magnitudine, cuius partes omnes inter se aptæ nō sūt. Alia est nō loci rōne, nec tēporis, nec eius ad qđ est, sed modi Nam celeritate, & tarditate interdū definitur. Cuius enim eadē est celeritas, is æquabilis est, cuius non est, inæquabilis. n *Ideo celeritas, & tarditas nec species sunt motus, nec differentiæ, cùm species omnes comitentur.* o *Quare nec* Text.45.

grauitas, nec leuitas, quæ ad idem, vt terra ad se, aut ignis ad se. p *Inæquabilis igitur, quia continuus, vnus est, sed minus, vt lationi flexæ accidit. Quod autem minus est, ob mistionem contrarij semper est. At si potest fieri vt omnis motus æquabilis sit & non æquabilis, qui diuersæ speciei inter se cohærent, vnus & continuus non erunt. Quomodo enim æquabilis fuerit is qui ex alteratione, & latione coaluerit? congruere namq; inter se deberent.*

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

De vnitate & distinctione motuũ. MOtus a autem multis modis.] Accedit iam ad vnitatem, diuersitatemq; motus explicandam. Ac primum statuit motum totidem modis dici, quot vnum: tempe vnum genere, vnum specie, vnum numero. Ij motus sunt vnũ genere, qui ad formas eiusdem Categoriæ proficiscuntur, vt omnes alterationes: ij vnum specie qui specie, qui in formas eiusdem speciei desinunt, vt omnes dealbationes. Quod si aliqua detur forma, quæ simul species & genus sit, id est, quæ sit species subalterna, tunc motus quibus ad eam pergitur, non vnum quid specie absolute dicentur, hoc est, eiusdem speciei infimæ, sed subalternæ. Ponit autem exemplum speciei subalternæ μάθησιν, id est, discendi, examinandi assentiendiue actum, sub quo, tanquam sub genere continetur actus sciendi in commune, sub hoc vero similiter varij actus sciendi specie distincti.

Lationes vnde accipiãt distinctionem. b Sed dubitare aliquis.] Prius quàm statuat qui motus vnus numero censeri debeat, diligentiùs expendit an id, quod de vnitate specifica motus asserunt, cum veritate consentiat, argumentaturq; in contrariam partem. Nam si vnitas specifica termini sufficeret ad constituendum motum specie vnum; sequeretur motum circularem, & rectum, cùm vterque ab eodem puncto ad idem punctum per diuersas lineas fit, eiusdem esse speciei; sequeretur item volutationem, & ambulationem ad eandem speciem infimam pertinere, si ab eodem loco ad eundem contendant. Quod absurdum videtur. Hãc quæstionem dissoluens ait, lationes non solum à terminis, sed etiam à medio recto, & circulari, siue obliquo distinctionem capere.

Quare cùm rectum & obliquum, circularéue specie differant, etiam conuersionem, & motum rectum inter se specie distingui.

Qui motus sit absolutè vnus. c Simpliciter autem vnus.] Declarat quinam motus absolutè vnus sit, hoc est, vnus numero. Porrò cum in quolibet motu tria concurrant, res mota: forma quæ acquiritur: tempus, quod consumitur. statuit tria hæc ad vnitatem numeralem motus simul requiri, ita vt forma, ad quam acceditur, sit vna numero, & vt tempus vnum sit. hoc est, vt nulla fiat temporis intermissio, quæ fit intercepta quiete. Itaque si Socrates albescat ad duos gradus albedinis, ibique subsistat; postea vero repetito motu alios duos gradus compararet, non erit vna numero dealbatio. Præterea necesse est, vt res mota siue subiectum; sit vnum non ex accidente, sed per se; non commune, sed singulare. Sicut enim communis natura ratione subiectorum partitim, in quibus continetur, diuersas vno tempore mutationes subire potest: quandoquidem albescente Socrate fit homo albus, nigrescente simul Platone fit niger. ita vt motus vnus numero habeatur, non satis est communis naturæ identitas, sed oportet vt ad eandem rem singulatim pertineat.

Dubit. Responsit. d Verùm si Socrates.] Rogaret fortasse quispiam, si Socrates eandem alterationem alio atq; alio tempore subeat, num eadem numero alteratio censenda sit, an non. Huic respondet, si fieri possit, vt quod semel euanuit, redeat, eiusmodi alterationem posse eandem numero esse: quasi dicat specie tantummodò eandem futuram, non autem numero; quia quod semel interijt, idem numero reuiuiscere non, simile est.

e Sed dubitatio huic.] Aliam mouet quæstionem superiori non absimilem videlicet, vt (D. Thomas interpretatur) sit ne eadem numero valetudo, vel quæuis alia affectio, qua quis diu potitus est, an non. Videbitur enim alicui non posse eandem esse: quia cum subiecta quibus accidentia inhærent, perpetuo labantur, & fluant, vt Heraclitus, alijq; antiquitatis Philosophi tradidere, vtiq; si eadẽ numero valetudo diu integra & incolumis perstiterat, nihil videtur causæ esse, cur & si interierit, nõ eadẽ numero regeneret.

f Sed

f Sed hoc differunt.] Tanta obscuritate is locus tenetur, vt quibusdam corruptus, & mutilus videatur. Simplicius verba quædam de suo abijcit; Auerroes in eius sententia eruendo laborat, ac tribus allatis explicationibus, nihil proficit. Videtur tamen Aristotelis mens esse, licet ex formarum, quæ acquiruntur multitudine, actionum motuum que diuersitatem argui[?] nere possimus, quia ad actionis motusque vnitatem, vnitas formæ exigitur; ex formæ tamen, quæ acquiritur vnitate, non licere actionis motusue vnitatem colligere: quia ad vnitatem numeralem motus, non solùm formæ, sed temporis quoque vnitas necessaria est. Quare esto eadem forma rediret, non iccirco eundem numero motum redintegrandum: re tamen veram formam, quæ semel abolita est reparari non posse. Hinc responsio ad propositam controuersiam, vtcunque ducenda erit: videlicet continuatam valetudinem eandem numero esse; cum non ponamus eam intercidere, sed incolumen seruari, quemadmodum & subiectum idem manet, quantumuis Heraclitus, alijque instabilitatis rerum auctores contradicant.

Solutio propositæ dubitationis.

g Quoniam autem continuum.] Vberius exponit quæ ad numeralem vnitatem motus concurrunt, doceté; licet omnis motus continuus sit, quandoquidem & diuiduus, nullius tamen partes [illegible] communi termino copulari, præterquam eius, qui vnus numero dicitur. Non enim inquit, quælibet res continuari possunt, sed eæ solùm, quorum extrema inter se coalescere [illegible], & in vnum euadere. Nimirum quædam terminos siue extrema non obtinent [illegible] & si habeant, eiusmodi tamen sunt vt coire nequeant, veluti linea & deambulatio, cæteraque id genus specie differentia. Quod & de motibus inter se comparatis asserendum est. Nam qui naturam specie dissidentem sortiuntur, continuari inter se non possunt, vt cursus & febricitatio.

Quænam res inter se continuari possint.

h Cohærent tamen.] Etsi motus genere aut specie differentes inter se continuari nequeant, nihilominus cohærentes dici posse admonet; si tamen vnus alterum subsequatur, nec media quiete intercipiantur. Minus enim ad cohæsionem, quàm ad continuitatem exigitur. Quod Simplicius hoc loco non animaduertit, putans omnes motus qui inter se cohærent in vnum coagmentari posse, & continuos reddi. Cui Themistius alijque interpretes, imo & Aristoteles palàm repugnat.

Motus specie distincti possunt cohærentes dici.

i Ideo motus.] Tria inquit necessaria esse vt motus ritè continuus dicatur, inprimis vt sit idem motus specie. Secundò, vt sit idem mobile. Tertio, vt sit idem tempus, nec vlla quietis mora intercedat. Ex his si vel vnum desideretur, non erit motus continuus: sicuti non erant cursus illi & recursus, quos equites obibant Athenis in Piræo tædam candentem alij alijs vicissim dantes accipientesq; in certaminibus. Nam quanquam hi motus, siue facum, quæ deferebantur, siue equitum deferentium, nec interstitio naturæ, & speciei, nec intermissione t[em]pis abiuncti erant, subiecto tamen distinguebantur.

Ad continuitatem motus quid requiratur.

k Is item qui perfectus.] Omissa Auerrois interpretatione, quæ verum sensum non attigit: docet plane Aristoteles, alia quoq; ratione motum dici unum, videlicet quatenus perfectionem suæ naturæ debitam & congruentem habet. Nam bonum siue perfectum, & vnum, imo & totum, perpetuò sese in his, alijsque id genus rebus comitantur. Quod videtur Aristoteles ex Pythagoræ & Platonis disciplina arripuisse, vt annotauit Alexander, Simplicio referente. Lege, si placet, quæ hac de re in commentarijs librorum de cœlo ad primum cap. lib. 1. scripsimus. Quia verò interdum motus terminorũ, ad quos proficiscuntur, ad solutionem non obtinent, vt si Plato albescere incipiat, nec tamen ad perfectum candorem euadat; commonefacit, nihil obstare hanc imperfectionem, quominus quilibet absolutè unus numero appelletur, si modò continuus sit.

bonũ, unũ, totum.

l Alter etiam præter.] Alium unitatis modum subijcit, quo motus unus dicitur, qui æquabilitatem seruat. Vt enim is, qui modo tardior est, modò celerior, ob hanc partium dissimilitudinem minus est unus: ita qui toto decursu sibi consentit, & uniformitatem habet, magis unus censetur, sicuti linea recta magis uidetur una quàm obtorta; at uarijs flexibus sinuata, quodammodo plurium linearum rationem obtinet. Hanc autem unitatis intensionem remissionémue, in omnes motus conuenire posse ait Aristoteles: non quod motus cœlestium sphærarum uelocitatis incrementa aut decrementa subire queant: id enim in libris de cœlo negat, sed quia non alijs tantùm motibus, sed etiam ei, qui circulo fit, ex se nõ repugnet eiusmodi uarietas. Lege Auerroem hoc loco.

De æqualitate motus.

Motuũ inęquabilitatis duę causæ.

m Inequabilitati autem.] Duas affert causas inæquabilitatis motuum. Alteram, quod magnitudo, super quam res mouetur, inæquabilis sit; cuiusmodi est uia tortuosa, & anfractibus impedita. Alteram, quæ ab ipso modo sumitur; quod, ut Themistius exponit, motor ipse modò acriùs modò pigrius rem motam incitet.

Celeritatē & tarditatē non esse motuũ differentias.

n Ideo celeritas.] Ex ijs, quæ hactenus docuit, nonnulla infert consectaria. Primum est cœleritatem & tarditatem nec species motuum esse, nec eorum differentias: quod ex eo concludit, quia in omni motu promiscuè reperiri queunt, cum tamen nullius speciei, aut differentię ratio incerta & uaga esse possit.

o Quare nec grauitas.] Hoc est alterum consectarium; quod uariè intelligitur ab interpretibus. D. Thomas ait sententiam illius esse, grauitatem & leuitatem non idem ualere, quod tarditas, & uelocitas: quia hæ in omnes omnium corporum motus indiscriminatim competunt, illæ uerò minime: quandoquidem grauitas ijs tantum, qui deorsum: leuitas ijs, qui sursum uergunt, accommodatur. Hæc expositio uidetur uim afferre uerbis Aristotelis. Germanior est, quã alij afferunt, ut sit sensus: quemadmodum tarditas & celeritas non sunt species motuum, aut differentiæ motuum specie diuersorum, ita nec specie distingui grauitatem, qua aliquid in locum infimum celeriter tendit, à grauitate, qua ad eundem locum aliquid tarde mouetur, qualis grauitas inest duabus terræ portionibus, quarum una plus habet ponderis, quam altera. Atque hoc significant uerba illa, terræ ad se. Quod de ignis leuitate similiter explicandum est.

Inæquabilitas non impedit cõtinuitatem motus.

p Inæquabilis igitur.] Docet inæquabilitatem non impedire quominùs motus possit censeri unus, si continuus sit, licet minus participet unitatem, quam æquabilis & sibi undiq; similis: ille enim ratione disparitatis in diuersas partes quodammodo contrarias secari potest, quia id quod minus est, admistionem habet contrarij, ut minus album admistionem nigri. Tum quædam repetit ad unitatem & continuationem spectantia, quæ iam ex dictis liquent.

Differentia specie non cõtinuari.

Obserua in hoc Capit. ad text. 42. pronunciatum illud Aristotelis, differentia specie non posse inter se continuari. Quod uerum est non in motibus solùm, de quibus hoc loco agitur, sed etiam in temporibus. Respondet enim sibi mutuò continuitas motus & temporis in eadem re. Nec obest quod in primo mobili continuantur tempus præteritum, præsens, & futurum. Non enim hæc differunt inter se specie, sed accidentario tantùm discrimine, (non secus ac duæ partes eiusdem motus, quarum alia uelox est, alia tarda) alioqui tempus primi mobilis non diceretur à Philosophis unum numero, cùm ea, quæ specie differunt, numero etiam differre oporteat. Diximus, in eadem re, quia perseuerante continuitate temporis primi mobilis, interfluunt plurimi motus inter se discreti, & disiuncti. Quid uerò de continuatione aliarum rerum, quæ in fluxu non consistunt, pronunciandum sit, non est huius loci explicare.

QVAESTIO I.

Vtrum motus distinguantur specie per terminos, in quos feruntur, an non.

ARTICVLVS I.

Argumenta in partem negatiuam.

1. Arg. pro parte negat.

NOn distingui motus p terminos hũc in modũ uidetur probari. Motus referuntur ad terminos ut ad fines in quos tendunt, & quorũ gratia sunt, sicuti, & B actus omnes: sed a fine nequeunt speciẽ sortiri: ergo nõ distinguuntur specie per suos terminos. Assumptio probatur, quia specifica distinctio cũ pertineat ad rei quidditatẽ, absoluta est ab existẽtia: at caussali A tas finis sicuti & efficiẽtis, iportat ordinẽ ad existentiam, ut alibi diximus: ergo, &c.

2. Arg.

Secundò. Actiones nõ distinguuntur p terminos; ergo neq; motus; cũ in utrisque eadẽ sit ratio. Probatur antecedens, quia si p terminos distinguerentur, cum actio in cõmune non habeat formam unam quam respiciat, nõ esset quid uniuocũ, sicuti nec motus, qui ob eam caussam analogum est.

4 Arg.

Tertiò. Terminã quib. motus proficiscuntur, faciunt per se ad uariandos, & distinguẽdos motus: ergo ab ijs etiã motuũ distinctio sumẽda erit. Antecedens ostenditur; quia alioqui nullum foret discrimẽ inter motum, simplicemq; mutationem: cùm non aliter hæc a Philosophis inter se distin-

distinguantur, nisi quia terminus à quo motuum, est aliquid positiuum, simplicis uerò mutationis negatiuum quidpiam Nam, exempli gratia, motus dealbationis est progressio à nigro uel cæruleo in album; mutatio uerò ad albedinem, ex se tãtùm est progressio à non albo in album. Confirmaturque idem assumptum ex Aristotele libro 7. huius operis cap. 1. text. 5. ubi tripartitam motus uarietatem explicans, cum motum censet specie unum, quo ab eodem ad idem specie tenditur.

ARTICVLVS II.

Prima assertio, qua propositæ quæstioni respondetur.

Sit tamen prima assertio. Motus distinguuntur inter se specie per terminos ad quos tendunt, non autem per terminos à quibus proficiscuntur. Prior huiusce assertionis pars non solùm est Aristotelis hoc in libro cap. 4. text. 31. sed ut commune axioma in Philosophorum scholis celebratur. Potest autem illustrari ex eo, quia terminus comparatur ad motum, ut actus seu forma ad potentiam. Quare sicuti forma lapidis propriam differentiam, & speciem lapidi indit, ita & terminus motui, qui in ipsum fertur; nisi quod forma lapidis, (sicuti & aliæ formæ Physicæ) lapidem intrinsecè componit, terminus uerò non ita sese ad motum habet; licet hic in ordine ad illum, tanquam ad suum obiectum, & causam formalem externam; intimam differentiam speciemq; sortiatur.

Cõmune effatũ i Philosophia motus distigui per terminos, ad quos tendunt. Terminus est causa formalis externa comparatione motuum.

Præterea, à quo res accipit nomen & definitionem, ab eodem etiam speciem sumit: at motus, teste Arist. hoc in lib. cap. 1. text. 4. & cap. 5. text. 48. nomen accipiunt à terminis, in quos tendunt; uocatur enim refrigeratio à frigore, dealbatio ab albedine; itemq; refrigeratio non nisi per frigus, dealbatio nõ nisi per albedinem definitur, similiterq; res habet in cæteris: ergo motus distinguuntur specie per terminos, in quos feruntur.

Posterior pars assertionis, quàm statuit D. Thomas 1. p. q. 25. art. 1. & q. 45. art. 1. & alij, facilè suadetur. Primùm quia fieri non potest, ut unus motus specie à duobus specie distinctis, & inter se contrarijs uniatẽ capiat: at terminus à quo & terminus ad quẽ specie differunt, ut docet Aristot. 1. de cœlo. c. 8. tex. 86. & inter se contrarij sunt, ut idem ait hoc in li. c. 5. tex. 49. & lib. 8. cap 7. tex. 61. Quod etiam confirmatur testimonio eiusdem Aristotelis cap. 4. huius lib. tex. 31. ubi asserit motum eundem specie esse eum, quo ad formam eiusdem speciei pergitur; ideoq; omnes dealbationes in speciem unam conuenire.

Motus nõ distigui per terminos à quib⁹ proficiscũtur.

ARTICVLVS III.

Secunda assertio, & argumentorum, quæ initio adducta sunt explicatio.

Antequam secundam assertionem statuamus, prænotandum est mutationem, quod ad hunc locum spectat, dupliciter sumi Interdum late & in commune, nonnunquam strictè. Mutatio priori modo sumpta, ut colligitur ex doctrina Aristotelis 1. huius lib. text. 7. est qua res aliter se habet nunc, ac priùs, siue ea mutatio uersetur inter terminos positiuos, cuiusmodi est progressio ab albo in nigrum; siue commeet à termino positiuo in negatiuum, ut ab albo in non album, siue à negatiuo in positiuum, ut à non albo in album. Mutatio posteriori modo accepta, eas tantùm mutationes comprehendit, quæ progrediuntur à termino à quo negatiuo in terminum ad quem positiuum. Quo pacto locutus est Aristoteles de mutatione hoc in lib. cap. 5. tex. 51.

Duplex usurpatio mutationis.

Igitur si mutatio priori consideratione spectetur, planũ est quid inter eam & motũ sit discriminis. Differt enim à motu ut cõmune analogum à suo membro, cum mutatio ita accepta sit cõmune quid multiplicis naturæ suo amplexu coercẽs motum, generationẽ, cæterasq; mutationes. Si autem posteriori modo expendatur, dubium controuersumque est num specie differat à motu. Et quidẽ parti affirmatiuæ probabilitatẽ affert diuisio illa, cuius paulò ante mentionem fecimus, inculcata ab Aristotele cap. 1. huius libri tex. 7. ubi inter cæteras mutationes enumeratur tãquam species ab alijs distincta ea mutatio, quæ est à termino negatiuo ad positiuum.

Discrimen inter motũ & mutationem priori modo sumptam.

Nihilominùs sit secũda assertio. Motus nõ differt specie à mutatione posteriori modo sumpta, cùm ambo in eundem terminũ feruntur. Probatur, quia cum Socrates e candido fit niger, abiectio illa candoris,

2. assertio.

Probatur.

quæ motum ad nigredinem comitatur, distinguitur re ipsa à tali motu. Quare poterat hic sine illa, saltem diuinitùs, dari: & tamen non foret alterius speciei, nec enim ideo propriam amitteret naturam. Igitur ex eo, quòd motus à termino positiuo, vel negatiuo progrediatur, nō sortitur diuersam speciem. Idemq; patet in generatione. Nec enim generatio equi alterius esset speciei ac modò est, si immediatè ante equinæ formæ introductionem nulla in materia extitisset forma, cui intereunti recēs forma succederet. Illud tamen in confesso est, si mutatio soluens à termino negatiuo momētanea sit, esto ad eundem terminū feratur, ad quem motus; distingui inter se specie; nō quidem ob differentiam termini à quo, sed quia altera pogressio continua est, altera momentanea. Quin verò si rem ad amussim rationis exigamus, prædictæ mutationes haud dicendæ sunt simpliciter eundem terminum ad quem vendicare, sed eū dem quoad realitatem, non quoad modū. Nam idem candor alium modum sortitur cùm motum, alium cùm momentaneā terminat mutationem; hanc enim terminat vt quid raptim, & momento acquisitum; illū vt qd successiuè, & tēporis fluxu cōparatū.

Dubit. Quæ res igitur, quandoquidē motus & mutatio ita sumpta non differunt essentia, quidnam inter ea est discriminis? Respondemus, distingui inter se accidentariò, ac pennes connotata: quia motus secundum suam propriam notionem, saltem ordinariè cōprehendit abiectionem termini à quo positiui; non quidem primo aut tanquam significatum, sed secundaria ratione, & vt quidpiam connotatum, mutatio aūt, v.g. dealbatio ex se importat solam nudam ac simplicem progressionem à non albo ad album.

Respōsio.

Explicatur locus Aristotelis. Neque huic nostræ sententiæ officit, quòd Aristoteles eo loco superius citato, mutationē profectam à termino à quo positiuo, quasi speciem à cæteris diuersā recensuit. Non enim consilium ei fuit tripartita illa diuisione, ea duntaxat quæ inter se propriè specie dissident, complecti. Adde cùm sub illo membro, e non subiecto in subiectum, non paucæ momentaneæ mutationes, quæ à motu, vti diximus, specie differunt, contineantur; neutiquam hac etiam ex parte id membrum vacare, sed ad prædictam diuisionem absoluendam necessariò adhibendum fuisse. Si quis autem quærat num abie-

Dubit.

A ctio prioris formæ, & acquisitio nouæ sint duo motus. Occurrendum erit esse duos; cùm habeant distinctos terminos. Verùm formæ abiectionem non esse motum realem & positiuum, sed negatiuum duntaxat, vt proxima quæstione ostendemus. Solut.

Reliquum est vt argumentis initio propositis occurramus. Ad primum, concessa maiori propositione; quod ad minorem attinet, respondendum est motus accipere speciem à terminis, nō prout caussalitatem B finis exercent, quod rectè probat argumentum; sed vt habent rationem caussæ formalis extrinsecæ; modo superiùs à nobis explicato in confirmanda prima assertione.

Diluuntur argumenta initio quæstionis proposita. Dil. 1.

Ad secundum, dicendum actionem tendere ad formam in commune, non absolutè; sic enim non esse quid vniuocum, sed vt sortitur vnum quendam peculiarem modum, quem declarauimus per esse ab agente: quod in motu non cernitur.

Dil. 2. Cur actio sit cōmune sic vniuocum, non autem motus.

Ad tertium quid respondēdum sit, constat ex dictis. Fatemur enim differre mo- C tum à simplici mutatione, quòd illa à termino negatiuo; hæc à positiuo proficiscatur; non ita tamen vt hæc distinctio ad constituendam differentiam specificam inter motum & inter mutationem successiuam, cum circa eundem omnino terminum versantur, satis sit. Quod verò attinet ad locum in argumento citatum, dic Aristotelem inibi non vniuersim de motu eiusdem speciei locutum fuisse. Namque licet pro- D nunciarit motus omnes, quibus ab eodem ad idem specie pergitur, sub eadem specie concludi, non proinde censuit omnes eiusdem speciei motus requirere terminum à quo eiusdem speciei.

Dil. 3. Nō omnes eiusdē speciei motus exigūt terminum à quo eiusdē speciei.

QVAESTIO II.

Quo pacto motus, qui in quantitate versantur, à terminis, in quos tendunt, speciem accipiant.

E

ARTICVLVS I.

Opinio existimantium accretionem & decretionem esse duos motus positiuos distinctos specie.

NVnc sigillatim scrutemur qua ratione tres illæ motuū species in Peripatetica doctrina peruulgatæ, nempe motus ad.

ad quantitatem, alteratio, & latio à terminis, in quos tendunt, speciē sortiatur. Atq; vt ordiamur ab eo, quo ad quantitatē itur, consueuit is in accretionem, & decretionem seu diminutionem diuidi: sed est inter philosophos disceptatio num decretio vera species motus sit. Quippe Socrates, exē pli gratia, interim dum viuit, ac nutritur, nouas materiæ partes sibi copulat; simulq; ob actionem tum circunflui aeris, aliarumq; causarum occursantium, tum maximè caloris humidum depascentis, continenter ab eo materia dilabitur, & cum ea simul quantitas; atq; ita perpetuo acquirit nouam quantitatem, veteremq; deperdit. Hinc orta dubitatio est, vtrū in hac alijsq; id genus imminutionibus interueniat motus aliquis realis & positiuus, qui decretio vocetur, cuius terminus sit quantitas Socratis, quæ antea rationem habebat partis, nunc verò rationem totius (videlicet quia prius sub decem digitis erat, nūc sub octo duntaxat.) an vero talis motus positiuus non detur, sed pura tātùm corruptio abeuntis quantitatis. Multi prædictum motum positiuum tuentur. In primis ob authoritatem Aristotelis, cuius ea sententia esse videtur, Namq; ad initium huius libri, cùm in primo capite mutationum varietatē explicuisset, numerassetque mutationes terminatas ad negationem substantiæ, quantitatis, qualitatis, & loci, quas corruptiones nuncupauit, alias quidem simpliciter, alias secundum quid; nihilominùs decretionem non in hanc turbam negatiuam coniecit, sed separatim inter motus positiuos recensuit, tum alibi, tum textu 18. sequentis capitis, adeò perspicuè, & ex professo, vt contrariæ opinioni nequaquam locus relinqui videatur.

Materia cōtinenter à re viuēte dilabitur.

Primū argumentū propositæ opi.

Deinde corroboratur eadem sententia ex eo, quia, vt præter alios edisserit S. Thomas in 1. d. 17. q. vlt. art. 2. ad 2. & in prima Secundæ q. 52. art. 2. & in 2. 2. q. 24. art. 3. ad veram motus rationem non oportet nouam realitatem per eum acquiri, satisq; est eandemmet rem sub nouo modo comparari: si enim talis acquisitio per successionem fiat, nihil ei deerit, quo minus actus entis in potentia, vt in potētia, ritè dicatur, atq; adeò vt verè motus sit, & quidē positiuus ac realis, vt pote ad modum illum positiuum tendens. Nec debet in re proposita mirum videri, quod quantitas remanens, vi defluxus nouum acquirat modum, sub quo positiuum decretionis motum terminet: Cùm videamus dissecto ligno, detractaque ab eo portione aliqua, id quod in ipso antea pars erat, adipisci nouum modum, cuius merito è non supposito fit suppositum, & ex ente incompleto completum.

Secūdū argumentū.

Iuxta hanc opinionem dicendum est motum ad quantitatem distribui ab Aristotele in duo membra, seu duas species veras & positiuas, nimirum in accretionem, & decretionem. Et hanc quidem sumere speciem à quantitate prout molem corporis ampliorem facit; illam ab eadem, quatenus molem corporis contractiorem reddit. Vbi aduertes accretionem, quæ in toto viuente administratur, non esse vnum aliquem motum per se, sed eam, quæ in quolibet poro fit. Idemq; similiter suo modo de decretione dicendū esse, vt in libris de ortu & interitu exponet.

ARTICVLVS II.

Verioris sententiæ explicatio.

ITa se habet sententia de positiuo decretionis motu; quæ licet probabilis sit; oppositam nihilominus magis verisimilem iudicamus, videlicet tam decretionem quantitatis, quam qualitatis remissionem esse motus essentialiter negatiuos. Vt enim accretio essentialiter est acquisitio quantitatis, & intensio qualitatis: ita decretio, & remissio essentialiter sunt abiectiones, seu corruptiones quædam earundem formarum intrinsecè terminatæ ad ipsum non esse illarū. Quod autem peracto motu decretionis seu remissionis, forma quæ antea habebat rationem partis, sortiatur rationé totius, id omnino extrinsecum est, & ex accidente se habens ad tales motus. Quod manifestiùs deprehenditur in ea remissione, qua vsq; ad non gradum qualitas remittitur; vt cùm aqua se se ad natiuum frigus reducens, omnem prorsus calorem abijcit: ea enim remissio ipso non gradu terminatur. Quare essentialiter remissionis terminus non est minor qualitas, sed non qualitas, siue ex parte, vt accidit quando peracto motu remissionis, manet aliquid formæ; siue in totum ut in

Decretio & remissio sunt abiectiones terminatæ ad nō esse quātitatis & qualitatis.

Terminus remissionis nō est minor qualitas.

propofito exemplo. Ex quo planè concluditur, nec remissionẽ nec decretionẽ esse motus acquisitiuos formæ; sed potius corruptiuos, & si sic loquamur, abiectiuos, vt rectè sentit Fonseca. 5. Metaph. cap. 13. q. 9. sect. 4.

Deinde priuatim contra eos, qui in hisce motibus distinctionem specificam essentialem, siue logicã ponũt, facit illud, quod si decretio, & remissio essent motus per se, & intrinsecè acquisitiui formæ minoris, nõ distingueretur specie accretio, & decretio, itemq; remissio, & intensio secundum eandem qualitatem; siquidem vterque motus oppositus esset per se acquisitiuus eiusdem formæ specificæ. Nec sufficiunt in forma diuersæ rationes maioris, & minoris, seu partis, & totius ad inducendam specificam distinctionem in illis motibus; quia huiusmodi rationes sunt accidentariæ, imò extraneæ, & quæ per se ad specificam distinctionem motuum multò minùs faciunt, quàm rationes naturalis, & non naturalis in loco; quæ tamen non sufficiunt ad rationes essentialiter, seu specie logica distinguendas, sed accidentaliter tantùm, seu specie physica, vt progressu patebit.

Vnũ tantũ esse motũ realem ad quãtitatẽ.

Dicendum igitur vnum tantùm esse realem motum, ad quantitatem, nempe accretionem, qua videlicet quantitas secundum se, nullo habito respectu maioris, minoris, æqualisve acquiritur; decretionem verò, qua quantitas deperditur, esse motum essentialiter negatiuum. Quòd si consideretur vt accidentariò connotat minorem quantitatem, quæ post decretionem manet, & extrinsecè illam claudit, erit quoddam compositum per accidens. Atque idem de remissione qualitatis suo etiã modo intelligatur. Nouus autem modus, quem quantitas aut qualitas post decretionem, remissionemve manens comparat, vt scilicet quæ antea erat pars, tunc rationẽ habeat totius, resultat absque vllo prorsus motu, aut actione ad formam remanentem terminata, subsequiturq; accidentaliter, & extrinsecè ipsum motum negatiuum, quo altera pars formæ corrumpitur, & abijcitur: sicuti cùm aqua diuiditur in duas partes, vtraq; pars sortitur rationem totius absque vllo motu ad ipsas terminato, per solam resultantiam ex diuisione; quæ resultãtia mutatio quædam est imperfecta, nec pertingens ad rationem motus, & si successiuè fiat, vt in decretione.

Diluitio arg. pro contraria opinione.

Neque hæc doctrina Aristoteli aduersa, vt contrariæ partis defensores putant. Fatemur enim Philosophum numerasse decretionem inter motus vtrinque clausos terminis positiuis: id enim perspicuis verbis loco, quem indicauimus, docuit: inficiamur tamen illum intellexisse, aut significasse terminum ad quem positiuum decretionis esse illi intrinsecum & essentialem. Quare vt verè, ac Peripateticè philosophantur qui asserunt terminum a quo positiuum non pertinere ad essentiam motus quo ad incrementum formæ itur, sed extrinsecus duntaxat & accidentariò, & quasi connotatum quid ad illum spectare; vti superiùs statutum fuit; ita nunc asserimus terminum ad positiuum similiter se habere ad motum tendentem in formæ diminutionem, abiectionemque.

Explicatur locus Aristotelis.

Atque ita seruatur etiam analogia inter vtranq; motus differentiam, quam aduersa opinio non vr considerasse, nimirum vt sicut motus tendens ad accrementum formæ non alium positiuum terminum essentialiter respicit, quam terminum ad quem; ita è conuerso motus, quo forma minuitur & abijcitur, non alium terminum positiuum nisi terminum à quo, essentialiter respiciat. Itaq; si decretio, & remissio spectentur quoad suam essentiam præcisè, continẽtur in ea classe mutationum, quæ sunt à subiecto in subiectum, in illa diuisione Aristotelis. Si autem expendantur vt etiam accidentariò & extrinsecè, connotãt minorem formam remanentem; hoc modo pertinent ad aliud diuisionis membrum, quod est à subiecto in subiectum; sicuti etiam motus ad accrementum formæ tendentis tum ad hanc posteriorem classem, tum ad illam quæ est à non subiecto ad subiectum, spectant, prout vel secundum essentiam precisè, vel etiam quoad terminum à quo positiuum accidentariò connotatum, considerantur.

Decretio & remissio ad quam mutationum classem pertineant.

Que-

A

QVAESTIO III.

Qua ratione motus ad qualitatem pertinentes, à terminis, in quos pergunt, speciem sortiantur.

ARTICVLVS I.

Quorundam sententia de distinctione horum motuum ex parte qualitatis mediæ.

Tot esse motus specie distinctos quot qualitatē specie differētes, quæ motum terminant.

NIhil opus est omnium hac disceptatio ne referre sententias: sed procedendum, totidem esse motus ad qualitatē specie distinctos, quot sunt species qualitatum quæ per se motu acquiri possunt; id quod ex superiùs dictis, & ex doctrina Arist. cap. 4. huius libri facilè deprehenditur. Non est tamen prætereunda ea controuersia, quæ hoc loco agitari solet, videlicet num uarietas qualitatis mediæ specie distinctæ specificam distinctionem alterationis arguat; hoc est, num eadem sit specie alteratio, qua, v. g. per cæruleum, & ea qua per viridem ad nigrum colorem itur; an potius vtrobique duo insint motus specie diuersi; in priori tendentia vnus ad cæruleum colorem; alter ad nigrum: in posteriori, vnus ad viridem, ad nigrum alter.

Opinio nō distinguēs alterationes ex medijs qualitatib.

Sunt qui existiment in hisce motibus nullam mediæ qualitatis rationem habendam esse, sed extremæ duntaxat; ideoq; licet cæruleus color, per quem ad nigrum pergitur, à nigrore specie differat, Socratem tamen non plures quàm vnum specie motum decurrere, cùm ex albo per viride nigrescit. Occurrunt verò pro hac sententia hæ potissimum rationes. Primum, quia per quacunq; qualitatem Socrates ad nigrorem contendat, à principio motus dicitur nigrescere, omnes autem nigrefactiones sunt eiusdem speciei, vt docuit Arist. cap. 4. huius libri, text. 31. Secundò, quia motus, quo lapis à concauo lunæ per omnia interiecta loca ad centrum vergit, est vnius speciei, vt pote lapidi naturalis, & ab eadem grauitate oriundus: sed eadem ratio est in hoc motu, & in eo, quo ad extremum colorem proceditur; ergo sicut illic acquisitio medij non est motus speciei diuersus, ita neque hic erit.

1. Argum.

2. Argum.

ARTICVLVS II.

Aduersaria sententia, quæ verisimilior habetur.

B

COntrariam opinionem secutus est Auicenna, Albertus Magnus, Burlæus, aliique nonnulli, quibus suffragatur Auerr. lib. 10. Metaphys. com. 23. vbi ait, si qualitates mediæ specie differrēt ab extremis, futurum vt non esset mutatio vna specie, qua subiectum ab uno extremo ad aliud per interiecta media fertur. Licet autem prior sententia admodum probabilis sit; hæc tamen verisimilior est, probaturq; in hunc modum. Acquisitio cuiuslibet coloris medij (quem hoc loco supponimus esse unum quid per se) si secundum se spectetur, pertinet ad aliquam speciē motus ab ijs, quibus extremi colores comparantur, diuersam: ergo siue illam extremi coloris acquisitio subsequatur, siue nō; adhuc speciem propriam retinebit, eritq; motus alius specie distinctus; alioqui à natura propria decideret, quod fieri nequit. Antecedens suadetur, quia illa medij coloris acquisitio per se sumpta non haberet speciem sibi peculiarem; sed tantummodo ad speciem extremorum referenda esset, pertineret ad speciem alterius extremi tantum, vel ad speciem vtriusque. Non alterius tantum; cum ad utrunque parem ob tineat rationem; non utriusque; quia non esset unum per se, sed biciptis naturæ, quod nec aduersarij uidentur admittere, ergo, &c.

1. Ratio. Colorem med. ū esse un. quid per se.

C

D

Deinde esto acquisitio medij coloris ad extremum asse quendum uia sit, quod tamen id haudquaquam impediat ne motus qui circa extremum uersatur specie differat ab eo, qui in medium incumbit; probatur subiecto exemplo. Namque introductio formæ embryonis uia est ad introductionem animæ rationalis: at quis dubitet introductionem illam ab hac specie distingui? ergo cùm similiter medius, & extremus color distinctam specie naturā uendicent; quantumuis illius assecutio ad huius acquisitionem ordinetur; utraque suæ speciei gradum distinctionemque seruabit.

2. Ratio.

E

Rationes uero in aduersam partem adductæ, hunc in modum explicandæ erunt. Prima si dicamus dealbationem hisce tiam.

Dilutio primi argum. pro contraria opinio. riam sumi; vel aliquantulum strictè, quo pacto non dicitur Socrates albescere dum medio colore imbuitur, & si eo acquisito ad acquirendam albedinem progrediatur; sed cùm alium duntaxat, atque alium albedinis gradum comparat: vel minus strictè, pro qualibet progressione ad albedinem, ita vt comprehendat etiam antecedētem motum ad calorem medium, quem albedinis acquisitio subsequitur. Priori igitur consideratione omnes dealbationes sunt eiusdem speciei; posteri non ita. Arist. autem loco citato secundum priorem sensum dealbationem vsurpauit. Secunda item obiecto diluitur, negando à globo lunæ vsque ad centrum mundi interijci plura loca, siue vbi specie distincta, siue Logicè, siue Physicè; si quidem omnia sunt loca circunscripta, & respectu lapidis descendentis eandem rationem naturalitatis induunt, vt ex ijs quæ proximè explicanda sunt, constabit, ideoque nihil mirum si motus lapidis totum illud sublunaris mundi interstitium decurrentis, sit vnus specie; & tamen motus ad medium & extremum colorem non ita se habeat.

QVAESTIO IV.

Quonam modo lationes à terminis in quos feruntur, speciem capiant.

ARTICVLVS I.

Celebris quorundam sententia in proposita quæstione.

IN explicanda specifica lationum differentia, magna est varietas sententiarum. Nobis tamen consilium fuit duas duntaxat, quæ in scholis celebriores habentur, in medium proferre. Occurrit ergo in primis eorum opinio, qui arbitrantur prædictam differentiam sumi à terminis ad quos; id est, à loco siue vbi, non materialiter, sed formaliter spectato; hoc est, non ab ipso loco, vt superficies est corporis ambientis per se sumpta, sed prout habet diuersos modos terminandi secundum naturalem, aut non naturalem conuenientiam; quos modos appellant naturalitates. Adduntque capi simul eam distinctionem à virtute motrici eorundem corporum, grauitate nimirum, & leuitate, quarum impulsu corpora in loca sua deferuntur,

Diuersi modi terminādi motum, q locis conueniunt.

A tur, ita vt motus, quo terra in sublime tendit, specie differat ab eo, quo ignis sursum euolat, tum quia locus superior naturalis est igni, contra naturam verò terræ; tum quia huius grauitas ab illius leuitate specie distinguitur.

Potest autem hæc sententia hunc in modum comprobari. Ita se habent motus ad loca, vt actus ad sua obiecta, & ad fines: sed actus, vt est communis Philosophorum sententia, accipiunt vnitatem & B distinctionem à suis obiectis & finibus spectatis secundum formales rationes terminandi; ergo & motus. Probatur maior, quia motus est actus quidam, vt patet ex illius definitione tradita initio libri tertij, locus verò est obiectum, in quod motus respicit, & finis, in quem tendit, & quo adepto mobile quiescit. Argumēta pro hac opinione.

Secundò, Naturale & violentum inferunt distinctionem specificam lationibus, cum naturale, vt Aristot. 1. de cœlo cap. 2. C docet, contrarietur violento; contraria verò teste eodem in 8. huius operis cap. 8. text. 64. specie inter se differant, atqui naturale, & violentum dicuntur per respectum ad diuersos terminos spectatos secundum rationes illas terminandi; itemque secundum principia à quib. motus oriuntur; igitur lationum distinctio ab hisce duobus petenda est. Naturale aduersatur violento.

ARTICVLVS II.

D *Præfertur altera opinio & argumenta, quæ pro contraria adducta sunt, diluuntur.*

ALtera sententia, quam magis probamus, duabus cōclusionibus explicabitur. Prima cōclusio sit. Lationes non distinguuntur inter se specie penes rationes naturalis, & non naturalis; si de propria distinctione specifica loquamur. Hanc conclusionem statuit Toletus qu. 2. huius libri, Al- E bertus Saxonia, qu. 6. Sotus, q. 2. alijq; nonnulli; probaturq; ex eo, quia si lationes differrent specie secundum prædictas rationes, æquo iure calefactio, quā ignis calefit, cùm à se ipso, vel ab alio igni ad perfectum gradum caloris, quem amiserat, reducitur, specie dissideret ab ea calefactione, qua aqua incalescit, quod tamen nec aduersarij concedunt, nec veritati 1. conclus. Eius assertores. Probatur.

veritati consonat, vt ex superiori disputatione liquet: Assumptum probatur; quia illa calefactio est naturalis; hæc violenta.

Aduersariorum responsio.

Sunt qui huic argumento satisfacere se putent, aientes diuersam esse rationem in alterationibus, & in motu locali, propterea quòd qualitates e quibus alterationes oriũtur, indiscriminatim se habeant ad progignendam naturalem, vel non naturalem qualitatem: principia verò motus localis determinata sint ad alterum tantùm, nempe ad certum terminum.

Refellitur.

Verùm minimè satisfaciunt; quia discrimen illud, quod inter alterandi, & loco mouendi principia statuunt, non ita se habet, vt inquiunt. Etenim quemadmodum lationis principium non est ex se indefinitum, sed omnino determinatum, vt subiectum cui à natura insidet, ad natiuum duntaxat locum prouehat; alienum autem ad non natiuum, vt patet in leuitate quæ aerem in locum sibi naturalem ducit, exhalationem verò, quæ terreæ naturæ, ac substantiæ est, ad nõ naturalem defert: ita principium calefaciendi, v.g. determinatum est, vt ignem aliaque subiecta, quibus à natura inest, non nisi ad statum naturæ congruentem promoueat, aliena autem subiecta etiam ad statum non naturalem. Atque id quod de leuitate diximus, videre etiam est in impulsu qui è terræ forma promanat. Is enim terram ipsam ad centrum mundi vehit; aerem verò sibi obuium deorsum trudit; sed illam naturaliter, hunc contra naturam, ac per vim.

Diuersa ratio naturalis vel non naturalis distinguit motus locales specie. Physica, non logica.

Adiecimus in conclusione, si de propria distinctione specifica loquamur, quia naturalitates illæ, quemadmodum differentias quasdam physicas & adiectitias pariũt ita dici possunt diuersas lationum species constituere, non logicas, id est, ex simplicibus differentijs essentialiter compositas, quæ solæ in Philosophia veræ species habentur; sed physicas, id est, ex ipsa natura motus, & ex diuersis conditionibus illi accidentarijs constitutas, quo pacto homo albus, & homo niger accidentaria specie inter se distingui perhibentur.

Linea recta & circularis, & ex his mista nõ faciunt [illegible]

Quod de prædictis naturalitatibus asserimus, pari quoque ratione intelligendum volumus de alijs eiusmodi, quæ lationi accidũt; siue aliunde, siue ex parte spacij, vt fieri supra lineam rectam, circularẽ, aut ex his mistã: omnes enim hæ acciden-

A taria tantummodo inuehunt discrimina. Ac de huiusmodi physicis speciebus interpretandus est Aristot. tam in hoc opere, quàm in libris de cœlo, & alibi; cùm vnicuique corpori simplici motum vnum specie distinctum attribuit.

discrimen in lationibus.

2. conclus.

Secunda conclusio sit. Lationes accipiũt speciẽ à terminis ad quos, materialiter sũptis. Hanc astruit Scotus in 1 dist. 2. q. 7. & è iunioribus Philosophis non pauci;

Probatur.

potestque ex eo ostendi, quia conditiones &
B quasi rationes formales, cum quibus termini lationum coniungi possunt, non terminant eiusmodi motus per se, ac secundum suam essentiam præcisè spectatos, sed secundum respectus illos physicos, & accidentarios, de quibus paulo ante diximus. Deinde si calefactiones omnes sunt eiusdem speciei, quia tendunt ad calorem, qui est vnum quid specie, cur nõ omnes lationes physicæ cùm ferãtur in vbi vnum secundum speciem, non conueniunt
C in vnam speciem infimam? Itaque statuimus quemadmodum vbi, qui est terminus lationis in commune sumptæ, in duas species infimas diuiditur, videlicet in vbi definitiuum, quod proprium est substantiarum materiæ expertium, & in vbi circunscriptiuum, quod conuenit substantijs materia præditis; ita lationẽ in duas infimas species distribui, nimirũ in eam q̃ ad ubi definitiuũ, & in eã q̃ ad vbi circũscriptiuũ tendit.

Solutio primi arg. pro aduersaria opini.

Respondeamus nunc argumentis contra-
D riæ opinionis, quam probabilem esse non inficiamur. Ad primum, concedimus motum localem habere se ad suum terminum, vt ad obiectum; negamus tamen conuenire eiusmodi termino aliquas formales rationes specie distinctas, quæ per se possint attingi à lationibus, eisq; specificam distinctionem tribuere.

Sol. 2.

Ad secundum respondendum est, naturale & violentum
E non constituere aut inferre veras; sed physicas tantùm species, & composita per accidens. Nec secundum Aristot. motum naturalem aduersari violento contrarietate logica, cuiusmodi in capite de oppositis definitur, sed physica; ex qua similiter non logica, sed physica tantum distinctio specifica colligi possit.

Verùm

QVAESTIO V.

Vtrum ad vnitatem numeralem motus exigatur, sufficiatq́, vnitas numeralis rei motæ, temporis, & formæ, quæ motu acquiritur.

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte negatiua.

Arg. quod non requiratur vnitas rei motæ.

AD excutiendum singulas partes propositæ dubitationis sua occurrunt argumenta. Ac primùm quod ad vnitatem numeralem motus necessaria non sit vnitas mobilis, videtur ostendi posse in ligno partim viridi, partim arido, quod vnico motu cietur; & tamen non est subiectum vnum numero. quandoquidem ea pars, quæ viret, specie distinguitur ab ea, quæ aruit, cùm illa formam viuentis cohibeat, hæc nō viuentis. Accedit ad id Aristot. testimonium hoc in lib. cap. 3. text. 23. vbi ait, siquis musico ludens instrumento, cùm primum summam chordam, quàm Græci ὑπάτην vocant, pulsauit; mox ad infimā, quæ νήτη dicitur, transeat medijs non pulsatis, eum motum si eodem fiat tempore continuum esse, & tamen chordæ non sunt vnum subiectum, sed plura.

Arg. quod non requiratur vnitas formæ.

Deinde quòd non requiratur vnitas formæ probatur, quia motus lapidis à lunæ globo vsq; ad terram est vnus numero; cū nihilominus loca intermedia plura sint, vt pote superficies ignis, aeris & aquæ. Item, quia si terra secundum totam diametrum esset ab vna vsque ad alteram superficiem perforata, lapis, qui eo foramine descenderet, aliquantulùm progrederetur extra cētrum, delatus vi impulsus, quē lōgo vię tractu magnum incrementum cepisset. tum deinde ad centrum repedaret nulla interposita quiete. Quare is motus foret continuus, atque vnus numero; & tamen forma per eum comparata non esset vna, sed plures: aliud enim vbi omnino diuersum acquireret descendendo ad centrum, aliud ascendendo, ergo, &c.

Arg. quod nō sit necessaria unitas temporis.

Item quòd non rectè exigatur vnitas tēporis, suadetur. Nam vel hic temporis nuncupatione intelligitur tempus quod est propria mensura motus primi mobilis, & cōmunis omniū motuū regula, vel intelligitur tēpus, quod est propria atque insita mēsura cuiusque motus. Si primum, ridiculū videtur, cū eiusmodi tempus necessario sit vnū singulare in tota vniuersitate motuū. Si posterius, nihil opus fuerat ad singularitatē motus plura exigere, q̄ istius modi vnitatē numeralē. nā ubicūq; hęc unitas cōspicitur, necessariū est cōcurrere idē mobile, eādēq; formā, atq; ita eūdē motū sīgularē.

Arg. quod plura sint exigenda.

Deniq; q̄ pręter tria illa aliquid ampliùs requirendum sit, conuinci potest ex eo, q̄ cùm effectus ab una causa productus, ab alia causa naturali idem numero produci nequeat, vt in 5 Metaph. lib. ostenditur, nō poterit idem singularis motus non eundem numero motorem flagitare. Quod certe Aristoteles 8. huius operis lib. cap. 6. text. 49. perspicuis uerbis testatur: unus, inquit, motus à mouente proficiscitur uno, & unius mobilis est. Nam si aliud & que mouebit, totus ipse motus non continuus, sed deinceps erit. Quod iterum inculcat 10. eiusdem libri cap. text. 82. Itaque non uidetur negandum in disciplina peripatetica ad vnitatem numeralem motus exigi numeralem unitatem motoris.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersiæ & dilutio argumentorum superioris articuli.

Conclusio D. Thom. & Comm. hoc loco. Saxon. q. 5. Sotus & Toletus q. 3.

IN hac disceptatione asserendum in primis cum Aristot. est, ad unitatem numeralem motus, requiri tria illa, nimirum unitatem mobilis, formæ, & temporis, ita ut si uel mobilia diuersa sint, uel forma, quæ acquiritur uarietur, uel post inchoationem motus ulla quietis mora intercedat, non iam idem numero motus maneat. Cæterum quod ad motoris unitatem spectat, bifariam intelligi potest eam requiri. Vno modo ut non possit esse idem numero motus qui non habuerit motorem simpliciter unum numero. Altero, ut motus qui ab hoc motore editur, siue is sit unus numero simpliciter, ut Socrates, siue duo subeuntes uicem unius, ut in-

De unitate motoris.

quam, eiusmodi motus non possit idem numero ab alio motore effici. Si igitur secundum priorem sensum loquamur, dicendum est non requiri ad unitatem numeralem motus unitatem numeralem motoris. Nam motus, quo duo homines funem trahunt, est simpliciter unus numero

ro; cùm tamen motor non simpliciter vnus sit, sed plures habentes vicem vnius. Si autem res secundum posteriorem sensu expendatur, asserendum erit requiri etiam vnitatem motoris, vt vltimum superioris articuli argumentum concludit. Nec mirum quod Aristot. hoc in libro non fecerit expressam huiusce vnitatis mentionem; nimirum quia id de industria reseruabat ad septimum, & octauum librum; vbi accurate cōmonstrare decreuerat nihil à se ipso moueri posse, & omnem motum proprio motore indigere.

Solutio argumentorum pro aduersaria parte.

Argumenta verò, quæ superiùs proposita sunt, ita dissoluentur. Ad primū dicendum erit, lignum ex parte viride & ex parte aridū, non esse vnum quid continuum, sed contiguum dūtaxat, atq; adeò nec esse vnum numero subiectum, vt probat argumentū, ideoque non posse vnum numero motum subire, sed plures, quamuis non videt sensus eorum distinctionem & varietatem nō dignoscat. Ad testimonium Aristot. de motu simili, omissis in eo pertinentibus controuersis circa lectionem explicationemque eius loci, dicendum cum eo hirædus post summam chordam relictis intermedijs transit ad infimam, posse considerari vel motum ipsum manus, quæ ab anima mouetur; vel motum chordarum, quæ manu quatiuntur; & illum quidem motum esse vnum numero; posteriorem verò non item; Aristotelemque non de hoc, sed de illo tantum loqui.

Motus lapidis à lunæ concauo ad centrum vnus numero.

Ad aliud circa formam, quę motu acquiritur, respondemus ex nostra opinione, quæ statuit motū non terminari per se ad superficiem corporis ambiētis; sed ad vbi, quod est idē cum quantitate rei motæ nihil referre quod lapis à concauo lunę descendens aliam atque aliā induat superficiem. Et enim in toto eo spacio vnum continuū vbi acquirit. Quod spectat ad motum lapidis per terræ meatum descendentis, sunt qui dicant totum lapidem pertectuturum aliquantulum vltra centrum donec vanescat impulsus quo rectà ferebatur, deinde rediturum ad centrum, vt in argumento sumitur. Alij ad quos libentius accedimus, illum non egressurum lapidem secundum se totum è centro, sed secundum aliquam portionem, quantum videlicet opus fuerit, vt se quoad suū pondus æquilibrium in centro componat. Nam cum totus ille impulsus eo spectet, vt lapidem in medio mundi totius vnice sistat (non enim hic de impetu à proiectore impresso sermo est) vbi primum lapis eo fine potius fuerit, cessabit confestim impetus; nec vlteriùs promouebit. Verùm esto concedamus totum lapidem à centro excessurū, nec cùm redierit, in puncto reciprocationis quieturum esse; (qua de re in octauo libro disseremus) non idcirco ascensus ille à centro, & descensus, vnus numero motus erit; sed interruptus in eo instanti, quo descensus inchoabitur: dum enim mobile secundum eandem lineam rectam pergit, idem spacium idemq; vbi cōtinuatione quadam acquirit: non ita verò dum rursus per eandem lineam regreditur, cum in partes spacij oppositas tendat. Itaque idem censendus erit numero motus, quo lapis etiam extra centrū excurrit, non tamen quo ad centrum regreditur; cessabitq; cōtinuitas in instanti, quo ascensus ille a centro terminabitur, siue per se, siue ex accidente ascensus appellari debeat. Nec verò ad discontinuandos motus, intermedia quiete opus est, vt in 6. lib. dicemus.

De motu lapidis per trāseuntis centrum.

Ad id, quod de vnitate numerali temporis quærit, dicendum est, appellatione temporis nec intelligi tempus primi mobilis, nec expresse designari tēpus quod motum illum singularem priuatim dimetitur, sed tantum significari eum motum, qui vnus numero censendus sit, ita affectum esse debere, vt nulla mediæ quietis mora interpoletur. Ad vltimum quid respondendum sit, patet ex dictis.

CAP. V.

Definiendum autem est qui motus sit contrarius, eo lemq; modo qui status, & primum dividendum est, vtrum motus, qui ex eodē ei, qui ad idē, contrarius sit, vt qui è sanitate ei, qui in sanitatem, quales etiam generatio & interitus videntur esse, an is, qui ex contrarijs, vt qui è sanitate ei, qui ex morbo, Text. 46

an

an qui in contraria, vt qui in sanitatem ei, qui in morbum, an is, qui ex contrario ei, qui in contrarium, vt qui è sanitate ei, qui in morbum, an qui ex contrario in contrarium ei, qui ex contrario in contrarium, vt qui ex sanitate in morbum ei, qui ex morbo in sanitatem. Aut enim horum modorum vnum, aut plures esse necesse est. Nam aliter opponi non possunt.

Text.47. b *Non est autem ei, qui in contrarium contrarius is, qui ex contrario, vt qui ex sanitate ei, qui in morbum. Vnus enim, atque idem est, quanquam ratio eorum non eadem, perinde atque nec ratione idem est, ex sanitate mutari, & in*

Text.48. *ægritudinem.* c *Nec is qui ex contrario ei, qui ex contrario. Nam simul accidit ex contrario, & in contrarium, aut medium. Sed de hoc posti dicemus. In cõtrarium autem mutari contrarietatis cã magis videtur, q̃ ex contrario. Nam hoc quidem liberatio est à contrarietate, illud verò assumptio. At vero & quæque mutatio ex eo magis dicitur, in qđ mutatur, q ex eo, ex quo, vt sanatio, ea,*

Text.49. *quæ in sanitatem: ægrotatio, ea, quæ in ægritudinem.* d *Restat igitur is, qui in contraria, & is, qui in cõtraria, ex contrarijs. Fortasse quidẽ accidit, vt qui sunt in contraria, ex contrarijs & sint, sed nõ fortassis non eadẽ. Dico autem vt is, qui in sanitatem est, & is, qui ex morbo. Item is qui ex sanitate, & is, qui in morbum.* e *Cùm autem mutatio à motu differat (ea enim mutatio motus est, quæ ex subiecto aliquo est in aliquod subiectum) is motus, qui è contrario est in contrarium, ei contrarius est, qui è contrario est in contrarium, vt qui è sanitate in*

Text.50. *ægritudinem, ei, qui ex ægritudine in sanitatem.* f *Inductione aũt etiã constat quæ contraria esse videantur. Morbo enim corripi, & sanari, contraria. Itẽ discere, & in errorem trahi non à se. Sunt enim in contraria. Nã vt scientiam & per se, & per aliũ licet nancisci, ita & scientia aberrare, ac decipi. Latio &, quæ in superum locum, ei, quæ in inferũ. Hæc enim in longitudine sunt contraria. Item ea, q̃ dextram versus, ei, quæ sinistrã, cùm hæc in latitudinẽ contraria habeantur. Rursus quæ in locum anteriorem, ei, quæ in posteriorem. Nãq; & hæc in altitudine contraria sunt. Quæ aũt mutatio in contrarium solum est, vt albũ fieri,*

Text.51. *non ex aliquo, motus non est, sed mutatio.* g *In quibus aũt contrarium non est, ea mutatio, quæ ex eodem, ei, quæ ad idem, contraria est. Ideo generatio interitui contraria est, & abiectio assumptioni. Hæ verò mutationes sunt, nõ motus.*

Text.52. *At motus, qui non sunt ad mediũ (in quib. contrarijs medium est) vt ad contraria esse ponendum est. Medio enim vt cõtrario motus vtitur, ad vtrumuis fiat mutatio, veluti è fusco quidem ad album perinde est, vt è nigro, & ex albo in fuscum, vt in nigrum: ex nigro autem in fuscum, vt in album. Nã mediũ ad extremorũ utrũque, vt antea quoq; est traditũ, quodãmodo dicit. Motus igitur motui hoc mõ contrarius est is, qui è cõtrario in cõtrariũ, ei, qui è cõtrario in cõtrariũ.*

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

De contrarietate motuum iter se. a DEfiniendum a autem.] In extrema parte huius libri disputat Aristot. de motuum inter se contrarietate & quiete eisdem opposita, ac primum quinque modos enumerat, quibus motus inter se contrarij videri possint, vt ex ijs veram contrarietatem eligat.

b Non est autem.] Docet eos, quos quarto loco recensuit, qui nimirum ita affecti sunt,

ſunt, vt terminus à quo vnius, termino ad quem alterius aduerſetur, (quo pacto ſe habent motus à ſanitate, & motus in morbum) non eſſe inter ſe contrarios, cùm idem ſit motus, quo Socrates ægritudine liberatur, & quo ſanitatem comparat.

c Nec is qui ex contrario.] Motus, quos ſecundo loco recenſuerat excludit, nõ quòd verè contrarij non ſint, ſed quia non iccirco contrarij cenſeri debent, quod ex contrarijs proficiſcantur, ſed potiùs quod in contraria tendant: idq; ex eo cõfirmat, quia à cõtrarijs terminis progreſſus dari poteſt, & ad terminos inter ſe cõtrarios, & ad medium; qui autem ex contrarijs ad idem medium proficiſcuntur, contrarij non ſunt, vt perſpicuum eſt. Deinde quia ſoluere à contrarijs, eſt cõtraria abijcere; ad ea verò terminari, eſt ea aſſumere; contrarietas autem ex ijs, quæ aſſumuntur, penſanda eſt. Deniq; quia motus ſicut à terminis in quos deſinunt, nomen accipiunt; ita vt ex ijſdem contrarij, vel non contrarij iudicentur, conſentaneum eſt.

d Reſtat igitur.] Acturus paulò poſt de prima contrariorum cõiugatione, ſupereſſe nunc ait motus tertio & quinto loco diſpoſitos, nimirum eos qui in contraria deſinunt, & qui ex contrarijs in contraria tendunt; docetq; vt hæc memorata ad vnum duci quatenus motus, qui in contraria deſinunt, à contrarijs etiam incipiunt, ſiquidem hoc intereſt inter motum & mutationem, quod motus à contrario, mutatio à contradicente inchoetur. Quod à nobis in progreſſu enucleatius declarandum erit. Motus accipiunt nomen à terminis, in quos tendunt.

e Cum autem mutatio.] Affirmat eos duntaxat motus contrarios eſſe, qui ex contrarijs terminis in contrarios tendunt, vt ægrotatio, & ſanatio. Aegrotatio namque ex ſanitate in ægritudinem, ſanatio ex ægritudine in ſanitatem abit. Cuius rei cauſam, vt annotauit Simplicius, ab ipſo fonte accerſit. Nam cùm motus ſit mutatio e ſubiecto in ſubiectũ, hoc eſt ex termino affirmato in affirmatum, qui ſibi mutuo aduerſentur; conſequens eſt, vt ij motus inter ſe contrarij habeantur, qui ex contrarijs in contraria proficiſcuntur. Qui motus inter ſe cõtrarij ſint.

f Inductione autem.] Exemplis illuſtrat cuiuſmodi ſint contrarij, quæ contrarios motus conſtituunt. Inter quæ numerat ſcientiam & errorem: licet hæc ad motum phyſicum non pertineant. Cùm autem ſcientia & error biſariam comparentur; aut traditione aliorum, aut inuentione propria; errorem ex nobis, ſciẽtiæ ex nobis: errorẽ ab alio, ſcientiæ ab alio aduerſari inquit. Sumit verò errorem non pro negatione, aut priuatione ſcientiæ, ſed pro eo quem vocant prauæ affectionis. Qua de re in lib. poſteriorũ analyt.

g In quibus autem.] Docet licet prima oppoſitionum coniugatio nõ contineat eam contrarietatem, quæ motus contrarios reddat, ſufficere tamen ad conſtituendas mutationes contrarias. Itaq; cùm duæ mutationes ita ſe habeãt, vt terminus à quo vnius ſit terminus ad quem alterius, contrariæ ſunt, vt interitus & generatio hominis, hæc enim tendit ex non homine in hominem, ille ex homine in non hominem. Poſtremò ſubijcit in quibuſcunq; contrarijs inueniuntur media, ita dijudicandos eſſe motus contrarios ſicuti ij qui ad extrema proficiſcuntur; quandoquidem, vt ſuperius dictum fuit, medium ad vtrumlibet extremum comparatum, ſubit vicem alterius extremi. Mediũ cõparatũ cũ uno extremo ſubit uicem alterius.

CAP. VI.

Sed a cum motui non ſolum motus contrarius eſſe, verum etiam quies videatur, hoc ipſum definiendum eſt. Contrarius enim ſimpliciter eſt motus motui; ſed & quies opponitur. Priuatio enim eſt. Fit autem, vt & priuatio quodammodo contraria dicatur, ſed talis tali: vt ei, qui eſt ad locum, ea, quæ in loco. At hoc ſimpliciter nunc dicitur. Vtrũ enim quieti, quæ in hoc eſt, motus opponitur, qui ex hoc ipſo, an is, qui ad ipſum? Cùm igitur motus in duobus ſubiectis verſetur, perſpicuum eſt quietem eã, quæ in hoc eſt, ei, qui ex hoc in contrarium eſt, aduerſam eſſe; ei autem, qui ex contrario ad hoc eſt, eã quæ in contrario. Sũt verò & ipſæ ſimul inter ſe contrariæ. Nam ſi cũ motus ſint contrarij, quietes quoq; non opponantur, abſurdum eſt. b Sunt autem eæ, quæ in contrarijs, vt Text. 53. Text. 54.

quæ

quæ in sanitate est quies ei, quæ in morbo, & motui, qui è sanitate in morbū: ei enim, qui ex morbo est ad sanitatem, a ratione abest, cùm motus ad id, in quo stetit, quie. is potiùs sit generatio, aut simul cum motu fieri contingit. Hanc aūt aut illam esse necesse est siquidem quæ in albedine est quies, ei non aduersatur,
Text.55. *quæ in sanitate.* c *Quibus autem non sunt contraria, in his mutatio, quæ ex ali quo est, ei opponitur, quæ ad idem est: motus verò non est, vt ea, quæ ex ente ei, quæ ad ens. Ac status quidem horum non est, sed mutationis vacuitas. Et quidem si non ens subiectum aliquod sit, mutationis vacuitas, quæ in ente est, ei cō traria erit, quæ in non ente. Quod si non ens non sit aliquid, dubitauerit aliquis cui aduersetur ea, quæ in ente est mutationis vacuitas & an sit quies. At verò si hoc sit, aut non; omnis quies motui contraria est, aut generatio, & interitus sunt motus.*

Constat igitur si hæc motus non sunt, quietem dicendam non esse. Simile
Text.56. *autem quiddam est & mutationis vacuitas.* d *Contraria verò aut nulli, aut ei, quæ in non ente, aut interitui. Nam hic ex ea est, cùm generatio sit ad eam.* e *Sed dubitauerit aliquis cur in mutatione, quæ ad locum pertinet, tam status, quam motus & natura sunt, & præter naturam: in cæteris verò minimè, vt alteratio alia sit natura, alia præter naturam, nihilo enim magis natura, aut præter naturā sanatio est, quam ægrotatio, nec dealbatio, quam denigratio. Similisque ratio accretionis est, & imminutionis. Nam neque inter sese cōtrariæ sunt, neque accretio accretioni, quasi una sit naturalis, alia præter naturā. Eadē verò est generationis, & interitus ratio: neque enim generatio natura est, interitus aūt præter naturam, cum senescere sit naturale: nec generationē unam naturalē*
Text.57. *cernimus aliam præter naturam.* f *At si quod vi est, præter naturam est, interitus quoque interitui erit contrarius, is videlicet, qui natura est, is qui vi, vtpote præter naturam. Sunt igitur & generationes violentæ & non fatales, quibus naturales aduersantur.* g *Atqui etiam accretiones, & imminutiones violentæ, vt eorum accretiones, qui ob delitias celeriter pubescunt, & ea frumenta, quæ*
Text.58. *cito adolescunt, quanquam non comprēssa.* h *At quemodo res habet in alteratione? an similiter? quædam enim violentæ, quædam naturales esse possunt. Vt cum in diebus non adiudicantibus a ij liberentur, alij in diiudicantibus, illi præter naturam alterantur ij natura.* i *Erunt autem interitus inter se, non solū generationi contrarij. Et quid sane prohibeat? aliquo enim sunt modo. Etenim sunt, si alter quidem sit iucundus, alter molestus.*
Text.59. *Quare non simpliciter interitus interitui contrarius, sed vt alter eorum talis est alter talis.* k *Omnino igitur motus & quies eo, qui dictus est, mō aduersantur, vt qui in supernū est ei, cū ei, qui in infernū, cum loci contrarietates hæ sint. Natura aūt in supernū fertur ignis, in infernū terra: & ipsorum lationes sunt con-*
Text.60. *trariæ. At verò ignis naturaliter in supernū, præter naturā in inferum. Et quæ naturalis eius est motio ei contraria est, quæ est præter naturā. Similisque quietis est: nā quæ in supero loco est quies, motui in inferū contraria est. Ac terræ quidē quies illa est præter naturā, cùm motus sit naturalis. Quamobrē motui status cō trarius si qui est præter naturā, ei qui est natura: nāque & motus eiusdē hoc modo*
est

est contrarius. Alter enim natura est, seu in superum locum, seu in inferum, alter praeter naturam. l *Est au e dubitatio an omnis quietis quę non semper est, generatio sit, & an haec ipsa, via sit ad statum. Eius igitur, quod pręter naturā quiescit, vt terrę in loco supero, quietis erit generatio. Itaq; cùm v. sursum ferebatur, in statum ibat: sed quod ad statum tendit, celeriùs perpetuo videtur ferri: quod autem vi, contrario modo; quod igitur ad quietē venit, quiescit. Praeterea ad statum ire, propriè dici, aut omnino esse videtur ad locum proprium naturaliter ferri aut certe id simul cum illo euenire.* m *Dubium verò est an status, qui hic est, motui, qui hinc, aduersetur. Nam cùm ex hoc mouetur, aut etiam abijcit, adhuc habere id, quod abijcitur, videtur.* Text.61. Text.62.

Ita si haec quies ei motui, qui in contrarium est, aduersetur, simul erunt contraria. An aliqua ex parte quiescit, si adhuc manet? Omnino aūt ea res, quae mouetur, partim illic est, partim in eo, ad qđ mutatur. Itaque motus motui magis contrarius est, q̄ quies. Et de motu quidē, & quiete, & quomodo vtrūq; vnum sit, & quae inter se aduersantur, n *dictum est.* o *Dubitarit autē aliquis de eo, quod est, tendere in statum, si ijs motionibus, quae sunt pręter naturā, quies opponatur. Et quidē si non opponatur, absurdum est, manet enim, sed vi. Quare aliquid non semper quiescit, sine quietis generatione. Sed cōstat aliquid fore. Nā vt praeter naturā aliquid mouetur, sic praeter naturā poterit quiescere. Quoniam aūt aliquibus motus conuenit natura, & praeter naturā, vt igni, is, qui sursum est, natura, qui deorsum, praeter naturā, vtrum hic contrarius est, an qui est terrae? Ipsa enim naturaliter fertur deorsum. An constat vtrumq;, sed non eodem modo? Verum hunc, vt qui natura est ei qui natura. Qui aūt est ipsius ignis in superum locum ei, qui in inferum, vt qui naturalis est, ei, qui pręter naturā? Similiter aūt & in statibus. At fortaße quies aliqua ex parte motui opponitur. Cùm enim ex hoc mouetur, & abijcit, id habere adhuc videtur, quod abijcitur. Quare si haec quies motui, qui hinc est in contrariorū aduersetur, simul erunt cōtraria. An aliqua ex parte quiescit, si adhuc manet: Omnino aūt eius, quod mouetur, pars alia ibi est, alia in eo, ad quod mouetur. Quocirca motus motui est magis contrarius, quàm quies. Quis igitur motus simpliciter, & de quiete, & motu, quomodo vtrumque vnum sit, & quae aduersentur, dictum est.* Text.63.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

SEd a cùm motui.] Differit de contrarietate inter quietem & motum, & quietes ipsas inter se, atque in primis admonet alia rōne quietem motui, alia motū motui aduersari. Quies enim cùm sit priuatio motus, non nisi priuatiuè motui opponitur; motus aūt perfecta contrarietate tenetur. Igitur aliquot assertiones statuit. Prima est, Non quęuis quies cuilibet motui contraria est; sed motui ad unum aliquod genus pertinenti quies, quę in eodem genere est, vt lationi quies à latione. Secunda assertio, Motus, inquit, cùm in duobus subiectis versetur, hoc est, e subiecto in subiectum, siue è termino contrario in contrarium tendat, non aduersatur motus quieti, quę est in termino ad quem, sed quę est in termino à quo, ut motus, quo ignis in sublime fertur, contrarius est quieti, qua in loco infimo tenebatur, non quam in loco supero obtinet, & motus, quo aqua incalescit, quieti, quę est sub frigore, non quę est sub calore. De oppositione motus & quietis. 1 Assertio. 2 Assertio. 3 Assertio.

b Sunt autem ea.] Tertia assertio, Quietes in locis cōtrariis sunt cōtrariae inter se; similiter q; motus qbus ab eis, vel ad eas itur, inter se cōtrarij sunt. Est n. inquit à rōne alienum, ut quietes, quarū motus contrarij sunt, non inter se quoq; mutuò depugnēt.

De contrarietate quietum. c Quibus autem non est contrarium.] Agit de contrarietate quietum, quæ est vbi non cernitur vera ratio motus, sed mutationis duntaxat: repetitque id, quod sup. à docuerat de contrarietate earum mutationum quæ fiunt in terminos, quibus nihil est contrarium. Monet verò, non dari propriè statum, siue quietem mutationum sed ἀμεταβλησίας, id est, mutationū vacuitates. Nā si istiusmodi cessatio à mutatione dicenda esset quies, non omnis quies motui aduersaretur: quod à communibus philosophorum placitis abhorret, qui id quiescere dicunt, quod moueri aptum est. Vel certè generatio in motibus numerari deberet, quod superiùs confutatum fuit. Non est tamen negandum prædictam vacuitatem quieti similem esse.

d Contraria verò aut nulli.] Docet illam vacuitatem mutationis, aut nulli esse contrariam, vt si non ens, quod enti, in quo ipsa est, contrarium est, subiectum aliquod non sit, aut si aliquod subiectum sit, mutationis vacuitatem aduersari. quæ ipso est non ente, aut si hoc non videatur concedendum, certè aduersari interitui, qui ex ipsa est, & illi perinde contrarietur, vt motus qui ex aliquo, quieti quæ est in illo. Atque vt interitus est ex talis mutationis vacuitate, ita generatio est in illam.

Quæstio. e Sed dubitauerit.] Vt aliam motuum contrarietatem quæ ex ratione naturalis & violenti ortum habet, aperiat, in quæstionem vocat, vtrum sicuti in lationibus quædam naturales sunt, vt cum ignis sursum euolat; aliæ contra naturam, vt cùm idem in infimum locum truditur: ita idem quoque in cæteris motibus, atque etiam in generationibus accidat. Ac primùm disputat in partem negatiuam singulatim expendendo mutationum genera, in quibus nullam videtur inuenire rationem cur non omnes secundum naturam existimari debeant.

Quid sit uiolētum. f At si quod vi est.] Vt propositam controuersiam diluat, firmit quidquid per vim fit, id præter seu contra naturam esse. Nam quod per vim fit, habet principium mouens extra se. Quod verò eiusmodi est, violentum dicitur. Hoc posito, respondet dari etiam in reliquis mutationibus alias naturæ consentaneas, alias contra naturam, ac violentas: quod exemplis patefacit. Primumque in generationibus ait fatales, id est, in quibus ordo à natura constitutus seruatur, naturales esse. Quæ verò aliter fiunt, esse violentas. Huiusmodi esset, inquit Diuus Thomas, productio ranarum, aut serpentum, quæ artificio aliquo procreantur, vel intempestiuus fructum, aut fructum ortus, qualem perhibent fuisse in hortis Adonidis, quos aqua calida ad eum finem cultores irrigabant. De quibus hortis meminit Plato in Phædro, & Plutarchus in libro de sera numinis vindicta. Naturalem verò corruptionem vocat Aristoteles verbi gratia in homine eam, quæ absque externa vi accidit; vt cùm quis senio confectus interit. Quod si quis obijciat Aristotelem 2. lib. de cœlo capit. 6. text. 37. affirmare senectutem, aliasque affectiones quæ ducunt ad interitum, esse contra naturam; quare nullum interitum esse naturalem. Occurrendum erit dici quidem eiusmodi affectiones contra naturam, quatenus perniciem moliuntur subiecto, quod ad se tuendum & perpetuandum ingenitam propensionem habet. Verùm id non impedire, quominùs secundum eam considerationem, quam diximus, quamque hic pertractat Aristoteles, corruptiones quædam naturales vocari possint.

Corruptio naturalis quæ. Obiectio. Dilutio.

Incremēti, & decrementi leges. g Atque etiam accretiones.] Natura has incrementi, & decrementi leges homini statuit (quod cæteris etiam viuentibus suo modo conuenit) primò augescit, non tamen subito, sed pedetentim, & per gradus vsque ad floridam ætatem, in qua statum obtinet, hoc est, defluentis materiæ iacturam ex æquo resarcit; deinde in ætate extrema succum bene iam calore minus reparat, quem dilabatur, sicque paulatim arescit corpus, & imminuitur. Igitur cum hic naturæ ordo, ac modus seruatur, accretio & decretio naturales appellantur: cum verò secus accidit, non naturales. Euenit autem secus, verbi gratia grassante morbo, qui nutritoriæ facultatis munia impediat seu retardet; uel etiam nimio cibo & deliciarum affluentia, ob quam nonnulli citius pubescunt, & ad corporis magnitudinem nondum ætati congruentem euadunt. Consule Galenum in Aphoris. Hippocratis libro 3. aphor. 27 & libro 11 de usu partium à fine.

Alteratio naturalis quæ. h At quomodo res habet.] Docet dari etiam alterationes naturales & violentas naturales cum, v. g. ægroti diebus criticis conualescunt, uiolentas aūt cum extraordinariè

ualetudinem recipiunt. Dicuntur autem dies critici seu dijudicantes, in quibus morbi fit crisis siue iudicium ut septimus, quartus decimus, & alij in quibus disceptantibus quodammodo inter se morbo & natura, cui nam lis adiudicanda uideatur, medici decernunt, qua de re Hippocr. in 1. Epidemiarum, & Galen. in libro de crisibus.

Vt ea quæ hoc loco de motu naturali & uiolento Aristoteles docuit, apertiora fiant, nonnulla aduertenda erunt. Primum sit, uiolentum, ut traditum est in 3. lib. Eth. cap. si proprie sumatur, esse id cuius principium est extrà, eo, quod patitur, non conferente uim, adde sed renitente. Secundum, propriam rationem motus uiolenti non in lationibus duntaxat, sed in alterationibus quoque cerni; quanquam in lationibus magis sit conspicua; quandoquidem cum lapis externa ui sursum propellitur, reluctatur ascensui eius forma naturali conatu, & impulsu, quo deorsum nititur: sed enim etiam cum aqua ab igne calefit, eius forma calefactioni actiuè repugnat, per ingenitam ad frigus inclinationem, & quantum potest frigus suum actiuè conseruando, & in ignem agendo. Tertium. Aristotelem hoc loco nomen uiolenti laxiori significato usurpasse, cum appellet uiolentam eam accretionem, qua quis alimento uberiori ultra modum excrescit: ad quam tamen confert eundem propriam conferre uim, dum opera altricis facultatis cibum coquit, & in se conuertit. De motu violento.

i Erunt autem interitus.] Docet corruptiones duas, quarum altera naturalis sit, altera uiolenta, inter se contrarias esse: non quidem perfecta contrarietate, sed quatenus una iucunda est, uel saltem minus molesta, quam altera. Itemque has contrarias esse generationi, quando quidem omnis generatio fertur in esse, & omnis interitus tendit ad non esse, qui termini inter se repugnantes sunt.

k Omnino igitur motus.] Quo pacto contrarietas in motu & quiete secundum rationem naturalis & uiolenti insideat, diserte explanat, aiens motum in superum locum esse aduersarium motui in locum infimum, quia sursum & deorsum sunt locorum differentiæ inter se repugnantes, & vterque eorum motuum alicui corpori naturalis est. Ignis enim suopte impetu ascendit, terra etiam naturaliter ad imum vergit. Proindeque vt ille per vim deorsum agitur, ita hæc per vim sursum appellitur. Itaque motus naturalis & uiolentus contrarij sunt inter se; & quietes similiter. Nam quies in loco supero est contraria motui ad locum infimum, & consentanea motui ad locum superum; item uerò quies in loco supero aduersaria est quieti in loco infimo, & è conuerso. Motus naturalis & violentus contrarij.

l Est autem dubitatio.] Dubitationem proponit num quies quæ non semper est, sed modo conuenit rei, modo non conuenit, generetur, eiusque generatio via ad statum dici debeat. Primum igitur negatiuam partem controuersiæ ex eo ostendit, quia alioqui sequeretur cum lapis in sublimi loco tenetur & quiescit, dari eius quietis generationem, ac cum idem lapis sursum tendit, in statum ire, quod absurdum est: quandoquidem omnia quæ ad statum eunt, quanto ad illum magis appropinquant, tanto maiori impetu feruntur: & quanto ab eo longius recedunt, tanto eunt tardius. Quod si quis fateatur nullam dari talis quietis generationem, in aliud absurdum non minus graue incidet, nimirum potiri quiete aliquid, quod tamen ad quietem non venit. Dubitatio.

Præterea ad statum.] Rursus in contrarium disputat, quia ad statum ire, aut est in proprium locum natiuo impetu contendere, aut cum eo iungi ur. Quo fit, vt quietis violentæ generatio, si propriè loquamur, via ad statum appellari non possit. Hunc in modum Aristoteles adductis vtrinque argumentis quæstionem pertractauit, cuius solutionem Auerroes dilatam ab eo putat. Simplicius vero datā credit cum docuit τὸ ἵστασθαι, hoc est, ire ad statum, ijs tantum propriè conuenire, quæ naturaliter cientur. Itaque sententia Aristotelis est, id quod moueri potest, & à motu cessat, re vera quietem habere, & cum ad locum in quo à motu cessare debeat, contendit, re vera ad quietem ire. Verùm nulli cōpetere ἵστασθαι, id est, ad statum seu quietem ire, si vis & proprietas Græci vocabuli spectetur, nisi tendat ad locum, in quo tranquille, & ad naturam suam congruenter consistat. Quod quidem tunc solum corpora obtinent, cum proprio, sibique à natura designato loco potiuntur. Responsio.

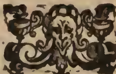
m Dubium verò est.] Ex ijs quæ paulo ante sunt tradita, dubiū exoritur. Enimuerò si quies in loco aliquo motui quo ex eo disceditur, aduersaria est, vtrique videntur duo Dubitatio.

contraria eidem simul conuenire: quandoquidem id quod albescit, non confestim totam albedinem accipit, aut totam nigredinem pellit, sed sensim & gradatim, sicque interim dum mouetur, vtriusque extremi partem obtinet. Quare etiam id quod loco mutat, partim mouebitur, partim quiescet. Respondet Aristoteles ita esse, non quasi in eodem simul insit motus & quies simpliciter; sed quies ex parte, quatenus dum mobile ab aliquo loco recedit, adhuc partim in illo est.

n Dictum est.] In quibusdam græcis exemplaribus hic est huius libri finis: quamobrem ea quæ sequuntur, nec ab Argyropolo versa fuere, nec à Porphyrio, aut Themistio explicata. Ea tamen enarrat Simplicius, non vt ab Aristotele scripta, sed vt à Theophrasto, alioue eius interprete in commentariis tradita, quæ deinde librariorum incuria in textum irrepse unt.

o Dubitarit autem.] Quoniam duæ paulo antea explicatæ controuersiæ iisdem fere verbis hoc loco repetuntur, nec in eis noua occurrit difficultas; hic libri explanatio finem habeat.

FINIS LIBRI QVINTI.

IN

IN SEXTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

VEteres Peripatetici, vt in prœmio huius, & superioris libri testatur Simplicius, totum Auscultationis Physicæ opus in duas partes distribuebant, asserentes in primis quinque, vel, vt Porphyrio & quibusdã alijs placuit, in primis quatuor libris, communia rebus oĩbus naturæ pronunciata contineri; in reliquis verò agi de motu. Non quod in alijs ẽt, excepto primo & secũdo, non fuerit de motu disputatum; sed quia in illis infiniti, loci, vacui, & tẽporis tractatio maiorem partem vindicarit; in his autem ea, quæ ad motum spectant, seorsim & vberiùs tradantur. Igitur in prima huius libri parte demonstrat Aristoteles motum ex partibus diuiduis constare, non ex indiuiduis, vt Philosophi quidam opinati sunt, qui atomos, hoc est, insectilia corpuscula inuexere. In secunda parte docet quot modis secari motus queat. In tertia, quæ sit etiam quietis diuisio. In postrema Zenonem insectatur, & quædam eius, atque aliorum Philosophorum argumenta dissoluit.

CAP. I.

QVoniam a autem continuũ & qđ tangit, & quod deinceps est, sunt ut prius definitũ est, continua quorũ extrema vnum sunt, tangentia quorũ simul, deinceps quorũ nihil eiusdem generis medium est, fieri non põt ut ex indiuiduis aliquid cõstet, vt linea ex punctis, si linea continuũ est, punctum aũt indiuiduum. Neq; enim punctorũ extrema vnũ sunt, cũ indiuidui non sit hoc quidẽ vltimũ, illud verò alia quędã pars; neq; ẽt simul, cum rei, quę partibus vacat, nullũ sit extremum: extremũ nãq;, & id cuius est extremũ, diuersa sunt. Text. 1.

b Pręterea necesse est puncta ea, è quibus est continuum, aut continua esse, aut se vicissim tangere. Eadem aũt in omnibus indiuiduis est rõ. Ac continua quidem esse non possunt propter rationem, quę iam dicta est. Tangit autem res quęq; aut tota totam, aut pars partem, aut totum partẽ. Sed cum indiuiduum partibus uacet, ut totum totum tangat, necesse est. Continuum verò non fit, cũ totum totum tangit. Aliam namq; atq; aliam partem habet continuum, & in ea diuiditur, quę hoc modo sunt diuersa, atq; loco abiuncta. Text. 2.

c At nec punctum punctum, nec momentum momẽtum deinceps sequitur, vt longitudo ex eis, aut tempus constet. Nam ea deinceps sequuntur, quibus nihil est generis eiusdem interiectum. Inter puncta autẽ semper est medium, videlicet

Text.3. *delicet linea, & inter momenta tempus.* d *In indiuidua etiam diuiderentur, siquidem in ea diuiduntur, ex quibus vtrũq; est. Sed nullum continuum in ea potest diuidi, quæ partibus vacant: aliud aũt inter puncta, & momẽta genus nullum esse potest. Nam si erit, aut diuiduum fore, aut in indiuiduum palam est. Et si diuiduum, aut in indiuidua, aut in semper diuidua: hoc vero est continuum. Perspicuum vero etiam est continuum omne in semper diuidua diuiduum esse. Nam si in indiuidua, indiuiduum tanget indiuiduum. Etenim continuorum extremum vnum est, & tangit.* e *Eiusdem autẽ rationis est & magnitudinẽ & tempus, & motum ex indiuiduis coalescere, & in indiuidua diuidi, vel nullum.*

Text.4.

Text.5. *Quod ex bis patet. Nã si magnitudo ex indiuiduis componitur, etiam motus, qui per eam fit, è partibus indiuiduis motibus constabit. Vt si A, B, C. magnitudo ex A, B, C. indiuiduis sit, motus quoq; D, E, F. quo mobile, G, super A, B, C. mouetur, vnamquamq; partem babet indiuiduam.* f *Quod si pręsente motu, necesse est aliquid moueri, & si aliquid mouetur, necesse ẽst motum adesse, ipsum quoq; moueri ex indiuiduis cõstabit. Igitur, G, per, A, motu, D, est motum, per, B. motu, E, per, C. motu F.* g. *Si igitur necesse est id, quod è loco aliquo ad aliquem locum mouetur, ad eum locum ad quem mouetur, cum mouetur, nõ simul moueri, & motum esse (vt si Thebas quispiam proficiscitur, non potest hic Thebas proficisci simul & profectus esse) per A. quod partibus uacat, cui D, motus aderat, ipsum G, mouebatur. Quare, si post transijt, quàm transiret, diuiduus erit. Tum enim cum transibat, nec quiescebat, nec transierat, sed erat in medio. Sin vero simul transit, & transiuit id. quod proficiscitur, tum, cum proficiscitur, illuc profectum, motumq; erit, quo mouetur.*

Text.6.

Text.7.

Text.8. h *Quod si per totam A. B. C. aliquid mouetur, & motus, quo mouetur, est D. E. F. atque per partem A. quę partibus uacat, minime mouetur, sed motum est, motus profecto non ex motibus constabit, sed ex terminis motus, & motum quippiam erit, quod non mouebatur, quippe cum A. partem transiuerit, non transeundo.* i *Quare fiet, vt ad profectionis finem aliquid peruenerit, quod tamen nunquam profectum est. Nam per hanc partem profectum est, non proficiscendo.* k *Quod si necesse est rem quamcunq; aut quiescere, aut moueri, in singulis autem A. B. C. partibus quiescit, aliquid erit, quod continue quiescet, simulque mouebatur. Nam per totam A. B. C. mouebatur, & in singulis eiusdem partibus quiescebat, quamobrem & in tota.* l *Atque etiam si indiuiduę partes motus D. B. F. sint motus, fiet, vt pręsente motu non moueatur, sed quiescat. Sed si non sint motus, ex non motibus motus constabit.* m *Vt autem longitudinem & motum, sic tempus indiuiduum esse, & ex indiuiduis momentis constare necesse erit. Nam si omnis possit diuidi, & quod ęque est uelox in minori minus transit, diuiduum quoque erit tempus.* n *At si tempus, in quo per longitudinem, quę est A. aliquid fertur, diuiduum fuerit, ipsa quoque, A. longitudo erit diuidua.*

Text.9.

Text.10.

CAPITIS

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

VONIAM autem.] a Probat nullum continuum ex indiuiduis partibus coalescere, vt perspicuum euadat, motum qui continuum quodam est, ex indiuiduis non componi. Ac primum a magnitudine exorditur, hunc in modum. Si linea verbi gratia ex indiuiduis, id est, ex punctis conficeretur, aut puncta essent continua in linea, aut contigua, aut deinceps, sed nullo horum modorum affecta esse possunt; igitur continuum non conficitur ex indiuiduis. Assumptionem probat, primùm, quo ad priores duas partes. Etenim continua dicũtur, quorum extrema sunt vnum; contigua verò, quorum extrema sunt simul: cùm ergo indiuidua non habeant extrema; siquidẽ vacant partibus; certè neq; continua esse poterunt, nec contigua. Continuũ non conflatur ex indiuisibilibus.

b Præterea necesse est.] Suadet rursus indiuidua non esse contigua. Nam cùm ea, quę contigua sunt, sese tangant, vel puncta se contingerent secundum se tota, vel pars vnius partem alterius; vel vnum totũ alterius partem; atqui istiusmodi contactus non potest effici posterioribus duobus modis, quia indiuidua carẽt partibus, nec etiam primo modo, quia ex omnibus punctis vnum tantùm punctũ emergeret; cum tamen continuum multis partibus, quarum vna extra aliam sit, constare debeat. Nullo igitur pacto indiuidua contigua esse queunt.

c At nec punctum punctum.] Probat tertiam partẽ, nimirũ puncta non sequi deinceps, quia ea deinceps sequi dicuntur, inter quæ nihil eiusdem generis intercedit; at inter quælibet duo puncta cadit linea, in qua necessariò insunt puncta. Puncta nõ sequi deinceps.

d In indiuidua etiam diuideretur.] Alia ratione concludit continuum non coalescere ex indiuiduis partibus. Nam vnũ quodq; ex ijs constat, in quæ diuiditur; cõtinuum aũt nõ in partes indiuiduas sed diuiduas secari potest. Quoniam verò sumpserat inter quæcunq; duo puncta esse lineam, & omne continuum secari in ea quę infinite diuidi possint, vtrumq; ratione confirmat. Primũ, quia cum ostensum sit, puncta in linea neq; continua esse neq; contigua, oportet inter ipsa aliquid cadere, quod aliud esse quam linea non potest. Posterius, quia si cõtinuum diuideretur in partes indiuiduas, vnum indiuiduum tangeret aliud in continuo; quod fieri non posse ex dictis constat. Assumptũ probat, quia partes continui sunt sibi cohærentes & continuatæ; proindeq; necesse est earum extrema vnum esse.

e Eiusdem autem rationis.] Docet magnitudinem, motum & tempus reciprocari inter se quo ad compositionẽ ex diuiduis vel indiuiduis, & quoad sectionẽ in hæc ipsa. Itaq; vel omnia vel nullum horũ ex indiuiduis cõfici, & in indiuidua secari posse. Nam quòd magnitudo, super qua fertur mobile, non possit cõstare ex indiuiduis, quin similiter ex ijs motus coalescat, ex eo demonstrat, quia partes motus & magnitudinis respondent sibi mutuò seque vicissim adæquant, quod probat sumpta magnitudine A.B.C.& D.E.F. vt partibus motus. Magnitudinẽ motũ, & ipsqua consideratione reciprocentur inter se.

f Quod si præsente.] Cùm impossibile sit dari motũ, quin aliquid moueatur, vel aliquid moueri, quin detur motus, probat similiter fieri non posse, vt magnitudo quæ motu percurritur, ex indiuiduis sit cõposita; quia sequeretur i, sum quoq; moueri ex indiuiduis cõflari. Quod ex eo planũ est: quia motus, & moueri vna eademq; res sunt, nec nisi ratione inter se differunt, vt alio loco declaratum fuit. Quare si motus ex indiuiduis coalescat, oportebit etiam vt moueri re ipsa ex eisdem constet. Motus & moueri vt differant.

g Si igitur necesse est.] Probat motum, seu moueri nõ constitui ex indiuisibilibus: neq; partes motus D.E.F. esse indiuisibiles, præmissa tamen hypothesi, quod impossibile sit aliquid moueri simul, & motum esse ad aliquẽ locum. Deinde sumit priorem partem motus, qui fit super magnitudine A.B.C. quę pars dicitur D. respondetq; A. parti magnitudinis indiuisibili. Tum moueatur, inquit, mobile G. motu D. super A. aut cum mouetur, nondum motũ est, partẽq; transijt, aut simul mouetur, & motum est. Hoc posterius dari non potest, quia repugnat. Igitur prius mouebitur, quam sit motum; atq; adeò motus D. non erat indiuisibilis. Motum, & moueri nõ cõstitui ex indiuisibilibus.

H 4 h Quod

h Quod si per totam.] Quod demonstrauit in parte motus, demonstrat in toto motu constare partibus D.E.F. diceret enim fortasse quispiã mobile G. per singulas partes magnitudinis A.B.C. motum esse, & non moueri, sed toto motu, & per totam magnitudinem primò moueri; deinde esse motum. Hoc refellit, quia sequeretur motum non constitui ex motibus, sed ex terminis motus, quæ dicuntur mutata esse, quod tam est impossibile, quam tempus constitui ex momentis, aut lineam ex punctis. Quod verò id consequatur planum est, quia si mobile G. motum est per partes A.B.C. & per nullam earũ mouetur, cum motus non sit nisi aliquid moueatur, vtiq; partes motus D.E.F. q̃ partibus magnitudinis adæquãtur, nullo pacto erunt motus: quare cõstabit motus ex non motibus.

Termini motus mutata esse.

i Quare fiet ut adprofectionis.] Aliud incommodum est, quòd profectum quidpiã erit ad aliquem locum, non proficiscendo; sequetur enim declatum esse mobile G. per partes A.B.C. quod tamen per eas nunquam potuit dici moueri.

k Quod si necesse est.] Tertiũ incõmodũ est, q aliquid simul mouebitur, & quiescet. Nã si G. p partes A.B.C. nõ mouetur; ergo quiescet, cũ omne corpus aptũ moueri, aut moueatur aut quiescat, & tamẽ illud ipsũ mouebitur; quia p totã magnitudinẽ dicitur.

l Atq; etiam si indiuiduæ.] Quartũ incommodũ est, quod præsente motu nõ moueatur res, aut motus ex non motibus conficiatur. Etenim erit præsens motus, quia motũ est indiuiduum, & per totam magnitudinem res mouetur, at si in partibus non mouetur, in tota etiã magnitudine non mouetur, proindeq; motu præsente non mouebitur.

m Vt autem longitudinem.] Demonstrat eandem esse rationem temporis, quæ est magnitudinis & motus, quoad eorum constitutionem ex indiuiduis. Sit enim magnitudo A.B.C. cuius omnes partes diuiduæ sint, partemque, A, mobile G, in tempore, A, decurrat. Cùm igitur, A, diuiduum sit, priùs mobile, G, eius partem conficiet, quàm totum, atq; adeò in parte temporis, H, quandoquidem minus spacium minori tempore æqua velocitate decurritur. Ex quo iam sequitur, A, diuiduum esse.

Tempus, magnitudinẽ & motũ reciprocari quoad cõpositionẽ.

n At si tempus.] Eadem ratione si tempus diuiduum ponatur, probari etiam poterit magnitudinem ipsam, super qua motus fit, diuiduam esse. Nam si mobile certo tempore aliquam partem spacij conficiat, æqua uelocitate breuiori tempore portionem aliquam prius illius traijciet, atq; ita iam eiusmodi pars diuidua erit.

CAP. II.

Text. 11. *CVm a autẽ magnitudo omnis in magnitudines diuidua sit: (ostensum est. n. nullum continuum ex indiuiduis constare) estq; omnis magnitudo, continuũ, necesse est, vt qđ velocius est, vt quidẽ ipsum definiunt, maiorẽ magnitudinẽ in tẽpore æquali, & æqualẽ in minori, atq; ẽt in minori ampliorẽ conficiat.* b *Sit enim A, mobile celerius mobili B. cũ igitur velocius id sit, qđ prius mutatur. quo in tpe (sitq; illud F.G) A ex G. in D. motũ est, in eo mobile B. ad D. nondũ accessit, sed citra est. Quare in tpe æquali id. qđ est velocius, plus conficit.*

Text. 12. c *Atqui & in minori plus trãsit, quã hoc ipsum. Nã quo in tpe A, in D, peruenit, B qđ tardius est, pueniat in E. Igitur cũ A, in D, in toto tpe F, G, peruenerit, certè in minori, quã hoc sit veluti in F, K, perueniet in H. Ita C, H, magnitudo quã, A, cõficit, magnitudine C, E, maior est, & tps F. K. tẽpore F, G, minus: maiorẽ itaq; in minori.*

Text. 13. d *Perspicuũ aũt ex his ẽt est, id, qđ celerius est, in minori tẽpore æquale conficere. Cũ enim magnitudinẽ maiorẽ in minori tpe, quã tardius transeat, & eq; per se sumptũ in maiori tpe maiorẽ q̃ minorem, vt magnitudinẽ, L, M q̃ã magnitudinẽ L, N, maius prosecto erit tps P S. ĩ quo, L, N, trãsit q̃ ẽt ius P, R, in quo L, M. Quare si tps P S, tẽpore P, T, sit minus, in quo id qđ tardius est magnitudinẽ L, M, cõficit, ẽt tps P R, tpe P, T, minus*

erit:est enim minus, quã P, S, qđ aũt minore est minus, ipsum quoq; est minus. Quare in minori p æquale mouebitur. Præterea si oẽ, qđ mouetur, necesse est ut in tpe aut æquali, aut minori, aut maiori moueatur, & id quidem, qđ in maiori tardius est, qđ in æquali æq; uelox, qđ aũt est uelocius, neq; est æquè velox, neq; tardius, id pfectò qđ velocius est, neq; in æquali tpe põ: moueri, neq; in maiori. Text. 14.

Restat igitur vt in minori. Quãobrẽ necesse est vt qđ velocius est, in minori tpe æqualẽ transeat magnitudinẽ. e Cùm aũ oĩs in tpe sit, & in oĩ tpe possit motus fieri, celeriusq; & tardius quidquid mouetur, moueri, in oĩ tpe celerius & tardius licet moueri. Hæc aũt cùm sint, tẽpus quoq; cõtinuũ esse necesse est. Dico continuũ id, qđ in semper diuidua est diuiduũ. f Hoc namq; posito, continuo, tp̃s necessariò continuũ est. Nã cùm demonstratũ sit id, quod celerius est, in minori tpe æquale transire, sit, A, magis velox, B, aũt magis tardũ, quod in tpe F, G, magnitudinẽ C, D, conficiat, manifestũ est qđ velocius est, eandẽ magnitudinẽ in minori, q̃ id sit, tpe transiturũ. Transeat aũt in tpe F, K. Rursus cùm magis velox in tp. F, K, totã C, D, magnitudinẽ transierit, id qđ tardius est, in eodẽ tpe minorẽ transibit, sitq; illa, C, E, cùm B, quod est tardius in tẽpore F, K, magnitudinẽ C, E, transierit, id qđ velocius est, in minori transiuit. Quare tempus F, K, rursus diuidetur. Eo aũt diuiso magnitudo quoq; C, E, eadẽ proportione diuidetur. Quod si magnitudo, et tp̃s, & hoc semper erit, si post id, quod celerius est, tardius sumamus, & post id, quod tardius, id quod celerius, atq; eo, quod demonstratũ est, vtamur. Nã qđ celerius est, tp̃s diuidet, quod tardius, longitudinẽ. Si igitur reciprocatio perpetuò verè fit, atque cùm sit semp diuisio efficitur, oẽ tp̃s continuum esse manifestũ est. Simul aũ: constat magnitudinẽ omnẽ esse continuum. Namq; iisdem, & æqualibus diuisionibus tẽpus & magnitudo diuiduntur. g Præterea ex rationibus, q̃ afferri solent, constat, si tẽpus continuũ sit, magnitudinem quoque esse continuam, siquidem in tẽporis dimidio dimidiũ transit, & simpliciter in minori minus. Eędem enim erunt tẽporis, & magnitudinis diuisiones. h Etsi alterutrũ infinitũ alterũ quoq;, & vt alterũ, alterũ. Text. 15. Text. 16. Text. 17. Text. 18.

Vt si extremis infinitum tempus est, longitudo quoque extremis est. At si diuisione, etiam longitudo diuisione: si tempus vtroque est, magnitudo etiam vtroque. i Quapropter & Zenonis ratio falsum sumit, in tempore finito transiri infinitum non posse, aut infinitorum vnumquodque tangi. Nam & longitudo, & tempus, & omnino omne continuũ infinita bifariam dicuntur; aut diuisione, aut extremis. Quę igitur quantitate infinita sunt in tempore finito tangi nõ possunt; quę autem diuisione, possunt. k Namque & tempus hoc modo est infinitum: quare in infinito infinitum transire, non in finito, & infinitis infinita tangere, non finitis contingit. Neque igitur tempore finito, infinitum licet transire, neque infinito finitum, sed si tempus sit infinitũ, magnitudo quoque erit infinita, & si magnitudo, tẽpus. Sit enim finita magnitudo A. B. tempus infinitũ, C. Sumatur itaque temporis aliqua pars finita C. D. In hac partẽ aliquam magnitudinis transibit. Transeat partem B. E. Hęc autem metietur magnitudinem A. B. aut deficiet, aut excedet: nam nihil refert: si enim ęqualem magnitudinẽ B. E. in tempore ęquali transit, hęc autem totam metitur, totum tempus, in quo tran- Text. 19. Text. 20.

Text.21 *transibit finitum erit. Nam in æqualia diuidetur, perinde atque magnitudo.* l *Atque etiam si non omnem magnitudinem tempore infinito transit, sed finito & partem aliquam potest transire, veluti B. E. hæc autem totam magnitudinem metietur, & æqualem in æquali transit. finitum profecto tempus erit. Magnitudinem autem B.E. infinito tempore non transire, manifestum est, si tempus altera ex parte finitum sumptum sit. Nam si in minori partem transit, hoc finitum esse necesse est; cum altera ex parte sit terminatum. Eadem autem demonstra-*

Text.22. *tio est si longitudo fuerit infinita, tempus autem finitum.* m *Ex his igitur, quæ dicta sunt, perspicuum est, nec lineam, nec superficiem, nec omnino continuum vllum indiuiduum esse, non ob id solum, quod nunc traditum est, sed etiã, quod fiat, vt res indiuidua diuidatur. Cùm enim in omni tempore velocius &*

Text.23. *tardius sit, quod autem velocius est in tempore æquali maius conficiat, potest & duplicem, & sesquialteram longitudinem conficere, cùm hæc esse possit velocitatis proportio. Quod igitur velocius est, eodem tempore per sesquialteram delatum sit, & magnitudines diuidantur, velocioris quidem in tria indiuidua, A B.C.C.D. tardioris autem in duo, E.F.F.G. diuidetur itaque & tempus in tria indiuidua, cùm æquale tempore æquali conficiat. Igitur in K.L.L.M.M.N. diuidatur. Rursus cũ id qđ tardius est, E.F.F.G. trãsierit, tempus quoq; in duas partes æque secabitur. Indiuiduũ itaq; diuidetur, & quod partibus vacat, nõ in duobus conficit, sed in maiori. Quare manifestũ est nullũ continuũ partib. vacare.*

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

CVm a autem.] Persequitur institutum demonstrans eãdem esse rationem in tempore, quæ est in motu, & magnitudine quod compositionem ex diuiduis vel indiuiduis partibus. Desumit autem argumẽtum a lege uelocioris & tardioris: sed enim tria

Leges velocitatis & tarditatis in motu. quædam ad id præmittit, ostenditque. Quorum primum est, uelocius æquali tempore maius spacium transmittere. Secundum, uelocius in minori tempore transire spacium æquale ei quod tardius in maiori decurrit. Tertium, uelocius in minori tempore maius spacium conficere, quàm tardius in maiori. Has hypotheses uniuersim ex eo ueras esse probat, quia omnis magnitudo, quæ motu percurritur, potest in alias atq; alias magnitudines diuidi, cum nullum continuum ex indiuiduis coalescat.

b Sit enim, A, mobile] Superiora particulatim ostendit, in primis, id quod primo loco proposuerat, hunc in modum. Sit mobile uelocius A. mobile tardius B feraturque A. super magnitudine G.D. tempore. F.G. quod sit unius horæ. Cùm ergo B. tardius feratur, quam A. non decurret toto eo tempore eandem magnitudinem, cum id, quod tardius est, metam serius attingat, quare non accedet ad D quod est extremum: sicque uelocius eodem tempore maius spacium transierit.

De velocitate motuum. c Atqui in minori.] Ostendit id, qđ tertio loco proposuerat, nempè uelocius minori tempore maiorem magnitudinem, quàm quod tardius est, conficere. Sumit uerò eandem magnitudinem C.D. supponitq; dum A. quod est uelocius, totam eam decurrit B quod tardius mouetur, ad E. tantummodo pertingere. Itemq; tempore breuiori, quã illud sit, u.g. in tribus quadrantibus horæ quæ sint. F.K. minùs quam F.G. quod unam horam ponebamus in ea magnitudine transire, & peruenire ad H. C.E.H.D. quod inter C. & D. est constitutum. Vnde colligit cum magnitudo C.H quam confecit A. maior sit magnitudine C.E. quam transiuit mobile, B. & tempus. F.C. minus sit F.G. maiorem magnitudinem minori tempore transire id, quod est uelocius.

d Perspicuum autẽ est.] Demonstrat quod secundo loco proposuerat, nimirum id quod uelocius est, æquale spacium decurrere minori tẽpore, quã mobile tardius. Præsumit autem duo, quorum alterum probatum iam est nempe uelocius transire maius

spacium

ſpacium minori tempore, quàm tardius. Alterum, mobile uelocius per ſe ſumptum, etiam nulla facta collatione cum tardiori, maius ſpacium in maiori tempore tranſire, quàm in minori: tum accipit pro maiore magnitudine L.M. pro minori L.N. Pro maiori uerò tempore, in quo maiorem tranſit, ſumit, P.S. pro minori, in quo minorem P.R. ita ut P.S. ſit v.g. unius horæ, P.R. horæ dimidiatæ, &c.

e Cùm autem omnis motus in tempore] Propoſitum fuerat Ariſtoteli oſtendere tempus eſſe continuum, conſtareq; ex partibus infinitè diuiduis, ut ad id deducat, oſtendit tempus, & motum ſecundum rationem diuidui, & indiuidui inter ſe reciprocari, ſibiq; reſpondere. Ac primum aliquot hypotheſes præmittit, nimirum motum non in inſtanti, ſed tempore effici, item in quouis tempore motum dari poſſe. Et quidquid moueatur, tum celerius tum tardius moueri poſſe. Motũ non momento, ſed in tempore fieri.

f Hoc namque poſito.] His conſtitutis, ſuadet propoſitum hac ratione: Omne id (mittamus literas, quæ rem turbant) in quo qualibet parte d ta, poteſt dari minor, continuum eſt, & infinitè diuiduum: atqui magnitudo, & tempus ſunt huiuſmodi; ſunt igitur cõtinua & in infinitũ diuidua. Secundò, idẽ cõfirmat, quia ſi unũ & idẽ mobile equabiliter motũ toto aliquo tempore pertranſeat totũ ſpacium, & mediate temporis mediũ, & in minori minus, cõſequens eſt, ut tẽpus & magnitudo eaſdem ſortiantur diuiſiones.

g Præterea ex rationibus.] Tertiò, idem concludit teſtimonis eorum, qui de hac temporis & magnitudinis ſectione diſputant: idem enim ſentiunt, idque comprobant argumento ab ijs quæ æque celeriter mouẽtur; quæ ita ſunt affecta, ut magnitudinis quã in toto aliquo tempore decurrunt, medietatem, in temporis illius dimidio pertranſeant, ac ſemper in minori tempore minorem partem magnitudinis. Quod nequaquam accideret niſi tempus & magnitudo eaſdem diuiſiones ſubiret. Tempus & magnitudinem eaſdẽ diuiſiones ſubire.

h Etſi alterutrum infinitum] Docet tempus & magnitudinem ita ſe habere, ut ſi alterum infinitum ſit, alterum quoq; infinitum eſſe deprehendatur, ponitque duos modos infiniti, infinitum diuiſione, & infinitum extremis. Infinitum diuiſione, quod etiam infinitum poteſtate dicitur, eſt id quod in infinitum diuidi poteſt. Infinitum extremis, quod item infinitum actu appellatur, eſt quod extremis, ſeu terminis caret: atq; adeo pertranſiri non poteſt. Duplex infinitum. Poteſtate. Actu.

i Quapropter & Zenonis ratio.] Nitebatur Zeno motum tollere: quia ſi motus ſuper aliqua magnitudine fieret, cùm in ea infinitæ partes inſint, ſequeretur tempore finito infinita pertranſiri & tangi, quod fieri nequit. Huic argumentationi reſpondet Ariſtoteles, cum iiſdem diuiſionibus tempus & magnitudo diuidantur, idemq́ ſit in utroque infinitatis modus, non eſſe incommodum, id quod ita eſt infinitum ut extrema habeat, ad quæ perueniatur, hoc eſt, infinitum non actu, ſed poteſtate, percurri alio ſimili infinito, cuiuſmodi eſt tempus. Certè hæc Zenonis tam abſurda opinio nullo melius quàm experientiæ ipſius argumento refellitur. Quod Diogenes Cynicus fecit, ut refert Simplicius hoc in libro commento 53. & lib. 8. commento 25. Nam cum Zenonis rationes aliquando audiſſet, ſurrexit, nec aliter quàm coràm ambulando reſpondit. Ratio Zenonis ad tollendum motum. Reſp. Diogenes ut Zenoni motum tollenti reſpõdert.

k Neque igitur tempore] Colligit ex dictis, nec finito tempore infinitam magnitudinem, nec finitam infinito tranſiri poſſe, ſed utrinque vel finitatem vel infinitatem requiri. Sit inquit magnitudo finita, verbi cauſa, decem cubitorum, & tempus, quod in ea conſumitur, ut aduerſarius concedit, infinitum. Sed ab huiuſmodi tempore pars aliqua adimatur; nempe hora, in qua mobile partem aliquam magnitudinis conficiat, hæc pars magnitudinis habet finitam proportionem ad totam magnitudinem; ergo & hora finitam habebit proportionem ad tempus, quod in tota magnitudine conſumitur. Quare non erat tempus infinitum, ut dicebatur. Theorema de motu.

l Præterea ſi non omnem.] Eadem fere ratione propoſitum confirmat, niſi quod nõ totam magnitudinem, ſed quandam eius partem ſumit. Non poſſe igitur partem infiniti tempore decurri, hunc in modum oſtendit. Tempus quod conſumitur circa initium magnitudinis, negari non poteſt finitum eſſe, cùm inde incipiat, cumq́ue breuiori tempore pars, quàm totum conficiatur, ergo in fine eius partis decurſum erit tempus finitum, ac certum, non autem infinitum. Pari facilitate ait demonſtrari, ſi ſpacium infinitum fuerit, neceſſariò tempus fore infinitum, quod conſideranti patet. Si ſpacium ſit infinitũ, neceſſario tẽpus fore infinitum. Nullũ continuum in diuiſibile. Nullum cõtinuum cõſtare ex indiuiſibilib.

m Ex

m Ex his igitur.] In extrema parte capitis vniuersè ostendit, nullum continuum indiuisibile esse, aut ex indiuiduis partibus constare. Summa rationis hæc est. Sit magnitudo ex tribus indiuiduis partibus con posita; sit tempus ex tribus partibus similiter indiuiduis; sintque duo mobilia alterum altero velocius pro portione sesquialtera, id est, proportione, quæ est trium ad duo: si mobile velocius in tempore ex tribus indiuiduis partibus constante totam prædictam magnitudinem transit, vtique mobile tardius eodem tempore duas partes, hoc est, duo indiuidua eiusdem magnitudinis conficiet. Cùm autem partes temporis debeant partibus magnitudinis respondere, tempus in quo mobile velocius mouetur, necessariò diuidetur in tres partes indiuiduas magnitudinis partibus respondentes, rursusque idem tempus secabitur in duas partes æquales, quæ respondeant duabus partibus, ex quibus constat magnitudo, per quam mobile tardum mouetur. Quare cùm tempus ex trib. tantum indiuiduis partibus compositum diuidi non possit in duas partes æquales, nisi indiuidua pars diuidatur, aut fatendum erit indiuiduum posse diuidi, quod repugnantiam inuoluit, aut continuum nec esse indiuiduum, nec ex indiuiduis partibus confici, quod erat probandum.

QVAESTIO I.

Vtrum indiuisibilia sint entia positiua, & realia in continuo, an non.

ARTICVLVS I.

Opinio eorum, qui eiusmodi indiuisibilia vniuersim negant.

A

Haec quæstio in vtramq; partem assertores habet. Ad negantem deflexere Durandus in 2.d.2.q 4. Ochamus in tract. de sacra Eucharistia cap. 1. & 2. & quodlibet. 1 q. 9. & in sua logica cap. de quantitate, alijque nonnulli præsertim de Nominalium schola, & è recentioribus Philosophis, qui nec in medio, nec in fine continui indiuisibilia positiua & realia ponunt; sed totam indiuisibilium rationem meras negationes faciunt; affirmantq; nihil aliud esse pwctum, quàm negationem vlterioris longitudinis; lineam vlterioris latitudinis, superficiem vlterioris profunditatis; denique extremum punctum in linea idem esse, ac nullo iam modo vlterius lineam protendi; dari in media linea, idem valere, ac neutram medietatum lineæ longius procedere. Ita demum, quod erat huiusce opinionis conf ectarium, admittunt vnam tantùm esse speciem infimam quantitatis continuæ permanentis, nempe corpus. Additque Ochamus nec per diuinam potentiam prædicta indiuisibilia, vti vera ac positiua entia, dari posse: Aristotelem verò non ex sua; sed ex aliorum sententia, quæ ipsius ætate in Philosophorum gymnasijs percrebuerat, ea posuisse.

Opinio Durandi & aliorum.

Qui negãt indiuisibilia esse qd positiuum.

Vnã tantũ faciunt speciem quantitatis permanentis.

B

C

D

Quod ergo ita sentire oporteat, hunc in modum suadetur. Primum, Nihil cogit eiusmodi indiuisibilia, vt quid reale & positiuum in natura rerum constituere: non sunt igitur eo pacto admittenda. Probatur assumptum, quia si quid cogeret, maximè esset, quod sine illis nõ videntur partes cõtinui inter se cohærere & terminari posse; atqui possunt: non ergo ob id ponenda sunt. Probatur Minor, quia partes candoris, v.g. & aliarum qualitatum habentium gradualem latitudinem vniuntur mutuò inter sese, & termino diffiniũtur; nec enim aut dissipatæ sunt, aut in infinitum abeunt: at neque candor, neq; vlla qualitas indiuisibilibus constat. Adde quòd si Deus punctum extremum à linea separaret, vel linea maneret finita, vel infinita: nõ infinita, vt luce clarius est; si finita, sequitur lineam se ipsa finiri. Non ergo linea puncto eget vt terminetur. 1. Argum.

Secundò, Si darentur indiuisibilia quæ continui partes copularent, & finirent: cũ in quolibet continuo infinitæ partes insint, darentur in linea infinita puncta clausa duobus punctis extremis; atq; adeò existeret aliquid infinitum vtrinque terminatum: quod tamen fieri nequit; tum quia non datur infinitum in rebus creatis; tum quia claudi terminis est contra rationem infiniti, cuius quacunque parte sumpta restat alia sumenda. 2. Argum.

Tertiò, Si in linea essent puncta infinita, sequeretur datis duobus circulis, vno maiori, altero minori, qui intra peripheriam maioris includantur, tot pũcta esse in minori, quot in maiori, quod absurdum & ridiculũ videtur. Probatur consecutio 3. Argum.

tunc

tunc enim à singulis punctis maioris circuli usque ad centrum utriusque procederent singulæ lineæ, quæ traijcerent circulum minorem, cumque secarent in puncto. Quare cùm oporteret cuilibet puncto maioris circuli respondere aliud in minori, utique totidem in utroque circulo puncta ei inuenirentur.

4. Argum. Quarto, Si in continuo esset linea, uel esset vna tantùm, uel plures. Non plures, cùm necesse sit omnes lineas copulari inter se, siue mediate, siue immediate. Nam in quolibet triangulo, v.g. punctum angulare, quod claudit lineam vnius lateris, copulat eandem cum linea alterius lateris; siquidem ambæ in idem punctum concurrunt, quod cæteris lineis pati modo accidit. Contrà verò non esse unam duntaxat lineam in quolibet continuo, probatur ex eo; quia talis linea esset infinita: efficeret enim in corpore infinitos circulos, uel æquales inter se, uel alios alijs maiores, vt conspicuũ erit ponenti ante oculos columnã rotundam, & lineam, quam gyratiuam uocant, quæ omnes partes illius columnæ circũdet. Nõ datur ergo linea in cõtinuo.

5. Argum. Quintò, Nullum accidens reale absolutum per solum motum localem gignitur; (licet enim motus causa caloris dicatur, re uera tamen non sua ui calorem parit, sed per accidens, & quasi ex occasione, ut alibi diximus.) Atqui per corporis sectionem, quæ motus quidam localis est, nulla alia causa interueniente, incipiunt esse noua puncta, nouæ lineę, nouæ superficies. Ergo hæc non sunt entia realia absoluta.

6. Argum. Sextò, Omne accidens uerum ac positiuum requirit subiectum adæquatum & proprium, quo sustineatur, sed indiuisibilia non habent propria & adæquata subiecta; cum in substantia nulla detur pars intectilis, quæ ipsis respondeat. Ergo indiuisibilia nõ sũt vera ac positiua accidẽtia.

7. Ex dictis philosophi. Tandem ad hanc sententiam corroborandam accedunt Aristotelis testimonia Nã 8 lib. huius operis cap. 8. text. 68. & 69. uidetur docere indiuisibilia non actu, sed potestate in continuo reperiri & lib. 3 Metaphys. cap 5. text. 17. dissertis verbis ait, superficies esse in solido sicut Mercurius in rudi lapide. Vt igitur Mercurius in rudi lapide non actu, sed potentia insit; fit ut neque superficies actu sint in continuo. Item lib. de animalium motione cap. 2. docet sphæras cœlestes non posse (quod quidam aiebant) à uirtute motrice polis insidente circumuolui, quia poli indiuisibilia quædam sunt, nec est ulla eorum substantia. Præterea 3. de anima ca. 6. text. 25. docet punctum priuatione cognosci. Sentit igitur punctum non esse positiuum aliquid, sed meram negationem. Adstipulatur quoque huic opinioni D. August. in lib. de quantitate animæ cap. 11. ubi ait longitudinem non sin corpore inueniri, sed sola mẽte concipi. Quibus similia repetit 7. super Gen. ad lit. cap. 21. Poli sunt indiuisibilia quædã.

ARTICVLVS II.

Quæstionis enodatio.

Contrariam sententiam amplexi sunt nobilissimi quique antiquitatis philosophi Pythagoras, Democritus, Leucippus, Xenocrates, Zeno, eiusque disciplinæ alumni. Ex posterioribus uero Philoponus. 1. posteriorũ Analyt. cap. 4. Themistius & Simplicius 8. huius operis lib. cap. 8. D. Thomas cum alijs in locis, tum præsertim opusc. 36. cap. 2. Scotus in 2. distin. 2. qu. 3. & dist. 2 qu 9. Capr. ibid. qu. 1. art. 3. Hispalensis q. 2 art. 4. Soncinas lib. 5. Metaph q. 20. Alensis lib. 3. eiusdem oper. cap. 5. Theolophylus 3. de anima ad text. 25. Burlæus 1. lib huius operis ad tex. 15. Sotus in prædicam. cap. de quantitate. Iulius Scaliger exercit 65. ad uersus Cardanũ. Est tamẽ inter hos etiã Philosophos non parum dissidij. Alij enim sola extrema indiuisibilia concedunt, ut punctum in fine lineæ, lineam in fine superficiei, superficiem in fine corporis, Qui rursus in diuersam abiere sententiam. Nam quidam prædicta indiuisibilia per naturam in corporib. re ipsa dari putant: quidam puncta & lineas sola diuina virtute existere posse autumant, uidelicet superficie aut linea ab omni corpore diuinitus abiunctis & suo termino definitis. Alij tam extrema quàm media indiuisibilia corporibus actu inesse tuentur, hoc est non solum puncta lineã terminantia, sed copulantia eius partes, eodemq; modo medias lineas, ac superficies actu existentes. Præterea sunt qui indiuisibilia tũ inter se, tũ à mole corporea realiter distinguant;

Aduersæ opinionis assertores.

Vide Tho. Capr. Scot. Alensis. Sonc. Burlæus, Sot. & alij.

Dissidia inter auctores huius sententiæ.

A guant: sunt qui contrà opinentur asserentes punctum non esse realitatem aliquam à linea distinctam, sed modum quendam lineæ: similiterq; lineam modum superficiei; superficiem corporis.

Ex omnibus opinionibus, quas in hac disceptatione retulimus, nulla est quæ suam non habeat probabilitatem; nulla quam non multæ vrgeant difficultates. Nos in tanta varietate aliquot admodum probabiles assertiones in primis statuemus quarum doctrina facilior est ad expli-B candos & tuendos alios in philosophia locos, præsertim de actione vniformiter difformi, de inceptione & desitione qualitatum in parte certa & incerta, de terminis alterantium facultatum, de continuitate accretionis & aggenerationis. In quibus controuersijs explicandis, multa ex communi philosophantium voce traduntur, quæ, vt inibi planum fiet, realibus indiuisibilibus e continuo sublatis, vix integra & salua esse queunt.

1. Assertio.

C Sit igitur prima assertio Superficies, lineæ, puncta sunt vera & positiua entia realiter existentia in magnitudine. Hæc assertio hisce argumentis probatur.

1. Eius ratio.

Vt constat ex doctrina Aristot. in Categorijs cap. de quantitate, & 5. huius operis cap. 3. text. 26. Continua dicuntur ea, quorum partes eodem communi termino copulantur; is autem terminus non potest esse aliquid diuisibile; sic enim non simpliciter ac secundum idem, sed secundum aliam & aliam sui portionem vtriq; parti D continui communis esset: est igitur quidpiam insectile. Esse verò positiuum, quod aduersarij negant, ex eo ostenditur, quia si punctum existens in media linea sit sola negatio vlterioris tendentiæ, iam eiusmodi punctum continuans inuicem duas partes lineæ non vnum erit, sed plura: sicut enim hæc pars se ipsa ab alia distinguitur, ita aliam habet negationem vlterioris tendentiæ distinctam ab ea quæ alteri parti conuenit. Ex quo fit vt prædictæ partes E lineæ non possint esse continuæ; cùm interuentu vnius eiusdemq; communis termini nequaquam sibi mutuo cohæreant.

Quod punctum non sit negatio vlterioris extēsionis.

2. Ratio.

Secundò, Multæ qualitates in sola superficie insunt: ergo superficies est ens positiuum ac reale. Consecutio negari non potest, cum fieri nequeat, vt in eo, quod ens reale non est, reale accidēs sustētetur.

A Antecedens ostenditur, primùm quia figura, teste Aristot. lib. 3. Metaph. cap. 5. text. 17. est in sola superficie, cum sit eius terminus. Item quia corpora perfectè opaca in extima tantùm superficie lucem recipiunt: si enim eorum profunditatem lux peruaderet, non tam opaca, sed diaphana essent.

Figura in sola inest superficie.

3. Ratio.

Tertio, Ex Aristotelis sententia lib. 4. huiusce operis, cap. 4. text. 41. locus est finis primus continentis corporis: sed pro-B gredientibus à corpore contento nihil in continente occurrit, quod finis primus sit præter insectilem superficiem ipsius continentis: danda est ergo talis superficies. Probatur minor, quia si quid occurreret, maximè esset moles corporea trinam habens dimensionem: at quod hæc non possit esse primus terminus, ex eo patet; quia cùm versus omnes partes in infinitum diuidi possit, nequit in ea sumi aliqua portio, cuius medietas non sit prior versus con-C tentum, itemq; medietas illius medietatis, absq; vllo termino. Adde quod si locus non esset superficies, sed profunditas continentis, cùm necessariò ea profunditas sit amplior maiorq; corpore contēto, iam locus excederet locatum, quod negat Aristot. eodem cap. text. 30.

Locus non excedit rē locatam.

4. Ratio.

Quartò, Vt constat ex cap. 3. superioris lib. tex. 22. illa dicuntur se tāgere, quorum extrema sunt simul, hoc est, in eodem situ: sed in duobus corporibus se tangentibus extrema, quæ simul existunt, D non sunt ipsæ profunditates corporum, cùm eæ sese mutuò penetrare nequeant. Sunt ergo extimæ superficies eorundem corporum. Quare negandum non est dari ipsas in rerum natura.

5. Ratio.

Quinto Geometræ demonstrant de lineis & superficiebus veras ac reales affectiones, vt passim videre est apud Euclidem; ergo linea & superficies sunt vera ac positiua entia in continuo.

6. Ratio.

Sextò, Non potest dari actio vniformi-E ter difformis, nisi dentur indiuisibilia realiter in continuo existentia, quibus qualitates excipiantur: danda igitur sunt. Antecedens probatur, quia cùm, verbi gratia, lucidum corpus aerem illuminat, si lux certo gradu intensa non recipitur in aliqua parte indiuisibili aeris, iam ea pars secari poterit in duas æquales portiones, quarū vtraq; æqualem lucis intensionem

Actio vniformiter difformis nō patitur in parte diuisibili certam intensionem.

habeat,

habeat; quod repugnat actioni vniformiter difformi, vt planum est.

7. Ratio. Septimò, Globus, seu corpus perfectè sphæricum tangit perfectè planum in puncto, dantur igitur puncta in continuo. Antecedens præter quam quod asseritur ab Aristot. 1. de anima cap. 1. text. 13. & 3. de cœlo cap. 8. text. 69. demonstratur etiam à Mathematicis ex ijs, quæ tradit Euclides lib. 3. proposit. 16. Potestque id breuiter ostendi ex eo, quia si globus non in indiuisibili, sed in corpore ipsum planum contingeret, cùm planum non nisi plano adæquetur, iam globus non haberet figuram perfectè sphæricam, sed planum, quod globi naturæ repugnat. Huic argumento conantur ne obuiam aduersarij. Quidam negando contactum globi & plani realem esse. Alij asserendo globum tangere planum indiuisibiliter, sed tamen in parte diuisibili: ita nimirum vt designari non possit certa pars, quin per minorem ea tangat, facta in infinitum sectione per partes proportionales versus planum.

Globus cō tingit planū in indiuisibili.

Responsio aduersariorum.

Cōfutatio. Neutra tamen harum responsionum satisfacit. Non prima, quis enim putet globum ingentis magnitudinis, qui planū suo pondere realiter deorsum fert, non illud realiter tangere? Non secunda, quia aduersatur Aristoteli aienti locis paulò ante citatis globum tangere planum in puncto. Item quia Mathematicæ rationes, præsertim ea, quam retulimus, non solum demonstrant globum tangere planum indiuisibiliter sed in indiuisibili: alioqui simpliciter ac re ipsa globus adæquaretur plano. Simile argumentū duci potest à contactu cylindri ad probandum dari lineam: sicut enim globus non tangit planū nisi in puncto, ita neque cylindrus nisi in linea.

Vltima ratio ex testimonijs Ar. Postremò, quòd hæc fuerit Aristotelis sententia, multa eius loca testantur. Nam in Categorijs cap. de quantitate, & lib. 5. Metaphys. cap. 13. text. 18. diuidit magnitudinem in lineam, superficiem, & corpus, vt in veras species quantitatis, & lib. 13. cap. 2. asserit in corpore naturali inesse solida, superficies, lineas, atque puncta: & hoc lib. cap. 9. text. 86. indiuisibilia moueri ex accidente eo modo, quo partes motione totius agitantur: & 1. de anima cap. 4. text. 70. atque alibi sæpe ait puncta habere positionem in continuo; quæ omnia de indiuisibilibus negatiuis non verè dicuntur.

2. Assertio. Confirmatio. Sit secunda assertio: Indiuisibilia positiua, & realia dantur actu non in fine continui tantum; sed etiam in medio. Huius assertionis veritatem suadet in primis ea ratio, quòd indiuisibilia non solum ad terminandum continuum, sed etiam, ac multo magis ad eius partes copulandas, necessaria sunt: siquidem continuum definitur id, cuius partes communi termino copulantur. Deinde quia argumentum illud ab actione vniformiter difformi; & item illud a contactu plani, & globi, ac cylindri, cuicunque eiusmodi indiuisibilia ponenda actu in medio continui. Vnde Aristot. 1. de anima cap. 4. text. 71. in omnibus, inquit, corporibus puncta esse videntur, etiam infimis. & 1. de gen. cap. 2. t. 9. punctum vbiuis, atque omni in parte est. Quin verò quòd naturaliter nulla detur linea, nullúmve punctum in fine cōtinui tantùm, patet ex eo quod nulla in corporibus inuenitur linea, quæ solum terminet aliquam superficiem, nec eam cum altera parte eiusdem inuicem copulet: similiterq; nullum punctum, quod aliquam lineam claudat, nec eam pari modo cum altera parte lineæ continuet: siue ponamus id corpus esse perfectè cubicū, siue pyramidale, aut alterius cuiuslibet figuræ. Itaque ex omnibus indiuisibilibus soli externæ superficiei, quæ vndique corpus ambit, & claudit, conuenit esse re ipsa in fine continui tantùm; quia ita terminat continuum, vt aliam eius vlteriorem partem cum priori non copulet; siquidem corpus post vltimam superficiem non vlterius protenditur.

Nō dari lineas, aut puncta solummodo terminātia.

3. Assertio. Sit tertia assertio: Superficies non est idem realiter cum corpore, nec linea cum superficie, nec punctus cum linea. Hæc suadetur, quia si corpus & superficies essent idem re, sequeretur quodammodo dum duo corpora naturaliter sese contingunt, ac simul sunt, interuentu superficierum; ita non repugnare quominus naturaliter simul essent secundum ipsam molem corpoream; atque ita naturaliter daretur corporum penetratio. Cōsecutio ex eo ostenditur; quia cū aliqua duo sunt idem re, vbi alterum naturæ viribus inuenitur, alterū quoq; inueniri nihil vetat.

Probatur.

Quæ sunt idē re possunt simul esse.

Secundò, Si superficies copulans hinc inde duas eiusdem corporis medietates, esset

esset idem cum corpore, vel esset idem cũ altera tantùm medietate, vel cum vtraque: non cum alte a, siquidem par atque eadem est vtriusque ratio: non cum vtraque, iam enim duæ partes corporis essent inter se idem realiter, iuxta illud philosophicum pronunciatum, Quæ sunt idem realiter in vno tertio, inter se quoq; idem sunt; Nullo igitur pacto superficies, & corpus in eandem realitatem conueniunt. Hoc idem argumentum fieri potest in lineis & punctis: vel enim linea copulans partes superficiei esset idem realiter cum vtraq; parte illius, vel cũ altera tantũ, &c.

Quæ sunt idē in vno tertio, sũt iter se idē.

A B

ARTICVLVS III.

Solutio argumẽtorum primi articuli.

Sol. 1. arg. 1. Art.

Reliquum est vt argumenta, quæ initio quæstionis proposita sunt, diluamus. Ad primum negandum est quod assumit, dicendumque indiuisibilia necessaria esse ob eas causas, quæ articulo superiori explicatæ sunt. Nec obest quod corpus, superficies, & linea ex se continua sint: non enim id haberent nisi ex se, ac natura sua includerent indiuisibilia, quibus vt terminis communibus copularentur. Ad id verò, quod de partibus qualitatum objicitur, respondendum indiuisibilia non requiri vt terminent, & cop[ul]ent præcise, aut quolibet modo, sed vt ad præstent situando, id est, causando ordinem partium, quod non habent partes graduales qualitatum, sed quantitatis duntaxat, cui id proprium ac naturale est. Quod item opponitur de separatione puncti extremi à linea, dicendum in primis nullum dari in corpore naturali punctum, quod lineam terminet, & cum altera lineæ parte non simul copulet, vti superiùs ostendimus: posse tamen id dari in linea diuinitus à corpore separata. Deinde respondendum, si ab istiusmodi linea extremum punctum diuina virtute tollatur, mansuram eam infinitam, non positiue, quasi in immensum fluxura sit; sed negatiuè, quia nimirum termino intrinseco circumscripta non erit; non vlterius tamen sese porriget.

Quomodo requirant indiuisibilia ad terminandum & copulandum.

C D E

Linea sine extremo pũcto infinita negatiuè.

Ad secundum, in quolibet continuo reperiri infinita puncta, absurdumque non

Sol. 2.

esse duobus punctis ea claudi (siue ea duo solùm terminent, & non copulent, vt in linea diuinitùs separata à corpore; siue vtrumque munus exhibeant: nam etiam inter quælibet duo puncta simul copulantia & terminantia, infinitudo punctorum continetur) id inquam absurdum non esse, quia genus hoc infiniti non propriè ac sim[pliciter] infinitum est; cùm omnia illa puncta finitum quid, videlicet vnam finitam lineam component. Responderi etiam potest, non repugnare infinitum claudi primo & vltimo, negatiuè, id est, primo, ante quod non sit aliud, dummodo vltra illud designari non possit secundum, & vltimo, vltra quod aliud non sit, modo tamen designari nequeat penultimum: sicque in punctis lineæ sese rem habere. Vel aliter; primum & vltimum punctum in linea non pertinere ad punctorum infinitatem, sed esse quodammodo extra illius sortem; quia eiusmodi infinita, non cernitur nisi vltra primum & citra vltimum; intra quæ nullum sumi potest, vltra quod & ante quod infinita non sint.

Altera sol. eiusdem.

Sol. 3. inter infinita nõ cadit maioris aut minoris comparatio.

Ad tertium, id quod tanquam absurdũ infertur, reuera absurdum non esse, nempe non plura esse puncta in maiori & in minori circulo. id enim infinito peculiare est, vt in eo maius & minus non habeat locum, vt ex Scoto in 2. d. 1. q. 3. & alijs in tertio huius operis libro diximus.

Cap 8 q. 2 art. 4.

Sol. 4.

Ad quartum, In quolibet continuo esse vnam tantùm lineam, vt probat argumentum. Neque tamen lineam gyratinam columnæ esse actu infinitam. Nam esto infinitis partibus eo modo æqualibus, vel etiam maioribus constet; omnes tamen sunt in continuo per modũ vnius, & vnum quid finitum componunt, vt in quæstione de infinito diximus.

Sol. 5. Resultare noua indiuisibilia sectione continua.

Ad quintum, Explicanda est maior: si enim significet nullũ accidens reale effici motu locali, quasi ipse motus sit eius productio, cõcedẽda est: si contendat nullũ accidẽs reale posse motu locali resultare, neganda. Secta enim linea, resultãt in extremitatibus duo pũcta quæ prius nõ actu, sed potestate existebãt: perinde ac illud pũctũ quod vtramq; partem inuicem iungebat. Nec mirum quòd indiuisibilia ita gignantur & intereant. Etenim cùm sint termini quãtitatis, necesse ẽ vt quoties illa

F

diuisionem

diuisionem partium terminationē variat ipsa quoq; secundum suum esse varient.

Sol. 6. Ad textum, Indiuisibilia non esse in subiecto adæquatè, quasi eis respondeat subiectum indiuisibile, cui inhæreant: sed inadæquate, hoc est, recipi in substantia, merito corporis, cuius partes formales sunt. Itaque negandum est omne accidens requirere subiectum adæquatum, ac sibi proprium.

Explicantur testimonia Arist. Ad testimonia Aristotelis dicendum est, haberi quidem loco illo octaui libri Physicorum in continuo inesse dimidia in finita, non actu sed potentia: verum per hæc dimidia non intelligi ab Aristotele an diuisibilia, sed partes materiales cōtinui, quas patet in continuo esse, non vt entia infinita actu, sed potestate, quatenus continuum secari potest in infinitas partes absque vllo termino. Pro explicatione verò alterius loci ex lib. 3. Metaph. aliorumque similium animaduertendum est quædam puncta esse actu in linea, nimirum quæ lineæ partes actu copulant & terminant; quædam potestate, videlicet quæ si linea diuidātur in ea resultabunt, vt paulò ante asseruimus; similiterque dicendum de lineis respectu superficiei, & de superficiebus respectu corporis. Hoc posito respondemus cùm Aristot. ait puncta, lineas, & superficies, esse potestate in continuo, de ijs tantum posteriori modo sumptis agere, hoc est, de illis, quę per sectionem resultare queunt. In libro verò de motione animalium ait postea, qui puncta sunt indiuisibilia, non habere substantiam, id est, non esse de genere substantiæ, cui duntaxat motus per se conuenit: fuerunt enim, qui illa inter substantias reponerent vt ex lib. 13. & 14. Metaph. colligitur. Ad aliud ex 3. de anima dicito licet pūctum priuatione cognoscatur, non ideircò tamē purā priuationē esse, alioqui etiam nigrum foret priuatio quia per candidi priuationem intelligitur, explicaturque, vt ibidem admonet Aristoteles.

Non rectē ab aduersarijs citatū locū illū.

Quædam indiuisibilia esse actu in cōtinuo, alia potestate.

Quo sensu dixerit Aristoteles indiuisibilia nō habere substantiam.

ARTICVLVS IV.

Proponitur alia sententia, quæ indiuisibilia positiua & realia partim admittit, partim negat.

HIs ita pertractatis, licet ea opinio pro qua supra disseruimus, admodū probabilis sit, & imprimis accommodata ad modos loquendi in scholis receptos, facilior que ad eos quos ante retulimus in Philosophia locos expediendos: alia tamen sententia est non minus probabilis, quam Fonseca tuetur lib. 5. suorum commentariorum in Metaphys. cap. 13. quæst. 6 vbi statuit, licet superficies verè ac physico more, id est, secundum entitatem positiuam ac realem, sit actu in quolibet corpore, vt illius extremitas, eaq; vna duntaxat; tamen lineam & punctum non esse actu in corpore vllo, nisi Mathematicò more spectata. Primam partem huius assertionis probant secundum, tertiū, & quartum secundi articuli argumentū. Altera pars de vnitate superficiei ex eo ostenditur, quia ad corpus vndique claudendū circumscribendūq; superficies vna requiritur, nec est cur alia præterea exigat.

Lineam, & punctū nō dari actu in corpore nisi cōsideratione Mathematica.

Tertia verò pars, quatenus asserit lineas, & puncta non esse actu; ac secundum reales entitates in medijs magnitudinibus, inde suadetur; quia illiusmodi indiuisibilia neque ad copulādum, neque ad continuandum necessaria sunt, vt articulo primo disputabamus. Quę ratio etiā conficit non dari in medio corpore actu, & more physico realem superficiē. Quòd autem lineæ & superficies Mathematico more sumptæ dentur actu in corpore, ex eo patet; quia Mathematici faciunt in corpore superficies plures eas, quæ continent perfectos angulos, vt in tessera sex, in pyramide quinque. Secundum hāc verò notionem oportet aliquo modo dari actu lineas, quibus actu terminentur, & aliquo modo puncta actu, quæ lineas actu terminent & distinguant.

Nō dari in medio corpore actu physico superficiem realem.

Itaque, vt summatim complectamur, statuit hæc sententia è tribus indiuisibilibus, superficie, linea, puncto, solam superficiem, vti verum & positiuum ens dari actu in corporibus; lineam verò realem & positiuam, item puncta realia ac positiua (si tamen puncta vllā vendicant positiuā entitatē) nō dari in corpore, neq; actu, neq; præter physica, sed potentia logica duntaxat. Quod ex ijs, q mox subijciem planū erit.

Solam superficiem tanquā ens positiuū dari actu in corporibus.

Legitur apud graues auctores indiuisibilia non actu, sed potestate in media quantitate continua esse; quod ita intelligendum est, vt eiusmodi potentia trifariam ad actum prouehatur: nimirum diuisione

Quot modis reducātur ad actū indiuisibilia in medio

quantitate, diuisione reali, figuræ conformatione, & designatione. Ac reali quidem diuisione, sola superficies quæ potentia in medio est in corpore, virib. naturæ ad actum peruenit, cum corpus secatur: semper enim eam sectionem sequitur resultantia nouæ superficiei. Similiter etiam cum nulla sit implicatio contradictionis, quominus superficies diuinitus à corpore abiuncta diuidatur, licebit affirmare lineam contineri potentia logica in superficie secundum realem diuisionem. Item cùm non repugnet secari lineam diuinitus separatam à superficie; vere dicemus potentia logica contineri secundum realem diuisionem in linea punctum, quod facta sectione resultabit.

Rea in diuisione.

B.

Conformatione figuræ.

Conformatione figuræ ducuntur ad actum lineæ, & puncta, cùm corpus omni carens angulo figuram perfectè angularē accipit; vt si ex corpore sphærico fiat cubicum. Quandoquidem erunt tunc in eo corpore prædicta indiuisibilia; non tamen secundum positiuam & realem entitatem; sed tanquam negationes: lineæ, vt negationes vlterioris protensionis superficierum: puncta, vt negationes vlterioris protensionis linearum. Quo pacto non verè & realiter, sed consideratione Mathematica inesse dicuntur in continuo.

C

Designatione.

Denique designatione ducuntur ad actum lineæ, & puncta, cùm magnitudo omni angulo carens, mente concipitur vt diuisa. Sic enim apprehenditur linea vt terminans superficiem diuisam, & puncta, vt lineam terminantia. Sed cùm hoc totum cogitatione fiat, patet hoc etiam modo non statui in magnitudine lineas & puncta tanquam entia realia, ac positiua; sed vt negationes, sicuti paulo ante de reductione ad actum per figuræ conformationem diximus.

D

Responde-tur ad argumenta partis oppositæ.

Nec verò contrariæ partis rationes multum exhibent negotij huic sententiæ. Ad primam, qua in procemio huius primæ assertionis deduximus, dicendum erit de E finitionem illam continui, videlicet continuum est, cuius partes communi termino copulantur, ab antiquis Geometris manasse, qui ad demonstrationes conficiendas indiuisibilia, non tamen realia & positiua, sed qualia proximè statuimus, in medio continui posuere, tanquam signa ad sectiones magnitudinis in infinitum protrahendas. Itaque ea definitio sic erit intelligenda, vt partes continui dicantur communi termino copulari, uel actu, uel potestate; quæ potestas modis paulò ante explicatis ad actum reducitur. Nec positiua indiuisibilia ad copulandum necessaria sunt, cùm partes extensionis absque ulla tertia entitate per se inuicem coeant, & uniantur. Nec item imaginaria indiuisibilia constituuntur in medio, ut negationes ulterioris tendentiæ, sed ut signa.

Secunda uerò, tertia, & quarta ratio nihil aduersus hanc sententiam probant, cùm solummodo concludant dari actu ac more physico in corporibus superficies exteriùs ambientes.

Ad quintā respondemus, affectiones, quas de lineis in cōtinuo existentibus Mathematici demonstrat, prout de ijs lineis præcise dicitur, nō esse ueras entitates; sed eiusdē cōditionis ac naturæ cū ipsis lineis.

Vt seruetur lex actionis uniformiter difformis absq; indiuisibilibus realib' ī medio cōtinui.

Ad sextam, absque medijs indiuisibilibus positiuis seruari posse legem actionis uniformiter difformis, si dicamus ad eam tuendam sat esse in prima superficie, v.g. aeris illuminati tantum esse lucis, quantum in superficie corporis illuminantis; cum eæ superficies sint simul; deinde progrediendo à prima illa superficie aeris uersus finem, quamcunq; partem signatam minus lucis obtinere.

De tactu globi & plani.

Ad septimam, omissis alijs solutionibus, dicendum globum & cylindrum tangere planum in puncto & linea; non positiuis & realibus, sed sola designatione existentibus in magnitudine atque adeò eiusmodi contactum esse negatiuum, quia fit non per extrema realia, sed negatiua duntaxat, eodemque catenus prædicta corpora dicentur se tangere; quatenus à se mutuò non distant. Quapropter interuentu illius nullus impulsus plano corpori imprimetur, quantumlibet magna ui globus, aut cylindrus descendant; imprimetur tamen interuentu circumfusi corporis, v.g. aeris, quem globus & cylindrus deorsum trudent. Ad vltimam respondendum erit, quæcunque apud Aristot. de lineis, & punctis tanquam de entibus positiuis actu existentibus in rerum natura leguntur, ea non vt ex proprio, sed vt ex aliorum sensu dicta accipi debere.

QVAE-

QVAESTIO II.

Vtrum continuum ex solis indiuisibilibus coalescat, an non.

ARTICVLVS I.

Rationes pro parte affirmatiua.

Qui partē affirm. tuē tur.

SVperiori disputatione probabile statuimus dari etiam in medio continui indiuisibilia, positiua & realia; proximum est, vt an ex ijs solis continuum componatur, disquiramus. Affirmatiuam partem secuti sunt olim Stoici Philosophi duce Zenone, itemque Pythagoras, Democritus, Leucippus, & plerique eorum qui Aristotelis ætate floruerunt. Nec desunt argumenta, quibus eorum sententia comprobari videatur.

1. Argum. Primum sit: Inter punctum, quod est initium lineæ, cæteraq; omnia eiusdem lineæ nihil cadit. Igitur puncta proxime sibi cohærent, atque adeo linea ex solis punctis conficitur. Probatur assumptum: Nam si est aliquid interiectum, vel est punctum, vel linea. non punctum, cùm extra omnium punctorum collectionem nullum sit punctū: nec etiam linea, quia necessario in ea dantur puncta. Igitur inter primum punctum, cæteraque omnia nihil interiacet; ex quo sequitur nihil reperiri in linea nisi puncta.

2. Secundum, Immediatè post hoc instans existet aliquid temporis, sed id nihil esse potest nisi instans: ergo post vnum instans: proximè sequitur aliud. Probatur assumptum, quia e tempore nihil existit præter instans.

3. Tertium, Ex doctrina Aristot. 5. Top. cap. 14 vnitate habet punctum ad lineam, sicuti vnitas ad numerum: sed numerus ex solis vnitatib. conficitur: ergo & linea ex solis punctis.

4. Quartum, Indiuisibilia includuntur in cōtinuo; & vt Aristot. 1. lib. Poster. cap. 4. docet, comparatione illius sunt prædicata per se primo modo: pertinet igitur ad eius essentiam; non vt forma, cùm vna res vnitatis tantùm formam habeat; ergo vt partes integrantes, ex quibus duntaxat conficiatur.

5. Quintum, Lignū, quod partim in aqua est, partim in aere, contingitur a duabus extremis lineis circularibus aquæ & ae-
A ris sese tangentibus: sed necesse est in ipso ligno duas quoq; esse lineas immediatas, quæ illis duabus respondeant. Ergo lineæ sunt immediatæ in continuo.

Sextum, Tempus quod plures Angeli intellectiones metitur, constat ex solis instantibus: cùm intellectio Angeli momento fiat. Ergo nihil obstat, quominùs etiam nostrum tempus ex instātibus, atq; adeo ex solis indiuisibilibus componatur. 6.

Septimum, Si continuum diuina virtute
B in omnem sui partem secari posset, dissolueretur in indiuisibilia: ergo constat ex indiuisibilibus. Probatur consecutio, quia vnumquodque ex ijs conficitur, in quæ dissolui potest. 7.

Octauum, Geometræ supponunt punctum cùm mouetur lineam gignere; lineam superficiem; hanc corpus. At ex motu, seu vestigio indiuisibilium, non nisi ex indiuisibilibus constitutum relinqui potest. Igitur linea, superficies, & 8.
C corpus ex indiuisibilibus tantū constant.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars negatiua.

VErùm qui continuum ex solis indiuisibilibus composuere, multis locis ab Aristotele confutantur, vt hoc in libro, & alio quodam libello inscripto de lineis insectilibus, qui videtur esse non quidem ab Aristotele separatim editus, sed ex illius Exotericis collectus. Eandem sententiam
D improbat D. Augustin. 11. de Trinit. cap. 10. M. Alb. in lib. de lineis indiuisibilibus cap. 5. D. Thom. Aegid. Burleus, Themist. Simplic. alijq; interpretes hoc loco, Scotus in 2. d. 2. q. 9. Bacq. 4. Greg. q. 2. Algazel lib. tract. n. Metaph. Auicen. Naturalium par. 5. cap. 2. Nos vero falsitatem eius sententiæ falsitatem multis rationibus demonstrare, quibus aliquot Geometricas proferemus.

Continuū non consti tui ex solis indiuisibili bus.

Prima conclusio ita demōstrat.

Prima sit, Si linea constaret ex solis pūctis, sequeretur contra primam propositionem Euclid. 1. Elem. non posse supra
E quamlibet lineam rectam describi triangulum æquilaterum: Sit enim linea trium punctorum A.C. super quam describatur triangulus æquilaterus A.B.C. Deinde signentur puncta media laterū D. B. Hoc posito aut illa puncta a se distant, aut nō distant: si non distant; ergo in illis finitur triangulus. Quare laterum ...

duorum punctorum, quod repugnat hypotesi. Si verò distant, aut per aliquid minus puncto, aut per punctum, aut per aliquid maius puncto. Primum dari non potest; alioqui punctum diuiduum esset. Nec secundum; quia tantum distarent, puncta D. E. quantum A. C. proindeq; lineæ A. D. & C. E. essent parallelæ, nec vnquam concurrerent. Nec tertiū, sic enim magis distarent puncta D. E. quàm puncta A. C. Quare lineæ A. D. & C. E. non concurrerent versus puncta D. E. quod item hypothesi repugnat.

Demonstratio 2. Secunda, Sequeretur non posse lineam quantumcumq; minimam diuidi in tot partes eiusdē proportionis, in qd secta est linea maxima. Cuius oppositum demonstrat Euclides 6. Elem. proprio. Nam si linea magna sit verbi gratia, quinq; punctorum, & minor trium: maior diuidi poterit in quinq; partes æquales: minor verò nō nisi in tres; alioqui pūcta diuidua essēt.

Demonstratio 3. Tertia, Sequeretur lineam intra latera trianguli æquilateri supra basim descriptam ipsa basi maiorem esse, cuius oppositum & per se patet & demonstratur ab Euclide prop. 21. lib. 1. Consecutio probatur, sit enim basis. N. O. quatuor tantùm constans indiuisibilibus, supra quā describantur duo latera N. A. & O. A. æqualia inter sese, ita vt efficiant triangulum. Ducatur deinde linea inter puncta B. C. quæ quandoquidem diuidua est, vt sensu patet, duobus saltem indiuisibilibus constabit; infra hanc ducantur aliæ quatuor, vt in superiori figura. Tunc secunda linea nempe D. E quia maior est, quàm prima, habebit saltem tria indiuisibilia. Tertia verò ob eandem causam continebit quatuor quarta quinque, quinta deni q; sex. Iam igitur linea descripta supra basim intra latera trianguli erit maior.

Demonstratio 4. Quarta, Sequeretur diametrum esse commensurabilem lateri, esseq; ei æqualem, aut habere ad illud proportionem duplam, cuius oppositum constat apud Euclidem lib. 10. propos. vltim. Prior pars consecutionis probatur. Nam cum diameter & latus sint lineæ finitæ, necessariò ex indiuisibilibus finito numero comprehensis fient. Quare cùm quilibet numerus cuilibet numero commensurabilis sit, diameter commensurabilis erit lateri. Præterea aliquid esse lateri commensurabile, nihil aliud est quàm dari aliquid quod sit pars aliquota vtriusque. At si continuum ex indiuisibilibus constaret vnum indiuisibile esset pars aliquota tum diametri tum lateris. Ex quo sequitur diametrum commensurari lateri. Posterior consecutionis pars sic ostenditur. Describatur quadratum, & à quouis puncto vnius lateris ducatur recta linea ad punctum è regione positum. Tum ducatur diameter, vt in hac figura patet. Si igitur continuum ex indiuisibilibus sit, vel diametro inter quæuis duo indiuisibilia duarum linearum, quæ ducantur à punctis immediatis vnius lateris ad puncta immediata alterius, interiectum est aliquod indiuisibile, aut nullum. Si nullum, iam diameter non pluribus constat indiuisibilibus, quàm latus, atq; adeò lateri æqualis est: si aliquod, cùm eadem ratio sit, vt inter quaslibet alias duas lineas interpositum sit vnum indiuisibile, erit diameter duplo maior latere; quod erat probandum. Plures ad hanc rem stabiliendā rationes habes in libello de lineis insecabilibus, quem M. Albertus ad finem huius paraphrasticè exponit, pluresq; affert Alexander lib. 2. met. q. & Scotus in 2. d. 2. q. 9. Gregorius Arim. ibid q. 2.

ARTICVLVS III.

Respondetur argumentis in contrariam partem adductis.

AD argumenta verò, quibus contraria sententia probari videbatur, respondendum est. Ad 1. quidem, inter punctum quod initium est lineæ, & cætera omnia diuisim sumpta interiectam esse lineam, & ex consequenti infinita puncta, quibus illa constat: inter illud, & omnia alia collectiuè accepta, nihil esse interpositum, vt probat argumentum. Verum non inde rectè colligi cōsici lineam ex solis punctis, vel aliquod punctum esse alteri immediatum in eadem linea, quia tota illa punctorum collectio nullum habet, quod sit immediatum primo, & inter quod & aliud non cadat linea. — Inter omnia puncta collectiue accepta nihil esse medium.

Ad 2. id, quod immediatè post hoc momentum existet, debere esse tempus non momentum. Nam licet nihil temporis simul existat præter momentum: successiuè tamen aliquid existit, quod momentum non est, nimirum tempus. — Post instās non instās subsequi, sed tēpus.

ad

Indiuisibilia pertinét ad essentialem definitionem cótinui.

Ad 3. non eodem prorsus modo se habere punctum ad lineam, quo vnitas ad numerum: alioqui sicuti punctum, ita & vnitas positionem haberet in continuo quod negat Aristoteles in Categ. & ijs cap. de quantitate & 1. post cap. 23. Dicuntur igitur eodem modo se habere, quia sicut vnitas numeri, ita pũctũ p̃ṫcipiũ est lineę.

Ad 4. indiuisibilia dici per se primo modo de continuo, pertinereq́; ad essentialẽ illius definitionem & habere se vt formas respectu partium integrantium, quas copulant: quatenus interuenientia indiuisibilium, ea quæ alioqui essent multa simpliciter entia, efficiunt vnum quid per se. Nec esse incommodum ex huiusmodi formis, quæ propriæ formæ non sunt, dari simul in vno continuo multas, imo infinitas.

Ad 5. duabus lineis circumfusi aeris & aquæ respondere in ligno vnam duntaxat. Nam cùm duæ illæ simul in eodẽq; situ maneant, vtriq; vna respondere potest. Nec absurdum est duo indiuisibilia in diuersis subiectis immediatè hærere; cùm inde non sequatur continuum ex solis indiuisibilibus confici.

A Ad 6. tẽpus mensurans intellectiones Angeli non esse continuum, sed discretũ, proinde nihil vetat quominus ex indiuisibilibus conflectur, sicuti ex vnitatibus numerus. Ita Aegidius in tract. de mẽsũ ra angelorum q. 9.

Nihil vetat tempus discretum cõstare ex solis indiuisibilib.

Ad 7. Gregorius in 1. dist. 36. q. 1. & in 2. d. 2. q. 2. concedit posse continuum diuina virtute in omnẽ sui partem diuidi. Sed non rectè sentit, includitur enim in eo contradictio: siquidem tale continuum B esset, ac non esset cõtinuum: esset, quia ita ponimus: non esset, quia ex solis indiuiduis continuum ac diuiduum constare nequit. Occurrẽdum est igitur argumento, ex hypotesi impossibili, qualis est ea, quæ in illa cõditionali propositione sumitur, cõsequi id, quod fieri nõ potest. Quare nihil mirum quòd ex diuisione continui in omnẽ sui partem, si daretur, colligatur cõtinuum constitui ex solis indiuisibilibus.

Reijcitur opinio Gregorij Arim.

Ad 8. non esse Mathematicorũ sentẽtiã C ex fluxu indiuisibiliũ effici re ve a aliq cõtinuũ, sed vti eos eiusmodi fictione ad significãdã diuisibilitatẽ lineæ secũdũ longitudinẽ dũtaxat, similiterq́; ad explicãdas dimẽsiones aliarũ quãtitatũ conti uarũ.

CAP. V.

Necesse a autem & punctum temporis præsens, quod non per aliud, sed per se, & primò dicitur indiuiduum esse, ac in omni tempore tale inesse. Est n. præteriti extremũ quiddã citra qđ nihil est futuri, & ru sus futuri, vltra qđ nihil est præteriti quod quidẽ vtriusq; terminũ esse tradidimus. Hoc si tale per se, & idem demonstratum fuerit, indiuiduum quoq; esse simul constabit. b *Necesse esse autem vtriusq; temporis extremum idem pũctum esse, nam si aliud sit, alterum quidem alteri consequens non erit, cum ex his, quæ partibus vacant, continuum non constet. Sed si vtrunq; separatim fuerit, tẽpus erit inter medium. Oẽ enim continuum eiusmodi est, vt eius extremis interiectum aliquid sit, quod eiusdem nominis sit, & rationis. At si tẽpus, intercedet, diuiduum erit, quandoquidem tempus omnẽ diuiduum esse, demonstratum est. Ita temporis punctum præsens diuiduum erit: quod si diuiduum sit, aliquid præteriti in futuro erit, & aliquid futuri in p̃terito. Id. n. quo diuisum fuerit, præteritum tempus atq; futurũ determinabit. Nec verò per se præsens momentũ erit, sed per aliud: eius enim quod per se est, diuisio nõ est. Ad hæc momẽti p̃sentis aliud p̃teritũ, aliud futurũ erit, nec idẽ semp præteritũ aut futurũ: neq; igitur præsens momentum idem, cum multis modis diuidi tempus possit. Q app si hæc in præsens momentũ cadere non possunt, in vtroq; idẽ momentũ sit necesse est. Atqui si idẽ sit, perspicuũ etiam est diuidi non posse. Nam si diuiduũ sit, eadem rursus, quæ in priori euenient. In tp̃e igitur aliquid eẽ indiuiduũ,* quod

Text. 24.

Text. 25.

Text. 26.

Text. 27.

Text. 28.

Text. 29.

quod νῦν, *hoc est momentum præsens esse dicimus, ex his quæ dicta sunt, constat.* c *Nihil autem momento moueri, ex his est manifestum. Nam si liceat, poterit & celerius in eo, & tardius moueri. Sit igitur N temporis momentum, id autem, quod velocius est, in eo spacium A B conficiat, quod tardius est, minus quàm A B sit, in eodem conficiet: vt exempli gratia A C.*

Quoniam autem id, quod tardius est, in toto momento per spacium A C motum est, in minori quàm illud sit id quod est celerius, mouebitur. Quare momentum diuidetur. At est indiuiduum. Fieri itaq; non potest vt temporis momento moueatur. d *Sed neque etiã vt quiescat. Nã quiescere id dicebamus, quod aptum moueri, tum cùm aptum est, & vbi, & quemadmodum, non mouetur. Igitur cùm momento nihil moueri aptum sit, nec item quiescere aptũ esse manifestum est. Præterea si momentum in vtroq; tempore idem est, fieriq; potest vt in horum altero toto motus fiat, in altero quiescat, atq; id quod in toto mouetur tempore, in quouis ipsius, in quo moueri aptum est, mouebitur, & id quod quiescit, simili modo quiescet, fiet vt idem quiescat simul, & moueatur. Ipsum enim momentum amborum temporum extremum est. Quiescere etiam id dicimus, quod nunc, & prius, & ipsum, & partes eodem modo se habens.*

Text. 30.

Text. 31.

Text. 32.

At in momento prius non est, quare nec quiescere. Nec esse est itaq; id quod mouetur, & quiescit, in tempore moueri, atq; quiescere. e *Id autem omne quod mutatur, diuiduum sit necesse est. Quoniam.n. ex aliquo in aliquid mutatio omnis est, cum id quod mutatur, in eo fuerit, in quod mutatur, non vlterius mutabitur: cum verò in eo est, ex quo mutatur, tum nec ipsum mutatur, nec partes. Eius itaq; quod mutatur, aliquid necessariò in hoc est, aliquid in altero. Nam neq; vtroque, neq; in neutro esse potest. Dico autem id, in quod in mutatione primùm mutatur, vt ex albo fuscum non nigrum. Non enim necesse est id, quod mutatur in alterutro extremorum esse. Constat itaque omne quod mutatur, diuiduum esse.*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Theoremata ad motũ spectantia.

Τὸ νῦν, id est momentũ duplicẽ sumi.

NEcesse est autem. a] Vt alia, quæ ad sectionem motus spectant persequatur, subijcit in hoc capite quædam Theoremata. Primum est, Nunc, seu momentum, esse quid indiuiduum. Quod vt intelligas aduerte, nunc, siue momentum, bifariam vsurpari. Vno modo pro eo, quod per se ac primò tale dicitur, quòd quidem præteriti temporis, & futuri extremum est. Altero, pro eo, quod non per se tale est, sed beneficio illius, quod per se est tale, quod quidem est tempus præsens continens in se prædictum momentum. Hoc igitur loco agit Aristoteles de momento secundum priorem notionem sumpto. Declarat verò quonam pacto præteriti, & futuri temporis extremum sit, aiens præteriti aliquid esse, citra quod nihil sit futuri, & rursus futuri, vltra quod nihil sit præteriti, idque esse, quod momentum propriè vocamus.

Idẽ momentũ esse extremũ præteriti, & futuri.

b. Necesse est autem vtrique.] Probat idem momentum præteriti & futuri extremum esse, vnde planum relinquetur, esse diuisionis expers. Probat autem hoc modo. Nam si non esset vnum, sed plura: cùm duo indiuidua quantitatis immediata esse non possint, quia continuum non constat ex indiuiduis: necessariò inter illa tempus caderet: hoc autem fieri non posse inde liquet, quia cùm illud tempus tum ad præteritum, tum ad futurum spectet iam aliquid præteriti esset in futuro & aliquid futuri in præterito

quod

quod absurdum est. Licet enim idem instans ad vtrunq; pertinere possit, vt communis terminus, tamen fieri nequit vt idem tempus, quod diuiduum necessariò est, ad vtrunq; pertineat.

c Nihil autem momento.] Secundum Theorema, temporis momento nihil moueri potest, aut quiescere. Priorem partem suadet, quia si mobile aliquod tardius pedalem lineam momento conficiat, eandem mobile aliud celerius breuiori spacio decurret, qua re iam momentum in duas partes secabitur, quod tamen insectile esse ostensum fuit. Momento nihil moueri.

d Sed neq; etiam vt quiescat.] Confirmat posteriorem partem eiusdem Theorematis, quia vt constat ex ijs quæ superiori libro sub finem quarti capitis dicta sunt, id tantum quiescere dicitur, quod cùm aptū est moueri, non mouetur. Probatum est autem nihil posse momento moueri, quare neq; momento quiescere. Deinde quia si quid quiescere, ac proinde etiam moueri momento posset, sequeretur idē mobile simul quiescere & moueri, quod procul dubiò à vero abest. Probatur sequi. Nam si idem mobile primo quadrāte huius horæ cieatur, & in secundo quiescat, cùm idē punctū vtrunq; quadrātē copulet & id ꝙ in toto mouetur tēpore, in quouis ipsius, in quo moueri aptū est, moueatur, & id ꝙ quiescit, simili modo quiescat: fiet vt idē simul quiescere possit, & moueri. Quid dicatur quiescere.

e Id autem omne.] Tertium theorema. Omne ꝙ mouetur diuiduum esse oportet. Hoc ex eo probat, quia quidquid mouetur partim est in termino à quo, partim in termino ad quē, quod autem ita se habet, sectile est. Assumptū vero ostendit, quia cùm totū mobile est in termino ad quē, non iā ad illum mutatur, sed mutatū est, cùm verò totū est in termino à quo, nondū mutatur. Quare necesse est, vt dū mouetur, vtroq; participet. Oē qđ mouetur diuiduum esse.

Hæc Aristotelis ratio magnam fecit difficultatem inprimis Theophrasto, deinde Alexandro, Themistio, Simplicio, Auerroi, Auempace, & alijs. Tum quia ex eo, quod mobile vnam partem formæ obtinet, alteram non obtinet, haud rectè concluditur ipsum mobile esse diuiduum, sed potius formam, quam comparat diuiduam esse, partibusq; constare. Tum quia multæ sunt mutationes momentaneę, vt generatio, & illuminatio. Auerroes, vt hunc nodū soluat, tres affert sententias, Alexandri, Themistij, & Auēpace; quibus impugnatis suam probat. Verùm tā illi quàm ipse videntur nobis à vera sententia deflexisse. Sed neq; etiā placet expositio D. Thom. Quibus ob breuitatem prætermissis vno verbo respondemus, Aristotelē hac demonstratione non omnes in vniuersum mutationes, aut etiā motus fuisse complexū, sed lationem duntaxat, in qua citra vllam difficultatem aptè colligitur mobile esse diuiduū, quia partim est in termino à quo partim in termino ad quem; siquidē dū successione spatium decurrit, partes suas illius partibus adæquat. Nec obstāt exēpla qualitatum nempe albū, fuscum, nigrum, quæ non ad veritatem, sed ad rem illustrandam afferuntur. Dubitatio. Responsio.

CAP. IIII.

Motus autem bifariam diuiduus est. vno modo tempore: alio ex partium eius, quod mouetur, motibus. Vt si, A.C. totum moueatur, etiam, A.B. & B.C. mouebantur. Sit igitur partis, A.B. motus, D.E. & partis, B C. motus, E.F. necesse est totū, D.F. ipsius, A.C. esse motū, hoc enim mouebitur. Nam cùm vtraq; pars vtroq; motu moueatur, alterius que motu nihil cieatur, totus motus totius erit magnitudinis. Præterea si omnis motus alicuius est, totus autem D.F. motus nec alterius partis est (vtriusq; enim est) nec vllus alius (cuius namque totius motus est, eius quoque partium etiam partes sunt.) partes autem, D.F. partium, A.B.C. sunt, non aliorū (plurium enim vnus motus esse nō potest) totus profectò motus magnitudinis, A.B.C. erit. Insuper si totius alius motus est, vt G.K. ab eo auferentur vtriusque partis motus, qui motibus, D.E & E.F. æquales erunt, cum vnius vnus sit motus. Quare si totus, G.K. in partium motus diuidetur, motus, G.K. motui, D.F. æqualis erit. Quod si Text. 33. Text. 34. Text. 35.

giant: sunt qui contrà opinentur asserentes punctum non esse realitatem aliquam à linea distinctam, sed modum quendam lineæ: similiterq́ lineam modum superficiei; superficiem corporis. A

Ex omnibus opinionibus, quas in hac disceptatione retulimus, nulla est quæ suam non habeat probabilitatem; nulla quam non multæ vrgeant difficultates. Nos in tanta varietate aliquot admodum probabiles assertiones in primis statuemus, quarum doctrina facilior est ad explicandos & tuendos alios in philosophia locos, præsertim de actione vniformiter difformi, de inceptione & desitione qualitatum in parte certa & incerta, de terminis alterantium facultatum, de continuitate accretionis & aggenerationis. In quibus controuersijs explicandis, multa ex communi philosophantium voce traduntur, quæ, vt inibi planum fiet, realibus indiuisibilibus e continuo sublatis, vix integra & salua esse queunt. B

1. Assertio.

Sit igitur prima assertio Superficies, lineæ, puncta sunt vera & positiua entia realiter existentia in magnitudine. Hæc assertio hisce argumentis probatur. C

1. Eius ratio.

Vt constat ex doctrina Aristot. in Categorijs cap. de quantitate, & 5. huius operis cap. 3. text. 26. Continua dicuntur ea, quorum partes eodem communi termino copulantur; is autem terminus non potest esse aliquid diuisibile; sic enim non simpliciter ac secundum idem, sed secundum aliam & aliam sui portionem vtriq; parti continui communis esset: est igitur quidpiam insectile. D

Quod punctum non sit negatio vlterioris extensionis.

Esse verò positiuum, quod aduersarij negant, ex eo ostenditur, quia si punctum existens in media linea sit sola negatio vlterioris tendentiæ, iam eiusmodi punctum continuans inuicem duas partes lineæ non vnum erit, sed plura: sicut enim hæc pars se ipsa ab alia distinguitur, ita aliam habet negationem vlterioris tendentiæ distinctam ab ea quæ alteri parti conuenit. Ex quo fit vt prædictæ partes lineæ non possint esse continuæ; cum interuentu vnius eiusdemq; communis termini nequaquam sibi mutuo cohæreant. E

2. Ratio.

Secundò, Multæ qualitates in sola superficie insunt: ergo superficies est ens positiuum ac reale. Consecutio negari non potest, cum fieri nequeat, vt in eo, quod ens reale non est, reale accidens sustentetur. Antecedens ostenditur, primùm quia figura, teste Aristot. lib. 3. Metaph. cap. 5. text. 17. est in sola superficie, cum sit eius terminus. Item quia corpora perfecte opaca in extima tantùm superficie lucem recipiunt: si enim eorum profunditatem lux peruaderet, non tam opaca, sed diaphana essent. A

Figura in sola inest superficie.

3. Ratio.

Tertio, Ex Aristotelis sententia lib. 4. huiusce operis, cap. 4. text. 41. locus est finis primus continentis corporis: sed progredientibus à corpore contento nihil in continente occurrit, quod finis primus sit præter insectilem superficiem ipsius continentis: danda est ergo talis superficies. Probatur minor, quia si quid occurreret, maxime esset moles corporea trinam habens dimensionem: at quod hæc non possit esse primus terminus, ex eo patet; quia cùm versus omnes partes in infinitum diuidi possit, nequit in ea sumi aliqua portio, cuius medietas non sit prior versus contentum, itemq; medietas illius medietatis, absq; vllo termino. Adde quod si locus non esset superficies, sed profunditas continentis, cùm necessariò ea profunditas sit amplior maiorq; corpore contento, iam locus excederet locatum, quod negat Aristot. eodem cap. text. 30. B C

Locus non excedit rem locatam.

4. Ratio.

Quartò, Vt constat ex cap. 3. superioris lib. tex. 22. illa dicuntur se tangere, quorum extrema sunt simul, hoc est, in eodem situ: sed in duobus corporibus se tangentibus extrema, quæ simul existunt, non sunt ipsæ profunditates corporum, cùm eæ sese mutuò penetrare nequeant: Sunt ergo extimæ superficies eorundem corporum. Quare negandum non est dari ipsas in rerum natura. D

5. Ratio.

Quinto Geometræ demonstrant de lineis & superficiebus veras ac reales affectiones, vt passim videre est apud Euclidem; ergo linea & superficies sunt vera ac positiua entia in continuo.

6. Ratio.

Sextò, Non potest dari actio vniformiter difformis, nisi dentur indiuisibilia realiter in continuo existentia, quibus qualitates excipiantur: danda igitur sunt. Antecedens probatur, quia cùm, verbi gratia, lucidum corpus aerem illuminat, si lux certo gradu intensa non recipitur in aliqua parte indiuisibili aeris, iam ea pars secari poterit in duas æquales portiones, quarum vtraq; æqualem lucis intensionem habeat, E

Actio vniformiter difformis nō patitur in parte diuisibili certam intensionem.

habeat; quod repugnat actioni vniformiter difformi, vt planum est.

7. Ratio. Septimò, Globus, seu corpus perfectè sphæricum tangit perfi & planum in puncto, dantur igitur puncta in continuo. Antecedens partem quam quod asseritur ab Aristot. 1. de anima cap. 1. text. 13. & 3. de cœlo cap. 8. text. 69. demonstratur etiam à Mathematicis ex ijs, quæ tradit Euclides lib. 3. proposit. 16. Poteſtque id breuiter ostendi ex eo, quia si globus non in indiuisibili, sed in corpore ipsum planum contingeret, cùm planum non nisi plano adæquetur, iam globus non haberet figuram perfectè sphæricam, sed planum; quod globi naturæ repugnat. Huic argumento contra nantur ut obuiam aduersarij. Quidam negando contactum globi & plani realem esse. Alij asserendo globum tangere planum indiuisibiliter, sed tamen in parte diuisibili: ita nimirum vt designari non possit certa pars, quin per minorem ea tangat, facta in infinitum sectione per partes proportionales versus planum.

Globus cō tingit planū in indiuisibili.

Responsio aduersariorum.

Cōfutatio. Neutra tamen harum responsionum satisfacit. Non prima, quis enim putet globum ingentis magnitudinis qui planū suo pondere realiter deorsum fert, non illud realiter tangere? Non secunda, quia aduersatur Aristoteli aienti locis paulò ante citatis globum tangere planum in puncto. Deinde quia Mathematicæ rationes, præsertim ea, quam retulimus, non solum demonstrant globum tangere planum indiuisibiliter sed in indiuisibili: alioqui simpliciter ac re ipsa globus adæquaretur plano. Simile argumentū duci potest à cōtactu cylindri ad probandum dari lineam: sicut enim globus non tangit planū nisi in puncto, ita neque cylindrus nisi in linea.

Vltima ratio ex testimonijs Ar. Postremò, quod hæc fuerit Aristotelis sententia, multa eius loca testantur. Nam in Categorijs cap. de quantitate, & lib. 5. Metaphys. cap. 13. text. 18. diuidit magnitudinem in lineam, superficiem, & corpus, vt in veras species quantitatis, & lib. 13. cap. 2. asserit in corpore naturali inesse solida, superficies, lineas, atque puncta: & hoc lib. cap. 9. text. 86. indiuisibilia moueri ex accidente eo modo, quo partes motione totius agitantur: & 1. de anima cap. 4. text. 70. atque alibi sæpe ait puncta habere positionem in continuo; quæ omnia de indiuisibilibus negatiuis non vere dicuntur.

2. Assertio. Confirmatio. Sit secunda assertio: Indiuisibilia positiua, & realia dantur actu non in fine continui tantum, sed etiam in medio. Huius assertionis veritatem suadet in primis ea ratio, quòd indiuisibilia non solum ad terminandum continuum, sed etiam, ac multo magis ad eius partes copulandas, necessaria sunt: siquidem continuum definitur id, cuius partes communi termino copulantur. Deinde quia argumentum illud ab actione vniformiter difformi; & item illud a contactu plani, & globi, ac cylindri, eumcunt eiusmodi indiuisibilia ponenda actu in medio continui. Vnde Aristot. 1. de anima cap. 4. text. 71. in omnibus, inquit, corporibus puncta esse videntur, etiam infinita. & 1. de gen. cap. 2. t. 9. punctum vbiuis, atque omni in parte est. Quin verò quòd naturaliter nulla detur linea, nullúmve punctum in fine cōtinui tantùm, patet ex eo quod nulla in corporibus inuenitur linea, quæ solum terminet aliquam superficiem, nec eam cum altera parte eiusdem inuicem copulet: similiter q; nullum punctum, quod aliquam lineam claudat, nec eam pari modo cum altera parte lineæ continuet: siue ponamus id corpus esse perfectè cubicū, siue pyramidale, aut alterius cuiuslibet figuræ. Itaque ex omnibus indiuisibilibus soli exterioræ superficiei, quæ vndique corpus ambit, & claudit, conuenit esse re ipsa in fine continui tantùm; quia ita terminat continuum, vt aliam eius vlteriorem partem cum priori non copulet; siquidem corpus post vltimam superficiem non vlterius protenditur.

Nō dari lineas, aut puncta solummodo terminātia.

3. Assertio. Sit tertia assertio: Superficies non est idem realiter cum corpore, nec linea cum superficie, nec punctus cum linea. Hæc suadetur, quia si corpus & superficies essent idem re, sequeretur quodammodo dum duo corpora naturaliter sese contingunt, ac simul sunt, interuentu superficierum; ita non repugnare quominus naturaliter simul essent secundum ipsam molem corpoream; atque ita naturaliter daretur corporum penetratio. Cōsecutio ex eo ostenditur; quia cū aliqua duo sunt idem re, vbi alterum naturæ viribus inuenitur, alterū quoq; inueniri nihil vetat.

Probatur.

Quæ sunt idē re possunt simul. esse.

Secundò, Si superficies copulans hinc inde duas eiusdem corporis medietates, esset

esset idem cum corpore, vel esset idem cũ altera tantùm medietate, vel cum vtraque: non cum altera, siquidem par atque eadem est vtriusque ratio: non cum vtraque, iam enim duæ partes corporis essent inter se idem realiter, iuxta illud philosophicum pronunciatum, Quæ sunt idem realiter in vno tertio, inter se quoque idem sunt; Nullo igitur pacto superficies, & corpus in eandem realitatem conueniunt. Hoc idem argumentum fieri potest in lineis & punctis: vel enim linea copulans partes superficiei esset idem realiter cum vtraque parte illius, vel cũ altera tantũ, &c.

Quæ sunt idẽ in vno tertio, sũt iter se idẽ.

ARTICVLVS III.

Solutio argumẽtorum primi articuli.

Sol. 1. arg. 1. Art.

RELiquum est vt argumenta, quæ initio quæstionis proposita sunt, diluamus. Ad primum negandum est quod assumit, dicendumque indiuisibilia necessaria esse ob eas causas, quæ articulo superiori explicatæ sunt. Nec obest quod corpus, superficies, & linea ex se continua sint: non enim id haberent nisi ex se, ac natura sua includerent indiuisibilia, quibus vt terminis communibus copularentur. Ad id verò, quod de partibus qualitatum obijcitur, respondendum indiuisibilia non requiri vt terminent, & copulent præcise, aut quolibet modo, sed vt id præstent situando, id est, causando ordinem partium, quod non habent partes graduales qualitatum, sed quantitatis duntaxat, cui id proprium ac naturale est. Quod item opponitur de separatione puncti extremi à linea, dicendum in primis nullum dari in corpore naturali punctum, quod lineam terminet, & cum altera lineæ parte non simul copulet, vti superiùs ostendimus: posse tamen id dari in linea diuinitus à corpore separata. Deinde respondendum, si ab istiusmodi linea extremum punctum diuina virtute tollatur, mansuram eam infinitam, non positiue, quasi in immensum fluxura sit, sed negatiue, quia nimirum termino intrinseco circumscripta non erit; non vlterius tamen sese porriget.

Quomodo requirantur indiuisibilia ad terminandum & copulandum.

Linea sine extremo pũcto infinita negatiuè.

Ad secundum, in quolibet continuo reperiri infinita puncta, absurdumque non

Sol. 2.

esse duobus punctis ea claudi (siue ea duo solum terminent, & non copulent, vt in linea diuinitùs separata à corpore; siue vtrumque munus exhibeant: nam etiam inter quælibet duo puncta simul copulantia & terminantia, infinitudo punctorum continetur) id inquam absurdum non esse, quia genus hoc infiniti non propriè ac simpliciter infinitum est; cùm omnia illa puncta finitum quid, videlicet vnam finitam lineam componant. Respondeti etiam potest, non repugnare infinitum claudi primo & vltimo, negatiuè, id est, primo, ante quod non sit aliud, dummodo vltra illud designari non possit secundum, & vltimo, vltra quod aliud non sit, modo tamen designari nequeat penultimum: sicque in punctis lineæ sese rem habere. Vel aliter; primum & vltimum punctum in linea non pertinere ad punctorum infinitatem, sed esse quodammodo extra illius sortem; quia eiusmodi infinita, non cernitur nisi vltra primum & citra vltimum; intra quæ nullum sumi potest, vltra quod & ante quod infinita non sint.

Altera sol. eiusdem.

Sol. 3. Inter infinita nõ cadit maioris aut minoris comparatio.

Ad tertium, id quod tanquam absurdũ infertur, reuera absurdum non esse, nempe non plura esse puncta in maiori & in minori circulo: id enim infinito peculiare est, vt in eo maius & minus non habeat locum, vt ex Scoto in 2. d. 1. q. 3. & alijs in tertio huius operis libro diximus.

Cap 8 q. 2 art. 4.

Sol. 4.

Ad quartum, In quolibet continuo esse vnam tantùm lineam, vt probat argumentum. Neque tamen lineam gyratinam columnæ esse actu infinitam. Nam esto infinitis partibus eo modo æqualibus, vel etiam maioribus constet; omnes tamen sunt in continuo per modũ vnius, & vnum quid finitum componunt, vt in quæstione de infinito diximus.

Sol. 5. Resultare noua indiuisibilia sectione continua.

Ad quintum, Explicanda est maior: si enim significet nullũ accidens reale effici motu locali, quasi ipse motus sit eius productio, concedẽda est. si contendat nullũ accidẽs reale posse motu locali resultare, neganda. Secta enim linea, resultãt in extremitatibus duo pũcta quæ prius nõ actu, sed potestate existebãt: perinde illud pũctũ quod vtramque partem inuicem iungebat. Nec mirum quòd indiuisibilia ita gignantur & intereant. Etenim cùm sint termini quãtitatis, necesse é vt quoties illa

diuisionem

illatis hem partium terminationē variat ipsa quoq; secundum suum esse varient.

Sol. 6. Ad textum, Indiuisibilia non esse in subiecto adæquatè, quasi eis respondeat subiectum indiuisibile, cui inhæreant: sed inadæquate, hoc est, recipi in substantia; mediante corporis, cuius partes formales sunt. Itaque negandum est omne accidens requirere subiectum adæquatum, ac sibi proprium.

Explicantur testimonia Arist. Ad testimonia Aristotelis dicendum est, haberi quidem loco illo octaui libri Physicorum in continuo inesse dimidia infinita, non actu sed potentia: verum per hæc dimidia non intelligi ab Aristotele indiuisibilia, sed partes materiales cōtinui, quas patet in continuo esse, non vt entia infinita actu, sed potestate, quatenus continuum secari potest in infinitas partes absque vllo termino. Pro explicatione vero alterius loci ex lib. 3. Metaph. aliorumque similium animaduertendum est quædam puncta esse actu in linea, nimirum quæ lineæ partes actu copulant & terminant; quædam potestate, videlicet quæ si linea diuidatur in ea resultabunt, vt paulò ante asseruimus; similiterque dicendum de lineis respectu superficiei, & de superficiebus respectu corporis. Hoc posito respondemus cùm Arist. ait puncta, lineas, & superficies, esse potestate in continuo, de ijs tantum posteriori modo sumptis agere, hoc est, de illis, quæ per sectionem resultare queunt. In libro verò de motione animalium ait polos, qui puncta sunt indiuisibilia, non habere substantiam, id est, non esse de genere substantiæ, cui duntaxat motus per se conuenit: fuerunt enim, qui illa inter substantias reponerent vt ex lib. 13. & 14. Metaph. colligitur. Ad aliud ex 3. de anima dicito licet pūctum priuatione cognoscatur, non idcirco tamē putā priuationē esse, alioqui etiam nigrum foret priuatio quia per candidi priuationem intelligitur, explicaturque, vt ibidem admonet Aristoteles.

Non rectè ab aduersarijs citatū locū illū.

Quædam indiuisibilia esse actu in cōtinuo, alia potestate.

Quo sensu dixerit Aristoteles indiuisibilia nō habere substantiam.

ARTICVLVS IV.

Proponitur alia sententia, quæ indiuisibilia positiua & realia partim admittit, partim negat.

His ita pertractatis, licet ea opinio pro qua supra disseruimus, admodū probabilis sit, & inprimis accommodata ad modos loquendi in scholis receptos, faciliorque ad eos quos ante retulimus in Philosophia locos expediendos: alia tamen sententia est non minus probabilis, quam Fonseca tuetur lib. 5. suorum commentariorum in Metaphys. cap. 13. quæst. 6 vbi statuit, licet superficies verè ac physico more, id est, secundum entitatem positiuam ac realem, sit actu in quolibet corpore, vt illius extremitas, eaq; vna duntaxat; tamen lineam & punctum non esse actu in corpore vllo, nisi Mathematico more spectata. Primam partem huius assertionis probant secundum, tertiū, & quartum secundi articuli argumentū. Altera pars de vnitate superficiei ex eo ostenditur; quia ad corpus vndique claudendū, circumscribendūq; superficies vna requiritur; nec est cur alia præterea exigat. Tertia verò pars, quatenus asserit lineas, & puncta non esse actu; ac secundum reales entitates in medijs magnitudinibus, inde suadetur; quia illiusmodi indiuisibilia neque ad copulādum, neque ad continuandum necessaria sunt, vt articulo primo disputabamus. Quæ ratio etiā conficit non dari in medio corpore actu, & more physico realem superficiē. Quòd autem lineæ & superficies Mathematico more sumptæ dentur actu in corpore, ex eo patet; quia Mathematici faciunt in corpore superficies plures eas, quæ continent perfectos angulos, vt in tessera sex, in pyramide quinque. Secundum hæc verò notionem oportet aliquo modo dari actu lineas, quibus actu terminentur, & aliquo modo puncta actu, quæ lineas actu terminent & distinguant.

Lineam, & punctū nō dari actu in corpore nisi cōsideratione Mathematica.

Nō dari in medio corpore actu physico superficiem realem.

Itaque, vt summatim complectamur, statuit hæc sententia è tribus indiuisibilibus, superficie, linea, puncto, solam superficiem, vti verum & positiuum ens dari actu in corporibus; lineam verò realem & positiuam, item puncta realia ac positiua (si tamen puncta vllā vendicant positiuā entitatē) nō dari in corpore, neq; actu, neq; proprie physica, sed potentia logica duntaxat. Quod ex ijs, quæ mox subijciemus planū erit.

Solam superficiem tanquā ens positiuū dari actu in corporibus.

Legitur apud graues auctores indiuisibilia non actu, sed potestate in media quantitate continua esse; quod ita intelligendum est, vt eiusmodi potentia trifariam ad actum proueh atur: nimirum di-

Quot modis reducātur ad actū indiuisibilia in medio

visione

qualitate, visione reali, figuræ conformatione, & designatione. At reali quidem in diuisione, sola superficies quæ potentia in medio est in corpore, viribus naturæ ad actum peruenit, cùm corpus secatur: semper enim eam sectionem sequitur resultantia nouæ superficiei. Similiter etiam cum nulla sit implicatio contradictionis, quominus superficies diuinitùs à corpore abiuncta diuidatur, licebit affirmare lineam contineri potentia logica in superficie secundum realem diuisionem. Item cùm non repugnet secari lineam diuinitùs separatam à superficie; vere dicemus potentia logica contineri secundum realem diuisionem in linea punctum, quod facta sectione resultabit.

Conformatione figuræ. Conformatione figuræ ducuntur ad actum lineæ, & puncta, cùm corpus omni carens angulo figuram perfectè angulatè accipit; vt si ex corpore sphærico fiat cubicum. Quando quidem erunt tunc in eo corpore prædicta indiuisibilia; non tamen secundum positiuam & realem entitatem; sed tanquam negationes: lineæ, vt negationes vlterioris protensionis superficierum: puncta, vt negationes vlterioris protensionis linearum. Quo pacto non verè & realiter, sed consideratione Mathematica inesse dicuntur in continuo.

Designatione. Denique designatione ducuntur ad actum lineæ, & puncta, cùm magnitudo omni angulo carens, mente concipitur vt diuisa. Sic enim apprehenditur linea vt terminans superficiem diuisam, & puncta, vt lineam terminantia. Sed cùm hoc totum cogitatione fiat, patet hoc etiam modo non statui in magnitudine lineas & puncta tanquam entia realia, ac positiua; sed vt negationes, sicuti paulo ante de reductione ad actum per figuræ conformationem diximus.

Respondetur ad argumenta pro parte opposita. Nec verò contrariæ partis rationes nullum exhibent negotium huic sententiæ. Ad primam, qua in procœmio confirmatione primæ assertionis deduximus, dicendum erit de E finitione continui, videlicet continuum est, cuius partes communi termino copulantur, ab antiquis Geometris manasse, qui ad demonstrationes conficiendas indiuisibilia, non tamen realia & positiua, sed qualia proximè statuimus, in medio continui posuere, tanquam signa ad sectiones magnitudinis in infini- A tum protrahendas. Itaque ea definitio sic erit intelligenda, vt partes continui dicantur communi termino copulari, uel actu, uel potestate, quæ potestas modis paulò ante explicatis ad actum reducitur. Nec positiua indiuisibilia ad copulandum necessaria sunt, cùm partes extensionis absque ulla tertia entitate per se inuicem coeant, & uniantur. Nec item imaginaria indiuisibilia constituuntur in medio, ut negationes ulterioris tendentiæ, sed ut signa. B

Secunda uerò, tertia, & quarta ratio nihil aduersus hanc sententiam probant, cùm solummodo concludant dari actu, ac more physico in corporibus superficies exterius ambientes.

Ad quintã respondemus, affectiones, quas de lineis in cõtinuo existentibus Mathematici demonstrat, prout de ijs lineis præcise dicitur, nõ esse ueras entitates, sed eiusdẽ cõditionis ac naturæ cũ ipsis lineis.

C Ad sextam, absque medijs indiuisibilibus positiuis seruari posse legem actionis uniformiter difformis, si dicamus ad eam tuendam sat esse in prima superficie, v.g. aeris illuminati tantum esse lucis, quantum in superficie corporis illuminantis; cum eæ superficies sint simul; deinde progrediendo à prima illa superficie aeris uersus finem, quamcunque partem signatam minus lucis obtinere. Vt seruetur lex actionis uniformiter difformis absq; indiuisibilibus realibus in medio continui.

D Ad septimam, omissis alijs solutionibus, dicendum globum & cylindrum tangere planum in puncto & linea; non positiuis & realibus, sed tota designatione existentibus in magnitudine atque adeò eiusmodi contactum esse negatiuum, quia fit non per extrema realia, sed negatiua duntaxat, eodemque eatenus prædicta corpora dicentur se tangere; quatenus à se mutuò non distant. Quapropter interuentu illius nullus impulsus plano corpori imprimetur, quantumlibet magna ut globus, aut cylindrus descendant; imprimetur tamen interuentu circumfusi corporis, v.g. aeris, quem globus & cylindrus deorsum trudent. Ad vltimam respondendum erit, quæcunque apud Aristot. de lineis, & punctis tanquam de entibus positiuis actu existentibus in rerum natura leguntur, ea non vt ex proprio, sed vt ex aliorum sensu dicta accipi debere. De tactu globi & plani.

QVAE-

QVAESTIO II.

Vtrum continuum ex solis indiuisibilibus coalescat, an non.

ARTICVLVS I.

Rationes pro parte affirmatiua.

Qui partē affirm. tuētur. SVperiori disputatione probabile statuimus dari etiam in medio continui indiuisibilia, positiua & realia; proximum est, vt an ex ijs solis continuum compomatur, disquiramus. Affirmatiuam partem secuti sunt olim Stoici Philosophi duce Zenone, itemque Pythagoras, Democritus, Leucippus, & plerique eorum qui Aristotelis ætate floruerunt. Nec desunt argumenta, quibus eorum sententia comprobari videatur. Primum sit:

1. Argum. Inter punctum, quod est initium lineæ, cæteraq; omnia eiusdem lineæ, nihil cadit. Igitur puncta proxime sibi cohærent, atque adeo linea ex solis punctis conficitur. Probatur assumptum: Nam si est aliquid intersectum, vel est punctum, vel linea. non punctum, cum extra omnium punctorum collectionem nullum sit punctū: nec etiam linea, quia necessariò in ea dantur puncta. Igitur inter primum punctum, & cæteraque omnia nihil interiacet; ex quo sequitur nihil reperiri in linea nisi puncta.

2. Secundum, Immediatè post hoc instans existet aliquid temporis, sed id nihil esse potest nisi instans; ergo post vnum instans, proximè sequitur aliud. Probatur assumptio, quia ex tempore nihil existit præter instans.

3. Tertium, Ex doctrina Aristot. 1. Top. cap. 14. vnitas habet punctum ad lineam, sicuti vnitas ad numerum: sed numerus ex solis vnitatib. conficitur: ergo & linea ex solis punctis.

4. Quartum, Indiuisibilia includuntur in cōtinuo, & vt Aristot. 1. lib. Poster. cap. 4. docet, comparatione illius sunt prædicata per se, primo modo; pertinet igitur ad eius essentiam; non vt forma, cūm vna res vnitam tantum formam habeat; ergo vt partes integrantes, ex quibus duntaxat conficiatur.

5. Quintum, Lignū, quod partim in aqua est, partim in aere, contingitur a duabus extremis lineis circularibus aquæ & aeris sese tangentibus: sed necesse est in ipso ligno duas quoque esse lineas immediatas, quæ illis duabus respondeant. Ergo lineæ sunt immediatæ in continuo.

Sextum, Tempus quod plures Angeli intellectiones metitur, constat ex solis instantibus; cùm intellectio Angeli momento fiat. Ergo nihil obstat, quominus etiam nostrum tempus ex instātibus, atq; adeo ex solis indiuisibilibus componatur. 6.

Septimum, Si continuum diuina virtute ita omnem sui partem secari posset, dissolueretur in indiuisibilia: ergo constat ex indiuisibilibus. Probatur consecutio, quia vnumquodque ex ijs conficitur, in quæ dissolui potest. 7.

Octauum, Geometræ supponunt punctum cùm mouetur lineam gignere; lineam superficiem; hanc corpus. At ex motu, seu vestigio indiuisibilium, non nisi ex indiuisibilibus constitutum relinqui potest. Igitur linea, superficies, & corpus ex indiuisibilibus tantū constant. 8.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars negatiua.

VErùm qui continuum ex solis indiuisibilibus composuere, multis locis ab Aristotele confutantur, vt hoc in libro, & alio quodam libello inscripto de lineis insectilibus, qui videtur esse non quidem ab Aristotele separatim editus, sed ex illius Exotericis collectus. Eandem sententiam improbat D. Augustin. 11. de Trinit. cap. 10. M. Alb. in lib. de lineis indiuisibilibus cap. 5. D. Thom. Aegid. Burleus, Themist. Simplic. alijq; interpretes hoc loco, Scotus in 2. d. 2. q. 9. Durand. q. 4. Greg. q. 2. Algazellus tract. 1. suæ Metaph. in sectione Naturalium par. 5. cap. 2. Solet verò huius sententiæ falsitas multis rationibus demonstrari, è quibus aliquot in medium proferemus. Continuū non constitui ex solis indiuisibilibus. Prima conclusionis demonstr.

Prima sit, Si linea constaret ex solis punctis, sequeretur contra primam propositionem Euclid. 1. Elem. non posse super quamlibet lineam rectam describi triangulum æquilaterum. Sit enim linea trium punctorum A. C. super quam describatur triangulus æquilaterus A. B. C. Deinde signentur puncta media laterum D. E. Hoc posito aut illa puncta a se distant, aut non distant: si non distant, ergo in illis finitur triangulus. Quare latera non erunt nisi

 duorum

Indiuisibilia pertinēt ad essentialem definitionem cōtinui.

Ad 3. non eodem prorsus modo se habere punctum ad lineam, quo vnitas ad numerum: alioqui sicuti punctum, ita & vnitas positionem haberet in continuo quod negat Aristoteles in Categ. ijs cap. de quantitate & 1. post cap. 23. Dicuntur igitur eodem modo se habere, quia sicut vnitas numeri, ita pūctū pricipiū est lineę.

Ad 4. indiuisibilia dici per se primo modo de continuo, pertinereq́; ad essentialē illius definitionem & habere se vt formas respectu partium integrantium, quas copulant: quatenus interuentu indiuisibilium, ea quæ alioqui essent multa simpliciter entia, efficiunt vnum quid per se. Nec esse incommodum ex huiusmodi formis, quæ propriæ formæ non sunt, dari simul in vno continuo multas, imo infinitas.

Ad 5. duabus lineis circumfusi aeris & aquæ respondere in ligno vnam duntaxat. Nam cùm duæ illæ simul in eodēq; situ maneant, vtriq; vna respondere potest. Nec absurdum est duo indiuisibilia in diuersis subiectis immediatè hærere; cùm inde non sequatur continuum ex solis indiuisibilibus confici.

A Ad 6. tēpus mensurans intellectiones angeli non esse continuum, sed discretū, & proinde nihil vetat quominus ex indiuisibilibus conflectur, sicuti ex vnitatibus numerus. Ita Aegidius in tract. de mēsura angelorum q. 9.

Nihil vetat tempus discretum cōstare ex solis indiuisibilib.

Ad 7. Gregorius in 1. dist. 36. q. 1. & in 2. d. 2. q. 2. concedit posse continuum diuina virtute in omnē sui partem diuidi. Sed non rectè sentit, includitur enim in eo contradictio: siquidem tale continuum

Reijcitur opinio Gregorij Arimi.

B esset, ac non esset cōtinuum: esset, quia ita ponimus: non esset, quia ex solis indiuiduis continuum ac diuiduum constare nequit. Occurrēdum est igitur argumento, ex hypotesi impossibili, qualis est ea, quæ in illa cōditionali propositione sumitur, cōsequi id, quod fieri nō potest. Quare nihil mirum quòd ex diuisione continui in omnē sui partem, si daretur, colligatur cōtinuum constitui ex solis indiuisibilibus.

Ad 8. non esse Mathematicorū sententiā

C ex fluxu indiuisibiliū effici re vera aliqđ cōtinuū, sed vti eos eiusmodi fictione ad significādā diuisibilitatē lineæ secūdū longitudinē dūtaxat, similiterq́; ad explicādas dimēsiones aliarū quātitatū continuarū.

CAP. V.

Necesse a autem & punctum temporis præsens, quod non per aliud, sed Text. 24.
per se, & primò dicitur indiuiduum esse, ac in omni tempore tale inesse.
Est n. præteriti extremū quiddā citra qđ nihil est futuri, & rursus futuri, vltra
qđ nihil est præteriti quod quidē vtriusq; terminū esse tradidimus. Hoc si ta-
le per se, & idem demonstratum fuerit, indiuiduum quoq; esse simul con-
stabit. b *Necesse esse autem vtriusq; temporis extremum idem pūctum esse,* Text. 25.
nam si aliud sit, alterum quidem alteri consequens non erit, cum ex his, quæ
partibus vacant, continuum non constet. Sed si vtrunq; separatim fuerit, tēpus Text. 26.
erit inter medium. Oē enim continuum eiusmodi est, vt eius extremis interie-
ctum aliquid sit, quod eiusdem nominis sit, & rationis. At si tēpus, intercedet,
diuiduum erit, quandoquidem tempus omnè diuiduum esse, demonstratum est.
Ita temporis punctum præsens diuiduum erit: quod si diuiduum sit, aliquid præ-
teriti in futuro erit, & aliquid futuri in p̄terito. Id. n. quo diuisum fuerit, præ- Text. 27.
teritum tempus atq; futurū determinabit. Nec verò per se præsens momentū
erit, sed per aliud: eius enim quod per se est, diuisio nō est. Ad hæc momēti p̄sen
tis aliud p̄teritū, aliud futurū erit, nec idē semp præteritū aut futurū: neq; igi
tur præsens momentum idem, cum multis modis diuidi tempus possit. Quapp Text. 28.
si hæc in præsens momentū cadere non possunt, in vtroq; idē momentū sit ne-
cesse est. Atqui si idē sit, perspicuū etiam est diuidi non posse. Nam si diui-
duū sit, eadem rursus, quæ in priori euenient. In tp̄e igitur aliquid eē indiuiduū, Text. 29.

quod absurdum est. Licet enim idem instans ad vtrunq; pertinere possit, vt communis terminus, tamen fieri nequit vt idem tempus, quod diuiduum necessariò est, ad vtrunq; pertineat.

c Nihil autem momento.] Secundum Theorema, temporis momento nihil moueri potest, aut quiescere. Priorem partem suadet, quia si mobile aliquod tardius pedalem lineam momento conficiat, eandem mobile aliud celerius breuiori spacio decurret, quare iam momentum in duas partes secabitur, quod tamen insectile esse ostensum fuit. Momento nihil moueri.

d Sed neq; etiam vt quiescat.] Confirmat posteriorem partem eiusdem Theorematis, quia vt constat ex ijs quæ superiori libro sub finem quarti capitis dicta sunt, id tantum quiescere dicitur; quod cùm aptũ est moueri, non mouetur. Probatum est autem nihil posse momento moueri; quare neq; momento quiescere. Deinde quia si quid quiesceret, ac proinde etiam moueri momento posset, sequeretur idẽ mobile simul quiescere & moueri, quod proculdubiò à vero abest. Probatur sequi. Nam si idem mobile primo quadrãte huius horæ cieatur, & in secundo quiescat, cùm idẽ punctũ vtrunq; quadrãtẽ copulet & id ꝙ in toto mouetur tẽpore, in quouis ipsius, in quo moueri aptũ est, moueatur, & id ꝙ quiescit, simili modo quiescat: fiet vt idẽ simul quiescere possit, & moueri. Quid dicatur quiescere.

e Id autem omne.] Tertium theorema. Omne ꝙ mouetur diuiduum esse oportet. Hoc ex comprobat, quia quidquid mouetur partim est in termino à quo, partim in termino ad quẽ, quod autem ita se habet, sectile est. Assumptũ vero ostendit, quia cùm totũ mobile est in termino ad quẽ, non iã ad illum mutatur, sed mutatũ est, cùm verò totũ est in termino à quo, nondũ mutatur. Quare necesse est, vt dũ mouetur, vtroq; participet. Oẽ qđ mouetur diuiduum esse.

Hæc Aristotelis ratio magnam fecit difficultatem inprimis Theophrasto, deinde Alexandro, Themistio, Simplicio, Auerroi, Auempace, & alijs. Tum quia ex eo, quod mobile vnam partem formæ obtinet, alteram non obtinet, haud rectè concluditur ipsum mobile esse diuiduum, sed potius formam, quàm comparat diuiduam esse, partibusq; constare. Tum quia multæ sunt mutationes momentaneę, vt generatio, & illuminatio. Auerroes, vt hunc nodũ soluat, tres affert sententias, Alexandri, Themistij, & Auẽpace; quibus impugnatis suam probat. Verùm tã illi quàm ipse videntur nobis à vera sententia deflexisse. Sed neq; etiã placet expositio D. Thom. Quibus ob breuitatem prætermissis vno verbo respondemus, Aristotelẽ hac demonstratione non omnes in vniuersum mutationes, aut etiã motus fuisse complexũ, sed lationem duntaxat, in qua citra vllam difficultatem aptè colligitur mobile esse diuiduũ, quia partim est in termino à quo partim in termino ad quem; siquidẽ dũ successione spatium decurrit, partes suas illius partibus adæquat. Nec obstãt exẽpla qualitatum nempe albũ, fuscum, nigrum, quæ non ad veritatem, sed ad rem illustrandam afferuntur. Dubitatio. Responsio.

CAP. IIII.

Motus a autem bifariam diuiduus est, vno modo tempore: alio ex partium eius, quod mouetur, motibus. Vt si, A.C. totum moueatur, etiam, A.B. & B.C. mouebuntur. Sit igitur partis, A.B. motus, D.E. & partis, B.C. motus, E.F. necesse est totũ, D.F. ipsius, A.C. esse motũ, hoc enim mouebitur. Nam cùm vtraq; pars vtroq; motu moueatur, alteriusque motu nihil cieatur, totus motus totius erit magnitudinis. Præterea si omnis motus alicuius est, totus autem D.F. motus nec alterius partis est (vtriusq; enim est) nec vllus alius (cuius namque totius motus est, eius quoque partium etiam partes sunt.) partes autem, D.F. partium, A.B.C. sunt, non aliorũ (plurium enim vnus motus esse nõ potest) totus profectò motus magnitudinis, A.B.C. erit. Insuper si totius alius motus est, vt G.K. ab eo auferentur vtriusque partis motus, qui motibus, D.E & E.F. æquales erunt, cum vnius vnus sit motus. Quare si totus, G.K. in partium motus diuidetur, motus, G.K. motui, D.F. æqualis erit. Quod si Text. 32. Text. 34. Text. 35.

midium, temporis medietate acquireretur. Item quia si totum mobile certo tempore aliquod punctum in spacio defixum pertransiret, dimidiata parte eiusdem temporis dimidium mobilis dimidiatam partem eiusdem spacij decurreret.

d Hoc autem omnia diuidi.] Licet ea, quæ ante proposuit, diuidua sint, id tamen quod mouetur, eo pacto diuiduum esse inquit, vt reliqua eius merito, hoc est, illius diuisibilitate prius constituta ac supposita, diuisionem accipiant.

CAP. V.

QVoniam a autem omne quod mutatur, ex aliquo in aliquod mutatur, necesse est id quod mutatum est, cùm primum mutatũ est, in eo esse, in quod mutatum est. Nam quod mutatur, ab eo exit, ex quo mutatur, aut ipsum deseruit. Et aut idem sunt mutari, & deserere, aut id quod est deserere, ex eo quod est mutari, & id quod est deseruisse, ex eo quod mutatum esse consequens est, cũ vtrũque ad vtrunq; similiter affectum sit. Quoniam igitur vna mutationum ea est, quæ est in contradictione, cum ex non ente in ens mutatum aliquid est, non ens deseruit. Quare in ente erit, cum rem omnem esse, aut non esse, necesse sit. Text.40. Text.41.

In mutatione igitur, quæ in contradictione est, id quod mutatum est, in eo erit, in quod mutatum est: quod si in hac, etiam in alijs; quandoquidem similis vnius ratio est, & aliarum. Quod etiam manifestũ erit si singulas sumpserimus. siquidem necesse est id, quod ex aliquo mutatum est, alicubi esse aut in aliquo. Quoniam ã enim id, à quo mutatum est deseruit, necesse est autẽ alicubi esse, aut in hoc erit, aut in alio. Si igitur in alio, vt in C. id sit, quod in B. mutatum est, rursus ex C. in B. mutabitur. Nec enim cum ipso B. cohærebat, namq; mutatio continua est. Ita id quod mutatum est, tum cum mutatum est, quod fieri non potest. Itaq; necesse est quod mutatum est in hoc esse, in quod mutatum est. Patet igitur id quoq; quod factum est, tum esse cum factum est, & quod interijt non esse. Text.42. Text.43.

De omni enim mutatione vniuersim dictum est, sed maximè in ea perspectũ est, quæ est in contradictione. Quod igitur mutatum est, cùm primum mutatum est, in eo esse manifestum est. b *In quo autem primo id quod mutatum est, mutatum est, indiuiduum sit, necesse est. Dico autem primum, quod non ex eo tale est, quia aliud quiddam eius primum sit tale. Sit enim diuiduum, A.C. & in B. diuidatur. Si igitur in A.B. mutatum est, aut rursus in B.C certè in A.C. mutatũ primo non fuit. Quod si in vtroq; mutatur (necesse est enim in vtroq; aut mutari, aut mutatum esse) etiam in toto mutaretur, at erat mutatum. Eadem quoq; ratio est, si in altero quidem mutatur, in altero mutatum est. Nam prius primo aliquid erit Quare primum, in quo mutatum est, diuiduum non erit. Constat igitur & quod interijt, & quod genitum est, in indiuiduo hoc quidem interijsse, illud genitum esse.* c *Id autem, in quo aliquid primum mutatum est, bifariam dicitur, aliud quidem in quo primo perfecta est mutatio: nam tum mutatum esse verè affirmatur. Aliud, in quo primo mutari incepit. Illud igitur primum, quod de fine mutationis dicimus, est, perfici enim potest mutatio, finisq; est mutationis, quem indiuiduum esse, quòd terminus sit, monstratum est.* Text.44. Text.45. Text.46.

Quod autem de principio omnino non est, cum mutationis principium non sit, nec temporis primum, in quo mutabatur. Sit. n. primum A.D. hoc igitur indiuiduum

duum non est. Namq; accidet, vt têporis puncta inter se cohæreant. Præterea si in toto têpore C.A. quiescit (quiescere n. ponatur) etiam in A. quiescet. Quare si, A.D. partibus vacat, simul quiescet & mutatũ erit: namq; in A. quiescit,
Text. 47. *in D. autem mutatum est. Cùm autem partibus non vacet, necesse est, vt sit diuiduum, & in quouis ipsius mutatum sit. Diuise. n. A.D. si in neutra parte mutatũ est, nec etiã in toto, Si autem in vtraque mutatur, etiam in toto. At si in altero mutatũ est, non in toto primo. Quare in quouis mutatum sit necesse est. Cõstat igitur: non id esse, in quo primo mutatum est, cum diuisiones sint infinitæ.*
Text. 48. d *Nec igitur eius quod mutatum, est aliquid primum est, quod sit mutatum. Sit enim, D.F. ipsius D.E. quod primum mutatum sit (omne enim quod mutatur, diuiduum esse monstratum est) tempus autem, in quo D.F. mutatum est, sit H K. si igitur D.F in toto tempore mutatum est, in dimidio minus erit mutatum, & prius quam D.F. & hoc rursus aliud prius, & illo aliud, & ita perpetuo. Qua-*
Text. 49. *re eius, quod mutatur, nihil erit, quod primò mutatum sit. Nec igitur eius, quod mutatur, nec eius têporis, in quo mutatur, primum aliquid esse ex his, quæ dicta sunt, constat.* e *Id autem quod mutatur, seu quo mutatur, non similiter se habebit. Tria enim sunt, quæ ad mutationem attinent, id quod mutatur, id in quo, & id quo mutatur. Vt homo & tempus, & album. Homo quidem & tempus diuidua. Albi autem alia est ratio, nisi quod ex accidenti omnia sunt diuidua. Id enim diuiduum est, cui, vt quale, aut albũ sit, accidit. Nã neque in his erit primum, quæ per se non ex accidenti diuidua dicuntur, vt in magnitudinibus. Sit enim A.B. & ex B. in C. primũ moueatur. Igitur si B.C. erit indiuiduũ, ea, quæ partibus vacant, inter se cohærebunt: sin diuiduũ, aliquid, in quod mutatũ est, ipso C. erit prius, & illo rursus aliud, & ita perpetuo, quòd diuisio nunquam deficiat. Quare primũ non erit, in quod mutatũ sit. Similiter verò res habet & in quantitatis mutatione, cũ ea quoque sit in continuo. Perspicuũ itaq; est in solo qualitatis motu, indiuiduum per se esse posse.*

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Theorema de ordine partiũ motus. QVoniam a autem omne quod mutatur] Differit de ordine partium motus, q̃ disputatio cum priori cohæret, statuit igitur tria quædam theoremata, quorũ primũ ita habet. Id quod mutatum est in aliquid, cùm mutatum est, necessariò est in eo in quod mutatum est. Hoc probat in omnibus mutationum generibus. Etenim semper id quod mutatur, deserit id ex quo progreditur, & assumit id ad quod tendit. Nam quod gignitur aconitri esse, & deserit non esse, & quod corrumpitur, deserit esse, & est in non esse. Quæ verò alias mutationes subeunt, in quibus medium datur paulatim incedunt, & quantum abijciunt de termino à quo, tantum assequuntur de termino ad quem.

Theorema de mutato esse. Duratioñẽ in qua qd primo est mutatũ, diuiduã non b In quo autem primo.] Alterum theorema est. Id in quo primo mutatũ est, id q; est mutatũ, indiuiduum esse oportet. Huius veritatẽ vt ostendat, sumit id vocari primo tale cui aliquid conuenit, nõ ex eo quod quidpiam ipsius tale sit; sed ratione sui adæquate. Tum argumento ducente ad incõmodum ita disputat. Si talis duratio diuidua esset, partibusq; constaret, aut mobile in singulis eius partibus esset mutatum, aut in singulis mutaretur, & non esset mutatum, aut in altera mutaretur, & in altera mutatum esset. Si detur primum, sequitur mobile non fuisse in tota duratione primò mutatum, priùs enim mutatum fuisset in priori eius medietate, quæ est versus initium. Secundum autẽ

dici

dici non potest, siquidem loquimur de mutatione in qua mobile mutatum est. Nec verò tertium: quia mobile solùm diceretur mutatum in tota illa duratione ratione partis, atq; adeò non primò. Fieri igitur non potest, vt ea duratio, in qua primò res ad certum terminum mutata esse dicitur, diuidua sit.

esse.

c Id autem, in quo aliquid] Tertium theorema. In fine motus datur primum mutatum esse, quod videlicet sit terminus, in quo totus motus finiatur, ex parte autem principij impossibile est dari primum mutatum esse. Huius assertionis prior pars liquet ex eo, quia necessario dabitur primum non esse, quo motus successio claudatur, quod nihil aliud est, quam primum mutatum esse ex parte finis. Posteriorem autem probat, primò, quia nihil dicitur mutatum esse, quin præcesserit motus: quare si daretur primum mutatum esse, oporteret illud terminare primam motus partem. Hanc autem non dari inde suadet, quia neq; datur prima pars temporis.

Theorema de mutato esse.

Nisi antecedat motus nihil dici mutatū esse.

d Nec igitur eius] Probat rursum non dari primum mutatum esse ratione sumpta à mobili. Omne quod mouetur, sectile est. Sit igitur prima pars motus in parte mobilis D. F tempus verò, quod in ea consumitur, H K. Tunc, si tota illa pars tanto tempore confecta est, dimidio illius temporis cõficietur medietas, & rursus in dimidio dimidij illius temporis, medietas medietatis prædictæ partis mobilis, & ita in infinitum. Igitur ante quamcunq; partem mobilis fuit alia prior; & ex consequenti ante quodlibet mutatum esse præexstitit aliud.

Omne quod mouetur diuiduum esse.

e Id aūt quod mutatur.] Probat nec ex parte formæ quæ acquiritur, dari aliquid primum, in quod res primo mutata est. Sed cum in quolibet motu tria reperiantur, subiectum, tempus, forma quæ acquiritur, & eiusmodi forma, aut sit qualitas, aut quantitas, aut locus, licet hæc tria in eo conueniant, quòd omnia diuisionē subeunt, siue per se, siue ex accidente: ait tamen quædam eorum id per se vendicare, vtpote quantitatem, & locum, quæ per se sunt quanta: alia per accidens; nimirum qualitates. Tum probat institutum in motu locali hoc modo. Sit mobile globus A. B. sit spacium & locus ad quē moueatur, linea B. C. Aut igitur B. C diuiduum est, aut indiuiduum; si indiuiduum, igitur indiuidua erunt immediata. Nam qua ratione hæc pars indiuidua est eadem & quæ sequuntur, indiuiduæ erunt. Quod si B. C diuiduū sit, dabitur aliquid ante C. ad quod prius deueniat mobile, quam ad ipsum C. rursusque ob eandem causam in eo ipso aliquid prius inuenietur, & ita in infinitum. Quare fieri nō potest vt ex parte spacij, vel loci, detur primum, in quod res primò mutata sit. Idem similiter in accremento, & decremento ostendi potest, & in qualitate; nisi quod hæc non per se, sed ex accidente diuidua est; idq; significant verba illa, in solo qualitatis motu indiuiduum per se esse posse, non enim eorum sententia est quam nõnulli putant, videlicet in qualitatibus quæ alteratione acquiruntur, dari minimum quoad extensionem, quasi cū primū ignis in aquā agit, primo aggressu producat calorē in certa extēsione, ita vt in minori producere nequeat, quod alibi a nobis confutatum fuit sed qualitatē, quæ alterationis est terminus, esse indiuiduam per se, id est, non per se, esse diuiduam, sicuti non per se continua est, sed ex accidente.

Non dari aliquid primū, in quo res primò mutata est.

Quo pacto in loco quantitatis motu dicatur esse indiuisibile per se.

Obserua ad textum 45. generationem & interitum fieri in instanti. Quo, vt Alexander apud Simplicium ait, facilè diluetur sophistica ratio quorundam nitentium suadere Dionem, aut alium quempiam interire nunquam posse. Nam si interit, aiebant illi, aut interit cùm viuit, aut cùm iam est mortuus. Non cùm viuit, quia tunc superstes est: nō cum fuit mortuus, quia toto illo tempore mortuus dicitur. Nunquam igitur. Occurrendum nec interire eo tempore, quo viuit, nec eo, quo iam mortuus fuisse dicitur; sed in instanti medio inter vtrunque tempus, quod est finis præteriti & initium futuri. In quo instanti non viuit, quia desinit in eo viuere per primum sui non esse.

Generationē & interitū de in instanti.

Quo instāti dicatur res interire.

QVAESTIO

QVAESTIO I.

Deturne primum mutatum esse, & prima pars motus, an non.

ARTICVLVS I.

Argumenta in eam partem, quæ affirmat.

1. Argum. De hac re M. Alb. hoc in lib. tract. 2. à c. 3. Iauellus q 9. Sotus q. 3. Tole. q 4. Venetus ad tex. 40. DAri in motu primum mutatum esse, hisce rationib. conabitur quispiam suadere. In primis, cùm vnumquodque corpus loco agitari incipit datur primum vbi, siue primus locus, quem acquirit, ergo & primum mutatum esse. Consequutio patet, quia forma ad quam mobile proficiscitur ex æquo respondet motui, atque ita si datur primum acquisitum esse, datur & primum mutatum esse. Assumptum ostenditur, quia si mobile sit unius palmi, locus quem primò acquirit, necessariò vnius etiam palmi erit.

2. Argum. Deinde, si initio motus non daretur primum mutatum esse; cùm motus nihil aliud habeat, quo finiri terminarive possit, præter mutatum esse; sequeretur motum uersus principium esse infinitum, quod non est admittendum: datur igitur aliquod mutatum esse à quo totus motus inchoetur.

3. Argum. Præterea, cùm canis è turri decidens in medio lapsu moritur, datur primum mutatum esse motus cadaueris, nempe illud in quo cadauer generatur: ergo in aliquo motu datur primum mutatum esse. Antecedens suadetur, tum quia in eodem illo instanti datur unum mutatum esse terminans motum canis, quod debet etiam motum cadaueris inchoare, cùm ibi nulla quies intersit, tum quia cuilibet instanti rei quæ mouetur, respondet unum mutatum esse, sicuti cuilibet parti temporis pars motus. Quare oportebit instanti, quo forma cadaueris inducitur, respondere aliquod mutatum esse.

4. Argum. Quod uerò spectat ad alterã controuersiæ difficultatem, qua de partib. motus quæritur; quòd detur prima motus pars hunc in modũ uidetur cõcludi. In spacio, quo motus fit, datur prima pars pedalis, v. g. ante quam alia nõ sit: ergo & in motu dabitur prima pars, quam alia nõ præeat.

Cap. 14. q. 3. art. 2. Rursus in motu discreto datur prima pars; ergo & in motu continuo, cũ in utroque par ratio uideatur. Antecedẽs ostenditur, quia si Angelus hac hora nullie intelligendi actus eliciat, eorũ collectio erit motus discretus, ut constat ex ijs, quæ libro 4. disseruimus, & tamen in ea collectione erit prima pars, hoc est, prima intellectio, quam Angelus hac hora edidit.

ARTICVLVS II.

Quæstionis dissolutio.

PRo explicatione controuersiæ haud ignorabis mutatum esse, si propriè sumatur, significare existentiam subiecti in tali statu formæ quæ acquiritur, ut eam prægressa fuerit aliqua pars motus, ratione cuius subiectum mutatum esse perhibeatur: quo fit, ut ea duntaxat indiuisibilia, quibus partes motus utrinque inter se mutuo cohærent, uel quæ totum motum claudũt, propriè mutata esse censenda sint. Hoc posito sit prima conclusio: Motus uersus initium nõ habet primum mutatum esse; ex parte uerò finis plerunque habet, interdum nõ habet. Prima huiusce conclusionis pars liquet, tum ex ipsa definitione mutati esse, tum ex argumentis, quibus eam Aristot. superius commõstrauit. Secunda facilè suadetur, quia plerunque mobile in fine motus adhuc uiget, idemque numero perseuerat; atque ita in eo temporis momento, quo moueri desijt, ultimò mutatum esse dicitur. Tertia inde probatur, quia nonnunquam mobile, in eo momento, quo deberet ultimò mutatum esse, occidit, atque ita non terminatur in eo motus intrinsecè. — Quid sit mutatum esse. — 1. Cõclus. — 2. Cõclus.

Secunda conclusio: In motu nec datur prima pars uersus initium, nec ultima uersus finem, quasi data qualibet parte uersus initiũ non possit in ea assignari alia minor, quæ ante illam fuerit; & data alia uersus finem non queat in ea similiter designari alia minor, quæ ulterior sit. Hęc perspicua est, cùm quælibet pars motus sit continua, & quodlibet continuum infinite secari possit, nec diuidendo absoluatur. — Dilutio primi arg.

Argumenta uerò, quæ initio proposuimus, sic diluentur. Ad primum explicabitur antecedens. Si enim intelligatur de loco nullam continente partem eius, à quo mobile abscedit, qui dicitur locus non cõmunicans, admittẽdum erit dari in motu locum primum, uti probat argumentum,

sed

sed tunc negabitur conclusio, nempe dari primũ mutatum esse. Etenim antequam mobile vnius pedis occupet spacium pedale, quod proxime sequitur post pedalem magnitudinem, quam occupabat, necessariò prius decurret infinita loca inter se cõmunicantia. Si autem sermo sit de loco cõmunicante cum eo unde mobile profectũ est, negandum erit antecedens. Nec id quod ad eius confirmationem assumitur, momentum habet, vt iã ex dictis constat.

Dilut. 2.

Ad secundum, negandum est motum ex parte principij nihil habere, quo claudi possit præter mutatum esse. Circunscribitur enim extrinsecus statu illo, quem mobile in ultimo non esse motus possidebat. B

Dilut. 3.

Ad tertium, etsi recentium Philosophorum nonnulli contrà sentiant, negari tamen debet in proposito euentu dari primũ mutatum esse motus cadaueris. Ad eam uerò rationem qua id probari uidebatur, dicendum est in eo temporis puncto quo cadauer gignitur, dari nõ posse mutatum esse terminans interitum canis. sicut enim canè intereunte non potest iam idem numero motus esse deficiente vnitate numerica mobilis, ita nec iam dari potest aliquod mutatum esse, quod ad eum motum pertineat. C Ad posteriorem confirmationem respondendum est, unicuique instanti ad motum per se attinenti respõdere unum mutatum esse; instans autem, quo cadauer generatur, nõ attinere per se ad motum; sed esse durationem quandam momentaneam completam alterius rationis ab instanti temporis, quia neque partes temporis copulat nec terminat, sed generationem cadaueris seorsim dimetitur. D Itaque huiusmodi instans neque ad motum canis, neque ad motum cadaueris intrinsecè pertinet, sed alterum terminat, alterum inchoat, utrumque extrinsecè.

Instãs, quo cadauer generatur, est duratio momentanea completa.

Sic uerò statuimus eodem modo se habere mutatum esse ad motum, quo instãs tẽporis ad tempus: indiuisibilia enim temporis indiuisibilia motus sequuntur, & instans temporis est mensura mutati esse. Vnde sicuti non datur primum mutatum esse in motu, ita neque primum instans.

Vt in motu non datur primũ mutatum esse, ita nec primum instans.

B At quod attinet ad punctum, cæteraque indiuisibilia quantitatis continuæ permanentis, non eadem in ijs est ratio, quæ in indiuisibilibus quantitatis successiuæ. Nãque, ut ex dictis patet, fieri non potest, ut subiectum quod nondum motum subijt, mutatum esse dicatur, proindeque nec potest motus à mutato esse incipere. Ad puncti uerò rationem non requiritur, ut ipsum aliqua lineæ pars antecedat; quamuis re ipsa nullum detur punctum in linea, C quod solum inchoet lineam, quasi non simul etiam terminet, ut alibi diximus.

Cap. 2. huius li. q. 1.

Dilut. 4.

Ad primum eorum, quæ proposita sunt circa partes, e quibus motus integratur, respondendum est, dari quidem in motu primam partem designatam, ut pedalem, aut alterius mensuræ, non tamen primam absolutè, cùm quæuis designata contineat uersus initium infinitas priores, tum ipsa designata, tum inter se; ita ut ad aliquam omnino primam deueniri nequeat. Ad D aliud respondemus propositam à nobis assertionem non intelligi de motu discreto, sed de continuo duntaxat, quod ut constat ex partibus in infinitum diuiduis; ita nullam exhibet sui portionem, qua non alia prior, ac minor sit.

Dilut. 5.

C A P. V I.

Text. 50.

Voniam a autem quidquid mutatur, in tempore mutatur, mutari verò in tempore dicitur, & vt in primo, & vt per aliud, vt in anno, quod in die mutetur; id sane quod mutatur, quo in tempore primo mutatur, in quacunque eius parte mutetur necesse est. b Et hoc quidem ita esse ex definitione constat. Nam primum ita definiebamus. Quod etiam ex his perspicitur. Sit enim A. C. in quo primo id quod mouetur, moueatur, & diuidatur in B. diuiduum enim est omne tempus: certè in tempore A. B. aut mouetur, aut non mouetur, & similiter in B. C. si itaque in neutro moueatur, in toto perfecto quiesceret. Moueri enim non potest quod in nulla eius mouetur parte. At si in altero duntaxat mouetur, non in toto A. C. primo mouebitur, cùm

Text. 51.

per

per aliud motus sit. In quacunque igitur ipsius A.C. parte motum sit necesse est. c Hoc autem ostenso manifestum est, quidquid mouetur prius necessario motum esse. Nam si in tempore A.C. primo per magnitudinem K.L. motum sit id quod aequè celeriter mouetur, & simul incipit, per dimidium in dimidio mouebitur. Iam si aeque velox per spacium aliquod eodem tempore motum sit: necesse est, id itaq; quod mouetur, motum erit. d Praeterea si in A.C. toto tempore, aut omnino in quocunq; motum esse quidpiam dicemus, quod ipsius vltimum punctum sumatur, (id enim est quod terminat, & inter temporis puncta semper est tempus) in caeteris etiam motum esse similiter dicetur.

Dimidij autem extremum est diuisio. Quare & in dimidio motum erit, & omnino in partium quacunque. Perpetuo enim vna cum diuisione tempus est ab ipsis temporis punctis terminatum. Si igitur tempus omne diuiduum est, & inter temporis puncta est tempus, quidquid mutatur per infinita erit mutatum. e Praeterea si id quod continuè mutatur, & nec interijt, nec à mutatione cessauit, aut mutari, aut mutatum esse in quocunque necesse est, vt autem in puncto temporis mutetur, fieri nequit, in singulis punctis temporis necessario mutatum est. Quare temporis puncta infinita sunt, omne quod mutatur infinities erit mutatum. f Non solum autem id quod mutatur, necesse est mutatum esse, sed id quod mutatum est, antea mutetur necesse est. Quidquid enim ex aliquo in aliquid mutatum est, in tempore mutatum est. Sit nanque in momento ex in A. in B. mutatum, in eo igitur momēto, in quo est in A. mutatum non est. in A. enim & in B. simul esset. Quod enim mutatum est, cum mutatum est, in hoc non esse, prius ostensum est. At si in alio, tempus est intermedium, quod momenta minime cohaereant. Quoniam itaq; in tempore mutatum est, tempus autem in omne diuiduum est, in dimidio per aliud erit mutatū, & in illius rursus dimidio per aliud, atq; ita perpetuò, ita vt antea mutaretur. g Praeterea in magnitudine dilucidius erit id, quod dictum est, quod magnitudo in qua id mutatur, quod mutatur, sit continua. Id enim quod mutatum est ex C. in D. mutatum ponatur. Igitur si C.D. indiuiduum sit, ea, quae partibus carent, inter se cohaerebunt. Cùm autem fieri hoc non possit, necesse est id, quod intercedit, magnitudinem esse, & infinitè diuiduū, quare in illa prius mutatur. Quidquid igitur mutatum est, antea mutetur necesse. Eadem enim & in continuis demonstratio est, vt in contrarijs & in contradictione. Nam id tempus, in quo mutatum est, sumemus, & eadem rursus dicemus.

Itaque necesse est id quod mutatum est, mutari, & ꝙ mutatur, mutatū esse. Atq; id ꝙ est mutatū esse, prius est eo quod est mutari, & mutari eo prius est, ꝙ est mutatū esse, ac nunquā primū sumetur. Cuius causa est quod quae partibus vacāt, alterum cū altero nō cohaereat. In infinitū enim diuisio est: vt in angescentibus lineis, & quibus fit detractio. h Constat igitur necesse esse, vt id quoq; ꝙ factum est, prius fiat, & ꝙ fit factū sit, (si diuidua fuerint, & continua) non tamen semper id ꝙ fit, sed aliud interdum, vt ipsius aliquid, veluti domus fundamentū. Eius autem, quod interit, atq; interijt similis ratio est: ei enim ꝙ gignitur & interit, infinitum quoddā statim inest, quippe ꝙ sit cōtinuū. Nec fieri potest vt, aut aliquid

quid fiat, quod nō priùs factum sit, aut factum sit, quod non fiat. Eadem ratio est eius quod est interire, & interijsse: quamobrē constat id quod factum est, necessario antea fieri, & quod fit factum esse. Omnis enim magnitudo & omne tempus, diuidua semper sunt; quare in quocunque fit, non erit vt in primo.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

QVoniam a autem quicquid.] Declarat quem ordinem habeant inter se partes motus. Ac primum statuit huiusmodi theorema. Id quod in aliquo tempore mutatur primò, in qualibet parte illius temporis necessariò mutatur. Ad quod illustrandum duplicem hypothesim præmittit. Prima est, omnē motum fieri in tempore. Secunda est, dupliciter dici quidpiam moueri in tempore: vel primo & per se, vel per aliud: quo pacto qui vno die albescit, eo mense clarius ille dicitur, albescere dicitur, sed tamē p aliud.

Theoremata de ordine partiū motus.

Omnem motū fieri in tēpore.

Quid dicatur esse primum in aliquo.

b Et hoc quidem ita esse.] Demonstrat propositum, tū ex definitione primi, quæ superiùs tradita fuit. Id enim censetur fieri primum in aliquo, quod fit in eo secundum se, non secundū aliquā eius partem. Tum hac ratione. Sumatur tempus, in quo mobile dicitur moueri, diuidaturq; in duas partes, vel mobile in neutra mouetur, vel in vna tantū, vel in vtraque. Si in neutra, certè in toto tēpore quiescit, si in vna duntaxat, iam non mouetur primū, cùm ratione vnius tantū partis motum sit, si in vtraque, habetur institutū.

c Hoc autem ostenso.] Ex ijs quæ proximè conclusa sunt, manifestum esse ait, ante quamlibet motus partem præcedere mutatum esse facta sectione à fine versus principium motus. Quod theorema inde concludit, quia si mobile fertur per totam magnitudinem in toto tēpore, vtique in dimidio illius temporis & magnitudinis mutatum est; rursusque si in dimidio mutatum est, in medietate illius dimidij etiam est mutatum, atque ita infinite progrediendo.

Theorema.

d Præterea si in A.] Probat idem theorema, quia id in quo aliquid motum esse dicitur, est momentum: quandoquidem, vt motus in tempore est, ita motum esse in indiuisibili temporis, quod est momentum. Quare cùm tempus momentis diuidatur, vt linea punctis, quoties tempus in quo motus fit, secari potest, toties mobile dicetur motum: atq; adeò vt ante quamlibet partem temporis præcessit alia, ita aliud indiuisibile temporis, aliudq; mutatum esse.

Vt linea punctis, ita tēpus momentis diuidi.

e Præterea si id.] Tertia est eiusdem theorematis confirmatio. In qua sumit, quidquid continuè mouetur in quocunque eius temporis quo mouetur, aut moueri, aut mutatum esse, nisi intereat, vel à motu cesset. Quare cùm res momento cieri non possit, quia omnis motus sequitur tempus, consequens est, vt momento mutata esse dicat.

f Non solum autem id.] Probauit ante quamlibet partem motus præcedere mutatum esse. Demonstrat nunc ante quodlibet mutatum esse præire motum. Prius tamen ostendit, quidquid ex vno contrario in aliud mutatur, vt ex albo in nigrum, tempore in illud mutari. Tum ita differit. Omne tempus infinitè diuiduum est, in minores partes, ita vt nullum sit momentum, cui non præeat pars temporis. Igitur & in motu, qui tempore fit, idem accidet, ita vt quodlibet mutatum esse terminet aliquam partem motus, & partem illius partis terminet aliud, sicque in infinitum abeundo.

Ante quodlibet mutatū esse præire motū.

g Præterea in magnitudine.] Quod paulo ante demonstratum fuit licet in cæteris mutationibus planè constet, tamen in ijs, quæ magnitudine fiunt, hoc est, in lationibus, multò euidentius esse ait; propterea quod magnitudinem & continuam, & in semper diuidua sectilem esse, in confesso sit. Moueatur aliquid à C. in D. hæc cùm sint partes magnitudinis non possunt indiuidua esse, quia duo indiuidua forent immediata, proindeq; necessario inter illa cadit magnitudo, quæ sit infinitè diuidua: atqui mobile prius decurrit partem magnitudinis, quàm totam magnitudinem: oportet igitur, quod mutatum est à C. in D. prius moueri quàm mutatum sit.

Magnitudinē esse continuam, & sectilem in semper diuidua.

h Constat igitur necesso.] Quod detur motus ante mutatum esse, & mutatum esse ante motum, procedendo à fine versus initium modo ante explicato locum habere in quit non in solis lationibus, sed etiam in mutatione, quæ est inter contraria, hoc est, in alteratione.

Ante mutatū esse necessario dari motum.

alteratione, & quæ inter contradictia versatur, id est, in generatione & interitu: quod motus in simulter ex diuisione temporis, quo hæc fiunt, concluditur. Accipit autem generationē & instanti. interitū simul cum antecedētibus alterationibus; aliqui non tēpore, sed momētō fiūt.

QVAESTIO I.

Vtrumne aliquid in instanti moueri possit, an non.

ARTICVLVS I.

Videri posse.

1. Argum. q̄ possint corpora moueri in instanti. INter alia proximi capitis theoremata statuit Aristot. motum pūncto temporis fieri neutiquam posse. Verùm offerunt se argumenta, quibus id oppugnatur. Ac primùm quod corpora possint, hæc suadent. Id quod in instanti cernitur, in instanti est: sed cùm videmus corpus aliquod loco moueri, cernimus motum in instanti; siquidem visio est momentanea actio.
2. Igitur motus est in instanti. Secundo: Cùm res nouam relationem distantiæ acquirit actu mouetur: sed in quolibet momētō corpus acquirit nouam relationem distantiæ: cùm in quolibet instanti magis distet à termino à quo & minus à termino
3. ad quem. Ergo, &c. Tertiò: Corpora gloriosa agilitatis dote affecta, vtraque interualla pari celeritate pertingent, vt docet D. August. in quæstionibus & de resurrectione; mouebuntur ergo in instanti. Probatur consecutio; quia aliaqui si tempus consumerent, longiorem moram traherent in ampliori, quàm in minori spacio transmittendo. Deinde planiùs idem confirmatur testimonio eiusdē D. August. lib. 22. de Ciuit. Dei cap. vlt. aientis, vbi volet spiritus, illic protinus futura corpora.

Arg. quòd substantiæ immateriales in instanti moueri queant. Præterea: Immateriales substantiæ possunt in instanti moueri. Ergo saltem earū motus momenso fiet. Probatur assumptū Primū, quia ideò sol vbi primum sese exerit supra horizontem, totum hæmisphærium momento illustrat, quia lumen nō hēt contrariū à quo retardetur: at substantijs immaterialibus nihil contrarium datur. Itē, quia propterea videntur corpora nō posse in instanti locū mutare; quia constant partibus, quarū vna non nisi successione temporis alterius locum subit; at substantiæ materiæ expertes carent partibus.

Arg. quòd saltem diuinitus possit effici. Ad hæc, quod saltem diuina virtute quis mobile in instanti moueri queat, probatur. Primùm, quia potest Deus in instanti transferre quoduis corpus hinc Romam; cùm ex eo nulla sequatur contradictio. Secundò, quia in resurrectione corporū, ex communi Theologorum doctrina, momētō redest cōformandum corpus Petri, verbi gratia, suisq; organis distinguendum, atq; inferenda in ipsum anima, in qua mēbrorum coagmētatione necessariò dabitur motus in instāti. Si enim cineres fuerint in materia rariori, ad idoneā & congruentem cō positionem addensandi erunt; similiter quæ si in ea erit densiora sint, erunt extenuandi: addensatio autem, & extenuatio, præterquam quod per se motus sunt ad qualitatem, coniunguntur etiā cum motu ad locum, vt patet. Quare erunt ij motus in istāti. Postremò, quo motrix virt⁹ maior est & efficacior, eo celeriùs mouet; cū igit virt⁹ diuina infinita sit infinita celeritate, atq; ideò nō tpe, sed mōmētō tpis mouebit.

ARTICVLVS II.

Constituitur pars negatiua quæstionis, & argumentis in contrarium partem adductis satisfit.

ASserendum tamen est cum Aristotele cap. 3. huius lib. text. 29. alijsque in locis, & communi Peripateticæ scholæ assensu, nullum motum in instanti posse fieri; & si aliter visum fuerit nōnullis quos refert, impugnatque Durandus in 4. dist. 43. quæst. 4. & Richardus in 2. dist. 37. qu. 3. circa 3. Principale. Probatur autem nostra hæc assertio hunc in modum. Motus, cùm sit actus entis in potentia, est continuus, habetque prius & posterius, & ex sua natura successionem vēdicat; atqui successio non potest dari in instanti; ergo neq; motus. Secundò, sicut se habet mutatum esse ad instans, ita motus ad tempus; ergo à cō mutata proportione, sicut se habet mutatum esse ad tempus, ita motus ad instans: sed mutatum esse necessariò mensuratur instanti, nec potest mensurari tempore: ergo motus necessariò mensurabitur tempore, nec poterit instanti mensurari, atque adeo nec in instanti esse. Et hæ quidem rationes concludunt non solū non posse facultate naturę, sed nec diuina virtute motū in istāti dari, cū nec motus essentia absq; successione, nec successio absq; motu eē possit.

Conclusio.

Probatio.

Lege ech. quodlib. 4. q. 14. Cap. 2. d. 6. q. vnic. Sonc. 12.

Diluamus

Metaphy. quæst. 43. De hoc dub. Maironius in 2. d. 8. q. 2. Visio reimotæ num fiat in instanti.

Diluamus igitur aduersæ partis argumenta; ac primũ ea, quæ ostendere nitebantur posse corpora in instãti moueri. Ad primũ dicimus, id quod in instãti cernitur, in instanti esse. Nos aũt non cernere motũ rei, seu potius rem prout motui subest, in instãti. Nec eiusmodi visionem actionẽ momentaneam esse: quemadmodum nec eam, qua fixis oculis immotũ lapidem aliquãdiu intuemur. Si momentaneũ propriè sumatur, videlicet pro eo, quod puncto tpis vel instanti durat, & immediatè post euanescit. Itaq; qđ dici solet visionem in instanti fieri, eatenus verũ est, quatenus ex natura earum visilium imaginũ, quæ in instãti ad oculum perferuntur, & ex parte etiã ipsius potentiæ, nihil repugnat actionẽ videndi in instãti elici. Diximus, Earũ visilium imaginũ, quia vt motus in instanti non est; ita fieri nequit, vt species modificata a motu, quæ ab ipso quoad sui productionem conseruationemq; dependet, in instanti gignatur; quod tamen secus euenit in ortu traiectuq; aliarũ specierum, quas res fixæ & immotæ ad aspectũ iaculantur. hæ namq; vno & eodem momento a rebus exeunt, & oculo inuruntur. Porrò aũt ad quam mensuram, seu durationis speciem pertineat ea duratio, qua motus, & item ea, qua immotus lapis eodem obtutu aliquandiu retento cernitur, ex iis, quæ octauo huius operis disquirenda sunt, planum erit.

Quæ imagines rerũ visilium momẽto ad oculum trãsmittantur.

Quo modo acquiratur relatio distantiæ.

Ad 2m rẽspõdemus, sicuti mobile nõ magis recedit à termino à quo, nec magis accedit termino ad que, nisi in tpe; ita nec relationem maioris, minorisve distantiæ, nisi tempore comparari; licet eam in instãti acquiri asseruerit Capreolus in 1. sentent. dist. 30. quæst. 1. art. 1.

Reiiciturơ opinio Gregorii Ariminensis, & aliorum.

Ad tertium, reiecta opinione Gregorii Ariminensis in 2. d. 6. q. 3. art. 2. Maioris in 4 dist. 49. quæst. 8. & aliorum existimantium corpora gloriosa cõmeatura ab vno loco ad quemuis alium in instanti: dicendum est, D. August. verbis in argumento adductis tantum significare corpora gloriosa incredibili celeritate versus omnem locorum differẽtiam sese motura: etsi non defuerint etiam qui ex loco illo 22. lib. de Ciuit. Dei perperam collegerint, in potestate beatorum fore sua corpora ad loca dissita sine medio trãsferre; eo modo quo quisq; nostrum cogitatiõe è terra ad cœlũ non trãseundo interiectum spacium liberè traducit. Quorum sententiæ refragatur in primis ipsa corporũ natura, quæ ad spũs nobilitatẽ nunquã euadit: deinde quia nec si ad illã euaderet momento cieretur, cũm ipsi quoq; spũs motu tempus cõsumant. Item, quia dum intellectus cogitatione, aut voluntas affectu ad res locorũ interuallis disiunctas mutatur, neutiquam sese ab vno loco in alium trãsmigrat. Nec enim rebus de quibus meditatur, aut quas appetit, re ipsa continetur, sed eatenus transire dicitur, quatenus actiones suas dirigit applicatve, a rebus vno in loco positis ad eas, quæ alibi existũt.

Ratio autem, qua probari videbatur immateriales substantias puncto temporis cieri posse, explicabitur negatione antecedentis, ad cuius priorem confirmationem, relicta eorum sententia, qui putant illuminationem non momento, sed tempore quam breuissimo fieri, dicendum erit traiectionem luminis non ob id solum momento effici, quod lux contrarium non habet: (nam & substantiæ nihil est contrarium) sedetiam quia ita effunditur, vt nõ eadem lucis portio ab vna parte ad aliam transeat, sicuti accidit rei locum mutanti, quæ vna atque eadem singulas partes spacii decurrit, eisque secundum se respondet. Quo fit vt nunc has, nunc illas successione decurrendo moram trahat, & tempus consumat. Ad posteriorem similiter respondendum, corpora nõ ob eam solũm causam ad motum obeundũ tempus requirere, quia constant partibus, sed quia secundùm suam substantiam respondent spacio, quod non nisi vnam partem post aliam transmittendo, conficiunt.

Ea vero quæ suadebant saltem diuina virtute posse motũ in instãti fieri, ita solues: Ad primũ dicito posse Petrũ q Cõimbricæ est, Romæ, imo & in tota medii spacii intercapedine simul diuina virtute in instãti collocari; ita vt totũ id spaciũ simul occupet accipiẽdo in his oĩb' locis a Deo per peculiarẽ influxũ idem esse, quod Conimbricæ habet, vt in 4 huius operis disseruimus. Verũm id non fiet per motum, quo ab vna parte spacii ad aliã subinde trãseat; sed per momentaneam Cap. 5. 4. art. 2.

taneam actionem, qua Petro esse, vti diximus, conferatur.

Resurrectio corporum momentanea.

Ad secundum dicendũ in resurrectione corporum illam cinerũ extenuationem addensationemq; exhibendam esse diuinitus in instāti, absq; vllo tamen motu, aut trāsitu ab vna parte loci siue spacii in aliam, sed eo tantùm ꝙ Deus vel partibus cineris antea dilatatis conferet esse in spacio contractiori, desinendo illud conferre, vbi antea conferebat; vel è cōuerso, quod partibus antea addensatis tribuet esse in maiori earũ ab se mutuo distantia. Vrgebit tamen quispiam, necessariò in illa addensatione ob quam cineres minorem locum occupabũt, vicinum corpus in instāti accursurum, ne detur vacuum. Ad hanc difficultatem, quam Sotus in 4. d. 43. q. 2. art. 3. molestissimam vocat, respondet Scotus ibid. q. 5. cōcedendo id, quod intulimus. Sed non rectè; nec enim corpus vi propria locum in instanti mutare potest. Occurrendum potiùs diuina virtute prouidendum esse, vt prædictum spaciũm confestim alio corpore occuperur. Non quod aliunde trāseat, id enim nō nisi tpe fieri potest: sed cui Deus conferat ibi esse in eodem instanti addensationis cinerum.

Ad tertium, etsi virtus motiua diuina infinita sit, non posse tamen efficere infinitum impulsum, quia repugnat dari infinitum in rebus creatis, vel si id non repugnet, vt quibusdam videtur, repugnare tamen cōcurrere Deum cum illo (intellige secundũ eius infinitatem: nam secundum aliquam finitam portionem, nihil obstat) ad ciēdum lapidem. Quod vt planè intelligas, aduerte quæstionem esse, si Deus infinitum impulsum lapidi imprimeret, & cum eo concurreret, num oporteret lapidem vi illius impulsus ab vno loco ad alium momentanea mutatione transire? Quidam ad negātem partem deflexere, eo potissimùm argumento, quod quantuscunque impulsus extiterit, semper lapidi occursura sit ea repugnantia, quæ ex intercapedine spacii oritur, quā vocant incompossibilitatem terminorum; siquidem vis motiua tantùmodò efficax est ad transferendũ mobile ab vno loco ad alium; non vero ad ipsum maiori spacio, q̃ eius quātitas postulet, exæquandũ. At si lapis vnius pal-

Quæstio.

Quorũdam responsio.

Li. 4. huius

A mi spacium decem palmorũ in instanti conficeret, oporteret eum, vt alibi ratiocinati sumus, in totis decē palmis simul existere, eisq; ex æquo cōmensurari; qđ neutiquā videtur admittendũ. Quod si quis roget quantum tp̄is debeat lapis in traiiciendo spacio cōsumere, respondēt consumpturũ minimũ tp̄s, adhuc enim, vt moueatur, nonnihil tp̄is requirit ob rationem ante explicatam. Requiret tamen minimum, quia necesse erit tempus

B ab eo consumptum, nullam habere proportionem cum eo, quo cętera mobilia finitam habētia grauitatem, deferuntur: quod minimum quia non datur; siquidem quantitas caret minimo, inde esse inquiunt, quod nullum mobile infinito impulsu agitari potest.

opt. cap. 9. q. 5. art. 5.

Cæterum pleriq; omnes Philosophi, & interpretes Aristo. aduersam opinionem tuētur ea innixi ratione, quia si virtus quò maior, eo celerius mouet, vtiq;

C infinita virtus celeritate in infinitum maiori, atq; adeo momentanea ciebit. Quæ est ratio Aristot. 8. huius operis cap. 10. tex. 79. sic enim probat non dari in magnitudine virtutē infinitam; quod item repetit primo de Cœlo cap. 6. tex. 52.

Ex his duabus opinionibus neutram absolutè amplectimur, neutrā oīno improbam', sed media ingressi via, ex vtraque aliquid decerpimus. Videlicet arbitramus, si diuina potestate infinitus pro-

D duceretur impulsus, isq; ṕm totam suam vim ad transferendũ mobile ab vna parte in aliam concurreret, futurum ex ea hypothesi, vt mobile traiiceret, ac non traiiceret spacium in instanti: non traiiceret, vt prioris sententiæ argumentum persuadet: traiiceret, vt posterioris ratio concludit. Quæ implicatio & repugnantia ex hypothesi impossibili sequeretur. Licet enim demus posse a Deo infinitam

Legitima explicatio propositæ quæstionis.

E vim motricem produci; non proinde tamen dabimus posse eam ex toto ad mouendũ applicari, vt etiā in tertio huius operis libro statuimus. Accōmodaretur enim ad motum, ac non ad motū: ad motum, quia est vis motiua, nō ad motum, quia citra oēm proportionem ad alias vires motiuas mobile deferret, ꝓindeq; in instanti. Ex quo fieret vt magnitudo vnius palmi, vi ac merito solius impulsus æquaretur, & non æquaretur magni-

Cap. 8. q. 2. Cur nō possit infinitus impuls' applicari mobili ad motum.

tudini

tudini decem palmorum, vinceretq; ac A non vinceret repugnãtiam ex intercapedine spacii oriundam; & deniq; cieretur, & non cieretur in instanti. Nec refert qđ Aristo. ad tollendam è natura rerum infinitam grauitatem, alterã dũtaxat prædictæ repugnantiæ partem intulit, videlicet fore in instanti motum: id enim ad propositum concludendum sat illi erat. Cui tamen si obiiceres ex infinita grauitate nõ sequi rem motam, sed mutatam fore in instanti; absurdum vero nullum esse momẽto mutationem fieri: haud dubiè responderet, per vim motiuam non quouis modo mutari rem, sed mutari cũ motu, rursumq; per vim motiuam infinitam necessariò deferri sine motu: sicq; traduci, & non traduci rem in instanti, quæ sunt duo implicationis membra à nobis tradita.

Nec verum est quod prioris sententiæ auctores aiebãt, videlicet ex infinito impulsu tantum sequi moueri rem minimo tempore; non aũt in instanti. Sicut enim impulsus infinitus nullam habet ad finitum ꝓportionem; ita neq; duratio, quæ B dimetitur motum profectum ex infinito impulsu, vllã proportionem habere debet ad eam moram, quam trahit mobile finito impulsu agitatũ. Quare cũ quodlibet tp̃s finitum aliquã seruet ꝓportionem ad aliud finitũ tp̃s, sequitur nõ recte ab eis dici motũ, qui infinito impulsu fit, minimo tp̃e duntaxat peractũ iri.

CAPVT SEPTIMVM.

Voniam a autem quidquid mouetur, in tempore mouetur, & in maiori per maiorẽ magnitudinem, fieri non potest vt tempore infinito finitum aliquid transeat, modo non per eandem semper, aut per aliquid ipsius, sed toto & per totam moueatur. Ac illud quidem constat si æqua celeritate quidpiam moueatur, necessario finitam finito transire. Nam sumpta parte, quæ totum metiatur, in tot æquabilibus temporibus, quot magnitudinis sunt partes, totam transibit: quare cum hæ finitæ sint, & singulæ quantæ, & omnes numero conclusæ, & tempus quoque erit finitum. Tantum enim toties erit, quantum est tempus partis multitudine partium multiplicatum. Atqui & nihil interest, si æqua celeritate non fuerit. Sit enim A B. interuallum finitum, quod infinito tempore transiuit, quod tempus infinitum sit C D. Si igitur necesse est, id per vnam partem antequam per aliam motum esse, perspicuum est, in priori posteriorive temporis parte, aliam atque aliam transiuisse. In maiorem enim tempore, per aliam semper motum erit. b Idque non minus fiet, seu æquè celeriter mutetur, seu non æquè, & siue intendatur motus, siue idem persistat. Spacij itaque A B. sumatur A E. quod totum A B. metiatur. Hoc igitur aliqua infiniti temporis parte transiuit. Nam infinito non potest quoniam totum infinito. Rursus si aliud tantum sumpsero, quantũ est A E. tempore finito necesse est transisse; totum enim infinito. Ita igitur sumens, cum infiniti nulla pars sit, quæ ipsum metiatur; (ex finitis enim tam æqualibus, q̃ inæqualibus infinitum constare nõ potest, quod finita tam multitudine, q̃ magnitudine vnum quidpiam metiatur, idq; nihil minus, seu sint æqualia, seu inæqulia, modo magnitudine finita, spacium autem finitum partes quantæ A E. metiantur) tempore profecto finito ipsum A B. transibit. c Eadem autem motus est, qui ad quietem est, ratio. Ita nec Text. 60. Text. 61. Text. 62.

generari, nec interire aliquid vnum semper potest. d *Eadem ratione demonstratur finito tempore per infinitũ moueri, aut ad quietem tendere non posse, seu æquabiliter, seu inæquabiliter moueatur. Nam sumpta aliqua parte, quæ totũ tempus metiatur, magnitudinis quantitatẽ quandã, non totam in ea transibit: nã totam in toto. Et rursus in æquali, alia, & in singulis similiter, seu æqualem, seu inæqualẽ ei, quę à principio: nihil enim refert, modo quæque finita sit. Nã tempore cõsumpto, infinitum non consumptũ fore, manifestũ est, quod & magnitudine, & numero detractio fiat finita. Tempore*

Text. 63. *igitur finito infinitũ nõ transit. Ac nihil refert, vtrũ altera parte, an vtraque magnitudo sit infinita. Eadem.n.ratio est.* e *His aũt demonstratis perspicuũ est nec magnitudinem infinitã tempore finito id, quod infinitum est, ob*

Text. 64. *eandẽ causam posse decurrere. In parte enim tẽporis finitum transit, & in quacunque similiter: quare in toto finitum.* f *Cùm igitur quod finitũ, est, tempore finito infinitũ nõ transeat, nec infinitum finitũ constat: nã si infinitum finitũ, & finitum quoque infinitum transire necesse est. Nihil enim refert vtrum id sit, quod mouetur, cum vtroque modo id quod finitũ est infinitum transeat. Cum enim A. infinitũ mouetur, aliqua ipsius pars finita, vt C D. erit in B. & rursus alia, atque alia, & ita perpetuò. Quare simul fiet, vt infinitũ per finitum motũ sit, & finitum infinitũ transierit. Nec enim fortasse fieri potest, vt infinitum aliter per finitũ moueatur, quã quod fini-*

Text. 65. *tum transeat infinitum, aut latione, aut metiendo. Quare cùm hoc fieri non possit, profectò infinitum finitum non transit.* g *At neque infinitum tẽpore finito infinitum transit. Nã si infinitum, etiam finitum, cum in infinito in-*

Text. 66. *finitum insit. Eadem etiã erit tempore sumpto demonstratio.* h *Cùm autem nec quod finitum est, infinitum transeat, nec quod infinitum finitum, nec infinitum finito tempore moueatur, constat nec motum infinitum tempore finito fieri posse. Quid enim refert motum, an magnitudinem facere infinitã? Nam cum latio omnis in loco sit, si vtrumuis infinitum sit; alterum quoque esse necesse est.*

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Theoremata spectãtia ad finitatẽ, & infinitatem motus.

Quoniam a autem quidquid.] Hactenus de sectione motus disseruit, nunc de eiusdem finitate, & infinitate theoremata quædam subiicit. Enim verò quemadmodum diuisio ad rationem continui pertinet, ita finitum & infinitum. Vt autem suprà docuit diuisionem in motu, magnitudine, tempore, & mobili inueniri, ita nunc infinitatem eisdem inesse ostendit. Primum theorema est. Infinito tempore

Finitum spaciũ non decurri tẽpore infinito.

finitum spacium pertransiri non potest: Intellige nisi finitum spacium identidem repetatur, vt in cœlestium globorum conuersione contingit. Quod Aristot. comprobat primum in eo, quòd æquabili celeritate mouetur. Quæ demonstratio superiùs tradita fuit, ideoque eam Themistius in sua paraphrasi prætermisit: nec verò nostram explicationem iam desiderat.

b Idque non minus,] Probat idem in vniuersum, siue res æquabili motu cieatur, siue non. Supponit vero, id quod mouetur, priorem magnitudinis partem prius

transire, quam posteriorem, & lõgiori tempore maiorẽ decurrere magnitudinem, quàm breuiori. Item finitum ab infinito mensurari non posse, & quodlibet finitum posse à finito absolui, atq; adeo infinitũ ex finitis, siue æqualia siue inæqualia sint, minimè coalescere. Ex quib⁹ positis, demõstrationẽ adhibet à superiori nõ admodũ dissimilẽ. Finitum nõ posse mẽsurari ab infinito.

c Eadem autem motus est.] Duplex est horum verborum sensus. Aut enim vult superiorem demonstrationem parem vim habere in motu, qui ad quietem tendit, & in eo, qui nõ tendit ad quietem, de quo motuum discrimine superiùs disputauit, aut indicat eandem esse rationem in quiete, quæ est in motu quo ad finitudinem vel infinitudinem; cum motus & quies sub eandem mensuram cadant. Addit fieri non posse vt aliquid vnũ semper gignatur, aut intereat; quia alioqui finita generatio, qualis cuiusque rei certæ est, infinito tempore duraret.

d Eadem ratione demonstratur.] Demonstrat non posse mobile tempore finito infinitam magnitudinem pertransire, & quietem assequi, siue æquabili siue inæquabili motu agitetur. Sumatur enim aliqua pars temporis, quæ totum tempus, in quo mobile aliquã partem magnitudinis transmittit, metiatur: Tum cùm eodem modo se habeat pars temporis ad totum tempus, quo pars magnitudinis ad totam magnitudinem, si pars temporis quod consumitur in conficienda magnitudine infinita, totum tempus metitur; certè pars magnitudinis totam magnitudinẽ absoluet. Quod à vero abest, cùm infinitum ablatione finiti absolui non possit. Motum, & quietẽ sub eãdem mensurã cadere. Infinitã magnitudinẽ non posse tempore finito ptransiri. Infinitum ablatione finiti nõ posse absolui.

e His autem demonstratis.] Proponit alia theoremata, quib⁹ mobile cum spacio, seu magnitudine, & tempore potissimum confert. Statuit ergo fieri non posse, vt tempore finito, res finita magnitudinẽ infinitam, vel res infinita finitam magnitudinem, vel res infinita infinitam magnitudinem cõficiat. Horum primum ex eo suadet, quia diuisio in partes æquales tempore, cum mobile in qualibet parte finitum spacium decurrat, in toto tempore non nisi finitum absoluet.

f Cùm igitur quod finitum est.] Ex superiori ratione sequitur secundi theorematis confirmatio. Etenim fieri nequit vt infinitum mobile spacium finitum decurrat, nisi mobile finitum spacium infinitum transeat. Proindeq; necesse est si finitum pertransire debeat, vt ipsummet finitum eius partes decurrat, & absoluat, quòd fieri nequit, cum infinitum nunquam absoluatur. Infinitũ nũquã cõfici.

g At neque infinitum tempore finito.] Probat tertium theorema, quia infinitum non potest spacium vllum transmittere, nisi aliqua finita pars ex iis, quæ infinito insunt, illud pertranseat. At finitum mobile non decurrit infinitum finito tempore. Mobile finitũ conficere infinitũ fini to tẽpore.

h Cum autem nec quod.] Theorema aliud constituit, videlicet nõ posse dari motum infinitũ tpe finito. Quod ex iis, quæ paulo ante cõprobata sunt, colligit. Eadem nãq; magnitudinis, & motus ratio est, cũ hæc mutuò sibi respõdeant. Quare si infinita magnitudo finito tpe confici nequit, nec motus infinitus tpe finito esse poterit. Nõ posse dari motũ infinitum tpe finito.

CAPVT OCTAVVM.

Vm a aũt id omne, quod moueri aptum est, tum cùm aptũ est, & vbi, & quemadmodũ, aut moueatur, aut quiescat, id quod ad statum tendit, tum cùm tendit, necessariò mouetur. Nã si non moueatur, quiescet: fieri autẽ non potest, vt ad quietem id proficiscatur, quod quiescit. Quo sane demonstrato, manifestũ est necesse esse, vt Text. 67. *in tempore ad statũ eatur.* b *Nam quod mouetur, in tẽpore mouetur, quod* Text. 68. *vero it ad statũ, moueri ostensum est, quãobrem in tẽpore ad statum eat necesse est. Celerius itẽ & tardius in tempore dicimus. Contingit aũt vt ad sta-* Text. 69. *tum celerius & tardius proficiscatur.* c *Quod vero ad statum tendit, in tempore ad statum primo tendit, in quocunq; illius ad statum tendat necesse est.* Text. 70.

Nam tempore diuiso, si in neutra parte ad statum tendat, neq; etiã in toto. Quare quod ad statum tendit, ad statum non tendit. Quod si in altera, non in toto primo ad statũ tenderet, cùm in hoc per vtrãque partem ad illum

Text.71. tendat, vt de eo quod mouetur antea dictum est. d Vt aũt non est in quo primo id, quod mouetur, moueatur, ita nec in quo ad statũ tendat id quod ad statum tendit. Nã nec ipsius moueri, nec ipsius stare aliquid est primũ. Sit enim primum A. B. in quo ad statum tendat. Hoc sanè partibus nõ vacare non potest, cùm motus in eo non sit, quod partibus caret, propterea quod ipsius aliquid est motũ. Quod vero ad statum proficiscitur, moueri mõstratum est At vero si diuiduũ sit, in quacunq; eius parte ad statum proficiscitur, cùm prius monstratum sit in quo primo ad statũ aliquid proficiscitur, in quocunq; illius proficisci. Cum aũt tempus sit in quo primo ad statum proficiscitur, & non indiuiduum, tempusq; omne infinitè possit diuidi, in quo primo ad statum profici-

Text.72. scitur, non erit. e Nec igitur primũ est in quo id quod quiescit, quieuerit. In indiuiduo enim non quieuit, propterea quod motus in indiuiduo non fiat. In quo aũt est quiescere, in eodem est moueri, cùm quiescere dicamus, cùm id quod moueri aptũ est, tum cùm aptũ est, & in quo, non mouetur. Rursus quiescere dicimus cũ eodem modo nunc habet, atq; priùs, vt non vno quodã iudicantes, sed duobus ad minimũ. Quare partibus non carebit id, in quo quiescit. Quod si partibus constet, tẽpus erit, & in quacũq; eius parte quiescet. Eodem enim modo, quo & in prioribus demonstrabitur: quare nihil erit primũ. Cuius causa est quod in tempore res omnis quiescit, & mouetur. Tempus aũt primum non est, nec magnitudo, nec oĩno vllum continuũ, cùm omne in infinita diui-

Text.74. di aptum sit. f Cùm aũt quidquid mouetur, in tẽpore moueatur, & ex aliquo in aliquid mutetur, fieri non potest vt in eo tẽpore, in quo per se, & non in aliquo illius quidpiam mouetur, ipsum in aliquo sit primo.

Quiescere enim est aliquid, & vnamquãque eius partem tempore aliquo in eodem esse. Nam quiescere ita dicimus cùm in alio, atque alio temporis momento, & ipsum & partes in eodẽ esse verè affirmatur. Quod si hoc quiescere est, non potest profectò id quod mutatur, in aliquo totum esse in primo tempore Nam tempus omne diuiduum est, quare in alia, atque alia eius parte, & ipsum & partes in eodem esse verè dicere licebit Si enim hoc modo nõ erit, sed in vno tantum temporis momento, nullo tempore erit in aliquo. sed in temporis duntaxat extremo. g In ipso verò momento semper quidem in aliquo manet, non tamen quiescit, cùm nec quiescere momento liceat, nec moueri. Sed verum quidem est in ipso momento non moueri, atq; item esse in aliquo. In tempore autem per quietem esse non potest: accidet enim vt quod fertur, quiescat.

CAPI-

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Vm a antem id] ἵστασθαι. quod Boetius vertit stare, est moueri non quolibet motu, sed eo quo ad statum itur. Quod ergo Aristoteles de motu indiscriminatim ostenderat, id nunc de eo, quo mobile pergit ad quietem, quæ priuato nomine status dicitur, demonstrare aggreditur. Primumq; suadet, omne quod ad statum tendit, moueri. Nã omne id quod moueri aptum est, tum cùm est aptum & prout aptum est, aut mouetur, aut quiescit. Cùm igitur id quod ad statum tendit, nõ quiescat, nec stet, vt planum est, (non enim ad quietem iret) consequens est vt moueatur. De motu, quo ad statum itur.

b Nam quod mouetur.] Probat quidquid ad statum abit, in tempore abire; tum quia motus omnis in tempore fit; tum quia motus, aut velox est, aut tardus: velocitas autem & tarditas importat secum tempus. Quin verò quilibet eorum motuum, quibus mobile ad statum pergit, initio tardior est, in fine velocior, vt videre licet in motibus elementorum ad proprias, natiuasq; sedes adeuntium. Motũ aut velocẽ, aut tardũ esse.

c Quod vero ad statum.] Probauit superiùs, id quod primum in aliquo tempore mouetur, in qualibet illius temporis parte necessariò moueri. Id etiam nunc de motu, quo status petitur, eadem ratione demonstrat, quæ quia satis explicata iam fuit, non est cur actum agamus.

d Vt autem non est.] Similiter concludit non dari primum in motu ad statum contendente. Vel enim id, in quo daretur, esset indiuiduum temporis, vel diuiduum; quorum neutrum esse potest. Non indiuiduum, quia non esset motus. Nec diuiduum, quia tunc priùs existeret in dimidio illius medietatis, proindeque non esset primum in illo. ergo, &c.

e Nec igitur primum est.] Non dari primam quietis partem, seu primum in quo id quod quiescit, quieuerit, ex eo ostendit, quia omnis quies in tempore est, non in puncto temporis. Quare vt non est prima pars temporis, ita nec quietis. Non dari verò quietem nisi in tempore, bifariam probat. Primùm, quia nihil momento cieri potest: eadem verò quoad hoc in motu, & quiete ratio inuenitur. Secundo, quia id testatur vel ipsa quietis definitio; tunc enim rem obtinere quietem dicimus, cùm ita sese habet modò, atque antea, quæ duo temporis differentias inuehunt. Nõ dari primã partem quietis. Nõ dari qe tem nisi in tempore.

f Cùm autem quidquid mouetur.] Vt se præparet ad ineundum certamen cum Zenone Eleate Parmenidis discipulo, qui motum è medio tollebat, hoc theorema statuit. Id quod in aliquo primo tempore mouetur, ita vt per se, non quia in aliquo illius, in eo moueatur eo tempore in quo primò mouetur, non est in aliquo, seu in aliqua parte eius, per quod primò mouetur. Priùs tamen sumit duo illa in hac disputatione sæpe inculcata, videlicet quidquid mouetur, in tempore moueri, vt ex vno in aliud mutari. Tum ita disserit. Si id quod mouetur, in quo primo tempore mouetur, in aliquo primo esset, vt in spacio, vel qualitate; cum eiusmodi tempus necessario foret diuiduum, vtique tam ipsum mobile, quam eius partes in quacunque parte illius temporis in tali spacio vel qualitate existeret, vt constat ex definitione eius, quod est, esse primum aliquo. Cùm igitur aliquo tempore in aliquo esse nihil aliud sit, quam in eo quiescere; iam mobile in quo primo tempore mouetur, quiesceret, quod repugnat. Fieri ergo non potest vt id quod mouetur, in quo primo tempore mouetur, in aliquo primo sit. Theorema. Quicquid mouetur, ex vno in aliud mutari.

g In ipso verò momento.] Commonefacit nihil obstare id, quod proximè docuit, quominus id, quod mouetur, in momento quod partium temporis est terminus, necessariò sit in aliquo, hoc est partem aliquam magnitudinis, vel alterius formæ, ad quam motus est, in se cohibeat. Tametsi admittendum non sit in eo momento quiescere, quandoquidem vt motus, ita & quies tempus exigit.

CAPVT NONVM.

Text.75. Eno a aũt malè ratiocinatur. Si enim, inquit, quidquid est in sibi æquali, aut quiescit, aut mouetur, id aũt qđ fertur, in eo, quod sibi æquale est, in momẽto est semper, immobilis certè erit ea, quæ fertur, sagitta. b Hoc vero est falsum, cũ tempus ex momentis indiuiduis nõ constet, vt neq; alia vlla magnitudo.

Text. 76.

Text.77. c Quatuor aũt Zenonis de motu sunt rõnes, quæ difficultatẽ mouentib. præbent. Prima quidem, quæ motũ ob id tollit, quod priùs ad mediũ, quàm ad finem id, quod fertur, peruenire oporteat, quã rationem antea distinximus. d

Text.78. Secunda verò est, quæ Achilles nuncupatur, quæ eiusmodi est, quòd res, quę celerrima est, id nunquam assequetur, quod tardissimo rapitur cursu. Id enim quod persequitur, necessariò eò antè venire, vnde id, quod fugit, discessit. Ita fieri vt id, quo tardius est, reliquum aliquo spacio necessariò perueniat. e

Text. 79. Est aũt hæc ratio eadem, atq; ea, quæ ex sectione in dimidio ducitur. Sed differt, qđ magnitudinẽ quæ sumitur, nõ in dimidia diuidit. Vt igitur tardius nõ attingatur, ex rõne accidit. Ob idẽ aũt euenit atq; in diuisione in dimidia. Nã in vtraq; accidit, vt ad finẽ non perueniatur, quoquo modo magnitudine diuisa. Sed in hac additur ne illud quidẽ, quod celerrimũ est, (quod tragicè prolatum est, id quod tardissimũ est) persequendo. f Quãobrem solutio eadẽ sit necesse est. Quod aũt censet, nunquã id attingi quod præuenit, falsum est. Nã cum præuenit quidem nõ attingitur: attamen attingitur si dabit, id quod mo-

Text.80. uetur, magnitudinem finitã transire. Hæ igitur rõnes duæ sunt. g Tertia est quæ nunc dicta est, ꝙ sagitta, quæ fertur, stabit: idq́; ex eo efficitur, ꝙ sumatur tempus ex momentis constare. Quo non concesso, syllogismus non erit.

Text.17. Quarta verò est, quæ de ijs æqualibus mobilib. est, quæ in stadio æquali celeritate iuxta æquales cõtrà mouentur, aliæ quidem à calce stadij, alię à medio.

Text.82. In qua effici arbitratur, vt duplo tpi dimidium æquũ sit. Sed rõnis fallacia in eo posita est, ꝙ putet alterũ quidem iuxta id, quod mouetur, alterũ verò iuxta id quod quiescit, æquali celeritate in tpe æquali æqualem magnitudinem transire. Quod quidem falsum est. Vt exempli gratia, quiescentes sint moles a a a a, ex quorũ medio incipiant moles b, numero & magnitudine eis æquales. Ab extremo aũt moles c, ipsis b, pares numero, magnitudine, & celeritate. Fit igitur vt primũ b, primumq́; c, iuxta se mota ad extremũ simul perueniat. Itaq; c. moles, oẽs a, transierit: b, aũt, dimidium. Quãobrem etiã fit, vt dimidium tempus sit. Nã tempore æquali vtraque vnãquãque transiuit. Simul autem fit vt b, iuxta omnia c, transierit, quod primum o, primumq́ue. b, in contrarijs extremis simul erunt æquali tempore (vt ait,) in singulis b, atque etiam in ipsis a, transeundis consumpto, quod tam b, quàm c, æquali tempore iuxta a, transierint. Hæc igitur ratio est. Falsum autem

Text.83. ob id, quod dictum est, consequitur. h At neque in ea mutatione, quæ in contradictione est aliquid, quod fieri non possit, nos consequetur. Vt si è non albo in album mutatur, atque in neutro est, nec albũ, nec non albũ esse.

Non

Non enim si totum in vtrouis non sit, album aut non album esse non dicetur. Nãque album dicimus, aut non album, non quia totum tale sit, sed quòd plurimæ aut principes partes. Idem autem non est, non esse in hoc, & non esse in hoc totum. Similiter res sese habet in eo, quod est, & in eo quod non est, & in alijs, quæ sunt in con radictione. Non enim necessario in altero est positorum, sed in neutro semper ipsum totum. i *Rursus in circulo, & sphæra, & omnino in his, quæ in se ipsis mouetur, propterea quod efficietur vt quiescant. Nam tempore aliquo in eodem loco ipsa & partes esse, quiescere itaque & simul moueri.* k *Primum enim nullo tempore in eodem loco partes sunt, deinde & totum ad alium semper mouetur. Non enim eadem circumferentia est, quæ ab A, sumitur & quæ à B. & quæ a C. & cęterorum quouis puncto, nisi vt musicus homo & homo, propterea quod accidit. Quare in aliam alia semper mutatur, & nunquam quiescet. Eodem modo, & in sphæra, & his quæ in se ipsis mouentur.* Text. 84. Text. 85.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Eno a autem.] Ne Zenonem, qui motum sustulit, indicta causa damnasse videatur, rationes, quibus in eam sentẽtiam adductus fuit, in medium profert. Nec abs re, huiusmodi controuersiam hoc loco suscepit, cùm eius profligatio pendeat ab iis, quæ hoc libro pertractantur, videlicet à cõpositione, diuisione, & finitate, vel infinitate magnitudinis, temporis, aliorumq; ad motum concurrentium. Porro autem prima ratio Zenonis hunc in modum cõclusa erat. Si daretur motus, sequeretur id quod rapidissimo cursu fertur, vt iaculum intortum, moueri simul & stare, sed hoc repugnantiã inuoluit. Nullus igitur motus datur. Maiorem ostendebat, quia omne mobile, cùm est in spacio sibi æquali, aut mouetur, aut quiescit. Quod autem fertur singulis momentis est in spacio æquali sibi. Quare iaculũ dum fertur, qa singulis momẽtis moueri nõ pôt, necessariò in iis quiescet: atq; adeò si in aliquo mouetur, simul mouetur, & quiescit. Rõnes quibus Zeno motum tollebat.

b Hoc vero est falsum.] Propositam rationem paucis diluit, negans tempus ex solis momentis constare, quo fundamento ea potissimum innititur, sumit enim si iaculum in quolibet momento non moueatur, nec in tempore moueri. Neganda est ergo maior propositio, & ad eius probationem inficiandum, mobile dum est in spacio sibi æquali quiescere. Namque singulis momentis est in spacio æquali sibi, & tamen in iis non mouetur, aut quiescit. Nec verò simul, aut respectu eiusdem mouetur, & non mouetur: mouetur enim in partibus temporis, quæ per instantia copulantur: in ipsis autem instantibus neutiquam mouetur. Responsio ad rationẽ Zenonis.

c Quatuor autem.] Zenonis rationes, quæ plus negotii exhibebant, quatuor sũt. E' quibus eam, quæ proximè soluta est, paulò post tertio loco numerat Aristoteles. Nunc primam affert, quæ huiusmodi est. Cùm in qualibet magnitudine infinitæ insint partes, si quid motum subeat finito tempore infinita pertrãsibit: hoc autem fieri non potest, quia infiniti naturæ repugnat. Igitur nullum corpus verè motum subit. Huic rationi satisfactum ab se iam antè Aristoteles ait, videlicet cum hoc libro docuit infinitum sectione, quod non actu, sed potestate infinitum est, tempore finito decurri posse, Enim verò cùm tempus continuum sit, pariq; modo infinitum, eodem infinitatis iure, eisdemq; partium diuisionibus sibi mutuò respondebunt tempus & magnitudo. Nec contra naturam talis infiniti est hoc modo pertransiri. Ratio Zenonis. Tẽp' & magnitudo eisdẽ partiũ diuisionib' sibi respõdẽt.

d Secunda vero est.] Sequitur secunda ratio Zenonis, quam ipse Achillem vocabat, id est, acerrimam ac fortissimam, qualis Achilles fuit. Veteres enim fortissimos quosq; Achilles appellabant. Vnde Lucius Siccius Dentatus, Romanus Achilles dictus fuit, quod centũ & viginti præliis cum hoste cõgressus, nullam haberet aduersò Ratio Zenonis, quæ Achilles dicta est.

pectore

pectore cicatricē. Hinc etiam apud Peripateticos vſus obtinuit, vt ea ratio, qua maximè aduerſarius fidit, Achilles vocetur. Alii tñ, & vt nobis videtur rectiùs, hāc rōnem Achillem appellatā inquiunt, ꝙ Achillis exemplo vtatur, qui ob celeritatem curſus ab Homero ποδάρκης dicitur. Argumentabatur ergo in hunc modū Zeno. Si vllus foret motus, id quod perniciſſimum eſt, vt Achilles, rem tardiſſimā vt teſtudinem fugientē aſſequi non poſſet; hoc aūt ridiculum eſt; nullus ergo motus dari pōt. Propoſitionē oſtēdebat, qa ſi Achilles decuplo velocior ſit, q̄ teſtudo, & cùm illā perſequi incipit, vno ſtadio ab ea diſtet, interim dum ſtadiū illud Achilles decurret, decimā alterius ſtadii portionē teſtudo cōficiet, cuius decimæ portionis metam priuſquam Achilles pertingat, rurſus teſtudo aliā decimam eiuſdem decimæ portionis trāſmittet, atq; ita in infinitum. Quo patet nunquā Achilleū teſtudinem cōprehenſurum.

Quo differat ꝓxima ratio a ſuperiori.

e Eſt autem hæc ratio eadem.] Propoſitam rōnem ait Ariſtot. eandem cum ſuperiori eſſe, quatenus vtraq; procedit à ſectione magnitudinis in ſemper diuidua; vtraque concludit nunquā ad finem magnitudinis perueniendū: differre tamen, ꝙ in illa magnitudo in dimidia perpetuò ſecaretur; in hac vero non ſemper in dimidia, ſed in decimam partem, verbi gratia. Item ꝙ in hac tragicum quid, ac ſtupendum infertur, videlicet tardiſſimum à celerrimo ſuperari non poſſe.

Reſponſio ad ꝓximam rationem.

f Quam ob rem ſolutio.] Quoniam hæc ratio a diuiſione magnitudinis in infinitum ducta eſt, eandem, quam prior, explicationem habet, videlicet huiuſmodi infinita ſegmenta nō actu, ſed poteſtate magnitudini cōpetere, atque adeo vinci poſſe. Nec verum eſt celerrimum non cōprehenſurum id, quod teſtudineo gradu incedit, cùm ſpacium quod tardum longiori tempore decurrit, velox breuiori conficiat.

Aliæ rationes Zenonis.

g Tertia eſt.] Subiicit tertiam & quartā rōnem Zenonis; omiſſa vero tertia, quæ iam ſoluta fuit, ſupereſt quarta ac poſtrema, qua aſſertores motus ad incommodum adducere nititur, vt videlicet concedant è duabus magnitudinibus inter ſe æqualibus, & quæ pari celeritate ferantur, vnam ſpacium duplo maius eodem tēpore conficere: atq; adeo duplū, & dimidiū tempus, vt horā, & eius medietatē inter ſe æqualia eſſe. Diſputabat aūt Zeno in hunc modum. Deſignetur ſpacium quatuor palmorum, A. A. A. A. porrectū ab oriente occidentem verſus. Sumantur deinde duo mobilia, vnum B. B. B. B. alterum C. C. C. C. vnūquodq; quatuor etiam palmorū, & æqualis omno velocitatis, alterumq; eorum, quod ſit lapideum, ineat motum a principio ſpacii ab oriente verſus occidentem; alterū, quod ſit ferreum ſm priores duos palmos ſit intra prædictum ſpacium, ſm alios duos extrā, ita collocatum vt alterius curſum non impediat, contingat tamen illud extima ſuperficie, quieſcatq; opperiēs occurſum mobilis lapidei, ſic vt in eo temporis puncto, in quo mobile lapideum ad ipſum peruenerit, incipiat moueri verſus orientem. Ponamus autem mobile lapideū horam conſumere in percurrendo toto ſpacio quatuor palmorū, atq; adeo mediam horam conſumpſiſſe in medietate ſpacii tranſeunda, ſemperq; motum verſus occidentem vſque ad finem horæ continuaſſe.

His poſitis ſic ratio concluditur. Quādocunq; duo mobilia pari velocitate æqualia ſpacia decurrunt, æquali tempore ea conficiunt, ſed mobile lapideum, & mobile ferreum, quæ ſunt æquè velocia, tranſmiſere æqualia ſpacia; & tamen vnum integra hora, alterum medietate horæ: ergo integra hora eſt æqualis dimidiatæ, atque adeo tempus duplum, eſt æquale dimidio. Aſſumptio probatur, quoniam mobile lapideum confecit ſpacium quatuor palmorum, vt ex hypotheſi liquet; mobile etiam ferreum, quia tranſmiſit totum mobile lapideum, confecit etiam ſpacium quatuor palmorum, ſiquidem hac longitudine illud eſſe poſuimus: abſoluit autem illud dimidiata hora: ergo dimidiata hora abſoluit mobile lapideum reliquam partem ſpacii, proindeq; tempus duplum manet æquale dimidio.

Hanc ratiocinationem ait Ariſtoteles eſſe captioſam, latereq; fallaciam in ſpacio, quod decurritur: quia mobile lapideum pertranſit ſpacium quieſcens; mobile ferreum traiecit ſpacium quod ciebatur, nimirum ipſum mobile lapideum. At effatum illud, Quæcunque duo mobilia, &c. intelligi debet quando vtrunq; mobile cum ſpacio quieſcente conficitur: hunc autem plus ſpacii decurrit mobile lapideum.

h At

h Ac neque in ea.] Subiicit rationes alias non quidem Zenonis, sed aliorum, vt Psellus annotauit, quibus illi motum a rebus auferre nitebantur. Ac primum, quod nulla detur mutatio inter contradicentia, ita suadebant: Si subiectum nutatur, intellige mutatione successiua, nec erit in termino à quo, vt in non albo, nec in termino ad quem, vt in albo: vtiq; nec erit album, nec non album; cum tamen de quolibet affirmare, vel negare liceat. Solutio est, cum res pergit à termino à quo ad terminum ad quem, vt cum Socrates pedetentim albescit, semper alteram contradictionis partem veram esse, alteram falsam. Quia licet interim Socrates nec sit ex toto albus, nec ex toto non albus: vera tamen est altera pars aliarum enunciationum, quæ ritè contradicentes sunt; præposita semel negatione etiam particulæ ex toto; nimirum Socrates est ex toto albus, Socrates non est ex toto albus. Est inquam vera posterior, quæ negat Socratem oēs gradus albedinis assecutū, quod prior affirmat. Alia ratio ad tollendū motum. Dilutio pximē rōnis.

i Rursus in circulo.] Omissa interpretatione Alexandri apud Simplicium, quæ nobis minus probatur, videtur Aristoteles proponere aliud argumentū tollentium motum: propterea quod si motus sit, fateri debeamus sphæram, & quæcunq; in orbem aguntur, moueri simul & quiescere: quandoquidem ea quiescūt, quæ in eodem loco aliquandiu manent, q certè huiusmodi corporibus conuenit, cùm molem ad locum alium non traducunt. Alia ratio.

K Primum enim.] Respondet in primis partes corporis, quæ torquentur in gyrum, mutare locum dum aliæ aliis succedunt. Deinde ipsum etiam totū aliquo modo locum mutare, quia sphæra verbi gratia, non eandem semper circumferentiam, sed ratione diuersam obtinet. Nec enim eadem prorsus est, quæ incipit ab A. & in idem finitur, & quæ inchoatur a B. in idemq; desinit. Itaq; licet sphæræ circumferentiā subiecto vnā sit, vt album & musicū in Socrate, differt tamen consideratione; quia possumus in ea, vbi libuerit, initia, terminosq; distinguere. Vnde cōcludit, sphæram, & quæcunq; in se ipsis mouetur, esto mole tota locū non mutent, non tn̄ quiescere. Responsio.

CAPVT DECIMVM.

His a demonstratis dicimus id, quod partibus vocat, moueri non posse, nisi ex accidenti, vt si corpus, aut magnitudo in quo inest, moueatur, quēadmodum si id, quod est in nauigio, nauigij latione, vel totius motu pars moueatur. Vacare autē paribus id dico, quod quantitate est indiuiduū. b Nā partium motus, qui ipsarum per se est partiū, & qui ex totius est motu diuersi sunt. Ac differentiā quidē ipsam in sphæra maximè intueri aliquis possit. Earū enim partium, quæ ad centrum sunt, & quæ extra, totiusq; eadem celeritas non erit, quippe cū vnus motus non est. c Vt igitur diximus, id quod partes non habet, ita contingit, vt moueatur, atq; is, qui in nauigio sedet, nauigio ipso currente, per se aūt non pōt. d Mouetur enim ex A. B. in B. C. seu ex magnitudine in magnitudinē, seu ex forma in formā, seu in contradictionē: tempus aūt, in quo primo mutatur sit D. Certè n cesse est, illud quo tpe mutatur, aut in A. B. esse, aut in B. C. aut aliquid eius in hoc, aliquid in altero, quidquid enim mutatur, ita se habet. In vtroq; sane aliquid eius non erit, partibus enim constaret. Nec verò in B. C. Mutatū enim erit sed mutari ponebatur. Quo igitur tpe mutatur, vt in A. B. sit, reliquum est. Quāobrem quiescit. Nā tempore aliquo in eodem esse quiescere est. Id itaq;, quod partibus vacat; moueri non potest, nec oīno mutari. Vnico enim tantū hoc modo moueri posset, si ex momentis tempus constaret. Nā semper in momento motum esset, & mutatū, ita, vt nunquam moueretur, Text. 86. Text. 87. Text. 88.

moueretur, sed semper esset motũ. Hoc aũt esse non posse antea monstratum est. Hoc.n. tempus ex momentis est, nec linea ex punctis, nec motus ex eius diuisionibus, quas κινήματα appellant. Nec.n. qui hoc ait, aliud facit quã motum, ex his, quę partibus carent, cõstare, quemadmodũ si tp̃s ex momentis, aut
Text. 89. *magnitudinẽ ex punctis.* e *Ex his verò etiã manifestũ est, nec punctum, nec alind vllum indiuiduũ moueri posse. Etenim fieri non põt, vt qđ mouetur, ma ius se prius transeat, q̃ æquale aut minus. Quod si ita res habet, cõstat & punctum, aut æquale, aut minus prius trãsire. Cùm aũt indiuiduũ sit, fieri n põt, vt per minus antea moueatur. Quare per sibi æquale. Erit igitur linea ex punctis. Aequale.n. semper transeundo, lineã totã punctum metietur. At si hoc*
Text. 90. *esse non põt, ne id quidem esse poterit, vt indiuiduum moueatur.* f *Rursus si res oĩs in tpe, & nihil in momento moueatur, omne aũt tp̃s diuiduum sit, erit vtiq; tp̃s eo minus, in quo id, qđ mouetur, æquale sibi spacium conficit. Id.n. in quo mouetur, tp̃s erit, quod in tpe res oĩs moueatur, tempusq́; omne diuiduum esse antea fuerit monstratum. Si igitur punctum mouetur, erit aliquod tempus eo minus, in quo est motum. Sed esse non potest, quod in minori minus necessariò conficiatur. Quare indiuiduum, in id, quod minus est, diuiduum erit, perinde ac tempus in tempus; vnico enim tantũmdo moueri posse id, quod partibus vacat, & diuidi non potest, si in tpis momento indiuiduo liceat moueri. Perinde enim est in momento moueri, & indiuiduum aliquod*
Text. 91. *moueri.* g *Atqui & mutatio infinita nulla est. Etenim è quopiã in quidpiam omnis est, tam ea quæ in contradictione, quàm ea quæ in contrarijs. Quare earum, quæ in contradictione, affirmatio & negatio, terminus est, generationis quidem ens, interitus non ens. Earum autem, quæ in contrarijs, contraria; hæc enim sunt mutationis extrema. Ideo & omnis alterationis, cùm ex contrarijs quibusdam alteratio fit. Similiter accretionis, & imminutionis: accretionis quidem terminis, eius est magnitudinis perfectæ, quæ cuiusque naturæ propria est, immutationis autem ab eadem recessus.* h
Text. 92. *At verò latio hoc quidem modo terminata non erit, propterea quod omnis in contrarijs non est. Sed quoniam id, quod diuisum esse ita non potest, vt diuisum esse non possit (multipliciter enim id, quod non potest, dicitur) non potest id inquam, quod ita non potest, secari, nec omnino id generari, quod genitum esse non potest: nec profecto id quod mutatum esse non potest, mutari*
Text. 93. *in id continget, in quod non potest mutatum esse. Si igitur quod fertur, in aliquid mutatur, in id quoque potest mutatum esse Ideo motus infinitus non est, nec per infinitum feretur, quod fieri non possit, vt transeatur. Nullam igitur mutationem ita esse infinitam, vt terminis non sit finita, manifestum*
Text. 94. *est.* i *Verum dispiciendum est, an sic esse possit, vt vna eademque tempore sit infinita: Nam si vna non fiat, nihil forsitan prohibet: vt si post lationem alteratio sit, & post alterationem accretio, & rursus generatio. Ita enim perpetuo tempore motus erit, sed non vnus, quod ex vniuersis vnus non fiat. Vt autem vnus tempore infinitus sit, præter vnum, fieri non potest. Atque hic quidem vnus est ipsa conuersio.*

CAPI-

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Is a demonstratis.] Pertractat in hoc extremo capite, quod ab hoc loco cum Perionio inchoamus, problema quoddam ad indiuisibilia pertinens, nimirum vtrumne indiuisibile moueri queat? Declarat vero loqui se de indiuisibili quantitatis, quale est punctum aut linea: moxq; respondet nullum eiusmodi indiuisibile posse moueri per se, sed tantũ ex accidente, videlicet ad motũ magnitudinis, in qua inest. Problema. Solutio.

b Nam partium motus.] Ambigeret quis, num indiuisibilia moueãtur, vt partes in toto. Hanc dubitationem vt diluat, infert explicationem modi, quo partes mouentur, docens partibus bifariam conuenire motum, nimirum aut per se, aut ratione totius; atq; hanc diuersitatem palam conspici in motu sphæræ, quæ etsi æquabiliter in orbem agitetur, eius tamen partes aliæ tardius, aliæ citiùs feruntur. Nam quæ centro viciniores sunt, cum circulum breuiorem æquali tempore conficiant, tardiùs mouentur, q̃ quæ ab eo longiùs absunt, quæ eodem tempore circulũ maiorem peragunt. Hic ergo motus ipsis partibus proprius est, eisq; per se cõuenit, & tamen eisdem ex accidente competit motus totius, quatenus in eo continentur. Dubitatio. Partib⁹ bifaria cõuenire motum.

c Vt igitur diximus.] Cùm indiuisibilia non sint partes magnitudinis, quasi magnitudo ex ipsis tanquam ex materia coalescat, admonet non posse illa moueri eo modo, quo partes; maximè cum partibus non repugnet abiungi à toto, atque extra per se moueri. Itaq; indiuisibilia tantùm mouentur, vt is qui est in nauigio, motu nauis, hoc est, ex accidente, & beneficio totius. Vbi aduerte non negare Aristotelem posse indiuisibilia in magnitudine existentia, in se alterationem partiatim accipere, sed tantũ eis denegare alterationem, eo modo quo eam subeunt partes integrantes, quæ ita affectæ sunt, vt à toto abiunctæ, pprium, ac nõ iam toti cõmunem motũ obtinere queant. De qua partium motione credit D. Thom. loqui Aristotelem hoc loco. Respõsio ad ppositã dubitationẽ.

d Mouetur enim ex A B.] Probat, iam non posse indiuisibile per se moueri, hũc in modũ: Si indiuisibile lationem, aliumve motũ subiret, vel interim esset omnino in termino à quo, vel oĩno in termino ad quem, aut partim in vno partim in altero. Si detur primũ, nondum mouetur, si ſm, iam non mouetur, si tertium, necessariò diuiduum erit; siquidem eius quod per se locum mutat, semper vna pars respondet vni parti magnitudinis, super quã fertur alteri, & quod alteratione afficitur, potest ſm vnam partem prius, ſm aliam posterius alterari, quod item in accremento, & decremento perspicuè cernitur: quandoquidem indiuisibile, qua tale, nec minuitur nec augescit. Quare fieri nequit vt indiuisibile aliquem per se motum subeat. Nõ posse indiuisibile p se moueri.

e Ex his vero etiam.] Demonstrat idem theorema priuatim in motu locali hũe in modũ. Id quod mouetur loco, priùs decurrit spaciũ æquale sibi, aut etiã minus, quã maius. Igitur si pũctus supra lineã per se ferretur, priùs trãsiret aliqd sibi æquale, aut minus, qđ fieri neqt. Vel.n. cõstaret linea ex solis pũctis, quib⁹ sese adæquaret pũctũ eã traiiciendo, vel aliqd minus pũcto in linea daretur, qđ nõ minùs est absurdum. Indiuisibile non moueri loco. Omne tempus secari posse i semper diuidua

f Rursus si tes omnis.] Idem probat rõne sumpta a diuisione tpis. Nam cũ motus ois in tpe fit, & omne tẽpus in semper diuidua secari possit, licebit in quouis motu designare tempus minus eo, in quo mobile peragit spacium sibi æquale. Quare cum minori tpi respõdeat minus mobile, vel minor eiusdẽ mobilis pars, iam indiuisibile diuiduum erit, quod fieri non põt. Vnde concludit Arist. ea tantùm ratione potuisse indiuisibile moueri, si motus puncto temporis fieret. Tunc enim non oporteret partem temporis parti motus, aut partem motus parti magnitudinis respondere.

g Atqui & mutatio infinita.] Demonstrauit contra Democritum, nullum indiuisibile per se moueri posse, nunc contra Heraclitum, qui omnia iugi motu versari aiebat, hoc theorema cõstituit. Nulla mutatio perpetua aut infinita est. Quod ita probat. Nulla mutatio extremis cõtenta, potest esse infinita: atqui omnis mutatio extremis cõtinetur: nulla igitur infinita esse põt. Minorem suadet. Nãq; generatio est inter non ens, & ens; corruptio inter ens & nõ ens: alteratio est inter qualitates cõtrarias, Nullã mutatione perpetuam, aut infinitam.

vt inter album & nigrum; accretio est inter quantitatem imperfectam & perfectam, tanquam progressio ab illa ad hanc; decretio vero est ab hac ad illam discessus; item latio recta est inter superum & inferum, aliasque locorum differentias. Fieri vero nequit, vt id quod extremis clauditur, infinitudinem obtineat.

Quo pacto omnis latio fit inter cõtraria.

h At vero latio.] Posset quis dubitare, quonam pacto latio omnis inter contraria fit & extremis coerceatur, præsertim cùm id non videatur motui circulari competere. Hoc vt explicet, hypothesim quandam præmittit; nimirum, id tantum mutari, quod potest mutatum esse, v. g. id posse albescere, quod album effectum esse potest. Hinc declarat quot modis ἀδύνατον, id est, impossibile sumatur, atq; sumi pro eo, quod vix, aut difficile, aut non rectè, aut nullo modo esse potest. Tum affirmat, si latio corporis alicuius nullum finem habere queat, omnino accidere non posse, vt eiusmodi corpus mutatum sit, quia id tantùm deferri potest, quod delatum esse potest: quemadmodum impossibile est diuidi, quod impossibile est esse diuisum, & generari, quod impossibile est esse genitũ. At enim cum nihil mutetur, quod subinde non sit mutatũ, necessario motus omnis inter extrema, eaq; repugnantia continebitur.

Quot modis dicatur impossibile

Quæstio.

Responsio.

i Verùm dispiciendum est.] Quæstionem excitat, num motus ita extremis claudantur, vt infinitudinẽ obtinere possint. Respondet, si loquamur de motibus specie diuersis, cuiusmodi sunt latio, alteratio, accretio & decretio, nihil obstare quominus eis infinitudo insit, posita videlicet mũdi æternitate. Potest enim alteratio lationem subsequi; accretio alterationẽ; accretionem decretio: rursusq; possunt iidem motus in orbẽ regredi, seq; alternis vicib⁹ excipere. Si autem de motu, qui ſm numerum vnus appellatur, agamus, censet Arist. dari quidem in singulis sphæris cœlestib⁹ motum vnũ perpetuũ ac nunquã deficientem, qui ita vnus numero sit, vt ex multis circuitionib⁹ constet. Qua de re 8. huius operis libro vberius disputandum erit, vbi dogma Arist. de mundi, & generationum, motuumq; sempiternitate confutabimus.

QVÆSTIO I.

Vtrum indiuisibile per se moueri possit, an non.

ARTICVLVS I.

Opinio Scoti, & aliorum existimantium posse.

De quo indiuisibili sit quæst.

CVm indiuisibile duplex sit, alterum positionem habens in continuo, vt punctum; alterum non habens, vt Angelus; proposita quæstio de priori duntaxat indiuisibili intelligenda est. Neq; vero in controuersiã vocatur, possit ne eiusmodi indiuisibile ex accidente seu ad motũ cõtinui, in quo est, moueri; perspicuum est enim posse. Tantùm igitur quærimus nũ puncta, lineæ, & superficies, si à subiecto separata cohæreret, per se lationem subire possẽt. Scotus in 2. d. 2. q. 9. eiusq; nonnulli sectatores affirmatiuã tuentur partem. Ne aũt Aristo. qui cap. 10 huius libri oppositum ex professo docuit, repugnare videantur, aiunt successionem continuitatemq; lationis duplici ex causa prouenire, quarum vtrauis, vt aliquid continuè moueatur, sufficere cõtendũt:

Sẽtẽtia Scoti, & aliorũ. Lichetus in 2. d. 2. q. 9. Bassolius ibid. qu 4. art 2 Maironius q. 12.

A nẽpe aut ex parte spacii; quia cõtinuum diuiduumq; est; aut ex parte mobilis, q̃a scilicet res mota ex partibus sibi cohærentibus, & cõtinuis cõstat. Etenim propterea ꝙ mobile siue diuisibile, siue indiuisibile sit, priùs vnã spacii partem, q̃ aliam cõficit, iccirco in latione rõne spacii successio & cõtinuitas visitur, q̃a rursus mobile diuiduũ priùs ſm vnam sui partem transmittit punctum aliquod fixum, q̃ ſm alias, ideo ex parte mobilis B in motu ad locum successio & continuitas inest. Aiunt igitur Arist. tantùm negasse indiuisibile posse per se continue moueri ea continuitate, & successione, quæ à mobili desũmitur: ſm hanc. n. mobile partim in termino à quo, partim in termino ad quẽ esse oportet, vti idẽ Aristot. superiùs ostẽdebat. Verũ nihil obstare quomin⁹ indiuisibile eã mot⁹ cõtinuitatẽ q̃ ab spacio petitur, obtinere queat.

Vi sibi Aristotelẽ conciliant.

C Videtur aũt hæc sentẽtia probari posse. Primum ita, si corpus perfectè sphæricum supra aliud perfectè planũ moueatur, indiuisibile illud, quo sphæricũ tangit planum, ciebitur cõtinuè per totam lineã plani, sicuti & ipsum corpus sphæricum, in quo inest: sed eadem videtur esse

Cap. 10. huius lib. t. 87 Eorũ argumẽta. A motu globi per planum.

esse ratio in puncto separato, si virtute diuina vel ab Angelo per eandẽ lineam deferatur. Potest igitur indiuisibile per se moueri, & quidem motu continuo.

A motu pũcti separati.

Secundò, Si fieri nõ posset vt punctũ separatum per se moueretur, ex eo esset, quia deberet post vnum punctum spacii aliud ipsi immediatum contingere; proindeq; continuum ex solis indiuisibilib' constare. Atqui hęc ratio si vim haberet, etiam concluderet punctũ corporis perfectè sphærici non posse ex accidẽte moueri: siquidem post vnum punctum spacii aliud priori immediatũ cõtingere deberet. Nihil ergo impedit quomin' punctum separatum possit per se moueri.

Tertiò, Immediatè post hoc instans, quo punctus globi tangit planum, punctus globi mouetur; necenim vlla quietis moram interponit. Igitur immediatè post cietur continuè. Nec satisfaciet qui dixerit moueri continuè ratione temporis, non ratione spacii. Nam partes temporis, & partes spacii, vt docet Aristoteles ca.2. huius libri, mutuò sibi respondent. Quare si immediatè post punctus globi mouetur tempore continuo; vtiq; partibus temporis cõtinui oportebit respondere in plano partes continuas lineæ, quas punctus decurrat.

A motu angeli ad indiuisibile collecti.

Quartò, Si Angelus sese ad punctum colligat, poterit continuo motu ad locum alium demigrare. Ergo pari ratione indiuisibile quantitatis continuo motu agitari poterit.

ARTICVLVS II.

Veræ opinionis explicatio.

Assertores partis negatiuæ.

EA tamen sententia, quę negat indiuisibile posse per se moueri, Aristotelica est, & verior, quam sequitur Auerroes 4. huius operis cõmen.32. & hoc in lib. cõmen.86. Aegydius ad tex.87. Alb. Mag. tract.2 ca.1. Iandunus q.13. Capr. in 2. dist. 2.q.1. & pleriq; alii. Ac primũ quod ita senserit Aristo. inde patet, quia ad calcẽ tertii capitis docuit omne mobile diuiduum esse, & cap.4.tex.33. oẽm motum sectione rei motę secari, & 8.lib. cap.5.tex.40. quidquid mouetur, continuum esse, ac proinde in semper diuidua dispertiri posse. Quare non videtur dubitandum quin apud Aristo. omnis mo-

Arist. testimonia.

A tus tam ex parte spacii, quã ex parte rei motæ cõtinuitatem requirat. Accedit q; si dum Aristo. ait indiuisibile non posse cõtinuo motu cieri, de sola continuitate mobilis, vt Scotus putat, loqueretur, certè nõ tot rõnes ad rem adeò notã & pspicuam cumulasset. Quis enim motum rei indiuisibilis ex parte mobilis indiuisibilem esse ignorat?

Quidnã sit agitari continuo motu sup magnitudine.

Deinde huius sententiæ veritatis im se ita probatur. Rem quãpiam per se ac
B rõne sui super tota aliqua magnitudine cieri, nihil aliud est, q̃ per se ac rõne sui singulis ipsi' partib' successiuè adæquari cõmensurarive, cùm igitur indiuisibile non nisi indiuisibili exequari valeat, ea duntaxat rõne defendi posset (vt Arist. ad tex.88. argumentabatur) indiuisibile per se moueri, si magnitudinẽ ex indiuiduis tantũ partib' coalescere, & indiuisibilia in continuo immediata esse admitteremus: at neutrũ horũ admitti debet.
C Non igitur indiuisibile continuo motu cieri põt. Atq; hoc fundamento Aristotelica opinio potissimum niti stabilirisq; videtur. Etenim qa id solũ quod est diuisibile, partibus magnitudinis adæquatur, opus est, vt oẽ qđ per se mouetur, dum mouetur, partim sit in termino à quo, partim in termino ad quẽ: oportet itẽ vt oẽ qđ per se mouetur, prius spaciũ minus, aut æquale sibi, q̃ spaciũ maius
D conficiat. Quæ erat ratio Aristotelis.

Fũdamentũ Aristotelicę opiniõis.

Dubitatio.

Addubitant hoc loco iuniores Philosophi, num saltẽ diuina virtute fieri possit, vt indiuisibile cõtinuè per se moueatur. Respõdent plerique, nec sine probabilitate, posse. Nulla enim implicatio cõtradictionis videtur esse, vt Deus puncto diuisibilitatem quandã virtualẽ cõferat æmulam eius, quã substantiæ materiæ expertes vendicant; ita nimirum vt quemadmodũ Angelus, v.g. etsi impar-
E tibilis sit, spacio tamen diuiduo coexistit; ita punctus licet in se partibus careat; nihilominus lineæ respõdeat. Sanè verò si hæc diuisibilitas pũcto diuinitus tribuatur, clarum est ex continuo illius motu non sequi lineam ex solis indiuisibilibus confici: quia tunc punctus non soli puncto, sed lineæ cõmensurabitur. Si aũt petas, quid nam id esse debeat, cuius beneficio punctus ea ratione sectilis efficiendus sit: Occurrendũ, esse modum quendam

Responsio. Posse pũctũ diuina virtute respondere magnitudini.

quendam supra illius ingenium, & naturam, quem impossibilem nõ esse, suaderi potest exemplo diuinæ Eucharistiæ, in qua corpus Christi modum quendã supra omnẽ naturæ vim à Deo accipit, per quem modũ cuiuis parti specierũ, quantumlibet exiguæ, totum respondet. Itaq; vt corpus Christi sacramẽtaliter existẽs, parti specierum multo minori se respondet; ita fieri posse videtur, vt punctum, quoad situm, parti se maiori (etsi diuisibile comparatione indiuisibilis non rite maius dici consueuit) hoc est, diuisibili commensuretur.

ARTICVLVS III.

Dilutio argumentorum primi articuli.

Dilut. 1.

NVnc ea soluamus argumẽta, quibus ꝓbari videbatur posse indiuisibile per se moueri. Ad primum dicendũ est, punctum globi non per se continuũ motum subire, sed per accidens secũdo modo, ratione globi, qui quidem respectu aeris ambientis quem decurrit, cõtinuè mouetur; non aũt comparatione plani supra quod fertur, quia nõ tangit in eo puncta continuè, quæ continua esse nequeunt, sed quemadmodum post quodlibet punctum sequuntur infinita puncta discretè, ita post quodlibet tangit discretè infinita.

Dilut. 2.

Ad 2m, concessa maiori propositione, neganda est minor, dicẽdumque, si punctũ per se continuè moueretur, futurum vt per se æquaretur magnitudini, quæ tunc non posset nõ confici ex indiuiduis partibus: at cùm ratione globi cõtinuè cietur, nõ requiri eiusmodi adæquationem, proindeq; non sequi vnũ punctum aliud sibi proximum contingere.

Dilut. 3.
Lege Auerroẽ 1. de cœlo cõm. 32. Ochamũ in 1. quodlib. qu. 9. Greg. in 2. d. 2. a. 1. Aegyd. 1. de gen. q. 8.
Obiectio.

Ad tertium respondendum est, immediatè post instãs, quo punctus globi tangit planum moueri punctum continuè, vt paulò ante dicebamus, non rõne sui, sed globi, qui licet non ex parte plani quod tactu discreto attingit; tamen sm propriũ ipsius vbi, & circumiectã superficiem continuè fertur. Non oportet aũt vt ipsi puncto aliqua pars continua respõdeat: quia tunc solùm partes tpis, & spacii sese mutuò dimetiuntur, cùm id, A quod mouetur, per se motum subit. Sed obiicies. Globus ex parte inferiori, qua planũ tangit, nõ cessat à motu. Igitur nõ solum cõparatione vbi, & superficiei circumfusæ; sed etiam respectu plani; quod tamen per indiuisibile duntaxat contingit, cõtinuo motu fertur. Ex quo sequitur, ipsum etiã punctum per se continuè moueri, cum globus nõ nisi illius interuentu tãgat planũ. Huic obiectioni, quæ in hac controuersia præcipui momenti B videtur, occurrendũ: etsi globus ex parte inferiori, qua interiectu solius pũcti planũ tangit, nõ cesset pergere, haud tamen iccirco respectu eiusdẽ partis, & comparatione plani cõtinuè moueri. Ideo. n. dicitur nõ cessare, qa non intermittit cõtactus discretos: nec vllũ præterit tpis momentũ, cui suus contactus no respõdeat.

Solutio.

Dilut. 4.

Ad quartum, Aegydius in 1. d. 37. q. 2. Gregorius in 2. d. 2. q. 2. art. 2. D. Bonau. qu. 3. Alensis 2. p. qu. 32. num. 3. Heruæus C tract. de motu Angelorũ, aliiq; nõnulli hypothesim non admittunt; negantque posse Angelũ sese ad punctũ colligere. Verisimilior tñ est opposita sententia, q̃ tuetur D. Tho. 1. p. q. 52. art. 2. & Scotus in 2. d. 2. q. 6. & cõplures alii cũ Magistro in 1. d. 37. Nã cùm Angelus materiæ expers sit, neq; à corpore locove pendeat, nihil officiet quominus sese ad punctum contrahere possit. Hypothesi ergo concessa, inficiandũ est posse tunc Angelum D per spaciũ continuè moueri, cùm eadem absurda ex cõtinuo illius motu, quæ ex motu continuo puncti sequatur. Quare qui concedũt posse ab Angelo punctum separatũ continuè deferri, debent id, si modò rectè sentiant, intelligere de Angelo, qui per virtualem suã extẽsionem diuisibili spacio coexistat. Quo in euentu eòdem pacto, quoad rõnem continui & discreti, mouebitur punctũ, quo moue- E tur dum in globo insidet, nimirũ discretè, si cõparetur ad puncta quæ tangit, & continuè per accidens, quatenus defertur ab Angelo, qui per planũ continuè mouetur. Licet hoc, præter alia, inter eũ motũ, quo Angelus, & eũ, quo globus planum percurrit, discrimen sit, q̃ Angelus tactu virtutis tangat continuum: globus vero tactu quantitatis sola puncta.

Marsilius in 2. d. 2. q. 2. artic. 1. Richar. ĩ 1. d. 37. in 2. prin. qu. 1. Ochamus quodlib. 1. q. 4. Gab. in 2. d. 2. q. 2. art. 3.
Posse Angelum colligere se ad punctum.

FINIS SEXTI LIBRI.

IN SEPTIMVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

ONNVLLI Aristotelis interpretes hunc librum tanquam subdititium, aut superuacaneum reiecerunt. Sed enim & stylus ipse, & ratio doctrinæ, cum reliquo opere planè consentiens, Aristotelicum esse probant, vt ait Simplicius, Auerroes, D. Thomas, & alij. Neque officit quod huius, & octaui libri idem pene argumentum, & institutum sit. Videtur namque Aristoteles in hoc libro pictorum more futurum opus rudioribus lineis adumbrasse, vt eorum, quæ in octauo exquisitiùs tractanda erant, prænotione aliqua instructi, singula postea facilius comprehenderemus. Est autem hic liber in duas partes distributus. Prior continet theoremata quædam de principio motus, atque in id præcipuè incumbit, vt ostendat dari in rerum natura vnum primum motum, primumque motorem. Posterior mouentia, & mobilia quoad velocitatem, & tarditatem motus inter se confert. Non debet autem alicui mirum videri, quod hoc loco sermonem habeat Aristoteles de Deo, primoque rerum principio, cuius contemplatio, ac scientia primi Philosophi, qui supremas rerum causas, & communissima principia scrutatur, propria esse videtur. Etenim aliter Metaphysicus, aliter Physiologus de prima causa disputat. Ille enim primæ causę naturam, & attributa sine respectu motus considerat; hic eiusdem contemplationem eatenus attingit, quatenus cœlestem efficit motionem, & omnium naturalium causarum analysim in se terminat.

ARISTOTELIS PHYSICORVM,

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Text. 1. Vidquid a mouetur, ab aliquo necesse est moueatur. Nā si in se
motionis principiū non hēt, ab alio moueri manifestū est: sin in
se, sumatur A. B. qđ moueatur, non ex eo, qa aliquid sui moue-
tur. Primū igitur censere A. B. à se moueri, qa & totū & à nul
lo, qđ extra sit, moueatur, simile est ac siquis cū D. E. mouet E. F. & ipsum
vnà mouetur, ipsum D. E. F. à se ipso moueri existimar. t, quia nō perspiciat,
Text. 2. vtrū ab vtro moueatur, vtrū in quā D. E. ab E. F. an E. F. ab ipso D. E. b Præ
terea qđ à se mouetur, ex eo, qđ aliud à motione desinat, moueri nunquā cessa
bit. Si igitur, qđ aliud stet, moueri aliquid desinet, ab alio id moueatur necesse
est. Hoc declarato, id, quod mouetur, necesse est ab aliquo moueri. Cum. n sum
ptū sit A. B. moueri, diuiduū erit: diuiduum nāq; est quidquid mouetur. Di-
uidatur igitur in C. certè C. B. quiescente, A. B. necessariò quiesceet. Quòd si
non quiescat, sumatur moueri. Igitur C. B, quiescente, mouebitur A. C. Quam-
obrē A. B. non per se mouetur, qđ per se primò positū est moueri. Patet igi-
tur B. C. quiescente, etiā A. B. quiescere, & tūc moueri desinere. At si quid,
ꝑ aliud stet, quiescat, & moueri desinat, ab alio illud mouetur. Manifestū ita-
que est, cur ab aliquo moueatur quidquid mouetur. Diuiduum. n. est quidquid
mouetur, & parte quiescēte totū quiescet. c Quoniā aūt quidquid mouetur
Text. 3. ab aliquo mouetur, necesse est etiā quidquid mouetur in loco, ab alio moueа-
tur: itaq; & qđ mouet, ab alio, quādoquidem & ipsum moueatur, & rursus
id ab alio. Nō tamen in infinitū res abit, sed alicubi stabitur, & aliquid erit,
qđ motionis princeps causa erit. Nā si nō sit, sed in infinitū progressio sit, mo
Text. 4. ueatur A. à B. & hoc à C. rursus C. à D. atq; hoc modo in īfinitū res abeat.
Cum igitur id qđ mouet, simul moueatur, cōstat A. & B. simul moueri. Nam
cum B. mouetur, ipsum quoq; A. mouebitur. Igitur & C. cū B. mouetur, &
D. cum C. Ipsorū itaq; A. B. C & cæterorū cuiusq; simul erit motio, & eorum
vnumquodq; sumere poterimus. Nā etsi à singulis singula moueātur, nihilo-
minus numero vniuscuiusq; est motus, & nō infinitus extremis, quia qđquid
mouetur, ex aliquo ad aliquid mouetur. Fit. n. vt aut numero sit idē motus,
Text. 5. aut genere, aut specie. Ac numero quidē eundem motū eum dico, qui in eodem
tpe ex eodem numero in idem efficitur, vt ex hac albedine, q̄ est numero vna,
in hāc albedinem hoc in tpe, quod numero est vnum; nā si in alio nō numero
vnus erit, sed specie. Genere aūt idem est motus, qui in eadē categoria aut sub-
stātiæ, aut alterius generis. Specie vero, qui ex eodem specie ad idem specie est,
vt ex albo ad nigrū, aut ex bono ad malum specie nō differens. Hæc aūt, an-
tea quoq; sunt tradita. d Sumatur igitur ipsius A. motus, qui sit E. & mo-
tus ipsius B. qui sit F. item motus ipsius C. qui sit. G. demum motus ipsius qui
sit, H. sumatur & tps, in quo A. mouetur, & sit K. Eius igitur motus termi-
natus

natus cum sit, terminatum erit & tps K. & nō infinitum. At in eodem tpe & A. & B. & cæterorū vnumquodq; mouebatur. Accidit igitur vt motus E. F. G. H. infinitus finito K. tpe fiat, cum ea in tpe in quo A. mouebatur, oīa etiā, quæ deinceps posita sunt, q̄ quidem sunt infinita, mouerentur. Quāobrem eodem tpe mouentur. Motus.n. ipsius A motui ipsius B. & aliorum aut æqualis erit, aut eo maior, nihil autem refert. Uno enim infinitā motionem tpe finito accidit fieri, quod esse non pōt. Ita igitur id, quod a principio demōstrari videbitur, quod nullum tamen incōmodum accidat, haudquaquā demōstratur. Finito enim tpe infinitus motus esse potest, non idem tamen, sed alius & alius, si q̄ mouentur multa sint, ac infinita qđ in his euenit, quæ nunc sumpsimus. Text. 6. c *At si, quod primo in loco, & motione corporea cietur, angere id, qđ mouet, aut ei esse continuum necesse est, vt in oībus fieri conspicimus, vnum nāq; ex oībus, aut continuum erit. Quod igitur esse pōt sumatur, & sit magnitudo, aut continuum A B C D. eius autem motus E F G H. Ac nihil quidem refert, vtrum finitum sit an infinitum. Similiter.n. finito tempore K. aut finitum aut infinitum mouebitur, quorū vtrunq; ex his est, q̄ esse nō possunt. Constat igitur statū tandem esse & id, qđ est ab alio moueri, in infinitum non progredi, sed aliqd esse, qđ primū mouebitur. Nihil aūt intersit, aliquo posito, hoc demōstrari. Eo nāq; qđ esse pōt, posito, nullū euenire incōmodū oportebat.* Text. 7. Text. 8.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

a Vicquid a mouetur.] Aduertendū primo est, in qbusdā exēplarib⁹ hunc librū non ab hoc loco inchoari. Verùm nostra lectio, quā Simplicius sequitur, ꝓbatior est, & in vetustis codicib⁹ inuenitur. Porro Arist. vt ad id, quod instituit, rem deducat, statuit in frōte huius libri illustre quoddā theorema, quo, vt ait Simplicius, reliqua Physiologiæ theoremata ad rem mouentē spectantia innituntur: videlicet, Quidqd mouetur, ab alio moueatur necesse est. Loquitur aūt Arist. de eo, qđ per se & primò mouetur, non qa aliqd eius cieatur. Disputat ergo in hunc modū. Quæ extrinsecus agitātur, vt pulsa, siue ꝓiecta, ꝑspicuū est ab aliis moueri. Qđ verò etiā illa, q̄ ab intrinseco mouentur principio, ab alio incitari nō repugnet, ostendi pōt, primum qa etsi motor oblitescat, nō continuò asserendū est idem esse mouens, & motū. Neq; id impedimēto esse debet, quo minus assentiamur rōni, quæ oppositum astruit. Theorema in Physiologia illustre.

Accipit ergo mobile A. B. ꝙ primò, ac per se moueatur. Deinde mobile D. E. F. cuius pars D.E. moueat partē E.F. & dum mouet moueatur, sic vt totū D.E.F. moueatur, & tamen lateat vtrū D.E. moueat E.F. an è conuersò. His positis, si quis, inquit, A. B. à se moueri putet, quia totū mouetur, & nullus externus motor apparet, perinde erit, ac si existimet totum D. E. F. cuius vna pars alterā mouet, se ipsum primò, ac per se mouere; qa nō cernitur vtra partium alterā moueat. Atqui hoc existimare ignorantiæ est: ergo & illud. Quare A.B. se ipso primū, ac per se nequaquā mouetur.

b Præterea quod.] Idem theorema apertiùs demōstrat præmissa hac hypothesi: Nihil quod à se ipso mouetur ideo cessat à motu, quia aliud quid moueri desinit (siquidem eius motus ab alio non pendet) & quod inde consequens est, quidquid altero quiescente à motu desistit, id neutiquam à se ipso mouetur. Deinde ita demonstrationem concludit: Sit A.B. quod per se primū mouetur, huiusmodi mobile, quoniā necessariò diuiduū erit, nec enim insectile motum physicū subit, diuidatur in se. Deinde ponamus quiescere primam eius partem, nimirū, A.C. aut igitur quiescente, A.C. totū A.B. mouetur, aut qescit. Si mouetur; vtiq; nō à se primū mouetur quādo-

quidem vna parte quiescente, & altera duntaxat mota, moueri dicitur. Si quiescit, facilè etiam conuincitur non moueri à se primùm; quia quod a se primùm mouetur, non quiescit, propterea quod alterum moueri desinat, vt ex hypothesi liquet.

c Quoniam autem quidquid mouetur.] Ex superiori theoremate, quod vniuersim astruebat, quidquid mouetur ab alio moueri, particulatim colligit, id quod loco mouetur, non posse non moueri ab alio. Tum demonstrat in mouentibus nō dari progressum infinitum, sed deueniendum tandem ad aliquod mouens primum, quod non iam ab alio motionem excipiat. Duo tamen prius sumit. Alterum est, propositis infinitis mouētibus & mobilibus, essentialiter subordinatis, necessariò omnia illa mobilia motum subire, eorum vno motum subeunte. Alterum est, vnumquodq; eorum mouētium determinatum a certis extremis, definitum motum vendicare. Cuius rei occasione nonnulla repetit ex iis, quæ de vnitate motus lib. 5. disseruerat.

Conditio mouētium, quæ essētialiter subordinata sunt.

d Sumatur igitur ipsius A. motus.] Probat non dari infinitam progressionem in mouentibus, quia alioqui sequeretur dari motum infinitum tempore finito, quod minime fieri posse cap. 7. superioris libri demonstratum fuit. Cōsecutio autem ex eo probatur, quia licet singuli motus eorum corporū finiti essent, eorū tamen omnium collectio in motum quendam infinitum euaderet. Quare cum positum sit illa omnia vno tempore moueri, consequens esset, vt dum mobile A. mouetur, omnia simul mouerentur, at mobile A. finito tempore motum absoluit, quia inter finitos terminos versatur: omnia igitur finito tempore infinitum motum conficerent.

Non dari ꝓgressum infinitū in mouentibus.

e At si, quid primo in loco.] Quia non videbatur absurdum infinita corpora finito tempore cieri, cùm eorū motus non vnus, sed simpliciter plures re vera futuri essent. Occurrit Arist. planius ostendens eius positionis absurditatem. Nā cùm nihil obstet quo minus illa infinita corpora, saltem qua continua sunt, in vnum coire valeant, fiet vt vnum corpus infinitum ex illis coagmētatum, vnicā infinitā motionem finito tpe conficiat. Loquitur aūt de motione circulari, qua etiā ad breue tempus infinitum corpus moueri non potest, quin infinitū spacium cōficiat, vt lib. 3. ostensum fuit. De motu aūt recto iccirco nullam facit mentionem, quia planum erat nō posse illum cadere in infinitum corpus, eo quod locum, quò cedat, nō habet: siquidē moles illa, quæ ex infinitis corporib' emergeret, oīa spacia quoquo versum occuparet.

Planum esse nō posse cadere motū rectū in corpus infinitū

Aduerte Galenum referente Simplicio, itemq; Auicēnam quædam ex iis, quæ ab Arist. in hoc capite asseruntur, in reprehēsionem vocasse. Galenum quidem id quod ad tex. 2. scriptum est, videlicet non moueri per se mobile, cuius vna pars quiescat, altera moueatur. Nā si Socrates, inquit, per se moueri dicitur, quod anima, quæ eius pars est, ipsum moueat, cur etiam non per se moueri dicendum erit id, cuius vna pars mouetur? Auicenna autem secundum Aristotelis demonstrationem vituperat, aiens eam progredi ex hypothesi impossibili, quia sumit quiescere partem totius, quod per se primo mouetur, quod repugnantiam inuoluit.

Ratio Galeni contra Aristotelem.

Ratio Auicennæ contra eūdem.

Non erat tamen difficile hæc obiecta diluere. Nam Galeno occurrendum est cum D. Thoma, & Cōmentatore, per se moueri, bifariā sumi. Nimirū vel prout distinguitur ab eo, quod mouetur ex accidente, qua rōne mouetur per se Socrates, etsi moueatur animæ beneficio: mouetur vero ex accidente albū, quod Socrati inhæret. Vel prout simul opponitur tam ei, quod ex accidente ad modum nunc explicatū, quam quod ꝼm partem, mouetur. Aristot. vero per se moueri, vsurpasse non ꝼm priorem sensum, de quo tantum Galeni ratio concludit, sed secundum posteriorem.

Dilutio rationis Galeni.

Arabi autem facilè resistet, qui dixerit rōnem Arist. non ita esse intelligendā, quasi absolutè sumat quiescere partem eius, quod per se primò totum mouetur, sed tantum vti pronunciato conditionali, nempe si cuiuslibet rei motæ per se aliqua pars quiescat, totum quiescere: ita vt proposita ratio hunc in modum concludatur. Si qd moueret se per se primò, eius motus à nullo alio penderet: atqui motus cuiuslibet totius quod mouetur, pendet ex partibus, earumq; motibus: quia si ipsæ quiescerent, totum quiesceret; non aūt contrà, siquidem potest vna pars moueri, non moto toto. Igitur motus non inest alicui habenti partes, à se primū. Sed omne mobile partes habet. Ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur, ac per partes ei motus inest

Responsio ad rationē Auicennæ.

QVAE-

QVÆSTIO I.

Num omne quod mouetur, ab alio moueatur.

ARTICVLVS I.

Videri multa à se ipsis moueri.

1. Argum. De hac re Scotus in 2. d. 2. q. 1. & in 4. d. 12. q. 3. Aegydius quodlibet 6. quæst. 12.

NEgatiuã partem quæstionis hæc ar gumenta suadét: Intellectus & voluntas manant à substãtia animæ rationalis tanquam à causa sua effectrice, vt est multorum Philosophorum sententia; & in eandemmet animæ substantiam recipiuntur. Ergo idem omnino agit & patitur; mouet & mouetur.

2. Argum. Secundò: Intellectus mouet se ipsum actu intelligendi, & eundẽ actum sustinet; itemq; cùm Angelus se ac vim suam intellectricem cõcipit, tam eius substantia, (quod multi primi nominis Philosophi sentiunt) quam intellectus ipse eiusmodi notionem efficienter edunt, & eandem recipiunt: ergo in huiusmodi actionibus causa agens nõ differt a patiente.

3. Argum. Tertiò: Multæ qualitates se ipsas intendũt; ergo idẽ à se ipso alteratur, atq; adeò non omne quod alterationis motũ subit, ab alio motum accipit. Antecedẽs probatur; quia calor ventriculi hyeme augescit, vt testatur non solum Hippoc. aphor. 15. sed experiẽtia ipsa, ideo enim tempore hyemali melior fit decoctio, & acrior viget cibi appetentia. Nec satisfaciet, qui dixerit calorem nõ à seipso augeri, sed per antiperistasim à frigore circumiacente. Nõ enim verisimile videtur posse calorẽ à qualitate sibi aduersa intendi; cùm ea sit contrariorum natura, vt se potiùs demoliantur & interimant. Præterea suadetur adhuc idem antecedens exemplo radiorum solarium, qui cùm per flexionem in se reciprocant, se ipsos intendunt: inde enim est, quod aer terræ vicinus à sole magis incalescit, & plus æstate, quàm hyeme; nimirum quia radii solares verno tempore per lineas magis accedentes, ad perpẽdiculum retorquentur, & arctiùs coeunt, atq; ita in eo flexu maiora lucis incrementa sibi asserũt, proindeq; aerem calidiorem reddunt. Deniq; cõe est axioma Philosophorum, traditum in lib de causis, qualibet vim se ipsam colligentem atq; vnientẽ, fortiorẽ, q̃ diffusam esse. Quod non alia ratione videtur accidere, nisi quia vna eademq; qualitas se ipsam auget.

Cur hyeme decoctio melior, & acrior cibi appetentia.

Cur aer æstate solè plus incalescit.

Lege Aristotelem in .p. ble. sect. 15. probl. 4.

4. Argum. Quartò: Aqua calida semotis impedimentis spõte redit ad natiuũ frigus, idq; successiua, & spatia mutatiõe; atq; adeò motu ꝓprie dicto: ergo aqua se ipsam refrigerat, & eadẽmet frigefactioue recipit.

5. Argum. Postremò: Idem ostẽditur in motu locali, quo mouetur cor; nõ. n. id externa vi cieri põt: cùm omnis motionis fons, ac principium sit. Quare etiam motu ad locum potest aliquid à se ipso moueri.

ARTICVLVS II.

Explicatio quæstionis, & primi, secũdi, ac tertij argumẽti enodatio.

Duo motionũ genera.

AD huiusce cõtrouersiæ explicationẽ, nõnulla prænotanda sunt, quorum primũ hoc est Motionum aliæ inhęrent in reb⁹ materia vacatibus, vt actiones voluntatis & intellectus.

Ex quo genere Aristo. hoc loco dissernerit.

Secundum, Cùm Arist. hoc loco probandum suscepit, quicquid mouetur, ab alio moueri, de motione priori modo sumpta, quæ phsiyca nuncupatur, locutus est; siquidem sumit infinita corpora, quæ in vnam infinitam molem possint concrescere, & de illorum motu disserit.

Tertium, Non hic disquirimus, num aliquid à se ipso ex accidente moueri possit, constat enim posse; quandoquidem animantium formæ, motu quem ipsæ edunt, pariter agitantur, vt Aristot. docet lib. seq. cap. 6 tex. 51.

Quartum, Neq; in qõnem vocamus, vtrũ id, quod mouet, ab eo, quod motũ excipit, supposito distingui oporteat. Nã quis nesciat, cùm arbor hausto alimento increscit, moueri a sua forma, a qua supposito non differt? Tantum igitur petimus, an ne omne, quod per se mouetur, ab eo, quod mouet, re ipsa distinguatur.

Sensus quæstionis.

1. Cõclusio. Eius 1. rõ.

Sit prima conclusio: Omne quod motione physica mouetur, ab alio moueatur necesse est. Hac conclusionem ꝓbat Arist. 8. lib. huius operis c. 4. hunc in modum Firmatur, vt idem respectu eiusdẽ formæ, simul in actu & in potentia existat, v. g. vt sit actu calidum & potentia calidum; alioqui simul esset, & nõ esset calidum; sed id quod ad aliquã formam mouet,

mouet, habet eam actu, (nulla enim res educit aliam de potentia ad actum, quo ipsa caret) & quod mouetur, habet eam potentia; igitur non potest esse idem, quod mouet, & quod mouetur.

2. Ratio. Iterum idē confirmat partim hoc lib. partim sequenti; loco cit. hac rōne. Corporū quædā facultate ꝓpria cientur, vt quæ aīa pollent; quædā ab externo motore, veluti aqua cū deorsum vergit, aut lapis cùm in sublime pellitur, sed tam hæc q̃ illa non à se sed ab alio agitatur. Quicquid igitur mouetur, ab alio mouetur. Probatur assumptio, nāq; viuentia mouentur à suis formis. aqua & alia elementa cū naturalia loca petunt, ab iis à quib⁹ ꝓgenita sunt; cætera deniq; ab externis motorib⁹, à quib⁹ impulsum accipiunt, ergo, &c. Tertiò, ostēditur eadem

3. Ratio. Ex Themistio, Simplicio & Alexandro. cōclusio: quia oīs motio physica excipitur in materia, quæ cū sit pura potentia, nullamq; habeat efficiendi vim, non pōt ad motionē eliciendā cōcurrere. Quare aliud est qđ eam immediatè elicit, nēpe forma; aliud qđ immediatè recipit, (intellige, vt quo) idest materia, ac ꝓinde nō idē prorsus est, qđ mouet & mouetur.

Aristot. placitum de distinctione rei momentis, & motę. Illud hoc loco circa hanc cōclusionē haud ignorabis, videlicet quāuis ad veritatem illius theorematis, Omne quod mouetur, necesse est ab alio moueri, sufficiat dari distinctionē inter formam & materiā, quarum illa motū exequatur, hæc recipiat: Aristotelem tamē amplius requisiisse, vt constat ex iis, quæ ab eo 8. huius operis lib. cap. 4. tex. 28. disputata sunt. Vbi admonet, oportere semper in rebus physicis rem mouentem esse quid cōpositum ex materia & forma, distinctū re ab eo, quod mouetur. Re, inquā, distinctū, vel omnino, quo pacto differt iaculator à sagitta: vel non omnino, sed ea saltem reali distinctione, quæ inter quālibet partem integrantē, suumq; totum intercedit. Et hac quidem ratione videre est in animali partem vnā ex materia & forma concretam, à qua motus omnes in corpus influunt, nempe cor.

Idē annotauit D. Tho. in q. de verit. qu. 22. art. 3.

Illud quoq; aduertes, etsi prima ratio earum quas ad ꝓpositam conclusionem stabiliendā ex Aristotele retulimus, tantummodo vim habeat ad demōstrandū, id qđ actione vniuoca mouetur, ab alio necessariò moueri: alias tamen rationes

A de omni actione etiā æquiuoca concludere. Quare minimè nobis probatur sententia Auerrois 3. de Cęlo cōmen. 28. & quorundam aliorum existimatium fieri posse, vt idem actione æquiuoca à se ipso moueatur, nisi intelligāt de eodem supposito rōne partium diuersarū, quo pacto aqua à se ipsa (non tamen vt à principali causa) ad natiuum frigus reducitur, vt ꝓgressu dicemus. Sed neq; æquiuoca actione pōt quiduis sine discrimine, rōne diuersarum partium, formæ scilicet & materiæ, à se pati. Piper enim licet ventriculū calfaciendi vim obtineat, seipsum tamen nimimè calefacit. Nō qa idem ēm eadem formam effcit in actu & potentia, aut per eundem actum formalem ageret & pateretur; sed ꝓpter naturæ legē, qua cautū est, ne qđ sibi ipsi interitum, aut incōmodum per se afferat.

Lege Scotū in 2. d. 2. q. 10. & 9. Metaph. q. 14. in 1. d. 3. q. 7

Reiicitur sententia Auerrois.

Piper ventriculum, non seipsum calefacit.

C Sic secunda conclusio: Emanatione, qua spiritales potentiæ, vt intellectus & volūtas à subiecto oriuntur, idem re est agens & patiens. Hanc suadet primū argumētum initio quæstionis adductum, eamq; approbat Ferrariensis ad cap. 23. libri primi cōtra gentes, addens etsi anima rationalis, dum intellectū aut voluntatem ex se ꝓfundit, eademmet sit, quæ ꝓducit & recipit; apparere ibi tn̄ nōnihil discriminis; quia nimirum producit, vt est actu; recipit verò, vt in potētia est. Sed hoc discrimen, vt patet, non ex natura rei prouenit, sed ad solam rationem cogitātem pertinet. Porro cùm dicimus immateriales potētias produci, gignive ab anima, ne puta effici illas ab anima, vti à causa integra, aut principali, sed tanquā à causa minùs præcipua, ac velut instrumento generantis, quod generans vt primaria, ac præcellentior causa, eiusmodi potentiarum quasi partū edit.

2. Coclusio.

D

E Quo fit, vt si de solo principali agente loqui velimus, adhuc ratum, firmumque maneat, nihil à se ipso pati, ne his quidem emanationib⁹, quæ minus propriè actionis nomen vendicarunt.

Emanationes minus ꝓpriè actiones dicūtur.

Sit tertia conclusio. Cum potentiæ immateriales, vt intellectus & volūtas suas eliciunt actiones, non idem re est; quod agit, & quod recipit. Probatur. Naq; vt Aegidius quodlib. 3. q. 16. & quodlib. 5. q. 15. Capreo. in 1. d. 3. q. 3. & Ferrariēsis loco cit. aiaduertunt, actus intelligendi

producatur

producitur ab intellectu & specie, recipitur vero in intellectū ꝑ se, ac nude sumptum; at intellectus absq; specie distinguitur re à se ipso cū specie. Non dicitur aūt intellectio recipi in speciē, quia species non est principiū passiuū, sed actiuū duntaxat. Præterea actus volēdi efficitur à notitia, & à volūtate, & recipitur in solam voluntatem: voluntas aūt per se, &. voluntas vna cum notitia intellectus, re ipsa distinguuntur. Itaq; etiā in his agentib⁹ aliud agit, aliud recipit. Licet id qđ ad intellectū attinet, in ordinariis duntaxat intellectionib⁹ perpetuo verum sit. Nā si de actu intelligendi, quo intellect⁹ Angeli se suāq; substantiā percipit, loqui velimus; is non recipitur in aliquo, quod re ipsa, sed quod rōne tantū ab efficiente distinguatur. Siqdem intellectus Angeli & eius substantia, vti obiectum quoddā intelligibile (quod tn non per imaginem sui, vt cætera obiecta, sed per se ipsum ad intellectiōnē cōcurrit) eiusmodi actū eliciunt, eundemq; recipiūt, non iam vt obiectū, sed vt subiectū sunt; substantia quidem Angeli, vt singulare quoddā per se subsistens, cuius est actiones recipere & sustinere, atque adeò vt quod, intellectus verò vt quo. Hanc aūt distinctionem non realē esse liquido cōstat. Aliis tn̄ verisimilius videtur Angelum neq; sui ipsius cognitionē sine imagine intelligibili elicere posse. E quorū numero sunt Henr. Gandau. quodlib. 5. q. 4. & quodlib. 15. q. 8. Marsilius in 2. q. 7. art. 1. & vt videtur, Alensis 2. p. q. 23.

Qđ sit subiectū intellectionis quo intellectus Angeli se, & suā substantiam intelligit.

Ex dictis patet solutio primi & secūdi argumenti, quæ initio ꝓposuimus. Pro solutione tertii, statuendū inprimis est nullā qualitatē per se, vel motu directo ab se ipsa posse intendi, alioqui idē respectu eiusdē per se in actu ac potestate foret, quod superiùs refutauimus. Deinde ad id qđ ex Hippoc. obiectū est, respondemus, calorē ventriculi hyeme vberiorem esse, non quia calor in aliqua parte insidens, in eadem semetipsum per se intendat, sed (vt explicat Galen. lib. 1. cōm. in Aphoris. Hippoc. & Fernelius in lib. de spiritu & innato calido ca. 9. colligiturq; ex doctrina Arist. multis in locis) quia circūiecti aeris frigus cutis spiracula restringit, & spūs, qui caloris vehicula sunt, intus adigit & coercet, nec eo

Solutio 1. & 2. arg. ex dictis.

Solu. 3. arg. Cur stomachus hyeme calidior.

Spirit⁹ à frigore repercussi retro cōmeant.

A ras egredi sinit. Quo fit, vt tunc maior & spūum, & caloris copia int⁹ asseruetur. Contrà verò æstate, qa calor ambiens, spiramenta laxat, & spūs foras elicit, ac plurimū substantiæ dissipat, minus eiusmodi caloris intra corpus relinquitur. Vnde patet calorem nec à se ſm eādem partē intendi, nec verò à contrario, nisi per accidens, videlicet, vt ab impediente spirituū vitaliū dispendia. Est aūt hæc solutio diligenter obseruāda ad alia naturæ cōsimilia exēpla, vbi calor introrsum

B adactus, prædicto modo augescit; sic. n. pruina, stirpium vaporē alioqui egressurū detinet, qui collectus inardescit, ac noua germina exurit. Sic aceruū tritici nō ventilari vapor cohibitus putrefacit. Sic deniq; Perniones enascūtur, aliaq; id genus cōplura. Quod verò ad lucis intensionē spectat, dicendū lucem per radium in se redeuntē, atq; ita ex accidente intendi à se, quatenus ea portio lumi-

C nis quæ in rectum porrigi deberet, impedita à corpore opaco per radium reflexū cōpensat vlteriorē ꝓgressum. Quo etiā modo fieri solet vocis repercussio, siue echo, videlicet corporib⁹ ob soliditatem vocis traiectioni renitentib⁹, eundemq; sonum renuntiātibus. Deniq; quod postremo additur, virtute vnitā se ipsa dispersa acriorem esse, id nō ita accipiendū est, quasi qualitas se ipsam directo ac

D per se intendat; sed qa quo partes subiecti, in quo qualitas actiua inest, arctius vniuntur & coeunt, eo partes extēsionis ipsius qualitatis, ꝓpinquius ad se inuicem accedunt, suasq; partiales actiuitates magis cōiungunt, & cōferunt; ideoq; fortior ꝓuenit actio. Quod in libris de ortu, & interitu copiosius explicatur.

Lux in corpus opacū incidēs cur reciprocet. Virtus vnita cur sit acrior se dispersa.

ARTICVLVS III.

E *Dissoluitur quartum argumentum, agiturq; de causa reducente aquā ad natiuum frigus.*

Postulat quarti argumēti difficultas, vt explicemus quanā vi aqua calida, semotis impedimentis, natiuā frigiditatem recuperet. Versantur aūt ea de re septem, aut eo plures inter Philosophos sententiæ, è quibus nos quatuor duntaxat in medium afferemus. Prima est Burlæi ad initium libri 2. huius operis, qui & Scotum

Has legito apud Forliuiensem in tract. de intens. & remiss. formarū p. 2. q. 1.

a.huiusope ris qu.1. eiusmodi reductionē a corpore ambiente fieri opinatur. Verū non rectè sentit, cū experientia testetur, amoto calefaciente, & conseruáte calorem, aquā plus frigoris recipere, q̃ in corpore ambiente insit. Neq; huius argumenti vim eludit Burlæus autumās circumfusum corpus posse in vberiorem frigiditatē, quā in se possideat, aquā vindicare, quia aqua ad algorem recipiendū insitā habet à natura ꝓpensionem. Nō inquā eludit, quia quantúlibet patiens habile ac promptum sit, semper actio a vincēte esse debet, nec quicquam aut vltra vires suas, aut in sibi simile actionem transfundit.

Opinio Burlæi.

Improbatur.

Oīs actio est a vincente.

Secundò, quia nequaquam verisimile est, aquam in vacuo ad suum frigus non esse redituram, cum ea reditio fiat gratia propriæ conseruationis, quam etiam in vacuo expeteret, procuraretque.

Opinio Auerrois.

Secūda opinio, quā nonnulli Auerroi 2. de anima cōmen. 1. attribuunt, nec improbabilem censet Caiet. ad art. 3. q. 54. primæ partis, est aliorū existimantiū, cū aqua incalescit, semꝑ in ea relinqui partes aliquas frigidiores, quæ se interius abdiderunt, quarum postea beneficio tota aqua natiuum frigus recipiat. Sed hi etiam perspicuè falluntur. Nā vel partes illæ frigidiores retinent frigiditatē summam, vel refractā, ac depressam. Primum dici non pōt, quia & rationi & experientiæ aduersatur. Rationi; tum quia calor ignis in oēs partes aquæ pōt peruadere, easq; à summo frigiditatis gradu deiicere; tum q̄a non posset alioqui materia aquæ ad ignis generationē disponi, cūm tñ, docente Aristot. 2. de ortu & interitu ca. 4. tex. 24. & 28. oīa elementa in se vltrò citroq; cōmeent, & ex igni aqua, ex aqua ignis proxime generetur. Experientiæ, q̄a si quis in feruentem aqua manū iniiciat, nequaquam eiusmodi frigiditatem sentiet. Occurrunt tñ aduersarii frigus illud in aqua oblitescens, sensū non percipi ob nimii caloris permixtionem, pſertim cū calor multò sit actuosior, & efficacior in agendo, q̃ frigus. Hæc tñ solutio nō satisfacit. Nā neq; caloris abundantia, neq; efficacitas impediet quo minus aqua ex cōsortio. & societate partiū summū frigus retinentiū aliquantū tepescat. Quare si ita res haberet, vti inquiunt, nunquam aqua sensuum iudicio calida,

Refellitur.

Repugnat experiētiæ.

A sed ad summā tepida æstimaretur. Quod si dent 2m, videlicet illas aquæ particulas frigidiores non summum, sed depressum frigus seruare, sequitur aqua, quæ semel incaluit, & si nihil iā exterius obsit, nunqua ad natiuum frigus reditura, quod absurdū est. Consecutio probatur, quia illæ aquæ particulæ calore aliquo occupatæ, nequibunt cæteras partes in intensiorē frigiditatem, q̃ ipsæ obtineāt vindicare; non obtinent aūt summè in-
B tensam, sed refractam, vt fatentur.

Tertia sententia est aliorum, qui putant, quemadmodū piperi insidet calor quidā virtualis, quo ventriculū excalefacit; ita aquæ, cæterisq; elementis inesse quatuor eiusdem nois qualitates, quæ vim habeāt ad restituendā igni calorem, aeri humiditatem, aquæ frigus, terræ siccitatem. Vnde eas ab hoc munere, seu virtute appellant virtuales. Itaq; ab iis putant reuocari elementa ad natiuū sta-
C tum suarum qualitatū, cum ab ea deiiciuntur. Horū quoq; sententia non videtur vera, refelliturq; in lib. de ortu. & interitu, vbi ostenditur superuacaneū esse eiusmodi qualitates virtuales elementis attribuere, quod ipsorum substantiales formæ per se obire queant id, cuius gratia illæ à suis authoribus excogitantur.

3. Opinio. In his sunt Iauellus 8. huius operis quæst. 9.

Nō placet.

Alii dixere aquā proximè reuocari ad natiuum frigus à sua forma substantiali. Quæ sententia vera est, & tum ex aliorū
D confutatione, tum per se fidem obtinet. Eamq; amplectitur Auicen. lib. 1. sufficientiæ c. 5. Henricus Gandau. quodlib. 11. q. 6. Aegid. q. 16 quodlib. 2. Capr. in 2. d. 6. q. 1. art. 3. Maior 2. generat. q. 1. & 1. d. 17. q. 12. Caiet. loco cit. Soncinas 9. Metaph. q. 8. & alii. Probatur aūt paucis hunc in modum. Calefactio illa nō oritur a materia; siquidem hæc nullam in se efficiendi vim cohibet; ergo ab aliqua
E forma. Nō a forma accidentaria, cūm ea nō detur, vt ex dictis cōstat; ergo a forma substantiali ipsius aquæ. Porro id qđ de aqua asserimus, statuendum quoq; est de cæteris rebus naturalibus, cum qualitates naturæ suæ consentaneas, quas iugruente cōtrariorum vi amiserat, per se quasi postliminio recuperat. Sed illud iā hic admonemus, qđ in progressu fusius explicabimus; licet ꝓdicta refrigeratio, aliæque id genus emanationes a formis substan-

4. Opi. quę vera est.

Vt Ferrar. qu. 1. huius lib. Fonse. lib. 5. Metaphys. c. 2. q. 6. sect. 5.

Probatur.

Emanationes ꝓximę

à formis substatialibus proficiscuntur. subst antialib' proximè oriūtur; nihilomi nus ad ipsarū formarū progenitores tan quā ad principem cām referendas esse.

Obiectio. Diluitio. Quod si quis obiiciat, nullā substantiā creatam posse esse immediatū agendi principiū. Occurrendū erit, id nō intelligi de illis qualibuscūq; actionib', quib' proprietates à subiectis emanant, sicuti articulo superiori in secunda assertione diximus, facultates aiæ proximè ab eâ fluere. Eodem igitur modo frigus, tanquam propria aquæ affectio ab ipsa immediate oritur, tum quādo primò aqua gignitur, tum quoties postea frigus amissum suapte vi recuperat. In qua tractione principale agens est ipsum generās.

Cur aqua ab igni semota non summa frigescat. Quæret item aliquis, qd causæ sit, cur aqua ab igni seiuncta, non se in frigiditatem summā vendicet. Cui respōdemus haud dubiè vendicaturā, si oia prorsus tam externa, q̄ interna impedimenta remoueantur. Interna, cuiusmodi sunt calidi vapores, qui in ea ex præterita calefactione remanent: externa, vt aer tepēs, & exhalationes, quæ in eā recidūt. Vnde aquā, profundis puteis & terræ cauernis cōtenta, per æstatē frigidissima est, quod eo loco, & tpe nihil fore eius ad naturalem statum reditionem interturbet.

ARTICVLVS IV.

Quinti argumenti explicatio. Digressio de motu cordis.

Imago ciuitatis in corporis humani fabrica. AD vberiorem quinti argumēti explicationem libet de motu cordis pauca differere. Annotandū igitur 1. est diuina solertiam in partiū humani corporis distributione imaginem quandam politiæ, ac ciuitatis singulari artificio expressisse. Naq; vti princeps in benè cōstitutura ciuitate diligenter prouidet, vt ciuibus alimenta suppetant; vt ab iniusta vi tuti & incolumes seruentur; vt honestarum rerum cognitione instituātur: ita tres sunt in corpore humano præcipuæ partes, quibus, hæc munia perficiuntur; iecur, cor, caput. Etenim in iecore quasi in colina, cibi è ventriculi promptuario, in quo ex parte decocti fuerant, transmissi instruuntur, perfectaque coctione elaborati, cæteris membris pro rata portione dispertiuntur.

A Atin corde stationem obtinet appetitus iræ, qui quasi belli dux hostile vim repellit (quanquā nonnulli in corde affectum pauoris, iræ in felle constituunt, quò pertinet illud poeta; exarserat atro felle dolor; id est, ira in felle efferbuerat.) Itaque iræ appetitus in corde insit ex communiori Philosophorū sententia, cui adstipulatur vulgaris iræ definitio, ira est cōmotio sanguinis circa cor; est aūt ibi vt thesaurum vitæ seruet, & ab aduer B sariorū incursu tueatur, sicq; totum ani mal defendat. Denique in regia capitis, tanquā in cœlo Deus, præsidet ratio, ac sapientia. Licet enim hæc in ipsa aiā insint; dñr tamen in capite insidere, propterea qd illic excubent sensus oēs externi, rerum cognoscendarum nuncii, & internæ sentiendi facultates vtriusq; intellectus famulæ, & adiutrices. Vnde Platonici caput aiæ rōnalis sedē nūcuparūt.

Appetitus iræ dux belli. Cor focus iræ. Virg. 8. Aeneid. Iræ appetitū in corde esse statuit Hippocrates, Plato, Arist. Theophrastus. Cur ratio dicatur i capite præsidere.

C Sed vt ad institutū veniamus, esse qdē motum cordis iugē, ac perennem nemo nō experitur. Aduertit aūt D. Thom. in opusc. 35. esse illum cœlestiū sphærarum conuersioni persimilem. Nimirū quia & circularis, & cōtinuus quodamodo est. Circularis, pro vt ab eodem ad eundem terminū reciproca vicissitudine cōuertitur. Cōtinuus, quatenus dum aial viuit, neutiquā interrumpitur. Sed n. à simplicitate conuersionis deficit, quia ex pulsu, tractuq; cōponitur: a continuitate ve D rò, quia inter pulsum & tractū, aliquam interiici morā necesse est. Porrò aūt quæ nam sit huiusce motus finalis causa, cōstat inter Medicos, ac Philosophos. Cōstringitur enim, ac dilatatur cor, vt aer è vicino pulmone per respirationem attractus, & in cauitates admissus eius calorem ventilet, ac temperet, ne inflametur & ignescat, atque vt vna sanguinem expurget, & excrementitiam fuliginem, E siue igneum fumum è spiritibus concalefactis prodeuntem foras euocet.

Motus cordis imitatur cęli cōuersionem. Quo pacto deficiat a simplicitate mot' circularis. Lege D. Gregoriū Nis. in lib de homin. opif. cap. 30.

Quod tamen ad efficientem huius motionis cam spectat, non parua contentio est. Sunt qui eā fieri putent ab aliqua diuiniori causa, vt ab intelligentia. Decipiuntur tū. Nā cùm hic motus maximè vitalis sit, vtiq; in ipso viuente cām habeat oportet, sicuti & cæteræ rerū viuentiū functiones. Quod etiam cōfirmat testimonium Aristotelis in libro de motu animalium

A quonā efficiatur motus cordis, prima opinio.

animalium prope finem, asserentis animal habere sese, vt benè administratam legibus ciuitatem, in qua postquã semel ordo constiterit, nihil opus est externo duce, aut monarcha; sed vnusquisq; ea, quæ suarum partium sunt, strenue obit. Quibus verbis indicat, animantes non aliunde pendẽtem habere motus sui rationem; sed vbi semel progenitæ fuerint, suis ex se motibus cieri.

2. Opinio. Alii opinati sunt cor ab innato calore agitari. Nõ rectè. Siquidẽ calor nõ lationis, sed alterationis duntaxat principiũ habetur; motus aũt cordis, latio est.

3. Opinio. Alii se quæstioni satisfacere putant, asserendo vnam cordis particulam cæteras concitare; sed non satisfaciunt: adhuc enim explicãdum superest, a quonã particula illa cieatur, ã se, an ab alio; atque ita cõtrouersiã integrã relinquunt.

Quarta & vera sententia. Asserendũ igitur est cum D. Tho. loco cit. & cõmuni Scola Peripateticorũ, cor ab anima ipsa moueri. Mouetur aũt interuẽtu facultatis motricis, quæ in ipso hæret. Nam cùm is motus maximè vitalis sit, vt paulò antea dicebamus, necesse est, vt à principio vitæ, id est, ab anima proficiscatur. Deinde cum anima non sit proximũ suarum functionũ principium,

Eius confirmatio. vtiq; aliqua indiget potentia, qua vt instrumẽto cũ motum exequatur; hæc aũt alia esse non pót, quam illa, quæ ab hoc ipso effectu nomẽ accepit; id est motrix facultas. Quòd aũt ea motio ab aliqua parte aialis ad cor nequaquam deriuetur, ex eo patet, qa cor cũ vitæ fons sit, est id, quod in quouis aiali primũ mouetur; ab eiusq; motu cæterarũ partium functiones dependent; quare & aialis medium obtinet, nõ solùm, quia vt natiui caloris thesaur⁹ in abditiori, & tutiori loco, ac tanquã in centro corporis reponi debuit a natura; sed etiã quia vti princeps, è regni medio cætera membra suo motu excitat & impellit. Num aũt motus cordis a generante, vt a principe causa, ab anima vero, vt ab instrumento ipsius generãtis, oriatur, in quæstione de motu grauium & leuium disquiremus.

Cor vitæ fons.

Natiui caloris thesaur⁹.

De sede cordis lege Aristot. 1. d hist. aial. c. 17. & lib. 3. d par. animal. c. 4. Galen. li. 3. de vsu partium cap. 7.

Vtrumuis tñ dicatur, rata manet distinctio inter mouens & motũ. Namq; si ponatur à generante moueri, liquidò id constat. Si anima, eius quoq; opinionis facilis defensio est; quãdoquidẽ beneficio, ac vt vnius partis motum edit; rõne verò alterius, nempe materiæ, eundẽ recipiet, more aiantium. Nã & ipsum, teste Aristot. in lib. de motione aialium, quasi quoddã separatum animal est. Atque ita siue hoc, siue illud asseramus, neutiquam ẽm se totũ mouere, aut moueri dicetur. Quanquam in animali datur vna pars integrans, à qua motus ad reliquas dimanat, nempe ipsum cor: in eodem autem corde, non necesse est distinguere alteram partem integrantem, quæ moueat, alteram, quæ moueatur; nec in eo locum habet pronunciatum illud Aristotelis, cum nõ sit mobile perfectum, sed ipsa pars integrãs à qua motus, in eiusmodi mobili deriuatur; in qua proinde necesse est ea diuisio terminetur, alioqui in infinitum res abiret.

Cor quasi quoddã separatũ aial.

Est etiam non praua disceptatio, num prædicta cordis motio attribuenda sit animæ secundum gradum vegetandi, an sentiendi. Auerroes 2. Collect. 7. & recentium medicorum nonnulli, eam ad vegetandi gradum referunt; videlicet, quod omnis sentientis animæ motio antecedẽtem cognitionem requirat; quam tamen non exigi à motu cordis palam est. Alii & quidem probabiliùs asseuerant, eiusmodi motum cõsequi animam secundum gradum sensitiuum, primùm, quia solis animantibus communis est; deinde, quia exercetur ministerio potentiæ loco motricis, quæ ab anima sensitiua primò exoritur. Nec obstat quod præeuntem notitiam non desideret. Id enim propterea est, quia vt paulò antè diximus, cor est veluti animal quoddam separatum, quod aliunde non dependet. Atque etiam cùm non ad reliquos solùm motus, sed ad ipsas quoque sensitiuarum virium functiones obeundas vim & spiritus impertiat; vtique opus fuit, vt directrici notitia minimè indigeret. Secus tamen res habet in progressione animalium. Hanc enim perspicuum est requirere phãtasiæ apprehensionem, quæ appetitum excitet, vt interuentu motricis facultatis, in musculis potissimùm residentis, membra impellat. Ex dictis plana relinquitur quarti argumenti dissolutio. Non enim cor à se ipso, sed ab anima cietur.

Hac de re Zimara in theorematis ppositis.

Quem graduin animæ motus cordis sequatur.

Cur nulla præeũte notitia cor moueatur.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

Primum a autem mouens non vt id, cuius gratia, sed vnde est, motionis principium cum eo, quod mouetur, simul est. Dico aũt simul, quod nihil inter ea intercedat. Hoc enim rei omnis quæ mouetur, & eius, quæ mouet, cõmune est. Cum aũt tres sint motus, is qui in loco, & is qui in qualitate, & is qui in quantitate, ea etiam, quæ mouentur, tria sint necesse est. Qui igitur est in loco, latio est, qui in qualitate, alteratio, qui in quantitate, accretio, & imminutio. Primum itaque de latione dicamus quod ipsa motuum sit primus. Quidquid itaque fertur aut a se mouetur, aut ab alio: quæ à se mouentur perspicuum est in eis id, quod mouetur, & id, quod mouet, simul esse, in eis enim primus mouens inest, quare nihil est intermedium. Quæ autem ab alio mouentur, quatuor modis motione cieantur necesse est. Nam lationis, quæ ab alio est, quatuor sunt genera, tractus, pulsus, vectio, volutatio, ad quæ omnes, quæ in loco fiunt motiones reducuntur b Etenim impulsio pulsus quidem est, cum mouens rem sequitur, quam à se pellit, expulsio autem cum mouendo non sequitur. At iactus cùm rem, quæ iacitur, vehementiori ciet motione, quàm illius naturalis motio sit, & illa vsque fertur, quoad motio euicerit. Rursus dispulsio & compulsio, expulsiones sunt & tractus. Namque dispulsio expulsio est, cùm vel à se, vel ab alio expulsio fit: compulsio autem tractus est, quod & ad se, & ad aliud tractus fit. Quare & quæcunque horum sunt species, vt motiones, quorum altera telam arctant & densant textores, altera radio eandem texunt: illa enim compulsio est, hæc dispulsio. Similiter & aliæ concretiones & discretiones. Nam illis demptis, quæ in generatione sunt, & interitu, omnes dispulsiones erunt, aut compulsiones. Simul autem constat concretionem & secretionem aliud quoddam motionis genus non esse. Nam in earum, quæ dictæ sunt, aliquas, omnes distribuuntur. Præterea inspiratio, attractio est: expiratio pulsus. Similiter & excretio, & quicunque alij motus, quibus per corpus excernitur, aut sumitur aliquid. Alij enim sunt tractus, alij expulsiones. Reducendi sunt autem & alij, qui in loco fiunt, cùm omnes in hos quatuor incidant. Harum autem rursus vectio & volutatio, ad tractum & pulsum. Trium enim horum modorum aliquo vectio fit. Namque quod vehitur, ex accidenti mouetur, quia in aliquo, aut super aliquo fit, quod mouetur. Quod autem vehit, aut quod trahatur, aut quod pellatur, aut quod voluatur vehit Ita fit vt trium cõmunis omnium vectio sit. Volutatio autem ex tractu & pulsu constat. Necesse est enim id, quod voluit, aliud quidem trahere, aliud pellere; siquidem aliud à se abducit, aliud ad se adducit. Quare si quod pellit, & quod trahit cum re quæ pellitur, & trahitur, simul est, perspicuum est medium nullum esse inter id, quod motu qui in loco fit, cietur, & id quod ciet Quod ex definitionibus quoque manifestum est. Namq; pulsus motus est, aut à se, aut ab alio ad aliud. Tractus autem ab alio ad se, aut ad aliud, cum trahentis motio, quæ res cõtinuas inter se distrahit,

Text. 10.

distrahit, velociter fuerit. Ita enim reliquum simul attrahitur. Fortasse autē & alius quidam tractus esse videbitur. Nam lignum trahit ignem sed nō hoc modo. Cùm autem sit tractus, nihil interest, vtrum is qui trahit, moueatur, an maneat. Interdum enim trahit eo vbi est, interdum eo vbi erat. At fieri nō potest, vt vel à se ad aliud, vel ab alio ad se non tangendo moueat. Illud igitur perspicuum est, inter id quod motu, qui in loco fit, ciet, & id quod cietur,

Text. 11. *nihil intercedere.* c *Nec verò inter id, quod alterat, & id, quod alteratur. Quod ex inductione manifestum est. In omnibus enim ex his, quæ dicta sunt, euenit, vt quod postremo alterat, & quod alteratur, sint simul. Hæc sunt affectiones subiectæ qualitatis. Id enim dicimus alterari, quod aut calescit, aut dulcescit, aut densatur, aut siccescit, aut albescit.* d *Perinde autem de animato hoc dicimus, atque de inanimato, & in animatis tam de sensibus quam*

Text. 12. *de partibus non sentientibus. Alterantur enim & sensus quodā modo: sensus enim qui actu est, motio est, per corpus sensu ipso aliquid patiente.* e *Et omnibus quidem, quibus inanimata, iisdem animata alterantur: at quibus animatum, non hisce omnibus id, quod est inanimatum. Nam sensibus non alteratur, ipsumque latet, cum afficitur, cum animatum non lateat. Nihil autem prohibet animatum quoque latere, vt cum sensibus non alteratur.* f *Si ergo quod alteratur, à rebus sensilibus alteratur, certè perspicuum est, id, quod postremo alterat, & quod primum alteratur, in his omnibus simul esse. Nam huic quidem aer continuus est, aeri autem corpus. Rursus color lumini, lumen autem aspectui. Eodem modo & auditus & olfactus. Etenim mouens primum, rei quæ mouetur, habita ratione, aer est. Similiter res habet in gu-*

Text. 13. *stu, simul enim cum eo est sapor. Nec secus in rebus inanimatis & insensilibus. Quare intermedium inter id, quod alterat, & id quod alteratur, nullum erit.* g *At neque inter id, quod augetur, & id quod auget. Nam quod primum auget, appositum auget, ita vt totum vnum euadat. Rursus imminuitur, quod imminuitur aliqua eius parte abscedente. Id igitur quod auget, & id quod imminuit, continuatum esse necesse est. Continuorum autem nullum est medium. Constat itaq; inter id, quod mouetur, & primum postremumque eius, quod mouetur, ratione habita, mouentem nullum medium intercedere.*

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Qđ mouet primo, immediatū esse remotę.

Rimum a autem mouens.] Probat theorema aliud, quod superius attigerat; nempe id quod primo, id est, absque interuentu alterius, & non vt finis, sed actiuè mouet, simul esse oportere cum eo quod mouetur. Cùm autem motuum species variæ sint, à locali, qui omnium primus est, exorditur hunc in modum. Quæcunque loco mouentur, aut à seipsis, aut ab aliis, hoc est, a principio interno, vel externo mouentur: atqui siue hoc, siue illo pacto motus fiat, semper id quod motum edit, cum re mota cohæret: igitur semper mouens, & quod mouetur simul sunt. Priorem partem assumptionis, nimirum, semper id quod ab interno principio cietur, motori esse coniunctum, satis apertam esse ait. Vt autem posteriorem illustret a prębet; ostenditque quadrifariam posse quidpiam externa vi ad locum moueri, scilicet tractu, pulsu, vectione, volutatione. Nam cæteri modi facile ad hos reuocari possunt.

Quot modis possit qđpiam externa vi ad locum ferri.

b Etenim

b Etenim impulsio.] Quatuor illos modos sigillatim explanat, simulque omnes ad duos reducit, videlicet ad pulsum & tractum. Deinde ita ratiocinatur. Omnis latio, quæ ab externo oritur principio, ad pulsum, tractumque reuocatur: sed tam quod pellit, quàm quod trahit, proximum est ei quod mouet, vt ex definitione pulsus, & tractus constat: quidquid igitur loco mouet, rei motæ proximum est.

c Nec verò inter.] Idem ostendit in motu alterationis, nimirum semper id quod proximè alterat, coniunctum esse ei quod alteratur, idque inductione planum esse inquit. Ac priusquam rem apertius declaret, exponit ad quasnam qualitates spectet alteratio, & quænam res alterationem subeant. Porro qualitates ad quas alteratio pertinet, sunt calor, frigus, humor, siccitas, raritas, densitas, aliæque id genus, quæ in tertia qualitatis specie constituuntur, idque significant verba illa. Hæ sunt affectiones qualitatis subiectæ, id est, vt Simplicius interpretatur, qualitatis sensibus obnoxiæ. Alteratio in quibus qualitatib⁹ versetur.

d Perinde autem de animato.] Docet quænam sint corpora alterationem subeuntia, aitque esse tam animata; quam inanimata; tam partes sensu præditas & sensus ipsos, quàm quæ sensu carent. Verùm quia sensus haud propriè alterantur, non simpliciter, sed quodammodo eos alterari pronunciat, videlicet quia eorum functiones veram germanamque alterationem imitantur. Id quod ex eo ostendit, quia sensio, siue sensus operatio, est motio per corpus, id est, actio organo corporeo exhibita; secundum quam sensus patitur, dum rei quam sentit, imaginem sensionemque ipsam in se recipit; siquidem omnis receptio passio quædam est, & quæcunque aliquid recipiunt, patiuntur ve, alterari ea dicimus, etsi quædam eorum non nisi translatitia alteratione immitentur.

Hic aduerte nomen Græcum αἴσθησις, latinè sensus, tam actum sentiendi, quàm facultatem à qua is proficiscitur, significare, ideoque Aristotelem, vt eam tolleret ambiguitatem, apposuisse particulam, actu, aiens, sensus enim qui actu est, vt nimirum intelligeremus, loqui ipsum de actu operationeve ipsius potentiæ sensitricis.

e Et omnibus quidem.] Res alterationi subiectas eo inter se, quod ad præsens institutum attinet, discrepare inquit, quod quæcunque alterationes inanimatis competunt, eædem animatis conueniant, non contrà: (siquidem res animæ expertes non afficiuntur sensuum alterationibus.) Item quòd inanimatæ alterari se non sentiant, animatæ verò, si sensu præditæ sint, alterationes suas dignoscant, nisi fortè eiusmodi alterationes ad sensus non pertineant, vt cùm albescunt, has enim latere non repugnat.

f Si ergo quod alteratur.] Probat iam id, quod proximè, ac primò alterat, cum eo quod alteratur, coniunctum esse. Ac primum id ostendit in alterationibus, quæ ad sensus pertinent, Nam cum, verbi gratia, manus ab igne distante calefit, id quod proximè aerem alterat est ignis, quod proximè alterat manum, aer: at igni hæret aer, & aer manui. Item cum aspectus rei imaginem accipit, id quod primò aerem alterat, est color lumine affusus, id quod primò aspectum alterat, est aer oculo contiguus; similiterque res habet in cæteris sensibus, & in rebus etiam inanimis. Id, quod alterat, cõiunctum esse alterato.

g At neque inter id.] Idem perspicuum est in iis, quæ accrementum, & decrementum suscipiunt. Nam id quod auget, & quod imminuit, simul sunt cum eo, quod auctionem & diminutionem subit; cum auctio fiat apponendo, diminutio vero detrahendo; quorum vtrunque ei quod augescit, & quod imminuitur, cohæreat oportet. Ita demum colligit Aristoteles, id quod demonstrandum propusuerat, nimirum inter id quod primò mouet, & primò mouetur, nihil interiectum esse. Id, qđ auget, & id, quod diminuit, cõiunctum esse cũ augente, & diminuẽte.

QVAE-

QVÆSTIO I.

Num omne, quod primo mouet, simul esse oporteat cum eo, quod mouetur, nec ne.

ARTICVLVS I.

Quib⁹ argumẽtis negatiua pars quæstionis probari videatur.

A. Arist. 2. histor. anima. c. 14. Plini⁹ lib. 9. ca. 25. B Albertus lib. 25. de animal. C Plin. li. 8. ca. 21. Solinus cap. 43. D Plin. li. 8. c. 22. Albertus lib. 22. de aial. Leuinus lib. 4. de occultis natur. mir. cap. 12. F Arist. li 9. de nat. aial. cap. 37. Plin. lib. 32. ca. 1. Albertus lib. 4. de animal.

Controuersiam excitamus de eo, qđ vt efficiens, siue corporea, siue non corporea rōne, motum edit; non aũt de eo, quod vt finis mouet: palam est enim non oportere finem attingum, aut præsentem esse rei, quæ mouetur. Est autem sensus, vtrũ id, quod primò, id est absq; alio agente intermedio mouet, proximum esse debeat ei, quod mouetur.

Pars negatiua hũc in modum videtur posse ostendi. Multa sunt in natura rerũ, quæ absq; medio actionẽ trãsmittunt in rem distantem; igitur nõ omne, quod primò mouet, coniunctũ est ei, quod mouetur. Assumptũ multimodis probatur. Nã magnes trahit ad se dissitũ ferrum. Fascinantes solo oculorũ coniectu nocent. A Echeneis piscis prętereuntem nauẽ detinet, ac remoratur, vnde & Remorę nomẽ accepit; B Basiliscus visu & sibilo; C Catoblepas, seu vt alii vocant, Cathophepa etiam intuitu vsq; ad mille passus homines interimit. D Lupi cõspectus raucedinẽ inducit, vnde est illud Poetę, Lupi Merin videre priores. F Torpedo manũ eius, qui se arundine, vel reti attigerit, stupefacit, adeò vt piscatores laxare arundines & retia cogantur, atque ita diffugium ipsi patefacere.

2. Argum. Secundò. Idem ostendi potest exẽplo lebetis, cuius fundus friget, aqua in ipso feruescẽte. Deinde q̃a si chartæ papyraceæ oleũ cohibẽti ignis subiiciatur, charta integra, oleũ ita incalescet, & æstuabit, vt etia oua in eo frigatur, quod argumento est ignẽ in aquã, & in oleum sine medio vim caloris traiicere. Eodem etiã pertinet, quod A naphtha (bituminis id genus est) ex aliquanto spacio ignem corripit, quod item accidit radici herbæ cuiusdam, quæ Apioxis appellatur.

A Plin. lib. 2 natur. Hist. 1. ca. 105. & lib. 24. c. 17.

3. Argum. Præterea, Phãtasia residens in capite mouet appetitũ sensitiuum, qui quoad vim irascendi in corde; quoad vim appetendi in iecore sedẽ habet. Imo res etiam externas & distantes sola imaginatio permutat, atq; aliena qualitate imbuit, vt proditum est ab Auicẽna in lib. de anima sect. 4. c. 4. à qua sentẽtia non alienũ fuisse perhibet Hippoc. Medicinæ principẽ: ergo saltẽ facultates cognoscentes possunt in remota primò agere.

4. Argum. Postremo. Id ipsum probare licebit in iis, quæ prójectionis motũ subeunt, quib⁹ projectores in progressu motus nõ adsunt; & in corporib⁹ grauibus, ac leuib⁹, quæ vt 8. lib. patebit, ad naturalia loca à suis genitorib⁹ deferuntur, quos tñ dũ ea mouentur, iam interiisse non rarò accidit.

ARTICVLVS II.

Diuersæ autorum sententiæ, & affirmatiuæ partis comprobatio.

Multi optimæ notæ Philosophi ad negantẽ propositæ qõnis partem deflexere. Vt Auicẽna loco superiùs citato, Alexan. 1. Metaph. cõm. 18. Scotus in 1. d. 37. q. 1. Ochamus ibid. Priscianus Lydus apud Theophilũ 2 de aĩa ad tex. 37. aliiq; nõnulli. Scotus igitur (vt cæteros omittamus) contendit solẽ ex putri materia mures, aliaq; id genus imperfecta aĩalia sine instrumento medio progignere, atq; ita agere primo in remotum. Nã & si fateatur prius solẽ per intermedia corpora qualitates demittere, quib⁹ materia ad excipiendã formam paretur, negat tamen eiusmodi qualitates, vllumve accidens instrumentariã vim habere posse, qua sol formã substantialem è materię gremio efficienter excitet. Itaq; totã prædictorũ aĩantium effectionem ad solem, vt ad causam effectricem immediatam refert, additq; (quod huius sentẽtię cõsectariũ erat) ex eo, quod causa agens primò, seu proximè alicubi operetur, nõ posse eius contactũ aut præsentiam argui, vt ex eo, q̃ Deus intelligentias, corpora cœlestia, & materiam primã per se creet, conseruetq; nõ continuò sequi diuinã substantiã vbiq; esse: licet id alio ex fonte, id est, ex ipsius immensitate colligatur. Quod si Scoto Arist. doctrina cõtrarium hoc in loco asserentis obiicias, respondet Aristotelem intelligendũ esse de causis physicis agentibus per qualitates, formasve naturales actiuas, quæ

Gabriel in 1. d. 37. q. 1. Bassolus, Maironius, & Lichetus ibidem. Opinio Scoti.

non sunt principia agendi in remotum, nisi priùs vel ipsæ, vel aliquid in ipsis existens, in propinquum agat.

Aliorũ sententia Aristotelica & vera.

Altera est sententia planè vera, & Aristotelica, asserẽs nihil omnino posse in rem distantem primò agere. Hanc amplexus est D. Thomas 1. p. q. 8. art. 1. & li. 3. contra gent. cap. 68. Caietanus & Ferrariensis eisdem locis, Dur. in 1. d. 17. q. 1. Capr. in 1. d. 37. q. 1. Aegidius hoc loco, & complures alii. Probatur aũt primò, quia si quidpiam in rem distantem immediatè operari posset, nulla ratio esset, cur vnicuique agenti certa virtutis sphæra præscripta esse à Philosophis diceretur; cur enim nõ posset agens in quacunq; distantiam actionem fundere, si ei nõ necessariò decurrendũ sit mediũ, in quo vim suã impendat, paulatimq; debilitet? Secũdò, quia, cum lux solis (vt aduersariæ partis authores fatentur) corpora disiuncta nõ nisi per intermedia attingat, cõsentaneũ est, vt idem quoq; de ipso sole dicamus, nimirum non posse illum in sublunari mundo per suam substãtiam quicquam immediatè gignere, sed necessariò exposcere actiuas qualitates, quarum instrumentaria, & effectrici vi ad gignendum vtatur. Tertiò, quia hæc præcipua videtur esse ratio, cur natura tantopere vacuum horreat, ac corpora omnia tam sollicitè sese aliis agglutinent; nimirũ quia inferiora nõ nisi per intermedia influentem è cœlo vim excipiunt, nec dissita corpora nisi per infusa operari queũt. Deniq; idem cõfirmat D. Anselmi testimoniũ in Monologio c. 22. vbi docet, ex eo, quod Deus vbiq; agat, colligi vbiq; Deum esse; quod docet etiã D. Ambrosius lib. 1. de Spiritu Sancto D. Hilarius 8. de Trin. D. August. 8. super Genes. cap. 26. Imo id haud obscurè docuit diuinus vates Psal. 138. vbi cum dixisset, si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernũ, ades; quib9 verbis Deum vbiq; per essentiam esse indicarat, quasi huiusce rei argumentum afferẽs, adiecit; Etenim illuc man9 tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quò etiam spectat illud D. Pauli Act. 17. quãuis non longè sit ab vnoquoque nostrum; in ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus.

Eiusconfirmatio. Argẽt. in 1. d. 37. q. 1. Sot. hoc in lib. q. 1.

Testimonia patrum. Anselmi Ambrosii. Hilarii Augustini. Et sacræ paginæ Psal.

Act. Apost.

Neq; vero dubitandum, quin nostra hæc sententia Peripatetica sit; cùm eam

A Aristot. tum in hoc libro, tum in octauo tam multis rõnibus ex instituto confirmarit. Illa vero Scoti interpretatio nequaquã admittẽda est. Perinde enim habet, ac si quis dicat, ea quæ priùs q̃ agãt in remotum, agunt in medium, debere prius in medium, quam in remotum agere. Quod sanè nugatorium est.

ARTICVLVS III.

B *Diluitur prima pars primi argumenti, agiturque de occulta vi magnetis.*

NVnc argumenta in contrariam partem adducta diluemus, quorum occasione, iucundæ eruditionis gratia, aliquot scitu dignas controuersias pertractabimus. Ac primũ de occulta vi magnetis. Rapi quidem ab illo ferrum constat, quemadmodũ & à Theamede ferrũ omne abigi, respõdiq;, vt testatur Plin. lib. 36. C histor. natur. cap. 16. Vnde magnes iccirco Herculeus dici, à quibusdã creditur, quod domitricem illam rerũ omnium materiam sibi obtemperãtem faciat. Sed illud magis admirationi est, quod ferrum non solùm alliciat, sed in medio etiam aere detineat. Ferunt enim simulachrum ferreum Arsinoes reginæ diu in Aegypto paribus momentis libratum pependisse in medio tholo ex magnetib9 proportione magnitudinis cõstructo Dimo- D cratis artificio, eademq; vi signũm Solis Alexãdriæ in tẽplo Serapidis suspensum fuisse scribit Ruffinus lib. 11. Ecclesiasticæ historiæ. Quin & vires ab hoc lapide ferrum accipit, retinetq; longo tractu aliud apprehendens ferrũ, vt annulorũ catena spectetur interdũ, quod testatur Philo Iudæus in lib. de mundi opificio, & D. August. lib. 21. de ciuit. Dei cap. 4. Nõ absimili virtute præditum esse aiunt E Chrysocollam, nisi quod hunc lapidem aurum quoq; ad se trahere memorant.

De magnete Plato in dialogo qui dicitur Io. Theophrastus de lapid. Cic. 1. de diuinat. Lucret. lib. 6. Plin. lib. 36. cap. 16.

De magnete mira.

Chrysocolla aurum rapit.

Porrò quonam modo hæc attractio à magnete fiat, perãtiqua est inter Philosophos disceptatio. Thales, referẽte Arist. 1. de aĩa c. 2. tex. 32. pnunciauit magnetem ꝓpterea quod aĩatus esset, ferrũ allicere, impertita ei videlicet vita, quẽ videtur secutus fuisse Porphyrius in lib. de abstinentia ab aĩalibus. Sed hi perspicuè errant. Nam neq; magnes animo pollet, cùm

Varias hac de re opiniones refert Auic. lib. de viribus cordis, & Picus libro 6. de Exam. c. 18.

Maurolyc' in 2 dialogo Cosmographiæ. 2.Opinio. cùm neq; augescat, aut aliud vitalis functionis specimen det. Nec si anima polleret, id ad impertiendam vitam, & corrigiendum ferrum sat esse. Alexader lib. 2. quæst. natural. cap. 3. putat huiusmodi attractionem esse à magnete, vt à fine, ad

Reiicitur. quem ferrum ingenita naturæ propensione ducatur. Hæc etiam opinio à vero abest, vt ex iis quæ mox dicemus conspi-

Tertia & vera sententia. cuû fiet. D. Thomas hoc in lib. ad tex. 10. Magnus Alb. aliiq; complures affirmãt magnetem, non vt finem, sed vt efficientem causam, ferrum trahere. Quæ opinio oino vera est. Primû quia, vt D. Tho. loco citato argumentatur, causalitatem finis nulla locorû intercapedo inhibet; at ferrum non è quauis distantia trahi-

Quibus rebus vis attractoria magnetis impediatur tur à magnete. Deinde, quia si magnes cæpæ, aut alii succo, aut hircino perungatur sanguine, neutiquam ferrum allicit. Quod argumẽto est hebescere in magnete vim aliquam effectricem illius attractionis. Tertiò, quia annuli ferrei, vt paulò suprà diximus, ex contactu magnetis mutuò sese trahunt, & longa serie concatenant, vtiq; vi attractoria efficienter cômunicata. Vocat aût magnes ad se ferrum propter sympathiam, siue occultum naturæ consensum, sicuti succinum, lychnites, & Adamas paleas trahunt; sicuti argentum viuum auri particulas, sicuti epythymium atram bilē, agaricum pituitam euocat.

Verùm hæc attractio quoniam à re distanti fit, quæri illud à Philosophis solet, quo instrumento perficiatur. Antiquorum nonnulli, quorum sententiam luculẽter pertractat Lucretius lib. 6. opi-

Aduersus hic opinionem Democriti disputat Arist. 1. de gener. à tex. 57. vsq; ad 76. & D. Tho. 1. p. q. 115. art. 1. Lege Leuinû l. 3. de occultis nat. mir. cap. 4. Scalig. contra Car. e- nati sunt fieri per effluxionem corporû; aiebant enim dimitti à magnete quasdã atomos, quæ ferrum tangerent, & in illud sese insinuarent, atq; ita demum allicerent. Sed hæc corpuscula olim ex Democriti & Epicuri schola egressa, iamdiu à Philosophis in exiliû naturæ compulsa sunt. Ea igitur opinione reiecta, dicendum, emitti ab his corporibus nô atomos, sed qualitatem, quæ vim habeat ad pelliciendum, nô quidem omnia, sed ea quæ analogiã quandã, & cognationẽ cum attrahente obtinent; quã sententiã, præter alios confirmat Galen. libro 1. de Naturalibus facultatibus, eãdemque Hippocraticam esse ostendit.

Illud quoq; magnam in re proposita dubitationem habet; quid nimirum causæ sit, cur acus magnetis attritu extersa, & attemperata, Septentrioni sese obuertat; & vbi hinc inde in æquilibrio conquieuit, polum arcticum cômonstret, vt videre est tum in pixide nauigatoria, cuius vsu nantæ maris spacia, situmq; locorum, & distantiam dimetiuntur, atque omnes per ambitum, ventorum tractus, & cœli cardines deprehendunt: tum etiã in solariis minutis, quibus ad solem horas exploramus. Porro duæ sunt hac de re celebriores Philosophorum sentẽtiæ. Prima, quorundam huius rei causam referentium ad montes quosdam Septentrioni subiectos, quos aiunt in omnes partes qualitatem attractoriam fundere, qua intinctus & excitatus magnes, cognati sibi lapidis natale solum, quasi cômunem patriam quærit, eique vt potest appropinquat. Hæc opinio non placet. Primùm, quia cõpertû est in multis aliis locis montes esse feraces magnetum, ad quos tamen acus magnete illita non respicit, vt in Magnesia, q̃ vt ait Lucretius lib. 6. sui poematis, lapidi nomen dedit.

Quem magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.

Item in Illua insula, & in Aethiopia. Ad quæ loca naues si propiùs accedant, nisi ligneis clauis ad id periculum declinandum cõpactæ sint, eu ulso vi magnetum ferro dissolui dicuntur. Præterea impugnatur eadem sententia, quia verisimile non est ad tantam maris, terræque distantiam diffundi ab illis môtibus, qui etiam fortasse non sunt, eiusmodi qualitatem; tametsi eum modum influendi in remotissimas mundi oras, corporibus cœlestibus & stellis, ob earum magnitudinem, & maiorem agendi vim Philosophi concedant. Deinde, quia ferunt genus quoddam esse lapidis, qui acum ad polum Antarcticum conuertit, fingant igitur alios esse môtes sideriticos sub altero polo, quibus prædictum conuersionis motum attribuant. Deinde (quod multo acriùs vrget) quia vnus idéq; magnes, vt experti ipsi fuimus, vna ex parte vim habet côuertendi mucronẽ pẽsilem acus versus septentrionem; ex altera, eundem

Exercitat. 431. Corpuscula Democriti, & Epicuri in exilia naturæ eiecta. Dubitatio alia de vi magnetis in pixide nauigatoria. Vt Fracastorius in lib. de antipathia cap. 7. & vlt. Prima sent.

Eius confutatio.

Quib' in locis vi magnetû euellatur ferrû nauibus.

Lapis obuerteus acû ad polû Antarcticum.

eundem versus polũ Antarcticũ dirigẽdi. Alii igitur statuũnt hãc vim cõuertendi ad polum acum à magnete tactam, vnum esse ex iis, quæ nos mirari natura voluit, scire noluit. Probabiliter tamen dici potest, partes cœli vtriq; polo vicinas, ob occultam naturæ consensionem & sympathiam, id per qualitatem aliquã attractoriã præstare, ad eum modũ, quo sol herbas quasdã, vt Heliotropiũ, Tragopogũ, & Onithogalũ secũ vertit.

Lege Fernelum lib. 2. de abditis rerũ causis. Scaligerũ, Leuinum loc. cit. Probabilis respõsio ad dub.

Alia respõsio.

Deinde existimare etiam licet, hosce mirabiles effectus solùm prouenire à qualitate aliqua propria, & insita ipsi magneti, vt sicuti per qualitatem quandam ferrum ad se trahit, ita per aliam occulta vi illud dirigat ad polos mũdi. Sed vtrũlibet dicatur, manet peculiaris illa difficultas, vnde nam oriatur varietas & inconstantia, qua diuersis in locis nautica pixis polum respicit. Deprehensum est enim à nautis, præsertim Lusitanis, & iis qui in Fernandi Magalianis admirabili nauigatione fuere, cuspidem pixidis nauticæ quibusdam in locis Arcticum rectà aspicere, vt in freto, quo ab Aethiopico mari ad mare Australe noui orbis penetratur, alibi ad sinistram, alibi ad dextrã vergere. Cuius rei causa à multis inuestigata, incertum an ab vllo inuenta sit. At enim conuenienter iis, quæ superiùs dicta fuere; coniectari possumus, vel attractoriam cœli vim, vel insitam ipsi magneti diuersis in locis alio, & alio modo attemperari ex vario syderum influxu, aut elementariæ regionis proprietatibus ibi dominantibus.

Inconstantiæ cuspidis nauticæ obseruatæ à Lusitanis.

Sol. principalis argumenti.

Ex dictis patet solutio dubitationis, cuius gratia hæc disseruimus. Dicendum quippe est, magnetem non primò agere in remotum, nec ab eo immediatè ferrũ trahi, sed communicata corpori medio attrahente qualitate. Neq; refert, quod aerem, lignum, aliave corpora nõ etiam ad se alliciat. Vt enim annotarunt Alexander 1. Meteor. cõmen. t 7. Themistius apud Auerroem lib. 2. de Cœlo cõm. 34. D. Thomas in 2. d. 15. q. 1. art. 2. cùm aliquid in rem ab se distantem per medium agit, non opus est, vt qualitas cuius interuentu operatur, eosdem effectus in corporibus interiectis indiscriminatim edat, sed pro subiectæ rei natura, & conditione. Quod tum aliis exemplis con-

spicuum est, tum in luce, quæ sublunaria corpora calefacit, non autem cœlestia, in quæ primò recipitur.

ARTICVLVS. IV.

Explicatur altera pars primi argumẽti, differiturq; de fascinatione.

Postulat altera pars eiusdẽ argumenti, vt explicemus, soleat ne re vera fascinium inferri, an non. Sunt qui nihil eiusmodi in natura existere, eamq; opinionem inanem, & vulgi errore introductam putent. Sed certè illa & vera est, & multis experimentis conspicua; eamque approbat Aristot. in problem. sect. 20. problem. 34. Alexander lib. 2. problematũ, problemate 50. Plutarchus decade 1. sermonum conuiualium problemate. 7. Magister sent. ad cap. 3. epistolæ ad Galatas, D. Thomas ibid. & 1. p. q. 117. art. 3. & 3. contra gent. cap. 103. Mag. Albertus lib. 22. de animalibus cap. 5. Richardus quodlib. 3. q. 13. Aegydius Romanus in lib. contra errores Philosophorum. Abulensis paradoxo. 4. cap. 16. eandemq; sequuntur peritiores medici. Vt autem fasciniũ illud omittamus, quod (vt D. Thomas ad locũ illum epist. ad Galatas animaduertit) nõnulli diris imprecationibus, & fœdere cum Dæmonib⁹ inito interdum moliuntur; cõtingit vulgaris fascinatio hunc in modum. Sunt quib⁹ natura ex insito, vel aduētitio corporis habitu vim maleficam; noxiamve qualitatem instar veneni inseuit; sicuti & quibusdam aliis vim beneficam elargita est, vt rupici auiculæ, quæ inspectantes curat. Qua de re lege, si placet, Albertum loc. cit. & Ficinum lib. 13. de immortal. anim. ca. 4. Illi ergo ex oculis & tota facie eiusmodi noxiam qualitatem quasi iaculum veneno illitum exterius vibrãt; & cùm ambientem aerem afflatu suo primum vitiarint, tum longiùs diffundunt, & eos quos attigerint, haud rarò lædũt. Inest autem hoc virus potissimum fœminis, & inter eas iis, quæ duplices habent pupillas, vel effœta iam sunt ætate. Cuius rei causam explicat D. Thomas loco citato primæ partis. Atq; interdum non in vno tantum alicuius familiæ homine, sed in tota familia hoc mali deprehenditur. Tradidit enim Isogonus, &

Quod re vera fascinatio detur. Item Ferrariensis 3. cõtra gent. ad c. 103. Dion. Carth. ad c. 3 epist. ad Galat. Sixt⁹ Senẽsis lib. 6. bibliothecæ annotat. 136 Iandunus hoc in lib. q. 5. Ficinus lib. 13. de immortal. anim. cap. 4.

Alia naturalis.

Quomodo contingat.

Aliqñtoti familiæ vis fascinandi insita.

M Nympho-

Nymphodorus, referente Plinio lib.7.c.2.& lib.33.c.10. Natural.historiar. fuisse in Africa familias quasdam effascinantium, quarum laudatione emorerentur pecudes, arescerent arbores, probata interirent. Quemadmodum & e contrario Crates Pergamenus in Hellesponto genus hominum fuisse scripsit, qui manu imposita venena corpori extrahebat, & serpentum ictus contactu leuabant.

Malefici afflatus fascinatium cur potissimũ oculis exeant.

Porro huiusmodi malefici afflatus, oculis egredi potissimũm solent duabus de causis. Primum, quia ea quę venenum habent, id magna ex parte in extremis gerunt, vt Scorpius in cauda, & quæ morsu lædunt, in capite, vt vipera, murena, & myrus. Deinde quia fascinantes, cùm in re quapiam videnda intensiùs diutiusq; occupãtur, (maximè verò si felle inuidię aut nocendi studio cõcitentur) tunc eiusmodi perniciosum vaporem ductu spirituum ad oculos euocant, eumq; propterea, quod oculi cute nudati sint, facile inde eiaculantur.

Cur pueri fascinationi magis sint expositi.

Læduntur autem sępiùs fascinio, eoq; nonnunquam sensim extabescũt tenelli infantes & pueri, quibus id malum ob corporis imbecillitatem faciliùs inhærescit, vt aduertit Aphrodisæus loco quem antea indicauimus. Sed & id nonnunquã grandiores etiã peruadit. Nam Thybios olim Ponti accolas refert Plutarchus loco citato ex Phylarcho, non modo pueris, sed adultis quoque hoc malo exitiosos fuisse. Vniuersim autem eos, qui venustiores sunt, hoc virus corripit, vel qa iis magis effascinantes inuident; vel quia eos laudãt, qui ob id lætitia perfusi, cor, spiritus, totam faciem, ac præcipuè oculos dilatant, fasciniiq; veneno viam aperiunt. Nec defuere, qui sibimet ipsis fascinio lethale virus, ac perniciem intulerint. Vnde illud de Eutelida iuuene.

Qui miser in rapido dum spectat flumine vultus,
Fascinat heu sese, ac subiti per viscera morbi,
Sæua lues peruasit.

Ex dictis liquet eos qui fascinant, sicuti de magnete dicebamus, non immediatè in rem distantem, sed in ambientem aerẽ actionem fundere; sicq; obuios effluxu & contagione inuadere ac ferire.

ARTICVLVS V.

Dissoluitur alia pars eiusdem argumenti, & qua ui Echeneis nauigia detineat, inquiritur.

Detineri ab Echeneide nauigia probatũ experientia. Item Adamus Leonicerus in lib. de Aquatilibus. Vincentius in spec. natur. li.17.c.149. Rõdeletius lib.15.de piscib. c.18. Cardan. de rer. variar. lib.7.c.37.

IN eodem argumento explicandum se offert, qua vi Echeneis, piscis nauigia retardet. Quod enim id verum sit, & experimento compertum, test. utur grauissimi auctores, D. Ambrosius lib.5. Hexameron, c.10. D. Basilius homil.7. Hexameron, Aelianus lib.12.c.45. Plutarchus in problem. Sympos. decad 2. problem. 7. Plinius lib.32. histor. Natural. c.1. his verbis: Echeneis, ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, viresq; tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non vincula vlla, nõ anchoræ pondere irreuocabili iactę, & paulo inferius. Fertur Actiaco marte tenuisse prætoriã nauem Antonii properantis circumire, & exhortari suos, donec trãsiret in aliã. Ideoq; Cæsariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caii principis ab Astura Antium remigantis. Hactenus Plinius. Itaque huiusce remorationis certa experientia est, de cuius caussa Philos. disceptant.

Qua vi id accidat, prima opinio.

Fracastorius in libro de Sympathia & Antipathia cap.8. statuit eius rei nullam causam esse posse, quàm partim vim attrahendi, partim vacuum. Modum vero duplicem. Vnum vt piscis ille non caussa sit eius retentionis, sed signum alterius, quod retinet; alterum vt etiam causa sit. Nam primum inquit nihil prohibet saxa & scopulos, vbi Echeneides degunt, consimilem specie vsque ad nauigia mittere, qualem & mõtes magnetum ad ferrum in nauigiis fixum, atque ita naues ad se rapere, vel retinere sicut & magnetes. Quare iuuentus illic pisciculus ille signum dat subesse scopulos eos, qui firmare nauigium possint. Si vero non signum est Echeneis, sed causa eius detentionis, oportet existimare ipsam primo arctissime affigi nauigio, vt euelli non inde possit, nisi vi multa; ab ipsa vero ad certos scopulos, & ab iis ad ipsam mutuo demitti vel speciem, vel etiam corpuscula more torpedinis, quæ consuetam teneant attractionem similium. Nec

ipsa

ipsa igitur nauis attrahi in fundum potest propter resistentiam sui, nec ab ipsa auelli Echeneis propter fortem affixionem ob vacuum; vnde fit, vt firmetur tantum nauis, aut tardetur saltem. Hæc Fracastorius.

Impugnatio superioris sententiæ.

Iulius Scaliger exercitatione 218. aduersus Cardanum, & alii huiuscemodi philosophiã merito reiiciũt. Nam quod nauem non remoretur vis aliqua è subiectis scopulis emissa inde constat, quia cùm multæ naues eadem iter fecerint, B vna aliquando immobilis stetit; idque interim dum ab ea Echeneis auulsa non est, vt loco citato narrat Plinius. Cùm enim è tota classe Caii principis sola quinqueremis non proficeret, exilientibus protinus, qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo piscem, ostenderuntq; Caio indignanti hoc fuisse, quod se reuocaret, quadringentorumq; remigum obsequio contra se intercederet. C Deinde secundus etiam modus impugnatur, quia præter alia incredibilia, & liberè asserta, quæ inuoluit, illud planè falsum assumit, non posse Echeneidem tanta illa vi diuelli à naui, vt uacuum detur: siquidem nullo vacui periculo facilè aqua, vel aere subeunte diuelli posset, vt re ipsa diuellitur à nautis, qui eam deprehendunt.

Quid in re proposita verisimilius videatur.

Dicendum igitur videtur, Echeneida D qualitatem aliquam occultam ex se parere, qua nauigiorũ impulsum hebetet, extinguatq;, atque ita inhibita vi eiusmodi impulsus, qui motum efficit, inhiberi motũ ipsum, sicq; nauigia sisti. Nec debet incredibile existimari tributã esse pisci hanc virtutem, sicuti torpedini obtorpefaciendi manum: sicuti è cõtrario, magneti insidet vis effectrix impulsus ꝓmouendiq; ad se ferrum.

Refellũtur qui occultas qualitates inscitiæ asylum vocãt. Non omnia naturalium rerum effecta, ad vim primarum qualitatũ esse referẽda.

Atque hic semel dixerimus curãdam E non esse quorundam recentium Philosophorum calumniã, qui occultas proprietates, inscitiæ asylum vocant. Namq; vt Aphrodisæus in proœmio suorũ problematum ait, non solum medicæ artis auctores, sed etiam Philosophi eas statuere coguntur in multis effectis, quorum abditæ, delitescentesq; causæ haben tur: Nec enim semper effecta ad quatuor primas qualitates, vt falsò quidam opinantur, referri queunt. Quocirca veteres A Philosophiæ proceres non omnium, quæ in natura sunt, sed quorundam duntaxat rationes ab elementis petierunt. Ac dum in abstrusas, & inexplicabiles huiusmodi quæstiones incidunt, earum certa definitione se abstinent, ad naturæ latebrã & occultæ alicuius qualitatis vim confugientes. Rectèq; Theophrastus lib. 1. Metaph. c. 5. (si eius est illud opus) asseruit eos, qui de omnibus rationẽ quæritant, & apertam, ac conspicuã causam reddere nituntur, rationem tollere. Qua de re lege, si placet, Fernelium c. 2. lib. 2. de abditis rerum causis.

Theophrastus.

His ita disputatis, diluitur proposita difficultas de actione Aemoræ nauigia detinentis, aiendo Remoram non transmittere actionem immediatè in rem distantem, sed nauigio mordicus affigi & inhærere, vt experientia compertum est; tum verò inde prædictam qualitatem effundere. Reliqua etiam, quæ in eodem argumento adducuntur, non nisi interuentu qualitatum, quas per media corpora traiiciunt, agere solent.

ARTICVLVS VI.

Respondetur secundo argumento, simulq; causa redditur, cur lebetis ad ignem fundus non vrat.

Duplex dubitatio.

Circa lebetem, in quo feruet aqua, qua de re agitur in secundo argumento, duo occurrunt explicanda. Alterum, quamobrem fundus lebetis tandiu calidior sit, dum aqua ipsa frigidiuscula est. Alterum, quod institutæ disputationis est proprium, cur postea eiusdem lebetis fundus, aqua iam efferuescente, non vrat. Vtrique quæstioni occurrit Aristoteles in ꝓblematibus sectione 24. problem. 8. aiens id ita accidere, quòd aqua adhuc frigente calor concluditur circum, obsistatq; intus, cum ei exitus omnis denegetur: At verò aqua calefacta, quia iam calor liberè respirat, diminuiturque, fundum frigidiorem reddi; non secus ac balneas: has enim hyeme, quam æstate calidiores experimur, quoniam calor hyberno potius, quàm æstiuo tempore aeris se circunfundentis frigore intercluditur.

Responsio.

Vberior disceptatio circa posteriorē dubitationem.

Sed vt posterior quæstio quæ difficilior est, & præsentis instituti, vberius explicetur, liquet in primis imū aquæ frigidius esse, quam medium, vel summum: videlicet, quia quæ pars aquæ calorem corripit, tenuior & leuior fit, atque adeo summum petit. Id verò, quod magis friget, quia grauius, descendit, ac subsidet. Cur autem fundus lebetis feruentissimam aquam continentis, non vrat, id putant quidā ascribendū naturæ humidi, quod ignis cùm occupat, multò fit potentius, quàm cum siccum inuadit; quale est ahenum: id quod cum aliis in rebus videre est, tum in carbonibus, qui humentibus scopis subinde irrigati, inflammescunt ardentius, & in aqua vitæ, quam ardētem, seu sublimatam appellant. Alii causam esse inquiunt, quia natura sua frigidum æs, eam, quam potest, frigiditatem retinet, adiutum frigore aquæ in ipsos poros sese inducentis. Vnde postquam totum corpus aquæ feruidum est, etiam fundus vasis calescit. Atque hæc ratio est ad mentem Arist. in problematibus sect. cit. problem. 5. vbi ait fundum non vrere, quia calor in eum contractus extingui ab aqua potest. Quo fit etiam vt addita aqua non liquescant vasa plumbea igni imposita.

Quorundā solutio.

Thomas à Vega lib. 2. de loc. aff. sect. 2. cō. 2.

Aqua sublimata.

Solutio aliorum.

Verùm sint hæc ita vt dicūtur, adhuc explicandum superest, quo pacto tanta vis caloris, fundo frigente in aquā transmeet. Aut enim ignis immediatè aquam calefacit, aut per fundum vasis. Si immediatè, iam aliquid agit per se primò in rem distantem. Si per fundum, sequitur traiici calorem intēsum per aliquod intermedium corpus; nec tamen illud intensè calefieri, quod non minus absurdum est. Quidam memoriæ nostræ Philosophus, affirmat ignem priùs in aerem poris fundi inclusum, calorem immittere; deinde per eum duntaxat, maiorem illam caloris vim in aquam traducere. Verisimile tamen non videtur, eam transmissionem vel tantum, vel maiori ex parte per poros fieri. Cùm enim ii tantū minuti contractiq; sint, per eos vix longo tempore aqua incalesceret. Dicendum igitur erit, ignem initio in vasis fundum agere, eumq; sibi similem ex parte reddere, vt experientia testatur: deinde eo quasi in amicitiam & belli societatem assumpto, tam ignem, quàm ipsum fundū vice vnius efficientis causæ totam suam vim in aquam intendere, iuxta ipsum tamen fundum non ita procedere calefaciendi actionem, quia resistentia aquæ cò maximè confertur, & conglobatur, vt hosti sese ex aduerso opponat. Quod fit etiam descendentibus ad imum ipsis partibus frigidioribus, & in poros fundi sese inducentibus, aut modo alio simili. Atque ita ea parte non posse tam citò vinci aquæ resistētiam. Nihilominus per alias remotiores lebetis partes, secundū quas non ita resistit aqua, & per aerem circunstantem penetrare actionem ignis, prævalereq; ad inducendum calorem intensum in aquam ferè totam, quousque tandem ipso etiā fundo calefacto aqua omnino debelletur. Atque ita semper actionem exerceri in passum agenti immediatum. Idem dicendum de igne calefaciente in charta papyracea affusum oleum, quod ipsi ratione humoris nonnihil aduersatur, atque adeò eius vim aliquantulum obtundit, & detinet. Quod verò de naphtha obiicitur, dicendum naphtham (idem intellige de approxe) ignescere calore per medium aerem trāsmisso, qui aerem priùs inflammat; etsi id ob illius raritatem non ita conspicuum sit.

Fracastori lib. de sympath. c. vlt.

Cur ignis videatur naphthā è loco remoto immediatè corripere.

ARTICVLVS VII.

Enodatur quartum argumentum, discutitur modus, quo phantasia mouet appetitum.

QVartum argumentum duas potissimum attingit difficultates. Prima est, vtrum imaginatio se sola frigus, aliamve qualitatem in corpus imprimat. Altera, num primò in remota agere possit. Priori verò difficultate alium in locum in quo ex instituto perpendenda erit, reiecta; quod ad posteriorem attinet, illud constat, imaginationem obiectis rerum simulachris ciere cum motu cordis appetitum, agitatisque humoribus, & spiritibus, ex vario eorum motu & coitione alterationem efficere. Nam in timore corpus frigescit, ac pallet: in verecundia, rubore perfunditur: in ira, sanguis ignescit: in mœrore floridus color

D. Thomas quæstionib. de verit. q. 26. art. 3. in fol arg. 11.

color obscuratur. Nimirum vti in libro de animalium motione Aristot. ait, parua mutatio in ipso facta principio, verbi gratia in corde, multiplices etiam in extremo efficit varietatum differentias, vt temone paululum translato, magna proræ mutatio existit.

Quæstio, quo imaginatio moueat.

At enim quo pacto hęc motio ab imaginatrici facultate ad appetitum pertingat, incertum est ac valde cõtrouersum. Erit fortassis, qui hunc nodum expedire se putet, asserendo vtrunque appetitum sensitiuum in corde sedem habere, moueriq; à sensu communi ibidê existente.

I. Opinio. Sensum cõmunem posuit Arist. in corde.

Nam quod sensus cõmunis in corde resideat, credit Aristot. in lib. de iuuent. & senect. c.2. & in lib. de somno & vigilia c.2. & 2. de partibus animalium c.10. & lib.3. eiusdem operis c 4. Item Alexander Aphrodisiensis 1.de anima c.vlt.& Auer. 2.collect.c.7.Themistius in lib.de memoria & reminisc. aliiq; nonnulli. Hæc tamen responsio falso innititur fundamento. Non enim sensus cõmunis in corde, sed in capite insidet, vt docet Plato in dialogo de natura; Auicenna 6. naturalium par.4.c.1.Albertus in lib.de apprehensione c.3 Galenus lib.8. de usu partium c.3. & 4. ac cæteri fere Medici; quæ opinio suo loco, hoc est, in 3. de anima non leuibus argumentis astruetur.

Secũda opinio.

Alii propositæ dubitationi respõdẽt: cùm sensitiua cognitio ab interno sensu elicitur, inuehi à cerebro per neruos, quibus spiritus animales in potentias dispertiuntur, ac pertingere ad sedẽ vsque appetitus quasdam rerum notitias & simulachra, quæ appetẽtem vim immediatẽ lacessant. Sed neque hi rectẽ Philosophãtur. Non enim cognitio sensitiua extra potentiam à qua gignitur, oberrat: præsertim cum omnis notitia, vt est communis Philosophantium vox, inter actiones immanentes connumeretur. Quod si uelint, non cognitionẽ ipsam, sed duntaxat rei cognitæ speciem ad appetitum à demitti: adhuc nihilominùs coarguẽtur. Namque licet sensibiles rerum imagines ab una potentia ad aliam excurrant; vt ab oculo per neruũ opticum ad sensum communem: tamen ad appetentes non videntur effundi, cùm non nisi cognitricibus, vt earũ principia cognoscendi obseruiant. Præterea si huius sẽtentiæ auctores ideò species mittunt ad appetitũ, vt per eas illi res obiecta, in quã feratur, proponi ac repręsentari queat, fallũtur.

Species non excurrunt à potẽtiis cognoscentib. ad appetitum.

Nulla enim species impressa, appetitui ĩ actu rẽ obiicit, sed uirtute, quatenus imago quędam est, è qua expressa rei notitia educi potest: at repręsentatio, quę appetitũ mouet, actualis, & exercita esse debet: alioqui si virtualis per se appetentẽ vim cieret, vtique cessante omni intellectus actione, tenderet voluntas in ea, quorum imaginem intellectus patiẽs in se cohibet; quod omnino falsum est.

Tertia opinio.

Non minus etiam à vero abest eorum sententia, qui dicunt phantasia non notitiam, neque speciem ad appetitũ transmittere, sed aliam occultam qualitatem excitatricẽ appetitus ad rei prosecutionem, vel fugam. Hi enim liberẽ fingunt, gigni eam qualitatem per actum phantasiæ, siue imaginatricis facultatis, qui certẽ actus præter speciẽ, quam in se, vel in alia potentia cognoscente imprimit; ad summum, si quam præterea qualitatẽ producit, etiam apud eos, qui imaginationi multum attribuunt, est ea, quam ipse apprehendit, quõ ex utroque parente albo nigri partus prodierunt; Et Pauo (vt scribit Fernelius in libro de hominis procreatione c.11.) si dum ouis incubat, linteis albis circumtegatur, albos omnino pullos; non gemmantis coloris edet; videlicet, quia imaginatio, (saltem supposito motu appetitus) virtutẽ ad exprimendas eas notas, & colorẽ, aliaq; eiusmodi, in quæ vehementius intendit, primo quidẽ spiritibus, quibus celebri meatus referti sunt; deinde per spiritus seminis, ac fœtui inurit. Præterea eo etiam hæc opinio displicet, quod prædictam qualitatem nulla cogente necessitate confingat, vt mox patebit.

Virtus imaginatricis facultatis. Augu. 3 de Trin. c.8. & li.12. de Ci. ui Dei c.25. Isidorus li. 11. Etymol. Abulẽs. Genes. 30. q.9. Heliodorus lib.1. hist. Aeth.

Itaque superioribus sentẽtiis omissis, amplectimur id, quod multi nostræ ætatis optimæ notæ Philosophi in hac dubitatione statuerunt, videlicet nihil incommodi esse vnam potentiam in aliam abs se distitam primò agere, modò vtraq; in eodem hæreat subiecto, & ab eadem anima oriatur, alteraq; ad alteram suopte ingenio ordinetur, vt in re proposita accidit. Sufficit enim principem prædictæ motionis causam vtrique potentiæ præsentem esse: maximẽ quia influxus ille poten-

potentiæ cognoscentis in appetentē non A transmittitur, quasi directò, & immediatè, sed velut circuitu quodam per ipsam animam, & suppositum: siquidem vis appetens cæca est, nec potest videre quid cognoscens proponat, vt inde moueatur; sed anima, ac præcipuè etiam suppositum postquam vi cognoscente percipit obiectum ex impressione talis notitiæ, fertur in illud per appetitum, atque ita notitia obiecti non concurrit ad appetitionem, nisi vt afficiens animam, B & suppositum, quę per vim appetitiuam appetēdi actum eliciunt; anima quidem vt principium, quo; suppositum verò vt principale agens. Quare non mirum si per animam, & suppositum possit influxus phantasiæ distantis ab appetitu in ipsum peruadere. Quod si adhuc difficile videtur, causam principalem, quæ interuentu instrumenti operatur, posse quicquam facere vbi instrumentum non sit; respondemus, non posse quidem, si C nullum aliud habeat instrumētum, quo vtatur ad eiusmodi effectum: at in proposito secus rem habere. Nam anima & suppositum vtuntur facultate appetitiua tanquam instrumento proprio ad eliciendam appetitionem, ipsa verò notitia est instrumentum remotum, & prævie disponens animam, ac suppositum, vt per appetitum operetur, sicuti declaratum est. Atque hæc tota explicatio, & defensio locum habet, posita illa sententia, D quæ afferit notitiam obiecti concurrere effectiuè ad actum appetitus. Nam in contraria, quæ talem concursum notitiæ effectiuum denegat, nec minus probabilis est, cessat omnis respondendi labor hic susceptus, sed quia statuere omnino de ratione, qua notitia obiecti concurrit ad actum appetitus, non est huius loci, visum est propositi argumenti solutionem tractare, admissa etiam illa sententia, in qua difficultatem ingerebat. Ad E posteriorem verò dicendum, nec imaginatricem vim externa corpora immutare, vt Auicenna aliiq; nonnulli voluerunt; nec si ea immutaret, id ab ea primò, sed explicata per mediū qualitate perficiendum fuisse.

Vis appetēdi est cæca.

Explicatio difficilis dubij.

ARTICVLVS VIII.

Refutatur quintum argumentū: traditur causa motus proiectorum.

Circa vltimum argumentum non leuis occurrit dubitatio de motu proiectorum, sit ne eius causa corpus, quod à tergo instat, & vrget, an impulsus in eis à iacente impressus. Huic quæstioni ita occurrit Themistius in sua paraphrasi capitis noni in librum de insomniis; simul atque telum de manu iaculantis recessit, longius quasi suo motu fertur, propterea quod ille, qui mittit, primò rem aerem commouet, qui collisus subinde alium aerē propellit atque hic deinceps alium continenti serie, donec vires senescant, atque ita telum quiescat. Eandem sententiam amplexi sunt, Simplicius 8. huius operis ad tex. 82. Auerroes ibidē in digressione de motu proiectorum D. Tho. 3. de cœlo ad tex. 28. Maior in 2. d. 13. q. 7. aliiq; nonnulli, qui ita fere concludunt. Proiectis, vt testatur experientia, docetq; Aristoteles 2. de cœlo c. 6. tex. 35. maior inest celeritas paulò post motus initium, quàm in principio, vel fine; si autem mouerentur à virtute impressa, necessum foret eorum motum initio maximè velocem esse; deinde segniorem; cùm eiusmodi virtus post initium languescat, ac debilior fiat. Non ergo ab ea virtute proiecta deferuntur. Secundò. Eadem iaculatoris manus, nunc sursum, tunc deorsum vibrat iaculum, ergo cùm vis deferens sursum, sit leuitas; deferens verò deorsum sit grauitas; sequitur eandem numero vim motricem nunc leuitatem, nunc grauitatem gignere; quod non est admittendum, cùm grauitas, & leuitas inter se specie distinguātur. Tertiò, Aristoteles proximè sequēti lib. c. 10. tex. 82. tractans hanc controuersiam de motu proiectorum, eius causam esse ait mediū, in quo fit motus, idemq; reperit 3. lib. de cœlo c. 2. tex. 28. & in libello de insomniis c. 2. & de diuinatione per somnium c. 1. & in problematis sect. 11. proble. 6. & in quæstionib. Mechanicis q. 33. Igitur secundum Peripateticam doctrinā nulla alia prædicti motus causa admittenda est.

Quæstio

Vt Burlæus 8. huius operis ad text. 76.

Maironius in 2. d. 13. q. 7.

Eius argumenta. Primum.

Secundum.

Tertium.

Con-

Veræ sententiæ explicatio.

Pro hac sententia lege Scaligerum exercit. 28. aduers' Cardanum. Toletum 8. huius op. c. 9. ad tex. 86 Saxoneũ 3. de cœlo q. 12.

Contraria tamen sententia arbitrantium principem causam eius motus esse proiectorem ipsum, instrumentariam vero non esse medium corpus, etsi ad id aliquantulum adiumenti conferat, sed vim quandam, seu impetũ a iaciente rei mote impressum, eiq; inhærentem, verisimilior est. Comprobatur autem primum ex eo, quia non videtur negandum, dari in rebus huiusmodi uirtutem, siue impulsum, qui non sit motus ipse, sed qualitas realis, qua motus proximè administretur. Nam cùm Angelus cœleste sphæram mouet, non nisi iniecto istiusmodi impulsu mouet. Item cùm leuia corpora in superiorem, vel grauia in inferiorem locum tendunt, ideò in fine concitatius aguntur, quia progressum motus, augescit id iis impulsus à natiua eorum leuitate, seu grauitate oriundus, vt in 3. de cœlo explicatiùs dicitur. Propterea item motus proiectorum in fine tardior est, quia impetus, quo feruntur, paulatim euanescit. Denique hac ratione videntur Angeli in hunc, aut illum locum dæmonas per vim impellere, iniiciendo eis spiritalem impulsum, quem certum est in corpore medio non recipi; si autem datur spiritalis impulsus, non est cur materialis negetur.

Confutatio responsionis.

Quod si quis respondeat, dari quidem istiusmodi qualitatem motiuam, sed eam in corpus ambiens, non autem in lapidem iactum aut sagittam infundi, is coarguetur ex eo, quia absque probabili ratione dicitur non posse etiam corpus quod iacitur, in se impetum accipere; præsertim cùm id quod alias medium, siue ambiens corpus erat, possit esse id ipsum, quod iacitur, vt si quis aquã sursum propellat. Deinde cur pluma iacta, nec tam vehementer, nec tam longè dimouetur, quàm lapis, cũ illa multò minùs, quam hic insequenti aeri obsistat? Certè, quia lapis habilior est ad excipiendum & conseruandum in se impetum. Itaque non aerem duntaxat, sed multò magis in ipsum lapidẽ vis motiua à proiectore transfunditur. Adde quòd non videtur negandum, posse Angelum in vacuo iaculum contorquere, & tamen iaculum non tũc ab aere, sed ab impetu sibi inhærente raperetur. Denique incredibile est rotam, aut trochum, qui in gyrum citissimè agi-

Angelus posset iaculum in vacuum intorquere.

A tur, moueri a solo aere, cùm ipsa potius aerem moueant: tormentarios globos, qui mœnia, & vrbes demoliuntur, à tam leui, raro, & fluido corpore ad certum scopum tanta vi appelli. Quare aliquid est præter aerem, quod iacta corpora deuehit, nempe ea, quam diximus, virtus in eis hærens.

Ad 1. arg.

Lege Fracastorium lib. de sympat. & antipat. cap. 4.

Ad primum igitur argumentum aduersariæ partis dicendum erit ex D. Thoma 2. de cœlo ad tex. 35. aliisq; nonnullis, motum proiectorum paulo post initium velociorem esse, quia tunc concitatæ sunt plures partes aeris (qui etiã vti diximus suo appulsu rem iactam promouet) postea verò quia motrix virtus à iaciente impressa perpetò debilitatur, lentescit motus, & tardus proiecta semper donec quiescant, feruntur. Ad secundum dicendum est, impetum à iaciente productum, nec propriè leuitatem esse, nec grauitatem, sed esse qualitatẽ, quæ ex se indiscriminatim potest quoquo versum rẽ iactam deferre. Sed enim prout regitur, & modificatur à iaciente, ita in hac, aut illam partem mobile rapit.

Ad 2. Arg.

Ad 3. Arg.

Quod ad tertium argumentũ spectat, non imus inficias videri Aristotelem aduersariæ parti nimium fauisse. Respõderi tamen potest Aristotelẽ dixisse proiecta vehi à corpore medio, nõ vt ab integra, sed vt à partiali causa suæ motionis.

Sol. principalis argumenti.

Duo genera mouentium.

His ita explicatis, vt ad solutionem eius argumẽti, cuius occasione hæc à nobis disputata sunt, veniamus, aduertendum est, duo esse mouentiũ genera. Vnũ eorum, quæ nisi ipsa rei motæ continenter adsint, illico motus cessat, cuiusmodi est sol dum aerem illustrat. Alterum eorum, quæ etiam in absentia mouẽt, quia nimirum patienti virtutem motricẽ communicant, quæ mobili impressa, ad continuãdum per se motum sufficit. Et hæc quidem dicuntur per instrumentum separatum agere, cuiusmodi sunt animantes, quæ per vim semini inhærentem fœtus suos educunt. Priora igitur mouentia necesse est rei, quæ mouetur, perpetuò assistere: posteriora verò non item, sed dũtaxat cùm qualitatem effectricem motus, quasi substantiam suæ vicariam substituunt. Ex hoc autem numero est is, qui lapidem sursum iacit, impresso videlicet in eũ impetu, quo per se deinceps

feratur, itemq; corporum grauium, & leuium progenitores, qui mobilibus in ipsorum ortu coniuncti fuere, atque eis tunc grauitatem & leuitatẽ, quibus naturalia loca adeunt, impertiti sunt. Ita verò patet nullum ex hisce motoribus per se primò agere in distans; cum vel per se proximè, vel per suam virtutem rem motam attingant.

QVÆSTIO II.

Possit ne aliquid assumi à Deo vt instrumentum ad agendum in rem distantem.

ARTICVLVS I.

Concluditur pars affirmatiua.

Qui authores affirmatiuã partem tueantur.

TAmetsi ex superiori disputatione constet, non posse quicquam viribus naturæ in rem ab se dissitam primò agere; adhuc tamen exquirendum superest, num id saltem diuina virtute fieri queat. Partem affirmãtem amplexi sunt non solum Scotus in 1.d.37. qui id etiã vi naturæ fieri autumat; sed Paludanus in 4. d.1.q.1. Caietanus 3.p. ad art.2. q.13. Vega lib.7.in Conc. Trid.c.14. Bellarminus de sacramentis in genere lib.2. c.11. Soarius 3.par. q.13. art.1. disput.31. sect.6. estq; de mente D. Thomæ in 2.2. q.178. artic.2. ad 1. & 3 p. 2 q.48. Atque hanc sententiam, vt magis consonam sacræ paginæ, & patrum testimoniis, quæ apud hos authores videre est, amplectendam censemus. Probatur autem primùm ex eo, quia sicuti virtus principalis agentis potest agere virtute instrumenti, etiã vbi principale agens nõ est: (vt patet in cœlestium corporũ influxu, qui animalia ex putrescente materia apud nos gignit, cùm tamen corpora cœlestia, quæ eiusmodi animantium principes causæ sunt, tanta locorum intercapedine distent) ita verisimile videtur posse instrumentum operari, vbi non adest, virtute principalis agentis, quod sit immediatũ passo, hoc est, virtute Dei, qui vbique præsens est, ita videlicet vt tale instrumẽtum ad eam actionem vltra naturæ suæ modum diuinitus promoueatur.

Corpora cœlestia vt principes causæ generãt animantes ex putri materia.

Secundò, Ducitur ad idem non leuis momenti confirmatio ex illa probabili doctrina, quã suprà defendimus de concursu effectiuo phantasiæ ad actum appetitus. Si enim phantasia in capite residens, vt instrumentum animæ, & totius compositi mouet efficiẽter appetitum in corde existentem; non incongruè ascendemus ad colligendum posse aliquid vt Dei instrumentum, in rem distantem primò agere: quamuis instrumentum non eodem prorsus modo se habeat ad Deũ, quo phantasia ad suum subiectum.

Tertiò, Quia probabile est inferum ignem, vt diuinæ iustitiæ instrumentum, in Dæmonas, qui hoc crasso, conςεετυ(?)q; aere diuagatur, more causæ physicæ agere, eorum mentes vi cohibendo, ne ab eius consideratione auerti queant, & in eis vehementem dolorem cruciatumq; excitando. Quare, &c. De cruciatu dæmonum, qui apud nos versantur.

Quartò, Quia humanitas Christi erat diuinitatis organum, quo Deus, vt communi consensu patres docent, miracula efficiebat. Nec videtur excipienda illa, quæ Christus edebat in locis ab humanitate disiunctis, vt doctores quos paulo antè citauimus iure contendunt. Asserẽdum ergo est, posse aliquid diuina virtute assumi, vt instrumentũ ad agendum primò in rem distantem.

D. Damascenus lib.3. fidei ort. c.19. Athanasius ser.4. cõtra Arri. Euseb. lib.4 de demõst. euãg. c.13. Theodoretus in dialogo immutabilis.

ARTICVLVS II.

Dilutio eorum, quæ in contrariam partem afferuntur.

VErum contra hanc sententiã hæc sunt argumenta. Id quod nullibi existit, non potest tanquam instrumentum assumi ad aliquid efficiendũ, cùm vnumquodque operetur, vt est, omnisq; actus secũdus supponat primum, atque adeò omnis actio existentiã; sed vnumquodque respectu loci vbi nullo modo existit, perinde se habet, ac si non esset, cùm illuc nec eius essentia, nec existẽtia pertingat. Igitur nihil vbi non existit, agere potest. Item si Deus non esset vbique, non posset vbique operari; ergo neque per instrumentum, vbi instrumentũ non est, agere ualebit. Antecedens probatur; quia si Deus posset ubique operari, etsi ubique non esset; non rectè D. Paulus Actor.17. ex actione, siue concursu Dei in quo viuimus, mouemur, & sumus, diuini numinis pñtiã astruxisset. 1. Arg. 2. Arg.

Ad pri-

Resp ad 1. Ad primum horum respondendũ est, cum existentia sit fundamentũ omnium actuum secundorum, nihil posse ex se vllam edere actionem nisi existat. Negari item debet, rem comparatam ad locum in quo non est, perinde se habere, ac si non esset; cùm enim re uera existat, etsi eò non pertingat secundũ suam substantiam, pertingit tamen secundum actionem, non quidem propria vi, sed efficacitate diuini concursus dantis illi esse dependenter à tali instrumento remoto, & imprimentis eam immediate in subie- A ctum distans, quod efficacitati cõcursus, & voluntati diuinæ non est negandum, licet difficile percipiatur.

Ad secundum, cõcesso antecedẽte negãda est consecutio: quia Deus agit virtute propria, quæ alteri rei denegari nõ potest, ideoq; si eius substantia ubique præsens non esset, ubique agere non ualeret: nos verò nequaquam admittimus posse aliquid in rem disiunctam operari virtute propria, sed vt instrumentũ Dei B tanquam præcipui agentis, quod omni passo immediatum est. Resp. ad 2. De hac re Ochamus 1. 2. d. 37.

CAPVT TERTIVM.

Vidquid autem alteratur, à sensilibus alterari, & eorum dun- Text. 14.
taxat, quæ ab illis afficiuntur, alterationem esse, ex his dispicien-
dum est. Aliorum namque maximè in figuris & formis, & ha- Text. 15.
bitibus, eorumq; sumptionibus & depositionibus alterationem
esse quispiam existimarit. At in nullo est. Nam quod figuratur, cum perfectũ
fuerit, non id dicimus esse ex quo est, vt statuam æs, aut pyramidem ceram, aut
lecticam lignum, sed denominantes aliud æneum, aliud cereum, aliud ligneum.
At id, quod affectum est, atque alteratum, nuncupamus. Aes enim humidum
& siccum, & durum & calidum dicimus, item ceram. Et non solùm hoc mo-
do, sed ipsum quoque humidum, & calidum, æs dicimus, eodem nomine atque
affectionem materiam nuncupantes. Quare si quod factum est, in quo est fi-
gura, ipsius figuræ aut formæ nomine non dicitur, affectionum autem & alte-
rationum nomine dicitur, perspicuum est has generationes, alterationes non
esse. b *Absurdum item hoc modo dicere videri possit hominem aut domũ, aut* Text. 16.
ex his quæ genita sunt, aliud quidpiam alteratum esse. Sed vnumquodque ali-
quo quidem alterato genitum esse fortasse necesse est, veluti materia densata,
aut rarefacta, aut calida frigiditate reddita. Sed tamen quæ oriuntur, non al- Text. 17.
terantur, nec eorum ortus alteratio est. c *Atqui nec habitus, nec corporis*
virtutes. Habituum enim alij quidem virtutes: alij vero vitia sed nec virtus,
vitiorũ alteratio est. Verùm virtus perfectio quædam est. Nam vnum quodq;
perfectum tunc dicitur, cùm suam ipsius virtutem nactum est, quippe cum ma-
ximè secundum naturam tunc habeat, vt circulus perfectus, cum maximè cir-
culus optimus factus fuerit. Vitium vero huius interitus est, & remotio ab
eo, vt igitur nec perfectionem domus alterationem dicimus, (absurdum enim
est si domus fastigium & tectum alteratio est, aut si cum tegitur domus, fasti-
giumq, accipit alteratur, & non potius perficitur) ita in virtutibus & vi-
tijs, & his qui habent aut accipiunt, res habet. Aliæ enim perfectiones sunt,
aliæ remotiones: quare non alterationes. d *Præterea dicimus virtutes omnes*
in his quodammodo esse, quæ ad aliquid referuntur. Namque eas quæ sunt
corporis, vt sanitatem & bonum corporis habitũ, in calidorum & frigidorum

aut

aut internorum inter se, aut ad continens temperamento & commensuratione ponimus. Similiter pulchritudinē & robur, & alias virtutes atque etiam vitia. Vnaquæque enim & vnumquodque quodammodo ad aliud refertur, & ad proprias affectiones aut bene aut male eum qui eis præditus est dispo-nit. Propria autem sunt, à quibus gigni atque corrumpi aptus est. Cum igitur quæ ad aliquid referuntur, nec sint alterationes, nec eorum sit alteratio, nec generatio, nec vlla omnino mutatio, perspicuum est neque habitus, neque habituum abiectiones & sumptiones alterationes esse. Sed generari quidem fortasse, & interire eos quibusdam alteratis necesse est, quomodo & speciem, ac formam veluti calidis & frigidis, aut humidis & siccis, aut ijs, in quibus primis insunt. In his enim quodcunque vitium & virtus esse dicitur, à quibus id quod habet, alterari est aptum. Namque impatibile, vel vt oportet, patibile
Text. 18. *virtus efficit, vitium autem contrario modo patibile atque impatibile.* e *Similiter res habet in habitibus animæ, cum & ipsi ex eorum sint numero, quæ*
Text. 19. *ad aliquid referuntur. Ac virtutes quidem sunt perfectiones: vitia verò amotiones. Præterea virtus ad proprias affectiones rectè disponit, vitium non rectè. Quare nec ipsæ erunt alterationes; nec igitur abiectiones assumptionesq; eorum. Oriantur autem, cùm ea pars quæ sentit, alteratur, necesse est. A sensibilibus verò alterabitur. Omnis namque moralis virtus in voluptatibus corporis, & doloribus versatur. Hæ verò aut in actione, aut in memoria, aut in spe. Ac illa quidem quæ in actione sensu habentur, qui ab aliquo sensili mouetur. Quæ autem in memoria & spe, ab hac proficiscuntur. Aut enim recordantes quibus affecti sunt, aut quæ expectant sperantes, delectantur. Quare necesse est eiusmodi omnem voluptatem è sensilibus oriri. Quoniam autem voluptate aut dolore excitato vitium & virtus insunt; (in illis enim versantur) voluptates autem & dolores partis sentientis sunt alterationes, perspicuum est necessarium esse aliquo alterato hæc abijciantur & comparentur. Præterea ipsorum generatio cum alteratione est, ipsa autem non est altera-*
Text. 20. *tio.* f *At neque eius partis animæ, quæ intelligendi vim habet, alteratio est, sciens enim maxime in his est, quæ ad aliquid dicuntur. Hoc autem eo constat, quòd nullius facultatis motu antegresso, scientia in nobis oritur, sed aliquo suppetente. Etenim ex singulorum experientia, vniuersam scientiam nanciscimur.* g *Nec sanè actio generatio est, nisi aspectum & tactum generationes esse quispiam inquiat, eiusmodi enim est actio. Rursus vsus & actionis generatio non est, nisi aspectus & tactus generationem esse aliquis existimet. Atque agere simile est his.* h *Scientia autem à principio acquisitio, generatio non est, nec alteratio. Cogitationem enim* ἠρεμῆσαι καὶ στῆναι *hoc est in quiete et statu poni, id demũ* ἐπίστασθαι *hoc est scire & sapere dicimus. Ad mutationem autem, quæ est ad statum, generatio non est, cum omnino nullius sit mutationis; vt antea est dictum.* i *Præterea quemadmodum cùm ab ebrietate aut somno, aut morbo in contraria quispiam mutatur, non iterum scientem factum esse eum dicimus, quamquam antea scientia vti non posset, sic nec tum quidem, cùm à principio habitum comparauerit. Quod enim anima ob mora-*

lem

lem virtutem sedetur, prudens aliquis fit & sciens. Quocirca infantes nec discere possunt, nec sensibus perinde diiudicare, atque seniores, cum multa in eis perturbatio sit, & motus. k Sedantur autem & ad statum à natura perducuntur, in quibusdam vero ab alijs, at in vtrisq; aliquo eorū, quæ sunt in corpore alterato, veluti in vsu & actione cùm experrectus sit & sobrius factus. Hoc igitur quod est alterari, & alteratione in rebus esse sensilibus, & in parte animæ sentiente, in nullaq; alia ex his, quæ dicta sunt, manifestum est.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Vidquid a autem.] Quod superiori capite posuerat, videlicet propria alteratione in patibilibus duntaxat qualitatibus & passionibus versari, id hoc capite demostrat. Nam si in aliis præterea versaretur, maxime in figuris & habitibus, eorumq; acquisitione & amissione. At quod in his non versetur, ostendit. Primum, q non in figuris, quia id quod figuratū est, non iam eo dicitur nomine, quo antequā figurā acciperet; at quod alterationem subit, eandem retinet appellationem. Assumptum ostendit. Nam cùm æs in statuā, cera in pyramidem, lignum in lecticam efformatur; non iam æs, non ceram, non lignum dicimus: at si æs, cera, lignūmve humectetur, durescat, siccitatē acquirat; æs humidū, ceram duram, lignum siccū vocamus: & contra, ipsum etiam frigidum æs nuncupamus, quæ tamē reciprocatio in figuris esse nequit. Alteratio nem versari in patibilibus qualitalibus. Cur non fit ad figuras alteratio.

b Absurdum item.] Secundo idem confirmat, quia id quod figurā, formamve accipit, vt statua, dicitur fieri, nō secus atque homo cū gignitur: ab iudū verò est dicere id quod fit, alterari nō est. Quare figurari alterari nō est. Monet verò licet generatio non sit alteratio, esse tū hanc comite illius; siquidē ante rei ortū nunc addensatur, nunc rarescit materia, nūc aliis id genus qualitatibus afficitur. Circa illud Aristotelis, qđ effigiē accipit dici generari, aduerte ex D. Thoma hoc loco effigiē, siue figurā peculiariter mōstrare cuiusq; rei speciē. Quia nimirū vt quātitas, inter cætera materialia accidētia ad substātiā ppiùs accedit, vtpote q̄ eorū stabilimētū est: ita & figura, q̄ est modus quātitatis, substātiā ppiùs attingit. Quo et fit vt imago, q̄ est expressa rei repræsentatio, magis sm figurā, quā sm colorē, aut aliquid aliud spectetur. Et quia ars æmula est, imitatrixq; naturæ, & arte factū, imago quædā est rei naturalis, artificialiū formę aut sunt figuræ, aut aliquid his cognatū. Ideo ergo negauit Arist. in figuris alterationē esse, sicuti & in formis substātialibus, qbus rei natura potissimū cōtinetur: non q figurarū productio sit propriè generatio; sed quia ad ea similitudinē pxime accedit. Alteratio comes generationis. Effigies index naturæ. Figura modus quantitatis.

c Atqui nec habitus.] Probat nō cōparari habitus alteratione, qa habitus, aut virtutū sunt, aut vitiorū. Si virtutū, eis perficimur: nihil verò alterari dicitur cùm perfectionē assequitur, vt domus, cùm fastigiū accipit. Si vitiorū, cùm vitia sint virtuti contraria, & contrariorū eadē ratio sit, nihil alterari censendū erit, cùm in vitia labitur. Perfici aūt vnūquodq; cùm virtute informatur, ex eo ostēdit, qa virtus est ppria cuiusq; rei pfectio, quā vnūquodq, cùm obtinet, sm naturā benè habet, & in suo genere bonū dicitur. Sumit aūt Arist. hoc loco virtutis nomē laxiori significato, p ea qualitate, qua res ad suas functiones rite obeūdas idonea redditur, quod genus virtutis et plantis conuenit, imo & artefactis, vt circulo, cùm formā naturæ suæ debitā habet. Habitus nō cōparari alteratione. Ad virtutes, & vitia non dari alterationem.

d Præterea dicimus.] Persequitur institutum, ostēdens non versari alterationem circa vitia & virtutes, quæ ad corpus pertinent. Rationis vis ac momentum in eo con sistit, quod corporis virtutes, similiterq; vitia sint relata quæ non posse alterationem terminare lib. 5. demonstratū fuit. Numerat aūt tres corporis virtutes, nimirū sanitatē, pulchritudinē & robur, quæ omnia ex iis esse, quæ ad aliquid sunt ex eo pbat, qa cōsistunt in cōmensuratione quadā. Nā sanitas posita est in cōmensuratione elementorū, & proportione primarū qualitatū tam inter se, quā in ordine ad cōtinēs. Quid aūt appellatione continentis significet Aristoteles, controuersum est. D. Thom. putat

Tempera- indicare corpus, ita ut velit Philosophus humorum temperiem, quæ sanitatem con-
mentorū di tinet, spectandum esse secundum naturam continentis, idest, corporis, in quo sanitas
uersitas. insidet, quia compositio qualitatum, & humorum, quæ in leone, v.g. est sanitas, in ho
mine morbus est: diuersas enim formas diuersa temperaméta benè aut malè afficiūt,
Cœli ac soli & ad omnia apte vel inepte obeunda disponunt. Commentator verò Simplicius &
natura quā Magnus Albertus, nomine continentis intelligūt circumiectum aerem, quia elemen-
tum cōfert torum temperatio ad illum comparari debet, ita vt ea valetudo solida firmaq; habea
ad valetudi tur, quæ ab aere, aliisq; eiusmodi rebus non facilè expugnetur; habet enim ad euer-
nem. tendam, tuendamq; sanitatem multum momenti cœli ac soli natura, vt docuit Hip-
pocrates in lib. de locis, aere, & aqua. Aristot. in problemat. sect. 14. & lib. 7. Politi-
corum c. 11. Vitruuius lib. 1. de architect. c. 4. Quod verò aliæ duæ corporis uirtutes,
pulchritudo, & robur, etiam relata sint, ex eo ostendit, quia pulchritudo consistit in
proportione membrorum cum quadam coloris suauitate: robur verò in neruorum,
& ossium commensuratione, vnde firmitas corporis existit.

e Similiter res habet.] Probauit non tendere alterationē in uirtutes, & uitia cor-
porum, id ipsum nunc de moralibus uirtutibus & uitiis haud dissimilibus argumētis
comprobat. In primis quia cum uirtutes rectè, uitia prauè animum afficiant, necessa-
riò inter ea computari debent quæ ad aliud referuntur, quorum, ut iam dictum fuit,
alteratio non est. Deinde quia animus virtutibus excolitur, uitiis degenerat: nihil ue
rò alteratur: cùm perfectionem comparat, amittitve. Conueniet ergo his non altera-
tio; sed generatio potius & interitus, idest, mutatio quædam cum generatione & in-
Moralis vir teritu similitudinem habens. Quæ mutatio non absque sentientis partis alteratione
tus circa vo contingit. Nam moralis virtus circa uoluptates corporis, doloresq; uersatur. Hæc ue
luptates & rò sine motu appetitus, & transmutatione corporea esse nequeunt. Quod ex eo sua-
dolores. det, quia uoluptates omnes, uel ad actionem pertinent, vel ad memoria, vel ad spem,
siquidem aut rebus præsentibus, & quæ actu sensus mouent, oblectamur; aut iucun-
da præteritarum recordatione fruimur; aut futurarum expectatione delinimur. Qui
affectus in partibus sentientibus alterationem commouent. Id quod de uoluptate
dicimus, suo etiam modo de dolore, & quod de uirtutibus, similiter de uitiis pronun
ciandum erit. Habent enim uitia omnia sua oblectamenta, etsi fallacia & inania, qui-
bus eodem pacto immutari corpus solet.

Alteratio f At neque eius.] Probat non alterari animam cùm sciētias acquirit, eadem, qua
circa scien- superiùs, utens confirmatione, quia scientia inquit relatum est. Cuius rei illud affert
tias nō ver- argumentum, quod fit quispiam sciens nulla facta mutatione in intellectrice facul-
satur. tate, sed sola præeunte experientia, quæ ex collecta singulorum notione oritur. Le-
ge Aristotelem 1. Priorum Analyt. c. 23. & 1. post. c. 14. & lib. 2. c. ult. & 1. Metaph. c. 1.
ubi ex professo de experientia, artiumque, & scientiarum ortu disserit.

g Nec sanè actio generatio est.] Duo circa habitum scientiæ consideranda occur
runt. Alterum est prima eius adeptio, alterum usus. Ostendit ergo hoc loco usum
scientiæ non esse generationem, quia non est cur hic magis generari censeatur, quàm
tangendi, aut uidendi functiones: siquidem ut tactio facultatis tangendi actus est, &
uisio actus potentiæ uidendi, sic contemplatio est actus facultatis intellectricis. Qua-
re ut nemo illas operationes sensuum, generationes uocat, ita nec contemplationem
generationem appellabit.

h Scientiæ autem à principio.] Non accipit Aristoteles hoc loco scientiam pro
habitu, actuve scientiæ alicuius, ut Physicæ, uel Geometriæ, sed pro perfecto usu iu-
dicii, & rationis, quo adepto, ad disciplinas acquirendas apti idoneiq; reddimur. Por
ro huius scientiæ nec alterationem, nec generationem esse inde suadet, quia non eam
In tenera assequimur, nisi exacta iam infantia, & pueritia post quietem & sedatione, tranquil-
ætate peren litatemq; sensuum. Quod vt intelligas, aduerte in tenera ætate ob nutrimenti affluen
ni motu a- tiam, & vberiorem humoris copiam, internorum sensuū officinas perenni motu agi-
gitatur in- tari, & diffluere. Quæ causa est, vt rerum imagines, quæ per externos sensus in inter-
ternorū sen nos illabuntur, in organis asseruari nequeant, (sicuti nec in aqua, aut cera liquefa-
suū officinę cta ea, quas sigillum exprimit) & vt debitus earum usus non existat. Hinc ergo fit, vt
per

per id tẽpus non eluceat lumen rationis, sed quasi nebula obtectũ sit, proindeq; nec addiscere possimus, donec humore illo paulatim ad mediocritatẽ cõsumpto, & fluxu cohibito, iniustæ imagines permaneant, & imaginatio suo munere rite defungatur. Pẽdet enim intellectus operatio à phantasia, ut docet Arist. lib. 3. de anima, c. 8. tex. 9. Quidnam vsum rationis demoretur.

i Præterea quemadmodum.] Confert primum adeptionem scientiæ, quæ pueris conuenit, cum dormientium, ægrotantium, & ebriorum egressu, ad vsum scientiæ, quam antea comparauerant, quod vt hi sublato impedimento, quo tenebantur, scien tiam exercent, ita pueri sedatis etiam sensibus, intelligendi viae facultate potiuntur. Fortasse autem, vt annotauit hoc loco D. Thomas, cùm Aristoteles de puerorũ scientia agit, non de solo usu rationis loquitur, sed de usu veræ scientiæ secundũ sententiã Platonis, qui putauit nostris animis inditas esse à principio rerum notiones, & scientias, quæ tamen propter coniunctionẽ cum corpore, initio quidẽ obliteratæ, & quasi sopitæ sint, postea verò proficiẽte paulatim phãtasia reuiuiscant, & in lucẽ prodeãt. Platonica reminiscentia.

K Sedantur autem.] Quæ tranquillitatem scientiæ necessariã afferre solent, sunt natura ipsa: & alia quædam, id est, educatio, consuetudo, & virtus moralis. Natura enim progressu ætatis phantasiæ motum coercet, & internorum sensuum officinas componit. Reliqua verò tria plurimum habent momenti ad cohibendas animi appetitiones, & voluptates rationi inimicas, quæ comparandæ exercendæq; scientiæ impedimento sunt. Quocunque autem modo sedatio illa fiat, semper aliqua in corpore alteratio interuenit, ut in iis, qui è somno, vel ebrietate excitantur, esto scientia ipsa nequaquam alteratione compatetur. Voluptatis illecebra scientiæ inimica.

QVÆSTIO I.

Sit ne ad solas tertiæ speciei qualitates per se alteratio, an non.

ARTICVLVS I.

Constituitur pars affirmatiua.

Pro hisce acceptionib. l. Henricum Gãd. quodl. 9. q. 7. D. Tho. q. vnica de virtutibus in cõe art. 11. Simplic. 2. de anima ad tex. 58.

A Vt propositam quæstionem expediamus aduertendum primò est alterationem interdũ generali, fusóq; nomine, interdum pressè, magisq; ẽm consuetudinem, & vsum Philosophorum sumi. B Priori modo alteratio omnem motũ, quo ad qualitatem itur, comprehendit. Quo sensu scribit Aristot. hoc in lib. c. 2. text. 12. sensus alterari cùm ab obiectis patiuntur, eorum videlicet imagines ab iisdem expressas in se recipiendo; similiterq; 5. huius operis libro, c. 4. tex. 31. docuit ad disciplinam in cõe esse motũ genere vnum, & lib. 8 c. 3. tex. 26. opinionẽ, & imaginationem motum quendam videri; loquebatur autem de motu alterationis. Posteriori modo vsurpatur alteratio pro eo duntaxat motu, qui inter duas sensiles qualitates cernitur, non quaslibet, sed eiusmodi, vt ẽm eas peculiari ratione subiectum alterum fieri dicatur. Atque hoc significatu accepit Aristoteles alterationem proximè superioribus capitibus.

Alteratio bifariam sumitur.

Secundò, obseruandum est ad alterationem hoc secundo modo sumptã, duas requiri conditiones, de quibus legenda etiam sunt, quæ libro 5. huius operis tta didimus. Prima est, vt qualitas, quæ eiusmodi alterationem terminat, non ita sit idem re cum aliquo, vt illius duntaxat acquisitione, quasi eius consectarium, comparetur. Secunda, vt eadem qualitas aliam habeat sibi contrariam, quæ in subiecto præexistat, ita videlicet, vt vnius acquisitio ab altera, tanquam à termino à quo proficiscatur. Defectu prioris conditionis, non est per se alteratio in figuris, quia ita sunt idem re cum quãtitate, vt non alia, quàm ipsius quantitatis acquisitione in subiectum inferantur. Defectu secundæ neque ad scientias & virtutes, nec ad alias primæ speciei qualitates alteratio per se tendit; propterea qđ hæc nullo contrario in subiecto præexistente sæpè acquiritur. C Neque enim necesse est, vt qui virtute, vel scientia animum excolit, vitio aut errore inquinatus fuerit. Hinc etiam fit, vt nec omnes tertiæ speciei qualitates alteratione cõparẽtur; sicuti patet in lumine, & in odore, quorum illud cõtrarium non habet; hic etsi habeat, non id tamen necessariò in subiecto præexigit.

Alteratio pressè sumpta, quas cõditiones exigat.

Cur in figuris non vertetur alteratio.

Ex his perspicuũ relinquitur quæ nã esse debeat propositæ quæstionis conclusio;

Non ad omnes tertiæ speciei qualitates est alteratio.

sio; nimirum alterationem, si presse, magisq; ad vsum Philosophicũ accipiatur, in solis, non omnibus tamen, tertiæ speciei qualitatibus versari. Etenim si quis attēdat, in his duntaxat, licet non in omnibus, pdictas duas cōditiones inueniet.

Conclusio quæstionis.

ARTICVLVS II.

Obiecta eorumq; refutatio.

Obiectio prima.

Sed obiiciat aliquis. Sanitas & ægritudo sunt idem re cum quatuor primis qualitatibus, calore, frigore, siccitate, humore, nec comparantur actione distincta ab ea, qua huiusmodi qualitates acquiritur: & tamen is qui sanatur aut ægrescit, verè, propriéq; dicitur à Philosophis alterationem subire. Ergo ad alterationem, de qua in præsenti agitur, non requiritur prima conditio.

Obiectio 2.

Deinde candor non semper supponit in subiecto contrarium; & tñ is qui candore afficitur, omnium consensu alterari perhibetur; igitur nec secunda conditio rectè tradita est. Probatur Maior. nã cum nubes in niuem concrescit, datur candoris acquisitio vt 1. Topico. c. 9. sentire videtur Aristoteles, & tamen in nube nullus color candori contrarius antecessit.

Obiectio 3.

Tertiò, cùm superius Aristoteles probauit ad virtutes, & vitia non esse alterationem; quia sunt relata; vel intellexit esse relata secundum esse, vel secundum dici: non secundum esse, cùm pertineant ad Categoriam qualitatis: si secundum dici, pleræq; omnes tertiæ speciei qualitates sunt relata secundum dici: ergo ad illas non potest esse alteratio.

Dilut. 1. ob. Tēperamentum statuit Auic. simplicem qualitatem, non rectè.

Hæc argumenta hunc in modum explicanda sunt. Ad primum concedenda est maior propositio, etsi eã negarit Auicenna Fen. prima primi, doctrina 4. & 1. sufficientiæ c 10. arbitratus temperamentum esse quintam quandam, eamq; simplicem qualitatem, diuersam a quatuor primis, ex earum tamen actione, & perpessione ortam. Cuius placitum lib. 2. de ortu, & interitu ex professo impugnabitur. Sed obiter hic aduertimus quemadmodũ sanitas, & ægritudo non vna qualitas est, ita neque vna simplici alteratio ne acquiri, nisi (quod interdum accidit) ægrotare quis incipiat eo quod ad vnam duntaxat qualitatem ẽm excedentẽ gradum, verbi causa, moueatur; vt cum Socrates, seruata inter siccitatem, & humiditatem tempetie, vltra modum incalescit; tunc enim vna tantum realis, & positiua mutatio interuenit, quæ primo & intrinsece ad calorem terminatur; secundaria vero ratione ad ægritudinẽ, quatenus ex ea mutatione sequitur, vt quatuor primæ qualitates sub ea proportione, quæ ad sanitatem requiritur, non maneant. Quæ proportio quasi harmonia quædam est & concentus. Vt enim in cantu & fidibus soni pro rata portione distincti, atque ita compositi vt primi vltimis, & medii vtrisque respondeant, concentum pariunt: ita primæ qualitates dũ moderatæ, & concordi quadã mediocritate sese mutuò cōplectuntur, & coeũt, temperamentum corporis efficiũt. Quo aũt modo ad sanitatem, quæ in insectili posita esse videtur, alteratio esse queat, 2. de Generatione loco cit. declarabitur. Vt igitur argumenti explicationem absoluamus; dicimus, ad sanitatem, & ægritudinem dari alterationem: sed enim eas non cōsequi acquisitionem alterius rei; cum primarum qualitatũ productio sit primò & per se ipsamet sanitatis, siue ægritudinis effectio in animali.

Sanitas quasi harmonia.

Dilut. 2. Ad candorẽ niuis alteratio.

Ad secundum dicendum, acquisitionem illam candoris in niue non proficisci a contrario proprio ipsius candoris; esse tamen propriam alterationem; quia consequitur alium, aliosve motus secundum primas qualitates, ex quarum varia permistione, & temperamento colores existunt. Qui motus necessario progrediuntur à contrario præexistente in subiecto. Illa autem secunda conditio, videlicet debere qualitatis acquisitionẽ procedere a contrario praexistente in subiecto, intelligẽda est cum primariò qualitas comparatur; non autem cum eius adeptio secundaria ratione consequitur alterationem factam secundum aliam, aliasve qualitates, a quibus re ipsa distinguitur, vt in coloribus accidit (quod de saporibus, odoribusq; similiter pronunciandum est.) Vnde quamuis successiua acquisitio, istiusmodi qualitatũ interdum non proficiscatur à propriis contrariis, quæ alioqui habent, nó proinde alteratio propria esse definit.

Dilut. 3.

Ad tertium, omissis aliorum interpretationibus,

tationibus, quas asserunt Scotus in 1. dist. 17. q. 2. Argentinas in 1. dist. 23. q. 1. & Aegidius hoc loco, respondemus Aristotelem in eo argumento intelligere virtutes & vitia esse relata, sm esse, non tn ex propria, sed aliorum sententia.

CAPVT QVARTVM.

Dubitauerit a autem aliquis an omnis motus omni comparari possit, necne. Nam si comparari omnis possit, & id aequè velox sit, quod tempore aequali per aequale mouetur, circuferentia aliqua lineae rectae aequalis erit, & maior quoque & minor. Praeterea alteratio & latio aliqua aequales erunt, eorum videlicet, quorum vnum alteratum est, alterum pari tempore delatū. Affectio itaque longitudini par erit, quod esse non potest. At aequè velox id dicitur, cùm tempore aequali per aequale motum fuerit. Par autem longitudini affectio non est. Lationi itaque alteratio nec par erit, nec minor. Quare comparari non omnis potest. b *In circulo autem rectaq; linea quonam modo accidet? Absurdum enim est, nisi liceat, hoc super circulo, & id super recta similiter moueri, sed illico necesse sit, vt vel celerius vel tardius, perinde atque si alterum decliue esset, alterum accliue.* c *Praeterea nihil refert, quod attinet ad rationem, si quispiam dixerit tardiùs continuo aut celeriùs necessariò moueri. Circumferentia enim aut maior aut minor erit, quàm recta, quare & aequalis. Nam si in A. tempore alterum quidem lineam B. alterum lineam C. confecit, linea B. maior erit quam C. hoc etenim modo, quod celerius est, definiebatur. Igitur si in minori quoque, aequale celerius erit. Ipsius itaque A. pars aliqua erit, in qua ipsum B. aequalem transit circuli partem, ipso C. in toto A. lineam C. transeunte.* d *At si comparari possunt, rectam circulo aequalem esse id quod modo dictum est, consequitur, sed comparari non possunt, quare nec motus. Verum comparari possunt omnia, quae non sunt aequiuoca, vt conferri cur non liceat, quod nam acutius sit stylus, vinum, an nete? Quod enim sint aequiuoca non conferuntur. Nete autem, & quae illi proxima est conferri possunt, quod acutum in vtraq; significationem habeat eandem. An igitur velox hic & ibi, idem non est? Multo vero etiam minus in alteratione & latione.* e *An primum quidem hoc verum non est, si aequiuoca non sint, conferri posse. Nam multum idem significat: am in aere, quam in aqua, quae comparari non possunt. Quod si non sit duplum, certe est idem (duo enim ad vnum) nec tamen possunt conferri.* f *An & in his eadem est ratio, cum & ipsum multum aequiuocum sit, sed nonnullorum rationes quoque aequiuocae. Vt si quispiam dicat multū id esse, quod est tantum & vltra, tantùm equiuocum est, atque etiam aequale: praeterea & vnum fortasse illico est aequiuocum. Quod si hoc, etiam duo.* g *Nam cur comparari alia possunt, alia non possunt, si est vna natura? An quia in alio primo sunt receptaculo? Equus igitur & canis vter albior sit conferri possunt. cum id, in quo primo, sit idem, videlicet superficies. Et de magnitudine codē modo. At vox & aqua conferri non possunt: in alio enim. An hoc modo licebit vnū omnia facere, vnumquodq; autem in alio esse dicere, idemq; erit aequale, &*

Text. 21. Text. 22. Text. 23. Text. 24. Text. 25. Text. 26. Text. 27. Text. 28.

dulce

Text.29. *dulce & album, sed in alio. Praeterea & receptaculum non quoduis est, sed vnum vnius primum.* h *Non igitur quae comparantur non solum non aequiuoca esse necesse est, sed neque id quod, neque id in quo, habere diuersitatem, vt (exempli gratia) color differentiam habet, non igitur in eo fit comparatio, (veluti colore, vt color est non vt aliquis color, vtrum magis infectũ est) sed*
Text.30. *in aliquo colore.* i *Sic & in motu aquè celere illud est, quod aequali tempore per aequale est motum. Si igitur in hoc longitudinis aliud quidem alteratum est, aliud delatum, erit nelationi alteratio haec aequalis eiusdemq; celeritatis? At absurdum est. Causa vero est, quoniam motus species habet:* k *Quare si quae aequali tempore per equalem longitudinem delata sunt, aequalis sint celeritatis, recta linea & circumferentia erunt aequales. Vtrùm igitur causa est, an quia latio genus sit, an quia linea? Nam tempus idem & indiuiduũ specie semper est. An simul illa differũt specie? Latio enim habet species si id, in quo mouetur, habeat. Praeterea si id, per quod, vt si pedes, ambulatio: si alae, volatio. An non hoc, sed figuris alia est latio?* l *Quare quae aequali tẽpore per magnitudinem eandem mouentur, aeque sunt celeritatis. Eadem autem non diffe-*
Text.31. *rens species, motione quoque specie non differt. Quare hoc considerandum est, quaenam motionis sit differentia.* m *Atque haec oratio indicat vnum quiddã genus non esse, ob eamq; causam multam latent. Aequiuocationem autẽ aliae multum distant, aliae similitudinem quandam habent, aliae propinquae sunt aut genere, aut proportione. Quapropter etsi sunt equiuocationes, non esse tamen videntur.* n *Quando igitur species diuersa est? vtrum cum eadem in alio, an cum alia in alio? quis item terminus est, aut quo albũ & dulce, idem, an aliud esse deiudicabimus? an aliud, quia in alio aliud conspiciatur, an quod omnino*
Text.32. *non idem?* o *Alteratio autem quonam pacto altera alteri equè est velox? certe si sanari est alterari, fitq; vt alius celerius, alius tardius, aliqui etiam simul sanentur, alteratio erit paris celeritatis: tempore nãque equali alterati sunt. At quo alterati sunt? aequale enim hic non dicitur, sed vt equalitas in quantitate, ita hic similitudo. At si eque velox id, quod per idem aequali tempore mutatur. Vtrum igitur id, in quo est affectio, an ipsa affectio conferenda est? hic sane eandem sanitatem esse, quae nec magis, nec minus, sed similiter inest, licet sumere. At si affectio alia fuerit, quo pacto id alteratur, quod albescit, & id quod sanatur, his nihil est idem, nec aequale, nec simile, vt alterationis species haec faciunt, nec vna est, quemadmodum nec latio.* p *Quare quod alterationis, quot item lationis species sint sumendum est. Si igitur que mouẽtur, quorum per se non ex accidenti motiones sunt, specie differunt, motiones quoque*
Text.33. *differrent specie: si autem genere, genere: si numero, numero.* q *At si alterationes equè sint celeres, vtrum ad affectionem eadem ne sit, vel similis, respiciendum, an ad id, quod alteratur, vt si huius quidem tantum album factum*
Text.34. *est, illius vero tantum. An ad vtrumque: ac eadem quidem aut alia, si affectio sit eadem: equalis autem, aut inequalis, si illud inequale.* r *Atqui in generatione & interitu idem considerãdum, quonam modo aequè velox generatio est. An si tempore equali idem & indiuiduũ, vt homo, nõ autem animal, celerior*

autem

autem si in æquali diuersum? Non enim habemus aliqua duo, in quibus sit diuersitas, vt in quibus est dissimilitudo. ¶ Quod si substantia numerus sit maior aut minor, numerus speciei eiusdem erit. Sed id quod commune est, nomen non habet. Et vtrumque velut affectionis plus, aut ea qua excidit, magis, quantum, aut maius.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Dubitauerit a autem.] Quia superius effata quædam ad rem mouentem & rem motam spectantia explicauit, quæstionem proponit, num omnis motus cum quouis motu quoad velocitatem & tarditaté conferri queat. Ac primùm negatiuam partem duobus incómodis allatis confirmat. Nam si quæuis latio possit esse alteri æqualis, vt latio recta conuersioni, etiam recta linea circulo æquari poterit, quod absurdũ videtur. Item si alteratio & latio æquali tempore sint, certè qualitas, ad quã est alteratio, vt calor & magnitudo, seu linea, super quam latio fit, inter sese æqualitatem obtinebunt. Ridiculum verò est asserere calorem, & lineam æquales esse. — *Quæstio de cõparatione motuum quoad velocitatem, & tarditatem. Argumẽta, qbus ostẽdi videtur, posse motũ rectũ conferri cũ circulis.*

b In circulo autem.] Nunc in contrariam partem disserit, probans motũ rectum quoad velocitatem, & tarditatem cum circulari comparari posse. Cur enim, inquit, super circulo, & super recta linea non poterunt duo mobilia similiter, idest, pari velocitate ferri? quasi verò alterum decliui, alterum accliui itinere grassetur.

c Præterea nihil.] Secundò idem concludit, quia si quis concedat motũ circularẽ tardiorem aut velociorem esse, facilè probabitur posse circularem & rectũ æqua celeritate confici, cum dari queat recta linea circulo æqualis. Quod ita demõstrat. Si mobile celerius in tpe A. lineam circularem B. decurrat: mobile verò tardius lineam C. maior erit linea B. quàm linea C. quia id, quod velocius mouetur, eodem tempore maius spacium conficit: sed id, quod celerius fertur, potest minori tpe æqualem lineã traiicere. Igitur in aliqua parte tẽporis A trãsibit portionem lineæ B. circularis, quæ toti lineæ C. æqualis sit. Ac pinde recta & circularis linea erunt inter se æquales.

d At si comparari possunt.] Iterum pro negatiua parte obiicit idem incómodũ, quod antea. Nam si motus circularis & rectus inter se quo ad velocitatem conferri queant, sequitur lineam rectam esse æqualem circulo, quod qua ratione dici possit, non apparet. Deinde canones, seu regulas quasdã tradit, quibus intelligamus quinã motus inter se rite comparandi sint. Prima regula est. Ea possunt in comparationem venire, quæ æquiuoca non sunt. Nam cùm æquiuoca diuersam habeant naturam, minimè censentur apta vt inter se conferantur. Quod videre licet in acuto, quatenus de stylo, vino, & sonis dicitur. Namque in stylo ad magnitudinem pertinet, in vino ad saporẽ, in sono ad musicã, quæ nemo inter se aptè cõpararit. Quis enim aut stylũ vino acutiorem, aut vinũ sono acutius dicat? Hinc colligit non posse motum rectum & circularem, quoad tarditatem & velocitatem inter se conferri, ac multo etiam minus lationem & alterationem, eũ eorũ tarditas & celeritas alia atque alia ratione dicãtur. — *Prima regũla ad cõparationẽ motuum. Motum rectũ, & circulaẽ nõ posse inter se comparari.*

e An primum quidem.] Obiicit contra id, quod proximè asseruerat, quæ nõ sunt æquiuoca, posse inter se comparari. Nam multum respectu aeris, & aquæ, vniuocum est, nec tamen aerem cum aqua multitudine comparamus. Quòd si quis neget multum eadem ratione aeri & aquæ conuenire, occurrit, saltem duplum vniuocẽ eis competere, cum in vtroq; duplum sit duorum ad vnum proportio, & vt se habet duplum aeris ad suum dimidium, ita & duplum aquæ ad suum. — *Obiectio. Præoccupatio.*

f An & in his.] Persistit nihilominus in regula tradita, aiens omnia quæ æquiuoca non sunt, collationẽ inter se inire posse. Nec exempla illa petita a multo, & à proportione dupli quicquam obstare. Non enim hæc in aere, & aqua eandem obtinent rationem, sed diuersam: quoniam multum dicitur continens tantum & vltrà, atque ita aer ratione molis dicitur multus, respectu aquæ, quatenus in maiori quantitate parum habet materiæ. Aqua verò contrà comparatione aeris multa dicitur, quia in — *Dilut. obi.*

mole exigua plus materiæ cohibet Vnde etiam fit, vt eorum proportiones sm quantitatem prædicto modo sumptā, non eadem ratione se habeant: sicuti nec æqualitas, aut vnitas, seu conuenientia in multitudine Aduertit autem Commentator hæc non pura æquiuoca esse, sed ambigua, in quæ tamen propria comparatio non cadat.

Multum & paucum nó esse vniuoca.

g Nam cur comparari alia possunt.] Stabilire conatur quod paulò antè dixerat, multum & duplum non esse vniuoca, rogans cur si vniuoca sint, non aptè aerem cum aqua, sed aerem cū aere, vel aquā cum aqua cōparemus? Quod si quis respondeat, diuersitatis causam esse, quia quædam habent idem receptaculum, vt albedo canis, & equi, quæ in superficie recipiuntur, vnde fit vt aptè in cōparationem veniant. Alia vero non habent, vt vox & aqua, ob idq; conferri inter se non possunt, similiterq; multum & duplum non sortiri in aqua & in aere eadem recipientia, quæ tñ sortiūtur in hac aqua, & illa inter se collatis. itemq; in hoc & illo aere, & iccirco has duas posteriores coniugationes rectè cōparari, non aūt aeris, & aquæ. Hanc responsionem confutat. Primùm quia si ita sit, licebit dicere quæuis æquiuoca in vnam conuenire naturā, sed ob recipientis diuersitatem non aptè inter se conferri. Deinde quia non sat est vnum esse primum receptaculū, nisi natura vna sit, quãquidem oēs rerum intereuntiū formæ quantumlibet naturæ distinctione abiungantur, vnum idemq; materiæ commune gremium habent, quæ tamen non omnes inter se collationem subire queunt.

Secunda regula.

Quæ inter se cōparantur debere specie conuenire.

h Non igitur quæ comparantur.] Aliam tradit regulam ad dignoscenda ea, quæ inter se cōparantur. Videlicet talia esse debere, vt non solum æquiuoca non sint, sed nec specie differant. Itaque non poterunt cōparari candor & nigror, quatenus colores, quia naturæ sunt specie dissidentes; poterunt tñ duo candores, quia sub eadē specie sunt. Adiicit verò, neque id quod, neque id in quo, debere esse diuersa, hoc est, nó solùm colores, verbi gratia, qui inter se conferuntur, sed etiam id, in quo conferuntur, debere eandem specificæ naturæ communionem vendicare.

i Sic & in motu.] Postquam generatim explicuit, qualia esse oporteat ea quæ inter se comparari debent, nunc id ad institutam de motu disputationem accōmodat, vultq; motus eosdem specie, qui æquali tempore æqualem conficiunt magnitudinē, posse inter se quoad celeritatem conferri, cæteros verò specie differentes non posse. Quare si linea alteretur, eodemq; tempore aliquod mobile lineam transeat, non dicentur hi motus celeritate æquales, tametsi idem tēpus consumant, propterea quod inter se specie discrepant.

Alteratio non rite venit in cōparationē cū motu ad locum.

Quæstio.

Solutio quæst.

K Quare si quæ æquali tempore.] Non solùm inquit alteratio cum latione non rectè cōparatur, sed nec conuersio cum motu recto: tū quia admittendū foret rectam lineā, & circumferentiā inter se æquales esse, quod est absurdū: tum quia motus circularis, & rectus distinguuntur specie. Quærit aūt vnde nam hoc specificū discrimen oriatur; maximè cum eius causa ad tps, quod vnū, idemq; semper est, referri non possit: an ex eo pueniat, quod latio genus sit, cōprehēdens sub se rctū & circularē motū, vt species diuersas: an qa linea genus est, sub quo recta & circularis, vt spēs distinctæ cōtinē ur. Tū respōdet eā differentiā à linearū diuersitate primò nasci, ita tñ vt in quibusdā motibus ab eo ēt quo fiunt, idest, ab instrumentorū varietate petatur. Quo pacto ambulatio, & volatus, quia hic alis, ille pedum gressu fit, diuersæ sunt species.

In collatione motuum quid potissimum spectandū sit.

l Quare quæ æquali.] Toties Aristoteles eadem hoc in libro repetit, vt non sine causa extremam ei manum haudquaquam adhibuisse credatur. Hic iterum docet, ea quæ æquali tempore eandem, idest, non diuersæ speciei cōficiunt magnitudinē, æqua celeritate moueri, proindeq; in comparationem adduci posse. Siquidem ad conferendos, vel non conferendos inter se motus, eorum secundum speciem conuenientiam & discrimen spectare maximè oportet.

Sub genere latere æquiuocationes.

m Atque hæc oratio.] Ad collationē non sat esse ait cuiusuis, sed infimæ speciei conuenientiam, quia natura generis non est vna, hoc est, non tantam habet vnitatē, quantam comparatio requirit. Sub genere enim naturæ admodum inter se dissimiles continentur, vt sub animali species hominis, equi, leonis: adeò vt genus æquiuocum habeatur; non tamen propriè æquiuocum, quale est quod æquiuocū à casu dicitur, vel etiam analogum: sed similitudine quadam ob naturarum inter se discrepantiam.

n Quando

n Quando igitur species.] Dubitationem proponit, vtrũ albedo & nigredo, v.g. censeantur diuersæ species, quia in diuersis subiectis insident, vt in niue, & coruo: an quia ipsæ in se diuersam obtinent naturã, nulla habita subiecti ratione. Quærit item, quis sit terminus, idest, vt D. Thomas interpretatur, quæ sit definitio speciem declarans. Et quia ea quæ sunt idem definitione, simpliciter idem sunt, ideò quasi controuersiam explicans, subiicit eam esse propriam cuiusq; rei definitionẽ, qua discernere valemus, vtrum ne id de quo agitur, idem sit, an aliud, vt albũmne, an dulce, an aliud quid: nõ quia in altero insit, sed quia re vera in se diuersam naturã habeat. Vnde perspicua relinquitur vtriusq; dubitationis solutio, videlicet specierũ distinctionẽ non subiectorũ, sed naturarũ in se ipsis dissimilitudine, & discrepantia æstimandam esse. Dubit. Solut.

o Alteratio autem quonam pacto.] Egit de lationum comparatione: nunc explicaturus quonam modo alterationes inter se cõferendæ sint, ambigit qui fieri possit, vt hæ æquales dicantur, cùm qualitatibus ad quas tendunt, non æqualitas, quæ quantitatum propria est, sed similitudo conueniat. Respondet posse nihilominus alterationes inter se comparari quoad velocitatem, si circa eandem qualitatem versentur, & tempore æquali fiant. Nec mirum, cùm hæc comparationem non in qualitates per se sumptas, sed in motus, qui continui, & quanti sunt, recidat. Quæstio. Responsio.

p Quare quod alterationis.] Ne aliqua deceptio in comparando existat, monet particulatim sumendas esse species alterationũ, & lationũ, & ad harũ internotionem regulã tradit, nimirũ perpendenda esse mobiliũ inter se discrimina. Namque ex differũt genere, quarũ mobilia per se & nõ ex accidẽte genere distinguũtur: ex specie, vel numero, quarũ mobilia similiter specie aut numero sunt diuersa. Quod intellige de mobilibus quatenus mouentur, seu prout ad hanc aut illam formam tendunt. Quo pacto id quod albescit, specie differt ab eo quod nigrescit; quia albedo & nigredo sunt species distinctæ. Idemq; de cæteris motibus pro diuersitate formarum, in quibus versantur, pronunciandum est. Tertia regula.

q At si alterationes.] Quærit vtrùm ad cõparationẽ faciendã spectãdæ sint formę ipsæ, an subiecta, in quibus recipiuntur, ita vt si, verbi gratia, tanta pars huiusce corporis, & alia pars alterius ęquẽ magnitudinis eodẽ tpe incaluerint, earũ motus æquẽ velox censendus sit. Respondet, ad vtrumq; respiciendũ esse; ad formã, & ad subiectũ; alia tñ, & alia ratione Ad formã, cùm eadem ne alteratio, an diuersa sit, quærimus: siquidem ex formarũ diuersitate motuũ distinctionẽ arguimus, vt paulò ante traditum fuit. Ad subiectum verò cum de æqualitate aut inęqualitate quæstio exoritur: eæ nãq; alterationes pares dici consueuerunt, quibus subiecta sm æquas partes alterantur. Dubitatio. Responsio.

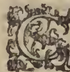
r Atqui & in generatione.] Quo pacto generationes comparandæ sint explicat. Omisit verò accretiones, & decretiones, q ex iis, q̃ hactenus dicta sunt, facile erat de illis iudicare. Sumit aũt generationes non p se tãtũm: sic enim cùm momẽto fiãt, veloces, aut tardæ esse nequeũt; sed vnã cũ prijs alterationibus. Sentit ergo eas generationes, & interitus æquẽ veloces dici debere, qbus res eadẽ specie, ęquali tpe gignũtur, vel occidunt: celeriores aũt vocari, qbus æquali diuersum quid oritur, vel interit. Diuersum aũt se appellare inquit, propterea quod non suppetũt ꝑpria vocabula, quibus eius rei, q̃ celeriùs aut tardiùs gignitur, diuersitatẽ notemus, vt in alteratione, latione & accretione. In alteratione.n. dicimus magis & minus: i latione, & accretione maius & minus. Cùm ergo Aristoteles ait, eã generationẽ velociorẽ esse, qua æquali tpe diuersum exoritur, nõ intelligit diuersum specie, siquidẽ in ea, q̃ specie differunt, non cadit cõparatio, sed diuersum quid, idest absolutius in eadẽ specie, vt si eodẽ tpe alicuius infantis membra ad maiorem perfectionẽ in vtero ducantur, quàm alterius. De cõparatione generationum. Quo sensu generationes veloces aut tardæ vocari possint.

s Quod si substantiam.] Pythagorici rerum substantias numeros faciebãt, in quibus maius & minus inuenitur, dicimus enim quaternariũ maiorem binario, binariũ minorẽ quaternario. Horum si dogma probandũ esset, maius & minus in substantiis ad designandas species pertinerent, haberemusq; vocabula ad notandã diuersitatem eorũ, q̃ tardiorem, aut celeriorem ortũ subeunt; videlicet maius, siue plus, & minus, q̃ eandem in numeris vim habent, quã magis & minus in qualitate, maius, & minus in quãtitate; at cũ multò secus de numeris iudicãdũ sit, vocabulorũ penuria laboramus. Numeri Pythagorici essentiæ.

CAPVT QVINTVM.

Text. 35. *Cum a autem id quod mouet aliqd, semper moueat, & in aliquo & vsq; ad aliquid. In aliquo aũt dico q.a in tpe: vsque ad aliqd, quoniã per quantã aliquã lõgitudinem: quod enim simul semper moueat & mouerit quantitas qdam est, per quã est motũ & in quanto* b *Cùm hæc inquã ita sint, si A. sit id qd mouet; B. vero quod mouetur C. sit tota longitudo, p quã est motum, & D. tps totum in quo, in tpe profecto æquali æqualis virtus, aut ipsum A. dimidiũ ipsius B. per duplum ipsius C.*
Text. 36. *mouebit, per ipsum aũt C. in dimidio tẽporis D sic enim erit proportio.* c *At que si potentia eadem, idem hoc tempore per tantum spaciũ moueat, per dimidium quoq; in dimidio. Atque etiam dimidium virtutis æquali tempore per æquale, dimidiũ mouebit. Ipsius enim virtutis A. dimidium sit E. & ipsius B. dimidium sit F. vires sanè ad pondera eandem habent proportionẽ, quare per*
Text. 37. *æquale in tempore æquali mouebunt.* d *At si E. per C. tempore D. mouet F. necesse non est, vt æquali tempore ipsum F. per dimidium C. duplũ ipsius E. moueat* e *Si igitur A per C spaciũ, tempore D. ipsum B mouebit, dimidiũ ipsius A. quod est E ipsum B tempore D. non mouebit, nec aliquo quidẽ ipsius D. per aliquã ipsius C. partem, q̃ rõnem eandem ad totum C. habeat, quã ipsum A. ad E. Omnino enim fortasse per nullã mouebit partẽ. Non enim si tota virtus per totum spaciũ mouit, dimidiũ eius per quantũ spacij quouis in tẽpore mouebit. Vnus namq; nauim traheret, si trahentiũ uires in numerũ & longitudinẽ, per quam omnes mouerunt, diuiderentur.* f *Quapropter Zenonis ratio vera non est, quamcumq; milij partem sonum facere. Nihil enim prohibet, vt nullũ tempore eum moueat aerẽ, quem totus modius cum caderet, mouit.* g *Nec si per se fuerit, partem eã mouebit, quã vna cum toto mouere põt Nãq; in toto nul-*
Text. 38. *la pars inest, nisi potestate.* h *Si vero sint duo, quorũ vtrũq; per tantũ spaciũ tanto tpe seorsim aliqd moueat, vires quoq; coagmentat id, quod ex põderibus coaluit. Per æqualẽ lõgitudinẽ æquali tpe mouebunt. Proportione enim respõ*
Text. 39. *det.* i *Nã quid igitur & in alteratione atque accretione ita res habet? Aliquid quidẽ est quod auget, aliquid qd augetur; atq; tãto tpe tantũ aliud auget, aliud augetur. Et id quod alterat, & qđ alteratur. Similiter & aliquid & tantũ & tãto tpe magis & minus alteratũ est, duplo duplũ, & duplũ duplo, atq; dimidiũ dimidio, & dimidio dimidiũ, aut æquali duplũ. At si qđ alterat aut auget, tãtũ tãto tpe alterat aut auget, necesse nõ est, vt eius dimidiũ dimidio dimidiũ augeat: sed nihil fortasse alterabit aut augebit, quẽadmodũ & in põdere.*

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

De motuũ proportionibus. Cum a autem id quod mouet.] Hactenus docuit qui nã motus inter se cõparari possent; nũc quo pacto, & quànam proportione cõparandi sint, explicat. Ac primum de lationibus disserit, in quibus quatuor inueniri ait, id quod mouet, quod mouetur, tps, & spaciũ. Nã qđ hæc duo, nimirũ tps, & spaciũ, lationi cõpetant inde suadet, qa vt ex iis, q̃ in sexto libro tradita sũt, patet, res q̃ mouet, simul mouet, & mouit, qđ nec momẽto, nec in pũcto magnitudinis fit, atq; adeò ad id tps, spaciũq; exigitur.

Primũ theo b Cùm hæc inquã ita sint.] Aggreditur ad tradẽda aliqua theoremata, qbus rem propo-

propositam declaret: duoq; hoc loco subiicit, in quibus id quod mouet appellat A. id quod mouetur B spacium C. tempus D. Est aūt primū theorema huiusmodi. Si A. mouet B. per spacium C. in tpe D. virtus æqualis A. aut ipsummet A mouebit, dimidium ipsius B. per duplum ipsius C. æquali tpe. Secundum theorema est. Virtus A. seu æqualis mouet dimidium ipsius B. per totum spacium C, dimidio temporis D. — rema circa proportiones motuū. 2. Theor.

c Atque si potentia.] Subijcit tertium, quartūq; theorema. Tertium est. Si aliqua virtus tantū pondus definito quodam tpe per certum spacium mouet, eadem virtus idem pondus dimidio temporis per dimidium spacij mouebit. Quartum. Si aliqua virtus tantum pondus mouet certo quodam tpe per definitum spacium, dimidium eius virtutis mouebit dimidium eiusdem ponderis æquali tempore per æquale spacium. Hoc probat, quia eadem est proportio totius virtutis, ad totum pondus, reliquis eodem modo se habentibus, quæ est dimidiatæ virtutis ad dimidiatum pondus. Igitur per æquale spacium tpe æquali tota virtus mouebit totum, & dimidiata dimidium. — 3. 4.

d At si E per C.] Quintum theorema. Si aliqua virtus tāto tempore per aliquod spacium certum pondus mouet, non necesse est vt eadem virtus duplo maius pondus eodem tempore per dimidium illius spacii moueat, siquidem fieri potest, vt eadem virtus pondus duplum nullo modo ciere valeat. — 5. Theor.

e Si igitur.] Sextum theorema. Si dimidium alicuius virtutis certo tempore per aliquod spacium moueat dimidiū eius ponderis, quod tota virtus mouet, non oportet vt idem virtutis dimidium, totum moueat pondus aliqua parte illius temporis, aut aliqua parte illius spacii, quæ eandem ad totum spacium proportionem seruet, quam virtus ad virtutem. Quod ex eo probatur, quia alioqui posset nauis, quā trahunt multi homines, trahi ab vno eorum per aliquam partem spacii, quæ obtineret ad totum spacium eandem proportionem, quam illius hominis virtus ad omniū virtutem, si nimirum omniū trahentiū virtus, & spacium eadem proportione diuidatur. — 6. Theor.

f Quapropter Zenonis.] Ex iis quæ proximè docuit, conspicuā esse vult solutionē eius argumēti, quo Zeno Protagoræ suadere nitebatur, granū milii in terrā cadentis, debere per se sonū efficere, si eum modius cadens efficit; propterea quod eadē sit ꝓportio inter sonū grani, & sonū modii, q̄ est inter modiū, & granū. Negat igitur Aristoteles rōnem similitudinis, quia quemadmodū ex eo quod tota aliqua virtus certū pondus vehat aliquo tpe per aliquod spaciū, non sequitur partē eius virtutis posse idē pondus per aliquā partē illius spacii vehere; ita neque rectē colligitur, si modius milii aerē cōcitet ad efficiendū sonū, posse granū cōmouere eundē ad sonū edendum. — Diluitur Zenonis cauillatio.

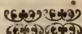
g Nec si per se fuerit.] Addit non posse granū separatim sumptū partē illā aeris mouere, quā antea vnā cū toto mouebat. Cuius rei eā affert causam, quia partes non sunt actu, sed potestate in toto; quasi dicat, vt actu per se non sunt, dū continentur in toto: sed potestate, quia possunt ab illo seiungi, ita dū in ipso continentur, nō per se mouent, sed ope aliarū, quia oēs coniunctæ sese mutuò adiuuāt, ita vt quidquid vna mouet, ab alia ēt moueatur. Sic demū sæpe contingit, vt pondus quod à triginta hominibus vehitur, si in partes triginta diuidatur, non possint à singulis partes singulæ vehi, deficiēte cōi illo auxilio, quod singuli vniuersis, vniuersi singulis pstabant. Hæc tn̄ regula non in omnibus absolutè vera est: cùm liquidò constet posse aliq̄n eosdem homines separatim deferre pondus totum singulis pro rata portione distributum.

h Si verò sint duo.] Septimum theorema. Cùm duæ virtutes ita sunt affectæ, vt vnaquæq; per se aliquod pondus certo tpe per aliquod spaciū moueat, si ambæ coniungātur, poterūt duo illa pōdera in vnū coeuntia simul per æquale spacium eodem tpe mouere, q̄nquidem eadem est proportio vnius ad vnum, quæ duorum ad duo. — 7. Theor.

i Numquid igitur.] Tradit nūc theoremata ad alterationē, & accretionē spectantia, repetitisq; q̄ in quolibet horū motuū reperiuntur, primū theorema constituit, qđ est hmōi: Si aliqua virtus tāto tpe augeat, aut alteret, duplo longiori tpe duplū augebit, vel alterabit. Secundū est. Eadē virtus dimidio tpis augebit, alterabitq; dimidiū. Tertium est. Si aliqua virtus certo tpe tantum alteret, vel augeat, non oportet, vt dimidium eius virtutis eodem tpe dimidiū alteret, augeatve. Fieri enim potest, vt dimidium virtutis, nullo modo patientis contumaciā vincat, atque ita nulla motio detur. — Theoremata ad alter. & accret. ptinentia. 1. 2. 3.

IN OCTAVVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

CTAVVS hic liber, vt est omnium Physicæ Auscultationis postremus, ita doctrinam continet admodum accuratam, & Philosopho dignissimam. In eo enim Aristoteles à caducarum & materialium rerum varietate & inconstantia, ad Dei contemplationem, cognitionemq; ascendit. Porrò vt D. Dionysius capite secundo de mystica Theologia, & septimo capite de diuinis nominibus docet, noster intellectus triplici via à rebus creatis ad Dei notionem prouehitur; nimirum via eminentiæ, negationis, causalitatis. Quam triplicem viam tria, quæ in qualibet creatura conspiciuntur, nobis aperiunt. Creatura enim est ens; ex nihilo; ab alio. Ens, designat perfectionem; ac quantùm ad hoc, cognoscimus Deum via eminentiæ, dum ei quicquid in rebus eminet, & excellit, dempta omni imperfectionis nota, attribuimus, vt vitam, sapientiam, bonitatem. Ex nihilo, importat defectum, quem dum à natura diuina penitus remouemus, ad notitiam Dei accedere dicimur via negationis. Ab alio, notat causalitatem, secundum quam ex efficientia, alijsq; modis causandi Deum cognoscimus. Hac autem tertia via progreditur hoc in libro Aristoteles: siquidem ex motu & ordine causarum subordinatè mouentium, ostendit deueniendum esse ad vnam primam causam, primumq; motorem Deum, qui omnis mutationis, corporeæq; molis expers sit: conaturq; ostendere effici ab illo cœli conuersionem, quæ principio careat, nec vllis seculorum ætatibus finem sit habitura.

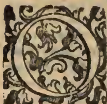
Lege D. Damasce. li. 1. fidei orth. c. 4. D. Thom. in 1. d. 35. q. 1. art. 1. Hē. Gand. 1. p. sum. art. 24. Dur. in 1. d. 3. q. 1.

ARISTO-

ARISTOTELIS PHYSICORVM,

LIBER OCTAVVS.

CAPVT PRIMVM.

Rus a autem ne est interdum motus, cum antea non esset, rursùsve ita ne peribit vt nihil moueatur, an nec ortus est, nec peribit, sed semper fuit & semper erit, hocq; immortale & requietem non habens rebus inest, quasi his omnibus quæ natura constant, vita sit quædam? b Omnes sane, qui de natura aliquid dicunt, motũ esse inquiunt, tum quia mundum faciunt, tum quia omnis de generatione & interitu contemplatio eorum est, quæ esse non possunt, nisi sit motus. Sed quotquot infinitos mundos esse aiunt, & ipsorum alios fieri, alios perire, ij sempiternum statuunt motum, quod generationes interitusq; eorũ cum motu esse necesse sit: quicumque autem vnum, aut non sempiternum; de motu quoque id ponunt, quod rationi est accommodatum. c Si igitur fieri potest, vt aliquando nihil moueatur, dupliciter id accidere necesse est. Aut enim vt ait Anaxagoras, quando quidem inquiat, cùm omnia simul essent, & tempore infinito quiescerent, mentem motu ea cieuisse, atque secreuisse: aut vt Empedocles, vicissim mouere & rursus quiescere: moueri quidem cùm aut vnum ex multis facit concordia, aut multa ex vno discordia: quiescere autem temporibus intermedijs, hoc modo inquiens: Text. 1. Text. 2.

Nam quæ de multis vnum consueuit oriri
Et plura ex vno rursum constantur eodem,
Hæc fiunt, æuumq; ipsis mutabile fertur.
Verum qua solitum seruant mutata tenorem
Hac sic immota æternum voluuntur in orbem.

Quod enim ait, verum qua mutata, hinc illuc dicere ipsum putãdum est. d Text. 3.
Hæc igitur quonam modo se habent consideranda sunt. Nam veritatem perspicere conducibile est non ad eam solum, quæ est de natura contemplationem, sed ad eam quoque doctrinam, quæ de principio est primo. Ex his autem ordiamur quæ antea in physicis à nobis sunt definita. Motum itaq; rei mobilis, quatenus est mobilis, actum esse affirmamus. Quamobrem res esse, quæ vnoquoq; motu possint moueri necesse est. Atque etiã præter motus definitionem nemo necessariũ esse non fatebitur id moueri, quod singulis motibus potest moueri: ceu alterari id quod est alterabile, ferri quod loco potest mutari. Quare necesse est, vt antea vstile sit quàm vratur, & vrendi vim habeat antequã vrat. e Igitur & hæc necesse est, aut si non erant, facta esse, aut esse sempiterna. Ac vnumquodq; quidem mobile, & quod mouendi vim habet, si factum est, necesse est ante motum, qui sumptus est, aliam mutationem motumq; fuisse: quo Text. 4. Text. 5. Text. 6.

Text. 7. *illud est ortũ, quod aut moueri, aut mouere põt. At si cùm motus non esset, sem per fuerunt, absurdũ quidẽ, etiamsi per se animaduertatur, videtur: magis tamen, si vlterius proficiscamur, euenire hoc necesse est. Nã si quædã sunt, quæ moueri, alia, quæ mouere possunt, atq; interdũ erit quidpiã primũ mouens & aliud quod moueatur, interdum nihil, hoc prius mutari necesse est. Erat enim aliquid causa profectò quietis, cũ motus priuatio quies sit. Quare ante primã*

Text. 8. *mutationẽ prior erit mutatio.* f *Nam vnico quidem modo aliqua mouent, quædã contrarijs motibus, vt ignis calefacit, sed non frigefacit. At sciẽtia una esse cõtrariorũ videtur: sed & ibi simile quiddã apparet. Frigidũ enim quãdo quodãmodo conuersum est & remotũ, calefacit, sicut & sciens sua sponte pec cat, cũ scientia, contra quã debeat, vtitur. Verùm quæcũq; aut facere & mouere, aut pati, & moueri possunt, non omnino hoc possunt, sed si sic afficiãtur,*

Text. 9. *& ad se vicissim accedant. Quare cũ appropinquauerint, idq; euenerit, vt hoc moueri, illud mouere possit, aliud mouebit, aliud mouebitur. Si igitur non semper mouebatur, manifestũ est non ita se habuisse, v moueri alterũ posset, alterum mouere, sed alterũ ipsorũ mutari oportebat. In his enim, quæ sunt ad aliquid, accidere id necesse est, vt si duplũ non erat, & duplũ nunc factũ est, si nõ*

Text. 10. *vtrumq; alterum mutatũ sit necesse est. Prima itaq; mutatione prior aliqua erit.* g *Ad hæc quonã modo prius & posterius erunt, si tempus non sit, aut tempus, si non sit motus. Quod si tempus numerus est motus, aut motus quidã, si tempus est semper, & motum sempiternum esse necesse est.* h *At de tpe vniuersi, præter vnum, eiusdem sententiæ videntur. Ingenitum enim inquiũt, ob eamq; causam Democritus fieri non posse, vt omnia genita sint demõstrat; siquidem tẽpus ingenitũ est, Plato aũt solus ipsum generat. Nam vnà cũ cœlo*

Text. 11. *genitum ait, cœlum aũt esse genitum.* i *Iam si absque momento nec esse, nec intelligi põt tps, momentũ aũt medietas est quædã principiũ & finẽ simul con tinẽs, principiũ quidẽ tpis futuri, finem vero pteriti, tps semper sit necesse est. Nam tpis postremo accepti, extremum in aliquo erit momẽto, cum tpis ipsius præter momentum nihil accipere liceat. Quare cum principiũ & finis momen tum sit, necesse est ad vtrãq; eius partem tps esse. At vero si tps, manifestum est ẽt motum necessario esse, siquidem tps ipsius motus affectio est quædam.* k

Text. 12. *Eadem aũt ratio eius est, quod est motum non interiturum. Nam vt ex motus generatione priorem aliquã prima mutationẽ esse efficiebatur, sic hoc in loco posteriorẽ aliquã postrema. Nõ enim moueri simul & esse mobile desinit, aut vri & posse vri, cũ vstile esse possit & non vri. Nec mouere posse & mouere simul desinit. Et quod interire potest, interijsse cum interit oportebit: & post hoc rursus id, qđ huius interimẽdi vim habet. Interitus enim mutatio qdã est.*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Quæstio de sempiternitate motus.

Rtus a autem ne est.] Initio huius capitis vocat Aristoteles in controuersiam vtrùmne motus ante, retroq; æternus sit, & vt vita rebus viuentibus, sic ipse omnibus natura constantibus, perpetuò cõueniat; an potiùs cœperit aliquando, at cessare tandem debeat. Non quærit autem de cœlesti, aliòve motu particulatim sumpto, sed de quouis generatim,

ratim,& indefinitè,vt D.Thomas,Simplicius,Themiſtius,Pſellus,& Auicenna,aliiq; Arabes interpretantur,excepto Auerroe, cuius ſententiam haud dubiè improbarit, qui Ariſtotelicæ orationis contextum ſedulò expendet.Nulla enim hoc loco cœleſtis motus fit mentio,ſed more ſuo à communioribus proludens Ariſtoteles,ſubinde ad cœleſtem motum accedit,eiusq; æternitatem ſuadere nititur.

b Omnes ſane.] Conſueuit Ariſtoteles in præcipuis ſaltem controuerſiis antequam ſuam ſtatuat ſententiam,quid ab aliis de eadem re traditum ſit,in medium afferre. Id hoc loco præſtat. Nam quid cæteri phyſiologi, qui ad naturã congruenter loquuti ſunt, de æternitate motus ſenſerint, paucis explicat. Primumq; ait eôs oẽs motum conceſſiſſe,tum quia mundum genitum fecere, tum quia tota ferè eorum diſciplina,& conſideratio in ortũ & interitũ incubuit; quæ abſque motu præeunte cõſtare nequeunt. Inſerit verò eorundẽ circa mundi vnitatẽ, vel multitudinem diuerſa dogmata,de quibus nos in libris de cœlo cum ipſo Ariſtotele ex profeſſo diſſeremus.

Omnes qui ad naturam accommodate locuti ſunt, motũ conceſſere.

c Si igitur fieri.] Etſi omnes phyſici,quos paulò antè retulit,in aſſertionẽ motus conſpirarint,non eum tamen omnes perpetuum & immortalem arbitrati ſunt.Quia vero hos refellere inſtituit,docet prius bifariam accidere potuiſſe, vt motus exordiũ haberet, vel vt Anaxagoras putauit, qui res omnes poſt infiniti temporis quietem à mente agitari mutuoq; abiungi incepiſſe, eaq; ſecretione mundum genitum, atque adornatum tradidit:vel certè vt Empedocli viſum eſt,qui ſuis carminibus cecinit,res per definita temporum ſpacia nunc moueri,nunc quieſcere perpetua viciſſitudine,ac recurſu hinc illuc,nunc videlicet cogente amicitia,nunc lite diſtrahente.

Dogma Anaxagoræ.

d Hæc igitur.] Accedit ad inueſtigandam propoſitæ controuerſiæ veritatẽ, cuius quãta futura ſit vtilitas,primũ exponit:tum motus definitionẽ ex lib.3.huius operis repetit. Deinde pmittit; omne id quod mouetur potuiſſe antè moueri,& id tãtummodo motui ſubiici,quod ad ſuſtinendũ motũ poteſtatẽ habeat;vt tũ ex ipſa motus definitione,tũ ex vnanimi mortaliũ cõſenſu,& ſingulorũ motuũ inductione ſatis liquet.

e Igitur & hæc neceſſe eſt.] Probat nullum fuiſſe primum motũ, ſed ante quemcunque alium extitiſſe,ratiocinaturq; in hunc modum.Si exordium temporis motus habuiſſet,vel mouens & mobile,cuius eſſet ille primus motus, cœpiſſent aliquando, vel fuiſſent ab æterno;ſi aliquando cœpiſſent,igitur per aliquem motum: quare iam motus ille, qui antea primus dicebatur,primus non eſſet. Si aũt fuiſſent ab æterno, ſequeretur mobile æternũ infinitis ſeculorũ ætatibus ſine motu iacuiſſe, quod tũ per ſe abſurdũ eſt,tum refelli non difficulter põt.Primum,quia nulla aſſignabitur ratio, cur motor nunc potiùs q̃ antea mouerit.Deinde,quia ſi non ſemper mouiſſet,vtique eũ aliquod impedimentum ab hmôi motione retardaſſet:ad huius verò impedimenti amotionẽ motu aliquo opus eſſet, quo ad agendũ veniret, proindeq; iã primũ motũ alius anteiiſſet,quod omnino repugnat.Itaque fatẽdũ erit,motũ ex æterno tpe fuiſſe.

Prima ratio Ariſtotelis pro motus æternitate.

f Nam vnico quidem.] Varia ſunt genera mouẽtiũ.Quædã mouẽt naturaliter,atque ad vnũ mouẽdi modũ definita ſunt,vt calidũ,cuius eſt tãtũ calefacere;alia mouẽt arbitratu ſuo, & ex delectu,q̃ cõtrarias edũt motiones,videlicet ea,q̃ ſcientia,& arte pollẽt.De hiſce poſteriorib.mouẽtib. putaret qs non rectè pnunciaũ oportere illis adimi cauſam quietis,motusq; impedimentũ remoueri, cũ ſpõte ſua motũ, & quietẽ ineant.Occurrit Ariſtoteles,& hæc eadẽ illa cõi lege teneri,ita vt abſq; peunte mutatione à quiete ad motũ nõ trãſeãt. Semper enim motu aliquo extrinſecus iniecto,aut acceſſu mobilis,aut alia re ſimili ad faciendũ motũ pelliciuntur.Monet quoq; ipſa & agentia naturalia,qbus natura vnũ agendi modũ tribuit, motus,etſi minus propriè cõtrarios,viciſſim exercere.Nã calor,q ſua pſentia calefacit,per abſentiã ex accidẽte refrigerat:ſicuti & gubernator, dũ adeſt, cauſa eſt ſalutis;dũ abeſt,cauſa fit naufragii.

Diuerſa genera mouẽtium.

Agentia naturalia vt contrarios motus exerceant.

g Ad hæc quonam modo.] Pergit inſtitutum confirmare ratione alia ab eo quod prius & poſterius dicitur,ſumpta.Prius & poſterius inquit abſq; tpe dari nequeunt, vtpote quæ temporis partes,ſeu differentiæ ſint,ergo ſi motus exordium habuit,cum prius non eſſet,antequã ille eſſe inciperet,tempus iam erat: atqui ſine motu tempus nõ eſt; quãquidem tps definitur numerus motus,igitur antequã motus eſſet, iam erat motus:quod repugnat.Quare fatendum potiùs erit,tempus & motũ ſempiternã eſſe.

2. Ratio. Sine motu non eſſe tẽpus.

h At de

Plato tẽpus cum mũdo genuit. h At de tempore.] Temporis æternitatem comprobat testimonio aliorum philosophorum Omnes enim tempus semper fuisse tradiderunt, excepto Platone, qui illud cum mundo genitum in Timæo docuit.

3. Ratio. i Item si absque momento.] Rursus nullum tempori ortum, initiũmve fuisse ita suadet. In quolibet tẽpe licet sumere momẽtũ, quod vnum præsens habemus; sed momentũ est confiniũ vtriusq; temporis, terminus præteriti & initium futuri; ergo ante quodlibet momentum tẽs fuit, & post quodlibet erit tẽs; sicq; tempus ante, & retro infinitum est. Hinc concludit Aristoteles ẽt motum æternum esse oportere, cùm tempus sit numerus motus, vt cõstat ex iis, q̃ in quarto huius operis libro tradita sunt.

4. Ratio. K Eadem autem ratio est.] Ostendit immortalem fore motum. Nam quemadmodum si is genitus foret, necesse erat aliquem motũ primo priorem exhibere; ita si occidat, aliquem posteriorem extremo dare oportebit. Non enim motu intereunte, mobile simul interibit, sed permanebit, ac simul id quod motum efficere potest, esto mouere desinat, adhuc perseuerabit. Quare rursus mouentis & mobilis conuersus dabitur, & hoc ab illo motum excipiet, cum in vtroque potestas conseruetur, in vno ad agendum: in altero ad patiendum.

CAPVT SECVNDVM.

Text. 13. Text. 14.

Vod a si hæc esse non possunt, patet motum sempiternũ esse, & non aliquando esse, aliquando non esse. Etenim ita dicere figmento simile potius est. Similiter dicere sic natura esse comparatum, hocq; esse principiũ debere existimari quod quidem. Empedocles videtur dixisse, rebus videlicet ex necessitate conuenire, vt concordia & discordia vicissim vincant & moueant, tẽpore autem intermedio quiescant.

Text. 15. *Fortasse vero & qui vnum faciunt principiũ, vt Anaxagoras, hoc modo asserrent. Atqui in his, quæ natura & secundũ naturam constant, nihil est inordinatum, cùm natura ordinis omnium sit causa.* b *Infiniti autem ad infinitũ nulla est ratio, ordo vero omnis ratio est. At vero tempore infinito quiescere, deinde aliquando moueri, huiusq; nullam haberi differentiam, cur videlicet nunc magis quàm prius, nullum item esse ordinẽ, natura ipsius opus non est. Nam quod natura est, aut simpliciter sese habet necessariò, & non interdum quid. in hoc modo, interdum alio, veluti ignis sursum effertur natura, & non interdum fertur, interdum non fertur, aut rationem habet, quod simplex non est.* c *Quocirca præstat rem ita habere, vt Empedocles, etsi quispiam alius id dixit videlicet vicissim quiescere & moueri: ordinem enim quiddam id habet. Verum & qui id dicit, non solum enunciare id debet, sed eius quoque causam reddere, & nihil ponere, nec vllam sententiam proferre sine ratione, sed aut inductionem, aut demonstrationem afferre.* d *Nam ea quæ posita sunt, causæ non sunt, nec concordiæ aut discordiæ essentia hæc est. sed illius quidẽ munus est congregare, huius diuidere. Quod si id quod est vicissim assignet, in quibus etiam id fiat dicendum est, veluti aliquid esse quod homines congregat, videlicet amicitiam, inimicos autem vicissim se fugere. Hoc enim & ipso vniuerso ponit, quod & in quibusdã videtur. Id vero quod est per æqualia temporum interualla, ratione etiã aliqua indiget.* e *Omnino autem æquum non est existimare hoc principium semper ita esse aut fieri sufficere, ad quod naturales causas. Democritus reducit, quòd sic ante quoque*

factum sit, principio, cur semper non quæsito; quod in quibusdã recte tradidit, in omnibus non recte. Nã & triangulus duobus rectis æquales semper habet, sed tamen huius æternitatis alia est causa. At vero principiorũ, cum sint sempiterna, alia causa non est. Tot igitur de hoc dicta sint, nullum videlicet fuisse tempus, aut fore, cum motus aut non esset, aut non erit. f *Quæ autem hisce contraria sunt, non est difficile dissoluere. Videri vero considerantibus ex his potissimum possit motum aliquando ortum esse, cum ante omnino non fuisset. Ac primum quidem quia nulla est sempiterna mutatio, cum mutatio omnis suapte natura ex aliquo sit in aliquod, vt necesse sit omnis mutationis finem, ea esse contraria, in quibus fit, nihilq; infinite moueri.* g *Deinde videmus id posse moueri, quod nec mouetur, nec vllum in se motum habet, vt inanimata, quorum pars nulla, nec item totum cùm moueatur, sed quiescat, aliquãdo mouentur. At conueniebat aut semper moueri, aut nunquam, siquidem motus cum non est, non gignitur.* h *Longe autem magis in animatis hoc licet perspicere. Cùm enim nullus in nobis interdum motus sit, sed quietem agamus, tamen mouemur aliquando & fit in nobis interdum ex nobis ipsis principium motus, etiam si nihil extrinsecus mouerit. Hoc enim in expertibus animæ non æquè conspicimus, sed aliquid quod extra est, ea semper motu ciet. At animal se mouere dicimus, quare si aliquando omnino quiescat in immobili à se ipso motus fiet, & non ab eo, quod extra sit. Quod si in animali fieri id potest, quid prohibet vt in vniuerso etiã idem fiat? Nam si in paruo fit mundo, in magno etiam esset, & si in mundo, in infinito quoque, si moueri infinitum possit, ac totum quiescere.* i *Atque horum quidem quod dictum est, non eundem semper vnumq; numero motum eum esse, qui est ad opposita, recte dicitur. Hoc enim fortasse necessarium est, si fieri nequeat, vt semper vnus idemq; motus is sit, qui vnius & eiusdem est mobilis. Dico autem gratia exempli vtrum vnus, idemq; sonus vnius chordæ sit, quæ similiter sese habet & mouetur, an alius semper, quanquã vtrouis modo res habeat, nihil obstat vnum & eundem aliquem esse, quoniam continuus sit & sempiternus. Quod ex his, quæ sequẽtur, magis patebit.* k *Moueri autem quidpiã, quod non mouebatur, absurdũ non est, si quod extrinsecus mouet, interdũ non adsit. Hoc tamen quonã fit pacto quærendũ est, idem inquã ab eodem, quod mouere apte est, nunc moueri. Nam qui id dicit, nihil aliud in dubium reuocat, quàm propter quid non semper aliæ res quiescant, aliæ moueãtur. Maximè verò tertiũ illud dubitationem habere videbitur, quòd existat motus, qui antea non erat, id quod animãtibus euenit. Nam prius quiescit, deinde ambulat nullo eorum, quæ extra sunt, vt videtur, mouente. Hoc autem falsum est. Eorũ enim quæ in animali innata sunt, aliquid semper cernimus moueri. Cuius quidẽ motus causa animal nõ est, sed cõtinens fortasse. Ipsum aũt nõ omni motu se ciere dicimus, sed eo qui est ad locũ. Nihil igitur prohibet, imò fortasse est necessariũ, cõplures à continẽti in corpore fieri motiones, & harũ nõnullis mentẽ aut appetitũ moueri: hæc vero totũ animal mouere, quale accidit in somnis. Nã cũ nullus sensus insit motus, insit tamen aliquis, aĩalia rursus excitantur. Sed ex his, quæ sequuntur, perspicua hæc fiet.*

Text.16. Text.17. Text.18. Text.19. Text.20.

CAPI-

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Vod a si hæc.] Ex iis, quæ hactenus disputauit, concludit fictitiũ esse, ac fabulæ similes affirmare motus initium fuisse, aut finem vllum futurum. Deinde, quia non sat erat suam de æternitate motus confirmare sententiam, nisi etiam aliorum philosophorum placita sibi aduersa refelleret, id in hoc capite facere aggreditur, in quo Anaxagoram & Empedoclem motus æternitatem negantes insectatur. Coarguit igitur Empedoclẽ, qui cum diceret litem & amicitiam necessariò vicissim res mouere, ac per quædam temporum interualla motionem quietemq; interiici, tamen huius rei nullam aliam afferebat causam, quam quod ita oporteret fieri: sic rei natura postularet. Atque hoc ipsum ait fortasse dicturum Anaxagoram, qui vnum motus principiũ induxit, si quis ab eo sciscitaretur, cur mens nihil operis ab æternitate molita est, nec Chaos nisi eo tempore mouit, rerumq; secretionem effecit. Hos igitur ideo reprehendit, quod ad rerum naturam confugerint, quasi natura, quæ maximè est ordinis studiosa, sine ordine & ratione quicquam aggrediatur.

Carpit Empedoclem.

Natura maxime amica ordinis.

b Infiniti autem.] Alienum esse ab ordine, quem natura amat, vt res infinito tẽpe immotæ iacuerint, deinde moueri cęperint, ex eo probat, quia ibi duntaxat ordo constat, vbi ratio & proportio inuenitur, at infiniti ad infinitum nulla est proportio. Subiicit deinde ea, quæ a natura fiunt, duplicia esse. Nam quædam semper eodem modo se habent, vt ignis latio in superum locum, leonis à leone productio: alia verò non item, sed euariant, vt patet in viuentibus, quæ non semper increscunt, sed interdum imminuuntur, idque non sine causa, & instituto naturæ. Quare cum res infinito tempore quieuisse, postea verò fuisse motas, ad nullum horum modorum pertineat, satis liquet dogma hoc a naturæ legibus abhorrere.

Vbi ratio & proportio, ibi ordo.

c Quocirca.] Rectius philosophatum inquit Empedoclem, quàm Anaxagoram, hic enim posita ante omnem motum infinita quiete, naturæ ordinem demolitus est: ille dum vices illas mouendi, quiescendiq; statuit, aliquem ordinem adhibuit; quamquam in eo etiã peccauit, q̃ nullam tam insignis alternationis causam reddidit: cùm minimè deceat, indagatorem inspectoremq; naturę, quicquam absque experiẽtia vel demonstratione rationeve aliqua pronunciare.

Empedoclẽ rectius Philosophatũ quam Anaxagoram.

d Nam ea quæ posita.] Diceret quis Empedoclem vicissitudinis illius causam attulisse, videlicet concordiam, & discordiam. Occurrit Aristoteles, huiuscemodi causam veram & idoneam haudquaquam esse. Licet enim, vt in Reipublicæ partibus videre est, concordia res aggregentur, discordia diuidantur; non tamen concordiæ, & discordiæ ratio, siue essentia in eo consistit, vt alterius vicibus moueat, & æqualibus temporum spaciis hæc regno cedat, illa succedat.

Præoccupatio.

Ratio concordię, & discordiæ.

e Omnino autem.] Empedocles suam positionem æternitatis nomine tuebatur, nullam aliam reddens causam perpetuæ illius vicissitudinis, q̃ quod ita ab æterno fuisset, proindeq; rata lege ita euenire oporteret, quia æterna causam non habent. Hoc vt parum philosophicè dictum incusat Aristoteles, simulq; reprehensionis aculeos infigit Democrito, qui similiter Physicarum rerum causas æternitati ascribebat, aiens nullam aliam rationem vlteriùs disquirendam esse. Et verò fatetur Aristoteles, quædam esse æterna, quæ causam non habent, cuiusmodi sunt principia simpliciter prima: ea namq; & sempiternæ veritatis sunt, & nullam causam obtinent. Vnde per seipsa innotescunt, ac fidem faciunt, vt constat ex iis, quæ 2. libro Posteriorum disputata sunt. Verùm nonnulla æterna inueniri ait, quæ causam habent, vt triangulũ constare tribus angulis, q duobus rectis pares sint: huius enim affectionis causa est ipsa triãguli definitio. Quo patet aliqđ sẽpiternũ causã habere; qđ negabat Democritus.

Coarguit Democritũ.

Quędam ex æternis habere causã: Alia nõ habere.

f Qui autem hisce.] Proponit tres rationes, quibus motũ non semper fuisse probari possit. Prima ita habet. Nulla mutatio clausa terminis perpetua est, sicuti nec infinita; sed omnis mutatio est clausa terminis, cùm inter duo extrema contraria versetur; ergo nulla perpetua est, & ex consequenti nullus motus est sempiternus.

Prima ratio contra motus æternitatem.

g Deinde

g Deinde videmus.] Secunda ratio est. Aliquid mouetur, quod antea quiescebat, vt cùm lapis, aut aer motum init. Ergo idem & in toto vniuerso potuit contingere, videlicet vt inciperet in illo esse motus, qui antea non erat. Nam si motus inchoari in aliquo non posset, sequeretur quæ mouentur, perpetuò agitari, & quæ quiescũt, semper quiescere. Quod veritati apertè repugnat. 2. Ratio.

h Longe autem.] Tertia ratio est, quod in animãtibus fieri cõspicimus, præsertim in homine, qui quandã totius vniuersi imaginẽ in se continet; vnde & paruus mũdus appellatur, idipsum videtur fieri potuisse in mundo magno, & in natura vniuersa; atqui animãtes nõnũquã absq; vllo authore nulloq; alio motu, quo incitẽtur, peunte, moueri incipiũt: ergo & in tota natura ante eius motũ potuit infinita quies pcedere. 3. Ratio. Homo paruus mũdus.

i Atque horum quidem.] Diluit superiora argumenta. Et ad primũ quidẽ respõdet, ex motibus, q inter cõtraria versantur, nõ posse vnũ, eundemq; singularẽ motum perpetuũ esse, cum extremis cõtrariis claudatur; sicuti neq; instrumẽto musico vnius chordæ idem sonus est, qui primo, & qui secundo ictu redditur. Item quidquid de cæteris motibus pronunciandum sit, nihil obstare quo minus conuersio immortali cõrpori conueniens infinitis seculis eadem absq; intermissione duret: siquidem hæc non ea contrariorum repugnantia, quæ perennitatem inhibet, continetur. Responsio ad 1. rationem.

K Moueri autem.] Soluit 2m argumentum, concedens aliquid moueri, quod antea non mouebatur. Nam quod externum habet motorem, nihil mirũ si eo præsente cieatur, absẽte quiescat. Itaque vult, quoties denuo res inanimata moueri incipit, eũ motum necessariò antecedere alium, quo mouens afficiatur, & hunc aliũ, sicq; in infinitũ absq; termino. Ad tertium vero respõdet, imprimis cõspicuum esse quosdã motus animãtibus extrinsecus aduenire, nimirum alterationes, quæ à circumfuso corpore aut aliundè inferuntur, vt refrigeratio, & humectatio. Deindè ait ipsum ẽt motũ, quo ab vno loco ad alium migrant, externã causam plerumq; habere, qua videlicet mẽs, aut appetitus ad eum motum edendum impellitur. Id quod exẽplo animalium dormientiũ ostẽdit, quæ cùm aliqñ nullo antecedente motu à somno excitari videantur, reuera tñ eam excitationem aliquis motus anteuertit, nimirum absumptio, aut depressio vaporum, qui cerebrum occupabant, vel concoctionis absolutio, aut aliud quid, vnde vigilia sequitur. Quin verò etsi nullam externorum sensuum functionem obeant, interiùs haudquaquã motu vacant, cùm sine respirandi & nutriendi actu nõ viuant. Falsum est ergo quod in argumento assumebatur, nimirum animantes interdum lationem inchoare absque alio motu in eis præeunte; cum eorum motũ localẽ saltem nutritio antecedat. Porro q̃ rationes ab Aristotele propositæ, motus aut temporis aut vllius rei creatæ æternitatem minimè concludant, in progressu patebit. Ad 2. Ad 3.

Obserua in hoc capite ad text. 15. præclarum naturæ elogium, quæ ordinem, rem sane diuinã, & qua vniuersi pulchritudo magna ex parte cõtinetur, tantopere amat, vt nihil absque eo moliatur. In quam sententiã lege quæ scripsit etiam Aristot. lib. 1. de partib. animal. c. 1. & in problem. sect. 19. q. 38. Plato in Phædone, D. August. lib. de natura boni c. 3. & lib. 6. Musicæ c. 14. & ex professo in libris de ordine. Vniuersi pulchritudinem ordine maximè cõtineri.

Ad eundẽ textũ 15. nota Aristotelẽ non solùm cõcedere enũciationes sempiternæ veritatis, sed docere ẽt dari sempiternã causam, ob quã eiusmodi enunciationũ pdicata subiectis cõueniãt. Quod nõ parũ habet momẽti ad coarguẽdos eos, q putãt nihil æternũ in disciplina Aristotelis causam vindicare: qđ annotauit hoc loco D. Tho. In doctrina Aristotelis quãdã sempiterna habere causã.

QVÆSTIO I.

Quid creatio sit, & quo pacto à conseruatione distinguatur.

ARTICVLVS I.

Creationem esse alicuius è nihilo productionem.

Definitio creationis. CReationem hunc in modum Theologi Philosophiq; definiunt, ex D. A Damasceno lib. 1. fidei orth. c. 8. & lib. 2. c. 2. D. Augustino 12. de ciuit. Dei c. 25. Creatio est alicuius è nihilo productio. Sciendũ verò est creationis nomen dupliciter accipi; nonnunquã propriè, interdũ fusè. Priori modo, vt D. Tho. 1. p. q. 45. ar. 4. edocet, ea tantũ creari censentur, quæ per se cohærere possunt, vt Angeli, vt animæ rõnis participes, vt corpora cœlestia. Etenim

Etenim cum creatio effectio quædam sit; effectio autē ordinetur ad esse rei, id tantùm dicetur propriè creari, cui propriè conuenit esse; ei autem propriè esse conuenit, quod est subsistens in suo esse, seu quod per se valet consistere. Posteriori autem modo (qui tam ea, quæ propriè, quàm quæ impropriè creari censentur, comprehendit) etiam alia quædam, præter hæc, creari dicuntur, vt in progressu

Sensus definitionis. patebit. Si igitur iuxta priorem acceptionem creatio spectetur, hic erit propositæ B definitionis sensus; creatio est actio, qua quippiam per se subsistēs producitur ex nihilo: idest, ita vt nihil eius præcesserit. Sic verò nec materia, nec formæ Physicæ, excepta rationali, creari dicuntur; quia non sunt res per se, ac propria vi subsistentes: nec item homo, qui ab alio gignitur; propterea quod licet is per se cohæreat, & materia ac forma, ex quibus coalescit, nonnisi per creationē existant; tamen cum totum ipsum emergit, C aliqua eius pars antecesserat, nempe materia initio mundi à Deo producta. Si autem creatio posteriori modo sumatur, amouenda erit ab eius definitione particula, per se subsistens, sicq; censebūtur creari quæcunq; nullo præiacente subiecto fiunt, siue per se cohæreant, siue non.

Lege Capr. in 2.d.1.q.1. art.3. Porro quadrifariam, quod ad propositum attinet, dicitur effici quippiam non præiacente subiecto. Primùm id, cui nul- D lum substerni subiectum potest, vt Angelus & materia prima. Secundò id, cuius productioni tametsi substerni queat subiectum, sic tamen producitur, vt tam subiectum, quàm forma, è quibus per se componitur, ab eodem agente simul efficiantur: quo pacto diceretur creari Socrates, vel Bucephalus, si eorum forma & materia inter se coniunctæ, eodē puncto temporis producerentur. Tertio, id cuius ortu quantumlibet subiectum præ E iacet; ab eo tamē subiecto, neque quoad suum esse, neque quoad productionem depēdeat; vt forma hominis. Quartò denique, id quod licet à præiacente subiecto, & quoad suum esse, & quoad sui effectionem pendeat; subiectum tamen ad id recipiendum naturalem potentiā non habet, sed obedientiariā dūtaxat, eamq; in ordine tantummodò ad diuinū agens. Hoc verò pacto gratia, cæteraq; donæ su-

A pernaturalia, etsi impropriè, creari tamē dicūtur; vt est communis Theologorum sententia D Thomæ in 1.2.q.110. art.2. Scoti in 4.d.1.q.4. Capreoli, & Paludani Argentinatis in 4.d.1. ibidem q.1. Gregorii in 2.d.1.q.6. Ferrariensis 4. contra gentes, c.57. & aliorum. q.1.art.3. Adiecimus autem, in ordine tantummodò ad agens diuinum, propter formas arte Soti.q.3.ar.1. Gabr.in 3. factorum, quæ licet in materia solam d.1.q.vni. non repugnantiam, siue obedientiariam potentiam nanciscantur; non eas tamen B creari dicimus, propterea quod eiusmodi potentia non sit tantùm in ordine ad agens diuinum, quà tale, sed in ordine ad quemcunque artificem. Itaque ex dictis ratum esse volumus, vt aliquid creari dicatur, sat esse produci non præiacente subiecto; aliquo saltem eorū quatuor modorū, quos retulimus, seruato tamen discrimine illo inter ea, quæ propriè, & quæ impropriè creari censentur.

ARTICVLVS II.

Dilutio obiectorum aduersus definitionem creationis.

Obl. 1. ERit tamen, qui contra superius dicta hunc in modum opponat. Anima rationalis propriè creatur, & tamen non est ens per se subsistens. Igitur non sola per se subsistentia propriè creātur. D Maior asserta à nobis fuit proximo articulo, traditurq; à D.Thoma in quæstionibus disputatis, quæstione de spiritualibus creaturis art.2. ad 8. à Capreolo in 2.d.1.q.3.art.3. & aliis. Minor probatur. Primum, quia quod est in alio, non est per se, atque adeò non per se subsistit: at anima rationalis dum actu componit hominem, est in alio nempe in corpore, esset per se subsistens, propriè ac simpliciter illi attribuerentur idiomata, siue ap- E pellationes actionū, saltem earum quæ in ipsam recipiuntur; quod rectè negat D.Tho. 1.par.q.75.art.2.ad 2. diēs, esto anima dici possit intelligere; melius tamen dici hominem intelligere per animam.

2. Obl. Item si Deus produceat accidens extra omne subiectum, erit propriè creatio ex communi Theologorum sententia: & tamen in eo euentu accidens non dicetur existens per se, cum id eius naturæ repugnet, sitq; proprium substantiæ. Igitur creatio

creatio propriè sumpta etiã iis, quæ non per se existunt, accommodari potest.

Dilu 1. obi. Lege D.Th. in 1. di.8.q. 5.ar.2. Ferr. 2. cótr. gēt. c.68 Sotū t. Phy. q. 3. Cai. 1. p. q. 90.art.2.

Ad primum horum concessa maiori, neganda est minor, & ad prioré eius con firmationem dicendū, id quod est in aliquo ita vt illi inhæreat, quo pacto accidentia sunt in subiecto; vel ita vt ab eo quoad suum esse dependeat, quomodo formæ materiales sunt in materia; id inquam non posse dici per se subsistere. Verùm animam rationalem neutro horum modorum esse in materia; quandoquidē nec more accidentium inhæret, nec quoad suū esse dependet à corpore, cùm immortalis sit. Ad posteriorem confirmationem respondendum, licet anima sit per se subsistens subsistentia paulo antè explicata, quæ sufficit vt aliquid dicatur propriè creari; tamē quia dum est in corpore, est actu pars totius, quod iure dignitatis supposito cōuenientis omnium actionum appellationes sibi arrogat; inde esse quòd non tam propriè dicimus animam intelligere, quam hominem intelligere per animam.

Subsistētia animæ ratio nalis in cor pore quomodo se habeat.

Dilut. 2. Ad secundum concedenda est propositio, ad assumptionem verò dicendum, accidens extra subiectum, esse per se existens, non quod tunc substantialem existentiam acquirat, & à propria natura decidat, cum adhuc suopte ingenio, & ex vi propria spectatum requirat subiectū, cui inhæreat, & adhuc respectu transcendenti, in quo eius quidditas consistit, ad illud subiectum referatur: sed quia dum ita diuina virtute producitur, conseruaturq; est actu independens ab alio, quatenus nec in aliquo, vel sub aliquo, à quo eius esse dependeat actu existit; qui modus existendi per se, sat est ad propriā creationem terminandam. Addidimus, sub aliquo, propter materiam, quæ dum producitur productione totius, qđ creatur, (quo pacto materia terræ initio mū di producta fuit) nō dicitur propriè creari, quia est sub aliquo nēpe sub forma, à qua eius esse dependet.

Qui modus existēdi per se sufficiat vt aliqđ dici possit ꝓpriè creari

Obseruandum tamē erit, inter ea quæ propriè creantur, gradus quosdam inueniri, quorum primum obtinent substantiæ completæ, vt Angeli; secundum substantiæ incompletæ, vt animæ rationales, quæ omnes a Deo per creationē efficiuntur, itemq; materia prima si absq; omni A forma substantiali, & accidentia si extra omne subiectum diuinitùs producantur.

Diuersi gradus eorum, quæ ꝓpriè creantur.

ARTICVLVS III.

Creationem esse actionem externam, & transeuntem Dei creantis.

VT creationis definitio planior euadat; sciendum cōtrouersiam inter Theologos esse, num creatio actiua sit B actio aliqua externa Dei, quæ re vera dicenda sit transiens non solum productiuè, quia habet terminum externum, sed etiam subiectiue, quia nō manet in agente, sed transit in rem patientem, in eaq; recipitur. D.Tho. 1. par. q.45. art.3. aliisq; in locis, M. Albertus in 2. d 1. art.6. & de quatuor coæuis q.1. art 2. Scotus in 2. di. 1. q.5. Richar. ibidem q.2. & 3. in pri. prin cip. Dur. q.1. Capr. q.2. art.1. aliiq; non pauci arbitrantur creationem actiuā esse C actionem internā Dei, nempe ipsum intelligere & velle diuinum cum habitudine rationis ad creaturam: creationem vero passiuā esse relationem creaturæ, siue creaturam ipsam cum respectu ad Deum vt ad principiū totius esse. Probatur autē hæc opinio, primùm quia cum Deus solo intellectu & voluntate, quorum actio immanens est, efficaciter agat, superuacanea videtur alia externa actio ad creandum. Deinde, quia vt est apud Aristotelem 3. huius operis libro c.3. tex.22. omnis D actio transiens est coniuncta cum motu, in creatione verò motus non datur; cum omnis motus supponat subiectum, in quo insit teste eodem Aristotele 1. huius operis, c.7. tex.64. & lib.5. c 2. tex.15.

Caietanus 1. par. q.25. Ferr. 2. cótr. gent. c. 18. Bas. sol. in 2. d.1. q 6. ar.1. Probatio.

Aliorū opinio verisimilior.

Verum licet hæc sententia admodum probabilis sit; verisimilior tamen videtur opposita, quæ asserit creationem veram esse Dei actionem, externam, & tran E seūtem, qua rebus creatis esse tribuitur, quanquā ab eis reipsâ non distinguatur. Hanc tuetur Gregorius in 2. dist. 1. q.6. Aureolus apud Capreolum eodem loco q.2. art.2. Aegid. in libro de esse & essentia q.7. & in 2. dist.1. q.3. Argentinas dist. 19. q.1. art.1. Ochamus in 1. dist.43. q.1. aliiq; complures. Primum quia cum creatio sit realis quidam influxus potentiæ diuinæ exequentis, & factio quædā, iuxta illud Psal.148. Ipse dixit, & facta sunt, & illud

Eius asserto res.

1. Ratio.

2. Ratio.

illud symboli, Factorem, idest, creatorē cœli & terræ; item verò cùm omnis executio & effectio externam actionem deposcat, non videtur quo pacto creatio actiua sit solum intelligere, & velle diuinum cum relatione. Deinde, quia ea, quę sunt relata ad Deum, non nisi cum mutatione eius, de quo dicuntur, existunt; docente D. Augustino 5. lib. de Trinit. c. vlt. Cùm igitur creatura ad Deum referatur, non existet sine aliqua mutatione: hæc autem mutatio non est alia quam creatio: igitur creatio mutatio est, atque adeò non est solum velle diuiuum cum relatione. Postremò, relatio qua creatura Deum, vt causam suam effectricem respicit, est realis: (quod omnes pene aduersæ opinionis assertores fatentur) habet ergo aliquam rationem fundandi ex iis, quas Aristoteles 5. Metaphys. c. 15. text. 20. enumerat: sed non aliam habere potest, quam ipsam affectionē passiuam, qua creatura producitur: ergo effectio creatiòve passiua est eius ratio fundādi, ac proinde creatio passiua nō est ipsa relatio creaturæ, seu creatura prout habet ordinem ad Deum; alioqui idem omnino sibi ipsi ratio fundandi esset. Denique relatio creaturæ est quippiam posterius re creata, creatio verò cū sit via ad esse, saltem natura, rem creatam antecedit; non igitur creatio relatio est.

3. Ratio.

Ad id, quod pro contraria parte adducitur, scilicet internam Dei intelligentis & volentis actionem, quæ infinitā habet efficacitatem, per se sufficere ad creandum; respondendum est, sufficere quidē, sed cum actu potentiæ exequētis, & adhibita externa actione, sine qua Deum quicquam extra se producere, impossibile est: quemadmodum neque cum igni potest Deus concurrere ad calefaciendū absque externa actione, quæ non distinguitur re ipsa à calefactione ignis, vt alibi diximus. Ad testimonium Aristotelis ex 3. huius operis, dicendum actionem physicam, de qua inibi agit, coniunctam esse cum motu; creationem verò non esse actionem physicā; nec item propriè mutationem; cum ea propriè mutatio dicatur, qua subiectum, seu materia ab vno termino, sub quo priùs iacuerat, ad aliū transit. Quod item opponunt non dari subiectum, in quod externa actio crean-di, quam ponimus, recipiatur; haud ita est, potest enim actio, qua, verbi gratia, anima creatur, in ipsammet animam recipi, quæ quidem in genere causæ subiectiuæ prior natura est, quam sua productio. Lege Aegidium in libro de esse & essentia loco superiùs citato.

Solutio eorū, quæ pro aduersa parte adducta sunt.

Subiectū, in quo creatio recipitur.

ARTICVLVS IIII.

Statuitur discrimen inter creationem, & conseruationem.

Sequitur altera propositæ quęstionis pars, de discrimine inter creationē, & conseruationem; Qua de re agit D. Thom. q. 104. 1. par. art. 1. & de potent. q. 5. art. 1. Heruæus in tractatu de æternitate mundi, q. 1. Henricus Gandauensis quodlib. 1. q. 7. & quodlib. 9. q. 1. Ferrariensis 3. contra gentes, c. 65. Aureolus, apud Capreol. in 2 di. 1. q. 2 art. 2. Aegidius in tractatu de esse, & essentia, q. 7. aliiq; nonnulli. Sed omissa opinionum conflictatione, paucis rem expediemus. Aduertendum verò est, conseruationem bifariam sumi: vno modo pro actione, qua Deus rem creatā per se immediatè conseruat: altero, pro cōseruatione, qua causæ secundæ nōnulla entia a Deo creata, sed tamen ipsarum tutelæ commissa pro sua parte tuētur, vt verbi gratia, forma materiā: hæc enim sic ab illius actu, perfectioneq; dependet, vt si ab ea omnino destitueretur, nec eius operā Deus nouo, vehementioriq; influxu compensaret, in nihilum esset recasura.

De eadē re disserit Bachonus i 2. d. 1. q. 2. art. 3. Bassolius d. 1. q. vlt.

Cōseruatio nē duobus modis sumi.

Hoc posito, sit primum pronunciatū. Conseruatio priori modo sumpta, est idē re cū creatione. Probatur; Nam creatio, & huiusmodi conseruatio circa eundem terminum versantur: siquidem esse, quod Deus creando tribuit, identidem conseruādo impertit. Quod vsque adeò verum est, vt D. August. c. 12. lib. 4. super Genes. ad literā, dixerit, et nunc cęlestes orbes creari; videlicet, quia idem esse, quod initio temporis a Deo hauserunt, etia nunc ab eodem continenter accipiunt.

1. pronunciatum.

Etiam nunc creari cælos D. August.

Sit tm pronunciatū. Creatio & istiusmodi cōseruatio non intrinseco, sed accidentario discrimine inter se dissident. Hoc pronunciatum inde suadetur, quia conseruatio ita sumpta, eo tantùm differt à crea-

2. pronunciatum.

à creatione, quòd illa tendat in esse rei iam præhabitum, siue in esse, quatenus connotat præhabitam sui possessionem; vel, si magis placeat, prout cônotat negationē nouitatis: at creatio fertur in esse rei prout è nihilo confertur, absolutè sumptum. Hæc autē siue negatio, siue vt Aegidius loco citato vocat relatio connotata non intrinsecam, sed accidentariam duntaxat differentiam constituit.

3. pronunciatum. Tertium pronunciatum. Conseruatio posteriori modo sumpta, non est idem re cum creatione. Hoc ex eo patet; quia nulla conseruatio potest esse idem re cum creatione, præter eam, qua confertur esse ex nihilo, præhabitum tamen. At nullum agens creatum potest alicui rei esse ex nihilo conferre (intellige vt principale agens, & vi propria: quamquã possit à Deo tanquam instrumentum vltra naturę suæ vim ad eiusmodi actionem diuinitus excitari.) Illustratur quoque idē exemplo formæ respectu materiæ. Nam conseruatio, qua forma materiam cōseruat, & eiusdem materiæ creatio, non possunt inter se re ipsa non distingui. Quod ita probatur. Forma eatenus materiam cōseruare dicitur, quatenus eam actuat: hæc verò actuatio non est aliud, quàm modus quidam, quo forma sese in materiam insinuat, seq; illi donat, qui modus, vti in secūdo libro disseruimus, est idem re cum forma: & ex consequenti realiter à materia dissidet, cùm alia res sit materia, alia forma. Quo patet conseruationem, qua forma materiam conseruat, distingui re tum a materia, tum à creatione, quæ est idem re cum materia creata. Idem quoque exemplo alio patefit. Etenim Deus in prima rerum molitione terram creauit: hanc verò cœpit mox cęlum; vti & nunc facit, suo influxu conseruare: patet verò huiusmodi conseruationem distingui re ipsa a terra (atque adeò ab illius creatione) cùm cœlum non aliter elementum terræ conseruet, quam beneficas in eo qualitates producendo; quæ productio vt est idem re cum ipsis qualitatibus; ita oportet à terræ elemento, quæ ab illis re ipsa differt, realiter quoque distingui.

Forma quo pacto materiam cōseruet.

Cœlestia corpora vt terram conseruent.

QVÆSTIO II.

Vtrum creatio naturæ lumine cognosci potuerit, & an eam Aristoteles cognouerit.

ARTICVLVS I.

Potuisse naturæ lumine cognosci, ac re ipsa cognitam fuisse.

NOn quærimus de creatione rerum initio tēporis exhibita, sed de creatione absolutè sumpta; num videlicet hæc innato rationis lumine absque diuino afflatu cognosci quiuerit. Cui dubitationi affirmatiue respondendū est cum D. Thoma in 2. dist. 1. q. 1. art. 2. Henrico Gandauensi quodlib. 8. quæst. 6. Alensi 2. par. q. 6 art. 6. Scoto quodlib. 7. aliisq; compluribus. Idem etiam magno consensu Patres docent. Atque inprimis D. Augustinus 11. de ciuitate Dei cap. 4 Exceptis, inquit, propheticis vocibus, mundus ipse ordinatissima sua mutabilitate, & mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima specie, quodammodo tacitus, & factum se esse, & non nisi à Deo fieri potuisse proclamat. Idem luculenta oratione ostendit D. Gregorius Nazianzenus oratione 2. de Theologia aiēs. Quēadmodum ille, qui citharam affabre constructam, & elaboratam conspicit, eiusq; concentum audit, ipsum citharæ artificem, ac citharædum mente reputat, licet sibi de facie ignotum; ita eum, qui mundi harmoniam percipit, mundum à diuino conditore, & architecto, quamuis ab eo nō videatur, creatū intelligere. Idem cōfirmat D. Athanasius in oratione contra idola, Theodoretus serm. 2. de prouidentia, D. Dionysius 7. capite de diuinis nominibus, D. Damascenus 1. lib. de fide orthod. D. Gregorius Nyssenus libro de vita Mosis, Origenes lib. 4. contra Celsum, Eusebius lib. 7. de præparatione Euang. cap. 2. & alii.

Status quęstionis. Cōstituitur pars affir.

Probatur cōsensu patrum. August.

Greg. Nazi.

Athanas. Dionys. Damasc. Greg. Nyss. Orig. Euseb.

Id quoque indicant sacræ paginæ testimonia, vt illud Pauli ad Romanos. 1. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Et illud Sapiētiæ 13. A magnitudine speciei & creaturæ, poterat creator cognoscibiliter videri.

Sacræ paginæ testimoniis. D. Paul. Sapient.

Rationib⁹. Præterea suaderi potest hæc assertio ex eo, quia multæ suppetunt physicæ rationes, quæ palàm ostendant habere Deum potentiam creandi: itemq; mũdum non à se, sed ab vno aliquo rerum principio & fonte habere esse. E quibus rationibus aliquot hoc loco in mediũ proferemus.

1. Ratio. Prima sit. Vt quæque res est, ita agit; sed Deus ita est, vt non aliunde pendeat, nec aliud quid ad suum esse præexigat; ergo similiter in agendo, nec præiacentẽ materiam, nec quicquã aliud requiret, aut supponet. Poterit igitur quamlibet rem creare, si velit.

2. Ratio. Secunda. Quo caussa excellentior est, eo paucioribus eget adminiculis ad operandum; sed natura est nobilior, quam ars; & Deus, quàm natura. Igitur cùm ars supponat rem compositam; natura verò materiam; Deus neutrum horum præexiget, atque adeo poterit res è nihilo producere.

3. Ratio. Tertia. Esse diuinum, in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur, est infinitum, cùm non sit ad aliquod genus entis limitatũ, sed totius esse rationem omni ex parte completam in se cohibeat; igitur Dei potẽtia est infinita; atque adeo potest quidquid non implicat contradictionẽ: hanc autem creatio non implicat, potest ergo Deus aliquid creare.

4. Ratio. Quarta. Cùm nihil præter Deum habeat esse omnibus numeris perfectũ; sed imperfectioni admistum, & participatũ: nulla creatura potest esse à se, ac proinde necessario suum esse mutuabitur à superiori caussa, idest, à primo & perfectissimo ente, in quo ipsum esse, vt in primæua origine absolutè, & essentialiter inest: oportet igitur res omnes à Deo ortum ducere. Præterea earum rerum nonnullæ, vt intelligẽtiæ, vt materia prima, vt anima rationalis, non nisi per creationem produci possunt; cùm nequeant à causis secũdis effici, nec fiant è præiacente subiecto: ergo, &c. Quare potest naturali lumine creatio deprehẽdi: siquidem hæ rationes, quibus eã dari astruximus, citra diuinam fidem ipso ductu naturalis luminis inuestigari, atq; inueniri queũt, vt consideranti planum erit.

Ac sanè ꝙ eam multi veterum Philosophorũ re ipsa cognouerint & celebrarint, constat ex iis, quæ refert Iustinus A Philosophus & martyr in sua Paranesi, D August. 11. de ciuit. Dei, c. 4. & lib. 12. c. 17. Lactantius lib. 7. c. 3. Eugubinus 7. de peronni philosophia capite 3.

ARTICVLVS II.

Quod verisimilius sit Aristotelem creationem agnouisse.

QVod tamẽ ad Aristotelem attinet, B sunt qui creationem ignotã ei omnino fuisse contendant, asserantq; nihil esse à peripatetica doctrina magis alienum, & abhorrens, quàm existimare potuisse quicquam à Deo è nihilo fieri. Atque hanc fuisse Aristotelis mentem arbitrati sunt Eudemus, & Alexander teste Simplicio ad initium huius operis, Plethon in libro de iis, quibus Aristoteles à Platone dissidet, cap. 1. Auerroes hoc in lib. comm. 4. Simplicius ad text. 6. in di- C gressione contra Philoponum. Henricus Gand. quodl. 8. q. 9. Bessario lib. 2. contra Calumn. Plat. c. 6. Gregorius Armminẽsis in 2. dist. 1. q. 1. Marsilius q. 1. art. 3. & alii. Potest autem id inprimis suaderi; quia Aristoteles in 1. huius operis cap. 4. tex. 33. & sæpe alibi commendat ac tuetur tritum illud philosophorum axioma, è nihilo nihil fit. Item, quia cùm de actione disserit, semper ei subiectũ aliquod substernit; vnde 5. Metaphys. c. 12. tex. 17. po- D tentiam actiuam definit potentiam transmutandi aliud, hoc est, varie afficiendi subiectum. Et de causa efficiente cũ agit, vbique eam definit per totum; quia haud dubiè subiectum præiacens requirit. Denique quia 2 Metaphys. cap. 1. text. 4. ait principia eorum, quæ semper sunt, idest, materiam & formã, corporum cęlestium non habere causam.

Assertores partis negatiuæ. Eudemus. Alexander. Plecho. Auerroes. Henricus. Gregorius, item Bacho nus 1 2. d. 1. q. 1. Abulẽsis ad c. 32. Deu. q. 3.

Alii tamen contrà sentiunt; nimirum Aristotelem creationem cognouisse, non E eam quam vocant cum nouitate essendi, qua scilicet Deus à primis mundi originib. res produxit; sed qua ex æternitate, vt ipse putabat, vniuersum condidit. In his sunt Auicenna 9. suæ Metaph. c. 4. D. Tho. hoc in lib. ad tex. 4. Scot. quodlib. 7. & in 2. sent dist. 1. q. 3. Albertus de quatuor coæuis quæst. 1. artic. 1. Heruæus in tract. de æternitate mundi, quæst. 4. aliiq; complures. Ad hanc verò partem, quam verisimi-

Pars affirmatiua verisimilior. Qui eã tuẽtur.

Loca, qbus Aristo teles statuere videtur. verisimiliorem iudicamus astruendam, A eam multa loca ex Aristotele, eaque illustria adduci possunt. In primis namq; 2. Rhet. cap. 23. asserit dæmones esse opus Dei. & in 2. de generatione cap. 10. text. 58. ait Deum vniuersum omnibus suis numeris concinnè, & eleganter perfecisse, veram æternitatem iis, quæ habere illam poterant impertiendo. Et in 2. Metaphys. cap. 1. text. 4. docet primam causam esse cæteris causam, vt sint. Quo loco probe aduertit D. Thomas, Aristotelem Deum B non solùm motus, sed ipsarum etiam rerum quæ motu cientur, causam fecisse: Præterea eodem lib. cap. 2. probat Aristoteles non dari progressum in infinitum in causis agentibus, sed tandem perueniendum ad vnam omnium rerum effectricem causam, idest, Deum. Rursus 12. Metaphys. cap. 7. text. 38. ait cœlum, & naturam pendere à Deo: & cap. 8. text. 43. Deum absolute principiū, primamq; causam vocat. Ex quibus sanè locis de C duci videtur, nō latuisse Aristotelem rerum creationem; Deumq; efficientē mundi caussam esse.

Responsio ad rationes aduersariæ partis. Quæ verò pro contraria parte citantur, vnam ferè, eandemq; explicationem habent, nempe loqui inibi Aristotelem non de diuina, sed de nostrate, naturaliq; actione, quę fit cum transmutatione, & tempore: hac enim ex nihilo nihil efficitur; hæc subiectum antea existens deposcit. Vnde Auerroes 1. de cœlo cap. 3. D tex. 20. non dixit, inquit, Aristoteles non esse cœlum generabile absolutè, sed hoc modo quem vulgò dicimus, quippe & è contrario & subiecto præexistente. Porro consueuit Aristoteles potētiæ actiuæ, & causæ efficientis vim more physico explicare, non quod nullam aliam potētiam, causamve præter physicas esse putarit, cùm 9. Metaphys. cap. 1. text. 1. concedat aliam dari potentiā actiuam præter eam, E quæ per motum agit; sed quod aliæ ex physicis facile innotescant. Ille verò locus ex cap. 1. lib. 2. Metaphys. aliter est interpretandus, vt sensus sit; Eorum, quæ semper sunt, idest, corporum cœlestium, & intelligentiarum, quæ nunquam intercunt, principia, hoc est, causam efficientem, finem, & exemplar, quod vtique est ipse Deus, non habere causam. Quo nihil verius: itaque hic locus primæ opinioni magis obest, secundæ nihil omnino officit; quin ei potiùs suffragatur, cùm nihil præter Deum à passiua causalitate excipiat.

QVÆSTIO III.

Fuerit ne mundus ex æternitate procreatus, an non.

ARTICVLVS I.

Quid veteres Philosophi in proposita quæstione senserint.

OMnes pene Philosophi, qui ante Aristotelis tempora fuere, in eam sententiā conspirarunt, vt crederēt mundum sub ea saltem facie, rerum cōtextu, & absolutione, quam nunc habet, nō ex æternitate, sed initio temporis constitisse. Ita nimirum sentit Trismegistus, è cuius fontibus vniuersa Græcia bibisse dicitur; ita Musæus, Linus, Epicharmus, Orphæus, Hesiodus, & Homerus, qui res diuinas poeticè scripserunt; ita Anaxagoras, Zoroastes, Melissus, Empedocles, Pherecides, Philolaus, Democritus, & Zareta Chaldæus, quem Pythagoras audiuit, & secutus dicitur, tametsi Tertullianus in Apologetico mundum Pythagoræ ingenitum dicat. Lege Arist. 1. de cœlo c. 10. De Trismegisto Diodor. lib. 1. rerum antiq. c. 2. & li. 2. c. 1. D. August lib. 18. c. 39. Genebrard. lib. 2. Chronolog. qui eū min. antiquum facit.

Cæterùm quid Plato hac in re senserit, nec apud eius sectatores, nec inter Peripateticos omnino constat. Multi enim idem Platonem, & Aristotelem sensisse inquiunt, nec esse inter illos sententiæ, sed verborum dissidiū, itaque Platonem sempiternum fecisse mundum. Quòd si his obiicias, Platonem disertis verbis in Timæo mundi ortum asserentem; respondent Plotinus, & Proclus (vt Alcinoi, Simplicii & aliorum explicationē omittamus) mundū ob id à Platone genitum dici, quod semper gignatur, fiatq; à Deo, ceu lumen à sole Alii, in quibus sunt Philo Iudæus Platonis simia, Laertius in vita Platonis, Cicero in Tuscul. quæst. Atticus, Seuerus, Plutarchus, Aphrodisæus, & alii mūdi æternitatem prorsus negari à Platone arbitrantur. Quæ sane est germana Platonici dogmatis interpretatio, vt eius Timæum, Critiam, & libros de Rep. accuratius intuenti patebit: quam Vt Porphyrius, Iamblichus, Plotinus, Procl., Apuleius, Alcinous, Cranior, Simplicius, Taurus, Bessario. Vt D. Ambrosius, D. August. D. Iustin. mar. D. Damasc.

Clemens Alex. Theodoretus. Eusebius Cæs. Theophrastus, Septimius.

proinde Aristoteles hoc in libro, cap. 1. text. 10. de sui præceptoris mente esse, & ab ipsa Academia fluxisse nequaquã dubitauit. Licet q ad mundi materiam spectat, eam Plato infinitis seculorum ætatibus vltro citroq; temerè discurrentem fecerit, tum Deum ex confusione illa deformi ipsam in pulchrum ordinem reuocasse, numerisq; decẽtibus, & figuris eius partes vndiq; decorasse, atque ita demũ mundum compegisse.

Libet verò, quæ in hanc sententiam ab Heraclide Platonis discipulo tradita sunt hic conscribere. Erat, inquit, olim mundus informis, & cœnosus nondũ discretis rerum notis integritatem suæ formæ adeptus. Nam neque dum tellus centrum suum pro fundamento rerum omnium stabilierat, neque cœli perpetuus motus certa sede voluebatur; sed omnia sine solis vsu immota, tristiq; silentio depressa languebant; aliud extabat nihil, q̃ informis diffusæ materiæ segnities, antequam principium illud, à quo producta, & constituta sunt omnia, salubrem vitæ modum depromẽs mundum mundo redderet, cœlumq; à terra, & pelagus à continente distingueret. Quo tpe primũ elementa quatuor, ex quibus ceu radice, ac generis principio nihil non gignitur, ordinem suum & formam propriam acceperunt. Hæc ille. Lege Basilium homil. 2. Hexam. vbi hanc Platonicorum errorem de materiæ æternitate, quo et Pythagorici & Stoici imbuti fuere, credit occasionem sumpsisse ex verbis illis Geneseos, Terra autem inanis erat, & vacua, &c. quem errorem cõfutat Tertullianus aduersus Hermogenem, & Lactantius lib. 2. c. 9. Hoc igitur modo sese habuerunt philosophantium placita de mundi creatione; etsi alia quoque inter eos fuerint certamina, dum hi vnum, illi plures, aut etiam infinitos mundos constituũt. Qua de re D. August. 18. de ciuitate Dei c 41. & in libro ad Quod vult Deum de hæresibus, Theodoretus in libro de materia, & mundo, Cyrillus Alex. lib. 2. contra Iulianum, Clemens Alexan. 5. stromatum, aliiq; complures.

Lege Alci. i li. de doctr. Plat. c. 12.

D. Clemens lib. 8. recognit. D. Ambro. 1. Hex. c. 1. Plutar. in Sympos. Eugubinus li. 7. de perenni Phil. Mirandula 2. de Exami ne vanit. c. 11.

Porro Aristoteles à Platone discedẽs, totũ vniuersum ex omni æternitate fuisse palam docuit. Vnde apud Hierophontem sacerdotem duplici de causa accusa-

A tus dicitur, & quod in Lyceo vnũ Deum docuisset contra patrios ritus de idolis, & multitudine Deorum: & quod mundũ sempiternũ enunciasset; quem initio temporis conditũ tota Græcia putabat. Non desunt tamen, qui dicant Aristotelem hanc sibi sententiam non vt demonstratam omnino persuasisse, sed vt probabilẽ dialecticis rationibus agitasse; ac præsertim eos coarguere voluisse, qui mundum physico motu genitum asserebant:

B Sic Aristotelis mentem interpretãtur D. Tho. 1. par. q. 46. art. 1. Albertus hoc lib. tract. 1. c. 1. Vdalricus in sua summa lib. 4. Argentinas in 2. dist. 1. q. 2. art. 1. Adducũtur vero vt ita credant eo potissimũm argumento, quod Aristot. 1. Topic. c. 9. problema dialecticũ vocarit, Sit ne mundus æternus, an non.

Non videtur tamen hæc opinio cum Aristotelis mente congruere, qui in 4. & 8. huius operis 1. de cœlo 2. de ortu &

C interitu 12. Metaphys. ac denique vbicunque de mundi effectione disserit, eius æternitatem pugnaciter defendit. Quin verò magna pars eius doctrinę, quę apud ipsum de primæ causæ efficientia est, in eam vnam assertionem incumbit. Quapropter Aphrodisæus rogatus quid Aristoteli ipsi magis placeret, respondit se sententiam de mundi æternitate præ cæteris arripuisse, quod in ea sola videre-

D tur Aristoteles sibi constare. Neque officit quòd id Aristoteles inter problemata dialectica numerarit. Primùm, quia sciebat complures sapientiæ nomine insignes viros contrariæ fuisse opinionis, quod ad rationem problematis sat erat. Deinde quia id nõ ex professo, sed exempli causa duntaxat pronũtiauit; in exemplis autem, vt 1. Priorum c. 39. docet, non requiritur veritas.

Aristoteles mundi æternitatem pugnaciter defendit.

E

ARTICVLVS II.

Quod mundus initio temporis a Deo productus sit, vt fides docet: & quo anni tempore productus fuisse videatur.

Quidquid tamen Aristoteles aliive senserint, mundũ non ex æternitate, sed initio temporis, Dei creantis imperio ac voluntate productum fuisse, docet fides

Multis locis sacrarũ literarum & capit.

Firmiter de sum. Trinit. & fide cath.

fides orthodoxa, quæ à primæ veritatis luce descendens, aduersantium sibi errores quasi nebulam discutit, omnemq; altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei euertit.

Sentẽtia existimantium mundũ Autumno ortum.

Vberioris autem doctrinæ gratia, duo hoc loco exponemus. Alterum, quo anni tempore videatur mundus a Deo fuisse conditus. Alterũ, an noua mundi creatio physicis rationibus demonstrari possit. Quòd ad primum attinet, Abulensis q.2 t.in 1. caput Geneseos, aliisq; in locis, Lyranus 1. & 7. Geneseos, & Exodi 12. præterea nonnulli ex Hebræis, & è recẽtioribus Theologis, arbitrãtur mundum Autumno cõditum mense Septembri, Sole circiter in fine Virginis, vel in principio Libræ existente. Idem placuisse Aegyptiis inde coniici potest, quod tempore Mosis annum à Septembri inchoabant, vti refert Iosephus lib. 1. Iudaicarum antiquitatum. Quæ cõsuetudo non aliunde apud illos orta videtur, nisi q̃ persuasum haberent, eo mense mundi primordia fuisse. Vna è potissimis rationibus, quibus prædicti authores nitũtur (vt omittamus eas, quas è diuinis literis hausêre) ea est, quia conueniens fuit arbores in statu perfecto, atque adeo cum fructibus iam maturis à Deo creari. Primùm quia perfecta sunt opera. Deinde, quia eiusmodi fructus tam primis nostri generis parentibus, quàm brutis animantibus ad alimentũ mox dati sunt, vt constat ex 1. cap. Geneseos: cùm igitur mẽse Septembri arborũ fructus maturi, & ad esum apti esse soleant; videtur sanè Deus eo mense arbores, totumq; mundũ produxisse. Adde quod si in nostro hemisphęrio creatæ essent arbores verno tempore, sequeretur nec Autumno eiusdem anni creationis mundi, nec aliorum insequentium annorũ, debuisse arbores maturos fructus apud nos habere, vtpote quos verno t͞pe maturos exhibuissent: cùm tamen secus accidere videamus.

Aegyptii annũ a Septembri inchoabant.

Mundũ verno tempore creatũ affirmãt Damascenus. Athanasius. Rabanus. Isidorus.

Damascenus lib. 2. fidei orthodoxæ c. 7. Leo Sermone 9. de passione. Athanasius in quæstionib. ad Antiochum q. 7. (si eius est illud opus) Rabanus ad caput 12. Exodi. Isidorus 5. Etymologiarũ, cap. de temporib. Augustinus in quæst. veteris & noui Testamenti quæst. 106. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi 14. Beda in libro de ratione tẽporum c. 28. Ambrosius lib. 1. Hexameron c. 4. Theodoretus q. 72. in Exodum, atque omnes pene scholasticæ Theologiæ professores asserunt procreatum fuisse mũdum verno tempore, mense Martio. Quod statuit etiam Synodus Palæstina coacta à Theophilo Episcopo Cæsariensi ex mandato Victoris Papæ, eiusq; decreti meminit Beda li. cit. c. 40. Neque hoc tãtùm patribus visum fuit, sed antiquis etiã Astrologis, qui propterea Solarem motum à principio Arietis auspicabãtur: & poetis, quorum inter Latinos princeps ita cecinit.

Augustin. Cyrillus. Beda. Ambrosius. Theodoretus. Synodus Palæstina.

Non alios prima nascentis origine mundi
Illuxisse dies, aliũmve habuisse tenorẽ
Crediderim; Ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri.

Ex his partibus etsi nulla omnino certis & indubitatis argumẽtis nitatur, multò tamen verisimilior est ea, quæ mundum verno tempore ortum affirmat, maximè propter doctorum, qui illam tuentur, multitudinem & auctoritatem. Porro cùm non superiori tantum, sed inferiori etiam hemisphærio, diuersis tamen anni mensibus, suum Ver sit, suusq; Autumnus, vt luce clarius est, dum mundum verno tempore creatum dicimus, loquimur de verno tempore nostri hemisphærii.

Quod verò ita res habuerit, ex eo ostẽditur, quia cõgruebat, vt mundo recens nato optimum anni tempus largiretur Deus in nostro hoc hemisphærio, quod nobilius est & illustrius, vt syderum, quę ad polum Arcticum fulgent, numerus, magnitudo, pulchritudoq; demonstrat. Tum maximè, quia sub eo cõdenda erat Hierosolyma, præsentia Christi domini & mysteriis redemptionis nostræ consecranda; itemq; sub eodem erat futurum mundi caput Roma, sanctitatis, fideiq; magistra, & Europa, vbi Christiana Respublica præcipua semper dignitate floruit; ad quod verisimile est, Deum in conditione mundi respexisse.

Excellentia superioris Hemisphærii.

Esse autem vernum tẽpus anni totius optimum, palam indicat eius amœnitas, temperies, & ad res gignendas, conseruãdas, atque ad incrementũ prouehẽdas com-

Verni t͞pis encomium.

commoditas, cùm tamen Autumno deflorescant paulatim omnia, & ad corruptionem tendant. In quam sententiã ita scripsit D.Ambrosius c.4.libri primi Hexamer. Inde mundi capi oportebat exordium, vbi erat opportuna omnibus verna temperies. Vnde & annus mundi imaginem nascentis expressit, vt post hybernas glacies, atque hyemales caligines serenior solito verni tẽporis splendor elu ceat. Dedit ergo formam fructus annorum curriculis mundi primus exortus, vt ea lege annorũ vices surgerent, atque initio cuiusq; anni produceret terra noua seminum genera, quo primum dominus Deus dixerat, Germinet terra herbam. Et paulò inferius, Decebat enim principium anni, principium esse generationis, & ipsam generationem mollioribus auris foueri. Neque enim possent tenera rerum exordia aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æstus iniurias sustinere. Hæc D. Ambrosius. Quibus consentanea inuenies apud Theodoretum q.72.in Exodum.

Ex D. Ambrosio.

Deinde creatum esse mundum mense Martio, quod scholasticæ historiæ magister in historia Geneseos Ecclesiæ dogma esse affirmat, illud est argumento; quia Deus eo mense Israelitas à seruitutis Aegyptiacæ iugo in libertatem asseruit, eodemq; in vtero Virginis nostram sibi copulauit naturam, & hominum scelera profuso in cruce sanguine expiauit. Quapropter congruere videtur, vt eodẽ hominẽ atque adeò mundũ produxerit.

Creatũ mũdum mense Martio.

Huius mensis prærogatiua.

Quod verò ad ipsum creationis mũdi diem attinet, Strabus, & Rabanus super c.12. Exodi, aiunt fuisse decimum octauum diem Martii. D. Hieronymus in libro de Ecclesiasticis scriptoribus, & plerique; alii asserunt fuisse diem vigesimum quintum eiusdem mensis. Adduntq; eodem die creatum esse mundum, & Christum à mortuis resurrexisse, atque adeò die dominico; quod etiam affirmat Leo Pontifex in Epistola noua ad Dioscorũ. Idemq; canit Ecclesia in hymno diei dominicæ: Primò dierum omnium (idest dominico) quo mundus extat cõditus, vel quo resurgens conditor, nos morte victa liberat. Quare hæc sententia amplectenda est.

Natalitius mũdi dies.

Responsio Ad ea, quibus ostendi videbatur mundum non vere, sed Autumno ortum; respondendum in primis Deum nõ in omnibus arboribus toto orbe (nec enim id operis perfectio requirebat) maturos fructus produxisse: sed pulchra varietate, arborũ alias floribus vernantes, alias maturis, alias immaturis fructibus onustas pro locorũ diuersitate creasse. Quod si vbique arbores maturos fructus exhibuere, atque adeò in multis regionibus, vt in iis, quæ pertinent ad nostrum hemisphærium, præter proprii soli, cęliq; naturam, id summi parentis indulgentia in gratiam recens nati mundi effectum est. Et verò vbi id cõtigit, dicendum vt proximo Autumno eiusdem anni aliisq; sequentibus maturos fructus arbores haberent, seruatas tunc diuinitus fuisse cũ primis illis fructibus vsque ad Autumnum. Quod mirandum nõ est, cùm illos etiam supra naturæ ordinem diuino imperio extulissent. Vel dicẽdum, eiusmodi arbores à principio simul habuisse alios fructus maturos, qui ante Autumnũ deciderũt; alios immaturos, qui Autumno maturitatem assecuti sunt; atque inde annis sequentibus, ordinariam germinandi & fructificandi legem toto orbe pro locorum ingenio, & varietate seruatam.

ad argumenta cõtrariæ partis.

Variæ sententiæ de statu arborum; quas Deus initio mũdi procreauit.

ARTICVLVS III.

Nouam mundi creationem nõ posse Physicis rationibus demonstrari; licet ad eam suadẽdam probabilia argumenta suppetant.

AD id verò, quod secundo loco explicandum proposuimus, videlicet vtrum seclusa fide, mundi nouitas physicis rationibus demonstrari possit, respõdet D.Thomas 1.par.q.46.art 2. & lib.2. contra gent.c.38.& Capreolus in 2.di.1. q.1.art. 1. non posse. Quod item asseruit D.Gregorius homilia in Ezechielem prima. Et recte quidem; cùm spectato solo naturæ lumine, nulla ratio adduci queat, quæ id palàm conuincat. Quod intellige de creatione mundi absolute sumpta. Nã mundum ab æterno fuisse eo modo, quo putauit Aristoteles, omnino improbabile est, videturq; id firmis, ac perspicuis argumentis confutari. Qua de re in progressu.

Mũdum, vt putauit Aristoteles, nõ potuisse æternum esse.

Cæterum

Rationes ꝓbabiles ad mundi nouitatē suadendam.

Cæterum ad quamlibet mundi creationem ab æterno, tam Aristotelicam, q̄ aliam quamcunq; refellendam, nōnulli verisimiles quasdam rationes afferre solent. Primùm quia, vt superiùs diximus,

1. Ratio. A communi hominū cōsensu.

& Aristoteles tum hoc loco, tum 1. de cœlo c. 10. text. 102. fatetur, omnes propemodum antiquitatis philosophi Vniuerso exordium dedere; ita vt huiusmodi assertum à primis mūdi incolis per manus traditum, ac posteris cōmendatum fuisse videatur. Similia verò argumenta a tam graui, & vnanimi sapiētum auctoritate, quasi ab ipsa naturæ voce sensuq; veritatis ducta, permagnum habere solent in philosophia momentum, vt Aristoteles in libro de diuinatione per somnia & li. 7. Ethic. fatetur.

2. Ratio. Ab artium inuentione.

Secundò, Quia constat qui qua ætate floruerint artium inuentores; vt legere est apud D. Athanasium in oratione contra idola, Clementem Alexandrinum 1. Stromatum, Iosephum 1. antiquitatum c. 2. Heliodorum li. 2. Strabonem vltimo Geographiæ, Plinium li. 7. Natur. hist. c. 56. Polydorum in libro de inuētione rerum, Diodorum lib. 2. antiq. c. 2. & alios. Non est autem probabile infinita antecedentium annorum serie absque artibus vixisse genus hominū, quod teste Aristotele 1. Metaph. c. 1. arte viuit & ratione.

3. Ratio. Ab historiis antiquorū temporum.

Tertiò. Quia si antiquitatis memoriā excutiamus, omnia, quæ Gentiles historici prodiderunt, Noetico diluuio recentiora esse inueniemus. Nā Berosus Chaldæus, cuius historia vetustissima habita fuit, à diluuio exorsus est, vti Iosephus 1. libro contra Apionem obseruauit. M. Varro diligentissimus originum scrutator nihil cataclysmo Ogygis antiquius retulit: at Ogyges fuit synchronos Patriarchæ Iacob. Trogus Pompeius sumpsit exordiū à Nino, qui annis post mundi creationem nongentis & mille monarchiæ Assyriorum, quæ omnium prima fuit, iecit fundamēta. Hinc ergo ad probandam mūdi nouitatem ratio ducitur; cùm rerum, quas historici prodiderunt, initia inueniantur. Vnde & Lucretius libro quinto sui poematis:

Præterea si nulla fuit genitalis origo
Terrarū & cœli, sẽperq; æterna fuere;
Cur supra bellum Thebanum, & funera Troiæ
Non alias alii quoque res cecinere poetæ?
Quò tot facta virum toties cecidere, nec vsquam
Aeternis famæ monumentis inclyta florent?

Hisce rationibus occurrunt assertores æternitatis, hominum memoriam, artes, & scripta vicissitudine quadam infinities vna cùm hominibus aqua igniq; periisse.

Quorūdam responsio.

Aiunt enim eluuiones, & deflagrationes terrarum, certis annorum curriculis accidere solere; eluuiones quidem planetarum humidorū coniunctione in signis pluuialibus; deflagrationes cōiunctione calidorum in signis calidis: sicq; renouationes mundi identidem fieri, ac rerum per vices antiquum redire ornatum.

Lege Senecā li. 6. Nat. quæst. c. 27. & 29. Tulliū 2. de nat. deorum.

Cōfutatur.

Verùm hæc responsio non satisfacit, quia licet aliquot prouinciales cataclysmi extiterint, vt Niliaca, Attica, Thessalica; licet etiam interdum excitato in materia sulphurea subterraneis locis incēdio, aliqui terrarum tractus perierint; fictitium tamē est existimare vllam esse in natura vim, quæ toti terræ inundationem, aut incendium possit inuehere, vt lib. 1. Meteororū c. 14. Aristoteles animaduertit.

4. Ratio. A decremēto corporū.

Postremò quod mundus non fuerit ex æternitate, probare contendunt nōnulli indicio decremēti humanorū corporum. Etenim vt D. Augustinus 15. de ciuit Dei c. 9. D. Cyprianus aduersus Demetrianū. Plinius li. 7. Nat. hist. c. 16. Aulus Gellius lib 3. Noct. Attic. c. 10. aliiq; scriptores testantur, quò magis ætatum decursus præterit, eò minora corpora fert natura. Qđ Homerus iā olim Iliados 6. conquestus est, & Iuuenalis satyr. 15. hisce versibus:

D. Aug. D. Cypr. Plin. Homer.

Terra malos homines nunc proceat, atque pusillos;
Ergo Deus quicunque aspexit, ridet, & odit.

Quare si homines ab æterno extitissent; decrescēte paulatim eorū magnitudine, iā ad minimā quātitatē deuenissēt.

Hæc aliaq, eiusmodi argumēta (quorū nōnulla refert & dissoluit S. Tho. 1. p. q. 46. ar. 2. & Philo Iudæus in libro de incorruptibilitate mundi, si eius est illud opus) nōnihil ꝓbabilitatis cōciliāt sententiæ de nouitate mūdi, solius naturæ lumine spectato, q̄ alioqui ꝓut Catholicæ fidei testimoniis innititur, certissima est.

QVÆSTIO IIII.

Quo pacto diluendæ sint Philosophorum rationes pro mundi æternitate.

ARTICVLVS I.

Rationes Aristotelis.

QVoniam tam Aristoteles, quã alii, qui mundi æternitatem astruere conati sunt, à veritate aberrarunt, potissimas eorum rationes colligemus, ac refutabimus hoc loco.

1. Ratio. A natura mobilis. Prima ratio Aristotelis hoc in lib.c.1. text.4. ita se habet. Si motus non fuit ab æterno, sed aliquis primus motus extitit; vel mouens & mobile, à quibus ille fuit causatus, cœperunt esse; vel semper fuere: si cœperunt esse; ergo per aliquam generationẽ, & motum. Quare iam ille motus, qui antea primus dicebatur, non fuit primus. Si autem semper fuere, absurdum est sempiterno tempore neque vnum mouisse, neque alterum fuisse motum; præsertim cùm nulla ratio assignari queat, cur postea motum inierint. Semper igitur fuit motus, atque adeò & rerum vniuersitas.

2. Ratio. A ratione prioris & posterioris. Secunda ratio ex eodem cap. text. 10. Tempus est æternũ: ergo & motus. Probatur assumptum. Nam si tempus habuit initium, priùs non fuit, posteriùs deinde cępit esse: atqui ratio prioris & posterioris non datur absque tpe: ergo antequã esset tempus, iam tẽpus erat. Quare admitti debuit semper fuisse tempus.

3 Ratio. A natura momenti. Tertia ratio ex eodem capite text. 11. Nullum tempus est absque momẽto; sed omne momentum est finis præteriti, & exordium futuri: igitur nullum tempus fingi potest, ante quod non sit aliud, & post quod aliud non sequatur. Tempus igitur sempiternum est.

4. Ratio. A cõsequentia necessaria motuũ. Quarta ratio ex eodem cap.tex.12. Si motus esset habiturus finem, daretur aliquis motus posterior vltimo, quod repugnat: ergo motus non retrò solùm, sed etiam antè infinitus est. Assumptum probat: quia adhuc post quemlibet motum manebit aliqđ mobile & mouens à quo moueatur; atque adeò eum motum, qui extremus dicebatur, alius subsequetur.

A 5. Ratio. A ratione ordinis. Quinta ratio ex cap.2.à tex.15. Deus & natura in omnibus rebus ordinem amant; at infinito quasi tpe non fuisse motũ, deinde cœpisse esse, est præter ordinẽ; quia ordo consistit in Proportione, infiniti verò ad finitũ nulla est pportio: ergò motus nũquã cœpit, sed ppetuò fuit.

6. Ratio. Ab immobilitate primi agentis. Sexta ratio ex cap.6.tex.53. Idem eodem modo se habẽs semper idem efficit: cùm igitur primus motor idem semper, atque immutabilis sit, vel semper motũ B edidit, vel nunquam: sed hoc posterius est apertè falsum; prius igitur verum est. Simile argumẽtum legitur etiam lib.12. Metaph.c.6.tex.30.

7. Ratio. A lege, quã Deus & natura in operando seruant. Septima ratio ex cap.7. tex. 56. Deus & natura ex possibilibus efficiunt id, qđ est melius: atqui melius est motum cœli continuũ, & æternum esse; quia quemadmodum præstat esse, quàm non esse, ita præstat semper fuisse, quàm cœpisse esse. Sequitur igitur verum esse, quòd motus C cœli continuus sit & æternus.

ARTICVLVS II.

Aliorum argumenta.

QVoniam Proclus, Simplicius, Auicenna, & Auerroes, Aristoteles de mundi æternitate sententiã tuendam suscepere, præcipua eorum argumẽta profliganda a nobis sunt. Sic igitur argumentabantur. Mundus Archetypus, idest exẽ D plar mũdi, quod in mente diuina existit, est vnum & æternum, sed Deus sicuti in Timæo non semel Plato dixit, efformauit mundum hunc, qui sub sensum cadit, tanquam diuini exemplaris perfectissimam imaginem; ergo sicuti ipsum & singularem & vnigenam fecit; ita sempiternum facere debuit; alioqui perfecta imago nõ esset; quia suum exemplar, nec perfectè, nec appositè exprimeret. 1. Argum. Mundus Archetypus. Plato.

E 2. Argum. Secundò. Nihil bono magis proprium est, quàm se diffundere, sed Deus ex sua essentia, atque infinitè bonus est; ergo maximè decuit, vt aliis rebus suã bonitatem diffunderet, & cõmunicaret. Non videtur autem consentaneũ, vt hanc communicationem distulerit; semper igitur eam exhibuit, atque adeò ab æternitate res produxit. Corroboraturq; huiusce argumẽti vis; quia ignis si materia adsit, nec quicquã obstet, illico vim suã vrendo

promit

promit idq; in eius perfectionem cedit. A Quare par erat, vt Deus ab ipsa æternitate potentiam creatricem effectu explicaret; cum id, quod perfectionis in rebus creatis est, nequaquam ei denegandum sit. Huc etiam pertinet, quod amplioris munificētiæ est, quoduis donum citiùs quàm serius elargiri; & quod tarda gratia ingratum facit: & quod omnis res, quæ dando non deficit, dum habetur & non datur, non videtur haberi quomodo habenda est. B

3. Arg. Tertio. Aut Deus voluit mundū creare & nō potuit: aut potuit & noluit: aut neque potuit, neque voluit: aut & voluit, & potuit. Si voluit & non potuit, imbecillis est: quod in Deum non cadit. Si potuit, & noluit, inuidus: quod æque alienū est à Deo. Si neque voluit neque potuit, & inuidus, & imbecillis est; ideoque nec Deus. Si voluit, & potuit, quod solum Deo competit, sequitur Deum ab æterno mundum creasse; ergo, &c. C

4. Arg. Quarto. Sicut se habet voluntas noua ad actionem antiquam; ita voluntas antiqua ad actionem nouam: atqui voluntas noua non potest esse causa actionis antiquæ; ergo nec volūtas antiqua actionis nouæ causa erit; proindeq; ab æterna Dei voluntate non nisi æternus effectus progredi potuit.

5. Arg. Quinto. Vel Deus initio tēporis creare cœpit, propterea qđ ei præterita operis vacatio displicuit: vel quia fortuito, D & improuida temeritate in mundi fabricam incurrit: sed in Deum neque sui displicentia, neque fortuna, aut temeritas locum habēt: non igitur creare aliquando cœpit; cum antea non crearet; atque adeo ab æterno creauit.

6. Arg. Sexto. Id quod semper fuit, & per suā essentiā causa est, vt aliquid fiat, non potest esse causa, vt fit actu id, quod antea potestate tantum erat; sed Deus semper E fuit, & per suam essentiam est causa rerum; ergo non potuit efficere, vt quæ antea non existebant, inciperent esse. Quare nisi res ab æterno creasset, creare eas postea nequisset.

7. Arg. Septimo. Nulla idonea ratio afferri potest, cur cōditus fuerit. Cùm igitur Deus absq; optima rōne nihil faciat, dicēdum potiùs erit, mundum ex omni æternitate fuisse ab eo cōditū, q̄ initio t̄pris cœpisse.

ARTICVLVS III.

Dissoluuntur rationes Aristotelis.

HAec aliaq; eiusmodi, quæ homines cœlestis disciplinæ, & fidei lumine destitutos in eum errorem induxerunt, vt putarint mundum non potuisse non esse ab æterno, si humana ratio cōfutare nesciret, ad fidei regulam, vt ad tribunal veritatis prouocare deberet: sed potest ea humana ratio, & quidem facili negotio confutare, & diluere. Igitur ad primam rationem Aristotelis cōcessa maiori propositione dicendum: moués, quod non est Deus, v.g. intelligentiam, & mobile, vt orbem cœlestem, cœpisse esse, nō tamen per generationem & motum, sed per creationem, quæ nec motum, nec generationem prærequirit. Solutio 1. rationis.

Ad secundam negandum est antecedens, & ad eius probationem respondendum: cùm dicimus priùs, non fuisse tempus, sed postea cœpisse esse, illud, priùs, non importare differentiam temporis veri, & realis, sed imaginarii tantùm, quod suo modo semper fuit, sicuti & imaginarium spatium. Solut. 2.

Ad tertiam concessa maiori neganda est minor, quæ ab Aristotele non probatur, sed in ea, vt annotauit D. Thomas 1. par. quæst. 46. artic. 1. supponitur perpetua antecessio, & consecutio temporis, quæ probanda erat. Solut. 3.

Ad quartam dicendum, in primis motum non omnino in natura rerum vnquam defiturum. Nam etiam post vniuersalis iudicii diem non solùm Angeli, sed etiam homines beati loco moueri poterunt, si velint, & inferorum ignis corpora eorum, qui sempiterno supplicio addicti erunt, aduret, & denique circa intellectrices substantias aliquæ visentur mutationes: licet eæ omnes perire etiam omnino possent, denegāte Deo communem concursum, sine quo creatura omnis in nihilum abiret. Dicendum præterea, posse esse, req; ipsa futurum motum vltimum aliquorum corporum, vt elementorum, & sphærarum cœlestium, quæ post diem vniuersalis iudicii immortalitate, & quiete perpetua fruentur, inhibito videlicet eo, qui nunc est, naturæ cursu, & sub- Solut. 4. De hac re doctores in 4. d. 48.

& sublunari natura ab interitu in poste rũ vindicata eius beneficio, qui vt initio temporis nouum mundum condidit, ita
Apoc. 21. in fine temporis noua faciet omnia. Neque verò absurdũ erit manere mobilia, & ea quæ mouere illa possent, nec tamen dari motum, ita vniuersitatis principe & auctore Deo disponẽte, propterea quod in illo mundi statu ita conueniat.

Solut. 5. Ad quintam admissa propositione neganda est assumptio, & ad eius confirmationem dicendum, esto finiti ad infinitũ nulla sit proportio; & ordo rerum naturalium magna ex parte in proportione consistat: Deum tn qui naturæ legibus non astringitur, cùm ab æterno motum esse noluit, spectasse aliam ordinis rationem, quam sciebat ipse, & ob quã mundum potiùs initio tẽporis, quàm ex æternitate procreare cõueniebat. Itaque non fuit præter diuinum ordinem, post infinitum tempus imaginarium cœpisse motũ. Qua de re in progressu plura.

Solut. 6. Ad sextam dicimus, idem eodẽ modo
Lege q. 5. huius c. 2. se habẽs semper facere idem, si operetur necessitate naturæ: quo pacto non operatur Deus sed omnino liberè.

Solut. 7. Ad septimam dicendum, naturam facere optimum, quod potest; at motus sempiternitatem nõ esse opus solius naturę, sed simul etiam mouentis liberè. Deum verò non absolutè facere optima, cùm possit in infinitum meliora facere; licet semper faciat id, quod spectatis omnibus circumstantiis magis conuenit: fuisse aũt magis conueniens, vt mundi creationem initio tpis moliretur, vti mox dicemus.

ARTICVLVS IIII.

Diluuntur aliorum argumenta.

Aliorum verò argumenta hunc in modum explicãda erunt. Primum ita. Mundus hic è diuinæ mentis Archetypo depromptus fuit, suumq; exemplar perfecta imitatione exprimit; pfecta inquam, non simpliciter, vt D. Tho. 1. par. q. 47. art. 1. obseruat; sed quatenus talis est effectus, qualem se illum Deus producturum diuina arte conceperat. Neque propterea æternus esse debuit, quia eius idea ab omni æternitate fuerat; cùm illũ Deus non nisi initio tpis fabricare decre A uisset. Quemadmodum vt quoduis arte factum creati artificis typum imitetur; non necesse est, vt typo coæuum sit, sed vt ipsum referat, eiq; ẽm formã respondeat. Denique si proposita ratio momentum haberet, necessum foret mundi fabricam, sicuti & diuinam eius ideam, corporeæ molis expertem esse, vt rectè argumentatur Iustinus Philosophus in quæstionibus ad gentes, q. 8.

Solutio secundi, Maximè propriũ sum B mi boni est sese communicare; hæc tamẽ communicatio erga creaturas, cum omnino libera, & spontanea sit, potuit eam Deus quandiu voluit differre. Nec enim vlla necessaria ratio poscebat, vt æterna esset: nec habet se ad creaturas Deus, quemadmodum ignis ad stupã; qui propterea ꝙ necessitate naturæ agit, non potest non adhibita materia actionem edere. Neque verò cõmunicare se aliis rebus ita illas efficiendo, vt non possit non effi C cere, est perfectio simpliciter, sed perfectio quædam imperfectioni admixta: siquidem absq; libertate & delectu operari imperfectionem arguit, quæ imperfectio in Deum cadere nõ potest. Neque diuinam liberalitatẽ dedecebat, creationis beneficium differre. Etenim ad liberalem pertinet ordinatè dare; non autem citò dare, si beneficiũ differre magis conueniat: conueniebat autem, vti mox dicemus, differri mundi creationem.

D Solutio tertii. Potuit Deus ab omni æternitate mundum condere, eo modo quẽ progressu explicabimus: sed noluit, non ꝙ eum aut potestas deficeret, aut inuidia retardaret, sed quia illum suæ diuinæ sapientiæ consilio non nisi in tẽpore producere decreuerat. Possunt aũt huius diuini consilii rationes aliquot à nobis afferri. Primùm, quia, vt D. Tho. 2. contra gent. c. 38. ait, ex noua mundi creatione E conspicuum fit, Deum neque naturæ necessitate agere, neque vllius rei indigere, sed se ipso beatũ esse. Deinde, quia sic faciliùs innotescit rerum dependentia à Deo: siquidẽ id, quod nõ semper existit, palam est habere caussam, à qua fluxit, quod in re ab æterno procreata minùs eluceret. Lege D. Th. 1. p. q. 46. ar. 1. d. 6.

Solutio quarti. Sicut voluntas noua, idest, quæ nunc cœpit esse, non potest edere actionem antiquã, idest, quæ iam fuit; Quæ pacto Dei volũtas po-

quia

tuit esse causa nouæ procreationis rerum.

quia omnis caussa saltem natura antecedit effectum: ita voluntas antiqua, seu quæ iam esse desiit, non pôt elicere actionem nouam, id est, actionê quæ nunc esse incipit: quia id, quod nullo modo est, nequit per se efficere, quod nunc fit. Nihilominus voluntas Dei antiqua, siue, quæ ab omni æternitate semper fuit, semperq; est, potest esse causa nouæ actionis, siue nouæ procreationis Vniuersi. Nec mirum, ꝙ voluntas diuina producẽdi mundum semper extiterit, nec tamen semper mundus fuerit: sic enim Deus ab æterno voluntatem habuit mundum procreãdi, vt non habuerit voluntatẽ eum procreãdi ab æterno. In quam sententiã ita scribit Hugo Victorius 1. de Sacramẽtis parte 2. c. 10. & 11. voluntas æterna fuit, & opus voluntatis æternum non fuit: semper enim voluit vt faceret, & non voluit vt semper faceret: sed vt aliquando faceret, quod semper voluit, vt faceret aliquando. Itaque æterna bonitate semper voluit, & æterna sapientia semper dispofuit, quod æterna potestate aliquando facit. His similia leges apud D. Isidorum lib. 1. de summo bono.

Solutio quinti. Deus sua præcellenti bonitate adductus initio tpis effectricem potentiam ad rerum procreationem applicuit: non ꝙ eum siuæ absque initio vacationis pœnituerit; nec ꝙ casu, aut fortuita inconstantia in mundi structuram inciderit; sed quia cùm ei sua æterna placuisset quies, placuit initio tpis mundi opificium, æterna mente conceptum, exteriùs efformare; idq; sine noua cogitationis mutatione. Nouit enim quiescens agere, & agens quiescere, potestq; ad actionem nouam, non nouum, sed sempiternum adhibere consilium, vt proximè dicebamus, docetq; D. August. 12. de ciuit. Dei c. 16. Quem etiam lege lib 11. confess. à c. 10. & D. Athanasium in oratione 2. contra Arianos.

De hac re disputat D Bonau. in 1. d. 44. q. 3.

Solutio sexti. Deus per suã essentiam est causa rerum, non quasi existentiã diuinæ essentiæ aliarũ rerum existentia necessariò consequatur; verùm, quia non per aliquid sibi additũ, sed per suam potentiam, quæ est idem re cum eius essentia, res producit; liberè tamen, atque interueniente externa actione, vt fuit à nobis superiùs explicatum.

Solutio septimi. Ridicula quæstio est, qua quæritur, cùm Deus mundum initio temporis cõdere statuisset, cur eum non prius, posteriùsve condiderit. Sicuti ridiculum est sciscitari, cur non plura, maiorave corpora fecerit. Nam cùm illa quantacunq; fierent, oporteret esse finita, semper eadem quæstio in termino cogitationis hærebit, desiderio finis alterius, semperq; rogandum supererit, cur Deus non ampliora fabricarit. Eodem ergo pacto futile ac vanum est, inquirere cur Deus tunc potius, quàm antea, posteàve mundum crearit; siquidem quocunq; vel tpe vel initio tpis creasset, eadem esset quæstio occursura. Dicendũ igitur, ideo tunc Deum produxisse mundũ, quia tunc voluit, tuncq; occulto suæ sapientiæ consilio, non sine optima ratione, licet nobis ignota, intra regios diuinæ Sapientiæ thesauros recondita, se illum producturum decreuerat. Quæ sanè respõsio terminat omnes controuersias quærentium mũdi originem. Denique hoc argumentum luculenta oratione diluitur apud D. Clementem 8. lib. recognitionum, & à D. Aug. 11. de ciuit. Dei c 5.

Futilis quæstio, cur Deus non antea mundũ condiderit.

QVÆSTIO V.

Vtrum Deus naturæ necessitate mundum procrearit.

ARTICVLVS I.

Negantem partem quæstionis omnino veram esse.

PRo explicatione huiusce controuersiæ animaduertendũ est: aliquid agere ex necessitate naturæ, esse ita agere, vt non possit non agere. Quod bifariã contingit: vno modo, quia agẽs solo naturæ impetu citra omnẽ intellectus & voluntatis actum, in rem fertur, vt ignis cùm calefacit. Altero, quia etsi per intellectũ & voluntatem agat, non tamen ex delectu & libertate operatur, sed ita vt actionem suspẽdere, aut inhibere nentiquam valeat: sicq; Pater in diuinis per actũ intelligendi generat Filium; Pater & Filius per actum amandi spirant Spiritum Sanctum. Hoc posito nemo vnquam Philosophorum vsque adeò hallucinatus est, vt putauit Deum agere ex necessitate naturæ

Dur. in 1. d. 43. q. 4.

turæ priori modo;cùm omnes diuino numini intellectum & voluntatem attribuerint. De posteriori tamen nō parua inter eos dissensio fuit, aliis opinantibus Deū liberè,aliis necessariò mundum procreasse. Quæ controuersia profliganda hoc loco à nobis est. Ac primum pro hac secunda quæstionis parte ita licebit argumentari. Quicquid Deus agit, ex necessitate agit: igitur Deus necessariò mundū produxit. Antecedēs probatur:quia si Deus non ageret ex necessitate,ageret ex contingenti:quod admittendum nō est,cùm contingentia mutabilitatē & inconstantiam importet,à qua omnis diuina operatio longè abest. Secundò,confirmatur idem antecedens hunc in modum.Quicquid Deus scit,necessariò scit:ergo quicquid vult, necessariò vult. Consecutio ostenditur,quia nō minus Dei voluntas, quàm Dei scientia,vna eademq; res sunt cum essentia diuina, in quam nulla prorsus mutatio, aut varietas cadere potest. Huc etiā pertinet, ꝙ actus interior,quo Deus efficere extra se quidpiam vult, est ꝑfectio diuina, quæ cum Deo abesse nequeat,necessum erit velle Deum alia à se producere:proindeq; necessitate naturæ mundum creasse.

In hac quæstione primùm quid sentiendū sit;deinde quid in ea senserit Aristoteles explicabimus.Quod ad primum attinet,asserendū omnino est: Deum nulla naturæ necessitate, sed liberè mūdum produxisse: id quod fides Catholica multis sacræ paginæ testimoniis docet, vt Psal.134 Omnia quæcunq; voluit, Dominus fecit.Apocal.4. Tu creasti omnia, & ꝑp voluntatem tuam erant, & creata sunt.& c.1.epistolę ad Ephesios:Qui operatur omnia ſm consiliū voluntatis suæ. Quæ loca non solùm indicant, Deum voluntate & intellectu pollere;sed etiam liberè,suoq; arbitratu operari.

Conclusio. Probatur testimoniis diuinis. Psalm. Apoc. Paul. ad Ephes.

Confirmatur verò idem à D. Thoma 2.contra gent. c.23. & in q. de potentia q.3.art.15.hūc in modum. Inprimis Deū agere per intellectum & voluntatem, de quo; vt supra diximus,nec Ethnici Philosophi dubitarūt (etsi inter eos omnium primus Anaxagoras pronuntiarit, diuinum intellectum esse causam efficientem rerum omnium, vt Aristoteles 1.Metap. c.3. & Plato in Theæt. referunt) confirmatur inquam in hunc modum. Primo agēti debetur prima,perfectissimaq; operatio,sicuti primo mobili primus ac nobilissimus motus: sed operatio ab intellectu & voluntate manans longè præstat actioni naturæ: ergo ea in primū agens, proindeq; in Deum competit. Præterea, ordinare, vt constat ex 1. Metaphys. c.2. est munus & officiū sapientis;quod certè exhiberi nō potest,nisi ab eo,qui rerum inter se proportionem & habitudinem norit,ametq;. Cùm igitur in rerum vniuersitate tanta ordinis elegantia & pulchritudo eluceat;planè sequitur,mundū ex præscripto diuinæ sapientiæ,& diuini amoris effectu, atque adeo intellectu & voluntate fuisse creatum.

Rationib⁹.

Ordinare munus sapientis.

Deinde, ꝙ Deus non necessariò, sed omnino liberè mundum produxerit, & vniuersim, ꝙ extra se nihil nisi sponte sua, ac libere agat, ita ostenditur. Cùm Deus summè bonus, atque infinitè perfectus sit,omnem boni & appetibilis rationem in sua essentia inuenit, & vt etiā Aristoteles fatetur 2. Magnor. moral. c. 15.& 7.Polit.c.1. non indiget aliqua externa re; sed ex sua natura, ac per se ipsum felix est & beatus: ergo diuina voluntas nihil extra se necessariò appetet, proindeq; nullam creaturam ex necessitate producet.Item: Deus propriā amando bonitatem vult alia à se,prout illa diuinum esse suo modo adumbrare,& participare valent: igitur cùm diuinum esse infinitis modis participari queat;si Deus ex eo,ꝙ suam bonitatē necessariò amat, necessario vellet creaturas existere; cum nulla ratio sit, cur has potiùs,quā illas, cur plures,quàm pauciores esse velit,vtique totam suam vim infinitā ad eas procreandas funderet:sicq; essent actu in rerum natura infinitæ;quod tñ a vero longè aberrare constat ex iis, quæ 3. huius operis disputata sunt. Prętereа,quicquid perfectionis est in rebus creatis, id totū necesse est in Deo excellentiori modo cōtineri;sed,liberum arbitriū est vna è maximis ꝑfectionibus naturæ intellectiuæ: erit igitur in Deo, atque ita liberè Deus eliciet omnes externas actiones, quibus sese creaturis communicat.

Cap. 8. q. 1. & 2.

His ita constitutis, ad argumentum, quo oppositum huiusce assertionis ostendi videbatur, negandum est antecedens; & ad

Respōsio ad 1.arg. ꝓ aduersaria parte.

& ad primam eius probationem, reiecta Scoti sententia, seu potiùs modo loquendi in 1.d.39. aientis Deum contingenter agere; dicendum potiùs cum D.Tho. in 1.dist.43.q.2.art.1.& in quæstionibus de potētia q.3.art.15. aliisq; in locis Deum neque necessariò operari, vt demonstratum fuit; neque contingenter, quia contingentia mutabilitatem & imperfectionem in operāte innuit: sed ratione quadam inter necessitatem, mutabilitatem & contingentiam media; hoc est, ex libero arbitrio; qui agendi modus ex necessitate quidem constantiā accipit, ex contingentia verò possibilitatem aliter se habendi erga res, quas molitur.

Ad 2. Ad secundum dicito: tam intellectionem, quàm volitionem diuinam, si in se & quoad suam substantiam spectentur, necessario Deo conuenire, vt argumentū concludit; si autem s͞m respectus, quos sibi ad creaturas vendicant, sumantur, sic diuinam intellectionem necessariā ad illas habitudinem obtinere: non ita verò diuinam voluntatem. Cuius discriminis ea ratio est, quia Deus nequit potētiam suam comprehendere, nisi cognoscat omnia, quæ per eā potest producere, atque adeò creaturas omnes. Item quia, vt D. Thomas 1.par.q.19.art.3 aliisq; in locis ait, cognitio fertur in res, quatenus in cognoscente insunt; volitio autem quatenus sunt in se ipsis. Quare cùm omnia, put in Deo sunt, necessario esse habeāt, nō autem prout sunt in se ipsis: inde est, q̄ Deus non quæcunque vult, necessariò vult; esto quæcūque scit, necessariò sciat.

Duplex modus diuinæ scientiæ. Quod tamen intellige de scientia antecedente omnem actum diuinæ voluntatis, quæ à Theologis abstractiua, seu simplicis intelligētiæ dicitur, qua nimirū Deus res s͞m suas essentias, seu s͞m se præcisè sumpta comprehendit. Nam si sermo fit de scientia visionis, seu de notitia intuitiua, quæ tendit in res prout in aliqua temporum differentia existunt: sic Deus non necessitate absoluta, sed necessitate hypothesis eas nouit, hoc est, supposita libera sua voluntate, qua eis esse in rerū natura confert. Ad id quod vltimo obiiciebatur, dicēdum, internum actum, quo Deus aliqd extra se agere vult, esse quidem perfectionem diuinam, si quoad suā substantiam, & id quod absolutum in eo

Lege Henricum Gand. quodl. 9.q. 11. Durād. in 1.d.39.q.

A est, spectetur, quo pacto abesse Deo nequit. non autem si expēdatur, quoad respectum ad creaturam, quem connotat: sic enim nec perfectio, nec imperfectio est; & vt Deo ex arbitrii libertate conuenit; ita diuino actui inesse & non inesse potuit. Ex quo intelliges, aliter sese habere in nobis, aliter in Deo arbitrii libertatem: nos enim ita liberè volumus, vt non solùm in hoc vel illud obiectum ferri, aut non ferri: sed ipsum volendi actū, quoad suam positiuam entitatē mutare, aut inhibere valeamus: Deus vero licet vno simplicissimo & incōmutabili actu in res feratur, eiusmodi tamen actus ad hanc vel illam habitudinem, quam erga creaturas habet, ex sua natura indifferēs est, atque adeo liber: ita vt nec ei libertas immutabilitatem, nec immutabilitas libertatem adimat. Sicq; diuina volūtas nobiliori modo, quàm nostra, arbitrii compos est. Nostra enim est in potestate ad hunc vel illum actum eliciendū; quod mutabilitatem, & imperfectionē importat: at diuina sub eodem actu perseuerans, indifferentiam quidem habet circa obiecta à se distincta, non tñ circa suum actum quoad substantiam cōsideratūm. Neque ex tali indifferentia circa hoc vel illud obiectum potentialitas & imperfectio in Deo arguitur; cùm peream nec ex appetente non appetens, nec ex non appetente appetens fiat: nec ab ipsa re externa determinetur, sed à libera sua voluntate proponente ei intellectu id, in quod tendit.

1. D Tho. 1. cōtra gent. c.82.

ARTICVLVS II.

Quid Aristoteles in re proposita iudicarit.

ITa patet, quid in proposita controuersia sentire oporteat. Nunc, quæ in ea Aristotelis mens fuerit, expendamus. Primùm satis constat, non eum sibi persuasisse, fuisse mundum à Deo procreatū ex necessitate naturæ priori modo; cùm multis locis testatum reliquerit Deum intelligendi & volendi facultate pollere; vt lib.1. Metaph.c.2 & lib.12.c.9.tex.51. & 7.Ethic. c.4. Præterea, quia probabilius est cognitam ei fuisse diuinam prouidentiam; quæ cùm sic ratio ordinis rerum in finem,

Quòd Aris. cognouerit prouidētia, Theophil' Antiochen'

l.3.ad Anto licum. D.Tho.3.de cęl.c.10.Sta pulensis ad c.3.l.1. Oecon. Theophilus Zimara ad t. 34. l. 2. de ani. na.

finem,iis tantùm, quæ finem intelligẽdo præcipiunt,atque amãdo expetunt,conuenire potest. Item quia lib. 2. huius operis luculenter ostendit, naturam non temere,aut fortuitò, sed alicuius finis gratia operari; quod vt inibi exposuimus, eatenus verum esse deprehenditur, quatenus res naturales instituto & directione Dei, qui ipsius naturæ princeps, auctorq; est, ad certum finem, quem ipse nouit, ac dirigit, quasi sagitta ad scopum collimantur.

Cæterùm num Aristoteles crediderit, Deum ex necessitate naturæ ẽm posteriorem sensum, rerum vniuersitatem procreasse,non satis inter eius interpretes liquet. Auerroes enim in opere, quod inscribitur, Destructio destructionum, ait Deum apud Aristotelẽ non agere ex necessitate; sed eminentiori quodã alio modo,ipsi duntaxat conspicuo, mortalibus vero incognito. Alexander etiam in lib. de fato ad Antonium & Seuerum Imperatores, vbi se ex Aristotelis dogmate philosophari profitetur,admonet a Deo petẽda esse beneficia, ꝙ penes ipsum dandi,ac non dandi facultas sit.

Plerique tamẽ, è quorum numero est Scotus in quodl.q.7. Heruæus quodl.5. q.4.& in tract de æternit.mundi q 4.Marsilius in 1.d.42. & 44. Gre.d.42. Gabr.d. 43.q.2. Ferrariensis 2 contra gent. c.23. censent,Ari. operandi libertatẽ Deo ademisse. Quod certè non pauca eius testimonia dilucidè ostendunt; præsertim si de iis actionibus Dei loquamur, quæ ad mundi opificium, cœlestium sphararum motum, & conseruationem specierũ, ac denique ad communem Vniuersi perfectionem & ornatum spectant. Etenim c. 1.huius li.t.7.& 8. hunc in modum argumentatus est. Primum mouens nõ antea mouebat.Erat igitur aliquid, quod eum à motione retardabat. Quæ consecutio fumit,primum motorẽ necessario agere. Nam alioqui facilè quispiam responderet, primum motorem antè a motu abstinuisse, non ob aliquod impedimentum; sed quia liberum illi erat,non agere. Præterea c.6.t.52. asserit,ex æternitate primi principii necessario concludi mundum semper fuisse.

Quo pacto Aristoteles putarit Aristoteles, Deum circa mundi

Itaque non videtur dubitãdum, quin putarit Aristoteles, Deum circa mundi

A creationẽ liberè agendi facultate caruisse, licet eidem, vt quorundam sententia est,ad nonnulla effecta libertatem dederit.Nam 4.Topic.c.5.ait,Deum quædam facere posse,quæ non facit: & 8.Ethic.c. 7. Deum habere erga bonos amicitiã. Et 10. eiusdem operis c.8.eos, qui verè Sapientes sunt,& rationem ducem sequuntur,Deo charissimos esse Quæ certè munera non necessitatis, sed libertatis esse videntur. Pro eodem etiam facit, ꝙ Aristoteles,referẽte Laertio in eius vita,antequã diem obiret, Deum orasse perhibetur; ac religionis causa testamento quædam fieri cõmendasse. Quod eũ factur ũ non fuisse verisimile est,nisi crederet, diuinum numen precibus flecti,& honestis piisq; hominũ actionibus ad beneficiendũ allici, atq; adeò nõnulla esse, q̃ Deus ex libertate & arbitrio suo moliatur.

Deo necessitatẽ operandi imposuerit.

B

C

QVÆSTIO VI.

Num aliquid à Deo ex æternitate procreari potuerit?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negatiua quæstionis probari videatur.

D

Ostensum à nobis superiùs est, non fuisse aliquid ab æterno procreatum. Nunc non vt res habuerit, sed quo pacto sese habere potuerit, inquirimus. Sunt igitur qui negent, potuisse ab æterno quicquã à Deo effici.In his numerantur D.Bonauentura,in 2.di.1 q.2.Albertus Magnus ibidẽ & ad finem primi cap. huius lib. Henricus Gandauensis quodlib.1.q.7. & quodlib. 9.q.17. Richardus in 2.di.1.q.4.circa 3.princip.Marsilius q. 1.art.2. Vdalricus in sua summa li.4.Guilielmus Parisiensis 1.lib.de vniuerso.Philoponus c.3.eius li.quo respondet argumentis Procli pro mũdi ęternitate, aliiq; nonnulli. Quæ opinio hunc in mundum suadetur.

M. Albert. Hẽricus, Richardus, Vdalricus.

E

Vt Maior in 2.q.1.art.2.

Primum, Id, quod creatu producitur è nihilo, atque adeo procedit à non esse ad esse:sed quod ita procedit,antequam fit,non est: creatum verò ab æterno non potest non esse,antequam fit: ergo nihil potest esse creatum ab æterno. 1. Argum.

Item:Si quid fuisset ab æterno creatũ, simul 2. Argum.

simul fieret,& factum esset;alioqui prius non esset q̃ esset: sed ea quæ simul fiũt & effecta sunt, momento fiunt, proindeq́; suæ durationis initiũ haberet.ergo nihil, quod creatur,ab æterno esse potuit.

3. Argum. Tertiò: In sempiternis nõ differũt esse & posse, vt Aristoteles ait tertio huius operis li.c.4.tex.32.ergo si quid ab æterno esse potuit,ab æterno fuit:atqui nihil fuit ab æterno:ergo nec potuit esse.

4. Argum. Quartò. Nulla creatura põt aut essentiam aut virtutem habere infinitã: ergo neque infinitam durationem: si autẽ ab æterno extitisset,sortiretur durationẽ infinitã.Nulla igitur ab æterno esse quiuit.

5. Argum. Quintò: Si Deus aliquid creasset ex æternitate,necessariò id condidisset,non autem liberè: sed impossibile est aliquid necessariò,& nõ liberè à Deo effici:ergo impossibile fuit Deum aliquid ab æterno creare. Probatur maior,primùm, quia si Deus eam rem potuisset non creare, vel potuisset antè,vel pòst; vel dum crearet. Non antè; quia ante creationem æternã nulla potest esse duratio. Non pòst;quia ad præteritum reuocandum nulla datur potentia.Nec denique dum crearet;quia tũc res creata iam esset; res autem quæ est necessariò est, vt patet ex cap. vltimo libri primi de interpretatione. Quare non liberè Deus creasset, si ab æterno creasset. Secundò probatur eadẽ maior, quia vel ea duratio, in qua Deus potuisset nõ creare, esset æternitas ipsa, vt respondet nostræ durationi diuisibili; vel vt respondet durationi indiuisibili. Non respõdet indiuisibili; quia iam daretur æternitatis initiũ. Nec vt diuisibili;quia vel ea esset finita, vel infinita: non finita, tum quia haberet principiũ, atque ita daretur initium æternitatis; tum etiã quia in parte dimidia, quæ est versus nos,nõ potuisset non creare,cum in priori parte iã creasset,& ad præteritum,vti diximus,non sit potentia: nec item esset infinita, quia in qualibet posteriori eius durationis parte non potuisset non creare,siquidem in alia priori iam creasset. Igitur si quid Deus ab æterno produxisset,non liberè, sed necessariò produxisset.

6. Argum. Sextò: Si Socrates potuisset ab æterno creari, potuisset etiam ab æterno in nihilum redigi; cùm in creatione,& in reductione ad nihilum eadem ratio esse videa-A tur: sed hoc non admittent aduersarii: ergo neque illud.

Postremò idem corroboratur multis Patrum testimoniis.Inprimis enim D.Damascenus lib. 1. de fide Orthodoxa c.8. palam docet, id quod è non esse ad esse traducitur,nequire suo principio coæternum esse.Quod item asseruit D.Ambrosius li.1. Hexameron c.3 Præterea D.August.li.12.de ciuit.Dei c.15. expressè ait, nõ potuisse Angelos coæternos esse creatori. Et Hugo lib.1.de sacramentis c.10. B fugit,inquit,diuinam virtutẽ, vt aliquid sibi coæternum faciat. — Vltimũ, ex patrũ testimoniis. D. Damasc. D. Ambros. D. August. Hugonis.

ARTICVLVS II.

Constituitur pars affirmatiua controuersia.

Aduersa tamen opinio, quæ asserit, potuisse aliquid ab æterno creari, C verisimilior est; eamq́; tuetur D.Tho. 1. par.q.46. art.2. & 2. contra gentes c.46. aliisq; in locis; Durandus, Argentinas, Gregorius, Ochamus, Gabriel, Hispalẽsis, Aegidius, Heruæus, Capreolus in secundo dist.1. Ferrariensis hoc in lib. q.3. Caietanus loco citato primæ partis, aliique sectatores D. Thomæ: quam ẽt probabilem putat Scotus in 2.di.1.q.3. — Conclusio.

Omissis autẽ aliis rationibus, quibus hæc pars confirmari solet, hæc vna, quæ D multarũ vim habet, sufficiet. Quidquid non inuoluit contradictionem, potuit à Deo fieri: sed aliquid ab æterno creari, non inuoluit contradictionem:ergo &c. Probatur assumptio: quia neque ex parte Dei creantis, neque rei creatæ, neque ipsius creationis ab æterno, vlla repugnãtia est.Quod ita ostenditur:primùm; ꝗ non sit repugnãtia ex parte Dei, quia non minor est Dei virtus ad creandum,q̃ E solis ad illuminãdum: at si ex æternitate sol esset,ex æternitate illuminasset,vt D. August. 6.de Trinitate c.1. edocet: ergo cùm Deus æternus sit, ab æterno creare potuit.Deindeq; nihil obstet ex parte rei quæ producitur,suadetur. Nam aliquid genitum est ab æterno, nempe Verbum diuinum, quod Deus Pater ex omni æternitate genuit: ergo nulla sequitur contradictio ex eo,ꝗ aliquid ab æterno producatur.Denique ꝗ ex parte ipsius creationis — Probatio. D.August. In definitione creationis quo pacto sumẽda

si: particu- tionis nihil imp ediat, inde concluditur : la, è nihilo. quia si quod esset impedimentum, ex eo Lege D.Th. maxime foret, ꝙ creatio fit è nihilo pro- 1.par.q.45. ductio; hinc enim videtur colligi, vt id art. 1. Her- quod creatur, obtineat esse post non es- uæû in trac. se; quod æternæ durationi aduersatur. Ve de æternita- rùm rationem hanc nihil efficere inde pa te mūdi q.2. tet; quia particula, è nihilo, in definitione creationis, nō sumitur positiuè quasi notet ordinē termini, sub quo res priùs fuerit; sed negatiuè, vt docet D. Anselmus in Monologio capite 8. prout nimirum idem valet, atque nō de aliquo, seu nullo præiacente subiecto.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum, quæ initio proposita fuerant.

RESpondeamus nunc argumentis, quæ probare contendebant, non potuisse quicquam ab æterno creari. Ac primo quidem ex iis, quæ proxime statuimus, quid respondendum sit, constat. Ad secundum verò concessa maiori propositione, explicanda est minor. Si enim significet, ea, quę simul fiūt & facta sunt, fieri momento temporis duntaxat, falsa est. Nam corpora cœlestia ēt nunc à Deo creātur, cùm ab illo perenniter accipiāt esse e nihilo, etsi nō nouum, vt docet D. August. lib. 4. de Genesi ad lit. c. 12. nec tamen momento solùm temporis creātur; sed toto temporis progressu, & in quoli- Her. in trac. bet eius instanti. Si autem sensus sit, ea de æternit. quæ simul fiunt & effecta sunt, etiam in mundi q.1. quolibet momento e temporis accipere ad 7. totum suū esse; verum id quidem est: non tamen ex eo colligitur, dandum fuisse aliquod instans, aut certam vllam partem tēporis, in qua res ab æterno creata suū esse primò acceperit.

Ad tertium dicendū est: ex eo, ꝙ Deus aliquid ab æternitate creare potuerit, nō sequi creasse id ab æterno; cùm nō ex natura necessitate, sed liberè operetur. Illud verò pronuntiatum, In æternis non differunt esse & posse, variè ab interpretibus accipitur. Burlæus, Simplicius, aliiq; nonnulli putant, non afferri id ab Aristotele ex propria sententia, aut tanquā veritati consentaneū: sed de mente Archytæ, & Epicureorum, cum quibus ei citato

A loco negotiū erat. Alii secus opinantur, De sēsu eius afferuntq; id Peripateticum esse, cùm 9. dē propos. Metap. c. 9. tex. 17. ab Aristotele conceda Capr. i 2.d. tur. Et hi ēt diuersas illius interpretatio 1.q.1.art.3. nes afferunt; quas lege apud D. Thom. de D. Bon. i 2. potentia Dei q. 3. art. 4. Iandunum lib. 4. d.42.nū.45. huius operis q. 9. iis verò omissis breuiter respondemus, effatum hoc quodā in sensu verum esse, in alio falsum: verū, quatenus significat, si quid ab æterno sit, vt simul & extitisse, & potuisse existere; nec B enim priùs potuit esse, deinde fuit; alioqui nō ab æterno extitisset: falsum, si ita accipiatur, vt asserat quicquid ex æternitate à Deo produci potuit, ex æternitate fuisse productum. Itaque tertium argumentum, si prædictum effatum in priori sensu vsurpet, non rectè colligit: si in posteriori, non probè assumit.

Ad quartum, concesso priore pronuntiato, negādum est posterius. Nam ex eo ꝙ aliquid infinita duratione perseueret, C nō arguitur in eo infinita perfectio, quæ tñ arguitur ex infinitate virtutis & essentiæ. Si quis verò obiiciat, vnūquodq; tantò esse perfectius, quantò diuturnius, proindeq; si quid infinitis sæculorū ætatibus extitisset, infinitæ perfectionis excellentiam habiturū: negandum erit antecedens, cuius falsitas deprehēditur exēplis multarum rerum, quæ cùm deteriores notæ sint, diutiùs perseuerāt. Nam ex Cōsule Ari D brutis animantibus tum alia, tum cerui stotelē li. 1. & cornices: ex arboribus autē non paucæ, vt olea, cupressus, palma, ilex, platanus, homine vinaciores sunt. Quibus tñ homo naturæ dignitate longē præstat. Ech. c. 7. & li. 6. de hist. an. c. 29. Plinium li. 7. Nat. hist. c. 48.

Ad quintum neganda est maior, & ad eius probationem dandum, potuisse Deū non creare dū creabat: quod verò in contrariam partem primo loco obiiciūt, refellitur dicendo, id quod est, quādiu est, necessario esse; non simpliciter, sed ex hy E pothesi: quatenus nimirum supponitur esse, quæ necessitas nō est absoluta, siue consequentis, vt loquuntur, sed consequentiæ tantùm. Item ad id quod secūdo opponunt, respondemus in primis eam durationem esse æternitatē in se spectatam, non vt huic aut illi imaginarii temporis durationi respōdet. Nāque in ipso indiuiduo æternitatis puncto, quo Deus cęlū creasset, potuisset nō creare: quemadmodū & nos in instanti tēporis, quod quidpiam Lege Scoti in 1.d.39.§ quātum ad primum.

quidpiā volumus, simpliciter nolle possumus, si ita lubeat: non quidem in sensu composito, idest, si ponamus nos iā velle; sed in sensu diuiso, idest, spectata voluntate secundum se. Secundò dicimus, potuisse Deum non creare in æternitate, vt respondet tēpori infinito imaginario, inadæquatè tamen; quia nimirū sumpta quacunq; parte temporis designata hinc versus æternitatem, in ea non posset non creasse: quia iam creasset tempore infinito, in quo tamen ita inadæquatè sumpto poterat non creare. Lege Capreolum in 2. dist. 1. q. 1 art. 3.

Ad sextum respondendū est, non eandem esse rationem in creatione Socratis ab æterno, & in reuocatione eiusdem ad nihilum: fieri enim non potest, vt aliquid in nihilum redigatur, quin priùs esse habeat, vt luce clarius est. Quare si Socrates ab æterno in nihilum redactus esset, ante annihilationem extitisset: sicq; fuisset, & non fuisset æterna eius annihilatio: fuisset, quia ita ponitur: non fuisset, quia illam præcessisset creatio.

Lege eundē D.Th. de potētia Dei q. 3. ar. 14. Ca. loco cit. — Ad septimum dicendum cum D. Thoma in opusculo de æternitate mundi, & Durando in 2. d. 1. q. 2. Patres nō de creatione absolutè accepta fuisse locutos, sed de ea, quā rei denuò esse tribuitur post non esse, qualis ea fuit, qua Deus vniuersum condidit: hac verò planum est non potuisse quicquàm ab æterno creari. Præterea vsurpasse æternitatem nō pro qualibet infinita duratione, sed prout definitur, interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio, quæ solius diuinæ naturæ propria est, vt patet ex iis quæ li. 4. huius operis tradidimus; ac præter alios docet Boetius lib. 5. de consolat. Philosoph. prosa 6. & D. Thomas loco citato. (Ca. 14. q. 3. art. 1.)

QVÆSTIO VII.

Num res omnes sine discrimine ab æterno esse potuerint, nec ne.

ARTICVLVS I.

Quid de rebus permanentibus asserendum sit.

Fvit à nobis quæstione proxima statutum, potuisse creationē ab æterno A esse: nunc quæ nam illa sint, quæ creari ab æterno potuerint, sigillatim scrutabimur. Quoniam verò rerum quædam in fluxu & successione consistunt, quas successiuas appellant, nempe motus & tempus: aliæ simul cohærent ac permanent; quas permanentes vocant, vt Angeli, & homines: primūm quid de permanētibus sentiendum sit, expediemus.

Prima assertio: Res permanentes, quæ interitu vacant, vt Angeli, & corpora cælestia, potuerūt ex æternitate a Deo produci. B Hæc assertio communi cōsensu defenditur ab iis doctoribus, quos ad initium superioris articuli citauimus, potestq; ea ratione, quā inibi explicuimus, comprobari. Nimirum id non implicat cōtradictionē, neque ex parte Dei creantis, neque ex parte creaturæ, neq; ex parte creationis: igitur fieri a Deo potuit. (1. assertio.)

Secunda assertio: Res ēt permanentes corruptioni obnoxiæ, potuerunt ex æter- C nitate produci à Deo, conseruante illas per infinitum tempus. Hæc eadem, qua superior, probatione fulcitur. Sed enim in ea peculiariter obseruādum occurrit, quoduis singulare corruptibile, si ab æterno produceretur, infinito tpe absque nouo miraculo duraturum fuisse. Nam hoc ipsum est ab æterno produci, videlicet tempore infinito accipere esse; atque adeo talis effectio siue creatio, idem est ac conseruatio per infinitum tempus; vi- D delicet, quia repugnat, aliquid ab æterno esse, & per tempus finitum duntaxat durare; siquidem omne finitum tempus principio & fine clauditur; æternitas verò omne principiū excludit. Rem autem dissolubilem posse à Deo per infinitū tps conseruari, pro certo habendum est. (2. assertio.) (Effici ab æterno & cōseruari per infinitū tempus in idem recidunt.)

ARTICVLVS II.

E *Nullum motum finitum, ac nullum omnino motum rectum, ab æterno esse potuisse.*

Veniamus nunc ad motum, de quo id, quod à nobis dictū fuerit, de quolibet alia re successiua dictum volumus, cùm in omnibus æqua ratio sit. Nemo igitur alicuius nominis auctor censuit, aliquem finitum motū ab æternitate esse potuisse. Id enim contradictionem inuoluere,

uere, patet ex fine proximi articuli. Et verò motum rectum infinitum absq; reflexione non potuisse, ab æterno fieri, cõmunis videtur philosophantiũ cõsensus; & quidem optima ratione. Nam motus rectus ex sua propria natura poscit terminos in spatio, siue magnitudine, super qua fit, multò aliter ac circularis, qui absque fine, & principio facile intelligi potest, sicuti & ipse circulus, qui principii & finis expers est.

B Deinde, quia ex motu recto continuo ab æternitate, manifestæ contradictionis implicatio existit. Si enim ab æterno duo homines mouerentur ex Oriente per spatium magnitudinemve infinitã, alter duplo velocius altero, & cõcitatior hodierna die Conimbricam peruenisset, necessariò antecederet tardiorem interuallo infinito siquidẽ tardior gradu suo, quantumuis lento, infinitũ spatiũ peregisset, atque adeò qui duplo celeriùs mouebatur, spatiũ confecisset duplo maius, proindeq; segniorẽ interuallo infinito post se relinqueret. Quare daretur interuallum infinitũ inclusum vtrinq; terminis, quod proinde esset, & non esset infinitũ: hinc enim terminaretur Conimbrica; ex parte verò Orientis clauderetur loco, ad quẽ hodie tardior accessisset. Sequeretur præterea, hunc eundem peruenturũ fuisse hodie Conimbricam, imò ad quemuis designatum locũ vltra Conimbricã versus Occidentem; siquidem iter peregisset infinito tpe, atque adeo tantum spatii transmisisset qui tardissimo, quantũ qui celerissimo gradu progrederetur.

D Rursus si ex æternitate alter ab Oriente, alter ab Occidente moueretur, nulla maior esset ratio, cur hodie, q̃ mille abhinc annis sibi occurrerẽt; cur potiùs Conimbricæ, q̃ Romæ, aut alia mundi parte designata, vel extra cõplexum vniuersi in spatio, quod illic patere intelligimus; idq; siue pari, siue impari velocitate ferretur: quia nulla loci, seu temporis definita pars medium foret, nec magis minusve distaret ab vna parte infinitæ durationis, infinitiue spatii, q̃ ab alia. Maneat igitur, motum rectum absque reflexione non potuisse ab æterno esse. De motu vero recto cum reflexione reciprocatione ve, infinities repetita supra eandem finitam magnitudinem, idem quod de circulari, quod ad præsentem considerationem spectat, asserendum est.

ARTICVLVS III.

Diuersæ opiniones de motu circulari ab æterno.

Quod ad motũ circularem attinet, num, verbi gratia, cælestium sphærarum cõuersio ab æterno esse quiuerit, res est omnino dubia, & dissidentiũ philosophorum argumentis in vtramq; partem agitata. Pars affirmatiua, qua præter alios defendunt Capreolus, Ægidius & Gregorius in 2. d. 1. & Herueus quodl. 9. q. 3. ex eo probatur,* quia motũ, qui in circulum fit, ab æterno esse, nulla est contradictio, neque ex parte mobilis, aut motoris, vt ex superius dictis colligi potest; nec verò ex parte motus, qa quemadmodum circulus principiũ nõ habet, ita neque motus, qui per eum fit, quod vnum eius infinitati obstare fortassis videretur. Deinde quia si cœlum, & intelligentia motrix ab æterno extitissent, vel cęlum ab intelligentia moueretur; vel quiesceret. Si moueretur, haberetur institutum: si quiesceret; cùm quies sit priuatio motus, neque rei, nisi cum ad motum inceundum apta est, conuenire queat; vt cum cęlũ ab æterno quiesceret, ita & moueri posset. Quòd si quispiã dicat, non fuisse quieturum priuatiuè, sed negatiuè; quia non habuisset aptitudinem ad subeundũ ab æterno motum: in contrariũ est illud, quia aptitudo ad motũ est affectio necessaria entis naturalis, neque tunc desideraretur vis actiua, à qua ad actũ reduci posset, videlicet creata simul ab æterno intelligẽtia applicata cęlo, vt ponimus. Quare potuit motus ex æternitate esse.

E Contrariam sententiam amplexus est Durandus in 2. d. 1. q. 3 ac recentium philosophorum nonnulli. Potest vero illa hunc in modum cõprobari. Vbicunq; datur primum & vltimũ, ea finita sunt. sed in cęlestium corporum reuolutionibus oportet dari primam & vltimã: ergo necesse est eas omnes finitas esse, ac proinde non extitisse ab æterno. Maior perspicua est: minor suadetur, quia in primis datur vltima, nimirum hodierna. Deinde q̃ detur prima, ostenditur; quia si non daretur

In his sunt Ferrar. q. 3. huius li. Auerroes hoc in l. comm. 76. Iādunus q. 18.

* 1. Argum.

2. Argum.

Præoccupatio.

Vt Scotus hoc loco q. 2.

Prima ratio pro aduersaria opin.

daretur prima, sed ante quālibet fuisset alia; etiam ante omnes coniunctim acceptas aliqua fuisset, cùm non plures in tota collectione, quàm in omnibus diuisim sumptis contineantur.

2. Ratio. Secundò. Posito celesti motu ex æternitate, intelligentia motrix omnes prorsus circuitiones fuisset antegressa: præsertim cùm ante peractam cuiusq; circuitionis periodum necessariò anteire debuisset spatium duodecim horarum, quæ est vnius circuitionis medietas. Si igitur quælibet pars vnius conuersionis integram conuersionem præiisset, vtiq; intelligentia omnes omnino conuersiones antegressa foret; atque adeo non fuissent cæli reuolutiones ab æterno.

3. Ratio. Tertiò idem hac ratione confirmatur. Si motus ab æterno extitisset; iam in nostro hemisphærio ante hodiernum diem infiniti dies & infinitæ noctes transactæ essent: sed hoc implicat contradictionē: ergo motus non potuit esse ab æterno. Probatur minor: Sumatur ex illa dierum & noctiū infinitudine numerus infinitorū dierū; sumatur item infinitarū noctium multitudo: vtraq; harū collectionum est infinita; quia constat infinitis partibus æqualibus vni tertiæ, & non cōicantibus inter se: atqui si tpi infinito illud tps infinitū adiiciatur, emerget tps vtrinq; infinitum: ergo tps quod ex dierū & noctiū multitudine coalescet, erit vtrinque, idest, tā versus anteriorem, q̄ versus posteriorem partem infinitū. Quare tps illud infinitum non posset hodierna die termi-

Confutatio responsionis. nari. Nec vero occurrat quispiam: haud posse in illa temporis infinitudine transponi dies, ita vt diebus dies, noctibus noctes immediatè copulentur. Nec enim id argumentum petit, nec in eo vim vllā facit, sed tantùm contendit, illam infinitorum dierum & noctium collectionem, vtcunq; sumatur, non posse non versus omnem durationem infinitā esse. Nam q̄ dies noctibus interserantur, non icirco breuior duratio euadit, quàm si noctes & dies similiter inter se proximè cohærerent. Stabiliturq; argumentum ex eo, q̄ nulla prior sit ratio, cur si lineæ hinc in infinitum porrectæ versus Orientem adderetur altera versus Occidentē infinitè producta; cur, inquam, linea vtrinq; infinite emergeret; nō aūt resultaret infiniti

A temporis extensio; si tempus vnum infinitum alteri infinito interponeretur.

Quartò: Si cælum moueretur ab æterno, negari nō potest, singulis reuolutionibus potuisse à Deo creari vnum Angelum, quo dato iam hodie essent actu infiniti: ergo sicuti infinitū actu admittendum non est, ita nec motus ab æterno. 4. Ratio.

ARTICVLVS IIII.

B *Vtraque pars controuersiæ, de motu circulari ab æterno, probabilis iudicatur, probabilior negatiua; vtriusque argumenta diluuntur.*

Quemadmodum cùm in tertio huius operis libro, nū infinitū diuina virtute dari queat disputaremus, vtrāq; partē q̄ōnis probabilem iudicauimus: ita in hac de motus æternitate controuersia eandem viā sequi statuimus, propterea q̄ (vt præter alios aduertit princeps Auerroistarum Bachonus in 2. di. 1. q. 6.) qui putāt, motū & generationes rerū ab æterno esse potuisse, cōsentaneū est, vt credāt posse infinitū diuina virtute dari, & e conuerso; cùm vtrobiq; consimiles difficultates, præsertim circa numerorum implicationem occurrant: nec defendi cōmodè valeat, potuisse motum dari ab æterno, quin admittendū sit, potuisse nūc existere infinitā multitudinem Angelorum, quos Deus singulis cæli reuolutionibus creare potuisset. Quare sicuti nos in cōtrouersia illa de infinito partem negantē magis probauimus; ita in hac de æternitate motus similiter cēsemus. Vtriusq; tn̄ sententiæ argumenta dissoluere conabimur, vt, quam quisq; partem volet, tueri queat.

C

D

Igitur ad primum eorum, quæ initio proposita sunt, respōdemus: causam cur motus ex æternitate dari nō potuerit, esse eam repugnantiā, quæ proximè adductis rationibus explicata est. Quod verò ad secundum argumentum attinet, dicendum inprimis: si rectè concludat, pari ratione ostensum iri, motum aliquem finitum, verbi caussa, ligni adustionē ab æterno esse potuisse. Sic enim argumentari licebit: Creet Deus ignem, lignumq; ab æterno; vel ab æterno dabitur ligni adustio; vel quies ab eiusmodi adustione. Si primum, habetur propositum: si secun- Solutio primi argumēti pro æternitate motus. Sol. 2.

E

dã, cùm quies sit priuatio motus; sequitur potuisse lignum ab æterno comburi. Quare &c. Itaque huius argumenti solutio vtriusq; partis assertoribus incubit. Ea verò est: ex æternitate futuram fuisse ab adustione illa quietẽ; non tamen priuatiuè, sed negatiuè; quia nullum singulare lignum aptum esset ad subeundam æternam combustionem, ob illam repugnantiam. Qua item solutione nostro argumẽto, dum proponeretur, apte occurrebatur. Ad id autem, quod deinde obiectum fuit, dicendũ: licet aptitudo ad motum conueniat cœlo ex æternitate; non tamen ei competere vt ex æternitate ad actum reduci valeat: idq; non ex defectu potentiæ actiuæ, sed ex repugnantia, quã æternitas motus inuoluit, vt superiori articulo ostẽsum fuit. Sed enim istiusmodi implicatio solùm in æternitate inadæquatè sumpta locũ haberet. Nam quodcunque tempus designaretur progrediendo hinc versus æternitatem, iam in eo moueri cœlum posset, lignumq; aduri absq; vllo incommodo: neque in ea re difficultas, aut dubitatio est.

Cur aptitudo ad motũ non possit ab æterno ad actũ perduci.

Ad primum pro altera controuersiæ parte cõcessa maiori propositione, dicendum est ad minorem, dari quidẽ vltimã reuolutionem, nempe hodiernam, nõ tñ primam versus initium; sed ante quamlibet designatam fuisse aliam: nec proinde rectè concludi, etiam ante omnium reuolutionum collectionem, aliquã extitisse: sicut ex eo, ꝙ accepto quolibet numero datur alius maior, nõ rectè infertur, omnium numerorum collectione aliquem maiorem aut esse posse, aut concipi.

Responsio ad primam rationẽ contra æternitatem motus.

Ad 2. Ad secundum similiter dicendum intelligentiam antecessuram fuisse quamlibet cœli reuolutionem sigillatim sumptam; non tamen omnes in vnum collectas. Itemq; spatium duodecim horarum præire debuisse vnamquamq; conuersionem diuisim, non tamen collectione omnium: at nulla conuersio singularis, sed collectio fuisset ab æterno.

Ad 3. Ad tertium, quod plus habet difficultatis, respondeti potest; dato motu ab æterno, vtrumq; numerum, tam dierum, quàm noctium futurum infinitum; non efficiendam tamen ex iis durationem infinitam versus vtramq; partẽ; quia cùm dies noctibus intermixti fluere deberẽt, vtiq; non maius hæ, quàm illi ad præteritum tempus facerẽt: vt verò infinitum versus vtramq; partem cõponerẽt, oporteret præteritis futura superaddi, quandoquidem tale infinitum ex præterito & futuro constet necesse est. At in linea secus res habet; quia pars infinita versus Occidentem, coniungeretur ei quæ esset Orientem versus infinita.

Ad 4. Ad quartum, qui motũ ab æterno concedit, admittat quoque illud infinitum actu. Quanquam, licet minùs probabiliter, responderi etiam posset: si Deus ab æterno singulis reuolutionibus Angelos creasset, debuisse eos subinde in nihilum reducere, ne infiniti actu euaderent.

ARTICVLVS V.

Non potuisse generationes ab æterno esse, vt eas posuit Aristoteles: num verò aliter esse quiuerint, in vtramque partem disputatur.

PRoximum est, vt quid de rerum generationibus sentiendum sit statuamus. Prima conclusio: Generationes non potuerunt ab æterno esse eo modo, quo eas Aristoteles fuisse arbitratus est. Hæc facilè probatur: Aristoteles namque ita rerum generationes æternas fecit, vt nullum singulare rerum corruptibilium per creationẽ: sed omnia per generationem duntaxat, fuisse crediderit: quod impossibile est. Etenim, vt alia omittamus absurda, saltẽ perfectorũ animantiũ species neutiquam per solas causas secundas produci potuerũt, nisi priùs aliquot eorum singularia, vt equũ & equã, leonẽ & leænã Deus procreasset: siquidẽ nec corpora cœlestia, nec cætera causæ secũdæ, vt experientia docuit, vim habent ad gignendas huiusmodi animãtes, nisi proxime cõcurrente mare & fœmina. Ac ꝙ Aristoteles isthæc singularia, v.c. vnũ leonem, quem alius nõ antecesserit, & à quo cæteri propagarẽtur, nõ posuerit; facilè intelliget, qui ad eius doctrinã animũ adiiciet: cùm perpetua sit illius sentẽtia, in nulla singularũ intereuntiũ specie datã fuisse alicuius singularis productionẽ, qua alterius corruptio nõ præierit; atque adeò nullũ equũ fuisse, quẽ nõ infiniti antecesserint.

1. Cõclusio.

Error Arist.

Lege c. 3. li. 2 de gener.

Cæterùm alius modus propagationis

speciem ab æterno excogitatus est à Philosophis, de quo non parua disceptatio est: nimirum si Deus marem & fœminã, verbi gratia, leonem & leænam creasset ab æterno, suppeditato eis alimẽto, quo fœtui materiam suggererẽt, & infinities generarent, num ex iis potuerint generationes ab omni æternitate procedere.

Vt Venetus hoc l. ad. t. 15. Cap. i 2. d. 1. q. 1. ar. 3. Quidam affirmatiuã partem defendunt, eoq; potissimùm innituntur fundamento, quòd nulla inde repugnantia aut implicatio existat.

Aduersa opinio. Aliĩ contrario, huiusmodi assertionẽ multis absurdis implicari, & repugnãtia concedere opinantur, nempe æterno aliquid præire, dari primum & vltimum in infinito, aliaq; eiusmodi: quæ hunc in modum videntur cõcludi. Prima eius cõfirmatio. Duo illi infinitorum leonum parentes à Deo immediatè producti, priusquã vllam generationem perficerent, deberent materiã prosemina re, illamq; vtero conceptã disponi oporteret ad formæ introductionẽ: ergo quãlibet generationẽ antecederet materiæ dispositio: atq; adeò si generationes essent ab æterno, ante æternũ aliquid extitisset.

Secunda cõfirmatio. Item, ꝙ ex ea colligatur, dari in infinito primum & vltimum, ostenditur: quia iam nunc præteriissent infiniti leones; & ille, a quo cæteri genus ducerẽt, esset omnium primus, cùm ante eum nullus fuisset; hodierna verò die natus, omnium vltimus foret, vtpote vltra quem nondum alius in lucem prodiisset. Refutatio solutionis. Nec satisfaciet qui dixerit, non videri absurdũ, designari posse in infinito primum & vltimũ; cùm in linea primum & vltimũ punctum detur; non inqnam, satisfaciet: quia puncta non efficiunt infinitũ, de quo hic loquimur, constans ex infinitis partibus vnum quid infinitum actu cõponentibus, quod à Philosophis propriè infinitum dicitur; quale esset quod ex infinitis leonibus ab æterno productis coalesceret. Nec item effugiunt, qui respondent, in ea leonum infinitudine dari primũ negatiuè, idest, leonem vnum, ante quem alius non extiterit; non tamen primũ positiuè, hoc est, post quem designari possit secũdus. Etenim cum infinitum sit id, cuius quãcunq; partẽ acceperis, alia restat sumenda: non minùs contra rationem infiniti esse videtur, dari primum negatiuè, q̃ positiuè. Siquidem dato leone illo omnium progenitore, quem negatiuè primum fatentur, iam licebit in eo infinito partem aliquã sumere (nempe eiusmodi leonem) vltra quã versus æternitatẽ progrediendo nõ superest pars alia, quæ sumi possit; quod certè infiniti rationẽ demolitur.

Vltima confirmatio. Postremò; si generationes potuissent ab æterno esse, posset non solùm per diuina potentiam, sed et ex ordinaria lege dari actu infinitũ: hoc verò admittẽdum non est: ergo neque illud. Probatur maior: quia cur non posset Deus oẽs illos leones infinitis annorum seculis generatos conseruare; cui non magis promptũ est, ea quæ non sunt efficere, q̃ effecta tueri, & ab interitus noxa vindicare? Cur nunc infinitæ animæ rationis participes non simul existerent, post infinitorũ hominum generationem & interitum? aut cur teneretur Deus eas, vt quidam autumãt, in nihilum reducere? cuius bonitati vt est proprium sese cõmunicare, conferendo rebus esse; ita minimè cõuenit, res ab se productas in nihilum redigere.

ARTICVLVS VI.

Dissoluuntur argumenta, quæ circa generationes ab æterno in vtramque partem adducta sunt.

IN hac disceptatione, sicuti in præcedenti, etsi magis veritati consentaneã putemus opinionem eorum, qui negant generationes (idem intellige de corruptionibus) vllo pacto ex æternitate esse potuisse: diluemus tamen vtriusq; partis argumenta; vt appareat, vtranq; probabilibus, neutram certis aut necessariis argumẽtis fulciri. Solut. argu. pro parte affirmat. Igitur ad id, in quo prior sententia fundamentũ ponebat, respondendum est: ex infinitate generationum consequi eam repugnantiam, quæ superiori articulo explicata est.

Solut. 1. rat. ꝓ parte negante. Rationes verò pro altera opinione sic vtcunque diluentur. Ad primam dicendum erit: duos infinitorum leonum progenitores debuisse priùs vnamquamque singularem materiam, ad quamlibet generationem subministrare & disponere, deinde formam introducere. Ex quo rectè concluditur, nullam singularem generationem potuisse ab æterno esse, quia quamlibet necessariò antecederet dispositio:

spositio: non tamen sequitur, collectionem generationum non potuisse esse ab æterno; siquidem omnes simul nulla materiæ præparatio anteisset.

Solut. 2.
Lege Capr. in 2.d.1.q.1. ar,3. Grego riū q 3.ar.1. Heru.in tractā. de æternitate mun di.q.5.ad 5.

Ad secundam, non esse alienum à ratione infiniti, etiam eius, quod proprie infinitum est, dari in eo primum negatiuè: id enim, quod ita primum habetur, manet quodammodo extra sortē illius infinitatis, vnde eo dempto nullus iā leo sumetur, quē non infiniti antecesserint.

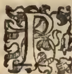
Sol. 3.

Ad postremam facilè quis negauerit, infinitos leones ab æterno propagatos potuisse conseruari a Deo, ob infiniti repugnantiam: similiter propter eandem causam non admittet generationes hominum ab æterno; aut si admittat, asseret debuisse Deū animas rationales successiuè ad nihilum reuocare, ne in infi- A nitam excresceret multitudinem, aut certè efficere, vt eædem circulo quodam in alia atque alia corpora imigrarēt, iuxta Pythagoricam palingenesiam: quod tametsi facultate naturæ præstari non possit, diuina virtute potest. Hæc tamen responsio, quod ad humanas generationes attinet, parum omnino probabilis est. Nam brutorum generationes ab æterno admittere, humanas negare, nulla ratio conuincit; positis verò etiam humanis, B effugia illa quærere à ratione alienum est, minimeq; necessarium. Dicendum potiùs, non minùs hominū, quàm aliarum rerum generationes ab æterno esse potuisse, animasq; rationales ad multitudinem actu infinitā deuenturas: idq; deuorandum esse ei, qui concesserit potuisse dari generationes ab æterno.

Pro sol. huius arg. lege D.Th. opusc. 72. & lib. 2. cōtra gētes c.81. Scot. 1 2. di. 1. q.3. Ferrariensē hoc loco q. 3. Bessarionē li. 2. contra Calum. Plat. c.7.

CAPVT TERTIVM.

Text. 21.

Rincipium autem considerationis id erit, quod etiam fuit dubitationis allatæ, curnam aliquæ res aliàs mouentur, aliàs quiescunt. Necesse est itaque aut vniuersa semper quiescere, aut vniuersa semper moueri, aut alia quidē moueri, alia verò quiescere. Et horum rursus aut ea, quæ mouētur, semper moueri, & quæ quiescunt quiescere, aut omnia æquè apta esse moueri & quiescere, aut id quod restat & tertium est. Eorum enim quæ sunt, alia immobilia esse semper contingit, alia semper moueri, alia vtroq; participare, quod quidem nobis dicendum est. In hoc enim eorum omnium, quæ dubitantur, solutio posita est, & huiusce tractationis nobis est finis. a *Omnia igitur in quiete esse existimare,*

Text. 22.

& sensu posthabito rationem eius inuestigare, cogitationis est hebetudo. Et de toto aliquo, non de parte, est controuersia: nec solùm est aduersus philosophum naturalem, sed aduersus omnes, vt ita dicam, scientias & opiniones, propterea quòd omnes motu vtantur. Præterea vt instantiæ contra principia in disputationibus mathematicis ad mathematicum nihil attinent, in cæterisq; simili modo: ita nec id, quod nunc dictum est, ad naturalem Hypothesis enim est, naturā motionis esse principium. b *Dicere autem, cuncta moueri, est quidem propemodum æquè falsum, minus autem hoc à methodo alienum. Nam quamquam vt motus, sic & quietis principium in naturalibus natura posita est, attamen naturale est motus.*

Text. 23.

Atque aiunt nonnulli, non alia quidem eorum quæ sunt moueri, alia non: sed omnia & semper, at nostrum sensum id latere. Quibus, etsi non distinguant, quonam motu, an omnibus dicant, non est difficile occurrere. Nam nec accretio nec imminutio continenter fieri potest, sed est & medium. c *Est autem hic sermo ei similis, quo guttam consumere, & quæ è lapidibus pullulant, eos diuidere dicitur. Non enim si tantum abrasit, aut abstulit gutta, antea etiam dimidium dimidio temporis; sed vt in nauis tractu, sic*

tantum

tantum tot guttæ mouent, earum autem pars tẽpore nullo tantum. At id quidem, quod ablatum est, in plura diuiditur, sed nihil ipsorum seorsum est motũ, at totũ simul. Patet igitur, non necesse esse aliquid semper abire, quòd infinita decretio diuidatur, sed totum interdum abscedere. d *Similiter autem & in quauis alteratione. Non enim si idem, quod alteratur, infinitè potest diuidi, idcirco & alteratio, sed simul fit sæpe, vt coagulatio. Præterea cùm quispiam ægrotauerit, necesse est tempus esse, in quo sanabitur, nec in temporis termino mutari. Ad sanitatem autem, & non ad aliud, moueatur necesse est. Quare alterari continuè dicere, rebus admodum perspicuis est contradicere. In contrarium enim est alteratio. Atque etiã lapis nec durior fit, nec mollior. Ac in latione: admirabile est, cùm lapis deorsum fertur, aut in terra manet, latere. Præterea terra & aliorum vnumquodque, in proprijs locis necessariò manẽt,* Text. 24. *& violentia ex eis mouẽtur. Si igitur ipsorum aliqua in proprijs sunt locis, ne loco quidẽ moueri omnia necesse est. His itaque & alijs eiusmodi quis ductus, non posse aut semper omnia moueri, aut semper omnia quiescere crediderit.* f *Nec verò quiescere aliqua semper possunt, alia semper moueri, nihil autẽ aliàs quiescere & aliàs moueri. Dicendum verò est, esse nõ posse, vt in his quæ antè sunt tradita. Eas enim, quæ dictæ sunt, mutationes in ijsdem fieri conspicimus. Rebus præterea manifestis aduersatur, qui in cõtrouersiam hoc reuocat. Nec enim accretio, nec violenta erit mo io, nisi quod antea quiescebat præter natu ram moueatur. Generationem sanè hic sermo & interitum tollit. Ferè autem & ipsum moueri, fieri quoddam & interire omnibus videtur. In quod enim quidpiam mutatur, id fit, aut in eo: ex quo verò mutatur, id interit aut hinc. Quare constat, alia quidem moueri aliquando, alia quiescere.* g *At verò om* Text. 25. *nia aliquando quiescere, aliquando moueri existimare, ad olim dictas rationes adiungendum est. Idem autem, quod priùs, principium rursus sumendũ est post hæc, quæ nunc sunt definita. Aut enim omnia quiescunt, aut omnia mouentur,* Text. 26. *aut alia quiescunt, aliqua mouentur. Et si eorum, quæ sunt, alia quiescunt, alia mouentur, necesse est aut omnia aliquando quiescere, aliquando moueri, aut ex eis alia semper quiescere, alia semper moueri, alia interdum quiescere, interdum moueri. Non posse igitur cuncta quiescere, dictum quidẽ & priùs est, sed nunc ẽt dicamus. Nam etsi verè ita res habet, vt quidam aiũt, id quod est, infinitum esse atque immobile, non tamen sensus ita conspicitur, sed eorũ quæ sunt, multa mouentur.* h *Si igitur opinio falsa, vel omnino opinio sit, motus quoque est. Atque etiam si imaginatio sit: etsi de quibusdam interdum hoc mo do, interdum aliter videatur. Imaginatio nãque & opinio motus quidam esse videntur. Sed hæc considerare, & eorum quærere rationem, circa quæ meliùs affecti sumus, quã vt ratione indigeamus, eius est, qui quod melius deteriusq; est, & quod credibile est & non credibile, principiumq; & non principium, malè queat dijudicare. Aequè autem fieri non potest, vt omnia moueãtur, aut alia quidem semper moueantur, alia semper quiescant. Vno enim argumento satis est, quod horum omnium facias fidem. Nam aliqua videmus aliquando moueri, aliquando quiescere. Quamobrem constat, æquè fieri non posse, vt om-*

nia quiescant, & omnia continenter moueantur, perinde atque vt aliqua sem
Text. 27. *per moueātur, aliqua semper quiescant. Restat igitur contemplandum, vtrum vniuersa eiusmodi sint, vt moueātur & quiescant, an alia quidem hoc modo, alia semper quiescant, & alia semper moueantur. Hoc enim demonstrandũ est.*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Rofligatis iis rationibus, quæ ostendere videbantur, non posse motum sempiternum esse, ꝙ pleriq; motus exordium finemq; habeant, considerationem, quæ subsequitur, auspicandum sibi esse ait ab eo, quod dubitandi occasionem paulo antè induxerat: nimirũ quamobrē quædā mobilia nunc cieantur, nunc quiescant. Id vero vt accuratiùs explicet, tripartitā quandam sectionem tradit, cuius tertiũ membrum rursus diuidit: eaq; cōprehendit statum omnem, qui rebus ꝼm motum & quietem spectatis conuenire potest.

Absurda opinio Parmenidis & Zenonis.

a Omnia igitur.] Vt quintum propositæ sectionis membrum statuat, cætera explodit, sumitq; initium à sentētia Parmenidis & Zenonis, qui vsque adeo hallucinati sunt, vt contra sensuum perspicuitatem, omniumq; artium & scientiarum dogmata, & cōmunem hominum existimationem, è tota natura motum sustulerint, imo & naturam ipsam, quæ principium est motus & quietis, demoliti sunt. Contra quos proinde disserere ad physiologum non attinet, vt qui omnia Physicæ disciplinæ iura peruertant, sicuti in primo huius operis dictum fuit, Lege, si placet, hoc loco D.Thomam, explicantem quo pacto artes omnes & scientiæ motu vtantur.

Heraclit. & Cratyli paradoxa.

b Dicere autem cuncta.] Vt superiores philosophi in quiete & immobilitate, sic Heraclitus & Cratylus in perpetuo motu cuncta posuere. Itaque ille negabat, eundē fluuium transiri bis posse: hic ne semel quidem eundem transiri posse contendebat. Similiterq; pronuntiabant res cæteras perenni fluxu & agitatu volui, etsi id sensus nostros effugiat. Qua de re Plato in Cratylo, Aristoteles lib.4. Metaphy.c.5. Hanc vero assertionem in præsentia confutat, enumerādo omnes motuum species, quibus nihil perpetuo effici posse demonstrat.

Motus accrementi & decrementi interrūpi.

c Est autem hic sermo.] Probat, motum accrementi & decrementi non esse continuum, quasi quantitas, quæ accedit, diuidi possit ꝼm tempus, ita vt in hac tēporis parte aliqua noua portio quantitatis accedat, & in subsequenti alia item recens portio priori mox agglutinetur; nec mora intercedat, dum recens illa pars alimenti cōgruis dispositionibus ad conuersionē præparatur. Non debere aũt huiusmodi accessus quātitatis continenter fieri, declarat exemplo guttarum lapidem excauantiũ; & stirpium quæ saxis innascuntur, & ex iis pullulant. Non enim huiusmodi excauatio aut scissio continua est: siquidem non oportet singulas guttas aliquam particulam detrahere, ita vt detractio absque intermissione fiat; sed potest extrema gutta cōmuni opera ac vi præcedentium, quæ lapidem emolliebant, eam remotionem exequi: sicuti mille homines nauem coniunctis viribus per aliquod spatium trahunt, quā singuli per se trahere non possunt. Quod de aquæ guttis dictum fuit, asserendum est etiā de arbuscula: non enim necesse est, vt toto aliquo tempore continenter saxum diffindat.

Guttæ lapidē excauantes.

Arbuscula saxa diffindens.

Omnis alteratio est à cōtrario in cōtrarium.

d Similiter autem & in quauis.] Quod de accretione & imminutione demonstrauit, idē nunc de alteratione cōcludit, videlicet res nō perpetuo alterari. Atque inprimis docet, alterationē nō diuidi in infinitũ rōne mobilis, quasi in vna parte tp̄is oporteat illius partē alterari, deinde aliā, sic ꝗ; infinitè procedendo; cùm oppositũ videre liceat in eo, quod coagulatur, vel cōgelascit, qđ totũ simul cōcrescit. Deinde probat institutũ, qa cùm oīs alteratio a cōtrario soluat, & in cōtrariũ desinat, palam veritati cōtradicit, q res ꝑpetuo alterari autumat, ac si alteratio deficiētē naturā nō haberet.

Cōciliātur loca Aristotelis.

Aduerte, non pugnare hæc cum iis, quæ libro sexto tradita sunt, videlicet, motum, formam, mobile & tempus, eodem modo continua & diuidua esse. ex eo enim, ꝙ aliquod subiectum ꝼm omnes partes simul, hoc est, eodem tempore alteretur, & nō alia atque alia pars infinitè ante aliam, haudquaquam prædicta continuitas sectione impeditur;

peditur, tū.n adhuc alteratio recipiatur in subiecto, eius q; diuisione secari possit.

e Ac in latione.] Perpetui motus assertores aiebant, licet continenter omnia agitarentur, id tamen nostrum sensum effugere. Hos coarguit, propterea q̄ etsi fortasse alii motus oblitescere queant; de eo tñ, qui ad locum tendit, nequaquam id affirmari pót. Item quia Physica ratio palàm conuincit, elementa in natiuis ac propriis sedibus suopte ingenio quiescere, nec inde nisi extrinsecus illata vi abduci. At si aduersariorū dogma veritati consentiret, oporteret ea in quouis loco indiscriminatim moueri. — Corporum naturalium quies perennitatem lationis confutat.

f Nec verò quiescere.] Explodit membrum aliud traditæ diuisionis, nimirū, omnia, quæ mouentur, moueri semper, & quæ quiescunt semper quiescere. Primùm; quia experimur nonnulla esse, quæ per vices ex quiete ad motum, & ex motu ad quietem transeunt. Deinde, quia dantur motus violenti, qui esse nequeūt, nisi eadem res nunc consistant, nunc cieantur. Tertiò, quia nullus esset interitus aut generatio: quandoquidem moueri quoddam gigni & interire vocamus, quatenus id quod gignitur, mutatur in aliquid, & quod interit, mutatur ex aliquo.

g At vero omnia.] Excludit tertium mēbrū secundæ diuisionis, oia interdū quiescere, interdū moueri: qua ait refelli posse rōnibus, q̄ supra ad alia mēbra reiiciēda adductæ fuere. Deinde repetita diuisione cōfutat primū mēbrū, quod ia improbarat; videlicet oia quiescere. Etenim, si q̄s cōtendat verū esse quod Melissus aiebat, id q̄ est infinitū esse ac motus expers, id tñ sensui repugnat; cùm palam experiamur multa moueri. — Coarguitur Melissi dogma.

h Si igitur opinio falsa.] Ex eo q̄ aduersarii motū negant, probari posse inquit, motum dari, sicq; non omnia quiescere. Nam si motus non est, certè opinio, qua motum esse apprehendimus, falsa erit: atqui opinio falsa, & omnino quæuis opinio siue imaginatio, motus quidam est (saltem latè sumpto motus nomine) igitur dum motū negant, motum inducunt. Deinde monet, rationem velle quærere in iis, quæ sensu & experientia magis conspicua sunt, q̄ vt ratione cōprobari queant, cuiusmodi est, dari in natura motum, hominum esse de rebus non rectè iudicantium. Hanc perspicuis verbis refutat secundum membrum primæ diuisionis, & primum secundæ. — Qui rationē quærunt in iis q̄ sensui patent.

CAPVT QVARTVM.

Ouentium a igitur & eorum quæ mouētur, alia ex accidenti, alia per se mouent & mouentur: ex accidenti quidē, quæcunq; his insunt, quæ mouent & mouentur, & quæcūq; per partem. Per se autem, quæ non ex eo, quod mouenti, aut ei quod mouetur, insint, nec q̄ eorū vlla pars aut moueat, aut moueatur. b *Eorum sanè quæ per se alia ab alio, & alia quidem natura, alia vi & præter naturā. Id enim quod à se mouetur, natura mouetur, vt animaliū vnumquodq;, cùm ipsū à se animal moueatur. Ea verò natura dicimus moueri, quorū motionis principiū in is est. Quare totū quidem animal natura se mouet: verùm corpus tum natura, tū præter naturā pōt moueri. Interest enim, tali an tali cieatur motu, & ex quo constet elemento* c *Eorū aūt quæ mouentur ab alio, alia mouentur natura, alia præter naturā: præter naturā quidem, vt terra in superū locū, & ignis in inferū. Partes ēt animaliū ob situs & modos motionis plerūq; præter naturā mouentur.* d *Ac maximè quidē ab aliquo moueri, id quo mouent, in hisce manifestū est, quæ præter naturā mouentur, propterea q̄ constet ab alio moueri. At postea quæ præter naturā, ex his quæ natura, illa quæ à se ipsis, vt animalia. Non enim hoc absurdū est, si ab aliquo moueā ur, sed quonā pacto id qđ mouet & id qđ mouetur, distinguere oporteat. Nā videtur, vt in nauibus, & his q̄ natura nō cōstāt, ita & in aīalibus, id qđ mouet & id qđ mouetur, diuisa esse, atq; hoc mō totū se ipsū mouere.* e *Maximè verò indubiū reuocatur* — Text. 28.

uocatur eius, quæ tradita est, vltimæ diuisionis reliquũ membrũ. Nam eorum quæ ab alio mouentur, alia posuimus præter naturam moueri: alia verò oppo-nenda restant, quoniam natura. Atque hæc sunt, quæ afferunt dubitationem à quonam mouentur; ceu grauia & leuia. Hæc enim ad opposita loca vt mouen tur, ad propria verò insuperum naturaliter id quod leue, in inferum id quod

Text. 29. *graue. A quo autem moueantur, nondum constat, perinde atque cùm præter naturam mouentur. Ipsa enim à se ipsis dici non potest, cùm sit vitale, & animãtium proprium: atque etiam ex se stare possent, veluti si ambulandi sibi sit causa, erit etiam non ambulandi. Quare si in igne positum esset vt sursum ferretur, in eodem quoque esset positum vt deorsum. Absurdũ quoque est, si ipsa se mouent, vnica à se ipsis cieri motione. Qui etiam fieri potest, vt continuum quid copulatùmve se ipsum moueat? Nam quo vnum est & continuum non tactu, hoc passione vacat. Quæ verò separata sunt, ea ratione aliud agere aliud*

Text. 30. *pati est aptum. Nec ergo horum quicquam se mouet, vt quæ sint copulata, nec aliud vllum continuum: sed quod mouet & quod mouetur, in vno quoque diui sum esse est necesse. Quod intuemur in animæ expertibus, cùm animatum quid-*

Text. 31. *piã illa mouet.* f *Verùm fit vt hæc quoque ab aliquo semper moueãtur, quod manifestum fiet diuidentibus causas. Licet verò & in mouẽtibus ea, quæ dicta sunt, sumere. Alia enim ex eis præter naturam possunt mouere, vt vectis, qui pondus mouere potest non natura. Alia natura, vt quod actu est calidum, mouere id potest, quod potestate calidũ est. Atque eodem modo in huius generis aliis. Similiter mobile natura, idest, quod potestate quale est, aut quantum, aut aliquo in loco, cùm in se ipso tale habet principium, & non ex accidenti. Esse enim idem potest tum quantum, tum quale, sed alteri alterum accidit, nec competit per se.* g *Ignis igitur & terra ab aliquo mouentur, vi quidem, cùm præ ter naturam: naturaliter verò, cùm potestate existentia, ad suas ipsorum pro-*

Text. 32. *prias actiones.* h *Quoniam verò potestate esse multis modis dicitur, causa hæc est, cur manifestum non sit, à quonam talia moueantur, vt ignis sursum & terra deorsum. Est verò is qui discit aliter potestate sciens, aliter is qui iam habet, & non contemplatur. Semper autem cùm actiuum & passiuum fuerin simul, id quod potestate est, interdum fit actu. Exempli gratia is qui discit, ex eo quod potestate est, aliud fit potestate. Nam qui scientia est præditus, nec contemplatur, quodammodo potestate est sciens, sed non vt erat antequã disceret. At cùm ita affectus est, nisi quidpiam prohibuerit, agit & contemplatur: vel in contradictione erit, atque ignoratione. Similiter se habent hæc & in ipsis naturalibus rebus: frigidum enim potestate calidum est: cùm autem mutatum est, ignis est, comburit verò, nisi quidpiam prohibeat & obstet.* i *Non secus res se habet in graui & leui. Namque ex graui fit leue, vt ex aqua aer: hoc enim potestate erat primùm, & iam est leue, protinusq; aget, nisi aliquid impediat. Actus autem leuis est alicubi esse: & sursum: prohibetur verò cùm est in loco contrario. Hocq; similiter sese habet in quãto & quali.* k *Atqui & hoc quæritur, cur grauia & leuia ad sua ipsorum loca moueantur? Causa autẽ est, quoniã alicubi apta sunt esse. Atque hoc leui & graui est esse, illud quidem*

supero

supero loco, hoc infero definitum l *Multis autem, vt dictum est, modis graue & leue sunt pot state. Nam cùm est aqua, potestate quodammodo est leue: & cùm est aer, adhuc potestate. Fieri enim potest, vt impeditū in supero loco non sit. Sed si id, quod impedit, amotum fuerit, agit, semperq; sursum contendit: similiter & qualē in actu tale mutatur: nam qui scit protinus cōtemplatur, nisi quidpiam impediat: & quod quantum est extenditur, nisi quid obstiterit. Qui verò id, quod subest prohibetq;, dimouit, partim mouet, partim non mouet: vt qui columnam subtraxit, aut ab vtre, qui est in aqua, lapidem dimouit; ex accidenti enim mouet: quemadmodum & pila reflexa non à pariete mota est, sed ab eo qui proiecit. Nihil igitur horum ipsum se mouere, sed motus principium habere, non quidem mouendi; neque agendi, sed patiendi, manifestū est.* m *Si ergo, quæ mouentur, omnia aut præter naturam & vi mouentur: & quæ vi aut præter naturam mouentur, ea omnia ab alio atque ab alio: rursus eorum quæ natura, ea quæ à se ipsis mouentur, ab aliquo mouentur: item ea quæ non à se ipsis, vt grauia & leuia (aut enim ab eo quod genuit, & leue fecit & graue, aut ab eo quod prohibentia atque impedientia dimouit) omnia sanè, quæ motu cientur, ab aliquo mouentur.* Text. 33.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Ouentium a igitur.] Vt ostendat, dari vnum perpetuum motum, & vnum primum motorem motus omnis expertem; aliquanto altiùs ducto principio triplicem diuisionem mouentium & mobiliū tradit hoc loco. Prima est: eorum quæ mouent aut mouentur, alia per accidens, alia per se, aut mouent aut mouentur. Ea inquit mouere aut moueri per accidens, quæ insunt in iis, quæ mouent aut mouentur; vt candidum inhærens Socrati: sub quo membro cōprehendit ēt id, quod ratione partis mouet vel mouetur: licet id initio libri tertii fecerit distinctū membrū, aiens trifariā aliquid mouere aut moueri, per se, ex accidente, & per partē. Ea verò per se mouent, aut mouētur, quæ opposito modo affecta sunt: hoc est, nō quia in aliis insunt, nec qa ſm partē ita se habent.

b Eorum sanè quæ per se.] Secunda diuisio est: Eorum quæ per se, & non ex accidente mouentur, alia mouentur à se, alia ab alio; alia ſm naturā, alia præter naturā. Ea verò, quæ à se mouentur, ſm naturā moueri inquit, qñquidem suæ motionis principium in se cohibent, vt animantes: sicuti ea quæ præter naturā cientur, ab externo motore aguntur. Docet tñ, licet animal beneficio motricis virtutis ipsi ingenitæ naturaliter moueatur; tñ si prædominātis elementi ratio habenda sit, posse tū naturaliter, tum præter naturā ferri. Naturaliter, si tendat quò eiusmodi elementū inclinat: pter naturā, si aliò deducatur. Nam v.g. corpus humanū, quia in eo terræ pōdus præualet, naturali impetu deorsum vergit, violento sursum. Quòd si aliqua essent aeria animalia, vt Platonici qdā ponebāt, eorū ascēsus naturalis esset, descēsus verò cōtra naturā. Quæ à se mouentur, secundū naturam moueri.

c Eorum autem, quæ mouentur ab alio.] Tertia diuisio est: ex iis, quæ ab alio motum accipiunt, alia naturaliter, alia præter naturā mouentur: naturaliter mouentur inferiora deorsum · præter naturā, ac motu violento superiora in imum, inferiora in superum locū. Inter illa verò, quæ præter naturā mouētur, numerat partes animaliū quatenus interdū ob præposterū situ, vel inordinatū mouendi modū, aliter q̄ natura postulat, feruntur, vt si qs manibus ambularet, aut tibias in anteriorē partē flecteret.

d Ac maximè quidem.] Accedit ad demonstrandū, omne, quod mouetur, ab alio moueri. Ac primùm conspicuum esse ait, omne, quod præter naturā mouetur, moueri ab alio: quod enim ad eum modum cietur, ab aliquo æterno principio agitari solet. Hoc autem diuersum esse à re quæ mouetur, nemo ambigit. Sed idem quoque notum Omne qđ mouetur, ab alio moueri.

esse

esse inquit in iis, quæ interno principio sm naturam aguntur, hoc est, in viuentibus, hæc enim ab alio moueri constat; licet quonã modo ab eo quod mouet distinguãtur, haud satis manifestũ sit. Videri in animal eo pacto se habere, quo nauis, quæ cieri à se dicitur, propterea q̃ à natura, quam in se continet, mouetur: atque ita id, quod in animantibus motioné affert, & quod eandem recipit, diuersa esse, vt nauem & nautam.

e Maximè verò.] Dubitationem esse ait circa membrum tertiæ diuisionis, in quo continentur ea, quæ ab alio naturaliter moueri dicuntur, pp grauia & leuia, cùm naturalia loca petunt. Etenim q̃ ab interno principio non cieantur, ea ratio probat, q̃ ab se moueri, vitæ & animantium proprium est: grauia aũt & leuia, quã talia sunt, nõ participant vitã. Deinde quia quod ab se mouetur, præsertim more animantiũ, in sua potestate habet quiescere & in contrarias partes ferri; quod grauibus & leuibus non conuenit. Postremò quia perfectè continua, & quæ constant partibus similis naturæ & rationis, cuiusmodi sunt grauia & leuia, non habent partẽ vnã integratã quæ motũ edat, alterã quæ recipiat: quod in iis, quæ ab se mouentur, requiritur. Hic aduerte, cùm bruta animãtia dicũtur posse per se in medio motu stare, id nõ ita accipiendum, quasi perseuerãte in eis eadẽ apprehẽsione & iudicio quale in ipsis cernitur, cæterisq; circũstãtiis in eorũ potestate sit, cursum inhibere: hoc enim iis tãtùm cõuenit, q̃ liberè & ex delectu operantur, sed eatenus dici posse cõtinere cursum, quatenus fieri põt, vt ab apprehẽsione & iudicio rei, q̃ appetebãt, cessent, eoq; cessante nõ vlteriùs pergãt.

f Verùm sit.] Docuit proximè, corpora vitæ expertia à seipsis nõ moueri, & tñ moueri ab aliquo. Nunc vt à quo cieantur demonstret, partitur mouentia in ea quæ vi, & in ea quæ natura mouent. Vi dicitur, exempli gratia, vectis mouere, cùm eius interuentu pondus, quod suopte ingenio deorsum it, alio defertur: calidum vero actu, vt ignis, naturaliter mouere dicitur id, quod potestatem habet vt calefcat, veluti lignũ. Diuidit quoque mobilia in ea, quæ natura talia sunt, idest, quæ motionis suæ principiũ in se habent, non ex accidente, sed per se: & in ea, quæ natura non sunt talia. vt album Socratis, prout in maiorẽ tendit quãtitatẽ; accidit enim ei, quod augescit, albũ esse.

g Ignis igitur.] Statuit, grauia & leuia ab alio agi: vi quidem, cùm præter naturã cientur: natura vero, cùm ob potestatem, qua prædita sunt, in actiones suas feruntur, seu cùm actu fiunt id, ad quod in potestate erant, ineundo videlicet proprium motũ, quo naturalia loca obtineant.

h Quoniam vero potestate.] Difficultatem cognoscendi, a quonã grauia & leuia naturaliter mouentur, prouenire ait ex ignoratione modorũ, quibus aliquid in potestate esse dicitur. Monet vero, bifariã dici quidpiam esse in potestate: vno modo ad actum primũ, altero ad actum secundum. Est aũt actus primus, vt habitus scientiæ, à quo contemplatio oritur: secundus, vt contemplatio ipsa, quæ ab habitu sciẽtiæ proficiscitur. Docet ergo, aliter se habere id, quod est in potestate, ad actum primũ; vt qui nondum habitũ scientiæ possidet: aliter id, quod est tantùm in potestate ad actũ sm, vt qui iã habitu scientiæ præditus est, sed nihil cõtemplatur: hic enim, nisi eũ, quominus agat, res aliqua impediat, põt cùm libuerit in actum prodire; ille non itẽ: quod ẽt in naturalibus cõspicitur. Nam lignũ frigidũ, est in potestate ad duplicẽ actũ ad calorẽ, vt ad actum primũ; ad cõburendum vt ad actum secundũ. Vbi aduerte, priorem potentiã dici tum remotã, tum essentialẽ, quia est ad formã; actum vero illi respondentẽ vocari actum primũ: posteriorẽ potentia dici tum propinquã, tum accidentariã, quia est ad operationem; actum autem qui ei respondet, nuncupari actum secundum.

i Non secus res habet.] Ad diluendam controuersia de motu grauium & leuiũ, vtitur proposita distinctione eius, quod in potestate est, atq; bifariam ea dici in potestate esse: vno modo antequã sint genita; altero posteaquam genita sunt. Nam terra, v.g. antequam in aerem vertatur, est potestate aer, atque istiusmodi potestas est ad habendum actum primũ, hoc est, formã aeris. Postquã vero ex terra aer genitus fuit, est in potestate proxima ad motũ sursum, quia si in infero loco sit, cõfestim ascẽdet, nisi quid aliunde obstet: & hæc potestas est in ordine ad actum sm, videlicet ad motum, simulq; ad naturalẽ sedẽ eius beneficio obtinendã. Addit, vt se res habet ad motũ localẽ & locũ; ita se habere ad alterationẽ, & accretionẽ, & ad qualitatẽ, & quantitatẽ.

k Atqui

K Atqui & hoc.] Esto locus grauium & leuium sit ipsorum actus; quæri tñ a quibusdam solet, cur in ea tendant? Respondet, causam esse, quia vnumquodq; corpus habet aptitudinem, vt alicubi tanquam in natiua sede consistat, vt nimirum in ea sese melius tueatur. hæc verò respectu leuiũ est locus superus, respectu grauium infimus.

l Multis modis.] Inculcat rursus geminam illam potestatem, quã grauibus & leuibus inesse dixit. Tum docet, eum, qui remouet id quod impediebat, ne grauia aut leuia in suum locum tenderent, partim non mouere illa, partim mouere: nõ mouere quidem per se, mouere autem ex accidente; vt qui reuellit columnã, qua tectum fulciebatur, vel pondus quo vter aere plenus intra aquam detinebatur, per accidens iis corporibus motum afferre dicitur: quo & modo pila per accides mouetur à pariete, à quo reflectitur, per se verò à proiectore. Vult ergo Aristoteles, grauia & leuia, cùm in propria loca feruntur, ab eodem deduci per se ad eiusmodi actum secundũ, ex potestate proxima; a quo ex potestate remota ducuntur ad actum primum, hoc est, a suo generante; nec habere in se ipsis principem causam efficientem horum motuum.

m Si ergo quæ mouentur.] Ex superiori disceptatione colligit, omne quod mouetur ab alio moueri: siquidem non ea tantùm, de quibus superius actum fuerat, sed & grauia, & leuia ab alio moueri constat: per accidens quidem ab eo, quod motus impedimenta remouet: per se verò ab eo, a quo genita fuere. Atque hoc quidem theorema, nempe, Omne quod mouetur ab alio moueri; demonstrauerat etiam Aristoteles initio libri septimi, etsi hoc loco accuratius; quòd ab eo plerasq; disputationes de motu Physico pendeant.

QVÆSTIO VNICA.

A quo nam moueantur corpora grauia & leuia, cùm in propria loca tendunt.

ARTICVLVS I.

Opinio existimantium moueri ab se; eorumq; argumenta.

DVæ sunt in proposita quæstione celebriores sententiæ: Altera Scoti in 2.di.2.q.10. Gregorii di.6.q.1.art.3. Ianduni hoc in libro q.12. Saxon.q.6. Augustini Niphi in commentariis super cap.4. eiusdem libri. Achillini 3. de elem. q.2. Abulensis q.224. super cap.22. Matthæi, & aliorum, asserentium, grauia & leuia à se ipsis, vt à principe sui motus causa efficienter moueri: quæ sentẽtia hunc in modum cõprobatur.* Primo: cùm elemẽta ad propria loca tendũt, veluti cùm ignis in sublime euolat, non mouetur, (vt opinati quidã sunt) à loco naturali eo modo, quo ferrũ à magnete: cùm locus nullam habeat alliciendi vim, nullamve attractoriã qualitatem ex se fundat. Non à medio, vt alii putauere: siquidem medium æquè se habet ad omnem motum, nec magis ad hanc, q̃ ad illam partẽ euocat. Sed neque à generante, vt mox patebit. Superest ergo, vt à se ipsis intrinsecùs

Vt Clicthouæi in commen. scholæ Parisiensis hoc i li.c.4. Buridani.q.4. Maronii in 2.d.q.14.q.6.

* 1.Argum.

Varias de hac re opiniones refert, & confutat Zimara 2.de ani-

A moueãtur. Quod non à generante ostenditur. Primùm, quia sæpe accidit, vt dum ignis, verbi gratia, in suum fertur locũ, iam ignis alius, à quo prognatus fuerat, interciderit. Cum igitur effectus in actu causam in actu deposcat, vt est apud Aristotelem 2. huius operis: cap.3.tex.37. & 5. Metaphys. c.2. tex 3. fieri nequibit, vt ignis à generante moueatur. Accedit; q̃ mouentis relatio videtur realis esse, cùm non pendeat à mentis notione, ac nullo B cogitante insit; quæ proinde nõn nisi inter extrema actu existentia versabitur. Quo fiet, vt nihil possit actu, nisi ab eo, quod actu est, cieri.

ma ad t.54. Greg. i 2.d. 6.q.1.art.3. Rich.in 2.d. 14.q.4 circa 2. princ.

Secundò: Cùm omnia elementa in se vicissim commeent, vt ex 2. de ortu & interitu cap.2.t.8. constat: vtiq; interdum grauia à leuibus, leuia à grauibus exoriri oportet: ergo si quodlibet à suo progenitore mouetur; nonnunquã leuibus descensus grauiũ, grauibus ascensus leuiũ, C itemq; virtutes horum motuũ effectrices ascribentur: quod dictu absurdũ videtur; cùm nihil id, quo caret, conferre queat. 2. Argum.

Tertiò: Motor corporea mole præditus nõ mouet, nisi moueatur: estq; primi mouentis proprium, mouere non motũ; vt 7. huius operis c.1. à tex.3. Aristoteles docuit. Atqui dum corpora grauia & leuia motus suos ineunt, eorum progenitores plerumq; non mouentur: non igi- 3. argum.

tur

tur illorum motum ab his efficiuntur. A

4 argum. Quartò: Si motus grauium & leuium esset a generante, ab eodem esset motus, quo corpora ad impedimétum vacuum feruntur; cùm natura non minorem ad hunc, quàm ad illum motum rei genitæ propénsioné indiderit: sed hic non ascribitur generanti: ergo nec ille.

5. argum. Quintò: Si grauia & leuia mouerétur à generante, ab eo ét moueretur argentum viuum, cùm sit vnum è grauibus corporibus, vt pote aqua terrea, vel terra aquea: at ꝙ nó moueatur, ea ratio ostendit, quia motus inditus à generante si vllus sit, eò videtur spectare, vt eius beneficio corpora locum acquirant, & in eo quiescát: at argentú viuú minimè qescit. B

6. argum. Sextò: Non minùs naturalis est corpori graui & leui sua motio, q̃ igni calefactio, q̃ omnibus viuentibus functiones vitæ, q̃ animali motus cordis & respiratio, q̃ naturæ intellectrici appetitio finis: atqui hæc non sunt à generáte: ergo nec motio illa grauium & leuium. C

7. argum. Postremò: Quicquid extrinsecus cietur; aut pellitur, aut trahitur, aut voluitur, aut vehitur: vt cap. 2. lib. 7. huius operis text. 10. Aristoteles docuit: sed nulla harum mouendi ratio cóuenit grauibus & leuibus, dú loca naturalia capessunt; cùm eorum motus naturales sint, hi vero omnes contra naturam. Non videtur igitur admittendum, grauia & leuia à generantibus ad sua naturalia loca duci; sed potiùs motus sui causam intra se habere. D

Hisce argumentis, vt alia prætereamus, hæc senténtia confirmari pót. Quod si quispiá Scoto & Gregorio, præcipuis eius assertoribus, Aristotelem opponat, cap. 4. huius lib. disertis verbis affirmantem, grauia & leuia non ab se moueri; occurrit Scotus, ideo Aristotelem dixisse, ea non moueri à se, ꝙ nó progrediantur more animalium, quæ cùm ex apprehensione & appetitu agant, sistere se ipsa possunt in medio cursu, atque in oppositas locorum differentias mouere; quod grauibus & leuibus minimè conuenit. E Gregorius vero sentit, ea ratione dictú id ab Aristotele, ꝙ oporteat eiusmodi corpora, antequam moueantur, extra naturam sedem cóstitui, adimiq; eis motus impedimenta: quod præstare per se ipsa nequeunt.

ARTICVLVS II.

Grauia & leuia non à se ipsis, sed à generantibus, vt à principe causa moueri.

D. Thomas tum aliis in locis, tú in 1. par. q. 18. art. 1. & ibidé Caietanus, Magnus Albertus hoc loco tract. 2. c. 4. Ferrariensis q. 9. & 1. contra gentes c. 97. Ægidius quodlibeto 5. q. 16. Capreolus in 2. d. 6. q. vnica, art. 3. aliiq; cóplures existimát, grauia & leuia, cùm naturalia loca petunt, effectiuè & principaliter moueri à suis progenitoribus. Verùm, qui hanc sequuntur partem, in varias sententias abiere. Quidam oés grauium & leuium corporum motus (si tamen naturales sint, de his enim tantummodo in hac disceptatione loquimur) generantibus ascribunt. Alii non omnes, sed primum duntaxat; si nimirú contigerit, prædicta corpora extra naturalem locum gigni, moxq; ad eum ferri. Præterea sunt qui putent, formá substantialem grauiú & leuiú passiuè sese habere ad cum motum, grauitatem vero & leuitatem vt instrumenta. Denique alii, motum hunc & à forma substantiali grauium & leuium, & ab eorú grauitate & leuitate oriri censent: diuersa tamen ratione, nempe à forma substátiali, vt à principali instrumento; à grauitate & leuitate, vt ab instrumento minùs præcipuo.

Hæc controuersia tribus conclusionibus dirimenda est. Prima sit: Grauia & leuia, cùm in naturalia loca tendunt, non mouentur ab se, vt à principe causa sui motus. Hæc ita probatur: Mouere se simpliciter, & vt principalem sui motus causam, est proprium munus vitæ: atqui elementa nó viuunt: nequeunt igitur eo pacto sese mouere. Maior est Aristotelis hoc in libro c. 4. text. 29. & 1. de anima c. 2. tex. 19. & lib. 2. eiusdem operis c. 2. tex. 13. Itemq; Platonis 10. de legibus, & in Phædro, vbi ita scripsit: ᾧ γὰρ ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον: ᾧ δὲ ἔνδοθεν αὐτὸ ἐξ ἑαυτοῦ, ἔμψυχον id est, cui forinsecus est moueri, id inanimatú est; cui verò intrinsecus sibi ex se, animatú. Deniq; vt Philosophorú axioma fertur: Moueri ab intrinseco, esse quasi notá & characterem, quo res vitæ participes dignoscútur, & à nó viuentibus

Prima cócl.

Moueri ab se poriú videntium.

uentibus separantur: adeoq; hoc cõsen su receptũ est, vt (quod præter alios aduertit D. Thom. 1. lib. contra gent. c. 97.) res inanimas celeri aut perenni motu agitatas, quarũ motores vulgus nescit, per similitudinem viuas nuncupemus; vt argentum viuum, aquam viuam.

Lege etiam D. Th. 1. par. q. 18. art. 1.

Secundò, confirmatur eadem conclusio: quia ex Aristotelico dogmate hoc in lib. c. 4. tex. 28. in omni corpore, quod ab se mouetur (intellige vt a causa efficienti principali) præter formã, quæ est principium actiuũ a quo motus; & materiã, quæ eiusmodi principium passiuum est; duas oportet inesse partes inter se distinctas, quarũ vna mouens sit, altera mota. Quod in animantibus patet, in quibus pars vna, nempe cor, reliquũ corpus agitat, atque inde externæ partes motionem accipiunt. Cum igitur hoc in elementis minime visatur, vtpote quorũ partes homogeneæ, atque eiusdem omnino sunt rationis; nequibunt elemẽta ex se moueri. Ad hæc, cùm Aristoteles capite proximè citato probare instituisset, non omnia, quæ natura mouẽtur, intrinsecùs agi; sed quædam ab externo motore: id ostendit ex motu grauium & leuiũ: quin verò co potissimùm discrimine viuentia ab iis, quæ vita carent, distinxit; ꝙ illa ab interno motore cieantur, hæc non ite. Ex quo planũ videtur, corpora grauia & leuia, sm Peripateticam disciplinam, haudquaquã dici posse ab se moueri, nec ad rem esse Scoti & Gregorii interpretationem.

Secũda conclusio.

Sit secunda cõclusio: Grauia & leuia, quoties naturalia loca petunt, mouẽtur à generante, vt a principe causa effectrice sui motus. Huius conclusionis astruendæ præcipua momenta, sita sunt in explicanda ratione, ob quam grauia & leuia à generantibus moueri censenda sint: in qua non parum interpretes laborat. Quidam huius rei causam putant, ꝙ generatis sit, ea tribuere, quæ ad perfectum statum rei genitæ pertinent, è quibus vnum est; naturali ac proprio loco potiri. Verùm, si ea causa est, cur non etiam viuentis accretio genitori tribuetur; cùm ea quantitas, quam viuens per accretionem comparat, non minùs ad naturalem eius perfectionem spectet, ꝗ locus ad naturalem perfectionem grauium & leuium.

Quorũdam ratio, quæ non sufficit.

Ratio aliorum.

Occurrunt proinde alii, motus grauiũ & leuiũ, veluti natiuas eorum proprietates esse: vnde quemadmodum proprietates, quæ à natura rei genitæ in ipso generationis momẽto necessaria emanatione fluunt, genitori tribuũtur (adeò vt si tũc risibilitas, vcibi gratia, diuina virtute impediretur, ne dimanaret, postea verò sublato impedimento flueret, adhuc à genitore tribui diceretur) ita prædictos motus effici aiunt a generãtibus, vtpote qui & a forma grauium & leuium oriuntur, sicuti risibilitas à forma humana & omnes primo generationis instanti, in sua quasi radice & fonte inchoantur; ita vt si eiusmodi motus aliunde impediti contingat, summoto impedimento confestim sequantur.

Sed neque huiusmodi explicatio rei propositæ difficultatem omnino adimit. Quare addendum aliquid est; quo ratio ita compleatur, vt aduersariorum calumniam prorsus effugiat. Erit igitur hũc in modum enodanda atque explicãda conclusio: Agens, quod corpus aliquod graue aut leue progignit, in instanti generationis tribuit illi esse: ergo eidem etiam conferat necesse est, quicquid ad naturalem illius dispositionẽ in eodem instanti pertinet; cùm id sit velut essentiæ corollarium, ac generationis complemẽtum: sed ad naturalem dispositionem grauiũ & leuium in eo puncto, quo generatur, sicuti & reliquo insequẽti tp̃e, pertinet, esse in loco naturali, vt perspicuũ est: ergo hoc à generante contribuendum erit. Deinde agens, cui ex naturæ officio incũbit aliquid tribuere, debet (ne deficere in necessariis videatur) conferre etiam, quicquid via mediumve fit ad id obtinendum, & ad idem, si amitti contingat, recuperandum. Cùm igitur ad genitorem attineat, grauia & leuia in naturalibus locis constituere, eiusdem quoque erit, opẽ ac medium exhibere, quo iu ea ferantur: tum immediatè post generationem, si extra illa generentur; tum quotiescunq; ab illis disiuncta fuerint, cùm in omnibus æqua sit ratio: atqui hoc medium, præter alia, est ipse corporum grauiũ & leuium motus: ergo a generante efficiendus erit, eidemq; attribuendus.

Vera ratio.

Hinc iam nõ difficile erit intelligere, cur motus viuentium genitori non ascribantur, sicuti motus grauium & leuium.

Cur motus viuentiũ nõ attribuãtur generanti.

Nimirum

Nimirum quia, licet à forma, quã eis generans indidit, oriantur; non tñ sunt ad acquirendam naturalem dispositionem, aliquamve perfectioné, viuenti in instanti generationis debitam, ad quam proinde à generãte duci deberét. Nam ea quantitas v.g. quæ per accretioné accidit, non debebatur rei viuenti momento, quo génita est; nec item aquæ potio, ob quã animal ad fluuium cótendit: quod similiter in aliis id genus motionibus consideráti facilè apparebit. Itaque rerum viuẽtium genitores suo munere absolutè perfuncti censentur, vbi primum genitis, & formam, & quæ eã consequuntur perfectiones, elargiti sunt; moxq; viuẽtia sibi ipsis relinquunt, vt per se propria munia administrent. Ob eamq; rem Aristoteles, in libro de animalium motu, comparat animal ciuitati, quæ externo principe, à quo regatur, non eget: quia nimirũ actiones vitales sic à viuente exhibentur, vt iam à nullo externo motore obiri dicãtur. Denique corroboratur eadem conclusio ex eo; quia cùm grauia & leuia, vt in prima cóclusione ostendimus, sui motus auctorem in se non habeant, oportet vt aliunde cieantur. Quare cùm non sit aliud, à quo cieri queant, præter generans; consequens est, vt ab illo moueri existimãda sint. Accedit locuples atque apertũ Aristotelis testimoniũ, qui vbicũq; de grauium & leuium motu disserit, ea nõ à se, sed à generãtibus moueri palàm edocet, vt hoc lib. text. 17. 29. 32. & lib. 5. c. 2. tex. 18. & 2. lib. de cœ. c. 2. text. 9. & in lib. de motũ animalium, c. 3.

Ex dictis nonnulla inferuntur consectaria. Primum est: Omnes facultates, potentias, & affectiones, quibus res in instanti suæ procreationis per se adornantur: vt vim alendi, sentiendi, loco mouendi; item etiam quantitatem, temperamentum, aliaq; eiusmodi; licet proxime à forma rei genitæ dimanent, attribuenda tñ esse, vt principali caussæ, ipsi generanti siue efficienti. Alterum est: Minùs rectè sentire eos, qui non omnes grauium & leuium corporũ motus; sed eum tantùm, quo ciẽtur, dum extra locum naturalem genita ad eum primò feruntur, genitoribus adscribunt: cùm superiora argumenta de omnibus indiscriminatim idem iudicium ferendum esse concludant. Tertium est: Id, quod de leuium & grauium latione pronunciauimus, intelligi etiam debere de motu, quo mista ex elementi dominãtis vi naturaliter ferũtur: itemq; de iis motionibus, quibus natiuæ qualitates, quasi postliminiò, corporibus spóte sua redeunt: vt cùm aqua ad suum frigus, aer ad propriã humiditatem, amoto externo impedimento per se reducitur. Etenim in his omnibus eadem ratio est, vt iam consideranti erit perspicuum.

Primum có sectarium. Consule D. Thomam 1. par. q. 77. art. 6.

Secundum consect.

Tertium.

ARTICVLVS III.

Grauia & leuia moueri à sua forma, & à grauitate & leuitate, vt à causa minus præcipua, & tãquam ab instrumento generantium.

Egimus de principali caussa motus grauium & leuiũ; superest vt de minus præcipua, & instrumentaria caussa disceptemus. Sit tertia conclusio: Grauia & léuia non habent in se principium passiuum duntaxat suorum motuum, sed mouentur effectiuè à propria forma, vt à principali instrumento generãtis; itemq; ab insita grauitate & leuitate, vt à minus præcipuo instrumento eiusdem. Hæc conclusio asseritur, tum à D. Thoma partim in 3. d. 22. q. 3. art. 2. quæstiuncula 1. & 3. contra gentes 2. capite 23. partim in 1. q. 26. art. 2. etsi alibi oppositum censuisse videri possit, cuius tamen dicta conciliat Capreolus in 2. d. 6. q. 1. art. 3. Probaturq; primum ex Aristotele; docente 4. lib. de cęlo, c. 3. tex. 25. grauibus & leuibus inesse principium actiuum suorũ motuum.

Tertia cócl.

Confirmatio.

Item quia, cum grauia & leuia absente generante in naturalia loca tendant, necessariò dãdum est aliquod instrumentum ab eo relictum; cuius vi moueãtur: hoc autem aliud esse nõ potest, q̃ eorum forma substantialis, & quæ ipsam consequuntur, grauitas ac leuitas.

Rursùm, ꝙ grauitas & leuitas ad suorum corporum motus effectiuè concurrant, ex eo priuatim suadetur; quia huiusmodi qualitates nihil aliud sunt, quã virtutes motrices, seu potentiæ à natura datæ ad exequendum motũ; sicuti intellectus ad actum intelligẽdi, voluntas ad actũ volendi. Vnde Aristoteles 4. de cœlo c. 1. tex. 2. dixit, grauia & leuia ζώπυρα hoc

Grauitas & leuitas motrices facultates.

hoc est, incitamenta motus in se habere, καὶ τὰ ὁρμητικά, hoc est, fomites ad motum; hisce verbis grauitatem & leuitatem designans. Postremò, quòd ad eundem motum ipsa forma substãtialis grauium & leuium, interuentu tamen motricium facultatum, influat, ex eo ostēditur; quia cùm ab illa grauitas & leuitas dimanent (ab illa, inquam, vt quo suppositũ namque est id, quod eiusmodi qualitates, vt agens quod immediatum, ex se profundit) consequens est, vt earum actus seu motus, ipsi quoque substantiali formæ ascribendi sint; mediatè tamen, & vt causæ vniuersaliori. Manare autem grauitatem & leuitatem à forma grauium & leuium, probat ea ratio, qua D.Tho. 1.par. q.77.art.6. ostendit, animæ potentias ab eius essentia fluere. Nam cùm forma substantialis sit id, per quod res composita substantialem & absolutum actum possidet: necesse est vt eadē forma ex se pariat atque efficiat actus omnes accidentarios natiuos, propriosq; subiecto, & qui naturæ ordine actum primũ consequũtur.

Obiectio 1. At enim obiiciet quispiam: Cùm generans ad pristinum frigus aquam reducit, non vtitur ad id medio aliquo instrumēto; sed eam reductionem per formam immediatè exequitur: ergo pari ratione, cũ grauia & leuia ad sua loca feruntur, eorum motus immediatè à forma, non autem à grauitate & leuitate proficiscētur.

Obiectio 2. Item Aristoteles 4 cap. huius lib. tex. 32. apertè asseruit, grauia & leuia non habere in se principium agendi, sed patiendi: ergo nihil grauibus & leuibus inest, quod ipsorum motus efficienter administret.

Hisce obiectionibus hunc in modum
Dilutio 1. obiect. occurrendũ est. Priori quidem, ideo grauibus & leuibus inditam fuisse a natura motricem qualitatem, distinctã à forma; quia cum ferri debeant ad naturalia loca, à quibus sæpè distant, quæq; ab aliis corporibus occupantur, oportuit ingenitam illis esse aliquã vim effectricem impulsus, qua medium perrumperent, difficultatesq; in itinere occursantes superarent; ac denique corpora locum ipsis debitũ occupantia pellerent. Quod cum in motu, qui ad qualitates tendit, minimè contingat, non oportuit vllam dari aquæ facultatem, qua se in pristinum frigus vindicaret.

A Erit tamen, qui probare contendat, ēt aqua insita aliqua virtute, aliove medio ad prædictam reuocationem vti, similiterq; alia elementa, cùm repetunt naturalem statum suarum qualitatũ. Eadem namque in iis ratio videtur esse, atque in compositis, cùm natiuum temperamentum recuperãt. Ac quòd hæc tali virtute intermedia prædita sint, suadetur: quia cũ hostia consecrata vltra suam temperiem a corpore circumfuso frigefit, deinde eo B amoto per se ad natiuum calorem redit; ea reditio non oritur a forma panis, quæ iam ibi non est; nec vero a quantitate, quæ nullam habet efficientiam: superest ergo, vt oriatur ab aliqua virtute panis ibi relicta, dataq; ad id ministerium à natura. Huic dubitationi, omissis aliorum responsionibus, occurrendum est, hostiã consecratam reuocari immediatè diuina virtute ad prædictam temperiem, Deo id C ita instituente ac præstante, vt eiusmodi actiones eo modo procedant, ac si ibi esset forma & materia panis. Neque id nouum omnino, aut distinctum miraculum reputandum est: cùm id Deus ratione antecedētis, præcipuiq; miraculi, quo substantia panis in corpus CHRISTI conuersa est, efficere decreuerit: sicut etiam, cùm vermis ex speciebus cōsecratis gignitur, ex eodem decreto materiam ipse supponit, siue denuo creatam; siue eadem, quæ D abolita fuerat, reproductam; siue ab alio corpore ascitam, ex qua vnà cum substantiali forma, quam agēs naturale inducit, vermis coalescat: vti * primo huius operis libro diximus.

Oppugnatio solutionis.

Maironius in 2.dist.13. q.6.

Refutatio oppugnationis.

* Cap.9. q.5.art.3.

Sol.2. obiec. Posteriori obiectioni satisfit, dicendo; cùm Aristoteles negat, inesse grauibus & leuibus principium mouendi; loqui de principio seu causa principali efficiente: concedere tamen, inesse eis principium E patiendi, seu recipiendi motum principale; quod est ipsorum materia, prout habet actum formæ. Quod nostræ sententiæ minime aduersatur.

ARTICVLVS IIII.

Diluuntur argumenta initio quæstionis proposita.

Accedamus nunc ad explicanda argumēta primi articuli; quæ tametsi probabilia sint, non tamen concludunt.

Responſio ad 1. arg. Ad primum conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor: ad cuius priorem confirmationem dicendum; vtcunq; ſe habeat generans, ſiue abſens ſit, ſiue præſens ſit; ſiue interierit, ſiue non; ſemper ab eo corpus graue & leue moueri. Illud enim Ariſtotelis, Effectus in actu requirit cauſam in actu; non ita accipiendum eſt, quaſi oporteat, dum exiſtit effectus, exiſtere actu cauſam. Id enim falſum eſſe, patet in cauſa & finali, cuius realem exiſtentiã præit effectus, vt deambulatio ſanitatem. Eſt ergo vera illius ſententia, quatenus ſignificat effectũ, dum actu editur, expoſcere cauſam actu cauſalitatem exercentem. Adde etiam, licet nõ exiſtat genitor, exiſtere tamen formã, & motricem virtutem, quam rei genitæ indidit: quarũ interuentu, & quaſi vicaria opera motum exequitur. Nec id, quod de relatione mouentis adiicitur, quicquã efficit. Non enim omnis relatio mouentis ad rẽ motam realis eſt, aut nullo intellectu cogitante exiſtit: ſed ea tantùm, quæ inter extrema actu exiſtẽtia verſatur, ſeruatis cæteris, quæ ad id requiruntur, conditionibus, de quibus alibi.

Ad 2. Ad ſecundum dicendum eſt, omne generãs principale grauis aut leuis, graue aut leue eſſe, vno è duobus modis: vel actu & formaliter, ſi ſit cauſa vniuoca, vt cùm ignis ignem producit; vel poteſtate & virtute, ſi ſit cauſa æquiuoca, vt cùm ſol radiorum coitione ignem efficit. Dicitur autem ſol virtute grauis, ſicuti & virtute calidus; quia vim habet producendi illud elementum ſiue miſtũ, cuius formam grauitas neceſſario cõſequitur. Quod vero aiunt, nihil id quo caret tribuere; intelligitur de re, quæ id quod tribuendum eſt, neque actu, nec poteſtate in ſe cohibet. Quare abſurdũ erit, grauia moueri ab iis, quæ non ſunt actu grauia, vel leuia ab iis, quæ actu leuia non ſunt, dummodo id ſint virtute & poteſtate.

Ad 3. Quo ſenſu verũ ſit, nullum corpus mouere niſi moueatur. Pro explicatione tertii argumẽti ſciendum, propoſitionem illam; mouens corporeum non mouet niſi moueatur, ſi abſolute, ac ſm eum ſenſum, quem præ ſe fert; ſumatur, falſam eſſe; cùm magnes immotus ferrũ ad ſe trahat. Eſt ergo ita intelligenda, vt nullum mouens corporeum moueat ſm locum, iniiciendo immediatè ac per ſe impulſum rei motæ, A quin ipſum moueatur. Magnes aũt non eo pacto ferrũ mouet, ſed alterãdo priùs medium, eiq; imprimendo attractoriam qualitatem. Vel, dicitur agens corporeũ non mouere immotum, idest, niſi actu vel potentia moueatur: quod pro certo habetur. Quin vero ſolius primi ac ſupremi mouentis proprium eſt, nullum omnino motum aut mutationẽ ſubire poſſe, ſed ſic omnibus influere, vt ſtabilis manens det cuncta moueri. Hiſce modis explicata Ariſtotelis propoſitio firma retinet veritatem, quãtumlibet ei Theophraſtus reſtiterit, in eo opere, in quo locos ab Ariſtotele antè tractatos diſcuſſit. Cuius argumenta lege, ſi placet, apud Themiſtiũ in paraphraſi li. 1. de anima c. 17. & apud Zimaram in theorematis, prop. 94. Hinc perſpicua iã eſt noſtri argumẽti ſolutio. Inprimis enim generantia nõ mouent corpora grauia & leuia, imprimẽdo eis immediatè impulſum: deinde non ita mouent, vt ſubire ipſa motũ nequeant.

Ad 4. Ad quartum: non minùs naturale eſſe grauibus & leuibus, ad impediendum vacuum accurrere, q̃ in ſuum proprium locum ferri. Siquidem dũ vacui metu cientur, feruntur ad acquirẽdam diſpoſitionem propriã, ſibiq; naturalem, & inſtãti generationis debitam; nimirum coniunctionem cum reliquis partibus vniuerſi: proindeq; iſtiuſmodi etiam motio ad generans referri debet.

Ad 5. Ad quintum reſpondendum eſt: argentum viuum moueri à generante, non tamen loco conſiſtere, quia impeditur ob concurſum cauſarũ, perennem illam agitationem efficientium. Cuius quidem rei præcipua cauſa eſt grauitas, adiuta humiditate, fluxibilitate, & figura rotũda. Nã grauitas (quæ tantã argento viuo inſidet, vt omnia metalla, auro excepto, in eo ſupernatent) propellit globum deorſum, qui cùm in plano ſtabilem ſitũ non inueniat, in hanc & illam partem voluitur, vti accidit ſphæræ ligneæ in planum demiſſæ: grauitatem aũt cohibet humiditas, quodammodo fugiens contactũ corporis ſicci, faciensq; vt partes colligãtur in globum: fluxibilitas vero & figura rotunda impediunt conſiſtentiam.

Ad 6. Ad ſextum dicendum, non magis naturali eſſe corpori graui & leui, in locum ſibi a natura præſcriptum contendere, quàm

quàm igni calefacere: id tamen non sufficere, vt calefactio generanti ascribi debeat; cùm hæc non sit ad acquirendã dispositionem igni naturalem, modo antè explicato, quod de omnibus vitæ functionibus similiter dicendum erit. Dubitatio tamẽ de motu cordis, difficiliorem habet explicatum. Nam D. Thom. opusc. 35. Capr. in 2. di. 7. q. 2. art. 3. Ferrariensis ad c. 97. li. 1. contra gentes, aliiq; nõnulli concedunt, eum à generante esse. Verùm qui hanc sequuntur opinionem, non est cur non idem quoque de nutritione sentiant: quod tamen iidem negant. Nam sicuti motus cordis, ita & nutritio animati naturalis est, eiq; ad tuendam vitã necessaria. Quare dicẽdum potiùs videtur, motum cordis, cùm non fit saltem per se primò ad natiuam illam, quam diximus, dispositionem comparandam; non a generante, sed ab ipsa anima, vt à principe causa, proficisci. Quæ videtur esse expressa Aristotelis sententia, ad calcem libri de motu animalium, vbi de cordis motu disputans, ait cor esse quasi separatum animal, quod per se viuit ac mouetur: ibidemq; docet, animantiũ operationes (è quarum numero haud dubiè est motus cordis) neutiquam ab externo motore pendere.

Nã motus cordis fit à generante.

Quod vero ad appetitionem finis attinet, Ægidius in 2. di. 25. q. 5. Capreolus, & Hispalensis eadem di. q. vnica, Caietanus in commentariis 1. 2. q. 9. art. 4. Ferrariensis 3. contra gentes ad c. 89. aliiq; D. Tho. sectatores, concedunt, sicuti grauia & leuia à suis genitoribus, ita voluntatẽ respectu finis ab auctore naturæ moueri. In qua opinione videtur esse D. Tho. 1. par. q. 105. art. 4. & q. 107. art. 2. & loco citato contra gentes. Aduersaria tamẽ sententia, quã Henricus Gandauẽsis quodl. 9. q. 5. & Scotus in 2. di. 25. q. vnica, aliiq; complures sequuntur, amplectenda est, dicendumq;, nullam voluntatis aut intellectus actionẽ ab externo auctore oriri eo pacto, quo motus grauiũ & leuiũ: tùm quia functiones vitales non nisi à viuente fiunt, vt ex Aristotele, & communi Philosophãtium placito docuimus, tum quia intelligendi & volendi actus non ordinantur ad obtinendam naturalem subiecti dispositionẽ & cõseruationem, modo iam sæpiùs explicato.

Ad vltimum dicendum, mótus grauiũ & leuium posse reduci ad pulsionem; vt aduertit D. Tho. ad cap. 2. li. 7. huius operis: generãtia enim quodãmodo dicũtur pellere grauia & leuia, dũ eis grauitatẽ leuitatemq; conferunt, qua ad sua loca tendãt. Nec verum est, omnes motus, qui ab externo motore fiunt, esse præter naturam, vt ex 4. c. huius libri constat. Non enim ad violentiam motus sufficit, illius principium externum esse; sed requiritur prætereà, vt eidem res mota obnitatur.

Ad vlt. Motus grauium & leuiũ ad pulsionẽ reuocatur.

CAPVT QVINTVM.

Hoc a autem dupliciter: aut enim non per ipsum mouentem, sed per aliud quid mouens mouet, aut per ipsum. b Atque hunc quidem, aut primum post vltimum, aut per plura: vt baculus lapidem mouet, & mouetur à manu, quæ ab homine mouetur, qui non vltrà mouet, quod ab alio moueatur. Vtrumque sanè dicimus mouere, videlicet vltimum mouentem & primum: sed magis primum, quippe qui vltimum moueat, non autem hic primum: quin etiam sine primo vltimus non mouetur, ille verò sine hoc: vt baculus non mouebit homine non mouente. c Si igitur necesse est, quicquid mouetur ab aliquo moueri; & aut ab eo quod ab alio mouetur, aut non ab eo: & quidem si ab eo quod ab alio mouetur, necesse est aliquid esse mouens, quod non ab alio primùm: sed si tale primum fuerit: necesse non est alterum esse. Nam quod mouet, ipsumq; ab alio mouetur, in infinitum abire non potest; siquidem infinitorum nullum est primum. Si ergo quicquid mouetur, ab aliquo mouetur: primus autem mouens mouetur Text. 34.

quidem, sed non ab alio; ipse à se moueatur necesse est. d *Hoc etiam modo hãc eandem rationẽ licet cõcludere: qui cquid mouet, tum aliquid, tũ aliquo mouet. Aut enim se ipso id quod mouet, aut alio mouet: veluti homo ipse, aut baculo. Et ventus deiecit aut ipse, aut lapis quẽ impulit. Fieri verò nõ põt, vt id quod mouet absq; eo moueat, quod se ipso mouet: sed si se ipso moueat, nõ est necesse aliud esse, quo mouet. Sin verò aliud sit quod mouet, aliud et est, quod se ipso, non aliquo mouebit, aut in infinitũ abibitur. Si igitur quidpiã quod mouetur mouet, necesse est statũ esse, & non in infinitũ abire. Nã si baculus mouet, quia à manu moueatur, baculũ mouet manus: si verò & hãc aliud mouet, hãc quoq; aliud quiddã erit mouẽs. Cùm igitur aliquo aliud semper mouet, id quod se ipso mouet, prius sit necesse est. Hoc itaq; si mouetur, non est aũt aliud, quod ipsum moueat, ipsum se mouere necesse est. Quare hac et ratione id quod mouetur, aut protinus ab eo mouetur, quod se ipsum mouet, aut in id, quod huiusmodi est, tandẽ acceditur.* e *Sed prater ea, quæ dicta sunt, si hoc quoq; modo considerem⁹, hęc eadẽ efficientur. Nã si quidquid mouetur, ab eo, quod mouetur, moueatur: aut hoc rebus ex accidenti cõuenit, vt id quidem, qđ mouetur, moueat nõ tamen quia ipsum semper moueatur, aut nõ, sed per se. Ac primũ quidẽ si ex accidenti, nõ necesse est moueri id, quod mouet. Quod si hoc sit, perspicuũ est, fieri aliquãdo posse, vt nihil eorũ, quæ sunt; moueatur, cũ id, qđ accidit, necessariũ nõ sit, sed possit nõ esse. Si ergo id, quod esse põt, posuerimus, nihil, quod esse nõ possit, efficietur, sed forsitã falsum. At fieri nõ põt, vt motus nõ sit, cũ antea mõstratũ sit, motũ necessariò semper esse.* f *Atq; ex rõne hoc euenit. Nam tria necesse est esse, id quod mouetur, id qđ mouet, & id quo mouet. Id igitur, quod mouetur, necessariũ quidem est moueri; at mouere necessariũ nõ est. Id aũt quo mouet, & mouere & moueri. Cũ enim simul sit cũ eo quod mouetur, vnà cũ ipso mutatur. Quod in his, quæ loco mouent, perspicuũ est, cũ vsq; ad aliquid necessariò se tãgãt. At quod sic mouet, vt id nõ sit quo mouet, immobile est. Cũ igitur extremũ id intueamur, qđ moueri qdẽ põt, motionis aũt principiũ nõ habet, & id, qđ mouetur qdẽ ab alio aũt, nõ à se ipso: rõni cõsonũ est, (ne dicã necessariũ) tertiũ quoq; esse, qđ immobile cũ sit, mouet. Quapropter & Anaxagoras rectè dicit, mentẽ inquiens impatibilẽ esse, & nõ mistã, quippe cũ motus principiũ eã faciat. Hoc enim solũ modo immobilis manens mouebit, & mistionis expers vincet.* g *At si nõ ex accidenti; sed necessariò, id qđ mouet, mouetur, ita vt, si nõ moueatur, nõ moueat: necesse est, id, qđ mouet, quatenus mouetur, aut eadẽ motus specie, aut alia cieri. Dico aũt vel calefieri id qđ calefacit, & qđ sanat sanari, & qđ fert ferri, aut qđ sanat ferri, & qđ fert augeri. Sed manifestũ est, fieri nõ posse. Dicere enim oportet, vsq; ad indiuidua diuidendo, ceu si qd geometriã doceat, id eã dẽ geometriã doceri, aut si iacit, eadẽ iaci iactus modo. Quòd si nõ hoc mõ, sed alio atq; alio genere; veluti id qđ fert augeri, qđ aũt hoc auget, ab alio alterari, id verò qđ alterat, motu alio quopiã cieri: stetur certè necesse est, quãqdẽ finiti sũt mot⁹. Dicere aũt, fieri recursũ, et qđ alterat ferri; perinde est, ac si qđ fert ferri, & qđ docet doceri statim dicatur.* h *Nã ocqd mouetur, à superiori et mouẽte moueri, & magis ab eo qđ ĩ mouẽtib. primũ locũ occupat, manifestum*

Text. 35. Text. 36. Text. 37. Text. 38.

fectum est. Sed fieri hoc nequit: cùm eueniat, vt id discat quod docet, quorum alterum scientiam habere, alterum non habere necessarium est. i *Absurdius praeterea, quàm haec sint, accidit; videlicet, quicquid mouere aptum est mobile esse: si, quicquid mouetur, ab eo mouetur, quod mouetur. Erit enim mobile, perinde atque si aliquis dixerit, quicquid sanare potest, & sanat, sanari posse; & quicquid aedificare aptum est aedificari posse; aut continuò aut per plura. Ceu si quicquid mouere aptum est, ab alio mobile sit, non quidem eo motu, quo id mouet, quod sibi propinquũ est, sed alio: vt si quod sanare aptum est, discere possit. At hoc ascendendo in eandem vt diximus speciem aliquãdo perueniet. Horum igitur alterum fieri non potest, alterum figmentum est: cùm absurdum sit, id quod alterandi vim habet, potestatem vt augeatur, necessariò habere.* k Text. 39.
Non ergo necesse est, id, quod mouetur, ab alio semper moueri, quod & ipsum moueatur. Quamobrem status erit. Quare quod primo mouetur, aut ab eo mouebitur, quod quiescit, aut ipsum se mouebit. Quin etiam si considerare oporteat, vtrum motionis causa sit & principium idne, quod se mouet, an quod ab alio mouetur: illud profectò quiuis ponet. Nam quod per se causa est, eo est prius, quod est per aliud. l *Quare alio sumpto principio hoc dispiciendũ est, si quid* Text. 40.
se moueat, quonam modo se moueat. Sanè necesse est, quicquid mouetur, in semper diuidua diuiduum esse. Hoc namque antè monstratum est, in his quae vniuersim de natura, videlicet, quicquid mouetur per se continuum esse. m *Fieri igitur nequit, vt quod se mouet, omni ex parte se moueat. Namque vnum eadẽ & indiuidua specie latione totum ferretur & ferret, alteraretur & alteraret. Quare doceret & doceretur simul & eadem sanitate sanaret & sanaretur.* n *Praeterea definitum est, id, quod mobile est, moueri. Hoc verò cùm mouetur potestate est, non actu. At quod potestate est, ad actum proficiscitur: rei autem mobilis actus imperfectus est motus, quod verò mouet actu est: vt quod calidũ est calefacit, & omnino id generat, quod formã habet. Quare idem eodẽ calidũ simul erit, & non calidũ: similiter & aliorũ vnũquodq;, quorũ mouẽs habere id necesse est, quod eiusdem nominis sit ac rationis.* o *Eius igitur, quod se mouet,* Text. 41.
aliud mouet, aliud mouetur. Fieri autem non posse, vt se quidpiã ita moueat, vt ab vtroq; vtrumq; moueatur, ex his manifestũ est. Nihil enim primũ mouens erit, si vtrumq; vtrũq; mouerit. Nam quod est prius, magis causa est vt moueatur, quàm id quod haeret, atque etiam magis mouebit. Etenim bifariã erat mouere, aliud quidẽ quod ab alio ipsum mouetur, aliud verò se ipso. Quod autem magis à re, quae mouetur, distat, principio propinquius est, quàm medium. p *Praeterea necesse non est, id, quod mouet, moueri nisi a se ipso: reliquũ igitur ex accidenti contra mouet. Accipi igitur posse, nõ mouere. Quamobrẽ aliud erit quod mouetur, aliud quod mouet immobile.* q *At neque necesse est, id, quod mouet, cõtra moueri: quin potiùs necesse est, vt vel immobile aliquid moueat, vt quod a se mouetur; si quidẽ motũ esse semper oportet. Eo etiam, quo mouet, motu moueretur: quare calefaciẽs calefieret.* r *At qui nec eius, quod se primũ mouet, aut pars vna, aut plures* Text. 42.
sese mouebunt. Nam si totũ a se moueatur, aut ab aliquo ipsius, aut totũ à toto mouebitur. Si igitur, quia eius pars aliqua a se moueatur, ea profectò id erit,

quod primùm se mouet quia si separetur, ipsa se mouebit, totum autem minimè: At si à toto totum moueatur, hæ ex accidenti se ipsas mouebunt. Quare si non necessariò sumantur, non moueri à se ipsis. (*Ipsius ergo totius alia pars immobilis manens mouebit, alia mouebitur. Hoc enim tantùm modo fieri potest, vt aliquid se moueat. Præterea si totum se mouet, aliud ipsius mouebit, aliud mouebitur. Ipsum igitur A B, tum à se ipso, tum ab ipso A mouebitur.* t

Text. 43. *Cum autem aliud moueat, quod ab alio mouetur, aliud verò quod immobile est: & quod mouetur, aliud mouet, aliud nihil mouet:* u *id quod se mouet, ex immobili mouente, & eo quod mouetur (non mouet autem necessariò, sed vt contingit) constare necesse est. Sit enim A mouens quidem, sed immobile, B autem & moueatur ab A, & moueat C: quod moueatur quidem ab ipso B, sed nihil moueat. Siquidem enim & per plura interdum in C veniat, sit per vnum solum. Totum igitur A B C ipsum se mouet, sed si C abstulero, A B se ipsum mouebit, cum A sit mouens, B id quod mouetur. At verò C nō mouebit se ipsum, nec omnino mouebitur: sed nec B C se ipsum sine A mouebit: quandoquidem B mouet, quia ab alio moueatur, non quia à suipsius parte vlla. Solum igitur A B ipsum se mouet. Necesse est itaque, id quod se mouet mouens immobile habere, & id quod mouetur: nihil autem mouet necessariò:* x *quæ quidem aut se se mutuò contingant, aut alterum alterum.* y *Quòd si id, quod mouet, continuum sit (quod enim mouetur, necessariò est cōtinuum) constat, totum se mouere, non quia eius aliquid tale sit, vt ipsum se moueat; sed quòd totum se mouet: moueturq; & mouet, quòd id quod mouet, & id quod mouetur, ipsius sit aliquid. Non enim totum mouet, nec totum mouetur, sed A quidem mouet, B autem tantùm mouetur, ipsum autem C non vlterius à B: fieri*

Text. 44. *enim non potest.* z *Dubium autem est, si aut ipsius B, quod mouetur, quispiā aliquid auferat: an reliquum ipsius A mouebit, aut quod superest ipsius B mouebitur. Nam si hoc fiat, non primum profectò à seipso A B mouebitur, cùm facta ab A B detractione id, quod eius restat, adhuc se ipsum moueat.* a *An vtrumque, aut alterū, nempe id quod mouetur; potestate quidem diuiduū esse nihil prohibet, actu autem indiuiduū; & si diuisum fuerit, non eandē vltrà potestatem habere? Quare nihil obstat, quominùs in diuiduis potestate primū habeatur.* b *Ita primū mouens immobile esse, ex his, quæ diximus, manifestū est. Seu enim quod mouetur, ab aliquo aūt mouetur, in immobili primo consistat: seu in eo, quod mouetur quidem ipsum verò se mouet, & consistit: vtroq; sanè modo euenit, vt quod primùm mouet, in omnibus, quæ mouētur, sit immobile.*

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Theorema Philosophicum.

Oe a autem] Ex eo theoremate, cuius confirmationem ad calcem superioris capitis conclusit, videlicet, Omne quod mouetur, ab alio mouetur: ducit ad aliud, nimirū: Necesse est quidquid mouetur, ab aliquo primo tandē moueri, quod ex se motū efficiat, nec moueatur; q̄ si moueatur, non ab alio externo, sed a se ipso motum accipiat. Hoc verò vt ostēdat, sumit duo esse mouētiū gn̄a: alterū, qđ ideo mouet, qa ab alio externo ipsum impellente mouetur; vt baculus, qui lapidē mouet, propterea q̄ manu cietur: alterū,

quod

quod se ex motione efficit, non motū ab alio externo; vt animal, cùm lapidē mouet.

b Atque hunc] Partitur rursus id, quod posteriori modo mouet; in id quod ita mouet, vt sit primum post vltimū, hoc est, quod per vnū duntaxat mediū mouet: & in id, quod mouet per plura media; quo pacto Socrates interuentu manus baculum, interuentu baculi lapidē ciet. Deinde ait, primū mouens & media, partim inter se cōuenire, partim differre: cōuenire, quod omnia simul moueā: differre, quod primum primò moueat, atque ita vt à nullo externo motore cieatur; deinde quod magis moueat, cū possit mouere absque secundo, vt homo absq; baculo, non contrà baculus absque homine.

c Si igitur] Theorematis, quod paulò antè assignauit, veritatem cōprobat, ostenditq;, necessariò in mouentibus deueniendum esse ad vnum primum, quod non iam vlteriùs moueatur ab alio. Disputat autem in hunc modum: Quidquid mouetur, necesse est ab aliquo moueri: vel igitur id à quo mouetur, mouetur a se tantùm, vel ab alio ipsum mouente: si à se tantùm, iam datur vnum primum mouens, cùm ex se moueat, nec aliunde motum recipiat. Quòd verò non possit ab alio mouente moueri, & rursus illud ab alio, ita vt detur progressus in infinitū, ex eo demonstrat; quia in mouentibus infinitis nullum est primum: si autem primum non est, neque postremum, cùm hoc pendeat ab illo: si autem primum & extremum non sint, nullus erit motus.

d Hoc etiam] Quæ paulò antè dicta sunt, hoc loco repetuntur. Non desunt, qui putent ea non ab Aristotele scripta, sed in textum è margine fuisse inserta.

e Sed præter] Probat, non quidquid mouet moueri: vel enim ex accidente mouetur, ita scilicet vt ab eo, quod mouetur moueatur, sed tamen accidentario eueniat, vt id, quatenus mouet, moueatur: vel mouetur per se. Si ex accidente, certe non necessariò mouetur; atque adeo si ponatur non moueri, nullū accidit impossibile: licet enim ex eo quod esse pōt, falsum interdum sequatur; nunquā tn̄ sequitur impossibile. At si ponamus id non moueri, tolletur omnis motus, siquidē (vt aduersarii volunt) quidquid mouet, mouetur. Non igitur dicendū est, omne id quod mouet, aliunde moueri.

f Atque ex] Antequam posteriorem partem inchoaræ demonstrationis concludat: ostendit dari mouens immobile: sed enim priùs sumit, tria esse in motu; mobile, id quo mouetur siue instrumentum, & mouens. Atque id quod mouetur, non necessariò mouere inquit, cùm possit non mouere: at instrumentum simul mouere & moueri: mouere, quia ad id assumitur; moueri, quia attingit rem motam, saltem vsque ad aliquem terminum (in motu enim locali non semper mouens toto motu coniunctū est mobili, vt in iactu videre est) cùm igitur in motu detur aliquid, quod dum mouetur non necessariò mouet, item aliquid, quod dum mouet necessariò mouetur: consentaneum rationi est, vt detur etiam aliquid, quod moueat & non moueatur. Corroborat autem hoc Aristoteles testimonio Anaxagoræ, qui Mentem, quam dixit primò mouere & segregare omnia, mistionis motusq; expertem fecit. Tria, quę in motu inueniuntur.

g At si non] Confirmat nunc posteriorem partem minoris, videlicet, non omne quod mouet, per se & necessariò moueri. Vel enim moueretur eadem specie motus, qua moueret, vel alia: quorum neutrū dici potest. Non primum: quia alioqui sequeretur, eum, qui Geometriam, v.g. docet, debere simul ab alio Geometriam doceri; & eum, qui saxum voluit, debere etiam volui. Non secundum: quia species motus finitæ sunt, atque ita necessariò dandus est status, veniendumq; ad aliquod mouens, quod non iam alia specie motus cieatur.

h Nam quidquid] Quia verò diceret quispiā, non oportere dari infinitas species motus, sed easdem transpositas, ita nimirum, vt quod loco mouet aliquid, alteretur ab illo; & quod alterat, ab alio augeatur; & quod auget, rursus ab alio loco moueatur, sicq; in infinitum transponendo. Occurrit Aristoteles; adhuc nihilominus sequi, rem moueri à mouente, affecto eadem specie motus. Vnumquodq; enim magis mouetur à primo, quàm ab intermedio motore. Quare si A mouetur à B, & hoc à C, & hoc à D, magis A mouetur à D, quàm ab aliis, vt si motum localiter mouetur ab alterato, & alteratum ab eo quod augescit, & hoc rursus à moto localiter; rectè sequitur à primo ad vltimum, vt motum localiter moueatur a moto localiter. Præoccupatio.

i Absurdius] Repetitio est eiusdem rationis, qua posteriorem assumptionis partem

tem confirmauit, & si nunc magis vniuersum procedat. Ducit ergo ad illud incommodum; si omne quod mouet, per se mouetur: quia videlicet oporteat ea quæ mouetur, aut alia & alia motus specie affici absque termino, quod figmentum est; aut semper id, quod mouet, eandem specie motionem subire; vt sanari id quod sanat, siue ab alio proximè sanitatem capiat, siue mediate, vt cùm fit recursus ad eundem motum, propter specierum finitatem, vt paulò antè dictum fuit.

K Non ergo] Ex iis, quæ hactenus disputata sunt, cóncludit: non oportere id, quod mouetur, moueri semper ab alio, quod aliunde motionem accipiat, nec dandam in infinitum progressionem, sed in aliquo tandem consistendum. Tum subdit, id, quod ita mouet, vt ab alio non moueatur, esse principem motus causam: quandoquidem quod per se tale est, idest magis tale, quàm quod alterius beneficio tale est.

Varii modi mouendi se. l Quare alio] Aggreditur ad explicandum, si quid se moueat, quonam pacto sibi ipsi motus causa esse queat. Ac primùm sumit; Omne mobile, & in infinitum diuisibile, & continuum esse: quod demonstratum fuit lib. 6. huius operis, vbi effata, ad communem de motu disciplinam pertinentia, ex professo tradita sunt. Deinde proponit modos omnes, quibus cócipere animo possimus, aliquid se ipsum mouere: videlicet, quod aut totum moueat totum, aut pars totum, aut totum partem, aut pars partem.

m Fieri igitur] Reiicit primum modum: quia si totum pôt totum mouere, sequeretur, idem eadem specie lationis ferre & ferri posse, eadem alteratione alterare & alterari, atque adeo docere & doceri, sanare & sanari, quod tamen fieri nó posse, liquet ex eo, quia eadem res secundum eandem formam esset in actu & potestate simul.

Omne mouens quà tale esse in actu. n Præterea definitum] Iure a se fuisse exclusum primum membrum, ostendit ex ipsa motus natura; quæ cùm sit actus entis in potestate, vt in potestate est, consistit in quodam progressu ad actum & perfectionem, id vero, quod mouet, qua tale, suam perfectionem actumq; possidet. Quo fit, vt nullum totum secundum eadem formam, possit esse mobile & mouens simul.

o Eius igitur] Ostendit, non posse aliquid totius sic mouere totum, vt vtraque eius pars ab vtraque moueatur, alioqui sequeretur, non dari in eo vnum aliquod primum mouens, in quo tamen necessario consistendum est. Consecutio autem probatur, quia vtrumque foret primum, aut neutrum primum foret, quandoquidem id primum est; quod alia mouet; & id, quod ab alio mouetur, primum non est, vt superiùs dictum fuit, siue loquamur de mobilibus, quæ in se sui motus causam habent, siue de iis, quæ ab externo motore cientur.

p Præterea necesse] Quia statuerat antea, dari mobile, quod non aliunde, sed à se moueatur, docet, non propterea id ita se habere, quod vtraq; eius pars vtramq; moueat, ostenditq; si A, verbi gratia, moueat B, non necessariò ab illo moueri, etsi per accidés ab eodem moueri queat. Vnde fit, vt possit ab illo non moueri, quandoquidem id, quod per accidens est, in vtramq; partem cadere non repugnat. Itaque nihil censendum erit mouere se, quod vtraq; illius pars alteri motum inferat, sed quia vna est mouens non mota; altera vero ita motum recipit, vt non necessario efficiat.

q At neque] Rursus probat, non propterea aliquid se mouere, quod vtraque pars vtramque moueat, primum quia, vt dictum fuit, non semper mouens ab alio mouetur, sed aut motu vacat, aut se ipsum mouet; alioqui abeundum esset in infinitum, nec daretur in motoribus status, vnde fieret, vt contra id, quod passim experimur, omnis motus è natura rerum tolleretur. Deinde quia, vt est etiam superiùs traditum, nihil ita se mouet, vt totum moueat totum, ac si vtraque pars eadem motione, qua mouet, moueatur, cùm in eo euentu vtraque sibi ipsi motum allatura sit, perinde erit, aut certè nihil obstabit, quominus totum moueat totum, & idem seipsum omni ex parte calefaciat, aut sanet.

r Atqui nec] Excludit modum alium, quem excogitare quis posset, nimirum mouere aliquid se, quod vna, aut plures partes se ipsas moueant, ita vt earum merito totum se ipsum mouere perhibeatur. Nam si totum, ob vnam aut plures partes, sibi ipsis motum afferentes, à se ipso moueri posset, aut moueretur ab aliqua parte, quæ se moueret, aut sicut totum à toto, moueri diceretur. Si detur primum, vtiq; illa pars se ipsam

prime

primo mouebit, tamẽ totum non censebitur mouere primo se ipsum. Si posterius, certè partes ex accidente se mouebunt, quo pacto quælibet continui pars merito totius per accidens mouetur. Quare poterunt partes a motu cessare, cùm nihil obstet, quò minùs id, quod ex accidente est, non fit. Non est igitur asserendum, totum mouere se, quia vna, aut plures eius partes se moueant.

s [Ipsius ergo] Ex iis, quæ disputata sunt, colligit; cùm aliquod totũ se ipsum mouere dicitur, semper in eo dari partem vnam quæ moueat, & immobilis permaneat; aliam siue alias, quæ motum excipiãt: atque hac solummodo ratione posse quippiam se ipsum mouere. Quod insuper explanat, aiens: Cùm A B dicitur mouere se, moueri tùm à se ipso, tùm ab alio: videlicet a se ipso, quatenus nõ ab externo motore agitur; ab alio, quatenus eius pars, quæ motum efficit, a toto realiter distinguitur.

t [Cùm autem] Ostendit, in omni mobili, quod sui motus causa est, duas illas partes reperiri, de quibus proximè egit: nimirum mouẽtem immobilem; motam, & quæ non necessariò mouet. Hoc autem vt apertius euadat, tradit varia genera mouẽtium & mobilium. Atque inprimis duo genera mouentium: alterum quod mouet, & est expers motus; alterum quod mouet, & ab alio mouetur. Deinde subiicit alia etiam duo genera mobilium: vnum, quod ita mouetur, vt simul moueat; aliud, quod nullum motum efficit. Quæ varietas quæ ipartita ad tria membra reuocari potest, quia duo in vnum recidunt, nimirum mouens quod mouetur, & mobile quod mouet.

u [Id quod se mouet] Tria genera proximè tradita reperiri ait in eo, quod se mouet: licet duo tantùm necessario inueniri debeant, disputatq; in hunc modum: Sit A mouens immobile: sit B id, quod mouetur ab A, & mouet C: quod C ita moueatur à B, vt nihil iam vlterius moueat: hoc totum A B C mouebit se ipsum, cum vna eius pars moueat immobilis, alia moueatur. Cùm vero tres partes sint, duabus manentibus, quarum vna moueat & non moueatur; altera vero moueatur, siue moueat, siue non: & tertia dempta adhuc nihilominus se ipsum mouebit: at si duæ illæ non manserint, vna sublata non mouebit se ipsum. Si ergo C auferatur à B, se ipsum mouebit, cùm eiusmodi partes in se contineat; ipsum verò C nec se mouebit, nec mouebitur, cùm abiunctum sit ab illis, à quibus motum accipiebat: quòd si A fuerit ablatum, id quod restat, nimirum B C, non mouebit se ipsum; quandoquidem B non mouet C, nisi quia ab A mouetur. Tantùm igitur dempto C, id quod relinquitur, se mouet: cuius quidem vna pars sic motum efficit, vt immobilis sit; altera ita moueatur, vt necessariò non moueat. Quare planum est, id, quod se mouet, necessariò eiusmodi partes in se continere. De eo, quod se mouet.

x [Quæ quidem] Explicat, quonam modo partes illæ, nempe mouens & mota, quoad situm sese habere debeant: aitque, illas aut se mutuò tangere, aut vnam duntaxat ab alia tangi. Nam cùm mouens & motum debeant simul esse, oportet inter id, quod mouet & mouetur, dari mutuum contactum; qualis est inter ignem & aerem proximum, quem calefacit: vel saltem vnum tangere alterum, etsi tangendi reciprocatio non detur; vt videre est in mouentibus materia vacantibus, verbi gratia, in anima & intelligentiis orbium cœlestium motricibus, quæ cùm suæ virtutis influxu, & quasi tactu mobilia tangant, ab eis tamen non tanguntur.

y [Quod si id] Quoniam, vt dictum est, in eo, quod se ipsum mouet, datur vna pars immobilis, altera mota, quæ non necessario mouet: declarat etiam nunc, qua ratione totum hisce partibus constans se ipsum mouere perhibeatur: sumitque, vtramque partem continuam & magnitudine præditam esse. Nam quòd pars mota, siue mobile, tale sit, constat ex libro 6. huius operis; de mouente autem idem supponit hoc loco, antequam rei veritas demonstratione eluceat: præsertim cùm ad præsens institutum nihil attineat, vtrum ita se habeat, an non. Hac hypothesi præmissa, quia toti, cui duæ illæ partes insunt, tria conueniunt, mouere, moueri, & mouere seipsum: docet, hoc postremum non ei attribui, quod aliqua eius pars seipsam moueat; sed potiùs ipsum totum esse, quod mouet & quod mouetur: nõ quia moueat totum, aut à toto moueatur; sed quia id, quod mouet & quod mouetur, sunt aliquid ipsius, & vnum ciet alterum, ita vt illud alterum non necessario motum edat.

z Dubium

z Dubium autem] Dubitationem quandam proponit, ex dictis oriundam, nimirum: si in ipso se primùm mouente, quod sit A B, duæ insunt partes, vna mouens immobilis, quæ est A: altera mota, nempe B: num detracta aliqua portione parti ipsi mouenti, quæ sit continua, & altera item portione ablata parti motæ, quæ continua est; num inquam partes, quæ manent, adhuc sic affectæ esse debeant, vt vna nihilominus moueat, & altera moueatur: si enim ita sit, planè sequitur, mouēs A B, ante detractionem non primò mouere se ipsum, cum idem præstet dimissa parte.

Responsio ad proposi. dub. a An vtrumque] Diluit propositam dubitationem, aiēs: nihil obstare, quominùs id, quod ob continuitatem potestate diuiduum est, nequeat ad diuisionis actum perduci, vt patet in corpore solari. Item fieri posse, vt id, quod in tanta quantitate mouet aut mouetur, in minori nec cōsistere, nec proinde mouere aut moueri queat: cùm res naturales quoad minimum definitæ sint. Idem videre licet in corde, quod sectum motricem vim amittit. Quare nihil prohibet, secundum hanc considerationem designari aliquid se ipsum primò mouens, quatenus videlicet notari potest quantitas, in qua eius pars mouens & pars mota non iam munia sua obire valeant.

Primū mouēs debere esse immobile. b Ita primum] Ex iis, quæ hactenus de mouentium & mobilium statu rationeq; disseruit, colligit id, quod susceptæ disputationis scopus fuit, videlicet: quod primùm mouet, in omnibus quæ mouentur, immobile esse oportere: siquidem ostensum fuit, non omne, quod mouetur, agitari ab alio, quod vlteriùs ab alio motum capiat: sed consistendum in vno aliquo, quod si sit vltimum mouens, motu vacet: si verò non sit, haud iam ab externo aliquo motore pulsetur, sed in se sui motus causam habeat, ita vt vna pars motum edat, nec ab alia moueatur, cæteræ verò eundem motum excipiāt, nec necessariò moueant.

QVÆSTIO VNICA.

Num Aristotel s rectè ostenderit, esse in mundi vniuersitate vnum motorem primum.

ARTICVLVS I.

Rectè id ab Aristotele demonstratum.

QVibus rationibus probetur, esse vnum mūdi principem Deum, 12. lib Metaphysicæ, cum Aristotele fusiùs pertractandum erit. Nunc paucis expendemus, num Aristoteles c.5. huius libri, & c.2. lib.2. Metaph. rectè ostenderit, deueniendum esse ad vnum primum motorē. Porrò tota eius probatio, ex his duobus locis collecta, in hunc ferè modum concluditur: Si nō esset vnus primus motor, omnis causalitas causarū, essentiali subordinatione mouentium, atque adeo omnis earum effectus tolleretur: hoc autē est apertè falsum: ergo & illud. Maior ita probatur: In omnibus causis mouentibus, essentialiter subordinatis, prima est causa mediæ, & media vltimæ, siue mediæ plures sint, siue vna duntaxat: remota autem causa remouetur id, quod ab ea pendet: ergo si non datur prima, A nec erit media, nec vltima, nec vllus effectus. Quòd autē in causis essentialiter subordinatis prima sit causa mediæ, siue mediarum, hunc in modum ostenditur: Sumatur tota multitudo causarum mouentium, præter eam quæ immediatè attingit effectum: quærimus, num in tota multitudine sit aliqua causa mouens, & non mota; an quælibet ita moueat, vt ab alia moueatur? Si detur primum, iam dabitur vna prima causa, quæ non aliunde B motionē accipiat, & tamen ipsa aliis motionem afferat; siquidem omnes aliæ causæ inter se ita cohærent atque ordinatæ sunt, vt posterior à priore motum acci piat: si detur secundum, tota causarū collectio erit mouens & mota. Sed hinc sequitur, extra illam multitudinem necessariò existere aliquam causam, à qua ceteræ omnes moueantur, & quæ ex se expers motus sit: ergo vtrumlibet dicatur, non poterit non dari prima illa causa, C quam inuestigamus.

Sequi verò id, quod dicimus, nēpe extra illam multitudinē existere talem causam, dupliciter ostendi potest: primum, quia si omnes illæ causæ mouent & mouentur, omnes sunt instrumētales: at instrumentales esse nō possunt, nisi ab alia principe causa cieantur. Deinde, quia eadem

dem

dem ratio est in toti multitudine, quæ in singulis causis. quare si quælibet vindicat aliam à qua moueatur, etiã tota multitudo aliam seorsum positam, a qua motum recipiat, vindicabit. Quo patet, non dari in mouentibus essentialiter subordinatis infinitum progressum; sed existere vnam primam causam mouentem, à qua cæteræ moueantur. Ita fermè sese habet ratio Aristotelis, q̃ sanè optima est: eaq; vtitur D.Tho. 1. cõtra gentes c. 13. & Scotus in quodlib. q. 7. eãdemq; interpretes communi consensu approbant.

ARTICVLVS II.

Refutatio obiectionis contra demonstrationem Aristotelis.

Obiectio. OBiiciet tamen aliquis, futilem esse consecutionem illam, quam intulimus, nimirũ, si quælibet causa infinitæ multitudinis habeat aliam à qua moueatur, necessariò ipsam quoque multitudinem debere vindicare alia seorsum constitutam, à qua motum excipiat. Nam q̃ à rebus diuisim sumptis ad totam collectionem non valeat consecutio, in multitudine numerorũ videre est: nõ enim si quilibet ab alio superatur, iccirco oportet dari vnum, à quo tota numerorum multitudo vincatur.

Dilutio 1. Huic obiectioni occurrendũ est, cum A Capreolo in 1. dist. 3. q. 1. rationem illam non concludere vi formæ, sed in subiecta materia duntaxat. Etenim cũ multæ causæ mouent simul & mouentur, nõ solùm quælibet earum, sed etiã tota collectio, quatenus mota est in potestate ad motionem subeundam: quod autem ita in potestate est, requirit aliam causam in actu constitutam, à qua excitetur, & in actum perducatur: hæc autem est causa mouẽs, non mota. Responderi etiam potest cum B Caietano 1. par. q. 2. art. 3. (quod in idem ferme recidit) ideo diuersam esse rationem in numeris, & in causis simul mouẽtibus ac motis: quia causa proxima, siue cohærẽs cum effectu, habet causalitatem completam, cùm re ipsa effectum producat, quem alioqui producere non posset: non obtineret autem completã seu perfectam causalitatem, si penderet in causando ab alia superiori causa, & illa ab C alia, sicq; in infinitũ; quia infinitus ascensus & descensus repugnant cõplemento & absolutioni. Ex quo sequitur, necessariò deueniendum ad aliquam causam superiorem, qua proximæ causæ vis & efficacitas compleatur: quæ cùm inter eas, quæ mouentur, non occurrat, vtiq; extra illas quærẽda erit. Quibus patet, quãuis illa argumentandi formula à singulis ad totam multitudinẽ non valeat in numeris; valere tamen in re proposita, idest, in causis, quæ ita mouent vt moueantur.

Lege Ferr. c. 13. li. 1. cõtra gent.

Dilutio 2.

CAPVT SEXTVM.

Vm autem motum sempiternum esse oporteat, & non intermitti; necesse est aliquid, quod primũ mouet, seu vnum, seu plura, sempiternum esse: & id quidem, quod primum mouet, immobile. Eorum sanè, quæ immobilia quidem sunt, sed mouent, vnumquodq; perpetuum esse, ad præsentem sermonem nihil attinet. At verò necesse esse, vt aliquid immobile, omnisq; mutationis simpliciter & ex accidenti expers: q̃ aliud mouendi vim habeat, semper sit, his, qui sic considerant, fiet manifestum. a *Fieri autem posse (si cui placeat) ponamus, vt sine ortu & interitu quædam aliàs sint, aliàs non sint. Nam si quid partibus vacans interdum est, interdum non est; id omne sine mutatione aliquando sit, aliquando non sit, fortassis necesse est. Hoc præterea contingat, vt principiorum immobilium quæ mouendi vim habent, quædam interdum sint, interdum nõ sint: at vt omnia, fieri nõ potest; cùm perspicuum sit, his, quæ se mouent, causam aliquam esse, cur aliàs quidem sint, aliàs verò non sint. Quicquid enim se mouet, magnitudinem*

Text. 45.

Text. 46.

tudinem habeat necesse est, siquidem nihil, quod partibus vacet, mouetur. At quod mouet, non necesse est ex his, quæ dicta sunt. b Vt igitur alia oriantur, alia intereant, idq; continuè fiat, nihil eorum causa est, quæ immobilia quidē sunt, tamen non semper sunt; nec rursus eorum, quæ semper hæc mouent, illa verò alia. Perpetuitatis enim atque continuationis, nec vnum eorum causa est, nec vniuersa. Nam quod sic se habet, sempiternum est & necessario. Vniuersa au-
Text. 47. *tem infinita sunt & non simul omnia. Quamobrem constat, etsi decies millies nonnulla principia immobilia mouentia, & multa eorum, quæ se mouent intereunt, alia verò generentur: & hoc quidem cùm immobile sit, illud mouet, aliud verò aliud. Attamen quidpiā est, quod cōtinet, atque hoc præter vnumquodq; horum: quod quidem causa est, vt alia sint, alia non sint, atque muta-*
Text. 48. *tionis continuæ. Et hoc huic, hæc autem aliis motionis sunt causæ. c Itaque si perpetuus motus est perpetuum erit & mouēs primum, si vnum: at si plura, plura & perpetua. Vnum autem potius, q̄ plura: & finita q̄ infinita putādum est esse. Semper enim finita potiùs sumenda sunt, modò eadē fiant: cùm in rebus naturæ, id quod finitum est & melius, si esse possit, inesse oporteat. Satis autem est, si vnum, quod cùm immobilium primum: sempiternumve sit, motionis prin-*
Text. 49. *cipium aliis erit. d Perspicuum verò etiā ex hoc est, necesse esse, vt quod primum mouet, vnum aliquid sit & sempiternū. Etenim motū necessario semper esse, demonstratum est. At si semper, necesse est & cōtinuum esse: cùm id, quod semper est, continuum sit: quod autem deinceps, non continuū. Atqui si continuus, vnus: vnus autem & ab vno est mouente, & vnius rei quæ mouetur. Nam si aliud atque aliud mouerit, totus motus continuus non erit, sed dein-*
Text. 50. *ceps. e His sanè adductus aliquis credere poterit, immobile aliquid primum esse. & rursus si ad eorū, quæ mouent, principia animaduertat. Eorum igitur quæ sunt, aliqua esse, quæ alias quidem mouentur, aliàs quiescunt, perspicuum est. Atque hoc ipso planū factum est, nec vniuersa moueri, nec vniuersa quiescere: nec alia quidem semper quiescere, alia semper moueri. Qui enim ancipiti natura sunt, facultatemq; habent, vt aliquādo moueantur, aliquādo quiescāt, horum fidem faciunt. Cùm aūt talia cōspicua omnibus sint, & duorū vtramq; na urā demonstrare volumus; nempē aliqua esse quæ à motu semper vacāt, alia verò quæ semper mouentur: ad quod profecti, positoq; illo, quicquid mouetur ab aliquo moueri: hocq; esse aūt immobile, aut moueri, & id aūt à se, aut semper ab alio: eò progressi sumus, vt sumeremus, eorum, quæ mouentur, principium esse: eorum quidem quæ motu cientur, id quod se ciet; omnium verò id, quod est immobile. Cernimus autem, & id quidem manifestè, aliqua esse eiusmodi, quæ se mouent, vt animantium & animalium genus. Atque hæc sanè suspicionem præbebant, ne fortasse contingeret, motum, cùm omnino non esset, oriri: propterea quod in ipsis fieri id videremus, vt quæ immobilia cùm sint, rur-*
Text. 51. *sus, vt videtur, moueantur. Hoc igitur sumendū est, vno motu hæc se mouere, & illo non propriè, quippe cùm in se eius causam non habeāt. Sed animalibus naturales alii insunt motus, quibus non per se mouentur; vt accretio, imminutio, respiratio, quibus animalium vnumquodque, cùm quiescit, & se motu eo-*

qui

qui ab ipso proficiscitur, non ciet, mouetur. Atque horum causa est ipsum continens, & eorum multa, quæ ingrediuntur; vt nonnullorum alimentum. Cùm enim concoquitur, dormiunt; cùm verò distribuitur, expergiscuntur, atque se mouent, primo principio extrinsecus posito. Quamobrem à se non continenter mouentur. Nam ad eorũ, quæ se mouent, vnumquodq; aliud est mouens, quod ipsum quoque mouetur. In omnibus autem his primum mouens, & causa, vt ipsa se moueant, moueantur, sed tamen ex accidenti. Corpus namque locum mutat: quare & id quod est in corpore, atque id etiam quod in vecte se mouet. f *E quibus licet credere, fieri non posse, si quid immobile quidem est; sed tamen, cùm moueat, ipsum quoque ex accidenti moueatur, continuum motum id faciat. Quamobrem si necesse est, continuum motum esse, immobile aliquod primum mouens sit necesse est, quod ne ex accidenti quidem moueatur, si in rebus, vt diximus, esse debeat incessabilis aliquis & immortalis motus. Et id, quod est in se, & in eodem manere. Manente enim principio, vniuersum quoque maneat necesse est, quippe quod principio sit continuatum.* g *Moueri autem ex se ex accidenti, idem non est, quod ab alio. Etenim ab alio, nonnullis etiam in cælo principijs, quæ latìonibus pluribus cientur, inest, alterum autem ijs solis, quæ intereunt.* h *Atqui si aliquid eiusmodi semper sit, mouens quidem aliquid, immobile autem & sempiternum; id etiam quod ab eo primum mouetur, sempiternum sit necesse est.* i *Hoc verò ex eo quoque perspectum est, quòd generatio & interitus, & mutatio alijs rebus non aliter contingeret, nisi quidpiam, quod moueretur, moueret. Namque id, quod immobile est, vno eodemq; motu, & eodem modo mouebit: quippe quòd nihil mutetur, eius, quod mouetur, habita ratione.* k *At id, quod ab eo mouetur, quod motu quidem cietur, sed ab eo quod est immobile, quòd aliter atque aliter ad res se habeat; eiusdem motus causa non erit. Verùm quòd in contrarijs sit, aut locis, aut formis, vnamquamq; rerum aliarum contrariè motu afficiet, & aliàs in quiete, aliàs in motu constituet.* l *Ex his autem, quæ dicta sunt, planum etiã factum est, id de quo initio dubitauimus, cur non omnia aut mouentur, aut quiescunt; aut alia quidem semper mouentur, alia semper quiescunt. Sed aliqua interdum mouentur, interdum minimè. Huius enim causa nunc manifesta est; cùm alia ab immobili sempiterno moueantur, & ideo semper mutentur; alia ab eo, quod mouetur & mutatur, vt ipsa quoque necesse sit mutari. Id autem quod immobile est, cùm (vt dictum est) simpliciter, eodemq; modo, & in eodem semper permaneat, vnum simplicemq; efficiet motum.*

Text. 52.

Text. 53.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Quemadmodum in singulis, quæ ab se mouentur, ostendit, dari vnum quod immobile, à quo in reliquas partes motus deriuetur: ità nunc ex tota ratione motus, qui in natura cõspicitur, probat, dandum esse vnum primum motorem, omni motu mutationeq; vacantem, ac sempiternum. Concludit ergo inprimis motoris perpetuitatẽ ex eo, quia semper fuerit motus, qui absque mouente esse nequit; siue is motor vnus sit, siue plures, siue alia etiam mouentia æterna habeantur, siue non.

a Fieri autem] Docet, etsi fingamus, quædam physicæ generationis & interitus expertia modo esse, modo non esse: itemq; licet fateamur, partes mouentes, & per se insectiles, quæ in animantibus motum edunt, per aliquã mutationem vnà cum ipsis animantibus incipere & desinere, atque adeo quædam principia immobilia interdũ esse, interdum non esse: tamen fieri non posse, vt omnia huiusce ordinis & cõditionis sint, vt aliquando esse incipiant cùm antea non fuerint, vel esse desinant cùm fuerint. Id quod ex eo probat: quia si quædam se mouentia aliquando sunt, aliquãdo non sunt; necesse est aliquam causam ortus & interitus ipsorum dari: siquidem omne, quod mouetur mutaturve, sui motus ac mutationis causam habet. Quod autem interdum est, interdum non est, si sit compositum, generatur & interit. Præterea intereuntia, quæ se mouent, affecta sunt magnitudine: nullum enim insectile moueri potest: at quod in his motum edit, non necessariò partes habet. Multo ergo minùs supremum motorem partibus constare oportebit.

b Vt igitur] Primum motorem sempiternum esse ex eo concludit: quia continuæ ac perpetuæ mutationis, quæ in rebus conspicitur, nõ potest causa esse vnum aliquod ex iis, quæ ortum & occasum subeunt: cùm nullum semper existat; nec vero omnia, quia infinita sunt, ac simul esse nequeunt: si autem non existant, neutiquam eorum, quæ sunt, caussa esse possunt. Et vero licet, inquit, decies millies aliqua principia mouentia motus expertia, & multa ex eis, quæ se ipsa mouent, occumbant, aliaq; succedant, & in lucem prodeant, & eorum vnum mouens immobile aliquid moueat, & illud aliud; necessariũ tamen erit præter ipsa dari aliquod primum mouens, quod vniuersa cohibeat & complectatur, & cõmunis causa sit vt alia gignantur, alia intereant; eiusdemq; ad suas peculiares motiones administrandas vim communicare. Primũ motorem esse sẽpiternũ. Text. 51.

c Itaque si] Rationem, qua ex motus æternitate sempiternum esse motorem primum ostenderat, repetit, addens, non modo si vnus sit, sempiternum esse oportere, sed idem quoque pronuntiãdum, si plures numerentur. Sed enim asserendũ potiùs, vnum esse, q̃ plures: ꝙ si plures sint, finitos potiùs, quam infinitos esse. Cùm enim finita sufficiunt, ea potiùs sumi debent, q̃ infinita: sufficit vero vnus motor sempiternus, qui aliis omnium motionum causa sit; præsertim cùm plura prima esse non possunt. Necessariò dũdum vnũ mouens primum.

d Perspicuum vero] Primum motorem, & æternum & vnum esse, comprobat, ex perpetuitate & vnitate motus. Nam cũ motus in natura semper fuerint, vt suprà ostensum est, & ii ad vnum principem motum, à quo pendent, reduci debeant; hoc est, ad cœlestem motum, quem proinde æternũ esse oportet: cùm insuper hic motus maximè vnus sit; neque adeo continuus, ab vno & sempiterno pendeat necesse est. Nam si ab alio atque alio motore efficeretur, non continuus foret, sed vnus aliũ subsequeretur.

e His sanè adductus] Ratione alia, sumpta ex principiis eorum quæ se mouent, suadet, vnum esse perpetuũ motorem. Ad quam probationem repetit quædam ex iis, quæ superius dixerat, quæ non est cur iterum a nobis explicentur.

f E quibus] Argumentatur hunc in modum: Fieri nequit, vt vllum principiũ eorum, quæ mouent mota per accidens, sit causa perpetuæ & continuæ mutationis; cùm ea omnia ab aliis mota moueantur, nec suorum motuum, nisi alia in ipsis motione præeunte, causæ sint: oportet ergo aliud principiũ vltra hæc omnia constituere, quod neutiquam motum subeat, ac nec ex accidente mutetur. Hoc autem erit primũ, à quo cætera vim mutuentur, alioqui motus vnus perennis & sempiternus non dabitur.

g Moueri autem] In promptu erat obiectio contra proximè dicta, nempe: Motores cœlestium sphærarũ, quæ sub mobili primo voluuntur, æternam & perennem motionem facere, & tamen ex accidente moueri. Occurrit, bifariam dici aliquid moueri ex accidente: nimirum vel quia adiunctum est ei, quod ab alio ex accidente mouetur; vel quia motu, quem in alio edit, cietur; quo pacto anima ex accidente fertur motu corporis, quod ipsa agitat. Docet igitur, mentes, quæ errantium stellarum globos circumuehunt, non moueri ex accidente hoc posteriori modo; alioqui motum sempiternum efficere non possent; sed priori modo, quatenus videlicet assident orbibus, qui primi mobilis circumactu per accidens rotantur. Iuxta hanc interpretationem (quæ est D. Thomæ, Alexandri, Auerrois, & aliorum interpretum) nomine principiorum Obiectio. Dilutio.

intelli-

intelliguntur cœlestes mentes. Simplicius tamen sphæras errantium stellarum, quæ motu primæ sphæræ per accidens rapiuntur, designari credit.

h Atqui si aliquid] Duplici ratione ostendit, id, quod à primo mouente primum mouetur, sempiternum esse. Prima ratio ita ferè concluditur: Motus, qui non semper est, administratur à motore, qui per se, vel ex accidente mouetur; vt in superioribus declaratum fuit: igitur cùm primum mouens motionis expers perpetuumq; sit, atque ita affectum, vt nec per se, nec ex accidente moueatur; consequens est, vt id, quod ab eo primum cietur, æternum sit.

i Hoc vero] Secunda ratio est: Nisi daretur corpus vnum, quod indefesso motu sublunarem mundum ab æterno regeret, non semper rerum generatio & interitus extitissent: hoc autem, vt fuit superiùs disputatum, à vero abest: ergo & illud. Maiorem suadet: quia si inter primum motorem, & res, quæ gignuntur atque occidunt, non intercederet primũ mobile, cùm ipse primus motor semper eodem modo se habeat, & quod tale est, diuersitatis causa esse nequeat, vtiq; nulla ab eo rerũ varietas manaret.

K At id quod] Admonet, nec ipsum primum mobile, à primo motore agitatũ, per se sat esse ad generationum & corruptionum varietatem inducendam: sed quia ob differentem situm & aspectum ad inferiora, & ob diuersitatem ipsarum rerum quæ patiuntur, aliis temporibus aliter se habet, nunc ad motũ euocat, nunc quietem affert. Hic aduerte, Aristotelem lib. 2. de ortu & interitu, perennitatem generationũ & corruptionum attribuere primo mobili; earundem verò stata discrimina referre ad vim errantium stellarũ, & obliquum motũ Zodiaci. Cui sententiæ non contradicit hoc loco: non enim præcipuã, sed aliquo modo causam eius varietatis primũ mobile constituit.

l Ex his autem] Ex superiori disputatione conspicuum esse ait, id quod demonstrandum proposuerat: cur videlicet alia perpetuò moueatur, alia perpetuò quiescãt, alia interdum moueantur, interdũ quiescant. Enimuero quædam semper moueri oportet: quia à mouente immobili, quod semper eodem pacto se habet, & eundẽ perpetuo motum edit, cientur. Alia nunquam mouentur: quia in mouentibus non abitur in infinitum. Alia interdum mouentur, interdum non: quia à mobili, quod semper mouetur, ita afficiuntur, vt ab eo nunc quietem, nunc motum accipiant. Porrò in primo huiusce partitionis membro continentur corpora cœlestia: in secundo primus motor: in tertio res sublunares.

Nota in hoc capite, ad text. 48. effatum illud: Semper id, quod finitũ est, melius est, si esse potest. Quo Philosophus monet, finitatem infinitati præferendam esse, & in ipsa finitate paucitatem; & omnino vnitatem multitudini. Idem effatum inculcauit etiam 1. huius operis c. 6. tex. 50. & 12. Metaphy. c. vlt. tex. 55. vbi statuit, non esse bonam multitudinem principatus, ideoq; vnum esse principem totius vniuersi. Lege, quæ in hanc sententiam præclarè scripsit D. Tho. 1. lib. de regimine principum, c 2. Effatũ Philosophicũ.

QVÆSTIO I.

Vtrum primus motor secundum Aristotelem omni mutatione & magnitudine vacet.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta negatiuam partem astruere videantur.

QVòd primus motor secundum Aristotelis doctrinam, nõ sit ab omni prorsus mutatione & magnitudine liber; conabitur aliquis in hunc modum
1. argum. suadere. Ab eo, quod vnum & immobile est (vt constat ex iis, quæ tradita sunt li. A 2. de generat. c. 9. text. 53. & c. 6. huius libri, text. 53.) non nisi vnum quid effici potest: ergo si primus motor est vnus & immobilis, nequaquam ab eo, ſm Aristotelis placita, rerum varietas & distinctio ꝓcedere potuisset: quod falsum est. Corroboraturq; argumentum: primo, quia causa debet in se effecta sua continere, atque adeò si ea multa sint, oportebit ipsam causam multiplicem esse ac variam. Secundo, quia necesse est effectum repræsentare causam: B quæ autem multa sunt, nequeunt appositè id, quod vnum est, repræsentare.

Deinde: quicquid est in eo quod mouetur, esto in se illius motionem non recipiat, 2. argum.

cipiat, dicitur, saltem ex accidente, moueri: sed Deus, ſm Aristotelem extremo huius lib. tex. 85. est in circumferentia primi orbis, qui perenni motu circumuoluitur: ergo ratione illius dicetur, saltem ex accidente, moueri. Maior probatur: quia, vt docet D. Tho 3. par. q. 76. ar. 6. corpus Christi in diuina Eucharistia mouetur per accidens motu specierum; & Angelus motu corporis assumpti, vt idem ait 1. par. q. 51. art. 3. & tamẽ neque corpus Christi, neque Angelus eiusmodi motum in se recipiunt.

Tertiò: Aristoteles in eo errore & impietate videtur fuisse, vt Deum animal esse, atque adeo mole corporis præditum existimaret: non igitur Deus apud illum magnitudine vacat. Probatur assumptũ: namque 12. Metaphysicæ c. 7. tex. 39. ita scripsit: *φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον ἀΐδιον ἄριστον*: hoc est, dicimus aũt Deũ esse animal sempiternum optimũ. Quare Athenagoras Philosophus Atheniensis, in oratione, quam ad Marcum & Commodum Imperatores pro Christianis habuit, Aristotelem reprehendit, ꝙ Deum animal ex anima & corpore constitutum putarit. Quod item cẽsuisse Aristotelem scripsit Galenus in lib. de Philosophica historia, c. 25. Præterea Iamblicus, non solùm Platonicus, sed etiam, reste Simplicio, diligens Aristotelis expositor, in 1. lib. de secta Pythagorica affirmat, custodiri in arcanis hæc Aristotelis verba: *τοῦ λογικοῦ ζώου τὸ μὲν ἐστι θεός, τὸ δὲ ἄνθρωπος*: idest, animalis rõnalis aliud est Deus, aliud homo.

ARTICVLVS II.

Primum motorem Deum omnis mutationis & magnitudinis expertem esse.

VErùm, ꝙ Deus Opt. Max. omnis prorsus mutationis, corporeæq; magnitudinis expers sit, docet fides orthodoxa, cùm aliis Sacræ paginæ testimoniis, tum illo ex capite tertio Malachiæ: Ego Deus, & non mutor. Et illo, ex cap.

1. ratio. 4. Ioannis: Spiritus est Deus. Poteſtq; id ex eo breuiter cõfirmari: quia Deus cùm sit primũ ens, est simpliciter in actu, nulloq; modo in potentia: id autem, quod

A mutari potest, necessariò est in potentia ad aliquid nouè acquirendum, & omne item corpus, cùm sit continuũ, est in potentia vt diuidatur. Præterea: omne corpus est compositum, & posterius partibus, ex quibus coalescit: atqui primum ens non potest esse vlla re posterius: ergo nec corpus esse poterit. Item: Deo conuenit id, quod perfectissimum est: sed spiritale & immutabile, est perfectius corporeo mutationiq; obnoxio. ergo id Deo
2. ratio.
3. ratio.

B attribuendum est. Huc spectat illud D. Anselmi in Monologio, c. 28. Iste spiritus, idest, Deus, qui sic suo modo mirabiliter singulari, & singulariter mirabili est; propter incõmutabilem æternitatem suam, nullo pacto ſm aliquem motum dici potest fuisse, vel fore: neque commutabiliter est aliquid, quod aliquãdo aut fuit aut non erit; neque non est, quod aliquando fuit, aut erit. sed quidquid est, simul, & semel, & incommutabiliter est.

C Hanc etiam diuinæ naturæ immutabilitatem testabantur Platonici, aientes animam esse mobilem multitudinem; Angelum multitudinem immobilem; Deum immobilem vnitatem. Appellabãt enim Deum vnitatem immobilem, eo ꝙ naturam possideat maximè vnã, ac nulli processus obnoxiã mutationi, quod in res creatas non conuenit: tametsi Angelus respectu aliarum rerum immobilis etiam vocetur, nõ simpliciter; sed ꝙ minùs, quàm

D illæ, mutari consueuerit.
Lege Ficinũ lib. de immortalitate animorum.

Nihil verò dictis obstat, ꝙ diuinæ literæ nonnunquam Deo dimensiones, hoc est, latitudinem, longitudinẽ, & profunditatem dant. Id enim, vt Theologorum princeps Dionysius 9. cap. de diuinis nominibus exponit, per metaphoram accipiendum est, ita vt latitudo sit processus diuinæ prouidentiæ ad res omnes: longitudo, Dei virtus à summo ad imũ vsque
Remotio obiectionis.

E peruadẽs: profunditas, Dei essentia à nullo comprehensibilis. Nec item officit, ꝙ doctores sacri nonnunquam motũ Deo attribuũt, similiter namq; motus nomẽ improprio & trãslatitio significatu vsurpant, quo pacto, teste eodem Dionysio loco citato, moueri dicitur Deus; ꝑpter actiones, quas ex se promit, sine vlla tamen sui mutatione. Sicq; attribuitur Deo motus rectus, flexuosus, & circularis. Rectus, ad significandã indeflexibilem constantiam

stantiam

stantiam, progressumq; diuinarū actionum nusquam inclinatem: hoc est, quia vt rectus motus à linea recta minimè digreditur, sed à quodam principio vsque ad finem æquabiliter euadit; ita diuina operatio à fonte totius esse egressa non curuatur, sed per media omnia, vsque ad vltimum quasi punctū, sm ipsius dispositionem pertingit. Motus autem flexuosus siue obliquus, ex diuersis constat, vt patet: ideoq; Deo accommodatur, prout in eius operatione intelligitur progressio & status. Progressio, quatenus diuina potētia in summo rerū vertice existens, quasi per quēdam defluxum ad res alias deriuatur: Status, quatenus res à se productas in esse proprio tutatur & conseruat. Denique, in motu circulari duo insunt. Nam circulare corpus, quod eo fertur, ex parte concaua continet alia: præterea redit ab eodem ad idem punctum. Sic igitur circularis motus Deo ascribitur, quia Deus omnia suæ potentiæ ambitu continet, & vniuersa ab se, vt a principio, orta, ad se ipsum, vt ad finē, quasi in gyrum, reuocat & conuertit.

Nullo autem prædictorum motuum, vel aliorum eiusmodi, qui de Deo enunciatur, mutari dicitur Deus; cùm per eos nihil in se admittat, amittatve, quo ex non tali talis, aut ex tali non talis in se ipso fiat. In quam sententiam lege caput Firmiter, de summa Trinitate & fide catholica, D. August. lib. 10. super Genesim ad literam, c. 25. & lib 6. de Trinitate, c. 7. D. Anselmum in Monologio, cap. 24. Hugonem Victorium de sacramētis par. 1. lib. 1. c 13.

ARTICVLVS III.

Respondetur propositæ quæstioni ex mente Aristotelis: & expenditur ratio, qua ab eo primi motoris immobilitas probatur.

HIs ita explicatis, ad quæstionem directò respondemus: primum motorem secundum Aristotelis doctrinam esse prorsus immobilē, atque omnis expertem magnitudinis. Id quod ex septimi & octaui lib. progressu satis constat, vbi Aristoteles inter cætera primi motoris attributa hæc duo potissimùm indagauit, in eaq; confirmanda incubuit. Sed A enim quia ratio, qua primi motoris immobilitatem ostendit, nonnihil dubitationis continet, eam hoc loco paulò accuratiùs expendemus: habet autem sese illa in hunc modum; Constat, in rerum vniuersitate multa esse, quæ moueantur. Cū igitur omne quod mouetur, ab alio moueri necesse sit, vel danda est infinita progressio; vel perueniendū ad aliquem motorem, qui ita moueat, vt non moueatur. Primum dici non potest, quia infinitum non datur in natura, ergo secundū. B Quòd si quis respondeat, dari vnum primum motorem, qui non ab alio, sed a se ipso per accidens moueatur, id ex eo refellitur, quia quod per accidens mouetur, nequit ex æternitate mouere, at primus motor æternam efficit motionem. Quare fateri necesse est, illum & per se, & per accidens immobilem esse. Effatum verò illud, Id, quod per accidens mouetur, nequit ab æterno mouere, inde vim C habet, quia quod per accidēs cietur (intellige eo modo, quo anima ad motum corporis) perennem ac sempiternā continuare motionem non valet, cum necesse sit paulatim languescere, ac motrīci vi destitui.

Ratio Aristotelis.

Hanc rationé affert et D. Damascenus lib. 1. fidei orth. c. 4. D. Tho. 1. contr. gent. c. 23.

Porrò disputatio hæc Aristotelis, nisi aliquid adiiciatur, nō colligit institutū, vt præter alios aduertit Scotus in 1. di. 8. q. 4. Nam cùm ex motu dūtaxat physico D procedat, tantùm euincit, perueniēdum esse ad vnum aliquem cœlestiū corporū motorem, qui omnis physicæ motionis expers sit. Diceret autem quispiam, motorem hunc esse intelligentiam primi orbis motricē, quæ motu physico, nec per se, nec ex accidente affici potest, nec mouendo defatigatur aut languescit; & tamen non est prima omnium causa, idest, Deus, cuius inuestigationem sibi locis citatis Aristoteles proposuerat. Vt igitur E probatio hæc institutum conficiat, complenda ratio erit ex 12. Metaph. c. 7. vbi Aristoteles, sumpto motu in tota suæ significationis amplitudine, ita vt et metaphysicas siue spiritales motiones, qbus res vtcunq; mutari possit, cōprehendat; ostendit, perueniendū esse ad vnum primum motorem, ab omni prorsus mutatione alienum, & absolutū; hoc fere modo; Cùm primum mouens moueat per intel-

Non cōcludit, nisi aliquid addatur.

Integra ratio.

intellectum & voluntatem: omne autē, quod sic mouet, agat propter finē ad se cognitum & amatum: vel primum illud mouens agit propter se tantum; vel alterius gratia; si propter se, ergo est omni ex parte immobile, quia iam nō ab alio ad mouendū allicitur: si alterius gratia, iam de illo eadē quæstio redibit. Cùm ergo non liceat in infinitū abire, vtiq; standū erit in primo aliquo motore, qui ab omni, etiā metaphorica & impropria motione aliūde causata, liber sit. Hic aūt est prima omniū causa, naturæ totius moderatrix, quem Deum fateamur necesse est.

ARTICVLVS IIII.

Obuiam itur primi articuli argumentis.

NVnc argumētis, quæ initio quæstionis proposita sunt, respondeamus. Ad primum dicendum est; effatum illud, ab vno, quà vnum est, non nisi vnū prouenit: verum quidem esse, si intelligatur de caussa naturali, quæ dū eodem modo se habet, & passim similiter eodem modo affecta est, per se non nisi vnum producit; vt calor calorem, frigiditatem frigiditas: non autem, si intelligatur de prima causa, quæ licet quoad suam substantiam maximè vna sit; tamē sua potestate res omnes quantumlibet distinctas cohibet: ac tametsi species rerum naturaliū, quæ sub lunæ orbe continentur, per causas secundas modò efficiat & conseruet; posset tamē eas omnes sine vllius rei interuētu se sola procreare, ac tueri. Quod verò cōtra obiicitur: Id, quod est vnū, nō posse aptè à pluribus repræsentari: falsum est. Inprimis enim quilibet effectus per se sumptus, quatenus vnū quidpiam est, causæ suæ vnitatem appositè refert. Deinde, cōueniens fuit, multa diuersaq; effecta à Deo produci, vt vnūquodque, quoad eius fieri posset, diuinā adūbraret bonitatē, & quod vni ad eā adumbrandā deesset, ab alio vtcunq; suppleretur: qđ præclarè edocet S. Tho. 1. par. q. 47. art. 1.

Lege Richar. in 2. d. 1. q. 1. circa 4. prin.

Vnū à prioribus quomodo aptè repræsentari possit.

Pro secundi argumenti explicatione animaduertendum est, duas requiri conditiones, vt aliquid censeatur ex accidente moueri, motu eius in quo esse dicitur. Alteram ita in eo esse, vt saltem naturæ viribus alibi esse nequeat; quā conditionem ponit D. Tho. 1. sent. di. 37. q. 4. art. 1. & in 2. d. 8. q. 1. ar. 4. vnde infert, non moueri animam per accidens, ad motum solius manus; sed dum totū corpus mouetur. Adde, requiri præterea, vt id, in quo prædicto modo continetur, s̄m se totum locum mutet: qua de causa asserit etiam D. Thomas loco proximè citato, etsi (vt quorūdam Philosophorum opinio fuit) motor cuiusuis sphæræ cęlestis esset anima sui orbis, atque adeò in toto cęlo existeret; non proinde asserendum fuisse, quemlibet motorē moueri per accidens motu suæ sphæræ, cùm illa ita circumagatur, vt totum situ non mutet. Altera conditio est: vt id, quod ex accidente mouetur, sit innexum, vel quasi innexum ei, ratione cuius moueri dicitur. Quo pacto se habet anima ad suum corpus, & angelus ad corpus assumptum: atque etiam corpus Christi ad species diuinæ Eucharistiæ; est enim etiā inter illud & species colligatio quædam orta, ex ineffabili modo existendi in sacramento. Huiusce conditionis defectu, intelligētia motrix cęli nō dicitur ex accidēte moueri; cùm perpetuò in eodem situ maneat, è quo aliis atque aliis sphæræ partibus, sibi mutuò succedētibus, impulsum imprimit: vt D. Thom. in 1. par. q. 51. art. 3. ex Aristotele hoc in li. c. vltimo, tex. 84. aduertit. Hinc iam patet argumenti solutio. Licet enim Deus sit in rebus quæ mouentur, nequaquam tamen per accidens moueri dicendus est: cùm nullis locorū spatiis definiatur, nec vlli rei illigatus sit, sed suæ essentiæ immēsitate vbiq; existat: quod rebus in argumēto adductis minimè conuenit.

Prima conditio, vt aliquid ex accidente moueatur.

2. conditio.

Aduerte tn̄ hoc loco, motores orbiū Planetarū dici ab Aristotele hoc in libro c. 6. tex. 52. moueri per accidēs, nō quidē ratione sui; sed ratione suorum mobiliū: quia videlicet orbes, quos circumagunt, præterquā q̄ ab Occidente Orientē versus proprio motu cōmeant, rapiūtur et motu alieno, idest, vertigine primi cœli ab ortu ad occasum. Quod tn̄ non conuenit primæ sphæræ, quæ vnicū duntaxat motū subit. Obiiciat tn̄ aliquis, si ex eo intelligētiæ dicendæ forent per accidens moueri, q̄a ipsarū orbes ex accidente rapiūtur: eodem pacto debuisse eas extrinseca appellatione globosas lucētesq; vocari, à figura & luce eorundē orbiū. Huic obie-

Lege D. Th. 1. cōtra gēt. c. 13.

Obiect.

Dilutio. Quære aliã solutionem apud Sôc. 12. Metap. q.6.

obiectioni occurrendũ, non eandẽ esse rationẽ in motu, quæ in figura ac luce: hæc enim incorporeæ naturæ repugnant, motus verò non itẽ; vt patet in anima rationali, quæ motu corporis per accidẽs mouetur. Adde, ꝙ hæc suopte ingenio non nisi res, quibus inhærent, nominant; motus aũt non solũ actiuè rem agentẽ, cui non insidet, appellat; sed ẽt passiuè nuncupat rem subiectã, cui interdũ non hæret, vt animæ rationalis exemplo liquet.

Quorũdam respõsio ad vltimũ arg.

Ad vltimum sunt qui dicãt, malè vertisse interpretes Aristotelẽ, vbi ait, Deũ esse animal æternũ & optimũ: debuisséq; reddere, vitã aut viuens, nõ animal: quia animal, græco vocabulo non ab anima dicitur, sicuti latino; sed à vita. Verùm, vt rectè ait Bessario li. 3. cõtra Calumn Platonis, c. 14. hi immeritò iubẽt latinos interpretes græca nomina ex etymologia, non ex analogico vsu latinè reddere, vt ἄνθρωπον non hominẽ vertat, sed reminiscentẽ, seu sursum spectantẽ: θεὸν, non Deũ, sed currentẽ, vel videntẽ: ζωὴν non vitã, sed feruorẽ. Quare dicendũ potiùs est cum D. Thoma, Alexandro, Alensi,

A aliisq; expositoribus, ad eũ locũ Aristotelẽ non suo iudicio Deũ animal appellasse; cũ ibi mox subiiciat, demonstretq;, diuinã mentẽ ab omni materia & magnitudine prorsus abiunctam esse: sed ex vulgari sermone hominũ, qui vt Deo vitã attribuerẽt, animal eũ vocabãt, ꝙ vitæ functiones in animalibus manifestè appareant. Id verò propterea fecit Aristoteles, vt ex publica opinione cõfessum acciperet, quod astruere nitebatur, nempe

B inesse Deo vitã. Iure tñ à Magno Alberto, aliisq; nõnullis reprehenditur, ꝙ vulgi vocẽ quasi suã vsurpãs, Deum animal vocarit: scripsit enim, φαμὲν τὸν θεὸν ζῶον, idest, dicimus Deum animal: oportet enim Philosophũ, cùm de Deo loquitur, ab iis nominibus abstinere, quæ diuinæ naturæ excellẽtiã dedecent, errãtisq; vulgi sermonem potiùs corrigere. Quod verò ex Iamblicho protulimus, accipiendũ erit nõ quasi dogma scholæ Peripate-

C ticæ, sed Platonicæ, quæ animal rationale in Deos seu cęlites quosdã immortales, & in hoĩes diuidebat: vt cõstat ex Timæo, & ex Porphyriana Isagoge, c. de Differẽtia.

CAPVT SEPTIMVM.

Erspicua verò etiam magis hæc fient, si aliunde exordiamur. Dispiciendum enim est, vtrum continuus aliquis motus esse necne possit; & si potest, quis sit, & quis motuũ primus. Constat enim, si motum perpetuò esse necesse est, primus autem hic & cõtinuus est, primũ mouentẽ hunc motũ efficere, quem vnũ & eundẽ esse continuum & primum necesse est. Text. 54.

a Cùm igitur tres sint motus, is qui in magnitudine, & is qui in qualitate, & is qui in loco, quem græcè φορὰν, hoc est, lationem nuncupamus; hunc esse primũ necesse est. Accretio enim esse non põt, nisi alteratio præcedat. Quod enim augescit, partim ex simili, partim ex dissimili augescit, cùm alimentũ cõtrario contrariũ dicatur; & quicquid accedit simile simili id omne euaserit. Mutatio atque ea, quæ in contraria est, alteratio sit necesse est. At si alteratur, id sit oportet quòd alteret, & ex potestate calido actu calidũ efficiat. Quamobrẽ constat, id quod mouet non similiter se habere; sed ad id, quod alteratur, interdũ ꝓpiùs accedere, interdũ longiùs ab eo remoueri. Hæc verò absq; latione esse nõ possunt. Si igitur motũ semper esse necesse est, lationẽ quoq; necesse erit motuũ primũ semper esse: atque si lationis alia sit prima, alia posterior, eã, quæ prima est. Omniũ ẽt affectionũ raritas & densitas, principiũ sunt, cùm graue & leue, molle & durũ, calidũ & frigidũ, densitates quadã esse & raritates videãtur. At verò densitas & raritas cõcretio sunt atque secretio, quibus substãtiarũ generatio & interitus esse dicitur: quæ aũt coguntur & disiciuntur, loco mutari necesse est. Atqui & eius, q augescit & imminuitur, magni- Text. 55.

Text 56. *tudo loco mutatur.* c *Atque etiam ex his, si consideremus, lationem primam esse perspicuum erit. Ipsum enim primum, vt in alijs, ita & in motu, multipliciter dici potest. Dicitur autem id prius, quod cùm non sit, alia non erunt, illud verò sine alijs. Item tempore atque essentia.* d *Quare cùm necesse sit, motum continenter esse: erit autem continenter, aut is qui continuus est, aut is qui deinceps, magis verò qui continuus: præstatq; continuum, quam deinceps esse: atque id, quod præstat in natura esse modò possit, arbitramur, potest autem continuus esse: quod quidem posteriùs demonstrabitur; nunc verò ponatur, atque hunc nullum alium nisi lationem esse posse; certè lationem primam esse necesse est. Nulla enim ingruit necessitas, vt vel augeatur, vel alteretur, vel gignatur, vel intereat, id quod fertur. Harum autem motionum nulla esse potest,*
Text. 57. *si continua non sit, quam primum mouens efficit.* e *Tempore etiam primam, cùm ea sola cieri sempiternæ res possint. At in vnoquoq; eorum, quæ generationem subeunt & interitum, vltimus motuum latio sit necesse est. Nam postquam sunt genita, alteratio primùm est & accretio: perfectorum autem motus, latio est. Verùm aliud prius sit necesse est, quod latione moueatur, & his, quæ fiunt, generationis causa sit, generationi minimè obnoxium, vt id quod genuit, eo quod est genitum. Ob hoc enim generatio motionum prima esse videbitur, quod genitam rem esse primùm oporteat. Quod quidem in singulis rebus quæ oriuntur, ita se habet: sed aliquid priùs ex his, quæ fiunt moueatur necesse est, quod ipsum non fiat, & hoc item aliud priùs. Cùm autem generatio prima esse non possit:* f *quæcunque enim mouentur interire possent, perspicuum esse, nec vllum motuum, qui sunt deinceps, priorem esse. Dico verò deinceps accretionem, alterationem, imminutionem, interitum, cùm generatione posteriores sint omnes. Quare si generatio latione prior non est, nec aliarum mutationum vlla*
Text. 58. *erit.* g *Omnino autem id, quod gignitur, imperfectum videtur, & ad principium proficiscens. Quò fit, vt, quod generatione posterius est, natura sit prius. Omnibus autem quæ gignuntur, postremo latio competit. Quamobrem viuentium alia omnino immobilia instrumenti penuria sunt; vt plantæ, & animaliũ*
Text. 59. *genera complura: alijs imperfectis inest. Quare si latio his magis inest, quæ magis naturam adepta sunt, motus quoque hoc aliorum primus erit essentia: tum ob hæc ipsa,* h *tum quia quod mouetur, minimè omnium motionum latione ab essentia abscedit. Hac enim sola nihil, quod insit, mutatur, quomodo eius*
Text. 60. *quod alteratur, qualitas; eius quod augescit & decrescit, quantitas.* i *Ex eo autem perspici potest maximè, quod mouens se ipsum hoc motu, qui in loco fit, maximè propriè se cieat; idque, quod se mouet, rerum quæ mouentur & mouent, principium & primum esse affirmamus. Perspicuum itaque est, lationem*
Text. 70. *principatum in motibus tenere.* k *Nunc autem, quæ latio prima sit, demonstrandum est: idque, quod nunc, & antea etiam positum est, continuũ aliquem & perpetuum motum esse posse, eadem methodo simul patebit. Aliorum sanè motuũ nullum cõtinuũ esse posse, ex his constat Omnes enim motus & mutationes ex oppositis sunt in opposita: vt generationis & interitus termini, ens & non ens; alterationis cõtraria affectiones; accretionis & imminutionis magni-*

tudo

tudo & paruitas, aut perfecta & imperfecta magnitudo. Contrarij autem qui in contraria. Quod verò cùm prius fuerit, hoc motu non semper cietur, quiescere antea necesse est. Quare constat id quod mutatur, in contrario quiescere. l *Similiter & in mutationibus. Nam quæ simpliciter generatio est & in-* Text. 62. *teritus, opponuntur, atque etiam singula inter se. Quare si fieri non potest, vt oppositis simul mutetur, mutatio continua non erit, sed medium tempus inter eas intercedet. Nihil enim interest, contrariæ sint, annon contrariæ mutationes hæ, quæ in contradicentibus sunt, modo eidem adesse simul non possint: ad rationem etenim hoc nihil conducit. Nec si non necesse est, in contradictione quiescere, nec item quieti mutatio aduersatur (cùm id, quod non est, fortasse non quiescat, interitus aũt in id, quod non est) sed si solùm inter ipsas tps sit, ita enim demum continua non est mutatio. Nam nec in prioribus cõtrarietas conducebat, sed simul inesse non posse.* m *Nec verò cõturbari quispiã debet, quòd idem pluribus contrariũ esse consequatur; vt motus statui, & ei motui qui est in contrarium: sed in tantum sumere, contrariũ motum & motui & quieti opponi, nõ secus ac æquale & mediocre ei, quod excedit & ei, quod exceditur. Ad hæc fieri nõ posse, vt seu motiones seu mutationes oppositæ simul insint.* n *In generatione itẽ & interitu omnino absurdũ videbitur, si quod genitum est affa-* Text. 63. *tim interire necesse sit; nulloq́; tpe permanere. Quam ob rem argumẽtũ, quod aliorũ fidẽ facit, ex his sumetur. Naturale enim est, vt similis in omnibus sit ratio.*

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Vm a igitur] Non parua est interpretũ dissensio, quid hoc loco monstrare velit Aristoteles. Dicendum tamen, propositum illi esse, eum motum, quo primum mobile à motore primo agitur, indagare. Docet ergo in primis, lationem inter omnes motus primam esse. Nam cùm motus triplex sit, vt 5. libro explicatum fuit; ad quantitatem, ad qualitatem, & ad locum: hunc alios antecedere inde patet, quia cæteri absque illo esse nequeunt. Etenim, vt in primo de generatione ex professo disseritur, nihil potest accrementa sumere, nisi alteretur; nec potest alterari, nisi loci mutatione præeunte siquidem alimentum, cuius accessu res accrescit, partim est dissimile, partim simile: dissimile, quia rei alendæ primùm aduersatur, vt pote contrariis affectum qualitatibus: simile, quia viuens ministerio altricis virtutis ipsum decoquit & præparat, sibiq́; tandẽ assimilat; hoc aũt non nisi alterando præstat. Deinde, quòd hanc alterationẽ latio præeat, ex eo suadet, quia alterãs educit de potestate in actum rem, in quã agit: atque ita nõ semper erga illã eodẽ modo affectũ est. Quare oportet, vt ad agendũ patiẽdũq; sese ambo accõmodent, ac sibi mutuò accedant, quod lationis interuentu fit. Ita verò patet, lationẽ esse primũ omniũ motũ, imò & perpetuũ, cùm semper motus detur. Porrò aũt cùm duplex sit latio, circularis & recta: & illa prior sit, quàm hæc, vt progressu planũ fiet: constat motũ circularẽ inter oẽs motus, et locales, primum locum obtinere. Excellentia motus localis.

b Cùm autem] Aliud subiicit argumentum ex sententia veterum philosophorũ, qui raritatem & densitatem omnium qualitatum principia faciebant. & densitatem ipsam coitu, raritatem dissipatione partium fieri arbitrabantur: iisdemq; rerum generationem & interitum constare aiebant. Cùm enim coitio siue concretio & dissipatio absque latione non detur, patet eos motui locali primum locum dedisse.

c Atque etiam] Vt aperiat, qua ratione latio omnium motuũ primus sit, proponit tres modos prioris: videlicet prius natura, tpe, dignitate. Etsi enim plures numerentur in categoriis, c. de hac ipsa re, & 5. li. 6. Metaphy. c. 11 isti hi tres præcipui habentur. Modi prioris.

Dicitur autem prius natura id, sine quo aliud esse non potest; ipsum verò sine eo esse potest: vt animal sine homine, non contra. Prius tempore nuncupatur id, quod prius tempore existit. Prius perfectione, quod excellentiorem obtinet naturam.

d Quare cum] Statuit, lationem tribus illis modis, quàm motus alios; priorem esse. Ac quòd natura prior sit, ita probat: Latio potest esse absque aliis motibus; ipsi verò absque latione esse nequeunt: ergo latio prior est. Antecedens ostenditur: quia latio est continua: nullus autem cæterorum motuum continuus est, ita vt iugem continuitatem absque intermissione habeat. Hoc assumptum probatur: qui, vti iam ostensum fuit, oportet dari continenter in natura rerum vnum quendam motum: is autem vel continuus erit, vel deinceps: cumq; magis conueniat esse continuũ (siquidem hic est magis vnus, & natura semper facit optimum quod potest) cùm præterea sola latio continua esse queat, vt progressũ patebit: fit, vt is tãtùm motus re ipsa perennem continuitatem seruet, isq; semper detur; atque adeò, vt prior natura sit reliquis motibus.

e Tempore autem] Quòd latio cæteros motus tempore antecedat, ex eo suadet, quia æternum prius tempore est, quàm non æternum: sola verò latio, quæ cœlestibus sphæris conuenit, æterna est: cæteri verò motus, vt qui rebus caducis, interituiq; obnoxiis insint, æterni esse nequeunt. At enim quia opponeret quispiã; in rebus, quæ oriuntur, generationem omnium mutationum primam esse, motumq; localem postremũ: maximè si id, quod gignitur, animal sit; id enim priusquam lationem ineat, generari, alterari, & accrescere oportet. Occurrit, tametsi respectu rei, quæ gignitur, generatio primum locum sortiatur; simpliciter tamen lationem reliquis motibus priorem esse: propterea ꝗ necesse sit, existere in natura causam quandã vniuersalem, quæ loco moueatur, & ad rerum omnium generationem concurrat, nempe cęlum. Item verò, quia ipsam rem genitam antecedit generans, quod iam antea locales mutationes subierat.

f Quæcunque enim] Probat, generationem non esse omnium motuum primum: quia alioqui omne, quod mouetur, interiret; siquidem oporteret omne mobile, antequam loco moueretur, gigni: quidquid autem gignitur dissolubile est: at ꝙ non omne mobile intereat, patet in sphæris cœlestibus.

g Omnino autem] Lationem dignitate priorem esse, ita concludit: Natura progreditur ab imperfectis ad perfectiora: ergo id, quod generationis ordine postremum est, perfectione atque essentia primum erit: at rebus, quæ gignuntur, motus ad locum vltimò conuenit: vt in animalibus liquet, quorum nonnulla motu carent, vt quæ scopulis inhærescũt: quæ verò mouentur, non nisi cùm suam perfectionem obtinuere, & membrorum firmitatem habent, lationem ineunt. Ergo is motus cæteris præstat.

h Tum quia] Secundò id ex eo comprobat: quia latio inter omnes motus minimè subiectum dimouet à naturæ suæ statu. Etenim nec quãtitatem mutat, vt accretio, nec qualitatem, vt alteratio: nec substantiam, vt generatio & corruptio.

i Ex eo autem] Tertiò idem confirmat: quia ille motus cæteris præcellit, quo maximè propriè res per se moueri dicuntur: ita vero sese habet motus ad locum. Nam accretio fit etiam ab alimento, alteratio sæpe lationem prærequirit: latio autem per se absque alterius adminiculo & interuentu administratur.

K Nunc autem] Inuestigaturus deinceps, quinã motus inter lationes primus sit, ostendit, nullum alium motum, præter eum qui ad locum est, potuisse ex æternitate continuari: argumentaturq; hoc modo: Cæteri motus versantur inter oppositos terminos, qui & certi sunt, & intermediam quietem exigunt, cùm ad diuersos motus spectent, oportet igitur eos omnes finitos esse. Aduerte tamen; id, quod Aristoteles ait de media quiete, non in vniuersum ita se habere, cùm fieri possit, vt eodem instanti, quo calefactio inchoatur, terminetur frigefactio. Itaque ratio probabilis tantùm est. Qua de re in progressu.

l Similiter &] Ex oppositis mutationibus vnam continuam mutationem confici non posse, ex eo suadet, quia vel res, exempli causa, pariter generatur & interit, atque ita simul oppositas sustinet mutationes, quod fieri nequit; vel postquam genita est, ad interitum ruit, sicq; inter generationem & interitum cadit intermedia quies, quæ continuitatem soluit. Monet verò, nihil referre, vtrum mutationes, quæ inter contradicentes

centes terminos versantur, propriam habeat contrarietatem, an non; modo sint eiusmodi, vt eidem simul inesse non possint. Itemq; non oportere rem, quæ gignitur, in termino contradicente quiescere, cùm nondum extet, & nihil, nisi quod existentiam habet, quietem obtineat. Nec deniq; opus esse, vt quieti mutatio propriè aduersetur, dummodo ratum maneat, hisce mutationibus continuitatem inesse non posse.

m Nec vero] Quia de motu sic egit, vt ei duo contraria opposuisse videatur, nimirum & quietem & motum, quo ad terminum contrarium peruenitur, cùm tamen vnum vni tantùm contrarium esse debeat, occurrit, nihil incommodi esse, vni duo aduersari, alia tamen & alia ratione, quomodo æquale & mediocre aduersatur ei, quod excedit & quod exceditur; illi quatenus ab eo superatur, huic quatenus superat. Sic ergo motus diuersa oppositionis specie alteri motui & quieti repugnat, videlicet motui contrariè, quieti priuatiuè. Illud tamen certum est, oppositas mutationes eidem simul competere nunquam posse.

n In generatione] Generationem & corruptionem inter se non continuari, ex eo concludit, quod minimè conueniat, vt esse, quod alicui natura per generationem contulit, id per interitum confestim adimat. Vnde etiam vult rationem duci posse, ad idem in cæteris motibus mutationibusq; comprobandum.

CAPVT OCTAVVM.

T a verò in infinitum aliquem vnum continuumq; motũ esse posse, eumq; esse conuersionem, nunc dicamus. Quicquid enim fertur, aut in orbem, aut per rectã mouetur, aut admisto motu. Quare si illorum neuter continuus motus est, nec is esse potest, qui ex vtrisq; constat. Quod autem per rectam ac finitã fertur, continenter non ferri perspicuum est, quippe cùm reflectatur. Quod verò per rectam reflectitur, contrarijs motibus mouetur. Is enim quo sursum pergitur, ei quo deorsum, loci contrarietate aduersatur: & is quo in partem anteriorem, ei quo in posteriorem: & is item quo sinistrorsum, ei quo dextrorsum. Hæ enim loci contrarietates. Quis autem est vnus atque continuus motus, priùs definitum est, eum scilicet esse qui vnius est, & vno tempore, & in eo quod specie differentiam non habet. Tria namque sunt: id quod mouetur, vt homo vel Deus: & quando, vt tempus: & tertium id, in quo; quod quidem est aut locus, aut affectio, aut species, aut magnitudo. At verò cõtraria specie differunt, & non sunt vnum. Loci autem, quæ cõmemoratæ sunt differentiæ. b *Motum autem, qui ex A in B est, ei qui ex B ad A, contrarium esse id indicat, quod simul si fiant, mutuum sibi statum ac requietem afferunt. Nec secus in circulo, vt, qui ex A in B, ei qui ex A in C. Nam si sint continui, & recursus non fiat, sese mutuò ad statum reducunt, propterea quod contraria vicißim se perdant atque impediant. Sed non ei qui sursum, is qui in latus.* c *Sed motum continuum super recta fieri non posse, eo maximè licet perspicere, quod rem, quę recurrit, non solum si super recta, sed etiam si super circulo feratur, stare necesse sit. Non enim idem est, in orbem ferri, & super orbem. Nam id quod mouetur, motum interdum continuat, interdũ ad id rediens, vnde discessit, recurrit.* d *Stare autem necesse esse, non tantùm sensus, sed ratio quoque fidem facit. Atque principiũ hoc est. Cùm tria sint, principium, medium, & finis: medium cum vtroq; comparatum vtrumq; est, & numero quidem vnum, ratione duo. Præterea aliud*

Text. 64. (beside first line of chapter); Text. 65. (beside "diant. Sed non ei qui sursum")

est potestate esse, aliud actu. e Quare quodcunq; rectæ lineæ punctum, quod inter externa positum sit, potestate medium est, actu non est, nisi eam diuiserit; & cùm constiterit, rursus incipiat moueri. Sic verò est medium. Nam principium fit & finis: principium quidem posterioris, finis prioris. Dico autem, vt si A, quod fertur, steterit in B, atque ad C rursus feratur. f Sed cùm fertur continenter, nec accessisse ad punctum B potest, nec ab eodem recessisse: sed tantùm in momento esse; nullo verò in tempore, nisi in eo toto, cuius diuisio est. Quòd si accessisse quispiam & recessisse posuerit, ipsum A, quod fertur, semper stabit: cùm fieri non possit, vt ipsum A ad B accesserit, & simul ab eodem recesserit. Quare in alio & alio temporis puncto. Ita id quod est in medio, tempus erit, ipsumq; A in B quiescet. nec secus in alijs punctis, cùm eadem omnium ratio sit. Cùm autem A, quod fertur, ipso B medio, vt principio & fine vsus fuerit, insistat necesse est, propterea quod duo faciat: perinde atque si animo conciperet. Sed ab A quidem puncto, quod principium est, recessit; in C verò
Text. 66. fuit, cùm motionem absoluit steritq;. g Quocirca & dubitationi huic in modum occurrendum est. Exoritur enim hæc dubitatio. Nam si E linea lineæ F æqualis sit, atque A continuè ab extremo ad C feratur, simulq; A in B sit puncto, & D ab F extremo æqualiter, eademq; celeritate ad G feratur: ipsum D antea ad B perueniet, quàm A ad C: quod enim prius recessit ac abijt, ad prius accedat necesse est. Nec verò ipsum A in B simul fuit, & ab eodem recessit: quæ causa est, vt posterius perueniat. Nam si simul, non posterius perueniret. At necesse est consistere. Cùm itaque A in B fuit, D ab F extremo simul moueri poni non debet. Nam si A in B fuit, ab eo etiam discessit, idq; non simul. At in diuisione temporis in illo erat, & non in tempore. Hic igitur in continuo ita dici non potest. In eo verò, quod retrocedit, ita dicere necesse est. Nam si G ad D feratur, rursus retrocedens deorsum cieatur, D vt principio & fine vtitur, vno scilicet puncto, vt duobus. Ideo insistat necesse est, nec simul ad D accessit, & ab eo discessit. Eodem enim momento ibi esset, simulq; non esset.
Text. 67. Atqui solutio ea afferenda non est, quam nuper attulimus: cùm dici non possit, G in diuisione in D esse, & nec accessisse nec recessisse. Nam ad finem qui actu est, non autem potestate, accedat necesse est: id verò, quod est in medio, potestate est, hoc autem actu: & finis quidem, cùm ex loco infero in superum itur; principium, cùm ex supero in inferum. Quare & ipsorum motuum similiter. Quod igitur super recta retrocedit, consistat necesse est, ita continuus motus sempiternus esse super recta non potest. h Eodem modo his occurrendum est, qui Zenonis rationem interrogando afferunt, petuntq; dimidium transiri semper oportere: hac autem esse infinita, & quæ infinita sunt transiri non posse: vel vt alij eandem rationem aliter interrogant, petentes, cùm aliquid mouetur, id simul quodcunque, quod fiat, dimidium prius enumerare: quare cùm totum spatium transierit, fieri, vt numerum numerauerit infinitu: quod quidem omnium consensu esse non potest. Inprimis igitur de motu sermonibus eo dissoluebamus, quòd tempus infinita in se haberet. Nullum enim incommodum est, si
Text. 68. tempore infinito infinita aliquis transeat. Aequè autem infinitum in longitudine

tudine inest, ac tempore. Sed hæc solutio ad interrogantem quidem satis est; cùm interrogaretur, an finito tempore infinita transiri ac numerari possent. Ad rem autem ipsam & veritatem non est satis. Nàm si longitudine omissa, & interrogatione an finito tempore infinita possint transiri: de ipso tempore aliquis hæc interroget (infinitas enim tēpus habet diuisiones) ea sanè solutio haudquaquam sufficiet. Verum dicendum est, quod in proximis diximus sermonibus. Nam si aliquis continuum in duo diuidat dimidia, is vno puncto vt duobus vtitur; quippe qui illud & principiū faciat & finem. Ita autem facit, tum is qui numerat, tum is qui in dimidia diuidit: quo quidem sic diuidente, nec linea continua erit, nec motus; quòd rei continuæ continuus sit motus. In continuo autem insunt quidem infinita dimidia, non actu, sed potestate: quòd si actu fecerit, continuum non faciet, sed stabit: quod accidere ei manifestum est, qui dimidia numerat, cùm vnum punctū vt duo necessariò numeret. Namque alterius dimidii principium erit alterius finis, nisi cōtinuum lineam vt vnum, sed vt duo numerat. Quare ad interrogantem, si infinita aut in tempore, aut in longitudine possint transiri, dicendum est; partim posse, partim non posse. Quæ enim actu sint non posse: quæ autem potestate, posse. Nam qui continuè mouetur, ex accidenti infinita transijt: simpliciter verò minimè: quādoquidem lineæ accidit, vt dimidia sint infinita, eiusq; essentia diuersa habeatur. Perspicuum verò etiam est si quispiam temporis punctum, quod prius posteriusq; diuidit, ratione ad rem habita, posteriori semper non tribuat, fieri, vt idem simul sit & non sit: & cùm factum est, non sit. Punctum quidem vtriusq; commune est, nempe prioris & posterioris, & vnum ad idem numero est; ratione verò non idem, cùm alterius finis sit alterius principium: at rei habita ratione posterioris est semper affectionis. Sit tempus A C B, res D E, quæ in toto tempore A alba sit, in B verò non alba. In C igitur alba & non alba: cùm in quouis ipsius A verè dicatur alba esse si omni hoc tempore erat alba, & in B non alba, ipsumq; C vtriq; commune est. Non itaq; dandum est in toto, sed vltimum C excipiendū. atque hoc quidem posterius est. Atque si album in toto A, aut fiebat, aut peribat in A, in C profectò factum est aut perijt. Quare album esse, aut non album in eo primùm verè dicitur: aut cùm ortum est, non erit; & cùm interijt, erit aut simul album & non albū, & ens omnino atque non ens simul esse necesse est. Quòd si id, quod cùm sit, priùs non erat, necessariò gignitur; & tum cùm gignitur non est: fieri non potest, vt tempus in indiuidua tempora diuidatur. Nam si in A tempore, D album fiebat, simulq; factum est, & in alio est indiuiduo tēpore, quod hæret, nempe in B: si in A fiebat, non erat, in B autem est generatio aliqua media sit necesse est. Quare & tempus erat in quo factum est. Non enim eadem his erit ratio, qui indiuidua non statuunt: sed factum est, & in temporis eius, in quo fiebat, puncto extremo est, cum quo nihil cohæret, neque deinceps sequitur. Indiuidua autem tempora deinceps sequuntur. Perspicuum autem est, si in toto tempore A fiebat, id tempus, in quo factum est & fiebat, eo omni, in quo duntaxat fiebat, maius non esse. Atque hæ quidē, & aliæ quædā eiusmodi ꝓpriæ sunt rationes, quibus aliquis ductus hoc crediderit.

Text. 69. Text. 70.

Logicè

Logicè autem si consideremus, hoc ipsum ex his effici cuipiam videbitur. Nam quicquid cōtinuè mouetur, quò latione peruenit, eò quoque, si nihil prohibeat, antea ferebatur. Vt si in B peruenit, in B quoque ferebatur: nec tum solùm cùm propè erat, sed mox atque incepit moueri. Cur enim magis nunc, quàm prius? similisq; aliorum ratio est. Quod autem ex A in B fertur, rursus in A cōtinuo veniet motu. Cùm igitur ex A in B ferebatur, tum quoq; eo motu ferebatur, qui est ex C in A. Quare simul motibus contrarijs, qui recti sunt. Simul verò etiam ex hoc, in quo non est, mutatur. Si itaque hoc esse non possit, in C stetur necesse est. Non igitur vnus motus, cùm vnus is non sit, qui statu intercipitur. m *Praeterea, ex hisce in omni motu vniuersè magis planū fiet. Quicquid enim mouetur, aliquo dictorum motuum omnino mouetur, & statibus oppositis quiescit, cùm nullus praeter eos alius detur. Quod verò hoc motu non semper mouetur (dico autem aliquem eorum, qui specie differunt, non si totius aliqua sit pars) opposita quiete quiescere prius necesse est, propterea quòd quies priuatio sit motus. Quare si motus recti sunt contrarij, & fieri non potest, vt contrarijs simul motibus moueatur id, quod ex A in C fertur, ex C quoque ferri in A non poterit. Cùm verò non simul feratur, eo autem cieatur motu, in C prius quiescat necesse est. Ea enim quies motui, qui ex C, contraria est. Ex his igitur, quae dicta sunt, constat, motum continuum non esse.* n *Est verò & haec ratio his, quae allatae sunt, magis propria. Non album enim simul interijt, & factum est album. Si igitur alteratio, quae ad album est & ex albo, continua sit, nulloq; permaneat tempore, simul non album interibit, & album fiet, atque etiam non album, idem namq; trium erit tempus.* o *Praeterea, non si tempus continuum est, iccirco & motus, sed deinceps. Quo autem pacto contrariorum idem fuerit extremum, veluti albedinis & nigredinis.*

Text. 71.

Text. 72.

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

T a verò] Probat iam, nullam lationem, circulari excepta, simul continuam & sempiternam esse posse. Motus, inquit, omnis ad locum aut rectus est, aut circularis, aut ex vtroque mixtus: sed neque rectus, neque mixtus potest infinitam habere continuitatem: ergo soli lationi, quae in orbem fit, id competet. Assumptio probatur; quia magnitudo recta infinita nulla datur, vt libro 3. demonstratum fuit: at tam motus rectus, quàm mixtus, si infinitus sit, infinitam poscit magnitudinem. Quo fit, vt nequeat is motus perpetuus esse, nisi mobile retrocedat: si autem retrocedat, motus erunt cōtrarii, quos inter se continuitatem habere impossibile est: siquidem, vt constat ex iis, quae libro 5. explicata sunt, tria requiruntur ad motus continuitatē, videlicet vnitas mobilis, temporis, & formae; quae in contrariis motibus simul inueniri nequeunt.

Motus reflexos esse contrarios. b Motum autem] Quòd motus reflexi inter se contrarii sint, probat: quia si duo mobilia per eandem lineam rectam simul ferantur, alterum ab A in B, alterum à B in A, mutuò sese impedient perdentque. Monet autem, inter motionem, qua ad superum locum itur, & eam qua motus ad latus deflectit, praedictam repugnantiam non cerni, cum ex mutationes sibi impedimento non sint.

c Sed motum] Rectum motum perpetua cōtinuitate praeditum dari non posse, ita ostendit: Motus rectus nequit perpetuari, nisi per recursum: sed in puncto recursus, tam in linea recta, quàm in circulo datur quies: non ergo talis motus perpetuam con-

tinuitatem

tinuitatem habebit. Antequam verò assumptionem probet, ait, non idem esse, moueri in circulum, & super circulo. Nam id quod super circulum mouetur, potest motum perpetuare, vt in cęlesti motu patet: non autem id quod mouetur in circulum, ita videlicet vt procedat ab A in B, & regrediatur à B in A per eandem partem circuli: in hoc enim motu interuenit reflexio, in priori vero non.

d Stare autem] Mobilia in prædictis reciprocationibus retardari, probat tum testimonio sensuum, tum ratione. Priùs tamen duo sumit: alterum, in linea, super qua fit latio, tria reperiri, principium, medium, & finem: mediumq; cum principio & fine collatum vtriusq; rationem obtinere: proindeq; etsi re vnum sit, ratione diuersum esse. Alterum est: medium lineæ punctum non esse medium actu, idest, ita medium, vt comparatione motus actu sit principium & finis; sed potestate, idest, posse tale fieri, seu vt tale sumi à re mota, si eo perinde vtatur, ac si reipsa ita se haberet.

e Quare quodcumque] Ratio, qua propositum concludit, hæc est: Nullum mobile potest ad punctum aliquod peruenire, ab eodemq; recedere, illo vt principio & fine vtendo, nisi antequam recedat, interiecta quiete subsistat: sed id, quod reflectitur, peruenit ad punctum aliquod, & ab eodem ita recedit, vt illo tanquam principio & fine vtatur: oportet igitur vt in eiusmodi puncto interquiescat.

f Cùm fertur] Sensus est: Id, quod continuo motu agitur, momento solùm, non tempore, in B est, nisi dicatur esse illic in tempore ratione momenti, quod illius temporis pars est: quo pacto id, quod fit hodie, dicitur in hoc mense fieri. Vocat autem momentum diuisionem temporis; quia tempus momentis diuiditur, sicuti punctis linea, lineis superficies, superficiebus corpora.

g Quocirca &] Contra superiora hunc in modum obiiceret quispiam: Si mobile ab eodem puncto spatii simul abesse, eidemq; adesse non possit, sequeretur, duorum mobilium æquæ velocitatis, quæ in principio duarum æquarum linearum constituta essent, alterum priùs ad lineæ metam, quàm alterum peruenturum esse: quod est aperte falsum. Probatur sequi: sit enim linea A B C, cuius medietas sit B C: designeturq; alia linea D E, æqualis medietati B C: tunc moueatur mobile F, motu continuo super tota linea A B C: in instanti autem, in quo venerit ad punctum B, incipiat moueri mobile G super linea D E, & sit æquæ velocitatis cum mobili F: tunc mobile G priùs veniet ad punctum E, quàm mobile F ad punctum C: quia cùm mobile G discedat à puncto D, in eodem temporis puncto, in quo mobile F venit ad punctum B; & mobile F, vt ais, non possit simul inde abscedere: sequitur, mobile G priùs discedere a puncto, quod est initium suæ lineæ, quàm mobile F discedat à puncto B, ac proinde citiùs venire ad punctum, qui est terminus suæ lineæ. Huic dubitationi respondet Aristoteles, non eandem esse rationem in puncto, quod est medium lineæ, supra quam mobile continuè mouetur, atque in puncto reflexionis. Etenim punctum, quod est in medio, non est actu finis nec principium, sed potestate duntaxat: ac proinde mobile non vtitur eo, quasi esset actu duo: nec ad illud accessisse & recessisse perhibetur, quamdiu vt punctum medium sumitur; sed tantùm dicitur per instans in eo fuisse. At vero punctum reflexionis actu est finis vnius, & exordium alterius, ideoq; dicendum non est, mobile momento tantùm in eo fuisse; sed ad illud peruenisse, deinde abscessisse, atque adeo inter eum accessum & abscessum interiecta quiete à motu aliquandiu cessasse.

h Eodem modo] Conabatur Zeno motum tollere, tum aliis rationibus, tum ea: quòd si motus esset, cùm in quolibet spatio insint infinita dimidia motu percurrenda, oporteret infinitum finito tempore transiri: quod repugnat. Huic argumento respondet Aristoteles li. 6. nihil mirum, si infinita dimidia spatii finito tempore conficiantur, cùm in ipso etiam tempore finito inueniantur infinita dimidia spatii, dimidiis sese adæquantia. Porro hæc responsio, etsi ad disputantem satis fuerit: tamen ad rem ipsam & veritatem non omnino satisfacere videtur, cùm adhuc omissa magnitudine superlit explicandum, quonam pacto infinitæ partes temporis intra finitæ durationis terminos pertranseant.

Ratio Zenonis.

Respõ. Ari.

i Verùm dicendum] Zenonis argumento eam nunc adhibet respõsionem, quæ ad rei naturam simpliciter accõmodata sit, & cum iis, quæ proximè dicta sunt, cohæreat.

Alia responsio.

Traditum

Traditum est enim, puncta in media magnitudine potestate duntaxat, non actu esse in actum autem venire, si quis lineam secuerit. Hoc ipsum, ait, de partibus magnitudinem integrantibus affirmari posse: videlicet potestate solùm plures atque infinitas esse, iisq; continuatis dari motum continuum; actu verò diuisis continuitatem illico dissolui. Igitur quærenti, num infinitæ partes temporis seu magnitudinis pertransiri possint: respondendum erit, partim posse, partim non posse. Si enim actu sint, non poterunt, quia repugnat percurri infinitum actu: si potestate, quomodo sunt in continuo, nihil obstabit, quominus percurrantur; conficiuntur enim tunc ex accidente, id est, ratione totius, & per modum vnius.

K Perspicuum vero] Tradiderat paulò antè, non posse in eodem momento dari accessum mobilis ad aliquod punctum spatii, & recessum ab eodem: id ipsum nunc diligentiùs comprobat, momenti naturam explicando. Docet igitur, momentum, quod prius & posterius secat, licet ex se ad vtrumq; pertineat, tanquã finis vnius & initium alterius: tamen si rei, quæ mouetur, ratio habeatur, posteriori tempori ascribendum esse; alioqui futurum, vt idem simul sit, & non sit; itemq; vt cùm res genita est, non extat: verbi gratia, si aliquod corpus ex albo nigrescat, instans, quod diuidit tempora, in quibus id modò album, modo nigrum vocatur, ad vtrumq; eorum temporum spectat; estq; terminus eius, in quo fuit album, & exordium illius, in quo est nigrum. Veruntamen si attendatur ad subiectum, quod ex albedine ad nigredinem tendit, tunc eiusmodi instans nigredini erit ascribendum, pronunciandumq;, tale subiectum in eo instanti nigrum effectum esse: alioqui si tam ad albedinem, quàm ad nigredinem pertineat, dicetur res simul alba & non alba, ac postquã nigra euasit, nondum nigra erit. Quod hunc in modum Aristoteles concludit: Sit tempus A B, sit mobile D ex albedine ad nigredinem tendens, quod toto tempore A fuerit in albedine, & toto B sit in nigredine. Si C, inquit, commune esset ipsis A & B, habita ratione D, sequeretur, D in ipso C esse album & non album: album, quia in quolibet momento ipsius A erat album, non album, quia in quolibet ipsius B, atque adeò in C, quod est eius principium, non est album. Quare ne hoc absurdum admittatur, dicendum erit, C ad solum B spectare, & in quolibet momento ipsius A rem esse albam, in quolibet ipsius B, atque adeò etiam in C, nigrã esse. Deinde, quod de motu asseruit, idem de generatione & corruptione suo modo existimandum esse, monet. Hinc verò notum haberi vult, momentum esse quidpiã insectile, proindeq; verum esse, quod antea tradiderat; nimirum in eodem instanti accessum & recessum eiusdem mobilis dari non posse.

l Atque hæ] Redit ad institutum, probatq; aliis rationibus, communibus tamen & logicis, hoc est, probabilibus, motus reflexos continuos esse non posse. ducitq; imprimis aduersarium ad duo absurda hoc modo: Motus ab A in B (vt ait) est cõtinuus cum motu à B in A: ergo cùm mobile incipit moueri ab A in B, simul etiam dicetur moueri à B in A, quia omne, quod continuo motu cietur, vbi primùm moueri incipit, dicitur moueri, ad quemcunq; terminum peruenire tandem debet. Cùm igitur motus ab A in B, & à B in A, sint contrarii, admittendum erit, idem mobile simul contrariis motibus agitari, quod a vero abest. Deinde, cùm mobile incipit moueri ab A in B, iam mouetur ad A, sed nihil proficiscitur in contrarium, nisi ex suo contrario, ergo cùm primùm incipit moueri ab A, antequam perueniat ad B, iam mouetur ex B, in quo neque est, neque vnquam fuit, quod perspicuè absurdum est.

m Præterea ex] Alia ratione idem comprobat. Omne, inquit, mobile, quod motu aliquo cieri debet, necdum tamen cietur, opus est, vt priùs sit in quiete ei motui contraria, qualis est quies in termino à quo, cùm enim alterum priuatiuè oppositorum abest, adesse alterum necesse est, atqui cùm mobile mouetur ab A in B, nondum mouetur motu reflexo, qui fit a B in A, alioqui moueretur simul motibus cõtrariis, ergo antequam tali motu moueatur, quiescere oportet in termino à quo, scilicet in B, ac proinde dabitur quies inter illos duos motus, ex quo fiet, vt continui non sint.

n Est verò] Hæc est alia ratio ad idem confirmandum, aliquantulum magis propria, quia petitur ab iis, quæ magis per se motum attingunt, videlicet, In alteratione, ex non albo ad album progrediente, simul non album interiit, & factum est album,

ergo

ergo si eiusmodi alteratio continuata sit cum ea, qua ex albo ad non album fit reflexio, sequetur, simul album & non album fieri: imò simul fieri & interire album, & corrumpi ac fieri non album: quod repugnat.

o. Præterea non] Postremam affert rationem, quæ sit veluti superiorum correctio. Esto, inquit, in puncto recursus nulla foret interiecta quies; non iccirco tamé motus reflexi iudicandi essent continui, sed contigui; si quidem specie distinguuntur, sibiq; mutuò aduersantur Quo fit, vt eodem termino communi copulari nequeant. Videtur autem significare hoc loco Aristoteles, tametsi hactenus propositæ rationes non omnino conuincãt, dari semper in puncto reflexionis quietem; nihilominus illud saltem haberi, motus reflexos non debere continuos existimari.

QVÆSTIO I.

Vtrum mobile, quod reflectitur, necessariò quiescat in puncto reflexionis.

ARTICVLVS I.

Propositæ quæstionis enodatio.

De hisce opinionibus Ægidius & Venetus ad text. 65. M. Alber. trac. 3. c. 2. Iauellus q. 12. huius I. Mairo. nius in 2. d. 13. q. 8.

IN hac controuersia, de qua 7. & 8 huius libri cap. disseruit Aristoteles, variæ sunt interpretũ sententiæ. Nam Auerroes affirmantem partem verã credidit, in motibus reflexis naturalibus. Alii eandem in omni motu verã putant: si modò quies accipiatur, non pro negatione motus in tempore, quo suapte natura mobile cieri posset; quæ est propria & germana huius nominis vsurpatio: sed pro quacunq; motus vacuitate, siue momento insit, siue in tempore. Alii cõtendunt, per se in omni reflexione dari quietem propriè dictã: ex accidente verò, hoc est, si mobile aliqua aduenticia necessitate aliunde intercelleretur, non dari.

Verùm omissa ad contrarias partes disceptatione, quatuor cõclusionibus hæc quæstio explicanda est. Prima sit, Cùm mobile ab externo motore per spatium plenum cietur, nec ei opponitur corpus durũ, aliudve agens vehementius, à quo aliorsum deflectatur, sépe datur quies in puncto reflexionis. Hæc cõclusio hũc in modum probatur. Sit corpus aliquod graue vt tria, quod impulsu sex graduũ, verbi grãtia, per aerem siue aquam in sublime feratur; huiusmodi ascensui resistunt tres illi gradus grauitatis, & medium, quod ponamus habere quartam partem vnius gradus resistentiæ, ergo tamdiu duntaxat impetus ille mouebit sursum corpus graue vt tria, quousque impetus adeò debilitetur, vt sit tantum-

1. cõclusio.

A modo vt tria cũ quarta parte vnius gradus actiuitatis, tunc enim inter impulsum, & totam resistentiã ad motum sursum, erit proportio æqualitatis; atque adeò cessabit actio, sed deinceps ad descensum tãtummodo impellet grauitas vt tria, resistent verò tres gradus impulsus cum quarta parte vnius gradus; medium autem (vt posuimus) habet aliam quartam partem gradus, qua descensui obsistit, ergo, cùm à proportione mino- B ris inæqualitatis nõ procedat actio, tam diu graue eo in loco quiescet, quousque duæ quartæ vnius gradus impulsus remittantur, incipiatq; impulsus minor esse, quam virtus deorsum trudens. Adiecimus in hac conclusione; cùm mobile ab externo motore cietur, quia si mobile sit viuens, quod à propria forma agitur, non est cur tunc in puncto recursus necessariò dãda sit quies, cùm enim auis exempli causa, volatu locum aliqué at- C tingit, nihil sané cogit asserere, nõ posse illam immediatè post instans, quo eiusmodi locum tenuit, ab eodem recedere.

A proportione minoris inæqualitatis nõ procedit actio.

Secunda conclusio, Si mobile per spatium vacuum ferretur, non oporteret in puncto reflexionis quieté dari. Hæc ita suadetur, Sumatur graue vt tria, quod per spatiũ inane, impulsu vt sex aliunde sibi iniecto, in superiorem locũ euadat. Huic ascensui tantummodo resistit grauitas vt tria; cùm medium nihil obnitatur, ergo tãdiu graue in sublime tendet, D quousq; impulsus continua remissione debilitetur, perueniaturq; ad instans, in quo grauitas & impulsus proportioné æqualitatis inter se habeant, sed immediatè post eiusmodi instãs iam impulsus erit minor, quàm vt tria; siquidem continué debilitatur, ergo tépore proximè sequenti mouebitur corpus graue deorsum. Quare nulla tũc quies inter vtrũq; motum

2. cõclusio.

motum intercedet; sed vnum idemq; momentum, erit simul primū non esse ascensus, & vltimum non esse descensus.

3. cōclusio. Tertia conclusio. Cùm mobile in sublime proiecto occurrit descendens corpus durum, aut quoduis agens fortius, à quo in contrariam partem impellitur, non opus est dari quietem in puncto reflexionis. Hæc probatur. Etenim si grano milii sursum proiecto occurrat magna moles ferreà, haud dubiè nulla interponetur quietis mora in puncto, quo B milii granum reflectitur, alioqui eiusmodi granum molem ferreã in medio aere detineret; quod est perspicue absurdum.

His adde, non solùm cùm vnũ corpus à superiori loco alteri occurrit, modò paulo antè explicato; sed etiã cùm quolibet modo vnum ad alterũ proiicitur, ita vt neutrum comprimatur, alterive cedat, haud oportere dari quietem in puncto reflexionis. Quod probatur: Nam si C in eo euentu proiectum corpus quiesceret, sequeretur, non posse iam illud cum impetu resilire; quod experientiæ aduersatur. Etenim corpus proiectũ post quietis morulam non posset à corpore obiecto moueri: tum quia corpora, quæ attrahendi & expellendi vi carẽt, nequeũt loco mouere, nisi ipsa pariter loco cieantur: tum quia cùm naturæ necessitate, & non liberè agant, haud dubiè mouerent eo tẽpore, quo mobile (vt aduersarii fingunt) interquiescit; cùm patiens agenti, D quãtum res poscit, propinquum sit. Denique, ꝙ tunc nec a proiectore per vim impetus ab eo iniecti moueri posset, inde patet: quia si talis impetus post quietem moueret, cur nõ etiam eo tempore, quo corpus quiescere dicitur, moueret? Asserendum est igitur, hæc mobilia non quiescere in puncto reflexionis; sed primum non esse motus directi, esse vltimum non esse reflexi, mouerique; reciproco motu ab E illo ipso impetu, quo priùs directè ferebantur: hic enim impetus propter obstaculum, in quod incurrit, ducit corpus in oppositã partem, tametsi in eo conflictu infringatur & flaccescat, vt experimento constat. Diximus, si corpus proiectum, & quod ei opponitur, adeo dura sint, vt neutrũ cõprimatur, alterive cedat: quia si proiectum cedat cõprimaturve, poterit aliqua sui parte in puncto reflexionis

A quiescere: vt videre est in pila ad parietẽ proiecta; sensu enim parere videtur, superficiẽ, qua pila primo parietẽ attingit, quiescere in puncto recursus: pila nãque post primũ contactũ impetus, versus parietẽ vi cõprimitur, ipsumq; parietẽ in maiorem ac maiorem suæ superficiei partẽ successiuẽ pertingit, quousq; resilire, & parietem successiuè deserere incipit.

Quarta conclusio: In cæteris mutationibus vt plurimùm datur quies in puncto, vbi fit reflexio, non tamẽ necesse est, eam quietem perpetuo dari. Prior pars huius assertionis ostenditur: Nam inter generationem & interitum eiusdem rei perpetuo cadit quies; siquidẽ substantia gignitur per primũ sui esse, interit vero per primum non esse: at inter primũ esse & primum nõ esse rei genitæ, necesse est interponi tẽpus, in quo illa existat; cùm materia non nisi tempore ad aliam excipiendam formam disponatur. Præterea, cùm aggeneratio, & corruptio substantialis ei opposita, accretionem & diminutionem adiunctam habeãt, necessario etiam inter accretionẽ & diminutionem intercedet quies: propterea ꝙ, vt proxime dictum fuit, nequit noua forma aduenire priore abscedente, nisi inductis dispositionibus, quæ momento inferri nequeunt. Quod denique inter oppositas alterationes maiori ex parte quies intercipiatur, ex eo constat; quia raro accidit, agens contrarium ita patienti applicari, vt primum nõ esse vnius alterationis sit vltimum non esse contrariæ. Posteriorem vero eiusdem assertionis partem ea ratio ostendit: quia saltem in iis, quæ ad natiuam temperiem redeunt, vt cùm aqua remoto calefaciente sese in pristinam frigiditatem reuocat, nõ est incommodum, primum non esse calefactionis esse vltimum nõ esse frigefactionis.

4. cōclusio.

Probatio prioris partis.

Aggeneratio habet cō iunctam accretionem.

Probatio posterioris partis.

ARTICVLVS II.

Obiecta aduersus ea, quæ proximè dicta sunt.

VErùm contra ea, quæ proximo articulo statuimus, videtur esse imprimis auctoritas Aristotelis, superioribus capitibus indiscriminatim asserentis, id, quod loco mouetur & reflectitur, quiescere vbi fit reciprocatio: tum etiam ista potis-

potissimùm argumenta; quibus id stabi- A
1. argum. Aristot. lire adnixus est. Primũ, quia si inter motum directum & reflexum, non daretur quies, essent ii motus inter se continui, proindeq; contrarii motus, atque adeò specie distincti inter se continuarentur;
2. argum. quod fieri nequit. Deinde, quia mobile, quod reflectitur, existit in puncto reflexionis, tanquã in principio & fine, actu: quod non videtur in eode instanti posse
3. argum. fieri. Postremò, quia mobile, antequam moueri incipiat, quiescere debet sub ter- B mino a quo: quare cùm terminus ad quẽ motus directi, sit terminus à quo reflexi, necessariò mobile interquiescet in pũcto reflexionis.

Contra primam cõclu. Deinde contra primam conclusionem hunc in modum obiicitur: Vbi primùm cessat ascensus lapidis, mox vanescit totus impetus, quo sursum ferebatur: ergo nihil moræ inter eius ascensum & descensum interponetur, atque adeò nulla illic dabitur quies. Probatur antecedens: C quia, vt docuit Aristoteles hoc in libro cap. 10. tex. 82. causa motus proiectorum est in medio: medium autem non impellit, nisi dum à tergo vrgens per suum motum vehit mobile: ergo vbi primũ lapis deferri desiit, omnis impulsus cessat.

Contra secundam. Item contra secundam: Ipsa intercapedo spatii vacui remoratur mobile, alioqui per vacuum fieret motus in instanti: ergo mobile in vacuo nõ poterit D immediatè post primum non esse ascensus moueri.

Contra tertiam. Denique aduersus tertiam: Si ænea pila atramento conspersa sursum iactatur,
1. argum. eiq; occurrat corpus durum, inficietur eiusmodi corpus atramento pilæ: hæc autem infectio non videtur posse momẽto fieri sit igitur in tempore, quiescente pi-
2. argum. la. Deinde, si moles ænea minimè cedens ad parietem allidatur, cùm illum secundum partes aliquas diuiduas tangat, nequibit secũdum eas omnes partes simul E diuelli; ne interim dum aer ad punctum medium accurrit, in interiecto spatio va-
Cap. 9. q. 1. a. 5. in sol. 4. cuum detur, vt in 4. huius operis libro dicebamus: necesse est igitur mobile interquiescere, dum aliæ atque aliæ partes succedente aere paulatim adiunguntur. Quare non videtur negandum, in hisce euentis, inter accessum & recessum corporum, mediam quietem interponi.

ARTICVLVS III.

Dilutio obiectorum.

NIhilominus dicendũ, vera esse, quæ articulo proximo asseruimus. Ac primùm, quod ad Aristotelem attinet, sunt qui illum hac in re parum attentè philosophatum esse dicãt. Alii verò eum ab hac calumnia, vti par est, vindicant, aiuntq;, ideo loco citato docuisse, dari quietem in puncto reflexionis; quod maiori ex parte dari soleat: ac tametsi videatur id vniuersum concludere; non proinde tamen censuisse, ostensum id ab se rationibus firmis, sed probabilibus tantùm, & ad veritatis speciẽ adductis, disputasse. Quare soluenda à nobis erunt eius argumenta, quatenus absolutè astruere videntur, necessariò prædictos motus intermedia quiete disiungi.

Ad primum neganda est consecutio, ex ipsius Aristot. doctrina, hoc in lib. ad initium capitis 9. t. 73. vbi docet, sufficere aliquando vnum idemq; momentum, ad disiungendos & discontinuandos motus duos: vti videre est in descensu canis, qui de turri decidens in medio lapsu intermoritur: in eo namq; descensu, vnum & idem instans motũ canis à cadaueris motu distinguit; cùm idem sit primum non esse prioris motus, & vltimum non esse posterioris: siquidem in eo puncto temporis, quo canis interit, cessat eius motus, (quia ad motus singularitatem exigitur rei motæ identitas) & in eodem incipit motio cadaueris. Quod qua ratione intelligendũ sit, lib. 5. exposuimus. Responsio ad 1. argu. Aristot.

Ad secundum inficiamus, non posse idem punctum esse actu principium & finem, quatenus in eodem instanti, alio atque alio modo sumpto, terminari & inchoari possunt motus totales diuersi, vt proximè diximus. Ad 2.

Ad tertium neganda est propositio, fieri enim potest, vt lationẽ sine vlla mora alteratio continẽter sequatur. Quæ est ipsius auctoris solutio 5. huius operis, c. 4. tex. 40. Ad 3.

Quæ verò à nobis obiecta fuere, ita diluentur. Ad id, quod contra primã conclusionem opposuimus, dicendũ, impulsum, quo lapis defertur, in ipso lapide hærere. Neque Aristot. loco citato totam Dilu. obiec. cõtra 1. con clu.

causam

causam motus proiectorum ad medium referre, sed affirmare, eiusmodi motum dependere partiatim à medio, quatenus impetus, quo proiecta fertitur, vi medii à tergo vrgentis incremēta sumit, vt fuit à nobis * 7. lib. explicatum.

* C. 2. q. 1. a 8.

Dilut. 1. obi. contra 2. conclu. Ad aliud contra secundam occurrendum; etsi propter spatii vacui intercapedinem necessariò mobile tempus consumat: non posse tamen spatium vacuum mobile, ne moueatur, detinere, cùm ea detensio non nisi a resistente fieri queat; quod in vacuo nullum est.

Dilut. 1. obi. contra 3. conclu. Ad primum contra tertiam respōden dum est: dum pila ænea attramēto illita alterum corpus imbuit, ipsum attramentum, hoc est, corpus, in quo ater color inest, necessariò cedere, deprimiq; aliquantulum, ac proinde in eo euentu morulam cadere & quietem, vti superiùs de pila, cuius partes ob mollitudinem cedunt, astruximus.

Dilutio 2. Ad secundum dicito: Si inter pilam, & corpus quod tangitur, nihil aeris, aut alterius corporis, quod illico metu vacui rarescat, interiectum sit, (intercipi verò vt plurimum solet, docēte Aristotele lib. 2. de anima c. 11. tex. 113.) tunc nequire immediatè post momētum contactus totā pilam à pariete diuelli, atque adeò quietem aliquam inibi futurā. Sed enim id non ex vi motus reflexi, sed propter vacui periculum eueniet.

QVÆSTIO II.

De inceptione & desitione rerum.

ARTICVLVS I.

Præludia ad futuram disputationem.

HVius controuersiæ occasio sumpta est ex iis, quæ tradidit Aristoteles tum c. 8. huius libri t. 65. tum l. 6 c. 5. t. 43. & sequētibus, vbi quædam ad rerum inceptionem & desitionē spectantia perstrinxit. Vt autem quid dicēdum sit aperiamus, nonnulla prænotanda erunt. Primum sit: Inceptionem significare initiū durationis rei: Desitionem verò finē durationis eiusdem. Quo fit, vt qui, quonā pacto res incipiant ac desinant, inquirit, non aliud sciscitetur, quam quomodo se habeant instantia, quibus vtrinq; rei duratio clauditur: an scilicet ex parte principii connumerandū sit instans cum tempore, in quo res existere dicitur, ita vt in illo iam sit, & immediatè antè non extiterit: an verò pertineat ad tempus præteritum, in quo res nondum erat, ita vt in ipso nōdum existat, sed immediatè post? Similiter ex parte finis. pertineatne instās ad id tempus, in quo res adhuc est, ita vt in ipso res existat, & immediatè post non sit; an verò spectet ad futurum, in quo res iam nō existit, ita vt in eo instanti non sit, & immediatè antè extiterit? Ex quibus intelligere fas erit, vnamquamq; rem altero duorum modorum incipere: nimirū vel in instanti, quo ita est, vt immediate antè non fuerit; quod Philosophi in scholis vocāt incipere per primum sui esse, siue intrinsecè, vel in instanti, quo ita non est, vt immediatè pòst sit; quod appellāt incipere per vltimum non esse, siue extrinsecè. Pari etiā ratione colligere licebit, altero duorum modorum quālibet rem desinere, aut scilicet in instanti, quo ita est, vt immediatè pòst non sit; quod vocant desinere per vltimū sui esse, & intrinsecè, aut in instanti, in quo ita non est, vt immediatè antea fuerit; quod appellant desinere extrinsecè, seu per primum sui non esse.

Quot modis res incipiant.

Quot modis res desinant.

Deinde aduertēdum est, etsi quædam entia sint, quæ vt libro * 4. exposuimus, neque instantibus nostri tēporis, neque tēpore mēsurentur, vt Angeli: posse nos tamē eorum inceptionem & desitionem ad nostra instantia tempusq; coaptare, ita vt dicamus ea incipere per primū sui esse, cùm eorum inceptio respōdet alicui nostri tēporis instanti, in quo iam sunt, & incipere per vltimum non esse, si non existant, nisi immediatè post aliquod instans nostri temporis.

* Ca. 14. q. 3. art. 2.

ARTICVLVS II.

De inceptione & desitione rerū successiuarum, instantium, aliorumq; id genus.

VT igitur à rebus, quæ in successione consistunt, ordiamur; sit prima assertio: Motus & tempus incipiunt per vltimum sui nō esse, desinuntq; per primum

1. assertio.

mum sui non esse. Hæc assertio ita proba- A tur: Motus & tempus, vt * 6. lib. ostensum fuit, non possunt in instanti esse: ergo non habent primum, neque vltimum instans, in quo sint; atque adeò non incipiunt per primum sui esse, nec desinunt per vltimum sui esse: sed quæcunq; non ita incipiunt & desinunt, necessario incipiunt per vltimum non esse, & desinunt per primum sui non esse: igitur motus & tẽpus incipiunt & desinunt prædicto modo. Id quod de motu diximus, pari ratione B de quiete asserendum est. Nam quies, cùm sit negatio motus in subiecto apto, & in tempore a natura constituto, neutiquam in instanti esse poterit, sed in tempore, vt Aristoteles lib. 6. huius operis, c. 3 tex. 30. probat.

* C. 6. q. 1. ar. 2.

Quare non rectè quidam, negantes quietem in instãti esse, eam nihilominus desinere inquiunt per vltimum sui esse: conuincũtur enim malè cõcedere, quod C rectè negant: siquidem quicquid per vltimum sui esse desinit, in instãti est; quia de eo verè dicimus, nunc, idest, in hoc momento existit, & immediatè post non erit: quare existeret quies in momento, & quod inde consequens est, coguntur prædicti auctores concedere motũ in instanti. Erit tamen qui obiiciat: Aristoteles 6 huius operis c. 3. text. 31. asserit, id quiescere, quod similiter se habet nunc, ac prius: sed id quod in tempore antece- D dente quieuit, similiter se habet in instanti, quo id tẽpus clauditur, ac se habebat prius: ergo in eo instanti quiescit. Huic obiectioni, omissis aliorũ solutionibus, occurritur, illius loci Aristotelici hanc esse sententiã. Illud quiescit, quod nunc, idest, hoc tempore similiter se habet, ac prius. Itaque non oportet, vt quod ante hoc instans quieuit, in eodẽ quiescere dicatur: in eo enim nec verè dicimus mobile moueri, nec quiescere, sed nõ moueri. E

Quies non desinit per vltimũ sui esse.

Obiectio.

Solutio.

2. assertio. Secunda assertio: Res permanentes, quæ absolutè cum motu incipiunt ac desinunt; incipiunt per vltimum non esse, & desinunt per primum non esse. In hac assertione motus nomine intelligenda est quæuis mutatio successiua. Diximus, Quæ absolute cum motu incipiũt ac desinunt: quia quæ secundum aliquid sui momentanea mutatione inchoantur, deinde quoad aliud per motum efficiuntur; simpliciter incipiunt per primum sui esse; licet quoad id, quod motu inducitur, incipiant per vltimum non esse. Vt patet in solis illuminatione: sol enim eo ipso momẽto, quo à Deo procreatus est, quoquo versum per totam sphæræ suę regionem lumen diffudit; & in eodem (extrinsecus tamen) cœpit per mutationem successiuam in omnibus partibus, ad quas mouebatur, lumen augere: Itaque subita illa effusio lucis incepit per primum sui esse, lucis autem circumuectio & incrementũ, in aliis atque aliis hemisphærii partibus successiuè peracta, non nisi per vltimũ sui non esse inchoata est. Aduerte autem, cùm dicimus, in hoc instãti non esse motum tempusve, & immediatè post fore, nomine instantis non esse accipiendum verum & reale instans, sed imaginariũ. Namque vt * lib. 6. exposuimus, sicuti fieri nequit, vt initio motus detur aliquod mutatũ esse: ita nec dari potest verum & positiuũ instans, quod ad eum motum vel tempus intrinsecè attineat: quicquid in cõtrariam partem scripserit Iandunus eodem lib. 15. aliiq; nonnulli, quos loco citato refutauimus.

* C. 9. q. 1. art. 1.

3. assertio. Sit tertia assertio: Indiuisibilia rerum successiuarum, idest, temporis instantia, & puncta motus, quæ mutata esse nuncupãtur, incipiunt per primum sui esse; desinuntq; per vltimum sui esse. Hæc facilè suadetur; quia isthæc indiuisibilia habent totum suum esse in instanti, nec valent consistere vltra momentum, quod necessariò est, & primũ esse eorum cum antea non extiterint; & vltimũ esse, cùm immediatè post interitura sint. Id, quod de indiuisibilibus temporis & motus asseruimus, dictum quoque volumus de actionibus momẽtaneis: cuiusmodi sunt volitio & intellectio; cùm per solum instans durant. In his enim eadẽ ratio conspicitur: siquidem totum suũ esse in instanti solùm possident, nec ante illud extitere, aut immediatè post existent. Sciendum tamen, actiones intellectus & voluntatis non semper momentaneas esse; cùm substantiæ intellectrici liberum sit, eas tempore conseruare, non solùm cum eadem, sed cum maiori intensione, adhibente potentia successiuè vehementiorẽ conatum vt in * 3. lib diximus.

* C. 2. q. 1. art. 2.

Verum Gregor. in 1. dist. 17. q. 2. art. 2.

2. Refellitur opinio Greg. Lichetus in 2. dist. 2. q. 1. aliiq; nonnulli existimant, non posse viribus naturæ fieri, vt aliquid præter rerum fluentium indiuisibilia, desinat per vltimum sui esse. Vnde concedat Greg. necessariò omnem voluntatis actionem aliquanto tempore durare. Quæ tamē sententia minimè probanda est. Lege Scot. In quodlib. q. 12. art. 3. Potest enim voluntas pro sua libertate eum actū, quem in hoc instanti elicuit, immediatè post abiicere: alioqui necessariò et per aliquantū tempus continuaret actū vitiosum, quem semel inchoauit: quod nequaquā est admittedū.

ARTICVLVS III.

De inceptione certæ incertæq; formæ in subiecto.

Superiori articulo explicatū fuit, quo pacto formæ, quæ motum sequūtur, simpliciter sese haberent quoad desitionem & inceptionem; non spectando certum vel incertū earum gradum aut extensionem in subiecto, sed abstrahendo cōsiderationem ab vtroque. Nunc igitur de iisdem formis sm posteriorem hunc modum disceptabimus. Sed obseruādum primò erit, accidentarias formas (loquimur autem de iis tantùm, quæ & intensionem & extensionem vendicant) licet naturam certam ac determinatā habeāt; posse tamen expendi vel sub certo gradu & latitudine; verbi gratia, calorē in octauo gradu, quo pacto dicetur à nobis hoc loco forma certa, vel sub incerta latitudine, vt calor absolutè, quomodo appellabitur forma incerta. Diuersa cōsideratio formarū accidētalium.

Deinde recolendum est. in qualibet quantitate alias esse partes formales, vel quasi formales; vt puncta, lineas, superficies: alias materiæ vicē obtinentes, nempe cæteras, è quibus corpus categoriæ quantitatis coalescit. Porrò priores partes, si sumantur versus eam dimensionē, quam copulant, vt extima superficies huius tabulæ, versus profunditatem certæ omnino sunt. Posteriores aūt possunt quidem certæ esse, habereq; inter se ordinem primæ & secundæ, si spectentur sub tanta dimensione, verbi gratia, vnius palmi: verùm si aliter accipiantur, incertæ sunt, nec habēt ordinem primæ & secundæ; cùm ante quamlibet sit alia prior. Vnde immediatè post primam superficiem tabulæ, non sequitur pars aliqua certa versus profunditatem, sed infinitæ. Hinc fit, vt incipere formam in subiecto indeterminato nihil aliud sit, quam incipere in parte indeterminatè sumpta, hoc est, in infinitis partibus, quæ post certam aliquam superficiem immediatè sequūtur. Incipere autem in subiecto certo sit, incipere in tanta vel tanta magnitudine. Quid sit incipere formā in subiecto indeterminato.

His positis sit prima assertio: Forma certa in subiecto certo incipit per primū sui esse. Probatur, quia si non inciperet per primum sui esse, sed per vltimū non esse; daretur instans, in quo verum esset dicere, nūc tota hæc pars aquæ, v.g. non est calida vt duo, & immediatè post erit calida vt duo, quod tamen falsum esse ostenditur. Nam vel in eo instanti desideratur aliquid ad perficiendū calorem vt duo, vel nihil: si nihil, iam in eo instanti tota illa pars erit calida, vt duo; quod negabatur, si vero deest aliquid, cùm id nō possit esse insectile, quia insectile adiectum alicui non efficit maius, vtique erit sectile, atque adeò priùs inducetur eius medietas, q̄ totum. Quare post illud momentū dabitur quoddā aliud instans, in quo tota illa subiecti pars nondū sit calida vt duo: & ex cōsequenti, punctū illud tēporis antea designatū, non erit vltimū nō esse caloris vt duo in tota illa parte. Quo fit, vt negari non possit, prædictum calorem incipere per primum sui esse. 1. assertio.

Illud verò hoc loco ignorandum non est; in toto tpe antecedente, momētum, quo certa illa forma incipit per primum sui esse, toto inquam collectiuè sumpto, nihil illius formæ deesse in acquiri (liceat enim tritum in hac materia loquēdi modum vsurpare) quia in toto eo tēpore acquirebatur latitudo illa caloris vt duo: deesset tamen in acquisito esse; siquidem nondum acquisitionis motus cessauit: at in instāti terminatiuo, in quo motus eu nuit, adesse iam omnes illas partes in statu quieto. Si autē loquamur de tempore antecedente diuisiuè sumpto: deesse aliquid sectile, quod acquirēdum superest per subsequentem motus partē; cùm in eo pars vna antecedens, alia subsequens designari possit. Ante instās quo certa forma incipit, quid desit.

Sit secunda assertio: Forma certa in subiecto incerto, seu indeterminatè sumpto, in- 2. assertio.

pto, incipit per vltimum nō esse. Hæc ita probatur: Calor, v.g. vt est cōis Philosophorum vox, acquiritur in subiecto vniformiter difformiter. Erit igitur aliquod instans, in quo in prima superficie versus agēs sit calor vt duo; & in partibus, quæ post primam superficiem immediate sequuntur, sit quicquid est infra calorem vt duo (nisi enim ita res haberet, nō excēderetur calor vniformiter difformiter, vt consideranti patet) Rursus, eiusmodi subiectum immediatè post calefiet: vel ergo immediatè post acquiret calorem vt duo, vel minorem. Non minorē; quia sequeretur nō habuisse antea, quicquid est infra calorem vt duo: acquiret igitur calorē vt duo, atque ita calor certus in incerta parte incipiet per vltimū nō esse.

Obiectio 1. Si ii aliquis obiiciat. Id, quod in hoc instāti deficit ad calorem vt duo, est qui sectile: priùs ergo eius medietas acquiretur, quam totum: atque ita eiusmodi calor certus in parte incerta non comparabitur immediatè post. hac quippe ratione paulo superiùs ad primā assertionem confirmandā vsi fuimus. Secundò: Calor extenditur vniformiter difformiter: non poterit ergo certæ intēsionis calor in aliquam partē subiecti immediatè post diffundi. Tertiò: Forma certa nequit incipere, nisi euanescente ea parte mòtus, per quam inducitur; siquidem quamdiu motus durat, efficitur forma; dum autem efficitur, non certa, sed incerta est: atqui non potest ea pars motus immediatè post interire; quia cum immediatè post sit futura, esset simul, ac simul interiret: ergo, &c.

Obiectio 2.

Obiectio 3.

Dil. 1. obie. Ad primum horum concesso antecedente neganda est consecutio. Nam cùm id, quod deest ad calorem vt duo, incertum indeterminatumq́; sit, vtpote quidquid est infra calorem vt duo, nequit in eo designari medietas, quæ priùs comparetur; id enim, quod incertū est, in duas medietates secari non potest: ideoq́; nec licebit accipere instās, ante quod totum acquisitum nō sit in parte incerta. Ratio verò, qua primam conclusionem astruximus, sumebat partē certā, in qua calor, qui deerat, necessariò erat certus, proindeq́; diuiduus in duas medietates. Nam calor, qui certo instanti insidet in parte aliqua certa & definita, non potest non

A certam intensionem vindicare, ac si quid ad calorem vt duo deficit, id quoque certum est.

Dil. 2. obie. Ad secundum dicēdum. Quamuis prima veluti productio caloris incedat vniformiter difformiter, postmodò tamen etiam vniformiter progredi; aliter non posset ignis perfectè sibi passum assimilare. Postquam igitur calorem vt duo in primam superficiem intulit, ipsum deinde per passum effundit, vsque dum id sibi

B assimilet, & in ignem conuertat. Ac saltē in toto minimo, quod versus ignē est: negari non potest, sæpenumero esse calorem vt octo vniformiter, antequam ignis generetur.

Dilutio 3. Ad tertium dicendum: Portionem motus, per quam producitur pars illa caloris in parte incerta, immediate post incipere & desinere: id enim nihil est aliud, quàm immediatè post sequi partes infinitas, easdemq́; euanescere, ita tamen vt

C sicut non datur prima, quæ incipiat, nec etiam detur prima quæ desinat.

3. assertio. Sit tertia assertio: Forma incerta in subiecto incerto incipit per vltimum non esse. Hanc assertionem vt probemus, supponimus id, quod in * libris de cęlo ostēdimus, nimirum potentias actiuas, quod ad sua effecta spectata s͠m distantiam, habitaq́; ratione indiuisibiliū terminorum quantitatis, quibus spatium designatur; * Li. 1. c. 11. q. 3.

D terminari extrinsecus versus maximum, idest, dari superficiem, in qua, verbi gratia, non sit lux à corpore lucido producta, & ante illam sit. Hoc posito, confirmatur assertio in hunc modum: producat corpus lucidum vniformiter difformiter lucē in aere, vsque ad nonum gradum: vtique dabitur vna superficies, quæ nihil omnino lucis habeat, ita tamen vt in parte aeris illi superficiei immediata versus agens sit aliquid lucis: moueatur

E deinde corpus lucidum versus illam superficiem, quam antea luce sua nondum attigerat: in instanti, quo moueri cœperit, verè quiuis dixerit, in parte aeris, qui sequitur post prædictam superficiē, nihil esse lucis, & immediatè post aliquid lucis futurum, quod necessariò erit indeterminatum. Igitur forma indeterminata in subiecto indeterminato incipit per vltimum non esse.

A

ARTICVLVS IIII.

De desitione formæ, tam certæ, quàm incertæ in subiecto.

QVod verò ad formarum, de quibus hactenus egimus, desitionem attinet, ut prima assertio: Forma certa in subiecto certo, desinit esse completa atque perfecta in subiecto per vltimũ sui esse: absolutè vero, seu ex toto, ita vt nihil eius remaneat, desinit per primum non esse. Hæc quoad priorem partem ita suadetur: Sit calor vt duo in aliquo subiecto: in instanti, quod est vltimum nõ esse motus contrarii, licebit dicere; nunc est tota latitudo caloris vt duo in hoc subiecto & immediatè post non erit iam tota, quia aliquid per motum abiicietur: ergo &c Deinde posterior pars ostenditur: In instanti terminante motũ quo eiusmodi subiectum antea calidũ, redditum est omnino frigidũ, fas erit dicere; nihil iam in eo esse caloris, & immediatè ante aliquid fuisse, ergo calor desiit in ipso, quoad oẽm sui partẽ, per primũ nõ esse. 1. assertio.

B

Sit secunda assertio, Forma certa in subiecto incerto, tam secundum omnes suæ intensionis partes, quàm secundum aliquam earum, desinit per vltimum sui esse. Hæc quoad priorem partem, videlicet ꝙ calor vt duo, exempli gratia, existens immediatè post primã superficiem contiguam agenti, aboleatur totus per vltimum sui esse, probatur, quia huiusmodi calor non interit, nisi accessu frigiditatis etiam vt duo; hæc autem in parte incerta incipit per vltimum non esse, vt constat ex secunda superioris articuli assertione. Quare cum vltimum non esse frigiditatis, sit vltimum esse caloris; consequẽs fit, vt prædictus calor desinat per vltimum sui esse. Deinde ostenditur eadem assertio, quoad posteriorẽ partem, hoc modo, Si calidum agat in aquã summè frigidam, in vltimo non esse calefactionis verè quiuis dixerit, in parte subiecti, quæ est vltra primam superficiem contiguam calido, dari frigus vt octo, & immediatè post non dari; sed aliquid iã fuisse detractum subeunte calore. Igitur [...]us vt octo in parte incerta desi[...]d aliquam sui partem, in subie[...]to per vltimum sui esse. 2. assertio.

C

Sit tertia assertio, Forma incerta in subiecto incerto desinit similiter per vltimum sui esse, tam quoad omnes partes suæ intensionis, q̃ quoad aliquã earum. Hæc quoad priorem partẽ ita suadetur, In aere vniformiter difformiter illustrato, necessario datur aliqua superficies, in qua nihil iam insit lucis; insit tamen in parte aeris eidem superficiei immediata versus luminosum. Hoc posito, si luminosum retro cõmeet, in instanti, quo eiusmodi retrogressio inchoabitur, erit nonnihil in parte illa, quæ proximè antecedit prædictam superficiem, & immediatè post eiusmodi instans non erit, siquidem immediatè post subtrahitur ab ea luminosum, ergo cùm ea pars aeris sit incerta, habeatq; incertam lucem, vtpote quæ est immediatè citra nõ lucem; perspicuũ relinquitur, lucem incertam in subiecto incerto in totum desinere per vltimũ sui esse. Deinde probatur eadẽ assertio quoad alteram eius partem, Ea lux, quæ in aere illustrato est vltra primã superficiẽ versus luminosum, est incerta, & in subiecto incerto, vt iã patet, incipiat ergo luminosũ retro moueri; immediatè post instãs, quo moueri cœperit, imminuetur aliquid de luce, quæ erat post primã superficiẽ, ergo lux incerta in subiecto incerto amittit partem suæ intensionis per vltimum sui esse, quod erat probandum. 3. assertio.

D

ARTICVLVS V.

De inceptione & desitione substantiarũ, quæ gignuntur & intereũt, & earum rerum, quæ creantur, quæq; in nihilum recidunt.

REliquum est, vt de iis rebus agamus, quæ per generationem vel creationem incipiunt, quæq; per corruptionem vel annihilationem desinũt. Sit prima assertio: Substantiæ, quæ gignuntur & intereunt, incipiunt per primũ sui esse, desinunt per primum non esse. Hæc quoad priorem partẽ corroboratur, primùm testimonio Aristotelis, qui hoc in libro, c.8.tex.69.& li.6.c.5.tex.45.& vbicunq; de ortu & interitu substantiarum disserit, eas momento gigni, momentoq; interire docet. Quod confirmat & Auerroes 4.li.huius operis comm.129.& li.5. 1. assertio.

E

comm.

comm.8. Simplicius eodem li. ad t.8. cæteriq; Philosophi cõmuni assensu. Potest autem hæc ratio ad id probãdum afferri. Nam forma rei generabilis non incipit esse in materia, nisi in statu, quo incipiat sese tueri ab aduersariis, atque etiã operari; cùm vnum quodq; suæ operationis gratia sit: at verò vt agere & resistere incipiat, (quamuis ad actionem & resistentiam continuandam non eodem prorsus modo res habeat) videtur requiri certæ dispositiones, atque adeo præfinita extensio materiæ, sicuti & ipsa forma certum essentiæ limitem habet. Igitur cùm primùm ea materia congruenter præparata est, in totam simul atque in instanti forma inducitur, in eoq; res genita simul fit & est, proindeq; incipit per primum sui esse. Atque hæc ratio, etsi non plane rem demonstret & conuincat, tamen in hac materia grauia Philosophorum ingenia similibus argumentis acquieuere, vt propositam conclusionem statuerent, & in schola celebrem facerent.

Res, quæ gignitur, simul fit & est.

Posterior pars assertionis hunc in modum suadetur: Semper cum generatione vnius rei, alterius corruptio coniuncta est; & contra; vt docet Aristoteles 1. de generat c.3. tex.20. Cùm ergo substãtiæ, quæ gignuntur, incipiãt per primum sui esse, vt ostensum fuit, necessario fatẽdum erit, easdem, cùm intereunt, desinere per primum non esse; ita vt in eo puncto temporis, quo res genita primùm cohæret, iam ea, quæ interiit, non existat.

2. Assertio.

Sit secunda assertio: Ea, quæ propriè creantur, quæq; propriè ad nihilum reuocari queunt, vt Angeli & animæ rationales, incipiunt per primum sui esse. Hæc assertio quoad priorem partem ex eo concluditur, quia Deus ad creandum exhibet concursum infinitæ potẽtiæ, idq; sine adminiculo vel opera alterius rei, ad cuius morã & tarditatẽ sese accõmodet; atque adeo subitò & momẽto creat. Item, quia huiusmodi res habent esse indiuisibile, atque ita suapte natura producibile in instanti, seu per primũ sui esse.

Consule D. Tho. 2. contra gẽtes c. 19. & 1. p. q. 63. art. 5. & in 2. d. 1. q. 1. a. 3.

Posterior vero pars ea ratione confirmatur; quia si velit Deus rem quampiam in nihilum redigere, verisimile est, subtractum iri ab eo per primum non esse concursum, quo illã antea conseruabat; maximè cùm eiusmodi res habeat esse momento in nihilũ reducibile. Diximus, si velit Deus: quia, vt D. Tho. ait 1. par. q. 104. art. 4. Deus, quæ ipsius est in omnia exuperans & benefica bonitas, rem nullam in nihilum redigit.

3. Assertio.

Sit tertia assertio: Qualitates supernaturales, quæ etiã, licet impropriè, creari dicuntur, vt * alibi monuimus, aliquando incipiunt per primũ sui esse, aliquando per vltimum non esse. Hæc probatur: quia potest Petrus, verbi gratia, perfectè ad gratiam disponi, vel in hoc instanti, in quo ei statum gratia diuinitus infundetur, vel immediatè post hoc instans, quo euentu accipiet gratiã per vltimum non esse.

*Hoc in l.c. 2. q. 1. art. 1.

ARTICVLVS VI.

Dubij cuiusdam enodatio.

Quæret tamen adhuc quispiã: esto ea, quæ propriè creantur, ſm communem & ordinariam legem eo modo, quo diximus, incipiant; vtrum nihilominus possit Deus Angelũ, verbi causã, per vltimum non esse creare? Dubitãdi ratio ex eo sumitur; quia cùm post vltimũ nõ esse sequatur tẽpus, oportebit quidquid ita producitur, in tempore effici, & accõmodatè ad naturam temporis, idest, successiuè, & per partes: quod tamen in ea, quæ insectilia sunt, proindeq; necessario totum suum esse simul & impartibiliter accipiunt, vt Angelus, minimè cõuenire potest, etiam diuina virtute; alioqui iam ea, quæ omnino partibus vacãt, partibus constarent, & à propria natura deciderent. Secundo, quia si res permanẽtes incipere possent per vltimum non esse, pari etiam ratione res successiuæ, vt motus & tempus, possent incipere per primum sui esse; cùm vtrobiq; æqua repugnantia esse videatur.

Num Angelus creari possit ꝑ vltimum non esse.

Vt huic dubitationi fiat satis, prænotandum est, dupliciter intelligi posse, rem aliquam creari per vltimum non esse: vno modo, ita vt illius effectio mensuretur tempore, & ad eius fluxum naturamq;, secundum alias & alias partes, sese accommodet: altero, vt existat quidem eius productio, dũ tempus fluit, & tamen nec producatur successiuè, nec tempore mensuretur; sed tota simul efficiatur, & in se tota simul, atque im-

Responsio ad dub. partibiliter existat. Hinc ad propositam dubitationem respondemus, cum Greg. in 1.dist.17.q.2.art.2. & aliis, non posse, etiam diuina virtute, Angelū creari per vltimum non esse, ſm priorem sensum; vt prima ratio earum, quas proximè attulimus, concludit: posse tamen ſm posteriorem. Hoc enim pacto omnia, quæ Deus initio mundi creauit, etiam nunc in quolibet instanti, ac dum tempora occurrunt, conseruat; totum ipsorum esse eis indiuisibiliter, ac sine vlla, eisdem in- terna, successione conferendo.

Solutio argumentorū. Iam igitur constat, quid ad primum argumentum responderi debeat. Ad secundum verò negandum est quod assumit. Nam ex eo ꝙ res permanentes per vltimum non esse prædicto modo incipiant, non sequitur, eās non habere simul totum esse: at si motus vel tempus per primum sui esse inciperent, obtinerent totum suum esse simul quod repugnat naturæ successiuorum. Vnde patet, non esse vtrobiq; parem repugnantiam.

CAPVT NONVM.

Text. 73. *Vi a autem fit super circulari, vnus erit & continuus, cùm nihil sequatur, quod esse non possit. Nam quod ex A mouetur, eodem impetu in A simul mouebitur, si quidem in id moueatur, in quod veniet. Sed neque contrarijs neque oppositis simul ciebitur. Non enim omnis, qui ex hoc motu est, & est cōtrarius, aut oppositus, qui est ad hoc. At contrarius quidem est rectus. Hoc enim cōtraria sunt in loco, vt qui est per diametrum, quandoquidem plurimum distat. Oppositus autem est, qui per eandem longitudinem. Quare nihil impedit continuè motum fieri, & nullo tempore intermitti.* b *Conuersio enim ab eodem in idem, motus est: qui autem fit rectà, ab eodem in aliud.* c *Et is quidem, qui in circulo, nunquam in ijsdem est: qui autem rectà, sæpius in ijsdem. Is igitur, qui in alio & alio semper fit, potest cōtinuè cieri, qui verò in ijsdem fit sæpius, non potest. Motibus enim contrarijs simul moueatur necesse est.* d *Quare nec in semicirculo, nec in alia vlla circumferentia cōtinenter fieri motus potest, quod sæpius*

Text. 74. *moueri in ijsdem necesse sit, & contrarijs mutari mutationibus. Non enim principio finem coniungit: qui verò fit in orbem, coniungit, atque solus perfectus est.* e *Perspicuum verò ex hac diuisione etiā est, ne alios quidem motus continuos esse posse. Fit enim, vt in omnibus per eadem sæpe moueatur; vt in alteratione per media, & in eo, qui est in quantitate, per magnitudines medias, in generatione & interitu eodem modo. Nihil enim interest, pauca an multa ea facere, in quibus est mutatio. nec aliquod medium addere aut auferre, ꝙ per eadem motum fieri modo vtroq; accidat.* f *Ex his itaque perspicuum est, neque ens naturales rectè dicere, qui sensilia omnia semper moueri inquiūt. Non horum motuū aliquo, potissimùm alteratione, eorum sententia, cieantur necesse est. Fluere enim semper dicunt, atque imminui. Præterea generationem & interitum alterationem esse statuunt. Præsens verò oratio omnem motum complexa est, nempe nullo motu, præterquā conuersione, fieri posse, vt continenter*

Text. 75. *quicquam cieatur: quare nec alteratione, nec accretione. At ad docēdum quidem nullam, præter conuersionem, infinitā esse, continuamq; mutationem, hac satis sint dicta.* g *At verò lationum conuersionem primam esse manifestum est. Namque omnis latio, vt antea diximus, aut in orbem est, aut in rectum, aut*

mista.

mista. Hæc autem priores esse illas necesse est, quippe quæ ex eis constet. Recta verò eam, quæ est in orbem, cùm simplex magis sit & perfecta. Nam fieri quidem non potest, vt super infinita recta linea latio fiat: quādoquidem infinitum eiusmodi non est: at neque si esset quicquam moueretur, cùm id non fiat quod est, infinita autem non potest transiri. At quæ super finita recta fit, si retrocedat, composita erit, & duo motus: h *si verò non retrocedat, imperfecta, & quæ intereat. Porrò imperfecto perfectum, & quod interire non potest, eo quod potest, natura prius est, & ratione & tempore. Latio etiam, quæ sempiterna esse potest, prior ea est, quæ non potest. Atqui conuersio perpetuari potest: aliorū autem neque latio, neque alius vllus potest. Status enim fit necesse est, qui quidem cùm est, motus interijt.* i *Ex ratione autem fit, vt motus, qui in orbem est, vnus sit & continuus, & non is qui rectus est.* Text. 76. *Recti enim motus principium, medium, & finis, distincta sunt, & in se omnia continet: quo fit, vt id fit, vnde quod mouetur incipiet; & id item, ad quod desinet: siquidem in extremis res quælibet quiescit, cùm in eo vnde, tum in eo ad quod. At verò conuersionis non distincta. Nam eorum, quæ sunt in linea, cur hoc potiùs, quàm illud terminus est? cum eorum quodlibet principium æque sit, medium & finis: vt in principio & in fine aliquid semper sit, & nūquam. Vnde & sphæra quodammodo mouetur & quiescit, cùm eundem occupet locum. Causa autem est, quoniam contra omnia hæc conueniunt, quippe quod magnitudinis, & principium sit, & medium, & finis. Quare cùm extra circumferentiam hoc sit, nihil est, vbi id, quod fertur, quiescat, perinde atq; transierit. Semper namque circa medium fertur, nō ad extremum. Quòd verò id maneat, totum semper, & quodammodo quiescit, & continenter mouetur.* k *Accidit autem reciprocatio. Nam & quòd motuum mensura conuersio sit, primam esse ipsam necesse est, siquidem primùm omnia metitur: & quia prima, aliorū est mensura.* l *Atqui & æquabilis conuersio sola esse potest. Quæ enim recta, à principio ad finem inæqualiter feruntur. At in sola conuersione nec principium inest, nec finis, sed extrà.* m *At verò lationem motuum primā esse, omnes testantur, quotquot de motu mentionem fecerunt.* Text. 77. *Eius namq; principia hisce tribuerunt, quæ hunc motum efficiunt. Etenim secretio & concretio motus sunt in loco, quo quidem modo mouent concordia & discordia, cùm altera ipsarum dissipet, altera congreget. Mentem etiam, quæ priùs mouit, Anaxagoras ait segregare. Similiter verò & quicunq; nullam talem statuunt causam. per inane autem inquiunt moueri. Et hi namq; naturam motu, qui est ad locum, cieri affirmant, siquidem motus per vacuum latio est, & perinde quasi in loco. Aliorum autem nullum primis inesse censent, sed his quæ ex illis. Etenim augeri, imminui, & alterari, atomis compactis atque seiunctis inquiunt. Nec secus, quicunq; densitate & raritate generationem faciunt atque interitum. Nam secretione & concretione hæc disponunt. Præter hos ij sunt, qui motus causam animam faciunt. Id enim quod se mouet, eorum quæ mouentur, principium aiunt esse.* n *Animal autem omnisq; animans motu, qui in loco est, se mouet. Et id propriè moueri solùm dicimus, quod motu, qui ad locum est, mouetur. Id verò si eodem in loco quiescat;*

angeatur autem, aut imminuatur, aut alteretur aliqua ex parte, non simpliciter dicimus moueri. o *Motum itaq; semper fuisse, omniq; tempore futurum esse, quidve motus sempiterni sit principiũ, & quis motus primus, quisq; sempiternus duntaxat esse possit, mouensq; primum immobile esse, dictum est.*

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Vi a autem] Postquam docuit, cæteros motus mutationesve æternam continuitatem nullo modo habere potuisse: nunc conuersionem, & in in infinitũ continuari posse, & inter omnes motus simpliciter primum esse, ostendit. Nam ex infinita, inquit, cõtinuitate motus, qui in orbem fit, ab eodem ad idem punctum redeundo, nullum existit incõmodum. Non enim (quodquispiam fortasse obtenderet) ex eo sequetur, idem contrariis motibus simul agitari, aut motum continuum ex contrariis, & specie differentibus componi: siquidem non omnis motus, quoad aliquem terminum itur, contrarius est ei, qui ab eodem inchoatur termino; licet in motu, qui fit super lineæ recta, ex qua maximam locorum distantiam metimur, ita res habeat.

Cur conuersio cõtinua esse possit. b Conuersio enim] Alias subdit rationes, cur potius conuersio, quàm cæteri motus, continuitatem sortiri queat. Vna est: quia quod in orbem agitur, vnam & continuam lineam perpetuò decurrit, nec ab vno extremo ad aliud progreditur. Vnde est, ꝙ in reflexu hærere, aut moram trahere, nequaquam oportet.

c Et is quidem] Alia ratio est: quia in motu circulari recursus à puncto ad idem punctum non fit in iisdem, hoc est, per eandem lineæ partem. Cùm enim, verbi gratia, sol ab Oriente in Occidentem per nostri hemisphærii lineam fertur, rursus ab occasu ad ortum per aliam circuli partem, hoc est, per lineam inferioris hemisphærii commeat: at motu recto per eandem lineam, idemq; omnino spatium terendo, eò, vnde mobile digressum fuit, repedat.

d Quare nec] Ex dictis colligit, nec in semicirculo, nec in alia circuli portione, iugem motũ posse continuari: quandoquidem in nulla parte circuli principiũ & finis coeũt, vti in circulo; proindeq; in nullo ab eodem ad idẽ, nisi per idem spatiũ, reditio est. Vnde sequitur, tales motus sibi aduersarii, nec ex iis vnum quid posse coalescere.

e Perspicuum verò] In nullo aliorum motuum perpetuam continuitatem inueniri, ita concludit: Vbi progressio, & regressio non fit per diuersa media, sicuti in circulo, sed sæpe per eadem, vt in diametro; non datur perpetua continuatio, vt ex dictis constat; oportetq; mediam quietem interponi: atqui in alteratione, cùm mobile progreditur ab albo in nigrum, & à nigro redit in album, fit recursus per eadem media, nimirum per medium colorem: igitur necesse est, inter huiusmodi accessum & regressum quietem dari. Monet autem, nihil referre, vnum sit an plura media: quia quodlibet ad dissoluendam continuitatem sat erit. Præterea, eandem esse rationem in accremento & decremento; imo & in generatione & interitu: quia etiam cum ignis, verbi gratia, in aerem, & rursus aer in ignem vertitur, medium aliquod interuenit, nimirum præparatio materiæ ad eiusmodi formã. Sumit enim generationem & interitum, vnà cùm antecedentibus dispositionibus.

Error Heracliti & Cratyli. f Ex his] Errorem Heracliti, Cratyli & aliorum, qui omnia in continuo fluxu versari aiebant, iis, quæ hactenus disputata sunt, confutatum esse inquit. Nam cùm ostensum sit, nullum motum, excepta conuersione, perpetuari posse: liquet, non cõtinenter res fluere, alterationemve subire; in qua illi rerum ortum & interitum collocabant.

Conuersionẽ esse omniũ lationũ primam. g At verò] Reuertitur ad ostendendum, conuersionem omnium lationũ primam esse: argumentaturq; hoc modo: Omnis latio aut circularis est, aut recta, aut ex his mixta. sed hæc posterior illius duabus; quia omne compositum est posterius simplici: item etiam recta est posterior circulari: ergo circularis est omnium prima. Esse autem rectam circulari posteriorem, ex eo cõstat: quia circularis est simplicior & perfectior, vt satis indicat natura circuli, supra quem fit, qui absolutior & simplicior figura est,

vtpote

vtpote cui nihil possit addi; cùm tamen rectæ lineæ semper aliquid adiici possit, quandoquidem infinita non datur. Quin verò etsi illa extaret, non esset in tota ea motus; quia pertransiri non poterat. In linea vero finita motus perpetuus haudquaquam erit, nisi per reflexionem, proindeq; non vnus continuus, sed multiplex dicetur: quod vero multiplex est, simplici est posterius.

h Si vero] Si mobile, quod lineam rectam conficit, non retrocedat, euanescet, inquit, motus, ac certo limite concludetur, videlicet lineæ termino: proindeq; à perfectissimi motus, qualis conuersio est, absolutione degenerabit: & quod inde sequitur, conuersio tali motu prior erit natura, ratione, & tempore. Natura; quia immortalis, ac nobilior: Ratione, idest, definitione; quia habitus est definitione prior, quàm priuatio (hæc enim illum ad suæ essentiæ notionem exigit, non contra) & omne perfectum habet sese ad id, quod imperfectum est, tanquam habitus ad priuationem: Tempore, quia omnibus retro seculis perseuerauit. Excellentia motus circularis.

i Ex ratione] Redit ad disceptationem de perenni motus continuitate; & quamobrem conuersio, non autem recta latio, perenniter continua esse queat, edisserit. Ea, inquit, latio continua ac perpetua esse potest, cuius mobile ex æquo atque indiscriminatim semper est in principio, medio & fine spatii: atqui ita se habet sola conuersio: ergo, &c. Probat assumptionem: quia in linea recta, supra quam recta latio exercetur, distincta & determinata sunt principium, medium, & finis: cùm in ea detur actu principium, vnde motus incipit; & finis, in quem desinit, & in quo mobile quiescit: in circulo vero nequaquam id accidit; cùm nullum eius punctum finis magis, quàm medii, aut principii rationem obtineat. Vnde est, quod sphæra moueri simul, & quodammodo quiescere dicitur. Moueri, quia reuera circumagitur: quiescere, quia totũ locum siue spatium non mutat, sed voluitur circa centrum, quod fixum immobileq; est, & principii, medii, ac finis vicem sortitur: principii, quatenus ab eo omnes æquales lineæ ad circumferentiam ducũtur: medii, prout æqua distantia à peripheria disiungitur: finis, prout omnes in eo lineæ terminantur.

K Accidit autem] Cùm rationes, ad circularis motus principatũ & continuationem spectantes, admodum inter se cognatæ sint; non separatim, sed mixtim eas pertractat Aristoteles. Hoc igitur loco rursus probat, conuersionem inter cæteros motus primarium locum habere, eo quod omnium mensura sit. Additq;, esse mensuram & esse primum, inter se reciprocari. Nam cùm conuersio sit mensura, necessariò vendicat primum locum: & quia primum locum vendicat, mensura est; siquidem primum in quolibet genere reliqua eiusdem generis metitur.

l Atqui &] Eandem assertionem confirmat ex eo, quia inter omnes motus sola conuersio æquabilis est, eademq; velocitate perficitur: quod maiorem arguit nobilitatem. Quod enim sibi simile est, magis est vnum: vnitas verò multiplicitati anteponitur. Non seruare autem reliquos motus æquabilitatem, inde ostendit: quia quò mobilia à quiescente, hoc est, ab eo vnde moueri cœperint, quod immobile est, longiùs eunt, eo maiori impetu feruntur. Cuius rei causam, & cur in iis quæ per vim mouentur, & in animalibus diuersus inæquabilitatis modus reperiatur, * alibi exposuimus. Inter omnes motus solam conuersionẽ esse æquabilem. * Lib. 2. de cœlo cap. 6. q. 7.

m At verò] Quod de lationis primatu docuit, corroborat testimoniis veterũ Philosophorum. Nam quicunq; in constituendis rerum naturalium principiis de motu aliquid tradiderunt, lationi principem locum assignarunt. Anaxagoras enim mẽtem: Empedocles concordiam & discordiam, motrices causas fecere: Leucippus & Democritus affirmarunt, sua illa insectilia corpuscula huc illuc, concursione & dissipatione per inane ferri, nec vllum alium motum subire, præter lationem, etsi quæ ex ipsis coalescerent, cæteris quoque mutationibus forent obnoxia: Thales & alii, qui elementum vnum, aut medium quidpiam inter elementa principium esse existimarunt, cùm rerum ortus & interitus ad densitatem & raritatem, coitionemq; & secretionem retulerint, similiter lationi primas dedere: quod fecit etiam Plato, dum animam se ipsam mouentem, cæteraq; omnia agitantẽ inuexit. Qua de re 1. huius operis copiosiùs.

n Animal autem] Rei propositæ confirmationem eo argumento concludit: quod animantes, quæ inter illa, quæ ab se mouentur, nobilitate excellunt, motu ad locum se

ipſas mouent: tum præterea, quia communi loquendi vſu motum pro latione vſurpamus, & ea ſimpliciter moueri dicimus, quæ loco cientur; non ita verò quæ augeſcunt, aliamve eiuſmodi motionem ſubeunt.

o Motum itaque] Ea, de quibus toto hoc libro diſſeruit, ſummatim colligit, vt ad illa, quæ proximo capite continentur, gradum faciat: & quia rurſus de primo mo ... agere inſtituit, quid de eo iam ſuprà demonſtrarit, extremo loco repetit.

CAPVT DECIMVM.

Text. 78. *Oc a autem partibus neceſſariò vacare, nullamq́; habere magnitudinem nunc dicamus, priùs hiſce definitis quæ hoc antecedunt Quorum vnum eſt, fieri non poſſe, vt finitum vllum infinito moueat tẽpore Tria enim ſunt: id quod mouetur, id quod mouet, & tertiũ, nempe tempus in quo. Hæc autem aut omnia infinita, aut omnia finita, aut aliqua, vt duo, aut vnum. Sit igitur A mouens; quod mouetur B, & tempus infinitum C; ipſum igitur D moueat partem ipſius B, quæ ſit E, certè non in æquali ipſi C, ꝗ in maiori maius. Quare tempus F infinitum non eſt. Si igitur ipſi D additio ſic fiat, ipſum A conſumatum, etſi ipſi F ipſum B. At tempus non conſumam æquale ſemper auferendo, quippe quod ſit infinitum. Vniuerſum itaque A totum B, finito tempore C, mouebit. Ab eo igitur, quod finitum eſt, motu infinito nihil poteſt moueri. Ita conſtat, fieri non*

Text. 79. *poſſe, vt quod finitum eſt, tempore moueat infinito.* b *At verò vim infinitam in magnitudine finita omnino eſſe non poſſe, ex his conſtat. Sic enim maior ſemper virtus, quæ minori tempore æquale facit, ſeu calefacit, ſeu dulcedinem afferat, ſeu proijciat, ſeu omnino moueat. Ab eo itaque, quod finitum quidem eſt, infinitam autem habet vim, id quod patitur, aliquid pati, & magis, quàm ab alio neceſſe eſt: amplior enim ſi virtus infinita At tempus nullum eſſe poteſt. Si namq; A tempus, in quo vis infinita calefecit, aut pepulit: in quo verò finita aliqua, ſit A B. Huic ſi maiorem aliquam, finitam verò ſemper adijciam, ad eam tandem perueniã, quæ A tempore mouerit Finito enim ſi ſemper adiecero, definitum omne ſuperabo; & ſi abſtulero, identidem diminuã. Finita igitur & infinita æquali tempore moueb t, quod eſſe non poteſt. Nulla igitur finita*

Text. 80. *magnitudo vt infinita prædita eſſe poteſt.* c *Neque igitur finita, ea quæ eſt infinita: quòd in minori magnitudine maior virtus eſſe poſſit multò tamen maior in maiore. Sit igitur A B infinita magnitudo: certè B C aliquam vim habet, tempore aliquo, nempe E F, mouit D: ſi itaque ipſius B C duplam accepero, in dimidio temporis E F mouebit: hæc namque ſit proportio. Quare in tempore F G mouebit. Sic igitur ſemper accipiendo, magnitudinem quidem A B nunquam tranſibo, tempore verò dato ſemper minus accipiam. Quamobrem virtus erit infinita; quippe quæ finitam virtutem omnem exuperet: omnis au-*

Text. 81. *tem finitæ virtutis tempus quoque eſſe finitum neceſſe ſit.* d *Nam ſi aliquo in tempore tanta virtus moueat; in minori, quanquã terminato, proportionis conuerſione maior mouebit. Infinita autem omnis vis perinde eſt, atque multitudo & magnitudo, quæ terminatam omnem excedit.* e *Poteſt autem ſic quoque hoc demõſtrari. Aliquam enim vim infinita magnitudine accipiemus,*

quæ

quæ eiusdem sit generis, atque est ea, quæ est in infinita, quæve eandē metietur. Vim itaque infinitā in magnitudine finita, aut finitā in infinita non posse esse, ex his constat. f *De his autem, quæ feruntur, rectè habet, inprimis dubitationem quandā afferre. Si enim quicquid mouetur, ab aliquo mouetur; quo pacto eorum, quæ se non mouent, nonnulla cōtinenter, eo quod mouet non tangente, vt quæ iacimus, mouentur? Quod si is qui mouit, aliquid quidpiā simul mouet; vt aerem, qui, cùm mouetur, mouet: æquè fieri non potest, vt primò nō tangente neque mouente moueantur. Sed simul omnia moueri & quiescere, cùm mouens primū quieuerit, necesse est: quanquā perinde faciat vt lapis, nempe vt id moueat quod mouit.* g *Necesse est aūt hoc quidem dicere, id quod primū mouit, efficere, vt aer, aut aqua, aut aliquid eiusmodi; quod mouere moueriq; aptū est, possit mouere. At nō simul mouere desinit & moueri, sed simul atque is qui mouet, mouere desierit, desinit moueri adhuc aūt est mouēs: quocirca aliud mouet quod hæret, cuius eadem est ratio. Cessat aūt, cùm vis mouendi in id, quod hæret, minor imprimitur. Prorsus verò desinit, cùm id quod prius est, nō vltra effecerit vt moueat, sed solùm vt moueatur. Atque hæc desinere simul, alterū quidem mouere, alterū moueri, totumq; motū necesse est.* h *Sanè hic motus in his fit, quæ aliquando possunt moueri, aliquando quiescere: continuus item non est, sed apparet, quandoquidem earū sit, quæ aut deinceps sequūtur, aut se tangunt. Neque enim mouens est vnū, sed mutuò sibi hærent. Quocirca in aere & aqua hic fit motus, quē antiperistasin esse aliqui inquiunt.* i *Fieri aūt non potest; vt aliter, quā dictū est, ea dissoluantur, de quibus dubitatū est. At verò antiperistasis moueri simul cuncta facit, & mouere: quare & quiescere. Nunc autem vnum quod moueri continuè videtur: à quonam igitur? non enim à seipso.* k *Quoniam autem in rerum natura continuus motus est necessario; ille verò est vnus; & is qui vnus est, vnius sit magnitudinis necesse est, (cùm id non moueatur, quod magnitudinis est expers) vnius præterea & ab vno; alioquin continuus non erit, sed hærens alter alteri & diuisus; id sanè quod mouet, si vnum est, aut cùm mouet mouetur, aut est immobile. Si igitur moueatur, vnà sequi oportebit, vt & ipsum mutetur, simulq; ab aliquo moueatur: quamobrem stabitur, ad idq; accedetur, vt ab immobili moueatur. Hoc enim necesse non est, vt simul mutetur; sed mouendi semper facultatem habebit.* l *Nam laboris quoque est expers hæc motionis ratio & modus.* m *Atque etiā æquabilis hic motus est, aut solus, aut maximè: siquidem quod mouet, nullam habet mutationem. Oportet verò si motus sibi similis esse debet, id quoque quod mouetur, nullā, ratione eius habita, mutationem pati.* n *Necesse est aūt, aut in medio esse, aut in circulo: hæc enim principia. At quæ admouendū proximè accedunt, celerrimè mouentur. Eiusmodi aūt est circuli motus: ille igitur est mouens.* o *Existit aūt dubitatio, an quidpiam, quod moueatur, possit cōtinenter mouere, non autem (vt quod pellit) rursus & rursus; & ex eo, quod deinceps, continuè moueat. Ipsum enim aut pellere aut trahere, aut vtrumque facere oportet, aut certè aliud esse, quod ab alio excipiat, vt de his quæ iaciuntur, nuper est dictum: siquidem aer diuiduus cùm sit, aut etiam aqua, alius atque*

Text. 82. Text. 83. Text. 84. Text. 85.

2. Refellitur opinio Greg.

Lichetus in 2. dist. 2. q. 1. aliiq; nonnulli existimant, non posse viribus naturæ fieri, vt aliquid præter rerum fluentium indiuisibilia, desinat per vltimum sui esse. Vnde concedat Greg. necessariò omnem voluntatis actionem aliquanto tempore durare. Quæ tamē sentētia minimè probanda est. Potest enim voluntas pro sua libertate eum actū, quem in hoc instanti elicuit, immediatè post abiicere: alioqui necessariò ēt per aliquantū tempus continuaret actū vitiosum, quem semel inchoauit: quod nequaquā est admittedū.

Lege Scot. In quodlib. q. 12. art. 3.

ARTICVLVS III.

De inceptione certæ incertæq; formæ in subiecto.

SVperiori articulo explicatū fuit, quo pacto formæ, quæ motum sequūtur, simpliciter sese haberent quoad desitionem & inceptionem; non spectando certum vel incertū earum gradum aut extensionem in subiecto, sed abstrahendo cōsiderationem ab vtroque. Nunc igitur de iisdem formis s̄m posteriorem hunc modum disceptabimus. Sed obseruādum primò erit, accidentarias formas (loquimur autem de iis tantùm, quæ & intensionem & extensionem vendicant) licet naturam certam ac determinatā habeāt; posse tamen expendi vel sub certo gradu & latitudine; verbi gratia, calorē in octauo gradu, quo pacto dicetur à nobis hoc loco forma certa, vel sub incerta latitudine, vt calor absolutè, quomodo appellabitur forma incerta.

Diuersa cōsideratio formarū accidētalium.

Deinde recolendum est, in qualibet quantitate alias esse partes formales, vel quasi formales; vt puncta, lineas, superficies: alias materiæ vicē obtinentes, nempe cæteras, è quibus corpus categoriæ quantitatis coalescit. Porrò priores partes, si sumantur versus eam dimensionē, quam copulant, vt extima superficies huius tabulæ, versus profunditatem certæ omnino sunt. Posteriores aut possunt quidem certæ esse, habereq; inter se ordinem primæ & secundæ, si spectentur sub tanta dimensione, verbi gratia, vnius palmi: verùm si aliter accipiantur, incertæ sunt, nec habēt ordinem primæ & secundæ; cùm ante quamlibet sit alia prior. Vnde immediatè post primam superficiem tabulæ, non sequitur pars aliqua certa versus profunditatem, sed infinitæ. Hinc fit, vt incipere formam in subiecto indeterminato nihil aliud sit, quam incipere in parte indeterminatè sumpta, hoc est, in infinitis partibus, quæ post certam aliquam superficiem immediatè sequūtur. Incipere autem in subiecto certo sit, incipere in tanta vel tanta magnitudine.

Quid sit incipere formā in subiecto indeterminato.

His positis sit prima assertio: Forma certa in subiecto certo incipit per primū sui esse. Probatur, quia si non inciperet per primum sui esse, sed per vltimū non esse; daretur instans, in quo verum esset dicere, nūc tota hæc pars aquæ, v.g. non est calida vt duo, & immediatè post erit calida vt duo, quod tamen falsum esse ostenditur. Nam vel in eo instanti desideratur aliquid ad perficiendū calorem vt duo, vel nihil: si nihil, iam in eo instanti tota illa pars erit calida, vt duo; quod negabatur, si vero deest aliquid, cùm id nō possit esse insectile, quia insectile adiectum alicui non efficit maius, vtique erit sectile, atque adeò priùs inducetur eius medietas, q̄ totum. Quare post illud momentū dabitur quoddā aliud instans, in quo tota illa subiecti pars nondū sit calida vt duo: & ex cōsequenti, punctū illud tēporis antea designatū, non erit vltimū nō esse caloris vt duo in tota illa parte. Quo fit, vt negari non possit, prædictum calorem incipere per primum sui esse.

1. assertio.

Illud verò hoc loco ignorandum non est; in toto t̄pe antecedente, momētum, quo certa illa forma incipit per primum sui esse, toto inquam collectiuè sumpto, nihil illius formæ deesse in acquiri (liceat enim tritum in hac materia loquēdi modum vsurpare) quia in toto eo tēpore acquirebatur latitudo illa caloris vt duo: deesset tamen in acquisito esse; siquidem nondum acquisitionis motus cessauit: at in instāti terminatiuo, in quo motus euanuit, adesse iam omnes illas partes in statu quieto. Si autē loquamur de tempore antecedente diuisiuè sumpto: deesse aliquid sectile, quod acquirēdum superest per subsequentem motus partē; cùm in eo pars vna antecedens, alia subsequens designari possit.

Ante instās quo certa forma incipit, quid desit.

Sit secunda assertio: Forma certa in subiecto incerto, seu indeterminatè sumpto, in-

2. assertio.

pto, incipit per vltimum nõ esse. Hæc ita probatur: Calor, v.g. vt est cõis Philosophorum vox, acquiritur in subiecto vniformiter difformiter. Erit igitur aliquod instans, in quo in prima superficie versus agẽs sit calor vt duo; & in partibus, quæ post primam superficiem immediatè sequuntur, sit quicquid est infra calorem vt duo (nisi enim ita res haberet, nõ extẽderetur calor vniformiter difformiter, vt consideranti patet) Rursus, eiusmodi subiectum immediatè post calefiet: vel ergo immediatè post acquiret calorem vt duo, vel minorem. Non minorẽ; quia sequeretur nõ habuisse antea, quicquid est infra calorem vt duo: acquiret igitur calorẽ vt duo, atque ita calor certus in incerta parte incipiet per vltimũ nõ esse.

Obiectio 1. Si iã aliquis obiiciat. Id, quod in hoc instãti deficit ad calorem vt duo, est qui sectile: prius ergo eius medietas acquiretur, quam totum: atque ita eiusmodi calor certus in parte incerta non comparabitur immediatè post. hac quippe ratione paulo superiùs ad primã assertionem

Obiectio 2. confirmandã vsi fuimus. Secundò: Calor extenditur vniformiter difformiter: non poterit ergo certæ intẽsionis calor in aliquam parte subiecti immediatè post diffundi.

Obiectio 3. Tertiò: Forma certa nequit incipere, nisi euanescente ea parte motus, per quam inducitur; siquidem quamdiu motus durat, efficitur forma; dum autem efficitur, non certa, sed incerta est: atqui non potest ea pars motus immediatè post interire; quia cum immediatè post sit futura, esset simul, ac simul interiret: ergo, &c.

Dil. 1. obie. Ad primum horum concesso antecedente neganda est consecutio. Nam cùm id, quod deest ad calorem vt duo, incertum indeterminatumq́; sit, vtpote quidquid est infra calorem vt duo, nequit in eo designari medietas, quæ priùs comparetur; id enim, quod incertũ est, in duas medietates secari non potest: ideoq́; nec licebit accipere instãs, ante quod totum acquisitum nõ sit in parte incerta. Ratio verò, qua primam conclusionem astruximus, sumebat partẽ certã, in qua calor, qui deerat, necessariò erat certus, proindeq́; diuiduus in duas medietates. Nam calor, qui certo instanti insidet in parte aliqua certa & definita, non potest non

A certam intensionem vindicare, ac si quid ad calorem vt duo deest, id quoque certum est.

Dil. 2. obie. Ad secundum dicẽdum. Quamuis prima veluti productio caloris incedat vniformiter difformiter, postmodò tamen etiam vniformiter progredi; aliter non posset ignis perfectè sibi passum assimilare. Postquam igitur calorem vt duo in primam superficiem intulit, ipsum deinde per passum effundit, vsque dum id sibi assimilet, & in ignem conuertat. Ac

B saltẽ in toto minimo, quod versus ignẽ est: negari non potest, sæpenumero esse calorem vt octo vniformiter, antequam ignis generetur.

Dilutio 3. Ad tertium dicendum: Portionem motus, per quam producitur pars illa caloris in parte incerta, immediatè post incipere & desinere: id enim nihil est aliud, quàm immediatè post sequi partes infinitas, easdemq́; euanescere, ita tamen vt

C sicut non datur prima, quæ incipiat, nec etiam detur prima quæ desinat.

3. assertio. Sit tertia assertio: Forma incerta in subiecto incerto incipit per vltimum non esse. Hanc assertionem vt probemus, supponimus id, quod in * libris de cęlo ostẽdimus, nimirum potentias actiuas, quod ad sua effecta spectata ẽm distantiam, habitaq́; ratione indiuisibiliũ terminorum quantitatis, quibus spatium designatur; * Li. 1. c. 11. q. 3.

D terminari extrinsecus versus maximum, idest, dari superficiem, in qua, verbi gratia, non sit lux à corpore lucido producta, & ante illam sit. Hoc posito, confirmatur assertio in hunc modum: producat corpus lucidum vniformiter difformiter lucẽ in aere, vsque ad nonum gradum: vtique dabitur vna superficies, quæ nihil omnino lucis habeat, ita tamen vt in parte aeris illi superficiei immediata versus agens sit aliquid lucis: moueatur

E deinde corpus lucidum versus illam superficiem, quam antea luce sua nondum attigerat: in instanti, quo moueri cœperit, verè quiuis dixerit, in parte aeris, quæ sequitur post prædictam superficiẽ, nihil esse lucis, & immediatè post aliquid lucis futurum, quod necessariò erit indeterminatum. Igitur forma indeterminata in subiecto indeterminato incipit per vltimum non esse.

ARTICVLVS IIII.

De desitione formæ, tam certæ, quàm incertæ in subiecto.

QVod verò ad formarum, de quibus hactenus egimus, desitionem attinet, sit prima assertio: Forma certa in subiecto certo, desinit esse completa atque perfecta in subiecto per vltimũ sui esse: absolutè vero, seu ex toto, ita vt nihil eius remaneat, desinit per primum non esse. Hæc quoad priorem partem ita suadetur: Sit calor vt duo in aliquo subiecto: in instanti, quod est vltimum nõ esse motus contrarii, licebit dicere; nunc est tota latitudo caloris vt duo in hoc subiecto & immediatè post non erit iam tota, quia aliquid per motum abiicietur: ergo &c Deinde posterior pars ostenditur: In instanti terminante motũ, quo eiusmodi subiectum antea calidũ, redditum est omnino frigidũ, fas erit dicere; nihil iam in eo esse caloris, & immediatè ante aliquid fuisse, ergo calor desiit in ipso, quoad oẽm sui partẽ, per primũ nõ esse.

1. assertio.

2. assertio. Sit secunda assertio, Forma certa in subiecto incerto, tam secundum omnes suæ intensionis partes, quàm secundum aliquam earum, desinit per vltimum sui esse. Hæc quoad priorem partem, videlicet ꝙ calor vt duo, exempli gratia, existens immediatè post primã superficiem contiguam agenti, aboleatur totus per vltimum sui esse, probatur, quia huiusmodi calor non interit, nisi accessu frigiditatis etiam vt duo; hæc autem in parte incerta incipit per vltimum non esse, vt constat ex secunda superioris articuli assertione. Quare cum vltimum non esse frigiditatis, sit vltimum esse caloris; consequẽs fit, vt prædictus calor desinat per vltimum sui esse. Deinde ostenditur eadem assertio, quoad posteriorẽ partem, hoc modo, Si calidum agat in aquã summè frigidam, in vltimo non esse calefactionis verè quiuis dixerit, in parte subiecti, quæ est vltra primam superficiem contiguam calido, dari frigus vt octo, & immediatè post non dari; sed aliquid iã ei fuisse detractum subeunte calore. Igitur frigus vt octo in parte incerta desinit, quoad aliquam sui partem, in subiecto incerto per vltimum sui esse.

3. assertio. Sit tertia assertio, Forma incerta in subiecto incerto desinit similiter per vltimum sui esse, tam quoad omnes partes suæ intensionis, ꝙ quoad aliquã earum. Hæc quoad priorem partẽ ita suadetur, In aere vniformiter difformiter illustrato, necessario datur aliqua superficies, in qua nihil iam insit lucis; insit tamen in parte aeris eidem superficiei immediata versus luminosum. Hoc posito, si luminosum retro cõmeet, in instanti, quo eiusmodi retrogressio inchoabitur, erit nonnihil in parte illa, quæ proximè antecedit prædictam superficiem, & immediatè post eiusmodi instans non erit, siquidem immediatè post subtrahitur ab ea luminosum, ergo cùm ea pars aeris sit incerta, habeatq; incertam lucem, vtpote quæ est immediatè citra nõ lucem; perspicuũ relinquitur, lucem incertam in subiecto incerto in totum desinere per vltimũ sui esse. Deinde probatur eadẽ assertio quoad alteram eius partem, Ea lux, quæ in aere illustrato est vltra primã superficiẽ versus luminosum, est incerta, & in subiecto incerto, vt iã patet, incipiat ergo luminosũ retro moueri; immediatè post instãs, quo moueri cœperit, imminuetur aliquid de luce, quæ erat post primã superficiẽ, ergo lux incerta in subiecto incerto amittit partem suæ intensionis per vltimum sui esse, quod erat probandum.

ARTICVLVS V.

De inceptione & desitione substantiarũ, quæ gignuntur & intereũt, & earum rerum, quæ creantur, quæq; in nihilum recidunt.

RElinquum est, vt de iis rebus agamus, quæ per generationem vel creationem incipiunt, quæq; per corruptionem vel annihilationem desinũt. Sit prima assertio: Substantiæ, quæ gignuntur & intereunt, incipiunt per primũ sui esse, desinunt per primum non esse. Hæc quoad priorem partẽ corroboratur, primùm testimonio Aristotelis, qui hoc in libro, c. 8. tex. 69. & li. 6. c. 5. tex. 45. & vbicunq; de ortu & interitu substantiarum disserit; eas momento gigni, momentoq; interire docet. Quod confirmat et Auerroes 4. li. huius operis comm. 129. & li. 5. comm. 1. assertio.

comm.8. Simplicius eodem li. ad t.8. cæteriq; Philosophi cōmuni assensu. Potest autem hæc ratio ad id probādum afferri. Nam forma rei generabilis non incipit esse in materia, nisi in statu, quo incipiat sese tueri ab aduersariis, atque etiā operari; cùm vnum quodq; suæ operationis gratia sit: at verò vt agere & resistere incipiat, (quamuis ad actionem & resistentiam continuandam non eodem prorsus modo res habeat) vidētur requiri certæ dispositiones, atque adeo præfinita extensio materiæ, sicuti & ipsa forma certum essentiæ limitem habet. Igitur cùm primùm ea materia congruenter præparata est, in totam simul atque in instanti forma inducitur, in eoq; res genita simul fit & est, proindeq; incipit per primum sui esse. Atque hæc ratio, etsi non plane rem demonstret & conuincat, tamen in hac materia grauia Philosophorum ingenia similibus argumentis acquieuere, vt propositam conclusionem statuerent, & in schola celebrem facerent.

Res, quæ gignitur, simul fit & est.

Posterior pars assertionis hunc in modum suadetur: Semper cum generatione vnius rei, alterius corruptio coniuncta est; & contra: vt docet Aristoteles 1. de generat. c.3. tex.20. Cùm ergo substātiæ, quæ gignuntur, incipiāt per primum sui esse, vt ostensum fuit, necessario fatēdum erit, easdem, cùm intereunt, desinere per primum non esse; ita vt in eo puncto temporis, quo res genita primùm cohæret, iam ea, quæ interiit, non existat.

2. Assertio. Sit secunda assertio: Ea, quæ propriè creantur, quæq; propriè ad nihilum reuocari queunt, vt Angeli & animæ rationales, incipiunt per primum sui esse. Hæc assertio quoad priorem partem ex eo concluditur, quia Deus ad creandum exhibet concursum infinitæ potētiæ, idq; sine adminiculo vel opera alterius rei, ad cuius morā & tarditatē sese accōmodet; atque adeò subitò & momēto creat. Item, quia huiusmodi res habent esse indiuisibile, atque ita suapte natura producibile in instanti, seu per primū sui esse.

Consule D. Tho. 2. contra gētes c. 19. & 1. p. q. 63. art. 5. & in 2. d. 1. q. 1. a. 3.

Posterior vero pars ea ratione confirmatur; quia si velit Deus rem quampiam in nihilum redigere, verisimile est, sub- tractum iri ab eo per primum non esse concursum, quo illā antea conseruabat; maximè cùm eiusmodi res habeat esse

A momento in nihilū reducibile. Diximus, si velit Deus: quia, vt D. Tho. ait 1. par. q. 104. art. 4. Deus, quæ ipsius est in omnia exuperans & benefica bonitas, rem nullam in nihilum redigit.

3. Assertio. Sit tertia assertio: Qualitates supernaturales, quæ etiā, licet impropriè, creari dicuntur, vt * alibi monuimus, aliquando incipiunt per primū sui esse, aliquando per vltimum non esse. Hæc probatur: quia potest Petrus, verbi gratia, perfectè

*Hoc in l. c. 2. q. 1. art. 1.

B ad gratiam disponi, vel in hoc instanti, in quo ei statum gratia diuinitus infundetur, vel immediatè post hoc instans, quo euentu accipiet gratiā per vltimum non esse.

ARTICVLVS VI.

Dubij cuiusdam enodatio.

QVæret tamen adhuc quispiā: esto ea, quæ propriè creantur, sm communem & ordinariam legem eo modo, quo diximus, incipiant, vtrum nihilominus possit Deus Angelū, verbi caussā, per vltimum non esse creare? Dubitādi ratio ex eo sumitur; quia cùm post vltimū nō esse sequatur tēpus, oportebit quidquid itā producitur, in tempore effici, & accōmodatè ad naturam temporis, idest, successiue, & per partes: quod tamen in ea, quæ insectilia sunt, proindeq; necessario totum suum esse simul & impartibiliter accipiunt, vt Angelus, minimè cōuenire potest, etiam diuina virtute; alioqui iam ea, quæ omnino partibus vacāt, partibus constarent, & à propria natura deciderent. Secundo, quia si res permanētes incipere possent per vltimum non esse, pari etiam ratione res successiuæ, vt motus & tempus, possent incipere per primum sui esse; cùm vtrobiq; æqua repugnantia esse videatur.

Num Angelus creari possit p vltimum non esse.

C D

E Vt huic dubitationi fiat satis, prænotandum est, dupliciter intelligi posse, rem aliquam creari per vltimum non esse: vno modo, ita vt illius effectio mensuretur tempore, & ad eius fluxum naturamq;, secundum alias & alias partes, sese accommodet: altero, vt existat quidem eius productio, dū tempus fluit, & tamen nec producatur successiuè, nec tempore mensuretur; sed tota simul efficiatur, & in se tota simul, atque im-

Responsio ad dub. partibiliter existat. Hinc ad propositam dubitationem respondemus, cum Greg. in 1.dist.17.q.2.art.2. & aliis, non posse, etiam diuina virtute, Angelū creari per vltimum non esse, ſm priorem sensum; vt prima ratio eorum, quas proximè attulimus, concludit: posse tamen ſm posteriorem. Hoc enim pacto omnia, quæ Deus initio mundi creauit, etiam nunc in quolibet instanti, ac dum tempora occurrunt, conseruat; totum ipsorum esse eis indiuisibiliter, ac sine vlla, eisdem in- A terna, successione conferendo.

Solutio argumentorū. Iam igitur constat, quid ad primum argumentum responderi debeat. Ad secundum verò negandum est quod assumit. Nam ex eo ꝙ res permanentes per vltimum non esse prædicto modo incipiant, non sequitur, eàs non habere simul totum esse: at si motus vel tempus per primum sui esse inciperent, obtinerent totum suum esse simul quod repugnat naturæ successiuorum. Vnde patet, non esse vtrobiq; parem repugnantiam.

CAPVT NONVM.

Text. 73. *Vi a autem fit super circulari, vnus erit & continuus, cùm nihil sequatur, quod esse non possit. Nam quod ex A mouetur, eodem impetu in A simul mouebitur, si quidem in id moueatur, in quod veniet. Sed neque contrarijs neque oppositis simul ciebitur. Non enim omnis, qui ex hoc motu est, & est cōtrarius, aut oppositus, qui est ad hoc. At contrarius quidem est rectus. Hoc enim cōtraria sunt in loco, vt qui est per diametrum, quandoquidem plurimum distat. Oppositus autem est, qui per eandem longitudinem. Quare nihil impedit continuè motum fieri, & nullo tempore intermitti.* b *Conuersio enim ab eodem in idem, motus est: qui autem fit rectà, ab eodem in aliud.* c *Et is quidem, qui in circulo, nunquam in ijsdem est: qui autem rectà, sæpius in ijsdem. Is igitur, qui in alio & alio semper fit, potest cōtinuè cieri, qui verò in ijsdem fit sæpius, non potest. Motibus enim contrarijs simul moueatur necesse est.* d *Quare nec in semicirculo, nec in alia vlla circumferentia cōtinenter fieri motus potest, quod sæpius*
Text. 74. *moueri in ijsdem necesse sit, & contrarijs mutari mutationibus. Non enim principio finem coniungit: qui verò fit in orbem, coniungit, atque solus perfectus est.* e *Perspicuum verò ex hac diuisione etiā est, ne alios quidem motus continuos esse posse. Fit enim, vt in omnibus per eadem sæpe moueatur; vt in alteratione per media, & in eo, qui est in quantitate, per magnitudines medias, in generatione & interitu eodem modo. Nihil enim interest, pauca an multa ea facere, in quibus est mutatio. nec aliquod medium addere aut auferre, ꝙ per eadem motum fieri modo vtroq; accidat.* f *Ex his itaque perspicuum est, neque ens naturales rectè dicere, qui sensilia omnia semper moueri inquiūt. Non horum motuū aliquo, potissimùm alteratione, eorum sententia, cieantur necesse est. Fluere enim semper dicunt, atque imminui. Præterea generationem & interitum alterationem esse statuunt. Præsens verò oratio omnem motum complexa est, nempe nullo motu, præterquā conuersione, fieri posse, vt continenter*
Text. 75. *quicquam cieatur: quare nec alteratione, nec accretione. At ad docēdum quidem nullam, præter conuersionem, infinitā esse, continuamq; mutationem, hac satis sint dicta.* g *At verò lationem conuersionem primam esse manifestum est. Namque omnis latio, vt antea diximus, aut in orbem est, aut in rectum, aut*

mista.

mista. Hae autem priores esse illas necesse est, quippe quæ ex eis constet. Recta verò eam, quæ est in orbem, cùm simplex magis sit & perfecta. Nam fieri quidem non potest, vt super infinita recta linea latio fiat: quādoquidem infinitum eiusmodi non est: at neque si esset quicquam moueretur, cùm id non fiat quod est, infinita autem non potest transiri. At quæ super finita recta fit, si retrocedat, composita erit, & duo motus: h *si verò non retrocedat, imperfecta, & quæ intereat. Porrò imperfecto perfectum, & quod interire non potest, eo quod potest, natura prius est, & ratione & tempore. Latio etiam, quæ sempiterna esse potest, prior ea est, quæ non potest. Atqui conuersio perpetuari potest: aliorū autem neque latio, neque alius vllus potest. Status enim fit necesse est, qui quidem cùm est, motus interijt.* i *Ex ratione autem fit, vt motus, qui in orbem est, vnus sit & continuus, & non is qui rectus est. Recti enim motus principium, medium, & finis, distincta sunt, & in se omnia continet: quo fit, vt id fit, vnde quod mouetur incipiet; & id item, ad quod desinet: siquidem in extremis res quælibet quiescit, cùm in eo vnde, tum in eo ad quod. At verò conuersionis non distincta. Nam eorum, quæ sunt in linea, cur hoc potiùs, quàm illud terminus est? cum eorum quodlibet principium æque sit, medium & finis: vt in principio & in fine aliquid semper sit, & nūquam. Vnde & sphæra quodammodo mouetur & quiescit, cùm eundem occupet locum. Causa autem est, quoniam contra omnia hæc conueniunt, quippe quod magnitudinis, & principium sit, & medium, & finis. Quare cùm extra circumferentiam hoc sit, nihil est, vbi id, quod fertur, quiescat, perinde atq; transierit. Semper namque circa medium fertur, nō ad extremum. Quòd verò id maneat, totum semper, & quodammodo quiescit, & continenter mouetur.* k *Accidit autem reciprocatio. Nam & quòd motuum mensura conuersio sit, primam esse ipsam necesse est, siquidem primùm omnia metitur: & quia prima, aliorū est mensura.* l *Atqui & æquabilis conuersio sola esse potest. Quæ enim recta, à principio ad finem inæqualiter feruntur. At in sola conuersione nec principium inest, nec finis, sed extrà.* m *At verò lationem motuum primā esse, omnes testantur, quotquot de motu mentionem fecerunt. Eius namq; principia hisce tribuerunt, quæ hunc motum efficiunt. Etenim secretio & concretio motus sunt in loco, quo quidem modo mouent concordia & discordia, cùm altera ipsarum dissipet, altera congreget. Mentem etiam, quæ priùs mouit, Anaxagoras ait segregare. Similiter verò & quicunq; nullam talem statuunt causam per inane autem inquiunt moueri. Et hi namq; naturam motu, qui est ad locum, cieri affirmant, siquidem motus per vacuum latio est, & perinde quasi in loco. Aliorum autem nullum primis inesse censent, sed his quę ex illis. Etenim augeri, imminui, & alterari, atomis compactis atque seiunctis inquiunt. Nec secus, quicunq; densitate & raritate generationem faciunt atque interitum. Nam secretione & concretione hæc disponunt. Præter hos ij sunt, qui motus causam animam faciunt. Id enim quod se mouet, eorum quę mouentur, principium aiunt esse.* n *Animal autem omnisq; animans motu, qui in loco est, se mouet. Et id propriè moueri solùm dicimus, quod motu, qui ad locum est, mouetur. Id verò si eodem in loco quiescat;*

Text. 76.

Text. 77.

angeatur autem, aut imminuatur, aut alteretur aliqua ex parte, non simpliciter dicimus moueri. o *Motum itaq; semper fuisse, omniq; tempore futurum esse, quidve motus sempiterni sit principiū, & quis motus primus, quisq; sempiternus duntaxat esse possit, mouensq; primum immobile esse, dictum est.*

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

VI a autem] Postquam docuit, cæteros motus mutationesve æternam continuitatem nullo modo habere potuisse: nunc conuersionem, & in in infinitū continuari posse, & inter omnes motus simpliciter primum esse, ostendit. Nam ex infinita, inquit, cōtinuitate motus, qui in orbem fit, ab eodem ad idem punctum redeundo, nullum existit incōmodum. Non enim (quodquispiam fortasse obtenderet) ex eo sequetur, idem contrariis motibus simul agitari, aut motum continuum ex contrariis, & specie differentibus componi: siquidem non omnis motus, quoad aliquem terminum itur, contrarius est ei, qui ab eodem inchoatur termino; licet in motu, qui fit super linea recta, ex qua maximam locorum distantiam metimur, ita res habeat.

Cur conuersio cōtinua esse possit. b Conuersio enim] Alias subdit rationes, cur potiùs conuersio, quàm cæteri motus, continuitatem sortiri queat. Vna est: quia quod in orbem agitur, vnam & continuam lineam perpetuò decurrit, nec ab vno extremo ad aliud progreditur. Vnde est, vt in reflexu hærere, aut moram trahere, nequaquam oportet.

c Et is quidem] Alia ratio est: quia in motu circulari recursus à puncto ad idem punctum non fit in iisdem, hoc est, per eandem lineæ partem. Cùm enim, verbi gratia, sol ab Oriente in Occidentem per nostri hemisphærii lineam fertur, rursus ab occasu ad ortum per aliam circuli partem, hoc est, per lineam inferioris hemisphærii commeat: at motu recto per eandem lineam, idemq; omnino spatium terendo, eò, vnde mobile digressum fuit, repedat.

d Quare nec] Ex dictis colligit, nec in semicirculo, nec in alia circuli portione, iugem motū posse continuari: quandoquidem in nulla parte circuli principiū & finis coeūt, vti in circulo; proindeq; in nullo ab eodem ad idē, nisi per idem spatiū, reditio est. Vnde sequitur, tales motus sibi aduersarii, nec ex iis vnum quid posse coalescere.

e Perspicuum verò] In nullo aliorum motuum perpetuam continuitatem inueniri, ita concludit: Vbi progressio, & regressio non fit per diuersa media, sicuti in circulo, sed sæpe per eadem, vt in diametro; non datur perpetua continuatio, vt ex dictis constat; oportetq; mediam quietem interponi: atqui in alteratione, cùm mobile progreditur ab albo in nigrum, & à nigro redit in album, fit recursus per eadem media, nimirum per medium colorem: igitur necesse est, inter huiusmodi accessum & regressum quietem dari. Monet autem, nihil referre, vnum sit an plura media: quia quodlibet ad dissoluendam continuitatem sat erit. Præterea, eandem esse rationem in accremento & decremento; imò & in generatione & interitu: quia etiam cum ignis, verbi gratia, in aerem, & rursus aer in ignem vertitur, medium aliquod interuenit, nimirum præparatio materiæ ad eiusmodi formā. Sumit enim generationem & interitum, vnà cum antecedentibus dispositionibus.

Error Heracliti & Cratyli. f Ex his] Errorem Heracliti, Cratyli & aliorum, qui omnia in continuo fluxu versari aiebant, iis, quæ hactenus disputata sunt, confutatum esse inquit. Nam cùm ostensum sit, nullum motum, excepta conuersione, perpetuari posse; liquet, non cōtinenter res fluere, alterationemve subire; in qua illi rerum ortum & interitum collocabant.

Conuersionē esse omniū lationū primam. g At verò] Reuertitur ad ostendendum, conuersionem omnium lationū primam esse: argumentaturq; hoc modo: Omnis latio aut circularis est, aut recta, aut ex his mixta. sed hæc posterior illius duabus; quia omne compositum est posterius simplici: item etiam recta est posterior circulari: ergo circularis est omnium prima. Esse autem rectam circulari posteriorem, ex eo cōstat: quia circularis est simplicior & perfectior, vt satis indicat natura circuli, supra quem fit, qui absolutior & simplicior figura est,

vtpote

vtpote cui nihil possit addi; cùm tamen rectæ lineæ semper aliquid adiici possit, quandoquidem infinita non datur. Quin verò etsi illa extaret, non esset in tota ea motus; quia pertransiri non poterat. In linea vero finita motus perpetuus haudquaquam erit, nisi per reflexionem, proindeq; non vnus continuus, sed multiplex dicetur: quod vero multiplex est, simplici est posterius.

h Si vero] Si mobile, quod lineam rectam conficit, non retrocedat, euanescet, inquit, motus, ac certo limite concludetur, videlicet lineæ termino: proindeq; à perfectissimi motus, qualis conuersio est, absolutione degenerabit: & quod inde sequitur, conuersio tali motu prior erit natura, ratione, & tempore. Natura; quia immortalis, ac nobilior: Ratione, idest, definitione; quia habitus est definitione prior, quàm priuatio (hæc enim illum ad suæ essentiæ notionem exigit, non contra) & omne perfectum habet sese ad id, quod imperfectum est, tanquam habitus ad priuationem: Tempore, quia omnibus retro sæculis perseuerauit. Excellentia motus circularis.

i Ex ratione] Redit ad disceptationem de perenni motus continuitate; & quamobrem conuersio, non autem recta latio, perenniter continua esse queat, edisserit. Ea, inquit, latio continua ac perpetua esse potest, cuius mobile ex æquo atque indiscrimi natim semper est in principio, medio & fine spatii: atqui ita se habet sola conuersio: ergo, &c. Probat assumptionem: quia in linea recta, supra quam recta latio exercetur, distincta & determinata sunt principium, medium, & finis: cùm in ea detur actu principium, vnde motus incipit; & finis, in quem desinit, & in quo mobile quiescit: in circulo vero nequaquam id accidit; cùm nullum eius punctum finis magis, quàm medii, aut principii rationem obtineat. Vnde est, ꝙ sphæra moueri simul, & quodammodo quiescere dicitur. Moueri, quia reuera circumagitur: quiescere, quia totũ locum siue spatium non mutat, sed voluitur circa centrum, quod fixum immobileq; est, & principii, medii, ac finis vicem sortitur: principii, quatenus ab eo omnes æquales lineæ ad circumferentiam ducũtur: medii, prout æqua distantia à peripheria disiungitur: finis, prout omnes in eo lineæ terminantur.

K Accidit autem] Cùm rationes, ad circularis motus principatũ & continuationem spectantes, admodum inter se cognatæ sint; non separatim, sed mixtim eas pertractat Aristoteles. Hoc igitur loco rursus probat, conuersionem inter cæteros motus primarium locum habere, eo ꝙ omnium mensura sit. Additq;, esse mensuram & esse primum, inter se reciprocari. Nam cùm conuersio sit mensura, necessariò vendicat primum locum: & quia primum locum vendicat, mensura est; siquidem primum in quolibet genere reliqua eiusdem generis metitur.

l Atqui &] Eandem assertionem confirmat ex eo, quia inter omnes motus sola conuersio æquabilis est, eademq; velocitate perficitur: quod maiorem arguit nobilitatem. Quod enim sibi simile est, magis est vnum: vnitas verò multiplicitati antepo-nitur. Non seruare autem reliquos motus æquabilitatem, inde ostendit: quia quò mobilia à quiescente, hoc est, ab eo vnde moueri cœperint, quod immobile est, longiùs eunt, eo maiori impetu feruntur. Cuius rei causam, & cur in iis quæ per vim mouentur, & in animátibus diuersus inæquabilitatis modus repetiatur, * alibi exposuimus. Inter omnes motus solam conuersionẽ esse æquabilem. * Lib. 2. de cœlo cap. 6. q. 7.

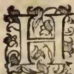
m At verò] Quod de lationis primatu docuit, corroborat testimoniis veterũ Philosophorum. Nam quicunq; in constituendis rerum naturalium principiis de motu aliquid tradiderunt, lationi principem locum assignarunt. Anaxagoras enim mẽtem: Empedocles concordiam & discordiam, motrices causas fecere: Leucippus & Democritus affirmarunt, sua illa insectilia corpuscula huc illuc, concursione & dissipatione per inane ferri, nec vllum alium motum subire, præter lationem, etsi quæ ex ipsis cõn crescerent, cæteris quoque mutationibus forent obnoxia: Thales & alii, qui elementum vnum, aut medium quidpiam inter elementa principium esse existimarunt, cùm rerum ortus & interitus ad densitatem & raritatem, coitionemq; & secretionem retulerint, similiter lationi primas dedere: quod fecit etiam Plato, dum animam se ipsam mouentem, cæteraq; omnia agitantẽ inuexit. Qua de re 1. huius operis copiosiùs.

n Animal autem] Rei propositæ confirmationem eo argumento concludit: ꝙ animantes, quæ inter illa, quæ ab se mouentur, nobilitate excellunt, motu ad locum se

ipsas mouent: tum præterea, quia communi loquendi vsu motum pro latione vsurpamus, & ea simpliciter moueri dicimus, quæ loco cientur; non ita verò quæ augescunt, aliamve eiusmodi motionem subeunt.

o Motum itaque] Ea, de quibus toto hoc libro disseruit, summatim colligit, vt ad illa, quæ proximo capite continentur, gradum faciat: & quia rursus de primo mo ore agere instituit, quid de eo iam suprà demonstrarit, extremo loco repetit.

CAPVT DECIMVM.

Text. 78. *Oc a autem partibus necessariò vacare, nullamq; habere magnitudinem nunc dicamus, priùs hisce definitis quæ hoc antecedunt Quorum vnum est, fieri non posse, vt finitum vllum infinito moueat tẽpore Tria enim sunt: id quod mouetur, id quod mouet, & tertiũ, nempe tempus in quo. Hæc autem aut omnia infinita, aut omnia finita, aut aliqua, vt duo, aut vnum. Sit igitur A mouens; quod mouetur B, & tempus infinitum C; ipsum igitur D moueat partem ipsius B, quæ sit E, certè non in æquali ipsi C, q in maiori maius. Quare tempus F infinitum non est. Si igitur ipsi D additio sic fiat, ipsum A consumatum, etsi ipsi F ipsum B. At tempus non consumam æquale semper auferendo, quippe quod sit infinitum. Vniuersum itaque A totum B, finito tempore C, mouebit. Ab eo igitur, quod finitum est, motu infinito nihil potest moueri. Ita constat, fieri non*

Text. 79. *posse, vt quod finitum est, tempore moueat infinito.* b *At verò vim infinitam in magnitudine finita omnino esse non posse, ex his constat. Sic enim maior semper virtus, quæ minori tempore æquale facit, seu calefacit, seu dulcedinem afferat, seu proijciat, seu omnino moueat. Ab eo itaque, quod finitum quidem est, infinitam autem habet vim, id quod patitur, aliquid pati, & magis, quàm ab alio necesse est: amplior enim si virtus infinita At tempus nullum esse potest. Si namq; A tempus, in quo vis infinita calefecit, aut pepulit: in quo verò finita aliqua, sit A B Huic si maiorem aliquam, finitam verò semper adijciam, ad eam tandem perueniã, quæ A tempore mouerit Finito enim si semper adiecero, definitum omne superabo; & si abstulero, identidem diminuã. Finita igitur & infinita æquali tempore moueb t, quod esse non potest. Nulla igitur fi-*

Text. 80. *nita magnitudo vt infinita prædita esse potest.* c *Neque igitur finita, ea quæ est infinita: quòd in minori magnitudine maior virtus esse possit multò tamen maior in maiore. Sit igitur A B infinita magnitudo: certè B C aliquam vim habet, tempore aliquo, nempe E F, mouit D: si itaque ipsius B C duplam accepero, in dimidio temporis E F mouebit: hæc namque fit proportio. Quare in tempore F G mouebit. Sic igitur semper accipiendo, magnitudinem quidem A B nunquam transibo, tempore verò dato semper minus accipiam. Quamobrem virtus erit infinita; quippe quæ finitam virtutem omnem exuperet: omnis au-*

Text. 81. *tem finitæ virtutis tempus quoque esse finitum necesse sit.* d *Nam si aliquo in tempore tanta virtus moueat; in minori, quanquã terminato, proportionis conuersione maior mouebit. Infinita autem omnis vis perinde est, atque multitudo & magnitudo, quæ terminatam omnem excedit.* e *Potest autem sic quoque hoc demõstrari. Aliquam enim vim infinita magnitudine accipiemus,*

quæ eiusdem sit generis, atque est ea, quæ est in infinita, quæve eandē metietur. Vim itaque infinitā in magnitudine finita, aut finitā in infinita non posse esse, ex his constat. f *De his autem, quæ feruntur, rectè habet, inprimis dubitationem quandā afferre. Si enim quicquid mouetur, ab aliquo mouetur; quo pacto eorum, quæ se non mouent, nonnulla cōtinenter, eo quod mouet non tangente, vt quæ iacimus, mouentur? Quod si is qui mouit, aliquid quidpiā simul mouet; vt aerem, qui, cùm mouetur, mouet: æquè fieri non potest, vt primò nō tangente neque mouente moueantur. Sed simul omnia moueri & quiescere, cùm mouens primū quieuerit, necesse est: quanquā perinde faciat vt lapis, nempe vt id moueat quod mouit.* g *Necesse est aūt hoc quidem dicere, id quod primū mouit, efficere, vt aer, aut aqua, aut aliquid eiusmodi; quod mouere moueriq; aptū est, possit mouere. At nō simul mouere desinit & moueri, sed simul atque is qui mouet, mouere desierit, desinit moueri adhuc aūt est mouēs: quocirca aliud mouet quod hæret, cuius eadem est ratio. Cessat aūt, cùm vis mouendi in id, quod hæret, minor imprimitur. Prorsus verò desinit, cùm id quod prius est, nō vltra effecerit vt moueat, sed solùm vt moueatur. Atque hæc desinere simul, alterū quidem mouere, alterū moueri, totumq; motū necesse est.* h *Sanè hic motus in his fit, quæ aliquando possunt moueri, aliquando quiescere: continuus item non est, sed apparet, quandoquidem earū fit, quæ aut deinceps sequūtur, aut se tangunt. Neque enim mouens est vnū, sed mutuò sibi hærent. Quocirca in aere & aqua hic fit motus, quē antiperistasin esse aliqui inquiunt.* i *Fieri aūt non potest; vt aliter, quā dictū est, ea dissoluantur, de quibus dubitatū est. At verò antiperistasis moueri simul cuncta facit, & mouere: quare & quiescere. Nunc autem vnum quod moueri continuè videtur: à quonam igitur? non enim à seipso.* k *Quoniam autem in rerum natura continuus motus est necessario; ille verò est vnus; & is qui vnus est, vnius sit magnitudinis necesse est, (cùm id non moueatur, quod magnitudinis est expers) vnius præterea & ab vno; alioquin continuus non erit, sed hærens alter alteri & diuisus; id sanè quod mouet, si vnum est, aut cùm mouet mouetur, aut est immobile. Si igitur moueatur, vnà sequi oportebit, vt & ipsum mutetur, simulq; ab aliquo moueatur: quamobrem stabitur, ad idq; accedetur, vt ab immobili moueatur. Hoc enim necesse non est, vt simul mutetur; sed mouendi semper facultatem habebit.* l *Nam laboris quoque est expers hæc motionis ratio & modus.* m *Atque etiā æquabilis hic motus est, aut solus, aut maximè: siquidem quod mouet, nullam habet mutationem. Oportet verò si motus sibi similis esse debet, id quoque quod mouetur, nullā, ratione eius habita, mutationem pati.* n *Necesse est aūt, aut in medio esse, aut in circulo: hæc enim principia. At quæ admouendū proximè accedunt, celerrimè mouentur. Eiusmodi aūt est circuli motus: ille igitur est mouens.* o *Existit aūt dubitatio, an quidpiam, quod moueatur, possit cōtinenter mouere, non autem (vt quod pellit) rursus & rursus; & ex eo, quod deinceps, continuè moueat. Ipsum enim aut pellere aut trahere, aut vtrumque facere oportet, aut certè aliud esse, quod ab alio excipiat, vt de his quæ iaciuntur, nuper est dictum: siquidem aer diuiduus cùm sit, aut etiam aqua, alius atque*

Text. 82.
Text. 83.
Text. 84.
Text. 85.

alius mouet subiens motum: vnus autem neutro modo esse potest, sed hærens: quare is solus continuus, quem id facit, quod immobile est. Nam cùm eodem modo semper se habeat, ad id quoque quod mouetur similiter continenterq; habebit.

Text. 86. *p His definitis, primum & immobilem mouentem magnitudinem vllam habere non posse, manifestum est. Nam si magnitudinem habeat, aut finitam eam esse, aut infinitam ne esse est. At magnitudinem infinitam esse non posse, antè in Physicis monstratum est. Nunc verò finitā infinita præditā non posse esse; fieri item non posse, vt à finita tempore infinito quicquā moueatur, demonstrauimus. Mouens autem primum sempiternū, sempiternoq; tēpore motum ciet. Quamobrem constat, indiuiduū esse, & nullā habere magnitudinem.*

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Vim finitā nō posse tēpore infinito mouere.

Hoc a autem] Aggreditur ad probandum, motorem primū vacare partibus & magnitudine, esseq; virtute infinita præditū. Vt verò institutum confirmet, nonnulla præsumit theoremata. Primum est: nullam vim finitam posse infinito tempore mouere. Ad cuius veritatem aperiendam supponit, tria cōcurrere ad motum, uimirum virtutem mouentem, mobile, & tempus quod motu consumitur: atque hæc omnia aut esse infinita aut finita; aut quædam infinita, alia finita, vnum vel duo. Deinde appellat vim mouentem A, mobile B, tempus C, tum accipit aliam vim mouētem minorem quàm A, siue sit pars ipsius A, siue non, quam vocat D, item partem aliquam ipsius B, quæ sit E, & ab ipso D cieatur. His positis, ita argumentatur: E mouetur in tempore, quod tempori C infinito æquale non est: siquidem A, quæ est maior virtus, mouet maiori tempore, vt positum fuit: moue; autem tempore C: ergo minori tempore, nō autem ipso C infinito, virtus D, ipsius B partem, quæ est E, mouebit. Cùm igitur D moueat E, tempore minori, (hoc vocetur F) si ipsi D pars alia adiecta fuerit, deinde alia, ipsum A tandem consumetur. Similiter si ipsi E alia pars ipsius B adiiciatur, deinde alia, totum B tandem exhaustum erit. Additur autem tempus ipsi quidem F proportione, vt quantum virtutis adiiciatur, tanto plus temporis proportione mouere queat, nunquam tamen consumetur, cùm sit infinitum. Igitur tempus, quod additur, totum finitū efficit, temporeq; finito tota virtus A totum B mouebit, atque adeò fieri non poterit, vt tempore infinito finita virtus moueat.

Summa rationis antea propositæ. Porrò tota hæc ratio breuiùs & apertiùs ita concluditur. Si aliqua virtus moueat, verbi gratia, pondus quatuor librarum tempore infinito, certè quarta eius pars mouebit pondus vnius libræ in parte temporis minori, atque adeo tēpore finito. Itemq; dimidium illius virtutis mouebit medietatem prædicti ponderis, tēpore duplo maiori: atque adeo tota virtus in vnum collecta mouebit totum pondus tempore quadruplo maiori. Cùm igitur tempus alio tempore finito quadruplo maius necessariò finitum sit; consequens est, vt virtus finita tempore infinito mouere non possit.

1. obiectio. Est tamen in promptu obiectio aduersus hanc Aristotelis probationem: quia ad calcem libri superioris traditum fuit, si qua virtus pondus aliquod mouet, dimidiū eius virtutis posse medietatem illius ponderis per idem spatium eodem tempore mouere; similiterq; quartam partem virtutis posse eodem tempore ferre quartam partem ponderis: Hoc autem in loco contrarium asseritur.

2. obiectio. Secundò, opponat aliquis: Intelligentiæ habent finitam virtutem, & tamen secundum Aristotelem mouerunt ab æterno cœlestes globos: igitur non repugnat, finitam virtutem mouere tempore infinito.

Dil. 1 Primum horum variè responderi solet. Quidam opinātur, rationem Aristotelis ... tantùm esse: alii intelligendam solummodo de virtute motrice, quæ pan... languescit, & minuitur. Hæc enim etsi aliquāto tempore mouere possit partem illius

illius ponderis, quam initio motus exuperat; non tamen eandem infinito tépore mouebit, quia progrediente motu ab illa vincetur, ac tandem vanescet. Septimo autem libro sermo erat de virtute, quæ eadem semper manet, seu quæ semper excessum retinet, comparatione resistentiæ. Ad secundum respondendum est, theorema Aristotelis sic esse intelligendum: Id quod mouet per se & independenter tépore infinito, habet infinitam virtutem. Qua de re in progressu plura. Dil.2. obie.

b At verò] Secundum theorema est: In magnitudine finita non posse infinitã virtutem inesse. Hoc vt suadeat, præmittit, maiorem virtutem minori tempore idem efficere, quod in maiori minor: itemq; virtutem infinitam citius mouere, quàm aliam quamlibet virtutem finitam. Tum ita ratiocinatur: Si in magnitudine finita esset infinita virtus, nullum tempus mouendo consumeret: demonstratum est autem 6. huius operis c.3. omnem motum tempore effici: ergo in magnitudine finita nequit esse infinita virtus. Maiorem ostendit: quia si eiusmodi infinita virtus ad mouendum tempus exigeret, sequeretur, posse finitam & infinitã virtutem æquali tempore mouere, quod est contra hypothesim. Consecutio probatur: quia cum quouis finitum facta ipsi adiectione possit aliam finitam rem tandem superare, eousq; finita virtus excresceret, vt finitudinem illam temporis vinceret. Quid momenti hæc Aristotelis ratio habeat, suo loco separatim expendemus.

c Neque igitur] Tertium theorema est: In magnitudine infinita non posse inesse finitam virtutem. Quod ita probat: Virtus magnitudinis infinitæ exuperat quamcũq; virtutem finitã: ergo necessariò est infinita. Assumptum confirmat: quia licet non semper virtus ex æquo respondeat mobili; & in minori magnitudine magnæ interdũ vires insint, vt in feminibus, aliisq; id genus: tñ in mole infinita infinitas vires esse oportet.

d Nam si] Secundò idem stabilire conatur hunc in modum: Aliqua pars illius infinitæ magnitudinis, pollet virtute ad mouendum aliquanto tempore: maior autem pars, cùm maiores vires possideat, minus cõsumet temporis, ergo tota moles infinita nihil temporis consumet; & ex consequenti infinitam virtutem motricem obtinebit.

e Potest autem] Tertiò idem ex eo corroborat: Quia si magnitudini infinitæ inesset finita virtus, posset alia virtus finita, eiusdem rationis existens, in magnitudine finita metiri illam, quæ est in infinita magnitudine: atque adeo posset etiã magnitudo illa infinita mensurari ab ea quæ finita est, cùm eadem ratio quoad hoc videatur esse in magnitudine, quæ est in virtute.

f De his autem] Duo quædam interponit dubia, ad motum pertinentia: Alterum est, qui fieri possit, vt iacta, verbi gratia lapis aut telum, quod sursum intorquetur, postquam discessere ab eo qui iecit, motum continuẽt; cùm nec ipsa se moueant, nec videantur à proiectore cieri, vtpote à quo post initium motus tangi desierũt. Non enim satisfaciet, qui dixerit, huiusmodi corpora ab aere tergum vrgente cieri: hærebit nãq; eadem rursus quæstio, qua ratione aer ille proximus nullo tangente moueat. Dubitatio.

g Necesse est] Dubitationem propositam diluit, aiens: id quod primò mouet, verbi gratia, manum, mouere medium, per quod fit iactus, nempe aerem sibi attiguum; tum vnam aeris partem aliam sibi vicinam pellere; deinde hanc aliam; donec ea, quæ lapidi cohæreret, ipsum lapidem vehat. Incipere autem motum proiecti corporis languescere, cùm vis mouendi partibus aeris impressa deficere incipit; & omnino cessare motum, cùm prædicta vis euanuit, hoc est, cùm tanta esse desiit, quanta ad mobile vlterius prouehendum requiritur. Responsio.

h Sanè hic] Addit, motum iactus non conuenire corporibus, quæ perenni & continuo motu agitantur; sed quæ interdum à motu cessant: vt sagittæ & lapidi. Et verò q̃ hæc, cùm iaciuntur, non ferantur continuo motu; ex eo ostendit, quia non ab eodem mouente impelluntur, sed ab alio & alio: vt à manu & aere vel aqua, variisq; partibus intermedii corporis, quæ omnes à prioribus impetum accipiunt, & in vicinas transfundunt. Docet autem, fieri iactum in aere & aqua, quia hæc elementa cedunt & agilia sunt; non autem terra, ob ingẽtem crassitiem & repugnantiam. Ignis verò non meminit, quòd eius sphæra procul à nobis sit. Iactus quibus competat.

i Fieri autem] Fuere, qui motum iactus per antiperistasin fieri dicerent, hoc

rundam de motu iact*. quia corpus circumstans, motu vacui in locum succedit eius quod pellitur, atque ita successiua locorum permutatione res proiecta alio subinde transfertur. Horum sententiam corrigit Aristoteles, aiens; etsi in motu iactus antiperistasis interueniat; non hanc tamen integram esse causam, cur proiecta corpora per aquam aeremve ferantur, sed eam etiam, quam ipse superius attulit. Nam in prædicta antiperistasi cuncta simul mouent & mouentur; hoc est, tam partes aeris, per quas sagitta defertur, quàm sagitta, simul mouent motumq; accipiunt, quandoquidem illæ a tergo sagittam, & à parte anteriore à sagitta feriuntur. Vt verò hæc omnia simul mouent & mouentur, ita pariter à motu cessant: quod in motu iactus non accidit. Namque cessante antiperistasis causa, & quiescente eo qui sagittam emisit, adhuc sagitta motum prosequitur: at cùm illa à se non moueatur, alia eius motus causa danda est, videlicet iaculator a quo impetus exiit. Lege quæ de hac re supra disputauimus.

K Quoniam autem] Explicata controuersia de causa motus proiectorum, quem asseruit continuum non esse; redit ad primum motorem, eumq; vnum esse, probat ex cõtinuitate primi ac sempiterni motus, qui nisi & ab vno motore efficeretur, & vnius esset magnitudinis, continuus esse non posset. Deinde immobilitatem primi mouentis ex eo concludit, quia cùm in mouentibus non detur progressus in infinitum, deueniendum est ad vnum, quod non iam aliunde motum accipiat. At quòd eiusmodi mouens, nec a se ipso per accidens moueri queat, ex iis, quæ superiùs dicta sunt, colligi potest. Nam cùm nihil à se ex accidente moueatur, nisi vna parte mouente, altera mota; quod solis rebus magnitudinem habentibus conuenit: cumq; ostensum fuerit, id quod infinito tempore mouet, magnitudine carere: fit vt necessariò fateri debeamus, primum mouens omnis magnitudinis expers esse.

Immobilitas primi motoris.

l Nam laboris] Ex eo quod primum mouens neutiquam moueatur, ostendit, ipsum absque lassitudine & fatigatione motum efficere. Quod rebus viuentibus, corporea mole præditis, quibus motio laboriosa est, haudquaquam euenit; siquidem lassantur dum in opus incumbunt, cùm ita agunt, vt assidua perpessione & imminutione spirituum vitalium paulatim eis vires deficiant.

m Atque etiam] Motum primi mobilis æquabilem esse, ac sibi similem exprimi, ex mouentis stabilitate & immutabilitate colligit. Nam cùm primum mouens omnis mutationis expers sit, cõsequens est, vt primum motum æquabilitate summa efficiat. Vnde etiam ipsius primi mobilis constantiam & immortalitatem arguit; quia maximè naturæ consentaneum est, vt motus & mobile sibi mutuò respondeant.

n Necesse est] Edocet, vbinam primus motor sit, aiens: cùm in vniuerso duæ sint partes, in quibus debere esse potissimùm videatur, nempe mundi centrum, & circumferentiam supremi orbis; quæ sunt duo principia mundanæ sphæræ: potiùs dicendum in circumferentia esse, atque in ea parte quæ rapidissima vertigine circumuoluitur, vbi scilicet linea peripheriæ æqualiter distat à polis; siquidem in eam partem magis influit, suæq; potentiæ apertiora signa exhibet.

o Existit autem] Alteram affert dubitationem, quæ ad continuitatem primi motus, & supremi motoris vim declarandam spectat: num scilicet fieri possit, vt id, quod sic mouet vt moueatur, motionem facere queat perennem, atque ita continuam, vt non solum media quiete non interrumpatur, sed etiam perfectè æquabilis, ac sibi vndequaque similis sit. Respondet, haud posse id fieri: quia vel eiusmodi mouens ab se rem motam pelleret, traheretve immediatè; vel interuentu aliorum corporum, quorum alia impetum transfunderent, vt in motu iactus dictum est: nullo verò horum modorum efficit motum omnino continuum, & perfectè æqualem perennemq;, cùm tale mobile defectui subiaceat. Quare solùm id quod immobile est, semperq; eodem modo se habet, eam motionẽ posse edere, videlicet æquabiliter continuã & perpetuã.

p His definitis] Colligit tandem præcipuum huius loci institutum, nempe, motorem primum omnis materiæ & magnitudinis expertem esse: argumentaturq; in hunc modum. Si primus motor magnitudinem haberet, vel ea esset infinita, vel finita. Non infinita; quia, vt in * tertio huius operis libro ostensum est, nulla datur infinita magnitudo. Sed neque etiam finita esse potest, quia primus motor, cùm mouerit tempore

* C.8. q.2. art.2.

infinito,

nfinito, pollet infinita virtute; in magnitudine autem finita non potest esse infinita virtus, vt superius fuit demonstratum. Constat ergo, motorem primum omni prorsus magnitudine vacare.

QVÆSTIO I.

Num Aristoteles cognouerit, Deum vbique esse.

ARTICVLVS I.

Constare, Deum esse vbique, etsi ca de re gentium Philosophi dissenserint.

Hac de re D.Tho. 1.p. q.8. M.Alb. in 1.dist.37. ibidéq; alii doctores.

DEum vbique esse, docet complura Sacrarum literarū testimonia. Psal. 138. Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Ierem 23. Cœlum & terram ego impleo. Sap 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Quod etiam ea ratio cōuincit: quia cùm Deus res omnes immediatè cōseruet, cōferendo eis esse, & in omni agente immediatè operetur; vtiq; oportet eū in omni re creata existere, nec ab ea distare, Quæ omnia ex iis, quæ * secūdo & septimo huius operis disseruimus, perspicua sunt.

* Lib.2.c.7. q.10.& q.12.

Quod vero ad Philosophos attinet, non fuit hac in re cōsentiens eorum opinio. Nam Ægyptii Deum in cęlesti domicilio, vt in proprio loco statuebāt; ideoq; ipsum, vt erant Hieroglyphicis assueti, cœrulea veste indutum, manu altera zonam, altera sceptrum tenentē pingebāt, vt testatur Euseb. lib.3. de præparatione Euāgelica. nimirum zona cingulove admirabilem Dei potentiam, qua vniuersa continet & colligat; sceptro, regiā illius dignitatem; veste cœrulea, eiusdē in cęlo habitaculum significātes. Alii, quos Aristoteles in extremo capite huius libri cō memorat, arbitrati sunt, Deum in centro mundi esse, fortasse vt inde operationes suas, quasi lineas, ad totam mūdanæ machinæ peripheriam explicaret. Alii, quorum mentionem fecit Iustinus Martyr in sua Paræenesi ad gētes, Dei sedem sphæra ignea, vel supremo cęlestium corporum globo definierunt.

* Lib.7.c.2. q.1.art.2.

Lege Cyrillum Alexā. li. 1. contra Iul.

Melior tamen Philosophorum pars, Deum vbique esse, ac totam rerum vniuersitatem sui numinis præsentia complere pronunciauit. Id quod inprimis diserte docuit in Asclepio Mercurius, & Orpheus in Saturni hymno hisce verbis: ὃς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γὲν ἀρχὰ.

A Ideft, qui omnes mundi partes habitas generationis princeps. Item Pythagoras, qui Deum appellabat ψύχωσιν τῦ παντὸς, idest, animationem vniuersi. Ac quidnam esset Deus, teste Lactantio lib.1. c.5. ita describebat: Deus est animus, per vniuersas mundi partes, omnemq; naturam pertinens & diffusus, ex

Lege Syluianum Episcopum li.1. de prouidētia.

B quo omnia, quæ nascuntur, animalia vitam capiūt. Quod Poeta latinus in suo * poemate sic expressit.

* Georg.

—Deum namque ire per omnes
Terrasq;, tractusq; maris, cœlumq; profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.

Idem Heraclitus docuit, qui, referente Aristotele 1. de partib. animal. c 5. eas-

C sam aliquando ingressus furnariam, cùm ignis hyberni gratia diutius sedisset, ad quosdam se quærentes, quos tam vilem ingredi domū puderet: introite, inquit, sunt enim hic etiam dii. Idem censuere Philolaus, Archytas, Parmenides, Anaxagoras. & ex Stoicis Boethus, ex Platonicis Amblicius & Plotinus, atque alii, quos recenset Ficinus lib. 2. de immort. anim. c.6. & Eugubinus lib.4. de perenni

D Philosophia.

ARTICVLVS II.

Probabile videri, non ignorasse Aristotelem, vbique Deum esse.

QVæ tamen hac in re fuerit Aristotelis sententia, haud planè cōstat. Quod enim non vbique Deum esse pu-

E tarit, ex quibusdam eius dictis colligi videtur. Nam extremo cap. huius libri tex. 84. cùm docuisset, duas esse potissimùm in vniuerso partes, in quibus Deus maximè esse videretur, nempe mediū & circumferentiam, quæ totius sphæræ principia sunt; statuit Deum esse in mundi circun-

Argumenta in partē negatiuam.

circumferentia, vbi primus orbis rapidiori vertigine circumuehitur, Deinde 1.de cęlo c.3.tex.22.approbat commune elogium & consensum mortalium, Deo in cœlesti opificio sedem attribuentium. Præterea 2. eiusdem operis, c.12. tex.66. & 2.de generat.c.10.tex.59.ait: corpora, quæ longè à Deo abscessere, turbulento motu agi, esseq; interitui obnoxia. Item, in libro de mundo ad Alexandrum statuit: haudquaquam diuinitati consentaneum esse, vt Deus in inferioris mundi rebus intersit: quod exemplo regis declarat: quapropter, inquit, si e dignitate regis minimè foret, Xerxem administrare cuncta, ipsisq; operibus faciendis præsentem adesse, longè id nimirum minùs Deo conuenit: quare augustius id, decentiusq; existimandum est. Deum summo in loco esse collocatum Hæc Aristoteles. Ex quibus locis, hoc præsertim vltimo, non obscurè elici videtur, illum in eo errore fuisse, vt putarit Deum non vbique, sed in cœlesti duntaxat ac supremo orbe consistere. Atque hanc eius fuisse mentem, asserit Iustinus Philosophus, in oratione parænetica ad gentes.

Pro parte affirmatiua. Alii contra sentiunt, affirmantq;, non latuisse Aristotelem; Deum toti mundo, singulisq; eius partibus esse præsentem. In quam sententiā lege Simplicium hoc in lib. comment. 84. Themistium 1. Metaph.paraphr.12. Philoponum 1.de anima tex.40. Et ex recētioribus Nicolaum Leonicum in dialogo de animorum essentia, Fernelium in lib.de abditis rerum causis c.2. Eugubinum 4.de perenni Philosophia c.7. Toletum lib.8. huius operis c.10.q 7. Quòd ergo ita Aristoteles existimarit, ostendi potest inprimis ex eo: quia 1.de par. anim.c.5. commendat dictum illud Heraclitium, quod superiùs retulimus, videlicet; nec ab exigua domuncula abesse Deum. Item quia, vt * alibi statuimus, verisimile est, cognouisse illum creationem, nec ignorasse, materiam primā fuisse immediatè à Deo productam, ab eodemq; immediatè conseruari: præterea agnouisse, diuinam prouidentiā actionemq; ad res omnes, etiā sublunares, porrigi Quare cùm nihil primò in rem distantē agere queat, vt idem 7 huius operis cap.2.tex.9. docuit: consequens est, vt putarit, Deum non cœlesti tantum, sed sublunari etiam mundo adesse.

* Hoc in li. c.2.q.2. art. 2.

A

Hæc potissimùm argumenta pro hac parte afferri possunt; quam, vt de Aristotelis ingenio credere par est, verisimilem iudicamus. Quæ verò in contrariam partem adducta sunt, vnam ferè eandemq; explicationem habent; quā præter alios, ad textum illum 84. huiusce libri D.Thomas affert: nimirū, Aristotelem non constituere Deum in supremo globo cœlestium sphærarū, quasi illum eò loco definiat ac circumscribat; sed ꝙ inibi vberior atque illustrior sit eius operatio, maioremq; suæ virtutis significationē det, ob incitatissimum in ea cœli parte motum. In aliis autem locis, vt libris de cœlo & de generatione, distantiam accipit non pro intercapedine spatii, sed pro naturæ dissimilitudinē: ita vt illa dicantur à Deo longiùs distare, quæ perfectionis gradu ad eum minùs appropinquant. Quo etiam modo D.August.12. confess. c.7. scripsit; Deum fecisse vnum prope se, idest, naturam Angelicam: alterum prope nihil, idest, materiam primam: vbi nō de spatii propinquitate aut distantia loquitur, vt palàm est. Verùm locus ille ex libro de mūdo ad Alexandrum plus negotii exhibet. Sunt, qui eum librum Aristotelicum esse negāt: alii ipsum pro Aristotelico habent, vt in proœmio huius operis retulimus. His ergo posterioribus qui assentiri volet, Aristotelemq; tueri, dicat, si placet: eum non absolutè à rebus singulis diuini Numinis præsentiam remouere, sed duntaxat affirmare, Deum non ita rebus omnibus naturalibus adesse, quasi eas per se appropriatè efficiat; sicuti Aristotelico dogmate (etsi falsò, vt * alias patebit) primi orbis motum absque alieno ministerio exequitur. Neque item in tota mundi vniuersitate eodem modo esse, licet in tota reuera sit; sed in supremo orbe, qui locus excelsior est & diuinior, vt in regia domo insidere; in reliquis verò mundi partibus, vt in regno, quod tamen Numinis sui immensitate & præsentia repleat.

Solut.argumentorum ꝓ parte negatiua.

B

C

D

* Lib.2. de cœlo.

E

QVÆ-

A

QVÆSTIO II.

Sit ne Deus extra cęlum, an non.

ARTICVLVS I.

Disputatio controuersiæ in partem negatiuam.

Negatiuam huiusce quæstionis partem secuti sunt, Scotus in 1.di.37. q.vnica. D. Bonauentura art.2.q.1. num. 22. Durandus q.1. Capreolus q. vnica, art.3. aliiq; nonnulli: pro qua hæc potissimùm sunt argumenta: Extra cęlum nihil est: sed Deus non potest esse in nihilo: non est igitur extra cœlum. Item: si Deus esset in spatio, quod vltra cęli complexum imaginamur, cùm spatium istud reuera nihil positiuum aut reale sit: pari ratione fas esset dicere, Deum esse in cęcitate, aliisq; priuationibus; quod absurdum est. Deinde: sicuti eiusmodi spatium sola mente concipimus, ita consequens est, vt Deus non re ipsa, sed nostra tantùm conceptione inibi existere dicatur: non ergo Deus reuera extra cęlum existit. Accedit, quòd substantiæ expertes materiæ non sunt in loco, nisi per operationem: Deus verò extra mundum nihil operatur; sicuti neque ante mundum conditum quicquam operabatur: quod D. August. lib.1. Confess.c.12. hisce verbis ait: Dicenti, quid faciebat Deus antequā faceret cęlum & terram: respondeo, non illud, quod quidam respondisse perhibetur, iocularirer eludens quæstionem violentam, Alta, inquit, scrutantibus gehennas parabat: & paulò post: Antequam faceret Deus cœlum & terram, non faciebat aliquid: si enim faciebat, quid nisi creaturam faciebat? Denique huic sententiæ suffragatur idem D. Augustinus lib.3. contra Maximum ca.21. quo loco sciscitantibus, vbinam Deus esset ante quam mundum fabricaret: respondet, fuisse in se ipso. Quod repetit super Psal.122. in illa verba: Leuaui oculos meos in montes. Nec ibi vllam imaginari spatii, in quo Deus extiterit, mentionem facit.

Andreas Nouocast. in 1.di.37. q.1.

1. ratio.

2. ratio.

3. ratio.

4. ratio.

5. ratio.

B C D E

ARTICVLVS II.

Constituitur pars affirmatiua testimoniis Philosophorum.

Aduersaria tamen pars quæstionis vera est: quā docuit inprimis Trismegistos i Asclepio, vbi ita inquit: Deus supra verticem summi cęli cōsistens vbique est, omniaq; circumspicit. Est enim vltra cœlum spatium sine stellis, ab omnibus rebus corpulentis alienū. His concinit illa Dei definitio, quæ ab eodē tradita dicitur: Deus est intelligibilis sphæra, cuius centrum est vbique, circumferentia nusquam. In qua descriptione, per sphæram quæ omnium figurarum absolutissima est, summa diuinæ naturæ perfectio significatur. Vel certè æqualitas omnium diuinorum attributorum: quia, vt inquit D. Ambrosius in c. 3. epist. ad Ephes. Sicuti in sphæra quanta est altitudo & latitudo, tanta est profunditas; ita & in Deo omnia sunt æqualia. Per centrum, indicatur indiuidua atque omnimoda Dei simplicitas. Quòd propterea vbique esse dicitur, quia Deus vbiq; totus est, ac res omnes penetrat essentiæ suæ præsentia. Vnde Marius Victorinus lib.4 aduersus Arium scripsit, Deum sedere quasi in centro rerum omniū, atque inde vniuersali oculo cuncta conspicere, quonia, inquit, à centro simul in omnia vnus est aspectus. Denique, per circūferētia oēs terminos effugiētē, declaratur immēsitas diuina, quæ nullis, neq, intra neq; extra cęli ambitū, limitib' coercetur. Quod quidā hisce carminibus expressit,

--- Vt tota per artus
Corporeos mēs vna subit, sic vn' i vna
Mūdi mole De', mūdo tn̄ amplior ipso
Tēdit i immēsū, nulloq; includitur arcu
Sphæra Deus viuens, centri tumor occupat omnem
Curuatura locum nescit. ---

Præterea idē placitū, de existētia Dei extra mūdū, secutos fuisse alios quosdā ex antiquis Philosophis, & Platonē atque Aristotelem, testatur Eugubinus li.4. de perenni philosophia c.1. & 2. Quod itē de Platonicis asserit Ficinus lib.2. de immor.ani.c.6. Decere, inquit, Platonici putāt, infinitū bonū per immensum exube-

rando

De hac Trismegisti sententia Alanus 1 lib. de max. Theo. propos. 7. Alensis 2. par. q. 15. memb. 3.

rando ita sese integrũ fundere, vt nullã vel imaginariam vniuersi particulã, siue in mundo sit, siue cogitetur extra mundum, relinquat sua præsentia destitutã.

Ac quod ad Aristotelem attinet, idem eum sensisse probant nõnulli ex iis, quæ 1. de cœlo c.9. t.100. docet, vbi hæc scripsit: Demonstratum est, extra cœlum nec esse corpus: nec etiam esse posse: patet ergo, neque locum extra cœlũ esse, neque vacuum, neque tempus: quocirca neque apta sunt ea, quæ illic sunt, esse in loco; neque tẽpus senescere ipsa facit, neque vllius eorũ est vlla mutatio, quæ super extima sunt disposita latione; sed nullis alterationibus, nullis passionibus prorsus subiecta, optimam in vniuersi sempiternitate vitam & sufficientissimam habent. At enim verò hic locus bifariam in nostræ sententiæ patrocinium potest adduci. Vno modo, vt velit Aristoteles, extra cœlum nõ modo Deum esse; sed alias etiam mentes à materiæ concretione liberas, quæ inibi cum Deo felici æuo perfruantur. Vel ita, vt non aliam mentem præter Deum illic constituat. Priori explicationi obest, ꝙ Aristoteles 12. Metaphy. c 8. text. 47. non alias agnoscit intelligentias, quàm quæ cœlestibus sphæris circumuoluendis assident, atque ita nullas extra mundum ponit. Posteriori, ꝙ, cum Aristoteles numero multitudinis vsus sit (ita enim habet: διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τἀκεῖ πέφυκεν, idest, quocirca neque apta sunt ea, quæ illic sunt, in loco esse) non Deum tantùm, sed alias prætera substãtias intellectrices illic videtur collocasse. Respondet quidem Auerroes pro hac secunda interpretatione, vsurpatum fuisse ab Aristotele numerum pluriũ, pro numero vnius. Sed meliùs fortasse dicetur, retẽta priori explicatione, Aristotelem non satis constitutũ habuisse, quid de numero intelligentiarum decerni oporteret. Nam & Clemẽs in Stromatibus ait, Aristotelem mentionem fecisse de diis localibus, qui vrbibus & regnis præsiderent: quos non nisi in corporeas substantias fecisse verisimile est. Itaque dici potest, Aristotelem in libris de cœlo, eo, quem indicauimus, loco, censuisse, dari multas intelligentias supra cœlum, quamuis in contrariam partem inclinarit 12. Metaph. Cæterum D. Thom. prædictum locum in alium sensum, ab hisce duobus longè diuersum, accipit, nimirum: vt doceat Aristoteles, Deum omnesq; intelligentias esse supra cœlum ac mundum, idest, extra sortem & cõditionem omnis naturæ corporeæ; neque successionem temporariam pati, nec motibus subiici, nec posse de immortali & felici vita quicquam amittere. Quam explanationem, quia suo etiam modo probabilem arbitramur, non credimus, infragabile argumẽtum ex hoc loco duci, ad probandum, secundum placita Aristotelis, Deum extra cœlum esse.

Perpẽditur locus ex 1. de cœlo.

Lege Mirã. li. 3. contra Astrol. c. 4.

D. Thomæ interpretatio.

Quicquid tamen ille existimarit, non pauci ex Peripateticis eam sententiã amplexi sunt: vt Ioannes Maior in 1. di. 37. q. 2. Ferrariensis q. 4. huius li. Altissiodorensis l. 1. suæ summæ c. 16. vbi docet, hoc pronunciatum, Deus non est extra mundum, falsum esse. Item Ficinus & Eugubinus loco cit. quibus nonnihil fauet D. Thom. quodlib. 11. art. 1. vbi concludit, Deum non solùm esse in rebus veris, sed etiam in imaginariis.

ARTICVLVS III.

Confirmatur eadem pars argumẽtis, & Patrum ac Sacræ paginæ testimoniis.

Hactenus Philosophorum dũtaxat auctoritate, Deum extra mundum esse, ostendimus Nunc id primò rationibus, deinde Patrum, ac Diuinarum literarum testimoniis cõfirmabimus. Prima ratio hæc sit: Non minùs sese fundit immensitas Dei ad loca, quàm æternitas ad tempora; cùm omnia diuina attributa æquè perfecta sint, eandemq; rationem habeat immensitas ad locorum differentiam, quam æternitas ad omnem temporum varietatẽ: atqui Deus extitit per infinitum tempus imaginarium, quod sua æternitate indiscretè & vnicè cõprehendit: ergo & nunc existit in infinito spatio imaginario, cui per suam immensitatem respondet. 1. argum.

Secunda ratio: Deus est id, quo nihil maius potest concipi: at si extra cœlum non esset, posset aliquid eo maius concipi, nimirum ipse Deus consistens in infinitis spatiis, in quibus nunc non esset: impos- 2. argum.

impossibile est ergo, Deum nō esse actu extra mundum. Corroboraturq; argumentum; quia substantia immaterialis, quò nobilior est, eò ampliorem existentiæ sphæram habet. Quare si infinitè perfecta sit, sphæram obtinebit infinitam, id est, nullius sphæræ siue spatii limitibus concludetur.

3. argum. Tertia ratio: Constituat Deus extra cęlum duo corpora, quæ aliqua ab se intercapedine spatii distent; negari non poterit, Deum esse vbi ea corpora existent, cùm oporteat in qualibet creatura esse Deum: sed absurdum est, affirmare Deū in iis corporibus existere, neque tamen esse in spatio, quod inter illa iacet: ergo Deus actu iam est in toto spatio, quod extra mūdum tenditur. Probatur minor: quia alioqui sequeretur, Deū esse quodammodo à se abiectū & diuisum, itemq; ab vna parte spatii ad aliam commeare, & migratorium motum subire; si videlicet eiusmodi corpora, in quibus esset, ab ipso Deo, vel ab Angelo hinc illuc transferrentur. Quare cùm nulla mutatio in Deum cadat, fatendū erit, existere Deum in infinito spatio extra mundum.

Patrum testimonia. Corroboratur deinde hæc sententia auctoritate Patrum. Inprimus D. Gregorius Nazianzenus lib. 2. de Theologia, quæstionem hanc ex instituto pertractās, refellit eos, qui dixerint; Deum in mundo tantùm esse: conchuditq;, nec in mundo tantùm, nec extra mūdum solummodo, sed vtrobiq; Deum esse præsentē. Quod repetit in Apolog. 1. Item D. Basilius homil. 16. Nec Pater, inquit, nec Filius, sunt in loco aliquo circūscripto. totū, quodcumq; noueris, & quocumq; spiritu tuo penetraueris, Deo plenum est. D. Dionysius in lib. de diu. nom. c. 1. asserit, Deum & in mundo, & supra mundum, & circa mundum esse. D. Athanasius in epist. synodi Nicenæ affirmat; Deū in omnibus esse sēm suam bonitatem & potestatem, eundemq; extra omnia esse sēm suā propriam naturam. D. Hilarius in Psal. 118. Deum non corporalibus locis cōtineri, nec finibus aut spatiis diuinæ virtutis immensitatem coarctari. Postremò idem docet D. August. 11. de ciuit. Dei, c. 5. vbi indignū putat Philosophis, negare Deum esse extra mūdum: An fortè, inquit, substantiam Dei, quam nec includunt, nec A determinant, nec distendunt; sed de ea, sicut de Deo sentire dignum est, fatentur incorporea præsentia vbiq; totam, à tantis locorum extra mundum spatiis absentem esse dicturi sunt: & vno tantū, atque in cōparatione illius infinitatis tam exiguo loco, in quo mūdus est, occupatam? Non opinor eos in hæc vaniloquia progressuros. Hæc Augustinus: idemq; confirmat lib. 1. confes. c. 3. & li. 7. c. 7. in quo postremo loco Deum concipit tanquam B mare immensum, mundū verò instar paruæ spongiæ in medio illius.

Accedunt ad eiusdem rei cōfirmationem aliquot loca Sacræ paginæ. 3. Reg. c. 8. Cœli cęlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificaui? Baruch 3. Magnus est, & non habet finem, excelsus & immensus. Iisq; congruit illud, quod de excellētia Virginis Matris canit Ecclesia: Quem cęli capere non possunt, tuo gremio contulisti Quibus verbis docemur, Deum nō cęlo, aut C mūdo cōcludi: proindeq; in spatiis quoquo versum infinitè distentis actu esse. Testimonia Sacræ paginæ.

ARTICVLVS IIII.

Quidnam sit imaginarium spatium: quo pacto Deus in eo existat. Solutio argumentorū primi articuli.

D AD vberiorem tum nostræ sententiæ, tum argumentorum explicationē, quædam circa spatium, de quo agimus, quod tam intra, quàm extra cęlum funditur, aduertenda erunt. Primum sit: Hoc spatium non esse veram quantitatem, trina dimensione præditā; alioqui non possent recipi in eo corpora, cū plures eiusmodi dimensiones in eodem situ naturæ viribus simul esse nequeāt. Item, nec esse vllum aliud reale ac positiuum ens, cùm nihil tale præter Deū ab æterno fuerit; E hoc verò spatium semper extiterit, semperq; esse debeat. Secundum est: Spatium hoc non esse ens rationis, cùm ab eo re ipsa absque opera intellectus intra mundum corpora recipiantur, & extra mundū recipi queant, si illic à Deo creentur. Quare eius dimensiones non iccirco imaginariæ dici consueuerūt, quòd fictitiæ sint, aut a sola mentis notione pendeant, nec extra intellectum dentur; sed quia imaginamur 1. pronunciatum. 2. pronunc.

ipsas mouent: tum præterea, quia communi loquendi vsu motum pro latione vsurpamus, & ea simpliciter moueri dicimus, quæ loco cientur; non ita verò quæ augescunt, aliamve eiusmodi motionem subeunt.

o Motum itaque] Ea, de quibus toto hoc libro disseruit, summatim colligit, vt ad illa, quæ proximo capite continentur, gradum faciat: & quia rursus de primo mo ore agere instituit, quid de eo iam suprà demonstrarit, extremo loco repetit.

CAPVT DECIMVM.

Text. 78. *Oc a autem partibus necessariò vacare, nullamq; habere magnitudinem nunc dicamus, priùs hisce definitis quæ hoc antecedunt Quorum vnum est, fieri non posse, vt finitum vllum infinito moueat tẽpore Tria enim sunt: id quod mouetur, id quod mouet, & tertiũ, nempe tempus in quo. Hæc autem aut omnia infinita, aut omnia finita, aut aliqua, vt duo, aut vnum. Sit igitur A mouens; quod mouetur B, & tempus infinitum C; ipsum igitur D moueat partem ipsius B, quæ sit E, certè non in æquali ipsi C, φ in maiori maius. Quare tempus F infinitum non est. Si igitur ipsi D additio sic fiat, ipsum A consumatum, etsi ipsi F ipsum B. At tempus non consumam æquale semper auferendo, quippe quod sit infinitum. Vniuersum itaque A totum B, finito tempore C, mouebit. Ab eo igitur, quod finitum est, motu infinito nihil potest moueri. Ita constat, fieri non*

Text. 79. *posse, vt quod finitum est, tempore moueat infinito.* b *At verò vim infinitam in magnitudine finita omnino esse non posse, ex his constat. Sic enim maior semper virtus, quæ minori tempore æquale facit, seu calefacit, seu dulcedinem afferat, seu proyciat, seu omnino moueat. Ab eo itaque, quod finitum quidem est, infinitam autem habet vim, id quod patitur, aliquid pati, & magis, quàm ab alio necesse est: amplior enim sit virtus infinita At tempus nullum esse potest. Si namq; A tempus, in quo vis infinita calefecit, aut pepulit: in quo verò finita aliqua, sit A B Huic si maiorem aliquam, finitam verò, semper adijciam, ad eam tandem perueniã, quæ A tempore mouerit Finito enim si semper adieceero, definitum omne superabo; & si abstulero, identidem diminuã. Finita igitur & infinita æquali tempore moueb t, quod esse non potest. Nulla igitur fi-*

Text. 80. *nita magnitudo vt infinita prædita esse potest.* c *Neque igitur finita, ea quæ est infinita: quòd in minori magnitudine maior virtus esse possit multò tamen maior in maiore. Sit igitur A B infinita magnitudo: certè B C aliquam vim habet, tempore aliquo, nempe E F, mouit D: si itaque ipsius B C duplam accepero, in dimidio temporis E F mouebit: hæc namque fit proportio. Quare in tempore F G mouebit. Sic igitur semper accipiendo, magnitudinem quidem A B nunquam transibo, tempore verò dato semper minus accipiam. Quamobrem virtus erit infinita; quippe quæ finitam virtutem omnem exuperet: omnis au-*

Text. 81. *tem finitæ virtutis tempus quoque esse finitum necesse sit.* d *Nam si aliquo in tempore tanta virtus moueat; in minori, quanquã terminato, proportionis conuersione maior mouebit. Infinita autem omnis vis perinde est, atque multitudo & magnitudo, quæ terminatam omnem excedit.* e *Potest autem sic quoque hoc demõstrari. Aliquam enim vim infinita magnitudine accipiemus,*

quæ

quæ eiusdem sit generis, atque est ea, quæ est in infinita, quæve eandẽ metietur. Vim itaque infinitã in magnitudine finita, aut finitã in infinita non posse esse, ex his constat. f *De his autem, quæ feruntur, rectè habet, inprimis dubitationem quandã afferre. Si enim quicquid mouetur, ab aliquo mouetur; quo pacto eorum, quæ se non mouent, nonnulla cõtinenter, eo quod mouet non tangente, vt quæ iacimus, mouentur? Quod si is qui mouit, aliquid quidpiã simul mouet; vt aerem, qui, cùm mouetur, mouet: æquè fieri non potest, vt primò nõ tangente neque mouente moueantur. Sed simul omnia moueri & quiescere, cùm mouens primũ quieuerit, necesse est: quanquã perinde faciat vt lapis, nempe vt id moueat quod mouit.* g *Necesse est aũt hoc quidem dicere, id quod primũ mouit, efficere, vt aer, aut aqua, aut aliquid eiusmodi; quod mouere moueriq; aptũ est, possit mouere. At nõ simul mouere desinit & moueri, sed simul atque is qui mouet, mouere desierit, desinit moueri adhuc aũt est mouẽs: quocirca aliud mouet quod hæret, cuius eadem est ratio. Cessat aũt, cùm vis mouendi in id, quod hæret, minor imprimitur. Prorsus verò desinit, cùm id quod prius est, nõ vltra effecerit vt moueat, sed solùm vt moueatur. Atque hæc desinere simul, alterũ quidem mouere, alterũ moueri, totumq; motũ necesse est.* h *Sanè hic motus in his fit, quæ aliquando possunt moueri, aliquando quiescere: continuus item non est, sed apparet, quandoquidem earũ fit, quæ aut deinceps sequũtur, aut se tangunt. Neque enim mouens est vnũ, sed mutuò sibi hærent. Quocirca in aere & aqua hic fit motus, quẽ antiperistasin esse aliqui inquiunt.* i *Fieri aũt non potest; vt aliter, quã dictũ est, ea dissoluantur, de quibus dubitatũ est. At verò antiperistasis moueri simul cuncta facit, & mouere: quare & quiescere. Nunc autem vnum quod moueri continuè videtur: à quonam igitur? non enim à seipso.* k *Quoniam autem in rerum natura continuus motus est necessario; ille verò est vnus; & is qui vnus est, vnius sit magnitudinis necesse est, (cùm id non moueatur, quod magnitudinis est expers) vnius præterea & ab vno; alioquin continuus non erit, sed hærens alter alteri & diuisus; id sanè quod mouet, si vnum est, aut cùm mouet mouetur, aut est immobile. Si igitur moueatur, vnà sequi oportebit, vt & ipsum mutetur, simulq; ab aliquo moueatur: quamobrem stabitur, ad idq; accedetur, vt ab immobili moueatur. Hoc enim necesse non est, vt simul mutetur; sed mouendi semper facultatem habebit.* l *Nam laboris quoque est expers hæc motionis ratio & modus.* m *Atque etiã æquabilis hic motus est, aut solus, aut maximè: siquidem quod mouet, nullam habet mutationem. Oportet verò si motus sibi similis esse debet, id quoque quod mouetur, nullã, ratione eius habita, mutationem pati.* n *Necesse est aũt, aut in medio esse, aut in circulo: hæc enim principia. At quæ admouendũ proximè accedunt, celerrimè mouentur. Eiusmodi aũt est circuli motus: ille igitur est mouens.* o *Existit aũt dubitatio, an quidpiam, quod moueatur, possit cõtinenter mouere, non autem (vt quod pellit) rursus & rursus; & ex eo, quod deinceps, continuè moueat. Ipsum enim aut pellere aut trahere, aut vtrumque facere oportet, aut certè aliud esse, quod ab alio excipiat, vt de his quæ iaciuntur, nuper est dictum: siquidem aer diuiduus cùm sit, aut etiam aqua, alius atque*

Right margin notes: Text. 82. (beside "ex his constat"); Text. 83. (beside "ipso. k"); Text. 84. (beside "n Necesse est"); Text. 85. (beside "o Existit")

alius mouet subiens motum: vnus autem neutro modo esse potest, sed hærens: quare is solus continuus, quem id facit, quod immobile est. Nam cùm eodem modo semper se habeat, ad id quoque quod mouetur similiter continenterq; habebit.

Text. 86. p *His definitis, primum & immobilem mouentem magnitudinem vllam habere non posse, manifestum est. Nam si magnitudinem habeat, aut finitam eam esse, aut infinitam necesse est. At magnitudinem infinitam esse non posse, antè in Physicis monstratum est. Nunc verò finitā infinita prædita non posse esse; fieri item non posse, vt à finita tempore infinito quicquā moueatur, demonstrauimus Mouens autem primum sempiternū, sempiternoq; tēpore motum ciet Quamobrem constat, indiuiduū esse, & nullā habere magnitudinem.*

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Vim finitā nō posse tēpore infinito mouere.

Oc a autem] Aggreditur ad probandum, motorem primū vacare partibus & magnitudine, esseq; virtute infinita præditū. Vt verò institutum confirmet, nonnulla præsumit theoremata. Primum est: nullam vim finitam posse infinito tempore mouere. Ad cuius veritatem aperiendam supponit, tria cōcurrere ad motum, nimirum virtutem mouentem, mobile, & tempus quod motu consumitur: atque hæc omnia aut esse infinita aut finita; aut quædam infinita, alia finita, vnum vel duo. Deinde appellat vim mouentem A, mobile B, tempus C, tum accipit aliam vim mouētem minorem quàm A, siue sit pars ipsius A, siue non, quam vocat D, item partem aliquam ipsius B, quæ sit E, & ab ipso D cieatur. His positis, ita argumentatur: E mouetur in tempore, quod tempori C infinito æquale non est; siquidem A, quæ est maior virtus, mouet maiori tempore, vt positum fuit: mouet autem tempore C: ergo minori tempore, nō autem ipso C infinito, virtus D, ipsius B partem, quæ est E, mouebit. Cùm igitur D moueat E, tempore minori, (hoc vocetur F) si ipsi D pars alia adiecta fuerit, deinde alia, ipsum A tandem consumetur. Similiter si ipsi E alia pars ipsius B adiiciatur, deinde alia, totum B tandem exhaustum erit. Additur autem tempus ipsi quidem F proportione, vt quantum virtutis adiiciatur, tanto plus temporis proportione mouere queat, nunquam tamen consumetur, cùm sit infinitum. Igitur tempus, quod additur, totum finitū efficit, temporeq; finito tota virtus A totum B mouebit, atque adeò fieri non poterit, vt tempore infinito finita virtus moueat.

Summa rationis antea propositæ. Porrò tota hæc ratio breuiùs & apertiùs ita concluditur. Si aliqua virtus moueat, verbi gratia, pondus quatuor librarum tempore infinito, certè quarta eius pars mouebit pondus vnius libræ in parte temporis minori, atque adeo tēpore finito. Itemq; dimidium illius virtutis mouebit medietatem prædicti ponderis, tēpore duplo maiori: atque adeo tota virtus in vnum collecta mouebit totum pondus tempore quadruplo maiori. Cùm igitur tempus alio tempore finito quadruplo maius necessariò finitum sit; consequens est, vt virtus finita tempore infinito mouere non possit.

1. obiectio. Est tamen in promptu obiectio aduersus hanc Aristotelis probationem: quia ad calcem libri superioris traditum fuit, si qua virtus pondus aliquod mouet, dimidiū eius virtutis posse medietatem illius ponderis per idem spatium eodem tempore mouere; similiterq; quartam partem virtutis posse eodem tempore ferre quartam partem ponderis: Hoc autem in loco contrarium asseritur.

2. obiectio. Secundò, opponat aliquis: Intelligentiæ habent finitam virtutem, & tamen secundum Aristotelem mouerunt ab æterno cœlestes globos: igitur non repugnat, finitam virtutem mouere tempore infinito.

Dil. 1. obie. Ad primum horum variè responderi solet. Quidam opinātur, rationem Aristotelis probabilem tantùm esse: alii intelligendam solummodo de virtute motrice, quæ paulatim languescit, & minuitur. Hæc enim etsi aliquāto tempore mouere possit partem

illius ponderis, quam initio motus exuperat; non tamen eandem infinito tēpore mouebit, quia progrediente motu ab illa vincetur, ac tandem vanescet. Septimo autem libro sermo erat de virtute, quæ eadem semper manet, seu quæ semper excessum retinet, comparatione resistentiæ. Ad secundum respondendum est, theorema Aristotelis sic esse intelligendum: Id quod mouet per se & independenter tēpore infinito, habet infinitam virtutem. Qua de re in progressu plura. Dil. 2. obie.

b At verò] Secundum theorema est: In magnitudine finita non posse infinitā virtutem inesse. Hoc vt suadeat, præmittit, maiorem virtutem minori tempore idem efficere, quod in maiori minor: itemq; virtutem infinitam citius mouere, quàm aliam quamlibet virtutem finitam. Tum ita ratiocinatur: Si in magnitudine finita esset infinita virtus, nullum tempus mouendo consumeret: demonstratum est autem 6. huius operis c.3. omnem motum tempore effici: ergo in magnitudine finita nequit esse infinita virtus. Maiorem ostendit: quia si eiusmodi infinita virtus ad mouendum tempus exigeret, sequeretur, posse finitam & infinitā virtutem æquali tempore mouere, quod est contra hypothesim. Consecutio probatur: quia cum quouis finitum facta ipsi adiectione possit aliam finitam rem tandem superare, eousq; finita virtus excresceret, vt finitudinem illam temporis vinceret. Quid momenti hæc Aristotelis ratio habeat, suo loco separatim expendemus.

c Neque igitur] Tertium theorema est: In magnitudine infinita non posse inesse finitam virtutem. Quod ita probat: Virtus magnitudinis infinitæ exuperat quamcūq; virtutem finitā: ergo necessariò est infinita. Assumptum confirmat: quia licet non semper virtus ex æquo respondeat mobili, & in minori magnitudine magnæ interdū vires insint, vt in seminibus, aliisq; id genus: tū in mole infinita infinitas vires esse oportet.

d Nam si] Secundò idem stabilire conatur hunc in modum: Aliqua pars illius infinitæ magnitudinis, pollet virtute ad mouendum aliquanto tempore: maior autem pars, cùm maiores vires possideat, minus cōsumet temporis, ergo tota moles infinita nihil temporis consumet; & exconsequenti infinitam virtutem motricem obtinebit.

e Potest autem] Tertiò idem ex eo corroborat: Quia si magnitudini infinitæ inesset finita virtus, posset alia virtus finita, eiusdem rationis existens, in magnitudine finita metiri illam, quæ est in infinita magnitudine: atque adeo posset etiā magnitudo illa infinita mensurari ab ea quæ finita est, cùm eadem ratio quoad hoc videatur esse in magnitudine, quæ est in virtute.

f De his autem] Duo quædam interponit dubia, ad motum pertinentia: Alterum est, qui fieri possit, vt iacta, verbi gratia lapis aut telum, quod sursum intorquetur, postquam discessere ab eo qui iecit, motum continuēt; cùm nec ipsa se moueant, nec vi deantur à proiectore cieri, vtpote à quo post initium motus tangi desierūt. Non enim satisfaciet, qui dixerit, huiusmodi corpora ab aere tergum vrgente cieri: hærebit nāq; eadem rursus quæstio, qua ratione aer ille proximus nullo tangente moueat. Dubitatio.

g Necesse est] Dubitationem propositam diluit, aiens: id quod primò mouet, verbi gratia, manum, mouere medium, per quod fit iactus, nempe aerem sibi attiguum; tum vnam aeris partem aliam sibi vicinam pellere; deinde hanc aliam; donec ea, quæ lapidi cohæreret, ipsum lapidem vehat. Incipere autem motum proiecti corporis languescere, cùm vis mouendi partibus aeris impressa deficere incipit; & omnino cessare motum, cùm prædicta vis euanuit, hoc est, cùm tanta esse desiit, quanta ad mobile vlterius prouehendum requiritur. Responsio.

h Sanè hic] Addit, motum iactus non conuenire corporibus, quæ perenni & continuo motu agitantur; sed quæ interdum à motu cessant: vt sagittæ & lapidi. Et verò q hæc, cùm iaciuntur, non ferantur continuo motu; ex eo ostendit, quia non ab eodem mouente impelluntur, sed ab alio & alio: vt à manu & aere vel aqua, variisq; partibus intermedii corporis, quæ omnes a prioribus impetum accipiunt, & in vicinas transfundunt. Docet autem, fieri iactum in aere & aqua, quia hæc elementa cedunt & agilia sunt; non autem terra, ob ingētem crassitiem & repugnantiam. Ignis verò non meminit, quòd eius sphæra procul à nobis sit. Iactus quibus competat.

i Fieri autem] Fuere, qui motum iactus per antiperistasin fieri dicerent, hoc est, Opinio quo quia

rundam de motu iact. quia corpus circumstans,motu vacui in locum succedit eius quod pellitur, atque ita successiua locorum permutatione res proiecta alio subinde transfertur. Horum sententiam corrigit Aristoteles, aiens; etsi in motu iactus antiperistasis interueniat; non hanc tamen integram esse causam, cur proiecta corpora per aquam aeremve ferantur, sed eam etiam,quam ipse superius attulit. Nam in prædicta antiperistasi cuncta simul mouent & mouentur;hoc est,tam partes aeris, per quas sagitta defertur,quàm sagitta,simul mouent motumq; accipiunt,quandoquidem illæ à tergo sagittam,& à parte anteriore à sagitta feriuntur. Vt verò hæc omnia simul mouent & mouentur,ita pariter à motu cessant: quod in motu iactus non accidit. Namque cessante antiperistasis causa,& quiescente eo qui sagittam emisit,adhuc sagitta motum prosequitur:at cùm illa à se non moueatnr,alia eius motus causa danda est, videlicet iaculator à quo impetus exiit. Lege quæ de hac re supra disputauimus.

K Quoniam autem] Explicata controuersia de causa motus proiectorum, quem asseruit continuum non esse;redit ad primum motorem, eumq; vnum esse, probat ex cõtinuitate primi ac sempiterni motus,qui nisi & ab vno motore efficeretur,& vnius esset magnitudinis,continuus esse non posset.Deinde immobilitatem primi mouentis ex eo concludit, quia cùm in mouentibus non detur progressus in infinitum, deueniendum est ad vnum,quod non iam aliunde motum accipiat.At quòd eiusmodi mouens,nec a se ipso per accidens moueri queat, ex iis, quæ superiùs dicta sunt, colligi potest.Nam cùm nihil à se ex accidente moueatur,nisi vna parte mouente,altera mota; quod solis rebus magnitudinem habentibus conuenit: cumq; ostensum fuerit, id quod infinito tempore mouet,magnitudine carere:fit vt necessariò fateri debeamus, primum mouens omnis magnitudinis expers esse.

Immobilitas primi motoris.

l Nam laboris] Ex eo ꝙ primum mouens neutiquam moueatur, ostendit, ipsum absque lassitudine & fatigatione motum efficere. Quod rebus viuentibus, corporea mole præditis,quibus motio laboriosa est, haudquaquam euenit; siquidem lassantur dum in opus incumbunt,cùm ita agunt,vt assidua perpessione & imminutione spirituum vitalium paulatim eis vires deficiant.

m Atque etiam] Motum primi mobilis æquabilem esse, ac sibi similem exprimi, ex mouentis stabilitate & immutabilitate colligit. Nam cùm primum mouens omnis mutationis expers sit,cõsequens est,vt primum motum æquabilitate summa efficiat. Vnde etiam ipsius primi mobilis constantiam & immortalitatem arguit;quia maximè naturæ consentaneum est,vt motus & mobile sibi mutuò respondeant.

n Necesse est] Edocet, vbinam primus motor sit, aiens; cùm in vniuerso duæ sint partes,in quibus debere esse potissimùm videatur,nempe mundi centrum, & circumferentiam supremi orbis;quæ sunt duo principia mundanæ sphæræ: potiùs dicendum in circumferentia esse, atque in ea parte quæ rapidissima vertigine circumuoluitur, vbi scilicet linea peripheriæ æqualiter distat à polis; siquidem in eam partem magis influit,suæq; potentiæ apertiora signa exhibet.

o Existit autem] Alteram affert dubitationem,quæ ad continuitatem primi motus,& supremi motoris vim declarandam spectat: num scilicet fieri possit,vt id, quod sic mouet vt moueatur, motionem facere queat perennem, atque ita continuam, vt non solum media quiete non interrumpatur,sed etiam perfectè æquabilis,ac sibi vndequaque similis sit. Respondet,haud posse id fieri: quia vel eiusmodi mouens ab se rem motam pelleret,traheretve immediatè; vel interuentu aliorum corporum, quorum alia impetum transfunderent, vt in motu iactus dictum est: nullo verò horum modorum efficit motum omnino continuum,& perfectè æqualem perennemq;, cùm tale mobile defectui subiaceat. Quare solùm id quod immobile est, semperq; eodem modo se habet,eam motionẽ posse edere, videlicet æquabiliter continuã & perpetuã.

p His definitis] Colligit tandem præcipuum huius loci institutum,nempe,motorem primum omnis materiæ & magnitudinis expertem esse: argumentaturq; in hunc modum.Si primus motor magnitudinem haberet,vel ea esset infinita,vel finita. Non infinita; quia, vt in * tertio huius operis libro ostensum est, nulla datur infinita magnitudo.Sed neque etiam finita esse potest,quia primus motor,cùm mouerit tempore

* C.8. q.2. art.2.

infinito,

nfinito, pollet infinita virtute; in magnitudine autem finita non poteſt eſſe infinita virtus, vt ſuperiùs fuit demonſtratum. Conſtat ergo, motorem primum omni prorſus magnitudine vacare.

QVÆSTIO I.

Num Ariſtoteles cognouerit, Deum vbique eſſe.

ARTICVLVS I.

Conſtare, Deum eſſe vbique, etſi ca de re gentium Philoſophi diſ-ſenſerint.

Hac de re D.Tho. 1.p. q.8. M.Alb. in 1.diſt.37. ibidéq; alii doctores.

DEum vbique eſse, docét complura Sacrarum literarũ teſtimonia. Pſal. 138. Si aſcendero in cœlum, tu illic es; ſi deſcendero in infernum, ades. Ierem 23. Cœlum & terram ego impleo. Sap 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Quod etiam ea ratio cõuincit: quia cùm Deus res omnes immediatè cõſeruet, cõferendo eis eſse, & in omni agente immediatè operetur; vtiq; oportet eũ in omni re creata exiſtere, nec ab ea diſtare. Quæ omnia ex iis, quæ * ſecũdo & ſeptimo huius operis diſſeruimus, perſpicua ſunt.

* Lib.2.c.7. q.10.& q.12.

Quod vero ad Philoſophos attinet, non fuit hac in re cõſentiens eorum opinio. Nam Ægyptii Deum in cęleſti domicilio, vt in proprio loco ſtatuebãt; ideoq; ipſum, vt erant Hieroglyphicis aſsueti, cœrulea veſte indutum, manu altera zonam, altera ſceptrum tenentẽ pingebãt, vt teſtatur Euſeb. lib.3. de præparatione Euãgelica. nimirum zona cinguloue admirabilem Dei potentiam, qua vniuerſa continet & colligat; ſceptro, regiá illius dignitatem; veſte cœrulea, eiuſdẽ in cęlo habitaculum ſignificãtes. Alii, quos Ariſtoteles in extremo capite huius libri cõmemòrat, arbitrati ſunt, Deum in centro mundi eſse, fortaſse vt inde operationes ſuas, quaſi lineas, ad totam mũdanæ machinæ peripheriam explicaret. Alii, quorum mentionem fecit Iuſtinus Martyr in ſua Paræneſi ad gẽtes. Dei ſedem ſphæra ignea, vel ſupremo cęleſtium corporum globo definierunt.

* Lib.7.c.2. q.1.art.2.

Lege Cyrillum Alexã. li. 1. contra Iul.

Melior tamen Philoſophorum pars, Deum vbique eſse, ac totam rerum vniuerſitatem ſui numinis præſentia complere pronunciauit. Id quod inprimis diſertè docuit in Aſclepio Mercurius, &

A Orpheus in Saturni hymno hiſce verbis: ὃς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γενάρχα.

Ideſt, qui omnes mundi partes habitas generationis princeps. Item Pythagoras, qui Deum appellabat ψύχωσιν τῶ παντὸς, ideſt, animationem vniuerſi. Ac quidnam eſſet Deus, teſte Lactantio lib.1. c.5. ita deſcribebat: Deus eſt animus, per vniuerſas mundi partes, omnemq; naturam pertinens & diffuſus, ex B quo omnia, quæ naſcuntur, animalia vitam capiũt. Quod Poeta latinus in ſuo * poemate ſic expreſſit.

Lege Syluianum Epiſcopum li.1. de prouidẽtia.

* Georg.

--Deum namque ire per omnes
Terrasq;, tractuſq; maris, cœlumq; profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.

Idem Heraclitus docuit, qui, referen-C te Ariſtotele 1. de partib. animal. c 5. caſam aliquando ingreſſus furnariam, cùm ignis hyberni gratia diutius ſediſſet, ad quoſdam ſe quærentes, quos tam vilem ingredi domũ puderet: introite, inquit, ſunt enim hic etiam dii. Idem cenſuere Philolaus, Archytas, Parmenides, Anaxagoras. & ex Stoicis Boethus, ex Platonicis Amblicius & Plotinus, atque alii, quos recenſet Ficinus lib. 2. de immort. anim. c.6. & Eugubinus lib.4. de perenni D Philoſophia.

ARTICVLVS II.

Probabile videri, non ignoraſſe Ariſtotelem, vbique Deum eſſe.

QVæ tamen hac in re fuerit Ariſtotelis ſententia, haud planè cõſtat. Quod enim non vbique Deum eſſe pu-E tarit, ex quibuſdam eius dictis colligi videtur. Nam extremo cap. huius libri tex. 84. cùm docuiſſet, duas eſſe potiſſimùm in vniuerſo partes, in quibus Deus maximè eſſe videretur, nempe mediũ & circumferentiam, quæ totius ſphæræ principia ſunt; ſtatuit Deum eſſe in mundi circun-

Argumenta in partẽ negatiuam.

circumferentia, vbi primus orbis rapidiori vertigine circumuehitur, Deinde 1.de cęlo c.3.tex.22.approbat commune elogium & consensum mortalium, Deo in cœlesti opificio sedem attribuentium. Præterea 2. eiusdem operis,c.12. tex.66. & 2.de generat.c.10.tex.59.ait:corpora, quæ longè à Deo abscessere, turbulento motu agi,esseq; interitui obnoxia. Item, in libro de mundo ad Alexandrum statuit:haudquaquam diuinitati consentaneum esse, vt Deus in inferioris mundi rebus intersit: quod exemplo regis declarat: quapropter, inquit,si e dignitate regis minimè foret, Xerxem administrare cuncta,ipsisq; operibus faciendis præsentem adesse, longè id nimirum minus Deo conuenit: quare augustius id,decentiusq; existimandum est. Deum summo in loco esse collocatum Hæc Aristoteles. Ex quibus locis, hoc præsertim vltimo, non obscurè elici videtur, illum in eo errore fuisse, vt putarit Deum non vbique, sed in cœlesti duntaxat ac supremo orbe consistere. Atque hanc eius fuisse mentem,asserit Iustinus Philosophus, in oratione parænetica ad gentes.

Pro parte affirmatiua. Alii contra sentiunt, affirmantq;, non latuisse Aristotelem; Deum toti mundo, singulisq; eius partibus esse præsentem. In quam sententiā lege Simplicium hoc in lib.comment. 84. Themistium 1. Metaph.paraphr.12. Philoponum 1.de anima tex.40. Et ex recētioribus Nicolaum Leonicum in dialogo de animorum essentia,Fernelium in lib.de abditis rerum causis c.2.Eugubinum 4.de perenni Philosophia c.7. Toletum lib.8.huius operis c.10.q 7. Quòd ergo ita Aristoteles existimarit, ostendi potest inprimis ex eo: quia 1.de par. anim.c.5. commendat dictum illud Heracliticum,quod superiùs retulimus, videlicet; nec ab exigua domuncula abesse Deum. Item quia, vt * alibi statuimus,verisimile est,cognouisse illum creationem, nec ignorasse, materiam primā fuisse immediatè à Deo productam, ab eodemq; immediatè conseruari: præterea agnouisse, diuinam prouidentiā actionemq; ad res omnes, etiā sublunares,porrigi Quare cùm nihil prius in rem distantē agere queat, vt idem 7 huius operis cap.2.text.9.docuit: consequens est,vt putarit, Deum non cœlesti tantum, sed sublunari etiam mundo adesse,

* Hoc in li. c.2.q.2. art. 2.

Hæc potissimùm argumenta pro hac parte afferri possunt;quam,vt de Aristotelis ingenio credere par est,verisimilem iudicamus.Quæ verò in contrariam partem adducta sunt, vnam ferè eandemq; explicationem habent;quā præter alios, ad textum illum 84.huiusce libri D.Thomas affert: nimirū,Aristotelem non constituere Deum in supremo globo cœlestium sphærarū, quasi illum eo loco definiat ac circumscribat; sed ꝙ inibi vberior atque illustrior sit eius operatio,maioremq; suæ virtutis significationē det, ob incitatissimum in ea cœli parte motum. In aliis autem locis,vt libris de cœlo & de generatione, distantiam accipit non pro intercapedine spatii, sed pro naturæ dissimilitudine: ita vt illa dicantur à Deo longiùs distare, quæ perfectionis gradu ad eum minùs appropinquant. Quo etiam modo D.August.12. confess. c.7.scripsit;Deum fecisse vnum prope se, idest,naturam Angelicam: alterum prope nihil,idest,materiam primam: vbi nō de spatii propinquitate aut distantia loquitur,vt palàm est. Verùm locus ille ex libro de mūdo ad Alexandrum plus negotii exhibet.Sunt,qui eum librum Aristotelicum esse negāt:alii ipsum pro Aristotelico habent, vt in proœmio huius operis retulimus. His ergo posterioribus qui assentiri volet, Aristotelemq; tueri,dicat,si placet:,eum non absolutè, à rebus singulis diuini Numinis præsentiam remouere, sed duntaxat affirmare, Deum non ita rebus omnibus naturalibus adesse, quasi eas per se appropriatè efficiat; sicuti Aristotelico dogmate (etsi falso,vt * alias patebit) primi orbis motum absque alieno ministerio exequitur. Neque item in tota mundi vniuersitate eodem modo esse,licet in tota revera sit; sed in supremo orbe,qui locus excelsior est & diuinior, vt in regia domo insidere; in reliquis verò mundi partibus, vt in regno, quod tamen Numinis sui immensitate & præsentia repleat.

Solut.argumentorum pro parte negatiua.

* Lib.2. de cœlo.

QVÆ-

A

QVÆSTIO II.

Sit ne Deus extra cęlum, an non.

ARTICVLVS I.

Disputatio controuersiæ in partem negatiuam.

Negatiuam huiusce quæstionis partem secuti sunt, Scotus in 1.di.37. q.vnica. D.Bonauentura art.2.q.1. num. 22. Durandus q.1. Capreolus q. vnica, art.3. aliiq; nonnulli: pro qua hæc potissimùm sunt argumenta: Extra cęlum nihil est: sed Deus non potest esse in nihilo: non est igitur extra cœlum. Item: si Deus esset in spatio, quod vltra cęli complexum imaginamur, cùm spatium istud reuera nihil positiuum aut reale sit: pari ratione fas esset dicere, Deum esse in cęcitate, aliisq; priuationibus; quod absurdum est Deinde: sicuti eiusmodi spatium sola mente concipimus, ita consequens est, vt Deus non re ipsa, sed nostra tantùm conceptione inibi existere dicatur: non ergo Deus reuera extra cęlum existit. Accedit, quòd substantiæ expertes materiæ non sunt in loco, nisi per operationem: Deus verò extra mundum nihil operatur; sicuti neque ante mundum conditum quicquam operabatur: quod D August.lib.1.Confess.c.12. hisce verbis ait: Dicenti, quid faciebat Deus antequā faceret cęlum & terram: respondeo, non illud, quod quidam respondisse perhibetur, iocalariter eludens quæstionem violentam, Alta, inquit, scrutantibus gehennas parabat: & paulò post: Antequam faceret Deus cœlum & terram, non faciebat aliquid: si enim faciebat, quid nisi creaturam faciebat? Denique huic sententiæ suffragatur idem D. Augustinus lib.3. contra Maximum ca.21. quo loco sciscitantibus, vbinam Deus esset ante quam mundum fabricaret: respondet, fuisse in se ipso. Quod repetit super Psal.122. in illa verba: Leuaui oculos meos in montes. Nec ibi vllam imaginari spatii, in quo Deus exstiterit, mentionem facit.

Andreas Nouocast. in 1.di.37. q.1.

1. ratio.

2. ratio.

3. ratio.

4. ratio.

5. ratio.

B

C

D

E

ARTICVLVS II.

Constituitur pars affirmatiua testimoniis Philosophorum.

Aduersaria tamen pars quæstionis vera est: quā docuit inprimis Trismegistus i Asclepio, vbi ita inquit: Deus supra verticem summi cęli cōsistens vbique est, omniaq; circumspicit. Est enim vltra cœlum spatium sine stellis, ab omnibus rebus corpulentis alienū. His concinit illa Dei definitio, quæ ab eodē tradita dicitur: Deus est intelligibilis sphæra, cuius centrum est vbique, circumferentia nusquam. In qua descriptione, per sphæram quæ omnium figurarum absolutissima est, summa diuinæ naturæ perfectio significatur. Vel certè æqualitas omnium diuinorum attributorum: quia, vt inquit D. Ambrosius in c. 3. epist. ad Ephes. Sicuti in sphæra quanta est altitudo & latitudo, tanta est profunditas; ita & in Deo omnia sunt æqualia. Per centrum indicatur indiuidua atque omnimoda Dei simplicitas. Quòd propterea vbique esse dicitur, quia Deus vbiq; totus est, ac res omnes penetrat essentiæ suæ præsentia. Vnde Marius Victorinus lib.4 aduersus Arium scripsit, Deum sedere quasi in centro rerum omniū, atque inde vniuersali oculo cuncta conspicere, quoniā, inquit, à centro simul in omnia vnus est aspectus. Denique, per circūferētia oēs terminos effugiētē, declaratur immēsitas diuina, quæ nullis, neq, intra neq; extra cęli ambitū, limitibꝰ coercetur. Quod quidā hisce carminibus expressit,

---Vt tota per artus
Corporeos mēs vna subit, sic vnꝰ ī vna
Mūdi mole Deꝰ, mūdo tñ amplior ipso
Tēdit ī immēsū, nulloq; icluditur arcu
Sphæra Deus viuens, centri tumor occupat omnem
Curuatura locum nescit.---

Præterea idē placitū, de existētia Dei extra mūdū, secutos fuisse alios quosdā ex antiquis Philosophis, & Platonē atque Aristotelem, testatur Eugubinus li.4. de perenni philosophia c.1. & 2. Quod itē de Platonicis asserit Ficinus lib.2. de immor.ani.c.6. Decere, inquit, Platonici putāt, infinitū bonū per immensum exhibetando

De hac Trismegisti sententia Alanus 1 lib. de max. Theo. propos. 7. Alensis 2. par. q. 15. memb.3.

rando ita ſeſe integrũ fundere, vt nullã vel imaginariam vniuerſi particulã, ſiue in mundo ſit, ſiue cogitetur extra mundum, relinquat ſua præſentia deſtitutã.

Ac quod ad Ariſtotelem attinet, idem eum ſenſiſſe probant nõnulli ex iis, quæ 1. de cœlo c.9. t.100. docet, vbi hæc ſcripſit: Demonſtratum eſt, extra cœlum nec eſſe corpus: nec etiam eſſe poſſe: patet ergo, neque locum extra cœlũ eſſe, neque vacuum, neque tempus: quocirca neque apta ſunt ea, quæ illic ſunt, eſſe in loco; neque tẽpus ſeneſcere ipſa facit, neque vllius eorũ eſt vlla mutatio, quæ ſuper extima ſunt diſpoſita latione; ſed nullis alterationibus, nullis paſſionibus prorſus ſubiecta, optimam in vniuerſi ſempiternitate vitam & ſufficientiſſimam habent. At enim verò hic locus bifariam in noſtræ ſententiæ patrocinium poteſt adduci. Vno modo, vt velit Ariſtoteles, extra cœlum nõ modo Deum eſſe; ſed alias etiam mentes à materiæ concretione liberas, quæ inibi cum Deo felici æuo perfruantur. Vel ita, vt non aliam mentem præter Deum illic conſtituat. Priori explicationi obeſt, ꝙ Ariſtoteles 12. Metaphy. c 8. text. 47. non alias agnoſcit intelligentias, quàm quæ cœleſtibus ſphæris circumuoluendis aſſident, atque ita nullas extra mundum ponit. Poſteriori, ꝙ, cum Ariſtoteles numero multitudinis vſus ſit (ita enim habet: διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τἀκεῖ πέφυκεν, idelt, quocirca neque apta ſunt ea, quæ illic ſunt, in loco eſſe) non Deum tantùm, ſed alias prætereà ſubſtãtias intellectrices illic videtur collocaſſe. Reſpondet quidem Auerroes pro hac ſecunda interpretatione, vſurpatum fuiſſe ab Ariſtotele numerum plurium, pro numero vnius. Sed meliùs forſitan dicetur, retẽta priori explicatione, Ariſtotelem non ſatis conſtitutũ habuiſſe, quid de numero intelligentiarum decerni oporteret. Nam & Clemẽs in Stromatibus ait, Ariſtotelem mentionem feciſſe de diis localibus, qui vrbibus & regnis præſiderent: quos non niſi in corporeas ſubſtantias feciſſe veriſimile eſt. Itaque dici poteſt, Ariſtotelem in libris de cœlo, eo, quem indicauimus, loco, cenſuiſſe, dari multas intelligentias ſupra cœlum, quamuis in contrariam partem inclinarit 12. Metaph. Cæterum D. Thom.

Perpẽditur locus ex t. de cœlo.

Lege Mirã. li. 3. contra Aſtrol. c. 4.

D. Thomæ interpretatio.

A prædictum locum in alium ſenſum, ab hiſce duobus longè diuerſum, accipit, nimirum: vt doceat Ariſtoteles, Deum omneſq; intelligentias eſſe ſupra cœlum ac mundum, ideſt, extra ſortem & cõditionem omnis naturæ corporeæ; neque ſuc ceſſionem temporariam pati, nec motibus ſubiici, nec poſſe de immortali & felici vita quicquam amittere. Quam explanationem, quia ſuo etiam modo probabilem arbitramur, non credimus, infragabile argumẽtum ex hoc loco duci, ad probandum, ſecundum placita Ariſtotelis, Deum extra cœlum eſſe. B

Quicquid tamen ille exiſtimarit, non pauci ex Peripateticis eam ſententiã amplexi ſunt: vt Ioannes Maior in 1. di. 37. q. 2. Ferrarienſis q. 4. huius li. Altiſſiodorenſis l. 1. ſuæ ſummæ c. 16. vbi docet, hoc pronunciatum, Deus non eſt extra mundum, falſum eſſe. Item Ficinus & Eugubinus loco cit. quibus nonnihil fauet D. Thom. quodlib. 11. art. 1. vbi concludit, Deum non ſolùm eſſe in rebus veris, ſed etiam in imaginariis. C

ARTICVLVS III.

Confirmatur eadem pars argumẽtis, & Patrum ac Sacræ paginæ teſtimoniis.

D HActenus Philoſophorum duntaxat auctoritate, Deum extra mundum eſſe, oſtendimus. Nunc id primò rationibus, deinde Patrum, ac Diuinarum literarum teſtimoniis cõfirmabimus. Prima ratio hæc ſit: Non minùs ſeſe fundit immenſitas Dei ad loca, quàm æternitas ad tempora; cùm omnia diuina attributa æquè perfecta ſint, eandemq; rationem habeat immenſitas ad locorum differentiam, quam æternitas ad omnem temporum varietatẽ: atqui Deus extitit per infinitum tempus imaginarium, quod ſua æternitate indiſcretè & vnitè cõprehendit: ergo & nunc exiſtit in infinito ſpatio imaginario, cui per ſuam immenſitatem reſpondet. E

1. argum.

Secunda ratio: Deus eſt id, quo nihil maius poteſt concipi: at ſi extra cœlum non eſſet, poſſet aliquid eo maius concipi, nimirum ipſe Deus conſiſtens in infinitis ſpatiis, in quibus nunc non eſſet: impoſ-

2. argum.

impossibile est ergo, Deum nō esse actu extra mundum. Corroboraturq; argumentum, quia substantia immaterialis, quò nobilior est, eò ampliorem existentiæ sphæram habet. Quare si infinitè perfecta sit, sphæram obtinebit infinitam, id est, nullius sphæræ siue spatii limitibus concludetur.

3. argum. Tertia ratio: Constituat Deus extra cęlum duo corpora, quæ aliqua ab se intercapedine spatii distent; negari non poterit, Deum esse vbi ea corpora existent, cùm oporteat in qualibet creatura esse Deum: sed absurdum est, affirmare Deū in iis corporibus existere, neque tamen esse in spatio, quod inter illa iacet: ergo Deus actu iam est in toto spatio, quod extra mūdum tenditur. Probatur minor: quia alioqui sequeretur, Deū esse quodammodo à se abiectū & diuisum, itemq; ab vna parte spatii ad aliam commeare, & migratorium motum subire; si videlicet eiusmodi corpora, in quibus esset, ab ipso Deo, vel ab Angelo hinc illuc transferrentur. Quare cùm nulla mutatio in Deum cadat, fatendū erit, existere Deum in infinito spatio extra mundum.

Patrum testimonia. Corroboratur deinde hæc sententia auctoritate Patrum. Inprimis D. Gregorius Nazianzenus lib. 2. de Theologia, quæstionem hanc ex instituto pertractās, refellit eos, qui dixerint; Deum in mundo tantùm esse: concluditq;, nec in mundo tantùm, nec extra mūdum solummodo, sed vtrobiq; Deum esse præsentē. Quod repetit in Apolog. 1. Item D. Basilius homil. 16. Nec Pater, inquit, nec Filius, sunt in loco aliquo circūscripto. totū, quodcumq; noueris, & quocunq; spiritu tuo penetraueris, Deo plenum est. D. Dionysius in lib. de diu. nom. c. 1. asserit, Deum & in mundo, & supra mundum, & circa mundum esse. D. Athanasius in epist. synodi Nicenæ affirmat; Deū in omnibus esse sm suam bonitatem & potestatem, eundemq; extra omnia esse sm suā propriam naturam. D. Hilarius in Psal. 118. Deum non corporalibus locis cōtineri, nec finibus aut spatiis diuinæ virtutis immensitatem coarctari. Postremò idem docet D. August. 11. de ciuit. Dei, c. 5. vbi indignū putat Philosophis, negare Deum esse extra mūdum: An fortè, inquit, substantiam Dei, quam nec includunt, nec determinant, nec distendunt; sed de ea, sicut de Deo sentire dignum est, fatentur incorporea præsentia vbiq; totam, à tantis locorum extra mundum spatiis absentem esse dicturi sunt: & vno tantū, atque in cōparatione illius infinitatis tam exiguo loco, in quo mūdus est, occupatam? Non opinor eos in hæc vaniloquia progressuros. Hæc Augustinus: idemq; confirmat lib. 1. confess. c. 3. & li. 7. c. 7. in quo postremo loco Deum concipit tanquam mare immensum, mundū verò instar paruæ spongiæ in medio illius.

Testimonia Sacræ paginæ. Accedunt ad eiusdem rei cōfirmationem aliquot loca Sacræ paginæ. 3. Reg. c. 8. Cœli cęlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificaui? Baruch 3. Magnus est & non habet finem, excelsus & immensus. Iisq; congruit illud, quod de excellētia Virginis Matris canit Ecclesia: Quem cęli capere non possunt, tuo gremio contulisti. Quibus verbis docemur, Deum nō cęlo, aut mūdo cōcludi: proindeq; in spatiis quoquo versum infinitè distentis actu esse.

ARTICVLVS IIII.

Quidnam sit imaginarium spatium: quo pacto Deus in eo existat. Solutio argumentorū primi articuli.

AD vberiorem tum nostræ sententiæ, tum argumentorum explicationē, quædam circa spatium, de quo agimus, quod tam intra, quàm extra cęlum funditur, aduertenda erunt. Primum sit: Hoc spatium non esse veram quantitatem, trina dimensione præditā; alioqui non possent recipi in eo corpora, cū plures eiusmodi dimensiones in eodem situ naturæ viribus simul esse nequeāt. Item, nec esse vllum aliud reale ac positiuum ens, cùm nihil tale præter Deū ab æterno fuerit; hoc verò spatium semper extiterit, semperq; esse debeat. Secundum est: Spatium hoc non esse ens rationis, cùm ab eo re ipsa absque opera intellectus intra mundum corpora recipiantur, & extra mundū recipi queant, si illic à Deo creentur. Quare eius dimensiones non iccirco imaginariæ dici consueuerūt, quod fictitiæ sint, aut a sola mentis notione pendeant, nec extra intellectum dentur; sed quia imaginamur

1. pronunciatum.

2. pronunc.

ginamur illas in spatio, proportione quadam respondentes realibus ac positiuis corporum dimensionibus.

In hoc igitur imaginario spatio asserimus actu esse Deum: non vt in aliquo ente reali; sed per suam immensitatem: quā quia tota mundi vniuersitas capere non potest, necesse est etiam extra cęlum in infinitis spatiis existere. Vbi aduerte, aliter Deū in se ipso, aliter in rebus creatis, aliter extra mundum esse. Est enim in se, quia nullius eget adminiculo: est in rebus creatis, per suam essentiā, præsentiam, & potentiam: est extra cęlum, quia à nullo, seu verò, seu imaginatio loco excludi potest: etsi in imaginario non sit præsens secundum coexistentiam ad aliquam creaturam: sed secundum realem atque infinitam existentiam sui esse.

Varii modi quibus existit Deus.

Responsio ad 1. argu. art. 1.

Aduersariorum autem argumēta, quæ initio proposuimus, hunc in modum explicanda sunt. Ad primū inficiamur, non posse Deū esse in nihilo, idest, in spatio, quod ens reale & positiuum nō est; alioqui nec lapis diuina virtute extra cęlum esse posset. Ad secundum negandum, eandem esse rationem in cæcitate, aliisq; priuationibus, quæ in spatio. Sicut enim spatio conuenit aptitudo ad recipienda corpora, quæ non conuenit aliis negationibus, nec priuationibus: ita eidem competit, vt in eo Deus esse dicatur, etsi in aliis negationibus vel priuationibus non dicatur esse. Ad tertium; ita concipi a nobis illud spatium extra mundum, vt illic verè sit; non tamen vt ens reale & positiuum. Ad quartum Deum non propriè dici in loco esse; cùm nullis spatiis concludatur: sed neque substantias creatas materiæ expertes esse in loco per operationem; sed per suam substantiam certo modo spectatam; quod enucleatiùs explicare, non est huius loci. Ad postremum: licet D. August. nullam in eo libro imaginarii spatii fecerit mētionem; fecisse tamen, & quidem apertis verbis ac luculentis, lib. 11. de ciuitate Dei, loco à nobis citato. Quæ cùm ita sint, patet, non rectè Aquarium 1. Metaphy. dilucid. 14. hanc, quam sequimur, opinionem de existentia Dei extra cœlum, erroris nomine incusare.

Ad 2.

Ad 3.

Ad 4.

Ad vlt.

QVÆSTIO III.

Vtrum primus motor secundum Aristotelis doctrinam infinita virtute polleat.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negatiua quæstionis ostendi videtur.

VLtimo loco disquirendū superest, num Aristoteles infinitā in primo motore, hoc est, in Deo, virtutem agnouerit. Ochamus quodlib. 3. q. 1. & quodl. 7. q. 22. & 23. Gregorius in 1. sent. di. 42. q. 3. art. 1. Marsilius q. 24. ar. 2. Aliacensis q. 13 art. 3. Nouocastrensis di. 44. q. 1. Canus 10. de locis theologicis. Iandunus 12. Metaph. q. 15. aliiq; nonnulli putāt, Aristotelem attribuisse Deo virtutem infinitam duratione tantùm, non vigore & intensione. Idemq; censuit Plethon, in libello quem inscripsit, De iis, quibus Aristoteles à Platone dissidet. vbi cum aliis rebus, tum hac, Aristoteli Platonem anteponit, quod hic Deum pro dignitate honorarit, rerumq; omnium parentem & creatorem fecerit: ille eundem supremæ sphæræ motorem constituerit, ac cæteris intelligentiis non infinita perfectione, sed proportione quadam antecellere existimarit.

Abulensis ad c. 2. Iosue q. 49. Niphus in lib. de infinitate primi motoris.

Possunt autem pro hac sententia hæc argumenta afferri. Aristoteles extremo capite huius libri probauit, non posse dari infinitam virtutem in magnitudine; quia si ea daretur, moueret in non tempore. Hinc ita licebit argumentari: Nulla potior est ratio, cur virtus infinita in magnitudine, quàm extra magnitudinē, moueat in non tempore: ergo si Aristoteles censuit, non posse virtutē infinitam in magnitudine esse, quia moueret in nō tempore; consequens est, vt putarit non posse item ob eandem causam virtutem infinitam extra magnitudinem existere. Quòd si quis respondeat cum D. Tho. 1. par. q. 105. art. 2. ad 3. & 1. contra gentes, c. 20. Aristotelem negasse infinitam virtutem in magnitudine, hoc est, in re naturali intellectus experte; quia hæc necessariò totā suam vim effunderet, atque ita vno puncto temporis motū faceret & non

1. argum.

Occupatio.

non tamen eam negasse in re intellectus A participe, qualis est primus motor, qui pro suo arbitratu, motricem vim attemperare, & impulsui modum adhibere potest. Si quis, inquam, ita respondeat, facile reuincetur: siquidem Deus ex Aristotelis sententia, etsi absurda & impia, non operatur liberè, sed ex naturæ necessitate, proindeq; necessariò totam suam virtutem ad motum applicat: & ex consequenti, si apud Aristotelem haberet infinitam virtutem, efficeret motum in non B tempore.

Error Arist.

2. argum. Secundò: Aristoteles nonnulla Deo attribuit, quæ cum infinita eius virtute cohærere nequeunt: non igitur putauit, Deum habere infinitam virtutem. Probatur assumptum: quia 1. de cœlo c. 8. à tex. 76. negat, posse Deū plures mundos condere. Et 2. eiusdem operis lib. c. 6. à text. 35. asserit, primum motum esse definitæ velocitatis, ob determinatam vim primi motoris: putat igitur diuinam virtutem esse ad certum effectum determinatam, atque adeò non esse infinitam.

3. argum. Tertio: Ratio, qua vtitur Aristoteles ad astruendā primi motoris infinitatem, tantùm euincit, conuenire Deo virtutem infinitam duratione: nō igitur virtutem intensione & vigore infinitam Deo attribuit. Probatur assumptum: sic enim ille ratiocinatur: Primus motor mouet tempore infinito: ergo habet infinitam virtutem. Hæc autem consecutio, si de virtute infinita quoad intensionem intelligatur, nullius momenti est; alioqui probaret etiam, intelligētias inferiorum orbium motrices, cùm secundum ipsius doctrinam ex æternitate moueant, habere virtutem infinitam: quod non ita est.

ARTICVLVS II.

Quæstionis explicatio.

Item Ægidius in 1. di. 43. q. 1. Soncin. 12. Metaph. q. 41. Zimara theor. 51. Mair. in 12. Metap. q. vlt. Caie. in opusc. de infinitate primi motoris. Bargius in 1. di. 2. q. 2.

PRobabilior tamen videtur eorū opinio, qui arbitrantur Aristotelem cognouisse, Deum habere virtutem perfectione infinitam. Ita sentit D. Tho. 1. par. q. 25. art. 2. Henricus Gandauensis 1. par. suæ summæ art. 35. q. 6. Scotus in primo dist. 2. q. 2. & in quodlib. q. 7. Magnus Albertus hoc in libro tract. 4. cap. 1. & Simplicius ad text. 79. vbi asserit, idem omnibus antiquis Peripateticis visum fuisse. Probatur autem hæc sententia, ex discursu Aristotelis ad calcem huius libri, & 12. Metaphy. cap. 6. tex. 41. qui in hunc modū se habet. In magnitudine non potest esse infinita virtus: sed virtus primi motoris est infinita; cùm ex æternitate moueat: non est igitur in magnitudine. Deinde maiorem propositionem confirmat: quia si infinita virtus esset in magnitudine, moueret in non tempore; quod neutiquam fieri potest. Quòd autem hæc Aristotelis ratiocinatio virtutem, non solùm duratione, sed etiam perfectione infinitam primo motori ascribat, haud obscurum est: arguit siquidem, futurum motum in non tēpore, si primi motoris virtus in magnitudine esset: ineptè verò argueret, si de virtute, quoad durationem tantùm infinita, loqueretur. Non enim ex eo, quod virtus aliqua infinitis sæculorum ætatibus duret; sequitur, infinita C velocitate, atque adeò in non tempore moueri; vt luce clarius est.

Respōsio ad 1. argu. partis contrariæ.

Dissoluamus igitur argumenta, quæ in aduersam partem aduximus. Ad primum rectè respondebatur. Sed enim responsionis confutatio difficilem habet explicationem. Illud certè constat; necessitatem operādi, quam Deo imposuit Aristoteles, non posse cum infinita diuinæ naturæ perfectione congruere, vt * alibi diximus. Dubium tamen controuersumq; est; num secum ipse pugnarit, dum D asseruit, Deum infinitam habere virtutem; eamq; ad agendum necessariò applicare: & tamen non momento, sed tempore mouere; cùm ex appulsu infinitæ virtutis infinita velocitas oriatur. Soncinas 12. Metaphy. q. 41. censet, tametsi Aristoteles finxerit, primum motorem naturæ necessitate agere: non tamen putasse, eum totam suam vim ad motionem faciendam appellere; sed duntaxat pro E exigentia, necessitateve finis ac materiæ. Quo fit vt, esto apud Aristotelē primus orbis à Deo motum accipiat: adhuc tamen in tēpore moueatur: quia nimirum Deus, licet infinita virtute polleat, non proinde infinitum impulsum imprimit; sed certum ac determinatū, prout cœlestium corporū natura, & vniuersitatis ordo perfectioq; deposcit. Hæc Soncinatis explicatio probabilis est, atq; ad Aristotelis

* Lib. 3. c. 8. q. 2. art. 3. ad 4.

Dubium.

Lege Cai. q. 19. 1. p. Sōc.

6. Metaph. q. 1. Iauellum eodem lib. q. 10. telis doctrinâ à contradictionis nota vindicandam admodum apposita, videturq; necessariò admittenda ab iis, quibus tueri placuit: ex eo, quòd Deus secundum Aristotelem necessariò operetur, nó continuò adimi apud illum rerum contingentiam. Namque si asserant, Deum ex illius sententia ad cuiusq; effectus productionem totam suam infinitam virtutem infinitè applicare; fateantur necesse est, nullum agendi locum causis secũdis relinqui, proindeq; cõcursum causæ primæ non modificari à concursu causæ secundæ contingenter operantis. Qua sola ratione tueri quibunt, rerum contingentiam cum necessitate diuinæ actionis stare posse. Sed hac de re alibi pleniùs & planiùs.

Ad 2. Ad secundum dicendum est; Aristotelem negare, posse esse plures mundos, non ob defectum aut imbecillitatem diuinæ potẽtiæ, quam infinitam credebat; sed ob determinationem diuinæ voluntatis, quam, etsi falsò, ex natura sua determinatam putabat ad certa effecta. Accedit, quòd arbitrabatur, ex parte ipsius rei implicationem & repugnãtiam esse, quominus plures mundi simul consisterent: quam repugnantiam ipse 1. de cœlo c. 8. & 9. astruere conatur: perperam tamen, nisi fortè loqueretur de potentia Dei ordinaria, ac secundum consuetum rerum cursum: sic enim plures mundi esse non possunt. Verùm extraordinariam Dei potentiam Aristoteli haudquaquam innotuisse, verisimilius est. Ad id verò, quod de præscripta primi motus velocitate opponitur, dicito: eam non ex diuinæ potentiæ finitudine oriri, sed ex limitata illius applicatione; quia scilicet primus motor vim motricem, qua valet, non totam effundit, sed modo superiùs explicato.

Ad 3. Ad tertium respondendum est, cum D. Thoma, Scoto, Henrico Gandauensi, Ægidio, & aliis, rationem illam Aristotelis non sic esse intelligendam, quasi ex eo tantùm, quod primus motor ab æterno moueat, ritè colligatur, inesse illi infinitam virtutem: sed quia ita mouet, vt à nullo motricem vim hauriat, nec aliunde pendeat: quæ agendi ratio infinitam arguit potestatem, virtutemq; non duratione tantùm, sed perfectione & efficacitate infinitam. Namque, vt Scotus deducit, id quod virtutem mouentem non aliũde, sed à se ipso possidet, habet quoque esse à se, cùm & esse & ratio agendi ab eodem fonte sint. Quod verò esse ab se habet, necessariò illud secundum totam entis perfectionem obtinet: quia nihil limitatè possidetur, nisi quod ab alio ipsum præfiniente & limitãte ad certum gradum cõtribuitur. Cum igitur primus motor secundũ Aristotelem virtute propria motum edat (alioqui daretur progressus infinitus in mouentibus, quod fieri non posse demonstrauit) cumq; totam entis plenitudinem in se includat, atque adeò infinitè perfectus sit; sequitur, eius quoque potentiam infinitam esse. Esse & ratione agendi ab eodem fonte esse.

Obiectio. Obiiciet tamen aliquis: Si hæc Aristotelis probatio hunc in modũ intelligenda sit, æquè bene propositum concludere in quouis finito motu, atque in motu cœli infinito: siquidem nullum agens vel lapidem mouere potest virtute, quæ nullo pacto aliũde pendeat, quin infinitam potentiam obtineat: quare siue caussa Aristotelem ad probandam infinitam potentiam primi motoris, tantam vim in infinitate primi motus fecisse.

Dilutio. Huic obiectioni occurrendum est, cum Scoto, in quodlib. q. 7. etsi ex quouis motu, & omnino ex qualibet actione, citra omnem dependentiam edita, infinita virtus colligatur; tamen appositè Aristotelem ad infinitatem primi motus recurrisse: propterea quòd hic motus non solùm infinitus sit, eius sententia; sed etiam primò infinitus, atque ita primo motori maximè proprius. Sicq; tota ratio hunc in modum cõcludenda erit: Primus motor mouet motu infinito infinitate prima, quæ videlicet ab infinitate alterius motus nõ est, & per virtutem à nullo alio agente superiori cõmunicatam, habet ergo virtutem incircumscriptam atque infinitã.

Verùm siue Aristoteles hoc, siue alio modo respõderet; siue hæc siue alia eius fuerit sententia: fides tamen Orthodoxa, quæ veræ Philosophiæ parens, & rectè sentiendi atque honestè viuendi magistra est; quæ Ægyptiorum primogenitos, idest, errantium sectarum capita, veritatis gladio amputauit; cuius lumine omnis falsitas, quasi nebula radio solis euanescit: Orthodoxa, inquam, fides in-

finitam potentiam ac virtutem attribuit A Deo Opt. Max. supra quem nihil, sine quo nihil, in quo cuncta, tanquam numeri in vnitate, lineæ in cêtro sunt, ibiq; veriùs, quàm in se ipsis, esse habent: cui omnia comparata, adeò intrà sunt, vt nô esse videantur: qui est principium & finis, ex quo omnia, per quem singula, ad quem vniuersa: cuius est vera æternitas, æterna veritas, æterna & vera charitas, à quo est omnis bonitas naturæ, & felicitas vitæ: quê qui cognoscit, sapiens est; qui coluit, pius; qui intuetur, beatus. cui sit laus & honor in omnem æternitatem.

FINIS LIBRI OCTAVI.

